image
not
available

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
18 F
1 2

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu
13. f

14.11.F.2

14-18-F-2

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS, VIRI VNDECVNQVE DOCTISSIMI, SVMMIQVE INTER VETERES THEOLOGI, LIBRI

XLII. De operibus ſanctæ Trinitatis, cùm luculentiſsimis capitulorum argumentis, cunctisq; ſcripturarum locis, nunc demum diligenter recogniti, & priſtinæ integritati reſtituti.

Tres primi Commentariorum Libri, Patri in diuinis attribuuntur: Triginta ſubinde, Filio: Reliqui verò IX. ſancto Spiritui.

Librorum ordinem ac numerum, Folium ſequens indicabit.

Coll. Rom.

Soc. Jesu.

ANTVERPIAE,
Excudebat Ioannes Loëus, Expenſis Viduæ Arnoldi Birckmanni, Anno M. D. LXV.

CVM GRATIA ET PRIVILEGIO CÆSAREO.

Priuilegio Cæſ. Maieſtatis.

Conceſſum eſt Seruatio Saſſeno typographo Louanienſi iurato, vt proximo Sexennio ſolus excudat, & diſtrahat volumen Ruperti abbatis Tuitienſis, de Operibus ſanctæ Trinitatis: Interdictumq́; eſt omnibus Typographis ac bibliopolis, ne eodem ſexennio proximo alia impreſsione Volumen prædictum euulgent. Cuilibet præuaricatori confiſcatio iſtiuſmodi librorum, mulcta Centum Caroleorum in pœnam conſtituta. Cuius mulctæ pecuniariæ emolumenta ad eundem Seruatium Saſſenum pertinebũt. Iuxta antedictæ Cæſ. Ma. ſigillatas literas, Datas Bruxellæ, die X X. Octobris. Anno Domini M. D. X L V I I I.

Subſignat. Per Imperatorem. Subſcrip. Verreyken.

D.Ruperti abbatis Tuitienſis

vita, Auctore Iohanne Tritenhemio.

RVPERTVS abbas Tuitienſis cœnobij,iuxta Coloniam Agrippinam, ordinis S. Benedicti, natione Theutonicus, vir in diuinis ſcripturis ſpiritu ſancto per viſionem illuſtrante doctiſsimus,& ſecularium literarum non ignarus, monachus ſancti Laurentij Traiectenſis, propter incredibilem eruditionem ſuam à Friderico Colonienſi Archiepiſcopo inde aſſumptus, & in abbatem Tuitienſis monaſterij ſublimatus,multa præclara opuſcula compoſuit. Ex eo ſiquidem tempore quo cœnobium in iuuentute ſua ingreſſus eſt, tantùm ſe ſcripturis ſanctis exercitauerat, vt nec dormiens quidem à meditandis illis videretur poſſe quieſcere, quin lingua & labia eius quaſi legendo mouerentur.De cuius opuſculis,ego tantum ad præſens reperi ſubiecta. Ad Cunonem abbatem Sigebergenſem poſtea Epiſcopum Ratiſponenſem.

De victoria verbi dei.	Lib.XIII.	Nuper cum tu hoſpes op.	
In Geneſim.	Lib.IX.	Quicunq; fideli animæ dum.	
In Cantica Canticorum.	Lib.VII.	Qui contra hominem ſimilem.	
In librum ſancti Iob.	Lib.X.	In Libros Regum de Dauid.	Lib. XV.
De ſancta Trinitate in vetus teſta.	Lib.XLII.		
In Apocalypſim Iohannis.	Lib.XII.	Vt tu quoq; ô venerabi.	
De officijs diuinis.	Lib.XII.	Ea quæ per anni circulum.	
Meditationes de incendio Tuitieñ.	Lib.III.	Ecce quomodo criminator.	
In duodecim Prophetas minores.	Lib.XXX.	In euangelium Matthæi.	Lib.VIII.
In euangelium Iohannis.	Lib.XIIII.	Super regulã S.Benedicti.	Lib.I.
Apologeticum eiuſdem operis.	Lib.I.	Epiſtolarum ad diuerſos.	Lib.I.

Denique fertur & alia plura ſcripſiſſe, & nouum & vetus teſtamentum pro maiori parte in multis libris explanaſſe, de quibus vſque in præſens nihil vidimus præter ea quæ ſignauimus. Claruit multa ſanctitate, doctrina & miraculis coruſcans, ſub Henrico V. Anno domini, M.CXXIIII. Et ſub Lothario tertio moritur.

Librorum huius Tomi ordo

AC NVMERVS.

In Geneſim.	IX.	In Eſaiam	II.
In Exodum.	IIII.	In Hieremiam cum Threñ.	II.
In Leuiticum.	II.	In Ezechielem.	II.
In Numeros.	II.	In Danielem adiunctis Aggæo,Zacharia,Malachia.	I.
In Deuteronomium	II.	In volumen quatuor Euangeliſtarum	I.
In Ioſue	I.	De operibus ſpiritus ſancti & hi quidem vltimi.	IX.
In Iudicum	I.		
In libros Regum adiunctis Pſalmis.	V.		

EPISTOLA RVPERTI

ABBATIS TVITIENSIS AD CVNONEM ABBATEM SIGEBERGENSEM. S. P. D.

QVICVNQVE fideli animæ, dum verbo incarnato quodlibet impendit officium pietatis, non indignandum eſſe, cenſet eiuſdem verbi auctoritas, tam
Matt.26. vera quàm manſueta, cùm dicit: Quid moleſti eſtis huic mulieri? Bonum enim
opus operata eſt in me, nam ſemper pauperes, inquit, habebitis vobiſcum, me
autem non ſemper habebitis. Nunquid enim, quia dixit, me autem non ſemper
habebitis, & hoc dicto in cœlum abijt, idcirco iam caput & pedes eius vnguento pretioſo nemo vngit? At tu idem, cuius magnitudinis non eſt finis, cuius cœlum ſedes, cuius
Eſa.66. ſcabellum pedum terra eſt, eodem ore tuo dixiſti: Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus, vſque ad conſummationem ſeculi. Ergo quodam quidem modo: me autem, inquit, non ſemper
Matt.vlt. habebitis, ſcilicet præſentia corporea, præſentia viſibili, quodam autem modo vobiſcum ſum, ait, omnibus diebus vſq; ad conſummationem ſeculi, videlicet incircumſcriptæ diuinitatis præſentia incorporea, præſentia inuiſibili. Conſtat autem, quòd ea quæ tunc circa corpoream viſibilemque illam præſentiam geſta ſunt, eorum quæ ſub iſta incorporea & inuiſibili præſentia ge-
Iohan.12. renda erant, præſignatiua fuerint. Mulier videlicet quæ fuerat peccatrix, dum pretioſum effunderet vnguentum ſuper caput, & ſuper pedes quoque, vt Iohannes refert, ipſius recumbentis, in domo phariſæi, eccleſiam de gentibus præſignabat, quæ nunc illud ſpiritualiter agit, admiſſa in
Rom.9. illam domum Iudaici populi, de qua Apoſtolus ait: Quorum adoptio eſt filiorum, & gloria, & teſtamentum, & legiſlatio, & obſequium, & promiſſa, quorum patres ex quibus Chriſtus ſecun-
Ephe.2. dum carnem, qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula, amen. Illuc, inquam, admiſſa, ita vt idem Apoſtolus dicat: Iam non eſtis hoſpites & aduenæ, ſed eſtis ciues ſanctorum & domeſtici
Vngere caput & pedes. dei, ſamatum hoc pietatis officium domino Ieſu Chriſto ſpiritualiter impendit. Et alter quidem in actiua, aliter autem in contemplatiua vita. Nam in actiua vita, pedes tantùm vngit, dum pauperibus vel egenis pro nomine eius, cuius tanquam capitis membra infima ſunt, corporalibus miniſtrat ſubſidijs. In contemplatiua verò caput & pedes eius gratioſius vngit, dum de fideli ſanctarum radice, ſiue medulla ſcripturarum, pium conficiens ſermonem ſuauiter tractat, quantum poteſt, quia in principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum: hoc erat in principio apud deum, omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Itemque, quia verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Cùm igitur tale quid facimus, ne indignentur diſcipuli domini, memores quia ipſe dixit: Sinite illam. Quid illi moleſti eſtis? Quod habuit hoc fecit, præuenit corpus meum vngere in ſepulturam. Defenſa eſt illo defenſore, qui cor eius melius nouerat, fecitque ſecurior de ſuo quod ſibi complacuerat, expendit vbi voluit, & in quo voluit, quod de ſuo emerat. Quanto melius ſic expendit, quàm ſi vendidiſſet Iudas, vt volebat, trecentis denarijs fur loculorum domini? Nunc enim domus impleta eſt ex odore vnguenti, quia vbicunque prædicatur euangelium, dicitur, & quòd hæc fecit in memoriam eius, fœtor autem furti & inuidiæ illius in æternum non delebitur. Noſti hæc pater mi Cuno abba venerabilis & venerabilium ſtudioſiſsime literarum, quodque eo maius eſt, monachicæ columna religionis, qui in monte Sigebergenſi, ad memoriam ſancti archangeli Michaelis, iam ecce annum ab ordinatione tua agens duodecimum (qui eſt ab incarnatione domini milleſimus centeſimus ſeptimus decimus, cùm indictione decima) Chriſto fideliter
Defenſores Ruperti. obſequendo, bono hactenus imples odore domum domini. Noſti, inquam, hæc, niſi quia tu, imò per te Chriſtus præſidio affuit, nimirum qui moleſti fuere huic operi, tantummodo dictis, fremuiſſent etiam in me factis. Quaſi paxillus tu mihi factus es, fixus in loco fideli, in quo ſpei meæ poſsit vaſculum ſuſpendi. Proinde actum eſt, credo, per prouidentiam dei & patris (ſine quo nec vnus paſſer in terram cadit) vt in notitiam venirem tuæ charitatis & fidei, vtque poſtmodum, migraturus ab hoc ſeculo pater meus, vir vitæ venerabilis & ſapientiæ memorabilis,
Eſa.22. Berengarius abbas ſancti Laurentij, in publico monte Leodij tuæ committeret fidei, tanquam pupillum tutori. Solus enim is qui nunc ſucceſsit ei, vir fidelis & prudens Heribrandus, qui &
Matt.10. ipſe literarum peritus pueritiæ meæ magiſter extitit, illuc vſque non poſsit mihi patrocinari, quo ſicut ſcis inuidia peruenerat nominis mei. Recordabor ergo nunc clamoris mei, & ſomnij iure inter ſeria computandi, quoniam non dubito illud præſagium fuiſſe huius rei, quæ nunc accidit, quòd ſcilicet ille, quem iam dixi, moriturus in manu tua me dereliquit inimicitias ſuſtinentem odientium me gratis. Recordabor, inquam, clamoris mei in nocturna viſione

quando

quando clamabam ſicut in reſponſorio cantare didiceram, clamorem illum magnum & nouiſsimum B. Dioniſij Areopagitæ. Nunc iam domine per coronam martyrij cum fratribus meis ſeruis tuis ſuſpice me. Cantabatur neſcio quid de contra, & circa me, in medio quaſi magnę eccleſię choris fortiter & altiſsimè perſtrepentibus, & opprobria exprobrantium, atq; contendentium, quæ nunc ceciderunt ſuper me, illa cantationis imago per contrarium vaticinabatur. Stabam interim taciturnus & mitis, quia coniunctus eram lateri, & manu in manum tenebar iam dicti abbatis mei, cùm ecce ille quaſi alienæ manui, manum meam indidit miro modo, quem vix eloqui poſsim, videlicet tanquam in chirothecam ſingulis digitis meis in ſingulos manus illius digitos immerſis. Quid illa mihi manus, pater mi, niſi patrocinium ſignificauit tuæ charitatis? Ille enim rebus exceſsit humanis, & me, cōtra quem plurimi iam fuerant inciti, in manu tua, ſicut tutè ſcis, dereliquit. Cantabatur itaq; (vt iam dixi) & multiplicante cantilenam turba, vocalis fragor inualeſcebat. Erupi tandem in vocem magnam, & altam, & mihi ipſi pro ſua pulchritudine & compoſitione valde auditu mirabilem, omnium oculis in me conuerſis decantans iam illud dictum reſponſorium B. Dioniſij me manu deducente, quam iam dixi, manum tuam figurante, vt nunc res ipſa probauit. Tua nanque poſt deum ope maximè tutus, & fretus teſtimonio, ecce reſpondeo exprobrantibus mihi verbum. Et dum facis ocium ſcribendi, auctoritatemq́; concedis ſuperno muneri, quod mihi aſpiraſſe ſpontè teſtaris, ad auditū publicum procedit hoc opus, quòd ante te cognitum incœperam ad gloriam, & honorem ſanctę & indiuiduæ Trinitatis. Propoſueram enim tripartitum hoc facere, ab initio primæ creationis vſque ad finem ſeculi, ita videlicet, vt primùm ab ortu primæ lucis vſque ad lapſum primi hominis. Secundum ab eodem lapſu primi hominis vſq; ad incarnationem vel paſsionem ſecundi hominis Ieſu Chriſti filij dei. Tertium extunc vſq; ad ſeculi conſummationem, id eſt, generalem mortuorum reſurrectionem eiuſdem operis diuiduum ſit. Et primum quidem patris, ſecundū filij, tertium proprium eſt ſpiritus ſancti. Fecimus ergo de proprio patris opere, à prima creatione. i. ab initio quo creauit deus cœlum & terram, vſque ad id quod Adam de paradiſo eiectus eſt, libros tres. Deinde de proprio filij opere, quo à iuſtitia vel morte Abel paulatim per figuras & viſiones propheticas nobis appropinquans verbum domini, peruênit vſque ad ſuſceptionem carnis, & mortem crucis, libros triginta. Deinde de proprio ſpiritus ſancti opere, ſcilicet ab incarnatione eiuſdem Chriſti filij dei viui, quem de ſpiritu ſancto virgo concepit incorrupta, vſq; ad finem ſeculi, libros nouem, ſimul fiunt libri quadraginta duo. Verba ergo ipſa quæ fiunt huiuſmodi: Nunc iam domine per coronam martyrij cum fratribus meis ſeruis tuis ſuſcipe me, iuuant fateor, dulcemq́; mihi faciunt hanc ollam ſpei meæ, quia videlicet per coronam martyrij, idem eſt, ac ſi dicam, per victoriam teſtimonij, licet magis teſtimoniū perlatum vſque ad effuſionem ſanguinis Græco nomine martyrium propter inſigne ſignificationis ad augēdum appellari complacuerit. Porrò teſtimonium veritati quicunque perhibent, certiſsimè ab ipſa ſunt veritate coronandi, quæ & cùm ipſis fratribus meis, ſeruis ſuis, me ſuſcipere & annumerare dignetur, teſtimonium ſibi perhibentem voce & literis. Inter eos tibi & omnibus ſit pars in iſto, & in omni bono & fideli ſermone domini, per quos Chriſto ſuffraganie animæ meæ, & quodammodo dicente: Bonum opus operata eſt in me, præuénit enim corpus meum vngere in ſepulturam, videlicet non iam meam, ſed ſuam, licuit & vacauit mihi vtcunque & vbicunque cœptum opus triennio perficere, quod ſancta Trinitas cui dicaui illud, dignetur in odorem ſuauitatis acceptum habere.

Diuiſio huius operis.

Corona martyrij.

EPISTOLAE FINIS.

RERVM ATQVE SENTENTIARVM, QVAS IN HVIVS OPERIS VOLVMINE EST INVENIRE MAGIS MEMORABILES, INDEX COPIOSVS, ET ACCVRATE COLLECTVS.

AARON OBITVS SIGNVM fuit, quòd ſacerdotium Iudæorũ finem fuerit habiturum. 198.b
Aaron & Moyſes loquentes contra Pharaonem, quarum rerum imagines prætulerint, 123.a
Aaron, 99.a
Aalma quid. 25.a
Aad quid. 78.b
Abel ſacrificium confertur cum ſacrificio Chriſti. 33.b
Abel quid. 33.a
Abel vnigeniti filij dei primus teſtis extitit, 34.a
Abram quomodo mutatum, auctumq; ſit nomen ex opinione Hebræorum, 52.a
Abram quid. 45.b
Abrahã fide exiuit, imperante deo, naſciens quo iret, 46.a
Abraham ad ancillam ſuam ingrediens, quid myſticè innuet, 30.b
Abraham cur diſsimulauit apud Aegyptios, Sarai vxorẽ ſuam eſſe. 48.b
Abraham cur deus tentauerit, 62.a
Abraham de Hur Chaldæorum, id eſt, de incendio, auxilio dei liberatus fuit. 41.b
Abraham decimas dedit omnium Melchiſedech ſacerdoti, & non econtra, vt putant Hebræi, 41.b
Abraham cur deus egredi iuſſerit, non ſolũ de terra ſua, ſed & de cognatione ſua, 45.b
Abraham orante, quòd domus Abimelech ſanata eſt, qd myſticè ſignificet, 33.b
Abraham vnde & ex quo propheta fuiſſe probari poſsit. 45.b 45.b
Abraham non peccaſſe probatur, vxorem ducens filiam fratris ſui, 73.a
Abraham tertiæ ætatis mundi initium fuit. 45.a
Abraham moriturus cur non benedixerit Iſaac, 92.a
Abrahæ ſeruos, quid myſticè deſignet, 64.b
Abrahæ qualem mercedem deus propoſuerit, vt egrederetur de terra ſua, 42.a
Abrahæ fides in quo maximè ſpectanda ſit. 48.b
Abimalech aliter deus corripuit atque Pharaonem, propter Saram vxorem Abrahæ. 58.b
Abimelech amicisque eius cum Iſaac fœdus ineuntibus, quid myſticè deſignetur, 69.b
Abigail quam ſit imitabile exemplum, quòd Nabal ebrio culpam eius laudabiliter tacuit, quam digeſto vino ſerenter dixit. 224.b
Abigail quàm prudenter Dauid, ne ſe vlciſceretur manu ſua de Nabal, peruenerit. 214.a
Aharim quid. 200.a
Abdiam quid. 180.b
Abſcõdi velle à facie domini, impœnitẽtis eſt animi, 27.a
Abominationes Aegyptiorum quæ ſint. 126.a
Accipiter quomodo per ſingulos annos plumeſcere dicatur. 551.a
Adam & Eua quomodo, quantum ad nominis rationem ſpectet, diſtinguantur. 51.a
Adam ſacerdos ille myſticus fuit, qui delinquens fecit populum ſuum, pro cuius peccato vitulus oblatus eſt Chriſtus. 138.a
Adam vnde cognouerit, mulieris os eſſe de oſsibus ſuis. 21.b
Adam non ſolus maſculus dictus eſt, ſed & fœmina. 19.a
Adam vbi vel qualiter pœnitentiã egerit diſcutitur. 21.a
Adoniam petentem Abiſach Sunamitem vxorem, cur Salomon occidi iuſſerit. 283.a
Adipem vituli offerri pro peccato, reliquis extra caſtra crematis, quid myſticè ſignificet, 157.a
Adipem bouis, ouis, & capræ in cuius rei figuram lex comedi prohibuerit, 163.a
Adipem morticinii in varios vſus habere, quid myſticè ſignificet. 165.a
Aduerſa mundi plerunq; dilectam deo animam iuuant, vt anhelantius tandat ad deum. 77.a
Aduentus Chriſti primus & ſecundus, quomodo diſtinguantur. 281.b
Aduentum Chriſti quomodo Eſaias annuntiet. 236.a
Aerem cur Moyſes non ſuo, ſed tenebrarum nomine expreſſerit. 3.a
Agar quare non viderit faciem, ſed poſteriora, videntis & loquentis cum ea domini 52.a
Aggæus quo tempore prophetauerit. 302.b
Agnus paſchalis in plenilunio immolari iuſſus, cuius rei typum geſſerit. 119.a
Agnum paſchalem, figurã fuiſſe Chriſti oſtenditur. 97.a
Agni paſchalis immolatione cur tandem ſuperatus ſit Pharao. 117.b
Agni paſchalis eſus, quid myſticè ſignificauerit. 118.b
Agnas ſeptem, quas Abrahã fecit ſtare ſeorſum in pacto cum Abimelech, quid myſtice ſignificent, 61.a
Agrum Ephronis cum ſpelunca duplici cur Abraham emerit, 63.b
Aira quid. 180.b
Altare de terra ſine gradibus fieri iuſſum, quid in ſe latentis intelligentiæ contineat, 137.a
Almondablateim quid. 200.a
Amalech quid. 13.b
Amalechites mortem Saulis Dauid annuntians, quis fuerit. 218.b
Aminadab quid. 180.a
Ammiud quid. Ibidem
Amram quid. 99.a
Amiſaddai quid. 180.b
Americationem timoris in eo eſſe, quòd filij Iſrael numerati proſternuntur, oſtenditur. 180.a
Angelus apoſtata dilectionem dei non habuit. 5.a
Angelis Loth è Sodoma educentibus, quid ſit ſecundum ſenſum anagogicum: Noli poſt tergum tuum reſpicere, & cætera. 57.a
Angeli cur non niſi oppido compulſi à Loth, in hoſpitiũ eius diuerterint. 52.b
Angeli cur duo Sodomam venerint, idque veſperi. 56.a
Angeli non ingrati inceſſanter creatorem ſuum laudãs, confitentur, amant, adorant. 4.a
Angeli non in cœlo plaſmati ſunt, ſed illuc tranſlati. 5.b
Angeli comparatione noſtri, ſpiritus ſunt, comparatione verò dei, corporei, 3.b
Quod caute legendũ eſt, vt videlicet corporeum vocetur, quicquid non eſt purus actus, quemadmodum deus, ſed quod potentialitatem habet adnexam.
Angelorum nouem ſunt ordines. 17.a
Angelis oſtium domus Loth claudentibus, & eos qui foris erant cæcitate percutientibus, quid myſtice ſignificetur, 56.b
Angelis apud Abrahã tam familiariter hoſpitatis, quid myſtice declaretur. 54.b
Angelos ſuos quomodo deus ſpiritus faciat, & miniſtros ſuos ignem vrentem. 7.a
Angelos cur deus non de cœlo fecerit, vt eſſent natura cœleſtes. 3.b
Angelica creatura deſignatur lucis nomine cùm dicitur fiat lux, 1.a

Angelica creatura ſicut initium habuit, ita habuit & profectum. 4.a

Angelica creatura, non pro ſimilitudine, ſed reuera lux dicta eſt. 3.b

Anima quæ per ſuperbiam peccauerit, peribit exemplo Dathan & Abiron. 190.b

Animæ humanæ non de cœlo ceciderunt ſecundum Platonicos. 18.b

Animæ humanæ non ex traduce fluunt, ne tot conſequatur quotidie animas perire, quot pereunt ſomnia. Ibidem.

Animas omnes domus Iacob, cur beatus Lucas dicat fuiſſe L X X V. cum in Geneſi tantum L X X. narrentur. 90.b

Animas hominũ in porcos, vel canes, deinde in arborem vel frutetum migrare, deliramentum eſt Epicureorum & Manichæorum. 42.b

Animalia quatuor, quomodo vnum animal eſſe dicantur in viſione Ezechielis. 282.a

Animalium quæ lex nominatim decernit immunda haberi, quæ ſint proprietates vel naturæ. 167.a

Animalibus cunctis Adam nomina impoſuit. 22.b

Animalibus brutis naturale quoddam mutui amoris cõſilium deus indidit. 8.b

Animantia cuncta cur homini iure in cibum ſint conceſſa. 42.a

Ancillæ ſcapulæ panem & vtrem aquæ imponens Abraham, quid myſticè ſignificetur. 60.a

Ancillæ Abrahæ dominam ſuam deſpicientis ſuperbia, quid myſticè ſignificet. 51.a

Ancillæ filium eijci de familia Abraham, quid myſticè ſignificat. 59.b

Anathema eſſe pro fratribus ſuis, quomodo beatus Paulus optauerit. 149.b

Antichriſtus qualiter per hircum vinum ſit præfiguratus. 171.b

Anni lunaris & ſolaris, quæ ſit differentia. 11.a

Annos menſtruos, vel quaternorum menſium in illa prima ætate hominum computari volentium, error refellitur. 57.b

Apoſtoli quomodo in benedictione Zabulon & Iſſachar, benedicti probentur. 119.a

Aphrica vnde ſit appellata. 66.b

Aqua triplicis diſtinctionis creaturam produxit. 11.a

Aquæ nomine etiã aer exprimitur in arcanis literis. 31.a

Aquæ in ſanguinem conuerſæ, quid ſignificent. 115.a

Aquæ omnes potabiles atque ſalubres vbicunque fluant, vel vndecunque appareant, de fonte paradiſi per occultos meatus originem trahunt. 19.b

Aquæ ſuper firmamentum quales ſint. 6.b

Aquarum nomine, nonnunquam populi exprimuntur. 138.a

Aquarum tanta abundantia vnde profluxerit tempore diluuij. 32.b

Aquarum quæ ſuper firmamentum ſunt, quales ſit ſpecies. 6.b

Aquas qua ratione deus in locũ vnũ iuſſerit congregari, cum non ſit aquarum vna congregatio. 8.a

Aquas ſteriles, terrarumq; peſſimam, quomodo Heliſæus ſanauerit, ſal mittens in vas nouum. 181.a

Aquas firmamento ſuperponi nõ eſſe impoſſibile oſtenditur. 7.a

Arida quid. 199.b

Aran quid. 73.b

Arare in boue ſimul & aſino, quid ſit ſecundum ſpiritum. 205.b

Arbor quid. 83.b

Arbores fructiferas cur lex obſeſſa ciuitate prohibeat ſuccidere. 202.b

Area in cuius rei ſignum nuſquam legatur reducta in Sylo. 206.b

Arca domini in Cariathiarim manens, quid myſticè ſignificet. 106.b

Arca egredi præcipiente domino, quid myſticè ſignificet. 41.a

Arca Noe quid myſticè ſignificet. 32.b

Arcam tantæ latitudinis de lignis bituminatis conſtrui potuiſſe, nihil debet videri incredibile. 30.a

Arcæ Noe cum ſuis manſiunculis & vniuerſo ſchemate myſtica expoſitio. 31.a

Arcus, quem filij Iſrael per planctum Dauid diſcere debeant, cuiuſmodi fuerit. 225.b

Area Ornam Iebuſæi quid myſticè ſignificet. 221.b

Armatura Dauid cum Philiſtæo, quid myſticè ſignificet. 211.a

Arthama quid. 22.b

Aſſurim. 66.b

Aſcenſio Chriſti in cœlum qua ratione præfigurata fuerit in patriarcha Iacob. 79.a

Aſcenſus Dauid in Hebron, quid myſticè in Chriſto ſignificat. 218.b

Aſinus vndè dicatur. 82.b

Aſiongaber. 191.b

Aſer quid. 75.a

Athoniel quid. 228.a

Auaritia quam ſit abominabilis apud deũ, exemplo docetur Achor. 227.a

Auarus in deo ſpem ſuam non ponens, & nunc quamdiu viuit, à curarum verme comeditur, & in futuro à verme qui non moritur comedetur. 133.a

Aues quadrupedes, quid myſticè innuat in arcanis literis. 166.b

Aues non ſcienter diuinant, ſed pro cœli qualitatibus diuerſos motus concipiunt. 12.a

Axa quid. 228.a

Axa irriguum ſuperius & inferius à Caleph petenta, quid myſticè ſignificetur. 228.a

Axaf quid. 228.a

B.

Babel quid. 45.a

Bala. 82.a

Balaam ariolus de ſtirpe Nachor fratris Abraham deſcendiſſe probatur. 43.a

Balaam illorum prælatorum formam geſſiſſe, apud quos cuncta venialia ſunt, probatur. 124.b

Balaam illum fuiſſe qui in libro Iob Heliu vocatur, oſtẽditur. 194.b

Banaias quid. 231.b

Banichan quid. 159.b

Baptizatis in Chriſto cauendum eſt, ne malis operibus baptiſmi gratiam perdant. 329.a

Baptiſma vnicum præ omnibus Iudæorum ceremonijs deo placere probatur. 257.a

Baptiſmo renaſcimur deo, q mortui eramus peccato. 354.b

Baptiſmate cauſam mortis delente, cur adhuc carne morimur. 382.a

Baptiſmatis aqua cur appellata ſit mare vitreum. 127.a

Baptiſmatis Chriſti ratio non coniecturæ humanæ verbis diſcutienda eſt, ſed diuinæ auctoritatis ſcripturis alligranda. 7?8.a

Baptiſmatis ſacramentum, quomodo fuerit per tranſitũ maris rubri præfiguratum. 1??.a

Baptiſmatis gratia, quomodo fuerit præfigurata in curatione Naaman Syri à lepra. 251.b

Baptizari à Iohanne cur Chriſtus voluerit. 319.a

Baptiſmi vnus idemq; fons, quomodo & vterus nobis fiat, & ſepulchrum. 358.a

Baptiſmi Iohannis & Chriſti, quæ ac quanta ſit diſtantia. 354.b

Baptiſmum cur beatus Paulus appellat fundamentum pœnitentiæ. 351.a

Barach quid. 115.b

Baſan quid. 213.b

Baſemat quid. 70.a

Bdellium quid. 21.a

Beelſephon quid. 115.b

Benedictio Iacob qualiter benedictionem præfigurarit Chriſti, oſtenditur. 71.a

Benedictiones Aſer quid ſecundum vtrunque ſenſum habeant. 96.a

Benedictiones Beniamin quid ſecundum vtrunque ſenſum ſignificent. 96.a

Benedictiones Dan quid ad literam, & quid ſecundum allegoriam habeant. 94.b
Benedictiones Ioſeph quid in ſe contineant. 95.a
Benedictiones Zabulon & Iſachar quid ad literã & quid ſecundum allegoriam in ſe habeant. 94.a
Benedictionis ſurreptionẽ Iſaac æquanimiter tolerante, quid myſticè deſignetur. 71.b
Beniamin cur Iacob timuerit mittere cum fratribus in Aegyptum. 88.a
Berſabee quid. 220 e
Beſeleel quid. 150.b
Beſtiæ quæ hominum magiſterio ſubiectæ non ſunt, contra naturam diuerſis ex ſpeciebus permiſcentur. 83 b
Bethſabee quid. 200 a
Bethſamitæ in cuius rei ſignum ſint percuſſi, eo quòd vidiſſent arcam domini. 206.a
Bethſamitis arcam domini cum gaudio videntibus, quid myſticè ſignificetur. 206.a
Bitumen contra ſeuitiam aquæ tenaciſsimum præſidium eſt. 19.a
Bonus nemo rectè cenſeri poteſt, niſi reſpectu boni dei. 4.a
Bonorum quæ Chriſtus fecit, malorũ quæ pertulit, quomodo quædam ſigna præceſſerint in Dauid. 210.a
Botrus in vecte a duobus viris exploratoribus portatus Chriſti figuram tenuit. 189.b
Boues duodecim mare portantes, figurã tenuerunt duodecim apoſtolorum. 219.a
Brucus quid. 167.a
Brutorum animaliũ ſacrificia cur deus inſtituerit. 163.a
Bubo quid. 167.a

C.

CAathitæ cur vaſa ſanctuarij inuoluta ipſi ſint portare. 181 b
Caaltha quid. 099.b
Caballus vndè dicatur. 61 b
Cain cur dominus in ſignum poſuerit, vt non eum interficeret omnis qui inueniſſet eum. 36.b
Cain qui occiderit, quo ſenſu dicatur ſeptuplum puniendus. 36.a
Cain generatio cur non niſi vſque ad Lamech texatur. 33.a
Cain peccatum ſuum morte corporis expiaſſe exiſtimantium error refellitur. 36.a
Cain quid. 31.a
Cain ſeptempliciter peccaſſe probatur. 36.a
Candelabri aurei cum ſuis ſcyphis, calamis, ſperulis, lucernis, pondere quoq; & poſitione myſtica deſcriptio. 141.a
Caleph quid. 218.a
Cham quid. 44.a
Chameleon quid. 167.a
Chanaan cur Noe maledixerit Cham patre peccante. 42.b
Chanaan quid. 328.b
Cameli, quos ſeruus Abrahæ ſecum adduxit quæſiturus ſponſam Iſaac, quid myſticè deſignent. 64.b
Canis vndè ſit dictus. 22.b
Capadoces è Meſoch filio Iaphet nati ſunt. 44.a
Caſtrorum poſitio in deſerto quæ fuerit myſtica ratio. 125.b
Cataractæ cœli quo ſenſu apertæ eſſe dicantur diluuij tempore. 19.b
Canticũ Debboræ & Barach à quibus rectè ſecundũ ſenſum myſticum in eccleſia ſit canendum. 030.b
Carnem cum ſanguine comedere, cur deus prohibuerit. 48 a
Cariatharbe quid. 47.b
Cariathiarum quid. 206.b
Cœlum & terra qua ratione tranſire dicantur. 7.b
Cœlorum regnum cum patribus antiquis clauſum fuerit. 53 b
Ceraſtes quid. 92.b
Ceremoniarum carnalium lex. quàm rationabiliter ceſſare debuerit, veniente gratia euangelij. 372.b
Ceremoniarum legem non fuiſſe eiuſdem auctoritatis & ſtabilitatis, cuius Chriſti præcepta, probatur. 324.a
Ceremoniarum grauiſsimum onus ne imponeretur fidelibus conſilij diuini fuit. 378.a
Cherub quid. 4.b
Cherubin quid. 248.a
Cherubin cur deus ante paradiſum collocauerit. 31.a
Creationem momentanea fuerit omnium rerum ex nihilo, an ſucceſsiua. 9.b
Creator bonus & clemens iuſtè fecit, quem malum fore præſciuit. 5.a
Cirogrillus quid. 167.a
Ciuitati obſeſſæ, cur lex primùm pacem offerri præcipiat. 202.b
Ciuitatum terrenarum prima cauſa homicidium extitit. 37.a
Cyniſes cur magi Aegyptij facere non potuerint. 115.b
Circuncìſio quid ante aduentum domini contulerit. 53.a
Circuncìſio non eſt fœdus æternum, ſed ſignum fœderis. 53.a
Circuncìſio, ſignum fuit iuſtitiæ fidei. 52.b
Circuncìſio cur quadraginta annis fuerit intermiſſa. 225.b
Circuncìſionẽ rectè ceſſare debuiſſe poſt aduentũ Chriſti probatur. 53 b
Circuncidi cur iuſſus ſit infans octo dierum. 53.a
Cyrus rex in quo aſsimilatus fuerit Chriſto. 322.b
Chriſtus quomodo vſque hodie in monte viſionis, id eſt, ſancta eccleſia, in ſacramento altaris offeratur. 68.b
Chriſtus quomodo dixerit vel dicat, pro cuncto humano genere: Pereat dies, in qua natus ſum. 346 a
Chriſtus quomodo agni paſchalis myſteria impleuerit. 119.a
Chriſtus ſupernæ matris Hieruſalem, patris quoque dei riſus & gaudium eſt. 59 a
Chriſtus qua ratione dicatur primogenitus. 89 a
Chriſtus quomodo aliquid neſcire dicatur. 341 b
Chriſtus cur per Hircum mortuũ ſit præfiguratus. 178.b
Chriſtus reſurgens cur nõ ſtatim peremptoribus ſuis inſultauerit, nec dilectoribus ſuis repẽte apparuerit. 351.a
Chriſtus quàm iuſtè exauditus ſit à patre pro ſua reuerentia. 349 b
Chriſtus cur merito Noe poſsit comparari. 39 b
Chriſtus cur vermi ſit comparatus. 333.a
Chriſtus ter vnctus eſt ſpiritu ſancto. 40.a
Chriſtus cur leoni comparetur. 370.b
Chriſtus poteſtatẽ habens vitæ & mortis, cur ante diem tertium reſurgere noluerit. 352.b
Chriſti ira & gratia præfigurate oſtenditur. 55.a
Chriſto quomodo pater cœleſtis addiderit cuncta duplicia, quæ eius fuerant. 354.a
Chriſtũ à mortuis veraciter reſurrexiſſe probatur. 259.a
Chriſtum ante Mariam non extitiſſe, hæreticorum eſt dogma. 079.b
Crimen admiſſum vultu non prodere, quàm ſit difficile. 83 a
Coccineum ſignum propendẽs de domo Raab quid myſticè ſignificet. 224.b
Cogitationis peccatũ omne tribus modis impletur 207.a
Coloquintidæ qua ratione hæreticorum doctrina ſit ſimilis. 253.a
Columbæ ſeptẽ naturales virtutes, quid myſticè in Chriſto ſignificent. 341.b
Columna nubis & ignis filios Iſrael præcedens in deſerto, quid myſticè ſignificet. 125.a
Concupiſcentia cur ſeptenaria prohibitione inhibeatur. 177.b
Copulæ matrimoniali quo tempore indulgendum non ſit. 175.a
Coniuges patriarchæ Iacob liberæ & ancillæ, quid ſint ſpiritualiter in Chriſto. 74.b
Coniugium Iſaac, quid myſticè ſignificet. 64.a
Confeſsio peccatorum abſq; contritione & correctione ſaluare non poteſt. 161.b
Confeſsionẽ humilẽ pœnitentiũ quàm ſapienter attendere oportet. 379.a
Cõſentire alterius peccato quàm ſit pernicioſum. 158.b

Conſilij

Conſilij diuini fuit, vt grauiſſimum ceremoniarum onus imponeretur fidelibus. 372.a

Conſulio vti propter deum maioris gratiæ eſt, & copioſiorem remunerationem meretur. 375.a

Conſilio profundo dei factum eſt, vt Iudæis cũ ſuis ceremonijs relictis, gentiles cũ ſua fide fiat recepti. 371.a

Cõſilio aliter vtitur deus propter hominis, & aliter vtuntur homines propter deum. 374.a

Conſilijs ſuis quam terribilis ſit deus ſuper filios hominum. 370.b

Conſilij diuini tota vis eo ferè tendit, vt omnis à nobis auferatur occaſio ſuperbiendi. 371.b

Conſilij ſui ſecreta, cur deus abſcondat è ſapientibus & prudentibus, & reuelet ea paruulis. 378.a

Cõſtantinus primus lege edixit, quid pateretur, quiſquis Chriſtiano moleſtus eſſet. 48.a

Contemptibiles quo ſenſu beatus Paulus velit præfici iudicijs ſecularibus. 834.a

Conſcientiam proximi nemo debet curioſius vel ſuperſtitioſius diſcutere. 208.b

Coturnice caſtra, & rore per circuitum caſtrorum operiente ſuperficiem terræ in ſimilitudinem pruinæ, quid myſticè ſignificetur. 130.b

Cor Pharaonis quomodo dicatur deus induraſſe. 112.b

Corui Haliem paſcentes, quid myſticè ſignificent. 247.b

Cortinarum quæ lex ac modus fuerit, & quid hæc in ſe myſterij habeant. 143.b

Crocodilus quid. 167.a

Corcidrion quid. 167.a

Cupiditas cum ſit omnium malorum radix, cur in præceptis decalogi, non primum poſitum eſt: Non concupiſces. 136.a

Crux Chriſti fuit illa ſtatera, in qua Iob petiuit peccata ſua appendi. 340.b

D.

DAbir quid. 81.b

Dagon truncatus coram arca domini cadens, quid myſticè inſinuet. 204.b

Dan quid. 75.a

Dan & Ephraim cur in Apocalypſi non commemorentur. 96.a

Daniel cur vir deſyderiorum dici meruerit. 317.a

Dauid cur tertio vnctus legatur. 208.b

Dauid percutiente, quid eſt quod corruit Philiſtæus 210.a

Dauid quartæ ætatis mũdi initium fuiſſe probatur. 20. a

Dauid in cuius rei figuram non lenticula vt Saul vnctus ſit, ſed pleno cornu olei 202.b

Dauid cur pluribus nominibus appelletur. 210.b

Dauid cũ iam præ ſenio calefieri non poſſet, in cuius rei figuram, adoleſcentula virgo ei eſt quæſita. 282.a

Dauid nomine & factis regnũ Chriſti præfigurauit, 208.a

Dauid quomodo in numerando populũ deliquerit. 221.b

Dauid quomodo ab officio ac corporis qualitatis, Chriſti typum prætulerit. 209.a

Dauid ex quanta humilitate & ſapientia ante arcam domini luſerit. 217.b

Dauid cur Abrahæ præpoſitus ſit in generatione Saluatoris. 217 b

Dauid quo tempore promiſſionẽ acceperit, quod de eius ſemine Chriſtus eſſet naſciturus. 219.a

Dauid in cuius rei typum, in vxorem Vriæ labi permiſſus ſit. 220.a

Dauid pſallente, quid eſt quod refocillabatur Saul. 210.a

Dauid cur prophetarum primus dicatur. 212.a

Dauid percutiens cor ſuũ, eo quod abſcidiſſet oram chlamydis Saul, qualiter vel quibus ſit imitandus. 214.b

Dauidis quàm mira innocentia fuerit, qua mortuũ planxit Saul. 215.b

Debbora quid. 81 a

Debbora quo tempore Iudæos iudicauerit. 198.b

Detrahens fratri ſuo, qua caſtigatione ſit feriendus. 271.b

Deus trinitas inſeparabilis inſeparabiliter operatur. ·8 a

Deus omni numeroſitati creaturarum ſe eximit dicendo: Ego ſum. 301.a

Deus quæcunq; feciſſe dicitur motũ, & quibuſcunq; nomina impoſuiſſe ſcribitur ſtabilia ſunt. 15.a

Deus vnde ſit dictus. 19.b & 375.b

Deus non abſq; iuſtitia mundum dilexiſſe probatur, vt filium ſuum vnigenitum daret. 62.a

Deus Hylen, id eſt, materiam coæuam ſibi non habuit. 2.a

Deos primus fecit in orbe timor. 6.a

Deum ex curioſitate videre velle, damnabile eſt. 335.b

Deum verè eſſe ab hominibus timendũ probatur. 39 b

Dentem molarem aſini in cuius rei figuram dominus aperuerit, & ſitienti Sampſoni largiſſimas aquas eduxerit. 234.a

Diabolus eodem vitio decepit hominem, quo ipſe de cœlo decidit. 2e.a

Diabolus quomodo ab initio homicida & mendax eſſe dicatur. 25.b

Diabolus quo ſenſu dicatur princeps carceris, vel præpoſitus mortis. 15.b

Diaboli quanta ſit inuidia atque ſuperbia. 4 b

Diabolũ quando ablatum ſit imperium. 94.a

Diabolum quomodo Chriſtus moriendo vicerit atque ligauerit. 378.b

Diabolum quomodo nemo potuerit foras mittere ante aduentum domini: quemadmodum nec Philiſtæũ quiſquam potuit ſuperare ante Dauid. 210.b

Dibuogad quid. 200.a

Dies tres qui ſint ſecundũ allegoriam, in quorum tertio carnibus hoſtiæ veſci licitum non fuit. 161 b

Dies Pentecoſtes Iudæorum & apoſtolorum, ſimul impletos fuiſſe probatur. 134.a

Dies ſeptimus, quibus præfulgeat prærogatiuis. 26.b

Dies quid. 10.b

Diei ac noctis ac tenebrarũ quid in ſcripturis myſticè deſignetur. 5.b, 8.a

Diei & noctis qualis ſit diuiſio. 20.b

Diei ſeptimæ, & cæterorum dierum quæ ſit differentia. 16.b

Diei natiuitatis ſuæ & noctis conceptionis, cur Iob maledixerit. 342.b

Dei natura ſterilis eſſe nõ poteſt, quæ rebus omnibus fertilitatem dedit. 9.b

Die tertio creationis rerum, cur dictũ ſit vidit deus quod eſſet bonum. 8 a

Diluuij aquæ, quo anno & quo tempore anni cœperint innundare. 40 b

Diluuij quæ cauſa fuerit. 38.b

Dina quid. 75.a

Dina filia Liæ & ſibi corruptionis, & alijs iurgiorũ cauſa extitit. 80.b

Dinam vxorem fuiſſe Iob Philo aſſerit. 81.a

Diomedeæ quid. 267.a

Diuitiæ amicos dirimere ſolent, quos coniunxerat tenuitas. 47.a

Domus ſaltus Libani quid in myſterio ſignificet. 235.b

Domum nouam ædificare, & murum per tecti circuitum facere, quid myſticè ſignificet. 105.a

Dona ſeptem ſpiritusſancti ſuper Chriſtum requieuiſſe probatur. 260.a

Dormire quando deus dicatur. 27.a

Duhel quid. 110 b

E.

EBrietas & nudatio Noe, quid myſticè in Chriſto ſignificent. 44 a

Ebrona quid. 109.b

Eccleſia qualiter in domo Raab ſit præfigurata. 224 b

Eccleſiæ ſuæ quantam fœcunditatẽ deus promiſerit. 118.a

Eccleſiæ de gentibus qualem domum myſticè ille Salomon Chriſtus fecerit. 216.b

Eccleſiam dei quibus profectibus ingredi quis debeat. 81.a

Eccleſiam ſub præuaricatione Adæ iacentem nemo ſuſcitare potuit, præter Chriſtum. 371 a

Edom temporibus Ioram filij Ioſaphat receſſit, ne eſſet ſubditione Iudæ. 71.b

Ægyptum cur Iſrael ſit ingreſſus. 87 b

Ægyptũ ſpoliare quo iure permiſſum ſit Iudæis. 102.a

Ægyptiorum cor, quomodo dicatur deus conuertiſſe in

odium

odium Iudæorum. 98.a
Electio Dauid ad faſtigium regni quàm fuerit ab omni humano fauore pura. 208.a
Eliazaph quid. 180.b
Eliſama quid. 180.a
Elizur quid. 180.a
Elon quid. 70.a
Embolismas quid. 118.a
Ephrata quid. 91.a
Ephraim quid. 87.a
Epiſtolam Romanis inſcriptam, quinque actibus diſtinctam eſſe oſtenditur. 308.b
Equum & aſcenſorem, id eſt, mundum & diabolum quando deus in mare proiecerit. 167.a
Eſaias non tam propheta quàm euangeliſte fuiſſe probatur. 253.b
Eſau primogenita ſua fratri Iacob vendens quorum typum geſſerit. 68.a
Eſau qualiter in typum Iudæorum peccatum ſuum auxerit. 71.b
Eſau quid. 61.a
Eſau, in quo carnalium Iudæorum typum prætulerit. 71.a
Aeſculapius legitur medicaminibus à ſe repertis, mortuum ſuſcitaſſe, atque ob hoc fulmine à dijs peremptus. 32.a
Eſmona quid. 199.b
Eſſe ſimpliciter vel abſolutè nihil eorum dicendum eſt, quæ ſunt creata. 101.a
Ethan quid. 325.a
Aetas quarta mundi quomodo reſpondeat quarto diei primorum dierum ſeculi. 201.a
Aetas quinta mũdi ſimilis eſſe probatur cum quinto die creationis mundi. 280.b
Aetas mundi ſexta ſimilis eſſe diei ſexto creationis mundi probatur. 326.a
Aetatis quintæ mundi initium computari à tempore vaticinij Hieremiæ probatur. 280.a
Aetatum ſex mundi determinationes & diſtinctiones, habere quandam ſimilitudinem cum primis ſex diebus ſeculi probatur. 14.a
Aethiopem matrona pariens, quo argumẽto ſit ab Quintiliano defenſa. 78.a
Aethiopiſſem vxorem Moſi qualem fuiſſe Iudæi fabulentur. 188.a
Eua quid. 31.a
Eucharistia quomodo percipienda ſit ad modum agni paſchalis. 180.a
Euchariſtia non pro quantitate portionis, quam quiſquam ore percipit, ſed pro conditione fidei ac deuotionis, remiſsionem operetur peccatorum. 132.b
Eunuchus qualis ab eccleſię ingreſſu ſit arcendus. 206.b
Eunuchorum quot ſint ſpecies. ibidem.
Euangelizandi quanta ſit neceſsitas, ijs quibus credita eſt diſpenſatio. 308.a
Euangeliſtes cur tenturam quatuor eccleſiæ receperit. 160.b
Excidium Hieroſolymorum ſub Tito & Veſpaſiano, quomodo præfiguratum fuerit in Heliſæo. 258.a
Exploratores HIERICHO, quid myſticè ſignificent 224.a
Extaſis quid. 21.b

F.

FAbam cur Pythagoras non comedendam putauerit 42.b
Facies Moyſi cornuta ex conſortio ſermonis domini, quid myſticè inſinuet. 251.b
Fatalis ſiue ſtellis non ineſſe probatur. 11.a
Farris offerendi quis ſit ritus, quodq; myſterium. 184.b
Fœdus quod deus cũ Abrahem pepigit quale fuerit. 49.b
Fœdus inter Abraham Abimelech pactum, quid myſticè ſignificet. 60.b
Fœminarum in conceptu eſt natura, vt quales mente conceperint in extremo voluptatis æſtu quo concipiunt, talem ſobolem procreent. 78.a
Fœmineum ſexum tria diuinæ ſententiæ verbera, indeſinenter crucient. 11.a
Fœminalium lineorum cur nulla mentio ſiat Moyſe fratrem ſuum Aaron induente 184.a
Feneſtræ obliquæ templi Salomonis non manufacti quæ & quales ſint. 224.a
Fermento quali ſit abſtinendum. 181.a
Ferramentum omne non eſſe auditum in domo, cùm fabricaretur templum, quid myſticè ſignificet. 224.a
Ferrum de manobrio elapſum ac rediens, cuius rei typum extiterit. 254.a
Feſtos dies qua ratione Iudæi à die in diem tranſponere ſint ſoliti. 184.a
Feſtos dies Iudæi nunquam continuant, vbicunque vitare præualent. 174.a
Feſtiuitates Iudæorum, ferè omnes terrenas cauſas habuerunt. 173.a
Fides quomodo reputata ſit Abrahæ ad iuſtitiam. 49.b
Fides Abrahæ in quo maximè ſit ſpectanda. 48.b
Fides oratione adiuuatur. 67.a
Fide iuſtificari debere omnes per vnum hominem, & non aliundè, probatur. 309.a
Filius ſeu verbum dei, per quod cœlũ & terra creata ſunt principium eſt. 2.a
Filius contumax qua ſeueritate ſit plectendus. 203.b
Filij quando vel quatenus plecti poſsint aut debeant, pro iniquitate parentum. 152.a
Filium dei, patri eſſe conſubſtantialem probatur. 14.a
Filij iræ cur omnes naſcimur. 26.b
Filios huius ſeculi prudentiores eſſe filijs lucis in generatione ſua, exemplo docetur. 134.a
Firmamentum cœli, quid. 6.b
Firmamentum, cur deus cœlum vocauerit. 7.b
Firmamentum, vbi vel quando deus cœlum vocauerit. 7.b
Firmamentum cœli cur volubile eſſe oporteat. 11.a
Fornicationem quanta ſeueritate Apoſtoli ſuis ſcriptis perſequantur. 374.a
Fornicatione ſola excepta vir vxorem ſuam deſerere non poteſt. 21.a
Fortitudo quanta in Chriſto fuerit aduerſus Iudæorum ſuperbiam. 148.a
Fortitudo hominis vera apud deum eſt ſpiritus humilitatis, & mens ſubdita iuſtitiæ dei. 30.a
Fortitudinis ſpiritus, quàm pulchrè ſeptem ſpirituum medius ſit. 178.a
Frater nonnunquam pro filio poni in ſacris literis, probatur. 66.b
Fulicæ quid. 167.a

G.

GAd quid. 78.a
Gal quid. 78.b
Galatæ e Gomer filio Iaphet ſunt propagati. 44.a
Gedeon quid. 180.b
Gedeon e paleis frumentata excutiens, & angelum vidẽs, ad cuius imperium hœdum coxit, quid moraliter ſignificet. 211.a
Gemini in vtero Rebeccæ ſeſe collidentes, quid myſticè ſignificent. 67.b
Geneſis liber vndè vel cur vocetur. 1.b
Generationem illam Iudæorum, quæ Chriſtum crucifixit, meritò, & viſibiliter Romanis, & inuiſibiliter diabolo traditam fuiſſe probatur. 174.b
Generatione quarta filios Iſrael egreſſos ab Aegypto in Moyſe & Aaron oſtenditur. 113.b
Gentiles contra Iudæos gloriari non debere, oſtenditur. 370.a
Giezi propter cupiditatis vitium lepre percuſſus, quarũ in eccleſia figura extiterit. 254.a
Gladius verſatilis ad paradiſum, quis debeat intelligi. 12.b
Gladium quomodo dicatur deus euaginare. 188.a
Goliad Philiſtæus ex qua ſtirpe deſcenderit. 210.b
Gratia dei liberat hominem. 113.a
Gratia dei operoſa ſemota nullus vel angelorum vel hominum, diuinæ inhabitationi poteſt eſſe idoneus. 17.b
Græci & Latini à Iaphet filio Noe traxerunt originem. 44.a

Gulæ

Gulæ conſuetudine, tam in hominibus, quàm etiam beſtijs, ſi non ſoluta creuiſſet edacitas, multo minoribus epulis natura contenta eſſet. 86.a
Gimel quid. 288.a

H.

HEbdomades ſeptuaginta Danielis quomodo ſupputentur. 381.a
Hebræus quid. 48.a
Hebræi in anguſtia conſtituti, dum domini implorāt auxilium, dicunt in monte dominus videbit. 63.a
Hœdi duo in benedictione Iacob, quid intus myſterij contineant. 70.b
Helias quarum rerum typum geſſerit. 247.a
Helias quid. 248.b
Helias & Enoch num in paradiſum terreſtrem tranſlati ſint, diſcutitur. 33.a
Helias in cœlum leuatus, quid myſticè ſignificet 252.a
Helias in cœlum leuandus, in cuius rei exemplum Iordanis aquas pallio percuſſerit, atq; diuiſerit. 252.a
Heli cum filijs ſuis, quarum rerum figurā tenuerit. 208.b
Heli qua ſeueritate deus damnauerit ob nimiā erga improbos filios indulgentiam. 203 a
Heliſæus cur Heliam in cœlum leuandum deſerere noluerit. 251.a
Heliſæus in cuius rei ſignū habitauerit in Hiericho. 252.b
Heliſæum duplici Heliæ ſpiritu præditum fuiſſe oſtenditur. 255.a
Heli qua ratione dictus aſt non potuiſſe videre lucernam dei, antequā extinGueretur. 204.b
Halon quid. 380.a
Helſaphan quid. 366.a
Henam quid. 380.b
Her quid. 84.a
Herba omnis & omne lignum primò bifariam diuiditur. 6.a
Herodius quid. 167.a
Hereditatis diuidendæ hæc æqua eſt ratio, vt maior diuidat, & minor eligat. 47.a
Hæreſis quorumlibet in quouis ordine cohabitantiū, qualiter ſit examinanda. 171.a
Hæreſis ſi poſt legitimas admonitiones perſeuerauerit, expellendi ſunt eius auctores, & ſi nec ſic profecerit, tota domus aſt ſubuertanda. 171.b
Hæreſim quanta diligentia deus dijudicare voluerit, exemplo lepræ corporalis. 148.b
Hæreticus ſi ab errore reſipiſcat, qua ſit diſcretione ab eccleſia recipiendus 217.b
Hæreticus eccleſiæ vnioni reſtitutus, quas ceremonias & oblationes obſeruare debeat. 170.b
Hæreticus quomodo apud ſe habere probetur diuerſa pondera in ſacculo. 216.b
Hæretici pœnitentes, quomodo ſint ad eccleſiaſticā communionem reſtituendi 570.a
Hæreticorum quàm ſint vitanda conſortia. 247.a
Hæreticorum omnis adinuentio, qualiter præfigurata ſit in adinuentione vitulorum. 247.a
Hæreticorum ſcripta eſſe comburenda exemplo lepreſæ veſtis oſtenditur. 170.a
Hæreticorum exemplum præceſsiſſe in his qui ſe à domo Dauid ſeparárunt, probatur. 246.b
Hæreſiarcha & hæreticus quomodo differant. ecc b
Hieremias quibus rebus Chriſti figuram in ſe prætulerit. 280.b
Hiericho cur Ioſue anathematizauerit. 226.a
Hiericho tubis concrepantibus, penitus corruente quid myſticè ſignificetur 226.b
Hieroſolymam quanta fames afflixerit obſidionis tempore. 215.a
Hieroſolymorum exeidium concilio dei factum eſſe probatur. 375.a
Hyle quid. 2.a
Hyras quid. 84.a
Hiram quomodo ex patre Tirio plenus ſapientia & intelligentia & doctrina fuiſſe perhibeatur. 217.a
Homo cur non dicatur factus ad ſimilitudinē & imaginē dei, ſicut ad imaginē & ſimilitudinem, &c. 14.a
Homo per ſuperbiā prius tumuit intus, quàm foris per ſerpentem tentaretur. 24.a
Homo in paradiſo formatus non eſt, ſed in eo benignitate dei poſitus 19.a
Homo qua ſui parte præſit brutis animalibus. 14.b
Homo cur factus dicatur in animam viuentem. 18.a
Homo fidem, ſpem, & charitatem, deo dabuit, ſed ingratus non exhibuit. 21.b
Homo qualiter per furorem occidat ſeipſum 350 a
Homo quod generat aliud eſſe non poteſt, quàm quod ipſe eſt, quod operatur, nullatenus eſſe poteſt quod eſt ipſe. 4.b
Homo qua ratione dicatur factus ad imaginem & ſimilitudinem dei. 14.a
Homo in ſe omnium rerum eſſentias continet, & propter eum cuncta quæ ſub firmamento ſunt cœli, ſunt facta. 10.a
Hominis quanta ſit dignitas, quodq; cum conſilio prouidæ Trinitatis ſit factus probatur. 15.b
Homini præuaricatori quomodo deus factus ſit, velut urſus inſidians. 291.a
Hominem cur deus abſq; vlla conditione ac abſq; vllo præcepto in paradiſo non poſuerit. 21.b
Hominem nudum ſerpens contingere non audet. 28.b
Hominem deus mortalem eſſe voluit, non ex ira, ſed gratia. 32.b
Hominem cur deus non talem creauerit, vt non eſſet alicuius vitij perceptibilis, ſiue paſsibilis. 4.b
Hominem cur deus de limo fecerit. 18 a
Homines eoſdem non fuiſſe generatos, niſi admiſſo peccato, fuiſſent eiecti de paradiſo, arbitrantium error conuincitur. [illegible]
Homines inquantum debuiſſent multiplicari, ſi Adā non peccaſſet. 15.a
Homines natura præſunt iumentis, ipſis autem hominibus gratia præſunt homines dei. 24.b
Hominum nullus, Chriſto excepto, plenam habuit omnium rerum ſcientiam, & certiſsimam veritatem. 70.b
Hominibus ſolis cur deus benedixerit: Creſcite, inquiens, & cæt. cum & herba & omne lignum pomiferum, nihilominus creſcat & multiplicetur abſque tali benedictione. 22.b
Homicidium per induſtriā vel inſidias commiſſum, qua ſeueritate lex vetus puniri iubeat. 118.a
Homicidij quàm ſit grande peccatum oſtenditur. 42.a
Hor quid. 199.b
Hoſtia pro peccato oblata, in cuius rei figuram comburi iuſſa eſt, & non comedi. 162.a
Hoſtia pacificorum, quid ab oblatione holocauſti differat. 155.b
Hoſtia pacificorum, ſpes eſt. 160.a
Hoſtia pacificorum, cur non de volatilibus fieri præcipiatur. 152.a
Hoſtiæ pacificorum ritus quid myſticè ſignificet. 155.b
Hoſtiæ pacificorum lex qualiter in eccleſia publicis ſtationibus celebretur. 162.b
Holocauſtum noſtrum, charitas eſt. 160.b
Holocauſti ex volatilibus offerendi ritus, quid myſticè ſignificet. 154 a
Holocauſti ex pecoribus offerendi ritus, quid myſticè ſignificet. Ibidem.
Holocauſti ex armento offerendi ritus, quid myſticè deſignet. 151 b
Humilitas quanta fuerit in Moyſe. 200.b
Humanum genus quomodo deus in primo homine percuſſerit. 292.b

I.

IAbocb quid. 90.b
Iacob quid. 68.a
Iacob ad ſuggeſtionem Rebeccæ miſſo ad vxorem accipiendam, quid myſticè inſinuetur. 73.b
Iacob fratris plantam manu tenens in partu, quid myſterij intus elat. 67.b
Iacob filios Ioſeph benedicens, commutatione manuum, crucem Chriſti adumbrauit. 92.a

Iacob cur timuerit in Aegyptum deſcendere 90.a
Iacob virgas ex parte decorticante, conceptusque tempore in conſpectu ouium ponente, quid myſtice ſignificetur. 75.b
Iacob cur in terra Aegypti noluerit ſepeliri. 91.b
Iamin quid. 81.a
Iaphet quid. 44.a Ibir quid. 267.a
Idolothyta quanta ſeueritate apoſtoli ſuis ſcriptis perſequantur. 374.a
Iepthæ votum quomodo ſpiritualiter imitandum ſit ex ſententia Chryſoſtomi. 232.a
Iethro ſocero ſuo cur non reuelauerit Moyſes mandatū dei in rubo. 112.a
Iezrael quid. 250.b
Ignis in altari ſemper ardere iuſſus, quid myſticè ſignificet. 260.b
Ignis corporeus ſpiritibus quoque malignis pœnalis eſt. 33.a
Ignea lex in dextera dei, quid myſticè deſignet. *217.a
Ignorantia quales excuſet a peccato. 160.a
Ignorantiæ diuerſus eſt modus. 160.a
Imaginis & ſimilitudinis quanta ſit diſtantia. 14.a
Incarnationis dominicæ quis ſit fructus. 320.b
Inimicitiæ quales poſitæ ſint inter mulierem & ſemen ipſius, & ſerpentem. 21.b
Inuidia alienis bonis creſcit. 112.b
Ioamin quid. 66.b
Iob ab amicis ſuis deriſus, typum geſsit Chriſti, à conſanguineo ſibi populo Iudaico deridendi. 547.a
Iob præclaro patientiæ exemplo Chriſti figuram prætulit. 545.a
Iob de ſtirpe Nachor fratris Abraham deſcendiſſe probatur. 63.a
Iob cuncta duplicia recipiente præter filios, quid in Chriſto myſticè ſignificet. 354.a
Iohannes euangeliſta cur aquilæ ſit comparatus. 351.a
Ioiada quid. 222.b
Ionas creditur fuiſſe ille quem ſuſcitauit Helias. 248.a
Iones a Naoan filio Iaphet nati ſunt. 44.a
Iordanis fluuius vndè ſit dictus.
Iordanē tranſiturus Iſrael, quid ſignificet quòd iam circa Iordanem vrbes ac viculos poſsideat. 194.a
Ioſeph in quo filij dei typum geſſerit. 74.a
Ioſeph quomodo ſol & luna, & vndecim ſtellæ adorauerint. 81.a
Ioſeph ſecundo venditos fuiſſe probatur. 83.b
Ioſeph in carcerem coniectus, quomodo nō ſit à deo derelictus. 85.b
Ioſeph quàm gratioſè ſit à domino liberatus, ne in turpe miniſterium adſumeretur. 84.b
Ioſeph quoto patris anno ſit natus. 91.a
Ioſeph cur Iacob Nazareum appellauerit. 95.b
Ioſeph cur tam diu diſtulerit vocare patrem ſuum. 90.a
Ioſeph quo crimine fratres ſuos accuſauerit apud patrē, expenditur. 81.a
Ioſeph cur transferri oſſa ſua ad terrā promiſsionis mandauerit. 96.b
Iris quid. 45.a
Iris quomodo fiat. 43.a
Iridi qua ratione Chriſtus comparetur. 45.a
Iſaac cur in amorem Eſau reprobi permiſerit deus declinare. 70.b
Iſaac cur deus vxorem ſterilem præparauerit. 67.a
Iſaac moriturus cur non benedixerit Iacob & Eſau. 92.a
Iſaac cur ESAV dilexerit, Rebecca verò Iacob. 68.a
Iſaac cur tantum vnam benedictionem habuiſſe referatur. 72.a
Iſaac falſum eſſe in benedictione Iacob, mirandum non eſſe oſtenditur. 70.b
Iſaac cur timuerit confiteri, Rebeccam ſibi ſociatam eſſe coniugio. 68.a
Iſai quomodo aliâs ſeptem, aliâs octo filij fuiſſe narrantur. 210.b
Iſeh quid. 19.a
Iſcha quid. Ibidem.
Iſrael quid. 70.a
Iſrael qua ratione dictus ſit filius dei primogenitus 112.b
Iſachar quid. 75.a
Iſmahel cur ſecundum carnem natus dicatur. 51.b
Iſmahel ſaluatus ſit, nec ne expenditur. 54.a
Iubileus, id eſt, dimittēs annus Chriſtianus quis ſit. 175.a
Iubilæi quæ fuerit gratia apud Iudæos. 174.b
Iuda quid. 75.a
Iudæ benedictio exponitur. 91.a
Iudam proditorem cur Chriſtus in ſuorū apoſtolorum conſortium admiſerit. 332.b
Iudæum & Græcum qua ratione beatus Paulus coæquat. 368.b
Iudæos Chriſti deriſores, inexcuſabilis eſſe oſtenditur. 350.b
Iudæi à deo in deſerto tentati, in tribus infideles reperti ſunt. 132.b
Iudæorum diſperſionem conſilio dei actam eſſe oſtenditur. 385.a
Iudæorum peccata in quo fuerint Sodomæ & Gomorrhæ peccatis ſimilia. 156.b
Iudæorum Chriſtum crucifigentium peccatum, cur veniam non meruerit. 256.b
Iudæis de meritis ſuis nō eſſe gloriandū, probatur. 333.a
Iudæis cur deus bona tantùm temporalia polliceatur, ſi obtemperent, mala quoq; temporalia, ſi non obtemperent comminetur. 174.b
Iudæos cur deus non duxerit per viam terræ Philiſtijm. 114.b
Iudæos qua iuſtitia tractare debeant principes Chriſtiani. 88.a
Iudæos in paſsione Chriſti excæcatos fuiſſe oſtenditur. 346.a
Iudici iuſtitia concedit, vt factam iniuriam ſibi, donet cui velit. 86.a
Iudicum liber vndè ſit dictus. 228.a
Iudicium temerarium quàm ſit damnabile docetur. 55.b
Iudicia cur ritè poſt præcepta decalogi ponantur. 157.a
Iudicijs ſecularibus cur beatus Paulus præfici velit contemptibiles. 134.a
Iudith quid. 70.b
Iumenta ſeu terræ animantia cur operi ſextæ diei cū homine deputentur. 17.a
Iumenta vndè ſint dicta. 13.a
Iumentorum reptilium atque beſtiarum triplex eſt ſpecies. 17.a
Iumentorum permixtionem primus Ana filius Sebeon filij Eſau feciſſe fertur. 13.b
Iumentis cur medullitus libidinis ardorem inferi oportuerit. 25.b
Iuſta negans dat omnia. 83.b

L.

LAban quid. 65.b
Laban pro Rachael Lyam ſuperinducente, quid myſtice ſignificetur. 74.a
Laboribus exerceri hominem eſt vtile. 330.b
Lacerta quid. 167.a
Lamia quid. 194.a
Lapidoth quid. 228.b
Latrones cum Chriſto crucifixi, duorum populorum exemplum fuerunt. 173.b
Legem quàm verè dixerit Chriſtus ſe non veniſſe vt ſolueret, ſed vt adimpleret. 177.b
Lemna quid. 159.b
Lepræ quanta diligentia dijudicandam lex inſſerit. 181.b
Leopardus generatur ex permixtione leonis & pardæ. 13.b
Leui quid. 75.a
Leuitæ purificandi in cuius rei ſignificationem iubentur omnes pilos carnis ſuæ radere. 185.a
Leuitæ in cuius rei ſignum non ſint numerati inter filios Iſrael. 180.b
Leuiticus liber vndè ſit dictus. 133.a
Lex decalogi quo die data ſit. 139.a
Lya cur in ſe actiuæ vitæ typum prætulerit. 74.b
Libellus repudij quamobrem permiſſus fuerit, & quid myſticè ſignificet. 105.a

Libidinis

Libidinis confuſio, pœna eſt originalis peccati. 26.b
Linguæ omnes per donum ſpiritus ſancti adunatæ ſunt in apoſtolis. 44.b
Lignum ſi præciſum fuerit, habet ſpem, quomodo de CHRISTO reſurgente intelligi debeat. 350.a
Locuſta quid. 267.a
Locus hominis deus eſt, extra quẽ nuſquã bene eſt. 27.b
Loth cur de Segor ad montem migrauerit. 58.a
Lucas Euangeliſta, cur potius LXX. interpretes ſit ſecutus. 20.b
Ludus Iſmahel cum Iſaac qualis fuerit. 56.a
Lupus ſi ceruæ commiſceatur, lynces generantur. 13.b
Lux ſola cur in prima rerum creatione bona a deo prædicetur. 13.a

M.

MAacha filiam Ptolomai regis Geſſur bello captam, Dauid vxorem duxit. 203.a
Macheloth quid. 199.b
Magdalum quid. 125.b
Magorum munera, quid myſticè ſignificent. 327.b
Manha quid. 132.a
Manaſſes quid. 219 a
Manaſſen & Ephraim filios Ioſeph, cur ſibi voluerit cõputari Iacob. 92.a
Mandragoris filij ſui Ruben, introitum, qui Rachali debebatur, ad ſe viri emerat Lya. 75.a
Manaim quid. 78.b, & 79.a
Manna cuiuſmodi fuerit. 127.b. & 130 a
Mannæ defectus filijs Iſrael promiſsionis terram ingreſſis, quid myſticè ſignificet. 146.a
Manſiones filiorum Iſrahel in deſerto, quadraginta duas fuiſſe probatur. 289.c
Mare cur non redundet, omnibus in ipſum intrantibus fluminibus. 9.c
Mare fuſile in quo ſacerdotes lauabantur, typus fuit baptiſmi. 229.a
Mara quid. 199.c
Maraæ aquæ, quid ſignificent. 129.b
Maria quid. 99.a
Moria quid. 62.b
Maria nunquam terminum ſuum agredientur, vt terram totam operiant. 8.b
Mariæ Magdalenæ cur Chriſtus reſurgens prius apparuerit quàm B. Ioanni. 353.b
Meſeroth quid. 199.b
Materia non eſt deo coæua. 2.a
Materie vndè ſit dicta. 81.a
Matthæum Euangeliſtam, cur beatus Auguſtinus velit intellegi in facie leonis. 315.a
Matrimonij indiſſolubilitas naturalis eſt legis. 23.a
Mathuſim quid. 62.b
Mezeche Capadociæ ciuitatis vndè ſit dicta. 44.a
Medi à Madie filio Iaphet duxerunt originem. 44.a
Melchiſedech quis fuerit Hebræorum æſtimatione. 48.a
Mendacium obſtetricum Aegyptiarum peccatum non fuiſſe probatur. 98.b
Margus quid. 167.a
Merooiæ quid. 212.b
Meroz quid. 219 b
Meſopotamia vnde ſit dicta. 65.b
Meſſeth quid. 47.b
Methec quid. 199.b
Michol quid. 214.a
Michol Dauid deſpiciens, quid myſticè ſignificet. 218.a
Mitzele quid. 167.c
Miraculis qualiter Chriſtus manifeſtauerit poteſtatem ſimul & miſericordiam regnum dei. 314.a
Miſeretur deus cui vult, & quem vult indurat, ſalua vtrobique iuſtitie. 85.b
Miſericordiæ vicinior eſt diuina quàm humana natura. 197.a
Moab in quo hæreticorum typum prætulerit. 191 b
Molem ſuperiorem & inferiorem pignoris loco, cur accipere non liceat. 208.c
Mors corporis non eſt nouiſsima pœna inimicis dei. 222.b
Mors Isboſeth filij Saul, quid myſticè ſignificet. 217.a
Mors Rachel cur deſcripta ſit, & non Lyæ. 81.b
Mortis cauſa, id eſt, peccato originali in baptiſmo deleta, cur adhuc carne moriamur. 361.a
Mortui quatenus ſint plangendi. 96.b
Moſes quid. 99.a
Moſes vere mortuus fuiſſe probatur. 281.a
Moſes cur non circumciderat filios ſuos. 102.a
Moſes in fiſcella poſitus, & e filia Pharaonis inuentus, matriq; ſuæ nutriendus traditus, quid præſagierit. 99.a
Moſes quomodo quadraginta diebus ſine cibo durare potuerit. 140.a
Moſes quomodo de libro dei deleri maluerit, quam populo non dimitti peccatum. 149.a
Moſes quo indicio cognouerit ſe populi ſui fore liberatorem, antequam vocatus e deo 99.b
Moſem cur deus in diuerſorio occidere voluerit. 102.a
Moſes filios Iſrael tanquam paruulos, vt ſedulus nutritius excepiſſe probatur 122.b
Moſes vxorem Aethiopiſſam habens, quomodo Chriſti figuram prætulerit. 288 b
Moſi quomodo colloqui dictus eſt deus. 196 b
Moſi quanta humilitas fuerit, quod iuſſus ire ad Pharaonem toties recuſauerit. 100.b
Moſi cur deus potius in flamma ignis apparuerit, quàm in qualibet alia ſpecie. 100.a
Moſen quomodo deus cõſtituerit deũ Pharaonis. 114 a
Mulier nõ minus ad imaginem dei facta probatur quam vir. 15.a
Mulier menſtrui fluxus vitio laborans à ſacra communione arceri non debet 178.a
Mulier cur caput velari debeat. 16.b
Mulier cur duplici quàm vir pœna mulctata ſit. 26.a
Mulier cur triplicẽ in ſexu proprio pœnã habeat 29.a
Mulieris ſubſtantia in nullo differt e ſubſtantia viri præter ſexum. 22.b
Mulierem bello captam in cuius rei typum licuit Iudæis ducere vxorem. 203 a
Mulieres omnes, præter vnicam dei genetricem, in iniquitatibus & peccatis concipiuntur, & concipiunt. 30.a
Mulierem in paradiſo factam non eſſe probatur. 22.a
Mulierem ſuper viros poteſtatem agere & dominium, naturali legi repugnat. 29 b
Mulierem virili veſte indui, aut econtra non debere, quid myſticè ſignificet. 204.a
Mulierem cur deus ex viri coſta formauerit. 22.b
Mulorum vndè ſit propagata natura. 13.b
Mundi creatio, dei mutabilitati aſcribenda non eſt. 1.a
Munera Abigail quibus placauit Dauid, quid myſticè ſignificent. 214.a
Muſicæ dulcedinis ſonus quantum valeat ad conciliandum ſpiritum ſanctum. 252.b
Muſtela quid. 167.a

N.

NAaſon quid. 280.a
Nebo quid. 280.a
Naboth in quo Chriſti figuram prætulerit. 250 a
Naboth quid. 250.a
Nabuchodonoſor ex hominibus eiectus, & fœnũ vt bos comedens, cuius rei figuram prætulerit. 319.a
Nachor quid. 73.b
Nadab & Abiu offerentes ignem alienum domino, in cuius rei typum mortui ſint. 145.b
Nathan quid. 223 a
Nathanael quid. 180.a
Nazaræorũ lex, quid myſticè in Chriſto ſignificet. 181.b
Nazaræi in cuius rei ſignum capillos nutriunt, quos poſt votum incidunt. 181.b
Nazaræorum legem, quomodo Chriſtus ſpiritualiter impleuerit. 181.a
Nemroth quid. 45.a
Nemroth princeps fuit ædificantium turrim Babylonicam. 45.a
Nemus plantatum ab Abraham in Berſabee quid myſticè ſignificet. 21.b
Nepthalim quid. 75.a

Nepthalim benedictionis, qui in ſeſe contineant, 95.a
Neruum omnem cur Iudæi non comedant. 10.a
Nilum fluuium cur olim Aegyptus pro maximo deo ſuo coluerit. 82.a
Noë quid. 33.b
Noë quantam mentis anguſtiam ſit paſſus toto illo anno, quo arcæ incluſus ferebatur ſuper aquas. 39.b
Noë tres filij tres mundi partes impleuerunt. 41.b
Noë quàm fuerit commendanda obedientia in ingreſſu & egreſſu arcæ. 40.b
Noë magnæ virtutis teſtimonium, diuina ſcriptura tribuit. 38 b
Noë quàm rectè ſacrificium obtulerit, deſeruatis cunctis animantibus. 42.a
Noë, quam requiem ſuo nomine ſignificet. 38.b
Noctis atque diei nomina, quomodo deus appellauerit, 5.b
Noctua quid. 167.a
Nubibus apoſtoli cur ſint comparati. 275.b
Nubem aſcenſum ſuum quando deus fecerit. 7.a
Nuditatem ſuam quare homo tandem commiſſo peccato erubuerit. 24.a
Nominū mutatio quàm diuerſimode facta ſit in his tribus Patriarchis, Abraham, Iſaac, & Iacob. 81.a
Numerus compoſitus & incompoſitus quis. 36.b

O.

OBlatio omnis in cuius rei typum abſq; fermento & melle eſſe debuerit. 155.a
Oblatio ſimilæ & de craticula, in cuius rei figuram vtraque abſque fermento, oleo conſperſa eſſe debuerit. 155.a
Oblatio omnis, in cuius rei typum ſale condiri præcepta fuerit. 155.a
Oblatio de craticula non comminuenda, cuius rei typus fuerit. 155.a
Oblatio pro peccatu quid differat ab oblatiōe holocauſti & hoſtia pacificorum. 158.a
Obeth quid. 200 a
Obſidionis Hieroſolymitanæ quāta fuerit miſeria. 302.b
Obſtetricum Aegyptiarum mendacium a peccatu aſſeritur. 98.b
Oculi prothoparentū quomodo aperti eſſe dicuntur poſt peccatum. 26.b
Odollamita quid. 84.a
Offerre rectè non poteſt, qui non bene diuiſerit. 163.b
Offerentis intentio facit, vt maioribus minora nonnunquam ſint chariora deo. 141.a
Oleum cur ſpiritus ſancti gratiam exprimat. 164.a
Onam quid. 84.a
Onyx quid. 81.a
Onocrotalon quid. 187.a
Ooliab quid. 212.b
Opera bona non ſemper abſcondi debere ab oculis hominum probatur. 209.a
Ophir quid. 211.a
Ophni quid. 203.b
Oratione Iſaac Rebeccæ ſterilitas amota eſt. 67.a
Orante Muyſe ſuperatus eſt prima ſagna Amalech. 11 1.a
Oſſium Heliſei contactu in cuius rei exemplar mortuus homo reuixerit. 254.b
Oza in cuius rei ſignum ſit percuſſus à domino, eo quòd arcam tetigiſſet. 218.a
Oziæ regis temeritatem, quanta indignatione vltus ſit deus. 207.b
Oziel quid. 105.b

P.

PAcificorū oblatio vt legitima ſit, tria requirit. 163.b
Pactum illud quod vel quale ſit, de quo deus dicit: Ecce ego ſtatuam pactum meum, &c. 41.a
Pactum, in quo deus cum hominibus pepigerit. 43.a
Phadaſſur quid. 180.a
Panis triplex à deo petendus eſt. 71.a
Panes azymi quid ſignificent. 120.a
Pharao cur Iudæos abeuntes ſit inſecutus. 125.b
Pharao qua ratione diaboli typum prætulerit. 97.a
Pharaonis narrantur ſcelera. 98.b
Pharaonis domū deus flagellans propter vxorem Abraham, quid myſticè velit intelligi. 46.b
Pharaone viuente cur non ingemuerint, nec vociferati ſint filij Iſrahel. 100.a
Phares quid. 84.b
Paradiſus nihil pernitioſarum arborum aut herbarum profert. 9.b
Paradiſus quid. 19.b
Paradiſum quomodo dicatur deus plantaſſe à principio. 18.b
Paradiſum terrenū propter ſolum hominem deus plantauerat. 20.a
Paradiſum veræ terræ locum eſſe probatur. 19.b
Paradiſum terreſtrem ad exemplar paradiſi cœleſtis eſſe plantatum, oſtenditur. 20.a
Parentes ſuos homini relinquere licet, poſcente cauſa, coniugem verò nequaquam. 23.b
Phaſe quid. 121.a
Paſſeres duos offerre pro emundatione leproſi, quid myſticè ſignificet. 170.a
Paſſio Chriſti duo nobis condidit ſacramēta, Baptiſmū videlicet & Euchariſtiam. 254.b
Paſſio carnis cur à paucis vt pœna agnoſcatur. 26.b
Paſtores eccleſiæ quales eſſe oporteat. 74.a
Paſtoribus Geraræ pro duobus puteis contendentibus, & pro tertio non, quid intus myſterij contineat. 69.a
Pater ſpiritualis qua ſeueritate vti debeat aduerſus filiū contumacem. 224.a
Patres veteris Teſtamenti, quamobrem beatus Paulus peregrinos & hoſpites appellarit. 72.a
Patibulo crucis affixos ob ſcelera, cur lex ſepeliri præcipiat. 220.a
Patientia dei quanto tempore expectauerit, dum fabricaretur arca. 39.a
Paulus cur Timotheum circuncideri, & purificatus Iudaico more in templum cum oblationibus intrauerit. 174.b
Paulus Apoſtolus quomodo in ſe abſoluerit benedictiones Beniamin. 218.a
Paulus Apoſtolus quanta fuerit gratia intellectus à deo illuſtratus. 270.a
Paulus Apoſt. quomodo ſit præfiguratus in Abner. 217.a
Paupertas ſpiritus quam eminenter ſplenduerit in Patriarcha Iacob. 72.a
Peccatum plebis, id eſt, ſubditi qua oblatione ac pœnitentia ſit expiandum. 157.b
Peccatum ſuum quis contra ſe habere dicatur. 148.a
Peccatum ſuum quando quiſquam apud ſe habere dicatur. 246.a
Peccatum generandi naturam non attulit, ſed generationis inſtrumenta corripuit, & generi honorem eripuit. 25.b
Peccatū principis, id eſt, prælati quo ritu ſit expiandum. 157 b
Peccati lege per mortem Chriſti abſolutos rurſus peccare non debere quaſi liberos probatur. 389.a
Peccati confeſſio indulgentiam inuenit, quam non habet defenſio. 160.a
Peccata omnia deleri virtute paſſionis Chriſti probatur. 257.b
Peccatorum quatuor ſunt incrementa. 26.a
Peccantibus in nobis quo moderamine diſciplinam adhibere debeamus. 179.a
Pectuſculum & armum dextrum cedere in vſus ſacerdotum, quid myſticè ſignificet 163.b
Pelles arietū rubricatæ in protectione tabernaculi, quid myſticè ſignificent. 143.b
Pœnituiſſe quomodo dicatur deum, quòd hominē creaſſet. 19.a
Perſecutiones Chriſti quas à Iudæis pertulerit, quomodo fuerint præfiguratæ in Dauid. 210.a
Pentecoſtes ſola feſtiuitas cœleſtem cauſam habuit. 173.a
Petra, quæ percuſſa cunctis ſitientibus aqua emanauit, quæ ſit. 117.a
Petro cur Chriſtus reſurgens prius apparuerit, quàm B. Ioanni. 151.a

Phezieli

Phezieli quid, 180.b Phlairoth quid. 125.b
Per Philiſteos Iudæorum perfidia indicatur. 134.b
Phinees quid, 201.b Phynon quid. 199 b
Piſces pinnas habentes, quid ſignificent myſticè. 166.b
Pythagoras per medios latrones ire maluit, quàm per ſegetes fabæ, 42.b
Pythagoras ab omni animali atq; legumine cenſuit abſtinendum. 42 b
Plagis ſeptem omnis generatio Iudæorum deleta eſt in deſerto. 198.a
Platonis error de ſpiritu mundi refellitur, 4.a
Plauſtrum nouum arcam domini portans, quid myſticè ſignificat. 218.a
Pollutio nocturna ex varijs cauſis accidit. 207.a
Pollutio nocturna quando ab Euchariſtiæ impediat perceptione aut quando non. 207 a
Porcus vnde dicatur. 82.b
Porticus in facie maioris, porticus quid myſticè ſignificet. 226.a
Porphirion quid. 207.a
Porticus ante templum Salomonis, quid in Chriſto ſignificauerit 224.a
Porticus ante templum Seminis, cur ſecundum altitudinem non deſcribatur. 224.a
Præceptorũ decalogi quatuor pertinent ad dilectionem dei, ſex verò ad dilectionem proximi. 116.a
Præceptorum decalogi & conſiliorum, qualis ſit adinuicem comparatio. 371.b
Prædicator cur gallo ſit comparatus, 178.b
Prædicatio verbi dei quomodo ſit diſpenſanda. 186.b
Prædicatoribus verbi dei quæ meritò ſtipendia debeantur. 276.b
Prælatus cur arieti comparetur. 178.b
Prælatorum vitam, a ſubditis temere reprehendi nõ debere, exemplo oſtenditur. 218 a
Prælatis erga ſubditos ſuos ineſſe debet miſericordia & iuſtitia. 142 a
Præuaricatione paterna. baptiſmatis ſacramenta deleta, cur adhuc carne morimur. 161 a
Primatum quando beatus Petrus acceperit, 333.b
Primitias cur deus ad conſtructionem tabernaculi tolli præceperit. 141.a
Primogenitorum quæ lex fuerit. 121.b
Primogenitos omnes, à Sem primogenito Noé, quem & Melchiſadech fuiſſe affirmant, Hebræorum ſententia eſt. 61.a
Primogenita Aegyptiorum non medio die, ſed nocte media cæſa, quid innuant. 122 a
Primogenita Rubeo, cur reputata ſint Ioſeph. 75.a
Prophetiæ ſpiritum non ſemper adeſſe prophetis oſtenditur. 70.b
Prophetarum omnia dicta, teſtimonia eſſe Chriſti filij dei probatur. 213.a
Propitiatorium arcæ, dominicæ paſſionis ſignum fuiſſe probatur. 142 a
Pſalmorum ter quinquaginta cum adiunctis titulorum myſticis ſignificationibus quis ſit ordo. 232.b
Pſalterij forma, quid myſticè ſignificet. 232.b
Pſalterij decachordi qualis ſit myſtica compoſitio. 209.b
Ptolomeus Philadelphus antiquũ Teſtamentum in Græcum verti curauit per Septuaginta Interpretes. 96.b
Phua quid. 99.a
Pudor Rebeccæ, quæ conſpecto Iſaac pallio operuit ſe, quàm ſit commendabilis. 66 a
Puer Aegyptius, quo duce Dauid inimicos ſuos Amalechitas perſequens comprehendit, quid myſtice ſignificet. 214 b
Pugna Gedeonis, cum trecentis viris probatis cõtra Madian, quid myſtice ſignificet. 211 a
Purgatorij ignis poſt hanc vitam aſſertio. 12 b
Puritas quæ in alijs quæritur per conſilium, in ſacerdotibus exigitur per præceptum. 161.a

Q.

QVadragenarium numerum cur in corripiendo homine, quantitas plagarum excedere non debeat. 209.a
Quadrupedes aues, quid myſtice ſignificent. 166.b

R.

RAab meretrix, cuius rei typum geſſerit. 224.a
Raab meretrix a mendacio defenditur. 224.a
Rachel cur in ſe contemplatiuæ vitæ typum prætulerit. 73.b
Ramathaim quid. 201.b
Ramaſſe quid. 199.a
Raphidim quid. 299.a
Ratio quo ſenſu dicatur non eſſe apud inferos. 18.b
Ratio qua ſolus homo inſignitur, quid. 18.b
Rationalis creaturæ, duplex eſt paradiſus. 20.b
Rationalis creaturæ quæ ſit completio. 16.b
Rebecca quid. 61.a
Rebeccæ mors cur nuſquam in ſacra ſcriptura exprimatur, ſed tantùm Debboræ nutricis eius. 81.a
Rebeccæ exemplũ qualiter in eccleſia ſit imitandũ, dum Iacob pro Eſau ad benedictionem informat. 70 a
Rebeccam Iſaac introducente in tabernaculũ Saræ, quid myſtice deſignetur. 66.a
Regem poſtulantes Iudæi, cur peccaſſe perhibeantur, lege hoc non prohibente. 207.a
Regum primus & ſecundus libri, cur apud Hebræos Samuel vocentur. 201.a
Regina Saba ad Salomonem veniens, cuius rei figuram tenuerit. 211.a
Regnum Iſrahel decem vicibus ſciſſum fuiſſe, probatur. 246.b
Regibus quinque à quatuor ſuperatis duce Abraham, quid myſtice ſignificetur. 49.a
Religio Chriſtiana ſine vi conſtruenda probetur. 211.b
Religionem ingredi, abſque mutuo conſenſu, coniugati non poſſunt. 81 a
Reptilia cur deus ab aquis produci iubet in animam viuentem. 21.b
Reptile quid ſecundum myſterium. 166.b
Requieuiſſe cur deus dicatur ab omni opere, quod creauit vt faceret, & non quod creauit & fecit. 27.b
Reſſa quid. 199 b
Retributiones quis ſequi dicatur. 157.b
Rethmonphares quid. 199.a
Reuelationibus diuinis qui hominum digni cenſeantur. 79.a
Rhei quid. 228.b
Rhinocerotis quæ ſit natura atque proprietas. 193.a
Romam cur beatus Petrus alteram Babyloniam appellet. 60.b
Ros quomodo fluere dicatur. 218.b
Ruben quid. 75 a
Ruben benedictus à patre, quorum typum geſſerit. 93.b
Ruben cur ablata ſint primogenita, & tranſlata ad Ioſeph. 75.a
Rubus ardens & non combuſtus, cuius rei præſagium fuerit. 100.a
Ruminare, quid myſticè ſignificet. 166.b

S.

SCiendi triplex eſt modus. 141.b
Scripturæ ſacræ ſtudijs quicunq; accinctus incumbit, ſenſum verbi dei tenere contendens, inſtar Iacob cum deo luctatur. 10.b
Scirpus quid. 99 a
Secreta ſua cur deus quandoque impijs reuelet. 117.b
Sedeur quid. 180.a
Segor primùm Bale, deinde Saliſſa eſt appellata. 58 a
Segor quid. 57.b
Seyr quid. 817.a
Selmon quid. 61.b
Sem quid. 41 b Sennaar quid. 44.b
Semei quid. 223.b Sephera quid. 202.b
Septuplum puniri quid. 36.a
Sepulchra mortuorum vendere quàm ſit damnabile 61.b
Septuagies ſeptiès peccare quid. 16.b
Sermonis incontinentia laborans, quomodo ſit ab Eccleſia tractandus. 171.b
Serpens quomodo in paradiſo eſſe potuerit. 84.b
Serpẽs ſi vel extremæ plantæ hominis dentulũ infixerit, occidit.

occidit. 20.a
Serpentem qui loquebatur, vtrum irrationalem eſſe per naturam, homo neſcierit. 14.b
Serpenti quomodo pro maledictione dictum intelligi debeat, ſuper pectus tuum gradieris, cum hoc prius à natura habuerit vt reperet, 13.a
Syria quid, 133.b
Serpentem ex medulla hominis mortui, quæ in ſpina eſt, creari, ſententia eſt Pythagoræ. 18.b
Serpentes cuidam genti innoxiæ ſunt. 13.a
Serpentum omne genus ex eo corruptum ac venenatum factum eſt, quòd diabolus illo ad hominis mortem eſt abuſus, 13.a
Seruum emptitium Hebræum, cur deus ſeptimo anno liberum exire præceperit, 137.b
Seth quid, 33.b
Sydon quid, 147.b
Signorum quæ facta ſunt coram Pharaone, quæ fuerint cauſæ ſpirituales. 87.a
Signorum quæ monſtrabantur Moſi in ſignum, quę fuerint myſticę rationes, 102.b
Symeon quid. 75.a
Symeon & Leui, quorum typum paterna benedictione expreſſerint. 83.a
Sin quid. 191.a
Similæ oblatio ſartagine minutatim diuidēda, quid myſticè ſignificet. 135.a
Sion mons, quid myſticè ſignificet, iuxta ſententiam B. Pauli, 133.b
Socoth quid, 80.b
Societas prauorum, quàm ſit cuique vitanda probatur, 80 a
Societatem malorum quando quis patienter ſuſtinere poſsit abſque peccato. 231.b
Sodoma cum finitimis ciuitatibus ſubuertenda, cur Abraham deletionem deprecans à quinquagenario per inter medios deſcendendo in denario ſubſtiterit. 55.b
Sodomitæ domum Loth priuſquā cubitum iret cingentes, typum geſſerunt Iudæorum dominum Ieſum comprehendentium, 56.b
Sodomorum ſubuerſionem, cur deus Abraham celare noluerit. 53.b
Sodomorum peccatum typus fuit Iudæorum, qui dominum illudentes crucifixerunt. 53.a
Sol quid. 80.b
Solis, lunæ, & terræ qualis ſit inter ſe comparatio, reſpectu magnitudinis. 10.b
Sole ſublato omnis factura mundi non ſolum infirma & egena, ſed nulli viuentium ſit habitabilis. 10.a
Solennitas azymorum quo tempore anni, & quibus ritibus fieri ſit præcepta. 171.a
Solennitatum trium, Azymorū videlicet, primitiuorum, & congregatarum frugum, quæ cauſæ extiterint, 173 a
Somnium Pharaonis qualiter ſolus Ioſeph interpretari potuerit, 86.b
Somnium Ioſeph quomodo fratres adorantes impleuerint. 87.b
Sopor irruens ſuper Abraham, & horror magnus & tenebroſus eum inuadens, quid myſticè ſignificet. 30.a
Spicas virētes offerre, eaſq; igni torrere, oleumq; ac thus ſuper imponere, quid myſticè ſignificet. 155.b
Spicas de agro proximi cur frangere, & manu conterere, falce autem metere non liceat. 207.b
Spiritus quando ſacramento baptiſmi teſtimonium dare incipiat in terra. 356 a
Spiritus dei quomodo ferebatur ſuper aquas. 6.b
Spiritus hominis quo differat a ſpiritu iumentorū. 19 a
Spiritus intellectus qualibus experimentis ſit in beato Petro declaratus. 361.b
Spiritus intellectus quando vel qualibus hominibus ſit datus. 361.a
Spiritus quando & vndè paracletus dici cœperit. 356.b
Spiritusſanctus cur magis in columbę ſpecie ſuper Chriſtum apparere voluerit. 340.a
Spiritumſanctum non à ſolo patre procedere probatur. 341.a
Stellio quid. 167.a
Stellæ in quædam ſigna ſunt, quæ ſalua pietate homo Chriſtianus queat ſuſcipere vel attendere. 12.b
Stellis fatalia ſigna non ineſſe. 11.a
Stephanus quanta fortitudine præditus fuerit. 378.b
Stolas binas fratribus ſuis proferente Ioſeph, quid myſticè ſignificetur, 90.a
Struthio quid. 167.a
Struthionis quæ ſit natura. 264.a
Sue quid. 84.a
Suna quid. 211 a
Sunamitis filium, cur puer ab Helizeo miſſus cum baculo, ſuſcitare non potuerit. 253.a
Superbiæ malum in cuius rei ſignum eſt per virgam germinantem cohibitum, 191.a
Sur quid. 52.a
Surisadai quid. 180.a
Sabbata, cæteraſq; Iudæorum feſtiuitates, cur deus odiſſe dicatur. 372.b
Sabaoth quid. 98.b
Sabbata terræ, quomodo ſint à Chriſtianis ſpiritualiter obſeruanda, 171.a
Sabbati carnalis lex fuit ſancta, & iuſta, & bona. 18.a
Sabbatizandum eſt homini ſpirituali, non vno tantùm hebdomadis die, ſed omni tempore. 18.a
Sebez quid. 61.a
Sacerdotes euangelici, quomodo imitentur benedictionem Leui. 217.b
Sacerdotis ſacrificium oblatori quod ſit officium. 62.b
Sacerdotium Chriſti, dictis factiſq; ſignificatū eſſe tempore Hieremiæ probatur, 310.a
Sacerdotij Aaron & Leui, cur Iacob filijs ſuis benedicens non meminerit. 96.b
Sacerdotium cur in vnam tantum Leuiticam tribum ſit deriuatum, 181.a
Sacerdotium vetus quomodo in figura noui ſacerdotij, Chriſti prius oleo, poſtea ſanguine, conſecratū ſit, 181.a
Sacrificiū omne in Chriſto & à Chriſto perficitur. 151.b
Sacrificium noſtrum fides eſt. 102.b
Sacrificium panis & vini, veritatem carnis & ſanguinis, & totam gratiam verbi incarnati continere probatur. 157.a
Sacrificium quale debeat homo deo offerre. 41.a
Sacrificia omnia & Iudæorū feſta, eſſe deo odibilia probatur. 137 a
Sacrificiorum ritum non neceſſarium pro tempore inſtitutum fuiſſe probatur. 151.a
Sacrificiorum omnium princeps eſt Chriſtus. 151.b
Sacrificia cur non niſi de armento, pecoribus & volatilibus ſumi iubeantur, 151 b
Sancti veteris Teſtamenti quid minus habuerint, quàm nunc in nouo Teſtamento fideles habeant, oſtenditur. 34.a
Sanctos oēs benedictione Aſer benedici probatur. 220.b
Sanctificari hominem non poſſe hoc ſolo, quòd carnem ſanctificatam in ora veſtimenti portet, quid myſticè ſignificet, 285.a
Sanctificationis præparatio in diem tertium mandata, quid portendat, 133.a
Sadoch quid. 222.b
Safer quid.
Saga cilicina cortinas operientia, quid myſticè ſignificent. 144.a
Sanguis quanta cum auctoritate tum vtilitate teſtimonium ferat ſacramento baptiſmatis. 357.a
Sanguinem hominis quo modo dicatur deus requirere de manu beſtiarum. 41.b
Sanguinem Chriſti, ſanguine vitulorum præfiguratum fuiſſe oſtenditur. 139.b
Salomon cur iure reprehenſibilis fuerit, quòd non dies longos, ſed ſapientiam à deo poſtulauerit. 246.a
Salomon quomodo Chriſti typum geſſerit, 222.a
Salomonis regnum cur fuerit abſciſum, 246 a
Salamiel quid. 180 a
Samariam Benadab Syriæ rege obſidente quanta fuerit in ea famis anguſtia, 214.b

Samue-

Samuel vncturus Dauid in regem, in cuius rei typũ vitulum clam ſecum adduxerit. 208.b
Samaliel quid. 380.a
Sapientia quam bene coram domino luſarit, diabolo per paſsionem Chriſti, iuſtè deluſo. 356.b
Sapientia dei nequaquam ab oculis beatæ virginis Mariæ abſcondita fuit, etiam paſsionis Chriſti tempore. 351.b
Sapientiæ lampadem contemnentes, vndè apud beatum Iob diuites eſſe dicantur. 847.b
Sapientiam dei qua ratione dicantur iumenta terræ nobis indicare. 647.b
Sapientia non eodem modo eſt apud deum & in creaturis. 348.a
Sapientia dei & ſapientia huius mundi, qualiter eſq; in finem ſeculi ſibi inuicem aduerſari nõ deſinant. 343.b
Sapientia quanta in Chriſto fuerit cõtra Iudæorum malitiam. 348.a
Sampſon quomodo Chriſti typum geſſerit, oſtenditur. 238.a,b, & deinceps.
Sampſonis matri in cuius rei typum iniuncta fuerit continentia. 232.b
Sampſonem cur carcere incluſum, erutis oculis molere fecerint Philiſtæi, iuxta Iudæorum deliram fabulam. 235.a
Samuel ſanctus magna fide & largo fletu matris compaeatus, fructus eſt orationis. 201.b
Sarai quid. 53.b
Sara quid. 53.b
Sara in domum Pharaonis ſublata, quid myſterij ſignificetur. 46.b
Satio Iſaac quid myſticè inſinuet. 69.a
Saul dæmoniacus, regnũ peccati in ſe adumbrauit. 601.a
Saul in innocẽtia duobus annis regnaſſe probatur. 207.a
Saul culpabiliter holocauſtum obtuliſſe probatur, cum ab eo expectari debebat Samuel. 207.b
Saulis ſuperbia quibus indicijs poſsit agnoſci. 607.b
Sathanas quid. 87.b
Sathan vbi Iob tentandum expetebat, terram circuibat, aũ verò Chriſtũ feciſſet occidi, foras miſſus eſt. 345.b

T.

TAbernaculum Moyſi, qua ratione beatus Paulus dicit fuiſſe exemplar cœleſtis tabernaculi. 140.b
Tabernaculorum Iſrahel quæ ſit ſpiritualiter pulchritudo. 196.a
Tabernacula Sem, in quibus habitauit Iaphet, quid myſticè deſignent. 44.a
Tabernaculum cœleſte exemplar fuiſſe tabernaculi Moyſi probatur. 140.b
Tabernaculum, typum geſsiſſe eccleſiæ probatur. 143.b
Tabernaculum ſecundum, eiuſq; ſtructura quid myſticè ſignificent. 644.b
Tabernaculi ſecundi quis fuerit ſitus atq; diſtinctio. 143.a
Tabulatum inferius in templo Salomonis, & ſuperius cum ſuis dimenſionibus quid myſticè ſignificet. 224.a
Tabernaculorum priorum decalogi confractio quid myſticè ſignificet. 148.b
Talpa quid. 367.a
Tapinoſis quid. 378.a
Thaath quid. 199.b
Thamar parturiente, & geminorum altero manũ prius proferente, & altero materiam deſtruente, quid myſticè ſignificetur. 84.b
Thamar arrabonẽ accipiente donec mitteretur hœdus, quid myſticè ſignificetur. 84.a
Thamar adultera quid myſticè inſinuet. Ibidem.
Thare quid. 899.b
Thraces à Tyras filio Iaphet ſumpſerunt exordiũ. 44.a
Templum Salomonis, corporis Chriſti typus fuit. 123.b
Templum Salomonis in eo loco fundatum oſtenditur, vbi immolandus erit Iſaac. 61.b
Templum Salomonis quot annis ſit ędificatum, & quid hoc in myſterio ſignificet. 215.b
Templum pretioſiſsimum Salomon, cur permiſſum ſit Babylonico igne conflagrari. 280.b
Templi Salomonis euerſionem, conſilio dei actam eſſe oſtenditur. 281.a
Templi Salomonis mẽſurę, qd myſticè ſignificent. 223.a
Templi vel altaris conſecratio, nõ vanè per ſingulos annos feſtiuis laudibus celebretur. 73.a
Tenebræ quales fuerint ſuper faciem abyſsi. 2.b
Tentationum Iudaicarum cathalogus recenſetur. 190.a
Terra quæ ſit, quæ ſuſcepit ſanguinem myſtici Abel, id eſt, Chriſti, ſuper quã Iudaicus populus vagus & profugus eſt. 38.b
Terra quomodo dicatur à deo fundari ſuper ſtabilitatẽ ſuam. 8.b
Terra quomodo dicatur germinaſſe herbam virentem, cum nondum ſol factus eſſet. 10.a
Terra quomodo inanis & vacua fuiſſe referatur. 1.b
Terra ſi æqualis vbiq; iaceret, non leuior quàm in mari ventorum tempeſtas, in ea regnaret. 9.a
Terrę quid opus fuerit, vt aſcenderent montes & deſcenderent campi. 9.a
Terram & cœlum cum deus crearet, cur non dixerit, fiat cœlum, & fiat terra, ſicut dixit, fiat lux. 2.a
Teſtimonium dari in cœlo & in terra quid ſit. 355.b
Theos quid. 375.b
Theth quid. 298.a
Therebyntus quid. 81.a
Theraphin quid. 77.a
Timor domini, quomodo dicetur ipſa ſapiẽtia. 350.b
Timor fecit primus in orbe deos. 6.a
Timotheum cur beatus Paulus circunciderit. 155.b
Tyrannorum ea eſt lex violentiæ, vt eis quos opprimunt, liberationem optare, pro crimine audaciæ ac contumaciæ ſit. 99.b
Trinitas increata extra ſe exemplar nullum habuit, vt conderet hæc tria, cœlum, terram, & omnem ornatum eorum. 8.b
Trinitatis increatæ, triforme eſt iudicium. 38.b
Trinitatem perſonarum in diuinis, præmonſtrari in capite libri Geneſeos probatur. 1.a
Tribus Iſrahel cur tantum duodecim eſſe dicantur, additis ad duodecim filios Iacob Manaſſe & Ephraim filijs Ioſeph. 96.a
Triſtega quid. 39.a
Tonitruum quomodo fiat. 7.b
Thronus eburneus Salomonis, quid myſticè ſignificet. 235.b
Tubæ duæ ductiles argenteæ, cur fieri iuſſæ ſint. 186.a
Tunicas pelliceas, quomodo deus prothoparentibus noſtris feciſſe dicatur. 31.a
Turris Babylonica quo tempore cœperit ædificari. 45.a

V.

VAcca trima, & capra trima, & aries annorum trium, turtur quoque & columba, quid myſticè ſignificent. 50.a
Vaccæ arcam domini portantes, in cuius rei ſignum in holocauſtum ſunt cæſæ. 606.a
Vaccis arcam domini portantibus, cur prædicatores ſint comparati. 106.a
Vas fictile in quo cocta eſt hoſtia pro peccato, in cuius rei typum iubeatur confringi. 162.a
Vaſa templi Salomonis, in cuius rei figuram in terra argilloſa inter Soroth & Sarthan fuſa eſſe referantur. 219.b
Veſtes quibus arca iubebatur portari, quos myſticè deſignent. 241.b
Velamen poſitum ſuper faciẽ Moyſi, quid myſticè ſignificet. 156.b
Verbo dei aliquid apponere vel detrahere quàm ſit damnabile. 15.b
Velleris Gedeonis geminum ſignum, quarum rerum futurarum præſagium fuerit. 411.a
Vernaculorum Abrahæ 318, numerus, quid myſticè ſignificet. 48.b
Veſpere & mane quomodo factum ſit dies vnus. 6.a
Veſtes Eſau in benedictione Iacob, quarum rerum typum geſſerint. 70.b
Veſtes Aaron, quomodo adumbrarint ſpirituale indumentum Pontif. magni Ieſu Chriſti. 847.a

Veſtimentorum ſacerdotalium veteris Teſtamenti, quæ fuerit myſtica ſignificatio, 246.b
Viæ dei quæ ſint. 67.a
Vigiliæ quatuor ſunt noctis. 117.a
Vineam altero ſemine ſeri nō debere, quid myſticè ſignificet. 205.a
Vineam proximi ingredientibus, in cuius rei ſignum vuas intus comedere liceat, foris autem efferre nequaquam. 207.b
Vinum & omne quod inebriare poterat, in cuius rei cōmendationem prohibitum ſit filijs Aaron tabernaculum ingreſſuris. 166.a
Vindicare bis in idipſum quid. 32.a
Vipera nequiſsimum genus reptile, murenæ ad coniugalem complexum ſociatur. 11.b
Virga Moyſi eleuata ſuper mare quid myſticè ſignificet. 226.a
Virtutes tres Theologicas, fidem videlicet, ſpem, & charitatem, qua via Salomon tribus libris commendet. 245.a
Viſio Iacob quid myſterij in ſe contineat. 72.a
Vita Chriſtiana duplex eſt, actiua videlicet & cōtemplatiua. 74.b
Vitam hominis cur quidam Y Grecæ literæ ſimilem dixerint. 41.b
Vituli contriti puluis in aquam ſparſus, & ad potandum exhibitus, quid myſticè ſignificet. 143.b
Vnctio Aaron & filiorum eius, quo ſenſu præcipiatur obſeruari religione perpetua. 164.a
Vnctio Dauid prima, cur clam in domo patris ſui facta ſit. 108.b
Vngulam diuidere quid ſit ſecundum myſterium. 166.b
Vocari hominem a deo & reſpondere illi, vtilius ne ſit, quàm loqui hominem, & deum reſpondere. 349.a
Voluntate dei nec homo perijt nec angelus. 4.b
Volatilia acutius ſentire, quàm reptilia probatur. 11.b
Volatilia omnia cum aqua produxerit, cur non omnia etiam ſub aquis natalibus poſsint viuere. 11.a
Votum viri, & maritatæ mulieris, & eius quæ adhuc eſt in ætate puellari, quatenus obliget. 198.b
Vota temeraria exemplo Iepthe eſſe cauenda oſtenditur. 132.a
Vota non adimplere, quàm ſit graue peccatum. 179.b
Vpupa quid. 127.a
Vrbes tres flagitioſorum, quid myſticè ſignificent. 221.a
Vulgus promiſcuum, & innumerabile cum filijs Iſrahel ab Aegypto egrediens, quid innuat. 113.b
Vulpes trecentas, in cuius rei typum Sampſon in ſegetes immiſerit. 233.a

Z.

Zabulon quid. 75.a, 78.a
Zara quid. 84.b
Zelotypiæ lex, quid myſticè in Chriſto ſignificet. 181.b
Zuar quid. 180.a

FINIS.

Poſt Folium 236. attendendus eſt foliorum Numerus, quia in principio libri Regum repetitur Numerus 201.

Prologus Ruperti in libros
DE SANCTA TRINITATE ET OPERIBVS EIVS.

FACIES Moyſi cum vbiq; ex collocutione dei ſplendida ſit, & idcirco figuratius cum vocibus ſenſum ſuum, qui per faciem intelligitur, velare oportuerit, tamen verò in creatione mundi tanti ſplendoris eſt, quantũ ferre nequaquam potuiſſent vniuerſi filij Iſrael, niſi illum groſsiori textu literæ, quaſi pannis infantiæ obuoluiſſet. Narrat enim nobis, inquantum homo ex prædicta dei collocutione diſcere potuit, illam ineffabilem geniturã filij dei, de qua dicit ipſe deus pater in Dauid: Eructauit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi. Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis. Nihilominus & illos ſeptem ſpiritus dei dinumerat, quos hodie miſſos in omnem terram ſancta catholica nouit eccleſia. Scilicet ſpiritum ſapientiæ, & intellectus, ſpiritum conſilij, & fortitudinis, ſpiritum ſcientiæ, & pietatis, & ſpiritum timoris domini. Hæc ſine dubio ſi abſque velamine palam omnibus ſcripſiſſet, ſicut nunc vbique in toto mundo prædicatum eſt, ex quo iam glorificato Ieſu, & ſpiritu dato, reuelata facie gloriam domini ſpeculari licet profectò nimis cornutam faciem, nimium dei ſplendorem impatientibus lipporum oculis obieciſſet. At ille velamen talis literæ, ſuæ faciei prudẽter oppandit. Dixit deus, fiat, & factum eſt. Septies dixit, & ſepties dictionis ſuæ bonitas ſibi complacuit, & ſeptimo die requieuit. Hoc talis literæ velamine ſubiecto inuenies illud quod ait, dixit deus, fiat, hoc ipſum eſſe quod ait pater in Dauid: Eructauit cor meum verbum bonum, vel quod dixit Euangeliſta Iohannes dę verbo, quod in principio deus apud deum erat, omnia per ipſum facta ſunt. Porrò ſeptem boni operis eius ſpecies, ſeptem dies dei ſunt. Quia videlicet propter bonitatem ſuam, quæ eſt ſeptiformis ſpiritus ſanctus, hoc verbum de corde ſuo pater genuit, quia ſepties dixit, & dicendo ſeptem opera valde bona fecit. Licet autem futura ſit octaua dies, nihilominus tamen, operis dei ſeptem ſunt dies, quia videlicet homo, cuius vniuerſalis reſurrectio dies octauus eſt, non in alia, ſed in ipſa qua conditus fuit ſpecie, reſurrecturus eſt. Pſal. 44. 2. Cor. 3.

HOrum dierum ſinguli ex veſpere conſtat & mane, quia profectò omne quod factum eſt in verbo dei erat antequam fieret. Nam quod factum eſt, inquit euangeliſta, in ipſo, vita erat. Et veſpere quidem erat, cum adhuc quod factum eſt, ſolummodo vita eſſet in ipſo: quia videlicet, latebat in ſecreto dei luminoſa faciendi hæc omnia poteſtas vel præſcientia. Tunc autem mane ſplendidum venit, quando hæc vita quæ in ipſo erat, in actum vel ſpecies rerum patenter effulſit. De his omnibus ſuis in locis plenius dicendum eſt. Iohan. 1.

IGitur adorandam ſanctæ trinitatis gloriam, in hac peregrinatione quærentes, operum ipſius ſpeculum ſenſibus noſtris admouemus, vt quia pro conditione mortalitatis infirmos adhuc oculos in ſplendorem maieſtatis eius figere non valemus, ſaltem opera eius contuentes in lumine eius aliquantulo, ſine errore ambulemus. Eſt autem tripartitum eiuſdem trinitatis opus, à conditione mundi vſque ad finem eius. Primum eſt ab exortu primæ lucis, vſque ad lapſum primi hominis, Secundum, ab eodem lapſu primi hominis, vſque ad paſsionem ſecundi hominis Ieſu Chriſti filij dei. Tertium à reſurrectione eiuſdem vſq; ad ſeculi conſummationem, id eſt, generalem mortuorum reſurrectionem. Et primum quidem patris, ſecundum autem filij, tertium verò ſpiritus ſancti proprium opus eſt. Planè inſeparabilis trinitas, vnus deus, inſeparabiliter operatur. Veruntamen ſingulis horum, id eſt, patris, & filij, & ſpiritus ſancti, ſicut perſonæ proprietas, ita & in perfectione mundi conſideranda eſt actio propria, videlicet vt patris creatio, filij redemptio, ſancti ſpiritus proprium ſit opus creaturæ innouatio. Denique cum pater per verbum omnia facit, & ſpiritus ſanctus ſuperfertur aquis, cooperantur quidem duæ perſonæ vni operanti, veruntamen ipſa verbi dictio, vel ſpiritus emiſsio, própria patris actio eſt. Item cum filius. i. verbum patris, ad ſaluandum mundum ingreditur, pater quidem illud de corde ſuo eructat in vterum virginis, & ſpiritus ſanctus corpuſculum illi de materna ſubſtantia compingit, & ſic duæ perſonæ cooperantur vni operanti: veruntamen ſola filij perſona eſt, quæ carne induitur, paritérque moritur. Nihilominus cum ſpiritus ſanctus per eiuſdem filij paſsionem in peccatorum remiſsionem datur, pater quidem vt ille procedat, viſcera ſua ſuper nos hactenus iuſtè cõtenta, miſericorditer laxat, & rediuiuus filius hominibus inſufflat, & ſic duæ perſonæ vni cooperantur, veruntamen propria ſpiritus ſancti perſona patris & filij donum vel gratia eſt, tota exornatio naturæ rationalis eſt. Tripartitũ opus Trinitatis.

ERitque in honorem patris, & filij, & ſpiritus ſancti, hoc opus tripartitum. Prima pars de primo mundi hebdomada dierum. Secunda, de hebdomada ſequentium mundi ætatum. Ter-

tia de gemina reſurrectione mortuorum, vndè vtraq; hebdomada ſuppletur, & in octauam perficitur. Prima nanq; reſurrectione animarum, quę eſt remiſsio peccatorum, mors peccati, quę eſt poſt ſeptem dies admiſſa, deletur: ſecunda reſurrectione corporú mors omnis carnis per ſeptem ætates mundi mortuorum abſorbetur.

Apocal. 4. & 5. His ita propoſitis, iam nunc aſpiciendum eſt ad oſtium apertum in cœlo, & ad ſedem poſitam in eo, & ſupra ſedem ſedens, qui omnia condidit, exorandus eſt, per ſeptem lampades ardentes, quas ante thronum ſuum appendit, & per ſeptem cornua, totidemq; oculos agni, qui eſt in medio throni ſui, vt prædictum creaturæ ornatum, ter ſeptenarium dignè nobis differere præſtet, ſecundum veritatem libri magni, quem de dextera eius idem agnus accepit, & aperiens vt ſolus erat dignus, ſeptem eius ſignacula ſoluit.

FINIS PROLOGI.

Ruperti Abbatis Tuitienſis

DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN GENESIM COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

Quòd extra ſe ſancta Trinitas non habuerit exemplar, vt conderet hæc tria, cœlum, terram, & omnem ornatum eorum. CAP. I.

SCRIPTVRARVM omnium vertex ſublimis liber Geneſeos ſic incipit. (In principio creauit deus cœlum & terram.) Duobus iſtis ſcilicet cœlo & terrę poſtmodum adijcit tertium, dicendo: (Igitur perfecti ſunt cœli & terra & omnis ornatus eorum.) Sanè cœli nomine, inuiſibilis illa ſanctorum angelorú patria, terræ autem vocabulo viſibilis iſte mundus deſignatus eſt. Porrò, ornatus cœli angelica creatura, terræ autem cum cætera quæ naſcuntur vel ſunt in ea, tú præcipuè genus humanum, eſt. Quod habuit exéplar faciens hæc tria, niſi ſeipſum, deus vnus, qui eſt trinitas? Planè nō ideas, .i. formas, quas philoſophi ſeculares effinxerunt, ſed ſeipſum pater deus, ſeipſum (inquam) attendit deus vnus pater & filius, cum eo, quo pariter vterque naturaliter ornatus eſt, ſancto ſpiritu: dum non ſolum cœlum incorporeum, ſed etiam corpulentam creauit ſubſtantiam terræ, & vtrumque ſimili compſit ornatu, cœlum ſcilicet angelicis ſpiritibus, terram autem implens hominibus, quos æquales angelis eſſet facturus. Cœlum quippe & terra dum crearentur, iam tunc in conſilio creantis, cui non accedit conſilium nouum, illud placitum erat, vt dei filius terrenam ſubſtantiam indueret, ac proinde cœlum rectè ſecundum perſonam patris, terram autem creatam eſſe intelligimus ſecundum perſonam filij, vtriuſq; autem, ſcilicet cœli & terræ, ornatum eorum ſecundum propriam perſonam ſpiritus ſancti eſſe factú, ex eo maximè liquet, quia priuſquam mundi creaturam ornari cœptú eſſet, ſpiritus dei, inquit ſcriptura, ferebatur ſuper aquas, & exinde ſeptiformi ornatu expleto, requieuit (ait) deus ab omni opere ſuo, videlicet eo quòd illam efficaciter creaturam in opere artis ſuæ eſſet aſſecutus, ſuper quem requieſcere haberet ſpiritus eius, qualem facere vel inuenire geſtiens, ante ſuper aquas ferebatur. Igitur non extrinſecus quæras, aut ſuſpiceris fuiſſe exemplar, ſiue quas dixerunt ſapientes huius ſeculi, creaturis adiutrices ideas, quia profectò, cum præter deum nihil exiſteret, ſola ſibi, vt hæc tria faceret, exemplar fuit trinitas.

Idem Platonis.

Cur dicatur Geneſis. CAP. II.

IAm antequam ipſa ſcripturæ verba ingrediamur, quęrendum eſt, vndè vel cur liber iſte Geneſis vocetur. Etenim titulus iſte bene perſpectus, verè ſecundú nomé ſuú libri huius celſum illuminat caput. Dicitur enim titulus à titane, id eſt ſole, quo mundus iſte illuminatur, quia videlicet præſcriptione, quá titulum dicimus, quaſi præmiſſo lumine, libri ſequentis introitus aperitur. Vndè ergo liber iſte Geneſis dicitur? A generationib⁹ cœli & terræ, imò à generatione illius diei, quo iſtæ generationes creatæ ſunt, antequá fierent, ſicut in hoc libro ſcriptú eſt. Iſtę generationes cœli & terræ, quando creatæ ſunt, in die quo fecit deus cœlum & terram, & omne virgultum agri, antequam oriretur in terra, omnem herbam regionis priuſquam germinaret. Quis eſt iſte dies, in quo hæc creata ſunt, antequam orirentur ſiue germinarent, niſi ipſe quem annunciamus, diem ex die, diem (inquam) ex die, id eſt, verbum ex patre, in quo (ſicut ait Euangeliſta) vita erat, quod factum eſt antequam fieret. Huius enim verbi generationem geminam, liber iſte continet: alteram, quæ diuinitatis: alteram, quæ humanitatis eſt. Diuinitatis nanque genituram

Duplex generatio verbi dei.

(ſicut

(ſicut iam in præfatione dictũ eſt)in eo tetigit, quod ait de ſingulis, dixit deus, fiat,& factũ eſt. Porrò,generationem humanitatis in eo liber iſte patenter exprimit,quod ad Abraham loquens deus,benedicam(inquit)tibi,& multiplicabo ſemen tuum,ſicut ſtellas cœli, & benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ,quia obediſti voci meę. Rectè igitur & nobiliter liber iſte dicitur Geneſis,quia cũ generationibus cœli & terræ,vtramq; eloquitur generationem,vnius eiuſdemque dei,& hominis Chriſti filij dei. Nunc demum ipſa libri verba audiamus,ait. Gen.22.

Quòd filius ſiue verbum, per quod cœlum & terra creata ſunt, principium ſit. CAP. III.

IN principio creauit deus cœlum & terram. Cum ipſa creatio principium mundi ſit,cur ſic dictum eſt,in principio creauit? Idem enim eſt,ac ſi diceretur, in principio principium fecit,ſed ſi hoc modo vulgariter hic accipias principium, cum dicitur, in principio creauit, vitium eſt in ſuperfluitate dictionis. Bene ergo hoc loco principium ſic accipitur,tanquam proprium quoddam filij vocabulum,quia videlicet ſic ipſe voluit,qui cum interrogaretur à Iudæis: Tu quis es? Principium(ait)qui & loquor vobis. Nam verè in hoc principio creauit cœlum & terram deus, quia omnia per ipſum facta ſunt. Hoc & alia ſcriptura fatetur,cum dicit,omnia in ſapientia feciſti,quæ videlicet ſapientia non eſt alia quàm verbum dei, verbum deus, qui(vt iam dictum eſt) ſeipſum principium nuncupauit. Non quidem natiua ſcripturæ huius lingua, ſcilicet hebraica filium & principium eadem voce ſignificat,filius quippe ben,principium verò breſith dicitur in illa lingua,ſed & hoc dicimus quòd & ſi non voce, ſenſu tamen filius principium eſt. Filius eſt, quia de deo natus,Principium,quia creaturarum omnium prima & efficiens cauſa eſſe probatur. Itaq; in principio,id eſt,in filio,in verbo ſuo,in ſapientia ſua creauit deus cœlũ & terram. Creauit,inquam,id eſt,non vt philoſophi gentilium vanè putauerunt, ſibi coæuam habuit Hylen,ſiue materiam,ſed de nihilo fecit cœli & terræ ſubſtantiam. Quòd ſi quis obijciat,hominẽ quoq; cum non de nihilo,ſed de terra factus ſit,creatum dici,ſicut ſcriptum eſt: Et creauit deus hominem ad imaginem ſuam,ad imaginẽ dei creauit illum,vel quod item dictum eſt, creauitq; deus cete grandia. Dicimus ad hæc,rectè dictum,eo duntaxat reſpectu, quia iam ipſa, de qua productæ vel ſumptæ ſunt ſpecies,creata fuerat materia, quibus nominibus, ſcilicet cœlo & terra(vt ſupra dictum eſt)ſignificari vniuerſam creaturam viſibilem & inuiſibilem ſimul, Et nihil excipi; ex ſymbolo quoq; comprobatur apoſtolico,quo cum dicimus,credo in deum patrem omnipotentem,creatorem cœli & terræ,nihil creaturarum adijcientes,cuncta his nominibus viſibilia ſimul & inuiſibilia,nos comprehendiſſe non dubitamus. Nam in alio nihilominus catholico fidei ſymbolo cum dicimus:credo in vnum deum patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, ſtatim exponentes quid dixerimus cœli & terræ,ſubiungimus viſibilium omniũ & inuiſibilium. Igitur(quod dictum eſt)in principio creauit deus cœlum & terram,idem eſt ac ſi diceretur,per filium ſuum deus pater creauit omnium viſibilium & inuiſibilium ſubſtantiam vniuerſam,talem adhuc,qualem ſubſecutus terram exprimit,terra autem erat inanis & vacua. Ioan.8. Pſal.103.

Cur non dixerit deus,fiat cœlum,& fiat terra,ſicut dixit,fiat lux. CAP. IIII.

QVare autem non dictum eſt,in principio dixit deus, fiat cœlum & fiat terra, & factum eſt ita:ſicut poſtmodum dicitur,fiat lux,& facta eſt lux,&c. Ad quod tripliciter reſpondendum eſt: Primo,quia cum(vt iam dictum eſt)ipſum principium verbum dei ſit, ſuperfluum vel ineptũ fuiſſet dici,in principio dixit deus,tanq̃ ſi diceretur,in verbo ſuo dixit deus. Deinde quia verbum imperatiuum,quale eſt hoc quod dicitur fiat, incongruè promittit vbi nondum eſt aliquid cui imperetur,vel præceptũ ponatur. Nondum autem erat aliquid, ſi, vt verè credimus,& præſens ſcriptura teſtatur,cœlũ & terram creauit,id eſt,de nihilo fecit deus. Ergo ne nihilo pręceptum dediſſe diceretur deus, quòd incongruè eſſet, rectè prius ſcribitur materiam qualemcunque confuſam ſiue informem creauiſſe,& deinde præceptum rei iam exiſtenti dediſſe,vt diſcretas ac ſpecioſas,quas nõ habebat,aſſumeret vel produceret formas. Tertium nihilominus & hoc ſciendum,tantarum ſcriptorem rerum ſic dicere debuiſſe, quatenus nulli vacaret ſuſpicari, quod(vt ſupra dictum eſt)quidam de corde ſuo finxerunt philoſophi,ſcilicet mundi quidẽ ſpeciem,vel rerum quæ in mundo ſunt,formas diuerſiſsimas feciſſe:verùm Hylen,id eſt,materiam; de qua cuncta hæc facta ſunt,non à deo factam,ſed deo ſemper fuiſſe coæternam. Igitur quomodo dici debuit,ſic dictum eſt;quia in principio creauit deus cœlum & terram.

Quòd non ſit mutabilitati aſcribendum, quod fecit deus mundum, contra eos,qui dicunt,mundum deo coæternum. CAP. V.

SEd hoc mutabilitati dei aſcripſerunt quidam, quod fecit iſtum, quia non erat,mundum,illi videlicet qui volunt,deo mundum eſſe coæternum. Dixeruntq;: Aut deo coæternus eſt mundus,aut certè mutabilis eſt deus. Si enim tandem aliquando fecit,quod in tantis æternitatis ſuæ ſpacijs non fecerat,profecto nouo cõſilio vſus eſt:ac proinde mutabilis eſt. Ad hæc inq;: Veriſsimè,neq; mutabilis eſt deus,neque deo coæternus eſt mundus. Nunquid mutabilitate vtitur

quis, quando ſapientiam ſuam nolens eſſe occultam, pulchram orationem vel quippiam eiuſmodi, quod vtique in mente habet ſecretum, deſcribit in charta per atramentum & calamum, & aduocat multos vt audiant ſapientiam & intelligant vtilem ſcientiam? Nunquid mutabilis animi vicio dicendus eſt, pro eo, quia quod occultũ habebat, vtiliter fecit, in publico vt cognoſceretur auditorio? Non vtique de mutabilitate culpandus, ſed de beneuolentia collaudandus eſt. At verò mundus, & omnia quæ cœlo & terra continentur quædam clariſsima ſapientiæ dei ſigna ſunt, quæ videlicet ſapientia ſiue verbum ſic erat in corde dei, priuſquam iſta fierent, ſicut in corde tuo ſapientia vel ars prius eſt, quàm notulis viſibilibus aut opere aliquo illam ſignifices. Vnde Euangeliſta, cum dixiſſet: Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, ſtatim adiecit, quod factum eſt in ipſo, vita erat. Quæ videlicet ſapientia dei, vt ſciretur: vt eſſet vndè vel à quibus cognoſceretur, creauit deus cœlum & terram, & poſuit in cœlo angelos, & in terra homines, qui ex ſeipſis & cæteris quæ facta ſunt, tantum artificem vtiliter cognoſcerent: Ergo niſi tu nimium ingratus ſis, non deum in hoc mutabilitatis accuſas, ſed de magna beneuolentia collaudas, & ſupplices gratias agas ei, quia propter gratuitam bonitatem ſuam in principio creauit deus cœlum & terram.

Quale in illo principio intelligendum ſit cœlum. CAP. VI.

IAm quidem cùm audimus cœlum & terram, animalis homo, qui nunquam in cœlo conuerſatus eſt, nec dicere poteſt cum Apoſtolo, noſtra autem conuerſatio in cœlo eſt, hic talis nec
Philip. 3. opinari poteſt qualis habitatio cœlum, ſit vel fuerit mox vbi creatum fuit, quippe cum nec ſpiritualis homo quantumcunq; cœleſtia contempletur, dum viuit, ſufficienter dijudicare poſsit, niſi quia magnus & immẽſus locus, magna & ſpiritualis eſt patris domus, in qua ab initio mãſiones multæ paratæ ſunt beatis angelis, & ſanctis hominibus, vbi localis eſt, & localiter ſedet ſecundũ verum hominis corpus, pontifex ſummus, qui penetrauit cœlos Ieſus Chriſtus filius dei. Cuius videlicet ſpiritualis habitationis comparatione terra eſt, quicquid carneis oculis cernitur: vt rectè per Pſalmiſtam cœlum cœli dicatur, qui cum præmiſiſſet: Benedicti vos à domino, qui fecit cœlum & terram, ſtatim ſubiunxit: cœlum cœli domino, terram autem dedit filius hominum.
Pſal. 113. Cœlum cœli dixit, eò quòd comparatione eius, hoc viſibile firmamentum, quod ſecundo die factum eſt, nõ iam cœlum, ſed terra, aut vt multum quidam terræ ornatus ſit, quia videlicet illud inuiſibile eſt, iſtud autem terrenis animantibus conſpicabile eſt: illud (inquam) cœlum cœli, quale factum ſit, animalis homo nec opinari poteſt: terra autem fortè ſtatim animo eius talis occurrit, qualis in ſua forma conſpicitur, ſcilicet herba virenti, ligniſque, & pomiferis veſtita arboribus, & diuerſis animantium generibus plena, Proinde continuò ſequitur: (Terra autem erat inanis & vacua, & tenebræ erant ſuper faciem abyſsi.

Quomodo terra inanis erat & vacua, & quales tenebræ erant ſuper faciem abyßi. CAP. VII.

CReatis, inquit, cœlo & terrã, cœlum quidem non omni ornatu inane vel vacuum erat, quippe quod ex lumine diuinæ maieſtatis reſplenduit, ſicut ad illius ſimilitudinem cœlum iſtud viſibile & aer, ſolis huius refulgent lumine, verùm terra, id eſt, corpulenta ſubſtantia inanis erat & vacua. Non quidem ipſa à diuina magnitudine remota erat, cum de illo veriſsimè Seraphin
Eſaie. 6. clament, dicentes: Sanctus, Sanctus, Sanctus dominus deus Sabaoth: Plena eſt omnis terra gloria eius, ſed eam maieſtas eadem, & ſi iam poteſtate, nondum tamen actu impleuerat vel ornatu, licet hoc propheticè de prædicatione Euangelij Chriſti dictum poſsit intelligi, qua effectum eſt, vt non iam vna gens Iudæorum tantum, ſed omnis terra diuinitatis impleretur notitia. Cæterùm, ſecundum quod iam dictum eſt, terra erat inanis & vacua, quia nondum illam creator ab aquis aridam ſegregauerat, nondum firmauerat, nõdum ſydera cœli huius palla veſtiuerat, nondum tot creaturarum generibus exornauerat. Itaque ſi diligenter literam conſideres, non cum ſua, quæ tunc apparet viſibili ſpecie, creata eſt in principio terra, ſed erat inanis, inanis ſcilicet ab omni germine, quod nunc in ea radicatur: & vacua videlicet à cunctis animantibus, quæ nunc in ea mouentur. Præterea & tenebræ erant ſuper faciem abyſsi, id eſt, ſuper profunditatem aquarum, quæ nondum diuiſæ, neque vt appareret arida, congregatæ fuerant in vnum locum. Tenebræ, inquam, corporeæ, circa indiſcretum mundi corpus erant, quia videlicet nondum firmamentum erat in medio aquarum, nondũ ea quæ corporaliter lucent in eo, & terram illuminant, ſol, luna, & ſydera facta fuerant, quæ die quarto facta ſunt. Itaque ſummatim, breuiterque tota præſcripta eſt creaturæ informitas, tam inops & vacua, vt fruſtra eſſet in principio, id eſt, in filio creata, niſi quia ſpiritus dei ferebatur ſuper aquas, qui eſt tertia in trinitate perſona. Sic enim protinus ſubiungitur: (Et ſpiritus dei ferebatur ſuper aquas.

Quomodo ſpiritus dei ferebatur ſuper aquas. CAP. VIII.

DEinceps nanque creaturæ eiuſdem formatio vel exornatio ſuccedit, tantamque ex intentione ſpiritus dei meliorationem, & tantum inopiæ ſuæ ſupplementum capit, quantum pro

modulo

modulo ſuo melioratur ouum, in eo quòd calore volucris animatur, & pullum producit. Quid aũt putamus eſſe hunc ſpiritum, niſi bonitatem, amoremq; dei, amorem non affectuum, ſed ſubſtantialem: amorem, inquam, & vitam, virtutemq́ue viuam in filio & patre manentem, vel ab vtroq; procedentem, patri, filioque conſubſtantialem. Hic nempe ferebatur ſuper aquas, nihilo minus & ſuper aridam, quæ ſub aquis latebat, quia videlicet, magno ſuper creaturam ſuam creator affectu ducebatur, vt quia non poterat eſſe quod ipſe qui creauerat: tales ex ea faceret formas, in quibus creatori coniungeretur, conuiueretq́ue & conregnaret creatura. Hic amor, hæc bonitas creatoris, ſpiritus ſanctus eſt. Quem neſciens Plato, cum hanc ſcripturam legiſſet, ſpiritum mundi, id eſt aërem arbitratus eſt, qui ſecundum ordinem elementorum, aquis, vtpote leuior, ſupereminet. Et quia per cœlum quoque, de quo iam dictum eſt, in principio creauit deus cœlum & terram, ignem ſignificari ſuſpicatus eſt, quatuor tantum elementa, ſcilicet ignem, terram, aerem, & aquam, hoc loco dinumerata eſſe putauit, vtpote ſpiritum hunc non cógnoſcens, qui plane non ſpiritus eſt mundi, ſed ſpiritus eſt dei: præſertim cum per tenebras, quæ erant ſuper faciem abyſſi, vicinius aër poſſit intelligi, qui deſuper nullis adhuc luminibus radiabatur, & idcirco recte tenebrarum nomine deſignatur. Quare autem cum quatuor múdi elementa ſint, hæc duo tantum, ſcilicet terram & aquam ſcriptor ſacræ huius hiſtoriæ ſuis nominibus expreſſit, & aërem non proprio, ſed tenebrarum nomine ſignificauit? Videlicet quia pertinuit ad propoſitum eius, ſpecies iſtas in ornatu creaturæ quæ tunc erat informis, tam diuerſas, tamq́ue multiplices tunc exiſtentes, dicere vndè exortæ ſint. Conſtat autem, quia de tenebris iſtis, quę erant ſuper faciem abyſſi lux effulſit, teſtáte Paulo, cum dicit: Quia deus, qui dixit de tenebris lucem ſplédeſcere, illuxit in cordibus noſtris. Nõ ait in tenebris, ſed de tenebris deus lucẽ ſplendeſcere dixit. Porrò, de terra & aquis productæ ſunt omniũ ſpecies rerũ quas nouimus. Solus ignis, licet gignentibus terræ & aquis cooperetur, nihil tamen ex ipſo gignitur, & proinde de hoc elemento nõ iniuria ſiletur, vſq; in quartum diem, quo fons illius, ſcilicet ſol in firmamento libratur. Solem enim fontem eſſe ignis ætherei, phyſici quoq; qui diligentiores fuere atteſtantur.

Error Platonis de ſpiritu mũdi.

2. Cor. 4.

Quòd in capite libri præmonſtratur trinitas. CAP. IX.

IGitur in capite libri ſplendidè præmonſtratur creatricis pręſentia trinitatis. Etenim in nomine dei, pater: in nomine principij, filius intelligitur: & qui ſuper aquas fertur, ipſe eſt ſpiritus ſanctus. Iam quid tantæ maieſtatis intenta præſentia, factura vel dictura ſit audiamus. Sequitur.

Quòd lux quæ facta eſt, angelica ſit creatura. CAP. X.

DIxitq; deus, fiat lux, & facta eſt lux.) Fortitudo & ſapientia dei magna & terribilis, intento ſpiritu ſuo vociferantis ſuper aquas, & ineffabiliter clamantis in virtute & magnificentia, breuiter atque ſuauiter, cum dicitur, dixit deus, breuiter, inquam, noſtris intimatur ſenſibus. Quid enim ex hac breuiſſima enunciatione colligimus, niſi quod certiſſimum eſt, quia per verbum ſuum omnia deus operatus eſt? Nec verò ita ſenſibus pueri ſumus, vt putemus deum vocalem, dentibus, palato, & labijs, cum plectro linguæ percuſſis, elementari ſono dixiſſe, fiat lux: ſicut nec in eo, quòd ſpiritus dei ferebatur ſuper aquas, phantaſma illud admittimus, quod ſtans, aut ſedens in aliqua parte, magnum anhelitum ſuum ſuper aquas omnes ſufflando emiſerit deus. Non, inquam, ſic infantiliter, aut carnaliter de creatore ſpirituum deo ſentimus. Sed nec illas affectiones, quibus mente promouemur, vt eo modo, quo dictum eſt, verba per aërem tranſcurrentia mittamus, incommutabili atque impaſsibili deo aſſcribimus. Quid ergo? Quid in eo quod dictum eſt, dixit deus, niſi generationem verbi æterni, verbi deo conſubſtantialis, de cuius effectu, & nos & angeli rationales ſumus, ſignificatam intelligere debemus? Verè enim ſine voce natum, & omnia potentialiter continens verbum, tunc pater actualiter generauit, quando cœlum & terram creauit, quando lucem, & cætera fecit. Eructauit ergo cor patris verbum bonum, & ex vtero, id eſt, de ſuæ ſubſtantiæ ſecreto, ante luciferum genuit illud, quando dixit: Fiat lux. Quid autem eſt hoc ipſum quod dixit, fiat lux? Quænam eſt iſta lux? Videtur enim nonnullis, lucem tunc eſſe factam, non aliam quàm aeris illuſtrationem, & tenebras illas, quæ erant ſuper faciem abyſſi, ſic alternantibus nocte & die diuiſas, vt peracto diurni temporis ſpacio duodecim horarum ſcilicet, lux extingueretur, & tenebræ ſuccederent, & itidem tranſacto nocturni temporis ſpacio, lux refulgeret, atque ita per triduum dies, & nox abſque luminaribus iſtis corporeis, ſole ſcilicet, & luna, & ſtellis, vltro ſibi inuicem ceſſerint atque ſucceſſerint. Sed hoc ſenſu vnus hic dies, omnium dierum pauperrimus eſt, quippe cum ſinguli dierum cæterorum ſubſtantiarum creatione vel formatione illuſtrati ſint, hic dies non niſi accidentis cuiuſdam colore inſtabili inſecto dimiſſus ſit, cum dictum ſit, fiat lux. Nam quæcunque cæteris diebus facta ſunt, ſubſtantialia ſunt & permanent, illa autem accidentalis lux tertio reaccenſa deinceps omnino deperijt. Et vide, vtrum condignum ſit tantæ maieſtati, vt cæterorum dierum opera, verbi gratia, ſolem, lunam, & ſtellas, quæ quarto die facta ſunt, & aquarum diuiſionem, quæ ſecundo die facta eſt, ſtatuerit in ſeculum & in ſeculum ſeculi, præceptumq́; poneret illis quod non præteribit, opus au-

Pſal. 44.

Pſal. 109.

 tem

tem primæ lucis tale faceret, quod mutato conſilio poſt exiguum triduum funditus extingue-
Pſal.148. ret. Quid ergo? An idcirco ſpiritus dei ferebatur ſuper aquas,& dixit fiat, quod dictum, vt verè
boni verbi eructationem,ſancta miratur vt cócelebrat ſcriptura, vt talis tantummodo lux fieret
accidens aeri mox interitura,& nulla crearetur ſubſtantia? Melius magni & nominatiſſimi pa-
tres intellexerunt naturam angelicam lucis nomine ſignificatam. Eorum ſenſum rationabilem
magis approbamus & ſequimur,angelicam creaturam rectè lucem eſſe appellatam, lucem intel-
lectualem,lucem,inquam,non ſolum,quia vim diſcernendi habentem, verumetiam quia veri &
incircunſcripti luminis gratia reſulgentem.

Quòd non pro ſimilitudine,ſed pro re vera lux dicta ſit angelica creatura. CAP. XI.

NEc verò pro ſimilitudine,ſed pro re vera lucem dicimus appellatam, id eſt, non ideo quòd
2.Cor.15. ſimilitudinem viſibilis huius lucis habeat. Nam iſta potius viſibilis lux,hæc aſtra viſibilia ſe-
cundum ſimilitudinem lucis illius ſunt facta,vt cognoſcat ſpiritualis homo, ſic ſanctos angelos
in eadem felicitate differentis eſſe honoris & gloriæ, ſicut ſtella differt à ſtella in claritate, & ſic
eos in comparatione ſolis æterni,ſcilicet creatoris ſui,veram lucem non eſſe,ſicut ſtellæ circa ſo-
Pſal.18. lem, in toto hemiſphærio nequeunt ſuum lumen oſtẽdere. Hoc animaduerſo, iam non miramur
hæſitantes,quid ſpiritus dei ſuper aquas intenderit,quid vox domini ſuper aquas,quid,inquam,
deus maieſtatis dominus ſuper aquas intonuerit? Dignus enim eſt effectus hic qui totius trinita-
tis molimina conſecutus eſt,ſcilicet ſpiritus ſancti,ſuper aquas ſpirantis,patris intonantis,& ipſi-
us tonitrui,id eſt,verbi,quo dixit fiat. Siquidem talis creatura cauſa digna eſt, propter quam,vt
fieret,verbum illud intonatum eſt, quod concutiens abyſſos vel aquas, & eas quæ ſuper aquas
erant tenebras,huiuſmodi lucis fecit emicare cateruas. Quid enim? Nunquid putamus,quòd de
cœlo fuerint angeli,& non potius hic facti & in cœlum tranſlati? Nempe non magis angeli facti
ſunt in cœlo,quam homo plaſmatus in paradiſo,plaſmatus namq; fuit homo extra paradiſum,&
poſitus in paradiſo,ſicut ſcriptum eſt: Plantauerat autem dominus deus paradiſum voluptatis à
Gene. 2. principio,in quo poſuit hominem quem formauerat. Ita nimirum & angeli extra paradiſum cõ-
diti,& in cœlum tranſlati,non natura,ſed gratia cœlum inhabitant. De cœlo nanq; nemo venit,
Iohan.3. niſi qui ſuper omnes eſt,& inde ſuper omnes quia ſpiritus ſimplex eſt, & nullo compoſitus eſt,
vnde & humanum ſpiritum cum corpore induere potuit, quod facere nemo potuiſſet ex ſpiri-
tibus angelicis. Angeli autem etſi ad comparationem noſtri,ſpiritus dicuntur & ſunt:in compa-
ratione tamen dei corporei ſunt. Habent nanq;,vt docti quoq; & magni viri perhibent,corpora
ex iſto aëre craſſo atq; humido,qui vento flante ſentitur impulſus, præſertim qualis erat cũ ad-
huc tenebræ eſſent ſuper faciem abyſſi,de quibus(vt Apoſtolus ait) deus lucẽ ſplendeſcere iuſ-
2.Cor.4. ſit. Cuius eorum conditionis experimentum capere licet ex eis,qui ceciderũt. Nam ſicut homo
mortuus redeundo in terram palam facit,quia de terra ſumptus fuit, ſic iſti qui deſerto perenni
fonte luminis extincti ſunt,obſcuritate ſua palam faciunt,quia de tenebris, cum eſſent, non na-
tura ſed gratia ſplendidi facti ſunt Quod bene idem apoſtolus perſpiciens,nõ ait:deus qui dixit
in tenebris,ſed qui dixit de tenebris lucem ſplendeſcere, illuxit in faciem cordis noſtri ad illu-
minationem claritatis in faciem Ieſu Chriſti. Etenim vtriuſq; propoſitiunculę non parua diſtan-
tia eſt Nam ſplendet in tenebris lux vera deus, cum ſedẽtibus in tenebris nobis illuminare dig-
natur. Splendeſcimus de tenebris nos,cum ab infidelitate exeuntes, in faciẽ eius per fidem aſpi-
cimus. Itaq; cum angelos,quamuis ſubtilia corpora, tamen ex ipſorum origine habere conſtet,
ex eo quoq; liquet,quia & locales ſunt,& cum volunt,hominibus apparent. Quòd ſi idcirco nõ
permanens,ſed ad horam ſumptum,de aere corpus habere putantur, quia nõ ſemper apparent,
& cum apparuerint,repentè diſparent nos econtra dicimus, dominum noſtrũ poſt reſurrectio-
nem tale corpus ſuum,vtiq; terrenum ſic exhibuiſſe, vt cum vellet repentè hominibus appare-
ret,& cum vellet protinus euaneſceret,habent ergo angeli corpus, ex illo vtiq; aere & humore,
ſuper quem cum ferretur ſpiritus domini,dixit:fiat lux. Quare, inquis, non de cœlo fecit deus
angelos,vt eſſent natura cœleſtes? Videlicet, quia non idcirco fecerat deus cœlum,vt inde eos
crearet,ſed vt creatos ſola in cœlum gratia ſubleuaret. Sed de hoc latius poſtmodum dicemus.

Quod illa lux confiteatur creatori,ſecundum verſiculum pſal. CIII. *Confeßionem & deco-rem induiſti, amictus lumine ſicut veſtimento.* CAP. XII.

IGitur non nouo conſilio vtitur in nos deus, dum vt ſupra primæ originis nos reparet digni-
tatem,& æquales faciat angelis, hoc neceſſarium proponit, vt renaſcamur ex aqua & ſpiritu
dei,baptizati in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti. Nam & in conditione angelorum dixit,id
Iohan.3. eſt,verbum ſuum,quod eſt filius ſuus,ædidit deus, & tertia perſona ſpiritus ſanctus ſuper aquas
ferebatur. Item non minus illis,q̃ nobis humilitatis commonitio eſt, ipſa ſui conditio,quoniã vt
nobis terra,vel puluis.ſic & illis tenebroſa abyſſus exiſtendi principium vel materia fuit. De te-
nebris enim,iubente deo,lux iſta reſplenduit, vt ſupra dictum eſt. Vndè non ingrati creatorem
ſuum

ſuum inceſſabiliter laudant, confitentur, amant, adorant: Huius eorũ laudis vel confeſsionis aſſiduitatem & inceſſabilem intentionem mirificè Pſalmiſta his verbis exprimere contendit. Confeſsionem & decorẽ induiſti, amictus lumine ſicut veſtimento. Hoc proculdubio de huius lucis formatione dixit. Sequitur enim: Extendens cœlum ſicut pellem, qui tegis aquis ſuperiora eius, &c. Prius nanque dixit: fiat lux & facta eſt lux, deinde firmamentum extendit, quod & cœlum appellauit, ergo de pulchritudine laudis angelicæ dixit, confeſsionẽ & decorem induiſti, adiungens, amictus lumine ſicut veſtimento. Magnificentius, & dignitatem eius qui laudatur, & eorum qui laudant inſtantiam, exprimere non potuit. Suo nanque indumento iure quiſque veſtitur, quia non alterius ſed ſuum eſt, quod tunc illum non dedecet, ſi ſecundum habitudinem corporis eius bene accommodatum eſt. Cum ergo dicit: confeſsionem & decorem induiſti, ampliſſimè gratulatur, & optimè dicit dignum illum eſſe tantis confitentium angelorum laudibus, & decere illum quicquid boni clamare poſsint, aut norint, eo quòd ipſa ſubſtantię vel vocis eorum organa ille fecerit, & in circuitu excelſi ſolij ſui in magno honore feliciter cõſtituerit, vel ordinauerit. Cum autem addit, amictus lumine ſicut veſtimento, nihilominus hanc lucem factam ab ea luce quæ fecit, magnificè decernit Amictus nanque corpus quidem ornat vel honorat, ſed ipſe de corpore non eſt. Hoc ergo cum dicit, fatetur beatos ſpiritus lumẽ quidem eſſe, ſed tantum diſtare ab illo à quo creati ſunt incircunſcripto lumine, quantum diſtat amictus à corpore, id eſt, habere quidem verum lumen deum in ſe, ſed de eius ſubſtantia non eſſe. Sequitur. (Et vidit deus lucem quòd eſſet bona, diuiſitque lucem & tenebras.) Pſal. 103.

Quòd illa lux bona dicta ſit, non ſicut de cæteris operibus eſt dictum, & vidit deus quod eſſet bonum. CAP. XIII.

NOtandum in primis, quod dictum eſt, vidit deus lucem quòd eſſet bona. Nemo enim bonus, niſi vnus deus. Porrò quicunque bonus predicatur, ſiue homo ſiue angelus, non niſi reſpectu boni dei, rectè bonus prædicatur: quia cum nemo ſit bonus niſi vnus deus, quicunq; bonus eſt, vel eſſe dicitur, non niſi intantum bonus eſt, inquantum bono deo participatur. Proinde non dictum eſt: Vidit deus terram quòd eſſet bona, vel luminaria quòd eſſent bona, quia videlicet bonitatis capacia non ſunt. Dictum eſt autem de ſingulis, vidit deus quòd eſſet bonum. i. bona res, bona inquã. i. vtilis res Sola nanq; rationalis creatura diuinę bonitatis. i. ſpiritus dei capax eſt, & ideo homo vel angelus tantummodo bonus abſolutè dicendus eſt, videlicet inquantũ homo vel angelus boni dei particeps factus eſt. Igitur & hoc ipſum iudicium, quo vidit deus lucem quòd eſſet bona, lucem illam cogit intelligi quæ capax diuinæ eſt bonitatis, lucem rationalem, lucem intellectualem, angelicæ creaturæ ſplendidam dignitatem. Quomodo autem dictũ eſt, & vidit deus lucem quòd eſſet bona? Nonne anteq̃ faceret, hoc ipſum viderat, quia facere bonum erat? Nonne & Euangeliſta ſic dicit de verbo iſto in quo dixit, fiat, quia quod factum eſt, in ipſo vita erat? Ergo quod vidit, id eſt, iuſto iudicio ponderauit, & conſpectu ſuo dignam duxit. Sequitur enim. (Et diuiſit lucem & tenebras.) Diuiſio iſta lucis & tenebrarum, terribile dei iudiciũ ſuper diabolum eſſe factum inſinuat. De quo Pſalmiſta: Tu terribilis es, inquit, & quis reſiſtet tibi? Extunc ira tua. tanquam diceret: Quis tibi reſiſtere poteſt, cũ ex quo tibi quis reſiſtit, extunc terribilis exardeſcat ira tua? Nam ex quo diabolus reſiſtit, id eſt, reſiſtere voluit tibi, tu iratus es, & reſiſtere non potuit. Cecidit enim angelus & factus eſt diabolus. Hoc terribile iudiciũ per diuiſionem inſinuatur lucis & tenebrarum. Quæ enim ſunt iſtæ tenebræ, niſi omnes angeli ſatanæ, cum eodem ſuo principe? Has vtique tenebras deus lucemque diuiſit, quia malos angelos à bonis ſeparauit, diuiſit, inquam, ſeparatione immutabili, ita vt nec iſti qui ceciderũt, reſurgere, nec illi qui cum peccare poſſent, peccando cadere noluerunt, vlterius vnquam habeant, vel poſsint peccando cadere. Verbo nanq; dei cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum, Iſta lux iſti ſunt cœli. Lux, inquam, quam deus à tenebris diuiſit, & cœli quos verbo ſuo, quos ſpiritu, id eſt amore ſuo deus firmauit, vt iam obſcurari vel diſſolui non poſsint: congregans ſicut in vtre aquas maris, ponens in theſauris abyſſos: quę omnia ſecundum literam iam in illo exordio facta eſſe dubium non eſt. Timeat ergo dominum omnis terra, ab eo autem commoueantur omnes inhabitantes orbem. Quia profectò qualis tunc deſtruxit conſilia ſuperborum ſpirituum, talis & vſque in finem dominus diſsipauit conſilia gentium. Reprobabit autem cogitationes populorum, & reprobabit conſilia gentium. Vnde autem venerint iſtæ tenebræ, iam dictum eſt, videlicet vndè venit prædicta lux, inde venerunt & iſtæ tenebræ, fuerũt enim lucentes angeli, & proprio vitio facti ſunt dæmones tenebroſi.

Matt. 19.

Pſal. 75.

Pſal. 32.

Quòd angelica creatura ſicut initium, ſic habuerit & profectum. CAP. XIIII.

HIc iam cum admiratione quæri ſolet, quomodo bonæ ſubſtantiæ vitium ſurrepere potuerit, & lux in tenebras demutata ſit? Admirationis autem ea vel maximè cauſa eſt, quia non recogitant plerique quòd angelos æque vt homines mox vt creati fuerint innocentes quidem,

ſed non repentè ſummos extitiſſe, nihilq́; præter deum ſine profectibus in ſummo conſiſtere, vel firmamentum apprehendere quieuiſſe. Hoc inquam pleriq; nõ recogitant magnitudine nominis angelici ſic præoccupati, vt non vacet illis ſcire, quia ſpiritualis creatura ſicut habuit initium, ſic habere debuit & profectum. & ex neceſsitate quidem habet eſſe, ſed ex voluntate tendere cæpit ad ſimilitudinem bonæ eſſentiæ. De hoc ergo paucis reſpondendum eſt.

Quòd voluntate creatoris, eiuſdem creaturæ pars quædam viciata ſit. CAP. XV.

Deus nemi nem vult perire. PRimò omnium de creatore deo piè ſentiendum eſt, videlicet quòd voluntate eius, nec angelus nec homo perierit, & non de vtero eius glacies egreſſa ſit, vel gelu de cœlo ſic genuerit, vt vel malam creaturam creauerit, vel bonam naturam prior ipſe relinquendo, in malam demutauerit. Quid ergo inquis? Si creaturam ſuam ſaluam eſſe voluit, quare non talem creauit, vt omnino non eſſet alicuius vitij perceptibilis ſiue paſsibilis? Ad hæc inquam, Huius rei à nota imagine dei, ſcilicet ab homine, documentum capiendum eſt. Ecce homo & naturaliter generare, & operari poteſt voluntariè. Quod generat, aliud eſſe nõ poteſt, quàm quod eſt ipſe. quod operatur, nulla tenus eſſe poteſt quod eſt ipſe. Gignit enim homo non aliud quàm hominem. Operatur, verbi gratia, domum quam inhabitet, vel quam induat decoram veſtem. Horũ nihil eſt hoc ipſum quod eſt ipſe. Laudatur autem, ſi hæc operatur ſcitè vel commodè, ſicut eſt dignum ſe. Sic nimirum deus gignit quidem hoc ipſum quod eſt ipſe, ſcilicet deus deum, impaſsibilis impaſsibilem, immutabilis immutabilem, lux vera, nihilominus veram lucem, videlicet vnicũm filium ſuum dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ante omnem creaturam primogenitum, imò & vnigenitum. Operatus eſt autem veſtimentum ſuum, de quo ſupra dictum eſt, ſecundum pſalmum

Pſal. 103. dicentem: Amictus lumine ſicut veſtimento, ſcilicet angelicam creaturam, dicendo: fiat lux, & hanc mundi fabricam, in qua fecit hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, quorum omnium nihil hoc ipſum eſſe debuit aut potuit, quod eſt ipſe qui fecit, vel compar ei quod idem factor genuit: ſicut fabricatura vel pictura nullo modo idem eſſe poteſt, quod eſt faber aut pictor, vel quod ille de carne ſua genuit. Dignum verò laude eſt, & curioſitati noſtræ debet ſufficere, quòd talem creaturam potuit facere omnipotens, quæ capax eiuſdem factoris poſsit exiſtère, & diuinitatem quam non habet per naturam, valeat conſequi per induſtriã. Igitur commutabilem oportuit eſſe angelum & hominem, vtpote de nihilo creatos, etenim illud vndè facti ſunt, de nihilo creatum eſt. Et creatus quidem eſt vterque purus & innocens, ſic videlicet, vt de ipſa innocentia, vel proficere ad ſumma, vel deficere ad ima poſsit. Profeciſſe nanq; imò & adhuc proficere ſanctos angelos, Apoſtolus quoq; teſtis eſt, ſcribens ad Epheſios, vt innoteſcat (inquit) principatibus & poteſtatibus in cœleſtibus per eccleſiam multiformis ſapientia dei. Itaq; in eo ſtatu factis omnibus angelis, vt proficiendo in deo perficerentur: vel deficiendo, in idipſum vndè facti fuerant, id eſt, in tenebras eijcerentur. Alij quidem dilectionem creatoris recipientes, confeſſione & decore illum induerunt, & ſic eis creator amictus eſt ſicut veſtimento, aſsiduè clamantibus: Sanctus, ſanctus, ſanctus dominus deus Sabaoth, & ſic illis non exiſtentibus ingratis, vidit deus lucem quòd eſſet bona, & in operibus ſuis lætatus eſt.

De inuidia vel ſuperbia diaboli. CAP. XVI.

INuidit magnus vnus de magnæ curiæ principibus, cuius audiuimus ſuperbiam, quia ſuper-

Eſai. 16. bus eſt valde, & ſuperbia eius, & indignatio eius, plus quàm fortitudo eius. Initium nanq; peccati eius ſuperbia fuit, qua tumens magnus nimis viſus eſt, plenuſque ſapientia, & perfectus decore, & nihilo indigens ſapientiæ dei, cum in ſplendore ſuo complaceret ſibi. Vndè cum impro-

Eze. 28. perio apud Ezechielem dicitur Cherub, id eſt, plenitudo ſapientiæ dei, videlicet quia ſapientiæ dei auſus eſt ſeſe comparare, dicendo deus ſum ego, & in cathedra dei ſedi, & dedit cor ſuũ quaſi cor dei. Et paulo poſt dicit idem propheta cum improperio & ironia. Tu ſignaculũ ſimilitudinis plenus ſapiẽtia, & perfectus decore in delicijs paradiſi dei fuiſti. Omnis lapis precioſus operimẽtum tuum, Sardis, topaſius, & iaſpis, chryſolitus, & onyx, & berillus, ſardonius, carbunculus, & ſmaragdus. Aurum, opus decoris tui, & foramina tua in die qua conditus es, præparata ſunt. Tu Cherub extentus & protegens, &c. Hoc inquam cum ironia dictum eſt, id eſt, nõ quòd reuera omnis lapis precioſus ornamentum eius fuerit. Etenim nouem angelorum ordines, qui per iſtos ſignificantur lapides, ſolius creatoris ornamentum ſunt, & ipſe amictus eſt hoc lumine ſicut veſtimento, qui ad laudem & gloriam ſuam creauit eos, ſed quia ſic ſibi cõuenire arbitratus eſt,

Eſai. 14. in quo & falſus eſt. Quod videlicet ironicè eſſe dictum, ex alio propheta clarũ eſt. qui ſic illi improperat, Dicebas in corde tuo: in cœlum conſcendam, ſuper aſtra dei exaltabo ſolium meum, ſedebo in monte teſtamẽti, in lateribus aquilonibus, aſcendam ſuper altitudinem nubium, ſimilis ero altiſsimo. Nam per aſtra dei ijdem qui per nouem lapides angelorum deſignati ſunt ordines. Ergo ſicut nunquam reuera ſupra aſtra dei ſedem ſuam poſuit, vel ſimilis altiſsimo fuit: ſic non verè vnquam omnis lapis precioſus operimentum eius extitit, ſed ſic ſibi arrogauit, ſic dixit,

ſic

ſic putauit non verè lumen, ſed rebellis lumini. Huic ſenſui fortè illud repugnare videtur, quòd
eadem auctoritate prophetica perfectus in vijs ſuis perhibetur, cum dicitur, In medio lapidum Ezec. 28.
ignitorum ambulaſti perfectus in vijs tuis, à die cōditionis tuæ, donec inuenta eſt iniquitas in te.
Durum eſt hic aſſerere, illū non fuiſſe perfectum: durius autem affirmare, illū habuiſſe vnquam
in ſe creatoris dilectionem, ſine qua nulla eſt perfectio viarum. Nam etſi propheta prædictus di
xit: aurum opus decoris tui, & foramina tua in die qua conditus es præparata ſunt, non tamen
& hoc dicit vel vllo modo ſignificat, quod eiſdem foraminibus auri ligaturam recepit, quia vi-
delicet cum ſit rationalis creatura, vtique ingenium, intellectum, & memoriam habuit, quibus
quaſi foraminibus ſpiritum amoris dei, quod eſt aurum optimum, recipere cum debuiſſet; ſuper
bè recuſauit. Ergo quod dicitur, perfectus fuiſſe in vijs ſuis, hypocriſin eius percutit, qua etſi cō-
ſubſtantiales ſpiritus allicere, & multos ſeducere potuit, deum tamen latere nequiuit, cuius iudi-
cium terribile innuitur, dicendo, donec inuenta eſt iniquitas in te. Igitur contra creatorem quę-
rendum non eſt, cur non creaturam ſuam ſic fecerit, vt eſſet naturæ inconuertibilis, vel nullius
vitij perceptibilis, quia videlicet tale hoc eſt, ac ſi queraris de figulo, cur non omne figmentum
quod finxit; tale ſit, qualis eſt ipſe, vel filius quem genuit de ſeipſo.

Quòd creator bonus & clemens, iuſtè tamen fecerit quem malum præſciuit; & de caſu eius. CAP. XVII.

SED quæritur adhuc: Quare creator bonus & clemens illum fecit, quem periturum eſſe præ-
ſciuit? Mira & importuna, imò & violenta quæſtio, & ſic inepta, vt in ſenſu eius nulla ſit ra-
tio. Quid enim, niſi quod futurum erat præſcire potuit? Aut quomodo nō fieret, quod ſic vel ſic
futurū eſſe præſcitū fuiſſet? Vicinius rationi eſſet, ſi ſic diceretur: Quare ſubſtantiā malorū ſpiri-
tuū deus, vel hominum impiorum ſubſiſtere permittit, quoniam malè ſubſiſtit, & non ſic fundi-
tus interire facit, ſicut interit & eſſe deſinit ſpiritus iumenti? Poſſet nanque reſponderi, iuſtū eſſe
vt ſemper ſit in pœna, cui pro culpa ſua deſit vt non ſit ſemper in gloria. Porrò dei iuſtitia nun-
quid mitior eſt, quàm eius præſcientia? Itaque ſicut non iniuſtū eſt, quod nunc viciatæ creaturæ
non interimit funditus ſubſtantiam: ſic non iniuſtum fuit, quòd & præſcitam damnauit mali-
tiam, & tamen non omiſit bonam creare naturam. Verùm, quia nihil ſatis eſt inquiſitori con-
tentioſo, iam nunc dicamus ei cum Apoſtolo; O homo tu quis es qui reſpondeas deo? Nunquid Rom. 9.
nō habet poteſtatem figulus facere, de eodem luto aliud quidem vas in honorem, aliud verò in
contumeliam? Illoque remoto, fateamur, quia cum vidiſſet deus lucem quod eſſet bona, iuſtè di-
uiſit lucem & tenebras, formoſam formans in cœlo lucem, & deformes abijciendo tenebras. Sā-
ctos enim angelos, quorum confeſſionem & decorem induerat, perpetua ſtabilitate firmauit, &
pro parte illorum lætatus eſt in operibus ſuis. Satanas verò cum ſuis ſatellitibus ſicut fulgur de
cœlo cecidit. Sicut fulgur (inquam) quia ſicut fulgur decuſſum cum tonitrui fragore; nubibus Lucæ 10.
motis breue lucet, & repentè diſparet, ſic ille terribiliter indignatione dei tremētibus cūctis an-
gelorum ordinibus, cœlo excuſſus, in hunc aërem miſer cecidit, ab omni luce extinctus, & iam in
æternum lucem dei nō viſurus. Et nunc quidem in hunc aërem illum eſſe deiectum, & omnes ſa-
tellites eius, quos aëreas cateruas dicimus, paſſim in ſcripturis habemus, verbi gratia in Apoſto-
lo dicente: Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principatus Ephe. 6.
& poteſtates, aduerſus mundi huius rectores tenebrarum harum, contra ſpiritualia nequitiæ in
cœleſtibus. Futurum eſt autem, vt in infernum inferiorem, videntibus cūctis, præcipitetur in ig- Iob. 40.
nem æternum, qui præparatus eſt ei & angelis eius. Sicut enim homo propter primum peccatum Matt. 25.
de paradiſo, in quo nequaquam conditus fuerat, eiectus eſt, vt operaretur hanc terram, de qua ſum-
ptus fuerat. Sic & ille de cœlo, quo per gratiam cum cęteris ſpiritibus receptus fuerat, in hūc, de
quo creatus fuerat, reiectus eſt aerem caliginoſum, vtpote necdum ſole & luna & ſtellis illuſtra-
tum, cum ille creatus eſt: in quo nec modò ſibi ad recipiendam lucem, ſol iſte prodeſſe poteſt, &
inde cum angelis ſuis & malis hominibus, propter peccata perſeuerantia, in die iudicij præcipi-
tandus eſt. Vtrumque iudicium eius Petrus apoſtolus exprimens, peccantibus (inquit) angelis 2. Pet. 2.
deus non pepercit, ſed rudentibus inferni detractos, in tartarum tradidit in diem iudicij crucian
dos reſeruari. Infernum ſiue tartarum ſic appellauit iſtum aerem, videlicet ad comparationem
cœli, de cuius altitudine ceciderunt, qui tum & cœlum dicitur, vndè & volucres cœli dicimus,
ad comparationem illius inferni, de quo Pſalmiſta. Et liberaſti inquit animam meam ex inferno Pſal. 85.
inferiori. Eſaias quoq; propheta, cum de primo eius iudicio dixiſſet, quomodo cecidiſti de cœ- Eſaiæ 14.
lo lucifer, qui mane oriebaris, &c. continuò de ſecundo adiunxit: Veruntamen ad infernum de-
traheris profundum laci. Qui te viderint, ad te inclinabuntur, teque proſpicient.

De appellatione diei & noctis, & quæ ſit illa dies, & quæ ſit illa nox. CAP. XVIII.

APpellauitque lucem diem, & tenebras noctem) Lucem (inquit) quam vidit quòd eſſet bo-
na, appellauit diem: & tenebras, quarum eſſe bonum non eſt, appellauit noctem. Diligenter
animad-

animaduertendum. Prius vidit lucem quòd eſſet bona, & deinde diuidens lucem & tenebras, cõ
digna ſingulis impoſuit vocabula. Si literæ ordinem ita contexuiſſet, dixit deus, fiat lux, & fa-
cta eſt lux, diuiſitque lucem & tenebras, appellauitque lucem diem, & tenebras noctem, & vidit
deus quòd eſſet bonũ, putaremus tenebras ſiue noctem hic eo modo dici, quo in die quarto di-
ctum eſt fiant luminaria in firmamento cœli, & diuidant diem & noctem, ſiue vt item inferius
dicitur, lucem & tenebras, quorũ vtiq; diuiſio bonũ eſt, vt poſitis (iuxta Pſalmiſtã) tenebris & fa-
Pſal. 101. cta nocte in ipſa pertranſeant omnes beſtię ſyluę. Orto autem ſole exeat homo ad opus ſuũ, no-
cturna refectus quiete. Nunc autem tenebras à laude boni ſecluſit. Primùm enim (vt iam dictum
eſt) dixit, quia vidit deus lucem quòd eſſet bona, & deinde diuiſit, & vtriſque nomina inuicem
optata dedit, quia lucem diem, & tenebras noctem appellauit. Ergo iſtæ tenebræ ſunt eiuſmodi,
Eſaiæ. 45. in quibus nihil intelligitur boni. Et quidem tenebrę, de quibus iſtam lucem ſplendeſcere iuſsit,
bonum aliquod erant in prouidentia dei, quemadmodum lignum vel ferrum bonum eſt in ma-
nu periti artificis. Proinde & illas laudi ſuæ aſſcribens. Ego, inquit, dominus, & non eſt amplius
formans lucem, & creans tenebras. Etenim tenebras, de quibus ſplenderet formata lux (vt iam
dictum eſt) creaſſe, quæ & ferebantur ſuper faciem abyſsi, bonum fuit: verùm formatam iam lu-
cem in tenebras reuerti, peſsimum & apoſtaticum eſſe, nemo cui dubium ſit. Igitur, ne longum
faciamus diſputationis circuitum, ſuper appellatione diei & noctis, ſecundum ſpiritualium natu-
ram oculorum, quales ſoli tunc erant, accipi oportet diem & noctem, ſpiritualẽ ſcilicet noctem,
& ſpiritualem diem, videlicet bonorum angelorum pulchritudinem, & malorum horridam te-
1. Theſſ. 1. tramq; fœditatem, quibus nominibus res eaſdem nunc vſq; ſpirituales viri appellant. Verbi gra
tia, Paulus cum dicit: Omnes vos filij lucis eſtis, & filij diei. Non ſimus noctis & tenebrarum. Et
multa ad hunc modum. Sed dicit aliquis: Hæc & huiuſmodi per ſimilitudines magis quam ſe-
cundum rerum naturam dicta ſunt, Id eſt, non quòd verè ciuitas illa cœleſtis Hieruſalem, cuius
filij ſumus, dies aut quòd illa ciuitas diaboli, cuius eramus quondam, verè nox ſit, ſed quòd in
illis quædam diei & noctis ſimilitudo ſit, & per metaphorã dicuntur, quæcunq; ſcriptura loqui-
tur in huiuſmodi. Ad hæc, inquam: Non illa inuiſibilia iſtorum viſibilium, ſed hæc viſibilia illo-
rum inuiſibilium imagines & ſimilitudines ſunt. Non enim illa propter hæc, ſed hæc propter il-
Eccle. 1. la facta ſunt. Et in illis veritas, in iſtis vmbra, imò & vanitas eſt. Vidi (inquit Eccleſiaſtes) quæ fi-
unt cuncta ſub ſole, & ecce vniuerſa vanitas. Verùm quia apud ſenſus eorum, qui de illis inuiſibi-
libus imbuuntur, iſta priora ſunt, & prius ab exulibus nobis cognoſcuntur, quàm illa prima no-
ſtra quam perdidimus, idcirco illa iſtius ſimilia dicuntur, vt lippientes oculi, quia cœleſtium cla-
ritatem ſpectare nequeunt, imagines eorum in iſtis ſpeculis contemplentur. Igitur lucem, id eſt,
bonorum angelorum pulchritudinem, diem. & tenebras, id eſt, malorum ſqualorem ſpirituum
deus (ſicut iam dictum eſt) appellauit noctem.

Item, Quomodo appellationes illas deus poſuerit. CAP. XIX.

APpellaſſe autem diem & noctem dicitur deus, non quia vel Hebraicè, vel Græcè, vel Latinè
fuerit locutus, quippe, qui nec linguam, nec labia quæ moueret habuit; nec enim eſt corpo-
reus ſiue localis, ſed quia ſententiam cuique parti firmam poſuit, quæ vlterius mutari non poſ-
ſit. Hæc appellatio diei, ſtabilimentum eſt felicitatis, firmamentum gratiæ & honoris, vt ampli-
us lux illa, quæ hoc nomen ex ore dei ſemel accepit, dieſque vocari meruit, iam non poſsit in te-
nebras conuerti, iam non valeat amoueri à fonte luminis æterni. tunc. apoſtatantibus ſpiritibus
lucifugis, in luce ſtare maluit & idcirco iam in æternum, lux decoris & pulchritudinis huius pro
uecta eſt eo, vt perfecta ſit ad ſimilitudinem patris luminum, apud quem non eſt tranſmutatio,
Iacobi 1. nec viciſsitudinis obumbratio. Econtra, noctis appellatio firma & ſtabilis eſt ex ore eiuſdem in-
commutabilis dei ſemel prolata tenebrarum damnatio, vt quia venit illis pes ſuperbiæ, & de lo-
co ſuo moti, ſua ſponte ceciderunt, & iniquitatem operati ſunt, iam ſemel expulſi nõ poſſunt ſta-
re inconuertibiles apoſtatę. Quamuis quorundam hereticorum ſtulta compaſsio fuerit auſa pro
mittere illis, neſcio quod tempus pœnitentię. Grauiſsimè ergo dictum, ſapienter eſt accipiendũ,
1. Reg. 15. quia deus, qui non eſt homo vt mutetur, aut filius hominis vt mentiatur, ſemel huiuſmodi lucẽ
diem, & huiuſmodi tenebras appellauit noctem, & ſic vtrinque ſententiam poſuit quę nõ præte-
ribit. Proinde quiſquis cum illo ſentit, dicat verè, quia lux illa dies eſt, & illæ tenebræ nox. Hoc
enim intuenti, multa eluceſcunt in ſcripturis. Verbi gratia, vt illud beati Iob: Pereat dies in qua
natus ſum, & nox in qua dictum eſt, conceptus eſt homo. Noctem illam tenebroſus turbo poſsi-
Iob 3. deat, non computetur in diebus anni, nec numeretur in menſibus. Sit nox illa ſolitaria, nec lau-
de digna. Quod idem eſſe claret, ac ſi dixiſſet: Pereat ille, pereat, inquam, merito, vt verè periit,
Id eſt, lux ſiue dies deſinat eſſe diabolis, in quo ſecundum Adam natus ſum, qui nõ iam verè, ſed
ſimulatè dies, verè autem nox eſt, qui iam non computabitur in diebus anni, nec numerabitur in
mẽſibus, quia videlicet ſemel obtenebratus, & nox effectus eſt, nulla vnquã mutatione, in pulchri-
tudinem reformabitur illius lucis, quã deus laude dignã ducens diẽ appellatur. Tandẽ infertur:
Cur

Cur non dictum ſit, factæ ſunt tenebræ & nox dies primus, ſed factum eſt veſpere & mane dies vnus. CAP. XX.

FActumque eſt veſpere & mane dies vnus.) Notandum hic in primis eſt, quòd non dixit, factæ ſunt tenebræ & lux dies vnus. Hoc bene & prudenter à ſcriptore ſacro obſeruatum eſt. Quæ enim deus diuiſit, quomodo coniungi, vel vnum quid efficere poſsint? Diuiſit autẽ lucem & tenebras, appellauitque lucem diem, diem (inquam) totum & plenum abſq; conſortio tenebrarum. Benè ergo dictum eſt, factæ ſunt tenebræ & lux dies vnus, quia (ſicut iam dictum eſt) quæ deo [illegible] ſeparata ſunt, ſociari vel vnum quid efficere non poſſunt. Proinde quærendum eſt, quod veſpere, & quod mane factum ſit, ex quibus ſano intellectu, dies vnus valeat computari? Quod vt tandem expeditius fiat, primò illud ſciendum eſt, quòd certam ob cauſam non dictum ſit, dies primus. Quid enim? Nunquid iſte angelicæ claritatis dies, quamuis pulcher, quãtus decorus, dies eſt primus? Nimimè. Abſit hoc. Nam longè minor eſt illo die ſanctificato & benedicto, in quo requieſcit, deus, de quo in hoc libro poſt cæteros dies, ita ſcribitur: Iſtæ generationes cœli & terræ, quando creatæ ſunt, In die quo creauit deus cœlũ & terrã, & omne virgultum agri antequam oriretur in terra, omnemq; herbã virentem priuſquam germinaret. Quem enim putas hunc eſſe diem, in quo creatum eſt omne virgultum, & omnis herba priuſquam oriretur, vel germinaret in terra, quem (inquam) vel quid putas eſſe hunc diem niſi verbum illud, in quo omne quod factum eſt, vita erat, priuſquam fieret? Benè ergo dictus eſt hic non primus, ſed vnus dies, quia videlicet ille alius primus dies, imo & dierum dies eſt. Dicis ad hæc. Si ille eſt primus, cur iſte non dictus eſt ſecundus? Videlicet quia dies ille non de ordine, nec de natura cæterorum dierum eſt, ſed dierum originalis cauſa eſt, eorumque qui ex diebus cæteris creatorem cognoſcentes glorificant, & gratias agunt, eorum (inquam) hic dies perpetua merces eſt, vt requieſcant in eo, poſt laborem dierum iſtorum reſpirantes, & ideo rectè cęteris diebus in ordine non ſuppoſitus, ſed ſi perpoſitus eſt. Sed de hoc plenius ſuo in loco dicemus. Nunc demum quia iam ſenſus patet, videamus quomodo factum eſt veſpere & mane dies vnus. Profectò quando dixit deus fiat lux, veſpere erat, quia ſol dictionis huius in corde patris latebat, quia in verbo eius lux iſta nondum in actu expoſita, ſed in meditatione illius ſolis abſcondita vita erat. Quando autem facta eſt lux, tunc mane factum eſt, in quo & lucifer ille, qui cecidit ante diem, primus emicuit, & exinde dies plenus eſt, & in oculis omnium noſtrum lucet. Omnes enim ſcimus, & terrifico exemplo nobis eſt, diuiſio lucis & tenebrarum quæ illic facta eſt. Igitur factum eſt veſpere & mane, veſpere (inquam) & mane, non tenebræ & lux, & exinde perſeuerat dies vnus.

Quis & qualis ſit ille dies vnus. CAP. XXI.

HIc vnus dies cauſa originalis eſt, cur ſpiritus dei qui ferebatur ſuper aquas, vt fieret iſta lux, rectè dicatur ſpiritus timoris domini. Ab hoc enim facto primùm creatura deo ſubdita didicit, quòd creator verè timendus ſit. Vndè & Pſalmiſta: Initium, inquit, ſapientiæ timor domini. Quare ergo, inquis, alius propheta timorem in vltimo conſtituit, dicendo: Egredietur virga Pſal. 110.
de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet, & requieſcet ſuper eum ſpiritus domini, ſpiritus Eſa. 11.
ſapientiæ & intellectus, ſpiritus cõſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis, & replebit eum ſpiritus timoris domini? Videlicet quia ille, in quem hæc dicuntur, cum non tantum homo, ſed Luc. 2.
& deus ſit, licet ſecundum humanitatem ſapientia, ætate, & gratia profecerit: attamen ſecundum id quod eſt & erat deus, nullum profectum habuit: ſed cum eſſet ipſa ſapiẽtia, de ſupernis ſuis ad ima noſtra deſcendit. Verùm creatura non ſolùm humana, ſed & angelica profecit, vt ſuperius iam dictum eſt, teſtante Apoſtolo, & proficit, & profectuum eius initium eſt, habere timorem domini, quia initium ſapientiæ timor domini. Et ab iſto ſcilicet cognitionis eius initio, ſcilicet timoris, Græce dicitur θεὸς, quod nomen parcè detortum, Latine dicitur deus, eo quòd iure timeatur. Quod in ſua licet vanitate, tamen ſciens quidam Ethnicorum, dixit: Primos in orbe deos fecit timor. Verùm illos qui non erant timendi, ſtultus timor deos fecit appellari, creator autem quia ſolus iure eſt timendus, rationabili timore deus nuncupatur.

De eo quod dixit deus, fiat firmamentum. CAP. XXII.

DIxit quoque deus, fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis. Et fecit deus firmamentum, diuiſitque aquas, quæ erant ſub firmamento, ab his quæ erant ſuper firmamẽtum. Et factum eſt ita.) Iam confeſsionem & decorem indutus, iam intellectuali (vt ſupra dictum eſt) amictus lumine ſicut veſtimento, magnificus dominus cœlorũ continens thronos, & tremenda maieſtate ſedens ſuper Cherubin, ſocia terroris ſui pietate intuitus eſt abyſſos, & vt damna cœli repararet de profundis abyſsi, vehementius operatus eſt, & ſic opus ſuum incœpit, Extendens cœlum ſicut pellem, & tegens aquis ſuperiora eius, ponens nubem aſcenſum ſuũ, Pſal. 103.
& ambulans ſuper pennas ventorum. Faciens autem angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignẽ vrentem. Hæc enim omnia ſecundi opus eſſe diei, Pſalmiſta euidenter innuit, protinus ſubiungens opus diei tertij, Qui fundaſti terram ſuper ſtabilitatem ſuam, non inclinabitur in ſeculum ſeculi.

ſeculi. Primùm ergo, quid vel vndè ſit firmamentum, propter ſimpliciores dicendum eſt. Firmamentum non ſolidum quid, aut durum, vt vulgò putatur, ſed aer eſt extenſus, & adeo ſubtilia-
Eccleſiaſ.1. tus, vt licet videri queat, magis tamen ſpiritus dici poſsit, quàm corpus, teſtante Eccleſiaſte, cû dicit in luminaribus, quæ viſibiliter in eo feruntur: Luſtrans in circuitu pergit ſpiritus, & in circulos ſuos reuertitur. Hoc itaque cum ſolidum non ſit, ſed neque ita corpulentum, vt hæc inferior pars aeris, aliunde tamen ſcriptura illud nuncupauit firmamentum, videlicet eo quod diuidat aquas ab aquis.

Quæ ſint illæ aquæ ſuper firmamentum. CAP. XXIII.

MAgnorum quoque & illuſtrium virorum, in hoc quoque capitulo ſcripta diſſentiunt, videlicet in eo quod dictum eſt. Et diuidat aquas ab aquis, diuiſitque aquas quæ erant ſub firmamento, ab his quæ erant ſuper firmamentum. Alij nanque, quod dictum eſt, qui tegis aquis ſuperiora eius, ſic accipiunt, vt dicant, Superiora cœli iuxta Geneſim ab aquis teguntur, aquas ſuper firmamentum poſitas eſſe dicit, quas angelorum multitudines intelligimus, iuxta illud: Et aquæ quę ſuper cœlos ſunt, laudent nomen domini. Verum ſi hoc voluit citharœdus, pręcentor ille laudum, deum laudans de cœlis, laudans eum in excelſis, cur dicturus, & aquę quę ſuper cœ-
Pſal.148. los ſunt laudent nomen dómini, præmiſit, laudate eum omnes angeli eius? Vniuerſaliter nanque dicendo, laudate eum omnes, neminem angelorum eius excepit, & proinde ſuperfluè repetiſſet, dicendo: & aquæ quæ ſuper cœlos ſunt, laudent nomen domini, ſi aquarum nomine, multitudines angelorum voluit intelligi. Item & in hymno trium puerorum, cum dicitur primò, benedicite angeli domini domino, & deinde, benedicite cœli domino, benedicite aquę omnes quę ſuper cœlos ſunt domino, profecto nomine aquarum aliud quàm angelos ſcriptura cogit intelligi. Præterea ſi aquarum nomine quę ſunt ſuper firmamentû, intelligi oportet angelos, quomodo vel in quo huiuſmodi aquæ, diuiſæ ſunt ab his quę ſunt ſub firmamento? Nempe iſtæ ſunt, de quibus poſtmodum dicit deus: Congregentur aquæ quæ ſunt ſub firmamento in locum vnum & appareat arida, &c. Quomodo ergo ab iſtis aquis angeli diuiſi ſunt? Deniq; ab illis potius, qui reprobi facti ſunt, ſpiritibus diuiſi ſunt, vtpote angeli lucis ab angelis tenebrarum, vndè iam dictum eſt in diuiſione lucis, & earundem tenebrarum. Porrò alij doctorum, nomine aquarû quæ ſunt ſuper firmamentum, nihil aliud quàm aquas ſimpliciter intelligi volunt. Eorum procul dubio ſententia iuſtius atque tutius placet, videlicet vt à ſacræ hiſtoriæ litera ſenſus non diſcrepet. Veruntamen non vſqueadeo conſentimus, aquas eſſe ſuper firmamentû, vt concedamus etiam congelatas eſſe, quod aliqui magis coniecturaliter quàm rationabiliter opinati ſunt.

Quæ vel qualis æſtimanda ſit illarum aquarum ſpecies. CAP. XXIIII.

QVòd ſi à nobis quæritur, in qua ergo ſpecie aquæ illæ ſuper firmamentum ſunt, ſi congelatæ non ſunt? Interrogemus eos: in qua ſpecie fuerunt antequam fieret firmamentum? Verùm hoc reſpondere nequeunt, quia chaos erat, & confuſa moles, qualis ab humanis ſenſibus dijudicari non poteſt. Igitur criptam mundi huius exiguam, quam in medio abyſsi magnę, mirabilis artifex deus excauando fecit, in qua nati ſumus, cû vix attendere poſſumus philoſophando, quantum volumus, de circummanentium aquarum natura vel ſpecie taceamus, quia videlicet nec iſtis aquarum reliquijs, quæ poſtea ſpeciem vel formam ſuam acceperunt, omnino ſimiles probabiliter definire valemus, nec aliquid fingere dignum arbitramur, vt verbi gratia congelatas eſſe (ſicut iam dictum eſt) opinemur. Vnum hoc vt certum teneamus, camerà huius mundi poſitam eſſe in medio aquarum, quia videlicet firmamentum, quod quaſi tectum eiuſdem cameræ eſt, vndique ambiens auctoritate ſacræ ſcripturę, factum eſt in medio aquarum. At enim, quia dixit deus: fiat firmamentum in medio aquarum. Ad quid? Et diuidat (inquit) aquas ab aquis. Quod ne parum ſirmitatis haberet, ſemel dictum, iterum ſcriptura hoc ipſum repetiuit, dicens: Et fecit deus firmamentum, diuiſitq; aquas quæ erant ſub firmamento, ab his quę erant ſupra firmamentum. Itemque, quia in ore duorum aut trium teſtium ſtabit omne verbum, addi-
Deut.19. dit, & factum eſt ita. Hæc enim trina repetitio in ſingulis operibus dei ſecundum veſpere & mane, & totum diem obſeruatur, vnde iam dictum eſt, & adhuc dicendum eſt. Igitur quia ſpiritus dei, qui ferebatur ſuper aquas, ſpiritus pietatis eſt, hoc verè dignum ſe opus fecit, vt inopem fundum abyſsi penetraret, & interiora vétris eius, tantis ornamentis illuſtraret, quorû nouiſsimum & optimum deus & homo Chriſtus eſt, adminiſtrationem principatuum & poteſtatum in cœle-
Ephe.3. bus, vt eis paulatim ſapientia eius multiformis innoteſceret. Vere pius dominus poſt ruinã caducorum ſpirituum, adorantes dominationes, & trementes poteſtates, refocillãte pietatis opere erudiuit ad veram humilitatis ſapientiam, dum de interioribus abyſsi, ſuper cuius faciem erant tenebræ, regem & dominum ipſorum parans educere, talem hoc modo incepit fabricam. Hic ordo & nobis hodieque competit, vt omnis anima, prius timore, poſt amoris pietate compungatur. Etenim ſic vt nos prius angimur timentes gehennam, & poſtea pro modulo noſtro delectamur amantes æternam vitam, ſicut & prius in caſu damnatorum angelorum, territi ſunt, & ex ſubſequen-

ſubſequentibus operibus deú cognouerunt amabilẽ. An parum hoc illis profeciſſe putas ad pietatẽ, ꝙ viderunt in tali firmamẽto ſuæ firmitatis ſimilitudinẽ? Etenim ſicut illæ aquæ quæ ſuper firmamentũ ſunt, nõ delabuntur, & quæ ſub firmamẽto ſunt ſup illud nõ leuãtur, ſic nec illi beati ſpiritus vltra caſuri, nec iſti reprobi ſunt amplius in ſtatum proprium vlla mutatione reuocandi.

Item, de non impoßibili aquarum poſitione ſuper firmamentum. CAP. XXV.

ITa vehementer (vt ſupra dictum eſt) magnificatus eſt dominus deus noſter, primum amictus lumine ſicut veſtimento, deinde extendens cœlum ſicut pellem, & tegẽs aquis ſuperiora eius. Et mirum quidem opus magnifici dei, quod aquarum molem, ſubterfuſi ſuſtinet firmamenti natura ſubtilis: Veruntamen hæc ipſa admiratio ex præſenti exemplo tolerabilior fit, ne illud cuiquam incredibile ſit. Quid enim terram grauiſsimam, de qua poſtmodum dicendum eſt, alind ſuſtinet, niſi vndiq; circumfuſus aer, idẽ licet craſsior, & aquæ partim circumfluentes Hoc enim admirans Pſalmiſta: Confitemini (inquit) domino qui facit mirabilia magna ſolus, qui fecit cœlos in intellectu, qui firmauit terram ſuper aquas. Pſal. 135.

De eo quod ſcriptum eſt in pſalmo memorato, qui ponis nubem aſcenſum tuum. CAP. XXVI.

QVid verò eſt, quod vbi idem propheta dixit: qui tegis aquis ſuperiora eius, protinus adiunxit: qui ponis nubem aſcenſum tuum, qui ambulas ſuper pennas ventorum, qui facis angelos tuos ſpiritus, & miniſtros tuos ignem vrentem: Etenim myſticè quidem prophetia eſt, de hoc ipſo qui cœlum extendit magnificentiſsimo deo dei verbo, quia homo factus eſt & mortuus, poſt reſurrectionem ſuam in cœlũ aſcendit. Tunc enim poſuit nubem aſcenſum ſuum, & ambulauit ſuper pennas ventorum. videntibus quippe apoſtolis ſuis, eleuatus eſt, & nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum. Verùm hic nos literæ ſenſum quærimus, vt certum hiſtoriæ fundamentum teneamus. Quid ergo eſt. qui ponis nubem aſcenſum tuum, &c. niſi quia diuerſos ſub eodem firmamento cœli huius, id eſt aeris, motus huic habitationi neceſſarios beneficio conditoris fieri, commendare debuit. Tunc enim ponit nubem aſcenſum ſuum, & iterum ambulat ſuper pennas ventorum, quando ad temperandum cœli feruorem aquæ de mari, ſiue fluminibus, ſtagniſq; & paludibus exhalatæ glomerantur, actæq; flabris ventorum iterum in terram per concretas pluuiæ guttas deferuntur. Hoc modo & planè ponit nubem aſcenſum ſuum, & ambulat ſuper pennas ventorum, non quidem vagando in circunſcripta eius ſubſtantia, ſed competens auxilium conferendo, quando vult & prout vult, ad regendum ea quæ condidit, prouidentiæ eius ſemper indigentia. Hoc (inquam) modo facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem vrentem. Et ſi rectè iuxta præſentis loci cauſam accipias, magnificentius dici non poteſt. Spiritus nanq; procellarum hic intelligendi ſunt, qui tam certis effectibus faciunt verbum eius, & non magis aberrant à voluntate vel arbitrio eius, quàm rationales ſpiritus, quos angelos, id eſt, nuncios dicimus. Proinde qui facit (inquit) angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem vrẽtem, id eſt, qui ſpiritibus tempeſtatum, ſiue procellarum pro angelis vel nuncijs ſuis, & igne vrente pro miniſtris ſuis vtitur. Quod etſi alium ſenſum habere videtur, ſcilicet quòd rationales angeli, ſecũdum propriam vitam ſpiritus, & ſecundum corpora ſua ignis vrens fieri dicantur, vt quibuſdam dubiè viſum eſt, illud tamen verum & certum eſt, quia hæc quæ dicta ſunt, ſic domino mundi miniſtrant, vt conſuetudine nunciandi, tempora nobis nota fecerint, & perſeuerantia miniſtrandi illi nunc vſque creaturam eius enutriant. Et notandum, quòd non in præterito dixit, qui poſuiſti nubem aſcenſum tuum, qui ambulaſti ſuper pennas ventorum, qui feciſti angelos tuos ſpiritus: ſicut poſtmodum ait, qui fundaſti terram ſuper ſtabilitatem ſuam, & terminum poſuiſti aquis quę non tranſgredientur, & fecit lunam & tempora, & poſuiſti tenebras, & facta eſt nox. Sed præſenti tempore dixit, qui ponis nubem aſcenſum tuũ, qui ambulas ſuper pennas ventorũ, qui facis angelos tuos ſpiritus. Non enim de creaturæ alicuius conſtitutione hic agitur, ſed de accidente motu creaturæ, ſcilicet cœli huius, quia videlicet ſpiritus iſti. i. vẽti, non per ſe ipſi creaturæ, ſed quaſi quidam anhelitus ſufflãtis naturæ vel creaturę motus ſunt. Quę cũ ſemper moueatur eodẽ nutu creatoris, quo & firmamentũ ſuperius ſemper voluitur, & inferius aquę fluuiales ſemper labuntur, non tamen ſemper æqualiter, vel cõſtante motu, ſed nunc animoſius, nũc tranquillius agitur. Solum firmamentũ eadẽ ſemper & inuariabili celeritate voluitur, ſicut cõtra, terra ſemꝑ immobilis tenetur, niſi ꝙ ſingulis annis ſecundũ ſuperiorẽ ſpeciẽ permutatur. Media aũt, ſcilicet aqua, & qui terræ eſt proximus aer, nunc quidẽ ſegnius, nũc verò rapidius feruntur. Agente deo, cuius aſpectus nullam in republica ſua naturam ociari patitur. Sunt autem omnes huiuſmodi ſpiritus duodecim, quatuor principales, & octo laterales, bini ſingulis principibus, dextra leuaque adhærentes, certis regionib. & nominibus ſuis ex lõga conſuetudine ſui miniſterij multis, & maximè pelagi curſoribus, iam cogniti. Suntque in ampliſsima mundi huius domo, quaſi magni patrisfamilias ſcopæ grandes, cunctas aeris corruptiones, ſuo quique tempore certatim euerrentes. Pſal. 103. Actu. 1.

Item de igne vrente, tonitruq; ac fulmine. CAP. XXVII.

INterdū etiā, ſi quādo ignis vres, qui & ipſe pro parte ſua neceſſarius miniſter eſt, nimis importunus extiterit: non vnus, ſed plures è diuerſo inſiliunt, & inter ſe obuerſis viribus animoſe cōſtringunt. Fit fragor illis colluctantibus, quam tonitruum dicimus, & inter eos ignis coangustatus diſsipatur, ac per ſcintillas fulgurando deſilit, aut etiā nimis exaſperatus fulminando terrā ferit. Pauidū vulgus firmamentum confringi, vel cœlū ruere arbitratur. At illud ſecundum nomen ſuum firmiter ſtat, & nequaquā vlla tempeſtatis vi contingitur. Nam nec infimū lunę circulum iſte tumultus excedit. Rectè igitur præterito quidem tempore dictum eſt, quia fecit deus firmamentum, extendens illud ſicut pellem, præſenti verò, qui ponit nubem aſcenſum ſuum, qui ambulat ſuper pennas ventorum, qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem vrentem.

G *De eo quod dictum eſt, vocauitq; firmamentum cœlum.* CAP. XXVIII.

Gene. 9. VOcauitq; deus firmamentum cœlum.) Vbi vel quando vocauit deus firmamentum cœlum?
Gene. 15. Et quidem quando ad Noe loquens: Ponam (inquit) arcum meū in nubibus cœli, vel quod
certius eſt, ad Abraham: Suſpice (inquit) cœlum, & numera ſtellas ſi potes, non enim in quocūq;
cœlo, ſed in firmamento ſtellæ ſuſpiciuntur, tunc ſine dubio vocauit deus firmamentum cœlū.
Gene. 2. Veruntamen quid hoc ſibi vult, quòd ſcriptor ipſum deū aſtruit firmamentum cœlum vocaſſe?
Non enim ſine cauſa eſſe putandū eſt, quòd de animātibus loquēs quę ſine dubio prætereūt, adduxit (inquit) ea ad Adā, vt videret quid vocaret ea. Omne enim quod vocauit Adam animæ viuentis, ipſum eſt nomē eius. Lucis autē nomē, id eſt, diē, & tenebrarū, i. noctē, ipſe deus poſuit, de quibus ſinè dubium non eſt, quia præterire vel mutari non poſſunt. An & cœli & terræ perennitatē ex eo ſcriptor idē innuit, quia deus firmamentū cœlū, & aridam terrā nominans, per ſeipſum vocabula impoſuit? Fortè dicis ad hæc: Cœlum quoq; & terra tranſitura ſunt. Ait enim idem do-
Matt. 24. minus: Cœlum & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt. Sed rurſus alia ſcriptura di-
Eccles. 1. cit: Generatio præterit, & generatio aduenit, terra autem in æternū ſtat. Proinde eſt diſtinguendum quod cœlū, aut quæ terra, ſiue quomodo tranſitura ſit, quoniā vtranq; ſcripturā veram eſſe oportet, ſcilicet & eā quæ dicit: Cœlū & terra tranſibūt, verba autē mea nō tranſibunt, & illā, quę
2. Pet. 3. ait. Terra autem in ęternū ſtat. Petrus Apoſtolus cū dixiſſet in epiſtola ſua, latet enim eos hoc volentes, quod cœli erāt prius, & terra de aqua, & per aquam conſiſtens dei verbo, per quę ille tunc mundus aqua inundatus perijt, ita ſubiunxit: Cœli autem qui nunc ſunt & terra eodem verbo repoſiti ſunt igni reſeruati in diem iudicij, & perditionis impiorum hominum. Patet ſentētia, quia illam terram & illos cœlos, qui diluuio perierunt, & poſt diluuium repoſiti ſunt, igni vltimo perdendos aſſeuerat. Cum itaque dicit dominus: Cœlū & terra tranſibunt, non ſubſtantiā terræ, ſed eam quæ nunc eſt qualitatē eius tranſituram aſſerit, quippe cū de tempore illo quo verū eſt ſubſtantiam eius non periſſe dicat apoſtolus, per quæ ille tunc mundus inundatus perijt aqua: mul-
Psal. 101. to magis nec pro eo quod dicit Pſalmiſta: Initio tu domine terrā fundaſti, & opera manuum tuarū ſunt cœli, ipſi peribunt, tu autem permanes: ęſtimandum eſt quòd firmamētum periturum ſit, præſertim cum & tunc pereuntibus cœlis ſecundum quantitatem & ſpeciem huius aeris, quos aqua excreſcens occupauit, firmamentum nihilominus ſteterit. Sunt autē cœli ſuperiores, in firmamento videlicet, per quos feruntur ſol & luna, & præter hæc quinq; ſtellæ quas dicunt planetas, id eſt, erraticas, ſed vtrū & ipſi ſint perituri igne, an hi ſoli qui etiā diluuio perierunt, diſputa-
Matt. 13. tio eſt aliquanto ſcrupuloſior inter doctos. Veruntamen cum veritas dicat, tunc iuſti fulgebunt ſicut ſol in regno patris eorum, de reſurrectione loquens mortuorum: quid ibi faciēt ſol & luna vbi quaſi tot erunt ſoles, quot iuſtorum corpora? Nempe etſi ſupererunt, lucere non valebunt, tam multorum corporum claritate reuerberante lumen ipſorum. Sed & Iohannes dicit: Et nox
Apoc. 21. vltra non erit, & non egebunt lumine lucernæ, neq; lumine ſolis. Proinde ſcrupuloſa (vt iam dictum eſt) inter doctos diſceptatio eſt, vtrum & ipſa luminaria cum ipſis per quos feruntur cœlis, ſiue circulis peritura ſunt? Igitur eorum quibus nomina per ſemetipſum deus impoſuit, & ipſorum quibus homo vocabula dedit, hæc obſeruanda diſtantia eſt: quia illa quidem, quamuis mu-
Ibidem. tata permanent, hæc autem tranſitoria ſunt. De ſolo mari, pro eo quod dictum eſt in Apocalypſi, & mare iam non eſt, vtrum illo magno incendio, cum iudicabitur ſeculum per ignem, exicce-
Ibid. 20. tur, an in melius commutetur, non facilè quis dixerit. Poteſt tamē intelligi, quòd de turbulento præſenti ſeculo dixerit, & mare iam non eſt, quia videlicet (vt ſupra) cum dicit: & mare reddidit mortuos ſuos, ſub eodem nomine hoc ſeculum intelligi oportet.

Item, quare vocauit firmamentum cœlum. CAP. XXIX.

QVare vocauit deus firmamentum cœlum, cum poſſet (vti faciendo cœperat) vocare firmamentum? Videlicet, quia firmamentum ad aliquid dicitur & relatiuum nomen eſt. Omne nanq; firmamentū alicuius firmamentū eſt. Et cum dicitur hoc firmamentū oportet dici vel ſubaudiri, diuiſionis aquarum, quia videlicet ad hoc illud deus fecit, vt diuideret aquas ab aquis. Sed hoc vulgus neſcit. Cœlum autem abſolutum nomen eſt, etenim cum dixeris cœlum, cuius ſit cœlum non opus eſt quærere, ſicut cum dicitur, terra vel mare, non neceſſe habes quęrere,

cuius

cuius terra vel cuius mare Proinde quia communi ſermoni commodius eſt vno in eadem re vel vocabulo, quam multis, rectè vocauit deus firmamentum cœlum, quia ſic magis abſolutum vocabulum eſt cœlum, quàm firmamentum, ſicut homo & Adam magis abſolutum eſt, quàm creatura vel figmentum. Cœlum autem à cernendo eſt dictum, congrua ſcilicet cauſa, quia videlicet oculos habentium neminem latet. Vndè & Græcè vranos dicitur.

Quòd factum eſt veſpere & mane dies ſecundus, & quid ſit dies ſecundus. CAP. XXX.

ET factum eſt veſpere & mane dies ſecundus.) Dies iſte reuelatio creatoris eſt, dies (inquam) iſte gentilium quoque oculis deum manifeſtauit. Inuiſibilia enim eius (inquit Apoſtolus à creatura mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta cōſpiciuntur, quorum hoc vnum vel maximum eſt, per quod cum cognouiſſent deum, non ſicut deum glorificauerunt, aut gratias egerut. Et factum eſt (inquit) veſpere & mane, quia videlicet non caſu factum eſt, ſed veſpere. i. in illa occulta dei ſapientia diſpoſitum, & factum eſt, priuſquam in actum viſibilem exiret, & mane factum eſt, videlicet vt quod in occultis dei erat, in publicum per euidens opus exiret, ſicut iam de anteriori die dictum eſt. In hoc ſecundo die notandum eſt, quia ſecundum hebraicam veritatem, operis laudatio deeſt, quæ in cæteris diebus appoſita eſt. Et vidit deus quòd eſſet bonum, ſed in LXX. additum eſt. Cur ita ſcriptori, imò ſpiritui ſancto, qui per illum ſcripſit, complacitum ſit, meritò quæri ſolet. Ad quod primo reſpondendum eſt, quia decet vnū quid totum eſſe, quod iure dicatur bene factum eſſe. At verò firmamentum vna quidem & pulchra ſpecies eſt, veruntamē iuxta intentionē operantis vnū quid totum non eſt Quid enim intendebat ille architectus deus, cum dixit, fiat firmamentum in medio aquarū, & diuidat aquas ab aquis? Hoc vtiq;, vt faceret mundi huius amplam domum, pulchram domum, cuius quaſi tectum hoc firmamentū eſt Et ſicut tectū domus pulchrū quidem opus eſſe poteſt, ſed nondum domus, niſi quando fundamēto, & parietibus ſuperpoſitum eſt, atq; idem non totum quid eſt; ſic firmamentū pulchra quidē pars mundi, ſed nondum mundus erat, antequam terra & mare proprias haberent ſpecies, quibus firmamentū præeminet. Itaq; iam laudare, iam dicere: vidit deus quod eſſet bonum, nimis feſtinum fuiſſet. Quare ergo, inquis, nō ſicut hoc, ita diſtulit dicere & illud, factū eſt veſpere & mane dies ſecundus? Cur vni mundo nō vnum tantum, ſed duos aſcripſit dies? Ad hæc inquam. Nunquid duos tātum, & non etiā tres in cōpoſitione mundi digeſsit dies, ſecūdum tres ipſius partes? Nēpe anterius dixit, & tenebræ erāt ſuper faciē abyſsi. Quam videlicet abyſſum, cōfuſam aquarū multitudinē, & profunditatē oportet intelligi, & in hoc ſecundo die dixit, quia diuiſit deus aquas ab aquis. Nec hoc nec illud quod bonū eſſet deū vidiſſe dixit, donec tertio die dicat deus, congregentur aquę quę ſub firmamento ſunt in locum vnū, & appareat arida. Tunc enim dicturus eſt, & vidit deus quod eſſet bonum. Adde quod ad eundem diem pertinet, quia cum dixiſſet: Germinet terra herbam virentem, &c. ſubiunctum eſt, & vidit deus quòd eſſet bonum. Et ecce ſicut tres mundi partes, & tres dies, ſic nihilominus tria bona habes, formationem bonæ lucis, diſtinctum opus mundi, plantationem paradiſi. Et nota, quòd cum ſint bis terni dies, præter ſeptunū, qui eſt diei requies, tam tertius primorum, quàm & tertius ſequētium duplici bonitatis laude decorati ſunt, vt ſicut ſunt ſeptem dies, ſic & ſeptem ſint bonitatis ſpecies, ſeptiſormē ſpiritum dei mirabiliter ex ſemetipſis conteſtantes. Illius, id eſt, tertij diei, nunc opus ingrediamur.

De die tertio, & cur ibi dictum ſit, vidit deus quòd eſſet bonum. CAP. XXXI.

DIxit verò deus: Congregentur aquæ quæ ſub firmamento ſunt in locum vnum, & appareat arida, factumq; eſt ita. Et vocauit deus aridam terram, congregationesq; aquarum appellauit maria. Et vidit deus quòd eſſet bonum.) Hinc tandè ſcriptor dei, imò & auditor trinitatis, tribus partibus. i. cœlo, terra, & mari mundum habens explicitum tertia die, rectè & oportunè dixit, quia vidit deus ꝙ eſſet bonū. Notandū quippe ſuper aquas ternariū potentię creatricis imperiū Primo, tenebrę erant ſuper abyſſum in principio creatā, & non dictū eſt quòd eſſet bonū, deinde interpoſito firmamento diuiſæ ſunt aquæ, neq; tunc dictum eſt quòd eſſet bonum, tertiò congregatæ ſunt aquæ in locum vnū, & ita apparente arida, dictū eſt, quia vidit deus quòd eſſet bonum. Hoc enim verè bonum eſt, quia trinitati gratiæ ſuę theſauros ſub abyſſo quærenti, opus efficaciſsimum eſt. Sed iam nunc ipſa perſcrutantis abyſſum verba perſcrutemur. Congregētur (inquit) aquæ quæ ſunt ſub firmamento in locum vnum, & appareat arida. Aquæ profectò quæ ſub firmamento ſunt, reliquiæ, vel pars aquarum ſunt, quæ ſunt ſuper firmamentum. Sic. n dictū eſt, fiat firmamētum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis, &c. Ergo diuiſio aquarum, de qua ſupra dictum eſt, ſimpliciter ſiue literaliter accipi debet. i. nō ea quā dicunt philoſophi diuiſionem vocis, in plures ſignificationes: ſed ea quam dicunt totius in partes diuiſionem.

Quomodo dictum ſit, congregentur aquæ in locum vnum. CAP. XXXII.

COngregentur (inquit) aquæ in locum vnum. Quomodo congregentur dixit in locū vnum, cum vna non ſit congregatio aquarum? Nec enim ſic dictum eſt, congregationemq; aquarum appellauit maria, ſed congregationesq; aquarum appellauit maria. Quomodo ergo con-

gregētur dixit in locū vnum,niſi ac ſi diceret,ſecedãt hinc & hinc aquæ, & confluant ſeorſum &
ſeorſum,nullumq́ue operi propoſito faciant impedimentum? Quo.n. tendebat ſumma artificis
induſtria,niſi ad hoc quod ait, & appareat arida? Aridam quærebat iamdudum latentem in pro-
fundo abyſsi,antequam diuideret & aquas ab aquis,quam ſolus ibi eſſe nouerat,qui ſolus creaue
rat. Quærebat(inquam)aridam,magni & pulcherrimi operis materiam,quod apud ſe pertracta-
bat miro & ineffabili conſilio,de infima & ignobili maſſa cœli ſui ſuperioris aurea peromaturus
Pſal. 84. pallacia. Hac ergo inuenta,vidit deus quòd eſſet bonum,vidit inquam, nec ſuus eum viſus fefel-
lit. Nam ſicut tunc vidit,ita nũc factum eſt,quia videlicet de arida veritas orta eſt,quæ ortum in
cœlo ſuperaret. Et vocauit inquit deus aridam terram, congregationesq́ue aquarum appellauit
maria. Iam ſuperius dictum eſt,quam virtutem innuat poſitio diuinæ vocationis,videlicet:quòd
earum ſubſtantiam quibus nomina per ſemetipſum deus impoſuit, tranſituram non facile quis
dicere poſsit. Et terram quidem ſecundum naturam quam condidit ipſe,cõſtat eſſe aridam. Ete-
nim reuera naturaliter arida eſt,& niſi ex humoris temperamento ſolidaretur, puluis eſſet,om-
niq́ue vento leuiter cederet. Proinde ſicut aliunde iuuatur, & nũquam omnino in ſua inopia re-
linquitur,recte illi nomen quoque mutatum eſt,vt iam non arida, ſed terra vocetur. Itẽ & quod
iam conſuetudinaliter mare dicitur,naturaliter congregationes aquarum eſt.

Item de congregatione aquarum, & de arida, & de eo quod dictum eſt in eodem pſalmo, Qui fundaſti terram ſ.ſ.ſ. CAP. XXXIIII.

HOc mirabiliter dixit mirabilis deus,hoc imperium protulit æterni verbi genitor. Hoc dixit
antiqua & ſecreta atq; incomprehenſibili dictione,& ita factum eſt. Et hoc admirans incly-
Pſal.103. tus pſaltes Dauid,organiſta dei: Qui fundaſti(inquit) terram ſuper ſtabilitatem ſuam,non incli-
nabitur in ſeculũ ſeculi. Abyſſus ſicut veſtimentum amictus eius ſuper montes ſtabunt aquę. Ab
increpatione tua fugient,à voce tonitrui tui formidabunt. Aſcendũt montes & deſcendũt campi
in locum quem fundaſti eis. Terminum poſuiſti,quem non tranſgredientur, neq; conuertentur
operire terrã. Quid mirabilius dici potuit,eo quod ait: qui fundaſti terrã ſuper ſtabilitatẽ ſuam.
Sed & huic ſimile eſt,quod in alio pſalmo,dũ confeſsionis huic diuinæ bonitati decantat,dicẽs:
Pſal.135. qui fecit cœlos in intellectu,ſtatim ſubiunxit,qui firmauit terram ſuper aquas? Quid .n. mirabili-
us dictũ eſt,qui fundaſti terrã ſuper ſtabilitatẽ ſuã,an qui firmauit terrã ſuper aquas? Imo cũ voci
bus hęc diuerſa ſint,ſenſibus æquipollẽtia ſunt: quis .n. neſciat,nõ terrã aquis,ſed aquas terra ſuſti
neri? Vndiq; aquis orbis terrę cinctus eſt,vndiq; circumfuſo aere vallatus eſt. Quòd ſi antipodes
noſtris ſub terra obuerſi pedibus eſſent,vt gentiliũ philoſophi opinati ſunt,non magis illis timẽ-
dũ foret,ne caderent deorſum,q̃ nobis pauendũ eſt,ne ruamus in cœlũ. Omnia nanq; pondera,
in terram ſuo niſu ferũtur,& vndiq; à terra aquæ ſupportãtur. Quid ergo dictũ eſt, qui firmauit
terrã ſuper aquas,niſi ac ſi diceretur,qui firmauit terrã,nullũ habentẽ ſulcimentũ, niſi ipſas quas
potius ipſa portat aquas? Ergo firmauit terrã ſuper ſemetipſam,ergo fundauit terrã ſuper ſtabili-
tatẽ ſuam. Verùm ſcioli huius mundi philoſophi hoc ipſum ſciẽtes,ſcilicet terrã quaſi centrũ ſu-
per inane pendere in medio mũdi,olim irridebant ſacrã ſcripturã quaſi de imperitia & ſenſu pu-
erili,quòd terrã ſuper aquas firmatã eſſe dixerit, cũ potius admirari vera ſapientia & philoſophia
ſit,q̃ ſuper nihili niſi ſuper humidũ aerem grauẽ terrã creatoris imperium firmiter atq; immobi
liter ſtabilierit. Iam verò cũ de cõgregatione aquarum dicit, Abyſſus ſicut veſtimentum amictus
eius,ſuper montes ſtabunt aquæ,ab increpatione tua fugiẽt,à voce tonitrui tui formidabũt for-
titudinẽ verbi,maieſtatẽ imperij,per quod illud factũ eſt,quãtum potuit homo conuenienter cũ
figura,quæ metaphora dicitur,expreſsit. Nunquid .n. aquæ animatæ ſunt, aut ſenſibiles,vt dice-
ret ab increpatione tua fugiẽt,à voce tonitrui tui formidabũt? Simulq́; notandũ,quod dũ rẽ am-
plificare vel exornare nititur,ſapiẽs quidẽ,ſed pro rei quãtitate infantulus,ſolœciſmo quoq; vſus
eſt,pro tẽpore præterito ponens futurũ,fugient & formidabũt,pro eo vt diceret,fugerũt & for-
Gen.7. midarũt. Quod tandẽ ait,terminũ poſuiſti,quẽ non tranſgredientur,neq; conuertentur operire
terrã,hoc ita verũ eſt,vt nec in diluuio terminũ ſuum mare tranſgreſſum fuerit, quo terrã operi-
ret. Sed rupti ſunt(inquit ſcriptura)omnes fontes abyſsi magnę,& cataractę cœli apertę ſunt,fa-
ctaq́; eſt pluuia ſuper terrã XL. diebus,& XL. noctibus. Quãto magis terminũ ſuum maria iã non
Gen.9. tranſgredientur,poſtquã per ſemetipſum iurauit dominus,dicens: Non adijciã vltra aquas dilu-
uij ſuper terras,ponã arcum meũ in nubibus cœli,& recordabor fœderis mei, vt nõ perdã aquis
diluuij omnem carnem? Igitur mirabiles quidem elationes maris, ſed mirabilis in altis dominus,
Pſal.92. qui circundedit illud terminis ſuis,poſuitq́; vectẽ & oſtia, & dixit: Hucusq́; venies & hic cõfrin-
Iob.38. ges tumẽtes fluctus tuos. Commoueatur mare,& plenitudo eius, quoniã ita expedit,aliter enim
non valerent putentes aquę eius,nec aptę eſſent alendis piſcibus, præſidem ſuum hominem paſ-
Pſal.95. centibus. Commoueatur(inquam)nunc ventorum impulſu,nunc naturali acceſſu vel receſſu, ſic
aquę ve[illegible]tentur qu[illegible] in ocio vel quiete morerentur. Tutam quippe reddidit deus aridam,quod
poſitum ſibi terminum non tranſgredientur,neque conuertentur operire terram.

Quid opus fuerit aridæ, vt aſcenderent montes, & deſcenderent campi. CAP. XXXIIII.

POrrò, quid opus erat eidem aridę, id eſt, terræ, vt aſcenderent montés, & deſcenderẽt campi, in locum inquit, quem fundaſti eis? Hic planè illud ſciendum eſt, quia ſi terra æqualis vbique iaceret, non leuior quàm in mari ventorum tempeſtas in ea regnaret. Nam ſolet & nunc in locis illis, qui montibus carent, videlicet maximè in Libia, tempeſtas, non minus quàm in pelago turbare foris deprehenſos quoſcunque tam pedites quàm equo ſedẽtes. Etenim vbi per loca ęqualia & nuda gignentium, ventus euortus arenam humo excitauit, magna vi agitata, ora oculoſque implet, & ita profectum inceſſumq; impedit; vt in nullo mari maius naufragium. Quid ſi nulli vſquàm montes aſcendiſſent, ſi cuncta in planum terra deſcendiſſet? Si vbi paululum ventis currere licet, tantas vires breui colligunt, quid poſſent, ſi nullum in toto mundo haberent repagulum? Ergo nec iſtud magnifici dei laudibus deeſſe debuit, quòd aſcendunt montes, & deſcendunt campi in locũ quem ille fundauit eis, fundauit inquã, videlicet vt neq; montes ſemel aſcendere iuſsi deſcendãt, neq; campi ſemel depreſsi conſurgant. Cũ ita terræ fundator abyſſum, quæ ſicut veſtimentũ amictus eius erat, diſpulit, eadẽ ipſe potentia competens aquarũ ſubſidium per intimas eius venas large diffudit. Non enim ſic ab increpatione eius aquæ fugerunt, & congregatæ ſunt in locum vnum, vt hęc apparens ſic de vtero abyſsi proijceretur, tanquam abortiuum. Sed indeſinenter trahens aquas in omnes venas copioſam fugit abyſsi mammã, & aſcendentem per nubes, rurſusq; labentem temporaneã & ſerotinã accipit de cœlo pluuiã. Alitur intrinſecus dulceſcẽtibus aquis rigatur extrinſecus de ſuperioribus ſuis. Itẽ ſcatẽt fontes, fluũt amnes. Quòd itidẽ laudans Pſalmiſta: Qui emittis (inquit) fontes in conuallibus, intermediũ montiũ pertranſibunt aquæ. Proinde & Eccleſiaſtes aquarum fluentiũ originem conſiderans: Omnia (inquit) flumina intrant mare, & mare non redundat. Quare? Videlicet, quia non influit illuc, niſi quod exinde prædictis modis ſumitur. Sed iã ſuper terram emiſſum verbi potentis audiamus imperium. Pſal.10

De eo quod dictum eſt, germinet terra herbam virentem & de cuiusq; dictionis triplicatione. CAP. XXXV.

GErminet terra herbam virentem & afferentem ſemen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus ſuum, cuius ſemẽ in ſemetipſo ſit ſuper terram. Factumq; eſt ita. Et protulit terra herbam virentem, & afferentem ſemen iuxta genus ſuum, lignumq; faciens fructum, & habẽs vnumquodq; ſemen ſecundum ſpeciem ſuam. Et vidit deus quod eſſet bonum. Factumque eſt veſpere & mane dies tertius.) Quia creatricis trinitatis hæc ſunt opera, benè teſtimonium ſuum ſancta ſcriptura vbiq; triplicat. Tria nempe dicta ſunt, imò ter vnũ idemq; dictũ eſt. Dixit deus, cuius dixiſſe feciſſe eſt. Factumq; eſt ita, & protulit terra. Et primum quidem ſecundum veſpere eſt. i. verbi dei ſecretum, in quo vita erat: quicquid mane. i. ſubſtantiali rerum productione: factumq; eſt aliud ſecundũ hoc ipſum mane, tertium ſecundum diem continuũ quomodocunq; perſeuerantis creaturæ. Hoc in cunctis ſex dierũ operibus inuenies. Dixit deus, fiant luminaria, & factũ eſt ita, & fecit deus duo luminaria magna. Item, producant aquæ reptilia, creauitq; deus cete grandia, Benedixitq; illis deus, &c. Sed in creatione lucis dixit deus, fiat lux, & facta eſt lux, & diuiſit lucem & tenebras. Vbiq; tria conſonant teſtimonij verba, quia tota vbique veſpere & mane & toto die creatrix operatur trinitas. Et hæc eſt ſanctæ ac iuſtæ legis originalis cauſa, quia ſcriptor idem ſanxit, vt teſtibus plus quam tribus nulla iudicialis indigeat cauſa.

Item de herba virente, & herba ſemen afferente, de ligno pomifero, & de ligno, cuius ſolum ſemen eſt in ſemetipſo. CAP. XXXVI.

GErminet (inquit) terra herbam virentem, &c. Omnis herba & omne lignũ primò biſariam diuiditur. Eſt enim herba ſolummodo virens, vt fœnum quod producit terra iumentis. Et eſt herba ſemen ſuum afferens, vt triticum vel apium, cæteræq; ſpecies quas producit ſeruituti hominũ. Item, eſt lignũ nullum afferens fructũ, ſed ſolum ſemen ſuũ, vt fagus aut ilex, cæteraq; ligna campi, & cedri, libani, vbi iuxta Pſalmiſtam, paſſeres nidificant, quæ arbores nequaq̃ propriè dici poſſunt. Et eſt lignũ pomiferũ quod arborem dicimus, vt malus ſiue pyrus, vel quodcunq; tale afferens fructum, & in fructu ſemen iuxta genus ſuũ. Horum omnino nil dei præceptũ omittit, in hac ſcriptura. Non enim dixit ſolummodo herbam afferentem ſemen, ſed & pręmiſit quod vniuerſalius eſt herbam virentem. Item, non dixit ſolummodo, & produxit terra lignum pomiferum & faciens fructum, ſed addidit, & afferens ſemen vnumquodq; in genere ſuo. Pſal.103.

De plantatione paradiſi, & de eo quod dictum eſt, qui viuit in æternum, creauit omnia ſimul. CAP. XXXVII.

AB hoc ornatus terræ principio plantauerat dominus deus (vt inferius ſcriptũ eſt) paradiſum voluptatis, in quo formatum hominem poſuit, plantauerat (inquam) non ſurculos aliunde petẽs, ſed huius pręcepti ſui vim ſemel infigẽs, vndè natura vel virtus germinãdi terrę innata eſt. Cuius plãtationis, quia mẽtio nũc ſe obtulit, quis ſuo loco plenius debeat dici, iã nũc tamẽ quærendum eſt ab eis qui omnem creationem repentinam, & commixtam fuiſſe volunt, quomodo

Gene.2. accipiant illud quod dictum eſt: Plantauerat paradiſum voluptatis à principio. Nam propter il-
Eccle.18. lud quod alibi ſcriptum eſt: Qui viuit in æternum, creauit omnia ſimul, volunt repentè & abſq;
vllis profectibus herbam maturam, & ligna robuſta, cum pomis & ſeminibus ſuis conſtitiſſe, ſi-
mul luminaria in firmamento, ſimul reptilia maris, & volatilia cœli efferbuiſſe, ſimul nihilomi-
nus animantia terræ & ipſum hominem ſubitò obambulaſſe in pedes. Hoc planè à ratione diſ-
ſentit, nec huiuſmodi ſenſum præſentis lectionis textus admittit. Nam à principio iam dictū eſt,
quia plantauerat dominus deus paradiſum voluptatis, & homo non erat qui operaretur terram,
ſed fons aſcendebat de terra, irrigans vniuerſam ſuperficiem terræ. Cæterùm & illud: Qui vi-
uit in æternum creauit omnia ſimul, quomodo accipiendum ſit, ſaluo ordine lectionis huius, op-
portunius dicemus, cum ad illam creationis concluſionem venerimus, qua ſic dicitur: Iſtæ ge-
nerationes cœli & terræ quando creatæ ſunt, &c. Nunc illud dicendum fuit, quòd ab hoc orna-
tus terræ principio paradiſum deliciarum plantauit dominus deus, quia profectò in eius planta-
tione longè glorioſius effuſum eſt hoc domini gratioſum imperium dicentis germinet terra her
bam virentem, & afferentem ſemen, lignumque pomiferum, quàm in iſto penurioſo humani ge-
neris exilio, vbi terra homini laboranti in ſudore vultus ſui perſæpe non dat fructus ſuos. Nam
in illo delicioſo terræ loco, & cœlis proximo, ſalubria cuncta ſunt herbarum ſiue lignorum ſemi
na: in hac autem terra, de qua ſumptus & in quam propter peccatum reiectus eſt homo, pleraq;
naſcũtur eidem homini noxia. Nec mirum, maledicta enim (inquit) terra in opere tuo, cum ope-
ratus fueris eam non dabit fructus ſuos, ſed ſpinas & tribulos germinabit tibi. Si maledictionis
eſt, ſpinas & tribulos germinare pungentes: quanto magis à maledicto eſt, afferre herbas & ſuc-
cos occidentes? Nónne vndè eſt homini ſuperfluam & ad benedictionem, quæ in paradiſo da-
ta eſt, non pertinentem gignere ſobolem, dicente mulieri domino, multiplicabo ærumnas tuas
& conceptus tuos: inde & terræ eius accidiſſe credendum eſt, vt diffundat humores varios & no-
xios non pertinentes ad hæc benedictionis verba, germinet terra herbam virentem? &c.

Item de eo quod dictum eſt, vnumquodq; iuxta genus ſuum, & conſubſtantialem eſſe deo patri filium. CAP. XXXVIII.

QVis in his & in huiuſmodi adiuuit ſpiritum domini, aut quis conſiliarius eius fuit, & oſten-
Eſaie.40. dit illi? Quis (inquam) oſtendit illi, vel quo instructus fuit ab exemplari, mandare terræ,
vt afferret herbam, lignumque vnumquodque cum ſemine generis ſui? Quærimus hoc à Iudæ-
is, pariterque ab hæreticis, quicunque impio ſenſu deum patrem omnino ſterilem eſſe volunt, ne-
gantes eum conſubſtantiale ſibi protuliſſe verbum, non credentes eum coæqualem ſibi genuiſ-
ſe filium. Vos Iudæi, nullum, vos Arriani diſsimilem dicitis illum habere filium. Vndè ergo non
ſolùm animantibus, ſed etiam herbis terræ dedit habere ſingulis in ſemetipſis ſemen generis ſui,
ſi in ſemetipſo nihil talis naturæ vel vigoris habuit? Sitis igitur vos fœnum, quod Behemoth, id
eſt animal, ſcilicet diabolus ſicut bos comedat: ſitis (inquam) ſicut ligna ſyluarum, quæ fructum
non ferunt, ad nihil vtilia, niſi vt excidantur, & in ignem mittantur, quicunque deum creatorem
Iob.40. omnium, aut nullum, aut diſsimilem ſibi genuiſſe blaſphemantes dicitis filium. Natura nanque
Matt.7. dei, neque ſterilis eſt, qui creaturæ ſuæ fertilitatem dedit: neq; genitura eius degenerauit, vt gi-
gneret aliud deus quàm deum, qui dixit & factum eſt, vt vnumquodque lignorum ſiue herba-
rum afferret in ſemetipſo ſemen non aliud, quàm ſecundum genus ſuum.

Item, de die tertio. CAP. XXXIX.

IN hoc die tertio ſpecies illa diuinæ bonitatis fulget, vndè ſanctus ſeptiformis ſpiritus tertio loco aſcendentibus, poſt timorem & pietatem, ſpiritus ſcientię nuncupatur. Pulcherrimę nanque ſcientiæ eſt, quòd illum paradiſum deliciarum talis ac tantus plantauit hortulanus, ſcientiæ (inquam) cuius ſpe inflatus eſt homo, dicente ſibi diabolo, comedite & eritis ſicut dij, ſciẽtes bonum & malum. Indignabatur enim miſer, inſpiratus à diabolo, quòd alienum hortum ſub alieno cuſtodierit imperio, aliquo ſibi lignorum interdicto, & ideo tanquam medicinam captabat, vt haberet & ipſe ſcientiam plantandi ſibimet paradiſos. Sed de hoc aliàs. Planè & in cæteris ſeptem dierum operibus abſque ſcientia nihil operatus eſt deus. Verùntamen ſecundum proprias diſtinctiones, ſingula de ſingulis potentię ſeptiformis vocabula magis propriè ſumpta ſunt. Verbi gratia: Piſces quoque maris ſcientiſsimè fecit, & volatilia cœli. Verùm in iſtorum natura iam illa creatricis potentiæ virtus cognoſcitur, quæ ſpiritus conſilij nuncupatur. Habent enim naturale quoddam mutui amoris conſilium, quo concilientur inuicem qui conſociet maſculũ & fœminam, & amantes conueniant, vt pariter nidificent, vt fœtus alant. Sic & in ſingulis cęterorum dierum operibus, præter ſcientiam dei, aliud magis propriè conſideratur & prædicatur. At vero ex opere huius tertij diei, nihil melius quàm multiplex prædicatur ſcientia dei, quia videlicet præter ſuum eſſe nihil adhuc operantur extrinſecus, niſi quod ſignificant tanti ſcientiam plantatoris. Factum eſt igitur veſpere & mane dies tertius, ſicut ſupra dictum eſt. Hoc opus ſcientiæ dei ſubſequitur aliud opus cum euidentia magnæ fortitudinis.

De die

De die quarto, de luminaribus, & virtute maioris luminaris. CAP. XI:

DIxit autem deus, fiant luminaria in firmamento cœli, & diuidant diem & noctem, & ſint in ſigna, & tempora, & dies, & annos, vt luceant in firmamento cœli, & illuminent terram. Et factum eſt ita. Et fecit deus duo luminaria magna. luminare maius vt præeſſet diei, & luminare minus vt præeſſet nocti.) Hoc planè dixit & fecit deus in ſpiritu fortitudinis. Nam vt taceam de luna & ſtellis, quarum potentias penè ſoli vtcunq; nouerunt Phyſici, de ſole quis ruricola neſcit, quòd ſine illo factura mundi, non ſolum infirma & egena, ſed & nulli viuentium ſit habitabilis? Cum ab hac regione habitabili paulò longius abeſt, nulli lignorum ſiue herbarũ ſemini tellus idonea eſt. Pigreſcunt arua, conſtringuntur flumina, frondiflua moriuntur nemora, piger ad focos agricola damnoſa ducit ocia. Quid ſi idem ſol diutius in longinquo abſiſteret, aut omnino nullus eſſet? Proinde cum propius aſcenſu ſuo nos viſitans, aruorum duritiam radijs inualeſcentibus effringere cœperit, comparatur arieti. Cumque altius aſcendens boum labores apparere fecerit, tauro dicitur ſimilis, & cum ſegetes maturas, vrgente deſuper calore, ſolidauerit, comparatur leoni.

Item de eodem, & quòd ante illud paradiſus deliciarum floruerit, & quòd illa ſit terra promißionis. CAP. XLI.

HIc iam prætereundum non eſt, quod de hoc magno præſide huius cœli eleganter prædicare ſolent phyſici, quòd ſit fons ignis ætherei, cor cœli ſiue mens, & temperatio mundi. Nam quòd mundum verè temperet, inquiunt, ratio in aperto eſt. Ita enim non ſolùm terrã, ſed ipſum quoque cœlum temperari ſole certiſsimum eſt, vt extremitates eius, quę à via ſolis longiſsimè receſſerunt, omni careant beneficio caloris, & vna frigoris perpetuitate torpeſcant. Hanc eorũ rationem contemnere difficile eſt. Nam hoc ipſum Pſalmiſta tetigiſſe videtur, cũ dicit: Quia neq; Pſal.74.
ab oriente, neque ab occidente, neq; à deſertis montibus. Deſertos quippe montes auſtrali atq; boreali polo ſubiacentes terras appellat, ob longinquitatem ſolis perpetuo gelu rigentes, quos inter mediamque zonam, quam peruſtam vocant, duas aiunt eſſe, hinc frigore, hinc calore temperatas, vt ſint habitalibus. Quæritur itaque, qualiter ante factum ſolem germinarit terra lignum pomiferum, herbamque virentem, & afferentem ſemen: cum & nunc tamdiu, ſole in cœlo flammante prædictæ partes perpetuo frigore ſteriles permaneant propter hoc ſolùm, quòd ab eo longius remotæ ſint. Ad quod eccleſiaſticis auribus facilè reſpondetur, quia quod notum vel creditum non fuit curioſis illis mundanæ creaturæ ſcrutatoribus, paradiſus ille, quem plantauit dominus deus à principio, dicendo: germinet terra herbam virentem, & afferentem ſemen, lignumque pomiferum, &c. Hoc enim principium fuit omnium quæ in mundo naſci iuſſa ſunt, paradiſus inquam ille, quem hac verbi ſui dictione plantauit dominus deus, paradiſus voluptatis eſt, paradiſus delitiarum eſt, alterius cœli, alterius temperiei, non vicibus ſubiacens æſtatis & hyemis, aut veris & autumni, ſed perpetuæ voluptatis & permanentium delitiarum paradiſus eſt, ſemper floridus, ſemper lucidus, ſempiterna ſuauitate, viſu delectabilis ac guſtu. Cuius perpetuas delitias hic idem ſcriptor ſub nomine illius terræ repromiſsionis, ad quam rudem dominus introducebat populum, ita gratioſis deſcriptionibus commendat. Dominus enim deus tuus in- Deut.8.
troducet te in terram bonam, terram riuorum, aquarumq; & fontium, in cuius campis & montibus erumpunt fluuiorum abyſsi, terram frumenti, hordei, ac vinearum, in qua ficus & malogranata, & oliueta naſcuntur, terram olei & mellis, &c. Item terra enim quam ingredieris poſsiden- Deut.11.
dam, non eſt ſicut terra Aegypti, de qua exiſti, vbi iacto ſemine in hortorũ morem aquę ducuntur irriguæ, ſed montuoſa eſt & campeſtris, de cœlo expectans pluuias, quam dominus deus tuus ſemper inuiſit, & oculi illius in ea ſunt à principio anni, vſq; ad finem eius. Hæc idcircò nunc dicta ſunt, vt certum ſit ante hunc ſolem germinaſſe terram ad præceptum domini, quia videlicet terra illa, cuius plenitudo tantis non poteſt exprimi deſcriptionibus vmbraticis, non indiget vt refloreſcat viſitatione ſolis, quam ſemper inuiſit dominus deus, in qua ſunt oculi illius à principio anni vſq; ad finem eius. Sed iam poteſtatem eiuſdem ſolis ac lunæ, ſecundum ipſa creatoris verba contemplemur.

Item de luminaribus & eorum magnitudinibus. CAP. XLII.

FIant (inquit) luminaria in firmamento cœli, &c.) Luminaria ſolem & lunam dixit. Sic enim ſequitur: (Et fecit deus duo luminaria magna, luminare maius vt præeſſet diei, & luminare minus vt præeſſet nocti.) Vtraque luminaria magna ſunt relatione ſtellarum, quæ vtique minoris potentiæ ſunt, ad alterutrum autem relatione vel comparatione facta, luminare maius ſol, & luminare minus eſt luna. Nam ſicut curioſi huius mundi philoſophi inueſtigauerunt, terra quidem maior quàm luna eſt, ſed terræ magnitudine ſol qui præ altitudine circuli ſui, noſtrorumq; paruitatem oculorum, quaſi paruus conſpicitur, octies (inquiunt) eſt maior. Amplius autẽ ex eo ſol luminare maius eſt, quàm luna, quia lucet luce propria, nam luna relucet ab illo, luce ſcilicet non ſua, ſed aliena. Solis enim lumen corpus lunæ infunditur, & inde reſplendeſcens

ſolam refundit claritatē nō calorem,ſicut & ſpeculum cum ſplendorem,de ſe vi oppoſiti eminus ignis emittit,ſolam ignis ſimilitudinem,carentem ſenſu caloris oſtendit. Alij tamen dicunt ea m proprium lumen habere,ſed globum eius dimidium lucere,dimidium autem obſcurū eſſe,de m que mouetur in circulo ſuo,partem eandem qua lucet paulatim ad nos conuerti, vt videri à nobis poſsit,& ideo prius quaſi corniculatam apparere. Vtralibet opinio vera ſit, maius quidem luminare eſt ſol,tam orbis ſui quantitate,quàm luminis, ſed hæc duo luminaria magna ſunt, vide licet comparatione ſtellarum,quæ longè minus illuminant mundum,& minoris poteſtatis ſunt.

De luminarium atq; ſtellarum diuerſa poſitione in firmamento. CAP. XLIII.

SCiendum verò,quòd licet cum dixiſſet: Fiant luminaria: ſubiunxit, in firmamento cœli, pariterque de ſtellis,& poſuit eas in firmamento cœli: quamuis non diuerſa ſit dictio: diuerſa tamen horum eſt poſitio. Nam quod aſtronomici melius experti ſunt,ſtellæ quidem omnes præter quinque planetas,id eſt,erraticas,& præter hæc duo luminaria magna, in firmamento fixæ ſunt,& cum firmamento feruntur. Siquidem luminaria hæc, & ſtellæ quinque (vt prædictū eſt) quas idolorum ſuorum nominibus ſacrauerunt, ſcilicet Saturni , Iouis , Martis, Veneris , atque Mercurij, circos habent proprios, qui contrario motu feruntur, voluuntur enim contra firmamentum. Horum altior circus Saturni,inferior Lunæ circulus habetur, Benè inquit, fiant luminaria in firmamento cœli,id eſt, vnumquodq; in ſui firmamento cœli. Dicuntur enim & iſtorum luminarium & cæterorum planetarum circuli cœli qui laudant dominum , iuxta Pſalmiſtam dicentem: Laudate eum cœli cœlorū,id eſt,cœli,vel circi maiores , minorū cōplexui circulorum. Non enim parua materia diuinæ laudis eſt firmamentum, curſus eorum quem nunquam excedunt,inceſſanter currendo,ſeque in circulos ſuos reflectendo motu duplici,videlicet motu ſuperioris firmamenti,quod dicunt aplanen , & motu proprio , quo contra ipſum iugiter feruntur.

Eccleſ.1. Vtrumque motum Eccleſiaſtes de ſole loquens, exprimit his verbis : Oritur ſol & occidit,& ad locum ſuum reuertitur,ibique renaſcens girat ad auſtrum, & flectitur ad aquilonem . Luſtrans vniuerſa in circuitu pergit ſpiritus,& in circulos ſuos reuertitur. Hoc idem de Luna & cæteris eſt ſentiendum,quæ quanto maiores vel minores circulos habent, tanto plus vel minus temporis gyrando & regyrando expendunt.

De diuiſione diei & noctis,& poteſtate luminarium. CAP. XLIIII.

AD quid fiant hæc luminaria? (Et diuidant (inquit) diem & noctem, &c.) Hæc præcipua cauſa eſt cur facta ſint luminaria . Vndè & tertio repetitur, cum dicitur: Luminare maius vt præeſſet diei,& luminare minus vt præeſſet nocti. Itemque poſtmodum , vt lucerent (inquit) ſuper terram,& diuiderent lucem & tenebras. Si iam ante per ſemetipſum diuiſerat deus lucē & tenebras,quid neceſſe erat vt luminaria diuiderent diem & noctem ſiue lucem & tenebras? Imò, quomodo diuiderent,quod iam deus diuiſerat,& nemo rurſus cōfuderat? Ergo illic de intellectuali luce,& ſpiritualibus tenebris dictum eſt. nam hic de corporeę viſionis luce & tenebris ſermo eſt. Et has quidem tenebras,deus bene poſuit quippe cuius poſitione & pręcepto,quod non præteribit,ſol deorſum deſcendit, & tunc ex vmbra terræ ſuperius hemiſphærium tenebreſcit &

Pſal.103. nox fit,vt in ipſa pertranſeant omnes beſtiæ ſyluæ, catuli leonum rugientes , vt rapiant, & quærant à deo eſcam ſibi vt orto ſole congregētur in cubilibus ſuis, exeat autem homo ad opus ſuū, & ad operationem ſuam vſque ad veſperam. Bene (inquam) hoc inter ea , quæ valde magnifica ſunt,opera tua domine in ſapientia feciſti. Proinde has tenebras ſcriptor præmiſit , vt diuiderent inquiens lucem & tenebras,ac deinde ſubintulit, & vidit deus quòd eſſet bonum . Illas autem tenebras à laude boni ſecluſit prius dicendo, & vidit deus lucem quòd eſſet bona,& tunc demum diuiſit(inquit)lucem & tenebras. Diuidant(inquit) diem & noctem , ita videlicet vt luminare maius præſit diei,& luminare minus præſit nocti. Hoc & Pſalmiſta conſcribens in confeſsionibus domini: Confitemini(inquit)domino,qui fecit luminaria magna, ſolem in poteſtatem di

Pſal.135. Pſal.101. ei,lunam & ſtellas in poteſtatem noctis. Et in Pſalmo ſuperius memorato: Fecit(inquit)lunam in tempora,ſol cognouit occaſum ſuum. Itaq; ſi quæras quomodo luminare maius præſit diei , occidendo videlicet præeſt & renaſcendo. Nam ſol cognonit occaſum ſuum, quod metaphoricos dictum eſt,videlicet quòd ita certo tempore occidat,& tanquam ſciens,quid agat, certa nihilominus hora reuertatur ad ortum & ſecundum eundem occaſum certis ex cauſis nunc citiorem, nunc tardiorem alternatim variatur longitudo breuitaſque dierum . Nam altius ad aquilonem progrediendo,quia nobis tardius occumbit, diem producit. Rurſusq; ad Auſtrum deſcendendo,quia nobis citius abſconditur,diem breuiorem efficit. Non enim aliunde dies,niſi quia ſol ſu per terram eſt,ſicut econtra nox non aliunde,niſi quia ſole ſub terram demiſſo, vmbra terræ ſoli obiecta ſupernos exaltata eſt. Etſi antequam ſolis globus horizonti emergat, mane lucet illuſtratus aer,& dies eſt,hoc de vicinia ſolis fit,ſicut econtra veſpere cum iam nobis abſcōditus fuerit non continuò,ſed paulatim diſparent,quæ ſuperſunt reliquiæ luminis . Ita luminare maius præeſt diei ſemper,Luna verò tēporaliter pręeſt nocti. Vndè & pulchrè Pſalmiſta: Fecit, inquit, lunam

lunam in tempora. Non enim cunctis noctibus vel toti nocti præeſt, ſed pluribus noctibus,& plurimæ parti noctis deeſt. Creſcit quippe temporaliter, decreſcit nihilominus temporaliter. Item & aliter hic diei,atq; aliter illa præeſt nocti.Hic enim præeſt diei, quia de ſeipſo diem efficit:illa præeſt nocti,quia tenebras eius aliquantulum ſuperat, præſidio mutuati à ſole luminis. Igitur diuidant diem & noctem,inquit,ſcilicet vt ille omnem diem ſuo lumine efficiat.Hæc aliquas noctes,vel aliquantulum noctis illuſtret.

De eo quod dictum eſt, & ſint in ſigna & tempora, & dies & annos.

CAPVT XLV.

ET ſint,inquit,in ſigna & tempora,& dies & annos.) Quatuor dicta ſunt,ſigna,tempora,dies,& annos.Horum tria,ſcilicet ſigna,tempora,& dies,ad ſolem pertinét, quia videlicet ex ipſo percipiuntur,maximè horarum ſigna,quas cum obſeruet ruſticana quoque plebecula, magis ad ſeruiendum deo religioſa conſiderat Chriſti eccleſia, & ſecundum ipſum variantur veris,æſtatis, atq; autumni,& hyemis tempora.Porrò,quòd in dies hoc luminare ſit,omniū palam ſubiectum eſt oculis.Per ſingulos nanq; ortus ſuos,ſingulos dies efficit. Porrò lunæ deputantur anni,cum ſuis partibus,id eſt menſibus duodenis.Hebræi nanq;(quibus data,vel à quibus profecta eſt hęc ſcriptura ad nos)ſolos nouerunt lunares menſes & annos. Eſt autem menſis viginti nouem dierum ac ſemiſsis Annus autem,ſiquidem communis,id eſt,duodecim menſium ſit, CCC. LIIII. dierum.Si autē emboliſmus,id eſt,tredecim menſium ſit, CCC. LXXXIIII. dierum eſt.Romanis tamen luminare maius in annum eſt.Solarem namq; computát annum CCC. LXV. dierum, ſuperaddito diei quadrante.Sed hic annus non adeo naturalis eſt, quippe cuius partes, ſcilicet menſes non naturaliter currūt,ſed ad placitum diſpoſiti ſunt, Lunaris autem annus naturalis eſt, quippe cuius partes,id eſt,menſes itidem lunares à natura veniunt: vndè & cuncti quantitatis eiuſdem ſunt,niſi quod ſemiſſem qui XXIX diebus ſupereſt, quia pro integro die computari nō poteſt,ſeruari oportet,vt alter XXIX.alter XXX. dierum menſis habeatur. Hos annos, vel huiuſmodi menſes ante fidem Chriſti,Romanus orbis non obſeruabat,ſed & nunc indoctum vulgus ignorat.Proinde & in communi vſu annum computat Chriſti eccleſia,qualem ſcripturæ huius ignara conſtituit gentilitas,& pro legitimo ritu feſti paſchalis menſes & annos Hebræorum ſecundum lunam,tam communes quàm emboliſmales rationabiliter obſeruat.

Quare poſtremo dictum ſit, & illuminet terram.

CAPVT XLVI.

QVare autem poſt hæc omnia continuò ſubiunxit? (& illuminent terram) Videlicet ne putes,ante hæc luminaria terram aliqua luce corporea fuiſſe illuminatam. Nam fortè diceres:Iam & antea terra illuminata fuerat,ſed non in ſigna & tempora, non in dies & annos diſtincta viciſsitudine lux illa obſeruabilis erat. Vt ergo ſuperadijcerentur iſta, idcirco facta ſunt iſta luminaria. Hunc omnino ſenſum literę textus excludit,dum hoc etiam adijcit,& illuminent terram.Nam ex hoc quoque palam datur intelligi, quia ſuper hanc terram nulla prius erat lux viſibilis. Veruntamen de illa terra paradiſi illud ſciendum eſt,quia mox(vt dixit deus)congregentur aquę quę ſunt ſub firmamento in locum vnum, & appareat arida, ſic apparuit,vt poſtea nunquam diſparuerit,ſicut nihilominus mox(vt dixit deus) germinet terra herbam virētem, &c.ſic germinauit,ſic floruit,& fronduit,fructumq; attulit, vt iam vltra defloreſcere non poſsit. Nam vt taceam de luce angelicarum ſpecierum,quæ nunquam ibi deſunt,ſi in hoc exilio quędam terræ huius particulæ,ſcilicet precioſi lapides, quales maximè carbunculi ſunt ſic apparent, vt in nocte pro lucernis eſſe poſsint,quàm ſplendidè putas terram illam apparuiſſe, vbi neque huiuſmodi lapidum,neq; alicuius boni quod viſum delectet quicquam poteſt abeſſe?Hūc ergo mundum tantummodo luminaria hæc illuminant.De quibus nec illud prætereundum eſt,quòd maximè horum cauſa firmamentum volubile eſſe oportuit, videlicet vt ſol, qui tanti eſt feruoris vt (ſicut ſuperius dictum eſt)fons ignis ætherei appellatus ſit,ad hoc factus,vt non ſolum illuminatio,ſed & temperatio mundi frequens eſſet,& cunctis partibus adeſſet,& ſtellarum ordo notabilis toties regyrans notior exiſteret.Siquidem multo melius nūc eſt, cū ſol feruidus breuiter quidem,ſed frequenter adeſt,quàm ſi ſpacio ſex menſiū deſuper terras exurēs, itidem ſex menſium ſpacio ſub terra deliteſceret,tanquam longam noctem cū eadem prolixitate, frigoris nobis relinqueret.Duodenis nanque menſibus Zodiacum circuit,quo circuitu ſolo circunferretur, ceſſante motu firmamenti,& proinde quod nunc annus eſt, hoc tunc vnus cum nocte ſua, dies exiſteret. *Cur firmamentū volubile eſſe oportet.*

Cur dicendo, & ſtellas non addidit, & ſint in ſigna & tempora, & de eodem die quarto, & quid ſit dies quartus. CAP. XLVII.

ET fecit, inquit, deus duo luminaria magna, luminare maius, vt præeſſet diei, & luminare minus,vt præeſſet nocti.Et ſtellas.Notādum in hac repetitione, cum dicit, & fecit deus duo luminaria magna.& ſtellas,nō addidit in ſigna, videlicet ne occaſionem daret illis qui putant in ſtellis ſigna eſſe fatalia,homines quippe creaturę magis, quam creatoris imitatores, & à creatura *Rom. 1.*

mundi

mundi cognitum deum non ſicut deum glorificantes, aut gratias agentes.in iſto quoque dicentes ſe eſſe ſapientes,ſtulti facti ſunt,dum ſtellis penè omnem creatoris aſſcripſere poteſtatem,ita vt dicerent ex earum momentis vitæ & mortis ſuæ fatalem pẽdere neceſſitatem. Huiuſmodi ſuſpicio de hac ſcriptura naſci non potuit. Nam cũ dixiſſet, & fecit deus duo luminaria,ſic ſubiunxit,& ſtellas,vt in ſigna ſubaudire non liceat. Attamen & ſtellæ in quædam ſigna , & in quædam tempora ſunt,quæ ſalua pietate Chriſtianus homo ſuſcipere vel attendere queat,verbi gratia,de
Iob,9. qualibus loquitur ſcriptura: Quis fecit arcturum,& hyadas,& oriona? Item, nunquid coniungere
Iob,38. re valebis micantes ſtellas pleiades,aut gyrum arcturi diſſipare poteris? Nunquid produces luciferum in tempore ſuo, aut veſperum ſuper filios terræ congregare facies? Hæc & his ſimilia ſuſcipere,& ex illis ſerenitatis vel procellæ ſignificationes attendere pernicioſum non eſt, imo pauidis maximè nautis vtile eſt. Amplius autem ex huiuſmodi poſitionibus vel ſignificationibus ſtellarum ſpirituale ſenſum per idoneas ſimilitudines capere laudabile eſt. Item,& tempora noctis de altitudine cuiuſlibet ſtellæ,ex his quę fixæ cũ firmamẽto fuerunt,admoto horoſcopo,de prehendere iucundum artificiũ,atq; innoxium exercitiũ,imò & nocturnæ laudis dei,quibus horis fiat,pulchrum expectaculum eſt. Sed de huiuſmodi ad præſens negotium non pertinet. Nam qui verè ſapientiam quærit,& à creatura mũdi creatorem cognoſcere,glorificare,& gratias agere cupit,hoc ſolum de illa ſcire contentus eſt,quod ſacra teſtante ſcriptura,creatrix diuina inſtituit,videlicet,quòd ad hoc poſuerit ea quæ prædicta ſunt i. luminaria, & ſtellas, in firmamento cœli,vt lucerent ſuper terram,vt præeſſent diei ac nocti. Et vidit deus quòd eſſet bonum,vidit, inquam,& verũ vidit,neq; in ſuo viſu falſus eſt. Nam veræ bonitatis eius bonus hic effectus,bona inquam & pulchra boni operis eius quarta hæc ſpecies eſt, factumq; eſt hoc veſpere & mane, quia videlicet & erat prius in occulta & inuiſibili diſpoſitione,& nũc eſt in hac viſibili ſpecie pręclara dies verbi æterni,pulchra & lucida clarificatio vnigeniti filij.

De die quinto,& quid ſit dies quintus. CAP. XLVIII.

DIxit etiam deus, producant aquæ reptilia animæ viuentis & volatile ſuper terram ſub firmamento cœli. Creauitque deus cete grandia, & omnem animam viuentem atque motabi-
Sup.cap.19. lem,quam produxerant aquæ in ſpecies ſuas, & omne reptile ſecundum genus ſuum.) Sicut iam ſuperius dictum eſt,in hac ſpecie creaturæ.i.in reptilibus maris,& volatilibus cœli,quoddam naturale vel affectiuum conſilium eſt,quia videlicet dictante genitali amore, maſculus & fœmina conueniunt,& ſucceſsioni propagandæ,tanto ſtudio conſulunt, quantum ſatis ſit ad hoc prouidendum vel efficiendum,ne deficiat quaſi deſiderata poſteritas ipſorum. Proinde indubitanter pronunciare licet,hanc ſpeciem boni operis dei ad ſpiritum pertinere conſilij,ſicut ſupra memoratum,& ante hoc præcedens opus eſſe monſtratum eſt de ſpiritu fortitudinis. Porrò cur ab huius operis quinto die ſcriptor exceperit iumenta & reptilia vel beſtias terrę,cum illorum non altior quàm horum eſſentia ſit,pariter quippe funguntur quinq; ſenſibus corporis , opportunius ſuo in loco dicendum eſt.

De eo quod dictum eſt,producant aquæ reptilia animæ viuentis. CAP. XLIX.

PRoducant,inquit,aquæ reptilia animæ viuentis. Mirum quidem de fluxo aquarum elemento ſolida naſci vel produci corpora,ſed mirabilius eſt , quòd de nihilo potens conditor iam ipſum aquarum elementum fecerat. Cum autem dicit, producant aquæ reptilia , quid opus eſt adijci animæ viuentis? cum ipſum nomen reptilium viuentem animam ſatis exprimere poſsit? Etenim viuit & ſentit omne quod repit,quamuis non omne quod viuit, repat, vel repere poſsit. Viuit nanque herba,virens & afferens ſemen,quam terra germinat. viuit omne lignum pomiferum,vel habens ſemen ſuum in ſemetipſo quod terra producit. Sed vita huiuſmodi ſicut ſine ſenſu,ita & ſine motu eſt. At verò omne quod repit(vt iam dictum eſt)etiam viuit. Quid igitur cũ dixiſſet,producãt aquæ reptilia,addidit,animæ viuentis? Videlicet, vt animam reptilium diſtingueret ab anima hominum Cum enim dicit,animæ viuentis,ſubaudiri vult,& non etiam diſcernentis. Nam eo quidem vita reptilium vitam ſuperat herbarum atque lignorum , quòd ſenſibilis eſt. nam & illa viuunt quidem,ſed non ſentiunt: verum longè inferior eſt,quàm vita hominis, quia nõ ſolum ſic viuit homo,vt ſentiat,ſed & viuit,& ſentit, & quod digniſsimum eſt,diſcernit. Hoc ergo cum dicitur:producant aquæ reptilia,mox oportunè ſubiungit,animæ viuẽtis:viuentis,inq,tantummodo,non etiam diſcernentis Itemque & volatilie,ſubauditur, producant aquæ animæ viuentis nihilominus & non diſcernentis. Nam acutius quidem volatilia quàm reptilia ſentiunt,ſed nihilominus diſcretione vel ratione carentia ſunt Acutius autem illa ſentire nõ dubium eſt Nam & acumine ſenſus illorum intantum maligni ſpiritus abuſi ſunt ad augendum errorem gentilium,vt auſpices quoque,ſiue augures ex eo conſtituti fuerint, quòd ab auium garri
Virgi.in Geor. libro 1. tu ſiue inſpectu,ventura ſibi crederent bona ſiue mala ſpectanda præſignari. Contra quod eximius eorum poëta paulo melius ſentiens,ait:Haud equidem credo,quia ſit diuinius illis Ingenium,aut fato rerũ prudẽtia maior. Verum vbi tempeſtas & cœli mobilis humor Mutauêre vias, vertun-

pecudes,& ouantes gutture corui, Dixitanes non ſcienter diuinare, ſed pro cœli qualitatibus, diuerſos motus concipere. Quippe quæ ſpreta grauiore terra, ſurſum ſpaciantur, & aere leuiore feruntur, mobiliq; corpore minus prægrauatam ſupernè ducunt agilem vitam. Econtra, reptilia grauior deprimit natura, tantoq; in acumine ſenſuum prædictis volatilibus cedunt, quanto aeris natura craſsius aquarũ eſt elementum. Cum itaq; dixiſſet, producant aquę reptilia animæ viuentis, notandum quia nihil addidit: volatile autem, inquit, producant, & addidit, ſuper terram. Sed & hoc nondum ſatis fuiſſet. nam & reptilia ſub aquis terræ incubant, nec enim ſemper natant, & de terra ſiue arena victum quæritant. Ergo benè & hoc addidit, ſub firmamento cœli. Hæc productionis volatilium plena & ſufficiens definitio eſt, quia videlicet produxerunt aquæ reptilia animæ viuentis, produxerunt inquam, non etiam emiſerunt, licet quædã ex illis, vt delphini ſiue phocæ ad horam patiente natura foras prodire audeant. Volatilia autem & produxerũt, & ſuper terram ſub firmamento cœli emiſerunt. Vna nanq; hæc animantiũ ſpecies nihilo magis gaudet, quàm libertate volandi, natabundis, ſub firmamento cœli, ſpaciando pennulis, ſicut cætera reptilia quæ retinuerunt aquæ, in ſemetipſis earundem aquarum profundo, & maximè fluuialibus vndis. Porro, volatilium quæq; ſpecies, prout pennas denſiores, & minora habent corpora, ita & ſub firmamento cœli altius atq; celerius euolãt, verbi gratia, vt accipiter, ardea, ſiue aquila. Nam econtra, quorum corpora denſa, pennæ verò raræ vel paruæ ſunt, tardius leuantur, & minus volant, vt vultur, aut certe ſtruthio, quæ etſi pennas habet, nullatenus tamen volare poteſt.

Cur cum omnia volatilia aquæ produxerunt, non etiam ſub aquis viuere poſſunt. CAP. L.

QVæri nunc poteſt, cur cum omnia volatilia aquæ produxerint, non etiam ſub aquis natalibus eadem viuere poſsint? (Cur aues in aquis viuere non poſsint.) Nam ſunt quidem quæ dicantur aues marinæ, vt fulicæ, ſiue parua quidem ſed nobilis halcione, quæ nidificare dicitur in littoribus patientia maris expectante, in tantum, vt per bis ſeptem dies, donec pullos educat, nullatenus moueatur vel perturbetur fida tranquillitas. Sed hæc vel cætera cum de aquis producta ſint, non etiam ſub aquis viuere poſſunt. Cur ergo natura illis quaſi à materno vtero tam diuerſa ſuccedit? Cur illic vitã retinere non poſſunt, vndè vitam ſumpſerunt? (Reſponſio.) Et quidem quæſtio hæc difficilius ſoluitur, ſi aquarum nomine vnius tantum elementi gurgites accipimus. Nunc autem & aer, aqua poteſt rectè dici, quippe qui ex aqua vel per aquam conſiſtit. Vndè dicitur in epiſtola Petri Apoſtoli: (1.Pet.3.) Latet enim eos hoc volentes, quòd cœli erant prius & terra de aqua, & per aquam conſiſtens dei verbo. Alia editio ſic habet: Cœli erant olim de aqua, & per aquã conſtituti ſignificat autem aërem iſtum humidum, atque turbidum. Hunc ergo cœlum appellare ſcriptura conſueuit. Vndè ſcriptum eſt. (Hiere.8.) Miluus in cœlo cognouit tempus ſuum. Poteſt itaque & aër ſimul cum aquarum elemento intelligi. Sed econtra fortè dicitur: Poſſet hoc ſenſu & ſic dici: Producant aquæ reptilia animæ viuentis, & volatilia, atque iumenta ſiue beſtias. Nam & terra (vt prædictum eſt) de aqua & per aquam conſiſtit. De aqua videlicet, quia dixit deus, congregentur aquæ in vnum locum, & appareat arida. Et factum eſt ita. Per aquam verò, quia diuina diſpoſitione venis aquarum tota intrinſecus plena eſt, ſicut corpus animantis redundat venis ſanguinis, ne videlicet ariditate deficeret, ſi aquarum irrigatio ceſſaret. Ad hæc inquam poſtquam deus aridam apparere iuſsit, eamque terram appellauit, non licet illam aquæ nomine ſignari. At verò aëris nomen eadem auctoritate non eſt poſitum, ſed ab hominibus dictus eſt aër ab altitudine: ἀείρω nanq; græcè, ſurſum tollo dicitur latinè. Per hunc feruntur aquarum globi mari exhalante ſubuecti, ne putes hanc partem nomine firmamenti ſignatam, cum firmamentum diuidat aquas ab aquis, per hunc autem aërem palam fit denſa aquarum volumina ferri, vt nubes penè flumina ſint. Cum ergo dicitur: producant aquæ, licet aerem quoq; ſimul intelligi, quia videlicet cum aſcendentes aquæ per aeris ſpacia, vi frigoris vertantur in niues, eadem facultate per virtutem præcepti potuerunt verti in aues. Itaque & de aquis productæ ſunt, & tamen ſub aquis viuere non poſſunt, quia fortè nequaquam ſub denſis fluctibus vitã ſumpſerunt, ſed de rarioris & per nubeculas volantis aquæ globis volantium auium corpuſcula facta ſunt. Verùm quocunq; modo produxerint, illud conſtat, quia produxerunt aquæ reptilia animæ viuentis, & volatilia ſuper terram ſub firmamento cœli, naturæ ſuæ terminis ab eo, cuius præceptum quod ſemel poſuit non præteribit, triformiter ibi definitis. Nam ſequitur.

De triplici diſtinctione creaturæ, quam produxerunt aquæ. CAP. LI.

CReauitque deus cete grandia, & omnem animam viuentem atque motabilem quam produxerant aquæ in ſpecies ſuas, & volatilia ſecundum genus ſuum.) Cur ita diſtinxit: Creauitque deus cete grandia, & omnem animam viuentem atque motabilem: cum & cete grandia comprehendi vel conſignificari potuiſſent, ſi hoc ſolum dixiſſet, creauitq; deus omnem animam viuentem atque motabilem? Etenim hoc dicto, nec cete grandia, nec paruos ſpiniculos excepiſſet. Cur ergo ſic diſtinxit? Videlicet vt hoc etiam creatricis opus trinitatis in tres diuiſum eſſe

ſpecies

ſpecies inſinuaret. Viuentium nanq; ſiue motabilium, alia per fœtum veniunt, id eſt, catuligena ſunt, quorum cete maxima ſunt: alia per ouum veniunt, quorum multo plura genera ſunt. Quibus adde, & omne volatile ſecundum genus ſuum: Et ecce habes huius quoque creationis opus tripartitum. Porrò, quod cum dixiſſet, creauitque deus cete grandia, & omnem animam viuentem atq; motabilem, adiunxit dicens, quam produxerant aquę, congruè & in ſingulis operibus dici potuiſſet: Creauit enim & luminaria quæ fecerat, & cætera omnia quæ fecerat diſtinctè, deus idem fecerat ſimul, eo videlicet reſpectu quia ſicut iam dictũ eſt, quicquid factum eſt in ipſo, vita erat. Quapropter & de omnibus in fine generationum iſtarum ſic dicitur. Iſtæ generationes cœli & terræ, quando creatæ ſunt: In die quo creauit deus cœlum & terrã, & omne virgultum agri antequam oriretur, &c. Quomodo intelligẽdum eſt illud, quod creauerat deus omne virgultum antequam oriretur, ſic & quòd nunc dicuntur aquæ iam produxiſſe omnem animam viuentem atq; motabilem cum crearet illa deus.

Iohan.1.

Geneſ.2.

Item de eodem quod dictum eſt: Creſcite & multiplicamini, & replete aquas maris. CAP. LII.

BEnedixitque illis deus, dicens: Creſcite & multiplicamini, & replete aquas maris, auesque multiplicentur ſuper terram.) Ecce hic manifeſtius elucet, cur in iſtis operibus dei ſingulorum factura operum tertio repetita ſit. Videlicet quia quod factum eſt in ipſo vita erat, primo dixit deus, producant aquæ reptilia animæ viuentis, & volatilia ſuper terram ſub firmamento cœli. Deinde quia quod in ipſo vita erat, per viſibiles eſſentias in actu demonſtratum eſt. Et creauit, inquit, deus cete grandia, & omnem animam viuentem, atq; motabilem, quam produxerãt aquæ in ſpecies ſuas, & volatilia ſecũdum genus ſuum. Et quia per ſucceſsiones ſuas eadem creatoris potentia ſubſiſtere vnumquemque oportebat, benedixit deus illis, inquit, dicens: Creſcite & multiplicamini, & cæt. Tria ſunt verba benedictionis, creſcite, & multiplicamini, & replete aquas maris, ſed vnus idemq; ſenſus eſt, quippe qui vno tantum verbo rurſus exprimitur cũ ſubiungitur, auesque multiplicentur ſuper terram. Nec mirum. Etenim tria nomina ſiue tres ſunt perſonæ eius qui benedixit, ſed vnus idemq; deus eſt. Quare autem qui multiplicationes horum in benedictione fieri mandauit, Herbam quoq; virentem & afferentem ſemen, lignumque pomiferum & habens vnumquodq; ſemen ſuum in ſemetipſo cum iuſsiſſet produci è terra, non benedixit itidem dicendo, creſcite & multiplicamini, & replete terram? Aut vndè illis tanta crementi aut benedictionis in multiplicatione copia, cũ nõ eis quoq; benedixerit deus? Etenim ipſa quoq; creſcunt & multiplicantur, & ſecundũ genus cuiuſq; paſsim noua veteribus, tenera robuſtis, plantaria verbigratia, fagis aut quercubus, de paruo ſemine ſuccreſcũt, & celſa in auras paulatim cacumina ſurgunt. Quid ergo amplius reptilibus maris ſiue volatilibus cœli, quid inq̃ amplius q̃ terræ virgultis in ſuo genere benedictio compotẽs fuit, vel in quo eius effectus certius cognoſcendus erit? Ad hæc inq̃. creſcit quidam & multiplicatur herba virens, lignumque pomiferum vnumquodque in genere ſuo, ſed differt crementorum ratio pro diuerſa eſſentiarum qualitate. Etenim herbam virentem ſiue lignum pomiferum, eadem terra, quæ germinat vel producit, multiplicat, & ſemen illis ipſa importat, & cadentia recipit, etiam ſi ſerentis manus fortè deſit, & ideo multiplicandæ poſteritati, ſolum ipſorum eſſe ſufficit. Verùm reptilibus ſiue volatilibus ſi nullus fuiſſet appetitus, non ipſa creſcerent aut multiplicarentur, & non ſtetiſſet eorum genus. Cum ergo initium exiſtendi accepiſſent, oportuit eiuſdem creatoris imperio naturalem illis medullitus inſeri amorem vel appetitum, vt maſculus ardens ad ſemen ingerendum, fœmina nihilominus auida foret ad recipiendum. Hoc illis benedictio cõtulit, & ob hoc neceſſaria fuit, nam inde reptilia creuerunt, & multiplicata ſunt, & repleuerunt aquas maris, auesque multiplicatæ ſunt ex eis. Ad hoc, tenet hęc animantia vinculo amoris magna huius benedictionis vis. Quamdiu enim emittentur fontes in conuallibus, & inter medium montium pertranſibunt aquæ: tam diu ſuper ea volucres cœli habitabunt, & de medio petrarũ dabunt vocem. Et quamdiu irriguis ſuperioribus & pinguedine terræ ſaturabuntur ligna campi, & cedri Libani, quas plantauit: tamdiu illic paſſeres nidificabunt. Et eodem amore vel deſiderio & gallina languida vocem mutabit, & luſcinia lætabunda paruulis ouis ſuperſedens tota peruigil nocte decantabit, tanta cantilenæ ſuauitate, vt tibi videatur hæc eſſe ſumma eius intentio, quò poſsit non minus dulcibus modis fœtus animare, quàm fotu corporis. Hinc educta progenies veſpere & mane, & meridie quodam modo narrabit, & creatoris laudem non ingrata natura annunciabit: & ei qui dat eſcam omni carni, tanto concentu confitentur deo cœli, vt erubeſcere debeat homo rationalis, ſi vnquam dona creatoris in eſcam mutus ab eius laude perceperit. Item & quamdiu ſteterit hoc mare magnum & ſpacioſum manibus, in quo naues pertranſeunt, quod qualiter trãſiturum ſit, nouit ipſe qui dixit, cœlum & terra tranſibunt, verba autem mea nõ tranſibunt: tamdiu perſeuerãte huius benedictionis virtute, illic erunt reptilia, quorũ non eſt numerus, animalia puſilla cum magnis, & omnia non fruſtra à creatura expectabunt, vt det illis eſcam in tempore,

Tria verba benedictionis.

Pſal.101.

Matt.24.

& co

& eo dante illis colligent,& aperiente illo manum ſuam omnia implebuntur bonitate, tam balena quàm rana,tam crocodilus quàm murena.

Cur non dictum ſit,vidit deus volatilia ſeu reptilia quòd eſſent bona, ſed vidit quòd eſſet bonum. CAP. LIII.

ET vidit deus quòd eſſet bonum,factumq; eſt veſpere & mane dies quintus.)Si tam ſtabili iuſtitia viueret homo,quam certo ordine ſeruant ea quæ prædicta ſunt, ſtatutū benedictionis imperium,rectè formato homine,ſicut dictum eſt,& vidit deus lucē quòd eſſet bona,ſic nihilominus ſingulariter diceretur,& vidit deus hominem quòd eſſet bonus. Veruntamen nec dixit, nec dicere ſcriptura debuit,& vidit deus volatilia cœli,ſiue reptilia maris,quòd eſſent bona.Sed vidit deus(inquit)quod eſſet bonum,ſubauditur ſic eſſe factū in quo non creaturæ huius(quod nullum eſt)laudatur meritum,ſed bonum creatoris pōderatur ingenium. Similiter cum dicitur & vidit deus cuncta quę fecerat,& erant valde bona, non creaturarum prædicantur merita, ſed (quod longè aliud eſt)creatoris commendatur ſapientia. Sola lux, quia voluntatem habere potuit,& voluntariè ſuam ad deum eſſentiam direxit, bona dicta eſt, vtpote boni dei capax, quem quia cum amore exceperit,rectè illi diuinæ bonitatis communicata eſt laus.

Cur iumenta ſiue terræ animantia operi diei ſextæ cum homine deputentur. CAP. LIIII.

SExta creaturæ dei ſpecies,homo eſt,cuius in eſſentia is qui à timore ſextus eſt intellectus manifeſtè præfulget.Hoc perſpicuum eſt,rationalis enim creatura eſt,& non ſolum intellectum, ſed & ingenium atque memoriam habet, vndè ad ſpiritualium cognitionem & dei ſapientiam peruenire poteſt. Sed cur iumenta cum irrationabilia ſint, ſexto diei cum illo deputantur? Nihilo enim magis iumenta quàm reptilia maris ſiue volatilia cœli, quinque corporis ſenſus excedunt,nec minus aut magis quàm illa hæc rationis expertia ſunt. Ad hæc inquam. Etſi in eodem eſſentiæ gradu iumenta,in quo & volatilia ſiue aquarum reptilia tenentur, quia pariter corpora ſunt animata & ſenſibilia, nec vltra valent: rectè tamen cum homine diei ſexto computantur, quia cuius homo, eiuſdem partis mundi, ſcilicet terræ, ornatus quoque iumentorum genus eſt & eius potiſsimùm ſubſtituta ſeruitio ſunt,ſicut videmus quia neque volatilia, neque reptilia,quæ produxerunt aquæ,ſed ſola iumenta homini cooperantur & collaborant. Cum itaq; illis,id eſt volatilibus ſiue piſcibus,pro conditionis ęqualitate:huic autem,id eſt,homini pro materiali origine iumentorum genus contiguum ſit, rectè potiori, id eſt, homini ceſsit, vt cum illo vnus diuinæ operationis ſit dies,cum quo vnius partis mundi, ſcilicet terræ ornatus eſt. Sed iam ipſa creantis imperij verba conſulamus.

De triplici ſpecie iumentorum reptilium atq; beſtiarum. CAP. LV.

PRoducat,inquit,terra animam viuentem in genere ſuo, iumenta, & reptilia, & beſtias terræ ſecundum ſpecies ſuas.Factumque eſt ita. Et fecit deus beſtias terræ ſecundum ſpecies ſuas, & iumenta,& omne reptile in genere ſuo.) Sub vno genere animæ viuentis, quam terra producit,tres ſpecies manifeſtè ſcriptura diſtinxit, iumentorum, reptilium, atque beſtiarum. Et nota diligenter præiudiciorum dei inueſtigabilium prouidentiam.Ab vna nanq; ſpecie,id eſt à reptili,homo ſeductus eſt:ab vna,id eſt à beſtijs terræ, iuſtè peccator idem infeſtatur: ab vna, id eſt à iumentis,eiuſdem miſeri hominis debilitas,miſericordia dei refouente,iuuatur. Dicuntur enim iumenta,quòd ſint quædam hominis adiumenta:reptilia verò repētia,ſiue ſerpentia:beſtię quaſi ſeſtiæ,per antiphraſim,quòd ſint infeſtæ.Hic iam quæritur,quomodo ſerpēti dicatur pro maledictione,ſuper pectus tuum gradieris,cum hoc à natura prius habuerit vt reperet,quod eſt ſuper pectus ſuum graderetur. Etenim ſicut iumenta,ſic & reptilia, iam fuerant iuſſa produci.Sed de hoc ſuo in loco oportunius dicendum erit.

Quòd omne genus ſerpentum corruptum ex eo,ſiue venenatum ſit,quòd diabolus illo vſus eſt ad mortem hominis. CAP. LVI.

NVnc illud ſciendum, quia repebat prius vt nunc omne huius ſpeciei vel generis animal,ſed reptatus eius nullū horrorem haberet, ſi non illo diabolus ad mortem domini eius hominis vſus fuiſſet.Multo magis verò,nec virus peſtiferum vomeret, vel in ſeipſo haberet, ſi non illum idem creaturæ deo adulterator veneficus illo ſuæ malitiæ veneno polluiſſet,& per os eius homini(vt iam dictum eſt)mortem inſibilaſſet.Ecce hodieq; (vt taceā quod multis ſanctorum Chriſti ſeruorum non ſolum innocuos,ſed etiam obedientes legimus fuiſſe ſerpentes) gens tota eſſe traditur,quæ in medijs tutam agat vitam ſerpentibus.Vndè ait quidam Romanorū auctor nobiliſsimus:Gens vnica terras incolit à ſæuo ſerpentum innoxia morſu, Marmaridæ Pſylli, par lingua potētibus herbis.Ipſe cruor tutus,nullūq; admittere virus,Vel cantu ceſſante,poteſt.Quanto magis tunc homo cunctorum animantium præſes & dominus, reptilibus quoq; terræ ordine legitimo imperitaret,ſi vel diabolus per os ſerpentis nunquam ſibilaſſet, vel ſi ipſe homo cum in honore eſſet,ſic intellexiſſet,vt venenum ſuaſionis eius non admiſiſſet? Ergo bona quidem creatio cunctorum,ſed homini, quia deo contrarius factus eſt exiſtens ſibimetipſi grauis, in malum-

Luca lib.9. Phraſ.

E iure

iure verſa ſunt ea quæ bene facta erant. Cæterùm quia præſcientiã eius qui fecit quæ futura ſunt nec illud latebat, quod alius, id eſt, homo ſiue diabolus facturus erat, non mirum ſi truces homini peccatori beſtias, & venenata præparauit animalia, qui infernum quoq; futuris dæmonum vel hominum peccatis præparauerat. De iſtis enim æquè vt de cæteris, non eſt dubium, quia in illo ſecreti ſui veſpere dixit deus, producat terra animam viuentem in genere ſuo: & mane, id eſt, in primæua generis huius creatione, factum eſt ita, & per ſucceſsiones poſteritatis ſingulorum nunc vſq; facit deus beſtias terræ in ſpecies ſuas, & iumenta, & omne reptile in genere ſuo.

De adulterina permixtione iumentorum. CAP. LVII.

PErſeuerat hæc poſita ſemel naturæ lex, quibusq; poſteritatem ſuam propagantibus in genere ſuo, vt verbi gratia, nec de equina ſpecie naſcantur aſini, nec de leonibus generentur vrſi, nec de bobus cerui, nec de camelis procreentur elephanti, aut de bubalis onagri. Fiũt tamẽ quędam naturarũ ex inæquali permixtione adulterina, cũ (verbi gratia) de equa & aſino mulus, de hirco & oue naſcitur tityrus, quod hominum inſtinctu fieri lex vetat, cum dicit: Iumenta tua non facies coire cũ alterius generis animãtibus. Hoc primus feciſſe fertur Ana, filius Sebeon filij Eſau ſcilicet quòd equarũ greges ab aſinis in deſerto fecerit primus aſcendi, vt mulorũ inde noua, contra naturã, animalia naſcerentur. Veruntamen & beſtiæ, quæ ſub hominum magiſterio non ſunt, contra naturam diuerſis ex ſpeciebus permiſcentur, vt leo dum permiſcetur pardæ, & naſcitur leopardus: & dum lupus ceruæ cõmiſcetur, lynces generantur. Et in reptilibus quoq; permixtionis inordinatio reperitur. Tradunt enim phyſici, quia vipera nequiſsimum genus reptile, & ſuper omnia quæ ſerpentini ſunt generis, aſtutior, vbi coeundi cupiditatem aſſumpſerit, murenæ maritimæ copulam requirit, progreſſaq; ad littus, ſibilo teſtificata ſui præſentiam ad coniugalem amplexum illam euocat. Murena inuitata non deeſt, & venenatæ ſerpenti expetitos vſus ſuę coniunctionis impartitur. Et de his quidem iam ſatis dictum. Deinceps ad hominis creationem (quæ noſtra criminoſa & laborioſa dies eſt) articulum promoueamus.

Leui. 19.

Finis Libri primi in Geneſim.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS IN GENESIM COMMENTARIORVM LIBER SECVNDVS.

De dignitate creaturæ hominis, & quod cum conſilio prouidæ trinitatis factus eſt. CAP. I.

Eccle. 24.

ET vidit deus quòd eſſet bonum, & ait: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, & præſit piſcibus maris, & volatilibus cœli, & beſtijs vniuerſæ terræ, atq; omni reptili quod mouetur in terra.) Ecce artificem omnium, dei ſapientiam, gyrum cœli ſolam circumeuntem, & in fluctibus maris ſolam ambulantem à longe proſecuti, tandem ad eam quæ propoſiti vel operis huius ſumma eſt, peruenimus cauſam, ſcilicet ad nos homines, quos creator noſter facere dignatus eſt, ad imaginem & ſimilitudinem ſuam. Quid enim propoſitum eſt, niſi ſanctæ trinitatis gloriam per opera ipſius quaſi per ſpeculum contemplari? Et cuiuſq; perſonæ proprietatem agnoſcere ex proprij qualitate operis? Hæc planè humana ſcilicet creatura illud potiſsimum opus eſt, quod eadem beata trinitas, magna ſibi dignatione diuiſit, vt pater conderet, filius redimeret, ſpiritus ſanctus igniret. Huius ergo creationis dignitatem, non per qualemcunq; iudicem, ſed per digitum dei, cuius eſt ſcriptura hæc, diligenter expreſſam, reuerenter (vt dignum eſt) audiamus. Ait: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtrãm. Mutauit vocem ſuam, quippe qui hactenus de ſingulis dixit, fiat, & factum eſt, producat terra, producant aquæ, & factum eſt. Nunc autem tanquam à circuitu terræ, cœli, & maris, laſſabundus reſederit, & inter reſpirandum in mentem illi venerit, adhuc vnum deeſſe quod deceret vel oporteret fieri: Faciamus (inquit) hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Domine, inquit propheta, conſilium tuum antiquum, verum fiat. An tibi paruum videtur conſilium, his paucis ſanctæ trinitatis dictiunculis eſſe ſignificatum? Magnum plane conſilium in illo ſapientiæ concilio, in illo talium perſonarum, patris, & filij, & ſpiritus ſancti, non tam ſenatu quam ſoliloquio venerando de nobis peccatoribus habitum eſt. An putas eorum quicquam quæ circa nos acta vel agenda ſunt illic defuiſſe? Plane ibi omnis noſtra in medio cauſa poſita eſt, mors vel perditio noſtra quæ futura erat, illic perſpecta eſt, & inde totum conſilium habitum, vt vnaquæq; perſona ſuam operis partem ſuſciperet, vt ſcilicet (ſicut iam dictum eſt) tunc quidem pater cõderet, poſtea in plenitudine temporis filius perditum redimeret, ſpiritus ſanctus remiſsionem

peccatorum,& carnis reſurrectionem perficeret, atq; ita communi trinitatis conſilio reędificarẽ
tur in homine deſerta ſeculorum, & fundamenta generationis & generationis ſuſcitarentur.
Laus ſapientiæ creatoris, honor gratiæ liberatoris, gratiarum actio pietati illuminatoris, ado-
ratio vni indiuiſæ creatrici, liberatrici,& gubernatrici omnium Trinitati. Repleatur os noſtrum Pſal.70.
laude, vt tantam eius gloriam, tantam eius magnitudinem tota die cantemus.

Quæ diſtantia ſit imaginis atq; ſimilitudinis, in eo quod dictum eſt: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. CAP. II.

PRimum illud quęſitu dignum eſt, quęnam diſtantia ſit imaginis atq; ſimilitudinis:& deinde
clarebit, quod non caſu, ſed pro rationis intuitu litera ſic ordinata ſit, vt non diceretur: facia-
mus hominem ad ſimilitudinem & imaginem noſtram, ſed ad imaginẽ & ſimilitudinem noſtrã.
Imago & ſimilitudo hoc differunt, quòd imago vnius imago eſt, ſimilitudo autem nunquam mi
nus quam duorum ſimilitudo eſt: Eſt autem imago dei filius eiuſdẽ dei patris. Sicut de illo Apo- Col.1.
ſtolus qui eſt (inquit) imago dei inuiſibilis. Imago (inquam) dei inuiſibilis eſt filius æquè inuiſibi-
lis. Multis tamen modis imago dicitur. Eſt enim imago hominis vel equi pictura in pariete, vel
ſculptura in ligno vel lapide: videtur in puteo imago ſolis vel lunę. Non ſic imago dei dicitur fi- Hebr.1.
lius, ſed ita, vt ſit (ſicut in alio loco dicit Apoſtolus) figura ſubſtãtiæ eius, quia videlicet ſicut ſub-
ſtantia quælibet ex conſpecta figura ſua cognoſcitur: ſic deus pater per verbum ſuum, quod eſt
filius, cognoſcitur. Dicitur tamen & imago hominis proprietas ſubſtãtiæ eius, quo ſenſu illud de
primo homine dictum neceſſariò intelligitur. Vixit autem Adam centũ triginta annis, genuitq; Gene.5.
filium ad ſimilitudinem & imaginem ſuam, & vocauit nomen eius Seth. Eſt ergo filius imago pa-
tris. Sanctus autem ſpiritus ſimilitudo patris & filij, communis enim bonitas ſiue charitas eſt pa-
tris & filij. Ergo nõ rectè dici putes potuiſſe: Faciamus hominem ad ſimilitudinem & imaginem
noſtram: quia profectò, filius, ſicut non patris ſimul & ſpiritus ſancti, ſed ſolius patris filius eſt: ſic
non patris & eiuſdem ſpiritus ſancti, ſed ſolius patris imago eſt. E contra rectiſsimè dictum eſt, ad
imaginem & ſimilitudinem noſtram, quia videlicet ſpiritus ſanctus ſicut patris & filij commu-
nis bonitas vel dilectio, ſic eorundem communis ſimilitudo eſt.

Item de eodem. CAP. III.

QVid tandem eſt: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, niſi, faciamus
hominem, qui trinæ operationis noſtræ in ſemetipſo habeat euidentiam? Nam aſpice ho-
minem quempiam bene conſtitutũ, verbi gratia, qualis nunc eſt is ipſe, qui ſcripſit hęc, imò qua-
les erunt electi omnes, à quibus hæc eadem beata trinitas in gloria ſua videnda eſt. Vtiq; viuunt,
quod commune illis eſt cum iumentis:& diſcernunt, quod commune illis eſt cũ hominibus re- In quibus
probis, vel etiam malignis ſpiritibus:& ſancti vel iuſti ſunt, quod propriũ eſt filiorum dei. Ergo homo præ-
quod ait: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, hoc dicere eſt, faciamus cellit bru-
hominem viuentem, rationalem, deo ſimilem. Paulo ante de brutis animantibus loquens: pro- ta.
ducat (inquit) terra animam viuentem in genere ſuo. Eiuſmodi animam duplici honore præcellit
hominis conditio, dum dicitur, ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Ad imaginem videlicet,
vt ſit rationalis: ad ſimilitudinem noſtram, vt rectus ſit, ſectando iuſtitiam dei. Horum altero ſci-
licet rationalitate carere non poteſt: alterum, id eſt diuinę rectitudinis vel iuſtitiæ ſimilitudinẽ,
niſi per gratiam aſſequi non poteſt. Sed ea, qua carere non poteſt homo, facultas rationalitatis,
inſtrumentum eſt ſiue oculus quidam ad quærendam ſimilitudinem dei. Eſt ergo inexcuſabilis,
cum ad ſimilitudinem dei non peruenerit: quia videlicet bono inſtrumento, ad hoc, propter
quod ſibi datum eſt, vti noluit. Verùm cum primum fecit deus hominem, nõ ſolum rationalem, Eccle.7.
ſed & ſimilitudinis ſuę fecit honore pollẽtem. Deus enim (inquit ſcriptura) fecit hominẽ rectũ,
ipſe verò implicuit ſe multis quæſtionibus. Nunc autem ſeductus perdidit quidem honorem ſi-
militudinis dei, ſed facultas rationis in eo remanſit, per quam reuocantem audire, & ad reſtaura-
tionem ſui ducem ac præceptorem valeat ſequi.

Quod non dictum ſit, ad ſimilitudinem & imaginem noſtram, ſed ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. CAP. IIII.

IGitur rationalem & ſanctitatis ſuæ participem deus hanc eſſe volens creaturam: Faciamus, in-
quit, hominẽ ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Non dixit ſcriptura, quia dixit deus, fiat
homo ad imaginẽ & ſimilitudinem noſtrã, & factus eſt homo, ſicut dixit, fiat lux, & facta eſt lux.
Quare? Videlicet quia nõ repente, ſed operoſè agendum erat, vt conſummatus homo ſtaret ad
creatoris ſui imaginem & ſimilitudinem. Angelica náq; creatura, ſemel facta, iã nec in illis qui ſte-
terunt commouebitur: nec in illis qui ceciderunt, in antiquũ reſtituetur. At verò homo poſt pri-
mam ſui facturam caſurus, & miſerantis recreatione erat innouandus. Idcirco tres perſonæ quaſi
mutuo ſe cohortãtur, dicendo: Faciamus. Sciendũ tamen, quod & illa pauciora verba, quibus di-
ctum eſt, fiat lux, & facta eſt lux, & hæc plura, faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem
noſtram, parem angelorum & hominum electorum dignitatem vel gloriam ſignificant. Nam

& electus angelus, quia lux eſt, ad imaginem & ſimilitudinem dei factus & perfectus eſt: & homo qui ad imaginem & ſimilitudinem dei factus & refectus eſt, lux eſt. Et quia vterq; rationalis eſt, ad imaginem dei factus eſt: & quia bene conſtitutus ac deo ſubditus eſt, ad ſimilitudinem dei factus eſt. Proinde ſicut ille lux, vel angelus lucis: ſic & iſte lux dicitur, & filius lucis. Nihilominus ſicut quod dictum eſt, fiat lux, ſolos electos angelos creatori curæ eſſe innuit, & angelos tenebrarum excludit, quanquam & ipſos creauerit: ſic & iſta dictio: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, ſolos eos amplectitur, quos prædeſtinauit ad vitam, nec illos admittit qui ſuperflue de vitiata poſtmodum radice ſuper numerum naſcituri erant. Itaq; ſi quæratur, cur intulerit ſcriptura deum ſic dicentem, fiat lux, dum dicere poſſet. Fiant angeli, vel fiant ſpiritus: interrogemus cur hoc totum dixerit idem deus, faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtrã, cum dicere poſſet ſolùmodo faciamus hominem, & intellectui communi ſufficere poſſet ad indicandum, quòd eam, quæ nos ſumus ſubſtantiam ſignificaret. Paria nanq; ſunt, vt vtrinq; rectè reſpondeas, quòd ad os domini non pertinuerit mandare de illis quos ipſe neſcit. Nullo autem nomine ſolos qui ad ſe pertineant, melius exprimere debuit angelos vel ſpiritus, quàm nomine lucis: nulla nihilominus definitione illos homines quos præordinaſſet ad vitã æternam, melius deſignaſſet quàm iſta, faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Igitur hic & illic ſuos angelos, ſuos homines congruis deus vocibus in ſcriptura ſua, per hunc interpretem ſuum expreſsit, & ab alijs, qui ad ſe non pertinent, ſufficienti ſermonis parcitate diſtinxit. Nunc iam literæ ordinem proſequamur.

De præſidatu hominis, quòd dictum eſt, & præſit volatilibus cœli, & piſcibus maris, & beſtijs terræ. CAP. V.

CVm dixiſſet deus: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, cõtinuò ſubiunxit: & præſit volatilibus cœli & piſcibus maris, & beſtijs vniuerſæ terræ, atq; omni reptili quod mouetur in terra. Hæc diuinę dictionis pars laxius patet, quàm illa quæ prædicta eſt, faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Omnem enim hominem complectitur. Vndè enim piſcibus maris, & volatilibus cœli, beſtijs quoq;, & reptilibus terræ, homo præeſt, niſi ex eo quòd ipſe rationalis eſt, illa autem irrationalia ſunt? Hæc nempe differentia multum omnibus illis hominem præponit, quia non quomodocunq; illis præeſt vt ſolummodo dignior ſit, ſed ita etiam, vt omnium illorum naturas domare poſsit. Ergo ad hoc vt illis præſit homo, rationalem illum eſſe ſatis eſt. Verùm illud nimis certum eſt, quòd maxima pars hominum cum ratione polleat, à ſimilitudine dei vacui ſint, & cum omnibus animantibus (vt iam dictum eſt) omnes vtpote ad imaginem dei facti præſint, deo ſunt rebelles, & non ſubditi quamplurimi, vndè & longe ſunt à ſimilitudine dei. Itaq; quod dictum eſt, & præſint volatilibus cœli, &c. latius excedunt dictionem illam: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, quia videlicet iumentis omnes homines præſunt: ad imaginem autem, ſimul & ſimilitudinem dei, ſoli electi facti imò & perfecti ſunt. Præſint igitur natura homines iumentis, ipſis autem hominibus
Pſal. 48. gratia præſint homines dei. Imò quia cum in honore eſſent non intellexerunt, comparentur pro vitio ſuo homines iumentis: qui autem dignitate naturæ ſuæ deum glorificauerunt, aut gratias
1. Iohan. 3. egerunt, ſimiles deo ſint, filij dei nominentur, & ſint, vt Iohannes apoſtolus ait. Sequitur.

Cur ſubſecutus ſcriptor non dixerit, & creauit deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, ſed tantum ad imaginem. CAP. VI.

ET creauit deus hominẽ ad imaginem ſuã, ad imaginẽ dei creauit illũ, maſculum & fœminam creauit eos.) Quidnã hoc eſt, quòd ſcriptor iſte cũ retuliſſet deũ dixiſſe: faciamus hominem ad imaginẽ & ſimilitudinem noſtrã, ſubſecutus, vnũ ex his duobus omiſit, dicẽdo: & creauit deus hominẽ ad imaginem ſuã, ad imaginẽ dei creauit illũ? Nunquid caſu vel obliuione tã magna parte conditionẽ hominis in ſuo ſermone diminuit, q̃ in dei dictione tã nobiliter vtraq; parte extulit? Nõ vtiq;, ſed ſciẽter quid deus intendiſſet, in verbis eius expreſsit, & quid accidiſſet ipſe in ſuo ſermone prudẽter obſeruauit. Cũ enim diceret deus, faciamus hominẽ, ipſe vtiq; illũ ad imaginẽ & ſimilitudinẽ ſuã facere intenderat: cũ autẽ hoc iſte ſcriberet, homo per peccatũ, dei ſimi-
Exod 34. litudinem amiſerat. Et quidẽ nouerat iſte, quòd illud dei propoſitum nullus auertere poſſet, & in hac fide vel ſcientia, dũ reſpiceret in eũ dominus, facies eius ſplenduerat, veruntamen certa nondum perſona conſurrexerat, in qua abſq; vlla contradictione recuperata monſtraretur illa diuinæ ſimilitudinis gloria, quę in illa primi hominis perſona deperierat. Erãt ſancti, erãt homines iuſti, quorũ ex præcipuis erat hic ipſe Moyſes, ſed non niſi ex fide & ſpe venturi hominis, qui ſic ad imaginem dei & ſimilitudinem fieret naſcendo de virgine, vt in filios Adæ perditã dei ſimilitudinẽ refunderet, vbi ſibi cõſimiles ſuosq; filios efficeret abolita vetere, reddita noua origine. Proinde ergo, cum ſcripſiſſet dixiſſe deũ: faciamus hominem ad imaginẽ & ſimilitudinem noſtram, hoc ſolummodo ſubſcripſit, creauit deus hominem ad imaginem ſuã, vt ſubaudias, recreaturus aliquãdo ad ſimilitudinẽ ſuã. nam illũ quodãmodo nondũ fecerat ad imaginẽ & ſimilitudinem,

ſed

ſed tantum ad imaginem ſuam, qui euanuerat & perdiderat illius ſimilitudinis gloriam. Notandum, quippe quod quæcunq; deus feciſſe dicitur manent: & quibuſcunq; nomina poſuiſſe ſcribitur, ſtabilia ſunt. Dictum eſt, quia fecit deus firmamentum, & vocauit cœlum, & ipſum manet: dictum eſt, quia plantauit paradiſum, & ille manet. Sic, &c. E contra, quæ mouētur in terra, & in mari non manent, ſed ſemper alijs ſuccedentibus alia decedunt. Et idcirco cautū eſt, vt non diceret ſcriptura: Dixit deus, fiant reptilia maris, & beſtiæ terræ, quorum eſſe cito præterit, ſed dixit deus, producant aquæ reptilia, producat terra iumenta vel beſtias. Et rectè, manet enim ipſa producendi natura. Itaq; certo tenore ſeruato, dictum eſt: quia creauit deus hominem ad imaginem ſuam, quod iam ita factū fuerat, vt deeſſe vel defieri non poſsit, rationalis enim eſt homo & æternus, quia factus eſt ad imaginem dei: non dixit hoc totū, & creauit deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, quia nondum factum fuerat vt mutari non potuiſſet.

Quod mulier, æquè vt vir, ad imaginem facta ſit. CAP. VII.

PORrò, cur hoc ipſum ſecundo repetijt, dicens: Et creauit deus hominem ad imaginem ſuam, ad imaginem dei creauit illum, ipſe ſtatim aperuit ſubiungendo, maſculum & fœminam creauit eos. Nam quia homo non vnius tantum, ſed vtriuſque ſexus nomen eſt, & vterque ſexus ad imaginem dei creatus, quia vterque rationalis & æternus eſt, rectè propter ſexus duos, duplicem potius enunciationem creationis ſecundum imaginem dei. Proinde vir quidem (vt cautiſsimè ait Apoſtolus) non debet velare caput, quoniam imago & gloria eſt dei: ſubſecutus, adiunxit idem: Mulier autem gloria eſt viri. Non dixit, mulier imago & gloria viri eſt, ſed mulier, inquit, gloria viri eſt. Et cauſam reddens, non enim, inquit, vir ex muliere eſt, ſed & mulier ex viro. Etenim mulier æquè vt vir imago dei eſt, verum pro conditionis cauſa vel materia, mulier quædam viri gloria eſt. Igitur dum ſecundo repetijt, ad imaginem dei creauit illum, & continuò ſubiungit, maſculum & fœminam creauit eos, aperta ſignificatione innuit, quod tam maſculū quàm fœminam, vel quòd non magis maſculum quam fœminam fecit deus ad imaginem ſuam, quia videlicet ibi (ſicut ait idem Apoſtolus) ibi inquam, vbi factus eſt homo ad imaginem dei, non eſt maſculus neque fœmina, vt verbi gratia, piſcibus maris, & volatilibus cœli, cunctiſq; animantibus terræ magis præſit maſculus, quàm fœmina. [1. Cor. 11.]

De benedictione, qua dictum eſt: Creſcite & multiplicamini. CAP. VIII.

BEnedixitq; illis deus, dicens: Creſcite & multiplicamini, & replete terram, & ſubijcite eam, & dominamini piſcibus maris & volatilibus cœli, & vniuerſis animantibus quæ mouentur in terra.) Huius benedictionis gratia, profectò illud propoſitū dei reſonat, quod Apoſtolus intendens, cum dixiſſet: Scimus quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonum, ſtatim ſubiunxit, his qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti. Quod propoſitum, quia nequaquam malis intercurrentibus auerti potuit, pulchra deinde gradatione prouentus ordine ita ſubter annectit. Nam quos præſciuit, & prædeſtinauit, conformes fieri imaginis filij ſui, vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædeſtinauit, hos & vocauit, & quos vocauit, hos & iuſtificauit, quos autem iuſtificauit, illos & magnificauit. Illud (inquam) dei propoſitum hæc benedictio commendat, qua ſolos ad gratiam ſuam pertinentes, iam antè ſecula præſcitos, & prædeſtinatos præ oculis habens, tunc in illis generis noſtri primis radicibus maſculo & fœminæ benedixit, quos tandem in plenitudine temporis vocatos & iuſtificatos magnificabit, dicens illis congregatis, & ad dextram ſuam conſtitutis. Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum eſt ab origine mundi. Cæterùm ſuperfluitas perditorum non ignorata, ſed iam damnata, illic deſignata eſt, vbi poſt peccatum mulieri loquens dicit idem deus: Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos. [Rom. 8.] [Matt. 25.]

Item quid ſit: Creſcite & multiplicamini, vel in quantum, ſi non peccaſſent homines, debuiſſent multiplicari. CAP. IX. [Geneſ. 3.]

CReſcite (inquit) & multiplicamini. Creſcite videlicet virtutum dignitate, & multiplicamini numeroſa quantitate. Creſcite (inquam) & multiplicamini, ſubauditur, vſq; ad cœli regnum, certumq; numerū, qui vtiq; ſolius eius ſcientiam non latet, cui capilli quoq; capitis noſtri omnes numerati ſunt. Porrò quod ſequitur, & replete terram, cōmune quidem eſt electis cū reprobis, qui omnes eodē modo naſcendo pariterq; viuendo replent terram, ſed in eo diſcernūtur, quod ſequitur, & ſubijcite eam. Soli nanq; electi, quorum eſt terra viuentium, hanc terram, quam corporibus repleuerunt, libertate animorū ſibi ſubijciūt, quippe qui ſolum deum præponentes, terrena omnia fortiter contemnunt. An & reprobi terram ſibi ſubijciunt, dū illa aratro vertunt, aut etiam armis capiunt? Ita planè qualicunque modo terram ſubijciunt, ſed hic vel ille ſubijciendi modus de benedictione dei non eſt, cum econtra propter peccatum dictum ſit homini, in ſudore vultus tui veſceris pane tuo. Et arma non benedictionis gratia, ſed cupiditatis inuenerit immanitas. Itaq; & hoc quod dictū eſt, & ſubijciet eā, & dominamini piſcibus maris, & volatilibus cœli, & beſtijs vniuerſæ terræ, & omni reptili quod mouetur in terra, benedictionis eſt fructus, [Matth. 10.]

qui in electis manifeſtus apparet, quippe quos terræ vel brutis animantibus, cupiditas ſubijcere non poteſt vel poterit, quemadmodum reprobos, de quibus ſcriptum eſt: Homo cum in honore Pſal. 48. eſſet, non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. Attamen illi quoque cunctis præſunt animantibus rationis dignitate, præſtat inquam ſolummodo: iſti autem non vtcunq; præſunt, ſed etiã dominantur in illo, quo deo piè ſubditi ſunt, honore. Et hæc benedictio primis hominibus data crementi & multiplicationis cauſa effectiua eſt. Cæterùm fuere nonnulli, qui putarent eoſdem homines non fuiſſe generatos, niſi admiſſo peccato fuiſſent eiecti de paradiſo. Hi proculdubio quod valde abſurdum eſt, deo volenti vt homines naſcerentur, peccatum hominis exiſtimant fuiſſe neceſſarium, quaſi non potuiſſet ipſe talem eius facere naturam quæ generaret, niſi adiuuiſſet peccatum. Verùm contra hæc longa diſſertatione opus non eſt, cum dicat deus: creſcite & multiplicamini & replete terram, cuius dictio naturę compoſitio eſt: nec ſolum naturæ hominis ad generandum, ſed etiam naturæ terræ ad germinandum. Suauius eſt hoc ſentire, quòd ſi homo non peccaſſet, tam multa, tamq; vitioſa progenies de carne eius non pullulaſſet, ſed ſolum prædictæ benedictionis fructum, id eſt, electos omnes & ſolos germinaſſet, non more iumentorum ruendo in libidinem, ſed rationis imperio per mundam carnis naturam ædificando prædeſtinatam cœli progeniem. Peccatum quippe, generandi naturam non attulit, ſed generationis inſtrumenta corrupit, & generi honorem eripuit. Cõſideremus cur oportuerit iumentis medullitus inſeri libidinis ardorem, & indubitanter agnoſcemus, non pertinuiſſe ad hominem, vt eundem ad generandum acciperet in carne ſua monitorẽ. Nempe quando dixit deus cæteris animantibus: creſcite & multiplicamini, & replete aquas maris, aueſq; multiplicentur ex eis, ipſa non intellexerunt quid vellet deus, vel quòd poſſet de commixtione maſculi & fœminæ propagari cuiusq; ipſorum genus. Propterea neceſſariò monitorem acceperunt, vrentem carnis ſuæ ſtimulum, vt inſiliat maſculus in fœminam rabido libidinis turbine, nulla conſcientia poſteritatis propagandæ, ſicque creatori ſcienti ſeruiat bruta ignorantia creaturæ. Verùm homo rationalis eſt, & proinde ſi creatorem dilexiſſet, domumque eius pia charitate ędificare voluiſſet, nullo alio monitore indiguiſſet: ſciens enim & prudens cœleſti reipub. militaris ciues gigneret, & ad hoc opus carnis ſuæ miniſterium eadem pietate impenderet, qua nunc linguam vel vocem ſuam ad hoc impendit ſacerdos vel pontifex, vt male natos huic mundo, deo per Chriſti gratiam bene regeneret. At illi ſpiritu deprauatus diabolico, non deo generare, ſed ſicut deus ipſe voluit eſſe: tanta peruerſitate abductus, vt mallet ad honorem vel nomen ſuum, quàm ad gloriam creatoris ſui filios facere. Non enim arbitrandum eſt, illud promiſſum ſerpentis, quo dixit, eritis ſicut dij, ſic eſſe dictum ac ſi diceretur, eritis ſicut angeli, cum pręſumptionem eius & vanam ſpem grauiſsima deus ironia percutiens dixerit: ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt, eandem in ſe vno pluralitatem perſonarum indicans, quam & ſupra cum diceret: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. An ille ad honorem dei generare cuperet, & non potius à generationis opere vacare mallet, qui ipſe ſicut deus eſſe appetiſſet? Rectè ergo deus vindex aduerſus contumacem inſurrexit, & beſtialis arma libidinis in aduerſarium conieci, vt ſeruiliter vinctus & catenatus in pœna & verecundia ſua generet, qui in honore & c[illegible]tatis delicijs deo generare potuiſſet. Cuius libidinis tumultum barbaricum, quoties erudi-
Pſal. 37. tus quiſq; ſentit, rectè illud cum Pſalmiſta clamat & dicit: Domine ne in furore tuo arguas me, neq; in ira tua corripias me: quoniam ſagittæ tuæ infixæ ſunt mihi, & cõfirmaſti ſuper me manum tuam. non eſt ſanitas in carne mea à facie irę tuę, &c. Sed de his vel huiuſmodi locus poſtmodum
Epilogus. oportunior ad loquendum erit. Nunc illud dixiſſe ſatis eſt, quòd non per peccatum, ſed per dei benedictionem generandi vſus homini datus ſit, & per illam miſſos fuiſſe ſolos electos generari vel naſci, ita vt quandoq; abſq; tranſitu mortis in æthereum tranſlati paradiſum beatis conſocientur angelis in gloria, quam præuaricator angelus perdidit.

De eo quod dictum eſt, ecce dedi vobis omnem herbam &c. vt ſint vobis in eſcam. CAPVT X.

DIxitque deus: Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem ſemen ſuper terram, & vniuerſum lignum, quod habet in ſemetipſo ſemen generis ſui, vt ſint vobis in eſcam, & cunctis animantibus terræ, omniq; volucri cœli: & vniuerſis quæ mouentur in terra, & in quibus eſt anima viuens, vt habeant ad veſcendum. Factumque eſt ita.) Sicut de homine loquens quem creauit deus ad imaginem ſuam dixit: quia maſculum & fœminam creauit eos, & non dixit: quomodo vel quo ordine prius virum, & deinde mulierem fecit de viro, ſic & nunc eadem narrat ſcriptura, communiter homini, cunctisq; animantibus terræ dixiſſe deum. Ecce dedi vobis omnem herbam ſemen afferentem ſuper terram, & vniuerſum lignum quod habet in ſemetipſo ſemẽ generis ſui, vt ſint vobis in eſcam, & dicit, quòd ligna non qualiacunq;, ſed ligna paradiſiaca, quæ cunctas huius ſeculi longè ſuperãt diuitias, homini dederat ad veſcẽdum, & quòd vnum ex omnibus eidem interdixerit. Nondum enim plena hiſtoria eſt, ſed diſtinctio dierũ, qua certè & clariſſimè

riſsimè operis dei diſtinguuntur ſpecies, quibus explicitus tunc demũ cęteris omiſsis, hiſtoria de homine ordienda eſt. Ecce (inquit) dedi vobis: hoc ſanè datum dei, naturæ politio vel conſtitutio eſt. Nec enim ſola hominis ratio ſapit, ſed & gula eius, & cunctorũ animantiũ auida natura ſentit, quòd hæc ſibi in eſcam data ſunt. Appetunt quippe motu naturali, ita, vt videas maximè in guloſis auibus ſtomachum quoq; ad guttura hiantia ſubſilire, dum feſtinant ad oblatam rapiendam eſcam ſibi datam, natura teſte. Itaq; dicendo, ecce dedi, non herbam omne lignum digito oſtendit, ſed naturalem eorum appetitum animantibus in ſtomacho iſtorum fundauit, nec ſolum animantibus, quæ animantia ſiue animalia notum eſt eſſe vel dici, ſed etiam in vermiculis, quæ vſus publicus animantia ſiue animalia nuncupare dedignatur. Proinde non contenta fuit ſcriptura dicere & cunctis animantibus terræ, ſed addidit, & vniuerſis quæ mouentur in terra. Adhuc autem, ne quid deeſſet, addidit, & in quibus eſt anima viuens. Sunt enim quædam viuentia quidem, ſed immobilia, quibus ſolus ceſsit ſenſus cunctis alijs cogitationibus deſtitutus, quales ſunt conchæ maris, aliaq; quæ ſaxis hærentia nutriuntur. Nec iſta diuinam excepiſſe prouidentiam ſcriptura indicat, dum non contenta dixiſſe & cunctis animantibus terræ, & vniuerſis quæ mouentur in terra, addidit inſuper, & in quibus eſt anima viuens. Et hæc creatoris dictio ſicut iam dictum eſt, naturalis appetitus conſtitutio eſt. Vndè & ſignanter contiouo ait: Factumq; eſt ita. Quid enim factum eſt ita, niſi quòd ſecundum dicentis nutum perſeuerat naſcentium & euidentium natura, producens (vt ait Pſalmiſta) fœnum iumentis, & herbam ſeruituti hominum, vt educat panem de terra, & vinum lætificet cor hominis, vt exhilaret faciẽ in oleo, & panis cor hominibus confirmet, vt ſaturentur ligna campi, & cedri Libani, quas plantauit? Aliter nãq; non viuerent, ſicut & ipſa herba, ſiue quodcunque lignum, neq; virens, neq; pomiferum eſſet, niſi certatim veluti ore ſugens radicibus ſuis terræ ſuccum traheret. Hoc eſt commune quidem, ſed mirabile cunctis, quæ de terra naſcuntur, paratum à deo conuiuium, vt maternum terræ ſuccum ſuis germina eius radicibus combibant, & in grano herbarum pomoq; lignorum, paulatim adultum atq; groſſatum ſuccum eundem in ora, denteſq; traducat cunctorum animantium. Contenta enim eſſet his epulis natura, niſi conſuetudine gulæ, tam in hominibus quam etiam in beſtijs ſoluta creuiſſet edacitas. Quod gentilium quoq; quidam nobilis auctor ita declamat: O prodiga rerum, Luxuries nunquam paruo contenta paratis. Et quæſitorum terra, pelagoq; ciborũ, Ambitioſa fames & lautæ gloria menſæ, Diſcite, quàm paruo liceat producere vitam. Nõ auro myrrhaq; bibunt, ſed gurgite paruo. Vita redit, ſatis eſt populis, fluuiuſq;, cereſq;. Veruntamẽ omnis creatura dei bona eſt (inquit Apoſt.) & nihil reijciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Nam eiuſdem dei auctoritas miſeris & nunc infirmioribus quàm in paradiſo fuiſſent ſubuenit hominibus. Loquitur enim deus ad Noe, omnes piſces maris manui veſtræ tradidi, & omnia quæ mouentur & viuunt, erunt vobis in cibum. Quaſi herbam virẽtem tradidi vobis omnia, excepto quod carnem cum ſanguine non comedetis, &c.

Pſal. 103. Luca. lib. 4. Phraſ. 1. Tim. 4. Geneſ. 9.

Quòd vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona, & cur non dictum vidit hominem quòd eſſet bonus. CAP. XI.

ET vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona) In homine terrenarum omnium rerum præſide cuncta quæ hactenus facta ſingillatim complacuerant, nũc ſimul vniuerſali bonitatis laudatione decorata ſunt, dicente ſcriptura: & vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Et notandum, quod licet homo diuinę ſit capax bonitatis, vtpote rationalis, non tamen dictum eſt, & vidit deus hominem quòd eſſet bonus, ſicut dictum fuerat, & vidit deus lucem quòd eſſet bona, quia videlicet homo qui non intellexit, quòd ſibi adhærere deo bonum eſſet, nondum ſingularem laudem meruerat. Attamen & hic, & cætera quæ tantus opifex fecerat ſecundum ſapientiam eius, dicta ſunt valde bona. Et rectè in vltima hominis creatione, cuncta collaudata ſunt. Nam & propter hominem cuncta hæc ſub firmamento cœli facta ſunt, & omnium eſſentias in ſe homo continet. & adhuc vno, quod optimum eſt, rationalitatis priuilegio cuncta ſuperat. Nam vt eſſentiarum incrementa manifeſtius pateant, iam à principio mundanæ huius creationis, repetendum eſt firmamentum, diuidens aquas ab aquis: eſt quidem, ſed eſſe eius ſoli ex omnibus ſenſibus viſui ſubiectum eſt. Terra verò eſt, & eſſe eius viſu ſimul & tactu comprehenſiuum eſt. Luminaria ſunt, & eſſe illorum & viſu noſtro, & calore ſuo noſcibile eſt, inſuper & ſemper in motu eſt. In motu (inquam) locali, non ſimpliciter, vt firmamentum, neque vt terra in motu mutabilium qualitatem, ſed in motu locali ſecũdum duplicem modum. Nam & motu firmamenti quotidie circumferuntur, & præter hoc ſicut iam ſuperius dictum eſt, inceſſanter currendo proprijs motibus in circulos ſuos reflectuntur. Horum eſſe animantium eſſentia ſuperat, quippe quæ non ſolum noſtris ſubiecta ſunt ſenſibus, ſed & ipſa funguntur quinq; ſenſibus, viſu, auditu, guſtu, odoratu, & tactu. Homo tandem ſuper hæc omnia & ſupra quinq; ſenſu corporis, hoc etiam habet, quòd ratione vtatur. Igitur in eo cui cuncta hæc ſubiacent, & qui dignitate præeſt omnibus, rectè cuncta complacent, & valde bona iudicantur.

Item de die ſexto, & quid ſit dies ſextus. CAP. XII.

Eſaie.11.
Ephe.3.

FActumq; eſt veſpere & mane dies ſextus Rectè à ſpiritu timoris (vt iam dictum eſt) ſexto loco ſpiritus intellectus per prophetã cõſtituitur, quia videlicet hic à iudicio ſuperborum atq; damnatorum angelorum ſexto loco, id eſt, ſexto die, homo, in quo manifeſtè viget intellectus, creatus inuenitur Magnus hic dies, magnum atq; lõgum mundo atq; angelis, & hominibus ſpectaculum præbet Etenim per huius creationis opus, principatibus, & poteſtatibus in cœleſtibus maxime innoteſcit multiformis ſapientia dei. In hoc hactenus, & ex hoc nunc & vſq; in ſeculum mirabilis eſt deus, mirabilis & glorioſus, terribilis atq; laudabilis, & faciens prodigia quę nos miremur. Sed prius diem ſeptimũ huic ſexto ſuperpoſitum aſpiciamus, de quo protinus ſubditur.

De die ſeptimo, & quid ſit dies ſeptimus. CAPVT XIII.

CAP. II.

COmpleuitq; deus die ſeptimo opus ſuum quod fecerat, & requieuit die ſeptimo ab omni opere ſuo quod patrauerat. Et benedixit diei ſeptimo, & ſanctificauit illum, quia in ipſo ceſſauerat ab omni opere ſuo, quod creauit deus vt faceret. Iſtæ generationes cœli & terræ quando creatæ ſunt? In die quo creauit deus cœlum & terram, & omne virgultum agri, antequam oriretur in terra, omnemq; herbam regionis, priuſquam germinaret.) Tota hęc litera diem ſeptimum commendat. Et quis iſte ſit dies, iam ſuperius in initio dierum dictum eſt, videlicet, quia primus eſt dies, & quia cæteris diebus non tanquam minor poſtpoſitus, ſed vt longè dignior ſuperpoſitus eſt. Etenim dies iſte ſplendor paternæ gloriæ, lux lucis, & fons luminis, dies dierum illuminans, ſol ipſe verus & indeficiens, dies non factus, ſed omnem diem efficiẽs. Huius diei proprietas vel propria dignitas, diligenter nobis hoc loco ſpectanda eſt. Primùm hoc à cæteris diebus differt, quòd veſpere & mane non habet, nec enim dixit ſcriptura, qui factum eſt veſpere & mane dies ſeptimus, ſicut dixerat: factum eſt veſpere & mane dies ſextus, factum eſt veſpere & mane dies quintus, ſimiliterque de cæteris omnibus Sed nec hoc ſaltem dixit, & factus eſt dies ſeptimus Sic omnino dicendum fuiſſe (vt dictum eſt) catholica fides cõſentit Dies enim iſte natus, non factus eſt: genitus, non creatus eſt. Quomodo ergo veſpere & mane haberet, vel quomodo factus rectè diceretur? Nam de ſingulis quidem cæterorum dierum, erat quando non erat, rectè dicas, quia videlicet erat veſpere quando non erat, & factum eſt mane quando quilibet eorum cœpit exiſtere. At verò de hoc die dicere, erat quãdo non erat, vel putare quod vlla eum veſpera præceſſerit, aut quod vnquam mane nouum eſſentiale eius fuerit, hæreticorum eſt. Nam catholica fides nihil aliud de hoc die nouit, niſi quia eſt. Igitur magna huius, cæterorum dierum quoq; in hoc diſtãtia eſt, quod de illis ſic dicitur. factũ eſt veſpere & mane dies vnus, dies ſextus. Hic autem repentè quippe qui factus non eſt, ſed erat, & eſt ante omnes, ſic infertur. Compleuitq; deus die ſeptimo opus ſuum quod fecerat, & requieuit, & cætera.

Dies ſeptimus dei filius eſt.

Item de differentia diei ſeptimi, & cæterorum dierum. CAP. XIIII.

DEinde & hoc à cæteris diebus iſte differt, quia cæterorum dierum opus in illo completũ eſt. Sic enim ait. (Compleuitq; deus die ſeptimo opus ſuum quod fecerat, & requieuit ab omni opere ſuo quod patrârat.) Et notandum diligenter, quod non dictum ſit, compleuitq; deus die ſeptimo omne opus ſuum, quod fecerat: ſicut dictum eſt protinus, & requieuit ab omni opere ſuo quod patrârat: ſed compleuit (inquit) deus opus ſuum, quod fecerat. Etenim non omne opus dei quod fecerat ipſe, hoc felici & glorioſo die completur, ſed ſolum rationalis creaturæ opus, gloria eius impletur. Deniq; non hoc firmamentum vel cœlum, non mare & arida, nõ terræ germina ſiue plantaria, non ſol & luna, non reptilia maris, ſiue volatilia cœli, non iumenta, aut beſtiæ, ſiue reptilia terræ, ſed ſola rationalis creatura, id eſt, angelica lux, & homo ad imaginem & ſimilitudinem dei factus, ſanctam huius diei claritatem intuentur. Bene ergo non dictum eſt, compleuitq; deus die ſeptimo omne opus ſuum, ſed, compleuit die ſeptimo opus ſuum quod fecerat, quoddam opus ſuum, quandam creaturam ſuam, rationalem creaturam ſuam quam fecerat. Requieuit autem ab omni opere ſuo quod patrârat. Ab omni (inquam) opere ſuo requieuit, quia nullam deinceps nouam creaturę ſpeciem fecit: quoddam autem opus, id eſt, angelicã creaturam iam tunc in hoc ſeptimo die compleuit, in quo & ipſe requieuit, quandoq; completurus eodem die eadem felicitate ſapientiæ prælectam, & ex illis duobus, maſculo & fœmina, naſcituram multitudinem humani generis Quæ eſt enim completio creaturæ rationalis, niſi videre
Roma 8.
æternaliter ſiue immortaliter claritatem huius diei? Eò nanq; tendit tota prædeſtinatio dei, ſuper his quos præſciuit, tam hominibus quàm angelis, quicunq; ſecundum propoſitũ eius vocati ſunt ſancti, vt conformes eos faciat imaginis filij ſui Hac tamen differentia, vt ille quia vnigenitus, idcirco & primogenitus in multis fratribus ſit. Ibi planè cõpletur opus dei, vbi illi per quem
Apoc.1.
facti eidem ſunt reformati. Hoc eſt principium, & hic finis operis. Vndè dicit ipſe ſic: Ego ſum α & ω. primus & nouiſſimus, initium & finis. In illo die ſuo tantus operarius deus requieſcit, ſanctos iamdudum angelos, participes habens ſuæ requietionis. Illo nanq; in die firmati, illo in die remunerati, & in ſuo quiſq; ordine glorificati ſunt.

De nouem ordinibus angelorum. CAP. XV.

SVnt enim eorum nouem ordines ex autenticis ſcripturis nominati, ſcilicet Angeli, Archangeli, Throni, Dominationes, Principatus, Poteſtates, Virtutes, Cherubim, atque Seraphim. Quorum ad ſocietatem, quia cõſtat electos homines colligi, vnumquemq; in ſuo ordine, & eiſdem ſanctis angelis ſimiles fore, alios alijs, ſecundum diuerſos ordinationis eorum gradus differentiasq́; claritatis, quæ intelliguntur ex ipſorum ordinum nominibus præſcriptis, conſequens eſſe putant pleriq;, quòd de angelorũ ordinibus cunctis peccantes angeli ceciderint, quod nulla ſcriptura prodit. Quaſi verò aliud ſit, ſanctos angelos firmari, aliud nouem ordinibus diſtingui. Verbi gratia: Si antequam firmati fuiſſent electi ſpiritus, illi iam erant, alij throni, alij autem Cherubim, & alij Seraphim, quid poſt hæc pro firmamento acceperunt? Quid enim huic firmitati vel firmamento poteſt adijci, quod eſt incendium diuini amoris, quod intelligitur per nomen Seraphim: vel in quo poteſt altius creatura firmari, quàm in eo vt ſit thronus dei? Ergo non ante **Luce 15.** quàm caderent apoſtatæ angeli, iam erant ordines diſtincti: ſed illis cadentibus, iſti qui permanſerunt, in ea qua firmati ſunt remuneratione ſunt & ordinati, nouemq́; ordinibus diſtincti. Alioquin non iam decem tantum, ſed vndecim drachmas illa euangelica mulier habuit, & non vna tantum, ſed duæ perditæ fuerunt, & cæteræ quoq; diminutæ ſunt, ſi angelorum iam ordinatorum vnus ordo cecidit, & de cæteris ordinibus partes ſecum abſtulit. Sed abſit hoc, nam decem tantum drachmas habuit ſapientia dei, & iſta quæ requiritur, anteq̃ perdita, imo & anteq̃ creata fuiſſet, ſecundum præſcientiam vel prædeſtinationem dei decima & vna erat ex illis. Igitur ſanctorum ordines angelorum in ſabbato ſunt, & ex eo throni, dominationes, principatus, & poteſtates, virtutes, cherubim, & ſeraphim ſunt, ex quo requieuerunt, & eodem die quo requieuit deus, ipſi quoq; beata requie completi ſunt, quam in requiem quiſquis ſemel introierit, non laborabit in æternum.

De eo quod dictum eſt, benedixit diei ſeptimo, & ſanctificauit illum.

CAPVT XVI.

ET benedixit diei ſeptimo & ſanctificauit illum, quia in ipſo ceſſauerat ab omni opere ſuo quod creauit deus vt faceret.) Dubium ne hoc eſt, quòd hunc æternitatis diem pater benedixerit & ſanctificauerit? Primus ipſe benedictus & ſanctificatus dicit Iudæis. Si illos dixit deos, **Iohan.10.** ad quos ſermo dei factus eſt, & non poteſt ſolui ſcriptura: què pater ſanctificauit & miſit in mundum, vos dicitis quia blaſphemas, quia dixi filius dei ſum? Nunquid hoc ſine auctoritate vel teſtimonio ſcripturæ dixit? Plane ſicut interrogatus ab eiſdem Iudæis dicentibus: Tu quis es? ad **Iohan.8.** hanc ſcripturam reſpexit, & dixit: Principium qui & loquor vobis. In principio quippe non alio quam in verbo ſuo creauit deus cœlum & terram. Sic nihilominus cum dixiſſet ego & pater vnum ſumus, dicẽtibus illis, quòd blaſphemaret, & hanc reſpiciens ſcripturam, hæc dixit: Quem pater ſanctificauit & miſit in mundum, vos dicitis quia blaſphemas, quia dixi filius dei ſum? Non enim ſic dixit, quem pater miſit in mundum, & ſanctificauit, ne dictum putes, de benedictione aſſumptæ carnis, ſiue ſanctificatione humanæ naturæ quam aſſumpſit, ſed ſanctificauit (inquit) & deinde miſit in mundum. Et propheta in pſalmo, venturum eſſe hunc diem, & illuminaturum **Pſal. 117.** omnem mũdum. Hæc eſt (inquit) dies quam fecit dominus, exultemus & lætemur in ea. Et continuò: O domine ſaluum me fac, o domine bene proſperare, benedictus qui venturus es in nomine domini. Hunc diem, quem fecit dominus, benedictum dixit, eundemq́; venturum eſſe in nomine domini, de quo clarum certumq́; eſt, quia iam venit. Et ſubinde gratulabundus, deus (inquit) & dominus, ſubauditur eſt hic dies & illuxit nobis. Conſtituite diem ſolennem in condenſis vſq; ad cornu altaris, id eſt, vacate à ſeruili opere peccati, contemplando in condenſis, id eſt, multiplicitate bonorũ operũ, hũc diem eſſe principẽ altaris, qui cũ ſit deus & dominus rectè debeat adorari. Quid ergo inquis? Nonne & cunctos dies, qui iam ante hũc ſeptimum diem deſcripti ſunt, idem dominus fecit? Nam niſi aliter feciſſet alios, & aliter hunc, quomodo diceret, de iſto ſolo, hæc eſt dies quam fecit dominus, manifeſtè propriam hanc eius eſſe volens differentiam, quòd eum fecit dominus. Fecit planè, ſed aliter hunc, atque aliter illos fecit. Nam alios creando, hunc autem diem de ſemetipſo fecit gignendo, videlicet quomodo diem viſibilem hunc facit hic viſibilis ſol. Non facit enim extra ſe operando, ſed de ſeipſo ſplendorem emittendo. Igitur iſte dies quem fecit dominus, qui tunc quidem, quando propheta hæc quę prædicta ſunt de illo ſcripſit, venturus erat: nunc autem benedictus iam venit in nomine domini, ipſe eſt quem fatemur filium patris, ante ſecula benedictum, qui eſt (vt Apoſtolus ait) Chriſtus ſuper omnia deus benedictus in ſecula. Benedictus (inquam) & ſanctificatus: pater enim illum (vt iam dictum **Rom.9.** eſt) ſanctificauit, & miſit in mundum.

Quæ ſit illa requies diei. CAP. XVII.

QVid autem opus erat dici vel ſcribi, quòd hunc, in quo totius benedictionis & ſanctitatis ſumma conſiſtit, pater benedixit & ſanctificauit? Quidnam (inquam) opus erat hoc ſcribi, niſi

niſi vt ſignificaretur, quòd in iſto tali die requieſcere non habēt maledicti & nō ſanctificati, qui-
Pſal. 94. cunq; male vtuntur diebus terræ & maris. De talibus enim dicit: Ipſi verò non cognouerunt vi-
Matt. 21. as meas, quibus iuraui in ira mea, ſi introibunt in requiem meam. Et benedictus & ſanctificatus
eſt hic dies requiei, lætitię, & exultationis: quia benedictis dei patris, ſanctificationem ſpiritus cu
ſtodientibus, paratus eſt ab origine mundi. Sciendum tamen, quòd in illo die tam bono, tam fe-
lici, aliter nos, aliter deus requieſcit. Nos enim verè laſsi, verè peregrini, & captiui, ſoluta captiui
Pſal. 125. tate præſenti, reſpirabimus illic ſicut conſolati: & hic poſt labores & onera reficiemur, inuenien-
Matt. 11. tes requiem animabus noſtris. At verò deus in illo die ſic requieſcit, vt tamen nunquam labora-
uerit, quippe qui dixit tãtùm, & omnia facta ſunt. Quid ergo eſt, & requieuit deus in die iſto, ni-
ſi quia comparatio diei huius ad cæteros facta eſt? Nam appende dies omnes ſupra ſcriptos, &
præter duo, ſcilicet præter angelum & hominem, nihil eſt quod in ſeipſo nouerit parare locum
deo. Et in iſtis quidem inhabitat deus, ſed oportet vt prius ſibimet in illis manſionem paret ipſe
deus, vt in brachio ſuæ fortitudinis operetur, & gratiam conſtruat, in qua ad requieſcendum no-
minis ſui gloria dignè collocetur. Nullus enim angelorum vel hominum aliter, niſi per opero-
ſam ipſius gratiam habitationi eius fit idoneus. Operatur itaq; in illis ipſe primus, & antequam
Eſaiæ. 1. domus vel manſio ſua perficiatur quaſi laborat, vndè & laſſabundus querelam depromens, la-
borauit (inquit) ſuſtinens. At verò ſolum hunc diem, id eſt, vnicum filium ſuum, ſicut non crea-
uit, ſed genuit, ita nec accidentali dono bonum fecit, ſed eſſentiali bonitate bonum ſemper habu
it, ſolusq; hic eſt in quo iuſtificando nihil omnino laborauit, aut profectum eius expectando, pa-
tienti, patientiam aliquando habuit. Ad creandos angelos & homines ſapientiæ ſuæ impenſas
contulit, & propter illos ſaluandos ſiue diſcernendos, miſericordiam & iudiciũ, hinc & inde ma-
gnis impendijs ædificauit, vt totus miratur orbis, & vniuerſa iamdudum magnificat curia cœ-
li. In iſto ſolo nihil vnquam fuit quod reſiſteret ei, ſiue ille in ſinu eius pauſauit, ſiue militaturus
iuſſu ipſius naturã noſtræ carnis induit. Igitur hic vnus eſt, in quo deus requieuit, & ſic ſuper nos
requieſcit, non niſi pro quanto conformamur huic, pro tanto ſuper nos requieſcit. Ait itaq; hæc
ſacroſancta non hominis, ſed digiti dei ſcriptura. Et requieuit deus die ſeptimo ab omni opere
ſuo quod patrârat, & benedixit diei ſeptimo, & ſanctificauit illum, quia in ipſo ceſſauerat ab om-
ni opere ſuo, quod creauit deus vt faceret.

Quòd non dictum ſit, ab omni opere ſuo quod creauit deus & fecit, ſed quod creauit vt faceret. CAP. XVIII.

MAgna ad hæc etiam nolentibus vel diſsimulantibus, magna inquam hic & mira ſententia
ingeritur, ita dicendo, quia in ipſo ceſſauit ab omni opere ſuo quod creauit deus vt faceret.
Non dixit ab omni opere ſuo quod creauit aut fecit, ſed quod creauit vt faceret, quia videlicet
antequàm in illis diebus eſſentiarum, quæ ſupra diſtinctæ ſunt, omnia faceret, in iſto ſeptimo die
creauit, creauit (inquam) cœlum & terram antequam faceret, creauit omne virgultum agri ante-
quàm oriretur. Ergóne, inquis, prius creauit, quod poſt faceret? Planè ita eſt. Hunc enim lite-
ra ſenſum ingerit, & auditorem cogit. Quod ſi non audiſti, ſi fortè dormitaſti, ipſe protinus ſcri-
ptor interrogationis ſuæ manu te vellit atq; percellit, & quod interrogare tu debueras, interro-
gat dicens: Iſtæ generationes cœli & terræ quando creatæ ſunt? Et continuò reſpondet. In die
quo creauit deus cœlum & terram, & omne virgultum agri antequam oriretur, omnemq; her-
Eccleſ. 18. bam virentem antequàm germinaret. Bene ergo & excellenter dictum eſt, quod creauit deus vt
faceret. Nam (vt ſæpe iam dictum eſt) quod factum eſt in ipſo vita erat. Proinde cum dicitur: qui
viuit in æternum, creauit omnia ſimul, ſubaudiamus, antequàm faceret. Sic etenim hic habemus,
creauit vt faceret, creauit (inquam) omnia ſimul in ſua ſapientia, vt vnumquodq; illorũ in ſua pro
pria faceret eſſentia. Nam ne putes ſic eſſe dictum, creauit omnia ſimul, vt intelligendum ſit, re-
pentè in proprijs ſpeciebus vel formationibus conſtitiſſe omnia ſimul, nec herba virens, nec li-
Gene. 2. gna pomifera cœlo & terra vel vno momento minora exiſterent. Sequitur, & dicit. Non enim
pluerat dominus deus ſuper terrã, & homo nō erat qui operaretur terram, ſed fons aſcendebat è
terra, irrigans vniuerſam ſuperficiem terræ. Ergo cum iam eſſent cœlum & terra, nondum ſta-
tim erat omne virgultum agri, & omnis herba virens, ſed paulatim creuerunt eadem virgulta
agri quæ ſpontè naſcuntur, & operante homine germinauit humus multa, quæ non ſponte pro-
Eſaiæ. 11. duceret hæc terra peregrinationis eius. Igitur hic dies benedictus & ſanctificatus ille eſt, in quo
creauit deus omnia ſimul, omnia in illo præſcientia videns ſimul quæ diſtinctè eſſet facturus, &
in illo requieuit in quo creauit, per quem omnia fecit Et hic dies ſeptimus ſapiẽtia nominatur &
Eccle. 24. eſt, vndè in ſæpedicto propheta, ſeptimus à timore ſpiritus ſapientiæ ponitur. Proinde ipſa ſapi-
entia ſic loquitur: Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum, antequàm quicquam faceret,
à principio ab æterno ordinata ſum, & ex antiquo antequam terra fieret. Nondum erant abyſ-
Ludus ſa- ſi, & ego iam concepta eram, nondum fontes abyſsi eruperant, nec montes graui mole conſtite-
pientiæ. rant, ante colles ego parturiebar. Et poſt pauca. Cum eo eram cuncta componens, & delectabar
per lin-

per ſingulos dies,ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum, & delitiæ meæ eſſe
cum filijs hominum.Ergo non tunc primùm,poſtquam omnia facta ſunt, in hoc die ſuo deus re
quieuit,ſed antequam quicquam faceret requieſcebat in illo tali requie,qualis rectè vocetur lu-
dus & delitiæ ſapientiæ.Per ſingulos dies ludebat iſta ſapientia, & per ſingulos ludos videns &
delectatus deus dicebat,quia bonum eſt. Sic enim ſcriptum & ſupra dictum iam eſt; quia vidit
deus quòd eſſet bonum,& quia vidit cuncta quæ fecerat, & erant valde bona, multum ſibi ipſi
in iſta ſapientia artifex deus complacebat. Hinc eſt illud, quod cum baptizaretur hæc ipſa ſa-
pientia incarnata,tali illam voce teſtificando declarauit: Tu es filius meus dilectus, in te mihi Matth.3.
complacui.Nõ dixit,in te mihi complaceo,ne putes hoc ſolum placere illi, quòd inciperet mun
dum ſaluare in illo,quanquam hoc opus magnæ laudis ſit,ſed in te(inquit)mihi complacui,con-
teſtans,quòd hic ille ſit,per quem cum faceret omnia, complacebat ſibi per ſingula,bonus ope-
rarius videndo quòd eſſet bonum.Ipſe qui incarnatus eſt, qui venit benedictus in nomine domi
ni,ipſe inquam dies ſeptimus eſt,in quo deus requieuit, in quo priuſquam faceret, omnia crea-
uit,non alius quam verbum dei,verbum deus filius,dei vnigenitus.

De lege ſabbati carnalis. CAPVT XIX.

PRoinde lex etiam ſabbati carnalis,lex fuit ſancta,& iuſta,& bona. Nam ſicut ſignum circun- Roma.7.
ciſionis incarnationem,& immolatio paſchalis agni paſsionem futuram prædicabant eiuſ-
dem vnigenti filij dei,ſic & ſabbatiſmus ille requiem annunciabat, quæ poſt hanc vitam repo-
ſita eſt ſanctis & electis,vbi deus in luce ſapientiæ ſuæ requieſcit, qui & ipſam requiem illis pro-
mercede præparauit.Porrò ſpiritualis homo non vno die hebdomadis, ſed omni tẽpore ſabba-
tiſare ſatagit, ſemper intentus verbo dei,iuxta Pſalmiſtam qui de hoc ſabbato loquitur: imò per Pſal.45.
quem loquitur ipſe ſabbatorum dominus:vacate inquiens & videte, quoniã ego ſum deus. Va-
cate nanq; à ſeculi actibus,& in ſancto & quieto ſtudio videte,quoniam dominus eſt deus, illius
inchoatio ſabbati eſt, quam & contemplatiuam vitam dicimus, quam optimam partem eſſe te-
ſtatur ipſa veritas.Maria(inquiens)optimam partem elegit,quæ non auferetur ab ea. Cuius ſua- Lucæ 10.
uitatem iam in præſenti ſuis amatoribus dulciter aſpirantem, ſciens idem dominus alibi loqui-
tur:Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis,& ego reficiam vos. Tollite iugum meum Matt.11.
ſuper vos,& diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiẽ animabus veſtris.
Hactenus ſex diebus generationum cœli & terræ dinumeratis, cum ſeptima quę eſt requies dei,
nunc demum ad ſextum,id eſt,ad hominem ſcriptura redit,hiſtoriamq; orditur ab ea,quam ſu-
perius iam attigit,conditione eiuſdem hominis.Nam ſequitur.

*Quòd hominem deus de limo terræ fecit, & de eo quod dicit Apoſtolus: O ho-
mo tu quis es, qui reſpondeas deo?* CAP. XX.

FOrmauit igitur dominus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum
vitæ, & factus eſt homo in animam viuentem.) Supra iam dixerat, quia creauit deus homi-
nem,ſed non dixerat,quomodo, & vndè fecit eum. Dixerat, quia maſculum & fœminam crea-
uit eos,ſed non dixerat,quòd fœminam fecit de maſculo. Et quidem de creatione maſculi & fœ
minæ ſi nihil amplius diceret, quàm quod ſupra dixerat maſculum & fœminam creauit eos,for-
tè & de iſto ſimiliter opinaremur,quòd ita deus maſculũ & fœminam creauerit ſimul, vt neuter
altero prior crearetur,repentè exorti,mutuos ſibi præbuerint conſpectus: ſicut(verbi gratia)de
ſole & luna hodieq; inter doctos diuerſa ſentẽtia eſt:alijs dicẽtibus,ꝙ lunam creans deus,ſtatim
plenã oſtenderit ſoli opponens remotam dimidia parte cœli: alijs econtra aſſerentibus,quòd v-
trunq; vt ſimul fecit,ita & in coitu poſuerit, vt paulatim luna de ſub latere ſolis emergeret, cum
cremento mutuati luminis. Sublata eſt huiuſmodi dubitatio hiſtorica narratione,quę ſic incho-
atur:Formauit igitur dominus hominem de limo terræ.Solum nanq; maſculũ hic intelligi opor
tet,quia poſtmodum de maſculo fœmina formata eſt. Formauit, inquit, de limo terræ. Duo
dicta ſunt,quæ & diligenter aduertere operæprecium eſt,quia videlicet formauit, & non vnde-
cunq;,ſed de limo terræ formauit. Hoc nanq;(ſicut dignum erat)perpendentes homines ſancti,
pulchra plaſmata in gloriam & honorem præparata, hunc ipſum creatorem ſuum plaſten, ſei-
pſos autem lutum appellauerunt, eleganti confeſsione, lachrymoſa declamatione. Et nunc do-
mine(inquit Eſaias)tu pater noſter es,& nos lutum:& fictor noſter, & opera manuum tuarũ om
nes nos.Et ad Hieremiam loquitur idem plaſtes noſter deus:Nunquid ſicut figulus iſte,non po- Eſaiæ.64.
tero vobis facere domus Iſrael?Ecce ſicut lutum in manu figuli, ita vos in manu mea domus Iſ- Hier.18.
rael,&c.Oſtenderat enim illi figulum facientem opus ſuum ſuper rotam. Et diſsipatum eſt(in-
quit)vas quod ipſe faciebat è luto manibus ſuis. Conuerſusq; fecit illud vas alterum ſicut placu- Eſaiæ.45.
erat in oculis eius vt faceret.Hinc idem qui ſupra dicit Eſaias: Væ qui contradicit fictori ſuo,te-
ſta de Samijs terræ.Hæc & illis ſimilia ſciens ille iuriſperitus cœleſtis Paulus ait? O homo tu quis
es qui reſpondeas deo?Nunquid poteſt figmẽtum dicere ei qui ſe finxit,quare me feciſti ſic?Aut Rom.9.
nunquid non habet poteſtatem figulus facere de eodem luto aliud quidem vas in honorẽ, aliud

verò in contumeliam.Itaq; & nos cum legimus, quia formauit dominus hominem de limo terræ,non diſcutiendum nobis eſt,cur ita fecerit,ſed potius illud timendum vnicuique noſtrum de ſeipſo,ne vas quod fecit ipſe,diſsipetur in manibus eius,& hoc abiecto faciat aliud vas,ſicut placuit in oculis eius,vt faceret. Attamen ſobriè quærere, id eſt, mirari licet, cur deus cum poſſet ruinas angelorum nouis angelis reædificare,& totidẽ quod ciciderunt ſimul creare & in cœlum leuare,vt vnius generis eſſet plebs cuncta omnisq; nobilitas cœleſtis patriæ:cur homines alterius naturę vel conditionis fecit,quos reponeret pro angelis,& non cunctos aut multos ſimul, ſed vnum tantummodo plaſmauit, de quo propagarentur cæteri?Hoc (vt prædictum eſt) & ſimilia ſobriè quærentibus nobis non incongruit,neq; propter nos facta vel dicta eſt illa Apoſtoli obiectio:O homo tu quis es qui reſpondeas deo?nec illa ſententia domini,qua propter irriſores dictum eſt apoſtolis:nolite margaritas veſtras mittere ante porcos. Quærimus enim non alta ſapientes,vt deo reſpondeamus,aut iudicia eius comprehendere præſumamus, ſed vt appropinquantes pedibus eius de doctrina illius accipiamus. Vndè & hoc in præſenti reſponſum accipimus,quo dignum eſt vt contenti ſimus,quia quod habuit hoc de theſauro cordis ſui protulit, omnium artifex deus. Dicit nobis Euangeliſta de verbo eius, quod factum eſt in ipſo vita erat. Nõne ergo qualis in ipſo vita erat,talia foris opera fieri oportebat? Eleua ſi habes oculos,& vide non in anguſto theatro,ſed in orbe terrarum ludentem, & cum filijs hominum deliciantem dei ſapientiam,& recogita ſic ludendo cum filijs hominũ,quæ vel quanta fecerit, quę vel qualia dixerit:Cœli eruditi ſunt ſpectando hoc terrarum circo eius ludum, vel delitias habitas cum filijs hominum,& aliquis homuntio faſtidit quaſi ludum ſuperfluum? Nempe ex hoc ſpectaculo innotuit(vt Apoſtolus ait)principatibus vel poteſtatibus multiformis ſapientia dei.

Matt.7. Deut.32. Iohan.1. Eccle.24. Ephes.3.

De eodem quod prædictum eſt, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ. CAP. XXI.

IGitur quia ſic voluit,& ſic ſapientia dictauit, vnum de quo cæteri propagarentur, formauit hominem de limo terræ. De limo inquam terræ. Manifeſtum eſt hoc, quia ſecundum corpus homo terra eſt. Terra enim(inquit dominus) es,& in terram ibis,& ex hoc ſatis arguitur terram eſſe,quod in terram it, Sed non itidem apertè innuit ſcriptura qualis ſubſtantia,vel quæ materia ſit animę. Hoc tantũ dicendo,& inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitę. Nihilominus & ſupra cum dicit,producat terra iumenta animę viuentis, materiam corporis iumentorum terram eſſe ſatis exprimit: ſed non etiam viuentis animæ illorum materiam definit, quam tamen dubium non eſt de aere ſumptam in tenues auras rurſus diſsipari,& ita mori vt nõ ſit.Dicit autem Eccleſiaſtes.Idcirco vnus interitus eſt hominis & iumenti, & æqua vtriuſq; conditio.Sicut moritur homo,ſic & illa moriuntur. Similiter ſpirant omnia, & nihil habet homo iumento amplius. Cuncta ſubiacent vanitati,& omnia pergunt ad vnum locum. De terra facta ſunt, & in terram reuertuntur.Quis nouit ſi ſpiritus filiorũ Adam aſcendit ſurſum,& ſi ſpiritus iumentorum deſcendit deorſum?Ergo non iuxta Platonicos de cœlo cecidimus nos humanæ animæ, ſed æqua,inquit Eccleſiaſtes.æqua inquam vtriuſq;,id eſt,hominis & iumenti conditio eſt, & ſimiliter ſpirāt omnia Acqua eſt conditio eorum, & ſimiliter ſpirant, & vnus eſt vtriuſque interitus, ſed non vnus idemq; finis.Nam ſpiritus iumentorum finitur, deſcendit enim deorſum, id eſt, hunc infimũ extinctus reuoluitur aerem : humani autem ſpiritus nullus eſt finis, reuertitur enim ad eum qui fecit illum.Dicendo nanq;,quis nouit, non ipſe dubitat, ſed tanquam concionator paucitatem miratur illorum,qui hoc attendere curent.Nihil,inquit,habet homo iumẽto amplius,æqua enim eſt vtriuſq; cõditio,& vnus interitus.Quid ergo eſt ratio,qua ſolus homo inſignitur?Quoddam munus,quoddam talentum à creatore commiſſum. Quod ſentiens etiam quidam auctorum ſecularium,dixit:Infra lunam nihil eſt niſi mortale & caducum, præter animos munere deorum hominum generi datos. Commiſſum,inquam,eſt homini rationis talentum, quod ſi bene expenderit,ipſe remunerabitur:ſi autem in terram defoderit, auferetur ab eo, & ipſe punietur. Nunquid enim ratio erit apud inferos?Quodcunq; poteſt manus tua(inquit idem qui ſupra Eccleſiaſtes)inſtanter operare,quia nec opus,nec ratio,nec ſcientia, nec ſapientia erunt apud inferos quo tu properas,non quia deficere poſſit hominis rationalitas, ſed quia ſempiterna illic fatigāda erit inſania. Hoc ergo differt ſpiritus hominis à ſpiritu iumentorum,quod hic rationalitatem accepit munere dei,ille autem brutus permanſit. Hoc inquam differt, quia hic tanquam cera ſigilli teſtatoris imagine ſignata,ſic imagine dei ſignatus eſt:ille autem ſignatus nõ eſt. Quam ſignationem & ſupra innuit ſcriptura dicendo: & creauit deus hominem ad imaginem ſuam,ad imaginem dei creauit illum,& nunc vbi cum dixiſſet: Formauit igitur dominus hominem de limo terræ,confeſtim addidit:& inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ. Quid enim eſt inſpirauit,niſi vt in alia æditione habetur, inſufflauit in faciem eius ſpiraculum vitæ? Nunquid corpus eſt deus, & collectum aerem contractis buccis in faciem plaſmatis ſui inſufflaſſe putabitur? Hoc nempe ridiculũ eſt.Sed inſpirauit dictum eſt,quia verbi eiuſdem imperio, quo de tenebris lucem

Genes.3. Eccleſ.3. Luc.19. Eccleſ.9.

lucem ſplendeſcere iuſsit, per quam intelliguntur angeli, ſubſtantiam ſibi ſubiectam ipſe cita-
uit,& oculos rationis aſſumere vel aperire fecit,occultusque viſceribus plaſmati hominis veloci-
ter inſeruit. Similiter & cum legimus, quia immiſit dominus ſoporem in Adam, & tulit vnam de
coſtis eius, & ædificauit coſtam quam tulerat de Adam in mulierem, ſubaudiendum eſt, quia
inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ. Ambos enim creauit, maſculum inquam & fœminam
creauit eos. Illi nempe creati, cæteri qui ex ipſis naſcuntur, rectè dicuntur procreati. Quorum
animas non ex traduce fluere, omnium orthodoxorum vna eſt ſentẽtia, ne(quod ridiculum eſt)
tot conſequatur quotidie animas perire, quot pereũt ſemina. Quare ergo, inquis, omnes in Adã
moriuntur, ſi non ex traduce, id eſt, ex viro ſemen transfundente pariter & animæ deriuantur?
Ad hæc inquam. Nunquid auctoritate dei ſolus maſculus & non etiam fœmina Adam dicitur? 1. Cor. 15.
Sic enim ſcriptum eſt: Hic eſt liber generationis Adam in die quo creauit deus hominem, maſ-
culum & fœminam creauit eos, & benedixit illis, & vocauit nomẽ eorum Adam, in die quo cre- Gene. 5.
ati ſunt. Nam quomodo in Latina lingua homo, ſic in illa lingua Adam, de vtroq; ſexu dicitur.
Porro quod Latine dicitur vir, hoc Hebraicè dicitur iſch: in quo diriuatio eſt ſexus maſculini:
quod autem Latinè mulier, hoc Hebraicè dicitur Iſcha. Cum ergo Eua concipit, inanimatum
quidem præuaricatoris maſculi ſemen ſuſcipit, ſed ipſa nihilominus præuaricatrix eſt, de cuius
corpore viuo, ſemen ipſum viuificatur in genere ſuo per benedictionem qua dictum eſt: Creſci-
te & multiplicamini. Vndè & vocauit Adam nomen vxoris ſuæ Euam, eo quòd eſſet mater cun-
ctorum viuentium, id eſt, quòd ex ipſa naſcentium vita ſumeret exordium. Eua enim transfer- Ratio peccati originalis.
tur in vitam. Quia verò vterque ſcilicet maſculus & fœmina præuaricator, & vterque Adam eſt,
rectè is qui naſcitur, & moritur, & in Adam mori dicitur: quia videlicet hæreditate vitæ, quam
parens vterq; iuſtè perdidit, filius iuſte priuatur.

Cur hoc tantum dictum ſit, & factus eſt homo in animam viuentem. CAP. XXII.

IGitur hoc dicto, quia formauit dominus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius
ſpiraculum vitæ, dignitas pulchrè exprimitur conditionis humanæ, quæ à cunctis longe di-
uerſa ſit animantibus, tam formatura corporis, quàm viuificatione dei inſpirantis. Vtrumque
perſpicuum eſt. Forma corporis in hoc ſolo animante ſurſum caput attollit, cœlum intuetur, ter-
ramq; calcans pedibus recto pectore incedit, & ſydera vel cœleſtia regna ſuperne poſitis medi-
tari commonetur oculis. Animus verò ſiue ſpiraculum, quod ſpirauit deus in faciem eius, mul-
tarum artium bonarum atque vtilium repertor eſt, ex dono rationis quod ſibi collatum eſt.

Sed eo magis attendendum eſt, quod ſubauditur, & factus eſt homo in animam viuentem.
Hæc enim dictio re, quæ ſupra deſcripta eſt, longè minor eſt. Siquidem iumentum quoque in
animam viuentem factum eſt, dicente deo: Producat terra iumenta animę viuentis. Cum autem
dixiſſet deus. Faciamus hominem, addidit, ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, & præſit piſ-
cibus maris, & volatilibus cœli, & beſtijs vniuerſæ terræ, & omni reptili quod mouetur in terra,
quare ergo tantum honori huius facturæ detractum eſt, hoc ſolum dicente ſcriptura, & factus
eſt homo in animam viuentem? Videlicet, quia qui factus eſt homo, rationis dono non bene vſus
eſt, & honorem ſuum non intellexit, ſed comparatus eſt iumentis: rectè illi iam formato à ſcri-
ptore quaſi detractum eſt illud, quo ſuperior eſt iumentis. Quod ſentiens Apoſtolus. Factus 1. Cor. 15.
eſt (inquit) primus homo in animam viuentem, nouiſsimus vero in ſpiritum viuificantem. Qui
habet aures audiendi, audiat pulchram muſicæ huius conſonantiam, id eſt, ſcripturarum con-
cordiam, dum hic præcentor ait: Factus eſt primus homo in animam viuentem, & alius ſuccinit;
nouiſsimus verò in ſpiritum viuificantem. Non ergo caſu, ſed ſancta & prudenti induſtria pri-
mus ille imperfectum emiſit canticum, tamdiu decantandum, donec venirẽt qui ſcirent ſupple-
re & ad finalem perducere ſonum: ſicut hodie fit, cum iam in frequenti & celeberrimo vſu ha-
bemus dicere: factus eſt primus homo in animam viuentem, nouiſsimus Adam in ſpiritum viui-
ficantem, addentes adhuc. Primus homo de terra terrenus, ſecundus homo de cœlo cœleſtis. Qua-
lis terrenus, tales & terreni: & qualis cœleſtis, tales & cœleſtes. Sequitur.

De plantatione paradiſi, & quòd homo non formatus in paradiſo, ſed poſitus fuerit. CAP. XXIII.

PLantauerat autem dominus deus paradiſum voluptatis a principio, in quo poſuit hominem
quẽ formauerat.) Ius poſſeſsionis dei pulchrè ſcriptura defendit, tali verbo vtens: Plantauerat
autẽ dominus deus paradiſum voluptatis. Itẽ & hominis infirmá legẽ vel cauſam inſinuat dicẽdo,
in quo poſuit hominẽ quẽ formauerat. His nanq; verbis quodámodo declarat ſolum deum quod
verum eſt legitimum eſſe paradiſi dominum, hominem autem in eodem paradiſo aduenam, &
domini dei eſſe colonum. Quod idẽ dominus populo ſuo patenter inculcat ſub imagine terræ
Chanaan, de hoc paradiſo voluptatis loquens, quẽ reuera conſtat eſſe terrã & lacte & melle ma-
nantẽ. Terra (inquit) mea eſt, vos autẽ aduenæ & coloni mei eſtis. Ergo gratię fuit, quòd hominẽ Leuit. 25.

 foris

foris plaſmatũ in paradiſo poſuit:iuſtitię verò quod datum peccanti rurſus abſtulit. Cur autem illum in paradiſo poſuerit, poſtmodum ſcriptura dicit, videlicet vt operaretur & cuſtodiret illũ. Paradiſus autem Græcè, hortus dicitur Latinè, qui quantæ voluptatis, ſiue quãtarum ſit delitiarum, quod Hebraicè dicitur Eden, item ſcriptura ſtatim manifeſtat cum dicit: Produxitq; deus de humo omne lignũ pulchrum viſu, & ad veſcendũ ſuaue, lignum etiam vitæ in medio paradiſi.

Item de paradiſo, quòd verè terræ locus ſit. CAP. XXIIII.

De paradiſo duplex opinio.

SEd iam hic antequàm in hunc ſermo noſter paradiſum progrediatur, nullatenus prætereundum eſt, de iſto quoque pulcherrimo delitiarum domini hortulo, ſcrupuloſe diſſeruiſſe magnos & illuſtres viros, ſenſu longè diuerſo. Nam alij ſpiritualem omnino ſequentes intelligentiam, narrationem huius ſacræ ſcripturæ neglexiſſe videntur hiſtoricam, tanquam viſibilia illa & corporalia non fuerint, ſed intelligibilium ſignificandorũ cauſa hoc modo dicta vel conſcripta ſint, arboresq; iſtas, & ligna pomifera ſiue fructifera in virtutes vitæ moresq; conuertunt: quaſi propterea non potuerit eſſe paradiſus corporalis, quia poteſt etiam ſpiritualis intelligi. Alij verò conſultius ſcripturæ veritati adhærentes, hæc inquiunt, & ſi qua commodius dici poſſunt de intelligendo ſpirituali paradiſo, nemine prohibente dicantur, dum tamen & illius hiſtoriæ veritas fideliſſima, rerum geſtarum narratione commendata credatur. Non enim idcirco non fuerunt duæ mulieres Agar & Sara, & ex eis duo filij Abrahæ, vnus de ancilla, & vnus de libera, quia duo teſtamenta in eis figurata dicit Apoſtolus: aut ideo de nulla petra, Moyſe percutiente, aqua defluxit, quia poteſt illic figurata ſignificatione etiam Chriſtus intelligi, eodem Apoſtolo

Galat. 4.

dicente: Petra autem erat Chriſtus. Porro, illis qui literam vel hiſtoriam hoc loco præterire volunt, iſtud maximè ſcrupulum mouet, quòd de quatuor fluminibus ex paradiſo fluentibus duo,

1. Cor. 10.

Tigris & Euphrates eſſe ſcribuntur. Nam Saluſtius (inquiunt) auctor certiſsimus aſſerit, tam Tigris quam Euphratis in Armœnia fontes demonſtrari, ex quo animaduertimus, aliter de paradiſo

Solutio.

ſo & fluminibus eius intelligendum. Sed eſto. Etiam ſi Saluſtius ille auctor certiſsimus ſit, & verum dicat, horum fluminum fontes in Armœnia demonſtrari: non infirmatur tamen literæ veritas, quæ dicit paradiſi fluuium in quatuor capita diuidi, quorum hæc duo ſunt. Siquidem omnes aquæ potabiles atq; ſalubres, vbicunq; fluant vel vndecunq; appareant, de fonte paradiſi per occultos meatus originem trahunt, & ex eius dulcedine hoc habent, vt potabiles ſiue ſalubres ſint.

Gene. 2.

Nam & ſupra hoc modo dictum eſt. Sed fons aſcendebat è terra irrigans vniuerſam ſuperficiem terræ, ſuperficiem inquam, quia profectò in ſuperficie patet effectus, ſiue fructus irrigationis in herbis virentibus, in lignis pomiferis. Hoc deniq; notandum eſt, quòd non dictum ſit, & fluuius egrediebatur de paradiſo, qui deinde diuiditur in quatuor flumina, ſed qui deinde diuiditur in quatuor capita. Nam ille fons vniuerſam (vt iam dictum eſt) terram irrigat, & quemadmodum iecur in corpore animalis, quod dicunt Phyſici fontem eſſe ſanguinis, cunctis venis ſanguinem miniſtrat, vitamq; animantis hoc miniſterio retentat: ſic ille fons vniuerſam terram per venas occultas vegetat, & in multos redundat fontes & flumina, ſed eorum omnium quatuor iſta ſunt capita, id eſt, principalia flumina. Igitur & fontes horum, ſcilicet Tigris & Euphratis, ſi libet, in Armœnia demonſtrentur, & tamen per viam quam nouit auctor fluminum deus, de paradiſo ſecundum veritatem ſcripturæ huius manare credantur.

Item de paradiſo, quòd eum plantauit deus à principio. CAP. XXV.

SEd quomodo hũc paradiſum plantaſſe dicitur dominus deus à principio? Si enim dixerimus, ſic eſſe dictum à principio, quòd antequam cœlum & terrã faceret, paradiſum plantaſſet, hoc humana ratio conſentire non poteſt, quippe cum paradiſus localis & terrenus eſt locus, imo & quidã terræ ornatus. Et quidẽ à principio ſic intelligi poteſt, quia (ſicut ſuperius iam dictum eſt) omne virgultũ agri & omnẽ herbam regionis creauit dominus antequam oriretur, vel priuſquam germinaret, in die quo creauit cœlũ & terram, ſcilicet eo modo, de quo & ſcriptum eſt: quia quod factum eſt, in ipſo vita erat. Verum hoc itidem de cœlo & terra, & de omnibus quæ facta ſunt dici poteſt, quia ſic à principio cuncta fecerat dominus deus, quia qui viuit in æternũ creauit omnia

Eccle. 18.

ſimul. Hoc ergo promptius intelligi poteſt, quia à principio dominus deus plantauit paradiſum, idem eſſe ac ſi diceretur: ab initio mundanæ exornationis, quando illo iubente, terra herbam lignumq; germinauit. Diſtinctis nanq; tribus partibus mundi, id eſt, cœlo, terra, & mari, primus ornatus fuit plãtatio paradiſi, dicente deo: germinet terra herbã virentem, &c. Ipſam plantationem deliciosam breuiter hoc modo deſcribit: Produxitq; deus de humo omne lignum pulchrũ viſu & ad veſcendum ſuaue, lignum etiam vitę in medio paradiſi, lignumq; ſcientiæ boni & mali. Palam eſt ſine intellectui, plantationem huiuſmodi paradiſum, id eſt, hortum eſſe magnæ voluptatis, in quo ſcriptura, ſiue horum ſcriptor digitus dei, tam diligenter quaſi ſtudium plaſmatoris commendare curauit. Sic enim ſingula penè verba poſita ſunt, vt prope ſub oculis legentium deum depinxerit operatorem diligentem ac ſolicitum, plantantem ac radicantẽ, ſummaq; cura conquirentem omne quod pulchrum viſu, & ad veſcendũ ſuaue fore crederet taliaq; delitiarum

instrumenta

inſtrumenta excogitantē quibus conſitis, ipſius qui plantaſſet, ſcientia merito laudari debuiſſet.

Item de eodem, quòd propter hominem plantauit eum deus. CAP. XXVI.

ET quidem quod dixit ſcriptura, plantauerat dominus deus paradiſum, hoc repetiuit, dicendo: Produxit deus de humo omne lignum, & quod dixerat paradiſum voluptatis, hoc aliquantiſper expoſuit, dicendo: omne lignum pulchrum viſu, & ad veſcendum ſuaue, lignum etiam vitæ in medio paradiſi. Veruntamen dicendo, plantauerat dominus deus paradiſum voluptatis, rei dignitatem altius declamauit. Nam quod ait: Produxitq́; deus de humo omne lignū, &c. Mediocris ſermo narrationis eſt, verbo plantantis felicis rei æternitatem, nomine voluptatis eleganter eiuſdem expreſsit iucunditatem. Verbum nanque plantantis, plantatoris eius ſiue hortulani ſtudiū innuit, qui nūquam tranſitorijs rebus ſtuduit, ita vt cura ſibi ſit de illis, teſtante Apoſtolo cum dicit: Nunquid de bobus cura eſt deo? 1.Cor.9. Nomen autem voluptatis omnis indigentiæ ſenſum excludit, quia videlicet non ſicut hic, ita ex neceſsitate manducabitur & illic. Etenim in hac hominis peregrinatione, cibus eſt mortalitatis ſolatium, illic autem immortalitatis delectamentum. Et hoc ſciendum, quia propter ſolum hominem hunc terrenum paradiſum plantauit dominus deus, illum autem paradiſum cœleſtem & angelis plantauit, & hominibus. Nam angelus qui terrenum non habet corpus, vnius ſpiritualis paradiſi delicijs eſt cōtentus: homo autem qui ex corpore conſtat & ſpiritu, duplici paradiſo deliciabitur. Illic æterna reſurrectione beatificatus, ſecundum animam ſola cibabitur diuinitatis felici viſione: ſecundum corpus autem veſcetur omni ligno pulchro & ſuauiſsimo, non pro neceſsitate, ſed pro magna & ineffabili voluptate. Nunquid enim ex neceſsitate dominus noſter poſt reſurrectionem ſuam manducauit coram diſcipulis ſuis? Non vtiq;, ſed ex poteſtate. Et tunc quidem quia potuit, manducauit immortalis propter mortalium vtilitatem: nunc autem & in æternum poma ſui paradiſi manducare poteſt, propter ſuam voluptatem. Attamen quia ſancti angeli (ſicut alio loco iam dictum eſt) qualiacunq; habeāt corpora, & ſanctorum hominum hoſpitali charitate interdum adeo delectati ſunt, vt appoſitos cibos manducaſſe legantur, poteſt credi, quòd eadem potentia multo magis tunc epulis noſtris ſint condelectandi, vbi viderint nos ſimul congregatos hæreditate patris noſtri cibari, quos cum viderent in primo parente præiudicatos exulare, amica condoluerunt charitate, per ampla ſepta vacui paradiſi. Si rempublicam ſuam ſic diſpoſuit dominus, ſi domum ſuam ſic ordinauit prudens paterfamilias deus, & ipſi velimus.

Quòd paradiſus terreſtris ad exemplar plantatus ſit cœleſtis paradiſi, itemq́; de ligno paradiſi quod in medio erat. CAP. XXVII.

SCiendum autem eſt, hunc paradiſum terrenum, ad exemplar cœleſtis paradiſi fuiſſe conſitum, in quo, quaſi ligna pulcherrima fuere angelicæ fortitudines, & lignum vitæ deus ipſe, cuius felices angeli beata ſemper viuunt viſione. Quod maximè Ezechiel propheta commēdat his Ezech. 31. verbis, loquens contra principē tenebrarū diabolum, ſub nomine regis Pharaonis inter cætera: Cedri non fuerunt altiores illo in paradiſo dei, abietes non adæquauerūt ſummitatē eius, & platani nō fuerunt æquæ frondibus illius. Omne lignum in paradiſo dei nō eſt aſsimilatū illi, & pulchritudini eius, quoniā ſpecioſum feci illū, & æmulata ſunt eū omnia ligna voluptatis, quæ erant in paradiſo dei. Et poſt pauca: Cui aſsimilat' es o inclyte & ſublimis inter ligna voluptatis? Ecce deductus es cū lignis voluptatis ad terrā vltimā. Hæc & huiuſmodi propheta cū dicit, non vtiq; veritatē infirmat huius hiſtoricæ narrationis, ſed pulcherrimā rationem conſilij diuini noſtris in hoc paradiſo ſenſibus ſubluceſcere facit. Igit̃ primū illud quærimus, in quo maximè terrenus hic paradiſus cœleſti ſimilis ſit, & tunc demū literaturæ veſtigia proſequemur. Similitudinē cœleſtis paradiſi duo maximè huius paradiſi præferunt ligna, cauſas contrarias habentia, ſcilicet lignum vitæ in medio paradiſi, lignumq́; ſcientiæ boni & mali. Hæc enim cauſas habere contrarias rectè dixerim, quia videlicet ſi cauſam ritè perpendas, ſicut hoc lignum vitę, ſic illud reuera dicendum eſt lignum mortis. Ironicè enim dictum eſſe lignum ſcientiæ boni & mali, perſpicuum erit. Dixit enim deus, quacunq; die comederitis ex eo, morte moriemini, & verum dixit. Dixit econtra ſerpens, comedite, & eritis ſicut dij, ſcientes bonum & malum, & falſum dixit. Deus inquam, verum, & ſerpens falſum dixit. Nec enim comedendo dij facti ſunt, aut ſcientiam ampliorem acceperunt, vt bonum & malum omnino ſcirent, ſed iuxta veritatem dei ſtatim & in anima mortui, & in corpore mortales effecti ſunt. Hoc itaq; lignum ironicè dictum eſt lignum ſcientiæ boni & mali, vt ipſo nomine ſuo monumentum legentibus repræſentet diabolici mendacij. Nā verè palam eſt, quia per inobedientiam manducantis homini lignum mortis extitit, quæ tamen mors non ex ligni natura, ſed ex manducantis culpa proceſsit. Ita pulcherrima quidem, ſed non minus terribilis, quàm pulchra, cōſilij diuini ratio per hęc nobis eluceſcit: quia videlicet ſicut ad examinandam omnem angelicam creaturam, diabolum in cœlo cum electis angelis poſuit, ſic ad examinandum hominem in hoc paradiſo cum ligno vitę lignum interdicendum plantare voluit. Vtrunq; præ cæteris pulchrum, & illud lignum, & illum fecit angelum. Et quidē pro ſpecie

ſua vanis & ſuperbis angelis pluſquam deus:hoc autem interdictum lignum pro ſua pulchritudi-
Gene.3. ne,plus quàm non interdictum lignum vitæ,primis hominibus complacuit. Nam de appetita
pulchritudine ligni,ſcriptura ſic dicit: Vidit igitur mulier quòd bonum eſſet lignum ad veſcen-
dum,& pulchrum oculis,aſpectuq; delectabile,& tulit de fructu eius & comedit. De illo autem
Ezech.31. vanitatis principe,propheta prædictus ſumpta ſimilitudine ab huius paradiſi lignis, Omne, in-
quit,lignum paradiſi dei,non eſt aſsimilatum ei,& pulchritudini illius, quoniam ſpecioſum fecit
eum,& multis condenſiſq; frondibus,& æmulata ſunt eum omnia ligna voluptatis quæ erant in
paradiſo dei. Ligna,inquit, voluptatis, non quæ ſunt, ſed quæ erant in paradiſo dei, æmulata
ſunt eum, quia videlicet ſpiritus illi qui æmulati ſunt ſpeciem ſuperbiæ eius dicentis: Ero ſimi-
Eſa.13. lis altiſsimo,eiusque vanitatem plus quàm dei ſapientiam mirati vel ſectati ſunt, erant quidem
in paradiſo dei,ſed modo ibi non ſunt.Igitur quomodo in illo cœleſti paradiſo: deus verè lignũ
vitæ, qui ſanctos angelos, ſua paſcit dulcedine,ſecum aſſumpſit in cœlum:illum rebellum ſuum,
regem ſuperbiæ,ſic idẽ magnus & metuendus deus, terribilis in conſilijs ſuper filios hominum,
cum ligno vitæ in iſto paradiſo plantauit,& lignum hoc,in quo contumax homo deprehendere-
tur per culpam inobedientiæ,ſicut illi omnes ſpiritus qui filij eſſent ſuperbiæ, conuincerentur &
iudicarentur in ſuo rege,deo rebelli.Illic & omnes principes cœlorũ fuerunt,quorum nulli pro-
prium nomen poſitum inuenitur,niſi illi qui ęquè,vt deus voluit eſſe & magnus nominatus.Alij
nanq; communi nomine lux,ille autem cum ſit tenebrarum portitor,per contrarium Lucifer eſt
appellatus.Hic itidem & omne lignum pulchrum viſu, & ad veſcendũ ſuaue produxit de humo
dominus,circa lignũ vitæ,& nullum eorum proprio nomine nũcupatur,niſi hoc ſolum quod re-
uera(vt iam dictum eſt)lignum mortis extitit, per contrarium autem lignum nuncupatũ eſt ſci-
entiæ boni & mali.Non enim,vt nonnulli arbitrati ſunt, proprium cuiuſdam ligni vocabulũ eſt
omne,vt per hoc quod dictum eſt,produxitq; deus de humo omne lignum pulchrum viſu,& ad
veſcendum ſuaue,vnum lignum debeat accipi,ſicut & per lignum vitæ non niſi vnum,& per lig-
Gene.3. num ſcientiæ boni & mali nihilominus non niſi vnum oportet intelligi. Nam & infra cũ dixiſſet
callidus ſerpens,cur præcepit vobis deus,vt non comederetis de omni ligno paradiſi, videlicet
permixto mendacio ſuæ quæſtioni mulier reſpondit. De fructu lignorum quæ ſunt in paradiſo
veſcimur,de fructu verò ligni,quod eſt in medio paradiſi, præcepit nobis deus ne veſceremur.
Cum ergo dicat de fructu lignorum multa intelligẽda ſunt in eo,quod dicitur omne lignum.Et
nota,quod non modò lignum vitæ,ſed etiam hoc lignum quod interdictũ eſt, dicitur eſſe in me
dio paradiſi,quia videlicet,in hoc quoq; quędã ſimilitudo eſt dei & aduerſarij eius diaboli.Cum
enim rectè dominari deberet in medio creaturæ ſuæ deus, non tulit æmulus maieſtatis, ille ad-
uerſarius,vt hic dominaretur ſolus,ſed præſumpſit velle vt & ipſe dominaretur, ſederetque me-
dius quaſi altiſsimus,& milia milium ſtarent vel miniſtrarent in circuitu throni eius.

Quòd fons aſcendebat de terra, qui inde diuiditur in quatuor capita,
itemq; de triplici ſignificatione paradiſi. CAP. XXVIII.

QVid tandem illud ſibi vult,quòd fons aſcendebat è terra,irrigans vniuerſam ſuperficiem ter-
ræ,qui & inde(vt poſtmodum dicendum eſt)diuiditur in quatuor capita? Planè non mi-
nus in hoc fonte,quam illo ligno vitæ mirabilis creator myſterium meditatus eſt. Quid enim?
Ezech.31. Nonne propheta ſupradictus ab aquis fontis huius ſimilitudine deriuata dicit, de eodẽ (de quo
ſupra)eratq; pulcherrimus in magnitudine ſua, erant enim rami eius iuxta aquas multas? Et de
his humilibus mẽte ſpiritibus,qui illo ſuperbiente & deiecto,ſtabiliti ſunt & firmati. Et cõſolata
ſunt, inquit, in terra infirma omnia ligna voluptatis egregia atque præclara in Libano vniuerſa
quæ irrigabantur aquis. Quæ autem ſunt aquę illę, quibus irrigantur ligna hæc infirma quidem,
ſed præclara,infirma quidem,ſed tamen egregia? Illorum nanq; infirmitas, quia humilitas eſt,
vera fortitudo eſt:ſicut contrario modo,fortitudo robuſti illius, contra quem hæc dicuntur,ve-
ra infirmitas eſt. Quę inquam illæ ſunt aquæ,quibus irrigata & cõſolata ſunt hæc ligna,niſi inun-
dationes charitatis,niſi emanationes ſpiritus ſancti, qui ſic illos ſua dulcedine impleuit, vt rectè
dicantur ligna voluptatis? Igitur dum talem hũc dominus deus plãtauit in terra paradiſum,& di-
uidendum in omnes terras fecit inde aſcendere fontẽ, magnũ meditatus eſt myſterium, magnæ
gratiæ ſudit imaginem.De qua re tunc oportunius dicemus,cum ad glorificationẽ domini Ieſu,
& datum ſpiritus ſancti peruenerimus, quæ iuxta propoſitum, tertia pars erit operis huius.

Nunc interim ſciendum eſt,duos rationalis creaturæ eſſe paradiſos, vnum ſcilicet ſanctorum
ſocietatem angelorũ,& alium eccleſiã electorũ hominũ, & horũ vtriuſq; hũc de quo loquimur,
terreſtrẽ paradiſum imaginem eſſe vel ſimilitudinẽ.Etenim ſicut in iſto, lignũ vitæ plantatũ fu-
it,& lignũ per quod mors introiuit in mundũ,ſic in cœlo contra deum vitæ auctorem diabolus
auctor mortis extitit, ſic nihilominus in genere humano lignum vitæ Chriſtus, & contrarium
eius lignum mortis Antichriſtus erit, qui iamdudum per membra ſua miniſterium operatur
iniquitatis. Item, ſicut de hoc paradiſo terreno fons aſcendit, irrigans vniuerſam ſuperficiem

terræ

terræ qui & inde diuiditur in quatuor capita, omnemq́; terram reddit aptam frugibus alẽdis, ſic
& de illo cœleſti paradiſo fons manare dignatus eſt, id eſt, gratia ſpiritus ſancti, tãta copia rigans
maſſam generis humani, vt cũ ſanctorum & electorũ omnium cedris, oliuis, & vineis, vitæ quoq;
lignũ.i. Chriſtum deũ & hominem fecerit in terra naſci virgineæ carnis, circa quę flueta ſcriptu
rarũ in quatuor capita diuiſit, quæ propheta in quatuor animaliũ diuerſas facies diſtinguit, ſcili-
cet, hominis, leonis, vituli, atq; aquilę volantis. Non enim ſolũmodo quatuor euãgelia, ſed & om Ezech. 1.
nis ſcriptura diuinitus inſpirata, certã hanc habet intentionis ſuæ quadrifidã faciem, vt eundem
dominum noſtrum oſtendat manſuetum nobis, vt verè hominem: fortem contra diabolum, vt
leonem.i. deum omnipotẽtem: immolatũ pro nobis vt vitulũ electũ atq; ſaginatum: reſurrexiſſe
atq; in cœlum aſcendiſſe vt volantem aquilam. Sed de his aliàs dicẽdum erit. His breuiter de pa-
radiſi pro veritate hiſtoriæ decurſis, nunc demum cœptum literæ proſequamur ordinem.

Item de eodem fonte & fluuio qui egrediebatur de paradiſo. CAP. XXIX.

ET fluuius egrediebatur de paradiſo, qui inde diuiditur in quatuor capita.) Sicut ſuperius iam
dictum eſt, non dixit qui inde diuiditur in quatuor flumina, ſed in quatuor, inquit, capita, id
eſt, principalia flumina. Non enim fons, qui (vt ſupra ſcriptura dixit) aſcendebat è terra, irrigans
vniuerſam ſuperficiem terræ, quatuor fluminibus diſsipatur in exitu paradiſi, ſed irrigãs vniuer-
ſam ſuperficiem terræ, quam multos fontes efficit, & in quàm plura redundat flumina, quarum
iſta ſunt capita. Et in hoc, miram terræ paradiſiacæ dulcedinem commendarẽ intendit, quia vi-
delicet aquarum natura ſalſa eſt, nec potui habilis, ſicut in ſemetipſo mare oſtendit. Aſcendens
autem de abyſſo in illam quaſi magni corporis terrę mammam, id eſt, paradiſi fontem, quodam-
modo lacteam aſſumit dulcedinem, & irrigat vniuerſam terræ ſuperficiem, vt iuxta Pſalmiſtam: Pſal. 103.
Potent omnes beſtiæ ſyluę, & expectent onagri in ſiti ſua, imò vt dulceſceret omnis terra, ad nu-
tricandam herbam virentem, lignumq́; pomiferum, quod producere iuſſa fuerat. Quod maxime
valet in terris orientalibus, non ſolum panis & vini, ſed & precioſorum aromatũ fertilibus, quia
cum ex optimis quondam Sodomorum & Gomorrheorum terra fuit, quæ antequam ſubuerte-
ret dominus Sodomam & Gomorrham, ſicut hæc ipſa ſcriptura teſtatur, irrigabatur ſicut para-
diſus domini. Nomen, inquit, vni Phyſon, ipſe eſt qui circuit totam terram Euilat, vbi naſcitur Gene. 13.
aurum, & aurum terræ illius optimum eſt, ibiq́; naſcitur Bdellium, & lapis Onychinus. Phyſon
ipſe eſt, quem noſtri, mutato nomine, Gangẽ vocant. Porrò, Euilat regio eſt Indiæ, nomẽ habẽs
ab Euila filio Iectam, vbi inquit, naſcitur aurũ. Et alibi quidem naſcitur aurũ, ſed aurũ terrę illius Gen. 10.
optimũ eſt, ibiq́; Bdellium inuenitur, & lapis Onychinus. Bdelliũ arbor eſt aromatica, de cuius Pli. li. 12. cap. 9.
natura Plinius pleniſsimè ſcribit. Onyx autem gemma eſt, ſic appellata, quòd habeat in ſe, per-
mixtum candorem in ſimilitudinem vnguis humani, Græci enim vnguem onychem dicunt. Prę
terea & aliæ gemmæ multę precioſiſsimæ, carbunculus, ſmaragdusq́; ibi naſcuntur. Et nomẽ flu-
uio ſecundo Gyon, qui & Nilus dicitur, Aethiopiæ fluuius. Ipſe eſt enim, inquit, qui circuit om-
nem terram Aethiopiæ, tantæ commoditatis fluuius, vt eum pro maximo deo ſuo, quondam co-
luerit Aegyptus, quippe cuius fluentis irrigata, cunctisq́; exinde copijs ſaturata, nunquam ſuper-
nè fuſis indiguit imbribus. Nam ſub maximo ſolis æſtiui feruore, creſcentibus vndis diffunditur,
nec ante autumnale æquinoctium decreſcẽdo ripis ſuis iterum reſtringitur. Vndè Lucanus: Ni- Luca. li. 10. Phar.
lus neq; ſuſcitat vndas Ante canis radios, nec ripis alligat amnem Ante parem nocti libra ſub in-
dice Phœbum. Et de his quidem nulla poteſt opinio refragari, huic veridicæ hiſtoriæ, quoniam
de paradiſo oriantur. Nam aliud non habet quod dicat quis. Proinde de Nilo, qui & Gyon, ait
idem qui ſupra. Nullaq́; non ætas voluit conferre futuris Notitiam, ſed vincit adhuc natura la-
tendi: De Gange autem qui & Phyſon. Mouit & Eoos bellorũ fama receſſus, Qua colitur Gan- Luc. lib. 3.
ges toto qui ſolus in orbe Oſtia naſcenti contraria ſoluere Phœbo Audet, & aduerſum fluctus
impellit in Eurum. Cæterorum, id eſt, Tigris & Euphratis ortum Armœnia vel Perſide mõſtra-
ri, & nihilominus tamen ſcripturam hanc, ſiue hiſtoriam veracem eſſe, ſuperius iam dictum eſt.
Sane Tigris propter velocitatẽ curſus ſui, nomen à velociſsima beſtia tigride ſumpſit. Euphrates
verò fertilitas interpretatur, ſic appellatus, pro eo quòd in morẽ Nili per agros diffundatur, ter-
raſq́; fertiles efficiat. De quorum natura dixit idem qui ſupra. Quaq́; caput rapido tollit cum Ti- Luc. lib. 3.
gride magnus Euphrates, quos non diuerſis fontibus edit Perſis, & incertum eſt, tellus ſi miſceat
amnes, Quod potius ſit nomen aquæ, ſed ſparſus in agros Fertilis Euphrates Phariæ vice fungi-
tur vndæ. At Tigrum ſubito tellus abſorbet hiatu, Occultosque tegit curſus, rurſusq; renatum
Fonte nouo flumen pelagi non abnegat vndis. Sequitur.

De præcepto homini dato, ne comederet de ligno ſcientiæ boni & mali. CAP. XXX.

TVlit ergo dominus hominem & poſuit eum in paradiſum voluptatis, vt operaretur & cuſto-
diret illum. Præcepitq́; ei dicens: Ex omni ligno paradiſi comede, de ligno autẽ ſcientiæ bo-
ni & mali ne comedas. In quocunq; enim die comederis ex eo, morte morieris.) Apoſtolus cum
dixiſſet: O altitudo diuitiarũ ſapientiæ & ſcientiæ dei, q̃ incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & Rom. 11.

inueſtigabiles viæ eius, continuo ſubiunxit: Quis enim cognouit ſenſum domini, aut quis conſiliarius eius fuit, & oſtendit illi? Aut quis prior dedit ei, & retribuetur ei? Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia, ipſi gloria in ſecula ſeculorum, amē. Ecce qui ſunt quibus dedit deus? Angelus & homo. Cum cæteris creaturis ſuis ſane nullam deus dati aut accepti rationem habuit, quippe quibus præter naturalem eſſentiam nihil dedit. Angelis cœlum, homini autem paradiſum dedit. Huic & huic dedit, & huic & huic prior dedit. Quid enim hic vel hic prior dederat illi? Primus ergo ille dedit, conditione tamen præſcripta, vt retribueretur ſibi. Quid autē retributionis ab angelo, niſi dilectionem: quid ab homine exegit, niſi fidem per dilectionem operantem? Ait enim ſcriptura: Tulit ergo dominus hominem, & poſuit eum in paradiſum voluptatis, vt operaretur & cuſtodiret eum. Quid enim operaretur, aut à quo cuſtodiret eum? Operaretur vtiq; opus dei, quod non eſt aliud niſi opus fidei, niſi officiū ſpei, niſi obſequium charitatis.
Cur deus Adæ præceptū dedit. Dicat aliquis: Cur non abſq; vlla conditione, abſq; vllo præcepto poſuit illum in paradiſo? Non ne melius fuiſſet, nullum dediſſe præceptum, quàm poſitione præcepti facere præuaricationi locum? Vbi enim præceptum non eſſet, nec præuaricatio. Ad hæc inquam. Vndè ergo homo copularetur deo, ſi non illi ſubligaretur obedientiæ iugo, ſi non acciperet commiſſum in quo debe-
Hebr, 11. ret fidelis exiſtere deo? Vbi enim nullum commiſſum eſt, ibi & nulla comparet fides. Porrò, ſine fide impoſſibile eſt deo placere. Quaſi verò nunc aliter agat deus, aut aliter quempiam acceptum habeat, niſi per fidem. Itaq; vt operaretur per fidem, idcirco tulit eum in paradiſum, & vt cuſtodiret eum, ſcilicet ne deſerta fide, vel dilectione creatoris, ſimul perderet datum optimum. Igitur & verè bonus & ſapiens deus, & prior dedit, & cum rationabili conditione dedit paradiſum homini. Sed pergunt quærere adhuc homines, curioſi dei, negligentes autem ſui, volentes cognoſcere ſenſum domini, & audentes conſilium dare illi. Si, inquiunt, deus ſaluum aut beatum volebat eſſe hominem, cur non fecit inconuertibilem? Cur non fecit immutabilem? cur non ſtatuit illi naturam nullius tentationis paſsibilem? Verùm contra huiuſmodi obiecta ſuperius paucis reſpondimus, cum de primogenito perditionis, vel principe mortis diabolo loqueremur, videlicet nihil præter deum inconuertibile, vel incommutabile eſſe per naturam, nullamque niſi proficiendo vel operam cum gratia dei adhibendo, ſtatum virtutis incommutabilem aſſequi creaturam. Nunc oculis noſtris, non perſuaſione ſerpentis, ſed in ſpiritu ſancto apertis, mandatum creatoris, quod ille infeliciter præuaricatus eſt, intueamur, Ait: Ex omni ligno paradiſi comede, de ligno autem ſcientiæ boni & mali ne comedas. Magna largitas donorum, & non graue largitoris mandatum. Ex omni, inquit, ligno paradiſi comede, de ligno autem vno ne comedas. Leuis in tanta copia fuiſſet continentia, ſi non defuiſſet continentiæ dux beneuolentia. Illud ſane ſciendum eſt, per anticipationem, (quod ſchema græce prolepſis dicitur) dictum hic eſſe lignum ſcientiæ boni & mali. Non enim ex ore præſentis veritatis dei dicentis, in quocunque enim die comederitis ex eo, morte moriemini, ſed ex poſteriori fallacia diaboli, nominis huius origo manauit (vt ſuperius iam dictum eſt) qui manducare perſuadens, eritis, inquit, ſicut dij, ſcientes bonum & malum. Dolenda ſcriptor memoria lignū illud notauit, tanquam diceret: Ex omni ligno paradiſi edendi licentiam dedit, ſolum illud quod ex euentu per contrarium dicitur ſcientię boni & mali lignum, interdixit.

Quòd fidem, ſpem, charitatem, homo deo debuit, ſed ingratus non exhibuit. CAP. XXXI.

Tria exigit ab homine deus. EX omni, inquit, ligno paradiſi comede, &c. Tria duxit digna imperare maieſtas trinitatis, ex omni ligno comede, & de hoc ne comedas, & in quocunq; die comederis ex eo, morte morieris. His tribus propoſitionibus tres ab homine virtutes exigens, id eſt, charitatem, ſpem, & fidem: quas nunc, reciprocato ordine, à nobis exigit eadem trinitas vnus deus, fidem, ſpem, & charitatem: vt quia ille cadendo deſcendit, nos reſurgentes à fide, per ſpem ad charitatem dei aſcendamus. Nam in eo quòd hominem gratis fecit, & gratis nihilominus in illo voluptatis loco, in illo tali paradiſo delicijs affluenti, patrem futurum multitudinis ſanctorum poſuit, planè debitorem magnæ charitatis eundem ſibi efficit hominem, & validè ſuis beneficijs obligauit. At ille ingratus tantæ gratiæ debitum charitatis non rependit, in quo magnitudinem nequitiæ nullus eſt, qui æſtimare poſſit. Item in præcepto dicentis, de ligno autem ſcientię boni & mali ne comedas, ſpem inſignem exhibere debuit. Spem inquam habere, & de bono deo ſperare debuit, quòd is qui gratis tanta iam bona ſibi contulerat, profectò ſubiectionem & obedientiam in præcepto cuſtodienti, maiora quæ promittebat, id eſt, cœleſtem paradiſum & ſanctorum angelorum ſocietatem, quandoq; conferret. At ille proculdubio ſpei huius virtutem non habuit de futuris, quia videlicet, (ſicut iam dictum eſt) charitatem non habens, primùm ingratus erat præſentibus bonis. Item, in comminatione dicentis, in quocunq; enim die comederitis ex eo, morte moriemini, fidem habere debuit, fidem inquam habere & firmiter credere, quòd non inuidendo diuinitatem homini, deus tale lignum interdixiſſet, ſed ineuitabilem præuaricationis pœnam veraciter prænun-

prænunciaſſet. At illa infelix mulier, infœlicis viri ſocia, tam in pœna quam in culpa, ſerpenti magis quam deo credidit, ſerpenti inquam dicenti, nequaquam morte moriemini. ſcit enim deus, quia quocunq; die comederitis ex eo, aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut dij, ſcientes bonum & malum, magis quam deo credidit, & hunc veracem, deū autem (quod auditu quoq; ſcelus eſt) per inuidiam mentitum fuiſſe putauit. Ita deus bonus, ſapiens, & iuſtus, naturā ſuam obſeruauit, diuinitatem ſuam attendit, propoſitumq́; tenuit, dum in vno præcepto ſuo tres à creatura ſua ſimilitudinis ſuæ virtutes, id eſt, fidem, ſpem, & charitatem, quas offerri ſibi dignum erat, rectè exegit. Nos igitur vnum locuti & aliud, quippe qui in illo vetere parente noſtro perdidimus, & in gratia noui parentis noſtri ſecundi hominis Ieſu Chriſti miſerè negligimus, non addamus vltra loqui, quod nequiſsimum eſt, diſcutiendo dominum deum noſtrum, cur ſic vel ſic fecerit: cur homini tale præceptum dederit, vel cur non potius illum, quaſi pullum onagri, liberum natum eſſe permiſerit. Quid ergo inquis? Nonne ſcriptura dicit: Omnia quæcunq; voluit fecit, in cœlo & in terra? Quomodo ergo omnia quæcunq; voluit fecit dominus, qui nec illud quod præcepit, quod vtiq; niſi fieri voluiſſet nequaquàm præcepiſſet, ad effectum perducere valuit? Etenim in iſto plaſmate ſuo, fidem, ſpem, & charitatem, ſecundum præceptum ſuum non inuenit. Ad hæc inquam. Nequaquam fruſtratum eſt conſilium vel propoſitum dei. valenter enim de trunco illo virtutes illas refloreſcere fecit. Nam ille quidem ad hoc opus dei mancus extitit, & contra opus vel præceptum dei, manus incontinentes, per concupiſcentiam extendit, ſed inuentus eſt de genere eius homo ſecundum cor dei, qui contentas ab omni concupiſcentia manus ad pœnalem ſibi obedientiam in ligno crucis extendit, & ſub pedibus ſuis conculcato peccato, legenda virtutis exempla multis milibus ſequentium ſe propoſuit. Pſal. 113.

De eo quod dictum eſt, non eſt bonum eſſe hominem ſolum, quodq́; nec mulier in paradiſo facta ſit. CAP. XXXII.

Dixit quoq; dominus deus, non eſt bonum hominem eſſe ſolum, faciamus ei adiutorium ſimile ſui. Si quidē talis eſſe putatur ordo rerum, qualis eſt & verborum, videlicet, quòd prius tulerit dominus hominem in paradiſum voluptatis, & præceptum illi dederit, quàm hoc ab eodem dictum ſit, non eſt bonum eſſe hominem ſolum, faciamus ei adiutorium ſimile ſui, item & illud exiſtimandum erit, quòd mulieri non præceperit, & proinde, quod abſurdū eſt, cōſequenter dici potuerit, illam non fuiſſe præuaricationis ream, cum præceptum nequaquam acceperit. At illa ſibi quoq; præceptum fuiſſe, patenter oſtendit, ita reſpondēdo ſerpenti. Ex fructu lignorum quæ ſunt in paradiſo veſcimur, de ligno autem quod eſt in medio paradiſi præcepit nobis deus ne comederemus. Præterea ſi antequàm hæc diceret dominus deus, iam hominem in paradiſo poſuerat, ergo & aſini, & equi, cæteraq́; animantia terræ munda, ſiue immunda in illo erant voluptatis loco, quem pro magno reputat gratię dei beneficio ſi adipiſci queat rationalis homo. Nam poſt hęc verba dei, continuò ſcriptura ſubiungit: Formatis igitur dominus deus de humo cunctis animantibus terræ, & volucribus cœli, adduxit ea ad Adam, &c. Melius itaq; hæc dictio domini dei. Faciamus ei adiutorium ſimile ſui, ſuperiori loco coniungitur, vbi dictum eſt, formauit igitur dominus hominē de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, imò & adhuc altius, ſcilicet vbi dictum eſt: Faciamus hominem ad imaginē & ſimilitudinem noſtram. Quare ergo, inquis, tandiu mulieris facturā ſcriptura narrare diſtulit? videlicet vt ſingulas hiſtorię partes ſecundum proprias cauſas rationabiliter ordinaret. Conſtat enim, quia non propter mulierē vir, ſed mulier propter virum facta, & cum illo in paradiſo poſita eſt. Idcirco bene prius cum formatione viri narrationem digeſſit, quòd eum dominus deus tulerit, & in paradiſum poſuerit, & ipſum paradiſum deſcripſit. Item vir non eſt ſeductus ſed mulier. Etenim non per virum mulierem, ſed virū per mulierem, decepit diabolus. Idcirco formationem mulieris, nunc vſq; diſtulit, vt continuaret hiſtoriam infelicitatis quæ per mulierem ad virum peruēnit. Hūc modum narrationis Tichonius recapitulationem dicit, vbi ad intelligendum difficultatem ſcripturarū, ſeptem regulas valde vtiles conſcripſit. Ad hūc modū illud pertinet, quod in hac eadem ſcriptura poſtquam dictum eſt, ab his diuiſæ ſunt inſulæ gentium in regionibus ſuis, vnuſquiſq; ſecundum linguam & familias in nationibus ſuis, poſt aliquanto ſic dicitur. Erat autem terra labij vnius, & ſermonum eorundem. Et tunc narratur quomodo diuiſæ ſint linguæ, quas iam ante dixerat diuiſas fuiſſe. Cumq́; proficiſcerentur, inquit, de oriente: venerunt in campum de terra Sennaar, & habitauerunt in eo. Dixitque alter ad proximum ſuum: Venite, faciamus lateres & coquamus eos igni, & reliqua. Igitur formato homine, hoc etiam dixit dominus deus, dixit, inquam, eiuſdem ſapientiæ ſuæ dictione, in qua dixit omnia, in qua fecit omnia. Non eſt bonum, eſſe hominem ſolum, faciamus ei adiutorium ſimile ſui. Non, inquam, eſt bonū, nō eſt vtile, non conducit ad propoſitum noſtrum, eſſe hominem ſolum. Propoſuimus enim præſcitos & prædeſtinatos de primo homine propagare, ſanctos imagini ac ſimilitudini noſtræ conformes futuros. Ergo vt propoſitum iſtud impleatur: Faciamus ei adiutorium ſimile ſui. Adiutorium inquam, ad multiplican-

1. Tim. 2.
Gene. 10.
Gene. 11.

dam prædeſtinatam progeniem ſanctorum. Et notandum, quòd ad faciendum huiuſmodi adiutorium eadem loquitur pluralitas perſonarũ, quæ ad faciendum locuta eſt virum. Dicit & nunc eadem trinitas vnus deus: Faciamus ei adiutorium. Addendo autem, ſimile ſui, cuncta comprehendit quæ in faciendo viro dixit, ad imaginem & ſimilitudine noſtrã, & preſit piſcibus maris & beſtijs vniuerſæ terræ, & omni reptili quod mouetur ſuper terram. Præter ſexum enim, in nullo ſubſtantia mulieris differt à ſubſtantia viri, videlicet, quòd minus mulier quàm vir cunctis animantibus præſit dignitate conditionis, quia non minus eſt rationalis, nec minus illi aſpirare licet ad ſimilitudinem creatoris, ſicut iam ſuperius dictum eſt, vbi ſcriptura de hac factura loquens in die ſexto, maſculum, inquit, & fœminam creauit eos.

De eo quod dictum eſt: Adæ verò non inueniebatur ſimilis eius. CAPVT XXXIII.

HIs ita à domino deo dictis, magnum nobis continuò ſcriptura ſpectaculum facit, vt merito arrectis animis quæramus, quid dominus faciat, quid velit, quid intendat? Formatis inquit, dominus deus de humo cunctis animantibus terræ & volatilibus cœli, adduxit ea ad Adam. Et paulo poſt: Adæ verò non inueniebatur adiutor ſimilis eius. Ergóne iſtud neſciebat dominus deus, quòd in cunctis animantibus terræ, aut volatilibus cœli, nullum homini ſimile haberetur, quod competens illi copularetur adiutorium ad propagandũ ſicut volebat, vel ſicut propoſuerat genus humanum? Hoccine, inquam, ille neſciebat, niſi quodammodo arrepta minatoria virga coram ſe cuncta minaſſet ad Adam, vt quaſi communi inquiſitione deus cum homine conſultaret, quærens ſi quid fortè ſimile eius inter omnia iſta reperiri poſſit? Nam ac ſi caſſato labore defeciſſet deus, Adæ verò (inquit ſcriptura) non inueniebatur adiutor ſimilis eius. Quid ergo in hoc tanto ſtudio, dominus intendit, niſi oſtendere homini, vt intelligeret honorem ſuæ cõditionis, quòd nihil ſibi compar eſſet, in iumentis ſiue cæteris animantibus cuiuſlibet generis? Hoc enim ad amorem creatoris rationali homini proficere debuit, quòd congregatis omnibus coram ſe, ipſe abſq; dubio polleret honore ſingulari, non ſolùm ſecundum priuilegium rationis, verumetiam ſecundum figuram corporis, quia cum cuncta videret humi prona ſiue quadrupedia, caudamq; trahentia, aut etiam toto corpore repentia: ſolum ſe recta ſtatura, liberoq; pectore principatũ omnium obtinere gloriari poterat, ſi in domino deo ſuo gloriari voluiſſet. Hoc ergo intendente deo, vt digna ſibi à plaſmate ſuo gratia haberetur, quæ profectò eidem eſſet fructuoſa, bene ſcriptura ſtudium eius inſinuans, formatis, inquit, dominus deus de humo cunctis animãtibus terræ, & volatilibus cœli, adduxit ea ad Adam, vt videret quid vocaret ea, id eſt, vt videret, quòd nullius eorum digna eſſet natura ſortiri vocabulum ab hominis nomine pro aliqua ſimilitudine natum vel detortum. Omne enim, inquit, quod vocauit Adam animæ viuentis ipſum eſt nomen eius. Et adhuc ſubiungitur: Appellauitque Adam nominibus ſuis cuncta animantia, & vniuerſa volatilia, & omnes beſtias terræ. Adæ verò non inueniebatur adiutor ſimilis eius. Videlicet ſingulorum conſiderauit naturas, & ex qualitatibus diuerſis, diuerſa formauit vocabula, vt (verbi gratia) Latinus caballum à cauando nuncupat, eo quòd terram cauet vngula. Aſinũ ab aſsidendo: porcum quaſi ſpurcum, eo quòd ſpurcus ſit: & canem, eo quòd canorum continet venando latratum. Et multa huiuſmodi. Ita nimirum ille in lingua primitiuã, quæ facta diuiſione linguarum in gente remanſit Hebræa, nomina formauit ſingulorum, cõſideratis proprietatibus naturarum, & nullius naturam talem eſſe perſpexit, vt rectè nomen illi dare deberet cognatum ſuo nomini, ſicut de muliere poſtmodum rectè dixit. Hæc vocabitur virago, quia, inquit, de viro ſumpta eſt. Et hoc (vt iam dictum eſt) reuera homini ad amorem creatoris, & ad gratiarum actionem plurimùm valere debuiſſet.

De coſta Adæ, & de coniunctione viri & vxoris ſuæ. CAP. XXXSSIT.

IMmiſit ergo dominus ſoporem in Adam. Cunq; obdormiſſet, tulit vnam de coſtis eius, & repleuit carnem pro ea. Et ædificauit coſtam quam tulerat dominus de Adam, in mulierem, & adduxit eã ad Adam.) Ergo inquit, quia non erat bonũ, eſſe hominem ſolũ, adductis autem cunctis animantibus ad Adam, ipſo perſpiciente non inueniebatur illi adiutor ſimilis eius, idcirco quaſi recurrit creator ad operoſum omnipotentiæ ſuæ verbum, dicendo: Faciamus ei adiutoriũ. Sopor vtiq; quem dominus deus immiſit, non vigilias rationis claudere debuit, ſed obturatis quinq; ſenſibus corporis, ſenſum mentis liberum reliquit, vt ſcire poſſet, quid erga ſe ageret omnium artifex ſapientia dei. Vndè & poſtmodum, muliere ſibi adducta, dicere potuit. Hoc nunc os ex oſsibus meis, & caro de carne mea. Fortaſsis idcirco ſeptuaginta pro verbo artdema, quòd apud Hebræos profundum ſoporem ſignificat, extaſin, id eſt, exceſſum mentis tranſtulerunt.

Cur mulier ex coſta Adæ formata eſt.

Quid autem hoc ſibi vult, quòd cum poſſet mulierem æquè vt virum, formare de limo terræ, maluit coſtà viro ſubducere, eamq; in mulierem ædificarẽ? Quid inq̃ hoc voluit, niſi vt firmam & inſolubilem debere eſſe oſtenderet vnici coniugij charitatẽ? Proinde cũ à phariſęis tentaretur dominus de dimittenda vxore dicentibus, quia Moyſes mandauit nobis librũ repudij, reſpondens ait

dens ait: Non legiſtis, quia qui fecit ab initio maſculū & fœminam fecit eos, & dixit, propter hoc dimittet homo patrem & matrē, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna? Itaq; iam non ſunt duo, ſed vna caro. Quod ergo deus coniunxit, homo non ſeparet. Et iterum dixit diſcipulis ſuis. Quicunq; dimiſerit vxorem ſuam, & aliam duxerit, adulterium committit ſuper eam. Et ſi vxor dimiſerit virum ſuum, & alij nupſerit, mœchatur. Non ergo o coniuges mandatum nouum ſcriptum eſt vobis, dum præcipit dominus vel Apoſtolus eius, mulierem à viro non diſcedere, non inquam mandatum nouum ſcriptum eſt vobis, ſed mandatum vetus, quod ab initio audiſtis. Ecce enim vetus & ab initio coniugij conſtituta rationabilis, imò & naturalis cauſa man dati. Ecce inquam, quia non vndecunq;, ſed de coſta viri fecit viro auctor coniugij deus, adiutorium huiuſmodi. Nunquid abſq; iniuria factoris ſui vir coſtam ſuam abijcere poterit? Si cæcus, ſi claudus, ſi vel paruo vel grandi vel toruo naſo, ſi fracto pede vel manu, ſi gibbus, ſi lippus, vel quamlibet eiuſmodi habens maculam, non accedet ad miniſterium domini ſecundum mandatum legis, quanto magis qui coſtam integram corpori violenter exemit vel abiecit, merito ab altari, imò & à communione totius eccleſiæ dei debet arceri? Etenim mox vt pro adiutorio huiuſmodi quilibet vir, quamlibet mulierem aſſumpſerit, mediante fide & teſtimonio eius, qui hāc mulierem ad hunc virū adduxit, coſta eius eſt, os ex oſsibus eius, & caro de carne eius eſt. Igitur ſi illam vltro reliquerit pro qualicunq; cauſa, excepta cauſa fornicationis, iam apud deū vir non erit, nec pro integro corpore reputabitur, quia videlicet, vna eſt coſta mutilatum: coſta, inquam, non qualicunq;, ſed benè ædificata diminutū eſt corpus. Item & mulier, ſi virum reliquerit, iam apud deum in numero non erit, quia non corpus integrum, vel tota caro, ſed pars eſſe conuincitur ex lege conditionis, quia de viro ſumpta probatur. Matt.19. Marc.10. 1.Cor.7. Leuit.21.

Item de eo quod dictum eſt, quod deus coniunxit, homo non ſeparet. CAP. XXXV.

SOla cauſa fornicationis vtrunq; excuſare poterit, quia videlicet in fornicatoribus & adulteris perit omnis cauſa coniugij. Quam enim ob cauſam viro deus mulierem fecit? Videlicet vt eſſet in adiutorium illi. Cuius quæſo in adiutorium rei vel operis? Vtiq; in adiutorium propagandæ ſobolis, ſecundum benedictionem, quam ſuper maſculum & fœminam deus idem dederat, dicendo: Creſcite & multiplicamini, & replete terram, &c. Huic autem cauſæ non ſtudere, ſed potius ſuę libidini intendere conuincitur, quicunq; vir ſiue mulier legitimum thorum tranſgreditur. Etenim mulier multis ſubacta viris, non fœcundior, ſed turpior fit. Vir autem multis mulieribus impenſus, plures quidem poteſt procreare liberos, Sed iamdudum ſpinis & tribulis generis noſtri plenus orbis, tali ſtudio non indiget. Olim in ſanctis hominibus, nec licentia nō ſolum venialis, verum etiam inculpabilis extitit, vt (verbi gratia) in patriarcha Iacob, cuius ex ſemine benedictionis auctor vêturus erat Chriſtus deus ſuper omnia benedictus, qui ſicut deſtruere habebat Adæ peccatum, ſic etiam reformare debebat honorabile connubium & thorum immaculatum, imo & de ſatione coniugum temporaneam & ſerotinam metere frugem virginum. Igitur ſola fornicationis cauſa rectè coniugatorum excuſantur diuortia, ita tamen, vt aut permaneāt ſic, aut reconcilientur qui ab inuicem diſceſſere pro huiuſmodi cauſa. Hoc tamen modo illud obſeruari fas eſt, quod ait tam fortiter quam ſuauiter ipſa ſapientia, per quam, vel in qua factum eſt hoc. Quod deus coniunxit, homo non ſeparet. Homo nanq; ſeparat, quod deus coniunxit, cū per odium vel propter nouam luxuriam, ſeu pro ſimili qualicunq; cauſa diuortium fit. 1.Cor.7. Matt.19.

Quòd deus, vel quomodo ſolus deus legitimè ſeparet, quod ipſe coniunxit. CAP. XXXVI.

QVid, ſi ſeparet ipſe qui coniunxit? Hoc plane legitimū eſt, nec enim ſeparatio, vel diuortium, ſed honeſta mutatio coniugij, cum cauſa dei diſcedunt ab inuicem, vt vacent orationi caſti coniuges, amorem ſpiritus carnali copulæ præferentes. Quod vbi concorditer inter vtrunq; conuenit, per qualemcunque hominem cohortantem, foriſque verba facientem ad hoc excitati ſint, non homo ſeparat quod deus coniunxit, imò quod deus benè in carne coniunxit deus idem in ſpiritū melius coniungit. Et hoc duntaxat tunc ritè procedit, ſi vna voluntas, idemq; propoſitum in vtroq; coniuge fit. Nam altero ad ſanctum otium, ad vacandum orationi tendente, ſi alter concedat quidem, rectè procedit: ſed ſi alter diuerſæ intentionis ſit, nec eiuſdem militiæ ſidem vel militiæ illius propoſitum profiteri velit, profectò non dei, ſed hominis conſilium eſt, & idcirco ſtatim reclamandum eſt, quod deus coniunxit homo non ſeparet. Quòd ſi quis eiuſmodi ſic dimidiatus, aut mutilatus, tonſuram etiam eccleſiaſticam acceperit, & ſacri Chriſti militiæ iam ſingulo redimitus inceſſerit, reclamante illa, quæ in ſeculo relicta eſt, corporis parte, militare pro ſuo voto non poterit, ſacrorum canonum iure coërcitus, ne ſua ſanctitas fiat compari ſuæ adulterij cauſa. Adeò valenter dictum eſt, quod deus coniunxit homo non ſeparet. Cui dicto Apoſtolus conſentiens: Alligatus es, inquit, vxori, noli quærere ſolutionem, ſubauditur per hominē. Nam niſi deus, quo teſte legemq; ferente alligatus es, te ſoluerit vxoris animū præparādo, 1.Cor.7.

vt idem

vt idem habeat votum, vel propoſitũ caſtitatis, tu ſolutionem nullatenus inuenire poteris. Hanc legem præeunte natura, ſtatim & protoplaſti ſanxit ſententia. Ait enim: Hoc nunc os ex oſsibus meis, & caro de carne mea. Hæc vocabitur virago, quia de viro ſumpta eſt. Quamobrem relinquet homo patrem ſuum & matrem ſuã, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna.

Quomodo vel vndè ſcire potuerit Adam, hoc nunc os de oſsibus & caro de carne mea. CAP. XXXVII.

QVamuis ſoporatus fuerit Adam, tamen non clàm illo fuiſſe quod factum eſt, hæc eius dicta manifeſtè comprobant. Hoc nunc, inquit, os ex oſsibus meis, & caro de carne mea Tanquam diceret. Hoc paulo ante tantummodo os ex oſsibus meis, id eſt, coſta fuit de coſtis meis, nunc autem & caro eſt. Proinde ſicut prius os meum erat, ita & nunc poſtquàm coſta ædificata eſt, rectè caro mea, caro inquam de carne mea eſt. Non ergo vt ille quid ageretur neſciret, ſed vt magnum ſacramentum in eo præfiguraretur, immiſit in Adam ſoporem dominus. Quod Apoſtolus perſpiciens, magnum, inquit, ſacramentum hoc eſt, ego autem dico, in Chriſto & in eccleſia. Non, inquit, ſacramentum hoc eſſe dico, in illo viro, & in illa fœmina, non inquam in eo quòd de viro ſumpta eſt fœmina, quod miſit dominus ſoporem in Adam, & tulit vnam de coſtis eius, & ædificauit coſtam quam tulerat de Adam in mulierem, & quòd dixit Adam, hoc nunc os ex oſsibus meis, & caro de carne mea, &c. Nam illa carnalia ſunt facta, & ab illo Adam carnaliter dicta, ſcilicet abſq; ſpiritualium futurorum conſcientia. Cæterùm in Chriſto & in eccleſia ſacramentum magnum hoc eſt, quia ſic admiſit in ſe Chriſtus ſoporem mortis ſuſcepta pro voluntate patris obedientia, & tulit deus de latere eius ſanguinem & aquam, de latere inquam eius dormientis, id eſt, iam mortui, ſanguinem & aquam per lanceæ vulnus eduxit, vndè extunc vſq; ad finem ſeculi ædificare non deſinit, vt glorioſam eccleſiam non habentem maculam, aut rugam exhibeat illi. Igitur alio quidem reſpectu in alia editione beneſcriptum eſt, immiſit ergo dominus extaſin in Adam, quia videlicet occluſis ſenſibus corporis, ratio tamen vigilauit, vt non neſciret, quod os ex oſsibus ſuis ſublatum, & caro de carne ſua ædificata fuerit. Alio autem nihilominus rectè dictum eſt, quia immiſit dominus ſoporẽ in Adam, ſoporem inquam, id eſt, grauem & profundum ſomnum, quod Hebraicè dicitur tardema, ſcilicet quia de profundo mortis ſomno regeneranda erat nouo Adæ, noua coniunx eccleſia.

Ephe. 5.

De eo quod dictum eſt: Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ. CAP. XXXVIII.

HAEc, inquit, vocabitur virago, quia de viro ſumpta eſt, hoc ad illud reſpicit quod ſupra dictum eſt, quia formatis dominus deus de humo cunctis animantibus terræ, & volatilibus cœli, adduxit ea ad Adam, vt videret quid vocaret ea, quærendo, videlicet adiutorium illi, ſicut deinde ſubiungitur. Adæ verò non inueniebatur adiutor ſimilis eius. Appellauitq; Adam nominibus ſuis cuncta animantia, & vniuerſa volatilia cœli, & omnes beſtias terræ, & nulli eorum hominis vocabulo cognatum nomen poſuit, ſcilicet quia nullum eorum ſimile ſibi eſſe perſpexit. At verò in hac ſimilitudinem ſuam recognoſcens, vidit quid vocaret eam, & vocauit nomen eius virago, dicens, quia de viro ſumpta eſt. Nam quia de viro ſumpta eſt, congruè nomen quod illi poneretur à vocabulo viri, deductum eſt. Sciendum autem, quòd in Hæbræa quidẽ lingua manifeſtam nominis etymologiam ſiue deriuationem literatura reſonat. Vir nanq; hæbraicè Iſch, & mulier Iſcha dicitur. At verò latinè vir & mulier ſecundum vocem ſiue literalem ſonum commune nihil habent, ſed pro muliere virago poſitum eſt, quod nomen à viro ſumptum eſt. Bene itaq; ſuam vir in muliere recognoſcens ſubſtantiam, hæc inquit vocabitur virago, quia de viro ſumpta eſt. Et adiecit. Quamobrem relinquet homo patrem & matrem & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna. Hoc pro lege habetur, vt patrem & matrem, homini relinquere liceat, poſcente cauſa idonea: vxorem autem nemini niſi volentem relinquere, nec humana cõcedit lex, nec diuina, niſi pro ſola (vt ſuperius dictum eſt) fornicationis cauſa. Proinde cum dicit, lex, qui dixit patri ſuo & matri ſuæ, neſcio vos, & fratribus ſuis, ignoro illos, & neſcierunt filios ſuos, hi cuſtodierunt eloquium tuum, pactum tuum ſeruauerunt, cum inquam hæc dicit ſancta & iuſta lex notandum quòd ſolam vxorem præterit, quia videlicet patrem & matrem, fratres & filios neſcire licet ei, qui cuſtodire eloquium & pactum eius cupit, & quanquam reclamantes vel inuitos relinquere iure licebit: ſola autem vxor eſt, quam niſi volentem, & idem propoſitum amplectentem, dimitti fas non eſt. Ergo dum dicit, quamobrem relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna, coniugij copulam omnium carnalium neceſsitudinem maximam atq; fortiſsimam fore pronunciat, adeo vt ſemel copulati iam non ſint duo, ſed caro vna.

Deut. 33.

De ingratitudine hominis, qua in omnibus à laude creatoris mutus extitit. CAP. XXXIX.

HIc tandem animaduertendum eſt, quam pertinaciter homo primus, homo terrenus, à creatoris laude mutus perſtitit, quàm obſtinatis labijs ab omni gratiarum actione abſtinuit, & ingratum

gratum domino deo ſilentium dedit: formante deo & inſpirante ſpiraculum vitæ, factus in animam viuentem, non ſuſpirauit eodem ſpiraculo vitæ acceptæ in plantæ ſui faciem, vt adoraret, & eum glorificaret, & ei gratias ageret. Item ab eodem domino deo poſitus in paradiſum voluptatis, nullas ei gratias egit, & taciturna ingratitudine tantum tamq; facilem delitiarum dei locum, quaſi rapinam arbitratus occupauit. Ecce nunc tertio diuinæ dignationis dono locupletatus eſt, in eo quod fecit ei adiutorium ſimile ſui, adiutorium inquam ad hoc vt creſcere & multiplicari poſſet, & de ſe vno propagata felici progenie terram viuentium repleret. Siue hoc tertium, ſiue ſecundum (vt ſupra dictum eſt) beneficium dei fuerit, tribus planè diuinæ beneficentiæ dilatatus muneribus, tacet adhuc, & nihil quod laudem domini reſonet, eloquitur, nec vllum dilectio- Eccleſ.7.
nis vel gratiæ verbum in ore eius fuiſſe ſcriptura teſtatur. Qui ergo gratiam dei nō agnouit, non mirum quod ad hoc vt & peccaret, & peccatum ſuum nō agnoſceret, quia res vicina eſt. Eodem quippe intuitu & ſuum malefactum, & diuinum erga ſe cognoſcit homo beneficium.

De eo quòd nuditatem ſuam non erubeſcebant. CAP. XL.

ERat autem vterque nudus, Adam ſcilicet, & vxor eius, & non erubeſcebant.) Non erat hoc ignominiæ, ſed honoris, quòd nudi erant. non erat inſipientiæ, ſed ſecuritatis, quod nuditatem ſuam non erubeſcebant. Quid enim? Nunquid hoc à factore ſuo accepit, quòd confuſibilis & verenda eſt factura dei? Aut nunquid confuſionem huiuſmodi natura & non potius conſcientia facit? Eſt quidem quaſi in naturam verſum hoc tormentum confuſionis, veruntamen non ex conditione primæua, ſed ex iuniore culpa origo eius pullulauit. Etenim ideirco nuditatem noſtram erubeſcimus, quia conſcij nobis ſumus, quantam infirmitatem, imo quantam aduerſum nos rebellionem carnis noſtræ portemus. At verò tūc ſana erat cordis conſcientia, quippe quam nulla ſollicitabat oculorum concupiſcentia. Siquidem concupiſcentia carnis, pœna eſt peccati, qua præcedens punitur ſuperbia mentis: Deus (inquit ſcriptura) fecit hominem rectum. Hoc planè teſtimonium verum eſt, quia rectiſsimus deus hominem non niſi rectum feciſſe creditur. Rectitudo autem hominis in eo eſt, vt carni ſpiritus, vtpote inferiori ſuperior præſit & imperet, & hæc illi iuſſa aſsit atq; obtemperet. Medius nanq; inter deum & carnem ſuam rationalis ſpiritus hominis poſitus eſt, vt deo parēret & carni imperaret. Quem ordinem quia prior ille turbauit & rupit, abijciendo præceptum dei, ſubditus eſt qui erat ſuperior ſpiritus, infimæ carni: vt iuſta pœna inferiori ſubiaceat, qui ſuperiori rectè ſubeſſe contempſit. Hinc illa confuſio faciei de conſcientiæ ſecretis ad publicos oculos prorumpens, & ſub miſera velamentorum ſolacia pœnalem ignominiam ire compellens. Hæc, inquam, infirmitas, vel rebellio carnis aduerſus ſpiritum nondum erat. Bene igitur nudus erat vterq;, & non erubeſcebant, quia quod erubeſcerent non habebant. Illa nuditatis ſecuritate perdita nos ingemiſcimus, eò quòd gloria & honore ſpoliati, & panniculis obuoluti ſimus. Nam ita veſtiti verè incedimus nudi, etiam (ſi quod impoſſibile eſt) ſic veſtiamur, ſicut veſtiuntur lilia agri. Etenim nec Salomon in omni gloria ſua veſtitus Matth.6.
eſt, ſicut vnum ex his Si inquam veſtiri poſsimus ſicut hæc veſtiuntur, ſic quoq; ſpoliati & nudi ſumus. Vndè & ſaluatorem expectamus (inquit Apoſtolus) dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, Philip.3.
qui reformabit corpus humilitatis noſtræ, configuratum corpori claritatis ſuæ. Nunquid enim quando fulgebunt iuſti ſicut ſol in regno patris ſui, tunicis operientur & pallijs? Non vtique, ſed Matt.13.
ad gloriam figuli vel factoris ſui quæcunque illic fuerint vaſa miſericordiæ, mutuis cum gloria conſpectibus parebunt, foris fulgidi, & intus iucundi: corpore integri, & animo læti: corpore inquam ſimul & anima beati.

Finis libri Secundi in Geneſim.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS IN GENESIM COMMENTARIORVM LIBER TERTIVS.

De calliditate ſerpentis, & quòd homo prius per ſuperbiam tumuit intus, quam foris per ſerpentem tentaretur. CAP. I.

HVMANI generis vox illa eſt in Dauid: Priuſquā humiliarer ego deliqui. Hoc Pſal.118.
verè dixit, non quòd iuxta quoſdā hæreticos anima cuiusq; noſtrū, priuſquam in corpore humiliaretur, ſublimis fuerit in altitudine cœli, & ibi deliquerit, & propter delictū ſuū humiliata, id eſt, proprij corporis carcere concluſa ſit. Peruerſus hic ſenſus eſt. Sed priuſquā humiliarer ego deliqui, ſubauditur ſecundū Pſal.48.
Adam .i. priuſquā cōpararer iumentis, & ſimilis fierē illis, ego in honore poſitus

non intellexi, non auctorem honoris mei deum glorificaui, aut gratias egi, quin & præcepti eius transgreſſus ſum, & in hoc deliqui. De quo delicto diligenter notandum, qualiter ſcriptura narrationem inceperit. Ait: (Sed & ſerpens erat callidior cunctis animantibus terræ, quæ fecerat dominus deus.) Gloriam ſiue honorem & ſecuritatem hominis præmiſerat dicens: Erat autem vterque nudus, Adam ſcilicet & vxor eius, & non erubeſcebant. Et continuò ſubiungit: Sed & ſerpens erat callidior cunctis animantibus terræ. Quidnam hoc ſibi vult, quod non ſolummodo dixit, ſed ſerpens erat callidior, ſed coniunctiunculam interpoſuit &, dicendo, ſed & ſerpens erat callidior cunctis animantibus terræ? Hoc vtiq; intendit, & ad hoc auditorem trahit, vt non putet initium peccati ſiue tentationis Adæ vel vxoris eius cœpiſſe ab exteriori perſuaſione ſerpentis. Prius nanq; intus ad cor hominis per ſemetipſum locutus eſt ſpiritus diaboli, vt ſuperbiret, deumque præceptorem terræ, vel mandatum eius portare deſpectui haberet. Niſi enim intus per ſuperbiam prius tumuiſſet, foris tentatus tam facilè non cederet. Vt ergo duplicis ſubſtantiæ creatura ſcilicet homo, qui ex corpore conſtat & anima, duplicem corporis & animæ pertraheretur ad mortem, prius in anima ſpirituali corruptus eſt ſuperbiæ vitio, deinde & corporeo contra dei

Lucæ 10. mandatum infectus eſt cibo. Quod & ipſe noſtræ reparator ſubſtantiæ dominus noſter Ieſus Chriſtus pulchrè parabolica inſinuatione teſtatur, cum dicit. Homo quidam aſcēdebat ab Hieruſalem in Hiericho, & incidit in latrones. Non dixit ſolummodo, homo quidam incidit in latrones, ſed deſcendebat, inquit, ab Hieruſalem in Hiericho, & tunc demum incidit in latrones. Niſi enim deſcenderet, non incidiſſet, quia videlicet niſi mente ſuperbiret, dati præcepti præuaricationem non incurriſſet. Deſcendebat, quia mente tumebat, tumore nanq; aſcendere, veraci-

Pſal. 72. ter deſcēdere eſt, quia videlicet vbi mens eleuatur, ipſa eleuatione deijcitur. Vndè Pſalmiſta: Deiecisti, inquit, eos dum alleuarentur. Igitur cum dictum eſt. Erat autem vterq; nudus, & non erubeſcebant, illo ſubaudiendum fuit, quia tantis ingrati beneficijs, deo ſubeſſe deſpiciebant, & conſcij quantæ generationis forent patres & principes, iam ſicut dij, id eſt, reuera dij haberi volebant. Sicut enim non ſemper pro ſimilitudine, ſed aliquando ponitur pro veritatis oſtenſione,

Pſal. 126. vt illic: In conuertendo dominus captiuitatem Syon, facti ſumus ſicut conſolati. Sicut conſolati inquit, id eſt, verè conſolati. Hoc inquam ſubaudiendum eſt, & continuò ſubiungendum. Sed & ſerpens erat callidior cunctis animantibus terræ. Et eſt ſenſus: Per ſemetipſum intus corrupit hominem diabolus, & nō ſolum per ſemetipſum intus, ſed & per ſerpentem circumuenit exterius.

Vtrum ſerpens in paradiſo eſſe potuerit. CAP. II.

QVæritur autem, quomodo ſerpens in paradiſo eſſe potuerit, ſi non niſi hominis habitatio credenda eſt, eidem pro magna gratia creatoris data boni operis & diligentiſſimæ cuſtodiæ, ſicut ſuperius dictum eſt, conditione interpoſita. Nam ſi ſerpentibus communis erat paradiſus, conſequitur, quòd & lupis atq; leonibus cæteriſq; beſtijs non careat ille deliciarum locus, & proinde nec tantæ beatitudinis exiſtimabitur, vt merito paradiſus voluptatis, vel ab ipſo domino deo plantatus fuiſſe dicatur? Et quidem huiuſmodi obiectio difficilius ſolueretur, ſi hoc apertius ſcriptura dixiſſet, quod infra ſepta paradiſi ſerpens mulierem fuiſſet allocutus. Nunc autem cum ita dicat, ſed & ſerpens erat callidior cunctis animantibus terræ, quę fecerat dominus deus, & deinde ſubiungit, qui dixit ad mulierem, & c. libera nobis relinquitur facultas aſſerendi, quòd non ſerpens præſertim à diabolo corporaliter inuadente poſſeſſus in paradiſo fuerit, ſed mulier corpore & oculis vaga dum incontinenter deambulat, fortè proſpectans, quali extra paradiſum mundus haberetur, & ſerpens, vtpote aſtutus, dulcedini terræ propius vel ambitioſius innititur, locus diabolo datus eſt, & occaſio porrecta vndè tentaret. Et ſciendum, quòd ſerpens antequam fieret organum diaboli ad perditionem hominis, ſapiens vel prudens poterat dici. Vndè & in alia editione ſcriptum eſt, ſed & ſerpens erat ſapientior cunctis animantibus terræ. Poſtquam autem prudentia eius malitiæ diaboli coniuncta eſt, & opportunum miniſterium mortis præbuit, callidus & nequam ſiue verſipellis rectius poteſt nuncupari. Prudentia nanq; eius antequam illi patri mendacij miniſterium prębuiſſet, talis erat, vt diſcipulis Chriſti, ipſo teſte Chri-

Matt. 10. ſto, adhuc imitabilis ſit. Ait enim: Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. Prudentes, inquit, non etiam nocentes, quemadmodum illi venenum habentes in accidenti pollutione diaboli, ſed econtra, ſimplices ſicut columbæ.

Item, vtrum ſerpentem, qui loqui videbatur, homo irrationalem per naturam eſſe neſcierit. CAP. III.

ITem & illud quæritur, vtrum neſcierit mulier, quòd ſerpens æquè vt cætera animantia, irrationalis eſſet, & ſua facultate loqui non poſſet. Si hoc neſciuit, minorem (quod abſurdum eſt) intelligentiam in illo lucido dei paradiſo habuit, quàm nunc habet in hac obſcuritate vitæ plenæ miſeriis, videlicet caro quæ corrumpitur aggrauet animam. Scit tamen nullam præter ſuam

Sap. 9. rationalem eſſe naturam. Si autem quod verum eſt ſciuit ſerpentē non niſi alieno ſpiritu poſſe loqui, profectò in eo mira ſeductionis immenſitas eſt, quòd quaſi omnipotentiam ſpiritum admirata

mirata eſt mulier, qui per irrationabile animal, humana formare verba potuiſſet. Quod ſi ita eſt, imo quia ita eſt, non iam dubium remanet, qua ex radice tam vaſta, tamq; amara idololatriæ arbor pullulans expanderit ſe in omnes gentes, vel vndè miſeris hominibus innatum fuerit, quòd tanta inſtantia, tamq; dementi & ſtulta reuerentia voces articulatas, aſtutia dæmonum formatas per innumera quæſierant ſimulachra, pro deo diabolum, pro veritate colentes mendaciū. Hoc, inquam, dubium iam non remanet, vndè tanti erroris vitium, tam tenaciter hominibus inhæſerit: quia videlicet mater noſtra, mater cunctorum viuentium Eua, prima felle huius nequitiæ intrinſecus amaricata eſt, quando in illa facundiam malè diſerti ſerpentis, quaſi diuinam diabolici ſpiritus ſapientiam mirata, & ſtultè venerata eſt. Igitur diabolus quidem, ſiue Satanas, ipſe draco magnus & ſerpens antiquus eſt. Veruntamen non ſolus, ſed alio ſerpente, id eſt, terreno animante inuectus, dupliciter hominem decepit infœlicem, dum & mentem eius ſuggeſtionis veneno, & carnem vetito inficiens cibo, duplicem nihilominus animæ & carnis intulit mortem. Terrenum quippe animal nos litera cogit intelligere, dum dicit, quia ſerpens erat callidior cunctis animantibus terræ. Et huius deceptionis intuitu diabolus in ſcripturis ſanctis, non leo, ſed ſerpens ſiue draco dicitur, quia videlicet non per vim, ſed per calliditatem effectum noſtræ mortis eſt adeptus, quippe qui in homine nihil adhuc iuris habuerat, nec inuitum ad aliquod peccatū pertrahere poterat. Nondum enim erat illud, quod congemiſcens Apoſtolus: Video, inquit, aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Quanto magis nec illud erat quod nunc aperta quoque interdum perſecutione rugit? Proinde quia non impugnando coegit, ſed blandiendo primum hominem ad peccatum illexit, exinde ſerpens antiquus, ſiue ſerpēs tortuoſus dicitur. Quia verò ſemel admiſſus, deinceps crudeliter & furioſe ſuper genus humanum tyrannizauit, leo dictus eſt, vtrunq; habens malignitatis & ſæuitiæ nomen, iuxta Pſalmiſtam dicentem: Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Sed iam ſubſequentem noſtræ proditionis conſideremus ordinem.

Rom. 7.

Pſal. 90.

De percunctatione ſerpentis dicentis ad mulierem, cur præcepit vobis dominus, ne comederetis. CAP. IIII.

QVi dixit ad mulierem. Cur præcepit vobis dominus, ne comederetis de omni ligno paradiſi?) Cur? niſi quia caupo nequiſsimus eſt, ſuam interrogationem mendacio polluit dicendo, cur præcepit vobis deus ne comederetis de omni ligno paradiſi? Quamuis enim quod ſub interrogatione profertur nec verum nec falſum ſit, mendacium tamen hic ſerpens manifeſtè ſibilauit, rem ſicut erat, ſe neſcire ſimulans, vt paulatim felle ſuo, miſeram audientis venenaret animā. Non dixit, cur precepit vobis deus, ne de illo vno comederetis, ſed de omni, inquit, ligno paradiſi. Cur ergo niſi vt (ſicut iam dictum eſt) paulatim ſerpendo venenum odij, quo ardebat ipſe contra creatorem magis ac magis inijceret homini, & cum aggeratione quaſi indigni præcepti conflaret indignationem, excitaretque audaciam rebellandi? Et vide quanta ſubtilitas fallaciæ deceptoris. Tria nēpe dixerat dominus deus: Ex omni ligno paradiſi comede. Hoc vnum eſt. Aliud verò: De ligno autem ſcientiæ boni & mali ne comedas. Tertium quoq; : In quocunq; enim die comederis ex eo, morte morieris. Hoc vltimum quod ait, in quocunque die comederis ex eo, morte morieris, quaſi neſciat, dicit, cur præcepit vobis deus? Superiora duo, ſcilicet ex omni ligno paradiſi comede, de ligno autem illo ne comedas, cōfundit ac permiſcet, & de duobus veris vnum falſum complet dicendo, ne comederitis de omni ligno paradiſi. Verum dixit veritas, quia ille homicida fuit ab initio, & in veritate non ſtetit: Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax eſt & pater eius, ſubaudis mendacij, quod loquitur. Etenim cum omnia ſecundum auctoritatem ſcripturarum loqueretur Chriſtus veritas, in hoc quoq; dicto ſcripturarum, procul dubio præſens caput attendebat cum diceret, quia ab initio diabolus homicida erat: Tanquam diceret. Ab initio ſuæ confabulationis cum homine diabolus homicida eſt & mendax, quia videlicet ecce in initio ſuæ locutionis inuenitur mendax, & homicidium intentat. O igitur antiquum peccatorem & vetuſtum homicidam, verè ſerpentem, verè verſipellem & nequam. Sed antequam eius proſequamur malè facetam nequitiam, audiamus in reſpondendo mulieris inſipientiam.

Ioh. 8.

De vitioſa reſponſione mulieris. CAP. V.

REſpondit ei mulier: De fructu lignorum quæ ſunt in paradiſo veſcimur, de ligno autem quod eſt in medio paradiſi, præcepit nobis deus ne veſceremur, & nec tangeremus illud, ne fortè moriamur.) Hæc verba iam vitiatę mētis indicia ſunt. Nā quantū in ſe erat, deprauauit mulier verba preceptoris domini tribus modis, quibus vſq; hodie deprauare nititur ſanctā ſcripturā omnis qui eſt ex parte diaboli, ſcilicet appoſitione, diminutione, mutatione. Appoſuit nāq; dicēdo, nec tāgeremus illud, quia videlicet dominus deus hoc tantū dixerat, de ligno autem ſcientię boni & mali ne comedas. Diminuit verò, quia cū certa & affirmatiua enunciatione dixerit deus:

in quocunq; enim die comederis ex eo, morte morieris, hęc, dubium vel friuolum volens eſſe illud, ne fortè inquit moriamur. Mutatione autẽ, quia cum dixerit dominus, ex omni ligno paradiſi comede, & vnũ ſolummodo interdixerit lignũ, ſcientiæ boni & mali, hæc ait, de ligno autem quod eſt in medio paradiſi præcepit nobis, & mentita eſt. Nam & lignum vitæ erat in medio paradiſi, quod dominus deus non interdixit. Ergo iã impatienter ferebat, & murmurabat, ꝙ quaſi parcus vel auarus deus precioſa medij paradiſi reſeruaret, & viliora quæq; per circuitũ colligendo in cibum homini conceſsiſſet. Sic inquam tribus modis .i. appoſitione, diminutione, & mutatione ſanctum præceptum dei mulier ſtulta deprauare contendit. Porrò quantæ damnationis
Apoc. 22. ſit, apponere quid, vel diminuere de verbo dei, Iohannes teſtatur in Apoc. cum dicit: Si quis appoſuerit ad hæc, apponat ſuper illum deus plagas ſcriptas in libro iſto, & ſi quis diminuerit de verbis prophetiæ libri huius, auferat deus partẽ eius de ligno vitæ, & de ciuitate ſancta, & de his quæ ſcripta ſunt in libro iſto. Igitur veraciter (vt ſuperius iam dictum eſt) antequam per corporeum vel viſibilem ſerpentem diabolus loqui inciperet, iam per ſemetipſum intus ad aurem cordis locutus fuerat, pronamq; voluntatem vel conſenſum ad exterius peccati opus peragendum fore præſenſerat. Proinde cætera quæ ſequuntur, ſic nobis accipienda ſunt, tanquam ſtupri vel adulterij diabolici opus conſummatum, nam antehac, veluti quędam conditiones occulta inſpiratione vel ſuggeſtione condelectante animo factæ ſunt. Sequitur.

De blaſphemia diaboli, qua dominum mendacem æſtimare voluit, dicendo, nequaquam mor. CAP. VI.

DIxit autem ſerpens ad mulierem. Nequaquam morte moriemini. Scit enim deus, quia in quocunq; die comederitis ex eo, aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut dij, ſcientes bonum & malum.) Quid hac intẽtione funeſtius, ſermone malignius, præſumptione atrocius? Quid enim Ecce execrabamur ſuperbiam diaboli, quam tumens dixerat, in cœlum conſcendam, ſuper aſtra dei ponam ſolium meum, aſcendam ſuper altitudinem nubium, ero ſimilis altiſsimo. Hoc inquam execrabamur, quòd hic rebellis luminis altiſsimo ſe fore ſimilem dixit. Quid dicemus, quando econtra altiſsimum ſibi ſimilem facere contendat? Mendax enim ipſe eſt, inuidus ipſe eſt. Mendax autem ſibi ſimilem, id eſt, mendacem vult facere deum, dum dicit: Nequaquam morte moriemini. Quid enim hoc aliud eſt, niſi mentitus eſt ille qui dixit, morte moriemini? Item verè inuidus, præcepti dei cauſam eſſe inuidiam audet aſſerere, cum dicit: Scit enim deus, quia in quocunq; die comederitis ex eo, aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut dij. Nã cũ dixiſſet, nequaquam morte moriemini, quaſi quæreretur, quare ergo tam ſeuerè interdixit, quare tam minaciter prohibuit: ſcit enim (inquit) quia aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut dij. Quid ergo hac blaſphemia draconis horribilius? Quid hac præſumptione nequiſsimi nebulonis ſceleratius? Quaſi parum fuerit, quòd ſuperbiendo dei ſimilitudinem perdidit, adhuc detrahendo ſimilem ſibi deum aſſerere præſumit: imò deum mendacem, ſe autem veracem habendũ eſſe, miſero perſuadet ho-
Matt. 25. mini. Non ergo manus domini vindicta ſimplici contenta ſit, quæ illum de altitudine cœli deiecit, ſed exaltetur adhuc, & ſuper hunc inimicum ſuum confortetur, vt mittat eum in gehennam ignis. Sed iam ſingula ſerpentis verba proſequamur.

Quòd nequiter mendax illuſerit, dicendo: aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut dij. CAP. VII.

NEquaquam morte moriemini. Iam deriſor eſt, & dubia reſpondet, vt cum dei veritas impleta fuerit, nihilominus tamen ipſe veracem ſe eſſe cum hoſtili cachinno confirmet. Nam cum duæ mortes ſint, altera animæ, & altera corporis, quadam morte non ſtatim erant morituri, ſcilicet ea, quæ animam à corpore diuidit. Non enim quia comederunt, idcirco eodem die côrporaliter mortui ſunt: ſed quia comedendo mortem animę ſibimet eodem die conſciuerũt, idcirco miſericordia dei corpore mortales facti ſunt, ne, ſicut ipſe diabolus, irrecuperabiles eſſent, malè & miſerè viuendo in æternum. Igitur quemadmodum Apollo Delphicus, fertur ſolitus fuiſſe incertis ludere ambagibus, ſic iam nunc ludebat idem dei & hominum inimicus, æqui-
Eccl. 37. uocatione mortis nequiter abuſus, odibilium ſophiſtarum maximus. Qui enim ſophiſticè loquitur odibilis eſt, vti ait ſapiens quidam. Nihilominus & cætera quæ ſequuntur ęquiuocando cuncta confundit ac perturbat, alio ſenſu loquens, & alio ſua dicta intelligi volens, Scit enim deus (inquit) quia in quocunq; die comederitis ex eo, aperientur oculi veſtri, & cætera. Hoc vtique volebat intelligi, quòd claritatem omnis ſapientiæ, diuinitatem quoq; & omnium ſcientiam deus inuidens homini, tale lignum illi interdixit. Hoc, inquam, intelligi volebat in ſuo ſermone, cum ſentiret ipſe aliter euenturum eſſe, qui tamen ſenſus eius circa hæc ipſa verba penè ineffabili verſabatur auerſione. Aperientur (inquit) oculi veſtri, videlicet in agnitionem veſtræ confuſionis. Eſt enim quędã infelix oculorum apertio, qua reuelati erunt oculi impiorũ, quando ſicut liber ſapientiæ teſtatur, vidẽtes turbabũtur timore horribili, & mirabuntur in ſubitatione inſperatæ ſalutis, & gementes præ anguſtia ſpiritus, dicent intra ſe pœnitẽtiam agentes. Hi ſunt quos aliquan-

aliquãdo habuimus in deriſum & in ſimilitudinem improperij, &c. Sed & apud poëtam eximiũ ſecundũ hanc apertionẽ oculorum loquitur inſultando inter tormẽta tyrannus inferorũ. Diſcite iuſtitiam moniti, & nõ temnere diuos. Item, cũ diceret: & eritis ſicut dij, ſaltis vtiq; dijs. i. ſibi ſuiſque ſequacibus angelis apoſtaticis ſimiles illos facere intendebat, cum aliud (ſicut iam dictũ eſt) intelligi vellet in hac promiſsione ſua, cui nimirũ ſuauiter ſonanti, quaſi vino venenũ mortis cõmiſcuerat. Nihilominus & addendo, ſcientes bonũ & malum, hoc moliebatur, vt eos habere faceret, & boni perditi memoriã, & mali inuenti experientiã, cum hoc aliud vellet intelligi, quòd omnẽ per illum cibũ cõſecuturi eſſent ſcientiã, & nihil eos lateret, quę profectò ſciẽtia ſolius dei eſt. Virg. lib. 6. Æneid.

Quòd eodem vitio diabolus hominem decepit, quo ipſe cecidit de cœlo. CAP. VIII.

COnſidera nunc quanta hic alleuatio iuxta ſenſum eius, qui decipitur, quanta ſit deiectio iuxta ſenſum eius qui decipit. Sub eadẽ pollicitatione dum dicitur: aperientur oculi veſtri, hæc ſapientiæ altitudinem, ille cogitat conſcientiæ confuſionem. Sub eadẽ dictione dum dicitur & eritis ſicut dij, hæc rapere dei celſitudinem, ille ſuimet ſimilẽ cogitat inuenire damnationem. Item ſub eadem pollicitatione ſcientiæ boni & mali, hæc plenitudinem ſcientiæ, ille cogitat experimentum miſeriæ. Moleſtiſsimum hoc fallaciæ genus eſt, in quo is qui decipit & palmam obtinet mendacij, & gloriatur quod verus ſit, verumq; dixerit. Qui autem decipitur, non habet vndè inſultantem falſitatis arguere poſsit, quamlibet ille fallaciſsimus ſit. Laborat hic ſenſus noſter in baratro tanti huius mali, quia videlicet tantæ caliginis, tantæq; profunditatis eſt, vt ſapientium quoq; oculis vix conſpicabilis ſit. Quid enim? Quis hic ita decipientẽ accuſare poteſt, vt excuſet eum qui deceptus eſt? Deus qui decipientis intentionem & decepti ſpẽ cõſiderat, ſicut ſcriptum eſt ipſe nouit, & decipientem, & eum qui decipitur: nunquid hic alterum magis altero excuſatũ haberet ſalua iuſtitia, nulla ſatis ſactione placatus? Cur enim diabolũ deiecerat è cœlo, niſi quia ſuperbiendo dixerat: ero ſimilis altiſsimo? Nempe hoc eodem flatu tumida, dixit mulier: dixit inquam, quia putauit quod comedendo fieret ſimilis altiſsimo. Quis ergo inter vtrumq; poſtularet & auditorem, vel iudicem, ſiue defenſorem deum, cum vtrunq; conſtaret dei factum eſſe inimicum? Siquidem iuxta veram rationem iuſtitiæ, deceptum prius oportebat reconciliari, tunc demum poſtulare iudiciũ ſuper impio, crudeli & ſanguineo ſcelere deceptoris. O ergo verè neceſſarium hominibus aduentum mediatoris dei & hominum, qui ſolus potuit & pacem inter deum & homines reformare, & deceptoris hominum doloſam præſumptionem in iudicium adducere. Sed de hoc aliàs, nunc inſtantia percurramus. Iob. 41.

Quomodo vidit mulier, quòd bonum eſſet lignum ad veſcendum, & quomodo viro ſuo dederat, ideoq; duplici pœna quam vir eius mulctata ſit. CAP. IX.

VIdit igitur mulier, quòd bonum eſſet lignũ ad veſcendum, & pulchrũ oculis aſpectuq; delectabile, & tulit de fructu eius & comedit, deditq; viro ſuo qui comedit, & aperti ſunt oculi amborũ.) Edici ſatis dignè non poteſt, q̃ non leuiter dictum ſit, vidit igitur mulier. Quaſi nondũ vidiſſet, ſicut nunc vidiſſe dicta eſt. Et reuera nondum eo modo viderat, quia cum hac præſumptione qua nunc intuita eſt, necdũ conſiderauerat. Notandũ quippe, ꝙ non dixerat ſcriptura, vidit igitur mulier lignum & tulit de fructu eius & comedit, ſed vidit mulier (inquit) quòd bonum eſſet lignum ad veſcendum, & pulchrum oculis aſpectuq; delectabile, & tulit de fructu eius & comedit. Vidit igitur, id eſt, conſiderauit, diligenter intuita eſt, curioſius attendit, & iudex eorum quæ audierat ipſa eſſe voluit. Audierat quod dixiſſet deus: in quocunque die comederitis ex eo, morte moriemini, audierat ſerpentem econtrario dicentem, nequaquam moriemini. Inter hæc anceps, naturam ligni proprijs ſenſibus dijudicare voluit, vt ſciret cui potiſsimùm, deo videlicet vel ſerpenti palmam concederet veritatis. At illi qui de hoc iudicare debuerant, interiores oculi exteriorum iam erant oculorum concupiſcentia pręepediti, vt non viderent, neq; ſolã mortem corporis, vel quod duplicem illatura eſſet mortem: non natura ligni, ſed tranſgreſsio mandati. Itaq; ſolis exterioribus oculis naturam ligni conſiderauit, & deprehendit malè cauta, quòd in fructu ligni non eſſet venenum mortis: erat enim bonum ad veſcendum, & pulchrum oculis, aſpectu delectabile. Hæc omni ſermoni quem dixerat deus repugnantia iudicauit eſſe, magiſque ſermoni ſerpentis concordare, veramq; aſſertionem eius demonſtrare. Sic vidit, & ſic ſacrilega temeritate diabolo magis quam deo, ſerpenti magis quã creatori credidit, & tulit de fructu ligni & comedit. Nec ſatis illi hoc fuit quòd comedit, ſed inſuper & viro ſuo dedit. Quomodo autem dedit, niſi iam abuſiuo imperio vel importunitate muliebri? Non enim perſuaſit illi, vt in eo ſibi crederet, in quo crediderat ipſa ſerpenti. Vir nanque (inquit Apoſtolus) non eſt ſeductus, ſed mulier. Qualis autem vel quanta ſit muliebris importunitas, paſsim non ſolum diuina, ſed etiam humana teſtantur exemplaria. Ergo cogendo potius quàm ſeducendo: imperando magis quàm aliquid fingendo hoc effecit, vt obediret vir ſuæ voci plus quàm dei. Vndè & à domino deo dicitur illi. Quia audiſti vocem vxoris tuæ, & ex ligno de quo præceperam tibi ne comederes, comediſti: maledicta terra in opere tuo. Mulieri quoque redditur inordinati pœna imperij, 1. Tim. 2.

CAP.III. Cur mulier caput velare debet.

dicente eodẽ deo: Et ſub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui. Propterea duplicis verecundiæ pœna mulier, vir autẽ ſimplici dedecore affectus eſt. Viro nanq; in ſolas genitales corporis partes: mulieri autem quæ non tantũmodo deũ offendere, ſed & viro imperare præſumpſit: ſicut illas partes, ſic prope & caput non velare turpe eſt. Et hoc omnino pro turpitudine haberi, quia à vindice deo poſitũ eſt, pro turpitudine in quã hoc haberi ipſa natura docet. Vndè Apoſtolus cũ dixiſſet: ideo debet habere mulier velamen ſuper caput ſuũ propter angelos, ſubinde ait: voſipſi iudicate. Debet mulier nõ velato capite orare deum? Hoc, inquit, ipſa natura docet nos, quia profectò naturale nobis iudicium eſt, mulieri non velanti caput idem eſſe, ac ſi decaluetur. Nam

1.Cor.11. ſi non velatur (inquit) mulier & tondeatur, ſubauditur, quod turpiſsimum eſt. Si autem turpe eſt mulieri tonderi aut decaluari, velet caput ſuum. Econtra, vir ſi comam nutriat, ignominia eſt illi: & ſi velato capite orat, deturpat caput ſuum. Itaq; iã non quæſtione opus eſt, vtrum vir mulieri, an viro mulier debeat principari: quia videlicet ipſa natura docet, adeo minoris capitis eſſe mulierem quam virũ, vt hic velando, illa non velando deturpet caput ſuum. Igitur quòd imperioſa temeritate mulier viro vetiti ligni fructum dederit, ipſa docet diminutio capitis muliebris, dicente deo: Et ſub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui.

Quomodo dictum ſit, & aperti ſunt oculi amborum, & quòd confuſio libidinis illius peccati pœna ſit. CAP. X.

QVomodo tandem dictum eſt, & aperti ſunt oculi amborum? Nunquid cæci erant, antequam comederent, & comedendo illuminati ſunt? Non vtiq;, iam enim & mulier viderat quod bonum eſſet lignum ad veſcendum & pulchrum oculis, aſpectuque delectabile. Iam & ad Adam adduxerat dominus cuncta animantia vt videret quid vocaret ea. Non ergo exteriores, ſed interiores, quos contra deum clauſerant, aperti ſunt oculi amborum, quia videlicet veracem deum, ſerpentem verò in ſua miſeria falſiſsimum cognouerunt. Nam protinus ſequitur: Cumque cognouiſſent ſe eſſe nudos, conſuerunt folia ficus, & fecerunt ſibi perizomata. Ergo id quod dictum eſt: & aperti ſunt oculi amborum, duplicem conſtat habere ſenſum. Nam ſi ad expectationem illorum reſpicias, quam ex promiſsione ſerpentis conceperant, dicentis: aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut dij ſcientes bonum & malum, acerba nimis ironia eſt, & gemituoſa conqueſtio ſcriptoris dicentis: & aperti ſunt oculi amborum, quod idem eſt ac ſi diceretur, & non iuxta promiſſum ſerpentis aperti ſunt oculi amborum, niſi quòd acerbius nunc ſub affirmatione ironica dicitur, quaſi aperta voce negaretur. Porrò, ſi verum euentum expectes, magnæ confuſionis demonſtratio vel agnitio eſt, de qua & protinus ſubinfertur, quod iam dictum eſt. Cumq; cognouiſſent ſe eſſe nudos, &c. Cum (inquit) nudos ſe eſſe cognouiſſent, id eſt, cum ſe honore in quo poſiti erãt & conditi, ſpoliatos & iumentis cõparatos, ſine omni protectione dei nudatos eſſe animaduertiſſent. Nam tale eſt & illud quod item dicit ſcriptura hæc veridica, quę veris nominibus res appellat, & congruis acta verbis prout oportet enunciat. Videns igitur Moyſes populũ ꝙ eſſet nudatus, ſpoliauerat enim eũ Aaron propter ignominiã ſordis, & inter hoſtes

Exod.32. conſtituerat nudum, &c. Igitur duplex quidẽ ſenſus in eo quod dictũ eſt, & aperti ſunt oculi amborum, ſed verus vtrobiq; gemitus, magnum vndiq; ex mutuæ confuſionis opprobrium, deus iratus, diabolus riſu cachinno dilatatus, vterq; ſexus ignominia percuſſus: & inter hæc omnia, reorum & animi torquebãtur, & oculi cõfundebantur. Statim nanq; genitalis pars corporis, vtrũq; peccatorem ob ſuperbiæ meritum inuiſsis motibus ſimiliter colaphizare incœpit. Ignominiam huius paſsionis pudendam eſſe natura ſpontè cognoſcit, ſine doctore intelligit, vltranea fuga cõ-

1.Cor.11. fitetur. Cur hoc? quia rationali creaturæ ineſſe non debuit, ſed ab offenſo deo non intelligenti honorem ſuum impoſita eſt, vt compararetur iumentis. Quicquid enim homini à deo ſiue propitio ſiue irato inſtitutũ eſt, hoc omnino natura hominis neſcire nõ poteſt. Idcirco ſicut ratione, quã propitius deus dedit, carere nõ poteſt, ſic iſtã paſsionem libidinis cõfuſibilem eſſe, neſcire illi impoſsibile eſt. Erubeſcit in ipſis coniugibus, & mutuũ alterutræ nuditatis refugit intuitum, ſicut & iſti coniuges primi, qui nondum habentes quos erubeſcerent niſi ſemetipſos, qui erant cato vna, conſuerunt folia ficus, & fecerunt ſibi perizomata, id eſt, ſuccinctoria.

Quòd exinde filij iræ fuerimus, quia de peccato, & iuſta peccati pœna generati ſumus. CAP. XI.

Paſsio carnis à paucis vt pœna agnoſcitur

VEruntamen hac pœna ſua rari ſunt, qui libenter velint carere. Eſt enim miro modo & pœnaliter dulcis & dulciter pœnalis, ita vt plurimi nec illud ſaltem agnoſcere queant, quòd plaga ſit, quòd contumelia naturæ rationalis, & ignominia ſuperborum ſit. Vndè & rarus eſt, qui

Pſal.37. ſub hoc flagello ſcienter dicat: Domine ne in furore tuo arguas me, neq; in ira tua corripias me. Quoniam ſagittæ tuæ infixę ſunt mihi, &c. Pauci tamen qui ſub hac percuſsione dolent, deumq; ſuppliciter pro remedio ſanitatis orant, tandem aliquando poſt laborem in pace ſua, miſerantis experiuntur gloriam, his non dubium eſt hanc paſsionem carnis dei furorem eſſe vel iram, quia videlicet quantum profecerunt ipſi in amore creatoris, tantum frenare quærunt motũ libidinis,

& quan-

& quantum deo ſubiecta eſt anima, tantum eidem animæ ſubijcitur caro propria. Itaq; quia nos omnes tali ex natura, cui deus iratus eſt, nati ſumus, rectè filij iræ dicebamur, tam Gentes quàm Iudæi, teſtante Apoſtolo, cum dicit: Eramus & nos aliquando natura filij iræ, ſicut & cæteri. Pro- Ephes.2.
inde quis eſt cui ſecundum carnem liceat gloriari, quòd ſit dei? Quotus enim eſt patrum noſtrorum carnalium, qui idcirco generet, vt domino deo ſeruos; & paradiſo eius colonos multiplicet? Nempe vix aliquis eſt, cui ſumma ſit intentio concũbendi, vt liberos faciat ſaltem ſibi, & augeat numerum cognationis. Penè omnes vna cauſa trahit, ſcilicet ardor explendæ libidinis, non ſolum reſpectũ dei, ſed & ipſam obruens memoriam poſteritatis. Igitur qui non propter deũ generari tali ex conditione naſcimur, nõ debiti, ſed gratiæ eſt quòd patrem deum habemus, quòd filij dei nominamur & ſumus. Nam natura filij iræ fuimus. Verùm quam iuſtè hæc ira generi humano ſuperinducta fuerit, ex ſubſequentibus amplius apparebit.

Quia hoc ipſum quòd ſe abſconderunt à facie domini, infidelitatis & impœnitentiæ fuerit. CAP. XII.

CVmq; audiſſent vocem domini dei deambulantis in paradiſo ad auram poſt meridiem, abſcondit ſe Adã & vxor eius à facie domini dei in medio ligni paradiſi.) Abſcondendo ſe vterque de deo malè ſenſit, & ſibi inſipienter prouidit, tanquam impœnitens, tãquam infidelis. Nam Psal.138.
econtra fidelis homo dicit: Quo ibo à ſpiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? Si aſcendero in cœlũ, tu illic es: & ſi deſcendero ad infernum, ades. Si aſſumpſero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris, Etenim illic manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Hic deum vbiq; præſentem adeſſe confidit, nec loco quenq̃, ſed iniquitate ab illo longè, fieri. Et cum paulo ſupra dicat: Intellexiſti cogitationes meas à longè, ſemitam meam & funiculum meum inueſtigaſti: hoc planè confitetur nouus homo, homo fidelis, quia deus in omni loco bonos & malos reſpicit, & vniuerſas quoq; mentium cogitationes intelligit. Et vt verè pœnitens in alio loco di- Psal.17.
cit: Quoniam iniquitatem meam annunciabo, & cogitabo, pro peccato meo. Item: Et ego ad te Psal.87.
domine clamabo, & manè oratio mea præueniret te. Hæ voces noui hominis ſunt. Nam iſte vetus homo longè alio ſenſu abſcõdit ſe à facie domini dei, malè de oculis omnia vidẽtis ſentiẽs vt infidelis, & vt impœnitens nõ ſolum iniquitatem ſuam non annunciauit, & nõ ſolum oratio eius dominum deum non præuenit, ſed audita voce eius adhuc latere voluit, imò & preueniente deo redargutus tranſgreſſor, ſeipſum potius defendendo, deum incuſauit. Ergo de tam vitioſa radi- Vitioſa radix.
ce arboris non mirum, vitioſos fructus erupiſſe, malum ſuccum radicis referentes in ſemetipſis, cum declinant cor ſuum in verba malitiæ, ad excuſandas excuſationes in peccatis, vel cum ope- Psal.140.
rantes iniquitatem latibula requirunt, quaſi dei fallere poſſint oculum, verbi gratia, cum iuxta beatum Iob oculus adulteri obſeruat caliginem, dicens: Non me videbit oculus, & operiens vultum ſuum perfodit in tenebris, ſicut in die condixerant ſibi. Sed vbi ſe abſconderunt? In medio (inquit) ligni paradiſi. Hoc impropriè videtur dictum, quia non ait in medio paradiſi, vel in medio lignorum paradiſi, ſed in medio ligni paradiſi. Quod enim medium habet vnum lignum, in quo abſcondi valeant corpora duorum hominum? Abſconſionem ergo hic oportet intelligi nõ tam corporis q̃ animi, quem deus maximè requirit. Quomodo ſecundũ animam abſconderũt ſe in medio ligni? Videlicet amãdo concupiſcẽtiæ vitiũ, quod contraxerant per fructũ ligni. Nam quam diu peccator blandum amat vitium, tamdiu clauſus & abſconditus animus preſſum tenet oris oſtium, & ad deum vocantem non egreditur per ſimplicem confeſſionis occurſum. Vndè Iohan.3.
ipſe dominus: Omnis (inquit) qui male agit, odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius. Hoc verè eſt abſcondi à facie domini dei, non quòd talis effugiat oculos domini, cum ſcriptum ſit: Vultus autem domini ſuper facientes mala, ſed quòd talis non mereatur videre faci- Psal.33.
em domini, eo quòd ſe ab illo, quantum in ipſo eſt, abſcondat. Et rectè quiſque in eo vitio dicitur abſconditus, quo delectatus, per confeſſionis ianuas nuſquam egreditur, cubante cum illo deceptore ſuo diabolo, ſicut ad beatum Iob loquitur dominus, quia ſub vmbra dormit in ſecreto Iob 40.
talami, in locis humentibus. Adam igitur & vxor eius abſconderunt ſe in medio ligni paradiſi, quia videlicet vſurpationem ligni, quod erat in medio paradiſi, maluerunt apud ſe continere, quam domino deo confiteri.

Quomodo deus in paradiſo ad auram poſt meridiem deambulaſſe dicitur. CAP. XIII.

QVid tandem illud ſibi vult, quod interpoſuit ſcriptor, dicens: (Deambulantis in paradiſo ad auram poſt meridiem?) Exilia quidẽ ſecundum maieſtatem dei videntur hæc dicta, quòd tanquam homo poſt curas vel poſt laborem pranſus dormiat, & ſopori ſuo vel quieti ſuæ deputatas habeat horas meridianas, ac deinde poſt ſomnum deambulando graue corpuſculum, recreat, ac dulci releuat aura. Sed ne mireris, nam reuera tũc homini deus nimium dormierat. Si enim Quomodo deus dormiens dicitur.
tunc non dormiſſet is de quo nunc dicitur: Ecce non dormitabit neq; dormiet qui cuſtodit Iſrael, nequaquam tantum malũ accidiſſet, nequaquã tantum damnũ rei familiari, fur diabolus intuliſſet. Igitur quod dictũ eſt, cum audiſſent vocẽ domini dei deambulãtis in paradiſo ad aurã poſt Psal.120.

 meridiem,

CAP.III. meridiem, nõ ſermonis vacui ſuperfluitas, ſed grauiſsima opportuno in tempore querela eſt. Quo exemplo licet nobis cũ Propheta dicere: Exurge, quare obdormis domine? Exurge. Si enim eidem
Pſal.41. Pſalmiſtæ rectè licuit dicere. Et excitatus eſt tanquàm dormiens dominus, tanquam potẽs
Pſal.77. crapulatus à vino, pro eo quòd tardiuſculè ſubuenit, capta quippe fuerat iam arca dei, & ſacerdotes eius in gladio ceciderant, Ofni & Phinees: quanto magis tunc tanquam crapulatus à vino, toto meridie dormiſſe dicendus eſt, quando illo tacente, tantum malum vniuerſo generi huma-
1.Reg.4. no partum eſt. Et notandum, quòd nõ poſt noctem, ſed poſt meridiem dominus deus excitatus deambulaſſe dicitur. Dominus enim lux eſt, & tenebræ in eo non ſunt vllæ. Proinde ſiue cum vigilat, ſiue cum nobis dormit, nunquam noctem, ſed ſemper habet meridiem, quia ſemper lux ipſe eſt. Quid ergo inquis? Culpandúſne eſt deus, quia toto meridie dormiuit, & eo dormiẽte lupus ouem centeſimam tulit? Non vtique, ſed tota culpa illius eſt, quia cuſtodem ſuum dormire permiſit. Nam vt ille nõ dormiat, in arbitrio hominis eſt, qui ſemper illum ne dormitet aut dormiat, inquietare debet. Vndè & per prophetam ſpiritus eius dicit: Qui reminiſcimini domini, ne
Eſaiæ.6. taceatis, & ne detis ſilentium ei. Quomodo nõ dandũ eſt ſilentium ei? Videlicet toto die & tota nocte non tacendo laudare nomen domini. At ille ſcilicet Adam, & vxor eius vterq; pari pertinacia ſilentium tenuit, quia ſicut ſuperius iam dictum eſt, neq; quia formauit, neq; quia in paradiſo deus hominem poſuit, neq; quia ad propagandum genus humanum, vtrunq; ſcilicet maſculum & fœminam coniunxit, vllam gratiarum actionem reddidit, nec vllum piẹ confeſsionis verbum, de ore cuiuſlibet eorũ ſonuit in auribus dei. Itaq; nec eius culpa eſt qui dormiuit, ſed eius qui tam ingratum ſilentium, vt meritò dormire poſsit, ei præbuit. Igitur magnitudinem negligentiæ hominis & iuſtitiæ dei, ſcriptura valenter & propriè ſatis expreſsit, dum dominum deum aſsimilauit homini tã quietè tamq; licẽtioſè in meridie dormienti, vt peracto ſomno, etiã deambulare ad auram & ſpaciari vacet ſibi, nemine interpellante, vel curam afferente alicuius negocij.

Quòd non Adam prior inuocauit deum, ſed deus prior vocauit Adam. CAP. XIIII.

VOcauitq; dominus deus Adam & dixit: Adam vbi es? Dixitq; Adam: Vocem tuam audiui in paradiſo & timui, eo quòd nudus eſſem, & abſcondi me.) Nõ reus & præuaricator Adam, deum prior inuocauit, ſed deus iudex præuaricatorem prior vocauit, cum hoc illi magis expediret, vt præoccuparet faciem eius in confeſsione, & dignam ſatageret ſaltem poſt peccatum ſatiſfactionem offerre. Rectèque dicitur illi, vbi es? quia videlicet mouit pedem ſuum, & in loco ſuo
Iob 7. non eſt. Locus enim hominis deus eſt, extra quem nuſquam benè eſt. Vndè & beatus Iob cum dixiſſet: Sicut conſumitur nubes & pertranſit, ſic qui deſcendit ad inferos nõ aſcendet, nec reuertetur vltra in domum ſuam, continuò ſubiunxit: neq; cognoſcet eum amplius locus eius. Non dixit, neq; cognoſcet amplius locum ſuum, ſed neq; cognoſcet eum (inquit) amplius locus eius, quia profectò poſtquam ſemel dixerit, neſcio vos, neminem damnatorum cognoſcet deus, neminem perditorum requiret amplius. Benè ergo locus ſuus poſt lapſum hominem, locus inquã ſuus, id eſt, deus requirens dicit: Adam vbi es? Sanè qui vltro nolebat agnoſcere, vbinam eſſet, id eſt, quantum in malum decidiſſet, hac ſaltẽ percunctatione dei pulſatus euigilare & videre debuerat vbi eſſet. Hoc enim benignitas quærentis intendebat, vt is qui quærebatur ſeipſum inueniret, & ſciret quid perdidiſſet, quid commeruiſſet. At ille id quod quærebatur non reſpõdit. Dixit enim: Vocem tuã audiui in paradiſo & timui, & abſcondi me. Non dixit: Ecce aſſum. Nec enim deo aderat, aut obedienter adeſſe volebat, qui poſt inobedientiam ſe abſcõderat. Et notandum, quòd culpam ſuam tacuit, quæ cauſa ſibi erat pudendẹ nuditatis, & ita nudum ſe eſſe quæſtus eſt, vt deum potius incuſaret, quòd talem facturam hominis formaſſet. Non enim dixit: vocem tuam audiui in paradiſo & timui, eo quòd præceptum tuum præuaricatus eſſem, ſed timui inquit, eo quòd nudus eſſem. Non ergo factum ſuum, ſed facturam dei in ſemetipſo reprehẽdit. Et q̃ peruerſus hic timor eſt, qui non facti ſui gerere pœnitudinẽ, ſed ſolam pœnæ ſuæ ſe fatetur
Eſaiæ.28. habere confuſionem. Perſeuerat hæc vſq; hodie peruerſitas in filijs Adæ, vt aliqua pœna pro ſuis malefactis affecti, non quod ipſi fecerint, ſed ſemper accuſent quod ſibi à iudicibus ſuis factum ſit, donec penitus atteratur ſpiritus rebellis, & humilietur vulnere intolerabili, ſtultitiam ſuam non agnoſcunt, quemadmodum ſcriptum eſt: & ſola vexatio dabit intellectum auditui. Quinetiam deprehenſi atq; conuicti culpam dum negare nequeunt, proteruè defendunt, vndè & inexcuſabiles ſunt. Nam audi qualiter iſti deprehenſi, culpam defenderunt. Sequitur.

Quòd vterq; ſcilicet Adam & Eua peccatum ſuum defenderit. CAP. XV.

QVi dixit: Quis enim indicauit tibi, quòd nudus eſſes, niſi quia de ligno ex quo præceperam tibi ne comederes, comediſti? Dixitq; Adam: Mulier quam dediſti mihi ſociam, dedit mihi, & comedi. Et dixit dominus deus ad mulierem: quare hoc feciſti? Quẹ reſpondit: Serpens decepit me & comedi.) Quia ſuæ nuditatis (vt ſupra dictum eſt) homo tacuit, idcirco deum loqui, & eandem in homine cauſam arguere oportuit. Eſt autem hæc regula diuinẹ æquitatis, vt homo ſi iuſtifi-

ſi iuſtificari velit, id eſt, ſi ſeipſum accuſet, iuſtus enim in principio accuſator eſt ſui, tunc mitius ac manſuetius agat cum illo miſericordia dei. Si autem homine tardante, priorem deum oporteat loqui, & narrare quid homo fecerit, tunc diſtrictius arguat atq; corripiat, non in manſuetudine atq; miſericordia, ſed in furore & in ira ſua. Benè ergo non ſuauiter dixit: tu enim de ligno, ex quo præceperam tibi ne comederes, comediſti: ſed acriter inuectus eſt, iudiciario more interrogans, reumque diſsimulantem aſpera quæſtione pulſans. Quis enim indicauit tibi quòd nudus eſſes, niſi quod de ligno, ex quo pręceperam tibi ne comederes, comediſti? Ac ſi diceret Hęc ipſa ſcientia qua nudum te eſſe perſpexiſti, culpa eſt, quia rapina eſt. Vndè enim tales tibi aperti ſunt oculi, quos & concupiſcentia commoueret, & cõſcientia reuerberaret, atq; ita ferre nõ poſſent vt nudus incederes? Vndè inquàm hunc viſum accepiſti, quo indice tuam nuditatem inueniſti, niſi quod ex eo ligno de quo præceperam tibi ne comederes, comediſti, & hanc mercedem iniquitatis quam oportuit, in temetipſo recepiſti, vt confuſionem tuam concupiſcas, & ex cõcupiſcentia tua confundaris? Quid ad hęc ille? Mulier (inquit) quam dediſti mihi ſociam, dedit mihi & comedi. Antequam diceret comedi, ſcutum defenſionis arripuit dicens: mulier dedit mihi, ſtatim interponendo, quam dediſti mihi ſociam, procaciter deum percuſsit linguę acumine. Vtinam qui peccauerat, & peccatum ſuum à dei annunciatione redargutum & cognitum nouerat, ſaltem hoc ſolum diceret: comedi, & magni debitor commiſsi, magni reus peccati procidẽs rogaret eum dicens: patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. Sed (vt iam dictum eſt) ſcutum defenſionis prætulit, dicens: Mulier dedit mihi, quaſi firmitatis aut rationis haberet aliquid hæc defenſio, & non potius accuſatio eſſet quàm excuſatio, quod ſe mulieris datũ, fatebatur dei prætuliſſe imperio. Ita ſale rationis infatuato, in deum quoq; culpã retorquere voluit, pro eo quòd mulierem ſociam dediſſet ſibi. Et non dixit: Mulier quam dediſti adiutorium mihi, cum dixerit deus, Faciamus ei adiutorium ſimile ſui, ſed vt totus erat in felle amaritudinis, dulciora nomina vel verba fugiens, pro eo vt diceret, quam feciſti adiutorium mihi, quam dediſti mihi ſociam inquit. Eadem pertinacia mulier non abſolute dicit: comedi, ſed ſcutum prætendens ad excuſandas excuſationes in peccatis, ſerpens, inquit, decepit me, & comedi. Quaſi verò dominus deus requiſiſſet quis perſuaſerit, & non potius quare hoc fecerit: ſciens vtiq; quod ſacrilega mẽte hoc feciſſet, credendo ſerpenti, in eo quod ait: & eritis ſicut dij. Dicendo nanque quare hoc feciſti? mulierem ad conſcientiam vocare voluit, vt recogitaret & diceret, quid feci? At illa intelligere nolens, reſpondit alia pro alijs. Non enim dixit, quia decepta ſpe huiuſmodi ſic feci, ſed ſerpens decepit me, & comedi. Prou. 18. Matt. 18.

De quatuor peccati eiuſdem incrementis. CAP. XVI.

INterea reos circumuolando laborabat miſericordia, ſed vndiq; obtruſa reſiſtit, aditumq; illi denegat vitiata creatura. Quarto nanq; peccati incremento fit, vt nullus veniæ locus ſit, ſcilicet cum cogitationi opus, operi conſuetudo, & conſuetudini adijcitur defenſio. Vndè & nunc per prophetam Amos idem dominus dicit: Super tribus ſceleribus Damaſci, & ſuper quatuor non conuertam eum, &c. Videlicet ſub nominibus Damaſci, Gazæ, & Tyri, cæterarumq; gentium cuilibet peccatori tertio peccãti, deum indulgentiam dare poſſe ſignificat, quem quarto peccantibus, nec penitentiam, nec indulgentiam eſſe daturum enunciat. Quæ peccati quatuor incrementa beatus Iob myſticè deplorans in iſtis primis hominibus adimpleta dicit ex perſona generis humani. Quare non in vulua mortuus ſum? Egreſſus ex vtero non ſtatim perij? Cur exceptus genibus? Cur lactatus vberibus? Nunc enim dormiens ſilerem, &c. Peccatum nanq; primorum hominum, antequam pareret in effectu operis, id eſt, in præſumptione vetitæ arboris, latebat in ſecreto animi ſuperbientis, & deo ingrati, quemadmodũ puer antequam naſcatur in mundum, coaleſcit intra tumentem matris vterum: niſi enim intus prius tumuiſſet, ſicut alio iam loco iam dictum eſt, foris tentati tam facile non ceſsiſſent. Item, quomodo infans editus excipitur genibus & colligatur, & deinde vt duret blandis nutriculæ lactatur vberibus, ſic ijdem peccatores peccatum ſuum, & eandem carnis ſuæ pœnam pro qua nuditatem ſuam erubeſcebant, amplexati ſunt, libidine oblectati, & deinde redarguti à deo, ſibimetipſis blandientes, factum ſuum defendere auſi ſunt. Itaq; repulſa venia, iuſtè tandem ſuper illos datur ſententia, & primò in ipſum peccati principem, à quo totius mali initium emanauit. Nam ſequitur. Quatuor incrementa peccati. Amos. 1. Iob. 3.

De inimicitijs inter mulierem & ſerpentem poſitis, & quòd de peccato ſerpentis deus non quæſierit, dicendo: quare hæc feciſti? CAP. XVII.

ET ait dominus deus ad ſerpentem: Quia hoc feciſti, maledictus eris inter omnia animantia & beſtias terræ.) Ab homine, cui cum iratus eſt, miſericordiæ recordari habet, dominus deus requiſiuit, & cum eo de facto ratiocinari dignatus eſt: cum ſerpente autem ſibi eiuſmodi nulla ratio eſt. Scriptum eſt enim, quia ſecundum multitudinem iræ ſuæ non quæret. Scimus autem quia ſuper antiquum ſerpentem diabolum, ira dei multa & interminabilis eſt. Ille verò ſerpens per quem ille draco locutus eſt, id eſt, terrenum animal, nullã omnino rationem deo redditurus Pſal. 9.

 eſt, quip-

CAP.III. eſt,quippe qui creatura irrationalis eſt.Igitur benè abſq; requiſitione cauſæ vel facti,ſententiam ſuper ſerpentem iudex deus edicit,quã & in vtrunq; ſerpentem clara & aperta enunciatione ſpargit ſic:Quia hoc feciſti,maledictus es inter omnia animantia & beſtias terrę Inimicitiam ponam inter te & mulierem,&c.Non imprecantis animo dixit,maledictus ſis, ſed enunciatiua deſignatione maledictus es inquit.Hoc nẽpe more domini obſeruandũ eſt, quòd is qui omnia fecit valde bona,nullam corrumpit creaturam maledictione à ſemetipſo effuſa. Cum igitur ad ſerpentẽ dicit,maledictus es inter omnia animantia & beſtias terræ,malum eius meritum iudiciaria ęquitate,tali ſententia denunciat,Odibile nanq; illud genus animantis factum eſſe denunciat, ſuper cuncta animantia & beſtias terræ, ex eo quòd miniſter diabolo extitit ad perditionem eius, qui ita eſt factus,vt præeſſe debeat cunctis animantibus & beſtijs terræ. Non enim idcirco ſerpens malitioſus & venenatus eſt,quia dixit deus: maledictus es,ſed quia diabolo polluente, omnino odibilis factus fuerat, idcirco ſic à domino deo pronunciatum eſt. Dicit enim Pythagoras, de medulla hominis mortui, quæ in ſpina eſt, ſerpentem creari, quod & alius quidam in libro ſuo commemorat,dicens:Sunt qui cum clauſo putrefacta eſt ſpina ſepulchro,Mutari credant humanas angue medullas.Quod ſi creditur, meritò euenit,vt ſicut per ſerpentem mors hominis,ita & hominis morte ſerpens naſcatur.Fertur autem, quod nudum hominem nõ ſit auſus contingere.

Vndè generantur ſerpentes.

Quomodo dictum ſit, ſuper pectus tuum gradieris. CAP. XVIII.

SEd quid ſibi vult quod ſequitur,& dicit:(Super pectus tuum gradieris?)Nunquid antequam diabolus per os eius locutus fuiſſet, pedibus aut cruribus ambulabat pectore à terra ſublato, & poſtea pedibus ademptis ſuper pectus ſuum gradi cœpit, ſquamis ſuis & coſtis pro pedibus & cruribus vtens,& preſſo repens inceſſu?Nonne & antequam hominem feciſſet deus dixit: producat terra iumenta & reptilia & beſtias in genere ſuo? Quomodo ergo nunc pro pœna infertur,quod à natura illum prius habuiſſe negare non poſſumus?Igitur ſub nomine ſerpentis quem inuaſit diabolus, ipſe percutitur, & qui per ſuperbiam ſuam ſimilem ſe altiſsimo fore putauit,propter malitiam ſuam infimæ creaturæ, quam ipſe vitiauit, iudicatur fieri pœnaliter ſimilis.Super pectus tuum gradieris,inquit,tanquam diceret:Sicut hoc reptile cuius calliditate abuſus es,ſuper pectus ſuum graditur,& ſeipſum in terram premit: ſic tu diabole, cum ſis rationalis ſpiritus, rationale tuum ſemper graui fatuitate onerabis, & quocunq; te verteris ſemper intentionem tuã deorſum conferes,& factis premes contrarijs.Verbi gratia:Inuidendo euacuaſti meritum hominis,ſed hoc facto gratię dei locum aperuiſti,cui amplius inuidebis,dum homo ſeipſo tanto fit altior, quanto gratia dei,cuiuſcunq; creaturæ meritis eſt maior. Ab hinc vſq; in finem, dum deo volens aduerſaris, deo nolens cooperaris, & ita circulum habens in naribus tuis ſuper pectus tuum gradieris,quia miro modo & mala intendis & bona facis, dum perſequẽdo hoc ipſum quod vt deſtruas perſequeris,dum quaſi malleolus aurum dei nequiter affligis, & affligen-
Iob.40. do ad gloriam extendis (Interea terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ.)Terram inquam comedes & non cœlum,id eſt,non quorum conuerſatio in cœlis eſt, ſed terrena ſapiunt, illi cibus tuus erunt.Malus operarius,& nequam ſeruus, deo tamen vtilis,fatigationem iracundiæ tuę talium deuoratione conſolaberis.

Item de eo quod dictum eſt: inimicitias ponam inter te & mulierem. CAP. XIX.

INimicitias ponam inter te & mulierem, & ſemen tuum & ſemen illius. Ipſa conteret caput tuum,& tu inſidiaberis calcaneo eius.) Hoc à fraudibus inimicitiæ differũt, quòd fraudes pacatam ſermonis vel cuius libet rei prætendunt ſuperficiem. Inimicitiæ verò manifeſtam contrarietatis habent intentionem. Conſtat autẽ,quod ſubdolus diabolus in ſerpente mulieri non tanquam armatus aduerſarius occurrit, ſed tanquam fidus conſiliarius lateri eius in via ſeſe adiunxit.Cum igitur dicit deus ponam inimicitias inter te & mulierem, profectò magnum gratiæ ſuæ opus promittit,quòd victorem diabolum qui vicerat fraude,victa nunc mulier vincere quando que debeat fortitudine.Porrò,hæ inimicitiæ non per ipſam mulierem,ſed per ſemen illius exercendæ,& vſq; ad victoriam perducendæ ſunt. Proinde cum dixiſſet, inimicitias ponam inter te & mulierem,continuò ſubiunxit,& ſemen tuum & ſemen illius. Quo enim de ſemine hęc dicuntur,niſi de vno qui eſt Chriſtus?Ipſe nanq; ſolus ita ſemen mulieris eſt, vt nõ etiam viri ſemẽ ſit, quare recta additio eſt,cum dictum ſit à domino deo, inimicitias ponam inter te & mulierem,& ſemen illius,ſubauditur Chriſtus. Nam hic planè cum illo antiquo ſerpente fortiter ſeſe exercuit,nec vnquam illi in aliquo conſentaneus fuit. Vndè & liberior atq; expeditior fuit, accinctus gladio ſuper fœmur ſuum potentiſsimus,ſpecioſus & pulcher,intendit proſperè,proceſsit,& re-
Pſal.44. gnauit,hoſtemq; publicum ante pedes ſuos productum cõtriuit & vulnerauit, iuxta Pſalmiſtam dicentem: Tu humiliaſti ſicut vulneratum ſuperbum in virtute brachij tui. Tunc adimpletum
Pſal.88. eſt mulieri,in iſto ſemine ſuo,quod hic fuerat prædictum,ipſa cõteret caput tuum. Vndè in alio
Pſal.73. pſalmo propheta dicit:Tu contribulaſti capita draconum in aquis,tu cõfregiſti capita draconis.

Quis omnium noſtrum,quicunq; viri pariter ac mulieris commixtum ſemen ſumus, inimicitias
cũ iſto deceptore integras ſe habere gloriabit? Nonne omnes dei potius inimici fuimus,niſi quia
per hoc vnicũ vnius mulieris ſemen reconciliati ſumus? Ergo ſecundũ illius quidẽ gratiam,nunc
filij vel amici dei ſumus,& cum illo dracone inimicitias habemus, ſecundum noſipſos autem,vel
ſecundum primos parentes noſtros ſocij & conſentanei rebellionis eius fuimus, & necdum per-
fecta fide,adulterinas eius blanditias reſpuimus. Nam quoties ad aliquod peccatum pertrahi-
mur,ille primùm nobis capite blanditur,deinde nos ventre oblectat,tandemq; cauda ligat,quia
videlicet tribus modis omnis eius tentatio perficitur, ſuggeſtione, delectatione,conſenſu.Inter
hęc proculdubio nequaquam veras contra illũ inimicitias habemus. Certiſsimè igitur hic illius
ſemẽ mulieris promittitur,quod eſt Chriſtus, per quod ſexus idem qui deceptus eſt, deceptoris
caput omne contriuit,quando ad deſtructionem peccati beata virgo ſine peccato, nouum hunc
& cœleſtem hominem mundo ędidit. Et tu(inquit)inſidiaberis calcaneo eius,id eſt,ingeres te in
extremis vitæ illius,inſidiaberis inquit,ſed non etiam mordere poteris. Hoc planè licet ſubaudi-
ri,quod verbis alijs idem filius mulieris euidenter aſtruit,dum mox ducendus ad paſsionem,di- Iohan.14.
cit: Venit enim princeps mundi huius,& in me non habet quicquam.

Item de eo quod dictum eſt, ipſa conteret caput tuum, & tu in. &c. CAP. XX.

PRæterea inter mulierem & ſemen eius, & hoc genus animantis, per quod mulier ſeducta eſt,
grandes inimicitiæ poſitæ ſunt. Vtrinq; non tam rationis iudiciũ quam ſenſus naturalis per-
petuum ſeruat odium. Hæc enim etſi non ſemper actu, ſemper tamen poteſtate quadam conte-
rit caput illius: ille autem, vtpote humi depreſſus & non arduus,calcaneo huius inſidiatur. Nam
ſi nuda mulieris planta dentem ſerpentis præuenerit,& viuaciſsimũ caput eius vel leuiter preſſe-
rit,ſtatim totum cum capite corpus repentè interit,ita vt nullus omnino motus, nullus ſenſus in
aliqua parte reſiduus ſit,quod nec malleis aut vectibus certè,nec gladijs concidentibus, cito aut
leuiter effici poteſt. Siquidem exciſum caput,cũ tribus aut duobus digitulis, viuere & abire per-
hibetur. Hoc quoq; quod prædictum eſt,ita eſſe ipſorum qui per induſtriam explorauerunt,fi-
da relatione comperimus. Vndè & fertur, quòd nudum corpus eius contingere non auſus ſit. Morſus
Econtra, ille quamlibet exiguus ſit, ſi vel extremæ plantæ dentulum infixerit, occidit. Morſu ſerpentis
nanq; infuſa peſtis per venas vegetatione corporis aucta diſcurrit,animamq; eximit. Adeò gra- exitialis.
ues inter vtranque naturam inimicitiæ poſitæ ſunt, antiqui mali ſuper nouum exhibentes moni-
mentum. Mox vt venenum morſu iniectum ſanguinem hominis tetigerit, paulatim ſerpit & ini-
micum ſuæ naturæ animal interficit. Vndè ſic ait quidam: Noxia ſerpentum eſt admixto ſangui- Luca.lib.9.
ne peſtis, Morſu virus habent,& fatum in dente minantur. Omne enim venenum frigidum eſt,& Pharſ.
idcirco anima quæ ignea eſt,fugit venenum frigidum. Serpentum verò quot genera,tot venena:
quot ſpecies,tot pernities: quot colores,tot habẽtur & dolores. Maledictum quippe animal eſt,
ex quo diabolo ad miniſterium mortis propria calliditate ſuffragatum eſt, & exinde homini na-
turaliter inimicum eſt. Sed quid mirum, hoc malum à deo permitti homini, cum & ipſe homo Veneno
ad interfectionem proximi,ſerpẽtum ſeſe armet venenis,& quod non habet natura virus,acqui- abutuntur
rat peruicatia,comparet pecunia? Hoc enim auctor idem qui ſupra tali execratione declamat. homines.
Sed quis erit lucri nobis pudor? inde petuntur Huc Lybicæ mortes, effecimus aſpida mercem.
Proinde quia homines ipſi quodammodo ſerpentes fiunt, dum non tantum ſpiritualiter vene- Luca.lib.9.
num aſpidum ſub labijs eorum,ſed realiter quoq; venenum aſpidum in ſiltarcijs eorum patian- Pharſ.
tur,& ipſi nec murmurent,quod venenantur,& intereunt tot homines peſtibus ſerpentum.

De tribus in mulierem quaſi verberibus ſententiæ dei. CAP. XXI.

MVlieri quoque dixit: Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos,in dolore paries filios
tuos,& ſub viri poteſtate eris,& ipſe dominabitur tui.) Hæc tria diuinæ ſententiæ verbera
nimium notis ærumnis,ſexum fœmineum indeſinenter cruciant. Nouiſsima tandem ſuper hæc
peccati eius pœna mors eſt. Verùm hoc illi malum cum viro commune eſt. Quare(inquis)muli-
er,præter hoc,in ſexu proprio triplicem pœnam habet? Videlicet quia peccati quantitas in mu-
liere triplo maior,quam in viro eſt: primo,quia credendo ſerpẽti plus quam deo ſeducta eſt. Se-
cundo quia pulchritudinem & ſuauitatem ligni delectabiliter concupiuit: tertio, quia non con-
tenta tranſgreſsione propria,poſtq comedit,viro quoq; dedit. De quo notandum,quia cum re-
quireretur à deo dicente: quare hoc feciſti? id eſt,quare viro tuo dediſti,non habens quid ſaltem
vanæ defenſionis obtenderet,aliud pro alio reſpondit,dicens: ſerpens decepit me,& comedi. Ita
que triplici peccato,triplex quoque vindicta præter communem ſibi cum viro mortem reddita
eſt. Nam quia ſerpenti credidit,dicenti: eritis ſicut dij,iuſtè ipſa contra hoc, quod deus viuorum
& non mortuorum deus eſt,non viuorum,ſed mortuorum mater eſſe meruit, dicente deo: mul-
tiplicabo conceptus tuos. Omnis enim conceptus eius anima & corpore in peccato ipſius mori-
untur,& nemo illorum deo viuit, niſi viuificentur in Chriſto. Item, quia vidit quòd bonũ eſſet
lignum ad veſcendum & pulchrum oculis,aſpectuq; delectabile,pro illo viſus ſui delectamento

contrarium

CAP. II. contrarius hic redditur vteri dolor,nam in dolore,inquit,paries filios tuos.Tertiò quia viro ſuo dedit,& eum ad comedendum illexit,importunitate muliebri,idcirco ſub viri poteſtate(inquit) eris,& ipſe dominabitur tui.Ita pro ſeductione,vir enim(inquit Apoſtolus)non eſt ſeductus,ſed mulier,pro ſeductione inquam, quia ſeducta eſt,conceptuum multiplicitas, pro gulæ oblectamento vteri dolor,pro temerario imperio ſeruitus illa pœna ei reddita eſt. De ſubiectione viri qua mulier ei ſubiecta eſt,& dominatione eiuſdem,qua mulieri dominatur,iam ſuperius dictum eſt.Sed adhuc rectè quæri poteſt:quid illud ſit,mulierem viri ſub poteſtate eſſe,& virum mulieris dominum eſſe,quoniam vtrunq; dixit:& ſub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui? Ad hoc reſpondendũ valentioris eſſe dominationis, mulierem ſub domino, quam ſub poteſtate viri eſſe.Nam & ſecundum Romanas leges,ſub viri poteſtate eſt mulier,antequam in manũ viri conueniat,ſub poteſtate inquam viri,veruntamen non tanquam domini, ſed tanquam tutoris, ita vt ſine auctoritate eius teſtamentum illi facere non liceat.Quæ autem in manu viri conuenit,multo magis quamdiu vixerit vir,teſtamentum illi ſine viro facere non licebit, vndè & capite diminuta dicitur mulier,quæ in manum viri cõuenit.Adeò apud gentiles quoq;,qui hanc ſcripturam non legerant,vel huius veri dei præcepta non obſeruabant,hæc lex naturaliter valuit,quam dominus naturę impoſuit,dicens mulieri:& ſub viri poteſtate eris,& ipſe dominabitur tui. Quædã tamen barbaræ nationes, ſicut cætera, ita & hunc naturæ ordinem confuderunt, vt mulier ſine capite,id eſt,ſine viro ſuo,ſuper viros ageret poteſtatem & dominium. Vndè & apud Romanum deſenſorem,mulier cauſam ſuam tuetur, ſicut inter alia dicendo: Non vrbes prima tenebo

Luca. libro 10. Fœmina Niliacas, nullo diſcrimine ſexus, Reginam ſcit ferre Pharos. Verùm hoc non tam ius aut lex,quàm vſurpatio dicenda eſt. Rectè ergo non tantum dixit: ſub viri poteſtate eris, nam & puerulus maſculus ſub viri,id eſt,tutoris poteſtate eſt,ſed addidit:& ipſe dominabitur tui,ſcilicet vt nunquam mulier libera ſit,de ſubiugo viri,ſed eius,tam ętas quàm conditio primum ſub poteſtate viri tutoris,& deinde cum in manũ viri per legitimas coniugij tabulas venerit,ſub dominio viri ſit. Verùm caſtis & fidelibus mulieribus hanc tertiam pœnam beneuolentia nullam aut leuiſsimam efficit.Et non ſolum non obeſt,ſed etiam laudi eſt. Propter quod & Petrus apo-

1. Petr. 3. ſtolus mulieres ad ſubiectionem ſpontaneam cohortans dicit: Similiter & mulieres ſubditæ ſint viris ſuis.Sic enim aliquando & ſanctæ mulieres ſperantes in deo ornabant ſe proprijs viris, ſicut Sara obediebat Abrahæ,dominum eum vocans,&c.His ita dictis adhuc de multiplicatione conceptuum aliqua dicenda ſunt.

Item de eo quod dictum eſt, multiplicabo ærumnas tuas & conceptus tuos. CAP. XXII.

MVltiplicabo(inquit)ærumnas & conceptus tuos, ſubauditur, ſuper numerum. Nam & electorum quidem numerus multiplex eſt, ſed eorum multiplicatio tota ex benedictione eſt dei dicentis,vt ſupra iam dictum eſt:creſcite & multiplicamini,& replete terram,&c.Hæc autem multiplicatio non benedictionis,ſed damnationis eſt:non gratię,ſed irę:non clementiæ,ſed vin-

Ærumnæ mulie. um. dictæ. Vndè & non ait tantum:multiplicabo conceptus tuos,ſed multiplicabo (inquit) ærumnas tuas & conceptus tuos.Mulier quippe quanto fœcundior,tanto ęrumnoſior.Poſt ſingulos conceptus dolor cruciat per ſingulos partus,ſuus eam ſanguis fatigat, quippe quæ & cum ſana videtur,menſtruis fluoribus laborat. Mulier nanq; vnum & ſolum eſt menſtruum animal. Quanta putas hæc ira,quanta eſt vindicta, concipi vel naſci tot homines,qui numerum excedant, qui ad dominum vel vitam æternam non pertineant, quibus proinde melius erat ſi nati non fuiſſent? Nempe ſi incorrupta naturæ noſtræ terra permanſiſſet,ſi non dei benedictionibus peſtem maledicti ſerpentis ſuperinduxiſſet, ſolas bonas arbores, id eſt, ſolos bonos germinaſſet homines,& nullum agreſtium lignorum,quæ ad hoc nata ſunt,vt excidantur & in ignem mittantur,quia fructum non ferunt,ſucci eius abundantia produxiſſet.Hæc fortis atq; terribilis nimis, & timenda magis quàm diſcutienda diuini iudicij ſeueritas eſt.

Item de multiplicitate conceptuum, & quòd inde fuerit, vt Rebecca quoq; conciperet Eſau & Iacob. CAP. XXIII.

NImium pij homines & inſulſa pietate hanc ipſam dei ſeueritatem reprehendentes, mallent non naſci, & omnino non eſſe homines, qui ſic malè nati ſunt, vt ſint diuinæ benedictionis exortes. Hi ergo quare generant? Quare ipſi vel parentes ipſorum magis in carne ſua, quàm in benedictione dei ſeminant,dum magis pro explenda libidine, quàm pro multiplicanda domi ni dei familia opus generationis perpetrant? Nempe ſicut iam longè ſuperius dictum eſt, ex mentis ſuperbia profecta eſt carnis incontinentia, & ex carnis incontinentia pullulat conceptuum multiplicitas. Sed dicit quis: Nunquid non in ſanctis & continentibus hominibus inuenitur

Gene. 25. progenies ab ipſis educta ſuper numerum? Nonne (verbi gratia) Rebecca ex vno concubitu habens Iſaac patris noſtri,alterum electum, alterum reprobum edidit, ſicut ſcriptum eſt: Iacob

Malac. 1. dilexi,Eſau autẽ odio habui? Ad hæc inquam? Nonne omnes & quæ ſanctæ dicuntur mulieres,

præter

præter vnicam filij dei genitricem, in iniquitatibus, & in peccatis conceperunt vel concipiunt? Non derogatur quicquam hic beatis matribus ſanctorum, quæ magna fide beatam progeniem, de qua deus & homo Chriſtus natus eſt ædificauerunt. Veruntamen ſicut in dolore pepererunt filios ſuos, ſic & in iniquitate non ſolum originali, verumetiam in propriꝫ libidinis peccato conceperunt. Peperiſſe autem & hanc ipſam Rebeccam in magno dolore, ipſa ſcriptura teſtatur, dicens: Deprecatus eſt Iſaac dominum pro vxore ſua, eo quod eſſet ſterilis. Qui exaudiuit eum, (Rebecca. Gene. 25.) deditque conceptum Rebeccæ, ſed collidebantur in vtero eius paruuli. Quæ ait: Si ſic mihi futurum erat, quid neceſſe fuit concipere? Itaq; nec ſine peccato libidinis concepit, quę in tanto dolore peperit, vt penè non concepiſſe maluerit. Quod ne de hac admodum iuuencula dubium adhuc eſſe putes, dicit ipſa quę prima noſtræ fidei mater eſt, Sara iam anus, cui prę ſenectute muliebria, id eſt, menſtrua fieri iam deſierant. Poſtquam conſenui, & dominus meus vetulus eſt, voluptati operam dabo? (Sara. Gene. 18.) Igitur cum reprehendant homines deum, quòd infauſtos mulieris conceptus multiplicet: ſeipſos potius, vel parentes ſuos accuſent, quòd ſuos ipſi concubitus multiplicẽt non gignendæ proli ad honorẽ dei, ſed ſuæ potius ſtudentes libidini. Non enim quia dixit deus: multiplicabo ærumnas tuas & conceptus tuos, idcirco natura mulieris, conceptibus ſuperfluis fluxa facta eſt: ſed quia peccauit mulier, & peccato ſuo vitiata eſt, idcirco prædixit deus, quid illi ex vitio ſuo eſſet prouenturum. Etiam ſi vno ex concubitu habuit Rebecca geminos, Iacob & Eſau, ſicut prædictum eſt, quanquam non incongruè poſsit intelligi ex vno concubitu id eſſe, ac ſi diceretur ex vnius concubitu: non quæſtionibus ventilandum, cur non vtrunq; dilexerit deus, ſed gratiæ illi agendæ ſunt, quòd duobus vermiculis de vna maſſa peccatrice ſcaturientibus, ſaltem vnum eorum dilectione ſua dignum fecit, quia qui vtrunq; iuſtè relinquere poterat, alterum miſericorditer diligens aſſumpſit, alterum iuſtè odio habens reliquit. Sed iam de (Supra 2. cap. 17.) huiuſmodi alibi dictum eſt, videlicet quòd ineptè quærat quis, cur deus vel illos angelos creauerit, vel homines illos permittat naſci, quos malè acturos vel perituros eſſe nouit.

De ſententia quæ dicta eſt in virum, & quod vile fuerit, hominem poſt laborem reuerti in cinerem propter edomandam eius ſuperbiam. CAP. XXIIII.

ADæ quoq; dixit: Quia audiſti vocem vxoris tuæ, & de ligno ex quo præceperam tibi ne comederes, comediſti: maledicta terra in opere tuo. In laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ. Spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ, in ſudore vultus tui veſceris pane tuo, donec reuertaris in terrã, de qua ſumptus es, quia puluis es & in puluerẽ reuertèris.) Quia audiſti (inquit) vocem vxoris tuæ. Tanquam diceret: Quia mulier quam ego dedi tibi ſociam, dedit tibi, & comediſti: maledicta terra in opere tuo, &c. Huiuſmodi dictio in libro Numerorum legitur hoc modo. Quoniam Amalechites & Chananæus habitant in vallibus, (Num. 14.) cras mouete caſtra, & reuertimini in ſolitudinem per viam maris rubri, & reliqua. Tali occurſione prolata ſententia, manifeſtiſsimam habet iuſtitiam. Nam hoc modo reus ex ore ſuo iudicatur, eademq; reſponſione qua defendi ſe arbitratur, concluſus apud iudicem ſuum tenetur. Quid enim? Nunquid mulier maior erat domino deo? Maledicta ergo terra in opere tuo. Nõ ait maledicta terra in ſemetipſa, quippe quæ cum res ſit inanimata & inſenſibilis, nec benedictione, nec maledictione ſecũdum ſemetipſam digna eſt, vel eius perceptibilis. Sed maledicta, inquit, in opere tuo, id eſt, propter opus tuum quod eſt peccatum tuũ. Vel maledicta in opere tuo, id eſt, laborioſa ſit tibi operatori vel cultori ſuo. Hoc enim ſequens verſiculus patenter innuit, quo exponens quid dixerit, ipſe in laboribus (inquit) comedes ex ea cunctis diebus vitę tuę. Quid enim affert, ſi non laboraueris, ſi non operatus fueris? Vtiq; ſpinas & tribulos germinabit tibi, & cætera talia quæ ſpontè producit, & comedes herbas terræ, id eſt, fœnum quod itidem ſpontè producit iumentis. Itaq; in ſudore vultus tui veſceris pane tuo, id eſt, ſi ſudaueris, ſi arando & ſerendo laboraueris, tunc demum panem tuum, id eſt, tibi neceſſarium dabit. Secundum hebraicam veritatem non ſic dictum eſt, cum operatus fueris terram, nõ dabit fructus ſuos, ſed ſpinas & tribulos germinabit tibi Sed ſic ſe habet ordo literæ. In laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ. Sicq; ſubiunctum eſt, ſpinas & tribulos germinabit tibi, vt ſubaudiri debeat, ſi non laboraueris, ſi non operatus fueris Itaq; in ſudore vultus tui veſceris pane tuo. At ille tuus panis, vitam tibi nequaquam perpetuabit, ſed infirmitatem tuæ mortalitatis aliquandiu ſuſtentabit, donec reuertaris in terram de qua ſumptus es, quia puluis es & in puluerem reuerteris. Ecce vltima percuſsio mors carnis eſt. Saltem hæc plaga ſuperbiam cineris domare, & redigendas in lutum ceruices, quãdoq; flectere habebat. Iam antea quidem miſer homo verè mortuus, quia deo mortuus erat, ſcilicet morte peccati, quæ animam à deo ſeparat. Dixit enim deus, quia in quocunque die comederis ex eo, morte morieris. At ille recenti petulantia carnis delibutus, eius mortis amaritudinem non ſentiebat: quemadmodum & nos hodie, cum tam multos quotidie carne quoq; morientes videamus, laſciuiente adhuc ſanguine iocamur & ridemus, iamq; gaudijs æternis priuati, & mox temporalibus quoq; priuandi, tamen læti ſumus. Quid ſi nunquam carne morituri eſſemus?

CAP. III. eſſemus? Quomodo animę mortem, & futurum in fine ſeculi iudicium, ſurdis auribus prętereire-
mus, qui cras morituri, hodie ſuperbimus? Quid inquam ſi interim, dum viuimus abſq; labori-
bus, & abſq; ſudore vultus ſui omnis homo pane ſuo veſceretur, cum ſemper in ſolicitudine famis
& alternante diuerſarum rerum penuria, præterea nunquam de imminente morte nobis incer-
tis, tamen adhuc ſemetipſam caro noſtra præ ſuperbia neſciat & libidinibus diffluat? Benè ergo
deus bonus, ne malam mortem animæ ſuæ homo neſciret, & ſecurus vſq; ad vltimi iudicij dilu-
Vtile eſt hominem laboribus exercari. culum in ſuis voluptatibus dormiret, morte carnis illum percellit, vt ſaltem eius inſtantis metu
aliquis euigilet. Et interim quia ſaturitas panis & ocium, iſtam quoq; poſſet abolere ſolicitudinē,
voluit illum non ſine laboribus & ſudore vultus ſui veſci pane ſuo, quinetiam fortiter laboran-
tem nonnunquam ſterilibus annis magna ex parte priuari fructu ſuo. Hoc non inutile homini
eſſe, adeò verum eſt, vt gentilium quoq; poeta eximius dicat: Pater ipſe colendi Haud facilem
eſſe viam voluit, primuſque per artem Mouit agros, curis acuens mortalia corda, Nec torpere
Virg. lib. 1. Geor. graui paſſus ſua regna veterno. Inutile teſtatus eſt eſſe regno patris, quem Iouem eſſe dicebat, tor
porem vel otium, quamuis vtpote gentilis prætereat, quòd ex ocio naſcitur peccatum. Qui ta-
men gloriabundus, alio loco, & cuiuſdam infantuli adulatorijs vacans blanditijs, pro magna
Virg. in Bucoli. Aeglo. 4. felicitate ſpontaneas diuitias ſic inter cætera promittit: Molli paulatim flaueſcet campus ariſta,
Incultuſq; rubens pendebit ſentibus vua, Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella, & reliqua.
Sed non mirum de hoc nullius bonę profeſsionis homine ethnico, cum & pleriq; nominis Chri-
ſtiani profeſſores fuerunt, qui non ignorantes ſaturitatem panis & ocium peccatum fuiſſe Sodo-
Ezech. 16. morum, mille annos Chriſto rege futuros eſſe prędicauerunt, dicentes: tunc nobis centupla om-
nium rerum, quas dimiſimus carnaliter eſſe reddenda: non recogitantes, quòd ſi in cæteris dig-
Matt. 19. na ſit retributio, in vxoribus appareat turpitudo, vt qui vnam pro domino dimiſerit, centum re-
cipiat in futuro.

Quòd non iræ, ſed miſerantis fuerit gratiæ, quòd deus mortalem voluit eſſe hominem. CAP. XXV.

IGitur non iratæ iuſtitiæ, ſed miſerantis eſt gratiæ, quòd vitiatum hominem deus mortalem
Matt. 25. eſſe, & interim dum viuit in laboribus pane ſuo veſci voluit, vt videlicet antequam veniat di-
es iudicij, quo cum antiquo peccatore diabolo damnandi ſunt omnes iniqui, reſipiſcant aliqui
laboribus & dolotibus, tandemq; ipſa morte eruditi, quatenus vel ſola vexatio det intellectum
Eſaiæ 28. auditui. Quod gentilium quoq; quidam philoſophus Plotinus ſentiens, & rationabiliter vtilem
eſſe arbitratus hominibus mortalitatem: Tunc pater (inquit) miſericors mortalia illis condebat
corpora. Adeò hoc expedire perſenſit, vt deum in eo miſericordem aſſereret, quòd homines
mortales eſſe voluit. Porrò, illorum qui nec tantis paternæ diſciplinæ verberibus afflicti reſipiſ-
cunt, damnatio iuſta eſt, quia culpa inexcuſabilis eſt. Quid enim vltra faciat deus, vt eos à ma-
lis coerceat? Super quo (inquit) percutiam vos vltra, addentes præuaricationem? Et ſubinde ter-
Eſaiæ 1. ra veſtra deſerta, & ciuitates veſtræ ſuccenſæ igni. Regionem veſtram coram vobis alieni deuo-
rant, & deſolabitur ſicut in vaſtitate hoſtili, &c. Hęc cum per prophetam dicit, profectò illud pa-
tenter innuit, quod & vniuerſum genus humanum & ipſa tandem morte percuſſerit, vt non ſi-
cut immortalis diabolus, adderent præuaricationem, ſed potius ab antiquæ præuaricationis ſu-
perbia, per humilitatem pœnitentiæ refugerent. Ad hoc valet & illud, quòd eiuſdem mortis di-
em vel horam homini incognitam eſſe voluit, vt dum neſcitur quando ſit, quæ ſine dubio futu-
ra eſt, ſemper ſollicitum reddat, ſemperq; ſuſpectum ſuperbire non ſinat. Dixit enim indefinitè,
donec reuertaris in terram de qua ſumptus es, & non dixit vſq; ad tot annos vel tot dies, quibus
tranſactis ſtatim reuertêris in terram de qua ſumptus es. Ita ergo viuere hominem voluit, quaſi
Pſal. 49. altera die iudicandum, & rationem de proprijs factis redditurum. Et vide, quàm terribiliter ho-
minem, qui exiſtimauit iniquè, quòd eſſet deo ſimilis, arguat, & ſtatuat eum contra faciem ſuam,
dicendo: quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Huius ſententiæ percuſſionem adeò natura
ſentit, vt hominibus antiquitus in ſumma afflictione pro maximo doloris inſtrumento capita ci-
Ionæ 3. nere aſpergere ſolenne fuerit. Verùm hæc propriæ conditionis recordatio, tunc vtiliter ſe ape-
2. Re. 13. rit, cum ex ſapienti humilitate procedit, iuxta exemplum patris Abrahæ, dicentis: Loquar ad
Gene. 18. dominum meum cum ſim puluis & cinis. Cum enim hoc humiliter nos recordamur, miſericor-
Pſal. 102. diter & ipſe recordatur, ſicut ſcriptum eſt: Quomodo miſeretur pater filiorum, miſertus eſt do-
minus timentibus ſe, quoniam ipſe cognouit figmentum noſtrum, & recordatus eſt quoniam
puluis ſumus. Sequitur.

De eo quòd vocauit Adam nomen vxoris ſuæ Euam. CAP. XXVI.

ET vocauit Adam nomen vxoris ſuæ Euam, eo quòd mater eſſet cunctorum viuentium.)
Mira narrantis digreſsio. Necdum ſententia terminata eſt tantæ calamitatis, vt vacet hinc di-
uertere ad dicendum nobis, quo nomine reus iam conuictus & pendens ſub iudicis manu, ſuam
vxorem nuncupauit. Narrauerat dixiſſe deum, in ſudore vultus tui veſceris pane tuo, donec
reuertaris

reuertaris in terram, de qua ſumptus es: quia puluis es & in puluerem reuertêris, moxq́; dicturus erat deus: ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt. Quis hic locus erat, vt inſereret, quia appellauit Adam nomen vxoris ſuæ Euam? An fortè non digreſsio, ſed ſic ſe habet ordo rerum, ſicut ipſa narratio? Si ita eſt, imò quia ita eſt, nec enim negligenter, ſed maximè prudẽter hic interpres dei narrationem ſuam proſecutus eſſe credendus eſt, mira peccatoris ſimul & cõtẽptoris ſurditas, & ſuperbæ mentis eius duritia breuiter deprompta eſt. Quid enim inſanius, quã in tali articulo Euam dicere eam, quæ non habet vitam? Eua nanq; transfertur in vitam. Dixerat autem deus, in quocunque die comederis ex eo, morte morieris. Et illa comederat, ac viro ſuo dederat, & dãdo occiderat, & nunc in præſentiarum dicebat, quia puluis es & in puluerem reuerteris, & ſic vtraque morte corporis ſcilicet & animæ iam mortuus & adhuc moriturus erat, tam ipſe quàm vxor ſua. Quid ergo inſanius, quàm in illo talis cauſæ iudicio illam nuncupare Euam, id eſt, vitam, quæ nec ſaltem habebat vitam, dicere matrem cunctorum viuentium eam, quæ potius mater eſt cunctorum morientium? Omnes enim in peccato eius moriuntur, & nemo filiorum eius viuit, niſi qui per vnum hominem Chriſtum viuificantur. Et quidem ſi hoc aliàs dixiſſet, verbi gratia, ſuperius vbi dixit: hæc vocabitur virago, quia de viro ſumpta eſt, ſi (inquam) tunc dixiſſet, hæc vocabitur Eua, quia mater cunctorum viuentium eſt, nullam nobis admirationem feciſſet, quia videlicet & ſecundum ſenſum eius cunctorum viuentium, id eſt, hanc infelicem vitam ingredientium mater eſt. Nunc autem in eo mirabile eſt, quòd vbi mortis corporeæ ſententia ferebatur, iam ſpirituali morte mortuus, illic vxorem ſuam Euam, id eſt, vitam, appellauit. Similiter & hoc notandum, quòd nuſquam ſacra ſcriptura nomen iſtud, quod eſt Eua, commemorat, niſi hoc loco, & paulò infra, cum dicitur, cognouit Adam Euam vxorem ſuam. Ibi ſicut & hic, ſi ritè perſpicias, miranda cordis impœnitentis duritia eſt, mira quoq; carnis innuitur ſuperbia, gloriantis adhuc in ipſa pœna ſua de poſteritate futura. Hoc inter nominis vtriuſq; poſitionem, quæ ſunt, ſcilicet Adam & Eua, diſtare manifeſtum eſt, quia nomen hoc quod eſt Eua, præſumptor homo ſuperbia æſtimatione adinuenit: illud autem, ſcilicet Adam, dominus deus vtriq; ſexui poſuit, ſicut poſt modum ſcriptum eſt, maſculum & fœminam fecit eos, & vocauit nomen eorum Adam in die quo conditi ſunt. Igitur quod cum dixiſſet deus, quia puluis es, & in puluerem reuerteris, continuò ſubiunctum eſt, & vocauit Adam nomen vxoris ſuæ Euam, eo quod mater eſſet cunctorum viuentium, idem eſt ac ſi diceretur. Sicut ſuperius dicente deo, in quocunq; die comederis ex eo, morte morieris, non credidit, ſed comedit, quia mulierem, quæ prior comederat, non ſtatim corporaliter mortuam eſſe vidit: ſic & nunc dicenti, donec reuertaris in terram de qua ſumptus es, quia puluis es & in puluerem reuerteris, adeò non credidit, vt econtrario vocaret nomen vxoris ſuæ Euam, id eſt, vitam, eo quòd mater eſſet cunctorum viuentium.

Differentia nominum Adam & Euæ.

Gene. 5.

De tunicis pelliceis, quas fecit illis deus. CAP. XXVIII.

FEcit quoq; dominus deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos, & ait: Ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt, ſciẽs bonum & malũ.) Et hoc leuiter dictũ, ac penè riſui proximũ videtur, ꝙ dominus deus tunicas pelliceas fecerit Adæ & vxori eius. Nec enim eiuſdẽ dignitatis eſt, detractis mortuis animãtibus pelliculas cõſuere, & tunicas facere, cuius ſunt ea quæ hactenus de domino deo dicta ſunt, verbi gratia, cęlũ ſicut pellem extẽdere, terrã fundare, ſolẽ, lunam, & ſtellas in firmamento ponere, poſtremò ipſorũ animantium, quorũ pelliculæ ſunt, naturas condere. Vndè & nonnulli hoc opificiũ deo aſſcribere in tantũ refugerunt, vt dicerent, tunc primũ corpora illis facta eſſe, & idcirco ꝓ corporibus, tunicas pelliceas eſſe dictas, quia ſicut nũc tunicis veſtiuntur corpora, ſic tunc deus propter peccatum corporibus veſtierit animas. Sed hic error verius omni irriſione dignus, iamdudũ exploſus eſt. Melius ſapere oportet terrena corpora quaſdam quidem eſſe animarũ tunicas, veruntamen ipſa prius eſſe facta quam animas. Sic enim ſupra ſcriptum eſt, quia prius formauit dominus deus hominem de limo terrę, & deinde inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ. Quid ergo inquis? Nunquid dominus deus ſutor aut pellifex erat, & impenſa artis opera tunicas fecit pelliceas? Fecit vtiq; tunicas pelliceas, quia ſic pręſens teſtatur ſcriptura, non tamẽ & cogit nos confiteri, quòd eo modo quẽ rideant, ſed eo modo quem flere debeant omnes tunicati, fecerit illas. Fecit enim i. faciendi neceſsitatem illis impoſuit. Talia quippe tamq́; miſera propter peccatum corpora eſſe voluit, quæ ſine tunicis pelliceis durare nõ poſsint. Et notandum, quòd non qualeſcunq; tunicas, ſed tunicas fecit illis pelliceas. Hoc optimè dictum eſt. Nec enim ſolummodo ob libidinem turpia vel pudenda, ſed etiam ad patientiam frigoris infirma ſunt nuda ſexus vtriuſq; corpora. Benè ergo non tantum tunicas, ſed tunicas pelliceas illis feciſſe dicitur dominus deus, quia iuſtè talia voluit illorum eſſe corpora, quæ non ſolum tegi propter turpitudinem, ſed etiam calefieri opus eſſet propter infirmitatem. Habes itaq; duo miſeriæ ſolatia cum labore & indigentia homini propoſita, victum ſcilicet & veſtitũ. Victũ, vbi paulo antè dixit, in ſudore vultus tui veſceris pane tuo: veſtitum, vbi nunc dictum eſt, fecit quoq; dominus deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos.

Ps.l.101. Origenis error.

CAP. III. *De eo quòd dictum eſt, ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt.* CAP. XXVIII.

ITa demum iam ſpiritualiter homine mortuo, & corporaliter morituro, victus quoq; pariter & veſtitus indigente effecto, idem dominus deus exclamat: Ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt, ſciens bonum & malum. Ecce (quod eſt oſtẽdentis aduerbiũ) cum dicit dominus deus, magnum in præſenti fragorem incutit cunctis aures audiendi habentibus. Quid enim oſtendit? Adam, inquit, quaſi vnus ex nobis factus eſt. In Adam (quod interpretatur terrenus) virum ſimul & mulierem intellige, quia viri pariter & mulieris commune nomen eſt, ſicut iam dictum eſt. Quid eſt, quaſi vnus ex nobis factus eſt? Quaſi deus factus eſt. Eadem enim trinitas hic loquitur, quę & ſuperius locuta eſt pluraliter ad ſemetipſam, dicendo: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Eadem, inquam, trinitas hic oſtendit, qualis Adam vitio ſuo factus ſit, quæ ſupra propoſuerat, qualem illum facere voluerit. Dicit ergo, quaſi vnus ex nobis. Nempe ex tribus perſonis trinitatis, vnus eſt pater, vnus eſt filius, vnus eſt ſpiritus ſanctus. Et hi tres vnum quidẽ ſunt, ſed non vnus. Alius enim eſt pater, alius filius, alius ſpiritus ſanctus. Adam ergo (inquit dominus deus) quaſi vnus ex nobis factus eſt, vt iam non ſimus nos trinitas, ſed quaternitas, quanquam non cum deo deus, ſed contra deum affectauerit eſſe deus. Grauiſſima hæc more domini dei & acerba nimis ironia eſt: Quis enim vel qualis Adam? Adã in anima iam mortuus, & corpore quoq; in breui moriturus, indigens victu & neceſſario coopertus atque cooperiendus veſtitu. Sed enim quilibet ex nobis, ſiue pater, ſiue filius, ſiue ſpiritus ſanctus, neq; mortuus eſt, neq; morietur, neque propter famem victu, neque propter turpitudinem aut frigus indiget veſtitu. Ergo non verè, ſed ironicè dictum aut dicẽdum eſt, quia hic talis quaſi vnus ex nobis factus eſt. Et cur tali ironia irridendus eſt? Videlicet quia ſtulte & ſuperbe fallaciſſimo diabolo credidit, dicenti, & eritis ſicut dij. Ecce quomodo ſicut deus vel quaſi vnus ex nobis factus eſt, quomodo ſciens bonum & malum factus eſt. Non quomodo ipſe ſperauit, ſed ſic factum eſt illud, quomodo deceptor voluit. Non ſic ſcit bonum & malum, quomodo omnia proſpiciens deus, ſed iam expertus bonũ, ſic nunc experitur & malum, quomodo non deus. Hoc modo quaſi affirmatiua enunciatione dictum, grauitate dicentis adiuuante, multò acerbius denegatum eſt, quàm ſi negatiua dictione exclamaſſet, ſic dicendo: Ecce Adam nequaquam vt ſibi promiſſum fuerat, quaſi vnus ex nobis factus eſt. Et quidem ille non ſolum nequaquam ſicut deus, ſed pene factus erat ſicut diabolus, ſed accelerauit & præuenit miſerator dominus deus, ne deo mortuus, ſic immortalis permaneret homo, ſicut diabolus.

De eo quod dictum eſt, videte, ne fortè mittat manum ſuam & ſumat etiam de ligno vitæ. CAPVT XXIX.

NVnc ergo ne forte mittat manum ſuam, & ſumat etiam de ligno vitæ, & comedat & viuat in æternum, emiſit eum dominus deus de paradiſo voluptatis, vt operaretur terram de qua ſumptus eſt.) Ecliptica, id eſt, defectiua locutione pro re & tempore ſcriptor in perſona dei vſus eſt, quem locutionis modum cum grauitas adiuuat pronunciantis, hoc ipſum in quo deficere videtur, valentius exprimit. Vbi enim dixit, nũc ergo ne fortè mittat manum ſuam & ſumat etiam de ligno vitæ, & comedat & viuat in æternum, deficit quidem ſermo, ſed grauiter deficit, & ſubaudiri promptum eſt, emittamus eum de paradiſo voluptatis. Sequitur enim ſcriptor in ſua perſona, vbi dominus deus deficit ſermone, & continuò dicit. Emiſit eum dominus deus de paradiſo voluptatis. Ergo, inquit, quia quaſi vnus ex nobis factus eſt, imò quia ſimilitudinis noſtrę gratia priuatus eſt, quia comedit & mortuus eſt, & exinde aperti ſunt oculi eius, & cognouit quod nudus eſſet, iam nunc illum de hoc paradiſo voluptatis emitti opus eſt, & illi expedit quia talis factus eſt, quem iam ſaturitas & otium non iuuet. Vt quid hoc tantopere agendum eſt? Videlicet ne fortè mittat manũ ſuam & ſumat etiã de ligno vitæ, & comedat, & hoc facto talis, tam miſer factus Adam, viuat in æternum. Quid enim ſi cum talis factus ſit, viuat in æternum? Vtique nil niſi malum æternum, Iam enim miſer factus, ſi æternus quoque ſit, quid niſi miſeriam æternam habebit? Parcamus illi, ne hoc modo malè ſit quaſi vnus ex nobis, ne ſicut quiſque noſtrum æternus eſt: æternus enim pater, æternus filius, ęternus ſpiritus ſanctus, ſic & ille ęternus ſit, & ob hoc veracem ſe eſſe, rideat oculus nequam diaboli, qui dei ſimilitudinem illi repromiſit. Etenim malum quidem illi eſt temporalem eſſe, ſed peſſimum eſſet æternum eſſe. Mala nimis & falſa eſt hęc ſimilitudo dei. Multò melius illi eſt, eſſe omnino diſsimilẽ dei. Quomodo? Videlicet vt quia miſer eſt, ſit etiã temporalis. Hoc eſt eſſe omnino diſsimilem dei, Deus enim & æternus eſt, & felix, & eſt eius æterna fœlicitas, felix æternitas. Horum alterum, id eſt felicitatem perdidit diabolus, æternitatẽ verò non amiſit, & eſt eius æterna infœlicitas, infelix ęternitas. Parcamus, inquam, homini, & quia fœlicitatem perdidit, æternitatem quoque præripiamus infœlici, vt in neutro ſit quaſi vnus ex nobis. Vobis eſt æterna felicitas, felix æternitas, ſit illi temporalis miſeria, vel miſera temporalitas, vt tunc illi cõmodius reformetur æternitas, cum fuerit recuperata felicitas In magna ergo ira magnæ miſericordiæ dominus deus recordatus eſt, in hoc ipſo, quòd lignũ vitæ

non

non conceſsit miſero homini, quippe quem voluit ſic eſſe ſimilem ſibi, vt eſſet vtrobiq; diſsimilis diabolo, id eſt, ne viueret homo æquè vt diabolus, vſq; ad vltimum iudicium, & æquè vt ille abſque temporali morte tranſiret ad æternum incendium. De hoc iam ſuperius diximus, vbi ſecundum eandem miſericordiam dicit, quia puluis es, & in puluerem reuerteris.

Item de eodem ligno vitæ, & quòd Adam neſciuerit eſſe lignum vitæ. CAP. XXX.

NVnc illud notandum, quòd non dixerit ſolùm, ne mittat manum ſuam, ſed ne fortè, inquit, mittat manum ſuam. Planè per hoc liquet, quòd non ſic fuerit illud lignum vitæ, lignum vt eſt herba aliqua ſanitatis medicamentum. Siquidem medicinalis herba fortè ſumpta, non perpetuam confert ſanitatē, ſed ſtudio prouiſa ſeruatur contra fortè redituram infirmitatē. De hoc autem ligno dicit, ne fortè comedat, & viuat in æternum. Ergo nequaquá (vt nonnulli arbitrantur) frequentandum erat neceſſariò lignum, tanquam perpetuandæ vitę tranſitiuũ medicamentum, ſed ſemel hoc ſumpto viueret corpus in æternũ. Nihilominus & per hoc intelligitur, quòd hactenus Adam neſcierit lignum illud, lignum eſſe vitę, dum dicitur, ne fortè. Ille nanq; fortè feciſſe quid, vel inueniſſe dicitur, qui in cōſcientia nō habuit, eſſe in loco vel in re hoc ipſum quod conſequitur: veluti qui terram vertit, ſerere volēs, nec aliud intendens & theſaurũ inuenit. Dixit autem deus, ne forte mittat manum ſuam, tamen certus quòd non ſcienter mitteret, licet quaſi dubitans aut ſollicitus velut homo, ne caſu id eueniret. Igitur nec Adam cognouit, nec ipſe ſerpens diabolus ſciuit, quòd etiam lignum vitę plantaſſet dominus deus in medio paradiſi. Si enim vel ille ſciſſet, nunquam cōſilium ſuæ malignitatis ita dimidiaſſet, ſed ſicut illud lignum temerare perſuaſit, vt miſeros faceret, ſic & iſtud præripere ſuaſiſſet, vt æternaliter miſeros, vel miſerè æternos efficeret. Nec verò ſit mirandum tanquam incredibile, quòd inanimatum & inſenſibile lignum viuacitatis æternæ, fructum potuerit afferre. Nunquid enim non & in hoc paupertatis noſtræ exilio, multa naſcuntur, quæ naturali virtute mortalitatis noſtræ naturam in ſtatum meliuſculum per mutare comprobantur? Nonne circa ea maximè, quæ in terra radicantur, medicina quæ non eſt niſi à deo, verſatur? Vt de cæteris taceam, nonne mandragorarum potenti auxilio ſterilis vterus Rachelis adeò melioratus eſt, vt conciperet & pareret, primumq; Ioſeph, & ſecundum Beniamin, licet cum periculo mortis enixa eſt? Sed & vſque hodie medici pro commendatione artis non fabuloſum, ſed verum illud fuiſſe contendunt, quod in libris gentilium legitur, Aeſculapium medicaminibus herbarum ſuſcitaſſe mortuum, & ob hoc illum eſſe fulminatum, videlicet ne aſſueſcerent homines artem, per quam effugerent vtile ſibi mortis edictum. Cur igitur incredibile videatur cuiquam, in illo paradiſo voluptatis (quod plantauit dominus deus) materiale lignum vitæ eſſe potuiſſe, quod virtute ſua manducantem hominem defenderet à corporali morte, donec emeritus poſt obedientiam, plenus iucunditate cum beatis angelis frueretur diuinæ maieſtatis viſione (Sed iam cœptum proſequamur ordinem. Gene. 30.

Quòd de ſalute Adæ à multis dubitetur, & quòd emiſſus à paradiſo, in Ebron ſepultus eſt. CAP. XXXI.

EMiſit, inquit, eum dominus deus de paradiſo voluptatis, vt operaretur terram, de qua ſumptus eſt. Eiecitq; Adam.) Repetitio, ſententiæ confirmatio eſt. Nam quod dictum fuerat hoc modo, emiſit eum dominus deus, hoc repetitum eſt. dicendo. Eiecitq; Adam. De quo vtrum aliquando per Chriſtum miſericordiam conſecutus ſit, per quem ſaluati & liberati ſumus, hodieq; nonnulli diſſertant, pro eo quia videlicet nuſquam canonica ſcriptura teſtatur, illum egiſſe pœnitentiam. In eo duntaxat qui inſcribitur liber Sapientiæ, de illo ſic ſcriptum eſt. Hæc (ſubauditur ſapientia) illum, qui primus formatus eſt à deo, pater orbis terrarum, cum ſolus eſſet creatus, cuſtodiuit, eduxit illum à delicto ſuo, & dedit illi virtutem continendi omnia. Verùm hæc ſcriptura neq; de canone eſt, neq; de canonica ſcriptura ſumpta eſt ſententia hæc, quomodo cætera quæ de patribus in eodem libro cum laude ſapientiæ commemorantur: Verbi gratia, hæc venditum iuſtum, ſubaudis, Ioſeph non dereliquit, & reliqua. Quod ergo illic dictum eſt, eduxit illum à delicto ſuo, & dedit illi virtutem continendi omnia, maiore libertate paruipenditur, quàm ſuſcipitur, quia quando vel vbi peccatum ſuum agnouerit, aut pœnitentiæ ſatisfactionem attulerit, non oſtenditur. Amplius autem, quod dictum eſt & dedit illi virtutem continendi omnia, nullũ certum ſenſum præſentat, quia profectò præter vnicum hominem Ieſum Chriſtum, nullus eſt homo habens virtutem continendi omnia. Itaq;, quia de illo vetere Adam nihil vſquam boni operis inuenitur, & nouus Adam illi eſt oppoſitus. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita in Chriſto omnes viuificabuntur, ſaluatio eius & à multis liberè negatur, & à nullo ſatis firmiter defenditur. Ne quis tamen temerè definiat, cōſtat & hoc (vt eccleſiaſtica refert hiſtoria) ab Encraticis hæreticis inuentum eſſe, quibus Tatianus auctor extitit. Sanè licet in Adam vir ſimul & mulier intelligantur, & vterque ſit eiectus vel emiſſus, tamen quod dictum eſt, vt operaretur terram de qua ſumptus eſt, melius de ſolo viro accipitur, qui de terra ſumptus eſt, nam mulier de carne vel oſsibus viri ſumpta eſt. Vndè & ipſa natura docet, decere virum vt operaretur

Repetitio. Sap. 10. 1. Cor. 15. Eccle. hiſto. lib. 4. cap. 26.

CAP. IIII. terram,nã mulieri magis congruit, vt erga corpus viri in quolibet opificio ſeruiliter occupetur.
Proinde cum dicitur,vt operaretur terram de qua ſumptus eſt:commode ſubauditur, & mulier
operaretur circa cultum viri,de qua ſumpta eſt. Vbi autem vel in qua parte terrarum hic infelix
operarius habitauerit,non legimus:niſi quòd eum ſepultum eſſe in Hebron ciuitate,XIIII.mili-
Ioſue 14. bus ab Hieroſolymis diſtante,ſacra ſcriptura teſtatur.Sic enim in libro Ioſue ſcriptũ eſt: Nomen
Hebron antea vocabatur Cariatharbe. Adam autem maximus ibi inter Euachin ſitus eſt,&c.
Porrò,Cariatharbe interpretatur ciuitas quatuor, ſic dicta, pro eo quòd tres patriarchæ, Abra-
ham,Iſaac,& Iacob,& ante hos Adam maximus ibi ſiti ſint. Sequitur.

Quis ſit ille gladius collocatus ante paradiſum voluptatis flammeus atq; verſatilis. CAPVT XXXII.

ET collocauit ante paradiſum voluptatis Cherubin,& flammeum gladium atq; verſatilem ad
cuſtodiendam viam ligni vitæ.)Et hic ira grandis,neceſſariæ nobis miſericordiæ ſocietatem
non relinquit. Iræ nanque iuſti dei eſt, quòd ante paradiſum flammeum gladium collocauit:
miſericordiæ verò,quòd eundem gladium verſatilem eſſe voluit.Gladius verſatilis ſententia eſt
diuini iudicij,quæ talis eſt vt poſsit verſari,id eſt,non ſemper eadem diſtrictione claudat homi-
nibus aditum paradiſi.Flammeus autem eſſe dicitur, quia reuera iudicium domini iudiciũ flam-
mæ ignis eſt,iuxta Apoſtolum,dantis vindictam his qui malè egerunt. Porrò Cherubin nomen
2.Theſſ.1. eſt angelicarum fortitudinum.Hæc ante paradiſum eſſe poſita ad cuſtodiendum ligni vitæ adi-
tum,cum legimus,miramur:cum tamen publica fide teneamus,& confiteamur,quòd per ignem
tranſituri,& non niſi per angelorum miniſterium examinati, paradiſum intraturi ſimus.Terribi-
le valde eſt,quod ex hoc loco cum cæteris ſcripturarũ locis collato concipitur,verbi gratia,cum
1.Cor.3. eo quod dicit Apoſtolus:Si quis autem ſuperædificat ſuper fundamẽtum hoc,aurum,argentum,
lapides precioſos,ligna,fœnum,ſtipulam,vniuſcuiuſque opus manifeſtum erit.Dies enim domi-
ni declarabit,quia in igne reuelabitur. Et vniuſcuiuſque opus quale ſit ignis probabit. Si cuius
Purgatorij opus manſerit quod ſuperædificauit,mercedem accipiet.Si cuius opus arſerit,detrimentum pa-
ignis aſſer- tietur:ipſe autem ſaluus erit,ſic tamen quaſi per ignem. Quid enim ex huiuſmodi dictis colligi-
tio. mus,niſi ad hoc flammeum gladium atq; verſatilem ante paradiſum eſſe collocatum, vt quicun-
que deinceps admittendi ſunt,illuc tranſeant per examinatorium ignem? Tanquã diceret: Quia
multiplicandi erant conceptus Euæ,& futura erat confuſa, vel permixta multitudo bonorum &
malorum,nullos autem dominus deus admittere volebat,niſi quos ipſe noſcet ex nomine, & ſic
Pſal.65. diſcuſſos vt dicere poſsint,Quoniam probaſti nos deus, igne nos examinaſti, ſicut examinatur
argentum,&c.Idcirco collocauit ante paradiſum Cherubin & flammeum gladium atq; verſati-
lem.Et rectè angeli,qui in huiuſmodi præſunt, Cherubin, id eſt, plenitudo ſcientiæ vocantur.
Ipſi nanq; iudicandi plenam habent ſcientiam.Sciunt enim quid in libro cuiuſq; noſtrũ ſit ſcri-
ptum,id eſt,benè habent memoriæ traditum,quid boni aut mali geſſerit quiſq; noſtrum.Quo-
tidie ſingulariter legunt,& in nouiſsimo vniuerſaliter recitaturi ſunt libros illos, de quibus in
Daniele ſcriptum eſt:Iudicium ſedit & libri aperti ſunt. Rectè itaq; Cherubin non tam ad lau-
dem ipſorum,quàm ad terrorem noſtrum dicti ſunt, quia noſtra illis occulta publicanda ſunt.
Sciendum autem,quòd tam animabus quam corporibus ignis ille moleſtiſsimus eſt, & inacceſ-
Dan.7. ſibilis cunctis mortalibus.Mortuis autem,id eſt, mortuorum fidelium animabus à tempore do-
minicæ paſsionis exuperabilis eſt, & corporibus quoque illorum in reſurrectione erit peruius.
Porrò ante eandem domini noſtri paſsionem,nulli omnino filiorum Adam peruius fuit, donec
fuſus de corpore eius ſanguis cum aqua ignem illum exuperauit,non quòd ſubſtantiam eiuſdem
ignis extinxerunt:ſed quia illis,qui eum expectauerant,hanc virtutem contulit, vt eis ille noce-
Luc.23. re non poſſet ignis. Secutus eſt confeſtim latro ille venerabilis, quem confeſſum in cruce,conti-
nuò munerat fides ſanguinis Chriſti,contra illum ignem,ne obſiſteret illi. Conſequimur & nos
omnes,fundamentum quod eſt Chriſtus habentes,alij aurum vel argentum, alij lapides precio-
ſos, alij ligna, fœnum, ſtipulam, id eſt, diuerſorum quinque ponderum vel modiorum peccata
portantes.Et ſicut horum alia alijs facilius vel difficilius igni conſumuntur, ita quique noſtrum
pro diuerſitate peccatorum, alij citius, alij tardius purgati, paradiſi fœlicitatem ingredientur,
Hic ignis non ſolum hoc loco,ſed & pleriſq; ſcripturæ locis gladius dicitur, vt illic:In igne enim
domini deuorabitur omnis terra,& in gladio eius omnis caro. Igitur dum dicit ſcriptor iſte di-
uinus.Et collocauit ante paradiſum Cherubin, & flammeum gladium atq; verſatilem ad cuſto-
diendam viam ligni vitæ,breuius quidem ac ſecretius rem attigit,ſcilicet iudiciũ ignis,per quod
tranſituri ſumus,quàm in pleriſq; ſcripturæ locis inuenitur, ſed diligenter intuentibus,terribili-
us enunciauit difficultatem regreſsionis,qua filij benedictionis in hoc exilio generati, per grati-
am dei illuc reuocantur.

Cur non ſolum flammeum gladium, ſed & Cherubin deus collocaſſe dicitur. CAP. XXXIII.

Minus

MInus quam ea quæ dicta ſunt, videtur ſonare illud quod in fine poſitum eſt, ad cuſtodiendam viam ligni vitæ, Hoc idem namque conſtat dici potuiſſe, ſi non eſſet arcendus quiſque ab illo ligno vitę, niſi quamdiu viueret in iſto corpore propter cauſas ſuperius iam dictas: ad hoc profectò ſufficeret flammeus gladius, nec opus eſſet vt Cherubin quoq; ante paradiſum collocarentur. Ille quippe ignis cunctis viuentibus eſt inacceſsibilis, & ante afflatus eius eſt intolerabilis, quam poſsit vllatenus ſciri vbinam paradiſus ſit. Sic enim ab hominibus compertum eſt, qui Luc. l. 10. Phars.
Nilum contra ſequentes, vt caput eius inuenirent, potuerunt bibere calentem, & non potuerunt ad eius peruenire originem. Sic enim Romanus auctor dicit: Illos rubicunda peruſti Zona poli tenuit, Nilum vidêre calentem. Non pertinet hic ad nos, quid tales homines de quinque Zonis cœli dicant, quia de ſcripturis veritatis non habent fundamentum, cum ſint opiniones vel coniecturæ ſecularium, ſed hoc cum illorum confeſsione, certum comprobamus, quòd propter intolerabilem ignis vaporem nemo mortalium potuit vnquam Nili fluminis conſequi fontem, cuius conſtat ſecundũ hanc ſcripturam ex paradiſo manare originem. Ergo (ſicut iam dictum eſt) etiam ſi non Cherubin ante paradiſum collocarentur, ſuffeciſſet ad abigendos homines flãmeus gladius. Quòd ſi obijcitur ad hæc, Enoch & Heliam adhuc viuentes in paradiſum eſſe tranſla- 4. Reg. 2.
tos. Dicimus potuiſſe quidem dominũ deum transferre illos illæſos per ignem iam dictũ, quippe qui transferendo Heliam per currum leuauit igneum, verum hoc nuſquam ſcriptura dat intelligi, quod illos tulerit in ipſum paradiſum, vbi comederent de ligno vitæ, & viuerent in æternum, ſed ita ſublati ſunt, vt in ſecreta quadam regione terræ ducerentur, vbi in magna carnis & ſpiritus quiete viuerent, quouſq; ad finem mundi redeant & mortis debitum ſoluant. Igitur non ſolam repulſam hominum, quod ſolum litera videtur ſonare, dicendo ad cuſtodiendum viam ligni vitæ, ſed iudicia quoq; de admittendis & nõ admittendis, rationabili diſcretione facienda, ſignificat ipſum nomen cuſtodiæ, ob quam non ſolus flammeus gladius, ſed Cherubin quoque dicitur excubare. Verùm de hoc iam ſuperius dictũ eſt. Aliqui doctorũ ita diſtinguunt, vt flam- Quibus angelis pœnalis eſt ignis, Matt. 25.
meum gladium, id eſt, murum igneum in circuitu paradiſi propter homines, angelorum verò cuſtodiam propter malignos ſpiritus poſitam eſſe intelligant. His ita duntaxat aſſentimur, vt ſpiritibus quoq; malignis ignem corporeum pœnalem eſſe non negemus. Ignis nanq; ęternus iuxta euangelicam veritatem paratus eſt diabolo & angelis eius. Sanctis autem angelis nõ nocet ignis, quippe quos impaſsibiles iuſtitia fecit, ſed nec animabus iuſtis, quas (vt ſupra dictum eſt) mundauit & muniuit fides ſanguinis iuſti dei & hominis Ieſu Chriſti.

De duabus exinde ſuccedentibus hominum generationibus, & cur generatio Cain non niſi vſq; ad Lamech texatur, qui à Cain ſextus, ab Adam verò fuit ſeptimus. CAP. XXXIIII.

HActenus altum ſanctæ huius ſcripturæ verticem rependo potius, quàm gradiendo tranſegi- Epilogus
mus, & deinceps lucidi atq; amœni campi feſsis ſeſe aperiunt pedibus & ingerũt obtutibus. Hactenus inquam vt poſsibile fuit, diximus qualiter deus pater, per verbum ſuum, quod eſt eius filius, & propter bonitatem ſuam, quæ eſt ſanctus ſeptiformis ſpiritus, ſed diebus omnia condidit, & ſeptimo die requieuit: Hominis quoq; quem in paradiſo poſuit, peccatum qualiter iudicali ſententia percuſsit, eumq; de paradiſo eiecit. Deinceps illud dicendum erit, qualiter vel quo ordine, verbum ipſum, per quod omnia facta ſunt, eidem eiecto atque captiuo homini paulatim innotuit per totidem ætates mundi, adeò creaturæ ſuæ appropinquans, vt carnem de carne noſtra aſſumeret, quam & pro ſalute mundi deo patri ſuo, verum in ſacrificium obtulit, quo facto, & ipſe in requiem ſuam introiuit, & liberatum hominem ſecum requieſcere fecit. Verùm antequam tantæ huius dignationis ſpeculationem ingrediamur, pauca de duabus generationibus notiſsimis dicenda ſunt, quarum ex altera filij huius ſeculi, ex altera filij dei, per iam dictum vnicum filium dei ſaluandi, magis fidei quàm carnis ſucceſsionibus ſupputantur. Generationum iſtarum, ſicut opera contraria ſunt, & ſemper ſibi inuicem aduerſantur, ſic originales vel principales cauſæ ex aduerſo prodierunt. Nam generationis electorum cauſa ex gratia dei eſt, dicen- Gene. 1.
tis: Creſcite & multiplicamini, & replete terram, & cætera. Generationis autem reproborum ex ira eiuſdem dicentis ad mulierem: Multiplicabo ærumnas tuas & conceptus tuos. Quæ prior Gen. 3.
iuſſa eſt naſci, ipſa præpediente fluxu peccatorum, tardius creuit. Primo enim ſic ſcriptum eſt: Cap. IIII.
(Adam verò cognouit Euam vxorem ſuam. Quæ concepit & peperit Cain dicens: Poſſedi ho- Cain.
minem per deum. Rurſumque peperit fratrem eius Abel.) Ille primus in generatione iniquo- Abel.
rum, iſte primus computatur in generatione iuſtorum. At ille tanto cum tripudio matris exceptus, vt iuraret ſibimet in admiratione gaudij ſui dicens, poſſedi hominem per deum, & ob hoc vocaret nomẽ eius Cain Cain quippe interpretatur poſſeſsio. Ille, inquam, primum humanę generationis miraculum, & falſa felicitas, vanũq; gaudium infœlicium, occidit fratrem ſuum Abel, quod interpretatur luctus. Et hoc illi nomen congruit, non ſolum quia primi luctus cauſa fuit parentibus. verumetiam quia primus illorum eſt, de quibus dictum eſt, beati qui lugẽt, quoniam Matt. 5.

CAP. IIII. ipſi conſolabuntur. Interea iam generare valente Cain, & generatione peccatorum pullulante, nec vnus computatur ſurculus, de quo bonæ generationis ſperaretur fructus, donec inter multiplices conceptus, inter multos filios & filias vnus naſceretur, qui & vocaretur Seth, id eſt poſitio, eo quòd pro Abel poſitus eſſet, vt electæ generationis principiũ exiſteret. Sic enim inferius ſcri-

Seth ptum eſt: Cognouit quoq; Adam adhuc vxorem ſuam dicens: Poſuit mihi deus ſemẽ aliud pro Abel, quem occidit Cain. Huius enim nomen (vt iam dictum eſt) vocauerunt Seth: Ab hoc nonus, ab Adam verò decimus. Noe naſcitur patre Lamech, dicente prophetico ſpiritu: Iſte conſolabitur & requieſcere faciet nos, ab operibus & laboribus manuum noſtrarum in terra, cui male-

Gene.5. dixit deus. Ob hoc vocauit eum Noe quod interpretatur requies. Econtra à Cain textus, ab Adam verò ſeptimus Lamech naſcitur, non quòd plures ex illo latere non fuerint generationes, ſed quia non eatenus attinuit ad rem illarum, vſq; ad diluuium texere ſucceſsiones, ſcriptore illud intendente, quota generatione occiſus fuerit Cain, qui occidit Abel. Fuiſſe nanq; & alias generationes poſt Lamech, ante diluuium, ex ipſa litera manifeſtum eſt, Lamech, inquit, accepit vxores duas, nomen vni Ada, & nomen alteri Sella. Genuitq; Ada Iahel, qui fuit pater habitantium in tentorijs, atque paſtorum, & nomen fratris eius Tubal, ipſe pater fuit canentium cythara & organo, & cætera. Sciendum quippe eſt, occiſo Abel tardius propagari cœpiſſe generationem

Gene.5. hanc, in qua decimus inuenitur Noe. Siquidem Seth centeſimo triceſimo anno Adæ natus eſt. Vixit Adam (inquit ſcriptura) centum triginta annis, & genuit filium ad ſimilitudinem & imaginem ſuam vocauitq; nomen eius Seth. Quomodo ergo per Seth vſq; ad diluuium plures, per Cain verò pauciores haberentur generationes? Sed (vt iam dictum eſt) illud ſcriptor in illa generatione quę anterius cœpit intendit, vt illum deſignaret, à quo occiſus eſt Cain, & idcirco ſequentes generationes negligentius prætereundo reticuit. Noe tandem ex illa maſſa, quæ in diluuio perierat reſiduus, & fide ſua iuſtus appellatus, genuit Sem, Cham, & Iaphet, de quibus rurſus impletus eſt orbis, & boni ac mali generati ſunt. De Sem primogenito Noe decimo loco natus eſt

Luc.3. Abraham ſecundum hebraicam veritatem. Nam quòd apud Lucam euangeliſtam vndecimus inuenitur, ex vulgata ſeptuaginta interpretum editione eſt, apud quos inter Arfaxat & Eber ponitur Cainan, quod nomen in hebraico non habetur. Itaq; ſecundum hebraicam veritatem à primogenito Noe Sem decimus Abraham naſcitur, cuius cum ſemine pepigit fœdus dominus deus eius, vt eſſet deus vniuerſis gentibus dimiſsis, vt vias ſuas ingrederentur, re ipſa nimium eſſe veracem dei ſententiam conteſtante, qua dixit mulieri ſeductę à diabolo, multiplicabo ęrumnas tuas & conceptus tuos.

Item de coniunctione vtriuſq; generationis, quòd nec in illa propoſitum dei perire potuerit. CAP. XXXV.

QVis inter hæc æſtimare ſufficiat conſtantiam propoſiti dei in eos, quos præſciuit & prædeſtinauit, quos iam propoſuerat vocare ſanctos, cum diceret primis duobus, maſculo & fœminæ, quos creauerat, creſcite & multiplicamini? Quomodo? niſi per multam virtutem benedictionis & bonæ voluntatis eius, in tanta multiplicitate aduerſæ generationis, tam ante quàm poſt diluuium, vigere vel ſupereſſe vſquam potuit genus electorum? Vicit dei bonitas iniquitatem noſtram, & ad hunc Abraham locutus repromiſit ei, quòd benedicerentur omnes gentes in ſemine eius, quod eſt Chriſtus. Et credidit, inquit ſcriptura, Abraham deo, & reputatum eſt ei ad

Gene.15. iuſtitiam. Veruntamen nec in illo carnis eius per Saram vnico ſemine ſcilicet Iſaac ſimplex ele-

Gene.25. ctorũ generatio fuit aut pura, ſed cũ duos ille generaſſet, alter ad Cain, alter pertinuit ad Abel.

Mala.1. Iacob enim (inquit dominus) dilexi, Eſau autem odio habui. Proficiente deinceps fidelis Abrahæ progenie, magis ac magis in illa quoq; gente conceptus mulieris multiplicati ſunt, & talis ſecundum carnem propagatus eſt Iſrael, cui deus meritò per prophetã diceret: Pater tuus Amorræus, & mater tua Cethea. Interea ventum eſt ad Dauid, & huic aliquid plus dictum eſt de illo

Gene.22. ſemine ſupernæ benedictionis. Nam cum ad Abraham Chriſtus homo tantum deſignatus fuiſ-

Pſal.131. ſet per repromiſsionem, qua dictum eſt, in ſemine tuo benedicentur omnes gentes, iuráte domino Dauid veritatem, & dicente ad eundem regem & prophetam. De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam, Iam rex Chriſtus deſignatus eſt. Deinde in trãſmigratione Babylonis, deſtructo templo vetere, nouum reædificari conceditur, in typum noui ſacerdotij, quod vetere ſacer-

Zacha.3. dotio decedente ſucceſſurum erat, & oſtenditur Zachariæ prophetæ Ieſus ſacerdos magnus indutus ſordidis veſtibus, quibus noſtra peccata figurantur, quæ ſuper ſe ſuſcepit pontifex magnus Ieſus Chriſtus, & auferuntur ab ea ſordida mortalitatis noſtræ veſtimenta, & induitur mutatorijs, id eſt noua reſurrectionis & immortalitatis gloria. Itaq; dei filius homo rex atque ſacerdos præmonſtratus, tandem de ſpiritu ſancto conceptus ex virginis vtero naſcitur ſemen benedictionis per quod omnis maledictio ſuperetur.

Item de terminationes ſiue diſtinctiones ſex ætatum mundi, quandam habentium ſimilitudinem cum primis ſex diebus ſeculi. CAP. XXXVI.

Iſtæ

Iſtæ ſunt ſex ætates mundi certis terminis,certiſq; gratiæ diſtinctæ incrementis.Prima nanque ab Adam:Secunda à Noe; Tertia ab Abraham: Quarta à Dauid: Quinta à transmigratione Babylonis: Sexta ab incarnatione domini.Et in prima factis tantummodo, ipſe Chriſtus præfiguratur.In ſecunda iam & ille præſignatur itidem factis, & prçterea ſermone familiari dominus deus cum hominibus fœdus componit. Tertia iam naſciturus promittitur, in quo benedicendi ſumus.Quarta,iam rex.Quinta,iam ſacerdos quoq; fore præmonſtratur.Sexta, tandem ipſe per myſterium incarnationis mundum ingreditur.Iſtæ ſex ætates, ſex primis diebus reſpondent, de quibus hactenus dictum eſt,ſed quę in illis diebus facta ſunt naturalia, in iſtis autem ętatibus doctrinalia ſunt.Nec enim hic nouæ naturæ formantur, ſed deformata natura hominis,ad reformationem præparatur.Proinde & illa dierum opera (ſicut iam in principio huius operis dictum eſt)ad perſonam patris:hæc autem propriè pertinent ad perſonam filij. Itaq; ſicut pater filio,& filius patri in nullo eſt diſsimilis, ſic eodem ordine quo & in illis diebus demonſtratum eſt,eodem inquam in iſtis ætatibus demonſtrandum eſt,intimatum eſſe timoris,pietatis, ſcientiæ,fortitudinis,conſilij,intellectus,& ſapientiæ ſpiritum.Nam in eo, quòd eiecto homine de paradiſo voluptatis Cherubin,& flammeus gladius atq; verſatilis ante paradiſum collocatus,& deinde diluuiū in mundo inductum eſt,timor:in eo, quòd per arcam cum paucis iuſtitiæ ſuæ conſortibus Noe ſeruatus eſt,& cū hominibus deus pactum ſuum conſtituit, pietas: in eo quòd ad Abraham repromiſsio facta de incarnatione Chriſti,& lex poſteris eius data eſt,ſcientia:in eo quòd victorioſis populi dei regibus,rex idem Chriſtus repromiſſus eſt,fortitudo: in eo quòd fidelis,& miſericors pontifex in reſtauratione templi ſecundum Zachariam prophetam pręſignatus eſt,conſilium:in eo quòd incarnatus & paſſus, ſenſum aperuit hominibus vt intelligerent ſcripturas,intellectus:in eo quòd ingreſſus in gloriam ſuam viſione ſuæ maieſtatis omnia cœleſtia implet, ſapientia rectè commendatur.Siquidem,& ſeptima ætas,& ſeptimus dies,vna eadéq; diuinæ feſtiuitatis requies eſt.Hanc ſpeculationem verbi dei, per tot incrementa mundo manifeſtati, iam nunc ingreſſuri,ipſum rogemus verbum patris vt lucerna ſit pedibus, & lumen ſemitis noſtris. Gene.4. Pſal.118.

Finis libri Tertij in Geneſim.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS IN GENESIM COMMENTARIORVM LIBER QVARTVS.

De cunctis veteribus ſanctis quid minus ante aduentum Chriſti habuerint. CAPVT I.

Humanæ creaturæ præparatio ſalutis eſt, eodem verbo catechizari, per quod & facta eſt,quatenus & prius corde credat ad iuſtitiam, & poſtea ore confiteatur ad ſalutem per ſacramentum paſsionis eius neceſſariam accipiēdo peccatorum remiſsionem.Et nos quidem qui nunc viuimus, quorū beatitudinem ille apertis oculis cadens ſuſpirabat, quando dicebat:Heu quis victurus eſt, quando iſta faciet deus?Nos inquam ſicut quādo volumus catechizamur, & catechizamus, & ſic nihilominus ſacramentum perfectæ ſalutis, quando volumus accipimus & damus, quia videlicet nunc viuimus quando iſta fecit deus,quando mortem pro omni mundo ſubijt dei filius, vt omnes nos in morte eius baptizaremur. At verò ſanctis vel iuſtis anterioribus non eadem plenitudo fuit.Nam futuri quidem illi,fidem habuerunt, ſed præſens regenerationis ſacramentum non habuerunt. Vndè dicit Apoſtolus:Iuxta fidem defuncti ſunt omnes,non acceptis repromiſſionibus,ſed à longe aſpicientes & ſalutantes,& confitentes, quia peregrini & hoſpites eſſent ſuper terram,&c.Itaque defuncti adhuc apud inferos detinebantur, in illam cœleſtem eccleſiam non ante admittendi, donec veniret ſacerdos magnus,Ieſus Chriſtus, qui mūdaret eos ſacramento ſuæ paſsionis.Nam quemadmodum catecumini:quamlibet perfectæ & eruditæ fidei ſint,non communicant ſacris altaribus eccleſiæ præſentis,niſi prius fuerint baptizati, ſic & omnes veteres ſancti,non debebant admitti cœleſtibus ſanctis, donec per mortem ſuam Chriſtus, expiaret in illis maculam primæ præuaricationis. Igitur omnis ſanctorum vel electorum anterior populus, vniuerſum quod paſsionem dominicam præceſsit eccleſiæ corpus, ſic in præſenti negotio nobis habendum eſt,quemadmodū catecuminus vnus, qui qualiter quibus dictis vel factis in figuram contingentibus catechizatus,id eſt,inſtructus fuerit, iam nūc partim dicere incipimus,nec enim vniuerſa comprehendere poſſumus. Rom.10. Num.24. Rom.6. Hebr.11.

De Abel,quòd vnigeniti filij dei teſtis primus fuerit. CAP. II.

CAP. IIII. Electo iam homine in paradiſo voluptatis, confeſtim quod ad expectationem pertinet filij
dei ſcriptura ſubiunxit, dicens: Et collocauit ante paradiſum Cherubin & flammeum gla-
dium atq; verſatilem. Gladium, dicendo flammeum atq; verſatilem ſuſcitauit auditorem ad re-
memorandam miſericordiam, & iudicium futurum, vt cum timore & ſpe expectaret eum, qui
ſuis fidelibus gladium illum flammeum extingueret, & verſatilem verſaret. Deinde quo ordine
flammam eiuſdem gladij foret extincturus, tali narratione præfigurauit, imò præfiguratū oſten-
dit. (Fuit autem Abel paſtor ouium, & Cain agricola. Factum eſt autem poſt multos dies, vt of-
ferret Cain de fructibus terræ munera domino. Abel quoq; obtulit de primogenitis gregis ſui,
& de adipibus eorum. Et reſpexit dominus ad Abel & ad munera eius, Ad Cain verò & ad mu-
nera eius non reſpexit.) Primus vnigeniti filij dei teſtis Abel, voluntarium deo de primogenitis
gregis ſui ſacrificium obtulit, in fide paſsionis eiuſdē vnici & dilecti filij dei, quem tali ſacrificio
Hebr.11. præſignari condecuit. Paulus nanque apoſtolus dicit. Fide plurimam hoſtiam Abel, quam Cain
obtulit deo, per quam teſtimonium conſecutus eſt eſſe iuſtus, teſtimonium perhibent muneri-
bus eius deo, & per illam defunctus adhuc loquitur. Fide, inquit, plurimam, nam cultu vel reli-
gione parem vterque obtulit hoſtiam. Siquidem vterque cui debuit obtulit, & proinde vterque
rectè obtulit, ſed nō rectè vterq; diuiſit. Nam ille, Cain ſcilicet, cum deo offerret ſua, ſeipſum ſi-
Prou.23. bi retinuerat, repoſitum habens in cupiditate terrena. Huiuſmodi portionem deus non accipit,
ſed præbe, inquit, fili cor tuum mihi, at ille (vt iam dictum eſt) cor ſuum retinuit ſibi, & fructus
terræ deo obtulit. Porrò, Abel primo cor ſuum, deinde rem ſuam offerendo, plurimam (vt iam
dictum eſt) hoſtiam per fidem obtulit, credendo ſcilicet futurum eſſe, vt verſaretur gladius ille,
quem collocauerat dominus deus ante paradiſum ad cuſtodiendam viam ligni vitæ, credendo
inquam futurum eſſe illud ſemen mulieris, quod conteret caput antiqui ſerpentis. Hac fide eme
ritum non dubitandum eſt illum prophetiæ quoq; percepiſſe ſpiritum, vt illud ſemen, de quo di
ctum fuiſſe audierat ſerpenti, inimicitias ponam inter te & mulierem, & ſemen tuum & ſemen il-
lius, ſciret non tantum fore ſemen mulieris, ſed & filium dei, qui verus agnus dei per ſuam inno-
centiam, malitiam ſerpentis conculcaret, & per ſuum ſanguinem flammeum gladium reſtingue-
ret. Itaque cum primo (vt iam dictum eſt) obtuliſſet ſeipſum, obtulit & munera de primogenitis
gregis ſui, & de adipibus eorum. Ita plurimam hoſtiam obtulit quā Cain. Proinde teſtimonium
conſecutus eſt eſſe iuſtus, teſtimonium perhibente muneribus eius deo. Nam protinus ſubditur:
Et reſpexit dominus ad Abel & ad munera eius. Teſtimonium perhibente muneribus eius deo,
teſtimonium conſecutus eſt eſſe iuſtus, id eſt, reſpiciente deo ad munera eius, palàm factum eſt,
quòd ad ipſum reſpexit deus. Ad Cain verò & ad munera eius non reſpexit. Videlicet quia re-
Leuit.9. ſpectu dei non erat dignus is qui offerebat, conſequenter nec ipſa eius munera. Sciendū autem,
illum dei reſpectum viſibili ſigno claruiſſe, ſicut & de alijs hominibus iuſtis ſacræ fides hiſtoriæ
teſtatur, quod holocauſta illorum conſumpſerit ignis, datus diuinitus.

*De verecundia Cain, & quomodo dictum eſt: Quare concidit vultus eius, & qua-
liter à deo correptus eſt.* CAP. III.

IRatusq; eſt Cain vehementer, & còncidit vultus eius. Dixitq; dominus ad eum. Quare iratus
es? & cur cóncidit facies tua? Nonne ſi bene egeris, recipies? Sin autem malè, ſtatim in foribus
peccatum aderit, & ſubter te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.) Vehementer, inquit,
iratus eſt, quod ab effectis claruit protinus, quia cóncidit vultus eius, videlicet ira in odium ver-
ſa trabali pondere declinauit in terram vultum & oculos eius. Terram nanque aſpiciunt, qui cru
Pſal.16. delia meditantur. Vndè eſt illud in Pſalmo: Proijcientes me nunc circumdederunt me, oculos
ſuos ſtatuerunt declinare in terram. Vtrunque ab illo requirit deus. Dixit enim quare iratus es,
addiditque, & cur cóncidit facies tua? Siquidem etiam ſi non occidere vellet, iam pro tali cauſa
iratum fuiſſe, ſcelus eſt. peccatum diabolicum eſt, quia diabolum imitatur, qui alterius iuſtitię in
uidet. Aliàs autem moueri vel iraſci humanum eſt, dummodo ira prius reſideat, quàm peccati
Pſal.4. opus generet. Quapropter in pſalmo dictum eſt: Iraſcimini & nolite peccare, quæ dicitis in cor-
dibus veſtris, & in cubilibus veſtris compungimini. Ac ſi diceret: Et ſi ad horam vt homines mo
uemini. nihil tamen per iram operemini, & de hoc ipſo quod moti vel irati fuiſtis, cito pœnitemi
ni Sed hanc iram qua iratus eſt Cain, nuſquam ſcriptura concedit, nam ipſa eſt inuidia diaboli.
Bene ergo deus vtrunq; requirit, dicendo, quare iratus es, & cur cóncidit facies tua, quia videli-
cet iratus fuerat inuidendo, & conciderat facies eius, parricidium meditando. Ita percuntando
vocat illum mitis ad miſericordiam ad conſcientiam ſuam, inuitat eum ad cor ſuum, vt videat
ipſe quid cogitet, bonum ſcilicet ſit, an malum. Amplius autem ſubiungendo, nónne ſi benè ege
ris, recipies, &c. Forti illum inuectione pulſat, vt vultum ſuum ſubleuet à terra, vt mentis oculos
ſuſtollat à terra, ſcilicet, vt trabem de oculo ſuo eijciat, & procul aſpiciat, videatque prudenter,
quid magis expediat, quid euenturum ſit, quis finis, quis fructus ſuccedat, ſi malum quod cogita
tione deliberat, opere perficiat. Nonne, inquit, ſi benè egeris, recipies? Sin autem malè, ſtatim in
foribus

ſoribus peccatum aderit,ſed ſubter te erit appetitus eius,& tu dominaberis illius. Quod eſt dicere: Quia tu mente deliberas perpetrare opus peccati,en ego,priuſquam id facias,ne poſtea quam feceris,quaſi de ignorantia te excuſes,dico tibi. Nōne ſcis quia ſi benè egeris, recipies? Sin autem malè,ſubauditur,& illud recipies:nam ſtatim in foribus peccatum aderit, vt quocunq; te verteris,quicquid agere volueris,tecum ſit comes in itinere,princeps in opere. Et tunc quidem ſuper te erit,& dominabitur tui,quia videlicet omnis qui facit peccatū , ſeruus eſt peccati:nunc autem antequam facias illud,dum adhuc eſt in appetitu, ipſe appetitus eius ſubter te erit,& tu dominaberis illius. Verbi gratia,quemadmodum is qui nondum rex creatus eſt , ſubter populum eſt,& populus dominabitur illius,ita vt eum recipiat ſi vult. Iohan.8.

De voce ſanguinis Abel, & quod idipſum de Chriſto loquatur, vita & morte ſua, quod literis prophetiæ loquuntur & euangelia.

CAPVT IIII.

Dixitque Cain ad Abel fratrem ſuum : Egrediamur foras. Cumq; eſſent in agro, conſurrexit Cain aduerſus Abel fratrem ſuum , & occidit eum.) Iam quia hæc & cætera quæ ſequuntur de Abel,manifeſta ſunt,audiamus quid iuſti huius vita vel mors loquatur,quid clamet ad deum ſanguis eius. Ait enim Apoſtolus (vt ſupra dictum eſt) quia defunctus adhuc loquitur . Et nunc ipſe dominus ad Cain: Vox,inquit, ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra . Vox vtique ſanguinis qui ad deum clamat non inarticulata,id eſt,ſenſū carens eſſe putanda eſt. Quid enim niſi hoc ipſum nobis de Chriſto loquitur vita & morte ſua,quod literis prophetiæ loquūtur & euangelia? Totum vtiq; quod fecit,quod pertulit, parabola eſt, vel figura domini noſtri Ieſu Chriſti. Primò,quòd fuit ille paſtor ouium,à myſterio non vacat,huius qui dicit: Ego ſum paſtor bonus, ego ſum paſtor ouium . Planè qui hunc paſtorem bonum , paſtorem magnum deſpectui habuerunt,præcipuè Annas & Caiphas,cæteriq; fures & latrones, qui hunc paſtorem ouium occiderunt,omnes omnino cum illo Cain vnum corpus fuerunt. Alia fuère membra, ſed vnum corpus ex eis & ex omnibus quicunq; innocentiam vel iuſtitiam perſequuntur:& vnus ſpiritus,vnū caput eſt eorum diabolus. Et pro diuerſis quidem officijs ſiue perſonis plures erant iuxta parabolam euangelicam mali & malè perdendi agricolæ,ſed pro vnanimi crudelitatis intentione totus eorum cœtus vnus erat Cain,& vnus agricola,qui dominicæ vineæ fructus non ipſi domino, ſed ſibimet malè congregabat. Ventū eſt ad horam legitimam ſacrificij , & obtulit iſte talis Cain munera domino de fructibus terræ, Abel autem de primogenitis gregis ſui, & de adipibus eorum. Hora qua huius Abel ſacrificium ſacrificio oppoſitū illius Cain fuit,& illo reprobato iſtud complacuit,illa rectè intelligitur veſpera paſchæ veteris, quando Iudæis ritu ſolenni ſuū paſcha manducantibus,hic paſtor idemq; verus agnus dei,ſacerdotio ſuo functus eſt , accipiens panem & vinum & benedicens. Accipite,inquit,& bibite ex hoc omnes,hoc eſt enim corpus meū quod pro vobis tradetur:hic eſt calix ſanguinis mei qui pro vobis effundetur . Tunc vtiq; obtulit Cain munera domino de fructibus terræ,videlicet inanimatum & ſine fide ſacrificium . Mortuum quippe erat ſacrificium crudelium . Et ſi ante quandam habuerat vitam vel ſenſum illud Iudaicum ſacrificium,ſcilicet in eo,quòd verum Chriſti præſignabat vel præcurrebat ſacrificium,attamen ex tunc & vſq; in perpetuum mortuum eſt: & nihil boni conferre poteſt,quia ſine charitate dei magno cum odio filij dei oblatum eſt,imò quia tempus figurarum præterijt , & dies veritatis iam lucet. Vnde & benè dictum eſt. Factum eſt autem poſt multos dies,&c. Multis enim antea diebus ſacrificium illud celebratum & non reprobatum fuerat,quod nunc in fine ſeculorum reprobatum eſt. Econtra, tunc Abel obtulit de primitijs gregis ſui , & de adipibus eorum,quia verè ſacrificium quod illa nocte pontifex noſter Ieſus Chriſtus inſtituit , quamuis exteriori ſpecie,panis & vinum ſit,in veritate agnus eſt dei, primogenitus omnium agnorum vel ouium,quæ pertinent ad caulas cœli, ad paſcua paradiſi.

Margin notes: Heb.11. — Iohan.10. — Matth.21. — Matth.26.

De ſacrificio Abel, quòd veraciter ſecundum myſterium reſpiciat deus ad Abel, id eſt, ad Chriſtum, & ad munera eius, nec iam reſpiciat ad Cain, id eſt, ad Iudaicum populum & ad munera eius.

CAP. V.

Et notandum, quòd non dictum ſit tantummodo de primogenitis gregis ſui , ſed additum, & de adipibus eorum. Etenim hoc verum panis & vini ſacrificium , non modò caro & ſanguis,ſed & ſpiritus & vita eſt:quia verbum verum quod incarnatum eſt , & vera diuinitas in pane & in vino eſt. Vndè & verè credimus & confitemur, quia panis vitæ æternæ eſt, quia calix ſalutis perpetuæ eſt. Iſte adeps in hoc primogenito eſt arietum vel ouium , ſcilicet in carne & ſanguine eius vera diuinitas & verum dei verbum. Vndè & nos hodieq; cum propheta dicimus illi,memor ſit dominus omnis ſacrificij tui,& holocauſtum tuū pingue fiat, vt videlicet ſicut tunc vbi per ſemetipſum hoc ſacramentum condidit , ita & nunc vbicunq; idem per eccleſiæ manus ipſe conficit,pinguedo ſpiritus , & vitæ aſſit:ne quenquam noſtrum propter peccata ſua diuinæ virtutis adeps refugiat,& ipſe macrū ſacrificij corpus ſolummodo dentibus indignè conterēdo, Pſal.19.

CAP. IIII. corporis & ſanguinis domini reus exiſtat. Et reſpexit dominus (inquit ſcriptura)ad Abel & ad
munera eius: ad Cain verò & ad munera eius non reſpexit. Palam cum prophetico quoq; teſti-
monio comprobatum eſt,quia iam non reſpicit dominus ad iſtum Cain, & ad munera eius. Di-
Pſal.49. cit enim illi per Pſalmiſtam. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos.
Ac deinceps: Nunquid manducabo carnes taurorum,aut ſanguinem hircorum potabo?Et con-
feſtim de ſacrificio huius veri Abel,ad quod deus reſpicit.Immola,inquit,deo ſacrificium laudis
Eſaie.1. & redde altiſsimo vota tua.Et in Eſaia: Quo mihi multitudinem victimarũ veſtrarum?dicit de-
us.Plenus ſum:holocauſta arietum,& adipem pinguium, & ſanguinem vitulorum, & agnorum,
& hircorum nolui.Quis quæſiuit hæc de manibus veſtris?Et ſubinde Calendas veſtras,& ſolen-
nitates veſtras odiuit anima mea,facta ſunt mihi moleſta. Et in cæteris prophetis multa talia.Itẽ
cum prophetico quoq; teſtimonio palàm eſt,quia ad hũc Abel, & ad munera hęc eius, munera,
Pſal.109. inquam,panis & vini deus reſpicit.Dicit enim de iſto ſpiritus ſanctus in Dauid: Iurauit dominus
& non pœnitebit eum,tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Vt autem
tota ſimilitudo perficiatur,pius ſacerdos Abel poſt illud ſacrificium iuſtitię,foras à maligno fra-
tre euocatus,occiditur:quia videlicet illa ſacratiſsimę cœnę veſpera ſacerdos idemq; ſacrificium
dominus deus noſter IESVS CHRISTVS,ſuis manibus oblatus, & in odorem ſuauitatis acce-
ptus,ab impio diſcipulo traditus,ab illo Iudæorum populo, ſecundum carnem fratre ſuo com-
Apoc.6. prehenditur,& foras extra portam ciuitatis eductus crucifigitur. Hæc ſunt quæ defunctus Abel
adhuc loquitur,& ſub altare dei inter omnes animas interfectorum propter verbum teſtimonij
eius,primus dat vocem,qua & in cœlo generationem Cain malam & adulteram condemnat, &
in terra ſanctam electæ generationis eccleſiam ædificat.

Quæ ſit terra,quæ aperuit os ſuum,& ſuſcepit ſanguinem huius Abel,ſuper quam ille Cain,id eſt,Iudaicus populus,vagus eſt & profugus. CAP. VI.

QVo clamore,quaſi moleſtè excitatus,dominus ait ad Cain: Vbi eſt Abel frater tuus?Qui reſ-
pondit: Neſcio. Nunquid ego ſum cuſtos fratris mei?Dixitq; ad eum: Quid feciſti?Vox ſan-
guinis fratris tui clamat ad me de terra. Nunc ergo maledictus es ſuper terram, quæ aperuit os
ſuum,& ſuſcepit ſanguinem fratris tui de manu tua. Cumque operatus fueris eam,non dabit fru-
ctus ſuos: Vagus & profugus eris ſuper terram.) Et illius de quo hæc hiſtoria texitur,ſtultitia ſi-
mul & procacitas,quantam verbis nemo conſequi valeat, denotatus, dignaque pœna ſcelus fra-
tricidæ percutitur:& præterea myſterium,quod nunc palàm omni mundo factum eſt,ex Iudæis
interfectoribus Chriſti præſignatur. Nam reuera quod tunc dixit vni perdito Cain: Vox ſan-
guinis fratris tui clamat ad me de terra,nunc illi populo rectè dici,eſt nemo qui neſciat. Quæ eſt
enim terra, de qua non figurata ſed propria locutione rectè dicatur, quòd aperuit os ſuum, &
Heb.6. ſuſceperit de manibus Iudæorum ſanguinem fratris eorum. Nempe ipſa eſt ſancta Chriſti eccle-
ſia,terra vtiq; bona,terra fructifera, quæ iuxta Apoſtolum, ſæpe venientem ſuper ſe bibens im-
brem,germinat herbam opportunam illis à quibus colitur, & proinde accipit benedictionem à
deo:ſicut econtra terra proferens ſpinas & tribulos,reproba eſt & maledicto proxima,cuius con
ſummatio in combuſtionem. Hæc terra cum ſit rationalis, tanto præſtantior eſt terra inanima-
ta & inſenſibili,quanto ſanguis huius Abel quem ſuſcepit, aperiens os ſuum in voce exultatio-
Heb.12. nis,& confeſsionis melius clamat, quàm ſanguis illius Abel clamare potuerit, ſicut Apoſtolus
idem qui ſupra dicit: Sed acceſsiſtis, inquit, ad noui teſtamenti mediatorem Ieſum & ſanguinis
aſperſionem multo melius clamantem, quàm Abel. Nam ille ſanguis clamando vnius tantum
hominis neſarium ſcelus accuſabat,& ſi (quod verum eſt) aliud futurum annunciabat, ſoli deo
adhuc audibilis, vel intelligibilis erat: hic autem ex ore terræ fidelis, quæ ſumus nos, pro omni
mundo interpellat,& vniuerſorum peccata excuſat,ipſos quoq; qui fuderunt illum, ad pœniten
tiam inuitat, impœnitentibus futurum iudicium palam annunciat. Super hanc maledicto ſub-
iectus vagus atque profugus eſt iſte Cain moleſtius quàm fuit ille ſuper terram,in qua ciuitatem
quoq; primus ædificauit,quam & vocauit ex nomine primogeniti filij ſui Enoch. Sed nec illud
ſecundum literam ſatis apertè conſtat,quòd terra operanti illi non dederit fructus ſuos, ſed ſpi-
nas & tribulos germinauerit illi:de iſto autem ſatis notum eſt, quia cum eccleſia patriarcharum,
& prophetarum ſe putet operari,legem eandem lectitando,& eaſdem cæremonias obſeruando,
quas & illi,non dat fructus ſuos,id eſt vtilitatem, quam imperfectam licet, ante paſsionem do-
minicam conferebat,nulli conferre poteſt:ſed econtra,ſpinas & tribulos germinat, dũ non mo-
dò non iuſtificatur quis,verumetiam ſuam exinde damnationem accumulat. Porrò,quod vagus
& profugus ſit ſuper hãc terram,id eſt,propter Chriſti eccleſiam,manifeſtum eſt, impleto quod
de illo populo loquens ipſe. Et cadent,inquit,in ore gladij,& captiui ducentur in omnes gentes.
Luc.21. Hoc,inquam,ſuper terram,id eſt, propter Chriſti eccleſiam factũ eſt. Nam & ipſe ſanguis,hoc vt
fieret,flagitabat in Pſalmo,vbi cum dixiſſet deus: Oſtendit mihi ſuper inimicos meos,ſtatim ſub
Pſal.58. iunxit,ne occidas eos,ne quãdo obliuiſcantur populi mei. Sed quid?Diſperge,ait,illos in virtute
tua.Igitur

tua, igitur vt hoc ipſum proficeret ad augendam memoriam vel notitiam eius in populis, vagum & profugum hunc populum ipſe Chriſtus eſſe voluit, quia videlicet & eorum ſparſa captiuitas, & captiua cum eis ipſorum ſcriptura perhibent teſtimonium, quòd hic frater ipſorum quem occiderunt, iuſtus erat, & nihil horum quæ prædicamus, fides Chriſtiana confinxit. Itaque litera quoq; de hoc negotio manifeſtè agit, nec minus euidẽter illum quàm illum percutit Cain, quia nec ita vagus aut profugus fuit ille ſuper terram, vt propriam ciuitatem nõ haberet, nec ita operanti fructus ſuos terra dare recuſauit, vel ſpinas & tribulos adeò germinauit illi, vt ſumptus ad ædificandam ciuitatem non inueniret.

Quomodo intelligendum ſit: Qui occiderit Cain, ſeptuplum punietur. CAP. VII.

DIxitq; Cain ad dominum: Maior eſt iniquitas mea, quàm vt veniam merear. Ecce eijcis me hodie à facie terræ, & à facie tua abſcondar, & ero vagus & profugus in terra. Omnis igitur qui inuenerit me, occidet me. Dixitq; ei dominus: Nequaquam ita fiet, ſed omnis qui occiderit Cain, ſeptuplum punietur.) Deſperati, & de dei clemẽtia malè ſentientis eſt, quod ait: Maior eſt iniquitas mea, quàm vt veniam merear. Quid autem deprehenſus timet incultus iſte agricola? Ecce, inquit, eijcis me hodie à facie terræ, &c. Hoc timet, ne agricolari ſibi non liceat, ne terram quam ſolam amat, vel præſentem vitam pro admiſſo facinore perdat, ne ponatur aduerſus illum lex à domino, vt quicunque illum inuenerit, occidat. Idcirco dominus de hoc ipſo, quod ſolum timebatur, reſpondens, nequaquam fiet ita ait: Sed quid? Omnis, inquit, qui occiderit Cain, ſeptuplum punietur. Aliter atq; aliter diuerſi interpretes hunc locum tranſtulerunt. Nam pro eo, quod hic ſecundum hebraicam veritatem ſcriptum eſt, ſed omnis qui occiderit Cain, ſeptuplum punietur, Symmachus, ſepties vlciſcetur, Aquila & Theodotion tranſtulerunt, ſeptem vindictas exoluet. Itaq; varia tranſlatio varium ſenſum generauit. Hæc vna ſententia eſt quam non præterire libet, Cain ſeptempliciter peccauit: Primò, quia in ſacrificio domini (vt ſuperius iam dictum eſt) non rectè diuiſit: ſecundò, quia fratri rectè diuidenti inuidit: tertiò, quia correptus à domino non audiuit: quarto, quia fratrem dolo circunuẽnit, dicens, egrediamur foras: quintò, quia occidit: ſextò, quia requiſitus à domino, dicente, vbi eſt Abel frater tuus, reſpondit procaciter dicens, neſcio, nunquid cuſtos fratris mei ſum ego? ſeptimò, quia conuictus deſperauit dicens, maior eſt iniquitas mea, quam vt veniam merear. Quia ergo pro ſeptemplici peccato maledicto ſubiacuit, vagus & profugus ac tremens, vt nonnulli perhibent, qui occiderit, inquit, ſeptem vindictas exoluet, id eſt, ſeptemplicis peccati eius pœnam longam compendioſa morte finiet. Volunt enim peccatum Cain, morte corporis fuiſſe deletum, pro eo quod ſcriptum eſt, non enim vindicabit deus bis in idipſum. [Nam. 1.] Sed hæc ratio quam infirma ſit, & ipſa fides ſcit, & ſanctorum patrum ſententia diligentior euidenter aſtruit. Hoc enim dictum, de illis accipi conuenit, quorum in pœna vel antè pœnam confeſſionem deus accipit. & idcirco poſt eãdem pœnam temporalem, non illis æternam ſuperadijcit (vt verbi gratia) latroni illi, qui in cruce confeſſus eſt, non iniuſtè dominus aperuit paradiſum, quia non vindicabit deus bis in idipſum. Nam alter latro, de temporali ad æternum tranſuectus eſt ſupplicium. De quo etiam rectè dicas, quia nec in illo vindicauit deus bis in idipſum. nam eſſe vna vindicta benè dicitur, quæ hic incepta perficitur in ſempiternum. Igitur, quia nec illud præſens litera dat intelligi, quòd Cain tremulo corpore vixerit: illud tamen videndum, quòd multo aliter ſecundum hebraicam veritatem dictum eſt. Sed omnis qui occiderit Cain, ſeptuplum punietur.

De eo quòd dictum eſt: Septies vltio dabitur de Cain, de Lamech verò ſeptuageſies ſepties. CAP. VIII.

QVid ergo eſt, ſeptuplum punietur? Vtique ſicut homicida in æternum punietur, ſubauditur, niſi pœnitentiam egerit. Quemadmodum & vbi dictum eſt. Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt, videlicet illo quem metuẽs in pſalmo dicebat: Qui redemiſti Dauid ſeruum tuum, de gladio maligno eripe me. [Matt. 26.] [Pſal. 141.] Nempe ſi non ſubaudieris, niſi pœnitentiam egerint, ſententia non ſtabit. [Ezech. 18.] Sed & in cæteris vbicunq; tale quid ſcriptum eſt: Verbi gratia in propheta: Anima quæ peccauerit. ipſa morietur: [Matt. 5.] Vel in euangelio: Qui dixerit fratri ſuo, fatue, reus erit gehennæ ignis, ſubaudiri oportet, niſi pœnitentiam egerit, alioquin ſermo ſecundum fidem non procedit. Ita ergo & hic, cum dicitur, ſed omnis qui occiderit Cain, ſeptuplum punietur, [Quid eſt ſeptuplum puniri.] id quod iam dictum eſt ſubaudiri, & æternam punitionem oportet intelligi. Septenario nãque numero ſignificatur vniuerſitas, non ſolum apud eccleſiaſticos, ſed etiam apud gentiles philoſophos. Itaque ſeptuplum, id eſt, plena & conſummata vindicta punietur, ſubauditur, niſi pœnitentiam egerit. Conſtat autem, quòd is qui occidit Cain, ſcilicet Lamech, pœnitudinem geſſit. Dixit enim vxoribus ſuis Adæ & Sellæ: Audite ſermonẽ meũ vxores Lamech, audite ſermonem meũ, quoniã occidi virum in vulnus meum, & adoleſcentulũ in liuorem meum. Proinde & multo aliter de pœna ſua cõtinuò pronunciauit, dicens: Septies vltio dabit, de Cain, de Lamech

verò

CAP.IIII. verò ſeptuageſies ſepties. Dixerat dominus: Qui occiderit, ſeptuplum punietur, hic autē qui occiderit, dicit, ſeptuagies ſepties vltio dabitur. Videtur quidem ſecundum quantitatem numeri plus eſſe, ſeptuagies ſepties vltio dabitur, quam ſeptuplum punietur, ſed profectò minus eſt. Non enim quantitas vtriuſq; numeri, ſed natura hic attendenda eſt. Et quidem tam ſeptenarius, quam LXXVII. numerus impar eſt. Sed non omnium imparium numerorum, eadem natura eſt. Imparium nanq; alij ſimplices vel incompoſiti, alij compoſiti, alij ſunt medij. De compoſitis & incompoſitis tantum nunc ad rem pertinet. Incompoſitus, impar numerus dicitur is, cuius nulla pars præter vnitatem inuenitur, vt ſunt ternarius, quinarius, vndenarius, & cæteri tales quorum præter vnitatem, nullus menſor numerus inuenitur. Compoſitus verò numerus dicitur is, quem alius præter vnitatem numerus metitur, vt ſunt nouenarius, quindenarius, & cum vnitate vicenarius. Nā ter terni, nouem: quinquies terni, ſiue ter quinq;, quindecim: ſepties tres, ſiue ter ſeptem vigintiunus. Hoc ergo ſeptenarius, & ſeptuageſimus ſeptimus differunt, quòd ſeptenarius incōpoſitus, ac per hoc inſolubilis: ſeptuageſimuſſeptimus verò compoſitus ac per hoc magis ſolubilis habetur. Nam ſeptenarium præter vnitatem, nullus metitur numerus: ſeptuageſimū ſeptimū verò, & ſeptenarius, & vndenarius, menſores ſunt. Nam vndecies ſeptem, vel ſepties vndecim, ſeptuaginta ſeptem perficiunt. Cum igitur dicit deus: Sed omnis qui occiderit Cain, ſeptuplū punietur, inſolubilis pœna debet intelligi, & ſubaudiri oportet, niſi præcedens pœnitentia ſolubile, id eſt, remiſsibile peccatum fecerit. Cum autem dicit Lamech, ſepties vltio dabitur de Cain, de Lamech verò ſeptuagieſſepties, inſolubilis vindicta Cain, & ſolubilis vindicta Lamech debet intelligi. Et rectè videlicet, quia Cain pœnitentiam non egit, ipſe verò Lamech pœniten-

Matt.18. tiam egit, quia peccatum ſuum confitetur. Et nota, quòd manifeſtè ſcriptura cōtradicit eis, qui putant peccatum Cain ſuprema morte deletum, cum de illo iam mortuo dicit, ſepties vltio dabitur de Cain. Ad hunc locum ſpectat illud quod cū Petrus diceret domino: Domine, quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? vſque ſepties? Ille qui omnia ſecundum ſcripturas loquitur, reſpondit: Non dico tibi vſq; ſepties, ſed vſque ſeptuagies ſepties. Vſq; ſepties nanq; peccare, eſt inceſſanter & inſolubiliter, id eſt, abſq; pœnitentia peccare ſicut Cain: ſeptuagies ſepties verò peccare eſt, peccatum quidem admittere, & per pœnitentiam illud ſoluere, quod fecit La-

Luc. 17. mech. Cæterùm quod apud Lucam dicit idem dominus: Et ſi ſepties in die peccauerit frater tuus in te, & ſepties in die conuerſus fuerit ad te, dicens: pœnitet me, dimitte illi, de proprijs iniurijs accipiendum eſt, quas ſepties, id eſt, quoties admittuntur, dimittere debemus, ne audiamus illud

Matt.18. à domino: Serue nequam, omne debitum dimiſi tibi, quoniam rogaſti me, Nonne ergo oportuit & te miſereri conſerui tui? Nam de his quæ in deum admittuntur, illud intelligi oportet, quod de Matthæi euangelio prædictum eſt, & illud quod idem Lucas ante hæc dixerat: Si peccauerit frater tuus, increpa illum. Et ſi pœnitentiam egerit, dimitte illi.

Cur dominus Cain in ſignum poſuerit, vt non eum interficeret omnis, qui inueniſſet eum. Cum in lege dicat: Cognatus occiſi, ſtatim vt inuenerit homicidam, iugulabit. CAP. IX.

POſuitq; dominus Cain in ſignum, non vt interficeret eum omnis qui inueniſſet eum. Egreſſusq; eſt Cain à facie domini, & habitauit in terra profugus ad orientalē plagam Eden, & reliqua.) Dicat aliquis: In lege iubet hic idem dominus deus, dicēs: Si per odiū quiſquam hominem impulerit, vel iecerit quippiam in eum per inſidias, aut cum eſſet inimicus manu percuſſerit &

Num.35. mortuus fuerit: percuſſor homicidij reus erit. Cognatus occiſi ſtatim vt inuenerit eum, iugulabit. Cum ergo Cain, non qualemcunq; hominem, ſed fratrem ſuum vterinum per odium occiderit, & cum eſſet inimicus, manu percuſſerit, & ille mortuus ſit, cur idem deus tantopere vetuit, ne ille iugularetur, dicens: Omnis qui occiderit Cain, ſeptuplum punietur: inſuper & in ſignum poſuit eum dominus, vt non interficeret eum omnis qui eum inueniſſet? Ad hoc breuiter dicendum: Lex illa valet iure propinquitatis. Cognato enim conceditur, vt iugulet eum, qui per odiū occidit. Sed quis occidere poſſet Cain iure propinquitatis? Quis enim propinquior quàm Abel huic eſſe potuit? Abel filios non genuit, propinquos nullos habuit, niſi propinquos Cain: Et in hoc quoq; domino noſtro fuit ſimilis, qui traditus Pontio Pilato præſidi, dixit: Regnū meū non

Iohan.18. eſt de hoc mundo. Si de hoc mundo fuiſſet regnum meum, miniſtri vtiq; mei decertarēt, vt non traderer Iudæis. Nunc autem regnum meum non eſt hinc. Igitur ſicut ius legale eſt, quod poſtea dominus deus mandauit, vel conceſsit, vt percuſſorem iugularet cognatus occiſi, ſic ius naturale eſt, quo Cain vetuit occidi ab homine, quia videlicet cum non ſupereſſent cognati, cauſa eius qui occiderat, ad hominum neminem pertinuit, ſed ad dominum deum: Lamech ipſe qui illum occidit, magis ad Cain, quam ad Abel pertinuit, quippe qui ab illo deſcendit ſexto generationis loco. Siquidem Cain genuit Enoch, Enoch genuit Irad, Irad genuit Maniahel, Maniahel genuit Matuſſahel, Matuſſahel genuit Lamech. Bene ergo poſuit dominus Cain in ſignum, vt non eum interficeret omnis, qui inueniſſet eum. Vbi notandum, quòd non dictum ſit: Et poſuit dominus

ſignum

ſignum in Cain, vt (verbi gratia) tremulo corpore viueret, vel cornu in fronte geſtaret, vel tale quid, quod non ex auctoritate ſcripturæ, ſed ex Iudaicis fabulis eſt, ſed poſuit (inquit) Cain in ſignum, id eſt, quaſi ſignum, videlicet, vt ſic non auderet aliquis pro vltione contingere illum, quomodo nemo debet amouere regis vel imperatoris ſignum. De quo placito ſuo, quis reprehendere poſſet legis auctorem ante datam legem, cum ſub lege viuens homo, licet rex penè fecerit idem? Acceſsit enim mulier Thecuites ad regem Dauid & dixit: Heu, mulier vidua ego ſum. Mortuus eſt enim vir meus, & ancillæ tuę erant duo filij. Qui rixati ſunt aduerſum ſe, & percuſsit alter alterum, & interfecit eum. Et ecce conſurgens vniuerſa cognatio aduerſus ancillam tuam, dicit: Trade eum, qui percuſsit fratrem ſuum, &cæt. Ac deinceps: Recordetur (ait) rex domini dei ſui, vt non multiplicentur proximi ſanguinis ad vlciſcendum, & nequaquam interficiant filium meum. Qui ait: Viuit dominus, quia non cadet de capillis filij tui ſuper terram. Qui contradixerit tibi, adhuc eum ad me, & vltra non addet vt tangat te. Illud ſimile eſt huic. Hoc modo rex in ſignum poſuit illum qui occiderat, reum habiturus eum quicunque ex cognatis vlciſceretur ſanguinem occiſi, veluti qui regij temeraſſet ſignum edicti, ſapienter vtiq;, quia ex huiuſmodi vltione multiplicantur proximi ſanguinis, & proinde nemo iure reprehendit. Quanto magis cum per ſemetipſum deus hoc agit, ſapientiæ debet aſcribi, & reus habendus erat qui huiuſmodi edictum eius temerauit? Sed confeſſus eſt hoc vulnus ſuum, ac liuorem animæ ſuæ recognouit, dicendo: quia occidi virum in vulnus meum, & adoleſcentulum in liuorem meum, & idcirco (ſicut iam dictum eſt) peccatum eius ſub remiſsionis numero poſitum eſt. Sciendum autem, virum ipſum Cain, adoleſcentulum autem ductorem eius fruſtra à quibuſdam intelligi, cum vnus idemq; Cain vir pariter & adoleſcentulus recte poſsit accipi, vir ſcilicet per ætatem, adoleſcentulus autem per eius ſtultitiam. 2. Re. 14.

Quod prima terrenarum ciuitatum cauſa, homicidium ſit. CAP. X.

NOtandum tandem, quòd prima terrenarum ciuitatũ cauſa homicidium ſit. Nam quia Cain fratrem ſuum occiderat, & ob hoc omnibus odioſus, vagusq; & profugus ſuper terram erat, idcirco ciuitatem qua tutaretur, ædificauit. Egreſſus, id eſt, profectus à facie domini, nec habens ſortem in ciuitate eius cœleſti. Iſque primogenitum ſuum vocauit Enoch; quod interpretatur dedicatio, & ex eius nomine conditam ciuitatem nuncupauit. Hunc imitantur omnes qui feſtinant ad feſtiuitatem terrenæ felicitatis, nec futuram expectant dedicationem regni filij dei. Et idcirco quemadmodum ille ſeptimam generationem non vidit, ſextus enim ab ipſo Lamech illum occidit, cum in illa longæuitate aliqui octauam quoque generationem videre potuerint. Verbi gratia: Seth, qui Matuſſalam iam ſupra quàm centenarium videre potuit, ſic & ipſi non pertingunt ad ſabbatum, id eſt, ſeptimum diem æternæ requietionis. Vndè & illud dictum ſapientis: Hæreditas ad quam feſtinatur in principio, in nouiſsimis benedictione carebit. Econtra, in generatione iuſtorum, qui ſeptimus naſcitur, Enoch nũcupatur, idemque ambulans cum deo, non inueniebatur, quia tulit eum deus. Siquidem iuſti per fidem in ſeptima mundi ætate dedicatam ſibi ſperant requiem, & eorum ſpes in illud proficiſcitur, quod in præſenti non videtur. Non enim habemus (inquiunt) hic manentem ciuitatem, ſed futuram inquirimus. Hæc hactenus de tribus hominibus dicta ſunt Abel, Cain, & Lamech, vno iuſto, & alio peccatore & impœnitente, tertio peccatore quidem ſed confitente, quibus diuiſionibus extūc vſq; hodie vniuerſi homines diſtincti ſunt. Tertia nanq; pars quę eſt impœnitentium, ſecundum Apocalypſim Iohannis, combuſtioni deputata eſt, cũ dicit: Et tertia pars terræ combuſta eſt, & tertia pars arborum combuſta eſt, & facta eſt tertia pars maris ſanguis, & tertia pars nauium interijt. Iuſti nanq;, id eſt, doctores irreprehenſibiles, auditores quoq;, id eſt, pœnitentes ſaluantur: tertia pars, id eſt, impœnitentium congeries igni comburitur. poſt mortem carnis ſeptupla recipiens pro omnibus peccatis ſuis, ſicut de Cain iam mortuo dictum eſt, ſepties vltio dabitur de Cain.

Cur Cain vrbem condidit.

Prou. 20.

Heb. 13.

Apoca. 8.

Quomodo dictum ſit: Poſuit mihi deus ſemen aliud pro Abel, quem occidit Cain. CAP. XI.

MOrtuo igitur Abel, aliud principium ſumitur hoc modo: Cognouit quoque adhuc Adam vxorem ſuam, & peperit filium, vocauitque nomen eius Seth, dicens: Poſuit mihi deus ſemen aliud pro Abel quem occidit Cain.) Ab hoc (inquam) principium ſumitur texendarum generationum, per quas deriuati ſunt patres noſtræ fidei, ex quibus Chriſtus ſecundum carnem. Propter quod & continuò ſubditur: Hic eſt liber generationum Adam, &cæt. Et paulò poſt: Vixit autem Adam centum triginta annis, & genuit filium ad ſimilitudinem & imaginem ſuam, vocauitque nomen eius Seth. Seth autem interpretatur reſurrectio ſiue poſitio, reſurrectio videlicet, quia quæ in Abel occubuerat, in iſto generatio iuſtorum quodammodo reſurrexit, vel poſitus eſt, ſic ait: poſuit mihi deus ſemen aliud pro Abel. Cur enim genituram eius tantis verborum luminaribus ſcriptura inſigniuit, addendo etiam, genuitque ad ſimilitudinem & imaginem ſuam, ſcilicet homo rationalis rationalem, mortalis mortalem, cum hoc idem de cæteris

CAP. VI. quoſcunq; genuit filijs & filiabus rectè dici potuerit, niſi quia hunc in capite generationum, abiecto Cain tanquam abortiuo, politũ voluit agnoſci? Proinde annũ quoq; patris quo genitus eſt, hic appoſuit, dicendo: (Vixit autem Adam centum triginta annis, & genuit Seth.) In hac ſerie non ſecundum primogenitos, ſed ſecundum iuſtos, natiuitatum tempora vel anni ſupputantur, quod manifeſtè ex appoſitione huius anni centeſimi triceſimi colligitur, ſicut iam dictũ eſt. Iam antè genuerat primogenitum Cain, & non dictum eſt quoto anno: ſed nec poſteritatis eius vlla mentio fieret, niſi quia illũ quintus de poſteris ipſius occidit, ſcilicet Lamech. Sic ergo & in ceteris, non ſecundum primogenitos, ſed ſecundum merita generationes ſingulorum hoc modo ſancta contexuit ſcriptura. (Adam genuit Seth. Seth genuit Enos: Iſte cœpit inuocare nomen domini) Vel quia ſecundum nomen ſuum, quod interpretatur vir, perfectè deũ coluerit: vel quia creatorem deum, cum hoc ipſo nomine, quod eſt dominus, primus inuocauit. Enos genuit Cainan. Cainan genuit Malalehel, Malalehel genuit Iareth, Iareth genuit Enoch, Enoch genuit Matuſſalam, Matuſſalam genuit Lamech, Lamech genuit Noe, ſub quo factum eſt diluuium, anno ab Adam milleſimo, ſexcenteſimo, quinquageſimo ſexto.

Quid ſit, quòd multiplicatis hominibus, filij dei filias hominum acceperunt vxores ſibi. CAPVT XII.

CAP. VI. CVmq; cœpiſſent homines multiplicari ſuper terram, & reliqua.) Multiplicitas hominum quanta fieri potuerit, vel vnius ætate hominis illius æui, æſtimari non poteſt quippe cum ex vno Abraham, ſterilem vſq; ad ſenectam habente coniugem, per annos ferè quadringentos & non multo plures, tanta multitudo ſuccreuerit, vt excepta progenie Eſau, imo exceptis progeniebus concubinarũ, quas Abraham ex Agar & Cæthura ſuſcepit, quorum penè ſingulæ progenies Abraham proprias gentes diſſeminauerũt, per ſolum Iacob nepotem eius ſtirps tãta proceſſerit, vt in exitu de Aegypto ad ſexcenta milia pugnatorum numerati ſint, exceptis mulieri-

Exod. 12. bus & paruulis. Non ergo mirum quòd Cain primogenitus Adæ ciuitatem ædificauit, vbi tanta viuacitate hominum attauis vel proauis vſque ad pronepotem vel abnepotem filios vel vſque ad ſeptimam vel etiam octauam generationem nongentenos aut minus ſeptingentenos annos viuentibus pariterque filios ac filias generantibus, vti non vni ciuitati, ſed pluribus ciues ſufficere potuerint. Non enim audiendi ſunt, qui breues annos, verbi gratia, menſtruos vel quaternorum menſium in illa ætate computari volunt, quia videlicet contra legem in lege Moyſes annos non ſupputauit, ſed quales ipſe obſeruandos feſtis vel ſacrificijs cæteriſque ſacris ritibus egit, tales & numerauit, ſcilicet annos ſecundum lunam, communes quidem duodecim menſium: emboliſmares verò tredecim menſium. Igitur multiplicatis iam hominibus, videntes (inquit) filij dei filias hominum, quod eſſent pulchræ, acceperunt vxores ſibi ex omnibus

3. Reg. 11. quas elegerant. Filij dei, filij hominum hoc loco differunt, quia filij dei de generatione Seth, filij autem hominum de generatione ſunt Cain. Quorum talis permixtio quàm pernicioſa bonis mo-

Deut. 7. ribus fuerit, ex iunioribus facilè colligi poteſt, verbi gratia, ex Salomone, qui cum eſſet filius Dauid vel filius Abraham, ac per hoc de filijs dei, ex eo quòd accepit vxores ſibi de filiabus hominum: amauit enim mulieres alienigenas multas, filiam quoque Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, Idumæas, & Sidonias, & Cethæas, de gentibus, ſuper quibus dixit dominus

Gene. 24. filijs Iſrael: Non ingrediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad vos: ex eo inquam deprauatus eſt, quia auerterunt cor eius mulieres, vt adoraret deos earum & ædificaret phana idolorum. Proinde ſapienter, & ante legem, quæ huiuſmodi connubia prohibuit, ſancti viri ſibi vel filijs ſuis præcauerunt, vt Abraham cum dixit ad ſeruum ſeniorem domus ſuæ, qui pręerat omnibus quæ habebat: Pone manum tuam ſuper fœmur meum, vt adiurem te per dominum deum cœli & terræ, vt non accipias vxorem filio meo de filiabus Chananæorum, inter quos habito,

Gene. 27. ſed ad terram & cognationem meam proficiſcaris, & inde accipias vxorem filio meo Iſaac. Sed & Rebecca dixit: Si acceperit filius meus Iacob vxorem de ſtirpe huius terræ, nolo viuere. Claret igitur, malum non paruum fuiſſe filijs dei, quia videntes filias hominũ, quòd eſſent pulchræ, acceperunt ſibi vxores ex omnibus quas elegerant.

Quid ſit quod dictum eſt: Non permanebit ſpiritus meus in hominibus in æternum, eruntq; dies eius CXX. anni. CAP. XIII.

DIxitque deus: Non permanebit ſpiritus meus in hominibus in æternum, quia caro ſunt, Eruntque dies illius centum viginti annorum.) Olim in Hebræo ſic ſcriptum eſſe putabatur. Non iudicabit ſpiritus meus homines iſtos in æternũ. Et hic erat ſenſus. Quia fragilis eſt in homine conditio, nõ eos ad ęternos ſeruabo cruciatus, ſed hic illis reſtituã quod merētur. Siqui-

Supra. 7. dem de eo quod ſcriptum eſt: Non vindicabit deus bis in idipſum, magni & illuſtres viri (vt ſupra iam dictum eſt) diuerſa ſenſerunt. Nunc autem ſic ſecũdum Hebraicam veritatem legimus: nõ permanebit ſpiritus meus in hominibus in æternum, quia caro ſunt. Et eſt ſenſus. Ecce homines omnes caro ſunt, & omnes carnē ſequendo viam ſuam corruperũt. Nonne ergo pro re dixi,

Ecce

Ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt, nunc ergo videte ne fortè mittat manum ſuam, & ſumat etiam de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum, & emili eum de paradiſo voluptatis? Quid enim futurum erat, ſi viueret homo in ęternum, cum certiſsimè moriturus, & quotidie moriens, etiam nunc corruperit omnino viam ſuam? Igitur ſicut tunc prouidens dixi, ſic & nunc cõfirmata ſententia dico, quia ſpiritus meus.i.ſpiritus à me ad imaginem meam factus, non permanebit in hominibus in æternũ, quia cũ deberẽt eſſe ſpirituales homines, caro ſunt, ſolaq; quę carnis ſunt, ſapiũt. Adeò in ſententia perdurabo, vt nõ modò non viuat homo in æternũ, verumetiã breuius viuendi tempus, & pauciores ſint anni ſingulorum. Et erunt (inquit) dies illius centũ viginti annorum, alij quidem paulò plures, alij paulò pauciores, poſt diluuium vixerunt annos, vt Iacob, qui centum quadraginta ſeptem, vt Ioſeph, qui centum & decem vixit annos, ſed eius qui hęc ſcribit, ſcilicet Moyſi, dies fuere CXX. annorũ. Sic enim de eo ſcriptũ eſt: Moyſes cẽtum viginti annorum erat, quando mortuus eſt. *Dent.14.* *Numa.12.* Miroque ac penè ineffabili modo vir mitiſsimus, ſuper omnes homines qui morabantur in terra, ſeipſum in illa congerie morientium, ac propter corruptionem vitæ ſuæ pauciore tempore viuentium opportunè importunè ingerit, quodammodo deflens, quòd illic ſecundum dei pręſcientiam percuſſus ipſe fuerit, vt moriturus non ſaltem tempora Matuſſalæ implere poſſet, quatenus ingrediatur terram repromiſsionis, ſed ſint dies ſui pauci.i.anni tantum CXX. Aliter. Sed erunt dies eorum centum viginti anni, hoc eſt, habebunt centum viginti annos ad agendam pœnitentiam. Quia verò pœnitentiam agere contempſerunt, noluit deus tempus expectare decretum, ſed viginti annorum ſpacijs amputatis induxit diluuium, anno centeſimo agendæ pœnitentiæ deſtinato. Hæc antiquior ſententia eſt.

De eo quod dictum eſt: Gigantes autem erant ſuper terram. CAP. XIIII.

Gigantes autem erant ſuper terram in illis diebus. Poſtquã enim ingreſsi ſunt filij dei ad filias hominum, illæq; genuerunt, iſti ſunt potentes à ſeculo viri famoſi.) Pro gigantibus alij cadentes, alij violentos tranſtulére, ex hebręo interpretantes. Cadentes autẽ rectè dicuntur, id eſt, ſuperbi, quicunque potentes à ſeculo ſunt vel viri famoſi. Nam hoc ipſum ſuperbire cadere eſt, iuxta illud in pſalmo: Vos autem ſicut homines moriemini, & ſicut vnus de principibus cadetis. *Pſal.81.* Aliàs autem ſi pro magnitudine ſtaturę gigantes placet hic accipi, nunquid commixtio filiorum dei, & filiarum hominũ, aliam naturam fecit, vt naſcerentur homines mirandę proceritatis? Ergo gigantes.i.ſuperbi, videlicet ex eo ſuperbientes, quòd eſſent vtraq; gente generoſi, ſcilicet tam ſecundum Seth, quam ſecundum Cain. Inde etenim Abſalon materiã habuit ſuperbiendi, quod ſanguis ſuus eſſet deriuatus ex duobus regnis. *2.Reg.3.* Mater enim eius Maacha filia fuit Tholomai regis Geſſur. Sed & Iſmael, quamuis eſſet nothus.i.humano genere impar, tamen quia conſanguinitatem trahebat duabus ex gentibus, *Gene.16.* quippe qui paterno genere Hebræus, materno autem genere erat Aegyptius, potens à ſeculo fuit, vir famoſus, id eſt, homo ferus ſiue ſuperbus.

De eo quod dictum eſt, pœnituit eum quòd hominem feciſſet ſuper terram. CAPVT XV.

Videns autem dominus, quòd multa malitia hominum eſſet in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta eſſet ad malum omni tempore, pœnituit eum quòd hominem feciſſet in terrã: Et præcauens in futurum, & tactus dolore cordis intrinſecus. Delebo (inquit) hominem quem creaui à facie terræ, ab homine vſque ad animantia, à reptili vſque ad volucres cœli. Pœnitet enim me feciſſe eos.) *Quomodo deus tangitur dolore.* Laborat hic ſermo diuinus, & quaſi in verſanda nimiæ magnitudinis mole pene confringitur, dum illud intellectui noſtro planum facere intendit, quod ſatis explicare nullus ſermo ſufficit, videlicet quomodo deus ſine motu ſæuiat, & ſine crudelitate occidat, quomodo ſalua pietate vltionem, & cum tranquillitate agat vel habeat furorem. *Eſaie.42.* Pœnituit enim, inquit, quòd hominem feciſſet in terra, & præcauens in futurum, & tactus dolore cordis intrinſecus, delebo (inquit) hominem, pœnitet enim me feciſſe hominem. Qui per prophetam ſuum dicturus erat, ſicut parturiens loquar, vtique iam parturiens locutus eſt. Nam quemadmodum parturiens illud quod concepit non ſine ſenſu doloris emittit, & tamen dolere mauult, quàm non emittere quod concepit: ſic deus non ſine ſenſu pietatis profert ſententiam iudicij, & tamen victa pietate, miſerias malorum mauult videre, quàm non proferre, quod iuſtitia dictante concepit. Quare? Quia videlicet vtilius eſt, morbo ferramentum altius imprimere, quàm palpando putredinem fouere. *Quomodo deus pœnituiſſe dicitur.* Itaq; quod pœnituiſſe dicitur quòd hominẽ feciſſet in terra, & tactus eſſe dolore cordis intrinſecus, pietatis eſt: quòd autem non victus eodem dolore (inquit) delebo hominem quem creaui à facie terræ, ſeueri iudicij vel ſeueritatis iudi[illegible] eſt illud edictum, poſtquam dictũ ſit, pœnitet me feciſſe eos, nec edici poteſt quàm grauiſſimè dictũ ſit. Tale quid & alibi dicit: pœnitet enim me, quod conſtituerim Saul regem ſuper Iſrael. *1.Re.15.* Sanè huiuſmodi dictum, non impaſsibilis dei mutabilitatem, ſed fixam eius indicat ſententiam, ad prioris facti deſtructionem vel valde neceſſariam meliorationem eiuſdem.

De Noe & cauſa diluuij, & quòd triforme ſit iudicium dei. CAP. XVI.

CAP. VI. NOe verò inuenit gratiam coram deo. Hæ generationes Noe. Noe vir iuſtus atque perfectus
fuit, cum deo ambulauit, & genuit tres filios, Sem, Cham, & Iaſeth, &c.) Magnæ virtutis te-
monium eſt huic viro, in tanta plenitudine peccatorum cum deo ambulaſſe: magni meriti præ-
conium illi eſt, in tanta plenitudine ſiue multitudine cœleſtis iræ gratiam inueniſſe, eo quod
iuſtus atq; perfectus fuerit in illis talibus tamq; corruptis generationibus ſuis: magnum omnino
negocium, quòd in mundo vniuerſo diluuium inducitur, & in primis tanti huius facti intentio
Cur deus diluuium induxit. meritò vel vtilias quæritur. Quid enim in hoc maxime intendit deus? Hoc ſcilicet, vt ſcirét ven-
tura ſecula, quantum ille peccatis aduerſetur. Deniq; ſic totum mundum quaſi hominem vnum
ſuſceperat erudiendum. Scimus autem, quòd homini dum adhuc puer eſt, agendum ſit, quod ti-
meat ne dimiſſus ſuæ voluntati, præceps & infrenis in malum (ad quod prona eſt humana na-
Prou. 21. tura ſemper) ſecuro collo ruat: Percute (inquit ſcriptura) filium tuum virga, & liberabis animam
eius à morte. Recte igitur & vtiliter, vt ſapientiam dei decuit, petulantem atq; in carne & ſangui
ne laſciuientem mundum recentem, tanquam ſtultũ puerulũ corripuit, tali percutiens verbere
quod tota ſua ætate non queat obliuiſci. Hiſtoriam omnes nouimus, myſteria requiramus. Pri-
mò ſciendum, triforme vnius trinitatis eſſe iudicium. Primum videlicet, quo diabolus de cœlo
deiectus: & vltimum quo idem in fine ſeculi cum angelis ſuis, & malis hominibus in ignem æter
num eſt mittendus: medium hoc, quo diluuium mundo inducitur, De quo nec illud prętereun-
dum, quia ſicut tempore vel ordine, ſic & qualitate medium eſt. Etenim primò quidem & vlti-
mo ſoli reprobi feriuntur, & ſoli electi reſeruantur: iſto autem nec ſoli electi reſeruantur, nec ſo-
Naum. 1. li reprobi ſuffocàtur. Credendum quippe eſt, aliquos hoc diluuio periſſe, quorũ eodem pericu-
lo mortis, peccatũ deletũ ſit, iuxta quod ſcriptum eſt: non enim vindicabit deus bis in idipſum,
Deut. 32. pleroſq; autem ex eis, vtpote impios, ab illo temporali aquarum diluuio, ad æternum tranſiſſe in
cendium, iuxta quod idem ſcriptu eſt: Ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit vſq; ad infer-
ni nouiſsima De his autem qui ſuperfuerunt, tam magna gratia dei reſeruati, cum tres tantum-
modo filij Noe fuerint, vnus reprobus extitit, & in omnibus maxima reproborum ſylua ſuccre-
uit. Hoc ergo iudicium propriè perſonam prædicat filij dei, qui ſolus naturam noſtram ſuſcipi-
endo, diuinitatis ſuæ fortitudinem noſtræ humanitatis conditione temperauit, & antequam ve-
niret opus ſui aduentus in hoc tali cataclismò præfigurauit. Et primùm ipſe Noe eundẽ media-
torem dei & hominum, tam nomine quam opere ſignauit. Nomine videlicet, quia nomen ipſum
quod eſt Noe, interpretatur requies. Requies autem noſtra vera eſt ipſe, qui dicit: Tollite iugum
meum ſuper vos, & diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus
Matt. 12. veſtris. Opere autem quomodo Chriſtum ſignificauerit, deinceps plenius dicendum erit. Igitur
non abſq; diuino præſagio, vocauit illum pater Noe, dicens: Iſte cõſolabitur vel requieſcere nos
faciet ab operibus noſtris in terra cui maledixit dominus.

Quam requiem nomine ſuo ſignificet Noe, & de arca, & de myſterio arcæ. CAP. XVII.

2. Petri. 3. QVæ autem eſt requies vel conſolatio, qua conſolatur nos iſte verus Noe, ſcilicet filius
dei, niſi peccatorum remiſsio, quam in baptiſmo ſuo nobis tribuit, ſecundum ſimilitudi-
nem illius, qui per fidem ſuam in illo diluuio paucas animas ſecum reſeruauit? Illud nanq; dilu-
uium baptiſmatis figuram fuiſſe, Petrus quoque apoſtolus teſtatur, cum dicit: Qui increduli fue-
rant aliquando, quando expectabatur dei patiẽtia in diebus Noe, cum fabricaretur arca, in qua
pauci, id eſt, octo animæ ſaluæ factæ ſunt per aquam. Quod & nos nunc ſimilis formæ ſaluos fa-
cit baptiſma, & reliqua. Itaq; diluuium baptiſma: hi qui in diluuio perierunt, peccata noſtra quæ
in baptiſmate delentur, pręſignauerũt. Et hoc modo myſticè prophetia completur, dicentis: Iſte
Act. 4. conſolabitur vel requieſcere nos faciet ab operibus noſtris: Vnus erat Noe, & in illo vno ſalua-
tũ eſt ſemen ad recuperationem orbis terrarum, quia videlicet vnus eſt Chriſtus, in quo eſt no-
ſtra ſalus, & non eſt in aliquo alio ſalus: nec enim nomen aliud ſub cœlo datum eſt hominibus, in
quo oporteat nos ſaluos fieri. Arca verò quia ſanctam ſignificauit eccleſiam, quæ vtiq; ex homi-
nibus conſiſtit, ipſa quoq; ſecundum quandam ſimilitudinem fieri iuſſa eſt humani corporis, vi-
delicet vt haberet trecentos cubitos longitudinis. l. latitudinis, X X X. altitudinis. Ita longitu-
dinis menſura ſexies latitudinem, decies altitudinis mẽſuram continebat. Sic nempe corpus ho-
minis proſtrati vel reſupinati, in longitudine ſexies latitudinem, decies ſuimet continet altitu-
dinem. Porrò ipſa arca antiquam ſignificat omnium electorum eccleſiam, ligna leuigata, id eſt,
bitumine lita, viros ſanctos patriarchas atq; prophetas, quorum ex fide tenaciſsimum compacta
eſt eadem eccleſia, ſignificant Bitumen nanq; eſt feruentiſsimum & tenaciſsimum gluten, quod
& aſpaltum dicitur, ab aſpaltite lacu. Tenaciſsimam ergo in fide concordiam ſignificat ſancto-
rum. Et hanc arcam noſter Noe, ſcilicet Chriſtus dei filius, antequam in hunc mundũ veniret fa-
Hebr. 3. bricauit, teſtante Paulo cum dicit: Qui fidelis eſt ei, qui fecit illum, ſicut & Moyſes in omni do-
mo illius. Amplioris enim gloriæ iſte præ Moyſe dignus habitus eſt, quanto ampliorem habet
honorem

honorem domus qui ſabricauit illã. Et Moyſes quidẽ fidelis erat in tota domo eius, tanq̃ ſamulus in teſtimonium eorũ, quæ dicenda erant. Chriſtus verò tanq̃ filius in domo ſua, quæ domus ſumus nos. Itaq; arca (ſicut iam dictũ eſt) antiquam eccleſiã Noe, qui & illam ædificauit & in illã introiuit, Chriſtum dei filiũ, qui eandem eccleſiã & tanq̃ deus de electis ſuis condidit, & tanq̃ hõmo ſub legem eius introiuit. Septem verò animæ quæ cum illo ingrediuntur, primitiuã euangelicæ gratiæ electionẽ ſignificant, ſcilicet apoſtolos, omnesq́; Chriſti diſcipulos, qui cum illo ambulauerunt. Et ab illo miſſum de cœlo ſanctũ ſeptiformem ſpiritum acceperunt, animantia tandẽ munda & immunda, multitudinem figurant electorũ, quos tam de Iudęis, q̃ de Gentibus venientes illi, ſpiritu Chriſti iubente, ſuſceperunt. Quod ex alio ſcripturæ loco manifeſtius liquet. Sic enim in Actibus apoſtolorum legimus, quia cum eſuriret Petrus & vellet guſtare, cecidit ſuper eum mentis exceſſus, & vidit cœlum apertum, & deſcendens vas quoddam, velut linteum magnum, quatuor initijs ſubmitti de cœlo in terram, in quo erant omnia quadrupedia & ſerpentia terræ, & volatilia cœli. Et ſacta eſt vox ad eum: Surge Petre, occide & manduca. Et iterum: Quæ deus purificauit, tu ne commune dixeris. Hoc viſo, ille inſtructus continuò venientibus ad ſe gẽtilibus quid intellexiſſet, aperuit inter cętera, dicens: Sed mihi oſtendit deus, neminem communem aut immundum dici hominem. Ac deinceps: in veritate comperi, quia non eſt perſonarum acceptor deus, ſed in omni gente, qui timet deum & operatur iuſtitiam, acceptus eſt illi. Igitur & hic vbi tam de mundis quàm de immundis animantibus maſculus & fœmina in arcam iubentur admitti, iam illud deus præſignauit, quod poſtea Petro oſtendit, ſcilicet nullum genus hominum a gratia dei reijci, ſed creatori omnium acceptam fore fidem vel conuerſionem cunctorum. Et notandum, quòd eorum ſcilicet animantium admiſsio, quater in hac lectione repétitur, vt videlicet à quatuor partibus mundi collectio futura præſignetur. Actu. 10.

De manſiunculis & ſcemate eiuſdem arcæ. CAP. XVIII.

MAnſiunculas (inquit) in arca ſacies, & in cubito conſummabis ſummitatem eius.) Ergo tali ſchemate fabricata, id eſt, inferius trecentis cubitis ampla, & deductim aſcendendo cum in cubito eſſet conſummata, vbi ſitus altior, illic anguſtior: & econtra, vbi humilior, illic amplior. Sic profectò ſancta eccleſia diuerſis ordinibus eſt diſtincta: & quiſque ordo, quanto eſt arctior, tanto eſt & celſior: vel econuerſo, quanto quiſque ordo eſt laxior, tanto & humilior: & quanto altior, tanto anguſtior: vt (verbi gratia) viduitatis propoſitum, quanto coniugali propoſito caſtitate arctius, tanto & meritum eius altius: & virginalis propoſiti decus, quanto altius, tanto & in paucioribus inuenitur: qui ordo, quia vnum quod eſt neceſſarium liberius exequitur, pulchrò vno ſummitatis cubito deſignatur dignitas eius. In huiuſmodi ordinibus myſticè completur manifeſtius quod dictum eſt, cœnacula & triſtega, id eſt, tricamerata in arca facies. Nec verò cuiquam incredibile videatur, tantæ capacitatis arcam de lignis bituminatis poſſe fieri: cum de lapidibus cæmentatis, ciuitates immenſas conſtet extrui, præſertim cum non in vno aut duobus, ſed totis centum annis, opus peractum ſit. Præterea, ne de paucitate cubitorum cauſeris, habent geometræ cubitos maiores, ita vt vnus illorum ſex contineat cubitos communes. Et Moyſes, qui eruditus erat omni ſapientia Aegyptiorum, vtique cubitos computaſſe geometricales credendus eſt. Quod ſi ita eſt, æſtimari non poteſt, quantæ capacitatis arca illa fuerit, tot cubitis tam magnis, in longitudinem, latitudinem, altitudinemq́ue porrectis, vt tot generum animantia, bina & bina, ſeptena & ſeptena, ſufficientibus ſpacijs explicare quiuerit. Quod tandem eſt oſtium in latere huius arcæ deorſum poſitum? Vtique ſalutare baptiſmi Chriſti ſacramentum, quod de patefacto eius latere manauit, ſine quo eccleſiam ingredi, vel à peccatis ſuis nemo poteſt eximi.

Quanto tempore, dum fabricaretur arca, expectauerit dei patientia. CAP. XIX.

ERatq; Noe ſexcentorum annorum, quando diluuij aquæ inundauerunt ſuper terram.) Exinde colligitur, quàm diu expectauerit eos deus ad pœnitentiam, ſecundum Petrum apoſtolum in epiſtola ſua dicentem: Qui increduli fuerunt aliquando in diebus Noe, cum fabricaretur arca. Deniq; Noe, cum quingentorum eſſet annorum, præcepit deus dicens: Fac tibi arcam. Sexcentorum autem erat annorum, quãdo inundantibus aquis ingreſſus eſt in eam. Igitur circiter annos centum increduli fuerunt, prædicante illis publica arcæ fabricatura, & tanto tempore expectauit eos dei patientia: Ipſi autem ſecundum duritiem ſuam & cor impœnitens theſaurizauerunt ſibi iram in die irę. (Et facta eſt (inquit) pluuia ſuper terrã XL. diebus, & XL. noctibus.) Quadraginta diebus & quadraginta noctibus, omne quod ab incarnatione vel paſsione domini reſiduum eſt, ſignatur ſeculi tempus, quo baptiſmi aquæ inundare, foriſq; relicta ingredientium in eccleſiam peccata, obruere non ceſſent. Nam ſicut in tranſitu filiorũ Iſrael per mare rubrum, Aegyptij qui ſubmerguntur, malignos ſpiritus vel peccata ſignificant: ſic impij qui in diluuio pereunt, arca ſuperſtite cum paucis, peccata decidentia rectè figurant. CAP. VII. 1. Petr. 3. Roma. 2.

Item de diluuio, & quod dictum eſt: Cataractæ cœli apertæ ſunt. CAP. XX.

CAP. VII. RVpti ſunt (inquit) omnes fontes abyſsi, & cataractæ cœli apertæ ſunt.) Quod ait, & cata-
ractæ cœli apertæ ſunt, & per hiperbolen accipiendum eſt, & ſic eſſe dictum, ob inſinuan-
dam inundationis magnitudinem, quæ tanta fuit, vt firmamentum quod fecit deus in medio,
aquarum, vt diuideret aquas ab aquis, diſsipatum eſſe videretur, ſecundum vulgi opinionem.
Dicimus quidem cataractas cœli, occultas eſſe vias, per quas de cœlo vtiq; aerio pluuia deſcen-
dit, verùm hoc dicendo more vulgi magis, quam ſcripturarum ſenſu loquimur. Neque enim ſo-
lidum quid aut durum eſt cœlum, vt rectè poſsit intelligi cataractis, id eſt, feneſtris in modum
parietis interciſum, quibus apertis, aquæ fundantur deorſum, quæ clauſis eiſdem continebantur
ſurſum. Aliàs autem ſi verè ſolutum putandum eſt, pro eo quod dictũ eſt, & cataractę cœli aper-
Pſal. 147. tæ ſunt, videris quomodo verum ſit, quod Pſalmiſta de cœleſtibus canendo dicit: Statuit ea in
ſeculum & in ſeculum ſeculi, præceptum poſuit & non præteribit. Quòd ſi quæras, vndè ergo
venerunt tantæ moles aquarum, quæ cuncta operuerunt, ita vt quindecim cubitis eſſent altiores
Geneſ. 1. ſuper montes quos operuerant? Facilis patet reſponſio, quia videlicet inde venerunt quo abie-
rant, dicente deo: congregentur aquæ quæ ſub firmamento ſunt in locum vnum, & appareat
arida. Conſtat enim quia iam factum fuerat firmamentum, diuidens aquas ab aquis, & tantæ
ſub firmamento remanſerunt, vt etiam tunc nuſquam parêret arida. Vndè Pſalmiſta cum dixiſ-
Pſal. 101. ſet: Qui fundaſti terram ſuper ſtabilitatem ſuam, non inclinabitur in ſeculum ſeculi: continuò
vt ſcias nec montium cacumina ab aquis eminuiſſe, ſuper montes (inquit) ſtabunt aquæ ab incre-
patione tua fugient, à voce tonitrui tui formidabunt, futurum tempus ponens pro præterito,
quod ſolœciſmum grammatici appellant. Item ſi quæras, quo, data requie, receſſerint? Notum
Eccleſ. 1. eſt ſecundum Eccleſiaſten, quod omnes aquæ atque torrentes per occultas venas ad matricem
reuertantur abyſsi.

De timore domini, & quòd verè dominus ſecundum hæc acta timendus ſit. CAP. XXI.

QVæ hactenus dicta ſunt, ex quo ſuper præuaricatorem hominem, agi cœptum eſt iudici-
um, ferè omnia timoris plena ſunt, & ex eis palam fit omni creaturæ, quòd verè deus iu-
Pſal. 65. xta Pſalmiſtam terribilis in conſilijs ſit ſuper filios hominum. Vndè & hoc ipſum nomen, quod
eſt deus, græca etymologia acceſsit. Grecè nanque theos, Latinè dicitur timor, & exinde creator
Eccleſ. 5. noſter dicitur deus, quòd verè ſit timendus. Vndè eſt illud dictum ſapientis: Fili noli eſſe ſine me
tu, neq; adijcias peccatum ſuper peccatũ, & dicas, miſeratio dei magna eſt, multitudinis pecca-
torum meorum miſerebitur. Miſericordia enim & ira ab illo cito proximant, & in peccatores
reſpicit ira illius. Nunc demum accendendum nobis eſt intus, id eſt, ad ipſum Noe & vxorem
eius, & filios eius, & vxores filiorum eius, & ab hoc eodem ſecundæ ætatis mundi initio, conſi-
derandum ex his quæ dixit, quæ fecit cum illis idem deus, quòd aſcendentibus nobis rectè ſan-
Eſaiæ 11. Pſal. 110. ctus propheta poſt ſpiritum timoris poſuit ſpiritum pietatis, quia videlicet initium ſapientiæ
1. Iohan. 4. timor domini, pietas autem ſecundus eſt gradus aſcenſionis, iam charitatem prouocans quæ
perfecta timorem foras mittat.

De pietate eiuſdem domini, iuxta quam recordatus eſt Noe, ſicut ſcriptura dicit: Et de vero Noe Chriſto, cuius poſt aquas tribulationis deus pater recordatus eſt, reſuſcitando illum à mortuis. Et de columba quam emiſit, id eſt, gratia ſpiritus ſancti, quam dedit. CAPVT XXII.

CAP. VIII. Pſal. 106. REcordatus autem dominus Noe, cunctorumq́ue animantium & omnium iumentorum quæ
erant cum eo in arca, adduxit ſpiritum ſuper terram, & imminutæ ſunt aquæ, &c.) Non
prætereundum in primis, quia quæcunque tangit pius affectus incognitum non habet, multum
fuiſſe quod Noe vir iuſtus atque perfectus, in illa tali tempeſtate paſſus eſt. Nam vt taceam, quòd
arca illa per totum annum tempeſtuoſus illi & inquietus carcer extitit, tunc nanque maximè ſte-
tit ſpiritus procellæ & exaltati ſunt fluctus eius, atque aſcendendo vſq; ad cœlos, & deſcenden-
do vſq; ad abyſſos, anima eorum in malis tabeſcebat, vt inquam hoc taceam, non verè iuſtus aut
perfectus Noe fuiſſet, ſi in illa multitudine communis hominum miſeriæ de propria ſalute ſua ri-
dere potuiſſet, præſertim cum de impaſsibili deo, dicere ſcriptura non dubitauerit, quia tunc tẽ-
Hier. 10. poris dolore cordis intrinſecus tactus eſt. Fidenter dicere liceat, quia non Hieremias pro incen-
dio ciuitatis, vel captiuatione gentis, quam vidit, tot in animo cruces pertulit, nec tot contume-
lias vel terrores audiuit, venturum prædicendo Babylonicum exercitum, quot iſte audiſſet, ni-
ſi quia non minor erat illis, qui tũc temporis erant à ſeculo potentes viri & famoſi. Itaq; & ſi nul-
la in corpore, magna tamen in animo paſsione fluctuauit, & in eo maximè illi congruit vox illa
Pſal. 68. capitis ſui dicentis in propheta ſecundum veritatem ſuæ paſsionis: Saluum me fac deus, quoni-
am intrauerunt aquæ vſq; ad animam meam. Infixus ſum in limo profundi, & non eſt ſubſtantia.
Veni in altitudinem maris, & tempeſtas demerſit me. Nam & illæ aquæ, quibus tunc peccatores
deleti ſunt, quodammodo veraciter vſque ad animam illius introierunt, & iſtę aquę baptiſmi,
quibus

quibus nunc peccata noſtra delentur, penè cum ipſa domini Ieſu anima de corpore eius exierũt. Igitur in eo quod recordatus dominus Noe, cunctorumq́ue animantium & omnium iumentorum quæ erant cum eo in arca, adduxit ſpiritum ſuper terram, & imminutæ ſunt aquæ, & quòd Noe poſt diutinam expectationem emiſit coruum, qui non reuerſus eſt ad eum, emiſit quoque columbam quæ primò & ſecundò reuerſa eſt, tertiò autem emiſſa, non eſt reuerſa: magnum quidem & pulchrum eſt pietatis opus, ſed maximum atq; pulcherrimum eſt quod in eo myſticè præſignatur. Recordatus eſt enim deus pater Chriſti filij ſui, poſtquam intrauerunt aquæ vſque ad animam eius, poſtquam tribulationes mortis pertranſierunt animam eius, cum teneretur in ſepulchro concluſus: & adduxit ſpiritum ſuper terram, ſpiritum, inquam, id eſt, reducem vitam ad duxit ſuper terram exanimi corporis, ſuſcitauit enim illum à mortuis. Sed & ſuper omnem terram, per vnius reſurrectionem adduxit deus ſpiritum, dedit enim extunc hominibus ſpiritum ſanctum in remiſsionem peccatorum, qui ita nebulas cordium diſsipat, tentationumq́; fluctus exiccat, quomodo ille ſpiritus quem tunc deus ſuper terram adduxit, humidum hactenus, frigidũq́ue aerem calefaciendo, aquas imminuit, & vſq; ad ſiccum paulatim eliminauit. Nam ſpiritum hic iuxta literam calidum ventum, vel etiam ipſum ſolem, qui hactenus ſub denſis nubibus latuerat, intelligimus. Dicit enim de illo Eccleſiaſtes: Luſtrans vniuerſa per circuitum pergit ſpiritus, & in circulos ſuos reuertitur. Sed dicit veridica ſcriptura, quia iam imminutis aquis, iam apparentibus montium cacuminibus, expectauit Noe dies quadraginta, & tunc dimiſit coruum, illoq́; non redeunte, emiſit columbam. Magnum myſterium, & magnum verum veritatis præconium. Etenim poſtquam dominus noſter a mortuis reſurrexit, & opertos mõtes ſuos triſtitia, in lætitiam releuauit: nouit fides Chriſtiana, quia tacitus ipſe dies quadraginta ſuſtinuit, & tunc demum in cœlum aſcendens, extunc euacuato priſcæ legis ſeruitio, nouam baptiſmi prædicari iuſsit gratiam, miſſo ſpiritu ſancto de cœlo. Coruus emiſſus eſt, & iam non reuertitur, quia infidelis Iudæorum populus, de eccleſia patriarcharum & prophetarũ eiectus, foris vagatur, & veterum ſacrificiorum cadaueribus inhians, de antiquorum patrum carnali proſapia, vana loquacitate gloriatur. At vero ſancta apoſtolica eccleſia ſpiritu ſancto accepto miſſa reuertitur, iuxta quod de ſanctis euangelij prædicatoribus per admirantem prophetam dicitur: Qui ſunt iſti, qui vt nubes volant, & quaſi columbæ ad feneſtras ſuas, Volant enim vt nubes, pluuiam pacis mundo afferentes, & quaſi columbæ ad fœneſtras eius reuertuntur, à quo ad miniſterium noſtræ ſalutis miſsi ſunt, gloriam auidè contemplantes.

Eccleſ. 1. Eſaie 60.

Item de eadem columba. i. ſpiritus ſancti gratia, quomodo tertiò ſit emiſſa. CAP. XXIII.

ILli quidem quiuis quaſi columbæ ſunt, ſed vna eſt columba ſpiritus ſancti gratia, propter quam illi columbæ dicti ſunt, & illum ſcilicet ſpiritum ſanctum in ſua maxime perſona, illa columba ſignificauit, quam de arca Noe ſanctus emiſit. Quare autem tertiò, niſi quia de ſacramentis Chriſti vel eccleſiæ, trina ſpiritus ſancti gratia, cuiq; fideli animæ depromitur? Prima nanque gratia eſt, remiſsio peccatorum: ſecunda, diuerſorum diſtributio donorum: tertia, remuneratio in reſurrectione mortuorum. Tertiò, nempe ipſe qui caput eſt eccleſiæ, Chriſtus: vnctus eſt: primò, quando de ſpiritu ſancto conceptus eſt: ſecundò, quando ſuper eum ad Iordanem ſpiritus ſanctus in ſpecie columbæ deſcendit: tertiò, quando reſurrexit à mortuis. In cuius figura Dauid, qui tam Chriſti quàm eccleſiæ typum geſsit, tertiò in regem vnctus eſt. Primò videlicet, quando vnctus eſt à Samuele in domo patris ſui. Secundò, quando vnctus eſt in Hebron ſuper Iudam ſolum. Tertiò, quando vnctus eſt ſuper Iſrael vniuerſum. Igitur prima emiſsio columbę ipſa eſt remiſsio peccatorum, quam verus Noe, id eſt, requies noſtra Chriſtus, poſt reſurrectionem ſuam confeſtim emiſit, inſufflans & dicens: Accipite ſpiritum ſanctum, quorum peccata remiſeritis, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta ſunt. At illi nondum auſi ſunt exire ad publicum, & annunciare hominibus talem gratiam, propter metum Iudæorum. Benè ergo de columba illa dictum ſit, quia cum non inueniſſet vbi requieſceret pes eius, reuerſa eſt ad eum in arcam. Aquæ enim (inquit ſcriptura) erant ſuper vniuerſam terram, illæ videlicet aquæ, quæ (iuxta Pſalmiſtam) intrauerunt vſque ad domini Ieſu animam, quas apoſtoli adhuc infirmi, metuebant. Et non mirum, coruus qui iuxta literam non reuerſus eſt, quòd inuenire potuit, & columba non inuenit, vbi requieſceret, licet decreſcentibus aquis iã apparuiſſent cacumina montiũ. Coruus nanque facilius requieſcere potuit, quia cadauera abundè inuenit: columba verò quia cadaueribus non paſcitur, & ſi ad ſedendum aliquod montis iugum inuenire potuit, tamen abſq; victu requieſcere non potuit. Expectatis autem vltra ſeptem diebus alijs, rurſus dimiſit columbam ex arca. At illa venit ad eum ad veſperam, portans ramum virentis oliuæ in ore ſuo. Secundò emiſſa columba redijt ad veſperam, & virentis oliuæ ramum in ore ſuo deuexit, quia ſecundò datus eſt ſpiritus ſanctus apoſtolis die pentecoſtes, circa finem vitæ, quenque illorum ad cœleſtis eccleſiæ requiem cum æterno perfectæ pacis præmio, reuocauit. Tertiò nihilominus emiſſa iam non eſt reuerſa, quia profectò cum reſurrexerint à mortuis, quæ (vt ſupra iam dictũ eſt) tertia erit effuſio

1. Reg. 16. 2. Reg. 2. 2. Reg. 5. Iohan. 20. Pſal. 68.

CAP. VIII. ſpiritus ſancti nuſquam mittentur vnde redeant, nec enim ad operandum, ſed ad regnandum immortaliter exibunt. Sic & ſingulis electorũ, tertiò eadem columba aduenit. Primò, cum baptizatur quis in remiſsionem peccatorum. Secundò, cum accipit per epiſcopos impoſitionem manuum. Tertiò (vt iam dictum eſt) in reſurrectione mortuorum. Ecce quàm verè dictum eſt, quia

Ephes. 2. inuenit Noe gratiam coram deo. Verè enim gratiam hic alter Noe inuenit, qui nos deo reconciliauit, & ſoluens inimicitias in carne ſua, de filijs iræ filios gratiæ, de filijs gehennæ filios fecit vitæ æternæ.

De viri iuſti Noe obedientia, quòd ſicut ad præceptum dei ingreſſus, ita & ad præceptum eiuſdem egreſſus eſt. CAPVT XXIIII.

IGitur ſexcenteſimo primo anno, menſe primo, die prima menſis, imminutæ ſunt aquæ ſuper terram, & aperiens Noe tectum arcæ, aſpexit vndiq;, viditque quod exiccata eſſet ſuperficies terræ. Menſe ſecundo, ſeptima & viceſima die menſis areſacta eſt terra. Locutus eſt autem deus ad Noe, dicens: Egredere de arca tu & vxor tua, &c.) Notandum diligenter quod dictum eſt, quia primo menſe, prima die mẽſis, aſpexit Noe, & vidit quòd exiccata eſſet terra, & deinde ſubiunctum eſt, menſe ſecundo, ſeptima & viceſima die menſis areſacta eſt terra. Cum enim iam vidiſſet Noe primo die primi mẽſis, quòd exiccata eſſet terra, quid ſibi vult, quod itidẽ dicit ſcriptura, quia menſe ſecundo ſeptima & viceſima die menſis, tanto poſtliminio, ſcilicet quinquageſimo quarto die, ab eo quo viderat Noe exiccatam eſſe terram, areſacta eſt terra? Videlicet vt comm[odius] ſubiungeretur quod ſubiunctum eſt, Locutus eſt deus ad Noe dicens: Egredere de arca. Ta[n]quam diceret: Tot diebus prius exiccata fuerat terra, cum tandem deo iubẽte, egreſſus eſt Noe [d]e arca. Ergo viri iuſti atq; perfecti magna in hoc quoq; iuſtitia vel perfectio commendatur, laude digna, quod tamdiu carcere concluſus, non erupit ſolutus mox vt terram vidit, ſed ſicut præceptum ingrediendi fideliter accepit, ſic & egrediendi licentiam obedienter ſuſtinuit. Nunc ipſa diluuij tempora, id eſt, pro anni tempore inundare cœperit, quam diu ſine detrimento terrã aquæ obtinuerint, quo arca ſuper montes Armœniæ requieuerit, quo nihilominus tempore cacumina montium apparuerint, vel terra areſacta, & ipſe Noe cum omnibus arca egreſſus ſit, inueſtigandum eſt, ſecundum præcedentis ordinem lectionis.

De anno eiuſdem diluuij, & quo anni tempore inundare cœperunt aquæ diluuij. CAPVT XXV.

MEnſe (inquit) ſecundo, ſeptimadecima die menſis, rupti ſunt omnes fontes abyſsi magnæ,

Geneſ. 7. & cataractæ cœli apertæ ſunt. Menſis ſecundus ſecundum legem ipſe eſt, qui apud Romanos Maius dicitur, qui & ſecundum legem vel naturam temporum dicitur longis & ſerenis diebus extendi atq; produci, & omnium quæ in mundo ſunt ad concupiſcentiam carnis, & ad

Exod. 12. concupiſcentiam oculorum pertinentium, pulchritudine illo tempore tetra veſtitur. Qui enim à Romanis dicitur Aprilis, apud hunc Moyſen primus eſt in menſibus anni. Sic enim dicit ex auctoritate dei legem daturus de eſu paſchalis agni. Menſis iſte principium vobis menſium primus erit in menſibus anni. Et ne illud ſcrupulum moueat, quòd ſecundum natiuitatem Noe poſsint hic annorum vel menſium principia, vel fines computari, reuocetur ad memoriam, quòd ante exactum annum diluuij menſe plus minus integro, columba quam emiſit Noe, reuerſa eſt, portans ramum oliuæ virentibus ſolijs in ore ſuo. Itaq; quocunq; anni tempore Noe natiuitas extiterit, verno tempore hunc annum impletum fuiſſe, illud quoq; indicio eſt. Non ergo parum incautos cepit illos repentinus ille laqueus iudicij, qui ferueentiore voluptatis tempore ſuperuenit.

Luce 17. Vndè rectè dominus: Sicut factũ eſt (inquit) in diebus Noe, ſic erit & in diebus filij hominis: Ede

Matt. 24. bant, & bibebant, vxores ducebant, & dabantur ad nuptias vſque in diem quo ingreſſus eſt Noe in arcam, & venit diluuium & perdidit omnes. Ab illo die facta eſt pluuia ſuper terram quadraginta diebus & quadraginta noctibus. Extunc aquæ mundantes, & quindecim cubitis ſuper omnes montes altius eminentes, centum quinquaginta diebus terram obtinuerunt. Nam tot diebus tranſactis, continuo decrementi illarum indicium adſuit. Siquidem ſeptimo menſe (inquit

Gene. 8. ſcriptura) ſeptima & viceſima die menſis requieuit arca ſuper montes Armœniæ. Quadraginta quippe dies pluuiæ cum centum quinquaginta diebus additæ, ſex menſes lunares efficiunt, & paulò plus quàm decem dies ſuperſunt, quia menſis menſem die ſuperat. Erat autem iam ſeptimadecima dies menſis, quando primum pluuię inundauerunt. Itaq; non decimo, ſed ſeptimo ac viceſimo die menſis ſeptimi requieuit arca: quia non primo, ſed (vt iam dictum eſt) decimoſeptimo die menſis rupti ſunt fontes abyſsi, & cataractæ cœli apertæ ſunt. Diligenter annum iſtum proſequamur, qui vnus eſt ex nongentis & quinquaginta annis Noe, vt luce clarius ſit, non breuiores (quod nonnulli ſuſpicati ſunt) ſed tanti temporis, quanti habentur & nunc fuiſſe annos illorum hominum, qui tot annos recenti adhuc ſeculo vixerunt. Sanè menſis qui ſeptimus fuit ab initio diluuij, ipſe eſt qui apud Romanos Nouember dicitur. Vndè magis miranda tempeſtas illius iudicij, quam non adiuuit vlla natura temporis, ſed econtra, Maio, quo menſe (vt iam dictũ eſt)

eſt)ſol altius incedit,& cœlum naturaliter cãdeſcit, erupit imbrium vis, & circa tempus hyemis
id eſt,menſe Nouembri,iã immitutis aquis arca requieuit, tantis tamq; diutinis diſiecta procel-
lis.Decimo tandem menſe diluuij,qui eſt apud nos Februarius, primo die menſis apparuerunt
cacumina montium.Expectatis deinde quadraginta,biſq; ſeptenis diebus,qui ſunt dies ferè du-
orum mẽſium,Februarij ſcilicet atq; Martij, annus completus eſt duodecim menſium, cum illo
menſe Aprili,qui iam exactus fuerat,quando primùm inundauerunt aquæ diluuij. Igitur cum
dictum fuerit ſuperius, anno ſexcenteſimo vitæ Noe, menſe ſecundo rupti ſunt omnes fontes
abyſsi.& nunc poſt tam diligentẽ ſupputationem dierum vel menſium,dicitur anno ſexceteſi-
mo primo,aperiens Noe tectum arcę,vidit quòd exiccata eſſet terra,manifeſtè liquet, annos ſin
gulos duodecim menſium,menſes autem alios triginta,alios vndetriginta dierum in illis tot an-
norum hominibus computaſſe ſecundum lunam,cuius duodenis menſibus ſupercreſcentes vn-
decim ſolaris anni dies emboliſmis cedunt.

Quid ſecundum myſterium ſit, præcipiente domino egredi de arca. CAP. XXVI.

MEnſe(inquit)ſecundo ſeptima & viceſima die menſis (decem videlicet diebus vltra annum
exactis,ex quo diluuij aquæ inundauerant) locutus eſt deus ad Noe dicens: Egredere de
arca tu & vxor tua,&c.)Non contentus fuit dicere deus, egredere de arca tu & vxor tua,filij tui
& vxores filiorum tuorum,ſed de animantibus quoque cunctis ſollicitus, (Cuncta(inquit)ani-
mantia quæ ſunt apud te,tam in volatilibus,quàm in beſtijs, & vniuerſis reptilibus quæ reptant
ſuper terram educ tecum.)Hoc etiam ſi deus non præciperet,ſcilicet cuncta animantia educere,
Noe faciendum eſſe ſciret,& ita factum fuiſſe ſciremus nos, etiam ſi ſcriptura non narraret.Nũc
autem ſic deum præcepiſſe & ſic factum eſſe narrat, ita ſubiungendo: Egreſſus eſt ergo Noe &
filij eius, vxor eius, & vxores filiorum eius cum eo.Sed & omnia animantia, iumenta & reptilia
quæ reptant ſuper terram ſecundũ genus ſuum arca egreſſa ſunt. Quid ſibi vult hoc, quòd digi-
tus dei,qui non niſi idonea ſcribere nouit aut loqui,tantas impendit moras in huiuſmodi?Nem- Supra ca-
pe ſi nihil niſi literã hic acceperis,hoc ſcribere ex abundanti fuit.Igitur ad memoriam nunc rede pit.17.
at,quod ſuperius iam dictum eſt, arcam illam quam & fabricauit, & cum ſuis ingreſſus eſt Noe,
antiquam patriarcharum & prophetarum eccleſiam ſignaſſe,quam dominus noſter & antequam
in hunc mundum veniret,cõdidit,& in qua cum veniſſet homo factus,tribulationes mortis per-
tulit,permanentibus cum eo paucis,quibus & dicit:vos eſtis qui permanſiſtis mecum in tentati-
onibus meis. In eandem eccleſiam ingreſſa ſunt cum Noe vniuerſa animantia, munda ſiue im- Lucæ.22.
munda,quia videlicet quicunq;,ſiue de mundis Iudæis,ſiue de immũdus gentibus,ad Chriſtum
colliguntur,fidei patrum antiquorum inſeruuntur,nec aliter ad Chriſtum pertinẽt,niſi eccleſiæ
illi incorporentur.Veruntamen in eorum carnalibus cæremonijs permanere non ſinuntur, vi- Colo.2.
delicet vt carnaliter circuncidantur, aut ſabbatizent, aut agnum immolent, aut in cæteris eiuſ-
modi(quæ vmbræ erant futurorum)vllatenus Iudaizẽt. Igitur dum illud quaſi ſuperfluum tam
diligenter toties repẽtitur:iſtud quod valde neceſſariũ eſt,in figurata prophetatur,quòd ingreſ-
ſuræ quidem forent neceſſariò gentes,quotquot ex eis ſaluari cuperent, in illam antiquorum ex
pectationem,ſed non manſuræ intra carnalem illorum religionem. Hic dictum, & ingredimini
ſuper terram,creſcite & multiplicamini ſuper eam,idem eſt iuxta myſticum ſenſum,ac ſi dicere-
tur,abiectis carnalibus,quæ prius pro lucro erant,& nũc pro detrimento reputatis,ſeminate in
ſpiritu,vt de ſpiritu metatis vitam æternam.

Quàm rectè ſacrificium Noe de ſeruatis cunctis animantibus obtulerit, in figuram noſtri, de quibus Chriſtus viuentes hoſtias offert deo patri. CAP. XXVII.

AEdificauit autem Noe altare domino, & tollens de cunctis pecoribus, & volucribus mun-
dis,obtulit holocauſta ſuper altare.) Altare quod ædificauit Noe, & holocauſta quæ ob-
tulit dominò,gratiarum actiones fuerunt, ſua præſentia præteritorum beneficiorum memori-
am conſitentes,vt dignum erat.Qui enim arcam facere iuſſerat homini, in qua ſaluaretur dignè
illi homo altare ædificat, in quo idem ſaluator ſuus adoretur. Et qui non ſolum hominem, ſed
propter hominem,iumentorum quoq; & cunctorum animantium reliquias in eadem arca ſerua
uerat,meritò illi de cunctis pecoribus & volucribus mundis ſuper altare ab homine offeruntur
holocauſta Hoc non ſcripta,ſed naturalis lex æquum eſſe docuit,quia videlicet hoc ipſa ratio di
gnum & iuſtum eſſe naturaliter ſentit, vt de ſuis donis honoretur in primis ipſe qui dedit.Am-
plius autem & in hoc myſterium domini noſtri Ieſu Chriſti præfulſit,qui egreſſus de illa ſynago
gæ arca, in qua per paſsionem ſuam mundi ſalutem acquiſiuit, nouum altare,nouumq; ſacrificij
ritum inſtituit,& quod illic ſeruatũ eſt,hic in holocauſtum deo patri tam per ſemetipſum,quam
per manus ſacerdotum ſuorũ offerre nõ deſinit.Ipſum deniq; corpus,quod illic in ligno pepen-
dit,ipſum ſanguinem qui illic effuſus eſt,cum honorifica gratiarum actione,illi offerimus,qui eſt
à morte ſaluauit.Præterea de cunctis animantibus mundis, munda autem ſunt omnia, quæcun-
que autem hactenus fuerunt immunda,illa ſuo ſanguine mundauit, iuxta quod Petro apoſtolo Actu.10.
dictum

CAP. IX. dictum eſt,quæ deus purificauit,tu ne commune dixeris,de cũctis ergo animantibus, id eſt,ho-
minibus,ille holocauſta offert deo & patri,dum cũ ipſius gratia facimus, quod nobis præcepit,
Rom.12. vel obſecrat nos ipſe per Apoſtolum ſuum,dicentem:Obſecro vos per miſericordiam dei, vt ex
hibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem,ſanctam,deo placentem.Sumusq; omnes hoc facien-
Apoca.5. do ſacerdotes,ſicut in Apocalypſi gratias agentes,dicimus illi:Quoniam occiſus es,& redemiſti
nos deo in ſanguine tuo,& feciſti nos regnum deo noſtro & ſacerdotes.

De eo quod dictum eſt: Nequaquam vltra maledicam terræ propter homines. CAP. XXVIII.

ODoratusq; eſt dominus odorem ſuauitatis, & dixit ad eum: Nequaquam vltra maledicam
terræ propter homines. Senſus enim & cogitatio cordis humani ſunt prona in malum ab
adoleſcentia ſua:Non igitur percutiam omnem animam ſicut feci.)Ac ſi diceret:Ecce nunc ter-
ræ maledixi propter homines.Nam propter homines diluuium induxit ſuper eam,& illa quia re
pleta erat iniquitate eorum,penè fuit cum ipſis deleta, ſuamq; amiſit formam, dum aquæ obti-
nuerunt eam.At illa nihil peccauerat.Senſus enim & cogitatio hominis, ſenſus inquam & cogi-
tatio hominis præuaricatoris,& non ipſa terra inſenſibilis, prona ſunt in malum ab adoleſcentia
ſua.Igitur non vltra faciam ſicut feci,id eſt,nõ ita confuſa vltione cum homine, qui ſolus peccat,
terram quoque inſenſibilem,vel iumenta, quorum ſicut nulla iuſtitia, ſic nullum peccatum eſt,
delebo,vt nunc deleui.Sed quid?(Cunctis diebus terræ,ſementis & meſsis, frigus & æſtus,ęſtas
& hyems,nox & dies,non requieſcent.) Talis annus qualis hic extitit vltra non erit, qui careat
viciſsitudine temporum, qui totus procelloſis expendatur pluuijs, nulloq; modificetur benefi-
cio caloris aut temperamento hyemis,quo natura vſquam iaciatur ſementis, & nulla colligatur
meſsis,ſed erunt commodæ vices naturæ,nunc æſtu,nunc frigore viciſsim terras aut ſata coquen
te.Nunquam ita confundetur naturæ vultus,aut ſitus mundi, cunctis diebus,id eſt, vſque ad fi-
Pſal.50. nem ſeculi.Hoc ergo de ſpiritu quidem pietatis eſt,quòd odoratus eſt dominus odorem ſuaui-
tatis,non quòd carnium nidoribus oblectetur,nec enim caro ipſe eſt aut corpus,vt talium duca-
tur odoratu,ſed quia ſpiritus eſt,& in hoſtijs corporalibus offerentis cor intuetur, & ſi pium eſt
contritione eius delectatur ſuauis dominus,plus quàm homo corporali,quantumuis ſuaui odo-
re mulceatur,iuxta quod ſcriptum eſt,quia ſacrificium eſt deo ſpiritus contribulatus. Hoc, in-
quam,pietatis quidem eſt, quod ſacrificium iuſti in odorem ſuauitatis accepit, & quaſi magno
munere delinitus,dixit,nequaquam vltra maledicã terræ propter homines. Sed hæc eadem pie-
tas diſſoluta vel remiſſa non eſt,nec depoſita diſciplinæ virga,pueris ſuis, ſi delinquant, impuni-
tatem pollicetur,dum protinus ſubiungit huiuſmodi rationem. Senſus enim & cogitatio cordis
humani prona ſunt in malum ab adoleſcentia ſua,ſingulari ſenſus nomine, quinque ſenſus corpo
ris ſignificans,qui proni ſunt in malum,præſertim vbi cogitatio cordis, qua reſtringi vel guber-
nari debuerant,& ipſa prona in malum eiſdem ſenſibus,pro armis vtitur ad opus malum. Dein-
ceps nanque terra quidem ſecura ſit, & quiſquis ſic ſuper eam ambulat, vt ſenſus vel cogitatio
eius non ſint prona in malum:ſed timeat ſolus ille homo, cuius ſenſus ſiue cogitatio ſunt prona
Apoc.21. in malum.Etenim terra quidem deinceps in æternum ſtat,& potius aquę quę tunc homines de-
leuerunt cum terra,fortaſsis deficient omnino,iuxta illud quod in Apocalypſi dictum eſt,& ma
re iam non eſt,ſed homines alio iudicio diſtincti, ſecundũ propria merita ſinguli retributionem
recepturi ſunt.

De eo quod cum dixiſſet: Senſus enim & cogitatio hominis in malum prona ſunt, addidit: ab adoleſcentia ſua. CAP. XXIX.

SAnè cum dixiſſet, ſenſus enim & cogitatio cordis humani in malum prona ſunt, benè addi-
dit,ab adoleſcentia ſua.Adoleſcentia nanq;,prima intelligibilis ætas eſt. Vndè quod antece-
dit vitæ humanæ,tam naturali quàm ſcripta lege, magis liberum eſt. Quod autem accedit ex-
tunc boni malique legitimum habet iudicium. Proinde & quidam ſapientum ſeculi vitam ho-
minis,Y grecæ literæ ſimilem dixerunt,quę ab vno ductu incipiens finditur in biuium.Sic nan-
que homo in infantia vel pueritia ſimplicem graditur viam, boni ac mali nõ perpendens diſtan-
tiam:vbi autem adoleſcentiæ metas attigerit,vtriuſq; diſcretionem duce ratione,percipit. Vndè
ſi dextram elegerit,præmium conſequitur virtutis,ſi autem ſiniſtram, pœnas malorum incurrit.
Virg.lib.6. Æneid. Vndè & quidam poetarum maximus ait:Hac iter Eliſium nobis, at leua malorum Exercet pœ-
nas,& ad impia tartara mittit.

De benedictione, in qua dictum eſt: Et terror veſter ſit ſuper cuncta animantia terræ. CAP. XXX.

CAP. IX. BEnedixitq; deus Noe & filijs eius, & dixit ad eos: Creſcite & multiplicamini,& implete ter-
ram,& terror veſter ac timor ſit ſuper cuncta animalia terræ, & ſuper omnes volucres cœ-
li,cum vniuerſis quæ mouentur in terra.) Hoc iam ſecundò, iſtis creaturæ reliquijs deus benedi
cit.Nã & paulò antè benedixerat eis,dicens:ingredimini ſuper terrã, creſcite & multiplicamini
ſuper

ſuper eam. Bene & fideliter. Nam propter dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, poſtquam reſur-
rexit à mortuis, bis effuſa eſt ſuper homines abundantia ſupernæ benedictionis: gemino quippe
dono, data eſt apoſtolis gratia ſpiritus ſancti. Primò, quando datus eſt eis ab ipſo inſufflante, ac
dicente: Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis. Secundò, quã- Iohan.20.
do venit de cœlo idem ſpiritus ſanctus in igne, apparens illis, & ſuper ſingulos eorum ſedens, ſic Actor.2.
intrinſecus igniuit, vt de indoctis eruditos, de idiotis ſapientes, & de timidis fortes efficeret. Vn-
de & ſignanter in hac ſecunda benedictione dictum eſt. Et ſit terror veſter ſuper cuncta animan-
tia. Exinde nanq; minis contonando, miraculis coruſcando, verbis pluendo, terribiles facti ſunt
omni homini beſtialiter viuenti. Notandum quippe, quòd non dixerit, & ſit terror veſter ſuper
cæteros homines, ſed ſuper cuncta, inquit, animantia terræ, & ſuper omnes volucres cœli. Hoc
benè perſpicientes huius noſtri Noe filij, vel domeſtici veri, terrorem ſuum nõ niſi ſuper eos qui
beſtialiter viuunt, exercere voluerunt: nam in quantum rationabiliter viuunt quique ſubdito-
rum, intantum pares eos exiſtimant ſibi, vel etiam præferunt: quemadmodũ Paulus ille vas ele-
ctionis, dum dicit quibuſdam: Non prædicamus noſmetipſos, ſed dominum noſtrũ Ieſum Chri- 2.Cor.4.
ſtum, nos autem ſeruos veſtros per Ieſum. Iuxta literam ferè hæc eadem, in primis hominibus,
Adam & vxore eius dicta fuerant, creſcite & multiplicamini, & replete terram & ſubijcite eam,
& dominamini piſcibus maris & volatilibus cœli & vniuerſis animantibus quæ mouentur ſuper
terram. Sed hic additum eſt, ex largitate dei, dicentis: (Omnes piſces maris manui veſtræ traditi Gene.9.
ſunt, & omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum.) Tunc enim dictum eſt ſolummodo
ſic: Ecce dedi vobis omnem herbam virentem, afferentem ſemen ſuper terram, & vniuerſa lig-
na, quæ habent in ſemetipſis ſementem generis ſui, erunt vobis in cibum. Attamen felici adhuc
& infirmitatis experti homini, tenuis ille victus, ſufficientior extitit, quàm infirmo nunc & mori
bundo carnium eius eſſe poſſit. Porrò, hæc homini poteſtas ſuper cuncta animantia nunc iure ac
creuit. Nam & tunc propter hominem condita, & nunc propter hominem reſeruata duplici ex
cauſa hoc ipſum homini debent, quod ſunt. Igitur & ſi antehac abſque vlla dei præcipientis au-
ctoritate, hæc homo in cibum præſumpſit, iam ex hoc nunc ante legem, & deinde per legem po-
teſtate accepta, iure ſibi vendicat eadem in eſum, vt is potius cõtra dei faciat imperium qui pro-
hibere tentauerit, teſtãte Apoſtolo, cum de quibuſdã dicit. Attendentes ſpiritibus erroris, & do- 1.Tim.4.
ctrinis dæmoniorum in hypocryſi loquentium mendacium, & cauteriatam habentium conſci-
entiam ſuam, prohibentium nubere, abſtinentium à cibis quos deus creauit ad percipiendũ cum
gratiarum actione fidelibus, & his qui cognouerunt veritatẽ: quia omnis creatura dei bona eſt, &
nihil reijciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Sequitur.

De eo quòd cum dixiſſet, omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum, addidit, quaſi olera virentia tradidi vobis omnia, excepto quòd carnem cum ſanguine non comedetis. CAP. XXXI.

QVaſi olera virentia tradidi vobis omnia, excepto, quòd carnem cum ſanguine non come-
detis. Sanguinem enim animarum veſtrarum requiram de manu cunctarum beſtiarum:
& de manu hominis, & de manu viri, & fratris eius, requiram animam hominis. Qui effude-
rit ſanguinem hominis, fundetur ſanguis illius. Ad imaginem quippe dei factus eſt homo. (Bo-
na & honeſta exceptio dicentis, excepto quòd carnem cum ſanguine, id eſt, niſi prius effuſo ſan-
guine non comedetis. Quare autem carnem cum ſanguinem nõ comedetis? Sanguinem enim, in
quit, animarum veſtrarum requiram. Mira argumentatio, nec vana tamen, ſed grauiſsima, qua
cum propoſuiſſet de ſanguine pecorum, carnem inquiens cum ſanguine non comedetis, ratio-
nem continuò ſubiungens de ſanguine hominis. Valet enim ad augendam æſtimationem ſan- Leuit.17.
guinis humani, vt videlicet non leue quis arbitretur, ſanguinem hominis intus in conſcientia po
nere: cum ſanguinem pecudis, non ſibi liceat in os forinſecus immittere. Idcirco, & per legem de
nuò mandauit, vt quando locus ſanctuarij procul eſſet, funderetur in terram victimarum ſan-
guis, earum ſcilicet quas in proprios eius præparabant: quando verò ſanctuarium præſens eſſet,
funderetur in altari, ſicut eſt in libro Deuteronomij. Sanguinem hoſtiarũ tuarum fundes in alta Deut.12.
ri. Carnibus autem ipſe veſceris. Hinc eſt illud in libro Regum: Et verſus ad prædam, tulit oues 1.Re.14.
& boues, & vitulos, & mactauerunt in terra, comeditque populus cum ſanguine. Et ait Saul: Præ-
uaricati eſtis, &c. Si ergo præuaricatio eſt, brutum ſanguinem ad os mittere, quanto magis abo-
minatum eſſe debet homini, veras mundicias profitenti, ſanguinem hominis in conſcientia recõ-
dere? Igitur vt ex comparatione minoris clareſceret, quanti ſit reatus peccatum homicidij, rectè
cum dixiſſet, carnem cum ſanguine non comedetis, ſtatim ſubiunxit: Sanguinem enim anima-
rum veſtrarum requiram de manu cunctarum beſtiarum, & de manu hominis. Sed quomo-
do de manu beſtiarum requirit deus ſanguinem hominis? Nam quòd de manu hominis requi-
rat, dubium non eſt, de manu inquam viri, quãtumuis extranei, & de manu fratris eius, ſicut ſan-
guinem Abel requiſiuit de manu Cain, propter quem maximè (vt nõnulli perhibent) diluuium

mundo

CAP. IX. mundo induxit. Sed de manu beſtię (verbi gratia) lupi forte hominem iugulantis, quomodo ſanguinem hominis requirit? Ergo vel hoc intelligendum, quòd ipſæ beſtiæ perſæpe ab hominibus captæ, pœnas exoluunt: vel, quod rationabilius videtur, nomine beſtiarum, maligni ſpiritus intelligendi ſunt, qui pro morte animarum hominum, æternum accepturi ſunt iudiciū. Igitur quicunq; effuderit ſanguinem hominis, fundetur ſanguis illius, quia omnis homicida punietur, ſubauditur, niſi pœnitentiam egerit. Hæc enim ſubauditio neceſſaria eſt in eiuſmodi diuinis ſententijs, vt (verbi gratia) anima quæ peccauerit, ipſa morietur, & ſimilia.

Item de eadem re. CAPVT XXXII.

HAc exceptione ſeruata, quaſi olera, inquit, virentia tradidi vobis omnia, id eſt, impune trucidabitis, & manducabitis omnia quaſi olera, quæ virentia quidem ſunt, ſed inſenſibilia. Olera nanque & quæcunq; eiuſmodi, viuunt quidem per virorem, ſed non ea vita eſt, quam rectè dicere poſsis animam, licet Epicurei, quos imitati ſunt etiam ſordidiſsimi Manichæi, qui dixerunt, quòd mortuo homine, anima eius in porcum vel canem, deinde in arborem vel frutetum ſeu quamlibet in herbam degenerando deuoluatur, & inde quoq; olera habeant animas eorum arbitratu. Quorum ſtultitiam Flaccus quoque nobilis Satyricus irridens, cuidam dicit: Verum ſeu piſces, ſeu porrum, & cepe trucidas: Vtere Pompeio. Trucidas dixit, pro eo, vt diceret, comedis, quia videlicet iuxta ſectam ſuam, tot animas trucidabat, quot quotidie porros aut cepe vel allia manducabat. Itaq; in carnibus manducandis nulla iniuſtitia eſt: Imò in non manducandis, niſi pro voto religioſo fiat, ſuperſtitio eſt iniuſta, qua nimium vſus fuiſſe fertur Pythagoras, qui non ſolum ab omni animali, verumetiam ab omni legumine abſtinebat, præcipuè à faba, quaſi conſanguinea, dicens, quòd cocta ſanguinis humani trahat colorem, vel quòd viridis in pixide ærea diu ſeruata, vertatur in ſanguinem. Quem item irridens idem qui ſupra, dicit: O quando ſaba Pythagoræ cognata, ſimulq; vncta ſatis pingui ponentur oluſcula lardo. In tantum nanq; Pythagoras pro cauſa iam dicta, fabam quaſi cognatam reputaſſe perhibetur, vt quadam die cum effugium non haberet, maluerit per medios latrones ire, quàm per ſegetem fabæ. Sed iam huiuſmodi ridicula per dei ſapientiam exploſa ſunt, & diuinæ auctoritatis valent ſeria, iuxta quæ & Apoſtolus dicit: Quia omnis creatura dei bona eſt, & nihil reijciendū, quod cum gratiarum actione percipitur. Omnia, inquit, tradidi vobis, & omne quod mouetur in terra & viuit, erit vobis in cibum. Nullam hic mundorum & immundorum diſtinctionē feciſſe videretur, niſi ſupra iam dixiſſet, quia tollens Noe de cunctis volucribus mundis, obtulit holocauſtum ſuper altare: Sed & in loco ſuo hic idem Moyſes, de huiuſmodi legem daturus eſt diſcretionis.

1. Tim. 4.

Quid ſignificet, quod tertiò quoque dictum eſt: Creſcite & multiplicamini. CAP. XXXIII.

VOs autem creſcite & multiplicamini, & ingredimini ſuper terram, & implete eam.) Tandem & hoc tertiò, vnius eiuſdemq; benedictionis verba ſuper hominū reliquias edita ſunt. Sicut tertiò columbam emiſit ipſe Noe, ſic tertiò nihilominus ſuper ipſum & filios eius ſermo benedictionis effuſus eſt. Et rectè, quia videlicet (vt ſupra iam dictum eſt) columba ſpiritus ſancti gratiam ſignificat: & benedictio dei, non aliud quàm ſpiritus ſancti effuſio eſt. Igitur vnus idemque Noe & tertiò columbam emittit, & tertiò benedictionē accipit: quia videlicet vnus idemq; Chriſtus, & quia deus eſt, ſpiritum ſanctum mittit, & tribuit: & quia homo eſt, benedictionem, id eſt, ſpiritus ſancti operationem, tam in ſeipſo quàm in ſuis accipiat membris. In ſeipſo, dum de ſpiritu ſancto concipitur ex vtero virginis, dum baptizatur & ſpiritus ſanctus viſibili ſpecie ſuper illum deſcendit, dum reſurgit à mortuis, & ita ingreditur in gloriam regni ſui, ſicut in typum eius (vt ſuperius iam dictum eſt) tertiò fuit vnctus rex Dauid. In membris autem ſuis, dum per fidem eius in baptiſmo, quiſq; noſtrum remiſsionem peccatorum accipit, dum deinde manuum impoſitionem, dum tandem in reſurrectione, æternam pro eadem fide percipit remunerationem. Et notandum, quòd in ipſo benedictionis verbo triplici, pulchrè ſignantur hæc eadem incrementa huius gratiæ ſpiritus ſancti. Primò nanq; dictum eſt: Ingredimini ſuper terram, creſcite & multiplicamini ſuper eam, ſecundò dictum eſt, creſcite & multiplicamini, additumq; eſt, & ſit terror veſter ſuper cuncta animantia terræ: tertiò creſcite & multiplicamini & ingredimini ſuper terrā & implete eam. Vltimum hoc dictum cum primo penè vnū eſt, quia dictum eſt primo, ingredimini ſuper terrā, creſcite & multiplicamini ſuper eam, hic verò creſcite & multiplicamini, & ingredimini ſuper terrā & implete eā. Vnū inquam hæc eſſe videtur, ſed ipſo differt ordine verborum. Illic prius dictum eſt, ingredimini ſuper terram, ac deinde, creſcite & multiplicamini ſuper eam: hic autem prius, creſcite & multiplicamini, ac deinde, & ingredimini ſuper terram & implete eam. Illic itaq;, ingredimini ſuper terram inquit, & ſubauditur, ad operandum: hic autem, ingredimini, ſubauditur, ad regnandum. Sunt enim duæ prædeſtinatorum vocationes, altera, qua vocamur ad fidem, de qua dicit Apoſt. Quos autem prædeſtinauit, illos & vocauit. Altera, qua vocādi ſumus ad regnum, iuxta fidem euangelij, dicente rege his qui à dextris eius erunt: Venite benedicti

Sup. cap. 41.

Rom. 8.

benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum eſt ab origine mundi. Benè ergo in Matt.25.
prima benedictione prius eſt ingredi terrã, & ſequẽs, creſcere & multiplicari, quia videlicet qui
præſentem eccleſiam ingredimur, creſcere & multiplicari debemus, alios vocando, iuxta illud:
Qui audit, dicat, veni. In vltima verò prius eſt creſcere & multiplicari, & ſequens ingredi ſuper Apoc.22.
terram, & implere eam: quia profectò poſt omnia crementa vel multiplicationes erit illa ingreſ-
ſio in regnũ dei, poſt quam iam nõ eſt creſcere & multiplicari, iam inquam nõ eſt audire & dice-
re, veni Horum medium eſt, vbi cum dixiſſet, creſcite & multiplicamini, ſtatim addidit, & ſit ter-
ror veſter ſuper cuncta animantia terræ, quo videlicet ſecunda ſignificatur effuſio ſpiritus ſancti,
qua (vt ſuperius iam dictum eſt) ſancti Apoſtoli fortes & feruidi effecti, uon ſolum non timue- Sup. ca. 10.
runt, ſed etiam timendi & terribiles cunctis beſtialiter viuentibus eſſe meruerunt.

De eo quod dixit deus: Ecce ego ſtatuam pactum meum vobiſcum. CAP. XXXIIII.

HAEc quoq; dixit deus ad Noe & ad filios eius. Ecce ego ſtatuam pactum meum vobiſcum,
& cum ſemine veſtro poſt vos. Et nequaquam vltra interficietur omnis caro aquis diluuij:
Neq; erit deinceps diluuium diſſipans terram. Dixitq; deus: Hoc ſignũ fœderis inter me & vos:
Arcum meum ponam in nubibus, & erit ſignum fœderis inter me & inter terram.) Vnum eſt
quod hic nos in primis quærere oportet, ſcilicet pactũ, quod vel quale ſit, de quo dicit, ecce ego
ſtatuam pactum meum vobiſcum, & cum ſemine veſtro poſt vos? Neq; enim per ſe præſenti loco
ſatis elucet, vbi vel quando pactum hoc ſtatuerit, quæ rationes dati & accepti fuerint in con-
ſtitutione pacti. Sine dato quippe & accepto, pactum nõ ſolet ſtatui, nec minus quam inter duos
fit, vt (verbi gratia) inter Abraham & regem Paleſtinorum Abimelech. Nam & ille puteum red- Gene.21.
didit, quem vi abſtulerant ſerui ſui, & hic oues & boues, & præterea ſeptẽ agnas gregis ſeorſum
ſtatutas pro teſtimonio dedit. Hic verò nulla condonatio eſt. Dicit quidem deus, nequaquam
vltra interficietur omnis caro aquis diluuij, verum hoc non ipſa pactio vel conſtitutio, ſed tenor
fœderis eſt, quemadmodum illud quod prędictus Abimelech ab Abraham exegit dicẽs, ne no-
ceas mihi & poſteris meis, ſtirpiq; meę. Item & hoc dixit deus, ponã arcũ meũ in nubibus, verùm
hoc non ipſum fœdus, ſed ſignũ fœderis eſt. Etenim erit, inquit, ſignum fœderis inter me & inter
terram. Præterea ſciendũ, quòd non dixerit præſenti tẽpore, ecce ego ſtatuo, ſed futuro, ecce, in-
quit, ſtatuam pactum meũ vobiſcum, & quod non tantũ dixerit vobiſcũ, ſed addiderit cũ ſemine
veſtrq poſt vos. Dicit qnidem & poſtmodum, & erit ſignũ fœderis quod conſtitui inter deum &
omnem carnem ſuper terram, ſed illic quoq; pro futuro rectè accipitur præteritum, iuxta illud
quod ſcriptum eſt. Qui fecit quę futura ſunt. Quęrendum igitur eſt hoc pactum, & clarum erit, Eccleſ.1.
quanti valeant cætera, quę nunc ex ore dei procedũt. Dicimus itaq;, quia pactum multoties qui- & 3.
dem promiſſum, ſed vnum & ſemel initum, pactum inquam vnũ, quo ſolo inimicitiæ ſoluuntur,
quæ erant inter deum & homines, incarnatio vel paſsio Chriſti filij dei eſt. Illic abſq; vlla contra
dictione certa eſt conſtitutio pacis cum ratione dati & accepti, dum accepta deus fide hominũ,
dat hominibus eundem Chriſtum filium ſuum, vt ſaluentur per ipſum.

De pacto vel pacti ſigno. CAP. XXXV.

HVius pacti duo tantum ſigna quidem pręcipua, ſed multæ promiſsiones vel ſignificationes
præceſſerunt. Primum eſt ſignum quod nunc datur, dicente deo, hoc ſignum fœderis inter
me & vos arcum meum ponam in nubibus, ſecundum quod datur Abrahæ, ab eodem dicente:
Circuncidetis carnem præputij veſtri, & erit ſignũ fœderis inter me & vos. Vbi notandum illud, Gene.17.
quòd ſignũ pacti, nonnunq rectè dicatur pactũ, quia videlicet cũ dixiſſet, hoc eſt pactũ quod ob
ſeruabitis, circuncidetur ex vobis omne maſculinũ, continuò ſubiunxit, & circuncidetis carnem
pręputij veſtri, vt ſit ſignũ fœderis inter me & vos. Sed de hoc ſuo loco plenius dicendum erit.
Nunc de iſto, ſcilicet arcu dei videndum, quomodo illius vnici pacti vel fœderis ſignum ſit.

De eo quòd in Chriſto pactum ſuum cum hominibus deus fecerit, & quòd pacti eius illud quod cum Noe pepigit, ſignum fuerit. Et de arcu, qui grecè iris dicitur, id eſt, pax. CAP. XXXVI.

IN eo deus pactum cũ hominibus pepigit, per Chriſtum filium ſuum, quòd illo in cruce mori-
ente nos ſibi reconcilians, lauit nos à peccatis noſtris & in ſanguine eius, deditq; nobis per illũ
ſanctũ Charitatis ſuæ ſpiritũ, dedicãs illũ, quo renaſceremur, aquę & ſpiritus ſancti baptiſmũ. Ta
lis nãq; Chriſti filij dei arcus iſte, qui in nubib⁹ apparet, ſignũ eſt. In eo quippe multi quidẽ & pe-
nè innumeri colores vident, ſed præcipui ſunt & magis hi duo apparent, ceruleus & igneus. Ce-
ruleus aquæ baptiſmum quo viſibiliter abluimur, igneus ſpiritum ſanctum ſignificat, quo inuiſi-
biliter peccata noſtra conſumuntur: vt ab vtriſq; ſecernamur, & ab illis qui præterito aquę dilu-
uio perierunt, & ab illis qui futuro ignis iudicio perituri ſunt. Igitur ſignũ fœderis, id eſt, ſignum
filij dei, & propter electos iudicati & ſup reprobos iudicaturi, arcus iſte in nubibus cœli. Et iſtud
quidem ſignum eſt in nubibus, quòd non adijciat deus vltra perdere aquis diluuij omnem car-
nẽ: ipſe autem deus, quem nubes ſuſcepit, quique vltra nubes, & ſuper omnes cœlos eleuatus eſt: Epheſ.2.

CAP. IX. ſignum æternæ recordationis eſt in oculis dei patris,& ſempiternum memoriale noſtræ pacis:vt iam poſtquam ille in carne ſua inimicitias ſoluit,firmæ ſint amicitię dei & hominũ, non iam ſeruorũ,ſed amicorũ & filiorũ dei. Rectè itaq; cũ dixiſſet,& nequaquã vltra interficietur omnis caro aquis diluuij,addidit,neq; erit deinceps diluuiũ diſsipans terrã,quia nec terra vltra delebitur diluuio aquarum: nec noſtra caro poſt reſurrectionem vllo turbabitur diluuio miſeriarum vel paſsionum inundantium. Hoc inquit,ſignum inter me & vos & omnem animam viuentem, quæ eſt vobiſcum in generationes ſempiternas. Nam iſtud quidem ſignum cum nubibus tranſibit,ipſum autem fœdus,cuius ſignum eſt,id eſt,memoriale noſtrę redemptionis,in ſempiternum permanebit in conſpectu patris in carne filij eius,in cicatricibus vulnerum manuum, pedum, & lateris eius. Vndè & quia ipſe eſt pax noſtra,benè hoc ſignũ fœderis Grecè dicitur Iris, id eſt, pax. Cuius cauſas ignorantes,curioſi mundi huius philoſophi, dicunt eum fieri caſualiter ex obiectu ſolis cauæ nubi radios ſuos infundentis,ſed quoquo modo fiat, opus dei eſt,non caſu, ſed ratione,pro ſigno ſe exhibens diuinæ recordationis.

De tribus filijs Noe, & cur non dixerit maledictus Cham, ſed maledictus Chanaan. CAP. XXXVII.

ERant igitur tres filij Noe,qui egreſsi ſunt de arca,Sem,Cham,& Iaphet. Porrò Cham ipſe eſt pater Chanaan.)Ipſe eſt,inquit pater Chanaan,ſubauditur,habitatoris terrę huius,quam tu, ò Iſrael,ingredieris poſsidendã. Non enim,quòd vel ſolus filius vel primogenitus fuerit hic patris ſui Cham,idcirco dixit ſcriptor,ipſe eſt pater Chanaan , ſed quia præ cæteris gentibus hanc noſſe debebat Iſrael,cum qua ſibi cauſa grandis erat . Cuius videlicet gentis maculam antiquum continuò ſcribere properat,vt non adeò mirũ ſit vel incredibile , quòd illã ad ingreſſum eorum terra euomere debeat. Ait ergo.(Cœpitq́; Noe vir agricola exercere terrã , & plantauit vineam, bibensq́; vinum,inebriatus eſt,& nudatus in tabernaculo ſuo . Quod cum vidiſſet Cham pater Chanaan,verenda ſcilicet patris ſui eſſe nudata,nunciauit duobus fratribus ſuis foris, & cætera.) Hoc enim ad ignominiam gentis multum proficit , quòd ob ſeruilem patris nequitiã traxerit ex illo hæreditariam maledictionis pœnam. Proinde ſemel,& ſecundo, atq; tertio gentem eandem hic percutit dicẽdo. Porrò,Chã ipſe eſt pater Chanaan. Ac deinceps Quod cum vidiſſet Cham, pater Chanaan,ſcilicet verenda patris ſui nudata,nunciauit duobus fratribus ſuis foris . Nam hic aduerſariam gentem nominare in tali patris eius nuncio,grauis exprobatio eſt. (Deinde cũ euigilaſſet Noe & didiciſſet quæ fecerat ei filius ſuus minor, maledictus, inquit Chanaan, ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis.) Maledictus Chanaan dixit, cum nondum natus vel non ſolus eſſet ille filius Cham. Adeò poſteros Chanaan deteſtatur , vt totum maledictionis illius opprobrium vel pœnam in illos redundare pronunciet. Minorem quoq; illũ appellat , qui patris pudenda diuulgauerat,cum fuerit natu medius,minorem inquam, non tam ætate quàm pro vitio & morum indignitate. Seruus ſeruorum,inquit,erit fratribus ſuis. Non dixit ſolùm, ſeruus erit , quo nomine interdum etiam bona vel voluntaria ſeruitus ſolet ſignificari,ſed ſeruus ſeruorũ, inquit,erit:quo additamento ſeruitus extrema,imo ſeruilis nequitia ſolet exprimi,niſi cum ſubiectione dei,dum per egregiam humilitatem ſeipſum profitetur quis ſeruum ſeruorum dei . Hæc narratio iam in præſenti dum ſcribitur,valet eis quibus ſcribitur,videlicet ad corroborãdos eorũ animos, ſcientes quòd hoſtem eorum Chanaan iamdudum oderit deus , Idem enim eſt ac ſi diceret. Cõfortamini & eſtote robuſti. Sicut enim iam fecit deus Cham in filio eius Meſraim, hoc eſt, Aegyptijs (de Meſraim nanq; ſecundo filiorum Cham nati ſunt Aegyptij) quos deus propter nos afflixit varijs plagis,& in mari rubro tandem obruit:ſic multo magis faciet eidem Cham in iſto filio eius Chanaan,id eſt,in iſtis populis, contra quos deo duce proficiſcimini , qui de illo nati ſunt. Nam & antequam fieret pater veſter Abraham, maledictus & ſeruus veſter fore pronunciatus eſt iſte Chanaan,dicente adhuc eodẽ patre, propter eũ quem prophetico ſpiritu præuidebat , patrẽ ve-
Gene.14. ſtrum Abrahã.(Benedictus dominus deus Sem,)id eſt, deus Abrahã Abrahã quippe natus eſt de Sem,(ſit Chanaan ſeruus eius.)Ne ergo dicatis,nequaquam ad hunc populũ valemus aſcendere,
Num.13. quia fortior nobis eſt,vel quia proceræ ſtaturę eſt,ne inquam hęc vel huiuſmodi dicatis,quia reuera populus maledictus eſt,vobisq́; ſeruus & tributarius erit , ſicut per patrem Noe prophetatum eſt. Sciendum quippe,totũ illud eſſe in ſpiritu prophetiæ . Nam quia de Sem naſciturus erat vnus dei cultor Hebræorum populus,idcirco dixit:Benedictus dominus deus Sem . Quia verò de Iaphet diuidendæ erant inſulæ gentium,& earum plenitudo per fidem ventura & habitatura erat in domo dei Iudæorum,non quidem dixit:Benedixit dominus deus Iaphet , quia falſos & multos deos coluerunt,ſed(dilatet,inquit,deus Iaphet,& habitet in tabernaculis Sem.) His iuxta literam dictis,altiorem ſenſum ponamus,iuxta quem & huius,id eſt Iaphet, idem Chanaan ſit ſeruus,quia de iſto quoq; dictum eſt,ſit Chanaan ſeruus eius.

Item myſticè de ebrietate Noe & de nudatione eius, quòd per illam humilitas paßionis Chriſti ſignificetur, quam deſpicit Cham, id eſt, quiuis hereticus. CAP. XXXVIII.

Quam

QVam vineam dominus deus noſter, qui (vt ſæpe iam dictum eſt) per Noe figuratur, planta-
uerit, incognitum eſſe ſacra ſcripſura non ſinit, verbi gratia cum dicit: Vineam de Aegyp- Pſal.79.
to tranſtuliſti: eieciſti gentes, & plantaſti eam: dux itineris fuiſti in conſpectu eius, & plantaſti ra-
dices eius, & impleuit terram. Et in Eſaia: Vinea facta eſt dilecto meó in cornu filio olei, & ſepi- Eſaiæ.5.
uit eam, & lapides elegit ex illa, & plantauit eam electam, & ædificauit turrim in medio eius, &
torcular extruxit in ea, & expectauit vt faceret vuas, & fecit labruſcas, &c. Item, nec illud latere
poteſt, quòd illa vinea bene plantata & decora prius, poſtea in amaritudinem vitis alienæ con-
uerſa, ipſum plantatorem amaro mortis poculo potauit, & conſummata amaritudine inebriauit,
ita vt obdormiret ſomno mortis, nudatus, id eſt, infirmus vel paſsibilis inuentus, quippe qui in Philip.2.
ſimilitudine hominum factus, & habitu inuentus eſt vt homo. Realiter quoq; dicenti, ſitio, vinũ Iohan.19.
obtulit myrrhatum, vinum vel acetum cum ſelle mixtum. Igitur Noe de vinea quam plantauit Matth.27.
ipſe, inebriatus eſt, & in tabernaculo ſuo nudatus, ipſe eſt Chriſtus, à populo, cui legem dedit, ip-
ſe morte affectus, & in eadem gente ſua deſpectui habitus, vndè & gemebundus Eſaias loquitur: Eſaiæ.53.
Non eſt ſpecies ei, neque decor, & vidimus eum, & non erat aſpectus. Et deſiderauimus eum de-
ſpectum & nouiſsimum virorum, virum dolorum, & ſcientem infirmitatem, &cæ. Quicunque
hæreticus ſub Chriſtiano nomine, propter eiuſmodi infirmitates, Chriſtum dei virtutem & dei
ſapientiam, verum deum, de deo vero negat ante ſecula natum, is eſt Cham, quod interpreta-
tur calidus, videlicet impatiens, ſemperq́; calẽs ad rixam, atque contentioſus, qui & infirmitatem
patris nunciat foris: Iuxta quod Iohannes de huiuſmodi: Ex nobis, inquit, exierunt, ſed nõ erant 1.Iohan.2.
ex nobis, dum negans in Chriſto quod virtutis eſt, illud ſolum prædicat quod eſt infirmitatis &
turbam facit. Econtra, qui ſuſceptam à virtute dei, noſtram infirmitatem dignè venerantur, ſcien 1.Cor.1.
tes quia quod infirmum eſt dei, fortius eſt hominibus, ipſi ſunt Sem & Iaphet. i. inclyti atq; dila-
tati. Sem quippe inclytus ſiue nominatus. Iaphet verò latitudo interpretatur. Maiores ſiue docto
res atq; prelati in domo huius Noe. i. in eccleſia Chriſti nominati ſunt & inclyti: auditores verò
ſiue ſubditi, quã plurimi ſunt, & idcirco nomine Iaphet, id eſt, latitudinis, rectè intelligendi ſunt.
Tertius eſt Cham. i. caterua falſorum fratrum. Præter has hominũ partes nulla inuenitur in filijs
Noe, id eſt, qui Chriſtiano cenſentur nomine. Et duæ quidem ſaluæ ſunt, nam tertia perit, ſicut
habemus in Apocalypſi, vel quia proiecti cauda draconis qui trahebat tertiam partem ſtellarum
cœli, vel quia ad cantum tubæ angelicæ, tertia pars creaturæ interijt. Quomodo illi, qui per Apoc.12.
Sem & Iaphet deſignantur, illam infirmitatem honorant, quam in Chriſto hæretici deſpiciunt? Ibidem 8.
Dorſo auerſi, pallium imponentes, infirma patris operiunt, id eſt, reuerenter præteritas paſsio-
nes domini recolentes, venerando ſacramentorum ordine veſtiunt, qualia in domo dei agere
ſanctum, intelligere pium eſt. Hoc primi fecerunt apoſtoli, & deinde apoſtolici viri, atq; cum il-
lis, & poſt illos omnes religioſi obſeruant, & fideles Chriſtiani. Illis ergo rectè ſeruus ſeruorum
eſt Chanaan, id eſt, omnis hæreticus, quia videlicet dum blaſphemat & contendit, imò etiã cor-
poraliter perſequitur (quod maximè furor fecit Arrianus) illorum gloriæ ſeruit, & perficiendis
coronis famulatur. Et benè dictum eſt, maledictus Chanaan, & non maledictus Cham, quia vi-
delicet dum in futurum ſeculum pœna illorum reſeruatur, quaſi non in ſemetipſis, ſed in poſte-
ris ſuis puniuntur. Interpretatur autem Chanaan, motus eorum. Quæ interpretatio talibus con-
gruit, quia pro motu, id eſt, pro opere patris ſui maledicti ſunt.

Quæ ſint myſticè tabernacula Sem, in quibus habitauit Iaphet. CAP. XXXIX.

DIlatet deus Iaphet, & habitet in tabernaculis Sem. Iam quia notum, & ſupra iam dictum
eſt, in Sem Iudæos, in Iaphet verò Gentes, quæ promiſsiones Iudæorum conſecuturę erant,
benedici prophetico ſpiritu patris: certius nunc ſcire licet, quæ ſint tabernacula Sem, & quo
introitu admiſſus, cœpèrit in illis habitare Iaphet. Tabernacula Sem, priuilegia ſunt Iudæo-
rum, quæ Apoſtolus his verbis enumerat: Quorum eſt, inquit, adoptio filiorũ, & gloria, & teſta- Rom.9.
mentum, & legis latio, & obſequium, & promiſſa, quorum patres, ex quibus Chriſtus ſecundum
carnem, qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula. In his ille populus aliquando habitabat ſo
lus, nam nos gẽtes foris eramus. Eratis enim (inquit idem Apoſtolus) in illo tẽpore ſine Chriſto, Epheſ.2.
alienati à conuerſatione Iſrael, & hoſpites teſtamentorum, promiſsionis ſpé non habentes, & ſine
deo in hoc mundo. Hæc enim omnia vnius Hebraicę linguę clauſura tenebat, quæ in diebus, qui
bus diuiſio vel confuſio linguarum facta eſt, remanſit in domo vel familia Heber, vndè & lin-
gua iſta Hebraica dicta eſt Itaque hæc quæ prædicta ſunt, aperte vocantur hic tabernacula Sem,
id eſt, non quòd cunctæ generationes Sem in illis habitauerint, ſed pars, videlicet pars populi
Iſrael, qui per Abraham deſcendit ex Heber pronepote Sem. Porrò, de Iaphet nati ſunt CAP.X.
Græci & Latini: filij nanque Iaphet fuére ſeptem, Gomer, à quo Galathæ: & Magog, à quo Scy-
thæ: & Madia, à quo Mœdi: & Nauan à quo Iones, qui & Græci, vndè & mare Ionium dici-
tur: & Tubal à quo Itali: & Hiberi, qui & Hiſpani, à quibus Celtiberi: & Meſoch, à quo Ca-
pádoces, vndè & vrbs apud eos Mazecha dicta eſt: & Tyras, à quo Thraces, quorum non

CAP. XI. ſatis immutatum vocabulum eſt. In his, & in cunctis pene gentibus Græca & Latina lingua principatum obtinent, altera videlicet propter ſapientiam Græcorum, altera propter potentiam Romanorum, per quas aperta ſunt tabernacula Sem gentibus vniuerſis ad inhabitandum, quia videlicet per illas, annitentibus multis tranſlatoribus, ſcripturarum ſcientiam & perinde vnius dei notitiam apprehenderunt. Et Iudæi quidem, quibus illa tabernacula primùm ædificata fuerant, & nonnulli quoq; de cæteris gentibus tabernacula Sem introierunt, ſed generationes Iaphet, quibus maxime Europa poſſeſſa eſt, habitando præualuerunt.

Item de tribus filijs Noe, quòd eorum generatione tres mundi partes impletæ ſunt. CAP. XL.

FIlij Cham, Chus, Meſraim, & Futh, & Chanaan.) Chus vſque hodie ab Hebræis Aethiopia nuncupatur: Meſraim Aegyptus: Futh, Lybies, à quo & Mauritaniæ fluuius vſq; in præſens Futh dicitur, omniſq; circa eum regio Futhenſis. Porrò Chanaan (vt iam dictum eſt) obtinuit terram, quam Iudæi deinceps poſſederunt, eiectis Chananæis. (Filij Sem, Elam, & Aſſur, & Arſaxat, & Ludim, & Aram.) Hi ab Euphrate fluuio partem Aſiæ vſq; ad Indicum oceanum tenent. Eſt autem Elam, à quo Elamitæ, Princeps Perſidis: Aſſur Niniuem ciuitatem condidit: Arſaxat, à quo Chaldæi: Ludin à quo Lydia: Aram, à quo Syri, quorum metropolis eſt Damaſcus.

Singulas gentes quæ de his tribus filijs Noe diſſeminatæ ſunt, proſequi longum eſt. Hoc ad ſummam compendio dictum ſit, quia Sem in filijs ſuis Aſiam, & Cham maximè Lybiam, & Iaphet Europam poſſederũt, vt tres partes mundi, à trium generatione implereutur, in quibus etiam eccleſia Chriſti ſanctæ trinitatis fide explananda præmonſtrabatur.

De ædificatione turris Babel. CAP. XLI.

CAP. XI. ERat autem terra labij vnius, & ſermonum eorundem. Cumq́ue proficiſcerentur de oriente, inuenerunt campum in terra Sennar, & habitauerunt in eo. Dixitq́ue alter ad proximum ſuum: Venite, faciamus lateres, & coquamus eos igni, &c.) Iam ſuperius vbi ſeptem filios Iaphet in ordinem digeſsit, ita ſubiunxit: Ab his diuiſæ ſunt inſulæ gentium in regionibus ſuis, vnuſquiſque ſecundum linguam & familias ſuas. Hoc per regulam, quam Ticonius recapitulationem appellat, colligendum vel continuandum eſt, quia videlicet illic non dictum eſt qualiter diuiſæ fuerint, & hic idcirco repetitur, vt narretur quomodo vel quam ob cauſam diuiſio vel confuſio eiuſmodi facta eſt. Erat, inquit, terra labij.i.linguæ vnius, & ſermonum eorundem, ſcilicet quia quiq; ſermones vel ſingulæ voces, in omni terra ſignificabant idem. Inuenerunt, inquit, campum in terra Sennaar, Ipſum campum quem inuenerunt, ſcriptura nunc vocat Sennaar, ſcilicet ab euentu, locum congruo nomine ſignificans, interpretatur enim Sennaar excuſsio dentium, vel fœtor eorum, videlicet excuſsio dentium, id eſt, ſermonum ſiue verborũ quę ſine dentibus non fiunt. Plurimùm nanq; dentes iuuant ad loquendũ, qui tunc illis quodammodo excuſſi ſunt, quando ſolitã loquendi facultatem dentati.i.ſuperbi vel fortes illi perdiderunt. Nihilominus rectè dicitur & fœtor eorum, quia videlicet fœtorẽ ſuperbiæ eorũ tali auſu vſq; ad nares dei emiſerũt. Cui ſicut humilitas, vel ſpiritus contribulatus, ſacrificium eſt in odorẽ ſuauitatis: ſic econtra, ſuperbia fœtor horribilis eſt. Cuius eorum ſuperbiæ mirandã magnitudinem ſcriptura inſinuans, introducit deum deſcendentẽ, vt videat ciuitatem & turrim, quã ædificabant, inquit, filij Adam, & dicentem: (Ecce vnus eſt populus, & vnũ labium omnibus. Cœperuntq́; hoc facere, nec deſiſtent à cogitationibus ſuis, donec eas opere compleant. Venite igitur deſcendamus, & confundamus ibi linguam eorum, vt non audiat vnuſquiſq; vocẽ proximi ſui, &c.) Deſcendit vt videret, de illo ait ſcriptura, qui omnia ſcit antequam fiant, & nuſquã abeſt, quia videlicet & cauſa talis erat, quam indiſcuſſam cœleſte iudicium nullatenus omittere deberet, & ſic loqui debuit ſcriptura, vt nil temerè eſſe credendũ inſinuaret. Si enim is qui omnia ſcit, deſcendere hic dicitur

Gene.18. vt videat, & alibi dicit, clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus eſt, & peccatum eorum aggrauatum eſt nimis, deſcendam & videbo vtrum clamorẽ, qui venit ad me, opere compleuerint, an non eſt ita, vt ſciam: quanto magis homo qui falli poteſt, antequam ſententiam proferat, rem diligenter inueſtigare debet? Et notandum, quòd hic illos appellat filios Adam, poteſt quidem idem intelligi cum dicit, quam ædificabant filij Adam, ac ſi dixiſſet filij hominũ, quoniam Adam apud Hebræos communi genere homo dicitur, ſed hoc loco ſicut voce, ſic & ſenſu, ad eundem qui primus fuit conditus debet referri. Ita nanq; acrius multo percutit eos, qui dixerunt, & celebremus nomen noſtrum, & turrim ſuperbiæ, qua cœlum attingerent ædificare cœperunt: quia videlicet hoc modo ſpecialiter imitabantur præuaricationem Adæ, qua diabo-

Eſaiæ.14. lum ſecutus eſt, dicentem: comedite, & eritis ſicut dij, & hoc modo æquè vt ille aſcendere voluit ſuper altitudinem nubium, & eſſe ſimilis altiſsimo.

De confuſione linguarum, & quòd per donum ſpiritus ſancti omnes linguæ rurſus adunatæ ſunt in ore Apoſtolorum. CAP. XLII.

ECce, inquit, vnus eſt populus, & vnum labium omnibus. Cœperuntq́; hoc facere, nec deſiſtent à cogitationibus ſuis, donec eas opere impleant. Ergóne, ſi illa facultas mutuæ linguæ

ſublata nō fuiſſet, cogitationes ſuas opere implere, id eſt, turrim tantæ altitudinis, quiuiſſent extruere? cuius culmen in cœlum pertingeret? Non vtiq; ad cœlum æthereum, cuius altitudinis ſtadia geometræ coniecturis ſuis numerare non poſſunt, ſed forte ad cœlum aerium, à quo volucres cœli dici conſueuerunt. Cum ergo de ſtulta eorum præſumptione dicit deus, nec deſiſtēt à cogitationibus ſuis, donec opere impleant, ſubaudiendum eſt, quantum ipſis eſt. Satis enim diabolum imitatur dicentem: Aſcendam ſuper altitudinem nubium, qui quantum poteſt, extollit ſe aduerſus deum altiſsimum. Venite igitur (inquit dominus) deſcendamus & confundamus ibi labium eorū, vt non audiat vnuſquiſq; vocem proximi ſui. Tanquam diceret: Inueni, in quo dignè quod merentur iuxta modum culpæ retribuam eis. Quoniam peruerſa via tendūt ad cœlum: veram viam abſcondamus ab eis, qua veraciter itur ad cœlum. Etenim cum hęc diceret deus, futurum erat, vt ſanctam per hunc famulum ſuum Moyſen conderet ſcripturam, vnius dei continentem notitiam, qua ſola verè itur ad cœlum. Vna autem tantum ſcribendi lingua erat quæ vtique tunc omnium erat, quæ & hactenus dicitur Hebræa. Vt igitur cum datæ fuerint illæ margaritæ cœleſtis doctrinæ, non conculcentur à porcis huiuſmodi: venite, inquit, cōfundamus ibi labium eorum. Hoc tam mirandæ vindictę incommodum, quo maximè homines, à ſemetipſis diuiduntur, ſolus facere potuit deus. Proinde cum dicit pluraliter, venite deſcendamus, confundamus, non angelorum multitudines ad auxilium cohortatur, ſed ad feriendam ſuperbiam ſe adeſſe teſtatur tota trinitas & vnus deus. Quod ex oppoſito remedio magis liquet. Vbi enim [Acto. 2] in ore apoſtolorum omnia reuocantur genera linguarum, eadem trinitas ſeſe aperit hominibus & ea die, primùm in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti, humiles hominibus baptizantur, quę vera ſtructura eſt altiſsimæ turris, qua in cœlum fugiat homo deo conregnaturus.

De Nemroth, quem Ioſephus eorum principem fuiſſe aſſerit, qui turrim ædificauerunt. CAP. XLII.

HOrum principem Ioſephus Nemroth fuiſſe aſſerit, de quo ſuperius dicit ſcriptura: Et Chus genuit Nemroth. Iſte cœpit potens eſſe in terra, & erat robuſtus venator corā domino. Potens, inq̄, cœpit eſſe in terra, & robuſtus venator erat, quia prius in populo inſuetam tyrannidem [Gene. 10] quaſi venādo arripuit. Regnauitq; in Babylone, quæ ab eo ꝙ ibi cōfuſæ ſunt linguæ turrim ædificantiū, Babel appellata eſt. Babel enim interpretatur confuſio. Regnauit autē & in Arach, hoc eſt in Ediſſa, & in Achad, quæ nunc dicitur Niſibis, & in Calamne, quæ poſtea verſo nomine, à Seleuco rege, dicta eſt Seleucia. De terra illa exiuit Aſſur, & ædificauit Niniuē & Robooth ciuitatem. Vbi non putemus duas vrbes eſſe ſignificatas, ſed quia Robooth interpretatur platea, ita legendum eſt: Et ædificauit Niniuen & plateas ciuitatis. Dictaque eſt Niniue à Nino, Beli filio. Interpretatur autem Nemroth tyrannus ſiue tranſgreſſor, ſignificatq; diabolū, qui in hoc mundo tyrannidem arripuit, quam & in cœlo meditari auſus fuit, dicendo: Aſcendam ſuper altitudinem nubium, ſimilis ero altiſsimo. Et ob hoc reuera exiuit prouerbium: Sicut Nemroth robu- [Eſaie 14] ſtus venator coram domino: ſubauditur, ſic eſt omnis, qui extollit in altum cornu ſuum, qui lo- [Pſal. 74.] quitur aduerſus deum iniquitatem. Dum eum exemplo illius celebrare ſe putat nomē ſuum, potius ſempiternum econtrario conquirit opprobriū. Ipſa quoq; ciuitas ſiue turris, cuius extruēdæ princeps ille fuit Babel. i. confuſio, paſsim in ſcripturis ſpiritualem ſignificat ciuitatem diaboli, contrariam ciuitati dei, Vocatur enim & eſt illa Babylon meretrix, quæ ſanguinem ſanctorū bibit, & econtra ciuitas dei Hieruſalem, id eſt, viſio pacis, in qua pacifico & vero regi, in æternum [Matth. 5] & vltra conregnabunt omnes pacifici, veri beati, quia vocabuntur & erunt filij dei.

Finis libri Quarti in Geneſim.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS IN GENESIM COMMENTARIORVM LIBER QVINTVS.

Quòd in Abraham tertiæ ætatis mundi initium fuerit. CAPVT I.

SCrutamini ſcripturas dicit Iudæis ipſa, quam in ſcripturis habemus, vita, Chri- [Iohan. 5] ſtus filius dei viui. ſcrutamini ſcripturas, quia vos putatis in ipſis vitam habere. Quid deinde? Et illę ſunt, inquit, quę teſtimoniū perhibent de me. Hoc nobis præſenti opere facere propoſitum eſt, & ecce ſcrutando ad eam partem agri peruenimus, de qua rectè dicas, habet argētum venarum ſuarum principia, in qua ſitus eſt plurimus teſtimoniorum eius aceruus, argēteus, ſcilicet ad Abra- [Iohan. 8] ham patrem credentium & ſecundum nomen ſuum patrem multarū gentium, ad quem primum eiuſdem beati ſeminis repromiſsio facta eſt. Propter quod & initiū eſt alterius, id eſt, tertiæ ætatis mundi, in qua Chriſtus repromiſſus eſt, & lex per Moyſen data, cui ſi crederetis (ait ipſe) cre-

CAP. XII. deretis forſitan & mihi, de me enim ille ſcripſit. Hic ſcientia eſt, & proinde tertio loco, à ſpiritu timoris ſpiritus ſcientię ponitur, quia tertia mundi ętate, ſcientiam magnę ſalutis & repromiſsionis, ſermone & legis conſcriptione deus hominibus tradidit. Hanc igitur ætatem ingreſſuri, ſanctum ſcientiæ ſpiritum inuocamus, in quo ſenſu congeſsit, eodem inuenire & proferre nos faciat repoſitum in hoc agro theſaurum teſtimoniorum Chriſti filij dei.

De Abraham, quod (vt aiunt pleriq;) de Hur Chaldæorum, id eſt de incendio, dei auxilio liberatus ſit. CAP. II.

CAP. XII. DIxit autem dominus ad Abraham: Egredere de terra & de cognatione tua, & de domo patris tui, & vade in terram quam monſtrauero tibi, faciamq́, te in gentem magnam, & benedicam tibi: & multiplicabo nomen tuum, erisq; benedictus. Benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi, atque in te benedicentur vniuerſæ cognationes terræ. (Abram quod interpretatur pater excelſus, Hebræus erat ex Heber, cuius in domo vel familia remanſerat lingua primitiua, quæ extunc ab eodem dicitur Hebræa, natus anno centeſimo nonageſimo primo, à natiuitate Faleg, cuius in diebus terra diuiſa eſt: à diluuio autem C C X C I I. à Sem filio Noe decima generatione editus. Sem nanq; genuit Arfaxath, Arfaxath genuit Sale, Sale genuit Heber, Heber genuit Faleg, Faleg genuit Reu, Reu genuit Saruch, Saruch genuit Nachor, Nachor genuit Thare, Thare genuit Abram. Chainan, quippe qui apud Lucam euangeliſtam inter Arfaxath & Sale ponitur, in Hebraico non habetur. Porrò cauſam cur tali viro terra ſua.i. terra Chaldæorum, digna non fuerit: hanc Hebræi tradunt, & eccleſiaſtici illuſtres viri veram eſſe defendunt, ſcilicet quòd Abram in ignem miſſus fuerit, eo quòd ignem adorare noluerit, quem Chaldæi colunt, & dei auxilio liberatus, de idololatriæ igne profugerit, & hoc eſſe quod dictum
Gene.11. eſt, mortuus eſt Aram ante Thare patrem ſuum in terra natiuitatis ſuæ in Hur Chaldęorũ, quòd
Gene.15. videlicet ignem nolens adorare conſumptus ſit. Nam Abraham, inquiunt, eodem vallatus incen-
Quæſtio dio, dei auxilio liberatus eſt. Vnde & poſtmodum eidem dominus: Ego, inquit dominus, qui
de annis eduxi te de Hur Chaldæorum. Alioqui indiſſolubilis (aiunt) erit quæſtio in eo quod dictum eſt
Abram. poſtmodum, ſeptuaginta quinq; annorum erat Abram cum egrederetur de Aran. Si enim Tha-
Gene.12. re pater Abram, cũ adhuc eſſet in regione Chaldæorum, ſeptuaginta annorum genuit Abram, & poſtea in Aran ducenteſimo quinto ætatis ſuæ anno mortuus eſt, quomodo poſt mortem eius Abram exiens de Aran ſeptuaginta quinq; annorum fuiſſe memoratur, cum à natiuitate Abram vſq; ad mortem patris eius, centũ trigintaquinq; anni fuiſſe doceãtur? Igitur vera eſt illa Hebręorum traditio, quòd egreſſus ſit Thare cum filijs ſuis de igne Chaldæorum, & quòd Abram auxilio dei ſit liberatus, & ex illo tempore ei dies vitæ & tempus reputetur ætatis. Poteſt tamen recte intelligi, quòd Thare cum ſuis omnibus ſtatim quidem poſt perſecutionem venerit in Aran: & cum propoſuiſſet ire in terram Chanaan, illic remoratus ſit: Abram autem, iubente deo, vt egrederetur de terra & de cognatione ſua, egreſſus ſit. Sic enim ſe habet ordo narrationis.

Cur non dixerit deus ſolum: Egredere de terra tua, ſed addiderit, & de cognatione tua. CAPVT III.

TVlit itaque Thare, Abram filium ſuum, & Loth filium Aran filij ſui, & Sarai nurum ſuam
Gene.11. vxorem Abram filij ſui, veneruntque in Aran & habitauerunt ibi. Et facti ſunt dies Thare ducentorum quinque annorum, & mortuus eſt in Aran. Dixit autem dominus ad Abram ſubauditur cum veniſſet in Aran, viuẽte adhuc patre eius Thare, ſcilicet, Egredere de terra & de cognatione tua, &cæt. Cur enim non dixit ſolùm: Egredere de terra tua, ſed addidit, & de cognatione tua: niſi quia alibi terra, & alibi cognatio eius erat? Siquidem terra eius Chaldæa erat, cognatione autem eius nũc in Aran, id eſt, in Syriam, profugiendo deuenerat. Quòd ergo cũ dixiſſet, egredere de terra, addidit, & de cognatione tua, idem eſt ac ſi diceret: Sicut de terra Chaldæorum corpore egreſſus es, animo quoq; ſic egredere, vt nũquam illuc redeas, inſuper & hinc, vbi nunc habitas, egredere de cognatione tua. Nam quòd in Aran, id eſt, in Syria, cognatio Abram illo egrediente reſederit, & ibi coaluerit, illud ſatis indicio eſt, quòd ſeruus Abraham adiuratus
Gene.24. ab eo dicente: Non accipias vxorem filio meo de filiabus Chananæorum inter quos habito, ſed ad terram & cognationem meam proficiſcaris, & inde accipias vxorem filio meo Iſaac: Profectus (inquit ſcriptura) perrexit Meſopotamiam Syriæ ad vrbem Nachor. Ad terram & ad cognationem meam, inquit, proficiſcaris: quia videlicet cum hęc diceret, iam cognatio eius cum Syra gente commixta fuerat, iamq́; illam terram pro ſua habitabat. Vnde & vſque hodie Syra lingua Hebrææ cognata, id eſt, ex magna parte ſimilis eſt. Sed iam promiſsionis verbum audiamus.

Vnde & ex quo propheta fuerit Abraham. CAP. IIII.

Gene.12. FAciamq́; te, inquit, in gentem magnam, atque in te benedicentur vniuerſæ cognationes terræ.) Ex hoc iam pater excelſus Abram propheta eſt. Etenim ſancti omnes viri, quos prophetali nomine honorat domus dei, ex eo prophetæ dicuntur & ſunt, quòd præſcire meruerunt incarnationem filij dei. Ecce autem huic primo reuelat deus illud ſecretum cõſilij ſui, dum dicit,

atq; in te benedicentur vniuerſæ cognationes terræ. Nõ aliam ſine dubio benedictioné hic commemorat, niſi illam, qua per ſemen Abrahæ (quod eſt Chriſtus) in omnes gentes gratia ſpiritus ſancti effuſa eſt. Ergo iam propheta Abraham, propheta Iſaac, propheta Iacob, ſed maiore patri-
archarum nomine, hoc ipſum nomen in illis penè opertum eſt. Sed dicit deus ad Abimelech re- Gene.20.
gem Geraræ de Abram: Nunc ergo redde vxorem viro ſuo, quia propheta eſt, & orabit pro te,
& viues. Et in pſalmo, tam de iſto quã de ceteris patriarchis eius poſteris. Et corripuit pro eis re- Pſal 104.
ges, ſubauditur dicẽs: Nolite tangere Chriſtos meos, & in prophetis meis nolite malignari. Non ergo quia breuiter dictum eſt, parum eſſe putemus quod huic reuelatum eſt, ſed paruulã ſermonis huius aperientes thecam, quid habeatur intrinſecus, diligentius contemplemur.

Qualem mercedem, vel quod præmium propoſuerit illi deus, iubendo vt egrederetur. CAP. V.

QVaſi operarium electum deus ad operandum conducens, cum dixiſſet: egredere de terra & de cognatione tua, continuò ſperandam quaſi taxando mercedem, primo ait, faciamque te in gentem magnam: deinde, & benedicam tibi, necnon & addidit, & magnificabo nomen tuum, eriſque benedictus: tandemque, atque in te (ait) benedicentur vniuerſæ cognationes terræ. In omnibus iis nec vnum iota, vel apicem vnum vacare, aut carere rei pondere, certò arbi-
tremur. Faciamque te, inquit, in gentem magnam. Non dixit, gentem multam. Etenim gens illa Deut.7.
quæ promittitur, quæ pro benedictione nunc offertur, comparatione aliarum gentium, non valde multa futura erat. Non (inquit Moyſes) quia cunctas gẽtes numero vincebatis, vobis iunctus eſt dominus, & elegit vos, cum omnibus ſitis populis pauciores: ſed quia dilexit vos dominus, &
cuſtodiuit iuramentum quod iurauit patribus veſtris. Benè ergo non ait, faciamque te in gentem Gens ma-
multam, ſed in gentem magnam. Nam verè magna gens, cuius dominus deus eius, quam mag- gna.
nificauit, & honorauit magnus dominus, de qua magnos patriarchas atque prophetas vel ſcribas peritos, ac diuerſorum meritorum magnos viros habemus, per quos veram dei magnitudinem cognouit mundus. Et benedicam tibi, inquit. Notandus ordo verborum. Si enim prius dixiſſet, benedicam: & deinde ſubiunxiſſet, faciamque te in gentem magnam: fortè benedictionem in eo duntaxat promitti putaremus, vt generatio carnis ex eo propageretur. Nunc autem prius in gentem magnam fore, & tunc benedici promittitur, vt videlicet illam intelligas benedictionem, de
qua propheta canit in pſalmo: Etenim benedictionem dabit legiſlator, quæ vtique quia poſt le- Pſal. 83.
giſlationem datur, illa debet intelligi gratia ſpiritus ſancti, de qua Iohannes dicit: Quia lex per
Moyſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Sed hæc benedictionis gratia cõ- Iohan.1.
muniter omnibus fidei eius ſequacibus promiſſa vel data eſt. Sequitur ergo & ſuperadiicit quod
illius magis proprium ſit. Et magnificabo, inquit, nomen tuum, eriſque benedictus. Magnificatũ Exod.3.
nanq; eſt hodie nomen Abrahæ, videlicet cum nomine dei magno & tremendo, dum per orbem Matth.22.
terrarum prædicatur nominis dei talis definitio: Deus Abraham, deus Iſaac, deus Iacob. Vera Hebr.11.
magnificentia nominis Abrahæ hæc eſt. Vndè & Apoſtolus: Ideò, inquit, deus non confunditur eorum vocari deus. Itaque magnificabo (ait) nomen tuum, eriſque benedictus, videlicet vt nomen tuum in ipſa inuocatione nominis mei magnificè commemoretur, & ita eris benedictus, vt quicunq; tibi maledixerit, econtrario ille ſit maledictus. Maledicam enim, inquit, maledicentibus tibi, & benedicam benedicentibus tibi. Veruntamen quoniam hæc promiſsio ſic terminatur, atq; in te benedicentur omnes cognationes terræ, & quòd ait in te, oportet intelligi in ſemine tuo, ſicut & in repromiſsione tandem dicturus eſt, poſsidebit ſemen tuum portas inimicorum
ſuorum, & benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ, rectè ſic accipitur: & magnificabo Gene.22.
nomen tuum, eriſque benedictus, vt hoc ſit, magnificabo nomen ſeminis tui, dando illi nomen
quod ſit ſuper omne nomen, quod apoſtolus confitens: Qui eſt, inquit, ſuper omnia deus bene- Philip.2.
dictus in ſecula. Sic enim Leui cum adhuc eſſet in lumbis huius patris, decimatus eſſe rectè dici- Rom.9.
tur, eodem Apoſtolo dicente, & vt ita dictum ſit, per Abraham & Leui, qui decimas accipit, deci Hebre.7.
matus eſt, cur non & Chriſtus rectè promiſsiones accepiſſe dicatur in eo, cuius & ipſe in lumbis erat ſecundum carnem? Cum ergo dicitur Abrahæ, atq; in te benedicentur vniuerſæ cognatio-
nes terræ, rectè Chriſto dictum accipitur, tanquam ita diceretur. Poſtulabis à me & dabo tibi Pſal.2.
gentes hæreditatem tuam, & poſſeſsionem tuam terminos terræ.

Quomodo egreſſus eſt, iuxta Apoſtolum, neſciens quo iret. CAP. VI.

EGreſſus eſt itaq; Abram, ſicut præceperat ei dominus, & iuit cum eo Loth.) Egreſſus eſt, in-
quit, ſubauditur, neſciens quo iret. Fide enim (inquit Apoſtolus) qui vocatur Abraham, Hebr.11.
obediuit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem: & exiit, neſciens quo iret. Qui enim hoc ſolum dixit deus, & veni in terram quam monſtrauero tibi, & ipſam illi terram nondũ demonſtrauit, profectò neſcientem quò iret, ire iuſsit, & miro modo (quæ vera peregrinatio eſt) & expectando ire, & eundo expectare præcepit, vbinam requies daretur ſibi. Et ita egit. Sic enim ſcriptura dicit: (Cunq; veniſſent in terram Chanaan, pertranſiuit Abram terram vſq; ad locum

CAP. XII. Sychen, vſq; ad conuallem illuſtrem. Chananæus autem tunc erat in terra.) Et continuò ſubiungit: (Apparuitque dominus Abram, & dixit ei: Semini tuo dabo terram hanc.) Ac ſi diceretur: Quia neſciens quò iret, exierat, tandiu quaſi vagus, & ſine tecto pertranſiuit in illum & in illum locum, donec appareret ei dominus, & iuxta ſponſionem ſuam oſtenderet, quam eſſet illi daturus terram. Benè igitur Apoſtolus ait: Quia fide exiuit, neſciens quo iret. Sed & aliud erat, in quo fides eius ſpectanda eſt. Nam ſuperius iam dictum eſt. Erat autem Sarai ſterilis, & non habebat liberos. In vno igitur imperio duabus rebus, quodammodo repugnantibus, fortiter obediētiam fidemq; præbuit, quia & cum Chananæus tunc eſſet in terra, terram illam ſibi dandam, & cum vxor ſua ſterilis eſſet ſemini ſuo hæreditandam, deo promittente, credidit. In vtroq; confortatus eſt fide (vt ait idem Apoſtolus) dans gloriam deo, pleniſsimè ſciens, quia quæcunq; promiſit deus, potens eſt & facere. Tandē ergo demonſtrata ſibi terra, quam deus promiſerat, ęſtimans fidelem eum qui promiſerat: habitat confidenter, (ab occidente habens Bethel, ab oriente Hai.) Bethel domus dei, Hai feſtiuitas interpretatur. Porrò Bethel hoc loco per anticipationem dicta eſt. Nam Iacob Bethel appellauit nomen eius, quæ prius Luza vocabatur. Itaq; contra tenebrarum ſpiritualium occidentem, habens domum dei, & ab oriente veri luminis agens feſtiuitatem magnæ ſpei ædificauit altare domino, qui apparuerat ei; & non ingratus tantæ gratiæ beneficijs, & iuris ſui poſſeſsionem futuram, iam ſacris dei ſui præoccupat atq; dedicat titulis. (Perrexitq; vltra vadens & proficiſcens ad meridiem.) Meridies ſignificat perfectionem. Benè ergo progredi dicitur ad meridiem, qui ab hac aurora iam dictæ fidei ſuæ vltra vadens, & progrediens de virtute in virtutem, ſine dubio, ad plenum & æternum peruenit perfectionis diem.

Gene. 11.

Rom. 4.

De peregrinatione eius in Aegyptum, & quid ſignificet, quod flagellauit deus domum Pharaonis propter Saram. CAP. VII.

FActa eſt autem fames in terra, deſcenditq; Abram in Aegyptum vt peregrinaretur ibi. Præualuerat enim fames in terra. Cunq; prope eſſet, vt ingrederetur in Aegyptum, dixit Sarai vxori ſuæ: Noui quòd pulchra ſis mulier, & quòd cum viderint te Aegyptij, dicturi ſunt: Vxor ipſius eſt, & interficient me, & te reſeruabūt: Dic ergo, obſecro te, quòd ſoror mea ſis, vt benè ſit mihi propter te, & viuat anima mea ob gratiam tui, &c.) Non paruipendens vxoris pudicitiam venalem fecit, vt benè ſibi eſſet propter illā, ſed periculo ſe exemit, ne moreretur propter illam, certiſsime ſciens, quòd qui eduxerit eum de Hur Chaldæorū, potens eſſet ſeruare illam ab igne, id eſt, à libidine Aegyptiorum. Quare, inquis, nō eadem fide confiſus, quòd liberare poſſet eum dominus de manu Aegyptiorum, vt nō moreretur propter eam, ſecurè dixit eſſe vxorem ſuam? Videlicet quia timebat dominum, quia nolebat tentare dominum deum ſuum. Is nanq; deū tentat, qui quanta poteſt parte periculi ſe non expedit. & illic poſcit miraculum dei, vbi nonnihil proficere poteſt humanæ rationis ope, quæ in promptu ſit. Benè igitur vir prudens vtrinq; ſolicitus, videlicet ne & ſe interficerent, & illam reſeruatam ſuę libidini ſubiugarent, quam potuit partem periculi ſuſtulit, & cætera fideliter deo curanda reliquit. Et iam quidem in aperto literę eſt victorioſa viri obedientis perſeuerantia, quia facta fame in terra peregrinationis ſuæ, maluit adhuc in terra Cham, quæ eſt Aegyptus, peregrinando aliena ſolacia quęrere, quam ad terrā vel ad cognationem ſuam, de qua deo iubente fuerat egreſſus, aliquatenus reſpicere. Verùm ipſa facies præſentis hiſtoriæ, iam ſereno lumine arridet, & tranſlucentia nobis ingerit myſteria, quibus plena eſt. Non enim ab re eſt, quòd Abrā facta fame deſcendit in Aegyptum, & flagellatur Pharao propter eum, cuius progenies poſtmodum itidem facta fame in eadem terra Chanaan deſcenſura erat in Aegyptum, & flagellandus eſſet Pharao plagis notiſsimis propter eam. Non inquam abſq; dei conſilio eſt, quòd diues reuerſus ex Aegypto, poſtmodum cōtra reges accingitur & Loth, filium fratris ſui liberat, ac deinde à Melchiſedech ſacerdote altiſsimi benedicitur, cuius gens, ſcilicet Iſrael, poſtmodum de Aegypto in manu potenti, & brachio excelſo egrediēs, contra reges multos & fortiſsimos pugnare habebat, ducum fide & armis, carnales qui in populo erant protegentibus, totamq; gentem de ſeruitio hoſtium pręſepe liberantibus donec procederet natus de virgine rex & ſacerdos altiſsimi, Chriſtus dei filius. Benedictionem, id eſt, peccatorum remiſsionem per verū corporis ſui & ſanguinis ſacrificium, Abrahæ & ſemini eius largiturus. Igitur apoſtolica præeunte auctoritate, qui ſumpta hinc allegorica ſimilitudine, de ancilla & de libera. Hæc enim, inquit, ſunt duo teſtamenta: In vno Abraham iuſtorum omnium in illis temporibus viuentium, ex fide cœtum, in Sarai vxore eius dei teſtamentum, in Loth multitudinem intelligamus Iſraelitarum, qui ſecundum carnem tantum Iſraelitæ fuerunt.

Gene. 46.

Item de eadem, & quid ſignificet, quòd ſuſtulit Pharao Saram in domum ſuam. CAP. VIII.

INgreſſus eſt Abram in Aegyptum, & viderunt, inquit, Aegyptij mulierem quòd eſſet pulchra nimis, & nuntiauerunt principi Pharaoni, & laudauerunt eam apud illum, & ſublata eſt mulier in domū Pharaonis. Flagellauit autē deus Pharaonem plagis multis & domum eius, &c.)

Hæc

Hæc res geſta alterius rei gerendæ veraciter prophetia eſt. Deſcendit enim poſtmodum Iſrael in
Aegyptum, cum teſtamento dei quod diſpoſuerat ad Abraham auum ſuum, & ad Iſaac patrem
ſuum cum omnibus quæ habebat, cum filijs & nepotibus, quia vocauerat deus famem ſuper ter- Pſal. 104.
ram, & omne firmamentum panis contriuerat, & miſerat ante eos Ioſeph. Cunque prope eſſet vt
ingrederetur Aegyptum, quodammodo quæſiuit Abram Sarai vxori ſuæ auxilium, quæſiuit
enim & promptum inuenit Iſrael teſtamenti dei ſolatium, vt bene ſibi eſſet propter illud, & viue
ret anima eius ob gratiam illius. Apparuit enim illi deus per viſum, dicens: Ego ſum fortiſsimus
deus patris tui. Noli timere, & deſcende in Aegyptum, quia in gentem magnam faciam te ibi, Gene. 46.
&c. Cum hac pollicitatione deſcendit, & benè vſi ſunt eo Aegyptij propter gratiæ dei pulchri-
tudinem, quæ cum illo erat, fueruntq́; ei oues & boues, & aſini, & ſerui, & famulæ, & cameli, ete-
nim habuit poſſeſsionem in Aegypto in optimo terræ ſolo Rameſſes, & ibi auctus eſt vehemen-
ter. Surrexit deinde alius Pharao, qui non nouerat Ioſeph, & hic procul dubio ſuſtulit Sarai in do Exod. 1.
mum ſuam. Tulit enim ab Iſrael dei teſtamentum, nec enim ſub illo colebat deum patrum ſuo-
rum. Vacatis, inquit, otio, & idcirco dicitis, eamus & ſacrificemus domino. Sed flagellauit eũ do- Exod. 5.
minus deus plagis maximis, & domũ eius: Ego enim, inquiẽs, induraui cor eius & ſeruorum illi-
us, vt facerem ſigna mea hæc in eis, vt narres in auribus filij tũi, & nepotum tuorum quoties con
triuerim Aegyptios, & ſigna mea fecerim in eis. Tunc planè reddidit vxorem viro ſuo: nunc igi- Exod. 10.
tur inquiens, ecce vxor tua, tolle eam & vade. Surrexit enim ille Pharao nocte, & omnes ſerui e-
ius cunctaq; Aegyptus, & ortus eſt clamor magnus in Aegypto. Vocatisq́; Moyſe & Aaron no-
cte, ait: Surgite & egredimini à populo meo, & vos & filij veſtri: Ite, immolate domino ſicut di- Cap. xiij.
citis. (Et tunc aſcendit Abram de Aegypto, ipſe & vxor eius, & omnia quæ habebat, & Loth
cum eo ad auſtralem plagam. Erat autem diues valde in poſſeſsione auri & argẽti.) Etenim per-
miſſus cultui dei ſui populus, aſcendit de Aegypto cum omnibus quæ habebat, dicente Pharao-
ne, oues veſtras & armenta aſſumite vt petieratis, erantq́ue diuites in poſſeſsione auri & argenti,
ſpoliauerant enim Aegyptios, iubente domino per Moyſen, vt poſtularet vir ab amico ſuo, &
mulier à vicina ſua vaſa argentea & aurea & veſtes.

De regreſſu Abram & Loth ex Ægypto, & quid ſignificet, quòd ab eo diuiſus eſt Loth. CAP. IX.

CVm itaque egreſsi eſſent de Aegypto Abram & Loth, (non poterat (inquit ſcriptura) cape-
re eos terra, vt habitarent ſimul. Erat quippe ſubſtantia eorum multa, & non quibant habi-
tare communiter. Dixit ergo Abram ad Loth. Ne quæſo ſit iurgium inter te & me, & inter pa-
ſtores meos, & paſtores tuos, fratres enim ſumus, &c.) Quantum ad moralem præſentis loci ſen-
ſum attinet, diuitiarum derogatio eſt, quia propter diuitias non quibant habitare communiter,
quos, quamdiu tenues fuere, amor dei & fraternus propinquitatis funiculus coniunxerat, quip-
pe quos pariter iunctos tenuerat, vt ſimul exirent de terra, & de cognatione ſua. Simulq́; ſenio-
ris Abram manſuetudo & æquitas demonſtratur, dum dicit: (Ne quæſo ſit iurgium inter me &
te, & inter paſtores meos & paſtores tuos, fratres enim ſumus. Ecce vniuerſa terra coram te eſt, re
cede à me obſecro. Si ad ſiniſtram ieris, ego dextram tenebo. Si tu dextram elegeris, ego ad ſini-
ſtram pergam.) Huiuſmodi vſq; hodie inter hæredes rectè ſeruatur æquitas, vt ob finienda iur-
gia maior diuidat, minor eligat. Sed cœpto iam curſum dirigamus ordine. Iurgia quę fuerunt in
exitu Iſrael de Aegypto, inter eos qui ſecundum fidem genus Abrahæ fuerunt, & inter eos qui
ſecũdum carnem tantum, quamobrẽ re vera non potuerit eos capere terra vt habitarent ſimul:
benè omnes nouimus, quia videlicet tamdiu iurgati ſunt, vt lapidare voluerint Moſen & Aaron,
& conſtituere ducem ſibi, & reuerti in Aegyptum. Deniq; tandem diuiſi ſunt ab alterutro, iura-
uit enim dominus deus in ira ſua, quòd non viderent terram pro qua iurauit patribus eorum.
Viuo ego, ait dominus, nõ intrabitis terram, ſuper quam leuaui manum meam, vt habitare vos Pſal. 105.
facerem omnes, qui numerati eſtis à viginti annis & ſupra, pręter Caleph filium Iepphone, & Io-
ſue filium Nun. Benè ergo poſtquam diuiſus eſt Loth ab eo, loquitur dominus ad Abram: Le-
ua (inquiens) oculos, & vide à loco in quo nunc es ad aquilonem & meridiem, ad orientem & oc
cidentem, omnem terram quam conſpicis dabo tibi, & ſemini tuo, quia videlicet poſtquam con
ſumpta eſt generatio eorum qui iurgati ſunt, tunc demum introduxit dominus filios eorum in
terram quam promiſerat Abram. Sed & poſtquam ingreſsi ſunt in illam terram, diuiſi ſunt ab al-
terutris, & in paucis eorum, fuit Abram habitans inter Bethel & Hai, in loco altaris quod fece-
rat, inuocans ibi nomen domini, in pleriſque autem fuit Loth habitans in Sodomis, quia videli-
cet pauci perſeueranter coluerunt deum cœli, deum Abraham patris ſui, pleriq; verò ſeruierunt
dijs alienis, & commixti ſunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & ſeruierunt ſculptilibus
eorum. Nec incongrue Loth, quamuis in perſona ſua iuſtus fuerit, typum tamen gerit vitioſæ
multitudinis, nam & in euangelio Lazarus amicus eſt domini, ſicut teſtatur ipſe, dicens: La- Iohan. 11.
zarus amicus noſter dormit, & tamen eadem dormitione ſua vel quatriduana ſepultura typum

CAP. XIIII. gerit peccatoris iam conſuetudine nequitiæ inueterati, iamq́; mala opinione fœtentis.

De eo quod dictum eſt: Faciamq́; ſemen tuum ſicut puluerem terræ, & quo iure ſemen eius terram illam poßidere debuerit. CAP. X.

FAciamq́; ſemen tuum ſicut puluerem terræ. Si quis poſsit hominum numerare puluerem, ſe-
Gene. 13. men quoq; tuum numerare poterit.) Hoc de ſolo ſemine illo accipiendum, cui terram illam
quam nunc demonſtrabat dominus, erat daturus, quamuis & aliæ gentes de carne Abrahæ ortæ
ſint, vt Agareni, vt Madian, vt Idumæi. Nam & Balaam hoc in prophetia ſua tali modo confir-
Num. 23. mat. Quis (inquit) dinumerare poſsit puluerem Iacob, & noſſe numerum ſtirpis Iſrael? Sed quid
eſt, hanc gentem pro multitudine comparari innumerabili terræ pulueri, cum, teſtante Moyſe
Deut. 7. (vt ſuperius dictum eſt) cunctis populis pauciores fuerint? Non ergo ad comparationem cæte-
rarum gentium, ſed ad quantitatem electorum, qui ex illa gente futuri erãt, hoc eſt referendum,
quia videlicet cum ſoli electi pertineant ad numerum: gens autem illa maxima ex parte repro-
bata vacuum nobis fecerit locum, bene pulueri terræ comparati ſunt, quem dinumerare nobis
quidem impoſsibile: deo autem iudicetur ſuperfluum, apud quem ſoli electi noti ſunt. (Surge
(inquit) & perambula terram in longitudine & latitudine ſua, quia tibi daturus ſum eam. Mo-
uens igitur Abraham tabernaculum ſuum, venit & habitauit iuxta conuallem Mambre, quod
Gene. 13. eſt in Hebron, ædificauitq́; ibi altare domino.) Non caſu, ſed ordinatiſsima dei diſpoſitione iuſ-
ſus perambulare terram, venit in Hebron, nec ſolum inhabitauit vt peregrinus, ſed & poſtmo-
dum emit agrum cum ſpelunca duplici à filijs Heth habitatoribus terræ in poſſeſsionem monu-
Ioſue 14. menti. Adã enim maximus ibi (ſicut in libro Ioſue legitur) ſitus eſt inter Enachim. Vndè & poſt-
modum Cariatharbe dicta eſt, id eſt, ciuitas quatuor, eo quòd primus Adam, deinde tres patri-
archæ Abraham, Iſaac, & Iacob ibi ſepulti fuerunt. Dum ergo illic, vbi primus parens orbis ter-
rarum ſitus eſt, ædificat altare nomini domini, hoc iam titulo ſeſe prędicat hęredem totius mun-
di. Et dum locum eundem comparat in poſſeſsionem monumenti, ius quoddam ſuo collocat ſe-
mini, vt non ſolum cœleſti arbitrio, pro eo quòd Chananæi peccatores eſſent, ſed & quadam ſe-
culari iuſtitia filij Abrahæ terram illam repoſcerent, quam habitatores ipſius patri ſuo in poſſeſ-
ſionem ſepulchri vendidiſſent. Sanè Mambre, à quo nunc dicitur conuallis Mambre, ipſe eſt fra-
ter Aner & Eſchol, qui erant (vt poſtmodum dicitur) fœderati Abrahæ.

De eo quod Abraham propinquum ſuum Loth liberauerit. CAPVT XI.

CAP. XIIII. FActum eſt autem in illo tempore, vt Amrafel rex Sennaar, & Arioth rex Ponti, & Chodor
Iahomor rex Elamitarum, & Thadal rex gentium, inirent bellum contra Bara regem Sodo-
morum, & contra Berſa regem Gomorræ, & contra Fennaab regem Adamæ, & contra Seme-
ber regem Seboim, contraq; regem Bale, ipſa eſt Segor. Omnes hi conuenerunt in vallem ſylue-
ſtrem, quę nunc eſt mare ſalis, &c.) Diuiſo Loth ab Abraham & habitante in Sodomis, bella con
ſurgunt, & Loth captiuus ducitur, quia videlicet pro eo quòd commixtum eſt genus Abrahæ
inter gentes, quod futurum erat, pro eo quòd contaminata eſt terra in operibus eorum, & forni-
cati ſunt cum dijs alienis, ſuſcitauit eis dominus hoſtes, verbi gratia: Moab, & Ammon, & Ma-
Pſal. 105. diã, & cęteras gentes, & iratus eſt (ſicut ait Pſalmiſta) furore dominus in populo ſuo, & abomina-
tus eſt hæreditatem ſuam, & tradidit eos in manus gentium & dominati ſunt eorum qui oderunt
eos, & tribulauerunt eos inimici eorum, & humiliati ſunt ſub manibus eorum. Hæc omnis terra
quinque ciuitatum Sodomæ, Gomorrhæ, Adamæ, Séboim, atque Bale ſiue Segor, antea irriga-
batur ſicut paradiſus domini: Nunc autem eadem Pentapolis, in teſtimonium nequitiæ, fumiga-
bundam terram, igne conſumptam reliquit. Vallis quoq; ſylueſtris, quæ nunc eſt mare ſalis, ſiue
vallis ſalinarum, in qua fuerunt antea putei bituminis, ex tunc, id eſt, poſt dei iram & ſulphuris
pluuiam, in mare mortuum verſa eſt, quod & ſtagnum bituminatum appellatur. Bale quæ &
Eſaiæ 15. Segor, lingua Hebręa deuoratio dicitur. Tradunt Hebræi, hanc eandem in alio ſcripturarum lo-
Hier. 48. co Saliſſam nominari, diciq́; rurſum viculum conternantem, quòd ſcilicet tertio motu terræ ab
ſorpta ſit, & ex eo tempore quo Sodoma & Gomorrha, Adama & Seboim diuino igne ſubuerſæ
ſunt, illa Segor, id eſt, paruula nuncupatur. Siquidem Segor transfertur in paruam. (Et percuſſe-
runt (inquit) Rapham in Haſtaroth, Carnaim, & Zuzim cum eis, & Emin in Sabe Cariathaim,)
Id eſt, in Sabe ciuitate. Raphaim gigantes ſiue robuſti, Zuzim & Emin terribiles & horrendi in-
terpretantur. Quibus nominibus gentes quas percuſſerunt fortiſsimæ fuiſſe ſignificantur. (Re-
uerſique venerunt ad fontem Meſſath,) id eſt, iudicij, (ipſa Chades.) Et per anticipationem hic
Num. 20. dicitur fons iudicij, ſcilicet, quòd ex euentu poſtea tale nomẽ acceperit. Significat autem locum
apud petram, qui fons iudicij nuncupatur, quia ibi deus populum iudicauit. (Et percuſſerũt om
Gene. 14. nem regionem Amalechitarum in Saſonthamar.) Hoc oppidnm poſtea vocatum eſt Engadi,
balſami & palmarum fertile. Porrò Saſonthamar in lingua noſtra reſonat vrbs palmarum. Tha-
mar quippe palma dicitur. Regio quoque Amalechitarum hic per anticipationem dicitur: nam
Gene. 14. Amalech vnus fuit de poſterioribus Eſau. (Ecce autem vnus qui euaſerat nunciauit Abram
Hebræo

Hebrȩo qui habitabat in conualle Mambre Amorræi fratris Eſchol, & fratris Aſer,&c.)Hebrȩ- Gene.14.
us interpretatur tranſitor.Habitabat in conualle Mambre, hoc eſt in Hebron, vt ſupra iam di-
ctum eſt. Quare autem, cum iam toties Abram nominatus ſit, & adhuc in hac ſcriptura nomi-
nandus ſit, vt nuſquam Hebræus dicatur, hoc illum loco Hebræum, id eſt, tranſitorem nomina-
ri placuit? Videlicet ob commendandam magnitudinem rei ac virtutis, quòd ſcilicet tranſitor,
id eſt, peregrinus & aduena, deo protegente fecerit rem, quam indigenȩ quinq; reges facere non
poterant, & de victoribus quatuor regibus vnam vltionem, & plenam reportauerit victoriam.
(Et perſecutus eſt eos vſq; Dan,)ad Phœnicis oppidum, quod poſtea Paneas dictum eſt. Dan au
tem vnus eſt è fontibus Iordanis. Nam & alter vocatur Ior, quod interpretatur riuus. Duobus er
go fontibus, qui haud procul à ſe diſtant, in vnum riuulum fœderatis, Iordanis deinceps appel-
latur, ſed iam ad ſenſum ſupra cœptum reuertamur. Capto ab hoſtibus Loth, Abram aſſum-
tis copijs & diuiſis ſocijs, ſubauditur, Aſer & Eſchol & Mambre, ſuper hoſtes irruit, victorq; pro
pinquum liberum reducit, quia videlicet tradito genere eius in manus gentium, non defutura
erat(licet in paucis)fides eiuſdem Abrahæ, quæ ſæpè liberaret eos, deo recordationem habente
fœderis eius quod pepigit cum Abraham, & ſuſcitante eis ſaluatores, verbi gratia: Aoth contra Iudic.3.
Moab, & Barach contra Iabim regem Chanaan, & Gedeon contra regem Madian, alioſque
ſuis temporibus duces ſiue ſaluatores, tandemque glorioſos reges, bellicoſos inimicarum gen-
tium victores.

De rege Sodomorum, qui egreſſus eſt illi in occurſum: Et de Melchiſedech, qui benedixit eum, proferens panem & vinum. CAP. XII.

EGreſſus eſt rex Sodomorum in occurſum eius, poſtquam reuerſus eſt à cæde Chodorlaho-
mor, & regum qui cum eo erant in valle Sabe, quæ eſt vallis regis. At verò Melchiſedech
rex Salem, proferens panem & vinum(erat enim ſacerdos altiſsimi) benedixit ei, & ait: Benedi-
ctus Abram deo excelſo, qui creauit cœlũ & terram, & benedictus deus excelſus, quo protegen-
te hoſtes in manibus tuis ſunt.)Regis Sodomorum, qui homines peſsimi erant, & peccatores co-
ram domino nimis, & Melchiſedech regis Salem ſacerdotis altiſsimi, dignitates vel merita val-
de ſibi contraria ſunt, & tamen vterque Abram victori obuiarunt. Nec verò de Melchiſedech
dubium vel incognitum cuiquam eſt, quin Chriſtum ſignificet, cui (ſicut ait ſpiritus ſanctus in
Dauid) iurauit dominus & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem
Melchiſedech. Quid econtra rex Sodomorum, niſi populum ſignificat Iudæorum, qualis tunc
temporis erat, quando Chriſtus rex & ſacerdos ſummus naſcendo de virgine, patri noſtro A-
brahæ obuius factus eſt? Væ genti peccatrici (inquit Eſaias) illius temporis Iudæos intuens: væ Eſaie.1.
genti peccatrici, populo graui iniquitate, ſemini nequam, filijs ſceleratis. Ac deinceps: Niſi do-
minus Sabaoth reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma fuiſſemus, & quaſi Gomorrha ſimiles fa- Ibidem.
cti eſſemus. Item: Audite verbum domini principes Sodomorum, percipite auribus legem dei
noſtri populus Gomorrhæ. O igitur magnum & mirabile præſentis huius narrationis myſteri-
um, triumphatoris celebrat occurſum Abrahæ rex Sodomorum, peſsimorum vtiq; & peccato-
rum nimis hominum, quia profectò futurum erat nouiſsimo tempore, vt victorioſam fidem pa-
triarcharum & prophetarum celebrarent viri peſsimi, & peccatores nimis, ſcilicet ſcribæ & pha- Matt.23.
riſæi, cȩteriq; Iudæi, non quidem natalibus, ſed reuera moribus principes Sodomorum, velut ſe-
pulchra foris dealbata, per hoc ipſum quòd celebrarent opera patrum, intus autem plena oſſi-
bus mortuorum, per hoc quòd ſecretò viuebant ſecundum ſulphureas carnes Sodomorum. At
verò Chriſtus rex iuſtitiæ, rex Salem, id eſt, pacis, rex inquam idemq; pontifex magnus, illorum
talium hominum diebus natus, ſacerdotio ſuo functus eſt ſecundum ordinem Melchiſedech.
Protulit enim panem & vinum, dicens: Hoc eſt corpus meum, hic eſt ſanguis meus, & ſic obtulit Matt.26.
ſemetipſum pro fideli Abraham verum ſacrificium, & benedixit ei: per ſuum enim ſanguinem
benedictionem, id eſt, peccatorum remiſsionem acquiſiuit illi, imo & omnibus electis qui expe-
ctauerunt eum ab origine mundi.

Item de Melchiſedech, & quòd Hebræi tradunt hunc fuiſſe Sem filium Noe. CAP. XIII.

APoſtolus præſentis loci memor, hic enim (inquit) Melchiſedech, qui obuiauit Abrahæ re-
uerſo à cæde regum, & benedixit ei, cui decimas omnium diuiſit Abraham. Primùm qui- Hebr.7.
dem quia interpretatur rex iuſtitiæ, deinde autem & rex Salem, quod eſt rex pacis, ſine patre, ſi-
ne matre, ſine genealogia, neq; initium dierum, neq; finem vitæ habens, aſsimilatus filio dei, ma-
net ſacerdos in æternum. Hæc & cætera quæ ſubiungit idem Apoſtolus, occaſionem ſuſpicionis
malè intelligentibus præbuerunt, vt putarent hunc Melchiſedech non hominem fuiſſe, ſed an-
gelum, aut certè(quod dementius erat)ipſum qui ſub hominis figura viſus ſit, eſſe ſpiritum ſan-
ctum. Verum alij quàm multi in hoc vnum conſenſerunt, vt dicerent eum hominẽ fuiſſe Chana-
næum, regem vrbis Hieroſolymæ, quæ prius Salem, poſtea Iebus, ad extremum Hieruſalem
appellata

CAP. XIIII. appellata ſit. Nec mirum (inquiunt) ſi ſacerdos dei altiſsimi deſcribatur abſq; circuncisione, & le-
galibus ceremonijs, & genere Aaron, cum Abel quoque & Enoch & Noe placuerint deo, & vi-
Iob 1. ctimas obtulerint, & in Iob volumine legerimus, quòd ipſe & oblator munerum fuerit & ſacer-
dos, & quotidie pro filijs ſuis hoſtias immolauerit. Veruntamen & aliud Hebræi autumant. Tra-
dunt enim, hunc eſſe primum filium Noe, & eo tempore quo ortus eſt Abraham, habuiſſe ætatis
annos CCCXC. Nempe, ſi per ætates ſingulas annorum numerum ſupputes, tot annos, id eſt,
CCCXC. ab ortu Sem vſq; ad generationem Abraham inuenies. Mortuus eſt autẽ Abraham
centeſimo ſeptuageſimo quinto ętatis ſuę anno. Ratione igitur deducta, inuenietur Sem abnepo
ti ſuo decimi gradus Abrahæ ſuperuixiſſe annos triginta quinque. Simulq́; & hoc tradunt, quod
vſq; ad ſacerdotium Aaron omnes primogeniti in ſtirpe Noe, cuius ſeries & ordo deſcribitur, fu
erint ſacerdotes, & deo victimas obtulerint, & hæc eſſe primogenita quæ Eſau fratri ſuo vendi-
derit Iacob. Salem autem non (vt Ioſephus arbitratur) eſſe Hieruſalem, ſed oppidum aiunt eſſe
iuxta Scytopolim, quod vſq; hodie appellatur Salem, de quo in euangelio quoq; legimus: Erat
autem Iohannes baptizans in Ennon iuxta Salim, quia aquæ multæ erant ibi. Nec differt vtrum
Iohan. 3. Salem an Salim nominetur, cum pro voluntate lectorum, ac varietate regionum eadem verba
diuerſis ſonis atq; accentibus proferantur. In iſto quoq; libro Geneſeos ſcriptum eſt, quia venit
Gene. 33. Iacob in Soccoth & ibi fecit ſibi domos atq; tentoria, & tranſit in Salem ciuitatem regionis Si-
chen, quæ eſt in terra Chanaan. Conſiderandum quoq; eſt, quod Abrahę à cęde hoſtium reuer-
tenti, quos perſecutus eſt vſq; Dan, non de via Hieruſalem, ſed de oppido metropolis Sichen in
itinere fuit. Stultum igitur eſt, id quod in typo dicitur, eo quòd ſacerdotium Chriſti finem non
Hebr. 7. habeat, ſic quoſdam referre ad anagogen, vt hiſtorię veritatẽ auferant. Non enim quod ab Apo-
ſtolo dictum eſt, ſine patre, ſine matre, ſine genealogia ſic idem intelligi voluit, quaſi Melchiſe-
dech abſq; patre & ſine matre fuerit, ſed ſic dixit: eo quòd ſubito introducatur in Geneſi, occur-
riſſe Abraham à cæde hoſtium reuertenti, & nec ante nec poſtea eius nomen feratur aſſcriptum.
Dicendo autem, manet ſacerdos in perpetuum, affirmat, quòd Aaron ſacerdotium, id eſt, popu-
li Iudæorum & principium habuerit & finem. Melchiſedech autem, id eſt, Chriſti, neque initium
dierum, neq; finem habentis, & in præteritum & in futurum æternum ſit.

Item quòd non Melchiſedech Abrahæ, vt Hebræi putant, ſed vt Apoſtolus ait, Abraham ſacerdoti Melchiſedech decimas dederat omnium. CAP. XIIII.

IGitur benedicens Melchiſedech dicit: Benedictus Abram deo excelſo, qui creauit cœlum &
terram, & benedictus deus excelſus quo protegente hoſtes in manu illius ſunt. Et dedit illi de-
cimas omnium.) Ambiguè dictum eſt, dedit illi. Nec enim in voce diſcretum eſt ſiue in ſer-
mone, quis, cui, Abrâmne ſacerdoti Melchiſedech, an ipſe ſacerdos Melchiſedech Abræ de-
cimas dederit. Et Hebræi quidem ſic æſtimant, quòd Melchiſedech, id eſt, Sem, hoc abnepoti
ſuo iure debuerit, & decimas prędę atq; victorię non ab eo acceperit, ſed ipſe dederit ei decimas
ſubſtantiæ ſuæ, & debitam largitatem oſtenderit in nepotem. Vtrumque enim intelligi poteſt
propter dicti ambiguitatem, & quòd ipſe acceperit decimas ſpoliorum, & quòd Abrahæ dede-
rit decimas ſubſtantiæ ſuæ. Verum Apoſtolus in prædicta epiſtola ad Hebræos apertiſsimè defi-
Hebr. 7. nit, non Abraham ſuſcepiſſe à Melchiſedech decimas diuitiarum, ſed de ſpolijs hoſtium, partes
accepiſſe pontificem.

De eo quòd Abraham nihil accipere volebat ex omnibus, & de myſtico numero CCCXVIII. *vernaculorum eius.* CAPVT XV.

DIxit autem rex Sodomorum ad Abram: Da mihi animas, cætera tolle tibi. Qui reſpon-
dit ei: Leuo manum meam ad dominum deum excelſum poſſeſſorem cœli & terræ, quod
à filo ſubtegminis vſque ad corrigiam caligæ non accipiam ex omnibus quæ tua ſunt, ne dicas,
ego ditaui Abram: exceptis his quæ comederunt iuuenes, & partibus virorum qui venerunt me-
cum Auer, Eſchol, & Mambre. Iſti accipiant partes ſuas.) Siritualiter quoque hic locus euangeli
cum virum ædificat. Etenim quiſquis vexillum crucis erigit, & nomen Chriſti prędicat, ſicq́; le-
gitimè certans, fanaticum errorem, ſiue hæreticam barbariem expugnat, & exinde non quæ ſua
ſunt quęrit, ſed quæ Ieſu Chriſti, ipſe quodammodo eſt Abram, qui cũ trecentis octodecim ver-
naculis ſuis, quatuor reges deuicit, & eos qui ſpoliauerant, ſpoliauit, atq; propinquum liberauit,
& hoc facto ab homine ſiue per hominem ditari noluit, dicens regi Sodomorum: quia à filo ſub-
tegminis vſq; ad corrigiam caligæ, non accipiam ex omnibus quæ tua ſunt. Siquidem numerus
præſcriptus totus ſacer eſt, quo & ſancta Nicæna ſynodus, non humana induſtria, non compoſi-
tione aliqua, ſed diuina agente prouidentia gauiſa eſt, in qua vaſtator Chriſtianitatis Arrius ſu-
peratus & damnatus fuit. Huius ſiquidem numeri illic inſigne ſplenduit, id eſt, trecenti octode-
cim conuocati adſuerũt epiſcopi, qui numerus (vt prædictũ eſt) totus ſacer eſt. Nẽpe ſi Nicænis,
id eſt, Gręcis vti numerãdo velis elemẽtis, tau T, CCC. I & H explicãt XVIII. T. tau crucẽ, I & H
cum ſupra ducta linea, nomen Ieſu ſignificant. Et nota quia hic nomen Ieſu genitiuo caſu, & non
nomina

nominatiuo effertur,& ideo hic litera S.ſigma,non additur,ſed cum IH ſuperpoſita linea ſcribitur,quibus numerus X V III.cõpletur.Sanè tau,T literæ ſuper tranſuerſa linea deeſt, quæ ſi adderetur,iam non crucis ſpecies,ſed ipſa crux eſſet. Cum igitur huiuſmodi præliatores pugnando,non terrenum lucrum,ſed ſolùm quęrunt humanæ ſalutis fructum,& dicunt cum Apoſtolo: non enim quæro datũm,ſed requiro fructum,probè patrem Abram imitantur dicentem: Leuo manum meam ad dominum deum excelſum, quòd non accipiam ex omnibus quæ tua ſunt.Iſti (inquit)ſcilicet Auer,Eſchol,& Mambre accipiant partes. Quos qui imitantur, videlicet vtendo poteſtate ſua,quam habent auctore domino, qui ordinauit his qui euangelium annunciant, de euangelio viuere:iuſtè quidem faciunt,ſed minoris gloriæ ſunt quam illi qui hac eadem poteſtate ſua vti nolunt.

Philip. 4. 1.Cor. 9.

Quid moraliter ſignificet,quòd quatuor,quinq; reges vicerunt. CAP. XVI.

MOralem nihilominus ſuauitatem ex hoc loco capere poſſumus. Etenim quatuor reges de quinque regibus victoriam facientes, quatuor ſunt animi paſsiones,quinque corporis ſenſus captiuantes,quæ in gentilium quoque philoſophorum libris memorantur frequenter, ſcilicet gaudium,dolor,ſpes,timor,Quas poeta eximius vno verſiculo expreſsit, dicens:Hinc metuunt,cupiuntq;,dolent,gaudentq;(Vbi fides quæ per dilectionem operatur, has animi paſsiones ſuperauerit,& interiorem hominem ab illarum captiuatione liberauerit, planè exemplo patris Abrahæ laudabiliter triumphauit:& idcirco ſacerdos altiſsimi idemq; altiſsimus, ſcilicet Chriſtus dominus,occurrit illi cum ſacrificio ſalutari.dignum enim illum iudicat,qui debeat cœleſtium eius ſacramentorum particeps fieri.Magnum nanq; & victorioſum eſt,non gaudere de proſperis,nec dolere de aduerſis huius mundi:non ſperare proſpera,nec timere mundi huius aduerſa.Quam victoriam prędicans apud quendam,philoſophia canit: Gaudia pelle, Pelle timorem, Spemq; fugato:Nec dolor adſit.Nubila mens eſt,Hæc vbi regnant.Quiſquis ille eſt, contemnat à rege Sodomorum quicquam accipere,nec dicatur quòd ille eum ditauerit,id eſt,caueat facere coram hominibus iuſtitiam ſuam vt videatur ab eis,& illam incurrat ſententiam qua dictum eſt: Amen dico vobis receperunt mercedem ſuam.

Virg.lib.6. Aeneid. Boetius de conſo. philo.lib. 3.in fine. Matt.6.

De ſermone domini,qui factus eſt ad Abraham poſt illam victoriam. CAP. XVII.

HIs itaque tranſactis, factus eſt ſermo domini ad Abram per viſionem dicens: Noli timere Abram.Ego protector tuus ſum,& merces tua magna nimis.Dixitque Abram:Domine deus,quid dabis mihi?Ego vadam abſque liberis, & filius procuratoris domus meæ, iſte Damaſcus Eliezer erit hæres meus.Addiditq; Abram: Mihi autem non dediſti ſemen,& ecce vernaculus meus hæres meus erit.) Quid ea quæ hactenus ſunt geſta figurent, ſequentis huius viſionis verba pronunciant, maximè cum dicitur: ſcito prænoſcens, quòd peregrinum futurum ſit ſemen tuum in terra non ſua, & ſeruituti eos ſubigent & affligent quadringentis annis, veruntamen gentem cui ſeruituri ſunt,ego iudicabo.Et vnum idemque duplici prophetia,factorum ſcilicet quæ promiſſa ſunt,& dictorum quæ ſequuntur, veritas dei indubitanter futurum eſſe confirmat.Noli,inquit,timere Abram,ego protector tuus ſum. Tanquam diceret, Iam accepiſti guſtum protectionis meæ,primum in eo, quòd propter vxorem tuam Sarai flagellaui Pharaonem, & domum eius plagis maximis,& diuitem te inde aſcendere feci: deinde & in eo, quòd me protegente hoſtes, ſcilicet quinque reges in manu tua fuêre. Ergo de cætero fidentior eſto,quòd ego protector tuus ſim, & generis tui, & merces tua magna nimis: vt peregrinus factus propter me,vtrobique gaudeas,ſcilicet & in præſenti de protectione mea, qua tibi tolerabilis ſit ipſa peregrinatio tua, & in futuro de mercede nimis magna.Nec verò quod ait ille, domine deus quid dabis mihi, ego vadam abſq; liberis,&c. diffidentis animi eſt, ſed contriti & humiliati cordis,& cum nimia humilitate dominum conſulentis,videlicet vt flebili conqueſtione pulſatus deus,certius quid reſpondeat de ſuperiori promiſsione ſperandi ſeminis. Nam dictum quidem illi fuerat ſuperius,faciamq; te in gentẽ magnam,& ſi quis poſsit hominum numerare puluerem,ſemẽ quoque tuum numerare poterit.Verùm hoc nequaquam ſatis erat,cum adoptiui poſſent filij vel hæredes,ſeminis ęquiuocatione ſignificari.Itaq; quaſi proprij ſeminis definitionem afflagitans cum dixiſſet ego vadam abſq; liberis,& filius procuratoris domus meę,iſte Damaſcus Eliezer erit hæres meus:addidit adhuc vigilanter pulſando, mihi quoq; non dediſti ſemen, & ecce vernaculus meus hæres meus erit Eliezer deus meus adiutor, Damaſcus bibens ſanguinem interpretatur,à quo conditam aiunt Damaſcum ciuitatem,quo in loco fertur protomartyr Abel fuiſſe occiſus.

CAP. XV. Gene.12.

Item de eodem,& quod dictum eſt: Suſpice cœlum & numera ſtellas eius ſi potes. CAP. XVIII.

STatimque ſermo domini factus eſt ad eum dicens: Non erit hic hæres tuus,ſed qui egredietur de vtero tuo, ipſum habebis hæredem. Eduxitque eum foras, & ait illi: Suſpice cœlum & numera ſtellas ſi potes. Sic erit ſemen tuum. Credidit Abraham deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam.

CAP. iuſtitiam.)Hic duo deus repromittit,naturam videlicet & gratiam, vnius eiuſdemq́ue ſeminis.
XV. Dicendo nanque,ſed qui egredietur de vtero tuo,ipſum habebis hæredem, ſemen definit quod
habiturus ſit,ſcilicet non per adoptionem,ſed per naturæ proprietatem, ſubiungendo: ſuſpice
cœlum, & numera ſtellas ſi potes, ſic erit ſemen tuum: cœleſtem præſignat gratiam vel glori-
Gene.13. am, qua clarificandum eſt idipſum ſemen. Superius cum dixiſſet: Leua oculos & vidè à loco
in quo nunc es,ad aquilonem & meridiem, ad orientem & occidentem, omnem terram quam
conſpicis dabo tibi & ſemini tuo: non dixit, ſic erit ſemen tuum ſicut ſtellæ cœli, ſed faciam,in-
quit, ſemen tuum ſicut puluerem terræ, quia videlicet non omnis qui terram illam poſſeſſuri
erant propter Abram, ſtellis comparandi erant,neque numerandi ſicut ſtellæ cœli apud illum,
de quo veraciter dicitur, qui numerat multitudinem ſtellarum, & omnibus eis nomina vocans:
ſed multiplicandi erant ſuper numerum pulueris, terramq́ue amaturi potius quàm cœlum.Hic
autem vbi eduxit illum foras: ſuſpice, ait, cœlum & numera ſtellas ſi potes, & quia non pote-
rat, ſic erit,inquit,ſemen tuum:quia profectò pro eo quod educenti foras, & dicenti ſibi, egre-
dere de terra & de cognatione tua, ille obediuit, cœlum pro mercede magna nimis paratur illi,
& omnibus quicunque exemplo eius ſequuntur educentem foras & dicentem ſingulis, obliuiſ-
Pſalm.44. cere populum tuum & domum patris tui.Erunt enim omnes ſicut ſtellæ cœli, id eſt, multi qui-
dem,ſed certa multitudine numerati, vel certa numeroſitate multiplicati, omneſque ex nomi-
1.Cor.15. nibus ſuis vocati & noti. Nec verò pro ſola multitudine vel numeroſitate, ſed & pro differenti
claritate dixit,ſic erit ſemen tuum.Nam ſicut non ſolum alia claritas ſolis, & alia claritas lunæ,&
alia claritas ſtellarum, ſed etiam ſtella à ſtella differt in claritate: ſic non ſolum alia gloria dei,&
alia gloria ſanctorum Abrahæ filiorum,ſed etiam ipſi differentem ab inuicem diuerſis pro meri-
tis ſuis gloriam habebunt.

De eo quod dictum eſt: Credidit Abraham deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. CAP. XIX.

CRedidit,inquit,Abraham deo,& reputatum eſt illi ad iuſtitiam.De hoc Apoſtolus: Dicimus
Rom.4. (inquit)quia reputata eſt Abrahæ fides ad iuſtitiam.Quomodo reputatum eſt, in circunci-
ſione,an in præputio? Non in circuncifione, ſed in præputio, &c. Valent enim ad eneruandam
Iudaicæ iuſtitiæ confidentiam,cui & ſupra dixerat: Vbi eſt gloria tua? Excluſa eſt. Per quam le-
Roma.3. gem? factorum? Non,ſed per legem fidei. Neq; enim Abram factis,in quorum lege Iudæus glo-
riatur,ſcilicet cibis aut potibus,aut varijs baptiſmatibus & iuſtitijs carnis ſtuduerat aut inſeruie-
rat,quippe qui nec ſaltem circunciſus erat,quando iuſtificatus eſt:ſed credidit, inquit,Abraham
deo,& credenti ſola fides ad iuſtitiam reputata eſt.Et rectè fides iuſtitiæ meritũ habet,nam econ
tra ſine fide eſſe,iniuſtitiæ ſumma eſt. Etenim primo homini infidelitas ad iniuſtitiam reputata
eſt,videlicet quia non credidit deo dicenti: In quocunq; enim die comederis ex eo, morte mo-
Gene.2. rieris.Si enim credidiſſet,non tam facile de illo ligno comediſſet. Quale ergo oportuit aduerſus
Rom.4. iuſtitiæ mortem,hic pater noſter ſumpſit antidotum,quia non infirmatus eſt fide,nec conſidera-
uit corpus ſuum emortuum, & emortuam vuluam Saræ, ſed confortatus eſt dans gloriam deo,
pleniſsimè ſciens,quia quæcunque promiſit deus, poteſt & facere.

De eo quod dictum eſt: In illo die pepigit dominus fœdus cum Abram.

CAPVT XX.

DIxitq́; ad eum: Ego ſum dominus qui eduxi te de Hur Chaldæorum, vt darem tibi terram
iſtam vt poſsideres eam. At ille ait: Domine deus, vndè ſcire poſſum, quòd poſſeſſurus ſim
eam?)Non vtique diffidendo quærit,qui tam pias beneuolentiæ voces præmittit, domine quid
dabis mihi,domine deus,vndè ſcire poſſum quòd poſſeſſurus ſim? Sed quare ſicut nũc ait, domi-
ne deus vndè ſcire poſſum,quod poſſeſſurus ſim eam,non ita paulò antè dixit: domine deus vn-
dè ſcire poſſum,quòd qui egredietur de vtero meo,ipſum habiturus ſim hæredem, ſed credidit
deo & reputatum eſt illi ad iuſtitiam? Quid enim plus eſt,hæreditatem poſsidere quæ erat,an hę
redem accipere magnam gentem quæ non erat? Non ergo tanquã incredulus infirmata fide du-
bitauit,ſed tanquam pius pater futuris filijs prouidit, ne fortè peccantibus illis pœniteret deum
huius ſuæ promiſsionis,& idcirco in promiſsione aliquod ſibi dari optauit firmamentũ fixæ ſta-
bilisq́; veritatis,& quaſi interpoſitionem iuramenti. Nec moratus dominus deus, quod optabat
amicus fidelis,cum petere non auderet,ſponte obtulit. Continuò nanq; reſpondens: (Sume(in-
quit)mihi vaccam trimam,& capram trimam, & arietem annorum trium, turturem quoq; & co-
lumbam. Qui tollens vniuerſa hęc,diuiſit per medium,& vtraſq; partes contra ſe poſuit altrinſe-
cus,aues autẽ nõ diuiſit. Deſcẽderuntq́; volucres ſuper cadauera, & abigebat eas Abrã,&c.)Hęc
viſio ſic terminatur.In die illo pepigit dominus ſœdus cũ Abrã dicens: Semini tuo dabo terram
hãc.Hoc fœdus iuramentũ quoddã eſt,quo ſe dominus obſtrinxit, quomodo homo voluit,quo
debitor poſſet iure teneri,ſi quando aliqua intercurrente peccati cauſa,vellet leuare manũ ſuã,&
facere quid contra id quod promiſit.Cuius iuramenti memor Moyſes,cũ dixiſſet vt diſperderet
eos,

eos,ſtetit in confractione in conſpectu eius,dicentemq́; deum, dimitte me vt deleam eos,tenuit homo viriter,dicens:Quare domine iraſceris in populo tuo?Meméto Abraham, Iſaac,& Iacob, quibus iuraſti,dicens: Vniuerſam terram hanc,de qua locutus ſum, dabo ſemini tuo, & poſſidebitis eam.Itaque quotieſcunque habeamus In hac ſcriptura fœdus vel pactum , nondum fœdus eſt humanæ reconciliationis,ſed firma promiſsio futuri fœderis , propheticaq́ue imaginatio pacti vnici,quo in ſolo Chriſto deus ſibi homines reconciliauit. Exod.32.

Quid ſibi voluerit quod ait:Sume mihi vaccam trimam, & capram trimam, & arietem annorum trium,turturem quoq; & columbam.

CAPVT XXI.

SVme,inquit,vaccam trimam,&cæ.Omnis hæc aſſumptio, prophetica aſſumptio eſt. Vacca ſiquidem,capra,& aries,quæ profectò ſeruilia ſunt animantia , nam & lacte ſuo dominos ſuos paſcunt,& lanis operiunt,tres prælignant generationes,per quas ſemen Abrahæ ſeruiturum erat in terra non ſua:nam generatione quarta,inquit dominus,reuertentur huc . Eſt autem vacca trima,& capra trima,& aries trium annorum. Cur hoc? Videlicet quia patres vel patriarchæ primi, per quas inuocatum eſt nomen domini ſuper illos,tres numero ſunt, à quibus denominationem ſuſcipere dominus deus dignatus eſt,vt diceretur : Deus Abrahami , & deus Iſaac,& deus Iacob. Sub iſtis nanque nominibus trinitas,vnus deus,ſeculis illis prædicari voluit, quia nondum capere poſſent homines manifeſta nomina eiuſdem trinitatis,id eſt,patris & filij & ſpiritus ſancti. Volucres quæ deſcenderunt ſuper horum animantium cadauera, quas & abigebat Abraham,rapaces & importunos dominos Aegyptios ſcilicet ſignificauerunt, qui per Abrahæ meritum,à deuoratione generis illius tandem abigendi erant.Generatio quarta, qua erant reuerſuri, per liberam ſignificatur auium naturam , per turturem ſcilicet & columbam . Nec ſolum pro libertate eiuſdem reuerſionis,verùm & pro ſpirituali gratia prophetarum & ſacerdotum , quorum primi vel principes in eadem reuerſione Moyſes & Aaron extiterunt. Proinde tollés, inquit ſcriptura, omnia hæc diuiſit per medium,ſubauditur quadrupedia, & vtraſque partes contra ſe alt rinſecus poſuit:aues autem non diuiſit.Etenim carnales, qui per quadrupedia ſignantur , lites & ſeditiones murmurando contra dominum facturi erant, ſpirituales verò vnanimem ſeruare concordiam,imò & ſeditioſos ad pacem reuocare habebant. Exodi.4.

Quid ſignificauerit,quòd ſopor irruit ſuper Abraham, & horror magnus & tenebroſus inuaſit eum. CAP. XXII.

CVmq́ue occumberet ſol, ſopor irruit ſuper Abraham, & horror magnus & tenebroſus inuaſit eum , dictumq́ue eſt ad eum : Scito pernoſcens , quòd peregrinum futurum ſit ſemen tuum in terra non ſua , & cætera .) Bis in hac viſione ſolis occubitus & tenebrarum mentio facta eſt . Primò,cum dicitur: Cumq́ue ſol occumberet,ſopor irruit ſuper Abraham,& horror magnus & tenebroſus inuaſit eum. Secundò,cum item dicitur : (Cum ergo occubuiſſet ſol, facta eſt caligo tenebroſa, & apparuit clibanus fumans , & lampas ignis tranſiens inter diuiſiones illas .) Hæc tenebrarum iteratio geminam ſeminis Abrahæ aduerſitatem ſignificat . Primam videlicet,qua fratrem ſuum Ioſeph vendiderunt , quæ cauſa fuit peregrinationis & ſeruitutis illorum. Secundam,qua poſt mortem Ioſeph à Pharaone tribulati & afflicti ſunt . Et prior quidem aduerſitas,res fuit iniquitatis,propter quod & ſignanter dictum eſt : Sopor irruit ſuper Abraham,& horror magnus & tenebroſus inuaſit eum . Sequens verò aduerſitas res afflictionis extitit,vndè & ſine interpoſitione horroris,facta eſt caligo tenebroſa,inquit,& clibanus fumans apparuit.Et quia ſemen illud Abrahæ , in ipſa afflictione viſitandum & liberandum erat in manu forti , multis & magnis præeuntibus ac ſequentibus miraculis , lampas quoque ignis inter diuiſiones illas apparuit. Clibanus nanque fumans , imago fuit fornacis Aegyptiæ , qua ſeruituri erant in luto & latere coctili . Lampas verò ignis tranſiens per diuiſiones illas , ſignum diuinæ charitatis, qua erant per multa miracula illuſtrandi , de quibus & Pſalmiſta : Illuxerunt, inquit , coruſcationes tuæ orbi terræ , commota eſt & contremuit terra , in mari via tua, & ſemitæ tuæ in aquis multis . Siquidem ſimplicem literam ſequaris , & illa quidem lampas tranſiens inter diuiſiones illas,id eſt,inter ſeditiones Iudaicas clariſsima fuit , ſed ipſo tranſitu ſuo ſeſe aliàs migraturam eſſe declarauit. nam ecce tranſlata eſt ab illis gloria , & ad gentes tranſiuit. Igitur quia dicente deo: Semini tuo dabo terram hanc, econtra ille : Domine deus, inquit, vndè ſcire poſſum, quòd poſſeſſurus ſim eam, congruè talis præmonſtrata eſt imaginatio, quæ haberetur pro iuramento,quod ſine pœnitentia foret,& ſine dubio compleretur ea , quam audierat,dei promiſsio. Gene.15. Exodi.1. Pſal.76.

De eo quod dictum eſt: Generatione quarta reuertentur huc.

CAPVT XXIII.

QVæritur tandem, quomodo in Exodo ſcriptum ſit : Quinta generatione egreſsi ſunt filij Iſrael de terra Aegypti , cum hic prædixerit deus , (generatione autem quarta reuertentur Exodi.13.

CAP. XVI. tentur huc.) Ad quod compendio dicendum, quia iuxta aliam quidem genealogiam quarta,
iuxta aliam verò quinta generatione egreſsi ſunt. Nam ſecundum genealogiam Leui, ex qua fu-
erunt Moyſes & Aaron, qui filios Iſrael eduxerunt de terra Aegypti, quarta generatione exiſſe
reperiuntur, hoc modo: Leui genuit Caath, Caath genuit Amram, Amram genuit Aaron,
Aaron genuit Eleazar. Caath cum patre ſuo ingreſſus eſt Aegyptum. Rurſus Eleazar cum pa-
tre ſuo Aaron egreſſus eſt Aegyptum. A Caath vſque ad Eleazar generationes quatuor. Se-
cundum verò genealogiam Iuda, quinta generatione egreſsi inueniuntur, hoc modo: Iuda ge-
nuit Phares, Phares genuit Eſrom, Eſrom genuit Aram, Aram genuit Aminadab, Amina-
dab genuit Naaſon. Phares cum patre ſuo Iuda ingreſſus eſt Aegyptum. Naaſon princeps tri-
bus Iuda in deſerto deſcribitur, cuius filius Salmon terram repromiſsionis intrauit. A Pha-
res vſque ad Naaſon generationes quinque. Itaque verum vtrumque eſt. quia & iuxta ſacerdo
talem tribum quarta, & iuxta regiam quinta generatione egreſsi ſunt. Veruntamen iuxta He-
braicam veritatem, ſicut eruditiſsimus vir Hieronymus teſtatur, vbi ſeptuaginta poſuerunt,
Exod.13. quinta autem generatione aſcenderunt filij Iſrael de terra Aegypti, melius legitur, ſicut Aqui-
la quoque tranſtulit, & armati aſcenderunt filij Iſrael de terra Aegypti. Præterea in eo quòd
Gene.15. rationem huiuſmodi ſubiecit dominus, nondum enim completæ ſunt iniquitates Amorrçorum
vſque ad præſens tempus, notandum quòd non propter iuſtitias ſuas filij Iſrael terram illam ob-
Deut.9. tinuerunt, cum propter iniquitates ſuas illæ deletæ ſint nationes. Vndè hic idem Moyſes in Deu
teronomio ſic dicit: ne dicas in corde tuo, propter iuſtitiam meam introduxit me deus vt ter-
ram hanc poſsiderem, cum propter iniquitates ſuas iſtæ deletæ ſint nationes. Neque enim pro-
pter iuſtitias tuas & æquitates cordis tui ingredieris, ſed quia illæ egerunt impietatem, te intro
eunte deletæ ſunt, vt compleret verbum ſuum dominus quod iurauit patribus tuis, cum duriſsi-
mæ ceruicis populus ſis.

De eo quod dictum eſt: Ingredere ad ancillam meam, quid myſterij contineat ſecundum Apoſtolum. CAP. XXIII.

CAP. XVI. IGitur Sarai non habebat liberos, ſed habens ancillam Aegyptiam nomine Agar dixit ma-
rito ſuo: Ecce concluſit me dominus, ne parerem. Ingredere ad ancillam meam, ſi ſorte ex il-
Galat.4. la ſaltem ſuſcipiam filios. & cætera.) Hoc loco teſtem Paulum citemus Apoſtolum, videlicet,
quod non hic popularis hiſtoria conſcripta, ſed cœleſtia ſint conſignata myſteria. Scriptum eſt,
1.Cor.13. inquit, quoniam Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera. Sed qui de
ancilla, ſecundum carnem natus eſt. Qui autem de libera, per repromiſsionem. Quæ ſunt per
allegoriam dicta. Hæc enim ſunt duo teſtamenta, & cætera. Hunc auctorem ſequentes, quo-
niam experimentum habemus iamdudum eius qui in eo loquitur Chriſtus, per Sarai teſtamen-
tum ſiue pactum quod diſpoſuit deus ad Abraham, per Agar legem, quæ poſt quadringen-
Roma.4. tos & triginta annos facta eſt, accipimus. Et vt manifeſtius dictum ſit, in Sarai legem fidei, qua
Hebr.7. Abraham iuſtificatus eſt, in Agar myſticè legem factorum agnoſcimus, quæ nihil ad perfectum
adduxit. Ecce, inquit, concluſit me deus ne parerem, ingredere ad ancillam meam, ſi fortè ſal-
tem ex illa ſuſcipiam filios. Tanquam diceret libera illa, quæ ſurſum eſt mater omnium no-
ſtrum. Ecce nondum tempus eſt, vt reuelata Euangelij gratia ſpiritum adoptionis filiorum
per Chriſtum homines accipiant, accipe o Iſrael interim ſpiritum ſeruitutis in timore, vt ſal-
tem ex ceremonijs carnalibus & figuratiuis ſanctionibus, aliquantula qualiſcunque iuſtitiæ
opera facias. Sic enim prius Abraham de ancilla filium ſuſcepit ſecundum carnem, quàm de
Hebre.9. libera per repromiſsionem, quomodo dei populus in lege carnali operatus eſt, ſolummodo in
cibis & potibus, varijſque baptiſmatibus, & iuſtitijs carnis ſeruiens, priuſquam fide patrum
Euangelicam producente gratiam, veram iuſtitiam, id eſt, æternam redemptionem, totus in-
ueniret mundus per Chriſti ſanguinem. Et notandum, quòd non iubente, ſed tantum permit-
tente deo, tulit Abram ancillam ſuam, vt ſaltem ex ea ſuſciperet Sara filium, quia veteres cere-
monias permiſit quidem, ſed non mandauit deus Iſraeli, ſicut per prophetam Hieremiam te-
Hiere.7. ſtatur, cum dicit: Holocauſtomata veſtra addite victimis veſtris & comedite carnes, quia non
ſum locutus cum patribus veſtris, & non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de
verbo holocauſtomatum & victimarum, ſed hoc verbum præcepi eis, dicens: Audite vocem
meam, & ero vobis deus, & vos eritis mihi populus, & cætera. Cæterùm decem præcepta le-
gis, in his duobus pendentia: Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota ani-
ma tua: & ex tota mente tua: & diliges proximum tuum ſicut te ipſum: patenter magis ad tabu-
Matt.22. las pertinent legitimi matrimonij: & quamuis primum in monte Syna conſcripta fuerint, nihilo-
minus tamen & ante legem naturaliter valuerunt, & poſt legem ſeruilem in libertate Euangelij
amplius valent.

Quid ſignificauerit ſuperbia ancillæ deſpicientis dominam ſuam.
CAPVT XXV.

At illa

AT illa concepiſſe ſe videns, deſpexit dominam ſuam, Dixitque Sarai ad Abram, Iniquè agis
contra me. Ego dedi ancillam meam in ſinu tuo: quæ videns quod concepit, deſpectui me
habet, & cætera.) Notum omnibus eſt, quia ſynagoga, cum ſit ancilla, ſuperbit, & dominam ſuam
deſpicit, id eſt, de carne Abrahæ gloriatur: & fidem illius paruipendit. Volentes enim, inquit Roma 10.
Apoſtolus, ſuam iuſtitiam ſtatuere, iuſtitiæ dei non ſunt ſubiecti. Antequam peperiſſet Sarai, quę
ſterilis fuerat, id eſt, antequam naſcente Chriſto, teſtamenti dei fuiſſent impleta promiſſa: tunc Rom.7.
illi ancillæ ſuperbire vacabat, non tamen impune: reclamabant enim tabulæ, id eſt, decem præcepta,
quæ lex ſancta eſt, & iuſta, & bona. Eius quaſi Saræ reclamantis vocibus conuincebatur lex
carnalis, veluti Agar, quòd nequaquam ab illa impunè deſpiceretur, vel quòd fruſtra ſe liberam
arbitraretur: verbi gratia, cum aduerſus Heli propter filios eius loquitur deus: Idcirco iuraui do 1.Reg.3.
mui Heli, vt non expietur iniquitas domus eius victimis & muneribus vſq; in æternum. Amplius
autem tumores ancillę verberat Sarai, cum dicit verę & ſanctę legis ſpiritus per os Dauid: Deus
deorum dominus locutus eſt. Nunquid manducabo carnes taurorum, aut ſanguinem hirco- Pſalm.49.
rum potabo? Immola deo ſacrificium laudis. Et multa his ſimilia in prophetis. (Affligente igitur,
inquit, eam Sarai, fugam inijt: Cunque inueniſſet illam angelus domini iuxta fontem aquæ in ſolitudine
(quæ eſt in via Sur, in deſerto) dixit ad illam: Agar ancilla Sarai, vndè venis? aut quo vadis?
Reuertere ad dominam tuam, & humiliare ſub manu ipſius.) Quicquid lex ſancta iubet dicendo.
Non concupiſces, non mœchaberis, & cætera, Quicquid, inquam, in tabulis duabus
digito dei ſcriptum eſt, hoc ſeruili carnalium Iſraelitarum multitudini volenti mœchari, &
amanti concupiſcentias ſuas, pœna eſt. Et ſi ſe timore pœnæ cohibebat: hoc ipſum afflictio eſt,
quia timor pœnam habet. Idcirco populus carnalis huiuſmodi non ferens imperia, multoties
confugit ad gentium idòla: quorum ſub cultura concupiſcere, fornicari, & mœchari licitum
eſſe putàbat. Igitur totius ancilla fugam inijt affligente domina: & errauit in deſerto Sur, quod
eſt in via Aegypti, quoties carnalis multitudo ſpiritualia non ferens ſanctæ legis imperia, confugit
ad gentes à deo deſertas: vt more illarum, à freno & chamo iuſtitiæ libera, ſuas ſequeretur
concupiſcentias. Et benè ancilla Aegyptia, per viam fugiebat Aegypti: hoc etiam modo mani- Num.14.
feſte ſignificans eundem ſeruilem populum, quia multoties dixit: Conſtituamus nobis ducem,
& reuertamur in Aegyptum. Sur autem interpretatur murus. Quo nomine & vana ſpes
eiuſdem populi benè exprimitur, qui commiſcendo ſe inter gentes: euaſiſſe manum domini, &
à lege eius tutum ſe eſſe arbitrabatur. Itemque toties angelus domini reuocauit ancillam dicens:
Agar ancilla Sarai, vndè venis? aut quo vadis? reuertere ad dominam tuam: & humiliare Iud.6.13.
ſub manu illius, quoties in tribulatione clamantes deus audiuit: & ſaluatores eis ſuſcitauit,
nonnunquam angelum ſuum mittens, vti quando Gedeonem conuenit, vel quando Sampſon
prænunciauit.

De eo quod dictum eſt: Manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum, & quòd ancilla videntis non faciem, ſed poſteriora vidit. CAP. XXVI.

HIc, inquit, erit ferus homo. Manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum, & e regione
omnium fratrum ſuorum figet tabernacula.) Hoc de illo quem tunc Agar in vtero
geſtabat palam intelligi eſt, quia his dictis ſignificatum eſt, ſemen eius habitaturum eſſe in eremo,
id eſt, in Saracenos vagos, incertiſque ſedibus, qui vniuerſas gentes, quibus deſertum ex látere
iungitur incurſant, & impugnantur ab omnibus. Porrò ille iam dictus carnalis populus, qui
fide Abrahæ vacuus, de carne Abrahæ gloriatur, quàm ferus ſit, feritate qua non tam leoni nobili,
quàm ſtulto ſit onagro comparabilis, totus orbis audiuit, quia verè manus eius contra omnes:
& manus omnium contra eum, maximè ex quo dictum eſt, vel certè impletum, quod fuerat
dictum, eijce ancillam & filium eius. Extunc enim maximè vniuerſas gentes odit, & multo amplius
extunc veſanit propter filium liberæ, primogenitum ſcilicet Chriſtum, qui gentilem populum
eadem libertate, qua liber ipſe eſt, liberauit. Vndè Apoſtolus ait: Sed quomodo tunc is Galat.4.
qui ſecundum carnem natus eſt, perſequebatur eum qui ſecundum ſpiritum, ita & nunc. Quamdiu
potuit, & quantum potuit, perſecutus eſt: iam verò non valens, adhuc tamen blaſphemare
audet. (Vocauit autem nomen domini, qui loquebatur ei, dicens: Tu deus qui vidiſti me. Dixit
enim: Profectò, hic vidi poſteriora videntis me. Propterea appellauit puteum illum, puteum viuentis,
& videntis me.) Quia dominus in angelo loquebatur, idcircò dictum eſt: vocauit nomen
domini qui loquebatur. Quare autem non vidit faciem, ſed poſteriora videntis? Videlicet,
quia non in facie, ſed in poſterioribus deſiderabat gaudere videntis. Per poſteriora nanque domini,
terrena vel tranſitoria: per faciem rectè intelliguntur cœleſtia vel æterna. Et profectò nulla
cœleſtia promiſſa, Verbi gratia, qualia dè libera dicta ſunt: & dabo tibi ex ea filium cui benedicturus
ſum, & ſtatuam pactum meum ad eum, & his ſimilia. Nulla inquam, talia audierat, quæ
ſe exauditam eſſe ſciebat, vnde & filio ſuo nomen Iſmahel, quod interpretatur auditio dei, im-

CAP. XVII. poſitura erat. Terrenum eſt omne quod audierat, ſcilicet multiplicabo ſemen tuum: & non numerabitur præ multitudine: & hic erit ferus homo, & cæt. Rectè ergo ancilla, videntis non faciem, ſed poſteriora vidit. Sic & ſynagoga illius populi, qui ſecundum carnē natus eſt, nequaquam faciem domini, ſed poſteriora vidit, quia videlicet interiora ſanctæ legis, vbi fulget facies, id eſt notitia dei: vbi ſplendida eſt facies Moyſi, nullatenus ferre valuit, ſed ſolam exteriorem literam 2. Cor. 2. intuitus eſt, vtpote animalis, & non percipiens ea quæ ſunt ſpiritus dei. Præterea nunc quoque poſtquam eiecta eſt ancilla, & filius eius: futurum eſt vt videat poſteriora videntis, quia præſen- Rom. 11. tem gratiam dei qui videre noluit, præteritam quandoque videbit. Cum enim plenitudo gentium ſubintroierit, tunc omnis Iſrael ſaluus erit. Iuxta hoc & Moyſi in typum eiuſdem populi di- Exod. 33. ctum eſt. Poſteriora mea videbis, faciem autem meam videre non poteris. (Ipſe eſt inter Chades & Barad.) Chades & Barad regiones ſunt deſerti, inter quas & Sur deſertum: vbi, ſicut iam dictum eſt, inuenit angelus Agar. Tunc etiam inuenietur in deſerto Sur, id eſt, intra murum. Sur enim interpretatur murus: intra murum, inquam, quem ædificauit incredula contra deum, de Pſalm. 17. quo Pſalmiſta: Et in deo meo, inquit, tranſgrediar murum. Inuenietur, inquam, inter Chades & Barad, id eſt, inter viuificantem ſpiritum, & occidentem literam claudicans & errans. Chades enim ſancta, Barad interpretatur grando. Et reuera lex domini ſecundum viuificantem ſpiritum, ſancta: ſecundum occidentem literam grando eſt.

Item de ortu Iſmahel, & quomodo dictum ſit, quia ſecundum carnem natus eſt. Itemq́; de ætate patris, qua ille natus eſt.

CAPVT XXVII.

PEperitq́ue Abræ filium, qui vocauit nomen eius Iſmahel.) Iſmahel exauditio dei interpretatur, ſicut iam dictum eſt. (Octoginta & ſex annorum erat, quando peperit ei Agar Iſmahel.) Dum naſcitur Iſmahel, octoginta & ſex annorum pater eſt: dum naſcitur Iſaac, ille centenarius eſt. Hac quippe ætate patris natus eſt Iſaac. Porro octoginta & ſex annorum quantitas duobus diſponitur terminis. Eſt enim in deceno limite octonarius, in ſingulari ſenarius. Econtra, centum annorum quantitas ſimpla eſt, id eſt, vno limite contenta: & eſt tertia vnitas eademq́ue tetragona. Nam decies decem dilatantur in centum. Ergo quod ait Apoſtolus: Sed qui de ancilla, ſecundum carnem natus eſt: qui autem de libera, per repromiſsionem: diuerſa quoq; hæc in vtraq; generatione pulchrè ſignificat quantitas annorum. Nam ex conueniente naturaliter viri & fœminę carne vel ſanguine, natus eſt Iſmahel: quia videlicet natura fert vt de viro, quamuis ſene, iuuencula concipiat, qualis erat Agar. Econtra, vt anus, qualis erat Sarai, de viro ſene concipiat, natura ferre non ſolet. Proinde dum naſcitur Iſmahel, pulchrè numerus paternæ ætatis compoſitus eſt. Senarius perfectus numerus in ſingulari limite, ipſe quodammodo eſt Abram, perfectorum vir operum, ſed parui & frigidi ſanguinis: octonarius autem, qui & à philoſophis fœmina dicitur, ipſe in deceno limite, quodammodo eſt Agar, infirmior quidem quia fœmina, ſed fœcundior viro, quia iuuencula. Senarium numerum ideo perfectum dicunt, quia ſuis conſtat ex partibus, ſcilicet media, quæ ſunt tria: & tertia, quæ ſunt duo: & ſexta, quæ eſt vnum. Nanque tria duo vnum ſenarium perficiunt. Octonarium idcirco fœminam dicunt, quia pariter par, id eſt, vſq; ad extremas vnitates, ſolubilis eſt. Soluitur enim in duos quaternarios: quaternarius vero medietas, in duos binarios: & binarius in duas inſecabiles vnitates. Itaq; fœmina dicitur, ſicut econtrario numerus impar: verbi gratia, Septenarius, quia inſolubilis eſt: nec enim in duas partes æquas diuidi poteſt, mas appellatur. Sub his ergo numeris rectè naturalis ſecundum carnem generatio Iſmahelis inuenitur. Econtra, dum naſcitur Iſaac, cuius generationem vnica dei gratia operata eſt, paternæ ætatis numerus plenus & integer: vnus & ſimplex, id eſt, ſolo limite centeno ſub vnitate contentus eſt. Vnitas nanq; apud eoſdem philoſophos, neq; mas neque fœmina dicitur: & proinde rectè ſub centena vnitate paternorum annorū Iſaac naſcitur, cuius generationem neq; viri neq; fœminæ natura, ſed ſola diuinæ promiſsionis veritas operatur. Cuius generationis deinceps, inter deum & hominem præparatoria ſic inchoantur colloquia.

De Iſaac vel promiſsione eius. CAP. XXVIII.

CAP. XVII. POſtquam verò nonaginta nouem annorum eſſe cœperat, apparuit ei dominus, dixitque ad eum: Ego dominus omnipotens. Ambula coram me, & eſto perfectus. Ponam fœdus meum inter me & tē: & multiplicabo te vehementer nimis. Cecidit Abraham pronus in faciem.) Nonageſimus nonus Abram, tertius decimus Iſmahelis annus eſt. Ergo C. eiuſdem, qua ætate patris Iſaac natus eſt, quartuſdecimus Iſmahelis annus eſt. O igitur magna & mira diuinæ ordinationis pulchritudo. Cum iam pater Abram æuo frigidus eſt: & econtra, filius ancillæ, calidæ Iſmahel adoleſcentiæ fines ingreditur. tunc fidei fructus Iſaac de libera naſcitur, quia videlicet futurum erat, vt iam ſeneſcente populo dei, vigente in paucisſimis fide, & vbiq; abundante ſeruili iniquitate, repromiſſus Abrahæ Chriſtus naſceretur. Hac illius ætate, quid dominus loquitur?

Natiuitas Iſaac ſacramentum eſt incar. Chriſti.

Ego, in

Ego,inquit,dominus omnipotens: ambula coram me, & eſto perfectus. Non iam hoc eſt proficiendi præceptum,ſed perfectionis datum.Idcirco rectè præmittit : Ego dominus omnipotens, quia videlicet vt ambulet coram domino Abram , vel alius quis , & perfectus ſit : hoc omnipotentię domini:hoc omnipotentis dei opus eſt.Omne enim datum optimum,& omne donũ perfectum deſurſum eſt.Quare autem hoc hactenus non dixit , cum multoties apparuerit, & locutus illi fuerit?Quare.niſi quia & hoc ad myſterium pertinuit.Sicut enim natiuitas Iſaac typus fuit incarnationis Chriſti : per quam ſanctorum populus expectatam perfectionem obtinuit : ſic tunc demum hoc debuit dici:ambula coram me , & eſto perfectus : quando eiuſdem Iſaac dono omnipoteotis domini generatio parabatur . Vnde & perfectionis vioculum continuò ſubiunxit: Ponamq́ue fœdus meum inter me & te : multiplicabo te vehementer nimis . Quod enim fœdus tunc promiſit,niſi ſacramentom incarnationis & paſsionis Chriſti , quod nunc in reconciliationis humanæ contulit fœdere ſuo?Nam quod ſuperius dictum eſt,io illo die pepigit dominus fœdus cum Abram:iuramentum fuit,quod iurauit ei dicens: Semini tuo dabo terram hanc. Hoc autem quod hic promittit ſignanter,dicendo,inter me & te:mediatoris dei & hominũ promiſsio & aduentus eius eſt.Et quia per poſitionem huius fœderis amplianda erat propagatio generis Abrahę ſpiritualis,continuò ſubiunxit:& multiplicabo te vehementer nimis.Non contentus ſuit dixiſſe vehementer , ſed addidit, nimis: quia videlicet eiuſmodi multiplicatio promittitur:cuius neq; quantitatem comprehẽdere, neq; dignitatem æſtimare quiſquam hominum poſſit: quæ in ſpiritu potius quàm in carne Abrahæ ſit . Ad hæc audienda idoneus cecidit Abram pronus in faciem,ſubauditur, gratias agens.

Iacob.1. Gene.17.

Quòd in vero Iſaac,id eſt Chriſto,impleta ſit promißio dicentis:Multiplicabo te vehementer nimis:& de augmentatione nominis Abrahæ.

CAPVT XXIX.

DIxitq́; ei deus : Ego ſum , & pactum meum tecum : erisq́; pater multarum gentium .) Hoc vtique eſt quod dixit: Multiplicabo te vehementer nimis . Planè hæc multiplicatio vehemens & nimia eſt,patrem eſſe multarum gentium, patrem eſſe omnium credentium , ſiue qui ex circunciſione,ſiue qui ex præputio ſunt. Nam in Chriſto eſt hoc pactum de quo nunc ait : & pactum meum tecum. Nec enim qualecunq;,ſed ſingulariter magnum eſt pactum:quod enunciaturus præmiſit,ego ſum.Hoc,inquam pactũ in Chriſto eſt, mediatore dei & hominũ, per quem ſolum Abram pater factus eſt multarum gentium : imò quod dictu quoque ſanctiſsimum & digniſsimum eſt,pater omnium dei filiorum.Omnes enim quotquot filij dei dicuntur & ſunt,non niſi per Chriſtum talem gratiam acceperunt,per quem redempti & deo renati ſunt At ille ſcilicet Chriſtus, ſecundum veritatem carnis aſſumptæ ſemen Abrahæ eſt . Igitur omnium quorum deus pater eſt: omnium , inquam , illorum & Abraham pater eſt . Benè ergo cecidit in faciem, adorans & gratias agens : cum tanti huius muoeris acceperit largitatem : multiplicationis eiuſdem inſigne in ipſo ponit titulo nominis.(Nec vocabitur,inquit, vltra nomen tuum Abram,ſed vocaberis Abraham: quia patrem multarum gentium conſtitui te , faciamq́ue te creſcere vehementiſsimè: & ponam in gentibus:regesq́; ex te egredientur.) Dicunt Hebræi qnod ex nomine ſno, deus quod apud illos Tetragrammaton dicitur , h literam Abrahæ & Sara addiderit . Dicebatur enim primum Abram , quod interpretatur pater excelſus , & poſtea vocatus eſt Abraham quod transfertur pater multarum, gentium enim quod ſequitur , non habetur in nomine, ſed ſubauditur.Nec mirandum,quare cum apud Græcos & nos , a litera videatur addita: nos he literam hebręam additam dixerimus:Idioma enim linguæ illis eſt,per e quidem ſcribere,ſed per a legere,ſicut econtrario a literam ſæpe per e pronunciant.Et hoc ad rationem promiſsionis valenter accedit,quòd in patris huius nomine,cuius eſt ſecundum carnem filius dominus Chriſtus Ieſus filius dei iam vna præfulget litera nominis domini.Cur enim vel vnam nõ haberet literam nominis domini,pater eius,in quo eſt totum nomen domini? Sic enim Moyſi dictum eſt de eo: & eſt nomen meum in illo.Non dixit,ſuper illum,quod commune eſt omnium,quorum hic pater eſt,ex multis gentibus credentium:iuxta illud quod & in Apocalypſi dicitur de vno quoque credentium:Et ſcribam ſuper eum nomen dei mei,& nomen ciuitatis dei mei nouę Hieruſalem, & nomen meum nouum:ſed eſt nomen meum in illo: quod proprium eſt vnici filij , qui cum ſit deus & dominus,per omnia,tam nomine,quàm & re,deo & domino patri conſimilis & coęqualis eſt.Et ponam,inquit,in gentibus:regesq; ex te egredientur. Reges hic rectè accipiuntur, qui apud ipſum pro fidei merito noti ſunt:de quibus ipſe in Euangelio: Dico enim vobis,ait, multi reges & iuſti voluerunt videre quæ vos videtis,& non viderunt . Poteſt tamen non abſurdè vniuerſaliter,tam de iniquis quàm de iuſtis regibus accipi. Nam & de Iſmahel loquens, duodecim, inquit,duces generabit.

Opinio Iudæorum de nomine Abraham. Exod.23. Apoc.3. Luc.10.

De eo quod dictum eſt:Et ſtatuam pactum meum inter me & te,& inter ſemen tuum poſt te. CAP. XXX.

CAP. XVII. ET ſtatuam pactum meum, inquit, inter me & te, & inter ſemen tuum poſt te, in generationi-
bus ſuis fœdere ſempiterno: vt ſim deus tuus, & ſeminis tui poſt te, daboq; tibi & ſemini tuo
terram peregrinationis tuæ: omnem terram Chanaan in poſſeſsionem ſempiternam, eroq; deus
eorum: quia iam dictum eſt, Abraham typum tenere antiqui populi ſanctorum, diſtinctio quam
nunc fecit deus, dicendo: inter me & te, & ſemen tuum poſt te: itemq; vt ſim deus tuus, & ſemi-
nis tui fœdere ſempiterno: ſic rectè accipienda eſt, vt in nomine Abram omnes electos, qui ex
carne ſimul & fide eius ſunt in nomine ſeminis eius, quod poſt ipſum, omnes electos, ex gentibus
Rom.11. intelligamus, qui non quidem caro & ſanguis Abrahę, ſed per fidem ſeminis eius, quod eſt Chri-
ſtus, ſemen ſunt Abrahæ: ſemen, inquam, poſterius: quanto naturalibus ramis qui fracti ſunt po-
ſterior eſt oleaſter, qui inſeritur. Item ſub nomine terræ Chanaan, rectè intelligitur illa terra vi-
uentium, quæ euomuit maledictum illum Chanaan, qui verè ex antiquo maledictus eſt, id eſt,
diabolum, quam videlicet terram omnem per fidem prædictum Abrahæ ſemen poſsidebit in
æternum. Alioquin ſi ſolam hic accipias terram, quam tunc Chananæi homines inhabitabant,
quomodo ſtabit quod dictū eſt: Dabo tibi in poſſeſsionem æternam? Interpretatur autem Cha-
naan motus eorum. Quo nomine rectè ſignificatur ſuperborum motus angelorum: quibus ve-
nit pes ſuperbiæ, & manu peccati ſui moti ſunt, & ceciderunt, & expulſi ſunt, nec ſtare potuerūt.
Pſal.15. Nec ſolum hoc loco, ſed penè in omnibus eiuſmodi dei ſermonibus illa intelligenda terra eſt,
quæ reuera fluit lac & mel, quam reſpicit dominus deus noſter, à principio anni vſque ad finem
eius, id eſt, ſemper. Dixitque iterum dominus ad Abraham: Et tu ergo cuſtodies pactum meum
& ſemen tuum poſt te in generationibus ſuis.) Tanquam diceret: Meę fuerit gratiæ, ſpontaneum
cum homine pactum inire: hominis ſit, tantam non negligere gratiam, & pactum dei ſui non face
Pſal.88. re irritum. Nam ego quidem non prophanabo teſtamentum meum, & quæ procedunt de labijs
meis non faciam irrita: veruntamen quiſquis irritum fecerit, ego vltor exiſtam: Tu ergo, quoni-
am homo es, & homo nō niſi operoſo ſtudio veritatem tenere poteſt, quæ naturaliter in deo eſt:
tu, inquam, ſolicitudine adhibita cuſtodi pactum meum, & poſt te ſemen tuum.

De circuncisione, quòd ſignum fuerit iuſtitiæ fidei, & cur id in illa corporis parte poni debuerit, & quòd poſt aduentum promiſsi ſeminis, quod eſt Chriſtus, circuncisio rectè ceſſare debuerit.

CAPVT XXXI.

HOc eſt pactum meum quod obſeruabitis inter me & vos, & ſemen tuum poſt te. Circunci-
detur ex vobis omne maſculinum, & circuncidetis carnem præputij veſtri.) Hoc loco pa-
ctum pro ſigno pacti æquiuocè oportet accipi. Nam ſequitur continuò: (vt ſit ſignum fœderis
Rom.4. inter me & vos.) Quod Paulus quoq; apoſtolus confirmans, cum dixiſſet; Quomodo ergo repu-
tata eſt Abrahæ fides ad iuſtitiam, in circunciſione an in præputio? non in circunciſione, ſed in
præputio, continuò ſubiunxit: Et ſignum accepit circunciſionis, ſignaculum iuſtitiæ fidei, quæ
eſt in præputio, vt ſit pater omnium credentium per præputium. Itaq; cū & hic ſcriptura expo-
nens quomodo circunciſionem appellauerit pactum, dicat, vt ſit ſignum fœderis, & Apoſtolus
eandem circunciſionem appellet ſignum vel ſignaculum iuſtitiæ fidei, quæ eſt in præputio: ma-
nifeſtum eſt circunciſionem carnis, non ipſum fœdus, ſed ſignum fœderis: non ipſam iuſtitiam,
Cur circuncisio in parte corporis abſcondita potius, quā aperta inſtituta eſt. ſed ſignaculum fuiſſe iuſtitiæ fidei. Hic iam quæritur: Cur tali in loco, tali in parte corporis ſigna
culum iuſtitiæ fidei, pater noſter Abraham acceperit: Si enim, inquit Iudæus, ſignaculum pro ſi-
gno iuſtitiæ datum eſt circunciſionis cauterium, cur non potius in ea parte vel membro corpo-
ris datum eſt quod nudum eſſet, vt ſemper pateret? Huic ineptæ obiectiunculæ vt multum pu-
eriliter reſpondeam, aio: quia ſi in naſo aut in labio, vel certè in auricula, ſiue in oculo ſignum cir
cunciſionis deus poſuiſſet, damnoſa vtique macula faciem hominis deturpaſſet. Veruntamen
pro re magis ſerio reſpondendum eſt. Signum fœderis ſecundum Moyſen, & ſignaculum iuſti-
tiæ fidei ſecundum Apoſtolum, circunciſionem eſſe, iam ſupra diximus, quod diffiteri, nec Iudę-
us, nec Hebionita poſſit hæreticus. Conſtat verò, quòd fœdus ipſum vel fides quę Abrahę ad iu-
ſtitiam reputata eſt, in promiſsione ſeminis extitit, in quo benedicētur omnes gentes. Hoc nēpe
eſt quod credidit Abraham, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Quia ergo in parte corporis huiuſ-
ce fidei ſignaculum magis congruè daretur, quàm in ea per quam ſemen ipſum naturaliter tra-
ijcitur? Illic vtique congruentius ſignaculum poſuit ſponſor, & promiſsi ſui debitor deus, vt &
ipſe promiſsionis & homo expectationis ſuæ, ſemper commoneretur: Debitorem nanque ſe for-
titer teneri voluit, qui promiſsi ſeminis ſignum in ipſo ſeminis effuſorio credenti poſuit homini.
Simulque & illud ſciendum, quia ſicut Noe fidei ſuę, rectè in nubibus poſitum eſt ſignum, dicen
Gene.9. te deo; Cumq; obduxero nubibus cœlum, apparebit arcus meus in nubibus, & recordabor fœ-
deris mei, quod pepigi tecum, videlicet prædicenti deo crediderat: quia diluuium aquarum de
nubibus inundaturum erat. ſic rectè nihilominus Abrahæ, quia crediderat dicenti deo, quòd in
ſemine eius benedicerentur omnes gentes, in loco ſeminis, id eſt, in genitali corporis parte, ſignū
eiuſdem

eiuſdem fidei poſitum eſt. Nunc vide quanti ſacrilegij ſit, poſt aduentum eiuſdem ſeminis, adhuc iniicere carni ſuæ ſignaculum eiuſdem circuncitionis. Nempe iuxta præſcriptam veritatem, circuncitionis ſuſceptio expectandi ſeminis illius profeſsio eſt. Quiſquis circunciditur, ſemen quod Abrahæ promiſſum eſt, etſi non conſcientia, ſigno tamen illo, venturum, ſe expectare profitetur. At ille ſcilicet Chriſtus iam venit, iam natus eſt, iam illo dato in benedictionem cunctis gentibus veritas dei impleta eſt: Igitur quiſquis adhuc circunciditur, veniſſe negat eum, quem tali ſigno venturum, ſe expectare pronuntiat, & perinde illum qui iam venit vtique Chriſtum eſſe denegat. Rectè itaque & veraciter Apoſtolus: Si circuncidamini, inquit, Chriſtus vobis nihil proderit. Galat.5.

Item de circunciſione, & cur infans octo dierum iuſſus eſt circuncidi.

CAPVT XXXII.

INfans octo dierum circuncidetur in vobis.) Præter illud quod circuncitionis ſignum pro teſtimonio erat genti illi, quia fidem haberet venturi ſeminis Abrahæ, id eſt, Chriſti, in eo quoque myſterium eſt, quòd non quocunque, ſed octauo die circuncidetur, inquit, infans in vobis. Octauus nanque dies infantis, octauam ſignificat ætatem mundi, qua circuncidetur infans, id eſt, expoliabitur orbis omni corruptione mortalitatis, & nouus erit mundus, vniuerſali reſurrectione regeneratus. Illi enim qui digni habebuntur ſeculo illo & ex mortuis reſurrectione, non nubent neque nubentur, neque enim vltra mori poterunt, æquales enim angelis erunt, & filij ſunt dei cum ſint filij reſurrectionis. Matth.22. Bene ergo infans octo dierum circuncidi iubetur, quia videlicet quod circunciſio ſignat, octaua ætate mundi perficietur. (Omne maſculinum in generationibus veſtris tam aduena, quàm emptitius circuncidetur, & qui non fuerit de ſtirpe veſtra,) ſubauditur, ſi in veſtram voluerit tranſire coloniam. Exod.12. Sic enim in Exodo cum dixiſſet: Hæc eſt religio phaſe, aduena & mercenarius non edent ex eo, & cætera. Continuò ſubſecutus, ait: Quod ſi quis peregrinorum in veſtram voluerit tranſire coloniam, & facere phaſe domino, circuncidetur prius omne maſculinum eius, eritq́; ſicut indigena terræ. Tales inſtantiſsimè perquierebat phariſæi, vt in carne eorum gloriarentur, quibus dominus dicit: Matth.23. Væ vobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, qui circuitis mare & aridam, vt faciatis vnum proſelytum. Et cum factus fuerit, facitis eum filium perditionis duplo quàm vos: Luſtrantes enim totum orbem propter negotiationes & diuerſa lucra, quæ tam à diſcipulis indigenis captabant, quàm à peregrinis, per imaginem ſanctitatis ſtudij, habebant de gentibus facere proſelytum, id eſt, aduenam circunciſum miſcere populo dei. Sed qui ante, dum eſſet Ethnicus, ſimpliciter errauerat, & erat ſemel filius perditionis, videns magiſtrorum vitia, & intelligens deſtruere eos opere, quod verbis docebant, reuertebatur ad vomitum ſuum, & gentilis factus maiore erat pœna dignus. (Erit pactum meum in carne veſtra, in fœdus æternum.) Hoc dicto Iudæi carnis circuncitionem defendere contendunt, quia videlicet dictum eſt in fœdus æternum, tanquam hoc idem ſit, ac ſi diceretur, exercendæ circunſionis ritum ſeruabitis in æternum. Sed iam ſupra dictum eſt, non fœdus circuncitionem, ſed fœderis eſſe ſignum: Circuncidetis, inquit, carnem præputij veſtri, vt ſit ſignum fœderis inter me & vos. Aliàs autem quomodo circuncidendi ritus æternus eſſe poterit, cum fine dubio naſcendi vel generandi ſucceſsio finem habitura ſit. Igitur quod ait, erit pactum meum in carne veſtra in fœdus æternum, ſenſu ſupradicto, ad deum qui vera caro de carne illorum eſt, reſpicit Chriſtum mediatorem dei & hominum, in quo veraciter pactum vel fœdus eſt eternum, quia ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum, in quo omnes inimicitiæ diſſolutæ, & cœleſtia cum terreſtribus pacificata ſunt. Ephe.2. Coloſ.2.

Circũciſio non eſt fœdus æternũ ſed ſig. fœ.

De eo quod dictum eſt: Maſculus cuius præputij caro, & cætera. Et quid ante aduentum Chriſti circunciſio contulerit.

CAPVT XXXIII.

MAſculus cuius præputij caro circunciſa non fuerit, delebitur anima illa de populo ſuo, quia pactum meum irritum fecit.) Tanquam diceret: Maſculus qui ſupradictum fœderis mei ſignum non ſuſceperit, id eſt, non circuncidit carnem præputij ſui, ille fidem ſeminis tui negauit. Porrò ſine fide ſeminis tui, quod eſt Chriſtus, ſaluari impoſsibile eſt. Delebitur igitur anima illa de populis ſuis, id eſt, non connumerabitur inter populos, quorum te patrem conſtitui. Quare? Videlicet quia pactum meum irritum fecit, id eſt, quia in Adam præuaricatus eſt, cuius tunc erat in lumbis, & nũc exortus præuaricationem illius, quàm tuam fidem ſequi & imitationem peccati, quàm expectationem ſeminis tui, ſuſcipere maluit. Vndè enim inter deum & homines inimicitiæ, niſi quia primus homo pactum dei in paradiſo præuaricatus eſt? Ergo qui non accipit eius teſtimonium, per quem ſolum illæ inimicitiæ ſoluuntur, qui, inquam non ſignatus eſt ante aduentum eius ſignaculo, quale tunc poſitum fuit: & qui non ſignatur poſt aduentum eius ſignaculo ipſius, quale nunc poſitum eſt, merito perit pro eadem

culpa

Cur ſancti patribus ante aduentū Chriſti clauſum erat regnum cæleſte.

culpa primæ præuaricationis. Quærat nunc aliquis: Cur ergo ſancti patres ante aduentum Chriſti non introiebant in regnum dei, ſi per fidem Chriſti in circuncilione fuerant iuſtificati & ipſi? Ad quod ediuerſo reſpondemus. Cur ſacramentis ſanctæ eccleſiæ, Verbi gratia: Corporis & ſanguinis domini communione non admittuntur catecumini noſtri? Nónne corde credunt, & ore confitentur fidem Chriſti? Videlicet, inquis, quia nondum ſacro fonte ſunt regenerati. Ita plane veteres ſancti, idcirco ab illa cœleſti gloria non debebant in communionem gloriæ & viſionis recipi diuinæ claritatis, nec fas erat vt inter candorem innocentiæ vel claritatis angelicæ reciperentur qualeſcunque humani generis iuſtitiæ, quæ omnes, teſtante Eſaia, ſic
Eſaiæ.64. erant ſicut pannus menſtruatæ, niſi prius lotæ eſſent ſanguinis & aquæ de Chriſti latere profluentis inundatione.

De eo quod dictum eſt: Sarai vxorem tuam non vocabis Sarai, ſed Saram.

CAPVT XXXIIII.

DIxit quoque ad Abram: Sarai vxorem tuam non vocabis Sarai, ſed Saram, & benedicam ei, & ex illa dabo tibi filium, cui benedicturus ſum, eritq́; in nationes, & reges populorum ex eo orientur.) Sublato vno elemento, id eſt i, addita eſt e litera quæ per a legitur, & vocata eſt Saraa. Idioma nanque (vt ſupra iam dictum eſt) linguæ Hebræis eſt per e quidem ſcribere, ſed per a legere, ſicut econtrario a literam ſæpe per e pronuntiant. Porrò Sarai interpretatur prin-
Galat.4. ceps mea. Sara princeps abſolutè. Cauſa autem immutati nominis, eadem huic quæ & Abrahæ eſt. Illa nanque Hieruſalem quæ ſurſum eſt, quæ libera, & mater omnium noſtrum eſt, antequam naſceretur verus Iſaac, id eſt, riſus, ſcilicet dominus noſter Ieſus Chriſtus, riſus noſter, & gaudi-
Ephe.2. um noſtrum, vnius princeps erat populi Iudæorum. Nam nos gentes (vt ait Apoſtolus) eramus, illo in tempore ſine Chriſto, & alienati à conuerſatione Iſrael, & hoſpites teſtamentorum, promiſsionis ſpem non habentes, & ſine deo in hoc mundo. At nunc iā non ſumus hoſpites & aduenæ, ſed ſumus ciues ſanctorum, & domeſtici dei, ſuperædificati ſuper ſundamentum apoſtolorum & prophetarum. Itaque ſicut iam non Abram, ſed Abraham, id eſt, pater multarum gentium, ſic iam non dicitur Sarai, id eſt, princeps mea, quæ dictio ſolius eſſet populi Iudæorum, ſed Sara, id eſt, princeps, vt ſubauditur, multarum gentium. Nam ſicut Abraham pater, ſic & per eandem fidem mater noſtra Sara eſt. Daboq́ue tibi, inquit, ex ea filium, cui benedicturus ſum, eritq́; in nationes, ſubauditur, per ipſum ſemen vnum, in quo & tu eris (vt iam dixi) pater multarū gentium: Chriſtum enim prænuntiat in Iſaac, qui eſt vtique in nationes, quia per fidem eius & in na-
Gene.12. tiones gratia ſpiritus ſancti effuſa eſt. Proinde cum dicit, cui benedicturus ſum, nihilominus ſubaudiendum eſt, ita vt benedictio eius redundet in omnes gentes, ſicut iam prædixi tibi, quia in te benedicentur vniuerſæ cognationes terræ. Ex eo reges populorum orientur, inquit, ſubauditur, per fidem. Nam ſecundum carnem ex Iſaac, populorum quidem, ſcilicet Iſrael & Edom reges orti ſunt, ſed hoc maius & laudabilius eſt, magisq́; ad promiſsiones magnifici oris domini pertinet, quòd ex ſemine Abrahæ ſecundum Iſaac per fidem Chriſti renati ſunt gentium reges, vel quàm plurimi eccleſiarum idonei rectores.

De riſu Abrahæ dicentis in corde ſuo: Putáſne centenario naſcetur filius?

CAPVT XXXV.

CEcidit Abraham pronus in faciem, & riſit, dicens in corde ſuo: Putáſne centenario naſcetur filius, & Sara nonagenaria pariet? Dixitq́; ad dominum: Vtinam Iſmahel viuat coram te.) O virum æterno riſu verè dignum, & ſempiternæ iucunditati bene præparatum, qui ita cecidit in faciem vt rideret, ita riſit vt in faciem caderet, illius vtiq; adorans omnipotentiam, cuius in promiſsione audierat ſingularem gratiam. Putáſne, inquit, centenario naſcetur filius? ſubauditur, talis futurus, & naſcetur de Sara nonagenaria? quæ cum per ętatem debuit párere, ſterilis erat. Hoc enim ſubaudiendum eſt, præſertim, cum poſt obitum Saræ, & cum iam vxorem duxiſſet Iſaac, iamq́ue adultus, non dubitauit idem Abraham ducere vxorem nomine Cethuram, nec fruſtra: quippe, de qua ſuſcepit filiorum copiam. Ergo putáſne quod in corde ſuo dixit, non dubitando, ſed ſuam ipſe felicitatem ineffabiliter admirando. Quod vero ore proprio ad dominum dixit, vtinam Iſmahel viuat coram te, plane reuerentis & pudorati animi eſt, confitentis illud quod promittebatur longè abundantius eſſe, quàm petere ipſe auderet. (Et ait dominus ad Abraham: Sara vxor tua pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Iſaac, & cætera.) Imperioſa hæc ſermonis dei repetitio eſt, notam fidem hominis excitantis, vt aures audiendi habeat, nec humilitate nimia diſsimulet audita gaudia Sara, inquit, vxor tua pariet tibi filium, ſicut iam dixi, quia tu riſiſti, quod ſubaudiendum eſt, vocabitur nomen eius Iſaac, quia reuera ridebit in nouiſsimo generoſitas tua. Iſaac nanque riſus interpretatur. Quo nomine rectè ſeminis Abrahæ, quod eſt Chriſtus, ſelix natiuitas ſignificatur, qui vniuerſitati ſanctorum quorum ex carne vera caro, & verus homo ipſe eſt, ſempiterni riſus & interminabilis gaudij cauſa eſt. De quo idem ait: Iterum
Iohan.16. autem videbo vos, & gaudebit cor veſtrum, & gaudium veſtrum nemo tollet à vobis. Quod

gaudium vel quem riſum, omnium pulchrè vnus illorum prægustauit, clauſus adhuc in vtero, dicente matre eius ad Mariam: Ecce enim vt facta eſt vox ſalutationis tuæ in auribus meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo: Eorum omnium, cû ſint vnum corpus & vnus ſpiritus, myſticè hæc vox eſt: Putáſne centenario naſcetur filius, & Sara nonagenaria pariet? Et eſt ſenſus: Hactenus cum floreret rerum ſtatus, temporibus regum nobilium, non venit Chriſtus, nunc ſenium quoddam generis Abraham, (Ablatum eſt enim ſceptrum de Iuda, & dux de fœmoribus eius) putaſne ergo nunc veniet qui mittendus eſt? Putas videbo? Putas durabo? Putas hic me inueniet illa natiuitas? Eorum nanq; huiuſmodi ſuſpiria, Simeonis expectatio ſatis indicat, qui in deſiderio cordis ſui reſponſum acceperat à ſpiritu ſancto, non viſurum ſe mortem, niſi prius videret Chriſtum domini. Chriſtum igitur Iſaac & nomine ſignat & munere, quia & ſenibus parentibus datus, & à riſu nomen ſortitus eſt. Luce.1. Gene.49. Luce.2.

De eo quod dictum eſt: Super Iſmahel quoque exaudiui te, & quomodo intelligendum ſit: Pactum verò meum ſtatuam ad Iſaac:

CAPVT XXXVI.

SVper Iſmahel quoque exaudiui te: Ecce benedicam ei, & augebo & multiplicabo eum valde. Duodecim duces generabit, faciamq; illum in gentem magnam: Pactum verò meum ſtatuam ad Iſaac, quem pariet tibi Sara tempore iſto in anno altero.) Vtrum Iſmahel in perſona ſua ad ſortem electorum pertineat & viuat coram domino, iuxta petitionem patris dicentis, vtinam Iſmahel viuat coram te: præſertim quia reſpondit dominus, ſuper Iſmahel quoque exaudiui te, ecce benedicam ei, & cætera, alterius nobis ſcripturæ auctoritate certum non eſt. Nuſquam enim tale quid de Iſaac & Iſmahel ſcriptura patenter edicit quale eſt illud: Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Quamuis hæc eadem ſcriptura dicat: Cumq; vidiſſet Sara filium Agar Aegyptiæ ludentem cum Iſaac filio ſuo, dixit ad Abraham: Eijce ancillam hanc & filium eius, non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Iſaac. Et eundem ludum Apoſtolus perſecutionem vocat, dicendo: Sed quomodo tunc is qui ſecundum carnem natus eſt, perſequebatur eum qui ſecundum ſpiritum, ita & nunc. Non tamen omnino conſequens eſt, quòd à deo proiectus vel eiectus ſit, præſertim cum poſt puſillum ibidem ſcriptum ſit: Exaudiuit autem deus vocem pueri de loco in quo erat. Tradunt quidem Hebræi, ludum illû eiuſmodi fuiſſe, quòd idóla luto fecerit, iuxta quod alibi ſcriptum eſt: Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere. Sed & ediuerſo dicût alij, quòd aduerſus Iſaac, quaſi maioris ętatis, ioco ſibi & ludo primogenita vendicaret. Sed de hoc aliàs. Nunc illud dictum ſit, quamuis reproborum typû geſſerit, non omnino conſequens vel conſtans eſſe, quod & ipſe in ſua perſona à deo reprobatus ſit, dicente illo: Super Iſmahel quoq; exaudiui te, quia dixerat Abraham: Vtinam viuat Iſmahel coram te, Duodecim, inquit, duces generabit. Hi duces, id eſt, filij eius, inferius ſunt deſcripti. Primogenitus Nabaioth, deinde Cedar, & Abdehel, & Mapſam, Maſma quoq;, & Duma, & Maſa, & Adad, & Thema, Ithur, & Naphis, & Gedma. Pactum verò ſtatuam ad Iſaac. Pactum nec hoc loco circumciſionem vult intelligi, quæ potius (vt ſupra iam dictum eſt) ſignum eſt pacti. Nam & Iſmahel circumciſus fuit. Sequitur enim: (Cumq; finitus eſſet ſermo loquentis cum eo, aſcendit deus ad Abraham: tulit autem Abraham Iſmahelem filium ſuum, & omnes vernaculos domus ſuæ, & circuncidit, &c.) Ergo pactum, quod propriè eſt ad Iſaac, redemptio vel reconciliatio generis humani eſt, quam in Iſaac per Chriſtum fieri ſtatutum eſt ab eo qui promiſit: ſtatutû, inquam, quia fidelis eſt, & propoſitum eius infirmari non poteſt. An Iſmahel ſit ſaluatus Machab.1. Gene.21. Galat.4. Exod.32. Gene.25.

De centeſimo ætatis anno Abrahæ, quo natus eſt Iſaac, & quòd vbi naſciturus iam datur, trinitatis myſterium in forma angelorum ſe homini manifeſtare dignatur. CAP. XXXVII.

APparuit iterum dominus ei in conualle Mambre, ſedenti in oſtio tabernaculi ſui, in ipſo feruore dei.) Hic annus ætatis Abrahæ centeſimus ad illam ſecundum diuinitatis conſilium reſpicit plenitudinem temporis, de qua dicit Apoſtolus: At vbi venit plenitudo temporis, miſit deus filium ſuum, factum ex muliere, factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. Proinde totus illi feſtiuus atque ſolennis, & diuinis eſt reuelationibus, maximè, quia quam hactenus vidiſſe non legitur figuram ſanctæ trinitatis, hoc tempore videre meruit. Ecce enim apparuit, inquit ſcriptura, iterum ei deus in conualle Mambre ſedenti in oſtio tabernaculi ſui in ipſo feruore diei. Cumque ſubleuaſſet oculos apparuerunt & tres viri ſtantes prope eum. Quos cum vidiſſet, cucurrit in occurſum eorum de oſtio tabernaculi ſui & adorauit in terra, & dixit: Domine, ſi inueni gratiam in oculis tuis, ne tranſeas ſeruum tuum, & cætera.) Vbi naſciturus Iſaac, non iam ſolum, vt ante promittitur, ſed & datur, trinitatis myſterium in forma trium angelorum, ſe homini manifeſtare dignatur, quia videlicet vbi Chriſtus naſcitur ex ſemine Abrahæ, eiuſdem Chriſti filij dei incarnationem præſentia CAP. XVIII. Galat.4.

ſuæ

ſuæ maieſtatis tota trinitas, in hoſpitio virginei ventris operatur: & exinde nomen eiuſdem trinitatis, nomen patris & filij & ſpiritus ſancti toto mundo publica prædicatione declaratur. Nam pater eſt qui virginem imprægnat, filius qui natura induitur humana, ſpiritus ſanctus cuius operatione concipit virgo, quæ virum non nouerat. Sed iam ipſa literæ ſequamur veſtigia. Apparuit, inquit, iterum. Incertũ reliquit, quanto interuallo poſt illa quæ ſupra narrata ſunt, hoc factum ſit: ſed certum tamen eſt, quòd breuiſsimum tempus inter fuerit. Nam & in præcedenti viſione, cum dixiſſet deus, pactum verò meum ſtatuam ad Iſaac, addidit continuo, quem pariet tibi Sara tempore iſto in anno altero: & in hac iterum dicit, reuertens veniam ad te hoc eodem tempore, vita comite, & habebit Sara filium: poteſt tamen intelligi, quod ait in ipſo feruore diei, idem eſſe ac ſi diceretur, in feruore ipſius diei, ſubauditur, cuius præcedente nocte apparuerat, & de circuncisione mandatum dederat illi.

Quid ſignificet, quod tunc apud hominem angeli, ſiue deus in angelis tam familiariter hoſpitatus eſt, & penè nihil à conſueta hominum hoſpitalitate ſusceptio illa differt. CAP. XXXVIII.

IN ipſo, inquit, feruore diei: Satius exprimi non potuit qualitas vel proprietas eius quæ nunc apparuit viſionis. Idem enim eſt, ac ſi dictum fuiſſet. Non iam in vſu noctis, non in aliqua ſpirituali ſolummodo viſione, ſed lumine huius ſolis, in aſpectu oculorum vel ſenſu communi. Nam reuera ad communes pertinent ſenſus cuncta hæc, quæ in hac viſione narrantur. Cumque ſubleuaſſet oculos, apparuerunt ei tres viri ſtantes prope eum, & cætera, vſque ad id quod dicitur: Igitur pluit dominus ſuper Sodomam & Gomorrham ignem & ſulphur. Quidnam eſt in quo hæc acta vel dicta cœleſtium hoſpitum in communi ſchemate, ſiue omnimodo geſtu differant hominum apud amicos ſuos hoſpitantium? Ille hoſpitalis paterfamilias currens in occurſum quaſi hominum, præ laſsitudine tecto & refectione indigentium, (afferam, inquit pauxillum aquæ, vt lauentur pedes veſtri, & requieſcite ſub arbore. Ponamque buccellam panis, & confortate cor veſtrum, poſtea tranſibitis.) Quid humanius homini diceres, quem præ labore itineris & inanitate ventris penè deficere, debilis vel cõciſus anhelitus proderet? Item quid proninus reſponderent feſsi viatores, de bono & comi hoſpite lætantes? (Fac, inquit, vt locutus es: Feſtinanter ille ad Saram, tanquam pro amicis eſurientibus, accelera, inquit, & tria ſata farinæ ſimul commiſce, & fac ſubcinericios panes. Currit ipſe ad armentum & tollit vitulum tenerrimum & occidit, datque puero. Qui feſtinauit & coxit illum.) Apponit tandem cœnam opimam, butyrum & lac & vitulum, quem coxerat: ipſe verò ſtat coram eis edentibus & bibentibus, ſecundum morem vel diſciplinam miniſtrantium. Tunc illi (vt mos eſt bene refectis hoſpitibus) exhilarati ac lætabundi: (Vbi eſt, inquiunt, Sara vxor tua?) Ac deinceps vnus qui in tribus illis erat dominus deus, (reuertens, inquit, veniam ad te tempore iſto, vita comite, & habebit Sara filium,) Sic omnino loqui ſolet homo, qui ſemper in incertitudine eſt futurorum, & ipſius vitæ ſuæ. Veniam ad te, vita comite, id eſt, veniam ad te, ſi vita comes fuerit. (Riſit Sara) videlicet pudibunda mulier tanquam venerandos erubeſcens homines. (Poſtquam, inquit, conſenui, & dominus meus vetulus eſt, voluptati operam dabo? Deſierant enim illi fieri muliebria.) Id eſt, menſtrua ſcilicet ſecundum ætatem, præ raritate ſanguinis. Vndè & duplex videbatur importunitas concipiendi vel pariendi ei, quæ & cum ſanguine abundaret, ſuerat ſterilis. Perterritæ & dicenti. (non riſi) iucundius adhuc imminens dominus, (non eſt, inquit,

Loth. Gene.19. ita, ſed riſiſti.) Apud Loth quoque penè idem quod homines dicunt & faciunt angeli. Vocati ad hoſpitium, minimè inquiunt, ſed in platea manebimus, vixque compulſi diuertunt ad eum. Ille quoque ingreſsis fecit conuiuium, coxit azyma, & comederunt. Quid, inquam, hic eſt, quod diſcrepet ab hominum confabulatione, vel conſultatione communi? Num leuia ſunt hæc aut ludicra? Non vtique, ſed dei & hominis verè filij dei, & verè filij hominis vera & ſancta ſunt præconia. Quid enim tunc parabatur, niſi vt Iſaac naſceretur, in typum eius, qui cum fecerit terram in ſempiterno tempore, & impleuerit eam pecudibus: etenim ea quæ ſunt, omnia

Baruch.3. per eum facta ſunt, poſt hæc in terra videndus, & cum hominibus erat conuerſaturus? [illegible] non vtcunque videndus, non quomodocunq; cum hominibus erat conuerſaturus: ſed [illegible] te humanæ ſubſtantiæ: verè de fœmina conceptus & natus, verus homo, vera caro fa[illegible] in nobis habitaturus. In nobis (inquam) per omnia, vtpote de ſuis inuiſibilibus, ad noſtra viſibi-

Pſalm.18. lia profectus. Habitauit enim in nobis, cum in illo fœmineæ ſecreto natu[illegible] quo nos omnes in peccato proceſsimus ſinguli, decem menſibus abſque peccati contagione hoſpitatus eſt, & ipſe tanquam ſponſus de thalamo ſuo procedens, in ſole poſuit tabernaculum ſuum, tunc [illegible] infans circundatus carne, & vagitus emittens infantiæ, factus ſub lege, ſubditusque Ioſeph & Mariæ, circunciſus & tanquam peccator legali hoſtia mundatus, paſſus famem, & fraudem tentatoris perferens, perſecutionesq; hominum ſuſtinens, & contriſtatus vſq; ad [illegible], de loco ad locum fugiens, ad extremum autem factus obediens vſque ad mortem. Rectè igitur & pulchrè d[illegible] illud

Jud præſignatur, iam cœleſtia terrens coniungitur: ita vt in nullo cœleſtes ſpiritus diſsimiles ſe exhibeant hominibu in colloquio, in conuictu, in omni modo, tam dictorum quàm factorum geſtu vel habitu. Et notandum in hac lectione, verba ſecundum numeros variari, id eſt, nunc alia ſingulariter, nunc alia pluraliter dici. Cuius varietatis hæc ratio eſt. Vbi dicuntur vel aguntur ea quæ ad deum pertinent, omnia dicuntur ſingulariter: vbi inter hoſpites penè ſola ſonant humana, dicuntur omnia pluraliter. Nam vt manifeſtius fiat quod dicitur, Vbi adorat Abraham, non pluraliter dicit, domini mei: ſi inueni gratiam in oculis veſtris, ne tranſeatis ſeruum veſtrum, ſed ſingulariter: Domine, inquit, ſi inueni gratiam in oculis tuis, ne tranſeas ſeruum tuum quia videlicet vnus in tribus perſonis dominus vel deus eſt, qui ſingulariter & ſolus adorandus eſt. Vbi autem offert quod non dei, ſed hoſpitum eſt, loquitur pluraliter, ſed auferam pauxillum aquæ, & lauentur pedes veſtri, & requieſcite ſub arbore, & confortate cor veſtrum, & poſtea tranſibitis. Item vbi iucundi & bene refecti de Sara interrogant, ſcriptum eſt pluraliter, dixerunt: vbi eſt Sara vxor tua: vbi autem continuò promittitur quod dare vel facere ſolius dei eſt, ſingulariter ſic ſcriptum eſt: Reuertens veniam ad te, & habebit Sara filium.

FINIS QVINTI LIBRI.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS IN GENESIM COMMENTARIORVM LIBER SEXTVS.

De manſuetudine & ira dei, qui tam familiariter apud iuſtum hoſpitatus, tam terribiliter ad Sodomam diuertit. CAP. I.

PROMISSIO vel aduentus Chriſti filij dei, ſicut electis in multitudine miſericordiæ, ſic reprobis in abundantia eſt iræ & vindictę. Ira enim, inquit Apoſtolus, & indignatio, tribulatio, & anguſtia in omnem animam hominis, operantis malum, Iudæi primùm & Græci. Gloria autem & honor & pax omni Roma.2.
operanti bonum, Iudæo primùm & Græco. Bene ergo is cuius in Euãgelio ſuo
ſimul ira reuelanda erat & gratia, iam in pręfiguratione aduentus ſui, dum prę-
figuratur in Iſaac, vtriuſque rei narranda toto orbe præmittit exempla. Penes ipſa piorum taber- Ira & gra-
nacula, caſtis indulget delitijs, & ridentibus penè arridens atque congaudens materiam multi- tia Chriſti
plicat cauſamque confirmat riſus æterni: ac deinde Sodomã diuertens, terribilem ſuper impios præfigura-
& peccatores peſsimos pluit iram, in exemplum ignis æterni. Illic manſuetudinem, hic filij ſui ta.
deus veritatem præoſtendit & iuſtitiam. Cui Propheta in Epithalamio præcinens, cum dixiſſet: Pſalm.44.
Intendè proſperè procede & regna, continuò ſubiunxit, Propter veritatem & manſuetudinem & iuſtitiam, deducet te mirabiliter dextera tua. Sed iam ipſa veritatis & iuſtitiæ præſentia ingrediamur oſtenta.

De peccato Sodomorum, & quòd in illo typus præceſſerit Iudæorum, qui dominum illudentes crucifixerunt. CAP. II.

CVmq; ſurrexiſſent inde viri, direxerunt oculos contra Sodomam, & Abraham ſimul gradiebatur ducens eos.) Homines Sodomitæ (vt ſuperius iam dictum eſt) peſsimi erant, &
peccatores nimis coram domino. Notum imò notatum & infame eſt toti mundo peccatum ſci- Roma.1.
licet, ſaturitas panis, & ocium, in quo malè nimis ſemetipſis abuſi ſunt: commutantes naturalem vſum in eum qui eſt contra naturam: maſculi in maſculos turpitudinem operantes, & ita mercedem quam oportuit erroris ſui in ſemetipſis recipientes, quia videlicet hoc peccatum teterrimum & peccatorum præcedentium pœna eſt. Proinde extunc, & vſque in ſeculum, publicanis quoque & Ethnicis, ne dicam omnino caſtis naribus, nimium fœtet memoria eorum. Hi planè typum geſſerunt falſorum Hieroſolymitarum, eorum qui dominum noſtrum dei filium crucifixerunt, teſtante Eſaia, cum de illis prophetica voce dicit. Audite verbum domini princi-
pes Sodomorum, percipite auribus legem dei mei populus Gomorrhæ. Delectatus itaq; domi- Eſaie.1.
nus hoſpitio patris Abrahæ, dirigit oculos contra Sodomam, deducente ſe Abraham, vim penè
paſſurus, à peccatoribus, quia videlicet doctrinis & miraculis exhilaratus, apud diſcipulorum be-
neuolentiam, in quibus ſecundum fidem erat Abraham, eiſdem apoſtolis deducentibus Hiero-
ſolymam illam, quæ ſpiritualiter Sodoma vocatur, aſcendit crucifigendus à pontificibus, phari- Apoca.11.
ſæis, ſenioribus quoque, & ſcribis populi.

CAP. VIII.

De eo quod dictum eſt: Num celare potero Abraham, quæ geſturus ſum.

CAPVT III.

DIxitq́; dominus: Num celare potero Abraham, quæ geſturus ſum, cum futurus ſit in gen
tem magnam & robuſtiſsimam, & benedicendæ ſint in eo omnes nationes terræ? Scic
enim quòd præcepturus ſit filijs ſuis & domini ſuæ poſt ſe, vt cuſtodiant viam domini, & facian
iuſtitiam & iudicium: vt adducat dominus propter Abraham omnia quæ locutus eſt ad eum.
Mira exordientis dignatio, qua deus hominis & excitare attentionem, & captare quodammodo
curat beneuolentiam, quippe qui ab eiuſdem auditoris ſui quibuſdam laudibus ſuum ſic incho-
at ſermonem: Num celare potero Abraham, quæ geſturus ſum? Subauditur enim tantis repu-
gnantibus cauſis. Primò quia futurus eſt in gentem magnam. Futurus, inquam, magis ſecundum
fidem quàm ſecundum carnem, in gentem magnam ac robuſtiſsimam, videlicet cuius mirando
Matt. 11. fortitudinem rectè dicam, quia regnum cœlorum vim patitur, & violenti diripiunt illud. Dein-
de ſcio enim, inquit, quòd præcepturus ſit filijs ſuis, & domui ſuæ poſt ſe, vt cuſtodiant viam do-
mini: quod ſcilicet bono prius exemplo per ſemetipſum, poſtea ſcripto & doctrina legis, per po
ſteros ſuos egit. Quantæ putas laudationes vel teſtificationes ſunt homini dicta hæc ex ore dei?
Non ergo Abraham apud deum parui æſtimatur, cui tales & tantas ob cauſas, conſilium ſuum
celare ſe non poſſe teſtatur deus. Et hæc quidem illi digne ſecundum ſuam perſonam dicta ſunt,
qui genti ſuæ magnæ ac robuſtiſsimæ, hodieque præcipit, vt cuſtodiant iudiciũ & iuſtitiam, ſci-
entes, peccatoribus diſtrictam exemplo Sodomorum timendam eſſe dei ſententiam. Cæterùm
iuxta myſterium iam dictum quando paſſurus dominus direxit oculos ſuos contra Sodomam
illam, id eſt, Hieroſolymam, non celauit Abrahæ, id eſt, Apoſtolis ſuis, carne & fide filijs
Abrahæ, quæ geſturus erat ipſe, ſciens quod futuri eſſent in gentem magnam ac robuſtiſsimam,
videlicet illam, quàm extunc diffuſam per totum orbem videmus eccleſiam, terribilem vt ca-
ſtrorum aciem ordinatam, & quòd per miniſterium illorum benedicendæ eſſent in ſemine A-
brahæ omnes nationes terræ, & quòd præcepturi eſſent filijs, id eſt, auditoribus ſuis, vt cuſto-
dirent iuſtitiam & iudicium, futuram credẽtes reſurrectionem, & iudicium vniuerſale viuorum
& mortuorum.

De clamore Sodomorum & Gomorrhæ & de precatione Abrahæ.

CAPVT IIII.

CLamor Sodomorum, & Gomorrhæ multiplicatus eſt, & peccatum earum aggrauatum eſt
nimis. Deſcendam & videbo vtrum clamorem qui venit ad me opere compleuerint, aut
non eſt, vt ſciam. Conuerteruntque ſe inde, & abiérunt Sodomam.) Quantum ad præſen-
tem locum hiſtoriæ, temerarium hominum prohibetur iudicium, ne facilè audita credant, vel
inexperta iudicent, cum deus omnium qui falli non poteſt, qui & antequam fiant, omnia no-
uit, dicere dignatus ſit: clamor Sodomorum multiplicatus eſt, deſcendam & videbo vtrum cla-
morem qui venit ad me opere impleuerint. Porrò myſticè dicendum, quia Sodomorum, id eſt,
Hieroſolymorum, clamor crebro aſcenderat ad dominum, Euangelica teſtante parabola, quia
mali & malè perdendi agricolæ ſeruos domini vineæ ſemel & iterum ac tertio ad ſe miſſos eiece-
Matt. 21. runt, imò & contumelijs affectos occiderunt. Nouiſsime ergo miſſus filius vnicus, æſtimante pa-
tre ac dicente, verebuntur filium meum, rectè dixit, Clamor Sodomorum multiplicatus eſt: de-
ſcendam & videbo, & cætera. Deſcendit enim & vidit, vtrùm clamorem qui aſcenderat, opere
compleuiſſent, vidit, inquam, id eſt, expertus eſt quàm peſsimi eſſent, didicit in ſemetipſo quàm
crudeliter, quàm odioſè ſanctos prophetas, & iuſtos homines occidiſſent. Conuerterunt ſe, in-
quit, & abierunt Sodomam. (Abraham verò adhuc ſtabat coram domino, & appropinquans
ait: Nunquid perdes iuſtum cum impio? & cætera.) Hoc planè ex ipſa orationis qualitate cla-
rum eſt, quia verè Abraham coram domino ſtabat, & domino appropinquans erat, quia vide-
licet in oratione non ſuam, ſed dei gloriam intendebat: non, inquam ſuam ſed dei voluntatem
fieri poſtulabat. (Dixit enim. Abſit à te, vt rem hanc facias & occidas iuſtum cum impio, fiatque
iuſtus ſicut impius. Non eſt tuum hoc qui iudicas omnem terram, nequaquam facies iudicium
hoc.) Ergo conſulebat domino fidelis famulus, quatenus ſic ageret, & ſic iudicaret, vt de ſuis
ipſe iudicijs digne laudaretur. Proinde dominus deus monitorem hominem non aſpernatus, &
quodammodo arguentem non dedignatus, ſingulis eius concedit propoſitionibus, dimittam,
inquiens, omni loco, propter quinquaginta: non delebo, ſi inuenero ibi quadragintaquinq;: non
percutiam propter quadraginta: non faciam, ſi inuenero ibi triginta: non interficiam propter vi-
ginti: non delebo propter decem. Fortis enim erat vera fortitudine homo, qui fortiſsimum do-
minum tenebat. Fortis, inquam, & fortiter ſeipſum confringens, qui dicebat: Loquar ad do-
minum meum cum ſim puluis & cinis: & ne quæſo, inquit, indigneris domine, ſi adhuc loquar:
& quia ſemel cœpi, loquar ad dominum meum: & obſecro, ne iraſcaris domine, ſi adhuc loquar
Eſaiæ. 1. ſemel. Hęc enim fortitudo vera eſt, ſcilicet ſpiritus humilitatis, & mens ſubdita iuſtitię dei quam
idem

idem Propheta (qui in primordijs libri ſui dixerat: audite verbum domini principes Sodomorum, percipite auribus legem dei noſtri populus Gomorrhę) deplorans in hominibus defeciſſe: dicit circa finem eiuſdem libri flebili conqueſtione: Nō eſt qui inuocet nomen tuū, non eſt qui conſurgat vt teneat te. Videbat vtique in ſpiritu, verſum dominum ad Sodomam illam, nec eſſe quenquam qui teneret illum, propter abundantem malitiam. Nam quid gemeret ſubſecutus aperuit. Deſerta facta eſt Hieruſalem, deſolata domus ſanctificationis noſtræ, & gloriæ noſtræ, vbi laudauerunt te patres noſtri, facta eſt in exuſtione ignis. Hoc enim irrecuperabiliter ſub Veſpaſiano & Tito factum eſt.

Eſaiæ 64.

Item de eadem re: Et quòd non caſu ſapiens homo taliter numerum diminuerit: prius quinquaginta, deinde quadraginta, ad extremum ponendo decem. CAPVT V.

SEd quid ſibi vult degradatio numerorum huiuſmodi? Nunquid homo cum deo loquens, caſu & ſine ſcientia & ſenſu, ſicut in buccam venerunt, ita inſertas effudit diminutiones numerorum? Non vtique, ſed cum ratione elocutus eſt, quæ & ſi nobis non ad plenum liquent, nonnihil tamen pulchritudinis ſenſibus noſtris exinde ſublucet. Illud nanque præclarum in his numeris diuinitus prouiſum animaduertimus, quòd non ſolum arithmeticis qualibuſcunq; rationibus, ſed & muſicis proportionibus ita contexti ſunt, vt omnes muſicæ concordię ſymphonias complectantur, excepto quinquageſimo numero qui propter alias rationes ſacratus eſt. Nam quadragintaquinque cum quadraginta comparati epogdoum, id eſt, ſeſquioctauam proportionem reddunt, quam muſici tonum appellant. Quadraginta cum triginta collati, epitritum, id eſt, ſeſquitertiam proportionem efficiunt, quam ſymphoniam diateſſaron vocāt: triginta cum viginti comparati, hemiolion, id eſt, ſeſquialterum conſtituunt, quam ſymphoniam diapente dicunt. Viginti cum decem collati dupli ſunt, quam maximam conſonantiam, id eſt, diapaſon nominant. Item triginta cum decem triplarem, quadraginta cum eiuſdem quadruplarem proportionem efficiunt: quarum altera diapaſon cum diapente: altera reddit bis diapaſon. Quid igitur hi numeri, niſi tanti interceſſoris veram indicant dignitatem, videlicet quòd ita duntaxat dominum deum ſuum peccatoribus parcere cupit, vt proficiat ad nominis ipſius laudem & honorem? Cantabilem nanque miſericordiam decet illum facere, talem ſcilicet, quæ non diſcrepet à iudicij veritate: teſtante Pſalmiſta cum dicit: Miſericordiam & iudicium cantabo tibi domine. Proinde quia iam dictis in numeris omnis conſonantiæ vis concluſa eſt. (Abijt dominus, inquit ſcriptura, poſtquam ceſſauit loqui ad Abraham, & ille reuerſus eſt in locum ſuum.) quia videlicet quod extra laudem iuſti iudicij dei, homo ſapiens à deo ſuo petere nec vult nec debet. Adeò non ſuam quæſiuit voluntatem, vt quantamcunque haberet curam pro nepote ſuo Loth, nullam tamen os eius de illo fecerit mentionem.

Pſal. 100.

Cur duo Sodomam venerunt, & quare veſpere venerunt. CAPVT VI.

VEnerunt duo angeli Sodomam veſpere, ſedente Loth in foribus ciuitatis.) Bene duo angeli venerunt, vt in teſtimonio duorū iuſtum ſtaret iudicium. Hoc enim ad illud reſpicit, quod ſupra dixerat dominus: deſcendam & videbo vtrum clamorem, qui venit ad me, opere impleuerint: an non eſt ita vt ſciam. Sicut illa idcirco dicta ſunt, vt de inexperta culpa temerariam nemo promat ſententiam: ſic duo venerunt Sodomam, vt minus quàm duobus teſtibus, nullam damnatio terminet accuſati cauſam. Et bene non tres, vti ad Abraham: ſed duo tantum venerunt Sodomam. Etenim non quidem cordibus impiorum reuelatur trinitatis myſterium: veruntamen & dei filius inter peccatores ſuper terram viſus eſt, & cum hominibus impijs conuerſatus eſt: & ſpiritus ſanctus viſibili ſpecie apud eoſdem apparuit, ſuper ipſum quidē dominum in ſpecie columbę, ſuper diſcipulos autem in ſpecie ignis. Bene ergo non tres, ſed duo in ciuitatem impiorum venerunt angeli: quia tempore viſitationis ſic duæ perſonæ filij, & ſpiritus ſancti hominibus innotuerunt, vt peccatores & impij omnes inexcuſabiles ſint. Veſpere, inquit, venerunt. Ipſum tēpus vel hora viſitationis triſtiſsimæ peccatorū cauſæ congruit. Abraham meridie viſitatus eſt. Apparuit enim illi deus ſupra, ſedenti in oſtio tabernaculi ſui, in ipſo feruore diei. Viſitatur iuſtus & mane, iuxta illud: Mane aſtabo tibi & videbo. Item in matutino interficiebam omnes peccatores terræ. Et alibi: In matutinis meditabor in te. Porrò quod dictum eſt, ſedenti in foribus ciuitatis: illi congruit, qui animo non ſedebat in ſceleribus ciuitatis. Vndè Petrus Apoſtolus: Aſpectu enim, inquit, & auditu iuſtus erat, habitans apud eos qui de die in diem animam iuſtam iniquis operibus cruciabant.

CAP. XIX. Cur non tres, ſed II. angeli venerunt Sodomam. Matth. 3. Acto. 2. Pſal. 5. 100. & 62. 2. Petr. 2.

De eo quòd non niſi compulſi oppidò à Loth, in hoſpitium eius diuerterunt. CAPVT VII.

QVi cum vidiſſet eos, ſurrexit & iuit obuiam eis, & adorauit pronus in terram, & dixit: Obſecro domini, declinate in domū pueri veſtri, & manete ibi. Lauate pedes veſtros, & mane

CAP. XIX.

profi-

CAP. XIX. proficiſcemini in viam veſtram. Qui dixerunt, minime, ſed in platea manebimus. Compulit illos oppidò, vt diuerterēt ad eum.) Quod primò dixerunt, minime, ſed in platea manebimus, & deinde illo compellente, licet tanquam inuiti diuerterunt tamen ad illum: non mutabilitatis eſt, tanquam ſit apud dominum vel ſanctos eius angelos eſt & non: ſed pro cauſis diuerſis, diuerſè dictum & actum eſt. Diuerſa nanque, imò & contraria cauſa Loth erat cauſæ Sodomorū. Quod ergo dicunt minime, ſed in platea manebimus, deteſtatio eſt ciuitatis, in qua cœleſtibus vel ſanctis nullatenus communicanda erant amici iura hoſpitij. Quod autem compulſi & quaſi inuiti cum auerſione totius ciuitatis diuertunt ad illum, ſeparata & propria eſt gratia iuſtitiæ eius meritis. Porrò hæc imago futuræ rei veritati bene concrepat. Crucifigendus nanq; dominus in illa ciuitate, quæ (vt dictum eſt) ſpiritualiter Sodoma dicitur: ita nulli vnquam adulatus eſt: vt in vrbe maxima nullum hoſpitem, nullam inueniret māſionem: ſed in agro paruulo apud Lazarum, Matth.26. ſororesq; eius hoſpitatus ſit. Veruntamen illa veſpera qua tradendus erat, diuertit ad quendam, & manducauit paſcha cum diſcipulis ſuis. Cui cœnæ bene concinit quod ſequitur. (Ingreſſus autem fecit conuiuium, & coxit azyma, & comederunt.) Azyma nanque cum agno paſchali dominus noſter illa nocte in ciuitate comedit. Loth ſiquidem paucorum typū tenet illorum, qui ſceleri Iudæorum non conſenſerunt, qui quamlibet pij fuerint, tantum à fide Apoſtolorum minus habuerunt, quantum iuſtitia Loth à perfectione Abraham.

Matth.26.

Quomodo Sodomitæ domum circundederunt, priuſquam irent cubitum, & quòd tali itidem hora Iudæi dominum comprehenderunt.

CAPVT VIII.

PRius autem quàm irent cubitum, viri ciuitatis vallauerunt domum, à puero vſque ad ſenem omnis populus ſimul, vocaueruntque Loth & dixerunt ei: Vbi ſunt viri qui introierunt ad te nocte? Educ illos huc, vt cognoſcamus eos, & cætera.) Nihilominus & prius quàm irent cubitum, ecce turba, & qui vocabatur Iudas venit. Dicebat enim ille ſuis: Quid dormitis? Surgite & orate, ne intretis in tentationem. Item increpando: Dormite iam & requieſcite. Ecce appropinquabit qui me tradet. Igitur iuxta prophetam iam dictum, verè princeps Sodomorum, & verè populus Gomorrhæ. Ille ludibrio veluti viros ignotos, contra naturam, iſti dominum deum, de quo dicebant, hunc autem neſcimus vndè ſit, mendacio, id eſt, mendacij accuſatione maculare voluerunt contra omnem creaturam. Ecce quàm prope vidit, quàm moleſtè hic & illic expertus eſt deus verum, & verè operibus completum fuiſſe illum, qui ad ipſum aſcenderat, clamorem Sodomorum. Hic enim, inquit, viri ciuitatis, omnes à puero vſque ad ſenem vallauerunt domum. Educ viros, inquiunt, huc, qui introierunt nocte ad te, vt cognoſcamus eos. Obſecrante illo, ac dicente: (Nolite quæſo fratres mei, nolite malū facere hoc, & cætera. Illi econtra. Recede illuc: Et rurſum. Ingreſſus es vt aduena, nunquid vt iudices? Te ergo ipſum magis quàm hos affligemus.) O ergo iniqua libertas, & libera iniquitas, quàm moleſto clamore cœlum pulſauerat. Quid illi alij Sodomitæ, ille populus Gomorrhæ? Cū impediret turba quæ venerat ad diem feſtum conatus eorum: timebant enim plebem, conduxerunt ſibi traditorem, & vim vehementiſsimam, ſcilicet militarem manum Romanam: & cum fuſtibus & gladijs irruentes exierunt: turbam aduentitiam quæ de regione aſcenderat, vtpote ante paſcha, indignam auditu iudicantes & dicentes: quia turba hæc quæ non nouit legem, maledicti ſunt.

Luc.22. Matth.26. Eſaie.1. Iohan.9. Iohan.7.

Quid ſignificet, quod oſtium clauſerunt, & eos qui foris erant percuſſerunt cæcitate.

CAPVT IX.

VInique faciebant Loth vehementiſsimè, iamque prope erat vt infringerent fores, & ecce miſerunt manum viri, & introduxerunt Loth, clauſeruntque oſtium, & eos qui erant foris percuſſerunt cæcitate, à minimo vſque ad maximum, ita vt oſtium inuenire non poſſent. Eſaie.6. Et contra illos alios principes Sodomorum: contra illum alium populum Gomorrhæ, poſterius prophetatum eſt: Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne fortè videat oculis, & auribus ſuis audiat, & corde ſuo intelligat, & conuertatur vt ſanem eum. Rectè igitur poſtmodum igne ſulphureo cœlitus conſumendi, prius cæcitate percuſsi ſunt, ita vt non poſsint inuenire oſtium: nam iſtis æternis ignibus cruciandi, nunc interim mente excæcati ſunt, vt ita inuenire non poſsint illum, qui dicit: Ego ſum oſtium. Porrò quia nouit dominus pios de tentatione eripere: impios autem æternis ignibus cruciandos reſeruare, introducto ad ſe Loth, & eis qui foris erant cęcitate percuſsis. Dixerunt. (Habes hic tuorum quempiam generum, aut filios aut filias? Omnes qui tui ſunt educ de vrbe hac. Delebimus enim locum iſtum.) Sic planè dominus aliquos de gente Iudæa, qui non conſenſerunt ſceleri eorum, vel qui pœnitentiam egerunt, intromiſit ad ſe manu miſericordiæ & gratiæ ſuæ: & illius interna (vt iam dictum eſt) cæcitate percuſsis, præcepit iſtis, vt non remanerent in ciuitate illorum, id eſt, vt non communicarent religioni vel carnalibus ſacrificijs eorum, quæ extunc odit ipſe, prophet Eſaia teſtante: Qui cum exclamaſſet illud quod iam dictum eſt: Audite verbum domini principes

Iohan.10. 2.Pet.2. Eſaie.1.

cipes Sodomorum, percipite auribus legem dei noſtri populus Gomorrhæ, continuò quid audire deberent adiunxit. Quo mihi multitudinem victimarum veſtrarum ait dominus? plenus ſum. Et poſt pauca: Neomeniam, & ſabbatum, & ſolennitates cæteras non feram. Iniqui ſunt cœtus veſtri, kalendas veſtras & ſolennitates veſtras odiuit anima mea. Facta ſunt mihi moleſta, & cætera. Igitur omnes qui tui ſunt, inquit, educ de vrbe hac: quia videlicet poſtquam manus ſuas impleuerunt ſanguine Chriſti: ſicut ſubinde idem Propheta: Manus enim veſtræ, inquit, plenæ ſanguine ſunt: fugienda eſt omnino his, qui ſaluari cupiunt, illa ſynagoga, illa malignantium eccleſia.

De eo quod dictum eſt: Noli poſt tergum tuum reſpicere, ſed & cætera iuxta moralem & anagogicum ſenſum. CAPVT X.

DIſſimulante autem illo, apprehenderunt manũ eius, eo quòd parceret dominus illi, & eduxerunt eum, poſueruntque extra ciuitatem. Ibique locuti ſunt ad eum dicentes: Salua animam tuam, noli reſpicere poſt tergum, nec ſtes in omni circa regione, ſed in monte ſaluum te fac.) Adhuc vſque ad id quod dictum eſt: (Sol egreſſus eſt ſuper terram, & Loth ingreſſus eſt Segor.) Moralis ſenſus magis pollet. Diſſimulante, inquit, illo. Videlicet quamuis comparatione Sodomorum iuſtus eſſet, adhuc tamen à perfecta iuſtitia minus habens: & minoris fidei quàm Abraham, amœnitate Sodomorum tenebatur & irriguis penè paradiſiacis aruis, & idcirco quaſi non ſatis intelligeret quod dicebatur, cum percelleretur nuntio inſtantis periculi dormitantes oculos & amore diuitiarum preſſos auertebat à lumine præſenti. Sic perſæpe is qui iam cœleſtia nouit, cui per Euangelium Chriſti reuelata eſt ira dei, iamque de ſpiritualibus inſtrui meruit, adhuc tamen pernicioſo irretitur amore mundi, & à concupiſcentia ſua illectus, diſſimulat auditas & bene ſibi cognitas futuri iudicij minas, & æterni ignis pœnas ſulphureas, eo intentus vt concupiſcentiæ ſuæ effectu quoquomodo perfruatur. Quo ita diſſimulante, ſi apprehẽderit manum eius deus, parcens illi & eduxerit eum ante effectum peccati, & poſuerit extra ciuitatem, id eſt, extra tentationis incluſionem, tunc demum ad ſe reuerſus dicit: (Quæſo domine mi, quia inuenit ſeruus tuus gratiam coram te, & magnificaſti miſericordiam tuam quam feciſti mecum, vt ſeruares animam meam, & cetera.) Etenim quando volenti perire, id eſt, opus peccati peragere, citius deus ſuccurrit, & quacunque occaſione voluntatem eius in hora inſaniæ impedit, vere manum eius apprehendit, & de medio Sodomorum illum educit, eo quòd parcat illi. Quo facto, ſtatim ſentiens, gratia dei ſe eſſe liberatum, confunditur quidem intra ſemetipſum, quòd habuerit ad horam voluntatem malam, ſed gratias agit gaudens, quia verè magnificauit dominus cum illo miſericordiam ſuam. Quid porro eſt quod dicit: Nec poſſum in monte ſaluari, ne fortè apprehendat me malum & moriar. Eſt ciuitas hic iuxta, ad quam poſſum fugere parua & ſaluabor in ea: nunquid non modica eſt & viuet anima mea? (Hoc planè illud eſt, quòd videmus pleroſque nimium conſcios infirmitatis ſuæ, modica fide non audere altius propoſitum arripere, ne forte deficiant ſub onere, meliuſq; fuerit eis, contentos eſſe mediocritate, non audientes ſcripturam, dicentem: Qui confidunt in domino, mutabunt fortitudinem. Item viriliter age, & cõfortetur cor tuum. Mons enim de quo rectè dicitur, ſed in monte ſaluum te fac, illa perfectio eſt, de qua dominus noſter in Euangelio dicit adoleſcenti diuiti: Si vis perfectus eſſe, vade vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni ſequere me. Hæc perfectio vitæ mons iuſtitiæ eſt. Proinde, quòd dicit, noli poſt tergum reſpicere, & non ſtes in omni circa regione, iuxta ſenſum hunc, præceptum neceſſarium eſt: quia videlicet nemo mittens manum ſuam in aratrum, & aſpiciens retro, aptus eſt regno dei. Quòd verò addidit, ſed in monte ſaluum te fac, familiare conſilium eſt, quemadmodum de ſeruanda virginitate de qua Apoſtolus: Præceptum, inquit, domini non habeo, conſilium autem do, quia videlicet eiuſdem propoſiti eſt nihil poſſidere, & ſine vxore eſſe. Itaq; & permiſſio domini dicentis ad Loth. Ecce etiam in hoc ſuſcepi preces tuas vt non ſubuertam vrbem, pro qua locutus es, feſtina & ſaluare ibi: par eſt ei ſententiæ, quam Apoſtolus pro remedio, vel per indulgentiam ſuggerit eis, qui non poſſunt in prædicto monte ſaluari. Quod ſi ſe non continent, inquit, nubant. Melius eſt enim nubere, quàm vri. Item. Vir debitum vxori reddat, & vxor viro. Hæc enim mediocritas vt ſaluetur, precum patrocinijs indiget: nec enim eorum eſt, qui iudicaturi ſunt: ſed eorum qui iudicio quidem aſtabunt, ſed ſaluabuntur miſericordia ſuperexaltante iudicium. Vnde cum dixiſſet dominus. (Ecce in hoc ſuſcepi preces tuas, vt non ſubuertam vrbem, pro qua locutus es. Deinde ſubiunctum eſt: idcirco vocatum eſt nomen vrbis Segor:) quod interpretatur paruula, ſubauditur, quia dixerat Loth: nunquid non modica eſt, & viuet anima mea? Nam antea vocabatur Bale. Etenim parua vita ſecularium eſt, pro qua opus eſt, vt ſuſcipiat dominus interceſſorum preces: ſpiritualium verò magna, cuius ſtatus ex deo eſt, & tanquam mons iſtis præminet eiſq; ſubuenire poteſt. (Sol egreſſus eſt ſuper terram, & Loth ingreſſus eſt Segor.) Id eſt, ſole oriente, quo videlicet orto, venit Sodomorum perditio: Loth ingreſſus eſt Segor, ſcilicet in ſimilitudinem futuri, quando apparente

Quid eſt, apprehendere manũ & parcere.

Eſa. 40. Pſal. 26. Matth. 19. Luc. 9. 1. Cor. 7.

CAP. XIX. ad iudicium ſole iuſtitiæ Chriſto, conſummabitur peccatorum perditio: illos autem quibus parcere dignum erit, fugientes ab ira ſuſcipiet miſeratio.

Quare non qualemcunque ignem, ſed ignem ſulphureum dominus plueri, & quod dictum eſt: Dominus à domino. CAPVT XI.

IGitur dominus pluit ſuper Sodomam & Gomorrham ſulphur & ignem à domino de cœlo: & ſubuertit ciuitates has, & omnem circa regionem, vniuerſas habitatores vrbium, & cuncta terræ virentia.) Quia clamor, inquit, Sodomorum aſcenderat ad dominum: ipſe autem deſcendam & videbo, vtrum clamorem qui venit ad me opere compleuerint, an non eſt ita, vt ſciam: Horrendam nimis per ſemetipſum iniuriam ſic eſſe comperit: igitur (vt dignum erat) pluit dominus ſuper Sodomam & Gomorrham ſulphur & ignem, id eſt, ignem ſulphureum vel ſulphur igneum.

Cur ignem ſulphureũ pluit deus.

Quare non qualemcunque ignem, ſed ignem pluit ſulphureum? Videlicet quia carnes eorum non qualiſcunque luxuriæ, ſed eius libidinis igne arſerant, quæ eſt contra naturam. Quia ergo talem carnis fœtorem miſerant ad cœlum, rectè de cœlo fœtorem igneum vel ignem fœtidum receperunt. At ille talis ignis, tale illud incendium futuri (vt iam dictum eſt) iudicij, & æterni ignis fuit exemplum. Bene ergo dictum eſt: Pluit dominus à domino: quia videlicet iudicium illud facere accepit filius dominus, à patre domino, ſicut ipſe ait: Pater non iudicat quenquam, ſed iudicium omne dedit filio. (Iohan. 5.)

Quid ſignificet, quòd reſpiciens vxor Loth poſt ſe, verſa eſt in ſtatuam ſalis. CAPVT XII.

REſpiciensque vxor eius poſt ſe, verſa eſt in ſtatuam ſalis. Abraham autem conſurgens mane vbi ſteterat prius cum domino, intuitus eſt Sodomam & Gomorrham & vniuerſam terram regionis illius, viditq; aſcendentem fauillam de terra, quaſi fornacis fumum: Cum enim ſubuerteret deus ciuitates regionis illius, recordatus eſt Abrahæ, & liberauit Loth de ſubuerſione vrbium in quibus habitauerat.)

Vxor Loth in ſtatuã ſalis verſa.

Senſus literæ hic eſt: Reſpiciens vxor Loth, quia præuaricata eſt mandatum dicentis: Salua animam tuam, noli reſpicere poſt tergum, &c. pœna tali punita eſt, vt obrigeſceret & verteretur in ſtatuam ſalis. Ne autem tale quid obueniret ipſi Loth, Abraham conſurgens mane, quia qua hora videlicet cogebant Loth angeli vt egrederetur, & diſsimulante illo, apprehenderunt manum eius: illa, inquam, hora, conſurgens Abrahã ſtetit vbi ſteterat prius cum domino, id eſt, in eadem intentione cordis, dignum ac ſtrenuũ agẽs interceſſoris officium. Quod protinus ab effectu claruit. Cum enim ſubuerteret deus ciuitates regionis illius, recordatus eſt Abrahæ, & liberauit Loth. Quod idem eſt ac ſi diceretur: Ex eo conſtitit Abraham ſtare corã domino, quia recordatus eſt dominus Abrahæ, & liberauit Loth de ſubuerſione vrbium, in quibus habitauerat. Porrò & iuxta manifeſtam prædictæ allegoriæ claritatem, iam dudũ, à temporibus apoſtolorum factum eſt, vt ſecundum moralitatem, hodieque fieri non dubium eſt: illud quod hoc vxoris Loth exemplum prædocet. Aſpexit enim retro pars eorum, qui de Sodomorum ſacrilegijs, id eſt, ſanguineis Iudæorum ceremonijs exierunt, iterum ſuper Euangelium Chriſti circuncisionem adducere volentes, & obſeruationes Iudaicas cum fide Chriſti neceſſarias eſſe dicentes: Quos ita poſt tergum reſpicientes, Apoſtolus deteſtans ait: Si quis alius videtur confidere in carne, ego magis, circumciſus octaua die, ex genere Iſrael, de tribu Beniamin, Hebræus ex Hebræis, ſecundum legem phariſæus, ſecundum æmulationem perſequens eccleſiam dei, ſecundum iuſtitiam quæ in lege eſt conuerſatus ſine querela. Sed quæ mihi fuerant lucra, hæc arbitratus ſum propter Chriſtum detrimenta. Veruntamen exiſtimo, omnia detrimentum eſſe propter eminentem ſcientiam Ieſu Chriſti domini mei, propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror vt ſtercora. Et poſt pauca: Fratres ergo me non arbitror comprehendiſſe: vnum autem, quæ quidem retro ſunt, obliuiſcens: ad ea verò quæ ſunt priora extendens meipſum, ad deſtinatum perſequor, ad brauium ſupernæ vocationis. (Philip. 3.) Moraliter quoque quoties ſtultus ad ſtultitiam ſuam, ſicut canis ad vomitum ſuum reuertitur, in quocunq; ordine vel propoſito fuerit, exemplo vxoris Loth in ſtatuam ſalis conuertitur, id eſt, inſenſatus quidem & ſibimet inutilis efficitur, ſed alijs prodeſt, dum finem eius attendentes, corriguntur, quemadmodum petram ſalis lingentibus animalibus palatum ſapidum redditur, & edendi auiditas reparatur.

Matth. 24. Luc. 17.

Proinde dominus in Euangelio cum dixiſſet: In illa hora qui fuerit in tecto, & vaſa eius in domo, ne deſcendat tollere illa: & qui in agro, ſimiliter non redeat retro, continuò ſubiunxit: Memento te vxoris Loth. Quicunque quæſierit animam ſuam ſaluam facere, perdet illam. Et quicunq; perdiderit illam, viuificabit eam, & cætera. Bene ergo non in ſtatuam qualemcunque, ſed in ſtatuam verſa eſt ſalis, cuius meminiſſe proficit ad ſapientiam, ſecundum Euangelium Chriſti.

De filiabus Loth, quæ cum patre ſuo dormierunt. CAPVT XIII.

AScenditque Loth de Segor, & manſit in monte: Duæ quoque filiæ eius cum eo. Timuerat enim manere in Segor, & manſit in ſpelunca ipſe, & duæ filiæ eius. Dixitque maior ad minorem:

rem: Pater noſter ſenex eſt, & cætera. Quæritur quare cum primum fugiens incendium montis Segor prætu- Cur Loth de Segor in montē migrauit.
lerit, & eam in habitaculum ſuum liberari cupierit: nunc de Segor rurſum ad montem transmigret?
Reſpondebimus verum eſſe illam Hebræorum coniecturam de Segor, quod frequenti terræ motu ſubruta, Bale primum, & poſtea Saliſſa appellata ſit, Timueritque Loth, dicens. Si cum cæteræ adhuc ſtarent vrbes, iſta ſubuerſa eſt: quanto magis nunc communi ruina non poterit liberari. Et hanc occaſionem infidelitatis filiis etiam dediſſe coitus principium. Qui enim cæteras viderat ſubrui ciuitates, & hanc ſtare, ſeque dei auxilio erutum, vtique de eo quod ſibi conceſſum audierat, ambigere non debuit. Illud quoque quod in excuſationem filiarum dicitur, eo quod putauerint defeciſſe humanum genus, & ideo cum patre concubuerint, non excuſat patrem. Denique Hebræi quod ſequitur: (Et neſciuit cum dormiſſet cum ea, & cum ſurrexiſſet ab eo.) Appingunt deſuper quaſi incredibile, eò quòd rerum natura non capiat coire quempiam neſcientem. Notandum tamen, quòd non dictum ſit, (non ſenſit,) quando coiunt, ſed non ſenſit dictum eſt, quando accubuit filia, nec quando ſurrexit. Sed iam myſticum proſequamur intellectum. Aſcenditque Loth de Segor, & manſit in monte, & cæterea. Sic profectò plerunque hi, qui per modicam fidem ſanctioris propoſiti celſitudinem (vt ſupra iam dictum eſt) arripere non audent, & ad hoc ſe infirmos eſſe fatentur, & indignos quodammodo, dicentes ſinguli illud de Euangelio: Rogo te habe me excuſatum: fortes, imò temerarij ſunt, ad rapiendum ſancti hono- Lucæ, 14.
ris propoſitum, & iniuſsi alijs in honore regiminis præeſſe non metuunt, qui iuſsi vel moniti ſibimet in ſanctitate vitæ præeſſe diffiſi ſunt. Ex qua infidelitate hoc illis conſequenter euenit, vt cum filiabus ſuis inceſtu nephario commaculentur. Quid enim ſunt electæ illis plebeculæ, niſi quædam ſunt filiæ, quas deſpondere debuerant, non ſibimet, ſed vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto? At illi non Chriſti, ſed ſuam quærentes gloriam, dum quas amant laudes ab illis 2. Cor. 11.
accipiunt, vinum bibunt filiarum, & inebriati ſubuerſione turbida, adulterant verbum dei, dormitantes, omne malum inceſtè, nullum bonum caſtè prædicantes. Inde nati ſunt Moab,) quod interpretatur ex patre, ſubauditur diabolo, (& Ammon, id eſt, filius populi mei, ſiue populus turbidus, ſcilicet omnes hæreſum ſectæ. Super quibus in Deuteronomio dominus loquitur:
Ammonites & Moabites, etiam poſt decimam dictæ plebeculæ. Pater noſter ſenex eſt, & nul- Deut. 23.
lus virorum remanſit in terra, qui poſsit ingredi ad nos, iuxta morem vniuerſæ terræ. Quod eſt dicere, Apoſtolus vel epiſcopus noſter magnus & ſapiens eſt, & nō eſt præter eum qui dignè verbum dei prædicet inter omnes qui ſe dicunt apoſtolos & miniſtros Chriſti, vel diſpenſatores myſteriorum dei. Ille quilibet hæreſiarches, quia ſupra modum apoſtolus eſt, dum delectatur huiuſmodi fauoribus, profectò malo filiarum vino inebriatur, & ita filios generat qui vſque in æternum eccleſiam domini non ingrediantur. Et de huiuſmodi ebrioſo rectè dicas, quia non ſenſit quando accubuit filia, neq; quando ſurrexit. Neſcit enim ſtultus, quod opus eius ſpirituale ſit adulterium & nephàrius concubitus, Sacerdos enim & propheta, inquit Eſaias, neſcie- Eſaiæ 28.
runt præ ebrietate, abſorpti ſunt à vino.

De eo quòd peregrinatus eſt Abraham in Geraris.

CAPVT XIIII.

PRofectus inde Abraham in terram Auſtralem, habitauit inter Chades & Sur, & peregri- CAP. XX.
natus eſt in Geraris. Dixitque de Sara vxore ſua. Soror mea eſt. Miſit ergo Abimelech rex Geraræ, & tulit eam.) Iamiam naſcituro Iſaac, cum promiſſus & ex nomine prænunciatus eſſet, peregrinatur iam vice altera, ita vt tollatur ab eo Sara, dicente illo. Soror mea eſt, & non audente confiteri, quod eſſet vxor ſua. Quid hoc præſignat, niſi quod futurum erat, vt propè naſcituro Chriſto, cum iam per prophetas ex nomine prænunciatus eſſet. Dicentes verbi gratia: Ecce virgo in vtero concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel. Iterum peregrinatur ſemen Abrahæ in terra non ſua, ſcilicet in captiuitate Babylonica? Tunc enim poſt peregrinationem Aegyptiam ſeruituti ſubiecti ſunt ſeptuaginta annis, & Saram penè tulit alienigena. Nam præter Danielem & tres eius ſocios, nemo auſus ibi confiteri ſanctæ legis dei coniugalia fœdera fuerat, ſæuiente Nabuchodonoſor, & fornace ſuccenſà. Porrò Gerara ciuitas metropolis erat Palæſtinæ, terminus Chananæorum ad Auſtralem plagam inter Chades & Sur, hoc eſt, inter duas ſolitudines, de quibus iam ſuperius dictum eſt. Interpretatur
autem Gerara incolatus ſiue aduenæ propinquantes. Abimelech pater meus rex, ſiue patris Geraræ.
mei regnum, quibus nominibus rectè intelliguntur aduenæ, id eſt, gentiles, incolæ futuri regni dei, de quibus diceret ſemen Abrahæ, ſcilicet Chriſtus, patris mei regnum, ſiue pater meus rex, ſubauditur, eſt eorum.

Quòd aliter Abimelech, atq; aliter Pharaonem corripuit deus propter Saram vxorem Abrahæ. CAP. XV.

VEnit autem deus ad Abimelech per ſomnium nocte, & ait illi En morieris propter mulierem quam tuliſti, habet enim virum. Abimelech verò non tetigerat eam. Et ait Do-

CAP. XX. mine, num gentem ignorantem, & iuſtam interficies? & cæt.) Aliter hunc, atq; aliter Pharaonem deus corripuit propter Abraham: Pharaonem namque flagellauit plagis maximis, & domum eius. Huius autem ſatis factione ſuſcepta dicentis: (Nonne ipſe dixit mihi, ſoror mea eſt, & hæc dixit mihi, frater meus eſt. In ſimplicitate mea & munditia manuum mearum feci hoc. Et ego ſcio, inquit, quia per ignorantiam feciſti, & idcirco non permiſi te, vt tangeres eam.) Siquidem vt Abrahæ ſemen ab Aegyptia ſeruitute liberaretur, & Aegyptum plagis maximis flagellauit deus. Vt autem à Babylonica captiuitate ſolueretur, non plagis caſus, ſed diuino nutu Cyrus rex Perſarum præuentus eſt, vt transduceret vocem in vniuerſo regno ſuo, etiam per ſcripturam dicens: Hæc dicit Cyrus rex Perſarum: Omnia regna terræ dedit mihi dominus deus cœli, & ipſe præcepit mihi, vt ædificarem ei domum in Hieruſalem, quæ eſt in Iudæa: Quis eſt in vobis de
2.Par.vl. 1.Eſdræ.1. vniuerſo populo eius? Sit deus illius cum ipſo. Aſcendat Hieruſalem quæ eſt in Iudæa, & ędificet domum domini dei Iſrael, ipſe eſt deus qui eſt in Hieruſalem. (Cogitaui mecum dicens: Forſitã non eſt timor domini in loco iſto, & interficient me propter vxorem meam: alias autem & verè
Sup.l.5. cap.7. ſoror mea eſt, filia patris mei, & cætera.) De hoc eius timore, quo & apud Pharaonem timuit, iam ſuperius dictum eſt. Illud in Sara mirandum fuit, quòd in illa ætate cum eſſet anus adhuc videbatur appetibilis. Significat autem pulchritudinem diuinæ religionis, quæ illo quoque tempore quando captiui ducti ſunt Iudæi, videbatur inter gentium errores imitabilis, & æmulabantur
1.Mac.3. eam, quamuis non caſtè gentes quę erant in circuitu eorum. Vndè ſcriptum eſt in libro Machabæorum primo: Et ieiunauerunt illa die, & induerunt ſe cilicijs, & cinere in capite ſuo, & diſciſſerunt veſtimenta ſua, & expanderunt librum legis, de quibus ſcrutabantur gentes, ſimilitudinem ſimulacrorum ſuorum, videlicet vt more diuinæ legis exhiberent ſimulachris ſuis ritum, vel ordinem ſacrificiorum.

De eo quod dictum eſt: Ecce mille argenteos dedi fratri tuo, & cætera. Et quid ſignificet, quod orante Abraham, domus Abimelech ſanata eſt. CAPVT XVI.

SAræ autem dixit: Ecce mille argenteos dedi fratri tuo. Hoc erit tibi in velamentum oculorum, ad omnes qui tecum ſunt. Quocunque perrexeris, memento te eſſe deprehenſam.) Alluſit ad appellationem eius, dicens: Dedi fratri tuo. Ac deinceps deprehenſæ fatigans pudorem Hoc, inquit, erit tibi in velamentum oculorum ad omnes qui tecum ſunt, tanquam diceret: Quoniam verè frater tuus eſt, filius patris tui, & non matris tuæ, veraciter dicere poteris ad omnes, frater meus eſt, & hoc nomine velabitur & celabitur, quòd ille tuus vir, quòd tu vxor eius ſis. Hæc vbi iocoſè dixit, ſtatim ſeriò ſubdidit: Quocunque ait perrexeris memento, quòd fruſtra tali nomine oculos tuos velaueris, dicendo quòd frater tuus ſit, nec enim potuiſti aut poteris latere, quòd vxor eius ſis, deo pro te corripiente reges, ſicut me corripuit, tuorumque amouit oculorum velamentum, dicendo habet enim virum. (Orante autem Abraham, ſanauit deus Abimelech & vxorem, ancillamq; eius, & pepererunt. Concluſerat enim dominus omnem vuluam domus Abimelech, propter Saram vxorem Abraham.) Et ad hoc præſens myſterium ſpectat, quòd orante Abraham ſanata eſt alienigenæ domus ſterilitas. Futurum quippe erat, vt orante ſiue interpellante ſemine Abrahæ, ſcilicet Chriſto, qui etiam (vt Apoſtolus ait) interpellat pro no-
Rom.8. 1.Reg.2. bis, ſanaretur gentilitatis ſterilitas, & impleretur illud de cantico Anne prophetiſſæ: Donec ſterilis peperit plurimos, & quæ multos habebat filios infirmata eſt. Domus nanque Abimelech, id eſt, gentium, quorum hodie deus pater eſt, eccleſia eſt, in qua domo alia eſt vxor, ſcilicet quæcunque anima vnitur domino deo: alia ancilla, quæ timore vel pro cauſa temporali inſeruit fidei, vel doctrinæ verbo. Omnes tamen pariunt, ſiue per amorem deo vniantur, ſiue per timorem vel temporalem cauſam fidei verbo inſeruiant, quia quocunq; modo Chriſtus annuncietur, auditores credendo filij dei ſunt.

De natiuitate Iſaac. CAPVT XVII.

CAP. XXI. VIſitauit autem dominus Saram, ſicut promiſerat, & impleuit quæ locutus eſt. Concepitque & peperit filium in ſenectute ſua, tempore quo prædixerat ei deus: Vocauitque Abraham nomen filij ſui Iſaac, quem genuit ei Sara. Et circuncidit eum die octauo, ſicut præceperat ei deus cum centum eſſet annorum. Hac quippe ætate patris ſui natus eſt Iſaac.) Hoc ad laudem & gloriam veritatis factum eſt dei, quòd concepit & peperit Sara filium, fidei precium, gaudium parentum, domus ſplendorẽ, generis decus, poſteritatis ſpem. Idcirco rectè præmiſſum eſt: viſitauit dominus Saram ſicut promiſerat, & impleuit quæ locutus eſt. Viſitatio nanq; dei, largæ gratiæ eius donatio eſt. Porrò vt cœptum proſequamur myſterium, tunc viſitauit deus Saram generoſam principem illam, quæ de ſurſum eſt, quæ verè libera, & omnium noſtrum mater eſt, quando verus Iſaac verum gaudium noſtrum, ſcilicet Chriſtus filius dei, de illa ſecundum carnem natus eſt. Tunc, inquam, viſitauit illam dominus deus ſicut promiſerat, & impleuit quæ locutus eſt. Vndè in cantico Euangelij Zacharias dicit: Benedictus dominus deus Iſrael, quia

viſitauit & fecit redemptionem plebis ſuæ. Sicut locutus eſt per os ſanctorum, qui à ſeculo ſunt CAP. XXI.
prophetarũ eius. Et Apoſtolus: Quotquot enim, inquit, promiſsiones dei ſunt, in illo eſt. Ideo
per ipſum amen deo ad gloriam noſtram. Et hunc peperit Sara illa, tempore quo prædixerat ei Lucæ.1.
deus. Prædixit enim deus per quendam, dicens: Nõ auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de fœ- 2.Cor.1. Gene.49.
more eius, donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium, & ita factum eſt. Vix
enim ablatum erat ſceptrũ de Iuda, regnãte Herode alienigena, & natus eſt ille de virgine Ma-
ria. Vocauitque Abraham filium ſuum Iſaac. De nomine Iſaac, quod interpretatur riſus, quia Sup. lib.5.
Chriſto conueniat, & de octauo circuncifionis die, necnon centenaria ætate Abrahę, iam ſupe- ca.12.33.40.
rius dictum eſt.

De eo quod dixit Sara: Riſum mihi fecit deus. Et quòd ſupernæ matris Hieruſalem, patris quoq; dei riſus & gaudium ſit Chriſtus.

CAPVT XVIII.

Dixit Sara: Riſum mihi fecit deus. Quicunque audierit, conridebit mihi. Rurſumq́ue ait: Quis auditurus crederet Abraham, quòd Sara lactaret filiũ, quem peperit ei iã ſeni? (Contraria vel repugnantia ſibi videtur, quicũq; audierit cõridebit mihi, & quis auditurus crederet Abraham. Etenim qui audiens conridet, vtiq; auditui credit, in quo & gaudet: & econtra, qui audiens non credit, profectò auditui nõ conridet, aut congaudet. Dixit enim vtrunq;, quicunque audierit, conridebit mihi: & quis auditurus crederet Abraham? Igitur prophetice dicta hęc eſſe intelligi oportet de ortu Iſaac futuri, cuius hic forma eſt, & eſſe paria prophetiæ Simeonis dicentis, cũ illum in vlnis geſtaret: Ecce hic poſitus eſt in ruinam, & in reſurrectionem multo-
rum in Iſrael. Nam qui audit & nõ credit, iuxta quod propheta dixit: Domine quis credidit au- Lucæ.2.
ditui noſtro, & brachium domini cui reuelatum eſt, ei in ruinam. Et qui audiens conridet, & in Eſaie.53.
reſurrectionem poſitus eſt. Itaq; ſicut ſubdiuiſi dictio eſt, ita, dixitq; Sara, riſum mihi fecit deus, quicunque audierit, conridebit mihi, rurſumque ait, Quis auditurus crederet Abraham, ita de diuiſione bonorum & malorum, fidelium & infidelium intelligendum eſt. Dicat itaque illa, quæ (vt iam dictum eſt) per Saram intelligitur mater omnium noſtrum, Hieruſalem libera, quæ ſurſum eſt dicat inquam, nato ſibi vero Iſaac. Riſum mihi fecit deus. Quicunque audierit conridebit mihi. Ecce enim verè illi totus cõridet orbis, quia filius eius vnicus magnum & verum gaudium toti mundo attulit. Ploret itaq; ancilla, quæ eſt à monte Sina in ſeruitutem generans: ploret, inquam, illa, & filia eius, quoniam hunc patris & liberæ matris riſum odit, quia vi-
delicet iam hæres non erit. O pium deſiderium, pia ſpes, & longa ſuſpiria populi ſanctorũ, cur- Galat.4.
ui & anheli, vtpote longo iam ſenio prouecti. Quomodo in gaudium ſubleuatus, & in riſum eſt dilatatus? Quomodo abſterſa eſt omnis lachryma ab oculis eius? Quomodo riſit mater illa Hieruſalem, vbi talis illi natus eſt filius? Nam quantam tunc habuerit materiam ridendi, teſtatur Eſaias, cum dicit: Excutere de puluere, ſede Hieruſalem, ſolue vincula colli tui, captiua filia
Sion. Quia hæc dicit deus: Propter hoc ſciet populus meus nomen meum, in die illa, quia ego Eſaie.52.
ipſe qui loquebar, ecce aſſum.

De ablactatione Iſaac, & de magno conuiuio in die ablactationis eius.

CAPVT XIX.

Creuit igitur puer, & ablactatus eſt. Fecitq́ue Abraham grande conuiuium in die ablactationis eius.) Quid opus erat hoc fieri, vel ſcribi, niſi quia certi ſubeſt pulchritudo myſterij, quæ lactantes adhuc paruulos ad ſolidum cibũ prouocare poſsit? Eſt enim quoddam lac, & quædam infantia, quam verus Iſaac, ſcilicet Chriſtus citò exceſsit: quam & ſupergredi oporteat
quemq́ue idoneum imitatorem Chriſti. In quo qui tardiores exiſtunt, redarguuntur per A- Hebre.5.
poſtolum dicentem: Etenim cum deberetis magiſtri eſſe, propter tempus, indigetis vt vos doceamini quæ ſint elementa exordij ſermonum dei, & facti eſtis quibus lacte opus ſit, non
ſolido cibo. Omnis enim qui lactis eſt particeps, expers eſt ſermonis iuſtitię. Paruulus enim eſt. CAP.
perfectorum autem eſt ſolidus cibus, eorum qui pro conſuetudine exercitatos habẽt ſenſus ad XXI.
diſcretionem boni & mali. Hanc infantiam puer IESVS ſpiritualiter exceſsit, teſtante Luca,
cum dicit: Et IESVS proficiebat ſapientia, ætate, apud deum & homines, non quòd aliquid Lucæ.2.
antea neſcierit, cum ſit ipſa ſapientia dei, ſed quia paulatim de carnalibus legis ceremonijs intermittens ſermonem, ferebat pueros ad perfectionem. Illic profectò grande conuiuium eſt, cum deſtitutis lacteis, id eſt, infantilibus ritibus. Verbi gratia: Brutorum animalium ſacrificijs, tranſducit ſuos ad verum & vnicum ſacrificium corporis & ſanguinis ſui. Nam hoc eſt gran-
de conuiuium, de quo propheta dicit: Et faciet dominus exercituũ omnibus populis in mon- Eſaie.25.
te hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, conuiuium pinguium medullatorum, vindemiæ defecatæ. Et quia per hoc conuiuium peccata ſoluuntur, continuò ſubſecutus: Et præcipitabit, inquit, in monte iſto faciem vinculi colligati ſuper omnes populos, & telam quam orditus eſt ſuper vniuerſas nationes, & præcipitabit mortem in ſempiternum. Et quia conui-

CAP. XXI. uator iſte verus Iſaac,id eſt, verus riſus, & vera lætitia eſt, poſt modicum adijciens, iſte dominus,inquit,ſuſtinuimus eum, exultabimus & lætabimur in ſalutari eius. Igitur ſiquidem ſimplicem ſequaris literam,leuia ſunt hæc: ſi autem interiorem ſentias ſpiritum, multum attinuit ad rem narrare,quia creuit puer,& ablactatus eſt, & quia fecit Abraham grande conuiuium in die ablactationis eius.

De ludo Iſmahelis cum Iſaac, & de eo quod dictum eſt: Eijce ancillam, & cæt. CAP. XX.

CVmque vidiſſet Sara filium Agar Aegyptiæ, ludentem cum filio ſuo Iſaac, dixit ad Abraham: Eijce ancillam hanc & filium eius: non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo I-
Galat.4. ſaac.) Notum ac celeberrimum hunc locum expoſitio fecit Apoſtoli ſcribentis ad Galatas: Scriptum eſt, quoniam Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera: Sed qui de ancilla, ſecundum carnem natus eſt: Qui autem de libera, per repromiſsionem. Et poſt pauca: Sed quomodo tunc is, qui ſecundum carnem natus eſt perſequebatur eum, qui ſecundũ ſpiritum: ita & nũc. Sed quid dicit ſcriptura? Eijce ancillam & filium eius, & cætera. Sanè ſecundum
Sup. lib. 5. literam, quid de hoc ludo Hebræi opinati ſunt, iam ſuperius dictum eſt, ſcilicet, vel quòd mani-
cap. 16. bus ſuis idola formaret e luto Iſmahel, vel quòd vt maioris erat ętatis, ioco ſibi primogenita vendicaret. Porrò iuxta ſenſum myſticum iam dictus Apoſtolus ludum iſtum perſecutionem appellat, cuius in ſimilitudinem tunc temporis carnales Iudæi, & carnalis circuncisio ſpiritualẽ Iudaiſmum & ſpiritualem circunciſionem impugnabant. Igitur ablactato Iſaac ludentem cum illo Iſmahelem Sara non tulit, quia videlicet tranſacta diſpenſatione miniſterij, quo pro hominibus functus eſt, factus ſub lege filius dei, cum illuderet populus carnalis, permanens in vetuſtate literæ, nouis & ſpiritualibus filijs, ſcilicet Chriſti diſcipulis, non tulit hoc ſanctus nouę gratiæ ſpiritus, & dixit: Eijce ancillam hanc & filium eius. Non enim erit hæres filius ancillæ cum filio liberæ. Qualiter verò eijciatur ancilla & filius eius, ſubinde Apoſtolus idem aperuit: Ecce,
Galat.5. inquit, ego Paulus dico vobis, quia ſi circuncidamini, Chriſtus vobis nihil proderit, &c.

Amplius autem in eo ancilla vel filius eius eijcitur, ne ludat cum Iſaac, quòd Hieruſalem illa, quæ ſeruiebat cum filijs ſuis, & famoſiſsimum illud templum dei deſtruitur, & populus ille captiuus in omnes gentes ducitur, & ſic totus ordo ſeruilium ceremoniarum diſsipatur: quod factum eſt ſub Veſpaſiano & Tito principibus Romanorum, videlicet ne nouæ legis eccleſiæ, vetus ſynagoga tunc vehementius inſultaret, ſi in ſtatu priſtino perſeueraret, quæ nunc etiam ſic eiecta ſuperbire, & primogenita ſibi vel filio ſuo aſcribere audet. Illam vtiq; eiectionem idcirco paſſus eſt ille filius ancillæ, quia luſit, quia filium liberę Chriſtum regem, totius libertatis principem illuſit, flagellauit, crucifixit, & occidit: & deinde domeſticos eius, libertos eius malè pertinaci ludo perſecutus eſt.

Item de eadem re, & quid ſignificet quòd filius ancillæ eijcitur. CAPVT XXI.

DVrè hoc accepit Abraham pro filio ſuo. Cui dixit dominus: Non tibi videatur aſperum ſuper filio & ſuper ancilla tua. Omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius, quia in Iſaac vocabitur tibi ſemen. Sed & filium ancillæ faciam in gentem magnam, quia ſemen tuum eſt.) Per Abraham (vt iam ſæpe dictum eſt) ſanctos intelligimus patres, Abrahæ non ſolùm per carnem, ſed etiam per fidem hæredes, quales Petrus, Paulus, & cæteri apoſtoli tunc temporis fuère, quando hæc ancilla cum filio ſuo eiecta eſt. Nam reuera hi durè acceperunt imperium dicentis: Eijce ancillam hanc, & filium eius. Dicit enim vnus ex his, Pau-
Rom.9. lus apoſtolus: Veritatem dico in Chriſto, non mentior, teſtimonium mihi perhibente conſcientia mea in ſpiritu ſancto: quoniam triſtitia mihi eſt magna, & continuus dolor cordi meo: Optabam enim ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, qui ſunt Iſraelitæ, quorum adoptio eſt filiorum, & gloria, & teſtamentum, & legiſlatio, & obſequium, & promiſſa, quorum patres ex quibus Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula, Amen. Veruntamen quoquo modo id accipiat hic Abraham, ancillam hanc cum filio ſuo eijci oportebat. Dixit enim illi dominus: Non tibi videatur aſperum, ſuper filio & ſuper ancilla tua: Omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius, quia in Iſaac vocabitur tibi ſemen. Nunquid iuxta literam legitimum eſt, vt vir voci vxoris ſuæ, & non potius vxor viri ſui voci obaudiat? Ergo iuxta myſticum potius ſenſum, Abraham omnia quæcunque dicit Sara, vocem eius audiat, id eſt, prædicatorum vel apoſtolorum chorus, omnia quæcunque dicit ſan-
Actor.13. cta & prophetica ſcriptura, de Iudæis & gentibus, vocem eius audiat. Quod & facit, dum illius luſoris, id eſt, Iudaici populi, importunitate fatigatus, dicit: Vobis quidem oportebat primùm prædicari verbum dei, ſed quoniam repuliſtis illud, & indignos vos iudicaſtis æternæ vi-
Eſaiæ 49. tæ, ecce conuertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis dominus. Poſui te in lucem gentibus, vt ſis in ſalutem vſque ad extremum terræ. Igitur ad vocem Saræ ancilla cum filio ſuo eijcitur,

cum ex auctoritate ſcripturæ populus carnalis pro perfidia ſua foris relinquitur: Quia in Iſaac,
inquit, vocabitur tibi ſemen. Et ſi plures fuerint concubinarum vel carnis filij, In Iſaac, qui
non ſecundum carnem, ſed per repromiſsionem natus eſt, vocabitur tibi ſemen. Ex illo nan-
que naſcetur, qui vocabitur ſemen tuum, illud videlicet ſemen, in quo (ſicut promiſi tibi) be-
nedicentur, & ſemen tuum vocabuntur omnes gentes. Omnes enim ſunt Iſaac, qui naſcuntur
tibi, non ſecundum carnem, ſed ſecundum fidem: ſicut Iſaac non ſecundum carnem natus eſt,
ſed ſecundum repromiſsionem. Sic enim & Apoſtolus exponit, qui cum dixiſſet: Non enim Roma.9.
omnes qui ex Iſrael, hi ſunt Iſraelitæ: neque quia ſemen ſunt Abrahæ, omnes filij: ſtatim hoc te-
ſtimonium intulit, ſed in Iſaac vocabitur tibi ſemen. Et hoc ipſum aperiens ſubiunxit, id eſt,
non qui filij carnis, hi filij dei dicuntur: ſed qui filij promiſsionis, æſtimantur in ſemine. Sed & fi-
lium ancillæ, inquit, faciam in gentem magnam, quia ſemen tuum eſt. Semen tuum, inquit, eſt,
non tamen dixit, in illo vocabitur tibi ſemen: nec enim tale ſemẽ eſt, quod vocetur id quod no-
tum ex nomine apud deum habeatur. Veruntamen & hic filius ancillæ, qui prædicto modo eie- Roma.11.
ctus eſt, futurus eſt in gentem magnam, quæ dignè vocetur & nominetur Abrahæ ſemen, ſcili-
cet cum plenitudo gentium ſubintroierit, tunc omnis Iſrael ſaluus erit.

Quid myſticè ſignificet, quòd tollens Abraham panem & vtrem aquæ impoſuit ſcapulæ eius. CAPVT XXII.

SVrrexit igitur Abraham manè, & tollens panem & vtrem aquæ impoſuit ſcapulæ eius, tra-
diditque puerum, & dimiſit eam. Quæ cum abiſſet, errabat in ſolitudinem Berſabee. Cum-
que conſumpta eſſet aqua in vtre, abiecit puerum ſubter vnam arborem, quæ ibi erat, & abijt.
Seditq; e regione procul, quantum poteſt arcus iacere. Dixit enim: Non videbo morientem pu
erum, & ſedens contra, leuauit vocem ſuam & fleuit. Exaudiuit autem deus vocem pueri.) Poſt
quam luſit filius ancillæ cum filio liberæ, manè ſurgens Abraham, emiſit ancillam & filium eius,
quia poſtquam illuſit Chriſto (vt ſupra iam dictum eſt) Iudaici populi ſeruilis nequitia, matuti-
na reſurrectione celebrata, de domo & hæreditate patris Abrahæ, proiecta cum ſuis alumnis eſt
ſynagoga. Quomodo verò emiſit ancillam illam? Panem & vtrem aquæ impoſuit ſcapulæ eius,
tradiditq; puerum & dimiſit eam. Ergóne ſic auarus fuit diues ille regum victor, trecentorũ de-
cem & octo vernaculorum dominus, vt præter panem & vtrem aquæ nihil filio donaret, quem
triſtis eijciebat, nec ſaltem vnum illi aſellum commodaret, ſed ea ſcapulæ matris imponeret?
An adhuc & ipſe puer, imo iuuenculus, quem annorum non minus, quàm octodecim iam eſſe
vel fuiſſe, non dubium eſt, cum vtre aquæ matris quoque ceruicibus inſedit, quia ſic dictum eſt,
cum conſumta eſſet aqua in vtre, abiecit puerum ſubter arborem vnam, & abijt. Igitur in his quę
tam ridicula videntur, litera ſeruit ſpiritui, & ea ſub vili textu ſermonis futura præcinit, quæ nũc
præſentia totus aſpicit orbis. Eiecta nanque ancilla, panem non qualemcunque, ſed panem hor-
deaceum, & vtrem non vini, ſed aquæ in ſcapula portat, ſub onere curua, quia videlicet ſynago-
ga hæreditate patris Abrahæ perdita, ſolum literalem legis ſenſum baiulans ſub onere importa-
bili anhelat. Nam importabile eſſe onus occidentis literæ, Petrus quoque apoſtolus teſtatur, Actor.15.
cum dicit: Quid tentatis ceruicibus diſcipulorum imponere iugum, quòd neque nos, neq; pa-
tres noſtri portare potuimus? Benè igitur non vini, ſed aquæ vtrem, neque ſaltem aſello, ſed ſca-
pulæ eius impoſuit: & puerum, quem deficiente aqua ipſa, per deſertum oberrans moribundum
ſubter arborem infeliciter abijceret: tradidit: quia videlicet ſic futurum erat, vt eiecta & à deo
deſerta ſynagoga, carnali legis ſcientia, magis onerata quàm refecta incederet: & filios ſuos, in
peccato ſuo morientes, ſubter arborem crucis abijceret, perſeuerante ſententia ſuper illos, quam Matt.27.
edixit mater crudeliſsima, ſanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros.

Item quid ſignificet, quòd vocauit angelus domini Agar, aperuitq; oculos eius deus, vt videret puteum aquæ. CAP. XXIII. CAP. XXII.

VOcauitque angelus domini Agar de cœlo, diceos: Quid agis Agar? Noli timere: Exaudi-
uit enim deus vocem pueri de loco in quo eſt: Surge tolle puerum, & tene manum illius,
quia in gentem magnam faciam eum. Aperuitque oculos eius deus. Quæ videns puteum aquæ,
abijt & impleuit vtrem, deditque puero bibere, & fuit cum eo.) Hoc tandem futurum eſt, cum
plenitudo gentium ſubintroierit. Tunc enim vocabit angelus magni conſilij, ſynagogam dicẽs: Roma.11.
Quid agis Agar? id eſt, aduerſa vel conuerſa, noli timere, & cæt. & aperiet oculos eius, amoto ve-
lamine, quod nunc poſitum eſt ſuper cor eorum, & vero intellectu videbit puteum ſcriptura- 2.Cor.4.
rum, puteum aquarum viuentium, dabitq; filio ſuo potum, id eſt, verum ſcripturarum audito-
ribus ſuis propinabit intellectum. Notandum, quòd non dictum ſit, exaudiuit deus vocẽ Agar,
cum ipſa leuauerit vocem ſuam & fleuerit, ſed exaudiuit deus vocem pueri. Denique mater ipſa
nõ ſuam, ſed filij mortẽ deplorabat. Pepercit igitur deus ei, pro quo fuerat & fletus. Ex eo quòd
ait, ſurge & accipe puerum & tene manum eius, manifeſtum eſt, eum non oneri matri fuiſſe, ſed
comitem. Quòd autem manu parentis tenetur, ſolicitus monſtratur affectus. Veruntamen ſu-
pra

CAP. XXII. pra prudenter ſic ſcriptura dicit: Abiecit puerum, Tāquam ille matris ceruicibus inſederit, quia videlicet nunc interim, donec ſynagogam (vt prædictum eſt) vocet angelus domini, oneri eſt in doctus populus phariſæorum & ſcribarum ſuorum ſynagogæ: & pro eorum, quos erudire putatur, perditione premitur ampliori damnatione.

De fœdere pacto inter Abraham & Abimelech, & quid myſticè ſignificet. CAP. XXIIII.

EOdem tempore dixit Abimelech & Phicol princeps exercitus eius ad Abraham. Deus tecum eſt in vniuerſis quæ agis. Iura ergo per deum, ne noceas mihi & poſteris meis, ſtirpiq́; meæ. Sed iuxta miſericordiam quam feci tibi, facies mihi & terræ in qua verſatus es aduena.) Notandum in primis & ex prioribus & ex præſenti loco, quòd Iſaac non ſit natus in terra promiſsionis, Sed in Geraris Metropoli Palæſtinorum, vbi & Berſabee oppidum habebatur. Quod & ipſum à myſterio non vacat, Chriſtus enim ſub imperio Romano natus eſt, & erat populus dei ſub principibus alienigenis, & tributis ſeruiens. Natus eſt ergo in Geraris, quæ Metropolis erat Palæſtinorum, id eſt, ruentium: & Romam ſignificat, quæ mater futura erat & regina pereuntium. Nec mouere debet, quòd cum ſupra dixerimus, peregrinationem, qua peregrinatus eſt Abraham in Geraris, ſignum fuiſſe Babylonicę captiuitatis: nunc dicamus illud, quod natus eſt Iſaac in Geraris, ſignificaſſe quòd Chriſtus ſub ſeruitio naſciturus erat Romani imperij: Roma nanque erat altera Babylonia. Vndè Petrus in epiſtola ſua: Salutat vos, inquit, ecclesia quæ eſt in Babylone collecta, Romam tropicè deſignans. Sciendum quippe, quòd quando Babylonia illa, à Mœdis & Perſis ſubnerſa eſt, tunc Roma condita vel nata eſt, & ab illa captiuitate vſque ad Chriſtum, penè vna & iugis fuit ſeruitus Iudæorum. Nam ex quo illuc captiui cum rege ſuo ducti ſunt, nunquam regem legitimè habuerunt, neque iugo gentium caruerunt, ſed languente, & paulatim decidente ſtatu ducum, & ſacerdotum conflictantium, tandem alienigenam regem Herodem, ſub quo Chriſtus natus eſt, ſortiti ſunt. Benè igitur Abraham, ex quo illi Iſaac ex nomine repromiſſus eſt, vſque ad natiuitatem vel ablactationem eius ſub Abimelech in Geraris peregrinatus eſt: quia videlicet à temporibus prophetarum, per quos Chriſtus prænunciatus eſt, vſque ad natiuitatem ipſius, regnum temporale Iudæorum ſub iugo gentium, penè continuò detritum eſt. Verùm poſtquam Iſaac ablactatus, & filius ancillæ eiectus eſt, Abimelech & Phicol princeps exercitus eius veniunt ad Abraham, cōfitentes quòd deus cum illo ſit in vniuerſis quæ agit, & rogantes eum, atque dicentes: Iura per dominum, vt non noceas nobis, & cætera. Poſtquam enim ſynagoga, cui primùm oportebat loqui verbum dei, repulit illud, & indignam ſe iudicauit æternæ vitæ, apoſtoli ad gentes conuerſi ſunt, imò & gentilium nonnulli vltro ad eos venerunt, quodammodo dicentes: Deus vobiſcum eſt in vniuerſis quæ agitis. Iurate ergo nobis per deum, vt non noceatis nobis & poſteris noſtris, ſtirpiq́; noſtræ. Nam quando gentes confeſsionem fidei ſanctis apoſtolis obtulerunt, & ab illis patribus conſilium quæſierunt, quomodo & in præſenti peccatorum remiſsionem acciperent, & in poſterum vltimum iudicium euaderent, ſimilia his & penè eadem dixerunt. Et per Abimelech quidem, quod interpretatur pater meus rex, vel patris mei regnum, multitudo intelligitur gentium, quas fecit Chriſtus eſſe patris ſui regnū. Per Phicol verò principem militiæ, quod interpretatur os omnium, principes bellicarum virium, id eſt, duces, reges vel imperatores, cæteriq́; poteſtates, qui & ipſi fidem Chriſti conſecuti ſunt, & os omnium ad confitendum verum deum, licentia vel auctoritate ſua latius aperuerunt.

1. Petr. 5.

Acto. 13.

Puteus quem vi abſtulerant ſerui Abimelech, quid myſticè ſignificet. CAPVT XXV.

DIxitque Abraham: Ego iurabo. Et increpauit Abimelech propter puteum aquæ, quem vi abſtulerant ſerui illius. Reſpondit Abimelech: Neſciui quis fecerit hanc rem, ſed & tu non indicaſti mihi, & ego non audiui, præter hodie.) Antequam iuret, cauſam omnem ſimultatis determinat, ne qua præteriti motus ſcintilla ſubſideat, & pro puteo aquæ vir tantus regem increpat, quia videlicet non res indigna erat, præſertim in illis terris, vbi naturaliter magna viuæ aquæ penuria eſt. Porrò myſticè puteus aquæ, quem vi abſtulerant ſerui Abimelech, ſacra ſcriptura eſt, quam philoſophi gentium vi abſtulerant, id eſt, non recto ſenſu, ſine prædicatore, & ſine dei ſpiritu, legentes diripuerant. Verbi gratia: Plato cum in Timæo formationem mundi de principio huius libri Geneſeos furatus ſubdolè, atque peruerſè alia pro alijs dixit. Itaq; pro huiuſmodi puteo, Abraham increpauit Abimelech. Exempli cauſa: quando Paulus apoſtolus ſtans in medio Areopagi, ait: Viri Athenienſes per omnia quaſi ſuperſtitioſos vos video. Præteriens enim & vidēs ſimulachra veſtra, inueni aram in qua ſcriptū erat, IGNOTO DEO. Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego annuntio vobis. Et poſt pauca: In ipſo enim viuimus, & mouemur, & ſumus, ſicut & quidam veſtrum poetarum dixerunt: Ipſius enim & genus ſumus: Neſciui, inquit, quis fecerit hanc rem, ſed & tu non indicaſti mihi, & ego non audiui, præter hodie.

Plato in Timæo.

Acto. 17.

die. Plena & ſufficiens excuſatio, tribus partibus perfecta eſt: Nam in omni quæſtione, cum de facto agitur, parum eſt ad conſcientiæ puritatem, neſcire à quo factum eſt, cum ſcieris an factũ, vel quid factum ſit, præſertim ſi tacendo conſenſiſſe videaris. Cunctis ergo culpæ partibus rationabiliter ſe exuit, cum ad ſummum dicit: Et ego non audiui, præter hodie. Hæc & ſupra dicti Athenienſes, & cæteræ poterant dicere nationes. Nos neſcimus hanc rem, ſed & nullus patriarcharum aut prophetarum indicauit nobis, & non audiuimus, præter hodie. Nam & hoc eidem apoſtolo dixerunt, noua enim infers auribus noſtris.

Quid ſibi velint ſeptem agnæ, quas fecit Abraham ſtare ſeorſum, myſticé. CAPVT XXVI.

TVlit igitur Abraham oues & boues, & dedit Abimelech, percuſſeruntque ambo fœdus: Et ſtatuit Abraham ſeptem agnas gregis ſeorſum. Cui dixit Abimelech: Quid ſibi volunt ſeptem agnæ iſtæ, quas ſtare feciſti ſeorſum? At ille, Septem, inquit, agnas accipies de manu mea, vt ſint in teſtimonium mihi, quoniam ego fodi puteum iſtum.) Oues quas dedit Abraham Abimelech, agniculos pariunt, & dulci lacte teneros fœtus alunt: boues autem nunc in area triturant, nunc vertendo terram operantur & panem educunt ad cor hominis confirmandum. Scimus enim quia patres apoſtoli ſingulis populis, vel ciuitatibus magiſtros, & rectores maiores pariter & minores ordinauerũt: qui & tanquam oues lacte, id eſt, inchoationis ſermone, paruulos auditores imbuerent, & tanquam boues, de qualibus, Apoſtolo teſte, lex dicit: Non alligabis os boui trituranti, ſolido pane cibarent eos, qui pro conſuetudine exercitatos ſenſus habentes feruntur ad perfectionem. Hoc modo Abraham & Abimelech, id eſt, patres qui ex Iudæis erant: & gentes, fœdus percuſſerunt: & in vnam domum ſociati ſunt mediante angulari lapide Chriſto, qui facit vtraque vnum, vt duos condat in ſemetipſo: in vnum nouum hominem faciens pacem: & reconciliet ambos in vno corpore deo per crucem interficiens inimicitias in ſemetipſo. Porrò ſeptem agnæ, quæ in percuſſione fœderis ſeorſum conſtituuntur, ſeptiformem ſignificant gratiam ſpiritus ſancti: cuius nobis in baptiſmo, quo in Chriſto fœderamur, dona diſtribuuntur. Quæ videlicet agnæ ſeorſum conſtituuntur: quia profectò non in poteſtate hominis ſunt dona ſpiritus ſancti. Etenim baptiſmum quidem aquæ in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti, omnes æqualiter per officium eccleſiaſticum exhibemus: ipſius autem ſancti ſpiritus dona, non qualia vel quanta volumus damus aut accipimus: ſed ipſe ſpiritus ſanctus operatur omnia, diuidens ſingulis prout vult. Quicquid autem loquitur aut operatur per nos hic ſeptiformis ſpiritus, teſtimonium verum eſt, quòd pater Abraham foderit puteum iſtum, id eſt, quòd ſecundum ſemen ſuum, quod eſt Chriſtus, condiderit, atque compleuerit omnem veritatem ſcripturarum. Benè ergo dictum eſt, vt ſint in teſtimonium mihi: quia ego fodi puteum iſtum. (Idcirco vocatus eſt locus iſte Berſabee, quia ibi vterque iurauit. Et inierunt fœdus pro puteo iuramenti. Surrexit autem Abimelech & Phicol princeps militiæ eius, & reuerſi ſunt in terram Palæſtinorum.) Vbi hic legitur, puteus iuramenti, in Hebræo habetur Berſabee. Duplex autem eſt cauſa cur ita appellatus ſit, ſiue quia ſeptem agnas Abimelech de manu Abrahæ accepit, Septem enim dicuntur Sabee: ſiue quod ibi iurauerit, quia iuramentum Sabee ſimiliter appellatur. Quòd ſi ante hanc cauſam, ſupra nomen hoc legimus, ſciamus per prolepſim dictũ eſſe, ſicut & Bethel & Galgala: quę vtiq; vſq; ad tẽpus, quo ita appellatę ſunt, vocabãtur aliter.

1. Cor. 9. Deut. 25. Epheſ. 2. 1. Corin. 12.

Ad myſterium pertinere, quòd plantauit Abraham nemus in Berſabee. CAPVT XXVII.

ABraham verò plantauit nemus in Berſabee: & inuocauit ibi nomen domini, dei æterni. CAP. XXII.
Et fuit Colonus terræ Philiſtinorum diebus multis.) Et hoc vtiq; ad myſterium pertinet: nam Abrahæ fides à Iudæis tranſlata, & in gentibus plantata: grande ex diuerſis hominibus tanquam de diuerſis lignis nemus effecit ad inuocandum ibi nomen domini, dei æterni: quale & per prophetam Eſaiam deus ipſe deſertæ gentilitati promittens, hoc modo, diuerſa diuerſorum merita diſtinxit: Dabo in ſolitudine cedrum, & ſpinam, & myrtum, & lignum oliuæ, Eſai. 41.
Ponam in deſerto abietem, vlmum, & buxum ſimul, vt videant, vt ſciant, & recogitent pariter. In nemore huiuſmodi, vſq; hodie inuocatur ſecundum fidem Abrahæ nomen domini ęterni, & ita relicta terra populi ſui Iudaici, colonus eſt Abraham terræ Philiſtinorum, quod interpretatur potione cadentium, quales prius fuimus nos: nunc autem fixæ & pulchræ ſumus plantationes domini, iuxta apoſtolum: qui cum præterita vitia noſtra tetigiſſet, Et hæc quidem, inquit, fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, & iuſtificati eſtis in nomine domini noſtri Ieſu in ſpiritu dei noſtri. 1. Corin. 6.

De tentatione, qua tentauit deus Abraham, dicens: Tolle filium tuum, & cætera. CAP. XXVIII.

QVæ poſtquam geſta ſunt, tentauit deus Abraham, & dixit ad eum: Abraham Abraham. CAP. XXII.
Et ille reſpondit: Adſum, ait illi, Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis, Iſaac: &

 vade

CAP. XXII. vade in terram viſionis, atq; offeres eum ibi in holocauſtum ſuper vnum montium quem mon-
ſtrauero tibi.) Theſaurum fidei & timoris domini, quem in exemplum bonum nobis filijs ſuis
hic pater multarum gentium theſaurizauit, examinator cordium deus, occultum eſſe noluit: ſed
hactenus longa peregrinatione, & diuturna ſeminis ſui expectatione ſatis ſpectatum, adhuc vno
tentationis incendio, validiſsimè conflagrare curauit. Ex hac nanque fortiſsima tentatione fi-
Hebr. 11. des eius ſplendidiſsima rutilat, Apoſtolo teſte, cum dicit: Fide Abraham obtulit Iſaac, cum ten-
taretur, & vnigenitum offerebat, qui ſuſceperat repromiſsiones, ad quem dictum eſt: quia in
in Iſaac vocabitur tibi ſemen: arbitrans quia & à mortuis ſuſcitare potens eſt deus. Item: Timor
domini ſanctus permanens in ſeculum ſeculi, qui ex amore deſcendit, ex iſto clarius ſplenduit,
Pſal. 11. ipſo teſtante domino, cum poſtmodum dicit. Nunc cognoui, quòd timeas dominum, & non
pepercisti vnigenito filio tuo propter me. Rectè igitur ſcriptor hic præfatus eſt, dicens: Tenta-
Cur deus tentauit Abraham. uit deus Abraham, videlicet non vt ipſe ſciret, quem nulla cogitatio latet: ſed ne ignoraremus
nos futuri filij, qualis ille fuerit pater, cuius nobis fides ad imitandum propoſita eſt. Sic nego-
ciatori quærenti quæque precioſa, venditor ſedulus, quicquid libet examinat, non vt ipſe quæ
vendit cognoſcat: ſed ne emptor dubitet dare omnia ſua, & comparare illa. Verba tentanus hęc
ſunt: Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis Iſaac, & vade in terram viſionis, atq; offeres
eum ibi in holocauſtum ſuper vnum montium, quem monſtrauero tibi. Filium vnigenitum hic
appellat, & addit, quem diligis, & ex nomine Iſaac expreſsit, videlicet, ne parum præſentes ad-
eſſent patris affectus ſui in ipſo articulo tantæ huius tentationis. Vbi nunc dicitur in terra viſio-
nis, in Hebræo habetur Moria. Aiunt Hebræi, hunc montem eſſe, in quo poſtea templum con-
ditum eſt, In area Ornam Iebuſæi: ſicut & in Paralipomenon ſcriptum eſt: Et cœperunt ædifi-
2. Par. 3. care templum, in ſecunda die menſis, in monte Moria. Qui idcirco illuminans interpretatur, &
lucens, quia ibi eſt Dabir, hoc eſt, oraculum dei & lex & ſanctus ſpiritus, qui docet homines ve-
ritatem, & inſpirat prophetas. Veruntamen quid opus eſt ab Hebræis nominis huius, id eſt, ter-
ræ, vel montis viſionis etymologiam dubitabilem quærere, aut vt opinabilem inueſtigare, cum
ex præſenti loco ſcripturæ, manifeſte conſtet propter præſentiam ſiue reſpectum gratiæ dei,
Abraham locum illum appellaſſe nomine eodem? Nam quia dei tentantis oculos ſuper ſe aper-
tos atque defixos præcordialiter ſenſit, clamante angelo domini, cũ arripuiſſet gladium, Abra-
ham, non extendas manum tuam ſuper puerum: & nunc cognoui, quia times deum: deinde ſub
iungitur, appellauitque nomen loci illius, dominus videt: Vndè vſque hodie dicitur, in monte
dominus videbit. Conſtat ergo, quòd ob cauſam prædictam iubilans atque ineffabiliter gratu-
labundus Abraham, illum ſuæ lætitiæ locum viſionis nomine ſignauit, in quo viſum ſe eſſe à
domino, veraciter confiteri potuit. Itaq; ſicut cætera multa, ſic & hoc per anticipationem pau-
lo antè dictum eſt, vade in terram, cum additamento nominis huius, id eſt, viſionis.

Item de eadem re: & quòd mons, in quo poſtea fundatum eſt templum,
is fuerit, ad quem immolandus ductus eſt Iſaac.

CAPVT XXIX.

IGitur Abraham de nocte conſurgens, ſtrauit aſinum ſuum, ducens ſecum duos iuuenes, &
Iſaac filium ſuum. Cumque concidiſſet ligna in holocauſtum, abijt ad locum, quem præcepe-
rat ei deus: die autem tertio eleuatis oculis, vidit locum procul, dixitq; ad pueros ſuos: Expecta
te hic cum aſino, ego & puer illuc vſque properantes, poſtquam adorauerimus, reuertemur ad
vos.) Quia timorem domini ſibi ante oculos propoſuerat, idcirco mox audito iubẽtis imperio:
vicino obedientiæ pede moram pati neſciuit in faciendo: de nocte conſurgens, & ſternens aſi-
nũ ſuum. Porrò aſini nomine non ruſticitas, ſiue ignobilis paupertas tanti viri detegitur: quem
magnum & inclytum ſiue diuitem fuiſſe nõ ignoramus: quippe quẽ & tot regum victorẽ ſupra
legimus: Sed vno aſini nomine quodlibet ſubiectionis genus commodè ſignatur: nõ ſolum pro
pter Latinam nominis etymologiam, quia aſinus ab aſsidendo dicitur: verùm & propter hu-
ius animantis naturam, quod magis ſeruile, & magis oneriferum eſt. Die tertio, inquit, vidit lo-
cum procul. Notandum, quòd de Geraris vſq; ad montem Moria, id eſt, ſedem tẽpli, iter die-
rum trium ſit: & conſequenter illuc die tertio perueniſſe dicatur. Malè igitur quidam dicunt,
Abraham illo tempore ad quercũ habitaſſe Mambre, hoc eſt in Hebron, cũ inde vſq; ad mon-
tem Moria vix vnius diei iter plenum ſit. Nec verò fallaciter, ſed fideliter dixit: Expectate hic
cum aſino, Poſtquam adorauerimus, reuertemur ad vos: credẽdo ſcilicet, quòd & à mortuis de
us immolatũ puerũ illum ſibi ſuſcitare poſſet. Iam quoniã ea quæ ſequuntur ſecundum literam
patentia ſunt: nunc vt ſapias medullitus, & in Abrahã, cuius præceptum: & in Iſaac, cuius obedi-
entia pręfigurata ſit, altius intueri libet: quid potiſsimùm deus intenderit in opere famoſæ hu-ius
tentationis. Nec enim ſatis eſt dixiſſe: quòd vt cognoſceret, id eſt, cognoſcere nos faceret, quan
tum haberet Abraham timorem domini, idcirco ſic illum tentauit: præſertim cum protinus vbi
dixit, nunc cognoui quia timeas deum, cõtinuò ſubiunxerit: Per memetipſum iuraui, quia feci-

ſti rem

ſti rem hanc, & non pepercisti filio tuo vnigenito, benedicam tibi, &c.

Item cur deus tentauerit Abraham: & quod non abſque iuſtitia ſic deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret: quia ſic homo dilexit deum, vt filium ſuum vnigenitum daret. CAPVT XXX.

NVnquid enim nolēs illam hominis fortitudinem deus incidit: vt neceſſe ſibi eſſet interponere iuramentum: vt ratio compelleret deum iurare homini per ſemetipſum, quia maiorem ſe non nouerat alium? Homines enim, inquit Apoſtolus, per maiores ſui iurant, & omnis controuerſiæ eorum finis ad confirmationem eſt iuramentum. Abrahę autem promittēs deus, quoniam neminem habuit maiorem ſe per quem iuraret: iurauit per ſemetipſum. Num, inquā, deus inuitus, aut imprudens adigi potuit ad iuramentum huiuſmodi? Non vtiq;, ſed volens & prouidens tenta[illegible]lo magnam in graui cauſa, deus homini præparauit victoriam: quam & ſanctus Iob ſuſpirans ait ad eundem deum: Deſiderium meum omnipotens audi, & tribue mihi auditorem, qui æquitatem proponat contrà me, & perueniat ad victoriam iudicium meū. Nam propoſuerat quidem deus per multam miſericordiam præiudicati in Adam generis humani iudicium, per Chriſtū adducere ad victoriam: ſed abſq; iudicio vel iuſtitia facere miſericordiam, non cadit in deum. Vndè & Pſalmiſta: Miſericordia, inquit, & iudicium cantabo tibi domine. Item: Miſericordia & veritas præcedēt faciem tuam. Et alibi: Miſericors deus & iuſtus. Et multa in hunc modum teſtantia, non diſſociata eſſe in deo miſericordiam & iudicium, ſiue veritatem & manſuetudinem. Vt ergo omnino ex ſola miſericordia ſtaret ſalus hominis, ſed miſericordia & veritas obuiarent ſibi: quęſiuit miſericors deus capitulum in homine, per quod poſſet iuſtè debitor ipſe teneri: quæſiuit, inquam, ab homine vnigenitum ſibi filium immolari, vt ſuum ipſe filium iuſta viciſsitudine deberet homini. Igitur cum dicit idem filius in euangelio ſuo. Sic enim dilexit deus mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret: non eſt dilectio remiſſa; vel miſericordia carens iuſtitia. Nam & homo ſic timuit deum, vt offerre illi non dubitauerit filium ſuum vnigenitum. Proinde in hoc maximè facto puer Iſaac rectè vnigeniti filij dei figuram tenere creditur, quem habebat vnigenitum pater excelſus, & in eo pater multarum gentium eſt effectus: quem cum diligeret, non pepercit illi propter deum, quem miro modo & immolauit, & tamen non tetigit gladio. Sed arietem videns inter vepres hærentem cornibus, aſſumpſit, & obtulit holocauſtū pro filio. Sic enim deus pater proprio filio ſuo pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum, qui tamen ſecundum naturam, qua deus eſt, mori non potuit: ſed ea immortaliter atq; impaſsibiliter permanente, ſecundum naturam hominis, quam aſſumpſit, inter vepres, id eſt, inter ſcelera Iudæorum, clauis hærens cornua crucis, verè paſſus, verè mortuus, & verè ſepultus eſt.

Hebr. 6. Iob. 23. Pſalm. 100. Pſal. 88. Pſal. 114. Iohan. 3. Rom. 8.

Quid ſignificet, quòd Iſaac pater duxit ad immolandum: quid per ignem, gladium: quòd portauit Iſaac ligna, & quòd pater filium colligauit, intelligatur. CAPVT XXXI.

HVnc Iſaac pater duos habens pueros, ducit ad immolandum: quia videlicet iam dictum filium ſuum deus pater, cum vtriuſq;, noui ſcilicet & veteris teſtamenti, conſonantibus præconijs tradidit ad paſsionem pro ſalute omnium: Et expectate hic, inquit, donec reuertamur ad vos: quia profectò in illa hora, voces omniū ſcripturarū conticuerunt, ita vt nullus ei perhiberet teſtimonium: nec ipſe ſaltem ſua voce per qualiſcunque repugnaret ſcripturæ teſtimonia, ſcilicet ne crucis differretur vtilitas. Quid porro eſt, quòd (tulit pater ligna holocauſti & impoſuit ſuper Iſaac filium ſuū, ipſe verò portabat ignem & gladium?) Quid, inquam, niſi quòd ipſe dominus noſter iuxta Iohannis Euangelium, baiulauit crucem ſuam? Sic enim ait: Quia exiuit Ieſus, baiulās ipſe ſibi crucem. Benè ergo Iſaac ligna portat holocauſti ſui: quia Chriſtus ipſe baiulaturus erat lignum ſuæ paſsionis. Ipſe verò portabat ignem & gladium. Per ignem ſpiritus ſanctus rectè intelligitur, per quem ſemetipſum obtulit filius dei, teſtante Apoſtolo, cū dicit: Sanguis Chriſti qui per ſpiritum ſanctum ſemetipſum obtulit deo, emundabit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis. Gladius verò non ſolùm mortem, ſed & poteſtatem ſignificat imperialem. Gladium ergo pater ipſe portabat, quia videlicet in manu fuit non Iudæorum, ſed dei patris gladius, id eſt, poteſtas dominicæ mortis: vbi quando, vel quo mortis genere deberet interimi. Ignem quoque portabat holocauſti, quia profectò ſicut filius per ſpiritum ſanctum ſemetipſum obtulit: ſic & pater per eundem charitatis ſpiritum, proprium filiū ſuum pro nobis omnibus tradidit. (Cunque colligaſſet Iſaac filium ſuum, poſuit eum in altari ſuper ſtruem lignorum.) Mira videlicet patientia, ſubiectum & pro voluntate patris ſuſtinentem intentatæ mortis tormentum. Ergóne & deus pater ſuum colligauit filium? Colligauit planè: verùm non imbecillitatis vinculo, ſed magnæ charitatis imperio: ne ſeipſum defenderet, ne oblatum calicem paſsionis mori dedignatus abigeret. Nam hoc eſt quod in pſalmo canit ipſe: Tenuiſti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxiſti me. Hæc omnia ſuſtinens Iſaac

CAP. XXII. Iohan. 19. Hebr. 9. Pſal. 72.

ſoli tandem ictui gladij ſubducitur:& aries(vt iam dictum eſt)pro illo immolatur: quia videlicet riſus cœlorum ille,in quem deſiderant angeli proſpicere,ſecundum naturā,qua patris riſus, & angelorum ſanctorum gaudium eſt,mortem nullatenus admiſit: licet ſecundū naturam, qua noſtri eſt ſimilis,verè mortuus fuerit.

Quomodo vſque hodie in monte viſionis, id eſt,ſancta eccleſia, verus Iſaac Chriſtus in ſacramento immoletur.

CAPVT XXXII.

PVlcherrimum,atq; ſanctiſsimum eſt perſentiſcere, quemadmodum & vſq; hodie in monte viſionis,id eſt,in ſancta catholica eccleſia : extra quàm nemo vnquam deum videbit : offeratur iugiter idem filius deo patri,& tamē immortalis perſeueret atq; impaſsibilis.Etenim huic immolationi iure aſsimilatur ſacrificium patriarchæ pij ac fidelis : quia videlicet ſicut illuc, ita & hic non ſanguis funditur filij trucidati manibus crudelium,ſed viuus atq; integer permanens deo patri filius idem & manibus præſentatur , & ore ſumitur fidelium . Ergo in hoc ſancto ſacrificio ſacerdotalis ordo ipſe eſt pater Abraham:pater,inquā,multarum gentium, quia profectò per miniſterium paternitatis eius,multę gentes deo regeneratæ ſunt. Quemcunq; ad ſanctū altare diuina vocat gratia,fidemq; eius electio ſancti ſpiritus ſacerdotali dignitate remunerat: eo ipſo quòd vocatur & eligitur ad tale munus, profectò iubetur illi vt tollat filiū ſuum, quem diligit Iſaac:cumq; domino in terra viſionis in holocauſtum offerat. Sic enim veraciter dictum nullus ambigit,quicunque fecerit voluntatem patris mei qui in cœlis eſt , ipſe meus & frater &
Matth.12. ſoror,& mater eſt. Cur ſacerdos vel pontifex, cuius & in corde per fidē Chriſtus habitat,& ex ore eius prædicantis concipitur in audientis anima:cur,inquā,hic talis eundem Chriſtum ſuum
Officiū ſacerdotis ſacrificaturi. filium appellare dubitet? Abraham ergo de nocte conſurgens , ſternit aſinum ſuum : quia ſacerdos dei , omnia dedecoris abijciens , premit & ſubiugat omnem irrationabilem carnis ſuæ motū:ne fortè,inquiens,cum alijs prędicauerim,ipſe reprobus efficiar. Ducit & duos pueros ſe
1.Cor.9. Matth.13. cum,id eſt,vetus pariter & nouum recipit teſtamentū.Omnis enim ſcriba doctus in regno cœlorum,ſimilis eſt homini patrifamilias,qui profert de theſauro ſuo noua & vetera.Portat quoq; ignē & gladium:quia profectò ſine igne ſpiritus ſancti,nemo dignus eſt ad tantū accedere myſterium:& ſine gladio verbi non immolatur hoc ſalutis holocauſtū. Adeſt Chriſtus pręſens tan
Matth.18. quā Iſaac,iuxta veritatē ſuam,qua dicit:Vbi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo,ibi ſum in medio eorum.Duo pueri iuſsi ſubſiſtunt : Etenim in hora ſacrificij voces vtriuſque teſtamenti,quæ canendo atque legendo comitatæ fuerant,pariter conticeſcunt. Summum nanque præſtandum ſilentium eſt,vt Chriſti domini noſtri paſsio,ſic per ſolum ſacerdotem celebretur:
Eſaie.63. ſicut ille fugiētibus omnibus ſuis,relictus eſt ſolus,& torcular inquit calcaui ſolus.Qui ſi(vt iam dictum eſt) vbi duo vel tres congregati fuerint in nomine eius , illic eſt: quomodo in tali congregationis cauſa,non adeſt? Imò totus adeſt: totus ſancto incumbit altari: non vt iterum patiatur:ſed vt fidei , cui præſentia ſunt omnia , præterita eius paſsio memoriter repræſentetur. Ita Chriſtus & iterum immolatur , & tamen impaſsibilis permanet & viuus : quemadmodum illic Iſaac immolatus,& tamen gladio non eſt attactus. Frangitur pro illo panis , & comeditur: ſed licet ille panis iam ſit ipſe Chriſtus, Chriſtus tamen integer permanet & viuus.Quomodo,
Cautè legēda eſt hæc ſimilitudo, metallum quippe dū ignis virtute reſoluitur, ignitū quidem dici reuera poteſt , nūquā verò ignis, quēadmodum de myſtico ſacri altaris pane veraciter dicim⁹, quod ſit corpus Chriſti. inquis,panis qui videtur, eſt Chriſtus? Ad hæc, inquam. Quomodo quælibet metalli ſpecies: verbi gratia, aurum ſiue argentum , valido igni conflatum , atque reſolutum , reuera & aurum eſt,& ignis quoq; dicitur & eſt.Etēnim aurum videtur & eſt quod erat, & tamē veriſsime ignis dicitur,& eſt,quod non erat:Idcirco ſic omnino panis admotus vel immerſus terribili atq; ineffabili myſterio paſsionis Chriſti , adhuc panis videtur eſſe, quod erat : & tamen in veritate Chriſtus eſt,quod non erat.Igitur ſicut ignis,licet diuiſus in partes,mutuati tamen luminis detrimenta non nouit:ſic panis iſte ſolenni fractione diuiſus, nō minus in ſingulis partibus , quam in toto habet ſacramenti aut virtutis , quin omnia peccata conſumat , ſi habeat pabulum fidei: quemadmodum parua licet ignis ſcintilla,ſi fomenta ignis non deſint, magnam ſyluam comburit.Et quidem quoniam holocauſtum,totum incenſum dicitur,hoc verò ſacrificium dominicæ paſsionis holocauſtum eſt,de quo Pſalmiſta: Et holocauſtum tuū,inquit, pingue fiat, congruè nunc & euicino,ſcilicet de igne corporeo ad ignem incorporeū & inuiſibilem ſimilitudo ſumpta eſt. Verùm de hac re multum tractare nunc locus non eſt. Hoc ſolum ad pręſentem cauſam pertinet,quòd ſicut Iſaac ille immolatus,& non tamen occiſus eſt, ſic & Chriſtus hic immolatur quidem,ſed impaſsibiliter ſacrificatur & immortaliter.

De repromiſſione dei, & de eo quod dictum eſt: poſſidebit ſemen tuum portas inimicorum ſuorum. CAP. XXXIII.

CVm clamaſſet angelus domini de cœlo: & (ſicut iam ſuperius dictum eſt) per ſemetipſum iuraſſet: quia neminem per quem iuraret habuit maiorem , dixiſſetque Benedicam tibi &
De arena li.1.cap.10. multiplicabo ſemen tuum, ſicut ſtellas cœli, & ſicut arenam , quæ eſt in littore maris : de qui-

bus

bus ſcilicet ſtellis cœli, & arena maris, iam alio loco diximus, hoc quoque ſubiunxit: (Poſſi- De ſtellis,
debit ſemen tuum portas inimicorum ſuorũ, & benedicentur in ſemine tuo omnes gentes ter- li t. cap. 12.
ræ, quia obediſti voci meæ.) Hoc verbum promiſſionis de benedicendis gentibus in ſemine
eius, nunc vice altera dominus loquutus eſt. Nam & in primordio quando dixit illi, egredere Gene. 12.
de terra, & de cognatione tua, hoc promiſit, dicens: Atque in te benedicentur vniuerſæ cogna-
tiones terræ. Proinde quia ſemel & iterum hoc promiſit deus, rectè promiſſio iam dicitur, dif-
fert tamen aliquantiſper. Vbi nullum adhuc Abrahę præceſſerat meritum, tantummodo pro- Heb. 6.
miſit: vbi verò iam per obedientiam emeritus eſt: cum interpoſitione iuramenti repromi-
ſit: vt per duas res immobiles, inquit Apoſtolus, quibus impoſſibile eſt mentiri deum, for-
tiſſimum ſolatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propoſitam ſpem. Nam & hoc
ad nos reſpicit, (quòd appellauit Abraham nomen loci illius: dominus vidit: vnde dicitur
vſque hodie in monte dominus videbit. (Hoc nempe apud Hebræos exiuit in prouerbium: vt
ſi quando in anguſtia conſtituti ſunt, & domini optant auxilio ſubleuari: dicant, in monte
dominus videbit: & hoc eſt, ſicut Abrahæ miſertus eſt, miſerebitur & noſtri. Vndè & in ſi-
gnum dati arietis, ſolent etiam nunc cornu clangere. Iuramento ergo interpoſito auxit quo-
que benedictionem, ſic: Poſſidebit ſemen tuum portas inimicorum ſuorum. Portæ inimico-
rum, poteſtates ſunt tenebrarum: quas ſemen Abrahæ Chriſtus nunc poſſidet: iuxta quod
ipſe prælocutus eſt. Cum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum, in pace ſunt omnia quæ poſſi- Matth. 12.
det. Si autem fortior illo ſuperueniens vicerit eum, vniuerſa arma eius auferet, in quibus confi- Luc. 11.
debat, & ſpolia eius diſtribuet. Hoc autem per paſſionem & mortem eius actum eſt. Suſcitauit
enim illum deus à mortuis, ſolutis doloribus inferni: iuxta quod impoſſibile erat teneri illum
ab eo. Benè ergo hoc loco, vbi immolatus eſt Iſaac, primùm ait, poſſidebit ſemen tuum portas Actor. 2.
inimicorum ſuorum: & deinde, atq; in ſemine tuo benedicentur omnes gentes terræ, quia vi-
delicet ſic futurum erat, vt immolato Chriſto, primùm inimicorum ſuorum portas: portas, in-
quam, inferni victor ille obtineret: ac deinde dato ſpiritu ſancto, benedictio, id eſt, pœnitentia
& peccatorum remiſſio prædicaretur in omnes gentes.

Quod ſanctus Iob, & Balaam de ſtirpe Nachor fratris Abraham deſcenderit. CAPVT XXXIIII.

HIs ita geſtis, nunciatum eſt Abraham, quòd Melcha quoq; genuit filios Nachor fratri ſuo
Hus primogenitum, & Buz fratrem eius: Camuhel patrem Syrorum, & Caſed, & Azau.
Pheldas quoq; & Ieplaph, ac Batuel, de quo nata eſt Rebecca, &c.) Hoc nunciatum eſt Abra-
hàm, ſubauditur, nolenti accipere filio ſuo Iſaac vxorẽ, de filiabus Chananæorũ, inter quos habi
tabat: & ſolicito, vndè ſibi nurus eſſet ſperanda, digna filio ſuo. Nam hæc ſolicitudo vel occa-
ſio eſt idonea, cur hoc illi nunciatum eſſe ſancta narret ſcriptura. Hus, inquit, primogenitum, &
cæt. Primogenitus Nachor, fratris Abraham, de Melcha vxore eius, filia Aran, natus eſt Hus, de
cuius ſtirpe Iob deſcẽdit, ſicut ſcriptum eſt in exordio, voluminis eius: Vir erat terra Hus, Iob
nomen eius. Malè igitur quidam æſtimãt, Iob de genere eſſe Eſau. Siquidem illud quod in qui-
buſdam codicibus in fine ipſius libri habetur, eo quòd de Syro tranſlatum eſt, & quartus ſit ab
Eſau, & reliqua quæ ibi continentur, in Hebræis voluminibus non habentur. Secundus natus
eſt de Melcha Buz, & ex genere huius eſt Balaam, ille diuinus, vt Hebræi tradunt, qui in libro
Iob dicitur Heliu: primùm vir ſanctus & prophetes dei, poſtea per inobedientiam & deſideriũ Iob 32.
munerum, dum Iſrael maledicere cupit, diuini vocabulo nuncupatus, diciturq; in eodem libro:
Et iratus Heliu filius Barachel Buzites, de huius videlicet Buſi radice deſcendens. Camuhel ve-
rò pater eſt Damaſci, quæ & Aram ſiue Syria dicitur. Caſed quoq; quartus eſt, à quo Caſdim,
id eſt, Chaldæi, poſtea vocati ſunt.

De morte Saræ, & coemptione ſepulchri eius. CAPVT XXXV.

VIxit autem Sara centum viginti ſeptem annis, & mortua eſt in ciuitate Arbee, quæ eſt He- CAP. XXIII.
bron in terra Chanaan. Venitque Abraham vt plangeret & fleret eam.) Arbee inter-
pretatur quatuor. Dicitur autem ciuitas Arbee ſiue Cariatharbe, eo quòd quatuor nominati
illic ſepulti ſint, videlicet maximus Adam, ſicut in libro Ioſue ſcriptum eſt, & deinde Abra- Ioſue. 14.
ham, Iſaac, & Iacob: Porrò mors Saræ finem legis & prophetarũ ſignificat, de quibus dominus:
Lex, inquit, & prophetæ vſque ad Iohannem. Et Apoſtolus: Finis, inquit, legis Chriſtus, quia
videlicet illo dato, prophetiæ ſiue promiſſiones, quas per Saram ſuperius intelligi diximus,
conticuerunt. Vnde notandum, quia deus vlterius Abrahæ apparuiſſe non legitur. Nec ve- Matt. 11.
rò damnoſius eſt iſte finis legis & prophetarum: ſicut nec mala mors Saræ: Mors quippe iuſto- Rom. 10.
rum precioſa & optabilis requies eſt, ſed illi finis perfectio eſt vel conſummatio, quem ſignifi- Sup. lib. 5.
cans ipſe qui finis eſt (vt iam diximus) cum accepiſſet acetum, dixit: Conſummatum eſt. (Cum- cap. 14. Iohan. 19.
que ſurrexiſſet ab officio funeris, locutus eſt ad filios Eth, dicens: Aduena ſum & peregrinus
apud vos, date mihi ius ſepulchri vobiſcum, vt ſepeliam mortuum meum (& cætera vſque) ap-

CAP. XXIII. Ephron cur poſt ea dictus eſt Ephrã.

pendit pecuniam quam Ephron poſtulauerat. Audientibus filijs Eth, quadringẽtos argenti ſiclos,& probatæ monetæ publicę.) In Hebræo primum nomen eius ſcribitur Ephron, ſecundum Ephran. Poſtquam enim precio victus eſt, vt ſepulchrum venderet & acciperet argentum,licet cogente Abraham, vau, litera, quæ apud illos pro o legitur, ablata de eius nomine eſt,& pro Ephron appellatus eſt Ephran, ſignificante ſcriptura, non eum fuiſſe conſummatæ perfectæque virtutis, qui potuerit memorias vendere mortuorum. Sciant igitur, qui ſepulchra venditant,& non coguntur vt accipiant precium, ſed à nolentibus quoq; extorquent, immutari nomen ſuum,& perire quid de merito eorum,cum etiam ille reprehendatur qui inuitus acceperit.

Item de agro & ſpelunca duplici in qua ſepulta eſt. CAP. XXXVI.

CONfirmatusque eſt ager quondam Ephronis,in quo erat ſpelunca duplex reſpiciens Mambre, tam ipſe quàm ſpelunca, & omnes arbores eius, in cunctis terminis per circuitum Abrahæ,in poſſeſsionem videntibus filijs Eth, & cũctis qui intrabant per portam ciuitatis illius.) Quia non parua de re agitur,hoc quod iam ſemel dictum eſt,iterum ac tertio repetitur,vt tribus teſtimonijs confirmatio tota perficiatur. Sequitur enim: (Atque ita ſepeliuit Abraham vxorem ſuam Saram in ſpelunca agri duplici,qui reſpiciebat Mambre, hæc eſt Hebron in terra Chanaan.) Et continuò: (Et confirmatus eſt ager, & antrum quod erat in eo Abrahæ, in poſſeſsionem monumenti,à filijs Eth.) Quod tertiò dicitur,& ager & antrũ,idem eſt quod ſecundò dictum fuerat,agar & ſpelunca duplex,ſiue ſpelunca agri duplicis. Itaque tribus teſtibus ſiue teſtimonijs confirmatio facta eſt. Non enim ſolummodo in perſonis,ſed etiam dictis aut factis iteratis,teſtium numerus ſolet computari,teſtante Paulo,cũ dicit Corinthijs: Ecce hoc tertio paratus ſum venire ad vos,continuò ſubiungit: In ore duorum aut trium teſtium,ſtabit omne verbum. Quid enim hac tali coemptione factum eſt,niſi quòd ius legitimum ſemini Abrahę collatũ eſt,vt non ſolummodo iudicio dei,qui iuſtè peccatores de terra illa exterminare haberet,ſed etiã iudicio hominum,terram eandem repetere iure deberet,quam pater ipſorum quadringentis ſiclis argenti & probatæ monetæ publicæ coemiſſet? Quid enim, ſi non totam terram illam pater Abraham comparauit? Pars totum iuſtiori cauſa vendicare debuit, præſertim vbi quod iure exigeretur pro parte non cõcederent aduerſarij. Vndè & apud auctorẽ Romanorum nobilem,quidam decertans,ſic inter cætera declamat. Omnia dat qui iuſta negat. Sed iam nec in iſto ſenſum myſticum præterire libet.

2.Cor.13.

De eadem re,iuxta ſenſum myſticum. CAPVT XXXVII.

CONfirmatus eſt,inquit,ager quondam Ephronis, & cætera. Myſticè nanque idem eſt ac ſi diceretur: Confirmatus eſt in fide Abrahæ, & ſeminis eius per paſsionem Chriſti, cuius in typum Iſaac paulo ante immolatus fuerat: confirmatus, inquam, eſt in hæreditatem illi totus mundus: atq; in eo Sara,id eſt, ſancta legalis atq; prophetica ſcriptura venerando ſepulchro quieuit: mortua quidem non credẽtibus Iudęis, ſed impleta atq; cõſummata gentibus per creditum aduentum Chriſti filij dei: Agar nanque Ephronis cum ſpelunca duplici: Ephronis, inquam,quod interpretatur puluis inutilis, peccatores ſignificat, tam & anterioris quàm & poſterioris populi, qui prius erant ſicut puluis, quem proijcit ventus à facie terrę, ſed confirmati ſunt rore ſpiritus ſancti, iuxta Pſalmiſtam dicentem: Emitte ſpiritum tuum & creabuntur,& renouabis faciem terrę. Hic ager reſpicit Mambre, quod interpretatur diuiſio, ſiue perſpicuũ, intelligit nanq; quanta futura ſit diuiſio bonorũ & malorum illo die, quem reſpicit,quem ſolicitè attendit,qui dies erit extremi iudicij. Ita iã in ſpelunca duplici huius agri,id eſt,in cõſcientia vtriuſq; populi,Sara,id eſt,teſtamentum dei,cõfirmatum in Chriſto requieſcit. Arbores per huius agri circuitum eminẽtiores,homines ſunt, qui verbo & exemplo minoribus fructificare, id eſt,proficere poſſunt. Videntibus,inquit,filijs Eth,id eſt,formidãtibus omnibus verbũ quod factum eſt,vel iudicium quod futurũ eſt: Eth nanq; formido vel ſtupor interpretatur. Talis igitur ager,vt in illo Sara ſepeliretur precio prius comparari & confirmari debuit Abrahę,in poſſeſsionem monumẽti: quia videlicet oportebat nos precio magno emi, nec eſſe ſeruos peccati, vt tunc demum reconderentur apud nos eloquia dei,& promiſsiones patrum, conſummatæ in corde Chriſti,quam præcedens obitum Saræ immolatio Iſaac, præſignauit: Nam ad ſummum, quia (ſicut iam dictum eſt) primus homo pater orbis terrarũ Adam illic ſitus eſt, rectè per agri illius coemptionem totius orbis intelligimus acquiſitionem.

Pſal.103.

De eo quod dictum eſt: Pone manum tuam ſuper fœmur meum, &c. quidq; Iſaac coniugium myſticè ſignificet. CAPVT XXXVIII.

CAP. XXIIII. Quomodo Abrahã ſenex ac die-

ERat autem Abraham ſenex,dierumque multorum, & dominus in cunctis benedixerat ei.) Non hoc vulgari more propter ætatis prolixitatem dictum eſt: Erat ſenex, dierumq; multorum. Quippe cum de illis,qui ante eum fuerunt,alij triplos,alij quadruplos, imò & nonnulli ſeptuplos,ætatis eius dies habentes,nihil tale dictum ſit: Ergo ſenex, dierumq; multorũ,id eſt,

perfectæ

perfectę fidei, multorum operum bonorum. Et dominus in cunctis benedixerat ei, id eſt, bona cuncta, quæ omnibus gentibus facturus erat, in ſemine eius deus prædixerat, & cum iuramēto firmauerat ei. Tali præfatione digna ſubſequitur narratio: (Dixitq; ad ſeruum ſeniorem domus ſuæ, qui præerat omnibus quæ habebat: Pone manum tuam ſubter fœmur meum, vt adiurem te per dominum deum cœli, vt non accipias vxorem filio meo de filiabus Chananęorum, inter quos habito, ſed ad terram & cognationem meam proficiſcaris, & inde accipias vxorem filio meo Iſaac.) Fidei ſimul & caſti laus eſt cōiugij res geſta hæc: quia videlicet nec ſenex Abraham nurum de Chananæis quæſiuit, vndè aliquod ſuppeditare poſſet ſolatium ſuæ peregrinationi. Nec iuuenis Iſaac vxorem ambiuit, quam concupiſceret oculis, ſed eam quam nunquam viderat, ſecundum voluntatem præſtolatus eſt patris. Non enim in Abraham magno caret merito fidei, neque in Iſaac vero teſtimoniu caſtitatis, quòd & ille peregrinationem ſuam propter deum, in quo confidebat, ſic amplexatus eſt, vt eorum, qui deo non placebant, propinquitatē nullam ſibi aut poſteris ſuis admitteret. Et hic ita iuuentutis petulantiam ſupergreſſus eſt, vt illam expectaret coniugem, quam deus daret, non quam concupiſcentibus oculis, ipſe cum dote magna rapuiſſet. Aſsimilatur ergo etiam in hoc filio dei, qui nullam propria voluntate, id eſt, humano iudicio animam aſſumit ſiue reijcit, iuxta quod ait ipſe: Non veni facere voluntatem meam, ſed voluntatē patris mei. Nam ſi ad naturalem ſpectes carnis affectum, eadem teneritudine ſuam fouere debuiſſet patriam, qua videns ciuitatem Hieroſolymam veris lachrymis fleuit ſuper illam. Sed deſcendi, inquit, de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui miſit me.

[Margin: rē multorū dicitur. — Iohan. 5. — Luce. 19. — Iohan. 6.]

Quis ſit ſeruus Abrahæ, myſticè. CAPVT XXXIX.

POne, inquit, manum tuam ſupter fœmur meum, vt adiurem te per dominum deum cœli. Tradūt Hebræi, quòd in ſanctificatione ſua, hoc eſt, in circuncıſione ſua iurare iuſſerit. Nos autem dicimus, quod illum adiurauerit in ſemine ſuo, hoc eſt, in Chriſto, qui ex illo naſciturus erat, iuxta Matthæum loquentē Liber generationis Ieſu Chriſti filij Dauid, filij Abraham. Notandum præterea, quòd non ipſum Iſaac, quem deo iuſſus obtulerat, adiuret pater neque ipſum ad quærendam ſibi vxorem mittat, vt quæcunq; ſibi placuerit, illam accipiat, quia videlicet nec futurum erat vt ipſe Chriſtus, poſtquam paſſus eſt, per ſemetipſum eccleſiam ſibi de hoc mūdo colligeret corporali præſentia. Non, inquit, accipias vxorem filio meo de filiabus Chananæorum, ſed ad terram & cognationem meam proficiſcaris, & inde accipias filio meo Iſaac vxorem: Chananæi, inter quos habitabat pater, Iudæi erant, quorū ipſe nomine tenus deus erat, vndè & dicit: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè eſt à me ſcilicet prō parte eorum, qui rectè dicti ſunt Iſmahel, qui ſecūdum carnem natus eſt. Chananæi nanq; rectè dicūtur eandem ob cauſam, videlicet, propter quam & per prophetam ſic illi populo exprobratum eſt: Pater tuus, inquit, Amorræus & mater tua Cethæa. Illius populi multæ filiæ, id eſt, multæ fuerunt hæreſes vel ſectæ, ſcilicet traditiones Phariſæorum, Sadducæorum, & eorum qui Samaritę dicti ſunt, & quod cæteræ (vt fertur) fermè nouem diſſentiones hæreſum. De filiabus ergo illorum ne accipias, ait, vxorem filio meo Iſaac: quia videlicet ſecundum nullam eorum ſectam inſtitui dignatur deus pater vnicam filij ſui ſponſam nouam, ſcilicet eccleſiam, quæ non habeat maculam, aut rugam. Sed ad terram & cognationem meam proficiſcaris. Proficiſci nempe ad terram & cognationem patris, ſeruum fidelem, atq; prudentem, id eſt, attendere fidem per quam iuſtificati ſunt illi, qui verè dei populus, deoq; per amorē iuſtitiæ quodammodo cognati fuerunt, & ſecundum ſenſum illorū ſanctam inſtituere eccleſiam. Verbi gratia dicentiū? Nunquid manducabo carnes taurorum, aut ſanguinem hircorū potabo? Subauditur, non. Sed quid? Immola deo ſacrificiū laudis. Et innumera his ſimilia, quæ obſeruare, & obſeruanda tradere, id planè eſt veram & dei filio dignam coniugem informare. Quando autem deus pater ſic adiurauit ſeruum ſuum? Tunc vtique, quando ſanctum apoſtolis miſit ſpiritū, per quem ſic obtinuit corda eorum, vt nihil aliud omnino, niſi quod volebat deus, de huiuſmodi loqui, aut agere poſſent: (Si, inquit, noluerit mulier venire mecum, num reducere debeo filium tuum illuc, vndè egreſſus eſt?) Quod eſt dicere: Si nemo ex Iudæis voluerit, relicta circuncıſionis carnaliūq; ceremoniarum iuſtitia, ſolam neceſſariam, quæ ex fide eſt, ſuſcipere iuſtitiam, num concedendum vel ferendum erit, vt fidem Euangelij communicemus vel commiſceamus carnali Iudaiſmo? de quo Chriſtus circunciſus, vel circuncıſionis miniſter egreſſus eſt, aliam viam inſtituendo, dum dicit: Baptizate omnes gentes. (Caue, inquit, ne filium meum reducas illuc.) Et continuò ſolita fide confirmatus: (Dominus, ait Dominus deus cœli, qui tulit me de domo patris mei, ipſe mittet angelum ſuum coram te, & accipies inde vxorem filio meo.) Et continuò: (Sin autē noluerit mulier ſequi te, non tenebris iuramento.) Eadem omni conditione libertas & conſcientiæ munditia indicitur Euāgelico viro. Si noluerint ſuſcipere te, puluerem pedum tuorum excute in eos. Vehemens repetitio ſeriò virum fortem locutum eſſe innuit: (Filium tantū meum,

[Margin: Eſaie. 29. — Ezech. 16. — Ephes. 5. — Pſalm. 49. — Matt. vlti. — Matth. 10.]

 ne redu-

CAP. XXIIII Galat.5. ne reducas illuc:)Ne,inquam, reducas illuc, ſed potius dic:Euacuati eſtis à Chriſto,qui in lege iuſtificamini,à gratia excidiſtis.Item : Si circuncidamini , Chriſtus vobis nihil proderit,& cætera his ſimilia.

Quid ſignificent cameli,& quæ bona domini eius,ex quibus ſecum tulit.

CAPVT XL.

POſuit ergo ſeruus manum ſuam ſub fœmore Abraham domini ſui , & iurauit illi ſuper ſermone hoc.)Hic quoq; ſeruus,qui per illũ intelligitur , ſcilicet apoſtolorum prædicatorum chorus,poſuit manũ ſuam ſub fœmore Abrahã,profitendo ſcilicet incarnationis Chriſti fidem, & iurauit ſuper ſermone hoc:Iurauit,inquã,id eſt,graui ſe aſtrinxit neceſsitate diſpenſandi my-
1.Cor.9. ſterium hoc. Vndè & dicit vnus ex his:Nam ſi euangelizauero , non eſt mihi gratia , neceſsitas enim mihi incumbit. Væ mihi eſt,ſi non euangelizauero. Si enim volens hoc ago, mercedẽ habeo.Si autem inuitus,diſpenſatio mihi credita eſt.Ergo verè iurauit,qui niſi euangelizauerit vę illi,eo quòd periurij reus ſit.(Tulitq; decem camelos de grege domini ſui,& abijt,ex omnibus bonis eius portans ſecum.)Sapienter pro re & tempore ſeruus ille ſenior ſic abijt , ſcilicet cum decem camelis,ex omnibus bonis domini ſui portans ſecum:Prſentibus nanq; honoribus debebat inſtrui puella,vt non paruas viri aut ſoceri ſui ſciret ſperaretque diuitias . Sic planè ſeruus iam dictus,id eſt,prædicator Euangelicus,cum magnis miſſus eſt muneribus , illis videlicet,de
Pſalm 6 Ephe.4 quibus dictum eſt:Aſcendens in altum captiuam duxit captiuitatem,dedit dona hominibus:Et ipſe dedit quoſdam quidem apoſtolos,quoſdam autem prophetas,alios verò euãgeliſtas , alios autem paſtores & doctores . Ita vnicuiq; ſeruorum fidelium data eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti.Ex his bonis domini ſui Ieſu Chriſti , ſiue patris eius dei , portauerunt ſecum,vt ex præſentium glorioſa teſtificatione miraculorum,cognoſceret ipſa, quæ petebatur Chriſto,ſponſa,quòd verè magnus,diueſque & potens ſit ille,in cœlo & in terra . Quid porrò ſibi volunt decem cameli,quos tulit de grege domini ſui? Ea nimirum quæ grauiora ſunt legis, qualia delinquentes illi menthæ & aneti decimatores,rectè tali elogio denotati ſunt,vt dicere-
Matth.2 tur de illis,culicem liquantes,& camelum glutientes.Idcirco rectè decem ſunt cameli: quia videlicet decem præceptis,quæ in tabulis ſcripta ſunt digito dei,cõtinetur omnis vera iuſtitia le-
Philip.3. gis,quam ſolã ſeruari oportet in Euangelio Chriſti,reiectis omnibus iuſtitijs carnis, quas Apoſtolus detrimentum facit pro Chriſto,& arbitratur vt ſtercora.

De Meſopotamia,ad quam profectus eſt ſeruus,deq; prudentia eius,quomodo petiuit Rebeccam. CAP. XLI.

PRofectusq; perrexit Meſopotamiam ad vrbẽ Nachor.)Genitalis huius Abrahę terra Chaldæorum fuit,ſed perſecutione vrgente (vt ſuperius dictum eſt) egreſſus fuerat Thare cum ſuis,vt irent in terrã Chanaan,reſederant autem in Aran,hoc eſt,Syria,quam ex Meſo quod eſt media,& Potamo,id eſt,fluuio appellãt Meſopotamiã. Duobus enim fluminibus Tygri & Eu-
Gene.11. frate ambitur.Seruus ergo iuſſus proficiſci ad terram & cognationẽ domini, pergit Meſopotamiam,quia videlicet terram illã pro ſua,cognatio eius inhabitabat, & in ea coaluerat, in qua & Thare mortuus eſt . Ad vrbem , inquit , Nachor. Iſto & alijs ſacræ huius hiſtoriæ teſtimonijs oſtenditur,etiam Nachor frater Abrahę exiſſe de regione Chaldæorum, ſedeſque conſtituiſſe in Meſopotamia,vbi cum patre ſuo habitauerat Abraham . Cur ergo eum ſcriptura non commemorauit,quando ex gente Chaldæa cũ ſuis profectus eſt Thare , & habitauit in Meſopotamia,vbi non ſolùm Abraham filius eius , verum etiam Sara nurus , & Loth nepos eius commemorantur,quòd eos duxerit ſecum? Cur putamus, niſi fortè quòd à paterna & fraterna pietate deſciuerat,& ſuperſtitioni adhæſerat Chaldæorum, & poſtea inde ſiue pœnitendo, ſiue perſecutionem paſſus,quòd ſuſpectus haberetur , & ipſe emigrauit ? (Cumque camelos feciſſet accumbere extra oppidum iuxta puteum aquæ veſpere , tempore quò ſolent mulieres egredi ad hauriendam aquam, dixit:Domine deus,domini mei Abraham occurre mihi hodie obſecro,& fac miſericordiam cum domino meo Abraham,& cætera.) Veraciter ſeniorem hunc ſupra nominauit ſcriptura.Nam quod ſeniore dignum fuit,nec ipſe petendæ puellæ iudicium ſuis commiſit oculis,qui ſolam faciem nõ etiam mores aut virtutem peruidere poſſent, ſed ſecundũ herilem fidem credẽs quòd domini ſui curam haberet deus , totam in illo poſuit electionis ſpem. (Igitur,inquit,puella cui ego dixero,da mihi aquam de hydria tua vt bibam , & cætera.) Credidit enim homo,quòd explorata,& hoc iudicio deprehẽſa frugalitas domini ſui moribus conueniens,digna foret cui inaures aureas, armillaſque appenderet , quod & fecit protinus , adorans & benedicens deum atque dicens: (Benedictus dominus deus domini mei Abraham,qui non abſtulit miſericordiam & veritatẽ ſuam à domino meo,& recto itinere me perduxit in domum fratris domini mei.Et appoſitus eſt in conſpectu eius panis. Qui ait:Non comedam,do-
Prouer.25. nec loquar ſermones meos.Reſpondit ei: Loquere . At ille: Seruus , inquit , Abraham ſum,& cætera.) Bene ergo & veraciter ſapientia dicit: Sicut frigus niuis in die meſsis , ſic legatus fidelis,qui

lis,qui miſit illum animā eius refrigerabit. Quo enim potuit modo, legatus fidelis melius eniti
ad refrigerium animæ eius qui illum miſit? Supplicem præmiſit orationem ad deū domini ſui,
muneribus beneuolentiam puellæ amplius animare ſtuduit, opportunitatem dicendi egregiè
ſuſtinuit,& cum gratus eſſet hoſpitibus,ſiluit adhuc,donec in conſpectu ſuo panis poneretur,&
tunc demum inter maxima fœdera hoſpitij,id eſt,in præſentia panis appoſiti, ſermonē ingreſ-
ſus eſt,à veris incipiens laudibus dei,& Abraham domini ſui. Iam quoniam hæ pennę columbę
deargentatę ſatis perſpicuę ſunt,id eſt,plana ſuperficies literæ, iam intimam (vt ſupra cœptum
eſt)pulchritudinem rimando proſequamur allegoriæ.

De eadem re ad ſenſum myſticum. CAPVT XLII.

CVm,inquit,camelos feciſſet accumbere extra oppidum iuxta puteum. Sic proculdubio,ſer
uus prudens,id eſt,prędicator Euangelicus,verbi gratia:Paulus apoſtolus iuxta puteum ac- Eccle.24.
cubuit,& ibi puellam decoram nimis cōuenit,id eſt,ſanctæ ſcripturę ſpiritualibus oculis inten-
dit,& ad Chriſti gloriam quam illi aſcriberet ſanam doctrinam, & pulchrum ſermonem adin-
uenit:Vndè bene compta ſoror,& amica ſapientia rectè dicit, reſpiciens in eum. Et qui eluci-
dant me,vitam æternam habebunt. Rebecca nanq; decora puella, ipſa myſticè eſt ſancta teſta-
menti dei ſcriptura,quæ & per Saram, teſte Apoſtolo ſignificabatur ſupra, hac ſola diſtantia,
quòd per illam implenda,per iſtam figuratur iam impleta. Vndè notanda literæ diligētia,quòd Galat.4.
cum dictum fuiſſet,virgo pulcherrima,additum eſt,& incognita viro. Incognita viro,id eſt,ab-
ſcondita,quod in Hebræo dicitur Aalma. Quod quidem in Eſaia habetur: nam in eo loco vbi
in noſtris codicibus ſcriptū eſt:Ecce virgo concipiet,& pariet. In Hebræo legitur:Ecce Aalma
concipiet,& pariet. Ergo Aalma,quod interpretatur abſcondita, id eſt, virgo nimia diligentia
cuſtodita,maioris videtur laudis eſſe,quam virgo. Virgo quippe iuxta Apoſtolum poteſt eſſe Eſaiæ.7.
corpore & non ſpiritu. Abſcondita verò quæ virgo eſt, epitheton virginitatis habet. Etymolo- 1.Cor.7.
giam abſconditæ ſapientiæ habet. Siquidem in libro Iob ſcriptum eſt: Vndè ergo ſapientia in- Iob.28.
uenitur? Et quis eſt locus intelligentiæ? Abſcondita eſt ab oculis omniū viuentium. Sed & ipſa
nomina bene rei congruunt.(Rebecca,inquit,filia ſum Bathuel,filij Melchæ, quem peperit ex
Nachor.)Rebecca interpretatur patientia,Bathuel virgo dei. Melcha regina, Nachor requies
luminis. Etenim ſacræ ſcripturę doctrina patientia eſt: Quæcūq;,inquit Apoſtolus,ſcripta ſunt, Rom.15.
ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt,vt per patientiam & conſolationem ſcripturarum ſpem ha-
beamus. Et eſt filia Bathuel,id eſt,virginis dei:nam ab illis nata vel condita eſt, quorūm virgi-
neas animas vt ſermo bonus inde naſceretur,deus ſibi copulauit. Melcha, id eſt, regina, hunc
Bathuel peperit:regina,inquam,libera ſcilicet illa quæ ſurſum eſt Hieruſalem,quæ reuera om- Galat.4.
nium ad hunc Iſaac pertinentium mater eſt. Peperit autem ex Nāchor,id eſt,ex requie luminis,
in quo Hieruſalem regina illa requieſcit. Seruus qui non ſibi,ſed domino ſuo quæſiuit & inue-
nit illam,ipſi ſunt qui veraciter dicunt: Non prędicamus noſmetipſos,ſed dominū Ieſum Chri- 2.Corin.4.
ſtum,nos autem ſeruos veſtros per Ieſum. Item non enim ſumus, ſicut plurimi adulterantes ver 2.Corin.2.
bum dei. Et his ſimilia. Ergo regias inaures & armillas puellæ donum ſeruus appendit: quoties 1.Corin.4.
veritati diuinæ ſcripturæ quilibet miniſter Chriſti, & diſpēſator miniſteriorum dei teſtimonia
neceſſaria ſuppeditat incarnati,& pro omni mundo immolati veri Iſaac,id eſt,filij dei.(Inaures,
inquit,appendentes ſiclos duos,& armillas totidem pondo ſiclorum decem.) Quia in duobus Matth.22.
præceptis vniuerſa lex pendet:& prophetæ,bene inaures duorum: quia verò in decem præce-
ptis operari conuenit armillæ pondo decem fuere ſiclorum: Siclus Hebraice dicitur ſecel,La-
tino autem ſermone corrupte ſiclus appellatur,vnciæ pondus habet. Igitur quia multæ ſunt fi-
liæ,quarum fallax gratia & vana eſt pulchritudo:puella, inquit, cui ego dixero,da mihi aquam
de hydria tua vt bibam,& illa dixerit,bibe,& camelis tuis potum tribuam,ipſa eſt quam prepa-
raſti domine filio domini mei. Nam reuera quæcunque ſcriptura viuis aquis idonea eſt ad re-
focillandam animam,ne quis ſiti pereat,ipſa eſt præparata filio dei,ſoror & amica,quę filios illi
naſcentes,pariente gratia,lacte & vino ſuauiter atq; fortiter enutriat. Nec verò ſeruus ille fide-
lis comedere voluit,aut debuit in domo,donec loqueretur ſermones ſuos,& totius domus cō-
ſenſum obtineret:quia videlicet quàm diu quis Chriſto ſacræ ſcripturæ teſtimonia denegat,
cum hoc nulla Euangelico viro communicatio eſt. Quinetiam puluerem qui adhęſit illi,de ci-
uitate illorum,qui ſunt eiuſmodi,extergat in eos. Prius enim eſt ſecundum imperium mitten- Matth.10.
tis,vt in quamcunq; domum intrauerint,primùm dicant,Pax huic domui: Et ſi ibi fuerit filius Luc.10.
pacis,cum requieuerit ſuper illam pax Euangelica,tūc demum in eadem, inquit, domo mane- Ibidem.
re,edentes & bibentes quæ apud illos ſunt.

De Laban fratre Rebeccæ,& de muneribus quæ dedit Rebecca myſticè.
CAPVT XLIII.

HAbebat autem Rebecca fratrem nomine Laban, qui feſtinus egreſſus eſt ad hominem vbi
erat fons. Dixitque ad eum: Ingredere benedicte domini. Cur foris ſtas? & cætera.) La-
ban,can-

CAP. XXIIII. ban,candidus interpretatur, ſignificatque ipſo nomine mundum temporali gloria nitidum.
Nunc quidem vbi videns inaures & armillas in manu ſororis, procurrit & dicit:Ingredere be-
nedicte domini,cur foris ſtas:& poſtmodum vbi loquitur, à domino egreſſus eſt ſermo,& non
poſſumus extra placitum eius quicquam aliud tecum loqui. Mundum in bono ſignificat,vide-
licet pro parte illorum,quos primo auditu confeſtim euangelica delectauit gratia,quiq; germa
no affectu videntes & intelligentes,ex ornatu,id eſt, dulcedine & dilucidatione ſcripturarum,
completam eſſe veritatem dei,& confirmatas eſſe promiſsiones patrum,baptizari & remiſsione
Gene.31. peccatorum candidari properauerunt.Cæterùm vbi Iacob bene ſeruientis mercedem decem
vicibus commutauit,& fugientem quidem perſecutus, ſed tandem illi fœderatus eſt:mundum
pro parte illorum ſignificat,qui primo bonis credentium operibus aduerſati quidem ſunt, ſed
tandem illis ſatisfieri potuit,& victi ratione reſipuerunt.Itaq; reuelata gratia Euangelij, candi-
Pſal.67. di,qui per Laban intelliguntur,emicuerunt.Si dormiatis,inquit Pſalmiſta, inter medios cleros
pennæ columbæ deargentatæ,& poſteriora dorſi eius in pallore auri. Columbam illic appel-
lauit ipſam ſcripturam,quam hic intelligimus per puellam:per pennas deargentatas,pulchra &
extrinſecus quoq; in litera lucida,ſignificans ſacra eloquia:per pallorem auri,illa quæ intrinſe-
cus ſunt precioſiſsima Chriſti & eccleſiæ myſteria.Statimq; & illos deſignās qui hic intelligun-
tur per Laban,id eſt,candidatos ſiue albatos,dum diſcernit,inquit,reges ſuper eam,id eſt,dum
apoſtolos,prophetas,& doctores ſiue paſtores,ponit ad diſpenſandam ſacram ſcripturam,niue
1.Petr.2. dealbantur in Selmon,quod interpretatur vmbra offendiculi, vel imago fortitudinis, ſignifi-
catq; Chriſtum,qui non credentibus lapis offenſionis,credentibus autem imago eſt fortiſsimi,
ſcilicet dei patris,Eas quoq; laudes,quas hic ille ſeruus, coram depromit domino vel filio do-
mini ſui,dicens:Seruus Abrahā ſum,& dominus benedixit domino meo valde, magnificatusq;
eſt,& peperit Sara vxor domini mei filium domino meo in ſenectute ſua,deditq; illi omnia quę
habuerat.Ibidem propheta ſecundum illum dei patris filium ſubnectit.Mons,inquit,dei mons
Pſal.47. pinguis,mons coagulatus,mons pinguis.Vt quid ſuſpicamini montes coagulatos?Mons in quo
beneplacitum eſt deo habitare in eo,etenim dominus habitauit in finem, & cætera.Et ſicut hic
ſeruus adorat pronus,benedicens deum, prolatisq; vaſis argenteis & aureis ac veſtibus, dedit
eas Rebeccæ pro munere,fratribus quoque eius & matri dona obtulit,dixitq; dimittite me,vt
vadam ad dominum meum,nolite me retinere, quia dominus direxit viam meam:Sic & in eo-
dem Pſalmo reges,quos diſcernit cœleſtis,ſuper eandem columbam dona illis decantādo pro-
mit,dicentes:Aſcendiſti in altum,cœpiſti captiuitatem, accepiſti dona in hominibus.Et conti-
nuò gratulantes dicunt:Benedictus dominus die quotidie, proſperum iter faciet nobis deus
ſalutariorum noſtrorum.

*Prompta ad inquirentes reſponſio puellæ dicentis,vadam,quid ſignificet. Et de medita-
tione Iſaac egreſſo in agrum.* CAP. XLIIII.

VOcemus puellam & quæramus ipſius voluntatem. Cumq; veniſſet vocata, ſciſcitati ſunt:
Vis ire cum homine iſto?Quæ reſpondit:Vadam.)Iā ante reſponderant Laban & Bathuel,
dicentes:A domino egreſſus eſt ſermo, & non poſſumus extra placitum eius quicquam aliud
loqui tecum.Quid ergo eſt,quod nunc hæſitantes frater & mater dicunt, vocemus puellam?
Hoc profectò iudicij vel experimenti apoſtolicj ſignum eſt. Primitiuæ nanq; eccleſiæ, quæ ex
Acto.11. Iudæis fuit ſub apoſtolis,typum tenet hæc domus Rebeccæ. Murmurauerunt autem quidam
dicentes Petro apoſtolo:Quare introiſti ad viros præputium habentes? Et dicebant: Quia niſi
circuncidamini ſecundum legem Moyſi non poteſtis ſalui fieri. Tunc profectò id agere vole-
bant,vt non Rebecca ad Iſaac proficiſceretur,ſed Iſaac propter Rebeccam reuerteretur,quod
pater Abraham abhorruerat, dicens: Caue ne filium meum reducas illuc. Vocata ergo puella
Amos.9. cum interrogaretur,vis ire cum homine iſto?cito ac breuiter reſpondit, vadam. Cōſulta nanq;
ſacra ſcriptura,vtrum gratiam dei vellet cum Chriſto ad gentes dirigi, cito(vt in actibus Apo-
ſtolorū legimus)reſpōdit verba hæc:Poſt hæc reuertar, & ædificabo tabernaculū Dauid quod
cecidit,& diruta eius reædificabo,& erigam illud, vt requirant cæteri hominū dominū,& om-
nes gentes ſuper quas inuocatum eſt nomen meum,dicit dominus faciens hæc.(Igitur Rebec-
ca & puellæ eius aſcenſis camelis ſecutæ ſunt virum.) Quod hic cum Rebecca puellæ, hoc in
Pſalm.47. pſalmo prædicto cum columba argentea & aurea iuuenculæ tympaniſtriæ:Et quod hic ſeruus,
hoc ibi præcipuè Beniamin adoleſcentulus:Ibi,inquit,Beniamin adoleſcentulus,in mentis ex-
ceſſu,id eſt,Paulus apoſtolus de tribu Beniamin vſque ad tertium cœlum raptus.Iſtæ,inquam,
puellæ illæ ſunt iuuenculæ tympaniſtriæ comitantes Rebeccam, & auream feruentibus ſtudijs
honorantes columbam tympanizando,id eſt, teſtimonia Chriſti dulciter perſonando,& tym-
paniſtrio contentu clamando aduerſus feras & tauros,id eſt, hæreſes & hæreſiarchas ſuperbos.
Increpa feras harundinis, congregatio taurorum in vaccis populorum, vt excludant eos qui
probati ſunt argento.Ita ſcripturarum decor virgineus, vt Chriſto filios pariat, ad gentes pro-
ficiſcitur:

ſiciſcitur:iam enim Chriſtus præceſſerat illuc. Hoc namque per illud innuitur, quod dictum eſt: (Habitabat enim Iſacc in terra Auſtrali, & egreſſus fuerat ad meditandum in agro.) Secundum literam terra Auſtri Geraram ſignificat, vndè à patre quondam ad immolandum abductus fuerat. Studiumque boni viri prædicatur, meditantis in teſtamento dei Abraham patris ſui, & ob hoc ſolitudinem amantis. Qualem ſcriptura commendat, cum dicit: Bonum erit homini, cum portauerit iugum ab adoleſcentia ſua: ſedebit ſolitarius, & leuabit ſe ſuper ſe. Myſticè autem illud ſignificat, quia dominus Ieſus ſolus orans meditabatur ſecundum voluntatem patris de ceremonijs Iudæorum egredi, & in deſerta gentium agreſtium proficiſci. Et hoc in terra Auſtrali, id eſt, in diſpoſitione ſpiritus ſancti, inclinata iam die, id eſt, nouiſsimo ſeculi tempore. (Eo tempore, inquit, ambulabat ad puteum, cuius nomen eſt videntis & viuentis.) Quo videlicet nomine Agar puteum illum (vt ſuperius iam dictum eſt) appellauit. Mirum atq; perpulchrum eſt, quòd & Rebecca ad puteum inuenta, & ad puteum nihilominus tendens, inuentus eſt Iſaac: qui videlicet quanquam vna ſit aqua ſapientiæ vel ſcientiæ dei: alius tamen legis, & alius eſt puteus Euangelij, quo ſanctus & viuificans ſcripturæ ſpiritus Chriſto vocante contendit. Threno.3.

De caſto pudore Rebeccæ, quæ conſpecto Iſaac pallio operuit ſe. Et quid myſticè ſignificet, quòd introduxit eam Iſaac in tabernaculum Saræ.

CAPVT XLV.

CVmque leuaſſet oculos, vidit camelos venientes procul: Rebecca autem conſpecto Iſaac, deſcẽdit de camelo, & ait ad puerum: Quis eſt ille homo, qui venit per agrum in occurſum nobis? Dixit ei: Ipſe eſt dominus meus. At illa tollens citò pallium, operuit ſe. Seruus autẽ cuncta quæ geſſerat, narrauit Iſaac.) Nemini dubium eſt, quòd hanc puellam non caro & ſanguis, ſed deus ipſe viro fideli præparauerit, & ſecundum ſpem fidelis Abrahæ, qua dixerat: Dominus deus cœli ipſe mittet angelum ſuum coram te, vt accipias inde vxorem filio meo, ſic factum eſt. Profectò hæc, non præ amore feruidæ adoleſcentiæ feſtinans ad amplexus viriles, ſupra interrogata, vis ire cum homine iſto? tam citò reſpondit, vadam: Nam illas quæ eiuſmodi ſunt, propheta ſic denotat, dicẽs: Pro eo quod eleuatæ ſunt filiæ Sion, & ambulauerũt extento collo, Eſaiæ.3. & nutibus oculorum ibant, & plaudebant, & ambulabant pedibus ſuis, & compoſito gradu incedebant, decaluabit dominus verticem filiarum Sion, & dominus crinem earum nudabit. Hæc autem conſpecto Iſaac, deſcendit de camelo, tollensque citò pallium, operuit ſe. Nunquid ergo cum diceret: Vadam, concupiſci aut concupiſcere iuueniliter ardebat, quæ tanta feſtinatione pulchritudinem ſuam operiebat viſo Iſaac? Non vtique, ſed ſuperno potius nutu præuenta peregrinari cum fide Abraham & Iſaac, & futuram inquirere, quam præſentem habere ciuitatem malebat. Sic profectò ſana omnis doctrina, & Euangelica religio pudicè ambulat, & ſub honeſto & humili ſacramentorum velamine Chriſti amatoris ſui, ſeſe obſequio præſentat. Filiæ vero fallacis gratiæ, & vanæ pulchritudinis, id eſt, cunctæ hæreſes, ambulant extento collo, & nutibus oculorum eunt, & plaudunt, & tanquam importunæ meretriculæ videri & appeti ambiunt. Vndè & in alio loco eiuſdem prophetæ dicitur tali meretriculæ ſub nomine Tyri: Sume cytharam, circui ciuitatem, meretrix obliuioni tradita: Bene cane, frequenta canticum, Eſaiæ.23. vt memoria tui ſit. Seruus autem cuncta quæ geſſerat, narrauit Iſaac. Verè prudens & fidelis ſeruus, pro magno fidei ſuæ teſtimonio narrauit cuncta quæ geſſerat ad laudem & gloriam dei, qui propter eundem Iſaac, viam ipſius direxerat, dignus magna recipere præmia libertatis. Hoc nimirum ad commendationem boni ſerui ſatis eſt, ſcilicet filio dei gratulabunda confeſsione aſsiſtere, & narrare, id eſt, confiteri quod ſedulo eius officio factum eſt. Nam omnis qui confitetur filium, & patrem habet: ſicut econtrario omnis qui negat filium, nec patrem habet. (Qui 1. Iohan.2. introduxit eam in tabernaculum Saræ, & accepit vxorem. Et intantum dilexit, vt dolorem qui ex morte matris acciderat, temperaret.) Quid magni erat ſecundum corticem literæ, quòd iuuenis intantũ dilexerit adoleſcentulã coniugẽ, vt dolorẽ qui ex morte matris acciderat tẽperaret? Ergo medulla ſenſus ſpiritualis carere non debet, quia reuera Chriſtus dominus ſecundum Lucæ.19. humanum affectum doluit ſuper matre ſua ſynagoga: quippe qui & ciuitatem videns fleuit ſuper eam: ſed adeptus nouam reginam, de qua ſibi noua gens naſcitura eſſet, rectè dolorem temperauit, & delectabiliter conſolatus eſt.

De cæteris filijs Abrahæ. Et de morte ſua & Iſmaelis.

CAPVT XLVI.

ABraham verò aliam duxit vxorem, nomine Cæthuram, quæ peperit ei Iamram, & Iexan, CAP. XXV. & Madan, & Madian, & Ieſboth, & Sue.) Cæthura Hebræo ſermone copulata dicitur aut iuncta. Quam ob cauſam ſuſpicantur Hebræi mutato nomine eandem eſſe Agar, quæ Sara mortua, de concubina tranſierit in vxorem: Sed cũ continuo ſcriptum ſit. (Et dedit Abraham vniuerſa quæ

CAP. XXV. uerſa quæ habebat Iſaac, filijs autem concubinarum largitus eſt munera, & diuiſit eos ab Iſaac filio ſuo cum adhuc viueret.) Liquet Cæthuram non fuiſſe Agar: filius nanq; nō concubinarum, ſed concubinę ſcriptura dixiſſet. Sed quod incertum eſt relinquentes, hoc certis auctoribus dicimus, quòd de Cęthura fili Abraham, iuxta hiſtoricos Hebræorum, occupauerint Trogloditen & Arabiam, vſq; ad maris rubri terminos. Traditum eſt autem, & ab eis, qui Græco ſermone barbaras hiſtorias texuerunt, vnum ex poſteris Abrahæ, qui appellatur Afer, duxiſſe aduerſus Lybiam exercitum, & ibi deuictis hoſtibus conſediſſe, eiusque poſteros ex nomine attaui Africam nuncupaſſe. (Et filij Dadan, inquit, fuerunt Aſſurim & Mathuſim, & Ioamin.) Aſſurim in negotiatores transferri putant: Mathuſim æris ferriq; metalla cudentes. Ioamin vero Philarchas, id eſt, principes multarum tribuum atq; populorum. Alij ab hoc Aſſurim vocatos eſſe Syros contendunt: & à pleriſq; filijs Abrahæ ex Cæthura occupatas Indiæ regiones. (Fuerunt autem dies vitæ Abrahę centum ſeptuagintaquinq; anni, & deficiēs mortuus eſt in ſenectute bona prouectæq; ætatis & plenus dierum, congregatusque eſt ad populum ſuum.) De ſeptuaginta interpretibus in noſtris codicibus additum eſt. Et deficiens mortuus eſt, quod non conuenit, nec enim viri iuſti eſt deficere & imminui. Illud quoque quod legimus, plenus cum additamento dierum, de Græcis codicibus ſumptum eſt. Quod cum ſenſum exponere videatur, eo quòd luce & operibus diei plenus occubuerit, tamen magis ad anagogen facit, ſi ſimpliciter ponatur plenus. Porrò quod dictum eſt: Congregatusq; eſt ad populum ſuum, per ſimilitudinem eſt intelligendum, quia videlicet quemadmodum de agris congregatur matura meſſis in horreum: ſic de publico vitæ huius, congregantur electi temporibus ſuis, ſinguli in ſecreta quieſcentium. (Hæ ſunt generationes Iſmahel filij Abrahæ, quem peperit ei Agar Aegyptia ſamula Saræ, & hæc omnia filiorum eius in vocabulis & generationibus ſuis. Primogenitus Iſmahelis Nabaioth, deinde Cędar, & Abdehel, & Mabſan: Maſma quoque & Duma, & Maſa, Adad, & Thema, & Iachur, & Naphis, & Cedma.) Duodecim filiorum primogenitus fuit Nabaioth, à quo omnis regio ab Eufrate vſque ab mare rubrum Nabathema vſq; hodie dicitur, quæ pars Abrahæ eſt. Nam & familiæ eorum oppidaq; & pagi, ac minuta caſtella & tribus, eorum appellatione celebrantur: ab vno quoque ex his, Cedar in deſerto, & Duma alia regio: & Thema ad auſtrum, & Cedma ad orientalem plagam dicitur. Quod autem in extremo huius capituli iuxta ſeptuaginta legimus, contra faciem omnium fratrum ſuorum habitabit, verius eſt illud, quod nos poſuimus. (Coram omnibus fratribus ſuis occubuit.) Id eſt, in manibus omnium filiorum ſuorum mortuus eſt, ſuperſtitibus liberis, & nullo prius morte prærepto. Fratres autem pro filijs appellari, Iacob quoque ad Laban demonſtrat, dicens: Quod eſt peccatum meum, quia perſecutus es poſt me, & quia ſcrutatus es omnia vaſa mea? Quid inueniſti de vniuerſis vaſis domus tuæ? Ponatur coram fratribus meis & fratribus tuis, & dijudicent inter nos. Nec enim poſſumus credere, vt ſcriptura commemorat, quòd Iacob exceptis liberis ſecum fratres aliquos habuerit. *Gene. 31.*

FINIS LIBRI SEXTI.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS IN GENESIM COMMENTARIORVM LIBER SEPTIMVS.

De generationibus Iſaac, quòd ipſæ aliter ſint generationes Iſaac, & aliter generationes Chriſti. CAPVT I.

HAE quoq; ſunt generationes Iſaac filij Abrahã: Abraham genuit Iſaac.) Quas hic Moyſes generationes dicit Iſaac vſq; ad ſua tẽpora digeſturus, ipſas euangeliſta Matthæus Ieſu Chriſti filij dei generationes appellans vſq; ad ipſum penè continuat. Præmiſſo nanq; frontis titulo, liber generationis Ieſu Chriſti filij Dauid, filij Abraham: protinus à præſenti capitulo ſacram genealogiam ſic inchoat: Abrahã genuit Iſaac, Iſaac autẽ genuit Iacob. Porrò aliter huius atq; Matth. 1. aliter illius generationes ſunt. Nã illius videlicet Ieſu Chriſti generationes pręcedentes magis ſecundũ fidẽ, quã ſecundũ carnẽ obſeruatæ: & econtra huius, ſcilicet Iſaac generationes magis ſecundum carnem, quam ſecundum fidem ſuccedentes digeſtæ ſunt. Vndè & illic ad ſummum generatio carnis deficit, nec enim dictum eſt, aut dici debuit: Ioſeph autem genuit Ieſum, qui vocatur Chriſtus: ſed, Iacob autem genuit Ioſeph virum Mariæ, de qua natus eſt Ieſus, qui vocatur Chriſtus. Econtra hic generatio fluxæ carnis, dum impetrato Rebeccæ conceptu colliduntur in vtero eius paruuli, de quibus rectè dicat deus, Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Malach. 1. Igitur quia generationes Iſaac, quem genuit Abraham, generationes ſunt Ieſu Chriſti filij Dauid, filij Abraham, proſequamur eas, & tanquam generationes Iudæorum ſecundum carnem, qua illi filij Abrahæ ſunt: & tanquam generationes gentium ſecundum fidem, qua idem Abraham, per Chriſtum pater eſt multarum gentium.

De eo quòd Iſaac quadragenarius duxit vxorem, & in tabernaculum Saræ introduxit. CAP. II.

ISaac cum quadraginta eſſet annorum, duxit vxorem Rebeccam filiam Bathuel Syri de Meſopotamia, ſororem Laban. Deprecatusq; eſt Iſaac dominum pro vxore ſua, eo quòd eſſet ſterilis. Qui exaudiuit eum, & dedit conceptum Rebeccæ, ſed collidebãtur in vtero eius paruuli.) Sara nonagenaria peperit Iſaac, eademq; vixit C.XXVII. annis & mortua eſt: Iſaac verò cũ quadraginta eſſet annorum vxorem duxit Rebeccam. Ergo tribus annis ante nuptias Rebeccę, Sara defuncta eſt, Sic proculdubio ante paſsionem Chriſti, qua prędicationis Euangelicę gratiam ille copulauit, tribus annis à diebus vel baptiſmo Iohannis, mortua eſt lex & prophetia, nõ ſibi, ſed Iudęis, teſtante ipſo cum dicit: Lex & prophetę vſq; ad Iohannẽ prophetauerũt. Nã ex quo Matth. 11. pręſentem, & teſtimonio Iohannis declaratũ Chriſtum filium dei viui blaſphemare cœperunt, reliquit omnis ſanctitas, omniſq; vita iniquos cœtus eorũ, eo quòd eſſent conciliũ vanitatis, & eccleſia malignantiũ, pręter paucos, qui fidem retinentes Abrahę, tabernaculũ Sarę eſſe meruerunt. De qualibus in Pſalmo dicitur: In circuitu eius tabernaculũ eius. In hoc tabernaculum in- Pſalm. 47. troduxit Iſaac Rebeccam, & accepit vxorem, id eſt, apertis illorũ ſenſibus immiſit Chriſtus ſpiritualem ſcripturarum intellectũ, & nouam ſibi inſtituit eccleſiam. Deprecatusq; eſt Iſaac dominũ pro vxore ſua, eo quòd eſſet ſterilis. Qui exaudiuit eum, & dedit conceptum Rebeccę. Sed collidebãtur in vtero eius paruuli. (Quæ ait: Si ſic mihi futurũ erat, quid neceſſe fuit cõcipere?)

Cur ſterilem dominus filio Abrahæ præparauerit. CAP. III.

QVia dei donum erat, & non ex hominibus, vt in ſemine Abrahæ omnes gentes benedicerentur: decebat ſic ad dandum extendi manum dei, vt ad cognoſcẽdum non dormitaret ingratitudo hominis. Quid autem in re huiuſmodi melius erudiret fidem, vel obſtrueret os omnium, quàm vel ſterilitas fœminarum? Bene igitur pręparauit quidẽ Rebeccam prouidẽtia dei, nec falſus eſt ſeruus Abrahę, dicendo: ipſa eſt quam pręparaſti domine filio domini mei: veruntamen talem præparauit, in qua non poſſet omnis caro, ſed ſola fides coram deo gloriari: Sterilem nanq; vterum prouidit: nam ne putes caſu id actum, conſiderandum adhuc, quòd nõ ſolus Iſaac, nec ſolus Abraham, ſed tres ordine continuò principes populorum, & columnæ patrum Abraham, Iſaac, & Iacob ſteriles coniuges ſortiti ſunt, Abraham Saram, Iſaac Rebeccam, Iacob Rachelem pro qua ſeruiuit, quam & penè ſolam vocat vxorem ſuam. Vndè quia fœtus illarum ſcilicet Iſaac, Iacob, & Ioſeph, nõ filij carnis, ſed filij ſunt promiſsionis, rectè in illis eius ſeminis Abrahæ, quod eſt Chriſtus, in quo tota promiſsionis ſumma cõſiſtit, figura maximè pręfulgere comprobatur, quia videlicet in typum illius, & Iſaac immolatus eſt, & Iacob ſeruiuit, & Ioſeph venditus, atq; appellatus poſt carcerem ſaluator mundi, liberauit Aegyptum à periculo famis. Deprecantẽ igitur Iſaac pro vxore ſua exaudiuit dominus, quia videlicet ſic ipſe prouiderat, & ſic præparauerat, vt fides oratione adiuuaretur, & prędeſtinatio ſeminis deprecatione ſterilitatis adimpleretur. Hoc dicto, ſcriptura cõfeſtim ex aduerſo ſubiũgit: Sed collidebãtur in vtero

CAP. XXV. Quomodo collidebantur paruuli in vtero matris. Lucæ.21. Acto.11.

eius paruuli. Quod eſt dicere: Cōceptus quidē materia erat gaudij, ſed gaudiū cōceptionis conturbabat dolor materni vteri. Collidebantur autem paruuli nō in contentione, vel licentia certandi, ſiue affectatione vincendi: ſed eodem dei nutu permoti quo non ſolum irrationabilia pecora, verùm etiam inanimata elementa præſagio futurorū permoueri ſolēt, aut permutari, qualia iam ſæpe facta & adhuc maiora futura ſunt, teſtante domino cum dicit: Erunt ſigna in ſole, & luna, & ſtellis, & in terris preſſura gentium præ confuſione maris & fluctuum. Sed iuxta myſticum ſenſum in vtero matris collidebantur paruuli: quod in actibus Apoſtolorum factum eſt: Gentiles nanq; admiſſos, Iudæi propellere contendebant, ſaluti eorum inuidentes.

De eo quod dictum eſt: Duæ gentes in vtero tuo, & cætera, & quid ſpiritualiter ſignificent. CAPVT IIII.

Roma.9.

PErrexitq; vt conſuleret dominum. Qui reſpondens ait: Duę gentes in vtero tuo ſunt, & duo populi ex ventre tuo diuidentur, populusq; populū ſuperabit, & maior minori ſeruiet.) Locum hunc timendum eſſe homini, & cum reuerentia tractandum, Apoſtolus clamat, cum dicit: O homo tu quis es qui reſpondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei, qui ſe finxit, quid me feciſti ſic? An non habet poteſtatem figulus luti, ex eadem maſſa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam? Dixerat enim, cum nondum nati fuerunt, aut aliquid egerunt boni aut mali, vt ſecundum electionem dei propoſitum maneret, non ex operibus, ſed ex vocante, dictum eſt ei, quia maior ſeruiet minori, ſicut ſcriptum eſt: Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Quid autem tractabat cum hæc diceret Apoſtolus? Diuiſionem vtiq; & colliſionem filiorum carnis, & filiorum promiſsionis, ſcilicet quòd non omnes, qui ex Iſrael hi ſunt Iſraelitæ: neq; quia ſemen ſunt Abrahę, omnes filij. Vndè teſtimonium ſcripturę ſubnectens: ſed in Iſaac, inquit, vocabitur tibi ſemen, id eſt, non qui filij carnis, hi filij dei: ſed qui filij ſunt promiſsionis, æſtimantur in ſemine. Igitur cum hac auctoritate Apoſtoli, in iſta paruulorum colliſione, illam intelligimus præfiguratam eſſe colliſionem filiorum carnis, & filiorum promiſsionis, quæ protinus innotuit vbi verus Iſaac, ſcilicet dominus Ieſus Chriſtus matrem omnium noſtrum, ſanctam ſcripturam, ſecundum quam deo renaſcimur, in coniugium ſuum, id eſt, Euangelicæ prædicationis vſum aſſumpſit. Tunc Aalma, id eſt, abſcondita virgo, illa pulcherrima quæ ſterilis fuerat, ſcilicet ſapientia, ſiue legis prophetarumq; doctrina, quæ nihil ad perfectum adduxerat, quamdiu virum Chriſtum non habuerat, geminos concepit, id eſt, amota occidente litera, per ſpiritum viuificantem omnem animam hominis ambiuit, Iudæi primùm & Græci. Geminos, inquam, concepit, id eſt, Iudæos pariter & Gentiles, nihil inter hos & illos diſcernens, ad vitā vocauit. Hęc eſt Rebecca illa, quod interpretatur patientia. Nam de hoc Euangelicę gratię vtero, & Apoſtolus dicit: Quia patientia dei ad pœnitētiam te adducit. De his veriſsimè dictū eſt: Populus populū ſuperabit, & maior ſeruiet minori. Populus nanq; qui de gentibus venit, Iudaico populo ſecundum vocationis ordinem rectè minor dicitur, qui hoſpes teſtamentorum erat & promiſsionis, & ſine deo in hoc mundo. Nam ille maior eſt, cuius (vt idē Apoſtolus ait) adoptio eſt filiorum, & gloria, & teſtamentum, & legis latio, & obſequium, & promiſſa, cuius patres ex quibus Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula. Quomodo autem minor maiorem ſuperauerit, & ſupplantauerit, & maior ſeruierit minori, & iuxta hiſtoriam notum eſt, quia percuſsit Dauid Edom, & tributarium fecit. Et iuxta ſpiritualem ſenſum pulchrè Apoſtolus in eadem epiſtola per ſimilitudinem oſtendit oliuæ, & oleaſtri. Fracti ſunt, inquit, naturales rami, & tu, cum eſſes oleaſter, contra naturam inſertus es in illis, & ſocius radicis & pinguedinis oliuæ factus es. Propter incredulitatem fracti ſunt, tu autem fide ſta. Ergo maiorem incredulitate fractum, & minor in fide ſtans ſuperauit, & maior ſeruit minori, dum oleaſtro naturalis oliuæ ramus in ſocietatem cedit radicis oliuæ & pinguedinis.

Roma.2. Ephe.2. Roma.9. 2.Reg.8. 1 Para.18. Roma.11.

De geminorum ortu: quidq; ſignificet, quòd iunior prioris tenuerit plantam. CAP. V.

IAm tempus pariendi venerat, & ecce gemini in vtero eius reperti ſunt. Qui prius egreſſus eſt, rufus erat, & totus in morē pellis hiſpidus, vocatumq; eſt nomē eius Eſau. Protinus alter egrediens, plantam fratris tenebat manu, & idcirco appellauit eū Iacob.) Quia rufus erat idcirco vocatum eſt nomē eius Eſau, quod interpretatur rubeus. Nam quia totus erat in morē pellis hiſpidus, idcirco vocatus eſt Seir. i. piloſus. Vtriuſque ſchema vel habitus prodidit, quis & in vtero princeps fuiſſe duelli, & poſt vterū intentator futurus eſſet inimicitiarū vel odij, quiſue & in vtero ſuperaſſet, & poſt vterū victorię palmā iuſtè repetiturus eſſet. Nā ſicut ille rufus, & hiſpidus, prior egreſſus eſt: ſic & in vtero prior cū fratre colliſus eſt, & poſt vterū fratri quieto mortē machinaturus erat, & ſicut iſte lenis erat ab vtero protinus ſequens plantā fratris erat cū lenitate & modeſtia, nulla vi ſiue iniuſtitia, ſicut ſubſequenter ipſa declarabit ſcriptura. Porrò iuxta allegoriam, tempus pariendi, tēpus eſt auditu verbi conceptā fidē profitendi. Vndè & Apoſt[illegible]ui: qui iā eo vſq; Galatas parturierat vt bene crederēt & bene currerēt, quia ſubuerſi à pſeudoapoſtolis, & faſcinanti fuerāt nō credere veritati, ita vt rectè diceret, ante illorū oculos Ieſus Chriſtus

proſcriptus,

proſcriptus, in eis crucifixus, materno dolore affectus, dicebat: Filioli mei quos iterũ parturio,
donec formetur Chriſtus in vobis. Tunc ille qui prior egreſſus eſt, id eſt, qui de prioratu cõten Galat.4.
debat, & cui primum dei verbũ loqui oportebat, rufus ęgreſſus eſt, & hiſpidus, id eſt, ſanguine
Chriſti pollutus, & intractabilis aſperis moribus, Et hic talis nõ bene egreſſus eſt, ſed malè, iux-
ta quod in pſalmo ſcriptum, & de hæreticis quoq; intelligendum eſt: Alienati ſunt peccatores Pſalm.57.
à vulua, errauerunt, ab vtero locuti ſunt falſa, & cætera. Sequens verò gentium populus egreſſus
quidem eſt, de crudelitate cordis ad confeſsionem oris: corde enim credit ad iuſtitiam, ore au- Roma.10.
tem confitetur ad ſalutem, ſed de matris affectibus egreſſus non eſt, quemadmodum nec ille
lenis & ſimplex, Rebecca nanque diligebat Iacob.

Quod Iſaac Eſau, Rebecca vero Iacob dilexerit, quodq; ille primogenita vendiderit. CAPVT VI.

SExagenarius erat Iſaac quando nati ſunt ei paruuli. Quibus adultis, factus eſt Eſau vir gna-
rus venandi, Iacob autẽ ſimplex, habitabat in tabernaculis.) Quia iunior prioris plantam te-
nuerat, iam victor in oculis dei, qui occultæ pugnę ſolus ſpectator, & iudex fuerat, protinus nar
randum fuit, qualiter illum ſupplantauerit, vt notum ſit non illum qui ſupplantauit victorẽ in-
iuſtè, ſed eum qui ſic ſupplantari potuit, victũ iudicari iuſtè in cõſpectu eius, qui dixit: populus
populũ ſuperabit, & maior ſeruiet minori. Factus eſt, inquit, Eſau vir gnarus venandi, & homo
agricola: Iacob autẽ ſimplex, habitabat in tabernaculis. Ecce iam in ſtudijs horũ tanta diuerſi-
tas, quanta Cain & Abel ſtudia fuere diſsimilia. Nam & Iacob æquè vt Abel ſimplex, &(vt ſe-
quentia declarabunt) paſtor fuit ouiũ, Eſau autẽ, ſicut Cain, homo agricola, &(quod ſequentia
docebunt) inuidendo fratri, licet nõ actu, voluntate tamen fuit fratricida. Dixit enim: Venient Gene.27.
dies luctus patris mei, vt occidam Iacob fratrẽ meum. Ergo ne talem filium pater ſanctus ama-
re debuerat, aut obliuiſci vel paruipendere poterat, quod illi fratrem minorẽ cœleſte iudicium
prętulerat? Sed notandũ quia differt vtriuſq; dilectionis enunciatio. Abſolutè nanq; ſcriptura
dicit: (Rebecca diligebat Iacob.) Coniunctè verò. (Iſaac, inquit, amabat Eſau.) ſubnectit enim
cauſam, (eo quòd de venationibus eius veſceretur.) Ergo idẽ eſt ac ſi hoc ſolũ diceretur, Iſaac
de venationibus Eſau libenter veſcebatur. Nec hoc dicto conſequitur quòd moribus quoque
eius delectaretur: ſicut de Iacob neceſſariò conceditur, quẽ abſolutè Rebecca dilexiſſe dicitur:
(Coxit autẽ Iacob pulmentũ. Ad quẽ cũ veniſſet Eſau de agro laſſus ait: Da mihi de coctione
hac rufa, quia oppidò laſſus ſum. Quã ob cauſam vocatũ eſt nomẽ eius Edom. Cui dixit Iacob:
Vende mihi primogenita tua. Ille reſpondit: En morior quid mihi proderũt primogenita? Ait
Iacob: Iura ergo mihi. Iurauit Eſau. & vendidit primogenita, & ſic accepto pane & lentis edulio,
comedit & bibit, & abijt paruipendens, quod primogenita vendidiſſet.) Ergo iuſtè Iacob ſup-
plantatori omne conſiliũ cœli & terrę palmã victorię concedit. Nec enim fratrẽ ſuum fraude
circumuenit, ſimplex nanq; erat, ſed cum ſimplicitate columbæ prudentiam habens ſerpentis,
quale habuit precium ſapienter poſcẽti guloſo appoſuit, & quod habebat ille, manifeſto nomi-
ne, ſine dolo, ſine vi, quæ iuſta & legitima venditio eſt, viciſsim flagitauit. Aiunt Hebræi à Sem
primogenitò Noe, quem & Melchiſedech fuiſſe affirmãt, omnes primogenitos ſacerdotes ex-
titiſſe, & hęc eſſe primogenita, quę Eſau Iacob vendidit. Nũc ſenſum allegoricũ proſequamur.

Quid ſpiritualiter iſta ſignificent. CAPVT VII.

EN morior, inquit, quid mihi proderunt primogenita? In epiſtola ad Hebræos vbi dictũ eſt: Hebr.12.
contemplantes ne quis deſit gratiæ dei, ne qua radix amaritudinis ſurſum germinans impe
diat, & per illã inquinẽtur multi: ne quis fornicator, aut profanus, cõtinuò ſubiungitur, vt Eſau,
qui propter vnã eſcam vendidit primogenita ſua. Scitote enim quoniã & poſtea cupiẽs hęredi-
tare benedictionẽ, reprobatus eſt: nõ enim inuenit pœnitẽtię locũ, quanq̃ eũ lachrymis inqui-
ſiſſet eã. Ergo Iudeus qui deeſt gratię dei, in quo eſt radix amaritudinis, ipſe eſt Edõ ille, q pro-
pter vnã eſcam primogenita ſua vẽdidit. Sed quęnam illa rufa coctio fuit, quam hic talis Edom
tanta auiditate petiuit, tanto diſpẽdio comedit? Aut quando hic Iacob, id eſt, ſupplantator, ſci-
licet gẽtilis populus tale pulmentũ coxit? O mirũ & magnũ ſpectaculũ huiuſce edulij hui⁹ rufæ
coctionis Etenim ſanguinea mors Chriſti, rufa coctio fuit Iudęis. Vndè & propheticè dictũ eſt: Pſalm.21.
Saturati ſunt filijs, & dimiſerunt reliquias ſuas paruulis ſuis. Nã contendẽtes ſatiari de pœnis in-
nocẽtis, clamauerũt Pilato dicẽtes: Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Hoc, inquam, Matth.27.
clamauerunt contra illud quod prophetauit gentilis, lauans manus ſuas, & dicens: mundus ego
ſum à ſanguine huius iuſti, vos videritis, neſciẽs quid loqueretur aut quid ageret, ſicut nec Cay Iohan.11.
phas, quãdo prophetauit & dixit, quòd expediret vnũ hominẽ mori pro populo. Manus quip-
pe Gentiliũ illam dominicę mortis coctionem rufam coxerunt, inſiſtente hoc Edom vt ſatura-
retur (ſicut iam dictum eſt) & demitteret reliquias ſuas paruulis ſuis, mũditias autem manuum
populo Gentilium conceſsit, quæ vera primogenita ſunt Extũc enim Romano imperio, cuius
ille miniſter, & vox fuit, quando dixit: mundus ego ſum à ſanguine iuſti huius, vos videritis:

CAP. XXVI. Romano, inquam, imperio primogenita ceſſerunt, id eſt, principatus ſacerdotij tali commercio
tranſiuit illuc, tranſlatus ab Edom, id eſt, à ſanguineis Iudęis. Bene igitur Apoſtolus inquit: Si-
Hebr. 12. cut Eſau qui propter vnam eſcam primogenita ſua vendidit, addens & illud: & non inuenit lo-
Quæ lachrymæ nō valent. cum pœnitentiæ, quamuis cum lachrymis requiſiſſet eam. Non enim valent illæ lachrymę, quę
pro temporali gloria donum cœleſte ambiunt, ſicut lachrymæ Eſau: imò ſicut lachrymę Iudę-
orum, quando pro ruina templi vel ciuitatis eiulauerunt, pro peccatis autem non plorauerunt.
Ergo ne, inquis, ille Iſaac, id eſt, riſus, in quo quando videbimus, tunc verè beati erimus, talem
amabat Eſau, & de venationibus eius veſcebatur: & illa Rebecca, ſanctus & viuificans ſcriptura-
rum ſpiritus talem Iacob diligebat, qui agni dei carnes in ara crucis coxerat? Ita planè, nec lon-
ga probatione opus eſt. Nempe & Chriſtus dominus adeò ſecundum humanum affectum ve-
natorem illum dilexit, vt locum quoq; venationis eius, id eſt, ciuitatem vel templum, vndè tot
Luc. 19. victimarum venationes acceperat, ruiturum prædicens veras lachrymas fuderit. Et ſanctę ſcri-
pturæ ſpiritus, ita Gentilem populū diligebat, vt quodammodo feſtinās ad illum diceret: Ecce
Eſaiæ. 65. ego, ecce ego ad gentem, quæ non inuocabat nomen meum. Et multa his ſimilia. Sed & ſingu-
lariter quenq; noſtrū tanto hęc Rebecca plus diligit, quāto ſimplicior quiſq; habitat in taber-
naculis. Nā e cōtra, quanto quiſq; plus habet de Eſau, tāto minus à Rebecca diligitur. i. quanto
amplius foras euagatur, tāto minus ſacrę ſcripturę lactatur vberibus, intusq; repoſito pane ciba
tur. Quod ſi etiā citius patris Iſaac venator ſit. i. Chriſtū prędicare cōſueuerit: ſi per hoc quę ſua
ſunt quęrit: nō quæ ſunt Ieſu Chriſti, primogenita ſua vendit & Eſau ſimilis ſit. Quietū verò &
ſimplicem (vt dictū eſt) Rebecca diligit, valde enim quieti cordis eſt, ſacræ ſcripturæ ex animo
Eccle. 38. conciliari. Vndè eſt illud: Sapientiā ſcribe in tēpore ocij: & qui minoratur actu, percipiet eam.

Quid ſignificet, quòd orta fame abijt Iſaac ad Abimelech regem Palæſtinorum. CAPVT VIII.

CAP. XXVI. ORta autem fame ſuper terram, poſt eam ſterilitatem, quæ accidit in diebus Abrahæ, abijt
Iſaac ad Abimelech regem Palæſtinorum in Gerara, apparuitq; ei dominus, & ait: Ne deſ-
cendas in Aegyptum, ſed quieſce in terra quā dixero tibi, &c.) Ordo prępoſterus, nec enim ha-
bitanti in Gerara, quæ Metropolis erat Palęſtinorum apparens deus diceret: Semini tuo dabo
omnes regiones has. Ergo præpoſtere prius dictum eſt, quia abijt ad Abimelech regem Palæ-
ſtinorum in Gerara. Et deinde quod apparente & iubente ſibi domino deo, potius illuc, quàm
aliàs diuerteret. Et hoc non fruſtra prępoſteratum eſſe poſtmodum liquebit. Iam quia patet le-
ctionis ſuperficies, myſteriorum ſeries cōtinuanda eſt. Orta, inquit, fame poſt eam ſterilitatem,
quæ acciderat in diebus Abrahę, abijt Iſaac ad Abimelech regem Palæſtinorū in Gerara. Poſt-
Fames bona. quam modo ſupradicto, Edom ille, id eſt, Iudaicus populus primogenita ſua vendidit, orta eſt
fames Iſaac & domui eius, id eſt, Chriſto & apoſtolis eius, illa videlicet fames, de qua propheta
Pſal. 58. in pſalmo loquitur: Conuertentur ad veſperam, & famem patientur vt canes, & circuibunt ci-
uitatem: Ipſi verò diſpergentur ad manducandum. Non enim inueniebant canes, egregij ſcili-
Pſal. 67. cet apoſtoli, de quibus & alibi idem Propheta dicit: Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipſo,
non, inquam, inueniebant copiam eſcarum apud inimicos Chriſti Iudæos, ex quibus & ipſi ſe-
cundum carnem erant, paucos quippe ex illis manducare, id eſt, conuertere, & ſibimet incor-
porare poterant. Vndè Petro eſurienti, quia de Iudaiſmo parum comederat, oſtenſum atq; prę-
Acto. 10. ceptum eſt, vt gentes apprehenderet & manducaret. Vidit nanq; vas quoddam velut linteum
quatuor initijs ſummitti de cœlo in terram, in quo erāt omnia quadrupedia, & ſerpentia terrę,
& volatilia cœli, dictumq; eſt ad eum: Surge Petre, macta & manduca. Item quæ deus purifica-
uit, tu ne commune dixeris. Extunc qui hactenus famem patiebantur, diſperſi ſunt ad mandu-
Acto. 13. candum, & murmurantes eo quòd ſaturati non fuiſſent, & dicentes: Vobis quidem primum lo-
qui verbum dei oportebat, ſed quoniam repuliſtis illud, & indignos vos iudicaſtis æternæ vitę,
ecce conuertimur ad gentes. Abijt igitur Iſaac in Gerara, ſcilicet Chriſtus ad regē Abimelech,
& cætera. Abijt, inquam, in iſtis equis ſuis ſuper quos aſcēderat, id eſt, prædicatoribus ſuis, quos
mittebat, de quibus & alibi ſcriptum eſt: Qui aſcendis ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſalua-
Abac. 3. tio. Et peregrinari cœpit in Gerara, id eſt, in gentibus, quas ante neſciebat. Gerara nanq; Me-
tropolis erat Palæſtinorum, quod interpretatur ruentium, ſignificatq; Romam vel Romanum
imperium, quondam caput pereuntium. Abimelech pater meus rex, vel patris mei regnum, be-
ne multitudinem ſignificat gentium, non quod pridem ſic eſſent, ſed quia extūc ſic factum eſt,
vt eas rectè tali nomine Chriſtus appellaret.

Quod timuerit Iſaac confiteri, Rebeccam ſibi ſociatam eſſe coniugio. CAPVT IX.

APparuitq; ei dominus, & ait: Ne deſcendas in Aegyptū, ſed quieſce in terra quā dixero tibi,
& peregrinare in ea, eroq; tecū, & benedicam tibi, &c. Secundū hunc ſenſum myſticū ordo
literę (vt ante iam diximus) præpoſteratus eſt: Etenim poſtquam ad gentes conuerſi ſunt Chri-
ſti apoſtoli, non quo volebant ipſi, proficiſcebantur, ſed quo vocabat eos ſpiritus ſanctus. Verbi
gratia:

gratia: In actibus Apoſtolorum ſcriptum eſt: Quia vetiti ſunt à ſpiritu ſancto, loqui verbum in Aſia: Tentabant ire Bithiniam, & non permiſit eos ſpiritus Ieſu. Cum autẽ deſcendiſſent Troadem, viſio per noctem Paulo oſtenſa eſt. Vir Macedo quidam erat ſtans & deprecans eum, dicens: Tranſiens in Macedoniam adiuua nos. Et profecti ſunt in Macedoniã, certi facti quia vocaſſet eos deus euangelizare eis. Igitur in Aegyptum deſcendere vetitus Iſaac, habitauit in Gerara. (Sed interrogatus à viris loci illius ſuper vxore ſua, dixit ſoror mea eſt. Timuerat enim profiteri, quod ſibi eſſet ſociata coniugio, reputans ne interficerent eum propter pulchritudinem illius.) Sic planè perſecutione vrgente, fideles timebant, palam Euãgelicam celebrare gratiam, & in latibulis ſe continentes, agebant tamen vt poterant religionem Chriſtianam, egẽtes, anguſtiati, afflicti, in ſolitudinibus errantes, in montibus, & in ſpeluncis, & in cauernis terrę. Sed & illuc vſq; perſcrutatus eſt illos, qui eis dignus non erat mundus. Sequitur ergo: (Cumq; pertranſiſſent dies plurimi, & ibidem moraretur, proſpiciens Abimelech rex Palæſtinorum per feneſtram, vidit eum iocantem cum Rebecca vxore ſua. Et accerſito eo, ait: Perſpicuum eſt, quòd vxor tua ſit. Baptizantes namq; clam in criptis & cemeterijs martyrum, & cætera celebrantes vt poterant fidei ſacramenta, quæ pro ioco erant ſapientibus mundi, quorũ ſapientiam deus ſtultam fecit, perſæpe deprehenderunt, & ad publicum auditorium protraxerunt. Tandem & ipſi terreni principes iugum Chriſti ſuſceperunt, & eius quam prius impugnabãt Euangelicę fidei, vel Chriſtianæ religionis defenſores eſſe cœperunt. Vndè & protinus ſubditur: (Præcepitque populo, dicens: Qui tetigerit hominis huius vxorem, morte morietur.) Nempe & primus Conſtantinus lege edixit, quid pateretur, quiſquis Chriſtiano eſſe moleſtus, & deinceps tam gladijs regum, quàm verbo ſacerdotum Chriſtiana religio defenſatur.

Act. 16.

Hebr. 11.

1. Cor. 1.

De eo quod dictum eſt: Seuit autem Iſaac, & cætera, & quod inuidentes Palæſtini puteos eius obſtruxerunt. CAPVT X.

SEuit autem Iſaac in terra illa, & inuenit in anno iſto centuplũ. Benedixitq; ei dominus, & locupletatus eſt homo, & ibat proficiens atq; ſuccreſcens, donec magnus vehementer effectus eſt. Habuit quoq; poſſeſsionẽ ouium & armentorũ, & familiæ plurimũ.) Serere, pacati & quieti temporis eſt. Vix enim aut nunquam tẽpore belli terra bene exculta ſeritur, ita præſertim vt ſemen in meſſe centuplicetur. Igitur per ſationẽ Iſaac, cuius centupla inuentione locupletatus eſt homo, proficiens atq; ſuccreſcens, & magnus vehementer effectus eſt: illa rectè intelligitur magnificentia nominis Chriſti, qua in pace eccleſiæ, dilatatũ & multiplicatũ eſt ſemine verbi dei, cum ſacerdotali auctoritate concurrente poteſtate imperiali, ſcilicet vt liceret operarijs Euãgelij exire ad ſeminandum, & nõ liceret aduerſarijs Chriſti latiſsimum totius orbis erroribus ſuis vendicare agrum. (Ob hæc inuidentes ei Palæſtini, omnes puteos, quos foderant ſerui patris illius Abraham, illo tempore obſtruxerũt, implentes humo intantùm vt ipſe Abimelech diceret ad Iſaac: Recede à nobis, quoniam potentior noſtri factus es valde.) Poſtq̃ magnificẽtia nominis Chriſti, Romanum quoq; cœpit imperiũ, & idòla contempta ſunt, inuidia ſuborta eſt hęreticorum, per quos diabolus, quia nõ poterat vi perſecutionis extirpare Euangelium, veritatem corrumpere conatus eſt ſcripturarum. Bene ergo poſtq̃ magnus factus eſt vehemẽter nimis, ob hoc, inquit, inuidentes Palæſtini ſiue Philiſtijm, quod interpretatur potione cadẽtes, omnes puteos quos foderant ſerui patris illius Abraham, illo tẽpore obſtruxerunt implẽtes humo. Nam putei, quos foderãt ſerui patris Chriſti dei, omnes ſcripturę ſanctę ſunt, quas condiderũt Moyſes & prophetæ, atq; apoſtoli omnes ſerui dei. Hos puteos, id eſt, has ſcripturas, quantũ in ipſis fuit, hęretici illo tẽpore obturauerunt, vt non facilè inueniri poſſet vbi uã eſſet doctrina veritatis, intantùm vt diceret ipſe Abimelech: Recede à nobis, quoniam potẽtior noſtri factus es valde. Intantùm namque aucta eſt inuida hęreticorum vis, vt regum quoq; & imperatorum corda obtineret, eorumq; gladijs vtens, penè atrocius quàm gentilium error in Chriſtianos deſæuiret. Porrò quod dicit Abimelech, quia potẽtior noſtri factus es valde, iuxta hũc eundẽ ſenſum conſtans eſt: Etenim terreno imperio potentius factum eſt in gentibus cœleſte imperiũ, intantùm, vt feros principes, & barbaras nationes, quas imperatorum gladius non attingeret, ſacerdotũ lingua liget, & latius Romanę eccleſię pontifices, quàm Romani imperij dominentur Cęſares. Quamuis enim multis aucta victorijs Roma ius imperij ſui terra mariq; protulerit, minus tamen eſt, quod illi bellicus labor ſubdidit, quàm quod pax Chriſtiana ſubiecit.

Quid ſignificet, quòd pro duobus quidem puteis paſtores Geraræ contenderint, de tertio verò non: & quòd Abimelech, amiciq; eius, cum Iſaac fœdus iniecrint. CAPVT XI.

ET ille diſcedens, vt venirent ad torrentem Geraræ, & cætera.) Ab hæreticis diſcedit Chriſtus: nihil enim cum deo, nihil cum Chriſto aut cum ſpiritu ſancto illi operantur, ſed totum quicquid illorum eſt, diabolo relinquitur. Ipſe autem Chriſtus ad torrẽtem, id eſt, ad auctores ſcripturarum proficiſcitur, ad eos qui de cœlo imbrem expectant, quem & ſuſcipientes in ma-

CAP. gnum excreſcunt torrentẽ.(Rurſum, inquit, fodit alios puteos, quos foderant ſerui patris illius
XXVI. Abraham, & quos illo mortuo olim obſtruxerant Philiſtijm.) Semper enim quæcunque hęreſis
exurgat, ſemper vtiq; & præſto Chriſtus adeſt, & de ſuis aliquos præparat, ſciẽtia & ſermone or
natos munere ſuo, qui ſtare valeant aduerſus loquaces hæreticos, & mera veritate ſcripturarum
ſitiẽtes potare paruulos.(Appellauitq́; eos eiſdem nominibus, quibus pater ante appellauerat.)
Id eſt, eadem veritate, eodẽ ſpiritu veritatis fecit eos intelligere ſcripturas, quo auctores illarũ,
quos pater ante aduentum filij miſerat, & quos ipſi filio dederat, ſcripſerũt eas. (Foderuntq́; in
torrente, & repererunt aquam viuam. Sed & ibi iurgium fuit paſtorum Geraræ aduerſus paſto-
res Iſaac dicentium, noſtra eſt aqua.) Quos foderunt ſerui patris eius illos replentes obturaue-
runt, quos verò ſerui illius foderunt, non quidem obturauerunt, ſed pro illis iurgati ſunt & cõ-
tenderunt. Sic profectò hæretici ſacras ſcripturas, quæ maxima ex parte ante aduentum Chriſti
conſcriptæ ſunt, terrenis ſenſibus ſuis obturauerunt: quæ autem ab aduentu, ſiue à paſſione vel
reſurrectione filij, ſacramenta viuæ aquæ, id eſt, chariſmata ſpiritus ſancti data ſunt, nõ quidem
obſtruxerunt, ſed pro illis contenderunt, dicentes: Noſtra eſt aqua, quod eſt dicere: Noſtra ſa-
cramenta vera ſunt ſacramenta, nos quod damus ſanctum eſt, vitale & viuificum eſt, apud nos
ſolos eccleſia eſt. Hoc dicentes mentiuntur paſtores, non enim in angulo vno terræ vel in parte
cuiuſquam hæreſiarchæ concluſa vel coanguſtata, ſed in omnes gentes diffuſa credi debet ec-
Pſalm. 2. cleſia, iuxta quod filio promiſit deus pater loquens in propheta: Poſtula à me, & dabo tibi gẽtes
hęreditatem tuam, & poſſeſsionem tuam terminos terræ. Sunt autẽ putei tres, quos ſerui huius
Iſaac foderunt: Tria nanque ſunt ſancti ſpiritus chariſmata: Baptiſma ſcilicet, & impoſitio ma-
nuum, & renouatio cunctorum in generali reſurrectione mortuorum. Iuxta quæ & Dauid in
Sup. lib. 4. typum Chriſti & eccleſiæ (ſicut iam aliàs diximus) tertio rex vnctus eſt. Et pro duobus qui-
cap. 23. dem, paſtores illi contendunt, pro tertio verò non contendunt, quia videlicet de baptiſmo, &
de impoſitione manuum rixantur nunc hæretici, ſibiq́ue vendicando contendunt: vbi autem
vniuerſali regeneratione immutabuntur, rixari non poterunt, cõtendere non audebunt. (Itaq;
vocauit nomen eius latitudo, dicens: Nunc dilatauit nos dominus, & fecit creſcere ſuper ter-
ram.) Deniq; intèr calumnias & inimicitias dilatatur Chriſtus & eccleſia eius, & ſuper omnem
terram creſcit magnificentia nominis eius. (Aſcendit autem ex illo loco, in Berſabee. Vbi ap-
paruit ei dominus in ipſa nocte, dicens: Ego ſum deus Abraham patris tui, & cætera.) Futu-
rum hoc eſt in fine ſeculi, vt ſopitis cunctis iurgijs, tam Iudæorum, quàm hæreticorum, aſcen-
dat, & altare ſuum ædificet Chriſtus, vbi nunc non eſt, & fodiat puteum abundantiæ ſiue ſatu-
ritatis reliquijs Iſrael, vt bibant viuam ſcripturarum aquam, ſimulq́ue Abimelech & Ochozath
amici illius, & Phicol dux militum, ſimulque reges & principes, Iudæi pariter & gentiles, cum
Chriſto fœdus inibunt. Ochozath, pro quo in Hebræo habetur collegiũ amicorum eius, non
tam hominem ſignificat, quàm amicorum turbam, quæ cum rege venerat, in quibus fuit &
Phicol princeps militiæ eius. (Fecit ergo eis conuiuium. Et poſt cibum & potum ſurgentes ma-
ne, iurauerunt ſibi mutuo, dimiſitq́ue eos Iſaac in domum ſuam pacificè.) Cum fœdus inie-
rint nouiſsimum faciet illis conuiuium Chriſtus in regno patris eorum, & vnumquenque di-
mittit in locum ſuum, id eſt, retribuet vnicuique ſecundum opus & meritum proprium, locum
Iohan. 14. vel manſionem condignam: multæ enim in domo patris ſunt. (Ecce autem venerunt in ipſo die
ſerui Iſaac dicentes: Inuenimus aquam.) Finis omnium quæ de Iſaac ſunt, gratulatio eſt dicenti-
um: Inuenimus aquam. Et rectè. Nam ipſo die quo complebuntur omnia quæ de Chriſto ſunt,
laus & gratiarum actio perſonabit, dicentium: quia per te Chriſte inuenimus fontem aquæ ſali-
entis in vitam æternam. (Vndè & appellauit eum abundantiam, & nomen vrbi impoſitum eſt
Berſabee vſque in præſentem diem.) Hoc loco nomen ciuitatis Berſabee interpretatur puteus
abundantiæ, ſiue puteus ſaturitatis: licet enim ſupra ex verbo iuramenti, ſiue ex ſeptenario oui-
um numero, quod Sabee dicitur, aſſeruerimus Berſabee appellatam: tamen nunc ex eo quòd
aqua inuenta eſt, Iſaac ad nomen ciuitatis quæ ita vocabatur alludens, declinauit paululum li-
teram, & pro ſtridulo Hebræorum Sin, à quo Sabee incipitur, Græcum ſigma, id eſt, Hebræo-
rum Samech poſuit. Ciuitas ergo aquarum viuentium, id eſt, electorum omnium, beata ſocie-
Pſal. 121. tas puteus ſaturitatis, ſiue abundantiæ vocatur, completo videlicet quod Pſalmiſta nũc impre-
catur illi, dicens: Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis.

De vxoribus Eſau, quæ ambæ animum Iſaac & Rebeccæ offenderunt.

CAPVT XII.

Genẽ. 26. ESau verò quadragenarius duxit vxores Iudith filiam Berei Aethæi, & Baſemath filiã Elom
eiuſdẽ loci, quæ ambæ offenderãt animũ Iſaac & Rebeccæ.) Superioribus ſermo cõtinuan-
dus eſt, vbi dictũ eſt, & abijt paruipendẽs quòd primogenita vendidiſſet. Et ecce in initio narra
tionis filiorum, degeneratio ſupplantati & adhuc ſupplantãdi Eſau denotatur, qui magis ac ma
gis declinando, minori fratri locum fecit, vt magis ac magis imminens teneret plantã eius. Nam
ſicut

ſicut ſuperius primogenita ſua propter eſcam vendidit: ſic & nunc vxores ducens alienigenas, per concupiſcentias ſuas animum Iſaac & Rebeccæ offendit: quia benedictionem ſeminis Abrahæ contempſit. Si enim in illa benedictione filios generare optaſſet, nequaquam duxiſſet vxorem de filiabus eorum, quos & pater improbaſſet, & auus Abraham vitandos iudicaſſet, & ſuper quibus matrem Rebeccam vitæ ſuæ tæderet. At ille & horum iudicium contempſit, & dei promiſsiones non curauit, videlicet affinitate hominum habitatorum terræ laudabilem & inclytum ſe poſſe fieri, magis quam ope vel gratia dei. Vnde & nomina cognationis eximia præſens ſcriptura non omiſit: Iudith, inquit, filiam Berei Aethęi, & Baſemath filiam Elom eiuſdem loci. Iudith laudans, Berei putei mei, Baſemath in nominibus, Elom roboreus ſiue quercus interpretatur. Ipſis nominibus manifeſtè coargui videtur, quod laudari, & ſine deo ditari, nominatus eſſe, & in terra roborari appetens, peccatorum ſe affinitatibus immerſerit, ſuper quos meritò irruat formido & pauor ſecundum nomen Aethæi, quod interpretatur formido ſiue pauor. Qui ergo intus à gratia dei excidit, meritò foris quoq; reprobatus eſt, quod protinus ſequens narratio declarabit.

De eo quòd ſenuerit Iſaac, & cur vnam tantum benedictionem habuerit. CAP. XIII.

SEnuit autem Iſaac, & caligauerunt oculi eius, & videre non poterat. Vocauit autem Eſau filium ſuum & dixit ei: Fili mi. Qui reſpondit: Adſum. Cui pater: Vides, inquit, quòd ſenuerim, & ignorem diem mortis meæ. Sume arma tua, pharetram, & arcum, & egredere foras. Cúq; venatu aliquid apprehẽderis, fac mihi inde pulmentũ, ſicut velle me noſti, & affer vt comedam, & benedicat tibi anima mea antequam moriar.) Hic iam prætereundum non eſt, cur vna tantum benedictionẽ habuerit Iſaac. Sic enim Eſau eiulãdo dixit: Num vnã tantum benedictionẽ habes pater? Mihi quoq; obſecro vt benedicas. Dixerat nãq; pater: Dominũ tuum illum cõſtitui, & omnes fratres eius ſeruituti illius ſubiugaui. Frumento & vino ſtabiliui eũ, & tibi poſt hęc fili mi vltra quid faciam? Quærendum ergo, cur vnam tantum benedictionem habuerit: quale ſit frumentum & vinum, quod diuiſis communicari non poſsit: vt clareſcat ſimul, cur eandem benedictionẽ iuſtius Iacob, quàm Eſau hęreditate poſsidere debuerit. Primò dicimus, nõ multa ſemina, ſed vnum eſſe ſemen, quod eſt Chriſtus, de quo promiſſum fuerat Abrahæ, quòd in illo omnes gentes benedicerentur. Quam verò præter illud ſemẽ benedictionem haberet pater? Neceſſario igitur vnam tantum habuit. Erant autem duo fratres, & ex illis duo populi contra alterutrum diuidendi, iuxta veritatem dicentis: Duæ gentes in vtero tuo ſunt, & duo populi de ventre tuo diuidentur. Quomodo ergo illis diuiſis communicaret vnũ ſemen, quod eſt Chriſtus? Ille quippe vnus eſt, & nõ in diuiſione, ſed in vnitate eſt. Oportebat igitur alterũ alteri præferri: & prælatus eſt quem deus commendauit, nõ quem caro & ſanguis commẽdare volebat iure primogeniti. Eius ſupplantationis præſens lectio, iuxta ſimplicem literam aperta narratio eſt. Ipſa autem primogenita tradunt Hebręi hęreditatem vel ſucceſsionem fuiſſe ſacerdotij, vel veſtimenta illa ſacerdotalia fuiſſe, de quibus hic ſcriptum eſt, & veſtibus Eſau valde bonis, quas apud ſe domi habebat, induit eum. Primogenitorum namq; iure, aiunt illum fungi debuiſſe officio ſacerdotali, & idcirco iam habuiſſe veſtimẽtum ſacerdotale, quo indutus deo victimas offerret, ſicut & omnes primogeniti, antequam Aaron in ſacerdotium eligeretur.

CAP. XXVII.

Cur Iſaac vnã tantũ benedictionẽ habuit.

Galat. 3.

Gen. 25.

Qualiter imitandum in eccleſia ſit Rebeccæ exemplum, Iacob pro Eſau ad benedictionem inſtruente.

CAPVT XIIII.

HIc ergo iam & illud quæritur, quomodo ſacerdotium ſic fraudulenter ſurreptum, ratum eſſe debuerit, cum lex vſq; hodie ſit, vt quiſquis inuocatus ad benedictionem ordinationum acceſſerit, eaſq; aliunde aſcendendo rapuerit, benedictio nõ ſolum irrita iudicari, ſed & in maledictionem illi iure debeat conuerti? Ad hæc facilis patet reſponſio, quia videlicet nequaquam damnabili modo benedictionem ille ſurripuit, imò quiſquis hodie, nõ eius promouetur exemplo, nos ſecundum Euangelium loquentes, dicimus, quòd non per oſtium ingreſſus ſit, ſed aliunde aſcenderit. Lex enim eſt, vt non pro munere quolibet, manus, obſequij, aut linguæ, quempiam debeat quis ordinare, ſed eum quem pro vitæ merito elegerit teſtimonium pręſentis eccleſiæ. Quid ergo? Nonne Iſaac iuxta anagogen perſonam gerit eorum, qui pro commodo vel pro paſtellatico fauorabiliter ordinare contendunt? Cũ enim dicit: Sume arma tua, pharetram, & arcum, & egredere foras, cumq́ue venatu aliquid apprehenderis, fac mihi inde pulmentum, & deinde ſubiungit, & benedicat tibi anima mea antequam moriar. Nonne manifeſtè commodum pro benedictione flagitat? Nec tamen in hoc, ſancto viro derogatur, ſed magis placet id, quod in illo prouiſor futurorum, ad ædificationem noſtram ſpiritus ſanctus operatur. Igitur Iſaac præſenti loco cuiuſque ſummi pontificis: Rebecca eccleſiæ, quæ ſubiecta eſt, perſonam gerit: duo filij, Iacob & Eſau, illos præſentant, qui in domo eccleſiæ contrarijs moribus & diuerſo fine ad ſanctum propoſitum erudiendi proponuntur. Et quidem ſacerdos

Obiectio

Dilutio

CAP. XXVII. ſummus commiſſæ ſibi eccleſiæ, tanquam vir coniugi, vel tāquam caput corpori præeſt: verun-
tamen ordinandorum electio, non penes ipſum ſolum, ſed penes eccleſiā eſt: illo nempe in cu-
tis plurimis ſeneſcente, & interdum curarum exteriorum puluere oculis eius caligantibus, ipſa
filios ſuos clarius atq; expeditius videt, nouit actus, intuetur propoſitum, cōſiderat profectum
vel defectum ſingulorum. Cum ergo audierit, quòd pontifex cuiuſpiam indigni delinitus ob-
ſequijs, cum promouere, ac meliori præferri voluerit, exēplo Rebeccæ debebit vti, quæ & viri
ſui placitum non reprehendit, & tamen egit conſilio: ne pater maiorem, venationibus eius de-
lectatus, præferret meliori: memor quid ſibi dictū fuiſſet à deo, quia maior ſeruiet minori. Itaq;
nequaquam ille damnabili furto ſurripuit, ſed potius ordine ſeruato iuſtitiæ, dignus acceſsit
voluntate dei, & eius electione, quæ fuerat conſcia meriti.

Sanctum virum, cur deus in amorem declinare permiſerit reprobi, & quid hœdi duo, veſteſq; Eſau ſignificent. CAPVT XV.

Cur Iſaac amauit Eſau. ITem quæritur, cur ſanctum virum, deus in amorem reprobi declinare permiſerit, cur à neſci-
ente, & non vidente illum, qui non vocatus fuiſſet, benedici voluerit? Hic primò dicimus, nō
Matth. 15. veniſſe dominum, niſi ad oues perditas domus Iſrael, nec voluiſſe panem accipere filiorum, &
dare eum canibus, & benedictionem primam Iudæorum populo detuliſſe, quibus credita ſunt
eloquia dei, & repromiſsio, & legiſlatio, & confeſsio teſtamenti, verum quia credere noluerunt
Rom. 9. illi, ad Iacob. i. ad minorem populum benedictionem eſſe tranſlatam, neq; tamen maiorem filiū
penitus fuiſſe deſpectum, quia cum ſubintrauerit plenitudo gentium, tunc omnis Iſrael ſaluus
Roma. 11. erit. Itaq; cœptum ſuperius ſenſum allegoricum in promptu habemus, & iamdudum traditum
Quomodo Chriſti caligauerunt oculi. à ſanctis patribus, nunc ore totius eccleſiæ celebratur. Senuit nāq; verus Iſaac, ſcilicet dei filius,
& caligauerunt oculi eius, quādo vetuſtate & ſenio noſtræ naturæ indutus, morte quoq; corpo-
rea fuit obſcuratus. In ipſa caligine ſenectutis iuſsit primogenito ſuo Eſau: Sume, inquiēs arma
tua, pharetram, & arcum, cumq; venatu aliquid apprehēderis, fac mihi inde pulmentū. Etenim
tota vita & in ipſa morte ſua, priorem populū ad pœnitentiam per ſemetipſum inuitabat, & per
apoſtolos ſuos, poſt gloriam ſuæ reſurrectionis, vt credendo illum ſibi cibum offerret, de quo
Iohan. 4. dicit: Meus cibus eſt, vt faciam voluntatem patris mei. At ille tardauit, & nunc vſq; vagatur fo-
ris. Interim Rebecca. i. mater gratia, cuius affectus ab humano affectu patris huius, in aliū filium
declinauerat, iuniorem filium. i. populum gentium ſubintrare ſuaſit, ad præoccupandum hære-
ditatem benedictionis, non vacuum, ſed cum duobus hœdis. Non enim apparebis (inquit lex)
Exod. 23. vacuus in conſpectu domini dei tui. Et quidem vnus ſufficere poterat eſui, etenim nec vnus ho
mo ſufficere poſſet ad eſum hœdi, ſed & hoc in figura contigit, quia videlicet eum, qui accedit
ad gratiam benedictionis Chriſti, profeſsionem habere oportet, noui pariter & veteris inſtru-
menti, & talis confeſsio cibus eſt Chriſti filij dei. (Et veſtibus, inquit, Eſau valde bonis, quas
apud ſe habebat domi, induit eum.) Has veſtes paterfamilias in Euangelio nominibus ſuis ex-
Luca. 15. primit, reuerſo ad ſe filio, qui perierat & inuentus eſt, qui mortuus fuerat & reuixit. Cito, in-
quit, proferte ſtolam primam & induite eum, & date annulum in manu eius, & calceamenta in
pedibus eius. Quæ ſenior ille filius, id eſt, prior populus pro culpa ſua perdidit. (Pelliculaſque
hœdorum circundedit manibus, & colli nuda protexit.

Non mirandum, quòd falſus eſt Iſaac, vt adeò dixerit, vox quidem vox Iacob, manus, & cætera. CAPVT XVI.

HIs ita falſus eſt Iſaac, vt diceret. (Vox quidem vox Iacob eſt: ſed manus, manus ſunt Eſau.)
Nec mirum, quòd vir iuſtus aliquid ignorauerit, & contra voluntatē ſuam fecerit. Nullus
enim homo, excepto eo, qui ob noſtram ſalutem carnem eſt indutus humanam, plenam habuit
1. Cor. 13. ſcientiam & certiſsimam veritatem. Denique Paulus ex parte cognoſcit, & ex parte prophe-
tat, & nunc per ſeculum videt in ænigmate, & ſecundum quòd oportet orare neſcire nos dicit:
Roma. 8. quia cum venerit quod perfectum eſt, tunc quod ex parte eſt deſtruetur. Samuel propheta
Pſal. 98. 1. Reg. 16. connumeratus Moyſi in ſacerdotio dei, ad vngendum regem miſſus, cum maximum filio-
rum Ieſſe vidiſſet Eliab, ait: Ecce coram domino Chriſtus eius. Et dixit dominus ad Samu-
el: Nolite reſpicere faciem eius, neque ſtaturam: quoniam reprobaui eum, quia non quo modo
videt deus, homo videt. Homo enim videt in facie, deus autem inſpicit cor. Et per ſingu-
los ſemper ignorans, vſque ad Dauid neſciſſe deſcribitur. Heliſæus quoque, qui duplici glo-
rificatus eſt ſpiritu, cuius oſſa vitam exanimi cadaueri reddiderunt, cum Sunamitis ad eum ve-
4. Reg. 4. niſſet in montem, & ad pedes eius flebiliter corruiſſet, Giezi prohibēte, ne faceret, ait: Dimitte
eam, quia anima eius in amaritudine eſt, & dominus abſcondit à me, & nō nunciauit mihi. Plu-
ra ſunt, quàm vt exemplis debeamus docere, ſanctos viros, & deo charos, ea tantūmodo ſciſſe,
quæ eis à domino reuelata ſunt: ignoraſſe verò, quæ eis reuelata non fuerant: & ad ſingulas viſi-
ones Zachariam atque Danielem interrogare angelum, & ſuppliciter deprecari, vt exponat ſibi
quæ ſunt illa quæ viderant.

De benedictione eius, quemadmodum ſuper Chriſto intelligatur. CAP. XVII.

STatimq; vt ſenſit veſtimentorum eius fragrantiam, benedicens ait: Ecce odor filij mei, ſicut odor agri pleni, quem benedixit dominus.) Veſtimenta prædicta, ſcilicet ſtola prima, quam habemus in lauacro, & calciamenta pedum, quę ſunt antiquorum exempla ſanctorum, annulus quoq;, id eſt, fidei ſignaculum, cæteræq; virtutes, ſiue orationes pœnitẽtium, magni & ſuauiſſimi odoris ſunt. Talibus ergo delectatus, benedictionis auctor: ecce, inquit, odor filij mei, ſicut odor agri, quem benedixit deus, ſubauditur, ſit. Sequitur enim: (Det tibi deus de rore cœli, & de pinguedine terræ abundantiam frumenti & vini.) Siquidẽ agri eſt, quem benedixit deus, accipere de rore cœli, & de pinguedine terræ abundantiam frumenti & vini: & talium abundantia repleri, id profecto à deo eſt benedici. Eſt autẽ rationali creaturę ros cœli non aliud, quàm gratia ſpiritus ſancti, quæ peccata remittit: pinguedo autem terræ, vel abundantia frumenti & vini, adapertio ſenſus ad intelligenda quæ latent in ſcripturis myſteria regni dei. Illic enim latet granum frumenti, quod cadens in terram mortuum fuit, & multum fructum attulit, & vinum quod lætificat cor hominis, & oleum in quo facies hilareſcit. Igitur cũ dicit: Ecce odor filij mei ſicut odor agri pleni, quem benedixit deus, & continuò ſubiungit, det tibi deus de rore cœli, & de pinguedine terræ abundantiam frumenti & vini: prophetat ſimul & optat illud, quod nunc factum eſt, & fit vſq; in finem ſeculi, ſcilicet, quòd ſeminis Abrahæ per fidẽ velut vnus eſt ager latitudo totius mundi, gemino fœcundatus munere ſpiritus ſancti: altero, quod eſt in remiſſionem peccatorum, quo vero cœli rore innouatur facies orbis: altero, quod eſt diuerſarũ diſtributio gratiarum, eiuſdem ſpiritus ſancti, quo diteſcimus in omnibus, iuxta Apoſtolũ: vt in vlla gratia nihil nobis deſit. His dictis quaſi de toto corpore ad caput verba conuertit. (Et ſeruiant tibi populi, & adorent te tribus. Eſto dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante te filij matris tuæ.) Quis enim eſt ille, cui ſeruiant populi, & quem adorẽt tribus, niſi caput ſeminis Abrahæ, & Iſaac, & Iacob, ſcilicet Chriſtus, qui non tantum homo, ſed & deus & homo vnus eſt Ieſus Chriſtus? Ille nempe fratrum ſuorum dominus, & coram illo omnes filij matris eius, id eſt, omnes ciues ſupernæ Hieruſalem, quæ eſt mater omnium noſtrum, iure incuruantur: quia videlicet omnes fratres eius per adoptionem ſunt, filij dei, & omnes adopti fratres eius: ille autem ſolus eſt naturalis filius, idem hominis & idem dei filius, ex altero quidem frater, ex altero autem fratrum ſuorum adorantium deus, ſeruientium dominus. (Qui maledixerit tibi, ſit ille maledictus: & qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur.) Maledicit Chriſto qui blaſphemat Chriſtum: vt exempli gratia, venenatæ linguæ ſcribarum & phariſæorum dicentium: Dæmonium habet, in Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia: & his ſimilia. Econtrario benedicit Chriſto, qui cõfitetur & laudat Chriſtum, qui corde & labijs dicit: Benedictus qui venit in nomine domini. Dicit autem Apoſtolus, quia nemo loquens in ſpiritu dei, dicit anathema Ieſu: & nemo dicit dominus Ieſus, niſi in ſpiritu ſancto: Igitur quia qui Chriſto maledicit, ſpiritu ſancto caret, quod eſt verè maledictũ eſſe, & qui benedicit illi, in ſpiritu ſancto loquitur, quod eſt verè benedictum eſſe: ſpiritus quippe ſanctus vera & ſola benedictio eſt dei: rectè qui maledixerit, inquit tibi, ſit ille maledictus: & qui benedixerit tibi, benedictionibus impleatur.

Iohan. 12. Pſalm. 103. 2. Cor. 8. Matth. 12. Iohan. 10. 1. Cor. 12.

Quòd carnales Iudæi ſimiles Eſau ſint, qui ſpiritualem benedictionem non quæſiuit, deq; odio Eſau. CAPVT XVIII.

VIx Iſaac ſermonem compleuerat, & egreſſo Iacob foras, venit Eſau, coctoſq; de venatione cibos, intulit patri, dicẽs: Surge pater mi, & comede de venatione filij tui, & benedicat mihi anima tua, &c.) Perſpicuum eſt, quòd Eſau, ſicut fide carebat, ſic nec ſcientiam nec ſpem ſeminis illius habebat, quod eſt Chriſtus: in quo benedictionis paternæ ſumma conſtabat. Dicit enim inter alia. (Num vnam tãtum benedictionem habes pater?) Sed de hoc iam ſupra dictum eſt, cur vnam tantùm benedictionem habuerit, & cur vna eadem benedictio, duobus fratribus communicari non oportuerit, ſcilicet, quia diuiſi illi, & diuidendi erant, iuxta reſponſum dicentis: Duæ gentes in vtero tuo ſunt, & duo populi ex ventre tuo diuidentur. Itaq; quoniam in his geminis fratribus liquidò patet illud, quod futurum erat vſq; in finem ſeculi, ſcilicet, vt diuiſis contra ſe illis, qui ex carne tantum, & eis qui ex fide ſunt Abrahæ, eorum tantum Chriſtus foret hæreditas, qui eſſent ex fide, quocunq; ſecundum carnẽ fluxiſſent ex homine. Extremum ſermonem. i. benedictionis reliquias audiamus. Ille qui non vnam, ſed multas quærebat benedictiones, dicens: num vnam tantum benedictionem habes pater, magnoq; eiulatu fleret: (Motus Iſaac, dixit ad eum: In pinguedine terrę, & in rore cœli deſuper, erit benedictio tua.) Hæc pinguedo terrę, & hic ros cœli, ab illo differt, qui ſupra in benedictione Iacob præſcriptus eſt. Ille nanq; talis eſt, quem conſequatur ſeruitium populorum, & adoratio tribuũ, incuruatio fratrũ, & benedictio cunctorũ, quicunq; dei benedictione digni ſunt. Hanc autem terrena conſequuntur. (Viues, inquit gladio, & fratri tuo ſeruies.) Quod etſi ſecundũ hiſtoriã factũ eſt, poſuit nãq; Dauid in Idumęa cuſtodes, ſtatuitq; pręſidiũ, & facta eſt vniuerſa Idumęa ſeruiens Dauid:

Geneſ. 25. 1 Paral. 18.

CAP. XXVIII. rectius tamen hic illa intelligitur ſeruitus, de qua ſapientia dicit: Seruo ſenſato, liberi ſeruient.
Eccle. 10. Hoc loco pinguedo terrę, & ros cœli, temporalis eſt ſaturitas ventris. Et hæc illi extrema bene-
dictio congruit, qui eſuriem neſciebat gratię ſpiritualis, quippe qui propter vnā eſcam primoge
nita ſua vendidit. Hanc diebus Titi & Veſpaſiani Iudaicus populus, magno eiulatu requiſiuit, te
nens in manibus cibos, nō quibus libenter Iſaac veſceretur, de veneratione ſua, quos coxerat, id
eſt, incredibili pertinacia magis ꝙ tolerātia inter gladios hoſtiū & ſanguinē ſuum, victimas im-
portunas offerens, ita vt antè arā (quod mirum erat hoſtibus ſpectaculū) & cadentes offerrēt, &
Eſaie. 1. caderent offerentes. Verùm iam ſacerdotij dignitas ad iuniorem tranſierat filiū, eiuſq; oblatio-
nibus plenus pater, iam rebus ipſis loquebatur quod per prophetā fuerat prælocutus. Et cū ex
tenderitis manus veſtras, auertā oculos meos à vobis, & cum multiplicaueritis orationē, non ex
audiam, manus enim veſtrę plenę ſunt ſanguine. Sanè quod hic tandē dictū eſt, (Tēpuſq; veni-
et cū excutias, & ſoluas iugū eius de ceruicibus tuis.) & ſecundū hiſtoriā factū eſt, & ſecundū al-
2. Par. 21. legoriam futurum eſt. Nam & temporibus Ioram filij Ioſaphat receſsit Edom, ne eſſet ſub ditio
ne Iudę, & circa finem ſeculi is qui nunc eſt Eſau, ſeruiens in litera non erit, vt nunc eſt, velamen
1. Petr. 2. habens malitię libertatem, ſed erit ſicut ſunt ſerui dei, quibus nunc ſeruit codices ſuos ad vſum
Rom. 6. illorum circumferens: erit inquam, & ipſe ſicut ſerui dei, ſeruus quidem iuſtitię, liber autem pec
cati. Porrò qualis illius fletus vel eiulatus fuerit, lectio manifeſtat, cū protinus ſubiungit. (Veni-
ent dies luctus patris mei, vt interficiam Iacob fratrem meum.) Rectè ergo (vt Apoſt. ait) pœni-
Hebr. 12. tentiæ locum non inuenit, quamuis cum lachrymis requiſiſſet eam. Talis enim erat animus eius
Geneſ. 4. in ipſo fletu & eiulatu, qualis & Cain, quando propter Abel decidit vultus eius.

Quid ſignificet, quòd benedictionis ſurreptionem illam æquanimiter Iſaac tolerauit, & quod ad Rebeccæ ſuggeſtionem, Iacob ad vxorem miſit accipiendam. CAP. XIX.

NVnciata ſunt hęc Rebeccę.) Si hæc dixit in corde ſuo, quomodo nunciata ſunt Rebeccæ?
Sed ſciendum quia ille quippiam dicit in corde ſuo, qui illud quod dicit non vult audiri in
publico, ſicut econtrario ille palam loqui rectè dicitur, qui illud quod dicit, vbicunq; dicat in
Iohan. 18. publico audiri vult. Vndè & dominus qui diſcipulis multa ſecretò dixerat, dicit tamen pontifi-
ci, ego palam locutus ſum mundo, & in occulto locutus ſum nihil. (Quæ mittens & vocans Ia-
cob filium ſuum, dixit ad eum: Ecce Eſau frater tuus minatur vt occidat te: Nunc ergo fili audi
vocem meam, & conſurgens fuge ad Laban fratrem meum in Aran, habitabiſque cum eo dies
paucos, &c.) Omne conſilium pro Iacob à Rebecca ſumit initium: Ipſa ad ſurripiendam bene-
dictionem, illum ſubmiſit, ipſa fugæ conſilium prior porrigit, & deinde pro coniugio quoque
eius ſolicita. (Dicit ad Iſaac: Tædet me vitæ meæ propter filias Eth. Si acceperit Iacob vxorem
de ſtirpe huius terræ, nolo viuere.) Iſaac & ſurreptionem benedictionis æquanimiter tolerat, &
conſilium vel placitum eius optimum comprobat, vt communicato cōſenſu, mittatur Iacob ad
accipiendam vxorem de filiabus Laban. Sic nimirum omne conſilium ſalutis gentium, coram
Matt. 21. domino noſtro Ieſu Chriſto ab auctoritate ſcripturæ proceſsit. Nam ille quidem, pro humano
affectu Iudaicum populum fouere volebat, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub
alas: Veruntamen exigēte ſcripturarum veritate vt relinqueretur illis domus ſua deſerta, ſic ille
non contradixit neq; retrorſum abijt, quomodo & Iſaac pro defraudatione Eſau, vel ſubmiſsi-
one Iacob, nullum contra Rebeccam, vel contra Iacob verbum fecit. Monſtrāt illa, qualem nos
gentes tenere debeamus religionem, ſcilicet de fide patrum, & non de ceremonijs Iudæorum,
Acto. 15. ſicut in actibus Apoſtolorum placitū eſſe legimus ſpiritui ſancto & apoſtolis, & Chriſtus quan-
quam nihil ſuper hac re præcepiſſet dum cum illis eſſet, ſed potius dixiſſet in viam gentium ne
Matth. 10. abieritis, iudicium tamen hoc appellat, & ratum ducit.

Item de eadem re, & quòd Eſau in Iudæorum typum auxerit peccatum ſuum. CAP. XX.

CAP. XXVIII. VOcauit itaq; Iſaac Iacob, & benedixit, præcepitq; ei dicens: Noli accipere coniugem de ge
nere Chanaan, ſed vade & proficiſcere in Meſopotamiam Syriæ ad domum Batuhel, pa-
tris matris tuæ, & accipe tibi inde vxorē de filiabus Laban, auunculi tui.) Quem iam ipſe neſci-
ens, imò quē deus benedixerat per ipſum neſcientē, eū nunc vocat ex nomine, & ſcienter bene
dicit, id eſt, datum in illo confirmat ſurreptæ benedictionis. Porrò Eſau (ſicut ſuperius dictum
eſt) alienigenis vxoribus cū offenſione paterni & materni animi adhęrēdo, non iā Abrahę, non
Iſaac, aut Rebeccæ filius erat, quippe qui non in benedictione ſeminis Abrahę, ſed nomini ſuo
in carne ſua generare, & aliam quàm dei domum ædificare cœperat. Benedixit ergo filiū ſuum
pater Iſaac. At verò finis eiuſdē benedictionis, nō alius ſperabatur, quam ipſum ſemē Abrahæ,
quod eſt Chriſtus. Rectè ergo benedicētis hęc verba ſunt: (Deus autē omnipotēs benedicat ti-
bi & creſcere te faciat, atq; multiplicet, vt ſis in turbas populorū, vt det tibi benedictiones Abra
ham & ſemini tuo poſt te, vt poſsideas terram peregrinationis tuę, quam pollicitus eſt auo tuo.
Videns autē Eſau ꝙ pater ſuus benedixiſſet Iacob, probās quoq;, ꝙ nō libenter aſpiceret filias
Chanaan pater ſuus, iuit ad Iſmahelē, & duxit vxorem, abſq; his quas prius habebat, Malalehel
filiam

filiam Iſmahel filij Abraham,ſororem Nabaioth.) Aut velut inſipiens , aut vt verè ſtultus,fecit
hoc Eſau. Nam ſi tædium matris aut offenſioné paterni animi lenire voluit, inſipientię fuit hoc
pacto id facere velle,& hac intentione inconſultis parentibus,quos iam in alijs vxoribus offen-
derat,ad ſeruilia declinare tabernacula,quod erat cum eiectis exire foras . Sic nẽpe Sara locuta Gene.21.
eſt:Eijce ancillam & filium eius,non enim erit hæres fi[illegible]s ancillæ cum filio meo Iſaac,& ſic fa-
ctum fuerat.Sin autem,quod verius eſt,quia parentibus quoq; propter Iacob iratus erat, ſicut Pſalm.48.
Cain,& conciderat vultus eius,idcirco vt eos amplius offenderet, egit ita,procul dubio ſtultus
fuit.Vtrolibet modo,coniugia ſua cũ offenſione parentum triplicauerit,excuſationem non ha-
bet,ſimul enim inſipiens & ſtultus peribũt.Sic & Iudæi, qui & prius propter traditiones homi- Matth.15.
nũ traditiones dei reliquerunt,& poſtea perſequentes Chriſtũ ac diſcipulos eius,amplius in Iſ-
mahelem degenerauerunt,teſtante Apoſtolo,cum dicit: Sed quomodo tunc is, qui ſecundum Galat.4.
carnem natus eſt,perſequebatur eum qui ſecundum ſpiritum,ita & nunc vtrolibet modo id fa-
ciant,ſiue per inſipientiam,ſiue per ſtultitiam excuſationem de peccato ſuo non habebunt. Iohan.15.

De peregrinatione Iacob, & de viſione eius. CAPVT XXI.

IGitur egreſſus Iacob de Berſabee,pergebat Aran: Cumq; veniſſet ad quendam locũ, & vellet
in eo requieſcere,poſt ſolis occubitum , tulit de lapidibus qui iacebant , & ſupponens capiti
ſuo dormiuit in eodem loco.) Non ergo fruſtra apoſtolus patres noſtros peregrinos vocat & Hebr.11.
aduenas. Cum enim dixiſſet,iuxta fidem defuncti ſunt omnes,non acceptis promiſsionibus,ſed
à longe aſpicientes eas,& ſalutantes,addidit continuò:& confitentes, quod peregrini & hoſpi-
tes ſunt ſuper terram. Qui enim hæc dicunt,ſignificant ſe patriam inquirere. Et ſi quidem illius
meminiſſent,de qua exierunt,habebant vtiq; tempus reuertendi. Nunc autem meliorem appe
tunt,id eſt,cœleſtem. Ecce illorum eiuſmodi confeſsionem ſiue expectationẽ, in Iacob agnoſ-
cere promptum eſt. Nunquid adeo tenuis erat,& pauper,vt de terra ſua exiret per neceſsitatem
in baculo ſuo,ſicut poſtmodum fatetur ipſe,cum dicit,in baculo meo tranſiui Iordanem iſtum,
& nunc cum duabus turmis regredior? Nam quòd ita ſolitarius exierit teſtatur & illud, quòd Gene.32.
non habuit vbi caput reclinaret,niſi quòd tulit de lapidibus qui iacebãt & ſuppoſuit capiti ſuo,
& dormiuit in eodem loco. Nonne pater eius vehementer magnus erat? Sic enim paulo antè
ſcriptum eſt: Quia locupletatus eſt homo,& ibat proficiens atq; ſuccreſcẽs , donec magnus ve- Gene.26.
hementer effectus eſt,in tantum vt ipſe Abimelech diceret: Recede à nobis,quoniam potẽtior
noſtri factus es valde. Sed & auus huius Abraham regum victor, nulli dubiũ , quin diues & in-
clytus fuerit. Quid igitur niſi magna & imitatione digna paupertas ſpiritus in hoc patre noſtro
Iacob ſpectanda nobis proponitur in tali eius exitu,cum ad accipiendam vxorem proficiſcitur,
fide paterna expectans,quod de ſemine ſuo ſalus mundi,& omnium gentium benedictio Chri
ſtus naſceretur? O profugium cœleſtis aſyli protectione dignũ, qui ſola fide abſq; lectione ſcri
pturarũ doctus erat,quòd ad poſsidendã benedictionis hæreditatẽ,ad ſeminandam beati ſemi-
nis expectationẽ,nõ pompaticè,ſed humiliter, & conſcientia ſupplici eſſet ingrediendũ. Porrò
quã veraciter dictũ ſit: Iuxta eſt dominus his qui tribulato ſunt corde, ex iſto claret quod cõti-
nuò ſequitẽ.(Viditq; in ſomnis ſcalã ſtantẽ ſuper terrã,& cacumẽ illius tangẽs cœlũ,angelos quo
que aſcẽdentes & deſcendẽtes per eam,& dominũ innixũ ſcalę dicentẽ ſibi: Ego ſum dominus
deus Abrahã patris tui,& deus Iſaac:) Hunc imitantur quicunq; benedictione dei patris,& filij 1.Cor.2.
eius Ieſu Chriſti,cũ gratia ſpũs ſancti miſsi,ad ſpirituale ſemẽ ſeminandũ, depoſitis ſeculi oneri
bus,nudi & expediti ad deſtinatũ tendũt,vigilãtq; & in omnibus laborãt, & ſobrij ſunt,nihil ſe
ſcire iudicantes niſi Chriſtũ Ieſum,& hunc crucifixum,& cum Apoſtolo dicẽtes: Nõ habemus Hebr.13.
hic manentẽ ciuitatem,ſed futuram inquirimus. Illis porta cœli aperitur , & aſcẽdentibus ſcala
hæc erigitur,quę huic apparuit,per quam ei aſcẽdentes & deſcendẽtes angeli monſtrantur. Nõ Scala Iacob.
aliud ſine dubio deſcẽſus ille & aſcẽſus à nobis intelligitur,niſi exaltatione deſcẽdere, & humi-
litate aſcẽdere. Scala verò ipſa erecta,noſtra eſt vita in hoc ſeculo,quę humiliato corde à domi-
no erigitur ad cœlum. Latera enim eius ſcalæ dicimus , noſtrum eſſe corpus & animam. In quæ
latera diuerſos gradus humilitatis vel diſciplinæ euocatio diuina inſeruit aſcendendos.

Myſticè de eadem viſione. CAPVT XXII.

VErumtamẽ vt ad rẽ pręſentẽ propriamq; viatoris attineat perſonã,dicendũ eſt iuxta allego-
riã quid ſignificet ſcala hæc ſublimitate ſua tangẽs cœlos,portãq; apertã habens innixo ſibi
domino. Hęc plane magna eſt dignatio ſupernę propitiationis, quę ſuper hũc peregrinũ talem
vel profugũ viſcera ſua nõ continuit quin properaret oſtendere, quam tutum illi & ſemini eius
præpararet refugiũ,in altitudine cœli. Quid enim illi eſt ſcala hęc tantę altitudinis,niſi illa ſemi
nis ſeries,quã omnes nouimus ſecundũ euãgelicũ librũ generationis Ieſu Chriſti filij dei? Eius
nãq; gradus ſcalę ſupremus eſt,cui & dñs fuit innixus,nõ alius quã Ioſeph in illa generatione no
uiſsimus vir Marię de qua natus eſt Ieſus,qui vocatẽ Chriſtus. Nõne ſcalę innixus fuit dominus, Matth.1.
cum huius paterna ope & pia vectatione indigẽs vteretur deus,homo factus, de loco ad locum
fugiens

CAP. fugiens Herode perſequēte. Pupillus in hoc mundo, id eſt, abſq; carnali patre genitus? Vidit igi
XXVIII. tur ſcalam, ſummis ſuis innixū habentē dominū, tangentē cœlos, aperientēq; cœli portā, & tali
figura prævidit ſibi innixū dominū, generationē ſuam, id eſt, de ſe incarnatū habituram, per quā
cœlos attingeret, & portam cœli hactenus clauſam hominibus, introiret. Et hoc ſomniū rei co-
gruit ac tempori, ſecundum perſonam vel negotium eius qui vidit. Tūc enim ibat cum benedi-
ctione dei, & præcepto patris ſui, vt vxorem acciperet de filiabus Laban auunculi ſui, cum fide
& ſpe eius, quæ ad auum ipſius facta eſt, repromiſsionis. Vidit & angelos aſcendētes & deſcen-
dentes per eā. Angeli dei, id eſt nūtij ſancti, prædicatores ſunt veritatis, nūtij vel teſtes vtriuſq;,
diuinę pariter & humanę generationis Ieſu Chriſti. Hi nunquā ſurſum & deorſum fixi cōſiſtūt,
Iohan. 1. nunq enim purū deum aut purum hominē prędicant eſſe ſemen Abrahę Ieſum Chriſtū, ſed ſur
ſum ac deorſum inoffenſo pede currētes, dicūt aſcendētes, quia in principio erat verbū, dicunt
deſcendētes, quia verbū caro factū eſt. Deſcendendo, deū hominem factū: aſcendendo, fatētur
deo hominē vnitum. Idcirco rectè duo generationis huius prædicatores Matthęus & Lucas aſ-
cenſum hunc & deſceuſum ſibi diuiſerunt, vt ille ab Abraham deſcenderet vſq; ad virginis vte-
rum: hic ab ipſo, qui putatur filius Ioſeph, aſcenderet vſq; ad deum. (Terram, inquit, in qua dor
mis, tibi dabo, & ſemini tuo.) Hoc de ſemine carnis dictum eſt: porrò quod ſequitur: Dilata-
beris ad occidentem & orientem, ſeptentrionem & meridiem.) de ſemine fidei dixit. Sic enim
concluſit. (Et benedicētur in te, & in ſemine tuo cunctæ tribus terrę.) Illud antè, hoc poſt Chri
ſti ſeminis eius aduentum factum eſt. Nam in duodecim tribubus ſuis, terram, in qua dormie-
bat, tunc illi dedit: In Chriſto totū mundū per quatuor partes eius benedixit. Necnon & quod
addidit, & ero cuſtos tuus quocunq; perrexeris, & reducā te in terrā hanc, nec dimittā niſi cō-
Pſal. 104. pleuero vniuerſa quę dixi:) tā de ipſo quam de ſemine eius dictum & factū eſt. Nō enim dimi-
ſit donec reduceret eum dicentē: In baculo meo tranſiui Iordanem iſtum, & nunc cum duabus
turmis regredior. Non dimiſit ſemē eius, donec de Aegypto educeret eos in hanc terram, cum
argento & auro, ita vt in tribubus eorum non eſſet infirmus. Non dimiſit nihilominus dilatare
Pſal. 18. in quatuor partes mundi ſemen eius, quod eſt Chriſtus, ſicut ſcriptū eſt: A ſummo cœlo egreſ-
ſio eius, & occurſus eius vſq; ad ſummum eius, nec eſt qui ſe abſcondat à calore eius.

De eo quod ait, verè dominus eſt in loco iſto, & quis ille locus. CAP. XXIII.

CVmq; euigilaſſet Iacob de ſomno, ait: Verè dominus eſt in loco iſto, & ego neſciebam. Pa-
uenſq;, quàm terribilis eſt locus iſte, inquit. Nō eſt hic aliud niſi domus dei, & porta cœli.)
Dominus eſt in loco iſto cum dicit, ſubaudiendū eſt, præſentia gratiæ: nam & in iſto, & in omni
loco eſt magnitudine præſentiæ. Siquidem de maieſtatis immēſitate veriſsimè dictum eſt. Cœ-
lum mihi ſedes eſt, & terra ſcabellum pedum meorum. Item: Sanctus ſanctus ſanctus dominus
Eſaiæ. 66. deus Sabaoth, plena eſt omnis terra gloria eius. Pauenſq;, quàm terribilis eſt locus iſte, inquit,
Eſaiæ. 6. non eſt hic aliud niſi domus dei, & porta cœli. Notandū, quòd nō ipſum dominum, ſed locum
paueſcit, & terribilē eſſe dicit. Quidnam pauoris, vel quid terroris ſecundū ſe locus iſte poterat
habere? An quia dominū in loco illo in ſomnis vidit? Nēpe & in alijs locis tam huic quam patri-
bus eius Abrahæ & Iſaac multoties idem deus apparuit. Ergo non dubiū, quia propheta fuit, ſi-
Pſal. 104. cut & in pſalmo de hoc, & de prędictis eius patribus ſcriptū eſt: Nolite tangere Chriſtos meos,
& in prophetis meis nolite malignari: & hic per ſpiritū prophetię dilatato corde, qd ſignificare
tur huiuſmodi ſomnio, prævidit: illumq; locū, cuius iſte figura erat, expauit. Qui videlicet locus
Pſal. 67. eccleſia dei eſt: Vndè Pſalmiſt. Deus, inquit, in loco ſancto ſuo, deus q inhabitare facit vnius mo
ris in domo. Eccleſiā ergo dei futuram, & in ea terribilia dei opera, quę (vt ait Apoſt.) innoteſcit
Ephe. 3. principatibus & poteſtatibus in cœleſtibus multiformis ſapiētia dei, iſte miratus expauit, ſicut
Abac. 3. expauerat prophetico nihilominus ſpiritu Abacuc, quando dixit: Domine audiui auditū tuum
& timui, cōſideraui opera tua & expaui. Quorū videlicet operū hęc ſumma eſt, quod ſicut pau
lo antè iā dictū eſt, per humanitatē Chriſti aperta eſt porta cœli, & cœleſtia iūcta ſunt terrenis.

Quæ cauſa fuerit, vt ſurgens manè, lapidem quem ſuppoſuerat capiti tolleret, erigeretq; in titulum perfundens oleo. CAPVT XXIIII.

SVrgens ergo mane, tulit lapidem quem ſuppoſuerat capiti ſuo, & erexit in titulum, fundens
oleum deſuper. Appellauitque nomen vrbis Bethel, quæ prius Luza vocabatur. Quæ cauſa
vel ratio fuit, vt ſurgens mane tolleret lapidem, quem ſuppoſuerat capiti ſuo, & erigeret in titu
lū fundēs oleū deſuper, nomēq; vrbis appellauit Bethel, quod interpretatū domus dei: eadē om
ni homini omni loco dominationis eius eſſe debet ędificādi domū nomini domini. Primū eſt,
vt huius exemplo confitens, quòd peregrinus ſit & aduena ſuper terrā, lapidē ſupponat capiti
ſuo, id eſt, conſcientiam ſuā collocet in Chriſto, vt dormiens requieſcat in illo, iuxta præceptū
Matt. 11. vel conſilium ipſius dicentis: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam
vos. In illa requie ſua dormiēs ſomniet, id eſt, credendo videat nunc per ſpeculū & in ænigma-
1. Cor. 13. te, quia facie ad faciē videre nō poteſt iam præteritum, quod ille vidit futurū, ſcilicet ſcalam cui
dominus

dominus innixus ſit,id eſt,euangelicam(de qua iam ſupra dictum eſt) generationē Ieſu Chriſti Ephe.1.
filij Dauid,filij Abrahami,quę cœlum attingit & portam cœli nobis aperuit,quæq́; ſoluto parie Ioan.1.
te inimicitiarum,cœleſtibus terreſtria cõiunxit,& completum eſt quod ipſe prędixerat: Amen
amen dico vobis,videbitis cœlos apertos, & angelos dei aſcendentes & deſcendētes ſuper filiū
hominis.Hæc inquam dormiens,& dicens:ego dormio,& cor meum vigilat,tota nocte ſomni- Cant.5.
et,id eſt,tota vita ſua,in pace & quiete cordis ſui meditetur.In hac enim fide quiſquis erigit al-
tare ad inuocandum nomen domini,ipſe eſt Iacob per vnitatē fidei,hac diſtantia,quod ille fu-
tura ſomniauit & credidit:hic autem præterita,vel præſentia legit vel audit,& nihilominus cre-
dit:hæc igitur dicta Iacob euigilantis,& exclamantis: Verè dominus eſt in loco iſto, & cætera
quæ ſequuntur,benè catholica Chriſti eccleſia,de ore eius rapuit,& de omni loco in quo inuo-
catur nomen domini veraciter proteſtatur,& conſtantiſsimè dicit: Terribilis eſt locus iſte,hic
domus dei & porta cœli Vbi enim ſanctū celebratur baptiſteriū & corporis ac ſanguinis domi-
ni conficitur ſacramentum,vndè animæ fideles cœlo renaſcuntur, & angelorum deſcendētium
& aſcendentium manibus feruntur in cœlū,quid niſi porta cœli,& infernalibus portis terribi-
lis locus eſt?Et illic lapis tituli,& hic lapis altaris, ſolenniter perfuſus oleo benedictionis,Chri-
ſtum ſignificat,quem vnxit deus oleo exultationis præ participibus ſuis. Quod autem in pari-
etibus,viſibilis ſtructuræ lapides ſinguli,hoc in ſpirituali ædificio ſunt homines ſinguli.Proin-
de non vanè conſecratio templi vel altaris feſtiuis laudibus, per annos ſingulos celebrari con-
ſueuit.Nam ſicut altare Chriſtum,& ſinguli lapides parietū, ſingulos ſignificant electos, viuos 1.Petr.2.
vtiq; lapides,ſuperædificatos ſuper fundamentum Apoſtolorum, & prophetarum ad conſtru- Ephes.2.
endum vnius eccleſiæ templum.Sic omnia quæ ſub nominibus altaris,lapidūq; ſiue fundamen-
torum atq; murorum decantamus,opportunè gratiarum actiones ſunt,pro principali vnctione
Chriſti ſancti ſanctorum,& pro regeneratione quorūq; fideliū.Nec enim poterat fieri,vt quiſ-
que noſtrum diem ſuæ regenerationis annuatim ſolennizaret,nec rurſum omittenda erat abſq;
memoriali celebritate tantæ gratiæ iucunditas,quæ ſingulis noſtrum de domo eccleſię colloca
ta eſt.Igitur qui diuerſis temporibus nati,diuerſis nihilominus temporibus eccleſię ſacramētis,
quæ ſuis in locis aguntur,renati ſumus, opportunè pro particularibus feſtis vniuerſalia locorū,
in quibus vitalia dei dona percepimus, feſta celebramus.

De voto Iacob. CAPVT XXV.

VOuit etiā votum,dicens:Si fuerit dominus mecū,& cuſtodierit me, in via per quā ambulo,
& dederit mihi panē ad veſcendum,& veſtimentum ad induendum.) Hoc & corporaliter
ab eis,qui eiuſmodi facultates habēt,& ſpiritualiter ab omnibus,tā ab illis qui vtuntur hoc mū-
do:q̄ ab illis,qui nihil habent in hoc mūdo,agendū eſt. Quoniā cogitatio hominis(inquit Pſal- Pſal.75.
miſta)confitebi tibi,& reliquię cogitationis diem feſtū agent tibi. Ac deinceps:Vouete & red-
dite domino deo veſtro omnes qui in circuitu eius affertis munera,terribili & ei qui aufert ſpiri
tū principū,terribili apud reges terrę. Verum nec ipſa vouentis oratio cōditionalis à nobis prę-
tereunda eſt. Nā cū dixiſſet,ſi dominus fuerit mecum, & cuſtodierit me in via per quā ambulo.
Hoc etiam addidit filius parentis(vt ſuperius iam dictum eſt) magniq́; vehemēter ac diuitis ho
minis Et dederit mihi panem ad edendum,& veſtimētum ad induendum. Hoc tanquam pau-
per,& vt verè dei mendicus dixit. Nec mirum, cum & rex maximus atq; fortiſsimus in Pſalmo Pſal.69.
egenum ſe & pauperem profitetur. Ego verò,inquit, egenus, ſiue ego mendicus autē & pauper Pſal.39.
ſum. Item: Quoniam inops & pauper ſum ego. Bonum ergo ex patribus exemplum filijs proui- Luc.11.
ſum eſt,vt quantumcunq; diuites ſumus,dicamus mendici omnes antè fores supernę gratię.Pa-
nem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Nec verò ſolum panem ſpiritualis alimonię,ſed pa- Ioan.6.
nem quoq; vitalem dignemur à patre omniū deo flagitare, vt illum quoq; ex dono eius fatea-
mur nobis eſſe,qui ſolus potuit, & dignatus eſt creare,nō minus regi in ſolio fulgenti,q̄ ſedenti
ad molam neceſſarium viduę. Triplicē itaq;,vt veri pauperes precemur panem à patre ſub vno
nomine,panem ſcilicet vitæ æternæ,de quo dixit:Et panis quem ego dabo vobis, caro mea eſt
pro mundi vita. Panē intelligentię,de quo dixit:Nō in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo
quod procedit de ore dei:Panē quoq; quem ſolus ipſe producit de rore cœli,& de pinguedine
terrę,ſimulq́; veſtimentū quo operiamur,veſtimentū ſcilicet ſanctitatis & iuſtitię. His acceptis Deut.8.
nō ingrati offeremus illi decimas & hoſtias de vniuerſis:decimas, videlicet, vt habeat mercedē Matth.4.
ſuā,quia dignus eſt operarius qui altario deſeruit. Hoſtias autē pacificas,id eſt,victimas labio- 1.Cor.9.
rum confitentium nomini eius,vt ad ipſum pacem habeamus,& omnia in charitate faciamus. Hebr.13.

De eo quod veniens in terram orientalem,puteum viderit in agro,
gregeſq; circa eum tres. CAP. XXVI.

PRofectus igitur Iacob venit in terram orientalem, & vidit puteum in agro,treſque greges
ouium accubantes iuxta eū. Nam ex illo adaquabātur pecora,& os eius grādi lapide claude-
batur. Moriſq; erat,vt cūctis ouibus cōgregatis deuoluerēt lapidē,& refectis gregibus, rurſum

Quod qui non faciũt, eis vtiq; diei.i.diurni operis multũ ſupereſt, nec tẽpus eſt, eiuſmodi mercenarijs vt reducant ad caulas oues, vbi reddatur eis quaſi debita merces. Tales illi erant paſto- Ezec.34.
res Iſrael, quibus per Ezechielem vę pręnunciatũ eſt, qui nõ oues ad paſtũ reducere, ſed ſemetipſos poterãt paſcere. Vndè & dicunt: Non poſſumus, donec omnia pecora congregentur, &c. Moris quippe illis erat ab omnium animarũ inſtructione vacare, donec de cũctis regionibus, & de gentibus etiam ad diem feſtum (verbi gratia, paſchę vel ſcenophegię) ad adorandum in Hieruſalem congregarentur, & tunc pro arbitrio ſuo quaſi amoto lapide, leuem exiguæ doctrinæ Matth.23.
aquam illis fundebant, ſcilicet docentes decimare mentham, cyminumq;, & anetum & nullo vitæ exemplo propinantes, quæ grauiora ſunt legis, iudicium, iuſtitiam, & fidem.

De eadem, & quòd oſculatus eſt eam, eleuataq; voce fleuerit.

CAPVT XXVIII.

ADhuc loquebantur. Et ecce Rachel veniebat cum ouibus patris ſui. Nam gregem ipſa paſcebat. Quam cum vidiſſet Iacob, & ſciret conſobrinam ſuam, oueſq; Laban auunculi ſui, Qualis paſtor Chriſtus.
amouit lapidem quo puteus claudebatur, & adaquato grege, oſculatus eſt eam. Eleuataq; voce, fleuit, &c.) Quantò melius hic paſtoribus illis lapidem amouit, gregemq; adaquauit, qui dam- Marci.5.
natis traditionibus phariſaicis, veritatem ſcripturæ ſine perſonarum exceptione prædicauit, non Lucæ.5.
exigens vt ad ſe plebium greges congregarentur, quamuis vltrò irruerent, & de ciuitatibus pro Matth.4.
perarent ad eum, ſed circuibat per ciuitates & caſtella, pœnitentiam, inquiens, agite, appropin- Matth.11.
quabit enim regnum cœlorum, quod erat eleuata voce flere. Vndè & quodam loco non pœnitentibus dicit: Lamentauimus, & non ploraſtis: ſic adaquato grege oſculatus eſt eam, quæ planè iam aliqua, ſed parua futuræ coniugis confœderatio fuit: quia videlicet nõ valdè multos ex Iudæis prędicatione ſua ſibi copulauit. Idcirco autem illam oſculatus eſt, quod cõſobrinam ſuam eſſe ſciret. Conſobrini dicuntur, quaſi conſororũ, eo quod ex ſororibus, ſiue ex fratre & ſorore ſunt progeniti. Et quidẽ omnes Iudæi ſecundũ carnem, domino erant propinqui: ſed non ille, hoc de omnibus ſciuit, id eſt, non omnium propinquitatem approbauit, cuius ſcire appropinquare eſt & approbare. Quos ille ſuo more ſciuit, illorum paruam quantitatem oſculatus eſt.i. ſibi adiunxit, ſuaq; illis ſecreta reuelauit tanquam amicis. (At illa feſtinãs nũciauit patri ſuo.) Benè, nam per illos paucos, quos ex ſynagoga diſcipulos habuit, toti mundo, cuius totũ in Laban, partes autẽ in filiabus eius (vt antè diximus) ſecundũ electionem figurantur, dominus Chriſtus innotuit. Auditis autẽ cauſis itineris, quam prono illum affectu exceperit, breui confeſtim enũciatione declarat. (Os meũ es, & caro mea.) Idẽ enim eſt ac ſi diceret: En mea ſunt tua, tu enim os meum es, & caro mea. Rurſus ille quam benigno ſeruitio ſeſe ſubmiſerit, quamq; tẽperanter coniugium expectauit, ex ſequẽtibus manifeſtũ eſt. (Et poſtquam impleti ſunt dies menſis vnius, dixit ei. Num quia frater meus es, gratis ſeruies mihi? Dic ergo quid mercedis accipies? Habebat verò duas filias, nomẽ maioris Lya, minor appellabatur Rachel. Sed Lya lippis erat oculis, Rachel decora facie, & venuſto aſpectu. Eccleſia de gentibus, quę vt ſupra dictum eſt) per Lyã figuratur, lippis erat oculis: etenim idololatriæ vitio ſorduerat, in vitijs mentis eius: & corrupta fuerat rationis vis, nec videre poterat claritatẽ eius, quę in cœlo eſt vnius verę q; deitatis. E con- Pſalm.75.
trariò, ſynagoga quæ per Rachelem ſignificatur pulchra facie & venuſto erat aſpectu, videlicet ex eo, quia notus in Iudæa deus, & in Iſrael magnum nomen eius.

Quid ſignificet, quòd Iacob pro coniugio eius ſeruiuit: & quòd Laban pro Rachel ſuperinduxerit Lyam.

CAPVT XXIX.

QVam diligens Iacob, ait: Seruiam tibi pro Rachel filia tua minore ſeptem annis. Reſpondit Laban: Melius eſt, vt tibi eam dem, quàm viro alteri.) & reliqua. Hoc propriũ huius Gene.29.
patriarchę eſt, quòd in peregrinatione pro vxore ducenda, ſemetipſum tradẽs ſpõtaneo ſeruitio, ſubditus fuit: neq; enim hoc de aliquo cęterorum legimus alicubi: ſicut & patris eius illud quod à patre ſuo ad immolandum ductus eſt: & filij eius Ioſeph, quòd à fratribus ſuis venditus, Gene.37.
emptoribus ſuis in fame pręuenit, propriũ fuit. In quibus omnibus manifeſtè ſinguli, vt ſterili- Quomodo ſeruiuit Chriſtus.
bus erãt matribus, dei dono progeniti, propriã prętulere ſimilitudinẽ, naſcituri de virgine Chriſti filij dei. Quænam fuit ſeruitus, qua ille pro Rachel, id eſt, pro ſynagoga ſeruiuit? Nempe illa Philip.2.
de qua dicit Apoſtolus: Quia cum in forma dei eſſet, nõ rapinam arbitratus eſt, eſſe ſe æqualem deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens. An non ſeruire mundo fuit, pœniten- Miche.7.
tiam agere, imò & pœnitentiæ baptiſmo baptizari propter peccata mundi, vt iuxta prophetam, illa proijcere in profundum maris, tandemque in crucem aſcendendo ſeruilia portare onora ſeculi, id eſt, ſuper ſe tollere peccata mundi, quibus erat grauatus? Huius ſeruitutis merces Matth.15.
Rachel, id eſt, ſynagoga eſſe debuit: illam nanq; propter patres amauit Chriſtus, & propter illã ad ſeruitutem ſe veniſſe teſtatur, cum dicit: Non ſum miſſus, niſi ad oues quæ perierunt domus Iſrael. Sed enim Laban pro Rachel Lyã ſubintroduxit, quia videlicet ſubſiſtente ſynagoga eccleſia gentium de toto mundo quaſi neſcientis ad Chriſti thalamũ introiuit: dũ populus, quem

Pſal. 17. iuxta Pſalmiſtam non cognouit, vel gens quæ iuxta Eſaiam nomen eius non inuocauit, ad ſerui-
Eſaiæ 66. tium eius, ad delitias amoris eius, id eſt, ad ſpiritus ſancti gratiam properauit.

Item de eadem re, & quid ſignificet quòd poſt Lyam, iunioris quoq; nuptijs potitus eſt Iacob, & de earum ancillis. CAP. XXX.

QVid eſt quod facere voluiſti? Nonne, inquit, pro Rachel ſeruiui tibi? Quare impoſuiſti mi-
hi? Reſpōdit Labā: Nō eſt in loco noſtro cōſuetudinis, vt minores ante tradamus ad nu-
Affectus ptias. Imple hebdomadam dierum huius copulæ, & hanc quoque dabo tibi, & cęt.) Non paruo
Chriſti & enim ſecundum humanitatē ducitur affectu, pro illa gente Chriſtus vel eius apoſtoli, quod ma-
apoſt. pro ximè ex gemitu doctoris gentium agnoſcitur, cum dicit: Veritatem dico in Chriſto, nō menti-
Iudæis. or, teſtimonium mihi perhibente cōſcientia mea in ſpiritu ſancto, quia triſtitia eſt mihi magna,
Rom. 9. & continuus dolor cordi meo, &c. Ad hæc mundus omnis, imo conditor mundi, qui hunc eun
dem filiū vel ſeruitorē miſit cum auctoritate ſcripturarū, reſpondet & dicit: Non eſt in loco no
ſtro cōſuetudinis, vt minores antè tradamus ad nuptias: Imple hebdomadā dierū huius copulę,
& hāc quoq; dabo tibi. Quod eſt dicere: Nō eſt cōſilij vel propoſiti diuini, o Chriſte fili dei, vt
populo gentiū, qui & antiquior & numeroſior eſt, illā gentē tuā pręponat in gratia Euāgelij tā-
Rom. 11. quam Iudęorū tantū, & nō etiā gentiū deus ſit. Nunc interim cœptas cū eccleſia gentiū nuptias
perage vſq; in finē ſeculi, & cum plenitudo earum ſubintrauerit, tunc & ſynagoga copulabitur
tibi. Sanè ſingulis cōiugibus, ſingulę dantur ancillę, eodē ex viro filios parituręe, quia videlicet in
vtraq; eccleſia ſunt aliqui qui per amorē, alij qui per timorē, vel propter aliud quid, q̄ propter
Chriſtū, euāgelio Chriſti ſeruiūt: Imò ſunt alij qui catholicā integrè profitentes fidē ſpiritualē
Chriſto regenerant ſobolē, alij quidem (vt Apoſtolus ait) ſunt, qui ſpeciē quidē habentes pieta-
tis, virtutē autem eius abnegantes, extra catholicam eccleſiam prædicant & baptizant. Eorum
2. Tim. 3. ſectæ quaſi concubinæ ſunt. Attamen qui apud illos generati ſunt, ſi ad catholicam matrem re-
deant, hęreditate patris inter liberos non carebunt. Talium ignobilitatem concubinarum ipſa
quoq; nomina ſuis interpretationibus denotant. Zelphan quippe fluens os, ab ore non ab oſſe.
Bala inueterata interpretatur, quæ nomina ſectis hæreticorum benè cōgruunt: fluunt enim ore
per loquacitatem vel contentionem, & priſtinam vitæ retinent vetuſtatem.

Item de eadem re iuxta anagogiam. CAP. XXXI.

Duplex vi- ADhuc iuxta anagogen, & alia præſentis loci ratio eſt. Nam quod viro eccleſiaſtico ad per-
ta, actiua & ſectionem tendenti ſciendum eſt, ſcilicet duas eſſe vitas, actiuam videlicet atq; contempla-
cōtemplatiua. tiuam, quas & gentiles philoſophi adulterantes, alteram practicen, alteram theoricen dixerunt,
& per actiuam ordinatè peruenire poſſe ad contemplatiuam, certiſsimo geſta hęc res exemplo
eſt. Iacob deniq; de terra ſua egreſſus, ad puteum venit, & illic Rachelem pulchra facie, venuſto
que aſpectu inuenit, ſtatimque in amorem eius incidit, quoties quiſque ſupplantator vitiorum,
Chriſtū ſequi cupiens, ſacræ ſcripturę ſtudijs incumbit, & inde contēplatiuę vitę pulchritudinē
Lucæ 10. delectabilem eſſe comperiēs, protinus ad eius amplexus prorumpere geſtit. Optimam quidem
Pſal. 45. partem eligere vult, quę nō auferetur, ſedere ſcilicet ad pedes domini & iugiter audire verbum
illius, iuxta cōſilium dicentis: Vacate & videte, quoniam ego ſum deus. Sed altera prior quę ſo-
licita eſt & turbatur erga plurima: in ſex enim exercetur miſericordię operibus, quę apud euan
Matth. 25. geliſtam Mattheum, hoc modo dinumerantur: Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare: Sitiui
& dediſtis mihi bibere: Hoſpes erā, & collegiſtis me: Nudus, & cooperuiſtis me. Infirmus, & vi-
ſitaſtis me. In his actiuæ vitæ operibus eruditum, tandem ad contemplatiuam poſſe progredi, &
Thre. 3. hunc legitimū eſſe ordinem viuēdi, propheta quoq; teſtatur cū dicit: Bonum erit homini, cum
portauerit iugum ab adoleſcētia ſua, ſedebit ſolitarius & leuabit ſe ſuper ſe. Et in Iob: Ingredie
ris in abundantia ſepulchrum. i. cum ditatus fueris actiuæ vitę redditibus, tunc demum non de-
Iob 5. fecturus quieſcere poteris intra contemplationis latibulū. Hęc per Lyam, quod interpretatur
laborioſa, fœcūdam quidem, ſed minus videntē rectè figuratur. Nam quaſi lippis oculis minus
contēplatur ſpiritualia, dū ſolicita eſt & turbatur erga plurima. Porrò Rachel pulchra quidem,
ſed ſterilis, contēplatiuā deſignat, quę dū vni quod neceſſariū eſt intēdit, venuſto aſpectu plus
videt, & ſancto vacās ocio quaſi minus parit. Igitur dū repentè quis omiſsis gradibus feſtinādo
ad arcem contemplationis, Rachelem pręripere cōtendit, benè nonnunq̄ cū illo agitur, vt pri-
us Lyę teneatur nuptijs, videlicet protractus foras ad actiones laborioſas frequentis miniſterij.
Qui ſi contra quid muſsitet, vel querulo geſtu ſtrideat, dicit ei ſancta ſcriptura: Non eſt in loco
noſtro cōſuetudinis, vt minores antè tradamus ad nuptias. i. non ita ſe habet ordo, vt ad cōtem-
platiuā quę minus operādo minor eſt, antè vſum actiuę vitę quiſq; proſiliat: Imple hebdomadā
dierū huius copulę, & hāc quoq; poteris obtinere. Nā ſicut ſex dieb' cūcta deus operatus eſt, &
in ſeptimo requeuit: ſic prius oportet quēq; in ſex prędictis miſericordię operib' exerceri, vt tūc
demū iure in contemplatiua ſabbatizare poſsit. (Vidēs autē dominus quòd deſpiceret Lyā, ape
ruit vuluā eius, ſorore ſterili permanēte.) Quòd Lyā deſpiceret, id eſt, minus diligeret. Sic enim
prædictum

prædictum eſt, quia tandē potitus nuptijs optatis, amorē ſequentis priori prętulit. Nec iniuria, nā hęc iure data vel accepta, illa autē fraude ad eius thorū fuerat introducta. Et notandū, quia videns dominus, quòd Lyam deſpiceret, nō in eo miſeratus eſt, vt de lippa venuſtā aſpectu faceret: ſed in eo, vt ſorore ſterili permanēte, vuluā eius aperiret. Semper enim actiua vita minus videt, & lippis perſeuerat oculis, & eſt talis, qualē Apoſt. mulierē in eccleſia docere nō permittit. 1. Tim. 2.
Saluabitur aūt, inquit, per filiorū generationē. i. per operū miſericordię exhibitionē. Quā enim cauſam ſubijciet rex, ſedēs in ſede maieſtatis ſuę, cū dixerit: Venite benedicti patris mei, percipite regnū quod vobis paratū eſt ab origine mundi: niſi eſuriui, & dediſtis mihi māducare, & q̄diu feciſtis vni ex his minimis meis, mihi feciſtis? Saluabitur ergo per filiorū generationē, illa quę ad virilem non peruenit perfectionem. i. vita illorū, qui in ſolis actibus remanſerunt, & nunquam ad contemplatiuæ gratiam profecerunt, iuſtificabitur per operum bonorum executionem. Matth. 25.

De nominibus filiorum Iacob. CAPVT XXXII.

OMnium patriarcharum nomina, ſimulq́; compendioſa lectio nominum etymologiam repreſentat. (Et vocauit, inquit, nomen eius Ruben, dicens: Quia vidit deus humilitatē meam.) Ruben interpretatur viſionis filius. (Et concepit alterum filiū, & dixit: Quoniā audiuit dominus haberi me contēptui, dedit etiā iſtū mihi: Vocauitq́; nomē eius Symeō.) Ab eo ꝙ ſit audita, Symeon nomē impoſuit. Symeō quippe interpretatur exauditio. De tertio verò ſequitur: (Et concepit adhuc & peperit filiū, & dixit: Nūc quoq; copulabitur mihi maritus meus.) Id eſt, erit mihi in hac vita comes, & eius dilectio ad mortē vſq; deducet me, & proſequetur, eo quòd genuerim ei tres filios. (Et idcirco appellauit nomen eius Leui,) quod interpretatur additus. (Quartò concepit & peperit filium, & ait: Modò cōfitebor domino. Et ob hoc vocauit eū Iudam.) Iuda confeſsio dicitur. A confeſsione itaq; cōfeſſoris nomen eius eſt dictū. Veruntamen hic confeſsio pro gratiarum actione, aut pro laude accipitur, vt frequēter in pſalmis. Et in euangelio: Confiteor tibi pater domine cœli & terræ. i. gratias ago tibi, ſiue glorifico. (Et concepit Bala & peperit filiū. Dixitq; Rachel: Iudicauit me dominus, & dedit mihi filiū. Propterea vocauit nomes eius Dan.) Cauſam nominis expreſsit, vt ab eo ꝙ iudicaſſet ſe dominus, filio ancillæ iudicij nomē imponeret. Dā quippe interpretatur iudiciū. (Rurſumq́; Bala concipiens peperit alterum. Pro quo ait Rachel: Comparauit me dominus cum ſorore mea, & inualui. Vocauitq́; nomen eius Nepthalim.) Quod interpretatur dilatatio. Et peperit Zelpha ancilla Lyæ filium, (Et dixit Lya: Feliciter. Et vocauit nomen eius Gad.) Gad enim euentus ſiue procinctus interpretatur. A bono enim euentu, ſiue felicitatis ſuæ procinctu, tale filio ancillæ ſuę nomē impoſuit. (Peperitq́; Zelpha alterum. Dixitq́; Lya: Hoc pro beatitudine mea. Beatā quippe me dicēt mulieres.) Et ab eo quòd beata dicatur ab hominibus, filium ſuum beatum vocauit. Aſer enim beatus dicitur, duntaxat in pręſenti loco. Nam in alijs ſecundum ambiguitatem verbi, poſſunt & diuitiæ ſic vocari. (Exaudiuit deus preces Lyæ, concepitq́;, & peperit filium quintum, & ait: Dedit mihi deus mercedem, quia dedi ancillā meam viro meo. Et vocauit nomen eius Iſachar.) Etymologia nominis huius ab eo ſumpta eſt, quòd ait: dedit deus mercedem meam. Iſachar enim interpretatur merces. Is quippe dicitur eſt, ſacher merces. Hoc autē ideo, quia Mandragoris filij ſui Ruben introitum, qui Racheli debebatur, ad ſe viri emerat. (Rurſum Lya cōcipiens, ſextum peperit filiū, & ait: Ditauit me deus dote bona. Dotis enim indigebat pro cōmendatione ſua, quæ non expetita, inſuper & indotata viro clā tradita fuerat. Interpretatur autem Zabulon habitaculum fortitudinis, ex eo videlicet ſumpto vocabulo, quòd ait: habitabit mecum vir meus, quia peperi ei ſex filios. Et eſt ſenſus: Propterea iam ſecura ſum, nec futurum mihi diuortium timeo, ſiue repudium. (Quia ſex filios genui Iacob. Et poſt hæc peperit filiam, & vocauit nomen eius Dinam.) Hæc transfertur in cauſam. Iurgij enim in Sichimis cauſa extitit. Poſt filios & parentum ponenda ſunt nomina, Lya interpretatur laborās, Rachel ouis, cuius filius Ioſeph, ab eo quod ſibi mater alium addi optauerat, vocatur augmentum.

Matth. 11. — CAP. XXX. — Gene. 34.

De Ruben primogenito, & quòd primogenita ſua reputata ſint Ioſeph.

CAPVT XXXIII.

RVben itaq; primogenitus fuit. Sed cū violaſſet thorum patris ſui, primogenita eius Ioſeph (vt in Paralipomenō legitur) data ſunt, & non eſt reputatus in primogenitum. Porrò Iudas, qui erat fortiſsimus inter fratres ſuos, de ſtirpe eius principes germinati ſunt, primogenita autē reputata ſunt Ioſeph. Nō ergo ꝙ odioſa fuerit Lya, dilecta aūt Rachel, idcirco primogenita data ſunt Ioſeph: ſed quia culpa ſua perdidit is cui' erāt: deinde, cui voluit dedit pater illa. Nā pro eiuſmodi culpa, tātum fieri tranſpoſitionem & lex vetat: Si habuerit homo (inquit) vxores duas, vnam dilectam & alteram odioſam genueritq́; ex ea liberos, & fuerit filius odioſę progenitus, volueritq; ſubſtantiam inter filios diuidere, non poterit filium dilectæ facere primogenitū, & præferre filio odioſæ, ſed filium odioſæ agnoſcet primogenitū, dabitq́; ei de his quę habuerit cuncta duplicia. Iſte etenim principiū liberorū eius, & huic debentur primogenita. Igitur primogenita

1. Para. 5. — Cur à Ruben ablata ſunt primogenita. — Deute. 21.

tunc iure tranſpoſita,quādo Ruben perdidit,Ioſeph duplicia patre dante accepit,videlicet vbi
Gene.46. dixit.En ego morior,& erit dominus vobiſcum,reducetq́; vos in terram patrum veſtrorum:da
boq́; tibi partem vnam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorræi in gladio & arcu meo.
Sacerdotium verò,quod & ipſum eatenus primogenitorum fuiſſe Hebræi tradunt, datum eſt
Leui.Ita primogenita quę vnus perdidit,tripartita diuiſa ſunt,vt Iudas principatum,Ioſeph du
Apoc.7. plicia,Leui acciperet ſacerdotium.Porrò cur in Apocalypſi Iudas primus ponatur, & deinceps
nullus generationis huius ordo ſeruetur, alia ratio eſt, quæ ad præſentem locum non pertinet.

Quæ ſint ſpiritualiter in Chriſto coniuges liberæ,& quæ ancillæ. CAP. XXXIIII.

AVres nimiū pudicas præſens lectio diuerberat, nimium fatigātur audire æmulationes quatuor mulierum de vno viro concertantium.Sed habeant cum ſimplicitate ſua prudentiam, ſciantq́;,totum quicquid eſt dictum vel factum,redolere magnum liberorum deſiderium,tantaq́; inſtantia properent animæ prudentes, ſpirituale de Chriſto viro ſuo ſemen concipere vel parere,quanta illas auiditate virum ſuum præripere, quanto audiūt gaudio filios ſuos in partus
Canti.6. ſuſcipere.Nam huius Chriſti noſtri,vnius viri,ſunt coniuges liberæ, ſunt & concubinæ ancillæ. Sexaginta(inquit)ſunt reginæ,& octoginta ſunt cōcubinę.Quæcunq; eſt regina ſiue libera,ve-
Gala.4. ro amore ingemiſcit & parturit:verbi gratia,cum dicit:Filioli mei quos iterum parturio,donec formetur Chriſtus in vobis.Sed nō eo contenta ſit.Tanta beati ſeminis multiplicandi auiditate dilatetur,vt ancillas quoq; viro huic permittat,& dicat, Quid enim dum omni modo, ſiue per
Philip.1. occaſionem,ſiue per veritatem Chriſtus annuncietur? Et in hoc gaudeo,ſed & gaudebo. Fieri nanq; poteſt,quia ſæpe factum eſt,vt quem ancilla vel concubina cōcepit, eum ſuper genua liberæ pariat,id eſt,vt is qui per annunciationem inuidentis verbum audiuit,cōfiteatur & teneat in catholica matre eccleſia veræ & vnicæ perfectionem fidei,& ita nihil differat à legitimis filijs
Pſal. 77. in acceptione paternæ hæreditatis.Nunquid enim, quando eiecit dominus gentes à facie filiorum Iſrael,& ſorte diuiſit eis terram in funiculo diſtributionis, Gad & Aſer,& Dan,& Nepthalim,aliquid minus vel tardius acceperunt, pro eo quòd eſſent ex concubinis ſiue ancillis?Itaq; & in huiuſmodi aſperitate quidem exterioris paleæ ſimplicium ſenſus offenditur: ſed interiore grano perfectiores,quorum eſt ſolidus cibus,non minimè delectantur.

Quod Ioſeph nato,dixerit ſocero ſuo:Dimitte me,vt reuertar. CAP. XXXV.

NAto autē Ioſeph,dixit Iacob ſocero ſuo:Dimitte me,vt reuertar in patriā & ad terrā meam. Da mihi vxores & liberos meos,pro quibus ſeruiui tibi,vt abeam.Tu noſti ſeruitutem qua ſeruiui tibi.)Sic pręmiſſum eſt:nato aūt Ioſeph,vt proculdubio ſubintelligas, quia nondū nato illo hęc dicere Iacob renuiſſet.Si enim etiā tūc timuit,ne auferret filias ſuas, & idcirco clam illo profectus eſt,ſicut ait,ꝙ inſcio te profectus ſum,timui,ne violēter auferres filias tuas,quāto magis Rachelē quam amabat,auferri ſibi timere poterat,ſi proficiſci vellet, cum adhuc nullū in ea filiū ſibi ſuſcepiſſet?Ergo quia per natiuitatē Ioſeph velle vxoris cōfirmatū ſibi eſſe credidit,rectè nato Ioſeph iſta dixit:Vel hæc dicta eius relatura nato Ioſeph, ſcriptura pręmiſit,ſimulq́; ad exaggerandū ius ſuæ dimiſſionis,vt dimitteretur exire cum vxoribus ſuis:Tu(inquit)noſti ſeruitutem qua ſeruiui tibi.Sed nec illud prętereundū,quod ait: vt reuertar in terram & ad patriā meam,peregrinationem patrum ſuorū,patriam terrāq́; ſuam vocās propter deū: & econtrario,
Gene. 31. terram patrum ſuorum peregrinationem ſuā vocans, cum dicit: apud Laban peregrinatus ſum.

Quid ſit ſpiritualiter,quòd Iacob virgas ex parte decorticauerit: conceptusq́; tempore in conſpectu ouium poſuerit. CAP. XXXVI.

ET ait Laban:Inueni iā gratiam in conſpectu tuo. Experimento didici, quod benedixit mihi deus propter te.Conſtitue mercedē tuam,quā dem tibi.At ille reſpōdit:Tu noſti quomodo ſeruierim tibi,& quanta in manibus meis fuerit poſſeſsio tua. Modicum habuiſti antequam venirē ad te,& nunc diues factus es:Benedixitq́; tibi dominus ad introitū meū.Iuſtū eſt igitur, vt prouideā aliquando etiā domui meę.)In pręſenti lectione habemus,quia tollēs Iacob virgas populeas virides,& amygdalinas,& ex platanis,ex parte decorticauit eas,detractisq; corticibus in his quæ ſpoliata fuerant,candor apparuit:illa verò quæ integra erant, viridia permanſerunt. Quid eſt virgas virides amygdalinas,atq; ex platanis,ante ora gregum ponere,niſi per ſcripturæ ſacræ ſeriem antiquorum patruum vitas atq; ſententias in exemplum populis præbere? In quibus dum plerunq; intellectum literæ fugimus, quaſi corticē ſubtrahimus, & dum plerunq; intellectū literæ ſequimur,quaſi corticē reſeruamus. In primis igitur & præſentē locum hac ſimilitudine cōſiderandū ſuſcipiamus.Eſt enim hæc vita patris noſtri Iacob virga iure nominanda,quia videlicet iuxta rationis examē recta eſt. Proinde ex parte detracto cortice literæ,in eo quod ſpoliatū eſt interim allegoriæ candor appareat:& ex parte cortice ſeruato, res ſicut geſta eſt in exemplū trahenda permaneat.Quomodo?Videlicet vt nunquā in euangelio Chriſti carnaliter,exemplo huius patriarchæ noſtri Iacob , licito quadruplicanda coniugia prædicemus. Imo etiā vno,quod ſolum licitum eſt abſtinere cōſulamus. Vetera enim huiuſmodi tranſierūt,

& ecce

& ecce facta ſunt omnia noua. Poſt legem datam non valuit hoc exemplum ad duas ſorores in coniugium vnius viri ducendas, quanto minus valere debet poſt legem ſub euangelicæ gratiæ præſentia? Fuerit nunc tempus ſeminādi vel lapides ſpargendi, nūc aūt metendi, & lapides colligendi tempus eſt. Igitur in huiuſmodi detracto literę cortice, intimus quæratur candor allegoriæ, vt ſuperius iam dictū eſt. Porrò quòd deinceps ait Iacob, iuſtum eſt igitur, vt prouideam aliquando etiā domui meæ, ſcilicet cōgruę mercedis exactione: ſic in euangelio Chriſti pro exemplo haberi debet, vt nullatenus amoueatur exterior cortex literę, ſed res vt geſta eſt, ſic habeatur pro lege, cōſonāte auctoritate euāgelica, qua dictū eſt, dignus eſt operari' mercede ſua. 2.Cor.5. Eccleſ.3. Luc.10.

De eo quod dixit Laban: Experimento didici, quòd benedixit mihi deus propter te. CAP. XXXVII.

DIcamus ergo huic mūdo, cuius typū Laban tenere ſupra diximus, quoniā ipſe fatetur & dicit: Experimēto didici, quòd benedixit mihi deus propter te, dicamus inquā, illi in perſona capitis noſtri Chriſti, propter quē illū dn̄s benedixit. Tu noſti quomodo ſeruierim tibi, & quāta in manib' meis fuerit poſſeſsio tua. Modicū habuiſti antequā venirē, & nūc diues effectus es, benedixitq́; tibi dominus ad introitū meū. Quid enim habebat hic mūdus anteq̄ Chriſtus veniret? Quid niſi modicū legalis ſcientię, quā & pauci nouerāt, modicūq́; carnaliū ceremoniarū, quarū ritu vmbratico perpauci vnū deū vtcūq; colebāt? At nūc diues (inquit Chriſtus) effectus es, benedixitq́; tibi deus ad introitū meū. Verè diues effect' eſt mūdus vniuerſus pręclara nimis veri dei notitia, benedixitq́; illi deus ad introitū Chriſti filij ſui omni benedictiōe ſpirituali, qua & in primis illi omnia peccata cōdonauit: licet pleriq; retrorſum abeāt, & cōuertantur poſt Satanam: & deinde multiplicia dona cōtulit ſpiritus ſancti. Iuſtū igitur eſt (inquit) vt aliquādo prouideā etiā domui meę. Quęnā domus Chriſti eſt, niſi illa domeſtica eius familia, quę altario deſeruit, & de ſacramētis ſpiritualibus rationales plebiū greges paſcit? Hic eſt ordo apoſtolicus, ſacerdotaliſq́;, ac leuiticus, qui prius gratis ſeruiuit, annunciās euāgeliū regni dei, nō ſolùm gratis, ſed etiā periculoſè, recipiēdo ſcilicet mala pro bonis: donec Lya pariter & Rachel Chriſto cōiungerentur, id eſt, vtriuſq́;, actiuę ſcilicet & cōtemplatiuę vitę varietates per orbē terrarū in ordinibus ſuis multiplicarētur. Tandē ad ipſum Laban, id eſt, ad ipſos mūdi reges, imperatores, cæteroſq́; principes ac ſummos hominum abundantia gratię peruēnit. Iuſtum igitur fuit, Chriſtum aliquando prouidere domui ſuę, id eſt, de regum palatijs, de principū theſauris ac prædijs, ſuas eccleſias ditare, vt eſſet vndè haberet ſufficientiam in ſumptus neceſſarios altario ſeruientium, in vſus pauperum ac peregrinorum, in reſtaurationes eccleſiarum vel cœmeteriorum.

Iacob an in hoc iuſtitia ſua ſibi reſponderit, cum ſtropham commentatus ſit nouam, dum aduerſus naturam albi & nigri pecoris, arte pugnauit. CAP. XXXVIII.

DIxitq́; Laban: Quid dabo tibi? At ille ait: Nihil volo. Sed ſi feceris quod poſtulo, iterū paſcā & cuſtodiā pecora tua. Gyra omnes greges tuos, & ſepara omnes varias oues, & ſparſo vellere, & quodcunq; fuluū, ruſum, & maculoſum fuerit tā in ouibus, quàm in capris, erit merces mea. Reſponditq́; mihi cras iuſtitia mea, quando placiti tēpus aduenerit corā te.) & reliqua. Hic iam quæritur, vtrum verè in hoc illi iuſtitia ſua reſponderit, vel quomodo ſecundū actum eius, iuſtitia illius dici vel eſſe potuit. Quid enim ille egit? Nonne ſtropham nouam commentatus eſt, contra naturam albi & nigri pecoris, naturali arte pugnauit? Tollens enim virgas populeas, & amygdalinas, atq; ex platanis, & ex parte decorticans, varium virgarum fecit colorem, vt vbicunq; in virga corticem reliquiſſet, antiquus permaneret color: vbi verò tuliſſet corticem, color candidus permaneret inq́; nitorem panderetur. Obſeruabatq́;, & tempore quo aſcendebantur pecora, & poſt calorē diei ad potandū auida pergebāt, diſcolores virgas ponebat in canalibus, admiſsiſq; arietibus & hircis, in ipſa potādi auiditate oues, capras, faciebat aſcendi, vt ex duplici deſiderio, dū auidè bibūt, & aſcenduntur à maribus, tales fœtus cōciperent, quales vmbras arietū & hircorū deſuper aſcendentiū, in aquarū ſpeculo contēplabantur. Ex virgis enim in canalibus poſitis, varius erat etiā imaginū color. Nec mirum hanc in conceptu fœminarū eſſe naturam, vt quales perſpexerint ſiue mēte cōceperint, in extremo voluptatis ęſtu quo cōcipiūt, talem ſobolē procreent: cū hoc ipſum etiā in equarū gregibus apud Hiſpanos dicatur fieri. Et Quintilianus in ea cōtrouerſia, in qua accuſabatur matrona, quòd Aethiopē peperit, pro defenſione illius argumētetur, hāc cōceptuū eſſe naturā, quā ſupra diximus. Hoc ergo quærit, vtrū rectè ab hoc in tali facto iuſtitię reſpōſum ſperet, in quo dolus vel impoſtura manifeſtè cōuincit. Quæſtio de iuſtitia Iacob.

Item de eadem re, & quomodo in arte illa excuſabilis ſit. CAPVT XXXIX.

ADhæc dicimus, quia & ante hanc ſtrophā iamdudum Iacob contra Laban cauſam iuſtitiæ habebat, etſi tempus ſibi placiti corā illo cū legitima defenſione daretur, ſubſtantiam illius iure tollere debebat. Ille nanq; vnā poſtulāti filiā in cōiugiū, & pro vna ſeruitiū ſuſcipiēti, alterā quoq; peregrino & aduenæ per fraudē impoſuerat, illā videlicet, cuius nuptias, qa deſpicabilis erat, difficiles ſibi fore ſciebat. Nec enim ſine magna dote quis illā ſtrennuus acciperet, quā facies, quę multū valet expetibilē in huiuſmodi nō fecerat. Si (inquā) tempus ſibi placiti daretur,

CAP. XXXI. Laban pro hoc in ius vocare habebat, quia filias ſuas alendas, illi ſine dote impoſuerat, inſuper & pro ea quam inrogatus extruderat, ſeruitium ſeptem annorum extorſerat. At ille peregrinus erat & aduena, idcirco violentum & fortiorem indigenam in ius vocare nō poterat. Arte igitur neceſſariò, pro filia contra patrem vſus eſt, vt ad filiam, cui competebāt bona patris, aliqua deuenirent. Et de hoc illi in omni tēpore placiti, iuſtitię reſponſum præſto eſt. (Igitur quādo primo tempore aſcendebant oues, ponebat Iacob virgas in canalibus aquarū, ante oculos arietum & ouium, vt in earum contemplatione conciperent. Quando verò ſerotina admiſſura erat, non ponebat eas. Factaq; ſunt ea quę erant ſerotina, Laban: & quę primi temporis, Iacob.) Et in hoc euidentiſsimæ reſpectus iuſtitiæ eſt. De primi nanque temporis nuptijs (ſicut iam dictum eſt) ex parte Laban iniuſtitiæ cauſa ſuberat: pro ſerotinis autem nuptijs Rachel nihil querelæ habebat, nihil dotis iure repetere poterat. Iuſtè itaq; omnia temperauit, vt & ipſe fructum laboris ſui acciperet, & Laban non penitus ſpoliaretur.

De eo quòd dictum eſt, Ditatusq; eſt homo vltra modum, & quid myſticè ſignificet. CAPVT XL.

DItatusq; eſt homo vltra modum, & habuit greges multos, ancillas, & ſeruos, camelos & aſinos.) Hic inſigniter homo dictus eſt, vbi qui tenuis venerat, dicitur, quia vltra modum ditatus eſt. Quod ſi in iſto inſigne & admiratione dignum eſt, quanto magis in homine illo, cuius hic typus eſt? Etenim ille verè ac ſingulariter homo, quia deus & homo, qui pauper fuerat: nam
2.Cor.8. cum diues eſſet (inquit Apoſtolus) pro nobis pauper factus eſt: & ecce ditatus eſt, non ſolùm in ſeipſo, vbi gloria & honore coronatus, & ſuper opera manuū patris conſtitutus eſt: verumetiam
Pſal. 8. in præſenti domo ſua, id eſt, eccleſia, vbi illa ſupradictis eius miniſtris, iamdudum ſeruatur dignitas, quam illis auctoritas Euangelica iuſtè vendicat, dicendo: Dignus eſt operarius mercede
Lucæ.10. ſua. Adæquata eſt enim pleriſque in locis, domus Chriſti regum palacijs, habetq́; corporaliter greges multos, ancillas, & ſeruos, camelos & aſinos, tanta copia vt non ſolùm ſpiritualia, ſed etiam
2.Cor.1. carnalia indigentibus, abundè porrigere ſufficiat. Non quòd in his gloriemur, nam gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtrę, ſed quòd gratiarū actionis cauſa nobis eſſe debeat, quòd religionē teneamus in abūdantia, quàm ille pater noſter Chriſtus acquiſiuit inopia, & mendicitate ſua. De omnibus reſpondebit illi iuſtitia ſua: cras, id eſt, in futuro iudicio, quādo
1.Cor.9. placiti tempus erit. Quid reſpondebit? Videlicet quod reſpondendum ſignificauit Apoſtolus cū diceret, Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, magnū eſt, ſi veſtra carnalia metamus? Nonne hic, cæteriq; apoſtoli vel apoſtolici viri cū poſſent vel ſcirent Rachelis amplexibus frui, id eſt, contemplatiuæ vitæ dulcedine paſci, ad Lyam id eſt, ad actiuam vitam, propter hunc miſerum mundum declinauerunt? Nonne qui cœlum mente inhabitare, & volebant, & poterant ex gratia dei, adusque diſponenda coniugia deſcenderunt. Verbi gratia, dicendo: Vir vxori debitum
1.Cor.7. reddat, & vxor viro? Nempe hinc eſt illa cuiusq́; taliū querela. Exui me tunica mea, quomodo
Canti.4. induar illa? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Iure igitur qui in nobis loquitur Chriſtus, virgas partim decorticans, partim in eis corticem linquens, in canalibus ponat, in cōſpectu ouium, vt varios in earum contemplatione fœtus concipiant: & ſic ſubſtantiam Laban auferat vndè diteſcat, id eſt, partim allegoricā, partim hiſtoricam de ſcripturis proferendo doctrinam, ſuos animet auditores ad hoc, vt miniſtris altaris bona cum hilaritate ingerant, quia videlicet nemo eſt qui paſcat gregem, & de lacte eius non comedat: qui plantet vineam, & de fructu eius
1.Cor.9. comedere non debeat: licet inuideant filij huius ſeculi, quemadmodum & illi filij Laban, de quibus protinus ſubditur.

Quòd vtile fuerit Iacob, verba filiorum Laban audiſſe, quodq́; vxores ſuas pater quaſi alienas reputārit, & vendidit, quod hæc carnalia in typum acciderint ſpiritualium. CAP. XLI.

CAP. XXXI. POſtquam autem audiuit verba filiorum Laban, dicentium: Tulit Iacob omnia quæ fuerant patris noſtri, & de illius facultate ditatus, factus eſt inclytus: animaduertit quoque faciem Laban, quòd non eſſet erga ſe ſicut heri & nudiuſtertius, maximè dicente ſibi domino, reuertere in terram patrum tuorum, & ad generationem tuam. (Hæc verba filiorum Laban, Iacob in bonum cooperata ſunt, & illa vultus eius auſteritas, de qua vocatis ad ſe Rachel & Lya dixit: (Video faciem patris veſtri, quod non ſit erga me, ſicut heri & nudiuſtertius.) Bonum quippe illi erat, audire vocem domini dei, dicentis: Reuertere in terram patrum tuorum, & ad generationem tuam, eroq́; tecum, & imitatorem eſſe perpetuum obedientię & peregrinationis, vt hęres quoq; in æternum exiſteret benedictionis Abraham, aui ſui, & Iſaac patris ſui, quibus non
Gene.24. parua cura fuit nunquam reuerti illuc, vndè vt exirent præceperat illis deus. Vndè eſt illud. Caue ne filium meum reducas illuc. Ac deinceps: Filium tantum meum ne reducas illuc. Igitur & hæc quæ prædicta ſunt, & ea quæ poſtmodum ad Rachelem & Lyam loquitur, ſed pater veſter circumuenit me, & mutauit mercedem meam decem vicibus, & cætera, in illud bonum ſancto viro

viro cooperantur, vt quo vocabat deus, illuc ipſa aduerſitate impellẽte, citius inſequeretur. Ni-
hilominus & ipſis coniugibus in idipſum bonũ cooperata eſt inclementia patris non amabilis,
de qua protinus conqueruntur, & dicunt. (Nunquid habemus reſidui quicquã in ſaculiatibus,
& hæreditate domus patris noſtri? Nonne quaſi alienas reputauit, & vendidit, comeditq́ue pre-
cium noſtrum?) Hoc vento aduerſo nauigiũ feliciter impellente, vltro portum aſpiciunt, & di-
cunt. (Sed deus tulit opes patris noſtri, & nobis eas tradidit, ac filijs noſtris. Vndè omnia quæ
pręcepit tibi dominus, fac.) Hæc, inquam, illis quoq; cooperata ſunt in bonũ ſuum, vt citius ta-
lem ſequerentur virum, & cum patribus tanti meriti, promiſsiones acciperẽt eorundẽ patrum,
eſſentq; in exemplum ſpiritualium ad inſtructionem animarum, qualium quilibet in pſalmo di-
centem audiuimus ſpiritum ſanctum, ſiue patrem Chriſti deũ: Audi filia & vide, & inclina au- Pſal. 44.
rem tuam, obliuiſcere populum tuũm, & domum patris tui, & concupiſcet rex decorem tuum.
Nam ſicut illas coniuges Iacob aduerſa hæc impulerunt, vt illum relinquerẽt patrem, qui ſilia-
rum comediſſet precium, & talem ſequerentur virum: ſic & aduerſa mundi plerunq; dilectam
deo iuuant animam, vt anhelantius tendat ad deum. Vndè & illi per prophetã dicit deus: Ecce Oſee. 2.
ego ſepiam viam tuam ſpinis, & ſepiam eam maceria, & ſemitas ſuas non inueniet, & ſequetur
amatores ſuos, & non apprehẽdet eos, & quęret eos, & nõ inueniet, & dicet: Vadam & reuertar
ad virum meum priorẽ, quia bene mihi erat tunc, magis quàm nunc. Ipſe Iacob antequam eiuſ-
modi ſpinis offenſus fuiſſet, cum adhuc molliter exciperetur, dicente Laban: Inueniam gratiam
in cõſpectu tuo, experimẽto didici, quòd benedixit mihi deus propter te, &c. tardauit reuerti,
& dixit: Si feceris quod poſtulo, iterũ paſcam & cuſtodiã pecora tua. Nunc autẽ vbi læſus fuit,
ſurrexit itaq; Iacob, (ait ſcriptura) & impoſitis liberis & cõiugibus ſuis ſuper camelos, abijt per-
gens ad Iſaac patrẽ ſuum in terram Chanaan. Ita & in cæteris planum eſt, veram eſſe ſententiam
Apoſtoli dicentis: Scimus quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonũ, his qui ſe- Rom. 8.
cundum propoſitum vocati ſunt ſancti. Sanè in eo, quod dicit Iacob: Leuaui oculos meos, & vi-
di in ſomnis aſcendentes mares ſuper fœminas varios & maculoſos, & diuerſorum colorum,
dixitq́ue angelus domini ad me: Leua oculos tuos, & vide vniuerſos maſculos aſcendentes ſu-
per fœminas, varios, reſperſos, & maculoſos, vidi enim omnia quę fecit tibi Laban: manifeſtat
quòd ſtropham illam, quã de virgis exercuit, cœleſti auctoritate egerit, quia videlicet pro cau-
ſa ſuperius dicta, iuſtum erat vt tolleret deus ſubſtantiam Laban, & daret illi.

Quòd Rachel patris ſui idôla furata fuerit. CAP. XLII.

EO tempore Laban ierat ad tondendas oues, & Rachel furata eſt idôla patris ſui.) Et ſi non
aliundè, ſaltem ex hoc ſatis aduertere potuerat Iacob, quod non eſſet facies Laban erga ſe,
ſicut heri & nudiuſtertius, quia quod apud antiquos magnæ frequentiæ amicorum, & feſtiuæ
erat lætitiæ, ſcilicet tondere oues abſq; ipſo qui cuſtos gregũ erat, ille agebat. Nam illo relicto,
& omnibus qui ad eum pertinebant, tam coniugibus, quam filijs, ierat ad tondendas oues ſuas.
Bene ergo diſceſſus eius, fuga dicitur, cum protinus ſubditur. Noluitq́; Iacob indicare ſocero
ſuo, quod fugeret. Et Rachel, inquit, furata eſt idôla patris ſui. Hoc loco primùm ſcripturę au- Matth. 9.
ctoritas, idolorũ nomen vel cultũ præſentat. Rectè ergo in illa euangelica lectione, qua legitur Marc. 5.
mulier à duodenni fluxu ſanguinis ſanata, & puella duodennis reſuſcitata, illud diuinũ à patri- Luc. 8.
bus animaduerſum eſt, quia quando mulier ſanata eſt, tunc puella mortua eſt, ſicut quãdo mu-
lier cœpit infirmari, tũc illa puella nata eſt, in typũ videlicet gentilitatis & ſynagogæ: quia quã-
do gentes in idololatria fluere cœperũt, tũc in iſtis patribus Abraham, Iſaac, & Iacob, ſynagoga
nata eſt, & quãdo gentilitas per fidẽ Chriſti ſanata, tũc ſynagoga prę inuidia, & infidelitate mor-
tua eſt. Porrò Rachel, quę idola furata eſt, claret quia perfectę fidei nondũ erat. Sed antequam Genes. 35.
obiret, opportunè nimis ad Iacob dictũ eſt: Abijcite deos alienos, qui in medio veſtri ſunt, &
mundamini ac mutate veſtimẽta veſtra. Dederũt ergo ei. At ille infodit eos ſubter therebintũ.
Nec multò poſt ſcriptũ eſt: Mortua eſt autẽ Rachel, & ſepulta eſt in via, quę ducit Ephratã, hęc
eſt Bethleem. Non ergo paruo bono ſuo virũ fidelẽ ſortita vel ſecuta eſt, cuius fide ſaluata eſt.
Sanctificata eſt quippe mulier infidelis, per virũ fidelem. Et proinde rectè & rationabiliter ab 1. Cor. 7.
Apoſtolo dictũ eſt. Si quis frater habet vxorem infidelem, & hęc cõſentit habitare cum eo, non
dimittat eam. Et ſi qua mulier habet virum infidelem, & hic conſentit habitare cũ illa, non di-
mittat virum. Et poſt pauca: Vndè enim ſcis mulier, ſi virum ſaluum facies? Aut vnde ſcis vir, ſi
mulierem ſaluã facies? Porrò vbi nũc idôla legimus, in Hebręo therafin ſcriptũ eſt, quòd tranſ-
fertur in figuras vel imagines, Hoc autem ideo, vt ſciamus quid in Iudicũ libro therafin ſonet. Iudi. 18.

Quomodo iniquus in ſomnis viderit corripientem ſe deum: ne aſperè quicquam contra Iacob loqueretur. CAPVT XLIII.

CVmq; abiſſet tã ipſe quã omnia quę iuris ſui erant, & amne tranſmiſſo pergeret cõtra mon-
tẽ Galaad, nunciatũ eſt Labã ꝙ fugeret Iacob. Quia aſſumptis fratribus ſuis, perſecutus eſt
eum diebus ſeptẽ, & comprehendit eum in monte Galaad.) Nõ quòd eo tẽpore Galaad mons

CAP. XXXI. Nume.3.

diceretur, ſed per anticipationem illo vocatur nomine, quo poſtea nuncupatus eſt. Eſt autem ad tergum Phœnicis & Arabiæ, collibus Libani copulatus, extenditurq; per deſertum vſq; ad eum locum, vbi trans Iordanem habitauit quondam Seon rex Amorræorum. Cecidit ſupradictus mons inſortem filiorum Ruben, & Gad, & dimidiæ tribus Manaſſe. (Viditq; in ſomnis ſibi dicentem deum: Caue ne quicquam aſperè loquaris contra Iacob.) Non audiuit hic deum vocantẽ ſe ex nomine, vt vocare ſolitus erat Iacob: nec enim eius erat meriti, propter quod noſſet eum deus ex nomine, ſed tantummodo vidit, ſcilicet iratum, comminãtem, & dicentem: Caue. Nempe & hoc ipſum quòd vidit, non propter ſe, ſed propter alium vidit, vt ſciret ille, quantam ſui curam gereret deus, propter quem indigno apparere, vel ab indigno videri dignaretur. Sic & propter Iſaac Abimelech corripuit: & propter Abraham Pharaonem flagellauit, iuxta Pſalm. dicentẽ, non reliquit hominẽ, ſubauditur Laban, nocere eis: & corripuit pro eis reges, ſubauditur Pharaonẽ & Abimelech. (Et dixit ad Iacob: Quare ita egiſti, vt clã me abigeres filias meas, quaſi captiuas gladio? Cur me ignorante fugere voluiſti, nec indicare mihi, vt proſequerer te cum gaudio, & canticis, & tympanis, & citharis? &c.) Hæc dicens cauit quidem iuxta comminationem dei, ne loqueretur quicquam durius contra Iacob, ſed ipſam cautelam ſuam mendacio infatuauit, ita vt manifeſtè ex ore ſuo, redarguendus ſit. Si enim hæc illum cura tangebat, quòd non fuiſſet paſſus Iacob, vt proſequeretur ſe cũ gaudio, & canticis, & tympanis, & citharis, quare illum (ſicut ipſe fatetur) corripuit deus, ne durius, quicquam loqueretur? Rectius ergo ſibi cauiſſet, ſi verum confitens, deo & bene merito clienti, dignam ſatiſfactionem citius obtuliſſet.

Quomodo Laban vidit deum.

Gene. 26. Gene. 12. 20 Pſalm. 104.

Quòd quamuis propheta eſſet Iacob, ignorabat tamen quòd Rachel furata eſſet idôla. CAPVT XLIIII.

Stultè (inquit) operatus es. Et ſi ad tuos ire cupiebas, & deſiderio tibi erat domus patris tui, cur furatus es deos meos.) Hic loquendi tempus erat viro ſapienti, qui vtique non ſolùm in hoc, verumetiam & in cæteris erat ſapiens, licet eum ſimplicem ſcriptura ſuperius appellauit, dicendo: Iacob autem ſimplex habitauit in tabernaculis. Simplicitati nanq; columbę, prudentiam ſerpentis ſociauerat, & de vtroq; vnam ſibi ſapientiam formauerat, quippe qui eluſo Laban diues reuertebatur, patrocinante ſibi iuſtitia. Igitur cum ſtultitia coargueretur ab illo, dicẽte: Stultè operatus es, adhuc patienter ſiluit: vbi autem ab eodem interrogatus eſt, cur furatus es deos meos, ſic ad interrogata dedit reſponſum, vt prius ſtultitiæ pelleret elogium. Ait enim: (Quòd inſcio te profectus ſum, timui ne violẽter auferres filias tuas. Quòd autem furti me arguis, apud quemcũque inueneris deos tuos, necetur coram fratribus noſtris.) Tanquam diceret. Quòd inſcio te profectus ſum, non ſolùm iniuſtitiæ non eſt argumentum, verumetiam ſtultitiæ repugnans ſapientiæ vel rationis effectum. Stultus nanq; is iure dicendus eſt, qui cum vndè malum ſentit ſibi imminere, non cauet: Ego autem mihi cauendum a te, non dubius ſciebam, quippe cũ tu immutaueris mercedem meam decem vicibus. Si igitur non mihi cauiſſem, vt inſcio te proficiſcerer, cœleſti meipſum tutelæ committens, & credens cuſtodiæ quam mihi pollicitus eſt tũc potius ergo ſtultus damnis meis arguentibus inuenirer. Porrò de eo quòd me furti arguis, cedo: nunc ius eſto. Apud quemcunq; inueneris deos tuos, necetur coram fratribus noſtris. Fratres hic appellat filios ſuos, quamuis intelligere liceat aliquos cum Laban veniſſe propinquos, quales iure fratres appellaret more vſitato. (Hæc dicens, ignorabat quòd Rachel furata eſſet idôla.) Igitur propheta quidem Iacob, & propheta Iſaac, ſicut in pſalmo, vbi dictum eſt: Nolite tangere Chriſtos meos, ſtatim ſubiungitur: & in prophetis meis nolite malignari: ſed neq; hic, qui domeſticum furtum ignorauit, neq; ille qui in benedicendo filio falli poterat, neq; quiſquam hominum vnquam omnia ſciuit, vel ſemper ſubiectum prophetiæ ſpiritum habuit, præter eum, qui homo cum ſit, deus etiam eſt, & omnia ſcit, cum ſit ipſa ſapientia dei. Non ergo parum in verbo contra ſemetipſum offendit, qui tam citò protulit ſententiã, non tamen iniuſtam. Etenim ſi morte dignus eſt, qui idôla colit, quãto magis qui pro amore idololatriæ furtum facit? Imò ſi iuſtè aliqui Iudæorum, ſicut in libro Machabæorum legitur, idcirco corruerunt, quia ſub tunicis ſuis habebant de donarijs idolorum, quãto magis iuſtè necari debuerat, qui ipſa furatus eſſet idôla? Sed pepercit deus Iacob, vt lateret furtum ſua prouidentia, ſimulque eius quæ furtum fecerat aſtutia. (Illa nanq; feſtinans abſcondit idôla ſubter ſtramẽta cameli, & ſedit deſuper. Scrutantiq; omne tentorium, & nihil inuenienti, ait: Ne iraſcatur dominus meus, quod coram eo aſſurgere nequeo, quia iuxta conſuetudinem fœminarum nunc accidit mihi. Sic deluſa ſolicitudo quærentis eſt:) videlicet dum & afflictæ leuiter credit excuſationi, & fœmineas ægreſcit approximare immunditijs.

Gene. 25.

Pſalm. 104.

Vide ſu. 10. lib. cap. 16.

2. Mach. 12.

Quàm ſit dictum propriè, tumens Iacob cum iurgio præteritam commerando ſeruitutem. CAPVT XLV.

TVmensq; Iacob cum iurgio ait: Quàm ob culpam meam, & ob quod peccatum meum ſic exarſiſti poſt me, & ſcrutatus es omnẽ ſuppellectilẽ meam?) Mira hic proprietate dictũ eſt: tumensq;

tumenſq; Iacob cum iurgio. Tumor nanq; vel iurgiú ſeruilis motus eſt, neq; hoc quiſquam de
liberi vel ingenui hominis ira rectè dixerit, aut propriè. At verò Iacob in hac vtique cauſa liber
nō erat. Quamuis enim neſciret, penes ipſum tamen cauſa ſeruilis.i.culpa furtumq; erat, & nūc
tanquam omnino munda eſſet ſupellex, quia ille nihil inuenerat, fortiter litem in iudicio pro-
ponit, & cum iurgio dicit,) Quid inueniſti de cuncta ſubſtantia domus tuæ? Pone hic corā fra-
tribus meis, & fratribus tuis, & iudicent inter me & te.) Quam enim tumida & iurgioſa ironia
eſt, qua protinus ſubiungit. (Idcirco viginti annos ſui tecum, oues tuæ & capræ ſteriles non fue-
runt.) Idcirco, inquit, vt tu exardeſceres poſt me, & ſcrutareris omnē ſupellectilem meam, quæ
magna indignitas eſt. Idcirco, inquam, id eſt, huius viciſſitudinis ſpe, viginti annis fui tecū, tanta
fide, tanta veritate, cum domini benedictione, quæ mecum (vt tu quoq; confeſſus es) ad te in-
greſſa eſt, quanta ex his quæ iam dico cōprobari poteſt. Oues tuæ & capræ ſteriles nō fuerunt,
ſubauditur, nec ego ſubtractis fœtibus ſteriles annos fuiſſe cauſatus ſum. (Arietes gregis tui nō
comedi.) Quod videlicet facere ſolent mercenarij, & qui paſtores non ſunt: quiq; non greges,
ſed ſemetipſos paſcunt. (Nec captum à beſtia oſtendi tibi.) Videlicet in excuſationem mei, vt
non cogerer numerum reddere tibi. (Ego damnum omne reddebam, quicquid furto peribat,
à me exigebas.) Quanquam eſſet excuſabilis cauſa. (Diu noctuq; æſtu vrebar, & gelu.) Vtpote
in terra vbi ſecundū naturam cœli grauis æſtus per diem, graue nihilominus gelu per noctem.
Hæc & cætera fidelitatis opera commemorans, tandem fortiſsimum iuſtitiæ ſuæ inuehit argu-
mentum. Pręmiſſo nanque. (Afflictionem meam, & laborem manuum mearum reſpexit deus.)
Protinus adiungit: (Et arguit te heri.) Certum nanq; eſt præconium iuſtitiæ, deum teſtem aut
defenſorem habere: proinde Laban continuo victorię palmam iuſto concedens aliud ingredi-
tur. Filiæ meæ, inquit, & filij, & greges tui, & omnia quæ cernis mea ſunt. Quid poſſum facere
filijs & nepotibus meis? Veni ergo, vt ineamus fœdus.

*Quid ſpiritualiter velit, quòd Laban Iacob perſecutus eſt, & quod Rachel dixit: Se-
cundum conſuetudinem fœminarum accidit mihi.* CAPVT XLVI.

ET ecce vſq; hodie, Chriſtū vel Chriſti alumnos, mundū fugientes, id eſt, nihil in hoc mun-
do poſsidere cupientes, inſequitur mundus, dum eos ſemper quidem malis exemplis, non-
nunquam etiam vi ſibimet cōformare nititur. Vſq; hodie, inquā, ſic fugientes inſequitur mun-
dus, & vſq; hodie Rachel inſectatoris ſui mundi idôla furatur. Quoties enim hi qui habitu vel Ephes.
ordinē religionis contemplatiuā pollicentur vitam, ad auaritiam (quæ eſt ſimulachrorum ſer-
uitus) aſpiciunt, ita vt nonnunq̄ de rebus eccleſiaſticis fraudē faciant, ſiue (quod & plerunq; fit)
ſpiritualia dei dona tribuant pro pecunia, Rachel veternoſi patris ſui furatur idôla. Porrò quid
contemptibilius, quid abiectius, q̄ quòd abſcondit ea ſubter ſtramenta cameli, & ſedit deſuper,
ſimulans quòd ſecundum conſuetudinem fœminarum ſibi acciderit? Scrutatur quippe Laban
tentorium Rachelis, ſi fortè ſua illic idola inueniat, quādo ſeculares homines, illā ſimulachrorū
ſeruitutem, quam ſibi ſolam eſſe licitam putāt, id eſt, eiuſmodi auaritiam in moribus religioſo-
rū furtim ſubeſſe denotāt, vulgo iam ſciente, quia vendētes & ementes Ieſus de templo ſuo ira-
tus & rigidus cum flagello eijciat. At illi occaſionem quamlibet pretendunt, quæ rationabilis Matth. 21.
quidem eſſe videatur, rationis tamen veritate careat, quemadmodum camelus mundiciæ quip- Iohel. 2.
piam habere videtur, quia ruminat, ſed verè mundum non eſt animal, quia non findit vngulam.
Et illa quidem fortaſsi mentita eſt, dicendo, quia ſecūdum conſuetudinem fœminarū nūc ac-
cidit mihi: ſed reuera de anima cuiuſq; talium qui de prædicta ſimulachrorū ſeruitute furtū fa-
ciunt, rectè propheta dicit: Omnes qui quærūt eam, nō deficient, in mēſtruis ſuis inueniēt eam.
Interea tamen deus propter eos qui Chriſti ſunt, quiq; in ſancta eccleſia eius vſq; ad finē ſeculi Hiere. 2.
non deerunt, iugiter arguit mundum, cuius redargutiones ſecularium corda paulatim euincūt.
Cum, inquit Chriſtus, venerit paracletus ſpiritus veritatis, ille arguet mundum. Ait ergo redar- Ioan. 16.
gutus à deo: Veni vt ineamus fœdus. Verba fœderis hęc ſunt. Intueatur dominus & iudicet ſu-
per nos, quando receſſerimus à nobis. Si afflixeris filias meas, & ſi introduxeris vxores alias ſu-
per eas, nullus ſermonis noſtri teſtis eſt abſq; deo, qui præſens reſpicit. Hæc cum diceret, maxi-
mè pro Lya ſolicitus erat, quam inexpetitam, indotatam, vultu deſpicabilem neſcicuti clanculo
immiſerat. Illam nanq;, non repugnante iuſtitia, penè vt cōcubinam repudiare poterat, quippe
cui fidem maritalem non dederat, neq; coram teſtibus vel amicis Laban nuptias eius celebra-
uerat, antequam ad illam ex more ingreſſus fuiſſet. At ille non ſolùm nō repudiare intenderat,
verumetiam pro iure eius (vt prædictum eſt) arte vſus, effecerat, vt non abiret indotata, ſcilicet
vbi virgas varias in canalibus poſitas coram ouibus, mutata eſt conceptuum natura.

*Quid ſignificet, quòd Iacob & Laban in confœderationem ſui tumulum teſtimonij
fecerint: & ſuper eos ederint.* CAP. XLVII.

TVlit itaque Iacob lapidem & erexit in titulum, dixitq; fratribus ſuis: Afferte lapides. Qui Gene. 31.
congregantes fecerunt tumulū, comederuntq; ſuper eū.) Hic planè ſciuit Iacob votū ſuum
fuiſſe

CAP. XXXII. fuiſſe acceptum, quod vouerat in Bethel, ſenſitq; dominū ſuiſſe ſecū, & cuſtodiſſe ſe in via per quam ambulauerat, & dediſſe ſibi panem ad veſcendum, & veſtimentū ad induendum, ſeq; reuerti proſperè in domū patris ſui, quia ſedatus eſt Laban. Itaq; & hic tulit lapidē, & hic erexit in titulū, feceruntq; tumulum: Vtrobiq; myſteriū penè idē eſt. Nam & illic lapis erectus in titulū, vocandus domus dei Chriſtum ſignificat, qui eſt caput corporis eccleſiæ, quæ eſt domus dei, & hic lapis primus in aceruo teſtimonij Chriſtum eundem deſignat principē martyrum, id eſt, teſtium dei. Quid enim eſt, Laban & Iacob in confœderationem ſui, lapidē erigere in titulū, lapideſq; cōgerere in aceruū teſtimonij, & deſuper comedere pro pactiōe poſtulati fœderis? Quid, inquam, niſi quòd penè iugiter cernimus, poſt diutinos tumores ſæuaque iurgia ſeculares potentias eccleſijs vel ſacerdotibus conciliari reſpectu martyrum, & Chriſti domini ac regis eorum? Nempe poſt inimicitias ſuper aceruum teſtimonij pariter comedere, id eſt, poſt quas libet iniuſtitias in baſilicis martyrū ſatisfactione data vel accepta, deinde ob cōfirmationē pacis corpus & ſanguinem Chriſti pariter manducare & bibere. Bene ergo dictū eſt, quia (iurauit Iacob

Quid eſt, iurare per timorem. per timorem,) id eſt, per deum, (patris ſui Iſaac.) Deus enim à timore nuncupatur, quod Græcè theos dicitur. Quid iurauit? Videlicet quòd malum cōtra Laban nullum cogitaret, neq; ad illū mali intentione tranſiret præſentis aceruī teſtimonio commonitus. Bene. Etenim quotquot ſacerdotes vel miniſtri Chriſti ſumus, poſt reconciliationē altaris aduerſarijs noſtris indultā, nullam de præteritis moleſtijs coram communi iudice deo querelā depromere habemus. (Quem vocauit, inquit, Laban tumulus teſtis, & Iacob aceruus teſtimonij, vnuſquiſq; iuxta proprietatē linguæ ſuæ.) Aceruus lingua Hebræa Gal dicitur, Aad verò teſtimonium. Rurſum lingua Syra aceruus Igar appellatur, Seduth teſtimonium. Iacob aceruū teſtimonij Galaad lingua appellauit Hebręa, Laban verò idipſum i. aceruū teſtimonij Igarſeduth à gentis ſuę ſermone vocauit. Erat enim Syrus, & antiquam linguam parentum prouinciæ, in qua habitabat, ſermone mutauerat.

FINIS LIBRI SEPTIMI.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS IN GENESIM COMMENTARIORVM LIBER OCTAVVS.

Quòd Eſau animalis non intellexit quid ſpirituali Iacob, paterna contulerit benedictio. CAPVT I.

1.Cor.2. ANIMALIS homo (inquit Apoſtolus) non percipit ea quę ſunt ſpiritus dei: Stultitia nāq; eſt illi, neq; intelligere poteſt, quia ſpiritualiter examinatur. Spiritualis autem iudicat omnia, & ipſe à nemine iudicatur. Non ergo putandum, quòd Eſau perceperit vel intellexerit, quid minus haberet à fratre ſuo Iacob, ut quid amplius illi paterna cōtuliſſet benedictio. Animalis enim erat ea tantummodo ſapiens, quæ ſunt hominis: & quicquid ſpiritus dei eſt, ſtultitia erat illi. Vnde nec pro bono ſapientiæ, ſed pro miſeria ſtultitiæ, fraternam peregrinationem atque ſeruitutem reputabat. At ille, quia ſpiritualis erat, intelligebat omnia, ſcilicet nō tantum humana, ſed humana pariter & diuina, & ſpiritualibus ſpiritualia comparans, terrenamq; fratris exaltationem paruipendens, ſuam econtrario afflictionem & laborem, glorioſa intrinſecus conſolabatur ſcientia, vbi à nemine iudicandus, ipſe iudicabat omnia. His igitur ſibi obuiantibus, iam & nobis ſpiritualiter examinandum eſt, quid amplius huic, & quid minus illi fuerit, in quo hic ex paterna benedictione creuerit, & in quo ille imminutus ſit, pro eo quod venditis primogenitis ſuis, benedictionem quoq; iure perdidit. Nam ſi carnaliter examinentur, fortior proculdubio iudicabitur interim ille qui ſupplantatus eſt, quàm qui ſupplantauit.

Quod Iacob reuertenti, angeli tanquam victori obuiam fuerunt, dicenti: Caſtra dei ſunt hæc. CAPVT II.

CAP. XXXII. PRimùm ergo pro magnificentia viri accipimus, quod dictum eſt: (Iacob quoq; abijt itinere, quo cœperat, fueruntq; obuiam ei angeli dei. Quos cum vidiſſet, ait: Caſtra dei ſunt hęc: Et appellauit nomen loci illius Manaim, id eſt, caſtra.) Non dictum eſt, quia apparuit angelus, vel apparuerunt angeli ei, quod & multis accidit, ſed dictum eſt, quia fuerunt ei obuiam angeli dei, quod inſignè ſonat victoris & emeriti, cui prò gloria triūphi, pompa cœleſtis obuiā procedēs, feſtiua exceptione lætum obſequiū præbuerit. Nec verò paucos vidit, qui dixit, caſtra dei ſunt hæc: & ob hoc appellauit nomen loci illius Manaim, id eſt, caſtra: multiplicia nanq; caſtra ſunt angelorum. Vndè & in prophetis, qui pro huiuſmodi viſionibus videntes appellantur, viſitato

1.Reg.9. dicitur, dominus deus exercituum, quod Hebraicè dicitur Sabaoth. Et rectè talem habuit occurſum, qui ſub obedientia peregrè militauerat, in fide certauerat, in ſpe victoriā perfecerat, in

charitate

charitate dilatata eius anima, profundiſsimas beneficijs diuinis gratias agebat.) Minor ſum, inquit, cunctis miſerationibus tuis deus patris mei Abraham: In baculo meo tranſiui Iordanem iſtum, & nunc cum duabus turmis egredior, &c.) Amplius autem & quod paulopoſt ſubditur: (Tranſductiſq; omnibus quæ ad ſe pertinebant, remanſit ſolus, & ecce vir luctabatur cum eo, vſq; mane, qui cum videret, quòd eum ſuperare non poſſet, &c.) Veram in iſto vltra modum hominis magnitudinem, veramq; non carnis, ſed ſpiritus indicat fortitudinem, vndè iudicare non poſsit animalis homo Eſau, qui veniebat cum CCCC. viris in hac ſola fortitudine ſua gloriabundus. At ille antequam ſpiritualis & eiuſmodi glorificationibus indignũ Eſau iudicare, & in ſeipſo per hæc ſcire poterat, nõ leuiter benedictionem adimpletam, vel adimplendam eſſe, qua dictum ſibi fuerat, creſcere te faciat dominus meus, per quam fratrũ ſuorũ dominus erat conſtitutus. Et quidem ille iam talibus quoq; abundare cœperat, qualiũ copijs extollebatur Eſau, Gene.27.
ſed eadem meliorum cõparatione paruipendens, gloriabatur potius in humilitate ſua, cęteriſq; virtutibus, quas veras diuitias rectè computabat. Porro vanitatem illius quam optimè nouerat, vtpote ſpiritualis homo, qualis (vt iam dictũ eſt) iudicat omnia: vanitatẽ (inquam) illius oblatis vltra obſequijs ſaturare feſtinabat, munera præmittens domino ſuo Eſau, præcipienſq; ſuis, hęc & hæc dicetis, ſic & ſic loquimini domino meo Eſau, & deinde ipſe progrediens & adorans in terram, ſuoſq; omnes ſubmittens inſtructos, & prædoctos ad adorandũ, id eſt, inclinandũ corã Eſau. Et dicit: (Sic.n. vidi faciem tuam, quaſi viderim vultum dei) id eſt, quòd ex vultu tuo ſedatum eſſe aduerti odiũ tuum, vt nõ percuteres matrem cum filijs, ita lætus accepi ac ſi viderim vultũ dei, cuius præſentia veraciter cognoſcitur ex præſentibus beneficijs ſuis. Et notanda trementis diligentia, qua ſic diſpoſiut, vt Rachel & Ioſeph extremi ſtarent, & extremi adorarent, quia videlicet quæ miſera ſpes erat, ſi percuteret occurrentes, fortaſsis antequam hi extremi attingerentur, ſatiata crudelitas dehiſceret, & in iſtis extremis maximã vitę eius partẽ reſeruaret. Ecõtrario vtranq; ancillã & liberos earũ in principio, Lyã verò & liberos eius in ſecũdo poſuit loco, vt quiq; ordines, ſicut profundius hæſerant affectibus patris, ita longius abſiſterent gladio ferientis. Sed iam ſuper iſto quoq; capitulo breuiter aliquid iuxta anagogen dicendum eſt.

Quòd in hoc Iacob Chriſti in cœlum aſcendentis, excepti victoris ab angelis, typum geſſerit. CAPVT III.

IGitur Iacob, poſtquam præceptum patris peregit, reuertenti obuiam fuerunt angeli dei, vt Quibus ſiunt reuelationes.
ſciamus, quia poſt obedientiæ laborem cuique viro fideli ſupereſt ſupernis illum reuelationibus glorificari, & cœleſtium ſpirituum crebra viſitatione iam in hac vita remunerari. Sic ipſe Chriſtus poſtquam tentationes euicit, exceptus eſt victor ab angelis, reliquit enim eum teutator, & ecce acceſſerunt angeli, & miniſtrabant ei. Sic pro modulo ſuo quiq; electorum quanto Matth.4.
ſuperiores hominibus fiunt, tanto proximi deo effecti miniſterio fruuntur angelorum, qui omnes (vt Apoſtolus ait) adminiſtratorij ſpiritus ſunt, in miniſterium miſsi, propter eos qui hære- Hebr.1.
ditatẽ capiunt ſalutis. Locus autẽ ipſe vbi horum viſitatio declaratur, eccleſiæ ſecretum eſt, qui & rectè dicitur Manaim, id eſt, caſtra. Nam & ipſa eccleſia terribilis eſt, vt caſtrorum acies ordi- Manaim.
nata. Sed huic victori adhuc intus eſt quem metuat, ſcilicet Seir ſiue Edom ille, qui ſub nomine Cant.6.
fratris cuncta agit hoſtilia: metuat, inquam, etſi nõ ſibi, quia fortè citius mori, quàm eius imitatione poteſt corrumpi: at ſaltem paruulis ſuis, ne fortè percutiat matrem cum filijs. Intus enim eſt talis Eſau, qui & Seir, id eſt, piloſus dicitur, ſiue Edõ, id eſt, terrenus ſiue ſanguinolentus, qui tenera eccleſiæ nutrimenta peius nonnunquam interficit exẽplis, quàm gladio externus hoſtis. Prælatus ergo vel pater, quicunque eiuſmodi eſt, imminente Eſau, diuidit ſuos in duas turmas, id eſt, tenioribus fortiores deputat cuſtodias. Ipſe interim peruigilans, quaſi rationem pro ani- Hebr.13.
mabus eorum redditurus, dicit ad dominum: Minor ſum cunctis miſerationibus & veritate quam expleſti ſeruo tuo, erue me de manu fratris mei Eſau, quia valde eum timeo, ne fortè veniens percutiat matrem cum filijs. Huic orationi illa prophetæ vox in pſalmo conſona & pe- Pſal.136.
nè eadem eſt: Memento domine filiorum Edom in diem Hieruſalem, qui dicũt, exinanite, exinanite, vſque ad fundamentum in ea. Timendum quippe eſt patri pro filijs ſuis, quod illi dicunt de Hieruſalem, id eſt, de Chriſti eccleſia, cuius & ſi profitentur nomen, oderunt religionem. Quid enim dicunt? Exinanite, exinanite, vſque ad fundamentum in ea. Hortantur ſemetipſos, vt exinaniant vel euacuent omnem diſciplinam vel religionem, vſque ad fundamentum in ea, id eſt, vſque ad nudum nomen Chriſtianum, quod ſolùm habere conſentiunt, vt nomine ſint Iacob, id eſt, Chriſti: operibus autem ſint Edom & abſque iugo viuant. Memento ergo domine filiorũ Edom in diem Hieruſalem. i. retribue retributionem ſuam imitatoribus Edom, in conſolationem Hieruſalem in tempore tribulationis, pacem videre cupientis. Hi cum exaltati fuerint, ita vt non poſsint Apoſtolica virga corripi, non ſolùm tolerandi ſunt in ſpiritu manſuetudinis, verumetiam honoribus præuenientibus demulcendi, vt odium, quod cõtra ſpirituales habent, quia carnales ſunt, temperari vel miteſcere poſsit.

CAP. XXXII.

Quòd hæc vox, In baculo meo tranſiui, &c. tam Chriſto domino, quàm cuilibet fideli Chriſtiano conueniat. CAPVT IIII.

ILla ſanè orationis eius pars, qua dicit deo, In baculo meo tranſiui Iordanē iſtum, & nunc cum duabus turmis regredior, tam Chriſto domino quàm cuilibet perfecto congruit Chriſtiano, ſiue ille prælatus, ſiue ſubditus ſit, dummodo patriarchę huius fidem vel iuſtitiā ſectari meruerit. Chriſto videlicet, quia ſolus ab omnibus relictus in paſsione & morte ſua, quam pertrāſiuit in baculo, id eſt, pro arbitrio ſuo baptiſmi ſacramentum, quod per Iordanis nomē ſolet intelligi, nobis condidit: & nunc cum duabus turmis, Iudæorum ſcilicet & gentium regreditur: quia priorum pariter & ſequentium dominatur, quorum ſalutem eſt operatus. Chriſtiano aūt, ei qui domui Chriſti prælatus eſt, idcirco congruit, quia in ſolo quidem & ſimplici Chriſtianę cōfeſſionis vel fidei verbo tranſiuit regenerationis eiuſdē ſacramentum, nunc autē ſancti ſpiritus donis ditatus, & eccleſię dei prępoſitus, duas turmas ſuſcepit alendas, alterā videlicet paruulorum, Hebr. 5. quibus adhuc lacte opus eſt, alterā perfectorū iam, quorū ſolidus cibus eſt. Nihilominus & ſubditorum cuipiam, qui perfectionis metam attigit, dicere competit cum eodem Iacob, in baculo meo tranſiui Iordanē iſtū, & nūc cū duabus turmis regredior, eo videlicet reſpectu, quia quiſq; noſtrum nudus venit ad baptiſmum, nihil habens, pręter ſolum ſuſtentantem ſe Chriſtianę confeſſionis baculum, & nunc duabus turmis regreditur, quia & peccatorū remiſsionē, quam omnes æqualiter in baptiſmo accipiunt, & præter hoc per impoſitionem manuum diuiſam accepit Ephe. 4. gratiam ſpiritus ſancti. Nam vnicuiq; noſtrum (inquit Apoſtolus) data eſt gratia ſecundū menſuram donationis Chriſti. Nunc ordinem hiſtoriæ proſequamur.

De eo quod omnibus ſuis vadum Iaboch traductis, luctabatur cum eo vir vſq; mane, & de mutatione nominis Iacob in Iſrael. CAPVT V.

CVmq; matutinè ſurrexiſſet, tulit duas vxores ſuas, & totidem famulas cum vndecim filijs, & tranſiuit vadum Iaboch. Transductiſq; omnibus quæ ad ſe pertinebant, remanſit ſolus. Et ecce vir luctabatur cum eo vſq; mane.) Iaboch fluuij nomen eſt, & interpretatur lucta ſiue harena. Fluit autem inter animam, hoc eſt, Philadelphiam, & Geraſam in quarto eius miliario, & vltra procedens Iordani fluuio cōmiſcetur. Vir, inquit, luctabatur cum eo vſq; mane. Matutinè ſurrexerat, & vſq; mane luctatus eſt, id eſt, ante diem ſurrexerat ſacras celebrare excubias, iuxta illud Pſalmiſtę: Sic memor ſui tui ſuper ſtratū meū, in matutinis meditabor in te, quia fuiſti adiutor meus. Et vſq; mane, id eſt, vſq; ad aurorā cū viro luctatus eſt. Sic enim ait ille: (Cum eum Pſal. 62. ſuperare non poſſet. Dimitte me, iā enim aſcendit aurora. Quod, inquit, nomē eſt tibi? Reſpondit: Iacob. At ille: Nequaquam Iacob appellabitur nomē tuū, ſed Iſrael.) Senſus hic eſt: Nō vocabitur nomen tuum ſupplantator, hoc eſt, Iacob, ſed vocabitur nomen tuū princeps cū deo, hoc eſt, Iſrael. Quomodo enim princeps ego ſum, ſic & tu qui mecum luctari potuiſti princeps vocaberis. Si autem mecum qui deus ſum, ſiue angelus dei, pugnare potuiſti, quanto magis cum hominibus, hoc eſt, cum Eſau, quem formidare non debes? Illud nempe quod omnium penè ſermone detritum eſt, vt Iſrael interpretetur, vir videns deum, ſiue mens videns deum, nō tam verè quàm violenter beato Hieronymo videtur interpretatum.

Quid famoſa illa dei & hominis lucta ſignificet. CAPVT VI.

FAmoſa lucta & totius ore eccleſiæ per orbem celebrata, qua homo cum deo luctatus eſt, & tam diu tenuit, donec à victo benediceretur ille, qui vicit dicens: nō dimittam te, niſi benedixeris mihi, & accepta benedictione, victor claudicare cœpit. Res cuius hoc præſagium eſt, ab exitu filiorū Iſrael de Aegypto vſq; ad incarnationē paſsionemq; Chriſti filij dei protracta eſt. Tam longa colluctatio fuit fortiſsimi victoris Iacob & dei victi, quamuis fortiſsimus ſit ſpirituū Nume. 16. vniuerſę carnis. Primò ergo non negligenter ſciendū, luctā eiuſmodi fuiſſe, vt contēderet deus abire, Iacob certaret abeuntem dominum retinere. Sic enim ait ille vir: Dimitte me, iam enim aſcendit aurora. Ecōtrario Iacob: Non dimittam te, niſi benedixeris mihi. Igitur Iacob cum deo luctatur, & victor benedictionē extorquet, quaſi inuito & nolenti, ac dicenti: dimitte me, quia videlicet ſic futurū erat, vt cōminaretur deus, ſeſe à ſemine eius recedere propter peccata eiuſdem gentis rebellis & incredulę. Quod vbi primùm locutus eſt, cōſurrexit Moyſes, deumq; re Exod. 32. luctantem & ipſe luctādo tenuit, ne hoc faceret. Cerno, inquit ille, quòd populus iſte durę ceruicis ſit, dimitte me, vt iraſcatur furor meus cōtra eos, & deleam eos, faciamq; te in gentem magnam. Moyſes magnitudine periculi percitus, & quodammodo brachijs illū more luctantis arctius ſtringens, dicēſq;: Non dimittā te, cur, inquit, domine iraſcitur furor tuus cōtra populum tuum? Ne, quęſo, dicant Aegyptij, callidè eduxit eos, vt interficeret eos in montibus, & deleret è terra. quieſcat ira tua, & eſto placabilis ſuper nequitiā populi tui. Recordare Abrahā, Iſaac, & Iſrael, ſeruorum tuorū fidelium, quibus iuraſti per temetipſum, & cætera. Illic iam, id eſt, in conflatione vituli, coram quo ſaltauerunt cantantes & dicentes: Iſti ſunt dij tui Iſrael: Illic, inquam, colluctatio vehemēs inchoata eſt. Exinde nāq; deus ab Iacob diſcedere conatus eſt, & quoties

peccaue-

peccauerunt filij Iſrael, ſeruiendo dijs alienis, toties iratus dominus, & auerſus ab illis, quaſi lu-
ctando ſe excuſsit, vt dimiſſus abiret. Sed perſeuerauit cunctis diebus fortitudo Iacob. Nullo e-
nim tempore defuerunt fideles in populo illo, in quibus tam ſecundum fidem, quàm ſecundum
carnem eſſet Iacob pater, in tantùm, vt cum ſolum ſe eſſe putaret Helias, dicens: Domine, altaria 1.Reg.19.
tua deſtruxerunt, & prophetas tuos occiderunt gladio, & derelictus ſum ego ſolus, & quærunt
animam meam, dixerit ei dominus: Reliqui mihi ſeptem milia virorum in Iſrael, quorum genua
non ſunt curuata ante Baal. Itaque longo luctamine detentus eſt deus, nec antè dimiſſus, donec
benediceret Iacob, donec compleret benedictiones ſuas legiſlator, dãdo benedictionem illam,
in qua benedicerentur omnes gentes, ſicut primùm ad patrem multarum gentium Abraham lo-
cutus eſt. Tunc enim reuera deus benedixit Iacob, quando de ſemine eius Chriſtus carnem aſſu
mens, antiquam maledictionem ſoluit, vtramque benedictinnem, id eſt, gratiam ſancti ſpiritus,
poſt paſsionem ſuam effudit.

De eo quòd neruum fœmoris Iacob emarcuit, & propterea Iudæi omnem neruum non comedant. CAP. VII.

DAndo autem benedictionem, tetigit neruum fœmoris eius, & ſtatim emarcuit. (Ipſe verò
claudicabat pede. Quamobrem non comedunt filij Iſrael neruum qui exaruit in fœmore
Iacob vſque in præſentem diem.) Neruus fœmoris propagationem ſignificat carnis. Antequam
veniret Chriſtus, & modo prædicto benedictioné daret, virebat & florebat carnale genus Iſrael,
legitimumq; ac ſanctũ erat, ſingulas tribus per familias, domos, ac viros diſtinguere diligenter,
donec fructus iſte benedictionis exiret, ne incertum foret, qua ex tribu, qua de familia prodiret
quem de tribu Iuda, de domo & familia Dauid naſci debere prænunciatum fuiſſet. At vbi venit
hic, qui ſolus generationum texendarum cauſa erat, cunctas genealogias vel genealogiarum fa-
bulas, quas deinceps Iudæi texere conantur, cum Apoſtolo contemnimus & deuitamus, imò &
arbitramur vt ſtercora. Ergo vir ille neruum fœmoris Iacob tetigit, ergo neruus fœmoris Iacob 1.Timo.1.
exaruit. Quamobrem, inquit, nõ comedunt filij Iſrael neruum, qui in fœmore eius exaruit. Nul- Tit 1.
lum neruum comedunt propter illum vnũ fœmoris neruum, qui caput & quoddam principium Philip.1.
eſt omnium corporis neruorum. Nec fruſtra tali lege onerati ſunt, videlicet, quia futurum erat,
quod nunc eſt, quia ipſi potius in fœmore Iacob emarcuerunt. Imò ipſi illud quod exaruit fœ-
mur Iacob exiſtunt.

Quòd Iacob pro reproborum parte claudicauit, & pro parte electorum faciem dei vidit. CAP. VIII.

EXinde pro parte reproborum claudicat Iacob, iuxta illud: Filij alieni mentiti ſunt mihi, filij Pſalm.17.
alieni inueterati ſunt, & claudicauerunt à ſemitis ſuis: pro parte autem electorũ idem Iacob
dicit: (Vidi dominũ facie ad faciem, & ſalua facta eſt anima mea.) Nam reuera antequam bene- Iohan.1.
dictionem (vt iam dictum eſt) dediſſet legiſlator, vt videretur deus deorum in Sion: deum nemo 1.Cor.13.
viderat vnquam: per illam autem benedictionem effectum eſt, vt videamus nunc per ſpeculum
in ænigmate: tunc autem facie ad faciem, cum præſentem finierimus peregrinationem. Vndè &
nõ ab re dictum eſt, ortuſq; eſt ei ſtatim ſol, poſtquam tranſgreſſus Phanuel, quod interpretatur
facies dei. Effuſa nanq; benedictione ortus eſt ſol iuſtitiæ populo ſanctorum, tam mortuorum,
quàm viuorum, dando ſalutem (vt Zacharias ait) in remiſsionem peccatorum, per viſcera miſeri- Lucæ.1.
cordiæ dei noſtri, in quibus viſitauit nos oriés ex alto. Illuminare his qui in tenebris & in vmbra
mortis ſedent. Præſenti tempore dixit, ſedent, nam cum hæc diceret, adhuc omnes in tenebris
erant, & deum (vt iam dictum eſt) nemo viderat vnquam. Item pro parte reproborũ Iacob ado-
rat Eſau, & munera offert, infirmum quippe eſt genus eius, cunctiſq; hodie populis imbecillius
& vbiq; diſperſum, multa tributa ſoluit dominis ſuis & regibus. Pro parte autem electorũ, verbi
gratia, quales apoſtoli fuerunt, ne ſaltem ad modicũ ſimul cum illo gradi patitur. Paruulos enim,
inquit, habeo teneros, & oues ac boues fœtas mecum, quas ſi plus in ambulando fecero labora- CAP. XXXIII.
re, morientur vna die cuncti greges. Hic magnæ diſcretionis exemplum eſt. Paruulus enim eſt & Vitãda prauorum ſocietas.
tener, qui nondum in fide & ſapientia perfectus eſt: & quaſi fœta ouis, cuius inchoatio vel pro-
poſitum nondum comprobatum eſt vſu operis. Tales carnalium ſocietate facilè corrumpuntur,
quorum iuxta prophetam totum gaudium & lætitia eſt, occidere vitulos, & iugulare arietes, co- Eſaiæ.22.
medere carnes, & bibere vinum. Comedamus & bibamus, cras enim moriemur. Vndè & Apoſto 1.Cor.15.
lus: Corrumpunt bonos mores colloquia mala. Bene igitur pater Iacob eiuſmodi viatores vel Ibidem.
curſores improuidos deuitans, paruulos, inquit, habeo teneros, & oues ac boues fœtas mecum,
quas ſi plus in ambulando fecero laborare, moriẽtur vna die cuncti greges. Quamuis hoc exem-
plo in bonis quoque in operibus vti oporteat, quatenus ſic omnia paſtor diſcernat & temperet,
vt & fortes ſint quod cupiant, & infirmi non refugiant.

Quòd omnis qui ſacræ ſcripturæ ſtudijs accinctus incumbit, ſenſum verbi dei tenere contendens, inſtar Iacob cum deo luctetur. CAP. IX.

 Cæterùm

CAP. XXXIIII. CAeterùm & bene iuxta Anagogen claudicat Iacob ille,qui cũ deo luctatus eſt, & longo atq;
aſsiduo luctamine vſus, victoriæ palmam de illo feliciter conſecutus eſt. Luctatur enim cum
deo,quàm diu ſacræ ſcripturæ ſtudijs accinctus incumbit, ſenſumq; verbi dei fugientem tenere
contendit. Quare verbum dei dilectam atq; diligentem animam,tenere ſe cupientem, tantope-
re refugit? Cum multas ob cauſas,tum & idcirco,vt auiditatem magis ac magis excitet inquiren-
tis,vt eius deſiderio,quem quærit,aduerſantes intentioni ſuæ verberet , atq; in ſeruitutem redi-
gat ſenſus improbę carnis. Itaq; brachijs quaſi ad luctandum protentis,quæcunq; talis anima di-
Cant.2. cit: Dilectę mi apprehendam te,& ducam te in domum matris meę,ibi me docebis. Econtra ille,
Canti.6. more reluctantis, penè obuerſus, auerte, inquit, oculos tuos quoniam ipſi me auolare fecerunt.
Cant.3. Dulcis colluctatio,& omni pace iucundior. Tandem victrix dicit conſcientia Iacob: Inueni quẽ
diligit anima mea. Tenui illum, nec dimittam, donec introducam in domum matris meæ, & in
cubiculum genitricis meæ. At ille grandi quidem ſpiritus commodo,ſed & magno carnis ſuę vi-
cit detrimento. Deniq; claudicat is qui vicit,quia tetigit qui victus eſt neruum fœmoris eius &
emarcuit: Quomodo claudicat? videlicet vno pede terræ innitens, alterum a terra ſuſpendens,
id eſt , actiuam vitam pro cura ſubditorum non omnino relinquens , & contemplatiuæ pro eius
dulcedine totis viribus inhęrens. Iſte claudus ſalit vel aſcendit ſicut ceruus,terramq́; vix tangere
Philip.3. dignatur,nam conuerſatio eius in cœlis eſt. Veruntamen ex parte, vno enim tantum pede nunc
interim illuc ſuſpenſus eſt,donec veniat quod perfectum eſt.

Quare fixis tentorijs nomen loci illius Socoth., id eſt, tabernacula vocauit. CAPVT X.

Figere tabernacula, militantiũ ac peregrinantiũ eſt. ET Iacob venit in Socoth. Vbi ædificata domo, & fixis tentorijs, appellauit nomen loci illius
Socoth,id eſt,tabernacula.) Quia recentem adhuc ſpirabat viſionem, qua ciues illius ciuita-
tis viderat, cuius ſpe manentem hic ciuitatem habere nolebat, vel in qua viſione cum conditore
Hebr.11. ciuitatis illius deo luctatus fuerat,bene locum,quo primùm poſt hęc venit,appellauit Socoth,id
eſt,tabernacula, videlicet reſpectu faciei dei, de qua cognominauerat Fanuel, à cuius gloria pe-
regrinus erat. Tabernacula nanq; militantium ſunt. Vndè & contubernales dicuntur milites,qui
ſub eodem tabernaculo commorãtur. (Tranſiuitq́; in Salem vrbem Sychimorum,quę eſt in ter-
ra Chanaan, poſtquã reuerſus eſt de Meſopotamia Syriæ.) Salem ciuitas ipſa eſt quę & Sychem.
Prius nanq; dicebatur Sychem,quod antiquius nomen hactenus perſeuerat,niſi quod corrupto
Iohan.4. nomine legitur Sychar,vt in Euangelio: Venit Ieſus in ciuitatem quę dicitur Sychar, iuxta præ-
dium quod dedit Iacob filio ſuo Ioſeph. De quo prędio protinus hic ſubiungitur: (Emitq́; par-
tem agri,in qua fixerat tabernacula,à filijs Emor patris Sychem, centum agnis.) Porrò ab Iacob
appellata eſt Socoth. Error oboritur,quomodo Salem Sychem ciuitas appelletur,cum Hieruſa-
lem , in qua regnauit Melchiſedech Salem ſit dicta . Aut igitur vnius vrbs vtraque nominis eſt ,
quod etiam de pluribus Iudææ locis poſſumus inuenire,vt idem vrbis & loci nomen in alia atq;
alia tribu ſit: aut certè iſtam Salem,quam nunc pro Sychem nominatam dicimus hic interpretari
conſummatam atq; perfectam: & illam,quę poſtea Hieruſalem dicta eſt,pacificam noſtro ſermo
ne transferri. Vtrunq; enim accentu paululũ declinato hoc vocabulum ſonat. Tradunt Hebræi,
quòd claudicantis fœmur Iacob ibi conualuerit, & ſanatum ſit,propterea ciuitatem eandem cu-
rati atque perfecti vocabulum conſecutam. Poſtquam,inquit, reuerſus de Meſopotamia Syriæ.
Hic ſubaudiendum eſt, cum ſecundum votum , quod vouerat in Bethel,debuiſſet ire , & quod
poſtmodum fecit ibi altare,vel domum deo ædificare. Sic enim vouit , fundens oleum ſuper la-
Gene.28. pidem quem erigebat in titulum. Si reuerſus fuero proſperè,erit mihi dominus in deum : & lapis
iſte,quem erexi in titulum,vocabitur domus dei. Poſtquam ergo reuerſus eſt,maturè debuit aſ-
Gene.35. cendere in Bethel , & vota reddere, quod & paulopoſt fecit, aduerſitatibus admonitus, eodem
deo vota ſic exigente. Surge & aſcende Bethel, & habita ibi, facq́ue altare deo qui apparuit tibi,
quando fugiebas fratrem tuum Eſau.

Quòd Dina filia Lyæ ſibi corruptionis cauſa, à Sychem principe terræ illius vi oppreſſa ſit. CAP. XI.

CAP. XXXIIII. EGreſſa eſt autem Dina filia Lyæ, vt videret mulieres regionis illius. Quàm cum vidiſſet Sy-
chem filius Emor Euæi,princeps terrę illius,adamauit,& rapuit,& dormiuit cum illa,vi op-
primens virginem,& cætera.) Dina quod interpretatur cauſa,ſecundum nomẽ ſuum,& ſibi cor-
ruptionis & alijs iurgiorum grauis cauſa fuit. In quo? In eo videlicet, quia exiuit videre filias re-
gionis illius, filia vaga, viſu diſſoluta, facie decora. De qua (quoniam ſuperficies hiſtoriæ patet)
illud breuiter dicendum,quia talis puellæ exemplum omni animæ religioſę profeſsionis cauen-
dum eſt. Nam ſi foris inuenerit opprimet eam corruptor diabolus,qui per Sychem filium Emor
recte figuratur. Sychem nanq; humeroſus, Emor autem Aſinus interpretatur . Eſt aũt diabolus
humeroſus vel fortis vt leo ſiue vrſus, ſtultus et aſinus. Nec verò ſpiritualiter tantùm, ſed etiam
corporaliter, nec per ſe ſolum, ſed & per ſui ſimiles,id eſt,aſininos homines, circumueniet eam,
videlicet

videlicet quorum iuxta prophetam carnes ſunt, vt carnes aſinorum: & vt fluxus equorum fluxus eorum. Sic plerunq; accidit, & virgo Iſrael cecidit, nec fuit qui ſuſcitaret eam. Porrò hác Dinam, vxorem fuiſſe Iob Phylo aſſerit, & hanc eſſe, ex qua XIIII. filios, & VI. filias genuerit. VII videlicet filios, & tres filias ante percuſsionem, totidé filios ac totidem filias poſt percuſsionem. (Reſponderũt filij Iacob Sychem & patri eius in dolo, ſæuiẽtes ob ſtuprũ ſororis.) Doli huius Iacob conſcium vel participé non fuiſſe, illud quoq; indicat quod ait ipſe: (Simeon & Leui vaſa iniquitatis, bellantia, in cõſilio eorum ne veniat anima mea, &c.) Dolus in eo extitit, quod ſancta & vtilia locuti ſunt, non vt proſelytos ad ſalutem facerent, ſed vt ſecuros pariter & ſaucios tertia die, quando naturaliter grauiſsimus vulnerum dolor eſt, ſic imparatos leuius occiderent. Ezec.23. Amos.4. Iob vlt. Gen.49.

Quòd Iacob iuſſus ſit ædificare altare in Bethel, & quod ex eo de dijs alienis in familia ſua ſciſcitatus ſit. CAPVT XII.

LOcutus eſt dominus ad Iacob: (Surge aſcende Bethel, & habita ibi, facq; altare deo, qui apparuit tibi quando fugiebas Eſau fratrem tuum.) Hac eadem viſione Iacob tandem perdoceri potuit, eſſe in domo ſua ſcelus idololatriæ, nec poſſe ſe ſtare coram inimicis ſuis, eoſq; fugare, quàm diu domus eius illo cõtaminata eſſet ſcelere. Nam protinus ſubditur: (Iacob verò conuocata omni domo ſua, ait: Abijcite deos alienos, qui in medio veſtri ſunt & mundamini, ac mutate veſtimenta veſtra.) Planè hoc ordine & his profectibus aſcendendum eſt in Bethel, id eſt, in domum dei, quæ non eſt alia, quàm eccleſia Chriſti. Primùm eſt, priſtinos abdicare errores, & vnius veri dei profiteri fidem, quod eſt auferre deos alienos in medio noſtri: deinde baptizari in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, quod eſt mundari: ac deinceps ambulare in nouitate vitę, quod eſt veſtimenta mutare. (Dederunt ergo ei omnes deos alienos quos habebant, & in aures quę erant in auribus eorum.) Inaures enim habebant viri more cęterorum orientalium populorum, quod mollis & effœminati erat animi inſtrumẽtum. Significant autem inaures falſæ doctrinæ phaleras ſermone nitidas, ſed ſenſu veritatis vacuas eſſe, cuius nos fabuloſa dicacitas, (cum eſſemus gentes,) ad ſimulachra muta, tanquàm Syrenarum cantus pertrahebat. (At ille infodit eos ſubter Therebintum quæ eſt poſt vrbem Sychem.) Therebintus arbor reſinam generãs precioſiſsimam, lignum crucis, quod virtutis eſt optimæ, ſignificat: ſubter quam omnia peccata noſtra ſepeliuntur, vt eorum vltra nullum veſtigium reperiatur. (Cunq; profecti eſſent, terror domini inuaſit omnes per circuitum ciuitates, & non ſunt auſi perſequi recedentes.) Non ergo fruſtra, ſed pro re neceſſaria diuinitus ſuggeſtũ eſt beato Iacob, vt diceret, auferte de medio veſtri deos alienos. Nam antehac ipſe timidus, & periculoſè incedens, adorabat Eſau, & domus eius cędibus ac ſanguine turbabatur: nunc autem terror domini inuaſit omnes per circuitum ciuitates, & non ſunt auſi perſequi recedentes. CAP. XXXV.

Quod ædificato altari in Bethel Iacob ſua vota ſoluit, & quare mors Debboræ ſit memorata, alumnæ autem Rebeccæ ſit tacita. CAP. XIII.

VEnit igitur Iacob Luzam, quæ eſt in terra Chanaan cognomento Bethel, ipſe & omnis populus cum eo: ædificauitq; ibi altare, appellauitq; nomen loci domus dei.) Luza priſtinum nomen ciuitatis erat, quod interpretatur nux ſiue amygdalus, id eſt, longa nux, nunc autem Bethel, id eſt, domus dei dicitur. Ibi vota ſua ſoluit, exemploque eſt omni homini, vt quod vouerit deo, reddere non moretur. (Eodem tempore mortua eſt Debbora nutrix Rebeccæ, & ſepulta eſt ad radices Bethel ſubter quercum. Vocatumq; eſt nomen loci illius, quercus fletus. (Quid hoc eſt, quòd Debboræ nutricis mors hic memoriæ commendatur, & eius, cuius nutrix fuerat, ſcilicet Rebeccæ, mors nuſquam inuenitur? Num dignior exiſtimata eſt nutrix, quàm alumna, vt pro dignitate mors eius fieret cognita: illius autem pro dignitate maneret incognita? Ergo hic granum ſub palea quærendum eſt. Nempe ſicut Rebecca ſancti ſpiritus gratiam, ſic nutrix eius Debbora, legem ſignificat Moyſi ſanctam & iuſtam & bonam. Quod ex ipſo eius vocabulo ſuſcipere amplius placet. Debbora, nanque apes interpretatur. Scimus autem quòd apes & mel in ore dulcifluum, & moleſtum ſub cauda geſtat aculeum. Sic planè lex ſancta in facie ſua, quæ Iudæis velata eſt, viuificantem ſpiritum: in poſterioribus ſuis, quæ ſanctus Apoſtolus obliuiſcitur, occidentem habet literam. Igitur Debboræ quidem quæ Rebeccam nutriuit, mors inuenitur, quia videlicet aſcendentibus in Bethel, id eſt, in domum dei, occidens litera legis relinquitur: viuificans autem ſpiritus perſeuerat, & vbique glorificatur. Et ſepulta eſt, inquit, ad radices Bethel, id eſt, in primo introitu domus dei. Debbora ſepelitur ſub quercu, quia videlicet in initio ſurgentis eccleſiæ in primordijs religionis Chriſtianæ, quæ tota ſpiritualis eſt, carnalis ſenſus legis, & cunctæ carnales ceremoniæ, ſub ligno crucis obruuntur. Quod quia hactenus à Iudæis ſine ſacerdote, & ſine templo ſedentibus deploratur, rectè vocatum eſt nomen loci, quercus fletus. Luza. Philip.3.

Quod Iacob vbi vota ſoluit, benedictionem accipit, & de differentia triplicis mutationis nominum Abram. CAP. XIIII.

CAP. XXXV. APparuit aũt iterum deus Iacob, poſtquã reuerſus eſt de Meſopotamia Syrię, benedixitq́; ei
dicens: Non vocaberis vltra Iacob, ſed Iſrael erit nomen tuũ. Et appellauit eum Iſrael.) Vbi
votum ſoluit Iacob, benedictionem percipit, qua & illud, quod in ſomnis viderat, quãdo votum
vouit fugiens Eſau, & id quod nouiſsimè audiuit cũ deo luctatus, repetitione confirmatur. Non,
inquit, vocaberis Iacob, ſed Iſrael erit nomen tuum. Et adiecit ſcriptor, dicens ex ore ſuo, & ap-
pellauit eum Iſrael. Quo dicto firmiſsimã vocabuli auctoritatem tenendam expreſsit, quia pro-
fectò mutabilis non eſt vocatio dei. Porrò quod addidit. (Ego ſum deus omnipotens, creſce &
multiplicare, gentes & populi nationum erunt ex te,) iã ante expoſitum eſt, quia multis vicibus
idem promiſſum eſt, vndè & rectè non iã repromiſsiones, ſed propter iterationem frequentem
dicimus dei repromiſsiones. Hic iam pro dignitate vocãtis nomen eius Iſrael, prętereundum nõ
eſt, triformem eſſe poſitionem vocabuli ſiue appellationis in his tribus patribus noſtris Abrahã,
Iſaac, & Iſrael. Aliter nanq; Abraham, aliter Iacob, atq; aliter Iſrael deus ipſe nuncupauit. Siqui-
dem nomen Abrahã tantummodo adauxit, nomen Iſaac totum antequã naſceretur immutabi-
liter poſuit, nomen Iſrael totum pro toto nomine Iacob commutauit. Differentiarum cauſa vel
Ephe.2. ratio citius clareſcit, ſi prius in animo cõſtet, Abrahã anterioris, Iacob poſterioris figurã tenuiſſe
Pſal.75. populi, medium autem Iſaac Chriſti, qui vtrunq; populum in ſeipſo velut duos parietes coniun-
xit; lapis angularis. Item & anteriorem populum, priuſquã veniret Chriſtus, aliquid habuiſſe vi-
Oſee.1. tæ vel iuſtitiæ: quia profectò erat iam motus in Iudæa deus, & in Iſrael magnum nomen eius: po-
ſteriorem verò qui ex gentibus eſt, nihil boni habuiſſe, cum ſeruiret dæmonibus, eiq́; iuxta pro-
phetã non populus meus, vel nõ plebs mea vos, veraciter diceretur. His ita animaduerſis, prom-
ptum iam eſt intellectui, quàm rectè nomen Abrahã vna tantùm ſyllaba adauctum, Iacob autem
in Iſrael nomen omnino ſit permutatum, quia videlicet anterior Hebræorũ populus, qui ex fide
patrum iuſtificabatur quidem, ſed arcebatur tamen à paradiſi ingreſſu, vna tãtùm augmento in-
digebat, vt in Chriſto perficeretur, poſterior autem gentium populus inchoationem pariter &
perfectionem vitæ vel iuſtitiæ de Chriſti ſumpſit aduentu. Porrò nomen Iſaac neq; auctum ne-
que commutatum, imò nec ab hominibus poſitum, ſed antequã naſceretur ore dei nominatum
eſt: quia profecto Chriſti iuſtitia neq; augeri vnquã indiguit, neq; minui potuit: nec enim ex ac-
cedenti dono eſt, ſed antequã in terris appareret ipſe iuſtitia, ipſe vita, ipſe deus & dei filius erat.
Poſt verba huius duntaxat viſionis addidit ſcriptor, & receſsit ab eo. Quomodo à ſancto & iuſto
receſsit? Eo videlicet modo, vt permitteret eum tentari vel tribulari, vt magnis aduerſis occur-
rentibus ad augmentum meriti premeretur, quę ab hoc loco vſque ad deſcenſum eius in Aegy-
ptum continuantur. Primùm eſt, quod protinus ſubiungitur.

Quòd mortua eſt Rachel, & quòd eius ſit deſcripta mors, Lyæ autem tacita. CAP. XV.

EGreſſus inde, venit verno tempore ad terram quæ ducit Ephratam. In qua cum parturiret
Rachel, ob difficultatem partus cœpit periclitari.) Ac deinceps. (Mortua eſt autem Rachel
in via quæ ducit Ephratam, hæc eſt Bethlehem.) Vernum tempus ſignificat cum in florem cun-
cta rumpuntur, & anni tempus electum eſt, vel cum tranſeuntes per viam carpũt & eligunt è vi-
cinis agris, quodcunq; ad manum venerit diuerſis floribus inuitati. Ephrata verò & Bethlehem
vnius vrbis vocabulum eſt, ſub interpretatione conſimili. Siquidem in frugiferam & in domum
Iohan.6. panis vertitur, propter eum panem qui de cœlo ſe deſcendiſſe dicit. Mortua eſt (inquit) Rachel.
Sicut ſupra dictum eſt, nõ carere myſterio, quod Debboræ nutricis mors annotata, & Rebeccæ
mors tacita eſt: ſic & nunc ſciendum, nõ fruſtra mortem Rachelis inueniri, cum Lyæ mors ſcri-
pta non ſit. Quid enim Rachel, niſi primitiuam ex Hebręis, quid Lya, niſi collectam ex gentibus
ſignat eccleſiam? Moritur ergo Rachel, & mors Lyæ ſilentio premitur: quia videlicet ſynagoga
palàm per infidelitatem à gratia vitæ excidit: eccleſia verò gentium viuit per fidem vſq; in finem
ſeculi. Et notandum, quòd Rachel in partu obijt. Nam ſynagoga tunc mortua eſt, quãdo Chri-
ſtum & eius Apoſtolos emiſit. Quæ enim aſſumptio, niſi vita ex mortuis? Vnde & Rachel [illegible]gre
diente anima præ dolore, vocat filiũ ſuũ Benoni, quod interpretatur filius doloris mei.) Doluit
enim. i. inuidit, & dolenda ſorte inde mortua eſt, quòd ex ipſa vita aſſumpta ſit. (Pater autem vo-
canit filium illum Beniamin. i. filium dextrę.) Quia profectò ille eſt filius Apoſtolorum chorus,
Rom.11. quem conſidere fecit cum Chriſto ad dexteram ſuam in cœleſtibus.

Ephe.2. *De eo quod dixit, trans turrim gregis, quis locus ſit.* CAP. XVI.

EGreſſus inde fixit tabernaculũ trans turrim gregis.) Loci huius vel nominis equiuocatio qui
buſdam errorẽ fecit. Quidam enim arbitrati ſunt, locũ hunc eſſe, vbi poſtea tẽplum ædifica-
tum eſt, & turrim Ader turrim gregis ſignificare, hoc eſt, congregationis & cœtus, quod & Mi-
cheas propheta teſtatur, dicens: Et tu turris gregis nebuloſa, filia Sion, &c. Illoque tempora Ia-
Mich.4. cob trans locum, vbi poſtea ædificatum eſt templum, habuiſſe tentoria. Sed ſi ſequamur ordi-
Luc.2. nem viæ paſtorũ iuxta Bethlehem locus eſt, vbi vel angelorũ grex in ortu do[illegible], vel Ia-
cob pecora pauit, loco nomen imponẽs, vel (quod verius eſt) quodam vaticinio fu[illegible]
myſterium

myſterium monſtrabatur.(Cũq; habitaret in illa regione, abijt Ruben,& dormiuit cũ Bala cõcubina patris ſui. Quod illũ minimè latuit)Sic ille effluẽdo, cũ eſſet primogenit⁹ meruit audire. Effuſus es ſicut aqua,nõ creſcas,aſcẽdiſti cubile patris tui,& maculaſti ſtratũ eius. Similes ſunt ei omnes hęretici,qui plebẽ Chriſti adulterino cõmaculãt ſemine doctrinę neq̃. Vndè Bala,quod interpretatur inueterata,rectè hoc loco concubina dicitur. Nulla enim niſi cõcubina inueterata hæreticorum libidini ſeſe proſtituit. Nam quæ legitima vxor eſt,id eſt,quæ virum ſuum Chriſtum agnoſcit,neq; ſeipſam ignorare,neq; adulterinum concubitum admittere poteſt. Ruben. Gene. 49.

De generationibus Eſau patris Edom. CAP. XVII.

HAE ſunt generationes Eſau patris Edom in monte Seir, & hæc nomina filiorum eius.)Eſau & Edom & Seir,vnius hominis nomẽ eſt,& quare variè nuncupetur, ſupra dictum eſt.(Elifaz filius Ada vxoris Eſau.)Iſte eſt Elifaz, cuius ſcriptura recordatur in Iob volumine. Quod autem ſequitur.(Iſti duces Horræorum qui imperauerunt in terra Seir.) altius repetiuit: iam enim enumerauerat filios Eſau,& exponit qui ante Eſau principes fuerũt Horręorũ,qui in lingua noſtra interpretãtur liberi. In Deuteronomio manifeſtius legitur, quomodo venerunt filij Eſau,& interfecerunt Hortæos,ac terram eorum hæreditate poſſederunt. Idcirco autem Horræorum recordatur,quia primogenitus filiorũ Eſau,ex filiabus eorum acceperat concubinã Themna,& ex ipſa natus eſt Amalech. Quod autẽ dicitur Theman,Cenetz,& Amalech, & reliqua, ſciamus poſtea regionibus Idumæorũ ex his vocabula impoſita.(Iſte eſt(inquit) Ana qui inuenit aquas calidas in ſolitudine,cũ paſceret aſinos Sebeõ patris ſui.)In Hebręo ſcriptum eſt: Iſte eſt qui inuenit Iamim. Multi putãt illum,dum paſcit aſinos patris ſui in deſerto,aquarum congregationes reperiſſe,cuius rei inuentio in eremo difficilis eſt. Nonnulli putãt,aquas calidas iuxta Punicę linguæ viciniã,quæ Hebrææ contermina eſt, hoc vocabulo ſignificari. Sunt qui arbitrentur onagros ab hoc admiſſos eſſe ad aſinos,& ipſum iſtiuſmodi reperiſſe concubitum, vt velociſſimi ex his aſini naſcerentur,qui vocantur Iamim. Pleriq; putant,ꝙ equarum greges ab aſinis in deſerto ipſe fecerit primus aſcendi,vt mulorum inde,contra naturam,noua animalia naſcerentur. Iob 2. Deut. 2.

Quare dicturus de ætate Ioſeph,qui Chriſti ſolis iuſtitiæ typum geſſit,præmiſerit, hæ ſunt generationes eius. CAPVT XVIII.

HAbitauit autem Iacob in terra Chanaã, in qua peregrinatus eſt pater ſuus. Et hæ ſunt generationes eius. Ioſeph cum ſedecim eſſet annorum,paſcebat gregem cum fratribus ſuis adhuc puer.)Deinceps Ioſeph ſanctiſſimus,ſtella magna & lucida,de hoc altiſſimo ſanctę ſcripturę cœlo lumẽ ſuũ dare incipit,qui penè ſolis claro vitę ſuę ordine prę oſtẽdit,qualiter ſol iuſtitię Chriſtus proceſſurus eſſet ab initio vſq; ad finem diei.i. ab incarnatione ſua vſq; ad cõſummationem ſeculi. Vitę eius narratio ſic incipit: Et hæ ſunt generationes Iacob. Ioſeph cum ſedecim eſſet annorum,&cæt. Supra dixerat: Erant autem filij Iacob duodecim, eorumq́; catalogum ediderat, nunc autẽ dicturus,Ioſeph cum ſedecim eſſet annorũ,præmittit: & hæ ſunt generationes Iacob. Et eſt ſenſus: Duodecim quidem filios habuit,ſed in vno Ioſeph ſuam generationem, id eſt, ſuæ vel paternæ ſimilitudinis effudit pulchritudinem. Nam ſicut & pater ſuus ex ſterili Rebecca,naturam inopem diuina iuuante gratia,progenitus, & diuina benedictiõne donatus eſt: ſic iſte nihilominus ex ſterili Rachel dono dei ſuſceptus eſt,futurus eiuſdem benedictionis hæres. CAP. XXXVII. Gene. 25.

Quòd Ioſeph adhuc puer grãdiores fratres æmulos ſuos, crimine peſſimo accuſarit. CAP. XIX.

IOſeph(inquit)cum ſedecim eſſet annorum, paſcebat gregem cum fratribus ſuis adhuc puer. Non ita ſupereffluit ſermo dei,vt nos docere velit,quod hac ætate quiſq; adhuc puer ſit,dum præmiſſo,cum ſedecim eſſet annorum,ſubiungit adhuc puer,ſed vt citam iuſtitię vel meriti mireris perfectionem,quę continuò ſubtexitur,idcirco ſic vtrunq; vigilanter dictũ eſt,ſedecim annorũ,& adhuc puer.(Et erat cum filijs Balæ & Zelphæ,vxorũ patris ſui. Accuſauitq́; fratres ſuos apud patrem crimine peſſimo.)Hoc enim diligẽti inſpectione dignum eſt, quia grandiores fratres accuſauit adhuc puer. Quod vtiq; non feciſſet, ſi nõ puritatis amorem, zelumq́; iuſtitiæ iam haberet, quod in puero vel adoleſcente maximè laudabile eſt. Quo autem crimine fratres ſuos accuſauerit,quia ſcriptura nõ edixit,vagæ opinioni locus datus eſt, quia multa ſunt vitia, quorũ conſummatum opus peſſimum eſt. Aiunt tamen viri illuſtres, crimen Sodomitici fuiſſe ſceleris. Porrò quòd diſtinctè dictum eſt,& erat cum filijs Balæ & Zelphæ vxorum patris ſui, æmulationem iam inſinuat fratrum qui erant ex Lya, cum quibus eſſe non audebat, quia cum de libera eſſent,grandiores habentes animos, filium dilectæ Rachelis non libenter aſpiciebant. Inuidentiæ cauſa protinus ſubiuncta eſt. Dicit enim ſcriptura: (Iſrael aũt diligebat Ioſeph ſuper omnes filios ſuos,eo quòd in ſenectute genuiſſet eũ. Fecitq; ei tunicã polymitã.)Et cõtinuò.(Videntes autẽ fratres eius,quòd à patre plus cunctis fratribus amaretur, oderãt eũ, nec poterant ei quicquã pacificè loqui.)Sed notãda paternę dilectionis cauſa poſita eſt, eo ꝙ in ſenectute genuiſſet eũ. Nunquid enim ſecundum corpus ſenex erat quãdo genuit eum, iuuenis autẽ quando cęteri nati ſunt? Siquidem pręter Beniamin cunctos infra quatuordecim annos genuerat. Reſtat ergo

Sapien.4. ſenectutem illam hic aſsignari de qua ſapientia dicit: Senectus enim venerabilis eſt, non diutur-
na, neq; annorum numero computata. Cani enim ſunt ſenſus hominis, & ętas ſenectutis vita im-
maculata. In illa nanq; veraciter ſenectute Iſrael genuit Ioſeph, quia propter illam iuſtitię ſuę ſe
nectutem talem habere meruit hæredem. Nec enim vir iuſtus lætatur in multitudine filiorum
ſi mali ſunt: ſed in eo tantùm agnoſcit ſe patrem, ſi filium relinquat poſt ſe, qui iuſtitię cōſequa-
tur hæreditatem. Vndè eſt illud ſapientis: Mortuus eſt pater illius, & quaſi nō eſt mortuus, ſimi-
Eccle.30. lem enim ſibi relinquit poſt ſe. In vita ſua vidit & lætatus eſt, cum illo in obitu ſuo non eſt con-
triſtatus. Dignam ergo ob cauſam diligebat eum, & tanquam perfecto iamq; pleno dierum, id
eſt, virtutum, fecit ei tunicam polymitam, id eſt, manibus artificis mira varietate diſtinctam, vſq;
ad talos pertingentem, videlicet ob virtutem multiplicitatem, vel iuſtitiæ perfectionem. Itaque
videntes (inquit) fratres, oderant eum, nec poterant ei quicquam pacificè loqui. Magnitudinem
odij diligenter expreſsit, dicendo: nec poterant ei quicquam pacificè loqui. Nam reuera odium
tunc magnum ac moleſtiſsimum eſt, quando virus animi lingua diſsimulare non poteſt. Hæc ſe-
cundum ſenſum literalem dicta ſunt. Ceterum iam dicendum vel intuendum eſt, quàm pulchra
ex hoc ſpeculo ſuo Chriſti filij dei, veri ſolis imago reſplendeat.

Quomodo Iacob patris, Ioſeph autem filij Chriſti, typum geſſerit. CAP. XX.

IGitur in myſterio Ioſeph, id eſt, adauctus, Chriſtus eſt dei filius, qui omni ſpiritu ſancto ple-
nus eſt, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Hic & ſex & decem annorum
cum ſit, ſiquidem & ſex opera vniuerſæ creationis ipſe explicuit, & decalogum legis cum digito
dei ſcripſit, adhuc puer pauit gregem patris ſui. i. formam ſerui indutus rationalium dei patris
Colo.2. ouium curam ſuſcepit. Eratq; cum filijs Bale & Zelphæ vxorū patris ſui Bala inueterata, Zelpha
fluens os interpretatur. Quibus nominibus ſcribæ ſubintelliguntur & phariſæi, dierū malorum
inueterati, & ore fluentes vitiatam traditionibus ſuis doctrinā legis. Cum illis erat, audiens eos,
& interrogans illos, & non quidem ipſe, ſed propter ipſum Moyſes, in quo ſperabant ipſi, accu-
Luce 2. ſauit eos apud patrem crimine peſsimo. Nam ſi non veniſſem (inquit) & locutus fuiſſem eis, pec-
Ioan.1. catum non haberent, nunc autem excuſationē non habent de peccato ſuo. Si opera non feciſſem
Ioan. 15. in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Nūc autem & viderunt & oderunt & me &
patrem meum. Cui dubium eſt, quòd pater diligat iſtū Ioſeph? Pater enim (inquit Ioannes) dili-
Ioan.13. git filium, & omnia dedit in manu eius, eo quòd in ſenectute genuiſſet eū. Qua in ſenectute ge-
nuit ille pater talem filium? In ſenectute æternitatis genuit eum, ſecundum quam & ipſe dicitur
& eſt antiquus dierum. In illa ſenectute, in illa matura antiquitate, ſine numero annorū, ſine ini-
tio dierum, ſine viciſsitudine temporum, genuit ille ſenex & antiquus pater illum æquè ſenē &
Danie.7. æquè antiquum filium: & idcirco diligit eum, fecitq; ei tunicam polymitam. Quænam eſt huius
filij tunica, niſi ſancta legalis & prophetica ſcriptura? Cuius enim ob cauſam, cuius ob teſtimo-
nium vel gloriam, niſi huius filij ſui texuerunt digiti dei omnem ſcripturam, quam iure fatemur
diuinitus inſpiratam. Fecit ergo pater filio ſuo tunicā polymitam variè pulchram, & pulchrè va-
2.Petr.2. riam. Hanc ſimilem genituram, hanc tunicam polymitam, dilectionemq; paternā, qui habet au-
res audiendi audiat, patre prædicante per Pſalmiſtam, in quo dicit: Eructauit cor meū verbum
Pſal. 44. bonum, dico ego opera mea regi, &c. vſq; ad finem pſalmi. Videntes autem (inquit) fratres eius,
oderant eum, nec poterant ei quicquam pacificè loqui. Notum eſt, quia nimis oderant hunc di-
lectionis filium fratres maligni, tanto odio vt non poſſent ei quicquam pacificū loqui. Vndè ait
ipſe in Dauid: Cum his qui oderant pacem, eram pacificus: cum loquebar illis, impugnabant me
Pſal.119. gratis. Item: Et ſermonibus odij circundederunt me, & expugnauerūt me gratis. Cuncta loque-
Pſal.101. bantur hoſtilia, in Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dęmonia, & dæmonium habet & in-
Matt.12. ſanit, & quid eum auditis? & his ſimilia. Sed nunquid viderunt, quòd illū pater amaret, vel quòd
Ioan.1. ille filius dei patris eſſet? Vtiq;. Nam ſi cæci (inquit) eſſetis, non haberetis peccatum. Nūc autem
Ioan.9. dicitis quia videtis, peccatum veſtrum manet. Planè viderunt, & idcirco excuſationem non ha-
bent de peccato ſuo.

De ſomnio Ioſeph, quod retulit fratribus ſuis. CAP. XXI.

ACcidit quoq;, vt viſum ſomnium referret fratribus ſuis, quæ cauſa maioris odij ſeminarium
fuit.) Præter cauſam ſupra dictā, accidit hæc etiam cauſa in augmētum odij. Hoc ita dictum
eſt ac ſi diceretur: Accidit vt ſermo eius maioris odij ſeminarium fieret. Et hoc rectè dictum eſt,
quia accidit, neq; enim ſtudio quicquam horum dixit, id eſt, nō in cōſcientia eius fuit, quòd hu-
iuſce ſomnij relatio ſeminarium fieret maioris odij. Deniq; hoc ſimplicis aut innocentis nō fuiſ-
ſet animi, velle amplius vrere odientium animas auſpicio ſuæ futuræ felicitatis. (Putabam in-
quit) nos manipulos ligare in agro, & quaſi conſurgere manipulum meum & ſtare, veſtroſq; ma
nipulos circunſtantes adorare manipulum meum. Item: Vidi (ait) per ſomnium, quaſi ſolem &
lunam, & ſtellas vndecim adorare me.) Hæc ſomnia, quoniā cuncti nouimus in illo Ioſeph qua-
liter ſubſequēs rerum compleuerit effectus, reſtat nūc vt ea ſecundum eaſdem cauſas vel exitus
euange-

euangelicis domini noſtri Ieſu Chriſti parabolis cõſonare ſciamus. Etenim ſicut in ſomnio, ſic & in parabola, dum aliud dicitur aliud intelligitur: quemadmodum & aliud vmbra, & aliud corpus, & tamen nonnũquam ex vmbra corpus cognoſcitur. Et hoc nulli dubium, quin ſicut in hũc cauſa ſomniorum, ſic & in dominũ noſtrũ cauſa parabolarum, maioris odij ſeminarium fuit, maioris inuidiæ fomitem miniſtrauit. Exempli cauſa ſeminatur parabola hæc: Homo erat paterfamilias, qui fodit vineam, & ſepem circundedit ei. Et fodit in ea torcular, & ædificauit turrim, & locauit eam agricolis, & peregrè profectus eſt, & reliqua. Etenim ſicut eminentiam Ioſeph præſignauit illud, quòd manipulus eius cõſurgere & ſtare viſus eſt, eumq́; circunſtãtes adorare manipuli fratrum: ſic & dominus noſter, excellentiam ſuimet innuit ad ſummam parabolæ, dicendo ſic: Nunquid legiſtis in ſcripturis: Lapidem quem reprobauerũt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli: à domino factum eſt illud, & eſt mirabile in oculis noſtris? Et quemadmodum illi conijciẽtes quid ſibi vellet ſomniũ, amplius inuidentes dixerunt: nũquid rex noſter eris, aut ſub ijciemur ditioni tuæ: ſic & iſti intelligentes intentionẽ parabolarũ amplius zelati ſunt, & quęrentes eum tenere (inquit Euangeliſta) timuerunt turbas, quia ſicut Prophetã eum habebant. Porrò minus in ſomnio viſum, quam in parabola eſt dictum. Nõ enim habetur in ſomnio, qualiter manipulus Ioſeph conſurgere & ſtare, & à circunſtantibus manipulis ſuorum fratrum adorari deberet, cum parabola hæc perſonet, quòd Iudæi dei patris filium extra portam ciuitatis eiectum occiſuri forent, & deinde ſubiuncto teſtimonio pſalmi dicentis: Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli: palam confirmet, quòd ſic abiectus vel reprobatus, in caput gentium deberet conſtitui. Igitur pro quanto Ioſeph Chriſti geſsit typum, pro tanto & hæc eius ſomnia parabolis eiuſdem Chriſti ſimilia ſunt. Et duo quidem ſomnia fuerunt, ſed pro vno habita vel habenda ſunt, quemadmodum & ipſe ad Pharaonem: ſomniũ (inquit) regis vnum eſt. Quod autem vidiſti ſecundò ad eandem rem pertinens ſomnium, firmitatis indicium eſt, eo quòd fiat ſermo dei vel velocius impleatur. Et alterum quidem è terra vel ex agro, alterum verò ſomnium fuit è cœlo, quia videlicet adoranda à fratribus ſuis eius fœlicitas non de terra tãtùm, ſed & de cœlo, non ſolum ex hominibus, ſed etiam ex deo, imò primam & maximam ex deo laudem erat habitura.

Matt.21. Pſal.117. Matt.21. Gene.41.

De interpretatione ſomnij ex eo quòd Iacob dixit: Num ego, &c. adorabimus te ſuper terram. CAPVT XXII.

SEd quid ita pater ſomnium interpretari conatus eſt. (Num ego & mater tua, & fratres tui adorabimus te ſuper terram?) Cum eius matrem Rachel obiiſſe ſciret, quomodo illam quę defuncta fuerat, adorare poſſe ſentiebat? An matrem eius hic appellat eam quæ ſupererat, vxorem ſuam, conſuetudine non natura? Etenim matertera cum dicatur, quòd ſit mater altera, rectè matrem eius Lyam hic appellare poterat. Veruntamen nec de patre palam legitur, quòd adorauerit, niſi quando iurante Ioſeph, quòd patrem auferret de terra Aegypti, conderetq́; in ſepulchro maiorum, adorauit iuxta ſeptuaginta faſtigium virgæ eius pater Iſrael. Cæterùm iuxta Hæbraicam veritatem melius legitur, adorauit deum conuerſus ad lectuli caput. Ergo pro parte totum ponitur: vel intelligitur, quia reuera & pater pro filio gratias agẽdo cœleſtem adorauit gratiam, quod ſine dubio feciſſet & mater ſi adhuc viueret. Quòd etſi litera cuiquam in hac parte infirmari videatur, firmiter ſciendum eſt, quia iuxta ſpiritualem ſenſum veritas omnis in Chriſto perficitur. Quis enim hoc loco pater eius, niſi anterior populus, de quo eſt incarnatus, qui à die paſſionis vel reſurrectionis eiuſdem filij ſui in cœleſti regno pro parte electorum fulget ſicut ſol? Et quæ luna niſi præſens eccleſia, quæ mutabilitati ſubiacet, & minus lucet quamdiu peregrinatur in iſta vita? Singuli autem electorum ſtellæ ſunt, ſecũdum ſe quidem imperfecti quaſi in vndenario numero, ſed eorũ perfectio ſtella duodecima, ſtella (inquam) perfecta & matutina, ipſe Chriſtus frater ipſorum eſt. Omnes adorant ſol & luna, & ſtellæ omnes, cuncta cœleſtia, vniuerſa terreſtria, maiora ſiue minora, illũ venerantur & adorãt. Mihi (inquit) curuabitur omne genu, & confitebitur omnis lingua. Quis autem manipulus eius, niſi ab ipſo ſeminata, ad meſſem vſq; perducta & perducenda fides Euangelica? Porrò manipuli fratrum, lectiones ſunt legis & prophetarum, quas Iudæi legentes quaſi manipulos ligant vel colligunt. Ecce palam omnibus eſt, & de toto mundi agro ſpectatur manipulus Chriſti ſtans & manipuli fratrum eius circunſtantes & adorantes. i. euangelium fida meſſis, & frumentum optimum, ſolum & vnicum Chriſti aſſerens imperium, omneſq́; legis & prophetarum lectiones illi teſtimoniorum præbent obſequum, debitumq́; adorationis famulatum. Imitentur ergo fratres inuidi manipulos ſuos, quod quandoq́; facturi ſunt, eum adorando, cuius manipuli ipſorum iam adorant manipulum.

Quomodo Iacob adorauit filiũ ſuum Ioſeph. Gene.47. Eſaiæ 45.

Quòd Ioſeph obediens patri in Sychem miſſus ad fratres ſuos, Chriſti patri ſuo obedientis vſque ad mortem typum geſſerit. CAPVT XXIII.

CVmq́; fratres illius in paſcendis gregibus morarentur in Sychem, dixit ad eum Iſrael. Fratres tui paſcunt greges in Sychimis, veni, mittam te ad eos.) Hæc erat cauſa paternæ ſolicitudinis,

inuicem loquentes. Meritò hæc patimur, quia peccauimus in fratrem noſtrum, videntes angu- Gene.42. ſtiam animæ eius, dum deprecaretur nos, & non audiuimus.

Quòd fratres Ioſeph mittentes tunicam hœdi ſanguine tinctam, nunciauerunt patri mortem eius. Et de luctu patris. CAPVT XXV.

TVlerunt autem tunicam eius, & in ſanguine hœdi quem occiderant, tinxerũt: mittentes qui ferrent ad patrem, & dicerent: Hanc inuenimus, vide vtrum tunica filij tui ſit, an non?) Hoc deliberauerunt, & non ipſi dicere voluerunt: hanc inuenimus, ſed ſummiſerunt qui ferrent, ſeq; inueniſſe dicerent. Videlicet ſic tutius innoxij parerent, ſic diſsimulandi ſibi laborẽ minuerent, ſic animum patris à ſuſpitione ſui ſceleris longius repellerent. Sed nunquid vel ſic tam diligentẽ fallere potuerunt? Et ſi huic ſancto viro præter humanam nihil affuit coniecturam, nunquid tutum eius ſpiritum ſuæ fallaciæ tenebris obuoluere valuerunt? Dicit nempe quodam loco ſic: Vus ſcitis, quod duos filios genuerit mihi vxor mea. Egreſſus eſt vnus, & dixiſtis, beſtia deuorauit eum. Quid nam dixiſtis, niſi & eos qui dicerẽt, ſummiſiſtis? Ergo illa fera peſsima, illa beſtia Gene.44. ſęuiſsima, quæ quantum in ſe ſuit deuorauerat, qualis eſſet, nõ omnino patrẽ latere poterat. Sed quid ageret? Qualiter ferã illam conſtringeret? Quomodo de ventre beſtiæ illius quẽ deuoratũ putabat filium extrahi poſſe putaret? Tacendi potius & diſsimulãdi quod conijcere poterat, tẽpus illi erat, ne ſi notã ſibi illam ferã. i. filiorum inuidiã audacem atq; violentã querelis manifeſtis exagitaret, maiorem in rabiem dentes eius acueret. Itaq; in acerbiſsimo dolere vim ſibi faciens, & verba ſua moderans. (Tunica (inquit) filij mei eſt, fera peſsima comedit eum, beſtia deuorauit Ioſeph.) Nec hoc dicens falſus aut mentitus eſt. Talis nanq; ſæuitia cum leone & viſo ferę aut beſtię vocabulo rectiſsimè æquiuocari poteſt. Sciſsiſq; veſtib⁹, indutus eſt cilicio, lugẽs filiũ ſuum multo tempore. Qualem ergo inuidiæ ſuæ requiẽ: quale zeli ſui refrigeriũ abactores Ioſeph adepti ſunt? Nempe ſi grauis illis erat ad videndũ frater, quia diligebaſ: grauior multo eſſe poterat pater, qa cũ lãguore vel triſtitia vniuerſa domus corã oculis eorũ perpetuo dolore cruciabaſ, nimioq; labore conſumebatur. (Congregatis aũt cũctis liberis eius, vt lenirẽt dolorẽ patris, noluit conſolationẽ recipere, & ait: Deſcendã ad filiũ meũ lugens in infernũ.) Quia mortuum eſſe putabat filiũ ſuũ, omnes autẽ mortui, quanquam iuſti antè Chriſti aduentũ deſcendebant in infernũ: idcirco dixit, deſcendã in infernum ad filiũ meum, pro eo vt diceret, cum vita mea finiam præſentem luctum, non niſi moriendo ceſſabo lugere filium meum. Sed quonam inſtrumento liberi eius congregati aderant ad leniendum patris dolorem? Quis enim dolorem eius mitigare poterat, niſi quem medullitus dolor ipſe mordebat? Hęc nanq; veri doloris natura eſt. Si enim (inquit Apoſtolus) ego contriſto vos, & quis eſt qui me lætificet, niſi qui cõtriſta- 2.Cor.2. tur ex me? At illi non in veritate plorare, vel fideliter contriſtari poterãt, quippe qui pro remedio triſtitię ſuę, pro lenimento torquentis inuidię fratrem abegerant. Qua ergo fronte cõgregati aderant? Heu (inquit quidam ſecularium) q̃ difficile eſt, crimen non prodere vultu. Patris la- Ouid. in Metam. chrymæ, quia vulneratam cordis venam inuenerunt, freno laxato currebãt quantum volebãt, nec retineri adiunctis habenis poterant, quia forti impetu ſeſe excuſſerãt. Verùm lachrymę fratrum concluſæ erant, nec leuiter, quamuis calcaribus vrgerentur, erũpere volebant. Ergo cum lenire vellent verum patris dolorem, noluit conſolationem recipere, noluit eos audire. Noluit eos ſaltem ad luctum inuitare, non curauit ſaltem (quæ extrema conſolatio eſt) eorum voces ſecum in fletum excitare. Solent nanq; & hoc facere qui omni gaudio deſtituti, ſolis paſcuntur lachrymis ſuis, ſolis feriuntur gemitibus, quomodo verbi gratia Hieremias propheta loquitur: O Thren.1. vos omnes qui tranſitis per viam, attendite & videte, ſi eſt dolor ſicut dolor meus.

Item de re eadem. Et quòd ſicut Iſaac, ſic & Ioſeph ad occidendum impetitus, non tamen mortuus, Chriſti paſsionem præfigurabat. CAPVT XXVI.

IGitur quemadmodum puer Iſaac ad immolandum ductus, colligatus & aræ impoſitus nõ ta- Gene.22. men etiam gladio percuſſus: ſic & iſte à fratribus ſuis ad occidendum impetitus, in ciſternam proiectus, ac venditus eſt, nõ tamẽ etiam occiſus, rectè dicitur paſſus, & in paſsione ſua filio dei aſsimilatus. Item & quemadmodum aries pro Iſaac in holocauſtum oblatus, myſterium ſimilitudinis filij dei peregit, cuius diuina impaſsibiliter permanẽte natura, ſola paſſa, vel mortua eſt humana. Sic & hœdus iugulatus, quo tunica Ioſeph talaris & polymita ſanguine eius intingeretur, eandem figuram vel ſimilitudinẽ prętuliſſe dinoſcitur. Tunicam Chriſti polymitam, ſanctam eſſe ſcripturam ſuperius iam diximus, qua videlicet tunc inuidi fratres Iudæi, quantum in ipſis fuit, dilectum patris filium nudauerũt, quando illum deteſtati ſunt, & eum quem ſcripſit Moyſes in lege, & prophetæ, hunc eſſe negauerunt. Ecce reſpice in manibus Iudæorum Chriſti tunicam, id eſt, legalem ac propheticam ſcripturam, ſanguine illo cruentata eſt, ſanguine hœdi, id eſt, eiuſdem Chriſti, non ſua ſed aliena peccata portantis, & idcirco per hœdum ſignificati, in manibus Iudęorum polluta eſt. Quicquid legere, quicquid ſabbatizare cõtendũt, omne quod ſanctũ ſe habere putant, ſanguine plenum eſt, ſed & ipſæ manus Iudæorũ plenæ ſunt ſanguine.

Quinam

CAP. XXXVII. Quinam ſunt hi quos miſerunt,quibus tunicam iſtam patri afferendam impoſuerũt?Nimirum
nos ſumus,qui neq; filiũ iſtum vendidimus,neq; hœdũ (quod ipſe idẽ eſt ſecundũ naturam hu
manam)peccata noſtra portantem occidimus,ſed vbi factum eſt,audiuimus, & ſuperuenientes
iam intinctam tunicam ſuſcepimus.Non quidẽ nos illi miſerũt,ſed & nos & patres noſtros apo-
ſtolos emiſerunt,eiecerunt,anathematizauerunt: Veruntamen quin ſpolia hęc auferremus,pro
hibere non potuerunt.Quoties igitur patri aſsiſtimus,quoties cantãtes aut pſallentes ſiue legen
tes ſacram ſcripturam tractamus,familiariter deo dicamus. Hanc inuẽnimus, vide vtrum tuni-
ca ſit filij tui,an non?Et reſpondet nobis:Tunica filij mei eſt,fera peſsima comẽdit eũ beſtia de
uorauit Ioſeph.Gens enim illa,quondam patris domus vel hęreditas,nunc fera peſsima vel be-
Hier.12. ſtia dicitur & eſt,& vocatur Hyena.Sic enim in propheta dicit filius ipſe : Facta eſt mihi habita-
tio mea quaſi ſpelunca Hyenæ. Iamdudum ſciſsis veſtibus hic pater indutus eſt cilicium,id eſt,
laceratis & abiectis à ſe ornatibus veterũ ceremoniarũ,contẽpto ritu ſacerdotũ vel ornatu ſacri
ficiorũ,admiſit & aſtruxit ſibimet multitudinẽ pœnitentium Idololatrarum.Planè congregatis
cũctis,qui eiuſmodi ſunt liberis eius,vt deliniãt dolorẽ eius.i.vt ſacrificijs & Moſaicis lectioni-
Eſaie 1. bus illi adulentur,omnino non vult eos audire,& dicit:Cũ extenderitis manus veſtras,auertam
oculos meos à vobis,& cũ multiplicaueritis orationem , non exaudiã, manus enim veſtræ ple-
næ ſunt ſanguine.Sed quid?Deſcendam,inquit, ad filium meũ lugens in infernum. Lugens,in-
quam,id eſt,gemitibus inenarrabilibus lugentes ſaciens,ad eos deſcendam,qui cum in inferno
Ioan.5. ſiue in monumentis ſint,audiunt vocẽ filij mei,& in hoc deſcendã,vt quicunq; audierint viuãt.

Quomodo Ioſeph ſemel venditus viginti denarijs à fratribus,ſecundo venditus ſit Putiphar Eunucho in Aegypto à Madianitis.

CAPVT XXVII.

ET illo perſeuerante in fletu,Madianitę vendiderunt Ioſeph in Aegypto Putiphar eunucho
magiſtro militiæ.)Quęritur de iſto,qui nunc eunuchus aſſeritur,quomodo poſtea vxorem
habere dicatur.Tradunt Hebręi, emptũ ab hoc Ioſeph ob nimiã pulchritudinem in turpe mi-
niſteriũ,& à domino virilibus eius areſactis,poſtea electum eſſe iuxta morem hierophantarum
in pontificatum Heliopoleos,& huius filiam eſſe Aſcenech, quã poſtea Ioſeph acceperit. Ecce
ſecundò in ſeruum venundatus eſt Ioſeph.Et hoc intereſſe notãdum eſt, quia primæ venditio-
nis pretium ſcriptura non tacuit, viginti enim argenteis vendiderunt eum fratres ſui.Iſmaheli-
tis,ſecundò autem quanti venditus ſit,dicere neglexit.Et rectè:Quia Iſmahelitę ſiue Madiani-
tæ negociatores permixti,quod ſuum erat,& quod emerãt licenter iam vendiderũt.Fratres au-
tem hoc ſaciendo malũ,ipſi venundati ſunt,& idcirco ſciendũ fuit,quanti ſeipſos vendiderunt,
id eſt,quam paruo pretio tam ingẽtis peccati ſerui facti ſunt.Nam tali in negotio,viginti argen-
tei quid ſunt inter tãtos?Siquidẽ cum decẽ fratres vnius venditores fuerint, ſingulæ portiones
eorum,boni argentei ſunt.Paruo igitur venundati ſunt, niſi quòd & illi nõ tã marſupijs ſuis cõ-
ſulere,quàm inuidię ſuę ſatisfacere curauerũt.Porrò Madianitis qui emerunt,& rurſus vẽdide-
runt Ioſeph,illi fratrum nequiſsimi cõparabiles ſunt,ſcilicet,principes ſacerdotũ,qui & vendi-
derunt Chriſtum,& vt ſibi vẽderetur,pecuniam diſcipulo ſpopõderunt:vendiderunt,inquam,
quia iuxta ſuam occaſionem,vt locum & gentem ſibi ſeruarent,quaſi rurſus vendentes eum Pi-
Galat.4. lato tradiderunt.Nam ſi ſecundum Apoſtolum ex Iſmahel ſunt omnes qui ſequuntur eos qui
vel ſecundum ſpiritum nati,vel promiſsionis filij ſunt:quanto magis illi Iſmahelitę rectè dican-
tur,qui hunc vſq; in mortẽ perſecuti ſunt:non vtcunq; ſecundũ ſpiritũ natũ,ſed ex ſancto ſpiri-
tu conceptum,cui non ad menſuram deus ſpiritum dat,ſed in eo corporaliter omnis plenitudo
Coloſ.2. diuinitatis inhabitat?Hæc mira venditio eorum fuit, cum propter locum & gentem regẽ ſuum
& loci & gentis ſuę ſolum præſidium tradiderunt,dicendo,ne fortè veniant Romani,& tollant
Ioan.11. noſtrum & locum & gentem. Et pretium quidem emptionis eorum ſimiliter ſupputatum eſt.
Triginta nanq; argenteos traditori diſcipulo dederunt. Vbi notanda diligenter,ſecundũ diſtã-
tiam perſonarum,differentia quoq; diuinitus prouiſa pretiorum.Binarius nanq; & ternarius in
deceno limite viginti & triginta faciunt.Ergo quantitas pretij,quo Ioſeph venundatus eſt,bina
rius:pretij verò quo emptus eſt Chriſtus,ternarius eſt.Et rectè: Nã Ioſeph,vtpote purus homo
ſolummodo ex anima conſtat & corpore,Chriſtus verò ex anima,& corpore, ſimul ex veritate
conſtat diuinæ naturæ.Benè igitur illic binarius, hic autem pretij quantitas ternarius eſt. Por-
rò & illic,vbi in Aegypto venditus eſt Ioſeph, & hic vbi gentibus traditus eſt dominus noſter,
Hiere.17. pretium vel emolumentum vendentium ſiue tradentium definitum non eſt . Attamen in Pro-
pheta dicente,Paueant illi,& nõ paueam ego, induc ſuper eos diem afflictionis,& duplici con-
tritione contere eos domine deus meus:iuſta merces iniquitati illorũ cõceſſa eſt.Nam quia pa-
uentes,imò pauorem ſimulantes dixerunt, & venient Romani & tollent noſtrum locum, non
ſolum hac ſimplici contritione contriti ſunt:ſed & duplicata eſt cõtritio illorum, ſcilicet,vt &
locum perderent,& æternam animæ mortem incurrerent.

De con-

De coniugio Iudæ & filiorum eius. Et quòd alienigena Thamar & adulterinus concubitus Iudæ, os Iudæorum gloriantium in carne obſtruxerit. CAPVT XXVIII.

EOdem tempore deſcendens Iudas à fratribus ſuis, diuertit ad virum Odollamitem nomine Hyram, viditque ibi filiam hominis Chananæi vocabulo Sue. Et vxore accepta ingreſſus eſt ad eam. Quæ concepit & peperit filium, vocauitque nomen eius Her. Rurſum concepto fœtu, natum filium vocauit Onan. Tertium quoque peperit, quem vocauit Sela. Quo nato parère vltra ceſſauit. Dedit autem Iudas vxorem primogenito ſuo Her, nomine Thamar. Fuitq; Her primogenitus Iudæ nequam in conſpectu domini, & ab eo occiſus eſt, & reliqua.) Vbiq; deus gratiæ ſuæ dona circa electos ſuos ita diſpenſat ac moderatur, quatinus & iuſtitia fidei ſit vnde prædicetur, & præſumptio carnis ſit vnde non glorietur, vt iuxta Apoſtolum omne os obſtruatur, & ſubditus fiat omnis mundus deo, neque glorietur omnis caro coram illo. Ecce enim Iudæis carnalibus in carne gloriantibus magnæ erat confidentiæ, quòd patres eorum vocati ſunt ſancti, & ipſi ſanctas habuere coniuges, alienigenas, id eſt, Chananæorum, inter quos habitabant, filias abominati, ſed ecce os illorum obſtruit alienigena Thamar, & adulterinus Iudæ concubitus, vndè duces ſuos, principes ſuos, reges ſuos, prophetas ſuos, & ſeipſos emanaſſe, ſi diſsimulare velint, pala coarguantur. Omnis gloria gentis, cuncta nobilitas populi huius, ex hoc adulterio profluxit, vt (ſicut iam dictum eſt) omne os obſtruatur, & de meritis ſuis nemo glorietur, ſitq; ſolus iuſtus & iuſtificans eum qui ex fide eſt deus. Iam quia patet literæ textus in ſuperficie décolor, pulchritudinem ſpiritus introrſum quæramus, ad honorem eius, qui neminem venit vocare iuſtum, ſed omnes peccatores & impios. Neq; enim arbitrandum eſt, quòd fruſtra talibus ex principijs naſci voluerit patres, ex quibus ipſe ſecundum carnem naſciturus erat, qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula.

CAP. xxviii. Roma. 3. Roma. 11. Matt. 9. Rom. 9.

Quid myſticè per adulteram Thamar ſignificetur. CAPVT XXIX.

IGitur Thamar (quod interpretatur amaritudo) pœnitentiam ſignificat, quæ omni homini neceſſaria eſt, ex quo primus peccauit Adam, in quo moriuntur omnes. Her & Onam, quorum alter pelliceus, alter interpretatur mœror eorum, qui vxorem Thamar ducere iuſsi, filios ex ea non genuerunt, & mortui ſunt propter ſuam nequitiam, eos qui ante legem & ſub lege fuerunt, deſignant, qui pœnitentiam agere iuſsi, neglexerunt: Imò & expectatione dei nequiter abuſi, tempora pœnitentiæ perdiderunt. Iudas qui tandem ad illam ingreſſus duos ex ea filios vno genuit concubitu, Chriſtum deſignat, qui tandem agendam pro omni mundo pœnitentiam ſuſcepit, & vno mortis experimento, duorum populorum ſalutem, & vitam æternam, quaſi parturiens in dolore mortis fructificauit. Latius ſecundum literę ordinem, ſenſum hunc explicemus. (Mortua filia Sue, vxore Iudæ, ille poſt luctum conſolatione accepta, aſcendebat ad tonſores ouium ſuarum, ipſe & Hyras opilio gregis Odollamita in Thamnas.) Iudas cõfeſsio, Hyras vidi fratrem meum, Odollamita teſtimonium in aqua, Thamna vetás interpretatur vel deficiens. In Iuda ergo Chriſtum quem & Apoſtolus vocat confeſsionis noſtrę pontificem. In Hyras Iohannem Baptiſtam qui dicit: Et ego vidi, & teſtimonium perhibui, quia hic eſt filius dei. In eo quod dicitur Odollamites, ipſum teſtimonium propter quod venit in aqua baptizans. In Thamna Iudęos vetantes, & vetando deficientes. In morte filiæ Suę (quod interpretatur loquens ſiue cantilena) ſilentium intelligimus legis & prophetarum, qui vſq; ad Iohanuem prophetauerunt. Tunc aſcendebat Iudas ad tondendas oues ſuas, & cum eo ille Hyras: tunc enim Chriſtus venerat ad oues quæ perierant domus Iſrael: & cum eo, vel ante eum Iohannes baptiſta, baptizans in aqua & prędicans lauacrum ad tonſuram ouium neceſſarium, id eſt pœnitentiam, dignosq; pœnitentię fructus, neceſſarios ad deponenda onera peccatorum.

Hebr. 3. Iohan. 1. Matt. 15.

Quid myſticè ſignificet, quòd Thamar Arrabonem accepit, donec mitteretur hœdus. CAPVT XXX.

ANnunciatum eſt hoc Thamar,) id eſt, amaritudini, (ſumtoq; habitu meretricio ſedit in biuio.) Audita eſt enim vox illius opilionis gregis dominici, clamãtis & dicentis: Pœnitentiam agite, & facite fructus dignos pœnitentiæ. Extunc omnis qui de peccatis ſuis timuit, amaricatus eſt: & ſic publica cõfeſsione ſe oſtendit quæque anima peccatricem, quemadmodũ talis habitus aſſerebat Thamar eſſe meretricem: ſumpſerat enim theriſtrũ. i. æſtiuum ac ſubtile palliolum, ſedens in biuio, per quod intelligitur legis & gratiæ confinium. Vidit Iudas noſter, id eſt, miſeratus eſt: adamauit, id eſt, ſatisfactionem eius ſuſcepit. Quomodo enim concubitu eius frui voluit, niſi quia communicare dignatus eſt pœnitentiam amaritudini? Vſqueadeò facere hoc ille non dedignatus eſt, vt inter pœnitentes ipſe à ſeruo ſuo baptiſmum pœnitentiæ ſuſciperet. Sed quænam conuentio fuit, vel qua pro mercede inter vtrumq; conuenit? (Mittam, inquit, tibi hœdum de gregibus.) Quid porrò eſt huic Thamar hœdũ pro mercede dari, niſi Chriſtũ pro pœnitentibus ſacrificari? Nam ille quidẽ ſecundũ ſuam innocẽtiam agnus eſt dei: ſecundum peccata aliorũ, quæ in ſe expianda ſuſceperat, hœdus fuit. (Quid tibi, inquit, vis pro arrabone dari? Reſpõdit

CAP. XXXIX. Annulum tuũ, armillam, & baculũ quem in manu tenes.) Annulus, fidẽ: armilla, dilectionis operationem: baculus, ſpei ſignificat fortitudinem. Iſta rectè Thamar pro arrabone poſtulat, donec accipiat hœdum. Fide nanq;, ſpe, & charitate pœnitens anima ſubarratur, donec ſacrificatũ pro peccatis ſuis facie ad faciem videat Chriſtum. Accuſata quoq; his tribus defenditur teſtimonijs quod nequaquam vagam ſequendo turpitudinem fornicata ſit, ſed de Iuda conceperit, quia videlicet in die iudicij fide, ſpe, & charitate, vocata, iuſtificata, & magnificata defenſabitur, quòd Eſaie.26. non alio quàm de Chriſti ſpiritu cõceperit, dicens iuxta prophetam: A timore tuo domine concepimus & peperimus ſpiritum, ſalutes non fecimus ſuper terram.

De partu Thamar & quid ſignificent gemini in vtero eius, quòd vnus manum prius protulit, & alter maceriam deſtruxit. CAPVT XXXI.

INſtante autem partu, apparuerunt gemini in vtero eius. Atq; in ipſa effuſione infantium vnus protulit manum, in qua obſtetrix ligauit coccinum, dicens: Iſte egredietur prior. Illo verò retrahente manum, egreſſus eſt alter. Dixitq; mulier: Quare diuiſa eſt propter te maceria? Et ob hanc cauſam vocauit nomen eius, Phares. Poſteà egreſſus eſt alter, in cuius manu erat coccinum, 2.Cor.6. quem appellauit Zaram.) Tempus eſt vel dies partus, hoc tempus acceptabile, & hic dies ſalutis eſt, ab hora paſsionis Chriſti, cuius amaritudo.i. mors omnem hominem, tam Iudæũ quàm Græcum ad æternam vitam parturiuit. Nam iſti ſunt duo gemini, qui in vtero Thamar reperti ſunt diſcordantes, & quaſi de priuilegio naſcendi contendentes, quos Apoſtolus exæquare & ad pacis cõcordiam formare cupiens exterret minis, mulcet promiſsis. Ira, inquit & indignatio, tribu-Roma.2. latio & anguſtia in omnem animam hominis operantis malũ, Iudæi primũ & Græci. Gloria autem & honor, & pax omni operanti bonum, Iudæo primũ & Græco. Non eſt enim perſonarum Actor.13. acceptio apud deũ, &c. In ipſa, inquit, effuſione infantiũ vnus protulit manum. Vnus ille qui primò manum protulit, Iudæus eſt, qui primus legem accepit, & cui primùm oportebat loqui verbum dei. At ille repulit illud, & indignũ ſe iudicauit æternę vitę. Manum ergo coccino ligatam citò retraxit.i. conſcientiam Chriſti ſanguine pollutam auertit. Alter protinus egreſſus eſt, Græ-Rom.11. cus.i. Gentilis populus ad lucem venit, & deo natus eſt. Quare, inquit, diuiſa eſt propter te maceria? Hoc profectò à ſemetipſa non dixit, ſed verũ prophetauit, quod nũc palam factum eſt, quia videlicet cæcitas ex parte contigit in Iſrael, donec plenitudo gentium intraret, & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret. Hæc interruptio Iſrael, diuiſio maceriæ eſt, quam & ſignificat nomen Phares, interpretatur enim diuiſio. Alterum appellauit Zaram. Quo nomine pellenda deſignatur cęcitas, quę contigit in Iſrael, vt poſt præſentem infidelitatis noctem verã videat lucem, reſpiciens ad orientem. Zara nanque interpretatur oriens.

Quòd Ioſeph venditus eunucho à domino liberatus ſit, ne in turpe miniſterium adſumeretur. CAPVT XXXII.

CAP. XXXIX. IGitur Ioſeph ductus eſt in Aegyptũ, emitq; eum Putiphar eunuchus Pharaonis, princeps exercitus, vir Aegyptius de manu Iſmahelitarũ, à quibus perductus fuerat illuc.) Superioris nar-Pſal.36. rationis ſerie interrupta, pręſenti repetitione ſcriptura redintegrat. Igitur, inquiens, Ioſeph ductus eſt in Aegyptũ, &c. Statimq; iuxta Pſalmiſtã in beatitudinibus iuſti dicentẽ, apud dominum greſſus hominis dirigetur, & viam eius volet, cum ceciderit non collidetur, quia dominus ſuppo nit manum ſuam. (Fuitq; dominus cum eo, & erat vir in cunctis agens proſperè.) Vbinam ceciderat ſic venditus: vel qua colliſione ne collideretur, ſuppoſuit manum ſuam dominus? Nempe iuxta ſuperius dictam Hebræorum traditionem, in malam ſeruitutem ceciderat, quem ad turpe miniſterium vir ille Aegyptius emerat: Sed domino ſupponente manum ſuam, non colliſus eſt, aruit enim (inquiunt) idem dominus eius, & factus eſt eunuchus: Et fortaſſe propter hoc ipſum tanto pondere dictum eſt, qui optimè nouerat eſſe dominũ cum eo, quòd videlicet tali circa ſemetipſum didicerat experimẽto. Suppoſuit ergo manum ſuã dominus, nõ quidem ad hoc vt totus ſubleuaretur, ſed ad hoc tantùm, vt non collideretur.i. peccato alieno non inquinaretur, vel Eccle.27. vt aduerſitate non frangeretur. Nondũ enim ſicut vaſa figuli probat fornax, ſic & hunc virũ receptibilem caminus tentationis ſatis probauerat. Nec dum ſatis ſpectatum fuerat, quantus eſſet intus, qui iam placebat extrinſecus. Adaugeatur igitur ſecundum nomen ſuum Ioſeph, nec enim fruſtra ſic appellatus eſt, nec à ſemetipſa locuta eſt mater, ſed diuino pręſagio præeũte, augmenta virtutum eius, grandia fore vaticinata eſt, quamuis hoc nomen imponens, futura neſciret. Adaugeatur inquam, & propter quem deus virum mirabiliter eneruat, ne vim pateretur, ipſe per virtutem, fœminam vincendo, dignum ſe illo miraculo fuiſſe conteſtetur. Sequitur.

Quòd in Ioſeph quatuor virtutes notentur, eò quòd dominam ſuam libidinoſam ſpreuerit. CAPVT XXXIII.

Pſal.50. ERat aũt Ioſeph pulchra facie, & decorus aſpectu. Poſt multos itaq; dies iniecit domina oculos ſuos in Ioſeph, & ait: Dormi mecum. Qui nequaquam acquieſcens operi nephario, &c.) In hac tribulatione, in hoc abſcondito tempeſtatis diſcrimine, vbi exauditus atque probatus eſt Ioſeph,

Ioſeph quatuor agnoſcimus virtutes,temperantiã,iuſtitiam,fortitudinem,& prudentiam. Quid
enim tẽperantius eo,ꝙ dicenti non cuilibet, ſed dominæ ſuæ,dormi mecũ, adoleſcens ſuum nõ
inclinauit aĩum.Quid iuſti' eo quod ait: (Ecce dominus meus oĩbus mihi traditis, ignorat quid
habeat in domo ſua,nec quicquã eſt quod non in mea ſit poteſtate,vel non tradiderit mi[hi] præ-
ter te,quę vxor eius es,quomodo ergo poſſum hoc malum facere,& peccare in dominũ meum?
Quid fortius ea perſeuerantia,quod(huiuſmodi verbis per ſingulos dies loquebatur , & mulier
moleſta erat adoleſcenti, & ille recuſabat ſtuprum? Quid prudentius eo, ꝙ cum illa apprehenſa
lacinia veſtimenti eius,diceret:Dormi mecum: Ille relicto in manu eius pallio, fugit, & egreſſus
eſt foras?) Tutius nẽpe iudicauit,veſtimentum ſuum cũ temporali diſpendio excutere,& ignem
procul à ſe abijcere,ꝗ ſilentio diu premendo flammã fœmineam in ſinu ſuo alligare,cum pericu
lo animę.Rectè igitur hunc Pſalmiſta virum nuncupauit dicens, miſit ante eos virũ. Sed tantarũ Pſal.104.
virum virtutum mente inuictum,corpore mulieres captauerunt.Nam ſequitur:(Cumq́; vidiſſet
mulier veſtem in manibus ſuis,& ſe eſſe contemptam,vocauit hoĩes domus ſuæ,& ait ad eos: En
introduxit dominus meus virum Hebræũ,vt illuderet nobis,&c. His auditis dominus, & nimiũ
credulus verbis cõiugis,iratus eſt valde,tradiditq́; Ioſeph in carcerem,vbi vincti regis cuſtodie
bantur.)Itaq; liber peccati,ſeruus aũt iuſtitiæ cum eſſet vir,per mulierem cõpeditus eſt,ſed cor-
pore tantum,non mente:& ita humiliauerunt in compedibus pedes eius, & ferrum pertranſiuit
animam eius,deum iudicem & conſcium ſuum ſuſtinentis,donec veniret verbum eius. Atque in Gen.37.
hunc modum nõ longè à vero fuit,quod dixit pater Iſrael,fera peſsima comedit eum,beſtia de-
uorauit Ioſeph.Reuera nanq; beſtia vel fera peſsima fuit ei mulier illa,libidine ſaucia,ſuiq; con-
temptus dolore exaſperata,quæ etſi nõ deuorauit aĩam eius conſenſu peccati , momordit tamẽ,
& acri dolore tanquã ferreo dente tranſuerberauit:Hæc de ſenſu literali.Cæterùm in typum do
mini Saluatoris illa fœminæ tragœdia,ſynagogæ veſania eſt.Et ſecundum hiſtoriam quidẽ tem-
pora diuiſa ſunt, poſt multos nanq; dies iniecit domina oculos in Ioſeph , ſed ſecundum ſenſum
myſticum res coniuncta & ordo continuus eſt. Nam dominus noſter, cum à Iudæis fratrib. ſuis
comprehenſus,& tota nocte irriſiones vel opprobria paſſus fuiſſet,ſubſecuta luce ante præſidem
adductus,& cum teſtibus falſis accuſatus eſt.Dicendum igitur, quid in Chriſto ſynagoga concu
pierit,quid non adeptam ſe eſſe dolens, Chriſtum præſidi ſuo tradiderit.

Item de eadem re myſticè. CAPVT XXXIIII.

ERat autẽ Ioſeph pulchra facie, & decorus aſpectu . Omne quod de Chriſto ſancta prædicat Canti.4.
ſcriptura,pulchrum ac decorum eſt,ſed non abſq; eo quod intrinſecus latet : verbi gratia:&
dominabitur à mari vſq; ad mare,& à flumine vſq; ad terminos orbis terrarum, coram illo proci
dent Aethiopes,& inimici eius terrã lingent:reges Tharſis,& inſulę munera offerent,reges Ara- Pſal.71.
bum & Saba dona adducent:& quicquid eiuſmodi de Chriſto canitur aut legitur,pulchrum eſt,
ſed vnam eandemq́; pulchritudinẽ, aliter ſynagoga carnalis, aliter eccleſia ſpiritualis intuita eſt.
Illa,quam hoc ſolum delectat,quod in mundo eſt,quod concupiſcentia carnis, & concupiſcẽtia
oculorum,quod ambitio ſpiritus,& ſuperbia vitæ eſt:illa inquã cum legeret venturũ Meſsiam.i.
Chriſtum regem magnum,& ſpecioſum forma prę filijs hominum,ſperabat totum carnaliter fu- 1.Iohan.2.
turum,ſcilicet quòd ſecundum hominem ſeſſurus eſſet ſuper ſolium Dauid,in illa Hieruſalẽ quę Pſal.44.
prophetas occidit,in illa Sion,quæ lapidauit eos qui ad ſe miſsi ſunt, vt inde dominaretur à mari
vſq; ad mare,& à flumine vſq; ad terminos orbis terrarum,Aethiopibus & inſularum regib. co-
ram illo procedentibus, regibus Arabũ & regibus Saba in illam auream & gemmatã Hieruſalem
munera offerentibus,& dona adducentibus,omnibus omnino regem illũ & ciuitatem adoranti- Matt.23.
bus,gentibusq́; cunctis auaritiæ Iudaicæ ſub tanto rege ſeruientibus. Nempe hæc & huiuſmodi
de Chriſto carnaliter ſentire,& ſecundũ hominem ſperare,id erat petulantem mulierẽ incæſtos
oculos in pulchrũ Ioſeph inijcere.Sed Chriſtus talem intellectũ non admittit, imò taliter intel-
ligentem odit ac refugit,&iamdudum ſic legentem,ſic ſentientem ſynagogã ſpreuit,effugienſq́; 2.Cor.3.
cum ſuo viuificante ſpiritu, ſolam illi occidentem literam reliquit . Benè igitur Ioſeph relicto in
manu adulteræ pallio fugit,& egreſſus eſt foras.Fugit enim qui & dixit : Ecce relinquetur vobis Matt.23.
domus veſtra deſerta.Fugit,inquam,& egreſſus eſt foras,quod præſignauit etiam facto, quando
tollentibus lapides Iudæis,vt iacerent in eũ,ipſe abſcondit ſe & exiuit de templo. In argumentũ Iohan.8.
ergo fidei,retentum pallium oſtendit marito reuertenti domum,& ait.Ingreſſus eſt ad me,vt il-
luderet mihi.Retentũ oſtẽdit marito pallium.i.coram præſide ſuo vana protulit teſtimonia ſcri-
pturarũ in argumentũ fidei, quòd dominus Ieſus aut ſeductor ſit aut illuſor. Verbi gratia : Nos, Iohan.19.
inquiunt,legem habemus,& ſecundũ legem debet mori,quoniã filium dei ſe fecit.Item:Cõmo- Lucæ.23.
uit vniuerſam Iudæam,docens a Galilæa vſq; huc , & dicens ſe Chriſtum regem eſſe. Pilatus ſa-
nè,vel potius Cæſar talis ſynagogæ maritus tunc fuit , qualem per eunuchũ Aegyptium ſignifi-
cari nunc decuerat.Nam quomodo illa quæ maritũ habet eunuchum, nec verè maritum habet,
nec à lege viri ſoluta eſt,vt cuicunq; voluerit nubat:ſic Iudæa neq; virũ ſuum,ſcilicet deũ,qui in Hiere.3.

CAP. XL. propheta loquitur, amodo voca me vir meus, tunc habebat, neq; tanq̃ vidua ſine virgo erat, quia regem ſuũ dñm ſuũ non habens, adulãdo ambiebat Cæſarẽ, dicens: Non habemus regẽ, niſi Cæſarem. His aũt auditis, ille tradidit illũ in mortem, ferrumq́; pertranſijt aĩam eius, nec ſolũ aĩam,
Iohan. 19. ſed & carnẽ eius: manus enim & pedes eius clauis confixi ſunt, & lancea perforatũ eſt latus eius.

Quomodo Ioſeph in carcerem coniectus, à domino non ſit derelictus. CAP. XXXV.

FActus eſt ergo ſicut homo ſine adiutorio quidem, quantum ad iudicium vel opinionem hominum, veruntamen inter mortuos liber, libertatis eius hæc vera ſimilitudo eſt. (Dedit, inquit, ei gratiam dominus in conſpectu principis carceris. Qui tradidit in manu ipſius vniuerſos vinctos, qui in cuſtodia tenebantur: & quicquid fiebat, ſub ipſo erat.) Et quidem benè, & cum ſapientiæ digna laude de illo iuſto dictum eſt. Hæc venditum iuſtum non dereliquit, ſed à pecca-
Sapien. 10. toribus liberauit eum, deſcenditq; cum illo in foueam, & in vinculis non dereliquit eum. Quia præiudicium paſſus eſt, non habens adiuuantem hominem, qui pro eo cauſam diceret, vel cuius fiducia ſeruus ſolitarius iudicium poſtularet. Rectè & ille dixerit, factus ſum ſicut homo, vel certè ſum homo ſine adiutorio. Quia verò ſapientia cum illo deſcenderat in foueam, id eſt, in ciſternam, quo fratres eius ſummiſerunt eum, & in vinculis. i. in carcere Aegyptij non dereliquit eum, rectè nihilominus idem dixerit, non quidem inter mortuos liber, ſed inter vinctos regis liber. Nam liberali animo traditus in carcerem, vbi vincti regis cuſtodiebantur, & vbi clauſus, proſequente ſapientia gratiam inuenit in cõſpectu principis carceris, qui & tradidit in manu eius vniuerſos vinctos, qui in cuſtodia tenebãtur: & quicquid fiebat, ſub ipſo erat. Et fortaſsis, quia vinctis vniuerſis ſub manu eius traditis, nullius perſonam accipiebat, ſed eadem ſedulitate cunctis miniſtrabat, idcirco dictum eſt. (Non nouerat aliquid cunctis ei creditis.) Nam ſi perſonam acciperet, aliquid nouiſſet. Verùm hic illius quoq; propria dicamus, cuius illa prophetica conque-
Pſal. 87. ſtio: Factus ſum ſicut homo ſine adiutorio inter mortuos liber.

Quòd ſicut Ioſeph, ſic & Chriſtus in carcerem miſſus, omnia in poteſtate eius fuerint. CAPVT XXXVI.

Iohan. 1. ILli, qui propter peccata noſtra deſcendit in carcerem mortis, ſcimus quia deus pater gratiam dedit. Lex enim (inquit Iohannes) per Moyſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Illi inquam deus per gratiam dedit in cõſpectu principis carceris, id eſt in conſpectu ſuo, qui ſolus poteſtatem habet vitę & mortis. Etenim ſecundũ hiſtoriæ veritatem alius quidem homo fuerit, Pharao ſedens in loco regni, & alius qui erat ſub illo princeps carceris: nam ſecundum hunc ſpiritualem ſenſum vnus idemq́ue & altiſsimi ſolij rex & inferni princeps carceris eſt Deus. Dici quidem poteſt diabolus princeps carceris, quoniã dicitur & princeps mundi: at non taliter princeps eſt carceris, vt à carcerali pœna aut vinculis ſit liber, quemadmodum ille cuius gratiam Ioſeph innocens habuit, ſed ſic eſt princeps carceris, vel prępoſitus mortis, vt principalem accipiat ſententiam damnationis. Igitur in conſpectu principis carceris. i. in cõſpectu ſuo deus pater homini Ieſu Chriſto gratiam dedit. Nam idcirco in carcerem eundem præcepto patris ille deſcendit, vt gratiam inueniret, & miſericordiam oportunam captiuis impetraret, diceretq́; iuxta pro-
Eſaie. 49. phetam his qui vincti erant, exite, & his qui in tenebris, releuamini. Vndè & protinus ſubditur.
Iohan. 12. Qui tradidit in manu ipſius vniuerſos vinctos qui in cuſtodia tenebantur, & quicquid fiebat ſub ipſo erat. Hoc nempe eſt quod antequam traderetur, ipſe dixit: Et ego ſi exaltatus fuero à terra,
Iohan. 12. Philip. 2. omnia traham ad meipſum. Omnia inquam, ſcilicet cœleſtia, terreſtria, vt inferna, & iuxta Apoſtolum in nomine Ieſu domini noſtri omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorũ: prius autem infernorum, deinde cœleſtium, & poſt hæc terreſtriũ. Prius enim ad inferna deſcendit, & mortuis vitam, vinctis ſolutionem reddidit, deinde cœlos aſcẽdit adorandus ab omnibus, qui iam erant in cœlo, hominum ſpiritibus, & angelis ſanctis: & poſt hæc prædicatum eſt nomen eius Gentibus, vt adorarent eum omnes reges, & omnes gentes ſeruirent ei. Conſtat igitur, quia tradidit princeps carceris vniuerſos vinctos in manu eius. At ille nõ nouit aliquid, cunctis ei traditis, id eſt, omni iudicio ſibi dato nullius perſonam accipit, ſed in æquitate iudicans, & cum iu-
Pſal. 61. ſtitia reddit vnicuiq; ſecundum opera ſua.

Quòd ſicut Pharao è duobus reis vnum ſuſpendit, alterum in priſtinum ſtatum reſtituit: ſic deus cui vult miſeretur, & quem vult indurat. CAPVT XXXVII.

CAP. XL. HIs ita geſtis, accidit vt peccarent duo eunuchi, pincerna regis Aegypti, & piſtor domino ſuo Iratusq́; eſt Pharao contra eos. (Nam alter pincernis pręerat, alter piſtoribus) & miſit eos in carcerem princeps militũ, in quo erat vinctus & Ioſeph. At cuſtos carceris tradidit eos Ioſeph, qui & miniſtrabat eis.) Manifeſtis immorandũ nõ eſt. Veruntamẽ ab eis, qui iudicia dei ſcrutari
Exod. 33. & reprehẽdere audẽt, verbi gratia dicẽtis ad Moyſen: Miſerebor cui voluero, & clemens ero in
Rom. 9. quem mihi placuerit, & dicunt, ergo cui vult miſeretur, & quem vult indurat, quærendum eſt in hac lectione, an Pharaonem hic reprehendere velint. Quid enim? Accidit, inquit, vt peccarent duo eunuchi domino ſuo. Ambo peccauerunt ei, ambobus iratus eſt, ambos in carcerem miſit.

Exinde recordatus amborũ, alterum ex ipſis priſtinum in gradũ reſtituit, alterum in patibulũ ſu-
ſpendit. Ecce & hic miſertus eſt cui voluit, & clemẽs fuit in quẽ ſibi placuit. Poterat de vtroque
ſuppliciũ ſumere, quoniam vterq; peccauerat: poterat vtriq; donare, qm̃ ſibi vterq; peccauerat.
Hoc nanq; iudici iuſtitia cõcedit, vt factã ſibi iniuriã donet cui velit, & hęc donatio nõ ſolũ non
reprehẽſibilis, verumetiã laudabilis eſt. Cæterùm in cauſa vel accuſatione aliena, nõ eandẽ tribu-
lantibus licentiã permittit ordo iudicij, vel ſuſcepta cura miniſterij. Non enim ſine cauſa (inquit
Apoſt.) gladiũ portat. Quòd aũt in ipſum Pharaonẽ vterq; peccauerit, ſcriptura patẽter expreſ- Rom. 13.
ſit. Cum enim dixiſſet: Accidit vt peccarẽt duo Eunuchi pincerna regis & piſtor, addidit, domi-
no ſuo. Cõmunem ergo irã, vel cõmunem vtriq; poterat exhibere clemẽtiam: verũ hoc vel illud
pro poteſtate facere noluit, ſed mediũ tenẽs in alterũ quidẽ irã, in alterũ clemẽtiam oſtendit. An
hoc in illo quiſquã reprehẽdit? Nõ vtiq; cũ firmamẽto rationis. Nã ſicut clemẽtia honor eſt prin
cipi, ſic & honor regis iudiciũ diligit. Etenim vbi totũ punitur, regia ſeueritas crudelitate pollui Pſal. 98.
tur: vbi verò totũ remittitur, facies maieſtatis ſine metu diſciplinę cõtẽnitur. Quis porrò neſciat,
mundũ vniuerſum, totam humani generis maſſam, ſic eſſe vel fuiſſe in manu dei, tanq̃ duos reos,
vel duos vinctos in manu regis aut iudicis? Etenim ex quo pater oĩum protoplaſtus Adã pecca-
uit, vniuerſi ſecundũ illũ rei, oẽs propter illum fuim⁹ vincti. Ergo duo ſunt rei, ſed vnus aſſumi-
tur & alter relinquitur. Siquidẽ hanc vniuerſitatis diuiſionẽ triformiter propter tres vinctorum
ordines dominus inſinuat, cũ dicit: Duo in agro, vnus aſſumetur, & vn⁹ relinquetur. Duæ molen
tes in vnũ, vna aſſumetur, & vna relinquetur. Duo in lecto, vnus aſſumetur & vnus relinquetur.
Tu ergo ò homo quis es, vt reſpondeas deo, cũ Pharaoni reſpõdere nõ poſsis? Quoniã oẽs rei & Matt. 24.
oẽs ſunt vincti, an non habet poteſtatẽ deus, cõtra quẽ reatus admiſſus eſt, ſaltẽ æquè vt Pharao, Lucæ. 17.
vni donare, ab alio pœnã exigere? Imò quoniã homo qui per gratiã ad gloriã imaginis & ſimilitu Rom. 9.
dinis dei factus fuerat, per vitiũ ſuum factus eſt lutũ. An nõ habet (inquit Apoſt.) poteſtatẽ figu- Gene. 1.
lus, facere de eodẽ luto, aliud quidẽ vas in honorẽ, aliud in cõtumeliam? Nõ enim dixit: An non Rom. 9.
habet aurifex ſiue argẽtarius poteſtatẽ facere de eodẽ auro, ſiue de eodẽ argento aliud vas in ho
norem, aliud in contumeliã, quod indignũ poſſet iudicari: ſed à figulo luti argumentũ ſimilitudĩ
nis cõpetenter edixit. Figulus nanq; luti nihil luto adimit faciendo de illo vas in cõtumeliam, cũ
ipſum lutũ contumelioſum ſit: multum aũt illi confert, dũ ex eo vas in honorẽ facit. Et nunc dñe
(inquit propheta) pater noſter es tu, & nos lutum: & fictor noſter, & opera manuum tuarum oẽs
nos. Lutum ſumus non ſolũ, quia de luto facti ſumus, quod ad quęrelam noſtrã non pertinet, ve- Eſaiæ 64.
rumetiã quia cum argentea ratione vel aurea plaſtæ noſtri ſimilitudine ſplendeſcere debuimus,
patre noſtro peccante, oẽs cum illo in lutum recidimus, & mortales facti ſumus. Quod vtrunq;
vir ſanctus dolens. Comparatus ſum, inquit, luto & aſsimilatus ſum fauillæ & cineri. Obſtruitur Iob. 30.
itaq; omne os, nihil enim deus adimit eis, quos eſſe vaſa contumeliæ permittit, quia ſuo ſunt vi-
tio lutum facti: facit autem gratis quod non debuit, cum aliqua ex eis format vaſa honoris.

*Quòd ſicut Pharao mediante Ioſeph vnum reum, ſic deus de cruce vnum latronem me-
diante Chriſto aſſumpſerit.* CAPVT XXXVIII.

ALiquantulum tẽporis fluxerat, & illi in cuſtodia tenebãtur. Videruntq; ambo ſomniũ nocte
vna, iuxta interpretationẽ ſibi cõgruam,) & reliqua. Ecce qui ſomniator fuerat, & nihil ſom-
nia ſua profuerant, ille ſomniorũ aliorum interpres fieri incipit, vt videant qui inuidebãt fratres,
quia multũ ſomnia ſua proſint illi. Et quàm pulchrè Ioſeph duorũ medius vinctorũ in carcere,
& vtriq; ſomnij ſui proferens interpretationẽ congruã, in hoc quoq; forma eſt vel vmbra ſalua-
toris noſtri, qui duorũ medius latronũ, in cruce vtriq; iuxta fidem vel meritũ ſuum dignam de-
dit ſententiam. Quantum enim intereſt? Illic Pharao de carcere mediante Ioſeph, hic autẽ deus
de cruce mediante Chriſto vnũ aſſumit, & vnum relinquit. Et illic figura, hic aũt exemplum eſt.
Vniuerſitatis diuiſio ſupra dicta, illic tantũ præfigurata, hic aũt & in re demõſtrata eſt. Quomo-
do duo in agro, duo molentes, duo in lecto, & eorũ vnus aſſumitur, & vnus relinquitur, vt ſupra
dictũ eſt: ſic duo in carcere, quorũ vnus à Pharaone aſſumptus eſt, & vnus relictus eſt: duo nihil-
ominus in cruce, quorũ vnus à deo aſſumptus, & vnus relictus eſt. Veruntamen vtrobiq; myſte-
rium eſt: Nam ſicut pincernã Pharao priſtinum in gradũ reſtituit, magiſtrum verò piſtorũ in pa-
tibulo ſuſpendit: & ſicut latronũ alter cõfitens, paradiſum cũ domino introiuit, alter verò mor-
tuus eſt in peccatis ſuis: ſic per Chriſti paſsionem gentilis populus in gratiã recipitur, & Iudaicus
in iram miſſus eſt. Vnde Apoſt. huic tanq̃ pincernæ regi ſuo poculũ laudis porrigenti, vel tanquã
latroni paradiſum introeunti dicit: Vide ergo bonitatẽ & ſeueritatem dei. In eũ quidem qui ce- Rom. 11.
cidit ſeueritatem, in te autem bonitatem dei, ſi permanſeris in bonitate, &c. Sed & quod eloquiũ
domini in eo inflammauit Ioſeph, vt ea quę nemo aperire poterat, obſcura ſomniorum aperiret, Luc. 24.
& ſecundum illa prophetaret: ad myſterium vel typum eiuſdem filij dei pertinet, ſuper quem
ſeptiformis ſpiritus adeo requieuit, vt prophetas omnes adimpleret, ſenſumq; apoſtolis ſuis ad
intelligẽdas ſcripturas aperiret. Sequẽtia percurramus, in eo quoq; mirantes altitudinem diuini

conſilij, q̀ ſuccedentib' proſperis prępoſitus pincernarū oblitus eſt interpretis ſui. Nāſequitur.

De Pharaonis ſomnio, & quòd illud nemo præter Ioſeph interpretari potuerit. CAP. XXIX.

CAP. XLI. POſt duos annos vidit Pharao ſomniū: Putabat ſe ſtare ſuper fluuiū, de quo aſcendebāt ſeptem
boues pulchræ & craſſæ nimis, & paſcebantur in locis paluſtribus. Aliæ quoq; ſeptē emergebant de flumine fœdæ, cōfectęq; macie, & paſcebantur in ipſa amnis ripa, in locis virentib'. Deuorauerūtq; eas, quarū mira ſpecies & habitudo corporū erat, &c. Quæ factur' erat deus, oſtē-
Eſaiæ 45. dit Pharaoni: Quis enim facturus erat illa? Quis inq̄, niſi ipſe, de quo veriſsimè eſt dictū: Faciens
Pſal.104. pacem, & creans malū? Nam Pſalmiſta pulchrè ita ſentiens: Et vocauit, inquit, famem ſuper terram, & omne firmamentū panis cōtriuit. Hoc ergo oſtēdit, quia vocatur' eſſet famem ſuper terram, durum vtiq; carnificem, triſtemq; miniſtrū: cuius auſteritate cōſtringeret eos, qui comederant fratris ſui pretium. Nunquid qui in ſeruū vendiderant fratrem, non & ipſi ſerui fierent? Et qui quaſi in prædam ſubduxerant hominem, non & ipſi in prędam hominum irent? Hoc nempe firmiter memoriæ commendādum eſt, quia iuſtè in ſeruitutem Aegyptiorum traducti ſunt filij Iſrael, & alijs merito ſeruierunt, quibus eorum ſcelere in ſeruum venundatus eſt Ioſeph. Sola autē gratia dei vilitati ſunt: ſola clementia, nō merito ſuo, de illa domo ſeruitutis liberati ſunt. Benè igitur quæ facturus erat deus, oſtendit Pharaoni, & idcirco oſtendit, vt pręuiſa, leniretur multis populis magnitudo periculi: & illis labor inde maximus obueniret, à quibus fratrem oportebat, quem vendiderant, ſub pœna & fame vindice adorari. Sed quomodo dictum eſt, oſtendit deus Pharaoni, cū ille ſomnia quę viderat, nō intellexerit? neq; quiſquā ex cōiectoribus Aegyptiorū, cunctiſq; ſapientibus, ad quos miſerat, interpretari potuerit? Verùm hoc ille rectè dixerit, apud quem certa iam erat interpretatio, quam per ipſum mox deus oſtenderet Pharaoni. Porrò ſicut ſomnium regis interpretari nemo potuit, niſi ſolus Ioſeph: ſic dei patris cōſilium in ſcripturis ſub velamine literæ abſconditum, aperire nemo, pręter dominum Ieſum Chriſtum, dignus inuentus eſt. Vndè in Apocalypſi dicit Iohannes: Et nemo poterat in cœlo, neq; in terra, neq; ſubtus ter-
Apoc.5. ram, aperire librum, neq; reſpicere illum. Et ego flebam multùm, quoniam nemo dignus inuentus eſt aperire librum, nec videre illū. Et vnus de ſenioribus dixit mihi: Ne fleueris. Ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid, aperire librum, & ſoluere ſeptem ſignacula eius.

Quòd ſicut Ioſeph de carcere eductus regio triumphat ornatu, ſic Chriſtus victo mundi principe, gloria & honore coronatus à patre ſuo ſuper opera manuum ſuarum conſtitutus ſit. CAPVT XL.

IGitur Ioſeph, ad regis imperiū de carcere eductus, tonſo crine, quem longa cuſtodia nutrierat, ac veſte mutata, ſtola veſtitus byſsina, annulū regis, torquemq; circa collum habēs auream,
Pſal.104. ſedenſq; ſuper currū regis, qui & cōſtituit eum dominū domus ſuæ, & principem omnis poſſeſſionis ſuę, vt erudiret principes eius, ſicut ſemetipſum, & ſenes eius prudentiam doceret appellatus, inquā, lingua Aegyptiaca Saluator mundi, eo quòd ab imminente famis excidio, orbem terræ liberauerit. Talis, inquā Ioſeph, & ſic procedens, clamante pręcone vt oēs coram eo genu flecterent, ſuſcitati à mortuis, & incorruptionis atq; immortalitatis ſtola induti filij dei Ieſu Chriſti pulchra ſimilitudo, clariſsimumq; ſpeculum eſt, quem dudū minoratum paulo min' ab angelis, gloria & honore coronauit pater, & conſtituit eum ſuper omnia opera manuū ſuarum, & omnia
Pſal.8. ſubiecit ſub pedibus eius. Pro cōpedibus, in quibus humiliauerunt pedes eius, torquem auream ſuſcepit: pro pallio, quo in manu adulteræ relicto, nudus effugit, ſtola byſsina, deo iudice indut' eſt: pro ſeruili nomine regium geſtat annulū, & pro carceris humiliate ſuper altum ſedet imperij currum. Perſeuerat in victore, atq; triumphatore, cum altitudine glorię & honoris modeſtia, & humilitas mentis. Quid enim? Nunquid non poterat iam exaltatus venturos ad ſe fratrū ſuorum camelos ſiue aſinos regijs anticipare curribus, grandi tuba canēte antè ſe, qua & æmulis fratribus inſultaret, & ſanctum patrem diuturno luctu fatigatū, ad ſuę lætitiæ feſtiuitatem inuitaret? Poterat plane, ſed de ſuo ſpiritu nil præſumēs totuſq; de diuino arbitrio pendens, reliqua tēpora ſua manibus eius cōmittebat, quem curam ſui habere hactenus cōpererat. Igitur quicquid de patri-
Hebr.11. bus Abraham, Iſaac, & Iacob laude dignū, dicit Apoſt. fide demorati ſunt in terra repromiſsionis, tanquā in aliena, in caſulis habitantes, & cōfitentes, quia peregrini & hoſpites ſunt ſuper terram: qui enim hęc dicunt, ſignificant ſe patriam inquirere: & ſiquidē illius meminiſſent, de qua exierant, habebant vtiq; tēpus reuertendi, totum inq̄ huius non iam peregrinatio, ſed captiuitas huius patientia vel potius paſsio ſuperat. Plus nanq; in ſeruum venundatum, q̄ peregrinum eſſe voluntarium: plus in carcere, quam in aliena terra degere: plus in cōpedibus humiliari, quàm in caſulis fuit habitare. Nam niſi propter ſpem iſte eandem amplecteretur captiuitatem, propter quam & patres eius ſuam amplexi ſunt peregrinationem, habebat vtiq; iam liber, tempus con-
Vbi ſup. uocandi patrem, quemadmodum & illi ſi ciuitatis ſuæ meminiſſent (inquit Apoſtolus) habebāt vtiq; tempus reuertendi. Nunc autem vt illi meliorem ciuitatem, ſic & iſte meliorem appetit patrem, quanquam & illius ex deo iuſtè ſperaret conſolationem. Præterea quia in ſeruum venun-

datus

datus eſt Ioſeph, iure quoq; & ex lege humana illorum ſe agnoſcebat proprium, quibus venundatus eſt. Recte itaq; & cũ laude digna fide, ſicut in domo, ſicut in carcere, ſic & in curru Pharaonis tam humiliter ſeruiuit, q̃ fideliter, illud ſemper attendens, quia ſeruus emptitius eſt, non illud, quia per prudentiã pater Pharaonis effectus eſt. Sic & Chriſtus, ex quo à fratribus ſuis Iudęis negatus, & Gentibus eſt traditus, quanquam pro humano affectu gentem illam diligat, ſintq́;
(vt Apoſtolus ait) chariſsimi propter patres, tamen apud eos quodam iure tenetur, quibus tra- Roma.11.
ditus eſt, eoſq́; iure ignorat, à quibus ignoratus eſt: & negat eos, à quibus negatus eſt.

Quod ſicut Ioſeph Aegyptum pauerit, ſic nos ſteriles Saluator noſter cibo euangelicæ gratiæ enutriuerit. CAPVT XLI.

ECce illos quaſi oblitus, terram Aegypti regio curru circuiuit. i. pulchris euangelicæ gratiæ Abac.3.
quadrigis, de quibus Abacuc: Qui aſcendis, inquit, ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſalutio. Vtiq; quando vertit Pharao nomen illius, vocauitq́; nomen illius lingua Aegyptiaca, Saluator mundi, non à ſemetipſo locutus eſt, ſed hanc ſaluationem veraciter prophetauit. Circuiuit in quam terrã Aegypti, & alendorũ curam omnẽ Aegyptiorum ſuſcepit. Aegyptus enim (quod interpretatur tenebræ) nos gentes aliquando fuimus, quibus tunc illuxit dominus, dicẽte Apoſto
lo: Fuiſtis aliquãdo tenebrę, nunc autẽ lux in domino. Nec verò qualiſcũq; Aegyptus, ſed Aegy Ephe.5.
ptus eſuriens, ac ſteriles nos aliquãdo fuimus: nunc autẽ & in domino lux, & in ſaluatore noſtro panibus repleti ſumus, fratribus Chriſti ſecundũ carnem. i. Iudæis fame pereuntibus. Et quidẽ ſecundum hiſtoriam diuiſa fuere tempora ſaturitatis, ſed ſecundũ hunc ſenſum myſticum tempus vnum idemq́; eſt, quo & comedimus nos Aegyptij, & eſuriunt fratres Chriſti Iudæi: ſtatim vt aſcendit Chriſtus in currum ſuum, & exiuit per hanc Aegyptum, ſimul egreſſæ ſunt de flumine hinc ſeptem boues pulchæ & craſſę nimis, & alię totidem fœdæ, confectæq́; macie: ſimulq́; pullulauerunt hinc ſeptem ſpicæ plenæ atq; formoſæ, inde ſeptem aliæ tenues & percuſſæ vredine. Boues pulchræ & craſſæ nimis: ſiue ſpicæ plenæ, atq; formoſę, Chriſtianorum, qui ſcripturarum viuificantem ſequuntur ſpiritum, ſeptem annis. i. omnibus diebus vſq; ad conſummationem ſeculi, ſeptenario nanq; ſolet numero vniuerſitas deſignari: Boues vero fœdæ, confectæq́; macie, ſiue ſpicæ tenues & percuſſę vredine, Iudæorum ſunt, qui occidenti literæ incumbũt, & ſemper legentes, ſemperq́; legendo ſolam ſcripturæ paleam ſectantes, nullum ſaturitatis poſſunt dare
veſtigium. Hanc Aegyptijs ſaturitatem, & hanc Iudæis famem dominus prænuncians: Ecce, in- Eſaiæ 65.
quit, ſerui mei comedent, & vos eſurietis: ecce ſerui mei bibent, & vos ſitietis.

Quòd Ioſeph ob duos filios ſuos laborum ſuorum oblitus ſit, cum domo patris ſui, quibus ex hoc typum Chriſti geſſerit. CAPVT XLII.

NAti ſunt aũt Ioſeph filij duo, antequã veniret fames, quos ei peperit Aſtenech filia Putifaris ſacerdotis Heliopoleos.) Notãdum, quod domini quondã, & emptoris ſui filiã vxorem acceperit, qui ad id locorum pontifex Heliopoleos erat. Neq; enim fas abſq; eunuchis idoli ipſius eſſe antiſtites, vt vera illorum, ſuper eo quod antè iam diximus, Hebręorum ſuſpitio comprobetur. Vocauitq; nomẽ primogeniti Manaſſe, dicẽs: Obliuiſci me fecit dominus omniũ laborũ meorum, & domum patris mei.) Nomenq; ſecundi appellauit Effraim, dicens: (Creſcere me fecit deus in terra paupertatis meę) Hoc quoq; domino noſtro ita myſticè cõgruere arbitremur, quatinus & nos exẽplo eius obliuioſi primùm, & deinde fructuoſi ſimus, ſecundum nomina Manaſſe & Effraim, quorũ alter obliuio, alter fructificans interpretatur. Nam ille propter nos oblitus eſt domum patris ſui. i. gentẽ illam, in qua pater eius deus ſynagogã & templũ, multoſq́; filios. i. ſui nominis adoratores habuit, & propter nos grano frumẽti aſsimilatus eſt, quod cecidit in ter-
rã & mortuum eſt, vt multũ fructum afferret. Hoc, inquam, eius exẽplo, & nos obliuiſcamur do Ioan.12.
mum noſtram, id eſt, omnem cognationẽ carnis, vbicũq; nos ab eodẽ domino noſtro Ieſu Chriſti deuocare contendit, iuxta quod vnicuiq; fideli animæ dicit ſpiritus ſanctus in Dauid: Audi
filia & vide, & inclina aurem tuã, & obliuiſcere populũ tuum, & domũ patris tui. Nã & ipſe Chri Pſal.44.
ſtus in euang. dicit: Si quis venit ad me, & non odit patrẽ ſuum, & matrẽ ſuam, & vxorẽ, & filios,
& fratres, & ſorores, adhuc autem & animã ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Quo fructu id Lucæ.14.
faciat, vt ſecundum nomen Effraim dicat: Creſcere me fecit deus in terra paupertatis meę, idem
in alio loco denunciat, cum dicit: Et omnis qui reliquerit domũ, vel fratres, aut ſorores, aut pa- Matt.19.
trem, aut matrẽ, aut vxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternã poſsidebit. Quod tandẽ veniẽtibus Aegyptijs ad Pharaonẽ, & alimẽta petentibus, rex ait: Ite ad Ioſeph, & quicquid vobis dixerit, facite: nos itaq; de illius dictũ ſciamus potentia: & pariter nouerimus, quod nemo, niſi per nomen domini noſtri Ieſu Chriſti, conſequi poſsit à deo vitæ æternæ alimenta. Non enim eſt in aliquo alio ſalus (ait Petrus apoſtolus) nec enim no-
men aliud ſub cœlo datũ eſt hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri. Et ipſe dicit: Nemo ve Acto.4. Ioan.14.
nit ad patrem, niſi per me. Et Ioannes Baptiſta: Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius. Ioan.3.

Finis libri Octaui in Geneſim.

CAP. XLII.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS IN GENESIM COMMENTARIORVM LIBER NONVS.

De eo quod dictum eſt ad beatum Iob: Nunquid feriet tecum pactum, &c. qualiter in Chriſto implendum, in Ioſeph figuratum eſt. CAPVT I.

Iob 40. DE diabolo, loquens ad beatũ Iob, dominus inter cætera dicit: Nunquid feriet tecũ pactum, & accipies eum ſeruũ ſempiternũ, ſubauditur, vt ego? Hoc quam veraciter dicat, præſens atteſtatus eſt ſcripturæ locus, vbi quod de beato Ioſeph in typũ Chriſti filij ſui propoſuerat intus bonitas dei, foris inuidia diaboli per fratres eius operante, ad effectũ peruenit. Nã & ille qui idcirco venditus eſt, ne ſicut ſomniarat, adoraretur à fratribus ſuis, idcirco adoratus eſt, quia venditus: Matth. 21. Pſal. 117. Et dei filius, qui idcirco reprobatus eſt ab ædificãtibus, ne ipſe (ſicut in parabola Euãgelica prædixerat) fieret lapis in caput anguli, idcirco quia reprobatus & crucifixus eſt, factũ eſt hoc à domino, & eſt mirabile in oculis noſtris. Igitur voluntate quidem aduerſatur, & propterea græco vocabulo dicitur Satanas .i. aduerſarius: actu aũt ſeruus eſt ſempiternus, & ſic ſeruit tanquam ſit fidelis, ita cooperatur, & bonis proficit, tanquã adiuuare velit ſpiritũ domini, & ſic vigilãtia procedit, tanquã maturet conſiliũ dare, & oſtẽdere illi. Igitur cũ laude ſapiẽtiæ dei dicendũ abhinc, qualiter fratrum opitulante inuidia, ſomnia Ioſeph impleta ſint: quali ambitione ſtantem manipulum eius, manipuli illorum circunſtiterint & adorauerint, ſiue ſol & luna cum vndecim ſtellis.

Quomodo fratres Ioſeph adorantes, ſomnium eius impleuerint. CAPVT II.

CAP. XLII. AVdiens autẽ Iacob, ꝙ alimenta venderẽtur in Aegypto, dixit filijs ſuis: Quare negligitis? Audiui quod triticũ venundetur in Aegypto: Deſcẽdite & emite nobis neceſſaria, vt poſsimus viuere, & non conſumamur inopia. Inopiæ magnitudo quanta fuerit, primæ patris voces inſinuant dicentis: Quare negligitis? &c. Primò, vt excitet & attẽtos faciat redargutionis manu percutit: deinde narrat, quid audierit. Tertiò pertonat quid velit: deſcendite in Aegyptum ſcilicet inquiens, breuemq; tandẽ ſermonẽ terribiliter ita cõcludit, ne cõſumamur inopia. (Deſcẽderunt igitur fratres Ioſeph, vt emerẽt frumenta, in Aegypto, Beniamin domi retento ab Iacob, quia dixerat fratribus eius, ne fortè in itinere quicq̃ patiatur mali.) In Beniamin qui erat vterinus frater Ioſeph, paternus refocillabatur animus, crebris & penè cõtinuis exhauſtus ſingultibus, propter Ioſeph, de quo patri (vt iã ſuperius dictum eſt) ſuſpitio non leuis eſſe poterat, quòd fratrũ perif-
Lib. 8. cap. 25. ſet malitia. Proinde Beniamin domi retẽtus eſt ab eodẽ dicente: Ne fortè in itinere quicq̃ patiatur mali. (Cumq; adoraſſent eũ fratres ſui, & agnouiſſet eos, quaſi ad alienos durius loquebatur, interrogãs eos: Vndè veniſtis?) &c. Primo introitu beneuolentiã principis ambiẽtes adorauerũt .i. regio more ſalutauerunt. Quam autẽ ob cauſam adorauerunt? Videlicet vt emendi quæ vellent, haberent licentiã, nam vt alimẽta emerẽt, idcirco cũ ſaccis ſuis aduenerãt, quod facere abſque Ioſeph imperio vel nutu non poterant. Edixerat enim, & hanc legẽ ſtatuerat Pharao dicẽs: Ego ſum Pharao: Abſq; tuo imperio nõ mouebit quiſq manũ aut pedẽ: manũ videlicet ad acci-
Gene. 41. piendũ, aut pedẽ ad efferendum, in omni terra Aegypti. Benè igitur & propria ſecundũ rẽ futurã imaginatione, hęc adoratio per ſomniũ illi præſignata fuerat, quando narrans fratribus dicebat: Putabã ligare nos manipulos in agro, & quaſi conſurgere manipulũ meum & ſtare, veſtroſq;
Gene. 37. manipulos circunſtantes adorare manipulum meũ. Ecce enim reuera quodam modo manipuli eorũ manipulum eius adorant, dũ non ob aliud ignotum ſibi principẽ Aegypti adorãt, niſi quia defecerant manipuli eorum, ille autem de manipulis plenũ habebat horreũ. Et vt iuxta Pharaonis quoq; ſomnium dictum ſit, idcirco adorant, quia ſpicæ illorum tenues, & percuſſæ vredine, ſuperiorum copiã annorum deuorauerant: ille autẽ per ſapientiã ſpicas plenas atq; formoſas partim ab illarum edacitate liberauerat, & in horreis recondiderat. Stabat nãq; & ſublimis erat manipulus Ioſeph, circunſtantes autem humiles manipuli fratrum manipulum eius adorabant.

Qualiter & quanta prudentia ab illo diſcruciati ſint. CAPVT III.

REcordatusq; ſomniorũ quę aliquãdo viderat, ait ad eos: Exploratores eſtis, vt videatis infirmiora terrę veniſtis, & reliqua.) Et in agnoſcẽdis fratribus imaginẽ retinet Ioſeph mãſueti & veri filij dei, cui in cãtico Epitalamij dicit̃ per os Dauid: Intẽde proſperè, procede & regna pro-
Pſal. 44. pter veritatẽ & mãſuetudinẽ & iuſtitiã. Iuſtitię nãq; & idoneę ſeueritatis fuit, ꝙ peccatores tãdiu flagellat, & corripit verborũ ſuorũ ſtimulis, clauiſq; acutis tandẽ cõfigit, donec peccatũ ſuũ agnoſcãt & dicãt: Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrẽ noſtrũ, videntes anguſtiã animæ eius, dũ deprecaretur nos & nõ audiuimus. Et crimẽ eorũ ſatis vicino, licet nõ proprio nomine tetigit, dicendo: (Exploratores eſtis.) Pro eo vt diceret, fures eſtis. Nã fecerãt furtũ, imo ſacrilegium, vbi ſancto patri filium, fratrẽq; ſuum furati ſunt, & vendiderunt. Proinde cum dicerent: (Non eſt ita dñe, duodecim ſerui tui fratres ſumus, filij viri vnius in terra Chanaã, minimus cum

patre

patre noſtro eſt,& alius nō eſt,ſuper.)Continuò vbi dixerunt, & alius nō eſt ſuper.(Hoc eſt,inquit,quod locutus ſum:Exploratores eſtis.)Quòd vnus nō eſt ſuper, ex eo vos exploratores,ex eo vos fures eſtis.Notāda quippe calliditas,qa cū dixiſſet,exploratores eſtis,cōtinuò ſubſecutus verbū cōmutauit:nō enim dixit,vt exploretis:ſed, vt videatis infirmiora terrę veniſtis.Infirmitatē nanq; terræ videre venerant,ſcilicet quod non adeò infirma etiā tēpore famis eſſet, quin ipſa ſuo præſidio alijs terris ſubuenire poſſet.Aliàs autem & verè quando præſentia patris cunctisq; arbitris deſtitutū fratrē videntes,dixerūt:Venite occidamus eū,immunita terrę conſiderauerūt & inſpexerunt,& proinde reducto in ſe digitulo,ſine mēdacio dicere potuit,immunita terrę huius cōſiderare veniſtis.Veritati igitur & iuſtitiæ aſsignandū eſt,quod quaſi ad alienos durius loquitur,dicens: Exploratores eſtis,immunita terræ huius conſiderare veniſtis,& per ſalutē Pharaonis nō egrediemini hinc,donec experimentū veſtri capiā,tradiditq; eos cuſtodię tribus diebus.Itemq;:Et frater veſter,inquit,vnus ligetur in carcere, fratrēq; veſtrū minimū adducite ad me,vt poſsim veſtros probare ſermones,& non moriamini.)Porrò māſuetudinis opera quis explicare poterit?Inter ipſa ſeueritatis acta vel dicta fleuit,& tandē cūcta quæ potuit bona pro malis reddidit.Nō ignorabat rem fore difficilē,vt fratrē ſuū minimū adducerent,imò & idcirco ab illis exigebat,vt ex rei difficultate laborantes,merita ſua perpenderent, vt iam cœperāt,dicētes: (Meritò hæc patimur,quia peccauimus in fratrem noſtrū.) Qui & poſtmodū dicturi ſunt,deus inuenit iniquitatē ſeruorū ſuorū.Nam ſicut animam eius cruciauerūt & corpus,etenim humiliauerūt in cōpedibus pedes eius & ferrū pertranſiuit animā eius, ſic pius tortor & per triduū humiliauit in compedibus eorum pedes,& propter illum fratrem minimum,ſicut ſequentia declarant,ferro tranſuerberauit animas eorum, vſq; dum pietate ſuperatus, reputaret diuino iudicio ſatisfactū.Nam niſi ad hoc tenderet,poterat vtiq; primo intuitu fratrem ſe fratribus oſtendere. Gene.17. Gene.44. Pſal.104.

Quòd exemplo Ioſeph,principes Chriſtianos vti dignum ſit,erga Iudæos Chriſtianorum inimicos. CAPVT IIII.

QVo exemplo,hodieq; dignū eſt agere principes Chriſtianos, erga fratres Chriſti Iudæos,id eſt,nō occidere eos auctoritate ſpiritus ſancti per Pſalmiſtā ex perſona eiuſdē Chriſti proteſtante ſic:Deus oſtēdit mihi ſuper inimicos meos,ne occidas eos, ne quādo obliuiſcātur populi mei.Sed quid?Diſperge illos in virtute tua. Nō ergo illos occidere, ſed ad cognitionē ſui reatus hoc exemplo conuenit euocare.Nā ſicut tūc adorauerūt illi principē Aegypti,neſciētes eſſe Ioſeph,quē vendiderūt:ſic hodie Iudęi Chriſtianis principib^9^ ſubiecti ſunt, neſciētes hoc modo ſe eſſe ſubiectos pedibus Chriſti,quē negātes patres ipſorū crucifixerūt.Igiť quemadmodū Ioſeph illos in vltionē ſui nō occidit:ſed pia tortura ad pœnitentiā cōpulit,vt dicerent,meritò hæc patimur,quia peccauim^9^ in fratrē noſtrū,&c.ſic & hodie Chriſtū.i.nos vel omnes in quib^9^ loquitur Chriſtus,nō decet vt captiuos,vinctosq; Chriſti Iudęos occidāt,ſed vt multū ad pœnitentiā cōpellant.Quod fructuoſè ſimulq; ſalubriter interdū à ſanctis patribus actū eſt,ſcilicet vt patrimoniorū ſuorū ruſticus Iudęos ad Chriſtū venire minimè cōſentiētes,tāto pēſionis onere grauarēt, vt ex ipſa actionis ſuę pœna cōpellerētur ad fidem feſtinare, & econtrario, perductis ad Chriſti gratiam penſionis onera releuarent,quia & ſi ipſi minus fideliter veniūt,hi tamen qui de eis nati fuerint,iam fidelius baptizantur.Aut ipſos ergo,inquiunt,aut filios ipſorum lucrabuntur. Pſal.58.

Quod Iacob Beniamin filium ſuum,cum illis mittere timuerit. CAP. V.

AT illi portātes frumēta in aſinis,profecti ſunt,&c.) Dimiſsi fratres & quaſi nō dimiſsi reuertuntur,nam eorum pedes quidē cōpedibus abſoluti, ſed animi cū Symeone vincti retinentur.Neſciebāt autē,quod eos dominus terrę diligeret, & idcirco ne exterriti nō redirent ad eū, vnū ex eis in vinculis retinuiſſet.Reuerſi igitur,quaſi infauſta renunciant.Locutus eſt nobis dominus terrę durè,& putauit nos exploratores eſſe,&c Huporē ſiue terrorē ſimul omnibus adauxit,ꝙ cū frumēta effunderēt ſinguli,repererunt in ore ſaccorū ligatas pecunias.Putauerūt enim cōtra ſe ſubtiliter agi,& deuoluendę in eos calumnię occaſiones paratis artibus inquiri. Vndè & poſtmodū in Aegypto ad diſpenſatorē locuti ſunt:Oramus domine, vt audias.Iam ante deſcendimus vt emeremus eſcas,quibus emptis,cū veniſſemus ad diuerſoriū, aperuimus ſacculos noſtros,& inuenimus in ore ſaccorū pecuniā,quam nūc eodē pondere reportauimus.Nō eſt in noſtra cōſcientia,quis eā poſuerit in marſupijs noſtris.Omnibus itaq; exterritis,additur,ad cruciatum mētis eorū & luctuoſa patris querela dicētis:(Abſq; liberis me eſſe feciſtis.) Penè quod ſentiebat,edixit.Cū enim dicit:abſq; liberis me eſſe feciſtis,&cōtinuò ſubiūgit:(Ioſeph nō eſt ſup.) Quid aliud dicit,q̄ abſq; Ioſeph me eſſe feciſtis? Simul quoniā & cōtinuò proſequiť.(Symeō tenetur in vinculis,& Beniamin auferetis. (Et de Ioſeph cōſcientia reos torquebat,timere poterāt, ꝙ ſuſpicaretur pater,quia Symeonē pro frumēto vēdidiſſent,& ſic pecuniā reportaſſent,itemq; malitioſè Beniamin auferre vellēt.Deinde & cum dicit: (Non deſcendet filius meus vobiſcum. Frater eius mortuus eſt,ipſe ſolus remanſit,ſi quid ei aduerſi cōtigerit in terra,ad quam pergitis, deducetis canos meos ad inferos.)Palā datur intelligi,quia ſi audeat,plus dicere velit, prȩſertim Gene.42.

quia

CAP. XLIII. quia premiſſo, ſi quid ei aduerſi contigerit, nõ ait, deſcendẽt cani mei, ſed deducetis canos meos cum dolore ad inferos. Nempe ſic ſe habente dictorum ſerie, quòd dicit: ſi quid ei aduerſi cõtigerit, idem eſt ac ſi dicat, ſi quid ei aduerſi feceritis. Sed parcit ori, neq; dolori cuncta permittit, ne quod viri iracundi eſt, ſatis turbatam amplius turbet ipſe domum ſuam.

De ſponſione Iudæ, dicentis: Si non reduxero eum tibi, &c. & quomodo ſol & luna & vndecim ſtellæ adorauerint Ioſeph. CAPVT VI.

CAP. XLIIII. INterim fames omnem terram vehementer premebat. Conſumptisq; cibis, quos ex Aegypto detulerant, dixit Iacob ad filios ſuos: Reuertimini, & emite pauxillulũ eſcarum. Reſpondit Iudas: Denunciauit nobis vir ille, ſub atteſtatione iuramenti, dicens: Non videbitis faciem meam, niſi fratrẽ veſtrum minimum adduxeritis vobiſcum.) Et reliqua. Magna rei difficultas, magna paterni animi anguſtia, grandis fraternæ conſcientiæ pœna. Sed quid diutius quaſi ſomno conſopitus pater, gaudio foris præſtolãte, in profundo triſtitiæ premitur? Oportet impleri & alterum ſomnium, quoniam iam vnum impletum eſt. Oportet inquam, quoniam manipuli fratrum iam manipulum Ioſeph (vt ſupra dictum eſt) adorauerunt, & tempus eſt vt ſol, & luna, & ſtellæ vndecim adorent Ioſeph. Traditur ergo tandẽ Beniamin cõmiſſus Iudæ, dicẽti. (Si nõ reduxero eum tibi, ero peccati in te reus omni tẽpore.) Et hãc ſponſionẽ pater ſapiẽs libẽtius accepit. Nã quod ante hũc dixerat Rubẽ, duos filios meos interfice, ſi nõ reduxero illũ tibi, nec ſuſcepit pater, nec ſuſcipere aut probare debuit. Igitur profectæ in Aegyptum ſtellæ vndecim, id eſt, fratres vniuerſi, adorant Ioſeph, munera tenentes in manibus, modicum reſinç & mellis, & ſtoracis, ſtactes, & terebinthi, & amygdalarum. Sol autem, id eſt, ipſe pater, & in eo maternus lunç, id eſt, Rachelis affectus. Sol, inquam, remanẽs, & corpore abſens, adorat tamẽ cum dicit pro Beniamin. Deus

Libro. 8. capite. 12. autem meus omnipotens faciat vobis eum placabilem, & remittat vobiſcum fratrem veſtrum, quem tenet, & hunc Beniamin. Vel certè tunc quoq; iſte ſol, id eſt, pater Iacob, adorauit Ioſeph, quãdo protinus reſalutatis fratribus clemẽter, mox vt dixit: (Saluus ne eſt pater veſter ſenex, de quo dixeratis mihi? Adhuc viuit? Illi reſpõderunt: Soſpes eſt ſeruus tuus, pater noſter adhuc viuit, & incuruati pro illo adorauerunt.) Nimis ambitioſè ſupplicantes, vt ſenectutis eius intuitu illis eſſet propitius, cuius mentionem facere ipſe dignaretur. Nam vbi in perſona ſua pręſens pater ipſe adorauerit (ſicut iam longè ſuperius dictum eſt) non inuenitur. Et notandũ, quanta fuerit in Ioſeph altitudo honoris, quanta maturitas vel dignitas in illo cum ſpiritu manſuetudinis, quem pro vno dignationis ſuæ verbo, quo dixerat: ſaluus ne eſt pater veſter, adhuc viuit, iterum adorauerunt incuruati. Bene ergo fratres viſum eratis, quid illi profutura eſſent ſomnia ſua.

De pietate Ioſeph, qua viſo Beniamin, ſe continere non potuit. CAPVT VII.

ATtollens autem Ioſeph oculos, vidit Beniamin fratrem ſuum vterinum, & ait: Iſte eſt frater veſter paruulus, de quo dixeratis mihi? Et rurſum deus (inquit) miſereatur tui fili mi. Feſtinauitq;, quia cõmota fuerant viſcera eius ſuper fratre ſuo, & erumpebant lachrymæ & introiens cubiculum fleuit.) Attollẽs oculos Ioſeph. Iam ante dictum fuerat, quia ſteterunt coram Ioſeph. Quos cum ille vidiſſet & Beniamin ſimul, præcepit diſpenſatori domus ſuæ, dicẽs: Introduc viros domum, & occide victimas, & inſtrue cõuiuium, quoniã mecũ comeſuri ſunt meridie. Quid ergo eſt, ꝙ quaſi nondum viderit, ita nũc dicitur, attollẽs autem oculos Ioſeph, vidit Beniamin fratrem ſuum vterinum: niſi quia primùm ita vidit vt diſsimularet, nunc autem ita vidit, vt eius viſione denunciationis ſuæ meminiſſe videretur, qua dixerat: non videbitis faciem meam, abſq; fratre veſtro minore? Necdũ enim ſcire merebantur illi adorantes, quod inter ſumma regni negocia princeps Aegypti, & dominus terræ talium meminiſſe potuiſſet. Sed dum affectata auſteritate quaſi in alienos intẽderet, rupit pietas iniuſſa, nimiumq; vltronea præparatã fortitudinem pectoris, & diſsimulandi virtus non fuit, vndè & quaſi fugam iniens, feſtinauit in cubile & plorauit, quia erumpebant lachrymæ, & nõ poterat ſe continere. Victus itaq; commotis viſceribus ſuis, & tumultuãtibus lachrymis, ceſsit, eaſq; quantũ voluerunt currere, permiſit. Rurſusq; lota facie egreſſus, continuit ſe, & ait: Ponite panes, &c.) Hoc conuiuiũ, vt de illo quoq; ſecundũ myſterium aliquid loquamur, rectè cum Beniamin, id eſt, filio dextræ celebratũ eſt: ſic enim in fine

Roma. 11. mundi, cũ plenitudo Aegyptiorum, id eſt, gentium, ſubintrauerit: fratres Ieſu Chriſti ſcilicet filii dei, filio dextrę, id eſt, apoſtolicæ fidei in cõuiuio corporis & ſanguinis eiuſdẽ Chriſti fratris ſui fœderabuntur, & tunc reuera cum opulento fratre ſuo bibentes inebriabuntur. Hoc tantum intereſt, quod hic anteꝙ agnoſcerent fratrem ſuũ, dicentem: Ego ſum Ioſeph, conuiuium factũ eſt, illic autẽ prius oportebit Chriſtum agnoſci, & tũc demũ eos prædicto eius cõuiuio participari.

De conuiuio, quod fecit Ioſeph fratribus ſuis, & de ordine primogeniti, iuxta primogenita ſua. CAPVT VIII.

QVibus appoſitis: ſeorſum Ioſeph, & ſeorſum fratribus, Aegyptijs quoq; qui veſcebantur ſimul ſeorſum (illicitũ enim eſt Aegyptijs comedere cũ Hebręis, & prophanũ eſſe putãt huiuſcemodi cõuiuiũ) ſederũt corã eo, primogenitꝰ iuxta primogenita ſua, & minimus iuxta ętatẽ ſuã.)

Primogenitus iuxta primogenita ſua ſedit,& minimus iuxta ætatem ſuam,id eſt,quo erat quiſq; natu prior,eo ſedit & ſuperior:& ecōtrario,quo erat quiſq; natu minor,eo ſedit & inferior.Sum mus ſine dubio eunctorum & maximus,vtpote dominus domus, & conuiuij princeps,ſedit ipſe Ioſeph,coram quo ſederunt omnes, vtpote longè minores. Quid ergo ſibi vult hoc loco iſta ſcripturę diligentia,cum premiſſo,quia ſederunt coram eo,addidit: primogenitus iuxta primogenita ſua,niſi vt inſinuaret iam extunc ipſo vſu ceſſiſſe Ioſeph primogenita?Sic enim & in Paralipomenon libro legitur:Quia cum violaſſet Ruben thorū patris ſui,data ſunt primogenita eius filijs Ioſeph filij Iſrael,& non eſt reputatus ille in primogenitum. Porrò Iudas qui erat fortiſſimus inter fratres ſuos,de ſtirpe eius principes germinati ſunt: Primogenita autem reputata ſunt Ioſeph.Etenim quod primogeniti erat,accepit enim duplicia, dicente patre Iacob:Do tibi partem vnam extra fratres tuos,quam tuli de manu Amorræi, in gladio & arcu meo. Igitur Ioſeph poſt carcerem primogenitus. In hoc etiam Chriſto aſſimilatur,qui eſt primogenitus ex mortuis, & primogenitus ex multis fratribus,& ſecundum renouationem orbis principium creaturę dei, nouæ nanq; creaturæ oportet ſubaudiri.Quod & euangeliſta Lucas conſiderans, cum de virgine Maria,quæ nullum deinceps erat paritura,dixiſſet:& peperit filium ſuum, ſtatim adiecit,primogenitum,quanquam & ſecundum diuinam generationem rectè primogenitus debeat dici. Prius enim quam aliquid crearet pater illum genuit.Aegyptios & Hebræos,quibus illicitū erat & prophanum pariter conuiuari,& tamen eadem domo, eodemq; epulantur conuiuio, licet ſeorſum hi,& ſeorſum illi,Ioſeph autem ſeorſum vel principe cōuiuij,duo parietes ſunt,ſcilicet gentes & Iudæi,quos hactenus diſcordes Chriſtus in ſemetipſo coniungit, & ad vnius fidei concordiam quandoq; perducet.Quod dictū eſt,& inebriati ſunt cū eo,idioma linguæ Hebraicæ eſt,vt ebrietatem pro ſatietate ponant,ſicut ibi: Riuos eius inebrians multiplica genimina eius, in ſtillicidijs eius lætabitur germinans.Haud dubium, quin terra pluuijs irrigata.

1.Para.5.

Gene.48.

Quomodo Chriſt' eſt primogenitus.

Coloſſ.1.

Roma.8.

Luce 2.

Ephe.2.

Pſalm.64.

De eo quod dixit,Cyphum meum pone,&c.iunioris.Et de oratione Iudæ pro Beniamin. CAP. IX.

CAP. XLIIII.

PRæcepit autem Ioſeph diſpenſatori domus ſuæ, dicens:Imple ſaccos eorū frumento quantū capere poſſunt,& pone pecuniam ſingulorum in ore ſacci.Cyphum autem meū argenteum, & precium quod dedit tritici,pone in ore ſacci minoris,&c.)Fortè quis æſtimet hoc voluiſſe Ioſeph,vt hac occaſione vterinū fratrē ſuum Beniamin quaſi ex iure retinere poſſet,preſertim quia poſtmodum dicturus eſt. Qui furatus eſt cyphū, ipſe ſit ſeruus meus, vos autem abite liberi ad patrē veſtrum.)Sed hoc indignū ſancto viro quis non æſtimet?Siquidem fratris venditio,& fratrum eiuſmodi circumuentio,parum in crimine differūt.Ergo id potius quod euēnit, illum intendiſſe arbitremur,quoniam dominus erat cum Ioſeph,& omnia opera eius dirigebat,cuius cū directione hoc opus illi prædicta intentione agere potuiſſe ratio negat,quippe,quia iuſtitię repugnat,quia veritati non appropinquat.Quid tandē euenit?Cum dixiſſet Ioſeph,qui furatus eſt cyphum ipſe ſit ſeruus meus,vos autē abite liberi ad patrem veſtrum.(Accedens propius Iudas, multis coram aſtantibus. Secreta paternæ domus, quæ ad teſtimoniū ipſius Ioſeph multū valebant,ſib nanque ne exponit,vt duorum cauſa fratrum, quorum alter ipſe, & alter erat Beniamin ſaxeis etiam pectoribus lachrymas gemitumq; elicerent, tandemq; ſuam ita concludit orationem.(Ego propriè ſeruus tuus ſim,qui in meam hunc recepi fidē,& ſpopondi,dicens:niſi reduxero eum,peccati reus ero in patrem meum omni tēpore, manebo itaq; ſeruus pro puero in miniſterium domini mei,& puer aſcendat cū fratribus ſuis. Non enim poſſum redire ad patrem abſente puero,ne calamitatis quæ oppreſſura eſt patrē meum,teſtis aſſiſtam. (Quid hoc iuſtitiæ ordine pulchrius?Nempe qui hic ſeruo ſe addicit, ipſe eſt cuius cōſilio in ſeruum venundatus eſt Ioſeph Sic enim ſupra habemus, quia dixit Iudas fratribus ſuis: Ecce Iſmahelitæ tranſeūt venite,venudetur.Igitur & in hac ſimilitudine doli lauſeſt viri glorioſi, quia per occaſionē argēti ſui,conſultorē venditionis in hanc neceſſitatē cōpulit,vt optaret ſeruus fieri, & ſic argēteos quos accepit vendito fratre,& per fratrū marſupia diuiſit,inſectatus eſt, vt aliud quidē pro alio argentum conſcientijs eorum excuteret,attamen tali pœna nonnihil macula illa reos liberaret.

Qua intentione Ioſeph cyphū ſuū iuſſit poni in ſaccū Beniamin.

Gene.37.

De eo quod dixit: An ignoratis,quòd non ſit ſimilis mei in augurandi ſcientia. CAP. X.

VEruntamen præter hæc quæ dicta ſunt,& in hoc,& in eo, quod tribus diebus eos cuſtodiæ tradidit,alia ratio eſt. Nunquid enim ſine vero aut cum mendacio dixit: An ignoratis, quod non ſit ſimilis mei in augurandi ſcientia? Etenim augurium quidem gentilium eſt, & ex lege dei illicitum eſt, attamen rem diuinam, id eſt,futurorum intelligentiam, quagratia ſomniorum quoque fides erat interpres, verbo augurandi rectè illum ſignificaſſe non dubium eſt. Ergo quicquid hactenus in fratres ſuos egit, præſentialiter quidem illis aliquantula pœna fuit: ſed reuera non tanquam augur, ſed tanquam dei vates pro intuitu futurorum tunc illa præſentia geſſit. Sciebat enim, quod pro culpa ſuæ venditionis, ſerituri eſſent Aegyptijs in tribus generationibus ſuis, generatione autem quarta reuerſuri, vndè & moriturus dixit fratribus ſuis: Poſt mortem meam viſitabit vos deus, & aſcendere faciet de terra iſta, ad terram quam

Gene.50.

quam iurauit Abraham, Iſaac, & Iacob, aſportate vobiſcū oſſa mea de loco iſto. Sed & illud præſcire poterat, quod educendi eſſent cum auro & argento, ſicut ſcriptum eſt: Et dices [illegible]
Exod. 11. vt poſtulet vir ab amico ſuo, & mulier à vicina ſua vaſa argentea, & aurea, &c. Nam & Ab[illegible]æ vtrunq; prędixerat deus, generatione autem quarta reuertentur huc, & gentē cui ſeruituri ſunt, ego iudicabo, & poſt hæc exibunt cum magna ſubſtantia. Bene igitur in prophetia trium generationū ſeruiturarū in Aegypto, & expoliationis Aegyptiæ, tribus illos diebus in cuſtodia [illegible], & abeuntibus argenteū cyphū ſuū impoſuit. Itē in auſpicio Aegyptiorū, qui fugientē Iſrael perſecuturi erāt, miſit executorē poſt illos, qui eos quaſi ad iudiciū cū nimia turbatione reuocaret,
Exod. 15. & ſicut tandē cantaturi erant filij Iſrael dicētes: Cantemus domino, glorioſè enim magnificatus eſt, ita rectè & ipſe triſtitiam fratrum inopinabili gaudio terminauit, dicendo: Ego ſum Ioſeph.

De agnitione mutua, vbi dixit fratribus ſuis: Ego ſum Ioſeph. CAPVT XI.

NOn ſe poterat vltra cohibere Ioſeph, multis coram aſtantibus. Vndè præcepit vt [illegible]rentur cuncti foras, & nullus intereſſet alienus agnitioni mutuæ. Eleuauitq; vocem [illegible], quam audierunt Aegyptij omniſq; domus Pharaonis. Et dixit fratribus ſuis: Ego ſum Ioſeph, adhuc pater meus viuit?) Poſtquam bene accepit, grandem eſſe vel fuiſſe pro ſe calamitatem patris: & eandem calamitatem ne innouaretur aut inualeſceret grandi curæ eſſe fratribus ſuis, non
4. Reg. 19. (inquit ſcriptura) poterat ſe vltra cohibere Ioſeph. Venerat enim dolor quaſi vſq; ad pa[illegible] &
Ioan. 16. virtus non erat parienti. Nam quomodo mulier grauida triſtitiam habens, quando imminet hora eius, tacet quidem & ſilet quantum valet, & patiens eſt: hora autem ipſa qua parturit [illegible]quitur, & erumpit, & clamat, neq; ſe cohibere poteſt, quin dolori inualeſcenti clamando ſat[illegible]: ſic ille qui hactenus ſe continuerat vtcunq;, gemitus intercidens & abſcondendo degl[illegible], ac violentia lachrymarum fluenta diuidens, hora qua os aperuit, dicturus ego ſum Ioſeph, ci[illegible] ac properant[illegible] erupit incondito clamore doloris turbo violentiſsimus, vocemq; cum [illegible] altum extulit, quam & foris audierunt Aegyptij, omniſq; domus Pharaonis. Tandem [illegible] Ego ſum Ioſeph, & quaſi grandi pauoris fulmine excuſſo fratres attonitos, & quaſi amentes [illegible]. Nec enim poterant reſpōdere illi. Imò timore perterriti. Bene ergo præceperat, vt egrede[illegible] cuncti foras, vt nullus intereſſet alienus cognitioni mutuæ. Non enim alienis iam c[illegible] erat domeſtici notitia ſceleris, neq; ſub eorū præſentia pius frater edicere voluit rē tantæ confuſionis, quam ferre nō potuiſſent fratres remotis etiā cunctis arbitris. Ego (inqt) ſum Ioſeph. [illegible] tinuò: Adhuc pater meus viuit? Quod vtiq; non vt ſciret interrogando dixit, iam enim [illegible]gauerat & audierat quia viuit, ſed dolēter admirando ꝙ adhuc viueret, & n[illegible] ꝙ in luctu ſui cauſa conſenuiſſet, tanta calamitate oppreſſus, quantam vel ex eo coniicere [illegible], quod Iudas nouiſsime narrans ita concluſerat, ne calamitatis quę oppreſſura eſt patrē m[illegible] aſsiſtā. (Perterritis itaq; nimio terrore, accedite (inquit) ad me. Et cū acceſsiſſe[illegible] prope, [illegible] ſum Ioſeph frater veſter, quē vēdidiſtis in Aegypto, &c.) Magna moderatio vbi [illegible] Ego [illegible] Ioſeph, adhuc pater meus viuit, quia nimis perterriti ſunt, idcirco quaſi impetū tu[illegible] pa[illegible]per retinuit, conſolationeq; interpoſita, dicēdo, accedite ad me: & hac illis inuitatione aliquātulum refocillatis dictū repetijt, curſumq; expoſitionis ſuę continuauit. Et tanta pr[illegible]atē dulcedine ac lenitate ſuperauit, vt meritò etiam in hac parte illi Samaritano [illegible], qui reuera vulneribus, id eſt, peccatis hominum, vinum & oleum vt curarentur, infud[illegible]t.

Quomodo dixit, Nolite pauere, & quòd tantas moras perpeti potuerit, qui dixit: Feſtinate, & adducite eum ad me. CAPVT XII.

NOlite (inquit) pauere, nec vobis durū eſſe videatur, quòd vendidiſtis me in his regionibus.) Nolite pauere cū dicit, ſubaudiendū eſt me, dei nanq; pauor & terror illis præſertim [illegible] ſcelere non debuerat abeſſe. Nā quòd ait: (Non veſtro cōſilio, ſed dei voluntate huc m[illegible],
Ioan. 11. qui fecit me quaſi pa[illegible] Pharaonis, & dominū vniuerſę domus eius.) tale eſt ac ſi dicat C[illegible] Iudęis: Non veſtro cōſilio dicentiū, ne forte veniāt Romani, & tollāt noſtrū & locū, & gen[illegible] ſed dei volūtate moriturus erā pro gēte, & nō tantū pro gēte, ſed vt filios dei qui erāt d[illegible] er[illegible]e
Pſal. 40. garem in vnum. Veſtrum enim cōſilium fuit, verbi gratia, vt diceretis: quando m[illegible] & pe-
Hebr. 2. ribit nomen eius: dei autem voluntas, vt per paſsionem mortis, gloria & honore me coron[illegible]t, &
Pſalm. 8. conſtitueret me ſuper opera manuum ſuarum. Ita non veſtro cōſilio (inquit Ioſeph) ſed dei voluntate huc miſſus ſum: veſtrum quippe fuit conſilium, vt nihil mihi prodeſſent ſomnia mea, dei autem voluntas vt faceret me quaſi patrē Pharaonis, & dominum vniuerſæ domus eius, & [illegible]cipem in omni terra Aegypti. Cū ergo dicit: Nolite pauere, nec vobis durū eſſe videatur, quòd vendidiſtis me in his regionibus. (Pro ſalute enim veſtra miſit me deus ante vos in Ae[illegible]tum. Bienniū eſt, quòd fames cœpit eſſe in terra, & adhuc quinq; anni reſtant, quibus ne[illegible]rit, neq; meti, præmiſitq; me deus vt reſeruemini ſuper terrā. Non veſtro cōſilio [illegible] voluntate miſſus ſum.) Cū (inquam) hęc dicit, non culpā eorū null[illegible] facit, ſed pro conſ[illegible] animi timore perterritis, nec audētibus loqui, ſceleris ſui magnitudinē ad horam ſubtegere, vt [illegible]
m[illegible]

medicus ſatagit.(Feſtinate(inquit)& aſcendite ad patrem meum,& hæc & hæc dicetis ei.)Et infra.(Feſtinate ait,&adducite eum ad me.)Qui ſic iuſto patris deſiderio nunc feſtinat,quomodo tantas hactenus potuit perpeti moras? Videlicet quia ſi patrem prius inuitaſſet,quàm congregatos ad ſe fratres ſuos omnes,ſub ſpe ſolidiſsima compoſuiſſet, grandem nimis in domo patris ſui turbam concitaſſet. Iam quippe cõſolatis omnibus, poſtquam oſculatus eſt omnes,& ſuper colla ſingulorum fleuit,& ſic pro vera remiſsione, vt certi eſſent de pace eius & gratia ſatisfecit, poſtq̃ oſculo confirmati lachrymoſo,iam auſi ſunt loqui ei,poſtquàm binas ſingulis ſtolas protulit,adhuc tamen ſolicitus hortatur,& dicit:(Ne iraſcimini in via.)Ne (inquit) iraſcimini, ne rixemini, ne dum alius alio iuſtior,vel innocentior videri vult, & à ſe in alium crimen depellere cõtendit, inuicem prouocetis, & contra inuicem diuidamini. Tempore igitur oportuno feſtinans Ioſeph: dicite(inquit)patri meo,quia quinq; anni reſidui ſunt famis,nunciate patri meo vniuerſam gloriam meam,& cuncta quę vidiſtis,vt ſit ex me vel gloria mea quod inuitet,ſi ex metuendo famis periculo quod impellat,& ſic feſtinet.(En oculi veſtri.)En (inquam) vt certi voſipſi certum facere patrem meum debeatis, oculi veſtri. (Et oculi fratris mei Beniamin vident, quos os meum loquatur ad vos. Auditumq́; eſt, & celebri ſermone vulgatum in aula regis, venerunt fratres Ioſeph.)Adiungit Pharao ſuas ſimul inuitationes,proferuntur opes Aegypti,& promittuntur ampliores, regiæ quoq; mittuntur ſubuectiones paruulis & coniugibus transferendis, ne pater Iacob parum confortetur, aut in aliquo dubitet.

Cur Ioſeph tã diu diſtulit vocare ad ſe patrẽ ſuum.

Quid ſignificet,quod ſingulis fratribus ſuis iuſsit proferri ſtolas binas. CAP. XIII.

SIngulis (inquit) proferri iuſsit ſtolas binas. Beniamin verò dedit trecentos ſyclos argenteos, cum quinq; ſtolis optimis, tantundemq́; pecuniæ ac veſtium mittens patri ſuo.) Ad hoc primum exemplo perfectæ charitatis,profectum eſſe arbitremur dictum illud ſapiẽtis,quo & Paulus vtitur apoſtolus:Si eſurierit inimicus tuus,ciba illum.Si ſitit,potum da illi.Hoc enim faciens, carbones ignis congeres ſuper caput eius Noli vinci à malo,ſed vince in bono malum. Hic enim inimicis ſuis,qui inter comedendum vendiderant eum : dictum eſt enim ſupra:quia ſedentes vt comederent panem viderunt viatores Iſmahelitas venire de Galaad , & dixerunt : Melius eſt vt vendatur Iſmahelitis, inimicis(inquam)ſuis, qui manducando eſurientem vendiderant , cibum dedit & potum:etenim cum eo(vt ſupra dictum eſt)inebriati ſunt,& eis à quibus tunica talari & polymita nudatus eſt,ecce binas ſingulis dedit ſtolas. Porrò finem cunctorum Chriſti myſteriorum,quæ digitus dei in Ioſeph pręfigurauit,in hoc agnoſci promptum eſt,quod non vnam tantùm,ſed ſingulis binas ſtolas largitus eſt.Etenim nunc quidem electorũ animę vbi depoſito carnis onere feliciter lætantur,vna ſtola.i.ſola ſui met beatitudine perfruũtur: vbi autem omnes reſurrexerimus,quicũq; immutabimur,binas ſtolas ſinguli.i.animę ſimul & corporis duplicẽ gloriam obtinebimus? Proinde vſq; ad hunc deſcenſum in Aegyptum ab initio narrationis de iſto beato Ioſeph myſteria Chriſti ſecundum ſimilitudinem eius ſpectata ſint:nam ex hoc aliud principium ſumitur,& ſacramentorum mirabilium ſeries alia texitur,quæ iam in eccleſia Chriſti celebri collatione frequentata & nota,ſecundum ordinem hiſtoriæ, quam nouo retractatu recurrimus, ſpeculari duce ſpiritu ſancto conabimur.

Prouer. 25. Roma. 12. Gene. 37. Epilogus.

De eo,quòd nuncium detulerunt ad Iacob,de Ioſeph adhuc viuente. CAP. XIIII.

NVnciauerunt Iacob dicentes:Ioſeph viuit & dominatur in omni terra Aegypti. Quo audito Iacob,quaſi de graui ſomno euigilãs, tamen nõ credidit eis.) Quomodo tantæ rei nuncium pater acciperet,cõpendio ſcriptura pulchrè ſic expreſsit, vt nullo verborũ circuitu melius explicari potuerit. Quaſi de graui ſomno euigilans,inquit: Qualis enim aſtat, qui de graui ſomno repentè percitus euigilat? Attonitus vtiq; & ſtupidus ad intelligendum vel reſpõdendum,ſegnis,& hebes præ mortuis ſenſibus. Vndè protinus,cum econtra nec dum credenti referrent oẽm ordinem rei,& ille vidiſſet plauſtra,& vniuerſa quæ miſerat, eadẽ proprietate vſa,reuixit(inquit ſcriptura)ſpiritus eius,& ait:(Sufficit mihi ſi adhuc filius meus Ioſeph viuit , vadam & videbo illum antequam moriar.)Reuixit ſpiritus eius,id eſt,diſcernendi facultatem recepit,vt multitudinem gaudiorum ſuorum accipere poſſet , & rationem habere cum eis ſciret, quorum repentinus aduentus imparatum,nihilq́; tale opinantem animum magna inundatione oppreſsiſſet,

Quid timuerit Iacob,vt diceret illi deus:Noli timere & deſcende in Ægyptum. CAP. XV.

PRofectusq́; Iſrael cum omnibus quæ habebat , venit ad puteũ iuramenti. Et mactatis ibi victimus deo patris ſui Iſaac , audiuit eum per viſionem nocte vocantem ſe , & dicentem ſibi. Noli timere,& deſcende in Aegyptum,&c.) Puteus iuramenti, ſuperius habemus vnde cognominatus ſit,ſcilicet ex eo quòd Abraham & Abimelech illic fœdus percuſſerunt:ille locus idcirco nanq; vocatus fuit Berſabeę,quia ibi vterq; iurauit. Noli(inquit)timere,& deſcẽde in Aegyptum. Patet ex hoc,quia Iacob in Aegyptum deſcẽdere timebat, alioqui fruſtra diceret ei deus: Noli timere Et fortè idcirco timebat, quia difficilem fore reditum non ignorabat. Nam præter hoc quòd propheta erat,ſicut de illo & patrib^9 eius, ex perſona dei pſalmus dicit: Nolite tãgere

Gene. 21. Cur Iacob timebat deſcendere in Aegyptum. Pſalm. 104.

S christos

CAP. XLVII. chriſtos meos,& in prophetis meis nolite malignari,illud quoq; timorem hunc illi incutere poterat,quod ad Abraham ſopore & horrore magno & tenebroſo oppreſſum deus locutus eſt: Sci
Gene.15. to prænoſcens,quod peregrinum futurum ſit ſemen tuum in terra non ſua , & ſubijcient eos ſeruituti,& affligent quadringentis annis.Nam & hoc dictũ fuiſſe ſciebat,& Aegyptios gentem illam fore exiſtimabat, præſertim quia magnus & tenebroſus horror domeſticæ malitiæ iam præceſſerat.Timenti igitur conſolatio diuina fiduciã ſubminiſtrat.Noli timere(inquiens)& deſcende in Aegyptum,quia in gentem magnam ſaciam te ibi.(Ego deſcẽdam tecum illuc,& ego inde adducam te reuertentem.)Summa conſolationis hæc eſt.Ioſeph quoq; ponet manum ſuper oculos tuos.Hoc enim pro maximo habens,poſtmodum dicit Iacob:Iam lætus moriar,quia vidi faciem tuam, & ſuperſtitem te relinquo.

Quomodo ſcriptura hic dicat:Omnes animæ domus Iacob fuère ſeptuaginta.Lucas autem dicat ſeptuagintaquinque. CAPVT XVI.

SVrrexit Iacob à puteo iuramenti,venitq́; in Aegyptum cum omni ſemine ſuo, filij eius & nepotes,filiæ & cuncta ſimul progenies.)Quanquam timuerit poſteris ſuis, deo tamen conſortante hoc melius ſibi & optabilius arbitrat⁹ eſt,vt ſuper oculos ſuos manũ poneret Ioſeph. Vndè & dicebat:Sufficit mihi ſi Ioſeph filius meus viuit . Filiorum nominibus qui ingreſsi ſunt in Ae-
Quomodo omnes animæ Iacob ſeptuaginta. Actu.7. gyptum ordine ſuo ſupputatis,tandem ita ſeries concluditur.(Omnes animæ domus Iacob,quę ingreſſæ ſunt in Aegyptum fuere ſeptuaginta. (Quòd, excepto Ioſeph & filijs eius, ſexagintaſex animæ,quæ egreſſæ ſunt de fœmore Iacob introierũt in Aegyptum,nulla dubitatio eſt.Ita enim paulatim per ſingulos ſupputatus numerus approbat.Repererũt autem animas tres in Aegypto, Ioſeph ſcilicet cum duobus filijs eius. Septuageſimus autem ipſe fuit Iacob Quòd ſi econtrario nobis illud opponitur, quomodo in actibus Apoſto.in concione Stephani dicatur ad populum, ſeptuagintaquinq; animas ingreſſas eſſe in Aegyptum:ſciendũ, hoc quidem illum ex ſeptuaginta ſumpſiſſe interpretibus,vbi ſic ſcriptũ eſt : Filij autem Ioſeph qui nati ſunt in Aegypto animæ nouem. Verùm in Hebræo duæ ſunt,non nouem.Ephraim quippe & Manaſſe nati de Aſcenech
Cur Lucas potius ſeptuaginta interpretes quam Hebræos eſt ſecutus. filia Putifaris in Aegypto,antequã Iacob intraret in Aegyptum, & famis tempus ingrueret,conſtat,quia tempore quo ingreſſus eſt Iacob in Aegyptũ,non eius ætatis erãt,vt filios generare potuiſſent.Quòd ſi quæritur cur ſanctus Lucas qui ſupradictæ ſcriptor eſt hiſtorię,in gentes actuũ Apoſtolorum volumen emittens,nõ ſecundum Hebraicã veritatem ſeptuaginta,ſed ſeptuagintaquinq; animas iuxta ſeptuaginta interpretũ æditionem ingreſſas in Aegyptũ eſſe dixerit , facilis excuſatio eſt. Nõ enim debuit contrariũ aliquid ſcribere aduerſus eam ſcripturã,quæ iam fuerat gentilibus diuulgata. Et vtiq; maioris opinionis illo tẽpore duntaxat ſeptuaginta interpretũ habebatur auctoritas,quàm Lucas,qui ignotus & vilis & non magnę fidei in nationibus dicebatur. Hoc autem generaliter obſeruandum,quòd vbicunq; ſancti Apoſtoli aut apoſtolici viri loquuntur ad populos,his plerunque teſtimonijs abutuntur,quæ iam fuerant diuulgata in gentibus.Licet plerique tradant Lucam euangeliſtam vt proſelytum Hebræas ignoraſſe literas.

Quomodo quiſq; noſtrum debeat in amore Chriſti huius exemplo vti, dicen.is:Iam lætus moriar, quia vidi faciem tuam. CAPVT XVII.

IVncto Ioſeph curru ſuo aſcẽdit obuiam. Videnſq́; eum,irruit ſuper collũ eius,& inter amplexus fleuit.Dixitq́;pater ad Ioſeph:Iam lætus moriar,quia vidi faciẽ tuam,& ſuperſtitẽ te relinquo.)Hoc miræ pietatis dictũ de ore patris huius arripientes dicamus oẽs, dicamus ſinguli verò Ioſeph.i.domino noſtro dei filio,qui verè ſaluator mundi eſt.Iam lętus moriar,quia vidi faciem
1.Cor.13. tuam,& ſuperſtitem te relinquo.Quãdo Chriſtianæ deſungeris,imò & dũ viuis,quia moriturus es,dic vnico dei patris filio,ſaluatori tuo:Iã lætus moriar, quia vidi faciem tuã, & ſuperſtitem te relinquo Videmus enim nunc per ſpeculũ in ænigmate, & in hora qua quiſq; noſtrum moritur, ſuperſtitem illum relinquimus,qui ſolus,quod nos nõ poſſumus,in quo nos deficimus,depoſitis corporibus,& de animab⁹ noſtris curare ſit idoneus. Ille nanq; nobis ſuperſtes eſt,vt cauſam noſtram emẽdet:qui idcirco mortuus eſt,vt animas noſtras viuificaret:& idcirco reſurrexit,vt corpora noſtra reſuſcitaret,& ad dexteram ſuam in cœleſtibus in corpore & anima quenq; noſtrum
Iob 19. conſtitueret.Scio enim(inquit beatus Iob) quòd redemptor meus viuit , & in nouiſsimo die de terra reſurrecturus ſum,& rurſus circundabor pelle mea,& in carne mea videbo deum.

De patrum humilitate,qua ſe coram Pharaone paſtores ouium & peregrinos profeßi ſunt. CAPVT XVIII.

ET ille locutus eſt ad fratres,& ad omnem domum patris ſui: Aſcendam & nunciabo Pharaoni,dicamq́; ei: Fratres mei & domus patris mei venerunt ad me, & ſunt viri paſtores ouium,
Hebr.13. CAP. XLVII. &cæt.) Sanctum peregrinorum ſtudium, deo peregrinantium ſcripturæ locus exprimit, ſcilicet quòd hominibus non ſolùm non placere,ſed etiam diſplicere quæſierunt, & quod verè non hic manentem habentes ciuitatem, futuram & manentem inquirere ſtuduerũt.Primum: Ioſeph ingreſſus nunciat Pharaoni,dicens : Pater meus, & fratres, oues eorum, & armenta, & cuncta quæ poſsident,

poſsident, venerunt de terra Chanaan, & ecce conſiſtunt in terra Geſſen. Extremos quoq; fratrum ſuorũ quinq; viros ſtatuit coram rege.) Primogenitos, & interrogati à rege dicente: (Quid habetis operis? reſponderunt, paſtores ouiũ ſumus ſerui tui, & nos & patres noſtri.) Quare? Quia deteſtantur, inquit, Aegyptij omnes paſtores ouium, videlicet, quia ſuperbiunt in equis, & curribus plus cæteris gentibus, & ob hoc humile paſtorum opus veluti ignominiam deſpiciunt, & deteſtãtur. (Poſtmodũ introductus pater ante regem, interrogatus eſt ab eo: Quot ſunt dies vitæ tuæ?) Nunquid nil aliud rex ſapiens locutus eſt cũ venerabili ſene, niſi quòd interrogauit eũ, quot ſunt dies vitæ tuæ? Sed profectò ſolum hoc ſcribi dignũ fuit, propter memorabile reſponſum, dicentis: (Dies peregrinationis vitę meę, CXXX. annorum ſunt parui & mali, & non peruenerunt vſq; ad dies patrum meorum, quib⁹ peregrinati ſunt.) Vltrò, peregrinum ſe confeſſus eſt: & hanc vitam miſeram, peregrinationem dicere maluit, melioris vitæ vel patriæ ciuis, id eſt, cœleſtis. Eo ſenſu percontationem regis vera correctione ſuppleuit, cùm dicente illo: Quot ſunt dies vitæ tuæ? reſpondit, dies peregrinationis vitæ meæ parui ſunt & mali. Paruos videlicet dies ſuos pro humili conſcientia dixit, malos pro continuatione tribulationis. Parumque illi viſum eſt, quòd peregrinum ſe confeſſus eſt, niſi etiam patres ſuos peregrinos fuiſſe aſſereret. Nam protinus ſubiungit: Et non peruenerunt vſq; ad dies patrum meorum quib. peregrinati ſunt. Adeò hominibus placere, vel ad pompam ſecularium tam pater quàm filius ſe extendere, dedignati ſunt. Bene ergo Apoſtolus in laudem fidei patrũ iſtorum inter cętera dicit: Et confitentes quòd Hebr.11. hoſpites & peregrini ſint ſuper terram. Eorum confeſsio nuſquam clarior, aut certior inuenitur quàm hoc loco vbi peregrinus iſte in aula regis non oblitus patriæ cœleſtis, vltro peregrinum ſe confitetur. Igitur vetus paſtoribus ouium ſpiritualium & omnibus, qui cœleſtem patriam inquirunt propoſitum eſt exemplum, vt humilitate glorioſa contenti, vanam & inopem deſpiciant altitudinem ſeculi, dicantq; vbicunq; equitantes Aegyptios viderint: Hi in curribus, hi in equis, Pſal.19. nos autem in nomine domini dei noſtri inuocabimus: dicant coram terrenæ patriæ ciuibus, aut regibus, non habemus hic manentem ciuitatem, ſed futuram inquirimus. Hebr.13.

Quoto patris anno Ioſeph natus ſit. CAPVT XIX.

PORrò quòd dicit, centum & triginta annorum ſunt dies peregrinationis meę, facilem pandit aditum, ad inueſtigandum quoto ætatis ipſius anno, Ioſeph natus ſit. Imò & quoto ætatis anno vxores Lyam & Rachel ſororem eius acceperit. Nam & de fratre eius Eſau, ſuperius ſcriptu- Gene.26. ra dixit, quòd quadragenarius vxores duxit: & de Iſaac patre eius, quia cũ quadraginta eſſet an- Gene.25. norum Rebeccam vxorem acceperit, & quia ſexagenarius erat quando nati ſunt paruuli: de iſto aũt non eſt dictum, qua ætate vxorem acceperit. Centum ergo & triginta annorum cum ſe eſſe Gene.41. dixerit, Ioſeph autem triginta annorum fuerit, quãdo ſtetit in cõſpectu Pharaonis regis, & exinde ſeptem fertilitatis anni, cum biennio ſubſecutæ famis effluxerint, qui ſunt ſimul ætatis Ioſeph trigintanouem anni, conſtat proculdubio quòd nato Ioſeph Iacob nonagenarius extiterit. Cui ætati quatuordecim annos adime, quibus Laban pro filiabus ſeruiuit, & manifeſtè liquet, quia iam ſeptuagintaſex annorum erat, quãdo præcepto patris peregrè profectus, vxores accepit. Viginti nanq; annis ſeruiuit, quorum ante ſex poſteriores natum fuiſſe Ioſeph qui legit, intelligit. Nato quippe Ioſeph, cum dixiſſet Iacob ſocero ſuo: dimitte me vt reuertar in terram, & ad pa- Gen.30. triam meam, tunc demum, conuentione iterata, qui pro filiabus quatuordecim annis ſeruierat, addidit vt ſeruiret annis ſex.

De eo quòd Ioſeph ſubiecit omnem terram Aegypti, vendentibus eam illis præ magnitudine famis. CAPVT XX.

INtrauit igitur Iſrael in Aegyptum, & Iacob accola fuit in terra Cham, id eſt, in eadem Aegy- Pſal.104. pto. Aegyptij nanq; ab vno de poſteris Cham, ſcilicet Meſraim exorti ſunt. Attendamus quid deinceps actum ſit. (Poſtquam benedicto rege, Iacob egreſſus eſt foras, & poſſeſsionem dante Ioſeph, accepit in optimo terræ ſolo Rameſſes vbi præceperat Pharao, venit cuncta Aegyptus (inquit ſcriptura) ad Ioſeph, dicens: Da nobis panes. Quare morimur coram te, deficiente pecunia? Quibus ille reſpondit: Adducite pecora veſtra, ſi precium non habetis, & ſuſtentauit eos illo anno pro commutatione pecorum. Venerunt quoque anno ſecundo, & dixerunt ei: Cur morimur, te vidente? Eme nos in ſeruitutem regiam, & præbe ſemina, ne pereunte cultore redigatur terra in ſolitudinem, & cætera.) Hos habuit effectus, illud quod vocauit dominus famem ſuper terram, & ad hoc vocatio eius profecit, vt & Iſrael intraret in Aegyptum, & in ſeruitutem redigeretur ſuperbia Aegyptiorum, quam & ſcriptura paulo ſupra denotauit dicendo: quia deteſtantur Aegyptij omnes paſtores ouium. Proinde ſapientibus quoque, qui nitore gaudent eloquij, placeat & illud quod metonomicè Pſalmiſta dixit: & vocauit famem. Bene ergo tanquam Pſal.104. ſtrennuus lictor aſtitit vocanti, & voluntatem fecit imperantis, cum duos reos, veluti vno carcere arctauit, & alter ſcilicet Iſrael, qui fratrem ſuum vendidit, flagellatus generatione quarta ſolueretur ad gloriam: alter, id eſt, Aegyptius populus ſuperbiens in curribus & equis, educeretur

 ad po-

CAP. XLVIII. ad pœnam. (Emit igitur Ioſeph omnem terram Aegypti, vendentibus poſſeſsiones ſuas præ magnitudine famis. Subiecitq; eam Pharaoni, & cunctos populos eius, à nouiſsimis terminis Aegypti, vſque ad extremos fines eius, præter terram ſacerdotum, quæ à rege tradita fuerat eis. Dixit ergo Ioſeph: En, vt cernitis, & vos & terram veſtram Pharao poſsidet. Accipite ſemina & ſerite agros, vt fruges habere poſsitis. Quintam partem regi dabitis, quatuor reliquas permitto vobis in ſementem & in cibos, familijs & liberis veſtris.) Tanquam diceret: Vobis poſſeſsiones vendentibus & dicentibus: eme nos in ſeruitutem regiam, non mittam ſuper vos aliud pondus, veruntamen id quod cepiſtis tenete æqua conditione. Quinta pars fructuum per ſeptem ſerti[illegible]itatis annos de cunctis regionibus ſub curam & cuſtodiam Pharaonis recõdita eſt, pro ſalute veſtra: quintam ergo deinceps partem regi dabitis, cui vos in ſeruitutem venditis. Ex eo tempore vſque in præſentem diem in vniuerſa terra Aegypti regibus quinta pars ſoluitur. Et quidem quia ſuperborum tunc ceruicibus victrix fames inſederat, lęti ſuſceperunt conditiones ſeruitutis, dicentes: Salus noſtra in manu tua eſt, reſpiciat nos tantùm dominus noſter, & lęti ſeruiemus regi. Verum vbi rediuiua ſaturitas famem depulit, pariter & ſuperbia reuixit. Et fortaſsis inde inimici filijs Iſrael facti ſunt, & inde verſum eſt cor eorum, vt oderẽt populum domini, & dolos facerẽt in ſeruos eius, quia quos tempore famis ſubijcientes ſe regiæ ſeruituti ſuſcipiens & paſcens, di[illegible]us eſt ſaluator mundi: tempore ſaturitatis à poſteris eorum, qui ſe vendiderunt, odio cœpit haberi memoria eius, tanquam fuiſſet proditor libertatis.

Quòd oportuerit Ioſeph de transferendo corpore eius adiurari, & cur ſanctus vir in terra illa ſepeliri noluerit. CAPVT XXI.

CVmq́ne appropinquare cerneret Iſrael diem mortis ſuæ, vocauit filium ſuum Ioſeph, & dixit ad eum: Si inueni gratiam in conſpectu tuo, pone manum tuam ſub fœmore meo, & facies mihi miſericordiam & veritatem, vt non ſepelias me in Aegypto, ſed dormiam cum patribus meis, vt auferas me de terra hac, condasq́ue in ſepulchro maiorum meorum.) Ergóne de obedientia filij pater diffuſus eſt, nec aliter ſecurus eſſe potuit? Non vtique ſic, ſed rationem in ore ponere voluit, quam in transferendo patrem haberet coram Pharaone & ſeruis eius, compendio dicens, pater enim meus adiurauit me, ſuſpitionemq́ue fugeret, ne alienum ab amore terræ Aegyptiæ videretur animum gerere. Quid autem patriarcha tantus, ciuis cœli, cui viuenti totus mundus exilium fuit, tantopere de corpore ſuo curauit, & ſeriò ſcire voluit, quo loco puluis in puluerem, & cinis reuerteretur in cinerem? Videlicet quia terra repromiſsionis domini erat dei, dicentis: verbi gratia, terram in qua dormis, dabo tibi, & ſemini tuo, & his ſimilia, quæ tam [illegible], quàm etiam patribus ſuis de terra illa locutus eſt deus, & repromiſit. Donum autem dei qualecunque ſit, ſiue magnum ſiue paruum, cœleſte ſiue terrenum, pro honore vel charitate dantis precioſum eſt, & eſſe debet in oculis ſapientis: Si ergo moriturus, continuò promiſsiones terræ, quas acceperar, tanta cum gratiarum actione veneratus eſt, vt ſaltem mortuo corpore [illegible]lam tenere cuperet: quanto magis viui poſſeſſores curare debuerunt, ſic in ea viuere, vt non iratus deus, donum ſuum ingratis rurſus auferret? Exemplum enim viuis mortuus dedit, vt in ſpe patriæ cœleſtis pignus amarent, requiem æternæ hæreditatis. (Quo iurante adorauit Iſrael deum, conuerſus ad lectuli caput.) Scilicet quia poſtquam iurauit filius, iam de effectu petitionis erat ſecurus. Ad lectuli, inquit, caput. Sanctus quippe & deo deditus vir oppreſſus ſenectute, ſic habebat lectulum poſitum, vt ipſe iacentis habitus abſque difficultate vlla ad orationem eſſet paratus.

Cur Iacob in terra promiſsionis ſepeliri voluit. Gene. 28.

Quòd Ioſeph ad ægrotantem patrem aſſumptis duobus filijs properauerit, & de benedictionibus eiuſdem patris. CAPVT XXI.

CAP. XLVIII. NVnciatum eſt Ioſeph, quòd ægrotaret pater eius. Qui aſſumptis duobus filijs Manaſſ[illegible] & Effraim ire perrexit) id eſt, ire properauit, & eo totus intendit, ad accipiendas [illegible] de diuitijs paternis: ad videndos theſauros benedictionis, quos pater theſaurizauit filijs ſuis. [illegible]o filios ſuos ſecum aſſumpſit Manaſſe & Ephraim. (Dictumq; eſt ſeni. Ecce filius tuus Ioſeph venit ad te. Qui conſortatus ſedit in lectulo.) Quamuis intelligi rectè valeat, quòd ob aduentum filij quem diligebat conſortatus ſit gaudio, ſicut dudum dixerat. Iam lætus moriar, q[illegible]a vi[illegible] faciem tuam, & ſuperſtitem te relinquo: tamen & hoc ſciendum, quia ſancto prophetiæ ſpi[illegible] per eum irruente, conſortatus eſt. Vndè enim fiduciam vel auctoritatem habere poterat, vt diceret, & iſte quidẽ erit in populos & multiplicabitur, ſed frater eius iunior maior erit [illegible], & his ſimilia, niſi quia virtute prophetici ſpiritus inualuerat? Confortatus igitur adeò mente eſt, [illegible]i ægrotabat corpore, ita vt corpus quoque feſſum alleuaretur mentis alacritate: & cuius [illegible]uli corporei caligauerant præ nimia ſenectute, nec clarè videre poterat, interioris eius homin[illegible] acies clarificata eſt, vt ventura nunciaret, & poſsidendam hæreditate benedictionem d[illegible]. Itaque ſic inc[illegible]: Deus omnipotens apparuit mihi in Luza, quæ eſt in terra Chanaan, bened[illegible]q; mihi & ait: Ego te augebo, & multiplicabo, & faciam in turbas populorum, daboq; tibi ter[illegible]m hanc,

hanc, & ſemini tuo in poſſeſsionem ſempiternam.) Vndè habeat dandę benedictionis ius aut officium pręlocutus eſt. Non dixit, Pater meus Iſaac benedixit, quamuis & hoc factum ſit, ſed deus omnipotens (inquit) benedixit mihi, quia benedictio nō hominis eſt, ſed dei, & tunc valet hominis benedictio, cum ex deo procedit, vel confirmatur teſtimonio dei. Dicat quis: Cur Abraham moriturus, non Iſaac item eo modo quo & Iſaac Iacob, & Iacob filios ſuos benedixit? Videlicet quia Iſaac iam ex quo in holocauſtum deo oblatus eſt, benedictionem hæreditate poſſedit, neq; opus fuit illum ſermone conſecrari, qui re ipſa in typum ſaluatoris ſanctum ſacrificium, & hoſtia viua eſſe meruit. Item. Si quęrat quis, cur non Iſaac duos tantùm habens filios, vtrunq; benedixerit, cum Iſrael plures habens, ſingulos benedixerit, benedictionibus proprijs? Facilis reſponſio eſt, quia duo filij Iſaac in duos erant populos diuidendi, ſicut oraculum diuinum prędixerat illi, vel Rebeccæ matri. plures autem filij Iacob vna gens, & vnus populus in vnitate paternæ fidei deum verum & viuum hæreditate poſſeſſuri, vel ab ipſo erant poſsidendi. Poſt iſtos patriarchas tres, in quibus omnipotens trinitas inuocanda eſt, deus Abraham, deus Iſaac, & deus Iacob, iam non inuenitur eodem ſucceſsionis ordine, & cum poteſtate benedictio carnalibus filijs data eſſe, ſed per ſacerdotum miniſterium deinceps ex lege Moyſi in populum communiter exorata eſt, effectu non ſemper vel vbique proſequente.

Cur Abrahā moritur⁹ nō benedixit Iſaac. Cur Iſaac nō benedixit vtrunq; filium. Gene. 21.

Quur dixerit, duo filij tui mei erunt. Manaſſes & Effraim reputabuntur mihi. CAP. XXIII.

DEus, inquit, omnipotens apparuit mihi, benedixitq; mihi, &c. vt ſupra. Quorſum iſtud? Videlicet vt recogites, & ſcias, quia paternæ fidei meritis actum eſt, quatinus dicere poſſes, obliuiſci me fecit deus omnium laborum meorum, & domum patris mei, & ob hoc vocares nomen primogeniti tui Manaſſe. Itemq; creſcere me fecit deus in terra paupertatis meæ, & ob hoc vocares nomen ſecundi Effraim. Nam ex eo quod mihi ſponte peregrinanti benedixit deus, & ita dixit, ego te augebo, & multiplicabo, & faciam in turbas populorum, ex eo, inquam, tu quoq; non intuitus exul, & in ſeruum venundatus in laboribus tuis, & in terra paupertatis tuæ creuiſti. Nec enim opem cœleſtem vos filij parentibus, ſed nos parentes Abraham, Iſaac, & Iacob, vobis filijs theſaurizauimus. (Duo igitur filij tui, qui nati ſunt tibi in terra Aegypti, antequam venirem huc ad te, mei erunt Effraim & Manaſſes, ſicut Ruben & Simeon reputabuntur mihi.) Ac ſi dicat: Quoniam ego, antequam huc venirem abſens tibi profeci, etenim in magnis doloribus fides paterna pro te decertauit, tuamq; ſalutem parturiuit, in qua & duos filios procreaſti iure ipſi filij mei erunt. Sicut Ruben & Simeon reputabuntur mihi, &c. quod dicit hoc eſt ſicut Ruben & Simeon duæ tribus erunt, duosq; populos procreabunt, & ſic hæreditabunt repromiſsionis terram, ſic & filij tui. (Reliquos autem filios, quos poſt mortem meam genueris.) Oſtendens nec dum illo tempore procreatos: (tui erunt & nomine fratrum ſuorum vocabuntur in poſſeſsionibus ſuis.) Non, inquit, accipient ſeparatim terram, nec funiculos habebunt proprios, vt reliquæ tribus, ſed in tribubus Effraim & Manaſſe quaſi appendices populi commiſcebuntur. Quàm autem ob cauſam mihi reputabuntur, & mei erunt? (Mihi enim, inquit, quando veniebam de Meſopotamia, mortua eſt Rachel in terra Chanaan in ipſo itinere, eratq́ue vernum tempus. Et ingrediebar Ephratam, & ſepeliui eam iuxta viam Ephratæ.) Mihi, inquit, id eſt, in meum detrimentum, vel dum parit mihi filium mortua eſt mater tua Rachel, quam ego diligebam, & ex qua filios adhuc ſuſcipere optabam, eratq; vernum tempus, ſubauditur mihi, & ingrediebar Ephratam, quod interpretatur frugifera, videlicet cum illa poſt hyemem ſterilitatis optato partu floreſceret, & frugifera mihi eſſe inciperet. Idcirco hi duo filij tui mei erunt, vt mortuæ coniugi ſemen ſuſcitem & ſuppleam adoptione, quod min⁹ habui naturali generatione. Quod pro magno id acceperit Ioſeph, ſcilicet vt duo filij ſui principes, & capita tribuum fierent in Iſrael, illud indicat, quòd cum tuliſſet eoſdem filios ſuos de gremio patris deoſculantis, & circumplectentis eos, adorauit pronus in terram.

Gene. 48.

Quod Iacob filijs Ioſeph benedicens, commutatione manuum crucem Chriſti præfigurârit. CAPVT XXIIII.

ET poſuit Effraim ad dextram ſuam, id eſt, ad ſiniſtram Iſrael, Manaſſen verò in ſiniſtram ſuā, ad dextram ſcilicet patris, applicuitq́; ambos ad eum. Qui extēdens manum dextram poſuit ſuper caput Effraim iunioris fratris, ſiniſtram autem ſuper caput Manaſſe, qui maior natu erat, commutans manus.) Cur ita fecerit ipſe reddit cauſam, cum Ioſeph grauiter accipiente, & dicente: (Non ita conuenit pater, quia hic eſt primogenitus: pone dextram ſuper caput eius, renuens ait: Scio fili mi, ſcio. Et iſte quidē erit in populos, & multiplicabitur, ſed frater eius maior erit illo, & ſemen illius creſcet in gētes. Sine dubio tranſpoſitio manuū crucis expreſsit figuram. Nunquid in eo ſic manus commutando caſu crucem figurauit? Nunquid non poterat eadem ratione data, Manaſſen ad dextram, Effraim verò ad ſiniſtram ſuam poſuiſſe? Poterat planè, ſed propheta erat, & prophetico ſpiritu ſciebat, quòd per crucem componēda eſſet benedictio, quā venturus legiſlator daret, vel qua in illo ſemine Abrahæ benedicentur omnes gentes. Qui enim

CAP. XLIX. poſtmodum de illo qui mittendus erat,& qui expectatio gentium futurus erat, id eſt, de Chriſto dixit:Lauabit vino ſtolam ſuam, & ſanguine vuæ pallium ſuum, neſcire poterat quali torculari ipſa vua premenda vel ipſum vinum foret extorquendum? Igitur tanquam propheta ſimul & patriarcha, quomodo verbis verum prophetare potuit dicendo, & iſte quidem erit in populos,& multiplicabitur,ſed frater eius iunior,maior erit illo,ſic & manuũ poſitione crucem Chriſti præfigurare ſciuit,per quam priori iunior,id eſt,Iudaico præferendus erat populus Gentilis. Ad ipſum Ioſeph dicit.(Do tibi partem vnam extra fratres tuos,quam tuli de manu Amorrhæi, in gladio & arcu meo.)Sychimam dicit ſiue Sychem,quę apud Iohannem Euangeliſtam Sychar vitioſè dicitur,quod errore inoleuit,& eſt nunc Metropolis vrbs Samaritanorum. Quod autem dicit ſe eam in arcu& gladio poſſediſſe, arcum hic & gladium iuſtitiam vocat, per quam meruit peregrinus & aduena interfecto Sychem & Hemor, de periculo liberari. Vel certè in gladio & in arcu meo tuli, id eſt, in fortitudine mea emi, ſcilicet in pecunia quam in multo labore & ſudore acquiſiui.

Quòd vocauerit filios ſuos. Congregamini vt annuntiem vobis, &c. CAP. XXV.

CAP. XLIX. VOcauit autem Iacob filios ſuos, & ait eis: Congregamini vt annuntiem vobis, quæ ventura ſunt diebus nouiſsimis. Congregamini & audite filij Iacob, audite Iſrael patrem veſtrum.) Vocatio hæc non vt ſimplex litera reſonat, nec ſolum duodecim homines inuitat, ſed vniuerſos qui ſe agnoſcunt,vel profitentur eſſe filios Iacob conuenit& congregat.Et profectò quicunque ſumus ex fide patris huius,quicunq; deum Abraham,deum Iſaac,& deum Iacob,in veritate confitemur,& colimus,filios nos eſſe Iacob,& fideliter agnoſcimus,& veraciter dicimus. Nos igitur inuitat,pater Iacob tuba prophetica, cum dicit: Congregamini,vt annuntiem quæ ventura ſunt vobis in nouiſsimis diebus,iterumq; perſonat ac dicit:Congregamini,videlicet vt & corporibus congregemur in eiſdem parietibus in eadem domo dei in eadem ſchola Chriſti, & quod magis expedit,mentibus cõgregemur,in vnitate fidei,in ſocietate ſpiritus, in vinculo pacis. Tandemq; congeminat, quo attentum faciat auditorem. Audite, inquiens, filij Iacob, audite Iſrael patrem veſtrum. Non enim vnus corporis auditus ſatis eſt,ſed alium quoq;,id eſt,interioris hominis,auditum adhibere oportet, vbi ſpiritus loquitur & annunciat quæ ventura ſunt. Itaq; tanquam filij in domo patris ſub fidei magiſterio,morumq; diſciplina eruditi,audiamus his diebus nouiſsimis quæ tunc ventura erant,nunc autem iam venerunt & facta ſunt diebus iſtis,diebus vtiq; nouiſsimis teſtante Paulo:quia nos ſumus in quos fines ſeculorum deuenerunt,& Iohanne dicente: Filioli nunc nouiſsima hora eſt.

1.Cor.10. 1.Iohan.2.

De benedictionibus Ruben, & quorum ille typum geſſerit. CAPVT XXVI.

RVben primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium doloris mei. Prior in donis, maior imperio. Effuſus es ſicut aqua, non creſcas, quia aſcendiſti cubile patris tui, & maculaſti ſtratum eius.)Senſus hic eſt. Tu es primogenitus meus maior in liberis,& ſedebas iuxta ordinem natiuitatis tuæ, & hæreditatem quæ primogenitis iure debebatur, id eſt, ſacerdotium ſperabas accipere & regnum. Hoc quippe in portando onere,& præualido robore demonſtratur. Verum quia peccaſti, & quaſi aqua quæ vaſculo non tenetur, voluptatis es impetu effuſus, idcirco præcipio tibi,vt vltra non pecces,ſisque in fratrum numero, pœnam ex peccato luens,quòd primogeniti ordinem perdidiſti. Itaq; duobus præmiſsis,tu fortitudo mea,tu principium doloris mei, duo ſubiuncta reſpondet. Vndè enim tu fortitudo mea?Ex eo videlicet,quia prior in donis maior imperio. Vndè principiũ doloris mei?Ex eo,quia effuſus es ſicut aqua,aſcendendo cubile patris tui. Hoc enim principium doloris eius extitit,nõ quòd in nullo ante doluerit, ſed quia verus dolor de plaga peccati,primũ in domo eius de iſto accidit,deinde incrementum accepit de venditione filij. Huic videlicet Ruben ſimilis eſt,quicunq; thorũ dei patris,id eſt, plebis e[illegible]ũ adulterino introitu aſcendit,ſcilicet non audientium ſalutem ſiue profectũ,ſed glorię ſ[illegible]rendo voluptatem, quemadmodum iſte aſcendendo patris ſui cubile, non exinde generare ſobolem,ſed proprij corporis quæſiuit explere libidinem. Sic & ante Chriſti aduentum Phariſæi, Sadducæi, Samaritæ, cæteriq; temporis illius hęretici, vel hęreſum auctores, thorum dei pa[illegible] id eſt,ſanctę legis ſcripturam violenter aſcendentes, plebem eius iniquo ſemine corruperunt,& poſt Chriſti aduentum Cherintus, Marcion,atq; Hebeon,cęteriq; hęreſiarchę thorum eiuſdem Chriſti,id eſt, doctrinam Euangelij nõ vocati, aſcendentes ſuis quiq; locis, vel temporibus plebem eius peruerſa doctrina cõmaculauerunt. Vndè ſciendum quod non libera ſed ancilla, non vxor legitima fuit quã adulterauit Ruben,& dicta eſt Bala, quod interpretatur inueterata. Denique & quęcunque plebs ſiue quęcunq; anima libera,vel Chriſti vxor eſt legitima, vero amore Chriſtum diligens,adulterium nõ recipit,inceſtum non admittit, quę autem ancilla eſt,non habens ſpiritum domini in quo eſt libertas,quę inueterata eſt, & ambulat in vetuſtate pec[illegible] adultero ſuccumbit,facilè hęretico cõſentit. Talium iniquo cœtui ſpiritus dicit T[illegible] tus meus, tu fortitudo mea, grauiſsima ironia pro arrogantia vel præſumptione eius di[illegible]

Ironia.

inte[illegible]

intelligitur, quia ſic illi videtur, ſic prædicat ſic de ſe arbitratur. Dicit enim: Quod ego do, ſanctum eſt, quod ego baptizo, quod ego conſecro, plenũ atq; perfectum eſt, apud me ſolũ viritatis fortitudo eſt. Quod autem ex repugnanti additur, & principiũ doloris mei, vera patris conqueſtio eſt, quia reuera ſub lingua eius labor & dolor, quia cõcepit dolorem, & peperit iniquitatem. (Pſalm. 7.) Cur enim pater tales non vocet, principes doloris ſiue laboris ſui? Etenim per prophetã illis dicit: Si affliget homo deum, quia vos configitis me? Et dixiſtis, in quo cõfiximus te? In decimis, & in primitiis, in penuria vos maledicti eſtis, & me vos configitis gens tota. (Malach. 3. Ibidem 2.) Item laborare feciſtis dominum in ſermonibus veſtris. Et dixiſtis, in quo eum fecimus laborare? & cætera. Et hic ergo tanquam dicat patri adulter hæreticus, in quo ego principium doloris tui? Effuſus es, inquit, ſicut aqua, videlicet per oris tui incontinentiam. Incontinenter enim & ſine diſcretione, fluunt hæretici verbis aquaticis. Sunt enim ciſternæ veteres, quæ non valent continere aquas. (Hiere. 2.)

De benedictionibus Simeon & Leui, & quorum typum geſſerint.

CAPVT XXVII.

SImeon & Leui fratres, vaſa iniquitatis bellantia. In conſilio eorum ne veniat anima mea, & in cœtu illorum non ſit gloria mea. Quia in furore ſuo occiderunt virum, & in voluntate ſua effoderunt murum. Maledictus furor eorum, quia pertinax: & indignatio illorum, quia dura. Diuidam eos in Iacob, & diſperdam eos in Iſrael.) His verbis palam ſignificat, non ſui fuiſſe conſilij, quòd Sychem & Emor fœderatos viros interfecerunt, contraque ius pacis & amicitiarum ſanguinem fuderint innocentem, & quaſi quodam furore ſic crudelitate graſſati, muros hoſpitæ vrbis euerterent. Vnde & dicit: Maledictus furor eorum, quia pertinax: & indignatio eorum, quia dura. (Gene. 34.) Diuidam eos in Iacob, & diſperdam eos in Iſrael. Leui enim hæreditatem propriam non accepit, ſed in omnibus ſortibus paucas vrbes ad habitandum accepit. De Simeon verò in libro Ieſu ſcriptum eſt, quod & ipſe proprium funiculum non ſit conſecutus, ſed de tribu Iuda quiddam acceperit. (Ioſue 19. 1. Para. 4.) In Paralipomenon autem libro manifeſtius ſcribitur, quod quum multiplicatus fuiſſet, & non haberet poſſeſſionis locum, exierit in deſertum. Verùm quia de diebus nouiſsimis ſe prophetare dicit: Congregamini & annunciabo quæ ventura ſunt vobis diebus nouiſsimis, rectè de phariſæis prophetice dictum intelligitur, qui vtique ſecundum Simeon & Leui primos circuncitionis ſuæ proſelytos, ſcilicet Sychimitas interfecerunt, vaſa iniquitatis bellantia fuerunt, quia cum circuiſſent mare & aridam, vt proſelytos facerent, tandem in furore ſuo occiderunt virum, & in voluntate ſua ſuffoderunt murum, Chriſtum enim occiderunt, & murum templi (quod eſt corpus eius) clauis & lancea ſuffoderunt, & hoc faciendo proſelytos & omnes auditores ſuos ſecum filios perditionis fecerunt. At ille vir propheta potens in opere & ſermone, ſicut de templo corporis ſui prophetauerat dicens: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud, ſic fecit, & in vltionem furoris eorum, & indignationis duræ ſic dixit: Diuidam eos in Iacob, & diſperdam eos in Iſrael. (Ioan. 2.) Iacob nanque vel Iſrael ipſi eſſe deſierunt, & gentes per fidem hoc nomen hæreditauerũt. Cur autem nolit eos occidere, ſed diuidere ac diſpergere, Pſalmiſta in perſona eius edicit, vbi præmiſſo, deus oſtendit mihi ſuper inimicos meos, ne occidas eos, continuò ſubiungit: nequãdo obliuiſcantur populi mei. (Pſal. 58.) Et ait: Diſperge illos in virtute tua.

Quid ſit in benedictionibus Iuda. CAPVT XXVIII.

IVda te laudabunt fratres tui: Manus tuæ in ceruicibus inimicorum tuorum: Adorabunt te filij patris tui. Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi aſcendiſti. Requieſcens accubuiſti, vt leo & quaſi leæna.) Hic os ſuum lætus aperuit, ſpiritumque attraxit, & clarius edixit, quod gaudenter totus exaudiret orbis. Iuda, inquit, te laudabunt fratres tui. Conſtat quidem, quia de tribu Iuda reges extiterunt, at illi præter Dauid, Ezechiam, & Ioſiam, omnes peccauerunt, neque adeò fortes fuerunt, vt meritò in laudem fortitudinis eorum tantus patriarcha tantopere dilatare debuerit os ſuum. Vnus igitur de omnibus electus ſit rex Chriſtus in quem iſta rectè dicantur. Iuda quippe, quod interpretatur confeſsio, ipſe eſt noſtræ confeſsionis princeps & auctor, ſine quo non erat nobis confiteri, ſine quo non fieret quod ſcriptum eſt: Illuc enim aſcenderunt tribus tribubus domini teſtimonium Iſrael, ad confitendum nomini domini, neque tranſiret quiſquam in locum tabernaculi admirabilis vſque ad domum dei, in voce exultationis & confeſsionis. (Pſal. 121. Pſal. 41.) Iuda ergo te laudabunt. Te (inquam) Chriſte confitebuntur fratres tui, & laudabunt & prædicabunt te omnes filij dei, & pro hoc ipſo etiam laudabunt te, quòd ſunt fratres tui quòd nominantur, & ſunt filij dei viuentis. Nam niſi per te recepti, & per te fuiſſent adoptati, eſſent ſemper, vt erant, omnes inimici, omnes filij mortis, filij iræ, filij diaboli. Iure ergo te laudabunt. Quomodo laudabunt? Quid laudantes clamabunt? Manus tuæ in ceruicibus inimicorum tuorum. Hoc verè laudabile, hoc laude canora dignum eſt, quia vera fortitudo, quia glorioſa victoria eſt. Ad quid enim manus tuæ in ceruicibus inimicorum tuorum? Videlicet ad hoc, vt depreſsi & incuruati aut te adorent, aut expellantur de finibus

CAP. XLIX. tuis, claudendi carceribus in vinculis ſempiternis. Pro meliori parte victoriæ cõtinuò ſub[illegible]ungit. Adorabunt te filij patris tui. Qui inimici tui, ipſi filij patris tui, ſed prius ſecundum meritū [illegible] inimici, poſtea per gratiam tuam filij patris tui. Ad hoc manus tua in ceruicibus inimicorū [illegible]orum, vt adorent te illi, & reconcilientur tibi, fiantq́; ex inimicis fratres tui, fiant filij patris [illegible]. Ita mirabiliter deducet te dextera tua, ceruicibus inimicorum tuorum impreſſa, ita populi ſu[illegible] te

Pſal.44. cadent in corde inimicorum regis, factæ ſedes tua deus in ſeculū ſeculi. Nam quia deus es tu, [illegible]circo parum dictum erat, te laudabunt fratres tui, ſuppletum ergo eſt, dicendo: adorabut te filij patris tui. Quæ autem cauſa vel materia laudis, aut vndè tibi dignitas adorandæ maieſtatis? Ait Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi aſcēdiſti. Quia catulus leonis tu es, id eſt, filius dei [illegible]tiſſimi, cunctarumq́; fortitudinum vel virtutum principis, idcirco adorabunt te filij patris tui & quia tu ad prædam fili mi aſcendiſti, & infernum debellaſti: idcirco iure te laudabunt fratres tui. Quamuis enim dicantur & ſint fratres tui, vel filij patris tui. non tamen vt tu catulus, ſic & ipſi dici vel eſſe poſſunt catuli leonis. Non enim natura, ſed adoptione ſunt filij dei, patris tui, vnde & præter te fili mi, nullus ad prædam aſcendere, nullus infernum ſpoliare potuit. Tu ſolus prædator mortis, requieſcens accubuiſti vt leo, & quaſi leæna. Hoc mirabile eſt. Requieſcens, id eſt,

Eſaiæ.1. moriens accubuiſti vt leo. nec enim moriendo defeciſti, aut imminuta eſt fortitudo tua. N[illegible] verò tantum vt leo apertis accubuiſti oculis, ſed & quaſi leęna, quam vt ſeuiat grandi[illegible] agit amor, & affectus grandis erga fœtus ſuos eſurientes ad prædam excitat. Acceleraſti enim ſpolia detrahere, feſtinaſti prædari, vt ad catulos, id eſt, apoſtolos tuos magnę prædæ gaudium, magnum reportares triumphum reſurrectionis.

De eo quòd ait: Quis ſuſcitabit eum, & non auferetur ſceptrum, & cætera.

CAPVT XXIX.

QVis ſuſcitabit eum?) Hactenus prona mente blandientis affectu loquebatur pater ad i[illegible]lum principem fortitudinis, ſuum ſecundum carnem filium. nunc tota irruente admiratione, quaſi aſtantem circunſpicit orbem vniuerſum, & dicit interrogans, vt interrogando tot[illegible] in admirationem excitet genus humanum. Quis ſuſcitabit eum? Et rectè nos quoque de præte[illegible]to

3.Reg.17. dicamus: Quis ſuſcitauit eum? Helias viduæ filium ſuſcitauit. Ipſe Lazarum ſuſcitauit. Quis ſpi-

Ioan.11. ritum eius adiuuit? Ipſe nempe nullo indigens, proprio rugitu euigilauit. poteſtatem en[illegible] ha-

Eſaiæ 40. buit ponendi animam ſuam, & iterum ſumendi eam. Iam quaſi quæreretur, quando i[illegible]le ven[illegible],

Ioan.10. & quod ſignum temporis aduentus eius, cōtinuò ſequitur. (Non auferetur ſceptrum de Iuda & dux de fœmore eius, donec veniat qui mittēdus eſt, & ipſe erit expectatio gentium.) Hoc o[illegible]ni homini oculos habenti certum & præclarum eſt. Quando enim, vel ex quo ablatum eſt [illegible]trū de Iuda, & dux de fœmore eius? Videlicet extunc, quando regnum Iudæorum Romanis tra[illegible]entibus adeptus eſt Herodes alienigena, patre Idumęo, matre ortus Arabica. Et quidem re[illegible] iam dudum defecerant à tempore captiuitatis Babylonicæ, duces tamē qui eſſent de gente i[illegible] [illegible]ſeuerauerunt vſque ad contentiones Hircani & Ariſtoboli, qui ex commixtis tribubus, ſace[illegible]dotali ſcilicet & regia orti, regnum & ſacerdotium diſcordibus ſibi diuidentes animis, conten[illegible]endo, & inuicem pugnando, tandem occaſionem porrexere Romanæ poteſtati, locumque aperuerunt alienigenæ Herodi. Ita paulatim deficiente & claudicante fœmore Iudæ, tandem poteſtas omnis ab eo ſublata eſt. Vndè prudenter non tantum dictum eſt, nō auferetur ſceptr[illegible]m [illegible]e Iuda, ſed additum eſt, & dux de fœmore eius. Tunc primùm ergo ſublatum eſt ſcept[illegible] de [illegible]da, quando tulit illud Herodes, qui vtique Iudæus non erat. Quis au[illegible]m neſciat, quia t[illegible]nc ve-

Matth.2. nit qui mittendus erat? Tunc enim IESVS CHRISTVS Dei filius in Bethleem Iudæ de

Lucæ 2. virgine naſci dignatus eſt. Cum ergo dicit, non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de f[illegible]re eius, donec veniat qui mittendus eſt, firmum ſermonem propheticum prophetarum [illegible]-

2.Petr.1. mus, tanquam lucernam lucentem, in caliginoſo loco attollit, vt ſciat inquiſitor regn[illegible]ei, quando vel ex quo certus eſſe debeat de aduentu eius, quem laudare & adorare habe[illegible]m-

Lucæ 2. nes fratres eius, cuncti filij patris eius. Huic lucernæ, huic prophetico ſermoni, Simeon ſenex, homo iuſtus & timoratus in ſpiritu ſancto attendens, cum ſciret, & videret, regnante alienigena, ablatum eſſe ſceptrum de Iuda, & ducem de fœmoribus eius, intellexit tempus eſſe, [illegible]ret qui mittendus erat, & idcirco ad ianuas cœlorum, vndè venturum illum ſperab[illegible]t, ta[illegible]a ſuſpenſa prece pulſauit, donec reſponſum acciperet à ſpiritu ſancto, non viſurum ſe m[illegible]rtem, niſi prius videret Chriſtum dominum. Et vidit, & ſicut legebat in hoc ſcripturę loco, & [illegible]t expectatio gentium, ita credidit & confeſſus eſt, eum eſſe lumen ad reuelatione[illegible] [illegible]nde autem ſ[illegible]ire poterat ipſe pater Iſrael, vt diceret, & ipſe erit expectatio gentium? Ex d[illegible]

Gene.22. licet, non ſolum quia propheta erat, ſed & quia ſic ad Abraham deus locutus eſt [illegible] benedicentur omnes gentes.

Qualis ſit illa expectatio gentium, ſecundum quod ait: [illegible]igans ad vineam pullum ſuum, & cætera. CAPVT XXX.

QValis verò ſit expectatio gentium, ſubſequenter notis nominibus, & clara ſimilitudine pro-
pheticum hoc declarat oraculum. (Ligans ad vineam pullum ſuum, & ad vitem ô fili
mi aſinam ſuam.) Quanto affectu, cum de tertia perſona loquatur, apoſtrophen faciat ad ſecun-
dam, dicendo, ô fili mi, nulla valet lingua verbis conſequi, vix vlla valet mens perſentiſcere:
benigna venia charitatis. Ligans, inquit, ad vineam pullum ſuum, & ad vitem ô fili mi aſinam
ſuam. Pullum aſinæ nouimus, cui ſuperſedit dominus Ieſus, hoc eſt, gentilium populum,
quem vtique nunc ad vineam ſuam alligauit, quando apoſtolicæ eccleſiæ, quæ ex Iudæis eſt,
illum gratia ſua copulauit: Quod per pullum, idem per aſinam: & quod per vitem, idem in- Vinea ec-
telligimus per vineam. Vna vitis, vel vna eſt vinea omnium electorum, ab initio ſeculi, vſque ad cleſia.
apoſtolicam fidem, vna cum capite ſuo Chriſto eccleſia. De ſemetipſo caput Chriſtus dicit: Ioan. 15.
Ego ſum vitis, & pater meus agricola eſt. De eccleſia quæ eſt corpus eius, propheta dicit: Can- Eſaiæ 5.
tabo dilecto meo canticum patruelis mei, vineæ ſuæ. Vinea facta eſt dilecto meo, in cornu fi-
lio olei, & cætera. Ad hanc vitem, ad hanc vineam, nos gentes, Chriſtum expectantes, donec
illum facie ad faciem videamus, nunc interim ligati ſumus tanquam pullus vel aſina, cui ani-
mali rectè comparatur gentilitas, propter antiqua ſtultitiæ opera: ligati, inquam, ſumus ad hu-
iuſmodi vineam, ſcilicet vt poſt paleas aſinorum pabulum, botrum manducemus ſuauiſſi-
mum, & in ſpiritu ſancto ſcripturarum vinum bibamus optimum. De quo protinus ſubditur:
(Lauabit vino ſtolam ſuam, & ſanguine vuæ pallium ſuum.) Idcirco ergo ligabit ad vineam
pullum ſuum, & ad vitem aſinam ſuam, vt lauet vino ſtolam ſuam, & ſanguine vuæ pallium
ſuum. Nihil verius. Quod per pullum & aſinam, idem per pallium & ſtolam, id eſt, vnam ean-
demq́ue intellige eccleſiam. Nam vna eademq́; gentilitas, antequam lauacro iſto renaſceretur,
aſina vel pullus petulcus erat: poſtquam verò lauit eam Chriſtus, ſtolam vel pallium eius eſt, de
quo in Pſalmo dicitur: Sicut vngentum in capite, quod deſcendit in barbam, barbam Aaron, Pſal. 132.
quod deſcendit in oram veſtimenti eius. Lauabit ergo vino ſtolam ſuam, & ſanguine vuæ pal-
lium ſuum, id eſt, emundabit ſpiritu ſancto eccleſiam ſuam, & ſanguine paſſionis fidelem popu-
lum ſuum. Vua enim ipſe eſt, de quo in Canticis Canticorum ſponſa dicit: Botrus Cypri dile- Cant. 1.
ctus meus mihi. Hæc vua, ſiue hic botrus, torculari crucis expreſſus, ſanguinem ſuum fudit, &
ſpiritum ſanctum dedit, vndè & lauit ſtolam ſuam, id eſt, mundauit eccleſiam ſuam, vt exhibe-
ret ſibi ſponſam glorioſam non habentem maculam aut rugam. Pulchritudinem huius prophe- Ephe. 5.
ticæ laudis ſpiritus ſanctus ita concludit: (Pulchriores ſunt oculi eius vino, & dentes eius lacte
candidiores.) Oculi huius pulcherrimi VII. eſſe, & in Zacharia propheta, & in Apocalypſi Io- Zach. 4.
hannis legimus, qui ſunt, inquit, ſeptem dei ſpiritus, miſſi in omnem terram. Primò vinum hoc Apoc. 5.
loco, vetuſtam legimus auſteritatem legis, ſicut muſtum alijs ſcripturæ locis nouam Euangeli-
cæ gratię ſignificare doctrinam. Conſtat autem, quia ſeptiformis gratia ſpiritus ſancti, quam ac-
cepimus ex gratia Euangelij, vetuſtate legis pulchrior atque dulcior eſt. Dentes quoque hi ſunt,
qui in corpore eius (quod eſt eccleſia) fortes ſunt ad capiendum ſolidum cibum. Et hi pro-
fectò lacte candidiores, id eſt, illis quibus pro infantia ſenſuum lacte literæ opus eſt, ſanctio-
res atque pulchriores ſunt. Dicat itaque: Pulchriores ſunt oculi eius vino, & dentes eius lacte
candidiores.

De benedictionibus Zabulon, & Iſachar. CAPVT XXXI.

ZAbulon in littore maris habitabit, & in ſtatione nauium, attingens vſque ad Sidonem. Iſa-
char aſinus fortis accubans inter terminos. Vidit requiem quod eſſet bona, & terram quod
optima, & ſuppoſuit humerum ſuum, ad portandum, & factus eſt tributis ſeruiens.) Iuxta lite-
ram, quia de Zabulon dixerat, quòd maris magni eſſet littora poſſeſſurus. Sidonem quoque &
reliquas Phœnicis vrbes contingeret: nunc ad mediterraneam prouinciam redit, & Iſachar, quia
iuxta Nepthalim pulcherrimam in Galilæa poſſeſſurus eſt regionem, benedictione ſua habita-
torem facit. Aſinum autem fortem vel oſſeum vocat, & humerum ad portandum deditum, quia
in labore terræ, & in vehendis ad mare oneribus, quæ in ſuis finibus naſcebantur, plurimum la-
boraret, regibus quoque tributa comportans, aiunt Hebræi, per metaphoram ſignificari, quòd
ſcripturas ſanctas die ac nocte meditans, ſtudium ſuum dederit ad laborandum: & ideo ei omnis
tribus ſeruiuit, quaſi magiſtro dona portantes. Ergo nos potius hæc, & illud, quod poſtmodum
de Nepthalim dicitur: Nepthalim ceruus emiſſus, dans eloquia pulchritudinis, cuncta ad do-
ctrinam ſaluatoris referamus, eo quòd ibi vel maximè docuerit, ſicut in Euangelio ſcriptum eſt:
Et habitauit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon & Nepthalim, vt adimpleretur Matth. 4.
quod dictum eſt per Eſaiam prophetam: Terra Zabulon & terra Nepthalim via maris trans Eſa. 9.
Iordanem Galileæ, & cætera. Igitur iuxta anagogen, Zabulon, & Nepthalim, prouinciamq́ue
mediterraneam obtinens Iſachar, apoſtoli ſunt vel apoſtolici viri, qui habitantes in littore ma-
ris, & in ſtatione nauium, videlicet quia facti ſunt piſcatores hominum, ad hoc ſemper intenti
fuerunt, vt de profundis & ſalſis fluctibus multitudines educerent piſcium rationalium. Vidit
requiem

requiem, inquit, quòd eſſet bona, & terram quod optima, & ſuppoſuit humerum ſuum ad portandum, & factus eſt tributis ſeruiens. Hoc, inquam, vidit Iſachar, quod interpretatur merces, ſiue Zabulon, id eſt, habitaculum fortitudinis, ſcilicet quiſquis datorem æternæ mercedis atque
Matth. 11. largitorem habitaculi fortiſsimi prædicátem audiuit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos: Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris. Iugum enim meum ſuaue, & onus meum leue. Bona ergo mercede ſecundum nomen ſuum Iſachar ſuppoſuit humerum ſuum ad portandum onus leue, quia vidit & inuenit requiem animæ ſuæ.

De benedictionibus Dan, & quid ad literam, & quid ad allegoriam habeant.

CAPVT XXXII.

DAn iudicabit populum ſuum, ſicut & alia tribus Iſrael. Fiat Dan coluber in via, & cæraſtes in ſemita, mordens vngulas equi, vt cadat aſcenſor eius retro. Salutare tuum expectabo domine.) Samſon iudex Iſrael de tribu Dā fuit. Hoc ergo dicit: Nūc video in ſpiritu comam nutrire Samſon Nazareum tuum, cæſis hoſtibus triumphare, quòd in ſimilitudinem colubri, reguliq́ue obſidentis vias, nullum per terram Iſrael tranſire permittat, ſed etiam ſi quis temerarius virtute ſua, quaſi equi velocitate confidens, eam voluerit prædonis more populari, effugere non valebit. Totum autem per metaphoram ſerpentis & equitis loquitur. Videns ergo tam fortem Nazareum tuum, quòd & ipſe propter meretricem mortuus eſt, & mortuus noſtros occidit inimicos, putaui ô deus ipſum eſſe Chriſtum filium tuū. Verùm, quia mortuus eſt, & nō reſurrexerit, & rurſus captiuus ductus eſt Iſrael: alius mihi ſaluator mūdi, & mei generis prȩſtolandus eſt, vt veniat cui repoſitum eſt, & ipſe erit expectatio gentium. Aliter, fiat Dan coluber in via, & cæraſtes in ſemita, mordens vngulas equi, vt cadat aſcenſor eius retro. Nonnulli de tribu Dan venire Antichriſtum ferunt, pro eo, quòd loco hoc Dan & coluber aſſeritur, cæraſteſq; mordens. Vndè & non immerito dum Iſraeliticus populus terras in caſtrorum partitione ſuſciperet, pri-
Eſaiæ 14. mus Dan ad Aquilonem caſtrametatus eſt, illum ſcilicet ſignans, qui in corde ſuo dixerat: Sedebo in monte teſtamenti, in lateribus aquilonis, aſcendam ſuper altitudinem nubium, ſimilis ero
Ieremiæ 8. altiſsimo. De quo per prophetam dicitur: A Dan auditus eſt fremitus equorum eius. Qui nō ſolùm coluber, ſed etiam cæraſtes vocatur. Cæraſtes enim Græcè, cornua dicuntur. Serpens hic
Ceraſtes. cornutus eſſe perhibetur, per quem dignè Antichriſti aduentus aſſeritur, quia contra vitam fidelium cum morſu peſtiferæ prædicationis armatur etiam cum cornibus poteſtatis. Quis autem neſciat, ſemitam anguſtiorē eſſe quàm viam? Fiat ergo Dan coluber in via, quia in præſentis vitæ latitudine eos ambulare prouocat, quibus quaſi parcendo blanditur: ſed in via mordet, quia eos quibus libertatem tribuit, erroris ſui veneno conſumit. Fit cȩraſtes in ſemita, quia quos fideles repperit, & ſeſe ad præcepti cœleſtis anguſta itinera conſtringentes, nō ſolum nequitia callidæ perſuaſionis impetit, ſed etiam terrore poteſtatis premit, & in perſecutionis angore poſt beneficia fictæ dulcedinis, exercet cornua poteſtatis. Quo in loco equus etiam hunc mundum ſignificat, vel inſinuat, qui per elationem ſuam in curſu labentium temporum ſpumat. Et quia Antichriſtus extrema mundi apprehendere nititur, cæraſtes iſtius equi vngulas mordere perhibetur. Vngulas quippe equi mordere, eſt extrema ſeculi feriendo contingere, vt cadat aſcenſor eius retro. Aſcenſor equi eſt, quiſquis extollitur in dignitatibus mundi. Qui retro cadere dici-
Actor. 9. tur, & non in faciem, ſicut Saulus cecidiſſe memoratur. In faciem enim cadere, eſt in hac vita ſuas vnumquenque agnoſcere culpas, eaſq́ue pœnitendo deplorare. Retro verò, quo non videtur cadere, eſt ex hac vita repentè decedere, & in quæ ſupplicia ducatur ignorare. Et quia Iudæa erroris ſui laqueis capta Antichriſtum expectat, bene Iacob eodem loco repentè in electorum voce conuerſus eſt, dicens: Salutare tuum expectabo domine, id eſt, non ſicut infideles Antichriſtum. Sed eum, qui in redemptionem noſtram venturus eſt, credo fideliter Chriſtum.

De benedictionibus Gad, & quid habeant ſecundum vtrumque ſenſum.

CAPVT XXXIII.

GAd accinctus, præliabitur ante eum, & ipſe accingetur retrorſum.) Totum hoc (vt Hebræi aſſerunt) illud eſt quod ante populum ſuum, ſcilicet ante Ruben & dimidiam tribum Manaſſe ad filios ſuos, quos trans Iordanem in poſſeſsionem dimiſerat, poſt XIIII. annos reuertens, prælium aduerſus eos vicinarum gentium grande reppererit, & fortiter dimicando hoſtes
Ioſue. 22. vicerit, quod & partim ex libro Ieſu Naue, & maximè ex Paralipomenon colligere poterit. Ve-
1. Paral. 5. rùm hic ſenſus Iudaicus aridus nimis eſt & exiguus, nec ad nouiſsimos dies iſtos pertinet, de quibus ſicut in initio profitetur pater Iſrael, hæc omnis enunciatio eſt. Igitur altius hoc indagandum eſt. Etenim duobus adhuc modis intelligi poteſt, Gad accinctus præliator ante populum ſuum, qui præliatur quidem ante eum trans Iordanem, myſticè Iudaicus populus eſt, nos autem populus ille ſumus, ante quem iſte accinctus præliatur. Arma eius ſacri codices ſunt,

ſunt, quibus accinctus quidem, ſed retrorſum tantùm & non ante accinctus eſt, nec enim arma ſua ipſe videt, id eſt, ipſas non intelligit ſcripturas, quibus ante nos pro veritate dimicat, noſque adiuuat, dum libros per orbem baiulat, ex quibus vera, & non à nobis eſſe conficta probamus, quæ de Chriſto prædicamus prophetarum teſtimonia. Sed de hoc alias plenius dicendum erit. Aliter, quoniam hæ non ſolum propheticæ futurorum annunciationes, ſed & tam de præſentibus, quàm de futuris paternæ inſtitutiones ſunt, ſic poſtmodum ſcriptura dicit: Finitiſque mandatis, quibus filios inſtituebat, collegit pedes ſuos ſuper lectulum, & obijt, licet & in bono accipere, vt ſit dictum: Gad tunc rite obſeruabit nomen ſuum, ſi accinctus prælietur ante populum ſuum, accinctus retrorſum, id eſt, de futuro cautus, & prouidens. Prælium autem ad quod filios inſtituere deceat virum ſanctum, talis cauſa decet eſſe, qualem ob cauſam, verbi gratia: Machabæi fratres præliati ſunt, imò vt ad Euangelicam feramur perfectionem: talia debent eſſe prælia eorum, qui veraciter accincti ſunt, qualium victorias honorantes prædicamus in eis, qui pro teſtamento dei ſua corpora tradiderunt, & moriendo quam occidendo vincere maluerunt.

De Aſer benedictionibus. CAPVT XXXIIII.

ASer, pinguis panis eius, & præbebit delicias regibus. Aſer beatus interpretatur. Bene ergo alluſit ad nomen eius, dicendo: Pinguis panis eius. Pinguedo nanque vel abundantia panis quædam beatitudo eſt vulgi iudicio. Vndè Pſalmiſta: Beatum (inquit) dixerūt populum cui hæc Pſal.143.
ſunt, ſcilicet promptuaria plena, eructantia ex hoc in illud, oues fœtoſæ, abundantes in egreſſibus ſuis: boues craſſæ. Et hac beatitudine ſua præbebit, inquit, delicias regibus, delicioſa nanque eſt regibus populi ſeruitus, vbi pinguis eſt panis eius. Verùm iſtis diebus nouiſſimis, de quibus ſe annunciare pollicitus eſt, Aſer, id eſt, beatus eſt populus, cuius eſt dominus deus ipſe pinguis panis eius, quemadmodum dicit: Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcēdi. Verè enim pinguis Ioan.6.
eſt iſte panis dei, qui deſcendit de cœlo, quia dat vitam huic mūndo. Præbebit ergo delicias regibus Aſer, qui huius panis pinguedine perfruitur, regibus, inquam, id eſt, eis qui ſemetipſos ſtudent regere, vt ſint digni menſa regalis curiæ, delicias præbebit vitalis alimoniæ, ſiue euchariſtiam porrigendo, ſiue pinguem medullam ſcripturarum exponendo.

De benedictionibus Nepthalim. CAPVT XXXV.

NEpthalim ceruus emiſſus, dans eloquia pulchritudinis.) Hebræi putant, propter temporaneas fruges, & velocitatem terræ vberioris, Nepthalim ceruum emiſſum dici, & propter Tyberiadem, quæ legis habere videbatur notitiam, eloquia pulchritudinis prophetari. Sed hoc ſenſu ſuper temporaneis frugibus, & velocitate terræ vberioris, non magni ponderis eſt. Ergo melius eſt, ſi cuncta ad doctrinam ſaluatoris referamus, eo quòd (ſicut iam ſupra dictum eſt) ibi vel maximè prædicauerit, dans eloquia pulchritudinis, quippe cui veriſsimè dictum eſt: Speciosus forma præ filijs hominum, diffuſa eſt gratia in labijs tuis, & tanquam ceruus emiſſus currendo rem omnem breui tempore confecerit. Vndè illi in Canticis canticorum ſponſa dicit: Reuertere, ſimilis eſto dilecte mi capreæ, hinnuloque ceruorum ſuper montes Bethel. Aliter. Nepthalim ceruus emiſſus, dans eloquia pulchritudinis. Ac ſi dicat: Qui dignus eſt hoc nomine cenſeri, quod interpretatur latitudo, oportet vt dilatato corde tanquam ceruus emiſſus, currat viam mandatorum dei, detque eloquia pulchitudinis, quemadmodum ceruus ille qui in emiſsione ſua currens, & ſtationis impatiens dicit: Os noſtrum patet ad vos ô Corinthij, cor noſtrum dilatatum eſt. Non anguſtiamini in nobis. Hæc & huiuſmodi eloquia charitatis, eloquia ſunt pulchritudinis, qualia quiſquis dat, iure dicitur Nepthalim, quia profectò cor eius charitas dilatauit, quæ vera nitet pulchritudine eloquij.

Pſal.44. Cant.2. 2.Cor.6.

De benedictionibus Ioſeph. CAPVT XXXVI.

FIlius accreſcens Ioſeph, filius accreſcens, & decorus aſpectu. Filiæ diſcurrerunt ſuper murum, ſed exaſperauerunt eum, & iurgati ſunt, inuiderūtq; illi, habentes iacula.) Iterum latius vt in Iuda, ſic & in iſto pater ſuos pandit affectus, maximè propter Chriſtū, quem per prophetiæ ſpiritum & de illo naſciturum, & de iſto videbat, fuiſſe præſignatū. Filius, inquit, accreſcens Ioſeph, ſubauditur nomine. Ioſeph nanq; accreſcens ſiue adauctus interpretatur, accreſcens ſubauditur etiam effectu, creuit enim in terra paupertatis ſuæ, & magnus vehementer eſt effectus. Et decorus, inquit, aſpectu. Quis hoc diffamauit, aut vndè hoc ſancto patri intimatum fuit, quod filius ſuus decorus eſſet aſpectu? Ait: Filiæ diſcurrerunt ſuper murum. Niſi filiæ vagę ac petulantes diſcurrētes ſuper murū, inieciſſent oculos in eum, dixiſſentq;, dormi nobiſcum, nō adeò memorię datum fuiſſet, eum aſpectu fuiſſe decorum. Nunc autem quia decor aſpectus eius cauſa certaminis, & vinculorum, magneq; fuit victorię occaſio, dignè ſcitur, & prędicatur filius fuiſſe decorus aſpectu. Dicendo, filiæ diſcurrerunt, pluralem pro ſingulari poſuit, quod frequens & vſitatum eſt in ſcripturis, vt plus enuncietur ob amplificationem rei, qui tropus dicitur ſynecdoche. Vna nanque, ſcilicet domina ipſius, filia magis dicenda, quàm materfamilias, inieciſſe in eum,

legitur

legitur oculos ſuos, filia, inquam, ſtulta & incuſtodita, cuius & incontinentia denotatur dicen-
Prou. 7. do, diſcurrerunt ſuper murum. Qualis apud Salomonem deſcribitur: Garrula ac vaga, quietis
impatiens, nec valens in domo conſiſtere pedibus ſuis, nunc foris, nunc in plateis, nunc iuxta
angulos inſidians, apprehenſumq; deoſculatur iuuenem, & procaci vultu blanditur, dicens: In-
texui funibus lectum meum, ſtraui tapetibus pictis ex Aegypto, aſperſi cubile meum myrrha
& aloe & cynamomo, non eſt vir in domo mea, abijt via longiſsima. Hæc & his ſimilia dixit, ſed
filius accreſcens & decorus aſpectu non attendit verbis oris eius, nec abſtracta eſt mens eius in
vijs illius, nec deceptus eſt ſemitis eius. Talis eſt filius Ioſeph. Sed exaſperauerunt eum, & iurgati
ſunt, inuideruntque illi, habentes iacula, ſubauditur, fratris. In quo exaſperauerunt, aut in quo
Gene. 37. iurgati ſunt? In eo videlicet, quòd videntes, quia à patre plus cunctis fratribus amaretur, oderãt
eum, nec poterant ei quicquam pacificè loqui. Ergo iurgabantur, & iurgando exaſperabant
eum, quia dictante odio non poterant quicquam pacificè, non poterant quicquam ſine iurgio
Pſal. 56. loqui. Habentes itaq; iacula, ſcilicet in ore ſuo. Dentes quippe eorum arma fuerunt, & ſagittæ,
dicentium: Venite occidamus, venite venundemus eum, inuiderunt & inuidiam ſuam opere
compleuerunt. Sed quid deinde? (Sedet in forti arcus eius, & diſſoluta ſunt vincula brachiorum
eius, & manuum illius, per manum potentis dei Iacob. Inde paſtor egreſſus eſt lapis Iſrael.) Illi
inuiderunt habentes liuoris ſagittas, & zeli ſui iaculis ipſi vulnerati: verum hic arcum ſuum, &
arma pugnandi in deo poſuit, qui fortis eſt pugnator: & vincula eius, quibus fratres eius eum li-
gauerant, ab ipſo ſoluta ſunt, & diſrupta, vt ex eius ſemine tribus Effraim naſcatur fortis ac ſtabi-
lis, ac inſtar lapidis durioris inuicta, imperans quoque ducem tribubus Iſrael. Hoc eſt quod ait:
inde paſtor egreſſus eſt, ſcilicet regiæ tribus pater Effraim de Ioſeph natus eſt. Lapis, id eſt, for-
titudo Iſrael. Aliter: ipſe Ioſeph paſtor cum dicit, ego paſcam vos, & paruulos veſtros, qui tem-
pore famis vigilantiſsima paſtoris cura multos paſceret populos. Inde ſcilicet de vinculis bra-
chiorum & manuum ſuarum egreſſus eſt, per manum potentis dei Iacob: & ipſe lapis, id eſt, ful-
cimentum eſt Iſrael. Hoc enim ad myſterium magis accedit, quia videlicet paſtor bonus, cuius
hic in typum præceſsit, de vinculis mortis egreſſus eſt, per manum potentis dei patris, qui eſt
Pſal. 117. deus Iacob, factusq; eſt in caput anguli lapis Iſrael egreſſus de vinculis ſuis, quem deus ſuſcitauit,
Actor. 2. ſolutis doloribus inferni, iuxta quod impoſsibile erat teneri illum ab eo. Lapis, inquam, Iſrael,
lapis angularis quem reprobauerunt ædificantes. Sequitur.

Cur dixerit: Benedictiones patris tui confortatæ ſunt, & cur Ioſeph Nazareum appellarit. CAP. XXXVII.

DEus patris tui erit adiutor tuus, & omnipotens benedicet tibi, benedictionibus cœli deſu-
per, benedictionibus abyſsi iacentis deorſum, benedictionibus vberum & vuluæ. Be-
nedictiones patris tui, confortatæ ſunt benedictionibus patrum eius, donec veniret deſideri-
um collium æternorum. Fiant in capite Ioſeph, & in vertice Nazarei inter fratres ſuos.) Be-
nedictionibus cœli deſuper, & benedictionibus abyſsi, id eſt, in rore cœli, & in pinguedine
terræ, benedictionibus vberum & vuluæ, id eſt, in Effraim & Manaſſe populoſa multiplicitate.
Tanquam quæreretur ab ipſo, vndè ſcierit, vt diceret: Deus omnipotens benedicet tibi bene-
dictionibus his atque illis, continuò ſubiunxit: Benedictiones patris tui confortatæ benedicti-
onibus patris eius. Ac ſi dicat: Benedictionibus Iſaac patris mei, ſiue Abraham, benedictio-
nes iſtæ, quibus nunc ego pater tuus Iſrael te benedico, vtique ita confortatæ ſunt, vt non du-
bium finem vel incertum habeant effectum: Benedictionibus, inquam, Abraham ſiue Iſaac,
per quos ad me patrem tuum benedicendi ius ac facultas ex deo hæreditaria gratia manauit,
benedictiones meæ tamdiu fortes eſſe, tamdiu conſiſtere iuſſæ ſunt, donec veniat deſiderium
collium æternorum, id eſt, Chriſtus, deſiderabilis expectatio omnium inſtorum. Adeò valent
& fortes ſunt, vt ſecundum illas, non ſolùm tuæ poſteritatis incrementum, ſed & illud venire de-
beat, & impleri ſanctorum omnium deſiderium, in quo omnes gentes ſecundum benedictiones
patris mei Abraham benedicendæ ſunt. Confortatæ igitur, & veritatis firmamẽto ſubnixæ fiant
in capite Ioſeph, & in vertice Nazarei inter fratres ſuos. Quod dixerat, in capite Ioſeph, repeti-
uit dicendo, & in vertice Nazarei inter fratres ſuos, ſcilicet alludens intonſis quondam eius ca-
pillis, quos longa carceris cuſtodia nutriuit, quia videlicet Nazareorum eſt, pro voto ſeruare
crines, & hoc illi pro Nazareo, id eſt, conſecrato rectè imputari debet, quia pro ſacra caſtitate
Num. 6. hoc paſſus eſt. Porrò Nazareus reuera dominus noſter Ieſus Chriſtus inter fratres ſuos eſt, ſan-
ctus quippe ſanctorum eſt, cuius in vertice vniuerſæ complentur benedictiones patris ſui, be-
nedictionibus cœli deſuper, benedictionibus abyſsi iacentis deorſum, benedictionibus vberum
Philip. 2. & vuluæ, id eſt, iugiter parientis & lactantis eccleſiæ, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur,
cœleſtium, terreſtrium, & infernorum. De iſto nanq;, ſiue de capite eius propheta dicit in pſal-
Pſal. 20. mo: Quoniam præuenisti eum in benedictionibus, dulcedinis, poſuiſti in capite eius coronam
de lapide precioſo.

De be-

De benedictionibus Beniamin. CAPVT XXXVIII.

BEniamin lupus rapax,mane comedet prædam,& veſpere diuidet ſpolia.)Elegãtiſsima tranſ-
figurationum proprietas.Catulus leonis Iuda.Beniamin autem lupus rapax. Ille rex, iſte ar-
miger.Ille expectatio gentium,iſte vorator gentium. Manifeſta quippe de Paulo apoſtolo pro-
phetia eſt.Quemadmodum Iuda Chriſtus,quia de tribu Iuda erat naſciturus:ſic Beniamin Pau-
lus,quia de tribu Beniamin erat aſſumendus.Ipſe enim dicit : Nam & ego Iſraelita ſum de ſemi- Rom.11.
ne Abrahæ,de tribu Beniamin. Item:ſi quis alius videtur confidere in carne, ego magis, circun- Philip.3.
ciſus octaua die ex genere Iſrael,de tribu Beniamin. Beniamin lupus rapax.Hoc certe malũ erat.
Sed audi quod ſequitur:Mane comedet prędam,& veſpere diuidet ſpolia.Si malum erat lupum 1.Tim.1.
rapacem eſſe,& mane prædam comedere:bonum ſit veſpere ſpolia diuidere . Manè lupus rapax Actor.9.
prædam comedebat,nam in adoleſcẽtia perſecutor,& blaſphemus,& contumelioſus, quoſcunq;
inuenire poterat huius vię viros ac mulieres,vinctos ad principes perducebat:ſed veſpere,id eſt,
vſq; ad finem vitæ ſuæ diuiſit ſpolia ſua , ſacra ſcilicet euangelicæ prædicationis eloquia, de qui-
bus Pſalmiſta:Lętabor(inquit)ego ſuper eloquia tua,ſicut qui inuenit ſpolia multa.Hebręi quia Pſal.118.
Paulum neſciunt,& à veritate longè ſunt,hoc ita ediſſerunt:Altare quo immolabantur hoſtiæ,&
victimarum ſanguis ad baſem illius fundebatur,in parte Beniamin fuit.Hoc ergo,inquiunt, ſigni
ficat quòd ſacerdotes manè immolent hoſtias:& ad veſperam diuidant ea , quæ ſibi à populo ex
lege collata ſunt. Lupum ſanguinarium, lupum voracem ſuper altaris expoſitione ponentes : &
ſpoliorum diuiſionem ſuper ſacerdotibus,qui ſeruientes altari, viuant de altari.

Cur dicatur:Hi omnes in tribubus Iſrael duodecim,cum duo filij Ioſeph additi ſint. CAPVT XXXIX.

ET hi omnes in tribubus Iſrael duodecim.)Subauditur, patres & principes ſunt.i. de ſingulis
horum ſingulæ tribus exortæ & denominatæ ſunt,& ſunt tribus duodecim.At verò iſtis Ef-
fraim & Manaſſes appoſiti ſunt,dicente patre ad Ioſeph:Duo igitur filij tui,qui nati ſunt in terra Gen.48.
Aegypti,antequam venirem huc ad te,mei erunt, Effraim & Manaſſes, ſicut Ruben & Symeon
reputabuntur mihi.Cur ergo non iam quatuordecim,ſed tantummodo duodecim computãtur
tribus Iſrael?Sed ſciendum,quòd vbi Symeon & Leui numerantur, ſcilicet in propria generatio
ne carnis, Effraim & Manaſſes qui adoptiui filij ſunt, numerari non poſſunt. Et econtrariò , vbi
Effraim & Manaſſes inſeruntur,videlicet in poſſeſsionibus, proprijsq́; tribuum ſingularium fu-
niculis,Symeon & Leui relicti ſunt. Iſti enim proprios(vt ſuperius iam dictum eſt)funiculos nõ
conſecuti ſunt,ſed in omnibus ſortibus paucas vrbes habuerunt, iuxta patris prophetiam dicen-
tis:Diuidam eos in Iacob, & diſpergam eos in Iſrael. Itaq; quocunq; reſpicias, ſiue ad funiculos
diſtributionis,ſiue ad proprietatẽ generantis,duodecim tantummodo ſunt tribus Iſrael. In Apo Apoc.7.
calypſi Iohannis Dan, qui natus fuit filius Iſrael,relinquitur:& qui adoptatus fuit Manaſſes,aſſu Cur in apocal. Dan & Effraim nõ commemorat.
mitur.Item:Ruben qui natus fuit,licet paruus,numero aſſumitur : & Effraim adoptatus, quãuis
multiplex relinquitur,ad inſinuandum videlicet,quòd ad conſequendam hæreditatem pro qua
ſignamur in frõtibus noſtris ſignaculo dei viui,neq; ſoli nati, neq; ſoli adoptati filij Iſrael,id eſt,
neq; ſoli qui ex Iudæis,neque ſoli qui ex Græcis, ſed communiter tam ex his,quam ex illis aſſu-
muntur vel reprobantur,quos vel fides commendauerit,vel infidelitas reprobabiles fecerit.

Cur de ſacerdotio Aaron & Leui nil meminerit. CAPVT XL.

BEnedixitq́; ſingulis benedictionibus proprijs,& præcepit eis,dicens·Ego congregor ad po-
pulum meum,ſepelite me cum patrib.meis in ſpelunca duplici,&c.) Hic item quæritur,cum
ſingulis benedixerit benedictionibus proprijs , cur de ſacerdotio Aaron in tribu Leui, quod in
illa gente ſanctiſsimum atq; celeberrimum fuit, nullam mentionem fecerit Nam etſi rectè dixit
Symeon & Leui fratres vaſa iniquitatis bellãtia, in conſilio illorũ ne veniat anima mea,& in cœtu
illorum non ſit gloria mea,quia in furore ſuo occiderunt virum, & in voluntate ſua ſuffoderunt
murum,&c.Attamen filij Leui poſtea in vltionẽ vituli laudabiliter arma corripuerunt,& proin-
de illis dictum eſt: Conſecraſtis man⁹ veſtras hodie domino,vnuſquiſq; filio & fratre ſuo,vt de-
tur vobis benedictio.Hoc ergo quæritur, cur illud ſacerdotiũ in benedictionib⁹ ſuis pater omi- Exod.32.
ſerit,nullamq́; Leuitici prædicauerit laudem miniſterij?Ad quod primò dicendum,quia de no-
uiſsimis diebus ſe annunciare profeſſus eſt, illud aũt ſacerdotiũ, ſiue ille Leuiticus ordo ad iſtos
nouiſsimos dies,ad iſtos fines ſeculorum non pertinet. Deinde & hoc ſciendum, quia ſacerdo- Hiere.7.
tium Aaron non pro benedictione datum , ſed pro ſignificatione benedictionis fuit conceſſum. Pſal.19.
Nec illa ſacrificia taurorum,aut vitulorum,ſeu arietum & hircorum,nõ à deo iuſſa fuere,ſed per Pſal.49.
miſſa,ſicut & prophetæ teſtantur,quod ſuo loco dicendũ erit plenius.Cæterùm verum ſacerdo- Pſal.109.
tium ſecundũ ordinem Melchiſedech, in tribu Iuda Chriſto fuit repoſitum,dicente Dauid:Iu-
rauit dominus & non pœnitebit eum ,tu es ſacerdos in æternũ ſecundũ ordinem Melchiſedech.
Et ſi rectè perſpiciens,hic idem pater in benedictionibus Iudę de iſto non tacuit,dicendo:laua-
bit vino ſtolam ſuam, & ſanguine vuæ palliũ ſuum. Lauare quippe vino ſtolam, & ſanguine vuæ

pallium ſuum, id eſt, dare pœnitentiam & remiſsionem peccatorum per ſanguinem ſuum, veri & vnici ſacerdotis officium eſt. Sane quod dicit: Ego congregor ad populum meum, id eſt, deſcendo ad inferos, vbi ſaluatorem qui mittendus eſt, & qui erit expectatio gentium, vniuerſus expectat, donec veniat populus ſanctorum. De cura quam habet ſepeliendi corporis ſui, iam ſuperius dictum eſt.

Quòd Ioſeph patrem defunctum cum planctu magno ſepelierit in terra Chanaan. CAPVT XLI.

CAP. L. Finitisq; mandatis quibus filios inſtituebat, collegit pedes ſuos ſuper lectulum & obijt, appoſitusq; eſt ad populum ſuum. Quod cernens Ioſeph, ruit ſuper faciem patris, flens & deoſculans eum, &c.) Hanc omnem curam pro mortuo habitam, quòd patri filius pias impendit lachrymas, quòd præcepit ſeruis ſuis medicis, vt aromatibus conderent patrem, quòd celebratis exequijs, planctu magno atq; vehementi ſepeliuit eum in terra Chanaan, in ſpelunca duplici, quam emerat Abraham cum agro in poſſeſsionem ſepulchri ab Ephron Aetheo, contra faciem Mambre. Hæc inquam omnia paternæ curæ officio à Ioſeph exhibenda diuinum oraculum breui cõ-
Gen. 46. ſolationis reſponſo promiſerat ipſi Iacob. Ioſeph quoq; (inquiens) ponet manum ſuã ſuper oculos tuos. Quod ille pro magno accipiens, iam lætus (inquit) moriar, quia vidi faciem tuam, & ſuperſtitem te relinquo. Porrò quòd fleuit eum Aegyptus ſeptuaginta, & alijs ſeptem diebus, non imitandum exemplum eſt eis, qui ſe peregrinos & hoſpites ſuper terram eſſe profitentur, qui hic
Hebr. 11. manentem non habent ciuitatem, ſed futuram inquirunt. Nam quòd filij quoq; Iſrael Moyſen
Num. 20. & Aaron tricenis diebus fleuiſſe dicuntur in ſcripturis, hoc ex Aegyptia conſuetudine populo
Deu. vlt. nondum erudito ſupererat, deinceps quippe melioribus paulatim aſſuefactus, ab illa ſuperſtitione deſciuit, ſcriptura dicente: Modicum plora ſuper mortuum, ſciens quoniam requieuit. Plan-
Eccle. 22. ctus autem, aut fletus in huiuſmodi non ſemper propriè dicitur: ſunt nanque & ludi funerei, qui planctus nomine ſignificantur. Cæterùm veri tantum planctus, & veri fletus viris dignis mediocriter exhiberi conceduntur. Vndè & quidam ſapiens dicit: Fili, in mortuum produc lachrymas,
Eccle. 38. & quaſi dira paſſus incipe plorare, & ſecundum iudicium contege corpus illius, & non deſpicias ſepulturam illius, & fac luctum ſuper meritum eius, vno die vel duobus. Nec mirum Aegyptios ita fleuiſſe planctu magno, atq; vehementi, vt etiam nomine locus exinde ſignaretur. (Appellatusq; eſt Planctus Aegypti. Nam & Flaccus dicit, quia qui conducti plorant in funere dicunt, & faciunt plura dolentibus ex animo. Non quidem Ioſeph vir ſapiens Aegyptios conduxit aut poſtulauit vt flerent, ſed dum aliud intendit, hoc etiam ex abundãti ſibimet ſpontè occurrere permiſit. Quid enim intendit, dicendo ad familiam Pharaonis: (Si inueni gratiam in conſpectu veſtro, loquimini in auribus Pharaonis, eo quòd pater meus adiurauerit me, dicens: En morior, in ſepulchro meo quod fodi in terra Chanaan ſepelies me. Aſcendã igitur & ſepeliam patrem meũ, ac reuertar.) Hoc vtiq; intendit, vt intrans ferendo patrem, vitaret inuidiam, præcludẽdo os obloquentium, qui forte dicerent, quia non diligit terram noſtram. Nec fruſtrata eſt huius humilitatis prouidentia, non ſolum enim hanc inuidiam, non ſolum iram Pharaonis euaſit, ſed ita omnes in gratiam eius ſunt locuti, vt inſuper irent cum eo omnes ſenes domus Pharaonis, cunctiq;
Pſal. 119. maiores natu, haberetque in comitatu currus & equites, fieretq; turba non modica. Igitur ſicut prudenter beneuolentiam quæſiuit, ſic & exequias Aegyptias ſapienter admittere debuit, nihil nocituras ſancto propoſito peregrinationis, in qua illud potius flendum eſt, quia incolatus ſuus prolongatur eis, à quibus melior patria, melior ciuitas ſperatur.

De clementia Ioſeph, qua fratribus ſuis indulſit, & quòd ipſe quoq; de transferendis oſsibus ſuis mandauerit. CAPVT XLII.

QVO mortuo, timentes fratres eius, & mutuò colloquentes, ne fortè memor ſit iniuriæ quam paſſus eſt, & reddat nobis malum omne quod fecimus, mandauerunt ei: Pater tuus præcepit nobis antequam moreretur, vt tibi hæc verbis illius diceremus: obſecro vt obliuiſcaris ſceleris fratrum tuorum, &c.) Ingenitæ clementiæ laus eſt, quòd auditis verbis fratrum ſuorum dicentium: (Nos quoq; oramus vt ſeruo dei patri tuo dimittas iniquitatem hanc, fleuit Ioſeph.) Sanctiſsimum & optimum donationis vel remiſsionis genus hoc eſt, vbi illis qui peccauerunt non flentibus, ſed tantummodo confitentibus, ſolus ille flet qui peccatis offenſus indulget, & adorantibus pro indulgentia pias quoq; reddit lachrymas cum venia. Attamen vbi mulcet pietas, illic pariter pungit veritas, ne ſic de remiſsione eius qui læſus eſt fratres gaudeant, quatenus à ſollicitudine iudicij dei mentis oculos claudant. (Nolite inquit metuere. Num dei poſſumus reſiſtere voluntati?) Hoc planè pietatis eſt. Vos cogitaſtis de me malum, & deus vertit illud in bonum, vt exaltaret me, ſicut in præſentiarum cernitis, & ſaluos faceret multos populos. Hoc aſperę veritatis eſt. Vtile omnibus qui præſunt hinc exemplum ſumendum eſt, vt citò quidem in ſe peccantibus dimittant, & inſuper bona pro malis retribuant, ſed de dei iudicio peccatores nimium ſecuros eſſe non ſinant. (Vixitq; centum decem annos, & vidit Ephraim filios vſq; ad tertiam generationem.)

rationem.)Ad fortitudinem paternarum benedictionũ, inter quas & benedictiones edixit vberum & vuluæ, & de quibus ait benedictiones patris tui confortatæ ſunt, hoc referri debet, quòd vidit Ephraim progeniem vſq; ad tertiam, & quòd filij quoq; Machir filij Manaſſe nati ſunt in genibus Ioſeph, id eſt, quòd natos filios Machir nutritio affectu geſtauit in genibus ſuis proauus Ioſeph. Sic & illud matris eius Rachelis dictum accipiendum eſt. Ingredere ad ſamulam meam, vt pariat ſuper genua mea, id eſt, vt quod pepererit illa ego adoptatum geſtem ſicut mater ſuper genua mea. Et hic quoq; de transferẽdis oſsibus ſuis mandauit. (Poſt mortem meam (inquiens) deus viſitabit vos, & aſcẽdere faciet de terra iſta, aſportate vobiſcũ oſſa mea de loco iſto.) Quod fecit & Moyſes, ſicut ſcriptum eſt in Exodo. Non tamen eodem ſepulchro cum patribus ſuis Abraham, Iſaac, & Iacob conditus eſt in Hebron, ſed in Sychem, quam (vt ſupra dictum eſt) dedit Iacob abſq; ſorte tribui Ioſeph, & ibi mauſoleum eius vſq; hodie cernitur. Gene.30. Exod.13.

COMMENTARIORVM IN GENESIM FINIS.

Ruperti Abbatis Tuitienſis

DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN EXODVM COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

Continuatio præcedentis libri Geneſeos & ſequentis Exodi, & quòd Pharao diabolum, agnus verò paſchalis, Christum præfigurârit. CAPVT I.

QVA cauſa, vel quo ordine intrauerit Iſrael in Aegyptũ, & Iacob accola factus ſit in terra Cham, præcedentis libri Geneſeos extrema parte narratum eſt, ſcilicet, quia vocauit dominus famem ſuper terram, & omne firmamentum panis contriuit, ſed præmiſit ante eos virum, non pro meritis ipſorum, nam in ſeruũ venundatus eſt Ioſeph, & humiliauerunt in compedibus pedes eius, ferrumq; pertrãſijt animam eius, patienter ſuſtinentis, ſpemq; ſuam in deo ponẽtis, donec veniret verbum eius. Tandem venit & eloquium domini inflammauit eũ, tanquam lucernam celſo candelabro dignam, lumenq; eius clareſcere cœpit ab interpretatione ſomniorũ. Proinde miſit rex & ſoluit eum, miſit princeps populorum & de carcere dimiſit eum, de compedibus expediuit eum, dicensq;: Num inuenire potuimus virum qui ſpiritu dei plenus ſit, conſtituit eum dominum domus ſuæ, & principem omnis poſſeſsionis ſuę, vt erudiret principes eius, ſicut ſemetipſum, & ſenes eius prudentiam doceret, deinde iuxta coniectoris veritatem vocauit dominus (vt iam dictũ eſt) famem ſuper terram, & ob hoc intrauit Iſrael in Aegyptum, & habitauit in terra Geſſen, & poſſedit eam, auctusq; eſt, & multiplicatus nimis. Hęc (inquam) pręcedentis libri extrema parte narrata ſunt. Deinceps ſequentis huius libri Exodi primæ partes illud continent, quia conuertit cor eorũ vt odirẽt populum eius, & dolum facerent in ſeruos eius, & quia miſit Moyſen ſeruũ ſuum Aaron quem elegit ipſum, poſuitq; in eis verba ſignorum ſuorum. In his & in cæteris vti poſitum eſt atq; incœptũ, literam curſim vellicabimus, & quæ intrinſecus cõdita ſunt, myſteria Chriſti filij dei, diligenter pro poſſe ipſo adiuuante proferre integra fide conabimur. Primò omnium ferè nemo eſt qui neſciat, Pharaonem illum regem nouum (qui ignorabat Ioſeph) diaboli geſsiſſe typum: paſchalem agnum, qui immolari iuſſus eſt, Chriſtũ dei filium, Aegyptum hunc mundum, tranſitum filiorum Iſrael per mare rubrum, Chriſti præſignare baptiſmum. Igitur vt ad hæc recto proficiſcamur ordine, altius recurrentes quæramus & illud, quid ſignificet introitus filiorum Iſrael in Aegyptũ, vt ſicut exitum, ſic & introitum in figuram contigiſſe ſciamus omnium peregrinorum cœleſtem patriam incolatu præſenti expectantium. Pſal.104. Gene.47. Pſal.104.

Quòd ille Iſrael vniuerſos electos, & illa Aegyptus hunc ſignificauit mundum, in quo omnes electi peregrinantur. CAPVT II.

VNiuerſo Iſraeli, beatæ genti, & populo quem elegit dominus in hæreditatem ſibi, primùm iuſtitiæ ac ſalutis inſtrumentum eſt, ſcire & confiteri quod ſuam ob culpam, in hoc exilium proiectus ſit, procul à facie dei, longè à terra viuentium, in qua debuit videre bona domini: per ſolam autem gratiam fieri, quòd quandoq; eripitur de præſenti ſeculo nequam, & transfertur in regnum filij dilectionis dei. Verùm huius confeſsionis ſcientiam Iſrael idem nõ apprehendiſſet,

CAP. 4. nisi ſimilitudinis extrinſecus accidentis introductione ad intellectū iuſtitiæ profeciſſet. Vt ergo
ſimilitudo idonea paruulis introducendis nō deeſſet: factū eſt vt ille particularis ſiue carnalis Iſ-
Cur Iſrael intrauit in Aegyptum rael intraret in Aegyptū, tali cauſa vel ordine, vt ſuæ culpæ fuerit, quatenus intraret: dei aūt gra-
tiæ, quatenus inde liberatus exiret. Ecce enim quærenti, cur factū ſit, vt intraret ille in Aegyptū,
ſi reſpōdeas, quia deus ita fieri voluit, verum quidē eſt quod dicis, ſed minus q veritas habet, re-
ſponſum tuum cōprehendit. Reſtat enim adhuc quæri, cur ita voluerit deus. Deus nempe iuſtus
eſt, & nihil eſt quod ſine ratione velit, aut iubeat fieri. Proſequēte ergo rationis inquiſitione, re-
ſpōderi oportet, idcirco deū hoc voluiſſe, quia domus Iſrael peccauit: fratrem enim ſuū in ſeruū
Gene. 46. vēdidit. Ob hoc iuſtè deus illud voluit, propter hoc famem vocauit, & illi tanquā duro exactori
reos ſuos iuſtè tradidit, vt abigeret in Aegyptum, in illud ergaſtulum, quo præmiſerant fratrem
ſuum. Sanè pater Iſrael liber à culpa fuit, idcirco præeunte ac ſubſequente conſolatione intrauit.
Audiuit enim deū patris ſui Iſaac, per viſionem nocte vocantem ſe, & dicentē ſibi: Ego ſum for-
tiſſimus deus patris tui. Noli timere, & deſcende in Aegyptū, quia in gentem magnam faciam te
ibi. Ioſeph quoq; ponet manū ſuam ſuper oculos tuos. Ita ille quia ſine culpa, idcirco cum gratia
intrauit: domus aūt eius, quia culpā admiſit, ſub virga diſtrictionis coercenda iuſtè ad ergaſtulum
neſciens ambulauit. Itaq; dei iuſtitiæ fuit, q populus ille ſeruiturus in Aegyptū intrauit: gratiæ
verò (vt prędictū eſt) quòd illum deus eduxit. Acta igitur in parte res eſt, quę vniuerſitatis para-
bola exiſteret, i. cuius ex ſimilitudine plenius erudita vniuerſa generatio quærentiū deum, quæ-
rentiū faciem dei Iacob, in initio iuſtificationis ſuæ ſemetipſam accuſaret, claroq; concentu hinc
ſuæ culpæ, inde diuinæ cōfeſſionem iuſtitiæ decantaret. Tunc etenim Iſrael terram fluentem lac
Gene. 2. in promiſſione accepit, quando tulit deus hominē, & poſuit eum in paradiſum voluptatis, propo
ſita cōditione hac, vt operaretur, ſubauditur, obediendo pręcepto dei, & ita cuſtodiret eum ſibi.
Eſaiæ. 52. Tunc aūt inter comedendū idem Iſrael fratrem ſuum vendidit in Aegyptū, quando ille in quo
omnes peccauerunt per guſtum cibi vetiti, ſemetipſum venundedit diabolo. De qua venditione
per prophetā deus inclamans: Gratis (inquit) venundati eſtis, & gratuitam cōtinuò liberationem
Gene. 3. promittens, ſubiungit: & ſine argēto redimemini. Vocauit igitur dominus famem ſuper terrā, vt
Iſrael intraret in Aegyptū, quando dixit Adæ: Maledicta terra in opere tuo, in laboribus come-
des ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, ſpinas & tribulos germinabit tibi: & præſcripta ſententia hac,
emiſit eū in huius mundi exiliū. Hæc enim habitatio rectè dicitur Aegyptus, quòd vocabulū in
Ephe. 6. tenebras vertitur, quia tenebræ hic ſunt vbi deus nō videtur. Ibi Pharao nouus Aegypti, rex hic
diabolus nouus regij nominis adulter, imò vetus tyrannus, tenebrarum princeps. Ibi Aegyptij
odientes Iſrael: hic principes & poteſtates mundi, rectores tenebrarum harum, ſpiritualia nequi
tiæ in cœleſtibus, contra quos iuxta Apoſtolum nobis colluctatio eſt. His ita pręmiſſis, deinceps
ſequentia liberatricis gratiæ myſteria ſecundum ſcripturæ huius ordinem ſunt pertractanda.

De nominibus filiorum Iſrael, quòd rectè initio eiuſdem libri præſcripti ſint. CAPVT III.

CAP. 1. HAec ſunt nomina filiorū Iſrael, qui ingreſſi ſunt in Aegyptū cum Iacob, ſinguli cū domibus
ſuis, & vxoribus introierūt. Ruben, Symeon, Leui, Iuda, Iſachar, Zabulon, & Beniamin, Dan
& Nepthalim, Gad, & Aſer. Erant igitur omnes animę eorum qui egreſſi ſunt de fœmore Iacob,
lxxv. Ioſeph aūt in Aegypto erat.) Hoc libri principiū, etſi ad ſolam literam ſpectes, periti hiſto-
riographi laudem egregiam poſſidet, qui quod in præcedēti libro latius dixerat, hoc ipſum bre-
uiter hic repetere idoneum ratus eſt. Poterat enim ab eo, quod cōtinuò ſequitur, ordiri ſic: (Io-
ſeph mortuo, & vniuerſis fratribus eius, omniq; cognatione ſua, filij Iſrael creuerunt, & quaſi ger
minantes multiplicati ſunt, ac roborati nimis impleuerunt terram.) Eſſetq; huiuſmodi principiū
fini præcedentis libri ſatis cohærens atq; contiguū. Sed voluit libri huius corpus exhibere inte-
grum, idcirco caput præmiſit eximiū, nominibus ſcilicet filiorum Iſrael, qui introierūt in Aegy-
ptum, veluti quibuſdam ſtellis illuſtratū. Hæc planè capitis illuſtratio tam pro hiſtoriæ quā pro
allegoriæ digna expectatione valet, quia videlicet quorum ſiue ſecundum literam ſiue ſecundū
ſpiritum in hoc libro continetur exitus de Aegypto, rectè eorundem introitus præſentatur in
principio. Dignè igitur in foribus collaudato fabricæ architecto, iam gradiamur intus, & hanc
domum perſpiciamus ſcripturæ latiſſimæ, quam extruxit refertam theſauris cœleſtibus.

Quòd Pharao in eo etiam ſimilis fuerit diabolo, quòd peruerſa ſolicitudine dixit: Ecce populus, & cætera. CAPVT IIII.

SVrrexit interea rex nouus ſuper Aegyptū, qui ignorabat Ioſeph, & ait ad populū ſuum: Ecce
populus filiorū Iſrael multiplicatus, & fortior nobis eſt: Venite, ſapienter opprimamus eum,
ne fortè multiplicetur, & ſi ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis noſtris, expugnatiſq;
nobis egrediatur è terra.) Hic nempe ſi prudenter legas, neceſſariò ſubintelligis, filios Iſrael ſo-
litos fuiſſe ſuſpirare ad terram quæ patribus eorum repromiſſa fuerat. Hoc audi[illegible] patribus
venientib filijs, ſpem verboſam auſcultantibus, Aegyptijs iracundam excitabat inuidiam. Bene
ergo

ergo rem aperit dum præmiſſo, ne ſi ingruerit contra nos bellum, nõ addidit expugnatis nobis
obtineat terram, ſed egrediatur è terra. Porrò nouus ſpiritualiter Aegypti rex, qui ſic ſolicitus
eſt,& ſic loquitur, diabolus eſt, rex Aegypti, id eſt, tenebrarum princeps, rex inquam Aegyptio-
rum, id eſt, omnium ſuperborum, domino ad beatum Iob dicẽte: Quia ipſe eſt rex ſuper omnes
filios ſuperbię. Ecce (inquit) populus multiplicatus & fortior nobis eſt, &c. Hoc iratus dixit, quia Iob. 41.
vidit & doluit, per fraudem ſuam nõ perire benedictionem potuiſſe creatoris, qua in electorum Gene. 1.
prædeſtinatione primis parentibus noſtris benedicens, inquit: Creſcite & multiplicamini, & re-
plete terram, & ſubijcite eam. Nam de reproborum luxuriante propagine, poſtmodum dixit ad Gene. 3.
mulierem ſeductam: Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos. Verum quantacunq; inui-
dia locutus ſis ô diabole, hoc verum dixeris, & hoc ſine mendacio locuti ſunt omnes Aegyptij
ſatellites tui, quia multiplicati & fortior vobis populus ſumus, & ſi ingruerit, imò dudũ ingruit
contra vos bellum, principe belli Chriſto filio dei, ſuæ crucis attollente vexillum, addimur ini-
micis veſtris, ſcilicet ſanctis ac beatis angelis, quibus fortioribus caduca terga vertiſtis fugiendo,
expugnatisq́; vobis egredimur è terra, quia cœlum non expectat.

De eodem, & quòd inter oppreßiones Pharaonis filij Iſrael creuerunt, ſimiliterq́; inter diaboli infeſtationes, electi dei proficiunt. CAPVT V.

VEnite (inquit) ſapienter, opprimamus eum. Hoc dixit, (Præpoſuitq́; eis magiſtros operum,
vt affligerent eos oneribus,) Subauditur, vt non ſineret eos coniugales complexus inire, fi-
liosq́; procreare, labore vel iniuria, voluptatis obluſionem afferente. (Aedificaueruntq́; vrbes ta-
bernaculorũ Pharaoni Phyton, & Rameſſes.) Hoc agebat naturæ hoſtis demens & inefficax, qui
quaſi ſole æſtiuo radices arborum ne in flores aut poma prorumperent, exurere certabat. Aeſtu
nanq; laboris operoſi naturæ radix nõ areſcit, ſed potius poſt laborem cibi, potusq́; ac ſomni aui
dior fit, quibus rebus voluptas non emori ſolet, ſed refota gliſcere, & prorumpere geſtit: fruſtra
igitur ſic inuidia pugnabat, præſertim vbi cœli ros & terrę pinguedo. i. dei & patrum benedictio,
ſterilem eſſe Iſraelem nõ ſinebat. Sequitur ergo: (Quantoq́; opprimebant eos, tanto magis mul-
tiplicabantur & creſcebant.) Et continuò: (Oderantq́; filios Iſrael Aegyptij, & affligebant illu-
dentes, &c.) Notandum valde eſt, quid de hoc Pſalmiſta ſenſerit. Nam cum dixiſſet, & auxit po-
pulum ſuum vehementer, & firmauit eum ſuper inimicos eius, ita ſubiunxit: Conuertit cor eo-
rum, vt odirent populum eius, & dolum facerent in ſeruos eius. Quid enim? Nunquid hoc dicen Pſal. 104.
do odientes Aegyptios iuſtificat, aut odium eorum excuſat? Non vtiq;. Sed nimium peccatores Quomodò
fuiſſe indicat, quos tales deus inueniret, vt ex cõſpectis beneficijs ſuis cor eorum in odium ſeruo deus cõuer
rum ſuorum cõuerteret. Non enim ſic intelligendũ eſt, quòd cor eorũ de bono cõuerterit in ma tit cor Ae-
lum, quòd de corde bono cor fecerit malũ, ſed ſic: Cõuertit cor eorũ in odiũ, quemadmodũ ſol gyptiorum
molle lutũ conuertit in durũ. Sed de hoc aliàs vbi deus loquitur: Ego indurabo cor Pharaonis & in odium.
ſeruorum eius. Hic illud dixiſſe ſufficiat, quòd lutoſam illorũ gratiam, in qua dudum Iſrael exce Exod. 4.
perat propter Ioſeph, felicium aduenarum ita ſplendor vſsit, vt in odij duritiam conuerteret, &
vnam & meritam illis pœnam, deus retribueret, vt quia nõ ſolum nõ compatiendo, verumetiam
illudendo affligebant eos, idcirco quemadmodũ illa luti & lateris opera prius mollia, deinde co-
quente igni, fiebant dura, ſic eorum corda paulatim æterna indurarentur impœnitentia. Nunc
ad illum Pharaonem & illos Aegyptios ſermo redeat, de quibus nos Chriſti gratia liberauit. Ve-
nite (inquit) ſapienter opprimamus eum, &c. Huius ſapientis & ſapienter opprimentis quã gra-
uia ſint onera, quibus humanũ genus afflixit, iamdudum perſentiſcere cœpimus, ex quo vocem
audiuimus in euangelio ſuo ſic dicentis liberatoris: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati
eſtis, & ego reficiam vos: Tollite iugum meũ, &c. vſq; ad onus meum leue. Nam antequam hoc Matth. 11.
dixiſſet, nos laborem noſtrum neſciebamus, imò peccati oneribus delectabamur, ſub quibus &
animæ ſenſum vitæ expirauerant, & corpora noſtra inſtante mortalitate languebant. Tot autem
iuga ſunt ſeruitutis illius, quot vitia, tot onera quot peccata, quę perſequi nimis longum & diffi-
cilè, imò impoſsibile eſt. Hoc tantum dixerim, quia ex quo intrauit Iſrael in Aegyptum vſq; ad
veſpertinam immolationem agni, id eſt, ex quo Adam de paradiſo cecidit, vſque ad paſsionem Eſaie 14.
Chriſti filij dei, non ceſſauit ille exactor, nõ quieuit tributum, non ſolutum eſt iugum dominan-
tium. Nam extunc facta eſt pax, reddita libertas, nec enim, vt ante, ita nunc agit quicq̃ pro impe- Quando
rio, veruntamen vt latro inſidioſus poſt nos incedit, & inuidus inſectatur liberatos, vacuas eſſe ablatũ eſt
gemens vrbes, quas ædificauimus illi Phyton, quòd interpretatur os abyſsi, vndè nos Chriſtus diabolo im
eduxit, & Rameſen, quòd interpretatur de tinea, à qua medicus ille capita noſtra purgauit. perium.

Quòd rectißimè Pharao ſimilis diabolo prædicetur, in eo quoq; quod ait: Si maſculus fuerit, interficite, &c. CAPVT VI.

DIxit autem rex Aegypti obſtetricibus Hebræorum, quarum vna vocabatur Sephora, altera
Phua, præcipiens eis: Quando obſtetricabitis Hebræas, & partus tempus aduenerit: ſi maſ-
culus fuerit, interficite illum: ſi fœmina reſeruate. Timuerunt autem obſtetrices deum, & non

CAP. I. fecerunt iuxta præceptum regis Aegypti, ſed cõſeruabant mares,&c.) Etſi meritò quorumlibet
viſibilium inimicorum Iſrael nominib' ſancta ſcriptura vtitur, quoties cõtra ſpiritualia nequitiæ
Pſal.82. inuehitur, verbi gratia, cum dicit Pſalmiſta: Quoniam cogitauerũt vnanimiter ſimul aduerſus te
teſtamentum diſpoſuerũt tabernacula,&c. vſq; in adiutoriũ filijs Loth: multo magis Aegyptiam
Ezech.29. iuſtiſsimè iſto modo infamat nequitiam, diabolicam ſcilicet in Pharaonem regem Aegypti, & in
ſeruos eius transfigurãdo ſuperbiam. Exempli cauſa: Hæc dicit dominus in Ezechiele: Ecce ego
ad te Pharao rex Aegypti, draco magnę: qui cubas in medio fluminum tuorum, & dicis: meus eſt
fluuius, & ego feci memetipſum, & ponam frenum in maxillis tuis, & adglutinabo piſces fluminũ
tuorũ ſquamis tuis, & extraham te de medio fluminum tuorũ, & vniuerſi piſces tui ſquamis tuis
Amos.1. adhærebunt, & proijciam te in deſertum, & omnes piſces fluminis tui,&c. Ecce enim Pharao vel
Aegyptus primo loco cõtra Iſraelem, diabolum imitatur in tribus, imò in quatuor ſcelerib. ſuis,
ſecundum ſcelera ſuper quibus iuxta Amos prophetam, Damaſcum, Gazam, Azotum, Tyrum,
cæterosq; finitimos hoſtes Iſrael nõ conuertere ſe profitetur deus. Primum ſcelus Pharaonis eſt,
quòd hoc intendit opprimendo filios Iſrael, quatenus voluptate generãdi emortua, filij nõ procrearentur.
Secundum, quòd obſtetricum dolo agere nititur, vt nati paruuli clam interimantur.
Tertium, cùm aperta ſæuiens perſecutione pręcepit omni populo ſuo, dicens: Quicquid maſculini
ſexus natum fuerit, in flumen proijcite, quicquid fœminei, reſeruate. Quartum, quòd mandante
ſibi domino ac dicẽte: Filius meus primogenitus Iſrael, dimitte filiũ meum vt ſeruiat mihi,
Exod.5. at ille ſuperbè reſpõdit: Quis eſt dñs, vt audiam vocẽ eius, & dimittã Iſrael? Neſcio dominum, &
Iſrael non dimittã: Et his ſimilia. Meritò ergo in ſcripturis, meritò in ore totius eccleſię pro diabolo
Pharao decantatur, & per Pharaonẽ diabolus intelligitur, ad gloriã Chriſti, cuius victoria
de tali Pharaone liberati ſumus. Etenim ille eſt, qui hoc egit ab initio quãtum in ſe fuit, vt nullus
Iſraelita verus, verbo prædicationis, ſpirituales deo filios gigneret, deinde vt naſcentes eiuſmodi
paruulos, obſtetricante hęretica malignitate occideret, tandemq; caſſatis artibus aperta perſecu-
Pſal.92. tione armatus eſt, vt in illa flumina filios gratiæ proijceret, de quibus Pſalmiſta: Eleuauerunt, inquit,
flumina domine, eleuauerunt flumina vocem ſuam,&c. magnas & apertas perſequentiũ ini-
Eccle.42. micorum ſignificans tempeſtates. Et notandũ, quòd hic quoq; ſpiritualis Pharao maſculinũ magis
quam fœmineũ ſexum odit, ea videlicet diſcretione, quã obſeruans vir ſapiens, dicit: Melior
eſt iniquitas viri, quàm bene faciens mulier: Vir nanq; pro virtute eſt, is qui pręeſt vel regere poteſt:
Mulier verò, quæcunq; anima pro imperfectionis ſuę mollicie, quia deceptibilis eſt, rectore
indiget, & ſine diſciplina ſi fuerit, fit obprobrium in Iſrael. Porrò eiuſmodi viro accidens iniqui-
2.Reg.12. tas, augendæ virtutis occaſio fit, ſicut Dauid. Mulieris autẽ eiuſmodi benefactum ſi clarueris coram
hominibus, citò illud leuis ventus humanæ gloriolæ tollit: & ſi monitor deſit vir, hoc ipſum
qualecunq; ſit, ceſſat fieri, vertiturq; in apoſtaſin. Sapiens ergo hic Pharao talem virũ odit, & iubet
interimi, certus quod talem fœminam viro deſtitutam, conſentientem ſibi adulterare poſsit.

De mendacio obſtetricum, & qualiter benefecerit eis deus, quia timuerunt deum. CAPVT VII.

TImuerunt, inquit, obſtetrices deũ, & non fecerunt iuxta pręceptũ regis Aegypti, ſed cõſeruabant mares,&c.
Hic importunè nimis de mendacio diſputatur, ꝙ nõ iuſtificari poſsint obſtetrices
mentiendo, dicentes: Non ſunt Hebrææ mulieres ſicut Aegyptiæ: Ipſę enim obſtetricandi
habent ſcientiam, & priuſquã veniamus ad eas, pariunt.) In tẽpore nanq; parientibus aderant,
de quibus dictum eſt, quia conſeruabant mares. Quod quiſquis pro culpa obijcit, reſtat vt
Raab meretricem mendacij redarguat, quæ tollens duos exploratores, quos Ioſue miſerat, abſcõdit,
& quærentibus ait: Fateor, venerunt ad me, ſed ego neſciebam vndè eſſent. Cumq; porta
clauderetur in tenebris, & illi pariter exierunt, neſcio quo abierunt. Perſequimini citò, & cõprehendetis
eos. Ergo qui obſtetrices pro tot infantibus ſeruandis mentientes accuſant, cõſequitur
vt multo magis pro duob' hominibus liberandis mentientem nõ iuſtificent Raab, quam & prophetica
ſimul & euangelica iuſtificat auctoritas. In euangelio nanq; Chriſti, mater aſſumitur &
parens veritatis, quæ Chriſtus ipſe eſt, quia ſic meruit eſt Raab, Salmon quippe genuit Booz de
Matth.1. Raab. Et propheta de eâdem in typũ eccleſiæ de gentibus præcinit: Memor ero Raab & Baby-
Pſal.86. lonis: Apoſtolus aũt vſq; adeò nullam omnino veritatẽ charitati pręponit, vt optet ipſe anathema
eſſe à Chriſto, qui ſubauditur veritatis pro charitate. i. pro fratribus ſuis, qui ſunt cognati ei'
Rom.9. ſecundum carnẽ, qui ſunt Iſraelitæ. Prædixerat enim quia neq; mors, neq; vita, neq; angeli, neq;
principatus, neq; poteſtates, neq; virtutes, neq; inſtantia, neq; futura, neq; altitudo, neq; fortitudo,
neq; profundũ, neq; creatura alia, poterit nos ſeparare à charitate dei. Nullas igitur quaſi mẽdacij
tenebras, aſſcribamus lucido charitatis operi, vbi ſic homicidam impiũ ſefellerunt, vt vitam
reſeruarent hominum, pręſertim cum deus hoc ipſum laude & remuneratione dignum duxerit,
ſcriptura continuò dicente. (Bene igitur fecit deus obſtetricibus: & quia timuerunt obſtetrices
deum, ædificauit illis domos.) Subauditur æternas. Aeternum quippe eſt, quod deus ædificat.

De ortu

De ortu atq; elegantia Moyſi. CAPVT VIII. CAP. II.

EGreſſus eſt poſt hæc vir de domo Leui,accepta vxore ſtirpis ſuę,quę concepit,& peperit fi-
lium.Et videns eum elegantem,abſcondit tribus menſibus. Cumq; iam celare non poſſet,
ſumpſit fiſcellam ſcirpeam,& liniuit eam bitumine ac pice,poſuitq́; intus infantulum,&c.)Prin-
cipio dicendum,quia non factum eſt de omnibus impiū regis imperium dicētis: quicquid maſ-
culini ſexus natum fuerit,in flumen proijcite:quicquid fœminei,reſeruate. Alioquin quomodo
alius ante hunc elegantē infantulum,ſcilicet Aaron euaſit,triennio natus ante eum.Nempe cum
dictū ſit,quia poſt hæc,ſubauditur impij regis edicta, vir ille de domo Leui egreſſus eſt,& acce- Exod.6.
pit vxorem,ſine dubio & Aaron poſt hæc eadem natus fuit, ſiquidem vna eademq́; vxor illi,ſi-
cut alio loco ſcriptura teſtatur,peperit Aaron,Moyſen,& Mariam.Quòd autem triennio ſenior
Moyſe Aaron fuerit,manifeſtius poſtmodum ſcriptum eſt hoc modo:Erat autē Moyſes LXXX. Exod.7.
annorū,& Aarō LXXXIII.quādo locuti ſunt ad Pharaonē.Sed & paruulos, & XX. annorum iu-
uenculos,in exitu ſuo filij Iſrael habuerunt.Claret igitur quòd non impletum eſt vniuerſum ne-
quam regis præceptū,alioquin non fuiſſet in exitu Iſrael de Aegypto vir inter eos infra ætatem
LXXX.annorū,neq; ante Moyſen quidē,ſed neq; poſt illud regis pręceptū euaſiſſet Aaron: Pro
de litera præſens diligentius intuenda eſt.Sic enim videtur ſignificare,quòd cum omnes infantu
li proijcerentur,mater huius propter elegantiam ſtudioſior facta,tribus eum abſconderit menſi-
bus,vt ſaltem hic ſeruaretur alijs pereuntibus. Verùm huic ſenſui, quæ prædicta eſt euidentiſſi-
ma ratio refragatur.Potius ergo illud conſtat,ne propter elegantiam eius quę iam ardere cœpe-
rat,magis inflammaretur inuidia,etenim breuiter quidem,& parcè de ſemetipſo loquēs Moyſes
dixit,infantem ſe eſſe elegantē,ſed reuera tanta fuit elegantia, quanta diuinum illū ſplendorem
pręſignari decuit,quo poſtea facies eius ex collocutione dei ſplēdida facta eſt.Neq; enim elegā- Exod.34.
tia ſtudioſa naro mox infantulo ineſſe potuit.Notandum deinde, quòd vbi obſtetrices deum ti-
mentes in ſancta ſcriptura nominatas eſſe iure voluit, pro eo quòd charitatem vtilem prępoſuē-
re vero inutili:dixit enim mox,quarum vna vocabatur Sephora, quod interpretatur pulchritu-
do ſiue placens:altera Phua,id eſt,perfectio,illic patrem & matrem nominibus ſuis nō expreſſit,
ita dixiſſe contentus.Egreſſus eſt poſt hęc vir de domo Leui,accepta vxore ſtirpis ſuę. Verunta-
mē alibi,nō quidē amota hac humilitate,ſed obſeruata lege hiſtoriæ,& nomē patris Amrā,quod
interpretatur populus excelſus,& matris ſuæ nomē ponit Iochabeth, quod interpretatur vbi eſt
gloria mea,ſiue eſt grauis.Quæ peperit ei,inquit,Aaron,Moyſen,& Mariam,quorū Aaron mōs Exod. 6.
fortitudinis,ſiue mōs fortis, quod nomen vtiq; dignitati ſacerdotij cōgruit. Moyſes ſumptus ex Aaron. Moyſes.
aqua,ſiue aſſumptio,quod à cauſa legis quæ per eū data eſt nō diſcrepat,de diuinę nanq; ſapien-
tiæ abundantia ſumpta eſt:Maria verò illuminatrix,vel ſtella maris.prophetia nanq;,quæ per il- Maria.
lam ſignificata eſt,& nos illuminat,& noſtro mari.i.huic ſeculo ſtella eſt,vbi attendimus illi tan-
quā lucernæ lucēti in caliginoſo loco,donec luceſcat dies, & lucifer oriatur in cordibus noſtris.

Quid præſagierit,quòd infantulus in fiſcella poſitus, & à filia Pharaonis inuentus matri ſuæ nutriendus traditus ſit. CAPVT IX.

SVmpſit,inquit,fiſcellam ſcirpeam,& liniuit eam bitumine ac pice, poſuitq́; intus infantulum,
ſubauditur in papyrione.Sic enim deinde de filia Pharaonis ſubditur.(Quæ cū vidiſſet fiſcel-
lam in papyrione,&c.)Quantū ad literam fugitiua matris pietas, & dolēda inſinuatur ſedulitas,
veruntamen non ſine fide & ſpe,qua tutori deo pupillum ſuum committebat,in quo gratiæ eius
elegantia præfulgebat,magnum quidem cœli ciuem, ſed in terra nimiè peregrinantem.Scirpus
nanq; genus aquoſæ geneſtæ eſt,ſine nodo:papyrus leuis canna, de qua Lucanus ſic inquit,cum
tenet omnia Nilus,Conſeritur bibula Memphitis cymba papyro. Bitumē autē contra ſentinam
aquæ tenaciſſimū præſidiū eſt Hoc ergo ſategit,quātum potuit, quantumuis infans ſcirpeo co- Luca.lib.
phino ſuauiter cubaret,& leui papyro conſerta cymba,ſine pondere ſupernataret,& bituminata 4.Pharſ.
ſentinā omnem aquæ excluderet.Porrò myſticè totum adminiſtrandæ per illum ſcripturæ præ-
ſagium eſt.Elegans quippe infantulus vili ſcirpo collocatur, quia futurū erat eo ſcribēte, vt ele-
gantia ſpiritus,vilitate literæ tegeretur.Ipſe papyrio ſcriptoris eiuſdē futuri calamum præſignat,
ituri cum impetu fluminis,qui lætificat ciuitatē dei,contra illa vaſa papyri.i.vaſa ſcriptorum fal- Pſal.45.
ſitatis,de quibus per prophetā dicit: Væ terræ cymbalo alarū, quæ eſt trans flumina Aethiopiæ,
quæ mittit in mare legatos ſuos in vaſis papyri ſuper aquas. Nec enim terra illa, ſcilicet diabolus Eſa.18.
ſiue Antichriſtus,in terreno corpore futurus (qui propter ſuperbiam dicitur cymbalum alarum
.i.accentus blaſphemiarū)aliud mittit quam mendaciū per legatos ſuos paganos,ſuos hæreticos
in mare huius ſeculi,in ſuis vaſis papyri.i.ſcriptoribus ſuæ partis, vndè aduerſus deū cōſiſtit,quo
contra per hunc elegantem infantulū miſſurus erat deus elegantiam veritatis.(Vis inquit,vt va-
dam,& vocem tibi Hebræam mulierem,quę nutrire poſſit infantulum?Reſpondit ei,vade.Per-
rexit puella,& vocauit matrem eius,&c.(Et hoc futuri pręſagium,quod filia Pharaonis infantu-
lum ſic inuenit,& tali nutrice altū,ſibi in filiū adoptauit.Futurū erat quidem,vt ſcholę gentiliū,

CAP. II. ſanctarum complaceret elegantia ſcripturarum. Verbi gratia Ptolomeo Philadelpho, qui cum
omnium ſcripturarum vtilium ſtudio flagraret, leges quoq; dei per iſtum conſcriptas, ſibi in græ
cum transferri ſumma inſtantia depoſcens, accepit ab Eleazaro Iudæorum pontifice ſeptuagin-
ta ſeniores, quibus ea interpretantibus, relegens, oppido lætatus eſt. Nam quod hic egit, ſimile
quodammodo fuit, quòd ſoror pueri ſcilicet Maria, quæ procul ſtetit, pręſtolans euentú rei ma-
trem eius vocauit, quæ & (Nutriuit infantem, & adultum tradidit filiæ Pharaonis.) Mater quip-
pe ſanctæ ſcripturæ huius lingua hebræa eſt, quam ad interpretandum vel transferendú in græ-
cum euocare, illa vera philoſophia perſuaſit, vt prędictum eſt. Porrò elegans infantulus eleganti
proſpiciens è cœlo miſerationis occurſu exceptus eſt, vt matri ſuæ cui natus fuerat non periret,
& aliam matrem præpotentem adoptandus inueniret, cuius auctoritate omni quoque ſcientia
Aegyptiorum, vt in actibus Apoſtolorum legimus, eruditus eſt.

*Quòd Moyſes Ægyptium quendam de fratribus ſuis percutientem redarguit, & libera-
torem ſuæ gentis ſe fore præſcierit.* CAPVT X.

CAP. VII. IN diebus illis poſtquam creuerat Moyſes, egreſſus ad fratres ſuos, vidit afflictionem eorum, &
virum Aegyptium percutientem quendam de Hebræis fratribus ſuis.) Et reliqua. Poſtquam
creuerat, id eſt, per annos quadraginta. Sic enim Stephanus protomartyr in concione Iudæorum
Acto. 7. orationem faciens loquitur. Cum autem impleretur ei XL. annorú tempus, aſcendit in cor eius
vt viſitaret fratres ſuos filios Iſrael, & cum vidiſſet quendam iniuriam patientem, vindicauit il-
lum, & fecit vltionem ei qui iniuriam ſuſtinebat, percuſſo Aegyptio. Et qua fretus auctoritate id
fecerit, continuò ſubſecutus, ait: Aeſtimabat autem intelligere fratres ſuos quomodo deus per
manus ipſius, daret ſaluté illis. Cum enim hæc dicit, profectò illud ſignificat, quòd Moyſes gen-
tis ſuæ liberatorem fore ſe præſciret. At illi, inquit, nõ intellexerunt, id eſt, intelligere noluerút.
Nam & continuò ſubſequitur. Sequenti verò die apparuit illis litigantibus, & reconciliabat eos
in pace dicens: Viri fratres eſtis, vt quid nocetis alterutrum? Qui autem iniuriam faciebat, repu-
lit eum, dicẽs: Quis te conſtituit principem & iudicem ſuper nos? Núquid interficere me tu vis,
quemadmodum interfeciſti heri Aegyptium? Hanc vnius negationé omnibus aſſcribit poſtmo-
dum, dicens: Hic eſt Moyſes, quem negauerút dicentes: Quis te cõſtituit principem & iudicem.
Et rectè: Nam cunctis profitentibus vni negare non licuiſſet, præſertim pro omnibus, quia non
Deute. 18. dixit ſuper me, ſed ſuper nos. Amplius autem iniuſtam negationem exaggerans, inculcat, & re-
plicat illú, principem deſignãs & iudicem. Hunc, inquit, deus principé & redemptorem miſit, hic
eduxit illos, hic eſt Moyſes, qui dixit filijs Iſrael, prophetã vobis ſuſcitabit dominus de fratribus
veſtris, tanq̃ me ipſum audietis. Hic eſt qui fuit in eccleſia in ſolitudine, cú angelo qui loqueba-
tur ei, &c. Hęc & huiuſmodi cur corã attulerit, nouiſsima exclamatione depromit. Dura ceruice
& incircunciſis cordibus & auribus vos ſemper ſpiritui ſancto reſtitiſtis, ſicut patres veſtri & vos.
Quem prophetarú non ſunt perſecuti patres veſtri? Nempe ſubauditur Moyſen negauerunt Sa-
muelem abiecerunt, Dauid de regno exturbauerunt, alios lapidauerunt, alios ſecuerunt, alios in
occiſione gladij interfecerunt. Tandé ita concludit, & occiderunt eos, qui prænuntiabant de ad-
uentu iuſti, cuius núc vos proditores & homicidæ fuiſtis. Igitur Moyſes in exemplú huius nega-
tus eſt à dicentibus. (Quis te conſtituit principé & iudicem ſuper nos?) Videlicet quemadmodú
Ioan. 19. negãdus erat iuſtus à dicentibus, nõ habemus regé niſi Cæſaré, quemadmodũ hic negatus à ſuis,
abijt acquirere ſibi eccleſiam de gentibus, ſic Moyſes negatus fugit ſuos, & vxoré accepit alieni-
genam de filiabus ſacerdotis Madian. Porrò talis egreſſus Moyſi ad fratres ſuos, vt videret affli-
ctionem eorú, illa negatio, quam Apoſtolus in catalogo patrú fide nobiliú cõmemorat, rectè eſſe
Hebr. 11. dicitur, qui ſic ait: Fide Moyſes grandis factus, negauit ſe eſſe filiũ filiæ Pharaonis, magis eligens
affligi cú populo dei, quam téporalis habere peccati iucunditaté, maiores diuitias æſtimans the-
ſauro Aegyptiorum improperium Chriſti. Aſpiciebat enim in remunerationé. Fide dereliquit
Aegyptú, non veritus animoſitatem regis. Vndè hoc quod nõ veritus ſit animoſitatem regis? Vi-
delicet quia fugiens animos regis, nõ tamen armaturam depoſuit zeli, eadem quippe iuſtitia vel
pietate ſeptem filias ſacerdotis Madian à paſtoribus defendit, & oues earũ adaquauit, qua & vi-
rum percuſſerat Aegyptiũ, eo quod percuſsiſſet quendã de Hebręis fratribus ſuis, & qua nihilo-
minus altera die Hebręos rixantes conſpiciens, eum qui faciebat iniuriam corripuit, vndè inuiſi-
bilem quem tanquam videns ſuſtinuit, hoc modo vel ordine videre meruit.

*De clamore filiorum Iſrael ad dominum, & quòd non viuente, ſed Pharaone mortuo,
vociferati ſunt.* CAPVT XI.

POſt multum vero temporis, mortuus eſt rex Aegypti, & ingemiſcentes filij Iſrael, propter
opera vociferati ſunt ad dominũ. Aſcenditq; clamor eorú pro operibus, & audiuit gemitum
eorú, &c.) Quare dũ viueret Pharao nõ ingemuerunt, non vociferati ſunt filij Iſrael ad dominũ?
Videlicet, quia nimietas oppreſsionis ingemiſcere nõ ſinebat, vociferari prohibebat. Hoc nanq;
habet violenta tyrannorú vis, vt eis, quos opprimút, liberationé optare pro crimine audaciæ vel
contuma-

contumaciæ ſic. Et quidem gemebant prius afflicti Aegyptijs illudétibus, atq; ad amaritudinem
vitam illorum perducentibus, ſed differt, vtrum quis clanculo gemat, tacitoq́; gemitu dolorem
ſub pectore conſumat, an publico conuentu in auditu quorumlibet clamoſam in altum depro-
mat querelam. Vndè cuidam victo ſub victoris potentia dictum eſt fauendo. O miſeri, quorũ ge
mitus edère dolorẽ. Qui te non pleno pariter planxere theatrò. Ergo & ante filij Iſrael gemebãt
quidem, ſed non audebant gemere palam: nunc autem, quia mortuus eſt Pharao rex Aegypti,
publicis conuentibus gemuerũt, gemitumq́; in cœlum ſuſtulerunt, vt aſcenderet clamor eorum
ad dominum, qui & audiuit gemitum eorum, & recordatus eſt, id eſt, nõ oblitum ſe oſtendit eſſe
fœderis, quod pepigit cum Abraham, & Iſaac, & Iacob. Porrò iuxta anagogen morale eſt quod
præſenti loco ſcriptura intendit. Quamdiu viuit Pharao, id eſt, quãdiu regnat peccatũ, regnat in
mortali corpore, & non ingemiſcit animus, neq; ad dominum vociſeratur, ſed libẽs & ſeruitutis
peſsimæ laborẽ vel cõtraria onera ſentiens ſubigitur operibus duris luti ac lateris, omniq; famu-
latui quo in terrę operibus premiť. Gemit quidẽ vtcunq; & ſuſpirat, interdũ etiã plorat. Sed diſ-
fert vtrũ quis gemẽdo & plorãdo lutũ lauet, an luti operibus abiectis melius propoſitũ arripiat,
& pro auxilio dei ſortiter in cœlũ clamet. Et ſi moriatur impius rex Aegypti, ſi iuxta prophetam
computreſcat iugũ à facie olei, ceſſetq́; amor peccãdi vera confeſsione ſpiritus ſancti, tunc inge-
miſcit Iſrael, & libere vociſerať, aſcẽditq́; ad dominũ clamor eius, & audit liberator gemitũ eius.

Cur deus apparuerit Moyſi in flamma ignis potius, quàm in alia ſpecie elementari, & quid ſignificet quòd rubus ardens non eſt combuſtus. CAP. XII.

MOyſes autem paſcebat oues Iethro ſoceri ſui ſacerdotis Madian. Cumq; minaſſet gregẽ ad CAP. III.
interiora deſerti, venit ad montem dei. Apparuitq́; ei dominus in flamma ignis de medio
rubi, &c.) Ordo verborum eſt: Filij Iſrael ingemiſcentes propter opera, vociſerati ſunt ad domi-
num: dominus autem audiens gemitum eorum, apparuit Moyſi in flamma ignis de medio rubi,
vbi paſcebat oues Iethro ſoceri ſui Madian ſacerdotis. (Dixit ergo Moyſes: Vadã & videbo vi-
ſionem hanc magnam, quare non comburatur rubus.) Magnam, inquit, viſionem videbo. Verè
magna fuit illa viſio, & cunctorũ per fidem videntiũ vocibus prædicatur hactenus in toto mun-
do. Et huius cauſa viſionis, ſi deo illuſtrãte animaduerſa fuerit, declaratio eſt operis ſubſequẽtis,
& ipſa intellectũ dat paruulis. Hoc ergo primùm quærimus, cur eo tempore tali pro cauſa, deus
apparẽs homini, potius in flãma ignis, quàm in alia aliqua qualibet ſpecie videri voluerit? Dein-
de quare rubus ardens non combuſtus ſit? Deus inuiſibilis, qui nec loco circunſcribitur, nec vllis
ſenſibus corporis percipitur, quoties viſibiliter hominibus apparet, rebus ipſis congruã aſſumit
ſpeciem, propter quas apparere dignatur. Quis aũt viſionis huius magnæ ſubſequentes effectus
fortiſsimos atq; clariſsimos fuiſſe neſciat? Nam & ſi tunc non fuimus, attamen potentiæ vel vir-
tutis dei, quam tunc notam fecit claritas magna lucet nobis, & terribilium eius miraculorũ me-
moria mirabilis in oculis noſtris eſt. Vndè & hodie mirantes dicimus. Quis ſimilis tui in forti- Exodi. 15.
bus domine, quis ſimilis tui magnificus in ſanctitate? Terribilis atq; laudabilis & faciẽs mirabilia? Ibidem.
Item dextera tua domine magnificata eſt in fortitudine. Et his ſimilia. Rectè igitur in igne, quod
elementum forte ac lucidum eſt, deus hic apparuit, fortitudinem ſuam quodammodo præparãs,
cum dicit: Ego ſcio quòd nõ dimittet vos Pharao rex Aegypti, vt eatis, niſi per manum validam.
Item ad Pharaonem: Idcirco aũt poſui te, vt oſtendam in te fortitudinẽ meam, & narretur nomẽ Exodi. 9.
meũ in omni terra. Quare aũt rubus nõ comburitur, & Moyſes tanquã comburendus appropin-
quare prohibeť, niſi ſoluat calciamentũ de pedib⁹ ſuis? (Cernens enim dominus quod pergeret
ad videndũ, vocauit eũ de medio rubi & ait: Moyſes Moyſes. Quo reſpondẽte, aſſum, ne appro-
pies, inquit, huc.) Et cõtinuò (Solue calciamentũ de pedib⁹ tuis, locus enim in quo ſtas, terra ſan-
cta eſt.) Hoc nimirũ ita dixit, tanquã cõtinuò cõburi potuiſſet appropiando, niſi ſoluiſſet calcia-
mentũ de pedibus ſuis. At certe rubus nõ comburebať, & virgultis quorũ de medio lucebat ſan-
ctus ignis erat innoxius. Quid ergo hoc ſibi vult? Illud nempe, quia deus noſter ignis quidẽ cõſu Deute. 4.
mens eſt, veruntamẽ igni elementario multũ diſsimilis iſte ignis eſt. Ignis nãq; corporeus, quo in
corporalibus adminiſtrationibus vtimur, quod quartũ mundi elementũ dicimus, res ipſas cõbu
rit, quib⁹ cõtinetur, procul aũt poſitis innoxius eſt. Deus aũt noſter verus & perpetuus ignis, ſuã
econtrario naturã vel potentiã exerit. Nam illis intra quos eſt nõ ſolùm innoxius, verumetiã ſalu
taris & clemẽtiſsimus eſt: longè aũt poſitis, & dignè appropinquare nolentibus nimiũ damnoſus
exiſtit, de qualibus Pſalmiſta dicit: Sicut fluit cera à facie ignis, ſic pereant peccatores à facie dei. Psal. 67.
Quod in beata virgine Maria clarius atq; cõſpicabilius eſt. Totus enim hic ignis, ſubaudiť Chri-
ſtus deus & homo, nouẽ in vtero eius menſibus habitauit, & leuem carnis vel animæ eius ſtipulã,
ſiue fœnſi, nõ ſolum nõ combuſsit, verùm etiã maiore cum virginitatis honore, gratiaq́; formati
exinde hominis, quẽ aſſumpſit, perenniter illuſtrauit. Et ad illud templũ ignis ęterni, quãto quis
per fidẽ propius accedit, tanto decentius illo igne fulgeſcit. Nam ecõtrariò quanto longius, ſiue
Iudæus, ſiue paganus, ſiue hęreticus abſiſtit, tãto citius vt cera liqueſcit, cum ignis ille apparuerit.

CAP. III. Hoc interim appropinquantibus nobis agendum eſt vt calciamenta non habeamus in pedibus, quæ fiunt de mortuorum animalium pellibus, id eſt, vt mortuorum mortifera & in peccatis ſuis morientium exempla non imitemur. Nam ille quidẽ corporaliter nudis pedibus accedere iuſſus eſt, quod eſt ſolenne humilitatis inſtrumentum, nobis autem hoc ſpiritualiter ita vt prædiximus
Matth. 22. agendum eſt, ſcientes quia deus noſter, ad quem accedimus, non eſt mortuorum ſed viuorum.

De humilitate Moyſi, qua iuſſus ire ad Pharaonem, toties recuſauit. CAP. XIII.

CLamor filiorum Iſrael venit ad me vndiq;, vidiq; afflictionem eorum, qua ab Aegyptijs opprimuntur. Sed veni mittam te ad Pharaonem, vt educas populum meũ de Aegypto.) Notandum, quod cum dixiſſet, clamor filiorum Iſrael venit ad me, addidit vndiq;, vt ſubaudias tam ab Aegyptijs opprimentibus q̃ à filijs Iſrael ingemiſcẽtibus. Vtrinq; enim venit clamor, ſed modo valde diuerſo. Nam clamor filiorũ Iſrael, tanquã defenſorem & iudicem ad iram prouocantium aſcendit ad dominum. Veni, inquit, mittam te. Prius veni, deinde mittam te dixit. Hoc non leue eſt in ore dei præſenti ac corporaliter aſtanti dixiſſe, veni. Nõ inquã leue eſt, neq; deinceps leuiter actum, vt qui corpore deo præſens aderat animo quoq; ad obediendum parato adeſſet. Palam eſt ex ſubſequentibus, quia nondum venerat, quo toties ire iuſſus fuerat. Primum dicenti, veni, continuò reſpondit: (Quis ego ſum vt vadã ad Pharaonẽ, & educam filios Iſrael ex Aegypto?) Bonum quidem & imitatione dignum humilitatis exemplum eſt, deo vocanti ad tantum tamq; glorioſum miniſteriũ dicere: Quis ego ſum, vt pro conſcientia vel æſtimatione ipſius, ſubaudiatur nullus. Quapropter talẽ velut ex abrupto ſalientẽ eius percunctationem placido vultu ſuſcipiens dominus deus. (Ego, inquit, ero tecum, & hoc habebis ſignũ quòd miſerim te.) Ac ſi dicat: Et ſi tu nullus es, ego dominus, qui deus patris tui, deus Abraham, deus Iſaac, & deus Iacob ſum, ego inquã ero tecũ, in ore tuo verba proferens, & in manu tua ſigna faciens, ex hoc inquam ſignificabitur omnibus quod miſerim te, ſine quo nõ poteſt homo quicq̃ facere. Proinde: (Cũ eduxeris populũ meũ de Aegypto.) Tu pręſenti non ingratus viſioni, ſed agendarũ memor gratiarum. (Immolabis deo ſuper montem iſtum.) Bonũ inquam hoc, & imitãdum placidæ humili-
Eſaiæ 6. tatis exemplũ eſt. Veruntamẽ nec illud contemnendũ, quòd quidã eiuſdẽ, id eſt, prophetalis ordinis, vir magnã & ipſe videns viſionẽ, ſcilicet deũ ſedentẽ ſuper ſoliũ excelſum, & eleuatũ, & ea quæ ſub ipſo erant, implentia templum. Eidem domino percunctanti ac dicenti, quẽ mittam & cætera, continuo & alacriter ſe offerens, dixit: Ecce ego, mitte me. Cũ igitur quis ad hoc vocatur à ſpiritu ſancto, vt mittatur contra Pharaonem, id eſt, contra diabolũ, ſcilicet vt aliquo fungatur miniſterio ſalutis animarũ, ſic inter hos viam teneat regiã, vt non declinet ad dextrã ſiue ad ſiniſtram, videlicet vt nec nimius ſit dicẽdo, quis ego ſum vt eam, nec importunus vociferãdo, ecce ego, me mitte. Nã hinc pertinaciæ, illinc præſumptionis cauendũ eſt vitium. Interim faciẽ[illegible]am abſconderat Moyſes. i. ſtabat demiſſo capite, ſed ſic abſconditus inueniri, ſic demiſſus magis merebatur à domino ſubleuari. Nam accreſcente paulatim gratiæ fiducia, ait ad dominum.

De eo quòd dixit: Ego ſum qui ſum. Qui eſt, miſit, &c. CAPVT XIIII.

ECce ego vadam ad filios Iſrael, & dicam eis: Deus patrum veſtrorum miſit me ad vos: Si dixerint mihi quod eſt nomen eius, quid dicam eis?) Videlicet quia nomen dei phanaticus error commune fecerat multis, idcirco proprium quærebat vocabulum huius dei qui loquebatur
1. Cor. 8. ſibi: Nam & ſi ſunt (inquit Apoſtolus) qui prædicantur dij ſiue in cœlo, ſiue in terra, ſiquidẽ [illegible]nt dij multi, & dñi multi, nobis tamẽ vnus deus pater. (Dixit deus ad Moyſen: Ego ſum q ſum: Ait: Sic dices filijs Iſrael. Qui eſt miſit me ad vos.) Hoc nomen mihi eſt inęternum, & hoc memoriale meũ in generationẽ & generationẽ. Ad vnã percunctationẽ duo reddidit, quia fortis erat inquiſitor qui pulſabat, fortis inquam vera fortitudine, quæ eſt virtus humilitatis, quæ & vſu vel exercitio diuinæ collocutionis, in tantum robur excreuit, vt fortem & iratum deum poſtmodum te-
Exod. 32. nere poſſet, ſtans in conſpectu eius in cõfractione cordis. Duo inquam nomina ſua depromſ[illegible]t, quorum alterum, ſcilicet, ego ſum qui ſum naturæ eſt, alterum verò gratiæ vel dignationis videlicet: (Deus Abraham, d[illegible]us Iſaac, & deus Iacob, quod nomen mihi, inquit, eſt in ęternum.) Et hoc quia gratiæ eſt, idcirco iam ſupra non interrogatus vltro protulerat, dicendo: Solue calciamentum de pedibus tuis, locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt, ego ſum deus patris tui, deus Abraham, deus Iſaac, & deus Iacob. Verùm hic addidit quod illic non dixerat, hoc nomen mihi eſt inæternum, ſcilicet propter dignè nominandam fidem illorum vel ob obedientiam illorũ in qua peregrinos & hoſpites ſe eſſe confeſsi ſunt ſuper terrã meliorẽ expectantes patriã, id eſt, cœ-
Hebr. 11. leſtẽ. Ideo enim (inquit Apoſtolus) nõ cõfunditur deus eorũ vocari deus, Hoc ergo inquit, nomẽ mihi eſt inęternũ. (Et hoc memoriale meũ.) Subauditur ſecũdũ ea quę operatus vel opera[illegible]rus ſum in illis adoratoribus meis, & in ſemine eorũ. His duob' ſumptis, ego ſum q ſum, ſic dices [illegible]js Iſrael, q eſt miſit me ad vos, iterũq; hæc dices filijs Iſrael, dñs deus patrũ veſtrorũ deus Abrahã, deus Iſaac, & deus Iacob, miſit me ad vos. Ergo nõ eſſe deos cõſequitẽ eos quos Abrahã ne[illegible]t, quos Iſaac ignorauit, quos Iacob nõ cognouit. Et hoc pro tẽpore & re hic oportunè reſpõſum eſt

ſcilicet

ſcilicet vt ceſſent filij Iſrael quaſi pro multitudine deorum propriũ dei ſui quærere vocabulũ, hoc tantũ ſcire contenti, quod eſt qui mittit ad eos Moyſen, nõ vt cæteri, falſò dicitur deus, ſed eſt. Præterea non ſolum multitudini illorũ qui non ſunt, ſed & omni numeroſitati creaturarũ ſe eximit creator dicẽdo, ego ſum. Quid enim? Nunquid aliquid eorũ quæ creata ſunt, ſimpliciter vel abſolutè eſſe dicendũ eſt? Nõ vtiq;, quia nihil eorũ ſimplex vel incompoſitum eſt. Quicquid enim pręter deũ eſt, ex materia ſimul & forma cõſtare dicitur, vt manifeſtũ eſt. Verbi gratia. Statua cuius eſt materia æs, forma autẽ quælibet effigies quã finxit artifex, vtputa Iouis aut Serapis. Proinde quod ſtatuã vocamus nõ eſt quod eſt, nã non vnũ idemq; aut ſimplũ eſt. Sed nec ipſum quidem æs ſimplum quid eſt, quippe cuius materia terra eſt, ab ipſa multũ differens æris ſpecie. Terræ quoq; nomen à forma tractum eſt, dicitur enim terra, quod grauis & ſicca, ſuumque eſſe ſumpſit ex hile, quam materiã creatam eſſe cõſtat informẽ. At verò dei ſubſtantia forma ſimplex eſt ſine materia vlla, ac proinde eſt quod eſt, nec enim poteſt illi quicquã ineſſe, præter id quod ſubſtantialiter eſt, nec enim poteſt hoc eſſe ſubiectum, nec ab aliquo accidente, quemlibet motum ſiue mutationem admittit, videlicet cum ſit forma carens materia, vndè pateretur accidentia? Deniq; quòd formata quęlibet homo ſiue iumentũ, & cætera vicibus permutantur, hoc illis ipſorum materia fert. Inde homo quaſi flos egreditur, & conteritur & fugit velut vmbra, & nunquam in eodem ſtatu permanet. Inde eſt quòd ſicut herba manè tranſit, manè floret, veſpere decidit, indurat ac areſcit. Igitur deus qui nõ formatus, ſed forma tantũ eſt, rectè tam dijs, qui dicuntur quidẽ, ſed nõ ſunt, quam creaturis omnibus, quarũ diuerſiſsimę formationes vel naturę ſunt, ſolum ſe excipiens, ſuũ edixit proprium vocabulum, dicendo ego ſum qui ſum, & hęc dices filijs Iſrael, qui eſt miſit me ad vos. De terra quam repromittit, dicẽs: (Viſitans viſitaui vos, vt educam vos de afflictione Aegypti in terram Chananęi, & Ethæi, & Amorręi, &c.) Iam locis alijs dictum eſt, quòd terrę viuentiũ figurã geſtauerit, quæ reuera riuis fluit lactis & mellis. Etenim ſicut populum illum à Pharaonis ſeruitute liberatũ in illam terrã dominus induxit, ſic vniuerſam electorũ multitudinẽ, à iugo diaboli ſolutam, ſupernæ patriæ reſtituit, de qua malignos ſpiritus ſub his nominibus intelligendos expulit. Chananæus nanq; poſsidens, Amorrhæus amarus, Gergeſæus colonum eijciens, Iebuzeus calathus, Aethæus formidans, Pherezæus ſeparans, Euæus ferus interpretatur. Quæ cuncta in malo accipi, & malignis ſpiritibus valent vtiliter aſſcribi. Iob.14. Pſal.89.

De eo quod dictum eſt: Dominus deus Hebræorum vocauit nos, & quo iure dictum ſit: Et vos ſpoliabitis Ægyptum, & qualiter ſpoliemus nos eius exemplo. CAP. XV.

INgredierisq; tu, & ſeniores Iſrael ad regem Aegypti, & dices ad eum. Dominus deus Hebræorum vocauit nos. Ibimus per ſolitudinem viam trium dierum vt immolemus domino deo noſtro. Et reliqua. Hoc ita factum eſt. Tranſito nanq; mari rubro, cum cecinisset Moyſes & filij Iſrael carmen hoc domino dicentes: Cantemus domino, glorioſè enim honorificatus eſt, equum & aſcenſorem proiecit in mare. Ingreſsi ſunt, inquit, in deſertum Sur, ambulaueruntque tribus diebus per ſolitudinem, & non inueniebant aquam, & venerunt in Marath. Ecce qualem viam Hebræis, exiturus de Aegypto, & ad terram promiſsionis ituris, dominus deus ipſorum coram Pharaone profiteri imperat. Ad hoc manum validam exerit extendam, inquiens, manum meam & percutiam Aegyptum in cunctis mirabilibus meis, quę facturus ſum in medio eorum, ad hoc, inquam, vt eant non per viam terræ Philiſtijm, quæ vicina eſt, ſed per ſolitudinẽ, ad hoc tantum vt immolent domino deo ſuo. Ergo quiſquis Hebræum, id eſt, trãſitorem ſe eſſe, & de Aegypto exiſſe profitetur, vt tranſeat ſecundum nomen Hebræorum, quorum dominus deus eſt ad patriam cœleſtem, non habens hic manentem ciuitatem, ſed futuram inquirens, hanc viam teneat, ſolitarius incedat, id eſt, remotus, tam ab Aegyptijs quàm à Philiſtijm. Aegyptij nanq; tenebroſi, Philiſtijm potione cadentes interpretantur. Et talium vtique ſocietas illi cauenda eſt qui ad hæreditatem dei peruenire, qui domino deo ſuo immolare cupit victimas iuſtitiæ. Daboque gratiam populo huic coram Aegyptijs. (Et cum egrediemini non exibitis vacui, ſed poſtulabit mulier à vicina ſua, & ab hoſpite ſua vaſa argentea & aurea ac veſtes, ponetiſque eas ſuper filios & filias veſtras, & ſpoliabitis Aegyptum.) Non iniuſta præceptio. Aegyptij nanque violenter ſubegerant Iſrael, qui non erat vernaculus aut emptitius, illudentes ei, & affligentes operibus luti ac lateris. Iuſta ergo vice ſpoliare habebant oppreſſores ſuos, veluti non dominorum direptores, ſed vt verè hoſtium victores, quatenus dolore auri & argenti ſui nimium concitati perſequerentur abeuntes, & ita perirent in mari, tranſeunte ad ſalutem Iſrael. Porrò nos iuxta anagogen, egredientes (vt dictum eſt) omni auro & argento cunctiſque precioſis veſtibus ſpoliare debemus Aegyptum, vt ſiue aurei dialecticorum circuli, ſiue argenteæ rhetorum faleræ ſint, ſiue quarumlibet artium philoſophicarum telæ, ac veſtes, quibus Aegyptius malè vtens mendacium ornat ac veſtit, non permaneat horum quicquam. quin cum huiuſmodi Hebræis tranſeat in ſeruitium verbi dei, ad ornatum veritatis, ad famulatum dominæ noſtræ ſapientiæ cœleſtis. Is ipſe Moyſes cum dicuntur hæc primus hoc modo ſpoliauit Aegyptum. Exod.15. Hebr.13.

Fuit enim

telligo, digne valeam coram hominibus eloqui. Moyſes nanq; propheta eſſe incipiens, & illa intus flamma illuſtratus, quam foris viderat, tanta ſibi imponi myſteria ſentiebat, quantis adminiſtrandis indignum ſe & imparem rectè & laudabiliter ſe iudicare poterat. Proinde & hanc obiectionem eius, tanquam rationabilem amplectẽs dominus, dixit ad eum. (Quis fecit os hominis, aut quis fabricatus eſt mutum, aut ſurdum, & audientem, vidẽtem, & cęcum?) Sine dubio ſubaudiendum, quòd is qui hæc omnia fecit, ipſe linguam paulo ante hebetiorem, citò acuere poſsit. (Perge igitur, inquit, & ego ero in ore tuo, doceboq́; te quid loquaris. At ille obſecro, inquit, domine, mitte quem miſſurus es.) Tandem nobis aperuit quid vellet, quo tenderet toties excuſando Moyſes, Mitte, inquit domine, quem miſſurus es. Quem enim dominus miſſurus erat cũ hæc diceret, niſi illum qui nunc miſſus eſt, quem patriarcha Iacob annunciauerat, expectationẽ fore gentium, deſiderium collium æternorum? Non ergo ex diffidentia, ſalutari imperio miniſtrare recuſabat, ſed ſciens, quòd miniſteriũ ſuum nihil ad perfectũ duceret, audebat vrgere dominũ, vt mitteret eum qui mittendus & perfectam ſalutem operaturus erat. (Iratus dominus in Moyſen ait: Aaron frater tuus leuites, ſcio, quòd eloquẽs ſit.) Iratus, inquit, dominus in Moyſen: multum iraſci viſus eſt, quia tenerum pietatis deſiderium valde afflixit, in eo quòd ad poſtulata non reſpondit. Præ ira, inquit, humano generi debita, Chriſtum ſuum differens, de illo ſiluit, & hęc & hæc alia pro alijs dixit. Hos geminos ire iuſsit, Moyſen tanquã legem, Aaron tanquã ſacerdotiũ, ſed vterq; homo, & neuter deus & homo, & proinde nihil ad perfectum adduci poterat eorum miniſterio. Quid enim magnum erat, educere populum de loco in locũ, de Aegypto in terram Chanaan, ſcribere occidentem literam, & nõ viuificantem conſerre gratiam, offerre pro populo ſanguinem hircorum, aut vitulorum, & nõ ſaluum facere populũ à peccatis eorum? Nempe hoc vnum erat illi neceſſarium, educi vel tranſire de peccato ad iuſtitiam, de morte ad vitam, de tenebris ad lucem, de hoſte ad dominum, de diabolo ad deum, quòd per ſolum faciendum erat, & nunc factum eſt, filium dei vnigenitum deum & hominem Ieſum Chriſtũ. Iratus igitur in Moyſen eſt, inquit, id eſt, non ita propitius fuit Moyſi, vt non differret complere deſiderium obſecrantis, vt dicenti: mitte quem miſſurus es, ſaltem diceret, mittam poſt tot annos, vel illo tempore, indignum eum arbitratus ſcire tempora, vel momenta quæ poſuiſſet in ſua poteſtate.

Hebr. 9. 1. Cor. 10. Hebr. 9. Act. 1.

Quod Moyſes à cognato ſuo poſtulans dimitti, ſecretum quod audierat, tenuit. CAPVT XIX.

ABijt Moyſes & reuerſus eſt ad Iethro cognatũ ſuum, &c.) Cognatum ſuum, hic appellat eum propter filiam eius, quam vxorem duxerat, id eſt, ſocerum ſuum. Non dixit vadam, vt fratres meos educam de Aegypto iuxta dei mei imperium, qui mihi apparuit eo quod viderit afflictionem & audierit clamorem eorum, ſed ſecretum hoc tenuit. (Vadam, inquiens, ad fratres meos in Aegyptum vt videam ſi adhuc viuant. Non enim ſuam, ſed dei gloriam quærebat, quàm ille ſatis oportuno tempore ſine præcurrente vocis ſuæ nuntio viſurus erat. Interpretatur aũt Iethro ſuperfluus eius. Igitur quicunq, hic eſt, quicunq; hunc imitatur ſuperfluum, huius ſit propalare gratiam ſibi collatam coram hominibus vt videatur ab eis, ſed oportunum tempus expectet donec vltro clareſcat ſecretũ dei, & oportunè luceſcat lux eius coram hominibus, vt videant & glorificent patrem deum qui in cœlis eſt. (Cui ait Iethro: Vade in pace.

Matth. 5.

Quòd dominus voluerit occidere Moyſen, & quòd Sephora circuncißis filijs tetigit pedes eius: & quid iſta myſticè ſignificent. CAPVT XX.

DIxit ergo dominus ad Moyſen, in Madian. Vade, reuertere in Aegyptũ. Mortui ſunt enim, qui quærebant animam tuam.) Mortuus enim fuerat ille Pharao, qui audiuit quod occidiſſet Aegyptium, & quærebat occidere Moyſen, & hic poſt multum tempus, vt ſupra dictũ, id eſt, poſt alios XL. annos ſicut Stephanus protomartyr in actibus Apoſtolorũ teſtatur, mortuus fuerat. (Tulit Moyſes vxorem ſuam, & filios ſuos, &c.) Antequam progrediamur, dicendum quid de hac vxore, & filijs Moyſi actum ſit. (Cum eſſet, inquit, in diuerſorio in itinere, occurrit ei dominus, & volebat occidere eum. Tulit ilico Sephora petram acutiſsimam, & circuncidit præputium filij ſui, &c.) Volebat, inquit, occidere eum. Quare? quia filios ſuos non circunciderat. Verùm hoc obſiſtente vxore alienigena facere nequiuerat in terra alienigena, in terra non ſua. Igitur vidente Sephora volebat dominus occidere eum, vt quæ ratione noluerat adduci, præſentia periculi cognoſceret ſalutare eſſe ſemini Abrahæ, omne maſculinum eius circuncidi. Nihil ergo cunctata, quid potius eligeret, viri necem an filiorum circunciſionem, tulit ilico acutiſsimam petram, & circuncidit preputium filij ſui. (Tetigitq́; pedes eius, dicens: Sponſus ſanguinum tu mihi es.) Vt quid tetigit pedes eius? Videlicet vt dimitteretur. Nam protinus ſequitur. (Et dimiſit eũ, poſtquam dixit: Sponſus ſanguinum tu mihi es, ob circunciſionem.) Idcirco tetigit pedes, id eſt, importunè ſupplicauit, ne illum longius ſequi compelleretur, exterrita vel imparata tantis ritibus, vtpote quibus gentiliter viuens nondum intereſſe merebatur. Tangens ergo pedes eius dixit: Sponſus ſanguinum tu mihi es. Non dixit: vir ſanguinum, ne coniugij, ſed crudelitatis

Act. 7. Cur Moyſes non circunciderat filios ſuos.

CAP. IIII. reſpectu hoc dixiſſe putaretur. Siquidem vir ſanguinum crudelitatis, & homicidiorum in communi vſu ſignificat triſte carnificium. Melius ergo quamuis impropriè dictum eſt, ſpõſus ſanguinum, quamuis ſponſus non conſueuerit dici, niſi dum eſt in celebratione nuptiarum. Poſtea reuerſa eſt ad eum ſcriptura, dicens: Cumque audiſſet Iethro ſacerdos Madian, cognatus Moyſi,
Exod. 18. omnia quæ fecerat dominus Moyſi & Iſrael populo ſuo, eo quòd eduxiſſet dominus Iſrael de Aegypto, tulit Sephoram vxorem Moyſi quam remiſerat, & duos filios eius, &c. Quod & ipſum à myſterio non vacat. Alienigena quippe vxor Moyſi Sephora, quòd interpretatur pulchritudo ſiue placens, alienigenam (vt ſuperius dictum eſt) gentium ſignificat eccleſiam. At illa non interfuit victoriæ, quam vir eius Chriſtus de principe tenebrarum diabolo moriendo conſummauit: ſed ſolus vir ille pugnauit, ſolus triumphauit, poſtquam antiquorum populum ſanctorum de tenebris inferni per ſuum ſanguinem eripuit, tunc & ipſa acceſſit, tunc adducta eſt in equis & quadrigis Euangelicis, & victoriæ ſacramentum in baptiſmate ſuſcepit. Cæterùm & quotidie filios
1. Pet. 2. ſuos mater eccleſia circuncidit circunciſione ſpiritali, ne fides Chriſti moriatur in illis, tangitq́; pedes eius, dicitq́; inter circuncidendum filijs ſuis. Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquẽs exemplum, vt ſequamini veſtigia eius, & his ſimilia.

De eo quod ait dominus: Ego indurabo cor Pharaonis. CAPVT XXI.

DIxitq́; ei dominus reuertenti in Aegyptum. Vide vt omnia oſtenta, quæ poſui in manu tua, facias coram Pharaone. Ego indurabo cor eius, & non dimittet populum.) Homini, qualem
Roma. 9. ignorat Apoſtolus, imò qui in Apoſtolo loquitur Chriſtus, dicens: O homo tu quis es, qui reſpondeas deo, nunquid dicit figmentum ei, qui ſe finxit, quid me feciſti ſic, & cætera, homini, inquam, id eſt, ſecundum carnem ſapienti, ſcrupulum fecit, & ſuſpicionem generauit hic locus, vbi cum dixiſſet deus: Vide vt omnia oſtenta, quæ poſui in manu tua, facias coram Pharaone, continuò ſubiunxit: Ego indurabo cor eius, & non dimittet populum. Dicit enim: Quid ergo adhuc queritur? Voluntati eius quis reſiſtit? Verùm hic talis idcirco offendit, quia flammę eiuſdem, quę illic apparuit Moyſi, diuinam lucem non attendit, vt ſciat quid ſibi deſit. Deeſt enim quod quęrat, priuſquam ſuam, quæ prędicta eſt, quęrelam proferat, videlicet vt quando dicit deus: Ego indurabo, modum indurationis non penitus ignoret homo, id eſt, quid agente deo induratus
Quomodo debet rectè intelligi illa duratio Pharaonis. fuerit Pharao. Quid enim? Nunquid iniquitas apud dominum? Nunquid gloriam ſuam quęrens deus, cor Pharaonis, quòd prius tenerum fuerit, indurasse putabitur, vt per occaſionem duritiæ eius ipſe mirabilia faciendo glorificaretur? Abſit. Non hoc ſenſu accipiat homo dixiſſe deum, in-
Exodi 1. durabo. Sed enim ille oderat filios Iſrael, omneſq́; Aegyptij, vt ſupra dictũ fuit, & ipſum odium
Pſal. 104. ſurrexerat ex inuidia dicẽtium: Ecce populus filiorum Iſrael multus & fortior nobis eſt, &c. Nec enim aliter iuxta Pſalmiſtam, conuertit cor eorum vt odirent populũ eius, niſi dum benedicit, & multiplicat populum ſuum, cor eorũ inuidens profecit, imò conuerſum eſt in aſperũ odium. Eſt autem inuidiæ vel odij proprium, vt quanto eis, quibus inuidetur, maiora conferuntur beneficia: tanto magis ipſa inuidia vel odium confirmetur. Siquidem quo amplius ſplendeſcit, cui inuidetur, tanto magis indureſcit atque vritur inuidus. Pleni ſunt libri talium exemplis. Verun-
Eſaiæ 63. tamen vel vnum proferamus exemplum. Pulſatus deus eſt à propheta, dicente: Quare feciſti nos domine errare à vijs tuis, & quare cor noſtrum indurasti, ne timeremus te? Primùm hoc mo-
Ibidem 65. do reſpondet eidem Prophetæ. Quæſierunt me, qui ante non interrogabant: inuenerunt me, qui non quæſierunt. Deinde dicit & patri filius dei: Ecce ego, ecce ego, ad gentem quæ non inuocabat nomen meum. Nempe idem eſt, ac ſi dicat: In eo feci vos ò Iudæi de vijs meis errare, & in eo cor veſtrum indurauí, ne timeretis me. In eo, inquam, quòd à non quærentibus me gentibus inueniri volui, quorum ſalutem vos odio habetis. Nam propter odium illorum vos indurati eſtis, & eos in via ſocios habere non ferentes, auerſi eſtis. Ita licet aliud intendens, ego vos errare feci de vijs meis, & cor veſtrum indurauí. Igitur dum dicit deus: Ego indurabo cor Pharaonis, ſubaudiendum eſt, non eum corrumpendo, ſed filios Iſrael, quos iniquè odit ipſe, compatienti charitate viſitando. Hoc enim ego quidem facio intentione charitatis: ſed illi inuidenti proficiet ad duritiem cordis, ad incrementum odij. Sic vno eodemq́ue ſolis iucundo lumine, & glacies dura liqueſcit, & lutum molle dureſcit. Idcirco ſæpius quidem ſic dicitur in ſequentibus. Indurauitq́ue dominus cor Pharaonis, & non dimiſit populum. Sed & nonnunquam ſic habes, quia ipſe Pharao indurauit cor ſuum.

De eo quod dictum eſt: Filius meus primogenitus Iſrael.

CAPVT XXII.

DIceſq́; ad eum: Hæc dicit dominus: Filius meus primogenitus Iſrael. Dixi tibi: dimitte populum meum vt ſeruiat mihi, & noluiſti dimittere eum. Ecce ego interficiam filium tuum primogenitum.) Cùm, inquit, omnia oſtenta quæ poſui in manu tua feceris coram Pharaone, & ille indurato corde, non dimiſerit populum, tandem dices ad eum: Filius meus primogenitus Iſrael,

Iſrael, &c. Quamuis etiam ſi ſolus eſſet dei populus ille Iſrael, poſſet tamen dici primogenitus, ſed non econuerſo, omnis primogenitus vnigenitus. Hoc quod dicit, filius meus primogenitus Iſrael, minoris filij, ſcilicet reſpectu Gentilis populi dictum oportet intelligi. Et iuſta quidem comparatione populo illi pro parte electorum concedimus omne priuilegium primogeniti, quibus (vt Apoſtolus dicit) credita ſunt eloquia dei, quorum eſt adoptio filiorum, & gloria, & teſtamētum, & legiſlatio, & obſequium, & promiſſa, quorum patres, & ex quibus Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula. Verùm vbi primogenitus iſte iuniori fratri inuidet, & odio eius cæcatus offendit in lapidem offenſionis & petram ſcandali, intrare non vult in domum patris, pro eo quod frater ſuus venit, & pater lætus vitulū ſaginatum occidit illi: vbi (inquam) ſic agit primogenitus, talem illum fatemur primogenitum, qualis fuit Cain, qualis Iſmahel, qualis Eſau. Notandum quippe, quòd præter Sem primogenitum Noe, cunctos ferè patriarcharum primogenitos, aut propria nequitia deſtruxit, aut diuina auctoritas iunioribus poſt poſuit. De eo quod cum Moyſes eſſet in itinere in diuerſorio, occurrit ei deus, & volebat eum occidere, iam ſupra dictum eſt.

Roma. 9. Luce 15.

Quòd Moyſes & Aaron loquentes contra Pharaonem, legem & vetus ſacerdotium ſignificent, & quid ſignificet, Pharao ſæuior effectus eſt.

CAPVT XXIII.

DIxitque dominus ad Aaron: Vade in occurſum Moyſi in deſertum. Qui perrexit ei obuiam in monte dei, & oſculatus eſt eum. Narrauitque Moyſes Aaron cuncta verba domini, pro quibus miſerat eum, & ſigna quæ mandauerat. Veneruntque ſimul, & congregauerunt cunctos ſeniores filiorum Iſrael, & cætera.) Cuncta capituli huius hiſtorica ſuperficies plana eſt, videlicet quia ſuperbè reſpondens Pharao. (Quis eſt, inquit, dominus vt audiam vocem eius, & dimittam Iſrael: Neſcio dominum & Iſrael non dimittam.) Non ſolum non dimiſit Iſrael, verumetiam auxit afflictionem eorum. (Et nequaquam (inquit) vltra dabitis paleas populo ad conficiendos lateres ſicut prius, ſed ipſi vadant & colligant ſtipulam, & menſuram laterum quam prius faciebāt imponetis eis, nec minuetis quicquam.) Quibus vociferantibus ad Pharaonem, ac dicentibus: (Cur ſic agis contra ſeruos tuos? vacatis (inquit) ocio, & idcirco dicitis, Eamus & ſacrificemus domino.) Hæc (inquam) ſecundum literam plana ſunt. Porro ſub litera fulgidus allegoriæ ſenſus hic eſt. Pharao quod interpretatur diſſipans, diabolus eſt, & regnum eius mors: Regnauit (inquit Apoſtolus) ab Adam vſq; ad Moyſen, etiam in eos qui non peccauerunt in ſimilitudinem præuaricationis Adæ. Vſque ad Moyſen regnauit (inquit) mors. i. peccatum per quod mors in hunc mundum introiuit, nullam ante legem ex præceptis iuſtitiæ contradictionem habuit, cunctis in anima mortuis, & corpore morientibus. Moyſes nanque & Aaron contra Pharaonem agentes legem ſignificant, & legis ſacerdotium, per quæ iuſtitia contra diabolum ad deſtructionem peccati, & mortis vocem aliquam habere cœpit. At vbi venit mandatum legis, regnans peccatum & mors infremuit. Quid ergo dicemus, inquit idem Apoſtolus, Lex peccatum? Abſit. Sed peccatum non cognoui niſi per legem. Nam concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret, non concupiſces. Occaſione autem accepta, peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat. Hæc quia melius ex ſingulis hominibus cognoſcitur, continuò ſequitur. Ego autem viuebam ſine lege aliquando. Sed cum veniſſet mandatum, peccatum reuixit, & cætera. Quando enim ſine lege viuit homo? Tunc videlicet, quando adhuc ſine timore peccat, quando nullum adhuc propoſitum habet vt peccato reſiſtat, ſicut verbi gratia, iuuenculus aut adoleſcentula vaga. Quando autem venit mandatum? Tunc profectò, quando metu pœnæ futuræ veterem proponit conſuetudinem relinquere, & propter mandatum iuſtitiam tenere. Illic pugna eſt. Nam caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem, & hæc ſibi inuicem aduerſantur, vt non quæcunque volumus illa faciamus. Talis homo poſtmodum in eodem Apoſtolo dicit: Condelector legi dei ſecundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Infelix homo ego, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. Quando liberat illa dei gratia? Tunc videlicet, quando bellicoſus animus poſt tentationes carnis adhuc in corpore manēs, cōſolationis ſpiritu demulcetur, & poſt colaphos ſtimulantis Satanæ aurea libertatis torque donatur. Sic vnus homo, ſic triplici ſtatu totus proficit mundus. Antequam lex ſubintraret, regnabat quidem mors. & ille fortis armatus cuſtodiebat atriū ſuum, erantq; in pace omnia quæ poſſidebat. Veruntamen peccatum non adeò imputabatur, vt & præuaricatio nuncuparetur: vbi enim non eſt lex, ibi nec præuaricatio, & idcirco lentius graſſabatur in ſubditos ille tyrannus. At vbi lex ſubintrauit, & fortis illius munitiones explorare venit, ille hoc præſentiens, infrendens fremuit, & tandem captiuorum libertatem ſuſpirantium colla concidit, donec fortior ſuperueniens vinceret eum, & ſpolia eius diriperet, cantantibus eis quos liberauit, quia per Moyſen lex data eſt,

CAP. V. Roma. 5. Roma. 7. Galat. 5. Roma. 7. Matth. 12. Luce 11. Ioh. 1.

CAP. VI. data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. (Igitur ex eo die, inquit Moyſes, quo ingreſſus ſum ad Pharaonem, vt loquerer de nomine tuo domine, afflixit populũ tuum.) Illis congemiſcentibus ac dicentibus, quoniam fœtere feciſtis odorem noſtrum coram Pharaone & ſeruis eius, & præbuiſtis ei gladium vt occideret nos, quia videlicet, cum veniſſet mandatum (inquit Apoſtolus) peccatum reuixit, ego autem mortuus ſum, & inuentum eſt mihi mandatum quod erat ad vitam, hoc eſſe ad mortem. Nam peccatum occaſione accepta per mandatum, ſeduxit me, & per illud occidit.

Roma. 7.

De eo quod dictum eſt: Et nomen meum Adonai non indicaui eis.

CAPVT XXIIII.

CAP. VI. LOcutus eſt dominus ad Moyſen, dicens: Ego ſum dominus qui apparui Abraham, & Iſaac, & Iacob in deo omnipotente, & nomen meum A D O N A I non indicaui eis. Pepegiq; cum eis fœdus, &c.) Decem nominum quibus apud Hebræos vocatur, ſeptimum eſt A D O N A I, quem nos generaliter Dominum dicimus. Et nomen meum A D O N A I, inquit, non indicaui eis, ſubauditur, quod indico tibi. Sed quomodo nomen hoc eis, quibus in deo omnipotente apparuit, non ſe indicaſſe aſſerit? Primùm ad Abraham dicit: Ego dominus omnipotens, ambula coram me, & eſto perfectus. Ecce hic, & dominum & deum omnipotẽtem, quod eſt A D O N A I palam ſe nuncupauit. Ergo, quòd hic dicit non indicaui, ſic accipiendum eſt, vt ſubaudias quantæ eſſet potentiæ vel virtutis. Magnalia nanq; & terribilia facturus, hęc loquitur, ad oſtentionem gloriæ nominis ſui, qualia non fecit in diebus Abraham, Iſaac, & Iacob, quibus tamẽ in deo omnipotente apparuit, quiq; hoc ipſum quod omnipotens eſſet, non quæſierunt miraculis explorare ratione contenti. Vndè & fides eorum glorioſior ac maioris habetur meriti. Econtra Pharaonis duritia, quæ faciendorum cauſa fuit ſignorum, deteſtabilior extitit, & quanto plura facta ſunt, tanto iuſtius æternum contemptor incurrit interitum. Hoc, inquam, cum dicit, & nomen meum A D O N A I non indicaui eis, ſubaudiendum eſt, quod iam nunc, poſcente cauſa, indicabo tibi, quàm glorioſum & quàm terribile ſit. Nam & paulo ante dixit, nunc videbis, quæ facturus ſum Pharaoni, & poſtmodum dicturus eidem Pharaoni. Idcirco autem poſui te vt oſtendam in te fortitudinem meam. Sanè illud ſciẽdum, quia nomen domini Tetragrammaton quod ineffabile dicitur, vbicunq; ſcriptum eſt, Hebræus A D O N A I, & Latinus dominum dicit, vt verbi gratia: Confitemini domino, & inuocate nomen eius, lætetur cor quærentium dominum, quærite dominum, & confirmamini (Pepigiq; cum eis fœdus, inquit, vt darem illis terram Chanaan, terram peregrinationis eorum, in qua fuerunt aduenæ.) Ordo verborum eſt: Abraham, & Iſaac, & Iacob in deo omnipotente apparui, & pepigi cum eis fœdus, vt darem illis terram Chanaan. Porrò illud ſciendum, nõ hoc eſſe totum fœdus, vel fœderis cauſam, dare illis terram Chanaan, ſed partem fœderis pro toto poſuit. Summa nanq; fœderis eſt, in hoc ſermone: atque in te benedicẽtur omnes cognationes terræ, in quo Chriſti filij dei incarnatio promittitur manifeſtè. Hac propoſitione data, pepigiq́ue cum eis fœdus, vt darem eis terram Chanaan, nunc promiſſi debitorem iure ſe teneri conſentiens, ſumit & dicit. (Ego audiui gemitum filiorum Iſrael, quo Aegyptij oppreſſerunt eos, & recordatus ſum pacti mei.) Recordatus ſum, inquit, id eſt, nõ oblitum me eſſe oſtendi, ſubauditur, cum te miſi ſeruum meum, & Aaron, & poſui in vobis verba ſignorum meorum. Et continuò concluſit ſic. (Ideo dic filijs Iſrael, ego dominus qui educam vos de ergaſtulo Aegyptiorum, &c.) Dicendo ſuper quam leuaui manum meam, vt darem eam Abraham, Iſaac, & Iacob palam fecit ad quid dixerit, & nomen meum A D O N A I non indicaui eis, videlicet eo quòd nunc leuando manum ſuam, illud indicari velit in brachio excelſo & iudicijs magnis. (Narrauit ergo Moyſes omnia filijs Iſrael, qui non acquieuerunt ei propter anguſtiam ſpiritus, & opus duriſſimum.) Hæc videlicet à domino pro conſolatione dicta, vel mandata fuerant. At illi perfectæ fidei ſpem non habentes firmam, gemebant ſub afflictione inimicorum, & idcirco non acquieuerunt. Sic nimirum iuxta anagogen vbi exacerbatum pro contradictione legis (vt ſupra dictum eſt) regnum peccati, populum dei ſub ſuo ſeruitio curauit, vt ſæpe factum eſt, ita vt dicerent, eamus & ſeruiamus dijs alienis, fruſtra lex & prophetæ locuti ſunt, nõ enim eos audierunt. Sic nihilominus nonnunquam in hominem, qui condelectatur quidem legi dei ſecundum interiorem hominem, ſed aliam patitur legem in membris ſuis, repugnantem legi mentis ſuæ, fruſtra ad horam redargutio fit, proximus enim eſt deſperationi.

Gene. 17.

Exod. 9.

Pſal. 104.

Gene. 22.

3. Reg. 21.

Roma. 7.

Qualiter in Moyſe & Aaron impletum probetur quod dictum fuerat, Generatione autem IIII. reuertentur huc.

CAPVT XXV.

LOcutusq́; eſt dominus ad Moyſen, dicens: Ingredere & loquere ad Pharaoné regem Aegypti, vt dimittat filios Iſrael de terra ſua. Reſpondit Moyſes coram domino: Ecce filij Iſrael non me audient, & quomodo me audiet Pharao, præſertim cum ſim incircunciſus labijs? Hanc incuſationis ſuæ narratiunculã vix ingreſſus, qua dicit ſe incircuncisum labijs, repentè digreſſionem facit huiuſmodi: (Iſti ſunt principes domorum per familias ſuas.) Cur hoc? Videlicet ob

compro-

comprobandam veritatem dei, qui ad Abraham de hac ſeruitute, & ſubſequenti liberatione filiorum Iſrael, ante locutus, cum dixiſſet: Scito prænoſcens, quòd peregrinum futurum ſit ſemen tuum in terra non ſua, & ſubijcient eos ſeruituti, & affligent CCCC. annis, ita prætiniuit dicens: Generatione autem IIII. reuertentur huc. Hoc nempe eſt quod dicit: (Et hæc nomina filiorum Gene. 15. Leui, per cognationes ſuas, Gerſon, Caath, & Merari. Filij Caath, Amram, & Iſuar & Hebron, & Obiel. Accepit autem Amram vxorem Iocabeth patruelem ſuam, quæ peperit ei Aaron, & Moyſen, & Mariam.) Claret itaque IIII. eſſe generationem. Leui nanque genuit Caath, genuit autem Caath Amram, Amram genuit Aaron, & Moyſen, & Mariam. Idcirco iterum ac tertiò repetendo, deſignat dicens: Iſte eſt Aaron & Moyſes, hi ſunt qui loquuntur ad Pharaonem regem Aegypti, iſte Moyſes, & Aaron in die qua locutus eſt dominus ad Moyſen in terra Aegypti, vt ſubaudias, qui in generatione ſua quarti ſunt à Leui. Et notandum, quia primò ſic dicit: iſti ſunt Aaron & Moyſes, deinde præpoſterat, iſte Moyſes & Aaron. Natiuitatis nanque ordine Aaron, vocatione autem vel adminiſtrationis priuilegio, Moyſes prior eſt apud deum. Porrò, vt digreſsionem illam pro ſe factam, & idcirco in ſe terminatam ſurſum, à Ruben ſcilicet inciperet, humilitatis prudentia cautum eſt, videlicet ne in tribubus XII. ſuæ ſolius, id eſt, Leuiticæ meminiſſe videretur. Illud quoq; non prętereundum, quia primus legis ſacerdos Aaron, ex ea tribu accepit vxorem, cui verum in Chriſto ſacerdotium debebatur. Accepit enim Aaron vxorem, inquit, Elizabeth filiam Aminadab, ſororem Naaſon, videlicet de tribu Iuda.

Quod ait ad Moyſen, ecce conſtitui te deum Pharaonis. CAPVT XXVI.

ET locutus eſt dominus ad Moyſen, dicés: Ego dominus, loquere ad Pharaonem regem Aegypti omnia quæ ego loquor tibi. Et ait Moyſes corã domino En incircunciſus labijs ſum, CAP. VII. quomodo audiet me Pharao? Dixitq; dominus ad Moyſen: Ecce cõſtitui te deum Pharaonis, & Aaron frater tuus erit propheta tuus. Tu loquéris omnia quæ mando tibi, ille loquetur ad Pharaonem, vt dimittat filios Iſrael de terra ſua.) Poſt prędictam digreſsionem, illud quod ſupra dicere proſequitur. Nam quod illic dixerat, præſertim cum incircunciſus labijs ſim, hic idcirco repetit, vt adijciat, quidnam dominus ad hoc reſponderit. Ecce, inquit, conſtitui te deum Pharaonis. Glorioſa virtutum regina humilitas, quæ in cœlum volare conſueuit, locuta eſt in eo, dicente ſe incircunciſum eſſe labijs, & idcirco dignum ac pro ſua reuerentia magnificum accepit reſponſum, vt audiret homo priuatus, regnantis hominis ſe eſſe deum. Nec dixit deus auctor deorum: Ecce conſtituam, ſed, ecce conſtitui te deum Pharaonis, ſubauditur, à conſtitutione mundi, nec enim ille deus deorum nouo quicquam conſilio conſtituit aut deſtituit. Ac ſi dicat: Quoniam tu mitiſsimus virorum, pro tam glorioſo negotio, cum Pharaone dimicare, & cum regibus confligere te indignũ ducis, atq; hoc modo vſq; ad nouiſsima terræ te deprimis, ecce ego ſuſtollam te ſuper altitudinem nubium, faciamque te deum, non quem ille fideliter adoret, ſed quem ſeruiliter formidet, vt imperes aquis pro poteſtate dei, vt ranas crees, vt imperes terræ, ac cineri, faciasq; in rege, & in exercitu eius cyniſes & veſicas, imperes aeri, & peſtem valde grauem generet, imperes igni, & cum grandine mixtus feratur ſuper peccatores. Ita imperando elementis deus eris Pharaonis. Et quia Pharao ſaltem cum huiuſmodi deo loqui non eſt dignus, Aaron frater tuus erit propheta tuus, plagas quas tu facies pronunciaturus, ſiue tanquam miniſter illaturus. Ergo ſunt dij, in quorum ſynagoga (iuxta Pſalmiſtam) ſtetit deus, quos in medio dijudicat, Pſal. 81. quibus loquitur, ego dixi dij eſtis, & filij excelſi omnes. Non enim ſolus hic eſt, quo Pharao non erat dignus, ſed & alij plures, quales cum commemoraſſet Apoſtolus, ita concluſit, dicens: Quibus dignus non erat mundus. Tu, inquit, loquéris omnia quæ mando tibi, ille loquetur ad Pharaonem, vt dimittat filios Iſrael de terra ſua. Item & ſuperius dixerat: Ipſe loquetur ad populum pro te, & erit os tuum, tu autem eris ei in his, quæ ad deum pertinent. Et eſt ſenſus, ſicuti ſic diceretur: Tu deus Pharaonis conſtitutus, cui ego deus deorum loquor facie ad faciem, vti loqui ſolet homo ad amicum ſuum, non dignaberis multa loqui, vel orationem protelare cum rege Aegypti, vel faciem tuam aperire popularibus ineruditis, ſed loqueris prophetæ tuo Aaron, & cõtra Pharaonem & ad populum tuum, exemplo mei, qui nec verborum indicijs ago cum principe tenebrarum, nec paſsim viſibiliter appareo, mortalibus filijs hominum, ſed per prophetas meos mando quæ illi audire emerentur, vel quòd facturus ſim iudicium. Porrò, tu illi eris in his quæ ad deum pertinent. De te enim loquente pariter & audiente ille accipiet quid loquatur. Et iſti duo homines pauco tempore, ita egerunt, alter poteſtatem in ſermone habens, alter poteſtati in faciendis coram Pharaone ſignis obtemperans, vſque ad immolationem paſchalis agni, verum & lex, quę per Moyſen data eſt, & ſacerdotium quo primus Aaron functus eſt, idem eadem differentia egerunt, vſque ad immolationem paſchalis veri agni, ſcilicet Chriſti filij dei. Nam Iohan. 5. poſtea neque Moyſes ſtat pro illo populo, contra ſpiritualem Pharaonem, id eſt, diabolum, ſed potius accuſat eundem populum, & de medio ſublatum eſt ſacerdotium Aaron, non iam habẽs altare vel templum. Antea cum legeretur, Moyſes præerat ſacerdotibus de genere Aaron,

[Margin notes: Quomodo deus Moyſen conſtituit deum Pharaonis. — Hebr. 11. — Exodi 4. — Exod. 11.]

CAP. VII. in his quæ ad dominum pertinent Formidabant enim Moyſen lectione ſua, vt facerent ſacrificia ſecundum exemplar quod in monte viderat, & illi pro populo loquebantur, contra Pharaonem, id eſt, diabolum, nunc autem remotis ſacerdotibus illis, & ſtatuto ſacerdote ſecundum ordinem Melchiſedech, populo illi os ſuum clauſit, & faciem ſuam velauit, ad iſtum conuerſus Moyſes. (Sed ego, inquit, indurabo cor eius, &c.) De hac induratione ſupra dictum eſt, nunc cæ-
Sup. cap. 21. tera proſequamur.

De ætate Moyſi & Aaron, & vnde clareat, quòd nequam regis edictum non fuerit impletum. CAPVT XXVII.

Acto. 7. ERat autem Moyſes octoginta annorum, & Aaron LXXXIII. quando locuti ſunt ad Pharaonem.) Hanc, id eſt, octogenariam ætatẽ Moyſi Stephanus protomartyr in actibus Apoſtolorum ita diſtinguit: Cùm autem impleretur ei quadraginta annorum tempus, aſcendit in cor eius vt viſitaret fratres ſuos filios Iſrael. Et cum vidiſſet quendam iniuriam patientem, vindicauit eum. Et poſt pauca: Et expletis annis quadraginta, apparuit illi in deſerto montis Sina angelus, in ignæ flammæ rubi. Porrò vtruuque ſcilicet Aaron & Moyſen natum conſtat poſt illud impij Pharaonis edictum dicentis: Quicquid natum fuerit maſculini ſexus, in flumen proijcite, quicquid fœminei, reſeruate. Poſt hæc enim, inquit ſcriptura, id eſt, poſt iſta Pharaonis edicta & acta, egreſſus eſt vir de domo Leui, accepta vxore ſtirpis ſuæ, & cætera. Cum igitur & Aaron, qui de illa vxore triennio ante Moyſen natus eſt, ſeruatus fuerit, & in exitu Iſrael de Aegypto paruuli, atque infra viginti annos adoleſcẽtuli extiterint, claret: quia tale nequam regis edictum non præualuit, & vt nato Moyſi timeretur, magis elegantia eius, de qua ſuperius dictum fuit, cauſa erat. Quando loquuti ſunt, inquit, ad Pharaonem Moyſes & Aaron, Moyſes octoginta annorum erat. Porrò cum in deſerto præfuiſſet populo quadraginta annis, mortuus eſt. Eratque non plus quàm CXX. annorum. Non ergo relinquitur opinabili licentiæ locus, vt vel dubitare liceat, multo an pauco tempore, coram Pharaone ſteterint in faciendis prodigijs. Nam ne ante
Deute. 1. XL. annum egreſsionis ex Aegypto obijſſe illum ſuſpicari vacet, moriturus ipſe in Deuteronomio dicit: En quadrageſimus annus eſt, vt recogites in corde tuo, ſicut homo erudit filium ſuũ, ſic dominus erudiuit te, & cætera. Additi autem quadraginta prioribus LXXX. annis, ſine dubio fiunt CXX. omnes anni Moyſi, ſicut in Deuteronomio ſcriptum eſt, quia Moyſes CXX. annorum erat, quando mortuus eſt. Igitur LXXXI. ætatis ſuæ anno, in initio anni, id eſt, verno
Deute. 34. tempore Moyſes ſtetit coram Pharaone, & peractis ſignis, eodem tempore anni eduxit filios Iſrael de terra Aegypti.

De myſtica ratione ſignorum, quæ facta ſunt coram Pharaone. CAPVT XXVIII.

DIxitque dominus ad Moyſen & Aaron: Cum dixerit vobis Pharao, oſtendite ſigna. Dices ad Aaron: Tolle virgam, & proijce eam coram Pharaone, ac vertatur in colubrum, &c.) Quoniam narratio ſignorum in ſuperficie literæ plana videtur, myſticas potius, adiuuante domini ſpiritu, requiramus rationes, & tunc litera quoque bene procedentem ſenſum dignior apparens ipſa ſequetur. Et primò quærendum, qui myſticè rationis habeat hæc diuina diſpoſitio, quòd ante immolationem paſchalis agni, quo res omnis cõſecta eſt, X. fieri numero ſigna placuit, qui-

X. plagæ Aegyptiorum.

I. bus Pharaonem ſuperari non poſſe nouerat, antequam faceret ipſe qui fecit. I. fuit lignum, vbi
II. virga Aaron verſa in colubrum, deuorauit virgas incantatorum. II. vbi aqua fluminis verſa eſt
III. in ſanguinem. III. vbi ranæ deſcenderunt de aquis, & operuerunt terram. IIII. vbi puluis terræ
IIII. verſus eſt in cyniſes. V. vbi deus miſit omne genus muſcarum. VI. vbi mortua ſunt peſte animan-
V. tia Aegyptiorum. VII. vbi ſparſo cinere in cœlum facta ſunt vulnera veſicarum turgentium.
VI. VIII. vbi dedit deus tonitrua & grandinem, & diſcurrentia fulgura ſuper terram, & grando &
VII. ignis pariter mixta ferebantur. IX. vbi dixit deus, & venit locuſta & bruchus, cuius non erat nu-
VIII. merus. X. vbi factę ſunt tenebrę horribiles in omni terra Aegypti. His decem quidem ſignis ſiue
IX. plagis vexatus quidem Pharao, & attrita eſt Aegyptus, non ita vt dimitteretur ab Aegyptijs Iſ-
X. rael. Poſt hæc tandem tolli iubetur agnus in domos filiorũ Iſrael, immolandus XIIII. die menſis. I. ad veſperam, & in illo res omnis peracta eſt. Mortua ſunt eâdem nocte omnia primogenita Aegypti, & ita Pharao victus, mollia locutus eſt, dicens: Egredimini citò, & abeuntes benedicite mihi. Et filijs Iſrael tranſeuntibus, Pharao rurſus induratus, & omnes Aegyptij inſequentes in mari rubro ſubmerſi ſunt. Quorum ergo in figura hæc facta, rectè quærimus.

De decem mandatis, quæ pendent in dilectione dei & proximi. CAPVT XXIX.

DIximus ſupra (quod omnibus notum eſt) per Pharaonem diabolum, per Moyſen legem, per Aaron vetus ſignificatum eſſe ſacerdotium, & per illa regnum diaboli, regnum peccati & mortis non deſtructum, ſed motum fuiſſe & exaſperatum propter mandatum. Sunt autem

legis decem præcepta, quæ in dei & proximi dilectione pendent vniuerſa. I. eſt: Non habebis I.
deos alienos coram me. II. Non facies tibi ſculptile: III. Non aſſumes nomen dei tui in va- II.
num. IIII. Memento vt diem ſabbati ſanctifices. Quatuor hæc ad dilectionem dei pertinent, III. IIII.
deinde primum eorum quæ ad proximi dilectionem pertinent, in ordine vero V. eſt: Honora V.
patrem tuum & matrem. VI. Non occides. VII. Non mœchaberis. VIII. Non furtum fa- VI.
cies. IX. Non loquėris contra proximum tuum falſum teſtimonium. X. Non concupiſces. His VII. VIII.
X. iuſtitiæ præceptis, qui ſeruauerũt ea veteres ſancti ante aduentum CHRISTI, vexauerunt IX.
quidem ſpiritualem Pharaonem, id eſt, diabolũ, repugnantes & reſiſtentes illi, vt de regno mor- X.
tis exirent, ſed non præualuerunt, nihil enim lex ad perfectum adduxit, inquit Apoſtolus, vno quoque de veteribus, ſcilicet Eſaia propheta conſonanter prædicante: Sicut pannus menſtruatæ omnes iuſtitiæ noſtræ: Tandem in hunc mundum ingreditur immolandus verus agnus, & ſacrificium iuſtitiæ futurus CHRISTVS filius dei, & quod per iuſtitiam hominum, quantumuis fortiter præcepta legis adimplentium, fieri non potuit, ipſe per ſuum ſanguinem ſolus impleuit. Nam quod impoſsibile erat legi (inquit Apoſtolus) quæ infirmabatur per carnem, deus filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati, de peccato damnauit peccatum in carne, vt iuſtificatio legis impleretur in nobis. Igitur quemadmodũ veſpertina immolatio illius agni, per quem Pharao victus, & Iſrael liberatus eſt, agnum dei Chriſtum ſignificauit vel paſsionem eius, per quam in nouiſsimis diebus diabolus victus, & mundus liberatus & ſaluatus eſt. Sic illa decem ſigna, vel plagæ, quibus ille Pharao flagellari quidem, ſed non vinci potuit, decem legis præcepta ſignificauerunt, quorum obſeruatione, mortis regnum inquietari quidem, ſed non deſtrui potuit. Nunc eorundem ſignorum ſingula (teſtantibus plagis Pharaonis) digito dei effecta, qualiter præceptorum ſingulis, quæ in tabulis lapideis eodem digito dei ſcripta ſunt, conueniant, dicendum eſt.

Heb. 9. Eſaie 64. Roma. 8.

De ſignis Aaron & magorum coram Pharaone. CAPVT XXX.

TVlitque Aaron virgam coram Pharaone & ſeruis eius, quæ verſa eſt in colubrum. Vocauit autem Pharao ſapientes & maleficos, & fecerunt etiam ipſi per incantationes Aegyptias, & arcana quædam ſimiliter. Proieceruntque ſinguli virgas ſuas, quæ verſæ ſunt in dracones, ſed deuorauit virga Aaron virgas eorum. Induratumq; eſt cor Pharaonis, & non audiuit eos, ſicut præceperat dominus. (Hoc fecit Moyſes tanquam deus Pharaonis, quia quod ſolius diuinæ poteſtatis eſt, virgam inanimatam in verum animal conuertit, videlicet, quia transformauit in colubrum: Deuorauit enim, inquit, virga Aaron virgas eorum. Et rectè, illæ enim virgæ erant quod fuerant, ſed per incantationes Aegyptias & arcana quædã faſcinauerant magi oculos hominum, vt virgæ viderentur eis ſpeciem habere draconum. Deuorari ergo, & non deuorare potuerunt, quæ deuoratrices eſſe videbantur, & non erant. Myſticè hic digitus dei clarè præoſtendit, primum eorum quę ſcripturus ipſe erat in tabulis lapideis: Non habebis deos alienos coram me. Virga nanque Moyſi verſa in colubrum, in myſterio eſt omnipotens ſermo dei, qui miſſus eſt in terram in ſimilitudinem carnis peccati. Porrò virgę magorum fallaciæ ſunt dęmonum, qui ſe pro dijs coli fecerũt. At ille, ſcilicet ſermo dei, carne indutus, deos gentium dęmonia eſſe conuincens, vt ſolus ipſe adoraretur, cunctos fallaces deos deuorauit, dicens publica prædicatione, cum ſumma poteſtate: Non habebis deos alienos coram me, volentibus quidem, ſed non valentibus operarij mendacij, contra veritatem ſtare, quorum illi magi Pharaonis patres vel exemplaria prima fuerunt. Quemadmodum enim (inquit Apoſtolus) Iamnes & Mambres reſtiterunt Moyſi, ita & hi reſiſtunt veritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem, ſed vltra nõ proficient. Inſipięntia enim illorum manifeſta erit omnibus, ſicut & illorum.

2. Tim. 3.

Quid ſignificet, quòd aquæ in ſanguinem verſæ ſunt. CAPVT XXXI.

DIxit autem dominus ad Moyſen: Ingrauatum eſt cor Pharaonis, non vult dimittere populum.) Et poſt pauca: (Dic ad Aaron: Tolle virgam tuam, & extende manum tuam ſuper aquas Aegypti, & ſuper fluuios eorum ac paludes, & omnes lacus aquarum, vt vertantur in ſanguinem, & ſit cruor in omni terra Aegypti, tam in ligneis vaſis, quàm in ſaxeis.) Secunda hæc plaga pœnam ſignificat mandati ſecundi præuaricatoribus debitam, quod dictum vel in tabulis ſcriptum eſt: Non facies tibi ſculptile, neq; vllam ſimilitudinem, non adorabis ea, neq; coles, Sequitur enim: Ego ſum dominus deus tuus, fortis zelotes, viſitãs iniquitatem patrum in filios, in quartam & tertiam generationem. Hoc deniq; vbi auditum eſt, & obſeruari cœptum, omnes Aegyptiorũ aquę, id eſt, idololatarum conſcientię ſanguineæ factæ ſunt, multũ enim ſanguinem ſanctorum fuderunt, quemadmodum iſti Aegyptij, qui pro eo, quia dixerunt filij Iſrael: Eamus & ſacrificemus deo noſtro, crudelius in eos debacchati ſunt. Vndè quia maſculos eorum in aquam proiecerunt, meritò re aliter quoq; illis aquę in ſanguinem conuerſæ ſunt, vt affligerentur bibentes aquam fluminis, & poſtea perſequentes illos in mari rubro ſubmerſi ſunt. Sic omnibus imitatoribus eorum, adorantibus ſculptilia, & in ſimulachris ſuis gloriantibus, & propter illa

Exod. 20. Exod. 5.

CAP. VIII. ſanguinem fundentibus, ſanguinem reddidit fortis zelotes dominus, vt bibant, & bibentes affligantur, non vno aut duobus, ſed totis VII. diebus, ſicut ſcriptum eſt. (Impleti ſunt VII. dies poſtquam percuſsit dominus fluuium.) Quo numero ſignificatur vniuerſitas ſeculorum. Nam in ſecula ſeculorum in ſanguinem verſi permanebũt fontes aquarũ, id eſt, profunditates ſapientium, Apoca. 16. ſculptilia facere ſcientium, & pro illis veri dei adoratores perſequentium. Vndè in Apocalypſi auditur angelus, dicens: Iuſtus es qui es, & qui eras ſanctus, quia hæc iudicaſti, quia ſanguinẽ ſanctorum & prophetarum fuderunt, & ſanguinem eis bibere dediſti, vt digni ſunt.

Quid ſignificet quod fluuij ranas ebullierunt. CAPVT XXXII.

CAP. VIII. Dixitq; dominus ad Moyſen: Ingredere ad Pharaonem, & dices ad eum: Dimitte populum meum, vt ſacrificet mihi in deſerto. Si autem nolueris dimittere, ecce ego percutiam omnes terminos tuos ranis, & ebulliet fluuius ranas, &c.) Et tertium legis eſt mandatum. Non aſſumes nomen domini tui in vanum. Huius mandati præuaricatoribus fœditatis opprobrium in ranis Cur magi cynifes facere nõ potuerunt. perfiguratum eſt. Quinam ſunt vaniloqui iſti, qui nomẽ dei in vanum aſſumunt, niſi maximè loquaces poetæ, non ſolum in fluuijs Aegyptiorum, ſed & in cætetarum fabulantes atq; coaxantes paludibus gentium? Vel qui iuſtius comparantur fœditati ranarum, quam poetæ perſtrepentes in theatris ridicula figmenta fabularum? Hi planè aſſumunt nomen dei in vanum, verbi gratia: Cum adulterio Ioui, & meretriculæ Veneri, nomen diuinitatis aſcribunt. Et illæ quidẽ ranæ permoleſtæ fuerunt, aſcendentes & ingredientes domũ regis, & cubiculum lectuli eius, & ſuper ſtratum eius & in domos ſeruorum eius, & in populum eius, & in furnos eius, & in reliquias ciborum eius, iſtæ autem ranæ, id eſt, fabuloſi poetæ corporaliter aures lectitando, & oculos geſticulando delectauerunt, ſed animis exitiales extiterunt.

Quid quòd cynifes ſint in omni terra Aegypti, quas malefici facere non valentes dixerunt: Digitus dei eſt hic. CAPVT XXXIII.

Dixit dominus ad Moyſen: Loquere Aaron, extende virgam tuam, & percute puluerem terræ, & ſint cyniſes in omni terra Aegypti. Feceruntque ita, & reliqua.) Cyniſes muſcæ ſunt minutiſsimæ, aculeis permoleſtæ. Hic malefici Pharaonis defecerunt. (Nam fecerunt, inquit, malefici ſimiliter, vt educerent cyniſes, & non potuerunt.) Supra dictum eſt, quia fecerunt ſimiliter incantationibus ſuis, vt verterent aquas in ſanguinem, fecerunt ſimiliter, eduxeruntq; ranas ſuper terram Aegypti In iſto defecerunt. (Et dixerũt ad Pharaonem: Digitus dei eſt hic.) Hoc dixerunt victi, videlicet ad conſolationem pudoris ſui. Ac ſi dicerent: Siquidem pugnaret contra nos homo, præualuiſſemus: nunc autem qui pugnat, non hominis, ſed dei digitus eſt, & idcirco danda nobis eſt venia, quia vincimur. Quidnã hoc eſt, quòd malefici incantationibus ſuis aquas in ſanguinem vertere, & ranas educere potuerunt, cyniſes autem non potuerunt? An cyniſes videri quoq; potuerunt, ſed quia moleſtos aculeos nulli infixerũt, idcirco fallaciter feciſſe cõuicti ſunt? Nempe quia ſanguinis horror, & ranarum fœditas comprehenditur ſolo viſu, idcirco præſtigiatores ranas falciſsimas, & ſanguinem fallacem faſcinatis oculis oſtenderunt. Cyniſes autem, quia moleſto quoque aculeo, apertè dijudicantur, idcirco non fecerunt, quia quod verum eſſet, quod veraciter ſentiretur, homines ſine deo creare non potuerunt. Porrò iuxta anagogen puluerem terræ percutere, & cyniſes facere, eſt in condemnationem ſuperbiæ hominis, qui vtique puluis eſt, talia in ſcripturis verba facere, quæ ſenſus audientium, quia intelligere digni nõ ſunt, à vero repellant, quemadmodum cyniſes & oculis ne videant, & auribus ne liberè audiant, moleſtæ atque importunæ exiſtunt. Verbi gratia: Quartum legis mandatum eſt, memento vt diem ſabbatorum ſanctifices. Tali dictione præuentus Aegyptius, qui ſe dicit Iudæum eſſe, & non eſt, nihil aliud hic imperari arbitratur, niſi ſabbatum, quale odit dominus, teſtante ipſo, cum in pro-Eſaiæ. 1. pheta dicit: Neomeniam & ſabbatum, & feſtiuitates alias non feram, Kalendas & ſolennitates veſtras odit anima mea. Ita planè præuentus, illud ſabbatum, illum ſeptimum diem intelligere non meretur, quo compleuit deus opus ſuum quod fecerat, in quo requieuit, cui benedixit, & Gene. 2. quem ſanctificauit, ſicut ipſe ait: Quem pater ſanctificauit, & miſit in mundum vos dicitis, Ioan. 10. quia blaſphemas, quia dixi, filius dei ſum. Sine huius reuerentia ſabbati, de quo & Pſalmiſtæ Pſal. 117. Hæc eſt dies, inquit, quam fecit dominus, exultemus & lætemur in ea, quid ſunt in æſtimatione Iudæorum ſabbata, & aliæ feſtiuitates, niſi quòd in oculis Aegyptiorum importunæ cyniſes liberum lucis aſpectum prohibentes? Itaque in conuertendo aquas in ſanguinem, & educendo ranas, id eſt, in prædicando futuras malorum pœnas, & contemnendo loquaces poetarum fabulas inimici prædicatoribus veritatis, vtcunq; comparare ſe poſſunt, ſed vltra non proficient. Nõ enim quemadmodum ipſi cæcati ſunt, ſic verſa vice veritatis diſcipulos per ſua ſophiſmata, tanquam per cyniſes vagas & volatiles circumuenire poterunt Digitus, inquiunt, dei hic eſt. Notum quidem, & celeberrimum apud fidelem dei eccleſiam eſt, ſpiritum ſanctum digitum dei eſſe Matth. 12. vel dici. Nam & ipſe filius, de ſpiritus ſancti loquens potentia: Si ego, inquit, in digito dei eijcio Luc. 11. dæmonia, profectò peruenit in vos regnũ dei. Sed & plures digiti in eiuſdẽ ſpiritus ſignificatione dicuntur,

dicuntur, quemadmodum & vnus eſt ſpiritus, & tamen ſeptem ſpiritus ante thronum legimus. Vndè & Pſalmiſta: Quoniam videbo, inquit, cœlos tuos opera digitorum tuorum. Pluraliter dixit digitorum, videlicet ob pluralitatem donorum vnius eiuſdemq́; ſpiritus ſancti. Sed nunquid homines mente corrupti, videlicet incantatores & malefici illi, ita ſpiritui proximi erant, vt ſcienter dicerent, digitus dei eſt hic, id eſt, proprietatem conſiderando eius perſonæ, cauſamq́ue propter quam diceretur digitus dei? Ergo nec iſti à ſemetipſis locuti ſunt, id eſt, neſcientes quid dicerent, proprietatem nobis confeſsi ſunt ſpiritus ſancti, nihil aliud intendẽtes, niſi vt dicerent, virtus vel operatio dei eſt hic. Pſalm. 8.

Quid ſignificet, quòd miſſum eſt omne genus muſcarum, & quid in eo, quòd Moyſes ait: Abominationes Ægyptiorum immolabimus domino deo noſtro.

CAPVT XXXIIII.

DIxitq́; dominus ad Moyſen: Conſurge & ſta in diluculo coram Pharaone, egredietur enim ad aquas, & dices ad eum: Hæc dicit dominus, dimitte populum meum vt ſacrificet mihi. Quia ſi non dimiſeris eum, ecce ego mittam in te & in ſeruos tuos, & in populum tuum, & in domos tuas omne genus muſcarum, & cætera.) Grande ſpectaculum deus vniuerſo orbi præſtitit, cum ſuperbiam Aegyptiorum non de leonibus & vrſis, ſed de ranis domuit & muſcis. Dixit (inquit Pſalmiſta) & venit cynomia, id eſt, canina muſca, dignam illis fecit contumeliam, videlicet caninas ſordes, & contumelioſam ipſorum ſuperbiam omni genere muſcarum domando. Pſal. 104. Hæc plaga quinta eſt. Porrò quintum legis mandatum dicit ſic: Honora patrem tuum & matrem tuam, vt ſis longæuus ſuper terram, quam dominus deus dabit tibi. Pulchrè hæc ex aduerſo reſpondent ſibi. Nam iſtinc honoratores parentum ſunt in terra viuentiũ longæui, illinc omnes contumelioſi, breui pereunt honore, velut gratia patris & creatoris dei indigni, quemadmodum ſcriptum eſt de eiuſmodi: Muſcæ morientes, perdunt ſuauitatem vnguenti. Ergo potens & magnus Pharao rex Aegypti, à muſcis penè victus eſt. Nam ſequitur: (Vocauitq́; Pharao Moyſen & Aaron & ait eis: Ite ſacrificate deo veſtro in terra iſta. Et ait Moyſes: Non poteſt ita fieri. Abominationes enim Aegyptiorum immolabimus deo noſtro. Quia ſi mactauerimus ea quæ colunt Aegyptij coram eis, lapidibus non obruent.) Grauis Aegyptiorum deteſtatio, & eorum qui veri adoratores vnius dei eſſe cupiunt, pulchra inſtructio. Primò ſciendum, quia de nullo hic pecore agitur quod vel abominandum, vel colendum ſit Aegyptijs, vt domino deo vero mactetur, aut immoletur. Nam per prophetam ipſe loquitur: Holocauſtomata veſtra addite victimis veſtris, & comedite carnes, quia non ſum locutus cum patribus veſtris, & non præcepi eis, in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocauſtomatum & victimarum, ſed hoc præcepi eis dicens: Audite vocem meam, & ero vobis deus, & vos eritis mihi populus, & cætera. Quę nam ergo ſunt abominationes Aegyptiorum, niſi fides, & omnes animi virtutes? Vel quæ colunt Aegypti, niſi omnia vitia? Abominabilis nanque eſt ſuperbis humilitas, & iniuſtis vniuerſa iuſtitia. Dicit autem ſcriptura: Sacrificium deo ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum deus non deſpicies. Econtrario, tumidam ceruicem & cor craſſum Aegyptij colunt: Sed enim hæc primitus mactare debet verus Iſrael, & tunc demum, ſpiritum contribulatum & cor offerre contritum atq; humiliatum, vt legitimum & ritè ordinatum ſit ſacrificium. Igitur abominationes, inquit, Aegyptiorum, id eſt, veritatem & ſanctitatem immolabimus, & ea quæ colunt Aegyptij, ſcilicet omnem falſitatem, omnemq́; prauitatem, vnum verum deum colendo, in nobiſmetipſis immolabimus. Sed omnes qui hoc ordine volunt immolare, perſecutionem patiuntur: Ait ergo. Quod ſi mactauerimus ea, quę colunt Aegyptij, coram eis, lapidibus nõ obruent. Iuxta anagogen non auditur Pharao dicens: Ite ſacrificate domino deo veſtro, ſed tantum in iſta terra, cum dicit Apoſtolica veri ſacrificij tuba: Nolite iugum ducere cum infidelibus: Quæ enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate? Aut quæ ſocietas lucis ad tenebras? Quæ autem conuentio Chriſti ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? Quis autem conſenſus templo dei cum idolis. Eccle. 10. Hiere. 7. Pſalm. 50. 2. Cor. 6.

Quid ſignificet, quòd ſuper agros, & ſuper iumenta peſtis grauis facta eſt.

CAPVT XXXV.

DIxit autem dominus ad Moyſen: ingredere ad Pharaonem, & loquere ad eum. Hæc dicit dominus deus Hebræorum: Dimitte populum meum vt ſacrificet mihi. Quod ſi adhuc renuis, ecce manus mea erit ſuper agros tuos, & ſuper equos, & camelos, & aſinos, & oues, & boues peſtis valde grauis, & cætera.) Hæc iam ſexta peccatorum plaga, ſexti mandati tranſgreſſoribus flagellum illis pronunciat. Nam & illic dicitur, non occides, & hic occiſoribus infantum filiorum Iſrael, quos in fluuium proiecerunt, mors in aquis eorũ cõſecutura eos approximat. Primum in animalia vindicta graſſatur, non repente irruens, ſed paulatim ad ipſos vſque progrediens, ac pedetentim corripiens peccatores, vt inexcuſabiles ſint. Nam de tali retardatione dei vindictæ Apoſtolus dicit: An diuitias bonitatis eius & patientiæ, & longanimitatis contemnis, ignorans CAP. IX. Roma. 2.

CAP. X. ignorans quoniam patientia dei ad pœnitentiam te adducit? Secũdum duritiam autem tuam & cor impœnitẽs theſaurizas tibi iram in die iræ. Cũ ergo hęc dicit, ſubaudiendũ eſt, quemadmodum Pharao ſibi theſaurizauit, cuius exemplũ ex auctoritate præſentis ſcripturæ cauendum eſt omni homini, cuicunq; peccanti vindicta quaſi tarde occurrit, ne cum venerit, tanto copioſior, quanto tardior obueniat duro atq; impœnitẽti, quemadmodũ & huic cui magis ac magis indu-ranti cor ſuum, tandem æternæ iræ totus theſaurus, quem congregauit, in mari rubro incubuit.

Quid ſignificet, quòd puluis factus eſt ſuper omnem terram Aegypti.

CAPVT XXXVI.

ET dixit dominus ad Moyſen & Aaron: Tolle manus plenas cineris de camino, & ſpargat illum Moſes in cœlum coram Pharaone, ſitq́; puluis ſuper omnem terram Aegypti, eruntq́; in hominibus & in iumentis vulnera & veſicæ turgentes in vniuerſa terra Aegypti.) Hæc plaga ſeptima, ſeptimo mandato, imò ei qui mandati ſeptimi tranſgreſſor eſt, meritam pœnam præſagit. Mandatum quippe ſeptimum eſt, non mœchaberis. Quid autem eſt adulter combuſtus libidinis igne ſulphureo, niſi cinis de camino? Omnes enim adulterãtes (inquit propheta) quaſi clibanus ſuccenſus à coquẽte. Tollitur ergo & ſpargitur in cœlum cinis de camino, fiuntq́; vulnera veſicarum turgentium, in hominibus & iumentis, quia rapitur mœchus de perpetrati adulterij incendio, ad cœleſte iudicium: & ęterna pœna turgens, totusq́; vlceroſus, ſempiternum in anima & corpore portat incendium. (Nec poterant (inquit) malefici ſtare coram Moyſe propter vulnera quę in illis erant, & in omni terra Aegypti.) Ecce tertio victi ſunt, vndè & deinceps nulla fit mentio maleficorum, perijt enim memoria eorũ. Primò virgis ſuis, non ſine cõfuſione exarmati ſunt, quia virga Aaron deuorauit virgas eorũ. Secundò confuſi, quia cum non potuerunt cyniphes educere, dixerunt: digitus dei hic eſt. Hoc iam tertio ſic ſuperati ſunt, vt nõ poſſent reſpirare ſpe vllius victoriæ. Vlceroſi quippe & ipſi, nec iam poterant ſtare coram Moyſe. De ſimili cõfuſione certi ſunt, quicunq; reſiſtunt veritati, Inſipientia enim eorum (inquit apoſtolus) manifeſta erit omnibus, ſicut & illorum fuit.

Oſee. 7.

2. Timo. 3.

Quòd grando & ignis pariter mixta ferebantur: Et de eo quòd ait deus: Idcirco autem poſui te, vt oſtendam in te fortitudinem meam. CAPVT XXXVII.

DIxitq́; dominus ad Moſen: Mane conſurge, & ſta coram Pharaone, & dices ad eum. Hæc dicit dominus deus Hebræorum: Dimitte populum meum, vt ſacrificet mihi, & cætera.) Et ſubinde: Idcirco autem poſui te, vt oſtendam in te fortitudinem meam, & enarretur nomen meum gentibus in omni terra, & cætera.) Terribilis huius ſententiæ apoſtolus ita meminit. Igitur non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt dei, dicit enim ſcriptura Pharaoni, quia in hoc ipſum excitaui te, vt oſtendam in te fortitudinem meam, vt annuncietur nomen meum in vniuerſa terra. Protinus quicunque eſt proteruus ſcrutator iudiciorum dei dicendo, quid adhuc queritur, voluntati eius quis reſiſtit, rectè indignantem eundem apoſtolum audit: O homo tu quis es qui reſpondeas deo? An non habet poteſtatem figulus luti, ex eadem maſſa facere, aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam? Ita ille qui propter ſuam proteruiam cognitione dei ſecretorum dignus non eſt, ab auditorio ſuo procul repulſus, cõuertitur ad eum qui mente ſubdita in timore domini, vel exiguam rationis ſtillam, à cœleſti magiſterio depoſcit, & dicit huic. Quod ſi volens deus oſtendere iram, & notam facere potentiam ſuam, ſuſtinuit in multa patientia vaſa iræ, apta in interitum, vt oſtenderet diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, quæ præparauit in gloriam, & cętera. Cum hęc dicit, profectò deum ab hominũ ſuſpitione defendit, ne liceat cuiquam ſuſpicari, quòd idcirco vel Pharao, vel quiſquam alius iram ſibi iniquam theſaurizauit, quia in hoc ipſum deus illum excitauerit. Nam idcirco potius deus Pharaonem excitauit, ſubauditur in regnum, & idcirco ſummam illi poteſtatem contulit, quia vas iræ fuit, & ipſa iamdudum aptus erat in interitum, idcirco corripiendis ſuperpoſitus eſt miſericordiæ filijs, vt eſſet virga furoris & baculus in manu domini ſuper eos, quos per tribulationem, in gloriam transferre pręparauit. Igitur cum dicit, idcirco excitaui te, ſubaudiendum eſt in regnum, permittendo videlicet, non agendo, vt in ſummum aſcenderes imperium, & haberes poteſtatem ſecundum nequitiam vel duritiam cordis tui, ſæuiendo in populum meum. (En, inquit, pluam hac ipſa hora cras, grandinem multam nimis, qualis non fuit in Aegypto à die qua fundata eſt.) Ac deinceps. Et pluit dominus grandinem ſuper terram Aegypti, & grando, & ignis mixta pariter ferebãtur.) Octaua hęc plaga eſt, iam cũctis ſuperioribus propinquior ad implendã eorũ perditionẽ. Percuſſit enim grando in omni terra Aegypti, cũcta quę fuerunt in agris ab homine vſq; ad pecus. De hominibus nondũ quiſquã fuerat mortuus, ſed hac plaga iã illorũ primitię feriuntur. Porro octauum legis mandatum eſt, non furtum facies. Sanè cũ ſint plures differentię furti, peſſimum illud conſtat furtum eſſe, quod eſt veritatem dei in iniuſtitia detinere. Huic peccato meritam pœnam hæc plaga denuntiat, quæ de cœlo facta eſt, vbi grando & ignis mixta pariter ferebantur. Reuelatur enim ira dei de cœlo (inquit Apoſtolus) ſuper omnem impietatem & iniuſtitiam

Roma. 9.

Eſaia 10.

Roma. 1.

& iniuſtitiam hominum eorum,qui veritatem dei in iniuſtitia detinent: quia quod notũ eſt dei, manifeſtum eſt in illis,deus enim illis reuelauit. Hoc deniq; quod dixerat, qui veritatem dei in iniuſtitia detinent,ſubſecutus exponit. Quia cum cognouiſſent deum,inquit,non ſicut deũ glorificauerunt,aut gratias egerunt,ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum,& mutauerunt gloriam incorruptibilis dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis,& volucrum,& quadrupedum,& ſerpentũ. Item quæ ſit ira dei, quæ de cœlo ſuper impietatem reuelatur,quæq; hic per grandinem,& ignem deſignatur,terribiliter exprimit,cum protinus ſubdit:Propter quod tradidit illos deus in deſideria cordis eorum,in immunditiam,vt contumelijs afficiant corpora ſua in ſemetipſis,&cæ.Grando hæc, & ignis iſte, cunctam,inquit, herbam agri percuſsit,& omne lignum regionis contriuit, quia videlicet hæc quæ prædicta eſt ignominia,ſecundum Apoſtolum cunctam humanæ ſubſtantiæ pulchritudinem, cœleſti ira in vaſis irę miecta polluit,vniuerſam rationalis creaturæ dignitatẽ omni modo deſtruit.Multa quæ ſequuntur,quoniam per ſe patent,ſtudio proficiſcendi præterimus.

Quòd leuatæ ſunt locuſtæ ſuper vniuerſam terram Ægypti.

CAPVT XXXVIII.

DIxit autem dominus ad Moyſen:Extẽde manum tuam ſuper terram Aegypti ad locuſtam, vt aſcendat ſuper eam & deuoret omnẽ herbã,quæ reſidua fuit grandini.Et extendit Moyſes virgam ſuper terram Aegypti,& dominus induxit vrentem ventum tota die illa & nocte. Et mane facto,ventus vrens leuauit locuſtas, quæ aſcenderunt ſuper vniuerſam terram Aegypti,) & reliqua.Ecce quales inſtruxit acies,quibus ex ordinibus ſua caſtra compleuit dominus pugnando pro Iſrael, ranæ,cyniphes,muſcæ,atq; locuſtæ fuerunt caſtrorũ eius acies,& ex eiuſmodi cohortibus totas contra fortes Aegyptios compoſuit legiones.Singuli milites ſecundum ſe breues quidem,& infirmi:verum pro exercitibus Pharaonis ſatis valentes fuère ; duce imperio dei. Nempe quod multus hominum exercitus facere non potuiſſet, iſtæ phalanges locuſtarum ſtrenua peregère militia.(Operuerunt enim vniuerſam ſuperficiem terræ, vaſtantes omnia. Quamobrem feſtinus Pharao,)tanquam ad deditionem,(vocauit Moyſen & Aaron,) duces tanti exercitus,atq; primates imperatoris eius dei.(Peccaui,inquit,in dominum deum veſtrũ, & in vos, ſed nunc dimittite peccatum meum,etiam hac vice,& rogate dominum deum veſtrum, vt auferat mortem iſtam à me.)Hoc & ſupra dixit,peccaui etiam nunc.Dominus iuſtus,ego & populus meus impij.Hoc & illud velut dedititius dixit, ſed vbi data eſt requies, velut refuga indurauit cor ſuum,nec dimiſit filios Iſrael.Non ergo ſatis eſt cuiquam dixiſſe peccaui,nec prodeſſe poteſt confeſsio,non admixta fide.Attamen à locuſta victus eſt fortis rex. Proinde ſatis eleganter cum dixiſſet quodam loco per prophetam:Et reddam vobis annos, quos comedit locuſta, bruchus, & eruca,continuò addidit:Fortitudo mea magna,quam miſi in vos.Fortitudo, inquit, mea magna,locuſta,bruchus,& eruca,ſubauditur,non ſupernarum virtutum, & fortitudinũ cœleſtium, ſed infirmorum atq; imbecillium comparatione hominum, in infirmitate ſua ſuperbiẽtium,qui ceruicem erigunt contra deum,quam pulici ſubijciunt. Hæc locuſtarum plaga nona eſt.Porrò nonum legis mandatum hoc eſt,Non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimoniũ. Hoc videlicet maximè hæretici faciunt,& omnes qui loquuntur mendacium.At verò in Apocalypſi Iohannis hæreticorum mendacij vis per ſpeciem locuſtarum hoc modo deſignata eſt: Et aſcendit,inquit,ſumus putei,ſicut fumus fornacis magnæ, & obſcuratus eſt ſol & aer de fumo exierunt locuſtæ in terram,&c.Et illic vbi de fumo exierunt locuſtæ in terram, & hic ventus vrens leuauit locuſtam,myſticè idem intelligendum, videlicet, quia ſicut locuſtæ proprium non habent volatum,ſed vento in perniciem Aegyptiorum ſunt leuatæ:ſic omnes falſi teſtes,ſiue in foro,ſiue in eccleſiaſtico concilio, contra ſanguinem proximi, ſiue contra fidem Chriſti falſa de ſcripturis teſtimonia proferentes,volare ſe putãt pennis ſcientiæ,ſed proculdubio per inane tolluntur vento diabolicę ſuperbię,ad ſubuerſionẽ audientiũ, ad perditionem ſibi cõſentientium.

CAP. 8. Sup. cap. 9. Iohel. 2. Apoca. 9.

Quòd factæ ſunt tenebræ horribiles in terra Ægypti.

CAPVT XXXIX.

DIxit autem dominus ad Moyſen: Extende manum tuam in cœlum, & ſint tenebræ ſuper terram Aegypti,tam denſæ,vt palpari queant.Extendit Moyſes manum in cœlum,& factæ ſunt tenebræ horribiles in vniuerſa terra Aegypti. Tribus diebus nemo vidit fratrem ſuum,nec mouit ſe de loco in quo erat. Vbicunq; autem habitabant filij Iſrael,lux erat.) Hæc tenebrarum horribilium denſitas,rectè Aegyptijs ſecundum nomen & meritũ ſuũ illata eſt. Aegyptij nanq; nomine dicuntur & re,quia videlicet inuidia & odio filiorum Iſrael oculi eorum fuerant obtenebrati.Porrò vt ab ipſis Aegyptiorum tenebris teipſum liberes, quæ decima plaga eſt,& decimum legis mandarum tibi audiendum eſt,ſcilicet non cõcupiſces domum proximi tui, nec deſiderabis vxorem eius, non ſeruum,non ancillam, non aſinum, non bouem, nec omnia quæ illius ſunt. Vt,inquam, cum Aegyptijs non maneas in tenebris, ſed cum Iſrael in luce habites,

hoc tibi

CAP. XII. hoc tibi mandatum obſeruandum eſt. Quid enim magis quam concupiſcentiæ oculus totum ho
minem obſcurat? Lucerna corporis tui (inquit dominus) eſt oculus tuus. Si oculus tuus fuerit ſim
Matth.6. plex, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebroſum
erit. Vide ergo ne lumen, quod in te eſt, tenebræ ſint. Quid, inquam, tenebroſius oculo nequam.
Verbi gratia, cum videt mulierem ad concupiſcendum eam, cum intuetur aliquam rem proxi-
mi, vt rapiat eam? Nempe hic talis neminem proximũ agnoſcit. Si enim agnoſceret proximum,
non faceret in eo quicquam eorum, quæ ſuadet illi cupiditas, radix omnium malorum. Vndè ſi-
gnanter de Aegyptijs eſt dictum, quia tribus diebus nemo vidit fratrem ſuum. Cupiditate nanq;
præoccupatus animus, non videt fratrem ſuum, non agnoſcit proximum ſuum, eo tantum in-
tentus, vt loquatur contra illum falſum teſtimonium, vt furetur, quia concupiuit quę illius ſunt,
vt mœcheretur vxorem eius, quia concupiuit eam, quod procul non eſt videre fratrem, vel agno-
ſcere proximum. (Vocauitq; Pharao Moyſen & Aaron, & dixit eis: Ite, ſacrificate domino.) Se-
quitur paulo poſt. (Indurauit autem dominus cor Pharaonis, & noluit dimittere eos.) Quinimo
& ſic ait: (Recede à me caue ne vltra videas faciem meam, &c.

Concluſio eorundem ſignorum, & prælibatio myſterij cur per hæc ſigna non victus Pharao tandem immolatione agni paſchalis ſuperatus ſit. CAPVT XL.

IGitur (ſicut ſuperius dictum eſt) decẽ plagæ Aegypti, quibus Moyſes & Aaron affligere qui-
dem Pharaonem, ſed non ita, vt dimitteret populum, vincere potuerunt, myſticè decem legia
præcepta ſunt, quæ obſeruando quiſq; iuſtus, pugnare quidem contra diabolum, ſed ita non ſu-
perare potuit, vt in ſeipſo funditus deſtrueret peccati vel mortis regnum. Porrò immolatio agni,
quam eadem nocte ſubſecuta eſt mors primogenitorum Aegypti, & ortus eſt clamor magnus,
neq; enim erat domus in qua non iaceret mortuus, quid ſignificet iamdudum totus nouit Iſrael
dei, & itidem iam ſupra dictum eſt, quia paſsionẽ ſignificauit Chriſti filij dei, per quam & origi-
nale peccatum, & omnia deleta ſunt peccata mundi: Itaque iam abhinc narratio tanti operis dei
proſequenda eſt in laudem & gloriam eiuſdem agni dei ſancti & immaculati, qui ſolus tulit pec-
cata mundi, vna tantum plaga crucis ſuæ ſpiritalem tangendo Pharaonem vt ſalutem perficeret
populi ſui, quam lex decem præceptorum decretis ad perfectum adducere non potuit.

LIBRI PRIMI IN EXODVM
FINIS.

RVPERTI ABBATIS TVITIEN-SIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS IN EXO-DVM, COMMENTARIORVM LIBER SECVNDVS.

Conſideratio rurſus tertiæ ætatis mundi, qua primo ſancta ſcriptura condita, ſecundum ſimilitudinem diei tertij. CAPVT I.

REVOCEMVS ad memoriam quòd ab Abraham, tertiam mundi ſumimus
ętatem, tertio mundanę creationis diei quadam ſimilitudine reſpondentem, &
eius qui ſurſum à ſpiritu timoris tertius eſt ſpiritus ſcientiæ veras diuitias poſsi-
Gene.1. dentem. Tertio nanq; die, dicente deo: Germinet terra herbam virentem, faci-
entem ſemen, & lignum pomiferum faciẽs fructum iuxta genus ſuum, paradi-
ſum voluptatis plantatum eſſe accepimus. Et hac tertia mundi ætate, loquente
pariter & ſcribente eodẽ deo per Moyſen, ſanctam ſcripturam conditam nouimus verè paradi-
ſum voluptatis, verè deliciarum hortum, hortum concluſum, fontem ſignatum, cuius emiſſiones
Cant.4. paradiſus malorum punicorum. Hinc enim cæteræ omnes ſcripturæ habẽt principiũ. In illo pa-
radiſo plantauerat dominus deus omne lignum pulchrum viſu, & ad veſcendum ſuaue, lignum
etiã vitæ in medio eius. In iſto ſcripturæ paradiſo plantauit pulchra & ſuauia, patriarcharũ plan-
taria, & in medio eorum ſpecioſa ligni vitæ, id eſt, Chriſti myſteria. Proinde in hac ætate diutius
immoramur, pomorum fructibus delectati, dum de ſingulis lignorum aliquid carpere cupimus,
noua ſemper pulchritudine oculos inuitante, atq; ideo auiditate mentis nunquam contenta re-
poſitis. Cuncta ſiquidem viſu pulchra, cuncta ſunt ad veſcendum ſuauia. Lignum enim vitæ eſt
in medio eorum: cuncta enim dicta vel acta in vitæ auctorem, Chriſtum reſpiciũt, Igitur quia ad
hoc medium, id eſt, paſchalem agnum peruenimus, libet diutius immorari, dulce eſt enim vitæ
myſticis fructibus vberius paſci. Paucis interpoſitis, quæ per ſe ſatis patent. Ita ſequitur.

De menſe paſchali, quem dicit primum eſſe in menſibus anni. CAPVT II.

Dixit

DIxit quoq; dominus ad Moyſen & Aaron in terra Aegypti. Menſis iſte vobis principiũ menſium, primus erit in menſibus anni. Loquimini ad vniuerſum cœtum filiorũ Iſrael, & dicite eis: Decima die menſis huius tollat vnuſquiſq; agnum per familias & domos ſuas, &c.) Mẽſis iſte inquit: Quis iſte menſis? Is videlicet quem illi Niſan, nos Aprilem dicimus. Verùm non quomodo apud nos. i. Romanos, ſic & apud illos menſis vel annus computatur. Nam Romani ſolarem annum in menſes placitos per Kalendas diuiſerũt: Hebræi ſecundum legem ſolos lunares menſes & annos nouerũt. Vndè quoties in hac ſcriptura ſancta, ſiue in lege, ſiue ante legem quota die menſis quid factum, quídue dictum ſit indicatur, nihil aliud quam lunę ętas ſignificatur. Et alius quidem triginta, alius autem vndetriginta dierum menſis habetur, videlicet, quia lunæ curſus XXIX. diebus ac ſemiſſe. i. duodecim horis perficitur. Iſte igitur menſis, quẽ lunam Aprilis menſis decimus, principium ait vobis mẽſium erit. Signanter dixit vobis. Nam Aegyptijs principium erat mẽſium, menſis qui September nominatur apud Romanos, & apud illos dicitur Toth. Nec contentus dixiſſe principium menſium, addidit, primus erit in menſibus anni. Principium videlicet menſium, pro verni temporalis naturali ordine: primus in menſibus anni pro paſchali, diuinæ auctoritatis feſtiuitate. Primus enim. i. præcipuus, & cæterorum menſium feſtiuum decus vobis (inquit) habebitur. Huius principij menſium, ſiue primi mẽſis, hic tenor eſt legitimus, vt poſt lunam menſis Martij, qui apud illos dicitur Adar, ſequens luna ſi vel vno die citius ante ęquinoctium plena euenerit, non habeatur principium, vel primus menſis in menſibus anni, ſed ſuperioribus duodecim menſibus additus, annum peragat tredecim menſium, vndè & Græcè emboliſmus, id eſt, ſupercreſcens, dicitur: Nam duodecim menſium lunarium, annus communis dicitur, quo prolixior eſt ſolaris annus vndenis diebus. Vndè fit, vt multiuagus nuſquam certo loco cõſiſtat lunæ diſcurſus, & luna menſis Aprilis, quem propter paſchæ rationem quærimus nunc in Martium menſem, nunc in Aprilem incidat, nunc aliquot dies menſis Maij occupet, rectius tamen Aprili deputetur. In qua eius vagatione nos tamen certa regula dirigimur, vt poſt æquinoctium vernum, vbicunque primum occurrerit plenilunium, is ſine dubio paſchalis ſit terminus. CAP. XII.

De decima die, & quartadecima eiuſdem menſis, & de myſterio agni eiuſdem. CAPVT III.

DEcima die, inquit, menſis huius, tollat vnuſquiſque agnum per familias & domos ſuas. Hoc loco nihil aliud à domo familia differt, niſi quod à parietibus domus eius habitatores. Per domos, inquit, id eſt, inter domeſticos parietes, & per familias veſtras. i. ſinguli ad eſum familiæ veſtræ tolletis agnum. Sed fortè familiola tam exigua ſit alicubi, vt ad veſcendum agnum eadem hora ſufficere non poſsit. Ait ergo: (Si autẽ minor eſt numerus, vt ſufficere non poſsit ad veſcendum agnum, aſſumet vicinum ſuum qui coniunctus eſt domui ſuæ, iuxta numerum animarum, quæ ſufficere poſſunt ad veſcendum agnum.) Et continuò: (Erit autem agnus abſque macula, maſculus anniculus.) Non, inquit, licebit vt ſecundum quantitatem domeſticę familiolę ſuę maiorem quiſq; vel minorem tollat agnũ, ſed erit ſecundum æqualitatem. i. omnibus vbiq; maſculus, apud omnes anniculus. i. vnius anni. Vt autem non deſint qui veſcantur: prouidebit, & de vicina domo ſumet domunculæ dominus. (Iuxta quem ritum tolletis & hœdum.) Hoc per anticipationem dictum eſt. Necdum enim ipſum tollẽdi agnum dixerat ritũ, & iam dicit, iuxta quem ritum tolletis & hœdum. Et eſt ſenſus: Siue agnum ſiue hœdum tollat quis, pro cauſa bene erit, dummodo in tollendo, immolando, veſcendo, ritum eundem obſeruetis. Ritum eundem cõtinuo ſubnectit (Et ſeruabitis eum vſq; ad quartamdecimam diem menſis huius.) Vt quid tam diu ante tolletis, tanto tempore ſeruaturi? Videlicet vt dum ille præſto eſt, cauſa quoque eius corda veſtra ſolicitet, ne ſitis immemores, vel imparati, quia tranſeundum eſt, dum ille tot ante diebus de profectione paranda vos admonet. Quoties enim ille balatum emittit, toties quaſi tubę ſonitus, exituras caſtrorum acies excitet. (Et immolabit eum omnis multitudo filiorum Iſrael, ad veſperam.) Tot vtiq; agni vel hœdi erant, quot in vniuerſa multitudine filiorum Iſrael domus vel familiæ eſſe poterant. Veruntamen, rectè immolabis eum, dixit ſingulariter, non ſolũ quia plures agni, vel plures homines ſint (vt philoſophi perhibent) participatione ſpeciei vnus agnus vel vnus homo, ſed quod magis ad rem attinet, quia in omnibus vnitas ſacramenti, in cunctis vnius erat futuri, de quo poſtmodum dicendum erit. (Et ſument de ſanguine agni, & ponet ſuper poſtem vtrunq;, & in ſuperliminaribus domorum, in quibus comedent illum.) Cur ita fieri iubeat, primus aperire videtur, cum dicit. (Erit autem ſanguis vobis in ſignum in ædibus, in quibus eritis, & videbo ſanguinem, & tranſibo vos, nec erit in vobis plaga diſperdens, quando percuſſero terram Aegypti.) Et paulo poſt. (Tranſibit enim dominus percutiens Aegyptios.) Ait Moyſes ad ſeniores Iſrael. (Cumq; viderit ſanguinem in ſuperliminari, ac in vtroque poſte, tranſcendet oſtium, & non ſinet percuſſorem ingredi.) Non per ſemetipſum percutit, ſed poteſtatem dat angelo percutienti, angelo malo, ſicut & Pſalmiſta teſtatur, cum dicit: Miſit in eos iram indignationis ſuę, indignationem, & iram, & tribulationem, immiſsionem per angelos malos. Ergo nec ipſa Pſalm. 77.

CAP. XII. ſubita dei,ſed miſſa in eos ira indignationis eius eſt,quæ tranſit.Et rectè percuſſori tradũtur angelo malo,poſtquam ſubijci noluerint per ſemetipſum corripienti,& decem plagis ad pœnitentiam inuitanti deo.Porrò quod ait:videbo.i.fidem vel attentam credentium expectationem approbabo.Nec enim obliuioſus eſt, aut errabundus incedit deus, vt niſi ſignum ſanguinis viderit in poſtibus,neſciat quibus in domibus ſit,aut non ſit comeſtus agnus,& errore deceptus percutiat

Gene.9. pariter iuſtos cum peccatoribus.Ita nõ quidem ſanguis agni bibitus eſt, alio nanq; loco ſcriptura dicit:Omne quod mouetur & viuit,erit vobis in cibũ, excepto quod carnem cum ſanguine nõ comedetis:ſed nihilominus proficit , cum eius intuitu nõ ſinitur percuſſor domũ ingredi. (Et edent,inquit,carnes nocte illa aſſas igni,& azymos panes cũ lactucis agreſtibus.) & reliqua. Quid cauſæ ſecundum literam,vel vtilitatis hęc habeant,quòd cum azymis panibus,& cũ lactucis agreſtibus agnus comedi iubetur,ſcire nõ poſſumus.At verò quod ait:(Nec remanebit ex eo quicq̃ vſq; mane,ſi quid reſidui fuerit,igni comburetis.) Idcirco ſecundũ literam debet intelligi, quia videlicet qui comedat hoc ſacrum mane, Hebræus nullus erit, media nocte cogentibus exire Aegyptijs.Et nunquid cõſueuerat populus ille carnes comedere crudas,vt dicatur eis,non edetis ex eo crudũ quid?Porrò quod(ſic,inquit,comedetis eũ, renes veſtros accingeris, calceaměta habebitis in pedib',tenẽtes baculos in manib',& comedetis feſtinãtes,)poteſt idcirco factũ vel dictũ intelligi , vt qua hora fieret clamor in Aegypto, quòd mox futurum erat mortuis om-

2.Cor.3. nibus primogenitis,illi eſſent parati vrgentibus Aegyptijs,& exire cõpellentibus,nullamq; omnino in proficiſcendo moram facere ſinentibus . Proinde iam & nos proficiſcamur , videlicet ab iſta literali gloria, quæ euacuatur, ad permanentem in facie Chriſti gloriam viuificantis ſpiritus.

Myſticè de eodem agno, quòd in illo figura,in noſtro autem paſcha veritas ſit. CAPVT IIII.

1.Cor.5. IAm phaſe ſiue paſcha, id eſt, tranſitum noſtrum, nouimus, Apoſtolo dicente : Etenim paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus.Illic figura, hic autem veritas. Illic vmbra , hic autem corpus eſt.At verò,inquis,per eandem fidem ſaluati ſunt illi, per quam ſaluamur & nos. Acquieſcimus, quia per eandem fidem,ſed non per eandem fidei ſcientiam,non per eandem fidei cõfeſsionem.

Roma.10. Hodie palam exigitur, vt corde credas ad iuſtitiam, & ore confitearis ad ſalutem , quia verus eſt agnus,Chriſtus filius dei,qui nos morte ſua redemit de morte:qui nos ſanguine ſuo conſecrauit, & reſurrectione ſua in vitam reparauit.Et hoc præfiguratum fuiſſe, in illa immolatione paſchalis agni,in illo tranſitu filiorum Iſrael, in illa ſubmerſione curruum & exercitus Pharaonis, filijs Iſrael per mare rubrum tranſeuntibus , manifeſtum eſt . Nunquid iam illi habebant fidei vel confeſsionis ſcientiam?Et quidem Moyſes,& prophetæ,alij plus,alij minus ſecundum placitum ſpiritus ſancti,diuidentis ſingulis prout vult,ſacramenti huius habuere notitiam,ſed qualiter hoc à

Exod.34. populo ſubtegere deberent,in vno Moyſe omnibus ſignificatum eſt. Vbi enim cognitionem ſecretorum cœleſtium accepit,facies eius ſecundum ſimilitudinem mẽtis refulſit, ſed ſplendorem eundem non valentibus ſuſtinere filijs Iſrael,velamine operuit. Nunquid ſplendidam faciẽ tantum operuit,& ſplendoris cauſam,ſcilicet ſacramentorum Chriſti filij dei cognitionem, pu[illegible]lica

Eſaiæ 8. cunctis prędicatione operuit?Non vtiq;,ſed ſicut faciem tantùm operuit,ſub velamine,ſic ſecre-

Daniel.8. tum ſpiritus abſcondit ſub tegumento literæ . Sed & prophetæ palam annuntiare prohibiti ſunt.

Ibidem 12. Vndè vni illorum dicitur: Liga teſtimonium , ſigna legem in diſcipulis meis . Et alij dictum eſt: Tu ergo ſigna viſionem,quia poſt dies multos erit.Item: Vade Daniel,quia clauſi ſignatiq; ſunt ſermones vſq; ad tempus præfinitum. Igitur fides quidem exigebatur à populo Iſrael, ſcilicet vt crederent,quòd deus patrum ſuorum,deus Abraham,deus Iſaac,& deus Iacob,vnus & ſolus verus deus eſſet, & quòd in ſemine Abrahæ benedicẽdæ eſſent omnes gentes:ſed illud ab eis e[illegible]gi non poterat,quòd non eis erat annuntiatum vt crederent,ſcilicet quòd hoc modo,vel tali ordi-

1.Cor.2. ne benedictiones illæ implendę forent in Chriſto.Si enim cognouiſſent,inquit Apoſtolus,nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent : Quid cognouiſſent ? Sapientiam,inquit,quam loquimur inter perfectos,ſapientiam verò non huius ſeculi,neq; principum huius ſeculi, qui deſtruunt[illegible]r, ſed loquimur ſapientiam dei,in myſterio quæ abſcondita eſt, quam prædeſtinauit deus ant[illegible] ſe-

1.Cor.10. cula in gloriam ſuam,quam nemo principum huius ſeculi nouit.Si enim cognouiſſent,nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent.Itaq; & hanc immolationem agni paſchalis, & cætera quæcunq;

Apoc.5. (vt ait idem Apoſtolus)in figura contingebant illis,ſic accipimus & ſic legimus, tanquam ad [illegible]ales prophetias vel promiſsiones Chriſti venturi,clauſas,ſub ſigillis quæ ſolus aperire poſſet idem

Lucæ 24. agnus dei,quod & fecit poſtquam reſurrexit à mortuis, dicente Euangeliſta: Quia tunc aperuit illis ſenſum,vt intelligerent ſcripturas.Idcirco verò paſsionis eius myſterium in huiuſmodi figuris præfiguratum eſt , quia non caperet mundus , vt ſibi iam tunc dictis manifeſtis prænunciaretur,nec huiuſmodi manifeſtatio ſpiritus in eo tempore ad vtilitatem daretur.

De teſtimonio Iohannis,dicentis:Ecce agnus dei,& quid ſignificet,quòd agnus in plenilunio immolari iuſſus ſit. CAPVT V.

ET in hac quidẽ figura agni, qualis res indita ſit, ex eo maximè clareſcit, quòd Ioannes, Chri- Iohan.1. ſtum digito demonſtrans. Ecce, inquit, agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Cùm enim hæc dicit, profectò (vt eſt lucerna ardens, & lucens) illam nobis illuſtrat veſperam, qua omnis multitudo filiorum Iſrael illum, de quo diximus, agnum tali ritu immolauit, & cuncta quæ illic acta ſunt in tenebris, hic in vero lumine manifeſta dicit: Cuncta ſplendida, cuncta diuinæ rationis ſunt plena. Primùm ipſum quo immolatur agnus plenilunium, myſticè illa plenitudo temporis eſt, de qua dicit Apoſtolus: At vbi venit plenitudo temporis, miſit deus filium ſuum, factum Galat.4. ex muliere, factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. In plenitudine nanque temporis, id eſt, quando multus iam impletus erat electorum numerus apud infernalem Aegyptum, redemptionem ſuam expectantium, tunc venit filius dei, tunc venit agnus dei tollere peccata mundi. Quid illud, quòd non ante, ſed poſt vernum immolatur æquinoctium? Nempe ab æquinoctio verno, ſuperare incipit dies noctem, nam ante illud tempus prolixiores tenebras, breuioremq́; habemus lucem. Ergo & in hoc myſterium eſt, quia videlicet ab immolatione agni incontaminati & immaculati Chriſti, cœpit lux iuſtitiæ, peccatorum tenebras ſuperare, nam antea longa & profunda peccatorum nox, breuis autem & nubiloſa, Verna temperies. legalis iuſtitiæ lux erat. Sed & ipſa menſis Niſan, id eſt, Aprilis, verna temperies, cum tellus refloreſcit, totusq́; poſt hyemem, quaſi poſt ſenium, rurſus iuueneſcit orbis, nónne ſenſatum hominem docet, quatenus renouatus ſpiritu mentis ſuæ, fide viridis, ſpe lætus, & charitate floridus, paſchalis agni epulis interſit ſpiritualibus.

Quod verus agnus Chriſtus ſecundum legis myſterium, decima die ciuitatem intrauerit, & quartadecima ad veſperam, manducandi corporis, & bibendi ſanguinis ſacramentum inſtituerit. CAPVT VI.

BEne ergo verus iſte agnus immolationi ſuæ tempus ipſum, quòd typico præſcripſerat agno, Quomodo Christus agni typici mysteria impleuit. per omnia prouidit. Menſe primo decima die menſis, quo ſecundum legem agnus, in domos Iudæorum tollebatur, intrauit in ſanctam ciuitatem Hieruſalem, turbis deducentibus, & quàm diu item ſecundum legem ſeruatus eſt, tam diu, & iſte circa ciuitatem eandem, & circa templum demoratus eſt, id eſt, vſque ad quartamdecimam diem menſis eiuſdem, ſanctę ſcripturæ herbam ruminans, & ad vitæ æternæ paſcua interim ſuos auditores iugi balatu inuitans. Tandem quartadecima die, ad veſperam, vbi illum paſchæ veteris agnum comedit cum diſcipulis ſuis, tunc ipſe noui ſacrificij agnus continuò capiendus & ducendus ad immolandum, iam in anguſtia paſsionis agonizans, prius proprijs manibus deo patri ſemetipſum immolauit, accipiens panem & vinum, & mira atq; ineffabili ſanctificationis potentia transferens hæc in corporis & ſanguinis ſui ſacramentum. Nam, quòd deinde manibus peccatorum crucifixus & mortuus eſt, idem agnus præteritorum atque præſentium ſalus omnium continuò fuit, & ad illos qui in inferiori Aegypto, id eſt, in infernalibus detinebantur tenebris, deſcendit: quiq́; per quinq; retroactas mundi ætates, ibidem fuerant collecti. Vndè & conſtat rectè quinque diebus, à decima ſcilicet vſque ad quartamdecimam menſis agnum ſeruari, quia videlicet, ex quo in typum eiuſdem filij dei, primus Abel agnum obtulit, quinque fluxerunt ætates mundi, quarum in fine immolandus erat hic verus agnus dei. Continuò, inquam, vt manibus impiorum occiſus eſt filius dei, deſtructum eſt regnum mortis, & ſoluta captiuitas populi dei, non valentibus eos tenere Aegyptijs, quos ita cum principe eorum diabolo mortis præpoſito virtus ſanguinis Chriſti obruit, quomodo illos Aegyptios homines, regemq́ue eorum Pharaonem, cùm curribus eius profundum maris inuoluit. Quod vero manibus ſuis (vt iam dictum eſt) corpus & ſanguinem ſuum ſub ſpecie panis, ipſe ſummus pontifex obtulit, & hoc facite in meam commemorationem dixit, eorum ſalus eſt, qui in iſta vita detinentur, quibus Aegyptus, hic mundus eſt, quibus vera captiuitas ſub diabolo mundi principe, ignoratio dei eſt. Niſi enim hoc ſacramentum corporis & ſanguinis ſui cum myſterio baptiſmi, in quo ſimilitudo eſt mortis eius inſtituiſſet, nobis omnibus quicunq; nondum eramus, ſiue omnibus qui tunc erant gentes, & ad ſimulachra muta prout tunc ducebantur euntes, quando Chriſtus pro peccatis noſtris ſemel mortuus eſt, mors eius nihil profuiſſet. Solos enim illos, in illa hora lauit à peccatis, quos ſiue mortuos ſiue viuos, mors eius fideles inuenit. Ritum ergo legitimum manducandi corpus, & bibendi ſanguinem domini noſtri Ieſu Chriſti, de ritu ſpiritualiter metiamur illius typici agni, in gloriam & honorem huius veri agni dei, qui tollit peccata mundi.

Quid dictum ſit, tollat vnuſquiſque agnum per familias, & domos ſuas, quomodo annuatim & quotidie celebrat eccleſia. CAPVT VII.

DEcima die, inquit, menſis huius, tollat vnuſquiſq; agnum per familias & domos ſuas, & ſeruabitis eum vſq; ad quartamdecimam diem, & immolabit eum omnis multitudo filiorũ Iſrael ad veſperam. Hoc agit ſolenni ritu omnis Iſrael, id eſt, eccleſia dei, cùm redeunte anni tempore, quo Chriſtus paſſus eſt, ante quinq; dies, ſacroſanctæ eius paſsionis, illũ eius ingreſſum in ſanctã

 ciuitatem,

Cap. XII. ciuitatem atque occurſum puerorum cum ramis palmarum, religioſa ded[illegible]ione [illegible] exceptio-
ne laudes canendo imitatur. Ea ſola diſtantia, vt qualicunq; feriarum luna eueniat d[illegible]cima [illegible]æ
eſt ſecundum Hebræos decima dies menſis, [illegible]iue luna q[illegible]artadeci[illegible], quæ eſt q[illegible]rtade[illegible] [illegible]es
menſis, ſemper tamen in prima hebdomadæ, id eſt, dominica die, hunc proce[illegible]ion[illegible]m,
& in ſexta mortem, itemque in prima celebret eiuſdem reſurrectionem, vt qui morte & q[illegible]
ſurrectione eius ſemel ſacratus eſt dies, is mortis & is reſurrectionis memoria per omnes [illegible]nnos
ſacer perſeueret. Cæterum ad immolationem vel eſum agni, nō vna veſpera, ſed totu[illegible]
ctę eccleſię acceptus eſt. Quocunq; die, quacunq; in domo Iſrael immolare, vel eder[illegible],
pturæ huius myſterium obſeruandum eſt. Si autem minor numerus eſt, inquit, vt [illegible]icer[illegible] non
poſsit ad veſcendum agnum, aſſumet vicinum ſuum qui coniunctus eſt domui ſuæ, &c. Nume-
rum hic myſticè ſic penè oportet intelligi, quomodo & in pſalmo, cum Propheta di[illegible]t: [illegible]m
fac mihi domine finem meum, & numerum dierum meorum quis eſt, vt ſ[illegible]iam q[illegible] d[illegible].
Pſalm. 38. Numerus enim hominis (vt ſecundum præſentem cauſam loquamur) tunc ſufficien[illegible] e[illegible] q[illegible]ndo
is qui agnum manducat, myſteria eius penetrare pręualet. Sed ad hęc quis tam idoneus. Q[illegible] in-
fantiam tantum ſupergreſſus eſt, tantamque dierum bonorum multitudinem collegit, vt [illegible] ca-
piendum totum cibum, tam ſolidum, nihil ſibi deſit? Ergo quoties hunc agnum im[illegible]us, re-
ctè paucitatem noſtram confitentes in nobis, quia totum eius myſterium capere non po[illegible],
aſſumimus vicinum, qui coniunctus eſt domui noſtræ, ſcilicet apoſtolorum & martyrum cho-
rum, qui per eandem fidem propinqui ſunt familię Chriſtianæ. Deniq; ſine illorum inuit[illegible]one,
nunquam comedere præſumimus. Dicimus enim: Communicantes & memoriam veneran[illegible], in
primis glorioſæ ſemper virginis dei genitricis Mariæ, ſed & beatorum apoſtolorum & marty-
rum tuorum. Quod idem eſt, ac ſi dicamus in eadem fide nos immolare & comedere agnū [illegible]ei,
in qua virgo concepit & peperit, quam apoſtoli ſancti prædicauerunt, pro qua beati mar[illegible]res
paſsi ſunt. Ita vicinis aſſumptis, nos per dei gratiam ad eſum agni ſufficimus. Quia vid[illegible]cet [illegible]
totum eius myſterium comprehendere non valemus, ſatis tamen eſt, quia nihil de illo, quòd apo
ſtolicæ fidei ſit contrarium, ſentimus.

De eo quod dictum eſt: Erit agnus ſine macula maſculus anniculus. Et quid ſit hœdum tolli. CAPVT VIII.

Eſaiæ 53. ERit autem, inquit, abſq; macula maſculus anniculus: Macula peccatum eſt. At i[illegible] pec[illegible]m
non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius. Erit ergo, inquit, abſque macula, i[illegible] eſt, ſ[illegible]u[illegible],
innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, in quo nulla eſt iniquitas. Sed parum ha[illegible]
glorię ſola innocentia, ſi nō adeſſet fortitudo quoq; ad agenda perfectę iuſtitię [illegible]pera. [illegible],
inquit, & maſculus. Maſculus enim, hoc eſt, fortis, quia nihil fœmineum, hoc e[illegible] [illegible]
Apoc. 12. ad[illegible]ittit. Vndè & in Apocalypſi dicitur de muliere magna, quia peperit f[illegible]ium maſ[illegible]ulum, [illegible]i
recturus erat gentes, in virga ferrea. Additur adhuc, quia erit anniculus. Anniculus, id eſt, pe[illegible]
Eſaiæ 61. ctus: perfectionem enim ab illo conſequimur, quemadmodum & ipſe in propheta teſtatu[illegible]. S[illegible]
ritus domini ſuper me, eo quòd vnxerit me, ad annuntiandum manſuetis miſit me, vt m[illegible]
contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clauſis apertionem, vt prædicarem [illegible]n-
num placabilem domini, & diem vltionis deo noſtro. Annum, inquit, placabilem pro hi[illegible]os
Lucæ 4. ad gloriam præparauit, & diem vltionis pro his, quos in iram deſtinauit. Annum quippe [illegible]-
bilem ſiue acceptabilem, plenam acceptionē dicit, quàm & Apoſtolus prædicat h[illegible] ve[illegible] b[illegible] E[illegible]
2. Cor. 6. nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis, &c. de huius anni illius, imo & noſtri [illegible]len[illegible]
ne, dicitur ei per os Pſalmiſtæ: Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, ſubauditur, cum vene[illegible]
Pſalm. 64. ad[illegible]c omnis caro remuneranda in illa dierum æternorum longitudine. Et quia is q[illegible] ſ[illegible]a non [illegible]
buit, aliena peccata portauit, ſequitur lex & dicit: Iuxta quem ritum tolletis, & hœd[illegible]. S[illegible]
enim propter ſuam innocentiam in agno, ſic propter iniquitates omnium noſtrum [illegible]as deus
poſuit in eo, rectè idem figuratur in hœdo. Siue ergo agnus, ſiue ſit hœdus, qui ap[illegible] d[illegible]um & i[illegible]
lum immolatur, vnus idemq; in myſterio eſt Chriſtus, à ſuis (quia nulla ſunt) mundus pro alie-
nis peccatis offerendus. Vel mala æſtimatione hominum, hœdus, id eſt, pec[illegible]tor, [illegible] au[illegible]e-
Eſaiæ 53. r[illegible]umè ſimilitudine, innocentiæ agnus erit. Quod vtrunq; Propheta conſiderans. [illegible]t nos, [illegible]
putau[illegible]us eum quaſi leproſum, & percuſſum à deo, & humiliatum: ipſe autem vulneratus [illegible]ſt
propter delicta noſtra, attritus eſt propter ſcelera noſtra. Et ſeruabitis eum vſq; ad X[illegible]I. di[illegible]
menſis huius. De hoc iam dictum eſt.

Quid ſit ad veſperam agnum immolari, & prius poſtes ſanguine eius ſignari, ac deinde carnes eius manducare.

CAPVT IX.

1. Cor. 10. ET immolabit eū vniuerſa multitudo filiorū Iſrael ad veſperā. Veſpera præſ[illegible] ſe[illegible] [illegible]n
[illegible] n[illegible] ſ[illegible]mus, in quos (vt ait Apoſtolus) fines ſeculorū deuenerūt, rectè di[illegible]r. [illegible]
uer[illegible] m[illegible]ltitudo filiorū Iſrael, vniuerſitas credentiū eſt. Quæ quantacunq; ſit per [illegible]bē [illegible]
diffuſa,

terrarum diffuſa, vnus eſt agnus, quem in tot locis immolat, vnus eſt panis quem frangit, vnus eſt Chriſtus, cuius manducat carnem, & ſanguinem bibit, dummodo id quod ſequitur ſpiritualiter teſtimoniũ habeat catholicæ fidei, ſument, inquit, de ſanguine, & ponẽt ſuper vtrunq; poſtem, & in ſuperliminaribus domorũ in quibus comedent illum. Quidnam ſit ſanguis agni, non iam audiendo, ſed bibendo didicimus. Qui ſanguis ſuper vtrunq; poſtem ponitur, quando non ſolum ore corporis, ſed etiam ore cordis hauritur. In vtroq; enim poſte ſanguis agni eſt poſitus, quãdo ſacramentum paſsionis illius ore ad redemptionem ſumitur, ad imitationem quoq; intẽta mente cogitatur. Nam qui ſic redemptoris ſui ſanguinem accipit, vt imitari paſsionẽ eius necdum velit, ſolum in vno poſte ſanguinem poſuit. Qui etiam in ſuperliminaribus domorum ponendus eſt. Quid enim ſpiritualiter domos, niſi mentes noſtras accipimus, in quibus per cogitationẽ habitamus? Cuius domus ſuperliminaris eſt ipſa intentio, quę pręminet actioni. Qui igitur intẽtionem cogitationis ſuę ad imitationem dominicę paſsionis dirigit, in ſuperliminari domus, agni ſanguinem ponit. Vel certè domus noſtrę ipſa ſunt corpora, in quibus quouſq; viuimus, habitamus. Et in ſuperliminari domus, agni ſanguinem ponimus, quia crucem paſsionis illius in fronte portamus. Aliter: Sument de ſanguine agni, &c. Notandũ, quia prius oportet domum ſignari ſanguine agni, & tunc demum carnes eius in illa manducari. Hoc verè legitimũ ac neceſſarium eſt, nec aliter dignè fieri poteſt. Etenim prius oportet quenq; baptizari in morte agni. i. Chriſti, prius, inquam, complantatũ fieri ſimilitudini mortis eius, vt ſit & reſurrectionis, atq; ita cõſecrata domo, tunc demum intus menſæ viuificæ participari. Sunt aũt notę ſanguinis tres, duæ ſcilicet in vtroq; poſte, tertia in ſuperliminari. In nomine enim patris & filij & ſpiritus ſancti baptizamur, quæ tria nomina ſiue tres perſonæ ſunt, ſed vnus deus. Cuius videlicet trini nominis confeſsio, dum fide paſsionis Chriſti perornatur, vnius oſtij duo poſtes cum ſuperliminari, agni ſanguine titulantur.

Quid ſanguis ſuper vtrunque poſtem.

Roma. 6.

Qualiter in ſacramento altaris obſeruandum ſit, quòd dictum eſt: Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua, ſed tantùm aſſum igni. CAPVT X.

ET edent carnes nocte illi aſſas igni. Non edetis ex eo crudũ quid, vel coctum aqua, ſed tantùm aſſum igni. Signata domo, comedimus, quia videlicet per baptiſmum cõſecrato cuiq;, & à macula veteris cibi, per quem perijt humanũ genus, emundato, corpus & ſanguis Chriſti traditur, quo cibo non ſuperbè fieri velit ſicut deus, ſed humiliter in gratiam filiorũ dei adoptari mereatur. In nocte quippe agnum comedimus, qui in ſacramento modo dominicum corpus accipimus, quando adhuc ad inuicem conſcientias noſtras non videmus. Carnes, inquit, aſſas igni. i. excoctas moleſtia paſsionis. Vnde quia vis ipſa paſsionis, eum valentiorem reddidit ad reſurrectionem, dicit in perſona eius Pſalmiſta: Aruit tanquam teſta virtus mea. Quid nanque eſt teſta ante ignem, niſi molle lutum? Sed ei ex igne agitur, vt ſolidetur. Virtus ergo humanitatis eius, velut teſta exaruit, quia ab igne paſsionis ad virtutem incorruptionis creuit. Amplius autem, quia de ſpiritu ſancto, qui æternus eſt ignis, virgo illum cõcepit, & ipſe per eundem ſpiritum ſanctum (vt Apoſtolus ait) obtulit ſemetipſum hoſtiam viuam deo viuenti, eodem igne aſſatur in altari, operatione nanq; ſpiritus ſancti, panis corpus, vinum fit ſanguis Chriſti. Sed iſtud non capit humana ſapientia. Repellitur ergo illa non tam ſapientia quam curioſitas, dum repetendo dicit: Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua, ſed tantum aſſum igni. Crudum nanq; comedere nihil aliud eſt, niſi quod videtur æſtimare, & coctum aqua comedere eſt, quomodo ſit, velle carnaliter dijudicare. Sed comedetis (inquit) aſſum tantum igni. i. totum attribuetis operationi ſpiritus ſancti, cuius effectus nõ eſt deſtruere vel corrumpere ſubſtantiam, quamcunq; ſuos in vſus aſſumit, ſed ſubſtantiæ bono permanenti quod erat, inuiſibiliter adijcere, quod non erat. Sicut naturam humanam non deſtruxit, cum illam operatione ſua ex vtero virginis, deus verbo in vnitatem perſonæ coniunxit: ſic ſubſtãtiam panis & vini, ſecundum exteriorem ſpeciem V. ſenſibus ſubactam, nõ mutat aut deſtruit, cum eidem verbo in vnitatem corporis eiuſdem quod in cruce pependit, & ſanguinis eiuſdem quem de latere ſuo ſudit, iſta coniungit. Item quomodo verbum à ſummo demiſſum, caro factum eſt, non mutatum in carnem, ſed aſſumendo carnem: ſic panis & vinum vtrunque ab imò ſubleuatum, fit corpus Chriſti & ſanguis, non mutatum in carnis ſaporem, ſiue in ſanguinis horrorem, ſed aſſumendo inuiſibiliter vtriuſq;, diuinæ ſcilicet & humanæ, quæ in Chriſto eſt, immortalis ſubſtãtiæ veritatem. Proinde ſicut hominem, qui de virgine ſumptus in cruce pependit, rectè & catholicè deum confitemur, ſic veraciter hoc quod ſumimus de ſancto altari, Chriſtum dicimus, agnum dei prædicamus.

Pſalm. 21.

Ephe. 5.

Hęc opinio poſt in Cõcilio Lateranẽſi, ſub Innocentio III. reprobata eſt: Subſtantia enim panis & vini non permanet, ſed cõuerti tur in corpus & ſanguinẽ Chriſti. Ideo nõ admittitur adducta ſimilitudo.

Quid ſignificent azymi panes cum lactucis agreſtibus. CAPVT XI.

ET azymos panes cum lactucis agreſtibus. Alterum horum, ſcilicet quod de azymis iubetur, tam in re, quàm in myſterio obſeruamus, vt videlicet azymum panem ad conficiendũ Chriſti corpus habeamus, & myſticè vetus fermentum à nobis, ſcilicet fermentum malitiæ & nequitiæ ſecundum Apoſtoli præceptum expurgemus. Alterum verò. i. quod de lactucis agreſtibus pręcipitur, tantum ſpiritualiter attendimus, quia videlicet auctor huius ſacramenti, non eas cor-

1. Cor. 5.

CAP. XII. poraliter adhibuit, ſed ſulummodo panem & vinũ benedicens, dedit diſcipulis ſuis. Vndè mirandum, quò Græcorum conſuetudo auctore tradita inoleuerit, qui fermentatum panem quęrunt, & à ſacramento Chriſti azimum reijciunt, cùm nulli dubium eſſe debeat, quòd dominus noſter nonniſi de azimo illud primitus effecerit. Etenim neq; fermentatum nocte illa ſecundum legis edictum inueniri licebat in cunctis domibus Iſrael, neq; ipſe apud ſe habendo fermentatũ, legi-
Exod.12. timam porrigere debebat occaſionem inimicis ſuis, cùm diceret lex: Qui comederit fermentatũ, peribit anima eius de cœtu Iſrael, tam de aduenis quàm de indigenis terrę. Sed de hoc aduerſum illos abundeq; iamdudum à Romana ſede diſputatũ eſt. Porrò azima & lactucas agreſtes vt ſpiritualiter edamus, ab ipſis qui primi hoc egerunt apoſtolis euidens exemplum habemus. Etenim in en vetus fermentum expurgauerunt, & erant noua conſperſio, epulando in azimis ſynceritatis & veritatis, quia præſens paſsio Chriſti mundabat illos ab omnibus peccatis, quibus corruptus
Iohan.15. homo primus totam generis ſui maſſam fermentauit. Dixit enim illis in illa cœna ſacroſancta, hic verus agnus dei. Iam vos mundi eſtis propter ſermonem quē locutus ſum vobis. Niſi enim quia ſermonem meum audiſtis, & crediditis, nequaquam per hanc paſsionem meam mundaremini.
Idem 17. Quaſi prӕteritum dixit, mundi eſtis, eo videlicet modo, quò poſtea ibidem ait ad patrem: Et iam non ſum in mundo, cùm nondum peractũ, ſed agere cœpiſſet vt tranſiret ex hoc mundo. Lactucas verò agreſtes, quæ valde amaræ ſunt, ſimul comederunt, quia profecto propter illa quę dicebantur, iam in ſumma triſtitia erãt, & per totum triduum amaritudini paſsionis eius ſatis moleſtè communicauerunt. Eorum ergo exemplo nos carnes agni cum lactucis agreſtibus comedimus, cùm corpus redemptoris accipientes, noſmetipſos pro peccatis noſtris affligimus, quatenus ipſa amaritudo pœnitentiæ abſtergat à mentis ſtomacho, peruerſæ humorem vitæ.

Quid ſit agnum totum vorari, caput quoque cum pedibus & inteſtinis. CAPVT XII.

Quid eſt caput agni edere. CAput cum pedibus & inteſtinis vorabitis. Hoc facere omnes cõmuniter poſſunt, ſingulatim quiq; adimplere non poſſunt. In magna nanq; & in parua domo, ſunt & perfecti, quorum ſit ſolidus cibus, quale eſt oſſeum caput: ſunt & paruuli, quorum infirmo dente vix inteſtina mol[l]ia terantur. Deniq; caput agni vorare, eſt alta diuinitatis Chriſti eloquia viriliter capere, verbi gratia, quale eſt: In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum. Pedes vorare eſt, nec illud ignorare, quia verbum caro factum eſt. Inteſtina vorare cum pedibus, eſt verborum illius occulta & myſtica mãdata cum auiditate ſumere, vel certè ſingulas infirmitatis eius actiones ſiue paſsiones in vſum virtutis aſſumere, verbi grãtia, quòd eſurijt, quòd fleuit, quod
Hebr.5. contriſtatus eſt, ad ſummum, quòd tentatus eſt, pro ſimilitudine abſq; peccato. Vorare cum dicit, quid aliud quàm pigritiæ noſtræ torporem reprehendit, qui eius myſteria atq; verba & per nos nõ requirimus, & dicta ab alijs audimus inuiti? Totum ergo vorandum eſt, dum tempus habemus. Ait enim, non remanebit ex eo quicquam vſq; mane. Dicta quippe huius magna ſunt ſolicitudine diſcutienda, quatenus priuſquam dies reſurrectionis appareat, in hac præſentis vitæ nocte omnia mandata eius, intelligendo & operando penetrentur. Sed quia valde eſt difficile vt nihil ex eo remaneat. i. vt omne agni eloquium intelligi, & omne eius myſterium pôſsit penetrari, rectè ſubiungitur: Si quid autem remanſerit, igni comburetis. Quod ex agno remanet, igni comburimus, quando hoc quod de myſterio incarnationis eius intelligere ac penetrare nõ poſſumus, poteſtati ſancti ſpiritus humiliter reſeruamus, vt non ſuperbè quis audeat vel contemnere, vel denunciare quod non intelligit. Sed hoc igni tradit, cùm ſpiritui ſancto reſeruat.

Quid ſit, renes accinctos & calceamenta in pedibus habere & baculos tenere. CAPVT XIII.

QVia igitur, qualiter edendum ſit paſcha cognouimus, nunc à qualibus edi debeat, agnoſca-
Pſalm.25. mus. Sic autem comedetis illum: Renes veſtros accingetis. Quid in renibus, niſi delectatio carnis accipitur? Vndè Pſalmiſta poſtulat, dicens: Vre renes meos. Si enim voluptatem libidinis in renibus, id eſt, ſi libidinem in lumbis ſuis eſſe neſciret, eos vri minime petiſſet. Vndè quia
Iob 40. poteſtas diaboli, humano generi maxime per luxuriam præualuit, de illo voce dominica ad Iob dicitur: Poteſtas eius in lumbis eius. Qui ergo paſcha comedit, accinctos renes habere debet, vt qui ſolennitatē reſurrectionis atq; incorruptionis agit, corruptioni iam per vitia nulla ſubiaceat, voluptates edomet, carnis luxuriam reſtringat. Neq; enim cognouit quæ ſit ſolennitas incorruptionis, qui adhuc per incontinentiam corruptioni ſubiacet. Hæc quibuſdam dura ſunt, ſed an-
Matth.7. guſta eſt porta quæ ducit ad vitam. Et habemus iam multa exempla continentium. Vndè & bene adhuc ſubditur: Calceamenta habebitis in pedibus. Quid ſunt enim pedes noſtri niſi opera? Quid verò calceamenta, niſi pelles mortuorum animalium? Calceamẽta autem pedes muniunt. Quæ verò ſunt mortua animalia, ex quorum pellibus noſtri muniantur pedes, niſi antiqui patres, qui nos ad æternam patriam præceſſerunt? Quorum dum exempla conſpicimus, noſtri operis pedes munimus. Calceamenta in pedibus habere, eſt mortuorum vitam reſpicere, & noſtra

vestigia

veſtigia à peccati vulnere cuſtodire. Tenentes baculos in manibus. Quid lex per baculos, niſi pa
ſtoralem curam deſignat? Et notandum, quod prius præcipimur renes accingere, poſtmodũ ba-
culos tenere, quia illi debent curam paſtoralem ſuſcipere, qui iam in ſuo corpore ſciunt fluxa lu-
xuriæ edomare, vt cum alijs fortia prędicant, ipſi deſiderijs mollibus eneruiter non ſuccumbant.
Bene ergo ſ bditur, & comedetis feſtinantes. Notandum & hoc, quod dicitur feſtinantes. Man-
data dei, myſteria redemptoris, cœleſtis patriæ gaudia, cum feſtinatione cognoſcenda, & præ-
cepta vitæ cum feſtinatione implenda ſunt. Quia enim adhuc hodie licet, bene agere ſcimus,
vtrum cras liceat, ignoramus.

De eo quod dictum eſt: Eſt enim phaſe, id eſt, tranſitus domini, & de percuſſione primogenitorum. CAPVT XIIII.

CAuſam faciendorum omnium quæ hic præcepta ſunt, ita ſubiungit: (Eſt enim phaſe, id eſt,
tranſitus domini, & tranſibo per terram Aegypti nocte illa, percutiamq́ue omne primoge-
nitum in terra Aegypti, ab homine vſq; ad pecus, & in cunctis dijs Aegypti faciam iudicia, ego
dominus. Erit autem vobis ſanguis in ſignum in ædibus in quibus eritis, & videbo ſanguinem, &
tranſibo vos, nec erit in vobis plaga diſperdens, quando percuſſero terram Aegypti.) Idcirco,
inquit, poſtes veſtros ſanguine agni ſignabitis, & hoc ritu carnes eius feſtinantes comedetis, car-
nes videlicet agni, ſubditur enim, quia phaſe eſt, id eſt, tranſitus domini. Domini nõ eſt in verbo Phaſe.
phaſe, ſed interpretationi eſt additum, quia neceſſario ſubaudiendum eſt. Sequitur enim, & dicit
ipſe dominus: Tranſibo per terram Aegypti nocte illa. De eo quod ait, & videbo ſanguinẽ, iam
ſupra dictum eſt. Porrò tranſire de loco ad locum, dei nõ eſt, quippe qui loco nullo tenetur, ſed
vbiq; eſt. Ergo quod dicit, tranſibo, ſecũdum figuram temporis illius, pro ſimili dictũ eſt, id eſt,
egrediar ad modum gygantis, in fortitudine contra hoſtem irruentis, & poſt abſceſſum ſuum vi-
ctoriæ ſuæ veſtigia plena relinquentis planctibus. Vnde liber Sapientiæ dicit: Cum enim quietũ Sapien. 18.
ſilentium tenerent omnia, & nox in ſuo curſu medium iter haberet, omnipotens ſermo tuus exi-
liens de cœlo à regalibus ſedibus venit, durus bellator in mediam exterminij terram proſiliuit,
gladius acutus, inſimilatum imperium tuum portans, & ſtans repleuit omnia morte. Cæterùm
de illo tranſitu qui per iſtum figuratur, dicit euangeliſta ſanctus: Ante diem feſtum paſchę ſciens Ioan. 13.
Ieſus, quia eius hora venit, vt tranſeat ex hoc mundo ad patrem. Ille enim verè tranſitus domini,
imò omnium noſtrum tranſitus eſt. Nam illo tranſeunte, ex hoc mundo ad patrem, tranſiuimus
& nos eiuſdem patris gratia, de vinculis ad abſolutionem, de tenebris ad oculorum noſtrorum
reuelationem. Tranſiuit ille de hoc mũdo quidem, qui & ipſe quodammodo dicitur Aegyptus,
tranſiuit per Aegyptum inferiorem, id eſt, infernum, qui ſecundum nomen Aegypti verè tam
tenebroſus eſt, & locus horridus. Et quoſcunq; inuenit illic dignos filios Iſrael ſignatos fide ſan-
guinis ſui à iuſto Abel, qui primum in typum illius obtulit agnum, vſq; ad latronem, quem ſan-
guine ſuo ſignauit in ipſa hora tranſitus ſui, cunctos liberauit, percutiendo primogenitum Pha-
raonis, id eſt, peccatum primæ præuaricationis, quod originale dicitur, quod perſuaſio diaboli
generauit. Igitur poſtes certatim ſignãdi, & carnes agni feſtinanter edendę ſunt, tranſit enim do-
minus vltra non reuerſurus. Mortuus enim ſemel reſurrexit, & iam non moritur, mors illi vltra Roma. 6.
non dominabitur. Iſto tranſitu eius cõtenti eſtote, & poſtes ſignate omnes filij Iſrael, alium enim
tranſitum ſperare non licet. Veniet quidem idem dominus, ſed per Aegyptum inferni nõ tran-
ſibit amplius. Non vltra pro illis, qui nunc in tenebris exire iuſſi ſunt, morietur.

Quid ſit myſtice VII. diebus azyma comedere, & quis ſit I. dies quo fermentum non ſit inueniendum in domibus. CAPVT XV.

HAbebitis autem hunc diem in monumentum, & celebrabitis eum ſolennem domino in ge-
nerationibus veſtris, cultu ſempiterno. VII. diebus azyma comedetis.) Præclarum mo-
numentum, grande & magnificum memorialis inſtrumentum, VII. diebus non comedere fer-
mentatum. Hoc ſumma diligentia cauendum eſſe, confirmando ſubiungit: (In die I. non erit fer-
mentatum in domibus veſtris.) Subauditur ne dum præſens eſt, facilius poſsit quis in præuarica-
tionem labi. Eſt autem I. dies azymorum, XIIII. menſis. Quid enim? Nunquid de fermento pa- A quali fer-
num cura eſt deo? An propter peccatum dicit diabolicę ſuperbiæ, quo fermentatũ eſt genus hu- mento ab-
manum in primi parentis præuaricatione? VII. ergo diebus, id eſt, tota vita noſtra, ab hoc fer- ſtinendum
mento caueamus. Nam per gratiam fit, vt primo die non inueniatur, deinceps noſtri ſtudij ſit, ne eſt.
iterum corrumpatur. Etenim primo die ſolennitatis noſtræ, id eſt, mox vt quiſq; noſtrum ſigna-
tus eſt Chriſti ſanguine, id eſt, baptizatus, in illius morte omne peccati veteris fermentum vacua
tum eſt, veſtigia eius nulla ſuperſunt, inueniri non poteſt. Idcirco grandi interminatione iterum
atq; iterum prohibendo repetit. (Quicunq; comederit fermentatum, peribit anima illa de Iſrael
à die I. vſq; ad diem VII.) Ordo verborum eſt: Quæcunq; anima fermentatũ comederit à die I.
vſq; ad diem VII. peribit de Iſrael: Et continuo ſubiungit: (Dies I. & dies VIII. huius feſtiuitatis
erit æquè venerabilis.) VIII. nanq; dies in I. diem, & VII. dies diſpertiuit. Nam deinceps ait: I.

CAP. XII. menſe, XIIII. die menſis ad veſperam comedetis azyma vſq; in diem XXI. eiuſdem menſis ad veſperam. Planè hoc dicto dies VIII. complexus eſt. Protinus adhuc fortiſsimum vinculum adhibens proponit ſic: VII. diebus fermentum non inuenietur in domibus veſtris. Continuò ſubdit: Qui comederit fermentatū, peribit anima eius de cœtu Iſrael, tam de aduenis, quàm de indigenis terræ.) Nec mora, quaſi currens ſub vno ſpiritu concludit: (Omne fermentatum non
Pſalm.117. comedetis, in cūctis habitationibus veſtris edetis azyma.) Quiſnam ille I. dies, niſi is de quo Pſalmiſta: Hęc eſt, inquit, dies, quam fecit dominus, ſubauditur illuceſcere nobis, ſubiungens ita: Exultemus & lætemur in ea. Hæc dies plane eſt Chriſtus, dies magnus & præclarus, in quo de Aegy-
1.Pet.2. pto exiuimus, in quo de tenebris vocati in admirabile lumen educti ſumus. Propter quod dicit:
Pſalm.117. Dies I. erit ſancta atq; ſolennis. Itemq; de eodem Pſalmiſta: Conſtitue, inquit, diem in cōdenſis, vſq; ad cornu altaris, id eſt, poſiti in cōdenſis, & multiplicitate bonorū operum, vacate à peccatis ſecundum diem, quæ illuxit nobis, vſquequo perueniatis ad cognitioné diuinitatis eius, in cuius fide tanquam in altari quicquid boni in nobis eſt, deo offerimus. Dies itaq; I. inquit, ſancta erit, atq; ſolennis. Qui enim velut agnus occiſus eſt ex infirmitate hominis, ipſe verus dies ęterna claritate fulget ex virtute dei. Hanc diem ſequuntur noſtri dies VII. continua celebritate, vt VII. quoq; eadē feſtiuitate ſit venerabilis. tota nanq; vita noſtra ſic agenda eſt, vt in eo conſummetur à quo cœpit. Tantæ nanq; diligenter obſeruādę feſtiuitatis cauſam interpoſuit. (In eadem enim, inquiens, ipſa die educam exercitum veſtrum de terra Aegypti.) Signanter dixit exercitum ve-
Ephes.6. ſtrum, videlicet quia non ad otia ſiue ludicra eximus de terra Aegypti, de domo antiquæ ſerui-
Matth.11. tutis, ſed ad pugnandum, aduerſus principes & poteſtates, aduerſus mundi huius rectores tenebrarum barum, contra ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus, quippe cum tempus ſit vt regnum dei vim patiatur, & nos violenter agendo diripiamus illud, Idcirco illud interpoſuit. (Nihil operis facietis in ea exceptis his, quę ad veſcendum pertinent, & obſeruabitis azyma.) Propugnatori-
1.Tim.6. bus nanq; regni dei, nihil de omni mundo curandum eſt, ſed iuxta Apoſtolum habentes victum & veſtitum, his contenti ſint, præoptantes tamen, & primùm quærentes panem verbi dei, & interim ſine vlla obliuione obſeruent azyma, de quibus ſæpe dictum eſt.

Qaid ſit cum faſciculo hyſopi, poſtes ſanguine ſignari, & foras vſq; mane non egredi. Quodq; aliud ſit, verbum iſtud cuſtodiri, atque aliud ceremonias iſtas obſeruari. CAPVT XVI.

VOcauit autem Moyſes omnes ſeniores Iſrael, & dixit ad eos. Ite tollentes animal per familias veſtras, immolate phaſe, faſciculumq; hyſopi, tingite in ſanguine, qui eſt in limine, & aſpergite ex eo ſuperliminare, & vtrunq; poſtem.) Animal dixit generali nomine, tam hœdum ſignificans quàm agnum, quorum vtrumlibet tolleret quis (vt ſupra dictum eſt) præceptū perficeret, præſcriptum obſeruando ritum, faſciculum inquit, hyſopi tingite in ſanguine, qui eſt in limine. Quaſi iam eſſet ſanguis in limine, ſic locutus eſt: & non dixit, quem ponetis in limine. Vndè & qualiter habendus eſſet ſanguis in limine, vtrū agnus in limine deberet occidi, an alio quolibet modo debuerit illic effundi, incertum reliquit. Ceterùm de ſanguine veri agni, Chriſti filij dei, certum eſt, quia non in abſcondito, vel intus repoſitus, ſed omni mūdo palam expoſitus eſt, vt quicunq; domum ſuam ſignare velit, vt liberetur de manu percuſſoris diaboli, citò inueniat, citò & velociter ſalus illi occurrat, dummodo ſic faciat. Tollat faſciculum hyſopi, & intingat in ſanguine, id eſt, recitet ſymbolum, ſpem totam conſtituens in ſola ſalutifera Chriſti paſsione, & inde tres notulas faciat in vtroq; poſte, & in ſuperliminari, baptizatus videlicet in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti. Hyſopus nanq; herba humilis eſt, naſciturq; in petroſis locis, & deponit tumorem pulmonis. Significat verò fidem & humilitatem paſsionis Chriſti, per quam ſuperbiæ tumor deponitur, quo primus homo corruptus cōtra ſuum creatorem intumuit. Quod ſperans
Pſalm.50. Pſalmiſta, dicebat: Aſperges me hyſopo & mundabor, lauabis me, & ſuper niuē dealbabor. Igitur hyſopus tinctus agni ſanguine, quo domus ſignetur, humilitas mentis eſt cū paſsionis Chriſti fide, in quo quiſq; credentium baptizetur. (Nullus, inquit, veſtrum egrediatur oſtium domus ſuæ vſq; in mane. Quare? Tranſibit enim dominus percutiens Aegyptios.) Et hoc nobis vigilantiſsimè obſeruandum eſt, vt vſq; mane, id eſt, vſq; ad finem huius noſtræ nocturnæ vitæ, intra catholicæ eccleſiæ clauſtra maneamus, neque per hæreſes vel ſchiſmata, tumultuando foras erupiſſe quis inueniatur. Nam quiſquis foris fuerit inuentus, reputabitur Aegyptius, & cū Aegyptijs pariter pertranſeuntis domini flagello percutietur. (Cumq; viderit ſanguinem in ſuperliminari, tranſcendet oſtium, & non ſinet percuſſorem ingredi domos veſtras & lædere.) De hoc iam ſuperius dictū eſt, quia (ſicut ex hoc loco conſtat) quamuis dicatur dominus Aegyptios percutere, non tamen per ſeipſum percutit, ſed percuſſori ſcilicet angelo malo poteſtatem dat percutiendi. Tandem ita concludit. (Cuſtodi verbum iſtud legitimum tibi & filijs tuis vſq; in ſempiternum. Cumq; introieretis terram, quam dominus daturus eſt vobis, vt pollicitus eſt vobis, obſeruabitis ceremonias iſtas, &c.) Quòd dixit, cuſtodi verbum iſtud, hoc idē repetiſſe c[illegible] bet

forte

fort[illegible] bſeruabitis ceremonias iſtas, verùm non ita eſt. Verbum enim, id eſt, ratio tantum [illegible] à ceremonijs, quantum ſignificatum vel [illegible] à ſignis differt & litera. Ceremoniæ namq; ſignificationes [illegible], id eſt, ſigna vel vmbræ futurorum: verbum autem ratio vel veritas ſacramentum, quæ in Christo (vt iam pro poſſe diximus) adimpleta ſunt. Rectè ergo [illegible] cum dixiſſet, cuſtodi verbum illud legitimum, addidit in æternum: vbi autem dixit, obſeruabitis ceremonias iſtas, non addidit in æternum. [illegible] quæcunq; ceremoniæ carnales datæ ſunt, [illegible] poſt [illegible] ſtat [illegible] habuerunt, propter transgreſsiones poſitæ vſq; ad tempus præfinitum, donec veniret id quod ſub ipſis promittebatur, verbum domini manens in æternum. Porro qualiter poſitioni [illegible] earum, contrarium non ſit illud, quod per Hieremiam prophetam dictum eſt. Quia non ſum locutus patribus veſtris, nec præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocauſtomatum & victimarum, alio loco plenius erit dicendum. Hiere. 7.

Quid innuat, quod medio die non ſunt cæſa primogenita, ſed media nocte.

CAPVT XVII.

FActum eſt autem [illegible] media, percuſsit dominus omne primogenitum in terra Aegypti, à primogenito Pharaonis, qui ſedebat in ſolio eius, vſque ad primogenitum captiuæ, quæ erat in carcere, & omne primogenitum iumentorũ. Surrexitq; Pharao nocte, & omnes [illegible], cunctaq; Aegyptus, & ortus eſt clamor magnus in Aegypto. Neq; enim erat domus, in qua non iaceret mortuus. Grande flagellum, & mira continuatio percuſsionis innuitur, ſcriptura dicente, à primogenito Pharaonis, qui ſedebat in ſolio eius, vſq; ad primogenitum captiuæ, quæ erat in carcere. Ergo ira dei, nec [illegible] turrium altitudine, nec ſuperbi pauperes effugerunt, pro tabernarum obſcuritate. [illegible] hoc iam ſupra dictum eſt, [illegible] quòd omne primogenitum per immolationem agni dominus percuſsit, illud ſignificat, quod originale peccatum mundi, deus in paſſione Christi [illegible], qui deleuit. Verùm hac eadem ſalutis ſignificatione, poterat medio die cũctis vigilantibus idem [illegible]. Cur ergo potius medio noctis dormientibus placuit interfici? Videlicet vt hiſtoricum quoq; exemplum dormitantibus proficeret atque ad vigilandum eos percelleret, ſcientes, quia quiſquis exemplo Aegyptiorum theſaurizauerit ſibi iram, nihilominus exemplo illorum improuiſa [illegible] vindictam. Sic enim & vniuerſale iudicium [illegible] & [illegible] tenebus ex improuiſo [illegible] veniet, tanquam laqueus, & tanquam fur. Idcirco dominus aduentũ ſuum, quo perdendi ſunt impij mediæ nocti comparauit. Verbi gratia: Cum in parabola prudentium virginum atq; fatuarum [illegible]: Media nocte clamor factus eſt, ecce ſponſus venit, exite obuiam ei. Sed & ipſe in media nocte [illegible] xit, atque in exemplo [illegible] retionis piorum atq; impiorum, pias mulieres angelica viſione & allocutione demulſit, impios autẽ ac fatuos cuſtodes exterruit, & velut mortuos [illegible] præeunte reddidit. Proinde per os Pſalmiſtæ ſancta eccleſia dicit. Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi. Illud enim tẽpus [illegible] vigilijs, & confeſsioni [illegible] deputatum, [illegible] et domino profunda nocte confitentes, [illegible] nos, quatenus [illegible] præuideri non poteſt, non ſimus imparati. Ille ergo clamor magnus [illegible] eſt in Aegypto, [illegible] briter interiori auditu fatigat nos, vt non dormiamus ſicut Aegyptij, ſed vigilemus, [illegible] brij ſimus. Qui enim dormiunt (inquit Apoſtolus) nocte dormiunt, & qui ebrij ſunt, nocte ebrij ſunt. Matth. 25. Ibidem 28. Pſal. 118. 1. Theſ. 5.

De eo quod Pharao dixit: Abeuntes benedicite mihi, & quòd illi nocte exeuntes literas legem præuaricati ſunt

CAPVT XVIII.

VOcatiſq; Moyſe & Aaron nocte ait: Surgite, egredimini à populo meo vos & filij veſtri. Ite, immolate domino ſicut [illegible]. Oues veſtras & armenta aſſumite, vt petieratis & abeuntes benedicite mihi. Si nocte vocatis Moyſe & Aaron hæc dixit, quomodo illud quod ſupra dictũ eſt, nullus veſtrum egrediatur oſtium domus ſuæ vſq; mane, iuxta literam ſtabit? Sed fuerit hoc illis mane, quòd vocati exire compulſi ſunt, tranſacta iam media nocte, & aſpirante præſentis lætitiæ luce. Ceterùm illi manifeſtè hanc legem tranſgreſsi ſunt, qui qua nocte, agnum eodem ritu immolauerant, exierunt ad comprehendendum dominum Ieſum. Vnde & eos ſcriptura prophetica in vno traditore, qui cum accepiſſet buccellam exijt continuo, cũ eſſet nox ſic occultè quidem ſed grauiter accuſat. Cor eius congregauit iniquitatem ſibi, & egrediebatur foras. Oues veſtras & armenta, inquit, ſubaudi [illegible], ne [illegible] vt [illegible] em remorandi cauſa [illegible] aſſumite vt petieratis & abeuntes benedicite mihi. Tandẽ durus [illegible] Aegyptiorum rex molle aliquid locutus eſt. Et [illegible] ſupra quoque ſemel & iterum dixit, peccaui, ſed nõ dixit, abeuntes ignoſcite mihi, nunc autem etiam abeuntes, inquit, benedicite mihi. Nunquid non & hoc futurum erat, vt ille ſuperbus [illegible] um [illegible] b [illegible], modo loqueretur? Nemo eſt dei [illegible] ad be[illegible]m Iob loquitur [illegible] multiplicabit ad te preces, aut loquetur ad te mollia? Quis enim [illegible] t, quod ei mo[illegible] ſp[illegible] nti, cũ adhuc in corpore viuenti clamauerit, dicens: Quid tibi & nobis Ieſu Nazarene, venisti perdere nos, ſcio quis ſis, ſanctus dei. Nec enim frustra propheta [illegible], Tu humiliaſti ſicut vulneratum ſuperbum. Nam ſicut ſuperbus, quan[illegible] ante per- Ioan. 13. Pſalm. 40. Iob 40. Luca 4. Pſalm. 88.

CAP. XII. ante percuſsionem ſtet rigidus, ſub ictu tamen vulneris à tumore deſcendit, verba d[illegible] uicem demittit: ſic ſuperbiæ rex diabolus, quantumlibet antea vt fortis armatus con[illegible] den[illegible]
Matth.12. cutus ſit, vbi tamen fortiorem ſenſit, arma depoſuit, ſpolia reddidit, & mollia non ex pietate, ſed præ dolore locutus eſt, & adhuc in extremo iudicio molliora cum omni corpore ſuo loc[illegible]
Iob 41. ipſe caput iniquorum. Sed non parcam ei, inquit dominus, verbis potentibus, & ad depre[illegible]ndum compoſitis, quia videlicet ſera & indigna pœnitentia eſt, quam cruciatus extorquet. [illegible]æc idcirco dicta ſint, ne laudantium dominum dignæ admirationi pulcherrimum illud deſit miraculum, quod agnus exiguus vicit, & contriuit leonem maximum, preſsitque os ſuperbi, vt molle proferret eloquium. Porrò quod hic dictum eſt. (Feceruntq; filij Iſrael, ſicut præceperat dominus, & petierunt ab Aegyptijs vaſa argentea & aurea, veſtemq; plurimam, & ſpoliauerunt Aegyptios.) non ſic putandum eſt, quòd tunc primùm cum exire compellerentur, illa petierunt: neq; enim abeuntibus commodarent Aegyptij: ſed ſic intelligendum eſt, petierunt, ac ſi diceretur, quæ petierant aſportauerunt. De cuius etiam ſpolij iuſta cauſa, ſpiritualiter nobis imitanda, iam ſuperius eſt dictum.

Quid ſit, vulgus promiſcuum & innumerabile cum eis aſcendere. CAPVT XIX.

PRofectiq; ſunt filij Iſrael de Rameſſe in Socoth, ſexcenta ferè milia virorum abſq; paruulis. Sed & vulgus promiſcuum & innumerabile aſcendit cum eis, oues & armenta & animantia
1.Cor.10. diuerſi generis multa nimis.) Quamuis non in pluribus eorum, beneplacitũ fuerit deo, [illegible]m
Num.14. proſtrata ſunt corpora eorum in deſerto, nomẽ tamen filiorum Iſrael, numerusq; perfectus, ſcilicet, centuplex ſenarius eos tantùm ſignificat, qui ſic ad Chriſtum veniunt fugientes hunc mundum, vt & digni gratia vel adoptione filiorum dei, & apud patrem omnes numerati ſunt. Cæterùm vulgus promiſcuum & innumerabile, quod aſcendit cũ eis, eo ipſo quod innumerabile [illegible], typum eorum geſsit, qui quàm plurimi ad fidem nominẽ tenus veniunt, & verbótenus confiten-
Pſalm.39. tur ſe noſſe Chriſtum. De qualibus propheta in pſalmo dicit: Annuntiaui & locutus ſum, [illegible] plicati ſunt ſuper numerum. Porrò quod ſequitur. (Coxeruntq; farinam quam dudum conſperſam de Aegypto tulerant, & fecerunt ſubcineritios panes azymos, neq; enim poterant fermentari, cogentibus exire Aegyptijs & nullam moram facere ſinentibus.) Idem eſt, ac ſi diceretur. Etiam ſi non fuiſſent à fermentato prohibiti, tanta fuit inſtantia exire compellentiũ, vt non poſſent fermentari. Eiuſmodi dictio ſæpe dicto cõſentit azymorum myſterio, quia videlicet quod azymi, id eſt, ſynceri de tenebris peccatorũ noſtrorũ exiuimus, non hoc induſtriæ noſtræ, ſed diuinæ gratiæ debet aſcribi, quæ ſpirituales Aegyptios cum ſuo fermento citius abſiſtere [illegible]

De quadringentis & XXX. annis, quibus habitauerunt filij Iſrael in terra Aegypti, vndè incipiendo debeant computari. CAPVT XX.

HAbitatio autem filiorum Iſrael, qua manſerant in Aegypto, fuit quadringentorum XXX. annorum. Quibus expletis, eâdem die egreſſus eſt omnis exercitus domini de terra Aegypti.) Hoc ſi ad ſolas quatuor generationes reſpicias, quia generatione quarta exierunt filij Iſrael de Aegypto, ſtare non poteſt, etiam ſi Leui, Caath, & Amram, non prius quàm centenarij eſſent, filios genuiſſent, & Moyſes quartus à Leui iam centenarius coram Pharaone ſtetiſſet, præſertim, cum Leui & cæteri filij Iacob, iam grandes, & ſinguli cum coniugibus ſuis, & filijs introierunt in
Galat.3. Aegyptum. Vndè ergo, vel quo potius à principio iſtos quadringentos XXX. annos numeremus, Apoſtolo teſte habemus, qui cum dixiſſet ad Galatas: Abrahæ dictæ ſunt promiſsiones, & ſemini eius, nõ dicit & ſeminibus, quaſi in multis, ſed quaſi in vno, & ſemini tuo, qui eſt Chriſtus, ſtatim intulit. Hoc autem dico: Teſtamentum confirmatum à deo, quæ poſt quadringentos & XXX. annos facta eſt lex, non irritum facit ad euacuandam promiſsionem. Igitur à promiſsione
Geneſ.12. dei dicentis ad Abraham, cum ille eſſet LXXV. annorum, benedicam benedicentibus tibi, &
Geneſ.22. maledicam maledicentibus tibi, atq; in te ſiue (vt in alio loco dicit) in ſemine tuo benedicentur vniuerſæ cognationes terræ, quo verbo Apoſtolus dicit, confirmatum teſtamentum à deo. Hos annos computari oportet & ſcire, quia cum hac ſeruitute filiorum Iſrael, peregrinatio quoq; patrum intra quadringentos & triginta annos comprehenſa eſt. Et rectè, nam & pater Abrahã poſt
Geneſ.15. eandem promiſsionem primus in Aegypto peregrinatus eſt. Vndè & reuerſus erat quando dictum eſt ei. Scito, quòd peregrinum futurũ ſit ſemen tuum, in terra non ſua, & ſubijcient eos ſeruituti, & affligent quadringentis annis, nec dum enim impletæ ſunt iniquitates Amorrhæorum vſq; ad præſens tẽpus. Vbi notandũ, quia non dixit, & affligent quadringentis & triginta, ſed tantum quadringentis annis, iam enim aliquid de hac ſumma diminutum fuerat à prædicta confirmatione teſtamenti. Itaq; ſummæ CCCC triginta annorum, detrahere prim[illegible] XX[illegible] annos, qui ex quo locutus eſt deus ad Abraham vſque ad natiuitatem Iſaac interfuerunt, & [illegible]draginta annos Iſaac ante natiuitatem Iacob. Itemq; XC. annos Iacob, quibus exa[illegible] Ioſeph, ac deinde C. & X. annos Ioſeph, quo viuente cuncta fuere proſpera, & non [illegible] ſeruituti filiorũ Iſrael plures quàm C. XLIIII. anni, ſicut ante nos diligẽter à tempor[illegible] p[illegible]

pernotatum

pernotatum eſt. Et nota diligenter, quia ſceleris quod in fratrem ſuum filij Iacob commiſerunt, in decuplum filijs eorum in tertiam & quartam generationem, pœna ſecundum tempus reddita eſt. Ille nanque venditus ab eis, quatuordecim annis ſeruiuit, quippe qui cum venundatus eſſet, ſedecim erat annorum, quando autem de carcere eductus coram Pharaone ſtetit, triginta erat annorum. Quatuordecim verò decies multiplicati, centū & quadraginta fiunt. Igitur vt dictum eſt in decuplum illis pœna ſeruitutis repenſa eſt. Quibus expletis, ait, eadem die egreſſus eſt omnis exercitus domini de terra Aegypti. Hoc dicto palam innuit ſcriptura, quia non ſaltem vna die remorati ſunt vltra annos quadringentos XXX.

De eo quod dictum eſt: Nox iſta obſeruabilis domino, & cætera. Et de nocte paſchali Chriſtianorum. CAPVT XXI.

NOx iſta obſeruabilis domino, quando eduxit eos de terra Aegypti. Hanc obſeruare debent omnes filij Iſrael, in generationibus ſuis.) Nox iſta, ſubauditur, quando immolatus eſt agnus, & primogenita Aegypti cæſa ſunt. Equidem alia nox fuit illa, cuius in vigilia matutina, reſpiciens dominus ſuper caſtra Aegyptiorum, per columnam ignis & nubis, interfecit eorū exercitum, & ſubuertit rotas curruum, ferebanturq; in profundum. Verùm nox vna pro duarum noctium rebus geſtis, domino obſeruabilis iuſſa eſt. Et rectè: Nam vna eademq; liberatio Iſrael, quæ in morte primogenitorum inchoata, in ſubmerſione Aegyptiorum cunctorum peracta eſt. Non ergo noua vel præſumpta auctoritate, ſancta Romana eccleſia duarum itidem noctium acta, vna eademq; nocte celebrari inſtituit: vnius ſcilicet qua comprehenſus & ad mortē ductus, primogenitū Pharaonis, id eſt, ſuperbiam diaboli cruce ſua transfixit: alterius verò qua reſurgēs à mortuis plenum gaudium tam de animarum redemptione, quam moriendo acquiſiuit, quàm de corporum reſurrectione, quam reſurgendo acquiſiuit, toti mundo attulit. Hæc inquam duarum noctium acta vna nocte celebrare inſtituit, in laudem & gloriam veri agni, qui abſtulit peccata mundi, qui mortem noſtram moriendo deuicit, & vitam reſurgēdo reparauit. Hanc inquit, obſeruare debēt omnes filij Iſrael. Ita planè faciūt, Omnes filij Iſrael, imò omnes filij dei, qui diſperſi fuerant, congregati in vnum, poſt huius noctis ſacramentum, qua Chriſtus dei filius tanquam agnus occiſus pro illis, tanquam leo reſurrexerit, noctē iſtam concordi vbiq; tripudio concelebrant, illam eſſe non dubitantes, de qua ſcriptum eſt. Et nox vt dies illuminabitur, & nox illuminatio mea in delitijs meis. Idcirco noctem æquè vt diem ſequentem, ſancta eccleſia quātum poteſt concelebrat, eodem nanq; victorioſæ reſurrectionis obſequio in veſpera, quo & ſequenti die perſultat. Prius enim verſpertinum quàm matutinum ſacrificium tantæ ſolennitatis immolat. Cur hoc? Videlicet quia eſt reſurrectio prima, qua noctem, & reſurrectio ſecunda, quę diem illuſtrat. Reſurrectio prima, eſt remiſsio peccatorum, quam renaſcentes ex aqua & ſpiritu ſancto in illa paſchali veſpera accipiunt, & ita iam in anima reſurgunt: Reſurrectio ſecunda reſuſcitatio corporum eſt, quæ iam in Chriſto facta, & tandem in omnibus facienda eſt. At verò præſens eccleſia, quę nox aliquando erat, hac prima reſurrectione ſit lux, & ſicut dies illuminatur. Per hanc enim quiſq; noſtrum, & nūc dum in corpore eſt, veritate fulget, & poſt corporis ſolutionem tota veſpera ſabbati, donec luceſcat in prima ſabbati, quæ ipſa octaua erit, illuminatur vt dies, & interim ſola anima ſabbatizat, quia in requie eſt. Rectè igitur ante lucem primæ ſabbati ipſa veſpera ſabbati iucunditate illuminatur paſchalis ſacrificij, præcentore Chriſto, dicente, & nox vt dies illuminabitur, & nox illuminatio in delitijs meis. Pſalm. 138.

De eo quod dominus ait. Hæc eſt religio phaſe. CAPVT XXII.

DIxitq; dominus ad Moyſen & Aaron. Hæc eſt religio phaſe: Omnis alienigena non comedet ex eo. Omnis autem ſeruus emptitius circuncidetur, & ſic comedet. Aduena & mercenarius non edēt ex eo. In vna domo comedetur, nec efferetis de carnibus eius foras, nec os illius confringetis.) Hęc eſt, inquit, religio phaſe. Planè religio ſancta & iuſta & bona. Quid enim? Nunquid alienigenam pro vili cōditione refutat? Procul dubio repugnat quod dicitur, omnis autem ſeruus emptitius circuncidetur, & ſic comedet. Ergo alienigena quandiu fuit liber, non veſcetur, vbi autem in ſeruum fuerit emptus, ipſe veſcetur ex eo. Quare? Videlicet quia alienigena, dum liber eſt, poſtquam hodie comederit phaſe, cras vel continuò, ſi volet cōmunicabit ſuperſtitioni Aegyptiæ, non dijudicans inter vtrunq; ſimiliterq; mercenarius, quia ſtabilitatem in domo Iſraelitica non eſt profeſſus, & idcirco non habet vndè ad phaſe ſemel guſtatum conſtringatur. Igitur deus, non quia ſit deus carnalis Iſrael tantùm, & non gentium, ſed propter vagam inſtabilitatis licentiam, refutat alienigenam & mercenarium, cum admittat ſeruum emptitium. Cæterum ſpiritualis phaſe religio, certum eſt, quòd nullum admittat niſi ſeruum emptitium, id eſt, eū tantùm, qui ſuſceperit per baptiſmū emptionis Chriſti ſacramentū. Etiā ſi iam ſit catecuminus, non veſcetur, ſed quaſi mercenarius à cœtu veſcentium ſegregabitur, vt nec [illegible]tem conſiſtat in domo, dum hoc phaſe immolatur, dum à domeſticis fidei comeditur. Sed & in alterius ſectę homines, in quoſcunq; hæreticos, vel ſchiſmaticos, hoc phaſe diuidere, nefarium eſt, etiam ſi ſanguine

agni

CAP. XIII. agni ſignatos ſe habere dicant ſuarum frontium poſtes. Ait enim: In vna domo comedetur, nec efferetis de carnibus eius foras. Hęc iuſsio ſecũdum literam, illud neceſſariò fieri cogit, quod ſuperius dictum eſt. Si autem minor eſt numerus, vt ſufficere non poſsit ad veſcendũ agnum, aſſumet vicinum ſuum, qui coniunctus eſt domui ſuæ, & cætera. Porrò ſecundũ ſpiritum vnitas ſanctæ eccleſię commendatur attentius, ſcilicet, vt manducaturi menſam dominicam ſimus domus vna, id eſt, idipſum dicamus omnes, & non ſint hæreſes in nobis & ſchiſmata. Tunc enim nõ vna in domo comeditur agnus, ſed foras carnes eius efferuntur, quãdo indiſcretè tribuitur ſcindentibus vnitatem fidei, cum in ſciſſura mentium deus non ſit. Ergo cum præſenti teſtimonio ſcripturæ, licet confidenter dicere, quia non eſt verum ſacrificium, quod ſit extra vnitatem eccleſię.

Ioan. 19. Nec os, inquit, illius confringetis. Hoc teſtimonio ſanctus euangeliſta ſic vſus eſt. Ad Ieſum autẽ cum veniſſent, & viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura. Et ſubinde: Facta ſunt enim hæc, vt ſcriptura impleretur. Os non comminuetis ex eo. Ergo & iuxta proprias vocum ſignificationes prophetia manifeſta eſt. Et nihilominus tamen quotidie nobis myſticè obſeruandum eſt, vt os illius, id eſt, verbum per quod ſubſiſtit, cibi & potus huius ſacramentum non confringamus, ſed integrum atq; illibatum cuſtodiamus Qui enim quippiam de diuinitate agni huius peruerſum ſentit, ipſe ſibi os illius confringit. Præſcripto quod intus manducari, & nihil de oſsibus eius foras efferre debeat, tandem de illis qui foris ſunt, conſiliũ dat. (Quod ſi quis peregrinorum in veſtram voluerit tranſire coloniá, & facere phaſe domino, circuncidetur prius omne maſculinum eius, & tunc ritè celebrabit, eritq; ſicut indigena terræ. Si quis autem circuncisus non fuerit, non veſcetur ex eo. Eadem lex erit indigenæ & colono, qui peregrinatur apud vos.) Ergo quiſquis adhuc peregrinus, & nondum domeſticus fidei eſt, ſiue ille paganus, ſiue ſit hæreticus, aut certè falſo Iudęus, circuncidatur domino circuncisione cordis, & aurium, quod eſt in Iſraelitarum tranſire coloniam, & tunc veſcetur carnibus agni, quę nõ debent extra vnam catholicam eccleſiam efferri. Poſſumus per indigenam & colonum, quorum lex eadem ſit, & eum qui ex circuncisione eſt, & eum qui ex præputio eſt, intelligere populũ, quorum alter qui ex circuncisione eſt, indigena rectè dicitur, alter qui ex præputio, colonus. hoſpes enim teſtamentorum,

Ephes. 2. & alienus olim erat à conuerſatione Iſrael. Vtriuſq; populi eadem lex eſt, vt tam hic quam ille, omiſsis cunctis ſuperſtitionibus, vel iuſtitijs carnis, ſolam Chriſti quærant gratiam, & per hunc angularem lapidem quaſi duo parietes in vnam domum conueniant.

De Socoth, id eſt, tabernaculis, & de duabus ſolennitatibus paſchæ, & tabernaculorum. CAPVT XXIII.

FEcerunt omnes filij Iſrael ſicut præceperat dominus, & in eadem die eduxit dominus filios Iſrael de terra Aegypti.) Dicendo in eadem die eduxit dominus, ad memoriá reuocare contendit, vbi hæc & ea quæ adhuc ſequuntur præcepta ſint data, ſcilicet in Socoth, vbi primùm tetenderunt tabernacula, profecti de Rameſſe. Congregati enim in Rameſſe, quod interpretatur commotio tineæ, ſiue tonitruum gaudij, videlicet vbi ſeruilem tineam depoſuerunt, & in gaudium exierunt, illic (vt dictum eſt) primùm tabernacula tetenderunt. Vndè & ex ea re, locus nomen accepit. Socoth quippe interpretatur in lingua noſtra tabernacula, ſiue tentoria. Et ob hoc ſeptimo menſe ſolennitas tabernaculorum conſtituta eſt, non quòd illuc ſeptimo menſe venerint, ſed vnum eiuſdemq; gaudium exitus, in duas ſolennitates ita diſpartitum eſt, vt in principio anni, id eſt, primo menſe, ſolennitas paſchę, vel azymorum, in medio autem anni, id eſt, ſeptimo menſe, feſtiuitas ageretur tabernaculorum, quintadecima die menſis ſeptimi, quota videlicet die menſis primi venerunt in Socoth, & poſt ergaſtula Aegyptiorum propria libertatis ſuæ tentoria fixerunt.

De eo quod ait dominus: Sanctifica mihi omne primogenitum, &c. Et cur addiderit dicens: Quod aperit vuluam. CAPVT XXIIII.

CAP. XIII. LOcutus eſt dominus ad Moyſen dicens: ſanctifica mihi omne primogenitum, quod aperit vuluam in filijs Iſrael, tam de hominibus, quàm de iumentis. Mea enim ſunt omnia. Et poſt pauca: Cumq; introduxerit te dominus (ait Moyſes) in terram Chananæi, ſeparabis omne primogenitum quod aperit vuluam domino, & quod primitiuum eſt in pecoribus tuis. Omne autẽ primogenitum hominis de filijs tuis pretio redimes.) Lex iſta propria primogenitorum eſt. Cæterùm illa tam primogenitorum, quàm & poſterius natorum lex communis eſt, quæ in Leuitico hoc modo ſcripta eſt. Cumq; expleti fuerint dies purgationis eius, ſcilicet mulieris, quæ filiũ vel filiam peperit, pro filio vel filia deferet agnum anniculum in holocauſtum, & pullum columbæ,

Leuit. 12. ſiue turturem pro peccato, ad oſtiũ tabernaculi teſtimonij, & cętera. Quod ſi non inueneri manus eius, nec potuerit offerre agnum, ſumet duos turtures, vel duos pullos columbæ, vnũ in holocauſtum, & alterum pro peccato, orabitq; pro ea ſacerdos, & ſic mundabitur. Itaq; primogenitus hominis dupliciter legi debitor fuit, primùm vt domino ſiſteretur redimẽdus, deinde vt hoſtia pro illo ſicut pro cæteris daretur. Vtrunque in deductione domini, euangeliſta hoc modo

denuntia

denunciauit: Tulerunt, inquit, eum in Hieruſalem, vt ſiſterẽt eum domino, ſicut ſcriptum eſt in lege Moyſi, quia omne maſculinũ adaperiẽs vuluam, ſanctum domino vocabitur. Hoc pro lege primogeniti, quia videlicet dominus noſter, cùm ſit matri ſuæ vnigenitus, cõſequenter eſt & primogenitus: quamuis nõ econuerſo, primogenitus omnis ſit etiã vnigenitus. Sequitur euãgeliſta. Et vt darent hoſtiam ſecundum quod dictum eſt in lege domini, par turturum, aut duos pullos columbarum. Hoc pro lege matrum cõmuni, quia videlicet ſic fieri tam pro filia quàm pro filio, lex abſq; vlla exceptione iuſsit, nõ pro redemptione partus, ſed pro emundatione pariẽtis. Porrò quod dicit omne ait primogenitum hominis, de filijs tuis ſubauditur, nõ de alienigenis ſiue mercenarijs, pretio redimes: non tam iuſsio, quàm permiſsio eſt. Nam qui pretio redemit, bene quidem fecit: veruntamen Anna quæ Samuelem non redimere voto propoſuit, melius fecit. Quare autem cum dixiſſet, ſacrificia mihi omne primogenitum, addidit, quod aperit vuluam? Videlicet vt dubium nõ eſſet quod intendit. Vult autem primogenitum omnis vteri, quod plus eſt, quàm primogenitum viri. Sæpe enim factum eſt & fit, vt plures vnius vxoris viri ſint. Ne ergo ſuſpicari liceret, quòd de quamlibet multis vxoribus vnum deberet primogenitũ vnus vir, recte cum dixiſſet, omne primogenitum, addendo quod aperit vuluam, ſuam exactionem definiuit. Porrò quod dicit, ſanctifica, id eſt, ſanctione legis quam violari vel præteri non liceat, mihi vendica. Quod deinde ait: (Primogenitum aſini redimes oue, quòd ſi non redemeris, occides.) Cùm literali rectitudine, moralem quoque ſuauitatem continet, ſcilicet vt præcedentia carnis opera, poſteriore ſpiritus correctione quiſq; ſuperet. Peccatum nanq; carnis primogenitum aſini: eleemoſyna verò qua præcedẽs peccatũ redimitur, rectè dicitur ouis. Quòd ſi nõ redemeris, inquit, interficies, quia videlicet qui peccata ſua redimere renuit, morti ſempiternæ ſemetipſum addicit.

De lege ceremoniarum, & quòd non fuerit eiuſdem auctoritatis & ſtabilitatis, cuius Chriſti præcepta, quæ ſola referuntur ſcripta eſſe digito dei. CAPVT XXV.

SAnctifica mihi, inquit, omne primogenitum quod aperit vuluam in filijs Iſrael, tam de hominibus quam de iumentis. Mea ſunt enim omnia. Et ait Moyſes ad populũ: Memẽtote diei huius, in qua egreſsi eſtis de Aegypto, de domo ſeruitutis, &c. Notandum, quòd cum dixerit dominus: Sanctifica mihi omne primogenitum, hic internuncius domini, alia prȩloquitur ad populũ, & dicit, vt meminerint diei huius, cum eos introduxerit dominus in terram Chananæi, vt cuſtodiant eius cultum ſtatuto tempore à diebus in dies. Hodie menſe nouarum frugum. i. quintodecimo die Aprilis, quo iam ſecundum temperiem aeris, apud illos primæue fruges veſci poſſunt, hoc intendens, vt agnum & azyma, quorũ vſum ſemel acceperunt, diligenter per omnes annos obſeruent. Hoc dicimus, ne ignoremus, quid Iudæis reſpondeamus, arbitrantibus carnales ceremonias ſuas eiuſdẽ auctoritatis ſiue ſtabilitatis eſſe debere, cuius & illa decem prȩcepta vitæ, quȩ in tabulis lapideis ſcripta ſunt. Verùm ipſe legiſlator hoc pro ſumma differẽtia de illis dixit, quia ſcripta ſunt digito dei, quod nuſquã dixit, nec dicere debuit de huiuſmodi, quas trãſitorias fore nouerit ceremonias. Et Apoſtolus cum dixiſſet: hoc autem dico teſtamẽtum confirmatũ à deo, quæ poſt quadringentos & triginta annos, facta eſt lex, non irritum facit ad euacuandas promiſſiones, protinus ait: Quid igitur lex? Propter tranſgreſſores poſita eſt, donec veniret ſemen cui repromiſerat ordinata per angelos in manu mediatoris. Legem ceremoniarum ordinatam dixit, non in manu vel digito dei, ſed in manu mediatoris Moyſi, cùm teſtamentum à deo confirmatũ aſſeruerit, ſicut econuerſo, Moyſes prȩcepta vitȩ digito dei ſcripta dicit, cum de ſacrificijs vel ſolennitatibus obſeruandis nihil tale dixerit. Igitur non tantùm hic, vbi Moyſes iniuſſus repedit de azymis, legemq; dat de feſtis annuis, ſed & vbicunq; per manũ eiuſdem mediatoris, populo illi aliqua inſtituuntur eorum, ſine quibus teſtamentum à deo cum Abraham confirmatum fuit, ſic accipienda ſunt, non tanquam iuſſa, ſed tanquam permiſſa, videlicet propter tranſgreſsiones, vt veriſsimè Apoſtolus ait: Vincula enim quædam fuerunt propter tranſgreſsiones poſita, ſcilicet vt dum talium ſacrificiorum vel feſtorum ritu detinerentur, non vacaret eis errare à deo ſuo, in ſuis adinuentionibus, & illicitis idolorum cultibus: Proinde confidentibus in illis loquitur per prophetam idem deus: Holocauſtomata veſtra addite victimis veſtris, & comedite carnes, quia non ſum locutus cum patribus veſtris, & non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocauſtomatum & victimarum, ſed hoc verbum præcepi eis, dicens: Audite vocem meam, & ero vobis deus, & vos eritis mihi populus. Et ambulate in via quam mandaui vobis, vt bene ſit vobis. Non ſum locutus ait, id eſt, non præcepi. Nam quæcunq; talium velut ex ore meo Moyſes iuſsit, non me iubente, ſed me permittente præcepit. Et in Dauid: Nunquid manducabo carnes taurorum, aut ſanguinem hircorum potabo? Et multa his ſimilia.

Luc. 2. Galat. 3. Hier. 7. Psal. 49.

De primogenitis domino ſanctificatis, & quòd filij Leui vſque ad Chriſtum, in carnali ſacerdotio fuerint reputati. CAPVT XXVI.

QVo iure primogenitũ omne exigat, ratione ſubiuncta manifeſtat. (Cùm (inquit) interrogauerit te filius tuus cras, dicẽs: Quid eſt hoc? Reſpõdebis ei: Quia in manu forti eduxit nos de

 terra

CAP. XIII. terra Aegypti, de domo ſeruitutis. Nam cum induratus eſſet Pharao, & nollet nos dimittere, occidit dominus omne primogenitum in terra Aegypti, à primogenito hominis vſq; ad primogenitum iumentorum. Idcirco immolo domino omne quod aperit vuluam maſculini ſexus, & omnia primogenita filiorum meorum redimo.) Conſentimus æquitati quotquot in hoc ſanctarum legum auditorio conſiſtimus iuriſperiti, vel ſenſum habentes veritatis, quia ius eſt, vt pro quorũ Nume. 3. liberatione, illa corporaliter primogenita cæſa ſunt, ab eis liberatori ſuo deberetur omne primo genitum. Sed loquitur dominus in libro Numerorũ ad Moyſen, dicens: Ego tuli Leuitas à filijs Ibidem. Iſrael, pro omni primogenito, qui aperit vuluã in filijs Iſrael. Eruntq; Leuitæ mei, meũ eſt enim omne primogenitũ, &c. Item: Numera (inquit) primogenitos ſexus maſculini, à menſe & ſupra, & habebis ſummã eorũ. Tolleſq; Leuitas mihi, pro omni primogenito filiorũ Iſrael. Quæritur ergo: Si omne primogenitũ de filijs Iſrael, pretio redemptũ eſt, quo iure tolluntur domino Leuitæ, pro omni primogenito filiorũ Iſrael? Vel ſi Leuitas tollere habebat pro primogenitis, qua rectitudine pretium pro primogenitis dari iuſsit vel accipi? Ad hæc inquam. Sacerdotium verum primogenitorum eſt. Etenim eorum omniũ vnus futurum erat vt fieret ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedech, quem multis locis ſcriptura ſancta primogenitum appellat, vi-Roma. 8. delicet reſpectu omnium filiorum Iſrael. i. omnium filiorum dei, vt Apoſtolus dicit: Nam quos præſciuit, & prædeſtinauit, conformes fieri imaginis filij dei, vt ſit ipſe primogenitus in multis Luca. 2. fratribus. Amplius autem Lucas dicturus: Tulerunt eum in Hieruſalem, vt ſiſterent eum domino, ſicut ſcriptum eſt in lege domini: quia omne maſculinum aperiens vuluam, ſanctum domino vocabitur, præmiſit ita de virgine, dicens: Et peperit filium ſuum primogenitũ, videlicet vt cognitor legis domini, ſubaudiat, quòd vocaretur domino ſanctum, cui ſummum & verum repoſitum erat ſacerdotium. Porrò illud carnale ſacerdotium legis, veri huius ſacerdotij vicariũ fuit, nec tanquam neceſſariũ vel ad ſalutem ſufficiens poſitũ eſt, ſed quaſi pædagogus propter tranſ-Galat. 3. greſsiones, donec veniret cui repromiſerat ſacerdotium, teſtatur deus, dicẽs: Quod in illo bene-Gene. 22. dicerentur omnes gentes. Ergo quia primogenitorum (vt iam dictum eſt) ſacerdotium erat in Chriſto repoſitum, carnale autem ſacerdotium, huius fuit vicarium: iuſtum erat, vt quorum videlicet primogenitorum filij Leui vicem egerunt, eorum quoq; ad neceſſariũ victum acciperent pretium, proprios funiculos inter fratres ſuos filios Iſrael non habituri, iuxta ſententiam patris Gene. 49. ſui Iacob dicentis: Symeon & Leui fratres, vaſa iniquitatis bellantia, diuidam eos in Iacob, & diſpergam eos in Iſrael. Igitur quia propter trãſgreſsiones vicarium ſacerdotiũ poſitum eſt, donec verum veniret ſacerdotiũ, quòd primogeniti eſt iure: & vacantia primogenita redimebantur, & eorum vicarij ſacerdotes ac miniſtri, illorum pretio locabantur miniſtraturi pro ipſis, donec primogenitus veniret, qui ſeipſum non redimeret, ſed aſsiſtens domino per proprium ſanguinem, amoto ſtatim vicario, tolleret ſacerdotium ſuum ſecundum ordinem Melchiſedech.

De eo quod dictum eſt: Non eos duxit dominus per viam terræ Philiſthijm, &c. CAPVT XXVI.

Exod. 13. IGitur cum dimiſiſſet Pharao populum, non eos duxit deus per viam terræ Philiſtijm, quæ vicina eſt, reputans, ne fortè pœniteret eum, ſi vidiſſet aduerſum ſe bella conſurgere, & reuerteretur in Aegyptum, ſed circunduxit per viam deſerti, quæ eſt iuxta mare rubrũ.) In cantico ſuo paulo poſt Moyſes dicit: Aſcenderunt populi & irati ſunt, dolores obtinuerunt habitatores Philiſtijm. Tunc conturbati ſunt principes Edom, robuſtos Moab obtinuit tremor, obriguerũt omnes habitatores Chanaan. Cum dixiſſet, aſcenderunt populi & irati ſunt, quaſi quæreres, qui populi? & quomodo irati ſunt? Dolores (inquit) obtinuerunt habitatores Philiſtijm, & cætera. Principes Edom conturbatos fuiſſe, robuſtos Moab tremuiſſe, omnes habitatores Chanaan obriguiſſe: habitatores autem Philiſtijm doluiſſe dicit, id eſt, inuidiſſe. Igitur maximè habitatores Philiſtijm erant vitandi, non fruſtra, quia alijs timentibus ſoli contra Iſrael iam hoſtilem coquebant inuidiam. Sed nunquid dominus contra Pharaonem & Aegyptios pro Iſrael pugnare poterat, & contra Philiſtæos non poterat? Planè & contra iſtos poterat, ſed in hoc ſicut in cæteris factis, quæ ſuperficies hiſtorica continet, ſpirituale inſtrumentum rationabiliter prouidebat. Spiritualiter nanque hoc agit in omnibus electis ſuis, in Aegypti exitu, id eſt, in initio conuerſionis, vel dum nouitius eſt conuerſi animus, nec totus exiuit de priſtinis erroribus, pacatum à vitijs paret viam, quatenus qui vocati ſunt, tranquille & delectabiliter egrediantur, ne ſubitis tentationibus pulſati, à propoſito ſancto vix incœpto deterreantur. Præterea & illa gens erat, quàm dominus Iſraeli reſeruare decreuerat vtilitet, vt per illam exerceretur, & quaſi proximo flagello caſtigaretur, quoties legem dei ſui relinqueret, quòd ſæpe futurum erat. Igitur non quaſi timidus, vt ſimplex ſermo ſonare videtur, ſed bene prouidus, non eos duxit per viam terræ Philiſtijm, ſed circunduxit per viam deſerti, quæ eſt iuxta mare rubrum. Circunduxit, & circunducendo erudiuit, ſicut ipſe hic Moyſes ait in cantico Deuteronomij. Cir-Deute. 32. cunduxit eum & docuit, & cuſtodiuit quaſi pupillam oculi ſui. (Et armati (inquit) aſcenderunt,)

Videlicet

Videlicet in noſtri exemplum, qui non ad ocia, de Aegypto huius ſeculi, ſed ad bella vocati ſu-
mus, contra barbaricas acies vitiorum, aduerſus phalanges malignorum ſpirituũ, quanquam ipſi
nondum eſſent idonei ad bellum ante rubri maris tranſitũ, ſicut & nos nihil fortiter agere potui
mus, ante perceptum ſalutare baptiſmi Chriſti ſacramentũ. Tulit quoq; Moyſes oſſa Ioſeph ſe-
cum, eo quòd adiuraſſet filios Iſrael, dicẽs: Viſitabit vos deus, efferte oſſa mea hinc vobiſcũ.) Ad-
mirandus ordo diuini iudicij. Venditores fratris fecit deus deſcendere poſt eum in Aegyptũ, &
non ipſi viuentes viuum reduxerunt, ſed ipſis defunctis illic remanentibus, filij eorũ mortuum
reuexerunt, eiſq; in peregrina terra ſepultis, hic verò reconditus in terra & hæreditate patrum.

De eo quod dictum eſt: Nunquam defuit columna nubis per diem, neque columna ignis per noctem coram populo. CAPVT XXVIII.

PRofectiq; de Socoth, caſtramẽtati ſunt in Etham, in extremis finibus ſolitudinis.) Etham in-
terpretatur fortitudo. In eo quod dicitur, In extremis finibus ſolitudinis, oſtenditur, locum
inter confinia eſſe eremi & Aegypti. (Dominus autẽ præcedebat eos ad oſtendendam viam per
diem in columnam nubis, & per noctem in columnam ignis, vt dux eſſet itineris vtroq; tẽpore.
Nunquam defuit columna nubis per diem, nec columna ignis per noctem corã populo.) Vbiq;
in hoc ſanctæ ſcripturę cœlo lucida occurrũt ſydera, omnia in fontem ſui luminis, ſcilicet in ve-
rum ſolem Chriſtum reſpicientia, & nullus locus vacuus eſt. Ecce columna nubis per diem, & co
lumna ignis per noctem, dux itineris vtroq; tempore in cõſpectu filiorum Iſrael, videlicet iuxta
oculorum naturam, qui vt ſequi valeant, & ſub ſole nubem, & in nocte facilè dignoſcunt ignem.
Quiſnam eſt hic dux itineris, niſi qui & dux & via nobis eſt, Ieſus Chriſtus filius dei? Ipſe nempe
columna ignis, quia verus deus: ipſe idem columna nubis, quia verus homo eſt. Vndè ſignanter
& propriè loquens ſcriptura non dixit: dominus autem præcedebat eos in columna nubis, & in
columna ignis, ſed in alio caſu, quem accuſatiuum dicunt grammatici, in columnam nubis & in
columnam ignis. i. ſicut columna nubis & ſicut columna ignis. Cùm adhuc eſſet nox, erat tantùm
ignis: vbi autem dies gratiæ, vel tempus miſerationis aduenit, nubes factus eſt qui ignis erat. i. ho-
mo vel caro factus eſt, carnem induẽdo qui deus erat. Plus eſt ſol igneus, ſol iuſtitiæ in die, quàm *Eſaie 19.*
ignis ſplẽdidus igni verbi prophetici in nocte. Sol vt tolerari poſsit venit in nube. i. deus, vt cum
hominibus conuerſaretur, venit in carne. Hinc iam oportunè propheticum arripimus teſtimo-
nium. Ait Eſaias: Ecce aſcendet dominus ſuper nubem leuem, & ingredietur Aegyptũ, &c. Cùm
præſenti nunc hiſtoria illa conferatur prophetia. Etenim quæ hic factis eadem illic myſteria ſi-
gnata ſunt dictis. Siquidem Aegyptus hunc mundum, filij autem Iſrael, electum ſignificant po-
pulum Chriſti, nunc pro parte illorum, qui eius vſq; in finem ſeculi ſequuntur aduentum. Nam
ſupra vbi agnus immolatus, & Aegypti primogenita cæſa ſunt, Aegyptus infernum, filij autem
Iſrael electum Chriſti ſignificabant populum, pro parte illorum qui aduẽtũ vel paſsionem eius
præceſſerunt, & apud inferos repoſiti, illuc venturum expectauerunt.

De eiuſdem columnæ ſenſu myſtico. CAPVT XXIX.

IGitur columnę huius myſteria nouimus, quę in nocte. i. nondũ reuelata luce gratię, ignis erat;
& exiguum. i. perpaucis in prophetalem gratiam lucebat, exiguũ, inquam, videlicet cõparatio-
ne diei præſentis, quãdo totus fons ignis verus ſol & fons luminis totus cum nube ſuæ carnis ve-
nit. Quamuis ſit ſol in nube, clarius tamen lucet, quàm dudum ignis in nocte. Ad quid eiuſmodi
columna nos pręceſsit? Videlicet vt oſtenderet nobis viam fugiendi à Pharaone rege Aegypti. i.
à diabolo principe huius mundi, ad hoc vt aperiret nobis viã maris rubri. i. gratiam baptiſmi ſan-
guine ſuo rubẽtis, vt ingreſsi cũ Pharaone, Aegyptij poſt nos in mare. i. baptizatos nos in morte
Chriſti perſequẽtes, idololatræ gentes perirent de memoria noſtra cum dijs, imò cum dęmonijs *Pſalm. 96.*
ſuis, & cõfunderentur omnes qui adorant ſculptilia, qui gloriãtur in ſimulachris ſuis. Quid aliud
propheta ſupradictus capitulo prędicto declarauit? Cùm dixiſſet: Ecce aſcendet dominus ſuper *Eſaie 19.*
nubem leuem. i. accipiet mundam carnem, quę hic intelligitur per nubem candidam, & ingredie
tur Aegyptum, ſtatim ſubſequentes eius effectus intulit huiuſmodi. Et mouebuntur ſimulachra
Aegypti à facie eius, & cor Aegypti tabeſcet in medio eius, & occurrere faciã Aegyptios aduer-
ſum Aegyptios. Et poſt aliqua, dominus miſcuit in medio eius ſpiritum vertiginis, & errare fece
runt Aegyptum in omni opere ſuo, ſicut errat ebrius & vomens, &c. Hoc tantum intereſt ſimili-
tudinis, quòd hinc omnes reprobi per Aegyptios, & omnes electi per filios Iſrael ſignificãtur: in
illa aũt prophetia diuiduntur Aegyptij cõtra Aegyptios, ſubauditur, electi contra reprobos, eò
videlicet intuitu, quòd omnes hoſtes tam qui è nobis aſſumuntur, q̃ qui relinquuntur, oẽs inquã *1. Cor. 12.*
nos eramus gẽtes ad ſimulachra muta prout ducebamur eũtes. Pro parte reproborũ, qui cũ dijs *Eſaie 19.*
ſuis & prĩcipe diabolo relicti ſunt, dicit: Stulti principes Thaneos, ſapiẽtes cõſiliarij Pharaoni de
derũt cõſiliũ inſipiẽs. Quomodo dicetis Pharaoni, fili' ſapiẽtiũ ego fili' regũ antiquorũ? Vbi ſunt
nũc ſapiẽtes tui, &c. Pro parte verò electorũ, qui à diabolo receſſerũt, ſubſecut' ait: In die illa erit
altare dñi in medio terrę Aegypti, & titul' iuxta terminũ ei' dñi. Et erit in ſignũ & in teſtimoniũ

CAP. XIIII. domino exercituũ in terra Aegypti: Clamabunt enim at dominũ a facie tribulantis,& mittet eis ſaluatorem & propugnatorẽ qui liberet eos. Et cognoſcetur dñs ab Aegypto, & cognoſcẽt Aegyptij dñm,&c. quæ cuncta nũc perſequi, onerosum eſt. Proinde quomodo dominus populi ſui ductor fuerit in columna nubis, & perſecutores eius in profundũ demerſerit, proſequẽdum eſt.

De myſtica caſtrorum poſitione. CAPVT XXX.

LOcutus eſt dominus ad Moyſen, dicens: Reuerſi caſtrametẽtur è regione Phiairoth, quæ eſt inter Magdalũ & contra Beelſephon, In cõſpectu eius caſtra ponetis ſupra mare.) Phiairoth os nobilium, Magdalum ſiue Magdol (vt in pleriſq; codicibus habetur) magnitudo ſiue turris, Beelſephon dominus aquilonis interpretatur. Reuerſi inquit, ſubauditur de Etham, vt nõ irent

Pſalm. 7. (ſicut iam dictum eſt) per terram Philiſtinorum. Etham interpretatur fortitudo. Tu (inquit Pſalmiſta) ſiccaſti fluuios Etham. i. annihilaſti ſapientiam fortium. Ergo contrariam fortitudinẽ, tam Aegyptiorũ quàm Philiſtinorum. i. tam dæmonũ & eorum qui illos colunt, quàm & Iudæorum ſiue hæreticorũ ſecundum nomen Philiſtijm potione cadentium, quia miſcuit eis dominus ſpiritum vertiginis, ſicut eſt ex propheta ſupra dictum. Has, inquam, cõtrarias fortitudines fugientes, caſtrametentur è regione Phiairoth, quod (vt iam dictum eſt) interpretatur os nobiliũ, & ſignificat nobilem doctrinam vel fidem Apoſtolorũ. Inter Magdalum & mare. i. inter magnam turrim fortitudinis, ſcilicet Chriſtum, & ſanctum eius baptiſmũ. Contra Beelſephon. i. contra diaboli,

Eſaie 14. aquilonis dominũ, qui auſu ſuperbiæ elatus. Sedebo (inquit) in monte teſtamẽti, in laterib. aquilonis. i. eos poſsidebo, qui frigidi remanebunt à dilectione creatoris. Tali vtiq; poſitione ſpiritualiter caſtrametantur noſtri catecumini, quando fugientes huius mundi Aegyptũ, vbi ſimulachra muta coluerunt, & abominati ſunt omnes ſectas hęreticorum, qui æſtimatione ſua Etham. i. fortes ſunt, veniunt ad mare, ſcilicet ad vnici & veri baptiſmi ſacramentũ, quòd in vna ſancta catholica atq; apoſtolica eccleſia quęrendũ atq; confitendum eſt. Quid hoc pręcepto intendat dominus, ſubdendo manifeſtat. (Dicturusq; eſt Pharao ſuper Iſrael: Coarctati ſunt in terra, concluſit eos deſertũ. Et indurabo cor eius, ac perſequetur vos.) Ordo præpoſterus. Nam ſenſu prius eſt, & indurabo cor Pharaonis, poſterius verò dicturusq; eſt Pharao ſuper filijs Iſrael. Sed vt competentius, ſecundum perſonam ſermo continuaretur, & indurabo cor Pharaonis ac perſequentur vos, ac glorificabor in Pharaone, & in omni exercitu eius, ſic rectè commutatũ eſt. Porrò de verbo hoc, & indurabo, modò ſuperius eſt dictũ, quia videlicet indurabo. i. odium ac liuorem eius felicitate exeuntium torquebo. Dicturus eſt, inquit, coarctati ſunt in terra, cõcluſit eos deſertũ, id eſt, hinc terra Aegypti, inde terra Philiſtijm, atque inde rurſus deſerto, à quarto climate mare rubro cõcluſi, effugere non poterunt. (Et glorificabor (inquit) in Pharaone, & in omni exercitu eius.) Propriè tam ſecundum hiſtoriam, quàm ſecundũ allegoriam dictũ eſt, & glorificabor, quia videlicet, cùm multa fecerit magnalia in Aegypto, nullo magis glorificatus eſt quàm eo, quòd ſic terribiliter Pharaonem & exercitum eius demerſit in mari rubro. Et cum in cœlo & in terra magnalia fecerit abſq; numero, de nullo glorioſius prædicatur, quàm de eo, quòd per humilitatem Chriſti filij ſui diabolum deiecit, & conſilium eius præcipitauit. Porrò quòd tandem dicit, & ſcient Aegyptij, id eſt, neſcire non licebit Aegyptijs, quia ego ſum dominus: verbi gratia, cùm dicent, occurrentibus ſibi aquis, fugiamus Iſraelem, dominus enim pugnat pro eis.

De eiuſdem Pharaonis, diaboli typum gerentis, induratione. CAPVT XXXI.

Cur Pharao abeuntes perſecuturus eſt.

ET nunciatum eſt regi Aegyptiorum, ꝙ fugiſſet populus, &c.) Nónne hic eſt Pharao, qui ſupra dixit: Surgite, egredimini, & abeuntes benedicite mihi? Quomodo ergo nunc dictũ eſt: & nunciatum eſt regi, ꝙ fugiſſet populus? An quia petierant filij Iſrael ab Aegyptijs vaſa argẽtea & aurea, veſtemq; plurimam, & ſpoliauerant Aegyptios, & vulgus promiſcuũ atq; innumerabile, forſitan de manſipijs Aegyptiorũ dominos ſuos fugiens, aſcẽderat cũ eis, idcirco ſic dictũ eſt: & nunciatũ eſt, ꝙ fugiſſet populus. Etenim ea ipſa quoq; cauſa nõ parũ innuit, vt ſpolijs Aegypti potiti filij Iſrael, quanto cupidius onuſtati, tanto libẽtius ac properantius irent ad imperiũ domini. Pharao aũt, tanto ad perſequendum proniorem haberet exercitum, quanto inſanius accepiſſent, auro vel argento ſuo ſe eſſe ſpoliatos ab eis, quos dudũ libertate ſpoliauerant. Vndè inflammati, ſeq; inuicem cæco furore inflammantes. (Quid (inquiunt) voluimus facere, vt dimitteremus Iſrael, ne ſeruiret nobis? Iunxit ergo currũ ſuum Pharao, & omnem populũ ſuum aſſumpſit ſecum. Tulitq; ſexcentos currus electos, quicquid curruum in Aegypto fuit, & duces totius exercitus. Indurauitque dominus cor Pharaonis regis Aegypti, & perſecutus eſt filios Iſrael. At illi egreſsi erant in manu excelſa, &c.) Sæpe vſa eſt, & nunc extrema vice ſancta vtitur ſcriptura, verbo illo terribili. Indurauitq; dominus cor Pharaonis, nihil verita, ne loquatur lutum ſiue figmentum contra figulum & dicat: Ergo cuius vult miſeretur, & quem vult indurat. Quid adhuc quę-

Roma. 9. ritur? Voluntati enim eius quis reſiſtit? Nã ſi quid tale mutire audeat, dicetur ei: O homo tu quis es qui reſpõdeas deo? &c. Sed de hoc iam alio loco plenius dictũ eſt. Spiritualiter tunc nunciatũ eſt regi Aegypti, ꝙ fugiſſet popul9, quãdo percepit diabol9, ꝙ exaltato ſuper oẽs cœlos Chriſto,

vocatis ad fidé eius cunctis gentib. templa ſua derelinquerentur, & ſimulachrorũ eius ſordes abijcerentur. Nam de illis, quos de inferno amiſit, quos triumphator Chriſtus paradiſo reſtituit, & intra muros ſupernę pacis collocauit, nullũ poſtea nuncium audiuit, nec anhelanti poſt illos eius inuidiæ ſpes vlla ſupereſſe potuit. Tunc ergo quando reſurrectionis Chriſti gloria prędicari cœpit, & ſignum victoriæ eius effulſit, vt audirent omnes gentes, quod iam iudicatus eſſet princeps huius mundi, & idcirco transfugerent ad regnum victoris, titulumq; eius acciperent in frõtibus ſuis: tunc inquã, audito triſti nuncio, tulit currus electos, quicquid curruũ in Aegypto fuit, verbi gratia: Neronẽ, Traianũ, Deciũ, Diocletianũ, vel Maximianũ. Iſti enim & cæteri huiuſmodi currus Pharaonis, currus electi fuere diaboli, & equi eius, iuxta Apocalypſim, Rufi. i. ſanguinei. Super hos aſcendit, & perſecutus eſt filios Iſrael. i. perſecutionẽ publicã excitauit cõtra oẽs in Chriſtũ credẽtes. At illi (inqt) egreſſi erãt in manu excelſa. Elegantiſsima oppoſitio. Excelſi videbãtur prędicti currus Pharaonis, & duces diabolici exercitus: ſed reuera manus dñi excelſa eſt, in qua egreſſi ſumus. excelſa inquã manus dñi, & excelſus agnus dei, cuius ſanguine redempti exiuimus. Iohan. 12. Apoca. 6.

De eo quod leuantes filij Iſrael oculos, viderunt Aegyptios poſt ſe, & timuerunt, iuxta ſenſum myſticum. CAPVT XXXII.

CVmq; appropinquaſſet Pharao, leuantes filij Iſrael oculos ſuos, viderunt Aegyptios poſt ſe, & timuerunt valde, &c.) Iuxta hiſtoriam parua nimis eſt, nec dignis profectibus erudita, ſecundum quæ viderant opera dei, illorum fides dicentium ad Moyſen. (Forſitan nõ erant ſepulchra in Aegypto, ideo tuliſti nos vt moreremur in ſolitudine.) Porrò iuxta altiorẽ ſenſum tunc leuantes filij Iſrael oculos ſuos, viderunt Aegyptios poſt ſe: quando auditores euangelij præcedentis columnæ iam illuminatos oculos cordis habẽtes, reſpiciunt præteritos errores, in quibus fuerũt, & cõferentes veritati, quàm nouo nuncio audierunt, valde admirati ſunt, & cõturbati ſunt, commoti ſunt, tremor apprehendit eos. Verum ibi dolores vt parturientis. i. dolores nõ vani, ſed fructum afferentes gaudij ſempiterni: quemadmodũ parturiens poſtquam pepererit, dolorum vel preſſuræ ſuæ iam nõ meminit, propter gaudium nati hominis. (Et ait Moyſes ad populũ: Nolite timere, ſtate, & videte magnalia dei, quæ facturus eſt hodie. Aegyptios enim, quos nunc videtis, nequaquam vltra videbitis vſq; in ſempiternum: dominus autem pugnabit pro vobis, & vos tacebitis.) Hoc ſicut in veritate hiſtoriæ factum eſt, ita veraciter in abundantia ſpiritalis gratiæ, per Chriſtum hactenus factum eſt, & fit iugiter. Quia videlicet quoſcunq; Aegyptios, quæcunque opera tenebrarum, poſt ſe vident catecumini eccleſię, venientes ad catholicę fidei baptiſmũ, nequaquam vltra videbunt, nec erit eorum recordatio vſque in ſempiternum. Ibi enim per Chriſti ſanguinem deletur omne peccati chirographũ, dato ſpiritu ſancto in peccatorum remiſsionem. Chriſtus enim multorum peccata tulit, eorum ſine dubio, qui per baptiſmum cõmunicant ſimilitudini mortis eius & reſurrectionis. Vndè pulchrè ac fideliter inquit: dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis, nõ quòd iterum pugnet Chriſtus, aut iterum moriatur, ſed quia omnium qui credituri erant peccata tulit pugna præterita vel mors eius. Pſalm. 47. Iohan. 16.

De eo quod ait Moyſi dominus: Quid clamas ad me? et quid ſignificet virga eleuata ſuper terram. CAPVT XXXIII.

DIxitq; dominus ad Moyſen: Loquere filijs Iſrael, vt proficiſcantur. Tu autem eleua virgam tuam, & extende manũ tuam ſuper mare, & diuide illud, vt ingrediantur filij Iſrael in medio maris per ſiccum, &c. Quid (inquit) clamas ad me?) Hoc planè magnæ gratiæ, hoc dignæ & gratioſæ acceptionis eſt, dixiſſe dominũ ad vnum Moyſen, in tali tẽpore, quid clamas ad me? Quid enim? Nónne & Aegyptij clamabant? Nónne & paulo ante dictum eſt, quia leuãtes oculos ſuos, viderunt Aegyptios poſt ſe, & timuerunt valde, clamaueruntq; ad dominum? Clamabant planè & iſti, grandemq; turbam faciebant vocibus cõfuſis. Sed quid ſequitur? Forſitan (inquiunt) non erant ſepulchra in Aegypto, ideò tuliſti nos vt moreremur in ſolitudine. Ergo clamabant quidem, ſed non clamabant dignè, vt meritò diceret eis deus, quid clamatis ad me? Clamabant enim ſine fide, qui clamor vanus & indignus creditur dei auribus. At vero Moyſes quid clamauit? Nolite (inquit) timere, ſtate, & videte magnalia dei, dominus pugnabit pro vobis, vos tacebitis. Hoc voce corporis ad populum, hoc grandi vociferatione fidei dixit ad dominum. Rectè igitur ſolùm hunc audiuit illa columna nubis, illa columna ignis. Sic nimirum eadem columna, iam vere columna nubis, id eſt, idem deus iam indutus nube carnis, dum cum turbis ambularet, & à turbis comprimeretur, ſubitò inclamauit: Quis eſt qui me tetigit? Mirantibus omnibus ac dicentibus: turbæ te cõprimunt & affligunt, & tu dicis, quis me tetigit? Ille in ſententia perſiſtens, ait: Tetigit me aliquis? Ita planè hoc loco Moyſes, quia filijs Iſrael ſine fide clamantibus, ſolus cum fide locutus eſt, ſolus audiri magno clamore potuit, quemadmodũ illic mulier, quia turbis dominum irreuerenter comprimentibus, ipſa cum fide reuerentiſsima fimbriam veſtimenti eius tetigit, ſola ſentiri meruit. Tu autem (ait) eleua virgam tuam, &c. Iuxta altiorem ſenſum, quo hactenus cucurrimus, virga Moyſi quam ſuper mare iubet dominus eleuari, vt diuidatur mare, & Matth. 9.

CAP. XIIII. ingrediantur filij Iſrael per ſiccum in medio maris: poteſtas eſt Ch[illegible] dei, & v[illegible]a ba-
ptiſmi, quam ſuper aquas extendere iuſsit ducibus populi ſui, ſcilicet Apoſtol[illegible] poſtq[illegible] reſur-
Matth. vlt. rexit à mortuis. Data eſt mihi (inquit) omnis poteſtas in cœlo & in terra. Euntes baptizate omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti. Ad hanc e[illegible] id eſt, vocem poteſtatiuam diuiduntur aquæ, vt ingrediantur filij Iſrael, filij acquiſitionis & [illegible]tis, id eſt, aperit ſe gratia ſpiritus ſancti, ſuſcipiens filios diaboli renaſcituros in filios dei, filios iræ regenerandos in filios gratiæ.

De eo quod dictum eſt: Qui diuiſit mare in diuiſiones, iuxta Pſalmiſtam. CAPVT XXXIIII.

AIunt Hebræi, quia nõ vna diuiſio, ſed duodecim factæ fuerint maris diuiſiones, videlicet ſecundum numerum duodecim tribuum filiorũ Iſrael, vt vna quæq; tribus per [illegible]am diuiſio-
Pſalm. 135. nem incederet, & hoc eſſe quod in pſalmo pluraliter dictum eſt: Qui diuiſit mare rubrum in diuiſiones. Quod ſi ita eſt, nec hoc quidem à myſterio vacat, quia videlicet multæ ſunt in vno ſpiritu, quæ baptizatis in Chriſto aperiuntur, gratiarum diuiſiones. Et non vni cunctæ [illegible]ibuuntur, ſed alia alij plus vel minus, ſecundum beneplacitum vnius eiuſdemq; ſpiritus, di[illegible]dentis ſingulis prout vult. Attamen primum donum & ſumma baptiſmi vtilitas, quæ eſt remiſsio peccatorum, ſciendum quia non particulariter diſtribuitur, neq; alij plus, alij minus donatur, ſed omni æqualiter pari gratia, in diſsimili donationis abundantia: omniũ, inquam, peccata abſorben[illegible]r, & baptiſmi fluctibus omnes Aegyptij cuncti reatus, tam originalis culpæ, quàm actualium criminum
1. Cor. 12. confeſtim obruuntur. Cæterum ſpirituales gratiæ, quales Apoſtolus commemorat, dicens: Vnicuiq; noſtrum datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem, alij quidem per ſpiritum d[illegible] ſ. piẽtia, alij autem ſermo ſcientiæ ſecundum eundem ſpiritum, &c. dubium non eſt, qui nul[illegible] conterun-tur omnes, præter vnum caput corporis eccleſiæ, quòd eſt Chriſtus, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Igitur ſi cui placet, plures factas fuiſſe diuiſiones, non quidem ad recipiendum nos inuitos cogere poteſt, quia certam de ſcripturis ſanctis auctoritatem non habet: veruntamen ipſe, hoc ſenſu literali ſuſcepto, habet quod myſticè ſubintelligat vtiliter.

De eo quod dictum eſt: Angelus domini pariterq; columna ignis priora dimittens abijt poſt eos, & quid myſticè ſignificet. CAPVT XXXV.

TOllensq́ue ſe angelus domini, qui præcedebat caſtra Iſrael, abijt poſt eos, & cum eo pariter columna nubis, priora dimittens poſt tergum, ſtetit inter caſtra Aegyptiorum, & caſtra Iſrael. Et erat nubes tenebroſa, & illuminans noctem, ita vt ad ſe inuicem toto noctis tem[illegible]ore accedere non valerent.) Hoc ex motu columnæ priora dimittentis, & poſt tergum ſtantis agnoſci vel præuideri potuit, quòd angelus dei qui præcedebat caſtra Iſrael, poſt eos abierit. Neq; enim angelus, ſiue ille erat angelus magni conſilij, ſiue angelicorum ſpirituum aliquis, in quo eſſet [illegible]tus liberatoris dei, per ſemetipſum apparebat omnibus, neq; hoc litera cogit intel[illegible], alio[illegible]õ neceſſe eſſet, vt vel per diem columna nubis, vel per noctem columna ignis appareret coram [illegible]opulo dux itineris. Sed quomodo vna eademq́ue columna, & nubes tenebroſa, & noctem i[illegible]minans erat, niſi quia ſe[illegible]ndum diuerſas, imò contraria merita vna eademq́ue virtus, pijs luce[illegible]at, impios excæcabat? Ergo in hoc quoq; myſterium pulcherrimum eſt, quia videlicet vnum eun-
1. Cor. 1. demq́ue Chriſtum (inquit Apoſtolus) prædicamus, Iudæis quidem ſcandalum, gentibus autem ſtultitiam, quòd valde eſt obſcurum: ipſis autem vocatis Iudæis atq; Græcis Chriſtum dei vi[illegible]tem & dei ſapientiam, quòd valde eſt luminoſum. Quid porrò ſibi vult, quòd illa col[illegible] priora dimiſit, & poſt tergum Iſrael intra caſtra Aegyptiorum & caſtra Iſrael ſtetit [illegible]oc nempe myſt[illegible]è illud figurat, quòd optimè credit & firmiter catholica tenet eccleſia, quia dominus noſter Ieſus Chriſtus qui nos præceſſit, qui antequam ſciremus eum, abijt, tranſiu[illegible] & præc[illegible]or pro nobis cœlum introiuit: ipſe tamen adeſt in hora ſancti baptiſ[illegible], iuxta veritatem ip[illegible] qui mox vt dixit, euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & ſ[illegible]itus ſancti, ita concluſit [illegible]cce e[illegible]o vobiſcum ſum omnibus diebus, vſque ad conſummationem [illegible]-
Matth. vlt. li. Tendamus ſecuri, quo ille per paſsionem ſuam præceſſit, nam vbi ad baptiſm[illegible], ipſ[illegible] per paſsionis eiuſdem ſacramentum poſt nos ſtare cœpit, noſq́; intra gratię ſuę mu[illegible]os in[illegible]dens, peccata noſtra à nobis excluſit, vt tota nocte, id eſt, tota vita præſenti, nos conſequi, vel ad nos accedere non poſ[illegible]nt.

De ingreſſu filiorum Iſrael per medium maris rubri. Et de ſacramento baptiſmatis. CAPVT XXXVI.

CVmq́ue exten[illegible]ſſet Moyſes manum ſuper mare, abſtulit illud dominus flante vento vehementi & vrente, & vert[illegible]t in ſiccum, di[illegible]iſaque eſt aqua, & ingreſsi [illegible] per [illegible] ſicci maris, &cæt.) Clara eſt glorioſæ magnificentiæ domini res geſta, quia di[illegible]a e[illegible] aqua, & ingre[illegible] Iſrael per medium ſicci maris, & quia interfecit dominus exercitum P[illegible]ara[illegible] & ſubuertit rotas curruum, ferebanturq; in profundum, & ita ſcierunt ipſi Aegyptij, quia d[illegible]s

ſpi[illegible]

ipſe eſt deus, vt dicerent: (Fugiamus Iſraelem, dominus enim pugnat pro eis contra nos.) Sed fugientes inuoluit eos dominus in medijs fluctibus, reſpiciēs ſupra caſtra eorum vigilia matutina, id eſt, quarta vigilia. Quatuor enim computabantur vigiliæ noctis, ternis horis per ſingulas vigilias computatis. Porro ſenſu myſtico vigilia matutina, ipſa eſt reſurrectio vitæ dominica. Matutino nanq; tempore ſedit angelus ad ſepulchrum domini, & poſt profundam triſtitię noctem, magni gaudii diem mulieribus, & per illas lugentibus apoſtolis, euangelizauit. Hinc eſt illud in pſalmo: A cuſtodia matutina vſque ad noctem ſperet Iſrael in domino. Cuſtodiam matutinam dixit cuſtodiam militum mane exterritam, in exemplum omnium impiorum: nam mulieres lætificatæ ſunt in exemplum omnium piorum. Quid ſperet Iſrael in domino ab illa cuſtodia matutina. Videlicet quia in ſe, quod in illo factum eſſe extunc innotuit, futurum eſt, quia reſurrexit à mortuis, quia apud dominum miſericordia eſt, & copioſa apud eū redemptio: & ipſe redimet Iſrael ex omnibus iniquitatibus eius, ſubauditur, quemadmodū redemit illos filios Iſrael ex omnibus Aegyptijs hominibus. Itaq; vigilia matutina qua pertranſierunt filij Iſrael Aegyptijs remanentibus, mortibus nobis gaudium eſt dominicę reſurrectionis, in qua veterem deponētes hominem, renati ſumus, diabolo remanente, cui renunciauimus & omnibus pompis eius. Dicit enim Apoſtolus: Quia quicunq; baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in mortē ipſius baptizati ſumus, conſepulti cum illo per baptiſmum in mortē, vt quomodo ſurrexit Chriſtus à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti ſumus ſimilitudine mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus. De huius igitur facti glorioſi myſterio celeberrimo ſi ſilere non debemus, habentes canticum Moyſi quod ſequitur: Quia hic eſt ſapientia quæ aperuit os muti, & linguas infantium fecit deſertas, vt victricem manum tuam laudemus pariter domine deus noſter: Nam ab ore noſtro quicunq; gratiā hanc ſumus conſecuti, tantum hoc non debere deficere, innuit illud de Apocalypſi: Et vidi tanquam mare vitreū mixtum igne, & eos qui vicerunt beſtiam & imaginem illius, & numerum nominis eius, ſtantes ſupra mare vitreum, habentes citharas dei, & cantantes canticum Moyſi ſerui dei, & canticum agni, dicentes: Magna & mirabilia opera tua domine deus omnipotens, &c. Ecce ſtamus ſupra mare vitreum, videlicet laborantes ſeruare innocentiam, quam accipimus per baptiſmum, mare inquam vitreum, videlicet propter puram quam ibi fecimus relinquendorum confeſsionem peccatorum, ſed & igne mixtum, id eſt, ſpiritu ſancto viuificatum, quo peccata ipſa conſumpta ſunt, qui & hoc loco myſticè deſignatur per ventum vrentem, cum dicitur: quia cum extendiſſet manum ſupra mare, abſtulit illud dominus vento flante vehementi & vrente tota nocte. Habentes ergo citharas dei, id eſt, mortificationem carnis, quam deus præcepit, cantantes canticum hoc Moyſi ſerui dei, & canticum agni vtrobiq; exultantes, & pro re geſta, quæ facta eſt per manum Moyſi, & pro myſterio agni immaculati, & incontaminati Chriſti, quod ille in eadem te prophetice intellexerit.

Pſalm. 129. — Roma. 6. — Sapien. 10. — Apoca. 15. — Quid eſt ſtare ſuper mare vitreum.

Canticum Moyſi ad laudem Chriſti domini, qui peccata noſtra in mari rubro, id eſt, in baptiſmate demerſit. CAPVT XXXVII.

CAntemus domino, glorioſè enim magnificatus eſt, equum & aſcenſorem proiecit in mare.) Prima vox præcentoris ammonitio eſt, adhortans omnes, qui in Sunamite ſunt choros caſtrorum: vt ſubleuent concentum ſecundum magnitudinem feſtiuitatis, ſecundum quantitatem ſiue qualitatem diuini operum. Cantemus (inquit) domino, cantemus ſpiritu, cantemus & mente. Nam & Apoſtolus dixit: Pſallam ſpiritu, pſallam & mente. Denique ſpiritu cantare vel pſallere, id eſt, rem geſtam memoriter tenere, & eam ſolam pro materia cantationis habere Cantare autem mente, id eſt, in exteriore facto myſterium interius perſentire. Cantemus igitur domino. Quare? Glorioſè enim magnificatus eſt. In quo? Equū & aſcenſorē proiecit in mare. Verè glorioſa magnificentia, etiamſi ſolum factum exterius attendas. Si autem & myſterium interius perſpicias, ibi glorioſior magnificentiæ abundantia eſt. Nam hic mundus per equum, diabolus per aſcenſorem ſignificatur. Quando illum aſcenſorem, & talem equum proiecit? Tunc videlicet, quando dixit, nunc iudicium eſt mundi, nūc princeps huius mundi eijcietur foras, & ſubſequente protinus exponens actu quid dixerit, accepit cornua crucis in manibus, & ibi abſcondita eſt fortitudo eius, & obrepere auſa mors, deinceps victa iret ante faciem eius, & egrederetur diabolus ante pedes eius. Tunc proiecit, & extunc proijcere non deſinit illū in mare, nobis quidem vitreum, & ſpiritus ſancti igne mixtum: illi autem piceum, neumq; ac ſulphureum. Nam illud quidem mare, quo tranſierunt filij Iſrael, vnum idemq; illis vtilit, & illos abſorbuit: verum noſtrum mare, quo baptizamur, in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, equum iſtum & aſcenſorem eius nequaquam admittit, ſed dum nos per illud mare vitreū tranſimus, ille in profundum inferni proijcitur. Hoc valde glorioſum eſt, quod ſic fecit dominus. Olim aſcendam in iſtum cœlum aſcendam, dicentem, & ſupra aſtra dei exaltabo ſolium meum, deijcit & proiecit in illum aerem caliginoſum: nunc autem ſedentem ſuper equum, id eſt, ſuper infrenatè vultitiam ſuperbientium, & a ſe deceptorum hominum, deiecit in profundum laci, in baratrum ar-

Cap. XV. — 1. Cor. 14. — Ioan. 12. — Abac. 3.

CAP. XV. dentis inferni. Veruntamen (inquit propheta) ad infernũ detraheris in profundũ laci, qui te vi-
Eſa. 14. derint, ad te inclinabuntur, teq́; proſpiciẽt, &c. Ecce videmus, adhuc in die iudicij viſuri ſumus,
Ibidem. tunc enim cunctis vidẽtibus pręcipitabitur. Cantemus igitur domino, ait hic doctus, & bene vo-
Iob 40. calis præcentor: Fortitudo mea & laus mea dominus, & factus eſt mihi in ſalutẽ. Accepta com-
monitione, chorus vniuerſus vnum ex multis membris corpus, tali initio ingreditur carmen de-
lectabile. Fortitudo mea & laus mea dominus. Quid deinde? Et factus eſt mihi in ſalutem. Ergo
fortitudo tua facta eſt tibi in ſalutẽ? Planè fortitudo mea, nã fortitudo capitis mei, fortitudo mea
eſt: imo caput meum ſi forte eſt, fortitudo mea eſt. Quis autẽ neſciat, quia dominus ipſe magni-
ficus caput meũ eſt, ex quo verbum caro factũ eſt, & ego vna eccleſia, quę ad carmen hoc vocata
ſum, vnũ corpus eius ſum? Licet igitur vniuerſo ſimul corpori, licet ſingulatim quibuſq́; mẽbris
gloriari, ſalua capitis gratia, & dicere, quia fortitudo mea eſt, factus eſt mihi in ſalutẽ, & hæc laus
Eſaiæ 51. mea eſt, & laus capitis totum corpus non dedecet. Aliàs aũt, niſi caput iſtud fortiſsimũ haberem,
ſicut hactenus ex quo bibi calicem irę eius de manu domini, & potaui vſq; ad feces propter Adę
præuaricationem, ſicut hactenus (inquit) non fuit qui ſuſcitaret me ex omnibus filijs meis, quos
genui, ita & vſq; in ſempiternũ dormirẽ, ſicut beſtia illaqueata plena indignatione domini. Iſte
Eſaiæ 53. deus meus, & glorificabo eum. deus patris mei, & exaltabo eũ.) Iſte inquam quõdam deſpectus,
& nouiſsimus virorũ, vir dolorum, & ſciens infirmitatẽ, qui moriendo talẽ equum, & talẽ aſcen-
ſorem ſic proiecit, deus meus eſt. Et homo eſt, & deus meus eſt. Glorificabo eum, nõ erubeſcam
eum. Sed dicunt mihi aduerſarij populi, qui aſcenderunt & irati ſunt, quos dolores obtinuerunt,
ſcilicet, ſynagogæ Iudæorũ, conciliabula hæreticorũ. Si deus tuus iſte eſt, ergo deus recens, deus
Pſalm. 80. alienus eſt in te, & non facis ſecundũ ſcripturæ pręceptum, ſed cõtra ſcripturam dicentem: Iſrael
ſi me audieris, non erit in te deus recens, neq; adorabis deũ alienũ. Dicam ad hæc, & cantabo cõ-
Ioan. 8. fidenter. Iſte deus meus, & glorificabo eum: deus patris mei Abraham, & exaltabo eũ. Abraham
Ibidem. (inquit) pater veſter exultauit vt videret diem meum, vidit, & gauiſus eſt. Item: Amen amẽ dico
vobis, antequam Abraham fieret, ego ſum. Igitur deus recens nõ eſt in me, neq; adoro deũ alie-
num, ſed deum patris mei, deum antiquũ. Nam etſi filius, etſi genitus, vel natus eſt, nec vno tamẽ
puncto ſiue atomo iunior eſt patre ſuo, antiquo dierũ. Iſtũ glorificabo, iſtum exaltabo, dicamq́;
(Dominus quaſi vir pugnator (omnipotens nomẽ eius) currus Pharaonis & exercitum eius pro-
iecit in mare. Electi principes eius ſubmerſi ſunt in mari rubro, abyſsi operuerũt eos, deſcende-
Exod. 5. runt in profundum quaſi lapis.) Per parentheſin lege (omnipotẽs nomẽ eius) videlicet, vt in me-
dio orationis ſuggilletur aduerſarius, cui nimiũ videbatur, vt diceretur dominus. Quaſi vir pu-
gnator inquit. i. admodum viri pugnatoris hęc fecit. Sicut enim vir pugnator, pro modo vel qua-
litate hoſtis ſui ſemetipſum aptat, & armis induit: ſic iſte ſecundũ naturam hoſtis ſui, nouis & mi-
Ephe. 6. rabilibus modis bellum ordinare debuit. Erat aũt hoſtis eius nõ caro & ſanguis, ſed principatus
quidam & poteſtas aerea, rector mundi huius, tenebrarũ harũ, ſpiritualis nequitia in cœleſtibus.
Non ergo materiali gladio ſuper fœmur ſuum ſemetipſum potentiſsimus accinxit, non loricã vel
galeam ferro textam induit, ſed contra eiuſmodi principatũ vel poteſtatem ſuperbiæ, humilita-
tem & obedientiã induit: contra ſpiritualia nequitiæ, charitatis fortitudinẽ induit, & præcinxit
Eſaiæ 14. ſe. Ita quaſi vir pugnator currũ Pharaonis aerei, quo ſuper altitudinem nubium equitare ſe cre-
didit, vt eſſet altiſsimo ſimilis, & exercitum eius tam vitiorum quàm dęmonum, quos propagaue-
Ioan. 12. rat in templis vel delubris gentium, proiecit in mare. Moriẽdo quippe accepit poteſtatẽ in cœlo
& in terra, & omnia traxit ad ſe. Extunc electi principes eius ſubmerſi ſunt in mari rubro, vndoſa
Pſalm. 68. namq; tribulatio eius, de qua dicit in pſalmo. Saluum me fac deus, quoniã intrauerunt aquæ vſq;
ad animam meam, inundauit ſuper capita eorum ex hora qua in latere percuſſus lancea fudit
ſanguinem & aquam: & ita abyſsi operuerunt eos, & perijt memoria eorum, & deſcenderunt in
profundum, quaſi lapis propria iniquitate depreſsi. Nihil enim iuris habẽt in omnibus quorum
hic deus eſt, & qui glorificant eum, qui hunc patris ſui profitentur deum. Inde laudes, inde gra-
tiarum actiones. (Dextera tua domine magnificata eſt in fortitudine, dextera tua domine per-
cuſsit inimicum, & in multitudine gloriæ tuæ depoſuiſti aduerſarios meos. Sit vox iſta maximè
martyrum noſtrorum, per illos enim dextera domini quæ cœlos fundauit & terram, mirificè glo-
rificata eſt miraculis, templa dæmonũ euertit, idola diſperdidit. Ita percuſsit inimicum, non fer-
ro, ſed ſanguine martyrum, in multitudine gloriæ ſuæ, in laudem & honorem glorioſæ gratiæ
ſuæ, ô ſancta eccleſia depoſuit aduerſarios tuos. Dicant ergo victores iſti, præliatores fidei, pro-
pugnatores veritatis. Miſiſti iram tuam quæ deuorauit eos ſicut ſtipulã, & in ſpiritu furoris tui
1. Cor. 15. congregatæ ſunt aquæ. Stetit vnda fluens, congregatæ ſunt abyſsi in medio mari. Iram tuam,
id eſt, zelum tuum, miſiſti domine deus, zelatus enim es pro gentibus te ignorantibus, quę in er-
rorem abductæ ad ſimulachra muta ibant, prout ducebãtur: & deuorauit ira tua, ſiue zelus tuus
deos phanaticos, ſicut deuorat ignis ſtipulam. Vbi nunc adulter Iuppiter? Vbi Venus meretrix?
Vbi cæterorũ portenta deorũ? Vbi ſunt equi eorũ, qui ſub illis cõtra martyres tuos hinniebant,
id eſt,

id eſt,reges & pręſides truculenti,qui pro illis martyrũ ſanguinẽ fuderũt? Deuorauit eos Ira tua
ſicut ſtipulam,& in ſpiritu furoris tui.i.in cõminatione futuri iudicij, cõgregatæ ſunt aquę.Iuxta
literam,in ſpiritu furoris tui cõgregatę ſunt aquæ,illud eſt,quia abſtulit eas dominus flante ven-
to vehementi,& vrente tota nocte,erantq́; quaſi murus ad dextram & leuam,quę res vtiq; fugi-
entibus opem,perſequentibus portabat furorẽ. Cæterùm,iuxta cœptum myſteriũ,aquę,populi
ſunt. Vndè eſt: Beati qui ſeminatis ſuper oẽs aquas. Item : Intonuit dominus ſuper aquas multas. Apoca.17.
Iſtæ aquæ ſpiritum furoris.i.cõminationẽ futuræ examinationis ſentire vel audire potuerũt,quia Eſaiæ 31.
rationales ſunt,& à timore eius congregatæ ſunt. Vbinam congregatæ ſunt? In medio mari. Sic Pſalm.28.
enim ternaria repetitione vſus,per tropum, qui periphraſis.i.circunlocutio dicitur, & ornandæ
rei cauſa fieri ſolet,tandem determinauit. Congregatæ ſunt aquæ,ſtetit vnda fluens,congregatæ
ſunt abyſsi in medio mari. Aquarũ enim nomine(vt iam ſuperius dictũ eſt)populus ſignificatur,
vndè vel abyſſorum vel fluentis vocabulo fluidam & profundã populorũ ſignat miſeriam, iuxta
quod alibi de iſto perſecutore dicitur: Abſorbebit fluuiũ,& nõ mirabitur. Sed ſtetit hic fluuius, Iob 40.
vel hæc fluens vnda:tunc ſtetit,quando congregatæ ſunt aquæ.i.populi multi, vt ſtanti & terno
deo per fidem vnirentur. Et alio loco ſcriptura dicit: Prauũ eſt cor hominis & inſcrutabile, quis Hiere.17.
cognoſcet illud? Ergo & abyſsi congregatæ ſunt in medio mari, quando praui homines,de oc-
cultis tenebrarum,de profundis vitiorum confluxerunt ad vnicũ & vniuerſale Chriſti baptiſma.
Mediũ enim rectè dicitur,id quod cõmune vel publicũ,aut vniuerſale eſt,quod nos dicimus ca-
tholicum. Et hoc expedit congregationi aquarũ, vt congregentur ad mediũ:nam quod in parte
eſt,nõ eſt autenticum. Illud hæreticorum eſt,qui angulos quęrunt,quibus aquæ furtiuæ dulcio- Prouer.9.
res ſunt. (Dixit inimicus: Perſequar & comprehendã,diuidam ſpolia, & implebitur anima mea.)
Hoc dixit inimicus.i.diabolus,qui antonomaticè,id eſt,quaſi proprio nomine dicitur inimicus. Iob 40.
Quid mirum,ſi hoc dixit,habẽs fiduciam,quòd influat Iordanis in os eius: & falſus eſt,qui dixit,
In cœlum conſcendam,affectans ſimilis eſſe altiſsimo,& ſpes eius eũ fruſtrata eſt? Quid inquam Eſaiæ 14.
mirum,ſi de cordibus renaſcentium in Chriſto, iam excluſus, ſic dicit & loquitur, qui de cœlo
proiectus,cũ angelis ſuis adhuc aduerſatur & extollitur ſupra omne,quod dicitur deus,aut quod
colitur? Perſequar(inquit)& comprehendam. Perſequar quantum licet,nam de his qui mare in- 2.Theſ.2.
greſsi ſunt,neminem cõprehendit,niſi fictum aliquem aut hypocritam. In quo habet fiduciam,
vt dicat,diuidam ſpolia,implebitur anima mea. Ait:(Euaginabo gladiũ meũ, interficiet eos ma- Quid eſt
nus mea.)Gladium euaginare.i.apertam perſequutionem excitare, ſicut econtrario arcũ inten- gladiũ eua-
dere.i.occultè velle decipere. Vtrunq; Pſalmiſta exprimẽs, perſequutionis modum. Gladiũ(in- ginare.
quit)euaginauerunt peccatores,intenderunt arcũ ſuum. Ergo euaginabo(inquit)gladiũ meum, Pſalm.36.
id eſt,à cordibus excluſus,manifeſta vtar tyrannide,regum, Imperatorum, vel paganorum cru-
delium. Et quia non pertingo ad animas, corporaliter interficiet eos manus mea, poteſtas mea
permiſsio diuina. Sed qui fecit eum(ait ad beatum Iob dominus)applicabit gladium eius,id eſt, Iob 40.
non quantum volet,ſed quantum vtile eſt,ſæuire aut interficere permittetur. Non ergo timeat
victorioſus populus dei,feſtinãs ad hæreditatem,quam promiſit deus:etenim inimicus iſte,dum
perſequitur,dum occidit:propoſito magis illorum proficit,vt citius ad patriam perueniant pere
grini. Inde fatuus eſſe conuincitur,quia dum pro ſe contra deum, vel contra dei populum agere
nititur,contra ſe potius agit,& dei propoſitum adiuuat, vt perficiatur. Diciturq́; ad beatum Iob
de illo. Nunquid pones circulum in naribus eius? Hoc enim dicto fatuitas eius maximè denota- Ibidem.
tur. Et ſubinde: Nunquid feriet pactum tecum,& accipies eum ſeruũ ſempiternum, ſubauditur,
vt ego,cui voluntate aduerſando ſic ille cooperatur,tanquam iurauerit obſequium, ſeq́; ſeruum
ſtudeat exhibere fideliſsimum. Sequitur. (Flauit ſpiritus tuus,& operuit eos mare, ſubmerſi ſunt
quaſi plumbum in aquis vehemẽtibus.)Certum hoc tenet catholica fides, quia mare Chriſti,no
bis ingreſsis aſpirat ſpiritus domini,ſpiritus gratiæ & remiſsionis,deponens iuxta prophetã om-
nes iniquitates noſtras,& proijciens in profundum maris omnia peccata noſtra. Hæc ruina dia- Mich.7.
boli eſt. Quod enim primum in ſemetipſo caput noſtrũ fecit in præſentia ſuę mortis,delẽs quod
aduerſus nos erat(vt Apoſtolus ait) chirographum decreti, quod erat contrariũ nobis,& ipſum
(inquit)tulit de medio,affigens illud cruci & expolians principatus & poteſtates traduxit confi-
denter,palam triumphans illos. Quod,inquam,tunc in ſemetipſo caput noſtrum fecit,hoc idem Coloſ.2.
in baptiſmo facit in membris ſuis,vbi eſt ſimilitudo mortis eiuſdem,cui complantamur,vt idem
Apoſtolus ait: Rectè igitur dicas & veraciter cantes,quicũq; de hoc mari aſcẽdiſti in Chriſto re- Roma.6.
natus,quia operuit eos mare,ſubmerſi ſunt quaſi plumbum in aquis vehementibus, impleta ve-
ritate,dicentis prophetiæ: Ecce ego ad te Pharao rex Aegypti,draco magne,qui cubas in medio
fluminum tuorum,& dicis: Meus eſt fluuius,& ego feci memetipſum,& ponam frenum in maxil Ezech.29.
lis tuis, & adglutinabo piſces fluminum tuorum ſquamis tuis, & extraham te de medio flumi-
num tuorum, & vniuerſi piſces tui ſquamis tuis adhærebunt, & proijciam te in deſertum, &
omnes piſces fluminis tui. Et nota,quòd ſuperius lapidi, videlicet propter grauedinem peccati,

hic autem

CAP. XV. hic autem eos plumbo comparauit,ſcilicet propter pœnam vel retributioné peccati,ſecundum
Zacha.1. Zachariam prophetam,apud quem talentum plumbi mittitur in os eius iniquitatis. Iterum lau-
Eſaiæ 14. des,iterum gratiarum actiones.(Quis ſimilis tui in ſortibus domine,quis ſimilis tui, magnificus
in ſanctitate,terribilis,atq; laudabilis,& faciens mirabilia?)Hoc contra illud, quia dixit ille Pha-
rao:Ero ſimilis altiſsimo.Parum erat prædicaſſe in illo fortitudinem,dicendo:Quis ſimilis tui in
fortibus domine,niſi & ſanctitatem prædicaret, addendo : Quis ſimilis tui magnificus in ſancti-
tate?Hoc enim à ſe differunt hoc loco fortitudo & ſanctitas , quod alibi iudiciũ & miſericordia.
Fortitudo iudicij contra ſuperbientes:ſanctitas miſericordiæ,ſuper píos fugientes.Secundũ hęc
duo ſubiũgit nomina laudis, terribilis atq; laudabilis,terribilis videlicet pro iudicij fortitudine,
laudabilis pro miſericordiæ ſanctitate.Secundũ vtraq; iſta, & faciens inquit mirabilia. Quæ mi-
rabilia?(Extendiſti manum tuam,& deuorauit eos terra.) Hoc eſt mirabile fortitudinis,vndè es
Iob 10. tu dn̄e terribilis?Deuorauit(inquit)eos terra,terra inquam iuxta beatũ Iob tenebroſa, & operta
mortis caligine , terra miſeriæ & tenebrarum , vbi vmbra mortis, nullus ordo,ſed ſempiternus
horror inhabitat.(Dux fuiſti in miſericordia tua,populo quem redemiſti,& portaſti eum in for-
titudine tua ad habitaculum ſanctum tuum.) Hoc mirabile ſanctitatis vel miſericordiæ eſt,inde
es tu domine laudabilis.Terribilis atq; laudabilis tam diuerſa mirabilia feciſti,& portaſti eũ (in-
quit)in fortitudine tua.Tempore præterito pro pręſenti vſus eſt,portaſti inquiens,pro eo vt di-
ceret,portabis,certiſsimè ſciens,quia quod cœpit perficeret, vel quia propoſitum eius infirmare
nemo poſſet.Quod autem eſt habitaculum dei ſanctum?Nunquid terra peccatorum,terra Cha-
nanæorum?Fuerit quidem illic habitaculum ſanctum, id eſt, ciuitas ſancta Hieruſalem vel tem-
plum,& ſancta ſanctorum:verùm non propter ſe illa ſancta fuére, ſed propterea quia cœleſtium
erant exemplaria ſanctorũ.Ergo non tam locum illum terrenum, quàm terram viuentiũ , cuius
illa erat vmbra,dixit habitaculum dei ſanctum:quo per glorioſam ductoris dei magnificentiam,
portandum præuidebat eſſe vniuerſum ſanctorum populum in fortitudine dei,quę non eſt alia,
quàm filius dei.)Aſcenderunt populi,& irati ſunt,&cætera.)Vndè ſcire poterat, vt diceret quaſi
præteritum quod futurum erat,tunc conturbati ſunt principes Edom, robuſtos Moab obtinuit
tremor,obriguerunt omnes habitatores Chanaan?Nam de eo quod ait, dolores obtinuerunt ha
bitatores Philiſtijm , illud fortè reſponderi poſsit, quia vicina erat terra Philiſtijm, & antequam
mare ingrederentur,cauendũ illis erat,ne per eos tranſire conarentur , ſicut ſuperius iam dictũ,
Nume.20. eo quod eorum dolor,id eſt,inuidia,iam exeuntibus ex Aegypto,innotuiſſet. Verùm Edom,di-
centibus,obſecramus,vt nobis tranſire liceat per terram tuam,necdum reſponderat,non tranſi-
Nume.21. bitis per me,alioqui armatus occurrã tibi. Neq; dixerat rex Moab,ita delebit hic populus omnes
qui in noſtris finibus commorãtur,quomodo ſolet bos herbas vſq; ad radices carpere. Vndè er-
go,niſi ex prophetico ſpiritu iam iſta cantare nouerat?Porrò ſpiritualiter Edom, id eſt,terrenus
vel ſanguinolentus,& Moab,quod interpretatur ex patre, ſubauditur diabolo,Chanaan quoq;,
quod interpretatur cõmotio,Philiſtijm, quod interpretatur potione cadẽtes:omnes illos & no-
minibus ſignificauerunt,& factis ſuis præfigurauerunt,qui Chriſto victo coronato,gloriam eius
cœlis enarrantibus,atq; in omnem terram exeunte ſono apoſtolorum eius , victi diaboli cauſam
quaſi tuendam ſuſceperũt,& ſpiritu eius inflammati in omnes in Chriſto credẽtes,aſcenderũt &
irati ſunt.(Irruat(inquit)ſuper eos formido & pauor,in magnitudine brachij tui .) Formido de
futuris,pauor de præſentibus.Hoc iuſte illis imprecatur,qui gloria dei cr[illegible]ciantur,cũctis videli-
cet hoſtibus fidei,vel nominis domini,tam viſibilibus quàm inuiſibilibus. [illegible]ãt immobiles quaſi
lapis.)Videlicet vt mobilibus & bene ad deũ currentibus nocere non poſsint.) Donec pertran-
ſeat populus tuus domine.)Subauditur,qui manentem hic non habet ciuitatem,ſed futuram in-
Hebr.13. quirit.(Donec pertranſeat populus tuus iſte quẽ poſſediſti. Repetitio pertranſeuntis populi,eſt
quidẽ in litera quoq; ornatus ſermonis vel cantici,ſed in myſterio placet magis, ſi poſt priorem
Hebræorum ſequentem quoq; gentium populũ intelligere velis , quem ſuo ſanguine emptum,
ductor Chriſtus poſſedit patre dicente:Poſtula à me, & dabo tibi gẽtes hæreditatẽ tuam,& poſ-
ſeſsionem tuam terminos terræ.(Introduces eos,& plantabis in monte hæreditatis tuæ,firmiſsi-
mo habitaculo tuo, quod operatus es domine .) Hoc ſecundum ſimilitudinem vineæ dictum,
Pſalm.2. Pſalmiſta quoque amplectens canit domino, Vineam de Aegypto tranſtuliſti, eieciſti gentes,&
plantaſti eam,& cætera. In monte(inquit)hæreditatis tuæ. Terra quidem montoſa eſt,quam de-
dit dominus populo illi,ſed incomparabiliter ea celſior eſt terra,quam rectè dicas montem hæ-
reditatis domini,pręſertim cum protinus ſubiunxerit,firmiſsimo habitaculo tuo quod operatus
es domine,ſanctuarium tuum domine quod confirmauerũt manus tuę . Ergo mons in quo ma-
gnum ſit plantari populo dei,quod rectè vocetur firmiſsimum habitaculum domini,quod ope-
ratus ipſe ſit,quod ſanctuarium ſit domini,quod manibus ſuis ipſe confirmauerit , ille eſt Liba-
Ezech.31. nus,de quo propheta,plantationem apoſtaticam eiectam dicit eſſe his verbis. Ecce Aſſur quaſi
cedrus in Libano pulcher ramis,& frondibus nemoroſus,excelſusq; altitudine , & inter cõden-
ſas fron-

ſas frondes eleuatū eſt cacumen eius. Et poſt pauca. Omne lignū paradiſi dei nō eſt aſsimilatum illi & pulchritudini eius, quoniam ſpecioſum feci eum. Ac deinceps: Cui aſsimilatus es ô inclyte atq; ſublimis inter voluptatis ligna? Ecce deductus es cum lignis voluptatis ad terram vltimam, in medio incircunciſorum dormies, cum his qui interfecti ſunt gladio. Ipſe eſt Pharao, & omnis multitudo eius dicit dominus. In hoc monte primum, quod eſt mirabile, latronem plantauit, dicendo: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo. (Dominus regnabit in æternum & vltra.) Luce 23. Pulcherrimi cantici clariſsimus, & valde ſonorus finis hic eſt. Nam quod ſequitur. (Ingreſſus eſt enim Pharao, &c.) ſubiungendo ad caput redit, & vniuerſa quaſi breui epilogo concludit. Dominus regnabit in æternum. Certum hoc habet omnis qui nouit dominū, quia dominus regnabit in æternum. Sed quis hoc ipſum capiat, quod dicitur in æternum? Significatū huius vocis nimis ſpatioſum eſt. Longitudinem & latitudinem ſiue altitudinem eius noſter intuitus permetiri non poteſt. Hac voce audita, fortè leuamus capita noſtra, ſed non tota videmus æternitatis ſpatia. Addidit, & vltra, velut ſi dicat: Quantum videre in longinquum potes, regnabit dominus, & vltra quàm videre potes, vltra id quod ipſa vox, qua dicitur in æternum, animo vel intellectui tuo infert. Quaſi quæreres, vndè ſcis, quia dominus regnabit, rationē reddit huiuſmodi. Ingreſſus eſt enim Pharao, &c. Ergo niſi ille in mare ingreſſus fuiſſet, & niſi dominus eū ſuper aquas reduxiſſet, dominus non regnaret? Planè regnaret vbiq; poteſtate, ſed non regnaret illa hominum poſſeſsione quam propheta ſuſpirans. Et poſſederunt nos (inquit) domini abſq; te. Niſi, inquam Eſaie 26. fuiſſet oppreſſus ille Pharao ſpiritualis, dominus non regnaret in nobis: id eſt, niſi fuiſſet eiectus princeps mundi, non poſsideret nos Chriſtus filius dei, non regnaret in nobis ſaluator mundi.

Maria idem canticum cum mulieribus poſt viros cantans, cui rei nobis myſticum exemplum dederit. CAPVT XXXVIII.

SVmpſit ergo Maria prophetiſſa ſoror Aaron tympanum in manu ſua, egreſſæq; ſunt omnes mulieres poſt eam cum tympanis & choris, quibus præcinebat, dicens: Cantemus dominò, &c.) Pulcher narrationis ordo. Prius Moyſes cum viris, deinde Maria cum mulieribus vnum idemq; canticum canit. Nos hunc ordinem ſpiritualiter intelligentes, ſaltem vt mulieres cū mulieribus, quoniam infirmæ animę ſumus, eadem fide cantemus, nam apoſtolus & apoſtolicos homines, quicunq; armati de Aegypto aſcenderunt, & ad prælianda fortes ſunt, viros eſſe fatemur, & eorum comparatione, cum quaſi mulieres ſumus, nequaquam eorum choro cōſiſtere, vel eodem tono perſonare valemus. Notandum, quia Mariam hic prophetiſſam ſcriptura nuncupauit, quia videlicet (ſicut prædictum, partimq; expoſitum eſt) futurorum prophetiam verba continent huius cantici, cum ſonare videantur tantum de præſentibus & præteritis. Et pulchrè ſumpſiſſe dicitur tympanum, quod modulationis inſtrumantum, corium eſt in ligno extentū, ſignificatq; carnis motificationem, ſine qua nulla poteſt anima probā ſe exhibere cantatricē. Egreſſæ ſunt (inquit) omnes mulieres poſt eā: Mulier à mollitie dicta eſt. Sed oportet ab ipſa mollitie ſua fidelem animam parumper egredi, quatenus viros imitari, & digne deo canere poſsit.

COMMENTARIORVM LIBRI II. FINIS.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS IN EXODVM, COMMENTARIORVM LIBER TERTIVS.

Quomodo iuxta Paulum monemur, ne ſicut multi filij Iſrael in nube & mari baptizati, ſic nos in Chriſto baptizati, malis operibus baptiſmi gratiam perdamus. CAPVT I.

IGNORARE nos Apoſtolus non vult, ea quæ prædicta ſunt & quæ ſequuntur, in figura noſtri facta eſſe, ſcripta eſſe autem ad correptionem noſtram in quos fines ſeculorum deuenerunt. Quomodo ad correptionē noſtram? Videlicet vt non iam nos 1. Cor. 10. comprehendiſſe, vel hoc ſolū nobis ſufficere arbitremur, quòd in Chriſto baptizati ſumus, & hac fiducia decepti, ſuſceptam baptiſmi gratiā, malis operibus iterum perdamus. Hanc enim inutilem nobis cōfidentiā rumpere nitēs, neſcitis (inquit) quod hi qui in ſtadio currunt, omnes quidē currunt, ſed vnus accipit brauiū? Sic currite vt cōprehendatis. Ac deinceps: Nolo enim vos ignorare fratres, quoniam patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes mare tranſierunt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube & in mari. Et omnes eandem eſ- Ibidem 9. cam ſpiritualem manducauerunt, & omnes eundem potū ſpiritualem biberunt. Bibebant autem 1. Cor. 10. de ſpirituali conſequente eos petra. Petra autē erat Chriſtus. Sed non in pluribus eorum beneplacitum eſt deo. Nam proſtrati ſunt in deſerto. Hæc autē in figura facta ſunt noſtri, &cæ. Igitur

concupiſ-

CAP. XV. concupiſcentias & idololatriam illorum, fornicationes quoq;, tentationes, atq; murmurationes illorum ſic proſequamur, quatenus de proſtratis eorum corporibus prędictę correctionis emolumentum capiamus: & ante omnia de figuris rerũ corporalium cum auctoritate eiuſdem Apoſtoli ſpiritualia myſteria Chriſti filij dei iuxta propoſitum noſtrum perſcrutemur. Nam hęc omnia, inquit, in figura contingebant illis.

Quomodo iuxta aquas Marath dominus populum tentauerit. CAPVT II.

TVlit autem Moyſes filios Iſrael de mari rubro, & egreſsi ſunt in deſertum Sur. Ambulaueruntq; tribus diebus per ſolitudinem, & non inueniebant aquam, & venerunt in Marath, &

Gene. 16. cætera.) Sur deſertum inter Cades & Barath: Vbi inuenit angelus ancillam Saræ Agar. Extenditur autem vſque ad mare, quod ad Aegypti confinia peruenit. Interpretatur autem Sur, murus ſiue directus. Ambulauerunt, inquit, tribus diebus, & cætera. Hoc quòd non inueniebant aquam, & quòd venientes in Marath. (Nõ poterant bibere de aquis eius, eo quòd eſſent amaræ, vndè & congruum loco nomen impoſuit, vocans illud Mara, id eſt, amaritudinem.) Pro tentatione factum eſt. Sic enim habes. (Ibi conſtituit ei iudicia, atq; præcepta, & ibi tentauit eũ.) Tentatus autem, continuò reprehenſibilis populus inuentus eſt. (Nam murmurauit contra Moyſen, dicens: Quid bibemus?) Non quia dixit: Sed quia murmurando dixit, quid bibemus? rectè arguitur. Sed hæc prima tentatio improbitas fuit. Ergo manſueta dei patientia ſuauiter corripit, & dicit: (Si audieris vocem domini dei tui, &c. cunctum languorẽ, quem poſui in Aegypto, non inducam ſuper te. Ego enim dominus Saluator tuus.) Ac ſi dicat: Si non murmurare aut contentioſè agere incipias, ego qui Aegyptum contriui in ira mea, ductor tuus ero in miſericordia mea. Aliàs autem ſi Aegyptiorum peccata rebellando ſecutus fueris: cunctum languorem inducam ſuper te, quem in Aegypto poſui. Grande & hic myſterium eſt.

Quòd Moyſes ſedulus nutritius, filios Iſrael tanquam paruulos excreperit, & quid aquæ Marath ſignificent. CAPVT III.

TVlit Moyſes (inquit ſcriptura) filios Iſrael de mari rubro. Puta dixiſſe, quia tulit nutritius ſedulus, paruulos alumnos de nouæ regenerationis ſacramento. Nam illi quidem non niſi in figura baptizati erant, nec ita, vt nos in Chriſto, renati erant: ac proinde illi quoq;, ſicut omnes

1. Cor. 10. homines, futura emundatione ſanguinis Chriſti adhuc indigebant. Veruntamẽ propter eandem præfigurationem baptiſmi, in ipſo aſcenſu ſuo de mari rubro, illos ſignificabãt paruulos, quibus

1. Pet. 2. beatus Petrus apoſtolus dicit: Deponentes igitur omnem malitiam & omnem dolum, & ſimulationes, & inuidias, & omnes detractiones, ſicut modò geniti infantes rationabiles & ſine dolo, lac concupiſcite, vt in eo creſcatis in ſalutẽ. Conſtat autẽ, eiuſmodi infantes oportére affectu outritio portari, quamdiu paruuli ſunt, quamdiu lacte illis opus eſt, & nõ ſolido cibo. Et hæc maxima rectoribus populorum cura impendet, vt eiuſmodi quaſi in humeris tollant, iuxta prophe-

Eſaiæ 66. tam dicentem: Pueri eorum in humeris portabuntur, & ſuper genua conſolabuntur. Bene ergo dictum eſt & propriè, tulit: quia videlicet grande onus ſuper ſe tollit, quiſquis infantiles hominum mores, rectè & ſecundum deum portare intendit. Quod primùm hic Moyſes in ſeipſo ex-

Nume. 11. pertus, dicit ad dominum: Cur afflixiſti ſeruum tuum? Quare non inuenio gratiam coram te? & cur impoſuiſti pondus vniuerſi populi huius ſuper me? Nunquid ego concepi vniuerſam multitudinem hanc, vel genui eam, vt dicas mihi, porta eos in ſinu tuo, ſicut portare ſolet nutrix infantulum, & defer in terram pro qua iuraui patribus eorum? Et venerũt, inquit, in Marath. Marath, cuius aquas bibere non poterant, eo quòd eſſent amaræ, legem ſignificat veterem, cuius carnales ceremonias, nos paruuli ſanguine Chriſti redempti, non poſſemus portare. Sed neque patres ipſi

Acto. 15. potuerunt, apoſtolo Petro dicente: Nunc ergo quid tentatis deum, imponere iugum ſuper ceruicem diſcipulorum, quod neq; patres noſtri, neq; nos portare potuimus. Profectò quibus hæc dicebat paruulis, aquas de Marath propinare volebant, quas neque ipſi præ amaritudine bibere poterant? (Clamauit Moyſes ad dominum, qui oſtendit ei lignum.) Hoc lignum, quod Moyſi, imò per gratiam & nobis oſtendit dominus, ſanctæ & viuificæ crucis lignum eſt. Lignum enim in aquas Marath mittere, & ſic eas in dulcedinem vertere, eſt dominicæ paſsionis ſacramentum cum litera legis conferre. Quod quàm dulce ſit, qui experiri meruit ipſe nouit, qui bibit ipſe ſapit.

Quid per Helim, quid per duodecim fontes, quid per ſeptuaginta palmas, ſignificetur. CAPVT IIII.

VEnerunt autem in Helim, vbi erant duodecim fontes aquarum, & ſeptuaginta palmæ, & caſtrametati ſunt iuxta aquas.) Quid erat opus ſcire nos, numerum fontium, numerumq; palmarum, niſi & in his quoq; ſitu dignum ſubeſſet myſterium? Helim nanq; vertitur in arietes. Er-

Pſalm 76. go quoniam & in Pſalmo cantamus. Deduxiſti ſicut oues populum tuum, in manu Moyſi & Aa-

Ioan. 10. ron. Et in euangelio de nobis paſtor dicit, & alias oues habeo, quæ non ſunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus paſtor: ipſum ouile domi-

dominicum hic accipiamus per nomen Helim.i.arietum. Arietes nanq; duces gregum & ouilis
principes ſunt. Porro per abundantiam fontium duodecim, copiamq; palmarũ ſeptuaginta, de-
monſtrari nobis arbitremur, ouile ipſum quàm ſit delectabile ouibus ad manendum, quàm com
moda ſit ſtatio educandis filijs arietum, de quibus Pſalmiſta: Afferte, inquit, domino filij dei, af Pſalm. 28.
ferte domino filios arietum. Quid enim per plenitudinem duodecim fontiũ, niſi vniuerſitatem
debemus intelligere doctorum? Nam quia duodecim apoſtoli ſunt, quorum primarium eſt do-
cendi officium, rectè duodenario numero deſignantur omnes, qui apoſtolica doctrina tantum
profecerunt, vt ſedere valeant in ordine doctorum in medio dominici ouilis.i.in medio eccleſię
aperire os ſuum. Nec mirum, quòd apoſtolicus ordo, vel apoſtolicorum hominum vniuerſitas,
iuxta talem concluduntur numerum, ſcilicet, duodenarium, quemadmodum arithmetici dicunt
ſuperfluum, eo quod ex duodenarij partibus conficitur, ſupra ipſius ſit duodenarium. Videlicet
quia media pars eius ſenarius eſt, tertia quaternarius, quarta ternarius, ſexta binarius, duodecima
vnum, qui ſimul compoſiti ſedecim efficiunt, qui vtiq; numerus ſuperat quatuor vnitatibus duo
denarium. Hoc, inquam, non mirum, nam & in eccleſia doctores ſuperflui fuerunt, qui eloquen-
tiam ſine ſapientia habentes, hæreſes & ſchiſmata fecerunt: & in initiu fidei, pleriq; ſupra modum
Apoſtoli, id eſt, pſeudoapoſtoli reperti ſunt. Quid autem per ſeptuaginta palmas florentes circa
ipſos fontes, niſi pios ac fortes accipimus martyres? Nam de talium quolibet ſcriptura dicit: Et Hiere. 17.
erit tanquam lignum quod plantatur ſuper aquas, quòd ad humores mittit radices ſuas, & non
timebit cum venerit æſtus, &cæt. Hic igitur nobis ſpiritualibus ouibus ſalubris amœnitas ouilis
noſtri deſignata eſt, vt nõ timeamus lupos, contra quos martyres noſtri pugnauerunt, vnde mo-
do coronati ſunt, & accipiunt palmas, tanti & tales, quantos intelligere licet per hunc numerum
ſeptuagenarium, qui ex ſeptenario & denario compoſitus eſt, quorum alterum ſeptiformis ſpi-
ritus gratia, alterum legis decalogus commendat. Delectet nos duodecim frequentare fontes, vt Cant. 4.
meritò de ouibus eccleſiæ ſuæ Chriſtus ſic pronuntiet. Dentes tui ſicut grex tonſarum, quæ aſ-
cenderunt de lauacro. Omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt inter eas.

De murmuratione filiorum Iſrael pro carnibus, & de ſpecie mannæ. CAPVT V.

PRofectiq; ſunt de Helim, & venit omnis multitudo filiorum Iſrael in deſertum Sin, quòd eſt CAP. XVI.
inter Helim & Sinai, quintodecimo die menſis ſecundi, poſtquàm egreſsi ſunt de terra Ae-
gypti. Et murmurauit omnis congregatio filiorum Iſrael contra Moyſen & contra Aaron in ſo-
litudine, &c.) Deſertum Sin idem dicit ſcriptura eſſe, quòd eſt Cades, interpretatur autem Sin
tentatio, Sinai tentatio mea. Quod nomen rei ſatis congruit. Videlicet quia murmurantes dixe-
runt filij Iſrael. (Vtinam mortui eſſemus per manum domini in Aegypto, quando ſedebamus ſu-
per ollas carnium, & comedebamus carnes in ſaturitate, &c.) Nam huiuſmodi murmurationem
tentationem eſſe, Pſalmiſta manifeſtè teſtatur, dicens: Et tentauerunt deum in cordibus ſuis, vt Pſalm. 77.
peterent eſcas animabus ſuis. Et malè locuti ſunt de deo, dixerunt: Nunquid poterit deus parare
menſam in deſerto? Tentatio huiuſmodi peccatum illorum fuit. Non enim quia petierunt, ſed
quia dixerunt, petierunt eſcas, & dixerũt: Nunquid poterit deus parare menſam in deſerto, quo-
niam percuſsit petram, & fluxerunt aquę, & torrentes inundauerunt. Nunquid & panem poterit
dare, aut parare menſam populo ſuo? Idcirco in peccatum reputatum eſt illis. Ideo enim (inquit
Pſalmiſta) audiuit dominus & diſtulit, & ignis accenſus eſt in Iacob, & ira aſcendit in Iſrael. Sicut
iam dictum eſt, non quia petierunt eſcas, quibus neceſſario caro mortalis alitur, ſed quia cum pe-
terent non crediderunt in deo, nec ſperauerũt in ſalutare eius. Plana eſt hiſtoria, quomodo plue-
rit illis manna ad manducandum, & ſicut puluerem carnes, ſcilicet gregem coturnicum. Erat au- Exod. 16.
tem manna (ſicut alio loco ſcriptum eſt) quaſi ſemen coriandri, videlicet herbæ, quæ græcè co- Nume. 11.
rion dicitur, coloris bdellij, ſcilicet aromaticæ arboris, de cuius natura Plinius pleniſsimè ſcribit.
Pro coturnice autem pleriq; ortigometram legunt, alij autem pro ortigometra coturnices inter
pretati ſunt: cum ſit aliud genus auium, quamuis coturnicibus non vſquequaque diſsimile. Alij
autem ortigometras duces coturnicum eſſe affirmant ab Ortigia, in qua abundant, inſula nomi-
natas. Iam nobis intro tendentibus ad myſterium quod de hoc capitulo ſumptum toto orbe ce-
lebratur: iuxta quod veraciter dicitur in Pſalmo: Panem angelorum manducauit homo. Primò,
inquam, nobis notandum eſt, quanti reatus ſit murmurationis malum, dicente Moyſe ad popu-
lum: Nos enim quid ſumus? Nec cõtra nos eſt murmur veſtrum, ſed contra deum. Non tamen
prima vice, vbi pro aqua murmurauerunt, neq; ſecunda, vbi nunc pro carnibus murmurant, pœ-
na correpti ſunt, patientia dei vſq; ad tertiam vicem ſupportante. Tertio nanque murmurantes
apud ſepulchra concupiſcentiæ, nõ iam ſolis verbis correpti, ſed pœna mortis mulctati ſunt. Ad- Nume. 11.
huc enim (inquit ſcriptura) carnes erant in dentibus eorum, nec defecerat huiuſmodi cibus, &
ecce furor domini concitatus in populum percuſsit eum plaga magna nimis. Vndè hactenus in
ſancta eccleſia iuſta eſt patientia, vt quiſq; pro quolibet vitio, vſq; ad tertiam vicem verbis cor-
ripiatur: & tunc demum, ſi non emendauerit, puniantur.

CAP.XVI. *De ordine præpoſterato, an prius panis petentibus datus ſit, & poſt aqua de petra percuſſa ſecundum hiſtoriam, an econuerſo ſecundum prophetam.* CAPVT VI.

NOn idem ordo eſt in Propheta, quò hęc ſancta & veridica ſcriptura hiſtoriæ cõtexta eſt: Hic enim res geſtæ, quæ factæ ſunt eodem & narrantur ordine, id eſt, prius panis petentibus datus, & poſt aqua de petra percuſſa producta eſſe memoratur. At verò in Propheta taliter præpo-
Pſalm.77. ſteratum eſt. Interrupit petram in eremo, & adaquauit eos velut in abyſſo multa, & eduxit tanquam flumina aquas, &c. Hoc primùm poſito ita ſubiunctum eſt. Et appoſuerunt adhuc peccare ei. In quo? Dixerunt: Nunquid poterit deus parare menſam in deſerto? Quoniam percuſſit petram, & fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerunt. Nunquid & panem poterit dare, aut parare menſam populo ſuo? Hæc ita cum dicit, manifeſtè prius eſſe vult, quòd percuſſa petra, fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerunt: poſterius autem, quòd mandauit nubibus deſuper, & ianuas cœli aperuit, & pluit illis manna ad manducandum. Cur hoc? Videlicet, quia parabolicè loquitur, ſicut in initio Pſalmi propoſuit, dicens: Aperiam in parabolis os meum, loquar propoſitio-
1.Cor.10. nes ab initio. Quarum videlicet parabolarũ, ne difficilis eſſet ſolutio, ſubſecutus Apoſtolus cum dixiſſet: Bibebant autem de ſpiritali, conſequente eos petra, cõtinuò ſubiunxit. Petra autem erat Chriſtus. Hoc enim dicto, quaſi vno ſolari radio per feneſtram iniecto, totius domus tenebras diſpulit: vt clarè videremus, quòd aliam petram, aliamq́; profluentem aquam de petra, in parabo-
Iohan.6. lis prædictis ſapere debeamus. Dominus quoq; cum dicentibus ſibi Iudæis: Patres noſtri manducauerunt manna in deſerto (ſicut ſcriptum eſt) panem de cœlo dedit eis manducare, continuò contradicit, reſpõdendo: Amen amen dico vobis: Non Moyſes dedit vobis panem de cœlo, ſed pater meus dat vobis panem de cœlo verum. Profectò oſtendit, alium eſſe panem in propheta, cuius teſtimonio fuerant abuſi, aliumq́; in hac hiſtoria quem patres ſuos manducaſſe recolebant Iudæi. Igitur cum auctoritate multiplici ſcilicet cum teſtimonio Prophetæ loquentis hæc in parabolis, cùm fide Apoſtoli dicentis, hæc omnia in figura contigiſſe illis, cùm veritate Chriſti, panem ſe eſſe aſſerentis, & in percuſſione petræ, cùm ad ipſum locum venerimus, paſſionem domini, & in largitate panis cum rore ſuper caſtra deſcendentis, in præſentiarum corpus ipſius, quod de ſancto ſumimus altari, fideliter intelligamus.

An congruè iuxta myſticum ſenſum talis hiſtoricus ordo potuerit à propheta præpoſterari. CAPVT VII.

SEd dicit aliquis: Et ſi petræ interruptio, Chriſti paſsionem: & manna Chriſti menſam ſignificauit, paratam nobis in terra ſalutem: nec ſic oportuit hiſtorica facta præpoſterari, vt prius diceret Propheta, percuſſam fuiſſe petram vt aquæ fluerent: & deinde mandatum eſſe nubibus deſuper, & manna illis deplutum eſſe, vt ederent. Nam antequam moleſtia crucis perueteretur dominus Ieſus Chriſtus, ipſe verbo ſuo ianuas cœli aperuit, & hoc manna pluit: eadẽ quippe nocte, qua tradebatur, proprijs ipſe manibus ſanctam Euchariſtiam, vt hoc faceremus nos, ipſe cõſecrauit. Ad hęc, inquam: Non ante paſsionem ſuam dominus noſter, ſed in ipſo ſuæ paſsionis articulo hoc fecit. Iam enim venditus erat, iam tradebatur, iam triſtis erat anima eius vſq; ad mortem, iam pauebat, & mœſtus erat, iam factus in agonia, & orãs ſanguineas guttas deſudabat, iam ſe propter certitudinem mortis inſtantis, in mundo nõ eſſe dicebat. Vndè & hoc notandum, quia cum alijs
Iohan.6. locis panis huius, id eſt, ſui met eſum neceſſarium commendauerit, dicendo: Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis, nuſquam tamen nobis oſtendit, quomodo poſſet, vel deberet hoc fieri, niſi in hora illa, qua tradebatur, qua (vt iam dictum eſt) in anguſtia paſsionis agonizabat. Cur hoc? Videlicet quia paſsionis eius opus, res & virtus eſt ſacramenti, qua ſubſtantia panis & vini in veritatem nobis conuertitur corporis eius
1.Cor.11. & ſanguinis. Vndè Apoſtolus: Quotieſcunq; enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem domini annuntiabitis, donec veniat. Sed & illud nemo qui neſciat, prius eſſe vt inuitetur quiſq; ad fidem dominicæ paſsionis, quam ad participationem huius panis. i. vt prius baptizetur in morte eius, quàm ad ſanctum altare admiſſus, communicet carni & ſanguini illius. Rectè igitur ſic Propheta hiſtoricos actus prępoſterauit, vt prius diceret interruptam fuiſſe petram, vt fluerent aquæ: poſterius ianuas cœli apertas, vt homo cibaretur angelorum pane.

Quando dicit Apoſtolus: Omnes eandem eſcam ſpiritualem manducauerunt, &c. Et Chriſtus dicit Iudæis: Non Moyſes dedit vobis panem de cœlo, ſed pater, &c. vtrum figura & res in hoc idem ſint. CAPVT VIII.

1.Cor.10. ITem dicat aliquis: Cùm dicat Apoſtolus de patribus: Et omnes eandem eſcã ſpiritualem manducauerunt, & omnes eundem potum ſpiritualem biberunt, quomodo dicit Chriſtus vbi Iu-
Iohan.6. dæis loquitur: Non Moyſes dedit vobis panem de cœlo, ſed pater meus dat vobis panem de cœlo verum? Dicimus ad hæc: Cùm dicit Apoſtolus, eſcam eandẽ, nullatenus litera [illegible] audire voluiſſe, eandẽ quam nos. Equidẽ ante nos magni patres hãc relationem ſubintel[illegible],

ſed ſicut

ſed ſicut à quodam pro alia re dictum eſt, quamuis grandis ſint auctoritatis, & ſanctitatis vel ſapientiæ ipſorum magnitudo nos opprimat, nos magis euangelica Chriſti auctoritate ducimur, quàm cuiuſlibet eloquentiæ argumentis. Nec enim ratio patitur, vt figura & res idem ſint. Dixit 1.Cor.10. autem Apoſtolus tam de hoc, q̃ de cæteris quæ facta ſunt, quia in figura contingebãt illis. Proinde cum dicit, & omnes, omniumq́; deinde diſtinctionem facit, dicendo: ſed non in pluribus eorum beneplacitum fuit deo, nam proſtrati ſunt in deſerto: planum intellectui eſt, idem eſſe ac ſi dicat, vnam eſcam omnes manducauerunt, & vnum omnes potum biberunt ſpiritualem .i. non naturali ordine, ſed ſpirituali virtute prouenientem, & tamen in illam repromiſsionis terram nõ omnes introierunt, videlicet in figura noſtri, qui omnes eodem ſacramẽto corporis Chriſti participamur, & tamẽ in illã terram viuentium nõ omnes pariter, ſiue bene, ſiue male vixerimus, ſimus admittendi. Igitur & quod veritas de pręterito tẽpore negans, de præſenti verò confirmás. Non Moyſes, inquit, dedit vobis panẽ de cœlo, ſed pater meus dat vobis panẽ de cœlo verum, & quod veritatis Apoſtolus dicit: Omnes eandem eſcam ſpiritualem manducauerunt, & omnes eundum potum ſpiritualem biberunt, non eſſe repugnantia ſiue contraria, ratio manifeſta conuincit. Nunc iam de huius panis myſterio dicturi aliquid, ad caput lectionis redeamus.

Quid ſignificet, quòd murmurantes contra Moyſen dixerint. Sedebamus ſuper ollas carnium, & cætera. CAPVT IX.

SEdebamus, inquiunt, ſuper ollas carniũ, & comedebamus panes in ſaturitate. Cur in deſertum iſtud induxiſtis nos, vt occideretis oẽm multitudinẽ fame. (Murmuratio hęc filiorũ Iſrael, Iudaicæ cõtentionis forma eſt. Sicut enim illi poſt immolationẽ agni, ſubmerſo Pharaone, & omni exercitu eius, tranſito mari rubro, nimia ingratitudine reſpexerũt ad ollas carniũ Aegypti, & ad panes illius ſaturitatis, cùm fuiſſent ſerui, & multa afflictione ad amaritudinem perducti: ſic poſt paſsionẽ agni immaculati, & incõtaminati Chriſti, iam foras miſſo huius mundi principe, nouitij Iudæorũ in Chriſto baptizati, ſtulta pertinacia reſpicientes vetera taurorũ & arietum ſacrificia, quæ dominus deus in prophetarũ dictis manifeſtè contemnit, contendebant, dicentes: quia niſi Acto.15. circuncidamini, & niſi incedatis per omnia ſecundũ morem Moyſi, nõ poteſtis ſalui fieri. Moyſes ad hæc. Non contra nos eſt murmur veſtrũ, ſed contra dominum. Hoc planè Apoſtoli dicere potuerunt. Nunquid enim ab ipſis euãgelij prædicatoribus, carnalium ſacrificiorum reprobatio ſumpſit initiũ? Non vtiq;: Sed ab ipſo domino. Verbi gratia, cũ diceret in Pſalmo: Nunquid man Pſalm.49. ducabo carnes taurorũ, aut ſanguinẽ hircorum potabo? Et multa his ſimilia. Dicant ergo duces credentiũ Apoſtoli, qui populũ carnali cõſuetudine prægrauatũ educunt ad ſpiritualem ſenſum per baptiſmũ Chriſti. Nos enim quid ſumus? Videlicet quia dũ in corpore viuimus, veſtro arbitrio, longè minoris auctoritatis ſumus, q̃ prophetarum (qui dudum exceſſerunt) quiſquã vel minimus. Nec mirum, nam & ipſi cum adhuc viuerent adeò contempti ſunt, vt occiderentur, quos quia vos minores eſtis, quaſi honorantes ſepulchra eorũ ędificatis. At verò, cõfitemini quia deus deorũ dominus per illos locutus eſt, quòd non vos arguat in ſacrificijs veſtris, hoc potius dicẽs: Immola ſacrificiũ laudis domino. Igitur nõ contra nos eſt murmur veſtrum, ſed contra dominũ, id eſt, nõ contenditis cõtra nouitatem euangeliſtarũ, ſed cõtra veſtrorũ antiquitatẽ prophetarũ.

Quis ſit ille panis, quem de cœlo pluebat dominus filijs Iſrael in deſerto. CAPVT X.

ECce ego pluam vobis panes de cœlo. Egrediatur populus, vt colligat quæ ſufficiunt per ſingulos dies, vt tentem eum, vtrum ambulet in lege mea, an nõ? Die autem ſexta parent quod inferant, & ſit duplum quàm colligere ſolebãt per ſingulos dies.) Pluam vobis, inquit: Huic ver- Pſalm.77. bo conſonans Propheta dixit: Et mandauit nubibus deſuper, & ianuas cœli aperuit, & pluit illis manna ad manducandum. Quid autem per manna intelligi velit, innuens continuò ſubiungit: Panem cœli dedit eis, panem angelorũ manducauit homo. Quiſnam hic panis cœli, panis angelorum? Nunquid angeli illo pane cibantur in cœlo, quem populus ille colligẽs ſimilem coriandro frangebat mola, ſiue terebat mortariolo? Ergo panis cœli, panis angelorũ ipſe eſt, qui in euangelio ſuo dicit: Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcendi: ſi quis manducauerit ex hoc pane, viuet Iohan 6. 1.Petr.1. in æternum. Hic enim victus eſt, & vita eſt angelicæ ſubſtantię, nam in eum deſiderãt angeli proſpicere. Quod quia facere contempſit angelus, cecidit, & factus eſt diabolus. Qui & huius panis, ſempiternam patiens inediã, ſemper eſt pallidus, & mors illũ ſequitur. Digna ergo Prophetæ ex- Pſalm.17. clamatio, digna admiratio, quia ianuis cœli apertis, panem angelorum manducauit homo. Vnde hoc? Videlicet ex eo, quòd mandauit nubibus deſuper, & ianuas cœli aperuit .i. pręoſtendit apoſtolis ſiue etiam prophetis, de quibus illud eſt. Tenebroſa aqua in nubibus aeris .i. occulta ſcientia in prophetis: & deinde per ſemetipſum clauſas prius hoſtibus ianuas cœli aperuit, ſolutis in carne ſua veteribus inimicitijs, ſicq́; terrenis cœleſtia coniunxit .i. homines angelis ſociauit, vt eodem veſcãtur pane cœli, illi in cœleſtibus in manifeſto conſpectu diuinitatis, iſti adhuc in terra poſiti in ſacramento [illegible]is, de quo dicit Apoſtolus: Magnum eſt, inquit, ſacramentum pietatis, quòd manifeſtatũ eſt in carne, iuſtificatũ eſt in ſpiritu, apparuit angelis, prędicatũ eſt gẽtib', creditũ eſt 1.Timo.3.

CAP.XVI. mundo,aſſumptum eſt in gloria.Equidem illic panem cœli, panem angelorum ſingulariter : hic
autem ego pluam vobis panes,pluraliter dictum eſt.Nullam tamen ſuſpiceris diſſonantiam,nam
Pſalm.77. & illic pluraliter ſubiunctum eſt,cibaria miſit eis in abundantiam.Ergo ſecundum ſe panis vnus
Chriſtus vel vnum corpus Chriſti:veruntamen ſecundum locales eccleſias,& ſecundum offeren
tium perſonas , ſiue accipientium innumerabiles populos, cibaria ſiue panes recte dicas plurali-
ter.Verbum ipſum pluit,quo vtraq; ſcriptura vſa eſt,in iſta deo dicente: Ecce ego pluam , in illa
autem,& pluit illis manna ad manducandũ, eandem vbiq; terrarum paratam omnibus pu[illegible] &
Pſalm.22. magnis ſignificat copiam , vt de ſeipſo magnus Propheta dicat : Paraſti in conſpectu meo men-
Pſalm.21. ſam.Et de nobis licet minimis:Edent pauperes, & ſaturabuntur, & laudabunt dominum,qui re-
quirent eum,viuent corda eorum in ſeculum ſeculi.

Myſticè de eo quòd dictum eſt:Egrediatur populus, & colligat quæ ſufficiunt
per ſingulos dies. CAPVT XII.

EGrediatur,inquit, populus, & colligant quæ ſufficiunt per ſingulos dies.)Profectò & nobis
ſpiritualiter egrediendum eſt , vt colligamus quantum ſufficere poteſt . Vndè egrediemur?
De priſtina conuerſatione,de vetuſtate vitæ.Nondum enim depoſito vetere homine,nõ eſt no-
bis hoc manna colligere:non eſt nobis hunc panem dominicum manducare . Præterea , ſi d[illegible]nè
manducare cupimus , ab omni curioſitate corporei ſenſus egrediamur, vt videlicet , viſu, gu[illegible]
odoratu, & tactu dijudicandum non eſſe arbitremur, an verè ſit corpus Chriſti, an vera ſit caro,
id quod ſumimus.Nam iſtis permanentibus colore,odore,atque ſapore, eſt quod ſufficiat fidei,
Iohan.6. quòd ſatis ſit catholicæ pietati.Spiritus eſt,inquit,qui viuificat,caro nõ prodeſt quicquam. Ver-
ba quæ locutus ſum vobis,ſpiritus & vita ſunt. Verba fidei,verba veritatis,ſufficit prolata eſſe ſu-
per ſubſtantiam panis & vini , vt inſpiretur ſpiritus & vita æterna creaturis inanimatis , quamuis
ſpecies exterior non mutetur in illis:ſufficit,inquam, ad ſalutem credentis , ad vitam digne per-
cipientis.Tantum ergo vnuſquiſq; colligat, quia tantum ſufficit . Colligat vnuſquiſq; quæ ſuffi-
ciant,id eſt,credat verba domini ſpirituum eſſe & vitam,& per ea panem & vinum,exteriori ſpe-
cie non mutata,transferri in veram viuentis corporis & ſanguinis Chriſti ſubſtantiam.Nam mu-
tari viſibiliter in ſpeciem nouam,id eſt,hoc in ouinam carnem, illud in ſanguinis horrorem,non
prodeſt quicquam,imò & infidum eſt.

De eo quod dictum eſt. Vt tentem eum,vtrum ambulet in lege,
an non. CAPVT XII.

AIt poſtremo.Vt tentem eum,vtrum ambulet in lege mea, an non. Ergóne iuſtum fuit vt vel
illum tali modo tentaret populum, vel hodieq; ſuper tali cibo & potu tentet hominẽ Chri-
ſtianum ? Planè æquum fuit , vt illum deus tentaret populum : nam ille populus tentabat deum.
Pſalm.77. Hoc iam ſuperius dictum fuit,quòd in eo fuerit magnitudo peccati eorum, non quia petierunt,
ſed quia tentando & murmurando eſcas petierunt, quia iuxta Pſalmiſtam, tentauerunt deum in
cordibus ſuis,vt peterent eſcas animabus ſuis,& malè locuti ſunt de deo,dixerunt : nunquid po-
terit deus parare menſam in deſerto ? Ergo dum tentantibus oſtendit deus , quid ipſe poſ[illegible] pa-
rando menſam illis:æquum fuit:vt ipſe verſa vice tentaret eos,ne neſcirent quales eran[illegible] ipſi.Pe-
Deute.32. nè huic ſimile eſt , quòd dicit deus in cantico Deuteronomij . Ipſi me prouocauerunt in eo qui
non erat deus,& ego prouocabo eos in eo qui non eſt populus.Tentati quippe deprehenſi ſunt,
quòd non ambularent in lege eius.i. in fide eius , dum diffidentes de craſtino , colligerent pl[illegible]s
quàm ſufficeret per ſingulos dies , ſicut habes in ſequentibus . Porrò vt de hoc ſpirituali cibo &
potu tentemur nos, æquum eſſe manifeſta defendit ratio. Tentatus enim eſt homo à diabolo, &
victus eſt : tentetur à deo,vt illius tentatoris fraudem vincat, & tali antidoto iuxta natura mor[illegible]
Gene.3. competenter vitæ ſuæ ſubueniat.Tentati,inquam,ſunt primi homines à diabolo dicẽte· Come-
dite & eritis ſicut dij,& crediderunt ei plus quàm deo dicenti:In quacunque die comederitis ex
eo,morte moriemini.Proinde tenetur à dei filio dicente de pane & vino.Comedite hoc eſt cor-
pus meum , hic eſt ſanguis meus , comedite & eritis filij dei , & credamus verbo eius p[illegible]us q[illegible]am
oculis noſtris carnalibus , quibus non niſi exteriorem panis & vini ſpeciem intuemur , & ita ini-
quam credulitatem parentum noſtrorum pia crudelitate in nobiſmetipſis euacuemus.

Quòd in ſabbato non colligebant, ſed de manna repoſito die ſexta manducabant, &
de duplici ſabbato. CAPVT XIII.

DIe aũt ſexta,parent quod inferant,& ſic duplum quam colligere ſolebant per ſingul[illegible] dies.)
Quod inferant,inquit,id eſt,quod reponãt ſabbato ſequenti quo vacare vel requ[illegible]ere de-
beant in commemorationem creatoris,qui ſex diebus operatus eſt, & in ſeptimo re[illegible] Se[illegible]
diximus non in prima parte huius operis, quod illi dies alterius conditionis intel[illegible]igendi [illegible]nt , &
quòd longè aliud quàm hominis ſit ſabbatũ.i.dei requies.Cur ergo de huiuſmodi ſabbato,q[illegible]a-
le hactenus obſeruant carnales Iudæi, tunc cura fuit? Videlicet , quia dupliciter v[illegible]e h[illegible] [illegible]-
ni fore præuidit. Primùm, vt ſicut omnia in figuram contingebant illis , ita & i[illegible]ud [illegible]rat[illegible]m

ſa[illegible]atum

ſabbatum figura eſſet ſpiritualis ſabbati, & ſua carnali ſimilitudine, illius recordationem faceret, operatio dei non ſolum quandiu obſeruatum eſt, ſed & quandiu legitur aut legendum eſt. Dein Exod.20. de vt [illegible] ex ſeptem diebus, reſ[illegible]aretur hominis mercenar[illegible]s, pietas pro[illegible]dit, ſic [illegible] alio loco Deute.16 lex dicit. Sex diebus operaberis, ſeptima ceſſabis, vt requieſcat bos & aſinus tuus, vt refrigeretur filius, ancillæ & aduena. Si ergo verum dei agnouimus ſabbatum, vbi requieſcente illo & lętante in operibus ſuis, nunc depoſito carnis onere, cum eo requieſcunt animæ ſanctorum: ſciamus & illud, quia manna quod nobis datum eſt, ſabbato nō inuenietur vt colligatur, ſed quod ante collectum eſt, tunc manducabitur, quādo facie ad faciem videbitur. Neq; enim qui nunc baptiſmū perdit, illic aliud inuenire poterit: neq; is qui nunc corpus dominicum mādùcare, & ſanguinem bibere indigne præſumpſerit, vel omnino contempſerit, illic inueniet hoſtiam quam pro peccatis ſuis offerre, vel in remiſsionem peccatorum ſumere poſsit. Proinde quod hac ſexta ætate paramus, duplum ſit, quàm dudum colligere ſolebat populus dei: nā ille ſolam literam legēs, deum colebat: nobis quia verbum caro factum eſt, deus & homo Chriſtus colendus & adorandus eſt.

Quòd Moyſes populo carnes & panes promittit, cum dominus ſolummodo de panibus dixerit: & quare dictum ſit. Veſpere ſcietis, mane videbitis. CAPVT XIIII.

DIxeruntq; Moyſes & Aaron ad omnes filios Iſrael. Veſpere ſcietis, quòd dominus eduxerit vos de terra Aegypti, & mane videbitis gloriam domini. Audiuit enim murmur veſtrum cōtra dominum: nos vero quid ſumus quia muſsitatis contra nos? Et ait Moyſes? Dabit dominus vobis veſpere carnes edere, & mane panes in ſaturitatem, &c. Notandum, quòd cum dominus de panibus ſolummodo dixerit, ecce ego pluam vobis panes de cœlo: Moyſes ad populum mandata perferēs quaſi de ſuo, carnes præmittit. Dabit, inquiens, dominus vobis veſpere carnes edere, & mane panes in ſaturitatem. Et quidem dominus inferius loquens ad Moyſen: Loquere, ait, ad filios Iſrael, veſpere comedetis carnes, &c. Veruntamen ex Moyſi priuſquam ex domini ore veſpertinas carnes promitti audimus. Quid ergo per carnes, niſi veteri ſacrificia, quid per manna, niſi nouum ſacrificium accipimus? Etenim ſicut iam ſuperius pertractatum eſt, & prophetę teſtantur, illa dominus ſacrificia permiſit fieri, non iuſsit: hoc autem nouum corporis & ſanguinis ſui ſacrificium per ſemetipſum tradidit, & hoc facite in memoriam meam dixit. Rectè igitur ſaturitatem panis prius ipſe dominus, & deinde Moyſes, pollicitus eſt. Quid autem per veſperam, niſi vetuſtam vitam: quid per mane, niſi nouam nouæ vitæ claritatem intelligimus? Ad veſperam (inquit Pſalmiſta) demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. Nam quia circa veſperam primus Adam, inobediens conuictus & iudicatus, in hanc mortalitatem deuenit, matutino autem nouus Adam, obedientia peracta in immortalitatem atque incorruptionem reſurrexit, rectè hic per veſperam veterem vitam, in qua carnes taurorum & ſanguinem hircorum ſacrificauerunt Iudæi: per mane autem nouam vitam intelligimus, in qua pręcurrente ſummo ſacerdote Chriſto ſacrificant, & pane cœli ſaturantur Chriſtiani. Ad illam veſperam demorabatur fletus cunctis ad inferos deſcendentibus, ab hoc autem matutino lætitia eſt, quia cœlum patet, paradiſus apertus eſt. Dicat itaque: Veſpere ſcietis, quòd dominus eduxerit vos de terra Aegypti, & mane videbitis gloriam domini, Veſpere comedetis carnes, & mane ſaturabimini panibus. Ac ſi dicat: quoniam recordati eſtis, quia ſedebatis ſuper ollas carnium, tota iſta veſpera, quæ luciſluum Chriſti aduentum præcurrit, carnalibus ſacrificijs qualibus auelli non poteſtis, vobis inſeruire licebit: ita tamen, vt per illa ſciatis & memoriæ repræſentetis, quòd dominus eduxerit vos de terra Aegypti, verbi gratia, per veſpertinam immolationem agni paſchalis, & mane videbitis gloriam, id eſt, glorioſam reſurrectionem domini, cuius comparatione gloria non eſt, quòd eduxit vos de terra Aegypti.

Hiere.7. Pſalm.15.

Quid ſignificet, quòd coturnix caſtra, & ros per circuitum caſtrorum operuerit ſuperficiem terræ, in ſimilitudinem pruinæ, dicentibus filijs Iſrael: Manhu. CAPVT XV.

FActum eſt ergo veſpere, & aſcendit coturnix & operuit caſtra, mane quoq, ros iacuit per circuitum caſtrorum. Cumq; operuiſſet ſuperficiem terrę, apparuit in ſolitudine minutum, & quaſi pilo tuſum in ſimilitudine pruinæ ſuper terram. Quod [illegible] filij Iſrael, dixerunt ad inuicem, Manhu, quod ſignificat, quid eſt hoc? Præclara rerum imaginatio & [illegible] diſtinctio. Coturnix caſtra operuit, ros aūt cum quo pariter & manna deſcendit, non in caſtris, ſed per circuitum caſtrorum iacuit, nō inquam caſtra, ſed ſuperficie terræ operuit, [illegible] in ſolitudine apparuit dicētibus filijs Iſrael, Manhu. Ros ſpiritualem [illegible], quem in Pſalmo habemus: Sicut vnguentum in capite, quod deſcendit in barbam, barbā Aaron, ſicut ros Hermon, qui deſcēdit in montem Sion, ſic bonū & iucundū eſt habitare fratres in vnum [illegible] & ſolum diuiſionis ſpiritus. Aaron quippe, quod interpretatur montanus, [illegible] Pſalm.132. barba capiti, ſic adhærētes perfecti & fortes Apoſtoli, tunc eiuſdē capitis vnguento maduerunt,

 quando

inobedientiæ, vel minimæ fidei pœnam dignam miraculum illud præſignauit, quod cum dimiſiſſent quidam ex eis vſq; mane, ſcatere cœpit vermibus, & cõputruit. Hoc enim exemplo commoneri ſe licet inſidus auarus, qui ſpem ſuam in deo non poſuit, & idcirco diuitias recondendo mammonæ ſeruit. Videbunt iuſti, inquit Pſalmiſta, & timebunt, & ſuper eum ridebunt & dicẽt: Ecce homo, qui non poſuit deum adiutorem ſuũ, ſed ſperauit in multitudine diuitiarũ ſuarum. Nam eum qui eiuſmodi eſt, & nũc quamdiu viuit, curarum atq; ſolicitudinum vermis comedit, & in futuro vermis qui non morietur comeſturus eſt. Porro ſpiritualiter ſcatens de manna vermiculus ille eſt, qui loquitur in Pſalmo: Ego autem ſum vermis, & non homo. Sicut enim vermis ſine concubitu de manna ſcaturit, ſic ſolus ſine virili ſemine de virgineo ventre conceptus & natus eſt Chriſtus filius dei. Sed hoc vbi prædicatur infidelibus Iudæis, ſcandalũ eſt illis, ſordidum enim & indignum deo reputant, de fœmina potuiſſe naſci. Computruit ergo talibus manna verum, quod de cœlo deſcendit, ſed quod hoc pacto infirmum eſt eis, fidelibus virtus eſt & ſapientia. De eo quod dicit, hoc eſt quod locutus eſt: requies ſabbati ſanctificata eſt domino. Itemque ſex diebus colligite, in die autem ſeptimo ſabbatum eſt domini, idcirco non inuenietur, &c. iam ſuperius dictum eſt. De vrna aurea, quæ cum manna reponi iuſſa eſt coram domino, ad ſeruandum in generationes ſempiternas, alio loco oportunius dicemus. Pſalm. 51. Pſalm. 21.

Quod Iudæis de ſuis non gloriandum meritis, & quæ ſit percuſſa petra, è qua emanauit aqua. CAPVT XIX.

IGitur profecta omnis multitudo filiorum Iſrael de deſerto Sin, per manſiones ſuas, iuxta ſermonem domini, caſtrametati ſunt in Raphidim, vbi non erat aqua ad bibendum populo. Qui iurgatus contra Moyſen ait: Da nobis aquam vt bibamus.) Ac deinceps. (Cur nos exire feciſti de Aegypto, vt occideres nos, ac liberos noſtros, ac iumenta ſiti?) Vbicunq; murmurationes ac iurgia, & beneficia dei ſponte venientia, nulla præueniunt merita. Non ergo ille populus glorietur, quòd pro ſuis meritis magnificauerit eum vel honorauerit dominus. Nam magnificentiam & honorem non ſolum non promeruerunt, ſed confuſione & opprobrio dignos ſe fecerũt. Obſtruatur ergo omne os, & ſubditus fiat omnis mundus deo. Quæ enim vel in hac parte diſtinctio Iudæi & Græci? Omnes peccauerunt, & egent gloria dei. Primus Moyſes dicit: Ne dicas in corde tuo propter iuſtitiam meam introduxit me deus, vt terram iſtam poſsiderem. Item. Scito igitur, quod non propter iuſtitias tuas dominus deus dederit tibi eam, cum duriſsimæ ceruicis ſis populus. Ex eo die quo es egreſſus ex Aegypto, ſemper aduerſus dominum deum tuum, in ſolitudine contendiſti. Et Dauid: Omnes, inquit, declinauerunt ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bonum, non eſt vſq; ad vnum. Scimus (inquit Apoſtolus) quoniam quęcunq; lex loquitur, his qui in lege ſunt loquitur, &c. Sola igitur glorificetur gratia dei, quæ & tunc murmurantibus contra dominum, & iurgia concitantibus, & manna de cœlo, & aquam de petra produxit, & nũc blaſphemantibus Iudæis atq; Gentilibus ita clementer aſtitit, vt panem vitæ (de quo iam ſupra dictum eſt) & aquam ſalutis perpetuæ vſui eorum apponeret, rogantibus interea legatis eius ac dicentibus: Obſecramus pro Chriſto, reconciliamini deo. Cũ pane & aqua occurrens nobis inimicis ſuis, cum pane inquam corporis ſui, & aqua quam percuſſa petra, id eſt, Chriſtus ipſe crucifixus effudit, nos deo patri in reconciliationem venire depoſcit. Quę enim petra illa ſit, quę percuſſa eſt [illegible]bus, notum eſt Apoſtolo præcinente, Petra autẽ erat Chriſtus, vnde iam ſuperius dictum eſt. Porro per aquam quæ de petra fluxit, non ſolùm ſanguis intelligendus eſt Chriſti filij dei, ſiue aqua viſibilis quę de patefacto eius latere cum eodem ſanguine cucurrit, ſed & inuiſibilis gratia ſpiritus ſancti, de qua mulieri Samaritanæ ipſe dicit: Qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum. Sed aqua quam dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Et alibi: Qui credit in me (ſicut dicit ſcriptura) flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ, Hoc autem, inquit Euangeliſta, dixit de ſpiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Vt continuò ſubiungit. Nondum enim erat ſpiritus datus, quia Ieſus nondũ erat glorificatus. Ergo niſi petra percuſſa fuiſſet, aqua non fluxiſſet, id eſt, niſi Chriſtus per paſsionẽ hinc abiiſſet, ad nos (ſicut ipſe ait) paracletus iſte non veniſſet. Veruntamen & aliàs de hoc myſterio dicendum erit. CAP. XVII. Roma. 3. Deut. 9. Ibidem. Pſalm. 13. Roma. 3. 2. Cor. 5. 1. Cor. 10. Ioan. 4. Ioan. 7. Ioan. 16.

De pugna Amalech contra Iſrael prima, quomodo Moyſe orante ſuperatus ſit. CAP. XX.

VEnit autem Amalech, & pugnabat contra Iſrael in Raphidim. Dixitque Moyſes ad Ioſue: Elige viros, & pugna contra Amalech. Cras ego ſtabo in vertice collis, habens virgam dei in manu mea, & cætera) In hac pugna Iſraelis contra Amalech, eſt quod iure miremur, quodq; nullus [illegible]æ legitimæ pe[illegible]tu à myſterio vacare arbitretur. Quid enim? Nunquid hic hoſtis Amalec [illegible] aut fortior erat cunctis hoſtibus Iſrael, aut ſolus hic erat, contra quem neceſſariò tali modo pugna fieret? (Moyſes, inquit ſcriptura, & Aaron & Hur, aſcenderunt ſuper verticem collis. Cumq; leuaret Moyſes manus, vincebat Iſrael, ſin autem paululum remiſiſſet, ſuperabat Amalech. Manus autem Moyſi erant graues, & cætera. Num, inquam, ſine certi cauſa myſterij

CAP. XVII. prouiſum eſt, vt tali ordine vinceretur hic hoſtis? Ipſum ergo myſterium diligẽter indagandum eſt. Ante omnia ſciendum, quia primus ex omnibus gentibus iſte Amalech egreſſum ex Aegy-
Nume.24. pto dei populum gratis impugnauit. Propterea de illo Balaam in prophetia ſua dicit: Principium
gentium Amalech, cuius extrema perdentur. Porro qualiter eum impugnauerit, ita legitur in li-
Deute.27. bro Deuteronomij: Memento quæ fecerit tibi Amalech in via, quando egrediebaris ex Aegy-
pto, quomodo occurrit tibi, & extremos agminis tui, qui laſsi reſidebãt, ceciderit. Laſſos hic He-
bræi immundos ſecundum legem extra caſtra manentes intelligunt, quos cæcidiſſe Amalechitæ
dicuntur, quia ſicut ipſi tradunt eorum circuncisionem amputauerunt, & in ſubſannationem dei
in cœlum proiecerunt. Igitur quia ſic principium gentium factus eſt Amalech, & primus ex om-
nibus poſt exitum ex Aegypto, pugnauit contra Iſrael, & ipſum nomen Amalech populus lin-
gens interpretatur, recte omnium viſibilium & inuiſibilium inimicorum populi dei, de hoc mun
do ad deum fugientis typum tenere iudicatus eſt: & ita contra illum pugnatum eſt, vt qualiter
diabolus cum omnibus qui ex parte eius ſunt expugnãdus ſit, pugna ipſa figuraret. Venit Ama-
lech, venit populus lingens, & poſt concupiſcentias ſuas vadens, cuius princeps & dux diabolus
eſt, & communicato cõſilio cum ſpiritibus malignis, peregrinantem in hoc ſeculo dei populum
impugnauit ſemper, & impugnare non deſinit. Contra hunc Moyſes in mõtem aſcendit, & cum
eo Aaron, quod interpretatur montanus, ſiue mons fortitudinis. Per Moyſen legem, per Aaron,
Chriſtum, per Hur, ſanctũ intelligimus ſpiritum. Vt quid enim data eſt lex, niſi vt pugnare do-
ceret, & vt ſecundum illam homo contra diabolum manus ſuas, id eſt, opera iuſtitiæ in cœlũ ſu-
Hebr.7. ſtolleret? Sed manus, inquit, Moyſi erant graues, quia videlicet nihil ad perfectum adducere po-
terat lex. Sumentes igitur lapidem, poſuerunt ſubtus eum in quo ſedit, quia videlicet ad hoc in
mundũ venit Chriſtus filius dei, & ad hoc glorificato illo, datus eſt ſpiritus ſanctus, vt legi quæ
infirmabatur, ſolida ſubſtitueretur gratia Euangelij, in quo ſederet Moyſes, id eſt, in quo adim-
pleretur lex. Aaron, inquit, & Hur ſuſtentabant manus eius ex vtraq; parte: nam difficultatem
Acto.15. occidentis literæ, quam neq; patres noſtri, neq; nos (inquit apoſtolus Petrus) portare potuimus,
Chriſtus & quem ille miſit paracletus, ſuauem nobis atq; portabilem fecerũt in ſpiritu viuifican-
te. (Ita factum eſt, inquit, vt manus ipſius non laſſarentur vſq; ad occaſum ſolis, fugauitq; Ioſue
Amalech & populum eius in ore gladij.) Igitur bellum Chriſtianus indictum hoc exemplo mon
ſtratur, & belli effectus orationis inſtantia aperitur. Orat enim Moyſes & vincit, ceſſat & vinci-
tur. Didicit Chriſtianus, quid egerat, inuenit quid fugiat: didicit, inquam, vndè aut vincatur, aut
vincat. Moyſes enim contra hominem, & pro alijs orando pugnabat. Nec quiſquam poterit ex-
cuſari, qui hoſtem vincere nolit, dum orando ceſſauit. Et tamen in Moyſe corpus deficiebat, non
voluntas aliquando ceſſabat. Si ergo fragilitatis cauſa in Moyſe excuſari non potuit, quem ad
modum in nobis voluntas poterit excuſari?

De eo quod dictum eſt Moyſi: Scribe hoc in libro, &c. CAPVT XXI.

1.Reg.15. DIxit autem dominus ad Moyſen: Scribe hoc ob monumentum in libro, & trade auribus Io-
ſue. Delebo enim memoriã Amalech de cœlo.) Non ſolũ ex eo Saul abieciſſe ſermonẽ do-
mini redarguitur, & pro peccato inobedientiæ quaſi pro ſcelere idololatriæ proiectus à deo eſt,
quia per Samuelem mandatum eſt ei à domino dicente: Recenſui quæcunque fecit Amalech Iſ-
raeli, quomodo reſtitit ei in via cum aſcenderet de Aegypto, nunc igitur vade, & percute Ama
lech, & demolire vniuerſa eius, ipſe autem verſus eſt ad prædam, & fecit malum in oculis domi-
ni, verum & ex hoc, quia ſic dictum, & ſic fuerat ſcriptum: ſcribe hoc ob monumentum in libro,
delebo enim memoriam Amalech ſub cœlo. Cum enim is, qui ſine auctoritate de [illegible] ſcripſit, hic eius imperium interponit dicentis, ſcribe hoc, & deinde ſubiungentis, delebo enim
memoriam Amalech ſub cœlo, magno vtique iudicij pondere futurum præuaricatorem pre-
mit, ne paruæ videatur audaciæ, quòd non parcente deo parcere auſus ſit, vel quòd iuſtitiæ [illegible]
dictam imperante deo, ipſe ad prædam ſe conuerterit. Porrò ſpiritualiter in libro [illegible]
iuſque noſtrum ſcriptum eſſe vult, quia diabolum antiquum inimicum Iſrael, & angelos eius, &
homines ſequaces eius, perdere habeat, & memoriam eorũ ſub cœlo delere, videlicet dicendo:
Matth.25. Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius, vt hac ſcriptura [illegible]
nente in cordibus noſtris, nunquam cum illo pacem habeamus, neque pugnare [illegible]
Amalech, inobedientes ſimus. Quod enim vni mandatum eſt dicendo: Et trade auribus Ioſue, ad
omnes nos pertinet, & omnibus audiendum traditum eſt. Si ita pugnantes deleuerimus Ama-
lech, melius triumphabimus, quàm Saul, qui parcendo illi triumphalem ſuperbiæ [illegible]
xit, meliusque placebit obedientia noſtra, quàm illius victimæ. Nam hoc [illegible] quod [illegible]
tur. (Aedificauitque Moyſes altare, & vocauit nomen eius, Dominus exaltatio mea, [illegible]
Aliâs ſolij. manus ſolius domini, & bellum dei erit contra Amalech à generatione in generationem. [illegible]
quippe [illegible] in dei templum ædificauit, qui vicit, vt ſtans iugiter ſuppoſito lapide [illegible]
eius non laſſetur vſque ad occaſum ſolis, id eſt, vſq; ad finem vitæ præſentis, dicatq; [illegible]:

Dominus

Dominus illuminatio mea & ſalus mea, quem timebo? Ac deinceps. In petra exaltauit me,& Pſalm. 26.
nunc exaltauit caput meũ ſuper inimicos meos. Circuibo & immolabo in tabernaculo eius ho-
ſtiam vociferationis,& cætera.

Quòd Moyſes cognati ſui conſilia audiuerit, iuxta ſententiam ſaluatoris, quia filij huius ſeculi prudentiores, & cætera. CAPVT XXII.

CVmq; audiſſet Iethro ſacerdos Madian cognatus Moyſi,omnia quæ fecerat dominus Moy- CAP.
ſi,& populo ſuo Iſrael,eo quòd eduxiſſet dominus Iſrael de Aegypto , tulit Sephoram vxo- XVIII.
rem Moſi,quam remiſerat,& duos filios eius.) Quam ob cauſam remiſerit vxorem & filios ſuos
Moyſes ſuperius ſcriptum eſt,videlicet ob circuncisionem,tetigit enim pedes eius, & ait: Spon-
ſus ſanguinum tu mihi es.Et dimiſit eum poſtquam dixerat,ſponſus ſanguinum.Notandum hoc Exod.4.
loco,quòd ei,in quo deus loquebatur,quem principem plebis ſuæ conſtituerat, non homo, ſed
deus,per quem mirabilia tanta deus fuerat operatus,conſiliũ dedit homo Ethnicus.(Stulto(in-
quiens)labore conſumeris & tu & populus iſte,qui tecum eſt.Sed audi verba mea atq; conſilia,&
erit dominus tecum.Eſto tu populo in his quæ ad dominũ pertinent.) Quibus auditis Moyſes,
fecit omnia quæ ille ſuggeſſerat,& electis viris ſtrenuis de cuncto Iſrael,conſtituit eos principes
populi.Ergo ex hoc quoq; loco,veram eſſe claret euangelicã domini ſententiam, dicentis.Quia Lucæ 16.
filij huius ſeculi prudentiores ſunt filijs lucis in generatione ſua.Nã in genere quidem cauſarum,
ad dominum pertinentium Moyſes prudentiſsimus erat omnium lucis filiorum, neque ſurrexit
propheta vltra in Iſrael,ſicut Moyſes,quem noſſet dominus facie ad faciẽ,in omnibus ſignis atq;
portentis,quæ miſit pee eum : verùm in genere cauſarum pertinentium ad rempub. hominum,
prudentior illo cognatus eius inuentus eſt, in quo hodie quoq; pleroſq; filios ſeculi videmus fi-
lijs lucis prudentiores.Quod ſciens apoſtolus ita Corinthijs loquitur. Secularia igitur iudicia ſi
habueritis,contemptibiles qui ſunt in eccleſia conſtituite ad iudicandum. Contemptibiles eos
vocat comparatione nobiliorum, qui cauſarum ad dominum pertinentium minus capaces ſunt.
Nam in Chriſti eccleſia non ex genere carnis , ſed ex regenerationis gratiæ ſpiritualibus donis,
cuncta cenſetur nobilitas. Igitur quoties filij lucis à filijs huius ſeculi quippiam percipiunt,quod
ſit auditu vel imitatione dignum,hoc exemplo ſupeeioribus erit vtiliter ad inferiorum conſilia
deſcendendum.

Quòd Moyſes deo immolauit,in ſignum,quòd ab eo miſſus eſſet. CAPVT XXIII.

MEnſe tertio egreſsionis Iſrael , de terra Aegypti , in die hac venerunt in ſolitudinem Sinai. CAP. XIX.
Nam profecti de Raphidim,& peruenientes vſque in deſertum Sinai : caſtrametati ſunt in
eodem loco,ibiq; Iſrael tentoria fixit è regione montis . Moyſes autem aſcendit ad dominum.)
Quod dicit menſe tertio in die hac,idem eſt ac ſi dixiſſet, menſe tertio in die menſis prima. Hic Exod. 19.
immolaturus erat Moyſes,& implenda veritas eius qui miſerat eum,dicentis:Cum eduxeris po-
pulum meũ de Aegypto,immolabis deo ſuper montem iſtum.Hæc immolatio Moyſi pro ſigno
veritatis fuit,quòd deus eum miſerit,non quia immolauit, ſed quia inter immolandum deus cla
riſsima ſuæ præſentiæ ſigna dedit,ita vt perterriti ac pauore concuſsi filij Iſrael, dicerent Moyſi:
Non loquatur nobis dominus,ne fortè moriamur.Et dominus ad Moyſen: Hæc, inquit, dices Infra 20.
filijs Iſrael:Vos vidiſtis quod de cœlo locutus ſum vobis,&c. Ergo ſic immolaſſe ſuper montem
iſtum,ſignum fuit Moyſi,quod dominus miſiſſet eum.Porrò hic menſis tertij primus dies à pri-
mi menſis quartadecima die , qua agnus immolatus eſt, iuxta lunarem ſupputationem,quadra-
geſimaſeptima eſt.Dixit autem dominus ad Moyſen in die hac : Vade ad populum, & ſanctifica
illos hodie & cras,lauentque veſtimenta ſua,& ſint parati in diem tertium. Ac deinceps:Iam ad-
uenerat dies tertius,& mane inclaruerat,& ecce cœperunt audiri tonitrua , ac micare fulgura,&
nubes denſiſsima operuit montem.Hic dies à prædicta immolatione agni, XLIX. eſt. Quibus
adde vnum,& fiunt L.qua die videlicet L. dixit dominus ad Moyſen: Daboq; tibi tabulas lapi-
deas,& legem ac mandata quæ ſcripſi, vt doceas filios Iſrael. Igitur legis & gratiæ ſumma ſecun-
dum numerum conſonantia eſt, quia videlicet à paſchali veſpera quinquageſimo die , lex in ta-
bulis lapideis digito dei ſcripta per Moyſen data eſt:gratia autem & veritas per Ieſum Chriſtum Ioan. 1.
facta eſt,quinquageſimo nihilominus à reſurrectione eius die , ſpiritu ſancto miſſo de cœlo,in
cordibus apoſtolorum ſcripta eſt.

Quomodo ſimul impleti ſunt dies pentecoſtes Iudæorum,& dies pentecoſtes apoſtolorum. CAPVT XXIIII.

HIc iam quæritur,quomodo dles pentecoſtes Iudęorum in dominicam completi fuerint,qua
& ſpiritus ſanctus ſuper apoſtolos venit iuxta fidem Euangelij . Conſtat quippe , quia L.
dierum vltimus in eandẽ feriam ſemper erumpit,in quamcunq; illuxerit & primus . Quis autem
neſciat,quia prima dies azymorum Iudæis in quintam feriam anno illo euenit, qua veſpera do-
minus noſter traditus,ſubſequente die paraſceues crucifixus eſt, ſabbato quieuit, & deinde pri-
ma ſabbati,id eſt,prima die poſt ſabbatum,quam extunc dominicã dicimus, reſurrexerit? Quo-
modo

CAP. XIX. modo ergo illa feſtiuitas, id eſt, pentecoſtes, in primam ſabbati tunc emicuit? Ad hæc ſciendum
quia L. quidem ab immolatione agni die, in exitu Iſrael de Aegypto lex data eſt, ſed non itidem
per annos ſingulos, ab immolatione agni L. die ſolennitas eiuſdem muneris celebrari iuſſa eſt,
Leuit. 21. ſiquidem in Leuitico ſcriptum eſt. Cum ingreſsi fueritis terram, quam ego dabo vobis, & meſſue
ritis ſegetem, feretis manipulos, feretis ſpicarum primitias meſsis veſtræ ad ſacerdotem. Qui le-
uabit faſciculum coram domino, vt acceptabilis ſit vobis, altera die ſabbati, & ſanctificabit il-
lum. Numerabitis ergo ab ipſo die, in quo obtuliſti primitiarum ſpicas, ſeptem hebdomadas ple
nas, vſque ad alteram diem expletionis hebdomadæ ſeptimæ, & ſic offeretis ſacrificium domino
nouum. Et vocabitis hunc diem celeberrimum atq; ſanctiſsimum. Perſpicuum eſt, hoc eſſe præ-
ceptum legis, vt in quamcunq; feriam cecidiſſet quartadecima dies primi menſis, cuius in veſpe-
ra foret immolandus agnus paſchalis, poſt eandem immolationem, expectaretur altera ſabbati,
id eſt, dies quæ ſabbato ſuccedit, & ipſo die leuato ſpicarum faſciculo coram domino, numeran-
tur exinde ſeptem hebdomadæ plenæ, dies videlicet XLIX. & altera dies expletionis hebdoma-
dæ ſeptimæ, quæ dies qninquageſima eſt, celeberrima vocaretur, atque ſanctiſsima, quæ Græcè
dicitur pentecoſtes. Vndè plenius in Leuitico dicendum eſt. Itaq; dubiū non remanet, neq; iam
quæſtione indiget, quomodo ſimul impleti fuerint dies pentecoſtes Iudęorum, & dies penteco-
ſtes apoſtolorum, quia videlicet, qua die ſuum leuare faſciculum iubentur, eàdem ſurrexit à mor
tuis Chriſtus dei filius, faſciculus viuentium, membra ſua ſuper terram mortificantium. De quo
Cant. 1. in Canticis ſponſa loquitur: Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commora-
bitur. Et continuò ſubiungit: Botrus cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi. Nā ex noſtra
quidem infirmitate, faſciculus myrrhę erat, dum iaceret in ſepulchro mortuus, ſed ex virtute dei
leuatus eſt, tanquam botrus cypri, quo ad dulcedinem reſurrectionis. Exinde Iudæis numerāti-
bus ſecundum legem ſeptem hebdomadas, vt altera die poſt expletionem earum, mortuam age-
rent feſtiuitatem, Chriſtus deo viuens, & ſeipſum viuum præbens diſcipulis ſuis, in multis argu-
mentis XL. die ſuper omnes cœlos aſcendit, L. autem celebrantibus illis acceptionem literę oc-
cidentis, ipſe ſuis viuificantibus donis ſpiritu ſancto deſcendente credentes repleuit. Nunc præ-
dicti montis Synai caliginem ingreſſuri, lucernam præferamus ſenſus apoſtolici, vt cum illo ad
noſtram vtilitatem ſcrutemur ſecundum Euangelium Chriſti, quæ dicta ſunt illic.

De his quæ myſticè geſta ſunt iuxta montem Synai. CAPVT XXV.

Hebr. 12. AIt: Non acceſsiſtis ad tractabilem & acceſsibilem ignem, & turbinem, & caliginem, & pro-
cellam, & tubæ ſonum, & vocem verborum. quam qui audierunt, excuſauerunt ſe, ne eis fie-
ret verbum. Non enim portabant quod dicebatur: Et ſi tetigerit beſtia montem, lapidabitur. Et
ita terribile erat, quod videbatur, Moyſes dixit: Exterritus ſum & tremebundus. Sed acceſsiſtis
ad Sion montem, & ciuitatem dei viuentis Hieruſalem viuentem, & multorum milium angelo-
rum frequentiam & eccleſiam primitiuorum, qui conſcripti ſunt in cœlis, & iudicem omnium
deum, & ſpiritum iuſtorum perfectorum, & teſtamenti noui mediatorem Ieſum, & ſanguinis
aſperſionem, melius loquentem quàm Abel. Cum hæc dicit, acri nimirum cōparatione rem no-
bis oſtendit, nec deſides nos eſſe ſinit circa curam ac reuerentiam cœleſtium, quorum ad exem-
plar illa viſibilia ſiue ſenſibilia tam terribiliter dicta vel acta ſunt, quæ mox tractanda occurrūt.
Primùm, vt fieri ſolet, captandæ beneuolentiæ gratia, dominus ſua cōmemorans beneficia præ-
terita, & promittens futura. (Vos ipſi, inquit, vidiſtis quæ fecerim Aegyptijs, quo modo porta-
uerim vos ſuper alas aquilarum, & aſſumpſerim mihi. Si ergo audieritis vocem meam, & cuſto-
dieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis, & cætera.) Si hæc digne com-
memoranda erant eis, vt non ingrati eſſent, quos à dominis quamlibet ſuperbis, & iniuſtis homi-
nibus tamen liberauerat, & ad illum tractabilem ignem, ad illum turbinem & caliginem addu-
xerat: quanto magis illud nobis rememorandum eſt, quòd non vt tunc, ſed abundantiore gratia
liberatos à peccatis noſtris, portauit nos deus homo factus, ad Sion montem, & ciuitatem dei vi-
uentis Hieruſalem cœleſtem, quaſi ſuper alas aquilarū, velociter & altè volantium, fœtusq; ſuos
fortiter portantium, & aſſumpſit ſibi, vt vbi ipſe eſt, ibi & nos ſimus? Si ergo, inquit, audieritis vo
cem meam, & cuſtodieritis pactum meū, ſubauditur, quod pepigi cum Abraham. Siue pactum,
Roma. 2. id eſt, legem quam in pręſentiarum vobis daturus ſum. Non dixit tantùm, ſi audieritis, ſed addi-
dit, & cuſtodieritis pactum meum. quia profecto, nō auditores legis iuſtificabuntur apud domi
num. Eritis, ait, mihi in peculium de cūctis populis. (Mea eſt enim omnis terra, & vos eritis mihi
in regnum ſacerdotale, & gens ſancta.) Sicut dictum eſt, ſic & hodie factum eſt à domino. Nam
ecce domini eſt terra, & per Chriſtum ipſe dominatur gentium. Omnium autem noſtrum regnum
ſacerdotale ſiue regale ſacerdotiū, ille populus eſt pro parte electorū. ex illo enim ſecundum car-
nem Chriſtus rex, & ſacerdos omnium ſanctus ſanctorū. Vndè veriſsimè ipſe teſtificatus eſt, quia
Ioan. 4. ſalus ex Iudęis eſt. Ergo ille peculiaris dei populus eſt, nā nos aduenæ ſumus & hoſpites. Et ex
Ephe. 2. nobis plures ſunt ſacerdotes, peculiariter tamen regnum & ſacerdotium illius populi eſt, ex quo

rex &

rex & ſacerdos Chriſtus, cuius ipſum quo fungimur ſacerdotium eſt. Et nota, quòd tanquam paterfamilias conuentionem faciens cum operarijs diurnis, quos cõtinuo miſſurus eſt in opera legis, tam diu verba facit, donec ab eis ipſa collaudetur conuentio, dicentibus cunctis: (Quę locutus eſt dominus, faciemus.) Hæc enim verba populi, vbi ad dominum nunciauit Moyſes, ipſe nihil moratus. (Vade, inquit, ad populum, & ſanctifica illos hodie & cras, lauentq́; veſtimenta ſua, & ſint parati in diem tertium.

De eo quod dictum eſt: Eſtote parati in diem craſtinum, ne appropinquetis vxoribus veſtris. CAPVT XXVI.

MVlta in hoc ſunt capitulo, quæ diligenter conſideranda ſunt. Primum, quòd ſanctificare iuſſus populum Moyſes eandem ita ſanctificationem determinat. (Eſtote parati in diem tertium, ne appropinquetis vxoribus veſtris.) Ergóne appropinquare vxoribus res eſt illicita? Non
Eccle. 3.
vtiq;. Sed ſicut alia dicit ſcriptura, omnia tẽpus habent, & ſuis ſpacijs tranſeunt vniuerſa ſub cœlo. Tempus amplexandi, & tempus longè fieri à complexibus. Tempus longè fieri à complexibus tunc eſt, quando ſanctificationis tempus impendet. Quid enim eſt ſanctificari, niſi abſtinere etiam à licitis? Nam qui abſtinet ſolummodo ab illicitis, pœnam quidem euaſit peccati, ſed gloriam nondum eſt aſſecutus ſanctitatis. Vndè & dominus in Euangelio dicit: Cum feceritis om-
Luce 17.
nia, quæ præcepta ſunt vobis, dicite: Serui inutiles ſumus, quod debuimus facere, fecimus. Et enim ad ſanctificationem nõ ſatis eſt, feciſſe pręceptum, niſi adijcias facere & conſilium. Hoc autẽ hic agebatur, quatenus ſancti eſſent, id eſt, digni audire vel videre, quomodo hominibus poſſibile eſt, præſentem dei maieſtatem. Rectè igitur conſulitur illis, vt continentiam habeant etiam licitæ rei, dicendo: Eſtote parati, ne appropinquetis vxoribus veſtris. Si hoc rectè dici debuit acceſſuris ad illum ignem viſibilem, ad turbinem, & caliginem, & procellam, & tubæ ſonum, vt ſupra iam dictum eſt: quanto magis accedentibus nobis ad ciuitatem dei viuentis Hieruſalem cœleſtem, & multorum milium angelorum frequentiam, & eccleſiam primitiuorum, qui conſcripti ſunt in cœlis, & iudicem omnium deum, & ſpirituum iuſtorum perfectorum, & teſtamenti noui mediatorem Ieſum, & ſanguinis aſperſionem, melius loquentem quàm Abel? Hoc enim alio lo-
1. Cor. 7.
co perpendens idem Apoſtolus, incontinentibus quidem manum indulgentię porrigit: Nolite, inquiens, fraudare inuicem, niſi fortè ex conſenſu ad tempus, vt vacetis orationi, & iterum reuertimini in idipſum, ne tentet vos Satanas, propter incontinentiam veſtram: continentibus autem perſuadet, vt habendo vxores, tanquam non habentes ſint: virginibus verò, vt ſic permaneant, conſilium dat, exiſtimans hoc bonum eſſe propter inſtantem neceſsitatem.

Quid ſignificet, quòd ſanctificationis præparatio mandatur in diem tertium. CAPVT XXVII.

QVid præterea ſibi vult, quòd ſanctificationis præparatio mandatur in diem tertium? Hoc planè ſi quærimus, pariter & illud occurrit quærere, cur ipſe qui hoc mandauit dominus deus, homo factus, per triduum ſanctificauerit ſeipſum. Inſtante nanque hora paſsionis ſuæ, cum dixiſſet, ſanctifica eos in veritate, ſermo tuus veritas eſt, ſicut tu me miſiſti in mundum, & ego miſi eos in mundum, ita continuò ſubiunxit: Et pro eis ego ſanctifico meipſum, vt ſint & ipſi
Ioan. 17.
ſanctificati in veritate. Quæ ſanctificatio eius, haud dubium, quin immolatio eius ſanctificationi noſtræ neceſſaria fuerit, quam tertio die conſummauit, reſurgendo à mortuis, in gloriam immortalitatis & incorruptionis, & ita iuxta prophetam Zachariam, ablatis ab eo ſordidis veſti-
Zacha. 3.
bus, indutus eſt mutatorijs. Sed de hoc citius reſpondetur, quia deus, cui in Chriſto ſeipſum ſacrificante, noſtra natura ſatisfactionem offerebat, vt nos ei reconciliaremur, deus, inquam, noſter trinitas eſt, pater & filius & ſpiritus ſanctus: ac proinde iuſtum fuit, vt etſi non deberet vide-
Pſalm. 17.
re corruptionem ſanctus eius, tamen feſtiua eius reſurrectio ſaltem in diem tertium differretur. Itaque rectè ad ſuæ futuræ ſanctificationis exemplum, iam hic triduanam ſanctificationem indixit hominibus, vndè triduanæ pœnitentiæ vel afflictionis auctoritas deinceps peccatoribus ſanciretur. Porrò, quòd dictum eſt lauentque veſtimenta ſua, ſecundum literalem quidem ſenſum non multum apud dominum ad ſanctificationem valere conſtat, veruntamen cum pro ritu ſanctificationis fit, internam quoque munditiam deo placitam eſſe cogit intelligi. Cæterùm hæc vtcunque ſe habeant, lauare oportet per pœnitentiam animæ veſtimenta, id eſt, membra corruptibilia. De quibus ait ſanctus Iob: Et abominabuntur me veſtimenta mea, id eſt, abomina-
Iob 9.
bilem reddent me membra corruptibilia. De his lauandis ſiue non inquinandis, alibi ſcriptum eſt: Beatus qui cuſtodit veſtimenta ſua, ne nudus ambulet, & videant turpitudinem eius. Item:
Apoca. 16.
Omni tempore veſtimenta tua ſint candida, & oleum de capite, id eſt, charitas de corde tuo non
Eccle. 9.
deficiat.

De eo quod dictum eſt: Omnis qui tetigerit montem, morte morietur. CAPVT XXVIII.

Omnis,

CAP. XIX. OMnis, inquit, qui tetigerit montem, morte morietur. Manus non tangent eum, ſed lapidibus opprimetur, aut confodietur iaculis. Siue iumentum fuerit, ſiue homo, non viuet, &c.) Horum terribilium cauſa præſens populi rudis erat inſcitia, cui tanquam adoleſcentulo petulanti, qui pium patrem reuereri neſciret, ſeuerum pædagogum adhiberi oportebat. Docendus enim erat, quòd deus patrum eius non eſſet talis, vt dij Aegyptiorum, quorum in ſacris, imò ſacrilegijs ludere, & choros ducere, manducare, & bibere, ac deinde polluere, & pollui ſolenne erat in omni genere ſornicationum. Siquidem non vltro vel facilè hoc perdiſcere poterat, quippe cum & Exod. 32. poſt tales tantosq; terrores nihil cunctatus, quaſi nihil vidiſſet, fecerit vitulum cõflatilem. Sedeṙit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere. Dixeruntq;: Iſti ſunt dij tui Iſrael, qui te eduxerunt de terra Aegypti. Ergo terribilium quę oſtenſa ſunt, id eſt, buccinę perſtrepentis, tonitruorum, ac micantium fulgurũ, montisq; fumantis, ac denſiſsimæ nubis, ſiue caliginis, ac ſententiæ, quæ interponitur, omnis qui tetigerit montem, morte morietur, cauſa fuit ipſe populi ſtratus, qui quoniam ad charitatem nondum peruenerat, oportebat vt timore ſtringeretur. Vnde & Exod. 20. poſt aliqua Moyſes dicit: Vt enim probaret vos venit deus, & vt terror illius eſſet in vobis, & non peccaretis. Sed nunquid dominum velle videre malum eſt? Imò bonum, & omnium optimum eſt. Sed malum eſt ei, qui per curioſitatem illum quærere audet, æſtimans quòd deus in ſua natura viſibilis, aut membris ſuis vt homo localiter diſtinctus aut circumſcriptus ſit. Rectè igitur interpoſitione præcepti curioſitas importuna atque indigna repulſa eſt. Poſito autem præcepto, præuaricatoris pœna iuſta eſt, ac proinde iuſtiſsimè omnis, inquit, qui tetigerit montem, morte morietur, & taliter, vt cæteri metum habeant. Quomodo? Manus, inquit, nõ tangent eum, videlicet abiectum, ſicut pollutum & immundum, ſed lapidibus opprimetur, aut confodietur iaculis. Iumentum quare occidetur? Videlicet vt dominus iumenti, qui illud cuſtodire neglexit, in eo contriſtetur, & in quo negligentia eius eſt, in eodem æqua iudicij menſura feriatur.

Quomodo dictum ſit: Cum cœperit clangere buccina, tunc aſcendant in montem, cum ſupra contrarium dictum ſit. CAPVT XXIX.

CVm, inquit, cœperit clangere buccina, tunc aſcendant in montem.) Sed & ſupra iam dictum eſt, cauete ne aſcendatis in montem, & poſtmodum item dominus dicit: Conteſtare populum, ne fortè tranſcendere velint terminos ad videndũ dominũ, & pereat ex eis plurima multitudo. Ergo cum dicitur, cum cœperit clangere buccina, aſcendant in montem, ſubaudiendũ eſt, Moyſes. vſq; ad terminos conſtitutos per circuitum. Porrò Moyſes, quàm auidè inhæreat diuinæ viſioni, illud innuit, quòd cum dicente ſibi domino: (Deſcende, & conteſtare populum, ne fortè velint tranſcendere terminos. Sacerdotes quoq; qui aſcendũt ad dominum ſanctiſicẽtur, ne percutiam eos.) Ita reſpondens, ait: (Non poterit vulgus aſcendere in montem Sinai. Tu enim teſtificatus es, & iuſsiſti, dicens: pone terminos circa montem, & ſanctifica illum.) Attamen licet hac occaſione prætenta, quaſi ſecurum deum reddere voluerit, non profecit. Nam dominus in ſententia perſiſtens. (Vade, inquit, deſcende, aſcendesq; tu, & Aaron tecum. Hoc in exemplum eorum, qui populo dei preficiendi erant, ſicut Moyſes dictum vel factum eſt, quibus ſupernorum contemplationi arctius inhærere cupientibus, nonnunquam cauſa vel cura ſubditorũ impedimento ſit. Exemplo nanq; ſimul, & imperio ſaluatoris, qui de ſinu patris propter nos exiuit, coguntur interdum omittere dulcedinem altiſsimæ contemplationis, & condeſcendere paruulis, vt cum eis 2. Cor. 12. tractent de carnalibus negotijs, vt Paulus apoſtolus, qui cum raptus fuiſſet vſq; ad tertium cœlum, vel paradiſum, & audiſſet arcana verba, quæ non licet homini loqui: de tam altis, ad tã infi- 1. Cor. 7. ma deſcendit, vt diſponeret iura coniugij: Vxori, inquiens, vir debitum reddat, & vxor viro.

Quid ſignificet mons Sion, iuxta ſententiam Apoſtoli. Et quid intelligendum ſit per hoc quod dictum eſt: Beſtia ſi tetigerit montem, lapidibus opprimetur.

CAPVT XXX.

Hebr. 12. MOns nanq; Sinai, quid ſignificet, capitulo ſuperius ſcripto, idem Apoſtolus aperuit. Sed acceſsiſtis, inquiens, ad Sion montem, & ciuitatem dei viuentis, Hieruſalem cœleſtem. Cum enim hæc igni montis Sinai, & caligini opponit, in quam Moyſes aſcendit, quo populus aſcendere non potuit, profectò illic figuram, hic veritatem: illic vmbram, hic nos intelligere vult corpus aut rem. Quem ergo deus miſit, cui iuxta exemplum Moyſi ſignum dare dignatur, quòd eũ ipſe miſerit, huic montis Sion & ciuitatis dei viuentis Hieruſalem cœleſtis ianuas aperiet, vocando illum intra ſecreta contemplationis, quo populus aſcendere nõ meretur, quia carnali ſenſu premitur. Et beſtia, inquit, ſi tetigerit mõtem, lapidibus opprimetur. Si enim is, qui beſtialiter viuit, alta diuinitatis audeat ſcrutari, illa glorioſa dignitas caliginem ſibimet obducit, & fumante toto ſcripturarum monte, indignos oculos cæcitate obuoluit. Vndè Pſalmiſta: Et poſuit, inquit, te- Pſalm. 17. nebras latibulum ſuum, in circuitu eius tabernaculum eius tenebroſa aqua in nubibus aeris. Ita cum ſit ſplendida lux veritatis, ille nihil videns, niſi caliginem mendacij, illis opprimitur lapidi- Pſalm. 10. bus, quos alijs verbis idem ſignificat, cum dicit: Pluit ſuper peccatores laqueos, ignis, ſulphur, & ſpiritus

ſpiritus procellarum, pars calicis eorum. Sic Arrius, & alius quilibet hæreſiarches à ſuperna maieſtate lapidatus eſt. Et hoc idcirco, quia beſtia fuit. Si enim rationabiliter vt homo per actiuam vitam, ſeipſum prius exercuiſſet, ac deinde ad contemplandam veritatis gloriam ordinatè promouiſſet, ſuos ab illo fortitudo maieſtatis lapides continuiſſet. Intereà qui vocatus à domino eſt, is vſque in tertium cœlum, aut in paradiſum raptus, & illud vſque mente excedens, ciuitatem dei viuentis Hieruſalem cœleſtem perambulat, muroſque eius ex omni lapide precioſo, Apoca. 21. turres quoque gemmis ædificatas, atque plateas mundo auro ſtratas, multorumque millium angelorum frequentiam, in circuitu eius & intus miratur, tantæque viſionis eius nunquam abeſſe feſtiuitati, totis viſceribus optat. Sed oportet vt qui audit dicat, veni, id eſt, vt is qui ſupernam dulcedinem prægustauit, inuitet alios, ad promerendam requiem, qui miſerè laborantes & onerati, neſciunt adhuc vbi pax & vera refectio ſit. Nec enim idcirco aperti ſunt illi theſauri beatitudinis, vt repertis ſolus incumbat diuitijs. Dicitur ergo Moyſi vt deſcendat, aſcenſurus iterum, & aſſumat ſecum Aaron fratrem ſuum, populo quoque prædicet, quatenus lotis veſtimentis aſcendant ad dominum. Illic tonitrua, fulguraque micantia, ſumus quoq; & ignis, & clangor buccinæ, vt fiat quod ſcriptum eſt: Qui reſpicit terram, & facit eam tremere, qui tangit montes, & fumigant. Item: Commota eſt, & tremuit terra, & fundamenta montium conturbata ſunt, & commota ſunt quoniam iratus es eis. Aſcendit fumus in ira eius, & ignis à facie eius exarſit, carbones ſuccenſi ſunt ab eo, & cætera. Terra quippe commouetur, & contremeſcit, fundamenta quoque montium conturbantur & fumigant, ex ardeſcente igne à facie domini, cùm audito per prædicatorem futuro aduentu tremendi iudicis, hi qui prius terram tantummodo nouerant, ſemetipſos pœnitendo diſcutiunt, & montuoſa ſuperbia deſcendente, fumus, id eſt, lachrymoſa oratio, aſcendit à timore iræ domini, & ignis doloris à facie eius, id eſt, à cognitione veritatis exardeſcens, peccata conſumit. Pſalm. 103. Pſalm. 17.

Decalogus præceptorum, & cur dictum ſit in fine: Non concupiſces, cum omnium malorum radix ſit cupiditas, & de charitate.

CAPVT XXXI.

LOcutusque eſt deus cunctos ſermones hos: Ego ſum dominus deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo ſeruitutis. Non habebis deos alienos coram me. Non facies tibi ſculptile, neque omnem ſimilitudinem quæ eſt in cœlo deſuper, & quæ in terra deorſum, neque eorum quæ in aquis ſunt ſub terra, non adorabis, neque coles ea, & cætera.) Hic decalogus in capite legis poſitus eſt, id eſt, decem præceptorum numerus, quorum primum eſt: Non habebis deos alienos coram me, vltimum: Non concupiſces. Dicit autem Apoſtolus: Quia radix omnium malorum eſt cupiditas. Cur ergo non hic primum poſitum eſt, non concupiſces? Sed ſciendum, quia ſicut malæ arboris, ſuperiores primùm rami præciduntur, & ſic paulatim vſque ad radices peruenitur, ſic prius opera mala, prout ſunt cupiditati viciniora, paulatim præciduntur, & ſic ad vltimum ipſa cupiditas vel concupiſcentia voce prohibentis amputatur. Notandum quippe, quòd prohibendo penè cuncta hæc enuntiantur. Vndè veriſsimè Apoſtolus dicit: Quia iuſto lex non poſita eſt, ſed iniuſtis, impijs, & peccatoribus, ſceleratis, & contaminatis. Iniuſtos nempe & totos cupiditati deditos homines, deus curandos ſuſceperat, & idcirco tanquam negotioſo agricolæ, primùm hæc illi cura impendebat, vti malis radicibus occupatam terram ſarcitudo meliori plantationi præpararet, ſcilicet charitati, quæ ſola iuſto poſita eſt. Nam & idem Apoſtolus antequam diceret, quia iniuſtis & non ſubditis lex poſita eſt. Iuſto, id eſt, Timotheo diſcipulo, dixerat: Finis præcepti eſt charitas, de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta. Etenim vbi charitas eſt, non opus eſt dicere: Non occides, non mœchaberis, non furtum facies, non falſum teſtimonium dices. Proinde interrogatus dominus à legiſperito, dicente: Magiſter, quod eſt mandatum magnum in lege? Reſpondit: Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc eſt maximum & primum mandatum. Secundum autem ſimile eſt huic: Diliges proximum tuum ſicut teipſum. In his duobus mandatis vniuerſa lex pendet & prophetæ. Igitur hic in initio non iam charitas imperatur, ſed quæ contraria ſunt charitati, prohibentur: vt in illis extirpatis, tunc demum ipſa charitas radix omnium bonorum ſubſtituatur. CAP. XX. 1. Timo. 6. 1. Timo. 1. Matth. 22.

Quòd præceptorum quatuor pertinent ad dilectionem dei, ſex verò ad dilectionem proximi.

CAPVT XXXII.

SVnt autem præcepta decem, quorum primum (vt prædictum eſt) non habebis deos alienos coram me, non facies tibi ſculptile, ſequens, ſed vltimum eſt, non concupiſces. Quatuor ex his dilectioni dei, ſex dilectioni ſubſeruiunt proximi. Non habebis deos alienos coram me, non facies tibi ſculptile, neque omnem ſimilitudinem, non aſſumes nomen domini dei tui in vanum, memento vt diem ſabbatorum ſanctifices. Quatuor iſta dei dilectioni repugnantia prohibendo, locum eidem dilectioni dei, ſermo dei parare intendit. Habere nanque deos alienos,

CAP. XX. & deum verum diligere ſimul non potes: Ait ergo, non habebis deos alienos coram me, id eſt, neminem æſtimabis deum præter vnum creatorem cœli & terræ. Item: Facere ſculptile, vel vllam ſimilitudinem eorum, quæ in cœlo, vel in terra, vel in aquis ſunt, & æſtimare, alicui horum deum ſimilem eſſe, iniquitas eſt & dilectioni dei repugnat. Cui ſimilem (inquit propheta) feciſtis
Eſaiæ 40. deum? Aut quam imaginem ponetis ei? Hoc aduerſus humaniformios valet, qui deum humanis putant eſſe compactum membris. Nimirum hoc pacto, grande ſibi fingunt ſimulachrum, quòd
Eſaiæ 46. in cœlo ſedeat, & terram pedibus contingat, dicente ipſo. Cœlum mihi ſedes eſt, terra autem ſcabellum pedum meorum. Dicit itaque: Non facies tibi ſculptile, neq; omnem ſimilitudinem quæ eſt in cœlo deſuper, & cætera. Sanè quod hic ait: (Ego ſum dominus deus tuus, fortis, zelotes, viſitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me, & faciens miſericordiam in milia his qui diligunt me, & cuſtodiunt præcepta mea.) Hoc in omni præcepto ſubaudiendum eſt, videlicet, vt timeat pœnam trangreſſor, ſperet præmium præcepti executor. Opportuno quoque tempore fortem ſe & reddentem iniquitatem patrum in filios, in quartam & tertiam generationem, hic aſſeruit, videlicet vbi totus mons Sinai fumigabat, & totus erat terribilis, eo quòd deſcendiſſet dominus, quod erat indicium fortitudinis, & iniquitatem patrum, qui Ioſeph fratrem ſuum vendiderant, nunc reddiderat in tertiam & quartam generationem, non abſque miſericordia: ſoluta nempe captiuitate, reuertebantur de Aegypto, generatione quarta. Item, aſſumere nomen dei in vanum (quod poetæ faciunt) vel reuerentia dignum non æſtimare, vbicunque nomen domini fuerit inuocatum, dilectioni dei omnino eſt aduerſum. Ait ergo: (Non accipies nomen domini dei tui in vanum. Nec enim habebit inſontem dominus eum, qui aſſumpſerit nomen domini dei ſui fruſtra.) Item: Aliquid boni facere, non ad laudem dei, ſiue ob ſpem æternæ retributionis, ſed vt videaris ab hominibus, dilectioni dei contrarium eſt. Dicit ergo: (Memento vt diem ſabbatorum ſanctifices.) Id eſt, in omnibus operibus tuis, dei retributionem attende, vel in deo requiem tibi præpara pro mercede, quòd verè eſt diem ſabbati ſanctificare. De carnali Iudæorum ſabbatiſmo iam alias dictum eſt. Quæ ſequuntur ſex: (Honora patrem tuum, & matrem tuam, Non occides, Non mœchaberis, Non furtum facies, Non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium, Non concupiſces.) Cuncta quæ dilectioni proximi ſunt inimica, extirpant, legemque adiuuant naturalem, quæ dicit: Quod tibi non vis fieri, alij ne feceris. Hęc à gentibus, ſiue honeſtioribus gentilibus vtcunque obſeruari poterunt, ſed ad vitam illis abſque dilectione dei non profuerunt, vtpote deos alienos habentes, & cætera quæ ſupradictis quatuor præceptis inhibentur facientes, beatitudinem non ſunt conſecuti. Decem præceptorum diſtinctio nunc in noſtris codicibus, ex tranſlatione beati Hieronymi ſic habetur. Cæterum aliás quatuor præcepta quæ ad dilectionem dei pertinent, in tria eſſe redacta, & econtrariò eorum quę ad dilectionem proximi ſpectant, vltimum, id eſt, non concupiſces, in duo diuiſum legimus, vt aliud ſit in auditum, non concupiſces vxorem proximi tui, & aliud non concupiſces rem proximi tui, & ita ad dilectionem quidem dei tria, ad dilectionem verò proximi ſeptem pertinere præcepta. Quod ex LXX. interpretibus ſumptum fuit arbi-
Pſal. 143. tramur. Iſtæ ſunt decem chordæ cantoris dei, dicentis in pſalmo: Deus canticum nouum cantа-
Pſalm. 32. bo tibi, in pſalterio decachordo pſallam tibi. Item: Confitemini domino in cithara, in pſalterio decem chordarum pſallite illi. Qui enim ſine iſtis, viuit, mentitur, quoties ſe in decachordo pſalterio domino confiteri profitetur.

De eo quod dictum eſt: Populus videbat voces & lampades, &c. Quid altare de terra ſine gradibus. CAPVT XXXIII.

CVnctus autem populus videbat voces & lampades, & ſonitum buccinæ, montemq; fumantem.) Videbat voces, id eſt, intelligebat, ſed eum qui voces formabat deum, non videbat. Nec verò lampades tantum micantes, ſed & montem fumantem videbat, quia videlicet [illegible] in omnibus integritas fidei, vel perfectio timoris domini, qua Moyſes perfectus fuit, & [illegible] flammam in rubo ſine fumo vidit. (Et perterriti, ac pauore concuſsi ſteterunt procul, [illegible]tes Moyſi: Loquere tu nobis, & audiemus, & cætera.) Quod ita laudabiliter dixerunt, cla[illegible] li-
Deute. 5. bro Deuteronomij ex commemoratione Moyſi dicentis: Quod cum audiſſet dominus, ait ad me: Audi vocem verborum populi huius, quæ locuti ſunt tibi, bene omnia locuti ſunt. Quis det talem eos habere mentem, vt timeant me, & cuſtodiant vniuerſa mandata mea in om[illegible]e, vt bene ſit eis, & filijs eorum in ſempiternum? Ad hunc ſenſum reſpicit, quòd hic præter[illegible] dominus dicit: (Vos vidiſtis, quòd de cœlo locutus ſum vobis. Non facietis deos argenteos, nec deos aureos facietis vobis. Altare de terra facietis mihi.) Et poſt pauca: (Non aſcendes per [illegible] ad altare meum, vt reueletur turpitudo tua.) Nunquid enim hoc iubet, vt nō niſi de terra c[illegible] ſibi altare fiat, ne vel idipſum altare plano ſolo non emineat? Non vtique, nam idem p[illegible] mo-
Exod. 26. dum: Altare, inquit, facies mihi de lignis Sethim, & operies illud ære. Sed & Salomon altare [illegible]
3. Reg. 8. 2. Para. 7. in templo æreum, altitudinis decem cubitorum. Nunquid ſine gradibus illuc aſc[illegible] p[illegible]? Imò

Imò X V. gradibus aſcendebatur in illa ſancta ſanctorum, iuxta quæ cantantur in Dauid, X V.
cantica graduum, continentia quid ſignificauerunt gradus illi, ſcilicet virtutum profectibus aſ-
cendendum eſſe in cœleſtia ſancta ſanctorum. Ergo potius ad id quod humiliato corde dixerāt,
non loquatur nobis dominus, ne fortè moriamur, cuncta hęc figuratè dicta eſſe probantur. Nam Deute.18.
huius quoq; loci memor Moyſes, iterum in Deuter. dicit: Prophetam de gente tua & de fratri-
bus tuis, ſicut me ſuſcitabit tibi dominus deus tuus, ipſum audies, vt petiſti à domino deo tuo in
Oreb, quando concio congregata eſt, atque dixiſti: Vltra non audiam vocem domini dei mei, &
ignem hunc maximum amplius nō videbo, ne moriar. Et ait dominus mihi: Bene omnia ſunt lo-
cuti. Prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrum eorum, ſimilem tui, &c. Hunc propbetam, id eſt,
ſemetipſum dicit, in iſto loco: Veniam ad te, & benedicam tibi. Et poſt aliqua: Ecce ego mittam Exod.23.
angelum meum, qui præcedat te, & cuſtodiat in via, & introducat in locū quem paraui. Obſerua
eum, & audi vocem eius, ne contemnendum putes, quia non dimittet cum peccaueris, & eſt no-
men meum in illo. Igitur cum dixiſſet Moyſes: Vt enim probaret vos, venit deus, & vt terror il-
lius eſſet in vobis, & non peccaretis, videlicet, quia initium ſapientiæ timor domini, dominus il-
lum prophetam, illum magni conſilij intendens angelum, vos, inquit, vidiſtis, quòd de cœlo lo-
cutus ſum vobis, dicens: Non facietis deos argenteos, nec deos aureos facietis vobis, & portare
nō potuiſtis. Dico ergo, altare de terra facietis mihi, id eſt, incarnationem prophetæ illius, quem
ſuſcitabo vobis de fratribus veſtris, bumiliter credetis. (Et offeretis ſuper eo holocauſta, & paci-
fica veſtra, oues, & boues in omni loco, in quo fuerit memoria nominis mei.) A ſolis ortu, vſq; ad
occaſum, inquit per prophetam Malachiam, magnum eſt nomen meum in gentibus, & in omni Malac.1.
loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. Hoc ergo dicit, quia quicquid ritè of-
ferre voluerit quis, ouem ſiue bouem, id eſt, minorem vel maiorem actionem in ſtructura altaris
illius, id eſt, in fide dominicæ incarnationis ſolidabit. Veniam ad te, ſubauditur, ſecundum illud
altare, & benedicam, ſcilicet omni benedictione cœleſti, & gratia ſpirituali. (Quod ſi altare lapi-
deum feceris mihi, non ędificabis illud de ſectis lapidibus. Si enim leuaueris cultrum tuum ſuper
eo, pollnetur.) Lapides virtutes animi ſunt, de quibus tunc altare domino facimus, dum fidem
habentes incarnationis eius, ſuper hoc fundamentum, illas ſuper ædificamus. Ferrum autem ſiue
cultrum arrogantia eſt, quò maximè vitio mens à creatore ſuo præciditur. Aedificatum ergo al-
tare, ſi ſuper eo cultrum leuaueris, id eſt, ſi tibi virtutes ipſas arrogaueris, polluetur. Non aſcēdes
per gradus ad altare meum, ſubauditur de terra factum, id eſt, minorem patre non dices incarna-
tum filium, ne reueletur turpitudo tua. Turpius enim nihil eſt turpitudine hæretica. Siue non aſ-
cendes per gradus, id eſt, non extolleris de tuis profectibus, propter quod vitium turpitudo re-
uelatur, quia profectò ſuperbiam mentis contumelia carnis comitatur.

Quòd rectè poſt præcepta, iudicia ponantur. CAPVT XXXIIII.

HAec ſunt iudicia quæ propones eis.) Recte & ordinatè poſt data præcepta, iudicia propo- CAP. XXI.
nuntur. Futurum nanq; erat, non omnes obſeruare, vel audire præcepta, & idcirco neceſſa-
rium fuit perſcriberē, qualis tranſgreſſor, quali reus foret iudicio. Non autem idem ſingulariter
iudicium ſonat, quòd pluraliter iudicia. Nam ſingulariter iudicium plerunq; damnationem: plu
raliter verò iudicia, tam rei vindictam, quàm innocentis ſignificat defenſionem. Vtrinſq; partis
iudicij ſcilicet & miſericordię, ſententias poſt data decem pręcepta proponit hic lex domini ſan-
cta & immaculata, & iuſta, & bona, vt veraciter Pſalmiſtæ pſallenti in decachordo pſalterio, pri- Pſalm.18.
mam locus hic materiam videatur dediſſe, quatinus diceret: Miſericordiam & iudicium cantabo Roma.7.
tibi domine. Cantandi nanq; iudicij, materia eſt inſignis, ab hoc loco vſquequo dicit: Qui immo Pſal.100.
lat dijs, occidetur, præter deo ſoli: miſericordiæ verò moduli dulces ſunt ab eo quod continuò Exod.22.
ſubiungit: Aduenam non contriſtabis, vſque ad id quod ait: Sex diebus operaberis, ſeptimo die
ceſſabis, vt requieſcat bos & aſinus tuus, vt refrigeretur filius ancillæ tuæ, & aduena. Res quidem
obſcuræ & exiles, ſed iudicia ſplendida, & iuſtitia illuſtres. Verbi gratia: Si bos alienus bouem al-
terum vulnerauerit, & ille mortuus fuerit, vendent bouem viuum, & diuident pretium, cadauer
autem mortui inter ſe diſpertient. Noli hic attendere quantitatem peculij, ſed æquitatem iudi-
cij. Quid enim de bobus curare tantæ maieſtati? Sed verè laudabilis ſapientia iudicantis de bo-
bus cornupetis, ſicut & mirabilis fortitudo pręliantis contra Pbaraonem, in ranis & muſcis. Hæc
igitur iudicia domini iudicia vera iuſtificata in ſemetipſis, quæ propones eis, inquit: Non ſunt illa Pſalm.18.
iudicia, de quibus Pſalmiſta: Iudicia tua (inquit) abyſſus multa: vel illud Apoſtoli. O altitudo ſa- Roma.11.
pientiæ & ſcientiæ dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius: ſed
eiuſmodi ſunt bæc, de qualib. item Pſalmiſta dicit: In labijs meis pronnnciaui omnia iudicia oris Pſalm.118.
tui. Manifeſtam quippe habent æquitatem, conſpicuamq; omni homini rationabiliter diſputan-
ti, vndè & regibus gentinm ante Chriſti quoq; aduentum cum ſummo fauore, & collaudatione
accepta hæc & hiſtoriæ fuiſſe tradunt. Breuiter, aliqua de his diſcutienda ſunt ad comproban-
dum manifeſtæ iuſtitiæ teſtimonium.

CAP. XXII. *Quare de emptione Hebræorum, prima iudicia proponantur, & vndè illis illa ingenuitas contigerit.* CAPVT XXXV.

SI emeris ſeruum Hebræum, VI. annis ſeruiet tibi in VII. egredietur liber, gratis, & cætera.
Si quis vendiderit filiam ſuam in famulam, non egredietur ſicut ancillæ exire conſueuerunt)
& reliqua. Quæri non fruſtra poteſt, cur de proponendis iudicijs, hæc in ordine priora ſunt? Et
ad hæc inquam: hæc Hebraicæ genti iudicia propria, cætera verò cunctis hominibus ſiue cunctis
gentibus debent eſſe communia. Quare hæc Hebræorum ſunt propria? Quia videlicet pater eo-
rum Iacob, ſex annis, pro gregibus Laban ſeruiuit, in ſeptimo dignitate ſua ſeruata liber exiuit,
magis eligens cum patribus ſuis Abraham & Iſaac peregrinari, quàm in terra vel cognatione pa-
trum ſuorum plura ſeruiendo lucrari. Hæc ingenuitas patris illam ſuis poſteris apud dominum
theſaurizauit, quatinus lege defendat eos, vt nemo ex illis vltra ſex annos cogatur ſeruire, ſi no-
Gene.31. lit. Econtrariò: mater ipſorum Lya per iniuſtitiam patris vendita quaſi in famulam ſic egreſſa
eſt, ſicut ancillæ exire conſueuerunt. Vndè tam ipſa, quàm ſoror eius Rachel, hoc modo con-
queſtæ ſunt. Nunquid habemus reſidui quicquam in facultatibus, & hæreditate domus patris
noſtri? Nónne quaſi alienas reputauit nos, & vendidit, comeditque pretium noſtrum? Itaq; hæc
propria ſecundum literam Hebręorum iudicia ſunt. Si emeris (inquit) ſeruum Hebræum, ſex an-
nis ſeruiet tibi, in ſeptimo egredietur liber gratis, ſubauditur, ſi voluerit, nam ingenuus eſt, & pa-
ter eius à ſemetipſo venditus, ſeptimo ſeruitij anno liber exiuit, quia voluit, nec enim ſe in per-
petuum vendidit. Cùm quali veſte, id eſt, cùm quali conditione intrauerit, cùm tali exeat, quia
videlicet pater eius nec plus nec minus, ſed tantum abduxit quantum iure acquiſiuit. (Si habens
vxorem, & vxor egredietur ſimul.) Quia pater eius habens vxores, vtranque ſororem Lyam &
Rachel, quas facta conuentione acquiſierat, iam quando ſeruiendo pro gregibus intrauit, cùm
eiſdem egreſſus eſt. (Quod ſi dixerit ſeruus, diligo dominum meum, & vxores, ac liberos, non
egrediar liber, offerat eum (inquit) dominus dijs, & cætera.) Deos, ſacerdotes intellige, ſecundũ
quod dictum eſt ad Moyſen. Ecce conſtitui te deum Pharaonis, videlicet ſecundum dignitatem
diuini officij. (Applicabitur (inquit) ad oſtium & poſtes.) Scilicet vt multos habeat inſpectores
Exod.7. & teſtes. (Perforabitq; aurem eius ſubula.) Videlicet vt amplius ſemel dictæ profeſsionis ſuę de-
lere vel abſcondere non poſsit monumentum. (Et erit ei ſeruus in ſeculum.) Feſtinando ad alia
moralem huius capituli ſuauitatem præterimus, ſuo nanque loco inuenienda eſt ædita à ſanctis
patribus. (Si quis vendiderit filiam ſuam in famulam.) Subauditur, quemadmodum vẽdidit La-
ban matrem veſtram Lyam, quàm in rogatus protuſit & indotatam. (Non egredietur ſicut an-
Gene.30. cillæ exire conſueuerunt.) Videlicet auctoritate patris veſtri Iacob præeunte, qui non paſſus eſt
illam quaſi ancillam ſine omni dote exire. Egit nanq; arte ſua, ponendo virgas populeas in cana-
libus, quas ex parte decorticauerat, vt in ipſo calore coitus oues intuerentur virgas, & parerent
maculoſa & varia, & diuerſo colore reſperſa. Ita nempe, quia cum fortiore Laban iudicio conten
dere non potuit pro dote non poſtulatæ vxoris, iuſta ſibi & illi arte prouidit, ditatusq; eſt homo
vltra modum, & habuit greges multos, ſeruos, & ancillas, camelos, & aſinos. Ita planè ſatagere li-
cebit emptori vt ei quam emit, quia filia eſt, non omne dotis ſubſidium deſit, ſiue ſibi ſiue filio
illam deſpõdere noluerit. (Si diſplicuerit oculis domini ſui, cui tradita fuerit, dimittet eam.) Hic
clanculo illos ſuæ vel maternæ conditionis admonet, quia profectò cum diſplicuiſſet Lya, nam
lippis erat oculis, iure Iacob dimittere eam poterat, quippe pro qua nõ ſeruierat, cui fidem con-
iugalem non dederat. (Populo autem alieno vendendi, non habet poteſtatem, ſi ſpreuerit eam,)
& reliqua.

De diuerſo ſupplicio eius, qui hominem in inſidijs occidit, & eius qui occidit inimicum ſuum. CAPVT XXXVI.

QVi percuſſerit hominem, volens occidere, morte moriatur. Qui autem non eſt inſidiatus,
ſed deus illum tradidit in manus eius, conſtituam tibi locum, quo fugere debeat.) Conſti-
tuam, inquit, tibi locum, id eſt, ſeparabo tibi vrbes fugitiuorum, quo fugere debeat qui non eſt
1.Reg.24. inſidiatus, ſed deus inimicum tradidit in manus eius. Exempli gratia: Perſequente Saule Dauid,
cùm ille fuiſſet ingreſſus ſpeluncam vt purgaret ventrem, Dauid & viri eius in interiore parte
1.Reg.26. ſpeluncæ latebant. Et dixerunt ſerui Dauid ad eum: Ecce dies, de quo locutus eſt dominus ad
te, ego tradam tibi inimicum tuum, & cætera. Item: Venerunt Dauid & Abiſai ad populum no-
cte, & inuenerunt Saul iacentem, & dormientem in tentorio. Dixitq; Abiſai ad Dauid: Concluſ-
ſit deus inimicum tuum in manus tuas. Nunc ergo perfodiam eum lancea in terra ſemel, & ſecun
do opus non erit. Planè Dauid non fuerat inſidiatus, ſed deus inimicum gratis inſidiantem tra-
diderat in manus eius. Vndè & dicit: Animaduerte & vide, quoniam non eſt iniquitas in me, tu
1.Reg.24. autem inſidiaris animæ meæ. Et ille ſecundum hanc legem locutus: Iuſtior, inquit, tu es quàm
ego, quia videlicet permiſſo legis poteras occidere me, legitimum habiturus refugij locum, do-
nec temporis huius moreretur ſacerdos.

Si quis

Si quis per induſtriam.) Quòd homicida ab altari euellendus, & morti tradendus ſit. CAPVT XXXVII.

SI quis per induſtriam occiderit proximum ſuum,& per inſidias:ab altari meo euelles eum, vt moriatur.) Ab altari,inquit,meo auelles eum,vt moriatur,id eſt,etiam ſi ad altare meum confugerit,illuc vſq; perſequeris eum,auulſumq; interficies, quia videlicet ei nihil debet fides altaris,qui per dolum occidendo proximum,omnem fidem perdidit. Iure ergo nemo vel Salomonis iudicium,vel Banaie manum reprehendit,quia Ioab profugum in tabernaculum domini,tenentemque cornu altaris,& dicentem:non egrediar, ſed hic moriar, ibidem aggreſſus interficit, quia occidit duos viros iuſtos,melioreſq; ſe,Abner,& Amaſan, principes militiæ, & effudit ſanguinem belli in pace,id eſt,in oſculo pacis,dicendo:ſalue mi frater, tenens manu mentum more oſculantis. Non, inquam, iure quiſquam hoc reprehendit, quòd hic talis auulſus eſt ab altari & interfectus, dicente hic domino, de huiuſmodi, ab altari meo auelles eum vt moriatur. Cætera quoq; ſimiliter manifeſtam habentia pulchritudinem æquitatis, facilè rationalis ac diligens homo diſcernit, vt vltro facie eius delectatus dicat, fidelis dominus in omnibus verbis ſuis, iuſtus dominus in omnibus vijs ſuis. Cùm ergo hæc omnia fecerit ſeruus Hebræus opera iuſtitiæ, nunquid ſtatim perfectus erit,& prǽmium accipiet vitæ æternæ? Non vtiq;,nam & Apoſtolus teſtatus eſt,quia nihil ad perfectum adduxit lex. Et iuſtorum in lege, de præcipuis vnus dicit lachrymoſa confeſsione, quaſi pannus menſtruatæ vniuerſæ iuſtitiæ noſtrę. Bene igitur dominus ipſe, hic poſt omnia non regnum cœlorum iam legis huius operarijs repromittit,ſed dicit.

1.Reg.2. 2.Reg.20. Hebr.7. Eſaiæ 64.

Quod dictum eſt: Ecce ego mittam angelum meum, & cætera.
CAPVT XXXVIII.

ECce ego mittam angelum, qui præcedat te,& cuſtodiat in via, & introducat ad locum quem paraui. Obſerua eum,& audi vocem eius:nec contemnendum putes, quia non dimittet cum peccaueris,& eſt nomen meum in illo.) Non eſt hic ille angelus, quem promittens dominus per Malachiam prophetam: Ecce ego,inquit, mittam angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam. Ille eſt nanque Iohannes Baptiſta propheta, & plus quàm propheta angelus, id eſt, nuntius, non præco venturi, ſed nuntius atque index iam præſentis huius magni angeli, de quo confeſtim idem propheta ſubiungit:Et ſtatim veniet ad templũ ſuum dominator quem vos quæritis,& angelus teſtamenti quem vos vultis. Propria huius angeli differentia hic poſita eſt dicente deo,& eſt nomen meum in illo. Non dixit,& nomé meum ſuper illum, quòd rectè dici queat de quolibet infimo electorum,quorum omnium illa eſt prophetica vox: Tu autem in nobis es domine,& nomen tuum inuocatum eſt ſuper nos:ſed eſt,inquit,nomen meum in illo,id eſt,pro naturali diuinitate eodem,quo & ego,cenſetur nomine. Dicitur enim, & eſt, æquè vt ego deus, dominus,omnipotens,inuiſibilis, increatus,immenſus, æternus, & quicquid de deo ſubſtantialiter prædicatur, vt hoc ſolum de nomine interſit, quòd ego ad illum relatiuè pater, ille ad me relatiuè filius dicitur. Hunc ego mittam,qui præcedat te, ſcilicet aperiendo tibi portas iuſtitię,& cuſtodiat te in via,quatinus quod arbitrio non præuales, eius cõſequaris gratia:& introducat ad locum quem paraui,ſcilicet manſionibus multis diſtinctum ab origine mundi,de quo ceciderũt apoſtatę angeli,quibus pes ſuperbię,& idcirco expulſi ſunt, nec potuerunt ſtare. Obſerua eum, & audi vocem eius. Obſerua,inquam,eum,non à ſemetipſo loquentem,& opera mea facientem, & audi vocem eius, dum ſub duobus teſtibus, ſcilicet ſermone & opere ſe in nomine dei patris ſui veniſſe profitetur. Nec contemnendum putes,quia non dimittet cum peccaueris, ne contemnendum putes quòd homo eſt, quòd mortalis eſt, quòd mortuus ex infirmitate hominis, viuit enim ex virtute dei, habenſq; poteſtatem iudicium faciendi, non dimittet cum peccaueris odio habendo illum gratis. (Quòd ſi audieris vocem eius, & feceris omnia quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis,& affligam affligentes te,præcedetque te angelus meus, & introduces te ad Amorrhæum,&c.) Inimicos Iſrael,id eſt, omnium quærentium dominum, & Aegyptum huius mundi fugientium,malignos eſſe ſpiritus,eiſque Amorrhæi & Euæi, cæterarumq; gentium congruere nomina ſecundum interpretationes ſuas, iam alio loco dictum eſt, proinde præſentia pertranſeuntes,ad alia curramus.

CAP. XXIII. Malach.3. Hiere.14. Pſalm.11.

Quomodo fœcunditatem eccleſiæ repromittit, dicendo: Non erit infœcunda nec ſterilis in terra tua. CAPVT XXXIX.

NOn erit infœcunda, nec ſterilis in terra tua. Numerum dierum tuorum implebo.) Beati fœminis fœcunditatem eccleſiæ ſanctæ repromittit, quàm & propheta Eſaias præuidens:Lauda,inquit,ſterilis,quæ non paris:erumpe & clama quæ non parturis: quia multi filij deſertæ magis quàm eius quæ habet virum. Nam poſtquam nos angelus ille præceſsit, & in cœlum aſcen-

Eſaiæ 54.

CAP. XXIIII. dens dona ſancti ſpiritus hominibus dedit, non eſt in hac terra, quàm ille ſanguine ſuo rigauit, quę ſit infœcunda verbo dei, & ſterilis ab operibus bonis. In omni loco mater eccleſia ſpirituales filios parit, & de mortuis viuos in vitam ęternam regenerando parturit. Cuius fœcunditatis prę-mium breuiter contingens, numerum, inquit, dierum tuorum implebo, id eſt, in ſeculorum ſecula, quæ dinumerari non poſſunt, vitam tuam extendam, & dilatabo. (Terrorem meum mittam in præcurſum veſtrum, & occidam omnem populum ad quem ingredieris, & cæt.) Hæc ita facta eſſe nouimus, vt in figura terroris, quo per crucem Chriſti fulminati ſunt, maligni ſpiritus inimici noſtri, cõtigiſſe veraciter prædicemus. Vndè & ipſi inimicorũ capiti fiducialiter dicamus. O tortuoſè ſerpens, qui mille per meandros, fraudesque flexuoſas agitas quieta corda, diſcede, Chriſtus hic eſt, hic eſt Chriſtus, liqueſce, ſignum quod ipſe noſti damnat tuam cateruam. Sed quinam ſunt crabrones, de quibus ait: (Emittam crabrones prius, qui fugabunt Euæum, & Chananæum, & Ethæum antequam introeas.) Qui, inquam, ſpiritualiter ſunt per crabrones intelligendi, quos ſcimus de equino ſtercore naſci, quos contra Chananæum ſe miſſurum dicit, ſicut contra Aegyptios muſcas miſit, niſi ignobiles, & contemptibiles huius mundi, quos vt nobilis & fortior confunderet, ante conſpectum noſtrum miſit, vt per illos contrita ſuperbia ſeculi, pacificè
1.Cor.4. poſsimus ad vitam æternam ingredi? Iſti crabrones qui ſe tanquam purgamenta mundi profitebantur, & omnium peripſema, miluos vicerunt, diabolum principem mundi fugauerunt, & om-
1.Cor.11. nes pompas eius ſub pedibus ſuis velociter cõculcauerunt. (Non eijciam, inquit, eos à facie tua, anno vno, ne terra in ſolitudinem redigatur, & creſcant contra te beſtiæ.) Hoc eſt dicere. Non abſque legitimi certaminis labore vitia delebo repugnantia propoſito tuo, vel intentioni tuę, ne extollat te in ſuperbiam repentina gloria victoriæ. Satius enim eſt pugnare cum hominib. quàm beſtijs ſubdi, id eſt tolerabilius eſt, verbi gratia, colaphizari ſtimulo carnis, quàm deuaſtari elationis ſtimulo. Hæc enim humana, illa tentatio eſt diabolica. Ait ergo. (Paulatim expellam eos
Pſal.83. de conſpectu meo, donec augearis & poſsideas terram.) Ac ſi dicat. Aſcenſiones quas in corde tuo diſpoſuiſti, in hac valle lachrymarum, in hoc loco quem tibi poſuiſti, in quem ô homo pro tuo vitio incidiſti, paulatim per auxilium exercitãtis gratiæ perficies, ibis de virtute in virtutem, donec videas deum deorũ in Sion, quòd eſt veraciter augeri & poſsidere terram viuentem. (Ponam autem terminos tuos à mari rubro vſque ad mare Palæſtinorum, & à deſerto vſque ad fluuium.) Spiritualiter autem termini Chriſtianitatis hi ſunt. Per mare rubrum & per deſertum populum intelligimus Iudæorum, rubrum mare pro parte electorum, qui primi rubente ſanguine Chriſti mundati ſunt, & apud quos priores baptiſma eſt eccleſiæ celebratum: deſertum autem pro parte reproborum, qui propter infidelitatem ab inhabitatore deo & homine Chriſto deſerti ſunt. Per mare autem Palæſtinorum, & fluuiũ magnum, quem alio loco nominat ſcriptura Euphratem, quòd nos Latinè dicimus frugiferum, multitudinem intelligimus gentium, ſiue profunditatem nationum, ad quas dilatati ſunt termini apoſtolorum, incipientium ab Hieruſalem, vbi (ſicut dictum eſt) primò ſacratum eſt noſtri baptiſmi mare rubrum. Porrò iuxta literam quatuor climata terræ repromiſsionis diſtincta ſunt, dicendo à mari rubro vſq; ad mare Palæſtinorum, & à deſerto vſq; ad fluuium. Mare Palæſtinorum alio loco legimus appellari mare magnũ, quòd iuxta terræ ſitum ipſorum erat illis contra ſolis occaſum.

Quòd ſermonis dei cum Moſe, exordium, medium, & finis, idem ſit. CAPVT XL.

TRadam in manibus veſtris habitatores terræ, & eijciam eos de conſpectu veſtro. Non inibis cum eis fœdus, nec cum dijs eorum, non habitent in terra veſtra, ne forte peccare te faciant in me, ſi ſeruieris dijs eorum: quod certè erit tibi in ſcandalum.) Quod ſermonis huius fuit exordium, ipſum medium, ipſum & finis eſt. In exordio nanq; dictum eſt. Non habebis deos alienos coram me. In medio autẽ, qui immolat dijs, occidetur, præter deo ſoli. Porrò hic in fine dicitur. Non inibis fœdus cum dijs eorum, & cætera. Et rectè, quia bonorum omniũ radix eſt, vnius dei diligentiſsima notitia, idcircò maximè circa hanc tota beneuoli plantatoris impenditur opera. Hac etenim in corde prius radicata & fundata, quicquid inde pullulat, frondet ac floret in gratiam, & fructum affert in vitam æternam: ſicut econtrariò deorum alienorum ſeruitus cauſa eſt perditionis, efficiens omnem fructum nequam, & mortem afferens ſempiternam, teſtante Apo-
Roma.1. ſtolo, cùm dicit: Propter quod tradidit illos deus in deſideria cordis eorum, in immunditiam, vt contumelijs afficiant corpora ſua in ſemetipſis, qui cõmutauerunt veritatem dei in mendacium, & coluerunt & ſeruierunt creaturæ potius quàm creatori, qui eſt benedictus in ſecula, Amen, & reliqua. Ergo ſicut creaturæ ſeruitus cõtumelioſum reddit hominem, etiam in exterioribus carnis operibus, ſic econtrariò fida creatoris adoratio glorioſum illum efficit ſuccedentibus fructibus ſpiritus. Equidem nos hodie cuncti verbo palàm creatoris adoratores ſumus: ſed auctoribus magnis, Chriſto videlicet & Apoſtolo eius, ſimulachrorum ſeruitus ſic æquiuocatur, vt in tuo ſacrilegio plerique profeſſores Chriſtianitatis inuoluantur. Nam euangelica auctoritate, auari ſumus,

ſumus,non deo ſeruimus,ſed mammonæ. Et Apoſtolus teſtatur, quia auaritia idolorum eſt ſeruitus. Igitur & hic & ſupra,vbi dictum eſt. Non facietis deos argenteos,nec deos aureos facietis vobis,apud nos idem eſt,ac ſi dicatur: Non ſtudebitis auaritiæ,non ſeruietis mammonæ. Matth.6. Luce.16. Epheſ.5. Coloſ.3.

Quoto die lex data ſit, & quòd altari ædificato ad radices montis,populus trina repetitione dixerit: Omnia verba domini,quæ locutus eſt,faciemus.

CAPVT XLI.

VEnit ergo Moyſes,& narrauit plebi omnia verba domini atque iudicia. Reſponditq́; populus omnis vna voce: Omnia verba domini, quæ locutus eſt, faciemus.) Memoriter tenendum eſt,hunc tertium diem menſis tertij (vt ſuperius dictum eſt) nõ quinquageſimum, ſed quadrageſimum nonum eſſe,à quartadecima menſis primi,id eſt, ab immolatione agni. Cum enim iuxta lunarem computationem mẽſis,alius triginta,alius vndetriginta ſit, profectò ſedecim dies à quartodecimo,qui reſidui fuerunt menſis primi,cũ triginta ſecundi,& iſtis tribus diebus menſis tertij,quadraginta nouem ſunt. Num ergo fallimur,dicẽtes,quia quinquageſimo die data eſt lex,quia quadrageſimo nono die,locutus eſt deus cũctos ſermones hos,venitq́; Moyſes& narrauit plebi omnia verba domini,atq; iudicia, reſponditq́; cunctus populus vna voce, omnia verba domini faciemus quæ locutus eſt? Non vtique. Nam vide, quid ſequitur. (Scripſit autem Moyſes vniuerſos ſermones domini,& mane conſurgens ædificauit altare ad radices montis, & duodecim titulos,per duodecim tribus Iſrael.) Hoc mane quinquageſimus eſt dies, quo demum lex data eſt. Quomodo? Miſitq́; (ait ſcriptura) iuuenes de filijs Iſrael,qui & abſtulerunt holocauſta, immolaueruntq́ue victimas pacificas domino, vitulos duodecim. Tulit itaque Moyſes decimam partem ſanguinis,& miſit in crateras, partem autem reſiduam fudit ſuper altare. Aſſumensq́; volumen fœderis,legit,audiente populo. Qui dixerũt: Omnia quę locutus eſt dominus, faciemus,& erimus obedientes. Quæ profeſsionis tertia repetitio plena, inſolubilis quoque iam confirmatio eſt. Nam & primo die menſis,dixerunt: Cuncta quæ locutus eſt dominus faciemus, & tertio die dixerũt: Omnia verba domini,quę locutus eſt dominus,faciemus,& hic dicũt: Omnia quę locutus eſt dominus,faciemus,& erimus obedientes. (Ille verò ſumptum ſanguinem,reſperſit in populum,& ait: Hic eſt ſanguis fœderis, quod pepigit dominus vobiſcũ, ſuper cunctis ſermonibus his.) Ac deinceps. Dixit autem dominus ad Moyſen: Aſcende ad me in montem,& eſto ibi,daboq́ue tibi duas tabulas lapideas,& legem ac mandata, quæ ſcripſi.) Hic demum ſolennis & ritè peracta legiſlatio eſt. Nam præterito die, quadrageſimo nono erat, quod factum, quaſi quædam catechizatio eſt dicenda. Aliud nempe eſt dicere, ecce lex ſub qua militare vis: ſi potes obſeruare,ingredere: ſi non potes,liber diſcedo: aliud poſtulatæ legis profeſsionem confirmatam manu propria ſignare. CAP. XXIIII.

De dedicatione teſtamenti,poſt ædificationem altaris in ſanguine duodecim vitulorum.

CAPVT XLII.

APoſtolus loci huius memor,cum dixiſſet: Teſtamentum enim in mortuis confirmatum eſt, alioquin nondum valet dum viuit, continuò ſubiuxit: Vndè nec primum quidem ſine ſanguine dedicatum eſt. Lecto enim omni mandato legis à Moyſe vniuerſo populo, accipiens ſanguinem vitulorum & hircorum,cum aqua & lana coccinea,& hyſſopo, ipſum quoque librum & omnem populum aſperſit,dicens: Hic ſanguis teſtamenti, quod mandauit ad vos deus. Dedicatum hic primum aſſerit teſtamentum, in eo quod ædificato altari cum duodecim titulis duodecim tribuum,legem recitatam profitentiam & immolatis victimis, dimidiam partem ſanguinis fundens ſuper altare,reſidua parte Moyſes populũ aſperſit,dicens: Hic eſt ſanguis fœderis. Quid autem eſſe putamus hanc dedicationem teſtamenti,niſi acceptionem cõſcriptionis propter promiſsiones teſtatoris,vt ipſe eis in deum, ipſi autem illi eſſent in populum ſecundum ſimilitudinem fœderis maritalis? Nam hinc eſt,quod in Ezechiele inter cætera dicit. Vbera tua intumuerunt,& pilus tuus germinauit,& eras nuda,& cõfuſione plena. Et tranſiui per te, & vidi te,& ecce tempus tuum tempus amantium. Et expandi amictum meum ſuper te,& operui ignominiam tuam,& iuraui tibi,& ingreſſus ſum pactum tecum, ait dominus deus, & cætera. Igitur huius quinquageſimi diei magna & digna memoria, qua mulier illa, ſcilicet ſynagoga, quæ in Aegypto multiplicata fuerat, & grandis effecta, iamque (vt ait idem Propheta) ad mundum muliebrem peruenerat,quæq; in die ortus ſui præciſum vmbilicum non habens,non fuerat lota aqua, in ſalutem,multis enim dijs ſeruire incœperat,vni viro, vni deo facta eſt & lota aqua, & emundata à ſanguine ſuo,veſtita & calceata eſt, & cuncta iuſtitiæ accepit ornamenta, quæ ſub nominibus ornatuũ idem Propheta diligenter dinumerat. Dicit autem Apoſtolus ſupradicto capitulo: Neceſſe eſt ergo exemplaria quidem cœleſtium his mundari, ipſa autem cœleſtia melioribus hoſtijs quàm iſtis. Cœleſtia ſunt ſecundum Euangelicam vel apoſtolicam fidem ſancta illa, quæ introiuit Ieſus.i.ipſum cœlum,vt appareat nunc vultui dei pro nobis. Hæc autem ſancta populo illi tradita illorum ſunt exemplaria,quemadmodum idem Apoſtolus,cum teſtimonio ſcripturæ Heb.9. Ezec.16. Heb.9. Hebr.8.

CAP. XXXIIII. præſentis ait:Si ergo eſſent ſuper terram,nec eſſet ſacerdos , cum eſſent qui offerrent ſecundum
legem munera,qui exemplari & vmbræ deſeruiunt cœleſtium , ſicut reſponſum eſt Moyſi, cum
conſummaſſet tabernaculum. Vide, inquit, omnia ſacito ſecundum exemplar quod tibi oſten-
ſum eſt in monte.Proinde præſentem locum cum cœleſtibus,quorũ hæc & cætera quæ ſequun-
tur exemplaria ſunt,iam nunc libet conſerre diligentius.

Quod ſanguis vitulorum ſanguinem cœleſtis hominis Chriſti ſignificet.

CAPVT XLIII.

PRimò ſanguis vitulorum , quo hæc exemplaria mundata ſunt , ſanguinis exemplar fuit cœ-
leſtis hominis Ieſu Chriſti,quo cœleſtia ſimul & terrena pacificata ſunt. Salutis nanq;,quam
ſanguis eius in veritate contulit , ſignum hircorum vel vitulorum ſanguine præcurrit . Porro,
quòd iuuenes potius quàm ſenes de filijs Iſrael Moyſes miſit, vt offerrent holocauſta, illius ſunt
Pſalm.102. iuuentutis exemplar, de qua Pſalmiſta: renouabitur,inquit,iuuentus tua vt aquilæ.Neque enim
veteres ſed nouos homines: neque in vetuſtate literæ , ſed in nouitate ſpiritus miſſurus erat do-
minus Ieſus Chriſtus;duodecim Apoſtolos , ſacerdotes nouos , noui & veri ſacrificij miniſtros.
Quid deinde nobis illud exemplificat , quòd dimidiam partem ſanguinis ſuper altare fudit,&
dimidiam in populum reſperſit: niſi quod cœleſtia duo ſimul de vno eodemq́ue diriuata ſunt
ſanguine Chriſti filij dei, alterum quo per baptiſmum in remiſsionem peccatorum aſpergimur:
alterum quo verum,cum carne vera,ſanguinem de ſancto altari ſumimus? Miſſus itaque ſanguis
in crateras,partim in altare funditur,partim in populum reſpergitur : quia reconditum verbum
dominicę paſsionis,in apoſtolorum omniumq; ſacerdotũ Chriſti cordibus ſic per os linguamq;
illorum in hæc ſacramenta diffunditur,vt & veraciter in morte Ieſu Chriſti baptizati , ſanguine
Hebr.9. eius reſperſi ſimus,& de ſancto altari ſanguiné eius in verirate bibamus . Apoſtolus aſperſionem
illam exemplarem cum aqua & lana coccinea & hyſopo factam eſſe teſtatur . Sic nimirum & de
latere Chriſti cum aqua ſanguis effluxit,& idcirco rectè,cum vino aquam miſceri in ſacramento
ſanctæ eccleſiæ,fides apoſtolica ſanxit.Quòd auté in celebratione ſancti baptiſmi,aqua per ver-
bum crucis,per potentiam ſancti ſpiritus, virtutem accipiat ſanguinis Chriſti, ad abluenda pec-
Hyſopus. cata credentis,nullus dubitat fidelis.Hyſopus,herba humilis,humilem ſignificat fidem domini-
cæ paſsionis,quia ſicut illa tumorem pulmonis,ſic fides Chriſti ſuperbiam cordis ſanando depri
mit.Per lanam coccineam,propoſitam nobis eiuſdem paſsionis imitationem intelligimus , quia
1.Petr.2. Chriſtus paſſus eſt pro nobis(vt ait beatus Petrus apoſtolus)vobis relinquens exemplum, vt ſe-
quamini veſtigia eius.Sed & ipſum librum aſperſum eſſe Apoſtolus aſſerit:quia videlicet ſic ſan-
cta ſcriptura penè vbique fidem cõtinet paſsionis Chriſti , vt ſine illa nullatenus intelligi poſsit.
Ioan.3. Abſque aſperſione huius ſanguinis,deum nemo videbit. Nam niſi quis renatus fuerit ex aqua &
Marc.16. ſpiritu ſancto(Chriſtus ait)non poteſt videre regnũ dei.Item: Qui crediderit & baptizatus fue-
Exod.19. rit,ſaluus erit.Bene ergo antequam ſanguine illo exemplari reſperſus fuiſſet populus , ait domi-
nus:Deſcende & conteſtare populum,ne fortè velint trãſcendere terminos ad videndum,& pe-
reat ex eis plurima multitudo at nunc poſt aſperſionem: (Aſcenderunt , inquit ſcriptura,Moy-
ſes & Aaron,& Nadab,& Abiu,& LXX. de ſenioribus Iſrael,& viderunt deum Iſrael . Sub pedi-
bus eius quaſi opus lapidis Sapphyrini,& quaſi cœlum cum ſerenum eſt. Nec ſuper eos qui pro-
cul receſſerant de filijs Iſrael miſit manum ſuam,videruntq; deum,& comederunt & biberunt)
Exod.11. Viderunt deum Iſrael,ſed non ſicuti eſt.Non enim,inquit,videbit me homo & viuere poteſt.Et
1.Ioan.4. longè poſt viſionem iſtam,deũ(inquit Iohannes Euangeliſta)nemo vidit vnquam. Ergo & viſio
hæc,cœleſtis viſionis dei qua videbimus eum ſicuti eſt,exemplar eſt.Quod enim dicitur ſub pe-
dibus eius quaſi opus lapidis Sapphyrini,& quaſi cœlum cum ſerenum eſt,regni illius,in quo vi-
dendus promittitur,ſoliditatem,puritatem,atque altitudinem myſticè innuit.Nec ſuper eos,in-
quit,qui procul receſſerant,de filijs Iſrael,miſit manum ſuam. Tanquam diceret: Antequam re-
ſperſi eſſent ſanguine fœderis,quod pepigit cum eis dominus , miſerat ſuper eos manum ſuam,
Exod.19. manum terribilem ac tremendam,dicendo:Omnis qui tetigerit montem,morte morietur,lapi-
dibus opprimetur,aut confodietur iaculis:nunc auté quia fœderati,quia ſanguine fœderis erant
conſperſi,non miſit ſuper eos manum ſuam, non prohibuit eos à viſione ſua, qui præ timore ſu-
perius dicto procul receſſerant,terminoſque conſtitutos aſcendere non audebant . Videruntq;
deum,ſicut iam dictum eſt,& comederũt ac biberunt,quod totum illius fuit viſionis exemplar,
Pſalm.16. in qua comedemus ac bibemus,eademq; viſione ſaturabimur,& inebriabimur. Dicit enim Pſal-
Pſalm.36. miſta:Satiabor cum apparuerit gloria tua. Item: Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ , & tor-
rente voluptatis tuæ potabis eos.

De eo quod dictum eſt: Aſcende ad me,& eſto ibi. Et de duabus tabulis lapideis, digito dei ſcriptis.

CAPVT XLIIII.

DIxit autem dominus ad Moyſen:Aſcende ad me in montem,& eſto ibi : Daboq́ue tibi duas
tabulas lapideas,& legem ac mãdata quæ ſcripſi,vt doceas filios Iſrael.Surrexerunt Moyſes,
& Ioſue

& Ioſue miniſter eius.) Et ſupra dictum eſt: Aſcenderunt Moyſes & Aaron & Abiu,& L X X. de
ſenioribus Iſrael,ſed nõ dictum eſt: Aſcenderunt ad dominum,hic autem dictum eſt,aſcende ad
me,quod ſignificat,illum inuitari ad colloquium familiare,additumq́; eſt,& eſto ibi,ſubauditur,
non vna hora,vel vno die,ſed eſto ibi,id eſt, mane ibi quadraginta diebus & quadraginta nocti-
bus. Daboq́; tibi duas tabulas lapideas,& legem ac mandata quæ ſcripſi: non ait, & legem quam
ſcripſi,ſed mandata quæ ſcripſi: legem enim Moyſes ipſe ſcripſit,ſicut & de iudicijs ſupraſcriptis
dictum eſt,quia ſcripſit Moyſes vniuerſos ſermones domini: mandata autem digitus dei ſcripſit,
ſicut ipſe Moyſes in Deuteronomio dicit: Deditq́; mihi dominus duas tabulas lapideas ſcriptas Deut.9.
digito dei. Et hoc cœleſtium exemplar fuit: Quorum cœleſtium? Eorũ videlicet quæ facta ſunt
per nouum hominẽ Ieſum Chriſtum,qui aſcendit ad deum,non in montem terrenum,ſed in ip-
ſum cœlum,vt acciperet nobis non occidentẽ literam,ſed viuificantem ſpiritũ. Vndè eſt: Aſcen- Pſalm.67.
diſti in altum,cœpiſti captiuitatem,accepiſti dona in hominibus. Quæ dona? Et ipſe dedit quoſ- Ephe. 4.
dam quidem apoſtolos,quoſdam autem prophetas,alios verò euangeliſtas,alios autem paſtores
& doctores. Hæc & huiuſmodi dona ſpiritualia ſcripſit nobis,nõ in tabulis lapideis, ſed in tabu- 2.Cor.3.
lis cordis carnalibus. Scripſit autẽ nõ calamo neq; atramento,ſed digito dei,id eſt,ſpiritu ſancto. Acto.2.
Nam L. die,poſtquam ſurrexit à mortuis,cuius etiam hic dies L. exemplar fuit , cum eſſent om-
nes diſcipuli eius pariter cõgregati,miſſus eſt ad ſcribendum hic dei digitus, hic ſpiritus ſanctus,
multiplex,ſubtilis,diſertus,certus,ac diſcretus. Prima ſcriptoris experientia claruit in homini-
bus;qui prius erant idiotæ & ſine literis,in eo quòd ſtatim cœperunt loqui linguis magnalia dei.
Illa & quæ deinceps ſubſecuta ſunt,opera cœleſtia fuerunt, vt rectè hæc ſcriptura data in tabulis
lapideis,illorum dicatur exemplar cœleſtium. Nam de huiuſmodi dictum eſt: Quoniam videbo Pſalm.8.
cælos tuos opera digitorum. Sed dicit quis: Iſtæ tabulæ lapideæ digito dei ſcriptæ,poſtmodum
confractæ ſunt. Reuerſus nanq; Moyſes de monte, cum appropinquaſſet, vidit vitulum & cho- Exod.32.
ros,iratusq́; valde,proiecit de manu tabulas,& confregit eas ad radices montis. Quid hoc ad ex-
emplar pertinuit cœleſtiũ? Planè & hoc pertinuit, quia videlicet gens illa, cuius tabulis prius in-
ſcripta ſunt dona cœleſtia digito dei,ecce rebellando cõfracta atq; proiecta eſt. Præcide,ait,tibi Exod.14.
duas tabulas lapideas inſtar priorum,& ſcribam ſuper eas verba quę habuerunt tabulæ quas fre- Acto.13.
giſti. Iſtę iuniores tabulę nõ cõfractę ſunt. Etenim reprobatis illis,quibus oportebat primùm lo-
qui verbum dei,gentibus annuntiatum eſt, & ibi ſcriptura digiti dei permanet. Sanè ſecundum
literaturæ ordinem,ſic mandata in duabus tabulis illis diſtincta ſint , vt in altera continerentur,
quæ ad dilectionem dei pertinent,quorum primum eſt , non habebis deos alienos coram me. in
altera quæ ad dilectionem proximi,quorum primum eſt: Honora patrem tuũ & matrem tuam. Epheſ.6.
Vndè & Apoſtolus hoc primum dicit mandatum.

Quomodo Moyſes durare potuerit ſine cibo quadraginta diebus.

CAPVT XLV.

CVmq; aſcendiſſet Moyſes,operuit nubes mõtem, & habitauit gloria domini ſuper Sinai, te-
gens illum nube VI. diebus.) Gloriam domini habitaſſe ſuper Sinai, dixit : quia expertus eſt Pſalm.30.
magnam & glorioſam multitudinem dulcedinis domini , quam abſcondit quidem timentibus
ſe,ſed huic oſtendit non parua ex parte,vt in illa epularetur , non vno die , ſed quadraginta die-
bus,& quadraginta noctibus. Nam quaſi quæreres , quomodo tam diu durauit homo ſine cibo,
& ſine potu,cũ vltra ſeptem dies natura humana ſine omni alimonia durare non poſsit. (Septi-
mo autem die,inquit,vocauit eum de medio caliginis.) Fuerit hoc omnino humanæ poſsibilita-
tis,quòd præ auiditate cœleſtium epularum VI. diebus panem non comêdit , & aquam non bi-
bit. Cæterùm,niſi VII. illum die dominus vocaſſet,natura hominis in ſemetipſa reſidens, in bre- Deute.8.
ui penitus aruiſſet. Vocauit ergo illũ de medio caliginis , cuius vox ſuauis, ac ſuper mel & fauum
eſt dulcis,& vocatione ſua ſic inopem hominis naturam ditauit , vt vſq; ad XL. diem non ſolùm
cibi & potus,ſed & totius humanæ conditionis poſſet obliuiſci. Sic in ſemetipſo meruit experiri,
vt veraciter diceret,quòd nõ in ſolo pane viuat homo , ſed in omni verbo quod procedit ab ore
dei. Item nec in Helia ieiunante ſimiliter quadraginta diebus & quadraginta noctibus,ſcriptura 3.Reg.19.
tacuit,quòd nõ hoc de hominis poſsibilitate habitum, ſed de virtute dei, pro munere ſumptum
eſt. Vbi enim illum angelus domini ſecundo tetigit,dicens: Surge, & comede, poſtquam come-
dit & bibit,ſtatim ſubiunctum eſt: Et ambulauit in fortitudine cibi illius, quadraginta diebus,& 3.Reg.19.
quadraginta noctibus. In fortitudine cibi illius ſcriptura ſic dixit,vt ſubintelligas,quòd non erat
nec eſſe poterat in natura quamlibet fortis & in ieiunijs exercitati hominis. Vtiliter ſatis proui-
dit diuinitas,quatenus idoneum haberet teſtimoniũ Chriſti humanitatis. Ille nanq; ieiunare ha-
bebat quadraginta diebus,& quadraginta noctibus,vt pro gula peccatoris primi hominis inno-
cens hic homo ſecundus,ordinata ſatisfactione vapularet, nobisq́; in ſe credẽtibus,quẽ ille man
ducando perdidit cibum vitæ æternæ ieiunando acquireret. Sed hoc (vt prædictũ eſt) ſupra na-
turam hominis eſt,& idcirco hæretica prauitas,quæ illum nõ vere,ſed in phantaſmate hominem

apparuiſſe

CAP. XXIIII. apparuiſſe contendit,tam diuturnum ieiunium in ſuæ veſaniæ patrocinium procaciter arripuiſ-
ſet. Vtiliter ergo nobis(vt iam dictũ eſt)diuinitas prouidit,vt duos teſtes veritatis ieiunantis ho-
minis Chriſti,humanitas obtineret,alterum ſcilicet ex lege,alterũ ex prophetis. Imò ſi libet di-
cimus,quia nõ duos tantum,ſed & tres habuit teſtes in hoc negotio hic deus & homo verus ſal-
uator noſter. Vnus enim Moyſes, ſecundo ieiunauit quadraginta diebus & quadraginta nocti-
bus.Igitur in ore non tantum duorum,ſed etiam trium teſtium ſtabit & hoc verbum.

*Quid ſit quòd Moyſes præcepta capeſcens, egreſſus in medium nebulæ, montem aſcen-
dit, & fuit ibi quadraginta diebus & quadraginta noctibus.*

CAPVT XLVI.

ERat autem ſpecies gloriæ domini,quaſi ignis ardens ſuper verticem montis in conſpectu fi-
liorum Iſrael.) Talis quoq; ſpecies gloriæ domini, cœleſtium exemplar fuit. Nam vbi L. die
Acto.2. (ſicut ſupra dictum eſt)gratia cœleſtis effulſit, erat itidem ſpecies gloriæ domini quaſi ignis. Et
apparuerunt,inquit,illis diſpertitæ linguę,tanquàm ignis, ſeditq́; ſuper ſingulos eorũ. Vtrobiq;
viuacitas ignis zelum & feruorem ſpiritus aduerſus peccata pręſignauit. Ingreſſusq́; Moyſes me-
dium nebulę,aſcendit in montem,& fuit ibi quadraginta diebus, & quadraginta noctibus.)Ne-
bulam ſiue caliginem,quam in his locis ſcriptura ſæpius expreſsit,nonnulli lucem inacceſsibilem
1.Timo.6. dixerunt,videlicet,quia dicit Apoſtolus:Quem vidit hominum nemo, nec videre poteſt qui lu-
cem habitat inacceſsibilem. Verùm hic ſenſus,vt in vocabulo nebulæ ſiue caliginis lux intelliga-
tur,per antiphraſim pluribus ſcripturarum tractatoribus, non complacuit. Porrò præter typi-
cam intelligentiam,id quod Moyſes medium nebulę ingreditur, moraliter quoq; appetendam
eſſe quietem atq; cordis munditiam,eis qui ad cõtemplationem tendunt,innuit. Quid enim eſt,
quòd hic vt ſublimia dei præcepta perciperet,alta cõſcendit, atq; vt interna penetraret,ab exte-
rioribus tumultibus occultatus eſt: niſi quòd ſancti viri, qui exterioribus miniſterijs deſeruire
officij neceſsitate coguntur,ſtudioſè ſemper ad cordis ſecreta refugiũt,ibiq; cogitationis intimæ
cacumen aſcendunt? Et legem quaſi in monte percipiũt, dum poſtpoſitis tumultibus actionum
temporalium,in contemplationis ſuæ vertice,ſupernæ voluntatis ſententiam perſcrutantur.

COMMENTARIORVM LIBRI III. FINIS.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN EXODVM, COMMENTARIORVM LIBER QVARTVS.

De tabernaculo Moyſi, quòd cœleſte tabernaculum exemplar eius fuerit.

CAPVT I.

Exod.25. TABERNACVLVM verum quod fixit deus, & non homo, tabernaculi
quod fixit Moyſes,exẽplar fuiſſe,auctor eſt idem deus, & nõ homo. Ait enim:
Inſpice,& fac ſecundum exemplar,quod tibi in monte monſtratum eſt. Cuius
dicti memor Apoſtolus:Non enim in manuſacta, inquit,ſancta, Ieſus introiuit
Hebr.9. exemplaria verorum,ſed in ipſum cœlum. Hæc tanta auctoritas architecti dei
illius tabernaculi manufacti ſtructuram toti mundo ſpectabilem fecit. Vbi? In
hac ſancta & veridica ſcriptura, quæ retinuit, & obliuioni ſuſtulit ædificationis illius menſuras
vniuerſas,numerosq́; & pondera. Diuertunt huc omnes,qui in hoc mundo peregrinantur,regni
cœlorum milites,qui pertranſeunt,& manentem hic ciuitatem non habentes,futuram inquirũt:
atq; cœleſtium,quæ iam ex parte cognoſcunt, hic exemplaria contemplantur, vt proficiant ad
Pſalm.83. cognoſcendum. Qui & mirantes,dicunt: Quàm dilecta tabernacula tua domine virtutũ. Et nos
igitur quos ad hunc locum,recta præpoſiti noſtri via perduxit, pauliſper immoremur hic, qua-
tenus ex pulchritudine tabernaculi allecta, concupiſcat & deficiat anima noſtra in atria domini,
corde & carne exultantibus in deum viuum, vbi paſſer domum, & turtur inuenit ſibi nidum.
Aſpiciat deus & paſſerem ſecundum cor,in illam cœleſtem domum tendentem, & turturem ſe-
cundum carnem præſenti tabernaculo laborantem,& quia tam ſancta quàm alta ſunt quæ moli-
mur,auxilium gratiæ eius,& ad bene cogitandum præueniat paſſerem,& ad bene agendum ſub-
ſequatur turturem.

*Cur Apoſtolus verſa dictione tabernaculum Moyſi exemplar dicat fuiſſe cœleſtis
tabernaculi.*

CAPVT II.

PRimùm quærere libet,cur in ratione exemplarium, diuinæ dictionis Apoſtolus immutaue-
rit modum. Nam deus dicit iuxta omnem ſimilitudinem tabernaculi, quod oſtenſum tibi,
& om-

& omnium vaſorum in cultum eius, ſic facietis illud. Item: Inſpice & fac ſecundú exemplar quod tibi in monte monſtratum eſt. Manifeſte hic eorũ, quæ mandabat facere Moyſi, ea quæ demonſtrabat illi exemplaria eſſe dixit. Econtra Apoſtolus, ea quæ fecit Moyſes, illorum exemplaria nuncupauit, quæ deus illi demonſtrauit. Ait enim: Si ergo eſſet ſuper terram, nec eſſet ſacerdos, cum eſſent qui offerrent ſecundũ legem munera, qui exemplari & vmbrę deſeruiunt cœleſtium. Et continuò ſubiungit teſtimonium iam dictum, quo deus cœleſtia potius exemplaria eſſe dixit terreſtrium. Sicut reſponſum eſt Moyſi: Vide, inquit, omnia facito ſecundum exemplar quod tibi oſtenſum eſt in monte. Hoc ergo quærimus, & deo donante, citius inueniemus. Moyſi deus loquebatur & ei cœleſtia, priusquàm faceret terreſtria, ſpiritualia prius demonſtrabat, quàm faceret carnalia. Quomodo vel quali viſione demonſtrabat? Viſione interna, viſione prophetica. Loquebatur enim illi facie ad faciem, ſicut loqui ſolet homo ad amicum ſuum. Quomodo ſolet homo loqui ad amicum ſuum? Non celando illi conſilium ſuum, faciendo illum ſecretorum ſuorum conſcium. Cum ergo loqueretur ad illum, ſicut loqui ſolet homo ad amicũ ſuum, nunquid illi occultaret ſummum amicitiæ ſuæ fructum, id eſt, futurum Chriſti filij ſui cœleſte ſacerdotium? Imò tam de præteritis quàm de futuris docuit eum. Nunquid non cum auctoritate ſcripturæ Moſaicæ, dicit Ioannes: In principio erat verbum, & verbum erat apud deũ, & deus erat verbum, hoc erat in principio apud deum, omnia per ipſum facta ſunt; & ſine ipſo factum eſt nihil? Etenim prior ille ſic locutus eſt, quia dixit deus, fiat, & factum eſt, quod æquipollens eſt. Nam ſi dixit, fiat, & factum eſt, per verbum factum eſt. Ergò multo magis illud amico ſuo nõ abſcondit, quòd verbum caro futurum eſſet: quòd deus & homo Chriſtus; propitiatio pro peccatis noſtris futurus eſſet: quod idem in tabernaculo ſuo (quod eſt præſens eccleſia) menſam corporis & ſanguinis ſui poſiturus eſſet: quodq́; idipſum tabernaculum Chriſtus, ipſe magnum candelabrum cunctis ſpiritus ſancti donis lucẽs illuſtraturus erat. Itaq; quoniam prius hæc ſpiritualia ſiue cœleſtia vidit, & poſtmodum carnalia populo illi ſancta ſanctorum fecit, ipſa cœleſtia illi exemplaria dicuntur & ſunt. Porrò Hebręi (ad illos enim illa epiſtola Apoſtolus loquitur) prius tabernaculum manufactum, prius arcam, propitiatorium, menſam, candelabrum, & cætera omnia manufacta nouerunt, & de illorum ſimilitudine commonebantur ab Apoſtolo, vt ſe extenderent ad cognitionem cœleſtium. Rectè igitur iſtis ecõtra terreſtria hæc dicta ſunt exemplaria fuiſſe cœleſtium, exemplaria verorum, exemplaria, inquam, & vmbræ futurorum. Iam nunc tabernaculi ipſius ſtructuram deo duce, & candelabro quod ille eſt, prælucente ingrediamur.

Hebr. 8 · *Exod. 33.* · *Quomodo cum Moyſe loquebatur deus.*

De primitijs quas dominus ad conſtructionem tabernaculi iuſſit tolli.

CAPVT III.

LOcutusq́; eſt dominus ad Moyſen, dicens: Loquere filijs Iſrael, vt tollãt mihi primitias.) Exponens quid dixerit, vel quid intelligi voluerit, dicendo primitias, continuò ſubiunxit: (Ab omni homine qui offert vltroneus accipietis eas.) Vltroneus offert, qui non coacta ſeruitute, ſed ſpontanea charitate quippiam offert. Ergo charitatis oblationes, ſiue magnæ ſiue paruæ ſint, primitiæ domino ſunt, & ad cœleſtes tabernaculi eius ornatum proficiunt. Ecõtra quicquid ex triſtitia offertur, ſerotinum eſt, & ad decorem domus domini proficere non poteſt. Proinde Apoſtolus, cum dixiſſet: Qui parce ſeminat, parce & metet: & qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet: continuo ſubiunxit: Vnuſquiſq; prout deſtinauit in corde ſuo, nõ ex triſtitia, aut ex neceſsitate, hilarem enim datorem diligit deus, & cætera. Bene ergo dixit, quod opportunè audiãt omnes tabernaculi dei, id eſt, eccleſię Chriſti, adiutores ab omni homine, qui offert vltroneus accipietis eas. Quod de corporalibus dictũ eſt, itidem de ſpiritualibus dicendum eſt, & ſentiendũ. Nam quicquid boni, ſiue corporale ſiue ſpirituale ſit, ſi idcirco facimus coram hominibus, vt videant opera noſtra bona, & glorificent patrem noſtrum qui in cœlis eſt, primitiuum eſt, & primitiarum acceptor deus ſuſcipi iubet. Econtra, ſi quis faciat coram hominibus, ad hoc tantum vt videatur ab eis, nullam ſibi in tabernaculo dei collocat memoriam. Nam in eo quod viſus eſt ab hominibus, recepit mercedem ſuam.

CAP. XXV. · *2. Cor. 9.* · *Matth. 6.*

Item de eiſdem, & quòd minora interdum maioribus chariora ſint deo pro intentione offerentis.

CAPVT IIII.

HAEc ſunt autem quæ recipere debetis: Aurum, & argentum, & æs, & hyacinthum, & purpuram, coccumq; bis tinctum, & byſſum, & pilos caprarum, & pelles arietum rubricatas, pelles hyacinthinas, & lingua Sethim, & cætera.) Ergo vt primitiæ ſint, quę offeruntur, non oblationum quantitas, ſed offerentium bona efficit voluntas. Multum enim ab auro & argento, pili caprarum in precio differunt, & tamen ſub eodem vocabulo primitiarum poſiti ſunt. Nec dubitandum, pilos caprarum, & pelles arietum, interdum auro & argẽto, lapidibusq́; precioſis, priora fuiſſe apud cordium inſpectorem deum. Nam eiuſdem tabernaculi deus ac dominus, cum ſederet contra gazophylacium aſpiciens, quomodo turba iactaret æs in gazophylacium, multiq; diuites iactarent multa, venit vna vidua pauper, & miſit duo minuta, quod eſt quadrans. Et

Mar. 12. · *Leui. 12.*

CAP. XXV. conuocans diſcipulos ſuos,ait illis: Amen dico vobis,quoniam vidua hæc pauper, plus omnibus miſit.Oés enim quod abundabat illis miſerunt,Hæc verò de penuria ſua omnia quæ habuit,miſit totum victum ſuum. Porrò quæ ad ſpiritualem ædificationem conſerantur, ſpiritualia bona ſunt,quorum vtiq; cui plus committitur plus ab eo exigitur,ad conſummationem cœleſtium

Ephef.4. ſanctorum,quorũ illa(vt ſæpe dictũ eſt)nobis exemplaria ſunt. Vndè cũ dixiſſet Apoſtolus: Et ipſe dedit quoſdam quidẽ apoſtolos,quoſdã autẽ prophetas,alios verò euangeliſtas,alios autem doctores,& paſtores,ſignanter adiecit,ad conſummationẽ ſanctorum,in opus miniſterij,in ædificationẽ corporis Chriſti.Hæc & huiuſmodi dona grandia,aurũ ſunt,argentũ ſunt,lapides precioſi ſunt.Videmus,quia legimus longos ordines beatorũ hominũ, virorum pariter ac mulierũ, puerorũ ac puellarum,ad cœleſte miniſteriũ Chriſti procedentium,qui in ſanctuariũ domini talia fideliter ac deuotè obtulerunt.Et nos igitur exigui, quoniam tale quid cœleſti offerre ſacerdoti non poſſumus,ne tamen vacui omnino coram illo appareamus, bona voluntate ad videndum ſanctuariũ alacres ingredimur,placere nobis omnia veraciter profitentes, ſacerdotis ordinem,miniſtrantiũ religionem,offerentiũ charitatẽ.De argento & auro,cęteriſq; primitijs,quæcunq; ab vltroneis oblata accipi iubentur,quam ſignificationẽ habeant, ſuis in locis prout ſingula in opera expendũtur,pro poſſe dicemus.Et quàm verè dictum ſit, & habitabo in medio eorũ, cum fecerint mihi ſanctuarium,ipſa lectionis myſteria declarabũt. De ſimilitudine tabernaculi, quod oſtenſum eſt Moyſi,iam ſupra dictũ eſt. Principium ædificationis arca eſt, quæ ſic incipit.

De arca,quòd incarnationis dominicæ vel corporis ipſius myſterium fuerit,& qui ſint vectes,quibus debeat portari. CAPVT V.

Myſterium arcæ. ARcam de lignis Sethim compingite,cuius longitudo habeat duos & ſemis cubitos.Latitudo cubitũ & dimidiũ:altitudo cubitũ ſimiliter,& ſemiſſem, & deaurabis eam auro mundiſsimo intus & foris.Facieſq; ſuprà coronam auream,per circuitũ, & quatuor circulos aureos,quos pones per quatuor arcæ angulos.)Arcam, inquit, de lignis Sethim, ligna Sethim imputribilia ſunt ſpinoſa,& à qualitate albæ ſpinæ non multũ diſtãtia. Principio ſanctuarij arca compingitur,quia principio ſanctæ eccleſiæ filio dei,corporis humani membra compegit ex virgine ſanctus ſpiritus.Cõpingitur autẽ arca de lignis Sethim,lignis imputribilibus, quia de ſemine patrũ fidelium, æterna memoria redolentium,dei filius eſt incarnatus. Cuius, inquit, longitudo habeat duos & ſemis cubitos,latitudo cubitum vnum & dimidiũ, altitudo ſimiliter cubitum & ſemiſſem, videlicet,vt homini ſalua reuerẽtia ſit acceſsibilis,& attrectabilis intus & foris, prout eſt menſura vel ſtatura hominis.Staturæ nanq; humanæ longitudo, à planta pedis vſq; ad collũ, tricubitalis eſt. Cum ergo altitudo arcæ tantum vnius cubiti ſit ac ſemiſsis,palam eſt, quia curuaturam corporis humani non excedit:& longitudo cum ſit duorum cubitorum ac ſemiſsis, porrectis manibus ad dexteram & ad ſiniſtram ad quemlibet actum religionis vltrò accedit. Latitudo cubiti quoq; ac ſemiſsis liquet incumbentis manibus,quàm accommoda ſit. Quod totũ myſticè nobis illud innuit,quia incarnata diuinitas,omnibus modis menſuræ.i. capacitati hominis,benigna ſe charita-

Baruch.3. te indulſit.Deus appropinquans in terra viſus, & cum hominibus conuerſatus eſt, oculis hominum expoſitus,auribus hominum propoſitus,manibus hominũ appoſitus eſt. Quod fuit ab ini-

1.Ioan.1. tio,inquit Ioannes,quod audiuimus,quod vidimus oculis noſtris, quod perſpeximus, & manus noſtræ tractauerunt.Et deaurabis,inquit,eam auro mundiſsimo intus & foris, quia veræ diuinitatis auro,& intus per inſitam ſapientiã, & foris per diuina opera clarificatus eſt Chriſtus, quod ſit dei filius.Facieſq; ſupra coronã auream per circuitũ.Suprà corona aurea arca circũdatur,quia filio dei quaſi diadema capitis eſt,hic miſerationis ornatus,quod & per bonitatis gratiam voluit, & per maieſtatis potentiam valuit hominem aſſumere,quod nõ potuiſſet niſi deus.Creaturarum quippe ordo vel natura non patitur,vt altera alteri ſubſtantialiter inſeratur, verbi gratia, homo angelo vel homini angelus,ergo & pro hac humilitate omnipotentiſsima mirabilis, verus,& victorioſus prædicetur deus.Et IIII. (inquit) circulos aureos, quos pones per IIII. arcæ angulos, quia videlicet in eo quod per IIII.mũdi partes fides incarnationis Chriſti dilatata tenditur,proculdubio IIII.ſancti Euangelij libris accincta prędicatur.(Facies quoq; vectes de lignis Sethim, &c.)Vectes de lignis Sethim fiunt, qui eiſdẽ ad potandum circulis inſerũtur,quia fortes & perſeuerantes doctores,velut imputribilia ligna quęrendi ſunt,qui inſtructioni ſacrorũ voluminum ſemper inhærentes,ſanctæ eccleſię vnitatẽ denuntient, & quaſi intromiſsi circulis arcam portẽt. Vectibus quippe arcã portare eſt,bonis doctoribus ſanctã eccleſiã ac rudes infideliũ mentes prædicando deducere.Et operies eã,inquit,auro,videlicet cũ ſplendore ſermonis alijs inſonant,ipſi etiã ſplendore vitæ fulgeſcant.Qui ſemper erunt in circulis, nec vnquam extrahentur,ait.i.ſemper excubabunt in ſacris libris,& nunquam recedẽt à ſtudio ſacrę lectionis.Ad hoc enim vectes in circulis ſemper eſſe iubẽtur, vt cũ portari arcã opportunitas exigit,de intromittẽdis vectibus, portandi nulla haberetur tarditas. quia videlicet cũ ſpirituale aliquid ſubditus à paſtore inquirit,ignominioſum valde eſt,ſi tunc quærat diſcere,cũ quęſtionem debet enodare.(Semper ergo

vectes

vectes in circulis erunt,inquit,ad portandam arcam parati.)Id eſt, qui ad prędicationis accedũt
officium , ſemper erunt parati ad reddendam rationem omni petenti de ea, quæ in ipſis eſt fide 1.Pet.3.
Ieſu Chriſti.(Ponesq́ue in arca teſtificationem,quàm dabo tibi.)Subauditur vrnam auream,ha-
bentem manna,& virgam Aaron,quæ fronduit,& tabulas teſtamenti.

De propitiatorio, quòd dominicæ paßionis ſignum fuerit. Et quid myſticè ſint duo Cherubin , & cur dictum ſit, inde præcipiam tibi. CAPVT VI.

FAciesq́; propitiatorium de auro mundiſsimo. Duos cubitos tenebit,& dimidium longitudo
eius,ſemiſſem & cubitum latitudo.)Longitudinis & latitudinis eiuſdem propitiatoriũ, cuius
& arca eſt,quia videlicet eadem charitatis intentione filius dei pro nobis paſſus , qua & incarna-
tus eſt.Propitiatorium nanq; nobis idem incarnatus deus eſt , ſed per paſsionem & mortẽ ſuam.
Per illam enim propitiatus nobis eſt deus,& per illam peccatorũ remiſsionem accepimus,in qua
baptizati ſumus(vt ait Apoſtolus) quicunq; baptizati ſumus in eodem Chriſto Ieſu . Ergo quia Roma.6.
niſi deus incarnatus,etiam mortuus fuiſſet, ipſe ſolus maneret. Poſt arcæ fabricam,facies,inquit,
& propitiatorium.Vndè?de auro mundiſsimo.Aurũ,diuinę in Chriſto ſubſtantiæ ſignificat pre-
cium:Signanter & expreſsè dixit mundiſsimo, quia videlicet ex eo quod deus ab omni eſt ſorde Hebr.7.
mundiſsimus, ex eo, inquam , propitiatorium nobis factus eſt Chriſtus dei filius , ex eo peccata
mundi tollere potuit agnus dei ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, & ex-
celſior cœlis factus.Hoc duo teſtamenta cõſonis vocibus cathegorizant, hoc lex & Euangelium
vno ſpiritu,eodemq́; ſenſu prædicant.Sequitur ergo:(Duos quoq; Cherubin aureos, & produ- Cherubin.
ctiles facies,ex vtraque parte oraculi.)Iuxta literam,qualis factura,qualis vel vndè ſumpta fuerit
Cherubin forma,non exprimit ſcriptura,creaturæ tamen angelicę monumentum eſt,quàm for- Geneſ.3.
titudinem cum gladio flammeo atq; verſatili , ante paradiſum collocatam in Geneſi ſcriptũ eſt ,
cui licentia pictorũ alas effingit , non ſine auctoritate ſcripturæ pręſentis. Videlicet propter ve-
locitatem naturæ ſpiritualis.Sequitur enim:(Vtrunq; latus propitiatorij tegant expandẽtes alas,
& operientes oraculum.)Id eſt,propitiatoriũ. Sequitur adhuc: (Reſpiciantq́; mutuò verſis vul-
tibus in propitiatorium.)Reſpiciant,inquit,non aſpiciant.Nempe & alis propitiatorium operire
& mutuos vultus in ſe conuertere,id eſt,non ante ſe aſpicere, ſed alam verſus caput diuertendo,
in alterutrum reſpicere.Porrò iuxta prædictam exemplariũ rationem,duo Cherubin,quòd no-
men plenitudo ſcientiæ interpretatur , duo teſtamenta ſunt , vndè ſcientiam dei ſitientes hauri-
mus,vbi nihil deeſt eorum,quæ de deo quærenda vel ſcienda ſunt.Duos ergo,inquit, Cherubin
aureos,& productiles facies.Duo Cherubin,duo teſtes ſunt,quorum in ore ſtat omne propitia-
tionis noſtræ verbum.Aurei ſunt, quia vetus & nouum teſtamẽtum eadem dei ſapientia vera lu-
cent,eadem ſimplici veritate deſcripta ſunt,deſiderabilia ſuper aurũ & lapidem precioſum mul-
tum.Productiles,quia profecto inter tunſiones & preſſuras, ſancta vtriuſque teſtamenti ſcriptu-
ra condita eſt.Expandunt alas ſuas, & oraculum protegunt, quia videlicet humilitatem crucifixi Eſaiæ 53.
domini noſtri Ieſu Chriſti, à Iudaicis vel hæreticis blaſphemijs defendunt . Nam Iudæi putaue-
runt eum quaſi leproſum,& percuſſum à deo,& humiliatum,ipſe autem duobus Cherubin atte-
ſtantibus, vulneratus eſt propter iniquitates noſtras , attritus eſt propter ſcelera noſtra, diſcipli-
na pacis noſtræ ſuper eum,& liuore eius ſanati ſumus.Mortuus eſt pro gente, & non tantum pro Iohan.11.
gente,ſed vt filios dei,qui diſperſi erant,congregaret in vnum.Verſis vultibus reſpiciunt in pro-
pitiatorium,quia vtraque teſtamenta in nullo à ſe diſcrepant.Quod enim vnum promittit,aliud
exhibet,& ita diſpoſitum inter ſe mediatorem dei & hominum vident: Facies à ſemetipſis Che-
rubin auerterent,ſi quod vnum teſtamentũ promittit,aliud negaret. Quo operienda eſt,inquit,
arca. Ergo propitiatorium ſublimius quàm arca , & ita dictum eſt , quo operienda eſt arca , ac ſi
diceretur , cui ſubmittenda eſt arca. Vndè Apoſtolus : Supraq́ue eam Cherubin gloriæ obum-
brantia propitiatorium.Hic quidem neutro genere obumbrantia dictum eſt. Cæterùm, maſcu- Hebr.9.
lino genere Cherubin enuntiari , ex hoc loco duos quoque Cherubin aureos & productiles fa-
cies , ex alijs pleriſque locis magis patet . Et notandum , quàm ſonora dixit Apoſtolus enuntia-
tione , ſupraq́ue eam Cherubin gloriæ . Duo nempe teſtamenta vbique gloriam filij dei ſpirare Pſalm.8.
ſapit quiſquis ſpiritus ſancti delibutus eſt vnctione. Alterum nanque eorum inquit,gloria & ho-
nore coronaſti eum. Alterum verò, & vidimus gloriam eius , gloriam quaſi vnigeniti à patre.In Iohan.1.
his quidem dictis,nomen quoq;,ſed vbique in tota ſerie ſcripturarum,res eſt glorię,perſonantis
iugiter cõſona fide.Inde pręcipiam, inquit,& loquar ad te ſuper propitiatorio,ſcilicet ac medio
duorum Cherubin,qui erunt ſuper arcam teſtimonij.Quid eſt, inde pręcipiam, & loquar ad te?
Nunquid non aliundè poterit homo reſponſa dei percipere? Non vtique, nam niſi per mortem
Chriſti filij ſui,parietem inimicitiarum deus diruiſſet,non erat acceſſus homini ad deum, non e- Ephe.2.
rat aliud,quòd daret homo reconciliationis pretium . Per mortem repropitiatoris huius recon-
ciliati ſumus, & perinde reconciliationis ſpiritum accepimus, de quo alibi propitiator ipſe dicit:

CAP. XXV. Ioan. 16. Niſi abiero, paracletus non veniet ad vos. Si autem abiero, mittam eum ad vos. Ergo quia per illum paracletum accipimus, qui docet nos omnem veritatem, & quæ ventura ſunt annuntiat nobis, inde, inquit, præcipiam & loquar ad te cuncta quæ mandabo per te filijs Iſrael.

De menſa, quod refectionem ſignificauerit eiuſdem corporis & ſanguinis domini, & de coronis eius & circulis, vectibus, vaſis quoq; ac propoſitionis panibus. CAPVT VII.

FAcies & menſam de lignis Sethim, habẽtem duos cubitos lõgitudinis, & in latitudinem cubitum, & in altitudinem cubitũ ac ſemiſſem, & inaurabis eam auro puriſsimo. (Duos, inquit, habentem cubitos lõgitudinis, lõgitudo hęc vni tantum homini aſsidenti ſatis expedite accommoda eſt. Et in altitudiné cubitum ac ſemiſſem. Altitudo hęc paulò ſedẽtis hominis genu ſuperemmet. Et in latitudinem cubitum. Latitudo hęc oppoſitũ conuiuam ſeorſum aut diuiſiuè epulan-
Matth. 26. tem non ſuſtinet. Quę eſt hęc menſa poſt propitiatoriũ parata in tabernaculo domini, niſi menſa
Luc. 22. corporis & ſanguinis domini, initium habẽs à paſsione eiuſdem domini noſtri Ieſu Chriſti? Siquidem dum anxiaretur iam vẽditus, & continuò tradendus, dum triſtis eſſet vſq; ad mortem anima eius, dum factus in agonia prolixius oraret, & ſudor eius velut ſanguis in terrã decurreret, interea propitiationis & redemptionis noſtræ opifex menſam parauit, accipiendo pané, quem benedixit ac fregit, deditq; diſcipulis ſuis, dicens: Accipite & comedite, hoc eſt corpus meũ, quòd pro vobis tradetur. Similiterq; calicem, hic eſt, inquiens, calix ſanguinis mei, qui pro vobis effundetur. Hæc menſa domini eſt, ſi tantùm fides non deſit, noſtro modulo ſatis accommoda, ſic tamen, vt vnus aſsiſtat pro omnibus, quòd iam dictis menſæ illius manufactæ, menſuris ſignificatur. Vnus enim eſt menſæ vel conuiuij pater, vnus ſacerdos ſiue pontifex noſter Chriſtus, & vna menſa eſt,
Pſalm 22. de qua Pſalmiſta. Paraſti, inquit, in conſpectu meo menſam aduerſus eos qui tribulant me. Item:
Pſalm. 21. Edent pauperes, & ſaturabuntur, & laudabunt dominũ qui requirunt eum, viuent corda eorũ in ſeculum ſeculi. Et inaurabis eam, inquit, auro puriſsimo. Cur nõ fuſilis aut ductilis eſt tota ex auro, ſed facta de lignis Sethim, inauratur auro puriſsimo? Videlicet quia ſpecies vtręq; panis & vini de terra ſumuntur, vtræq; de communi vel publico, hęc granario, illa de apotheca capiuntur. Sed accedit ſubſtantiarum atq; ſpecierum creator deus, atq; formator ſpiritus ſanctus, aurumq; verbi incarnati, aurum Chriſti crucifixi, mortui ac ſepulti, atque poſt glorioſam reſurrectionem aſſumpti in cœlum, ad dexteram patris, nõ ſuperficie tenus inducit, ſed efficaciter hęc in carnem
Roma. 10. & ſanguinem eius conuertit, permanente licet ſpecie exteriori. Hic labio confeſsionis opus eſt. Sequitur ergo: (Facies illi labium aureum per circuitum.) Id eſt, auri tenuis prominentiam extra tendentem. Et quia corde credenti ad iuſtitiam, & ore confitenti ad ſalutem pręmiũ tribuitur, vt quod credit, intelligat. (Et ipſi, inquit, labio coronam interraſilem) i. anaglypham vel ſculptam. (Altam quatuor digitis,) id eſt, palmo, quo donũ intellectus myſticè ſignificatur. Cubitus enim quem latitudo menſę nõ excedit, ſex palmorum eſt, quo numero operatio ſignificatur, ac proinde palmus coronæ, quia ſeptimus eſt, requiem cõtemplationis, qua fides remuneratur credentis, rectè ſignificat. (Et ſuper illã, inquit, alteram coronam aureolam.) De huius coronæ quæ ſuper illam eſt factura ſiue menſura, rectè ſcriptura tacuit, quia videlicet remunerationé, qua ipſa præſens contemplationis quies, vel intelligẽtiæ dignitas coronáda eſt, oculus nõ vidit, nec auris au-
Eſaiæ 64. diuit, nec in cor hominis aſcendit. (Quatuor quoque aureos circulos pręparabis, & pones eos in quatuor angulis eiuſdem menſæ per ſingulos pedes) &c. vt ſupra de quatuor circulis aureis, per quatuor arcæ angulos diſpoſitis. Sicut enim arca dominicæ incarnationis, ſic & menſa corporis & ſanguinis eius, quatuor vbiq; euangelij libris defenditur. Et ſicut fortes ac perſeuerantes doctores, incarnationis fidem, ſicut & menſæ huius ſacramentum portare. i. prędicare debent quaſi vectes circulis intromiſsi. i. fortiter ſacrorũ voluminum ſemper inhęrentes inſtructioni. (Parabis acetabula & phyalas, thuribula ac cyathos, in quibus offerẽda ſunt libamina, ex auro puriſsimo.) Acetabulum vas duodecim dragmas appendens, cyathus verò decem. Porrò Phyalę dictę, quòd ex vitro ſunt. Vitrũ enim gręcè phyalin dicitur. Sunt aũt patulo ore. Nam cyathum econtra conſtat oris anguſtioris eſſe. Quid ergo per phyalas, niſi doctrina exuberans, & quid per cyathos, niſi parua atq; anguſta ſcientia deſignatur? Alius nanq; doctrina veritatis plenus audientium mentes inebriat: per hoc ergo quod dicit phyalam porrigit. Alius explicare quod ſentit non poteſt ſed quia hoc vtcunq; denunciat, profectò per cyathum guſtũ pręb̃et. In dei ergo tabernaculo, id eſt, in ſancta eccleſia poſiti, ſi per doctrinæ ſapientiã phyalas minimè porrigere poſſunt, in quantum pro diuinitatis largitate ſufficiunt proximis ſuis, boni verbi dare cyathos debent. (Et pones ſuper menſam panes propoſitionis in cõſpectu meo ſemper.) Panis propoſitionis ipſe Chriſtus eſt, ſicut catholica tenet fides, quem in cõſpectu dei ſancta proponit ſemper eccleſia. Nam ille panis propoſitionis, qui in typum huius panis poſitus eſt, iam dudum ſcelere Iudæorum pollutus eſt.
Mala. 1. Vnde per Malachiam prophetam, offertis, inquit dominus, ſuper altare meũ panem pollutum. Ac deinceps: Munus non ſuſcipiam de manu veſtra, ab ortu enim ſolis vſq; ad occaſum magnum eſt nomen meũ in gentibus, & in omni loco ſacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda.

Quòd

Quòd gloriam Chriſti, vel glorificatum Chriſtum ſignificauerit candelabrum, & calami & ſcyphi, ac ſeptem ſphærulæ eius, ſeptem quoq; lucernæ eius, pondus quoq; & ipſa poſitio eius. CAPVT VIII.

FAcies & candelabrū ductile, de auro mundiſsimo, haſtile eius & calamos, ſcyphos & ſphæru-
las, ac lilia ex ipſo procedentia. Sex calami egredientur ex lateribus, tres ex vno latere, & tres
ex altero. Tres ſcyphi, quaſi in modū nucis per calamos ſingulos, ſphærulæq; ſimul & lilia,) &c.
Totā candelabri æquè vt cæterorū, quę pręſcripta ſunt fabreſacturā, ſcriptura legentium oculis
pręſentare laborat: vt quia tota diuina, & diuino ſpiritu peracta eſt, rebus ipſis, ſecundū materiā
permanere nō valentibus, ipſarū ratione permanente, ſit rerū æterna memoria. Sphærularū atq;
liliorū, in candelabris quę hodieq; paſsim fiunt vel habentur, pauca ſuperſunt veſtigia. Nā ſphæ-
rulæ, id eſt, nodi rotundi in haſtilibus, lilia verò in capitibus candelabrorū, paſsim viſuntur. Cæ-
terùm ſcyphi, ſi auctoritate ſcripturæ pręſentis fierent, vel ſi vſquā fiunt, profectò intuentiū ocu-
lis, & ipſi operoſo decore placent. Sed iam quia ſunt exemplaria cœleſtiū, cœleſte ex ipſo ſpecu-
lemur candelabrum. i. Chriſtum incarnatū, cuius ſeptē lucernæ ſeptem ſpiritus dei ſunt, quorum
exemplares ſeptē lucernæ fuerunt, quæ ſicut ſequentia docent, ſuper illud materiale candelabrū
politæ ſunt. (Facies, inquit, & lucernas ſeptem, vt luceāt ex aduerſo.) Chriſtus ergo ſuper quē re- Eſaiæ 11.
quieuit ſpiritus domini, ſpiritus ſapientię & intellectus, ſpiritus concilij & fortitudinis, ſpiritus
ſcientiæ & pietatis, & repleuit eū ſpiritus timoris domini, ipſe eſt candelabrū cœli, candelabrū &
lux mundi, ſeptem eiuſmodi ſemper lucēs inextinguibilibus lucernis. Qui propter incarnationis
myſterium per arcā, propter paſsionis & ſanguinis ſui pretiū, per propitiatoriū, propter corporis
& ſanguinis ſui ſacramentū, quòd nobis in cibū & potū tradidit per menſam, ipſe propter ſepti-
formem ſpiritū, qui ſuper eū requieuit, quemq; gloria & honore coronatus, & ad dexterā patris
reſidens, hominibus dedit, per candelabrū ſeptem lucernarum rectè figuratus eſt. Quare autem
ſex calami de laterib⁹ candelabri. i. maioris haſtilis egrediebātur? Videlicet quia huius noſtri can-
delabri, prima claritas quā nouimus, ex eo eſt, quòd per illud ſenario dierū numero cuncta fecit
deus. Tres ex vno latere, & tres ex altero calami egrediebātur, quia videlicet tribus primis dieb⁹
per verbum ſuum, mundi fabricā explicuit deus, diebus autem reliquis, tribus impleuit illū crea-
turis mobilibus atq; ſenſibilibus. Quare & tres ſcyphi, quaſi in nucis modū per calamos ſingu-
los, ſphærulæq; ſimul & liliū? Videlicet quia & hoc ad claritatē candelabri huius pertinet, quod
nos ſcientiæ vino inebriat, vt quę amamus mundi delectamenta obliuiſcamur. Sphærula quę ex
omni parte voluitur, volubilitatem prędicationis, quā accepimus, ex quo candelabrum iſtud il-
luxit, ſignificat: quæ quia nec aduerſitate retineri poteſt, nec proſperitatibus eleuatur, ſphærula
eſt. Et bene poſt ſcyphos & ſphærulas in candelabro lilia aſſcribuntur, quia poſt hāc prædicatio-
nis ebrietatem atq; volubilitatem, illa virens patria ſequitur, quę animabus ſanctis quaſi æternis
vernat floribus. Itaq; ſcyphi & ſphærulæ ad laborem, lilia ad retributionē pertinent. Igitur quia
& ſex diebus omnia per verbū facta ſunt, ſeptimus autē dies in quo requieuit deus, ipſe eſt filius,
ſicut in exordio pręſentis operis diximus, rectè de vno haſtili. i. de vno candelabro, ſex calami e-
grediebantur, & quia quādo verbum ipſum caro facta eſt, quādo egreſſa eſt virga de radice Ieſſe,
& flos de radice eius aſcēdit, requieuit ſuper eum ſeptiformis ſpiritus domini, recte nihilominus
ſuper candelabrū ſeptem lucernæ dinumerantur. (Vt luceant, inquit, ex aduerſo.) Id eſt, contra Eſaiæ 11.
menſam, hoc enim poſtmodū exprimit dicendo. Et cōtra menſam candelabrum pones in latere
tabernaculi meridiano. Menſa enim ſtabat in parte aquilonis. Per hoc myſticè innuitur, quia lux
candelabri noſtri. i. euangelica gratia domini noſtri Ieſu Chriſti, filij dei, ab auſtro. i. à magna cha
ritate dei patris nobis effulſit, qui eramus in parte aquilonis, illius videlicet, de quo diabolus: Se-
debo, inquit, in mōte teſtamenti in lateribus aquilonis. Nobis, inquā, qui eramus aquilonarij. i. in Eſaiæ 14.
fidelitate frigidi, mēſa prędicta propóſita eſt, & à meridiana charitate dei, cœleſtis ſanctuarij can
delabrū Chriſtus effulſit. (Omne pondus candelabri, cū vniuerſis vaſis ſuis. i. cū emunctorijs, &
vbi quę emuncta ſunt, extinguātur: habebit, inquit, talentū auri mundiſsimi.) Talentū maximū,
centū librarum eſt & viginti: Magnū pondus, grande ſignificat talentū mundi, quòd appenſum
in libra crucis, appoſitam lancem pręgrauādo excuſsit, & peccata noſtra in mare proiecit. Quod
quia mundiſsimum aurum eſt. i. quia deus ab omni ſorde mundiſsimus Chriſtus eſt, tota in pon-
dere eius redemptio noſtra peracta eſt. Et quia cū perfectus deus & homo ſit paſsionum dolo-
res pertulit, & ſic ad reſurrectionis gloriam peruenit, rectè candelabrum ductile fuit. (Inſpice &
fac ſecundum exemplar, quòd tibi in monte monſtratum fuit.) De hoc iam ſuperius dictum eſt.

De diſtinctione vel ſitu ſecundi tabernaculi. CAPVT IX.

TAbernalum verò ita fiet. Decem cortinas de byſſo retorta, & hyacintho ac purpura, coccoq; CAP.
bis tincto variatas opere plumario facies, &c.) Lectionis huius ſummam Apoſtolus ita bre- XXVI.
uiter contingit. Tabernaculum factum eſt primū in quo erāt candelabra, & menſa, & propoſitio Hebr. 9.
panum, quæ dicitur ſancta. Poſt velamentum autem ſecundū tabernaculum quod dicitur ſancta

CAP. XXVI. ſanctorum, aureum habens thuribulum, & arcam teſtamenti, circuntectam ex omni parte auro, in qua vrna aurea habens manna, & virga Aaron, quæ fronduerat, & tabulæ teſtamenti. Supraq́; ea Cherubin gloriæ obumbrantia propitiatorium. Sciendum in primis, quia non ſecundum ordinem lectionis, qua compoſitio narratur, ſed ſecundum ordinem miniſterij, ſiue introitus, primum & ſecundum tabernaculũ dixit. Itaq; & nunc reciprocando, pauca dicenda ſunt de ſitu, vel poſitione vtriuſq; tabernaculi. i. incipiendo à fine lectionis, vbi dictum eſt, in introitu verò atrij fiet tentorium cubitorum XX. Prima erat ingrediendi porta atrij, quæ patebat XX. cubitis, & habebat quatuor columnas, quibus dependebat velum XX. cubitis extenſum, erectum autem cubitis quinq;, quatuor illis ſæpe commemoratis coloribus, acu picto opere variatum. Hac porta ingrediens, excipiebatur atrio, cuius latera dextra leuaq́; quindenis cubitis, & ternis columnis porrigebantur introrſus, vt in medium ponerent oſtium tabernaculi interioris in ea parte, quo perueniebant, ſicut in medio ponebant portam atrij ab ea parte vndè incipiebant. In hoc atrio erat altare ſacrificiorum, quadratum, quinq; ſcilicet cubitis longũ & totidem latum. Inter portam & altare, ſpatium erat vbi verſabantur, qui ſacrificia imponebant altari, introrſus verò inter altare, & oſtium tabernaculi, locus erat cineris ante altare, & inde labrũ æneum, vbi manus & pedes lauabant ſacerdotes, vel altari in atrio ſeruituri, vel tabernaculũ interius ingreſſuri. Tentoria porrò huius atrij in lateribus ternarũ columnarũ byſsina erãt extenta cubitis quindenis, erecta cubitis quinis. Ab hoc ergo atrio, intrabatur oſtiũ tabernaculi cum tranſitũ eſſet altare, & labrũ æneum. Quo oſtio ingreſſo, occurrebat velum, quod ad oſtiũ fuerat compoſitum, in quinq; columnis ex centum, variatum illis quatuor coloribus. Tranſito illo velo excipiebat pars tabernaculi media inter hoc velum, & illud alterum, quòd columnis interius quatuor fuerat impoſitũ ex illis quatuor coloribus factum, & ſeparabat inter ſancta, quę forinſecus erãt, & ſancta ſanctorum interius poſita. In hoc itaq; medio ſpatio inter iſta duo vela, menſa erat aurea, quæ habebat panes propoſitionis, in parte aquilonis, & contra eam candelabrum aureũ ſeptem lucernarum, in parte auſtri, huc vſq; ſolis ſacerdotalibus licebat intrare. Interius autem, id eſt, in ſãcta ſanctorũ vltra velum quatuor columnarum arca erat teſtimonij deaurata, in qua erant tabulæ lapideæ legis, & virga Aaron, & vrna aurea cum manna, & propitiatorium deſuper aureum, vbi ſtabant duo Cherubin alis obumbrantia propitiatorium, & intuentia ſe inuicem & ipſum. Ante arcam verò, id eſt, inter arcam & velum poſitum erat altare incenſi, quòd aliquando aureum dicit ſcriptura, aliquando deauratum, aureum vtiq; appellans, quòd erat inauratum. Ad hæc ſancta ſanctorum, niſi ſummo ſacerdoti, non licebat intrare quotidie, propter inſerendum incẽſum, ſemel autem in anno cum ſanguine ad purificandum altare, & ſi fortè quando exigebat neceſsitas, pro peccato ſacerdotis, aut vniuerſæ ſynagogæ, ſicut in Leuitico ſcriptum eſt. Nunc demum à principio rurſus ingrediamur, cùm hiſtorica demonſtratione, ſitumq́; proſequamur ſpiritualis intelligentiæ.

Quòd tabernaculum typus eccleſiæ fuerit, & lex cortinarum quis modus, & quid myſterij habeat CAPVT X.

TAbernaculum verò ita fiet. Poſt arcæ, propitiatorij, menſæ, atq; candelabri facturam tabernaculum vt fiat, quòd locus ipſorũ ſit, ordinatur, quia videlicet poſt incarnationem, paſsionem, corporis & ſanguinis cõmunicationem Chriſti filij dei, factamq́; per illum miſsionem ſpiritus ſancti eccleſia ſancta quæ locus ipſius eſt, & de antiquis in cœlũ collocatur, & de nouis hominibus in terra congregatur. Quomodo? Quali inſtitutione vel ordine? Ait decem cortinas de
I. byſſo retorta, & hyacintho ac purpura, coccoq́; bis tincto variatas opere plumario facies. Dena-
II. rius numerus, ſecunda vnitas eſt triangula, quòd melius arithmeticis notũ eſt. Ergo denarius ſe-
III. cunda vnitas triangula vnam trinitatis vnicæ fidem ſignificat. Et hic cortinarũ numerus, decalo-
IIII. go, quo eidem deo ſeruitur, bene cõſonat. Porrò cortinæ aulæa ſunt. i. vela, dictæ aũt cortinæ eo
quod primitꝰ de corio fiebãt. De byſſo, inquit, retorta, & hyacinthò ac purpura, coccoq́; bis tincto. Byſſus quoddã genus eſt lini candidiſsimi. Hyacinthus aũt, aerei coloris eſt, purpura marini, coccus ignei. His quatuor coloribus pręcipuis, illa omnis varietas virtutũ deſignatur, de qua in
Pſalm.44. Pſalmo canitur. Omnis gloria eius filię regis ab intus, in fimbrijs aureis circumamicta varietatib. Illam deniq; gloriã quæ ab intus eſt, quã ſolus rex Chriſtus, in filia regis ſponſa ſua videt, textura huiuſmodi ſignificat, in eo maximè, ꝙ ſagis cilicinis ſubtegẽda eſt. Variatas (ait) opere plumario . i. in modũ plumę, acu depicto. (Lõgitudo cortinę vnius habebit viginti & octo cubitos. Latitudo quatuor cubitorũ erit.) Latitudinis huius mẽſura, lõgitudinis ſeptima eſt. Quater enim ſeptẽ vel ſepties quatuor, viginti & octo ſunt. Porrò ſeptima paſsim contemplationis requiẽ deſignat. Ergo & ipſe mẽſurę cortinarũ quę ſagis operiẽdę ſunt, illos confirmãt ordines eccleſię ſignificari, qui in cõtemplationis quiete viuunt. (Quinq; (ait) cortinę ſibi iungẽtur mutuò, & aliæ quinq; nexu ſimili cohęrebũt.) Quomodo? (Anſulas, inquit, hyacinthinas in laterib' ac ſummitatib' facies cortinarũ, vt poſsint inuicẽ copulari. Anſulæ hyacinthinæ cœleſtia vincula ſunt charitatis fraternæ. Et quia per fraternã charitatẽ aſcẽditur ad dei dilectionẽ. (Facies, inquit, & quinquaginta circulos

circulos aureos,quibus cortinarum vela iungēda ſunt,vt vnum tabernaculum fiat.) Circuli nanque aurei, vincula ſunt diuinæ dilectionis, quæ fraternæ dilectioni quaſi anſulis inſerta hyacinthinis, ſanctam illam & deo dignam efficit. Et quia charitas hæc, multitudinem operit peccatorum, bene anſulæ quinquaginta, in ſingulis lateribus,& quinquaginta circuli habentur, quo numero remiſsio ſignificatur,& ex lege imperatur: vndè & quinquageſimus annus iubileus dicitur, id eſt, dimittens. Pulchra cortinarum varietas, & pretioſa textura eſt, ſed foris relinquenda nuda non eſt, nec enim imbrium aut grandinis iniuriam ſuſtinet. Sequitur ergo. 1.Petr.4. Leuit.25

De ſagis cilicinis XI. eaſdem cortinas operientibus, & de pellibus arietum rubricatis, quid per hæc myſticè intelligamus. CAPVT XI.

ET facies ſaga vndecim,ad operiēdum tectū tabernaculi.) Sic ſanctorum vita eſt clara,ſed niſi cautè ſub prępoſitorum pręſidio quaſi ſub cilicijs abſcondatur, integritatis eius pulchritudo non ſeruatur. Itaq; vt in interiora tabernaculi byſſus fulgeat, coccus coruſcet, hyacinthus & purpura pulchris itidem coloribus reſplendeant, deſuper pelles & cilicia, imbrem, ventos,& puluerem portant. Qui igitur magnis virtutibus in ſanctæ eccleſiæ ſinu proficiunt, prępoſitorum ſuorum vitam deſpicere non debent, cùm vacare eos rebus exterioribus vident, quia hoc quod ipſi ſecuri intima penetrant, ex illorum adiumento eſt, quia contra procellas huius ſeculi exterius laborant. Poſſunt tamē per ſaga, quę byſſum & purpuram, hyacinthum & coccum, ne procellarum iniurijs pateant, ſubtegunt, ſeculares intelligi diuites, qui in eccleſia ſunt, qui ſanctis vel in ſancto propoſito deo ſeruiētibus, nè vllam habeāt neceſsitatem vagandi foris, quòd non expedit animabus eorum, neceſſaria vitæ de facultatibus ſuis ſubminiſtrant pro redemptione peccatorum ſuorum. Vndè & vndecim ſaga & cilicina ſunt, quia videlicet, quòd ipſi non diffitētur, præcepta decalogi tranſgreſsi ſunt: & idcirco quaſi in vndenario numero ſunt: ſed pœnitentiæ quæ per cilicium deſignatur, dignos fructus facere cupientes, tabernaculum, vt dictum eſt, protegunt. Sed & ipſe tricenus in longitudine cubitorum numerus, qui coniugatorum eſt, quemadmodum & viduarum ſexagenus,& virginum centenus, huic ſenſui bene concinit. Porrò iuxta literam vel viſibilem tabernaculi facturam cur vndecim ſaga ſint,& cur longitudinem cortinarum binis excedant cubitis, mox ſequētia declarant. (Quinq; (ait) iunges ſeorſum, & ſex ſibi mutuò copulabis, ita vt ſextum ſagum in fronte tecti duplices. Et paulo poſt. Quòd autem ſuperfuerit in ſagis quæ parantur tecto, id eſt, vnum ſagum quod amplius eſt, ex medietate eius operies poſteriora tabernaculi.) Medietas ſagi duo cubiti ſunt ſecundum latitudinem, quæ eſt quatuor cubitorum. Non ergo ſagum vnum ſcindendum erat à capite vſque deorſum, vt vna pars in fronte tecti ducti duplicaretur, reliqua verò poſteriora tabernaculi operirentur. Non vtiq;, ſed vndecim hoc ſagum, vt quoniam decem tantummodo cortinæ ſunt, ſuper extento ſagorum operimēto, quatuor exuberent cubiti, qui ſunt vnius ſagi latitudo. Ita ergo ſagorum coniunctorum extenſio moderetur, vt in fronte duo cubiti deſcendant, qui & in ſinum reducti, duplicentur: duo verò nihilominus in poſteriora tabernaculi, ad protegendum demittantur. Nam & in vtraq; latera tabernaculi, bini qui ſuperſunt in longitudine ſagorum, vltra longitudinem cortinarum diſpertiuntur cubiti. Ait enim: (Et cubitus ex vna parte pendebit, & alter ex altera, qui plus eſt in longitudine ſagorum, vtrunq; latus tabernaculi protegens.) Totum hoc myſtice ad prædictum refertur ſenſum, quia videlicet vita ſpiritualiū, vt quieta ſit, quæ per pulchritudinem ſignatur cortinarum, vndiq; ſubſidijs indiget ſecularium fidelium. Hoc præſenti loco prætereundum nō eſt, Saga de pilis facta eſſe caprarum, vndè & poſtmodum ſcriptura dicit. Fecit ergo Beſeleel ſaga vndecim de pilis caprarum ad operiendū tectum tabernaculi. (Facies & quinquaginta anſas more ſagi vnius,&c.) Vt ſupra, niſi quod neq; anſæ hyacinthinæ, neq; fibulæ dicuntur aureæ, ſed æneæ, quia videlicet fideles, qui in ſeculo ſunt, vel quorumcunq; auxilio vita ſpiritualium in exterioribus iuuatur, eâdem firmatur dilectione,& ſi non eâdem fulget cœleſtis ſapientię claritate. (Facies & operimentum aliud tecto de pellibus arietum rubricatis, & ſuper hoc rurſum aliud operimentum de hyacinthinis pellibus.) Rubeus ſiue hyacinthinus color, pellibus arietum non per naturàm adeſt, ſed per induſtriam affertur. Bene ergo per hæc fidelis ſecularium cōcordia deſignatur, qui virtutum copiam, non quidem actu habent, ſed in eis qui habent & ipſi amando poſsident. Hinc nanq; illud in Pſalmo, quòd cum pręmiſſum eſſet, rogate quæ ad pacem ſunt Hieruſalem, ſtatim ſubiunctum eſt, & abundantia diligentibus te. Abundat enim ſpiritualibus bonis Hieruſalem, id eſt, anima ſancta, quæcunque ſuam quærit pacem, deumq́; videt per contemplationem, qui autem non eodem propoſito ſtabilitus, amat ſic incedentem, perfruitur & ipſe abundantia cum eadem Hieruſalem. Et notandum ſecundum literam, quia prout quæq́; viliora vel minus operoſa ſunt, ita quæque in tabernaculo ſuperiora & tempeſtatibus viciniora ſunt. Nam poſt cortinas, ſaga cilicina, deinde pelles arietum rubricatas, ac deinde pelles habet hyacinthinas. Pſal.121.

De tabulis tabernaculi ſtantibus, & connexione ac baſibus illarum, & de vectibus eas continentibus, quid per hæc ſpiritualiter intelligatur. CAP. XII.

CAP. XXVI. FAcies & tabulas ſtantes tabernaculi, de lignis Sethim, quæ ſingulæ denos cubitos in longitudine habeant, & in latitudine ſingulos ac ſemiſſem.) Tabulæ in tabernaculo ſtantes, prælatos ſignificant in eccleſia præeminentes ſcilicet ſimplicitate decotos, prudentia tutos, in ſecularibus prouidos, in diuinis rebus conſideratos. In tabulis enim, neq; decor cum teneritudine, vt in cortinis, neq; munimentum eſt cum ſqualore, vt in ſagis. Prælatos ergo rectè deſignant, qui neque curam ſubditorum propter amorem cœleſtium, nec cœleſtium contemplationem negligere debẽt propter temporalem ſubditorum curam. Minuitur tamẽ illis quies contemplationis propter ſtudium operationis. Vnde & recte denos in lõgitudine cubitos, abſq; diminutione: in latitudine autẽm ſingulos ac ſemiſſem habent. Quod cadit in ſemiſſem, integri vel totius nõ ſignificat plenitudinem. (In lateribus tabulę duæ in caſtraturæ fienr, quibus tabula alteri tabulæ cõnectatur.) Connexio tabularum, compaginatio charitatis eſt, rectoribus eccleſiarũ neceſſaria, vt fiat quod
1. Cor. 1. per Apoſtolum dictũ eſt, vt idipſum dicatis omnes, & nõ ſint in vobis ſchiſmata. (Viginti, inquit, erunt in latere meridiano: ſimiliterq; in latere ſecundo quod vergit ad aquilonem.) Quia tabulę ſtantes ſunt, & habent in latitudine ſingulos, ac ſemiſſem: profectò triginta cubitorum cõſtat eſſe vtriuſq; tabulati longitudinem, & nõ pertingit vſq; ad extenti deſuper tecti quantitatẽ, XL. cubitos lõgitudinis explicantem, ſecundũ numerum vel extentionem decem cortinarũ, quarũ ſingulæ quatuor in latitudine cubitorum erãt. (Binæ baſes ſingulis tabulis ſuppoſitæ.) Fundamenta ſunt apoſtolorũ & prophetarum, quorum fidei ſiue auctoritati totũ ædificij rẽtorium innititur
Ephes. 2. ſpiritualis. Quæ & argenteæ dicuntur. Quid enim per tabularum baſes argẽteas, niſi prophetica fidei ſignantur eloquia? Dũ enim primi apertè de dominica incarnatione locuti ſunt, quaſi quaſdam baſes, eos cõſpicimus à fundamẽto conſurgere, & ſuperpoſitæ fabricæ pondera ſuſtentare. Vndè & cõiunctæ binæ & baſes ſingulis tabulis ſupponuntur, qui dum prophetæ ſancti in verbis ſuis, de mediatoris incarnatione concordãt, ſubſequentes predicatores eccleſiæ indubitãter ædificant, vt cum à ſemetipſis nõ diſcrepant, illos robuſtius figãt. Nec immeritò baſes ex argẽto fundi iubentur. Argenti quippe natura ex vſu ſeruatur, ſine vſu autem in nigredinem vertitur: prophetarum quoq; dicta ante mediatoris aduentũ, quia in vſu ſpiritualis intelligentiæ nõ erant, dũ conſpici præ obſcuritate nõ poterant, quaſi nigra remanebant. At poſtquã mediator veniens, ea ante oculos noſtros incarnationis ſuę manu terſit, quicquid lucis in eis latebat, inclaruit, ſenſuſq; patrum præcedentium in vſum dedit, quia verba rebus expoſuit. Ad occidentalem verò, inquit, plagam tabernaculi facies ſex tabulas, & rurſum alias duas quæ in angulis erigantur poſt tergum tabernaculi. Et erunt ſimul tabulæ octo. (Per octo tabulas ad occidentalem plagam ſic poſitas, rectè octo beatitudines intelligimus, poſt finẽ pręſentis vitę dignè merẽtibus ſucceſſeras. (Duabus, ait, tabulis quæ in angulis ponendæ ſunt, ſimilis iunctura ſeruabitur.) Quia videlicet duabus beatitudinibus primæ & octauę eadem poſitio gloriæ, id eſt, promiſſio regni cœlorum ſeruatur. Iſtis quoq; tabulis, binæ baſes ſingulis ſupponuntur, quia profectò beatitudinũ earundem ſpes, tam prophetica, quàm euangelica vel apoſtolica fide ſolidatur. Porrò iuxta hiſtoricam poſitionem duas tabulas in angulis poſt tergum tabernaculi erectas, ad quid, niſi ad ornatum valere arbitremur? Facies & vectes de lignis Sethim, quinque ad continendas tabulas in vno latere tabernaculi, & quinq; alios in altero & eiuſdem numeri ad occidentalem plagam, &c. Tabulæ vt ſtare poſſint, gemino baſium ſcilicet atq; vectium robore fulciuntur, quia videlicet eccleſiæ rectores, apoſtoli vel apoſtolici viri, tam ſpiritualium quàm & carnalium præſidio neceſſario fulciuntur. Sicut enim per baſes eloquia prophetica ſignantur, quorum cum auctoritate ſpiritualia ſeminãt: ſic per vectes diuitum atq; potentum ſubſidia rectè figurantur, de quorum abundantia carnalia metunt. Qui & ipſi, æquè vt tabulæ auro veſtiuntur, quia profectò potentes ſeculi homines, qui quaſi tabulis per annulos aureos inſeruntur, vt eas contineãt dum prædicatoribus fidei per eandem fidem communicantes neceſſaria miniſtrant, ipſorum mercede remunerari iure creduntur.
Matth. 10. Qui enim recipit prophetam (ait dominus) in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet: & qui recipit iuſtum in nomine iuſti, mercedem iuſti accipiet. Et rectè quidem vectes in ſingulis lateribus, & eiuſdem numeri ad occidentalem plagam mitti iubentur, quia videlicet carnales homines quantum in hoc ſeculo diuites ſunt, tantum in quinq; ſolis ſenſibus corporalibus, & in his quæ per ipſos ſunt tranſigenda magis occupantur.

De tabernaculo & velamento diuidente inter primum & ſecundum, quòd dicitur ſancta ſanctorum, & quòd ſitum eius, vel ritum Apoſtolus dicat fuiſſe parabolam. CAPVT XIII.

FAcies & velum de hyacintho & purpura, coccoque bis tincto, & byſſo retorta, opere plumario, & pulchra varietate contextum, quòd appendes ante quatuor columnas de lignis Sethim, & cæt.) Hactenus per compoſitionem tabernaculi ſermo properantior cucurrit, nunc demum ad capitulum Apoſtoli ſuperius memoratum redeundum eſt. Tabernaculum, inquit, factum eſt primũ, in quo erãt candelabra, & menſa, & propoſitio panũ, quæ dicitur ſancta. Poſt velamentum

lamentum autem ſecundum tabernaculum, quod dicitur ſancta ſanctorum, & cætera. Poſt velamentum autem quod illic memorat, iſtud eſt, de quo præſenti loco dominus: facies, inquit, & velum de hyacintho, & purpura, coccoq́; bis tincto, & biſſo retorta, opere plumario, &c. Poſt velamentum quod ait ſecundum tabernaculum, quod dicitur ſancta ſanctorum, aureum habens thuribulum, & arcam teſtamenti, ſuperq́; eam Cherubin gloriæ, obumbrantia propitiatorium, idem quod hic dicitur, intra velum pones arcam teſtimonij, ex quo ſanctuariũ ſanctuarij & ſanctuaria diuiduntur: pones & propitiatorium ſuper arcam teſtimonij in ſancta ſanctorum. Porrò, quòd ait idẽ Apoſtolus, in primo tabernaculo erant candelabra, & menſa, & propoſitio panum, quę dicitur ſancta, id eſt, quod hic ſubiunctum eſt, menſamq́; pones extra velum, & contra menſam candelabrũ. Sequitur, dicens: (Facies & tentorium in introitu tabernaculi, & de hyacintho, & purpura, coccoq́; bis tincto, & byſſo retorta, opere plumario, & quinque columnas deaurabis, lignorum Sethim, ante quas ducetur tentorium, quarum erunt capita aurea, & baſes æneæ.) Itaque menſa, & propoſitio panum, candelabrumq́; inter duo vela poſita erant: arca autem & propitiatorium, cum duobus Cherubin vltra velum ſecundum. Sequitur adhuc. (Facies & altare CAP.
de lignis Sethim, quod habebit quinq; cubitos in longitudine, & totidem in latitudine, id eſt, XXVII.
quadrum: & tres cubitos in latitudine.) Itaque ternaria hæc poſitio diligenter diſtinguenda eſt. Primò (vt ſuperius iam dictum eſt) ingredienti altare ſacrificiorum, deinde tranſito primo velo, primum id erat tabernaculum, in quo menſa & candelabrum, trãſitoq́; rurſus velo altero, ſecundum id erat tabernaculum, in quo erat arca & Cherubin obumbrantia propitiatorium. Et fortè quærat quis, quid fuerit propitiatorium. Profectò cũ aureum illud dominus iuſſerit fieri, eiuſq́; longitudinem & latitudinem, quantam & ipſius arcæ ſcriptura expreſſerit, de altitudine verò tacuerit, velut tabula aurea tantæ formæ intelligenda eſt, qua poſſit arca contegi. His ita compo- Hebr.9.
ſitis, in priori quidem taberuaculo ſemper introibant ſacerdotes, ſacrificiorum officia conſummantes. In ſecundo autem ſemel in anno ſolus pontifex, nõ ſine ſanguine, quem offerret pro ſua & populi ignorantia, hoc ſignificante ſpiritu ſancto, nondum propalatam eſſe ſanctorum viam, &c. Igitur parabolicam iſtam ſpiritus ſancti ſignificationem, ipſo iuuante, breuiter diſcutiamus.

Quid ſit myſticè tabernaculum ſecundum, & quid eius ſtructuræ ſignificent.

CAPVT XIIII.

TAbernaculum ſecundum, in quo erat arca, ſuperq́; eam Cherubin gloriæ obumbrantia propitiatorium, myſtice illud eſt, in quod introiuit Ieſus tabernaculum nõ manufactum, ſancta non exemplaria verorum, ſed ipſum cœlum, vt appareat nunc vultui dei pro nobis. Nam in eo quod ſemel in anno ſolus pontifex introibat, non ſine ſanguine, quem offerret pro ſua & populi ignorantia, hoc ſignificabat ſpiritus ſanctus, quòd nunc ſemel Chriſtus in conſummationem ſeculorum, ad deſtitutionem peccati, per hoſtiam ſuam apparuit ſemel oblatus ad multorum exhaurienda peccata: ſecundo ſine peccato apparebit, expectantibus ſe in ſalutem per fidem. Columnæ quatuor quæ illic factę ſint baſes argenteas, & capita habentes aurea, quatuor præfigurauerunt euangelia, prędictum pontificis Chriſti introitum cõcorditer atteſtantia, quorum ſermo dum cum prophetica veritate conſonat, veramq́; humanitatem, atq; glorioſam vnius eiuſdemq́; diuinitatem Chriſti prædicat, veraciter columnę baſes argenteas, & capita habent aurea. Velum ante dependet, quia videlicet nondum videmus ſicuti eſt. Per fidem enim ambulamus, & nõ per 2.Cori.5.
ſpeciem: per fidem tenemus, quia propitiatorũ illic eſt Ieſus Chriſtus, qui mortuus eſt, imò qui Roma.8.
& reſurrexit, qui eſt à dextris dei, qui etiã interpellat pro nobis. Vndè propheta in pſalmo: Quia apud te propitiatio eſt. Thuribulũ quoq; illic eſt, ſcilicet ſuauiſſima noſtræ reconciliationis me- Pſalm.129.
moria, iugiter apparẽtibus vulnerum cicatricibus, quæ pro nobis pertulit dei filius in carne noſtra. Illic arca eſt, vera ſcilicet carnis noſtræ, quæ de virgine ſumpta eſt, & in cruce pependit ſubſtantia, virtute reſurrectionis nullatenus abſumpta, ſed tantum in gloriam immortalitatis atque incorruptionis immutata, habens virgam, & manna, & tabulas teſtamenti. Virgam, id eſt, poteſtatem patris ſuper omnia opera, de qua dicit: Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. Matth.vlt.
Manna, id eſt, gratiæ dulcedinem: hunc enim deus ſuſcitauit, & principẽ ac ſaluatorem exaltauit (ait apoſtolus Petrus, protinus ſubiungens) ad dandam pœnitentiã & remiſſionem peccatorum. Actu.1.
Tabulas teſtamenti, id eſt, librum iudicij, de quo Daniel dicit: Iudiciũ ſedit, & libri aperti ſunt. Daniel.7.
Nam de his quæ in libris teſtamenti ſunt ſcripta, futurum eſt iudicium, & aperiendæ ſunt cõſcientiæ ſingulorũ. Vndè nec duo Cherubin illic deſunt, per quos intelligimus ea quæ per duo te- Pſalm.24.
ſtamenta nobis prædicata ſunt, miſericordia ſcilicet & iudicium. Nam vniuerſæ viæ domini, miſericordia & veritas, mutuò ſe reſpiciunt verſis vultibus in propitiatorium, & in eo totum eſt negotium, vt miſericordia ſuperexaltet iudicium. Hæc omnia quia per fidem tenemus, & nondum Iacob.2.
per ſpeciem videmus, rectè velum ante columnas appenditur.

De tabernaculo primo, quòd præſentem ſignificauerit eccleſiam, & quid in eo menſa & candelabrum, quid quinq; columnæ, & quid quòd ante illas dependet velum. CAP. XV.

CAP. XXVII. TAbernaculum quod deinde, iuxta deſcriptionem ſecundum, iuxta ordinem ingrediendi primum eſt (vt Apoſtolus ait) præſentem ſignificat eccleſiam. Illic menſa eſt, & contra menſam candelabrum. Etenim in hac eccleſia, imò in hac eccleſiæ peregrinatione, & tabernaculo eius temporali: menſa eſt domini, parata laborantibus in agone certaminis, menſa geminæ refectionis. Nam hic propoſitus eſt panis, id eſt, ſcriptura ſancta, quę magna verbi dei copia mentem reficit, & panis corporis eius, & calix ſanguinis, quem de ſancto altari Chriſtianus ad vitam æter-
Matth. vlti. nam ſibi profuturum percipit. Candelabrum quoq; hic eſt, & dignè conuiuantibus lucet, videlicet Chriſtus, qui dicit: Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſq; ad cōſummationem ſeculi. Semel candelabrum iſtud, ob teſtimonium pœnitentiæ ſuæ, lucernarum ſuarum flammam viſibiliter quoq; oſtendit, tunc ſcilicet quando iam aſſumptus in cœlum, ſpiritū ſanctum, quo Apo-
Actu. 2. ſtolos illuminaret, palam in linguis igneis demonſtrauit. Et notandū, quia menſam in parte aquilonis, candelabrum autē in latere tabernaculi meridiano, dominus ſtare iuſsit. Ad nos enim, qui eramus pars aquilonis, id eſt, regnū diaboli, infidelitate frigidi, & à deo alieni, mēſa domini porrecta eſt, & contra tenebras noſtras, meridianum gratiæ candelabrum deus poſuit, vt edamus &
Pſalm. 22. bibamus, pariterq; in lumine ambulantes, decātemus: Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco paſcuæ ibi me collocauit. Item: Nam etſi ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo
Ibidem. mala, quoniam tu mecum es. Quinq; columnæ in ingreſſu huius tabernaculi, quinq; libri Moyſi ſunt, eccleſiæ præſenti perhibentes teſtimonium. Baſes columnarum æneæ, vilem ſignificāt literaturam ſcripturę Moſaicæ. Nam capita columnarum aurea, excellentem deſignant gloriam ſpiritualis intelligentiæ. Qui ſenſu paruuli ſunt, baſes tantùm æneas attingere, id eſt, non valde nobilem literam legere poſſunt: qui autem viri proficiendo facti ſunt, aurum attingūt, id eſt, capita columnarum, dum occidentem negligentes literam, extendunt ſe ad viuificantem ſpiritum. Velum quód ante columnas dependet, velamen eſt, quod nobis quidē in paſsione Chriſti ſciſſum, Iudæorum autem cordibus ſuperpoſitum eſt. Idcirco nobiſcum non ingrediuntur, quia quod in
Cori. 3. columnis, id eſt, in libris Moyſi rutilat aurum, obſtante velamine videre non merentur.

De altari, quód extra poſitum, Iudæorum temporale ſignificauerit miniſterium.

CAPVT XVI.

ALtare, quod extra poſitum eſt, Iudæorum eſt miniſterium, ſanctum quidem antequam Chriſtus, qui per hoc promittebatur, veniret: nunc autem ex quo ille ſancta ſanctorum ingreſſus
Hebr. 2. eſt, cum miniſtris ſuis, eum non ſequentibus reprobatum, & velut immundum abiectum eſt. Habuit quidem prius hoc iuſtificationes culturæ, & ſanctum ſeculare, ſed non poterat iuxta conſci-
Philip. 1. entiam perfectū facere ſeruientem ſolummodo in cibis & potibus, & varijs baptiſmatibus, & iuſtitijs carnis vſque ad tempus correctionis impoſitis. Nunc autem ex quo tempus correctionis aduēnit, ſeruientem in ſupradictis, non ſolummodo perfectum facere non poteſt, ſed nec vllius boni ſaltem initium eſt, imò & cum Apoſtolo detrimenta reputādum, & vt ſtercus abijciendum eſt. Proinde nos atrium ingreſsi patriarcharū, fiducialiter altare illud prætерimus, & vltra velum ingredimur baſes æneas columnarum aſpernantes & aurea capita gratanter aſpicientes, id eſt, occidentem legis literam relinquētes, & viuificantem ſpiritum amplectentes, atq; inde ad menſam domini fideliter accedimus, vbi non carnes taurorum immolantur, aut ſanguis hircorū potatur, ſed panis vitæ æternę, quod eſt corpus Chriſti proponitur, & calix ſalutis perpetuæ, qui eſt ſanguis eiuſdem Chriſti filij dei libatur, tandem illud cœleſte ſanctuariū ingreſſuri, quo præcurſor pro nobis Chriſtus idem peruēnit.

Per atrium tabernaculi cum paxillis ſuis, columnas quoque cum baſibus & capitibus eorum, myſticè fidem vel vitam intelligi patrum qui ante legem fuerunt.

CAPVT XVII.

ATrium tabernaculi patriarcharum, & ſanctorum omnium qui ante legem fuēre, latitudinem & vitam, non eâtenus legis ſcriptura diſtrictam deſignauit. Nam & paxilli ænei, qui per gyrum diſpoſiti, quidem nō aliud quàm patriarcharū fidem ſignificant, ſine qua nec atrium nec tabernaculum ſtare, vel ſanctum eſſet poſsit. (Centum, inquit, cubitos vnum latus tenebit in longitudine ad auſtrum, ſimiliterq; in latere aquilonis tentoria centum cubitorum, in latitudine verò ad occidentem quinquaginta nihilominus ad orientem in latitudinem tentoria cubitorum quinquaginta.) Centenarius longitudinis numerus, tertia vnitas tetragona, decies enim decem centum ſunt, longanimem fidem, longanimem ſignificat patriarcharum ſpem more qua-
Hebr. 11. drati lapidis, vbiq;, tam in aduerſis quàm in proſperis conſtantem. Quam illorum longanimitatem, Apoſtolus pia conſideratione permetiens, iuxta fidem (inquit) defuncti ſunt omnes, nō accipientis promiſsionibus, ſed longè eas aſpicientes & ſalutantes, & cōfitentes, quia peregrini & hoſpites ſunt ſuper terram. Ergo tabernaculi veri, cuius hoc exemplar eſt, principes ſunt, vnde & protinus idem Apoſtolus: qui enim (inquit) hæc dicunt ſignificāt ſe patriā quærere. Et paulo ſupra: Expectabant, ait, fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex & conditor deus. Itaque &

ſecundum illos patres in tabernaculis, ſiue in caſulis propter ſpem futuræ ciuitatis commorantes cœleſte tabernaculum de virtutibus compactum iſto exemplari, quod Moyſes fecit, prius eſt. Latitudo decem cubitorum, longitudinis prædictæ eſt medium ipſo quinquagenario numero futurum pręſignans Iubileum, quia videlicet per latitudinem charitatis Abraham, Iſaac, & Iacob, in repromiſsionem, Iubileum, id eſt, remiſsionem peccatorum acceperunt per Chriſtũ, & benedictionem omnium gentium. Ad hanc illorum perfectionem ſpectat numerus ſexaginta columnarum. Nam in meridiano latere XX. & in aquilonari item XX. & in occidentali latitudine decem columnæ ſexaginta ſunt. Qui numerus ex ſenario, denarioq́; cõpoſitus, bene perſectionem ſignificat eorundem patrum, qui legem ſcriptam non habentes, decalogum tamen legis bene & perſectè operando laudabiliter adimpleuerunt. Attamen omnes columnæ atrij, baſes babentes æneas, & capita argentea cunctis quæ in tabernaculo erant, minus inſignes extiterũt. Sed diſcretis mentibus, non eo deſpicabiles antiqui patres, qui ante legẽ fuerunt videantur, quòd quædam quæ in lege prohibenda erant, ipſi admiſerunt, verbi gratia: quòd Abraham vxorem habens Saram, de concubina Agar genuit filium, vel quòd Iacob duas ſorores, in vnum duxit coniugium. Nam hoc pacto, columnę quidem minus ſpecioſæ ſunt, nec enim tale quid trahendum eſt in exemplum, ſed in eo ſatis excuſantur, quia nihil horum fuerat lege prohibitum. Sexaginta columnæ. Addendum puto, ac totidẽ in orientali.

Quòd introitus tabernaculi ab vna tantùm parte, id eſt, ab oriente fuerit, ipſius autem ſanctæ trinitatis, quam legimus in Apocalypſi à quatuor partibus trinæ portæ ſint. CAPVT XVIII.

IN ea atrij longitudine quæ reſpicit ad orientem L. cubiti erunt, in quibus quindecim cubitorum tentoria lateri vno deputabuntur, columnæq́; tres, & baſes totidem.) Patet litera, quia ab oriente introitus in atrium, & inde in tabernaculum per quindenos cubitos, ternasq́; hinc inde columnas porrigitur. Et videtur iu hoc exemplaris ſiue cœleſtiũ ratio deficere. Nam vbi de cœleſtibus manifeſtè loquitur ſpiritus, ita præmittens, & oſtendit mihi ciuitatem Hieruſalem ſanctam, deſcendentem de cœlo à deo habentem claritatẽ dei, paulo poſt ita ſubiungit: Ab oriente portæ tres, ab aquilone portæ tres, ab auſtro portę tres, & ab occaſu portę tres. Hic autem ab oriente tantùm in quatuor columnis introitus patet. Sequitur enim. (In introitu verò atrij fiet tentorium cubitorum viginti. Columnas habebit quatuor cum baſibus quatuor.) Adde quod ab oriente captato introitu, facies introeuntis in occaſum ſpectat, quo nihil boni ſignificatur. Igitur quoniam & altare, ad quod primùm per ipſum introitum peruenitur, totusq́; ordo eius antiquari, & ſeneſcere habebat, & interiturum erat, in occaſum ſitus eius vergebat: portarum quoq; non miranda nobis diuerſitas, ſcilicet quòd in hoc typicum & vmbraticum tabernaculum, ab vna parte introitus patebat, per quatuor columnas velum habens altitudinis quinque cubitorum: in ipſa autem cœleſtia ſancta, quorum hoc erat exemplar à quatuor mundi partibus eadem introeuntibus facultas per ternas (vt prædictum eſt) offertur portas. Nam & ille populus, qui hoc vſus eſt exemplari, iuſtitiam præſumit ex operibus legis: vocatio autem cunctarum gentium, ad vera tendens & cœleſtia ſancta, ſolam quęrit iuſtitiam fidei, baptiſmum vocantis Chriſti ſuſcipiens, in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti. Apocal. 21.

Quòd illa dei ciuitas lucerna ſcripturarum non egeat, & idcirco lucerna non intra, ſed extra velum ardere iuſſa eſt. CAPVT XIX.

PRæcipe filijs Iſrael, vt offerant tibi oleum de arboribus oliuarum, puriſsimum, piloq́; contuſum, vt ardeat lucerna ſemper in tabernaculo teſtimonij extra velum, quod oppanſum eſt teſtimonio, & collocabunt eam Aaron & filij Iſrael, vt vſq; mane luceat coram domino.) Res poſtulare videretur, vt in eo quod ſacratius erat, idem in ſecundo tabernaculo iuxta velum lucerna ſemper arderet cultu perpetuo. Quid ergo niſi myſterium, & in hoc ritu propoſitum eſt, videlicet, quia in illis ſanctis non manu factis, quæ Ieſus ſemel introiuit, lucerna opus non eſt? Sic enim in Apocalypſi de illa ſancta & æterna ciuitate dicit Iohannes: Nam claritas dei illuminabit eam, & lucerna eius agnus eſt. Igitur extra velum in priore tabernaculo ſemper ardeat lucerna coram domino vſque mane cultu perpetuo, id eſt, in præſenti eccleſia luceat quiſque fidelium ea, quam habet, ſpiritus ſancti gratia, vt videant homines eorum opera bona, & inde aperiant oculos ſuos ad glorificandum patrem, qui in cœlis eſt. Nam hæc intentio charitatis oleum puriſsimum eſt pilo contuſum, id eſt, propter ædificationem proximorum, ſponte laboribus preſſum. Collocabũt eam, inquit, Aaron & filij eius, videlicet qui legitimi ſunt ſacerdotes domini, iure ſuccęſsionis. Etenim veræ charitati ſtudere, atq; in operibus bonis, nõ ſuam, ſed dei gloriam quærere, id planè eſt dignum atque legitimum deo ſacerdotem eſſe. Ad huiuſmodi lucernam collocandam, Paulus dilectum diſcipulum commonebat, cum diceret: propter quam cauſam admoneo te, vt reſuſcites gratiam dei, quæ eſt in te, per impoſitionem manuum mearum. Ardeat, inquit, vſque mane, id eſt, vſq; ad finem pręſentis vitæ. Nam in ipſo die lumine lucernę nõ indigebimus, quando ſicuti eſt, & facie ad faciem videbimus. Apoca. 21. Matth. 5. 2. Timo. 1.

De veſtibus

CAP. XXVIII.

De veſtibus ſacerdotalibus. CAPVT XX.

APplica quoq; ad te Aaron fratrem tuum cum filijs ſuis, de medio filiorum Iſrael, vt ſacerdotio fungantur mihi Aaron, Nadab, & Abiu, Eleazar, & Ithamar. Facieſq́ue veſtem ſanctam fratri tuo in gloriam & decorem. Et loquêris cunctis ſapientibus corde, quos repleui ſpiritu prudentiæ, vt faciant veſtes Aaron, in quibus ſanctificatus miniſtret mihi.) & reliqua. Venimus ad ſacerdotalia veſtimenta, quæ & primùm more Iudaico ſimpliciter exponenda ſunt, & deinde ſingillatim myſtica ſcrutanda eſt intelligentia. Porrò non eodem ordine hic deſcripta ſunt, quo in veſtiendo ſacerdote ſumuntur. Nam fœminalia linea, quibus operitur primum carnis turpitudo, poſtremò in hac deſcriptione poſita ſunt, & econtrario rationale, quo præter laminam auream in pontificis fronte ligandam, nihil ſanctius in veſtibus erat, primum deſignatum eſt. Ait enim: (Hæc autem erunt veſtimenta quæ facient. Rationale & ſuperhumerale, tunicã lineam, & ſtrictam, cidarim, & baltheum.) Et poſt multa: (Facies, ait, & fœminalia linea, vt operiant carnem turpitudinis ſuæ, & cætera.

Quatuor colores, hyacinthum, purpuram, coccum, & byſſum, qualiter Hebræi interpretentur, & de textura ſuperhumeralis, & rationalis. CAPVT XXI.

FAcient autem ſuperhumerale de auro, & hyacintho, ac purpura, coccoq́; bis tincto, & byſſo retorta opere polymito.) Quatuor colores toties in hac ſcriptura cõpoſitos, Hebræi ad quatuor elementa referunt, ex quibus vniuerſa ſubſiſtunt. Byſſus aiunt terræ deputatur, quia ex terra gignitur. Purpura mari, quia ex eius concheolis tingitur. Hyacinthus aeri, propter coloris ſimilitudinem. Coccus igni & ætheri. Et iuſtũ eſſe commemorãt, vt pontifex creatoris, non ſolum pro Iſrael, ſed pro vniuerſo mũdo roget. Siquidẽ & terra, & aqua, & aere, & igne, mũdus iſte conſiſtit, & hæc elementa ſunt omnium. Facies, inquit, ſuperhumerale de auro & hyacintho, ac purpura, coccoq́; bis tincto, & byſſo retorta, opere polymito. Sciamus hoc veſtimentum eſſe ponti-

1. Reg. 2. ficis, & apud Hebræos Ephod appellari. Nec enim ſtatim illud occurrit, quòd Samuel qui leuita

2. Reg. 6. fuit, ſcribitur in libro Regũ, primo habuiſſe ætatis adhuc paruulæ, Ephod, id eſt, ſuperhumerale lineum, cum Dauid quoque ante arcam domini idem portaſſe referatur. Aliud eſt enim ex quatuor prędictis coloribus, id eſt, hyacintho, byſſo, purpura, coccoq́;, & ex auro habere cõtextum: aliud in ſimilitudinẽ ſacerdotum ſimplex & lineũ. (Duas, inquit, oras habebit iunctas in vtroq; latere ſummitatum, vt in vnum redeant ipſaq́ue textura, & cuncta operis varietas, erit ex auro & hyacintho, & cætera.) Auri, inquit, laminæ, id eſt, bracteæ mira tenuitate tundantur, ex quibus ſecta fila torqueantur ſub tegmine trium colorum hyacinthi, cocci, purpuræ, & cũ ſtamine byſſino, & efficiatur palliolum miræ pulchritudinis in modum caracallarum, præſtringens fulgore oculos, ſed abſque cucullis, iunctas habeat oras in vtroque latere ſummitatum vt in vnum redeant. (Sumesq́; duodecim lapides onychinos, & ſculpes in eis nomina filiorum Iſrael, ſex nomina in lapide vno, & ſex in altero.) Vt videlicet pontifex ingrediens ſancta ſanctorum, nomina populi, pro quo rogaturus eſt dominũ, portet in humeris. Hoc nempe eſt quod ſubiungitur: Et pones in vtroque latere ſuperhumeralis memoriale filijs Iſrael, portabitq́ue Aaron nomina eorum coram domino ſuper vtrunq; humerum ob recordationem. Rationale quoq; iudicij facies opere polymito, iuxta texturam ſuperhumeralis, &c.) Patet literæ ſuperficies, & ſcire volentibus omnium poſitionem, id eſt, ſuperhumeralis, rationalis, tunicæ hyacinthinæ cum tintinabulis ac malis punicis aureis, tunicæ quoq; lineę & balthei, thiarę quoq;, & quod omnium ſacratiſſimum eſt laminæ aureæ ſuper thiaram imminentis fronti pontificis. Hæc inquam, ſcire volentibus, deſcriptio literalis eſt in promptu, qua planiorem deſcriptionem explicare non poſſumus. Proinde myſticas iam ſingulorum rationes ſubnectimus, ſicut à patribus æditæ ſunt: primum ſecundum Hebræos, deinde ſecundum eccleſiaſticos.

Quæ ſingulorum veſtimentorum myſticè ab Hebræis tradita ſint.

CAPVT XXII.

PRimum lineum veſtimentum (aiunt) terram ſignificat, ſecundum hyacinthinum aerem, in colore demonſtrans, quia de terrenis paulatim ad excelſa ſuſtollimur. Et ipſa veſtis hyacinthina, à capite vſq; ad talos veniens, indicat aerem de cœlis vſq; ad terram ſuſum. Mala autẽ punica & tintinabula in inferioribus poſita, fulgura tonitruaq́; demonſtrant, ſiue terram & aquam, & omnium elementorum inter ſe conſonantiam, & ſic ſibi vniuerſa perplexa, vt in ſingulis omnia reperiantur. Quòd autem ſupradicti colores auro intexti ſunt, id ſignificari volunt, quòd vitalis color & diuini ſenſus prouidentia vniuerſa penetret. Superhumerale & duos lapides, vel ſmaragdos, vel onychinos qui deſuper ſunt, & vtrunq; humerum tegũt, duo hemiſphęria interpretantur, quorum aliud ſuper terram, aliud ſub terra ſit, ſiue ſolem & lunam, quæ deſuper rutilant. Zonam illam qua ſacerdotis pectus artatur, & linea tunica, id eſt, terra conſtringitur, interpretantur oceanum. Rationale in medio poſitum terrã ediſſerunt, quæ inſtar puncti, licet omnia in ſe habeat, tamen à cunctis vallatur elemẽtis. Duodecim lapides, vel zodiacum interpretantur circulum,

circulum, vel duodecim menſes & ſingulis verſiculis, ſingula aſtringunt tempora, & his ternos
deputant menſes. Nec alicuius gentilis videatur expoſitio. Non enim cœleſtia & dei diſpoſitio-
nem, idolorum nominibus inſamarunt, idcirco dei neganda eſt prouidentia, quę certa lege cur-
rit, & fertur, & regit vniuerſa. Nam & in Iob, Arcturum, & Orionem, & Mazuroth, hoc eſt, zodia Iob.37.
cum circulum, & cætera aſtrorum nomina legimus, non quo eadem apud Hebræos vocabula
ſint, ſed quo non poſſumus nos quæ dicuntur, niſi cõſuetis vocibus intelligere. Pulchrè autẽ hoc
ipſum quod in medio eſt, appellatur rationale. Ratione enim cũcta plena ſunt, & terrena hærent
cœleſtibus, imò ratio terrenorum, & temporum, caloris, & frigoris, & duplex inter vtrunq; tem-
peries de cœli curſu, & cœli ratione deſcendit. Vnde & rationale cum Ephod fortius ſtringitur.
Porro quod dicitur, pones in rationali iudicij doctrinam & veritatẽ, hoc ipſum ſignificat, quòd
nunquam in dei ratione mendacium ſit, ſed & ipſa veritas, multis ſignis & argumentis monſtre-
tur hominibus, & vſque ad mortales veniat. Vndè factum eſt, vt rationem ſolis, & lunæ, & anni,
& menſium, & temporum, & horarum, tempeſtatem quoq; ſerenitatis, & ventorũ, & rerum om-
nium noſceremus, accipientes à deo inſitam ſapientiam, & ipſo habitore atq; doctore domicilij
ſui atque nobis & fabricę ſcientiam demonſtrante. Super omnia cydaris & vitta hyacinthina cœ-
lum monſtrat, & auri lamina, quæ in fronte pontificis eſt, inſcriptumq́; nomen dei vniuerſa quæ
ſubter ſunt, dei arbitrio gubernari. Idipſum arbitramur ſub alijs nominibus, & in Cherubin, & in Ezech.1.
quatuor animalibus figuratum, quæ ita ſibi permixta ſunt & hærent, vt in vno inueniantur &
reliqua, & quòd inſtanter ante ſe vadant & non reuertantur. Labuntur enim tempora, & præte-
rita relinquentia ad futura feſtinant. Quòd autem ſemper in motu ſunt, illud ſignificat, quod &
philoſophi ſuſpicantur mundum currere ſuo ordine, & inceſſabiliter velut rotam in ſuo ordine
torqueri. Vndè & rota in rota eſt, id eſt, tempora in tempore, & annus in ſemetipſum reuoluitur,
& ipſæ rotæ eleuantur in cœlum, & ſuper cryſtallum thronus ex ſapphyro eſt, ſuper thronum ſi-
militudo ſedentis, cuius inferiora ignea ſuperiora electrina ſunt, vt demonſtrent quæ inferiora
ſunt igne, & purgatione indigere, quæ ſurſum ſunt in conditionis ſuæ puritate cõſiſtere. Et quo-
modo in ſacerdotis habitu auri lamina eſt deſuper, ita Ezechiel electrum in pectore, & in vertice
collocatur. Iuſtum ergo erat (ſicut ex parte ſupra diximus) vt pontifex dei creaturarum omnium
typu portans in veſtibus ſuis indicaret, cuncta indigere miſericordia dei, & cũ ſacrificaret ei, ex-
piaretur vniuerſalis conditio: vt nõ pro liberis, ac parentibus, & propinquis, ſed pro cuncta crea-
tura, & voce, & habitu precaretur. De fœminalibus lineis hoc ſolent dicere. Ratio ſeminũ, & ge-
nerationis ad carnẽ pertinens, terræ per eam deputatur. Vndè & ad Adã loquitur deus: Terra es, Geneſ.3.
& in terrã ibis. Cauſaſq; huius rei, quomodo vel de paruulo ſemine & fœdiſsimis initijs tanta ho
minũ vel diuerſarum rerum pulchritudo naſcatur: eſſe obuolutas & humanis oculis non patère.

De pontifice magno Ieſu Chriſto, & ſpirituali eius indumento, per Aaron veſtes myſtice intelligendo. CAPVT XXIII.

ET Hebræi quidem non tam dei quàm ſuo ſpiritu, vel ingenio legiſperiti, & cœleſtia neſcien-
tes, quorum ſecundum exemplar, etiam hæc fieri iuſſa ſunt, ſicut toties dominus repetens,
facies (inquit) iuxta exemplum quod tibi in monte monſtratum eſt: talẽ de veſtimentis ſacerdo-
talibus rationem ædiderunt. Nos autem qui prędicta cœleſtia & fide credimus, & ſcientia iam ex
parte nouimus, hæc eadem altius interpretamur. Vnum pontificem magnum Ieſum Chriſtum,
pontificem cœleſtem & verum intueamur, cuius in habitu cœleſti, hæc eſſe completa non dubi-
tamus, quem & imitari oporteat nos, vt ſimus regale ſacerdotium, & gens ſancta. Fœminalia li-
nea ſacerdotis magni, decus ſignificant incarnationis ſanctæ Chriſti filij dei, qua præornata eſt
natura noſtra ignobilis, & plaga peccati originalis folijs ficus in Adam infeliciter contecta in iſto
excluſa eſt. Non enim de vlceroſa libidine vt nos, ita & ille cõceptus eſt, ſed de munda & ſimpli-
ci virgine, byſſum retortam, id eſt, candidi & incoinquinati corporis decorẽ induit & fortitudi-
nem, vndè & corporis ſui, quod eſt eccleſia, verecũdiam ſcilicet originale peccatum operuit. De
hoc veſtimento eius Iohannes Apocalypſi: Et habet (inquit) in veſtimento, & in fœmore ſuo
ſcriptum, rex regum & dominus dominantium. Tunica deinde linea ſtricta, id eſt, ſubucula, Apoca.19.
quam vulgò camiſiam vocant, noua eſt eiuſdem cœleſtis hominis vita, quia videlicet ſicut nouo
& inuſitato ordine conceptus & natus, ſic noua & veteri vitę cõtraria pulchritudine inter homi-
nes conuerſatus eſt. Baltheus circa renes, fortitudo diuinitatis eſt, per quam commoueri non po-
tuit. Vndè & in pſalmo cum dixiſſet, inſuper & vſq; ad noctem increpuerunt me renes mei, con-
tinuò ſubiunxit: Prouidebam dominum in cõſpectu meo ſemper, quoniam à dextris eſt mihi, ne Pſalm.15.
commouear. Etenim ſic ille cognouit figmentum noſtrum, & ita vſq; ad noctem, id eſt, vſque ad
mortis tribulationem ſui renes increpuerunt eum, vt experimento ſciret, id quod nullo vnquam
paſsibili modo tuti latus eſt, non ex ipſa carnis natura, ſed ex diuinitate eſſe, quæ à dextris erat.
Vndè veriſsimè Apoſtolus dicit: Non enim habemus pontificem, qui non poſsit compati infir-
mitatibus noſtris, tentatum autem per omnia pro ſimilitudine abſq; peccato. Deniq; ex eo didi- Hebr.4.
cit com-

CAP. XXVIII.

cit compati infirmitatibus noſtris,quoties tẽtamur à renibus noſtris, quia ſic alijs infirmitatibus
tentatus eſt,ſicut & tentatione peccati tentatus fuiſſet, ſi non eſſe deus, quod nõ ſumus nos. Tunica hyacinthina cum tintinabulis & malis punicis, vita vel conuerſatio glorioſa eſt eiuſdẽ pontificis noſtri domini Ieſu Chriſti à baptiſmo Iohannis. Ex tune enim tintinabulis cœpit perſtrepere,id eſt,aperta & publica prædicatione perſonare,malis punicis intermicantibus,id eſt,miraculorum operibus per ſingula penè verba concurrentibus. Ipſæ color tunicæ hyacinthinæ, cœ-
Cantic. 5. leſtem eorundem operum eius exprimit dignitatem. Vndè & dicitur in Canticis: Manus eius tornatiles,aureæ,plenę hyacinthis. Illic in manibus,hic in veſtitu,ſecundũ hyacinthi colorẽ aereum eius(vt dictum eſt)opera deſignantur, qui nõ de terra eſt,neq; de terra loquitur,ſed de cœlo ve-
Ioan. 13. nit,& ſuper omnes eſt. Et bene per tunicæ circuitum deorſum ad pedes mala rubent,& tintinabula cõcrepant in ingreſſu ſanctuarij,quia videlicet maximè in fine vitę mortalis operoſa claruit dilectio,vel doctrina redemptoris. Cum enim (inquit Euangeliſta) dilexiſſet ſuos qui erant in mundo,in finem quoq; dilexit eos. Tintinabula, id eſt,dilectionis præcepta,quibus in illa cœna perſonuit,totus mundus audiuit:& mala rubentia,ſcilicet vitæ æternæ fructum , de illo ingreſſu eius in cœleſte ſanctuarium,totus orbis cõſecutus eſt. Superhumerale huius pontificis, obedientia charitatis eſt,quia idem Chriſtus filius dei portandis, imò tollendis peccatis noſtris humeros ſuos ſuppoſuit,& cum illis in crucem aſcendit. Nam dominus (inquit propheta) poſuit in eo ini-
Eſaie 53. quitates omniũ noſtrum. Et bene ex quatuor coloribus ſupradictis , qui quatuor reſpondẽt elementis mundi,auro quoq; intextũ ſuperhumerale fieri debuit, quia ipſe eſt propitiatio pro pec-
1. Ioan. 2. catis noſtris:non autem pro noſtris tantum, ſed etiam pro totius mundi : non coacta , ſed ſpontanea charitate, quæ cæteris virtutibus ita præminet, vt cæteris metallis aurum præpollet. Duæ oræ iunctæ,& in ſingulis humeris ſinguli lapidęs onychini,nominibus duodecim filiorum Iſrael inſcripti,duo ſunt populi,temporibus quidem diſiuncti,ſed cauſa vel ſacramẽto coniuncti,quorum Chriſtus peccata in corpore ſuo pertulit. Neuter quippe aliter , niſi per Chriſti gratiam ſaluari potuit:& vterq; vno eodemq́; peccatorũ portitore Chriſto indiguit . Et rectè lapides ony-
Ioan. 13. chini,quæ ſpecies gemmæ ſiue lapidis colorem habet vnguis humani . Vndè & vocabulum ſortitum eſt(Græci nanq; vnguem onychen dicunt)rectè inquam,quia pro hominibus deus homo factus,peccatorum ſuperhumerali oneratus eſt . Lapides eiuſmodi nominibus filiorum Iſrael,id eſt,electorum omnium inſcripti ſunt:ipſe enim cunctos nouit ex nomine, quorum ſuper ſe peccata tulit. Vndè & appropinquans artitulo paſsionis: Ego(inquit)ſcio quos elegerim. Iuxta ordinem,inquit,natiuitatis eorum ſculpes eos. Ergo cuncti maiores in vno,cũcti minores natu ſcripti ſunt in lapide alteto. Maiores filij Iſrael ſunt qui ante,minores, qui poſt aduentum humeroſi huius portatoris peccatorũ conſcripti ſunt. Maiores,inquam,qui ex Iudęis, minores qui ex gen-
Exod. 4. tibus ſunt. Nam de illo populo loquitur deus ad Pharaonem: Filius meus primogenitus meus Iſrael. Rationale igitur iungitur ſuperhumerali, quia miſericordia & veritas obuiauerunt ſibi. Miſericordia in ſuperhumerali, veritas intelligitᷣ in rationali. Vndè & dicitur rationale iudicij, doctri-
Pſalm. 84. na quoq; & veritas inſcribitur illi. Qui enim in miſericordia redemit, idem ipſe in veritate iudicabit. Vndè non vno aut duobus lapidibus onychinis in rationali, ſicut in ſuperhumerali cuncta filiorum Iſrael nomina,ſed ſingulis lapidibus ſingula inſcripta ſunt . Nam vna quidẽ gratia cun-
Roma. 2. ctos Chriſtus redemit,& cunctorũ ſuper humeros ſuos peccata tulit , ſed in iudicio reddet vnicuiq; ſecundum opera ſua. Et electorum quoq; non omnium eadem erunt pręmia,ſed pro diuer-
Ioan. 14. ſis differentia meritis. Multæ enim ſunt(inquit)mãſiones in domo patris mei. Multitudinẽ manſionum cœleſtium,multiplex & diſtinctus deſignat ordo lapidũ pretioſorũ. Etenim apud Eze-
Ezech. 28. chielem còntra principem Tyri nouem ordines angelorum,per nouem deſignantur nomina lapidum. Notandũ,quod in ſuperhumerali non ſolũ catenulæ,ſed & vncini ſunt,qui rationale iudicij conſtringant,quia videlicet in miſericordia redemptoris noſtrę ſpei ancorę ſunt, vt ſemper miſericordia ſuperexaltet iudicium. Hoc in pectore ſuo portat pontifex, nã in præſentia ſua ſcriptos habet omnes,omniumq́; condignas meritis ab origine mundi parauit manſiones. Cydarim quoque ſuper caput pontifex accipit, ne Cherintus vel Arrius,ſeu quilibet alius hæreticus, Ieſu Chriſti filij dei caput,id eſt,initium ſe vidiſſe arbitretur. Nõ enim ſicut nos,ita & ille à carne exiſtendi initium habuit,iuxta blaſphemiam Cherinti, qui illum ante Mariam extitiſſe negauit, ſed diuinũ caput,quod erat in principio & ante ſecula,ibi abſcondit. Cydaris ergo caput tegit pontificis,quia videlicet incomprehenſibilis eſt antiquitas vel origo diuinitatis Chriſti. Lamina aurea fronti imminens corona eſt gloriæ & honoris in capite redẽptoris. Gloria(inquit)& honore
Pſalm. 8. coronaſti eum,& cõſtituiſti eum ſuper opera manuũ tuarum. Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius.
Philip. 2. Et Apoſtolus cum dixiſſet: Chriſtus factus eſt pro nobis obediens patri vſque ad mortem,mortem autem crucis,continuò ſubiunxit. Propter quod & deus exaltauit illum , & donauit illi nomẽ,quod eſt ſuper omne nomẽ. Huius rei myſterium,ſcilicet nominis quod eſt ſuper omne nomen,in eo eſt,quòd laminæ ſanctũ domini inſculptũ eſt,id eſt,nomẽ domini Tetragrammaton,

quod

quod ineffabile dicunt.Scribitur enim quatuor literis Ioth He Vau He,quæ in ſyllabam aut vo-
cem articulatam comprehendi nequeunt . Arcanum ſcripturæ hactenus latet, niſi quia ex inter-
pretatione elementorũ colligi poteſt,quòd Euangelicam fidem non minimè delectat.Interpre-
tatur enim Ioth principum,He iſte,Vau & He,iſte.Eſtq; continuus literarum ſenſus, principum
iſte,& iſte.Hoc,inquam,iure nos delectet, quia principum iſte pater, & principum iſte filius eſt.
Patrem eſſe principium videns vltro conſentit.Principium ſe quoq; eſſe filius defendit, quia in-
terrogantibus Iudæis: Tu quis es?Principium ait,qui & loquor vobis . Hoc nomen profecto ſu- Iohan.8.
per omne nomen eſt , quia ſuper principium nihil eſſe poteſt . Igitur octauum pontificis decus,
aurea lamina eſt,inſculptum habens ineffabile nomen,quòd dicitur ſanctum domini,quia vide-
licet Chriſto pontifici propter paſsionem mortis , octaua ſua.i.reſurrectionis gloria coronato ,
nomen quod eſt ſuper omne nomen pater donauit, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cœ-
leſtium,terreſtrium,& infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Ieſus Chriſtus in
gloria eſt dei patris.Moralem filiorum Aaron.i.ſacerdotũ Chriſti ornatum ſtudio proficiſcendi
prætermus,ſuis enim in locis inuenitur,ſicut à patrib. expoſitus eſt. Sed & quæ deinceps Moyſi
imperantur à domino,dicente.(Sed & hoc facies,vt mihi in ſacerdotio conſecrentur, tolle vitu- Exod.29.
lum de armento,& arietes duos immaculatos,&c.)Quoniam ſicut hic imperata , ſic in Leuitico
acta memorantur,nunc ipſa differimus,illic enim oportunius dicentur.

De vitulo quem fecerunt filij Iſrael,commutantes & ipſi veritatem dei in mendacium. CAPVT XXIIII.

VIdens autem populus , quòd moram faceret deſcendendi de monte Moyſes , congregatus CAP.
aduerſus Aaron, ait: Surgens, fac nobis deos, qui præcedant nos,Moyſi enim huic viro,qui XXXII.
nos eduxit de terra Aegypti , ignoramus quid acciderit ei.) Et reliqua . Plana eſt res geſta quia
cito fecerunt , imò cito defecerunt, faciendo vitulum , & adorando ſculptile : & quod valde eſt
admirandum , talem tantamque gloriam ſuam mutauerunt in ſimilitudinem vituli comedentis Pſal.105.
fœnum.Celeritatem defectus,& ipſe dominus quaſi admirans. (Citò, inquit, receſſerunt de via
quam oſtendiſti eis , feceruntque ſibi vitulum conflatilem.) Ergo Iudæi non minus quàm Græ-
ci os omne obſtruatur,nam & iſti commutauerunt veritatem dei in mendacium.Dixerunt enim Roma.1.
(Hi ſunt dij tui Iſrael , qui te eduxerunt de terra Aegypti.) Hoc , inquam , dicendo , veritatem
dei mutauerunt in mendacium , & ſeruiérunt creaturæ potius quàm creatori, videlicet ſeruitu-
te peccati , ſcriptura ſic dicente : Et ſedit populus manducare & bibere , & ſurrexerunt ludere.
In gloria ſimilitudinis vituli comedentis fœnum,comederunt ac biberunt,& idcirco luſibus ob-
ſcœnis continuò ſemetipſos conuomuerunt , traditi in reprobum ſenſum , vt facerent ea quæ
non conueniunt , & mercedem quam oportuit erroris ſui ita in ſemetipſis receperunt . Ergo &
apoſtolo teſte,Iudæorum gloriatio excluſa eſt,vt non inſultet Græco , quòd ſeruierit creaturæ,
nam quod grauius eſt, & ipſe ſeruiuit in præuaricatione. Lex enim huic erat , & adhuc quaſi au-
rum ſermo dei recens ab igne calebat . Paulo ante lectum fuerat volumen fœderis a Moyſe, au-
diente populo.Qui & dixerunt:Omnia quæ locutus eſt dominus,faciemus, & erimus obedien-
tes.Hoc facto, vtique inaures aureas ſuis auribus internis appendebant . Ille verò ſumptum ſan- Exod.24.
guinem reſperſit in populum , & ait: Hic eſt ſanguis fœderis, quòd pepigit dominus vobiſcum.
Itaque vni viro deo quaſi coniugalem iurauerant copulam , & inauribus mandatorum eius (vt
iam dictum eſt) ornatam faciem habebant . At nunc tulerunt inaures aureas de vxorum & filio-
rum & filiarum ſuarum auribus, formaueruntque opere fuſorio, & fecerunt ex eis vitulum con-
flatilem , & eiſdem pedibus , quibus mare tranſierant , coram tali figura ſaltauerunt , & verita-
tem quam cecinerant, dicentes: Cantemus domino,glorioſè magnificatus eſt , equum & aſcen-
ſorem proiecit in mare:in mendacium commutauerunt cantando : Hi ſunt dij tui Iſrael , qui e-
duxerunt te de terra Aegypti . Igitur inexcuſabilis eſt & Iudæus , qui Græcum ad gratiam dei Exod.15.
confugientem propter antiqua peccata iudicat : eadem enim egit quæ iudicat. Et quoties ab il- Roma.2.
lo paululum ceſſauit pædagogi virga , ſtultus puer ad eadem vel ſimilia ſe conuertit idololatriæ
flagitia.

Quòd non vanè dixerit deus: Dimitte me vt iraſcatur furor meus, &c. & quòd nunc verè ita factum ſit. CAPVT XXV.

PRæſagium eius (quæ nunc eſt) confuſionis & ignominiæ Iudaicæ in iſto ſcelere , promptum
eſt agnoſci.Sicut enim tunc aurium ſuarum decus vel ornamentum, ſcilicet inaures aureas in
vitulum formandum coniecerunt , & veritate derelicta , mendacium coluerunt : ſic futurum e-
rat , vt auream legis & prophetarum veritatem commutarent in mendacium , quòd nunc fa-
ciunt ſacros codices manibus tenentes , & vipereis linguis blaſphemias contra Chriſtum fabri-
cantes , quòd nunc iam præuidens dominus , ait ad Moyſen . (Cerno quod populus iſte duræ
ceruicis ſit. Dimitte me, vt iraſcatur furor meus contra eos, & deleam eos , faciamque te in gen-
tem magnam.)Quid ageret Moyſes breuiter hic ipſe innuit,deum dixiſſe referens, dimitte me.

CAP. XXXII. Pſalmiſta verò vehementius exprimit, & dixit inquiens, vt diſperderet, ſi nō Moyſes electus eius ſtetiſſet in confractione in conſpectu eius. Per nimiam humilitatem ſignificat, Moyſen deum te- Pſalm. 105. nuiſſe, dicendo, in cōfractione. Confractio nanq; nimia cordis humilitas eſt, quę ſola coram omnipotente deo & domino vniuerſæ fortitudinis principe res fortis eſt & valida, ita vt illa laborante, quaſi brachium ſuum ad percutiēdum deus extendere non valeat, regina virtutum agente ne refutetur ipſa, & vincente pro ſua reuerentia. Attamen nunquid vanè dixit deus, dimitte me vt iraſcatur furor meus contra eos, & deleam eos? Nunquid in ventum dixit, faciamq; te in gentem magnam? Imò ſicut dictum, ita nunc factum eſt. Duram ceruicem populi illius deus confregit, Moyſen autem fecit in gentem magnam. Dilatauit enim Moyſi legem ſpiritualem, vniuerſam de gentibus eccleſiam toto orbe diffuſam. Non ergo fruſtra dixit, deleam eos, faciamq; te in gentem magnam, dixit enim, & factum eſt. Attamen diſtulit, ne tunc faceret in præſentiarum non dimittente Moyſe, ſicut dictum eſt. (Placatusque eſt dominus (ait ſcriptura) ne faceret malum, quòd locutus fuerat aduerſus populum.)

Confractio tabularum priorum, & vituli contriti, puluerem in aquam ſparſum, & ad potandum exhibitum, quid ſignificet myſticè.

CAPVT XXVI.

ET reuerſus eſt Moyſes de monte, portans duas tabulas teſtimonij in manu ſcriptas ex vtraq; parte, & factas opere domini. Cumque appropinquaſſet ad caſtra, vidit vitulum & choros, iratusq; valde, proiecit de manu tabulas, & confregit eas ad radices montis.) Confractionis prædictæ, qua populi illius hodie deus duram ceruicem cōfregit, præſagium in tabulis lapideis præcurrit. Sicut enim illæ confractæ ſunt confringente Moyſe: ſic lapidea Iudæorum corda confracta ſunt & reprobata, accuſante Moyſe, quemadmodū dicit. Eſt qui accuſet vos Moyſes, in quo Iohan. 5. vos ſperatis. (Arripiensque vitulum quem fecerant, combuſsit & contriuit vſque ad puluerem, quem ſparſit in aqua, & dedit ex eo potum filijs Iſrael.) Vituli puluerem, quem adorauerant, in contemptum ſuperſtitionis in potum accipiunt, vt contemnere diſcant quod in feceſſum proijci viderant. Cæterum iuxta anagogen, idem de hoc facto, quòd & de illo dicto prophetico ſentiendum. Tu confregiſti capita draconis, dediſti eum eſcam populis Aethiopum. Capita nanq; dra- Pſalm. 73. conis, ſiue vituli, per quod diaboli cultum licet intelligi, ecce deus Moyſi confregit, atq; in pulerem redactum, populo ſuo in potum dedit: qui eos qui ex parte vel regno erant diaboli per pœnitentiam confractos, & in puluerem humilis conſcientię redactos, eccleſiæ ſuæ per baptiſmi aquam incorporauit.

De auſteritate Moyſi dicentis: Ponat vir gladium ſuper fœmur ſuum: & pietate eius, qua pro illis deum orauit, quòd vtrobique prælatus imitandus ſit.

CAPVT XXVII.

VIdens ergo Moyſes populum quòd eſſet nudatus, ſpoliauerat enim eum Aaron, propter ignominiam ſordis, & inter hoſtes nudum conſtituerat, & ſtans in porta caſtrorum, ait: Si quis eſt domini, iungatur mihi. Cōgregatiq; ſunt ad eum omnes filij Leui. Quibus ait: Hæc dicit dominus deus Iſrael: Ponat vir gladium ſuper fœmur ſuum: Ite & redite de porta vſq; ad portā, & occidat vnuſquiſq; fratrem, & amicum, & proximum ſuum, & reliqua. Non ergo noua auſteritas Moyſi, in eo quòd Iudæos, vitulum mendacij fabricātes, & arcam veritatis Chriſtum blaſphemātes accuſat, vt prædictum eſt, in teſtimonio dicētis, eſt qui accuſet vos Moyſes, in quo vos ſperatis: non enim ſic tenuit deū, iramq; eius repreſsit, ne deleret eos, vt careret zelo bono, & nō æmularetur pro domino: ſed ponat, inquit, vir gladiū ſuper fœmur ſuum, & occidat vnuſquiſq; fratrem, & proximum, & amicum ſuum. Aiunt quidam, quòd aureum vitulum in puluerem redactum, in potu illis in indiciū dederit, & hoc facto, qui auctores fuerunt ſceleris, aureis prominentibus labijs publicati vel deprehenſi, ita deinum percuſſoribus de porta vſque ad portā per medium caſtrorum euntibus ac redeuntibus, nō indiſcretè cæſi, ſed cum iudicio fuerunt puniti.

Intueri nunc libet, in Moyſi pectore miſericordiam cum ſæueritate ſociatam. Certè cum audiret, deſcende, peccauit populus tuus, ac ſi ei diuina vox diceret, qui in tali peccato lapſus eſt, iam meus non eſt, itemq; & hoc ſubiungeret dominus: dimitte me vt iraſcatur furor meus contra eos, faciamq; te in gentem magnā, ille ad impetum iraſcentis dei placādum, ſe obicem oppoſuit. (Iterumq; reuerſus ad dominum, ait: Aut dimitte eis hāc noxam: aut ſi non facis, dele me de libro quem ſcripſiſti.) Hoc nimirum miſericordiæ eſt. Verùm, circa ſubditos ſuos rectoribus ineſſe debet, non ſolum iuſtè conſulens miſericordia, ſed & piè ſæuiens diſciplina: qui ergo tanto populi amore conſtringitur, contra culpas eius, conſidera quanto zelo rectitudinis accendatur. Mox enim, vt petitione primæ culpæ veniam ne delerentur obtinuit, ad eundem populum veniens, ait: Ponat vir gladium ſuper fœmur ſuum, ite & redite de porta vſque ad portam, per medium caſtrorum, & occidat vnuſquiſque fratrem, & amicum, & proximum ſuum. (Cecideruntque in die illo XXIII. milia hominum.) Ecce qui vitam hominum etiam cum ſua morte petiuit,

& pauco-

& paucorum vitá gladio extinxit: intus arſit ignibus amoris, foris aſcenſus zelo ſæueritatis. Tanta fuit pietas, vt ſe pro illis coram domino morti offerre non dubitaret. Tanta ſæueritas, vt quia eos diuinitus feriri timuit, ipſe iudicij gladio feriret. Sic amauit eos quibus præfuit, vt pro eis nec ſibi parceret: & tamen delinquentes ſic perſecutus eſt, quos amauit, vt eos etiam domino parcente proſterneret. Vtrobiq; legatus fortis, vtrobique mediator mirabilis. Cauſam populi apud dominum precibus, cauſam dei apud populum gladijs alligauit.

Contra eos, qui ſedent ſuper cathedram Moyſi, & non ſequuntur exemplum eius. CAPVT XXVIII.

OMnibus qui in regimine animarum præſunt, qualiter præeſſe, imò qualiter prodeſſe debeát, hinc exemplum trahendum eſt, vt videlicet intus amantes, diuinæ irę ſupplicando obſiſtant: foris ſæuientes, culpam feriendo conſumant. Alioquin malè ſedent ſuper cathedram Moyſi: ſunt enim ſicut ſcribæ & phariſæi, ſi ſedentes in loco Moyſi, deſerunt prædictum officium, vel curam Moyſi. Hi pro ſe dictum putent, quòd in Euangelio ſuo dominus dicit: Super cathedram Moyſi ſederunt ſcribæ & phariſæi. Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, ſeruate, & facite: ſecundum [Matth. 23.] verò opera eorum nolite facere. Dicunt enim & non faciunt, & cætera. Idcirco ſancta Romana eccleſia talibus deſidioſis & negligentibus, & iuxta Amos prophetam, dormientibus in [Amos 6.] lectis eburneis, & laſciuientibus in ſtratis, cùm comederint agnum de grege, & vitulum de medio armenti: talibus, inquam, ſomnolentis prædictæ lectionis Euangelicæ, lucernam per ſingulos annos vna dominicarum in oculos ingerere conſueuit, valido ſimul cõcentu concrepans hoc exemplum Moyſi, ne neſciant quid ſequi debeant, videlicet quia ſanctificauit Moyſes altare domino, [Exemplum Moyſi.] & immolans victimas fecit ſacrificium matutinum in odorem ſuauitatis domino deo, in conſpectu filiorum Iſrael, & deinde conſurgens aſcendit in montem, vbi conſtituit ei deus, & videns eum, procidens adorauit eum dicens: Obſecro domine, dimitte peccata populi tui, aut ſi non facis, dele me de libro quē ſcripſiſti: ac deinceps orans, ſi inueni gratiam in oculis tuis, oſtende mihi teipſum manifeſtè, vt videam te, &c. Cur enim tam longo, tamque acuto canore res iſta declamatur, niſi quia grande negotium eſt, vt qui præſunt, ad hoc excitentur, vt Moyſi exemplo ſoliciti ſint non dilatare phylacteria ſua, vel magnificare fimbrias: ſed prouidere populo, ne fortè gratia dei nudatus, & inter hoſtes viſibiles ſiue inuiſibiles, nudus propter peccata ſit conſtitutus, eumque operire meritis, & protegere precibus? Nunc iam quę dicta quæſitu digna ſunt, diligentius percurramus.

De eo quod Moyſes ait: Aut dimitte, & cætera. Et de eo quod dominus dixit: Ego autem in die vltionis viſitabo hoc peccatum.

CAPVT XXIX.

AVt dimitte eis, inquit, hanc noxam, aut ſi nõ facis, dele me de libro quem ſcripſiſti.) Quare? Videlicet quia & ego homo peccator ſum, ſi non eſt apud te propitiatio, ſi iudicium apud te eſt ſine miſericordia, conſequitur, vt & me de libro tuo deleas. Si enim iniquitates obſeruaueris, [Pſalm. 129.] quis ſuſtinebit? Ergo ſi tu peccata non dimittis, ſi ſoli apud te ſcripti permanent iuſti, conſequēs eſt, vt nec ego permaneam in libro tuo quem ſcripſiſti. Scripſiſſe, & quod ſcripſerit delere dicitur deus, non quòd mutetur, quaſi homo ſæpe mutans ſtilum ſuum, iterum quæ digna ſunt legi ſcripturus: ſed quòd multos qui ſcripti eſſe ſibi videntur, eo quòd confiteantur ſe noſſe deum, de memoria tollat per iudicium factorum, quia factis negant. Multi enim ſunt vocati, pauci verò [Matth. 22.] electi: id eſt, multi in præſenti eccleſia nomina ſua dando in libro cõfeſsionis cõſcripti, ſed pauci (quod valde pauendum eſt) iudicij diluuium euaſuri ſunt. Vndè & protinus reſpondens dicit. (Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo.) Et cõtinuò. (Tu autem vade, & duc populum iſtum, quo locutus ſum tibi.) Tu autem, inquit, ſubauditur, quem ego noui ex nomine. Sic enim poſtmodum dicit; Inueniſti enim gratiam coram me, & teipſum noui ex nomine. Igitur cum ad [Exod. 33.] petitionem dicentis, aut dimitte eis hanc noxam: aut ſi non facis, dele me de libro tuo quem ſcripſiſti, ita dominus reſpondet. Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo, tu autem vade, & duc populum iſtum, quo locutus ſum tibi: miro modo partem vtranq; euadit, vt neque noxam hanc omnino dimittat, neq; ſeruum fidelem de aliorum ruina in magna humilitate trepidantem abundantiori triſtitia abſorberi, vel deſperationi appropinquare permittat. Neque enim noxam [2. Cor. 7.] hanc eis dimittit, qui protinus ſubiungit. (Angelus meus præcedet te. Ego autem in die vltionis viſitabo & hoc peccatum eorum.) De qua vltione prophetice ſimul ac myſticè protinus ſubiungit. (Percuſsit ergo dominus populũ pro reatu vituli, quem fecit Aaron.) Nam & pro reatu huius vituli materialis quē fecit hic Aaron, & pro reatu vituli, id eſt, mendacij, quod fecerunt principes ſacerdotum, in quod veritatem dei commutauerunt (vt ſuperius iam dictum eſt) blaſphemando & abnegando Chriſtum dei filium, ecce percuſsit dominus populum Iudaicum. Vndè ſignanter dixit, viſitabo & hoc peccatum eorum, & hoc, inquam, ſubauditur & aliud, cuius in iſto typus eſt vel præfiguratio, quòd facturi ſunt.

CAP. XXXIII.

Quòd vno ſpiritu dictum ſit ab iſto. Aut ſi non facis, dele me de libro: & ab Apoſtolo. Optabam & ipſe anathema eſſe pro fratribus.

CAPVT XXX.

Notandum, quòd non dixit Moyſes: dele me pro illis de libro tuo quem ſcripſiſti, aut opto deleri vt ſcribantur iſti: ſed, ſi non dimittis eis, dele me, inquit, quòd idem eſt ac ſi diceret, ſi deles illos, dele & me cum illis. Hoc propter illud nunc dicimus, quòd eodem ſpiritu Apoſtolus dicit: Veritatem dico in Chriſto, non mentior, teſtimonium mihi perhibente cõſcientia mea in ſpiritu ſancto, quoniam triſtitia eſt mihi magna, & cõtinuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, qui ſunt cognati mei ſecundum carnem, &c. Nam eadem charitate & hic locutus eſt & ille, ſed paulò differt in verbis, dum hic anathema cupit eſſe pro fratribus ſuis, hic autem deleri ſe concedit cum illis. Ille ſua ſeparatione vult fratrum ſalutem redimere, hic ſi non poſſit eorum ſalutem obtinere, concedit ſe cum eis de libro viuentium deleri, vel anathema exiſtere. Vtriuſque dicta magni ponderis ſunt, & noſtras vires excedunt. Magni etiam viri hactenus vtranque ſententiam humeris ſuis verſauerunt, & rem ſicut eſt ſatis verbis exprimere non potuerunt. Eſt enim hoc penè ineffabile, nec niſi aliquid de eiuſdem charitatis ſpiritu habentibus, ſaltem ſenſu perceptibile eſt, quomodo homo deo familiaris qualicunque cauſa vel ratione, hoc animo ſuo admittere poſſit, vt à deo anathema eſſe, vel de libro eius concedat ſeipſum deleri, quomodo in iſta conceſſione non ſolum nullam incurrat pœnam aut culpam, ſed etiam ampliorem apud deum mereatur gratiam. Nobis hoc non ſolum de tanta re ſublucet, quia deus charitas, deus humilitas eſt, & cum per humilitatem ſiue charitatem, à deo quiſquam procul abſiſtit, indigniorem ſe iudicans eis, pro quibus interuenit, miro modo, quantum ſe deprimit, tantum aſcendit: quantum condemnat, tantum iuſtificat: quantum à deo, quaſi recedit, tantum illi proximus fit. Diuitias animi eiuſmodi, nos frigidi atque inopes ignoramus: & idcirco cum legimus, illum anathema ſe eſſe optantem pro fratribus, iſtum de libro dei deleri ſe concedentem, aut dicta diſsimulamus, aut in ſenſum exilem grauiſsimè prolata detorquemus. Cæterùm quem ſpiritus idem tetigit, vidit ex parte aliqua, quantum talis habitus mentis apud deum valeat, pro ſua reuerentia. Videre ſibi videtur, maieſtatem cœlis omnibus ac terris tremendam, de ſolio ſuo ſurgere & accedere vulnerato corde, rogare amicum quaſi diſcedentem, ne deſerat ſe, dicentemq;: verbi gratia Ego oſtendam omne bonum tibi, & vocabo in nomine domini coram me. Hoc ſentiens anima beata, fortitudine ſua vtitur, quia ſolis ſuperbis reſiſtere poteſt deus, & dicente deo, dimitte me, vt iraſci mihi liceat cum tuo conſenſu, non audit, non conſentit, & non patitur niſi interdum voluntatem hominis faciat deus, & in iſtis viribus ſuis mirabiliter confracta, ſicut & de iſto dictum eſt, quia ſtetit in confractione in conſpectu eius, ineffabili dulcedine paſcitur, ineffabili charitatis vulnere ſcinditur, cuius ſanguinem abſq; reuerentia videre non ſuſtinet altiſsimus.

Roma. 9.

Exod. 33.

Pſalm. 105.

Quòd dixerit deus: Angelus meus præcedet te, ſubiungens: Non enim aſcendam tecum,

CAPVT XXXI.

CAP. XXXIII.

Angelus meus, inquit, præcedet te. Ego autem in die vltionis viſitabo & hoc peccatum eorum.) Ac deinceps. (Et mittam præcurſorem tui angelum, vt eijciam Chananæum, & intres in terram fluentem lacte & melle. Non enim aſcendam tecũ, quia populus duræ ceruicis es, &c.) Mirum fortè videbitur, quomodo ad orationem Moyſi placatus fuerit dominus, ne faceret malum quod locutus fuerat aduerſus populũ ſuum, & tamen idem Moyſes poſtquam dixit: (Conſecraſtis manus veſtras hodie domino, vnuſquiſq; in filio, & in fratre ſuo. Facto die altero, dixit ad populum: Peccaſtis peccatum maximum, aſcendam ad dominum, ſi quo modo quiuero eum deprecari pro ſcelere veſtro.) Sed profectò liquet, quia placatus quidem in eo fuerat dominus, ne in præſentiarum corporaliter deleret eos, ſuggerente, & quaſi conſulente Moyſe, Ne quæſo dicant Aegyptij: Callidè eduxit eos, vt interficeret eos in montibus, & deleret eos è terra: ſed in eo nondum placatus fuerat, vt dominum eorum ſe eſſe rurſus profiteretur, vndè & adhuc alieno animo loquitur ſecundò, vt ſemel fuerat locutus, vade & deſcende de loco iſto tu & populus tuus, tuus, inquam, nõ meus. Ergo angelus meus præcedet te, inquit: ſiue, emittam præcurſorem tui angelum, ſubauditur, ad hoc tantum vt intres terram Chananæorum, non etiam ad hoc vt intres in terram viuentium. Non enim ſum deus tuus. Non tuipſe es populus meus. Nam hoc eſt quod dicit: Non enim aſcendam tecum, quia populus duræ ceruicis es, ne fortè diſperdam te in via, ac ſi dicat, quoniam populus duræ ceruicis es, non tibi expedit, vt me deum tuum nomines, vt culturam meam profitearis, vt leges meas baiules, ad præuaricandum tam pronus & facilis. Leuius enim multo eſt, deum neſcire, quàm cognitum irritare. Tolerabilius eſt, viam dei ignorare, quàm poſt agnitam retrorſum ire. Idcirco ſi aſcendero tecum, ſi me dixeris deum tuum, iuſtius in via diſperdam te prouocantem me dura ceruice.

Quomodo non ſit contrarium, quod ait: Non aſcendam tecum, & quod itidem ſubiungit: Semel aſcendam in medio tui.

CAPVT XXXII.

NOn aſcendam, ait, tecũ, quia populus duræ ceruicis es, ne fortè diſperdam te in via.) Ac deinceps. (Populus duræ ceruicis es. Semel aſcendam in medio tui, & delebo te.) Contraria hæc vel repugnantia eſſe videntur, non aſcendam tecum, ne fortè diſperdam te, & ſemel aſcendam in medio tui, & delebo te. Sed notanda in ſermone diuerſitas. Negando enim dixit: non aſcendam tecum. Affirmando. Semel aſcendam tecum, dixit, in medio tui. Non parum differt in verbis aut in ſenſu, quòd illic tecum, hic autem in medio tui, dixit. Verbi gratia: debellator ſiue aduerſarius cum ciuitatem irruperit, rectè in medio populi aſcendiſſe dicitur: cum populo autem aſcendiſſe non rectè dicitur. Igitur & quod dixit, non aſcendam tecum, quia populus duræ ceruicis es, ne fortè diſperdam te, & quod iterum ait: ſemel aſcendam in medio tui, & delebo te, vtrunque admota diſcretionis lampade peruidendum eſt. Non aſcendam tecum, dixit. Quare? Ne fortè diſperdam te. Tu enim duræ ceruicis populus es, tu puer ſenſu, tu quaſi iuuenculus laſciuus & in- 1.Cor.2. docilis es. Tu animalis homo es, & ea quæ dei ſunt non percipis, idcirco ponam velamen ſuper 2.Cor.3. faciem tuam, idcirco non in manifeſtatione rerum, ſed in figuris, & in vmbris loquar ad te, de altitudine myſteriorum cœleſtium. Quare? Ne fortè diſperdam te. Tu enim rerum altitudinẽ non ſuſtineres, ſed blaſphemares, ſed dura ceruice recalcitrares, & ita me ad diſperdendum te, prouocares. Quandoq; tamen ita fiet. Semel aſcendam non quidem tecum, ſed in medio tui, & delebo te. Aſcendam, inquam, in medio tui, nam in terra videbor, & cum hominibus conuerſabor. Et delebo te, inquit, ſubauditur, de libro meo, quem ſcripſi. Nam hoc ad illud reſpicit, quòd ſupra Baruch.3. Moyſi dicenti, aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro tuo, quem ſcripſiſti, qui peccauerit, inquit, mihi, delebo eum de libro meo. Nec vana comminatio. Semel enim aſcendit, ſemel humanatus eſt, ſemel paſſus, mortuus eſt, & reſurrexit, & in cœlum aſcẽdit, & tunc demum illum populum dura ceruice aſcenſus ſui nimis impatientem deleuit completa prophetia, quæ dicit: Deleantur de libro viuentium, & cum iuſtis non ſcribantur. Deleuit, inquam, id eſt, non ſcripſit, Pſalm.68. & quod ſcripti eſſe videbantur, dicendo filios ſe eſſe Abrahæ, & habendo templũ & altare, quaſi calami vitium abſterſit, delendo cum eis templum ipſorum, & altare. Itaq; quamuis dicant, ſe Iu- Apoca.2. dæos eſſe, non tamen ſunt Iudæi, ſed ſunt ſynagoga ſatanæ, planè deleti ſunt, deo pro illis, aliorum confeſſorum nomina ſcribente, aliosq; ſuſcitante pro illis filios Abrahæ.

De eo quod ait: Iam nunc depone ornatum tuum, &c. & quid myſticè ſit, quòd Moyſes tabernaculum, quod nunc tabernaculum fœderis vocauit, extra caſtra tetendit.

CAPVT XXXIII.

AVdiens autem populus ſermonem hunc peſſimum, luxit, & nullus ex more indutus eſt cultu ſuo. Et dominus: Iam nunc depone ornatum tuum, vt ſciam quid faciam tibi.) Hoc iuxta hiſtoriam, lectorem ædificat, quia videlicet niſi ambulet peccator demiſſo capite, nondum ſe ſcire fatetur deus quid ei faciat: nullam enim habet materiam ſtruendæ miſericordiæ, niſi ambitio vel habitus pœnitentiæ præcedat. (Depoſuerunt ergo filij Iſrael ornatum ſuum, à monte Choreb. Moyſes quoque tollens tabernaculum tetendit extra caſtra, procul: vocauitque nomen eius tabernaculũ fœderis.) Putaremus vna die quo deſcendit Moyſes de monte dicta hæc eſſe vel acta, ſed ecce litera repugnat, iam enim tabernaculum factum eſt, quòd Moyſes tetendit extra caſtra. O ergo magnum & mirum ſpectaculum, magna & mira diſpẽſatio myſteriorum cœleſtium. Interim dum tabernaculum conſtituitur, inimicitiæ ſunt inter deum & populum, pro reatu vituli, & non ante ſoluuntur eædem inimicitiæ, niſi prius tendatur tabernaculum, quòd & perinde vocatur tabernaculum fœderis. Diximus ſupra de cœleſtibus, quorum ſecundum exemplar, hoc Hebr.8. ipſum tabernaculum factum eſt. Quid igitur eſt hoc, niſi quia dum eſſent inimicitiæ inter deum & homines, propter ſoluendas eaſdem inimicitias, tabernaculum verum, quòd fixit deus, & non homo, ab incarnatione Chriſti filij dei fieri cœptum eſt? Proinde valde notandum, quòd dicitur. (Et omnis populus qui habebat aliquam quæſtionem egrediebatur ad tabernaculum fœderis extra caſtra. Cunque egrederetur Moyſes ad tabernaculum fœderis, ſurgebat vniuerſa plebs, & ſtabat vnuſquiſque in oſtio papilionis ſuæ. Aſpiciebantque tergum Moyſi, donec ingrederetur tentorium. Ingreſſo autem illo tabernaculum fœderis, deſcendebant columna nubis, & ſtabat ad oſtium, loquebaturque cum Moyſe cernentibus vniuerſis, quòd columna nubis ſtaret ad oſtium tabernaculi. Stabantq; ipſi, & adorabant per fores tabernaculorum ſuorum.) Quid nam eſt, quòd tenditur tabernaculum extra caſtra, niſi quod cœleſtia ſancta, quorum pontifex ac miniſter Chriſtus eſt, extra carnales Iudæorum tenduntur ceremonias, quas odiuit anima domini, Eſaiæ 1. ſicut dicit Eſaias? Et quid eſt quod omnis populus qui habebat aliquam quæſtionem, egrediebatur ad illud tabernaculum fœderis, niſi quia omnis qui ſcripturarum quærit veritatem, oportet vt egrediatur ad hæc ſancta Chriſti ſacramenta, per quæ ſumus deo reconciliati? Velamen,

CAP. XXXIII. quippe quod ſuper Iudæorũ cor poſitum eſt, in ſolo Chriſto reuelatur. Quid, inquam, eſt, quòd ingreſſo Moyſe tabernaculum fœderis, deſcẽdebat & ſtabat ad oſtium tabernaculi columna nubis, videntibus cunctis, niſi quòd coniuncta lege quæ per Moyſen data eſt, cùm gratia & veritate quæ per Chriſtum Ieſum facta eſt, ſtat in ingreſſu reconciliationis, incarnatio einſdem Chriſti filij dei, vt videlicet tabernaculum fœderis ingredi, id eſt, deo reconciliari nemo pufsit, niſi per iſtam columnam nubis, in qua thronum ſuum ſapientia poſuit, per iſtam carnem in qua corporaliter inhabitat, omnis plenitudo diuinitatis? Loquebatur cũ Moyſe, cernentibus vniuerſis? Quomodo cernentibus? Aſpiciebantq́;, inquit, tergum Moyſi, donec ingrederetur tentorium. Ergo lex & Euangelium familiare quidem atq; conſonum habent colloquium, ſed donec omnia compleantur, quæ vtroque teſtamento promiſſa ſunt, Iudæi non videbunt: non enim faciem, ſed tergum Moyſi, filij Iſrael viderunt.

2. Cor. 3. Iohan. 1.

De eo quod dictum eſt: Stabantq́; & ipſi, & adorabant per fores tabernaculorum ſuorum. CAPVT XXXIIII.

IVxta hiſtoriam, moralem ſenſum legentis, hæc ipſa res ædificat. Quid eſt enim populum columnam nubis aſpicere, & in tabernaculi ſui foribus ſtare atq; adorare, niſi quòd humana mens cum ſuperiora illa, atq; cœleſtia vtcunq; in ænigmate conſpicit, iam clauſtra habitationis corporeæ per ſubleuatam cogitationem exit: atque illum humiliter adorat, cuius etſi videre ſubſtantiam non valet, iam tamen eius potentiam per illuminationem ſpiritus miratur? Et cum Moyſes tabernaculum ingreditur, eius terga populus aſpicit, & in papilionum ſuorum oſtijs cõſiſtit, quia cum ſanctus quiſq; prędicatot, alta de deo loquitur, & ſupernæ habitationis iam vtcunq; habitaculum ingreditur, eius terga populus aſpicit. Cuius prædicationis infirmi quiq; etſi virtutem plenè penſare non poſſunt, tamen velut terga aſpiciunt, quia poſtrema quæ præualent per intellectum ſequuntur, ſed in ipſis quoq; minimis, quæ capere ſufficiunt, iam de ſuis papilionibus quaſi exeunt, atque in oſtijs ſtant, quia & habitacula carnis relinquere, & ad illa æternæ vitæ gaudia, quæ audiunt progredi conantur.

Quòd dictum eſt: Loquebatur autem dominus Moyſi facie, & cætera, & quòd poſtmodum dicit: Oſtende mihi faciem tuam.

CAPVT XXXV.

LOquebatur autem dnminus Moyſi facie ad faciem, ſicut loqui ſolet homo ad amicũ ſuum.) Poſtmodum dicit: (Si inueni gratiam in conſpectu tuo, oſtende mihi teipſum manifeſtè, vt videam te.) Certè ſi deus non erat cum quo loquebatur, oſtẽde mihi diceret, & nõ oſtende mihi temetipſum. Si aũt deus erat, cum quo loquebatur facie ad faciem, cur ſe petebat videre, quem videbat? Sed hac eius petitione colligitur, quia eum ſitiebat, per incircunſcriptam naturę ſuę claritatem cernere, quem iam cœperat per quaſdam imagines videre, vt ſic ſuperna eſſentia mentis eius oculis adeſſet, quatenus ei ad æternitatis viſionem, nulla imago creata tẽporaliter intereſſet. Cur igitur ſic dictum eſt: Loquebatur dominus Moyſi facie ad faciem, ſicut loqui ſolet homo ad amicum ſuum: cum in hac mortali carne conſiſtentibus, videri non poſsit in ſua ſubſtantia lumen incircunſcriptum? Idcirco videlicet, quia ſuum ab illo conſilium non abſcondebat, & ſecretorum ſuorum eum faciebat conſcium. Quomodo enim loqui ſolet homo ad amicũ ſuum? Aperiendo vtiq; illi conſilium ſuum, non celando illi quæ facturus ſit, eo quòd cuſtos ſit animi, vndè & amici vocabulum originem ſumpſit. Et ſcimus, quia prophetarum maximus Moyſes extitit, ſicut dominus de illo teſtimonium perhibet, cùm dicit ad Aaron & Mariam: Audite ſermones meos, ſi quis fuerit intet vos propheta domini, in viſione apparebo ei, & vel per ſomnium loquar ad illum. At non talis ſeruus meus Moyſes, qui in omni domo mea fidelisſimus eſt. Ore enim ad os loquar ei, & palam, non per ænigmata & figuras dominum videt. Item ſcriptura dicit: Et non ſurrexit propheta vltra in Iſrael, ſicut Moyſes, quem noſſet dominus facie ad faciem in omnibus ſignis atq; portentis. Igitur quia quod prophetarum eſt, ſcilicet præuidere conſilium dei, quòd carnalibus ſiue popularibus, ſub figuris abſcondebatur & ceremonijs vmbraticis, quia inquam, hoc Moyſi datum eſt, & non poſterioribus prophetis: rectè ſic de illo eſt dictum, quia loquebatur ei dominus facie ad faciem, quomodo loqui ſolet homo ad amicum ſuum.

Quomodo Moyſes videbat deũ.

Nume. 12.

Deute. 34.

Quid ſit myſticè, quòd Moyſe reuertente in caſtra, Ioſue non recedebat de tabernaculo. CAPVT XXXVI.

CVmq́ue ille reuerteretur in caſtra, miniſter eius Ioſue, filius Num puer non recedebat de tabernaculo.) Reuerſio Moyſi in caſtra, lectio legis eſt ſine Euangelij gratia. Supra diximus, colloquium domini cum Moyſe ad tabernaculi oſtium, conſonantiam eſſe legis & gratiæ, ad ingreſſum veri & cœleſtis tabernaculi, quia videlicet vtrunque recipere vel profiteri oportet eum, qui ingreditur in tabernaculum fœderis, id eſt, qui deo per mortem filij eius cupit reconciliari. Ergo Moyſes quidẽ reuertitur in caſtra, ſed Ioſue miniſter eius nõ recedit de tabernaculo, quia videlicet lex quidem legitur in ſynagoga, quæ tabernaculo vero non appropinquat, ſed ſpiritus legis,

legis,cum Chriſti perſeuerat gratia in Euangelio.Ioſue quippe miniſter Moyſi,ſpiritum legis in eo quoq; rectè ſignificat,quia populũ in eam repromiſsionis terram introduxit, quam per Moyſen dominus eidem populo promiſit.Sic etenim litera legis,promiſsiones quidem dei continet, ſed niſi per ſpiritualem legis intelligentiam,promiſsionibus eiſdẽ nemo dignus effici poteſt.Legant igitur occidentem literam, carnales Iudæi:nam ſpiritus viuificans à tabernaculo,cuius pontifex Chriſtus eſt,non recedit.

Quod placatus fuerit dominus,vt non faceret malum, ſed non in eo, vt eſſet deus eorum, & aſcenderet cum eis.

CAPVT XXXVII.

DIxit autem Moyſes ad dominum: Præcipis, vt educam populum iſtum, & non indicas mihi quem miſſurus es mecum,præſertim cum dixeris, noui te ex nomine,& inueniſti gratiam coram me.)Hoc eſt,quod ſupra iam dictũ eſt,quia placatus quidem fuerat dominus, ne faceret malum,quod locutus fuerat aduerſus populum ſuum,& introduceret eos in terram Chananæorum,ſed non etiam placatus fuerat in eo,vt aſcenderet cum eis,& eſſet deus eorum, quod eſt introducere in terram & regionem viuentium.Ait ergo,præcipis vt educam populum iſtum, ſubauditur,in terram iſtam mortuorum ſiue mortalium: & non indicas mihi,quem miſſurus es mecum,ſubauditur,qui introducat populum iſtum in terram viuentium,præſertim cum dixeris,noui te ex nomine.Quaſi conſequẽs ſit,vt quod ipſe notus eſt deo,hoc alios qui dei notitia nõ ſunt digni,commendare poſsit,ſic deum ex ore ipſius pietas humana cõſtringere cupit. Sic enim per alium prophetam,idẽ dominus dicit:Si fuerint tres iſti viri in medio eorũ, Noe, Daniel, & Iob, *Ezech.14.* ipſi iuſtitia ſua liberabunt animas ſuas,ipſi ſoli liberabuntur. Non liberabunt filios, neque filias, ſed ipſi ſoli liberabuntur.Nõ indicas,inquit,mihi,quem miſſurus es mecum.Ergone Moyſi non indicabat deus,quod miſſurus eſſet Chriſtum filium ſuum:cum(vt prædictum eſt)loqueretur ei facie ad faciem,ſicut loqui ſolet homo ad amicum ſuum?Sed audi quod ſequitur.

Quòd Chriſti aduentum Moyſes ſuſpiret,dicendo:Si tu non ipſe præcedis,ne educas nos de loco iſto.

CAPVT XXXVIII.

SI ergo inueni gratiam in conſpectu tuo, oſtende mihi faciem tuam, vt ſciam te, & inueniam gratiam ante oculos tuos,reſpice populum tuum,gentem hanc.) Hoc Igitur poſtulat indicari ſibi,id eſt,populo Iſrael,cuius perſonam gerit, cuius cauſam ſuſcepit, cuius legatione functus, quanta potuit fortitudine,hactenus vſus eſt,tenendo deum,dicentem: dimitte me, indicari,inquam,populo Iſrael,eum,quem miſſurus eſt,vt cum venerit,oſtendat illis faciem ſuam,vt videatur manifeſte.(Et dominus ad hæc:Facies mea præcedet te, & requiem dabo tibi.) Parum dictum eſt:Poteſt enim ſubaudiri,ad hoc tantùm,vt ſupra dixit,vt eijciam Chananæum,& Amorræum,& Aethæum,& Pherezæum,& Aeuæum, & Iebuſæum. (Ait ergo Moyſes:Si non tu ipſe præcedes,ne educas nos de loco iſto.Quia per faciem poterat intelligi angelus,qui ad deijciendum Chananæum hominem ſufficeret,ſi,inquit,non tu ipſe pręcedes,qui ſolus diabolum,mundi principem eijcere potes,non educas nos de loco iſto.Quo enim nobis viuere,filiosq; procreare,ſi non tu ipſe veneris,qui natos ad mortem, ſolus potes ad vitam regenerare?Addit adhuc: (In quo enim ſcire poterimus,ego & populus tuus, inueniſſe nos gratiam in conſpectu tuo, niſi ambulaueris nobiſcum,vt glorificemur,ab omnibus populis, qui habitant ſuper terram?Vt glorificemur,inquit,ab omnibus populis.) Ergóne ad hoc tendit vir mãſuetiſsimus tota confractione cordis ſui,vt glorificetur gentium cædibus, & bellorum victorijs? Nempe gloria hæc vana eſt. Igitur illud potius fortiſsima prece verſat, vt glorificetur ille populus pro parte electorum à cunctis populis,dicentibus:quia ſalus ex Iudæis eſt. *Ioan.4.* Proinde continuò dominus: (Et verbum iſtud quod locutus es faciam.)Hoc,inquit,faciam,vt glorificeris tu,& populus meus,à cunctis populis qui habitãt ſuper terram,quia veſtra eſt adoptio filiorum,& gloria,& teſtamentum, *Roma.9.* & legiſlatio,& obſequium,& promiſſa,& Chriſtus ex vobis ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula.Hoc modo nunc omnes populi glorificant populum illum, & ita planè gloriam illam,glóriam ſuam eſſe faciunt.

Quod ait dominus:Noui te ex nomine,& quid illud ſit nomen,quo electorum quenq; nouerit.

CAPVT XXXIX.

INueniſti enim gratiam coram me, & teipſum noui ex nomine.) Confirmat hoc deus, quod paulo ante gemebundus commemorauerat dei famulus, dicendo: præſertim cum dixeris,noui te ex nomine,& inueniſti gratiam coram me. Sed quonam ex nomine deus nouit illum?Nunquid ex eo tantùm,quod filia Pharaonis impoſuit illi vocans eum Moyſen, dicens:quia de aqua tuli ipſum?Equidem ex iſto quoq; nomine,neſcire deus non poterat eum, quo & appellare ipſum de rubo dignatus eſt,iterato dicẽs:Moyſes,Moyſes.Sed quid magnũ eſt, quempiam à deo *Exod.3.* taliter cognoſci,vel compellari ex nomine? Nempe ita Pharaonem regem Aegypti nominare nouit,compellans etiam illũ in propheta,qui per ipſum præfiguratus eſt: Ecce ego ad te Pharao *Ezech.29.*

CAP. XXXIIII. Ezech.29. rex Aegypti draco magne,& ad eundem principem ſuperbiæ, & eieci te, inquit, ô Tyre Quid ergo magnū eſt, deum quempiam taliter ſcire ex nomine? At nunquid in regno eius huiuſmodi vocabulis indigebimus? Igitur cum dicit, teipſum noui ex nomine, ſubaudiendum eſt, dei: quod inuocatū eſt ſuper te. Ex hoc etenim nomine deo notus eſt omnis qui ſcriptus eſt in libro vitę. Apoca.3. Vndè in Apocalypſi de victore dicit: Et ſcribam ſuper eum nomen dei mei, & nomen ciuitatis dei mei nouæ Hieruſalem, quæ deſcendit de cœlo à deo meo, & nomen meum nouum. Iſto ex nomine, & Moyſen, & omnem electum deus agnoſcit hominem. Sed vnum, idemq́; nomē, cum ſit, quaſi varijs literis ſcribitur, vt in alio aurea, in alio argentea, in alio rurſus purpurea, ſiue candida ſcriptura laudetur; multa quippe ſunt dona nominis domini, neq; vnicuncta tribuuntur. Quantum quiſq; deum cognoſcit, tantùm in eo fulget nomen domini. Nomen quippe à notione dictum eſt. Et vnum itaq; nomen domini eſt, quod ſuper nos ille ſcripſit: & multa ſunt nomina noſtra, de quibus idem nos agnoſcit. Luc.10. Hinc eſt quod pluraliter dicit: In hoc gaudete, quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis.

Quòd tria hæc diligenter diſcernenda ſint: Ego oſtendam tibi omne bonum, Non poteris videre faciem meam, Ecce eſt locus apud me, & ſtabis ſupra petram.

CAPVT XL.

QVi ait: Oſtende mihi gloriam tuam. Reſpondit: Ego oſtendam omne bonum tibi, & vocabor in nomine domini coram te, & miſerebor cui voluero, & clemens ero in quem mihi placuerit. Rurſumq́; ait: Non poteris videre faciem meam. Non enim videbit me homo, & viuet. Et iterum: Ecce, inquit, eſt locus apud me, &c.) Notanda hic diligēter gemina ſubdiſtinctio. Reſpondit: Ego oſtendam omne bonum tibi, rurſumq́; ait: Nō poteris videre faciem meam, in perſona populi Iudaici pro parte reproborum, quod iterum ait: (Ecce eſt locus apud me, ſtabis ſupra petram, cumq; tranſibit gloria mea, ponam te in foramine petræ, & protegam dextera mea, donec tranſeam, tollamq́; manum meam, & videbis poſteriora mea.) Item in perſona eiuſdē populi dictū accipe, ſed pro parte electorum. Equidem mortalis homo, peccato primi parentis obſcuratus atque infirmus factus, quàm diu viuit in hoc mortali corpore, deum videre non poteſt, quippe cum nec angelū dei Daniel ſanctus videre ſuſtinuerit. Nam cum veniſſet, inquit, ad me, pauēs corrui in faciem meam, & cum loqueretur ad me, collapſus ſum pronus in terram. Ac deinceps: Daniel.8. Et ego Daniel lāgui & ægrotaui per dies. Verùm nos hic myſticas rationes quærimus, videlicet, quia non fruſtra, hoc maximè loco, cum deum offendiſſet populus, tali ordine de videnda gloria domini, Moyſes poſtulaſſe creditur. Igitur quod poſtulanti atq; dicenti: Oſtende mihi gloriam tuam, reſpōdit: Ego oſtendam omne bonum tibi, & vocabor in nomine domini coram te, & miſerebor cui voluero, & clemēs ero, in quē mihi placuerit: pro perſona ſua dicitur illi, & ad illud ſpectat quod ſupra dixerat hic, aut dimitte eis hanc noxam, aut ſi nō facis, dele me de libro tuo, quem ſcripſiſti. Ac ſi dicat: Ego oſtendam gloriam meam, ego oſtendā omne bonū tibi, non cuiuis, nō pariter omni populo, pro quo petis, ſed tibi, quem ego ex nomine noui, & vocabor in nomine domini coram te. vocabor, inquam. i. oſtendam eandem gloriam in nomine domini, in quo te noui, vocabor vtiq; coram te, vt videas manifeſte, quod nūc vides per ſpeculū, & in ænigmate, & ex parte cognoſcis, & miſerebor cui voluero, & clemens ero in quē mihi placuerit, quia videlicet nulli quicquam debeo, quoniam omniū pater Adam in me peccauit, & proinde quicquid oſtendero tibi, vel cuilibet alij, gratiæ eſt, non debiti. Quod deinde facta ſubdiſtinctione rurſum ait, non poteris videre faciem meam, nō enim videbit me homo & viuet, idē eſt ac ſi dicat: In medio populi huius, pro quo poſtulas, cuius prælocutor es, non ſic aſcendam, vt videat faciem meam, vt oſtendam illi gloriam meam. Quare? Non enim videbit me homo & viuet. Ego autē idcirco aſcendā homo factus inter homines, vt in me reuiuiſcat homo qui in Adā mortuus eſt. Si igitur aſcēdero nō in homine, deus abſcōditus, ſed deus manifeſtus, crucis vtilitas impedietur, & homo nō viuet, quia nō erit redēptus. Veruntamen fidē habentibus opportunitas videndi nō negabitur. Hoc eſt quod ſequitur: Ecce eſt locus apud me, ſtabis ſupra petram, cumq; trāſibit gloria mea, ponam te in foramine petræ, & protegam dextera mea, donec tranſeam. Tollamq́; manum meam, & videbis poſteriora mea. Hoc enim, pro parte dictum eſt electorum, videlicet Petri, cæterorumq́; apoſtolorum, vel omnium qui ex eodem populo crediderunt, aut credituri ſunt, quibus nihil obfuit, quòd faciem, id eſt, præſentiam domini, ſicut erat, non viderunt. Poſtquam enim reſurrexit à mortuis, & aſcendit in cœlum, tunc cognouerunt, & ita quodammodo Matth.16. poſteriora eius viderunt. Dicat ergo: Eſt locus apud me, ſtabis ſupra petram. Quam videlicet ſuper petram ſtabat Petrus, iam cū diceret: Tu es Chriſtus filius dei viui, & idcirco talē reſponſum accepit: Et ego dico tibi, tu es Petrus, & ſuper hanc Petram ędificabo eccleſiam meam. Cumque tranſibit gloria mea, id eſt, cū tranſiero ex hoc mūdo, glorificatus magna reſurrectionis & aſcenſionis gloria, ponam te, id eſt, omnem Iſraelitam, quicunq; erit ex tua fide, quemcunq; non excæcauerit fumus inuidiæ, ponam, inquam, in foramine petræ, id eſt, in fide paſſionis meæ, & protegam

tegam dextera mea,non enim rapiet quiſquam de manu mea donec tranſeam,vt prædictum eſt:
Tollamq́; manum meam,id eſt,extollam potentiam meam, & videbis poſteriora mea, ſicut iam
dictum eſt:Faciem autem meam,id eſt,dum præſens in corpore ſum,maieſtatem meam non po-
teris videre.

*De eo:Præcide tibi,& cætera:Et de ſententia Pauli,dicentis: Non rurſus iacien-
tes fundamentum pœnitentiæ de operibus mortuis.*

CAPVT XLI.

AC deinceps:Præcide,ait,tibi duas tabulas lapideas inſtar priorum , & ſcribam ſuper eas ver- CAP. XXXIIII.
ba,quæ habuerunt tabulæ,quas fregiſti,& cætera.) Hic quia gens præuaricatrix primam fi-
dem irritam fecerat in conflatione vituli, & totum ædificium fœderis collapſum fuerat,penè ab
alio rurſus principio inchoatur,dum dicitur:(Eſto paratus mane, vt aſcendas ſtatim in montem
Sinai,& cætera.Nullus aſcendat tecum,nec videatur quiſpiam per totum montem,boues quoq;
& oues non paſcantur econtra.)Iterumq́; præcepta quę prius ſimili inuitatione dederat,coniun-
git ſermo diuinus:Caue, inquiens , ne vnquam cum habitatoribus terræ illius iungas amicitias,
quæ tibi ſunt in ruinam,ſed aras eorum deſtrue,confringe ſtatuas, lucosq́; ſuccide. Noli adorare
deum alienum,& cætera.)Hæc iteratio præceptorum carnalibus Iudæis,de iuſtitia ſua glorianti-
bus,æterna exprobratio eſt,vt non glorientur,ſed eorum quoq; omne os obſtruatur,ſicut ſupe-
rius iam dictum eſt.Apoſtolus autem intermittentes,inquit, inchoationis Chriſti ſermonem,ad Hebr.6.
perfectionem feramur,non rurſum iacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis,&
fidei ad deum,& reliqua.Ergóne Apoſtolica auctoritas huic legali contraria eſt, cum fundamen
tum pœnitentiæ rurſus iaciendum eſſe deneget, hic autem & præciſæ rurſus tabulæ , & à princi-
pio repetita ſit lex?Non vtiq;.Nam neq; hic fundamentum rurſus iactum eſt. Fundamẽtum au- Exod.24.
tem fœderis,hoc eſt:Tulit itaq; Moyſes dimidiam partem ſanguinis, & miſit in crateras, partem
autem reſiduam fudit ſuper altare.Aſſumensq́; volumen fœderis,cum legiſſet,audiente populo,
ſumptum ſanguinem reſperſit in populum,& ait:Hic eſt ſanguis fœderis,quod pepigit dominus
vobiſcum ſuper cunctis ſermonibus his.Hoc ſi iterato factum eſſet, rectè fundamentum rurſum
iactum eſſe dici poſſet.Quòd quia factum non eſt,legali vtique conſonat Apoſtolica auctoritas.
Non enim pœnitentiam(vt malè Nouatus intellexit) lapſis dandam eſſe negauit, ſed fundamen-
tum pœnitentiæ,id eſt,baptiſmum,in quo fundatur firmitas pœnitentię.Nam cum dixiſſet fun-
damentum pœnitentiæ ab operibus mortuis & fidei ad dominum,addidit baptiſmatum doctri-
næ,impoſitiones quoq; manuum.Non igitur dandum pœnitentiæ locum, ſed baptiſma negauit
eſſe iterandum.

*De eo quod dictum eſt:Dominator domine,&c.Et quod reſpondent do-
minus:Ego,inquit,inibo pactum cunctis videntibus.*

CAPVT XLII.

DOminator domine deus miſericors & clemens , patiens , & multæ miſerationis ac verax.)
Notandum,quod cum tota ſit intentio deprecari pro populi ſcelere , & miſericordiam im-
plorare,non tamen inter tot nomina laudis diuinę,inter tot vocabula miſericordiæ, ſiluit de iu-
ſtitia vel veritate,dicendo miſericors & clemẽs,patiens,& multæ miſerationis,tandemq́; adden-
do & verax.Itemq́; nominum ipſorum exponendo cauſas,cum dixiſſet:Qui cuſtodis miſericor-
diam in milia,qui aufers iniquitatem & ſcelera atq; peccata,nullusq́; apud te per ſe innocẽs eſt.)
Quod totum miſerationis & gloriæ eſt iuſtificantis,addidit:(Qui reddis iniquitatem patrum in
filijs ac nepotibus in tertiam & quartam generationem.)Quod procul dubio iuſtitiæ , & verita- Ezech.18.
tis eſt. Quomodo ergo ,inquis,idem deus per prophetam dicit: Filius non portabit iniquitatem Quomodo
patris,& pater non portabit iniquitatem filij ? Videlicet , non portat filius iniquitatem patris redditur
quamcunque non imitatur: redditur autem iniquitas patrum in filijs ac nepotibus , quicunque iniquitas
patres iniquos imitantur. Verbi gratia: Nos omnes homines ſecundum carnem Adæ filij ſumus. patrum in filios.
Si ergo iniquitatem, id eſt,incredulitatem eius,qua ſerpẽti magis quàm deo credidit,imitamur,
iniquitas eiuſdem patris in nobis filijs iuſtè redditur. Si autem iniquitatem eiuſdem veteris ho-
minis fugientes,ad iuſtitiã noui hominis Ieſu Chriſti filij dei confugimus,non vtiq; iniquitatem
illius portabimus.Proinde oratio Moyſi ſic pulchrè cõcluditur.(Feſtinusq́; Moyſes curuatus eſt
in terram,& adorans,ait:Si inueni gratiam in conſpectu tuo domine,obſecro vt gradiaris nobiſ-
cum,populus enim duræ ceruicis eſt,& auferas iniquitates noſtras atque peccata, nosq́; poſside-
as.)Cum enim dicit,vt gradiaris nobiſcum, & cætera. Fiducialiter fides Euangelica gaudet ſub-
intelligere,vt verbum caro fiat,& habitet in nobis, & videamus gloriam eius , gloriam quaſi vni
geniti à patre.Nam ex Adam populus duræ ceruicis eramus , idcirco medicamento humilitatis
dei indiguimus.(Ad hæc reſpondet dominus: Ego inibo pactũ cunctis videntibus.Signa faciam
quæ nunquam ſuut viſa ſuper terram,nec in vllis gentibus, vt cernat populus iſte in cuius medio
es,opus domini terribile,quod facturus ſum.(Quæ enim ſunt ſigna nunquam viſa, vel quod eſt
opus

CAP. XXXV. opus domini terribile, quod cernat populus præſidente Moyſe, niſi quòd deus homo ſactus eſt, quod crucifixus, mortuus, ac ſepultus eſt, & reſurrexit tertia die, prophetia Moyſi eius teſtimonium aſtipulante? Nempe ſi reſpicias, ad ſigna quæ in illo populo facta ſunt, antequam veniret hic filius dei, maiora viſa ſunt ſuper terram, maiora facta ſunt ſigna in medio Aegypti, nec tam terribile opus domini vidit populus ille, ſub cunctis regibus ſuis, quàm fuit illud quod iam fecerat dominus in Pharaonem, & in omnes ſeruos eius. Præcepta quæ hic breuiter iterantur, ſic terminantur, vt ante. (Non coques hœdum in lacte matris ſuæ.) Quo dicto prohibemur de Chriſto ſecundum carnem ſapere. Hœdum nanq; Cerinthus, in lacte matris ſuæ coquere voluit, qui Chriſtum ex Maria initium ſumpſiſſe dixit. At ille ante matrem, & ante auos matris, imò & ante originem mundi deus erat: nam omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil.

Exod. 23.

De inſcriptione tabularum ſecundarum. CAPVT XLIII.

DIxitq; dominus ad Moyſen: Scribe tibi verba hæc, quibus & tecum & cum Iſrael pepigi fœdus.) Fractis tabulis prioribus, aliæ ad inſtar priorum præciſæ ſunt, & in eis eadem verba deſcribuntur, quia fractis propter incredulitatem carnalibus Iudæis, alterius populi tabulæ cordis carnales electæ ſunt de cunctis gentibus, & eis eadem pręcepta traduntur. Notandum quippe, quia ſic dixit, & ſic diſtinxit deus, quibus & tecum, & cum Iſrael pepigi fœdus. Et tecum, inquit, & cum Iſrael, id eſt, cum iſto populo, & cũ illo qui poſt venturus eſt. Nam carnales quidem ceremonias mutat, imò & abijcit ſpiritualis lex, nec de illis curat iuſtitia, quæ ex fide Ieſu Chriſti eſt: ſed decem verba legis immutari non licet, & obſeruari tam à nouis, quàm à veteribus poſtulat ſancta, iuſta, & bona fœderis lex. Vndè aliàs opere dei, aliàs digito dei ſcripta eſſe memorantur, & hoc dicto æterna vel immutabilia fore ſignantur. De ieiunio Moyſi bis quadragenario, iam ſuperius dictum eſt.

Quòd Moyſi facies cornuta erat ex conſortio ſermonis domini, & quòd timentibus filijs Iſrael propè accedere, velamen poſuit ſuper faciem ſuam.

CAPVT XLIIII.

CVmq; deſcenderet Moyſes de monte Sinai, tenebat duas tabulas teſtimonij, & ignorabat quod cornutà eſſet facies eius ex conſortio ſermonis dei. Videns autem Aaron, & filij Iſrael cornutam Moyſi faciem, timuerunt propè accedere.) Cornuta, id eſt, ſplendida, ſiue radioſa facies Moyſi, cum ſecundarum tabularum ſcriptura, quid miraculo ſuo præſignauerit, hodie palam totus orbis agnouit. Vbi enim tabulæ ſecundæ, id eſt, Chriſtiani populi corda præceptorum dei ſcripturam ſuſceperunt, & cœpit ab eis lex ſpiritualiter intelligi, tantùm ſplendorem facies, id eſt, ſenſus Moyſi emiſit, quantum ferre non valentes, fugiunt ad latebras filij Iſrael, id eſt, carnales Iudæi. (Impletis, inquit, ſermonibus, poſuit velamen ſuper faciem ſuam. Quod ingreſſus ad dominum, & loquens cum eo auferebat, donec exiret. Et tunc loquebatur ad filios Iſrael omnia quæ ſibi fuerant imperata. Qui videbant faciem egredientis Moyſi eſſe cornutam, ſed operiebat rurſus ille faciem ſuam, ſi quando loquebatur ad eos.) Hoc expoſitione noſtra non indiget. Dicit enim Apoſtolus: Et non ſicut Moyſes ponebat velamen ſuper faciem ſuam, vt non intenderent filij Iſrael in faciem eius, quod euacuatur, ſed obtuſi ſunt ſenſus eorum vſque in hodiernum diem: idipſum velamen in lectione veteris teſtamenti manet non reuelatum, quoniam in Chriſto euacuatur. Sed vſq; in hodiernum diem cum legitur Moyſes, velamen eſt poſitum ſuper cor eorum. Cum autem conuerſi fuerint ad dominum, auferetur velamen. Igitur quòd poſuit Moyſes velamen ſuper faciem ſuam, quòd ingreſſus ad dominum, & loquens cum eo illud auferebat, ſi quando autem loquebatur ad filios Iſrael, operiebat rurſus faciem ſuam, eius rei præſagiũ fuit, quam totus nunc orbis agnoſcit. Quia videlicet, dum loquitur Moyſes ad Chriſtum, id eſt, ad Euangelicam eccleſiam, in qua Chriſtus eſt, tollit velamen ſuum, & apertã oſtendit faciem. Tollit enim literam occidentem, & ſpiritum promit viuificantem. Vbi autẽ legitur in ſynagogis Iudæorum, operit vultum ſuum, id eſt, ſpiritualem legis ſenſum. Illi enim propter aureum blaſphemiarum ſuarum vitulum, oculos perdiderunt, & claritatem veritatis ſuſtinere non poſſunt. Nam in his qui pereunt, inquit Apoſtolus, opertum eſt Euangeliũ, in quibus deus huius ſeculi ſapientium excæcault mentes infidelium, vt non fulgeat illuminatio Euangelij Chriſti, qui eſt imago dei. Hic iam tractatus in Exodum finem facimus, quia videlicet de tabernaculi conſtructione, quæcunque hic dicta vel facta ſunt, eadem ſuperius tranſegimus pro poſſe noſtro. Illud non pręterire dignum eſt, quod dicit Moyſes ad filios Iſrael. (Quia vocauit dominus ex nomine Beſeleel, filium Huri filij Hur, de tribu Iuda, impleuitque eum ſpiritu dei, ſapientia, & intelligentia. Ooliab quoque filium Achiſamech, de tribu Dan. Et ambos erudiuit ſapientia, vt faciant opera abietarij, polymitarij, & plumarij.) Beſeleel enim interpretatur vmbra dei, quia nomine ſuo (vt dictum eſt) ſignificat ipſum opus tabernaculi, quod fecit vmbram, id eſt, exemplar eſſe tabernaculi cœleſtis. Ooliab quoque interpretatur protectio mea pater, quo nomine ſignificat, quia dei vel tabernaculi eius adiutoribus protectio ipſius pro mercede ſperanda eſt, cum

2. Cor. 3.

2. Cor. 4.

CAP. XXXV.

ſcripturæ

ſcripturæ huius auctoritate dicentis, quia vocauit eos dominus ex nomine, & ambos erudiuit ſapientia: quis dubitet, has vel omnes eiuſmodi artes eſſe dei dona? Proinde in quocunque habentur homine artes, tam vtiles ac licitæ, diligendæ ſunt, & admonendi periti artifices, vt tanquam dei talentum in lucrum expendant, quia non ipſorum facultas propria, ſed creatoris omnia tribuentis commiſſum eſt: & ab eis, quibus tribuit, ipſe exacturus eſt.

COMMENTARIORVM IN EXODVM FINIS.

Ruperti Abbatis Tuitienſis

DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN LEVITICVM, COMMENTARIORVM, LIBER PRIMVS.

Cur liber Leuiticus vocetur, & quòd ſacrificiorum ritus non neceſſarius pro tempore fuerit inſtitutus. CAPVT I.

LIBER iſte, Hebraicè Vagecra, Græcè Leuiticus, Latinè Miniſterialis dicitur, videlicet à maxima parte, quia de miniſterijs agit ſacerdotalibus. Sic anterior liber, Hebraicè Elleſmoth, Græcè Exodus, Latinè dicitur Exitus. Item à parte ſui maiore, quia maximum eorum de quibus agitur in illo, exitus eſt filiorum Iſrael de Aegypto. Ergo quia de miniſterijs hic agitur ſacerdotalibus, liber iſte à Græcis Leuiticus dicitur, non quòd Græcam habeat hoc vocabulum originem, oritur nanq; à Leui, quod Hebraicum eſt, & interpretatur additus: ſed quòd hic liber de miniſterijs agat ſacerdotalibus, Leuiticæ tribus. Porrò ſacrificia, quorum hic ritus eſt ordinatus, non tanquam perficiendæ ſalutis inſtrumenta neceſſaria, ſed tanquã obſtacula quædam propter tranſgreſsiones poſitæ ſunt. Quod hæc ipſa lex & prophetæ, & Apoſtolus pariter aſtipulantur.
Nam hæc ipſa lex ſacrificiorum præmiſſo, fundetq; ſacerdos ſanguinem ſuper altare domini ad Leuit. 17.
oſtium tabernaculi teſtimonij, adolebitque adipem ſuauitatis domino, continuò ſubiungit: Et nequaquam vltra immolabunt filij Iſrael hoſtias ſuas dæmonibus, cum quibus fornicati ſunt. Et
in propheta Hieremia dominus dicit: Holocauſtomata veſtra addite victimis veſtris, & come- Hiere. 7.
dite carnes, quia non ſum cum patribus veſtris locutus, & non præcepi eos in die qua eduxi eis
de terra Aegypti, de verbo holocauſtomatum & victimarum. Quid igitur lex? Propter tranſ- Galat. 3.
greſsiones poſita eſt, donec veniret ſemen cui repromiſerat, ordinata per angelos in manu mediatoris. Igitur ſacrificiorum legem non propter ipſa, ſed propter hoc, quòd ipſa quoq; ſecundum exemplar veri & cœleſtis ſacrificij diſpoſita ſunt, ipſo adiuuante cœleſtium domino, ſpiritualiter examinanda ingrediamur, & ad noſtrã vtilitatem, qui cœleſti tabernaculo deſeruimus, cuncta referre curemus.

Oblationum ſiue ſacrificiorum ritus, quot modis, ſiue qualitatibus diſtinguatur. CAPVT II.

VOcauit autem Moyſen, & locutus eſt ei dominus de tabernaculo, dicens: Loquere filijs Iſrael, & dices ad eos: Homo qui obtulerit ex vobis hoſtiam domino de peccoribus, id eſt, de bobus & ouibus offerens victimas, ſi holocauſtum fuerit eius oblatio, ac de armento maſculum immaculatũ, offeret ad oſtium tabernaculi teſtimonij, ad placandũ ſibi dominum.) Antequam verba ipſa ſingillatim conſeramus, ſumma legis ſacrificiorum facta diuiſione breuiter colligere libet. Oblationum ſiue ſacrificiorum, alia ſunt quæ dicuntur holocauſtomata, alia quæ pacifica, alia quæ pro peccato. Rurſus eorum quæ pro peccato dicuntur, alia ſunt quæ pro peccato ſacerdotis ſimul & multitudinis, alia quæ pro peccato cuiuſcunq; hominis principis, ſiue popularis. Sed quæ pro peccato ſunt ſacerdotis tantùm, atq; pro peccato ſacerdotis ſimul & multitudinis, parum aut nihil differre videntur, vtraque enim extra caſtra cremari iubentur, & hoc ab holocauſto differunt, quod holocauſtum in altari, illa autẽ extra caſtra cremantur. Item quę pro peccato principis, & quę pro peccato ſunt hominis plebei, ſub eandẽ legem rediguntur, vtraq; verò pari modo ſeparato memoriali in paſtum ignis dominici, adipe, ſ. qui operit vitalia, & omni pinguedine interiori duobus renibus cum adipe quo teguntur ilia, & reticulo iecoris cum renunculis, his inquam ſeparatis, cætera cedunt in eſum ſacerdotis.

Quòd omnia non niſi de tribus generibus ſumi iubeantur, de armento, de pecoribus, de volatilibus, & quid per hæc myſticè. CAPVT III.

Et no-

CAP. I. ET notandum, quod hæc omnia de tribus ſumi iubentur generibus, id eſt, de armento, de pecoribus, de volatilibus. De arméto vitulus: de pecoribus aries ſiue capra: de volatilibus, turtur, ſiue columba. Præter has quinq; animalium ſpecies, cætera animantia munda ſiue immunda neſcit ſacrificiorum lex. Myſticas quæſituri cauſas, vſuales prius armenti pecorum ac volatilium proponamus differentias. Armentum duobus modis proficit: nam & operatur terram, & lactis copiam præſtat. Pecus, id eſt, aries ſiue capra, nihil operatur, ſed ſolos lactis & lanæ prębet redditus. Turtur ſiue columba in neutro valet, & ab omni eiuſmodi ſeruitio vacuum eſt. Igitur in his tribus generibus, tres intelligamus ordines, quorum ſacrificijs legitimis in cœleſti tabernaculo deſeruitur, quos apud prophetam Ezechielem tres viri iſti deſignant, Noe, Daniel, & Iob, vnum ſcilicet rectorum, alium contemplationi vacantium, tertium in actibus ſeculi bene & licitè operantium. Nam his tribus ordinibus diſtincti ſunt omnes, quicunque ſemetipſos deo viuo ſacrificant, exhibentes corpora ſua hoſtiam viuam, ſanctam, deo placentem, rationabile obſequium ſuum. Et aliquando quidem holocauſtum, id eſt, gratiarum actio, aliquando pro peccato idem pœnitentiæ opus eſt, quod offertur, aliquando pacifica hoſtia, id eſt, oratio quærens pacem ab impugnatione vitiorum, verbi gratia, dicendo cum Apoſtolo: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia dei per Ieſum Chriſtum.

Roma. 12.
Roma. 7.

Quòd eorum omnium princeps vnus ſit Chriſtus, à quo, vel in quo omne ſacrificium perficiatur. CAPVT IIII.

HOrum omnium princeps vnus Chriſtus eſt. Ipſius nanq; principaliter eſt holocauſta gratiarum offerre, qui ſecúdum ſimilitudinem Noe, de fluctibus & perditione ſeculi arcam eruit eccleſię ſuę. Et de iſto rectiſsimè dicas, quia ędificauit altare domino, offerens ſuper illud holocauſtum. Etenim propter illum odoratus eſt dominus odorem ſuauitatis, & benedixit nobis, dicens: Creſcite, & multiplicamini, & replete terram. Item huius ſolius eſt offerre hoſtias pacificas ſecundú ſimilitudinem Danielis dicentis. Et nó eſt in tépore hoc princeps, & propheta, & dux, neq; holocauſtú, neq; ſacrificiú, neq; oblatio, neq; incéſum, neq; locus primitiarú corá te, vt poſſimus inuenire miſericordiá, ſed in anima contrita & ſpiritu humilitatis, ſuſcipiamur ſicut in holocauſtú arietis, & taurorú, & ſicut in milibus agnorú pinguiú. Solus enim inter deú & homines pacé fecit, antiquas ſoluens inimicitias, aliud quam ſeipſum nó habens altare vel ſacrificium, & in carne vel ſanguine ſuo melius ſuſceptus eſt, quam milibus taurorú & arietú, vel agnorú pinguiú. Nihilominus huius eſt offerre ſacrificia pro peccato nó ſuo, ſed alieno: ſecundum ſimilitudinem Iob, qui ſurgens mane, offerebat ſacrificia per ſingulos filios, dicens: ne ſortè benedixerint filij mei deo in cordibus ſuis, & ita ſacrificabat eos domino. Nunc diligentius ſingula pertractemus.

Gene. 8.
Daniel. 3.
Iob 1.

De oblatione holocauſti ex armento, & quid ſit ritus eius, & quòd offerre myſticè ſit eius qui viuit ſecundum Iob. CAPVT V.

SI (inquit) holocauſtum fuerit eius oblatio, & de armento maſculum immaculatum offerret ad oſtium tabernaculi teſtimonij, ad placandum ſibi dominum.) De armento eius oblatio eſt, qui viuit ſecundum Iob, vt prædictum eſt, qui ſub iugo coniugij domui ſuę bene pręſuit, & filios ſuos in omni pietate ſubditos erudiuit, adeò (vt ſicut iá diximus) holocauſta offerret per ſingulos, dicés: ne fortè peccauerint & benedixerint deo in cordibus ſuis. Et eius oblatio holocauſtú eſt, id eſt, totum incenſum, quando de bono opere gratias agés, & non ſibi, ſed deo totum tribuens obtulit. Ait enim: Maſculum immaculatú offerret ad oſtium tabernaculi teſtimonij, ad placandum ſibi dominum. Maſculum immaculatum de armento in illo ordine offerre, eſt honorabile connubium, iuxta Apoſtolum, & thorum immaculatum cuſtodire ad placandú ſibi dominum, diſtrictum videlicet iudicem fornicatorum & adulterorum. Quo ritu? Sequitur: (Ponetq; manus ſuper caput hoſtiæ, & acceptabilis erit, atq; in expiationé eius proficiens. Immolabitq; vitulum corá domino.) Manus ſuper caput hoſtię ponere, & vitulú deo immolare, eſt adhibita bonorum operú diſciplina, carnem coniugalem ad honorem domini retinere, vt poſſit orationi vacare. (Et offerrent, inquit, filij Aaron ſacerdotis ſanguinem eius per altaris circuitum, ad oſtium tabernaculi.) Filij Aaron quod interpretatur mons fortitudinis, filij inquam Aaron ſacerdotis. i. mébra ſacerdotis ſiue pótificis magni, qui penetrauit cœlos Ieſu Chriſti, ipſi ſunt qui ſemetipſos in quocunq; ordine dedicát illi. Ná non ſolis eis, qui manibus & ore ſacraméta Chriſti cóficiunt, ſed cunctis credentibus dicitur per Petrum apoſtolum. Vos auté genus electum, regale ſacerdotium. Et in Apocalypſi: Omnium electorum laudantium vox eſt. Quoniá occiſus es, & redemiſti nos deo in ſanguine tuo, & feciſti nos deo noſtro regnú, & ſacerdotes. Porrò altare illorum fides eſt, cui quicquid offerút, neceſſario imponút, ſine qua nihil dignú aut placitum offerre poſſunt. Sanguiné ergo hoſtię fundunt per altaris circuitú, ante oſtiú tabernaculi, quando voluntaté carnis & ſanguinis pro Chriſto trucidát, vt in tabernaculo eius digne cóſiſtere poſſint: Verbi gratia: Quando propter illud quod dictum eſt, ſi ergo offers munus tuú ad altare, & recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduerſus te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari

Iob 1.
Hebr. 13.
1. Petr. 2.
Apoca. 5.
Matth. 5.

prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum, qui propter illud inquam au-
fert iram à corde ſuo, ſanguinem hoſtiæ ſuæ ſudit per circuitum altaris, iuxta præceptũ domini:
(Detractaq; pelle hoſtiæ (inquit) artus in fruſtra concidẽt.) Pellem hoſtiæ detrahere, eſt omnem
hypocriſim abijcere, quòd ſimulatores non faciunt, introrſum turpes ſpecioſi pelle decora, qua-
les erant ſcribę & phariſęi, quibus væ denunciat dominus noſter, eò quod omnia faciant propter
homines. Artus quoq; in fruſta cõcidere, eſt vitia mortificare, iuxta Apoſtolum dicentem: Mor- Coloſſ.3.
tificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concu-
piſcentiam malam, & auaritiam, quæ eſt ſimulachrorum ſeruitus. Ita demum: (Subijcient, inquit,
in altari ignem ſtrue lignorum ante poſita, & membra quæ cæſa ſunt ſuperordinantes, caput vi-
delicet, & cuncta quæ adhærent iecori, inteſtinis, & pedibus lotis aqua, adolebitque ea ſacerdos
ſuper altare, in holocauſtum & ſuauem odorem domino.) Membra quæ cæſa ſunt ordinare, eſt
ea quæ fuerant arma iniquitatis exhibita peccato, arma effecta iuſtitiæ rationabiliter compone-
re, vt ſit iuxta Apoſtolum rationabile obſequium noſtrum. Ordinatum quippe eſt, vt verbi gra- Roma.12.
tia, fidem reddat vir vxori, vxor viro, ambo deo. Quæ membra? Caput videlicet, & cuncta quæ
adhęrent iecori. Caput intentio eſt, quàm cuncta totius operis membra ſequuntur. In iecore cõ-
cupiſcentia & voluptas, iuxta eos qui de phyſicis diſputant, cõſiſtit. Inteſtina cogitationes occul-
tas, pedes quotidiana ſignificant peccata, ſine quibus humana vel terrena conuerſatio tranſigi,
non poteſt: his omnibus lotis aqua, id eſt, per confeſsionem emundatis & per lachrymas, adole-
bit ea (inquit) ſacerdos ſuper altare in holocauſtum, & ſuauem odorem domino. Nunquid de bo 1.Corin.9.
bus cura eſt deo? Si non de boue viuo ac triturante cura eſt deo, quanto magis de boue mortuo
detracta pelle, in fruſta conciſo? Ergo propter nos potius dictum eſt, qui cum fecerimus ea quæ Iohel.1.
prædicta ſunt, & adoleuerimus in holocauſtum domino, non nobis, ſed illi totum attribuendo,
cura eſt illi de his, & ſuauis ad illum aſcendit odor: ſicut econtrario de peccatoribus fœtor, qui
ſibi viuunt, non deo, teſtante deo computruerunt iumenta in ſtercore ſuo.

De oblatione holocauſti ex pecoribus, & quis ſit ritus eius, & quòd offerre myſticè ſit eius, qui viuit ſecundum Noe. CAPVT VI.

QVòd ſi de pecoribus oblatio eſt, de ouibus ſiue capris holocauſtum anniculum & abſq; ma-
cula offeret. Immolabitq; ad latus altaris, quod reſpicit ad aquilonem coram domino, &c.)
De pecoribus eius oblatio eſt, qui viuit ſecundum Noe, qui vt prædictum eſt, præfuit arcæ inter
vndas diluuij. Qui, inquam, eius exemplo domum rei regendam ſuſcepit, eius oblatio de arieti-
bus eſt, ſiue de capris. Nam & ſi reuera ſit mundus, & totus candidus aries, ſua tamen æſtimatio-
ne caper, id eſt, peccator eſt. Anniculum, inquit, & abſque macula offeret. Anniculus, id eſt, vnius
anni maſculus, iam fortis eſt, corniculumque vibrare poteſt, gregemq; ductare iam illum decet.
Significat ergo plenitudinem virtutũ eius, qui præeſſe dignus eſt dominicis ouibus: qualis Apo- 2.Corin.13.
ſtolus iuxta confidentiam loquitur. An experimentum vultis eius qui in me loquitur Chriſtus? 1.Corin.4.
Itemque quaſi validi conſcius corniculi, quid vultis, inquit, in virga veniam ad vos, an in ſpiritu 1.Corin.9.
manſuetudinis? Eſtque abſque macula cum cauet, & dicit, ne fortè alijs prædicans ipſe reprobus 2.Timo.2.
efficiar. Et diſcipulo perſuadet dicens, vt ſeipſum exhibeat operarium inconfuſibilem. Huic or-
dini maximè neceſſaria eſt latitudo charitatis cum ſpiritu fortitudinis, vndè & ſubditur. Immo-
labitq; ad latus altaris, quòd reſpicit ad aquilonem. Latus nanq; altaris eſt amplitudo charitatis,
qua dilatatus idem Apoſtolus, dicit: Os noſtrum patet ad vos o Corinthij, cor noſtrum dilata-
tum eſt. Non anguſtiamini in nobis, &cæt. Ad hoc latus altaris ſemetipſum immolans idem aries 2.Corin.6.
anniculus, dux gregis dominici, libenter (inquit) impendam & ſuperimpendar ipſe pro anima-
bus veſtris. Quòd reſpicit ad aquilonem, inquit. Aquilo diabolũ ſignificat, qui dixit. Sedebo in 2.Corin.12.
monte teſtamenti, in lateribus aquilonis. Hunc aquilonem reſpicit latus charitatis, quia videlicet Eſaiæ 14.
nihil diabolo ſic contrarium eſt, quomodo latitudo charitatis. (Sanguinem verò illius ſundent
ſuper altare filij Aaron per circuitum, diuidentq; membra, & cætera.)

De oblatione holocauſti ex volatilibus, & quid ſit ritus eius, & quòd offerre myſticè ſit eius qui viuit ſecundum Danielem. CAPVT VII.

SIn autem de auibus holocauſti oblatio fuerit domino, de turturibus & pullis columbæ, offe- 1.Corin.7.
ret eam ſacerdos ad altare.) De auibus eius oblatio eſt qui viuit ſecundum Danielem. i. qui vi-
tam ducit cœlibem, de hoc ſolũ ſolicitus, quomodo placeat deo, & ab omni liber onere ſiue ſer-
uitio penna contẽplationis ad alta ſubleuatur, ſancto feriatus otio: De turturibus (inquit) & pul-
lis columbæ. Auis vtraq; gemitum pro cantu habet. Hoc tantùm intereſt, quòd turtur ſoliuagus,
columba gregatim gemere conſueuit. Significat ergo turtur ſolitariam vel eremiticam, columba
vero cœnobialem vitam eorum, qui per contemplationem volant. Offeret eam, inquit, ſacerdos
ad altare. Quomodo? Retorto, inquit, ad collum capite, ac rupto vulneris loco decurrere faciet
ſanguinem ſuper crepidinem altaris.) Caput ad collum ſiue ad pennulas. i. ſenſum ad intentiones
virtutum retorqueri oportet, vt videlicet quicquid agit qui in eiuſmodi propoſito eſt, ad hoc

 tendat,

CAP. II. tendat, vt ad cœleſtia iugi contemplationis volatu migret, vel caput collo inhæreat, & non fun-
ditus abſcindatur, quia videlicet mens, quæ ita cunctos actus, ſicut caput regit corpus, à carnis
delectatione incidenda eſt, ſed à carnis cura neceſſaria incidenda nõ eſt. Scriptum eſt enim : car-
Roma.13. nis curam ne feceritis in deſiderijs. Quæ ergo in deſiderijs facienda non eſt, proculdubio in ne-
ceſsitate facienda eſt. Rupto, inquit, vulneris loco, decurrere faciat ſanguinem ſuper crepidinem
altaris. Sanguis funditur in altari, cùm vt ſupra dictum eſt, funditus abrenunciatur propriæ volun
tati. Veſiculam verò gutturis, & plumas proijci, & prope altare ad plagam orientalem in loco in
quô cineres effundi ſolent.) Veſicula gutturis, quo videlicet turtur ſiue columba grana reperta
recondit, capacitatem ſignificat memoriæ, qua bene vtens animus ſcripturarum ſententias vtili-
ter congerit. Plumæ verò agilitatem mentis, qua ſublimia ſequi, altumq́; dictorum ſenſum com-
prehendere nouit. Sed hanc naturæ facultatem mens erudita quodammodo neſcit, dum in ve-
ritatis luce totum videt, totum quod de deo ſapit, non ſuarum virium, ſed ſuperni eſſe muneris.
Veſiculam ergo (inquit) gutturis, & plumas proijciet ad orientalem plagam i. prædictas memo-
1.Corin.12. riæ vel ingenij ſui facultates in ſe contemnet, ſupernam confitendo gratiam. Locus in quo holo-
cauſtorum cineres effundi ſolent, iuſtam ſignificat hominis humilitatem, qui ne de accepto mu-
nere, vel reuelationum magnitudine ſe extollat, meminit, quia cinis eſt, & reuertetur in cinerem.
Vndè adhuc ſubditur: (Cõſringetq́; aſcellas eius.) Aſcellis nanq; pennatis, auicula in altum tol-
litur. Aſcellas ergo conſringet, id eſt, virtutem in infirmitate deprimet, dum vt prędictum eſt de
munere ſe mens non extollit quod tribuit deus, ſicut de iſto Moyſe dictũ eſt, quia ſtetit in con-
Pſalm.105. fractione in conſpectu eius. (Non ſecabit, nec ferro diuidet eam,) inquit. Nec enim virtus acce-
pta omnino neſciri debet, alioqui cuſtodiri non valet. Confringatur ergo, & non ſecetur vel fer-
ro diuidatur, id eſt, per humilitatem ignoretur, ſed per rationem optimè ſciatur, vt ſeruetur. (Et
adolebit ſuper altare lignis, igne polito, & cætera.

De oblatione farris, & cur ſit dictum: Anima cum obtulerit, & quòd ſimila eſſe debeat eius oblatio, & quis ritus eius ſit. CAPVT VIII.

CAP. II. ANima cum obtulerit oblationẽ ſacrificij domino, ſimila eius erit oblatio.) Quamuis per par
tem, totum. i. per animam, rectè intelligas hominem, eleganter tamen in tali negotio maluit
animam ponere quã hominem. In vero nanq; ſacrificio, nõ ſatis eſt corporaliter præſentem ſpe-
ctari hominem, præſertim vbi ſacrificij dominus nõ ſchema vel habitum corporalem, ſed animæ
reſpicit intẽtionem. Anima ergo, inquit, cùm obtulerit oblationem, ſacrificij domino, ſimila erit
eius oblatio. Hactenus de oblatione pecorum, ſiue carnium: nunc de oblatione farris literalis ſer
mo eſt. Equidem dignum eſt, vt non hordeum aut furfurem, ſed ſimilam offerat deo largitori
omnium, qui acceptione dignam modis omnibus facere curat oblationem. Cæterùm & hoc ſpi-
rituali ſenſu non vacat. Simila nanque interior frumenti vel tritici medulla eſt. Quid autem hæc
ſcriptura ſancta, niſi frumentum dei? Porrò medulla tritici, ſpiritualis intellectus verbi. Qui ergo
ritè ſacrificare deſiderat, dum legit aut pſallit, ſpiritualem intelligentiam in creatoris ſui laudi-
1.Corin.14. bus offerat. Quòd Apoſtolus ſtudens agere, pſallam (inquit) ſpiritu, pſallam & mente. Nam ſpi-
ritu pſallere eſt memoriter pſalmorum verba proferre, mente vero pſallere, eſt vitalem verborũ
Pſalm.77. ſenſum mente percipere. Qui ergo deo laudem immolat, vt floridum faciat ſacrificium : ſenſum
Iohan.6. vtilem, quò delectatur deus, offerat, vt verbi gratia, cùm dicit : panem angelorũ manducauit ho-
mo, non tam furfurem literæ ſequendo, quàm ſpiritus illum ſimilam panem intelligat, nõ quem
Moyſes dedit, vel quem Moyſes cum populo manducauit, ſed quem pater ſignauit, & in quo vi-
tam mundo dedit, quo angelos immortaliter paſcit, quòd quia Iudæi non faciunt, occidentem
literam, & non viuificantem ſpiritum ſequendo, contemptibile eſt quod offerunt, recteq́; dici-
Mala.1. tur illis per prophetam. Offertis ſuper altare meum panem pollutum. Itaque ſimila, inquit, erit
eius oblatio. Sed non ſatis eſt, in huiuſmodi oblatione ſolam habere cõſcientiam. Sequitur ergo:
(Fundetq́; ſuper eam oleum, & ponet thus.) Oleum charitatem, thus bonæ famæ ſignificat odo-
rem. Hoc ſermo diuinus præcipit, vt quicunq; dicto vel ſcripto prædictam verbi diuini ſimilam
ſacrificat, & cum charitate id faciat, & apud eos qui foris ſunt, bonum teſtimonium habeat. Hoc
enim modo, & oleũ pariter & thus offert deo ſuo. (Ac deferet ad filios Aaron ſacerdotis. Quorũ
vnus tollet pugillum plenum ſimilæ & olei, ac totum thus, & ponet memoriale ſuper altare, in
odorem ſuauiſsimum domino. Quod autem reliquum fuerit de ſacrificio, erit Aaron & filiorum
eius ſanctum ſanctorũ de oblationibus domini.) Vnus iſte vel eccleſię veritatem, vel certè ipſum
ſignificat Chriſtum magnum pontificem. Tollet, inquit, pugillum plenum ſimilæ & olei, ac to-
tum thus, id eſt, intentionem charitatis, ac bonæ vitæ odorem eius qui laborat in verbo & in do-
ctrina, & ponet memoriale ſuper altare in odorem ſuauiſsimum domino, videlicet iuxta quod in
Apoca.8. Apocalypſi idem ipſe ſignificatur, per angelum ſtantem iuxta aram templi, & habentem thuri-
bulum aureum in manu ſua, cui data ſunt incenſa multa, vt daret de orationibus ſanctorum ſu-
per altare aureum, quod eſt ante oculos domini. Hic planè prædictum memoriale ſuper altare
tollit,

tollit, vt is à quo ſuſcipitur in memoria æterna ſit. Quod reliquum, inquit, ſuerit de ſacrificio, e-
rit Aaron & filiorum eius: quia videlicet eorum, qui ſcripturas libenter legunt, & idcirco filij
Aaron, id eſt, proximiora Chriſti membra ſunt, ſancta & deſiderabilis refectio eſt, quicquid de
huiuſmodi ſacrificio ſancti doctores in libris ſuis reliquerunt. Erit igitur, inquit, ſanctum ſancto-
rum de oblationibus domini.

*Quòd oblatio ſimilæ ſartagine minutatim diuidenda ſit, oblatio verò de craticula non commi-
nuenda, & vtraque abſque fermento oleo conſperſa eſſe debeat, & quid hæc
myſticè innuant.* CAPVT IX.

CVm autem obtuleris ſacrificium coctum in clibano, de ſimila panes ſcilicet abſq; fermento
conſperſos oleo, & lagana azyma oleo lita, ſi oblatio tua ſuerit de ſartagine ſimilę conſperſæ
oleo & abſq; fermento, diuides eam minutatim, & fundes deſuper oleum. Sinautem de craticula
ſacrificium ſuerit, æquè ſimila oleo conſpergetur.) Ei qui ſimilam verbi dei coquit in clibano, id
eſt, ſcripturam ſacram tractat in ſpiritu ſancto, panes faciens, abſq; omnis hæreticè prauitatis vel
vanæ gloriæ fermento, conſperſos (vt prædictum eſt) charitatis oleo: ei inquam perſecutio ſem-
per præſto eſt. Aut enim ab his qui intus ſunt ſalſis fratribus illi derogatur, aut ab illis qui foris
ſunt impijs, & ſine deo hominibus manifeſtius impugnatur. Ait ergo: Si oblatio tua fuerit de ſar-
tagine ſimilæ conſperſæ oleo, & abſq; fermento, id eſt, ſi intus habueris pugnas verborum à ſal-
ſis fratribus, pro ſacræ ſtudio ſcripturæ, quàm cum charitatis oleo, & abſque falſitatis tractaueris
fermento, diuides eam minutatim, id eſt, diligentiſsimè ſingula dicta diſcuties, ne fortè quip-
piam reprehendi iuſtè poſsit, & fundes ſupra oleum. Similæ iam conſperſæ oleo, iterum minuta-
tim diuiſæ ſuperfundes oleum, id eſt, ſcripturæ ſanctæ per charitatem elucidatæ, iterum ſingil-
latim retractæ aduerſus contradictores, non amaritudinis zelum, ſed ardentioris, vt eos lucriſa-
cias, ſuperaddes eiuſdem charitatis oleum. Sartago vas à ſtrepitu ſoni vocatum, ſonat enim & ſtre
pit, dum in ea frigitur oleum. Internum ergo ſignificat fraternæ æmulationis incendium, id eſt,
interius perſonante ac perſtrepente falſorum fratrum inuidiam. Porrò craticula apertam illorũ,
qui foris ſunt, ſignificat malitiam, qui ſanctos homines, veritatis ſimilam deo ſacrificantes, cor-
poraliter quoq; diſtentos, ſubiectis incendijs conflagrauerunt. Illic quoq; oleum conſpergitur:
corpore nanque aſſato, charitas exundat & ebulit feruentius. Ait ergo: Sinautem de craticula ſa-
crificium æquè ſimila oleo conſpergetur. Notandum, quòd ſi de ſartagine eſt oblatio minuta-
tim diuidi, & ſic oleum ſupra fundi iubetur: ſinautem de craticula non minutatim diuidi, ſed
oleo tantum conſpergi imperatur. Nam contra falſos fratres, qui ſub nomine Chriſtiano, verita-
ti inſidiantur, diligentiſsima diuiſione ac ſubtili diſcretionis minutatione opus eſt, quippe qui
ſub eiſdem nominibus, quibus pro fide vtimur, & ipſi malitioſè deliteſcentes, contra fidem
nituntur. Vnde dominus noſter: Attendite à fallis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis Matth. 7.
ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces. Cęterùm contra eos, qui Chriſti nomen quoq; ode-
runt, nõ adeo dubia, vel ſubtilis pugna eſt, illic enim quaſi in plano campo hoſtem dinoſcere va-
let ſimplicitas quoq; ruſticorum fidelium. Nam ſicut ipſe dominus noſter, cùm à Iudæorũ pon-
tificibus, ſcribis, ac phariſæis, tanquam in ſartagine ſtridula ſeditioſo ſtrepitu quęſtiunculis obie-
ctis ſtigeretur, ſubtili commemoratione ſcripturarum cauſam iuſtitiæ ſuæ tuebatur: cùm aũt co-
ram Pilato ſtaret, nihil cum illo de ſcripturis eſt locutus: ſic electi eius diſcipuli quoties ab eis qui
ſcripturarũ habẽt notitiam, quæſtionibus peruerſis inquietantur, oportet vt de ſcripturis vigilan
ter reſpondendo, verba ſua quaſi minutatim diuidant: quoties autem ab eis tribulantur qui ſcri-
pturas non recipiunt, vel earum non habent auditum, ſermonem de huiuſmodi non effundant.
Sequitur: (Quam offerens domino trades manibus ſacerdotis, & cætera, vt ſupra.)

*Quòd omnis oblatio quæ offertur domino, abſque fermento & melle eſſe, & ſale condiri de-
beat, & quid hæc myſticè.* CAPVT X.

OMnis oblatio qnę offertur domino, abſq; fermento fiet. Nec quicquam fermenti, nec mellis
adolebitur in ſacrificio domini. Primitias tantum eorũ offeretis & munera: ſuper altare verò
non ponentur in odorem ſuauitatis. (De fermẽto veteri, fermento malitiæ & nequitiæ, iam alibi
dictum eſt. Mel dulcedinem temporalis gaudij ſignificat, cui conſtanter à ſapiente, verbi dei pręPſalm. 118.
fertur delectatio, dicente: quàm dulcia faucibus meis eloquia tua ſuper mel & fauum ori meo.
Nec mellis inquit. i. vanæ ac tranſitoriæ delectationis adolebitur quicquam in ſacrificio domini.
Nam econtrario agnum comedere iubemur, cùm lactucis agreſtibus, quæ valde amaræ ſunt, &
amara ſignificant lamenta pœnitentium, ſine quibus non ſatis eſt charum deo ſacrificiũ noſtrum.
Quod ſcie⁊ Pſalmiſta: Sacrificium (inquit) deo ſpiritus contribulatus, cor contritũ & humiliatũ Pſalm. 50.
deus non deſpicies. Igitur nec fermenti (inquit) nec mellis quicquã adolebitur in ſacrificio do-
mini, quia videlicet ſicut fermentũ malitiæ & nequitiæ deus odit, ſic & ineptã lætitiam non ad- Eccle. 1.
mittit, nec enim tẽpus eſt nunc ridendi, ſed flendi. Væ aũt vobis (ait) qui ridetis nunc, quia plora- Luce 6.
bitis & flebitis. Primitias tantũ eorũ (ait) offeretis & munera, videlicet quemadmodũ anetũ deci-

 matur,

CAP. III. matur, aut mentha, ſuper altare verò nō ponentur in odorem ſuauitatis. (Quicquid obtuleris ſacrificij, ſale cōdies, nec auferes ſal fœderis dei tui de ſacrificio tuo. In omni oblatiōe offeres ſal.) Notanda terna ſalis replicatio, quicquid obtuleris ſale condies, & nō auferes ſal fœderis dei tui, & in omni oblatione offeres ſal. Hoc ergo ſub nomine ſalis plenius inculcat & replicat, vt abſq; diſcretione nihil facias. Nam ſicut quod ſale non eſt conditū, inſipidum eſt, & carnes quibus ſalis condimentum denegatur, citius corrumpuntur: ſic omne quod agimus, ſi abſq; diſcretione fiat, æternæ ſapientiæ placitum non eſt, & quaſi putridum aut fœtens abiectione dignum eſt. Idcirco ter dixit: (ſal fœderis dei tui,) quia videlicet in diſcretione fœdus domini permanēs eſt indiſcretè autem agentibus, fœdus cum deo permanens, vel incorruptum perſeuerare inquit. Proinde do-
Matth.5. minus ait, Vos eſtis ſal terræ: Si ergo ſal infatuatum fuerit, in quo ſalietur?

Quid ſit myſticè de ſpicis virentibus offerre, & quid ſit igni eas torrere, oleumq; ac thus ſuper imponere. CAPVT XI.

SIn autem obtuleris munus primitiarum frugum tuarum domino, de ſpicis adhuc virentibus, torrebis eas igni, & confringes eas in morem farris, & ſic offeres primitias tuas domino, fun-
Matth.21. dens ſuper ea oleum, & thus imponens, quia oblatio domini eſt.) Fruges noſtræ lectionis ſacræ ſunt. Tunc autem munus primitiarum offerimus de ſpicis adhuc virentibus, cùm in ſeruitio domini patrum illorum qui ante legem fuerunt, imitanda nobis exempla proponimus. Ager enim mundus eſt, ſemen verbum dei, meſsis verò conſummatio ſeculi. Ergo cum exempla patrum legimus, & imitanda nobis proponimus, quos nondum legis æſtus torruerat, quaſi de ſpicis adhuc virentibus, domino primitiarum munus offerimus. Sed ſunt eorum facta quædam, quæ ſicut hiſtorialiter acta leguntur, nequaquam ita ſequi, vel in defenſionem noſtri pro auctoritate aſſumere ea valemus, Imò & poſt legem datam ſunt ſanctorum facta quædam, à quibus iuſtè reſtringi-
Geneſ.1. mur, ſecundum regulam euangelicam, verbi gratia: Ante datam legem Abraham partriarcha, dei
2.Reg.3. amicus, ſororem ſuam filiam patris ſui, & non matris ſuę, vxorem duxit: poſt legem autem Dauid quoq; ſanctus, plures vxores eodem tempore habuit. Ita quaſi virentes adhuc ſpicæ, ante aduentum Chriſti in agro mundi huius ſteterunt, donec eleuato eodem ſole iuſtitiæ quaſi plena æſtate matureſceret, ac ſolidaretur meſsis virtutum. Igitur ſi de ſpicis (inquit) adhuc virentibus munus primitiarum frugum tuarum domino obtuleris, torrebis eas igni, & confringes in modum farris, id eſt, Si exempla patrū antiquorum imitanda tibi propoſueris, horrentem literæ paleam ſpiritu ſancto adures, & ſenſu ſpirituali conterendo, ad ſimilitudinē euangelici farris cōfringes: vt quod hoc tempore iudicaretur adulterium ad euangelicū referas ſacramentum. Nam quod Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera: ſi ſecundum literam ſequaris vel imiteris;
Galat.4. tanquam adulter iuſtæ remouendus es ab altari domini. Si autem cum Apoſtolo per allegoriam dicta hæc eſſe accipias, ſpicas virentes igni torres, & in modum farris confringis, dignè domino primitias ferens, fundensq; ſuper eas oleum, & thus imponens. i. pia charitatis conſideratione ad honorem domini perpendens, quia non illis reputatur in peccatum, quòd recenti adhuc ſeculo, ſancti ac fideles homines deo non prohibente fecerunt. (De qua adolebit ſacerdos in memoriam muneris partem farris fracti & olei, ac totum thus.) Hoc item intelligendum, vt ſupra.

De hoſtia pacificorum, quid ab oblatione holocauſti differat, & de myſtico ritu eius, & cur non de volatilibus fieri præcipiatur. CAPVT XII.

CAP. III. QVòd ſi hoſtia pacificorum fuerit eius oblatio, & de bobus voluerit offerre marem ſiue fœminam, offeret immaculatam coram domino.) Hoc ita ſuperiori coniungitur lectioni. Di-
Sup.cap.1. xerat ſuperius: Si holocauſtum fuerit eius oblatio, ac de armento, maſculum immaculatum offeret ad oſtium tabernaculi teſtimonij ad placandū ſibi dominum, &c vſq; ad id quod dictum eſt: confringetq; aſcellas turturis ſiue columbæ, & nō ſecabit, nec ferro diuidet eam. Paucis interpoſitis de ſacrificio farris, nūc demū ita ſubiungit. Quod ſi hoſtia pacificorū fuerit eius oblatio, &c. Holocauſtū, id eſt, totū incenſum, iam ſupra diximus, ſacrificium eſſe gratias agētium, videlicet,
Roma.7. quia per auxilium dei gratia cuncta vitia ſua ſancti ſpiritus igne combuſſerunt. Hoſtiam verò pacificorum eorū eſſe, qui ſecundū Apoſtolū condelectati quidem lege dei ſecundū interiorem hominem, ſed videntes aliam legem in membris ſuis, repugnantem legi mentis ſuæ, pacem quærunt, & dicunt: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Ergo huiuſce ſacrificij, id eſt, hoſtiæ pacificorum & holocauſti diſtantia, diligenter conſideranda eſt. Holocauſti oblatio, ſiue de armento, ſiue de pecoribus ſit, ſiue de auibus, tota ſecundū nomen ſuum iubetur incendi. De hoſtia verò pacificorum, nunc ita lex dicit. (Fundentq; filij Aaron ſacerdotis ſanguinem per circuitum altaris, & offerent de hoſtia pacificorum in oblationem domino, ſi de bobus fuerit, adipem qui operit vitalia, & quicquid pinguedinis intrinſecus eſt, duos renes cum adipe quo teguntur illa, & reticulum iecoris cum renunculis, adolebuntq; ea ſuper altare in holocauſtum lignis igne ſuppoſito in oblationem ſuauiſsimi odoris domino. Si verò de ouib' fuerit eius oblatio, & agnum attulerit.) Item eodem modo ſeparabuntur hæc in holocauſtum domini. (Si

autem

autem capra fuerit.) Nihilominus eadem ſeparationis lex erit, videlicet nec adipem, nec ſanguinem omnino comedetis inquit. Nam ſubaudiēdum eſt, quia quicquid reliquum fuerit, erit Aaron, & filiorum eius, ſanctum ſanctorum de oblationibus domini. Hæc holocauſti & hoſtiæ pacificorum diſtãtia, iuxta hiſtoriam manifeſta eſt. Cæterùm iuxta ſpiritualem ſenſum eis quorum hæc eſt pugna, qua legi mentis ea quæ in membris eſt lex alia adhuc repugnat, ſubtiliter valde penſandum eſt, quòd dicitur. Quid enim eſt, adipem qui operit vitalia, & quicquid pinguedinis intrinſecus eſt, in holocauſtum adolere: niſi corpus caſtigare, & in ſeruitutem redigere? Adeps nanque qui operit vitalia, quid eſt, niſi lex alia quæ in membris delicatis, & vitali legi mentis repugnat? Quid inquam eſt duos renes cum adipe quo teguntur illa, in holocauſtum adolere, niſi cum Pſalmiſta dicere ad dominũ: Proba me domine, & tenta me, vre renes meos, & cor meum? Pſalm. 25. Sed non ſatis eſt abſtinentia ciborum, renes corporis caſtigare, niſi intrinſecus radix cõcupiſcentiæ peruſta ſit ſancti ſpiritus igne. Ait ergo: Et reticulum iecoris cum renunculis. In iecore, iuxta Phyſicos, voluptatis & concupiſcentiæ cōſiſtit vis. Ergo non ſolos renunculos, ſed cum renunculis, reticulum quoq; iecoris, id eſt, nõ ſolum renes corporis per abſtinentiam cibi & potus, ſed interiorem quoque concupiſcentiæ radicem ſancti ſpiritus oportet amore comburi. Siue de bobus, ſiue de ouibus, hæc oblatio, id eſt, hoſtia pacificorum fuerit, ſiue maſculus, ſiue fœmina, ſiue ouis, ſiue capra, item eodem ritu hæc ſeparari, & in holocauſtum oportet offerri, quia quocunq; ex ordine ille ſit, in quo adhuc alia membrorũ lex repugnat legi mentis, expedit illi, labore proprio cum inuocatione ſancti ſpiritus, tam concupiſcentiam comburere mentis, quàm renes affligere corporis. Deinde Aaron & ſacerdotum filiorũ eius erit, quòd reliquum erit ſacrificij, quia videlicet eorum qui iam in virtutibus profecerunt, & alijs præeſſe nouerunt, cura hæc erit, vt iſtorum infirmitatem orationibus iuuent, informent exẽplis, erudiant diſciplinis. Notandum in hoc ſacrificio, id eſt, in oſtia pacificorum, cùm adipe, & cum renibus debere caudam quoque offerri per ſanguinem ſuum. Ait enim. (Et offerent de pacificorum hoſtia, ſacrificium domino adipem, & caudam totam cum renibus, & cætera.) Cauda finis corporis eſt. Hoc ergo iſto quoq; nomine ſpiritus dicit eccleſijs, quia qui perſeuerauerit vſq; in finem, hic ſaluus erit. Item notandum & illud, quia ſacrificium huiuſmodi, id eſt, hoſtia pacificorum de armento quidem, & de gregibus ouium atq; caprarum, æquè vt holocauſti oblatio ſumitur: de auibus verò, id eſt, de turturibus, & pullis columbæ ſumi non præcipitur. Cur hoc? Videlicet, quia non illorum qui iam per contemplationis pennam ſurſum volant, pugna illa eſt qua (vt prędiximus) legi mentis repugnat alia lex quæ in membris eſt. Sequitur.

De oblatione pro peccato, quid ab holocauſto & hoſtia pacificorum differat. CAPVT XIII.

LOcutuſque eſt dominus ad Moyſen, dicens: Loquere filijs Iſrael: Anima quę peccauerit per ignorantiam, & de vniuerſis mandatis domini, quæ præcepit vt non fierent, quippiam fecerit, ſi ſacerdos qui eſt vnctus peccauerit, delinquere faciens populum, offeret pro peccato ſuo vitulum immaculatum domino, & adducet illum ad oſtium tabernaculi teſtimonij coram domino, ponetque manum ſuam ſuper caput eius, & immolabit eum domino, &c.) Lex iſta eius oblationis eſt, quæ pro peccato datur. Hoc ſacrificium primum & vniuerſale omnium eſt. Quid ſecundum literam ab holocauſto & hoſtia pacificorum differat perſpicuum, quia videlicet non vt de hoſtia pacificorum, ita de iſto in eſum ſacerdotum, partes quædam tolluntur, neque vt holocauſtum in altari, ſed extra caſtra totũ comburitur. Ergo legem eius auctoritate apoſtolica præeunte diligentius proſequamur. Ait: Si ſacerdos qui eſt vnctus peccauerit, delinquere faciens populum, offeret pro peccato ſuo vitulum immaculatum, &c. Ac deinceps: Quod ſi omnis turba Iſrael ignorauerit, & per imperitiam fecerit quod contra mandatum domini eſt, & poſtea intellexerit peccatum ſuum, offeret vitulum pro peccato. Et reliqua. Vtrobiq; ſic definitum eſt. Pellem verò & omnes carnes cum capite ac pedibus, & inteſtinis, & fimo, & reliquo corpore offeret extra caſtra, atq; comburet. Porrò hæc Apoſtoli ſententia eſt: Quorum enim animalium ſanguis infertur in ſancta per pontificem, eorum corpora cremantur extra caſtra. Propter quod & Ieſus, vt ſanctificaret per ſemetipſum populum, extra portam paſſus eſt. Exeamus igitur ad eum extra caſtra, improperium eius portantes: Et reliqua. CAP. IIII. Hebr. 13.

Quòd Adam fuerit ſacerdos ille iuxta ſenſum myſticum, de quo lex dicit: Si ſacerdos peccauerit, delinquere faciens populum: & quod vitulus pro peccato eius oblatus, eſt Chriſtus. CAPVT XIIII.

QVis igitur iſte eſt ſacerdos qui peccatum, delinquere faciens populum, niſi primus homo Adam, qui cum deberet eſſe ſacerdos, & iugi ſacrificio laudis honorificare dominum, ad hoc enim ſuper iumenta & beſtias terrę eruditus, id eſt, ad imaginem & ſimilitudinem dei factus eſt, & in paradiſo poſitus, benedictione creatoris in filijs ſuis augendus, vt eidem creatori gratias

 ageret,

CAP. IIII. ageret, & ſacrificium laudis offerret: cum inquam hoc facere deberet, peccauit, & omnem poſteritatis ſuæ populum delinquere fecit? Nam in illo omnes peccauimus, & omnes in illo iuſtè mortui ſumus, dicit ergo. (Offeret pro peccato ſuo vitulum immaculatum domino, & adducet illum ad oſtium tabernaculi teſtimonij coram domino, ponetq; manum ſuper caput eius, & immolabit eum domino.) Hoc ita factum eſt, Adam non idem in perſona, ſed idem in natura, Adam inquam nouus deus & homo Chriſtus Ieſus, obtulit pro peccato ſuo vitulum immacullatum, pro peccato inquam ſuo, id eſt, ſuorum: noſtrum enim peccatum per ſuam gratiam ſuum fecit debi-

Pſalm.41. tum. Vndè dicit in Pſalmo: Quæ nō rapui tunc exoluebam. Quem vitulū obtulit immaculatum? Semetipſum, corpus ſuum immaculatum de armento boum magnorum, de genere patriarcharum antiquorum ſine omni macula peccati conceptum & natum. Adduxit illum vitulum, id eſt, ſemetipſum, & adſtitit ad oſtiū tabernaculi teſtimonij, tabernaculi inquam cœleſtis & veri, quòd nobis erat clauſum, vt aperiret nobis cœleſtia ſancta ſanctorum per ſanguinem ſuum. Poſuitque manum ſuper caput eius, & immolauit eum domino. i. obedientem ſe exhibuit, & obtulit ſe in ſacrificium deo & patri ſuo. Et notandum, quòd tertiò repetitum eſt domino. Offeret vitulū immaculatum domino, adducet illū coram domino, & immolabit eum domino. Dominanti quippe trinitati, Chriſtus humanitatis ſuæ vitulum ſacrificauit, triduana morte ſatisfaciens pro nobis. Vndè adhuc ſequitur. (Hauriet quoque de ſanguine vituli, inferens illum in tabernaculum teſtimonij. Cumque intinxerit digitum in ſanguine, aſperget eum ſepties coram domino, contra velum ſanctuarij, ponetq; de eodem ſanguine ſuper cornu altaris, thymiamatis gratiſsimi domino,

Hebr.9. quòd eſt in tabernaculo teſtimonij.) Et hoc ita factum eſt. Chriſtus enim propitiationis noſtræ vitulus per proprium ſanguinem introiuit ſemel in ſancta, nō quòd ſanguinem ſui corporis, verbi gratia, qui de lanceato eius latere profluxit, ipſe in illa cœleſtia ſancta tranſtulerit, ſed quia ſanguinis eiuſdem effectum, id eſt, remiſsionem peccatorum, vniuerſæ eccleſiæ, quæ eſt tabernaculum teſtimonij eius, intulit in cōſpectu dei patris. Quomodo? Cumq; intinxerit digitum, inquit, in ſanguine, aſperget eum ſepties coram domino contra velum ſanctuarij, &c. Digitum in ſanguine intingere, eſt ſpiritum ſanctum per ſanguinem ſuum dare, nam digitus dei dicitur ſpiritus

Luc.11. ſanctus, vt illic: Si ego in digito dei eijcio dæmonia, quòd alius Euangeliſta manifeſtius, ſi in ſpi-

Matth.12. ritu dei, inquit, eijcio dæmonia. Porrò hic ſpiritus ſanctus nulli in remiſsionem peccatorum, niſi per Chriſti ſanguinem datur. Vndè eſt illud: Nondum enim fuerat ſpiritus datus, quia Ieſus non

Iohan.7. dum erat glorificatus. Cùm ergo ſacerdos digitum in ſanguine intinxerit, id eſt, cum ſpiritū ſanctum, per ſuum ſanguinem acquiſierit, aſperget eum, inquit, ſepties coram domino cōtra velum

Luc.24. ſāctuarij. Hic ſpiritus ſanctus ſeptiformis eſt. Porrò velum ſanctuarij operturam ſiue clauſuram ſignificat cœleſtium myſteriorum eiuſdem Chriſti filij dei. Digito igitur intincto, ſanguinem ſepties aſpergere, eſt dato per paſsionem ſuam ſeptiformi ſpiritu ſenſum diſcipulis, vt ſcripturas intelligerent, aperire. Ponetque (ait) de eodem ſanguine ſuper cornu altaris Thymiamatis gratiſsimi domino, quòd eſt in tabernaculo teſtimonij. Cornu altaris fortitudo vel exaltatio eiuſ-

Pſalm.117. dem Chriſti eſt. Vndè Pſalmiſta: Conſtituite diem ſolennem in condenſis vſq; ad cornu altaris. Id eſt, vacate a ſeruilibus, & intendite bonis operibus, donec perueniatis ad cognitionem diuinitatis Chriſti, qui eſt ſublimitas veſtræ mentis. Ideirco verò altare dicitur thymiamatis gratiſsimi domino, quia thymiamata ſiue incenſa orationum noſtrarum non niſi de illo vel per illum deus pater accipit. Ponet, inquit, ergo de eodem ſanguine ſuper cornu altaris thymiamatis, id eſt, ſuſcitatus à mortuis, & eleuatus in cœlum, ſedenſque à dextris dei, veſtigia ſuæ paſsionis, ſcilicet cicatrices vulnerum, ſigna clauorum, & lanceæ, In æternum reſeruabit, quò memoriali gratiſsimi odoris ſemper interpellet pro nobis.

Quòd reliquum ſanguinem fundi ad baſem altaris in introitu tabernaculi, ſit baptizari gentes poſt paſsionem eius in morte eius. CAPVT XV.

OMnem autem reliquum ſanguinem fundet in baſem altaris holocauſti in introitu tabernaculi.) Fundamentum eſt Chriſtianæ fidei, ſcilicet baptizari in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti. Vndè & bene dicitur, in introitu tabernaculi, quia videlicet non niſi per baptiſmi regenerationem introitus vlli eſt in tabernaculum domini, quòd eſt eccleſia dei. Ait ergo. Omnem autem reliquum ſanguinem fundet in baſem altaris. Dixit enim, Poſtquam reſurrexerit à mortuis:

Matth. vlt. Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti. Hoc vtique dicto reliquias ſanguinis ſui fudit in baſem altaris. Nam & Apoſtolus dicit: Quicunq; bapti-

Roma.6. zati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus, &c. Igitur reliquum ſanguinem fundet in baſem altaris, in introitu tabernaculi, id eſt, cum per ſanguinem ſuum priorum temporum omnes electos emundauerit, eiuſdem gratiæ reliquias futuris, & per verbum Apoſtolorum, credituris gentibus ſiue Iudæis, ponit in introitu tabernaculi veri, vt per baptiſmum complantentur ſimilitudini mortis eius, quicunq; volunt corpori eius vniri, id eſt, in eccleſiam eius ingredi, & reſurrectionis eius comparticipes fieri.

Quid ſit

Quid ſit pelle, carnibus, capite, pedibus, inteſtinis, & fimo extra caſtra crematis, & cineribus in locum mundum effuſis: adipem vituli offerri pro peccato: & quòd in ſacrificio panis & vini, veritas carnis & ſanguinis, & tota ſit gratia verbi incarnati. CAPVT XVI.

ET adipem vituli offeret pro peccato, tam eum qui operit vitalia, quam omnia quæ intrinſe-
cus ſunt, duos renunculos, & reticulum quod eſt ſuper eos iuxta ilia, & adipem iecoris cum
renunculis, ſicut aufertur de vitulo hoſtiæ pacificorum, & adolebit ea ſuper altare holocauſti.
Pellem verò, & omnes carnes cum capite, & pedibus, & inteſtinis, & fimo, & reliquo corpore ef-
feret extra caſtra in locum mundum, vbi cineres effundi ſolent. Incendetque eam ſuper ligno-
rum ſtruem, quæ in loco effuſorum cinerum cremabuntur.) Dubium ergo eſſe non licet, quoni- Hebr.13.
am illud, quòd corpus hoſtiæ iubetur extra caſtra cremari, hoc ſignificet, quòd dominus Ieſus
extra portam paſſus eſt, apoſtolico firmante teſtimonio, quod ſuperius poſitum eſt. Quid ergo
hæc ſibi vult retentio adipis, & cæterorum quæ ſeparari iuſſa ſunt in holocauſtũ, niſi illud, quòd
idem vitulus, idemq́; ſacerdos magnus, continuò educendus, veſpertinum fecit ſacrificium, pa-
nem & vinum transferendo in corpus & ſanguinem ſuum. Nam pellem quidem, id eſt, viſibi-
lem hominis ſpeciem, totumq́ue mortalis ac miſeræ ſubſtantiæ noſtræ fimum, in iſto ſacrificio
non attẽdis, ſed quicquid pinguedinis, id eſt, quicquid gratiæ ſpiritualis in Chriſto eſt, fides iſtic
tenet, & ſenſus animæ percipit. Vndè tota cum eodem capite ſuo ſancta dicit eccleſia. Sicut adi-
pe & pinguedine repleatur anima mea. Cæterùm de illo quæri poteſt, quod cum dicatur, corpus Pſalm.62.
& ſanguis, neq; panis in carnis ſpeciem, neq; vinum mutetur in ſanguinis horrorem, id eſt, mur-
murare plebeium quemq;, cur non ſacerdos vituli fimum adoleat, ſimul & pellem. At illa ſemel
extra portam cremata ſunt, quando pellem noſtræ mortalitatis atque corruptionis excoxit ig-
nis paſsionis ſuper ſtruem lignorum, id eſt, in patibulo crucis, ac demum ipſo reſurgente à mor-
tuis id quod mortale erat, à vita abſorptum eſt. Cur poſt reſurrectionem ſuam inuiſibilis factus
eſt, & non niſi quando voluit, & à quibus voluit viſus eſt, ita vt cum vellet euaneſceret, niſi quia
corruptio omnis abſorpta eſt? Etenim quod neceſſario viſibile eſt, proculdubio & corruptibile
eſt. Igitur de fimo & pelle vituli, id eſt, viſibili atque corruptibili ſpecie corporis & ſanguinis
domini, neminem ſcrupulus moueat infidelitatis. Nam totam adipem, totam pinguedinem vi-
tuli, id eſt, totam gratiam, & veritatem verbi incarnati, qua indiget vt repleatur anima fidelis,
illic ſe habere fides Chriſtiana conſentit. Nomine, re, atque effectu, caro vera eſt & ſanguis verus.
Nomine videlicet, quia ſic ſacerdos dixit, conſecrationum opifex, qui vera rebus nomina po-
nit. Hoc eſt corpus meum: Hic eſt calix ſanguinis mei. Re autem, quia profectò ſanctum ſancto-
rum eſt, quàm verè ſacerdos iſte, qui ſanctificat, ſanctus ſanctorum eſt. Effectu nihilominus, quia
videlicet quàm efficaciter ſemel paſſus, omnibus præteritis remiſsionem peccatorum attulit,
tam potenter & nunc ad eccleſiam per eandem fidem venientibus, remiſsionem peccatorũ di-
gnè percipientibus impendit. Vbi tot habens veræ eſſentiæ partes, multo adipe repletur anima
fidelis, quid te moueat, quia non comparent pellis & fimus. i. horrida ſpecies carnis & ſanguinis.
Illud ſanè non prætereat vicarium Chriſti ſacerdotem, quia cum adipe duos quoq; renunculos
& reticulos iecoris, id eſt, omnem voluntatem propriam ſecundum ſpiritualem hanc legem, ma-
gnus ille ſacerdos deo patri ſuo in holocauſtum obtulit. Non enim increpantibus ſe renibus ſuis
acquieuit, ſed iam antequam prædicto modo carnes eius pellis quoq; & fimus cremanda extra
portam efferrentur, renes ſuos adoleuerat. Dicebat enim. Nõ mea pater mi, ſed tua voluntas fiat: Lucæ 22.
Hoc, inquam, ſacerdotem quemq́; nõ prætereat, ſed ex exemplo eius ipſe quoq; renes ſuos cum
iecore, id eſt, voluptatem carnis vel concupiſcentiam quę iuxta Phyſicos conſiſtit in iecore, ado-
lere, id eſt, mortificare ſtudeat. In locum, inquit, mundum, in quo cineres effundi ſolent, crema-
buntur. Locus in quo cineres effundi ſolent, communis terræ ſinus, & humanæ ſepulturæ neceſ- Locus cinerum.
ſitas eſt. Illic enim cineres, id eſt, omnium mortalium corpora mox in cineres reſoluenda, effun-
di ſolent, Mundus autem quod dixit, hoc Euangeliſta ſanctus non præteriens, cum dixiſſet: Erat
autem in loco vbi crucifixus eſt hortus, & in horto monumentũ, ſtatim addidit, in quo nondum Iohan.19.
quiſquam poſitus fuerat. Munditiam ergo ſingularem cineris vnici, ſignanter expreſsit, dum non
tantum in locum, in quo cineres effundi ſolent, ſed in locum mundum dixit. Nam ſicut in vtero,
de quo conceptus eſt, nondum quiſquam admiſſus fuerat, & ſicut in monumento in quo poſitus
eſt, nondum quiſquam conditus fuerat: ſic in illa munditia qua cinis eius effuſus eſt, nullius vn-
quam cinis effuſus fuerat. Vndè & cineres omnium in antiquũ ſtatum reformare poterit, indul-
ta illis participatione ſui, ſanctus iſte cinis. Nam & idcirco cum mundus eſſet, in terram fuſus eſt,
vt corpora noſtra propter peccata in cinerem reuerſa, denuò ſecum reſuſcitaret.

De eo quod ait: Quòd ſi omnis turba Iſrael ignorauerit, &c. quod actualia peccata per illam multitudinis ignorantiam intelligenda ſint, & quòd illa quoq; vt originale peccatum deleantur per myſterium paſsionis Chriſti. CAPVT XVII.

CAP. IIII. QVòd ſi omnis turba Iſrael ignorauerit,& per imperitiam ſecerit,quod cōtra mandatum do-
mini eſt,& poſtea intellexerit peccatū ſuum,offeret vitulum pro peccato,adducetq; eum ad
oſtium tabernaculi,& ponēt ſeniores populi manus ſuper caput eius corā domino.)&c.vt ſupra.
Quæ hactenus dicta ſunt,itidē dici potuiſſent, etiā ſi vnū & ſolū originale peccatū Chriſti fuiſ-
Roma.5. ſet morte deletū.Sed dicit Apoſtolus:Et non ſicut per vnum peccatū ita & donū.Nam iudicium
ex vno in condemnationem,gratia autē ex multis delictis in iuſtificationē.Si enim in vnius deli-
cto mors regnauit per vnū,multo magis abundantiā gratiæ,& donationis, & iuſtitiæ accipientes
in vita regnabunt per vnū Ieſum Chriſtum.Optimè & cum hoc Apoſtoli teſtimonio,& cum om
ni euangelicæ veritatis doctrina,certū tenet fides catholica, quia non ſolum originale,ſed & cun
cta ſimul actualia,nobis per paſsionē Chriſti filij dei remittuntur peccata . Bene ergo poſtquam
de peccato ſacerdotis lex dicit,ita ſubiunxit.Quòd ſi omnis turba Iſrael ignorauerit , & per im-
peritiā ſecerit,quod contra mandatū domini eſt,&c.Poſt peccatū ſacerdotis omnis quoq; turba
ignorauit,quia poſtquam primus homo peccauit,qui(vt prædictum eſt)in paradiſo dei ſacerdos
eſſe,gratiarumq; & laudum hoſtias offerre debuit , cuncta quoq; populoſitas generis humani in
Roma.3. ignorantiā dei defluxit,originale crimen actualibus cumulando peccatis.Vndè Apoſtolus:Quia
non eſt iuſtus quiſquam,nō eſt intelligēs,aut requirens deū.Omnes declinauerūt, ſimul inutiles
Pſal.13. facti ſunt,&c.quæ de teſtimonio Pſalmi ſumpta ſunt.Et vt comprobaret nec Iudæum qui requi-
eſcit in lege & gloriatur in deo,ab illa declinantiū, atq; inutilium vniuerſalitate excipi,continuò
Roma.3. ſubiunxit:Scimus autē quia quæcunq; lex loquitur,his qui in lege ſunt loquitur,vt omne os ob-
ſtruatur,&c.Igitur & ſacerdotis,qui delinquere fecit populū, & ſimul omnis turbæ peccatū,eo-
dem animali.i.vitulo,& eodem ſacrificij ritu legitimè expiatur,quia & originale quod ex Adam
contractū eſt,& cuncta ſimul actualia peccata eodem paſsionis Chriſti ſacramento delentur.Et
ſuper illius quidem bruti pecoris caput,ſeniores tantū ponebāt manus,nec enim fieri poterat,vt
cuncta ſimul turba imponeret vni manus,huius aūt vituli rationalis.i. Chriſti capiti manus impo
Eſaiæ 53. ſuimus nos omnis turba,quicūq; in morte ipſius baptizati ſumus.Omnia nāq; peccata noſtra ca-
piti & fortibus humeris eius portanda ſiue tollēda impoſuimus,imò deus per manus noſtras:per
manus,inquam.i per fidē ſiue profeſsionē credentium, poſuit in eo iniquitates omniū noſtrum.

*De peccato,quod poſt baptiſmum admittitur,ſecundum legem dicentem : Si peccaue-
rit princeps,&c.Et quis ſit princeps , & quæ anima de populo terræ:& de
oblatione principis,id eſt,Prælati.* CAPVT XVIII.

SI peccauerit princeps,& fecerit vnum è pluribus per ignorantiam , quod domini lege prohi-
betur,& poſtea intellexerit peccatum ſuum,offeret hoſtiam domino,hircum de capris imma-
culatum,ponetq; manum ſuam ſuper caput eius. Cumq; immolauerit eum in loco vbi ſolet ma-
ctari holocauſtum coram domino,quia pro peccato eſt,tinget ſacerdos digitum in ſanguine ho-
ſtiæ pro peccato,tangens cornua altaris holocauſti, & reliquum fundens ad baſim eius. Adipem
verò adolebit,vt ſupra,ſicut in victimis pacificorum fieri ſolet.)Poſt paſsionis Chriſti ſacramen-
tū,quod in baptiſmo percipitur , peccantibus iam non idem remedium vel eadē gratiæ largitas
proponitur.Nam hoſtia pro peccato nobis extitit Chriſtus, quā ſemel pro peccatis noſtris certa
redemptione tunc dedimus,quando ſinguli in morte ipſius baptizati ſumus. Etenim cōparatio-
ne ſecuritatis,quam de præteritis peccatis in baptiſmo ſiue infantes ſiue veterani accepimus,val-
de ſcrupuloſa eſt redemptio,ſi iterum peccauerimus , quamlibet dignos pœnitentiæ fructus fa-
ciamus. Quamuis dictum ſit·Quacunq; die quis conuerſus ingemuerit,ſaluus erit, non tamen &
hoc dictum eſt,quacunq; die ingemuerit,peccata ſua remittentur ei , nec certum eſt vtrū in hoc
Ezech.18. ſeculo remittantur,an in futuro.Nec enim leuiter aut dubiè dictum eſt, ſi cuius opus arſerit,de-
trimentum patietur,ipſe autem ſaluus erit,ſic tamen quaſi per ignem . Poteſt tamen & illud re-
1.Cor.3. ctè de principali conuerſione dictum accipi,videlicet qua de errore & de peccatis vetuſti homi-
nis Adæ conuertitur quis,& ad dominū vel dei filium ingemiſcendo tranſit,quo fit,vt filius non
portet iniquitatem patris,ſcilicet eius qui primus peccauit. Benè itaq; poſt datū immolādi vituli
ritū,hoſtia minoratur,cum dicitur:Si peccauerit princeps , & fecerit vnum è pluribus quod do-
mini lege prohibetur,offeret hircum. Ac deinceps. Quòd ſi peccauerit anima per ignorantiam
de populo terræ,& cognouerit peccatū ſuū, offeret caprā immaculatā, &c. Princeps ille eſt,qui
tanquā aries ouibus,aut tāquā hircus capellis pluribus præminet. Hic ſi peccauerit & fecerit vnū
è pluribus,quod domini lege prohibitū eſt,eo ipſo quod peccauit , malū inferioribus exemplū
Hebr.6. præbuit.Quòd ſi poſtea intellexerit peccatū ſuū,offeret,inquit,hoſtiam dño,nō iterū vitulū,ſed
hircū.Nō enim renouabiē iterū ad pœnitētiā,ſcilicet vt baptizeē iterū,quod eſſet rurſus crucifi-
gere in ſemetipſo,& oſtētui habere dei filiū,ſed offeret hircū.i.per actualis pœnitētię mortifica-
tionē,mactabit ſemetipſum,vt poſsit pro peccato ſuo eiuſdem paſsionis Chriſti,de ſancto altari
vtiliter percipere ſacramentū.Peccādo nāq; & faciendo vnū de pluribus,quod domini lege pro-
hibitū eſt:verbi gratia:mœchādo ſiue homicidiali cornu feriendo ipſe hircus effectus eſt,quales

vtiq; ad

vtiq; ad ſiniſtram ſtatuētur, quibus & dicetur: Ite maledicti in ignē æternū, qui paratus eſt diabo Matth.25.
lo & angelis eius. Igitur ſi ſaluari cupit, mactabit hircū. i. pœnitendo puniet ſemetipſum. Vbi?(In
loco, inquit, vbi ſolet mactari holocauſtū coram domino.) Locus in quo holocauſta mactari ſo-
lent, catholica eccleſia eſt. Nam extra illā nullus veri ſacrificij locus eſt. Igitur in catholica eccle-
ſia, in confeſsione veræ fidei pœnitebit, & huic ſundamento digna pœnitentiæ opera ſuperædi-
ficabit. (Tinget, inquit, ſacerdos digitum in ſanguine hoſtiæ pro peccato; tangens cornua altaris
holocauſti, & reliquum ſundens in baſim eius.) In iſto quoq; ſacrificio ſpiritualiter idem ſacer-
dos & hoſtia eſt, quia ſemetipſum offeret. Obſecro (inquit Apoſtolus) vt exhibeatis corpora ve- Roma.12.
ſtra hoſtiam viuentē, ſanctam, deo placentem, rationabile obſequium veſtrū. Quod qui ſecerint,
gratulabuntur ſecundum Apocalypſim, dicentes: Et feciſti nos deo noſtro regnū & ſacerdotes. Apoc.5.
Tingit ergo ſacerdos digitum in ſanguine hoſtiæ ſuæ, quando diſcretionem operoſæ pœnitētiæ
imprimit vſq; ad mortificationem cōcupiſcentiæ ſuæ. Tangit verò cornua altaris, cū priſtina di-
gnitate recuperata, alios quoq; docendi auctoritatem reſumit, velut ille qui cū poſt culpam pœ-
nitendo dixiſſet: Redde mihi lætitiam ſalutaris tui, & ſpiritu principali confirma me, continuò Pſal.50.
ſubiunxit. Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur. Veruntamen nonnihil refert.
Nam ſecreto quidē admiſſum & ſpontanea confeſsione ſacerdoti proditū peccatū, rogante pro
eo ſacerdote, tanta largitate dimittitur, vt cū venia dignitas quoq; priſtina recuperetur: depre-
henſum aūt, aut publicè cōuictum crimen poſt pœnitentiā, laica tantum cōmunione contentum
addidit hominem ſacrorū auctoritati canonum. Vndè & hoc notandum, quod ſupra quidem de
ſanguine vituli tinguntur cornua altaris thymiamatis, quod erat interius: hic autem de ſanguine
hœdi, & poſtmodum de ſanguine capræ tinguntur cornua altaris holocauſti, quod erat exterius.
Etenim (vt ſupra dictum eſt) comparatione ſecuritatis quam in baptiſmo accepimus, valde ſcru-
puloſa eſt redemptio, ſi iterum peccauerimus Sed & reliquum ſanguinem, inquit, ſundet ad ba-
ſim eius, cum de cætero cauet, cunctis concupiſcentiarum per puram confeſsionem ſuſis ſugge-
ſtionibus. Adipem quoq; adolet, ſicut fieri ſolet in victimis pacificorū, cum (vt ſuperius dictum Roma.7.
eſt) ad hoc tendit, vt pacificorum habeat vitæ ſtatum, qualem ſuſpirans Apoſtolus: Condelector,
ait, legi dei ſecundum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis.

De peccato plebei, id eſt, ſubditi, & de oblatione eius, & de eo quod ait: Si pecca-
uerit per ignorantiam, &c. CAPVT XIX.

QVòd ſi peccauerit anima per ignorantiā de populo terræ, vt ſaciat quicquam ex his quæ do-
mini lege prohibentur, atq; delinquat, & cognouerit peccatū ſuum, offeret capram imma-
culatam, &c.) Eadem lex plebei quæ & principis eſt, excepto quòd princeps hircum maſculum,
plebeus capram fœminam offerre debet, & rectè. Nā quomodo fœmina non à ſemetipſa conci-
pit, ſed ex maſculo ſemen ſuſcipit: ſic plebeus ſiue popularis ignem peccatorum non à ſemetipſo
inuenit, ſed à præeunte maioris exemplo peccatum admittit. Eadem, inquam, vtriq; lex eſt, nam
& qui præbet, & qui malum imitatur exemplum, vterq; eadem pœnitentiæ purgatione indigēt.
Quærendū tandem eſt, cur quendā venialis peccati terminū præfigens dixerit lex: Si peccaue-
rit per ignorantiam? Si enim per ignorantiam peccare hoc putauerimus eſſe diſcretionem boni
ac mali non habere, ſiue mandata domini nō legiſſe vel audiſſe, ergo neminem ſcientiam haben-
tium lex domini poſt peccatū admittit intra ianuas propitiationis ſuæ. Sed abſit hoc. Quis enim 2.Reg.12.
in hac parte, ſcilicet in ſcientia legis maior quàm Dauid? Et tamen poſt adulterium ſimul & ho-
micidium pœnitens receptus eſt. Quærendum ergo, quis ille ſit terminus, quem cum attigerit
peccator, non per ignorantiam peccare rectè pronuncietur. Dicimus itaq;, quia cū quiſpiam eo
proceſſerit, vt redargutus de peccato ſuo, non ſolum non emendet, ſed inſuper opera ſua deſen-
dere velit, tunc demum non per ignorantiam ſed ſcienter peccare, & proinde excuſationem de
peccato ſuo non habere dicendus eſt. Eſt enim quædam nō tam ætatis vel ſimplicitatis, quam in-
firmitatis ignorantia, dū in hora tentationis ſic mens caligine inuoluitur, vt miro modo id quod
ſcit neſciat, & quod videt non videat. De hac parte ignorantiæ Apoſtolus dixit: Qui condolere Hebr.5.
poſsit his qui ignorant & errant, ſubiunxit enim: Quoniam & ipſe circūdatus eſt infirmitate. His
duntaxat, qui eiuſmodi ſunt, iſta clementiæ lex porrigit manum, & eorum tantum peccata con-
trahit intra redemptionis ambitum, qui peccant per ignorantiam. Nam eis qui peccatis ſuis fa-
uent, qui diligunt iniquitatem, eamq; libenter aſpiciunt, & redarguti (vt iam dictum eſt) peccata
ſua ſuperba deſenſione tuentur, nullus propitiationis locus eſt. Vndè Pſalmiſta iniquitatem, in- Pſal.65.
quit, ſi aſpexi in corde meo, non exaudiet dominus. Et Apoſtolus: Voluntariè enim nobis poſt Hebr.10.
acceptam notitiam peccantibus, iam non relinquitur hoſtia pro peccatis.

De eo quod ſic dictum eſt. Sin autem de pecoribus, iuxta illud Euangelij Matth.
XIX. conſilium: Si vir perfectus eſſe, &c. CAPVT XX.

SIn autē de pecoribus obtulerit victimam pro peccato, ouem ſcilicet immaculatam, ponet ma-
num ſuper caput eius, & immolabit eam in loco vbi ſolent holocauſtorum cædi hoſtiæ.) &c.
vt ſuprā

CAP. V. vt ſupra. Lex ſpiritualis & ſancta, poſtquam dedit præceptum, accommodat etiam conſilium.
Nam quod intelligenti peccatú ſuum hactenus de offerendo hirco ſiue capra dixit, præceptum
eſt: Quod autem nunc de offerenda loquitur oue, conſilium eſt. Nec enim dicit. Offeret ouem,
ſed conditionaliter, ſin autem, inquit, de pecoribus obtulerit pro peccato ouem. Hic ergo rectè
intelligimus, illud ſignificaſſe ſpiritum ſanctum, quod nunc apertè reſonat Chriſti euangelium,
Matth.4. ſic prædicari pœnitentiæ præceptum, vt non taceat perfectionis conſilium. Nam peccatoribus
Ibid.1. præcipiendo dicit: Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnú cœlorum. Et Iohannes cum
Ibid.19. comminatione venturæ iræ: Facite, inquit, fructus dignos pœnitentiæ. Iuſto autem dicitur ſic: Si
vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni ſequere me. Et pro-
fectò, qui iuxta hanc diſtinctionem pœnitentiã agit, ita duntaxat, vt pro fructu pœnitentię quæ-
dam tribuat, & quædam ſibi retineat, hic hircum qui non tundetur immolat: Qui autem nihil
ſibi reſeruat, ſed omnia vendit & dat pauperibus, & ita Chriſtum ſequitur, hic ouem tonſam im-
molat, qualium gregem in ſancta eccleſia ſponſus intuens dicit in Canticis. Dentes tui ſicut grex
Canti.4. tonſarum quæ aſcenderunt de lauacro. Sed hoc (vt prædictum eſt) conſilij magis quàm præcepti
eſt, videlicet vt cuncta tribuat, & nihil ſibi retineat. Igitur ſi ouem, inquit, obtulerit immacula-
tam, id eſt, ſi ſimplicem quoque vitam, & licitam conuerſationem reliquerit, vt melius regno
cœlorum vim facere poſsit, ponet manum ſuper caput eius, id eſt, votum ſuum manifeſta actione
profitebitur, poſtquam non licebit ei iam quicquam proprium habere nullam omnino rem, ſed
nec proprium corpus in ſua poteſtate. Et immolabit eam in loco vbi ſolent holocauſtorum cædi
hoſtiæ, & cætera, vt ſupra.

*Si peccauerit anima & audierit vocem iurantis, & cætera, iuxta illud apoſtoli intelli-
gendum, Non ſolum qui faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus, & quòd
immunditiæ tactus, ſit peccati conſenſus.* CAPVT XXI.

CAP. V. SI peccauerit anima, & audierit vocem iurantis, teſtisq; fuerit quòd aut ipſe viderit, aut cõſcius
Roma.1. eſt, niſi indicauerit, portabit iniquitatem ſuam.) Apoſtolus cum dixiſſet: Qui cum iuſtitiam
dei cognouiſſent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt digni ſunt morte, continuo ſub-
iunxit. Non ſolum autem qui faciunt, ſed & qui conſentiunt facientibus. Hoc idem conſonanter
hæc ſacra lex præſenti loco elocuta eſt. Nam hactenus de illis dixit, qui faciũt vnum de pluribus
quod lege domini prohibitum eſt, nunc de illis qui conſentiunt facientibus, manifeſtè perdocet.
Si peccauerit (inquit) anima, & audierit vocem iurantis, &cæt. Procul dubio, qui peierat, vnum
facit è pluribus quod lege domini prohibetur. Qui autem teſtis aut conſcius eſt, qui vidit aut au-
diuit illud, in quo ille peierauit, ſed tacet & non indicat, procul dubio ſilendo conſentit, non in-
dicando, periurij comparticipem ſe fecit. Ac verò quia nõ indicauit, portabit iniquitatem ſuam,
quia talis eſt conſentiendo, qualis & ille agendo, teſte (vt prædictum eſt) apoſtolo: Igitur de his
qui faciunt, ſupra locutus, nunc de illis qui conſentiunt facientibus ſententiam ingreſſus, & mox
remedium oſtenſurus, dicit adhuc. (Anima quę tetigerit aliquid immundum, ſiue quod occiſum
eſt à beſtia, aut per ſe mortuum, vel quodlibet aliud reptile, & oblita fuerit immunditiæ, rea eſt,
& delinquit. Et ſi tetigerit quicquam de immunditia hominis, iuxta omnem iniquitatem qua
pollui ſolet, oblitaque cognouerit poſtea, ſubiacebit delicto.) Quod ſignificauerat dicendo:
Anima quæ tetigerit aliquid immundum ſiue quod occiſum eſt à beſtia, hoc penè expreſsit di-
cendo, & ſi tetigerit quicquam de immunditia hominis, &c. Nam reuera immunditia hominis
morticinum eſt, quia veram vitam, id eſt, dei ſpiritum per immunditiæ opera procul à ſe effuga-
uit, quo fit vt ſic mortua puteat anima deo priuata, quomodo putreſcit corpus amiſſa anima. Tan
git autem qui conſentit, & ſic tangẽdo immunditiam hominis, quaſi morticinum adulatoria lin-
gua delingit. Cæterũ ſi non conſentiat, nihil corporali eius tactu ſe inquinat, aut rea conſtituitur
anima. Attamen ſi hæretica immunditia ſit, corporali quoq; tactu vel cohabitatione non con-
1.Cor.5. tingenda, ſed maximè vitanda eſt. Si enim fornicator carnalis ex præcepto apoſtoli ita vitandus
Matth.9. eſt, vt cum huiuſmodi nec cibũ debeas ſumere, quanto magis eum qui de deo malè loquitur, de-
Intellige ſi bes vitare? Non eſt, inquit dominus, qui faciat virtutem aliquam in nomine meo, & poſsit cito
in forma male loqui de me. Non ergo virtutem baptiſmi poteſt conferre, qui de dei filio malè loquen-
baptiſmi nomen filij do, malus eſt hæreticus, cum fornicatorem, vel ebrioſum ritè potuiſſe baptizare conuincamus.
dei vt non Maximè ergo vitanda eſt immunditia hæretica, cuius cuncta opera, vel myſteria quædam ſunt
neceſſariũ, morticina. Cadauer eius, ſiue à beſtia occiſum, ſiue per ſemetipſum ſit mortuum, id eſt, ſiue alie-
hæretica perſuaſio- no ſiue proprio ſit vitio deprauatum, quicunq; vel quomodocunque ille ſit immundus, anima
ne ſimul cũ quæ tetigerit, quæ conſenſerit, amplius autẽ quæ defenderit, oblitaq; intellexerit, poſtea ſubiace
nomine pa bit delicto, vel (vt ſupra dictũ eſt) portabit iniquitatem ſuã, ſcilicet dignam agẽdo pœnitẽtiam,
tris & ſpiri ſubiacebit inquam delicto, id eſt, portabit delictum ſuum in hoc ſeculo, ne ſub illo prematur in
tus ſancti nõ expreſ- futuro. Notandũ quippe quod dixit, oblitaq; intellexerit. Niſi enim quod oblita eſt negligẽter,
ſerit, poſtea intellexerit, nõ ſubiacebit delicto ſuo, nõ portabit, imo non aſportabit iniquitatem ſuam,
dignam

dignam agendo pœnitentiam. Veruntamen non ſicut in cæteris, ita & in iſto modus vel quantitas definitur oblationis, quia videlicet conſenſus non omnibus, vel ſemper idem eſt, cum ex neceſsitate nonnunquam eueniat, vt ſe quiſpiam conſentire dicat, & idcirco cum dicitur, oblitaque intellexerit poſtea, rectè intellectui vel conſcientiæ eius relinquitur, quale onus pœnitentię merito ſubire iubetur.

De eo quod ait, Anima quæ iurauerit, & cætera & de eo quòd iurauit male facere, quod ſiue faciat, ſiue non faciat, reus ſit, & qualiter vel quid offerat qui iurauit. CAPVT XXII.

ANima quæ iurauerit, & protulerit labijs ſuis, vt vel malè quid faceret vel benè, & idipſum iuramento vel ſermone firmauerit, oblitaq́; poſtea intellexerit peccatum ſuum, agat pœnitentiam pro peccato, & offerat agnum de gregibus ſiue capram.) Hic locus ex illis eſt, de quibus canitur in Pſalmo: Pluit ſuper peccatores laqueos. Multos quippe peccatores illaqueauit, Matth.14. verbi gratia: Herodem in decollatione Iohannis, qui cum iuraſſet ſaltatrici, idcirco ſibi legitima neceſsitate occidere viſus eſt, ne peieraret, & Iudæos XL. in Actibus apoſtolorum, qui deuouerunt ſe non manducaturos panem, antequam occiderent Paulum. Putauerunt enim, quia quid- Actor.19. libet iuraſſent, aut deuouiſſent, ſiue bonum ſiue malum, liberi ex lege forent, dummodo iuramento facto compleſſent. Dicit enim lex: Anima quę iurauerit & protulerit labijs ſuis male quid facere vel bene, & cætera. Ergone hoc intelligendum fuit, quod ſiue bene ſiue male agere, quid iuraſſet, & vtrumlibet oblita eſſet peragere, inde pœnitentiam ageret? Hoc illi putauerunt, qui tam ad malum quàm ad bonum, imo magis ad malum quàm ad bonum ſemper proni fuerunt. Cæterùm iuxta veritatem hic præſentis loci ſenſus eſt. Qui iurauit, vt bene quid faceret, ſi peragit, liber eſt: ſi non perficit, reus eſt. Qui autem iurauit, vt mali quid faceret, vt (verbi gratia) cum meretrice maneret, ſiue perficiat ſiue non reus eſt. Obſeſſus ergo vndiq;, quia per portam legitimam non vult exire, oportet vt ab illa muri parte deſiliat, quam humiliorem conſpicit, id eſt, in eo peccet, in quo peccatum leuius eſt, & citiori poteſt remedio curari. Moraliter tamen rectè poteſt dici, quòd is male ſibi iurauerit facere, qui carnem ſuam per abſtinentiam macerare deuouit, quod profectò malum & aſperum eſt ſenſibus carnis. Qui ergo iuramentum ſiue votum ſuum oblitus poſtea intellexerit, offerat, inquit, agnum de gregibus ſiue capram. Quid per agnum niſi actiuæ vitæ innocentiam: quid per capram, quæ in ſummis ſæpe, extremiſque pendens rupibus paſcitur, niſi contemplatiua vita ſignatur? Qui ergo ſe conſpicit promiſſa ac propoſita non impleſſe, ad ſacrificium dei ſe ſtudioſius debet, vel innocentia boni operis, vel in ſublimi paſtu contemplationis accingerę. Et bene agna de gregibus, capra verò de gregibus offerri non iubetur, quia actiua vita multorum eſt, contemplatiua paucorum. (Sin autem non poterit offerre pecus, offerat duos turtures, vel duos pullos columbarum domino, vnum pro peccato, & alterum in holocauſtum, dabitque eos ſacerdoti, & cætera.) Iuxta literam piè pauperibus conſulit lex domini, illo contenta quod vilius poteſt comparari. Iuxta ſpiritualem vero intelligentiam illis conſilium dat, qui adeo inopis animi ſunt, vt vtentes mundo tanquam nō vtentes eſſe nō poſsint, vt ementes tanquam non poſsidentes, vt habentes vxores tanquam non habentes, eſſe non nouerint. Quid enim eſt agnam ſiue capram inuenire non poſſe, & idcirco duos columbarum pullos, aut 1.Cor.7. duos turtures offerre, niſi in ſeculari habitu vitæ actiuæ vel contemplatiuæ ſtudere nequaquam poſſe, & idcirco ad ſpiritualem ordinem publica profeſsione trāſmigrare, iuxta pſalmum dicentem: Ecce elongaui fugiens, & manſi in ſolitudine? Quid verò per duos turtures, niſi duplex pœ- Pſal.54. nitentiæ gemitus deſignatur, vt cum ad offerenda bona opera non aſſurgimus, noſmetipſos dupliciter defleamus, quia & recta non fecimus, & praua operati ſumus? Vndè & vnus turtur pro peccato, alter verò offerri in holocauſtum iubetur. Holocauſtum nanque totum incenſum dicitur. Vnum ergo turturem pro peccato offerimus, cum pro culpa gemitum damus. De altero verò holocauſtum facimus, cum pro eo quòd bona neglexìmus, noſmetipſos funditus ſuccendentes, igne doloris ardemus. Et bene caput ad pennulas retorqueri præcipitur, vt videlicet ea quæ dicis facias, & os ad opera coniungas. Nec ita caput abſcindendum eſt, vt à corpore diuidatur: ſed collo, inquit, inhæreat, quia videlicet mens quæ per caput intelligitur, à carnis delectatione incidenda eſt, ſed à carnis cura neceſſaria incidenda non eſt. Iuxta allegoricum quoque ſenſum, caput turturis inciſum eſt, & tamen à ſuo corpore abſciſſum non eſt, quia ex eo quòd pro nobis caput noſtrum Chriſtus mortem pertulit, omnes nos verius in ipſa morte ſua coniunxit. Caput ergo turturis inciſum inhæſit corpori, quia pro nobis quidem redemptor noſter paſſus eſt, ſed à nobis per paſsionem ſeparatus non eſt. Sed rarus quiſque eſt, qui compunctus ſpiritu Pſal.54. pietatis aſſumere pennas ſicut columbæ, & volare ſciat, & requieſcere, & ita gemitus turturis, aut columbæ ſciat in pœnitentia vel in orationę habere. Extenditur autem & adhuc lex clementiæ, & ſubditur.

De eo

CAP. V. *De eo qui duos turtures vel pullos columbæ offerre non prævalet, vt ſimilam partem ephi decimam offerat, quid ſignificet myſtice.*

CAPVT XXIII.

QVôd ſi non quiuerit manus eius offerre duos turtures vel duos pullos columbæ, offeret pro peccato ſimilam, partem ephi decimam. Non mittet in eam oleum, nec thuris aliquid imponet, quia pro peccato eſt, tradetq́; ſacerdoti. Qui plenum ex eo pugillum hauriens, cõcremabit ſuper altare in monumentum eius qui obtulit, rogans pro illo & expians. Reliquam autẽ partem ipſe habebit in munere) Ephi & batus vna menſura eſt modiorum trium. In euangelio ſuo

Matth. 10. dominus legis dicit: Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedẽ prophetæ accipiet, dicamus & ſecundum præſentis loci ſermonem. Et qui paſcit ſacerdotem in nomine ſacerdotis, mercedem ſacerdotis accipiet. Quod ſi non quiuerit manus eius offerre duos turtures, vel duos pullos columbæ, illud ſpiritualiter eſt, vt qui orare vel duplicem (ſicut prædictum eſt) gemitum in oratione neſcit habere, paſcat eum, cuius eſt officium ſemper orare, vt carnalia ſua ſeminando

1. Corin. 9. dignè mereatur eius ſpiritualia metere. Vndè notandum, quia ſic dictum eſt. Qui plenum ex eo pugillum hauriens, concremabit ſuper altare in monumentum eius qui obtulit, rogans pro illo & expians, reliquam verò partem ipſe habebit in munere. Tunc enim ſacerdos legitimè peccatoris munus accepit, cum primo memoriam eius pleno conſcientiæ pugillo ſuſtollens coram domino precem pro illo fuſam cõcremat vero & legitimo charitatis igne. Cæterùm ſi de huiuſmodi non curat, osq́; ſuum impletum munere claudit ab oratione, peccatum ſibi aſſumit alienum, completurq́; in illo quod de talibus dominus per prophetã dicit: Peccata populi mei comedit.

Oſeæ. 4. Nihilominus & illud non prætereundum, quod de huiuſmodi oblatione dicitur, non mittet in eam oleum, nec thuris aliquid imponet, quia pro peccato eſt: Multum nanq; differt, vtrum ex voto gratuito, libera charitate: an pro admiſſo ſcelere, ſeruili timore quis tribuat. Illic enim oleũ lucet hilaritatis, quam in datore deus diligit: hic bene eſt ſi nõ ſubeſt, tenebroſus oculus, impunè peccare volentis, quem deus odit. Illic incenſum pietatis, ſuſcipientem deum odore bono delectat: hic bene eſt, ſi non oblatum munus indignæ pœnitentiæ fœtore offendat.

Quid ſit in his quæ domino ſanctificata ſunt, per errorem peccare, & quid ſit arietem per hoc offerre emptum duobus ſiclis, damnum quoq; reſtituere cum adiectione quintæ partis.

CAPVT XXIIII.

LOcutus eſt dominus ad Moyſen, dicens: Anima ſi præuaricans ceremonias per errorem in his, quæ domino ſunt ſanctificata peccauerit, offeret pro delicto ſuo arietem immaculatum de gregibus, qui emi poteſt duobus ſiclis, iuxta põdus ſanctuarij. Ipſumq́; quod intulit damnum reſtituet, & quintam partem ponet ſupra, tradens ſacerdoti.) Ceremoniæ ſunt ritus ſacrificandi vel ſacra omnia, quæ Græcè orgia vocantur. Porrò ritus ſacrificandi, & vera nobis orgia ſunt, viſibilia quæcunq; in ſancta eccleſia celebramus, ſacramenta Chriſti filij dei, quorum baptiſmus & euchariſtia vel maxima ſunt, quæ ab ipſo domino noſtro inſtituta ſunt: ſecundaria verò quæ deinceps à ſanctis Apoſtolis ſiue apoſtolicis viris, circa hæc rectè & vtiliter ordinata ſunt. Et in his peccamus, damnumq́; rei familiari domini noſtri inferimus, quoties errabundo corde, vagantibus oculis, laxatis, atque ad inania reiectis auribus, aliàs occupati. Imò otioſi ſacrificium laudis, quod in ore noſtro verſatur, turbatis, laceratis, & interdum partem aliquam virorum ſanctorum elapſam nobis amittimus. Nonnunquam verò, quod valde pauendum eſt, precioſiſsimam quoq; corporis & ſanguinis domini ſubſtantiam per incuriam huiuſcemodi excidit. Igitur vbi ſic euenerit, is, per cuius contigit neglectũ, ſcire debet quod nunc dicitur. Offeret pro dilecto ſuo arietem immaculatum, de gregibus, &c. Videlicet arietem offerre immaculatum, cuius totum precium, duo ſicli ſunt, id eſt, geminum diuinæ & fraternæ dilectionis præceptum, iuxta pondus ſanctuarij cœleſtis & non manu facti, quia videlicet non homo terrenus, ſed deus cœli, duo charitatis præcepta librauit, qua ſola redimimus animum deo offerendum, quia ſola hæc operit multi-

1. Petr. 4. tudinem peccatorum. Singulorum deniq; ſiclorum iuxta pondus ſanctuarij viginti oboli ſunt, & hoc loco teſtamentum vtrunq; ſignificant, ſine quorum plenitudine neutrum conſtat charitatis præceptum. Quintam verò partem in reſtitutione damni ſuperaddere, id eſt, non ſolum corde pœnitere, verumetiam quinq; corporis ſenſus, quorum vagatione erratum eſt, per exteriorem pœnitentiam punire. (Qui, videlicet ſacerdos, rogabit pro eo offerens arietem, & dimittetur ei.

Roma. 8. Tunc enim acceptabit deus ſacrificium iuſtitiæ, rogante pro nobis ſacerdote, illo inquam ſacerdote, qui mortuus eſt, imò qui & reſurrexit, qui eſt à dextris dei, qui etiã interpellat pro nobis, non iam prece in ſubmiſsione, ſed præſentatione cauſæ referendæ.

De eo quod ait, Anima ſi peccauerit per ignorantiam, & quod ignorantiæ diuerſus modus ſit.

CAPVT XXV.

ANima ſi peccauerit per ignorantiam, feceritq́ue vnum ex his quæ domini lege prohibentur, & peccati rea poſtea intellexerit iniquitatem ſuam, offeret arietem immaculatum de gregibus ſa-

gibus ſacerdoti iuxta menſuram, æſtimationemq́; peccati.) Notandum, quòd cum per ignoran-
tiam peccantibus diuerſa hactenus pro modo peccatorum vel conditione peccantium remedia
præſcripſerit, nunc animæ, id eſt, omni homini cuiuſcunque cōditionis ſit, item per ignorantiam
peccanti vnum idemq́; animal, ſcilicet arietem immaculatum offerre, quaſi mutata ſententia de-
cernit. Sed ſciendum, quia differt, vtrum per irruentem mentis cœcitatem quis ignoret, an per
inſcientiam legis, aut per improuidam negligentiam ignoret & erret. Nam, verbi gratia, aliter e-
brius, aliter ignorat ieiunus. Ille nanq; errat, quia mētis ſtatum vitio perdidit: iſte, quia rei de qua
agitur, notitiam nunquam habuit. Sic profectò aliter ignorat is cuius oculum obtenebrauit cōcu
piſcentia, aliter qui vel per ætatem vel per ſimplicitatem neſcit, quid inter dexteram & ſiniſtram
ſuam habeat. Nam ſi nō eſſet ignorantia, quàm importat furor mali deſiderij, nunquam dixiſſet
Dauid, vtiq; legis peritus atq; à puero ſpiritui ſancto aſſueſactus. Delicta iuuentutis meę, & igno Pſalm.24.
rantias meas ne memineris. Et de illo quidem qui ſic ignorat rectè dicas, qui ignorat ignorabi-
tur, ſubauditur, niſi poſtea pœnitendo intelligat: de his autē qui per inſcitiam ignorant, per pro- 1.Corin.14.
phetam ſuum loquitur deus. Tu doles ſuper hedera, in qua nō laboraſti, quæ ſub vna nocte nata
eſt, & ſub vna nocte perijt: & ego non parcam Niniue ciuitati magnæ, in qua ſunt pluſquam cen-
tum viginti milia hominum, qui neſciūt quid ſit inter dextram ſuam & ſiniſtram? De huiuſmodi Ione 4.
nunc dici manifeſtum eſt. Sequitur enim. (Qui, videlicet ſacerdos, orabit pro eo, quòd neſciens
fecerit, & dimittetur ei, quia per errorem deliquit domino.) Non igitur fruſtra hic omnis anima
offeret arietem immaculatum, cùm ſupra, qui peccauit per ignorantiam iubeatur pro peccato
offerre hircum. Quanto enim aries immaculatus hirco laſciuienti præcellit, tanto veniæ vicinior
eſt is qui neſcienter errauit, eo quem ſua concupiſcentia, vt ignoraret, obſtupefecit.

De eo quod ait: Anima quæ contempto domino depoſitum proximo negauerit. CAPVT XXVI.

LOcutus eſt dominus ad Moyſen, dicens: Anima quæ peccauerit, & contempto domino ne- CAP.VI.
gauerit depoſitum proximo ſuo, quòd fidei eius creditum fuerat, vel vi aliquid extorſerit,
aut calumniam fecerit, ſiue rem perditam inuenerit, & inficians inſuper peierauerit, & quodlibet
aliud ex pluribus fecerit, in quibus peccare ſolent homines, conuicta delicti reddet omnia quæ
per fraudem voluit obtinere integra, & quintam inſuper partem addet cui damnum intulerat,
& cætera.) Nemini putandum eſt, legem ſanctam ſibimet eſſe contrariam, pro eo quòd cum ali-
bi dicat, qui hoc vel hoc fecerit, morte moriatur, & ſanguis eius ſit ſuper caput eius: hic pro quo-
cunque peccato, abſque vlla exceptione, de omnibus quæ lege domini prohibentur oblatio ſu-
ſcipiatur, & rogante ſacerdote dimittatur. Alia nanque eſt accuſatio, quàm excuſat clementia in
ſacrificijs, alia quam condemnat iuſtitia in iudicijs. Verbi gratia: pone aliquem admiſiſſe adulte-
rium à nullo deprehenſum, nullis teſtibus arguendum, ipſum ſui fieri accuſatorem, hic ex lege
præſenti, quam miſericordia condidit, ſuſcipitur, & per ſacrificium mediante ſacerdote remiſsio
nem lucratur. Vndè ſignanter hęc vbique lex ſuſcipiendi ſacrificij conditionem præfinit, dicen-
do: ſi peccatum ſuum intellexerit. Cæterùm, ſi patrato ſcelere deprehenſus, vel per alium fuerit
cognitus, occiditur, lapidatur, ſanguis quoq; eius capiti eius imputatur. Itaque non ſibi contraria
eſt lex ſancta. quàm hodieque Chriſti tenet eccleſia. Nam latentem peccati cauſam, ſecreta con-
feſsione proditam, gaudenter admittit intra veniæ ianuas, deprehenſa verò per alium cognita cri
mina, non ſolum forenſe tribunal, ſed & ſynodica irrecuperabiliter plectit ſeueritas. Nam illud
vita, hæc autem eccleſiaſticis honoribus reos priuat. Proinde quòd hic nunc dicitur, conuicta de
licti reddat omnia, ſic intelligi oportet, quia teſte conſcientia, conuicta eſt, vt ſemetipſam accu-
ſaret confeſsione ſpontanea.

De eo quòd ait: Hæc eſt lex holocauſti, quòd ſupradictorum quaſi concluſio ſit, & quòd noſtrum pro peccato ſacrificium ſit fides, hoſtia pacificorum ſpes, holocauſtum charitas. CAPVT XXVII.

LOcutus eſt dominus ad Moyſen, dicens: Pręcipe Aaron & filijs eius. Hęc eſt lex holocauſti.)
Quòd pro magno curare ſolent ſecularis eloquentiæ magiſtri, vt intentionis ſuæ ſupremum
enumeratione concludant, colligendo & commemorando, quibus de rebus verba ſua fecerint,
vt renouetur, non redintegretur oratio, vt auditor ſi memoriæ mandauit, ad idem quod ipſe me-
minerit, reducatur, hoc antiquiſsimus ille ſanctæ legis orator hic facere dignatus eſt, recolligen-
do quod hactenus dixerit & ita commemorando. Hæc eſt lex holocauſti, hæc eſt lex hoſtiæ pro
peccato, hæc eſt lex hoſtiæ pacificorum. Primùm eſt, vt ſecundum ſpiritualem & verum ſacrifi-
candi ordinem, certiſsima iſtorum ſacrificiorum vocabula prodamus: ne dubium ſit, quale hu-
militatis noſtræ opus ſacrificium pro peccato: quale hoſtia pacificorum: quale holocauſtum ſit,
quòd iam ſuperius pro poſſe diximus. Eſt itaq; noſtrū pro peccato ſacrificiū fides, hoſtia pacifico
rum ſpes, holocauſtū verò charitas. Nam ſupra, licet indigeſta narratione, prius holocauſtū, no-
uiſsimè ſacrificiū pro peccato poſitū ſit: tamen ordine viuendi ſiue proficiendi, prius ſacrificium

CAP. VI. pro peccato eſt, id eſt, fides: ſupremum verò holocauſtũ, id eſt, charitas. Sic in ordine cœleſtium
per quæ dei filius ad nos vſq; deſcendit, prius eſt ſpiritus ſapientiæ, nouiſsimum verò ſpiritus ti-
Pſalm. 110. moris: veruntamen profectuum ordinem ſeruando, quibus ad dominum nos aſcendimus, prius
eſt ſpiritus timoris, ſicut ſcriptum eſt: Initium ſapientiæ timor domini, ſupremum verò ſpiritus
ſapientiæ. Igitur ſacrificia quæ hic ſub velamine vultus Moyſi quondam latentia, nunc reuelata
ſunt, in facie claritatis Chriſti, fides, ſpes, & charitas ſunt. Maioris horum, id eſt, charitatis, magni
& veri holocauſti lex hæc eſt.

Quòd altare illud Chriſtus, & ignis ille ſpiritus Chriſti ſit, de quo ait: Cremabitur in altari tota nocte. Et quid hæc myſticè. CAPVT XXVIII.

Exod. 10. CRemabitur in altari tota nocte vſq; mane. Ignis ex eodem altari erit. Veſtietur ſacerdos tu-
nica & fœminalibus lineis.) Altare noſtrum Chriſtus eſt, de quo & alibi dictum eſt: Altare
Luce 12. de terra facietis mihi. i. humiliter incarnationem credetis Chriſti filij dei. Cuius ſignum eſt hoc
altare viſibile, quia quemadmodum hoc vniuerſo præminet templo, ſic Chriſtus vniuerſæ eccle-
ſiæ caput eſt. Ignis qui ex eodem altari eſt, ſpiritus ſanctus eſt, quem vtiq; ignem ille venit mitte-
re in terram, & voluit vehementer accendi. Porrò holocauſtum noſtrum cor noſtrum eſt, totum
incẽſum, id eſt, totum diuino amori deditum, & propter illum ab omni carnis amore ſeparatum.
Pſalm. 81. Nox autem præſens eſt vita, quantumlibet eodem igne. i. eiuſdem ſpiritus ſancti ſtellantibus do-
1. Corin. 13. nis illuſtrata, videlicet comparatione illius diei, quo videbitur deus deorũ in Sion, quando quod
nunc videmus per ſpeculum in ænigmate, videbimus facie ad faciem. Cremabitur (inquit) tota
nocte, id eſt, vſque ad finem vitæ. Quomodo? (Veſtietur (ait) ſacerdos tunica, & fœminalibus li-
neis, tolletq́; cineres quos vorans ignis excuſsit, & ponens iuxta altare, ſpoliabitur prioribus ve-
ſtimentis, indutusq́; alijs, efferet eos extra caſtra, & in loco mundiſsimo vſq; ad fauillam conſumi
faciet.) Tunica ſacerdotalis linea (vt alio loco iam dictum eſt) vitam ſignificat noui hominis, ſicut
ecõtrario tunica pellicea, qua poſt peccatum indutus eſt Adam, vitam ſignauit veterem eiuſdem
vetuſti hominis. Porrò fœminalia linea, diſtrictum ſignificant propoſitum caſtitatis, quo ſuccin-
gi debet quiſquis fortiter totum igni diuini amoris cor ſuum impendere cupit, vt nec licito ſe
indulgeat amori copulæ coniugalis, quia diuiſus eſt huiuſmodi ac ſolicitus quæ ſunt huius mun-
1. Corin. 7. di, quomodo placeat vxori. Tota, inquam, cremabitur nocte, & vix ſufficiet aliquis, vt ad purum
concremet, cremando iugiter vſque ad finem vitæ. Tolletq́ue cineres quos vorans ignis exuſsit.
Cinis qui mane ſupereſt, ſordidæ cogitationes ſunt, à quibus nemo per ſemetipſum liber exiſte-
re poteſt. Quis enim in illo mane, in illo tremendo fine vitæ ſuæ gloriabitur, caſtum ſe habere
cor? Verbi gratia: Dum dicit quamlibet ſanctus aliquis, huiuſce holocauſti ſacerdos ſiue ſacerdo
Canti. 3. 8. talis amica: Dilecte mi apprehendam te, & ducam in te domum matris meæ, & in cubiculum ge-
nitricis meæ, & in huiuſmodi ſimilitudinibus carnalis ſponſi & ſponſæ contemplatur veritatem
cœleſtis copulæ, vbi ſperat ſe creatura, veris creatoris complexibus fruituram eſſe, quomodo im-
pollutam ſe cuſtodire poteſt ab omni cinere, id eſt, à cogitationibus carnalis copulę. Tollet ergo
(inquit) cineres quos vorans ignis exuſsit, & ponet iuxta altare, id eſt, paruulos cogitatus ſuos
comportabit ad Chriſtum, qui totam gerit curam noſtræ ſalutis. Hoc faciet iugi cordis ſui diſ-
cuſsione, crebra cordis & oris cõfeſsione. Quid deinde? Spoliabitur (inquit) prioribus veſtimen-
tis, indutusq́; alijs, efferet eos extra caſtra, & in loco mundiſsimo vſq; ad fauillam conſumi faciet.
Spoliari prioribus veſtimentis, id eſt, tandem deponere inuolucrum carnis: induiq́; alijs, id eſt,
gratiam accipere æternæ retributionis. Tunc efferet eos, videlicet cineres ſuos extra caſtra, & in
loco mundiſsimo vſq; ad fauillam conſumi faciet, quia profectò prædictarum ſordium reliquias
extra præſentis vitæ militiam, vſque ad purum excoquet, id eſt, amor in illo ſeculo mundiſsimo,
Eſaiæ 31. quia vt Eſaias ait: Amor iſte, ignis domini eſt in Syon, & caminus eius in Hieruſalem, id eſt, in iſta
præſentis vitæ eccleſia quantuluſcunq;, in illa verò ſuperna pace ineffabilius eſt, qualem oculus
Ibidem 64. non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non aſcendit.

De eodem igne qui in altari, inquit, ſemper ardebit, quem nutriet ſacerdos, ſubijciens ligna mane per ſingulos dies. CAPVT XXIX.

IGnis autem in altari ſemper ardebit, quem nutriet ſacerdos, ſubijciens ligna mane per ſingu-
los dies. Et impoſito holocauſto, deſuper adolebit adipes pacificorum. Ignis iſte eſt perpetuus,
qui nunquam deficiet in altari.) Altare dei (vt ſupra dictum eſt) fides Chriſti in corde noſtro eſt,
in quo iubetur ignis ſemper ardere, quia neceſſe eſt, ex illo ad dominum, charitatis flammam in-
deſinenter aſcendere, cui per ſingulos dies ſacerdos ligna ſubijciet, ne extinguatur. Omnis enim
Chriſti prædicator, membrum vtique ſummi ſacerdoris effectus eſt, ſicut cunctis fidelibus Pe-
1. Petr. 2. trus Apoſtolus dicit: Vos autem genus electum, regale ſacerdotium. Et ſicut Iohannes Apoſto-
lus dicit: Feciſti nos deo noſtro regnum, & ſacerdotes. Sacerdos ergo in altari ignem nutriens,
Apoca. 3. quotidie ligna ſubijciat, id eſt, fidelis quiſq; ne in eo charitatis flamma deficiat, in corde ſuo tam
exempla præcedentium, quàm ſacræ ſcripturæ teſtimonia congerere non deſiſtat. Nam quaſi

quædam

quædam fomenta igni dare eſt, in exercitatione charitatis, vel exempla patrum, vel præcepta dominica miniſtrare. Quia enim interna nouitas noſtra, ipſa quotidie huius vitæ conuerſatione veteraſcit, ignis iſte adhibitis lignis nutriendus eſt, vt dum per vſum ſe noſtræ vetuſtatis attenuat, per patrum teſtimonia & exempla reuiuiſcat. Et bene præcipitur, vt manè ligna per ſingulos dies congerantur. Hæc quippe non fiunt, niſi cum nox cæcitatis extinguitur. Vel certè, quia mane prima pars diei eſt, poſtpoſitis cogitationibus vitæ pręſentis hoc priori loco quiſquis ſidelium cogitet, vt quod in ſe iam iamque quaſi deficit, quibus valet nexibus ſtudium charitatis inflammet. Ignis enim iſte in altari domini, id eſt, in corde noſtro citius extinguitur, niſi ſolerter adhibitis exemplis patrum, & dominicis teſtimonijs reparetur. Bene autem ſubiungitur, & impoſito holocauſto deſuper adolebit adipes pacificorum. Nam quiſquis hunc ignem charitatis accendit, & ſemetipſum vtique holocauſtum deſuper imponit, omne vitium quod in ſe malè viuebat, exurit. Cùm enim cogitationum ſuarum interna conſiderat, & vitam reprobam per immutationis gladium mactat, in ara ſe ſui cordis imponit, & igne charitatis incendit. De qua hoſtia pacificorum, adipes redolent, quia interna nouæ vitæ impugnatio pacem inter nos & deum faciens, odorem ſuauiſsimum de nobis reddit. Quia verò eadem charitas in cordibus electorum inextinguibilis manet, aptè ſubditur. Ignis eſt iſte perpetuus, qui nunquã deficiet de altari. Nunquam profecto de altari ignis iſte deficit, quia etiam poſt hanc vitam eorum mentibus feruor charitatis accreſcit. Aeterna quippe contemplatione agitur, vt omnipotens deus, quo magis fuerit agnitus, eo amplius diligatur.

De lege ſacrificij & libamentorum, quòd comedendum abſque fermento, id eſt, bene operandum ſit abſque vanæ gloriæ tumore ventoſo.

CAPVT XXX.

HAEc eſt lex ſacrificij & libamentorum, quæ offerēt filij Aaron coram domino, & coram altari. Tollet ſacerdos pugillum ſimilæ, quæ conſperſa eſt oleo, & totum thus quod ſuper ſimilam poſitum eſt. Adolebitq; illud in altari, in monumentum odoris ſuauiſsimi domino. Reliquum autem ſimilæ comedet Aaron, cùm filijs ſuis abſq; fermento, & comedet in loco ſanctuarij tabernaculi.) Optimum eſt modo ſupra dicto, facere holocauſtum quod dicitur totũ incenſum. i. opus bonum in amoris igne probatum, non ſibi ſed deo attribuere totum, fugere ventum Matth. 6.
gloriæ popularis, iuxta præceptum dicentis, cauete iuſtitiam veſtram facere coram hominibus, vt videamini ab eis. Veruntamen ſi ſemper fugias ſpectatorem, nunquam habebis imitatorem. Proinde idem dominus dicit: Luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, Matth. 5.
& glorificent patrem veſtrum qui in cœlis eſt. Rectè igitur poſt legem holocauſti, quo occultum ſignificatur incendium amoris, lex ſequitur ſacrificij & libamentorum eius, quorum partem comedant Aaron & filij eius, quo ſignatur opus bonum factum coram hominibus, vt glorificetur deus. Tollet, inquit, ſacerdos pugillum ſimilę, quæ conſperſa eſt oleo, & totum quod ſuper ſimilam eſt poſitum. i. is qui deo quodlibet offert opus iuſtitiæ, firmitatem intuebitur mundiſsimæ conſcientiæ, intentionem vtilitatis fraternæ, bene redolentem expectationem laudis diuinæ. Et hæc adolebit, inquit, in altari, reliquam autem partem ſimilæ comedet Aaron cum filijs ſuis. Vbi enim hæc quæ prædicta ſunt, bene operans propoſuerit in radice cordis ſui, legitimè iam coram hominibus lucere permittit lucem operis ſui, vt non videatur ipſe ab hominibus, ſed vt glorificetur pater qui in cœlis eſt. Itaq; comedetur abſque fermento. i. abſque vanę glorię tumore ventoſo, comedetur, inquam, in loco ſanctuarij tabernaculi. i. celebrabitur opus bonum in communi ædificatione eccleſiæ Chriſti. Ideo, inquit, non fermentabitur, quia pars eius in domini offertur incenſum. i. idcirco vento inanis gloriæ bonũ opus non perdetur, & idcirco hoc ipſum quod viſum eſt ab hominibus, pro mercede non reputabitur, quia tota operantis intentio tendit ad dominum. (Sanctum ſanctorum erit.) Subauditur quamuis homines illud viderint & laudauerint. (Sicut pro peccato atq; delicto,) id eſt, non magis lædetur laudibus hominum, vbi pura fuerit intentio, quàm ſi pręuaricationis reus aliquid perſoluiſſet ex debito, in quo minorem vtique locum habet omnis iactantię tumor. Et quia non indiſcretè, bonum omnibus propalandum eſt, quamuis pro exemplo. (Mares, inquit, tantum ſtirpis Aaron comedent ex eo.) Id eſt, coram illis tantum hominibus lucere ſtudebit iuſtitiam ſuam, de quibus ſpes eſſe poteſt, quòd viriliter proficiant imitando. Et quia totus hic publicæ viſionis optabilis fructus. (Omnis, inquit, qui tetigerit illa, ſanctificabitur.) Id eſt, omnis qui imitatus fuerit opera tua bona, ſaluabitur.

De oblatione Aaron & filiorum eius, quòd puritas quæ in alijs quæritur per conſilium, à ſacerdotibus exigatur. CAPVT XXXI.

HAEc eſt oblatio Aaron & filiorum eius, quàm offerre debent domino in die vnctionis ſuæ. Decimam partem ephi offerent ſimilæ in ſacrificio ſempiterno. Medium eius mane, & medium veſpere: Quæ in ſartagine oleo conſperſa frigetur. Offeret eam calidam in odorem ſuauiſ-

CAP. VI. ſimum coram domino,ſacerdos qui patri iure ſucceſſerit,& tota cremabitur in altari.)Holocau-
1.Corin.7. ſtum,id eſt,veri amoris ſacrificium ſecretum,in quo fidelis anima vacat ad contemplationem do
mini,cùm in cæteris hominibus quęratur per conſiliũ,tũc verò à ſacerdotibus ex igitur per prę-
ceptum.Verbi gratia:Vt laici qui habent vxores, tanquam non habentes ſint, conſilij eſt. Vt au-
tem ſacerdotes diuidãtur in huiuſmodi,nec lex,nec ratio permittit.Hæc,inquit, eſt oblatio Aa-
ron,& filiorum eius in die vnctionis ſuæ.Quòd dicit in die vnctionis ſuæ, id eſt,ſecundum pro-
poſitum vel tenorem vocationis ſuę. Nam pe putes hanc oblationẽ vno tantum die,quo & vncti
ſunt,ab illis debere conſerri, continuò ſubiungit: Dęcimam partem ephi offerent in ſacrificium
ſempiternum.Et ſignificans totum vitæ tempus à ſacerdotibus impendi debere orationi, & me-
dium eius,inquit,mane,& medium veſpere.Si omni mane,& omni veſpere,ergo omni tempore.
Nam omne tempus mane & veſpere,id eſt, diei & noctis variatur verſatili viciſsitudine . Et quia
in memoria paſsionis Chriſti per charitatis compaſsionem , feruere debet ſacerdotis pectus , in
ſartagine,inquit,oleo conſperſa frigetur.Et quia nihil tepidè,nihil negligenter in tanto negotio
gerendum eſt:offeret,inquit,illam calidam in odorem ſuauitatis domino ſacerdos qui patri iure
ſucceſſerit,& tota cremabitur in altari,vt ſupra iam dictum eſt.Et quia indignum eſt,vt ſacerdos
reconciliatione indigeat,quis enim ſtatus,aut quæ dignitas ſacerdotij,ſi ſe implicet actibus ſecu-
li,fiatq; ſicut populus ſic & ſacerdos:omne,inquit, ſacrificium ſacerdotum igne conſumetur,nec
quiſquam comedet ex eo,quòd fieri non poteſt,niſi curis carnis totum ſe exuat,& abalienet cor
ſuum ab hoc ſeculo,vt ſoli vacare,& ſolo poſsit frui deo.

De lege hoſtiæ pro peccato,quæ comedenda ſit in loco ſancto,& quod veſtis ſanguine illius reſperſa, lauanda ſit in loco ſancto.

CAPVT XXXII.

ISta lex eſt hoſtiæ pro peccato.In loco vbi offertur holocauſtum immolabitur coram domino.
Sanctum ſanctorum eſt,ſacerdos qui offert,comedet eam in loco ſancto,in atrio tabernaculi.)
Ordo ſupra ſcriptus pauliſper hic in recolligendo permutatus eſt . Illic enim poſt holocauſtum
hoſtia pacificorum,& deinde hoſtia pro peccato diſpoſita eſt:hic verò prius lex hoſtiæ pro pec-
cato,& deinde lex hoſtiæ pacificorum.Et fortaſsis in ſuperioribus idcirco legem hoſtiæ,pro pec
Pſalm 19. cato diſtulit , quia de illa plura dicturus erat . Nam ſecundum præſentem ordinem , & Pſalmiſta
holocauſtum & pro peccato coniungit , holocauſtum , inquiens , & pro peccato non populaſti.
Hebr.13. Attamen (vt prædiximus) noſtrum pro peccato ſacrificium propriè fides eſt . Quæ eſt enim re-
demptio peccati,per quòd mors introiuit in hunc mundum, niſi credere quia dominus Ieſus, vt
ſanctificaret per ſemetipſum populum,extra portam paſſus eſt?At verò ſuperius tractauimus,te-
ſtante Apoſtolo,quòd hoc per illud ſignificabatur, vt quorum animalium ſanguis inferebatur in
ſancta per pontificem , eorum corpora cremabantur extra caſtra. Ergo fides ſpirituale pro pec-
cato ſacrificium eſt,quæ tempore quidem vel ordine graduum aſcenſionis noſtræ prior, ſed di-
gnitate inter ſpem & charitatem media eſt.Illud ſanè prætereundum non eſt,in his diſtinctioni-
bus,cùm dicitur:Iſta eſt lex hoſtiæ pro peccato, ac deinceps, hæc quoque eſt lex hoſtiæ pro de-
licto,poſtmodum quoque vtriuſq; hoſtiæ lex vna erit:non,inquam,prætereundum, quòd pec-
cati atq; delicti nonnulla diſtantia ſit. Peccatum videlicet eſt, quippiam quod domini lege pro-
hibetur, feciſſe : delictum verò, quidlibet eorum quæ iubentur, neglexiſſe.Sed iam ipſa huiuſce
legis verba perſtringamus.In loco,inquit,vbi offertur holocauſtum, id eſt,in catholica eccleſia,
extra quam non eſt habere vel accipere ſancti ſpiritus incendium, immolabitur coram domino.
Alioqui ſi aliàs , ſi in aliquo hæreticorum conuenticulo immoletur , non eſt hoſtia pro peccato,
non eſt corpus quod traditum pro nobis , non eſt ſanguis qui fuſus eſt pro peccatis totius mun-
di.Sanctum ſanctorum,inquit,id eſt,vltra cætera ſancta,quæ in prædicto holocauſti loco agun-
tur,hoc ſanctum eſt.Sacerdos qui offert, comedet eam in loco ſancto in atrio tabernaculi.Bene
ergo ac legitimè canonica cenſuit auctoritas, vt nunquam ſacerdos qui miſſas celebrat omittere
audeat , quin ipſe communicet. Porrò locus ſanctus , & atrium tabernaculi præſens eccleſia eſt:
ſanctus,inquam, locus & atrium tabernaculi, ſubauditur cœleſtis. Hic nanque patriarcharum &
prophetarum fides eſt,per quam,& de qua introitur in illud cœleſte templum dei. Econtra,im-
munda Iudæorum,vel hæreticorum ſunt conuenticula,vbi(ſicut iam dictum eſt)nec debet, nec
poteſt mactari hæc hoſtia ſancta. (Quicquid tetigerit carnes eius , ſanctificabitur . De ſanguine
illius ſi veſtis fuerit aſperſa, lauabitur in loco ſancto.)Hoc ita vt dicitur,iuxta literam intelligitur
vtiliter.Etenim quicquid tangit corpus domini,ſine dubio ſanctificatur,& religioſe abluitur,ita
vt ne digitos quidem extremos ad communium rerum reducere tactum ſacerdoti licitum ſit,
niſi prius diligenter abluerit.Veſtis quoque ſi fuerit aſperſa iſto ſanguine,hoc pro graui quidem
offenſione meritò habetur:at ipſa veſtis à deo ſanctificata iure reputatur, vt non ſolum in ſancto
& ob omni communi viſu remoto loco lauetur:verùm ab eis, qui diligentiores ſunt pro ſummis
pignoribus reconditur.

De ſententia

De ſententia prophetica qua dictum eſt: Si tulerit homo carnem ſanctificatam in ora veſtis menti ſui nunquid ſanctificabitur. CAPVT XXXIII.

HVic ſenſu nequaquam illud contrariũ videri debet, quòd in Aggæo propheta, cùm interro- Aggæi.2.
gaſſet ex ore domini ſacerdotes, dicens: Si tulerit homo carnem ſanctificatam in ore veſti-
menti ſui, & tetigerit de ſummitate eius panem, aut pulmentum, aut vinum, aut oleum, aut om-
nem cibum, nunquid ſanctificabitur, reſponderunt, dicentes: Non. Nam ad id quod dixit, nun-
quid ſanctificabitur, ſubaudiendũ eſt, homo ſiue portando ſiue omnem cibum ſumendo, qui te-
tigerit ex eo quod ſanctificatum vel oblatum fuerit domino. Nam neq; portando neq; mandu-
cando, aut bibendo, quòd ſanctum aut ſancto contactum eſt, ſanctificari poteſt, ſed è contrario
magis contaminabitur, ſi ſancta contingere præſumpſerit, cùm ipſe in anima pollutus ſit. Nam
continuò ſequitur: Si tetigerit pollutus in anima ex omnibus his, nunquid contaminabitur? Et
reſponderunt ſacerdotes, & dixerunt: Contaminabitur. Itaq; & nos alludentes, dicamus: Si ſigna
culo crucis frontem aut pectus ſuum ſignauerit impius, nunquid hoc ſigno diabolus de illo effu
gabitur? Non vtiq;, ſed arctius includetur, imò & ipſa eius anima nihilominus erit diaboli, iuxta
ſcripturam dicentem: Cùm maledicit impius diabolum, maledicit animam ſuam. Eccle.21.

De eo quod ait: Vas fictile, & cætera: & quod non fœmina, ſed maſculus veſci debeat carnibus eius, & quod pro peccato hoſtia non comedi, ſed comburi debeat. CAPVT XXXIIII.

VAs autem fictile in quo cocta eſt, confringetur, quòd ſi vas æneum fuerit, defricabitur, & la-
uabitur aqua. Omnis maſculus de genere ſacerdotali, veſcetur carnibus eius, quia ſanctum
ſanctorum eſt. Hoſtia enim quæ cęditur pro peccato, cuius ſanguis infertur in tabernaculũ teſti-
monij ad expiandũ in ſanctuario, non comedetur, ſed comburetur igni.) Vas, inquit, fictile con-
fringetur, videlicet ne poſt ſancta ad cõmunes culinæ vſus reducatur. At verò æneum defricabi-
tur & lauabitur, ſine dubio quia grauiori quã fictile diſpendio cõfringeretur. Cæterùm nos neq;
fictile, neq; æneo, neq; ligneo, ſed tantum argenteo ſiue aureo vaſe, hoſtiam ſacram conficimus.

Porrò ſpiritualiter vas fictile, in quo cocta eſt hoſtia confringitur. i. eius pro quo hæc ſingula-
ris hoſtia coquitur, omnis terrenitas deſtruatur, iuxta illud in pſalmo quod cũ dictum eſſet: Re- Pſalm.2.
ges eos in virga ferrea, ſtatim additum eſt, tanquam vas figuli cõfringes eos. Quod ſi vas æneum,
id eſt, cor in bono propoſito, vt amplius non peccet, fuerit ſolidatum, defricabitur, & lauabitur
aqua, id eſt, quotidiana lauabitur pœnitentia, vt amplius niteat. Et quia nemo mollis, aut fluxus
huiuſmodi hoſtiæ dignus eſt eſu, omnis, inquit, maſculus de genere ſacerdotali, id eſt, omnis for-
tis, qui viriliter intus reſiſtendo, dignus eſt dici vel eſſe filius aut cõſanguineus magni ſacerdotis
Chriſti, veſcetur carnibus eius. Quare? Quia ſanctum ſanctorum eſt. Idcirco nanque fœmina, id
eſt, quæcunq; mollis vel immunda anima, iſto cibo indigna eſt, quia ſanctum ſanctorum eſt. Se-
quitur: Hoſtia enim, quæ cæditur pro peccato, cuius ſanguis infertur in trbernaculum teſtimo-
nij, ad expiandum in ſanctuario, non comedetur, ſed comburetur igni. Tanquam diceret: Quæ
hactenus dicta ſunt de illa duntaxat hoſtia, pro peccato ſcilicet quę non ſolum ipſa cæditur pro
peccato, ſed & ſanguis eius infertur in tabernaculum teſtimonij, ad expiandum in ſanctuario nõ
comedetur, ſed comburetur igni. Quare? Nempe vt ſpiritualem proſequamur intelligentiam,
quia ſpecies illa corporeæ viſionis, in qua cæſa eſt pro peccatis noſtris hoſtia viuentium Chriſtus
filius dei, cuius ſanguis imò ſanguinis cauſa ſemel illata eſt in illa cœleſtia ſancta, ante oculos dei
patris, ad expianda & repropitianda delicta populi: illa, inquam, ſpecies tunc quando cæſa eſt cõ-
temptibilis, non debuit comedi, ſed comburi igni. i. per ſpiritum ſanctum, ex virtute reſurrectio
nis, ab omni immortalitatis vel paſsibilitatis corruptione, ne illa videretur eximi & in cœlum le-
uari. (Hæc quoque eſt lex hoſtiæ pro delicto. Sanctum ſanctorum eſt, &c.) Vt ſupra iam dictum
eſt, delictum eſt iuſſa non feciſſe, peccatum verò prohibita commiſiſſe. Omnia quę pro peccato,
eadem & pro delicto facienda ſunt. (Etenim vtriuſq;, inquit, hoſtiæ, lex vna erit.) Quia videlicet
eodem ſacramentorum Chriſti remedio indiget is, qui iuſſa non fecerit, quò & ille qui prohibita
commiſerit. Additur tamen hic, quòd nõdum fuerat dictum: quia (Sacerdos qui offert holocau-
ſti victimam habebit pellem ouis.) Hoc videlicet vt ſecundum literam, ita & ſecundum ſpiritum
æquum eſt. Qui enim conuerti fecerit hominem ab errore viæ ſuæ, & vſq; ad reconciliationem
ſacri altaris perduxerit, dignum eſt, vt tanquam victor ſpolia eius accipiat, id eſt, cui ſua ſpiritua-
lia ſeminauit, eius carnalia metat. (Et omne ſacrificium, inquit, ſimilę, quòd coquitur in clibano, 1.Corin.9.
& quicquid in craticula vel in ſartagine pręparatur, eius erit ſacerdotis, à quo offertur.) Quia vi-
delicet iuſtum eſt, apud dominum, vt qualecunq; opus bonum quis fecerit, ſiue in clibano con-
iugalis, ſiue in craticula vidualis, ſiue in ſartagine virginalis propoſiti, eius gloriæ ſit, cuius inſtin-
ctu vel commonitione hoc egit. (Siue oleo conſperſa oblatio, ſiue arida fuerit.) Id eſt, ſiue ex
amore, ſiue ex timore opus bonum peractum ſit. (Cunctis filijs Aaron æqua menſura per ſin-
gulos diuidetur.) Hoc hactenus ex lege, maximè in cœnobijs obſeruatur. Illic enim omnes filij

 Aaron,

CAP. VII. Aaron, id eſt, omnes quorum propoſitũ vel officium eſt orare pro peccato ſecularium, quorum
Acto,4. & eleemoſynas accipiunt, iuxta regulam Apoſtolicam, qua erant illis omnia communia diuidebatur autem ſingulis prout vnicuique opus erat.

De lege hoſtiæ pacificorum, qualiter in eccleſia publicis ſtationibus celebretur. CAPVT XXXV.

CAP. VII. HAec eſt lex hoſtiæ pacificorum, quæ uffertur domino. Si pro gratiarum actione fuerit oblatio, offerent panes abſque fermento, conſperſos oleo, & lagana azyma vncta oleo, coctamq́; ſimilam & collyridas olei admixtione conſperſas, panes quoque fermentatos cum hoſtia gratiarum, quæ immolatur pro pacificis, ex quibus vnus pro primitijs offeretur domino, & erit ſacerdotis qui fundet hoſtiæ ſanguinem. Cuius carnes eâdem comedentur die, nec remanebit ex eis quicquam vſque mane.) Hoſtiæ pacificorum, quales hodie in eccleſia Christi redolent, qualium iſtę carnales vmbrę fuerunt, ſpei inſignia ſunt, & pro omnimodis profectibus tam priuatis quàm
1.Timo,2. publicis ſtationibus actitantur. Vndè diſcipulum cohortans Apoſtolus, obſecro, inquit, primo omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus, qui in ſublimitate ſunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus, cùm omni pietate & caſtitate. Legis huius proprietas, qualiter priuatim obſeruetur, ſuperius di-
Roma,7. ctum eſt, ſcilicet in homine qui ſecundum Apoſtolum dicit: Cõdelector legi dei ſecundum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis, &c. Verùm in hac legis eiuſdem renouatione, plura addita ſunt, de quibus nunc ita eſt differendum, vt communes quoque reſpiciamus hoſtias pacificorum, quæ (vt prædictum eſt) in eccleſia Chriſti publicis ſtationibus celebrari ſolitæ ſunt. Si, inquit, pro gratiarum actione fuerit oblatio, &c. Et holocauſtum quidẽ, quo totum intrinſecus cor diuini amoris igne coquitur, gratiarum actio rectè dicitur: ſed aliud eſt internam gratiarum actionem coram diuinis oculis incendere, & ſecreto amore vel dolore ardere pro ſola, quàm deſiderat mens, diuinitatis viſione: aliud voces ſolennes, vel vota publica reddere pro bonis publicis præſentis quoque vitæ, verbi gratia, pro fœlici regum ſtatu, ſub quo vitam quietam agamus. Lagana, inquit, azyma vncta oleo, & collyridas olei admixtione cõſperſas. Laganum panis primùm in aqua coctus, & poſtea in oleo frixus. Collyrida panis quadratus
2.Corin,9. itidem cum oleo frixus. Et rectè panis offerendus oleo conſpergitur, per quòd lætitia charitatis intelligitur, quia videlicet hilarem datorem diligit deus. Nec verò mouere debet, quòd panes quoq; fermentatos offerri iubet, cùm ſupra dixerit: Omnis oblatio quæ offertur domino, abſq; fermento erit. Nam & illic ſubiunctum eſt: Primitias tantum eorum offeretis, & munera ſuper altare non ponentur in odorem ſuauitatis: & hic non ſuper altare poni, ſed pro primitijs offerri ſatis exprimitur, cùm dicitur: Ex quibus vnus pro primitijs offeretur domino, & erit ſacerdotis qui fundet hoſtiæ ſanguinem.

Qui ſint tres dies, quo in tertio carnibus hoſtiæ veſci licitum non eſt. CAPVT XXXVI.

CVius carnes eâdem comedentur die, nec remanebit ex eis quicquam vſque mane. Si voto vel ſponte quiſquam hoſtiam obtulerit, eâdem ſimiliter edetur die. Sed & ſi quid in craſtinum remanſerit, veſci licitum eſt. Quicquid autem tertius inuenerit dies, ignis abſumet.) Qui ſunt tres dies, quorum in tertio carnibus hoſtiæ veſci licitum non eſt? Nempe tres ſtatus vitæ hominis, de quibus ſuperius cum primùm lex iſta pacificorum deprompta eſt, diximus, videlicet, quia
Roma,7. ſtatus extremus cum adhuc homo ſine metu peccat, de quo Apoſtolus: Ego, inquit, viuebam ſine lege aliquando: Mediocris, cùm iam aduerſus peccatum pugnat, de quo idem ſubſecutus, cõdelector, ait, legi dei ſecundum interiorem hominem, & cætera. Optimus & primus, cùm tandem peccatum ipſum victor ſub pedibus calcauit, de quo itidem cũ dixiſſet: Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? continuò ſibimet reſpondens, gratia, inquit, dei, per Ieſum Chriſtum. Eâdem itaque die carnes comeduntur, cùm eius oblationes à ſacerdotibus recipiuntur, quem gratia dei iam liberauit per Ieſum Chriſtum, vt non ducatur in lege peccati captiuus. Altero die adhuc licitò comeduntur, cùm eius oblationes recipiuntur, qui nondum quidem liberatus eſt, ſed pugnandi ſpem præſtat ſpectatoribus conſcientiæ ſuæ ſacerdotibus, quorum & commendat ſeſe orationibus. Porrò tertio die non comeduntur, quando eius oblationes non recipiuntur, qui ſine lege viuit, qui non repugnat vt liberetur. Imò fortè & in rebus peſsimis gloriatur. Hoc nefarium eſt. (Ait ergo: Si quis de carnibus victimę pacificorum die tertio comederit, irrita fiet oblatio, nec proderit offerenti. Quin potius quæcunq; anima tali ſe edulio contaminauit, preuaricationis rea erit.) Igitur munus quod ab impio ſuſcipitur, non ſolum non proderit offerenti, ſed & illum qui ſuſcipit, conſtituit reum præuaricationis. Et rectè, nam & ille pertinaciter peccat, & iſte peccata eius comedit. Proin de & adhuc ipſum quod dixerat, quicquid dies tertius inuenerit, ignis abſumet, repetit, dicendo: (Caro quæ aliquid tetigerit immundum, nõ come-

non comedetur,ſed combaretur igni.) Nam iuxta ſenſum prædictum tertius dies, id eſt, extremus peccatorum vitæ ſtatus,immundus eſt:& hoc immundum tangit caro,cum à peccatore impœnitente ad ſacerdotem adulantem proficiſcitur oblatio.Non comedetur, inquit,ſed comburetur igni.(Qui fuerit mundus veſcetur ex ea.)Ergóne poſtquam combuſta fuerit igni, tũc demum qui mundus fuerit,veſcetur ex ea? Hoc itaque iuxta literæ corticem ſtare non poteſt , ſed iuxta interiorem ſpiritus medullam certum eſt. Nam poſtquam carbonibus pœnitentiæ combuſta fuerit oblatio peccatoris , id eſt , qui teſtimonium habet ex deo , quòd non parcens,eoſdem congeſſerit ſuper caput eius,non quę illius ſunt quærendo,ſed ipſum,hic planè veſcetur fiducialiter quæ illius ſunt.Poteſt tamen ſuperioribus ita continuari,vbi dictum eſt,cuius carnes eàdem comedentur die,carnes videlicet hoſtiæ, vt his quæ ſequuntur interpoſitis, rectè dicat: qui fuerit mundus veſcetur ex ea, ſubaudi hoſtia. Nam & ſequitur : (Anima polluta quæ ederit de carnibus hoſtiæ pacificorum,quæ oblata eſt domino , peribit de populis eius . Et qui tetigerit immunditiam hominis vel iumenti, ſiue omnis rei quæ polluere poteſt, & comederit de huiuſmodi carnibus,interibit de populis ſuis.) Veram omnino ac ſanctam legem hic ſpiritus ſanctus præſcribit ſacerdotibus,imò nõ ſacerdotibus,ſed vaccis pinguibus , qualibus per prophetam loquitur:Audite verbum hoc vaccæ pingues,quæ eſtis in monte Samariæ,quæ calumniam facitis ege- Amos 4.
nis,& confringitis pauperes,quæ dicitis dominis veſtris, afferte & bibemus,& cætera.Anima,inquit,polluta,quæ ederit de carnibus hoſtiæ pacificorum.Quidnam eſt animam pollutam ædere de carnibus hoſtiæ pacificorum , quæ oblata eſt domino , niſi ſacerdotem quęrentem quæ ſua ſunt,non quæ Ieſu Chriſti , inhiare oblationibus peccatorum, vt offerantur quaſi domino,cum potius prouideant ventri ſuo , deo ſuo : Cum enim ſacerdotalis dignitas peccatori diuiti ſeſe adulando ſubmittit,atque ad paſtillos eius hiando,linguam mouere obliuiſcitur, & loqui,& annunciare illi peccatum ſuum , profecto anima eius polluta eſt , & quia quod recto ordine offerendum erat domino,peruerſè præripuit, idcirco peribit de populis ſuis . Qui tetigerit, inquit, immunditiam homiois,imò iumẽti in ſtercore ſuo putreſcentis,ſiue omnis rei quæ polluere poteſt,ſcilicet omnis peccati,cuius tactus,id eſt,cõſenſus, verè pollutio eſt, & comederit de huiuſmodi carnibus,quiſquis adulatur peccatori,quem pro officio ſuo debuerat redarguere ancipiti gladio,id eſt,verbo veritatis,iuxta illud: Verba ſapientium quaſi ſtimuli , & quaſi claui in altum Eccleſ.12.
defixi.Idcirco peribit de populis ſuis.

Quid ſit myſticè,adipem bouis,ouis,& capræ,non comedendum,& quid ſit adipem morticini in vſus varios habere. CAPVT XXXVII.

LOquere filijs Iſrael:Adipem bouis & ouis & capræ non comedetis.Adipem cadaueris morticini,& eius animalis,quod à beſtia captum eſt, habebitis in vſus varios.) Perſeuerat in ſententia ſacra lex contra ſacerdntes voraces. Adipem, inquit, bouis & ouis & capræ non comedetis.Huius nempe verbi tranſgreſſoribus loquitur deus per prophetam:Quod craſſum erat occi- Ezech.34.
debatis,lac comedebatis,& lanis operiebamini,&c.Adipẽ quippe bouis,& ouis, & capræ comedere,eſt eorum,quorum quaſi ex adipe prodijt iniquitas,peccata ſouere,& ita propter commodum quaſi pingues ceruices adulando palpare.Adipem, inquit, cadaueris morticini,& eius ani- Pſal.72.
malis quod à beſtia captum eſt,habebitis in vſus varios . Pulcherrimè ac ſanctiſsimè dictũ: Ecce ſacerdos legitimus homini diuiti,altum ſapienti, & ſperanti in incerto diuitiarum , proponit & ante oculos ſtrenua prædicatione reducit aliquem,de grege Epicuri porcum impium,qui in vita ſua cucurrerit aduerſus deum,erecto collo, & pingui ceruice amatus fuerit , faciem eius operuerit craſsitudo,& de lateribus eius aruina dependerit : in fine autem ſuo , magnis (vt ſæpè factum eſt) apparentibus indicijs , quaſi ſterquilinium perditus ſit , & diuitias quas deuorauit, euomuerit,& de ventre eius extraxerit illas deus . Cum ita ſatagit fideliter , vt illius exemplo terreatur peccator diues , qui adhuc ſupereſt , quid aliud quàm adipem cadaueris morticini , & eius animalis, quod à beſtia captum eſt, ſcilicet diabolo, in vſus varios aſſumit:in cibum verò ſumere reſugit?Hac igitur ſimilitudine interpoſita, adhuc interminãdo ſubiungit:(Si quis adipem qui offerri debet in incenſum domini,comederit,peribit de populis ſuis.) Ac ſi dicat:Si quis vitia diuitis,adulando fouerit,quem inſtruere debuit , vt per pœnitentiam mactaret vel incenderet ſemetipſum domino,peribit de ſanctorum populo . (Sanguinem quoq; omnis animalis non ſumetis,ait,in cibo,tam de auibus,quam de pecoribus . Omnis anima quæ ederit ſanguinem peribit de populis ſuis.) Verba diuerſa,ſed ſenſus idem . Nam & per prophetam dicit deus: Si non Ezech.3.
annunciaueris impio iniquitatem ſuam, ſanguinem eius de manu tua requiram : Ecce ſacerdos, & 33.
qui propter commodum,homini mortem ipſius tacuerit,iuxta prædicti prophetæ verba,dicentis : Viuificabant animas eorum , & violabant me ad populum meum propter pugillum olei, Ibidem 13.
& fragmen panis , vt interficerent animas quæ non moriuntur , & viuificarent animas quæ non viuunt,mentientes populo meo credenti mendacijs , ſanguinem pinguium comedit , & idcirco peribit de populis ſuis.Quid porrò fieri oportet?Ait,

CAP. VIII.

Quid ſit quod ait: Qui offert victimam pacificorum, & quid ſit pectuſculum & armum dextrum cedere in vſus ſacerdotum. CAPVT XXXVIII.

QVi offert victimam pacificorum domino, offerat ſimul & ſacrificium & libamenta eius.) Hoc
ſacerdos prædicet, hoc clamet, hoc annunciet. Qui offert victimã, inquit, pacificorum. i. ex-
teriorem manus oblationem domino, offerat ſimul & ſacrificium verum. i. ſpiritũ contribulatũ,
cor contritum & humiliatũ: deo, inquam, hoc offerat, bonumq́; exemplum hominibus præbeat,
quæ digna & legitima ſunt ſacrę victimæ libamenta. Nam rem ſuã ſi deo quidem offerat, ſeipſum
Genes. 4. autem ſibi retineat, comparabitur Cain, diceturq́; illi: Si rectè offeras, & nõ rectè diuidas, nónne
malum eſt? Etenim Cain rectè quidem obtulit, quia cui debuit deo obtulit, ſed nõ rectè diuiſit,
quia quod minus erat. i. rem ſuam, deo quidem obtulit, quod aũt precioſiſsimũ eſſet, ſcilicet ſe-
metipſum ſibi retinuit. Qui ergo de re ſua deo parat victimam, offerat ſimul & ſacrificium & liba
menta eius: libamenta, inq, vt in illo glorificetur deus, vt quod offert, ſit illibatum, ſit integrum
& totum, vt habeat deus cum re quæ forinſecus offertur, contribulati ſpiritus, & contriti cordis
1. Cor. 9. ſacrificium. Hæc tria in oblatione pacificorũ legitima requiruntur, vt miniſter altaris, de altario
viuat, vt cor offerentis deus habitator poſsideat, vt lux boni operis coram hominibus lucens, ad
glorificandũ deum proficiat. Quomodo offeret illa? Tenebit, inquit, in manibus adipem hoſtiæ,
& pectuſculũ. Cumq; ambo oblata domino conſecrauerit, tradet ſacerdoti, qui adolebit adipem
ſuper altare: Pectuſculũ autem erit Aaron & filiorum eius. Armus quoq; dexter, de pacificorum
hoſtijs cędet in primitias ſacerdotis.) Adipem in manibus tenere, id eſt, carnis luxuriem refrena-
re. Pectuſculum quoq; tenere, id eſt, malas cogitationes cordi ſuo aduenientes, per cõfeſsionem
reuelare. Nam in pectore cor continetur, in corde cogitationes verſantur. Cumq; ambo oblata
domino conſecrauerit, tradet ſacerdoti. Prius enim oportet facta carnis atq; intentiones cogita-
tionis vocari intus ad iudiciũ coram domino, vt conſcientia accuſet, timor liget, ratio dijudicet,
& cũ hoc reſponſum acceperit, cũ hoc propoſitũ habuerit, quòd de cætero emendare velit, tunc
demum confeſsionem puram offeret ſacerdoti. Nam qui ſic ad confeſsionem accedit, vt peccata
ſua nondum relinquere velit, hic adipem hoſtiæ pacificorum, & pectuſculum nondum domino
conſecrauit, & proinde fruſtra tradit ſacerdoti quicquid obtulerit. Nec enim confeſsio, non ſe-
quente contritione & correctione, ſaluare poterit, magisq́; dicenda eſt peccãdi profeſsio, quàm
peccati confeſsio. Primùm igitur hæc domino cõſecrabit, deinde tradet ſacerdoti. Qui adolebit
adipẽ ſuper altare, pectuſculum autẽ erit Aaron & filiorum eius. Non, inquit, comedet adipem
legitimus ſacerdos, ſed adolebit ſuper altare, id eſt, non decipiet confitentem, cõtentus commo-
do ſuo, quod ſolent praui medici facere, dum putridas carnes negligunt reſecare, ſed imprimet
altius ferrum ſententiæ, prouocando ad gemitum, ad agendos fructus dignos pœnitentiæ. Nam
hoc eſt quod ſequitur: Armus duoq́; dexter cędet in primitias ſacerdotis. In armo dextro recta
& fortia opera intellige, quæ exigere debet ſacerdos à confitente. Verbi gratia, vt cum Apoſto-
Roma. 6. lo dicat: Sicut enim exhibuiſtis membra veſtra ſeruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem,
ita nunc exhibete membra veſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem. Pectuſculum autem erit
Aaron & filiorum eius, adipem adolebit ſuper altare. Ac ſi dicat: Opera carnis carbonibus pœ-
nitentiæ palam cremabuntur, vt dictum eſt, cogitationes autem gemituoſæ intus ad Chriſtum
clamabunt, & ad ſanctos miniſtros eius. Qui obtulerit adipem & ſanguinem filiorum Aaron,
ipſe habebit & armum dextrum in portione ſua. Pectuſculum enim conſecrationis, & armum
ſeparationis tuli à filijs Iſrael, de hoſtijs eorum pacificis, & dedi Aaron & filijs eius, lege perpetua
Corin. 9. ab omni populo Iſrael.) Aequa lex. Nónne, inquit Apoſtolus, quoniam qui in ſacrario operan-
tur, quæ de ſacrario ſunt, edunt: & qui altari deſeruiunt, cum altari participantur? Qui ergo de
filijs Aaron obtulerit, ipſe habebit & armum dextrũ, id eſt, quiſquis ex diſcipulis Chriſti cor cu-
iuſpiam incraſſatum, carnisq́; ac ſanguinis opera prædicatione ſua mortificauerit, & hoc modo
ſua ſpiritualia ſeminauerit, ipſe carnalem accipiet ex illo fructum, id eſt, neceſſarium vitæ ſtipen-
dium. Pectuſculum eleuationis dixit, ab eo quod ſupra tenebit, inquit, in manibus adipem & pe-
ctuſculum: armum verò ſeparationis, ab eo quod ſeorſum cęderet in partem ſacerdotis. Hæc, in-
quit, tuli à filijs Iſrael, & dedi Aaron ſacerdoti & filijs eius, quatenus ipſi & in pectuſculo legem
domini die ac nocte meditentur, & in armo dextro præcepta dei fortiter operentur, aliorumq́;
& in pectuſculo ſolicitudinem gerant, & armo fructum laboris ſui percipiant.

De eo quod ait: Hæc eſt vnctio Aaron & filiorum eius religione perpetua, ſubintelligendum eſſe, non ad velamen literæ ſed ſecundum claritatem ſpiritualis intelligentiæ. CAPVT XXXIX.

HAec eſt vnctio Aaron, & filiorum eius in ceremonijs domini, die qua obtulit eos Moyſes, vt
ſacerdotio fungerentur, & quę pręcepit eis dari dominus à filijs Iſrael, religione perpetua in
generationibus ſuis. Iſta lex holocauſti, & ſacrificij pro peccato atq; delicto & pro cõſecratione,
& pacificorum victimis, quas conſtituit dominus Moyſi in monte Synai, quando mandauit filijs
Iſrael,

Iſrael,vt offerrent oblationes ſuas domino in deſerto Synai. Breuiori rurſus concluſione cuncta
præſentat,de quibus hactenus ad legem domini altius lectorem reducens, quàm eſt initiũ Leui-
tici huius libri,videlicet ad conſummationem taberoaculi,vbi locutus dominus ad Moyſen,ap-
plica,inquit,ad te Aaron,cũ filijs ſuis,vt ſacerdotio fungãtur mihi.Hęc,inquit,eſt vnctio Aaron Exod.29.
& filiorum eius,& iſta eſt lex holocauſti, &c. Legem ſacerdotũ & legem populi quaſi digito di-
ſtinctè demonſtrauit.Si ritè reuelata facie perſpeximus trans velum , Chriſto moriente ſciſſum:
quo celabatur hoc diuinæ legis ſanctuarium,promptè aduertimus, cuncta quæ dicta ſunt digna
eſſe grauitate dicentis:vt meritò cecinerit Pſalmiſta:Lex domini immaculata cõuertens animas, Pſal.18.
teſtimonium domini fidele,ſapientiam præſtans paruulis.Iuſtitiæ domini rectę lætificantes cor-
da,præceptum domini lucidum illuminans oculos . Lege, inquit, perpetua.Perpetua planè, ve-
runtamen non ſecundum velamen literæ , ſed ſecundum claritatẽ ſpiritualis intelligentiæ. Alio-
quin quomodo cõueniet legi & prophetis? Nam hic legiſlator cum dixiſſet iſta eſt lex holocau-
ſti,&c.continuò ſubiungit,Quas conſtituit dominus Moyſi in monte Synai, quando mandauit
filijs Iſrael,vt offerrent oblationes ſuas domino in deſerto Synai. In propheta autem idem domi Hiere.7.
nus dicit:Holocauſtomata veſtra addite victimis veſtris,& comedite caroes,quia non ſum locu-
tus cum patribus veſtris,& non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti,de verbo ho-
locauſtomatum & victimarum.Quomodo ergo nõ diſſonãt vel diſcordant lex & prophetæ,niſi
quia locutus eſt dominus Moyſi de ſpirituali & perpetua lege,non locutus eſt quicquam de car-
nali ſacrificiorum lege?Nam dominus Moyſi cõſtituit , Moyſes autem ad populum locutus eſt.
Ille à domino claritatem ſpiritus accepit,ad populum autem obſcuritatem literę protulit,donec
venirent qui crederent deum filium in deo patre,& hac fide illuminati , viderent legem ſpiritus
in lege literę.Proinde ſic rectè diſtinctum eſt. Quas conſtituit dominus Moyſi in monte Synai,
& quando mandauit filijs Iſrael,vt offerrent oblationes ſuas in deſerto Synai . Nam aliud Moy-
ſi oſtendit,& aliud illi populo mandauit , ſicut teſtatur ipſe dominus cum ſuperius dicit:Inſpice
& fac ſecundum exemplar quod tibi in monte monſtratũ eſt. Idcirco quãdo loquebatur ad po- Exod.25.
pulum,ponebat velamen ſuper faciem ſuam:quando verò loquebatur ad dominum,auferebat. Ibidem 34.

Commentariorum in Leuiticum Libri I. Finis.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN LEVITICVM, COMMENTARIORVM LIBER SECVNDVS.

Cur vbi Moyſes fratrem ſuum induit, de ſolis fœminalibus lineis, quod primum erat indumentum,nulla mentio fit. CAPVT I.

FEcit Moyſes vt dominus imperârat.Congregataq́; omni turba ante fores,ait: CAP. VIII.
Iſte eſt ſermo quem iuſsit dominus fieri.Statimq́; obtulit Aaron & filios eius.
Cumq; lauiſſet eos,veſtiuit pontificẽ ſubucula linea accingens eum baltheo,
& induens tunica hyacinthina,& deſuper humerale impoſuit .) Superius vbi
has veſtes ſummo pontifici gloriam & decorem fieri fecit dominus, myſticas
per ſingula indumenta rationes pro poſſe reddidimus. Vnum hic quærẽdum Cur in de fœminalibus tacuit Moyſes.
eſt,cur cùm cæteris omnibus fratrem ſuũ Moyſes induerit , de ſolis fœmina-
libus lineis,quod erat primum indumentum ſecundum imperium domini, nulla hic mentio fit.
Non enim fruſtra vel caſu per obliuionem obueniſſe putandum eſt. Dicimus ergo , quia fœmi-
nalia quibus carnis turpitudo tegeretur,in figuram cõtinentiæ, quæ maxime ſacerdotibus com-
petit,fieri iuſſa ſunt.Porrò continentia hæc , vt omnimoda puritate ſanctificetur homo , vt ad
mutationem noui hominis Ieſu Chriſti,virgineam agat pulchritudinem,hęc inquàm continen-
tia vel puritas non eſt ex legis præcepto , ſed ex Euangelij conſilio . Rectè igitur inter manus
Moyſi legem ſcribentis,& legem in perſona ſua figurantis , vbi fratrem induit , de iſto ſcriptura
tacuit,vt ipſo ſilentio fateatur,de virginibus non eſſe legis præceptum , ſed offerri gratiæ conſi-
lium.Sed & illud non prætereundum, quòd non prius niſi loti aqua ex præcepto domini veſti-
untur ſacerdotali gloria, vt videlicet per hoc ſignificetur , quòd non niſi per baptiſmum effici-
mur regale ſacerdotium,& gens ſancta.

De oleo vnctionis quo Aaron vnctus eſt, quòd ſpiritum ſanctum ſignificet, quo Chriſtus vnctus eſt. CAPVT II.

TVlit & vnctionis oleum quo liniuit tabernaculum , cum omni ſupellectile ſua, &c. (Totius
capituli huius prolixi,ſumma hæc notanda eſt, quia tabernaculum cũ omni ſupellectile ſua,
prius vnctum eſt, quam tabernaculi ſacerdos Aaron , & Moyſes prius holocauſtum pro pecca-
to conſecrationis quoque,ſiue pacificorum obtulit hoſtiam , quam Aaron . Differenter tamen.

CAP. VIII. Nam & tabernaculum ſolo vnctionis oleo, Aaron verò oleo ſimul & ſanguine conſecratus eſt, & Moyſi quidem oblata vulgari igne, Aaron verò ſacrificia cœleſti flamma deuorata ſunt. Sed iam antequam horum myſteria proſequamur, de ipſo vnctionis oleo (quia nũc vſq; diſtulimus) breuiter aliquid dicendum eſt. Superius dominus ad Moyſen locutus eſt, ſume tibi aromata primæ myrrhæ & electæ CCCCC. ſiclos, & cinamomi medium. i. CCL. ſiclos, calami ſimiliter CCL.
Exod. 30. caſiæ quoq; CCCCC. ſiclos in pondere ſanctuarij, oleũ in oliuetis menſuram hin, facies vnctionis oleum, ſanctum vnguentum, compoſitum opere vnguentarij, & vnges ex eo tabernaculum teſtimonij, & arcam teſtamenti, menſamq́; cum vaſis ſuis. Notum omnibus eſt, quia oleum quo dominus noſter dei filius vnctus eſt, vndè & Hebraicè Meſsias, Græcè Chriſtus dicitur: oleum, inquam, ſpiritus ſanctus eſt, & huius olei ſignum ſiue materiale indicium fuit hoc, quo reges, ſacerdotes, & prophetæ prius vngebantur. Cur autem illud verum exultationis oleum, non hic in lege per ſimplex oleum ſignificari placuit, ſed quatuor ſpeciebus, myrrha, cinamomo, caſia, calamoq; permixtis? Videlicet, quia non ſatis eſt cuiquam ſpiritum ſanctum vtcunq;, verbi gratia, in prophetiam ad facienda ſigna percepiſſe, niſi pariter habeat & quatuor virtutes optimas, quas mundana philoſophia, iuſtitiam, prudentiam, temperantiam, atq; fortitudinem appellat, noſtra autem theoria, fidem, ſpem, charitatem, & earum perſeuerantiam nuncupat. Igitur quatuor ſpeciebus, myrrha, cinamomo, caſia, & calamo, cum oleo permixtis, regale & ſacerdotale precioſiſſimum conficitur vnguentum, ex quo caro hominis non vngatur, & iuxta cuius compoſitionem, non fiat aliud tale quid: qui fecerit homo, exterminabitur, inquit, de populo ſuo, quia videlicet, ex prædictis virtutibus, cum ſpiritu ſancto gratia bona conficitur, qua carnalis homo nunquam
Exod. 30. fruatur, cuius ad imitationem ſecta vlla, vel ſecularis eloquentia nunquam extendatur, quod ſi attentauerit, ſine dubio exterminabitur, ait dominus.

Quid ſignificet, quod tabernaculum prius quidem quam Aaron, ſed ſine ſanguine vnctum eſt, & altare aſperſum ſepties, & quid labrum æneum. CAPVT III.

TAbernaculum igitur (vt prædictum eſt) priuſquam Aaron) oleo quidem vnctionis, ſed ſine ſanguine vnctum eſt: quia profectò tabernaculum verũ, quod eſt eccleſia, prius quidem in patriarchis, regibus, & prophetis ſuis ſpiritum ſanctum accepit, quam vngeretur ſanctus ſanctorum pontifex magnus Ieſus Chriſtus dei filius, qui myſticè per Aaron intelligitur, ſed hoſtiam non habuit in veritate ſacrificij, id eſt, cuius ſanguine in remiſsionem peccatorum liniretur. (Cumq; ſanctificans (inquit) aſperſiſſet altare ſeptem vicibus, vnxit & illud & omnia eius vaſa.) Septies aſpergendo vnxit, & hoc vtiq; faciendo, ſanctum eundẽ ſpiritum ſeptiformem eſſe ſigni-
Exod. 30. ficauit. (Labrum quoq; cum baſi ſua ſanctificauit oleo.) De hoc labro ita ſuperius ſcriptum eſt: Fecit & labrum æneum, de ſpeculis mulierum quæ excubabant in oſtio tabernaculi. Sic enim locutus fuerat dominus, dicens: Facies & labrum æneum cum baſi ſua ad lauandum, ponesq́; illud in tabernaculum teſtimonij & altare. Et miſſa aqua lauabunt in ea Aaron & filij eius manus ſuas ac pedes, quando ingreſſuri ſunt teſtimonij tabernaculum, & quando acceſſuri ad altare, vt offerant in eo thymiama domino, ne fortè moriantur. Legitimum ſempiternum erit ipſi & ſemini eius per ſucceſsiones. Significat autem hoc labrum, quod Moyſes iubente domino fecit, hanc ipſam ſcripturam ſanctam, quam idem ille deo inſpirante ſcripſit. Nam ſpecula mulierum, vnde labrum illud factum eſt, myſticè exempla ſanctarum ſunt animarum, de quibus hæc omnis ſcriptura condita eſt. Verbi gratia: Abrahæ, Iſaac, & Iacob, & ipſius qui ſcripſit Moyſi, quæ videlicet animæ tanquam mulieres pulchræ, deum amatorem ſuum quęrentes, excubabant in oſtio tabernaculi cœleſtis, nondum aperti, quandiu ſacerdos magnus Chriſtus nondum inunctus fuit. Ad quid huiuſmodi labrum Moyſes fecit? Ad lauandum (inquit) vt miſſa aqua, lauarent in eo Aaron & filij eius manus ſuas ac pedes, ingreſſuri teſtimonij tabernaculũ. Hoc nempe expedit & optimum eſt, vt ingreſſuri cœleſte tabernaculum ſacerdotes, lauent manus ſuas ac pedes in illis ſanctarum animarum ſpeculis, in fide ſcilicet & obedientia Abrahæ, in fide & patientia Iſaac, in fide & lenitate Iacob, cęterorumq́; virtutibus lympidiſsimis, manus, inquam, ſuas ac pedes lauent, id eſt, per compunctionem ex illorum imitatione, operum ſimul & cogitationum, quę tanquam puluis pedibus, ita ſenſibus mentis adhærent, quotidiana peccata emundent. Non ſolum filij, ſed Aaron, inquit, & filij eius lauabunt. Et hoc perſpicuum eſt, quia primus & præ omnibus Aaron noſter, mons fortitudinis, ſacerdos vel pontifex magnus Chriſtus lauit: ſanctificauit enim ſemetipſum pro nobis. lauit, inquam, quia ſcripturas omnes impleuit: & cum mundas haberet manus & pedes, cuncta patienter ferendo, vt implerentur ſcripturæ, ſordes omnium noſtrũm in ſemetipſo emundauit.

De myſtica effuſione olei ſuper caput Aaron, & quid ſit caput, quid barba, quid ora veſtis
Pſal. 132. *menti, quò iuxta Pſalmiſtam vnguentum deſcendit.* CAPVT IIII.

FVndens, inquit, oleũ, ſuper caput Aaron, vnxit eum, & conſecrauit.) Huius rei myſteriũ commendans ſpiritus ſanctus in Dauid, cũ dixiſſet: Ecce quam bonum & quam iucundũ habitare

fratres

fratres in vnum, continuò ſubiunxit: Sicut vnguentum in capite, quod deſcendit in barbam Aaron, quod deſcendit in oram veſtimenti eius. Non ergo longè, ſed propè eſt in ore & corde noſtro myſterium vnctionis huius. Bonitatis nanque & iucunditatis fratrum habitantium in vnum, ſignum fuiſſe illius vnguenti effuſionem iſte cecinit. Porrò habitare fratres in vnum, quid eſt, niſi omnes vnius patris dei filios effectos, habere principem & ſaluatorem vnum Chriſtum, quomodo multa corporis membra caput habent vnum, habendo ſcilicet concordiam per vnum diffuſæ in cordibus ſuis charitatis ſpiritum. Ita plane quod dicitur hoc eſt. Tale bonum taliſq; iucunditas eſt habitare fratres in vnum, qualem per illud rectè ſignari placuit, quod præſenti loco ſcriptum eſt, quia fundens oleum ſuper caput Aaron, vnxit eum & conſecrauit. Et vtique quia benigna largitate fuſum eſt, primum in barbam illius, & deinde in oram veſtimenti eius deſcendit. Prædicta nanq; bonitas, atq; iucunditas fratrum habitantium in vnum, oleum lætitiæ, id
eſt, ſpiritus ſanctus eſt. Quod videlicet vnguentum optimum, totũ in illo capite, quod eſt Chri- Coloſſ. 2.
ſtus, Caput quippe corporis eccleſiæ, ipſe eſt, totum inquàm in illo fuſum eſt, cum omni pleni- Matth. 1. Lucæ 1.
tudine ſua, in quo corporaliter omnis plenitudo diuinitatis inhabitat, non ex quo ſuper illum in ſpecie columbę deſcendit, ſed à prima conceptione, quæ ex ſola conſtitit virtute, vel operatione ſpiritus ſancti. De illo capite primùm in barbam ipſius, ac deinde in oram veſtimenti ipſius deſcendit, quia videlicet de plenitudine eiuſdem ſpiritus ſancti primùm ab ipſo perfuſi ſunt viri fortes apoſtoli, ſic illi adhærentes & proximi, vt barba capiti, ac deinde eccleſia, cuius fide & vir-
tutibus ipſe decoratur, ad modum alicuius qui precioſo veſtitu induitur, iuxta illud. Viuo ego, Eſaiæ 49.
dicit dominus, quia omnibus his velut ornamento veſtiêris. De filijs Aaron minoris gradus ſacerdotibus, iam alibi dictum eſt: Sed & de oblationum differentijs, iuxta quas nunc Moyſes obtuliſſe narratur, ſupra tractatum eſt. Nunc illud ſupereſt dicere, cur nõ ſolum oleo, ſed & ſanguine, ſacerdotalis vnctio celebrata eſt.

Quomodo in Aaron vetus ſacerdotium in figura noui ſacerdotij Chriſti, prius oleo, poſtea ſanguine conſecratum eſt. CAPVT V.

CVm, inquit, immolaſſet Moyſes arietem ſecundum, in conſecratione ſacerdotum ſumens de ſanguine, tetigit extremum auriculæ Aaron, & pollicem manus eius dextræ, ſimiliter & pedis. Obtulit & filios Aaron. Cumq; de ſanguine arietis immolati tetigiſſet, extremum auriculæ dextræ, & pollicis manus ac pedis dextri, reliquum fudit ſuper altare per circuitum.) Sacerdotium vetus, noui figura, primùm oleo, deinde ac ſanguine conſecratur, quia videlicet magnus cœleſtis & veri tabernaculi pontifex, primùm ſpiritu ſancto, deinde ſuo quoq; ſanguine ſanctifi-
catus eſt. De ſpiritus ſanctificatione Pſalmiſta dicit: Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, pro- Pſal. 44.
pterea vnxit te deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis. De ſanguinis ſui ſanctificatione in Iohan. 17.
Euangeliſta Iohanne continuò ſanguinem fuſurus dicit: Et pro eis ſanctifico meipſum, vt ſint & Lucæ 12.
ipſi ſanctificati in veritate. Item in Luca: Ego baptiſmo habeo baptizari, & quomodo coartor vſque dum perficiatur. Quomodo ergo ſanguine ſacerdos conſecratur? Sumens, inquit, de ſanguine tetigit extremum auriculæ dextræ, & pollicis manus eius dextræ, ſimiliter & pedis. Tactus ſanguinis in extremo auriculæ dextræ pontificis, acceptio eſt mandati, quod pater dedit,
vel obedientiæ Chriſti filij dei, quemadmodum de illo Apoſtolus dicit. Chriſtus factus eſt pro Philip. 2.
nobis obediens patri vſque ad mortem, mortem autem crucis. Et ipſe de ſemetipſo in prophe-
ta dicit: Dominus deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, retrorſum non abij. Eſaiæ 50.
Tactus ſanguinis in extremo pollicis manus dextræ, deductio eſt voluntatis paternæ, ipſo per
Pſalmiſtam dicente: Tenuiſti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxiſti me. Ta- Pſalm. 72.
ctus in extremo pollicis pedis dextri, quo finis eſt corporis, conſummatio eſt eiuſdem obedien-
tiæ, Pſalmiſta in hoc dicente, vt intingatur pes tuus in ſanguine. Similiter & filij Aaron ſanguine Pſal. 67.
ſignantur, vt videlicet exemplo Chriſti, apoſtoli quoque obaudiant, operentur, ſiue legitimè pugnent, & perſeuerent vſque in finem. Adipem verò & caudam, omnemq́ue pinguedinem quæ operit inteſtina, & cætera. quorum cauſas myſticas, quoniam eædem ſuperius dictæ ſunt, nunc repetere ſuperfluum duximus. Nam quòd ſeptem, inquit, diebus finitur conſecratio, quid ſignificet, ex multis ſcripturarũ locis certum eſt, quia videlicet ſeptem diebus omne præſentis ſeculi tempus voluitur, quod octaua, id eſt, futuræ reſurrectionis tempore clauditur, quæ in magno pontifice Chriſto iam impleta, in nobis autem implenda non dubitatur, quicunq; tanquam filij Aaron toto conſecrationis tempore, pro octaua laboramus, de oſtio tabernaculi totis ſeptem diebus, id eſt, de fide eccleſiæ Chriſti, toto iſto tempore non exuntes, & die ac nocte, id eſt, tam in proſperis quàm in aduerſis, cuſtodias domini ne moriamur ſecundum propoſitum vel ordinem noſtrum cuſtodientes.

Quomodo octaua conſecrationis die, ignis egreſſus à domino conſumpſit holocauſtum, in typum ſancti ſpiritus. CAPVT VI.

Hoc igi-

CAP. IX. HOc igitur conſiderare ſupereſt, quod octaua die dicente Moyſe. (Iſte eſt ſermo quem præcepit dominus, ſacite & apparebit vobis gloria eius.) Et offerente Aaron holocauſtum, ac deprecante pro ſe & pro populo ſecundum ritum ſupra memoratum, ecce, inquit, ignis egreſſus à domino, deuorauit holocauſtum, & adipes qui erant ſuper altare, cum de his quæ obtulerat Moyſes, nihil tale actum ſuerit. Quidnam hoc ſibi vult, niſi quia non per ſacrificia legis, quæ per Moyſen figurabantur, ſed per ſacrificium Chriſti, cuius Aaron typus fuit, ſpiritus ſanctus in remiſsionem peccatorum datus eſt nobis? Nam hinc eſt, quod dicit in pſalmo: Pſal. 39. Holocauſtũ & pro peccato non poſtulaſti, tunc dixi, ecce venio. Veniens autem aliam hoſtiam quam in holocauſtum vel pro peccato offerret non habuit, niſi ſemetipſum. Et deſcendit ignis ſuper ipſum, ignis, inquam, de quo dixit, ignem veni mittere in terram, & deuorauit holocauſtum, quia illa videlicet deuoratione ſua, quam ſecundum Apoſtolum rectè immutationem dicimus, quia profectò Lucæ 12. Rom. 6. reſurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Hic ignis ille eſt, de quo Leuit. 6. ſupra dictum, Ignis autem in altari ſemper ardebit, quem nutriet ſacerdos, ſubijciẽs ligna mane per ſingulos dies. Nam quia verus iſte ignis, qui & nunc in prima reſurrectione animarum, peccata conſumit, & poſt in ſecunda reſurrectione, corporum quoque mortalitatem ſiue corruptionem deuorabit, nunquam deficere debet in altari, id eſt, in fide, per quã Chriſtus habitet in cordibus noſtris, idcirco in magno myſterio decretum eſt, vt ille ignis viſibilis egreſſus à domino, qui holocauſtum deuorauit, videntibus turbis, ac ruentibus in facies ſuas, & laudantibus dominum, nunquam deficeret, ſed ſacerdote ligna ſubijciente ſemper arderet in altari. Vndè ordinatiſsima & mirabili prouidentia actum ita ſcriptura ſubiungit.

Quid in Nadab & Abiu, qui offerentes ignem alienum domino, mortui ſunt, myſticè præfiguretur. CAPVT VII.

CAP. X. ARreptisq́; Nadab & Abiu filij Aaron turibulis ſuis poſuerunt ignem, & incenſum deſuper offerentes coram domino ignem alienum, quod eis pręceptum non ſuerat. Egreſſusq́; ignis à domino, deuorauit eos, & mortui ſunt coram domino.) Nadab ſpontaneus, Abiu pater meus eſt, vel pater ipſe interpretatur. Significant autem populum Iudaicum, qui in ceremonijs carnalibus ſpontaneus, imò nimis eſt importunus, quippe qui dicente deo, Pſal. 49. nunquid manducabo carnes taurorum, aut ſanguinem hircorum potabo? Itemq́ue illud in Eſaia. Eſa. 1. Holocauſta arietum, & adipem pinguium, & ſanguinem vitulorum & agnorum & hircorum nolui, hæc inquam & his ſimilia dicente deo econtra ingerit ea tanquam rogetur, tanquam hęc ab eo poſtulet deus. Iactabundus quoq; dicit: Iohan. 8. pater meus eſt, vel pater ipſe. Abraham, inquiunt, pater noſter eſt, & nos ex fornicatione non ſumus nati, vnum patrem habemus deũ. Igitur vbi egreſſus ignis à domino, deuorauit holocauſta, arreptis Nadab & Abiu thuribulis ſuis, poſuerunt ignem, & incenſum deſuper offerentes corã domino ignem alienum, quod eis præceptum nõ ſuerat. Dum poſtquam verus ignis ſpiritus ſanctus à domino egreſſus, id eſt, à patre procedens, holocauſtum verum Chriſti filij dei acceptum eſſe oſtendit, veniendo deſuper, id eſt, ſuper diſcipulos eius in linguis igneis, adhuc Iudaicus populus cultum alienum, & ceremonias odibiles deo, per prophetas reclamãti importunè nimis & moleſtè ingerit. Quid proinde? Egreſſus, ait, ignis à domino deuorauit eos, & mortui ſunt coram domino. Nihil verius. Siquidem & duplici igne deuoratus eſt ille populus, quippe quorum & templum ſuccenſum eſt vrgente Romano exercitu, & animæ gehennæ incendio concremantur. Vndè & deus in cantico Deuteronomij, Deut. 32. cum dixiſſet: Ipſi me prouocauerunt in eo qui non erat deus, & in abominationibus ſuis ad iracundiam concitauerunt, & ego prouocabo eos in eo qui non eſt populus, & in gente ſtulta irritabo eos: cõtinuò ſubiunxit, Ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit vſq; ad inferni nouiſsima, deuorabitq́; terram cum germine ſuo & montium fundamẽta comburet. (Hoc eſt (inquit Moyſes) quod locutus eſt dominus: Sanctificabor in his qui appropinquant mihi, & in conſpectu omnis populi glorificabor. Hoc audiens, tacuit Aaron.) Iuxta literam non innuit Moyſes, quòd ab illo viſibili experimento certum haberet, deum eſſe ſanctum, & ſanctitatis ſuæ dignitatem ſemper eſſe defenſurum, & vindicaturum in eos, qui temerè, imparati, inuocati, vel iniuſsi, ſine ordine, abſq; reuerẽtia, ſacris præſumunt ſe ingerere vel immergere dei miniſterijs. Et hoc, inquit, locutus eſt dominus, videlicet ſuperius toto fumigante mõte Synai, vbi & dixit: Sacerdotes quoq; qui accedunt ad dominum, Exod. 19. ſanctificentur ne percutiam eos, &c. Porrò iuxta allegoriam illud innuitur, quòd pœna Iudaici populi ſantiendum ſit, vt deinceps in carne nemo audeat gloriari, ſed in ſola fide Ieſu Chriſti. Lucæ 19. Hoc audiens tacet Aaron: tacet, inquam, magnus ſacerdos Chriſtus, qui quondam fleuit ſuper miſeram ciuitatem Hieruſalem, pro humano affectu, magisq́; exercet rationabile diuinitatis conſilium, quàm ſequatur carnis reſpectum in morte vel perditione ſuorum, ſecundum carnẽ proximorum. (Vocatis autem Moyſes Miſael & Helſaphan filijs Oziel, patrui Aaron, ait ad eos: Ite & tollite fratres veſtros de cõſpectu ſanctuarij, & aſportate extra caſtra) Miſael tactus dei, ſiue quis interrogauit, Helſaphan dei ſpecula, Oziel fortitudo mea deus interpretatur. Significant autem

legitimos filios illius populi, pro parte electorũ, qui veraciter dicere potuerunt, fortitudo mea
deus. Verbi gratia: hunc ipſum Moyſen, Eſaiã quoq; & cęteros, qui ſecundũ nomina Helſapham
& Miſael venturũ dei filiũ de longè ſpeculati ſunt, & à deo tacti vſq; hodie dicunt, quis interro-
gauit, quis quæſiuit hęc de manib. veſtris. Hoc enim, cõbuſtis (vt ſupra dictum eſt) ſacerdotibus,
dicit in Eſaia, tactus dei, ſpiritus dei. Quis quæſiuit hęc de manib. veſtris, vt ambularetis in atrijs Eſaiæ 1.
meis? &c. Iſti tollent fratres ſuos carnales Iudęos de cõſpectu ſanctuarij, & aſportant extra caſtra.
Accuſant enim illos & cõdemnant, quemadmodũ dominus dicit illis: Eſt qui accuſet vos Moy- Iohan. 5.
ſes, in quo vos ſperatis. (Locutus eſt Moyſes ad Aaron, & ad Eleazar, atq; Ithamar filios eius: Ca-
pita veſtra nolite nudare, & veſtimenta nolite ſcindere, ne fortè moriamini, & ſuper omnem cœ-
tum oriatur indignatio. Non pręcipit quod naturæ impoſsibile eſt, vt ſcilicet pater pro filiorũ, &
fratres pro fratrum morte nõ doleant, ſed quod poſsibile eſt, vt videlicet dolorem cordis publi-
co corporis geſtu nõ exerceant. Hoc ſpiritualiter filij Aaron. i. apoſtoli Chriſti legitimè obſerua- Roma. 9.
uerunt. Nam licet doleant de ruina populi ſui, vt verbi gratia, Paulus cum dicit: Veritatem dico
in Chriſto, nõ mentior, teſtimonium mihi perhibente cõſcientia mea, in ſpiritu ſancto, quoniam
triſtitia eſt mihi magna, & cõtinuus dolor cordi meo, optabã enim ego ipſe anathema eſſe à Chri
ſto pro fratribus meis, qui ſunt cognati mei, &c. Licet, inquam, doleant, nõ tamen capita ſua nu-
dant, nec veſtimenta ſcindunt, id eſt, miniſterium ſuum honorare nõ deſinunt, ſanctæ ſcripturæ
veritatem integra fide, aduerſus gentis ſuæ perfidiam defendunt, & hoc modo fores tabernaculi
non egrediuntur. Alioquin periſſent. Væ enim (inquit idem Apoſtolus) mihi eſt, ſi non euange- 1. Cor. 9.
lizauero. Ait ergo: (Vos autem non egrediamini fores tabernaculi, Alioquin peribitis. Oleum
quippe ſanctæ vnctionis eſt ſuper vos,) Oleum quippe ſanctæ vnctionis eſt ſuper illos, quæ do- 1. Iohan. 2.
cet eos de omnibus, quomodo propter carnem vel gentem ſuam non debeant caput. i. mentem
ſuam, fide & gratia Chriſti nudare, ſuum veſtimentum, id eſt, veritatis doctrinam ſcindere, fores
tabernaculi egredi, id eſt, ab ordine veri ſacrificij ceſſare pro æmulatione ſacerdotij Iudaici.

Cur filij Aaron vinum & omne quod inebriare poterat, bibere non debeant quando intrant tabernaculum, & id quid ſit iuxta ſenſum myſticum. CAPVT VIII.

DIxit quoque dominus ad Aaron: Vinum & omne quod inebriare poteſt non bibes tu & filij
tui, quando intratis tabernaculum teſtimonij, ne moriamini, quia præceptum eſt ſempiter-
num in generationes veſtras, & vt habeatis ſcientiam diſcernendi inter ſanctum & prophanum,
inter pollutum & mundum, doceatisq́; filios Iſrael omnia legitima mea, quæ locutus eſt domi-
nus ad eos per manum Moyſi.) Secundum literam manifeſtum ſobrietatis præceptum eſt, quia Eccle. 19.
vinum apoſtatare facit, etiam ſapientes. Fornicatio (inquit propheta) & vinum & ebrietas auſe- Oſee 4.
runt cor. Et Apoſtolus: Nolite, inquit, inebriari vino, in quo eſt luxuria. Vndè rectiſsimè ſancta Ephe. 5.
cenſet Eccleſia, vt qui ſacerdotes ſunt, & veri ſacrificij ſanctuarium iugiter intrant, à coniugijs
omnino abſtineant, omnemq́ue luxuriam fugiant, cùm in hac lege, vbi carnes brutorum anima-
lium ſacrificabantur, eo tempore quo intrabunt in tabernaculum, non ſolum à luxuria, ſed & à
vino, in quo eſt luxuria, ſacerdotes pęnitus abſtinere debuerant. Porrò vt cœptam proſequamur
allegoriam, ſpiritualiter hoc præcepit deus, & non homo, nam non Moyſes, ſed ipſe dominus
hoc locutus eſſe perhibetur, vt hoc tempore, quò præcurrente Chriſto, in verum ingedimur ta-
bernaculum, nequaquam legis occidentis ſequamur literam. Nam vinum quidem interdum ſi-
gnificat ſpiritus ſancti virtutem. Vt ibi: Et vinum lætificat cor hominis, veruntamen cum in com Pſal. 103.
paratione melioris deprimitur, vt ibi: Quia meliora ſunt vbera tua vino, auſteritatem ſignificat
legis, qua ſine dubio melior eſt lactea dulcedo Euangelij. Vt quid enim non eſt bibendum hu- Cant. 1.
iuſmodi vinum? Vt habeatis, inquit, ſcientiam diſcernendi inter ſanctum & prophanum, inter
pollutum & mundum, & cætera. Ergóne idcirco non bibent vinum, vt diſcernere queant inter
bouem & camelum, inter hircum & chirogrilum? Nam huiuſmodi diſcretio, ſi ſimplicem ſequa-
ris literam, poſtmodum ſubſcripta eſt. Igitur vt inter veram munditiam, veramq́ue immundi-
tiam ſacerdotes legitimi diſcernere queant, idcirco vinum bibere, id eſt, auſteram prohibentur
ſequi legis literam.

De hirco oblato, quem cum quæreret Moyſes, exuſtum repperit, de quo Aaron: quomodo, inquit, potui comedere mente lugubri, quòd Iudaici ſacrificij, quale nunc eſt, typus fuerit. CAPVT IX.

LOcutusq́ue eſt Moyſes ad Aaron & Eliazar atque Ithamar filios eius qui reſidui erant. Tol-
lite ſacrificium quod remanſit ex oblatione domini, & comedite illud abſq; fermento, iuxta
altare, quia ſanctum ſanctorum eſt.) Hæc de præceptis vel traditionibus idcirco nunc ſcripto
iterantur, vt ad ea quæ ſubiecta ſunt, ordine perueniatur. (Inter hæc, hircum qui oblatus fuerat
pro peccato, cùm quæreret Moyſes, exuſtum repperit. Iratusq́; contra Eleazar & Ithamar filios
Aaron qui remanſerant, ait: Cur non comediſtis hoſtiam pro peccato, in loco ſancto, quæ ſancta

 ſanctorum

CAP. XI. ſanctorum eſt,& datã vobis,vt portetis iniquitatẽ multitudinis,& rogetis pro ea in conſpectu domini,præſertim cum de ſanguine illius non ſit illatum intra ſancta?) Et in iſto non deeſt myſterium , alioquin fruſtra videretur ſcriptum . Hircus nanque qui pro peccato oblatus ad eſum ſacerdotum non peruenit, qui & requiſitus , non ſaltem combuſtus, vt holocauſtum , ſed exuſtus reperitur,ſacrificium Iudæorum eſt,quòd ad ritũ veri ſacerdotis Chriſti non eſt admiſſum.Hinc iraſcitur Moyſes in typum videlicet illorum legis æmulatorum,qui(ſicut in Actibus apoſt.legitur)cum Euangelio Chriſti ceremonias legis miſceri voluerunt. (Reſpondit Aaron : Oblata eſt
Actor. 15. hodie mihi victima pro peccato,& holocauſtum domino.Mihi autem accidit quod vides:Quomodo potui comedere eam, aut placere domino in ceremonijs mente lugubri ? Quòd cum audiſſet Moyſes,recepit ſatisfactionem.)In ſuperficie hiſtorica patet,quòd cauſa filiorum, qui pro ſua præſumptione mortui fuerant,edendi nõ ſolum voluptas, ſed & voluntas patri exempta eſt. Porrò iuxta cœptum ſpiritualem ſenſum,cauſa reddita eſt, cur victimas Iudaicas magnus ponti-
1 Cor. 5. fex Chriſtus,& filij eius,ſcilicet apoſtoli oderunt: Oblata eſt,inquit,hodie victima pro peccato,
Psal. 9. & holocauſtum domino.Ac ſi dicat ipſe Chriſtus loquens in apoſtolis ſuis,in hoc tempore acceptabili,in iſto die ſalutis oblatus ſum ego,ſicut prædixeram in Pſalmo:Holocauſtum & pro pec-
Esaiæ 53. cato non poſtulaſti,tunc dixi,ecce venio,Oblatus ſum,inquam,quia volui,& oblatus tuli pecca-
Psal. 17. ta mundi. Mihi autem accidit , vt filij mei , filij alieni, qui mentiti ſunt mihi, & claudicauerunt à ſemitis ſuis,cùm offerrent ignem alienum,nolentes ignem ſuſcipere cœleſtem & verum , ſcilicet ſpiritum ſanctum.Quomodo ergo poſſum admittere ceremonias eorum,& non potius exurendum tradere templum & ciuitatem eorũ,pręſertim cum venerim facere non voluntatem meam,
Iohan. 5. 6. ſed voluntatem eius,qui miſit me,patris?Quo audito,Moyſes recepit ſatisfactionem.Sic nempe qui ex Iudęis erant receperunt ſatisfactionem,loquente in Iacobo cęteriſque apoſtolis Chriſto,
Acto. 15. & iudicante,non inquietari debere eos, qui ex gentibus conuertebantur ad dominum . Proinde rectè continuò ſequitur.

Quid ſit myſticè,quòd poſt ignem datum,lex de comedendis animalibus datur,& quid ſit vngulam diuidere & ruminare. CAPVT X.

CAP. XI. LOcutus eſt dominus ad Moyſen & ad Aaron, dicens : Dicite filijs Iſrael , Hæc ſunt animalia quæ comedere debetis de cunctis animalibus terræ. Omne quod habet diuiſam vngulam & ruminat in pecoribus,comedetis. Quicquid autem ruminat quidem & habet vngulam , ſed non diuidit eam,ſicut camelus,nõ comedetis illud,& reliqua.) Animalia de quibus deo cura eſt,homines ſunt.Rectè,inquam,cõtinuò poſt ignem de cœlo datum,mortemq; filiorum Aaron, hæc de comedendis & non comedendis animalibus lex datur : nam & poſt ſancti ſpiritus aduentum atque ſynagogæ interitum, de admittendis & nõ admittendis, ſiue reprobandis hominibus diſ-
Actu. 10. cretio ſanctis apoſtolis imperatur. Vndè & Petro eſurienti , ac volenti guſtare , oſtenditur in exceſſu mentis vas quoddam, velut linteum magnum, quatuor initijs de cœlo ſubmitti in terram, in quo erant omnia quadrupedia,& ſerpentia terræ,& volatilia cœli,& facta eſt vox ad eũ:Surge Petre, occide & manduca. Ait autem Petrus: Abſit domine . Quia nunquam manducaui omne commune & immundum. Et vox iterum ſecundò ad eum:Quòd deus purificauit,tu ne commune dixeris.Quòd illic in illa viſione,hoc idem in iſta ſancta & ſpirituali lege,ſub nominibus quadrupedum,ſerpentium,volatilium,atque natatilium dignum eſt intelligere. Hæc, inquit, & hæc immunda vel polluta ſunt vobis,ſubauditur,niſi deus illa ſanctificauerit Nam hæc animalia cum non ſint homines(vt prędictum eſt)eiuſmodi ſunt, vt aſpirante deo veterem immunditiæ mutare poſsint habitum.Proinde Petro (vt præmiſimus) ita dictum eſt : Quòd deus purificauit,tu ne commune dixeris . Nunc immunditiæ cauſas ſecundum præſentes diſtinguamus differentias. Omne,inquit, quòd habet diuiſam vngulam & ruminat in pecoribus, comedetis. Vngulam habere diuiſam,pariter & ruminare,eſt diſcretam ſanctæ trinitatis habere intelligentiam,eiuſdemq́ue diligenter voce & opere retractare memoriam.Hoc,inquit,omne comedetis,quia videlicet quiſquis talis eſt,in corpus vel communionem eccleſiæ fiducialiter admitti debet.Quicquid autem ruminat quidem & habet vngulam,ſed non diuidit eam,nõ comedetis. Quaſi ruminat quidem,ſed vngulam non diuidit,quiſquis recta videtur operari,ſed peccat in fide, nõ rectè diſtin-
Tit. 1. guens perſonas vnicæ trinitatis. Econtrariò findit vngulam, ſed non ruminat, quiſquis confitetur ſe noſſe deum,factis autem negat.Horum,ait,cadauera nõ contingetis.) Id eſt,mortuis operibus non conſentietis.Quarta ſpecies longè inferius poſita,ſcilicet animal quod nec diuidit vngulam nec ruminat,omnino priori contraria eſt,ac proinde multo magis immunda,eum ſignificat hominem,qui nec intellectu nec operatione deum honorat.

Quid ſit piſces pennas habere,quid aues quadrupedes eſſe,quid reptile.

CAPVT XI.

HAec ſunt quæ gignuntur in aquis , & veſci licitum eſt . Omne quod habet pennulas & ſquamas tam in mari , quàm in fluminibus & ſtagnis , comedetis . Quicquid autem pennulas & ſquamas

ſquamas non habet eorum,quæ in aquis mouentur & viuunt,abominabile vobis & execrandum erit.)Quaſi natatilia immunda,maximè Iudæi ſunt, qui natant in fluentis ſcripturarū,ſed pennulas non habent, dum ſolam ſequuntur occidentem literam, & ad viuificantem ſpiritū non ſubſiliunt.(Hæc ſunt quę de auibus nōn comedetis & vitanda ſuot vobis,&c.)Quaſi aues immundæ, inanes gentium philoſophi fuère , rectéq; auibus ſuper quatuor pedes gradientibns comparantur,quicunq; ex his cum animo de cœleſtibus,verbi gratia, ſole,luna,ſtellis, & reliquis philoſophantur,ventre autem vel corpore,per terram,lntumq; vitiorum verſantur.Reptilibus quoque, non incongruè ſimilantur, qui nullius vel apud homines bonæ aut honeſtæ profeſsionis habentur,vtputa ganeones, hiſtriones, malefici, ſcortatores . Secundum qualitatem vel proprietatem cuiuſcunque vitij,alij alijs reptilibus ſiue immundis quibuſque animantibos rectè comparantur, aſtipulantibus,non ſolum diuinarum,ſed etiam humanarum literarum auctoribus.Nam hinc eſt quod ſocios Vlyſsis,pueris mirantibus Circe filia Solis in varias formas vertiſſe lectitatur. (Hæc igitur,inquit, immunda ſunt, & quicunq; morticina horum tetigerit, polluetur, & erit immundus vſq; ad veſperum.)Id eſt,vſq; ad perfectam pœnitentiam, quo videlicet dicto ſæpius repetito ſpiritualiter omnis damnatur iniquitatis conſenſus. Nunc horum animantium, quæ hæc ſcriptura commemorat,nomina breuiter naturasq; perſtringere libet.

De animalium proprietatibus vel naturis,quæ lex nominatim immunda decernit haberi. CAPVT XII.

CIrogrillus beſtia ſpinoſa maior ericio.Struthio Græco nomine dicitur,quòd animal in ſimilitudinem auis pennas habere videtur,de terra tamē altius non eleuatur. Noctua dicitur, eo quod nocte circumuolet,eadé & nocticorax auis luciſuga. Larus ipſe eſt gala, quæ ſolet ſemper ſuper ſedere aquis.Bubo,à ſono vocis nomen habet,auis feralis,onuſta plumis,& in cauernis cōmorans . Mergus ab aſsiduitate mergendi vocata, auis nigra, piſcibus infeſta . Ibis Nili fluminis auis,quæ ventris fimum proprio roſtro extrahit, hæc ſerpētium ouis libenter veſcitur.Onocrotalon Græci vocant roſtro longo,auis cygno ſimilis,ſed maior. Porphyrion auis purpurei coloris,vt nomen ſignificare videtur:alij autem albam,ſimilem cygno,alij pellicanū eſſe dicunt.Fulicæ ſimiles magnitudine & colore cygnorum , duris & grandibus roſtris & in ſcopulis littorum commorantes.Has Latini Diomedeas,Græci herodios vocant. Corcidrion auis alba tota, cuius interiora oculos caliginoſos curant.Vpupam Græci vocant,quòd ſtercori humano conſideat,& fœtenti paſcatur fimo,auis ſpurciſsima,criſtis extātibus galeata,in ſepulchris & ſtercoribus commorans. Attacus & opimacus ignotæ aues. Bruchus, locuſta, quæ necdum volat. Locuſta,quòd pedibus ſit lōgis velut haſta. Hanc Græci tam maritimam quam terreſtrem aſtagon dicunt.Muſtela Græcum eſt,id eſt,mus longa.Crocodilus animal quadrupes à croceo colore dictū, gignitur in Nilo.Migale ignota beſtia,quàm tamen ſimilem chameleonti ſerunt.Chameleon non habet colorem vnum,ſed diuerſa varietate eſt conſperſus, vt Pardus.Corpuſculū verò chameleontis ad colores quos videt facillima conuerſione variatur. Stellio genus lacertæ de colore nomen inditum habens.Eſt enim tergore pictus lucentibus guttis in modum ſtellarum. Lacerta reptile genus vocatum , quòd brachium habeat . Talpa terreſtre animal ſine oculis , terram ſemper fodiens,quàm Græci aſſalacam dicunt.Ad ſpiritualem ſenſum ſermo nunc redeat.

Tangere,portare,comedere morticina eorum, lauare veſtimenta,& cætera, quid ſit myſticè. CAPVT XIII.

QVicunq; morticina eorum tetigerit, polluetur,& erit immundus vſq; ad veſperum.Et ſi neceſſe fuerit vt portet quippiam horum mortuum , lauabit veſtimenta ſua & immundus erit vſq; ad occaſum ſolis.)Tria ſunt quæ prohibentur,ſcilicet comedere,tangere atq; portare quippiam immundum , quæ & hoc differunt, quòd agere malum, conſentire malo, & ad horam pro neceſsitate ſuſtinere malum.Debet autem legitima eſſe neceſsitas, propter quam portandum ſit immundum, videlicet vbi aut nullatenus corrigi, aut non niſi cum maioris rei detrimēto poteſt auferri malum.Verbi gratia:Naaman Syrus cum diceret Helizeo prophetæ, hoc ſolū eſt de quo preceris dominum pro ſeruo tuo,quando ingreditur dominus meus templum Remmon vt adoraret,ex illo innitente ſuper manum meam,ſi adorauero in templo Remmon, adorāte eo in eodē loco,vt ignoſcat mihi dominus ſeruo tuo, ſuper hac re:neceſſe illi fuerat,vt portaret immundum,vt ſuſtineret malum,non quidē vt adoraret Remmon,ſed vt adoraret in templo Remmon, vbi ſcilicet & in omni loco poterat adorare deum verum . Proinde continuò dicit ei propheta: Vade in pace.Attamen non omnino illæſa eſt portantis conſcientia,nec ſi de neceſsitatis excuſatione confidat, rectè dici poteſt ſecuritas, ſed magis temeritas. Lauabit ergo, inquit,veſtimenta ſua, id eſt, flebit pro ipſa neceſsitatis miſeria , quòd nonnullos feciſſe fida relatio narrat . Et immundus erit vſque ad occaſum ſolis, id eſt, in morte eius ſperabit, qui occumbendo in mortem tulit peccata mundi.(Qui tetigerit morticina eorum, immundus erit vſque ad veſperum. Et ſuper quod ceciderit quippiam de morticinis eorum,polluetur.Durum & graue ſeruitutis iugum, 4.Reg.5.

LOcutus eſt dominus ad Moyſen dicens: Loquere filijs Iſrael, & dices ad eos: Mulier ſi ſuſce- CAP. XII.
pto ſemine, pepererit maſculum, immunda erit vij. diebus, iuxta dies ſeparationis menſtruæ,
& die viij. circuncidetur infantulus. Ipſa verò manebit in ſanguine purificationis ſuæ.) Nullum Roma. 3.
omnino lex domini immaculata gloriari patitur, quaſi de ſua mundicia, vt omne os obſtruatur,
& ſubditus fiat omnis mundus deo. Nam ſi nos gẽtes reptilia & ſerpẽtia immunda fuimus, quòd
ipſi non diffitemur, cum emendatori noſtro gratias agamus: vnde hoc illis, vt munda fuerint pe-
cora, quibus veſci licitum fuerit? An non & ipſi de immundo ſemine fuere concepti, de immun Iob 14.
do, inquam, ſemine, quòd in primis hominibus ſerpẽs antiquus diabolus & ſatanas tetigit, & ve-
neno ſuo polluit? Si non ita eſt, cur iſta lex ita loquitur, quæ omne quod loquitur, his qui in lege
ſunt loquitur? Non eſt igitur diſtinctio Iudæi & Græci. Omnes enim peccauerunt, imò (vt ſecun Roma. 3.
dum præſentem literam loquar) omnes polluti fuerunt, & egebant emundatrice gratia dei. Nam
& quantula erat illa emẽdatio Iudæi circuncisi, & ad templũ illud manufactum cum hoſtijs de-
portati, niſi veniſſet ipſe & hoſtia & templũ non manufactũ Chriſtus filius dei, qui tollit peccatá
mundi? Siquidem Eſaias dicit: Omnes iuſtitiæ noſtrę ſicut pannus mẽſtruatæ. Proinde fateamur, Eſaiæ 64.
quia nos immunda reptilia fuimus, dummodo & illorum qui nobis inſultabãt, omne os obſtrua-
tur, vbi de ſua lectione panno menſtruatæ comparantur illorum iuſtitiæ. Et ſcimus, quia illorum
non credentium in Chriſtum, menſtrua nemo lauit: hæc autem reptilia deus purificauit, & vn-
gula benè diuiſa, atque ore ruminante ornauit. Sed iam ipſa legis huius verba carpamus.

De eadem re, & cur ſignanter dixerit, ſuſcepto ſemine, & de emundatione eius quæ maſcu-lum, & eius quæ fœminam pepererit. CAPVT XVI.

MVlier, inquit, ſi ſuſcepto ſemine, pepererit maſculũ, immunda erit vij. diebus, &c. Religioſe
ſanctus prophetalis ſpiritus legem ſuam determinauit, dicẽdo: ſi ſuſcepto ſemine pepererit.
Aliquam enim mulierem futurá præuidebat, quæ paritura quidẽ, ſed non ſuſcepto ſemine pue-
rum paritura erat. Alioqui fruſtra ſic determinaſſet. Ergo legis neceſsitate vnica mulier, vna & ſo
la Chriſti filij dei mater fuit liberrima, quæ tamen eandem laudabiliter ſubijt legem humilitate
ſpontanea. (Si, inquit, maſculũ pepererit, immunda erit vij. diebus.) Ac deinceps: (Si autem fœ-
minam pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus, iuxta ritum fluxus mẽſtrui, & lxvi. die-
bus erit in ſanguine purificationis ſuæ.) In litera manifeſta, non prætereundũ, ex partu fœminam
parturientis maiorem eſſe pœnam infirmitatis, vel immunditiæ, quàm ex profuſione maſculi. Et
rectè tam ſcripta, quàm naturalis lex, fœminam plus quàm maſculũ in hac ratione grauat, quia vi
delicet in acceſſu peccati, per quod mors intrauit in hunc mundũ, reptili illi vaſculo diaboli, vn-
dè venenũ immunditiæ noſtræ principiũ ille ſibilauit, propior fœmina ſtetit quam vir. Nam non Roma. 5.
per virũ mulier, ſed per mulierem vir in mẽdacio diaboli pollutus eſt. Rectè igitur in fœmina &
fluxus a natura, & ex lege purificationis duplicata eſt mora. Veruntamen in remedio gratiæ pu-
rificantis, nulla eſt diſtantia. Ibi enim (inquit Apoſt.) non eſt maſculus neque fœmina. Vndè & in
hac lege non alia pro filia quã pro filio datur hoſtia, ſcilicet agnus, ſimulq́; columba ſiue turtur.
Quæ videlicet tunc ritè offeruntur, quando is qui accedit & fideliter credit in paſsione agni in- Galat. 3.
contaminati & immaculati Chriſti, & compatiendo vt conregnet, gemitũ habet, vel gregatim vt
columba, vel ſolitariè ſicut turtur. Colũba namq; gregatim, turtur verò ſoliuagus gemere conſue
uit, & ob hoc iſta publicos eccleſiæ conuentus, iſte orationũ ſecretas lachrymas inſinuat. Grega-
tim ergo gemere eſt vt columba pœnitentiam agere in publica eccleſia: ſolitariè verò gemere vt
turtur, eſt occulta vel etiam ab hominibus remota diligere lamenta. (Quòd ſi non inuenerit ma-
nus eius, nec poterit offerre agnum, ſumet duos turtures vel duos pullos columbæ, &cæt.) Eius
manus agnum non inuenit, qui tantæ capacitatis non eſt, vt capere poſsit myſteria veri agni Chri
ſti filij dei. Offerat ergo duos turtures vel duos columbæ pullos, id eſt, contenta ſit geminæ cha-
ritatis executione. (Vnum in holocauſtum, & alterum pro peccato.) Amor nanque dei totus in-
trinſecus ardet, amor verò proximi foris per opera miſericordiæ peccatum redimere ſtudet.

De lege leproſi, quòd deus pro myſterio huius rei curam habuerit.

CAPVT XVII.

LOcutus eſt dominus ad Moyſen & Aaron, dicẽs: Homo in cuius carne & cute ortus fuerit di CAP. XIII.
uerſus color ſiue puſtula, aut quaſi lucẽs quippiam. i. plaga lepræ, adducetur ad Aaron ſacer-
dotem, & ad vnũquemlibet filiorũ eius, &c.) Manifeſta quidẽ legis hui9 litera eſt. Sed quare hæc
talia dominus deus ad Moyſen locutus eſt? Nunquid illi tam grandi curæ fuit conſpicere lepram
humani corporis, lepramq́; domeſtici parietis? Quid enim præter peccatum immundum eſt illi?
Nunquid contra morbos corporũ, & non potius contra vitia animorũ deus iudex fortis gladiũ
ſuum vibrauit, arcũ ſuum tetendit & parauit illũ? Ergo quod de ſacrificijs brutorum animalium,
idem de lege leprarũ in hac parte ſentiendũ eſt. Nam ſicut alio iam loco cũ teſtimonijs prophe- Cur ſacrifi
ticis diximus, non idcirco eiuſmodi ſacrificia deus diſpoſuit, quòd carnes taurorum manducare, cia bruto-
aut ſanguinem hircorũ potare haberet, ſed quia ſponte talibus Aegyptia conſuetudine inhiabãt, rum inſtitu ta ſint.

 & inhibe-

CAP XIII. & inhiberi non poterât filij Iſrael. Idcirco ſic diſpoſita ſunt, vt veri ſacrificij, quo delectatur deus, ſaltem vmbram vel figurā ordo illorū gereret. Ita planè non idcirco de lepra vitanda deus legē dat, quòd ipſe corporū infirmitates abhorreat, ſed quia ſenſus hominis quamlibet ſapientis, ſenſus, inquam, exterior, i. viſus vel tactus, huiuſmodi plagā penè naturaliter exhorreſcit, niſi quem vera miſericordia, vel charitas non ficta ad compatiendū vel commiſereſcendū erudiuit. idcirco lepræ diſcutiendæ atq; vitandæ legem talem poſuit, cuius vmbra vel figura ſpiritualis homo de ſpiritualibus debeat infirmari. Itaque quia fieri poteſt, & ſæpe factum eſt, vt in domo munditiæ, quæ eſt eccleſia dei, lepra immundiſsima, læpra hæretica naſceretur, rectè poſtquam de non admittendis immunditijs myſticè lex data eſt, datur etiam de illis eijciendis, in quibuſcunque poſt agnitionem veritatis apoſtatica vel hæretica immunditia ſuborta eſſe deprehenditur.

Pſal. 41.

De ſacerdotis circa lepram dijudicandam diligentia, ſecundum Apoſtolum dicentem: Hæreticum hominem poſt primam & ſecundam ammonitionem deuita. CAPVT XVIII.

Tit. 1. AIt ergo. (Homo in cuius carne vel cute ortus fuerit diuerſus color, & cæt.) Primùm hæc ad Apoſtoli conuocemus imperium, dicentis: Hæreticum hominem poſt primam & ſecundam ammonitionem deuita, ſciens quia ſubuerſus eſt qui eiuſmodi eſt, & delinquit cum ſit proprio iudicio condemnatus. Profectò ſicut in hac ſancta, & iuſta, & bona lege eſt, quando debeat homo conſideratus a ſacerdote ſtatim lepræ condemnari, & ad arbitrium eius ſeparari, & eſt quando debeat ſemel & iterum includi, ac die ſeptimo conſiderari: ſic in ſancta eccleſia eſt, quando debeat homo ſtatim, vt à fide exorbitauerit, hereticus nuntiari: & eſt, quando debeat pijs ammonitionibus prius ſemel & iterum conueniri. Denique ſi is, qui ex aduerſo fidei veritatiſque conſiſtit, talis eſt, vt eum non per ignorantiam, ſed per malitiam errare in hypocriſi, fictis verbis negotiari & loqui mendacium, nemini dubium ſit, qualis erit iam Simon ille magus cum primùm ſe apoſtolis ingeſsit, illic non debet ſententia remorari, ſed ſtatim eijcienda & ſeparanda eſt lepra nequiſsima, ne corrumpantur cæteri. Ait ergo: (Cùm viderit lepram in cute & pilos in album mutatos colorem, ipſamq; ſpeciem lepræ humiliorem carne & cute reliqua, plaga lepræ eſt, & ad arbitrium eius ſeparabitur.) Et poſtmodum idem repetendo confirmat. (Plaga, inquit, lepræ ſi fuerit in homine, adducetur ad ſacerdotem & videbit eum. Cumq; color albus in cute fuerit, & capillorum mutauerit aſpectum, ipſa quoq; caro viua apparuerit, lepra vetuſtiſsima iudicabitur, atque inſolita cuti. Contaminabit itaque eum ſacerdos, & non recludet, quia perſpicua immunditia eſt.) Tunc etenim pilus in album mutatus eſt colorem, ipſa & ſpecies humilior eſt carne & cute reliqua, quando id agitur ſub albedine & humilitate hypocriſeos, quatenus in errorem mutantur ſimplices fidei, quales Apoſt. præmuniens, dicit: Nemo vos ſeducat veniens in humilitate & religione angelorum quæ non vidit, ambulans fruſtra inflatus ſenſu carnis ſuæ, & non tenens caput, ex quo totum corpus connexum, & coniunctione ſubminiſtratum & conſtructum creſcit in augmentum dei. Tunc, inquam, capillorum mutato aſpectu, caro quoque viua apparet, quando id quod prædictum eſt, agitur ſcienter, aut defenditur pertinaciter, quòd & contactu ſancti peccare eſt. Nempe quaſi mortuæ carnis eſt lepra ignorantis hominis diſſonans à recta fide loquela, & hæc poteſt remitti: quaſi viuæ autem carnis lepra eſt hominis veritatem ſcientis blaſphemia, & hæc non remittetur, neque in hoc ſeculo, neque in futuro. Lepra, inquit, vetuſtiſsima iudicabitur, atque inſolita cuti, contaminabit eum ſacerdos, & non recludet, quia perſpicua immunditia eſt. Quod eſt dicere: Non adhibebit diligentiam, vt manifeſtum corrigat hæreticum, ſed vitabit, & vitandum pronunciabit eum, quia ſubuerſus eſt, quia incorrigibilis eſt. (Sin autem lucens candor fuerit in cute, nec humilior carne reliqua, & pili coloris priſtini, recludet eum ſacerdos ſeptem diebus, & conſiderabit die ſeptimo. Et ſi quidem lepra non vltra creuerit, nec tranſierit in cute priores terminos, rurſus includet eum ſeptem diebus alijs, & die ſeptimo contemplabitur. Si obſcurior fuerit lepra, & non creuerit in cute, mundabit eum, quia ſcabies eſt.) Senſus hic eſt: Si non per inanem gloriam in aſtutia vel hypocriſi blaſphemiam ſtruere, ſed per ignorantiam errare viſus fuerit, ſeorſum inſtruetur, ſenſu veritatis à fideliſsimo diſpenſatore verbi, totis ſeptem diebus, id eſt, in omnibus ſcripturis diuinitus inſpiratis. Et ſi quidem lepra vltra non creuerit, nec tranſierit priores terminos, id eſt, ſi non defendendo errorem, reatum ſuum auxerit, quòd facere ſolent omnes hæretici, quorum diabolus corda ſubuertit, rurſus includet eum vij. diebus alijs, & die vij. conſiderabit, id eſt, iterum bona ſpe illum in omnibus ſcripturis catholicæ veritatis cathecizabit, & benè confirmatum ſanctæ matri eccleſiæ præſentabit, dicens, quia ſcabies fuit & non lepra, id eſt, ignorantia deliquit, non malitia. (Lauabitq; homo veſtimenta ſua, & mundus erit.) Iuxta hunc ſenſum ſpiritualem in lauandis veſtimentis diſcretio qualis eſſe debeat, eccleſiaſtica prudentia non ignorat. Nam qui ab hæretica lepra correctus ad integritatem fidei reducitur, qualiſcunque illa extiterit, dummodo baptizatus fuerit in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, non illi repetitur lauacrum carnis, ſed tantum confeſsione data, ſpiritum acci-

Actor. 8.

Coloſſ. 2.

ritum accipit reconciliationis & remiſsionis peccatorum, qua ſufficienter lauentur veſtimenta, vt homo eiuſmodi mundus ſit. (Quia ſi poſtquam à ſacerdote viſus eſt, & redditus munditię, iterum lepra creuerit, adducetur ad eum, & immunditiæ condemnabitur.) Et hoc ęquum eſt. Nam ſi denuò abalienatus fuerit peccator à vulua, & errauerit ab vtero, & locutus fuerit falſa, quæ iam ſpes ſupereſſe poterit? Quomodo enim de ignorantia poterit excuſari? Igitur & quemadmodum Pſalm. 57.
ſupra dictus Apoſtolus ait: Hæreticum hominem poſt primam & ſecundam ammonitionem deuita, videlicet eo quòd inexcuſabilis, imò & incorrigibilis ſit: ita nunc lex immundum eſſe de- Tit. 1.
cernit eum, qui redditus munditiæ, iterum lepram contraxerit. Hoc planè fecit aliquis, cum fortè aliquo indigens negotio, vndè in catholica eccleſia poſſet ei ſubueniri, fidem rectam profeſſus eſt, eo quòd diceretur ei, non tibi ſubuenietur hic, niſi communicaueris: & rurſus alio indigens, quo (verbi gratia) apud Arrianos poſſet ei ſubueniri, rurſus catholicam deſeruit, eo quòd dicerent Arriani, non tibi ſubuenietur, niſi hic communicaueris, ſicut palea lauiter omni vento circunferente, nunc ab area tranſuolat in ſepem, nūc rurſus à ſepe refertur in aream. Igitur & iuxta hanc legem immunditiæ condemnabitur, & iuxta Euangelicum Apoſtoli præceptum, quia ſubuerſus eſt, deuitabitur.

Quid ſit lepra mundiſsima teneri, & idcirco hominem mundiſsimum decerni, ſecundum Apoſtoli ſententiam dicentis: Scripſi vobis in epiſtola, non commiſceri fornicarijs. 1. Corin. 5.

CAPVT XIX.

SInautem effloruerit diſcurrens lepra in cute, & operuerit omnem carnem, à capite vſq; ad pedes, quicquid ſub aſpectu oculorum cadit, cōſiderabit eum ſacerdos, & teneri lepra mundiſſima iudicabit, eo quòd omnis in candorem verſa ſit, & idcirco homo mundus erit. Quando verò caro viuens in eo apparuerit, tunc ſacerdotis iudicio polluetur, & inter immundos reputabitur.) Huius loci myſterio legitimè cōſonans Apoſtolus, dicit ad Corinthios: Scripſi vobis in epi- 1. Corin. 5.
ſtola, ne commiſceamini fornicarijs, non vtiq; fornicarijs huius mundi, aut auaris, aut rapacibus, aut idolis ſeruientibus. Alioqui debueratis de hoc mundo exiſſe. Nunc autem ſcripſi vobis non commiſceri. Si is qui frater nominatur eſt fornicator, aut auarus, aut idôlis ſeruiens, aut maledicus, aut ebrioſus, aut rapax, cum eiuſmodi nec cibum ſumere. Quid enim mihi de his qui foris ſunt iudicare? Nunquid enim de his qui intus ſunt vos iudicatis? Nam eos qui foris ſunt deus iudicabit. Auferte malum ex vobiſipſis. Quid enim eſt, totum à capite vſqua ad pedes lepra opertum eſſe, niſi fornicarium aut auarū eſſe, & omnino tam profeſsione, quàm opere foris eſſe? Quid enim eſt carnem viuam aſpergi lepra, niſi nominari fratrem & fornicatorem eſſe, cæteraq; facere opera, fraterno nomini repugnantia? Igitur afflorente ac diſcurrente lepra in cute, totam à capite vſq; ad pedes carnem opertam eſſe, quicquid ſub aſpectu oculorum cadit, idq; conſideratum à ſacerdote, lepram quidem, ſed mundiſsimam lepram iudicari, eo quòd omnis in candorem verſa ſit, & idcirco hominem mundum decerni, id profectò eſt fornicatorijs huius mundi, auaris, rapacibus, idôlis ſeruientibus, licerter cōmiſceri, nihilq; iudicare de illis, eo quòd foris ſint quos deus iudicabit. Eiuſmodi homo mundus erit, inquit, id eſt, eiuſmodi colloquiū lege eccleſiaſtica non te contaminabit, & hoc modo lepra eius tibi mundiſsima erit. Nam & dominus noſter tali- Matth. 11.
bus commixtus eſt, vndè & improperabatur illi, quòd eſſet amicus peccatorum & publicanorum. Alioquin ſi tales vitandi erant, debueramus & nos & Apoſtoli de hoc mundo exiſſe, imò & dominus noſter nunquam in hunc mundum venire. Econtrariò carnem viuam apparere in lepra, vel carnem viuam lepra aſpergi, quod ſuperiore modo longè diuerſum vel diſsimile eſt, & id circo immundum decerni, id planè eſt eum, qui nomen habet quod viuat, qui frater nominatur & intus eſt, iudicari & cum eiuſmodi nec cibum ſumi, ſed auferri malum ex vobiſmetipſis. Quid 1. Corin. 5.
ſi abundantiori triſtitia frater abſorptus fuerit? Nūquid omnino ralinquetur, dum idcirco dum- 2. Corin. 2.
taxat, tradi debeat ſatanæ in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus fiat in die domini? Præmiſſo ergo, caro enim viua ſi lepra aſpergatur immunda eſt, continuò ſequitur. (Quod ſi rurſum verſa fuerit in alborem, & totum hominem operuerit, conſiderabit eum ſacerdos, & mundum eſſe decernet. Quod idem eſt ac ſi dicat. Si abundantiori triſtitia fuerit abſorptus, imò & antequam pe- 1. Corin. 5.
nitus abſorbeatur, intuebitur eum ſacerdos, ſcilicet is qui infirmarum curam ſe nouit accepiſſe animarum, & non ſuper ſanas tyrannidem, & proinde ſacerdos legitimus eſt. Intuebitur, inquam, eum pio intuitu, & confirmabit in illum charitatem, mundum eum eſſe decernens, videlicet, vt eum qui ſe illi in colloquio ſociauerit, non iudicet æqualem debere ſortiri excommunicationis vindictam, ſed potius immittat ſapientes, qui quaſi occultè conſolentur fratrem fluctuantem.

De lepra eius, cui vlcus innatum eſt, vt eius quem ignis exuſsit, id eſt, myſticè, de diſtantia hereſiarchæ & heretici.

CAPVT XX.

CAro & cutis, in qua vlcus natum eſt, & ſanatū, & in loco vlceris cicatrix apparuerit alba, ſiue ſubrufa, adducetur homo ad ſacerdotem. Item: Caro & cutis quam ignis exuſſerit, & ſanata, albam ſiue ſubrufam habuerit cicatricē, conſiderabit eam ſacerdos. Et ecce verſa eſt in alborem,

 & locus

CAP. XIII. & locus eius reliqua cute humilior, cõtaminabit eum, quia plaga lepræ in cicatrice orta eſt.) Hactenus indiſtinctè de lepra qualiſcunq; hæreſis ſancta & myſtica lex locuta eſt: nũc diſtinctè loquitur, primùm de lepra hæreſiarchę, id eſt, eius à quo hæreſis orta eſt, & eius qui nõ proprio vitio, ſed alieno inductus hæretica tabe pollutus eſt. Denique quòd vlcus innatum, & combuſtio proprijs cauſis differũt hoc reatus hæreſiarchæ, & eius qui ab illo ſeducente in anima combuſtus eſt, differt. Nam ille proprio vitio vlceratus, mortiferum virus cõcepit, iſtè imprudẽs fortè, dum diuiti hæretico adulando quodammodo ad prunas diſtenditur, & calefacit crepitantis fornacula ſcintillis euolantibus, in crure aduſtus eſt. Vtriuſq; lex eadem eſt. Parum quippe differt in crimine decipere, & decipi poſſe. (Cum, inquit, viderit ſacerdos locum lepræ humiliorem carne reliqua, & pilos verſos in candorem, contaminabit eum. Plaga enim lepræ orta eſt in vlcere, &c.) Quæ videlicet lex, quia ſupra dicta eſt, iam cætera proſequamur. Hoc tamen non prætereundum, quia tunc in carne vel cute iam ſanato vlcere quod innatum fuerat, plaga lepræ orta eſt, quando homo vitioſus magnarum opum, magni & ardentis ingenij, de proprio vitio correptus ab eccleſia, deterior factus eſt, & vnius (verbi gratia) carnalis vitij quaſi vlcere ſanato vel conſtricto, in hæreſim lapſus eſt, fecit ſchiſmata, turbauitq; catholicam pacem, propria inflammatus iracundia. Talis Nicolaus de actibus Apoſtolorũ, VII. diaconus de zelo pulcherrimæ coniugis increpatus, reſpondiſſe fertur, vt quicũq; vellet, acciperet eam vxorẽ, & ob hoc infideles docuiſſe, quod Apoſtoli promiſcua cunctis, communiaq; conſortia fœminarum permitterent.

Quomodo differũt hæreſiarcha & hæreticus.

Act. 6.

De lepra capitis vel barbæ, & cautè diſcernendum eſſe, vtrum lepra an ſcabies, ſiue caluicium ſit. CAPVT XXI.

VIr ſiue mulier, in cuius capite vel barba germinauerit lepra, videbit eos ſacerdos. Et ſi quidem humilior fuerit locus carne reliqua, & capillus flauus ſolitoque ſubtilior, contaminabit eos, quia lepra capitis ac barbæ eſt: Sin autem viderit locum maculæ æqualem vicinæ carni,) & cætera, vt ſupra. Et ex hoc loco cognoſcere licet, quoniam non temerè de conſuetudine cuiuſquam, præſertim quæ bono poſſit animo fieri, iudicium proferri debeat. Tunc etenim in capite vel barba, quæ videlicet pars corporis non abſconditur, nec adeò veſte contegitur, lepra germinauit, aut germinaſſe putatur, quando talem quis conſuetudinem in publico eccleſiæ tenet, quæ cauſam infidelitatis habet, vel habere creditur. De huiuſmodi, inquam, non temerè iudicandnm eſt. Poteſt enim euenire, vt quòd tinea vel lepra capitis eſſe putatur, eo quòd capilli fluant, ſcabies aut caluitium ſit, id eſt, vt quod à fideli vel ſana doctrina abhorrere dicitur, bono propoſito & munda conſcientia teneatur, vt (verbi gratia) cum quis virginitati impenſius fauet, & exinde opinio nata eſt, quòd coniugia damnet: vel cum fratri carnem intemperantius manducanti detrahit, & exinde occaſio ſe præbuit, quòd contra Apoſtolum bonam dei creaturam reijciendam eſſe, docere velit. Adducetur, inquit, ad ſacerdotem, & res eodem ordine quo iam ſupra dictum eſt, diligenter examinabitur, atque rei veritate comperta, ſi lepra eſt, immundus homo adiudicabitur: ſi ſcabies, lotis prius veſtibus, mandabitur: ſi caluitium, abſque vlla interpoſitione erit mundus.

1. Timo. 4.

De leproſo ſeparato, quid ſit habere veſtimenta diſſuta, caput nudum, os veſte contectum, contaminatum ſe clamare ac ſordidum. CAPVT XXII.

QVicunq; ergo maculatus fuerit lepra, & ſeparatus ad arbitrium ſacerdotis, habebit veſtimẽta diſſuta, caput nudum, os veſte contectum, contaminatum ac ſordidum ſe proclamabit. Omni tempore quo leproſus & immundus, ſolus habitabit extra caſtra.) Durus & fortis hic occidentis literæ baculus eſt, maiori confuſione vel ignominia miſeri corporis morbos anathematizans, quam ipſa, quæ deus odit, adulteria. Cæterùm, quod viuificãs ſpiritus in iſto loco dicit eccleſijs, iuſtum valde & rationabile eſt. Qui enim hęretica eſt lepra maculatus, reuera notãdus, quia profectò deuitandus eſt. Habebit ergo, inquit, veſtimenta diſſuta. Planè hæreticus veſtimenta habet diſſuta, nam hoc ipſo quòd hæreticus eſt, illud ſibi ſcidit Chriſti veſtimentũ, cuius in typum milites tunicam eiuſdem Chriſti domini ſcindere noluerũt: vndè & ſchiſmaticus dicitur & eſt, quia videlicet vnitatem fidei vel vnicam ſcripturarũ veritatem ſcindendo, ipſe diſſutus & conſciſſus eſt. Habet & caput nudũ, perdidit enim coronam ſpei domini, imò & ipſum perdidit caput, cuius membra ſimus: caput, inquam, eccleſiæ Chriſtum, ex quo totum corpus per nexum & coniunctione ſubminiſtratum eſt, & creſcit in augmentum dei, & aſſumpſit ſibi caput inimicorum diabolum, caput vlceroſum, caput leproſum. Habet & os veſte contectũ, id eſt, ſpiritu fictionis obturatum, bilingue, & doloſum. Veſte, inquam, cõtectum. Summopere nanq; cauet, ne ab illis, qui patulum habent diſcretionis naſum, fœtore ſuo deprehendatur os vel guttur malignum, de quo alibi ſcriptum eſt: Sepulchrum patens eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſè agebant, venenum aſpidum ſub labijs eorum. Nec fruſtra. Nam contaminatum, inquit, ac ſordidum ſe clamabit. Dum enim ſuſurrare ſe putat hæreticus, clamat: dum ſibilare lingua viperea ſe exiſtimat, latratus eius omnem auritum hominem exurdat. Cum, inquam, in cubiculo ſuo regi deo detrahit,

Iohan. 19.

Coloſſ. 2.

Pſalm. 13.

Eccle. 10.

auis

auis cœli audit & nuntiat,& fit pauot & admiratio in tota Chriſti domo,quæ eſt eccleſia. Igitur
quicquid loquitur hæreticus,clamor eſt,& turbam concitat.Quid ergo?Omni,inquit,tempore
quo leproſus & immundus eſt,ſolus habitabit extra caſtra. Non ergo quiſquam hæretico, quem
viuentem catholicæ eccleſiæ caſtra non recipiunt, mortuo veniam promittat. Nam lepra vel
immunditia hæretica,quæ in hac vita per pœnitentiam non mundatur, poſt hanc vitam non eſt
vndè curetur. Quodcunque poteſt manus tua, dicit Eccleſiaſtes, inſtanter operare, quia nec Eccle.9.
opus,nec ratio,nec ſapientia,nec ſcientia ſunt apud inferos,quo tu properas. Omni igitur tem-
pore,id eſt,in ſecula ſeculorum,ſine termino, ſine fine erit extra caſtra ſempiternæ eccleſiæ,ſo-
lus,quamuis in perditorum multitudine, ſolus, inquam, & ſolitarius, quia à deo derelictus,de-
ſertor ac deſertus,pollutor & immundus,qui hoc tempore dum viuit, non fuerit ſpiritu recon-
ciliationis emendatus.

De lepra veſtium,& quod leproſa veſtis ſit comburenda,id eſt, ſcriptura hæretica penitus auferenda. CAPVT XXIII.

VEſtis lanea ſiue linea quæ lepram habuerit in ſtamine ſiue ſubtegmine, aut certè pellis, vel
quicquid ex pelle confectum eſt, ſi alba vel ruſa macula fuerit infecta, reputabitur lepra,
oſtendeturq́; ſacerdoti. Qui conſideratam recludet ſeptem diebus,& die ſeptimo rurſus aſpici-
ens,ſi creuiſſe deprehenderit,lepra perſeuerans eſt,pollutum iudicabit veſtimentum,& omne in
quo fuerit inuenta,& idcirco comburetur flammis.) Veſtis lanea ſiue linea aut certa pellicea,ve-
ſtis,inquam,quælibet leproſa peruerſa eſt hæretici ſcriptura, arte texta vel conſuta ſiue groſſio-
ri,vt lanea,ſiue ſubtiliori eloquio, vt linea, ſiue de Platone, cæteriſq́; philoſophis deo mortuis,
ſumpta,vt veſtis pellicea,de mortuis vtiq; animalibus cõtracta. Itaq; ſi maculam habuerit albam
vel ruſam,id eſt,ſi quippiam diſcrepuerit,ab vniuerſitate ſcripturarum, ſiue humili, ſiue grandi-
loquo ſermone,lepra ſcilicet hæretica perfidia reputabitur ab eo, qui legerit vel audierit,oſten-
deturq́; ſacerdoti,viro videlicet verum ſcripturarum ſenſum,atq; iudicium habenti, cui qui non
oſtenderit,tanquam pro conſenſu damnabilis erit. Qui conſideratam recludet ſeptem diebus,id
eſt,non temerarium proferet iudicium,ſed cõferet cum omni auctoritate ſcripturarum, & ſi le-
pram creuiſſe,id eſt,ſi verè hæreſim eſſe deprehenderit,comburetur flammis. Nullo enim modo
melius aut citius hęretica ſcriptura de memoria perit. Comburetur itaque leproſa veſtis,ſcilicet
parua ſcriptura flammis viſibilibus,nam leproſus ſcriptor inſanabilis,ſcilicet hæreticus impœni-
tens,cremabitur flammis,inextinguibilibus flammis ęternis, flammis geennalibus. Quo contra Prouer.31.
veſtis illa,quam operata eſt mulier ſapiens,quæſiuit enim lanam & linum, & operata eſt conſilio
manuum ſuarum,veſtiet virum illius nobilem,dabiturq́; ei de fructu manuum ſuarum,& lauda-
bunt eam in portis opera eius.(Quod ſi eam viderit non creuiſſe,) id eſt,putauerit hæreſim non
eſſe,& id quod prauum ſonat,bono ſenſu accipi poſſe.(Præcipiet,& lauabũt id in quo lepra eſt,)
id eſt,prædicabit vel exponet coram omnibus illũ verbi ſenſum, qui ſanus vel vtilis eſt.(Et cum
viderit faciem priſtinam non reuerſam,)id eſt, nihil prodeſſe lectoribus ſiue auditoribus, ſanam
interpretationem ſuam,igne comburet,vt prædictum eſt. (Sin autem obſcurior fuerit locus le-
præ poſtquam veſtis eſt lota,abrumpet eum, & à ſolido diuidet,) id eſt, ſi cum in vno capitulo
error ſit aut hæreſis,multa fidelia ſiue vtilia ſunt in toto corpore voluminis, dempto vitio,cæte-
ra reſeruabit,quod facere nonnulli conati ſunt de libris Origenis. (Quod ſi vltra apparuerit in
his locis,quæ prius immaculata erant,lepra volatilis & vaga eſt,) id eſt, ſi vltra de illis quoque
ſcriptorum locis,quæ prius videbantur innoxia, diſſentiones ortæ & facta fuerint ſcandala, de-
bent igne comburi,videlicet,eo quòd plus ſimplicibus obſint, quàm proſint ſapientibus & diſ-
cretis,cum ſufficiant ſcripta probatæ fidei.(Si ceſſauerit,)id eſt, ſi diſſenſio vel turbatio legenti-
um ratione ſedari potuerit,(Lauabis ea quę pura ſunt ſecundo,)id eſt,defendet vel commenda-
bit ea quæ catholica ſunt iterato teſtimonio,(& munda erunt,)authentica permanebunt.

De emundatione leproſi,id eſt,hæretici, & quòd mundare mundatum hoc ſit reconciliare correctum,& quid ſit duos offerre paſſeres. CAPVT XXXIIII.

LOcutus eſt dominus ad Moyſen,dicens:Hic eſt ritus leproſi. Quando mundandus eſt,ad- CAP.
ducetur ad ſacerdotem. Qui egreſſus è caſtris cum inuenerit lepram eſſe mundatam, præci- XIIII.
piet ei qui purificabitur,vt offerat pro ſe duos paſſeres viuos, quos veſci licitũ eſt,& lignũ cedri-
num,vermiculumq́;& hyſſopũ, & vnum è paſſeribus immolari iubebit in vaſe fictili ſuper aquas
viuentes. Alium autem viuum cum ligno cedrino, & cocco, & hyſſopo tinget in ſanguine paſſe-
ris immolati,quo aſperget illum qui mundandus eſt ſepties,vt iure purgetur.) Verè bona & ſan- Roma.7.
cta lex,ſi quis ea legitimè vtatur,verè ſplendida Moyſi facies,ſi quis eam amoto velamine intue- 2.Corin.3.
atur. Vidimus, intelleximus, qualiter eijciat leproſum. i. hæreticum, eo quod leproſus ſit,nunc
videamus qualiter mundet,id eſt, reconciliet illum, vbi mundatus, vbi in catholica fide fuerit
correctus. Hoc enim eſt mundare mundatum,ſcilicet reconciliare correctum. Vt offerat,inquit,
pro ſe duos paſſeres. Paſſer Chriſtum ſignificat, hoc loco qui & in Pſalmo loquitur : Vigilaui, Pſalm.101.
& factus

CAP. XIIII. & ſactus ſum ſicut paſſer ſolitarius in tecto,id eſt,reſurrexi & aſcendi in cœlum,ſeparatus ab hominibus, ad modum paſſeris ſolitarij in tecto,ſeparati ab alijs auibus, & quieſcentis in loco ſuo. Sed duo paſſeres offerendi ſunt, & vnum, inquit, è paſſeribus immolari iubebit in vaſe fictili ſuper aquas viuentes:alium autem tinget viuum in ſanguine paſſeris immolati, &c. Cur hoc, niſi quia oportet eum, qui reconciliatur eccleſiæ,confiteri Chriſtum, quia crucifixus & mortuus eſt
Roma.6. ex infirmitate noſtra,& viuit núc ex virtute dei? Nam in vmbra quidem vel figura iſta duo paſſeres offeruntur,ſed in veritate eſſentiæ vnus eſt Chriſtus:vnus,inquam, idemq́; vna geminæ perſona ſubſtantię ex altero crucifixus,vt prædictum eſt,ex altero iam viuus, ex quo etiam iam non moritur,mors illi vltra non dominabitur. Igitur oblatis duobus paſſeribus quos veſci licitū eſt, vtraq; enim iam dicta credere oportet, vnus immolatur, & ex alio viuo cum ſanguine immolati,is qui mundandus eſt,ſepties aſpergitur,quia videlicet immolatus eſt Chriſtus,idemq́; rediuiuus ſeptiformem dedit ſpiritum,ſine quo nullus ritè aſpergitur,vt peccatorum remiſsione mundetur.Hoc in ſacramentis eccleſię mirabiliter(quod fidelibus notum eſt)celebratur.Immolatur paſſer in vaſe fictili,id eſt, recitatur fides eius, quæ ex infirmitate noſtra extitit paſsionis Chriſti. Et hoc ſuper aquas viuentes,id eſt,ſecundum ſcripturas veritatem vitæ continentes. Illic eſt lignum cedrinum,vermiculusq́; & hyſſopus.Lignum cedrinum imputribile,ſpem ſignificat reſurrectionis & incorruptionis futuræ:vermiculus, charitatem: hyſſopus herba humilis, qua tumor pulmonis deponitur,ipſam fidem,qua corda noſtra purificantur. Sine iſtis reconciliatio non fit. Immolato itaq; paſſere vno,alius viuus in ſanguine eius tingitur,quo ſepties, qui mundandus eſt aſpergatur,vt ritè múdetur,quia videlicet vnus idemq́; Chriſtus mirabiliter & hic in ſacramento ſuo quotidie immolatur,& in cœlo viuit non moriturus. Hac fide recepta qui hæreticus fuerit,ſepties reſperſus,id eſt,ſancto ſeptiformi ſpiritu, qui in ſola catholica eccleſia datur, innouatus,dimitte paſſerem viuum in agrum vt auólet,confitendo,ſcilicet quia Chriſtus(vt prędictum eſt(nunquam moriturus in æternum manet.

De myſtica obſeruatione leproſi qui mundatus eſt,deq́; ceremonijs ſuis & oblationibus. CAPVT XV.

CVmq; lauerit homo veſtimenta ſua, radet omnes pilos corporis, & lauabitur aqua. Purificatusq́; ingredietur caſtra, ita duntaxat vt maneat extra tabernaculum ſeptem diebus, & die ſeptimo radet capillos capitis,barbamq́; & ſupercilia ac totius corporis pilos, & lotis rurſum veſtibus & corpore,die octauo aſſumet duos agnos immaculatos, & ouem anniculam abſq; macula,& tres decimas ſimilæ in ſacrificiū quę conſperſa ſit oleo,& ſeorſum olei ſextarium.Cumq; ſacerdos purificans hominé ſtatuerit eum, & hæc omnia coram domino in oſtio tabernaculi teſtimonij:tollet agnum & offeret eum pro delicto,oleiq́; ſextariū, &c.)Cumq;,inquit,lauerit ho
Pſalm.6. mo veſtimenta ſua,eo videlicet lauacro,de quo propheta in pſalmo: Lauabo, inquit, per ſingulas noctes lectum meum,lachrymis meis ſtratum meum rigabo: radet omnes pilos corporis ſui, id eſt,omnes à ſe ſuperſtitiones hæreticas amputabit, & lauabitur aqua,id eſt,ſacra informabitur doctrina,purificatusq́; ſcilicet hoc modo ingredietur caſtra:iam enim extunc in catholica reputabitur eccleſia,ita dumtaxat, vt maneat extra tabernaculum ſuum ſeptem diebus, videlicet ne rud';adhuc ſi contubernalium hæreticorum malis colloquijs miſceatur, iterū rediuiua illorum lepra corrumpatur.Maneat,inquam, extra tabernaculum ſuum ſeptem diebus, id eſt, donec in eo perfectè Chriſtus formetur,cui eſt iterum pariente gratia natus. Et ei hoc contrarium nō eſt, quod ſacerdotibus ſupra in conſecratione ipſorum, præceptum eſt:De oſtio quoq; tabernaculi, non exhibitis ſeptem diebus.Sacerdotibus nanq; tabernaculum catholica eſt eccleſia. Leproſo autem huic tabernaculum ſuum hæreticorum conuenticulum erat.Et die,inquit,ſeptimo,radet
Coloſ.2. capillos capitis,barbamq́; & ſupercilia ac totius corporis pilos. Hæc nāq; perfectio eſt reformationis in eo qui barbatus & veternoſus hæreticus fuerat, ſi ex toto ad infantiam innocentiæ redeat,ſi depoſita philoſophia & inani fallacia, quæ eſt ſecundum traditionem hominū,ſecundum elementa mundi,& non ſecundum ſpiritum,in illo qui caput eſt corporis eccleſiæ, tota expoliatione corporis carnis refloreſcat,quod eſt capillos capitis,id eſt, ſenſus priſtinos cordis, barbāq́; virilem,ac ſuperbię ſupercilia,cum totius corporis pilis radere,vt totus homo nouus incedat.Et lotis rurſus veſtibus & corpore.i.iterū atq; iterū data confeſsione, die octauo ſumet duos agnos immaculatos,& ouem anniculam abſq; macula,& tres decimas ſimilæ,&c.Hoc leproſi oblatio,à ſacerdotum ſupradictis oblationibus differt,quòd illic vitulum,hircum, atq; agnum ſumi iubet lex,& azymorum de caniſtro exprimitur eadem quantitas: hic autem duos, inquit, agnos aſſumet,& oué anniculā,& tres ſimilæ decimas.Planè ab hoc hæretico qui ab huiuſmodi lepra mundatus eſt,exigi debet,vt totius vanę philoſophiæ raſis ſupercilijs,ſimplicitatem fidei ſapiat,& ita cum duobus agnis immaculatis, ouem anniculam, id eſt, in duobus teſtamentis vnam ſimpliciter profiteatur fidem catholicam.Nam à ſacerdote,id eſt,ab eo qui nunquā aberrauit à fide,non tanta ſolertia requiritur vel exigitur,vt ſit contentus ſimplici fide, quippe qui neminé ſolicitum reddidit,

reddidit, quòd vnquam humana deum voluerit ratione comprehēdere. Igitur & tres, inquit, decimas ſimilæ aſſumet in ſacrificium. Tribus decimis aſſumptis, VII. decimæ reſiduæ ſunt. Aſſumet ergo tres ſimilæ decimas, id eſt, tres confitebitur pura mente, & publica voce vnicæ deitatis perſonas, vt quas non habebat VII. decimas, ſcilicet ſanctum ſeptiformem ſpiritum in catholica matre eccleſia recipiat. Sed non ſatis eſt, ſanctam confiteri trinitatem in cōſpectu eccleſiæ, niſi præeunte dilectionis auctoritate, & erga deum & proximum fideliter operante. Conſperſa, inquit, ſimila ſit oleo, & ſeorſum habeat olei ſextarium, quia videlicet & intus coram domino conſpergitur charitatis oleum, & foris erga proximum ſex opera miſericordiæ ſunt, ſcilicet, eſurienti cibum, ſitienti dare potum, colligere hoſpitem, cooperire nudum, viſitare infirmum, venire ad eum qui in carcere eſt. Cætera præterimus, quia ferè ſunt eadem quæ ſuperius in conſecratione ſacerdotum, imò in exordio voluminis huius pro poſſe tractauimus. Nec mirum, quòd eodem ritu & ſacerdotes conſecrantur, & qui leproſus fuerat emundatur, quia videlicet in reconciliatione hæretici, cuncta ſunt agenda myſteria Chriſtianę fidei, per quę deo noſtro regnum & ſacerdotes ſumus effecti, excepto quòd non illi repetitur lauacrū carnis, ſi veniat ab hæreticis quamlibet peruerſis, baptizantibus tamen in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti. (Quod ſi pauper eſt, & non poteſt manus eius inuenire quæ dicta ſunt, & cætera.) Pauper ille eſt, qui pro paruitate ſcientiæ non penetrat profunda ſcripturarum, quæ duobus teſtamētis determinatæ ſunt. (Sumet ergo (inquit) pro peccato agnū.) Id eſt, pro correctione peſtis hæreticæ, apprehendet apóſtolicæ fidei ſymbolum.) Decimamq; partem ſimilæ conſperſæ oleo, & olei ſextarium.) Id eſt, fidem vnam abſq; ſubtili diſcuſsione, trium perſonarum, ita duntaxat, vt dilectionem habeat erga deum & proximum, iuxta ſenſum ſupra dictum. (Duos quoq; turtures (ait) ſiue duos pullos columbæ, quorum ſit vnus pro peccato, & alter in holocauſtum.) Videlicet duplicem habendo gemitum, vel quia dixit & fecit quæ catholicæ puritatis non ſunt, vel quia non dixit & non fecit quæ ab hæreticæ lepræ contagione aliena ſunt. Cætera (vt iam dictum eſt) pręterimus, non enim eadem in omnibus locis ſuis replicare compellimur.

Math. 25

Apoca. 12
Pauper.

De lepra domorum, cum nunciata fuerit ſacerdoti, qualiter conſideretur, id eſt, hæreſis quorumlibet in quouis ordine cohabitantium qualiter examinetur.

CAPVT XXVI.

LOcutus eſt dominus ad Moyſen & Aaron, dicens: Cum ingreſsi fueritis terram Chanaan, quam ego dabo vobis in poſſeſsionem, ſi fuerit plaga lepræ in ædibus, ibit cuius eſt domus nuncians ſacerdoti, & dicet. Quaſi plaga lepræ videtur mihi eſſe in domo mea. At ille præcipiet, vt efferant vniuerſa priuſquam ingrediatur eam, & videat, vtrum lepra ſit, ne immunda fiant omnia quæ in domo ſunt. Intrabitq; poſtea, vt conſideret domus lepram, & cætera.) Et hic à ſuperioribus deductus viuificans legis ſpiritus in promptu eſt. Si enim nō de lepra carnis, ſed de lepra mentis vel peccato carnis deo cura vel iudicium eſt, quanto magis de lepra parietum, vel de lepra lapidum viſibilium & inſenſibilium illi cura non eſt? Ergo hic domus, ratione vrgente, eo ſenſu accipienda eſt, quo partes domus dicimus ſingulos homines. Et hoc nōdum ſpirituale eſt, nam & literaliter, ſicut tribus per familias ſiue cognatiões, & cognatio per domos, ſic domus per viros pleriſq; ſcripturæ locis diuiſa eſt. Cum igitur, inquit, ingreſsi fueritis in terram Chanaan, quam ego dabo vobis in poſſeſsionem, ſi fuerit plaga lepręin ędibus, &c. Extunc terram Chanaan, quod interpretatur motus eorum, ingreſsi ſumus, ex quo ſub regibus Chriſtianis atq; catholicis principibus, licuit ſanctæ eccleſiæ publicis regnare cōuentibus, diuinumq; imperiū cœleſtibus gubernare legibus. Nam terra quidem Chanaan, quam dedit dominus populo illi poſsidendam, illam ſignificat terram viuentium, de qua maligni ſpiritus expulſi ſunt, quia ſecundum nomen Chanaan, motus eſt pes eorum, cecideruntq;, & ſtare non poterant, ſed quia per præſentis eccleſiæ ianuas in illam ingredimur terram, non vanè iam nos ingreſſos eſſe dicimus, & beata ſpe gloriamur, cū adhuc peregrinantes in corpore, iam in cœlis cum Apoſtolo conuerſari poſsimus. Si, inquit, fuerit plaga lepręin ędibus, id eſt, ſi orta fuerit hęreſis in quibuſlibet eccleſię conuentibus, cœnobijſq;, vel quibuſcunq; ordinibus communiter viuentibus, ibit cuius domus eſt, nuntians ſacerdoti, ſubauditur, eo quòd plagam mortiferam per ſemetipſum ſanare non poſsit. Tūc enim is, cuius eſt domus, qui domui Chriſti eſt prælatus, maioris vel ſuperioris quęrere debebit præſidium, cum per ſemetipſum curare non poterit domeſticum morbum. At ille præcipiet, vt efferant vniuerſa de domo, priuſquam ingrediatur eam, & videat vtrū lepra ſit. Ingreſſuro ſacerdote in domum, vt videat vtrum lepra ſit quod annuntiatum eſt, an nō, prius efferri debent vniuerſa, ſubauditur, quæ efferri poſſunt, quia videlicet in conuentu vel cœtu cohabitantium orta diſſentione de fide vel dogmatibus, antequam res examinentur, qui non conſentiunt ſcandala facientibus, ipſum ſuum declarare debent ſtudium, quo ab alijs diſſentiunt. Nam poſtquam lepram hęreticam eſſe manifeſta ratio conuicerit, non ſolum auctoribus, ſed & auctorum conſentaneis ſententia pariter incumbet iudicialis. Quare enim præcipiet, vt efferant vniuerſa? Ne im-

Philip. 3

CAP. XV. Ne immunda, inquit, fiant omnia quę in domo ſunt, videlicet quando prolatum fuerit conuictæ immunditiæ indicium. Intrabitq́; poſtea vt conſideret domus lepram, videlicet poſtquam ſchiſmatis partẽ vtranq; diuiſerit, diſtinctamq́; vtriusq; habuerit notitiam. (Et cum viderit in parietibus illius, quaſi valliculas pallore ſiue rubore deformes, & humiliores ſuperficie reliqua: egredietur oſtium domus, & ſtatim claudet eam ſeptem diebus.) Quod eſt dicere: Cum audierit capitula diſceptantium omnino à pulchritudine vel ſanitate ſanctarum ſcripturarum diſcrepare, egredietur tota auerſus mente, & imponet ſilentium immundo ſpiritui, ſcilicet lepræ hæreticæ, Pſalm. 106. ſeptem diebus, id eſt, vniuerſæ veritatis obiecta auctoritate, vt videant vel intelligant recti & lętentur, & omnis iniquitas oppilet os ſuum.

Quod ſi poſt ſeptem dies inuenerit creuiſſe lepram, iubeat erui lapides, id eſt, ſi poſt omnes admonitiones perſeuerauerit hæreſis, expellet eius auctores, & ſi nec ita profecerit, deſtruet totam domum hæreticam. CAPVT XXVII.

REuerſusq; die ſeptimo, conſiderabit eam. Si inuenerit creuiſſe lepram, iubebit erui lapides in quibus lepra eſt, & proijciet eos extra ciuitatem in loco immundo: domum autem ipſam radi intrinſecus per circuitum, & ſpargi puluerem raſuræ extra vrbem in loco immundo, lapidesq́; alios reponi pro his qui ablati fuerunt, & luto alio lini domum.) Septimo, inquit, die, id eſt, poſtquam omnem adhibuit ſani ſermonis diligentiam, reuerſus ſi lepram inuenerit creuiſſe hæreticam, iubebit erui lapides in quibus lepra eſt, id eſt, vtetur ferro abſciſionis, auferẽdo & expellendo illos, qui ſunt eiuſdem impietatis auctores, & proijciet eos extra ciuitatem: extra ciuitatem, inquam, viuentis dei Hieruſalem cœleſtem, extra pacem eccleſiaſticæ communionis in loco immundo, in diaboli circo vel theatro, vel in maligno malignorum collegio, cum mortuis, cum his qui ſunt in inferno. Domum autem ipſam radet intrinſecus per circuitũ, nec enim immunis eſſe Eccle. 13. poterit ab illorum colluuione totus cœtus cohabitantium, dicẽte ſcriptura: Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Radet, inquam, per circuitum, id eſt, cunctos tam vocis profeſsione, quàm & Matth. 12. manus ſubſcriptione, anathematizare compellet dogma hæreticum, & ſparget puluerem raſuræ extra vrbem in loco immundo, vt videlicet nihil immundorum, nihil hæreticorum ſenſuum reſideat in tota dei domo. Sed & lapides alios reponi iubebit, pro his qui ablati fuerint, ſcilicet vt malis malè perditis, domus impleatur alijs domeſticis, qui pro veritate fidei, vel pacis catholicæ ſtatu, iure computentur in familia domini. Tandem luto alio liniet domum, id eſt, malis ſenſibus excluſis ſedula prædicatione ac meliori doctrina totum reformabit fidei vel catholicæ pacis ſtatum. (Si autem poſtquam eruti ſunt lapides, & puluis elatus, & alia terra lita, ingreſſus ſacerdos viderit reuerſam lepram & parietes aſperſos maculis, lepra eſt perſeuerans, & immunda domus. Quam ſtatim deſtruent, &c.) Videlicet ſicut poſt primam & ſecundam inſpectionem, homo leproſus immunditiæ condemnatur, ſic & domus poſt primam & ſecundam cõſiderationem creſcente lepra, iure deſtruitur, id eſt, ſicut hæreticus homo, poſt primam & ſecundam admonitionem deuitandus, ſic & vniuerſa domus ſiue eccleſia malignantium, conciliumq́ue hæreticorum poſt primam & ſecundam orthodoxi ſacerdotis viſitationem, anathematizandum eſt. (Deſtruent ergo, inquit, domum & lapides eius, ac ligna, atq; vniuerſum puluerem proijcient extra oppidum in loco immundo.) Videlicet cum illo immunditiæ principe diabolo, cui per prophetam Eſaiæ 14. ſub nominę Babylonici regis dictum eſt. Omnes reges gentium vniuerſi dormierunt in gloria, vir in domo ſua. Tu autem proiectus es de ſepulchro tuo, quaſi ſtirps inutilis, pollutus & obuolutus cum his qui interfecti ſunt gladio. (Quod ſi introiens viderit, lepram non creuiſſe in domo, poſtquam denuò lita eſt, purificabit eam reddita ſanitate. Et in purificatione eius ſumet duos paſſeres, & cætera, vt ſupra.

De eo qui patitur fluxum ſeminis, id eſt, incontinentiam ſermonis, & de ea quæ ſanguine fluit, id eſt, quæ cuilibet fratri detrahit, & de myſtica eius oblatione ſi ſanata fuerit. CAPVT XXVIII.

CAP. XV. VIr qui patitur fluxum ſeminis, immundus erit. Et nunc iudicabitur huic vitio ſubiacere, cum per momenta ſingula adhæſerit carni illius, atque concreuit fœdus humor.) Item: (Mulier quæ redeunte menſe patitur fluxum ſanguinis, ſeptem diebus ſeparabitur.) Ac deinceps: (Mulier quæ patitur multis diebus fluxum ſanguinis, non in tempore menſtruali, vel quæ poſt menſtruum ſanguinẽ fluere non ceſſat, quamdiu huic ſubiacet paſsioni, immunda erit quaſi ſit in tempore menſtrui.) Ordinatè poſt legem datam, lepræ damnabilis, id eſt, hæreticæ prauitatis, legem edicit ſcriptura de fluxu ſeminis, & de fluxu ſanguinis mẽſtrui, id eſt, de incontinentia oris murmuroſi, & de loquacitate linguæ detrahentis. Quid eſt fluxũ ſeminis, aut fluxũ pati ſanguinis, niſi detractorijs aut etiam criminoſis fluere verbis? Nẽpe qui detrahit deo, vel qui blaſphemat deũ, & qui detrahit proximo, vel qui iudicat proximum, proximi ſunt. Qui enim hoc tempore catholicæ pacis, quando ſufficientibus orthodoxorum ſcriptis, lapidata vel obruta eſt omnis hæreſis, proximi quem videt, bona quoque odit, quomodo vigentibus hæreticorum zizanijs, deo quem non videt

non videt, poſſet eſſe fidelis? Igitur & hic immundus eſt. Et ſi quidem in propoſito virtutis, aut in quolibet eminenti gradu conſtitutus ſit, vir eſt patiens fluxum ſanguinis: ſi autem de ſecularium plebecula, nulloq; ordinis eccleſiaſtici, ſiue curialis munere functus ſit, rectè mulier dicatur patiens fluxum ſanguinis menſtrui, quàm diu à detractione linguæ nõ parcit, quàm diu ſcandala nutrire, diſſenſiones facere non ceſſat. Et notandum, quàm cautè dictum ſit, quàm prouidè definitum ſit. Tunc, inquit, iudicabitur huic vitio ſubiacere, cùm per momenta ſingula adhæſerit Iacobi 3.
carni illius, atq; concreuerit fœdus humor. Quod eſt dicere: Non pro vno verbo iudicabitur, linguæ vitio ſubiacere: nam ſi quis in verbo non offendit, hic perfectus eſt vir: ſed cum indeſinenter pro conſuetudine adhæſerit ori illius fœda atq; humida loquacitatis lues, & ſuauis fuerit gutturi eius panis huiuſmodi, immundus, inquam, & hic erit, veruntamen non æquè vt leproſus, nondum æquè hæreticus. Nec enim habet hæc lex, vt ſeparetur, vt habitet extra caſtra ſolus. Optimè ac legitimè didicit ſancta eccleſia, portare & ſuſtinere intra caſtra ſua, qui ſunt huiuſmodi, gemẽs tamen & dicens: Hei mihi quia incolatus meus prolongatus eſt, habitaui cum habitantibus cedar, multum incola fuit anima mea: Cùm his qui oderunt pacem, eram pacificus. Hunc tenet Pſalm. 119.
modum diſcretionis, vt cum his qui oderunt pacem proximi, quàm diu ſaluo vnitatis vinculo poteſt, pacifica ſit: cùm his autem qui oderunt pacem dei, qui male de deo loquuntur, & ſunt hæretici, nullam habeat pacem, aut tolerantiam communionis: ſed emundatio talium ſine ſanguine fit, Ait enim: (Si ſanatus fuerit qui huiuſmodi ſuſtinet paſsionem, numerabit ſeptem dies poſt emundationem ſui, & lotis veſtibus ac toto corpore in aquis viuentibus, erit mundus. Die autem octauo, ſumet duos turtures, aut duos pullos columbæ, veniet in conſpectu domini ad oſtium tabernaculi teſtimonij, dabit eos ſacerdoti, & cæt. Ita, inquam, talium emundatio, & earum mulierum, quarum ſteterit ſanguis & fluere ceſſauerit, ſine ſanguine fit, cùm emundatio leproſi non niſi cum ſanguine fiat paſſeris immolati, cùm ſeptena aſperſione paſſeris viui. Etenim quicunque fidei profeſsione intus ſunt, quamuis paleæ ſint, cum per pœnitentiam mutantur & grana fiunt, ſolenni reconciliatione non indigent, ſed tantum turturis & columbæ gemitus offerant, & ſaluati ſunt. Cætera, quia manifeſta ſunt, & ſimilia vel eadem, ex parte dicta ſunt ſuperius, ſtudio proficiſcendi prætermimus.

Quòd mulier vitio laborans fluentis menſtrui, à ſanctæ communionis prohiberi non debeat ingreſſu. CAPVT XXIX.

HOc tamen de menſtruis fluoribus ſecundum literam prætereundum non eſt, quia iam in Euangelio Chriſti mulier eiuſmodi paſsionem ſuſtinens, deo immunda non eſt. Nam viro qui Matth. 9.
dem immutanda ſit, ſcilicet: (Vt vir qui cum ea coierit, tempore ſanguinis menſtrualis, immundus ſit.) Et hac lege prohibeatur cum ea coire vir, in quo certè multũ conceptibus lex ſacra proſpicit. Dicuntur enim concepti fœtus vitium ſeminis trahere, ita vt leproſi & elephantiaci ex hac conceptione naſcantur, & fœda in vtroque ſexu corpora prauitate vel enormitate membrorum, ſanies corrupta degeneret. Cæterùm deo cur pro hac paſsione immunda ſit? Etenim eccleſiaſtica rectè cenſet auctoritas, quia mulier dum conſuetudinem menſtruam patitur, prohiberi eccleſiam ingredi non debet, quia ei naturæ ſuperfluitas in culpam nõ valet reputari, & per hoc quod inuita patitur, iuſtum non eſt, vt ingreſſu eccleſiæ priuetur. Nouimus nanque, quod mulier quæ Marci 5.
fluxum ſanguinis patiebatur, poſt tergum domini humiliter veniens, veſtimenti eius fimbriam tetigit, atq; ab ea ſtatim infirmitas ſua receſsit. Si autem in fluxu ſanguinis poſita laudabiliter potuit domini veſtimentum tangere, cur quæ menſtruam ſanguinis ſuperfluitatem patitur, ei non licet domini eccleſiam intrare? Sed dicis: Illam infirmitas compulit, has verò de quibus loquimur, conſtringit conſuetudo: ſi igitur bene præſumpſit, quæ veſtimentum domini in languore poſita tetigit, quòd vni perſonę infirmanti conceditur, cur non concedatur cunctis mulieribus quæ naturę ſuæ vitio infirmantur? Sanctę autem communionis myſterium in iiſdem diebus percipere non debet prohiberi. Si autem ex veneratione magna percipere non præſumit, laudanda eſt, ſed ſi perceperit, non iudicanda.

De myſterio duorum hircorum, quòd eorum alter Chriſti, alter Antichriſti typus ſit. CAPVT XXX.

LOcutus eſt dominus ad Moyſen, poſt mortem duorum filiorum Aaron, quando offerentes ignem alienum interfecti ſunt, & præcepit ei, dicẽs: Loquere ad Aaron fratrem tuũ, ne omni tempore ingrediatur ſanctuarium, quòd eſt intra velum, coram propitiatorio quo tegitur arca, vt non moriatur, quia in nube apparebo ſuper oraculũ, niſi hæc ante fecerit. Vitulum offeret pro peccato, & arietem in holocauſtum, & cætera.) Poſt myſticum atq; ordinatiſsimũ ſanctæ domus dei ſtatum, in hac ſacra Leuitici voluminis ſcriptura diſpoſitum, iterum ad caput reditur, id eſt, Leuit. 8.
ad Aaron ſummum pontificem, & ſacrificium eius. Sic enim ſuperius habuimus, iubente domino, quia obtulerit Aaron vitulum & duos arietes, vitulum pro peccato, & arietum vnum in holocauſtum, ac deinde hircum. Deinde ſubiuncta eſt mors filiorum Aaron, ac deinde diſcretio

CAP. XVI. mundorum atq; immundorum animantium, deinde lex leproſi hominis,& leproſæ domus,deinde de viro patiente fluxum ſeminis, de fœmina patiente fluxum ſanguinis. Poſt hæc,inquam, opportuna recapitulatione ad ipſum reditur, cùm hęc ad Moyſen dominus loquitur. Verùm nonnihil differt. Dicit enim:(Quibus cunctis cum lotus fuerit,induetur. Suſcipietq́; ab vniuerſa multitudine filiorum Iſrael duos hircos pro peccato,& vnum arietem in holocauſtum. Cumq́ue obtulerit vitulum,& orauerit pro ſe,& pro domo ſua,hircos duos ſtare faciet coram domino, in oſtio tabernaculi teſtimonij, mittens ſuper vtrunque ſortes. Vnam domino,& alteram capro emiſſario,&c.) Hoc(inquam) nonnihil à ſuperioribus differt, nam illic de capro emiſſario nullus ſermo eſt. Magnum & hic myſterium eſt. Poſt mortem duorum filiorum Aaron,quādo offerentes ignem alienum mortui ſunt,& myſteria dicta ſunt, & vtiq; poſt perditionem Iudæorum qui nunc in peccato ſuo pereunt,hæc eadem opere implenda ſunt. Tunc ſummus pontifex,tunc,inquam, cùm plenitudo gentium ſubintrauerit, tempus erit vt reliquiæ ſaluæ fiant Iſraelitici po-
Roma.11. puli. Duos hircos ſtare faciet in oſtio tabernaculi teſtimonij,id eſt,reuelato homine peccati,filio perditionis,qui verè hircus eſt fœtidus pro peccatis proprijs,innoteſcet ipſe Chriſtus populo illi,qui cum pro ſua innocentia ſic immaculatus agnus dei,tanquam hircus velut peccator oblatus eſt pro peccatis totius mundi. Tunc mittentur ſuper vtrunque ſortes, vt liquidò conſtet cunctis, quis eorum benedictus in nomine patris, in multitudine miſericordiæ aduenerit, & quis male-
2.Theſſ.2. dictus in nomine ſuo & in multitudine iræ ſuæ emerſerit. Nam cuius ſors à domino exiuit, qui oblatus eſt pro peccatis noſtris,hic illum alterum interficiet ſpiritu oris ſui,& deſtruet illuſtratione aduentus ſui. Iam quia cætera ſuperius dicta ſunt,videlicet quid ſignificet, quòd pontifex ſolus ingreditur in ſanctuarium, ſumptum ſanguinem fundens ſuper cornua altaris per gyrum,aſpergens digito ſepties,& expians atque ſanctificans illud ab immunditijs filiorum Iſrael,nunc de capro emiſſario quod reſtat dicendum eſt.

Quòd viuens hircus,qui emittitur ipſe ſit Antichriſtus. CAPVT XXXI.

OFferat,inquit,hircum viuentem,& poſita vtraque manu ſuper caput eius,confiteatur omnes iniquitates filiorum Iſrael,& vniuerſa delicta atq; peccata eorum. Quæ imprecās capiti eius, emittet illum per hominem paratum in deſertum,&c.) Hircus iſta (vt prædictum eſt) Antichriſtus eſt. Viuens,inquam, hircus, quippe qui non veniet vt Chriſtus, pro peccatis hominum moriturus,ſed omnino cauſæ vel morti eius contrarius,vndè & dicitur Antichriſtus, id eſt, Chriſto
Matth.27. contrarius. Nam in typum eius Barabbas latro ſeditionis auctor & homicidij, viuēs eſt dimiſſus, & nunc vſq; ſuper illos ſeditionibus atq; homicidijs tyrannizat diabolus, noſter verò hircus pro peccatis noſtris eſt mortuus:mortuus, inquam,ſemel peccato, nunc enim viuit deo. Omnes,inquit,iniquitates filiorum Iſrael,vniuerſa delicta atque peccata eorum imprecans capiti eius,omnium quippe animarum ſanguis vniuerſus in caput eius redundabit, emittet eum per hominem paratum in deſertum,id eſt,pręcipitabit in infernum,in manibus patris eius diaboli,hominis vti-
Matth.13. que mali & viri iniqui,de quo pater familias in Euangelio dicit: Inimicus homo hoc fecit. Secundum hanc ſignificationem turpe nimis eſt hominis illius miniſterium ſignificantis diabolum,qui in ſolitudinem inferni deportabit illum hircum ſuum,ſed audi quod poſtmodum ſequitur:(Ille verò qui dimiſerit caprum emiſſarium, lauabit veſtimenta ſua, & corpus aqua, & ſic ingredietur caſtra.)Porrò hoc loco quod hircum illum attrectauit, & ad horam typum geſſit totius munditiæ principis, lauabit veſtimenta ſua non ante ingreſſurus caſtra. (Sed & ipſe Aaron, quia capiti eiuſdem hirci manum vtramq́; impoſuit, lauabit carnem ſuam in loco ſancto, indueturq́ue veſtimentis ſuis. Vitulum autem & hircum, qui pro peccato fuerant immolati, & quorum ſanguis illatus eſt,vt in ſanctuario expiatio compleretur,aſportabūt foras caſtra,& comburetur igni,&c.) Hæc ſuperius expoſita ſunt, ſed hoc loco (vt ſupradictum eſt) recapitulantur, videlicet idcirco,
Hebr.13. quia non alterius,ſed eiuſdem domini noſtri Ieſu Chriſti ſanguine, qui vt ſanctificaret per ſuum ſanguinem populum,extra portam paſſus eſt,reliquiæ Iſrael ſaluabuntur.

Sententia legis,de non comedendis morticinis, & cur Abraham vxorem habens ſororem ſuam, contra legem hanc non fecerit dicentem, iuxta conſuetudinem Ægypti non facietis. CAPVT XXXII.

DEhinc paucis interpoſitis,quæ & intellectu plana ſunt,& iam diuerſis locis expoſita ſunt,re-
CAP. XVII. capitulationem proſequitur,& quæ nam ſint illa immunda,quorum ab eſu vel contactu populum ſanctum ſancta lex abſterreat,manifeſtius eloquitur.(Anima,inquit,quæ comederit mor
Leuit.11. ticinum vel captum à beſtia tam de indigenis quàm de aduenis,lauabit veſtimenta ſua & ſemetipſum aqua,& contaminatus erit vſque ad veſperum, & hoc ordine mundus fiet.) Hoc & ſuperius dictum fuerat:ac ſubinde, hæc ſunt, inquit, animalia quæ comedere debetis de cunctis animantibus terræ, & hæc atque hæc inter immunda reputabitis. Nam ſi quæras,quæ ſunt immun-
CAP. XVIII. da quæ deus odit. (Iuxta conſuetudinem,inquit,terræ Aegypti in qua habitaſtis non facietis, & iuxta morem regionis Chanaan,ad quam ego introducturus ſum vos,non agetis.) Ac deinceps:

(Omnis

(Omnis homo ad proximam ſanguinis ſui non accedet.) Nam verè hæc animalia ſunt immunda, animalia cadaueroſa, quæ populus dei comedere, id eſt, in ſui conſortium admittere non debet, ſcilicet omnes homines iſta facientes, hæc immunda & irrationabilia perpetrantes, turpitudinem matris vel patris diſcooperientes, ſororis ex patre, ſiue ſororis ex matre ignominiam reuelantes. Quod ſi obijcias, ergo Abraham cõtra dei placitum fecit, ſororis ſuæ turpitudinem reuelando. Sara enim ſoror eius fuit filia patris eius, & non matris, Reſpondebimus quia hoc iuxta conſuetudinem gentium fecit, quàm deus hoc loco interdicit. De quibus cum educeret eũ deus, iam antea ſoror nupſerat illi. Nec dum ſcripto legis, imò nec dum voce dei præceptum acceperat huiuſmodi: Vbi autem præceptum non eſt, nec præuaricatio. Hæc, inquam, facientes homi- Tit 1.
nes, & quomodocunque ſanguineam turpitudinem diſcooperientes, mulieris menſtruatæ fœdi- Matth. 15.
tatẽ reuelantes, cùm vxore proximi coeuntes, de ſemine ſuo dantes idôlo Moloch, & per ignem illi transferentes, hi & cæteri operarij iniquitatis coinquinati & immundi ſunt, quibus nihil eſt mundum. Hęc enim de homine exeunt, & iuxta Euangelicam veritatem coinquinant hominem: nam quod intrat in os, inquit, non coinquinat hominem. Et in his nullam impendimus moram quærendo myſteriorum profunditatem, quoniam in ſuperficie manifeſtam habent iuſtitiæ rationem, tranſgreſſoribus reatum perennem, auditoribus imò factoribus ſuis magnam parantia conſcientiæ requiem.

De tribus ſolennitatibus anni, quis ſit menſis azymorum, quis primitiuorum, quis congregatarum frugum. CAPVT XXXIII.

LOcutus eſt dominus ad Moyſen, dicens: Loquere filijs Iſrael, & dices ad eos: Hæ ſunt feriæ domini ſanctæ, quas celebrare debetis tẽporibus ſuis. Menſe primo, quartadecima die men- CAP. XXIII.
ſis ad veſperum phaſe domini eſt, & quintadecima die menſis huius ſolennitas azymorum domini eſt, &c.) Trium ſolemnitarum cõtinuata ratio planius hic ordinata eſt, de quibus in Exodo Exod. 23.
dominus. Tribus, inquit, vicibus per ſingulos annos mihi feſta celebrabitis, ſolennitatem azymorum, ſolennitatem menſis primitiuorum, ſolennitatem quoque in exitu anni, quando congregaueris omnes fruges tuas de agro. De ſolennitate azymorum nunc dicit: Quartadecima die menſis primi ad veſperum phaſe domini eſt, ſiue paſcha, id eſt, tranſitus. De ſolennitate menſis primitiuorum. (Cùm, inquit, ingreſſi fueritis terram, quàm ego dabo vobis, & meſſueritis ſegetem, feretis manipulos ſpicarum, primitias meſſis veſtræ ad ſacerdotem, qui eleuabit faſciculũ coram domino, vt acceptabilis ſit vobis altero die ſabbati, & ſanctificabit illum.) Ac deinceps: (Numerabitis ergo ab altero die ſabbati, in quo obtuliſtis manipulum primitiarum, ſeptem hebdomadas plenas vſque ad alteram diem expletionis hebdomadæ ſeptimæ, id eſt, quinquaginta dies, & ſic offeretis ſacrificium nouum domino, &c.) Hæc ſolennitas menſis primitiuorum, qui menſis apud Hebræos Theſeri, apud Romanos autem Iunius dicitur: hæc, inquam, ſolennitas, primitiuorum dicitur, & feſtiuitas hebdomadarum. Vocatur etiam Græcè Pentecoſtes, id eſt, quinquageſimus dies. De ſolennitate congregatarum frugum. (Menſe, inquit, ſeptimo, prima die menſis erit vobis ſabbatum memoriale clangentibus tubis, & vocabitur ſanctum. Omne opus ſeruile non facietis in eo, & holocauſtum offeretis domino, & cætera.)

De eiſdem ſolennitatibus, & de cauſis ſingularum. CAPVT XXXIIII.

TRes iſtæ ſolennitates legales, cauſas habent notiſsimas, magnaq; & præclara cõmemoratione digna reſtantur dei beneficia. Solennitatis azymorum, ſolennitatis, inquam, paſchalis cauſa Exod. 12.
illa eſt, quia in manu, inquit, forti eduxit nos dominus de terra Aegypti, de domo ſeruitutis. Nam cum induratus eſſet Pharao, & nollet nos dimittere, occidit dominus omne primogenitum in terra Aegypti, à primogenito hominis vſque ad primogenitum iumentorum. Solennitatis primitiuorum ſiue hebdomadarum, cauſa hæc eſt, quia menſe tertio egreſsionis de terra Aegypti, pepigit dominus fœdus cum filijs Iſrael, de legem dedit in tabulis ſcriptam digito dei. Pactio fœderis non tertio, vt plerique negligenter legentes, ſed quarto die menſis tertij, qui eſt quinquageſimus à quartadecima luna vel die menſis primi, ſic acta eſt. Tulit Moyſes dimidiam partem Exod. 24.
ſanguinis, & miſit in populo, partem autem reſiduam fudit ſuper altare. Aſſumenſq; volumen fœderis, legit audiente populo. Sumptum quoq; ſanguinem reſperſit in populum, & ait: Hic eſt ſanguis fœderis, quòd pepigit dominus vobiſcum, ſuper cunctis ſermonibus his. Solennitatis mẽſis ſeptimi, quæ dicitur feſtiuitas tabernaculorum, ea cauſa eſt, quia à die egreſsionis eorum de terra Aegypti, per quadraginta annos in tabernaculis habitauerunt, tandemq; conſumpta generatio- Nume. 14.
ne illa, quia murmurauerunt contra dominum, filij eorum terram repromiſsionis ingreſsi ſunt. Cauſa hæc partim triſtitiæ, partim lætitiæ eſt. Triſtitiæ, quia corpora patrum in deſerto proſtrata ſunt. Lætitiæ, quia filij ipſorum terram (vt prædictum eſt) ingreſsi ſunt. Proinde celebritas hæc in recordationem vtriuſque rei prius cum triſtitia, poſtmodum cum lætitia peragi iuſſa eſt. Ait enim: (Decimo die menſis huius ſeptimi dies expiationũ erit celeberrimus, & vocabitur ſanctus. Affligetiſq; animas veſtras in eo, & offeretis holocauſtũ domino. Omnis anima quæ afflicta non

CAP. XXIIII. fuerit die hoc, peribit de populis ſuis.) Hoc pro recordatione malorum, quia ſicut prædictũ eſt, corpora patrum per quadraginta annos in deſerto proſtrata ſunt, eo quòd detraxiſſent terræ, quam inſpexerant exploratores apud filios Iſrael, dicentes: Terra quam luſtrauimus, deuorat ha- Zacha. 8. bitatores ſuos, & cæt. Hoc eſt, ieiunium ſeptimi, & ieiunium quinti, & ieiunium decimi, erit domui Iuda in gaudium & lætitiam, & in ſolennitates præclaras. In gaudium & lætitiam, ait, videlicet poſt afflictionem. Vndè & hic poſtmodum dicit: (A quintodecimo die menſis ſeptimi, quando congregaueritis omnes fructus terræ veſtræ, celebrabitis ferias domini ſeptem diebus. Die primo & die octauo erit ſabbatum, id eſt, requies, ſumetisq́; vobis die primo fructus arboris pulcherrimę, ſpatulasq́; palmarum, & ramos ligni denſarum frondium, & ſalices de torrente, & lætabimini coram domino deo veſtro.) Videlicet, quia poſt culpam murmuris, vel detractionis, qua patres eorum terræ detraxerunt, & pro qua corpora illorum in deſerto proſtrata ſunt, gaudium ſucceſsit filiorum qui terram introierũt, idcirco ſolennitatis huius prima celebritas eſt ieiunium, vltima lætitia vel gaudium. Vtriuſq; rei ſcilicet afflictionis agendæ, vno, id eſt, decimo die, & gaudij ſeptem diebus, à quintodecimo die celebrandi præconium eſt: Prima dies menſis ſabbatum, id eſt, feſtum memoriale, & ſanctum eſt clangentibus tubis, ſcilicet, vt audientes clangorem tubarum ſint ad feſta ventura parati, & eodem die feriati. (Nam omne opus, inquit, ſeruile non facietis in eo, & offeretis holocauſtum domino,

Quòd harum optimam magisq́; diuinam cauſam habeat ſolennitas hebdomadarum, quæ Græcè dicitur πεντηκοστὴ, & quòd ſeptem hebdomadas altera die ſabbati lex numerari iuſsit. CAPVT XXXV.

HArum ſolennitatum trium, optimam magisq; diuinam habet cauſam feſtiuitas hebdomadarum, quæ (vt ſupra dictum eſt) Græcè dicitur Pentecoſtes. Nam magna quidẽ beneficia dei fuerunt, quòd à Pharaonis dominatione liberauit deus populum illum, quòd introduxit illum in terram, pro qua iurauit patribus eorum: ſed maximum atque optimum fuit, quòd ſupradicto modo pepigit cum eo fœdus, vt eſſet deus ipſorum. Nam illa bona quidem, ſed tranſitoria fuerunt, hoc bonum & optimum eſt, quia ſempiternum. Vndè pulcherrimæ atque ſanctiſsimæ legis ſanctæ auctoritate prouiſum eſt, vt hæc ſolennitas anno, quo ſaluator paſſus eſt, in illam diem occurreret, quæ ex Euangelio Chriſti, propter eiuſdem reſurrectionem, & propter ſancti ſpiritus aduentum melius ac dulcius fulget. Ait enim: (Qui eleuabit faſciculum coram domino, vt acceptabilis ſit pro vobis, altero die ſabbati & ſanctificabit illum.) Ac deinceps: (Numerabitis ergo ab altero die ſabbati, in quo obtuliſtis manipulum primitiarum, ſeptem hebdomadas plenas vſq; ad alteram diem expletionis hebdomadæ ſeptimæ, id eſt, quinquaginta dies, & ſic offeretis ſacrificium nouum domino.) Quænam fuit altera dies ſabbati, niſi dies poſt ſabbatum, dies dominica, qua Chriſtus reſurrexit? Dum ergo non à veſpera quartæ decimæ lunæ paſchalis, non ab ipſa immolatione agni; ſed ab altera die ſabbati, quotocunq; loco infra paſchæ dies occurrerit quinquaginta dies incipiunt numerari, profectò liquet, quia dies pentecoſtes Iudæorũ, in dominicam tunc erupit. Quinquagenarius quippe numerus à qua incipit in eandem feriam ſemper concluditur. Ita fit, vt nos atque Iudæi ſępius eâdem die ſanctum pentecoſten celebremus, eo quòd nequaquam eodem die quo illi agnum ſuum iugulant, ſed quo faſciculum coram domino de manipulis ſpicarum primitias meſsis offerunt, nos quoque paſchale ſacrificium offeramus. Hoc verè Faſciculus noſter Chriſtus. ſanctum, hoc verè magnum myſterium eſt. Nunquid enim de inſenſibili ſpicarum faſciculo cura eſt deo? An non potius propter iſtum faſciculum noſtrũ, hæc fieri iuſsit, de quo in Canticis ſpon- Canti. 1. ſa dicit: Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, ſubiungens protinus: Botrus cypri dilectus meus mihi. Qui enim faſciculus myrrhæ propter paſsionis amaritudinem, ipſe idem botrus cypri dicitur, propter reſurrectionis dulcedinem. An non, inquam, in prouidentia reſurrectionis huius faſciculi, qui reſurrecturus erat altera die ſabbati, illum talem faſciculum iuſsit hęc ſancta & myſtica lex eleuari coram domino altera die ſabbati? Itaq; cauſa præſens eſt, cur dies quo ſpiritus ſanctus Apoſtolis miſſus eſt, is ipſe Iudæis completio pentecoſtes eſt, cùm ſecundum terminos illius anni, dies idem à veſpertina immolatione agni iam quinquageſimuſtertius extiterit. Vndè meritò lauanda ſtudioſa ſanctæ eccleſiæ fides, vel induſtria, quæ hoc præfiniuit, vt quacunque feriarum, ſanguinei Iudæi, ſuum trucident agnum vel hœdum, expectetur altera ſabbati, quo illi ſecundum legem primitias meſsis eleuare conſueuerunt, id eſt, ſpicarũ faſciculum, & tunc demum Pſalm. 138. noſtrum vitalem eleuemus faſciculum, dicentem: Exurrexi & adhuc ſum tecum. Igitur ſolennitatum trium, maximam magisque cœleſtem habet cauſam feſtiuitas hebdomadarum, & idcirco magis placet, ac delectat nos, quòd dominica dies earum principium ac finis eſt, vt Chriſtianæ lætitiæ diem vtrobique Iudæi celebrauerint etiam inuidentes.

De eadem altera ſabbati, & quomodo Iudæi, vel quare feſtiuitates à die in diem tranſponere ſoliti ſunt. CAPVT XXXVI.

Vt Ioſephus

VT Ioſephus quoque in libro Antiquitatum ſcribit: Altera ſabbati luna decimaſexta debet intelligi, quia videlicet decimaquinta cum ſit ſancta atque ſolennis, ſabbatum generali nomine dicitur, eo quòd non liceat in illo die quippiam operari. Sed conſtat profectò, quòd anno dominicæ paſsionis cum ſecundum Euangelium, quinta feria, decimaquarta luna euenißet, decimaſexta luna ſabbatum fuit. Num ergo vna eademque dies, & propter ſe ſabbatum, & propter præcedentem diem paſchæ, altera fuit ſabbati? Hic iam antiquam Iudæorum conſuetudinem noſſe operæpretium eſt, quæ huiuſmodi eſt: Mos illis eſt, vt vbicunque vitare præualent, nunquam duo ſabbata, id eſt, duos dies feſtos, quibus operari non liceat cōtinuent. Multa enim, aiunt, nobis importuna fierent, atque incommoda: verbi gratia, in curandis funeribus, quæ interdum à prima veſpera prioris ſabbati ſeruata, in quartum diem fœtoris moleſtiam generarent, idcirco vbi quinta feria paſchalis terminus, id eſt, decimaquarta luna eueniſſet, agnum quidem eâdem nocte comedebant, ſed ſequentis diei ſolennitatem relinquebant in ſabbatum transferendam. Hoc præſcito nemo miratur, cur quando dominus paſſus eſt, cum præterita veſpera Iudæi agnum comediſſent, quem & ipſe dominus cum diſcipulis manducauerat, Iudæis tamen iudicia habere vacauerit, cum eſſet luna decimaquinta, quæ dies ex lege ſancta eſſe debuerat atq; ſolennis. Claret igitur, quia nihil omnino repugnat, quoniam (ſicut iam dictum eſt) ea die qua Chriſtus reſurrexit, Iudæi ſuum ſpicarum faſciculum leuauerunt, atque exinde, quinquaginta dies computando, die qua ſpiritus ſanctus datus eſt Apoſtolis, completum, & ipſi ſuam pentecoſten celebrauerint. Hic eſt ille agnus, de quo nunc myſticè dicitur. Atque in eodem die, quo manipulus conſecratur, cædetur agnus immaculatus anniculus in holocauſtum domini. In holocauſtum, inquam, domini, & non in eſum ſicut in veſpera paſchali. Etenim in illa quidem ſpecie, qua ſeipſum manducandum dedit Apoſtolis ſuis, agnus dei in veſpera paſchali, in illa, inquam, ſpecie panis & vini, ita ſacrificamus, vt & manducemus eundem agnum dei: in illa verè ſpecie, qua reſurrexit altera ſabbati, nequaquam illum comedimus, ſed adolemus in holocauſtum domini, vt totus integer atque incolumis ſedeat à dextris dei. Sunt & aliæ Iudæis tranſpoſitiones eiuſdem diei feſti, quas licet ex abundanti ſit ſcribere, non tamen prętерimus, ſicut accepimus ab illis. Non ſolum enim ſexta feria, ſed & ſecunda & quarta dominica quoque, diem paſchæ celebrare fugiunt. Nam ſi ſecunda feria paſcha celebrarent, dies propitiationis, id eſt, decimus dies menſis ſeptimi, qui à die paſchæ centeſimus ſeptuageſimuſtertius eſt, in ſextam feriam illis eueniret, quo nihil omnino illis operari licet. Si quarta feria paſcha celebrarent, dominicam diem propitiationis haberent, & vtrobique duo ſabbata, id eſt, duos dies feſtos continuos habentes, prędictis incommodis laborarent. Veruntamen horum omnium quæ dicta ſunt, ſi ab eis authenticam quæras rationem, nullam omnino de ſcripturis proferre poſſunt, fatenturque has traditiones non dei eſſe aut Moyſi, ſed magiſtrorum ſuorum ſcribarum & phariſæorum. Cæterùm nunc infœlices qualiter agant non curandum eſt, quippe qui nec locum, nec oblationem habentes, legem vt ipſi fatentur non obſeruant, nec ab altero die ſabbati, ſed ab ipſa veſpera paſchali ſuos quinquaginta dies computant.

Quod noſtra azymorum feſtiuitas Chriſtus ſit, & noſtra pentecoſte aduentus ſpiritus ſancti, & noſtra congregatarum frugum lætißima feſtiuitas, natalis domini. CAPVT XXXVII.

POrrò nobis trium ſolennitatū anni noſtri totę ſpirituales, totæ ſunt cauſæ cœleſtes. Nam paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus, quo non a Pharaone homine, ſed à Pharaone diabolo æterna liberatione liberati ſumus. Noſtra pentecoſtes, id eſt, L. dierum feſtiuitas, aduentus eſt ſpiritus ſancti, quo cum nobis gentibus fœdus gratioſum pepigit deus, linguas omnium gentium tribuens Apoſtolis, vt eſſet, vndè vel quomodo gratiam iſtam audiremus. Noſtra feſtiuitas de cōgregatis fructibus terræ, in exitu anni eſt noſtra feſtiuitas, natiuitas ſcilicet Ieſu Chriſti filij dei, in qua verè fructus terræ noſtræ congregamus: terræ, inquam, noſtræ, terræ virgineæ, de qua promittentem audiuimus ſpiritum ſanctum. Dominus dabit benignitatem, & terra noſtra dabit fructum ſuum. Hoc planè mirabiliter delectari poſſumus, quòd ſecundum Romanorum computationem, tunc anni exitum habemus, quando prædictæ terræ noſtræ fructum ſuſcipimus, quando de virgine natum, deum & hominem, corde & ore, manibusq; baiulamus. Sed & ſecundum Græcorum obſeruationem itidem tunc anni exitus eſt, quando de natiuitate Chriſti, omni populo gaudium & lætitia eſt. Cæterùm quòd in Exodo dicit, hęc ſacra lex, vt iam dictum eſt, Solennitatem quoque in exitu anni, quando congregaueris omnes fruges tuas de agro, cuſtodies, & hic, id eſt, in Leuitico menſe ſeptimo id agendum eſſe cenſet, hoc non niſi ſecundum annum Aegyptiorum, à quibus tunc illi profecti fuerant, ſtare poteſt: quia videlicet non Hebræis, ſed Aegyptij circa ſeptembrem, quę apud illos dicitur Thot, exitus vel initium anni eſt. Gentium ergo, id eſt, Romanorum ac Græcorum computiſtas hoc maximè delectet, quòd in exitu anni ipſorum Chriſtus natus eſt, in quo terræ noſtræ fructus cōgregauimus, in quo & ſcripturarum ſanctarum

Pſalm. 84.

Exod. 23.

CAP. XXV. veritatem impletam accipimus: Audiamus igitur quod dicitur: (Sumetisq́; vobis die primo, fru-
ctus arboris pulcherrimæ, ſpatulasq́; palmarum, & ramos ligni denſarum frondium, & ſalices de
torrente, & lætabimini coram domino deo veſtro.) Lætabimini (inquit:) Hoc planè nos gentes
Gene. 49. facimus in prædicto noſtri anni exitu, tanto tripudio virginei ventris excipiẽtes fructum, vt ma-
nifeſtè ſic quoque verum comprobemus oraculum, quo dictum eſt: Et ipſe erit expectatio gen-
Luca 2. tium. Quæ vnquam nox in tota multitudine noctium annuarum, tantam meruit lætitiam vni-
uerſorum ordinum vtriuſq; ſexus, ſenum, iuuenum, adoleſcentium, puerorum, atque puellarum?
Annuntio vobis, inquit, angelus, gaudium magnum, quòd erit omni populo. Et verũ dixit, nam
ita eſt, etiam in iſto flebili & miſero mundo. Præcipuè intus ſpiritualis religio, ſecundum ſacro-
ſanctam Romanæ eccleſię institutionem lętatur in illo die, imò in illa nocte, coram domino deo
ſuo, ſumens fructus arboris pulcherrimæ, id eſt, refectionem bis in illa nocte proponens ſanctæ
euchariſtiæ. Quid enim? Nónne corpus & ſanguis filij dei, quæ munera bis offerimus vel accipi-
mus in illa nocte fructus ſunt arboris pulcherrimæ, id eſt, virginis intemeratæ. (Sumetis, ait, &
ſpatulas palmarum, & ramos ligni denſarum frondium, & ſalices de torrente.) Mirum ſi non ex
loco iſto verè inquiſitor lætitiæ commonitus fuit, qui ſic officia præſatæ ſolennitatis inſtituit, vt
natiuitatem Chriſti filij dei præ omnibus ſubſequeretur Stephanus protomartyr, qui eius gloriæ
ſempiternæ, primus martyr occurrit. Deinde Iohannes dilectus domini, tertio loco innocẽtium
exercitus, quos funeſtus Herodes occidit. Nam & in illo, ſcilicet protomartyre victorioſo, re ve-
ra ſpatulas palmarum eccleſia ſancta ſuſtollit, & in iſto dilecto domini, quaſi ramum ligni denſa-
rum frondium, videlicet quia denſa & altiſsima ſcriptura, ab æterno incipiens principio, fidem
rectam hic exornat ac defendit, in paruulis autem innocentibus quaſi ſalices de torrente, quippe
qui nihil operati, quemadmodum ſalices fructum non habentes, ſubitò per ſolam gratiam ad vi-
riditatem ſalierunt æternæ patriæ.

De anno ſeptimo terræ ſabbato, & de iubileo, id eſt, remiſsionis anno, & cur deus populo illi nihil aliud, ſed tantum bona temporalia, ſi obtemperent, polliceatur: mala temporalia, ſi non obtemperent, comminetur. CAP. XXXVII.

CAP. XXV. LOcutus eſt dominus ad Moyſen, dicẽs: Loquere filijs Iſrael, & dices ad eos: Quando ingreſsi
fueritis terram quam ego dabo vobis, ſabbatizet ſabbatũ domini. Sex annis ſeres agrũ tuum,
& ſex annis putabis vineam tuum, collige ſq́; fructus eius. Septimo autem anno, ſabbatũ erit terrę
requiſitionis domini. Agrum non ſeres, & vineam non putabis. Quæ ſpontè gignit humus, non
metes, & vuas primitiarum tuarũ non colliges quaſi vindemiam. Ac deinceps: Numerabis quoq;
tibi ſeptem hebdomadas annorum. i. ſepties ſeptem quę ſimul faciunt annos quadragintanouem.
Et clanges buccina menſe ſeptimo decima die menſis.) Antequam terrá diuidat populo ſuo do-
minus in funiculo diſtributionis, legem eiuſdem terræ pręſcribit, conditiones proponit, ſub qui-
bus filios Iſrael non terræ dominos, ſed domini terræ. i. dei ſui colonos degere velit. (Sanctifica-
bis, ait, annum quinquageſimũ, & vocabis remiſsionem cunctis habitatoribus terræ tuæ. Ipſe eſt
enim iubileus.) Idcirco, inquit, vocabis remiſsionem, quia ipſe eſt iubileus. Iubileus nanq; dimit-
tens vel remittens interpretatur. Quare vocabis remiſsionẽ, & quare annus ipſe eſt iubileus? Ait:
(Reuertetur homo ad poſſeſsionem ſuam, & vnuſquiſq; rediet ad ſamiliam priſtinam, quia iubi-
leus eſt, & quinquageſimus annus. Non ſeretis neq; metetis ſpontè in agro naſcentia, & primitias
vindemiæ nõ colligetis.) Reuertetur, inquit, homo ad poſſeſsionem ſuam, ſubauditur, ſi neceſsi-
tate compulſus vendiderit eam. Quo iure? Ait paulo inferius. (Terra non vendetur in perpetuũ,
quia mea eſt, & vos aduenę, & coloni mei eſtis. Vndè cuncta regio poſſeſsionis veſtrę ſub redem-
ptionis conditione vendetur.) Reuertetur itaq; homo ad poſſeſsionem. Et vnuſquiſq;, ait, rediet
ad ſamiliam priſtinam, ſubauditur, qui paupertate compulſus vendidit ſe. Hoc enim inſerius di-
cit: Si paupertate compulſus vendiderit ſe tibi frater tuus, vſque ad annum iubileum operabitur
apud te, & poſtea egredietur cum liberis ſuis, & reuertetur ad cognationem & ad poſſeſsionem
patrũ ſuorum.) Quo iure? Ait: (Mei enim ſerui ſunt, & ego eduxi eos de terra Aegypti.) Et ite-
rum. (Mei enim ſunt ſerui filij Iſrael, quos eduxi de terra Aegypti.) Pulchrè ius ſuum agnoſcit
deus, vt lege clementię licitò vtatur. Sed quid magnũ domino deo excelſo, poſſeſſori cœli & ter-
ræ, maris, & omnium quæ in eis ſunt, quid inquam magnum aut quàm glorioſum prædicere, aut
præſcribere ſibi ius terræ modicæ, quam conſtat terræ Sytiacæ linum eſſe non valde magnũ. Vi-
delicet quia hi quibus loquitur, pueri ſunt, paruuli ſunt, amatores paruorũ, cupidi rerũ exilium,
Galat. 3. auidi bonorum terreſtrium, vtpotè necdum cognitores bonorũ cœleſtium. Ergo quantulum-
cunque ſit hoc bonum ante magni dei conſpectum, pro re, & pro tempore non dedignatur eius
magnificare commodũ, neq; curat quale vel quantũ ſit id quod dat pater ſapiẽs, dummodo pro
illo munere ſibimet attentũ, ſibimet obnoxiũ ſaciat puerũ. Et hæc lex, magnus & ſapiens pæda-
gogus, ſed partũ quidem eſt pręmiũ quod pollicetur, vt bonũ prouocet pueri ingeniũ, & parua
eſt virga qua minatur, vt eiuſdem deterreat laſciuiam. Quid enim pollicetur, quòd cõminatur?

Si, inquit,

Si,inquit,in præceptis meis ambulaueritis, dabo vobis pluuias temporibus ſuis, & terra gignet germen ſuum,& pomis arbores replebuntur.Ac deinceps: Comedetis vetuſtiſsima veterum,& vetera nouis ſuperuenientibus proijcietis. Hæc & his ſimilia pollicetur,& de regno cœlorũ nuſquam palam loquitur,quia videlicet populus ille puer erat,necdũq; inuiſibilia ſiue cœleſtia ſperare,ſiue amare nouerat. Deinde dicit:Quòd ſi non audieritis me, nec feceritis omnia mandata mea,viſitabo vos velociter in ægeſtate & ardore, qui conficiat oculos veſtros, & conſumat animas veſtras.Fruſtra ſeretis ſementem quæ ab hoſtibus deuorabitur.Item:Emittam in vos beſtias agri,quæ conſumant vos & pecora veſtra,& ad paucitatem cuncta redigant,deſertæ fiant viç veſtræ.Ac deinceps.Cumq; confugeritis in vrbes,mittam peſtilentiam in medium veſtri, & trademini hoſtium manibus,poſtquam cõfregero baculum panis veſtri, ita vt decem mulieres in vno clibano coquant panes,& reddant eos ad pondus,& comedetis, & non ſaturabimini. Hæc & his ſimilia comminatur,& de geenna ignis inextinguibilis, vbi erit fletus & ſtridor dentiũ,nuſquam palam loquitur,quia videlicet(ſicut iam dictum eſt)populus ille puer erat, & mala inuiſibilia timere non nouerat.Itaq; deus non pro ſua magnitudine, ſed pro ſeruili ſenſu, rem paruam quaſi grandi verſat molimine,daturus tamen & cum illis bonis exiguis,magna & æterna obedientibus præmia,& cum illis malis tranſitorijs,ſempiterna inobedientibus ſupplicia. Leuit. 26.

Quòd nos eadem terræ ſabbata,non carnaliter,ſed ſpiritualiter debeamus obſeruare. CAPVT XXXIX.

CAEterùm nos in plenitudine tẽporis ſumus,de qua vir magnus,vir perfectus loquitur Apoſtolus.Et nos cum eſſemus paruuli,ſub elementis mundi eramus ſeruientes. At vbi venit plenitudo tempòris,miſit deus filium ſuum,factum ex muliere, factum ſub lege,vt eos qui ſub lege erant,redimeret,vt adoptionem filiorum reciperemus,&c.In hac plenitudine poſiti, nou decet vt conuertamur iterum ad infirma & egena elementa,videlicet vt nihil aliud arbitremur agi hic, niſi quod arida ſonat litera, dicendo: ſex annis ſeres agrum tuum, & ſex annis putabis vineam tuam,colligesq; fructus eius,ſeptimo autem anno ſabbatum erit terræ requietionis domini,&c. Neq; enim pro magno computare dignabuntur Romani, quod illi populo exiguum terræ ſinum deus dedit,cum & patres eorum pauci Aenea duce Latium occupare potuerint,& ipſi deinceps orbem terræ maximis & crebris bellorum victorijs ſibimet ſubiecerint. Itaq; & ipſi humana ratione,poſſunt adduci vt credant, quòd deus maieſtatis nunquam de illius terræ bonis, ſiue meliorum ſignificatione,nunquam de illius terræ exiguæ incommodis, ſiue malorum æternorum inuiſibilium figuratione verba facere dignatus ſit. Igitur, quoniam miſit deus ſpiritum filij ſui in corda noſtra clamantem,abba pater,iam & hæc in ſpiritu contemplemur, vbi literam pro capacitate ſenſuum exercitatorum iure faſtidimus. Galat. 4. Roma. 8.

Quæ ſabbata noſtra ſint, & quæ terra noſtra,de cuius ſabbatis ſpiritui ſancto cura ſit. CAPVT XL.

SEx,inquit,annis ſeres agrum tuũ, ſeptimo autẽ anno ſabbatũ erit requietionis domini.)Puta conſiliatorem dixiſſe Apoſt.Hoc itaq; dico fratres,tempus breue eſt.Reliquum eſt vt qui habent vxores,tanquam non habentes ſint,&c. Quæ enim eſt terra noſtra, de qua deo vel ſpiritui ſancto ſit cura,niſi caro noſtra?Sex ergo,inquit,annis ſeres agrum tuum.i.ſeminabis in carne tua, vſq; ad ſufficientem generationem filiorum.Senarius quippe numerus perfectus eſt, & hoc loco ſpiritualiter pulchrè ſufficientem prolem ſignificat, pro cuius ſola ſpe coniugio vacandum eſt. Septimo anno ſabbatum erit terræ requietionis domini.i.poſt ſuſceptionem filiorum continentiæ ſtudebis,& caſtitati operam dabis,cuius inhabitatione deus iure debeat delectari. (Agrũ nõ ſeres,& vineam non putabis.) Id eſt, ſpontaneos carnis motus non ſequeris, ſed habens agrum ſiue vineam,quaſi non habens eris, id eſt, habens virum vel habens vxorem, quaſi non habens eris,& hoc modo.(Quæ ſpontè gignit humus non metes,& vuas primitiarum tuarum non colliges,quaſi vindemiam.)Id eſt,ſpontaneis vt prædictum eſt,carnis motibus fruendo, luxuriã non exercebis,quaſi rem iuſtam aut licitam.(Annus enim terræ requietionis eſt,) id eſt, tempus eſt, vt ab eiuſmodi ſeruitute corruptionis vaces.(Sed erunt vobis,inquit,in cibum, tibi & ſeruo tuo, ancillæ & mercenario & aduenæ, qui peregrinantur apud te. Iumentis tuis & pecoribus omnia quæ naſcuntur præbebunt cibum.) Sed mutabis,inquit,opera carnis,opera corruptionis,in opera ſpiritus,opera glorię & honoris,vt videant homines,quorum quaſi ſeruorum ſiue ancillarum, quaſi mercenariorum & aduenarum imperfectio vel fides infirmior, imo & quaſi iumentorum aut pecorum carnalis conuerſatio bono indiget corroborari exemplo, videant inquam & glorificent patrem qui eſt in cœlis,quodammodo refecti quaſi cibis ex terra tua præbitis. 1. Cor. 7. Matth. 5.

Quis noſter ſit iubileus, id eſt,dimittens annus. CAPVT XLI.

NVmerabis quoq; tibi ſeptem hebdomadas annorum.) Id eſt, ſeptem ſepties quæ ſimul faciunt annos XLIX.(Et clanges buccina menſe ſeptimo decima die menſis propitiationis tempore in vniuerſa terra tua.Sanctificabisq; annũ quinquageſimũ:Et vocabis remiſsionem cunctis habita-

De eo quod ait: Si paupertate compulſus vendiderit ſe tibi frater tuus, quam ſapienter oporteat humilem pœnitentium confeßionem attendere. CAPVT XLIII.

OPortet hic confeßionis ſuſceptorem doctum eſſe lege diuina, cautumq́; diſcretione præcipua, vt ſciat qua menſura, qua moderatione redemptionum ſingularum taxet pretia, i. qualia quibusq́; pro modo culparum, vel pro poßibilitate confitentiũ, pœnitentiæ imponet onera: Dicit ergo adhuc lex ſancta, lex iuſta & bona. (Si paupertate compulſus vendiderit ſe tibi frater tuus, non eum opprimes ſeruitute famulorum, ſed quaſi mercenarius aut colonus erit. Vſque ad annum iubileum operabitur apud te, & poſtea egredietur cũ liberis ſuis, & reuertetur ad cognationem & ad poſſeſsionem patrum ſuorum. Mei enim ſerui ſunt, & ego eduxi eos de terra Aegypti.) Si, inquit, paupertate. i. ſpiritu timoris compulſus, vendiderit ſe tibi frater tuus; quod videlicet facit, quando pro reatu timens, & compunctus ſemetipſum iudicio dei per miniſtrum dei ſubijcit, vt veniam ſalutemq́; mercetur, facturus pro redemptione animæ ſuæ quicquid à te fuerit iuſſus. Vt quid enim ſe tibi ſubijcit, niſi quia paupertas eum compellit, illa inquam paupertas, in qua ponit dominus beatitudinis principium, dicendo: Beati pauperes ſpiritu, quoniã ipſorum eſt regnum cœlorum? Niſi enim hæc illum angeret, qui forſitan natalibus, ſenſu quoq;, aut etiam curiæ faſcibus te potior eſt, nunquam conſilium ſalutis ſuæ à te cum pœna pudoris ſui mendicaret. Non ergo, inquit, eum opprimes ſeruitute famulorum, videlicet de tua confiſus iuſtitia, tan- Lucæ 7.
quam tu ipſe miſericordia dei non indigeas, quemadmodũ Phariſæus ille, qui peccatricem mulierem ſecus pedes domini flentem videns, arenti corde fontem miſericordiæ reprehendebat. Hic, inquit, ſi eſſet propheta, ſciret quæ & qualis eſſet mulier, quę tangit eum, quia peccatrix eſt. Vtiq; tali ſi mulier hæc eadem paupertate compulſa, ſemetipſam vendidiſſet, non eam paterna pietate ſuſcepiſſet, ſed ſeruitute famulorum oppreſsiſſet, imò & quod peius eſt, calcibus fortè repuliſſet. Sed quaſi mercenarius, inquit, & colonus erit. i. veniam peccatorum, pro qua ſeruit, per tuum miniſteriũ impetrabit, tecumq́; in gratia vel iuſtitia, qua dilatatus es, ſine anguſtia receptus habitabit. Vſq; ad annum iubileum operabitur apud te, id eſt, vſq; ad remiſsionem ſperandam, indictos ſibimet abs te faciet fructus dignos pœnitentiæ, & poſtea reuertetur ad cognationem & poſſeſsionem patrum ſuorum, ſcilicet recipiendo priſtinę dignitatis vel officij gradum. Nõ enim peccata, quæ tali modo prodita ſunt, honore vel gradu proprio priuant auctorem ſuum, cum & Dauid dicat: Docebo iniquos vias tuas, qui vtiq; grande crimẽ admiſerat. Mei enim, inquit, ſunt Pſal. 50.
ſerui, & ego eduxi eos de terra Aegypti. Ac ſi dicat: Idcirco non opprimes vt prędictum eſt, quia non tibi ſe ſubiecit, ſed mihi: non tuo, ſed meo timore confeſſus eſt, quod fecit, & ego inſpiratione occulta vocaui illum, de peccatorum ſuorum tenebris, vt veniret ad lucem conſilij tui. (Non veneant conditione ſeruorum, nec affliges eum per potentiam, ſed metuito deum tuum.) Ac ſi dicat: Non agetur cum his qui eiuſmodi ſunt, ſicut cum his qui in ſeruili nequitia perſeuerantes deprehenſi, vel à iudicibus conuicti ſunt, ſed metuito, inquit, deum tuum, videlicet conſiderans ne & tu ipſe tenteris. Nam qui ſe exiſtimat ſtare, videat, inquit, ne cadat. Metuito inquam deum Roma. 14.
tuum, & temetipſum in alterius calamitate defle, quia fortaſſe in ſimilibus aut lapſus es, aut labi potes, ſi non lapſus es. (Seruus & ancilla ſit vobis de nationibus quæ in circuitu veſtro ſunt, & de aduenis qui peregrinantur apud vos.) Illos, ait, in fortitudine & terrore opprimite, quos arguit ſeruilis conditio morum, qui niſi quaſi cum armis quæſiti fuiſſent, ad modum belli, quo de nationibus, quæ in circuitu ſunt, laborioſa victoria fit & capiuntur, qui hoſtes vel rebelles fuerunt, nunquam prodidiſſent reatum ſuum. In illos inquam ſeuerius vindicate, qui nõ voluntaria confeſsione peccatum ſuum prodiderunt, ſed per alios eſt cognitum.

De eo qui in te, id eſt, te ſciente peccauerit, qualiter veram circa illũ diſciplinam moderari debeas, ſecundum quod ait: Si inualuerit apud te manus aduenæ & peregrini. CAP. XLIIII.

SI inualuerit apud vos manus aduenæ atq; peregrini, & attenuatus frater tuus vendiderit ſe ei, aut cuiquam de ſtirpe eius, poſt venditionẽ poteſt redimi. Qui voluerit ex fratribus ſuis, redimet eum, &c.) In omnẽ partem periculi lex ſpiritualis magnam clementiæ manũ porrigit. Quid enim, ſi neq; ipſe peccator delictũ ſuũ prodidit, neq; publicè per alium cognitus eſt, ſed tu ſolus noſti? Nunquid ſtatim diuulgabis? Non vtiq;: Sed vade, inquit dominus, & corripe eum in te & Matt. 18.
ipſum ſolũ: Si te audierit, lucratus eris fratrẽ tuum. Si ergo, inquit, inualuerit apud vos manus aduenæ atq; peregrini. Peregrinus iſtę diabolus eſt, qui tunc apud nos inualeſcit, quãdo in his, qui noſtri ſunt, incraſſatur pars eius (vt ait Abacuc) & cibus eius electus. Nã de hoc peregrino ad Da Abac. 1.
uid à domino miſſus Nathan loquitur. Duo viri erant in ciuitate vna, vnus diues, & alter pauper. Ac deinceps. Cum autẽ peregrinus quidam veniſſet ad diuitem, parcens ille ſumere de ouibus & bobus ſuis, vt exhiberet conuiuiũ peregrino illi, qui venerat ad ſe, tulit ouem viri pauperis, &c. Peregrinus ergo, & ab omni ciuitate dei profugus, imò & refuga, diabolus eſt, quem ſuperuenien- 2. Reg. 12.
entem Dauid eo tempore excepit, & quaſi grandi conuiuio nebulonem pauit, quando vxorem Vriæ adulterauit, ipſumq́; gladio filiorum Amon interfecit. Si igitur, inquit, inualuerit apud vos

manus

CAP. XXVI. manus aduenæ atq; peregrini.i.diaboli,& attenuatus.i.tentatione ſuperatus frater tuus vendiderit ſe ei, videlicet quomodo Dauid ſemetipſum vendidit, poſt venditionem poteſt redimi, nec enim debet poſt peccatũ pœnitentia denegari. Qui voluerit ex fratribus ſuis redimet eũ, videlicet corripiendo inter ſe & ipſum ſolũ,& ita lucrando eũ, faciendo etiã quod Apoſt.ait: Alter alterius onera portate,& ſic adimplebitis legẽ Chriſti.(Sin autẽ & ipſe potuerit, redimet ſe) præueniendo ſcilicet omnẽ correptionẽ ſpõtanea confeſsione, vt ſupra dictũ eſt. Redimet ſe, ait:(Supputatis dũtaxat annis à tẽpore vẽditionis vſq; in annũ iubileũ,& pecunia qua venditus fuerat iuxta annorũ numerũ,& ratione mercenarij ſupputata. Si plures fuerint anni qui remanẽt, vſq; ad iubileũ, ſecundũ hos reddet & pretiũ,&c.) Supputare annos à tẽpore vẽditionis vſq; ad annũ iubileũ, pecuniãq; iuxta annorũ numerũ, id planè eſt, pura ac ſyncera confeſsione aperire, rarius an crebrius peccatũ ſit iteratũ,& ſecundũ peccati frequentationẽ ſuſcipere pœnitẽtię penſum. Neq; enim, ſi(verbi gratia) adoleſcens ſemel & fortuito caſu cum virgine peccauit, aut ſemel furtum fecit, eadem pœnitentiæ quantitate plectendus eſt, qua & ille, qui ſæpius peccatũ ipſum incidit.

Galat.6.

De bonis quæ promittit deus, deq; malis quæ comminatur quaſi carnalibus, quomodo à nobis ſpiritualiter rectè intelligantur. CAPVT XLV.

CAP. XXVI. EGo dominus deus veſter: Nõ facietis vobis idôlum,&c.) Confirmaturus pręcepta moxq; digna promiſſurus pręmia, ſummá auctoritatẽ pręmittit deus & dominus maieſtatis. Quæ autẽ promittat bona vel quæ cõminetur mala, ſpiritualis homo nõ minus in ſpiritu videt, quam in litera. Neq; enim expoſitione indiget, quas nobis mãdata ſua cuſtodiẽtibus det pluuias tẽporibus ſuis, quæ terra gignat germẽ, quæ pomis ſuis arbores repleantur, quæ meſsiũ tritura, quæ vindemia, quæ ſementis ſuccedat, quem panem comedamus in ſaturitatẽ, quã pacem habeamus in finibus noſtris, quæ ſint malæ beſtiæ quas deus auferat, & quis ſit gladius qui terminos noſtros non tranſeat, quę comedamus vetuſtiſsima veterũ,& quæ vetera quibus nouis ſuperuenientibus proijciamus. Clarum quippe nobis eſt, quia pluuię noſtrę cœleſtes doctrinę ſunt, terra noſtra eccleſia, arbores ſinguli homines, meſsis vel vindemia cõmunia iuſtitiæ opera, panis noſter viuus panis, qui de cœlo deſcendit,& pax noſtra Chriſtus eſt, malę beſtię maligni ſpiritus, gladius æterna damnatio, veſtuſtiſsime comedenda antiquiſsima decalogi pręcepta, auxilio dei benè implenda, vetera nouis ſuperuenientibus proijcienda, ceremoniæ veteres in ſpiritu cuſtodiendæ, vetuſtate literę contẽpta. Hęc enim omnia diuinitatis ope nobis bene proueniũt, propter præcedentis fidei meritũ. Econtrariò quę mala cõminatur nõ audiẽtibus mãdata ſua dominus deus, plana ſunt intellectui, tam in litera, quam in ſpiritu. Viſitabo vos (inquiens) velociter in egeſtate & ardore, &c. Et quidem ſpiritualia magis quam carnalia, æterna potius quàm tranſitoria mala metuenda ſunt,& æterna magis quàm tranſitoria bona diligenda ſunt: veruntamen & pro temporalibus bonis deo ſupplicare,& contra mala temporalia eius opem flagitare, nulla nos ſcriptura vetat.

De eo quod ait: Homo qui votum feceris, &c. & quod grauiſsimum ſit, non reddidiſſe quod voueris. CAPVT XLVI.

CAP. XXVII. HOmo qui votum fecerit & vouerit & ſpoponderit deo animam ſuam, ſub æſtimatione dabit pretiũ. Si fuerit maſculus, à viceſimo anno vſq; ad ſexageſimũ annum dabit quinquaginta ſiclos argenti, ad menſurã ſanctuarij. Si mulier, triginta. A quinto autẽ anno vſq; ad viceſimũ maſculus viginti ſiclos, fœmina decẽ.) Et cætera. Notandum in primis, votum ex præcepto non eſſe, quamuis dicat pſalmus: Vouete & reddite. Nempe quod dicit vouete, nõ ex auctoritate iubẽtis, ſed ex animo eſt conſulentis, quod autẽ addit,& reddite, iã ex auctoritate imperantis eſt. Etenim vt voueat, aut non voueat quis, in poteſtate habet, poſtquam autẽ vouerit, iam ex neceſsitate reddit, quia debet. Deinde ſciendũ, quia non ſatis deo charus eſt, imo deo indignus eſt, qui rẽ ſuam illi quidem offert, ſeipſum autem ſibi retinet. Nam ſi rectè quidem obtulit, quia cui debuit deo obtulit: ſed non rectè diuiſit, quia quod erat melius, deo negauit, quod viſius, dedit. Vndè & aſſimilatur Cain, qui deo quidem fruges terræ obtulit, ſed cor in malo detinuit. Igitur & lex domini ſancta votum animæ proponit, deinde & votũ rei poſſeſſæ ſubiungit, dum dicit. Homo qui votum fecerit & vouerit & ſpoponderit animam ſuam,&c. Ac deinceps: (Animal, inquit, quod immolari poteſt domino, ſi quis vouerit, ſanctum erit,& mutari non poterit.) Et reliqua. Per periphraſim.i. per circumlocutionem, trinamq; non verbi, ſed ſenſus eiuſdem repetitionem, dicendo: qui votum fecerit & vouerit & ſpoponderit, voti tenorem, quãtus eſſe debeat, intimare contendit. Et reuera non ſolũ in auſteritate legis, ſed & in dulcedine euangelij grauiſsimum & valde periculoſum eſt, non reddidiſſe quodcunque voueris. Nam in Actibus apoſtolorum Petro dicente: Anania, cur tentauit Satanas cor tuum mentiri te ſpiritui ſancto, & fraudare de pretio agri?&c. audiens Ananias hæc verba, cẽcidit & expirauit. Veruntamen hanc voti occidentem literam, eccleſia in euangelio Chriſti detrimentum facit, atq; abijcit, quod videlicet carnali populo permiſſum eſt, ſic vouere animam ſuam, vt nõ redemiſſe, reatus eſſet, votum perſoluiſſe, ſacrilegium eſſet. Eo modo potius homo Chriſtianus animã ſuam voueat, quò cũ vouerit, redimere non li-

Pſal.75.

Geneſ.4.

non liceat,& ſi non vouerit,ſine dubio perdat. Quomodo? Scilicet vt peccato moriatur,& iuſti- Roma.6.
tiæ viuat, vt mundo crucifixus ſit, mortificando membra ſua ſuper terram, & ſic odiendo ani- Coloſ.1.
mam ſuam,in vitam æternam cuſtodiat eam. Iohan.12.

COMMENTARIORVM IN LEVITICVM FINIS.

Ruperti Abbatis Tuitienſis

DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN NVMEROS, COMMENTARIORVM, LIBER PRIMVS.

De eo quod dictum eſt In Apocalypſi: Et cum deuoraſſem librum, amaricatus eſt venter meus, & quòd hunc librum Numeri legentibus, rectè amaricatio timoris in eo ſit, quòd numerati filij Iſrael proſternuntur. CAPVT I.

APERTVM in Apocalypſi Iohannes librum accipit, vt deuoret illum de ma- Apoc.10.
nu angeli fortis ſtantis ſupra mare,& ſupra terram: qui dum prædicatores for-
tiores mittit ad fortiora, ſiue minores ad minora pericula, profectò pedē ſuum
dextrum ſupra mare, ſiniſtrum autem ponit ſuper terram. Et accepi, inquit, li-
brum,& deuoraui illum,& erat in ore meo tanquam mel dulce. Et cum deuo-
raſſem eum, amaricatus eſt venter meus. Liber iſte, quem & hic angelus aper- Apoc.5.
tum habet in manu,& in alio loco ſignatum accipiens agnus ſoluit ſeptem ſignacula eius, ſancta
ſcriptura eſt, quam in ſemetipſo impleuit vnus idemq́ue Chriſtus, & angeli, id eſt, nuntij nobis
officio functus & tanquam agnus pro peccatis noſtris immolatus. Et hunc librum nos quoque
cum de Iohanne de manu angeli accipere ac deuorare, ore licet exiguo, nec ſatis firmo dente
conati ſumus, eſtq́ue in his quæ hactenus dicta ſunt, in ore noſtro tanquam mel dulce, ſed iam
nunc adeſt vndè amaricetur venter noſter, vndè timore magno iure concutiatur interior ſenſus
noſter. Hic enim eſt liber Numeri, quo omnes filij Iſrael iubente domino per generationes &
familias ac domos ſuas,& nomina capitum ſingulorum à viceſimo anno & ſupra recenſiti ſunt,&
tamen in terram repromiſsionis non introierunt, ſed eorum corpora in deſerto proſtrata ſunt.
Hoc eſt, vndè amaricetur venter hominis ſpiritualis, quicunque librum prædictum ſtudioſè de-
uorauit. Quid enim amarius, quam quòd in hoc libro numerati proſternuntur, & dinumeratio
deinceps iteratur? Teſtante quippe Apoſtolo, hæc in figura noſtri facta, & ad correctionem no- 1.Cor.10.
ſtram ſcripta ſunt. Qua in figura noſtri ſunt facta, vel quid de nobis præfigurauerunt, niſi quia
nos omnes ſecundum præſentem fidei profeſsionem numerati ſumus, quippe qui omnes in ba-
ptiſmo Chriſti nomina noſtra dedimus,& tamen non omnes ſic currimus, vt comprehendamus?
Igitur cantantes quidem, Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua domine, ſuper mel & fauum Pſal.118.
ori meo, de vocatione noſtra gaudeamus, ſed de incertitudine curſus aut comprehenſionis
noſtræ timentes amaricemur ſecundum verum ac myſticum ſenſum præſentis libri, quem nunc
ingredimur.

Nomina principum, tribuum, ac domorum, & interpretationes earum, & quòd profeßionem ſignificent in Chriſtum credentium. CAPVT II.

PRincipum, tribuum, ac domorum in cognationibus ſuis, iſta ſunt nomina. (De tribu Ruben, CAP. I.
Elizur filius Sedeur. De Simeon, Salamiel filius Surriſadai. De Iuda, Naaſon filius Amina-
dab. De Iſachar, Nathanaël, filius Zuar. De Zabulon, Heliab filius Helon. Filiorū autem Ioſeph.
De Effraim, Eliſama, filius Ammiud. De Manaſſe, Gamaliel filius Phadaſſur. De Beniamin, A-
bidan filius Gedeonis. De Dan, Abiezer filius Amiſaddai, De Aſer, Pheziel filius Ocran. De
Gad, Eliaſaph filius Duhel. De Nephthali, Aira filius Henan. Hi nobiliſsimi principes multitu-
dinis. Horum nomina ferè omnia ſecundum proprias interpretationes inſignia ſunt. Ruben
quippe, videns filios interpretatur. Elizur, pater meus fortis. Sedeur, vberum lux. Simeon, audi-
ens triſtitiam. Salamiel, retribuens mihi deus, vel pax mea deus. Suriſadai, continens vbera mea,
vel fortis meus dominus. Iuda, cōfeſsio. Naaſon, ſerpentinus, vel auguriū. Aminadab, populi mei
ſpontaneus. Iſachar, merces. Nathanael, donum dei. Zuar, puſillus. Zabulon, habitaculum for-
titudinis. Heliab, deus meus pater. Helon, exercitus fortitudo. Ioſeph, augmentum. Effraim,
frugifer ſiue creſcens. Eliſama, deus meus audiuit. Ammiud, populus meus inclytus. Manaſſe, ob
liuio. Samaliel, retributio dei. Phadaſſur, redemptio fortis. Beniamin, filius dexteræ. Abidan,
pater

CAP. II. pater meus iudex, Gedeon tentatio iniquitatis, vel circuiens vterum. Dan iudicium aut iudicās.
Ahiezer, frater meus adiutor. Amiladdai, populus meus ſufficiens. Aſer, beatus. Pheziel, occurre
mihi deus. Gad, accinctus. Eliaſaph, deus meus cōgregauit. Duhel, agnoſcāt deum. Nephthalim,
dilatauit me. Aira fratris mei amicus. Henan, nubes. Hæc, inquam, nomina, fere omnia ſplendida
ſunt, & pulchram omnium noſtrorum profeſsionem ſignificant, qui in præſenti via currimus,
qui mare baptiſmi omnes tranſiuimus, & omnes iām non in nube & in mari, ſed in eo quod
1. Cor. 10. per nubem & mare ſignificatum eſt, baptizati ſumus, qui omnes eſcam ſpiritualē manducamus,
& ſpiritualem potum bibimus de petra, quæ non iam in figura, ſed in veritate eſt Chriſtus. Sed
Apocal. 1. in Apocalypſi dicit ſpiritus eccleſijs: Qui vicerit, ſic veſtietur veſtimentis albis, & non delebo nomen
eius de libro vitæ, & confitebor nomen eius coram patre meo, & coram angelis eius. Cum
de illo qui vicerit, dicit: non dolebo nomē eius, & confitebor nomen eius: profectò de oppoſito,
id eſt: de illo qui non vicerit, ſubaudiri vult, quod deleat nomen eius, quòd non confiteatur nomen
eius, quantumlibet in præſenti eccleſia pulchrè ſcriptum eſſe videatur, quantumuis altè inter
Chriſtianæ fidei profeſſores recitetur. Nempè & iſti principes nominatim, & omnes qui ſub
illis à viceſimo anno, & ſupra numerati ſunt. (Quorum fuit numerus ſexcenta tria millia virorum,
quingenti quinquaginta ad bella procedere valentium.) Omnes, inquam, in deſerto proſtrati
ſunt, præter Ioſue filium Nun, & Caleph filium Iepphone. Ordinem quoque exercitum
conſideremus, quoniam nec ipſum à figura noſtri vacare credimus.

Apoc. 21. *De ordine exercituum vel poſitione caſtrorum, quod illud ſignificet, quod in Apocalypſi ciuitas ternarum diſpoſitione portarum.* CAPVT III.

CAP. II. METabuntur autem caſtra filij Iſrael, vnuſquiſq; per turmas aut cuneos, atq; exercitum ſuum.
Porrò leuitæ per gyrum tabernaculi figent tentoria, ne fiat indignatio ſuper multitudinem
Canti. 6. filiorum Iſrael, & excubabunt in cuſtodijs tabernaculi teſtimonij.) Ac deinceps. (Ad orientem
Canti. 1. Iudas figet tentoria per turmas exercitus ſui, eritq; princeps filiorum eius Naaſon filius Aminadab,
& omnis de ſtirpe eius ſumma pugnantium, ſeptuaginta quatuor milia ſexcenti.) In Canticis
Canticorum ſponſus dicit: Pulchra es amica mea, ſuauis, & decora, ſicut Hieruſalem, terribilis vt
caſtrorum acies ordinata. Itē: Equitatui meo in curribus Pharaonis aſsimilaui te amica mea. Ergo
non ſolum duce ratione, ſed & hac præeunte auctoritate, prædictum ordinem caſtrorum in
figura diſpoſitum fuiſſe credamus ſanctæ eccleſiæ. Quid enim pulchrius, quid rationabilius, ſecundum
viuificantem ſpiritum, tali caſtrorum ordine? Ad orientem tribus Iſrael tres, ad occidentem
tribus tres, ad meridiem tribus tres, & ad aquilonem metabuntur caſtra tribus tres. Et
Apoc. 21. in Apocalypſi de illa ſancta ciuitate dei, quæ eſt eccleſia, quam hæc (vt prædictum eſt) ordinata
ſignificat caſtrorum acies, ita ſcriptum eſt: Et habebat murum magnum & altum, habens portas
duodecim, & in portis angulos duodecim, & nomina ſcripta, quæ ſunt nomina duodecim tribuum
filiorum Iſrael. Ab oriente portæ tres, ab aquilone portæ tres, & ab auſtro portæ tres, &
ab occidente portæ tres. Hinc egregius atq; orthodoxus verſificator, ait

Seu pueros ſol primus agat, ſeu feruor ephœbos
Accendat nimius, ſeu conſummabilis æui
Perficiat lux plena viros, ſiue algida boreæ
Aetas decrepitam vocet ad pia ſacra ſenectam,
Occurrit trinum quadrina ad compita nomen.

Hoc igitur liquet, quia talis tribuum diſpoſitio, plenitudinis gratiæ figura eſt, qua nunc ab omni
gente & natione, ab omni ſexu & ætate venientes, excipit ſanctæ trinitatis vnica & apoſtolica
Hierem. 1. fides. Sed & præterea notandum, quia Dan ad Aquilonis partem caſtra metatus eſt. Nam quia
de ſtirpe eius (vt creditur) Antichriſtus venturus eſt, rectè ad Aquilonem ſedet, qui in mala accipitur
ſignificatione, propheta dicente: Ab aquilone pandetur malum ſuper omnes habitatores
terræ. Et quidem Aſer & Nephthalim, qui cum eo caſtrametati ſunt, nominibus ſuis bona ſignificant.
Aſer quippe beatus, Nephthalim latitudo interpretatur, ſed omnes videlicet Dan, Aſer,
& Nephthalim ex ancillis, omnes in concubinis generati ſunt. Cæterùm ad orientem, vndè ſol
oritur, Iudas, Iſachar, & Zabulon, qui omnes ex Lya libera. Ad occidentem verò, vndè ſuaues
& verni ſpirant zephiri, Effraim, Manaſſes, & Beniamin, qui omnes ex Rachael libera progeniti
ſunt, fixere tentoria. Porrò ad meridianam plagam, vndè clarior quidem diei facies, ſed nimius
interdum æſtus feruet, Ruben, Gad, Simeon caſtrametati ſunt, quorum vnus Gad de ancilla,
cæteri de libera orti ſunt.

Quid myſticè ſignificet, quòd leuitæ non ſunt numerati inter filios Iſrael,

CAPVT IIII.

LEuitæ autem non ſunt numerati inter filios Iſrael. Sic enim præcepit dominus Moyſi.) Leuitæ
in præſenti eccleſia Chriſti, hi ſunt qui altari deſeruiunt, qui ſacris honoribus functi
ſunt, qui altaris officia celebranda ſuſceperunt. De iſtis ſacri canones præcipiunt, vt à ſecularibus
curis

curis abſtineant. Epiſcopus, inquiunt, aut presbyter, aut diaconus, nequaquã ſeculares curas aſſu- 1.Tim.3.
mat, verbi gratia: Negotia vel venationes exercendo, aut in bellum eundo. Sin aliter, deijciatur.
Benè ergo Leuitæ præcipiente domino non ſunt numerati inter filios Iſrael, quia videlicet non
ſicut populum, ſic ſacerdotes aut miniſtros altaris eſſe decet. Inter eos ſcilicet Leuitas, Aaron ſa-
cerdos ſummus eminet, cuius primogenitus Nadab, deinde Abiu & Eleazar & Ithamar. Quorũ
Nadab ſpontaneus. Abiu pater meus eſt, ſiue pater meus ipſe. Eleazar, deus meus adiutor, ſiue
dei mei adiutorium. Ithamar, vbi amarus, ſiue vbi palma interpretatur. His nominibus penè to-
tus ſacerdotalis ac Leuitici ordinis noſtri ſtatus exprimitur. Nam plerique ex nobis ad altaris of-
ficia nimis ſpontanei ſunt ſecundum nomen Nadab, & nimium in deo gloriantur ſecundum no-
men Abiu, qui laicum populum aſpernantur, tanquam ſolis ipſis pater ſit deus. Cæterũm qui ſui
gradus honore humiliter & dignè funguntur, hi ſecundum nomen Eleazar rectè dicere poſſunt,
deus meus adiutor, vel dei mei adiutorium, quia videlicet quicquid ab eis dignè perfecteq; agi-
tur, à deo fieri creditur: & ſecundum nomen Ithamar hoc ab illis exigitur, vt per amaram caſtiga- 1.Cor.9.
tionem corporis ſui ſic currant, vt brauium accipiant, ne fortè alijs prædicãdo, ipſi reprobi fiant.
(Mortui (inquit) ſunt Nadab & Abiu cum offerrent ignum alienum.) Videlicet in typum Iudæo
rum vel hæreticorum, quorum ſacrificia mortua ſunt. CAP. III.

De diſpoſitione familiarum leuitarum circa tabernaculum, & quòd ad orientem Moyſes ſimul & Aaron ſint caſtrametati. CAPVT V.

LOcutus eſt dominus ad Moyſen, dicens: Numera filios Leui per domos patrũ ſuorum, & fa-
milias, omnem maſculũ ab vno menſe, vt ſupra. Numerauit Moyſes, vt præceperat dominus,
& inuenti ſunt filij Leui per nomina ſua, Gerſon, & Caath, & Merari. Filij Gerſon, Lebni & Se- Filii Leui.
mei. Filij Caath, Amram & Ieſuar, Hebron, & Oziel. Filij Merari, Mooli & Muſi, &c.) Et horum
ſacra myſteria pulchra vel ſpecioſa ſignant vocabula. Leui nanque additus ſiue aſſumptus inter-
pretatur. Gerſon, aduena: Caath, patientia: Merari, amaritudines: Lebni, filio meo: Semei, audi,
vel auditio mea: Amram, populus excelſus: Ieſuar eſt meridies ſiue meridianus: Hebron, partici-
patio fortitudinis vel augmẽtum ſempiternum: Oziel, fortitudo mea deus: Mooli, chorus meus:
Muſi, attrectator, ſiue palpator meus. Hi vel horũ familiæ omnes Leuiticæ, ſicut pro officio me-
dij ſunt inter deum & populũ, ita & poſitione medij excubabant inter tabernaculũ & caſtra duo
decim tribuum. Et Gerſonitæ quidem poſt tabernaculũ ad occidentem. Caathitæ verò ad me-
ridianam plagam. Meraritæ, ad ſeptentrionalem. Moyſes aũt & Aaron cum filijs ſuis, antè taber-
naculũ fœderis. i. ad orientem. Vbi notandũ, quia Moyſes populi dux, & Aaron pontifex ſum-
mus, pariter ad oriẽtem caſtrametãtur, vndè & in pſalmo canimus: Moyſes & Aaron in ſacerdo- Pſalm.98.
tibus eius, quia videlicet in præſenti eccleſia ſemper ducũ aut cõſulum faſcibus, regum quoq; vel
imperatorũ gladijs multũ indiget ſacerdotalis ſanctitas, & cum ſibi conueniũt, nihil tutius: cum
aũt aduerſus inuicem diſſentiũt, nihil ſtatui Chriſtianitatis in hoc mũdo poteſt eſſe pernitioſius.

De eo quod ait: Tolleſq; leuitas pro primogenitis filiorum Iſrael, & quod ante primogeniti fuerunt ſacerdotes, & cur in vnam leuiticam tribum ſacerdotium delatum eſt. CAPVT VI.

LOcutus eſt dominus ad Moyſen, dicens: Ego tuli Leuitas à filijs Iſrael pro omni primogeni-
to, qui aperit vuluam in filijs Iſrael. Eruntq; Leuitæ mei, meũ eſt enim omne primogenitum
ex quo percuſsi omnes primogenitos in terra Aegypti.) Ac deinceps. (Numera primogenitos
ſexus maſculini, de filijs Iſrael, à mẽſe vno & ſupra, & habebis ſummam eorum. Tolleſq; Leuitas
mihi pro omni primogenito filiorum Iſrael.) Iam & alio loco dictum eſt, traditionẽ Hebræorum
eſſe, quòd vſque ad ſacerdotium Aaron, omnes primogeniti ex ſtirpe Noe fuerint ſacerdotes, &
deo victimas immolàrint, cuius videlicet Noe primogenitus Sem ipſe fuerit Melchiſedech, &
hæc eſſe primogenita, quæ Eſau vendiderit Iacob. Quare ergo tranſponitur in lege, vel ad vnam
tribum Leui cõgregatur omnis ſacerdotalis dignitas, & vniuerſa altaris miniſtratio coarcta eſt in
tribu eius ſola? Videlicet, quia ſacrificia vel miniſteria temporis illius nõ iuſſa fuere, ſed permiſſa,
quòd iam multis locis ſuperius in prophetarum teſtimonijs comprobauimus. Verum nanq; ſa- Pſalm.109.
crificium in eccleſia futurum erat ſecundum ordinem Melchiſedech, quòd & primogenitorum Pſalm.39.
eſt, imò vnius primogeniti ſancti & immaculati, cui iurauit dominus & non pœnitebit eum, tu es
ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Hic dicit in alio pſalmo: Holocauſtum
& pro peccato non poſtulaſti, tunc dixi, ecce venio, ſubauditur, ſacrificaturus carnem meam &
ſanguinem meum pro multis in remiſsionem omnium peccatorũ. Quid enim aliud poſtulabat, Pſalm.49.
quàm aliam volebat deus redemptionem, niſi ſancti & immaculati carnem & ſanguinem? Nun-
quid (ait) manducabo carnes taurorum, aut ſanguinem hircorum potabo? Et multa huiuſmodi.
Ergo antequã haberent ſacrificium quod offerrent, vt quid ex iuſſu legis ad ſacerdotium vocati
primogeniti accederẽt? Igitur ſicut offerendũ erat tunc tẽporis ſacrificiũ, nõ iuſſum, ſed permiſ-
ſum, ſic ſacerdotes vel miniſtri omnes de tribu Leui, nõ iuſsi, ſed admiſsi ſunt, nõ tam ſacerdotes

CAP. IIII. quam ſacerdotũ vicarij vacantiũ primogenitorũ, quo victitarẽt, tam diu accepturi pretium, do-
nec veniret primogenitus, qui ſeipſum nõ redimeret, ſed futurorum bonorũ aſsiſtens pontifex,
ſemetipſum pro nobis oĩbus offerret, factus (vt prædictũ eſt) ſacerdos in æternũ ſecundũ ordinẽ
Luce 1. Melchiſedech. Quod pulchrè reſpiciẽs euangeliſta Lucas, cum dixiſſet de virgine, quã de ſpiritu
ſancto concepiſſe narrauerat: & peperit filiũ ſuum, ſtatim addidit, primogenitum, quòd videlicet
ſecundũ prædictam eius narrationem ſuperfluum eſſet, niſi magnum ſecundũ ſcripturas myſte-
rium attẽderet. Dixit ergo primogenitũ, vt ſubaudiat legiſpertius vir eccleſiaſticus, eum eſſe qui
ſacerdotiũ Leuiticum, ſacerdotium vicarium tandem amoueret, & ipſe primogenitus cum omni
corpore ſuo quod eſt eccleſia, ſanctuario cœleſti ſuo ſacerdotio functus aſtaret. Et benè quinq;
ſicli accipi iubentur pro redẽptione primogeniti, quòd videlicet quinq; ſenſibus fungitur cor-
poralis hęc vita, quam primogenitus iſte nõ redemit, ſed pro nobis omnibus morti obtulit. Cur
verò potius hæc tribus. i. Leuitica, admittitur pro primogenitis? Videlicet, quia de tribu illa fue-
runt Moyſes & Aaron, qui filios Iſrael eduxerunt de terra Aegypti, de domo ſeruitutis: & dignũ
erat, vt ex qua fuit ſalus temporalis, ex eadem tribu miniſtros haberent ſacrificij temporalis.

De cultu filiorum Caath, & quid ſit myſticè quod ait, vt portent inuoluta, vt non tangant vaſa ſanctuarij, ne moriantur. CAPVT VII.

CAP. IIII. HIc eſt cultus filiorum Caath: Tabernaculũ fœderis, & ſanctum ſanctorum ingredietur Aa-
ron & filij eius, quando mouẽda ſunt caſtra, & deponent velum quod pendet ante fores, in-
uoluentq; arcam teſtimonij, & operiẽt rurſus velamine hyacinthinarum pellium.) Ac deinceps.
(Cumq; inuolauerint Aaron & filij eius ſanctuarium, & omnia vaſa eius, in commotione caſtro-
rum, tunc intrabunt filij Caath vt portent inuoluta, & non tangant vaſa ſanctuarij, ne moriãtur.)
Magna cultus diuini reuerentia, magna & ſeuera diſciplina: Aaron (inquit) & filij eius intrabunt,
ipſique diſponent opera ſingulorum, & diuident quæ portare quis debeat. Alij nulla curioſitate
videant, quæ ſunt in ſanctuario priuſquam inuoluantur, alioqui morientur. Ergo ſecundũ hanc
normam ſacerdotes hodieq; legitimi ſunt hi tantũ, quibus pro merito electionis ſecreta ſua deus
Matth. 13. credidit, qualibus in euangelio ſuo ſaluator dicit: Vobis datum eſt noſce myſterium regni dei,
cæteris autem in parabolis. Ipſi arcam teſtimonij, menſam propoſitionis, thuribula, & mortario-
la, cyathos quoq; & crateras ad libamina fundẽda, candelabrum cum lucernis & forcipibus ſuis,
emunctorijs, & cunctis vaſis olei, necnon & altare aureum, omniaque vaſa quibus miniſtratur, in
ſanctuario contrectent manibus, & inuoluant pallijs hyacinthinis, atque coccineis: filij autem
Caath inuoluta portent, & non tangant, ne moriantur. Id eſt, illi myſteria incarnationis, natiuita-
tis, paſsionis, reſurrectionis Chriſti filij dei, aduentus quoq; ſpiritus ſancti, libero intuitu oculo-
rum cordis, quos deus illis aperuit, aſpiciant, & ore ſacro cõtrectent, pulchriſq; literis adornent.
Iſti autem audiant, vel expoſita ab illis legant: Iſti, inquam, quibus datum eſt regnum dei audire
in parabolis, & ipſi non audeant expoſitores vel auctores eſſe, ne labantur in hæreſim. Portent,
inquam, minus eruditi, aut vaſa ſacra cum filijs Caath, aut cortinas tabernaculi, & tectum fœde-
ris, cunctaque tentoria cum Gerſonitis, aut tabulas teſtimonij, & vectes eius, columnas, & baſes
earum: columnas quoque atrij per circuitum cum baſibus, & paxillis, & funibus ſuis: id eſt, aut ſi
poſſunt myſtica legant, expoſita valenter à patribus orthodoxis: aut ſi non poſſunt legant alij vel
prędicent hiſtoricorum nouorum vel antiquorum facta, alij moralia ſanctorum pręcepta, in qui-
bus infirmis circa fidem minus eſt periculi.

Quòd huius præcepti præuaricatio ſit, vbi ad ſacri myſterij ordinem admittuntur indigni. CAPVT VIII.

AT verò nunc quod periculoſiſsimum eſt, filij Caath, filij Gerſon, & filij Merari, qui non per
uenerunt ad dignitatem Aaron, & filiorum eius, non ſolum non arcentur à conſpiciendis vel
tangendis interioribus ſanctuarij ſanctis, verumetiam aduocantur & irruunt irreuerenter intus,
quãdo ad ſacroſancta altaris Chriſti myſteria tales accerſiuntur, quales pro meritò vitæ, pro qua
litate vel quantitate ſcientiæ laicus quoq; non iniuria contemnat populus. Qui hodie tales facilè
admittunt, non audiunt dominum loquentem ad Moyſen & Aaron. (Nolite perdere populum
Caath de medio Leuitarum, vt viuant & non moriantur, ſi tetigerint ſancta ſanctorum, Aaron &
filij eius intrabunt, &c.) Nam reuera, quia quicunq; nomen vel tonſuram clerici arripuerunt, ir-
ruũt admiſsi ad Chriſti ſanctuarium, tanguntq; & contrectant indignè ſancta ſanctorum, idcirco
1. Cor. 11. moriuntur, & non ſolũ in anima, verumetiam in corpore citius feriuntur. Nam ideo (inquit Apo
ſtolus) intęr vos multi infirmi, & imbecilles, & dormiunt multi.

De eo quòd præcipit, vt eijciant de caſtris omnem leproſum, & qui ſemine fluit, & qui pollutus eſt ſuper mortuo. CAPVT IX.

CAP. V. LOcutus eſt dominus ad Moyſen, dicens: Pręcipe filijs Iſrael, vt eijciant de caſtris oẽm lepro-
ſum, & qui ſemine fluit, pollutusq; eſt ſuper mortuo. Tã maſculũ q̃ fœminã eijcite de caſtris,
vt nõ contaminẽt ea, cũ habitauerint vobiſcũ.) Ordinata caſtrorũ acie, qualis ſecundũ cœleſtia,
quorum

quorum hæc exemplaria ſunt, malignis ſpiritibus terribilis eſſe debeat, tota videlicet ſancta, tota munda: [illegible] dem[illegible]m ſub nominibus leproſi, & fluxum ſeminis patientis, quæcunq; noxia, quæcunq; ſunt immunda, lex ſpiritualis anathematizari imperat. Qualiter circa eiuſmodi ſit agendú, ſuperius in Leuitico planius edixerat. Verùm nõnihil intereſt. Nam illic quidem virum qui patitur fluxum ſeminis, extra caſtra non iubet proijci, quia videlicet durum nimis eſt, vt omnem qui [illegible]loquio ſubditur, & eo ſe inquinat, cõſeſtim à cœtu ſuo, æque vt hęreticũ ſancta eccleſia proijciat. Ergo cum dicens, eijciant de caſtris omnem leproſum, addidit: & qui ſemine fluit, intelligi oportet vnum eundemq; qui ſic ſemine fluit, vt etiam leproſus ſit, id eſt, ſic incontinentis linguæ eſt, vt etiam hæreticus ſit. Nam & hoc addidit continuò, pollutusq́; eſt ſuper mortuo. Etenim vnus idemq́; & leproſus eſt & ſemine fluit, & pollutus eſt ſuper mortuo, quando is qui hæreticus eſt prædicare audet, tacere non valens, & munda loqui neſciens, ſicque interficit auditores ſuos, atque ita polluitur ſuper mortuo. Eijciant ergo, inquit, de caſtris omnem qui eiuſmodi eſt, tam maſculum quàm fœminam. Verùm de cæteris peccatis non eadem diſtrictio legis eſt. Nam ſequitur: (Vir ſiue mulier cum fecerint ex omnibus peccatis quæ ſolent hominibus accidere, & per negligentiam tranſgreſsi fuerint mandatum domini, atque deliquerint, confitebuntur peccatum ſuũ, & reddent ipſum caput, quintamq́; partem deſuper ei, in quem peccauerunt, &c.) Peccatis omnibus remedium vel redemptionis regula proponitur: Leproſo autem, & qui ſemine fluit, nihil aliud, niſi vt de caſtris eijciatur. Ergo nec illud in euangelio ſuo ſine huius myſticæ legis conſonantia Chriſtus loquitur, dicens: Quia omne peccatum remittetur hominibus, ſpiri- Matt. 12. tus autem blaſphemiæ non remittetur. Et quicunque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra ſpiritum ſanctum, non remittetur ei, neque in hoc ſeculo, neque in futuro. Verùm de hoc ſupra in Leuitico vberius dictum, nunc cœpta proſequamur. In Leuitico lib. 2. cap. 13.

De viro, cuius vxor errauerit, qualiter inueſtigare debeat, & cuius rei myſterium in Chriſto ſit. CAPVT X.

LOcutus eſt dominus ad Moyſen, dicens: Loquere filijs Iſrael, & dices ad eos, vir cuius vxor errauerit, maritumq́; cõtemnens dormierit cum alio viro, & hoc maritus deprehendere nequiuerit, ſed latet adulteriũ, & teſtibus argui nõ poteſt, quia non eſt inuenta in ſtupro, ſi ſpiritus zelotipiæ, cõcitauerit virum cõtra vxorem ſuam, quæ vel polluta eſt vel falſa ſuſpicione appetitur: adducet eam ad ſacerdotem, & offeret oblationem pro illa, decimam partem ſati farinę hordeaceæ, &c.) Secundũ ſupraſcriptam caſtrorũ metationem quadrifidã, valde laudabilis eſt ami- Cantic. 6. ca Chriſti euangelica eccleſia, vt rectè admiretur ipſe, & dicat: Quæ eſt iſta quæ progreditur, vel quæ aſcẽdit per deſertum, ſicut aurora cõſurgens, pulchra vt luna, electa vt ſol, terribilis vt caſtrorum acies ordinata? Iſta, inquã, laudabilis eſt, ſed quid fiet de ſynagoga adultera? Quid faciet vir eius, vel maritus antiquus, quem illa cõtemnens dormiuit cum alio viro? Etenim cõtempto deo amatore ſuo cõtempto dei filio Chriſto, petulãter errauit, & cum diabolo dormiuit. Verum hoc maritus deprehendere nequit, ſed latet adulteriũ. Quis enim facile cõtentioſam ſynagogam deprehendere vel conuincere queat. Nempe illa quidem adulteriũ fecit, ſed tantis tergiuerſationibus ſeipſam defendit, vt rarus quiſq; ſit adeo legiſperitus, adeò valẽs in ſcripturis, quatenus illam conuincere argumentãdo poſsit, quòd non dei, ſed ſynagoga ſatanæ ſit. Latet ergo quodammo- Apoca. 2. do adulteriũ, & teſtibus argui non poteſt, quando videlicet confitetur, quia deus Abraham, deus Iſaac, & deus Iacob, deus ſuus eſt, & conuinci (vt prædictum eſt) vix poteſt, quòd factis illum neget, quia non eſt inuẽta in ſtupro, quia nulli viſibiliter ſeruit idòlo, ſicut olim ſeruiuit Aſtaroth, coluit Baal, initiata eſt Beelphegor. Quid ergo vir eius faciet? Si ſpiritus (inquit) zelotipiæ concitauerit maritum contra vxorem ſuam, quæ vel polluta eſt, vel falſa ſuſpitione appetitur, adducet eam ad ſacerdotem, & offeret oblationem pro illa, decimam partem ſati farinæ hordeaceę. Planè ſpiritus zelotipiæ. i. æmulationis vxoriæ concitauit virum eius deũ contra vxorem illam, quæ reuera quidem polluta eſt, ſed ſecundum contentioſam æſtimationem ſuam ſuſpitione appetitur. Hebr. 4. Concitatus ergo adduxit eam ad ſacerdotem, ad illũ pontificem magnum, qui penetrauit cœlos, Ieſum Chriſtũ filium ſuum, vt iudicialem ſub illo accipiat ſententiam. Et offeret (inquit) oblationem pro ea, decimam partem ſati farinæ hordeaceæ. Hoc ſecundũ literam factum ſit, & fieri debuerit pro illa, quæcunq; maritũ contempſit, & in oblatione nõ ſimilam fermenti, ſed hordeum habuerit, quòd eſt iumentorũ pabulum, quia fluxum ſecuta eſt iumentorũ. Cæterùm ſecundum iam cœptum ſpiritualem ſenſum, tota adulteræ ſynagogæ oblatio quaſi hordeacea eſt, quia ſcripturarum ſolam literalem paleam legit, tam groſſam, tamq́; hirſutam, vt ſtrangulari potius queat, quàm refici. (Non fundet (ait) ſuper eam oleum, nec imponet thus.) Quare? (Quia ſacrificiũ zelotipiæ eſt, & oblatio inueſtigans adulteriũ.) Nam reuera non dedit illi ſanctum charitatis ſpiritum, nec aliquem boni odoris fructum, quia vehementer ignem iracundię, cauſa prędicti incendit adulterij. (Offeret igitur eam ſacerdos & ſtatuet coram domino. Aſſumetq́; aquã ſanctam in vas fictile, & pauxillum terræ de pauimento tabernaculi mittet in eam. Cumq; ſteterit mulier in

CAP. V. conſpectu domini, diſcooperiet caput eius, & ponet ſuper manus illius ſacrificium, &c.) Plana eſt examinationis huius litera, & nihilominus in ſpiritu ſuper illā ſatanæ ſynagogā manifeſtè adimpleta eſt. Poſtmodū vbi Chriſtus in cœlū aſcēdit, & illa apoſtolos quoq; eius flagellauit, & ex eis occidit, lapidauit, & de ciuitate in ciuitatē perſecuta eſt, poſtmodū inquam ſtatuta eſt corā dno, diſcooperto capite, circundata atq; anguſtata ab exercitu Romano, vndiq; abſq; omnimodo dei
Matth.23. protectione. Tunc poſuit ſuper manus illius generationis malæ & adulteræ ſacrificiū recordationis, & oblationē zelotipiæ, vt veniret ſuper illā omnis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt ſuper terra à ſanguine Abel iuſti vſq; ad ſanguinem Zachariæ prophetæ, quem occiderūt inter templū & altare. (Ipſe aūt tenebit aquas amariſſimas, in quibus cū execratione maledicta cōgeſſit.) Videlicet iu-
Pſal.10. xta prophetam dicentem: Pluit ſuper peccatores laqueos, ignis & ſulphur, & ſpiritus procellarum
Pſal.68. pars calicis eorū. Item: Fiat menſa eorū coram ipſis in laqueū, & in retributiones, & in ſcandalū. Hæc, inquam, maledicta conieſta in aquas ſcripturarū, quas illa ſibi amariſſimas fecit, tenuit vir quondam eius, & apoſuit ori illius, cū illa cōqueſtione prophetica: Quomodo ſi cōtemnat mulier amatorem ſuū, ſic contempſit me domus Iſrael. Itē frons mulieris meretricis facta eſt tibi. Se-
Hiere.3. quitur. (Adiurabitq; eam, & dicet: Si declinaſti à viro tuo, atq; polluta es, & concubuiſti cū altero
Ibidem. viro, his maledictionibus ſubiacebis. Det te dominus in maledictionē, exemplumq; cunctorū in populo ſuo. Putreſcere faciat fœmur tuū, & tumens vterus tuus diſrumpatur. Ingrediantur aquæ maledictæ in vētrem tuū, & vtero tuo tumeſcēte, putreſcat fœmur. Et reſpōdebit mulier: Amen, amen.) Ecce hodie liquet, & toto mundo palam factū eſt, quia mulier illa maledicta eſt, adultera illa in exemplu cunctorum poſita eſt, putrefacto fœmore claudicans ab omnibus ſemitis ſuis, & tumens vterus eius diruptus eſt, ita vt nulla penitus naſci poteſt ex ea vitalis ſoboles. Romano enim exercitu agente, capta & captiua ducta eſt in omnes gentes, & ita maledictionē ſuam circunfert: illam, inquam, maledictione, quæ non à deo eſt, ſed ab ipſa, quia ſic locuta eſt, ſic ſibimet im-
Matth.27. precata eſt. Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros, & vſq; hodie cōfirmat illam iugiter. Reſpondet enim ſemper & dicit: Amen, amen. Igitur clarū eſt, quia à viro ſuo declinauit, & cum altero concubuit, quia Chriſtū occidit, diabolo adhæſit. Nam ſi non ita eſſet, nequaquā iſtis maledictionibus ſubiaceret. Dixit enim iſta zelotypiæ lex. (Si non dormiuit vir alienus tecum, & nō polluta es, deſerto mariti thoro, non te nocebunt aquæ iſtæ amariſſimæ, in quas maledicta congeſſi.) Sed quis eſt ille liber in quo ſacerdos iſta maledicta ſcripſit? Nempe iſte eſt liber iudicij in quo ſcripta ſunt maledicta, quæcunq; ſibi anima peccatrix aſciuit, ex quo Adam primus peccauit. Sed delentur hæc aquis amariſſimis, quas ipſe de torrente in via bibit. Tulit enim peccata totius mundi. Verum eaſdem ipſam aquas amariſſimas adulteræ illi in potum dedit, quia ſic dixit, ſic ſibimet elegit, vt ſupra dictum eſt, clamans ſuo præſidi Pilato: Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros, ad quod & vſque hodie dicit: Amen amen, iugiter Chriſtum maledicens.

De lege Nazaræorum, & de eo quod ait Euangeliſta: Vt adimpleretur quod dictum eſt per prophetas, quoniam Nazaræus vocabitur. CAPVT XI.

CAP. VI. LOcutus eſt dominus ad Moyſen dicens: Loquere filijs Iſrael, & dices ad eos Vir ſiue mulier cum fecerint votū vt ſanctificentur, & ſe voluerint domino conſecrare, a vino & omni quod inebriare poteſt abſtinebunt. Acetum ex vino, & ex qualibet alia potione, & quicquid de vua exprimitur, non bibent, &c.) Illa lex Nazaræorum, id eſt, ſanctorū ſiue conſecratorum eſt de quibus in libro Machabæorum ſcriptum eſt; Et ſuſcitauerunt Nazaræos qui impleuerant dies, &
2. Macha. 3. clamauerunt voce magna in cœlum, dicentes: Quid iſtis faciemus, & quo eos ducemus? Videlicet ambitioſius in calamitate ſua deum deprecabantur, tales habentes patronos, ſcilicet Nazaræos, qui plurimum merebantur de clementiſſimo deo, quia impleuerant dies ſuos, aſtricti ſacra continentia, votiua abſtinentia. Sed quid ſibi vult, aut quid rationis habet hæc illorum lex in eo maximè, quòd dicit: Si autem mortuus fuerit ſubito quiſquam coram eo, polluetur caput conſecrationis eius, quòd radet ilico eadem die, ita vt dies priores irriti fiant, quoniā polluta eſt ſanctificatio eius.) Quid, inquam, in hoc rationis eſt, quòd tantopere ſuper mortuum ingredi, & ſuper patris quoq; & matris, fratris, & ſororis funere contaminari prohibetur, vt ſi mortuus fuerit quiſquam ſubito, coram eo polluatur ilico, & dies preteriti irriti ducantur? Ergo quoniam in hac occidente litera nihil proficimus, viuificantem ſpiritū neceſſario requirimus. Nempe illa eſt lex ſub qua factus eſt dei filius, iſta, inquam, lex eſt, quàm ſic impleuit ille Nazaræus, vt propter illū, imò de illo ſcripta eſſe credantur. Hoc ſciens euangeliſta Mathæus, cùm dixiſſet: Audiens autem
Matth.2. Ioſeph quod Archelaus regnaret in Iudęa pro Herode patre ſuo, timuit illo ire, & admonitus in ſomnis, ſeceſſit in partes Galilææ, & veniens habitauit in ciuitate, quæ vocatur Nazareth, continuò ſubiunxit: Vt adimpleretur quod dictum eſt per prophetas. Quoniam Nazaræus vocabitur. Nempe ſi quæras, vbi vel per quos prophetas dictum eſt, quia Nazaræus vocabitur, & ecce iam in iſto prophetarū maximo hic dictū eſt, quia Nazaręus vocabitur, ſiquidem in carmine literę amotò cæcitate in ſpiritus intueamur legitime. Et hoc benè proſpecto, ſimul & illud clarebit, cur Euan-

Euāgeliſta prædictus tali in loco, vel cauſa, tali teſtimonio vſus ſit, quia videlicet quod hic Moyſes dictis, hoc apud illum dominus noſter infantulus prælignauit factis, cùm fugiēs Iudæam propter Archelaum ibi regnantem, venit Nazareth, & habitauit ibi.

Quomodo iſte Nazaræus, id eſt, ſanctus dominus deus noſter Ieſus, ſpiritualiter legem Nazaræorum impleuerit. CAPVT XII.

OMni, inquit, tempore cōſecrationis ſuæ ſuper mortuū non ingredietur, nec ſuper patris quidem & matris, & fratris, & ſororis funere contaminabitur, quia conſecratio dei ſuper caput eius eſt. Omnes dies ſeparationis ſuę, ſanctus erit domino. Si autē mortuus fuerit ſubitò quiſpiam coram eo, polluetur caput conſecrationis eius. Quod radet ilico in eadem die purgationis ſuæ. Nazaræi. i. ſancti huius, qui verè ſolus eſt ſanctus, qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius, omne tempus conſecrationis, omne fuit tempus vitæ præſentis, ex quo conceptus eſt de ſpiritu ſancto vſquequo reſurrexit à mortuis. Toto quippe illo tempore ſuo ſuper mortuum ingreſſus non eſt, ſuper nullius funere contaminatus eſt, quia nullum vnquam vel leue peccatum admiſit, nullius vnquam peccato conſenſit, imò nec ingrediens in hunc mundum, vlla ſecum veſtigia traxit peccati originalis, per quod mors in hunc mundum introiuit, vtpote cōſecrationem ſuper caput ſuum habens, dei ſui, id eſt, plenariam effuſionem ſpiritus ſancti, de quo & conceptus eſt, ex vtero virginis. Conſecrationem, inquam, dei ſui, quia videlicet deus illi eſt ſecundum naturam hominis quam aſſumpſit, ſecundùm quam & Nazaræus eſt, quemadmodum dicit: Aſcendo ad patrem meum & patrem veſtrum, deum meum & deum veſtrum. Nazaræus iſte capillos nutriuit, quia peccata generis humani ſuper ſe tulit, & pœnitētiam vſq; ad mortem pro omnibus egit, baptizatus à Iohanne in pœnitentiam cum publicanis & peccatoribus, afflictus ieiunio quadraginta diebus & quadraginta noctibus, ita vt proceſſerit obediens patri vſq; ad mortem, mortem autem crucis. Sed mortuus eſt ſubitò quiſpiā coram eo, videlicet populus iſte Iudaicus clamando, Crucifige, crucifige: clamādo, Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Ibi mortuus eſt ille populus ſubitò, & illo morticinio Nazaræi huius caput quaſi pollutum eſt, nō ſibi, ſed illi qui mortuus eſt. Vndè enim populus ille mortuus eſt, niſi quia motus inuidia, pro eo quòd cecinerant turbæ: Oſanna filio Dauid, Benedictus qui venit in nomine domini, cōmentatus eſt, qualiter Nazaræus iſte maledictum fieret legis, dicētis: Maledictus a deo eſt omnis qui pendet in ligno, videlicet vt hoc facto comprobaretur, hunc illū non eſſe, de quo propheta cecinit: Benedictus qui vēturus eſt in nomine domini. Ergo vnde mortuus eſt Iudęus, inde Nazaręus iſte pollutus. i. maledictum legis, factus eſt. Imò vndè ſic ille pollutus eſt, inde iſte mortuus eſt. Radit ilico Nazaræus caput ſuum, ita tamen vt dies priores irriti facti ſint, quoniam polluta eſt ſanctificatio eius. Cui niſi mortuo illi dies priores irriti facti ſunt? Nempe inde væ mortuo tali, quia ex quo coram Nazaræo iſto cecidit, nihil prodeſt illi, quòd talis ſanctus ſanctorū carnem de carne eius accepit, quòd in terra eius trigintatribus annis viſus eſt, & cum hoībus conuerſatus eſt, qui vniuerſa condidit. Ita facti ſunt ei priores Nazaræi dies irriti, imò & oēs dies vniuerſi ſeculi, ex quo cum Abraham, Iſaac, & Iacob patribus eius, colloquium habuit. Irritum hinc factum eſt pactum, irrita legiſlatio, irritum omne obſequiū: in tantum, vt etiam omnia quæcunq; illi ſancta fuerant, iam oderit anima dei, ex quo manus ſuas huius ſanguine impleuit. Radit Nazaræus caput ſuū ſuper illum, & qui omnia ſuper ſe ſuſceperat peccata totius mundi, huius peccata, quia mortuus eſt, reiecit ſuper ipſum. Et noſtra quoq; peccata raſit quidem eadem nouacula paſsionis, verum non ſuper nos illa reiecit, quia non nobis mortem ſuam imputauit, ſed omni vento diſpergēda dedit, & ſic ait propheta: Quantum diſtat ortus ab occidente, longè fecit à nobis iniquitates noſtras.

1. Petri 2.
Iohan. 20.
Philip. 2.
Matth. 27.
Ibid. 21.
Deut 21.
Pſalm. 117.
Baruc. 3.
Eſaiæ 1.
Pſal. 102.

De eodem, quid ſecundum myſticam legem ſignificet, quòd raſo capite, pro eo qui coram illo cecidit mortuus Iudaicus populus, & irriti facti ſunt præteriti dies eius. CAPVT XIII.

RAdet (inquit) ilico in eadem die purgationis ſuæ, & rurſum ſeptima. In octauo aūt die offeret duos turtures, vel duos pullos columbę ſacerdoti in introitu tabernaculi fœderis teſtimonij. Facietq; ſacerdos vnum pro peccato, & alterū in holocauſtum, & deprecabitur pro eo, quia peccauit ſuper mortuo. Sanctificabitq; caput eius in die illo, & conſecrabit domino dies ſeparationis eius, offerens agnū anniculum pro peccato.) Benè & ſeptima die radet Nazaræus caput ſuū, in octauo a[illegible] ſac[illegible]ficio renouatur, quia videlicet paſsio huius ſancti ſeptem protracta eſt diebus. Nam a decima luna, qua die ciuitatem ingreſſus eſt, qua die ſecundum legem tollebatur in cunctas domos Iudæorum paſchalis agnus, quartadecima luna ad veſperam immolandus: ab illa, inquam die, ſeptima dies extitit ſabbatum ſepulturæ eius. Octaua deinceps die, quæ eſt prima ſabbati, reſurrexit à mortuis, & tunc nouum ſacrificium, quod ſub articulo ſuæ paſsionis inſtituerat, perfecit, offerens duos turtures, vel duos pullos columbæ, id eſt, ſpiritum ſanctum tribuens, charitatis geminæ in introitu fœderis teſtimonij, in apertione regni cœleſtis, quòd illa die nobis deuicta morte reſerauit. Facietque (inquit) ſacerdos vnum pro peccato, & alterum in holocauſtum,

CAP. quia videlicet vnum dedit ſpiritus ſancti datum in remiſsionem peccatorũ, ad diligendum pro-
VII. ximum, alterum in diuerſarum diſtributione gratiarum, ad diligendum deum. Vnum adhuc po-
ſitus in terris, alterum iam in cœlo reſidens ad dexteram patris. Hos, inquam, turtures duos, vel
Hebr. 4. columbæ pullos dedit ſacerdoti, id eſt, vt daret, in ſua poteſtate accepit Nazaræus ipſe, ſacerdos
ipſe vel pontifex magnus, qui cœlos penetrauit. (Et deprecabitur (inquit) pro eo,) ſubauditur
ipſe ſacerdos, pro ſeipſo Nazaræo: deprecabitur, inquam, pro ſeipſo, id eſt, pro corpore ſuo, pro
Roma. 8. nobis fidelibus ſuis, quos fecit eſſe cõcorporales ſibi, teſtante Paulo, cùm dicit: Qui eſt à dextris
dei, qui etiam interpellat pro nobis, non tamen ſummiſſa prece orans, ſed potenter iure aduocati
pro nobis interpellans. (Sanctificabitq; (inquit) caput eius, &c.) vt ſupra. Sanctificatum eſt caput
Zachar. 3. huius Nazaræi, quia nunc iuxta Zachariam, ablatis ab eo ſordidis veſtibus noſtræ mortalitatis,
quibus fuerat indutus, poſita eſt cydaris munda ſuper caput eius, & indutus eſt mutatorijs, coro-
natus videlicet gloria immortalitatis, & honore incorruptionis. Et ita conſecrauit dies ſeparatio-
Roma. 6. nis ſuæ, vt iam non moriatur, mors illi vltra non dominetur, offerens adhuc agnum anniculum
pro peccato, videlicet per manus eccleſiæ corpus ſuum & ſanguinem ſacrificans pro cuncto po-
pulo catholico in ſancto altaris magno atque ineffabili myſterio, ita tamen vt dies priores irriti
facti ſint, ſicut ſupra dictum eſt.

De eodem Nazaræo Chriſto, quando implendi ſunt dies quos ex voto decreuit. CAPVT XIIII.

ISta eſt lex conſecrationis. Cùm dies quos ex voto decreuerat, complebuntur, adducet eum ad
oſtium tabernaculi fœderis, & offeret oblationem eius domino, agnum anniculum immacula-
tum pro peccato in holocauſtum, & ouem anniculam immaculatam pro peccato, & arietem im-
maculatum hoſtiam pacificam, &c.) Quando impleti erũt dies Nazaræi huius, quos ex voto de-
creuit? vtiq; cum plenitudo gentiũ ſubintroierit. Tunc enim tempus erit, vt reliquię filiorũ Iſrael
Roma. 11. ſaluæ ſint, quòd ex voto decreuit, quemadmodum dicit: Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perie-
runt domus Iſrael. Quamuis hoc diſpenſatione temporali dictum debeat intelligi, quia licet per
Matth. 15. ſemetipſum ſolis prædicauit Iudæis, tamen ad illos veniet, & reliquias eorum recolliget circa fi-
nem ſeculi. Tunc dabit pro illis trimodum ſacrificiũ, de quo in Leuitico plenius dictum eſt, ſci-
licet illud quod dicitur pro peccato ſacrificium fidei, pacificam hoſtiam ſpei, holocauſtum cha-
ritatis. Tunc radetur Nazaræus ante oſtium tabernaculi fœderis. i. tollet peccata illorum ſacra-
mento eiuſdem paſsionis ſuæ, qua tulit peccata mundi ipſe ſacerdos, ipſe Nazaræus, ipſe oſtium
Eſaie 4. tabernaculi fœderis, tabernaculi cœleſtis. Tolletq; capillos eius. i. peccata Iudaici populi, & po-
net ſuper ignem, completa prophetia, quæ dicit: Si abſtulerit dominus ſordem filiarum Sion, &
ſanguinem Hieruſalem lauerit de medio eius in ſpiritu iudicij & ſpiritu ardoris, tunc tollet ab il-
lis vel ſuſcipiet armum & pectuſculum arietis, id eſt, bona opera cum confeſsione cordis & oris,
& fœmur quoq;, id eſt, fiduciam carnis: vt iam non glorietur ſicut hactenus, in carne, ſed in fide
1. Cor. 15. Abrahæ. Poſt hæc poteſt vinum bibere Nazaræus, quia videlicet extunc in æternum & vltra re-
gnabit Chriſtus, completo quod nõdum impletum videmus, omnia ſubiecisti ſub pedibus eius.

Moraliter quid, quòd Nazaræi capillos nutriunt, quos poſt votum incidunt. CAP. XV.

MOraliter dum de vitandis ſuperfluis cogitationibus agitur, hoc trahamus in exemplũ, quòd
capillos nutriunt, quos poſt votum detonſos, in igne ſacrificij deinceps incendunt. Quid e-
nim quòd Nazaræi capillos nutriunt, niſi quòd per magnam vitæ continentiam, præſumptio-
num cogitationes creſcunt? Sed quid eſt, quòd deuotione completa, caput Nazaræus radere, ca-
pilloſque in igne ſacrificij poſtea ponere iubetur, niſi quod tunc ad perfectionis ſummam per-
tingimus, cùm ſic exteriora vitia vincimus, vt etiam cogitationẽs ſuperfluas à mente reſecemus?
Quas nimirum ſacrificij igne concremare, eſt flammas eas diuini amoris incendere, vt totum cor
in dei amore ardeat, & cogitationes ſuperfluas concremans, quaſi Nazaræi capillos, deuotionis
perfectione conſumat.

De eo quod ait: Sic benedicetis filijs Iſrael, quòd tertiò dictum ſit dominus, quòd eſt, pater & filius, & ſpiritus ſanctus. CAPVT XVI.

LOcutus eſt dominus ad Moyſen, dicẽs: Loquere Aaron & filijs eius. Sic benedicetis filijs Iſ-
rael, & dicetis eis: Benedicat tibi dñs, & cuſtodiat te, oſtendat dominus faciem ſuam tibi, &
miſereatur tui: Conuertat dominus vultũ ſuum ad te, & det tibi pacem. Inuocabunt nomen meũ
ſuper filios Iſrael, & ego benedicam eis.) Quod hic dominus loquens Moyſi ſub velamine literæ
eis abſcondit, hoc pręfatus ille Nazaræus, ſanctificato capite iam reſurrectionis indutus mutato-
rijs, glorioſa claritate reuelauit. Dixit enim diſcipulis ſuis: Euntes docete omnes gẽtes, baptizan-
Matth. 28. tes eos in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti. Quę enim alia pręter hãc, benedictio eſt, qua be-
nedicat ſacerdos ille ſanctus filijs Iſrael? Benedicat (inquit) tibi dominus, ſubauditur pater. oſten
dat & faciem ſuã tibi, ſubauditur filius. Conuertat vultũ ſuum ad te, ſubauditur ſpiritus ſanctus.
Quid hoc pulchrius, quid iucundius? Ecce hic in antiquiſsima lege, nouę gratiæ lucem videmus,

nominis

nominis ſancti trinitaté quam odit Iudæus,quam diſsipat hæreticus Arrius,quam confundit Sa-
bellius:hic in antiquo Numeri libro amabiliter cõiunctum,claré diſtinctum agnoſcimus.Et no-
ta ſingularum enunciationum pulchritudinem , Dominus, inquit, ſcilicet pater, benedicat tibi,
quod eſt bona dare,& cuſtodiat te,quod eſt à malis liberare: Dominus filius oſtẽdat faciẽ ſuam
tibi,quod eſt bona dare,& miſereatur tui,quod eſt à malis liberare:Dominus ſpiritus conuertat
vultum ſuum ad te,quod eſt bona dare,& det tibi pacem,quod eſt à malis liberare. Nam hic ge-
minus eſt diuinæ benedictionis fructus,vt bonis repleamur,& malis careamus,vt ſignati hoc no-
mine trinitatis,iam hic in præſenti peccatorum remiſsionem,& quodlibet diuinę gratiæ donum
percipiamus,& in futuro pœnis inferni,corporum quoq; corruptione exuamur , quod in gloria
reſurrectionis futurum ſperamus.Inuocabunt,inquit,nomé meum ſuper filios Iſrael , & ego be-
nedicam eis.Quia dixerat Aaron & filijs ſuis,ſic benedicetis filijs Iſrael, ne quis putaret benedi-
ctionem eſſe hominis,vel ab homine quempiam benedici , definiuit quod dixerat:Inuocabunt
(inquiens)nomen meũ ſuper filios Iſrael , & ego benedicam eis.Nemo ergo de auctoritate glo-
rietur hominis,vt(verbi gratia)dicat quiſq; noſtrum: Ego quidem ſum Pauli, ego autẽ Apollo, 1. Corin. 3.
ego vero Cæphæ,ego autem Chriſti.Nunquid (ait Apoſtolus) Paulus crucifixus eſt pro vobis,
aut in nomine Pauli baptizati eſtis?Igitur quocunq; inuocante nomen domini ſuper nos, ſolus
qui benedicit ipſe eſt dominus deus vnus,pater,& filius,& ſpiritus ſanctus, cui & cum Pſalmiſta,
cum præſentis loci ſenſu dicimus:Benedicat nos deus,deus noſter,benedicat nos deus. Pſalm. 66.

*De erectione tabernaculi,& oblationibus principum,quod omnes æqualia obtu-
lerunt.* CAPVT XVII.

FActum eſt autem in die qua compleuit Moyſes tabernaculũ,& erexit illud,vnxitq́; & ſancti-
ficauit cum omnibus vaſis ſuis,altare ſimiliter & vaſa eius,obtulerunt principes Iſrael,& capi- CAP. VII.
ta familiarum,qui erant per ſingulas tribus,pręfecti eorum qui numerati fuerant,munera coram
domino,ſex plauſtra tecta cum duodecim bobus, &c.) Poſt multas & amplas myſteriorum ex-
ercitationes,iterum ad tabernaculum reducti, libenter ſequimur,vt inde theſauros abſconditos
eruamus,lætantes ſuper hæc ſancta legis eloquia,ſicut qui inuenit ſpolia multa.Completo atque
erecto tabernaculo,iubente domino,ſinguli duces per ſingulos dies offerunt munera in dedica-
tione altaris,& omnium eadem ſunt munera quæ offerunt,vt dominus ordinauit.Profectò non
omnium tribuum quantitas eadem,vel numerus idem erat , ſed in alijs plures, in alijs fuére pau-
ciores recénſiti per cognationes & domos,ac familias & capita, & nomina ſingulorũ, à viceſimo
anno,& ſupra,ſicut præceperat dominus Moyſi.Nã(verbi gratia)de Iuda numerus fuit duplex,
& plus quam duplum,maior ea multitudine , quæ de Manaſſe recenſita eſt . Quid ergo hoc ſibi
vult,quod oblationum omnium , quas obtulere ſinguli duces , eadem quantitas eſt, nec plus à
ſeptuagintaquatuor milibus ſexcẽtis,qui fuére de Iuda , quã à trigintaduobus milibus ducentis,
qui fuere de Manaſſe,domino iubente,exactum eſt?Nempe, (Prima die obtulit oblationẽ ſuam
Naaſon filius Aminadab,de tribu Iuda,acetabulum argenteum, pondo centũ triginta ſiclorum,
phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos,iuxta pondus ſanctuarij,vtrunq; plenum ſimila
conſperſa oleo in ſacrificium,mortariolum ex decem ſiclis aureis plenum incenſo,bouem de ar-
mento,& arietem,& agnum anniculum in holocauſtũ,hircumq́; pro peccato, & in ſacrificio pa-
cificorum boues duos,arietes quinq;,hircos quinq;,agnos anniculos quinq;,& cætera.Secundo
die Nathanael filius Zuar dux de tribu Iſachar, &c. Tertio die princeps filiorum Zabulon, He-
liab filius Helon,&c.Quarto die princeps filiorũ Ruben,Helizur filius Sedeur, &c. Quinto die
princeps filiorũ Simeon,Salamiel filius Suriſadai,&c. Sexto die princeps filiorum Gad,Eliaſeph
filius Duel.Septimo die princeps filiorũ Effraim,Eliſama filius Ammiud. Octauo die princeps
filiorum Manaſſe,Gamaliel filius Phadazur. Nono die princeps filiorũ Beniamin,Abidan filius
Gedeonis.Decimo die princeps filiorum Dan,Ahiezer filius Amiſadai.Vndecimo die princeps
filiorum Aſer,Pheſiel filius Ochran.Duodecimo die princeps filiorum Nephthalim, Ahira fili-
us Henan.)Aequalia obtulére vniuerſi, & non fatigatur calamus Moyſi , toties eadem repetere
in ſingulis eiſdem verbis,eiſdem penè ſyllabis.Quid,inquam, hoc ſibi vult, niſi quia myſterium
grande,iſto quoq; loco legis litera ſubtegit?

*Quòd tunc Chriſtus hunc legis locum impleuerit,quando XII.ſibi Apoſtolos elegit,& quòd tunc
tabernaculum erectum & ſanctificatum eſt,quando ille paſſus eſt, & reſurrexit, & exin
de duces,id eſt,Apoſtoli,munera fidei obtulerunt.* CAPVT XVIII.

IGitur & nunc ad eũ reſpicimus,in quo ſunt omnes theſauri ſapientię & ſcientię abſconditi,qui Coloſſ. 2.
in ſemetipſo legé adimpleuit,quẽadmodũ dicit: Nolite putare quia veni legẽ ſoluere, nõ veni Matth. 5.
ſoluere,ſed adimplere.Vtiq; & adimplendo hanc partẽ legis, vocauit ad ſe quos voluit,aſcendẽs
in montẽ,& venerũt ad eum. Et fecit vt eſſent duodecim cum eo, & vt mitteret eos predicare,&
dedit illis poteſtatẽ curãdi infirmitates,& eijciendi dęmonia.Et cũ(inquit Marcus)audiſſent ſui, Marc. 3.
exierunt tenere eũ.Dicebant enim,quoniã in furorem verſus eſt.At ille verè & vnicè beatus vir,

CAP. VIII. non in furoré verſus erat,ſed in lege domini voluntas eius & in lege eius meditabatur die ac no-
ćte,quippe qui ipſum totius legis ſacrariũ erat,ipſum verbum legis,ipſum verbũ dei incarnatum
erat. Tunc meditabatur legẽ implere.i.ſecundũ præſens huius legis myſteriũ duodecim ſpiritu-
aliũ caſtrorũ duces ordinare.Nã & huc reſpiciens, eiſdẽ apoſtolis dicit alio loco:Amen dico vo-
bis,quod vos qui reliquiſtis omnia,& ſecuti eſtis me,in regeneratione , cũ ſederit filius hominis
in ſede maieſtatis ſuæ,ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim , iudicantes duodecim tribus Iſrael.
Matth. 19. Dixerat enim illi Petrus: Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te . Quid ergo erit nobis?
Multum eos honorauit,multũ honorẽ & grande præmiũ ſignauit,cũ illis ita reſpõdit.Vult enim
intelligi,ſe quidem dñm eſſe tabernaculi cœleſtis, ipſos autẽ duces fore tribuum dñi , de quibus
Pſalm. 121. Pſal cũ dixiſſet:Hieruſalem quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipſum, cõtinuò
ſubdidit:Illuc enim aſcenderũt tribus tribus dñi,teſtimoniũ Iſrael,ad confitendum nomini dñi.
Et quod illis ducibus,duodecim filiorum Iſrael iuſſum eſt facere vel offerre corporaliter,hoc ab
ipſis,vel per ipſos implendũ fore ſpiritualiter.Quando enim erećtũ,vnćtumq́; & ſanćtificatũ eſt
cum omnibus vaſis ſuis tabernaculũ illud cœleſte,cuius ſecundũ exẽplar tabernaculũ iſtud Moy
ſes fecit:tũc vtiq; quãdo tabernaculi pontifex Ieſus Chriſtus filius dei ſanguinẽ ſuũ fudit,in quo
vniuerſam eccleſiã,quanta collećta fuerat ab origine mundi , remiſsionẽ peccatorũ conferendo
vnxit & ſanćtificauit. Subſecuti deniq; confeſtim principes iſti , boues & plauſtra obtulerunt ad
portandũ tabernaculũ,vel tabernaculi ſanćtuarium,dũ patriarcharũ & prophetarũ fidẽ,per mun
dũ vniuerſum prædicandã ſuſceperunt, hoc modo ipſi boues ipſi plauſtra ſunt, ipſi rećtores,ipſi
portitores eccleſię ſunt.Obtulerunt ſinguli acetabulũ argenteũ pondo centũ & triginta ſiclorũ,
qui numerus ex vnitate cẽtena,& ternario deceno conſiſtens,vnius dei,triumq́; perſonarũ rećtè
ſignificat fidẽ.Phialam quoq; argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos, qui numerus ex denario,
ſeptenarioq́; cõpoſitus,euangelicã ſeptiformis ſanćti ſpiritus gratiã, & legis,cuius decẽ præcepta
ſunt,verã deſignat ſcientiã.Obtulerũt etiã mortariolum aureum,ex decẽ ſiclis aureis,incenſo ple
num.i.Chriſtum dei filiũ conſona voce prędicauerunt,cuius de virgine cõcepti corpus aureum,
corpus immaculatũ,omne in ſe continẽs purę orationis incẽſum pretioſum,mortis paſsione pro
nobis eſt cõtribulatũ.Hæc iſti obtulerunt,hæc ad laudẽ & gloriam dei prędicauerunt ſinguli die
ſuo.i.vnuſquiſq; ſecundũ menſurã gratiæ vel reuelationis quam accepit à dño , ab vno eodemq́;
ſpiritu ſanćto.Et alij quidẽ plures,alij pauciores ad fidem traxerunt,ſed idem omnes eodẽ ſpiri-
tu,& eodem ſenſu prædicauerunt:quemadmodum iſti principes tribuũ, alij plura , alij pauciora
similia. ſuæ tribus milia ſub manu habuerunt,ſed oẽs æqualia, cunćti eadem vaſa obtulerunt. Et illi qui-
dem ſimilam in vaſis,ſimilam,inquam,viſibilem oleo viſibili conſperſam obtulerunt:iſti autẽ ſpi
ritum legis in litera latentem,veram & inuiſibilem ſimilam prædicauerunt, verum & vitalem ci-
bum omnium animarum credentium.Obtulerunt nihilominus bouem & arietem,& agnum an-
niculum in holocauſtum,hircumq́; pro peccato. Et in ſacrificio pacificorum boues duos,arietes
quinq;,hircos quinq;,agnos anniculos quinq;.Hæc inquam,principes noſtri ſinguli obtulerunt,
nam prædicantes alijs,ne ipſi reprobi fierent,ſemetipſos afflixerũt,ſemetipſos etiam paſsionibus
1. Cor. 9. obiecerunt.Nam ipſi ſunt,quorum ſinguli in pſalmo ſexageſimoquinto dicunt:Et locutũ eſt os
meum in tribulatione mea.Holocauſta medullata offeram tibi cum incẽſo arietum, offeram tibi
boues cum hircis.Iſtorum nanq; principum totus ille pſalmus vox eſt.Ac ſi dicat quiſq; eorum,
etiam in tribulatione poſitus,alijs prædicabo vt & ipſi ad idem meo inducantur exemplo.Et hic
interim offeram tibi holocauſta medullata , id eſt, meipſum factum holocauſtum medullatum,
totum interiori charitatis igne combuſtum,incenſis arietibus,incenſis bobus & hircis,id eſt,om
ni repugnantia,omni extollentia,omni fœditate vitiorum carnis & ſpiritus. Nam idcirco quinq;
arietes,quinq; ſunt agni,quinq; ſunt hirci:quia videlicet in quinq; ſenſibus caro,cũ licet,laſciuit.

De eo quòd cum ingrederetur Moyſes tabernaculum fœderis,audiebat vocem loquentis ad ſe de propitiatorio:& exemplum de actibus Apoſtolorũ,quando Moyſes ingreſſus ſit,& in re auditum & factum ſit quod præfigurabatur illic. CAPVT XIX.

CAP. VIII. CVmq; ingrederetur Moyſes tabernaculum fœderis,vt cõſuleret oraculum, audiebat vocem
loquentis ad ſe de propitiatorio quod erat ſuper arcam teſtimonij inter duos Cherubin vn-
dè & loquebatur ei.Locutuſq́; eſt dominus ad Moyſen,dicens:Loquere Aarõ, & dices ad eum:
Cum impoſueris ſeptẽ lucernas candelabrorum,in auſtrali parte erigantur.) Ex quo tabernacu-
lum ſanćtificatũ eſt,Moyſes ingreditur in tabernaculũ fœderis, quia videlicet ex quo ſanćta per
Chriſtum eccleſia redempta eſt,extunc homo reconciliatus,factus eſt deo familiaris.Extunc in-
quam conſulens oraculum Moyſes,audiebat vocem loquentis ad ſe de propitiatorio,quod erat
ſuper arcã teſtimonij inter duos Cherubin,quia profećtò qui erãt diſcipuli Moyſi,extũc cogno
uerunt conſiliũ dei quod habebat ſuper gentibus vniuerſis,quòd illis quoq; ad pœnitentiam vi-
am vellet offerre.Quam enim audiebat vocem loquentis? Ait:Loquere Aaron, & dices ad eum:
Cum poſueris ſeptem candelabrorũ lucernas, in auſtrali parte erigantur . Et continuò ſcriptura
ſequitur,

ſequitur,& dicit: Hoc igitur pręcepit,vt lucernæ cōtra boream è regione reſpiciant ad menſam panum propoſitionis. Contra hanc partem candelabri reſpicit,ad quā lucere debebūt. Tanquam diceret. Cum ſeptem lucernas candelabri, quod in auſtrali parte erigi pręcipiat, cōtra menſam pro- Exod.25 & 27.
poſitionis panum,ipſa aūt mēſa ſicut in exordio ſcriptū eſt, in parte aquilonis poni iuſſa eſt,hoc igitur præcepit,vt lucernæ contra boream è regione reſpiciant. Vehementer intimatū nobis eſſe monuit,quod candelabrum ſeptem lucernarum.i.Chriſtum, in quo ſeptē lucidi ſpiritus requieſcunt,ad aquilonem.i.ad gentes,verum hactenus ſolem non habentes,pium gratię ſuæ conuertere voluerit intuitum,& ſic habere menſam propoſitionis panum.i.veritatem ſcripturarum,ſiue corporis & ſanguinis eius ſacramentum.Nam quod candelabrum,Chriſtum, gloria reſurrectionis coronatum,lucernæ vero lucernæ ſanctum ſeptinormen ſpiritum, ipſe autē boreas ſiue aquilo nos gentes ſignificet,plenius in Exodo dictum eſt. Hoc (inquam) vehementer nobis inſinua- Exod.25
tum eſſe voluit,ſcilicet ſic ſibi præceptum fuiſſe certi gratia myſterij,memor videlicet exemplaris quod in monte dominus oſtenderat ſibi. Cum (inquit) ingrederetur Moyſes tabernaculum fœderis,vt conſuleret oraculum audiebat vocem loquentis ad ſe de propitiatorio,quod erat ſuper arcam teſtimonij inter duos Cherubin,vnde & loquebatur ei. In actibus Apoſtol. habemus, Actu.15
quando Moyſes ingreſſus in tabernaculū fœderis,& oraculo cōſulto,vocem huiuſmodi, vocem tantę propitiationis audierit inter duos Cherubin.i.de cōcordi teſtificatione vtriuſq; teſtamenti. Facta ſeditione non minima Paulo & Barnabæ aduerſus gentes, quibus aperuerat deus oſtium fidei,ſtatuerunt, vt aſcederet Paulus & Barnabas & quidam alij ex alijs, ad apoſtolos & presbyteros in Hieruſalem ſuper hac quæſtione. Ac deinceps: Cum autē magna conquiſitio fieret,ſurgens Petrus,dixit ad eos: Viri fratres audite me. Vos ſcitis, quoniam ab antiquis diebus in nobis elegit deus per os meum audire gentes euangelij verbum,& credere,&c. Et poſtquam tacuerūt, reſpondit Iacobus,dicens: Viri fratres audite me. Simon narrauit quemadmodum primum deus Amos.9.
viſitauit,ſumere ex gentibus populum nomini ſuo, & huic cōcordant verba prophetarum, ſicut ſcriptū eſt: Poſt hæc reuertar,& ędificabo tabernaculum Dauid,quod cecidit,& diruta eius reędificabo,& erigam illud,vt requirant cæteri hominum dominū,& omnes gentes ſuper quas inuocatum eſt nomen meum dicit dominus faciens hæc. Notum à ſeculo domino eſt opus ſuum. Et reliqua: Igitur ingrediente Moyſe, & conſulente oraculum vox audita eſt iubentis,vt cōtra Boream,e regione reſpiceret candelabrum ſeptem lucernarum,& vt cōtra eam partem lucerent lucernæ,quam reſpicit candelabrum,quia videlicet facta quæſtione,dum conſulitur ſpiritus ſancti oraculum,hoc manifeſtis auctoritatibus defenditur, quod Chriſtus ſit expectatio gentium. Sed & hodie quoq; Moyſes ingredietur tabernaculum ad conſulendum oraculum,quoties boni rectores,cum ſe res dubias diſcernere non poſſe cognoſcunt,ad ſecretū mentis,velut ad quoddam tabernaculū reuertuntur. Diuina lege perſpecta quaſi coram polita arca dominum conſulunt,& quod prius audiunt intus,hoc foris poſtmodū agentes innoteſcunt. Vt enim exterioribus curis inoffenſe deſeruiant,ad ſecreta cordis recurrere inceſſabiliter curant, & ſic vocem dei, quaſi per occultam inſpirationem audiunt,dum meditatione mentis à carnalibus ſenſibus abſtrahuntur.

De purificatione Leuitarum,quid ſit myſticè,quod iubentur omnes pilos carnis ſuæ radere.

CAPVT XX.

ET locutus eſt dominus ad Moyſen,dicens: Tolle Leuitas de medio filiorum Iſrael, & purificabis eos iuxta hunc ritum. Aſpergantur aqua luſtrationis, & radant omnes pilos carnis ſuæ. Cumq; lauerint veſtimēta ſua,& mundati fuerint,tollent bouē de armentis,&c. Radant (inquit) omnes pilos carnis ſuæ. Pili carnis ſunt vitæ veteris cogitationes, quas ſic à mēte incidimus,vt de amiſsione earum nullo dolore fatigemur. Pili carnis ſunt quælibet ſuperflua humanę corruptionis. Leuita nanq; aſſumptus vocatur. Oportet ergo Leuitas omnes pilos carnis radere,quia is qui in obſequijs diuinis aſſumitur,debet ante dei oculos à cunctis carnis cogitationibus mundus apparere. Non illicitas cogitationes mēs proferat, & pulchrā animæ ſpeciē quaſi pilis fruticantibus deformē reddat. Sed quantūlibet (vt diximus) quempiā,virtus ſanctæ cōuerſationis euexerit,adhuc tamen ei de vetuſtate vitæ naſcitur, quòd tollatur. Vndè & ipſi Leuitarū pili radi præcepti ſunt,nō euelli. Raſis enim pilis in carne radices remanēt, & creſcunt iterū vt recidātur,quia magno quidē ſtudio ſuperfluę cogitationes amputandę ſunt,ſed tamē amputari funditus nequaquā poſſunt. Semper enim caro ſuperflua generat,quæ ſemper ſpiritus ferro ſolicitudinis recidat. Sed hæc in nobis tunc ſubtilius cōſpicimus,cū ſpeculationis alta penetramus. Verùm hác munditiæ, Leuitæ
vel pulchritudinis perfectionē,conſequi non poteſt: niſi qui cūctos prius ab animo ſuo ſeculi fa Chriſti
cultatis,amoris diuini nouacula raſerit. Proinde dominus noſter, qui legē nō ſoluere,ſed adim- Matth.19.
plere venit,vt iſta quoq; Leuitarum lex à ſuis aſſumptis poſsit impleri. dicit adoleſcenti diuiti: Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quę habes,& da pauperibus,& habebis theſaurum in cœlo,& veni, ſequere me. Ac deinceps: Et omnis qui reliquerit domum vel fratres,&c. Hanc planè Leuitarum eſſe raſurā. Moyſes quoq; in Deuterònomio probat, cū dicit in benedictione Leui.

Qui dixit

CAP. VIII. Deute.33. Qui dixit patri ſuo, & matri ſuæ, neſcio vos, & fratribus ſuis, ignoro illos, hi cuſtodierunt eloquium tuum, & pactum tuum ſeruauerunt, iudicia tua o Iacob, & legem tuam o Iſrael.

De eiſdem, & quid ſit, quod filii Iſrael manus ſuper Leuitas, & Leuitæ manus ſuas ponunt ſuper capita boum qui immolandi ſunt. CAPVT XXI.

SIc (inquã) ſpiritualiter debere radi filios Leui, probat hic ipſe Moyſes, cũ & illic protinus ſubiungit: Ponẽt thymiama in furore tuo, & holocauſtũ ſuper altare tuũ, & hic cũ dixiſſet: Aſpergantur aqua luſtrationis, & radant omnes pilos carnis ſuæ, continuò ſubdidit: (Cumq; lauerint veſtimenta ſua, & mundati fuerint, tollent bouẽ de armentis, & libamentũ eius, oleo ſimilã conſperſam. Bouẽ autẽ alterum de armento accipies pro peccato, & applicabis Leuitas coram tabernaculo fœderis, conuocata omni multitudine filiorũ Iſrael. Cumq; Leuitę fuerint corã dño, ponent filij Iſrael manus ſuas ſuper eos, & offeret Aaron Leuitas munus in cõſpectu domini à filijs Iſrael, vt ſeruiãt in miniſterio eius. Leuitę quoq; ponẽt manus ſuas ſuper capita boum, &c. Quidnã eſt aqua aſperſos Leuitas, & raſos lotisq; veſtibus mundatos, bouẽ alterũ in holocauſtum, alterum pro peccato, manibus ſuis ſuper capita poſitis, corã domino tangere, poſitis antea vel in ſimul manibus filiorũ Iſrael ſuper ſe? Quid inquã hoc eſt, niſi ſpiritualis propoſiti viros à proprijs vitijs mundatos, à cunctis facultatibus curisq; ſeculi raſos, ad hoc ſolũ vacare, ad quod aſſumpti ſunt, videlicet vt ponãt thymiama in furore domini, & holocauſtũ ſuper altare eius, [illegible] interueniãt
Deute.33. pro peccatis populorũ? Filij nanq; Iſrael manus ſuas ſuper Leuitas, qui ab ipſis decimas accipiant, & Leuitæ manus ſuas ponunt ſuper capita boum: è quibus vnũ, inquit, facies pro peccato, & alterũ in holocauſtum, quãdo ſpiritualis ordinis viri, ſecularium peccata ſuſcipiũt, quorũ ex eleemoſinis viuunt, & ea corã domino ſacrificijs orationũ oblatis deprimere, & vſq; ad remiſſionẽ vel indulgentiam eorũ ſuperare contendũt. Quod quia magna eſt inſtantia faciendũ, in fine capituli, trina repetitione cõmemoratur factũ. (Feceruntq; Moyſes & Aarõ, & omnis multitudo filiorum Iſrael ſuper Leuitis, quę pręceperat dominus Moyſi.) Et deinde. (Purificatiq; ſunt, & lauerũt veſtimenta ſua, &c.) Ac deinde tertio. (Sicut præceperat dominus Moyſi de Leuitis, ita factum e[illegible]

De eo quod Leuitæ à quindecim annis & ſupra miniſtrant, & à quinquageſimo anno cuſtodes vaſorum fiant. CAPVT XXII.

CAP. IX. LOcutus eſt dominus ad Moyſen, dicens: Hæc eſt lex Leuitarum. A vigintiquinq; annis, & ſupra ingredientur vt miniſtrent in tabernaculo fœderis. Cumq; quinquageſimum annum impleuerint, ſeruire ceſſabunt, eruntq; miniſtri fratrum ſuorum, in tabernaculo fœderis, vt cuſtodiant quę ſibi fuerant commendata.)
Exod.12. 1. Corin.5. Roma.6. Nume.25. & 10. Quid per annum quintum ac viceſimum, in quo flos iuuentutis oboritur, niſi ipſa contra vnum quodq; vitium bella ſignantur? Et quid per quinquagenariũ, in quo iubilei requies continetur, niſi interna quies edomito bello mentis exprimitur? Quid verò per vaſa tabernaculi, niſi fidelium animæ figurantur? Leuitæ ergo ab anno viceſimoquinto tabernaculo deſeruiant, & à quinquagenario cuſtodes vaſorum fiant, vt videlicet qui adhuc impugnantium vitiorum certamina tolerant, aliorum curam ſuſcipere non præſumant. Electi enim cum adhuc in tentatione ſunt, ſubeſſe eos, ac ſeruire neceſſe eſt, & obſequijs laboribusq; fatigari. Cum verò tentationum bella ſubegerint, quo apud ſe iam de intima tranquillitate ſecuri ſunt, animarum cuſtodiam ſortiantur. Mentis quippe ætate tranquilla, dum calor receſſerit tentationis, cuſtodes vaſorum ſunt, quia doctores animarum, vel rectores fiunt.

De eo quod ait: Homo qui immundus fuerit anima hominis ſiue in via procul, faciat phaſe domino menſe ſecundo. CAPVT XXIII.

FAciant filij Iſrael phaſe in tẽpore ſuo, quartadecima die menſis huius ad veſperam iuxta omnes ceremonias, & iuſtificationes eius. Præcepitq; Moyſes filijs Iſrael, vt facerent phaſe. Qui fecerunt tempore ſuo quartadecima die menſis ad veſperam [illegible] monte Sinai. Iuxta omnia quæ mandauerat dominus Moyſi, fecerũt filij Iſrael.) Magnæ ſolennitatis, quę Hebraicè dicitur phaſe, i. tranſitus, definitionem & legem nouimus, vndè & in Exodo plenius diximus, videlicet quia paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus, & eius ſanguine ſemel quidem poſtes noſtros ſignauimus, quando in morte eius baptizati ſumus: ſemper autem carnibus eius, & eodem ſanguine cum azymis ſynceritatis & veritatis epulari debemus. Sed videamus quid ſequitur. (Ecce autem quidam immundi ſuper anima hominis, qui non poterant facere in die illo paſcha, accedentes ad Moyſen & Aaron dixerunt eis: Immundi ſumus ſuper anima hominis. Quare fraudamur, vt non valeamus offerre oblationem domino, in tempore ſuo inter filios Iſrael? Per hanc occaſionem conſulto domino, quod deerat legi, ita ſuppletum eſt. (Homo, inquit, qui fuerit immũdus ſuper anima, ſiue in via procul in gente veſtra, faciat phaſe domino, menſe ſecundo quartadecima die menſis ad veſperam, cum azymis & lactucis agreſtibus comedẽt illud, &c.) Hæc pars legis & Iudaicæ immunditiæ prophetia, & ſingulorum hominum diſcernendæ cauſæ regula eſt. Iudæi nanq; ſuper anima immundi ſunt, quia Chriſtum occiderunt, & idcirco cæcitas contigit in illis vt non videant, quia verum paſcha Chriſtus eſt, donec plenitudo gentium ad iſtud paſchale

communium

conuiuium ſubintret. Futurum tandē eſt, vt reliquiæ ex eis ſaluæ fiant, non aliter quam per eſum eiuſdem agni, non aliter quam ſignatis poſtibus frontium ſuarū ſanguine Chriſti. Hoc, inquam, futurum eſt: Immundi igitur ſuper anima, phaſe domino primo menſe non faciunt, ſecundo autem facturi ſunt, quia videlicet ſanguine Chriſti polluti Iudæi, nūc eius carnem non comedunt, neq; ſanguinē bibunt, circa finem verò ſeculi comeſturi ac bibituri ſunt, qui ex eis erunt reſidui. Porrò ſuper ſingulis hominibus hęc diſcreta ſynodicę diſtrictionis cēſura eſt, vt qui ſummo gradu phaſe domino facere. i. ſacroſancta altaris myſteria celebrare debuerant. Verbi gratia: Preſbyter aut diaconus ſi ſuper anima immundus fuerit, id eſt, ſi crimen quod morte dignum ſit, admiſerit, laica deinceps communione contentus ſit. Hoc modo plane ſecundū hanc myſticam legem quaſi de primo mēſe differtur in ſecundū, quia de ſuperiore gradu detruditur ad infimum.

De eo quòd eleuata nube proficiſcebantur filij Iſrael, & quòd in loco vbi ſtetiſſet ibi caſtrametabantur. CAPVT XXIIII.

CVmq; ablata fuiſſet nubes, quæ tabernaculū protegebat, tūc proficiſcebantur filij Iſrael, & in loco vbi ſtetiſſet nubes, ibi caſtrametabantur. Ad imperiū domini proficiſcebantur, & ad imperium eius figebāt tabernaculū, &c.) Glorioſum quidē & honorificū ſecundū hiſtoriā fuit ducibus illis, exercitibus illis, ꝙ ad imperiū dn̄i proficiſcebantur, & ad imperiū illius figebāt tabernaculū cunctis diebus, quibus ſtabat nubes ſuper tabernaculū, manentes in eodē loco, ꝙ per verbū dn̄i figebant tentoria, & per verbū illius proficiſcebātur, erantq; in excubijs dn̄i iuxta imperium dn̄i, per manū Moyſi. Verū illa cœleſtia, quorū ſecūdū exēpla iſta facta ſunt, occultiora qdē, ſed glorioſiora q̄ hęc ſunt. Quę ſunt illa? Videlicet, ꝙ patres noſtri, duces noſtri, qui ſpirituali procinctu expediti deuexerūt ad nos ſanctuariū dn̄i, incarnationē, ſiue natiuitatem, paſſionē, & ex mortuis reſurrectionē, atq; aſcenſionē pręd icātes Chriſti filij dei, nō ad ſuū arbitriū, quo volebāt ipſi proficiſcebātur, ſed quando, quo, vel quomodo imperabat illis ſpiritus Ieſu. Nam hinc eſt illud, quod in actibus Apoſt. legimus: Tranſeuntes aūt Phrygiam, & Galatię regionē, vetiti ſunt à ſancto ſpiritu loqui verbū in Aſia. Cū veniſſent aūt in Miſiam tentabāt ire Bithyniā, & nō permiſit eos ſpiritus Ieſu. Cum aūt pertranſiſſent Miſiam, deſcenderūt Troadē, & viſio per noctē Paulo oſtenſa eſt. Vir Mācedo quidā erat ſtans, & deprecās eū dicens: Tranſiēs in Macedoniam adiuua nos, vt autem viſum vidit, ſtatim quęſiuimus proficiſci in Macedoniam, certi facti, quia vocaſſet nos deus euangelizare eis. Igitur & iſti ad imperiū dn̄i proficiſcebantur præcedente illos nube, quæ eſt Chriſtus, videlicet ſecundum humanū corpus, de qua nube plenius in Exodo diximus. Acto. 16.

De duabus tubis ductilibus argenteis, & de diſtinctione clangoris, & cur duæ tantum fieri iuſſæ ſint. CAPVT XXV.

LOcutus eſt dominus ad Moyſen dicēs: Fac tibi duas tubas ductiles argenteas, quibus cōuocare poſsis multitudinē, quando mouēda ſunt caſtra. Cumq; increpueris tubis, cōgregabitur ad te omnis turba, ad oſtiū fœderis tabernaculi.) Penè naturale eſt humanis animis, tubarū cantibus affici, & pro qualitate ſonituū aut terrore concuti, aut animoſitate efferri, aut reuerentia componi. Quod ſcire dignatus animorū dator & conditor dominus, diligentē clangoris diſtinctionē fecit hoc modo: (Si ſemel clangueris, venient ad te principes, & capita multitudinis Iſrael. Sin aūt prolixior atq; cōciſus clangor increpuerit, mouebunt caſtra. Quando autē congregandus eſt populus, ſimplex tubarū clangor erit & nō conciſe vlulabunt.) Motionē caſtrorū, ſiue exitū ad bellū prolixus atq; conciſus enunciat clangor tubarū: ſimplex. i. non conciſus, congregandū inuitat populū. De conciſo & vlulante ſonitu illud eſt in propheta Oſeæ: Clāgite buccina in Gabaa, tuba in Rama, vlulate in Bethauē poſt tergū tuū Beniamin. Secundū proprietatem clangoris ſiue vlulatus conciſi, propriè ipſam quoq; locutionē ſuam Propheta quadrimembri diſtinctione concidit. Porrò de clangore ſimplici. i. nō conciſo illud eſt in propheta Iohel: Sanctificate ieiunium, vocate cœtū, congregate ſenes, omnes habitatores terræ in domū dei veſtri, & clamate ad dominū, ah, ah, ah diei, quia prope dies domini, & quaſi vaſtitas à potente veniet. Medium horum eſt clangere ſemel ad ſolos ſufficiēs cōgregandos principes, vel capita multitudinis Iſrael. Iuxta ſenſum ſpiritualē clangor tubarum vox eſt prędicatorū, ſine quibus vtiq;, quamuis pulchra, quamlibet ordinata caſtrorū acies, terribilis nō eſt. Nam quod prædicationē vel peccatorum increpationem, tubarum clangor ſignificet, in prophetis tacitum nō eſt, & cur duæ potius quam tres aut quatuor fieri debuerint, itidem in prophetis ſignificatum, & in Chriſto reuelatū eſt. Quid enim aliud nunciat tuba prędicationis, niſi futurū diem tremēdi iudicij, quemadmodū & in propheta Iohel paulo ante dictū eſt, qa prope eſt dies domini? Porrò iudicis eiuſdē, nō vnus tantū, ſed duo aduentus ſunt. Vnus quo iā venit iudicandus, alter quo veniet iudicaturus. Vterq; terribilis, pręſertim illis, apud quos vel cōtra quos pręcipuè ſcriptura prophetica clangit: vterq;, inquā, terribilis aduentus illis, vterq; aduētus iudicij. Nam de primo aduentu dicit: In iudiciū ego veni in hūc mundum, vt qui nō vident, videant: & qui vident, cæci fiant. De ſecundo aduētu an ſit terribilis, ſuperfluum eſt quærere, vel probare teſtimonijs. Igitur quia duo ſunt aduentus tremēdi iudicis, circa

CAP. X. Oſeæ. 5. Iohel. 2. Iohan. 9.

CAP. XI. circa quos omnis ſcriptura diuinitus inſpirata, omnis ſcriptura legalis, prophetica, atq; euangelica omnem operam ſuam, totum ſpiritum, & omne conamen ſuum expendit, rectè non tres aut quatuor, non inquam, plures aut pauciores, ſed duas tantum tubas iubet dominus facere Moyſi. Quæ in hoc argenteæ ſunt, quia prædicatorum verba lucis nitore parent, & auditorum mentem Pſalm. 11. nulla ſui obſcuritate confundunt. Nam eloquia domini (Pſalmiſta inquit) eloquia caſta, argentum igne examinatum. Idcirco autem ductiles, quia neceſſe eſt, vt prædicatores qui ſecundum veritatem ſcripturarum ambulant, tribulationum tunſionibus creſcant.

De eo quod ait: Si ſemel clangueris, venient principes, &c. quod ſecundum hæc prædicatio diſpenſanda ſit. CAPVT XXVI.

Apoc. 8. SI ſemel clangueris, venient ad te principes, & capita multitudinis Iſrael. Sin autem prolixior atq; concilius clangor increpuerit, &c.) Summopere hæc tenenda diſtinctio eſt ſeptem angelis ſtantibus in conſpectu dei, quibus datæ ſunt ſeptē tubę, qui parauerunt ſe, vt tuba canerent, id eſt, omnibus prędicatoribus in eccleſia dei prçeminentibus, quibuſcunq; datum eſt deſuper doctrinæ donum perfectū, quicunq; impoſitum ſibi ſanctæ prędicationis officiū ſuſceperunt. Nam in figura quidem vel ſignificatione, duę (vt ſupra dictū eſt) tubæ, fieri iuſſæ ſunt: ſed in re & veritate euangelica, ſicut multi prædicatores, ſic & multa ſecundum diuiſionem gratiarū data ſunt, quorum vniuerſitas per ſeptenarium angelorum atq; tubarum rectè intelligitur numerum. Hęc, inquā, diſtinctio vel diſcretio ſolerter obſeruanda eſt, vt quando congregandus eſt populus, ſimplex tubarum ſit clangor, & non conciſè vlulans: quando autem exeundum ad bellum, prolixior atq; conciſus clangor ſiue vlulans increpet: quando verò vocantur principes, vel capita multitudinis clangant ſemel, id eſt, cum primùm auditores vocantur ad fidem, terribiliter & grauiter futurum illis annuntietur iudicium: quando autem iam habentibus ſermo porrigitur, temperatè excitentur ad bellū contra phalanges vitiorum: quando verò cum illis agitur, qui iam bene inſtituti ſunt, & ſpiritualiter viuunt, ſuauiter cum illis familiare habeatur colloquium. Hūc diſcre-
Roma. 1. tionis modum, Paulus tuba canentium optimus, diſpenſare ſciens Romanis, qui adhuc in fide tam rudes erant, vt non intelligerent, dei ſe gratia & non ſuis meritis eſſe ſaluatos, & ob hoc contra Iudæos conflictarent, ita grauiſsimè loquitur, dicens: Reuelatur enim ira dei ſuper omnē impietatem, & iniuſtitiam hominum eorum, qui veritatem dei in iniuſtitia detinent, quia quod notum eſt dei, manifeſtum eſt illis, &c. in quibus vitia gentilitatis priora commemorans, ſimplici vtiq; quaſi tubarum clangore perſonat, & non conciſè vlulat, ad hoc tendens vt congreget po-
2. Cori. 6. pulum, vt diſcordes pacificet animos duorum populorū. Porrò ad Corinth. iam ſecundam ſcribens epiſtolam, nec iam de fide vel gratia, ſed de pugna agens vitiorum, quaſi clangorem concidens temperatum, & per arma, inquit, iuſtitię à dextris, & à ſiniſtris per gloriam & ignobilitatem, & per infamiam & bonam famam: vt ſeductores & veraces: ſicut qui ignoti & cogniti. Quaſi morientes, & ecce viuimus. Vt caſtigati, & non mortificati. Quaſi triſtes, ſemper autē gaudentes. Sicut egentes, multos aūt locupletantes. Tanquam nihil habentes, & omnia poſsidentes. Tandem poſt plurima huiuſmodi, item quaſi cū cōciſo vlulatu dicit: Rogaui Titum, & miſi cū eo fratrem.
Ibid. 12. Nunquid Titus vos circumuenit? Nonne eodem ſpiritu ambulauimus? Nonne eiſdem veſtigijs? Olim putatis, quod excuſemus nos apud vos? Coram deo in Chriſto loquimur. Omnia aūt chariſsimi, propter veſtrā ædificationem. Timeo enim, ne fortè cū venero, nō quales volo inueniam vos, & ego inueniar à vobis qualem non vultis, ne fortè contentiones, ęmulationes, animoſitates, diſſenſiones, detractiones, ſcurrilitates, ſuſurrationes, inflationes, ſeditiones, ſint inter vos, ne iterum cum venero, humiliet me deus apud vos, & lugeam multos, ex his qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam. Vbi verò quodammodo ſolos vocat principes, & in vno diſcipulo bene inſtituto cunctos commonet, qui ſunt capita multitudinis Iſrael, quaſi tuba clangit ſemel,
2. Timo. 1. id eſt, ſummiſſe loquitur: quia videlicet ſapienti ſemel dixiſſe ſatis eſt. Propter quam cauſam admoneo te, vt reſuſcites gratiam dei, quæ eſt in te per impoſitionem manuum mearum. Non enim dedit nobis deus ſpiritum timoris, ſed virtutis, & dilectionis, & ſobrietatis. Noli itaq; erubeſcere teſtimonium domini noſtri, &c. quæ omnia ſummiſſe & pene communi loquitur ſermone.

De eo quod ait: Si quando habebitis epulum, &c. quod bene fiat, in eccleſia Chriſti. CAP. XXVII.

FIlij Aaron ſacerdotis clangēt tubis, eritq; hoc legitimū ſempiternū in generationibus veſtris. Si quando habebitis epulum, & dies feſtos, & calendas, canetis tubis ſuper holocauſtis, & pacificis victimis, vt ſint vobis in recordationē dei veſtri.) Optima ſancta Romana eccleſia, & hoc legitimū ſempiternum voluit eſſe in generationibus ſuis. Nam quoties epulum habet, & dies feſtos, & calendas, quis non admiretur, quanto ſpiritualium clangore tubarū concrepet ſuper holocauſtis & pacificis victimis ſuis? Quod enim eſt eius epulū, niſi corporis & ſanguinis domini noſtri Ieſu Chriſti ſacramentū? Qui ſunt dies feſti eius, quę calendę eius, niſi incarnationis vel etiam natiuitatis eiuſdē Chriſti filij dei dies annuus, amplius aūt glorioſiſsimū reſurrectionis eius tempus? Hi dies feſti eius, hæ calendæ eius ſunt, & præterea ſanctorū apoſtolorū, & beatorū natalitia marty-

martyrum. Quis, inquam, aures audiendi habens, nõ concutiatur, attonitus clangore eius, in iſtis diebus? Quis nõ admiretur ordinem animi eius? Tantas ac tales tubarũ ſpiritualium voces, cùm muſicæ dulcedinis pulchritudine circa epulũ, quòd illi deus dedit, circa mẽſam Chriſti, qui hæc feſta tribuit: tantas, inquam, ac tales tubarum cœleſtium voces de toto ſcriprurarum ſanctarum theſauro, circa holocauſtomata, & pacificas victimas ad canendum atque legendum conſciuit, vt ſi quis eorum rationem inuenire meruerit, veraciter eius anima dicere poſsit illud de canticis canticorum. Introduxit me rex in cubiculum ſuum, introduxit me rex in cellam vinariam. Cant.1.&c.

De eo quod cum proficiſcerentur filij Iſrael de deſerto Sinai, ait Moyſes ſocero ſuo: Noli nos relinquere, veni nobiſcum, & eris ductor noſter. CAP. XXVIII.

ANno ſecundo, mẽſe ſecundo, viceſima die menſis eleuata eſt nubes de tabernaculo fœderis. Profectiq́ue ſunt filij Iſrael per turmas ſuas de deſerto Sinai, & recubuit nubes in ſolitudine Pharam, moueruntq́; caſtra. Dixitq́; Moyſes Obab filio Raguel Madianitæ cognato ſuo. Proficiſcimur ad locũ quem dñs daturus eſt nobis. Veni nobiſcũ, vt bene faciamus tibi, &c.) Plerunq; perſuadere elatis vtilia melius poſſumus, ſi profectũ eorum nobis potius, quàm illis profuturum dicamus, ſi eorũ meliorationem nobis magis quam ſibi impendi poſtulamus. Facilè enim ad bonum elatio flectitur, ſi eius inflexio prodeſſe & alijs credatur. Vndè hic qui regẽte ſe deo iter deſerti ducente aerea columna pergebat, cùm Obab cognatũ ſuum à gentilitatis ſuę conuerſatione vellet educere, & omnipotẽtis dei dominio ſubiugare ait: (Proficiſcimur ad locũ quem dñs daturus eſt nobis, veni nobiſcũ, vt bene faciamus tibi, quia dominus bona promiſit Iſraeli. Cui cum reſpondiſſet ille, nõ vadam tecum, ſed reuertar in terram meam, in qua natus ſum, ilico adiunxit: Noli nos relinquere, tu enim noſti in quibus locis per deſertum caſtra ponere debeamus, & eris ductor noſter.) Neq; enim Moyſen ignorantia itineris anguſtabat, quem & ad prophetiæ ſcientiam cognitio diuinitatis expãderat, quem columna exterius præibat, quẽ de cunctis interius per conuerſationem deo ſedulam locutio familiaris inſtruebat. Sed videlicet prouidus vir elato auditori colloquens, ſolatiũ petijt, vt daret: ducem requirebat in via, vt dux ei fieret ad vitam. Egit itaq; vt ſuperbus auditor, voci ad meliora ſuadẽti eo magis fieret deuotus, quo putaretur neceſſarius, & vndè ſe exhortatorem ſuũ præcedere crederet, inde ſe ſub verbis exhortatiõis inclinaret.

De eo quòd cum eleuaretur arca, dicebat Moyſes: Surge domine, & diſsipentur inimici tui, & de exaltatione Chriſti, ſecundum ſenſum pſalmi ſexageſimiſeptimi. CAPVT XXIX.

CVmq́ue eleuaretur arca, dicebat Moyſes: Surge domine, & diſsipentur inimici tui, & fugiant qui oderunt te à facie tua. Cum autem deponeretur, aiebat: Reuertere domine ad multitudinem exercitus Iſrael.) Leuata nube, mouentibus caſtra principibus, Moyſes perſiſtens in contemplatione exemplaris eius, quòd illi in monte oſtenderat dominus, vt ſæpe repetens hæc ſcriptura teſtatur: Surge, inquit, domine, ſiue exurgat deus, vt diſsipẽtur inimici eius. Nam hinc prin Pſalm.67. cipium, hinc cœleſtem habet cauſam ſiue materiam pſalmus ſexageſimus ſeptimus: Exurgat deus & diſsipentur inimici eius, & fugiant qui oderunt eum à facie eius. Quo ergo deus exurgat? Illic vtiq;, quo exurrecturum illum nubes eleuata figurat. Hoc nempe in Pſalmiſta propheticus ſcrutatus ſpiritus, quid ſibi velit, quòd eleuata nube, principes caſtra mouentes proficiſcuntur: aſcendiſti in altum, inquit, cœpiſti captiuitatem, accepiſti dona in hominibus. Ac deinceps: In præſentis loci ſenſu myſtico perſiſtẽs: viderunt, inquit, ingreſſus tuos deus, ingreſſus dei mei, regis mei, qui eſt in ſancto. Præuenerunt principes coniuncti pſallentibus, in medio iuuencularum tympaniſtriarum. Ibi Beniamin adoleſcentulus, in mentis exceſſu. Principes Iuda duces eorum, principes Zabulon, principes Nepthalim. Tertius accedit Apoſtolus, totoq́ue amoto velamine ſenſum amborum reuelata facie manifeſtius loquitur, quæ videlicet ſit eleuatio nubis, & qui caſtrorum principatus, quæ aſcenſio in altum, & quæ dona in hominibus. Vnicuiq; noſtrum, inquit, data eſt gratia, ſecundum menſuram donationis Chriſti. Propter quod dicit: Aſcendens in altum, capti- Ephe.4. uam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Et ipſe dedit quoſdam quidẽ Apoſtolos, quoſdam autem prophetas, alios verò euangeliſtas, alios autem paſtores & doctores ad conſummationem ſanctorum, in opus miniſterij, in ædificationem corporis Chriſti. Exurgat igitur deus, id eſt, aſcendat in altum Chriſtus, & per iſtos principes qui eleuata nube carnis eius ad nos miſsi proficiſcuntur, per Apoſtolos, euangeliſtas, prophetas, doctores, atque paſtores, per iſtos (inquam) principes Iuda, principes Zabulon, principes Nepthalim, qui ſunt fide pulchri, ſpe fortes, & charitate dilatati, vbi eſt & Beniamin adoleſcentulus in mentis exceſſu, ſcilicet, Paulus apoſtolorum minimus, vſque ad tertium cœlum raptus. Diſsipentur inimici eius, & fugiant qui oderunt eum à facie eius, quòd factum eſt, & fit, & in fine ſeculi vſque ad conſummatam victoriam fiet. Cùm autem deponeretur arca, aiebat Moyſes: Reuertere domine ad multitudinem exercitus Iſrael. Et hoc vtique fiet, cùm plenitudo gentium ſubintrauerit. Tunc enim dominus ad illum Roma.11. carnalem Iſrael reuertetur, vt ex eis reliquiæ ſaluentur.

De murmure populi, quòd ortum eſt, & quòd cucumeres, & pepones concupierint, & de manna cuiuſmodi fuerit. CAPVT XXX.

CAP.XI. INterea ortum eſt murmur populi, quaſi dolentiũ, præ labore contra dominũ. Quòd cum audiſſet, iratus eſt. Et accenſus in eos ignis domini, deuorabit extremam partẽ caſtrorum. Cumq́; clamaſſet populus ad Moyſen, orauit Moyſes ad dominũ, & abſorptus eſt ignis, vocauitq́; nomẽ loci illius Incenſio, eo quòd ſuccenſus fuiſſet contra eos ignis domini.) Abhinc cauſæ ordiuntur propter quas (vt in initio libri huius Numeri dictum eſt) venter comedentis amaricetur. Oẽs qui recenſiti fuerant à viceſimo anno, & ſupra, abhinc exterminãtur, & eorũ corpora in deſerto pro-
1.Cor.10. ſternuntur, in figuram videlicet noſtri (vt ait Apoſtolus) qui oẽs baptiſmo Chriſti candidati currere incipimus, ſed non oẽs comprehendimus: & oẽs pugnare videmur, ſed non oẽs coronamur. Prima hæc cauſa, tentatio concupiſcentiũ eſt, tentatio, inquã, & concupiſcentia gulæ illecebroſæ ſeruientiũ. Dixerunt enim: (Quis dabit nobis carnes ad veſcendũ? Recordamur piſciũ quos comedebamus in Aegypto gratis, in mentẽ nobis veniunt cucumeres, & pepones, porri, & cepe, &
Pſalm.77. allia. Anima noſtra arida eſt, nihil aliud reſpiciunt oculi noſtri niſi Man.) Hæc, inquam, dixerunt tentando cõcupiſcentes, concupiſcendo tentantes. Dixit enim Pſalmiſta: Et tẽtauerunt deum in cordibus ſuis, vt peterent eſcas animabus ſuis. Et malè locuti ſunt de deo, dixerunt: nunquid poterit deus parare menſam in deſerto? &c. Miſeri planè & contẽptibiles, qui talem faſtidientes panem, dum concupiſcunt carnem, illuc vſq; rixa vẽtris deuoluti ſunt, vt tam viles anhelanti deſiderio reſpicerent herbarũ ſpecies. In mentem, inquiunt, veniunt nobis cucumeres, & pepones, porriq́;, & cepe, & allia. Cucumis nanq; natura frigida eſt, ſtomacho incommoda. Pepo græcum nomen eſt, & origo eius Latinis incerta, natura eius nimis frigida. Porri & cepe notũ eſt, quia guſtu inſuaues ſunt, comedenti nanq; interdũ lachrymas eliciunt. De allio quoq; certum eſt, quòd in-
Horatius. ſuauiſsimũ ſit. Vndè & odioſè ludens Flaccus, ita conqueritur: Parentis olim ſi quis impia manu Senile guttur fregerit, Edat cicutis allium nocentius. Proinde culpans, eorumq́; culpam ſcriptura vehemẽter exaggerans. (Erat autem, inquit, Man, quaſi ſemen Coriandri coloris Bdellij. Circuibatq́; populus, & colligens illud frangebat mola, ſiue terebat in mortariolo, coquẽs in olla, & faciens ex eo tortulas ſaporis quaſi panis oleati. Cumq́; deſcẽderet nocte ſuper caſtra, ros deſcendebat pariter & Man.) Ad increpandum illos panis diuinitus accepti ſpeciem colorem atque ſaporem, ſimul & ſpontaneam expreſsit affluentiam. Coriandrum herba eſt medicaminibus apta, quæ Græcè Corion dicitur. Bdellium ſuccinum ẽſt ex Bdellio fluens arbore aromatica. Propter huiuſmodi concupiſcentiam, accenſus, inquit, in eos, ignis deuorauit extremam partem caſtrorum, vocatumq́ue eſt nomen illius loci Incenſio, eo quòd incenſus fuiſſet contra eos ignis domini, ſiue ſepulchra concupiſcentiæ, ibi enim, inquit, ſepelierunt populum, qui deſiderauerat.

Quòd eorum ſimiles primùm Iudæi ſint, deinde omnes quicunq; in eccleſia neglecto propoſito, faſtidiunt verbum dei ſiue myſteria Chriſti. CAPVT XXXI.

HOrum ſimiles, imò & filij, primo loco illi fuerunt, qui ex circuncifione conuerſi in primordijs euangelicæ fidei propoſita ſibi menſa panis viui qui de cœlo deſcendit, quòd eſt manna
Eſaie 1. verum, quòd eſt viuum & verum ſacrificium, quòd eſt ipſe Chriſtus, quòd eſt verum corporis &
Hiere.7. ſanguinis eius ſacramentũ, hoc inquam propoſito ſibi cibo reſpexerunt ad ollas carnium, ad car-
Acto.15. nes veterum holocauſtomatum & victimarum, quæ deus non quæſiuit de manibus patrum ipſorum, ſicut prophetæ teſtati ſunt, & pro illis contendentes & rixantes contra Apoſtolos diuiſi, re-
Matth.11. uera in Aegyptum reuerſi ſunt, in tenebras vetuſtatis antiquæ reuoluti ſunt. Secundo loco murmuratorum ſupradictorum ſimiles, imò & filij ſunt, quicunq; audita voce dicentis: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos, boni curſus initium arripiunt, ſed priſtinis ineſcari deſiderijs curſum non perficiunt, propoſitum ſibi faſtidientes dei verbum, vel etiam ſacroſanctum altaris Chriſti officium, propter quod labores & onera ſeculi reliquerũt, ſanctum confitentes otium, quo vacare poſſent ad videndum deum. Nam ex iſtis plerique nonnunquam deſiderio flagrauerunt, recordati carnium, quarum ſuper ollas in ſeculo ſedebãt, & piſcium quos comedebant, & in mentem venerunt illis cucumeres, & pepones, porriq́;, & cepe, & allia, qualibus interdum refrigerari gaudet, æſtuans quoque venter crapulati diuitis, iuxta illud Flacci. Nec dum omnis abacta eſt pauperies epulis regum. Cùm crapula plenus atque acidas mauult hinnulas. Hi dum talibus occupati deſiderijs, ſacræ lectionis vel ſuſcepti officij non habent ſtudium, profectò memores Aegypti, cœleſte manna faſtidiunt, ſicq́ue inquieti, alioſq́; turbantes, prælatum ſibi quempiam ſeruum domini vehemẽter affligunt, vt cum iſto Moyſe dicat ad dominum? Quare non inuenio gratiam coram te.)

De eo quod ait: Congrega mihi ſeptuaginta viros, &c. Et quomodo dixerit, & auferam de ſpiritu tuo, tradamq; eis. CAPVT XXXII.

ET dixit dñs ad Moyſen: Congrega mihi ſeptuaginta viros de ſeinoribus Iſrael, quos tu noſti, quòd ſenes populi ſint, ac magiſtri, & duces eos ad oſtium tabernaculi fœderis, faciesq́ue ibi ſtare te-

ſtare tecum, vt deſcendam & loquar tibi,& auferam de ſpiritu tuo,tradamq́; eis, vt ſuſtentent tecum onus populi,& nō tu ſolis graueris.) Vna eademq́; ex fornace,& ad bonos lumen, & ad malos erumpit incendium. Vno, inquam, ex camino tribulationis, & in reprobos accenſus eſt ignis domini,& in electos diffuſus eſt,quī in Moyſe erat,ſpiritus dñi. Cur hoc,niſi vt daretur ſpes omnibus qui affliguntur exemplo Moyſi,qui piè viuere volētes,malis moribus illorū,quorū curam ſuſceperunt,afflicti gemunt,vt ſperare ſcirēt,quòd ipſis in labore fatigatis,& penè deficientibus, plurimi ex ipſorū proficiant virtutibus? Nō enim fruſtra dictū eſt: Et auferam de ſpiritu tuo,tradamq́; eis: cùm dici potuiſſet ſic,& de ſpiritu meo dabo eis. Nam quia patiētia merebatur Moyſi, vt plures acciperēt ſpiritum domini, quatinus ex ipſorū profectu, meritum accreſceret illi, rectè ſic dictum eſt,& auferam de ſpiritu tuo,tradamq́; eis. Nec verò quia dictū eſt,auferam,pueriliter ſuſpicemur particulam diuiſam, atque idcirco Moyſi diminutam quam habebat Moyſes ſpiritus domini gratiam. Sic enim ignis elementaris eius eſt potētiæ, vt licet diuiſus in partes, mutuati tamen luminis detrimenta non nouerit, quanto magis ſpiritus domini verus,& æternus ignis, cùm pluribus impertitur, diminutionem non ſentit? Igitur quod dixit, auferam, idem ac ſi dixiſſet, accipiam. Notandum verò diligenter, quòd cum dixiſſet: Congrega mihi ſeptuaginta viros de ſenioribus Iſrael: addidit, quos tu noſti, quòd ſenes populi ſint ac magiſtri. Nam reuera deus non ſenectutem annorum, ſed ſenectutem requirit animorū. Senectus enim venerabilis eſt non diuturna, neque annorum numero computata. Cani enim ſunt ſenſus hominis,& ętas ſenectutis vita Sapien.4. immaculata. Ita ſenectus vel iſti cani, non tam oculis corporis, ſed iudicio agnoſcuntur rationis, & tales hoc loco deus manifeſtè requirit, dum determinat ſic dicendo, quos tu noſti.

De eo quod locuta eſt Maria & Aaron contra Moyſen, & quæ fabula conſcripta ſit de vxore Æthiopiſſa. CAPVT XXXIII.

LOcutaq́; eſt Maria & Aaron cōtra Moyſen propter vxorem eius Aethiopiſſam, & dixerunt. CAP. XII. Nunquid per ſolum Moyſen locutus eſt dñs? Nónne & nobis ſimiliter eſt locutus? Quòd cū audiſſet dominus, iratus eſt.) Propter vxorē eius, inquit Aethiopiſſam. Ex occaſione verbi huius fabulam huiuſcemodi ſcriptores Iudaici tradiderūt. Moyſes Theſmuth filiæ regis Aegypti adoptiuus, ab ipſo capiti ſuo impoſitam coronā regiam in terram proiecit & cōminuit, quòd Aegyptijs vatibus præſagientibus fuit indicium, per illū deſtruendum Aegyptium regnum. Quam rem Pharao præcauens, hunc qui regni ſui pręuidebatur fore exterminium, pręcepit ſine mora extingui, ſed à filia eius offenſæ propitia, morti ſubtrahitur, & ſuo populo incolumis remittitur. Poſt multa tēpora Aethiopibus Aegyptū impugnantibus, cū penè ſuperarent hi, Aegyptij verò ſuccumberent, ab hariolis diuinatū eſt: Aegyptum Aethiopiæ ſubigendam, niſi Iſraelitico duce, eorum fulta militia, iret hoſtiles reſtringere incurſus, per quem ſolum cōmunis veraciter expectaretur triumphus. Mox diuina ordinatur prouidentia, huic periculo, à Pharaone Moyſes, vt fortè ſi hoſtes nō feriret, ſaltem ab hoſtibus ipſe interiret, eligitur: ſed aliter quàm ſperabat, deus ordinabat, qui illū & victorem Aethiopū, & prophetiæ quondam prædictæ in colliſione coronæ regiæ præuidebat teſtimonium. Accingitur ergo Moyſes ad militiam, ſubſcribitur & multa militū manus, procedit cum ſpe victorię, ſed à Pharaone expectatur cū diſcrimine ſui,& Aegyptię confuſionis. Ventum eſt ad muros hoſtilium vrbium. Virtus quam miniſtrat deus, ſuo quandoq; futuro militi, nunc autem Aegyptio ſatelliti, hoſtes viriliter oppugnat, frangit, incurrentes elidit, omneq́ue robur eorum hactenus infractum debilitat, & non iam vt cruentam cum damno militum ſuorum conquirit victoriam, ſed vt nobilem cum gloria & ſalute ſuorum reportat palmam. Ad cumulum etiam ſuæ laudis, filiam regis Aethiopum coniugem ſibi ſociat, primum, ab illa expetitus ob gratiam pulchritudinis, dein ab ipſo adamata ob confœderationem vtriuſque regni, quæ plenius componebatur ex copula tam inſperati coniugij. Redit ergo ad Pharaonem, non ſolum triumphum, ſed etiam reportans pacis & concordię vnanimem affectum. Sed duplici maluiſſet Pharao triumphare lætitia, ſi cum deuicto hoſte, contigiſſet Moyſen victorem oppetere.

De vxore eius Æthiopiſſa, & qualiter Moyſes pro eo quòd vir mitiſsimus eſſet, defenſorem ſibi deum magis tacendo conſtituerit, & de eo quòd ait: At non talis ſeruus meus Moyſes. CAPVT XXXIIII.

VErùm hoc, quia de ſcripturis nō habet auctoritatem, facilè cōtemnitur. Sed & quid opus eſt Exod.2. quærere, extra præſentem ſcripturam, cur obloquētes dixerint, vxorem eius Aethiopiſſam? Nam cum Moyſes vxorem duxerit filiá Ietro ſacerdotis Madian, terra aūt Madian vicina ſit terræ Aethiopū, rectè intelligitur, quòd pro eo quòd dicerent vxorē Madianitidē, dixerint vxorē Aethiopiſſam, ſicut ſe habet amaritudo rixantiū, vt ſemper è vicino rapiat, quòd valeat ad augendum contemptum. Paulò ante Ietro reduxerat illam, & indignari cœperunt de fratre ſuo, duce Exod.18. ſuo, quòd haberet vxorem alienigenam. Poterat calumnia confutari vel ſola auctoritate Moyſi, quòd videlicet reprehendi nō deberet à ſubditis prælatus præſertim is per quē deus tanta, tamq́; manifeſta loqueretur. Inualuit econtra pertinaciter ſuperbia carnalis, & ſuperbiam ſpiritualem

CAP. XIII. proficiẽdo impetus generauit. Dixerunt enim: Nunquid per ſolũ Moyſen locutus eſt dominus? Nónne & nobis ſimiliter eſt locutus? Videlicet quia paulo ante creuerat turba prophetantiũ, ſeptuaginta nanq; ſeniores, propheticum acceperant de ipſo Moyſe ſpiritum, dicente dño Moyſi: Auferam de ſpiritu tuo, tradamq́; eis, idcirco quaſi pro multitudine prophetantiũ, vnus prophetarum maximus decreſcebat, & vileſcebat in eorum oculis. Hoc frequenter accidit & in eccleſia Chriſti, vt magiſtrũ ſuccreſcentes diſcipuli, prælatũ illuſtrem ſubditi, patrem cõtentioſè audeant obſcurare illuſtres filij. Tale quid & Paulo Apoſt. cõtigerat, cùm diceret ipſe Corinthijs: Iam ſaturati eſtis, iam diuites facti eſtis. Sine nobis regnatis, & vtinam regnetis, vt & nos vobiſcũ regne-
1.Corin.2. mus. Ac deinceps: Non vt cõfundam vos hęc ſcribo, ſed vt filios meos chariſsimos moneo. Nam
Ibidem 4. ſi decem milia pædagogorũ habeatis in Chriſto, ſed non multos patres. Nam in Chriſto Ieſu per euangeliũ ego vos genui. Igitur quia ſic primo contigit Moyſi, ſanciendũ fuit exemplum in pri-
1.Corin.11. mis, quòd deinceps timerent ſecuturi. Quòd cum audiſſet dominus, iratus eſt. Quare? Erat enim (inquit) Moyſes vir mitiſsimus ſuper oẽs homines, qui morabatur in terra.) Dulcis quidem laus, & vehementer magna laus, egregiæ virtutis, quàm poſsidens omnis prælatus rectè dicere poſsit, Imitatores mei eſtote ſicut & ego Chriſti: oſtendẽs, quòd iuſtè deus iratus ſit, vel iraſci debuerit, quia videlicet Moyſes nõ vtcunq; mitis, ſed & mitiſsimus erat ſuper oẽs homines, qui habitabant
Deute.32. in terra. Nullo modo ſeipſum defendebat, & hoc pacto quaſi legitima cauſa defenſorem ſui deũ magis tacendo conſtituebat. Nam mihi vindictam & ego retribuam, dicit dñs. Veruntamen parum dictũ eſt, quia mitiſsimus erat, ſed pro merito Moyſi laus iſta longè inferior. Suppleuit ergo dominus de Moyſe, quòd Moyſes de ſeipſo minus dixerat. Ait enim: Audite ſermones meos. Si quis fuerit inter vos propheta domini, in viſione apparebo ei, vel per ſomniũ loquar ad eum. At non talis ſeruus meus Moyſes, qui in omni domo mea fidelisſimus eſt. Ore enim ad os loquor ad eum, & palam, & nõ per ænigmata dñm videt. Quare igitur nõ timuiſtis detrahere ſeruo meo Moyſi? Magna commendatio, fortiſsima defenſio. Attentos auditores eſſe voluit enuntiatio iudicantis. Audite (inquiens) ſermones meos grauitate vſa competenti. Deinde locutionis ſuę modos diuidit dicẽdo: Si quis fuerit inter vos propheta domini, &c. Videlicet quia dixerant: Nunquid per ſolũ Moyſen locutus eſt dominus? Nõnne & nobis ſimiliter eſt locutus? Menſurã ſuam cognoſcere habebant, vt minoris & maioris habendo diſtantiam, nõ ſe ſuper ſe extollerent, cùm
Roma.12. obſeruandũ ſit, & inter æquales quod dictũ eſt, honore inuicem præuenie̋tes. In viſione (inquit) apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum. Somnia futurarum præferunt imagines rerum, & ſi prudentem habuerint coniectorem, quædam prophetiæ ſunt. Prius rerum futurarũ imagines vel figuræ conſpiciuntur, & deinde conijciendo res ipſæ ex parte præuidentur. Sic Ioſeph in Ae-
Gene.41. gypto ſomnia Pharaonis. Sic Daniel in Babylonia ſomnia Nabuchodonoſor pri' audiuit, & ipſe
Daniel.2. ſua vidit, ac deinde reuelante ſpiritu de conijciendo nõ in incertum de rebus futuris prophetauit. At nõ (inquit) talis ſeruus meus Moyſes, qui in omni domo mea fidelisſimus eſt. Nõ hic prius
Exod.25. figuras per ſomnium cõſpicit, & deinde de futuris rebus conijcit, ſed potius ecõtra prius res ipſas de longinquo futuras proſpicit, & deinde figuris & ænigmatibus pro tempore operit atq; inuoluit. Nam hinc ſæpe dictũ eſt. Inſpice & fac ſecundũ exemplar quod tibi in mõte monſtratũ eſt. Ait ergo: Ore enim ad os loquor ei, & palam nõ per ænigmata dñm videt: Ac ſi dicat: Prius claro intuitu rerũ futurarum ordinẽ videt, & quanquam ęnigmata cõſcribat, & figuras, rerũ tamen veritatem intrinſecus ipſe tenet. Quare igitur nõ timuiſtis detrahere ſeruo meo Moyſi? Percunctatio hæc reos concludens, irati animi eſt, quàm & protinus pœnalis ſententia eueſtigio ſecuta eſt.

Quòd Moyſes vxorem habens Aethiopiſſam, Chriſtum habentem de gentibus eccleſiam ſignificat. Lepra verò & ſeparatio Mariæ detrahentis, peccata ſynagogæ Chriſtum blaſphemantis: CAPVT XXXV.

IRatusq; contra eos abijt. Nubes quoq; receſsit, quæ erat ſuper tabernaculum. Et ecce Mariam operuit candens lepra quaſi nix, &c.) Propter ſenſum allegoricum ſupra repetendum eſt, & tunc clarebit quid iſta propheti ſſa per gratiam clarificata, & propter culpam à deo conſputa, id eſt, leproſa facta ſignificet. Hoc loco Moyſes vxorem habẽs Aethiopiſſam myſticè Chriſtus dominus eſt, peccatricem quondam de gentibus nõ aſpernatus eccleſiam. Hoc nimium ægrè ferunt Aaron & Maria. i. carnale Iudæorum ſacerdotium, & tota illorum vetus ſynagoga. Hoc inquam ægrè ferunt, de hoc murmurant, magnumq́; habent inuidiæ tormentum, ſemper enim gentium ſalutem oderunt. Hoc ergo nõ ferentes, & hac inuidiæ trabe tenebratum cordis oculum habentes, ad ipſius domini Chriſti odium prorumpunt, & propter condeſcenſionem miſerorũ, contra ipſam miſericordiam confligunt. Dicunt enim: Num per ſolum Moyſen. i. num per ſolum Chriſtum veſtrum deus locutus eſt? Nõnne & nobis. i. prophetis noſtris, ſimiliter locutus eſt? Habet nanque lex noſtra viros virtutis, qui de terra pariter & de cœlo ſigna fecerunt, mare rubrum & Iordanem fluuium diuiſerunt, manna de cœlo depoſuerunt, ſolem in cœlo ſtare, vel etiam retrocedere fecerunt. Hæc & his ſimilia illis maligno liuore dicẽtibus, dominus iratus eſt. Clarum eſt, manifeſtum

manifeſtum eſt, quia ſuperbæ ſynagogæ & carnali eius ſacerdotio dominus iratus eſt. Dominus pater, dominus filius, dominus ſpiritus ſanctus, genti illi iratus eſt. Nam ecce leproſa facta eſt, le- Malach.2.
pra candẽte, tota cooperta eſt. Multũ iratus pater, expuit in faciem eius, & proiecit ſuper vultum eius ſtercus ſolennitatũ eius. Quãto nequior blaſphemia eius oblocutione Aaron & Mariæ, imò quanto amplioris gloriæ iſte præ Moyſe dignus habitus eſt, tanto plaga gentis illius, lepra ſynagogæ illius deterior eſt. Nam Moyſes quidem fidelis erat in tota domo dei, quemadmodũ dicit, at non talis ſeruus meus Moyſes, qui in omni domo mea fideliſsimus eſt, fidelis inquam, vel fideliſsimus in domo dei, non ſua, tanquã famulus, in teſtimoniũ eorum quæ dicenda erant. Chriſtus verò tanquam filius in domo ſua, quæ domus ſumus nos. Igitur leproſa illa quicquid tangit, immundum eſt, immundũ inquam quicquid attrectat, quicquid concelebrat, & deo odibile eſt, ſeparatur ad arbitriũ ſacerdotis ſummi, qui penetrauit cœlos Chriſti Ieſu, habet veſtimẽta diſſuta, caput nudum, os veſte contectum, contaminatam ac ſordidam ſe clamat, de quibus omnibus ſuperius in lege leproſi dictũ eſt. Omni tẽpore quo leproſa eſt, & in hac immunditia perfidiæ ſuæ perſeuerat, ſola habitabit extra caſtra: ſola inquã extra vera & cœleſtia ſancta, quaſi mortua, imò verè mortua, & vt abortiuum quod proijcitur de vulua matris ſuę. Abalienata eſt à vulua, errauit Pſal.15
ab vtero, locuta eſt falſa, quæ nõ docuit eam mater ſua fidelis patriarcharum & prophetarum eccleſia. (Clamat aũt Moyſes ad dominum, dicẽs: Deus obſecro ſana eam.) Imò verò tota antiquitas, tota patrum antiquorum pro illa gente interuenit fides. Sed non ſanabitur, nõ reuocabitur in caſtra, donec euoluantur ſeptem dies. i. donec plenitudo gentium ſubintroeat.) Si (inquit) pater eius expuiſſet in faciem eius, nõ debuerat ſaltem ſeptem diebus rubore confundi?) Planè vera ſimilitudo. Nam reuera ſi quis filius patrem, quem honorare, cui blandiri debet, ita exaſperauerit, ita ad iracundiam prouocauerit, vt ille motus in faciem eius expuat, qui vtiq; faciem filij natura duce, oſculis delambere conſueuerat, quomodo talis filius ſic pro ſua proteruia, ſputo patris oblitus nõ ſaltem ſeptem diebus inter cõpares ſuos erubeſcat? Cui enim pretioſus eſſe poteſt, qui vt vilis à patre ſuo cõſputus eſt? Si ergo (inquit) pater eius expuiſſet in faciem illius, &c. Ego aũt, Exod.4.
inquit, pater veſter ſum, qui dico ad Pharaonem, filius primogenitus meus Iſrael dimitte filium meum, & ecce exaſperatus quodammodo expui in faciem huius, dum lepra candidiſsima, lepra quaſi niuea. i. veriſsima, totam operui carnem eius. Separetur igitur ſeptem diebus, &c. vt ſupra.

De exploratoribus, qui terræ detraxerunt, & quòd illa tentatio cauſa maxima fuerit, vt ferè omnium, qui numerati fuerant, corpora in deſerto proſternerentur.

CAPVT XXXVI.

PRofectus eſt Iſrael de Aſeroth fixis tentorijs in deſerto Pharã. Ibi locutus eſt dñs ad Moyſen, CAP. XIII.
dicens: Mitte viros qui conſiderent terram Chanaan, quàm ego daturus ſum vobis, ſingulos de ſingulis tribubus ex principibus. Fecit Moyſes quod dominus imperarat, &c.) Plana eſt hiſtoria, quia miſſi exploratores explorauerũt terram, pergenteſq; ad torrẽtem botri, abſciderũt palmitem cum vua ſua, quàm portauerunt in vecte duo viri, reuerſiq; poſt quadraginta dies, detraxerunt terræ quam inſpexerant omnes præter Ioſue filium Num, & Caleph filiũ Iephone dicentes: terra quam luſtrauimus, deuorat habitatores ſuos, & cõtinuò populus (inquiunt) quem aſpeximus, proceræ ſtaturæ eſt. Quæ profectò ſententia nimium præcedenti cõtraria eſt. Hic nempe mos eſt detrahentiũ, vt dum detrahere ſtudent, nonnunquã ſibimet contraria dicant, nõ curantes quam in partẽ verba cadant, dummodo audientiũ corda ſubuertant. Tandem cum clamaret omnis multitudo, & lapidibus eos vellet opprimere, qui alio ſpiritu ſequebantur dñm, tali ſentẽtia iudicium domini definitum eſt. (Viuo ego (inquit) & implebitur gloria dñi vniuerſa terra. Attamen oẽs homines, qui viderunt maieſtatẽ meam, & ſigna quę feci in Aegypto, & in ſolitudine, & tentauerunt me iam per decẽ vices, nec obedierunt voci meę, nõ videbunt terram pro qua iuraui patribus eorũ.) Hæc tentatio decima, cæterarum tentationum peſsima, cauſa fuit maxima, cur omnium illorum, qui numerati fuerãt, à viginti annis & ſupra, præter duos iam dictos, nemo in illam repromiſsionis terram ingrederetur, ſed eorũ corpora in deſerto proſternerentur. Porrò propheta, imò ſpiritus ſanctus in Pſalmo cum dixiſſet: Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite Pſalm.94.
obdurare corda veſtra, continuò adiecit: Sicut in exacerbatione ſecundum diem tentationis in deſerto, vbi tentauerunt me patres veſtri, probauerunt & viderunt opera mea. Quadraginta annis offenſus fui generationi huic, & dixi ſemper hi errãt corde. Et iſti nõ cognouerunt vias meas, quibus iuraui in ira mea, ſi intrabunt in requiem meam. Hoc teſtimonio Apoſtolus quoq; vtens, continuò ſubiungit. Videte fratres, ne fortè ſit in aliquo veſtrum cor malum incredulitatis, diſcedendo à deo viuo, ſed adhortamini voſmetipſos per ſingulos dies, donec hodie cognominatur, Hebr.3
vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Participes enim Chriſti effecti ſumus, ſi tamen initium ſubſtãtiæ eius vſq; ad finem firmum retineamus, dum dicitur: hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra, quemadmodum in illa exacerbatione. Quidam enim audientes exacerbauerunt, ſed non vniuerſi qui profecti ſunt ab Aegypto per Moyſen. Quibus autem

CAP. XIII. Inſenſus eſt, quadraginta annis? Nónne illis qui peccauerunt, quorum cadauera proſtrata ſunt in deſerto? Quibus autem iurauit non introire in requiem ipſius, niſi illis qui increduli fuerunt? Et videmus, quia non potuerunt introire propter incredulitatem.

Myſticè quòd nos qui ſcripturas legimus, exploratores terræ ſumus viuentium, & quòd botrus quem portauerunt in vecte duo viri, Chriſtus ſit, quem in ſcripturis legunt duo populi. CAPVT XXXVII.

IGitur præſentis capituli notiſsimam teneamus allegoriam, ad inſtruẽdum timorem ſanctum, timorem caſtum, vt timeamus ſecundum eundem Apoſtolũ, ne fortè relicta pollicitatione introeundi in requiẽ eius, exiſtimetur aliquis ex nobis deeſſe. Etenim & nobis (inquit) annunciatum eſt, ſicut & illis.
Hebr.4. Quidnam ſecundũ iam dicta Pſalmiſtæ & Apoſtoli teſtimonia, terra illa tũc eo modo explorata, niſi requiẽ domini ſignificat? Quæ aũt illa requies dñi, de qua iterũ determinando diem quandã in Dauid dicit. Hodie ſi vocẽ eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra, tandem ita cõcludens, quibus iuraui in ira mea, ſi intrabunt in requiẽ meam? Quę inquam eſt hodierna requies dñi diem habens determinatũ, poſt illum ſeptimũ diem, quo requieuit dominus ab operibus ſuis? Nempe ipſa eſt reſurrectio carnis, reſurrectio Chriſti, glorioſa requies domini. Hanc requiẽ, hanc terrã viuentiũ, ad explorandũ miſsi ſumus, quicunq; ſcripturas ſanctas in manibus habemus, primis Iudæis dño dicente: Scrutamini ſcripturas, quia vos putatis in ipſis vitam
Iohan.5. habere, deinde & de Apoſt. euangeliſta dicẽte: quia tunc aperuit illis ſenſum, vt intelligerẽt ſcri-
Lucæ 24. pturas: Scripturas nanq; intelligẽtibus, illud rectè decantatur. Introduxit vos dñs in terrã fluentem lac & mel, & vt lex dñi ſit ſemper in ore veſtro. Legendo igitur atq; intelligẽdo aſcendimus,
Deut.18. terramq; optimam exploramus. Perreximus ad montem botri, abciſus eſt palmes cum vua ſua, quàm deportant in vecte duo viri. Quid enim eſt torrẽs botri, niſi paſsio dñi noſtri Ieſu Chriſti?
Canti.1. Pſalm. 109. Nempe de illo ſponſa dicit in Canticis. Botrus Cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi. Et de paſsione eius per prophetam dictum eſt: De torrente in via bibet. Explorando itaq; venimus vſq; ad torrẽtem botri, legendo nanq; prophetas intelleximus, quia oportebat pati Chriſtum, & reſurgere à mortuis. Quomodo aũt abciſus eſt palmes cũ vua ſua, niſi quia ferro paſsionis abciſa eſt anima eius, & de carne exiuit cum diuinitate dulciſsima ſibi inſita? Nam de iſto palmite ſic eſt
Eſaiæ 53. & per prophetam prædictũ, quia abciſus eſt de terra viuentium. Abciſum ergo palmitem portãt in vecte duo viri. i. paſſum & mortuũ Chriſtum adorant in cruce duo populi, credentes & confitentes, quia reſurrexit à mortuis. Porrò palmitem abciſum portantibus in vecte duobus viris, neceſſariò qui præcedit, quòd portat nõ videt, qui autem ſubſequitur, ſemper præ oculis habet. Ita planè anterior populus, qui beata dominicæ paſsionis tempora pręceſsit, dulciſsimum botrum. i. Chriſtũ, quem fide portabat, nõ vidit, nos autem qui ſubſequimur, videmus, & pręſentem habe-
Lucæ 10. mus rem ſalutis, cuius ſpẽ ſolam habuerunt illi. Vndè & nobis dicitur cum Apoſtolis: Beati oculi qui vident quę vos videtis. Dico enim vobis, quia multi reges & prophetæ voluerũt videre quæ videtis, & nõ viderunt: & audire quę auditis, & nõ audierunt. Sed & de malogranatis & de ficubus loci illius tulimus, quia prophetarũ mortes vel perſecutiones quas paſsi ſunt, paſſuri Chriſti teſti-
Acto.1. monia fuiſſe intelleximus. Hoc explorauimus quadraginta diebus. Qui enim ad explorandã car-
1. Iohan.1. nis reſurrectionem nos admiſit, præbuit nobis ſeipſum viuum in multis argumẽtis, per dies quadraginta apparens diſcipulis, & loquens de regno dei. Vnus exploratorũ dicit: Quòd fuit ab initio, quòd audiuimus, quòd vidimus oculis noſtris, & manus noſtræ contrectauerunt.

Quòd illi exploratores qui terræ detraxerunt, myſticè hæretici ſunt, maximè qui veram carnis reſurrectionem non credunt. CAPVT XXXIII.

Caleph. IGitur quotquot ſpiritu dei agimur, dicimus cum Caleph: (Aſcẽdamus & poſsideamus terram, quoniam poterimus obtinere eam.) Caleph quaſi cor vel canis interpretatur. Et hic ipſo no-
Hiere.15. mine nõ minus quam fide veritatem vel teſtimonium illorũ exprimit, qui ſunt ſicut cor Chriſti domini, iuxta quod ſcriptum eſt: Si ſeparaueris pretioſum à vili, quaſi os meum eris. Si enim qui pretioſum à vili. i. veritatem à mendacio ſeparat, ipſe os domini, cur nõ rectè dicatur, & quaſi cor
Pſalm.67. domini habendo ſpiritum Chriſti? Eſt & canis domini, iuxta quod itidem ſcriptũ eſt, Lingua canum tuorum ex inimicis. i. teſtes ſunt Apoſtoli, ex odientibus te Iudæis. Ita Caleph, id eſt, omnis teſtis veritatis prædicat fideliter, clamat confidenter: Aſcendamus, & poſsideamus terram, id eſt, credamus, quia Chriſtus reſurrexit à mortuis, & credentes reſurrectionis eiuſdem conſequamur
1. Iohan. 2. gloriam. Alij verò, alij inquam qui fuerunt nobiſcum, ſcilicet Antichriſti hæretici, qui exierunt ex nobis, ſed non erant ex nobis, detrahunt terræ quam inſpexerunt, negant fidem reſurrectionis, aut infirmare conantur eius in qua reſurrecturi ſumus veritatẽ carnis. Terra (inquiunt) quàm luſtrauimus, deuorat habitatores ſuos. Quid aliud aſſerunt hæretici, dum dicunt, quia non reſurget vera ſubſtantia carnis? Nempe ſi non eadem reſurget caro, ſi erit ventis & aere ſubtilior, ergo illa, quàm expectamus, terra viuentium, habitatores ſuos deuorat. Sed contrarij ſibimet continuò dicunt. Populus quem aſpeximus, proceræ ſtaturæ eſt. Hæretici nanque circa eandem rem

contra ſe diuiſi ſunt,ita vt dum alij veram carnem reſurrecturã negant, alij econtra concubitum CAP.
quoq; filiorum procreationem illic expectét,ita ſibi contrarij ſunt,vt cum illi non ipſam ſperent XIIII.
ſubſtantiam,iſti econtra nimiam eiuſdem ſubſtantiæ expectent corpulentiam.At verò Ioſuæ filius Nun,ſiue Ieſus Naue, quod interpretatur ſaluator, filius pulchritudinis,& Caleph,de cuius interpretatioñe nominis iam ante dictum eſt.Ioſue inquam & Caleph, id eſt, ſaluator Chriſtus & Apoſtoli eius,cunctiq; catholicam fidem profitentes,ſciderũt veſtimenta ſua,id eſt,à ſuo conſortio,talium reiecêre blaſphemias. (Et ad omnem multitudinem filiorũ Iſrael locuti ſunt,Terra quam luſtrauimus,valde bona eſt,&c.Quid multa?) Cum clamaret omnis multitudo, & lapidibus eos vellet obruere,apparuit gloria domini ſuper tectum fœderis,)Dignamq; pœnam edicens,(Veſtra(inquit)cadauera iacebunt in ſolitudine filij veſtri erunt vagi in deſerto annis quadraginta,& portabunt fornicationem veſtram,donec conſumantur cadauera patrum in deſerto, iuxta numerum quadraginta dierum,quibus conſideraſtis terram,Annus pro die imputabitur,& quadraginta annus recipietis iniquitates veſtras.)Hoc exemplũ omnibus hæreticis & incredulis Hebr.3.
ſancitum eſt.Videamus ergo(vt ſupra memoratus Apoſt. ait) ne fortè ſit in aliquo noſtrum cor malum incredulitatis.Nam reuera ſicut detractores illi pro die receperunt annum, ſic hæretici omnes cum Iudeis incredulis pro temporalis blaſphemię culpa,ſempiternũ recipient interitum. Et tunc quidem domino dicente:Quouſq; non credent mihi in omnibus ſignis quæ feci coram eis,feriam igitur eos peſtilentia,atq; conſumam.)Tunc inquam hæc dicente domino. (Moyſes orabat dicens:Dimitte obſecro peccatum populi huius ſecundum magnitudinem miſericordiæ tuæ.)Nunc autem & illos & omnes accuſat hæreticos. Nam quemadmodum Iudæis veritas di- Iohan.5.
cit:eſt qui accuſat vos Moyſes,in quo vos ſperatis:ſic & omnibus hæreticis eccleſia,veritatis co- 1.Tim.3.
lumna, dicit: Sunt qui accuſent vos, lex & prophetæ, euangelium & omnes apoſtolicæ literæ, quorum de ſcientia præſumitis.

Dinumeratio decem tentationum, de quibus ait: Et tentauerunt me iam per decem vices. CAPVT XXXIX.

ET tentauerunt(inquit)me iam per decem vices. Ipſas tentationes hic breuiter enumeremus. De prima tentatione ita in Exodo legitur: Iurgatus populus contra Moyſen ait. Da no- Exod.17.
bis aquam vt bibamus. Quibus reſpondit Moyſes: Quid iurgatis contra me? Cur tentatis do- Nume.20.
minum?De ſecunda tentatione, ita in Numerorum libro ſcribitur, Cumq; indigeret aqua populus,&cæt.vſq; ad eum locum in quo ait: Hæc eſt aqua contradictionis, ibi iurgati ſunt filij Iſrael contra dominum, & ſanctificatus eſt in eis. Tertia tentatio in campeſtri fuit contra mare Exod.14.
rubrum,in quo loco murmuraſſe dicuntur contra dominum, quia peremptos Aegyptios fuiſſe,Moyſi ſibi de verbo domini dicenti, non crediderunt, ſed potius eos ſe ſubſequi timuerunt. Vndè dicitur in pſalmo:Patres noſtri in Aegypto non intellexerunt mirabilia tua, non fuerunt Pſalm.105.
memores miſericordiæ tuæ,& ad iracundiam prouocauerunt te in mari rubro.Quarta & quinta tentatio ſuper manna extitit.Vna tentatio fuit ſuper eodẽ manna,ſicut in Exodo dicitur:Hic eſt Exod.16.
ſermo quẽ præcepit dominus.Colligat ex eo vnuſquiſq; quantũ poteſt ſufficere ad veſcendũ.Et poſt pauca dixit ad eos Moyſes:Nullus delinquat ex eo vſq; mane. Qui nõ audiuerũt eũ,ſed dimiſerũt ex eo quidã vſq; mane.Altera fuit tentatio, de qua poſt pauca in eodẽ libro dicitur:Sex Ibidem.
diebus colligetur,in die aũt ſeptimo ſabbatũ eſt dñi,idcirco nõ inuenietur.Venit ſeptima dies,& egreſsi de populo vt colligerẽt,nõ inuenerunt.Dixit autem dominus ad Moyſen:Vſquequo nõ ſeruabitis mandata mea & legẽ meã? Sexta & ſeptima tentatio in ſepulchris concupiſcentiæ facta fuit,ſcilicet tẽtatio carniũ,in qua etiã prima tẽtatio carniũ cõplectitur.De qua in Exodo legitur: Dixerunt Moyſes & Aaron ad omnes filios Iſrael. Veſpere ſcietis,quia dominus eduxerit vos de Ibidem.
terra Aegypti,& mane videbitis gloriã eius.Audiuit enim murmur veſtrũ contra dominum. Et poſt pauca:Locutus eſt dominus ad Moyſen dicens:Audiui murmurationes filiorum Iſrael.Loquere ad eos,Veſpere comedetis carnes, & mane ſaturabimini panibus, & ſcietis quòd ego ſum dominus deus veſter.Factum eſt ergo veſpere, & aſcendens coturnix operuit caſtra.De ſeptima ita hic in Numeris dicitur.Interea ortũ eſt murmur populi, quaſi dolentiũ pro labore cõtra do- Numer.11.
minũ.Quod cũ audiſſet dominus,iratus eſt, & in eo accenſus eſt ignis domini, & deuorauit extremã caſtrorum partem.Et poſt pauca,Sanctificamini, cras comedetis carnes. Ego enim audiui vos dicere:Quis dabit nobis eſcas carnium?Bene nobis erat in Aegypto,&c.Octaua tentatio fu- Exod.32.
it vitulus aureus,quẽ fabricauerũt ſibi in deſerto filij Iſrael,morante Moyſe cũ domino in monte Synai.Nona tentatio hic in deſerto Pharan,quæ & ipſa dicitur Barne, de exploratoribus:Vſquequo,inquit,detrahet mihi populus iſte?Quouſq; nõ credent mihi in omnibus ſignis quę feci Nume.14.
coram eis?Et poſt paululum,iuxta numerum quadraginta dierum, quibus conſideraſtis terram, quadraginta annis recipietis iniquitates veſtras. Decima tẽtatio in eo eſt, quòd(cum locutus eſſet Moyſes vniuerſa verba domini,ad omnes filios Iſrael:Luxit populus nimis,& ecce mane primo ſurgentes aſcenderunt verticem montis atq; dixerunt:Parati ſumus aſcẽdere ad locũ de quo

CAP. XV. locutus eſt dominus quia peccauimus. Quibus Moyſes: Cur(inquit)tranſgredimini verbum domini, quod vobis non cedet in proſperum? Nolite aſcendere, non enim eſt dominus vobiſcum.) Item poſt pauca. (At illi contenebrati aſcenderunt in verticem montis. Arca autem teſtamenti domini & Moyſes non receſſerunt de caſtris.)

De eo quòd Armati aſcendunt filij Iſrael, remanente arca domini, quòd in hoc quoq; hæreticorum typus fuerit. CAPVT XL.

IAm nunc ad ordinem redeamus. Poſtquam locutus eſt Moyſes ad filios Iſrael, vniuerſa verba domini dicentis: Veſtra cadauera iacebunt in ſolitudine, filij veſtri erunt vagi in deſerto annis quadraginta, illi(vt iam dictum eſt)aſcenderunt in verticem montis, arca domini & Moyſe non recedentibus de caſtris. (Deſcenditq́; Amalechites & Chananæus qui habitabant in monte, & percutiens eos atq; concidés, perſecutus eſt vſq; Horma.) Mons iſte in quo Amalechites & Cha-
Deut. 1. nanæus habitare dicuntur, mons Seir intelligitur, ſicut in Deuteronomio dicitur: Igitur egreſſus Amorræus, qui habitabat in montibus, & obuiam veniés perſecutus eſt vos, ſicut ſolent apes perſequi, & cecidit de Seir vſq; Horma. Amalechites populus lingés, Chananæus poſsidens, Seir piloſus, Horma anathema interpretatur. Per hæc nomina maligni ſpiritus intelliguntur, qui vſque Horma, id eſt, vſq; in profundum inferni, quod æternum eſt anathema, ſupradictos ſanctæ terrę detractores omnes hęreticos concidendo, victorum more perſequuntur. Arca namq́; teſtamenti domini cum illis non eſt, lex domini, lex veritatis cum illis non eſt: & proinde, quæcunq; arma quaſi arma verbi dei corripiunt, non proderunt illis, nec valet illis dixiſſe, peccauimus, quia videlicet catholicæ eccleſiæ nequaquam reconciliati ſunt dignis pœnitentiæ fructibus.

Commentariorum in Numeros libri I. Finis.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN NVMEROS, COMMENTARIORVM LIBER SECVNDVS.

De eo quod dictum eſt, Anima quæ per ſuperbiam aliquid commiſerit, peribit de populo ſuo. CAPVT I.

CAP. XV. SI per ignorantiam prætererieritis quicquam horum, quæ locutus eſt dominus ad Moyſen, & mandauit per eum, à die qua cœpit iubere & vltra: oblitaq́; fuerit facere multitudo, offeret vitulum de armento, holocauſtum ſuauiſsimum domino, & ſacrificium eius ac liba vt ceremoniæ poſtulant, hircumq́ue pro peccato, &c.) Oportuna hic recapitulatione commemoratio fit, de lege ſacrificiorũ, de qua in Leuitico vberius dictum: additurq́; aliquid quod diligentiſsimè, ſummaq́; cautela notandum eſt. (Anima(inquit)quæ per ſuperbiam aliquid cõmiſerit, ſiue ciuis ſit ille, ſiue peregrinus, quoniam aduerſus dominum rebellis fuit, peribit de populo ſuo. Verbum enim domini contempſit, & præceptum illius fecit irritum, idcirco delebitur & portabit iniquitatẽ ſuam.)
Amos 1. Hanc iuſtitiæ legem, & prophetæ ſequuntur, & euangelium. Prophetæ, cũ dicit Amos: Super tribus ſceleribus Damaſci, & ſuper quatuor: ſuper tribus ſceleribus Gazæ, & ſuper quatuor: ſuper tribus ſceleribus Tyri, & ſuper quatuor, non conuertam eum. Primum nanq; ſcelus eſt, iniquitatem mente concepiſſe. Secundum ſcelus eſt, dolorẽ opere peperiſſe. Tertium, iniquitatis opus in vſum vel conſuetudinẽ traxiſſe. Quartum ſcelus, malè acta per ſuperbiæ ſpiritũ defendere. Ergo ſuper quatuor(inquit)non conuertam eum. i. cum ſuperbè fuerit reſponſum, iam non eſt remiſ-
Matth. 12. ſibile peccatum. Confirmat hoc(vt prędictum eſt)& Euangelium cum dicit ſaluator, eſſe peccatum quod non remittatur, neq; in hoc ſeculo, neq; in futuro, ſcilicet blaſphemiæ ſpiritum, ſiue verbum contra ſpiritũ ſanctum, quod non eſt aliud quam ſuperbiæ malum, quo cõtra conſcientiam propriã defendendo ſe quiſpiam arguentẽ de peccato elidit ſpiritũ ſanctũ. De hoc & Iohannes in epiſtola ſua dicit: Eſt peccatum ad mortẽ, non pro illo dico vt roget quis. Sed & ad filios ſuos loquitur Heli: Si peccauerit vir in virum, placari ei poteſt deus. Si aũt in dominũ peccauerit
1. Iohan. 5. vir, quis orabit pro eo? Idcirco & illud ſciendũ, quia dominus noſter tres tantũ mortuos, vnum
1. Reg. 2. in domo iacentem, alium cum iam per portam ciuitatis efferretur, tertium de ſepulchro quatri-
Matth. 9. Lucæ 7. duanũ fœtentem, ſuſcitaſſe legitur: & quartum non ſuſcitaſſe legitur, eadẽ videlicet ratione, qua
Iohan. 11. in propheta iam fuerat dictum, ſuper tribus ſceleribus & ſuper quatuor non conuertam eum.

De eo qui collegit ligna in die ſabbati, quòd peccauerit per ſuperbiam, & Chore & Dathan atq; Abiron, quòd mortes illorum exempla ſint, quòd pereat anima, quæ per ſuperbiam peccauerit. CAPVT II.

OPportuna (inquam) recapitulatione nunc commemoratum eſt de lege ſacrificiorum, & cõti- CAP.
nuo peccatum ſuperbiæ nullum docetur habere ſacrificium. Statimq; ſubiungitur. (Factum XVI.
eſt aũt cum eſſent filij Iſrael in ſolitudine, & inueniſſent hominẽ colligentem ligna in die ſabbati, obtulerũt eum Moyſi & Aaron, & vniuerſæ multitudini. Qui recluſerunt eũ in carcerẽ, neſcientes quid ſuper eo facere deberẽt. Dixitq; Dominus ad Moyſen: Morte moriatur homo iſte.) Ac deinceps. Ecce autẽ Chore filius Iſaar, filij Caath, filij Leui & Dathã, atq; Abirõ, filij Heliab, Hõ quoq; filius Phelech de filijs Ruben ſurrexerũt cõtra Moyſen, alijq; filiorũ Iſrael CCL. viri proceres ſynagogæ, & qui tẽpore conſilij per nomina vocabãtur. Cumq; ſtetiſſent aduerſum Moyſen & Aaron, dixerunt: Sufficiat vobis, quia omnis multitudo ſanctorum eſt, & in ipſis eſt dominus.) Igitur e veſtigio ſubſequentibus exemplis. Anima (inquit) quę per ſuperbiã aliquid commiſerit, peribit de populo ſuo, ſiue paruũ ſiue magnum fuerit illud quod cõmiſit, in quo aduerſus dominum rebellis fuit. Nã & ſi magnum fuit quod Chore cõmiſit, in quo Dathan & Abiron rebelles fuerunt, quia videlicet vnitatẽ ſciderunt dicentes, non venimus, non venimus, at colligere ligna res vel factum fuit exiguũ in quo tamẽ qui offendit colligẽdo in die ſabbati, morte moriatur, inquit dominus, obruat eũ lapidibus omnis populus. Videlicet quia per ſuperbiã illud quod videbatur exiguum cõmiſit, quia verbũ domini contempſit, quia legem ſabbati, imò legiſlatorẽ in ſabbato eius deſpexit, idcirco mori debuit, non conſiderante deo quid vel quantum, ſed qua mente fecerit. Itaq; anima quæ per ſuperbiam aliquid commiſerit, ſiue magnum ſiue paruum ſit, vtiq; peribit. Notanda interim in ipſa ſuperbia pœnarum diſpenſatio iuſta, Dathan atq; Abiron, qui vocati, cum ſubſannatione dicunt, non venimus, non venimus, nõ conſueta morte hominum intereunt, ſed nouam rem fecit dominus, vt aperiens terra os ſuũ, deglutiret eos, deſcenderentq; viuentes in infernum. At verò Chore concilium ducenti quinquaginta viri ſequentes, qui non dixerunt, vt illi, non venimus, & ipſi quidem pro eadem ſuperbia cœleſti ira puniti ſunt, veruntamen non à terra abſorpti, quę res maximè noua extitit, ſed igne ſunt conflagrati. Ille autem homo qui inuentus eſt colligens ligna, cuius vſq; ad buccas nõ aſcendit contemptus ſiue ſuperbia, magis conſueta hominum morte moritur, per homines occiditur, ab omni populo lapidatur.

Quo iure dixit Moyſes, Ne reſpicias ſacrificia eorum, ac deinceps, Num vno peccante contra omnes ira tua deſæuiet? CAPVT III.

NE (inquit) reſpicias ſacrificia eorum.) Ac deinceps. (Fortiſsime deus ſpirituum vniuerſæ carnis, num vno peccante, cõtra omnes ira tua deſæuiet?) Ergo veriſsimè iam de iſtis dicas, quia hi ſunt duæ oliuæ, & duo candelabra lucentia ante dominum, dominatorem vniuerſæ terræ, habẽt poteſtatem claudere cœlum, & aperire portas eius, quia linguę eorum claues cœli factę ſunt. Apoc. 11.
Qui enim hæc dicunt, ne reſpicias ſacrificia eorum, iam non tantum cœlum, ſed & ipſos oculos domini claudũt. Item qui dicendo, fortiſsime deus ſpirituum vniuerſæ carnis, &c. iram à populo auertunt, linguis ſuis profectò pro cœli clauibus vtuntur, vt ſuperbis claudant, mitibus autẽ cœlum aperiant. Verùm poteſtatem hanc, non voluntas efficit, ſed cauſa. Vbi ſuperbiæ cauſa iram prouocat ſuiſq; ironijs perſultat, dicendo: (Reuera induxiſti nos in terram quæ fluit riuis lactis & mellis, dediſti nobis poſſeſsiones agrorum & vinearum, an & oculos noſtros vis eruere? non venimus.) Illic iſte de quo ſupra dictum eſt, erat enim Moyſes vir mitiſsimus ſuper omnes homines qui morabantur in terra: illic, inquam, iſte mitiſsimus iraſcitur valde, loquiturq; quaſi imperioſè ad dominum. Ne reſpicias ſacrificia eorum. Iraſcitur, inquam, non ſuo ſpiritu, ſed eius, cui Pſalmiſta loquitur: Tu terribilis es, & quis reſiſtet tibi? Extunc ira tua. Nempe ex quo deo reſiſtitur, extunc deus terribiliter iraſcitur. Et omnis quicunq; in veritate mitis eſt, cuius habitator eſt deus, illic iraſcitur, vbicunq; ſuperbiæ malum oboritur. Vtitur illic duro anathematis gladio, ſeparat ſeparatum à deo, quem tradat diabolo. Vbi verò clauibus prædictis, clauibus cœli, linguis ſuis ad iram depluendam cœli portas aperuerunt, in ipſa ira miſericordiæ non immemores, proni in faciem cadentes, fortiſsime (inquiunt) deus ſpirituum vniuerſæ carnis, num vno peccante, contra omnes ira tua deſæuiet? Vtrobiq; fortes, vtrobiq; valentes. Nam quibus ipſi conceſſerũt, deus iratus eſt, à quibus ipſi vetuerunt, præſens ira remota eſt.
Num. 12.
Pſal. 75.

Quale ſit myſterium in eo, quòd per virgam germinantem, cohibitum eſt ſuperbiæ malum. CAPVT IIII.

QVo tandem pacto ſuperbiæ malum exterminatum eſt, & cohibitæ à domino querimoniæ CAP.
filiorum Iſrael? Ait. (Loquere ad filios Iſrael, & accipe ab eis virgas ſingulas per cognatio- XVII.
nes ſuas à cunctis principibus filiorum Iſrael, virgas duodecim tribuum, & vniuſcuiuſque nomen ſubſcribes virgę ſuæ, nomen autem Aaron erit in tribu Leui. Et vna virga cunctas ſeorſum familias cõtinebit. Ponesq; eas in tabernaculo fœderis corã teſtimonio, vbi loquar ad te. Quem ex his elegero, germinabit virga eius, &cæt. Pulcherrimè atq; clementiſsimè fortiſsimus deus, poſtquam ſuperbiæ malum viſus fuerat, quaſi poſitis armis ſuæ fortitudinis, virgam germinantem adhibet aduerſus inflationes, & querimonias filiorum Iſrael, virga inquam germinante, gemmiſq;

CAP. XVIII. gemmiſq; turgentibus in flores & fructus erumpente, deinceps non ſuperbire docet. Quid hic ordo pulcherrimus præſignat, niſi quòd contra diaboli ſuperbiam neceſſaria Chriſti filij dei ponenda eſſet humilitas? Hoc nempe ſciens Eſaias propheta, cum dixiſſet: Væ Aſſur virga furoris
Eſaiæ 10. mei, & baculus ipſe, in manu eius indignatio mea. Ac deinceps, Viſitabo ſuper fructum magnifici cordis regis Aſſur, & ſuper gloriam altitudinis oculorum eius: cum, inquam, hæc & cætera æni-
Eſaiæ 11. gmaticè dixiſſet, de ſuperbia diaboli ſubiecit, atq; ait de humilitate Chriſti: Et egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet, & requieſcet ſuper eum ſpiritus domini, ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis, & replebit eum ſpiritus timoris domini. Non ſecundum viſionem oculorum iudicabit, neq; ſecundum auditum aurium audiet, ſed iudicabit in iuſtitia pauperes, & arguet in æquitate pro mãſuetis terræ. Et percutiet terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium. Igitur ſecundum literam quidem hiſtoria vera texitur, ſecundum ſpiritum verò myſteriorum recapitulatio eſt, quales in Apocalypſi Iohannis periochas ſeptem legimus. Quid enim virga illa, quæ & hic neq; plantata, neq; rigata, germinat, floretq;, & fructum facit, & in propheta iam dicto, de radice Ieſſe egreditur, floremq; producit, ſuper quem requieſcit ſeptiformis ſpiritus domini: quid, inquam, hæc virga eſt, niſi virgo regia Dauidicæ ſtirpis, quæ iuxta fidem euangelij, ſine virili ſemine Chriſtum
Coloſſ. 2. nobis protulit verum florem, verumq; decus generis humani, in quo corporaliter inhabitat omnis plenitudo diuinitatis? In illa virga ſpecioſæ nouitatis vetus Euæ genus reuiruit, in illo flore quem peperit, carnis noſtræ ſylua refloruit, in illa nuce quaſſa vel fracta per lignum crucis, anima noſtra nucleum vitæ inuénit: anima, inquam, noſtra eſuriens inde refecta eſt, vitamq; recepit. Et illa quidem virga tunc litem diremit, querimoniaſq; filiorum Iſrael remouit, qui cõtra Moyſen murmurabant & Aaron, tanquam ille ſacerdotium traxiſſet magis fraterno amore, quàm arbitrio cœleſti. Hæc autem virga regia, hic flos virginitatis, hic fructus virginei ventris, Iudaicam ſuperbiam compeſcuit, percuſſa gente, deiecta gloria templi manufacti, palamq; fecit, quia nõ carnale, ſed ſpirituale ſacerdotium deo curæ eſt, quia ſolus Chriſtus ſacerdos in æternum eſt, non ſecundum taurorum aut hircorum cædes, ſed ſecundum ordinem Melchiſedech.

De eo quod ait, Tu & filij tui portabitis iniquitatem ſanctuarij, quòd per hoc onus ſignificetur ſacerdotij Chriſti, quo ſuper ſe tulit peccata mundi. CAPVT V.

CAP. XVIII. PRoinde continuò ſequitur dominus dicens ad Aaron: (Tu & filij tui & domus patris tui tecum, portabis iniquitatem ſanctuarij.) Et rurſum. (Tu & filij tui ſimul ſuſtinebitis peccatum ſacerdotij veſtri.) Ac deinde tertiò. (Tu autẽ & filij tui miniſtrabitis in tabernaculo teſtimonij. Excubabuntq; Leuitæ ad præcepta tua, & ad cuncta opera tabernaculi, &c.) Trina repetitio diuinæ poſitionis vel ordinationis, vehemens confirmatio eſt. Sic in virga florente, fructumque ferente, myſterium incarnationis Chriſti filij dei ſignatũ eſt, ſic in ordine vel officio huius portantis iniquitatem ſanctuarij, ſuſtinentis peccata ſacerdotij ſui, myſticè ſignatur onus vel opus eiuſdem Chriſti veri ſacerdotis, in quo dominus poſuit iniquitates omnium noſtrũm, ſicut propheta
Eſaiæ 53. prædixit. Qualis Leuitarum aut ſacerdotum in myſterio debeat eſſe religio vel diſtinctio, quæ vel qualia ſuſcipi debeant à populo, qualis victimæ debeat eſſe religio, hic ſacra lex recapitulando commemorat, nam cuncta hæc ſuperius vberius dixerat, atq; idcirco his omiſsis iã proficiſcamur ad alia. Neque enim hic aliud ſignificat vacca rufa ætatis integræ, in qua nulla ſit macula, nec portauerit iugum, quæ & educta immoletur, vel comburatur extra caſtra: non, inquam, hic aliud vacca rufa, quàm in Leuitico vitulus immaculatus, eodem ritu immolandus ſignificat, niſi quòd hic ſexus fœmineus, maternam charitatem deſignat Chriſti, qua pro nobis factus obediens patri, ſalutem noſtram in anguſtia ſua parturiuit.

Myſticè de expiando tactu cadaueris hominis, & de eo quod ait, Si die tertio aſperſus non fuerit, die ſeptimo non poterit emundari. CAPVT VI.

CAP. XIX. QVi tetigerit cadauer hominis, & propter hoc ſeptem diebus fuerit immundus, aſpergatur ex hac aqua die tertio, & ſeptimo, & ſic mundabitur. Si die tertio aſperſus non fuerit, ſeptimo non poterit emundari.) Aſperſio hæc vmbra vel figura eſt. Chriſti verò ſacramentum res
Hebr. 9. & veritas eſt. Ait namq; Apoſtolus: Si enim ſanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulæ aſperſus inquinatos ſignificat ad emundationem carnis: quãto magis ſanguis Chriſti, qui per ſpiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatum deo, emundabit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis ad ſeruiendũ deo viuẽti? Ergo aqua ciniſq; vitulæ aſpergendus idem hic, quod in Leuitico ſanguis vituli, ſcilicet aſperſionẽ ſanguinis Chriſti: tactus verò morticini hominis, mortua ſignificat opera, quibus nos ille emũdauit. Toties quippe cadauer tangimus hominis, pro quo nobis expediat luſtrari aqua expiationis, quoties peccatum incurrimus, quod per confeſsionem atq; pœnitentiæ ſatisfactionem redimi neceſſe ſit. Sed ſi die tertio (inquit) aſperſus nõ fuerit, ſeptimo non poterit emũdari. Quod eſt dicere, Niſi catholicam fidẽ teneat baptizatus in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, nulla peccatorũ cõfeſsione vel pœnitẽtiæ diſtrictione iuſtificari, vel

gratiam

gratiam poterit conſequi ſeptiformis ſpiritus ſancti. Notandū verò quòd non dixerit, omnis qui
tetigerit cadauer hominis, propter hoc ſeptē diebus immundus erit. Non enim quomodocunq;
vel vbicunq; tetigerit cadauer hominis, tamdiu immūdus erit. Nā paulo inferius determinat ſic.
(Si quis in agro tetigerit cadauer occiſi hominis, aut per ſe mortui, ſiue os illius, vel ſepulchrum,
immundus erit ſeptem diebus.) Summa cura illi, qui de cineribus cōbuſtionis atq; peccati, cum
aquis viuis aſpergit hominem, hoc diſcernendū eſt, vtrū in agro, vbi patet locus effugij, aut intra
anguſtias murorum vrbis cadauer tetigerit. i. illi qui confitenti pœnitentiam indicit, ſummopere
diſcernendū eſt, vtrum is qui mortua fecit opera, vel mortuis conſenſit operibus, ſponte pecca-
uerit, an neceſsitate aliqua præuentus peccatum declinare nequiuerit. Nam ſecundū modos ne-
ceſsitatis aut voluntatis, pœnitentiæ onera quæ imponat, penſare debebit. Quid porrò eſt, quòd
is ipſe qui portat cineres, vel aſpergit aquas, immundus erit, & idcirco lauabit veſtimēta ſua? Vi-
delicet quia is qui aliena curanda peccata recepit, nequaquam munda vel ſecura viuet conſcien-
tia, niſi pœnitentiæ quam indicit partim ſuper ſe ſuſceperit onera, quemadmodum Apoſt. dicit: Galat. 6.
Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis legē Chriſti. Pro hac immunditiæ parte, nimium
plus, quam iuſto ſolicita ſponſa dicit in Canticis: Exui me tunica mea, quomodo induar illa? La- Cant. 5.
ui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Igitur omnis qui tetigerit aquas expiationis. i. qui alie
ni ſuſcepta confeſsione peccati, pœnitentiæ remedia ſuggeſſerit, immundus erit vſque ad veſpe-
rum, id eſt, donec orando pro inuicem perficiat charitatem, quæ operit multitudinem peccato-
rum. Quid ſibi vult, quod interim dicit. (Vas quod non habuerit operculum, nec ligaturam de-
ſuper, immundum erit.) Quid, inquam in tali negotio per hoc dictum intendit, niſi quia peccati
tui cauſam latentem, tali debes reuelare ſeniori, qui & ſua curare vulnera, & aliena non detegere
aut reuelare nouerit? Nempe qui ſecretum tenere neſcit, vas eſt non habēs operculum, nec liga-
turam deſuper, & immundus eſt. Sed in quocunq; negotio quiſquis oris aut linguæ incontinen-
tis eſt, immundus eſt, velut vas nō habens operculum ſiue ligaturam deſuper. Et vndecunq; im-
munditia cōtracta ſit, niſi aqua expiationis aſpergatur (vt iam dictum eſt) manebit ſpurcitia eius
ſuper eum. Summaq́; cautela agendum eſt, ne immundus tangat mundū, quia quicquid tetigerit
immundus, inquit, immundum faciet. Corrumpunt enim bonos mores colloquia praua. Itemq́; 1. Cor. 15.
& hoc prudenti domus dei diſpenſatori curādum eſt, ne illi qui immundus eſt, quiſpiam in vllo
iungatur conſortio, neq; in colloquio. (Nam & anima (inquit) quæ horum quiſpiam tetigerit,
immunda erit vſq; in veſperum.) Id eſt, vſq; in ſatisfactionem & emendationem congruam.

De tentatione & iurgio propter aquam, & de eo quod ait Moyſes, Num de petra hac poterimus aquam educere, quòd Iudæorum & phariſæorum typum geſſerit in illa incredulitate. CAPVT VII.

CVmq; indigeret aqua populus, conuenerunt aduerſus Moyſen & Aaron, & verſi in ſeditio- CAP. XX.
nem dixerunt: Vtinam periſſemus cum fratribus noſtris coram domino. Cur eduxiſtis ec-
cleſiam domini in ſolitudinem, vt & nos & noſtra iumēta moriamur? &c.) Poſt multos circuitus
venerunt in deſertum Sin. Hoc idem ſcriptura dicit eſſe quod & Cades. Nota res geſta, quia irri- Pſal. 105.
tauerunt dominum ad aquas contradictionis, more ſuo tentantes & murmurantes, & vexatus eſt
Moyſes propter eos, quia exacerbauerūt ſpiritum eius, & diſtinxit in labijs ſuis. Multum diſtin-
xit, multum & longè aliter quam ſolitus erat, locutus eſt in labijs ſuis. (Audite (inquit) rebelles
& increduli. Num de petra hac vobis aquam poterimus eijcere?) Non ſic loqui conſueuerat, ver
bi gratia, cum mare diuideret, imò cum tam multis plagis Aegyptum verberaret. Nō dixit, num
de fluuijs ranas poterimus eijcere, num grandinem cum igne de cœlo deponere, num mare ru-
brum in diuiſiones poterimus diuidere? Hic exacerbatus eius ſpiritus, penè fidem perdidit, &
ita diſtinxit in labijs ſuis. Vndè & ſententiam protinus accipit. (Quia non credidiſtis mihi, ait
dominus, vt ſanctificaretis me coram filijs Iſrael, non introducetis hos populos in terram quam
dabo eis.) Porrò quòd petra in myſterio vel in figura Chriſtus fuerit, iamdudum cum apoſtolo 1. Cor. 10.
Chriſti totus mundus canit. Cuius paulo ſupra in virga, quæ floruit, nucemq́; protulit, ſacroſan-
ctam ſpectauimus incarnationem, eiuſdem in hac petra percuſſa ſalutiferam intelligimus paſsio-
nem. Moyſes petræ percuſſor, & hoc loco incredulus, Moyſes, inquam, & Aaron hoc loco incre-
duli, item in myſterio vel figura ſcribæ fuerunt & pharizei. Populus ſitiens, turba erat dominum Iohan. 7.
Ieſum libenter audiens, vndè exacerbati illi dixerūt. Sed turba hæc quæ non nouit legem, male-
dicti ſunt. Num (inquiunt) de petra hac vobis aquam poterimus eijcere? Puta ſcribas & phariſęos
de illa petra, de ipſo Chriſto dixiſſe. Num ab iſto ſe ductore ſanam doctrinam ſperatis bibere?
Item: Dęmoniū habet, & inſanit. Quid eū auditis? Ita malè diſtinxerūt in labijs ſuis. i. cōtra pro- Iohan. 10.
priam ſunt conſcientiam locuti. Sciebāt enim (verbi gratia) quod in ſpiritu dei eijceret dęmonia,
& tamē peſsima labiorū ſuorum diſtinctione dixerūt: In Beelzebub principe dæmoniorū eijcit
dæmonia. Cū hoc furore increduli, & turbidi percuſſerunt petram iuſtitiæ. Bis percuſſerūt duo- Matth. 12.
bus enim lignis vnius crucis Chriſtum crucifixerūt linguis ſuis & manibus gentiliū. Hoc facto,

egreſſæ

CAP.XX. egreſſæ ſunt aquæ largiſsimæ. Nihil verius, paſſo nanque Chriſto fluxerunt aquæ ſcripturarum, torrentes gratiarum ſpiritus ſancti inundauerunt,& antea quidem ſcripturę legebantur,ſed non intelligebantur:Legebatur occidens litera, ſed non fluebat viuificantis ſpiritus viua & ſalutaris aqua.Item & antea nonnullis ſpiritus datus fuerat, ſed non in remiſsionem peccatorum datus

Iohan.7. fuerat.Nondum enim(inquit Euangeliſta)fuerat ſpiritus datus,quia Ieſus nondum fuerat glorificatus.Datus ergo fuerat in diuerſarum diſtributiones gratiarum, verbi gratia, in prophetiam, quam & habere,& mali eſſe poſſunt,ſed non(vt prædictum eſt) in reconciliationem vel remiſsionem peccatorum.Quia non credidiſtis(inquit)mihi, vt ſanctificaretis me corā filijs Iſrael, non introducetis hos populos in terram quam dabo eis.Non inquam introducetis. Parum pro myſterio dictum eſt.Imò & non introibitis.Nam reuera in iſtis,ſcilicet ſcribis & phariſæis illius maximè accipimus iuramenti ſententiam,quibus iuraui in ira mea, ſi introibunt in requiem meam.

Pſal.94. Væ igitur vobis ſcribæ & phariſæi & legiſperiti,quia tuliſtis clauem ſcientiæ, Ipſi non introiſtis,

Lucæ 11. & eos qui introierunt,prohibuiſtis.Non introibitis in requiem domini. Quinimò, vobis foris ſtantibus,& vocantibus,alijs committetur officium introducendi. (Hæc eſt aqua contradictionis, vbi iurgati ſunt filij Iſrael contra dominum, & ſanctificatus eſt in eis.) Hæc, inquit, eſt aqua contradictionis.Contradicunt Iudæi, contradicunt hæretici aquæ, quæ de latere domini pro-

Iohan.7. fluxit fluminibus aquæ viuæ,quæcunq; fluunt de ventre in illum credentis. Veruntamen inter ipſas contradictiones ſanctificatus eſt in eis ſanctus ſanctorum, clarificatus eſt in eis, nam ex ipſa contradictione glorioſior aſcendit.

Quis myſticè ſit, qui poſt virgam floriferam, poſt aquam de petra productam, non ſinit Iſrael per ſe tranſire. CAPVT VIII.

MIſit interea nuncios Moyſes de Cades ad regem Edom, qui dicerent. Hæc mandat frater tuus Iſrael: Noſti omnem laborem qui apprehendit nos, quomodo deſcenderunt patres noſtri in Aegypto,& habitauerimus ibi multo tempore,afflixeruntq; nos Aegyptij,& patres noſtros,& quomodo clamauerimus ad dominum,& exaudierit nos,miſeritq; angelum,qui eduxerit nos de Aegypto. Ecce in vrbe Cades, quæ eſt in extremis finibus tuis, poſiti obſecramus vt nobis tranſire liceat per terram tuam,&c.) In manifeſta litera ne moremur, myſteriorum ordinem proſequamur. Quis eſt iſte Edom,qui poſt virgam floriferam atq; fructiferam,poſt aquam de petra productam,poſtulantibus nuncijs, obſecramus vt nobis tranſire liceat per terrā tuam. (Non tranſibis,inquit,non tranſibis,alioquin armatus occurram tibi, ſtatimq; egreditur obuius cum infinita multitudine & manu forti.)Quis,inquam,ſecundū myſterium eſt iſte Edom?Nem

Pſal.136. pe ille eſt, contra quem querela perſonat prophetica: Memento domine filiorum Edom in die Hieruſalem.Qui dicunt,exinanite exinanite vſq; ad fundamentum in ea.Ipſe eſt nomine & car-

Roma.9. ne Iſrael,re autem vel moribus Edom,qui pro coctione ruſa, pro ſanguine Chriſti, vt illo ſaturaretur,vendidit primogenita ſua,cuius erant patres, & teſtamentum, & legiſlatio, & obſequi-

Eſaiæ 52. um,& promiſſa,cui cūcta hæc ſupplantauit Iacob,id eſt,euangelica Chriſti eccleſia.Huic Edom dixerunt nuncij domini,nuncij euangelici,pacem portantes pedibus ſpecioſis,qui aquam de petra ſupradicta fluentem biberunt primi. Obſecramus, vt nobis tranſire liceat per terram tuam, tranſire per terram Iudæam,prædicare per ſynagogas tuas in templo tuo, circa domos tuas gra-

Actor.5. tiam euangelicā.Non tranſibitis per me,inquit.Hoc dixit inſuper,& cæſis denunciauit,ne tranſirent per ſe,ne loquerentur in nomine Ieſu vlli hominum. Igitur armatus occurrit,qui cæſis hoc denunciauit.Econtrariò illi. (Per tritam(inquiunt)gradiemur viam.)Id eſt, antiquam, & benè notam tenebimus doctrinam. Trita nanq; via eſt euangelium, trita fide patriarcharum, trita teſtimonijs legis & prophetarum.Nihil ergo dicendo nouum,nihil docendo quod nō conſtat authoritate ſcripturarum per tritam gradiemur viam. (Si(inquiunt) biberimus aquas tuas,)Id eſt, ſi euangelizantes tenuem ſumpſerimus victum,quid magnum hoc eſt? (Dabimus quod iuſtum

1.Cor.9. eſt.)Metentes carnalia,ſeminabimus ſpiritualia,hoc nempe iuſtum eſt:dignus eſt enim operarius mercede ſua.Perſeuerauit ille Edom,dicens;(Non tranſibitis,) non hic euangelizabitis.(Inſu per & egreſſus eſt obuius cum infinita multitudine, & manu forti.) Nam alios quidem occidit,

Matth.23. alios flagellauit,alios lapidauit,& de ciuitate in ciuitatem perſecutus eſt. (Quamobrem diuertit ab eo Iſrael.)Dixeruntq;,vobis quidem primùm oportebat loqui verbum dei, ſed quoniam re-

Actor.13. puliſtis illud,& indignos vos iudicaſtis æternæ vitæ.Ecce conuertimur ad gentes.

De obitu Aaron,quòd myſticè ſacerdotium Iudæorum ſignauerit finem habiturum. CAPVT IX.

CVmq; caſtra mouiſſent de Cades,venerunt ad montem Hoc, qui eſt in finibus terræ Edom. Vbi locutus eſt dominus ad Moyſen: Pergat (inquit) Aaron ad populus ſuos. Non enim intrabit terram quam dedi filijs Iſrael, eo quòd incredulus fuerit ori meo ad aquas cōtradictionis.)Et ſi interdum nomine & officio magnum ſacerdotem Chriſtum ſignificate potuit Aaron, moriendo tamen nequaquam illū ſignificare meretur,qui manet in æternum, qui ſempiternum habet

habet ſacerdotiũ, præſertim,quia celerioris cauſa mortis illi eſt, quia incredulus fuit ori domini
ad aquas cõtradictionis.Moriendo ergo propter peccatũ ſuum, illius ſacerdotij ſignificat occu-
bitũ,cuius officiales in peccato ſuo mortui ſunt, ſacerdotij Iudaici, ſacerdotij carnalis & vmbra-
tici. Porro Mariæ mors paulo ante cõmemorata , nulla præcedente vel præſcripta peccati cauſa,
finem legalis obſeruãtiæ præfigurat,quæ nõ propter erroris malitiam, ſed propter melioris gra-
tiæ prærogatiuã erat interitura.(Tolle(inquit dominus)Aaron & filium eius cum eo,& duces in
montem Hor.)Hor lumẽ interpretatur:Aaron ergo,in monte Hor moritur futurũ enim erat,vt
manifeſtatione veritatis vmbraticum Iudæorũ ſacerdotium deſtrueretur.Sanus & valẽs ad mor-
tem proficiſcitur pedibus ſuis, ſacerdotes nanq; Iudæorũ, dum ſe valere & iuſtos eſſe arbitrãtur,
in peccato ſuo moriuntur. Vndè grauiter illos in pſalmo denotari animaduerſum eſt,dicente ex Pſal.58.
perſona Chriſti:Et irruerunt in me fortes,videlicet tanquam frenetici dñi medicum percutiunt,
ſanos ſe eſſe putantes.Spoliatur veſtibus ſuis, vt moriatur:templum nanq; illorum, & omne ſan-
ctuarium deſtructum eſt, ne Iudæi de vitali virtute ſacerdotij ſui ſaltem falsò glorientur. Mori-
tur autem Aaron , ſicut inferius ſcriptum eſt , anno quadrageſimo egreſsionis filiorum Iſrael ex
Aegypto,menſe quinto,prima die menſis,cùm eſſet annorum centum vigiutitrium.

Quod Chananæus rex Arad, qui pugnauit contra Iſrael,diabolum ſignificet,& quòd
vt vinceret,voto ſe obligans Iſrael,prædicatorum deuotionem
ſignificet. CAPVT X.

QVòd cum audiſſet Chananæus rex Arad, qui habitabat ad meridiẽ, veniſſe ſcilicet Iſrael per CAP. XXI.
exploratorum viam, pugnauit contra illum, & victor exiſtens duxit ex eo prædam.At Iſrael
voto ſe obligans,ait:Si tradideris populũ iſtum in manu mea,delebo eius vrbes,&c.) Secundum
ordinem ſpiritualium,geſta hæc hiſtorica procedũt.Paſſo nanq; Chriſto & glorificato,ac ſpiritu
dato,quòd per petrã percuſſam,& aquas exinde fluentes ſignificatũ eſt.Poſtquàm vetuit Edom,
id eſt terrenus,vel ſanguinolentus Iudaicus populus,tranſire Iſrael per terram ſuam,prohibuitq́;
Chriſti apoſtolos,nouam in ſynagogis ſuis prædicare gratiã,audiuit Chananæus rex Arad,id eſt,
perſenſit princeps vel poſſeſſor mundi huius,diabolus, qui per Chananæum regem Arad myſti-
cè intelligitur.Chananæus nanq; poſsidens, Arad deſcendens interpretatur. Deſcendens autem Matth.12.
& deorſum fluens eſt diabolus,poſsidens,id eſt,princeps mundi huius:Audiuit,inquam, & igno
rare non potuit prædicationis euangelicæ gratiam,per exploratorum viam,id eſt, per apoſtolo-
rum inſtantiam,cùm poſsideret gentes ille fortis armatus, & in atrio ſuo pace lõgæua ſecurus re-
gnaret,non legitimus rex,ſed raptor imperij tyrannus.Cùm igitur audiſſet,ſalutem proficiſci ad
gentes,pugnauit cõtra illum ſpiritualem Iſrael,& victor exiſtens, duxit ex eo prædam. Pugnauit
itaq; regum & imperatorũ legibus & armis,perſecutiones excitauit,edicta propoſuit,ſcindenſq́;
corpora, quorum animas contingere nequiuit, quaſi prædam duxit , eademq́; corpora quaſdam
animarum veſtes pœnaliter diſtraxit. Hoc modo ad horam quidem vicit, ſed extrinſecus vincẽs
intrinſecus victus eſt,ſuiq; victores glorioſiores effecit martyres. At Iſrael voto ſe obligans,ait:
Si tradideris populum iſtum in manu mea,delebo vrbes eius.Tali voto ſe obligans ille Iſrael, nõ
ſibi,ſed deo ſe pugnare profeſſus eſt,& idcirco.(Exaudiuit dominus vocem eius,& tradidit Cha Eſaiæ 52.
nanæum.) Sic planè noſtri prædicatores pedibus ſpecioſis pacem nobis portantes , non quæ ſua Philip.2.
ſunt, ſed quæ Ieſu Chriſti quærere propoſuerũt:& idcirco deſiderium illorum exaudiuit domi-
nus,præparationes cordis eorum audiuit auris eius,vt vincerent Chananæum , vt de antiquis ſe-
dibus malignum poſſeſſorem eijcerent, diabolum principem mundi huius rectorem tenebrarũ.
(Quem ille interfecit, ſubuerſis vrbibus eius,& vocauit nomen loci illius Horma, id eſt,anathe-
ma. Notandum , quòd vbi primùm pugnando vincit ille carnalis Iſrael , victoriæ cauſa efficiens
damnatio cupiditatis eſt . Sic planè vincit ſpiritualis Iſrael ,triumphalemq́ue militia eius profe-
ctum habet , vbi caſtè & ſola charitatis intentione verbum dei annunciat , & pro corona cœleſti
legitimè certans, vanitatem gloriæ ſub pedibus calcat . Tales duces noſtri prædicatores Chriſti,
mundum vicerunt, Chananæum illum,id eſt,diabolum,de regno ſuo exturbauerunt.

De ignitis ſerpentibus,quos miſit dominus in populum,& de ſerpente æneo,quem
exaltauit Moyſes. CAPVT XI.

PRofecti ſunt autem & de monte Hor per viam,quæ ducit ad mare rubrũ,vt circumirent ter-
ram Edom,& tędere cœpit populũ itineris ac laboris.)Ac deinceps.(Quamobrem miſit dñs
in populum ignotos ſerpentes,ad quorũ plagas,& mortes plurimorũ,venerunt ad Moyſen,atq;
dixerunt: Ora,vt tollat à nobis ſerpentes.Orauit Moyſes pro populo, & locutus eſt dominus ad
eum:Fac ſerpentem æneum,& pone eum pro ſigno.)Præſentis loci myſteriũ occultum lux euan
gelicæ veritatis ſplẽdore proprio reuelauit . Dixit enim: Et ſicut Moyſes exaltauit ſerpentem in Iohan.3.
deſerto,ita exaltari oportet filiũ hominis,vt omnis qui credit in ipſo,nõ pereat,ſed habeat vitam
æternã. Dixerat aũt ante hæc: Amen amen dico tibi,niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſan-
cto,non poteſt introire in regnũ dei.Ergo & hoc in figura noſtri factũ eſt,quos reuera ſerpentes

CAP. XXI. momorderunt tam multi,quã multos deos patres noſtri coluerũt,quàm multis vitijs,& animę &
corpora noſtra deuaſtata ſunt. Ergo quorum per miniſteriũ nos ex aqua & ſpiritu ſancto renati
ſumus,vt dei poſsimus videre regnum,ipſi illũ(vt prædictum eſt)Chananæum ſpiritualem inter
fecerunt:& dum ſignũ crucis Chriſti,Imò crucifixũ ipſum nos adorare docuerunt,quaſi ſerpen-
Iohan.3. tem æneum pro ſigno poſuerũt.Quem cum percuſsi aſpicimus,ſanamur:credẽtes nanq; in eum,
non perimus,ſed vitam æternam habemus. Res præclara & ſplẽdida,ſed quia penè cunctis nota,
totoq; orbe celeberrima eſt,& nos longũ iter proficiſcimur,nũc illam breuiter tetigiſſe ſufficiat.

De Moab,quòd interpretatur ex patre, quòd per illum figurentur hæretici. CAPVT XII.

ET inde mouentes,venerunt ad torrentem Zared. Quem relinquentes,caſtrametati ſunt con
tra Arnon,quæ eſt in deſerto,& prominet in finibus Amorræi. Siquidẽ Arnon terminus eſt
Moab,diuidens Moabitas & Amorræos.)In manifeſta hiſtoria poſtquam ſerpens æneus poſitus,
pro ſigno eſt:quem à ſerpentibus percuſsi aſpicerent & ſanarentur, tandem peruenitur ad termi
nos Moab, quia videlicet poſtquam filij dei ſignum per totum mundum viſibiliter quoq; exal-
tatum eſt,vt ſimulachris gentium relictis fidelis Iſrael hoc potius adoraret,hæreticorum peruer-
ſitas exaduerſo fidei ſuborta eſt. Zared, alienus: Arnon, maledictio eorum: Amorræus,amarus:
Moab,ex patre interpretatur.Quibus nominibus abalienatio,maledictio, atq; amaritudo hære-
ticorum,qui ex patre diabolo ſunt,rectè ſubintelligitur.(Vndè dicitur in libro bellorum domi-
ni.Sicut fecit in mari rubro,ſic faciet in torrentibus Arnon.Scopuli torrentium inclinati ſunt,vt
requieſcerent in Arnon,& recumberent in finibus Moabitarum.) Nulla cõcludit ratio,materia-
les fuiſſe libros bellorum domini,ante hâc eius,qui hęc loquitur,Moyſi ſcripturam.Sed nec vlla
alia nouimus bella domini, niſi illa, quibus aduerſum omnem impietatem per fideles homines
dimicat ſermo domini Ergo quod dicitur,prophetia eſt,quàm in libro cœleſti Moyſes iſte vidit
eiſdem oculis quibus videre meruit, aut potuit cuncta cœleſtia, quorum ſecundum exemplar
quod in monte monſtratum eſt illi,dixit hæc & fecit atque inſtituit ceremoniarum decreta,qui-
Exod.25. bus in tabernaculo manufacto deſeruiret populus carnalis. Dicitur ergo in libro bellorum do-
mini, notum & celebre eſt in fide euangelicæ veritatis, vbi vera & fortia leguntur bella domini.

De torrentibus Arnon,quòd ſignificent eloquentiam hæreticorum, & quomodo fiat in eis ſicut factum eſt in mari rubro,& de carmine Iſrael pro puteo. CAP. XIII.

SIcut fecit(inquit)in mari rubro, ſic faciet in torrentibus Arnon.) Quomodo fecit in mari ru-
Exod.14. bro?Reſpiciens(inquit)dñs ſuper caſtra Aegyptiorũ, per columnam ignis & nubis, interfecit
exercitum eorũ,& ſubuertit rotas curruum,ferebanturq; in profundũ. Torrentes Arnon, fluuij
ſunt eloquentium hæreticorum,ſcandentium ſuperbiæ currum,rotantium verba peccati contra
Chriſtũ,& ſanctum eius catholicũ populum. Iſtis igitur de libro bellorũ domini, de omni libro
catholicæ veritatis, vel diuinæ auctoritatis prædicitur, quia ſecundũ ſimilitudinem Pharaonis &
exercituũ eius,ipſi quoq; ſubuertentur, & in profundum inferni cum diabolo præcipitabuntur.
(Scopuli torrentiũ inclinati ſunt,vt requieſcerẽt in Aran,& recumberent in finibus Moabitarũ.)
Per metaphoram ſub inclinatorũ nominibus ſcopulorũ,timorem exprimit Moabitarũ,tremen-
tium ad introitũ filiorum Iſrael & requieſcentium in Aran.i.ſpem ſuam ponentiũ in hariolo Ba-
laam,quem adduxerant de Aran vt recumberent in finibus Moabitarũ,videlicet cum de finibus
eiſdem filios Iſrael abegiſſent,maledicente illis Balaam.(Ex eo loco apparuit puteus. Super quo
locutus eſt dominus ad Moyſen:Congrega populũ,& dabo ei aquã. Tuuc cecinit Iſrael carmen
iſtud. Aſcẽdat puteus concinebant,puteus quem foderunt principes,& parauerunt duces multi-
tudinis,in datorem legis,& in baculis ſuis.) Iuxta hiſtoriam non valde magnũ,aut carmine dignũ
fuit,quòd ex eo loco puteus apparuit:maiora enim apparuerunt illis,verbi gratia: Quando aqua
de petra percuſſa profluxit,& nullum tamen tunc Iſrael carmen cecinit. Scrutemur ergo myſte-
rium,quòd verè iucundo carmine eſt dignũ.Scopuli torrentium, id eſt, auditores vel miratores
hæreticorũ inclinati ſunt vt requieſcerent in Aran,quando ipſi reges vel imperatores tam Chri-
ſtianæ fidei, quàm ſuæ dignitatis obliti, benedictionibus, imò maledictionibus hæreticorum ſe
ſubmiſerunt,ſuamq; ſpem in illis poſuerunt,quaſi in Balaam,delectati pulchritudine loquacita-
tis eorum,quæ intelligitur per Aran.Aran quippe interpretatur decus. Et recumbentes in fini-
bus Moabitarum,id eſt,communioni illorum cum defenſione adhærentes,qui ex patre diabolo
ſunt.Ex eo(inquit)loco apparuit puteus,Nihil verius,nihil certius. Nam reuera contentionibus
hæreticorũ excitati principes ac duces noſtræ fidei, orthodoxi atq; catholici viri, altius profun-
da ſcripturarum ſcrutati ſunt, & ita puteum aquæ viuæ foderunt,atq; parauerunt in baculis ſuis.
Non autem in baculis ſuis,ſed in datore legis,cum baculis ſuis, quemadmodum apoſtolus, cum
dixiſſet:Plus omnibus illis laboraui, continuò ſubſecutus, non autem, inquit,ego, ſed dei gratia
1.Corin.15. mecum. Baculi ducum vel principũ noſtræ multitudinis, quibus foderunt puteum in datore le-
gis,fortes ac perſeuerantes animi fuerunt,quibus pugnando magiſtri eccleſiæ cõtra blaſphemias

hæreticorum

hæreticorum, veritatem nobis aperuerunt ſcripturarum in datore legis.i. cooperante gratia dei. Aſcendat puteus, concinebant,&c. Qui concinebát? Planè qui tenebant, imò qui & tenent fidem catholicam, qui ſanę doctrinæ ſitiunt & libẽter bibunt aquam viuam vniuerſus ſpiritualis Iſrael, omnes veri Iſraelitæ, in quibus dolus nõ eſt. Aſcendat (inquit) puteus. Quo vel vndè aſcẽdat? De profundis ſuis aſcendat ad labella ſitientium, ad ora manuſq; paruulorũ, vt ſine difficultate bibant aquam viuam, ſalientem in vitam æternam, quòd & factum eſt, quia duces & principes ſoderunt, quia ſcripturas ſacras fideliter exponendo, nobis intelligibiles fecerunt. Vndè acceperunt hoc? (De ſolitudine Mathana, de Mathana in Nahaliel, de Nahaliel in Bamoth. Bamoth vallis eſt in regione Moab in vertice Phaſga, quòd reſpicit contra deſertũ.) Non ſolum iuxta literam hæc nomina manſionum filiorum Iſrael ſunt, ſed in ſpiritu propheticæ gratiæ ducum vel principum prædictorum merita vel profectus ſignificant. Mathana, donum: Nahaliel, aſcenſio dei mei: Bamoth, excelſa: Phaſga, os multum ſiue os dilecti. De ſolitudine inquit Mathana.i. de dono perfecto & dato optimo, quòd de ſurſum eſt deſcendẽs à patre luminum. Nahaliel, id eſt, aſcenſionem dei, duces iſti aſcẽderunt, primò per actiuæ vitæ virtutem, deinde in Bomoth.i. in excelſam contemplatiuæ vitæ gratiam, ac deinceps vallis eſt illis in regione Moab, quòd nimirũ eſt ſecundum literam in vertice Phaſga, quòd tamen verum eſt ſecundum ſpiritũ, nam egregia eſt illis humilitas in magna & alta ſapientia vel ſcientia, cùm oris multi vel dilecti, multa & dilecta facundia, quòd reſpicit contra deſertum, id eſt, toto ſtudio pugnat contra deſertoris diaboli mendacium. Iohan.4.

Quamobrem obſecrauerint Zeon regem Amorræorum, vt liceret ſibi tranſire per terram eius, cùm terram Chanaan poßidere deberent. CAPVT XIIII.

MIſit autem Iſrael nuncios ad Zeon regem Amorræorum, dicens: Obſecro vt tranſire mihi liceat per terram tuam. Non declinabimus in agros & vineas, non bibemus aquas de puteis. Via regia gradiemur, donec tranſeamus terminos tuos. Qui concedere noluit, vt tranſiret Iſrael per fines ſuos,&c.) Omiſſo interim quid fuerit Moab, quòd poſtmodum narraturus eſt, iam dicit quid fecerit, quidq; receperit Zeon rex Amorręorum. Quomodo autem ad hũc mittit Iſrael nuncios obſecrans vt tranſitũ concedat per terram ſuam? Cur non terram eius inuadit iure prælij, cùm terrã Chanaan poſsidere deberet, ſicut patribus eius deus repromiſit? Amorræus autem ęquè vt Iebuſæus filius Chanaan extiterit? Nonne Amorræum qui habitabat trans Iordanem, Iſrael expugnauit? Quare ergo nunc ad Zeon regem Amorræorum nuncios circa Iordanem mittit, obſecrans per terram eius ſibi tranſitum cõcedi? Videlicet quia terra hæc Amorræorum fuerat terra Moab. Porrò Moyſes in Deuteronomio: Venimus, inquit, ad iter quod ducit ad deſertum Moab. Dixitq; dominus ad me: Non pugnes contra Moabitas, nec ineas aduerſus eum prælium. Non enim dabo tibi quicquam de terra eorum, quia filijs Loth tradidi Ar in poſſeſsionem. Deut.2.
Igitur quaſi quæreres, vt quid Iſrael per nuncios obſecrat, vt ſibi terram Amorræi tranſire liceat, non declinabimus, inquiens, in agros & vineas, non bibemus aquas de puteis, donec tranſeamus terminos tuos: cùm iuxta iuramentum, quòd diſpoſuit ad Abraham, quòd iurauit ad Iſaac, quòd ſtatuit ad Iacob in teſtamentum ęternum, ſperare deberet, totam terram Chanaan, funiculũ hæreditatis ſuæ, de quo & Amorræus erat, ſubinde cauſam reddidit, dicens: (Vrbs Eſebon fuit regis Zeon Amorræi, qui pugnauit contra regem Moab, & tulit omnem terram quæ ditionis illius fuerat vſq; Arnon.) Atque hoc ipſum ſcripturæ auctoritate, quæ nulla erat, probare non valens, prouerbio vulgi ore hactenus cantato comprobat, dicens: (Idcirco dicitur in prouerbio, Venite in Eſebon, ædificetur & conſtituatur ciuitas Zeon. Ignis egreſſus eſt de Eſebon, flamma de oppido Zeon, & deuorauit Arnon Moabitarũ, & habitatores excelſorũ Arnon. Væ tibi Moab, periſti popule Chamos,&c.) Ex hoc prouerbio, quo & victo illuditur, & victori applauditur, nõ minus firmiter quam ſcripto Iſraeli comprobatur, quòd terra illa non fuerit de funiculo hæreditatis eius. Veruntamen quod non erat iure hæreditatis, factum eſt, vt ei eſſet iure pręlij. (Noluit enim (inquit) concedere, vt tranſiret Iſrael per fines ſuos, quin potius exercitu cõgregato, egreſſus eſt obuiam in deſerto, & venit in Iaſa, pugnauitq́ue contra eum. A quo percuſſus eſt in ore gladij, & poſſeſſa eſt terra eius, ab Arnon vſque Iecboch, & filios Ammon, quia forti præſidio termini tenebantur Ammonitarum.) Quo præſidio termini tenebantur Ammonitarum? Videlicet præſidio dei, quemadmodum itidem in Deuter. Moyſes dixiſſe deum commemorat his verbis: Tu tranſibis hodie terminos Moab, vrbem nomine Ar, & accedes in vicina filiorum Ammon. Caue ne pugnes contra eos, nec mouearis ad prælium. Non enim dabo tibi de terra filiorum Ammon, quia filijs Loth dedi eam in poſſeſsionem. Pſal.104. Deut.2.

Quid ſpirituale deſignet, quòd tranſiturus Iordanem Iſrael, iam circa Iordanem vrbes ac viculos poßideat. CAPVT XV.

TRanſiturus Iordanem Iſrael, iam citra Iordanem vrbes ac viculos poſsidet terram regis Amorræorum, & terram Og regis Baſan, de quo poſtmodum ſubditur. Et occurrit ei Og rex Baſan, pugnaturus in Edrai.) Ambo fuêre reges Amorræorum, quemadmodum in Deuterono- Deut.3.

 mio dici-

CAP. mio dicitur: Tulimus in illo tempore terram de manu duorum regum Amorręorũ,&c. Ac dein-
XXII. ceps: Solus quippe rex Og Baſan reſtiterat de ſtirpe gigantum. Monſtratur lectus eius ferreus,
qui eſt in Rabath filiorum Ammon, nouem cubitos habens longitudinis, & quatuor latitudinis
ad menſuram cubiti virilis manus. De ſtirpe inquit gigantum, non vtiq; illorum, qui ante dilu-
Gene.6. uium fuiſſe memorantur, dicente ſcriptura: Gigantes autem erãt ſuper terram in illis diebus, ſed
eorum qui poſt diluuium eſſe potuerunt, ſicut Enachim: Solus autẽ reſtitiſſe dicitur, fortaſsis id-
circo, quia ſingulariter ſuperbus præ cæteris erat magnis & ſtaturoſis hominibus. Iam ergo (vt
prædictum) necdum tranſito Iordane, terram poſsidet Iſrael. Penè huic ſimile eſt, quòd ſpiritua-
lis Iſrael, cuius pars dominus, cuius funiculus, cuius hæreditas terra viuentium eſt, iam in iſto ſe-
culo necdum tranſito Iordane, necdum ſecunda beatificatus reſurrectione, diuitum ſecularium
regum atq; imperatorum diuitias poſsidet, caſtella obtinet, ciuitatibus pręſidet. De ſancta Chri-
ſti eccleſia loquimur, de apoſtolicis gradimus dicimus, quorum patres ac principes verbi dei gla
dium tenentes, adeò conualuerunt, adeò fortes in bello facti ſunt, vt dum tyrannorum, regumq;
fortium Chriſti iugo ſubijciendo animas, regnorum quoque partes maximas in vſus ſeruorum
Roma.8. Chriſti quaſi optima diripuerunt ſpolia. Et hæc quidem diligentibus deum omnia cooperantur
in bonum, nec pro iſta temporali mercede priuantur æterna quia videlicet, dignus eſt operarius
Luc.10. 1.Cor.10. mercede ſua, quantam fidelibus Chriſti miniſtris dignè ſeminantibus ſpiritualia, nemo mortaliũ
de ſuis carnalibus compẽſare valeat. Veruntamen eis qui nullo æternorum bonorum amore tra-
huntur, & Chriſtum annunciant, vt non quæ Ieſu Chriſti, ſed quæ ſua ſunt acquirant, eis inquam
Philip.2. rectè ac legitimè dicitur, quia receperunt mercedem ſuam: & idcirco quaſi cum filijs Ruben, &
Matth.6. Gad, & dimidiæ tribus Manaſſe, de quibus poſterius dicendum eſt, citra Iordanem reſidentes,
ſecundam reſurrectionis non habebunt gloriam.

De cupiditate Balaam, & quòd ipſe fuerit qui in libro Iob, Heliu dicitur. CAPVT XVI.

CAP. PRofectiq;, caſtrametati ſunt in campeſtribus Moab, vbi trans Iordanem Hiericho ſita eſt. Vi-
XXII. dens autem Balac filius Sepphor, omnia quæ fecerat Iſrael Amorræo, & quòd pertimuiſſent
eum Moabitæ, & impetum eius ferre non poſſent, dixit ad maiores natu Madian. Ita delebit hic
populus omnes qui in finibus noſtris commorantur, quomodo ſolet bos herbas vſq; ad radices
carpere. Ipſe erat eo tempore rex in Moab. Miſit ergo nuncios ac Balaam filium Beor hariolum,
qui habitabat ſuper flumen terræ filiorum Ammon, &c.) Hunc Balaam diuinum ſiue hariolum,
Hebræi tradunt eum fuiſſe, qui in libro Iob dicitur Heliu, primò virum ſanctum, & prophetam
dei, poſtea per inobedientiam & deſiderium munerum, dum Iſrael maledicere cupit, diuini ſiue
harioli vocabulo nuncupatum. Deniq; quod inobediẽs deo fuerit, quòd munera deſiderauerit,
quòd Iſrael maledicere cupierit, ratio manifeſta conuincit. Vocatus à rege Moab, dicente. (Ecce
egreſſus eſt populus ex Aegypto ſedens contra me. Veni igitur & maledic populo huic, quia for
tior me eſt, &c.) Ille nuncijs habentibus diuinationis pretium in manibus. (Manete hic (inquit)
nocte, & reſpondebo quicquid mihi dixerit dominus.) Non dixit, abſit hoc à me, nõ maledicam
populo huic, pecunia tecum ſit in perditione: ſed explorat improbus dei ſecreta ſemel & iterum,
ſi fortè permitteret dei patientia, quòd vt faceret, ſuadebat ardẽs cupiditas. Adeò numerum cu-
pidus vel maledicendi fuit, vt dimiſſus ſub conditione à deo dicente: (Si vacare te venerunt ho-
mines iſti, ſurge & vade cum eis: ita duntaxat, vt quod tibi præcepero, facias.) Surrexit protinus
manè, id eſt, cum feſtinatione, contempta conditione, ad modum videlicet ſeruorum nequam,
ad oculum ſeruientium, qui dum miſsi vel dimiſsi fuerint ad licita, præſumunt perpetrare & illi-
cita. Idcirco ſtetit angelus domini contra illũ euaginato gladio, vt animaduerteret ex pœna præ-
ſenti, quàm durum ſit abuti permiſſo, vel diſsimulare imperium domini.

Quòd eorum formam geſſerit prælatorum, apud quos cuncta venalia ſunt, vndè & redargui poſſunt, ſicut iſtum ſubiugale mutum animal redarguit. CAPVT XVII.

QVorum iſte formam prætulerit, ex apoſtolicis claret literis, Apoſtolus Petrus cum dixiſſet
2.Petr.2. de pernitioſis, ac blaſphemis: poſt aliqua, cor exercitatũ auaritia habentes maledictionis filij
derelinquentes rectam viam errauerunt, continuò ſubiunxit. Secuti viam Balaam ex Boſor, qui
mercedem iniquitatis amauit. Correptorem verò habuit ſuæ veſanię ſubiugale mutũ animal ho-
minis voce loquens, corripuit prophetæ inſipientiam. Iudas quoq; in epiſtola ſua cum dixiſſet:
Hi autem quæcunq; ignorant, blaſphemãt, quæcunq; autem tanquam muta animalia naturaliter
norunt, in his corrumpuntur, confeſtim ſubſecutus ait: Væ illis qui in via Cain abierunt, & errore
Balaam mercede effuſi ſunt, & in cõtradictione Chore perierunt. Igitur Balaam, quòd interpre-
tatur vanus populus, vanitatis illorum tenet formam, qui in eccleſia nomine tenus, & vana pro-
feſsione poſiti, quemadmodum iſte qui de Sem æquè vt Abraham ortus fuit, & ad fidem & for-
tem Abrahæ non pertinuit: cum oculos habeant plenos adulterij & inceſſabilis delicti, ſintque
maledictio-

maledictionis filij, maledictiones ſiue benedictiones, quaſcunque cantitant, pretio vendunt, & apud eos cuncta venalia ſunt. Cumq; ſint eiuſmodi blaſphemi, atq; corrupti, penes ſe ſolos arbitrantur, omne ſacrum ſolum quod ipſi dant, hoc eſſe ſanctũ: ſolos eos eſſe benedictos, quibus benedixerint, & maledictos in quoſcunq; maledicta congeſſerint. Nihilominus Balac, quòd interpretatur lingens vel elidens, qui & ipſe de Sem extitit, Moab quippe natus eſt de Loth, nepote Abraham, illorum exemplũ eſt, qui in eccleſia poſiti, & falſo nomine Chriſtiani, tales ſibi pretio conducunt arbitros benedicendi atq; maledicendi, & idcirco criminis eiuſdẽ habentur cum ipſis qui vendunt emptores improbi, de templo dei cum funiculo furoris eius eijciendi, lingẽtes atq; elidentes, vitijs adulantes, & omne opus virtutis quo poſſunt elidẽtes. Hæc vbi aguntur, ora ſubditorũ, iuſta laxantur licentia in reprehenſionem prælatorũ. Nam ecce iſte mercedem iniquitatis ſecutus, correptorem (vt iam dictũ eſt) habuit ſuæ veſaniæ: mutum ſubiugale animal hominis voce loquẽs corripuit prophetæ inſipiẽtiam. Quamlibet ſubiugalis ſit, quamlibet frœnum ſeſſo- Eſaie 9.
ris in ore ſuſceperit: tamen ſi angelum domini viderit in via ſtantem euaginato gladio: ſi inquam Matth.21.
illum magni conſilij angelum in euangelica via viderit, vendẽtes & ementes terribili ſentẽtia de templo de domo patris eijcientem, quem ſeſſor. i. prælatus ſuus videre non valet, auaritia cæcatũ cor habens, auertet ſe de itinere, illumq; quamuis iraſcentẽ, quamuis etiam verberantẽ prohibebit iniquũ cupiditatis opus perficere. Nunc harioli vel diuini huius prophetica verba carpamus.

Quomodo non ſit mirandum, quod dominus verbum in ore eius poſuit, & quid in prima parabola eius prophetauerit. CAPVT XVIII.

ASſumpta parabola ſua dixit: De Aram adduxit me Balac rex Moabitarũ, de montibus orien- CAP.
tes. Veni, inquit, & maledic Iacob, propera, & deteſtare Iſrael. Quomodo maledicam, cui nõ XXIII.
maledixit deus? Qua ratione deteſter, quem non deteſtatur dominus? De ſummis ſilicibus videbo eum, & de collibus conſiderabo eum. Populus ſolus habitabit, & inter gentes nõ reputabitur. Quis dinumerare poſſit puluerẽ Iacob, & noſſe numerũ ſtirpis Iſrael? Moriatur anima mea morte iuſtorum, & fiant nouiſsima mea horum ſimilia.) Hoc verbum (inquit) poſuit dominus in ore eius, ne fortè mireris, quòd propheta tã peſsimè inter aras Balac, deumq; diuiſus admitti potuit, vt poneret dominus verbũ in ore eius, vt idololatræ atq; hariolo verbũ ſuum deus imponere pa-
teretur. Sed enim fidelis Samuel propheta domini, cùm dixiſſet ad Saul: Melior eſt obedientia 1.Reg.15.
quam victimæ, & auſcultare magis quàm offerre adipem arietũ, continuò ſubiunxit. Quoniam quaſi peccatum hariolãdi eſt repugnare, & quaſi ſcelus idololatriæ nolle acquieſcere. Sed de illo poſtmodũ ſcriptura refert: Abijt etiam ipſe in Ramatha, videlicet perſequẽs Dauid, & venit vſq; ad ciſternam magnam quę eſt in Socoth, & interrogauit & dixit. In quo loco ſunt Samuel & Da-
uid? Dictumq; eſt ei. Ecce in Aioth ſunt in Ramatha. Et factus eſt etiam ſuper eũ ſpiritus domi- 1.Reg.19.
ni, & ambulabat ingrediẽs, & prophetabat vſq; dum veniret in Aioth in Ramatha. Et expoliauit ſe etiam veſtimentis ſuis, & prophetauit cum cæteris coram Samuel. Et cecinit nudus tota die illa & nocte. Igitur quoniam vſq; hodie per indignos ſpiritus myſteria loquitur, ita vt in euangelio
quoq; dicat ſpiritus malignitatis: Scio quis ſis ſanctus dei, nõ quis dicat, ſed quid dicat audiamus. Marc.1.
Aſſumpta (inquit) parabola ſua. Parabolica dictio ab eo incipitur, quòd ait, de ſummis ſilicibus videbo eum, & de collibus conſiderabo illũ. Nam quod pręmiſit, quomodo maledicam cui non maledixit deus: qua ratione deteſter quem dominus non deteſtatur, nudus & manifeſtus ſecundum proprietates vocum veritatis eſt ſenſus. Nemo quippe maledicere aut deteſtari efficaciter poteſt eum, cui à domino benedictio data eſt, cuius laus vel teſtimoniũ ex deo eſt. Igitur de ſummis ſilicibus videbo eum, & de collibus cõſiderabo illum cum dicit, patres excelſos, patriarchas ſummos, intellige iſtius populi patres nõ tam carnis eorum, quàm fidei. De illorum ſilicũ, de illorum collium altitudine, dignitatem illius populi contemplare. Nunquam enim melius intelligis, quid amplius Iudæo ſit quam Gentili. Cùm dicis cum apoſtolo, quia horum eſt adoptio, & teſtamentum, & gloria, & legis latio, & obſequium, & promiſſa, & eorum patres, ex quibus ſecundum
carnẽ Chriſtus, qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula: profectò de ſummis ſilicibus vi- Rom.9.
diſti, de collibus hunc populũ glorioſum conſideraſti. Quid de illo videbo de ſummis ſilicibus, qualem illũ conſiderabo de collibus? Populus, inquit, ſolus habitabit, & inter gentes nõ reputabitur. Abraham, inquit, & filij eius: filij inquam non carnis, ſed promiſsionis eius: ſolus habitabit, ſolus & ſingularis erit cultor vnius dei, populus vnius principis, corpus vnius capitis: ſolus inquã
habitabit, ſolus benedictionem hæreditate poſsidebit, quàm patri eius Abrahæ pollicitus eſt, di- Gene.22.
cens: In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Quamuis de cunctis gentibus colligendi ſunt, Iohan.11.
quamuis de cunctis mundi partibus congregandi ſunt in vnum qui diſperſi fuerant filij dei, iam poſt ſui congregationẽ, poſt acceptam dei benedictionem, inter gentes nõ reputabuntur: quemadmodum ipſe pater Abraham, poſtquàm de Gẽtibus eſt vocatus, poſtquã de Chaldæis eſt edu-
ctus, iam inter gentes non eſt reputatus, iam inter Chaldæos non eſt exiſtimatus, habitans ſolus, Hebr.13.
& peregrinus, aduena, & ſolitarius, non hic habens manentem ciuitatem, ſed futuram inquirens.

CAP. Sic(inquam)omnis populus fidei eius,ſolus habitabit in tabernaculis, quia cum gentibus in terra
XXIII. ciuitates non ædificabit.Quis dinumerare poſsit puluerem Iacob,& noſſe numerū ſtirpis Iſrael?
Tanquam diceret: Ne, quia dixi ſolus habitabit,paucitatem putes populi, quem de ſummis ſili-
cibus vidi:ne quia dixit inter gentes non reputabitur, pauca exiſtimes milia gentis vnicæ, quàm
de collibus conſideraui.Nam ſi quis poſsit hominum numerere puluerem terrę,numerare quo-
que poterit puluerem Iacob,& ſi quis ſtellas cœli numerare poſsit,numerum quoq; ſtirpis Iſrael
Gene.13, noſſe præualebit.Moriatur anima mea morte iuſtorum,& fiant nouiſsima mea horū ſimilia. Va-
na optantis ſuſpiria,friuola & caduca prophetantis deſideria.Suſpirare deſijt,deſiderare ceſſauit,
cùm præualente cupiditate, poſtmodum conſilium dedit, quid faceret populus Balac populo
huic, & idcirco mortua eſt anima eius morte impiorum, & facta ſunt nouiſsima eius Madianita-
Nume.31, rum ſimilia. Nam vlciſcentes ſe filij Iſrael de Madianitis, iubente domino, iſtum quoq; Balaam
filium Beor interfecerunt gladio.

De qualitate elocutionis eius,quòd more adulterantium verbum dei ſui ſuauiter lenocinetur. CAPVT XIX.

DIxitq; Balac:Veni mecum in alterum locum,vndè partem Iſraelis videas,& totū videre non
poſsis,inde maledicito eis,&c.) Cùm ea quæ ſupra ſcripta ſunt, diceret Balaam : intuebatur
(vt illic præſcriptum eſt) extremam partem populi.i.non præſentia tantùm, ſed prophetico ſpi-
ritu proſpiciebat,quæ ventura erant diebus nouiſsimis. Verum Balac, & quicunq; illi ſimilis eſt,
quencunq; ille(vt iam dictum eſt)nomine ſignat,tantum præſentia curat:quæ in tempora longa
fient,audire recuſat.Dicit ergo: Veni mecum in alterum locū, vndè partem Iſraelis videas,& to-
tum videre non poſsis.Ac ſi dicat:Totum mihi videre noli,futura mihi nuntiare noli,pręſentem
tantummodo rerum partem vide mihi : hoc ſolū quomodo poſsim percutere, & eijcere eum de
terra mea,proſpice mihi.(Sta(inquit)Balac,& auſculta,audi fili Sepphor.Non eſt deus quaſi ho-
mo vt mentiatur,nec vt filius hominis vt mutetur.Dixit ergo,& nō faciet? Locutus eſt dominus,
& non implebit?) Notanda in omnibus dictis faceta garrulitas prophetę incōmodi.Cuncta con-
geminando dicit ſingula ſemel dicta,non quidem vocibus eiſdem,ſed eodem ſenſu repetit,vt ſit
ſimilitudo diſsimilis,in morem cantilenæ affectatæ & ſuauiter lenocinantis. Sta(inquit)Balac,&
auſculta.Item repetit continuò,dicés:Audi fili Sepphor. Non eſt(ait) deus quaſi homo vt men-
Luce 10. tiatur.Et hoc ipſum congeminans protinus,nec vt filius hominis(inquit)vt mutetur.Sic,&c.Be-
ne ergo & ipſo locutionis modo formam illorum exprimit,qui verbum dei adulterant,qui dum
benedictiones cantitant,de virtute verborum non curant,magisq; voculæ ſuæ tripudium,quàm
diuinorum maieſtatem attendunt ſenſuum.Quod dominus grauiſsimè interdicens prædicatori-
bus euangelij,& neminem(inquit)per viam ſalutaueritis. Nam reuera quaſi per viam ſalutát, qui
verbum dei,quod ore decantant,auditoribus proficere non deſiderant.

De eo quod ait: Deus eduxit eum de Ægypto, cuius fortitudo ſimilis eſt Rinocerotis, & cætera quæ ſecunda benedictione dixit. CAPVT XX.

NOn eſt(inquit)deus quaſi homo, vt mentiatur,& cætera. Tanquam diceret: Veni ego in al-
terum locum, ſed non inueni alteratum deum.Semel poſuit verbum in ore meo, quòd mu-
tari non patitur,quandoquidem omnis homo mendax,& omnis filius hominis mutabilis eſt,ſed
non itidem deus mentitur, non ſimiliter à ſua ſententia mutatur. (Ad benedicendum adductus
ſum,benedictionem prohibere non valeo. Non eſt idòlum in Iacob , non videtur ſimulachrum
in Iſrael.Dominus deus eius cum eo eſt,& clangor victorię regis cum illo.Deus adduxit eum de
Aegypto,cuius fortitudo ſimilis eſt Rinocerotis.Non eſt augurium in Iacob,nec diuinatio in Iſ-
rael.Temporibus ſuis dicetur Iacob,& Iſrael quid operatus ſit deus.Ecce populus vt leæna con-
ſurget,& quaſi leo orietur.Non accubabit,donec deuoret prædam,& occiſorum ſanguinem bi-
bat.)Quaſi vinctum & catenatum audimus Prophetam,raptos veritatis argenteos ore inuito per
ſingula verba proferentem. Ad benedicendum (inquit) adductus ſum, videlicet legatus ab illo
qui benedictionum omniū ſolus arbiter eſt.Benedictionem prohibere volo,prohibere non va-
leo.Quid igitur?Inuitus benedicam,nō ſponte benedictiones canam. Non eſt idòlum in Iacob.
Non videtur ſimulachrum in Iſrael.Sed quid?Dominus deus eius cum eo,cum eo(inquam)tan-
quam cum vxore vir zelator , prohibens adulterium idolorum , procul extrudens mœchiam ſi-
Exod.20, mulachrorum.Et nequando vacet,quaſi abſente viro cum idòlis vel ſimulachris per nocturnum
mœchari ſilentiū.Clangor(inquit)victorię regis in illo eſt.Clangor victorię regis,zelatoria vox
eſt dicentis,à monte Sinai cum clangore bùccinę vehementius perſtrepentis.Non habebis deos
alienos coram me,nō facies tibi ſculptile,& cætera. Quo iure,quo debito ſolus ille vult vti quaſi
lege maritali? Deus(inquit)adduxit eum de Aegypto. Nempe cauſa iuſta, cauſa legitima eſt. E-
duxit hanc gentem de Aegypto in manu forti, in brachio extento, pepigitque fœdus cum ea, in
aſperſione ſanguinis ſuper cunctis ſermonibus ſuis.Cuius rei memor ipſe in Ezechiele propheta
Ezech.16. dicit : Tranſiens per te vidi te conculcari in ſanguine tuo , & dixi tibi, cum eſſes in ſanguine tuo,
viue.

viue. Ac deinceps: Et tranſiui per te,& vidi te,& ecce tempus tuum tempus amantium. Et expandi amictum meum ſuper te,& operui ignominiam tuam, & iuraui tibi, & ingreſſus ſum pactum tecum,ait dominus deus. Et facta es mihi,& laui te aqua,& cætera. Igitur non eſt nec eſſe licet,in Iacob idolum:nec videtur,nec videre licet ſimulachrum in Iſrael,non(inquam) eſt nec eſſe debet augurium in Iacob,nec diuinatio in Iſrael. Quare? Quia deus adduxit eum de Aegypto, inquit. Et continuò:(Cuius(ait)fortitudo ſimilis eſt Rinocerotis.) Parua dictione ſenſum magnificum ſubintelligere licet. Rinoceros,animal eſt vnicorne, Græcè ſic dictum, quòd habeat cornu in nare,id eſt,ſuper narem in fronte:tantæ fortitudinis, vt à nemine vinci:tantæ ferocitatis,vt à nemine contingi poſsit. Solummodo puellæ virginis(vt aiunt Phyſici) blanditias admittit,trahitur odore virginitatis, puellamque cum in agro adeſſe perſenſerit, vltro expetit, caput reclinat,blandoque ſinu gratantur indormit, Illic à venatore comprehenſus confoditur: ſitque arte, quod nullis conſtare potuit viribus. Hoc reſpiciens propheticus ſpiritus, cuius, inquit, videlicet dei ſortitudo ſimilis eſt Rinocerotis. Hoc planè tam verum,quàm pium eſt. Fortiſsimus nanque ſpirituum deus,velut vnicornis,id eſt,potentiæ ſingularis deus incomprehenſibilis,deus inuictæ virtutis,poſtquam populum illum de Aegypto eduxit, virginei tractus eſt odore vteri, virginem expetijt,virginei pudoris clauſtris incluſus eſt. Ex eo tantùm comprehendi potuit, & occidi. Igitur fortitudo eius ſimilis eſt Rinocerotis. Tēporibus ſuis dicetur Iacob & Iſrael, quid operatus ſit deus,id eſt,cum tempus fuerit, prædicabitur vero Iacob,& vero Iſraeli, quid adducendo hunc populum de Aegypto, ſignificauerit deus, vel vndè fortitudo eius ſimilis Rinocerotis rectè dicatur: Ecce populus vt leæna conſurget,& quaſi leo orietur. Non accubabit,donec deuoret prædam,& occiſorum ſanguinem bibat. Et hoc quidem ſecundum literam ad prælia eiuſdem populi referri poteſt,quia duce Ioſue tranſito Iordane vt leæna cōſurrexit, & quaſi leo ortus eſt,nec ante accubuit in terra promiſsionis,donec deuoraret prædam, donec hoſtium ſanguinem ſunderet. Verùm melius atque certius ad illa tempora refertur, quibus (vt nunc ait) dicetur Iacob & Iſrael, quid operatus ſit deus. Ecce enim vbi Rinoceros ille fortiſsimus ad mortem crucis de virginis ſinu deductus eſt,populus eius vt leæna conſurrexet,nam ipſe princeps ex mortuis reſurgens quaſi leo ortus eſt ſecundum prophetiam Iacob, dicentis: Catulus leonis Iuda,ad prædam fili mi aſcendiſti,requieſcens accubuiſti vt leo,& quaſi leæna,& cętera. Igitur non accubabit(inquit)donec deuoret prædam,& occiſorum ſanguinem bibat: per metaphoram,per leonem fortiſsimum,Chriſti & Apoſtolorum eius feruidam virtutem exprimens,qui non quieuerunt,donec diabolum mundi principem, quem per ſemetipſum Chriſtus apud inferos quaſi leo debellauerat,ipſi per totum mundum diſcurrentes,quaſi leæna antiquis templorum ſedibus protraherent. Gene.49.

De his quæ tertia benedictione dixit,canens de ſemetipſo,dixit homo cuius obturatus eſt oculus,& cætera. Et quæ ſit ſpiritualiter pulchritudo tabernaculorum Iſrael.

CAPVT XXI.

CVmq; vidiſſet Balaam, quòd placeret domino, vt benediceret Iſraeli, nequaquam abijt vt antea perrexerat,vt augurium quæreret. Sed dirigens contra deſertum vultum ſuum,& eleuans oculos,vidit Iſrael in tentorijs commorātem per tribus ſuas. Et irruente in ſe ſpiritu dei,aſſumpta parabola,ait: Dixit Balaam filius Beor, dixit homo cuius obturatus eſt oculus, dixit auditor ſermonum dei,qui viſionē omnipotentis intuitus eſt,qui cadit,& ſic aperiūtur oculi eius.) Cum(inquit)vidiſſet,cum experimento didiciſſet,quòd cōſtanter placeret domino, vt benediceret,quippe qui & dixerat,nō eſt deus quaſi homo vt mentiatur,nec vt filius hominis vt mutetur:ſpe perdita,qua poſt ſuam cupiditatem hiabat,non abijt,vt ante perrexerat,vt auguriū quęreret. Augurium quaſi augurarium,id eſt,garritus auium, vndè fanatici futura explorare conſueuerunt,non quod oraculū dei dici debeat augurium, ſed quia ſic dici debuit in talis prophetæ tamē; cupidi conſultoris deſpectum. Dixit, homo (inquit) cuius obturatus eſt oculus,& cæt. Magnum ac præclarum eſt,auditorem ſermonū dei eſſe: veruntamen malum ac peruerſum eſt, obturatum oculum habere. Item pulchrum ac honorificum eſt, viſionem omnipotentis intueri, ſed rectus ac legitimus debet eſſe ordo intuendi. At ille peruerſum expoſuit ordinē,protinus dicendo: Qui cadit,& ſic aperiuntur oculi eius. Hoc niſi dixiſſet, duo prędicta,cuius obturatus eſt oculus,& qui viſionē omnipotentis intuitus eſt,contraria vel repugnantia ſibi viderentur. Nunc autem planum intellectu ſit, quia per propheticam quidem ſcientiam auditor ſermonū dei eſt, & viſionem omnipotentis intuitus eſt,ſed per auaritiam cor cęcatum habet,& in cupiditatē quidem cadit,ſed ſic tamē apertos oculos habet, vndè nec excuſationem habet de caſu,vel peccato ſuo. Quid talis homo dixit? (Quàm pulchra tabernacula tua, ô Iacob, & tentoria tua Iſrael,vt valles nemoroſæ, vt horti iuxta fluuios irrigui, vt tabernacula quæ fixit dominus, quaſi cedri propter aquas.) Et ſecundum hiſtoricam quidem caſtrorum poſitionem ſuperius deſcriptam,pulchra erant tabernacula Iacob,ſed quia ſermones dei ſunt, quia viſio omnipotentis eſt, CAP. XXIIII.

 taberna-

 tabernaculorum ſpiritualis Iacob, ſpiritualem hic intelligamus pulchritudinem. Veri Iſrael ac ſpiritualis Iacob peregrinantis in ſeculo pręſenti, tabernaculi ſunt religioſi, & ſecundum diſciplinam Chriſti bene diſpoſiti ordines coniugatorum, continentium, viduarum, atque virginum ſecundum vtrunq; ſexum. Hæc planè tabernacula ſingula in ſuo propoſito pulchra ſunt. Et quàm pulchra tabernacula, quàm pulchra tentoria? Vt valles (inquit) nemoroſæ, vt horti iuxta fluuios
Esaie 41. irrigui, & cætera. Hæc ex alijs ſcripturæ locis ita eſſe perſpicuum eſt. In Eſaia dominus derelictæ quondam gentilitati, ſpiritualium virtutum merita tanquam deſerto arbuſta promittens: Dabo (inquit) in ſolitudine cedrum, & ſpinam, myrtum, & lignum oliuæ. Ponam in deſerto abietem, vlmum, & buxum ſimul, vt videant, & ſciant, & recogitent, & intelligant pariter. Ergo pulchra
Ibidem 58. tabernacula vt valles nemoroſæ. Item: Et eris quaſi hortus irriguus, & ſicut fons aquarum, cuius
Canti. 4. non deficient aquæ. Et in Canticis, Hortus concluſus, fons ſignatus, fons hortorũ, puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano. Ecce pulchra tabernacula, vt horti iuxta fluuios
Psalm. 103. irrigui. Et Pſalmiſta cum dixiſſet: Rigans montes de ſuperioribus ſuis, & cætera, continuò ſubſecutus: Saturabuntur (inquit) ligna campi, & cedri Libani quas plantauit. Ergo pulchra tabernacula, vt cedri propter aquas, videlicet in quibus aues nidificant, quarum abundantia, cum ſint diuites homines, pauperum inopiam ſupplet.

Prophetia de Chriſto ab eo quod ait. Fluet aqua de ſitula eius, & quod ait Cineo, Aſſur enim capiet te. CAPVT XXII.

FLuet aqua de ſitula eius, & ſemen illius erit in aquas multas.) Quæ eſt ſitula eius? Imò quæ eſt aqua eius? Aqua eius, aqua viua eius, ſancta eſt ſcriptura ad quam per prophetam inuitans di-
Esaie 55. cit: Omnes ſitientes venite ad aquas, id eſt; omnes diligentes, omnes quærentes deum, ſanctas legite ſcripturas. Hæc aqua, Iſraeliticis eſt aqua populi, illi nanq; credita ſunt eloquia dei. Quę ergo eſt & ſitula eius, niſi Chriſtus eius. Nam per ſitulam aqua hauritur, & per Chriſtũ ſancta ſcriptura aperitur. Imò ab illo ſitis excitatur, vt hæc aqua deſideretur, ab illo ſenſus aperitur, vt ſcripturæ intelligantur. Fluet igitur aqua de ſitula eius, id eſt, vera manabit intelligentia ſcripturarũ de Chriſto eius. Quid deinde? Et ſemẽ (inquit) illius erit in aquas multas. Quod eſt aqua de ſitula eius, hoc eſt aquarum multitudo de ſemine illius. Nam ſemen eius, ſemen patris eius Abrahæ, eſt Chriſtus. Hoc ſemen illius erit in aquas multas, id eſt, hoc ſemen fundet aquas multas. Biben-
Iohan. 7. do experti ſumus, quòd verè in quas multas ſit ſemen illius. Qui in me credit (inquit) flumina de
Ibidem 4. ventre eius fluent aquæ viuæ. Item: Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum: ſed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Hoc (inquam) gratia eius bibẽdo experti ſumus, ecce enim, de hac ſitula quæ eſt Chriſtus ipſe, multa ſancti ſpiritus in vna eccleſia dona percepimus, multa & largiſsima ſcripturarum fluenta poſsidemus.
Saul rex. (Tolletur propter Agag rex eius, & auferetur regnum illius.) Hoc ita impletum eſt. Saul rex
1.Reg. 8. eius, ſcilicet, Iſrael fuit, contra voluntatem domini expetitus, dicentis ad Samuelem: Audi vocem
Ibidem 15. populi in omnibus quæ loquuntur tibi, non enim te abiecerunt, ſed me. Hinc præcepit Samuel ex ore domini. Vade & percute Amalech, & demolire vniuerſa eius. Non parcas ei, ſed interfice à viro vſque ad mulierem, & paruulum atque lactentem. At ille percuſsit quidem Amalech, ſed pepercit Agag regi Amalech, Vniuerſa quæ pulchra erant diſperdere noluit, quicquid verò vile fuit & reprobum, hoc demolitus eſt. Factum eſt autem verbum domini ad Samuel, dicens: Pœnitet me, quòd conſtituerim Saul regem, quia dereliquit me, & verba mea opere non impleuit. Ac deinceps: Imple cornu tuum oleo, & veni, vt mittam te ad Iſai Bethlehemitem, prouidi enim in filijs eius mihi regem. Hoc (inquam) quod dixit, iſte cadens, & cætera, apertos habens oculos, tolletur propter Agag rex eius, & auferetur regnum illius, ſubauditur, non Iſrael, ſed eiuſdem reges eius, vt nullus regnet de poſteris illius. Sed quid in tali tantoque negotio regis huiuſce meminit ſpiritus propheticus? Videlicet vt aſtrueret, quòd præter Deum eius nemo iure ſit rex eius. Nam hoc eſt, quod ſubiungit protinus. (Deus eduxit illum de Aegypto, cuius fortitudo ſimilis eſt Rinocerotis.) Vt (inquam) aſtrueret, quòd præter deum eius, nemo iure ſit rex eius. Hoc in illo dixit ſpiritus domini. Iuxta quod ipſe deus cum dixiſſet ad Samuel: Non enim te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos, addidit continuò: Iuxta
1.Reg. 8. omnia opera ſua quæ fecerunt à die qua eduxi eos de Aegypto vſque ad diem hanc, ſicut dereliquerunt me, & ſeruierunt dijs alienis, ſic faciũt etiam tibi. Igitur cum dixiſſet: Tolletur propter Agag rex eius, & auferetur regnum illius, continuò vt aſtrueret, quòd nec vnquàm debuiſſet eſſe rex eius, ſed ſolus deus: deus (inquit) eduxit eum de Aegypto, cuius fortitudo ſimilis eſt Rinocerotis, eodem ſenſu quo ſuperius. Quia verò deum ſuum, regem ſuum fortiſsimum Rinoceroti ſimilem, de virginis ſinu factum comprehenſibilem, ductumque ad mortem reliquerunt, hoſteſque illius facti ſunt, alium recepturi ſunt, id eſt, Antichriſtum, cuius in typum Saul expetierunt. (Deuorabunt (inquit) gentes hoſtes illius, oſſaque eorum confringent, & perforabunt ſagittis.) Hodie nanque nos gentes, illos tales hoſtes eius deuoramus, ita vt nemo illorum

audeat extollere caput, confringentes oſſa, id eſt, quæ fortes putantur rationes eorum, & perforantes ſagittis veritatis. Nam quotquot ſumus verbo veritatis inſtructi, atq; ad reddendam rationem de fide parati, rectè dicimur ſagittarij domini, ſagittarij potentis, cuius verba in nobis ſagittæ ſunt acutæ, cum carbonibus deſolatorijs. (Accubans dormiuit vt leo, & quaſi leæna quam ſuſcitare nemo audebit.) Hoc & Iacob patriarcha eodem quidem ſpiritu, ſed meliori mentis ſtatu prædixit, vt ſupra dictum eſt. Interemptus in ligno, iacuit in ſepulchro, dormiuitq; vt leo rugiens apud inferos, & in Apoſtolis ſuis, imò in tota eccleſia ſua, orbem vniuerſum prædatus eſt, quaſi leæoa, quam ſuſcitare (inquit) nemo audebit, cui reſiſtere nemo poterit. (Qui benedixerit tibi, erit ipſe benedictus, & qui maledixerit tibi in maledictione reputabitur.) Hoc luce eſt clarius, quia qui benedicit Chriſto & ſancto populo eius, particeps erit benedictionis eius, dicētis: Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratū eſt ab origine mundi, & econtra qui blaſphemias irrogat, maledictus erit in aduentu eius, dicētis: Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius.

1. Petr. 1. Pſalm. 119. Gene. 49. Matth. 25.

Quid intenderit, dicendo: Veruntamen pergens ad populum meum, dabo conſilium, quid populus tuus faciat populo huic, addiderit, extremo tempore.

CAPVT XXIII.

VEruntamen pergens ad populum meum, dabo conſilium quid populus tuus populo huic faciat extremo tempore.) Quale conſilium dederit iſte cadens apertis oculis, vel cur extremo tempore dixerit, ſubſequentibus factis apparebit. (Dixit homo cuius obturatus eſt oculus eius, dixit auditor ſermonum dei, qui nouit doctrinam altiſsimi, & viſiones omnipotentis videt, qui cadens apertos habet oculos. Videbo eum, ſed non modo intuebor illum, ſed non prope. Orietur ſtella ex Iacob, & conſurget virga de Iſrael, & percutiet duces Moab vaſtabitq; omnes filios Seth. Et erit Idumea poſſeſsio eius, hæreditas Seir cedet inimicis ſuis, Iſrael verò fortiter aget. De Iacob erit qui dominetur, & perdat reliquias ciuitatis.) Iterata confeſsione imò profeſsione ſtultitiam ſuam promulgat, quòd videlicet audiens intrinſecus ſermones dei, obturatū per cupiditatem habens cordis oculum, non prouideat ſuæ ſaluti, quod cadens apertos habeat oculos, vt ſuperius dixerat. Addit adhuc non minora prioribus. Videbo (inquit) eum, ſed non modò. Quem viſurum ſe fateatur, in parabola hac penè aperit, cuius ſenſum ſatis manifeſtum totus nouit orbis. Orietur ſtella ex Iacob, & cætera De Chriſti nanque natiuitate manifeſta & vera eſt prophetia, qui & ipſe ſtella clara eſt, & matutina, & in ortu ſuo per ſtellam viſibilem declarandus eſt. Orietur ergo (inquit) ſtella ex Iacob, & conſurget virga de Iſrael, id eſt, lux veritatis, & cœleſte imperium de huius populi carne procedet. Virga hæc percutiet duces Moab, id eſt, omnes hoſtes veri Iſrael, quos omnes iure nuncupes Moabitas. Et rectè in præſenti cauſa, & apud regem Moab, per ſolum Moab inimicorum eius deſignatur vniuerſitas. Sed quid eſt quòd ait: Vaſtabitque omnes filios Seth? Nunquid hoſtes ſunt eius omnes filij Seth? Nonne totus mundus, nonne homines à diluuio ſunt filij Seth? Nempe diluuio ſolus Noe cū domo ſuperſtes fuit, de quo totus iterum impletus eſt orbis. At illum, Seth fuiſſe filium, quis neſcit? Seth quippe genuit Enos, Enos genuit Malaleel, Malaleel genuit Iarech, Iarech genuit Enoch, Enoch genuit Mathuſale, Mathuſale genuit Lam[illegible]h genuit Noe. Igitur quod ait: Vaſtabit omnes filios Seth, idem eſt, ac ſi dicat, vaſta[illegible]que omnes gentes virga Iſrael, virga ferrea, rectiſsimus atq; fortiſsimus rex iuxta prophetiam quoque qua in Pſalmo loquitur pater: Poſtula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſsionem tuā terminos terræ. Reges eos in virga ferrea. Et erit (inquit) Idumæa, id eſt, conuerſa de terrenitate gentium eccleſia, poſſeſsio eius, ſicut & aliud propheticum teſtatur oraculum. In Idumæam (inquiens) extendam calciamentum meum, id eſt, gentibus pandam incarnationis meæ myſterium. Hæreditas Seir cedet inimicis ſuis. Seir, id eſt, piloſi, ſcilicet diaboli hæreditas, nos gentes quandoque fuimus, cui in ſimulachris mutis tributa cultus ſacrilegi ſoluebamus. Fuimus (inquam) ſed iam non ſumus: regi nanque Iſrael poſtulanti à patre (vt prædictum eſt) dati ſumus in hæreditatem. Ergo hæreditas Seir quæ cedat inimicis, illi ſunt ſiue Gentes, ſiue Iudæi, quicunque adhuc domino adulantur victi diaboli. Cedent itaq; inimicis ſuis, id eſt, derelinquentur (quia ſic elegerunt, ſic maluerunt) eiſdem dominis ſuis. Ipſi nanque idem (quod miſerrimū eſt) domini ſunt qui inimici. Iſrael ergo fortiter aget, Iſrael (inquam) quiſquis de fide eſt Iſrael, & ſi non ſit de carne Iſrael, fortiter aget, fortiter cum rege ſuo mundū vincet. Vndè enim hoc? De Iacob (inquit) erit, qui dominetur & perdat reliquias ciuitatis. Vnus (inquit) de carne Iacob princeps erit exercitus, & dux belli qui & in primo aduentu ſuo dominatum accipiet, regnumque & honorem, vt omnis populus, tribus, & linguæ ſeruiant ei. & in ſecundo cum venerit, ſcilicet in die iudicij, perdet quæ ad ſe non pertinent reliquias ciuitatis, ciuitatis aduerſæ, ciuitatis diaboli.

Matth. 2. Filij Seth. Gene. 5. Pſalm. 2. Pſalm. 59. & 107. Apoca. 7.

De parabola qua ait: Principium gentium Amalech, cuius extrema perdentur.

CAPVT XXIIII.

CAP. XXIIII. Cumq; vidiſſet Amalech aſſumens parabolam ait: Principium gentium Amalech, cuius extrema perdentur.)Parabola breuis,ſed longa vindicta in Amalech prolata. Principium,inquit,Amalech,videlicet non natione, ſed impietate aduerſum Iſrael. Egreſſo nanque Iſrael ex Aegypto,primus omnium gentium venit Amalech, & pugnabat contra eum in Raphidim.Eius ergo(inquit)extrema perdentur,tunc videlicet,quando (vt ſupra dictum eſt) propter Agag regem eius,tolletur rex Iſrael,& auferetur regnum illius,Extrema(inquam)eius perdentur,id eſt, non temporaliter tantum,aut corporaliter tantum,ſed æternaliter quoq; atq; ſpiritualiter damnabitur.Manus eius ſolius domini(inquit Moyſes) & bellum dei erit contra Amalech à generatione in generationem. (Vidit quoq; Cyneum.) Cynei de Iethro, ſiue Obab cognato Moyſi, fuére exorti. Vndè in libro Iudicū ſcriptum eſt ſic: Aber autem Cyneus receſſerat quondam à cæteris Cyneis fratribus ſuis, filijs Obab cognati Moyſi. Vidit ergo, inquit, Cyneum,ſubauditur,in medio Amalech habitantem,nihil tamen Iſraeli cum illo aduerſantē, videlicet propter prædicti Obab patris ſui cum Moyſe cognationem, & idcirco cum Amalech nequaquam eandem ſubiturum perditionem.Denique vbi Amalech prædabatur, dixit Cyneo Saul. Abi, & recede,atque diſcede ab Amalech, ne fortè inuoluam te cum eo. Tu enim feciſti miſericordiam cum omnibus filijs Iſrael,cum aſcenderent de Aegypto. Miſericordiam fecit pater Cynei cum Iſrael,quando non ſolum,nequaquam vt Amalech, aduerſatus eſt, ſed & bonum pro Iſrael conſilium dedit, dicens Moyſi:Quid eſt hoc, quod facis in plebe? Cur ſolus ſedes, & omnis populus præſtolatur de mane vſque ad veſperam? Vidit igitur.(Et aſſumpta parabola,ait: Robuſtum quidem habitaculum tuum,ſed ſi in petra poſueris nidum tuū,& electus fueris de ſtirpe Cham, quàm diu permanere poteris.) Robuſtum (inquit) eſt habitaculum tuum, fortè poſitione vel natura locorum.Sed nunquid contra deum, cuius in manu Amalech, cuius tu in medio es, extrema perdentur?Non vtiq;.Nam niſi receſsiſſes de medio, dicente Saul: Abi, & recede de medio Amalech,facilè inuolniſſet te cum eo. Ergo robuſtum quidem eſt habitaculum tuum,videlicet vt tutus eſſe queas ab incurſu cæterarum gentium. Sed quamdiu ſic permanere poteris. (Aſſur enim capiet te?Videlicet vt plurimas gentes, & plurima regna terræ. Si in petra poſueris nidum tuum,& fueris electus de ſtirpe Cham, ille capiet te. Electus de ſtirpe Cham fuit Nemroth,filius Chus,filij Cham.Nam iſte cœpit eſſe potens in terra, & erat robuſtus venator coram domino.Ab hoc exiuit prouerbium,quaſi Nemroth robuſtus venator coram domino. Fuit autem principium regni eius Babylon.Igitur robuſtum quidem(inquit)eſt habitaculum tuum,ſed ſi fueris robuſtus,vt ille venator electus de ſtirpe Cham, & alteram tibi pro nido extruxeris Babyloniam, Aſſur capiet te.

Exod.17. Ibidem. Iudic.4. Cyneo. 1.Reg.15. Exod.18. Gene.10.

Prophetia eius:Venient in trieribus, de Italia ſuperabunt Aſſyrios, & cætera. CAPVT XXV.

Aſſumpta parabola, iterum locutus eſt: Heu quis victurus eſt, quando iſta faciet deus? Venient in trieribus de Italia, ſuperabunt Aſſyrios, vaſtabuntque Hebræos, & ad extremum etiam ipſi peribunt.)Parabolica hæc quidem prophetia tunc fuit, nunc autem res in aperto eſt,quia venerunt in trieribus de Italia, venerunt(inquam)legiones Romanorum, non ſolum terra,ſed & mari præliantes,& illa beſtia quam Daniel vidit, beſtia(inquam) quarta terribilis atque mirabilis & fortis nimis,dentes ferreos habens magnos, comedens atq; comminuens,& reliqua pedibus ſuis conculcans,fortiſsimum quoque ſuperauit, atque comminuit regnum Aſſyriorum,pulcherrimum quoque vaſtata regione ſubuertit templum Iudæorum.Et ad extremum ipſi quoq; perierunt,imò & peribunt. Nam & ſi Roma à gentibus non deſtruitur, cōſtat tamen, quia pro parte illorum ſecundùm quos Babylonia dicitur, in ſemetipſam diuiſa deſolabitur,& domus ſupra domum cadere non ceſſat. Heu(inquit) quis victurus eſt, quando iſta faciet deus? Cum dolentis interiectione iterum ſuſpirat, illos beatificans oculos qui viſuri erant vaſtatis Hebræis,ſuperatiſq; Aſſyrijs,florente regno Romanorum,eluceſcere regna cœlorum.Eodem modo ſuſpirans & prima dixerat prophetia: Moriatur anima mea morte iuſtorum, & fiant nouiſsima mea horum ſimilia. Sed hæc ſuſpiria cunctaq; prophetiæ vel ſapientiæ dona perdidit radix amaritudinis,radix omnium malorum cupiditas,quia nimium ſitiens impiorum munera, ſic inter benedictionis verba dixerat ad Balach. Veruntamen pergens ad populum meum,dabo conſilium quid populus tuus huic populo faciat in extremo tempore. Arcanum peſsimi conſilij eius,ſequentia declarant.

Daniel.7.

De eo quòd populus Iſrael initiatus eſt Beelphegor,adorans deos filiorum Moab. CAPVT XXVI.

CAP. XXV. Morabatur autem eo tempore Iſrael in Sethim, & fornicatus eſt populus cum filiabus Moab,quæ vocauerunt eos ad ſacrificia ſua. At illi comederunt & adorauerunt deos earum. Initiatuſq; eſt Iſrael Beelphegor.)Hoc eius conſilio factū eſt,vt luxurioſo populo,filiarum Moab obijceretur pulchritudo, ea commiſcendæ fornicationis conditione interpoſita, vt appetitu concitato,

concitato,non ante viris mulierculæ ſuccumberent,niſi prius vocati ad ſacrificia,comederent,& adorarent deos earum,& initiarentur Beelphegor.Sciebat propheta nequam,in quo eſſet illa populi maxima fortitudo,quam pertimeſcens Moab,ita inquit: Delebit hic populus omnes,qui in Nume.22. finibus noſtris cõmorantur,quomodo ſolet bos herbas vſq; ad radices carpere. Sciebat inquam vndè hoc,vt populus ille tanquam leæna conſurgeret,& quaſi leo orietur,non accubiturus,donec deuoraret prædam,& occiſorum ſanguinem biberet, videlicet, quia dominus deus eius erat cum eo,cuius fortitudo ſimilis eſt Rinocerotis. Vt igitur caſtitatis amatorem,quaſi Rinocerotem abigeret ab Iſrael,hoc impium dedit conſilium,quatinus ad fornicandum illectus populus, inſuper etiam contra deum ſuum non qualecunq; idolum,ſed Beelphegor, id eſt, ſimulachrum turpitudinis initiaretur,qui idem apud Romanos olim erat Priapus. Verùm in hac ſcientia nimium obturatus eius fuit oculus,nec præſcire meruit, quod hoc pacto nequaquam deus à populo ſuo foret receſſurus,ſed per pugionem Phinees ſacerdotis, zelumq; optimũ auerſa ira dei a filijs Iſrael,ipſe quoq; cum fornicarijs ſuis gladio foret occidendus.

Quid hoc ſibi vult,quòd cum dixiſſet:Dabo conſilium,quid populus tuus populo huic faciat,addidit extremo tempore. CAPVT XXVII.

QVid autem hoc ſibi vult,quod cum dixiſſet,Dabo conſiliũ, quid populus tuus huic populo faciat,addidit,extremo tempore? Nempe vt irruente in ſe ſpiritu dei loquebatur,extremum illud tempus intuebatur,quo reuera populus ille eſt abominationẽ ſuſcepturus:abominationem inquam deſolationis ſcilicet Antichriſtũ,qui per Beelphegor præſignatur. Vndè & ſumma proprietate dictum eſt,initiatusq; eſt Iſrael Beelphegor. Tunc enim vbi ſic eſt fornicatus præſente deo,initiatus eſt Beelphegor:quando autẽ Antichriſtum venientẽ in nomine ſuo ſuſcipiet, conſummabit Beelphegor. Medium fornicationis eius illud extitit,quod corã Pilato,denegato deo ſuo,tradito rege ſuo pacifico,Barabbã ſeditionis auctoré, in typũ eiuſdẽ Antichriſti ſibi dimitti poſtulauit. Igitur vbi per prophetiæ ſpiritum,ab eo quod dixit, deus adduxit eum de Aegypto, cuius fortitudo ſimilis eſt Rinocerotis, in longinquũ proſpiciens, Romanos quoq; venturos in trieribus vidit,à quibus ſuperarentur Aſſyrij,vaſtarenturq; Hebrei,necdum quieuit,ſed vlterius procedens,Antichriſti quoq; turpitudinẽ vidit,quam ab illo populo tempore extremo plenariè ſuſcipiendã iã tũc in tali idolo initiari poſſe perſenſit,& quomodo id fieri poſsit, conſiliũ dedit. Matth.27.

Quòd ſeptem plagis conſumpta ſit omnis generatio illa, omnes qui numerati erant à viginti annis & ſupra. CAPVT XXVIII.

TOlle(inquit)dominus cunctos principes populi, & ſuſpende eos contra ſolem in patibulis, vt auertatur furor meus in Iſrael.Ac deinceps: Et ecce vnus de filijs Iſrael, intrauit corá fratribus ſuis ad ſcortum Madianitidem,vidente Moyſe & omni turba filiorum Iſrael, qui flebant ante fores tabernaculi.Quod cum vidiſſet Finees, filius Eleazari, filij Aaron ſacerdotis, ſurrexit de medio multitudinis,& arrepto pugione, ingreſſus eſt poſt virum Iſraelitẽ in lupanar, & perfodit ambos ſimul,virum ſcilicet & mulierem in locis genitalibus.Ceſſauitq; plaga à filijs Iſrael.) Ecce ſeptem plagis conſumpta omnis generatio illa,omnes qui numerati erant à viginti annis & ſupra. Prima plaga fuit in ſepulchris concupiſcentiæ, vbi cum adhuc eſſent carnes in dentibus eorum, necdumq; defeciſſet eiuſmodi cibus, ecce furor domini concitatus, percuſsit eum plaga magna nimis. Secunda plaga fuit, vbi inconſueta morte hominum Chore, Dathan, & Abyron Nume.16. interierunt,nouamq́ue rem fecit deus,vt aperiens terra os ſuum,deglutiret eos,& omnia quæ ad illos pertinebant, deſcenderentq; viui in infernum. Tertia plaga fuit die eodem, vbi egreſſus ignis à domino, interfecit ducentos quinquaginta viros, qui offerebant incenſum. Quarta pla- Ibidem. ga fuit die ſequenti murmurantium contra Moyſen & Aaron atq; dicentiũ,vos interfeciſtis populum domini,& percuſsi ſunt quatuordecim milia hominum & ſeptingenti,abſq; his qui perie- Ibidem. runt in ſeditione Chore.Quinta fuit plaga, vbi dum circumeundo terram Edom, tædere cœpit populus itineris ac laboris,locuti ſunt contra dominum & Moyſen, & ob hanc rem miſit domi- Nume.21. nus in populum ignitos ſerpentes.Sexta eſt plaga,hæc pœna cunctorum principum populi,quos pro ſcelere Beelphegor ſuſpendi iubet dominus cõtra ſolem in patibulis. Septima eſt plaga, qua Nume.25. tandem Finees,filius Eleazari filij Aaron ſacerdotis,auertit à filijs Iſrael irã domini. (Percutiens virum Iſraelitem Zambri,ſcilicet ducẽ de cognatione & tribu Simeonis, cum Madianitide ſcor- Ibidem. to,ſcilicet Chozbi,filia Sur,principis nobiliſsimi Madianitarũ.) Perfodiens ambos ſimul,virum ſcilicet & mulierem in locis genitalibus.His inquam ſeptem plagis cõſumpti ſunt, qui numerati fuerant plagis nouiſsimis, poſt decem plagas Aegypti, quarum ſecundum numerum,& Iohannes in Apocalypſi ſeptem plagas nouiſsimas deſcribit,quoniam in illis(inquit)cõſummata eſt ira Apoca.15. dei.Hoc numero plagarum ſeptenario plagarum vniuerſitatem ſignificás, quibus interemit,qui iam in eccleſia nominibus datis connumerati, confitentes ſe noſſe deum, factis autem negantes, indigni ſunt accipere terram repromiſsionis,terram viuentium in funiculo diſtributionis. Tit.1.

De ſecunda numeratione filiorum Iſrael. CAPVT XXIX.

Poſt hæc

CAP. XXVI. POſt hæc iterum numerantur filij Iſrael, iubente domino, itidem à viginti annis & ſupra, per
domos & cognationes ſuas cũcti, qui poſſent ad bella procedere, & ſumma pene redintegra-
Nume.2. ta eſt. Prima nanq; dinumeratione fuerunt (inquit) omnes filiorum Iſrael per domos & familias
ſuas, qui poterant ad bella procedere, ſexcenta tria milia virorum quingenti quinquaginta. Hac
ſecunda diuumeratione itidem. (Summa (inquit) filiorũ Iſrael, qui recenſiti ſunt iſta eſt. Sexcen-
ta milia & mille ſeptingenti triginta.) Ac deinceps: (Hic eſt inquit numerus filiorum Iſrael, qui
deſcripti ſunt à Moyſe & Eleazaro ſacerdote, in campeſtribus Moab ſupra Iordanem contra
Hiericho, inter quos nullus fuit eorum qui ante numerati ſunt à Moyſe & Aaron in deſerto Si-
nai.) Illi terram ingrediuntur, facta prius vltione de Madianitis dicẽte Moyſe ſecundum impe-
rium domini. Armate ex vobis viros ad pugnam, qui poſsint vltionem domini expetere de Ma-
dianitis. Mille viri de ſingulis tribubus eligantur ex Iſrael, qui mittantur ad bellum. Ex omnibus
Nume.31. Ibidem. ne vnus in bello cecidit, ſicut gratulãtur victores dicentes Moyſi: Nos ſerui tui recenſuimus nu-
merum pugnatorum, quos habuimus ſub manu noſtra, & ne vnus quidem defuit. Ob quam rem
offerimus in donarijs domini ſinguli, quod in præda auri potuimus inuenire. Igitur in præſen-
ti quidem eccleſia ruina multorum fit reſurgentibus alijs, quemadmodum in libro Iob ſcriptura
dicit: Conteret multos & innumerabiles, & ſtare faciet alios pro eis. Nouit enim opera eorũ, id-
Iob 41. circo inducet noctem & conterentur. Quaſi impios percuſsit eos in loco videntium, &c. Quod
Philip.1. ſciẽs & Apoſtolus, quia videlicet nemo quamdiu eſt in hac vita, ſecurus eſſe debeat. Ego (inquit)
non arbitror me comprehendiſſe. In pręſenti quidem eccleſia, inquam vocatorum fit detrimen-
tum, quoties qui ſtare videbantur, cadunt: ſed in illa cœleſti eccleſia, ſine dubio præſcitus & prę-
deſtinatus ante omnia ſecula complebitur, atq; integer permanebit numerus electorum. Et no-
tandum, quia non omnes qui hic ſecundo numerati ſunt, ſed electi vltionem faciunt de Madia-
nitis, milleni videlicet de cũctis tribubus, id eſt, duodecim milia expeditorum ad pugnam. Ne-
que enim omnes, qui ſaluandi ſunt, etiam iudicabunt, ſed pauci iudices ſuper thronos ſedebunt,
Matth.19. & non iudicati ſiue iudicandi iudicabũt, plures verò iudicabuntur & ſaluabuntur per iudicium.
Pſalm.62. de iudicibus & per ſimilitudinem præliantium dicit & Pſalmus ſecundum præſentẽ locum. Ex-
ultationes dei in gutture eorum, & gladij ancipites in manibus eorum, &c. Eorum qui iudicati
mittentur in ignem æternum pœnam, occiſio ſignificat Madianitarum. Nunc ea quæ per ſe ſatis
patent, quæq; alijs iam locis ſunt dicta prætereuntes, cætera proſequamur.

De voto viri, & maritatæ mulieris, & eius quæ adhuc est in ætate puellari.

CAPVT XXX.

CAP. XXX. ISte eſt ſermo quem præcepit dominus. Si quis virorum votum vouerit, aut ſe conſtrinxit iura-
mento, non faciet irritum verbum ſuum, ſed omne quod promiſit, implebit. Mulier ſi quip-
piam vouerit, & ſe conſtrinxerit iuramento, quæ eſt in domo patris ſui, & in ætate adhuc puel-
lari, ſi cognouerit pater votum quod pollicita eſt, & iuramẽtum quod obligauit animam eius, &
tacuerit, voti rea erit, & cætera.) Vniuerſis quidem conſilium ſalutis ſpiritus ſanctus in Pſalmo
ſuggerit, præceptumq; ſeruandi propoſiti dicendo: Vouete & reddite domino deo veſtro, om-
Pſalm.75. nes qui in circuitu eius affertis munera. Verùm in hoc ipſo tibi, ſi terribili & ei qui aufert ſpiritũ
principum reuera placere ſtudes, ſumma diſcretione opus eſt. Quid enim ſi tu ipſe in tua pote-
ſtate legitimè eſſe nõ potes? Quomodo reddere licebit, quod nec vouere licuit? Igitur quęcunq;
es deuota anima, non tibi deeſſe debet huiuſce legis auctoritas. Mulier (inquit) ſi quippiam vo-
uerit, & ſe conſtrinxerit iuramento, Et cætera. Ac deinceps: (Sin autem ſtatim vt audierit cõtra-
dixerit pater, & vota & iuramẽta eius irrita erunt, nec obnoxia tenebitur ſponſioni, eo quod cõ-
tradixerit pater.) Proinde quicũq; ſub regimine prioris es, vouere quidem, piamq; deuotionem
habere bonum eſt: ſed quicquid ſine permiſsione patris ſpiritualis feceris, pręſumptioni deputa-
bitur, & vanæ gloriæ, non mercedi. Hanc ſententiam non de nihilo, patrum venerabilium ma-
turitas edixit, ſed de iſto fonte legis ſumpta eſt, de vena loci præſentis emanauit. Quid enim eſt
anima ſub pręlati viuens cura, ſub alieno imperio penſum ſeruitutis deo reddere profeſſa, niſi fi-
lia in domo patris, adhuc in ætate puellari poſita? Si igitur ſtatim vt audierit pater contradixe-
rit, & vota & iuramenta eius irrita erunt, etiam ſi terram pedibus non dignata tangere, in cœlum
volauerit, pater eius pedem tenebit, & detrahet deorſum, quoad ſibi placuerit. (Si maritum ha-
buerit, & vouerit aliquid, & ſemel verbum de ore eius egrediens, animam illius obligauerit iura-
mento, quo die audierit vir, & non contradixerit, voti rea erit, reddet quodcũq; promiſerat. Sin
autem audiens ſtatim contradixerit & irritas fecerit pollicitationes, verbaq; quibus obſtrinxe-
rat animam ſuam, propitius ei erit deus.) Et cætera. Hanc legem de muliere maritata non ſemel
dixiſſe contenta, tertio repetiuit. Proinde in carnalibus quoq; adeò valet, vt dicere non dubita-
1.Corin.7. uerit Apoſtolus. Vxori vir debitum reddat, ſimiliter autem & vxor viro, Mulier ſui corporis po-
teſtatem non habet, ſed vir, & cętera. Hoc vtiq; cum pręſentis auctoritate legis edixit, quia vide-
licet ſi votum & iuramentum, quo ſe cõſtrinxit, vt per ieiunium & cæterarũ rerum abſtinentiam
aut ali-

aut aliquid huiuſmodi affligat animam ſuam, in arbitrio viri eſt, vt faciat ſiue non faciat, cùm viro
nihil obſit votum eiuſmodi, multo magis ſi continentiam vouerit, quæ viro occaſio poſsit eſſe
adulterij, in arbitrio viri erit. (Quòd ſi audiens vir tacuerit, & in alteram diem diſtulerit ſenten-
tiam, quicquid vouerat atque promiſerat, reddet, quia ſtatim vt audiuit, tacuit.) Quare? Videli-
cet quia tacuiſſe laudaſſe eſt. Laudaſſe autem penè vouiſſe eſt. Igitur reddet, quia vterque pro-
culdubio debet.

De manſionibus filiorum Iſrael quadraginta duabus. CAPVT XXXI.

IN vltimo tandem voluminis huius Numerorum parte, quòd apud Hebræos appellatur Vage- CAP.
daber, ita ſcriptũ eſt:) Hæ ſunt manſiones filiorum Iſrael, qui egreſsi ſunt de terra Aegypti per XXXIII.
turmas ſuas in manu Moyſi & Aaron, &c.) Catalogus iſte manſionum, à prima vſque ad vltimam
numero quadraginta duarum, ſecundum numerum totidem Chriſti generationum, quid myſte-
rij cõtineat, latius à beato viro Hieronymo diſſertum eſt. Proinde noſtra compoſitione res non
indiget, veruntamen ſingulorum nominum, ſecundum ipſum, myſticas ponamus interpretatio-
nes. (Profecti ſunt (inquit) de Rameſſe menſe primo, quintadecima die menſis primi, &c.) Ra-
meſſe à quibuſdam interpretatur commotio turbulenta, aut amaritudo, commotioq́; tineæ, nos
autem (inquit) verius exiſtimamus exprimi tonitruum gaudij. Secunda manſio in Socoth, quòd
interpretatur tabernacula ſiue tentoria, quia videlicet illic primũ tetenderunt tabernacula, vndè
& ex ea re locus nomen accepit, & ob id ſeptimo menſe, quintadecima die menſis ſolennitas ta-
bernaculorum eſt. Tertia manſio in Etham, quòd interpretatur fortitudo atq; perfectio, de qua
& Dauid canit. Tu dirupiſti fluuios Ethá, id eſt, fortes. Quarta manſio eſt contra Phyairoth, quæ
reſpicit Beelzephon ante Magdalum. Phyairoth interpretatur os nobilium. Beelzephon domi-
nus aquilonis Magdalũ magnitudo vel turris. Quinta manſio in Mara, quod interpretatur ama-
ritudo. Sexta manſio in Helim, quòd in arietes fortesq́; vertitur. Septima manſio ad mare rubrũ.
Et quæritur quomodo ſupra tranſitum maris rubri, & fontis Mara & Helim, rurſus ad mare ru-
brum venerint, niſi fortè in itinere pergentibus ſinus quidam maris occurrit, iuxta quem caſtra-
metati ſunt. Aliud eſt enim, tranſire per mare: aliud, in proximo figere tabernacula. Octaua man-
ſio in ſolitudine Sin, licet iuxta ordinem Exodi ſeptima ſit. Interpretatur aũt Sin, rubus vel odiũ,
quorum vtrunq; facit ad myſticos intellectus, quod videlicet poſtquam venerimus ad eum lo-
cum, de quo ſit dominus nobis locuturus, grande mereamur odium inimici, & videamus ardere
rubum, & non comburi. i. illuſtrari igne ſancti ſpiritus, qui illuminat & non comburit: ſiue etiam
perſecutionibus inflammari, nec tamen perire, cùm dominus in illa ſit. Nona mãſio in Dephcha,
quòd interpretatur pulſatio, videlicet iuxta quod dominus ait: Pulſate, & aperietur vobis. Deci-
ma manſio in alijs quæ in Exodo non habetur, crediturq́; in Sin eremo cõtineri, eodem narrante
libro. Profecta eſt omnis multitudo filiorũ Iſrael, de eremo Sin, per manſiones ſuas, iuxta os do-
mini, & venerunt in Raphidim. Ex quo cõſpicuum eſt, plures manſiones vnius regionis vocabu- Exod. 17.
lo demonſtrari. Interpretaturq́; alijs fermentum, quòd videlicet tollens mulier commiſcuit fari-
nę ſatis tribus, donec fermentaretur totum. Vndecima manſio in Raphidim, quòd interpretatur Matth. 13.
diſſolutio fortium, ſiue remiſsio manuũ. Illic Moyſes aſcendit in montem, & Ieſu præliante con-
tra Amalech, ſedet ſuper lapidem, vt non laſſentur manus eius. Duodecima manſio eſt in ſolitu-
dine Sinai, in qua videlicet media pars Exodi, & totus Leuiticus liber, Numerorũ præcepta non
modica, & per ſingulas tribus populi diſtributio, & oblationes principum deſcriptæ ſunt. Inter-
pretatur autem Sinai rubus, non vnus vt ſupra in ſolitudine Sin, ſed plures. Nam cum ſit manſio
duodecima & ad Apoſtolorum ſpectet numerum, ibi principium, hic perfectio eſt: ibi ſolitarius
numerus, hic multiplex: Aliud eſt enim, vnam: & aliud, plures gratias poſsidere. Tertiadecima
manſio in ſepulchris concupiſcentię, videlicet vbi murmurantes coturnices acceperunt, & vſque
ad nauſeam ac vomitum deuorauerunt. Quartadecima manſio in Aſeroth eſt, quòd in atria ver-
titur, vbi Aaron, & Maria cõtra Moyſen murmurarunt, propter vxorẽ eius Aethiopiſſam. Quin-
tadecima manſio in Rethma. Notandum, quòd reliquæ manſiones, decem & octo, quarum nunc
catalogus breuiter deſcribitur à Rethma vſq; Syongabor, id eſt, triceſimam ſecundam manſio-
nem, ſub Pharam ſolitudinis nomine contineantur, in quibus vniuerſa quæ ſcripta ſunt, diuerſis
temporibus geſta ſentimus. Rethma interpretatur ſonitus aut iuniperus. Ferunt autem, lignum
hoc ignem multo tempore conſeruare, ita vt ſi prunæ ex eius cinere fuerint opertæ, vſque ad an-
num perueniant. Ex quo diſcimus, poſt ſepulchra concupiſcentiæ & veſtibula, tranſire nos ad li-
gnum, quòd multo tempore calorem tenet, vt ſimus feruentes ſpiritu, & claro ſonitu, atq; in al-
tum exaltata voce, euangeliũ domini prædicemus. Sextadecima manſio eſt, in Rethmonphares,
quòd interpreatur mali punici diuiſio, quòd alij malum granatum dicunt, cuius arboris fructus,
in ſcriptura dupliciter accipitur, aut in eccleſiæ gremio, quæ omnem turbam credentiũ ſuo cor-
tice tegit, aut in varietate conſonantiaque virtutum, iuxta illud quod ſcriptum eſt: Multitudinis
autem credentium erat cor vnum & anima vna. Sicq́; diuiſi ſunt ſinguli gradus, vt omnes eàdem Act. 4.

CAP. XXXIII.

compage teneantur. Septimadecima manſio eſt in Lemna, quòd nos in lateré poſſumus vertere,
videlicet cuius opificio populus in Aegypto inſeruieus ingemuit. Vndè diſcimus, in itinere iſtius
vitæ & de alio in alium nunc nos creſcere, nunc decreſcere, & poſt ordinem eccleſiaſticum ſæpe
ad laterum opera tranſmigrare. Octauadecima manſio in Reſſa, quòd in frænos vertitur. Si enim
poſt profectum rurſus ad luti opera deſcendimus, infrenandi ſumus, & curſus vagi ac præcipites,
ſcripturarum retiaculis dirigendi. Nonadecima manſio in Caaltha, quòd interpretatur eccleſia.
Vagi currentium greſſus, frænis ad eccleſiam retrahuntur, & fores quas ante reliquerant, rurſus
intrare feſtinant. Viceſima manſio in môte Safer, quòd interpretatur pulchritudo. Et vide, quid
proſint fræna, à vitijs nos retrahunt, introducunt ad virtutum choros, vt in Chriſto monte pul-
cherrimo habitare faciant. Viceſimaprima manſio in Arada, quòd vertitur in miraculum, quàm
pulcher ordo profectunm, quàm egregia textura credentium. Poſt opus lateris infrenamur, poſt
frænos in eccleſiam introducimur, poſt habitationem eccleſiæ ad Chriſtú montem aſcendimus,
in quo poſiti ſtupemus atq; miramur, vt noſter in laudibus eius ſermo ſuperetur. Viceſimaſecun
da manſio in Maceloth, quòd vertitur in cœtus, videlicet de quib' dicere poſſumus: Ecce quàm
bonum & quàm iucundum habitare fratres in vnum. Item: Deus qui habitare facis vnius moris
in domo. Viceſimatertia manſio in Thaath, quòd in pauorem vertitur, illum videlicet quem exi-
gens Apoſtolus: Noli, inquit, altum ſapere, ſed time, deus enim ſuperbis reſiſtit, humilibus autem
dat gratiam. Viceſimaquarta manſio in Thare, quo vocabulo & eiſdé literis ſcribitur pater Abra
hæ, qui fertur ab abactis coruis, qui hominum frumenta vaſtabant, abactoris vel depulſoris no-
men ſortitus eſſe. Itaq; & nos imitemur Thare, vt volucres cœli, qui iuxta viam ſatum triticú de-
uorare feſtinant, ſoliciti prohibeamus. Viceſimaquinta manſio in Methca, quòd vertitur in dul-
cedinem, illam videlicet de qua Pſam. dicit, quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, ſuper mel &
faunm ori meo. Viceſimaſexta mâſio in Eſmona, quòd in lingua noſtra feſtinationem ſonat, qua
videlicet ad vlteriora properantes, obliuiſcamur præteritorum, & in futura extendamus nos. Vi-
Eſaiæ 45. ceſimaſeptima manſio in Maſeroth, quòd vincula ſiue diſciplina ſonat. Vincula inquam, de qua-
libus propheta, & Sabaim, inquit, viri ſublimes, ad te tranſibunt & tui erunt, poſt te ambulabunt
vincti manicis. In his vinculis commoramur, dum feſtino gradu pergimus ad magiſtros, & eorum
Eſaiæ 49. terimus limina, præceptis virtutum ac myſterijs occupati ſcripturarum. Viceſimaoctaua manſio
in Baneichan, quòd transfertur in filios neceſsitatis ſiue ſtridoris, videlicet de qualibus dicas cú
Sion: Ego ſterilis & non pariens, tranſmigrata & captiua, & iſtos quis enutriuit? Ego deſtituta &
ſola, & iſti vbi erant? Filios ſtridoris ad illum ſenſum refer, quòd timore ſupplicij, & eius loci, vbi
eſt ſtridor dentium, & fletus, deſerentes diabolum, in Chriſto renaſci feſtinant. Viceſimanona
manſio in monte Gadgad, quòd interpretatur nuntios ſiue expeditio, vel certè (quod verius eſt)
Hiere. 48. conciſio, videlicet vt non prohibeamus gladium noſtrum à ſanguine, dicente propheta, Maledi-
ctus, qui facit opera domini negligenter, & qui prohibet gladium ſuum à ſanguine, ſcilicet quin
carnes deuoret, carnis vitia trucidet. Triceſima mâſio in Iethebatha, quòd interpretatur bonitas,
vt cum peruenerimns ad perfectú virum in ſacerdotalem gradum, imitemur eum qui dixit: Ego
ſum paſtor bonus, paſtor bonus animam ſuam ponit pro ouibus ſuis. Triceſimaprima manſio eſt
in Ebrona, quòd interpretatur tranſitus ſiue tranſitio, quo verbo ſignificatum eſt, ſi exempla ve-
limus congerere ex omnibus ſcripturis probantes, quòd non habeamus hic manenté ciuitatem,
Hebr. 13. ſed tranſire debeamus in locum tabernaculi admirabilis, vſq; ad domnm dei. Triceſimaſecunda
manſio in Aſiongaber, quòd transfertur in ligna viri, qualia videlicet ſumus nos, in manu artificis
dei noſtri, vaſa facientis diuerſa, quæ in domo magna neceſſaria ſunt. Hucuſque ſolitudo Pharan,
decem & octo continens manſiones, quæ deſcriptæ in catalogo in ſuperiori itinere non ponun-
2. Tim. 2. tur. Triceſimatertia manſio in deſerto Sin, hæc eſt Chades. Quæritur cur octaua manſio núc tri-
ceſimatertia eſſe dicatur. Sed ſciédum, quòd prior per Samech literam ſcribitur, interpretaturq́;
rubus, ſiue odium, hæc autem per Sade ſcribitur, & vertitur in mandatum. Illudq́; quod iungitur
Gene. 38. Chades, non vt pleriq; æſtimât ſancta dicitur, ſed mutata ſiue tranſlata. Legimus in Geneſi, iuxta
Hebraicam veritatem, vbi Iudas meretricem putans Thamar, dona tranſmittit, & ſequeſter mu-
nerum interrogat, vbi eſſet cadoſa, hoc eſt ſeortum, cuius habitus à cæteris fœminis mutatus eſt.
In multis quoq; locis hoc idem reperimus. Sin autem ſancta interpretatur, Chades, per antiphra-
ſim intelligendum eſt: quomodo parcæ dicuntur, ab eo, quòd minimè parcant: & bellum, quòd
nequaquam bellum ſit: & lucus, quòd minimè luceat. Triceſimaquarta manſio in monte Hor,
quòd plerique interpretantur lumen, quo nomine dignus locus meritis ſacerdotis monſtratur,
duntaxat ſecundum perſonam ipſius, nam ſecundú myſteria, per mortem eius, ſacerdotij Iudaici
deſignatur interitus. Triceſimaquinta mâſio in Selmona, quòd interpretatur imaguncula. Trice-
ſimaſexta manſio in Phynon, quòd interpretatur diminutiuè os, ab ore nô ab oſſe. Hæ duę man-
ſiones triceſimaquinta, & triceſimaſexta, in ordine hiſtoriæ nô inueniútur, ſed ſcriptú eſt pro eis.
Egreſsi de monte Hor, per viam maris rubri, vt circuirent montem Edom. Ex quo oſtenditur in

finibus

finibus atq; circuitu terræ Edom eas poſitas. Secundum nomen Selmona imagunculæ veræ ex- Roma. 10.
preſſæq; imaginis filij dei paſsionem eius intuendo cõſeruatur, & in Phynon, quòd corde credit,
ore pronuntiat, legens illud Apoſtoli, corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſsio fit ad ſa-
lutem. Triceſimaſeptima mãſio in Oboth, quòd vertitur in Magos ſiue in Pythones, quales pu-
gnauerunt contra Moyſen & Aaron, dum inter ſcorpiones habitamus, & tamen eorum venena
vincimus, profectò in Oboth caſtrametati ſumus. Triceſimaoctaua manſio in Hieabarim, quòd
aceruos lapidum tranſeuntium ſonat. De qualibus ſcriptum eſt: Lapides ſancti voluuntur ſuper
terram. Sunt tamen & alij, quos propheta tolli de via iubet, ne per iſtud ſeculum ambulantium, Zacha.9.
& ad alias mãſiones tranſire feſtinantium pedes offendãt. Triceſimanona manſio in Dibongad, Hiere.10.
quòd interpretatur fortiter intellecta tentatio, qua videlicet intelligimus, quòd non debeamus
nos eleuare in ſuperbiam. Ante contritionẽ enim eleuatur cor, & ante gloriam humiliatur. Qua-
drageſima manſio in Almon Deblataim, quòd interpretatur in cõtemptu plagarum ſiue oppro-
briorum, quo diſcimus, omnia dulcia, & illecebras voluptatum in hoc ſeculo contemnendas, nec
inebriari debere vino, in quo luxuriæ ſunt opprobria. Quadrageſimaprima manſio in montibus Ephe.5.
Abarim, cõtra faciem Nabo. In montibus, inquit, Abarim, quòd interpretatur tranſeuntium, vi-
delicet quamuis in montibus ſit virtutum, adhuc tamen indiget quamdiu peregrinatur hic ciues
cœlorum. Nabo interpretatur concluſio, ſcilicet in qua finitur lex, & non inuenitur eius memo-
ria. Porrò gratia euangelij abſque vllo fine tenditur. Quadrageſimaſecunda manſio, quæ & ex-
trema eſt in campeſtribus Moab. Curſim quæ in hac ſint geſta, narremus.

Breuis narratio eorum, quæ in vltima, id eſt, quadrageſimaſecunda manſione geſta ſint.

CAPVT XXXII.

Reſidens in ea populus, à diuino Balaam, quem mercede conduxerat Balach filius Sepphor,
dei benedictione benedicitur, & maledictio vertitur in laudes. Audit vocem domini ex pro
fano ore reſonantem. Orietur ſtella ex Iacob, & conſurget homo de Iſrael, & percutiet principes Nume.24.
Moab, & vaſtabit cunctos filios Seth, & erit Edom hæreditas eius. Fornicatur cum filiabus Ma-
dian, & Finees filius Eleazari ſacerdotis zelatus zelũ domini. Zambri & ſcortum Madianitiden Nume.25.
pugione tranſfigit. Vndè & accepit præmium in æternam memoriam aluum victimæ. Numera-
tur rurſum populus, numerantur & Leuitæ, vt interfectis peſsimis, nouus dei populus cenſeatur. Nume.26.
Interpellant quinque filij Salphaad, & ex iudicio domini hæreditatem accipiunt, vt inter fratres
ſuos nec fœmineus à poſſeſsione domini ſexus excludatur. Ieſus Moyſi in monte ſuccedit, & di- Nume.27.
ſcit à lege, quæ ſpiritualiter offerre debeat in eccleſia, primùm quid per ſingulos dies, dein ſab-
bato, quid in Calendis, quid in Paſcha, quid in Pentecoſte, quid in Neomenia primi mẽſis, quid Nume.28.
in ieiunio eiuſdem menſis die decimo, quid in ſcenophegia quando figuntur tabernacula, quin-
todecimo die ſupradicti menſis, vxorum & filiarum vota, abſque auctoritate patrum & virorum Nume.10.
caſſa memorantur, bellum contra Madianitas, & mors diuini Balaam, & prædę diuiſio, & oblatio Nume.11. Nume.12.
ex ea in tabernaculo dei. Primus Ruben & Gad, & dimidia tribus Manaſſes, circa Iordanem in e-
remo poſſeſsionem accipiunt. Plurima enim habebant inmẽta, & necdum ad id venerant, vt poſ- Nume.14.
ſent habitare cum templo. Docetur populus, vt in terra ſancta Idôla deſtruat, & nullus de priori
habitatore ſeruetur. Deſcribitur olim cupita prouincia, & duarum ſemis tribuum hæreditas ſe-
paratur. Numerantur tribuum principes, qui terram ſanctam debeãt introire. Quadragintaduas Nume.35.
vrbes, cùm ſuburbanis ſuis vſque ad mille paſſus per circuitũ Leuitæ accipiunt, tot numero, quot
& iſtæ ſunt manſiones, & addunt fugitiuorum ſex alias vrbes, tres iuxta Iordanem, & tres trans
Iordanem, vt ſint ſimul quadragintaocto, qui fugitiuorum ſuſcipi, qui interfici debeant, & vſque
ad mortem pontificis maximi reſeruari. Succedit Deuteronomium ſecunda lex meditatorum e-
uangelij. Ibique breuiter diſcimus, quę inter Pharan, & Tuphel, & Laban, & Azeroth, & loca au-
rea, abiecto Iuda infideliſsimo, vndecim diebus via de Oreb, per viam montis Seir, vſque ad
Chades Barnę, Moyſes populo ſit locutus, & extremum cantat canticum, in quo aper-
tiſsimè ſynagoga proijcitur, & eccleſia domino copulatur. Benedicuntur filij
Iſrael, & rurſum in Simeone Iudas proijcitur miſerandus. O profundum Roma.11.
diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei, quàm inſcrutabilia ſunt iudi- Oſeæ vlti.
cia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Quis ſapiens, & intelli-
git hæc: intelligens, & cognoſcet ea? Quia rectè viæ
domini, & iuſti ambulabunt in eis, præua-
ricatores autem corruent in illis.

COMMENTARIORVM IN NVMEROS FINIS.

Ruperti Abbatis Tuitienſis

DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN DEVTERONOMIVM, COMMENTARIORVM, LIBER I.

De Deuteronomio, & cantico Deuteronomij, & quòd quaſi ſecundus & tertius teſtes ſint. CAPVT I.

ISTE liber, Deuteronomium, id eſt ſecunda lex, inſcribitur. Breuiſsimè au-
tem in cantico eiuſdem Deuteronomij, cũcta ab exitu Iſrael de Aegypto nu-
merantur, & ponderantur. Cur hoc? Videlicet quia iudicium domino præpa-
ratur, & eis qui ante tribunal eius ſtaturi, & per legem iudicandi ſunt, eis in-
Deut. 19. quani, imò contra eos qui per legem arguentem non audiunt, teſtimonia ſuf-
ficientia prouidenda ſunt. Dicit autem ipſa lex: Non ſtabit teſtis vnus contra
aliquem, quicquid illud peccati aut facinoris ſit: ſed in ore duorum aut trium
teſtium ſtabit omne verbum. Et ne putes in hoc nequaquam dictorum iterationem exigi, ſiue
2. Cor. 13. factorum, ſed tantummodo numerum perſonarum, Paulus apoſtolus cum dixiſſet: Ecce tertio
hoc venio ad vos, ſtatim ſubiunxit: In ore duorum vel trium teſtium ſtabit omne verbum. Igitur
præuaricatores omnes accuſaturus Moyſes, verbum omne, non vnius tantùm, ſed duorum, imò
& trium conſtituit in ore teſtium, dum poſt legem ſcriptam ſcribit & Deuteronomium, ac dein-
de Deuteronomij canticum. Duo teſtes legendo, tertius vos ô præuaricatores Iudæi conuincit
canendo, vt excuſationem non habeatis de peccato veſtro. Hoc Deuteronomium ſic incipit.

Quòd in initio libri huius, decem tentationes obſcurius numerentur. CAPVT II.

CAP. I. HAec ſunt verba, quæ locutus eſt Moyſes ad omnem Iſrael trans Iordanem, in ſolitudine cam
peſtri, contra mare rubrum, inter Pharan & Tophel, & Laban, & Azeroth, vbi auri eſt pluri-
mum, vndecim diebus de Oreb per viam montis Seir, vſque ad Chades Barne.) Tanquam dice-
ret. Hæc ſunt verba, quæ locutus eſt Moyſes ad omnem Iſrael, in tranſitu Iordanis, in ſolitudine
campeſtri, contra mare rubrum, inter Pharan & Tophel, & Laban, & Azeroth, & auri abundan-
tia, vndecim dierum iter de Oreb ad montem Seir vſq; ad Chades Barne. Hæc ſunt verba, qui-
bus corripuit Moyſes filios Iſrael, pro decem tentationibus, quibus dominum tentauerunt. Vn-
dè dominus in libro Numerorum dicit: Attamen omnes homines qui viderunt maieſtatẽ meam,
Nume. 14. & ſigna quæ feci in Aegypto, & in ſolitudine, & tentauerunt me iam per decem vices, nec obe-
dierunt voci meæ, non videbunt terram, pro qua iuraui patribus eorum. Quas tentationes hic
breuiter & obſcurè Moyſes enumerat, dicens: In ſolitudine, in qua demonſtrat eos pro aquę pe-
nuria, duabus vicibus tentaſſe dominum. Sanè quod ait: In ſolitudine campeſtri, contra mare ru-
brum, inter Pharan & Tophel, & Laban, & Azeroth, & vbi auri eſt plurimum: ſic intelligendum
eſt: In campeſtri contra mare rubrum, murmuraſſe dicuntur filij Iſrael contra dominum, quia
Pſalm. 105. Moyſi dicenti ſibi, de verbo domini peremptos fuiſſe Aegyptios, nõ crediderunt, ſed potius eos
ſe ſubſequi timuerunt. Vndè dicitur in Pſalmo: Patres noſtri in Aegypto non intellexerunt mi-
rabilia tua, non fuerunt memores multitudinis miſericordiæ tuæ, & irritauerunt aſcendentes in
Exod. 16. mare rubrum. Porrò Pharan interpretatur onager: Tophel, ſtultitia: Laban, album. Quòd ita in-
telligitur, quia ſimiles onagro facti filij Iſrael, ſtultè egerunt, tentantes dominum duabus vicibus
ſuper albo, id eſt, ſuper manna. Manna verò album dicitur, ſicut & illud in Exodo: Appellauitq;
illud domus Iſrael nomen eius Man, quòd erat quaſi ſemen coriandri album. De tentationibus
eiſdem numero decem iam in Exodo dictum eſt.

Quòd ipſe modus elocutionis, in hoc libro ſtudioſa integratione auditorem prouocet ad dilectionem. CAPVT III.

COepitq; Moyſes explanare legem, & dicere: Dominus deus noſter locut⁹ eſt nobis in Oreb,
dicens: Sufficit vobis, quòd in hoc monte manſiſtis, &c.) Hæc legis explanatio breuis & luci-
da, penè cunctorum quæ ſparſim dicta vel geſta ſunt, recollectio eſt, magnam, multamque ſoli-
citam viri mitiſsimi ſuper omnes homines, qui morabantur in terra dilectionem, vbique ſpirans,
Deute. 4. ſcilicet ad hoc tendentis vt auditorum ſuorum, ſurſum ad dominum erigat beneuolẽtiam. Nam
inter explanandum, multis & magnis iam commemoratis beneficijs. Et nunc Iſrael, inquit, au-
di præcepta & iudicia quæ ego doceo te, vt faciens ea viuas, & ingrediens poſsideas terram,
quàm dominus deus patrum veſtrorum daturus eſt vobis. Ac deinceps: Audi Iſrael, dominus
Deute. 6. deus noſter, deus vnus eſt, Diliges dominum deũ tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua,

& ex

& ex tota fortitudine tua. Itemq; poſt aliqua: Et nunc Iſrael quid dominus deus tuus petit à te, Deuteto.
niſi vt timeas dominum deum tuũ, & ambules in vijs eius, & diligas eum, ac ſeruias domino deo tuo in toto corde tuo, & in tota anima tua, cuſtodiasq; mandata domini, & ceremonias eius quas ego hodie præcipio, vt bene ſit tibi? En domini dei tui cœlum eſt, & cœlum cœli, terra & omnia quæ in eis ſunt, & tamen patribus tuis conglutinatus eſt dominus, & amauit eos, elegitq; ſemen eorum poſt eos, id eſt vos, de cunctis gentibus, ſicut hodie cõprobatur. Circuncidite igitur præputium cordis veſtri, &c. Ita explanando tanta, tamque diligenti per omnia ſuauitatis arte vtitur, vt hoc maximè volumen, de illis eſſe areolis non dubites, de qualibus in laude ſponſi dictum eſt: Genæ illius ſicut areolæ aromatum, quæ conſitæ ſunt à pigmentarijs: Totam quippe ſcripturæ Canti.5.
huius areolam pigmentarius eruditus conſerens in eo eſt, vt lectorem viſu & odore trahẽdo delectet, vt pulchritudine beneficiorum dei ad dilectionem ipſius cunctorum conſcientias inuitet. Et nunc quidem, quamuis multa ſint, quæ ex iſtis vtiliter dicantur, & multo plura ſiue altiora quàm comprehendere vel attingere queamus, tamen quoniam ſuis locis ſingula tetigimus, nunc capitalia de libro hoc pauca cæteris omiſsis percurramus, videlicet in quibus Chriſti filij dei promiſsio eſt vel aduentus eius.

De eo quod ait: Prophetam de gente tua, &c. Et quid ſecundum hunc locum dominus deus de ſemetipſo locutus ſit. CAPVT IIII.

PRophetam de gente tua & de fratribus tuis ſicut me ſuſcitabit tibi dominus deus tuus, ipſum CAP.
audies, vt petiſti à domino deo tuo in Oreb, quando concio congregata eſt atq; dixiſti, Vltra XVIII.
non audiam vocem domini dei mei, & ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar.) Propheta iſte magnus nulli dubiũ eſt, quin ipſe ſit Chriſtus dei filius, idem propheta, & prophetarũ dominus, idem enim homo & deus. Quem quomodo petierit Iſrael in monte Oreb, apertè ſcriptura non dicit, niſi quòd cum vidiſſent voces & lampades, & ſonitum buccinæ, montemque fumantem, perterriti ac pauore concuſsi, ſteterunt procul dicentes, Moyſi: Loquere tu nobis, & audiemus. Non loquatur nobis dominus, ne fortè moriamur. Ergo deus nõ ſermonem illorum, ſed neceſsitatem reſpiciẽs, eundem ſermonem pro petitione habuit, quia videlicet ſic loqui, mediatorem petere fuit. Proinde cum dixiſſet: Nunc prophetam de gente tua & de fratribus tuis ſicut me ſuſcitabit tibi dominus deus tuus, cõtinuò ſubiunxit, ipſum audies ſicut petiſti à domino deo tuo in Oreb, id eſt, ipſum audire poteris ſicut audibilem tibi atq; tolerabilem fieri loquelam dei petiſti: ille enim nube carnis contectam habens igneam diuinitatis maieſtatem, loquetur tibi. Porrò vt in aduentu eiuſdem prophetæ maximè inexcuſabiles forent, qui eum non ſuſciperent Iudæi, Iudæorumque principes aut legiſperiti, tale eis ſignum vel experimentum proponit. (Quòd ſi tacita cogitatione reſponderis, quomodo poſſum intelligere verbum, quòd nõ eſt locutus dominus, hoc habebis ſignum: Quod in nomine domini propheta ille prædixerit, & non euenerit, hoc dominus nõ eſt locutus, ſed per tumorem animi ſui propheta confinxit, & idcirco non timebis eum.) Hoc de ſemetipſo ſcriptũ eſſe ſciens iſte propheta, dicit in euangelio ſuo con- Iohan.5.
tra calumniatores Iudæos. Opera enim quæ dedit mihi pater, vt perficiam ea, ipſa opera quę ego facio, teſtimonium perhibẽt de me, quia pater me miſit. Et alibi: Verba quæ ego loquor vobis, à Iohan.14.
memetipſo non loquor. Pater autẽ in me manens, ipſe facit opera. Tanquam diceret: Opera ſubſequentia, opera patris mei, quæ nemo alius fecit, teſtimonium perhibent verbis meis, quòd non ea de corde proprio confinxerim, quemadmodum prophetæ mendaces: quos cauẽdos eſſe, ſcriptura præmonuit. Dicit autem lex veſtra, hoc vobis fore ſignum prophetæ magni, quem ſecundum legem eandem per omnia vos audire debetis. Quòd in nomine domini propheta ille prædixerit, & non euenerit, hoc dominus locutus non eſt, ſed per tumorem animi ſui propheta con finxit, & idcirco nõ timebis eum. (Illum autem cuius in ore ego pono verba mea, qui audire noluerit, inquit, ego vltor exiſtam.) Igitur cum præſentibus operũ teſtimonijs clarum ſit, quòd ego propheta ille ſum, qui ſuſcitandus erat ex promiſsione dei, quia non eſt in me ſignum prophetæ, per tumorem animi ſui verba confingentis, ipſe vltor exiſtet, quia vos audire non vultis.

De ſeparatione vrbium fugitiuorum, & quid ſpiritualiter ſit mors ſacerdotis. CAPVT V.

CVm diſperdiderit dominus deus tuus gentes, quarum tibi traditurus eſt terram, & poſſede- CAP.
ris eam, habitaueris que in vrbibus eius, & in ædibus: tres ciuitates ſeparabis in medio terræ, XIX.
quàm dominus deus tuus dabit tibi in poſſeſsionem, ſternens diligenter viam, & in tres ęqualiter partes totam terræ tuæ prouinciam diuides, vt habeat vt vicino qui propter homicidium profugus eſt, quo poſsit euadere.) Perſpicuè hic datur intelligi, cuius vſq; ad ſacerdotis mortem, in vrbibus fugitiuorum remorari debeat, qui nolens ſanguinem ſuderit, reuerſurus in terram ſuam poſtquam ille obierit. Hoc, inquam, datur hic intelligi, quòd iſte propheta magnus ille ſacerdos ſit. Quid autem eſt in vrbe fugitiuorum commanere vſque ad mortem magni huius ſacerdotis magni prophetæ noſtri, niſi pœnitentiam agere in fide paſsionis huius Chriſti filij dei? Nam ſi Nume.35.

 extra

CAP. XXI. extra fines vrbium, quæ exulibus deputatæ ſunt, fuerit inuētus, occidetur ab eo qui vltor eſt ſanguinis, debuerat enim profugus in vrbe reſidere vſq; ad mortem pontificis, id eſt, ſi non baptizatus in nomine Chriſti Ieſu, præſenti vita exceſſerit, condemnabitur, ſicut ille prædixit, debuerat enim in ſola morte eius terminos ponere quærendæ ſalutis. Quæ igitur ſunt tres iſtæ ciuitates, æquali inter ſe ſpatio diſtantes, niſi fides, ſpes, & charitas, tres virtutes principales? Et quidē cum tria ſint, maior horum charitas eſt, verùm tum æquali inter ſe ſpatio diſtant, quia nihil horum ad ſalutem magis aut minus neceſſarium eſt. Sed continuò ſubiunctum eſt. (Hæc erit lex homicidæ fugientis, cuius vita ſeruanda eſt, qui percuſſerit proximū ſuum neſciens, & qui heri & nudiuſtertius nullum contra eum habuiſſe comprobatur odium, ſed ſimpliciter abijſſe cum eo in ſyluam ad ligna cædenda, & in ſuccisione lignorum ſecuris fuerit manum, ferrumque lapſum de manubrio, amicum eius percuſſerit & occiderit.) Ad ſyluam cum amico imus, quoties cum quolibet proximo ad intuēda delicta noſtra cōuertimur. Et ſimpliciter ligna ſuccidimus, cùm delinquentium vitia pia intentione reſecamus. Sed ſecuris manum fugit, cùm ſeſe increpatio plus quàm neceſſe eſt in aſperitatem protrahit. Ferrumq; de manubrio proſilit, cùm de correptione ſermo durior excidit, & amicum percutiens, occidit: quia auditorem ſuum prolata contumelia ab ſpiritu dilectionis interficit. Correcti nanq; mens repentè ad odium proruit, ſi hanc immoderata increpatio plus quàm debuit, addicit. Sed is qui incautè lignum percutit, & proximum extinguit, ad tres neceſſe eſt vrbes fugiat, vt in vna earum defenſus viuat, quia ſi ad pœnitentiæ lamenta conuerſus in vnitate ſacramenti, ſub ſpe, fide, & charitate abſconditur, reus perpetrati homicidij non tenetur, eumque extincti proximus, & cum inuenerit non occidit, quia cum diſtrictus iudex venerit, qui ſeſe nobis per naturę noſtræ conſortium iunxit, ab eo procul dubio vindictam de culpæ reatu non expetit, quem ſub eius venia, ſpes, fides, & charitas abſcondit. Citius ergo culpa dimittitur, quæ nequaquam ſtudio malitię perpetratur. Quid igitur? Num illa tantū peccata Chriſti morte delentur, quæ nolentes vel neſcientes commiſimus? Sed profectò nolens occidit, qui hoc ipſum non vult quod occidit: non vult inquam, & neſcit qui occidit, cui hoc ipſum diſplicet, quòd occidit, cui diſplicet quod fecit. Cæterùm cui non diſplicet quod fecit vel quod fuit, qui non veram ex corde pœnitentiam agit, nihil illi proficit mors Chriſti ſacerdotis magni, quamuis ad prædictas ciuitates confugiat, id eſt, quamuis in Chriſtum credere ſe dicat, quamuis ſperare præſumat, quamuis confiteatur quod dominum diligat.

De ſepeliendo corpore eius, qui appenſus fuerit patibulo, & quod ait: Maledictus à deo eſt qui pendet in ligno. CAPVT VI.

CAP. XXI. QVando peccauerit homo, quòd morte plectendum eſt, & adiudicatus morti, appenſus fuerit in patibulo, non permanebit cadauer eius in ligno, ſed in eâdem die ſepelietur, quia maledictus à deo eſt qui pendet in ligno, & nequaquam cōtaminabis terram tuam, quàm dominus deus tuus dederit tibi in poſſeſsionem.) Hoc planè legem dixiſſe ſcientes amici legis, imò corruptores legis, & inimici dei, callidè prædictū prophetam magnum, ſacerdotem magnum cui can-
Matt. 21. tatum fuerat: Benedictus qui venit in nomine domini, appenderunt in patibulo, vt conſequenter conſtaret eum maledictum eſſe à deo, & proinde certum eſſet, hunc hominem iuxta ſenten-
Galat. 3. tiam vel accuſationem ipſorum non fuiſſe à deo. Sed ô Iudæi malitia cæci fuerit quidē, quoniam & hoc Apoſtolus ait: fuerit, inquam, dominus noſter maledictum legis, vt nos à maledicto redimeret: veruntamen, nunquid ſecundum verba legis pendere in ligno præcedens cauſa eſt maledicti? Vt taceam quod non dixit, quando homo adiudicatus morti, appenſus fuerit in patibulo, ſed ita præmiſit, quando peccauerit homo, quòd morte plectendum ſit, & tunc demum ſubintulit, & adiudicatus morti, ſuſpenſus fuit in patibulo: vt, inquam, hoc taceam, quòd manifeſtè à maledicto expurgat dominum noſtrum, quia appenſus quidem eſt in ligno, ſed non peccauit quod morte plectendum eſſet: nunquid ait, maledictus eſt à deo, qui pendet in ligno? Nunquid ait, imprecando maledictus ſit, vel abſolutè maledictus, vt ſubaudiri poſsit imprecantis verbum: ſit, & non potius enuntiando dixit, maledictus à deo eſt, non quia pendet, ſed qui pendet in ligno? Non enim ſic ſe habet litera Hebraicæ veritatis, quomodo LXX. tranſtulerunt, quippe qui non ſenſum dei perfectæ habebant, nec enim vates, ſed interpretes erant, vndè & hoc, ſicut cætera multa non ſatis integrè tranſtulerunt, maledictus omnis qui pendet in ligno: cùm ſic habeatur in Hebraico: Maledictus à deo eſt, qui pendet in ligno. Nempe tribus modis diſcordat à vero hæc tranſlatio. Cùm enim in Hebraico habeatur, maledictus eſt, tranſtulerunt abſolutè maledictus, & ſit, ſubaudiri poteſt. Item in Hebraico addictum eſt, a deo, quòd in LXX. deeſt, & econtrariò in ſeptuaginta additum eſt omnis, quòd in Hebraico non habetur.

Galat. 3. Quare ergo inquis, Apoſtolus tranſlatione illorum in hac ſententia vſus eſt? Sic enim ait: Chriſtus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum, quia ſcriptum eſt, maledictus omnis, qui pendet in ligno. Quare hoc exemplo ſic vſus eſt? Videlicet quia apud Græcos, quibus ſcribebat, vulgata fuerat à tempore Ptolomæi Philadelphi, ſeptuaginta interpretum ędi-

tio, &

tio,& nimis importunum erat, vt cum Chriſto teſtimoniũ perhibere aſſereret ſcripturas, vt vix
audiretur,ipſas quoq; ſcripturas malè interpretatas eſſe,oſtendere conaretur, cum apud illos ſe-
ptuaginta interpretum auctoritas haberetur celeberrima. Maluit ergo ſentẽtiam cum ſenſu qui
ædificaret commemorare,quàm corrigẽdo ſcripturam, veteranos lectores offendere. Præterea
videre melius,cuius intentionis ſit hęc eadem enunciatio maledicti,pręſertim quia pro eo quòd
maledictus à deo eſt,iubet illũ ſepeliri. Nonne mortuis pars benedictionis eſt ſepeliri, & econ-
trario maledictionis ſepultura carere more aſini? Sicut de quodam rege terribiliter dictum eſt,
prout erat meritus,ſepultura aſini, id eſt, nulla ſepultura ſepelietur. Nonne ſancti & magni viri Hiere.22.
patres ſiue patriarchæ,de ſepeliendis vel etiam transferendis corporibus ſuis,diligenter manda-
uerunt,& pro magno illis fuit,ſepeliri,& nõ tantum vbicunq;, ſed in ſepulchris patrum ſuorum?
O igitur mirabile & antiquum crucifixi huius conſilium, qui tanto antequam veniret, ita de ſe-
peliendo corpore ſuo dedit præceptum,vt profuerit omnibus crucifixis,ſcriptum pro ſe vno le-
gis mandatum.Cum enim decollatos,ſiue lapidatos,aut alia vi peremptos licuerit impunè in ſe-
pultos canibus proijci,ſolis crucifixis propter iſtum crucifigendum lex prophetica,vtpote digi-
to dei conſcripta,ſepulturam negari prohibuerit.Nonne ergo propheticus ipſius CHRISTI
crucifigendi ſpiritus,gemitibus inenarrabilibus rugiebat in corde Moyſi, talem legem ſcriben-
tis:vt dum crucifixi omnes ex lege ſepeliuntur, ſepultura non careat hic vnus pro ſalute mundi
crucifixus,à deo maledictus?Notandum quippe (vt iam dictum eſt) quia non ait imprecando,
maledictus ſit,ſed cauſam reddens,cur eadem die debeat ſepeliri, enunciando dixit,quia male-
dictus eſt,addens etiam à deo,quod nuſquã fecit in cunctis maledictionibus legis. Verbi gratia: Deut.28.
Cum dicit maledictus eris in ciuitate,maledictus in agro,maledictus ingrediẽs,maledictus egre
diens,& ſimiliter in cæteris,nuſquam dixit à deo,niſi tantum in hoc loco. Cur hoc,niſi quia ve- Eſaiæ 53.
rè ſolus eſt hic à deo maledictus,in eo videlicet, quòd (ſicut ait propheta) iniquitates omnium
noſtrum in illo poſuit deus?Idcirco ſepeliatur,inquit, qui pendet in ligno, quia futurus eſt talis
pendens in ligno,qui erit maledictus à deo:à deo,inquam,tranſponente maledictiones humani
generis in illo.Quod ſi quis obijciat,ſępè maledictiones prolatas eſſe à deo:verbi gratia,cum di-
cit ad Cain:Nunc ergo maledictus es ſuper terram, quæ aperuit os ſuum, & ſuſcepit ſanguinem Gene.4.
fratris tui de manu tua.Nos econtrariò dicimus, non eſſe maledicti effuſionẽ, ſed maledicti iam
exiſtentis enunciationem,præſertim cum non dicat,maledictus ſis,ſed maledictus es,& nõ à me,
ſed à peccatis tuis.Nec enim maledictus eſt Cain à deo, ſed à voce ſanguinis fratris ſui,clamantis
de terra,& impietates eius annunciantis ipſi deo. Igitur hic ſolus maledictus fuit à deo,& non à
ſuo peccato:à deo,inquam, qui omnium noſtrum maledictum,quod erat ſuper nos, id eſt, om-
nem iniquitatem noſtram poſuit in eo.Quod non addidit lex,& nequaquam contaminabis ter-
ram quam dominus deus tuus daturus eſt tibi in poſſeſsionem : mira ſpiritus ſancti arte dixit &
ſcripſit,cum potius ex ea cõtaminata terra poſſet videri ſi in ſe reciperet corpus maledicti.Quid
enim?Quid etiam hoc loco ſcriptor legis intendit? Hoc vtiq;, quia terra quam dedit deus vero
Iſraeli in poſſeſsionem,corpus eſt huius ſingulariter & pro nobis maledicti,quam ſibi datam tũc
Iſrael non contaminauit,id eſt,contaminari non permiſit,quãdo illud Ioſeph & Nicodemus eo-
dem die ſepelierunt pro communi lege omnium in ligno pendentium, videlicet ne indignè in-
ſepultum abijceretur,& à canibus illis,qui viuum circundederant adhuc exanime cõſpueretur.
Porrò illi putabant in eo non cõtaminari terram ſuam, ſi cuiuſquam taliter occiſi corpus nequa-
quam viuentium oculis ingereretur.Quòd ſi quis quærat adhuc, cur pro hoc tantopere legiſla-
tor fuerit ſollicitus,cum poſſet etiam inſepultum cœlitus cuſtodiri ſacroſanctum corpus, ſicut
cuſtodita ſunt,ne à canibus vel auibus læderentur etiam multa corpora martyrũ, interrogemus
eum cur moriente eodem domino,& terra tremente monumenta ſanctorum aperta ſunt. Vide- Matth.27.
licet aut nihil idoneum,aut hoc reſpondebitur ſolum, quia corporibus mortuorum hoc expe-
diebat,vt coniungeretur cum eis in ſepulchris corpus huius mortui,quod afferebat reſurrectio-
nem mortuorum,& idcirco ad ſuſcipiendum illud certatim & auidè ſeſe dilatauerũt. Nam ſicut
animam domini Ieſu ad animas apud inferos deſcendere expediebat,vt indè illas educeret,ſic &
ad corpora corpus eius peruenire oportebat vt illa reſuſcitaret.

Quid ſit inueniri hominis cadauer in terra, cuius cædis reus ignoratur, & quid ſit viciniorem ciuitatem perſpicere, & illic ceruices vitulæ cædere, & manus leuare. CAPVT VII.

QVando inuentum fuerit in terra,quam dominus deus tuus daturus eſt tibi,hominis cadauer
occiſi,& ignoratur cædis reus,egredientur maiores natu, & iudices tui, & metientur à loco
cadaueris ſingularũ per circuitum ſpatia ciuitatum, & quã viciniorẽ cæteris eſſe perſpexerint,ſe-
niores ciuitatis eius,tollent vitulam de armento quæ nõ traxit iugum,nec terram ſcidit vomere,
& ducent eam ad vallem aſperam atq; ſaxoſam,quæ nunquam arata eſt, nec ſemẽtem recepit,&
cædent in ea ceruices vitulæ,&c.) Pręſentis loci myſterium maiores noſtri,iudices noſtri,ſcilicet

CAP. XXI. Apoſtoli ſancti hoc modo impleuerunt. In terra quam dominus deus ipſorũ dedit illis.i.in ſan-
ctarũ plenitudine ſcripturarũ,quas vt intelligerent,dominus Ieſus ſenſum aperuit illis , cadauer
Lucæ 24. hominis occiſi inuenerunt.i.ſacrilegium eorũ qui occiderunt, & eius qui occiſus eſt Chriſti filij
dei veritatem atq; innocentiam,cauſam quoq; intellexerũt.Sed quodammodo ignorabatur cæ-
dis reus,tum quia Iudęi non ipſi manibus ſuis occiderũt, ſed gentilibus occidendũ tradiderunt,
tum quia non ſe Chriſtum regem ſuum, ſed magum atq; maleficum hominẽ occidiſſe pertinaci
concertatione defendunt. Quid igitur? Exierunt & à loco cadaueris menſi ſunt ſingularum per
circuitũ ſpatia ciuitatum. Locus cadaueris ſiue locus cædis in illa terra quam dominus deus de-
dit in illa ſcriptura ſancta,cuius intelligentiam Chriſtus tribuit:locus,inquam, cædis ille eſt ſcri-
turę locus,quicunq; manifeſtè paſsionẽ exprimit redemptoris. Verbi gratia : Sicut ouis ad occi-
ſionem ducerur,& quaſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet, & nõ aperiet os ſuum.Item:Poſt
hebdomadas LXXII.occidetur Chriſtus.Hoc tali loco animaduerſo,viciniorem gratiæ vel ſalu-
ti eſſe perſpexerint ciuitatem ſiue eccleſiam gentium,quam populũ Iudęorum.Cũ enim dixiſſet
Eſaias,quod iam prædictum eſt:Sicut ouis ad occiſionem ducetur, &c. Qui locus cædis Chriſti
eſt,confeſtim è vicino ſubiunxit:Lauda ſterilis quæ non paris,decanta laudem,& hinni,quę non
Eſaiæ 51. pariebas,quoniã multi filij deſertæ magis quam eius quæ habet virum, dicit dominus.Item cum
Daniel.9. dixiſſet Daniel:Occidetur Chriſtus,vt ante iam dictum eſt, qui itidẽ locus cędis Chriſti eſt,con
Eſaiæ 54. tinuo ſubiunxit:Et non erit eius populus,qui eum negaturus eſt.Igitur ſecundũ poſitionẽ terræ,
ſecundũ ſacratiſsimum textum ſcripturæ diuinæ, vicinior ciuitas hæc quã illa loco cadaueris eſt,
propinquior gratiæ Chriſti gentilis quam Iudaicus populus eſt . Quid proinde facient ſeniores
huius ciuitatis? Tollant(inquit)vitulã de armẽto, quæ non traxit iugum nec terrã ſcidit vomere,
& ducent eam ad vallem aſperam atq; ſaxoſam,quę nunquam arata eſt, nec ſementem recepit,&
cædent in ea ceruices vitulæ. Vitula laſciua,vitula malè libera, nulloq; diuini cultus iugo aſſueta,
caro erat noſtra,bruta,& vitioſa. Vt ergo non imputaretur nobis ſanguis hominis occiſi,oporte-
bat cędere ceruices huius vitulę.i.ſuperbiam carnis, membra vel opera carnis mortificare in val-
le aſpera atq; ſaxoſa,id eſt,in humilitate ac laborioſa pœnitentia , & ſic lauare manus.i.baptizari
in morte Chriſti Ieſu.Vndè & protinus ſubditur: (Et veniant maiores natu ciuitatis illius ad in-
terfectum,& lauabunt manus ſuas ſuper vitulam, & dicent : Manus noſtrę non effuderunt hunc
ſanguinem,nec oculi viderunt.) Sed nunquid hoc illis quoq; cõgruit dictum, qui ſceleri Iudęo-
rum interſuerunt,qui crucifigendum hominem illum acclamauerũt, & poſtea manus ſuas laue-
runt? Nunquid & ipſi dicere poſſunt, manus noſtræ non effuderunt hunc ſanguinem , nec oculi
Roma.6. viderunt? Planè hoc & ipſi veraciter dicere potuerũt,quia lauando manus ſuas alterati ſunt.Om-
nes qui in Chriſto Ieſu,omnes qui in morte Chriſti Ieſu baptizati ſunt, ſic innouati ſunt,imò ſic
Galat.2. alterati ſunt,vt iam nõ ſint ipſi qui fuerunt à deo,vt dicat Apoſtolus: Conſepulti ſumus cum illo
per baptiſmũ in mortem,vt quomodo ſurrexit Chriſtus à mortuis per gloriã patris, ita & nos in
nouitate vitę ambulemus.Item Chriſto confixus ſum cruci,viuo autem nõ iam ego,viuit verò in
me Chriſtus.Igitur ipſi qui ſanguinem Chriſti ſuderunt , & poſtea pœnitentiam egerunt,bapti-
zati in nominę eius,poſtquam ſic lauerint,& ſic lauando alterati fuerint,rectè & veraciter dicãt.
(Manus noſtrę non effuderunt hunc ſanguinem,nec oculi viderunt : propitius eſto populo tuo
Iſrael,quem redemiſti domine,& nõ reputes ſanguinem innocentẽ in medio populi tui Iſrael.)
Nihilominus à nobis qui eramus longè,ſed ſupradicto modo ſecundum menſoris funiculum fa-
cti ſumus propè,auſertur reatus ſanguinis,& alieni ſumus ab innocentis cruore qui fuſus eſt,cum
fecerimus quod præcepit dominus.Cæterùm non faciendo hoc,& nõ credendo in eum qui oc-
ciſus eſt,eis qui occiderunt conſentiremus,atq; idcirco ſanguis eius iuſtè à nobis exigeretur.

Quid ſit ſpiritualiter,obſeſſa ciuitate non arbores fructiferas ſuccidere,ſed de lignis agreſtibus machinas inſtruere:& quid ſit obſeſſæ ciuitati primùm pacem offerre.

CAPVT VIII.

QVando obſederis ciuitatẽ multo tempore,& munitionibus circundederis vt expugnes eam,
non ſuccides arbores,de quibus veſci poteſt , nec ſecuribus per circuitum debes vaſtare re-
gionem,quoniam lignum eſt,& non homo , nec poteſt bellantium contra te augere numerum.
Si qua autem ligna non ſunt pomifera,ſed agreſtia,ſed & cæteris apta vſibus : ſuccide , & inſtrue
machinas,donec capias ciuitatem quæ contra te dimicat .) Summa pręſentis capituli hęc eſt,vt
1.Corin.9. ligna fructifera conſeruentur,quę autẽ fructum nõ faciunt,ſuccidãtur.Ergóne de lignis cura eſt
deo? Si(iuxta Apoſtolum)de bobus cura illi non eſt , quanto magis de lignis inſenſibilibus cura
illi non eſt? Igitur ligna iſta vel arbores iſtæ homines ſunt, & ſecundũ hanc ſimilitudinẽ illud ac-
cipimus in euangelio veraciter dictũ,Fructus ergo facito dignos pœnitentiæ . Iam enim ſecuris
Matth.3. ad radicem arboris poſita eſt.Omnis arbor quę non facit fructum bonum,excidetur & in ignem
mittetur.Nempe qui obſidet ciuitatem multo tempore,& munitionibus circundat,vt expugnet
eam,ipſe eſt qui forti armato cuſtodienti atriũ ſuũ,fortior ſuperuẽnit,& ciuitatẽ eius ciuitare dei
viuentis

viuentis Hieruſalem cœleſti inimicam,vſq; ad finẽ ſeculi expugnare non deſinit. Vndè quia pri- Lucæ 10.
mus eius aduentus in pace extitit,& remiſsionẽ peccatorũ omnibus obtulit.Secundus aũt in ter-
rore erit,& eos qui pacẽ eius recipere noluerunt,durus debellator in infernũ pręcipitabit.In ſu-
periori capitulo(quod præſeſtinatione pretereamus) eidẽ alumno ſuo Chriſto filio dei familia-
riter dixerat,hęc eadẽ ſancta & ſpiritualis lex:(Si quando acceſſeris ad expugnandam ciuitatem,
offeres ei primũ pacem.Si receperit,& aperuerit tibi portas, cunctus populus qui in ea eſt,ſalua-
bitur,& ſeruiet tibi ſub tributo.Si autẽ fœdus inire noluerint, & cœperint contra te bellum,op-
pugnabis eam,&c.)Accedens nanq; ad expugnandam ciuitarem , primùm ei pacem obtulit,qui
ingrediens in hũc mundum ad expugnandum diaboli regnum, primùm pœnitentiã & remiſsio-
nem peccatorũ omnibus gentibus prędicauit.Quẽ recipere & portas illi aperire,eſt corde aper- Matth. 4.
to credere ad iuſtitiam,& ore patenti confeſsionẽ facere ad ſalurem. Qui hoc modo fœdus cum Roma. 10.
illo inierint,ſaluabuntur:qui aũt recipere illum noluerint , oppugnati & victi tandem gladio iu-
dicij ferientur.Igitur nõ ſuccides,inquit, arbores quibus veſci poteſt.i.non iudicabis peccatores
dignos fructus pœnitentiæ facientes.Quare?Quoniam lignũ, inquit,eſt & nõ homo,nec poteſt
bellantium contra te augere numerũ.Ergóne lignum non pomiferũ.i.peccaror, nõ faciens pœ-
nitentiæ fructus,homo eſt, & poteſt cõtra pugnatorẽ iſtũ augere hoſtiũ numerũ?Planè homo.i. 1. Cor. 1.
ſapiens & rationalis adeò ſibi videtur, vt ſtultitiam arbitretur id quod prædicamus Ieſum Chri-
ſtum ideo crucifixum,vt per ipſam crucẽ ſuam obſideret vel impugnaret diabolum, & adeò ſibi
videtur augere poſſe hoſtium Chriſti numerũ, vt diſſertando nonnunquam currenti verbo dei,
moram faciat vel impedimentum.Econtrariò,qui iudicat ſe nihil ſcire inter eiuſmodi homines,
niſi Chriſtum Ieſum,& hunc crucifixũ,hic ſuomet iudicio nõ homo eſt,ſed lignũ de cœlo expe-
ctans rorem,vnde refloreſcat,& dignũ faciendo fructũ, primę originis recuperet ſtatũ,quem in
Adã perdidit propter concupiſcentię lignũ: & hic talis contra deũ & hominẽ Chriſtum nec po-
teſt,nec vult hoſtiũ augere numerũ.Seruabitur ergo hic, ille aũt tanquam lignũ inutile ſuccide-
tur,iuxta quod ſcriptum eſt:Perdam ſapientiam ſapientium,& prudentiã prudentium reproba- Eſaie 29.
bo.Sanè ſi qua in illo vel ex illo procedunt vtilia,quę ex aduerſo eiuſdem ciuitatis munitionibus
efficaciter intorqueri valeant,hæc nos,imò qui in nobis loquitur Chriſtus,rapere non dedigna-
bitur,vt malè compoſitis bene vtatur.Vndè prouida cũ dixiſſet ſcriptura:Succide illa, continuò
ſubiunxit:& inſtrue machinas,donec capias ciuitatẽ,quæ contra te dimicat.Hoc ipſum primum
Apoſtolum feciſſe legimus,vbi cũ dixiſſet:In ipſo enim viuimus, mouemur, & ſumus, continuò Actu. 17.
ſubiunxit:Sicut & quidam veſtrũ poetarum dixerũt,ipſius enim & genus ſumus.Item,dixit,autẽ
quidam illorũ proprius ipſorum poeta:Cretenſes ſemper mendaces,malæ beſtiæ,ventres,pigri. Tit. 1.
Itemq́;,non ſolum non reprehenſibile, verũ etiã laudabile eſt,quoties vir eccleſiaſticus de lignis
agreſtibus quę ſucciſa ſunt.i.de ſapientibus mundi qui damnati ſunt,commoda dictorum cõue-
hit exempla vel teſtimonia, vt ſuomet robore debelletur ciuitas quæ aduerſus Chriſtũ dimicat.

De muliere pulchra in bello capta,& adamata,qualiter eam ducere vxorem liceat,
& quid myſticè ſignificet. CAPVT IX.

SI ingreſſus fueris ad pugnandum contra inimicos tuos,& tradiderit eos dominus deus tuus in
manu tua,captiuosq́; duxeris, & videris in numero captiuorum mulierẽ pulchram,& adama-
ueris eam,voluerisq́; habere vxorem,introduces in domum tuam.Quę radet cęſariem,& circun
cidet vngues,& deponet veſtem in qua capta eſt,& ſedens in domo tua, flebit patrem & matrem
ſuam vno mẽſe.Et poſtea intrabis ad eam,dormiesq́; cum ea,& erit vxor tua.) Iuxta literam hoc
feciſſe Dauid tradunt Hebræi de Maacha filia Tholomai regis Geſſur, videlicet quod in prælio 2. Reg. 3.
captam,cæſariè & vnguibus præciſis, ſecundum hanc legem vxorẽ ſibi ſociauerit , ex qua genuit
Thamar & Abſalon.Porrò iuxta ſenſum myſticũ hoc ita facere debet eccleſiaſticus vir . Mulier
pulchra in numero captiuorũ ſiue inimicorũ,ſancta ſcriptura eſt,in tractatibus hęreticorũ.Nam
& pleriq; hæretici ſiue hæreſiarchæ in cathedra Moyſi,imò & in Apoſtolico culmine ſederũt,&
quanquam de diuinitate malè ſentientes, de moribus tamen & allegorica ſubtilitate vtiliter mul
ta dixerunt.Si ergo egreſſus fueris(inquit)ad pugnandum contra inimicos tuos,id eſt,ſi ſanctum
habueris zelum contra fidei Chriſtianæ hoſtes hęreticos,& tradiderit eos dominus deus tuus in
manu tua,vt palmam veritatis obtineas potenti fide & ſana doctrina , non tibi illa legis imponi-
tur neceſsitas,vt nullam quamlibet pulchram mulierẽ apud illos inuentam adamare nõ audeas,
id eſt,vt nullam quamlibet vtilẽ ſcripturarũ expoſitionẽ ab illis conſcriptã legere vel audire non
debeas,ſed omnibus probatis,quod bonum eſt tenere,& à ſola ſpecie mala tibi abſtinere licebit.
Nam hoc eſt quod nũc dicitur:Quæ radet cæſariẽ,& circũcidet vngues, & deponet veſtẽ in qua 1. Theſ. 5.
capta eſt,& poſtea intrabis ad eam,dormiesq́; cũ illa,& erir vxor tua.Cęſariem nanq; radẽre,vn-
gues circuncidere,veſtemq́; pulchræ mulieris mutare, eſt omne quod prauum, omne quod ſu-
perfluum eſt ſacræ lectioni amputare,omnem deniq; ſpeciem malam, id eſt, ſenſum hæreticum,
cautè & diligenter auferre,vt vxorẽ habeas idoneam, iuxta illud: Dixi ſapientiæ ſoror mea es,& Prouer. 7.

prudentiam

CAP. XXI. prudentiam vocaui amicam meam.(Si autem poſtea non ſederit in animo tuo, dimittes eã liberã, nec vendere poteris pecunia, nec opprimere per potentiam, quia humiliaſti eã. Iuxta literam manifeſta eſt æquitas, iuxta anagogen verò iudicij lectorum inhibetur mutabilitas, videlicet qualem in Theophilo, Alexandrinæ ciuitatis epiſcopo, eccleſiaſtica reprehẽdit relatio. Qui cum Iohannis Conſtantinopolitani, qui Chryſoſtomus appellatur, eſſet inimicus, lectionem Origenis, cui libenter incumbebat, zelo eiuſdem Iohannis damnauit, tandemq; damnato Iohanne, quia ſe à lectione Origenis non cohibuit, rurſus ipſe lectioni Origenis eiuſdẽ incubuit. Qui dum ab aliquo fuiſſet interrogatus, quomodo ea quę abdicauerat, rurſus amplecteretur, ita reſpondit. Origenis libri ſimiles ſunt prato floribus pleno. Quicquid ergo bonum in eis inuenero, decerpo: ſi quid mihi ſpinoſum occurrerit, hoc quaſi ſi pungat, omitto. Igitur ſi poſtea (inquit) nõ ſederit in animo tuo, dimittens liberam, id eſt, ſi quãlibet circunciſam damnaueris, pro experimẽto tuo lectionem captiuam, non eadem rurſus, mutata ſententia, ad tuam retrahes ſcholam, quia humiliaſti, id eſt, damnaſti eam, ne non tam per rationem damnaſſe videaris, quam per inuidentiam.

De homine duas vxores habente, quòd non poßit filium dilectæ primogenitum facere, qualiter Chriſtus ſynagogam, & de gentibus habens eccleſiam, hoc debeat adimplere. CAPVT X.

SI habuerit homo vxores duas, vnam dilectam & alteram odioſam, genueritq; ex ea liberos, & filius odioſæ fuerit primogenitus, volueritq; ſubſtantiam inter filios diuidere, non poterit filium dilectæ facere primogenitum, & præferre filio odioſæ: ſed filium odioſæ agnoſcet primogenitum, dabitque ei de his quæ habuerit cuncta duplicia. Iſte eſt enim principium liberorum
Gene. 18. eius, & huic debentur primogenita, & cætera.) Non poterit (inquit) filium dilectæ facere primogenitum, ſubauditur, niſi filius odioſæ proprio vitio honorem perdiderit primogenitorũ. Nam quia minus dilectæ primogenitus Ruben cubile patris aſcendit, & maculauit ſtratum eius, idcirco
1. Para. 5. co potuit Iacob plus dilectæ Rachelis filium Ioſeph facere primogenitum, ſicut ſcriptum eſt in Paralipomenon: Ruben quippe fuit primogenitus Iſrael: ſed cum violaſſet thorũ patris ſui, data ſunt primogenita eius filijs Ioſeph, filij Iſrael, & non eſt ille reputatus in primogenitum. Porrò Iudas, qui erat fortiſsimus inter fratres ſuos, de ſtirpe eius principes germinati ſunt, primogenita autem reputata ſunt Ioſeph. Cæterùm ſpiritualiter, & hanc partem legis mediator dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus, adimpleuit. Nam hic ille homo eſt, qui duas vxores habuit, vnam dilectam, ſcilicet ſynagogam, propter patres chariſsimam: alterã odioſam, ſcilicet gentilitatem, cui
Eſaiæ 54. loquitur per Eſaiam: Quia vt mulierem derelictam & mœrentem ſpiritu vocauit te dominus, &
Rom. 11. vxorem ab adoleſcentia abiectam. Verùm hæc abiecta, hæc odioſa prior peperit, primum enim ſponſi ſui filij dei aduentum recepit. Illa autem nunc ſterilis permanens, ſecundũ eius aduentum
Iohan. 5. receptura eſt. Cum enim plenitudo gentium ſubintrauerit, tunc omnis Iſrael ſaluus erit. Igitur filius odioſæ primogenitus eſt, & ex lege non poteſt homo filium dilectę facere primogenitum,
Galat. 4. & præferre populo Chriſtiano filio huius odioſæ, quemadmodum dicit: Non poſſum ego à meipſo facere quicquam. Sicut audio, iudico: & iudicium meum verum eſt. Quid enim homo iſte
Lucæ 19. factus ex muliere, factus ſub lege, quid inquam cum hæc diceret, audiebat homo iſte, niſi legem iuſtitiæ, auditor & factor legis ſanctæ, & iuſtæ, & bonæ? Quamuis illam diligeret, quamuis ſuper illam dilectam, flere quoq; pro carnis affectu potuiſſet, non tamen ſic iniuſtus eſſe potuit, vt non filium odioſæ cognoſceret primogenitum, magis diuinitatis rationem quam carnis ſequens affectum. Dedit ergo huic primogenito de his, quæ habuerat cuncta duplicia. Nam apud illã quondam dilectam, ſola remanente litera, filius huius non iam odioſæ, ſcilicet populus Chriſtianus ſic ſanctam poſsidet ſcripturam, vt cum hiſtorica ſpiritualia quoq; obtineat myſteria. Iſte enim eſt principium liberorum eius, quia primus credidit in aduentu eius, & huic debentur primogenita: Vndè & in pſalmo gratulatur idem primogenitorum poſſeſſor, & dicit: Elegit nobis hæreditatem ſuam, ſpeciem Iacob, quem dilexit. Speciem Iacob, inquir, quia videlicet quemadmodum Iacob ille ſecundum nomen ſuum, fratrem ſuum Eſau ſupplantauit ſic iſte filius odioſæ illi filio dilectæ ſupernæ benedictionis primogenita præripuit.

De filio contumaci in iudicium producendo, quod non fecit Heli, quomodo patres ſpirituales in eccleſia id agere debeant. CAPVT XI.

SI genuerit homo filium contumacem & proteruũ, qui non audiat patris ac matris imperium, & coercitus obedire contempſerit: apprehendent eum, & ducẽt ad ſeniores ciuitatis illius, & ad portã iudicij, dicẽtq; ad eos: Filius iſte noſter proteruus & cõtumax eſt, monita noſtra audire contemnit, comeſſationibus vacat, atque luxuriæ, & conuiuijs. Lapidibusq; eum obruet populus ciuitatis, & morietur, & auferetis malum de medio veſtri, vt vniuerſus Iſrael pertimeſcat.) Grauis & matura ſententia ſanctæ legis, teneros falſę pietatis affectus, à cordibus patrum erga filios ne habeantur, excludit. Nam in cauſa dei, nec filium pater ſapiens agnoſcit. Quã legis auctoritatem, quia ſenex Heli neglexit, idcirco pauendum vitę periculũ incidit. Nunquid enim tam

molliter

molliter dixiſſe contentus eſſe debuit, quare facitis res eiuſmodi, quas ego audio res peſsimas in omni populo, nolite filij mei? Nonne armaturam zeli, qualis vel quanta ſuper filios inobedientes eſſe debuerit, ſacerdos longæuus ex iſta legis lectione ſcire potuit? Rectè igitur quamuis dixiſſet, Nolite filij mei: rectè inquam arguitur non corripuiſſe filios ſuos pater Heli, domino dicente: & magis honoraſti filios tuos, quam me. Itemq; de illo, eo quòd nouerat indignè agere filios ſuos, & non corripuit eos: neq; enim corripuit, qui non legitimè corripuit. Meminerit huius omnis pater ſpiritualis, qui benè didicit præeſſe domui dei. Si fortè genuit hic homo filium proteruum & contumacem, qui non audiat qui obedire contemnat, ſcire debet, quia prima generis noſtri, quam luimus, culpa eſt inobedientia, & quia contumacibus & proteruis nullam iuſtitia dei repoſuit veniam, ſed ſicut ſcriptum eſt: Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Cogitandum tamen illi eſt, quia de omnibus iudicijs ſuis deo redditurus eſt rationem, ne forte inuidiæ, aut zeli flamma vrat animam. Idcirco ſuam non præcipitabit ſententiam, ſed ſapientes adhibebit in teſtimonium. Hoc benè in cura filiorum ſancti & orthodoxi patres ſanxerunt, ſecundum præeuntis huius auctoritatis imperium. Dicit enim præſens lex: Apprehendent eum, & ducent ad ſeniores ciuitatis illius, & ad portam iudicij, & cætera. Igitur cætera quidem peccata toleranda ſunt in domo dei, contumaces autem & proteruos filios ſæueritas patrum ſapientium obruit, vt auferat malum de medio ſui, cum præſenti auctoritate legis domini, imò proprio exemplo dei, qui inobedientes filios, primos homines ſcilicet, de paradiſo expulit. 1.Reg.2. Iacob.4.

Quid ſit ſpiritualiter, bouem aut ouem vel aſinum fratris, etiam ſi propinquus non ſit, reducere aut ſubleuare, vel qualiter Chriſtus hoc perficiat. CAPVT XII.

NOn videbis bouem fratris tui, aut ouem errantem, & præteribis: ſed reduces fratri tuo, etiam ſi non eſt propinquus frater tuus, nec noſti eum: duces in domum tuam, & erunt apud te quamdiu quærat ea frater tuus, & recipiat. Similiter facies de aſino, &cæ.) Magnificè & hoc imperiū eius, dominus noſter Ieſus Chriſtus per omnia legi ſubditus, ſe adimplere perdocuit, quando viliſsimum omnium iumentorum aſinum aſcendit veniens in ciuitatem Hieruſalem, paſſurus pro ſalute mundi, iuxta prophetiam Zachariæ, dicentis eidem ſanctæ ciuitati, imò ſupernæ Hieruſalem, cuius illa typus vel vmbra fuit: Ecce rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluator, ipſe pauper, & aſcendens ſuper aſinum & ſuper pullum filium aſinæ. Quid enim myſticè aſinus ille cui inſidet dominus, niſi ſtultus gentilium populus intelligitur? Et ſimplicior quidem Hebræorū populus, qui dominum ſequebatur, phariſæis dicentibus: Sed turba hæc quæ non nouit legem, maledicti ſunt, aſinus quidem, ſed propinqui aſinus fuit. Dicit autem hæc ſancta & ſpiritualis lex: Etiam ſi non eſt propinquus frater tuus, nec noſti eum, duces in domum, & cætera. Igitur vt totam legem impleret, etiam non propinqui ſui aſinum iſte ſaluator noſter aſcendit, eumque in domum ſuam duxit, quando gentilem populum aſſumpſit, ſtulta mundi eligens, vt confunderet ſapientes, ſedensq; dorſo obedientis, atq; dicentis: Vias tuas domine demonſtra mihi, & ſemitas tuas doce me, duxit in domum ſuam cœleſtem per viam prudentię, pueris occurrentibus, & cum laude dei ſubleuantibus ramos victoriæ: per quos videlicet pueros ſancti intelliguntur angeli, gaudentes de felicitate redemptionis noſtrę. Hoc idē rectè intelligitur de oue errante, quod maximè comprobatur ex parabola centum ouium & vnius perditæ. Notanda diligenter tota præſentis capituli textura. Siquidem tam in principio quàm in fine eius ſubleuatio præcipitur Iudaici populi, qui domino ſecundum carnem propinquus extitit, in medio autem ſubleuatio populi gentilis, qui à carne eius alienus erat, & à teſtamento dei. Nam in principio dicit. Nō videbis bouem fratris tui, aut ouem errantem, & præteribis, ſed reduces fratri tuo. In fine autē ſic: Si videris aſinum fratris tui, aut bouem errantem cecidiſſe in via, non deſpicies, ſed ſubleuabis cum eo. Porrò in medio dicit: Etiam ſi nō eſt propinquus frater tuus, nec noſti eum, duces in domum tuam, videlicet bouem eius vel aſinum. Frater nanq; hominis huius, qui ſolus legem totam implere potuit, ipſe eſt Iudaicus populus, ſecundū carnem Abrahæ frater vel propinquus domini, quem & prius errantem primo aduentu ſuo ſaluator requiſiuit, & aliquos ex eis ad viam ſalutis reduxit, & nunc ſub onere peccati iacentem, non omnino deſpiciet, ſed in fine ſubleuabit. Interim qui non erat nunc eius propinquus aut frater (vt iam dictum eſt) aſinus qui perierat reducitur, quia de gentibus ad carnem Abrahæ non pertinentibus, ſimplices & abiecti per gratiam colliguntur. CAP. XXII. Zacha.9. 1.Cor.1. Pſal.24. Matt.21. Luca.15.

Quid ſit ſpiritualiter, mulierem virili, aut virum muliebri veſte indui non debere. CAPVT XIII.

NOn induetur mulier veſte virili, nec vir vtetur veſte fœminea, abominabilis eſt enim apud deum qui facit hæc.) Hoc vtrunq; adeò ſpōtè natura perhorreſcit, vt de eo quod minus eſt, Apoſt. dicere nō dubitauerit: Vos ipſi iudicate, Decet mulierē nō velatā orare deū? Nec ipſa natura docet nos: Vir qdē ſi comā nutriat, ignominia eſt illi, &c. Porrò ſpiritualiter mulier veſte virili induitur 1.Cor.11. 1.Cor.11.

CAP. XXII. induitur, quando is qui vitæ ſuæ neſcit moderamina tenere, iudex fieri vitæ audet alienæ, & præeſſe præſumit, qui nondum ſubeſſe didicit. E contrario, vir vtitur veſte fœminea, quando is qui iam ſpiritualia percepit chariſmata, ſcilicet prophetiam, aut ſapientiæ ſiue ſcientiæ ſermonem, aut genera linguarum, aut quippiam horum propter qnod vir iure dici poterat, & tanquam vir præeſt in domo dei quæ eſt eccleſia, fluxa tamen ſequitur vitia, & pro contemptibili vita meretur, vt ſi qua eſt prædicatio eius, ipſa quoque rectè deſpiciatur. Vterque, inquit, abominabilis eſt apud deum qui facit hæc, quod vtiq; aſſertione noſtra non indiget.

Qualiter Chriſtus ambulans per viam huius vitæ, in arbore vel in terra nidum auis inuenerit, & pullos tenuerit, & matrem abire permiſerit. CAPVT XIIII.

SI ambulans per viam in arbore vel in terra nidum auis inueneris, & matrem pullis vel ouis incubantem deſuper, non tenebis eam cum filijs, ſed abire patieris, captos tenens filios, vt benè ſit tibi, & longo viuas tempore.) Paruis nominibus res pergrandes ſignificantur, & vt magnificentius dictum ſit, hic quoq; in facie Moyſi paruo velamine grãdis ſplendor operitur. Nam cuius aut qualis auiculę nidũ hic aut oua oportet intelligi, conſultus Hieremias propheta ſic exprimit: Perdix fouit quæ non peperit, fecit diuitias & non in iudicio. In dimidio dierum ſuorũ derelinquet eas, & in nouiſsimo ſuo erit inſipiens. Perdix auicula fouit, inquit, quę non peperit. Solet enim furari & fouere oua comparis ſui. Nati autem pulli, audiunt clamorem eius, quæ oua peperit, & continuò relicta illa, quæ furata eſt, & oua furtiua fouit, vt diuitias faceret, & nidum ſuum ditaret, & non in iudicio, id eſt, de rapina, recurrunt ad eam quæ mater eſt, quę peperit prima. Propterea dicit: In dimidio dierum ſuorũ derelinquet eas, & in nouiſsimo ſuo erit inſipiens. Inſipienter enim dũ deludere cupit, deluſa eſt, & ars eius à natura victa eſt. Perdix iſte, diabolus eſt, qui aſtutia ſua maſſam generis humani, in primis parẽtibus creatori ſurripuit, & extunc fouit quæ non peperit. i. in vitijs huius mundi malè blanditus eſt eis, & in peccato naſci fecit eos, quos non creauit. Vndè in Eſaia ſub nomine Aſſur gloriabundus dicit: Et detraxi quaſi potens in ſublimi reſidentes, & inuenit, quaſi nidum, manns mea fortitudinem populorum. Itaq; quaſi oua de nido ſublimi, de nido alieno ſurripuit, de quibus pulli erant naſcituri, quando de paradiſo fraude eduxit homines, de quibus naſcituri erant, omnes filij dei iam prædeſtinati, dicente domino: Creſcite & multiplicamini. Fecitq; diuitias, & nõ in iudicio, quia videlicet princeps mundi huius factus eſt, & ab hominibus in templis idolorum, pro deo cultus eſt ordine peruerſo. Sed in dimidio dierum ſuorum (inquit) derelinquet eas, quod iam factum eſt, & in nouiſsimo ſuo erit inſipiens, quod futurum eſt. Vniuerſitas nanque dierum eius vſq; ad vltimum iudicinm protenditur. Verùm ante illud iudicium qui iudicaturus erat, venit iudicandus, & ſine iudicio raptas, cum iudicio raptori per paſsionem ſuam ſuſtulit diuitias, quemadmodum dicit: Nũc iudicium eſt mundi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Et ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum. Tandẽ in nouiſsimo ſuo erit inſipiens. i. inſipientię coarguetur, tunc videlicet, quando videntibus cunctis præcipitabitur. Igitur pulchrè & venerabiliter tibi ò ſingularis auditor & factor legis, Chriſte Ieſu, dicit hæc ſancta lex. Si ambulans per viam, in arbore vel in terra nidum auis inueneris, & matrem pullis vel ouis incubantem deſuper, &c. Nidus auis in arbore, populus Iſrael fuit ſub prædicto quidem mundi principe, ſed in legis altitudine natura qnidem filius iræ, ſicut & cæteri, ſed in alta fide Abrahę. Nidus auis in terra fuit vniuerſa gentilitas, ſub pennis diaboli malè ſota, & in omni terrena cupiditate, dei quoq; ignorantiam habens, omnino depreſſa. Porrò filius dei per viam ambulans vtrobique nidum inuenit, quia præſentis vitæ mutabilitatem ingreſſus, vtranq; partem gratia ſua reſpexit abſq; diſtinctione Iudæi & Græci. Non, inquit, tenebis eam cum filijs, ſed abire patieris, captos tenens filios. Matrem adulterinam quę (vt ſupra dictum eſt) ſonit quæ non peperit, nõ tenebis. Nec enim gratia liberatoris diabolum requiſiuit, ſed tantum filios ſibi gratia regenerandos requiſiuit. Idcirco capti tenentur filij vt ſaluentur, idcirco mater talis abire permittitur, vt in nouiſsimo ſuo perdatur.

Hier. 17. · Eſaie 10. · Iohan. 12. · Iob 40.

Myſticè de eadem re, qualiter Chriſtus feecrit, vel qualiter nos faciemus, tenendo myſticos ſenſus, dimittendo literam legis. CAPVT XV.

NOn tenebis (inquit) matrem cum filijs, ſed abire patieris, captos tenens filios, vt benè ſit tibi, & longo viuas tempore. Mater pullis vel onis deſuper incubans, litera ſynagogæ eſt, litera legis quæ occidit: oua autem ipſa vel pulli myſteria ſunt ſpiritus legis, ſpiritus viuificantis. Sed illam matrẽ, illã literam Chriſtus nõ tenuit, quemadmodũ in pſalmo dicit: Quoniam nõ cognoui literaturã, introibo in potẽtias domini. Filios tantũ captos tenuit, ſpiritualiter enim legẽ impleri vult à ſuis diſcipulis. Non tenebis ait, ſed abire patieris. Ad qnid? Vt benè ſit tibi, ait, & lõgo viuas tempore. Dicamus aliud quod commodius præſentem locum queat illuſtrare. Ipſe in pſalmo dicit: Deus oſtendit mihi ſuper inimicos meos, ne occidas eos, ne quando obliuiſcantur populi mei. Sed quid? Diſperge illos in virtute tua. Ecce hodie videmus matrem ſolã auolaſſe ſic filijs, & ſcimus vbi ſit, quia toto orbe diſperſa eſt ſynagoga inimica Chriſti, ſolam habens literam legis

Alia expoſitio. Pſal. 58.

legis & hoc ipſum Chriſto proficit, vt longo viuat tempore.i.vt nunquam eius obliuiſcatur po-
puli. Igitur & nos vel quiq; noſtrũ per viam imus, quia præſentem vitam pergimus, & nidos auis
in terra & in arbore inuenimus, quando verba hiſtoriæ, aut in cõtemplatiua, aut in actiua vita te-
nenda legimus. Nam præcepta actiuæ vitæ, nidus auis in terra eſt, pręcepta contemplatiuę, nidus
in arbore. Mater verò pullis vel ouis incubat, quádo ipſa hiſtoria intellectum ſpiritualem ſouet.
Non teneamus eam cum filijs, ſed abire patiamur, captos tenẽtes filios, quia videlicet in quibuſ-
dam locis prætermittenda eſt hiſtoria, vt ſoli matris huius pulli, id eſt, ſpiritualis intelligẽtiæ ſen-
ſus nobis in eſum veniant, nec nos mater, ſed pulli reficiant. Cùm enim legimus aurum & argen-
tum Aegyptiorum ab Iſraelitico populo petitionis deceptione ſurreptũ, & rurſum cum legimus Exod. 11.
carnalia ſacrificia deo exhibita, quid in hoc verborum nido, niſi mater dimittenda eſt, & filij te-
nendi? Nos enim cum à quibuſq; ſecularibus vigilantiam ingenij in defenſionem veritatis trahi-
mus, & cum eorum eloquium in vſum rectitudinis vertimus, quid aliud quàm aurũ & argentum
ab Aegyptijs tollimus, vt ex eo & nos diuites effecti, & illi pauperes, valeant oſtendi, ſicut ſcriptũ 2.Cor.10.
eſt, in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti? Et cum noſtra corpo
ra per abſtinentiã domamus, quid aliud quàm ſpiritualia ſacrificia omnipotenti deo exhibemus,
ſicut rurſum per Paulum dicitur: Vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem. Matrem itaq; Roma.12.
dimittentes, pullos comedimus, cum hiſtorię exempla dimittimus, ſed ex ea allegoriarum ſenſus
in mente retinemus. Vndè rectè additur, vt benè ſit tibi, & lõgo viuas tempore, quia longo tem-
pore ille viuit, qui per ſpiritualem intelligentiam æternitatis annos apprehendit.

Quid ſit myſticè, nouam domum ædificare, & murum per tecti circuitum facere.
CAPVT XVI.

CVm ædificaueris domum nouam, facies murum tecti per circuitum, ne effundatur ſanguis in
domo tua, & ſis reus alio labente & in pręceps ruente.) Talis domorum ſtructura, ſecundum
morem Paleſtinæ eſt prouinciæ, vbi ſolent in tectis reſidere. Vndè dominus in euangelio: Quo- Luc. 12.
niam quæ in tenebris, inquit, dixiſtis, in lumine dicentur, & quòd in aure locuti eſtis in cubicu-
lis, prædicabitur in tectis. Ergo quia ſolebãt in tectis reſidere, facies, inquit, tecti murum per cir-
cuitum, ne effundatur ſanguis in domo tua, & ſis reus labente alio, & in pręceps ruente. Et in tem
pli conſtructione legimus: Texit quoque domum laquearibus cedrinis, & ædificauit tabulatum 3.Reg.6.
ſuper omnem domum quinq; cubitis altitudinis. Non enim tecta noſtro more culminibus ſub-
limata, ſed plano ſchemate faciebant æqualia. Porrò ſpiritualiter domum ædificat, qui domus
dei curam habens, ſubditorum mentes pro officio ſuo, doctrinæ verbo informat. Vndè illud eſt:
Niſi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Quod eſt dicere: Pſal.126.
Niſi dominus corda præparauerit auditorum, in vanum quamlibet ſapientes architecti, verbo-
rum impenſas effundunt. Igitur cum ædificaueris, inquit, domũ nouam, id eſt, cum ſubiectorum
mentibus doctrinam poſueris inchoatiuam, facies murum tecti per circuitum, id eſt, quæcunque
dixeris, ſufficientibus communies rationibus, ſiue teſtimonijs ſcripturarum, ne fias reus labente
alio, & in pręceps ruente, quod videlicet fit, quoties incauta dictio peruerſæ dat auditoribus oc-
caſionem intelligentiæ. Sit ergo communitum quicquid dixeris, vt in ſermone tuo nemo laba-
tur, niſi qui volens & contentioſus ſe excuſſerit.

Quid ſit ſpiritualiter, vineam non ſeri altero ſemine, & quid ſit ſecundum literam vel ſecundum ſpiritum, ſementem & quæ naſcuntur ex vinea pariter ſanctificari.
CAPVT XVII.

NOn ſeres vineam tuam altero ſemine, ne & ſementis, quàm ſeuiſti, & quæ naſcuntur ex vinea
pariter ſanctificentur.) Hoc ruſticorum quoq; ſiue agricolarum nouit induſtria, quia vinea
terra ſibi liberam poſcit, vt non ſolum nulla ſubijciatur ſementis, verumetiam ſponte proferente
herbas inutiles, ſarculo certatim extirpare opus ſit. Alioquin terræ pinguedo, cuius abundãtiam
vinea poſcit, in vanum diſperit, quia dum in multa diuiditur, in ſingulis valet minus. Itaque & ſe-
mentis & quæ naſcuntur ex viuea pariter ſanctificantur.i.ad ſterilitatem rediguntur, atq; ingrato
cultoribus ſuis otio feriãtur, iuxta illud, quòd cõmonendo dominus cum populo merenti dixiſ-
ſet: Dixitq; terra veſtra deſerta, & ciuitates dirutę, continuò ſubiunxit, tunc placebunt terrę ſab- Leuit.26.
bata ſua, cunctis diebus ſolitudinis ſuæ. Itaq; ne pariter ſanctificentur.i.ne pariter ad ſterilitatis
ſabbatum redigantur. Porrò ſpiritualiter cum vniuerſa eccleſia vinea domini ſit, & hęc ſi hæreti-
co ſemine ſeratur, aut Iudaicis cæremonijs, in quibus diuitem ſe putat ille populus, nihil bonorũ
fructuum inde colligatur, tum verò maximè illi vinea domini ſunt, quorũ in eadem eccleſia or-
do ſacratior, & ſpirituale propoſitum. De qualibus ad prophetam loquitur dominus: Fili homi- Ezech.15.
nis quid fiet ligno vitis, ex omnibus lignis nemorum, quæ ſunt inter ligna ſyluarum? Nunquid
tolletur de ea lignum vt fiat opus, aut fabricabitur de ea paxillus, vt dependeat ex ea quodcun-
que vas? Nempe hi quorum erat ſpirituale exercitium, ſi ad ſeculare deuoluantur negotium, &
quod fuerant deperit, & quod aggrediuntur interdũ non proficit. Vndè in actibus apoſtolorum

CAP. XXV. dicunt ipſi apoſtoli. Non eſt æquum delinquere verbum dei,& miniſtrare menſis. Et apoſtolus
loquitur Corinthijs:Secularia igitur iudicia ſi habueritis,contemptibiles,qui ſunt in eccleſia, il-
Actuum 6. los conſtituite ad iudicandum.Igitur non ſeres,inquit,vineam tuam altero ſemine,ne & ſemen-
1.Corin.6. tis quam ſeuiſtis, & quæ naſcuntur ex vinea pariter ſanctificentur, id eſt, inſignes qui ſunt in ec-
cleſia,cœleſtis doctrinæ fertiles,contemptibilium negotiorum non iniuriaberis occupatione,ne
dum in vtramque partem diuiduntur,in neutram vtiles inueniantur,& ita quaſi ſanctificato ſab-
bato nihil regno dei fructuoſum operentur, hinc eſt enim quòd auctoritas canonica ſacros alta-
2.Tim.2. ris miniſtros ſecularibus negotijs implicari vetat.Nemo militans deo(inquit apoſtolus) implicat
ſe negotijs ſecularibus.

Quid ſit, non arare in boue ſimul & aſino: & quid, non veſtiri veſtimento ex lino & lana: & quid ſit, facere funiculos in fimbrijs. CAPVT XVIII.

NOn arabis in boue ſimul & aſino,non indueris veſtimentum quod ex lana linoq́; contextum
eſt.)Hoc de cauenda doctoribus imperitorum ſocietate, dictum intelligi poteſt. Non ara-
bis in boue ſimul & aſino,idem eſt,ac ſi apertè diceret : non ſociabis in prædicationem ſapientes
& fatuos,ne videlicet per eum qui implere non valet,& illi obſiſtas qui præualet. Quid verò per
hanc veſtem niſi hypocritarum perſona ſignatur, qui benignitatem erga proximos oſtendunt,&
dolo ſuæ iniquitatis,quæ loquuntur operiunt? Veſtis enim quæ ex lana linoq́; fit, lanam ſemper
in faciem reddit,& linum ſubter abſcõdit: Quid ergo per lanam niſi ſimplicitas ſonat? Quid per
linum niſi ſubtilitas deſignatur? Et ſæpe homo ſubtilis & acutus,exterius ſimplicitatem manſue-
tudinis oſtendit,& interius ſubtilitatem malitiæ contegit. Iſte ergo veſte ſe actionis ſuæ quaſi ex
lana & lino induit, quando ab eo & ſimplicitas monſtratur in ſuperficie, & ſubtilitas malitiæ ſer-
uatur in mente. Vndè & continuò ſubiungitur. (Funiculos in fimbrijs facies, per quatuor angu-
los pallij tui,quo operieris.) Veſtis namque iam dictæ cum qua ſapiens incedat,cuſtodiens illam
ne nudus ambulet,cum ex cunctis virtutibus textura eius conſtet,angulos,id eſt,principales ſunt
Matt.6. quatuor virtutes, quas & Ethnici proprijs appellare nominibus nouerunt, temperantiam, iuſti-
tiam,fortitudinem,prudentiam.His enim cum propter deum ſapiens ornatus incedat,non vt vi-
deatur ipſe ab hominibus, ſed vt glorificetur pater in cœlis, & cum hac dilectione dei & proxi-
mi,bona faciens opera,perſeuerat vſq; in finem,vt ſaluus ſit : profectò funiculos fecit in fimbrijs
per quatuor angulos pallij ſui. Cæterùm in ſupradictis hypocritis indecentes fimbrias dominus
Matt.23. noſter acri inuectione coarguens,dicit: Dilatant filacteria ſua,& magnificant fimbrias. Multum
enim ſe accuſant, cùm de re ſignificata non curantes, ſignificatiuas in oculis hominum fimbrias
magnificant.

De viro, qui vxorem acceptam odio habens, dicit: Non inueni eam virginem, & parentibus ſigna virginitatis afferentibus vapulat, eamq́; habere compellitur, qualiter in Chriſto factum intelligatur. CAPVT XIX.

SI duxerit vir vxorem,& poſtea eam odio habuerit,quæſieritq́; occaſiones quib' dimittat eam,
& obijciens ei nomen peſſimũ,& dixerit,vxorem hanc accepi, & ingreſſus ad eam non inueni
virginem,tollent eam pater & mater eius, & deferẽt ſecum ſigna virginitatis eius ad ſeniores vr-
bis eius,qui in porta ſunt.Et dicet pater:filiam meam dedi huic vxorem.Quàm quia odit,impo-
nit ei nomen peſſimum,& dicit:non inueni filiam tuam virginem : Et ecce hæc ſunt ſigna vir gi-
nitatis filiæ meæ. Expandent veſtimẽtum coram ſenioribus ciuitatis. Apprehendentq́; ſenes vr-
bis illius virum,& verberabunt eum,condemnantes inſuper cẽtum ſiclis argenti, quos dabit pa-
tri puellæ,quoniam diffamauit nomẽ peſſimum ſuper virginem Iſrael,habebitq́; eam vxorem,&
non poterit dimittere omni tempore vitæ ſuæ.)Hæc iuſtitiæ vel ſapientiæ dei litera pudicis ſen-
ſibus obſcuriſſima eſt.Quis enim pudicus animus ſaltem cogitare patiẽter valeat, qualiter ruptæ
virginitatis cruenta in panno ſeruentur veſtigia?Sed cõſoletur nos in iſto quoq; loco, eadem dei
ſapientia,clamans de eiuſmodi occidente litera,Spiritus enim meus ſuper mel dulcis, & hæredi-
Eccle.24. tas mea ſuper mel & fauum.Ac deinceps: Et qui elucidant me, vitam æternam habebunt. Igitur
de obſcura literę huius ſpelunca lucidum euoluamus ſpiritus myſteriũ,talemq́; & hanc ſapiamus
legem,cui ſubiectum fuiſſe non deceat virũ ſanctę eccleſię Chriſtum.Si duxerit(inquit)vir vxo-
Pſalmo.18. rem,& poſtea eam odio habuerit,&c.Spiritualiter hoc ita factum eſt.Vir vxorem duxit,quando
Iohan.3. naturam aſſumpſit humanam filius dei. Vndè eſt: In ſole poſuit tabernaculum ſuum, & ipſe tan-
Ephes.5. quam ſponſus procedens de thalamo ſuo.Spiritualibus eiuſdẽ ſponſi filijs, vel amicis myſterium
hoc notum eſt.Vndè & gratulantes dicunt.Qui habet ſponſam,ſponſus eſt. Itemq́ue cum Apo-
ſtolo:Et erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum eſt in Chriſto, & in eccleſia. In illa
(inquam)carnis aſſumptione, vir iſte cognouit vxorem ſuam, ſcilicet vniuerſam Iudæorum atq;
Gentium eccleſiam,pro temporum quidem vel locorum diuerſitate numeroſam,ſed iuxta fidei
ſacramentum vnam.Verùm ſic acceptam poſtea quodammodo odio habuit eam,quæſiuitq́; oc-
Matth.10. caſiones quibus dimitteret eam, dixit enim diſcipulis ſuis: In viam gentiũ ne abieritis,& in ciui-
tates Sa-

tates Samaritanorum ne intraueritis. Item non ſum miſſus niſi ad oues quæ perierunt domus Iſrael. Ac deinceps: Non eſt bonum panem ſumere filiorum, & mittere canibus ad manducãdum. Voces nanque eiuſmodi, voces erant odij, non iuxta rationem diuinitatis, ſed ſecundum ſenſum carnis, priori non conſonantes propoſito eius, vel ſcripturarum veritati. Nam priuſquàm incarnaretur, amorem eccleſiæ gentium profeſſus fuerat in omnibus prophetis. Ita tanquam mutato conſilio obijciebat illi nomen peſsimum dicens vxorem hanc accepi, & ingreſſus ad eam, non inueni virginem. Non inueni, inquit, eam virginem, ſed multorum deorum, tanquam multorũ virorũ milibus proſtitutam. Verùm id fruſtra fuit. Nam in copula prædicta, in illa incarnatione filij dei ſacroſancta veſtigia virginitatis ſpectanda repoſita ſunt. Egit enim illa quondam proſtituta, egit (inquam) pœnitentiam, mortificauit carnem ſuam, inſuper & ſub gladijs perſecutorum, propter illum virum ſuum fudit ſanguinem ſuum. Quid igitur? Tollent (inquam) eam pater & mater eius, & deferent ſecũ ſigna virginitatis eius ad ſeniores vrbis illius, qui in porta ſunt, & expandent veſtimentum coram ſenioribus ciuitatis, & apprehendent virum & verberabunt eum, &c. vt ſupra. Nempe miro modo, miro charitatis ordine, propter ipſum crimen, vndè eccleſiam de gentibus redarguit, homo factus dei filius, ipſe verberatus & cruci affixus eſt, & in porta ciuitatis coram ſenioribus vrbis, id eſt, in conſiſtorio cœli, in cõſpectu patris & ſanctorum angelorũ eius, virgo eſſe iudicata eſt, quæ in coniunctione eius poſuit veſtigia ſanguinis ſui, quæ in prædicatione eius pœnitentiam egit, quæ pro fide eius ſanguinem fudit. Nempe & ſi ante proſtituta fuerat, poſtquam tamẽ ſic illi coniuncta eſt, iam virgo meretur dici, & eſt. Quis verò pater, vel quæ mater eſt eius, niſi ordo apoſtolicus, & eccleſia primitiua, quorũ teſtimonio in cœlo & in terra defenditur? Verberabunt (inquit) illum, condemnantes inſuper centũ ſiclis argenti, quos dabit patri puellæ, quoniam diffamauit nomen peſsimum ſuper virginem Iſrael. Deniq; quia de peccato arguebat eccleſiam ſiue ſynagogam quam virginem eſſe volebat, idcirco vir iſte verberatus, inſuper & crucifixus eſt, imò vt peccatũ proſtitutionis eius deleret, idcirco verberari & crucifigi dignatus eſt, deditq́; centum ſiclos argenti, id eſt, plenitudinem donorum ſpiritus ſancti. Habebit ergo (inquit) eam vxorem, & non poterit dimittere omni tẽpore vitę ſuæ, videlicet impleta prophetia, quæ dicit: Habitabit enim iuuenis cum virgine, & habitabunt in te filij tui, & gaudebit ſponſus ſuper ſponſam, & gaudebit ſuper te deus tuus. Sequitur. (Quod ſi verum eſt quod obijcit, & non eſt in puella inuenta virginitas, eijcient eam extra fores domus patris ſui, & lapidibus obruent viri ciuitatis illius, & morietur, quoniam fecit nefas in Iſrael, vt fornicaretur in domo patris ſui, & auferes malum de medio tui.) Hoc interim ſciendum eſt, quia cum gratia dei in poteſtate mulieris eſt, vtrum crimen quod ab hoc viro obiectum eſt verũ ſit an non. Etenim quæ pœnitentiam egit, vt ſupra dictum eſt, & ita virginem caſtam ſe exhibuit, in illa nomen peſsimũ perijt, quæ autem pœnitentiam nõ egit, magisq́; Barrabam quam dei filium: magis amat Antichriſtum quàm Chriſtum, hæc diffamata eſt, quia verè fecit nefas in Iſrahel, & peccatum eius manet, igitur eijcient eam (inquit) videlicet ſynagogam, extra fores quondam patris ſui dei, & lapidibus obruent eã viri ciuitatis eius, ſcilicet omnes iudices, qui ſedebunt ſuper thronos iudicantes duodecim tribus Iſrahel, & morietur, quia fornicata eſt in domo patris ſui, id eſt, condemnabitur, quia diabolo adhæſit, cùm haberet legem & Prophetas dei ſui.

Matth. 10.
Ibid. 15.
Eſaiæ 62.
Matth. 19.

Si dormierit vir cum vxore alterius, vtriq; morientur, & quæ ſit diſtantia eius in agro, & eius quæ in ciuitate reperta eſt, & quòd adulter diabolus, puella verò quam oppreßit in agro ſynagoga fuerit in Ægypto. CAPVT XX.

SI dormierit vir cum vxore alterius, vtriq; moriãtur. i. adulter & adultera, & auferes malum de Iſrahel.) Hæc de adulterio generalis ſentẽtia eſt: Sed differt, vtrum per vim, an per conſenſum adulterium perpetratũ ſit. Sequitur ergo. (Si puellam virginẽ deſponderit vir, & inuenerit eam aliquis in ciuitate, & concubuerit cũ illa, educes vtrunq; ad portã ciuitatis, & lapidibus obruentur: puella, quia nõ clamauit cũ eſſet in ciuitate: vir, quia humiliauit vxorẽ proximi ſui: & auferes malũ de medio tui. Si autem in agro repperierit vir puellam, quę deſpõſata eſt, & apprehẽderit, & concubuerit cum ea, ipſe morietur ſolus, puella nihil patietur, nec eſt rea mortis, quoniã ſicut latro cõſurgit contra fratrem ſuũ, & occidit animam eius, ita puella perpeſſa eſt. Sola erat in agro, clamauit, & nullus adfuit qui liberaret eam.) In manifeſta diſcretæ rei iuſtitia, iuſtũ nihilominus adulterij ſpiritualis iudiciũ eſt. Nam qui cũ vxore alterius dormiuit, vir impurus diabolus eſt, qui creaturã rationalem, ſcilicet hoĩem corrumpere auſus eſt, & hic quidẽ in agro puellam virginem deo deſpõſatam inuenit, & cum illa cõcubuit, quãdo ante legem datam peregrinantẽ in Aegyto, gentem Hebræam ſibi ſubiugauit, ſeruiebat enim illic dijs alienis, quàm in Abraham, Iſaac, & Iacob deſponderat ſibi deus legitimus vir. Clamauit puella, & nullus affuit qui liberaret eam, nullus (inquam) non erat enim lex, non venerat Propheta, qui à cultu deorũ Aegyptiorum reuocaret gẽtem illam, niſi quòd clamor eius venit ad Ieſum, & hic ſolus deſcẽdit, vt liberaret populum ſuum. Itaq; ſicut latro conſurgit cõtra fratrem ſuum, & occidit animã eius: ita puella illa, ita gens

CAP. XX. nouella illa perpeſſa eſt,& intus diabolũ corrumpentem,& foris Pharaonem,ſeruituti ſubijcientem.Sola erat in agro illo, in Aegypto ſola, longè remota à ciuitate dei & regno. Igitur vir ille (inquit)morietur ſolus, puella nihil patietur, nec eſt rea mortis. Talis nempe adulterij pœnam ſolus portabit diabolus, quemadmodum in typum eius ſolus perijt Pharao cum curribus ſuis,& Exod.14. equitibus, gens autem illa nihil paſſa mare tranſiuit, glorificata miraculis defenſa cœleſtib.præſidijs.At hic idem adulter toties puellam deſponſatam in ciuitate inuenit, & toties cum illa concubuit,quoties gens eadem iam ſcripturis ſanctis, & angelorũ munita præſidijs, Idololatriæ ſeſe proſtituit,initiando Beelphegor,colendo Baal,ſeruiendo Aſtaroth. Amplius autem tunc diabolus corruptor cum illa in ciuitate concubuit,quando æteroum ſponſum & amatorem animarum Ieſum Chriſtum filij dei, crucifigi, virumq; homicidam ſibi donari petit. Igitur educes(inquit) vtrumq; ad portam ciuitatis illius,& lapidibus obruetur.Palàm eſt omni mundo,quia iam adultera illa educta eſt,iam non ſolùm ſpiritualiter, ſed corporaliter quoque & viſibiliter de ciuitate dei protracta eſt, multisq; calamitatibus tanquam lapidibus obruta eſt. Amiſsis iam angelorum Eſaie 62. præſidijs,nullũ iam habens vigilem,id eſt,prophetam, de qualibus ipſe deus,Super muros tuos, inquit, Hieruſalem conſtitui cuſtodes, tota die & tota nocte non tacebunt laudare nomen domini.Ipſa quoq; ciuitas terrena Hieruſalem deſerta eſt facta,& templum exuſtum eſt,& qui Romanorum gladio ſupereſuerunt,in omnes gentes captiui ducti ſunt.

De eo quod ait: Viriq; moriantur, ſubaudiendum eſſe, Si cum conſenſu mulieris dormierit cum ea vir. CAPVT XXI.

Eſaie 50. IGitur ſi dormierit(inquit)vir cum vxore alterius vterq; moriantur, ſubauditur, ſi cum conſenſu mulieris dormiuit cum ea vir.Nam ſi inuita violata eſt, ſi vim perpeſſa eſt, ita quemadmodum latro conſurgit aduerſus fratrem ſuum,& occidit animam eius, adulter ſolus erit vir, illa nihil patietur,nec eſt rea mortis.Quare?Videlicet quia ſola caro violata eſt,animus autem (vbi lędet fides coniugij)incorruptus.Sola fides violata in crimine eſt, ſola fidei perditio adulterij eſt. Nam vbi nullius deſponſionis ſigillata eſt fides,ſi corruptor acceſſerit,iam quidem vitium,ſed in neutro adulterium eſt. Nam ſequitur. (Si inuenerit vir puellam virginem, quæ non habet ſponſum, & apprehendens concubuerit cum ea, & res ad iudicium venerit, dabit qui dormiuit cum ea patri puellæ,quinquaginta ſiclos argenti, & habebit eam vxorem, quia humiliauit illam. Non poterit dimittere eam cunctis diebus vitæ ſuæ.)Igitur ſanctio coniugij non tam in coniunctione vel commixtione carnis,quàm in ſacramento deſponſionis eſt.Quapropter legitimè ac rationabiliter de virgine nunquam cognoſcenda carnaliter vel cognita,loquitur angelus ad Ioſeph: Ioſeph fili Dauid noli timere accipere Mariam coniugem tuam,quòd enim in ea natum eſt,de ſpiritu ſancto eſt.Legitimè(inquam)id eſt, ſecundũ legem præſentem vocat illam in euãgelio coniugem propter ſolam deſponſionis fidem.Porrò de ſpirituali adulterio idem ſentiendum eſt, videlicet quòd inuitam,vel ab adultero vim paſſam, nullam animam proprius vir deus quaſi adulteram iudicet.Quòd optimè ſciens martyr inuicta,eademq; virgo pudica, dicit primùm de carnali adulterio ſic:Nunquam inquinatur corpus, niſi de conſenſu mentis. Nam ſi inuitam me feceris violari, caſtitas mihi duplicabitur ad coronam. Sumptum quoq; de præſenti legis loco teſtimonium ſic inſerit, dicens: Nam ſic patitur deus violatorem caſtitatis, ſicut ſerpentem, ſicut latronem,ſicut barbarum.Porrò de ſpirituali adulterio itidem dicit.Nam & ſi in manu mea thura ponas,& per manum meam iacias ſacrificia,deus hæc attendit & ridet.Et de vtroque communem reddens ſententiam, de ſenſibus enim & de voluntatibus(inquit)iudicat.

De eo quòd eunuchus non intrabit eccleſiam domini, quot ſint eunuchorum ſpecies, & qualis eunuchus non ingrediatur in eccleſiam domini. CAPVT XXII.

NOn intrabit eunuchus attritis vel amputatis teſticulis, & abſciſſo veretro in eccleſiam domini.)In Eſaia legimus:Et non dicat eunuchus,ecce ego lignum aridum,quia hæc dicit dominus:Si cuſtodierint ſabbata mea,& elegerint quæ volui,& tenuerint fœdus meum,dabo eis in domo mea, & in muris meis locum & nomen melius, à filijs & filiabus, nomen ſempiternum dabo eis quod non peribit. Ergóne ſic ſibi contraria ſunt lex & prophetæ, vt dicat lex, non intrabit eunuchus in eccleſiam domini, dicat econtra dominus in Propheta: Dabo eunuchis locum in domo mea, & in muris meis? Quæ eſt enim domus, aut qui muri domini, niſi eccleſia domini? Sed profectò intellectus eunuchi non idem hic eſt & illic. Illic enim in litera,hic autem in ſpiri-
Matth.19. tu eunuchus intelligendus eſt,quia ſpiritualis eſt. Quapropter iam ipſas ennuchorum enumeremus ſpecies. In euangelio dominus dicit: Sunt eunuchi qui ſic nati ſunt: & ſunt eunuchi qui ab hominibus facti ſunt.Et ſunt eunuchi,qui ſe caſtrauerunt propter regnum cœlorum.Hæc tertia eunuchizatio,ſiue caſtratio, quia nõ ferro abſciſsionis, ſed propoſito fit caſtitatis,magis quidem ſpiritualis eſt,verunramen non omnino,quia manifeſtus in carne cœlibatus eſt. Et hi proculdubio laudabiles ſunt eunuchi, quibus iuxta Prophetam prædictũ dat dominus locũ in domo ſua, & in muris ſuis, nomenq; melius à filijs & filiabus. Horum omnium generum de nullo veraciter dicas

dicas,quia nō ingreditur eccleſiam domini, niſi quod ſacros tantū altaris honores anctoritas canonica truncatis vel abſciſis interdicit. Quapropter quærendū adhuc eſt, qualis ſit ille eunuchus qui non ingrediatur eccleſiam domini. Quærentibus hoc illis quoq; illud ſeſe offert, quòd alibi dictum eſt: Maledictus omnis qui non ſacit ſemen in Iſrahel. Neutrū quippe ſine altero rectè intelligi poteſt, quia videlicet verba quidē diuerſa, ſenſus tamen idem eſt. Igitur eunuchus qui non ingrediatur in eccleſiam domini, & nō faciēs ſemen in Iſrahel, qui & idcirco maledictus eſſe debeat, quia ſemen non ſecerit in Iſrahel, ille eſt, qui cum poſsit verbo ædificare proximum, mutus incedit: vel cum bona & vtilia nouerit, otioſa magis, & vana diligit. Hic illi oppoſitus eſt, qui ſe caſtrauit propter regnum cœlorum: quia videlicet quantum ille laudabilis eſt, eò quòd facultatem habēs naturalem ſeminandi filios carnis, cōtinens eſt propter regnū cœlorum, ſcilicet vacare poſsit orationi, & iuxta Apoſtolicum cōſilium tantum ſolicitus ſit, quæ ſunt domini: tantum hic deteſtabilis eſt, eo quòd commiſſum habens talentum verbi dei, quo ad ædificationem multorum benè poſsit operari & vtiliter negotiari, vacat otio, & acceptam indignè gratiam negligit.

Si fuerit inter vos homo qui nocturno pollutus ſit ſomnio, qualicunq; diſcretione obſeruandum ſit. CAPVT XXIII.

SI fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus ſit ſomnio, egrediatur extra caſtra & non reuertetur priuſquam ad veſperam. Lauetur aqua, & poſt ſolis occaſum regredietur in caſtra.) Hic iam rectè quæritur, vtrum poſt illuſionem quę per ſomnium ſolet accidere, quilibet corpus domini valeat accipere, vel ſi ſacerdos poſsit ſacra myſteria celebrare, quia ecce lex non niſi lotum aqua, nec ante veſperam concedit in eccleſiam vel caſtra intrare. Et quidem ſpiritualiter intelligitur, qoia quaſi per ſomnium illuditur, qui tentatus immunditia, veris imaginibus in cogitatione inquinatur. Et hic lauandus eſt aqua, vt culpas cogitationis lachrymis abluat, & niſi prius ignis tentationis receſſerit, reum ſe quaſi vſq; ad veſperam cognoſcat. Sed vt ſimplicem nunc teneamus literam, eſt in eadem ſomnij illuſione valde neceſſaria diſcretio, qua ſubtiliter penſari debeat, ex qua re menti dormientis accidat. Aliquando enim ex crapula, aliquando ex naturæ ſuperfluitate, vel infirmitate, aliquando ex cogitatione contingit. Et quidē cum ex crapula contingit, habet exinde animus aliquem reatū, non tamen vſque ad prohibitionem percipiendi ſancti myſterij, vel miſſarū ſolennia celebrandi, cùm fortaſſe aut dies feſtus exigit, aut exhiberi myſterium pro eo quòd ſacerdos alius in loco deeſt, ipſa neceſsitas compellit. Cùm verò ex naturæ ſuperfluitate, vel infirmitate inuenerit, omnimodo hæc illuſio timenda non eſt, quia hanc animus pertuliſſe magis, quàm feciſſe dolendus eſt. Si verò ex turpi cogitatione vigilantis oritur illuſio dormientis, patet animo ſuus reatus. Tribus enim modis omne peccatum cogitationis impletur, videlicet, ſuggeſtione, delectatione, conſenſu. Videat ergo, qua ex radice inquinatio illa proceſſerit, ſcilicet vtrum ſuggeſtione, an delectatione, vel quod maius eſt peccati conſenſu acciderit, quòd & cogitauit ſciens, & pertulit neſciens. Suæ igitur conſcientiæ iudicio relinquitur, 1.Cor.7.
qui nocturno fuerit ſomnio pollutus, vt pro modo pollutionis dignè lachrymis ſuis, vel pœnitentiæ ſatisfactione lauetur, priuſquam in caſtra dei regrediatur, id eſt, priuſquam ſacris myſterijs Chriſti participetur.

Quo ſenſu myſticè intelligendum ſit quod ait: Fodies per circuitum & egeſta humo operies. CAPVT XXIIII.

HAbebis locum extra caſtra ad quem egrediaris ad requiſita naturæ, gerens paxillum in baltheo. Cunq; ſederis, fodies per circuitum, & egeſta humo operies, quo releuatus es. Dominus enim deus tuus ambulat in medio caſtrorum, vt eruat te, & tradat inimicos tuos tibi, vt ſint caſtra tua ſancta, & nihil in eis appareat fœditatis, ne derelinquat te.) Fodies (inquit) per circuitum, & egeſta humo operies quo releuatus es. Naturæ corruptibilis pondere grauati, à mentis noſtræ vtero quædam ſuperflua cogitationū quaſi mentis grauamen erumpunt. Sed portare ſub baltheo paxillum debemus, vt videlicet ad reprehendendos noſmetipſos ſemper accincti, acutum circa nos ſtimulum compunctionis habeamus, qui inceſſanter terram mentis noſtræ pœnitentiæ dolore confodiat, & hoc quòd à nobis fœtidum erumpit abſcondat. Ventris quippe egeſtio foſſa humo per paxillū tegitur, cùm mentis noſtræ ſuperfluitas ſubtili redargutiune diſcuſſa, antè dei oculos per compunctionis ſuę ſtimulum cælatur. Huic ſenſui legis illud quoq; de euangelio congruit. Qui amat animam ſuam perdet eam. Et qui odit animam ſuam in hoc mundo, in Iohan.12.
vitam æternam cuſtodit eam. Amat quippe animam ſuam, qui quantum in delitijs, tantum in vitijs fouet præſentem vitam ſuam, qui ſibi blanditur, qui etiam malam defendit vitam ſuam, qui dicit cū iſto ſtulto diuite: Anima, habes multa repoſita in annos plurimos. Iſte ergo perdet eam, nocte enim, id eſt, tempore vel hora quam ignorat, repetēt eam. Econtra odit animam ſuam, qui Luce 12.
abhorret, qualem fuiſſe meminit præteritam vitam ſuā, qui conuerſus ingemiſcit, & ſeipſum punit per pœnitentiam, numerans ſingulos actus ſuos, & pro ſingulis ſemetipſum accuſans, & proprio condemnans iudicio. Nam hoc quuq; quaſi ſedens fodit per circuitū, & egeſta humo ope-

Pſal.76. rit,quo releuatus eſt, iuxta prophetam, dicentem: Et meditatus ſum nocte cum corde meo, &
CAP. exercitabar & ſcopebam ſpiritum meum. Hoc agit pro reuerentia domini dei ſui, ambulantis in
XXIII. medio caſtrorum, ne quid fœditatis appareat coram illo, & offenſus derelinquat locum cordis
fœtidum. Iſte ergo in vitam æternam cuſtodit eam.

Quomodo Chriſtus faciat hoc quòd ait: Ne tradas ſeruum domino, qui ad te confugerit, id eſt, eum qui ad ſe conuerſus fuerit non relinquat diabolo, & quomodo hoc obſeruare debeat eccleſia. CAPVT XXV.

NOn tradas ſeruum domino ſuo, qui ad te confugerit. Habitabit tecum, in loco qui ei placue-
rit, & in vna vrbium tuarum requieſcet, nec contriſtes eum.) Vt interim ſenſum ſpiritualem
Iohan.6. continuemus, huic capitulo illud euangelij dictum conſentit: Omne quod dat mihi pater ad me
veniet, & eum qui venit ad me non eijciam foras. Eum (inquit) qui venit ad me, ſiue ſeruum ſiue
liberum .i. ſiue Gentilem, ſiue Iudęum, non eijciam foras. Nam ſeruus tot dominorum, quot cul-
Iohan.8. tor dæmoniorum, gentilis erat populus, liber autem Iudaicus ſibi videbatur. Sed & ſinguli ho-
minum, quot vitiorũ vel peccatorum, tot ſunt ſerui dominorum, quia omnis qui facit peccatum
ſeruus eſt peccati, propter quod & nõ manet in domo in æternum. At ille liberator, eum qui ve-
nit ad ſe, nõ eijcit foras vt iam dictum eſt .i. conuertentium ſe ab errore vitæ ſuæ nullum à ſua re-
pellit gratia, ſiue ille Iudęus ſiue Gentilis ſit, ſiue maſculus, ſiue fœmina, ſiue barbarus, ſiue Schy-
Galat.3. ta. Igitur & hoc modo legem adimplet, non tradendo ſeruum domino, qui ad ſe conuerſus fue-
rit, non relinquendo diabolo, cui hactenus ſeruiuit. Quòd poſtulans Pſalmiſta dicit: Non tradas
me domine à deſiderio meo peccatori. Tu ergo quicunq; es conſecretalis eius, qui legem dedit,
Pſal.139. quicunq; in domo eius, quæ eſt ſancta eccleſia, ſanctæ libertatis officia ſuſcepiſti, non tradas ſer-
uum domino ſuo, qui ad te confugerit .i. peccata ſua confitentem, & ea relinquere volentem, ne
in deſperationem abigas, qualecunq;, crimen vel quantumcunque admiſerit: Ne contriſtes eum,
2.Cor.2. imò conſolare iuxta Apoſtolum: Ne abundantiori triſtitia abſorbeatur. Habitabit tecum in loco
qui ei placuerit, & in vna vrbium tuarum requieſcet, id eſt, in quocunq; propoſito vel ordine de-
uouerit ſuam vſq; ad finem pœnitẽtiam aget. Cæterum iuxta ſenſum literalem: Hoc præceptum
ſancta Chriſti eccleſia ſic obſeruat, vt ſecundum canonicam auctoritatem, Iudæorum, ſiue paga-
norum mancipia, ſemel ad ipſam fugientia, nunquam quibuſlibet ſuaſionibus reddere debeat.
Sancitum quippe eſt lege canonica, vt ſi quilibet Iudæorum aut paganorum ſeruus, ad venerabi-
lia loca fidei cauſa confugerit, nullatenus eum patiamur præiudicium ſuſtinere. Sed ſiue olim
Chriſtianus, ſiue nunc fuerit baptizandus, ſine vllo Chriſtianorum pauperum damno, religioſo
eccleſiaſticæ pietatis patrocinio in libertatem omnibus modis defendatur.

Quid ſit ſpiritualiter, ingreſſo vineam proximi vuas tuum comedere. Foris autem non efferre. CAPVT XXVI.

INgreſſus vineam proximi tui comede vuas, quantum tibi placuerit, foras autem ne efferas te-
cum.) Proximus tuus mediator dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus eſt, qui vulneratum ho-
Lucæ 10. minem vbi ab Hiericho in Hieruſalẽ deſcenderat, miſericorditer ſuſcepit, & inde proximus eius
dicitur, & eſt, quia cum illo miſericordiam fecit. Vndè & loquitur per prophetam: Quaſi proxi-
Pſal.34. mum, quaſi fratrem noſtrũ, ſic complacebam. Porrò vinea eius eccleſia eius eſt, quemadmodum
in propheta dicit ſpiritus: Cantabo dilecto meo canticum patruelis mei, vineæ ſuę, vinea facta eſt
Eſaiæ 5. dilecto meo in cornu filio olei. Ac deinceps: Vinea enim domini exercituum, domus Iſrahel eſt,
& vir Iuda germen delectabile eius. Vineam hanc ingreſſus es, quãdo ad fidem Chriſti tanquam
Matt.20. operarius à patrifamilias vocatus es. Comede ergo (inquit) vuas, quantum tibi placuerit, foras
autem ne efferas tecum, id eſt, opera bona quantacunque potes corde bono & animo volenti
Matt.6. nihil autem quaſi ad oculos hominum. Qui enim lucem ſuam lucere facit coram hominibus,
vt videant opera eius bona, & glorificent patrem, qui eſt in cœlis, ille profectò intus vuas co-
medit, & proximo ſuo nequaquam damnoſus, imò charitati eius gratioſus exiſtit. Qui autem fe-
cit iuſtitiam ſuam coram hominibus, vt videatur ab eis, vuas proculdubio foras extulit, & in hoc
amici gratiam læſit. Dicit enim de huiuſmodi: Amen dico vobis receperũt mercedem ſuam. Re-
Idem 6. ceperunt (inquam) nec æterna familiaritate ad eandem proximi ingredientur vineam.

Quid ſit de ſegete ſpicas frangere, & manu conterere, falce autem non metere. CAPVT XXVII.

SI Intraueris ſegetem amici tui, franges ſpicas, & manu conteres, falce autem non metes.) Eiuſ-
dem amici vel proximi ſeges ſancta ſcriptura eſt, quę de patrum eius ſecundum carnem dictis
Galat. 4. vel factis contexta eſt. Franges ergo (inquit) ſpicam manu, vt ad latentia grana peruenias, id eſt,
diſcuties occidentem literam, vt de repoſito intrinſecus ſpirituali ſenſu viuas. Falce autem non
metes, id eſt, non condemnabis, qualecunque illud ſit quod ab antiquis patribus fit, aut actum
eſt. Verbi gratia: Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera, hæc & his ſi-
milia, ſi tanquam adulteria reprehendas, aut iudices, rationem non diſcernens temporum, quòd
videlicet

videlicet ante legem,alia licentia fuerit,alia ſub lege, atque alia in pulchritudine ſit euangelij, ſi
(inquam)hæc reprehendas,vel condemnes in hominibus ſanctis patribus noſtræ fidei, quorum
de ſemine ſalus nobis Chriſtus aduenit,nimirum ſegetem amici falce indiſcreta meſſuiſti: Manu
igitur tantum horrentem ſpicam cónteres,id eſt, per allegoriam dicta eſſe hæc intelliges.

Quòd homo ſi acceperit vxorem, & eam oderit, permittitur ei dare libellum repudij, qualiter & in ſingulis noſtrum debeat intelligi, & qualiter Chriſtus ſynagogæ id fecerit.

CAPVT XXVIII.

SI accepit homo vxorem, & habuerit eam , & non inuenerit gratiam ante oculos eius, propter CAP.
aliquam fœditatem,ſcribet libellũ repudij, & dabit in manu illius , & dimittet eam de domo XXIIII.
ſua.Cumq; egreſſa alterum maritum duxerit,& ille quoq; oderit eam,dederitq́; illi libellum re-
pudij,& dimiſerit eam de domo ſua,vel certè fuerit mortuus,non poterit prior maritus recipere
eam in vxoré,quia polluta eſt,& abominabilis facta eſt coram domino , ne peccare facias terram
tuam quá dominus deus tuus tibi tradiderit poſsidendam.) Patet profectò,quia vis præcepti ra-
tione iuxta literam caret.Quod & veritas in euágelio teſtatur,dum phariſæis obijcientibus,quid Matth.19.
Moyſes mandauit dare libellum repudij,& vxorem dimittere:reſpondés dixit.Quoniam Moy-
ſes ad duritiam cordis veſtri,mandauit nobis dimittere vxores veſtras. Ab initio autem non fuit
ſic,& cætera.Et hic ergo literę ſpicam cõteramus, atq; inde ſpiritualis ſenſus granum capiamus.
Homo vxorem accipit,cum actionis terrenæ ſuſcipit curam , cuius ſi fœditatem cognouerit,dat
libellum repudij,& dimittit eam de domo ſua,quia ſæpe ipſa terrena actio quę priuſquam habe-
retur fortiter amabatur, cum habita fuerit, cuius ſit fœditatis agnoſcitur cũ eſſe polluta per pec-
cata videtur.Dimittat ergo eam vir de domo ſua,vt amoré eius reijciat à mente ſua.Quę egreſſa
virum alterum accipiat,quia terrenam actionem,quam tu deſeris, alius concupiſcit. Sed ſortaſſe
& ipſa in odium quandoq́; ventura eſt,vt eam vtiliter dimittat. Bene autẽ dicitur,dimiſerit eam,
vel certè mortuus fuerit, quia vnuſquiſque terrenam curam aut dimittit , aut moritur, id eſt,aut
non ei ex animo ſuccumbit,aut propter eam funditus in animæ vita ſuccumbit. Siue ergo ſequés
eam maritus dimiſerit, ſiue mortuus fuerit , maritus prior non poterit eam in vxorem accipere,
quia polluta eſt,vt videlicet is,qui ſemel curam terrenam atq; vitæ præſentis intentioné relique-
rit,ad eam vltra nullo modo redeat,quam ipſe iam ſuo iudicio polluit , quia eam prius ideo de-
ſeruit,quia pollutam eſſe cognouit. Cæterùm & iuxta allegoriam ſenſus altior eſt,in eo videli-
cet,quod ſicut per prophetam teſtatus eſt matri veſtræ ſynagogæ,ó Iudæi, libellum dedit repu-
dij.Veruntamen literam eiſdem præcepti,partim per miſericordiam prærerit idem deus iudicij,
cum itidem in propheta dicit:Vulgo dicitur:Si dimiſerit vir vxorem ſuam, & recedés ab eo du- Hiere.3.
xerit alterum virum,nunquid reuertetur ad eam vltra?Nunquid non polluta, & cõtaminata erit
mulier illa?Tu autem fornicata es cum amatoribus multis , tamen reuertere ad me dicit domi-
nus,& ego ſuſcipiam te.Igitur nunc quidem ſynagoga libellum accepit repudij,quia quomodo
ſi contemnat mulier amatorem ſuum,ſic illa Chriſtum contempſit , alterumq́; maritum diabo-
lum duxit,veruntamen ad priorem maritum reuerſura eſt,& ille reuertẽtem ſuſcipiet, quia cum Roma.11.
plenitudo gentium ſubintrauerit tunc omnis Iſrael ſaluus erit.

Quid ſit,loco pignoris inferiorem & ſuperiorem molam non debere accipi.

CAPVT XXIX.

NOn accipies loco pignoris inferiorem & ſuperiorem molam , quia animam ſuam appoſuit
tibi.) Accipere dicimus aliquando auferre. Vndè & Paulus Apoſtolus dicit : Suſtinetis 2.Cori.11.
enim,ſi quis vos deuorat,ſi quis accipit,ac ſi diceret:ſi quis rapit. Pignus vero debitoris,eſt con-
feſsio peccatoris.A debitore enim pignus accipitur,cũ à peccatore iam peccati cõfeſsio tenetur.
Superior autem & inferior mola eſt,ſpes & timor Spes quippe ab alta ſubuehit,timor autem cor
inferius premit.Sed mola ſuperior & inferior ita ſibi neceſſariò iunguntur, vt vna ſine altera in-
utiliter habeatur.In peccatoris nanque pectore debet ſpes & formido cõiungi,quia incaſſum mi
ſericordiam ſperat,ſi non etiam iuſtitiam timeat. Incaſſum iuſtitiam metuit , ſi non etiam de mi-
ſericordia confidit.Loco igitur pignoris mola ſuperior aut inferior tolli prohibetur , quia qui
peccatori prædicat,tanta diſpenſatione componere debet prædicationem, vt nec derelicta ſpe,
timorem ſubtrahat,ne ſubtracta ſpe in ſolo eum timore derelinquat.Mola enim ſuperior aut in-
ferior tollitur,ſi per prædicantis linguam,in peccatoris pectore , aut timor , ab ſpe, aut ſpes à ti-
more diuidatur.

Quid ſibi velit, quòd præmiſſa ſententia in eum, qui fratrem ſuum vendiderit, plagam lepræ cauendam eſſe, mox ſubiunxit, & quod ille quoq; fratrem ſuum vendat, qui venale habet euangelium Chriſti, ac proinde leproſus ſit, vt Gyeſi.

CAPVT XXX.

SI deprehenſus fuerit homo ſollicitans fratrem ſuũ de filijs Iſrael, & vendito eo acceperit pre-
tium,interficietur,& auferes malũ de medio tui.) Manifeſtè iuxta literæ quoq; ſenſum gran-

CAP. XXIIII. de in venditione fratris ſacrilegium eſt,cuius reos ſe conſtituerunt filij Iacob, quando ab illis in ſeruum venundatus eſt Ioſeph.Sed continuò ſequitur. (Obſerua diligenter, ne incurras in plagam lepræ,ſed facies quodcunq; docuerint te ſacerdotes Leuitici generis,iuxta id quod præcepi eis,& imple ſollicitè.Et protinus.Memento quæ fecerit dominus deus veſter Mariæ in via,cum egrederemini de Aegypto.)Quid nam hoc ſibi vult, quod præcepto tali præmiſſo lepram tantopere cauendam eſſe decernit?Aut nũquid obſeruare poteſt,aut in arbitrio eius eſt, plagam lepræ non incurrere.Ergo & in hoc altius quippiam requirendũ eſt. Deprehenſus quippe eſt homo,quod vendito fratre ſuo pretium acceperit,quando populus Iudaicus,aut ſanguinem Chriſti,ſecundum carnem fratris ſui funderet, pretium dedit & accepit: traditor quippe Iudas pretium ſanguinis triginta argenteos retulit.Hoc facto tota ſynagoga,lepram maledictionis incurrit, cuius in typũ Mariam(vt ſuo loco iam dictum eſt) per totum corpus lepra candẽs operuit.Igitur quicunq; Chriſtum ex lege & prophetis venturum eſſe didiciſti, eiuſq; venditionẽ in euangelio legere vel audire potuiſti,obſerua diligenter, ne incurras in plagam lepræ, id eſt, ne conſentiendo ſacrilegijs Iudæorum, maledictione operiaris, & ſempiterna confuſione induaris,& cum illo cœtu malignantiũ proiectus,habites extra caſtra proficiſcentis in cœlum eccleſiæ. Hoc inquã obſerua diligenter,& fac quodcunq; docuerint te ſacerdotes Leuitici generis, id eſt,prædicatores euangelicæ veritatis.Ipſi enim docere te poſſunt, qualiter lepra careas eiuſmodi. Præterea fratrem ſuum & ille vendit,qui venale habet euangelium Chriſti. Frater enim veſter enim veſter ille eſt,quemadmodum in euangelio dicit: Vade ad fratres meos, & dic eis:Aſcendo ad patrem meum & patrem veſtrum.Et alibi cum dixiſſet: Quæ eſt mater mea, & qui ſunt fratres mei?extendens manum in diſcipulos ſuos,dixit: Ecce mater mea & fratres mei.Qui ergo venale habet Chriſti euangelium,maximè verò ſi venale faciat qualecunque Chriſti ſacramentum,profecto hic vendit fratrem ſuum.Hic autem adeò lepram incurrit, vt hæreticus iudicetur, quemadmodum in actibus Apoſtolorum magus ille Simon, à quo vſq; hodie venditores vel emptores gratiarum Chriſti,Symoniaci dicũtur.Igitur quicunq; legiſti vel audiſti,gratis accepiſtis,gratis date,obſerua(inquit)diligenter ne incurras plagam lepræ, ſubauditur pro tali fratris venditione,& hoc patiaris in anima,quod Gyezi pertulit in corpore. Nam quemadmodũ lepra Mariæ cladem illorum ſpiritualem ſignificat, qui per ſuperbiam mentis in foueam incidunt hæreticæ doctrinæ:ſic lepra Gyezi morbum illorum exprimit, qui propter venalitatẽ cuiuſlibet euangelicæ gratiæ,tanquam leproſi proijciuntur de ſinu matris eccleſiæ.

Gene.17. Mat.26.27. Nume.12. Iohan.20. Matth.12. Actu.8. Matt.10. 4.Reg.5.

Eum qui repetit rem aliquam à proximo,non debere domum eius ingredi,id eſt,neminem debere curioſum vel ſuſpitioſum eſſe erga conſcientiam peccatoris.

CAPVT XXXI.

CVmq; repetes à proximo tuo rem aliquam quam debet tibi,non ingredieris domum eius vt pignus auferas,ſed ſtabis foris,& ille tibi proferet quod habuerit.Sin autem pauper eſt, non pernoctabit apud te pignus,ſed ſtatim reddes ei ante ſolis occaſum, vt dormiẽs in veſtimẽto ſuo benedicat tibi.)In ipſa ſuperficiæ ſua, pulchra & amabilis eſt iſta clementiæ lex. Porrò id quod intrinſecus latet,pulchrius eſt. Spiritualiter nanque rem aliquam à proximo repetimus,quoties proximum pro aliquo peccato corripimus,iuxta illud euangelicũ:Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum,inter te & ipſum ſolum.Non ingredieris(inquit)domum eius vt pignus auferas.Domum proximi ille ingreditur vt pignus auferat, qui curioſus & nimium ſuſpitioſus vitam eius perſcrutatur,vt accuſationem aduerſus illum inueniat.Nõ ergo ingredieris(inquit)domum,id eſt,non curioſè ages,vt publicè arguere vel reprehẽdere poſsis, quæ fortè ſecreto commiſſa ſunt.Sed quid?Foris ſtabis,& ille tibi proferet quod habuerit. Foris,inquã ſtabis,foris pulſabis,foris ſermonem facies,ita vt non vni,ſed omnibus, non de vno,ſed de cunctis loqueris,annunciando quòd nihil occultum,quod non reueletur,nihil occultum quod non ſaltem in futuro iudicio ſciatur,quatinus dum omnes ſollicitos reddis, vnus ſecurus nõ ſit. Tunc ille tibi proferet quod habuerit.i.ſpontè ſua confitebitur,quod fecit,& tu pro illo orabis, iuxta præceptum Apoſtoli dicẽtis:Confitemini alterutrum peccata veſtra, & orate pro inuicem, vt ſaluemini.Tu itaque ſponte confitenti,ſtatim dimittes ei.Nam hoc eſt quod ſequitur: Non pernoctabit apud te pignus ſi pauper eſt,ſed ſtatim reddes ei ante ſolis occaſum, & cætera. Hæc in te diſcretio eſſe debet,vt ſi pauper ſpiritu eſt,ſi humiliter confitetur,ſi pro peccato ſuo compungitur, ſtatim dimittas ei ante ſolis occaſum,id eſt,antequam incidat in deſperationis periculum, vt dormiens in veſtimento ſuo,id eſt,requieſcens in ſpe ſalutis ſuæ benedicat tibi, quia tu animam eius lucrifeciſti,vt habeas iuſtitiam coram domino deo tuo, videlicet quàm ſubaudire te voluit dicendo,ſi te audierit,lucratus eris fratrem tuum.

Matth.18. Matth.10. Iaco.5. Matth.18.

Quòd illa non videantur contraria, quòd dictum eſt, non occidentur patres pro filijs,& qui reddis iniquitatem patrum in filijs ac nepotibus.

CAPVT XXXII.

Non occi-

NOn occidentur patres pro filijs,nec filij pro patribus, ſed vnuſquiſq; in peccato ſuo morie-
tur.) Alibi dictum eſt : Qui reddis iniquitatem patrum in filijs ac nepotibus , in tertiam & Exod.34.
quartam generationem. Nec hęc ſibi contraria videantur, cum dicit:nec filij occidentur pro pa-
tribus,ſubaudiendū eſt,qui peccata patrū non ſequuntur . Nam vbi dictum eſt: Qui reddis ini-
quitatem patrum in filijs ac nepotibus, itidem ſubaudiri oportet , qui patres iniquos imitantur.
In qua diſtinctione cū ratio iuſtitię manifeſtè ſe offerat, de ſolis paruulis magna & antiqua quæ-
ſtio eſt,cur cum nullum habeant actuale peccatum,pro ſola iniquitate patrū.i.pro originali pec-
cato apud inferos detineantur. De qualibus cū rectiſsimè deo dicas. Iudicia tua abyſſus multa,& Pſalm. 35.
id beati Iob ſub talium perſona,& multiplicabis vulnera mea etiā ſine cauſa. Illud tamen de om- Iaco.9. Gene.1.
nibus morti prædeſtinatis ſciendum eſt,quia generationis vel ſuperfluè originis eorū cauſa pec-
catum eſt. Poſt peccatum nanq;, Euæ dictum eſt: Multiplicabo erumnas tuas,& conceptus tuos. Gene.2.
Nam econtra generationis vel originis eorum,qui ad vitam prædeſtinati ſunt cauſa efficiens be-
nedictio dei eſt,dicentis ante peccatum: Creſcite & multiplicamini,& replete terram,& ſubijci-
te eam,&c. Profectò paruuli,qui ante perceptā Chriſti gratiā ex hac luce ſubtrahuntur , eo ipſo,
quod ſic ſubtracti ſunt,palam faciūt,quia non ex præmiſſa benedictione,ſed ex ſubſequētis pec-
cati ſuperfluitate orti ſunt. Qua ergo iuſtitia dicentis : Multiplicabo erumnas tuas & conceptus
tuos,ſuperflui homines nati ſunt,eâdem & moriuntur. Proinde diligentiori adhuc determinati-
one ſententia ſupplenda eſt. Nec filij pro patribus morientur : ſubauditur, ſi patres alios, ſcilicet
ſanctę eccleſię ſacerdotes,imò patrem alium,id eſt, nouum Adam Chriſtum habere mereantur.

Non eſſe recolligenda ea,quæ in meſſe poſt tergum relicta ſunt,id eſt,non ſemper, vel omnia debere abſcondi bona opera ab oculis hominum. CAPVT XXXIII.

QVando meſſueris ſegetem in agro tuo, & manipulū oblitus reliqueris,nō reuerteris vt tollas
eum,ſed aduenam & pupillū & viduā patieris auferte , vt benedicat tibi dominus deus tuus,
in omni opere manuum tuarum. Si fruges colliges oliuarū,quicquid remāſerit in arboribus,non
reuerteris vt colligas,ſed relinques aduenæ,pupillo, ac viduæ. Memento quod & tu ſerueris in
Aegypto.) Et hæc literæ ſuperficies plana , mentes noſtras valde ad humanitatem vel pietatem
ædificat,nec occidit hæc literæ pars. Imò non minus quàm ſpiritus viuificat. Ipſum iam ſpiritum
de litera non tanquam vitam de occidente,ſed tanquam theſaurū de theſauro , tanquam mel de
cæra producere promptum eſt. Spiritualiter nanq; meſſes ſegetum, fruges oliuarum, racemi vi-
nearum noſtrarū,opera iuſtitię noſtrę ſunt. Et ſegetē vtiq; noſtrā, oliuas noſtras, racemos quoq;
noſtros,abſq; vllo reſiduo colligimus,quādo ita cauemus iuſtitiam noſtram facere coram homi-
nibus,vt à nullo videamur. Verùm ſi tantopere ſemper timeamus ſpectatorem, nunquam habe-
bimus imitatorem. Ergo nō reuerteris (inquit) vt tollas eum,quē oblitus reliquiſti manipulum,
non vt colligas quicquid in arboribus remanſerit olearum, aut in vinea quicquid reſiduum fue-
rit racemorum, ſed aduenam & pupillum & viduam patieris auferre , ſed relinques pupillo,ac
aduenę,ac viduę,ſed cedent in vſus aduenę,pupilli,ac viduæ. Aduena,pupillus,ac vidua,qui non
ſeminauerunt,quia oliuas & vineas non plantauerunt, pauperes ſunt eccleſiæ, qui fidem habent
quidem,ſed nondum fidei congrua opera iuſtitiæ fecerunt. Plura ergo operum noſtrorum pro-
pter periculum miſeræ vanitatis intra conſcientiæ ſecretum quidem reponamus , aliqua tamen
huiuſmodi pupillis vel aduenis ac viduis relinquamus, vt noſtris prouocentur exemplis, vt ſicut Matth.5.
ait dominus noſter, videant opera noſtra bona,& glorificent patrem noſtrum,qui in cœlis eſt.

Quare in corripiendo homine quantitas plagarum, quadragenarium non debeat excedere numerum, & de quadragenario ieiunio domini. CAPVT XXXIIII.

SI fuerit cauſa inter aliquos,& interpellauerint iudices,quē iuſtum eſſe perſpexerint,illi iuſtitię
palmam dabunt, Quem impium,condemnabunt impietatis. Sin autem eum qui peccauit,di-
gnum viderint plagis,proſternent,& coram ſe facient verberari. Pro menſura peccati erit & pla-
garum modus,ita duntaxat,vt quadtagenarium numerum non excedat , ne fœdè laceratus ante
oculos tuos frater tuus habeatur.) Plagarum virgarum medicamentum ſcimus eſſe culparū,quæ
non ad mortem ſunt,quo ſcilicet & præterita culpa diluatur, & de futuro peccādi cupiditas me-
tu pœnæ expertę reprimatur. Nam & idcirco in eccleſiaſtica diſciplina improbos & duros ac ſu-
perbos vel inobedientes,verberum vel corporis caſtigatione in ipſo initio peccati coercere de-
bemus,ſcientes ſcriptum: Stultus verbis non corrigitur. Et iterum: Percute filium tuum virga,&
liberabis animam eius à morte. Sed quare ſecundum hanc legem quantitas plagarum quadrage- Prouer. 17.
narium non debet excedere numerum? Quare proſtrato homine ſub tot ictibus plagarū fœdum
eſſe debuit pupillo illi,non ſatiari numero tot plagarum? Videlicet,quia ſimul omnes ipſi pecca-
uerunt in ſcelere vituli,quem fecit Aaron: & proſtratus Moyſes quadraginta diebus,& quadra- Deute.9.
ginta noctibus ſub plagis ieiuniorū ſatisfecit domino pro reatu ipſorum: ſic enim dicit: Et iacui
coram domino quadraginta diebus & noctibus, ſiue & procidi ante dominum , ſicut prius qua-
draginta diebus & noctibus,panem non comedens,& aquam nō bibens, propter omnia peccata
veſtra

veſtra quæ feciſtis contra dominum,& exaudiuit me dominus etiam hac vice. Bene ergo in ipſo feruore iudicij,lex ſancta miſerationis memoriam facit, mira diligentia nō immemores eſſe permittens delicti vniuerſalis,ſub omni pœna ſingularis cuiuſlibet hominis,dum eius tenentur lege numeri,quo ipſi alio vapulante,miſericordiā conſecuti ſunt.Hæc pietas legis Paulo quoq; Apo- 2.Cor.11. ſtolo modicè ſubuenit. Ait enim: A Iudæis quinquies, quadragenas vna minus accepi.Iudices iniqui iniuſtè iudicatum,impiè proſtratum,ne voluptate cædis, vel delectatione crudelitatis toto viderentur permiſſo vti,parce quinquies verberauerunt,dum de quadragenario numero,quē tranſgredi non audebant,plagam vnam iam lacerato corpori denodauerunt.Porrò qui ſpiritualiter totam legē adimpleuit,nouus homo Ieſus Chriſtus, huic quoq; parti legis in ſemetipſo ſic obtemperauit,vt pro gula primi hominis,ieiuniorum plagas ſuſtinens,quadragenarium non excederet dierum numerum,nam conſummatis illis ecce acceſſerunt angeli, & miniſtrabāt ei. Vbi vſq; hodie ſolenne eſt tam publicis quā priuatis ſatisfactionibus hunc dierū indicere numerum, & ita ſpontè ſua proſtratos ac pœnitentes legitimè plagis abſtinentiæ coram domino verberari.

Non alligabis os bouis triturantis. CAPVT XXXV.

1.Cor.9. NOn alligabis os bouis terentis in area fruges tuas.) Nota iam dudum & celebris auctoritas bouem hic ſimpliciter vetat intelligi.Paulus nanq; Apoſtolus cum dixiſſet:Nunquid nō habemus poteſtatem manducandi & bibendi,ſubſecutus adiunxit: Nunquid ſecundum hominem hæc dico?An & lex hæc non dicit? Scriptum eſt enim in lege Moyſi: Non alligabis os boui trituranti.Nunquid de bobus cura eſt deo?An propter nos vtique dicit? Nam propter nos ſcripta ſunt,quoniam debet in ſpe qui arat arare,& qui triturat in ſpe fructus percipiēdi. Igitur bos hoc loco Euangeliſta,id eſt,euangelij prædicator debet intelligi, qui tunc vtique triturando in area granum à palea ſeparat,quando ſcripturas tractando in publica eccleſia,ſenſum legis ſpiritualem de ſterili producit litera.Huic iuſtitia dei prouidet, dicendo: Non alligabis os bouis terentis in area fruges tuas,id eſt,non patieris eſurire in corpore prædicatorem,qui tibi miniſtrat animę victualia:non inquā illi negabis tua carnalia,qui ſua tibi ſeminat ſpiritualia,præſertim cum in euan-
Lucæ 19. gelio & veritatis eadem,eademq; dicat iuſtitia: Dignus eſt operarius mercede ſua.

De eo quod ait: Vxorem defuncti accipiet frater eius, & ſuſcitabit ſemen fratris ſui. Et de Ruth Moabitide, qua genitus eſt Obed pater Iſai, patris Dauid.

CAPVT XXXVI.

QVando habitauerint fratres ſimul, & vnus ex eis abſq; liberis mortuus fuerit, vxor defuncti non nubet alteri,ſed accipiet eam frater eius, & ſuſcitabit ſemē fratris ſui. Et primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit,vt non deleatur nomen eius ex Iſrael. Sin aūt noluerit accipere vxorem fratris ſui,quę ei lege debetur,perget mulier ad portam ciuitatis,& interpellabit maiores natu,dicetq́;: Non vult frater viri mei ſuſcitare ſemē fratris ſui in Iſrahel,nec me in coniugium ſumere.Statimq́; accerſiri eum faciēt & interrogabūt. Si reſponderit, nolo eam vxorem accipere,accedet mulier ad eum coram ſenioribus, tolletq́; calciamentum de pede eius, ſpuetq́; in faciē eius,& dicet:Sic fiat homini,qui nō ædificat domum fratris ſui. Et vocabitur nomē illius in Iſrael,domus diſcalciati.)Secundum hanc legis literam via facta, aditus apertus eſt,quo in generatione Chriſti,qui ſecundū carnem ex Iudæis eſt, gentilitas quoq; locum haberet, vt ſcilicet
Ruth 4. Ruth Moabitidē Booz iure propinqui vxorē acciperet, recuſante illo qui erat propinquior accipere vxorē fratris ſui,& ſuſcitare ſemen eius. Vbi tamen notandū, quia non omnino ſecundum hanc legē acceſsit mulier ad illū corā ſenioribus, vt tolleret calciamentū de pede eius,ſpueretq́; in faciem illius,& diceret:Sic fiat homini,qui non ædificat domū fratris ſui, ſed dixit illi propinquo Booz. Tolle calciamentū. Quod ſtatim ſoluit de pede ſuo. At ille maioribus natu & vniuerſo populo Iſrael. Teſtes vos(inquit)eſtis hodie,&c. Forſitā quia peregrina erat mulier,idcirco nō tota licentia, vel permiſſo legis vti auſa eſt. De illa genitus eſt Obed pater Iſai,patris Dauid,qui ſecundū carnē pater eſt domini noſtri Ieſu Chriſti.Itaq;(vt iā dictū eſt)per gratiā legis huius admiſſa eſt in generationē Chriſti filij dei(vt iā diximus) poſt Raab meretricē Ruth Moabitis.Se-
Eſaiæ 16. cundum quam Eſaias propheta dicit: Emitte agnū dominę dominatorē terræ, de petra deſerti, ad montē filię Sion. Petra nāq; deſerti,mulier illa fuit de medio gentilitatis,quę videlicet gentilitas,prius à deo deſerta extitit,vndè ſecundū carnem,agnus dei filius Dauid Chriſtus proceſsit.

Quòd myſticè vir defunctus Chriſtus ſit, & frater eius, qui præualet regere eccleſiam dei, ſuſcitare debeat ſemen eius. CAPVT XXXVII.

Ioh. 20. POrrò myſticè frater defunctus ille eſt,qui poſt reſurrectionis gloriā apparens, dixit:Ite nunciate fratribus meis,qui quaſi ſine filijs obijt,quia adhuc electorum ſuorū numerū nō impleuit.Huius ſcilicet vxorē ſuperſtes frater ſortiri pręcipitur,quia dignū profectò eſt, vt cura ſanctę eccleſię,ei qui hāc bene regere pręualet,imponatur.Cui nolēti,mulier in faciē expuit,quia quiſquis ex muneribus quę percepit,prodeſſe alijs nō curat, bonis quoq; eius ſancta eccleſia exprobrans,ei quaſi in faciē ſaliuam iacit.Cui ex vno pede calciamentum tollitur,vt diſcalciati domus vocetur.

vocetur. Scriptum quippe eſt: Calciati pedes in pręparatinne euangelij pacis. Si ergo vt noſtram, Ephe. 6.
ſic curam proximi gerimus, vtrunq; pedem per calciamentum munimus. Qui verò ſuam cogitans vtilitatem, proximorum negligit: quaſi vnius pedis calciamentũ cum dedecore amittit. Interea vxor defuncti, vxor inquam ſynagoga, quę defuncto, id eſt, illi, qui pro ipſa mortuus eſt nubere debuit, nupſit alteri, quippe quæ & Barabam latronem habere maluit, & contempto eo, qui in nomine patris ſui benedictus aduenit, illũ expectet aliũm qui maledictus in nomine ſuo venturus eſt. Vndè & illud: Quia iuxta me diſcooperuiſti, & ſuſcepiſti adulterum. Eſaie 57.

Si habuerint inter ſe iurgium viri, &c. Et cuius rei myſterium ſit in Chriſto & Satanæ ſynagoga, & quomodo manus ſynagogæ nunc abſciſa ſit. CAPVT XXXVIII.

SI habuerint inter ſe iurgium viri, & vnus contra alium rixari cœperit, volensq́ue vxor alterius viri eruere virum ſuum de manu fortioris, miſerit manũ ſuam, & apprehenderit verenda eius, abſcindes manum illius, nec flectêris vlla miſericordia ſuper eam.) Merita pœna frontoſæ & impudenti mulierculæ, quæ teneras & occultas inuadendo naturæ radices, dolore ſimul ac pudore virum fortem ipſa ſine fortitudine afficeret. Sed quid in conſcribenda lege iuſtitię talis ac tantilli infortunij meminiſſe dignatus eſt digitus dei? Nempe ſi ſine ſpiritu vel myſtico ſenſu ſcriptum putes, exile atq; ridiculum hoc literæ corpuſculum eſt. Ergo & in hoc myſterium quæramus, vt mulierem viri fortis inimicam, vbiq́; perſequamur. Nempe hæc mulier Synagoga eſt. Porrò duo viri qui iurgium, imò certamen magnum inter ſe habuerũt, hinc Chriſtus, atq; inde diabolus eſt. Et ille quidem fortis, ſed hic fortior eſt, quemadmodum dicit. Cum fortis armatus cuſtodit atri- Luce 11.
um ſuum, in pace ſunt omnia quæ poſsidet. Si autem fortior illo ſuperueniens vicerit eum, &c. Huius viri fortioris atq; fortiſsimi, nihil aliud mulier illa, niſi carnis infirmitatem nouit. Nempe Gene. 9.
quemadmodum in Noe de vinea, quam plantauerat ipſe, inebriato atq; nudato in tabernaculo ſuo, verenda diſcooperta, myſticè carnis ſignificant infirmitatem, ex qua crucifigi potuit deus & homo Chriſtus à vinea ſua, domo Iſrael, aceto cum felle, totaq́; mortis amaritudine inebriatus, ſic & in hoc loco verenda viri fortis, quæ mulier viro ſuo fauens apprehendit, naturam ſignificât humanam eiuſdem Chriſti filij dei, ſecundum quam tenere illum, & crucifigere potuit ſynagoga, patribus fauens viri, imò adulteri ſui diaboli. Quid igitur? Abſcindes, inquit, manum eius, nec flectêris vlla miſericordia ſuper eam: palam omni mũdo eſt, totus orbis audiuit & intelligit, quia manus abſciſſa eſt ſynagogæ: abſciſſa inquam à viuo corpore, abſciſſa a tota patriarcharũ & prophetarum fide, ita vt nihil operari poſsit, vt omne opus eius mortuum, & à deo viuo ſeparatum ſit. Præterea & toties inter ſe viri iurgium habent, quoties cum hæretico vir catholicus, fide fortis, ac ſermone potens, pro fidei defenſione, publicum init certamen. Mulier autem volens eruere virum ſuum de manu fortioris, mittit manum, & verenda illius apprehendit, quãdo fautorum quilibet diſputandi ordinem neſciens, ad turpia vel triuialia conuitia prorumpit. Et ſi quàm nouit aut confingere poteſt, viro forti ſaltem falſò, de præteritis eius actibus maculam inijcit. Ab- Eccle. 42.
ſcindes igitur (inquit) manum illius, nec flectêris vlla miſericordia ſuper eam, vt videlicet etiam ſi qua virtus eius eſt, tanquam vitium contemnas, & velut ſtercus abijcias, ita vt confidenter dicas: Melior eſt iniquitas viri, quam benefaciens mulier.

Non habebis in ſacculo diuerſa pondera. Et quòd ſpiritualiter apud ſe hæc habeat hæreticus. CAPVT XXXIX.

NOn habebis in ſacculo diuerſa pondera, maius & minus: nec erit in domo tua modius maior & minor. Pondus habebis iuſtum & verum, & modius ęqualis & verus erit tibi, vt viuas multo tempore ſuper terram, quam dominus deus dederit tibi. Abominatur enim dominus deus eum qui facit hæc, & auerſatur omnem iniuſtitiam.) Pondera (inquit) maius & minus, modius maior & minor. Maius videlicet pondus, & maior modius ad accipiendum vel emendum, minus pondus, & minor modius ad dandum vel ad venundandum. Eiuſmodi emptores vel venditores, rectè mangones, quaſi mancones vocamus, eo quòd acceperint vel emerint, dando vel venundando mancum faciant, id eſt, minus: Talibus rectè ſimilis exiſtimatur, quiſquis in negotiatione cœleſtia ac ſpirituali poſitus, precioſas verbi dei margaritas, quaſcunque acceperit parte aliqua in reddendo mutilat, vt videlicet de ſacræ ſcripturæ vocibus eiſdem aliter ſentiat, atq; aliter dicat. Nam quaſi maiore cum pondere vel modio aurum atq; argentum, vel frumentum, ſiue etiam oleum accipit, & cum minore reddit, qui dei verbum recto intrinſecus ſenſu per intellectũ ponderans, contenſinſè tamen extrinſecus peruerſis vocibus exponendo peruertit. Abominatur, inquit, dominus eum, qui facit hæc, quia videlicet hæreticus & impius eſt. Abominatur inquam, ita vt peccatum huiuſmodi, neq; in hoc ſeculo remitti teſtetur, neq; in futuro. Verbum nanq; con- Matth. 12.
tra ſpiritum ſanctum dictum eſt, vbi reuelante ſpiritu, ſcripturæ ſenſum malè exponendo diminuere malus menſor, ac fraudulentus ponderator audet.

De eo quod ait: Memento quæ fecerit tibi Amalech, & delebis nomen eius ſub cœlo, & quòd nobis ſpiritualiter diabolus ſit Amalech. CAPVT XL.

Memento

CAP. XXV. MEmento quę fecerit tibi Amalech in via, quãdo egrediebaris ex Aegypto, quomodo occurrerit tibi, & extremos agminis tui, qui laſsi reſidebant cæciderit, quando tu eras ſame & labore confectus, & non timuerit deum. Cum ergo dominus deus tuus dederit tibi requiẽ, & ſubiecerit cunctas per circuitũ nationes, in terra quã tibi pollicitus eſt, delebis nomẽ eius ſub cœlo. Caue ne obliuiſcaris.) Iam alibi dictũ, quia laſſos Hebræi hic immundos, ſecundũ legẽ extra caſtra manentes intelligunt, quos cęcidiſſe Amalechitæ dicuntur, quia ſicut ipſi tradunt, eorum circuncisionẽ amputauerunt, & in ſubſannationem dei in cœlum proiecerunt. Grauiſsimè dictum: Exod.17. ſeuerisſimè imperatum contra Amalech, tam hic cũ dicitur, Caue ne obliuiſcaris, quã in Exodo, vbi dictum eſt: Scribe hoc ob monumẽtum in libro, & trade in auribus Ioſue. Delebo enim memoriam Amalech de ſub cœlo. Porrò præcepti huius adimplendi ſors ſuper Saul cecidit, dicente domino ſic. Recenſui quæcunq; fecit Amalech Iſraeli, quomodo reſtitit ei in via, cum aſcenderet de Aegypto. Nunc igitur vade & percute Amalech. Non igitur mirum aut iniuſtum, quod talem ob culpam irrecuperabiliter proiectus eſt Saul, quia præuaricari auſus eſt, quod ex lege 1.Reg.15. ſemel atq; iterum, imò & tertio, tanta cũ grauitate præceptũ eſt. Cæterùm & imperantis auctoritas, & inobedientis pœna timorẽ nobis ſancire debet, vt caueamus, ne obliuiſcamur, quid nobis fecerit ſpiritualis Amalech, ex quo egreſsi ſumus de Aegypto, ex quo rubrum mare baptiſmi Chriſti tranſiuimus, quomodo occurrerit nobis, & extremos agminis, qui laſsi reſidebamus, cæciderit, quãdo eramus ſame & labore confecti. Iſte nanq; Amalech diabolus eſt, qui ex quo Chriſti baptiſmate abluti, peccati originalis reatum euaſimus: ſingulos noſtrum pertinaciter eſt perſecutus: vt quia credentes in Chriſtum, de Aegypto, id eſt, de ignorantiæ tenebris exiuimus, ſaltem actualibus prępediti peccatis, terram repromiſsionis, terram viuentium nequaquam ingrediamur. Nouit quiſq; noſtrũ, quid ab ipſo paſſus ſit, qualiter cõciſus, quibus vel qualibus vulneribus in anima confectus ſit. Igitur pro ſe vnuſquiſq; noſtrũ aduerſus hunc Amalech, per pœnitentiam conſurgat, quatinus huius de ſub cœlo memoriã perimat, nam Pharaonis & exercituum eius. i. peccatorũ, quæ baptiſmum præceſſerunt, per ſolam gratiam Chriſti, tota perijt memoria.

Finis Commentariorum primi libri in Deuteronomium.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN DEVTERONOMIVM, COMMENTARIORVM LIBER SECVNDVS.

De eo quod ait, Cum intraueris terram, quam dominus deus tuus daturus eſt tibi, &c. quomodo ſpiritualiter ad nos pertineat. CAPVT I.

CAP. XXVI. VLTIMVM, id eſt, nonumdecimum in penthateuco librũ cudentes, faciamus quod poſt illa quæ promiſſa ſunt: continuò dicit ſancta hæc & ſpiritualis lex. Cumq; intraueris terram, quã tibi dominus deus tuus daturus tibi eſt poſsidendam, & obtinueris eam, atq; habitaueris in illa: tolles de cũctis frugibus tuis primitias, & pones in cartallo, pergesq́; ad locũ, quẽ dominus deus tuus elegerit, vt ibi inuocetur nomen eius. Accedesq́; ad ſacerdotẽ, qui fuerit in diebus illis, & dices ad eum: Profiteor hodie corã domino deo tuo, quod ingreſſus ſum in terrã, pro qua iurauit patribus noſtris, vt daret eam nobis. Suſcipiensq́; ſacerdos cartallũ de manu eius ponet ante altare domini dei tui, & loquèris in conſpectu domini dei tui ante altare. Syrus perſequebatur patrem meũ, qui deſcendit in Aegyptũ, &c. dei nanq; & domini noſtri Ieſu Chriſti gratia terram intrauimus, quã ille nobis dedit poſsidendã, obtinuimus eã, atq; habitauimus in illa omnes, quibus ille ſenſum, aperuit, vt intelligeremus ſcripturas. Etenim ſcripturarum campus iam quædam Philip.1. terra viuentiũ eſt, ita vt ſecundũ illas viuentes & in ipſis ambulãtes, rectè dicamus. Noſtra autem conuerſatio in cœlis eſt: vndè & cunctis credentibus, atq; poſt legis vmbram, euangelicam veritatem tenentibus, totius eccleſiæ iamdudũ ore cantãtur. Introduxit vos dominus in terrã fluentem lac & mel, & vt lex domini ſemper ſit in ore veſtro. Igitur (vt iam diximus) cum dei adiutorio faciamus, quod ſubiectum eſt. Tolles de cũctis frugibus tuis primitias, & pones in cartallo. i. in caniſtro ſiue in calatho, pergesq́; ad locũ quem dominus deus tuus elegerit, vt ibi inuocetur nomẽ eius. Primitiæ frugũ noſtrarũ, optima quæq́; ſtudiorũ noſtrorũ ſunt. Porrò locus quẽ elegit dominus deus noſter, vt ibi inuocetur nomẽ eius, eccleſia catholica eſt: extra quã nuſquã propè eſt inuocãtibus eũ, extra quã alibi nuſquã inuocatur in veritate nomẽ eius. Sacerdos qui eſt in iſtis diebus, ipſe eſt pontifex magnus, qui penetrauit cœlos, Ieſus Chriſtus, qui nequaq̃ vt cęteri, morte prohibitus eſt permanere, ſed ſempiternũ habet ſacerdotiũ, eo quod maneat in æternum. Hebr.4. Ad hunc igitur locum, ad hunc ſacerdotem magnum, pergamus, portantes primitias frugum noſtrarum,

ſtrarum,id eſt, ad ſanctæ eccleſiæ ædificationem, ad Chriſti domini noſtri deferamus honorem optima quæque laborum vel ſtudiorum noſtrorum, dicentes omnes, dicentes ſinguli ad eum: Profiteor hodie coram domino deo tuo,quòd ingreſſus ſum in terram, pro qua iurauit patribus noſtris,vt daret eam nobis.Quòd eſt dicere.Confiteor hodie,id eſt,hoc tempore impletum eſſe illud quod loquens pollicitus eſt, & iurauit ad Abraham patrem noſtrum dominus deus noſter, dicens: Et in ſemine tuo benedicentur omnes gentes, & hoc ſemen Ieſum Chriſtum eſſe, qui in diebus Herodis regis natus, & ſub Pontio Pilato paſſus eſt, qui & reſurrexit à mortuis, atque ita Gene.11. per illum factum eſt,vt ingrederer in terram, pro qua iurauit patribus noſtris, terram viuétium, terram paradiſi cœleſtis,vt daret eam nobis.Cum hac profeſsione ſuſcipiés,inquit,ſacerdos cartallum,ponet ante altare domini,ſubauditur, quòd eſt ante oculos domini, vt memoriale tuum æternum ſit iuxta iſtud quod per prophetam loquens ipſe dominus: Sermones mei, inquit,non deficient de ore tuo,& munera tua accepta erunt ſuper altare meum. Et loquèris,ait,in conſpectu domini dei tui,ſubauditur, cauſam cur tali ordine ſcilicet per paſsioně Chriſti, terram illam nos oportuerit ingredi,pro qua iurauit patribus noſtris,quæ videlicet cauſa eſt huiuſmodi.

Syrus perſebatur, &c. Qualiter & nobis in confeßione & oblatione ſit dicendum,Syrus perſequebatur patrem meum,qui deſcendit in Ægyptum. CAP. II.

SYrus perſequebatur patrem meum,qui deſcědit in Aegyptum,& ibi peregrinatus eſt in paucißimo numero. Creuitq́; in gentem magnam atq; robuſtam, & infinitæ multitudinis. Afflixeruntq́; nos Aegyptij,& perſecuti ſunt imponentes onera grauiſsima. Et clamauimus ad dominum deum patrum noſtrorum, qui exaudiuit nos, & reſpexit humilitatem noſtram & laborem, atq; anguſtias,& eduxit nos de Aegypto in manu forti, & brachio extento, in inſigni pauore, in ſignis atque portentit, & introduxit ad locum iſtum,& tradidit nobis terram manantem lacte & melle.)Syrus,inquit,id eſt,Laban de Meſopotamia Syriæ aſſumptis fratribus ſuis, perſecutus eſt patrem meũ,quem & comprehendit in monte Galaad.Sed vidit in ſomnis dicentem ſibi deum: Caue ne quicquam aſperè loquaris cõtra Iacob. Illum,inquam, patrem meum.i.Iacob,qui & Iſrael,Syrus ille perſequebatur,non patrem meum Abraham, ſiue patrem meum Iſaac,ſed patrem meum Iacob. Sequitur enim : Qui deſcendit in Aegyptum, ibiq; peregrinatus aſt in paucißimo numero,&c.Spiritualiter Syrus,quod interpretatur ſublimis,iſte eſt mundus, mundus reprobatus, mundus damnatus:mundus inquam qui pro parte illorum qui de generatione terrena ſunt, qui ab initio perſequebatur patrem meũ, inquit vir fidelis & catholicus:patrem meum,inquam, ſcilicet omnem populum electum, generationem quærentium deum. Duæ nanq; generationes ſunt,altera mundi,altera dei,iam ab initio mundi, à primis fratribus Cain & Abel, alterutrũ aduerſari cœperunt, & vſque ad finem ſeculi aduerſi ſibimet eſſe non deſinunt. Extunc enim pater Gene. 6. meus deſcendere cœpit in Aegyptum,ex quo videntes filij dei filias hominum,quòd eſſent pulchræ,acceperunt ſibi vxores ex omnibus quas elegerunt.Ex tunc enim qui ad generationem dei pertinent,vitijs & erroribus aduerſę generationis inuolui cœperunt.Qualiter ſecundum myſticum ſenſum dictorum præſentium afflixerunt illos Aegyptij & perſecuti ſunt,& cæterorum quę ſequuntur,de manu vel ſeruitio Pharaonis,ſpiritualis nos liberauerit dominus per agnum ſuum, id eſt,per Chriſtum filiũ ſuum,ſuo loco plenius dictum eſt.Illa ſeruitus noſtra cauſa fuit pro qua neceſſariò moreretur,vt prędictum eſt,moreretur & reſurgeret Chriſtus filius dei,atque ita nos cum illo ingrederemur in terram hanc, pro qua iurauit patribus noſtris. (Idcirco inquiens nunc offero primitias frugum terræ,quàm dominus dedit.Et dimittes eas in cõſpectu domini dei tui.

De eo quod ait, Decimam frugum tuarum dabis Leuitæ & aduenæ anno tertio, & quid ſit dicere,Non comedi ex eis in luctu meo. CAPVT III.

ET adorato domino deo tuo, epulaberis in omnib. bonis,quæ dominus deus tuuş dederit tibi,& domui tuę,tu & Lenites & aduena qui tecũ eſt.Quando cõpleueris decimam cunctarũ frugum tuarũ,anno decimarum tertio,dabis Leuitæ & aduenæ,& pupillo, & viduæ,vt comedãt intra portas tuas, & ſaturentur.) Notandum valde, quòd dicitur anno decimarũ tertio, quando repleueris decimam cunctarum frugum tuarũ,anno inquam decimarũ,non primo,aut ſecundo, ſed tertio,dabis Leuitæ & aduenę,pupillo & viduę,vt comedant intra portas tuas,& ſaturentur. Quantum ad literam,præceptum pietatis eſt,quantũ verò ad ſenſum myſticum,demõſtratio vel prophetia operis Apoſtolici eſt.Tertius nanq; decimarum annus,hoc euangelicæ gratię tempus eſt.Nam primũ tempus ante legem,ſecundum ſub lege,tertium ſub gratia eſt.Porrò Leuites Iudaicæ gentis alumnus eſt, Aduena ſiue pupillus ant vidua gentium plebecula eſt. Tertio,inquit, anno dabis,non ſolum Leuitæ,ſed & aduenæ ſimul,& pupilo ac viduæ,vt comedant intra portas tuas,& ſaturentur,id eſt,reuelatæ gratiæ tempore non ſoli Iudæo,vt ante legem vel ſub lege,ſed Iudæo pariter & gentili abſq; diſtinctione diſtribues alimoniam cœleſtis doctrinæ, & prædicabis omnibus verbum vitæ æternæ.(Loqnerisq́; in conſpectu domini dei tui.Attuli quod ſanctificatum eſt de domo mea,& dedi illud Leuitæ,aduenæ,pupillo,& viduæ ſicut iuſsiſti mihi. Non

CAP. XXVII. præteriui mandata tua, nec ſum oblitus imperij, Non comedi ex eis in luctu meo, nec ſeparaui ea in qualibet immunditia, nec expẽdi ex his quicquã in re funebri. Obediui voci domini dei mei, & feci omnia ſicut præcepiſti mihi.) Puta Paulum Apoſtolũ in conſpectu domini ſic eſſe locutũ. Afferens enim quod ſanctificatum eſt de domo ſua, & dans illud Leuitæ, & aduenæ, pupillo, & viduæ. i. ſanctam euangelij gratiam, de ſynagoga foris baiulans atq; Iudæo pariter & Græco ſine
Actu. 22. diſtinctione ſicut iuſſum eſt illi à domino dicente, quia longè in nationes mittam te, nõ comedit quicquam ex eis in luctu ſuo. i. non reticuit quicquam gẽtibus propter eos quos lugebat fratres
Rom. 9. ſuos Iudæos, quos inquam lugebat dicendo: Veritatem dico in Chriſto, non mentior, teſtimonium mihi perhibente conſcientia mea, quoniam triſtitia mihi eſt magna, & cõtinuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, &c. Nempe ſi propter hunc dolorem ſubterfugiſſet, qui minus gentibus euangelizaret gratiam dei, aliquid ex frugibus vel ex decimis ſuis comediſſet in luctu ſuo, vel expẽdiſſet in re funebri. Qui eum item di-
Philip. 3. cit. Sed quæ mihi fuerunt lucra hæc arbitratus ſum detrimenta propter Chriſtum, & arbitror vt ſtercora: profectò non ſeparauit fruges ſuas aut decimas in qualibet immunditia. Obediui ergo, inquit, voci domini dei mei, & feci omnia ſicut præcepiſti mihi. (Reſpice de ſanctuario tuo, & de excelſo cœlorũ habitaculo, & benedic populo tuo Iſrael, & terræ quã dediſti nobis, ſicut dediſti nobis, ſicut iuraſti patribus noſtris, terrã lacte & melle manantem, &c.) Profectò qui ſic frugum ſuarũ ſanctificatas attulit decimas, ipſe fiducialiter ſic orat. i. qui quoad potuit, laborauit in euangelio Chriſti, loquẽdo pariter & perfectæ fidei conſcribẽdo literas, ipſe efficaciter atq; cõfidenter poſtulat, vt ex eis, in quib. laborauit, aliquẽ fructũ habeat, reſpiciẽte dño de ſanctuario ſuo, &
1. Cor. 3. de excelſo cœlorũ habitaculo, & benedicẽte populo ſuo, ſine cuius reſpectu ac benedictiõe fruſtra prędicator fatigatur, quia neq; qui plantat, neq; qui rigat eſt aliqd, ſed qui incrementũ dat deus.

De eo quod ait: Et ædificabis altare domino de lapidibus, quos ferrum non tetigit. CAP. IIII.

CAP. XXVII. PRæcepit ergo Moyſes & ſeniores Iſrael populo, dicentes: Cuſtodite omne mandatum quod præcipio vobis hodie. Cum tranſieritis Iordanem in terram, quàm dominus deus tuus dabit tibi, eriges ingentes lapides, & calce leuigabis eos, vt poſsis in eis ſcribere omnia verba legis huius Iordane tranſmiſſo.) Ac deinceps. (Et ædificabis ibi altare domino deo tuo de lapidibus quos ferrum non tetigit.) Tranſmiſſo Iordane ingentes erigere lapides, eosq; vt poſsint in eis ſcribere omnia verba legis domini calce leuigare, eſt celebrata paſsione & reſurrectione Chriſti lapideas gentium mentes euangelizando cõcutere, eisq; non aliqua vi, ſed dulci ac leui prædicatione doctrinæ ſalutaris, voces aut rationes inſcribere. E contrariò, altare domino de lapidibus, quos ferrum tetigit velle ædificare, eſt coactè vel vi aliqua legem Chriſtianam inuitis auditoribus imponere. Sed hoc vetat ſacra lex. Igitur ſine ferro altare domino, id eſt, ſine vi, Chriſtiana cõſtruatur religio, & duri lapides, lapidumq; cultores leuigentur calce, id eſt, ſuaui mulceantur prædicatione. Et ita ſcribes, inquit, ſuper lapides, omnia verba legis huius planè ac lucidè, videlicet vt fiat
Lucæ 20. quod dictum eſt. Si tacuerint, lapides non tacebunt, id eſt, ſi Iudæi negauerint Chriſtum qui codices habent, gentiles legem in cordibus ſuis ſcriptam habentes, prædicabunt.

De eo quod ait, Hi ſtabunt ad benedicendum, & è regione iſti ſtabunt ad maledicendum, quid in hoc futurum ſignificetur. CAPVT V.

PRæcepitq; Moyſes populo in die illo, dicens: Hi ſtabunt ad benedicendum dominum ſuper montem Garizim, Iordane tranſmiſſo, Symeon, Leui, Iudas, Iſachar, Ioſeph, & Beniamin: Et è regione iſti ſtabunt ad maledicendum in monte Hebal, Ruben, Gad, & Azer, Zabulon, Dan, & Nephthalim.) Quoniam adusq; finem legis iam proceſsimus, opportunè ad finem ſeculi proſpiciamus, & ex euãgelio Chriſti iudicium vltimum hic ſignificari comprobemus. Cùm venerit, inquit, filius hominis in maieſtate ſua, & omnes angeli cum eo, tunc ſedebit ſuper ſedem maieſtatis ſuæ, & congregabuntur ante eum omnes gẽtes, & ſeparabit eos ab inuicem, ſicut paſtor ſegregat oues ab hœdis. Et ſtatuet oues quidem à dextris ſuis, hœdos autem à ſiniſtris. Tunc dicet his qui à dextris eius erunt: Venite benedicti patris mei, poſsidete paratũ vobis regnum à conſtitutione mundi. Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare, &c. Ac deinceps: Tunc dicet & his qui à ſiniſtris erunt. Diſcedite à me maledicti in ignem æternũ, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Eſuriui enim, & non dediſtis mihi manducare, & reliqua. Iudiciũ vniuerſale quod illic continuò paſſurus clara luce pronunciat dei filius, ipſum continuò moriturũ in vmbra & ſub velamine ſuo prophetat Moyſes dei famulus. Illic dextra regis & ſiniſtra diuiſis ac ſeparatis ouibus ab hœdis: hic duo colles cõtra inuicem reſpicientes, Garizim & Hebal: quorũ Garizim, diuiſio interpretatur: Hebal verò deficiens ſiue diſterminãs, vel vorago vetus interpretatur. Illic ſex opera miſericordiæ dextris ad benedicendũ, & ſex impietatis ſiniſtris ad maledicendũ. Hic ſex nomina filiorum Iſrael in monte Garizim itidem ad benedicendũ, & ſex nihilominus in mõte Hebal ad ma-
Matth. 19. ledicendũ. Sed & ſedes duodecim, de quib. alibi dicit: In regeneratione, cũ ſederit filius hominis in ſede

in ſede maieſtatis ſuæ,ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim,nō hic omnino tacitę ſunt.Sequitur
enim:(Et pronunciabūnt Leuitæ, dicētes ad omnes viros Iſrael excelſa voce: Maledictus homo
qui facit ſculptile,&c.(Duodecim hic maledictiones præpoſitæ ſunt,maledictus homo qui facit
ſculptile,maledictus qui nō honorat patrem ſuum & matrem,maledictus qui transfert terminos
proximi ſui,maledictus qui errare facit cæcum in itinere,maledictus qui peruertit iudiciū,male-
dictus qui dormit cū vxore patris ſui,maledictus qui dormit cum omni iumēto, maledictus qui
dormit cum ſorore ſua,maledictus qui dormit cū ſocru ſua,maledictus qui clam percuſſerit pro-
ximum ſuū,maledictus qui accipit munera vt percutiat aĩam ſanguinis innocētis,maledictus qui
non permanet in ſermonibus legis huius, nec eos opere perficit. Ecōtrariò,nihilominus duode- CAP.
cim benedictiones hoc ordine poſitæ ſunt.(Venientq́; ſuper te oēs benedictiones iſtę,& appre- XXVIII.
hendēt te,ſi præcepta domini dei tu audieris.Benedictus tu in ciuitate,& bendictus in agro,be-
nedictus fructus ventris tui,benedicta horrea tua,& benedictæ reliquiæ tuæ. Benedictus eris e-
grediens & ingrediēs. Dabit dominus inimicos tuos, qui conſurgent aduerſum te corruentes in
cōſpectu tuo.Per vnam viam veniēt contra te,& per ſeptem fugiēt à facie tua.Emittet dn̄s bene-
dictiones ſuper cellaria tua,ſuſcitabit te dominus ſibi io populum ſanctū,ſicut iurauit tibi.Abun
dare te faciet dn̄s omnibus bonis.Aperiet dominus theſaurū ſuum optimum, cœlum, vt tribuat
pluuiam terræ tuæ in tēpore ſuo. Benedicet cunctis operibus manuum tuarum.Cōſtituet te dn̄s
in caput & non in caudam,& eris ſemper ſupra & non ſubter.) Ita & illic in euangelio duodecim
iudicantium ſedes,& hic in lege quaſi ſingulę de ſingulis ſedibus prolatę.Hinc duodecim bene-
dictiones,illinc duodecim maledictiones.Igitur clariſsimè & in iſto legi cōſonum eſt euangeliū,
quia iudicium vnū idemq́; & hic in vmbra legis ſignatū, & illic in euangelica luce reuelatum eſt.

Quòd ſequentes maledictiones,numero triginta,propriè ſint Iudæorum,& quòd iuxta cauſam eandem in pſalmo centeſimo octauo ſint maledictiones totidem. CAP. VI.

ET iſtæ quidem,quæ hactenus dictæ ſunt,benedictiones ſiue maledictiones,cunctis gentibus Roma. 2.
pro meritis ſingulorū communes ſunt.Non eſt enim diſtinctio.Quicunq; enim in lege pec-
cauerunt,ſiue Iudæi,ſiue Gentiles, qui & ipſi credendo in Chriſtū, verba legis decem ſcripta in
tabulis acceperunt,per legē iudicabuntur,teſte quoq; euāgelio,quòd ſupra dictū eſt,quia cum
venerit filius hominis in maieſtate ſua,tunc cōgregabuntur ante eum oēs gentes.Porrò ſequētes Matth.25.
maledictiones dicētis. (Quòd ſi audire nolueris vocem domini dei tui, vt cuſtodias & facias oĩa
mandata eius,& cerimonias eius, quas ego præcipio tibi hodie,venient ſuper te oēs maledictio-
nes iſtæ,& apprehēdent te.)proprię Iudæorū ſunt,& ecce hodie ſuper illum in fœlicem populū
venerunt,eumq́; manifeſtè apprehenderunt.Sunt aūt numero triginta,quarum prima eſt, male-
dictus eris in ciuitate,vltima verò, aduena qui tecum verſatur in terra,aſcendet ſuper te, eritque
ſublimior:tu aūt deſcendes, & eris inferior:ipſe erit tibi in caput,& tu eris in caudam. Et meritò
triginta maledictionibus obruti ſunt,qui triginta argenteis emptū datorem benedictionis Chri-
ſtum dei filium occiderunt.Iuxta cauſam eandem, & in pſalmo triginta maledictiones ſunt, tam Pſal.10,
in eum qui vēdidit,ſcilicet Iudam proditorem,quàm in eos qui emerunt:quarū prima eſt,Con-
ſtitue ſuper eum peccatorem:vltima verò.Et induantur ſicut diploide confuſione ſua. His nunc
& cæteris,quę ſequuntur,omiſsis,quia manifeſta ſunt,& ſicut predicta,ſic à tempore obſidionis,
qua Iudæi miſerabiliter à Romanis irrecuperabili exidio diſperditi ſunt , & opere impleta ſunt:
ad ipſa iam cantici verba vertamus articulum,quo manifeſtè ſynagoga reijcitur, & eccleſia ſubſti
tuitur in laudem & gloriam Chriſti filij dei,quem ſolum primum legis ſecundū Deuteronomij,
id eſt,ſecundæ legis,& hoc tertium cantici prædicant,defendit,atque collaudat teſtimonium.

De cantico Moyſi, Audite cœli quæ loquar. CAPVT VII.

AVdite cœli quę loquar,audiat terra verba oris mei.) Metonomicè ad cœlos inanimatos,ter- CAP.
ramq; inanimatam ſermo dirigitur:atq; à rebus,quæ nec aures, nec ſenſum habent aliquem, XXXII.
homo rationalis & ſapiēs attentum & flagitare videtur auditum,tanquam ſi dicat:Quoniam ego
mortalis homo ſum,noui aūt quod iſti homines vel poſteri eorū,poſt mortem meā iniquè actu-
ri,& de via que præcepi illis,citò declinaturi ſunt,vos ſaltem cœli,qui ſuperſtites eritis, & tu ter-
ra quæ in æternum ſtabis,accedite ad audiendū,ſtate ad teſtificandum, vt cum iniquè egerint,&
à via domini declinauerint, vos iuxta maledictiones ſuperius poſitas : vos inquam cœlis ſitis de-
ſuper ænei,& tu terra quam calcāt ferrea ſis. Verùm iuxta ſenſum veritatis intimæ,iſti potius cœli
conuocantur ad audiendum,de quibus idem ſpiritus in propheta: Cœli(inquit)enarrabunt glo Pſalm.18.
riam dei,& opera manuū eius annunciat firmamentū:& illa terra,de qua alibi:Dominus(inquit)
dabit benignitatem,& terra noſtra dabit fructum ſuum.Illi inquam cœli,& illa terra conuocan-
tur huc ad audiendum,de quib. & in alio propheta:Rorate(inquit)cœli deſuper,& nubes pluāt Pſalm.84.
iuſtum,aperiatur terra,& germinet ſaluatorem:vt videlicet non dubitent cœli eloquētes,ſcilicet Eſaiæ 45.
Apoſtoli,prophetę,& vniuerſi prędicatores,derelicta gēte hac ſtulta ſine cōſilio & ſine pruden-
tia,proficiſci:vt in oēm terram exeat ſonus eorū, & in fines orbis terræ verba eorū:& ſecundum

præſentis cantici teſtimonium inuitare gentes,ad laudandum deum, vel dei populum,vt nō dubitet terra quōdam deſerta & inuia,ſcilicet eccleſia ſalutarem ſuſcipere plūuiam, de ſummis cœlorum,id eſt,prædicationem de ore Apoſtolorum eodem auditu fidei, quo ſuſcepit terræ huius principium,videlicet beata virgo,& dedit fructum ſuum, patiendo deum & hominem Chriſtū. Audite igitur cœli,id eſt,Apoſtoli, audiat terra.i.colligenda de cunctis gentibus eccleſia. Quomodo audiatis cœli, quomodo ad auditum terræ huius perueniant verba oris mei? (Concreſcat in pluuiam doctrina mea,fluat vt ros eloquium meum, quaſi imber ſuper herbam, & quaſi ſtillæ ſuper gramina.)Quomodo pluuia concreſcit?Quomodo fluit ros?Notum eſt,quia de deorſum, tenuem nebulam exhalantibus aquis,humor in nubibus denſeſcit, & de nubibus in terram concreta pluuia defluit:ros autem ſine nubibus nocturno frigore concretus, de cœlo in terram matutino ſereno cadit.Sic cœli iſti,qui enarrauerūt nobis gloriam dei,gloriam eandem, partim per ſtudium ſacræ lectionis, partim per ſolam didicerunt reuelationem dei. Quòd legendo didicerunt,nobiſq; loquendo refuderunt,quaſi de deorſum humorem ſuſceptum, & in pluuiam concretum,gratioſæ nubes per herbam reddiderunt. Quòd per ſolam dei reuelationem acceperūt, quaſi rorem nocturnū meditando atq; contemplando cōgregauerunt , & prædicando vel etiam ſcribendo,ſuper læta ſidei vel ſpei noſtrę gramina diſtillauerunt.Vtroq; modo perfectū cœlum, vel firmatum decet eſſe firmamentum, id eſt, Apoſtolum vel prædicatorem idoneum,qui nō de corde ſuo vel à ſemetipſo loquatur,ſed quod audiuit, hoc teſtetur : quòd in ſpiritu ſancto didicit, hoc annunciet & loquatur . Igitur in vobis o cœli qui auditis , concreſcat in pluuia doctrina mea,& per vos fluat vt ros eloquium meum,id eſt,ex præſenti legis lectione, & ex ſpiritus ſancti reuelatione,vobis orantibus innoteſcat dei conſiliū,atq; inde per ora veſtra,in omnem herbam, in cuncta gramina toto mundo virētia,fluat eloquiū meum.(Quia nomen domini(inquit)inuocabo.)Ergo ô cœli beneuolentiā veſtro præſtate oratori,aurem beneuolam veſtro prębete cantori,ab ipſa re flagitanti, quia videlicet magna res eſt inuocare nomen domini. Vobiſcum inuocabo nomen domini:domini,inquam,dei cuius vos gloriam enarratori,cuius opera vos eſtis annunciaturi.Idcirco audite me cœli,idcirco audiat terra verba oris mei.(Date magnificentiā deo noſtro,dei perfecta ſunt opera,& omnes viæ eius iuditia.) Hoc eſt quod primū audire volo vos,
Eſaie 5. ô cœli.Hæc ſunt,audire te cupio ô terra verba oris mei. Quando mandauerit dominus deus noſter vobis,ô cœli,pluatis ſuper hāc vineam imbrem,quàm expectauit, vt faceret vuas,& fecit labruſcas:quàm expectauit vt faceret iudicium,& ecce iniquitas:& iuſtitiam,& ecce clamor:quando inquam mandauerit vobis ne pluatis ſuper eam,ſed potius ſuper terram quōdam deſertam & inuiam,nolite murmurare,nolite obniti,pro zelo gentis veſtrę,vel carnis veſtrę,ſed data magnificentiam deo noſtro, ſequimini & magnificum æſtimate,quod complacitū eſt deo noſtro, quia videlicet & ſi hominibus cauſa vel ratio lateat,dei tamen perfecta ſunt opera:perfecta inquam, & irreprehēſibilia,& omnes vię eius iudicia vera & iuſta,& iuſtificata in ſemetipſa. Nam vniuerſę viæ
Pſalm.24. domini miſericordia & veritas:Miſericordia eſt via hæc,qua ad gentes commigrauit,veritas hęc via eſt,qua ab Iſrahel receſsit. Hanc igitur date magnificentiam deo noſtro, vt credatis.quia dei perfecta ſunt opera,vt conſiteamini, quia hæ vel oēs viæ eius ſunt iudicia. Quid enim?Nunquid
Gene.17. quia pepigit fœdus cum Abraham,nunquid, quia dixit,& ſtatuam pactū meum inter me & te,& inter ſemen tuum poſt te in generationibus ſuis fœdere ſempiterno,nunc aūt ab iſto ſemine eius receſsit,idcirco nō perfecta opera eius,idcirco nō iudicia viæ eius?Imò.(Deus fidelis & abſq; vlla iniquitate,iuſtus & rectus.)Fidelis inquam in omnib.verbis ſuis,& abſq; vlla iniquitate in omnibus iudicijs ſuis,iuſtus in omnibus vijs ſuis,rectus in omnibus operibus ſuis. Vndè ergo vel ob quam cauſam,pactū ſuum oblitus eſt,quod cum Abraham pepigit? Si fidelis, ſi abſq; vlla iniquitate,ſi iuſtus eſt & rectus,quomodo iuramentū neglexerit,quòd iurauit cum patribus?Ecce habes.(Peccauerunt ei,& nō filij eius in ſordibus.)Peccauerunt.i.irritum pactū ipſi fecerunt ſubauditur,inimici,& iam non filij eius.Irritum inquam fecerunt pactū eius,quemadmodū hoc& ipſe pręſciens dixit mihi ſuperius.Ecce tu dormies cum patribus tuis,& populus iſte conſurgens fornicabitur poſt deos alienos in terram ad quam ingredietur vt habitet in ea . Ibi derelinquet me,
Deute.31. & irritum faciet fœdus,quòd pepigi cum eo.In ſordibus peccauerunt,in ſordibus irritū fecerunt pactum,non ſolū in ſordibus vituli, quē fecit Aaron,aut Beelphegor, quæ videlicet ſordes iamdudum admiſſæ ſunt,ſed & ſordibus Baal & Aſtaroth,cæterorumq; dæmoniorum, tandemq in ſordibus Barrabæ latronis,quem ſibi dimitti petiere,peccauerunt.Peccauerunt inquam,certum eſt enim quia peccabant.Cùm igitur ſic peccauerunt iam nō filij eius in ſordibus,& ob hoc proiecerit eos fidelis deus,dicito, quia nihilominus tum fidelis deus & abſq; vlla iniquitate iuſtus & rectus,quamuis illos proiecerit,cùm quibus pactum pepigit in patribus,peccauerunt enim ei,& irritum fecerunt pactū iſtud iſti iam non filij eius in ſordibus . Proinde ô cœli & terra, quicunq; audiſtis hęc verba oris mei,non ipſum deū qui fidelis eſt & abſq, vlla iniquitate,ſed illos nō filios eius,qui peccauerunt,cunctis loquelis,vniuerſis ſermonibus veſtris,quibus in omnem terram & in fines

in fines orbis terræ audiẽdi eſtis,redarguite,& dicite.(Generatio praua & peruerſa,hæccine red Matth.17.
dis domino popule ſtulte & inſipiens?) Generatio, inquam, praua atq; peruerſa, quòd idem eſt
ac ſi cũ euangelica declamatione dicas,generatio mala & adultera. Idcirco generatio praua,qnia
de bonis quidem parentibus,ſed malè progenita,quia non de fide ſola patrum carne exorta. Id-
circo inquam praua & peruerſa,quia fidem patrum non imitata, ſecundum mores patribus lon-
gè diſparata.Hæccine reddis domino : hæccine inquam.i.reddens mala pro bonis popule ſtultè
& inſipiens reddis domino?Stultus enim es,quia malum ſciens non cauiſti,inſipiens quicunq; ex
hoc populo bonũ neſcis,quòd ſcire potuiſti.Stultus es,dum legendo prophetas,ſenſum prophe
tarum cõtentioſè peruertis,inſipiẽs qui nec ſaltem legiſti,qui vt bene ageres intelligere noluiſti.
Igitur popule ſtulte & inſipiens hæccine domino reddis ? (Nunquid non ipſe eſt pater tuus, qui
poſſedit te & fecit,& creauit te?) Quantum eſt,quòd ipſe eſt pater tuus , quemadmodũ dixit ad
Pharaonem filius primogenitus meus Iſrahel?Quantum eſt, quòd poſſedit te,quòd fecit, quòd
creauit te?Poſſedit videlicet vt dominus,fecit vt figulus,creauit vt deus.Fecit inquam in propria Exod.4.
quemq; perſona,creauit eum maſſa,qui te poſſedit in gratia.Fuerit tibi hoc cõmune cum cæteris
gentibus,quòd fecit & quòd creauit:at ſingularis beneficij eſt,quòd poſſedit. Qnantum ad pro-
prietatem vocum vel diſtinctionẽ ſenſuum,magnæ eſt potentię quòd poſſedit,maioris quòd fe-
cit,maximæ quòd creauit:Et ecõtrariò,magnę fuit gratiæ quod creauit,maioris quòd fecit,ma-
ximæ quòd poſſedit . Hæccine igitur pro tot beneficijs reddis domino patri tuo, poſſeſſori tuo,
factori tuo,creatori tuo?(Memẽto dierum antiquorũ, cogita generationes ſingulas.) Videlicet, Actu.3.
vt ſcias,quòd is ipſe quẽ tradidiſti,quem negaſti ante faciem Pilati,pater tuus eſt,qui poſſedit,&
fecit,& creauit te:vt inquam iſtud ſcias,memento dierũ antiquorum, cogita generationes ſingu
las.Nam in dieb⁹ antiquis,omnia per ipſum facta ſunt,& per generationes ſingulas myſteria eius
dictis & factis pręſignata ſunt.Sed fortè memoria dierũ antiquorum,& cogitatio generationum
ſingularũ,necdum tibi ſatis faciũt ? Quid igitur facias?Interroga patrẽ tuum,& annunciabit tibi,
maiores tuos & dicent tibi.)Pater tuus ipſe eſt:maiores tui,lex & prophetæ ſunt.Interroga ergo
patrẽ tuum orando,maiores tuos legendo.Patrem,inquam,tuũ deum interroga orationibus in-
tentis,vtrum conſilium hoc vel opus,cuius in omnem terram ſonus exiuit, ex ipſo ſit, & annun-
ciabit tibi.Si enim Cornelium gentilem pro hoc ipſo orantẽ, & eleemoſynas facientẽ dignanter
exaudiuit,& mirabiliter quid ipſum facere oporteret,per angelũ ſuum oſtẽdit,quãto magis ſi tu
interrogaueris,& vt bene agas intelligere volueris,per aliquam reuelationẽ annunciabit tibi?Igi Actu.10.
tur(vt prædictum eſt)deum patrẽ tuum interroga orãdo:maiores tuos.i.prophetas omnes con-
ſule legendo.Ille annunciabit, & illi dicent tibi,quia iſte quẽ tradidiſti,quem negaſti,quem ſelle
cibaſti,quem aceto potaſti, quem clauis cõfixiſti,cuius latus lancea perforaſti, pater tuus eſt,qui
te poſſedit.Quomodo aũt poſſedit,vel quomodo poſsidere incepit? Planè hoc ipſum dicẽt tibi.
(Quando diuidebat altiſsimus gentes,quãdo ſeparabat filios Adam, cõſtituit terminos populo-
rum iuxta numerũ filiorum Iſrael.)Notum tibi eſt,quia quãdo profecti de oriente filij Adam,& Gene.11.
inuenientes campũ in terra Sennaar,cœperunt facere turrim, cuius culmen adusq; cœlũ pertin-
geret,vt celebrarẽt nomen ſuum,confudit ibi altiſsimus linguam eorũ,vt non audiret vnuſquiſ-
que vocem proximi ſui , atq; ita diuiſit eos ex illo loco in vniuerſas terras . Tunc vtiq; diuiſit al-
tiſsimus gentes,ſcilicet in linguas diſſonas,& ſeparauit filios Adam.i.imitatores ſuperbię Adam,
in vniuerſas terras. Non perdidit eos vt ante fecerat per diluuium, ſed cõſtituit terminos popu-
lorum,iuxta numerũ filiorum Iſrahel,id eſt,ſtatuit vt duret genus humanũ donec impleatur nu-
merus electorum,qui omnes ſecundum fidem ſunt filij Iſrael.(Pars aũt domini populus eius,Ia- Pſal.77.
cob funiculus eius hæreditatis.)Subauditur, in illa diuiſione gentiũ , in illa ſeparatione filiorum Nume.23.
Adam. Factanamq; confuſione linguarum,remanſit lingua primitiua in domo & familia Heber,
vndè per Abraham,qui & ipſe ab illo Hebræus dictus eſt,hic populus Hebræus exiuit, pars do-
mini:ſolus hic,inquã,populus Iacob,ſolus hæreditatis domini funiculus,in quo ſolo notus deus,
in quo ſolo magnum nomen eius. Vndè & per Balaam loquitur.Populus ſolus habitabit,& inter
gentes non reputabitur.Pars autem domini vel funiculus hæreditatis eius, nõ quòd ſoli vel om-
nes ad dominum pertineãt,qui ſunt de carne eius:ſed quod ſoli vel omnes domini ſunt,qui ſunt
de fide eius.Hoc modo poſſedit,& ſic poſsidere incœpit. (Inuenit enim in terra deſerta, in loco
horroris & vaſtæ ſolitudinis.)Inuenit eũ in terra deſerta, id eſt, innotuit ei in deſerto annis qua-
draginta,Imò primũ innotuit ei in loco horroris,id eſt,in horrida ſeruitute Aegypti,percutien-
do Aegyptios decem plagis,ac deinde in loco vaſtæ ſolitudinis manna pluẽdo, & aquam de pe- Exod.17.
tra producendo,vt iam dictum eſt annis quadraginta.(Circunduxit eum & docuit & cuſtodiuit Exod.13.
quaſi pupillam oculi ſui.)Circunduxit inquã,non enim duxit eos per viam terræ Philiſtijm,quæ
vicina eſt,ſed circunduxit eos per viam deſerti,quæ eſt iuxta mare rubrum, & ita circunducẽdo
cuſtodiuit quaſi pupillam oculi,videlicet reputãs ne fortè pœniteret eum,ſi vidiſſet aduerſum ſe
bella conſurgere,& reuerteretur in Aegyptum.Tenerior quippe erat,quàm pupilla oculi,ita vt

CAP. leuiter offenſus animus ſæpe in Aegyptũ reuerti voluerit. Circunduxit igitur & docuit, non ſo-
XXXII. lum multis bonorum & malorũ experimentis, verumetiam doctrina cõſcriptę huius legis. (Sicut
aquila prouocans ad volandũ pullos ſuos, & ſuper eos volitans, expãdit alas ſuas, & aſſumpſit eos,
atq; portauit in humeris ſuis.) Sic circunduxit, ſic docuit, ſic cuſtodiuit, ſicut pullos aquila, vide-
licet ſecundũ naturam ſuam erga pullos ſuos, non abſq; ſeuera pietate, neq; abſq; ſæueritate pia.
Semper enim fertur probare quos genuit, ne generis ſui inter oẽs aues quoddam regale faſtigiũ
degeneris partus deformitas decoloraret. Itaque aſſeritur, quòd pullos ſuos radijs ſolis obijciat,
atq; in aeris medio paruulos pio vngue ſuſpendat. At ſi quis repercuſſo ſolis lumine intrepidam
oculorũ aciem inoffenſo intuendi vigore ſeruauerit, is probatur quòd veritatem naturæ ſynceri
obtutus cõſtantia demonſtrauerit. Si verò lumina ſua præſtrictus radijs ſolis inflexerit, quaſi de-
gener, & tanto indignus parente abijcitur, nec ęſtimatur educatione dignus, qui fuit ſuſpectione
indignus. Igitur circunducẽdo, & docẽdo, ſic tentauit, ſic probauit, ſicut aquila pullos ſuos: nam
eos quidem qui murmurauerunt, qui tentauerunt, qui concupierunt, in deſerto, proſtrauit: eos
aũt qui crediderunt, qui obedierunt, quaſi ſuper alas gratiæ aſſumpſit atque portauit in humeris
ſuis. (Dominus ſolus dux eius fuit, & nõ erat cum eo deus alienus.) Increpatio illorũ. Quid tibi,
inquit, ô popule ſtultè & inſipiens, quid tibi cum turba deorũ alienorum? Nunquid dij alieni te
de Aegypto, de domo ſeruitutis eduxerunt, aut educentem te dominũ deum tuum adiuuerunt?
Non ita, ſed dominus inquit ſolus dux eius fuit, & nõ erat cum eo deus alienus, nõ ille cornutus
& aureus vitulus, non Beelphegor ſpurciſsimus, non Baal, non omnino quiſquam deus alienus.
(Conſtituit eum ſuper excelſam terram, vt commederet fructus agrorũ.) Eum quem inuenit in
terra deſerta, in loco horroris & vaſtæ ſolitudinis, cõſtituit ſuper excelſam terram .i. montuoſam
terram, vt comederet fructus agrorũ, vt inhabitaret ciuitates quas non ædificauit, & biberet vi-
num de vineis quas non plantauit, vt regiones gentiũ & labores poſsideret populorum. Quæ vi-
Pſal.104. delicet terra excelſa (ſicut iam alibi dictũ eſt) non eſt ſicut terra Aegypti: vbi iacto ſemine in hor
torum morem aquę ducuntur irriguæ, ſed montuoſa eſt & campeſtris de cœlo expectãs pluuias,
quàm dñs deus ſemper inuiſit, & oculi eius in ea ſunt à principio anni vſque in finem eius. Super
excelſam igitur terram cõſtituit eum, vt comederet fructus agrorum. (Vt ſugeret mel de petra,
oleumq; de ſaxo duriſsimo.) Vt, inquam, ſugeret mel de petra .i. vt dilectioni creatoris aſſuefa-
ctus, tandem dulcedinem cœleſtis doctrinæ caperet de petra, virga crucis & paſsionis percuſſa .ſ.
de Chriſto pręſentialiter prędicante ore mellifluo, oleumq; de ſaxo duriſsimo .i. ſpiritũ ſanctum
de eodem Chriſto, per virtutem reſurrectionis incorruptibiliter ſolidato. (Butyrum de armẽto,
& lac de ouibus, cùm adipe agnorum & arietum filiorum Baſan. Et hircos cùm medulla tritici, &
ſanguinem vuæ biberent meraciſsimũ.) Hæc omnia temporaliter atq; realiter ille populus ade-
ptus eſt, quem inuenerat dominus deus eius in terra deſerta, in loco horroris & vaſtę ſolitudinis,
vt iſtis corporalib' bonis lactatus & excitatus, ſpirituale butyrum, & ſpirituale lac, ſpiritualemq;
adipem ſuo tempore libenter acciperet, de ſpirituali armẽto, de ſpiritualibus ouibus & agnis ſiue
arietibus filiorum Baſaan .i. pinguium .ſ. de factis imitandis, aut dictis exequendis patrum vel pa-
triarcharum, de ſcripturis prophetarum & apoſtolorum veraciter pinguium, iuxta quod ſinguli
Pſal.22. talium veriſsimè dicunt. Impinguaſti in oleo caput meum. Et ſanguinem vuę meraciſsimũ .i. ſan-
guinem Chriſti filij dei biberet ſacroſanctũ. Idcirco ſuper excelſam illam terram tẽporaliter con
ſtitutus eſt, & hæc temporalia bona adeptus eſt, vt ad ſpiritualiũ & æternorum appetitũ profice-
ret. Sed quidẽ. (Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitrauit: incraſſatus, impinguatus, dilatatus.) Di-
lectus, ſed diligenti ingratus, dilectus inquam, ſed ipſa dilectione ſuperbe ac ferociter abuſus, in-
craſſatus eſt cogitatione, increſſatus opere, impinguatus pertinacia, dilatatus arrogãtia. Talis di-
lectus recalcitrauit .i. largitoris imperia calce abiecit. Verùm iſta craſsitudo, tumor, & nõ plenitu-
do eſt. Nam qui veram plenitudinẽ, qui veram ſcit pinguedinem, quantumuis butyro abundet,
Pſal.39. aut lacte ouium, ſiue adipe agnorum & arietum, donec ipſum apprehẽdat deum, dicit: Ego verò
egenus & pauper ſum. At verò, cuius deus venter eſt, poſtquàm illũ impleuerit ex his quę prędi-
cta ſunt, incraſſatus, impinguatus, dilatatus, falſa ſibi æſtimatione ſufficiẽs videtur, falſò ſibi nihil
deeſſe arbitratur. Quid enim fecit iſte dilectus taliter incraſſatus? (Dereliquit deũ factorem ſuũ,
& receſsit à deo ſalutari ſuo.) Deus idem factor, idem & ſalutaris, ſiue ſaluator. Verùm aliud eſt,
quòd factor: aliud, quòd ſaluator. Nam deus factor, quia hominem fecit: deus ſaluator, quia ho-
mo factus eſt ipſe, homines ſaluare venit. Sic incraſſatus eſt, vt de neutra gratia curaret. Nam &
antequam veniret, deum factorem ſuum dereliquit, & poſtquam venit à deo ſaluatore ſuo re-
ceſsit. Quomodo illum dereliquit, quomodo ab illo receſsit? (Prouocauerunt eum in dijs alie-
nis, & in abominationibus ſuis ad iracundiam concitauerunt.) Ad idem procedit, & quòd in
dijs alienis prouocauerunt, & quòd in abominationibus ſuis ad iracundiam concitauerunt, ve-
Exod.32. runtamen diuerſa ſunt & ediuerſo veniunt. Nam dij quidem alieni ſunt, abominationes autem
Nume.25. ſuæ ſunt, propter quas vt eas licentioſè agerent deos alienos coluerunt. Verbi gratia: Vitulus
quem fe-

quem fecerunt,& Beelphegor quem iniciati ſunt dij alieni fuerũt, quòd aũt poſt cõmeſſationes
& potationes ſurrexerunt ludere,& ꝙ inter ſacrificia cũ Madianitis fornicati ſunt,ſuę abomina-
tiones extiterũt,Igitur & in dijs alienis mitem prouocauerũt, & in abominationibus ſuis ad ira-
cundiam concitauerũt.Item in eo ꝙ ante quam veniret in hunc mundũ,totiens ad idolatriã de-
fluxerũt,in dijs alienis eum prouocauerunt:& in eo,quòd præſentem blaſphemauerunt dicẽtes,
dæmoniũ habet,& inſanit,& in Beelzebub principe dęmoniorũ eijcit dęmonia,prufectò in ab- Iohan.8. Matth.12.
ominationibus ſuis ad iracundiã cõcitauerunt. Sed in qualibus dijs eum prouocauerũt? (Immo-
lauerunt dæmonijs & nõ deo,dijs quos ignorabãt. Noui recenteſq́; venerunt, quos nõ coluerũt
patres eorum.) Dij quos coluerunt,non dij, ſed potius dæmonia ſunt, dij nuncupatiui,dij noui,
quia prius eos ignorauerũt,dij recentes,quia nõ coluerunt illos patres eorũ. Nunc igitur cœli &
terra ad caput increpationis redite,& dicite generationi prauę,atq; peruerſę.Hęccine reddis do
mino popule ſtulte & inſipiens? (Deum qui te genuit dereliquiſti, & oblitus es domini creatoris
tui.) Deũ qui te genuit.i.qui diu ſterilibus parentibus tuis,gignendi te facultatem,ſiue effectum
tribuit.Nam præter vnicũ filium ſuũ,quem ex vtero ante luciferũ genuit,quem & in hunc mun-
dũ miſit per vterũ virginis,neminem de propria ſubſtantia ſua pater ille genuit.Ergo qui te ge-
nuit.i.qui Saræ diu ſterili,tandẽ conceptũ dedit:& Rebeccæ ſterili, eodem Iſaac deprecante di- Gene.18.
lectũ ſibi Iacob vt cõciperet & pareret,præſtitit, de quibus vel per quos geniturę tuę riuus ema- Ibidem 25.
nauit,illũ tu dereliquiſti genitorem tuũ ingratitudine deteſtabili , & oblitus es domini creatoris
tui,ſubauditur,quem prius cognouiſti per pręſentem doctrinam legis,& per exempla patrũ eo-
rundem,qui hæreditariam eius ſcientiã theſaurizauerũt tibi: vndè & maius peccatũ habes,quam
ſi nunquam fuiſſet cognitus tibi.(Vidit dominus,& ad iracundiam concitatus eſt,quia prouoca-
uerunt eũ filij ſui,& filiæ.) Vidit hoc ille quẽ nihil latet,oculis nunꝗ dormitantibus,quibus om- Hiere.17.
nia videt: vidit,inquam,hoc peccatũ tuũ,ſtilo ferreo ſcriptũ in vngue adamantino,clamante per
prophetas ſuo ſancto ſpiritu,vt peccatũ tuum à facie eius non deleatur. Et ad iracundiã concita-
tus eſt,videlicet nõ animi ſui paſsibili motu,deus enim non mouetur aut perturbatur,ſed iudicij
veritate ſic impietatẽ proſequente,vt iam nõ pius pater,ſed diſtrictus iudex ſentiatur. Et hoc id-
circo,quia prouocauerunt eũ filij ſui & filiæ , quod vtiq; ſecundũ omnem rationem minus tole-
randum eſt,quam ſi prouocaſſent eum externi vel externę.Prouocauerũt autem,videlicet in eo,
quòd non per ignorantiam vel infirmam indigentiã,ſed ſcienter peccauerunt,& per induſtriam,
imò ſapientes fuerunt ad concinnandum peccatum,ad conquirendum mendacium.Et ait:(Ab-
ſcondam faciem meam ab eis,& cõſiderabo nouiſsima eorum.) Ait.i.ſententiã fixit, cuius dixiſſe
fixiſſe eſt,ita vt cœlum & terram,ꝗ dictionem eius, tranſire facilius ſit . Non enim eſt deus quaſi
homo vt mentiatur, nec vt filius hominis vt mutetur. Ait ergo.i.iudicium dedit huiuſmodi. Ab-
ſcondam faciẽ meam ab eis.i.excæcabo illos,vt viam veritatis inuenire nõ poſsint. Excæcabo,in- Nume.23.
quam,corda eorũ,& aures illorum aggrauabo,& oculos eorũ claudam , ne fortè videant oculis,
& auribus ſuis audiant,& corde ſuo intelligant, & conuertantur & ſanẽ eos, Dicamq́; eis: Audite Eſaiæ 6.
audientes,& nolite intelligere:& videte viſionẽ,& nolite cognoſcere. Ita abſconditus ab eis con-
ſiderabo nouiſsima eorũ.i.expectabo finẽ,& cõſummationẽ peccati eorum, tacitè proſpiciendo
mirabilem audaciã eorũ. (Generatio enim peruerſa, & infideles filij.) Dãnationis eius qua dixi,
abſcondam faciem meã ab eis,cauſæ præcedentes ſunt,quia generatio peruerſa eſt,quia infideles
filij ſunt: ſancto quoq; ſpiritu per prophetam cõteſtante, quia ſunt principes Sodomorum, quia Eſaiæ 1.
ſunt populus Gomorrhæ. Alioquin nõ videretur ſtare,quod dixi ſupra, deus fidelis,& abſq; vllà
iniquitate. Iuſtum igitur iudiciũ,in eo quod dedi illis ſcutum cordis,laborem meum,quòd licet Threno.3.
tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo,in ſole poſuerim tabernaculũ meũ,ipſi tamen vide- Pſalm.18.
re me nõ poſſunt;imo & ſcandalum illis eſt , cũ deſignatur tabernaculũ meum carneũ, diciturq́;
illis,ecce iſte deus noſter,rex noſter,ſaluator noſter. Amplius autẽ audite cœli, iuſtũ iudicij or-
dinem,æquam iudicantis viciſsitudinẽ.(Ipſi me prouocauerũt in eo qui nõ erat deus,& irritaue-
runt in vanitatibus ſuis. Et ego prouocabo eos in eo qui nõ eſt populus , & in gẽte ſtulta irritabo
illos.) Priores ipſi ꝓuocauerũt me,nõ leui quacũq; offenſione,vel humano exceſſu,ſed in eo qui
nõ erat deus.i.ſic me habẽdo,tanꝗ ſi nõ eſſem deus:& irritauerunt me priores ipſi in vanitatibus
ſuis.i.vanitates ſuas,vanos deos prętulerunt mihi:tandemq́; ſibi data optione, Barrabã mihi prę-
ferre nõ dubitauerũt,auctorẽ ſeditionis. Reddã itaq; illis talionem , prouocabo eos in eo qui nõ Oſeæ 1.
eſt populus.i.ſic habẽdo eos,vt nõ ſint populus,vt ſint ſine rege,ſine principe, ſine ſacerdote,ſi-
ne Ephot,& ſine Cheraphin,& omnino nõ ſint populus,ſed in populis & in gentibus iã nũc di-
ſpergantur,& in futuro cũ eis qui non ſunt annulentur, cũ eis qui in inferno ſunt deputentur,&
ita in gente ſtulta irritabo illos. Irritabo,inquam.i.ad æmulationẽ adducã in non gentẽ,in gentẽ
inſipientem,in iram eos mittam,vt videant gentem,loco ſuo regnantem, gentem ſapientẽ quam
æmulentur,cuius æmulatione torqueantur.(Ignis ſuccenſus eſt in furore meo,& ardebit vſq; ad
inferni nouiſsima.) Prouocabo inꝗ illos,& irritabo,prouocationis aũt & irritationis principium

CAP. XXXII. hoc eſt, quòd ignis ſuccẽſus eſt in furore meo, cõſummatoq́; ardebit vſq; inſerni nouiſsima. Ignis enim in preſentiarũ ſuccẽſus eſt, ignis Romanorũ, quo ciuitas ſancta facta eſt deſerta Sion, deſerta facta eſt Hieruſalem, deſolata domus ſanctificationis eorum & gloriæ eorũ, facta eſt in exuſtione ignis, & omnia deſiderabilia eorum verſa ſunt in ruinas, & ceciderũt in ore gladij, & captiui ducti ſunt in omnes gẽtes: iſte iam ſuccenſus ignis pœnę, ignis vindictę, ardebit aũt vſq; ad inferni nouiſsima. Nam de hac vindicta tẽporali ad ęterna proficiſcuntur tormẽta. Num ergo, inquis,

Naum. 1. iudicat deus bis in idipſum, aut cõſurget duplex tribulatio? Nõ vtiq;, ſi in vindicta vel tribulatione pręſenti reatum agnoſcas, finemq́; ponas peccatis. Cęterùm quoniã in ipſa pœna, impia perſeuerat voluntas populi ſtulti & inſipientis, & nũc inducit ſuper eos diem afflictionis, & in poſterum ignis qui ſuccẽſus eſt vſq; ad inferni nouiſsima ardebit, iuxta quod & alius propheta impre-

Hiere. 17. catur, & duplici contritione contere eos domine deus meus. Aliàs aũt, vna percuſsio eſt, quæ hic cœpta illic finitur, vt correctionis vnũ flagellum ſit, quod tẽpotaliter incipit, ſed in æternis ſupplicijs conſumetur: quatinus eis qui omnino corrigi renuunt, iam præſentium flagellorum perſecutio, ſequentium ſit initium tormentorũ. Igitur nihilo læſa vel in prauum detorta regula prophetica, qua dictũ eſt, non cõſurget duplex tribulatio, ſiue iuxta ſeptuaginta non iudicabit deus bis in idipſum, & hic à furore meo ſuccẽſus eſt ignis, & in futuro, quod eſt vſq; ad inferni nouiſ-

Naum. 2. ſima ardebit. Deuorabitq́; terrã cum germine ſuo, & montiũ fundamenta cõburet.) Non vt ſępe factum eſt, ſolũ terræ germen deuorabit, vt ſit fames in terra propter peccata populi, ſed ipſam quoq; terram, cuius iracundia loquẽtes dolos cogitabant, ita vt dicerent, Si dimittimus eum ſic omnes credẽt in eum, & venient Romani, & tollent noſtrũ & locũ & gentẽ: terram inquã ipſam cum germine ſuo deuorabit. i. auferet, ita vt terra eorum non ſit, & nihilominus ea careant, quaſi

Pſal. 14. Iohan. 11. deuorata ſit igne hoſtili. Et montiũ fundamenta comburet. i. ſuperborum fiduciã auferet, videlicet pulchrum templum, inclytamq́; ciuitatẽ, cuius ſtatu ſuffulti firmiter in hæreditario patrum ſuorum deo, ſibi ſtare videntur, gẽtesq́; cęteras quaſi valles infirmas, mõtes ipſi deſpiciunt: templum, inquam, & ciuitatẽ in montibus fundatam, ignis elemẽtaris comburet. Præterea terram. i. carnes eorum, terrã inquam peccatricem. i. populum qui ſuperbit, cum ſit terra & cinis, deuorabit ignis, cũ germine ſuo. i. cũ libidinibus, & omnibus malis operibus ſuis, & montiũ fundamenta. i. ipſas quoq; animas quæ vegetant comburet ignis, & hic ſuccenſus (vt iam dictũ eſt) & in futuro ardens vſq; ad inferni nouiſsima. (Congregabo ſuper eos mala, & ſagittas meas cõplebo in eis.) Et hoc ait dñs, vtiq; ad iracundiã prouocatus, ait inquã non ſolũ ſecretò & intus, prophetis audientibus, verùm etiã in publico apoſtolis audientibus, Iudæis blaſphemantibus, audituris etiã

Matth. 23. per euangeliũ cunctis per orbem gẽtibus. Cum enim dixiſſet, ecce ego mitto ad vos prophetas, & ſapientes, & ſcribas, & ex illis occidetis, & crucifigetis. & ecce flagellabitis in ſynagogis veſtris, & perſequimini de ciuitate in ciuitatẽ, cõtinuò ſubiunxit, Vt veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt ſuper terrã, à ſanguine Abel iuſti vſq; ad ſanguinem Zachariæ, filij Barachiæ, quẽ occidiſtis inter templũ & altare Amẽ dico vobis, veniẽt hęc omnia ſuper generationẽ iſtam. Hęc dictio eius eſt, Apoſtolis audientibus, de malis congregandis, qui iam audiente Moyſe, antequam homo fieret, hęc ait: Igitur congregabo ſuper eos mala. i. venire faciam omnem ſanguinem iuſtũ, qui effuſus eſt ſuper terram. Et hoc iuſtè, quia videlicet ipſi me occidendo, ſanguinem meum effudendo, menſuram patrum ſuorũ complebunt, patrum malorũ, patrum impiorum, qui

Deute. 28. iuſtos occiderunt, qui ſanguinem prophetarũ fuderũt, Et ſagittas meas cõplebo in eis, videlicet, quia congregata tot mala, paucæ ſagittæ vel pars ſagittarũ mearum expiare non ſufficeret, idcirco cõplebo. i. omnes expendã ſagittas meas in eis, ſagittas maledictionis, ſcilicet quas paulò ante in pharetra cuiuſdã conditionis ita recondidi. Quòd ſi audire nolueris vocem dñi dei tui, vt cuſtodias & facias omnia mãdata eius, & cerimonias quas ego pręcipio tibi hodie, venient ſuper te oẽs maledictiones iſtæ & apprehendent te. Maledictus eris in ciuitate, maledictus in agro, maledictum horreum tuum, & maledictæ reliquiæ tuæ, maledictus fructus ventris tui, & cætera. Explebo, inquam. i. omnes iſtas ſagittas meas expendam in eis, quod aliàs nunquam feci, licet mul-

4. Reg. 6. toties aliquam ſagittarum partem in eos iniecerim. Exempli gratia: Quando Benodab rege Syriæ cum vniuerſo exercitu ſuo obſidente Samariam, facta eſt fames magna in Samaria, & tam diu obſeſſa eſt, donec venundaretur caput aſini octoginta argenteis, & quarta pars Cabi ſtercoris columbarum quinq; argenteis, dixitq́; mulier altera ad alteram, da filium tuũ vt comedamus eum hodie, & filium meum comedamus cras: quando, inquam, hæc acta ſunt, tunc ſagittas meas quidem ieci, ſed non totas compleui. Nam interea dixit Heliſeus: Audite verbum domini, Hæc dicit dominus: In tempore hoc cras modius ſimilæ vno ſtatere erit, & duo modij ordei ſtatere vno in porta Samariæ. Quod & factũ eſt. Verùm non ita erit, cum faciẽ meam abſcondero ab eis. Sed quid? (Conſumentur fame, & deuorabũt eos aues morſu amariſsimo. Dentes beſtiarum immittam in eos cum furore trahentium ſuper terram, atq; ſerpentiũ. Foris vaſtabit eos gladius, & intus pauor, iuuenem ſimul ac virginem, lactentem ſimul cum homine ſene.) Id planè erit ſagittas

meas cōpleri in eis. Cōſumentur fame, videlicet in die ſolenni paſchæ Hieroſolymis cōgregati, Ioſephus
velut exitiali manu quadā cngente, quos tricies centena milia Ioſephus dicit fuiſſe, ſcilicet iuſto de bel. iud.
iudicio, tēpore hoc vltionis electo, vt qui in diebus paſchę ſaluatorē ſuum dominū Ieſum Chri- li. 7. cap. 21.
ſtū, cruentis manibus, & ſacrilegis vocibus violauerāt, in ipſis diebus velut in vnū carcerē omnis
multitudo cōcluſa, feralis pœnę exitiū quod merebatur exciperet. Quàm dirę famis exitio con-
ſumpti ſint, qui plenius noſſe cupit, quintū prædicti Ioſephi hiſtoriarū librū legat, ex quo omnē
eorū luctuoſam tragœdiam pernoſcat. In quo illud permaximè horrendū fuit, ꝙ mulier quædā
Maria nomine, Eleazari filia, genere & facultatibus nobilis, prę magnitudine famis, quaſi in inſa-
niam vel amentiā verſa, paruulū quē ſub vberibus habebat filiū iugulat, igniq́; ſuperpoſitū tor-
ret, & mediū quidē cōſumit, mediū verò ſeruat obtectū. Vnde & per prędones cōfeſtim irruen-
tes, quos cōceptus obuſtę carnis nidor inuitauerat, ſcrutabātur enim domos eſurientes, & prę fa-
me inſanientes: per prędones, inquā, hoc malū deprehenſum, cōtinuò ciuitatē vniuerſam horren
do nuncio repleuit, illa proferente quod obtexerat, ac dicēte, quia partē vobis optimā reſeruaui.
Igitur conſumētur inquit fame, ſubaudis, & nō ſepelientur, ſed deuorabunt eos aues morſu ama-
riſſimo. Sepelire nanq; cadauera proximorū, nec defunctorū multitudo, nec viriū debilitas per-
mittebat. Primò quidē publico ſumptu ſepeliri mortuos iuſſerāt fœtoris intolerātia, vt verò om-
nē ſumptū cœpit vincere multitudo morientiū, de muro cadauera præcipitabāt tanta multitudi-
ne, vt mortuorū cadaueribus valli replerentur, & humani corporis tabo patria tota rigaretur. Igi
tur deuorabūt eos aues morſu amariſſimo, ſcilicet inſepultos, morſu amariſſimo, quia videlicet
reſiduis ſpectātibus amariſſima hęc erit amaritudo. Nec ſolū aues deuorabūt, ſed & dētes beſtia-
rū immittā in eos, trahentiū eos ſuper terrā cū furore, denteſq́; ſerpentiū. Aliter: Dentes beſtia-
rum immittā in eos cum furore trahentiū ſuper terram, atq; ſerpentiū. Dentes beſtiarū. i. ſæuitiā
vel arma Romanorū immittam in eos, cum furore trahentium ſuper terrā. i. abſq; miſericordia
reſiduos in captiuitate ducentiū in omnē terram, denteſq́; ſerpentiū. i. ſæuitiam malignorū ſpiri-
tuū poſt cruciatus & mortes corporū, vſq; ad inferni nouiſſima trahentiū. Nā per beſtias Roma-
nos fortes ac feroces rectè intelligi, illud pro teſtimonio vel exemplo eſt, quod pſalmiſta cū eam Pſalm. 79.
dē calamitatē deplorās dixiſſet, vt quid deſtruxiſti maceriam eius, & diripiunt eam oēs qui præ-
tergrediuntur viā, continuò ſubiunxit, exterminauit eam aper de ſylua, & ſingularis ferus depa-
ſtus eſt eam. Per aprum de ſylua, & per ſingularem ferum, Titū & Veſpaſianum Romanos impe-
ratores ſignificās. Igitur dentes beſtiarū ſuper terra trahentiū, arma ſunt Romanorū occidentiū,
& in captiuitatē trahentiū. Colligēs nāq; ſupradictus hiſtoriographus omnē numerū perempto-
rū, vel fame vel ferro, vndecies centena milia deſignat. Cęteros verò latrones & ſicarios ac præ-
dones poſt vrbis excidiū mutuis declarat interijſſe vulneribus. Electos aūt quoſq́; iuuenū, quos
decor corporis & proceritas cōmendabat, ad triumphū dicit eſſe ſeruatos. Reliquos aūt qui ſu-
pra decē & ſeptē annos agebant ætatis, vinctos ad opera Aegypti per metalla deſtinatos, vel per
cęteras prouincias eſſe diſperſos, alij quidē vt ludis gladiatorijs, alij quidē vt ad beſtias traderen-
tur. Si qui verò intra decimū & ſeptimū ętatis reperti ſunt annū, per diuerſas prouincias in ſerui-
tutē diſtrahi iuſſi ſunt. Quorū numerus vſq; nonaginta milia perductus eſt. Id planè fuit trahi ſu
per terram dentibus beſtiarū: ac deinde animas duci ad inferos, id fuit trahi dētibus ſerpentium.
Vndè ſignanter non dictū eſt, dentes beſtiarū & ſerpentiū cum furore trahentium ſuper terram,
ſed dentes beſtiarū cum furore trahentiū ſuper terrā, & ſerpentiū, vt ſubaudias dentes cū furore
trahentiū in infernum. Malorum omniū ſummā vno tandē verſiculo complexus eſt. Foris vaſta-
bit eos gladius, & intus pauor, iuuenem ſimul ac virginē, lactentem cū homine ſene. Foris nanq;
gladius. i. exterior corporū omnimoda calamitas: intus pauor. i atrox cōſcientia, quia ſcientibus
illis, iam ſanguis Chriſti, ſicut ſibi imprecati fuerant ſuper ipſos, & ſuper filios eorum redunda-
bat. Et dixi: Vbinam ſunt? Ceſſare faciam ex hominibus memoriam eorum.) Hæc & hæc dixit,
quę iam præmiſſa ſunt, & tunc demum dixi ego, cui futuræ calamitates iſtæ, imò & omnia tam
præterita, quàm futura pręſentia ſunt. Vbi nam ſunt? Videlicet, quia defecerunt peccatores à ter- Pſalm. 103.
ra, & iniqui ita vt non ſint. Et vę illis, quos neſcit deus, vbi nam ſint, cum ipſe omniū qui ſunt, qui
non malè ſunt, locus ſit. Vndè dicit in Iob: Sicut conſumitur nubes & pertranſit, ſic qui deſcēdit Ioban. 9.
ad inferos, non aſcendet, nec reuertetur vltra in domum ſuam, neq; cognoſcet eum amplius lo-
cus eius Ceſſare faciam ex hominibus memoriam eorū. Ac ſi dicat: Parū eſt vt amplius cognoſ-
cam eos, ego quondam locus ipſorum, inſuper & ex hominibus ceſſare faciam memoriā eorum,
vt nec apud deū, nec apud homines vlla in bono ſit memoria illorum. Sed propter iram inimi-
corū diſtuli, ne fortè ſuperbirēt hoſtes eorum Et dicerent, manus noſtra excelſa, & nō dominus
fecit hæc omnia.) Ita (vt prædictum eſt) ſagittas meas complebo in eis, vt ne vna quidem male-
dictio reſidua ſit. Poteram facere, & ipſi merebantur., vt ita ceſſaret ex hominibus memoria eo-
rum, quatenus nullæ ſupereſſent reliquiæ eorum. Sed fortè ſuperbirent hoſtes eorū, & dicerent:
non dominus fecit hæc omnia, ſed manus noſtra excelſa fecit hæc omnia. Diſtuli igitur & non Eſaie 10.
totam

Roma. 9. totam funditus deleui memoriã eorũ, Imo & dixi, quia ſi fuerit numerus quaſi harena [illegible], reli-
quię ſalue fient. Hoc pacto fit, vt non ſuperbiant hoſtes eorũ, vt non dicãt, manus noſtra excelſa,
& nõ dominus fecit hęc omnia, dũ reliqui ſunt ex eis per omnes gẽtes diſperſi qui libros ſecum
baiulãt, & maledicta legis, quę legẽtes hoſtes eorũ, & cauſas maledictionũ recenſentes ſciãt, & di
Roma. 11. cãt, quia dominus fecit hęc omnia. Amplius aũt in eo reſiduũ eorũ proficit, vt quæcunq; ex ho-
ſtibus eorũ ad fidẽ patrum illorum conuerſi fuerint, dũ, quòd cũ plenitudo gentiũ ſubintraue-
rit, tunc omnis Iſrael ſaluus erit, nõ ſuperbiãt, quod cæcitas in Iſrael cõtigit, ipſi autem illuminati
ſunt, apoſtolo quoq; ſuperbiã iſtam reprimente, cum dicit. Quòd ſi aliqui ex ramis fracti ſunt, tu
autẽ cum oleaſter eſſes, inſertus es in illis, & ſocius radicis & pinguedinis oliuæ factus es, noli glo
riari aduerſus ramos. Quòd ſi gloriaris, nõ tu radicem portas, ſed radix te, &c. Plane hæc talis re-
preſsio ſuperbiæ, dignè deo curæ eſt, vt meritò prçcauens dicat, manus noſtra excelſa, & non do-
Pſalm. 58. minus fecit hæc omnia. Idcirco dicitur in pſalmo: Deus oſtẽdit mihi ſuper inimicos meos ne oc-
cidas eos, ne quando obliuiſcantur populi mei. Diſperge illos in virtute tua. Nunc erga diſperſio
nem eandem, erga diſperſas populi ſtulti & inſipientis reliquias, qualis eſſe debeat apoſtolorum
& populi ſapientis, populi Chriſtiani affectus, ſequentibus mox cantici verbis innuitur. (Gens
abſq; conſilio eſt, & ſine prudentia, vtinam ſaperent ac intelligerent, ac nouiſsima prouiderent.)
Roma. 9. Quid aliud optat Apoſtol. cum dicit, gemebundus, Veritatem dico in Chriſto, non mentior, te-
ſtimonium mihi perhibente conſcientia mea, in ſpiritu ſancto, quoniam triſtitia mihi eſt magna,
& cõtinuus dolor cordi meo. Optabã enim ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis,
&c. Quid, inquam, dicit, quid optat, niſi vtinam ſaperent, & intelligerent, ac nouiſsima prouide-
rent? Saperent videlicet, qualia vel quas ob cauſas ventura illis mala ex lege ſuperius ſcripta prę-
nunciata ſint: intelligerent res, & malorum præſentium effectus, benè reſpondere dictis præteri-
tis: prouiderent nouiſsima, ſubauditur, mala inferni, quæ poſt præſentia ſequentur eos, eo quod
Eſaie 28. intelligere noluerint, eo ꝙ nec ſaltem vexatio prçſens, intellectum dare poſsit eorũ auditui. Hoc
optamus, hoc illis cupimus, quicunq; recta & humili fide cognoſcimus, quia naturales oliuæ ra-
mi iſti ſunt, nos autem naturalis oleaſter fuimus, eiſq; fractis qui naturaliter ſtabant, nos contra
naturam inſerti ſumus. Verùm donec plenitudo gentium ſubintroeat, gens iſta ſine conſilio, &
ſine prudentia eſt. i. non ſapiet, neq; intelliget, neq; nouiſsima prouidebit. Dicimus tamẽ quam-
uis verba perdentes, quamuis nullos vel paucisſimos ex eis lucriſacientes, vtinam ſaperent, & in-
telligerent, ac nouiſsima prouiderẽt. (Quomodo perſequebatur vnus mille, & duo fugarunt de-
cem milia) Imo vt ipſa recolamus maledictionis verba, quibus hoc pronũciatum eſt, quomodo
tradebat dominus gentem hanc corruentem ante hoſtes ſuos? Quomodo per viam vnam egre-
diebatur contra eos, & per ſeptẽ fugiebat? (Nónne ideo, quia deus ſuus vendidit eos, & dominus
concluſit illos? Non enim eſt deus noſter, vt dij eorũ, & inimici noſtri ſunt iudices.) Quid enim?
Philip. 3. Nunquid vt ipſi putant, deus Abraham, deus Iſaac, deus Iacob, deus eorũ eſt? Non vtiq;, nam ipſi
ex eis vel præcipui ſunt, quorum deus venter eſt, & gloria in confuſione, vel pudendis eorum.
Exod. 32. Quantoſcunq; deos coluerunt, nimirum propter hunc deum maximum deorum ſuorum. i. pro-
pter ventrem ſuum & propter pudenda ſua coluerunt, ſcilicet, vt ſederent manducare & bibere,
& deinde ſurgerent ludere, luſum turpem, luſum ignominiæ. Ergo venter ſuus deus ſuus eſt, qui
multos deos adorandi cauſa illis eſt. Et hic deus ſuus vendidit eos, hic (inquam) deus ſuus, pretio
ſcortationum & libidinum diſtraxit illos, quia videlicet ipſi, vt illum deum ſuum, ventrem ſuum
ſaturarent, vt per ea quę ſub ventre ſunt libidinibus fluerent, ſemetipſos tradiderunt, vitam ſuam
Eſaie 1. prodiderunt, animas ſuas perdiderunt. Vndè & per Prophetam appellantur manifeſtè principes
Sodomorũ, & populus Gomorrhæ. Ita venditos dominus concluſit illos, concluſit (inquam) pri-
mùm cæcitate ac furore mentis, vt palparent in meridie, ſicut palpare ſolet cæcus in tenebris: &
cum eſſet vita ipſorum pendens ante oculos eorum, nõ crederent eidẽ vitæ ſuæ, deinde cõcluſit
illos & hoſtili exercitu, vbi perſequebatur vnus mille, & duo fugarunt decem milia. Nonne hæc
igitur paſsi ſunt, quia talis (vt iam dictum eſt) deus ſuus vendidit eos, & dominus vltor concluſit
illos? Non enim eſt deus noſter, vt dij eorũ, nõ (inquam) qualis deus noſter, talis dij eorum. Hoc
tam liberè profitemur, vt non commune totius orbis ſubterfugiamus auditorium, vt ſententi-
am non vereamur qualiumcũq; hominum ratione vtentium. Inimici quoq; noſtri ſunt iudices,
verbi gratia: Platonici, ſiue Pythagorici, vel quicũq; philoſophi gentiles, cũ adhuc inimici noſtri
ſunt, cum nondum fidem Chriſti ſuſceperunt, ipſi ſunt iudices. Ecce hic in cõſpectu omnium pro-
ponantur, hinc deus noſter, & inde deus eorum, hinc (inquam) deus noſter, & crux eius: inde ſa-
tellites dei eorum, ventris eorum, Beelphegor. i. Priapus, obſcænoq; ruber proiectus ab ingui-
ne palus. Sint inter hæc iudices noſtri inimici, iudicent inimici noſtri, quid pulchrius [illegible] quid ho-
neſtius ſit, vtrum pietatẽ crucifixi Chriſti, an tentiginem vel turpitudi[illegible] adorare P[illegible]. Dicite
nunc iudices, inimici quidẽ noſtri, ſed iudicandi ſcientiam habentes, quid pulchrius in æ[illegible]i-
one veſtra, crucem adorare, an adulteria: crucem (inquam) iniuſtè homini iuſto compactam, an
fornica-

fornicationes & ſtupra? Quid reſpondeant, imo quid reſpõderint, quid iudicauerint inimici no-
ſtri iam totus orbis audiuit, quia videlicet ſtupris dãnatis, pia colla ſummiſere cruci, dãnatis con-
cupiſcentijs ventris, & eorũ quę ſub ventre ſunt, prędicauerũt gloriam Chriſti. Verũ iſti nõdum
ſapiunt, nondũ intelligunt. Quare? (De vinea Sodomorũ vinum eorũ, & de ſuburbanis Gomor-
rhæ.) Idcirco obſcurati ſunt oculi eorũ, ne videant, idcirco cęcati ſunt vt nõ ſapiant, nec intelli-
gãt, neq; nouiſsima prouideant, quia de vinea Sodomorũ, vinũ eorum, & de ſuburbanis Gomor-
rhę.i.quia viuunt Sodomiticè. (Vua eorum, vua fellis, & botrus amariſsimus. Fel draconũ vinum
eorum, & venenũ aſpidum inſanabile.) Per vineam, radices cogitationũ nequam, & per vuam &
botrum operum nequitiam, & vinum colloquia mala, prauamq́; blaſphemãtium doctrinam in-
tellige. Profectò quiſquis operibus eorũ malignis communicauerit, ęterna amaritudine torque-
bitur, idcirco dixit, vua fellis, & botrus amariſsimus. Et quiſquis fabulas vel ſuſurrationes eorum
accepit, ſopietur ſempiterna mortis ebrietate, idcirco dixit, Fel draconũ vinum eorum, & vene-
num aſpidum inſanabile. (Nonne hæc condita ſunt apud me, & ſignata in theſauris meis?) Vide-
licet quia hæc nulla pœnitẽtia deleuit, quia nõ baptiſmus Chriſti, quo ſolo peccata remittuntur,
hæc abſorbuit, idcirco recondita manent apud me, & ſignata ſunt in theſauris meis, reddenda in
pondere & menſura iræ, quam theſaurizauerunt ſibi. (Mea eſt vltio, & ego retribuam eis in tem-
pore, vt labatur pes eorum.) Mea eſt (inquã) vltio, meum eſt iudiciũ, & ego retribuam eis videli- Ezec.18.
cet vnicuiq; ſecundum opera ſua, in tempore, in die iræ, vt labatur pes eorum, vt cadãt in oppro-
briũ ſempiternum, vt deducantur in puteum interitus, vt vſq; ad inferni nouiſsima deuoluantur. Pſal.89.
Dicis: In tempora longa fiet iſtud. Ego autem dico: (Iuxta eſt dies perditionis, & adeſſe feſtinant
tempora.) Iuxta eſt dies, & ſi mille anni interſint. Nam mille anni ante oculos tuos tanquã dies
heſterna, quæ prętęrijt. Sed eſto vt millenaria, imo decies aut centies millenaria, ſperetur ante il-
lum diem fore ſeculi prolixitas. Nunquid non ſingulariter vnicuiq; peccatori iuxta eſt dies per-
ditionis? Deniq; anni noſtri (vt ait Pſalmiſta) ſicut aranea meditabuntur: dies annorũ noſtrorum, Ibidem.
ſubauditur, clauduntur in ipſis ſeptuaginta annis. Si autem in potentatibus, ſi ſunt qui in fortitu-
dine & ſoſpitate naturæ diutius viuant, quidã enim fortioris & ſalubrioris ſunt naturę, quàm alij,
ſi (inquam) in potentatibus.i.in his qui ſalubrioris naturæ ſunt, octoginta ſint anni, amplius eorũ
ſpacium longius his octoginta annis, iam non vita, ſed potius labor & dolor eſt. Igitur vel ſic iu-
xta eſt dies perditionis vt adeſſe feſtinant tempora. Fugaces quippe labũtur anni, dieſq́; die tru-
ditur. Hactenus contra gentẽ ſine conſilio & ſine prudentia, pro parte illorũ, qui excæcati ſunt:
nunc ad eas reliquias ſermo dirigitur conſolatorius, quæ ſeruandæ ſunt. (Iudicabit dominus po-
pulũ ſuum, & in ſeruis ſuis miſerebitur.) Hæc duo clariſsima ſedis domini miniſteria ſunt, miſe-
ricordia ſcilicet, & iudiciũ, de quibus tota pendet ratio vel materia laudis diuinæ, Pſalmiſta quo- Pſal.84.
que dicente: Miſericordiam & iudiciũ cantabo tibi domine. Nihil enim eſt in verbis & operibus
fidelis & iuſti domini, quod non aut miſericordiæ ſit, aut iudicij, aut vtriuſq; concurrentis, vt ait
idẽ qui ſupra, miſericordia & veritas obuiauerũt ſibi. Igitur iudicabit dominus populũ ſuũ, ſub-
auditur, ſecundũ ea quæ hactenus dicta ſunt, quia vidit eos prouocantes, & in abominationibus
ſuis ad iracundiã concitantes, vidit (inquã) & ad iracundiam cõcitatus eſt. Porrò in ſeruis ſuis mi-
ſerebitur.i.in reliquijs, quas alio modo ſe habentes intuebitur. (Videbit quòd infirmata ſit ma-
nus, & clauſi quoq; defecerunt, reſiduiq́; conſumpti ſunt. Videbit (inquam) quòd manus illa in-
firmata ſit, & infirmitatem ſuam agnouerit, quæ hactenus ſana ſibi videbatur & fortis, ita vt præ
infirmitatis vi inſaniens, vt phrænetica medicum percuteret verũ, quemadmodum dicit in pſal. Pſal.18.
Et irruerunt in me fortes. Sic enim infirmi, & veræ iuſtitiæ virtutem non habentes, ex operibus
legis gloriabãtur, vndè apud deũ nullus iuſtificabitur, vt ſtarẽt aduerſus Chriſtum eius dicendo: Pſalm.2.
Diſrumpamus vincula eorũ, & proijciamus à nobis iugum ipſorũ. Manum talẽ, fortitudinẽ eiuſ-
modi, videbit quod infirmata ſit manus, quod humiliata ſit, quod iuſtificationẽ ſuſpirẹt, quæ eſt
ex fide, nõ ex operibus legis. Et hoc videbit, quod clauſi quoq;, clauſi (inquã) quos (vt ſupra di-
ctũ eſt) dominus cõcluſit, defecerunt.i.nullã vlterius in ſemetipſis fiduciam habebunt, reſiduiq́;,
inquam.i.qui ex Iſrahel reliqui ſunt, cõſumpti ſunt, in eo videlicet, quòd nihil ſe eſſe cognoſcũt,
quòd ad nihilum ſe redactos eſſe confitẽtes, reſtauratoris & liberatoris opem poſcunt. (Et dicẽt
vbi ſunt dij eorum, in quibus habebãt fiduciã. De quorum victimis comedebant adipes, & bibe-
bant vinũ libaminum. Surgant & opitulentur vobis, & in neceſsitate vos protegãt. Videte quod
ego ſim ſolus, & nõ eſt alius deus præter me.) Adeò infirmitati ſunt, adeò defecerũt, & cõſumpti
ſunt, vt dicãt, imò iã non ipſi loquantur, quia defecerũt & cõſumpti ſunt, ſed loquatur in eis dñs,
dicat in eis domini ſpiritus, Vbi ſunt dij eorũ, in quibus habebant fiduciã, ſubauditur, qui fortes
fuerũt, qui nõ defecerũt, neq; cõſumpti.i.per pœnitentiã alterati ſunt. Vbi (inquam) ſunt dij eo-
rũ? Subaud. nuſquam ſunt, nuſquam aſſunt, quia videlicet nõ dij, ſed dęmonia ſunt. Vos igitur re-
liquię Iſrael, videte quod ego ſim ſolus, ego (inquã) ſolus ſim, quemadmodũ dixi, de medio rubi
loquẽs: Ego ſum qui ſum, quod videlicet & dixi tũc, dico & nunc, ad diſtantiã omniũ quę nõ ve-

rè & ſim-

CAP. XXXII. rè & ſimpliciter ſunt, quia mutabiliá ſunt, maximè auté ad diſtinctioné vel diuiſioné deorũ omnium qui nõ ſunt, qui & ſi dicãtur dij, ſunt enim qui dicantur dij multi, & domini multi, tamé dij aut domini nõ ſunt. Ego aũt adeo ſum, vt nec morte interueniente eſſe deſierim, ná & ſi mortuus ſum ex infirmitate carnis, ſed viuo ex virtute dei. i. eo quòd virtus dei ſim. Hoc videte, & quòd nõ ſit alius prçter me. Nam alia quidé perſona pater, alia perſona filius, alia perſona ſpiritus ſanctus: ſed nõ alius deus pater, alius deus filius, alius deus ſpiritus ſanctus eſt. (Ego occidam & viuere faciá, percutiá & ego ſanabo, & nõ eſt qui de manu mea poſsit eruere.) Hoc quoq; videte, hoc ab effectibus prçſentibus comprobatũ ſcitote. Nam ego gentilé quondam populũ occidi. i. idololatriæ deditum, prçter me deos alienos colenté damnaui, & nunc idé ego per ſpiritũ ſanctum viuere feci. Itemq́; ego populum meum, populũ Iudaicum, prouocanté & irritanté me, cæcitate

Ezech.14. percuſsi, & ecce ipſe reliquias ex ipſis ſanaui. Et nõ eſt qui de manu mea poſsit eruere, ſubauditur, eũ qui in manus meas horrendas inciderit per imperium ſuperbię. Non, inquam, eſt qui de manu mea poſsit eruere, propheta quoq; dicẽte: Si fuerint tres viri iuſti in medio eorũ, Noe, Daniel, & Iob, viuo ego dicit dominus, ipſi in iuſtitia ſua animas ſuas liberabunt, filios auté & filias non liberabunt. Quis enim ipſam manũ ſaltem poſsit attingere? (Leuabo ad cœlũ manũ meá, & dicá, viuo ego in æternũ.) Quis igitur de manu mea poſsit eruere, de manu altiſsima, tam altè in

Iohan.10. cœlũ ſubleuata, vt nemo poſsit attingere? Manus mea quæ omnia fecit, quæ cœlum extẽdit, terramq́; fundauit, & maria effudit, in ipſa infirmitate ſua, dum carne induta, quaſi obligata videre-

Roma.6. tur, tũc quoq; percuſsit ſuperbum, & obſtetricanté illa, eductus eſt coluber tortuoſus. Quantomagis poſtq̃ leuaui illam ad cœlũ, & dixi, viuo ego in ęternum, quemadmodũ teſtatur, & ille qui dixit: Chriſtus reſurgens ex mortuis, iá non moritur, mors illi vltra nõ dominabitur, quãto magis (inq̃) extunc nemo eſt qui de hac manu mea poſſet eruere? (Si acuero vt fulgur gladiũ meum, & arripuerit iudicium manus mea, reddá vltioné hoſtibus meis, & his qui oderũt me retribuam.

Iohan.5. (Quænã eſt manus mea, quę iudiciũ arripiat, niſi filius qui dicit: Pater nõ iudicat quenq̃, ſed iudi-

Matth.11. cium omne dedit filio. Et quis gladius eius? niſi bonorũ malorũq́; diuiſio, qui videlicet in dextram ſiniſtramq́; diuiſi inſociabiliter ſeparabuntur. Porrò fulgur ad breue quidé lucet, ſed percutit irrecuperabiliter. Si igitur acuero vt fulgur gladium meũ. i. ſi (quòd ſine dubio futurũ eſt) in breui quidé, ſed palá omnibus in dextram & ſiniſtrá diuiſiones fecero bonorũ & malorũ, & ita iudicium arripuerit manus mea, ſicut iá dixi, non erit qui eruat, ſed reddá vltioné hoſtibus meis, ſcilicet geennam ignis inextinguibilis, & ibi viciſsitudiné condigná his qui oderunt me retribuá. (Inebriabo ſagittas meas ſanguine, & gladius meus deuorabit carnes.) Sagittę meę vniuerſę ſunt iudicij ſentẽtię, ſenario illic numero deſignatę. Eſuriui enim, & nõ dediſtis mihi manducare: ſitiui, & non dediſtis mihi bibere: hoſpes eram, & nõ collegiſtis me: nudus, & non operuiſtis me: infirmus, & nõ viſitaſtis me: in carcere, & nõ veniſtis ad me. Huiuſmodi ſagittas meas ego inebriabo ſanguine, ita vt omnes expendãtur cũ effectu vindictę. Et gladius meus deuorabit carnes, nõ quòd ipſam carnis ſubſtantiá exterminet, ſed quòd æternaliter puniat carnalium amatores, vitia carnis cõſectantes, ganeones, helluones, nebulones, tam malignos ſpiritus, quam immundos homines, quorum quia communis eſt nequitia, pœna quoq; par eſt, iuxta illud: Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui præparatus eſt diabolo & angelis eius. Ná hoc eſt quod ſequitur. De cruore occiſorum, & de captiuitate nudati inimicorũ capitis.) Inebriabo ſagittas meas de ſanguine occiſorum. i. de dãnatione impiorum hominũ, & de captiuitate inimicorum capitis, ſcilicet diaboli, qui caput & princeps eſt inimicorum, capitis (inquam) nudati. i. manifeſtati: cunctis enim manifeſtabitur, cunctis videntibus præcipitabitur. Finem cantici pariter audiamus omnes. (Laudate gentes populum eius, quia ſanguiné ſeruorum ſuorũ vlciſcetur, & vindictam retribuet in hoſtes eorum, & propitius erit terrę populi ſui.) Laudate gentes populum eius. Lętamini gentes cum plebe eius, beatum dicite gentes populum, cuius dominus deus eius, quia nõ peribit patientia populi, vel ſeruorum eius, ſanguinem enim ſeruorum ſuorũ vlciſcetur, & vindictam retribuet in hoſtes eorum, dicendo: Diſcedite à me, in igné æternũ maledicti, & propitius erit terræ populi ſui, dicendo: Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratũ eſt à conſtitutione mundi. Sic hodie laudamus nos gentes, hæc enim noſtra fides, hæc noſtra cõfeſsio eſt, quia manus domini, quę ad cœlum leuata eſt, filius dei, qui poſt reſurrectionem ſuam in cœlum aſſumptus eſt, fulgurãs iudicium arripiet, in quo, & de impijs perſecutoribus ſanguinem ſeruorũ ſuorum vlciſcetur, & vindictam retribuet in hoſtes eorum, ſcilicet diabolum & angelos eius: populo autem ſuo, ſeruis ſuis terram propitius reddet, de qua primũ hominem propter peccatum expulit: imò ſoliditatem angelicæ beatitudinis, in quam transferendus erat homo, non interueniente morte corporis, ſi non interceſsiſſet prævaricatio peccatoris. Ecce qualem vſq; ad finem verba carminis Moyſes compleuit, ſcilicet vſq; ad vltimum iudicium, in quo omnium finis erit.

De eo quod benedixit filios Iſrael iſte Moyſes legiſlator, & tamen futuro tempore Pſalm. dixerit. Etenim benedictionem dabit legiſlator, quid oporteat intelligi de Chriſto. CAP. VIII.

Hæc

HAec eſt benedictio, qua benedixit Moyſes homo dei, filijs Iſrael ante mortem ſuam, & ait: Dominus de Sina venit,& de Seir ortus eſt nobis. Apparuit de mõte Pharan, & cum eo ſanctorum milia. In dextra eius ignea lex. Dilexit populos.) Moyſes inquit: Moyſes inquam, legiſlator, benedictione hac filijs Iſrael benedixit ante mortẽ ſuam. Porrò Propheta dicit: Etenim be- Pſal. 83. nedictionem dabit legiſlator, ibunt de virtute in virtutẽ, videbitur deus deorum in Syon. Quid ad hęc dicemus? Nempe de iſto legiſlatore ſcriptura dicit, quia benedixit: de alio legiſlatore Propheta dicit: quia benedictionem dabit. Cùm legiſſet benedictionem præteriti huius legiſlatoris, futuri huius legiſlatoris benedictionem prophetauit. Quid ergo dicemus, niſi legiſlatoris huius Iohan. 4. benedictionem, de illis eſſe ſeminibus, de quibus ille alius legiſlator in euangelio dicit, quia alius eſt, qui ſeminat, & alius eſt qui metit: ego vos miſi metere, quod non ſeminaſtis: alij laborauerũt, & vos in labores eorum introiſtis? Deniq; & hic Moyſes, & cæteri ſeminatores agri pleni, laborando in agro domini, & ſeminando verbum dei, ſpem ponere potuerunt futuræ benedictionis: ſolus autem ille legiſlator alius eandem benedictionem dando, ſuos operarios ad mittendum in Matth. vlt. labores eorum mittere potuit. Et hic quidem ante mortem filios Iſrael benedixit, ille autem in ipſa morte ſua benedictionem omnibus gentibus acquiſiuit, de qua poſtmodum dicit: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti.

Quid ſit tam ſecundum literam, quàm ſecundum ſenſum ſpiritualem: Dominus de Sina venit, & de Seyr ortus eſt nobis, &c. CAPVT IX.

DOminus de Sina venit, & de Seyr ortus eſt nobis. Apparuit de monte Pharan.) Iuxta ſententiam literalem, nobis (inquit) dominus de Sina venit, & de Seyr ortus eſt nobis, & de monte Pharan apparuit, quia videlicet nobis Iudæis, nobis populo Iſrael carnali, de his locis per ea quæ in his dicta vel acta ſunt locis dominus deus innotuit, vt rectè cantaretur: Notus in Iudæa deus, Pſalm. 75. in Iſrael magnum nomẽ eius. Nam in Sina legem dedit, & montem Seyr circumeuntibus, in deſerto Pharan conſiſtentibus mirabilia ſua oſtẽdit, iram ſuam & miſericordiam ſuam notam fecit.

Porrò iuxta ſenſum ſpiritualem, nobis gentibus ſaluator noſter Ieſus Chriſtus dei filius, de Si- Hebr. 4. na, quòd interpretatur tentatio: de Sina inquam, id eſt, de tentationibus ſuis venit, tentatus enim per omnia pro ſimilitudine abſq; peccato, relictis tentatoribus ſuis Iudæis, poſt tentationẽ mortis, coronatus gloria & honore reſurrectionis, ad nos gentes commigrauit. Et de Seyr ortus eſt nobis. Seyr piloſus interpretatur, vel hiſpidus, quo itidẽ nomine rectè Iudæi peccatis ſuis hiſpidi denotantur. Ergo de Seyr ortus eſt nobis, quia ſecundùm carnem de Iudæis ortus eſt, ſic ad nos Gene. 27. gentes tranſijt, quomodo ad Iacob iuniorem tranſlata ſunt per ſupplantationẽ primogenita fratris eius Eſau. Apparuit & nobis de monte Pharan, quòd interpretatur onager, ſiue ferocitas eorum. Onager ferox atq; ſtultus, id eſt, populus Iudaicus, de quo & illud in Iob rectè dictum intelligitur. Vir vanus in ſuperbiam erigitur, & quaſi pullum onagri liberum ſe natum putat. Ergo Iob 11. quia pullus ille iuſtitiam ſuam ſtatuere volens, iuſtitię dei noluit eſſe ſubiectus, & propter hoc ab illis ſeſe abſcondens dominus, gentibus ſe oſtendit, dei iuſtitiam eſuriẽtibus, rectè dicamus, quia apparuit nobis de monte Pharan, & cum eo ſanctorum milia. Cùm illo nanq; de Iudæis incarnato, & ab eiſdem tentatione mortis tentato: cùm eo inquam, nobis venerunt, nobis apparuerunt ſanctorum milia, id eſt, omnes ſancti, quibus repromiſſus eſt, à quibus expectatus & prophetatus eſt, per illum nobiſcum propter eandem fidem, & nos cum illis vna facti ſumus eccleſia.

In dextera illius ignea lex, quid ſit myſticè. CAPVT X.

IN dextera illius ignea lex, dilexit populos. Omnes ſancti in manu illius ſunt. Et qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius. Legem præcepit nobis Moyſes hæreditatem multitudinis Iacob. Erit apud rectiſsimum rex.) Ignea lex in dextera illius, ardentiſsima charitas eſt, in fortiſsimis operibus illius, qua dilexit populos: non, inquam, vnum Iudaicũ populum, ſed omnes populos. Hæc illud effecit, vt de Sina veniret nobis, vt de Seyr oriretur nobis, vt de mon- Exod. 3. te Pharan appareret nobis: in ſimilitudine illius temporis, quo apparuit Moyſi in flamma ignis, de medio rubi, & liberauit populum ſuum de manu Aegyptiorum in manu forti. Sic enim cum ignea lege dextræ ſuæ, cùm ardentiſsima charitate omnipotentiæ ſuæ, apparuit nobis vt liberaret nos de manu Pharaonis & Aegyptiorum, id eſt, diaboli, & angelorũ eius ſpirituum malignorum, in manu forti, quia ipſum diabolum vicit, atriumq; eiuſdem fortis fortior ipſe debellauit, & cœpit. Omnes ſancti in manu illius ſunt, id eſt, hoc ipſo quod ſancti ſunt, opus manus illius ſunt. Nec enim ſua virtute ſancti, ſed gratia illius ſanctificati ſunt, quippe qui ex vno peccatore omnes Roma. 5. peccatores nati ſunt, & non niſi per vnum qui ſolus ſine peccato eſt iuſtus, iuſtificari potuerunt. Talis venit, talis dominus ortus eſt, & apparuit nobis. Et qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius. i. qui recipiunt fidem aduentus eius, intelligunt ſpiritualiter ſpiritualem legem illius. Nec enim aliter quàm per Chriſti fidem profunda ſcripturarum intelligũtur. Vndè vſq; hodie ſuperbi Iudæi, quia pedibus illius non appropinquant, id eſt, humilitatis eius aduentum ſuſcipere dedignantur, ſcripturas non intelligunt, & velamen poſitum eſt ſuper cor eorum, 2. Cor. 3.

CAP. XXXIII. quòd in Chriſto reuelatur. Cùm ergo per prophetã dicit dominus: Propterea captiuus ductus eſt populus meus, quia non habuit ſcientiam, conſequenter adiungendum eſt, propterea non habet ſcientiam, quia pedibus illius appropinquare, id eſt, humilitatis eius aduentum ſuſcipere dignatus eſt. Eſaiæ 5. Quid tandem Moyſes? Non vtiq; ipſe eſt, qui ſcientiam aut doctrinam det, legem tantum præcepit, hæreditatem multitudinis Iacob: præcepit inquam, legem, non apparuit, præcepit hęreditatem ſperare, nõ etiam funiculos hæreditatis eiuſdem multitudini Iacob diſtribuit. Ille autem erit apud rectiſsimum rex. Ille inquam, ſcilicet dominus, ſedebit à dextris domini rectiſsimi rex. Apud illum ſedebit homo factus, rex in æternum, apud quem erat in principio deus Pſalm. 67. verbum. Non tanquam famulus, aut præco legem præcipiet nobis, ſed tanquam rex aſcendens in altum, captiuam ducens captiuitatem, dona hominibus gratiæ dabit.

De benedictione Ruben, quòd illi aßimulentur, qui de hæreſi ad catholicam eccleſiam reuertantur. CAPVT XI.

COngregatis principibus populi, cùm tribubus Iſrael, ait: Viuat Ruben, & non moriatur, & ſit paruus in numero.) Quare ſit paruus in numero? Videlicet, quia aſcendit cubile patris ſui, & maculauit ſtratũ eius. Nam pro cauſa hac, effuſus es (inquit pater eius Iacob) ſicut aqua, non creſcas. Viuat tamen, & non moriatur, vt hac contentus ſit venia, factus indignus primogeniti gloria. Spiritualiter qui aſcendit cubile patris, & maculauit ſtratum eius, videlicet hæreticus qui eccleſiam corrupit ſponſam Chriſti, adulterando verbum dei, ſi ad patris gratiam redierit, viuat, & non moriatur: ſit tamen paruus in numero, id eſt, non multiplicetur eccleſiaſticis honoribus, ſed laica ſit communione contentus.

Dę benedictione Iudæ, & quid in iſto myſticè poſt intelligatur. CAPVT XII.

HAec eſt benedictio Iudæ: Audi domine vocem Iudæ, & ad populum ſuum introduc eum. Manus eius pugnabunt pro eo, & adiutor illius contra aduerſarios eius erit.) In Iuda rex, & confeſsionis noſtrę princeps, ſaluator noſter Ieſus Chriſtus dei filius benedicitur eodem ſpiritu, Pſal. 19. eodemq́ue affectu, quo & prophĕta orando, ſic precatur: Exaudiat te dominus in die tribulationis, protegat te nomen dei Iacob. Et reliqua. Eodem (inquam) affectu, nunc eadem intentione prophetici ſpiritus iſte loquitur: Audi domine vocem Iudę, & ad populum ſuum introduc eum. Vocem Iudæ, vocem eius qui ex Iuda ortus eſt, qua orauit patrem, vt ad populum ſuum introduceretur, nos omnes euangelicæ gratiæ filij audiuimus, maximè vbi mox paſſurus ita loquitur. Iohan. 7. Pater venit hora, clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te. Et ſubinde manifeſtaui nomen tuum hominibus, quos dediſti mihi de mundo. Pater ſancte ſerua eos in nomine tuo quos dediſti mihi, vt ſint vnum ſicut & nos. Ac deinceps: Non pro his autem rogo tantùm, ſed & pro his qui credituri ſunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum ſint ſicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipſi in nobis vnum ſint, vt ſint vnum ſicut & nos vnum ſumus. Hęc enim vox Chriſti filij dei, ſecundùm carnem de Iuda exorti, vox Iudę eſt orantis ſe ad populum ſuum introduci, videlicet omnes populares ſui, omnes fideles ſui, vnum per eundem ſpiritum uelut membra multa: vnum (inquam) corpus ſint, ipſe autem caput ipſorum ſit. Hæc vox eius paſsim in ſcripturis audi- Pſal. 17. tur, maximè in Pſalmis, vbi in ſpiritu eius propheta loquitur: Domine deus ſalutis meæ in die Pſal 101. clamaui, & nocte coram te. Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat. Igitur audi inquit domine vocem Iudæ, & ad populum ſuum introduc eum, id eſt, exaudi Chriſtum tuum quem de Iuda ſperamus naſciturum, & à mortuis ſuſcita illum, atque principem, ac ſaluatorem exalta eum, ad dandam pœnitentiam, & remiſsionem peccatorum. Sed nunquid ille infirmus eſt, & ſeipſum adiuuare non poteſt? Imò manus eius pugnabunt pro eo, & adiutor illius contra aduerſarios eius erit. Ad vos, ò adiutores, apoſtrophen feci, ne putetis hanc oratio- Actu. 2. nem eſſe dubitantis, ſed feſtinantis animi, atque tripudiantis eſſe deſiderij. Nam ille deus eſt, deus & homo erit. Ex eo quod deus eſt, manus eius pugnabunt pro eo, id eſt, in ipſo ſua fortitudo erit, vt ſoluat dolores inferi, iuxta quod impoſsibile erit teneri illum ab eo. Ex eo autem quòd homo erit adiutor eius contra aduerſarios eius erit, id eſt, adiutorio cuncta peraget diuinitatis corporaliter in ſe habitantis. Hæc eſt (inquit) Iudæ benedictio inſigni demonſtratione, quæ dicturus erat, pro Iuda prætitulauit, quia in cæterarum tribuum benedictionibus, nuſquam vſus eſt, quia videlicet quod de Iuda ſperabatur, ſingulare bonum eſt, & de cęteris tribubus nulla erat eiuſmodi ſpes.

De benedictione Leui, & vndè benedictionem meruit, & quomodo illum imitentur ſacerdotes euangelici. CAPVT XIII.

LEui quoq; ait: Profectio tua & doctrina tua viro ſancto tuo, quem probaſti in tentatione, & iudicaſti ad aquas cõtradictionis. Qui dixit patri ſuo, & matri ſuæ neſcio vos, & fratribus ſuis ignoro illos, & neſcierunt filios ſuos, hi cuſtodierunt eloquium tuum, & pactum tuum ſeruauerunt, iudicia tua ô Iacob, & legem tuã ô Iſrahel. Ponent thymiama in furore tuo, & holocauſtum

ſuper

cauſtum ſuper altare tuũ.) In Leui præſentis eo tempore Phynees ſacerdotis dignitas benedicitur, qui in initiatione Beelphegor arrepto puſione ingreſſus poſt virum Iſraelitẽ in lupanar, amboſq; perfodiens, virũ ſcilicet & mulierem, ceſſare fecit plagam à filijs Iſrahel, dicẽte domino ad Moyſen: Phynees filius Eleazari filij Aaron ſacerdotis auertit iram meã à filijs Iſrahel, quia zelo meo commotus eſt contra eos, vt non ipſe delerem filios Iſrahel in zelo meo. Idcirco loquere ad eum: Ecce do ei pacem fœderis mei, & erit tam ipſi quàm ſemini eius pactũ ſacerdotij ſempiternum. De hoc ipſo, & propter hoc ipſum, item in propheta dominus dicit: Pactũ meum fuit cum Leui vitæ & pacis, & dedi ei timorem, & timuit me, & faciem nominis mei pauebat. Lex veritatis fuit in ore eius, & iniquitas non eſt inuenta in labijs eius. In pace & æquitate ambulauit mecum, & multos auertit ab iniquitate. Labia enim ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem requirũt ex ore eius, quia angelus domini exercituũ eſt. In pace, inquit, & æquitate ambulauit mecum, ſubauditur ſicut ambulauit Enoch, qui tranſlatus eſt ad dominum, & nõ inueniebatur. Tradunt enim Hebręi, quòd Phynees ipſe ſit Helias. Quòd ſi ita eſt, maximè placet, quia nobiſcũ facit, ne ignoremus quomodo cum illo pactum pepigerit deus ſacerdotij ſempiterni, cum ſacerdotium legale, quo functus eſt Phynees, ſempiternum non fuerit. Nam cum venerit circa finem ſeculi, profectò in eccleſia Chriſti, cuius ſacerdotium ſempiternum eſt, honore ſacerdotij non carebit. Nume.25. Mala.2. Gene.5.

Igitur perfectio tua ô deus, inquit, & doctrina tua viro ſancto tuo, quem probaſti in tentatione, videlicet ſecundum Phinees qui eſt ex Leui, & iudicaſti ad aquas cõtradictionis, videlicet ſecundum me & Aaron, quibus iratus es ad aquas contradictionis, & dixiſti: Quia non credidiſtis mihi, vt ſanctificaretis me coram filijs Iſrahel, non introducetis hos populos in terram quam dabo eis. Quæ eſt illa perfectio? Qui dixit patri ſuo & matri ſuæ, neſcio vos, & fratribus ſuis ignoro illos, & neſcierũt filios ſuos, & cætera, vt ſupra. Hanc perfectionem tunc Leui carnaliter quidem, ſed pro tempore dignè & laudabiliter arripuit, quando propter vitulũ conflatilem irato Moyſe, ac dicentę: Si quis eſt domini iungatur mihi, congregati ſunt ad eum omnes filij Leui, illoq; protinus dicente, hæc dicit dominus: Ponat vir gladium ſuper fœmur ſuum, & occidat vnuſquiſque fratrem, & amicum ſuum, & proximum ſuum, fecerunt filij Leui iuxta ſermonem Moyſi. Conſecraſtis manus veſtras hodie domino, vnuſquiſq; in filio & fratre ſuo, vt detur vobis benedictio. Hi, inquit, cuſtodierunt eloquium tuum & pactum tuum, ſeruauerunt iudicia tua ô Iacob, & legem tuam ô Iſrahel. Et quia ſuas illic manus cõſecrauerunt: ponent (ait) thymiama in furore tuo, & holocauſtum ſuper altare tuum, id eſt, ſacerdotes tui erunt, & in tempore iracundię ſtabunt ad reconciliandum. Verùm euangelico viro hoc vel maximè loco viuificans ſpiritus ſequendus eſt. Vbi enim litera magis occidit? Igitur ille qui gladium illum arripuerit, de quo dominus legis, legem adimplens in euangelio dicit: Nolite arbitrari, quia venerim pacem mittere ſuper terram, non veni pacem mittere, ſed gladium. Veni enim ſeparare hominem aduerſus patrem ſuum, & filiam aduerſus matrem ſuam, & nurum aduerſus ſocrum ſuam, & inimici hominis domeſtici eius, qui amat patrem ac matrem plus quàm me, nõ eſt me dignus: qui amat filium aut filiam plus me, non eſt me dignus. Qui, inquam, gladium illum arripiunt, gladium verbi dei, qui perfectio & doctrina domini eſt, & hi cuſtodierunt eloquium tuum, & pactum tuum ſeruauerunt, iudicia tua ô Iacob, & legem tuam ô Iſrahel, atque idcirco quia perfecti ſunt, idcirco deus pro imperfectis popularibus tuis ponent thymiama orationum, ſiue holocauſta interceſsionum, quia videlicet pro peccatis hominum intercedere digni & idonei ſunt. Iſte gladius verbi dei, in manu vel ſuper fœmur Apoſtolorum & euangeliſtarum vera fortitudo eſt, cui protinus ita benedicitur. (Benedic domine fortitudini eius & opera manuum illius ſuſcipe. Percute dorſa inimicorum eius, & qui oderunt eum non conſurgant. Nume.20. Exod.32. Matth.10.

De benedictione Beniamin, cur iſtum ponat poſt Iudam & Leui, & quòd maximè in Paulo Apoſtolo hæc eius benedictio completa ſit. CAPVT XIIII.

ET Beniamin ait: Amantiſsimus domini habitabit confidenter in eo quaſi in thalamo tota die commorabitur, & inter humeros illius requieſcet.) Non caſu atq; fortuitu contingit, vt poſt Iudam Leui, ac deinde prædicet ac beatificet Beniamin, neglecto ordine natiuitatis, ſed ſpirituali oculo cauſas habet præſentes, quas ſcripturarum auditor, certius quàm digitos aut vngues ſuos cognoſcere poſsit. Certum quippe eſt, quia ſciſſo regno Iſrahel à domo Dauid, propter peccatum Salomonis, & ſuper Iudam & Beniamin, & ſuper ſacerdotium Leuiticumque templi miniſterium, lucerna remanſit ipſi Dauid. Igitur rectè ſpiritu prophetali præeunte primum tribum Iuda regiam, deinde ſacerdotalem ſiue Leuiticam, ac deinceps tribum Beniamin benedicendo deſignat, vtrique loco habitationis, regnique Dauidici vnione coniungendam. Amantiſſimus, inquit, domini habitabit confidenter. Ac ſi dicat: Multum à domino ſe diligi non ingrato animo Beniamin exiſtimet, in eo quòd vitulis Samariæ, ſiue vitulorum ſacerdotibus, cæterarum tribuum animas deprædantibus, ipſe habitabit confidenter, alijſque tribubus adorantibus quod neſcient, ipſe cum Iuda & cum Leui adorabit quod ſciet. In eo quaſi in thalamo tota die mora- 3.Reg.12.

CAP. bitur,in eo inquam,id eſt,in cultu eius,in lege eius,vbi quaſi in thalamo anima legitimo viro ſuo
XXXIII. deo copulatur, tota die morabitur,& inter humeros illius,id eſt, intet fortiſsimas tribus regiam
& ſacerdotalem requieſcet,vt nō eum vanus error laboris fatiget. Verum altius adhuc reſpicien-
Actu.9. tibus,amantiſsimum domini Paulum de tribu Beniamin pręterire non licet,neque arbitrandum
eſt,quòd prophetarum maximus Moyſes,qui præſcire meruerit,quicquid bonæ ſpei de ſingulis
tribubus expectandum foret,tale tantumq́; Beniamineæ ſtirpis bonum non præuiderit,aut pre-
uidens oraculo vocis ſuæ celebrare dedignatus ſit. Igitur amantiſsimus domini Beniamin,id eſt,
Saulus,qui & Paulus de tribu Beniamin,magno pietatis miraculo de perſecutore domini factus
1.Reg.12. amantiſsimus domini, habitabit confidenter, magis ac magis conualeſcens, & inimicos domini
confundens, in eo quaſi in thalamo tota die morabitur, id eſt, in gratia eius omni tempore glo-
riabitur,& inter duos humeros illius,inter duo teſtamenta illius requieſcet,paſcetur,ac multitu-
dine reuelationum clarificabitur, ita planè quemadmodum in Iuda rex & dominus Ieſus Chri-
ſtus,ſic & Beniamin amantiſsimus eius,vas electionis eius, ſacrarium gratiæ eius, dignè prophe-
tico ſpiritu celebretur.

De benedictione Ioſeph,quòd Iuda, & in iſto Chriſtus dei filius benedicitur. CAPVT XV.

IOſeph quoq; ait:De benedictione domini terra eius,de pomis cœli & rore,atq; abyſſo ſubia-
cente,de pomis fructuum ſolis ac lunæ,de vertice antiquorum montium,de pomis collium æ-
ternorum,& de frugibus terræ,& de plenitudine eius.)Si ad literam ſpectes,cur poſt Iudam,Le-
ui,& Beniamin, ponatur Ioſeph, qui ſecundum tēpus & ordinem natiuitatis duodecim filiorum
Iſrahel penultimus eſt, illa cauſa eſt, quia regni Hieroboam, qui à domo Dauid abſcidit decem
tribus Iſrahel, principium fuit tribus Effraim filij Ioſeph. Nam ipſe Hieroboam rex per Effraim
erat de Ioſeph, & grandi quidem affectu benedictionis aceruus congeritur, propter merita Io-
ſeph, ſed ſecundum literam, quicquid benedictio præſens reſonat, non valde magnum eſt cum
pomis cœli & rore,id eſt,omni vbertate aeris rorantis, bona & ſalubri temperie, atq; abyſsi ſub-
iacentis,fructibus quoq; ſolis & lunæ, naturaliter autem (vt phyſici perhibent) ex luna cremen-
tum,ex ſole autem maturitatem fructus terræ capiunt, cùm inquā pomis vel frugibus terræ om-
nibus, malus æquè vt bonus, interdum quoque malus magis quàm bonus abundet. Porrò iuxta
ſenſum altiorem ac prophetico ſpiritu dignum, ipſe in Ioſeph, qui & Iuda benedicitur, quia vi-
delicet qui ex Iuda ſecundum carnem natus,ipſe eſt Ioſeph Chriſtus dei filius,toto vitæ eius or-
dine eſt præfiguratus. Ait ergo: De benedictione domini terra eius, &c. Benedictio hæc ſepte-
naria diſtinctione ſubdiuiſa eſt. Prima,de benedictione domini terra eius. Secūda,de pomis cœ-
li & rore,atq; abyſſo ſubiacente. Tertia,de pomis fructuum ſolis ac lunæ. Quarta,de vertice an-
tiquorum montium. Quinta,de pomis collium æternorum. Sexta,de frugibus terrę. Septima,de
plenitudine eius. Quid hac benedictione ſeptenaria,niſi Chriſto dei filio,cuius ille filius accreſ-
cens typum geſſerat,cuncta perfecta,cuncta præoptātur vel prædicantur proſpera? Nam de be-
nedictione domini terra eius,ſubaudiendum eſt fundabitur vel creabitur,terra,inquam, eius,id
eſt,terrenum de terrena materia corpus eius,non de virili ſemine, ſed de domini benedictione:
non de mortali opere,ſed de ſancti ſpiritus operatione concipietur, formabitur, & patietur. De
pomis cœli,& rore,& abyſſo ſubiacente,ſubaudietur concipitur, & germinabitur:de pomis,in-
quam,cœli rorantis,& abyſſo ſubiacente.i.de cœleſtibus & angelicis alloquijs,& virgineæ carnis
Eſaie 45. humore,iuxta aliam prophetiam dicētem:Rorate cœli deſuper, & nubes cœli pluant iuſtū, ape-
Luce 1. riatur terra & germinet ſaluatorē. Rorauerunt enim cœli pomiferi,quando de cœlis miſſus Ga-
briel angelus. Ecce (inquit) concipies & paries filium,&c. Subiacens autem abyſſus, poma cœli,
id eſt, verba fidelia ſuſcepit angeli, cùm virgo fidelis ſubiectum & credulum pandens auditum.
Ecce(inquit)ancilla domini, fiat mihi ſecundum verbum tuum. De pomis(inquit)fructuum ſo-
lis ac lunæ.i.de veritate vel operatione vtriuſq;, diuinæ ſcilicet,pariter & humanæ naturæ. Nam
iſte benedictionis filius non de ſole tantum,neq; de luna ſola.i.non enim ex diuina tantum,neq;
de ſola humanā,ſed de vtraq; deus & homo vnus idemq́; conſiſtit natura. Et de ſole quidem.i.de
natura diuina immutabilis atq; impoſsibilis erat. De luna verò.i. de humana natura varietatibus
noſtris poſsibiliter ſubiacebat. De vertice antiquorum montiū,& de pomis collium ęternorum,
ſubauditur inſignis & inclytus incedat. Montes quippe antiqui patriarchæ ſancti:colles æterni,
prophetæ ſunt, ſtabilis & permanentis teſtimonij. De carne illorum natus, de ſcripturis horum
teſtimonium habet iſte accreſcēs filius. Igitur de vertice antiquorū montium,de pomis collium
æternorum.i.de fideli ſemine patriarcharum, de fideli veniat nobis ſermone prophetarum. De
frugibus terræ,ſubaudis ditetur atque amplificetur magnificè,id eſt,de multis atq; innumerabi-
libus filijs toto orbe diffuſæ eccleſiæ,natæ atque germinantis,de ſacroſancta eius paſsione. Et de
plenitudine eius,id eſt,de glorioſa & cœleſti illa patria,vbi terra eadem plenitudine, atq; felici-
tate reſurrectionis innouata, bonis eius implebitur, bonorum omnium abundantia, tam ſecun-
dum corpus quam ſecundum animam in aſpectu eius perfruetur. Ad ſummum inquit. (Benedi-
ctio eius,

ctio eius, qui apparuit in rubo, veniat ſuper caput Ioſeph, & ſuper verticem Nazaræi eius inter
fratres ſuos.) Quod eſt dicere: Quæ tunc benedictio præfigurata eſt, quando ille omnis benedi-
ctionis opifex apparuit in rubo, vt populum ſuum liberaret & educeret de Aegypto, illa perfi-
ciatur in capite Chriſti filij dei, qui nobis Ioſeph, nobis inquam filius accreſcens venturus eſt, in Exod.3.
capite inquam, & in vertice illius Ioſeph, in maieſtate & altiſsima diuinitate Nazaræi, inter fratres
ſuos, id eſt, ſancti inter omnes, & ſuper omnes homines ſanctos. Veniat ſuper caput eius, dum cõ-
cipitur: veniat ſuper verticem eius, cùm iam iuuenis baptizatur. Nec partim, ſed tota plenitudi-
ne veniat ſuper caput, vel ſuper verticem eius, vniuerſus gratiæ & benedictionis fluuius, quæ pro
fecto non alia eſt quam gratia ſeptiformis ſpiritus. Veniat ignis quidem, ſed rubum illuminans, Nume.20.
non comburens. i. cùm ſit fortiſsimus ſpirituum deus, fragilem virginei ventris ſubſtantiam non
diſſoluens, matrem quidem efficiens, ſed virginem incorruptam cuſtodiens. Talis veniens bene
dictio de medio Rubi, liberet nos de manu Pharaonis, & de luto Aegypti. i. natus de virgine, li-
beret nos de manu diaboli, & ſeruitute peccati. (Quaſi primogenita tauri pulchritudo eius, cor-
nua rinocerotis, cornua eius.) Libet & ſecundũ rem geſtam intueri, quàm rectè ille Ioſeph filius
Iſrahel, rectè & Nazaræus inter fratres ſuos, & quaſi tauri fuiſſe primogenitus pulcherrimus, &
cornua velut rinocerotis, pro ſimilitudine habuiſſe dicatur. Videlicet Nazaræus ex lege comam Nume.6.
nutrire iubetur. At ille longa carceris clauſura, comam nutrierat, quouſq; ad imperium Pharao Gene.41.
nis de carcere eductus, tõſus & ſtola indutus eſt byſsina. Pro qua cauſa? Videlicet pro magna in-
nocentia, pro laudabili iuſtitia, quia ne conuentus & prouocatus à cõcupiſcente domina, nequa-
quam operi nefario acquieuerat. Rectè igitur rei vel cauſæ memorabili applaudendo, & capiti
comato alludendo, dixit & patriarcha Iacob: Fiant (ſubauditur benedictiones iſtæ) in capite Io-
ſeph, & in vertice Nazaræi, inter fratrés ſuos, dicit & iſte legiſlator: Veniat benedictio ſuper ca- Gene.49.
put Ioſeph, & ſuper verticem Nazaræi, inter fratres ſuos. Conſtat verò, quia propter pulchram
faciem, decorumq; aſpectum à domina ſua adamatus eſt: Ergo quaſi primogenita tauri pulchri-
tudo eius, quia videlicet ſic à domina ſua iuuenis decorus, velut à laſciuiente vacca taurus iuuen-
culus, & inter cæteros egregius appetitus eſt. Ad quod idem alludens, idem qui ſupra pater ſan- Ibidem.
ctus, filius (inquit) accreſcens Ioſeph, filius accreſcens, & decorus aſpectu. Quia verò ſortiter libi
dini reſtitit, rectè & hic dictũ eſt, cornua rinocerotis cornua eius, & ille qui ſupra: Sedet (inquit)
in forti arcus eius. Sed iam cœptam ſequentes tropologiam, hęc quoq; ad ſaluatorem referamus.
Nam quaſi primogeniti tauri pulchritudo eius, in eo quòd pro ſalute mundi ſacrificatus, ſolus Canti.5.
ſuffecit, pro omnibus in odorem ſuauitatis acceptus, vitulus ſaginatus, vitulus primogenitus, can
didus & rubicundus, electus ex milibus. Cornua rinocerotis, cornua eius. Fortiſsimus quippe
erat atq; omnipotentiſsimus, incomprehenſibilis cunctis venatoribus, niſi quòd in ſinum imò in
vterum virginis ſingulare depoſuit omnipotentiæ cornu, atq; inde comprehendi & occidi po-
tuit à venatoribus, à Iudæis inſidiantibus. Quamuis vnum ſit cornu rinocerotis, vnde & dicitur
vnicornis, tamen pluraliter cornua dixit, videlicet, quia vnus idemq́ue cuncta omnipotenter fe-
cit, & cuncta perdita nihilominus eadem potentia reſtaurauit. De natura rinocerotis iam alibi Sup.lib. 17.
dictum eſt, nunc ad reliqua properemus. (In ipſis ventilabit gentes vſque ad terminos terræ. Hæ capite 20.
ſunt multitudines Effraim, & hæc milia Manaſſe.) Clarum eſt, quia bello publico mirabiliter in
illis cornibus ſuis gentes vſque ad terminos terræ ventilauit, prędicando enim, quia verbum per
quod omnia in principio facta ſunt, caro factum in fine ſeculorum vicit diabolum, gentes ante
ſe egit, partimq; in fugam vertit, partim ſub pedibus ſuis ſtrauit. Nam qui ex eis reſtiterunt cum
gladijs ſuis & propoſito perſequendi, diſperierunt: qui autem prædicationem eius receperunt,
bene pedibus eius ſubiecti ſunt. Ventilauit igitur gentes vſq; ad terminos terræ, & ſic ventilan-
do tam gentiles quàm Iudæos, compleuit quòd dixerat in Pſalmo: Dominus dixit ad me, filius Pſal.2.
meus es tu, ego hodie genui te. Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſsio-
nem tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea, tanquam vas figuli confringes eos. Gentes Gene.48.
ipſe multitudines ſunt Effraim, & milia Manaſſe, id eſt, ſic iudicatæ, & ſic diſpoſitæ ſunt, quomo-
do prętiguratum eſt in filijs Ioſeph, Effraim, & Manaſſe. Effraim natu iunior, Manaſſes primoge-
nitus erat, ſed benedictione ſua pater Iſrahel conſtituit Effraim ante Manaſſen. Sic populus Iu-
daicus populo gentium prior erat, ſed ventilantibus huius rinocerotis cornibus, illud quoque
poſt cætera factum eſt, vt iunior iſte ante priorem illum ſtet.

*De benedictione Zabulon & Iſachar, quod in ipſis apoſtoli Chriſti benedi-
cantur.* CAPVT XVI.

ET Zabulon ait: Lętare Zabulon in exitu tuo, & Iſachar in tabernaculis tuis. Populos ad mon-
tem vocabunt, ibi immolabunt victimas iuſtitiæ, qui inundationem maris quaſi lac ſugent, &
theſauros abſconditos harenarum.) Primò ſimpliciter ſic dicendum eſt: Quòd in benedictioni-
bus ſiue laudibus Ioſeph tacitum eſt, cùm ſecundùm literam ſiue hiſtoriam dici poſſet Effraim à
templo domini, & à regno vel ciuitate dei receſſurus, & vitulos aureos fabricaturus eſt, tunc qui

de Zabulon,& Iſachar optimi erunt, populos ad montem vocabunt: ad montem, inquam, id eſt,
ad templum in Hieroſolymis, in monte Moria ſitum, contradicentes ſacrilegio Hieroboam, ac
dicentes, non vitulos eius Bethel, & in Dan, ſed dominum deum patrum ſuorum in Hieroſoly-
mis eſſe adorandum. Aiunt nanq; Hebræi, quòd hi maximè, qui de Iſachar & Zabulon, Nepthalim quoque erant, ad ſcripturas ſanctas die ac nocte meditandas ſtudium dederunt, & hoc per
Gene.49. metaphoram ſignificari in benedictionibus Iacob dicentis, Zabulon in littore maris habitabit.
Iſachar aſinus fortis, ſuppoſuit humerum ſuum ad portandum, factuſq; eſt triburis ſeruiẽs, quòd
eſt, ſubmiſit ſe ſtudijs, laborans ad diſcendum, magiſtris dona portans. Cui ſenſui ampliſsimè cõ-
gruit, quòd nunc dicitur: Qui inundationem maris quaſi lac ſugent, & theſauros abſconditos ha-
renarum. Quòd idem eſt ac ſi diceret. Qui plenitudinem ſcripturarum cum dulcedine & deſide
rio percipient, & abſconditos in literarum profundo theſauros ſubtilium ſententiarum. Ibi im-
molabunt victimas iuſtitiæ: vitulis autem Ephraim quæcunq; immolabuntur, ſine dubio victi-
mæ erunt iniuſtitię. Verùm iam altius producendum eſt. Lætare, inquit, Zabulon in exitu tuo, &
Iſachar in tabernaculis tuis: Melius & prophetico ſpiritu dignius eſt, ſi ad doctrinã ſaluatoris, qui
Matth.4. ſupra in Ioſeph benedicitur, hæc referamus, eo quòd vel maximè in terra Zabulon vel Nepthalim docuerit, atque Apoſtolos vocauerit, vt in euangelio quoque ſcriptum eſt: Lætare Zabulon,
quòd interpretatur habitaculum fortitudinis, & Iſachar, quòd interpretatur merces, Lætamini,
inquam, Apoſtoli ſaluatoris, quibus fortiter omnia relinquentibus, fortiterque aduerſa propter
iuſtitiam ſuſtinẽtibus, copioſa in cœlis merces repoſita eſt. In illo exitu veſtro, in illis cœleſtibus
habitaculis veſtris lætamini. Protinus ad auditores apoſtrophen facit ſermo propheticus. Populos ad montem vocabunt, ibi immolabunt victimas iuſtitiæ. Populos, inquam, non vnum populum Iudæorum, ſed populos vel gentes omnes ad montem vocabunt, ad montem illum, de quo
Eſaiæ 2. & ſecũdum Eſaiam ſemetipſos vocati populi multi, vel omnes gẽtes cohortantur & dicunt: Venite aſcendamus ad montem domini, & ad domum dei Iacob. Erit (inquit propheta) in nouiſsimis diebus præparatus mons domus domini in vertice montiũ, & eleuabit ſuper colles, & fluent
Pſal.18. ad eum omnes gentes, & cætera. Ad illum, inquam, montem, qui impleturus totum orbem terrarum, populos vocabunt, magna voce vocabunt, ita vt in omnem terram exeat ſonus eorum, &
Eſaiæ 2. in fines orbis terræ verba eorũ. Ibi immolabunt victimas iuſtitiæ: ibi inquam, tantùm, quia præter montis illius aſcenſum, præter montis iſtius, vel domus domini fidem, nuſquam alibi eſt immolare victimas iuſtitiæ. Ex quo ad montem iſtum vocantibus Apoſtolis, de Syon exiuit lex, &
verbum domini de Hieruſalem, quicquid vſquam, ſiue in Hieroſolymis, ſiue in tota ſynagoga
immolatur, illa vocatione cõtempta, ſacrificium iniuſtitiæ eſt, victima impietatis eſt. Illuc vocando inundationem maris (inquit) quaſi lac ſugent, id eſt, multitudinem gẽtium, dulci prædicatio-
Eſaiæ 60. ne in vnam fidem, quaſi in ſuum corpus traijcient, iuxta quod in propheta ſanctæ & Apoſtolicæ
eccleſiæ, promittens ſanctus & conſolatorius ſpiritus dicit: Et ſuges lac gentium, & mamilla regum lactaberis. Sugent, & abſconditos theſauros harenarum, id eſt, clariſsimo intuitu ſcrutabuntur, & ſpiritualiter tractando ſuauiter bibent profunda ſcripturarum, arcana legis & prophetarum. Sugent, inquam, theſauros eiuſmodi harenarum, & experimento ſcient, quia iudicia domini vera iuſtificata in ſemetipſa, deſiderabilia ſuper aurum & lapidem pretioſum multum, & dul-
Pſal.18. ciora ſuper mel & fauum.

De benedictione Gad, quomodo nomen eius quod interpretatur accinctus, tam ſecundum hiſtoricum, quàm ſecundum ſpiritualem ſenſum, conueniat.

CAPVT XVII.

ET Gad ait: Benedictus in latitudine Gad. Quaſi leo requieuit, cœpitq; brachiũ & verticem. Et vidit principatum ſuum, quòd in parte ſua doctor eſſet repoſitus, qui fuit cum principibus populi, & fecit iuſtitias domini, & iudicium ſuum cum Iſrahel. Benedictus (inquit) in latitudine, id eſt, in bona voluntate, videlicet quia dicit, Caulas ouium fabricauimus, & ſtabula iumen
Nume.32. torum, paruulis quoq; noſtris vrbes munitas. Nos autẽ ipſi armati & accincti, pergemus ad prælium ante filios Iſrahel, donec introducamus eos ad loca ſua. Nõ reuertemur ad domos noſtras, vſq; dum poſsideant filij Iſrahel hæreditatem ſuam, nec quicquã quærimus trans Iordanem, quia iam habemus poſſeſsionem noſtrã in orientali plaga eius. Hęc dicendo Gad, & ſic faciendo, profectò vidit principatum ſuum, id eſt, non neglexit ſponſionem ſuam, nec mẽtitus eſt, promiſſum ſuum princeps belli incedendo armatus, & ſecundum nomen ſuum accinctus ante faciẽ fratrum ſuorum. In parte ſua doctor repoſitus, id eſt, propria ſententia dux in periculis conſtitutus, factis ſuis præcurrentibus diſciplinam docens & fortitudinem belli, quàm cæteri ſequerentur. Ita fuit cum principibus populi, princeps in acie, primus in periculis, & fecit iuſtitias domini, dicta ſua compenſando factis, & iudicium ſuum cum Iſrahel, faciẽdo quod iudicauit ſe facere debere, coram vel cum vniuerſo Iſrahel. Deinde quaſi leo requieuit, cœpitq; brachiũ & verticem. Ad filios nanq; quos trans Iordanem in poſſeſsionem dimiſerat, poſt quatuordecim annos reuertẽs, prælium ad-

lium aduerſum eos vicinarum gentium grande repperit, & dimicando fortiter hoſtes vicit, ad-
modũ leonis brachium aduerſarij verticéq; occupantis, vt ſublata primùm pugnaci dextera, de-
inde ſanguinem eius bibat. Spiritualiter poſt Apoſtolos Apoſtolorũ ſucceſſores hac benedictio-
ne inſtruuntur, qui profectò iam citra Iordanem poſſeſsiones acceperunt, quia videlicet iam hic
ante prædia cœlorum terramq; viuentiũ, facultates in eccleſia poſsident, & prædia de manu di-
uitum regumq;, vel Imperatorum fidelium. Videant iſti principatum ſuũ, quod in parte ſua do-
ctores ſint repoſiti. i. non ignorent, qua conditione principatũ acceperunt eccleſiæ Chriſti, quia
non Imperatores vel Tyranni, ſed doctores ſunt in parte vel poſsibilitate ſua repoſiti, rege eccle
ſiam, quã acquiſiuit ſanguine ſuo, vndè & rationẽ ſunt reddituri. Hoc inquam, videát, ſintq; cum Actu. 20.
principibus populi. i. Apoſtolos imitentur, partes & principes Chriſtiani populi, & exemplo illo Hebr. 13.
rum faciát iuſtitias Domini, ſecundum quod cauſa poſtulat, nunc in virga, nunc in ſpiritu man-
ſuetudinis, & iudicium ſuum cum Iſrael, Iudicium inquã, vel propoſitum ſuum teneant, quo cu- 1. Cor. 4.
rare ſe profeſsi ſunt pro iſto ſpirituali Iſrael, ne illis ad damnationem proueniat indignè ſumpta
temporalis merces. Igitur benedictus in latitudine Gad, ſcilicet quicunq; prædicator, aut præla- 2. Cor. 6.
tus dilatata per charitatem habet viſcera, qua dilatatus Apoſtolus dicebat. Os noſtrum patet ad
vos ò Corinthij, cor noſtrum dilatatum eſt, &c. Plane quiſquis eiuſmodi eſt, quaſi leo requieuit,
cœpitq; brachium & verticem, id eſt, ſanctum leonis de tribu Iuda ſpiritum induit, cœpitq; om-
nem hominem in brachio ſuo ſpiritui dei reſiſtentem, & conculcauit ſuperbiæ verticem.

De benedictione Dan, quod in illo ſecundum hiſtoriam Sampſon, qui futurus erat de tribu eius, myſticè autem Chriſtus, cuius ille typum geſſerit, benedicatur. CAPVT XVIII.

DAn quoq; ait. Dan catulus leonis, fluet largiter de Baſan.) Dan, id eſt, Samſon de tribu Dan,
quaſi catulus leonis fortiſsimus erit: ſic enim millia hoſtium, quaſi leo vnus multa milia
ouium, facile ſuperabit. Fluet largiter de Baſan, id eſt, trangreſſus Iordanem, expugnata prius Ioſue. 19.
cum Iſrael terra Og regis Baſan, fortiter aget, aſcendens & pugnando capiens ſortem ſuam. Nec
enim propter Samſon ſolum, ſed & propter communes pugnaciſsimæ tribus vires, catulus leonis
Dan. Scriptum eſt enim. Aſcenderuntq; filij Dan, & pugnauerũt contra Leſen, cœperũtq; eam,
& percuſſerunt in ore gladij, ac poſſederunt & habitauerunt in ea vocantes nomen eius Leſen-
dan, ex nomine Dan patris ſui. Porro & altius, in Dan propter prædictum Samſon, quod inter-
pretatur ſol eorum, licet intelligere ſolem noſtrum, ſolem iuſtitiæ Chriſtum. Iſte catulus leonis,
id eſt, filius dei fortiſsimi, fluet largiter de Baſan, id eſt, fortiter aget, & largitatem donorum tri-
buet ſpiritus ſancti, cuius plenitudo intelligitur per Baſan. Baſan quippe interpretatur pinguis,
& in Chriſto rectè pinguedinem ſignificat ſpiritus ſancti, iuxta quod in Pſalmo dicitur, mõs dei Pſalm. 67.
mons pinguis. Iſte catulus leonis portas inferni contregit, & media nocte reſurgens, tandem in
cœlum aſcendit, iuxta quod in typum eius Samſon idem de tribu Dan obſeſſus ab hoſtibus, me-
dia nocte ſurrexit, portas vrbis tulit, & in verticem montis ſubijt. Sed & cætera præclariſsima, ac Iud. 16.
fortiſsima geſta, quibus illuſtrauit tribum Dan tribum ſuam, myſteria fuere ſignificantia Chriſti
domini noſtri gloriam, ſicut a patribus orthodoxis iam dudum exponitur, & expoſitum legitur,
& ſcitur per vniuerſam Chriſti eccleſiam.

De benedictione Nephtalim, & quod dictum eſt: Mane & meridie poſsidebit, ad doctrinam pertinere ſaluatoris. CAPVT XIX.

ET Nephtali dixit: Nephtalim abundantia perfruetur, & plenus erit benedictionis domini,
mane & meridie poſsidebit.) Si ad literam ſpectes, quod dictum eſt mane & meridie poſsi-
debit, quæritur cur non ſit dictum, quia occidentẽ quoq; poſsidebit. Scriptum eſt enim in ſorte
Nepthalim. Et egreſſus eorum vſq; ad Iordanem, reuerriturq; terminus contra occidentem in
Aznoththabor, atq; inde egreditur in Vcoca, & pertrãſit in Zabulon cõtra meridiem, & in Aſer
contra occidentem, & in Iuda ad Iordanem, contra ortum ſolis ciuitates munitiſsimę. Ergo me-
lius eſt, ſi & hoc ad doctrinam referamus ſaluatoris, eo quod ibi vel maximè docente illo: Neph-
talim reuera mane & meridie poſſederit, completo quod dictũ eſt per prophetam, populus qui
ambulabat in tenebris vidit lucem magnam. Quod euangeliſta quoq; teſtatur, cum dicit. Et re- Matth. 4.
licta ciuitate Nazareth, venit & habitauit in Capharnaũ, maritima in finibus Zabulon & Neph-
talim, vt impleretur quod dictum eſt per Eſaiam prophetam. Terra Zabulon & terra Nephtalim Eſaiæ 9.
via maris, trans Iordanem Galilææ gentium. Populus qui ſedebat in tenebris, vidit lucem ma-
gnam, & ſedentibus in regione vmbrę mortis, lux orta eſt eis. Igitur mane & meridie poſsidebit,
exinde enim Ieſus meridiana lux prædicare cœpit, exinde inquã idẽ ſtella matutina & meridia-
nus ſol prædicando illuxit. Ita benedictionis domini plenus erit Nephtalim, videlicet pro parte
electorum, quibus ipſum mane & ipſa meridies complacebit, ſanis & non inuidentibus oculis.
Vniuerſaliter tamẽ, quoniam Nephtalim latitudo interpretatur, intelligere licet, quia omnis qui
per charitatẽ dilatatur, reuera plenus ſit benedictionis domini, & hic mane ac meridiẽ poſsideat, 1. Cor. 13.
id eſt, nunc quidem per ſpeculum in ænigmate, in futuro autem facie ad faciem deum videat.

CAP. XXXIIII. *De benedictione Aſer, quod in eo ſecundum nomen eius, quod interpretatur beatus omnes ſancti dei qui vere beati ſunt, benedicantur.* CAPVT XX

ASer quoq; ait: Benedictus in filijs Aſer, ſit placens fratribus ſuis, & tingat in oleo pedē ſuum,
ferrum & æs calciamentum eius. Sicut dies iuuentutis tuæ, ita & ſenectus tua. Non eſt deus
alius vt deus rectiſsimi. Aſcenſor cœli auxiliator tuus. Magnificentia eius diſcurrunt nubes, & ha
bitaculum eius ſurſum & ſubter brachia ſempiterna, Ejciet à facie tua inimicum, dicetq; conte-
rere.) Benedictū fuiſſe in filijs Aſer, & beatos genuiſſe filios, illud indicio eſt, quòd fœminę quo-
2.Reg.20. que beatæ ac benedictæ, prophetiæ ſpiritum habentes, magnum ac longæuum ſapientię vel ſan-
ctitatis reliquere teſtimonium. Siquidem mulier ſapiens, quæ de ciuitate Abella exclamauit di-
cēs: Audite audite dicite Ioab, ac deinceps: Sermo (inquit) dicebatur in veteri prouerbio, qui in-
terrogant, interrogent in Abella, & ſic percipiebant veritatē, nonne ego ſum qui reſpondeo ve-
ritatem in Iſrael, quare præcipitas hæreditatem domini? mulier, inquam, illa ſapiens (vt tradunt
Hebræi) filia fuit huius Aſer, quæ & idcirco matrem ſe dixerit in Iſrael, quia multorum erat an-
norum, vt vel propter eam nunc rectè pater Aſer dicatur, ferrum & æs, calciamentum eius, quo
Luce 2. dicto pulchrè diuturnitas vitæ deſignatur. Sed & in euangelio Anna prophetiſſa legitur filia
Phanuel, de tribu Aſer, tam pro longæua ſanctitate, quàm pro gratia perphetica venerabilis,
quippe quę Chriſtum infantem agnoſcere, & propheticum illi perhibere teſtimonium digna ha
bita eſt. Verùm quoniam Aſer beatus interpretatur, latius ſanctos omnes beatā ſpem expectan-
tes, in hoc nomine beatificari arbitremur. Itaq; benedictus in filijs Aſer. i. benedictus in operi-
ribus bonis, & virtutibus ſuis beatus ille populus, cuius dominus deus eius eſt. Sit placens fratri-
bus ſuis, id eſt, habeat dilectionem adinuicem, ſicut eū dominus deus eius dilexit. Et intingat in
oleo pedem ſuum, videlicet pacem annunciando, charitatē prædicando. Nam beati pedes euan-
gelizantium pacem. Ferrum & æs calciamentum eius, id eſt, ſicut ferrum forte, & æs perſeueran-
tiſsimum eſt, ita fides eius fortis ſit, & vſq; in finem perſeueret: vel ſicut ferrum conſtans, & ęs ſo-
norum eſt, ita bona & conſtanter operetur, & fideliter annunciet. Sicut dies iuuentutis tuæ, ita
& ſenectus tua. Hoc verè laudabile eſt. Solent enim plerique, maximè qui carnaliter ſapiunt, &
carnaliter viuunt, in iuuentute quidem ſapere & acutiores eſſe, in ſenectute autem deſipere, & in
3.Reg.1. infantiam declinare ſtultitiæ. Non ita autem tu. Nam & rex Dauid poſtquam ſenuerat, tunc de-
mum inuenit Abiſac Sunamitem pulchram nimis adoleſcentulam virginem, ſignificans viros
ſanctos, cum plurimos habuerint ætatis dies, & à calore priſtino magis ac magis refriguerint, tūc
magis ac magis proficere ad ſapientiam ſpiritualem, & cœleſtem virginem incorruptam atque
incorruptibilem. Igitur ſicut dies iuuētutis tuę, ita & ſenectus tua, ſcilicet eius quam vocaſti ami-
cam tuam, ſapientiæ vel prudentiæ complexibus idonea. Non eſt deus alius, vt deus rectiſsimi.
Matth.5. Hoc planè dicent, qui tinctum in oleo pedem tuum, & ferreum vel æneum calciamentum tuum
viderint. Propterea dicit: Luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, &
glorificent patrem veſtrum qui in cœlis eſt. Hoc inquam dicēt, & idcirco pedem tuum oleo tin-
ctum, ferroq; vel ære calciatū oſtendere debebis, non vt videant te, ſed vt iucundo lumine ope-
rum tuorum exhilarati, dicant: nō eſt deus alius, vt deus altiſsimi. Hoc ſæpe dictum eſt, & dicen-
tibus profuiſſe notiſsimum eſt. Admirantes quippe atq; gaudentes cū viderent ethnici atq; gen-
tiles, Chriſti ſeruos opere perfectos, & ſermone potētes, verus (dixerūt) deus ille eſt, qui vos ta-
les ſeruos habet. Vbi propter te, ô rectiſsime, ſic deus fuerit glorificatus, eâdē dei glorificatione
beatificaberis & tu. Adijcient enim: Aſcenſor cœli auxiliator tuus. Idcirco tu (inquiunt) rectiſsi-
mus, quia qui in cœlum aſcenderit, ipſe auxiliator tuus. Nā ſine auxilio eius nihil facere poteras
tu. Exempli gratia: Petrus hodie rectiſsimus, antequam ille aſcendiſſet in cœlū non erat rectus,
quippe qui ad vocē ancillę oſtiarię trepidus & curuus declinauit, & dum mori timuit, vitam ne-
gauit. At vbi ille auxiliator eius ſuper occaſum aſcendit, vbi mortē reſurgendo calcauit, & in cœ-
Pſal.67. lum aſcendit, vel (vt ſecundum Prophetam loquar) vbi aſcendens in altum, captiuam duxit ca-
ptiuitatē, dedit dona hominibus, ibi & ex tūc Petrus rectiſsimus. Igitur quiſquis in glorificatione
dei rectiſsimum te dicit, cauſam efficientē vndè ſis rectiſsimus ſubiūgat protinus: Aſcenſor cœli
(inquiens) auxiliator tuus. Magnificētia eius diſcurrunt nubes. Ac ſi dicat. Quid mirantur? Au-
xilium illius aſcenſoris cœli potentiſsimum atq; efficaciſsimum eſt. Nam magnificentia eius diſ-
currunt nubes. Magnificentia inquam, id eſt, magnifica gratia hoc factum eſt, vt ſuper omnem
terram diſcurrant nubes, nubes temperatiuæ, nubes aquoſæ cunctis loquelis, vniuerſis ſermoni-
bus gentes omnes aquis compluentes ſalutaris doctrinæ. Nam iſtæ nubes Apoſtoli & prophetæ
Eſaiæ 60. ſunt. Dictum quippe eſt de his. Qui ſunt iſti, qui vt nubes volant, & quaſi columbæ ad fene-
ſtras ſuas? Antequam magnificus aſcenſor eius ſuum auxilium illis, id eſt, ſui ſpiritus dona præ-
ſtitiſſet, non diſcurrebant, ſed in vno loco Iudææ permodico pluebant iſtæ nubes. Nunc autem
quid? Habitaculum eius ſurſum, & ſubter brachia ſempiterna. Quod eſt dicere: Ille aſcendit
in cœlum, ſedensque ad dexteram patris, habitat ſurſum, & exinde porrexit huc brachia ſua,

brachia ſempiterna,id eſt,ſancti ſpiritus ſui dona fortiſsima. Nam eadem ſancti ſpiritus dona,ſicut in Apocalypſi ſeptem agni cornua,ſic in iſto propter eandem fortitudinem,rectè dicatur ſeptem brachia habitaculi eius ſempiterna. Horum magnificētia brachiorum magnificatæ diſcurrerunt nubes,id eſt,per mūdum vniuerſum diuiſi ſunt Apoſtoli, vel apoſtolici viri ſapientes atq; eloquentes,vt eorum doctrina omnem terram complueret. Eijciet à facie tua inimicum,dicetq; conterere,Illis brachijs ſuis,ô Aſer,ô popule,terq; quaterq; beate,inimicum illum eijciet à facie tua,de quo antequam brachia ſua cœli aſcenſor extenderet,Nunc(ait)iudicium eſt mundi,nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Ergo primùm quidē per paſsionem, reſurrectionem,atq; aſcenſionem ſuam eijciet inimicum à facie tua, trahendo ad ſe omnia, in nouiſsimo autem dicet,conterere,veniens ſcilicet cum poteſtate magna & maieſtate, vt eum & omnes angelos eius præcipitet in ignem æternum ſemper ardentis atq; inextinguibilis gehennę. Dicet inquam conterere,id eſt,cōteret eum,non manu vel pede,ſed verbi omnipotentis(quod ipſe eſt)magna & ineffabili dictione,non tranſitoria voce,ſed ſententia permanente. Apoca.5. Iohan.12. Matth.25.

De vniuerſali benedictione totius populi dei,ſub nomine Iſrael & Iacob.

CAPVT XXI.

HAbitabit Iſrael confidenter,& ſolus. Oculus Iacob in terra frumenti & vini, cœliq; caligabunt rore.)Cùm ille aſcenſor cœli regnauerit, cùm habitaculum ſuum ſurſum poſuerit,ſedendo ad dexteram patris, & quæ prædicta ſunt brachia ſempiterna ſubter porrexerit, tunc Iſrael,verus Iſrael, qui amoto velamine, & reuelata facie, gloriam domini ſpeculabitur, habitabit confidenter & ſolus, quemadmodum & alius propheta teſtatur:Ecce (inquit) dies venient,dicit dominus,& ſuſcitabo Dauid germen iuſtum,& regnabit rex,& ſapiens erit,& faciet iudicium & iuſtitiam in terra.In diebus illis ſaluabitur Iuda,& Iſrael habitabit cōfidenter. Quis rex ſecundum illum prophetam regnabit,niſi qui ſecundum iſtum aſcenſorem cœli,ſurſumque habitaculum ſibi poſuit?Et per quid faciet iudicium & iuſtitiam in terra,niſi per hęc brachia ſempiterna, per ſancti ſpiritus charismata mundū arguentis de iudicio & de iuſtitia? Igitur quemadmodum & hic,& ille teſtatur,habitabit,imò iam extunc habitat verus Iſrael confidenter & ſolus:cōfidenter inquam,quia magnum habet aduocatum apud patrem, magnum habet pōtificem, qui penetrauit cœlos,Ieſum Chriſtum,cuius tenet confeſsionem.Solus autem,quia non niſi vnam catholicam recipit fidem,foris eſt & extra terminos huius Iſraelis, vbicunq; ſit, quiſquis idipſum non ſapit,quiſquis idipſum non dicit.Interea ſolus vel ſolitarius iſte nequaquam hic ſuæ confidentiæ mercedem recipere intendit.Sed quid?Oculus Iacob interea frumenti & vini:oculis inquam,id eſt,intentio Iacob fortiſsimi ſupplantatoris in illam terram viuentium tendit,quam indignis habitatoribus ſupplantauit,quæ terra eſt frumenti & vini:frumenti inquam, id eſt, vitæ æternæ vbi in ſua ſubſtantia videbitur angelorum panis,& terra eſt vini,vbi non deficiat fluuius amoris,torrens voluptatis.Illuc tendit oculus Iacob,illic ſpem ſuam poſuit fortis Iacob. Cœliq; caligabunt rore,vbi oculus Iacob in illam terram proſpicit, quamdiu in hoc ſeculo peregrinatur, contemplanti animo patria cœleſtis dulci caligine,& caliginoſa abſconditur dulcedine, vtquod mirum ac penè ineffabile eſt,in eo quod videre nititur fatigata deficiat, & ipſo defectu ſuo referta gaudeat.(Beatus es tu Iſrael.Quis ſimilis tui popule qui ſaluaris?) Ecce iterum beatus Iſrael dicitur, quia reuera populus beatus,cuius dominus deus eius. Et quis ſimilis tui inquit?Nemo ſubaudis, nam tu ſaluaris:populus autem,cuius aſcenſor cœli auxiliator datus nō eſt, perditioni deſtinatus eſt,& in hoc valde atq; contrario modo tui eſt diſsimilis. Verùm non hoc tibi reputes,neque ex te proueniſſe exiſtimes.Sed quid?(In domino ſcutum auxilij tui, & gladius gloriæ tuæ.)Scutum auxilij tui quo ignea inimici tui iacula reſtinguere potuiſti, & gladius ſermonis dei quo inimicum perſequendo,vel vitia carnis reſecando, glorioſè triumphaſti, in domino, & non in te,fuit donum gratiæ domini,& non tuæ opus eſt virtutis.(Negabunt te inimici tui, & tu eorum colla calcabis.)Et hoc ipſum de gloria eſt domini, quem primùm negauerunt inimici ſui ante faciem Pilati,ipſe autem reſurgēns ex mortuis,aſcendens in cœlum, colla eorū calcauit,deditq; tibi poteſtatem vt cùm ſimiliter inimici te negauerint, qui propter eū ſunt inimici tui, tu tandem colla eorum calces in die iudicij. Hiere.23. Iohan.16. Hebr.4. 1.Cor.2. Ephes.6.

De morte Moyſi,quòd ſine dubio mortuus ſit, ſicut mortuus eſt Aaron frater eius, & de Ioſue ſucceſſore eius.

CAPVT XXII.

MOrtuus eſt Moyſes ſeruus domini in terra Moab, iubente domino, & ſepeleuit eū in valle terræ Moab,contra Phegor.Et non cognouit homo ſepulchrum eius vſq; in præſentē diē.) Aſſerunt pleriq;,quòd Moyſes nō verè iuxta proprietatem vocis mortuus ſit, ſed dominus eum abſconderit,& per nomen mortui abſconſionem eius ſiue tranſlationem debere intelligi, illud pro maximo argumento habentes, quòd transfigurato in monte domino, iſte cum Helia cum eo loquens apparuit. Verùm ſi non mortuus, ſed à domino, vt Enoch & velut Helias, tranſlatus creditur,quomodo iſtud pro indignatione vel ira domini reputabitur? Nempe ſic transferri Matth.17.

non

CAP. XXXIIII. Deute. 2. Ibidem 4.

non indignationis,ſed dignationis,non iræ, ſed magnæ gratiæ eſt. Dicit enim ipſe Moyſes.Nec miranda indignatio in populum,cum mihi quoq; iratus dominus, dixerit propter vos. Nec tu ingredieris,ſed Ioſue filius Nun miniſter tuus,ipſe intrabit pro te. Item:Iratus eſt dominus contra me propter ſermones veſtros,& iurauit vt non tranſirem Iordanem, nec ingrederer terram optimam,quam daturus eſt vobis.Ecce morior in hac humo,non tranſibo Iordanem. Vos tranſibitis,& poſsidebitis terram egregiam. Sed & nunc iratus dominus dicit: Hæc eſt terra pro qua iuraui Abraham,Iſaac & Iacob,dicens:Semini tuo dabo eam. Vidiſti eam oculis tuis,& non tranſibis ad eam. Ad ſummum,nonne vel Aaron verè mortuus eſt, vera depoſitione corporis? Quis (Deute. 42.) vel hoc diſsimilare poſsit? Dicit autem dominus paulò ſupra Moyſi: Aſcende in montem iſtum Abarim,id eſt,tranſitum,in mõtem Nebo,& mórere ſicut mortuus eſt Aaron frater tuus in monte Hor,quia præuaricati eſtis coram me ad aquas contradictionis, & non ſanctificaſtis me inter filios Iſrael. Igitur quantiſcunque quis econtrariò nitatur argumentis, liberè confirmamus,quia ſicut Aaron,ſic & Moyſes verè,& vera depoſitione corporis mortuus ſit. (Moyſes cẽtum & vi- (Gene. 6.) ginti annorum erat quando mortuus eſt.) Ac ſi dicat: Ecce ſuper me illa domini ſententia conſurgit,qua cum vniuerſaliter dixiſſet,non permanebit ſpiritus meus in homine in æternum quia (Iob 14.) caro eſt,ſtatim ſingulariter quaſi iratum contra me digitum intendens:erunt(ait)dies illius centum vinginti annorum. Conſtituit enim dies hominis,qui præteriri non poterunt. (Non caligauit oculus eius,nec dentes illius moti ſunt.) Ergo adhuc vitæ huic poterat idoneus eſſe, niſi vindicta properante dixiſſet dominus:aſcende in montem iſtum & morere. (Ioſue verò filius Nun repletus eſt ſpiritu ſapientiæ,quia Moyſes poſuit ſuper eum manus ſuas. Et obedierunt ei filij Iſrael,feceruntque ſicut præcepit dominus Moyſi. Et non ſurrexit vltra propheta in Iſrael, ſicut Moyſes.) Iudæi fugaces & vbiq; ſenſum veritatis fugientes, cum interrogantur de quo dixerit (Deute. 18.) Moyſes hic:Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, ſicut me ſuſcitabit tibi dominus deus tuus,ipſum audies,ſicut petiſti à domino deo tuo in Oreb:reſpondent,quia de Ioſue dictum eſt. Ecce autem cum dixiſſet, Ioſue verò repletus eſt ſpiritu ſapientiæ, &c. ſtatim ſubiunxit. Et non ſurrexit propheta vltra in Iſrael,ſicut Moyſes. Hoc planè idẽ eſt, ac ſi dixiſſet, non fuit Ioſue ſicut Moyſes. Igitur nõ ſurrexit propheta vltra in Iſrael ſicut Moyſes, ſubaudias oportet,excepto illo,qui non ſolum propheta,ſed & prophetarum dominus eſt,qui ſecundum hominem quidem ſicut Moyſes,id eſt,alius legiſlator eſt, ſecundum diuinitatem verò non ſicut Moyſes, ſed pluſ- (Nume. 12.) quam Moyſes eſt. (Quem noſſet(inquit)dominus facie ad faciem in omnibus ſignis atque portentis. De hoc iam alibi dictum eſt,quia Moyſen dominus facie ad faciem præ omnibus nouit,in eo videlicet,quòd non per ſomnium aut per figuras,ſed certa & propria viſione cœleſtia myſteria,vel futurorum notitiam præ omnibus prophetis illi oſtendit. De morte Moyſi, & ſucceſsione Ioſue,quid myſterij contineant,ſequentes non tacebunt principia voluminis.

Quòd verè dixerit dominus Iudæis, Si crederetis Moyſi,crederetis forſitan & mihi. CAPVT XXIII.

VErè & fideliter ait dominus Iudæis,quia ſi crederetis Moyſi, crederetis forſitan & mihi. De me enim ille ſcripſit. Quid enim aliud quàm ea quæ de illo ſunt Moyſes ſcripſit? Aut quem in alium,quàm in dei filium,vultum ſuum ſcriptor intendit? Verè (vt hic nouiſsimè dictum eſt) dominus illum facie ad faciem nouit in omnibus ſignis atq; portẽtis,quæ miſit per eum,vt faceret in terra Aegypti Pharaoni,& omnibus ſeruis eius,vniuerſæq; terræ illius,& cunctam manum robuſtam,magnaq; mirabilia quæ fecit Moyſes coram vniuerſo Iſrael. In omnibus his nouit eum dominus,& ipſe nouit dominum facie ad faciem. Faciendo nanq; extrinſecus hæc omnia terreſtria,cœleſte intrinſecus certo intuitu reſpiciebat exemplar, quod in monte ſibi oſtenſum fuerat,& ſecundum res illas,res veras,figurarum quaſi in tabula docta manu pictor egregius imitatrices ducebat lineas. Hæc illa claritas interioris vultus Moyſi, quæ hodie in Chriſto toto reuelata eſt orbi,fugientes accuſat Iudæos,videre non ferentes, eius, in quem non credunt,in Moy- (Ibidem) ſe ſuo gloriam Chriſti filij dei. Rectè igitur & veraciter, Eſt(ait)qui vos accuſet Moyſes, in quo vos & ſperatis, quia vos in eum non creditis, quia vos vultui eius clariſsi- (2. Cori. 4.) mo,perfidiæ velamen oppanditis. Nos autem credimus, propter quod & locuti ſumus,& ſi quid aliter quàm dici debuit, diximus, ſi quid minus aut exilius,veniam à te,& à ſpiritu Moyſi,duce vel habitatore Chriſto petimus.

Finis Commentariorum in Deuteronomium.

RVPERTI ABBATIS TVITIEN-
SIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN LI-
BRVM IOSVE, COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

Quòd Ioſue iam octauum ſit ſpeculum Chriſti filij dei, ſeptem figuris in Moyſi pentateuco præſignati. CAPVT I.

SEPTEM periochis in pentateuco Moyſi, recapitulatam tractauimus paſsionem
Chriſti filij dei, nunc in octauo Ioſue, gloriam reſurgentis, cœlumq; ingreſsi tri-
umphum ſumus celebraturi. Prima nanq; fuit in morte Abel iuſti. Secunda in an-
guſtijs Noe. Tertia in immolatione Iſaac. Quarta in vẽditione & vinculis Ioſeph.
Quinta in exitu filiorum Iſrael de Aegypto per immolationem agni. Sexta in eo
quòd Moyſes petram virga percuſsit, & ſitienti populo aquam produxit. Septima
in eo, quòd idem in deſerto ſerpentem exaltauit, quia ſic exaltari oportebat filiũ hominis. Octa-
uum (vt iam dictum eſt) eiuſdem Chriſti filij dei ſpeculum, ſcilicet Ioſue nunc ingredientes, in
prælijs & victorijs eius talem agnoſcimus eundem principem, & ſaluatorem mundi, qui nos in
terram viuentium introduxit, vbi prior ingreſſus, reſurgens ex mortuis, iam non moritur, mors
illi vltra non dominabitur. Talem inquã illum in iſtius nomine & operibus agnoſcimus, quippe Roma.6.
qui & victorijs præclaris populum in illam promiſsionis terram introduxit, quod Moyſes face-
re non potuit, & in pace obijt nullis paſsionibus agonizans, in figuram paſsionis eiuſdem domi-
ni noſtri. Veruntamen non vt in Moyſe fecimus, ita deinceps continuum explanationis curſum
vel ordinem tenebimus, ſed ſplendidiora carpẽdo, vbicunq; fulgentis deſuper ſolis æterni ima-
ginem agnoſcere poterimus, ad propoſitum finem properabimus.

Quòd iam tertio dominus locutus ſit Ioſue. CAPVT II.

ET factum eſt, vt poſt mortem Moyſi ſerui domini loqueretur dominus ad Ioſue filium Nun CAP. I.
miniſtrum Moyſi, & diceret ei: Moyſes ſeruus meus mortuus eſt. Surge & tranſi Iordanem
iſtum, tu & omnis populus tecum, in terram quam ego dabo filijs Iſrael. Omnem locum quem
calcauerit veſtigium pedis veſtri, dabo vobis, ſicut locutus ſum Moyſi. A deſerto & Libano vſq;
ad flumen magnum Euphraten omnis terra Etheorum, vſq; ad mare magnum contra ſolis occa-
ſum erit terminus veſter. Nullus vobis poterit reſiſtere cunctis diebus vitæ tuæ. Sicut fui cum
Moyſe, ita ero tecum, non dimittam nec derelinquam te. Confortare & eſto robuſtus. Tu enim
ſorte diuides populo huic terram, pro qua iuraui patribus eorum.) Hoc iam tertio factum eſt, vt
loqueretur dominus ad Ioſue. Primo ad illum, vel ſuper illo locutus eſt, cùm ſicut habemus in
extremis partibus libri Numeri, dixit ad Moyſen. Tolle Ioſue filium Nun, virum in quo eſt ſpi- Nume.27.
ritus dei, & pone manum tuam ſuper eum. Ad verbum eius egredietur & ingredietur ipſe, &
omnes filij Iſrael cum eo, & cætera multitudo, & reliqua. Secundo locutus eſt ad eundem, cum
(ſicut habemus ſupra) ſcribente Moyſe canticum & docente filios Iſrael, præcepit dominus Io-
ſue filium Nun, & ait: Confortare, & eſto robuſtus. Tu enim introduces filios Iſrael in terram Deut.31.
quam pollicitus ſum, & ego ero tecum. Tertio, vt prædictum eſt nunc in exordio voluminis, lo-
quitur ad eum, Moyſes inquiens ſeruus meus mortuus eſt: ſurge, & tranſi Iordanem iuſtum, tu
& omnis populus tecum, & cætera. In manifeſta hiſtoriæ litera latentia, ſed clariſsima ſpiritus
ſcrutemur myſteria.

Quòd prima locutione iuſſu domini, Moyſes manus ſuper caput eius poſuerit, & dei filius prima locutione patris mittentis ſub lege factus eſt. CAPVT III.

PRimò iuxta ipſam proprij nominis interpretationem Ioſue filius Naue, domini noſtri Ieſu
Chriſti geſtare ſe teſtatur imaginem. Nam Ioſue ſaluator domini, Naue pulchritudo inter-
pretatur. Ergo Ioſue filius Naue. i. ſaluator domini filius pulchritudinis, quis eſt niſi ſaluator vni-
genitus dei patris, filius virginitatis? Ad hunc ſine dubio ſaluatorem ſuũ, ſaluatorem à ſe miſſum,
tertio dominus deus pater locutus eſt, & tertio illum ſpiritu ſancto vnxit, principaliter & ſingu-
lariter. Primo nanque in vtero virginis ſpiritu ſancto illum vnxit, quippe quem non de virili ſe-
mine, ſed de ſpiritu ſancto incorrupta virgo concepit, & ſecundum propheticum eiuſdem ſpiri-
tus ſancti teſtimonium, ſic ad eum locutus eſt, imò & ſic de illo prælocutus: Eructauit cor meum Pſalm.44.
verbum bonum, dico opera mea regi. Lingua mea calamus ſcribæ, velociter ſcribentis. Deinde
quaſi iam formati hominis ſpecioſi manum tenens, vt educeret eum per clauſtra vteri virginei,
quem vir nunquam aperuit, ſpecioſus (inquit) forma præ filijs hominum, Diffuſa eſt gratia in la-
bijs tuis, propterea benedixit te deus in æternum. Accingere gladio tuo ſuper fœmur tuum po-
tentiſsime. Specie tua & pulchritudine tua, intende proſperè, procede & regna. Hæc & cætera
quę pſalmi eiuſdem ſequẽtia innuunt, tũc ad iſtum Ioſue dominus locutus eſt. Dictum eſt autem Nume.27.
in illa

CAP. I. in illa locutione prima. Et pone manum tuam ſuper eum. Ac deinceps. Et impoſitis capiti eius
manibus, cuncta replicauit, quę mandauerat dominus. Quid igitur ſecundum hęc dicendum eſt,
niſi quia Ioſue noſter prima ſancti ſpiritus operatione cõceptus & natus, ſub lege factus eſt? Moy
ſes nanq; capiti Ioſue manus impoſuit, quando ſaluator noſter deus dei filius, vt eos qui ſub lege
erant redimeret, legi ſubijci dignatus eſt, non tanquam legis ſeruus, ſed tanquam legi obediens
homo idemq́; deus, legis dominus, ſecundùm legem circuncíſus, ſecũdùm legem tanquam pec-
cator ſolenni hoſtia mundatus, & cæteris ſimilibus vſq; ad tempus per omnia legi tanquã Moyſi
Galat. 4. manibus ſubditus. Vndè dicit Apoſtolus: Miſit deus filium ſuum factum ex muliere, factum ſub
lege, vt eos qui ſub lege erant redimeret.

Quòd ſecunda locutione confortare, & eſto robuſtus, ad Chriſtum autem dictum ſit,
Tu es filius meus dilectus. CAPVT IIII.

SEcundo hunc Ioſue eundem, id eſt, ſaluatorem noſtrum, deus vnxit vel ad eum locutus eſt,
quando ſuper eum iam iuuenem, ac pro virili ætate publico prædicationis officio iam idone-
um, ſpiritus ſanctus in ſpecie columbæ deſcendit, proteſtante paterna voce de cœlis. Hic eſt fili-
Matth. 3. us meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Dictum eſt autem in illa ſecunda locutione do-
Lucæ 1. mini ad illum literalem Ioſue. Confortare, & eſto robuſtus. Ac deinceps: Tollite librũ iſtum, li-
Deut. 31. brum legis (ait Moyſes) & ponite eum in latere arcæ fœderis domini dei noſtri, vt ſit ſibi contra
te in teſtimonium. Quid igitur per hæc innuitur, niſi quia noſtro Ioſue humilitatis principi vſq;
ad annum triceſimum latenti apud ſe prædicta ſpiritus declaratione, cum teſtificatione paternæ
vocis mandatum eſt, vt cõfortaretur, & eſſet robuſtus, id eſt, vt ad prædicandum gladio ſuo, quo
ſuper fœmur ſuum erat accinctus, vteretur, & ad facienda miracula, ad eijcienda demonia digito
dei armaretur, ſpiritu dei incederet robuſtus? Quid verò tunc fuit, tolli legis librum, & poni in
latere arcæ contra Iſrael in teſtimonium, niſi extunc per paſsionem eius adimpleri legem contra
carnalem Iſrael, cõtra carnis Iudaiſmum? Arca nempe, vt ſuo loco iam dictum eſt, fabricatum de
maſſa generis humani Chriſti dei corpus eſt. Arcæ illius, corporis illius latus ſacro ſanctum lan-
cea perforatum eſt, atq; exinde ſanguine pariter & aqua in redemptionem atq; ſanctificationem
noſtri profluentibus lex conſummata, lex adimpleta eſt. Itaq; confortato, atque robuſtis animis
incedente Ioſue liber legis domini in latere arcæ fœderis domini poſitus eſt, contra Iſrael in te-
ſtimonium, quia fortiter prædicante ac robuſto dei digito dæmonia eijciente ſaluatore noſtro,
Iohan. 5. lex per paſsionem eius adimpleta eſt. poſita contra Iudæos in teſtimonium, ita vt extunc accuſet
eos Moyſes, quem inaniter, imò & ſtultè ſperant defenſorem ſuum.

Quòd tertia locutio ad Ioſue, Surge, & tranſi Iordanem iſtum, ad Chriſtum autem ex-
urge gloria mea, exurge pſalterium. CAPVT V.

Hebr. 2. TErtio ad eundem ſaluatorem noſtrum, dominus pater locutus eſt, & tertio illum vnxit ſpi-
ritu ſancto, quando animam eius eduxit ab inferis, carnemq́; eius ne videret corruptionem,
tertia die ſuſcitauit à mortuis, nouumq́; hominem innouatum, filium hominis gloria immortali-
tatis & honore incorruptionis coronauit, atq; extunc cõſtituit eum ſuper opera manuum ſuarũ,
Pſal 16. 107 & omnia ſubiecit ſub pedibus eius. Vocem patris, qua tunc ad eum in ſepulchro iacentem locu-
tus eſt: vocẽ inquam, & ipſa verba in pſalmo audiuimus. Exurge (inquit) gloria mea, exurge pſal-
terium & cithara. Reſpondit cithara illa paternæ laudis, pſalteriumq́; ſempiternæ eius iubilatio-
nis: reſpondit, inquam, & exurgam diluculo inquit. Igitur vbi nunc in typũ illius magni & veri
ſaluatoris in ſepulchro (vt dictum eſt) quieſcentis ad iſtũ Ioſue iam tertio loquitur dominus, re-
ctè & iuxta myſterij proprietatem: ſurge inquit, & tranſi Iordanem iſtum, tu & omnis populus
tecum. Nunquid enim vir ille in propria perſona ſua iacebit, vt diceretur ei, ſurge, & non potius
ſtabat in præcelſis meritis iuſtitiæ? Spiritu dei plenus erat, quemadmodũ primo loco teſtatus eſt
Nume. 27. ipſe deus, dicens: Tolle Ioſue filiũ Nun, virum in quo eſt ſpiritus dei, &c. Nempe talium eſt ſta-
re. Quemadmodum de ſemetipſo vnus eorũ liberè profitens, viuit dominus (ait) ante cuius con-
3. Reg. 17. ſpectum ſto. Itaq; ſpiritus idem, qui ſaluatori noſtro dicit in propheta (vt iam dictũ eſt) Exurge
gloria mea, exurge pſalterium & cithara: ipſe inquam & idem ſpiritus dei huic in typum eius præ
Pſal. 16. cipiens, Surge, ait. Ipſa iam verba diſcutienda ſunt, & ſicut iam dictum eſt, in hac tertia citatione
viri fortis, victoriosa ſpeculanda eſt gloria ſaluatoris inuicti & immortalis.

Quomodo Moyſes ſeruus domini verè Iudæis mortuus ſit, & quid Chriſto Iordanem
tranſire, & de finibus vel diſtributione terræ promiſsionis eius.

CAPVT VI.

MOyſes (inquit) ſeruus meus mortuus eſt. Surge & tranſi Iordanem iſtum, tu & omnis popu-
lus tecum in terram quam ego dabo filijs Iſrael.) Vbi Moyſes ſeruus domini, vbi inquam
vel quibus mortuus eſt? Planè Iudæis mortuus eſt: Iudæis, inquam, Moyſi vita indignis Moyſes
mortuus eſt, in ſcelere ipſorum, in ſacrilegio quo dominũ Moyſi crucifixerunt. Quicquid extũc
habere

habere ſibi videntur Moſaicum, mortuum eſt, & omni vita caret multitudo victimarũ illorum, Galat. 4.
holocauſta arietum,& adeps pinguium,ſanguis vitulorũ, & agnorum, ſiue hircorum, neomenia Coloſ. 2.
eorum,ſabbatum eorũ,Calendæ eorum,& aliæ omnes feſtiuitates eorum,ſiue ſolẽnitates. Quo-
modo enim hæc viuere, vel in his Moyſen ſe putant habere viuum, cùm illa oderit deus vita vi-
uentium? Odiuit(inquit)hæc anima mea,facta ſunt mihi moleſta. Non feram,nõ exaudiam,imò Eſaiæ 1.
& oculos meos auertam. Igitur Iudæis Moyſes:Iudæis inquam,pro ſacrilegio ipſorum,quia ma-
nus ipſorum plenæ ſunt ſanguine,Moyſes mortuus eſt. De quo & ſupra rectè dictum eſt. Et non Deute. vlti.
agnouit homo ſepulchrum eius, vſque in præſentem diem. Quis enim hodie locum ſcire poſsit
Moyſi in manibus Iudęorum mortui:Ciuitas eorum facta eſt deſerta terrena Syon,deſerta facta
eſt illa quondam nobilis domus ſanctificationis eorum. In omnes gentes diſperſi ſunt,in omnib.
locis nati ſunt,& nullus eſt locus eorum:nec eſt dicere,hic vel ille Iudæorum eſt locus,vbi mor-
tuum Moyſen ſuum,mortuam literaturam celebrare debeãt. Ita mortuo Moyſe, ſurge tu Ioſue, Marc. 7.
exurge ſaluator,reſurge ſalutare meum,& tranſi Iordanem iſtum,tranſi cunctas carnales cerimo Hebr. 4.
nias Iudæorum,cunctas purificationes Iudæorum,cuncta Iudæorum baptiſmata, baptiſmata ca-
licum,vrceorum,æramẽtorum,& lectorum. Tranſi inquam,& ipſo tranſitu tuo diuiſiones facies
inter literam & ſpiritum. Tu & omnis populus tecum. Te enim primogenito mortuorum reſur-
gente à mortuis ſit,vt reſurgat & omnis populus tecũ, ſitq́; ſperanda vniuerſalis reſurrectio mor
tuorum, & te reſurgente tranſibit omnis populus tecũ in terram quam ego dabo filijs Iſrael,ter-
ram viuentium,terram reuera fluentem lac & mel. (Omnem locum, quem calcauerit veſtigium
pedis veſtri,vobis tradam, ſicut locutus ſum Moyſi.) Hoc planè verum eſt, hoc in ſaluatore no-
ſtro perſpicuum eſt. Omnis locus,omne cor,vel omnis conſcientia,quàm calcauit veſtigium pe-
dis eius,quę ſubiecit ſe pedibus eius,quæ ſuſcepit veſtigia eius vel cuſtodiuit,ipſius eſt,ſaluatoris
eſt, ſempiternæ ſaluationis eſt. Econtrariò quos non calcauit veſtigium pedis eius, qui non ſunt
ſubiecti pedibus eius,nõ ſunt eius,non ipſi traditi ſunt,ſed diabolo dati ſunt,non populus acqui
ſitionis,ſed perditionis filij ſunt.(A deſerto & Libano vſq; ad fluuium magnũ Euphraten,omnis
terra Etheorum,vſq; ad mare magnum contra ſolis occaſum erit terminus veſter.) Iuxta literam
illi Ioſue terræ poſsidendæ termini definiuntur. Iuxta ſenſum verò ſpiritualem,domino ſaluato-
ri noſtro,tam Iudæorum quàm Gentium poteſtas vel imperium promittitur. Nam deſertum &
Libanus,quòd interpretatur candidus,populus eſt Iudaicus,deſertũ videlicet pro parte illorum
qui ob ſuam perfidiã ab iſto ſaluatore deſerti,ab iſta ſalute derelicti ſunt:Libanus verò pro parte
illorum, qui baptiſmi eius gratiam ſuſceperunt, vel circa finem mundi, cùm plenitudo gentium
ſubintrauerit,ſuſcepturi ſunt: Flumen verò Euphrates & magnum mare, populus gẽtium eſt,vi-
delicet flumen Euphrates, quòd interpretatur frugifer, ſiue creſcens, pro parte illorum, qui de
ipſis gentibus ad iſtum ſaluatorem,magno virtutum incremento cum fructu ſalutis æternæ cur-
runt:mare autem magnum pro parte illorum,qui ſalſi & amari perſiſtẽtes, ſalutem vel ſanitatem
vitæ non receperunt, imò & mirabiliter perſecuti ſunt, ſed non præualuerunt, quemadmodum
de illis in Pſalmo canimus: Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis dominus. Omnis,inquit, Pſal. 92.
terra Etheorum,id eſt,formidantium ſiue ſtupentium,de qualibus in cantico ſuo Moyſes dicit:
Irruat ſuper eos formido & pauor in magnitudine brachij tui:omnis inquam terra formidantiũ, Deute. 32.
& ſub tormento malæ conſcientiæ pauentium ab illo deſerto vſq; ad illud mare magnum, & ab
illo Libano vſq; ad illud flumen magnum Euphraten erit terminus veſter, vt videlicet in omni
gente & natione prædicando euangelium, reueletis iram dei ad formidinem Etheorum, id eſt,
impiorum hominum eorum qui veritatem dei in iuſtitia detinent, & creaturæ potius quàm crea
tori ſeruiunt.(Nullus vobis poterit reſiſtere cunctis diebus vitæ tuæ.) Repugnẽt & reſiſtant ve-
ritati fortes & pugnaces Ethei,non pręualebunt,ſed ſecundum nomen Etheorum formidabunt Roma. 1.
& pauebunt,quicunque tibi ò ſaluator mundi contradicunt.

Sicut fui cum Moyſe,ita ero tecum,id ad Chriſtum dici, fiet per te,quicquid in Moyſe eſt præfiguratum.

CAPVT VII.

Sicut fui cum Moyſe,ita ero tecum,non dimittam nec derelinquam te. Confortare,& eſto robuſtus. Tu enim ſorte diuides populo huic terram, pro qua iuraui patrib' eorum,vt traderem eam illis. Confortare igitur,& eſto robuſtus valde,&c.) Sicut fui cum Moyſe,inquit,ita ero tecũ. Quòd eſt dicere,Sicut per Moyſen carneum Pharaonem debellaui, totamq́; contriui Aegyptũ, tandemq́; eduxi filios Iſrael per manum eius, & tranſtuli illos per mare rubrum, ſubmerſo Pharaone cum curribus & exercitu eius:ſic per te Chriſte ſaluator mundi,& iam vici,& in futuro iudicabo ſpiritualem Pharaonem.i.diabolum:per te inquam,confregi infernum, & vici mundum, vincamq́; vſque ad perfectum, donec in profundo ſubmergatur ſpiritualis Pharao cum curribus & equitibus ſuis.i.in infernum præcipitetur diabolus,cùm angelis & omnibus pompis ſuis. Itaq́; ſicut fui cum Moyſe,ita ero tecum.i.ſic per te cuncta fient,ſicut per illũ figurata ſunt,& ea per te in veritate cõplebuntur, quorum in figura per Moyſen illa contigerunt. Confortare,& eſto ro-

 buſtus.

profeſsionis, mementote legis & debiti, memẽtote officij vel propoſiti veſtri. Nam væ vobis eſt, ſi non pugnaueritis, quia iam pugnæ ſtipendiũ accepiſtis: ſi non euangelizaueritis, qui de euangelio viuitis. Armati tranſite ante fratres veſtros, omnes fortes manu, & pugnate pro eis: armati inquam verbo & opere, & fortes manu: ne fortè alijs prædicantes, ipſi reprobi efficiamini. 1. Cori. 9.

Quod Ioſue miſerit exploratores, cùm virtute dei certum eſſet, & quid per illos, quid per meretricem quæ ſuſcepit & ſaluauit eos, præfiguratum ſit. CAPVT X.

MIſit ergo & Ioſue filius Nun de Sathin duos viros, exploratores abſcondito, & dixit eis: Ite CAP. II.
& conſiderate terram, vrbemq; Hiericho. Qui pergentes, ingreſsi ſunt in domum mulieris Sethim.
meretricis, nomine Raab, & quieuerunt apud eam.) Cùm quo dominus erat, cui & dixerat, nullus vobis poterit reſiſtere cunctis diebus vitæ tuę, Ipſe exploratores mittit ad cõſiderandam terram, vrbemq; Hiericho. Non ergo quiſquam vllo in negotio tantũ de cœleſtibus pręſumat præſidijs, vt non etiam ipſe ſibi prior aſsit, vigilando pro facultate ingenij, laborando pro portione virili. Nam ſicut minimæ fidei eſt, de diuinis dubitare promiſsis: ſic nimiæ temeritatis vel præſumptionis eſt, cœleſtem per miracula præſtolari opem, otioſè ſedẽdo manibus compoſitis. Hominis nanque eſt incipere, dei autem perficere. Porrò vt cœpta proſequamur myſteria, Ingreſsi (inquit) domum mulieris meretricis, nomine Raab, & quieuerunt apud eam. Notæ fidei & celebris memoriæ meretrix iſta, tam nomine quàm vita: maximè autem facto præſenti collectam & colligendam de gẽtibus eccleſiam ſignificat. Nomine videlicet, Raab quippe latitudo interpretatur. Et certum eſt, quia ſancta catholica eccleſia latiſsimè per totum orbem terrarum diffuſa eſt. Vita verò, quia quemadmodum meretrix hæc multis viris proſtituta, ſic gentilitas, quæ nunc eſt eccleſia, multorum deorum vile proſtibulum fuit. Facto autem præſenti, quia quemadmodum hæc exploratores ab Ioſue miſſos: ſic eccleſia Apoſtolos vel prædicatores vniuerſos à ſaluatore legatos, domo excepit, hoſpitalitate fouit, fide ſeruauit. Igitur duos (inquit) exploratores miſit Ioſue, ite inquiens, conſiderate terram, vrbemque Hiericho. Hierico defectus ſiue luna interpretatur. Significat autem hunc mundum mutabilitati & defectioni obnoxium, quemadmodum in parabola euangelica ſaluator ipſe teſtatus eſt. Homo quidam (inquit) deſcendebat ab Hieruſalem in Hiericho, & incidit in latrones, &c. Duo viri exploratores, vniuerſos ſignificant euangelij prædicatores, in duobus præceptis charitatis ambulantes, vel duo teſtamenta vetus & nouum recipientes, nihilque extra loquentes. Hi rectè dicuntur exploratores à ſaluatore miſsi, terram omnem, vrbemq; Hierico exploraturi, quia videlicet cauti & diſcreti profecti ſunt contra ſapientiam, imò fallaciam inanemq; philoſophiam mundi, cauti inquam non aſtutia humana, ſed ſpiritu dei, ſpiritu ſapientiæ multiplici, diſcreto, ſubtili, diſerto, mobili ad perdendam ſapientiam ſapientium, ad comprehendendos ſapientes in aſtutia eorum. Tales excepit exploratores meretrix illa, & ingreſsi domum eius quieuerunt apud eam. Flagellati in concilijs, fatigati in conſilijs, perſecutionem paſsi de ciuitate in ciuitatem, quieuerunt apud eam, & illa refecit viſcera eorum aperiendo illis oſtium ſuum, recipiendo ſalutis verbum, prębendo nuntijs pacis patulum fidei auditum. Antequam ingrederẽtur domum eius, antequam requiem offerret ingredientium pedibus pacem portantibus, meretrix erat, proſtibulum dæmoniorum, lupanar idolorum. At 2. Cori. 11.
vbi ingreſsi ſunt, & eos recepit, iam pudica, iam vnius viri virgo caſta, vna amica, vna columba, Canti. 6.
vna immaculata, vna perfecta eſt.

Luce 10.

De mendacio, cum quo tamen illa iuſtificata eſt, & quòd ille rex Hiericho diabolum, & hi quos ille miſit ad Raab, perſecutores præſignauerint Chriſtianorum, & quòd Chriſtianis in perſequutione fugere licitum ſit. CAP. XI.

NVnciatumq; eſt regi Hiericho, & dictum, Ecce viri ingreſsi ſunt huc per noctem de filijs Iſrahel, vt explorent terram. Miſitq; rex Hiericho ad Raab dicens: Educ viros qui venerunt ad te, & ingreſsi domum tuam. Exploratores quippe ſunt, & omnem terram conſiderare venerunt.) Quęſtionem facientibus de mendacio, & arbitrantibus culpa non carere, quòd mulier iſta tollens viros, & abſcondẽs eos: fateor (inquit) venerunt ad me, ſed neſciebam vndè eſſent, cumq; porta clauderetur in tenebris, & illi pariter exierunt, neſcio quo abierunt, perſequimini citò, & comprehendetis eos, primò illud reſpondendum eſt, quia & hoc mendacio iuſtificata eſt. Dicit Iacob. 2.
enim Apoſtolus Iacobus: Similiter & Raab meretrix, nonne ex operibus iuſtificata eſt, ſuſcipiens nuncios, & alia via eijciens? Planè illud nemini dubium eſt, quia ex mendacio, cuius diabolus pater eſt, nemo iuſtificari poteſt. Hæc autem ex hoc (vt iam dictum eſt) mẽdacio iuſtificata eſt. Igitur & hoc fidenter aſtruendum, quia nec mendacium dicendum eſt, quòd contra veritatem dei non eſt, imò nec ad veritatem dei pertinere poteſt quicquid quamuis veraciter, ſalua tamen charitate dici non poteſt. Sed de hoc aliàs dictum eſt. Spiritualiter regi Hiericho nunciatum eſt, veniſſe ab Ioſue miſſos exploratores, quãdo principi huius mundi diabolo, re ipſa compertum eſt, veniſſe contra principatum, & aereas poteſtates, regnumq; tenebrarum à ſaluatore miſſos euan-

 gelij præ-

gelij prędicatores. Tunc inquam hoc illi nunciatum eſt, quando de cordibus hominum, de tem-
plis vel ſimulachris gentium illum eijci cœptum eſt. Miſit ergo rex iſte: rex inquam filiorum ſu-
Iacob.14. perbiæ, & rex Hierico.i.ſtultitiæ. Qui ſunt vel qui fuerunt miſsi regis huius? Primus Nero, regis
diaboli lictor pręcipuus. Deinde Domitianus. Deinde Traianus. Deinde cæteri omnes, hominũ
quidem principes, dæmonũ autem ſatellites: mundo quidẽ imperantes, diabolo aũt parentes. Iſti
miſsi à rege ſuo, miſsi, inquam.i.inſperati à diabolo, dixerũt ad Raab, dixerunt ad eccleſiam, quæ
toto iam orbe Romano diffuſa, Chriſti apoſtolos vna fidei domo ſuſceperat. Educ viros qui ve-
nerunt ad te, & ingreſsi ſunt domũ tuã. Hoc dixerunt edictis nouis legibus, proſcriptionibus, gla
dijs, & varijs tormentorum generibus. Cùm enim modis omnibus perſequẽdo & occidendo id
agerent, vt Chriſti nomen, & apoſtolorũ eius fidem extirparẽt, viros educi compellebãt, qui ve-
nerant ad eam, & domum eius ingreſsi fuerant. At illa talibus nunquam aſſenſum prębuit, imò &
vbi vtrinq; ſeruare nequiuit, fidei margaritam abſcondit, & ſuam potius vitam prodidit. Non ſo-
lum autem, ſed & ſecundum hiſtoricum quoq; mulieris huius exemplum, vbicunq; cauſa vel ra-
tio popoſcit, ſuſceptos ſaluatoris miſſos per aliam viam fugituros emiſit. Nec vero bellatorum fi-
diſsimi duces hoc modo gloriæ ſuæ crimen intulerunt, quoties perſecutores aſtu fallendo, de lo-
co ad locum fugerunt. Nam vbi totam Chriſti familiam perſecutor petit, & tanquam in totum
ouile, lupus aut leo deſæuit, ibi paſtor non fugere abiectis armis, ſed vſq; ad mortem ſtare, ſocius
periculi, animamq; ſuam pro ouibus dare debebit. Vbi verò ſolum paſtorem latro aut carnifex
Matth.10. petit, illic vtiliter fugæ præſidium quærit, ſecundum auctoritatem euangelicam. Cùm perſecuti
2.Cori.11. vos fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Sic Paulus Damaſci, vbi præpoſitus regis Arethæ cu-
Actu.9. ſtodiebat ciuitatem vt eum comprehenderet, quia ſolus quærebatur, à fratribus per murum vo-
lens ſubmiſſus eſt in ſporta, & ſic euaſit manus eius. Vbi vniuerſalis perſecutio ſęuientis Neronis,
tam paſtoris eiuſdem, quàm & ouium vitam quæſiuit, ibi nec feneſtram, nec funem, nec ſportam
popoſcit, ſed libenter fuſo ſanguine in exemplum ouium pro ſaluatore occubuit.

De fide Raab, id eſt, eccleſiæ, ſecundum myſterium, & de domo eius, & quid ſit ſignum coccineum eius, & quid omnis cognatio eius. CAP. XII.

NEcdum obdormierant, qui latebant, & ecce mulier aſcendit ad eos, & ait: Noui quòd do-
minus tradiderit vobis terram. Etenim irruit in nos terror veſter, & elanguerunt omnes ha-
bitatores terræ. Audiuimus quòd ſiccauerit dominus aquas maris rubri ad veſtrum introitum,
quando ingreſsi eſtis ex Aegypto, & quę feceritis duobus Amorræorum regibus, qui erant trans
2.Corin.4. Iordanem Seon & Og, quos interfeciſtis, &c.) Sic hodieque mulier ſapiens ac prouida loquitur,
ſic omnino fidelis eccleſia nunc vſq; & corde credit, & ore confitetur. Audiuimus inquit, & cre-
dimus, propter quod & loquimur ait, ô ſancti apoſtoli, quòd ad veſtrum introitum, quòd in die-
2.Petr.2. bus veſtris, quando ad vitam introiſtis, ſpiritualem Pharaonem, id eſt, diabolum debellauerit,
eumque per aquas maris rubri, per ſanguinem & aquam, quæ de latere ſuo profluxit in paſsione
ſua ſuffocauerit, & ita de Aegypto, ita de tenebris regni eius vocati, in admirabile lumen exiſtis.
(Nunc ergo iurate mihi per dominum, vt quomodo ego feci vobiſcum miſericordiam, ita & vos
faciatis. Ad hæc illi, innoxij erimus à iuramento hoc, quo adiuraſti nos, ſi ingredientibus nobis
terram, ſignum funiculus iſte coccineus fuerit, & ligaueris eum in feneſtra, per quam nos demi-
ſiſti, & patrem tuũ ac matrem, fratresq; ac omnem cognationem tuam congregaueris in domum
Pſal.86. tuam. Qui oſtiũ domus tuæ egreſſus fuerit, ſanguis ipſius erit in caput eius, & nos erimus alieni.)
Loci huius memores pſallimus regi noſtro, pſallimus ſapienter ſaluatori noſtro. Fundamẽta eius
in montibus ſanctis, diligit dominus portas Sion ſuper omnia tabernacula Iacob. Glorioſa dicta
ſunt de te ciuitas dei. Sequitur enim exponẽdo quæ nã glorioſa dicta illa ſint. Memor ero Raab,
& Babylonis, ſcientibus me. Domus ergo Raab myſticè ipſa eſt Sion, cuius dominus portas dili-
git, ipſa eſt ciuitas dei, de qua glorioſa dicta ſunt: ciuitas inquam, id eſt, eccleſia dei, digna memo-
ria dei. Porrò fundamenta eius ipſi ſunt exploratores, quos ipſa ſuſcepit epiſcopi ſunt, apoſtoli,
id eſt, quos illa abſcondit, quibus omnino tanquã fidei ſuæ fundamentis innititur, & dicit. Nunc
ergo iurate mihi per dominum, vt quomodo ego feci vobiſcũ miſericordiam, ita & vos mecum
Matth.19. faciatis, vt eruatis animam meam de morte. Quòd eſt dicere. Nunc ergo inuocate ſuper me no-
men domini, nomen patris, & filij, & ſpiritus ſancti, vt in regeneratione cum ſederit filius homi-
Lucæ 16. nis in ſede maieſtatis ſuæ, quando ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim
tribus Iſrahel, ſaluetis me à damnatione æterna, & quomodo ego vos in mea temporalia, ſic vos
me recipiatis in veſtra æterna tabernacula. Innoxij (inquiunt) erimus à iuramento hoc, quo adiu-
raſti nos, ſi ingredientibus nobis terram, ſignum fuerit funiculus iſte coccineus, &c. Poſtulaue-
rat enim ſignum dicens: Detisque mihi ſignum verum, vt ſaluetis patrem meum, & matrem, fra-
tres, & ſorores meas, & omnia quæ eorũ ſunt, vt eruatis animas noſtras de morte. Signum iſtud,
funiculus iſte coccineus in feneſtra ligandus, titulus eſt paſsionis dominicæ inter oculos eccle-
ſiæ iugiter pingendus: coccineus inquam funiculus, ſanguineum eſt crucis ſignaculum, iugiter
pingendum

pingendum in fronte eius. Quòd enim ſignum aliud bene ſibi prouida poſtulat eccleſia? Itaque
innoxij (inquiunt) erimus à iuraměto hoc.i.ea conditione libenter cõſtringimur iuramento quo
adiuraſti nos, vt ſi ingrediẽtibus nobis terram, ſi veniẽte ad iudicium ſaluatore, cùm omnibus ſe-
natoribus populi ſui, apparuerit ſignũ illud in te, teneamur obnoxij iuraměti & ſpõſionis noſtrę,
vt ſit anima noſtra pro vobis in mortem, atq; ex debito miſericordiam & veritatẽ faciamus in te.
Nunc interim patrẽ tuum ac matrem fratresq́; & oẽm cognationem tuam congreges in domum
tuam, vt ſit domus tua per fidẽ vna. Nam qui oſtiũ domus tuæ egreſſus fuerit, quicunq; ſeipſum
ab vnitate fidei pręciderit, hęreſesq́; ac ſchiſmata fecerit, ſanguis ipſius erit in caput eius, & nos e-
rimus alieni. Igitur hæc illa glorioſa ſunt, quæ dicta ſunt, de ciuitate dei, comprobante te Ioſue.i. Pſalm.86.
ſaluatore dicta hæc, atq; dicente: Memor ero Raab & Babylonis ſciẽtibus me, ſubauditur, ita vt
dicam ego Ioſue. Sola Raab meretrix viuat cum vniuerſis qui cum ea in domo ſunt? Sed qui nam
ſunt cognati illi, qui in domo iſta ſunt. Ecce, inquit, aliegenæ, & Tyrus, & populus Aethiopũ, hi
fuerũt illic. Tyrus anguſtia interpretatur. Ergo quicunq; à cultu dei alieni, quicunq; anguſtiati à
peccatis, quicunq; Aethiopes.i.denigrati in vitijs, veniendo in vnã domũ cognati fiunt, & fratres
ſunt, & omnes per vnũ ſaluantur funiculũ coccineum per crucis & paſſionis Chriſti ſignaculum.

Quomodo iuxta hiſtoriam comprobatum ſit, quòd dictum eſt, Sicut fui cum Moyſe, ſic ero tecum, quid ſit myſtice, quod aquæ Iordanis inferiores deſcenderant, & ſuperiores ſteterunt. CAPVT XIII.

IGitur egreſſus eſt omnis populus de tabernaculis ſuis, vt tranſirẽt Iordanem, & ſacerdotes qui CAP. III.
portabant arcam fœderis, pergebant ante eum. Egreſsisq́; Iordanem, & pedibus eorum tinctis
in parte aquæ. Iordanis aũt ripas aluei ſui tempore meſsis impleuerat, ſteterunt aquæ deſcẽden-
tes in loco vno, & inſtar montis intumeſcentes, apparebant procul ab vrbe quæ vocatur Adom,
vſq; ad locum Sarthan. Quæ autẽ inferiores erant in mare ſolitudinis, quòd nunc vocatur mor-
tuũ: deſcenderunt, vſquequo omnino deficerent.) Iuxta literam ſi fortè quæras, quid intendens Ioſue.3.
dixiſſet dominus, ſicut fui cum Moyſe, ita ero tecum. Itemq́;: Hodie incipiam exaltare te coram
omni Iſrahel, vt ſciant quòd ſicut cum Moyſe fui, ita & tecũ ſim. Ecce habes, quia ſicut fuit cum Exod.14.
Moyſe, vt eleuante illo virgam ſuam ſuper mare, auferret illud dominus, flante vento vehemẽti,
& vrente tota nocte, & verteret in ſiccum, ac diuideretur aqua, ingreſsisq́: filijs Iſrahel per mediũ
ſicci maris, eſſet aqua quaſi murus ad dexteram eorũ & leuam: ita & nunc eodem elemento diui-
na potentia ſuum ad miniſteriũ vtens, ad ingreſſum Ioſue diuidit Iordanẽ populo incedente, &
ſacerdotibus qui portabant arcam fœderis domini ſtantibus ſuper ſiccam humũ. Porrò iuxta ſpi
ritum, ecce pluſquam Moyſes hic: ecce cum Ioſue dominus, pluſquam cum Moyſe fuit. In quo?
Videlicet in eo, quòd ſteterunt aquæ deſcendẽtes in vno loco, quæ aũt inferiores erant (inquit)
in mare ſolitudinis, quòd nunc vocatur mortuum, deſcenderunt, vſqueqno omnino deficerent.
Aquæ inferiores veteris teſtamenti fuére iuſtificationes, de quibus Apoſtolus cũ dixiſſet: Quòd Hebr. 8.
autem antiquatur & ſeneſcit prope interitũ eſt, continuò ſubiunxit. Habuit quidẽ & prius iuſti-
ficationes culturæ, & ſanctũ ſeculare. Tabernaculũ enim factũ eſt primũ, &c. Aquæ vero deſcen-
dentes & ſequentes, euangelica fides eſt, dei iuſtitia eſt. Deſcẽderunt aquæ inferiores in mare ſo-
litudinis, in mare mortuũ, & omnino defecerunt, quia videlicet iuſtificationes carnis, iuſtificatio
nes Iudæorum, cunctæ carnales cerimoniæ illorũ, quę neminem ad perfectum adduxerunt, tan- Hebr.9.
quam aqua decurrens ad nihilum deuenerunt: imò & pro detrimẽto habendæ, & vt ſtercora ar-
bitrandæ ſunt. Ita in mare mortuũ deſcenderunt. Quæ aũt ſequuntur, deſcendentes & venientes Pſal.57.
de ſurſum aquæ viuæ, aquæ ſupernæ gratiæ. Deſcendentes, inquam, de ſurſum à patre luminum, Philip.1.
ecce in vno loco cõliſtentes, inſtar montis intimuerunt, procul apparentes ab vrbe, quæ vocatur
Adom vſq; ad locum Sarthan: Adom rubra, Sarthan tribulatio eorũ interpretatur. Adom ergo, Eſaie 63.
id eſt, rubra ipſa eſt Hieruſalem terra, vndè iuxta prophetam, tinctis veſtibus venit formoſus iſte
verus Ioſue. Sarthan autem.i.tribulatio eorum, Romanum eſt imperium, à quo illa Hieruſalem
per miſerandum, imò per meritũ tribulata & verſa eſt excidium. Ab illa Hieruſalem vſq; ad Ro-
manum imperium, aquæ Iordanis deſcendẽtes, & inſtar montis intumeſcẽtes apparuerunt. Inci-
pientes enim ab Hieruſalem, vſq; in ſinum Romanę vrbis deuenerunt dona domini, ſcilicet pœ-
nitentia. & remiſsio peccatorũ. Igitur (vt prædictum eſt) plus cum iſto Ioſue deus eſt, quàm cum
Moyſe fuit, altiusq́ue hunc quam illum coram omni Iſrahel principem & ſaluatorem exaltauit.

De duodecim lapidibus, à Iordanis alueo ſublatis, alijsq́; totidem in medio Iordanis poſitis, quòd prophetarum & apoſtolorum typus fuerit. CAPVT XIIII.

FEcerunt filij Iſrahel ſicut eis præcepit Ioſue, portantes de medio Iordanis alueo, duodecim la CAP. IIII.
pides, vt ei dñs imperarat, iuxta numerũ filiorũ Iſrahel, vſq; ad locũ in quo caſtrametati ſunt,
ibiq; poſuerũt eos. Alios quoq; lapides duodecim, poſuit Ioſue in medio Iordanis alueo, vbi ſte-
terũt ſacerdotes qui portabant arcã fœderis, & ſunt ibi vſq; in pręſentẽ diẽ.) Lapides iſti pro vti-
lis memoriæ fundamẽtis, quibuſdã poni iuſsi ſunt. Cur enim ſic à dño pręceptũ, & ſic eſt factum?

CAP. V. (Quando(inquit)interrogauerint vos filij veſtri cras dicentes, quid ſibi volunt iſti lapides? Re-
ſpondebitis eis. Defecerunt aquæ Iordanis ante arcam fœderis domini dei noſtri, cùm tranſiret
eum,idcirco poſiti ſunt lapides iſti in monumẽtum filiorum Iſrahel, vſq; in æternum.)Nec verò
hi qui in medio Iordanis alueo minus quàm hi qui ſuper aridã poſiti ſunt duriſsimi lapides, vt-
pote ſub aquis nutriti, earumq́; veteri vſu attriti, tanti memoriam facti ſeruare, vel indicare po-
tuerunt.Nam & ſi interdum creſcentibus aquis ſubtecti latère poterunt,ſemper tamẽ eorum of-
fenſione gurgites irritati(quod aquis profluentibus naturale eſt)fortius atq; animoſius inibi cur
rendo ſcandalum ſuum nunquam occultum eſſe ſiuerunt. Porrò ſpiritualiter nobis lapides viui,
lapides magni,apoſtoli & prophetæ ſunt,qui fidem noſtram velut fundamentũ portant,neceſſa-
riamq́; nobis factis & dictis operum domini memoriam ſemper ſuſcitant. Vndè Apoſtolus. Iam
non eſtis hoſpites & aduenæ, ſed eſtis ciues ſanctorum, domeſtici dei, ſuper ædificati ſuper fun-
damentum Apoſtolnrum & prophetarum . Et prophetæ quidem, quia profundiora vel obſcu-
riora ſacramenta continent,quaſi in medio Iordanis alueo ſub aquis latent. Apoſtoli verò, quia
nuda & aperta facie ſaluatoris opera teſtantur, quaſi in Galgala poſiti, quòd interpretatur reue-
Ephes.2. latio, ſemper ſub diuo conſpectibus omnium patent. Vtrobique magnum & euidens teſtimo-
nium,credulis gentibus ſiue Iudæis bonum & iucundum,incredulis triſte atque pauendum.

De cauſa circuncisionis,& quid impedire potuerit,vt per quadraginta annos itineris populus qui natus eſt,circunciſus non fuerit. CAPVT XV.

CAP. V. EO tempore ait dominus ad Ioſue:Fac tibi cultros lapideos,& circuncîde ſecundo filios Iſra-
hel.Fecit quod iuſſerat dominus,& circuncidit filios Iſrahel in colle prępuciorũ.Hæc autem
cauſa eſt ſecundæ circunciſionis.Omnis populus qui egreſſus eſt ex Aegypto generis maſculini,
vniuerſi viri bellatores mortui ſunt in deſerto,per lõgiſsimos viæ circuitus,qui omnes circunciſi
erant. Populus autem qui natus eſt in deſerto per quadraginta annos itineris latiſsimæ ſolitudi-
nis incircunciſus fuit, donec cõſumerentur qui non audierant vocẽ domini.) Eſt quod hoc loco
rectè quæri debeat. Certè Moyſes neſcire non poterat quòd ſcripſerat, ſcilicet dixiſſe deum ad
Gene.17. Abraham.Maſculus cuius præputij caro circunciſa nõ fuerit,delebitur anima illa de populo ſuo,
quia pactum meũ irritum fecit.De quo videlicet circunciſionis remedio quàm neceſſarium ante
Chriſti aduentum fuerit, vel qua ratione vſq; ad eundem aduentum eius celebrari, poſtea verò
iam ceſſare debuerit,ſuo loco iam dictũ eſt.Quomodo ergo tanto tempore,ſcilicet per quadra-
ginta annos populũ qui natus eſt in deſerto,incircunciſum eſſe ſuſtinuit, præſertim cùm in tanta
multitudine innumerabiles paruuli mori potuerint,& ita quia nõ erant circunciſi, periere de po
pulis ſuis.Quid tandem dicemus, vt negligẽtia tam dura Moyſen, ſanctũ ducem populi ac prin-
cipem, excuſatum habeamus? An fortè illud affirmare licebit, quòd inter cætera mirabilia dei
mirabiliter & hoc fieri potuerit,vt de filijs qui in locum ſucceſſerunt patrum circunciſorum,ne-
Deute.29. mo moreretur,per quadraginta annos latiſsimę ſolitudinis?Dicit enim Moyſes his: Adduxit vos
dominus quadraginta annos per deſertum, non ſunt attrita veſtimenta veſtra, nec calciamenta
pedum veſtrorum vetuſtate conſumpta ſunt.Si illud curare dignatus eſt,vt veſtimenta non atte-
rentur,neque calciamenta pedum illorum vetuſtate conſumerentur, quanto magis illud curaſſe
credendus eſt, vt nemo illorum immatura morte moreretur? Alioquin quomodo ſtabit quod
Deute.32. idem in cantico dicit:Circunduxit eum,& docuit,& cuſtodiuit quaſi pupillam oculi ſui?

Attamen vel in eo præuaricatio fuit,quòd non in tempore ſuére circunciſi.Dixerat enim do-
Gene.17. minus in prima circunciſione.i.vbi primò circunciſionis ritum inſtituit. Infans octo dierum cir-
cuncidetur in vobis.Quem ergo ſcriptura culpare putabitur,dicendo:Horum filij in locum ſuc-
ceſſerunt patrum,& circunciſi ſunt ab Ioſue,quia ſicut nati fuerant in præputio erant, nec eos in
via aliquis circunciderat.An fortè non ipſum Moyſen, ſed patres eorum rebelles incredulos vi-
delicet,quòd propter dilationem annorum quadraginta ſemetipſos rebelli impatientia diſſecan
tes, & mandatis domini amplius aduerſantes, non ſaltem ſuos circuncidere voluerint filios? Di-
Amos 5. cit enim illis per prophetam: Nunquid hoſtias aut ſacrificium obtuliſtis mihi in deſerto quadra-
ginta annis domus Iſrahel? Subauditur, non,ſed diabolis veſtris. Sequitur enim. Et portaſtis ta-
bernaculum Molnch veſtro,& imaginem idolorum veſtrorum, ſydus dei veſtri quæ feciſtis vo-
bis.Qui ergo non deo,ſed idòlis ſuis hoſtias aut ſacrificium obtulerunt, quid mirum,ſi nec filios
ſuos circunciderunt? Igitur vbi nunc ait, quia ſicut nati fuerant, in præputio erat: nec eos in via
aliquis circunciderat,ſubaudiendum eſt,non Moyſi negligentia,ſed patrum rebellium pertina-
cia.Et hæc inquit,cauſa eſt ſecundæ circunciſionis,id eſt,ſecundæ imperandæ vel inſtruẽdæ cir-
cunciſionis. Primò nanque imperio tradita fuit Abrahæ, ſecundo nunc imperatur Ioſue. Valet
autem dictio hęc ad commendationem circunciſionis,quòd videlicet ſeriò tenenda tunc fuerit,
quàm & ſemel dominus tradiderit,& abolitam iterum ſanctione ſua firmauerit.

Quòd ſpiritualiter nobis ſecunda circunciſio futura,ſit reſurrectio carnis. Prima autem nunc fiat in baptiſmo Chriſti,& quòd culter lapideus Chriſtus ſit. CAP. XVI.

PORrò ſpiritualiter nobis ſecundæ circuncisionis talis itidem eſt cauſa. Secundæ, inquam, cre-
dendo namq; in Chriſtum, & baptizati, prima circunciſione ſumus circunciſi, teſtante Apoſt.
cum dicit. In Chriſto circunciſi eſtis circunciſione non manuſacta, in expoliatione corporis car- Coloſſ. 2.
nis, in circunciſione Chriſti, conſepulti in baptiſmo, in quo & reſurrexiſtis per fidem operationis
dei qui ſuſcitauit illum à mortuis. Quod & ipſum in euangelio Chriſti non ſine legis & prophe-
tarum teſtimonio dixit. Nam lex dicit. Circuncidet dominus deus tuus cor tuum, & cor ſeminis Deute. 10.
tui, vt diligas dominum deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, vt poſsis viuere. Et
propheta dicit. Circuncidimini domino, & auferte præputia cordium veſtrorũ, viri Iuda, & ha-
bitatores Hieruſalem. Prima itaq; circunciſione circunciſi ſumus, & prima reſurrectione reſur- Hiere. 4.
reximus, conſepulti Chriſtò in baptiſmo, & expoliati in operibus carnis, in quo & reſurrexiſtis
(inquit) per fidem dei. Talis igitur (vt prædictum eſt) nobis ſecũdæ circunciſionis cauſa eſt. Nos
omnes populus acquiſitionis, qui ſub gratia Chriſti nati, imo renati ſumus, per hoc omne tem-
pus itineris latiſsimæ ſolitudinis, id eſt, vitæ præſentis ſeculi, prima quidem circunſione (de qua
iam dictum eſt) circunciſi, ſed ſecunda circũciſione necdum circunciſi ſumus, quia videlicet ſpi-
ritu mentis noſtræ renouati quidem ſumus, ſed corpore vel carne vetuſti adhuc ſumus, & quoti-
die veteraſcimus, id eſt, corruptibiles adhuc & mortales ſumus, & viuẽdo quotidie magis ac ma-
gis ad mortem proficiſcimur. Vndè idem Apoſtolus: Corpus quidem, inquit, mortuum eſt pro- Roma. 8.
pter peccatũ, ſpiritus verò viuit propter iuſtificationẽ. Ait igitur dominus ad Ioſue: ait, inquam,
dominus deus pater ad ſaluatorem noſtrum in illa (de qua dictum eſt) eiuſdẽ reſurrectione. Fac
tibi cultros lapideos, & circuncide ſecundò filios Iſrael. Faciet ſaluator quod iuſſum eſt, & cir-
cuncidet filios Iſrael in colle præputiorum, id eſt, in reſurrectione mortuorum. Canente namque
tuba, mortui reſurgent incorrupti, & nos (inquit Apoſtolus) immutabimur. Omnes enim inquit 1. Cor. 15.
reſurgemus, ſed non omnes immutabimur. Et exponẽs quid ſit immutari, oportet enim, inquit,
corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Hac vtique
immutatione non omnes immutabimur, ſoli namq; electi ad impaſsibilitatem reſurgemus. Cul-
ter lapideus, quo iam ſemel circunciſi prima reſurrectione reſurreximus, ac ſecũdò circunciden
di circunciſione ſecunda. i. carnis reſurrectione reſurrecturi ſumus, ſermo dei eſt, ſermo inquam
dei viuus & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, cuius virtute reſurgemus, cuius effica-
cia cuncta corruptione expoliabimur. Ergo culter lapideus Chriſtus eſt, nam ſermo dei Chri- Hebr. 4.
ſtus. Chriſtus autem ipſe lapis vel petra dictus eſt.

Quòd filijs Iſrael terram promiſsionis ingreſsis, manna defecit, quid myſticè ſignificet. CAP. XVII.

DEfecitq; manna, poſtq̃ comederunt de frugibus terræ, nec vſi ſunt vltra illo cibo filij Iſrael,
ſed comederunt de frugibus anni præſentis terræ Chanaan.) Manna quo in deſerto præſen-
tis ſeculi paſcimur, donec ad beatam perueniamus patriam, vbi in conſpectu vel præſentia dei Deute. 8.
epulabimur & exultabimus, atque in lætitia delectabimur, verbum dei eſt, ſcriptura ſancta eſt.
Quod breuiter innuens Moyſes, cum dixiſſet: Afflixit te dominus penuria, & dedit tibi cibum
mannæ, quem ignorabas tu & patres tui, continuò ſubiunxit. Vt oſtenderet tibi, quod non in ſo-
lo pane viuat homo, ſed in omni verbo quod progreditur de ore dei. Hoc manna, hunc panem
angelorum vt manducaret homo, ſemel quidem deus portas cœli aperuit, vt in terram noſtram
illud carnem factum mitteret, & ſolis angelis hactenus vſitatum, nobis quoque paruulis, ac pene
edentulis, manducabilem faceret. Vndè & dicit: Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcendi, &c.
Cæterum & quotiens Apoſtolorum, & prophetarum ſiue etiam doctorum ſpiritus ſanctus ora Iohan. 6.
aperit, ad prædicandum ſalutis verbum, ad reuelanda myſteria ſcripturarum, portas cœli aperit
dominus, & pluit nobis manna ad manducandum. Quam diu per hoc deſertum huius ſeculi in- 2. Cor. 5.
cedimus, quam diu per fidem & non per ſpeciem ambulamus, nimirum iſtis alimẽtis indigemus.
Paſcimur mente legendo, vel audiendo verbum dei, paſcimur & ore manducando de menſa do-
mini panem vitæ æternæ, & bibendo calicem ſalutis perpetuę. At vbi venerimus ad illam terram Pſalm. 81.
viuentium, in illam beatam Syon, vbi in ſua ſpecie videbitur deus deorum, neq; verbo doctrinæ
indigebimus, neq; in iſtis ſpeciebus panis & vini, ſed in propria ſubſtantia videndo panem ange-
lorum manducabimus. Igitur poſtquam comederunt fruges terræ, defecit manna, quia videlicet 1. Cor. 13.
poſtquam venerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt.

Quòd qui Moyſi in flamma ignis, ipſe gladium tenens Ioſue apparuit, quid myſticè ſignificet. CAPVT XVIII.

CVm aũt eſſet Ioſue in agro vrbis Hiericho, leuauit oculos ſuos, & vidit virũ ſtantem cõtra ſe,
& euaginatũ gladiũ tenentẽ, Perrexitq; ad eũ & ait: Noſter es, an aduerſariorũ? Qui ait: Ne-
quaquã. Sed ſum princeps exercitus dñi, & nunc venio.) Iuxta hiſtoriã, quemadmodum tranſitus
Iordanis, ita & hoc ad illud promiſſũ pertinet, quod dictũ eſt, ſicut fui cũ Moyſe, ita ero tecũ. Ac
deinceps: Hodie incipiã exaltare te corã omni Iſrael, vt ſciant ſicut fui cũ Moyſe, ita & tecũ ſum.
Moyſi nãq; apparuit dominus in flãma ignis de medio Rubi: huic autẽ tanq vir prẹliator ſtans, &

CAP. VI. euaginatum gladium tenens, vnicuique iuxta rerum ſequentium proprietatem figuras vel for-
mas competentes præoſtendens, illi videlicet ſplendida facturo miracula, ignis apparuit, vt iam
dictum eſt: Vidi, inquiens, afflictionem populi mei in Aegypto, & clamorẽ eius audiui, & deſcen
di liberare eum, huic mox cruenta bella facturo, euaginatum gladium tenens apparet princeps,
Exod. 5. inquiens, ego ſum exercitus domini, & nunc venio. Vtriq; magnum cõmendans humilitatis præ-
ſidium, ſine qua nunquam acceditur ad dominum, tam huic quam illi. (Solue (inquit) calciamen
tum tuum de pedibus tuis, locus enim in quo ſtas, ſanctus eſt.) Sed iam, vt cœptum proſequamur
myſterium, illic primus, hic ſecundus ſaluatoris noſtri figuratur aduentus. Secundò nanq; filijs
Iſrael circuncíſis adeſt, euaginatũ tenens gladium, princeps exercitus domini, quia videlicet no-
bis ſecunda, id eſt, corporum reſurrectione immutatis, iudiciũ arripiet manus domini, iudex (in-
Deute. 32. quam) viuorum & mortuorum apparebit Chriſtus filius dei. Qui & in cantico Deuteronomij de
hoc ipſo gladio ſuo dicit: Si acuero vt fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea,
Pſalm. 49. reddam vltionem hoſtibus meis. Nec verò ſolus ipſe princeps exercitus domini, ſed & ipſi, cum
quibus ad iudicium veniet, ſeniores populi ſui, iudiciarios habebũt gladios in manibus ſuis. Vn-
dè & Pſalmiſta canit: Exultationes dei in gutture eorum, & gladij ancipites in manibus eorũ. Na-
tiones ipſæ in quibus vindicta facienda eſt, vel populi in quibus faciendæ ſunt intrepationes, per
vrbem Hiericho figuratur, de qua & protinus ſubditur.

*Quid ſit myſticè clauſam Hiericho, ſingulis diebus ſemel, ſeptimo autem die circuire
ſepties, & quod illa ciuitas tubis concrepantibus funditus corruit.*

CAPVT XIX.

CAP. VI. Hiericho autem clauſa erat, atq; timore filiorum Iſrael munita, & nullus egredi audebat aut
ingredi. Dixitq; dominus ad Ioſue: Ecce dedi in manu tua Hiericho, & regem eius, omnesq;
fortes viros. Circuite vrbem cuncti bellatores ſemel per diem. Sic facietis ſex diebus, ſeptimo au
tem die, ſacerdotes tollant ſeptem buccinas, quarum vſus in iubileo, & præcedant arcam fœde-
ris, ſeptiesq; circuibitis ciuitatem, & cætera.) Magnum & pulchrum myſterium, magnum & tre-
mendum in myſterio mundi huius iudiciũ. (Cum (inquit) inſonuerit vox tubæ longior atq; cõ-
ciſior, & in auribus veſtris increpuerit, cõclamabit omnis populus vociferatione maxima & mu-
ri funditus corruent ciuitatis. Ita factũ: Poſtquam in aures multitudinis, vox ſonitusq; increpuit,
muri ilicò corruerunt, & aſcendit vnuſquiſq; per locum qui contra ſe erat.) Hiericho præſenti
loco myſticè ciuitas diaboli eſt, ciuitati dei viuentis Hieruſalem, ſemper inimica, quam & Baby-
lonem nuncupare ſancta cõſueuit ſcriptura, vt in Pſalmo ſuperius memorato: Memor ero Raab
Pſalm. 86. & Babylonis. Raab videlicet in bono, Babylonis autẽ in malo ipſius memor ero. Raab (inquam)
vt ſola viuat cum vniuerſis, qui cum ea per fidẽ in domo ſunt. Babylonis autẽ in malo ipſius, ſci-
licet vt muri eius funditus corruant, ſitq; ipſa anathema, & omnia quæ in ea ſunt. Quare autẽ ſex
diebus circuire oportet ciuitatem ſemel per diem, ſeptimo autem die ſepties? Videlicet quia ciui
tas diaboli, & pro creatura mundi, vndè & creatorem cognoſcere potuit, & pro aduentu filij dei,
quem non recipit, iudicanda eſt. Circuitus ſex dierum, ſenariæ ſignificat creaturæ iudicium. Sex
Roma. 1. enim diebus cuncta hæc creata ſunt. Apoſtolus autem cum dixiſſet, quia quod notum dei eſt, ma
nifeſtum eſt in illis, deus enim illis manifeſtauit, cõtinuò ſubiunxit: Inuiſibilia enim ipſius, à crea
tura mundi, per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur. Sempiterna quoq; virtus eius & diui-
nitas, ita vt ſint inexcuſabiles, quia cum cognouiſſent deum, non ſicut deum glorificauerunt, aut
gratias egerunt, & cætera. Igitur ſex diebus ſemel per ſingulos dies ciuitas inimica circumeunda
eſt, quia pro intellecta creatura mundi impietas hominum, qui nõ probauerunt deum habere in
notitia, iudicanda eſt. Septimo autem, id eſt, multo maximè, & per omnem modum amplius, pro
aduentu filij dei iudicandi ſunt, quia non receperũt eum. Nunquid enim non audierunt. Et qui-
Roma. 10. dem in omnem terram exiuit ſonus eorum, & cętera. Audierunt cœlis enarrantibus, & viderũt in
Pſalm. 18. ſole poſitum tabernaculum eius, nec eſt qui ſe abſcõdat à calore eius. Hoc tam mirabiliter quàm
veraciter dictum, quia videlicet non magis eos latuit filij dei aduentus, quàm ſol iſte qui ab om-
nibus videtur. Pro hoc (inquam) amplius iudicandi ſunt, & pro hoc multo maximè inexcuſabiles
erunt. Igitur & hoc rectè dictum vel factum eſt, vt cum ſingulis cæterorum dierũ ſemel, ſeptimo
die ciuitas circuiretur ſepties. Septimus nanque dies, in quo requieuit deus ab omni opere ſuo
quod patrârat, ſicut latius in exordijs huius operis diximus, ipſe eſt filius dei, cuius illis aduentus
ad iudicium eſt. Itaq; & rex ciuitatis diabolus, videntibus cunctis, pręcipitabitur, & muri eius cor-
Apoca. 18. ruent funditus, flentibus, ſicut plenius in Apocalypſi habemus, & plangẽtibus omnibus qui cum
illa fornicati ſunt, ac dicentibus: Væ vę ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis, quoniã vna
hora venit iudicium tuum. Itemq; ſecundo: Væ væ ciuitas illa magna, quæ amicta erat byſsino, &
purpura, & cocco, & deaurata eſt auro, & lapide precioſo, & margaritis, quoniam vna hora de-
ſtitutæ ſunt tantæ diuitiæ. Ac deinceps tertio: Væ væ ciuitas magna, in qua diuites facti ſunt om-
nes qui habent naues in mari de pretijs eius, quoniam vna hora deſolata eſt.

Quòd Ioſue contemplatione iudicij diuini vrbem anathematizauerit, & eum maledixerit, qui muros eius reſtitueret. CAPVT XX.

IN tempore illo imprecatus eſt Ioſue,dicens:Maledictus vir coram domino, qui ſuſcitauerit & ædificauerit ciuitatem Hiericho.In primogenito ſuo fundamenta illius faciat, in nouiſsimo liberorũ ponat portas eius.)Duo dixit:Primò,ſcitꝗ; ciuitas hęc anathema,& omnia quę in ea ſunt. Deinde maledictus vir coram domino,qui ſuſcitauerit ciuitatem Hiericho.Duo,inquam,dixit, & neutrum in amaritudine furoris, ſed ex proprij motu animi,ſed diuini cõtemplatione iudicij, ciuitatem peccatricem deoq; odibilē condemnauit.Deniq; ſententia eius vtrobiq; diuinũ teſtimonium eueſtigio ſubſecutum eſt.Nam vt taceam,quod muri ſolo dei nutu,& ſine manu hominis funditus corruerunt,Achar filius Charnu filij Zaddi,filij Zare de tribu Iuda,tollendo aliquid de anathemate,turbauit omnem Iſrael,domino terribiliter inclamante. Anathema in medio tui Iſrael.Non poteris ſtare coram hoſtibus tuis, donec deleatur ex te, qui hoc cõtaminatus eſt ſcelere.Item qui ſuſcitauit & ædificauit ciuitatem Hiericho,ipſe iuxta quod imprecatus eſt Ioſue in primogenito ſuo fundamenta illius iecit,& in nouiſsimo liberorum poſuit portas eius. Sic enim habemus in lib.Regum tertio:In diebus Achab ædificauit Ahiel de Bethel Hiericho,in Abiram primitiuo ſuo fundauit eam,& in Segub nouiſsimo ſuo poſuit portas eius,iuxta verbum domini, quod locutus fuerat in manu Ioſue filij Nun. Sanè quod dictum eſt: In primitiuo ſuo fundauit eam,& in nouiſsimo ſuo poſuit portas eius,idē eſt ac ſi diceretur: Quando fundaměta eius iecit, ſtatim mortuus eſt filius eius primogenitus, & deinceps inter ædificandum paulatim ſecundum ordinem natiuitatis decedentibus filijs omnibus,vbi(quod nouiſsimum erat operis)poſuit portas eius,mortuus eſt filius eius nouiſsimus:mira ambitione pertinaciam fulciente, vt ambiendo conditoris nomen,totum cum effectu perderet genitoris honorem.

Ioſue.7. 3.Reg.16.

Quòd in vindicta quæ facta eſt in Iſrael propter anathema quod furatus eſt Achar,exemplum ſancitum ſit contra auaritiam. CAPVT XXI.

QVare autem tanta ſæueritate cœleſtis iudicij in eos vindicatum eſt, niſi vt věturis ſeculis metus eorum exemplo ſanciretur?Futurum quippe erat(quod hodie videmus)vt ſcilicet falſorum fratrum auaritia ſimul & ambitione,non modicè eccleſia dei turbaretur. Quid enim?Nonne omnes qui in Chriſto Ieſu baptizati ſumus,Hiericho, id eſt, mundum hunc anathematizauimus,abrenunciando diabolo,& omnibus pompis eius?Ecce autem de nobis exierũt, quàm plurimi imitatores Achar de tribu Iuda,qui videlicet fidem profitětes catholicam, quod eſt eſſe vel dici de tribu Iuda (Iuda quippe confeſsio interpretatur) tulerunt de iſto anathemate, & furati ſunt atq; mentiti,& abſconderunt,atq; inter vaſa ſua repoſuerunt. Dum enim ſub ſpecie pietatis,pulchri incedentes atq; religioſi,auaritiæ ſtudent, quæ eſt ſimulachrorum ſeruitus,& cuncta malitiæ ſpiritualis faciunt venalia, quid aliud quàm anathema furantur, & mentiuntur, & abſcondunt inter vaſa ſua,imò inter conſcientias ſuas.Hanc malitiæ radicem , & huius fellis amaritudinem , primùm in Symone mago per os beati Petri Apoſtoli , vniuerſa Chriſti eccleſia terribiliter anathematizat,& hæreticam eſſe hydriam indicat.Non ergo(inquit dominus)poterit Iſrael ſtare ante hoſtes ſuos,eosq; fugiet,quia pollutus eſt anathemate. Vbi enim in ſacerdotibus, vel eis qui præſunt,auaritia regnat,& principatum obtinet pecunia, hi qui ſunt Iſrahel arma virtutum contra vitia tenentes,& prout oportet arguere,obſecrare volentes,ſtare non poſſunt contra hoſtes liberè repugnantes,quippe quos pecunia tuetur,vt de vitijs ſuis aliquando non ſaltem impunè arguantur. Vndè & apud euangeliſtam Matthæum. Pulchro myſterio dictum tenemus, quia cum dominus noſter facto de funibus flagello, vendentes & ementes de templo eieciſſet, tunc demum acceſſerunt cæci,& claudi ad eum in tẽplo,& curauit eos. Non prius cæcos & claudos curauit,quam illos latrocinantes de ſpelunca eiecit, quia videlicet non vitia curari , nec virtutes poſſunt illuſtrari,niſi prius Mammon de cordibus ſacerdotum,aut ipſi ſacerdotes cum illo deo ſuo de templo dei fuerint eiecti.Hoc(inquam)futurũ erat, & idcirco vtiliter præmonſtrandum erat in illo vno Achar,qualis vel quanta ſecundum nomen eius,quod interpretatur tumultus vel turbator,cunctis imitatoribus eius turbatio vel pœna ſit repoſita. Rectè igitur ſeuerè,& ſine vlla venia pro tali in illum furto vindicatum eſt, lapidante illum omni Iſrael, & omnia quæ illius erant igne ſunt conſumpta, præloquente Ioſue,ac dicente, quia turbaſti nos, turbet te dominus in die hac. Quamuis enim illo dicente:Fili mi da gloriam domino deo Iſrael,confitere,& indica mihi quid feceris,& ne abſcondas:ille confitendo reſponderit, verè ego peccaui domino deo Iſrael,& ſic & ſic feci,non tamen vllam mereri veniam debuit, quia videlicet confeſsio nimium tarda fuit. Ante enim turbatus eſt Iſrael, quàm ille reatum agnoſceret,& ante ſors veridica deo auctore prodidit perſonam,quàm ipſe culpam.

Epheſ.5. 2.Timo.4. Matth.21. Ioſue.7.

Quare domini ſententiæ fuerit,vt cuncti reges contra Iſrael pugnarent,& pugnando caderent,& quòd illa cædes,& ſole ſtante prolongata dies,longum iudicij diem ſignificet. CAPVT XXII.

Quibus

CAP. X. QVibus auditis, cuncti reges trans Iordanem, qui verſabantur in montanis, & campeſtribus, in maritimis, ac littore maris magni, hi quoque qui habitabant iuxta Libanum, Aetheus, & Amorrhæus, & Chananæus, Pherezeus, & Aeueus, & Iebuſeus congregati ſunt pariter, vt pugnarent contra Ioſue & Iſrael, & vno animo, eademq; ſententia, & cætera.) Omnes peccato ſuo duce congregati ſunt, vt perirent, quia videlicet domini ſententia fuerat, vt indurarentur corda eorum, & pugnarent contra Iſrael, & caderent, & non mererentur vllam clementiam. Quare autem hoc domini ſententiæ fuit? Videlicet quia tam peſsimi erant, tamq; peccatores, vt ipſa eos terra meritò euomeret. Cum enim dixiſſet, qui cum iumento & pecore coierit, morte moriatur: mulier quæ ſuccubuerit cuilibet iumento, ſimul interficietur cum eo: cum (inquam) hæc & his ſimilia dixiſſet, ſubſecutus ait: ne & vos euomat terra, quam intraturi eſtis, & habitaturi. Nolite ambulare in legitimis nationum, quas ego expulſurus ſum ante vos. Omnia enim hæc fecerunt, & abominatus ſum eas. Iuſtè ergo domini ſententiæ fuerat, vt indurarētur corda eorum, & pugnarent, & non mererentur vllam clementiam, ſicut præceperat dominus Moyſi: Quid enim præceperat dominus Moyſi? Si quādo, (inquit) acceſſeris ad expugnandum ciuitatem, offerre ei primò pacem. Si autem fœdus inire noluerint, & cætera. Ac deinceps: De his autem ciuitatibus quę dabuntur tibi, nullum omnino permittes viuere, ſed interficies in ore gladij, Aetheum videlicet, Amorrhæum, & Chananeum, Pherezeum, & Aeueum, & Iebuſæum, ſicut præcepit dominus deus tuus, ne fortè doceant vos facere cunctas abominationes, quas ipſi operati ſunt dijs ſuis, & peccetis in dominum deum veſtrum. Parum autem erat apud homines, tātum victorem, qui nec mortuis parceret, ſed mortuorum quoq; colla pedibus calcari præciperet, mortuoſque patibulis affigeret, de crudelitate excuſari prædicto teſtimonio, vel præcepto legis, niſi etiam defenderetur in præſentiarum nouo & inaudito miraculo iuſti dei. (Cum (inquit) fugerent filios Iſrael, & eſſent in deſcenſu Betheron, dominus miſit ſuper eos lapides magnos de cœlo, vſque ad Azeca & Maceca, & mortui ſunt multo plures lapidibus grandinis, quam quos gladio percuſſerant filij Iſrael. Tunc locutus eſt Ioſue domino in die qua tradidit Amorrhæum in conſpectu filiorum Iſrael, dixitq; coram eis: Sol contra Gabaon ne mouearis, & luna contra vallem Ahialon. Stetit itaq; ſol in medio cœli, & non feſtinauit occumbere ſpacio vnius diei. Non fuit antea & poſtea tam longa dies, obediente domino voci hominis, & pugnante pro Iſrael.) Quid igitur in omnibus his, niſi futuri vniuerſalis iudicij iuſti figura vel documentum eſt, quando is qui in multitudine miſericordiæ iudicandus aduēnit, in fortitudine iuſtitiæ gladium (vt ſupra ſignificatum eſt) euaginatum tenens, iudicaturus adueniet? Tunc profectò ſole ſtante, & nō feſtinante occumbere, longus dies erit, donec vlciſcatur ſe gens de inimicis ſuis. (Nonne, inquit, ſcriptum eſt hoc in libro iuſtorum?) Quo in libro iuſtorum, niſi in vniuerſitate ſanctarum & veridicarum ſcripturarum? Vniuerſitas quippe illarum, diem illum tremendis declamat præconijs, diem longum, diem magnum, diem amarum. Iuxta eſt (inquit Propheta) dies domini magnus, iuxta eſt & velox nimis. Vox diei domini amara, tribulabitur ibi fortis. Dies iræ dies illa, dies tribulationis & anguſtiæ, dies calamitatis & miſeriæ, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis, dies tubæ & clangoris. Verè longus, verè magnus dies, cuius magnitudinem tot vocibus, tantis declamationibus explicare Propheta non valet.

Leuit. 17.

Deute. 20.

CAP. X.

Sopho. 1.

Pro eo quòd eiectis gentibus, Ioſue terram in funiculo diſtributionis ſorte diuiſit, id ſignificari, quod manſiones in domo patris, gratia dei diſtribuuntur, & non ex meritis. CAPVT XXIII.

CAP. XXIII. ET dixit dominus ad Ioſue: Senuiſti & longæuus es, terraq; latiſsima derelicta eſt, quæ necdū ſorte diuiſa eſt, & cætera.) Quoniam & hoc ab imperio domini procedit, vt non hominum arbitrio, ſed occulto ſortis iudicio tribubus Iſrael diuideretur terra repromiſsionis, ne hoc quidem à myſterio vacare credendum eſt. Quid enim eſt, quòd eiectis à facie eorū gentibus, ſicut & pſalmiſta canit: Sorte diuiſit eis terrā in funiculo diſtributionis, niſi quòd beata patria, de qua ſuperbientes eiecti ſunt apoſtatæ angeli, cunctæ manſiones illæ quæ multæ ſunt in domo patris, gratia dei diſtribuuntur, & non ex meritis. Dei enim donum eſt, & non ex nobis (inquit Apoſtolus) vt ne quis glorietur. Rectè igitur ſorte, in qua non hominis electio, ſed occulta die cuncta agit diſpoſitio, terra illa diuiſa eſt: quia videlicet, gratia dei, quam nulla præceſſerunt merita, noſtra terra viuentium ſperanda nobis & poſsidenda eſt. Transeamus nunc ad librum Iudicum, & planam tritamq; hiſtoriæ ſuperficiem tranſilientes, in his duntaxat venerandum quæramus myſterium, vbi pro re vel tempore ſe exerit domini verbum, vbi ad eius dicitur vel agitur quid cœleſte imperium.

Pſalm. 77.

Ioh 14.

Epheſ. 2.

FINIS LIBRI IOSVE.

RVPERTI

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN LIBRVM IVDICVM, COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

Quod duodecim ſint Iudices vſq; ad Samuel, vndè & liber Iudicum dictum eſt. CAPVT I.

POſt mortem Ioſue conſuluerunt filij Iſrael dominum, dicentes: Quis aſcendet ante nos contra Chananæum & erit dux belli. Dixitq; dominus: Iudas aſcendet. Ecce terram in manu eius, & cætera.) Liber iſte idcirco liber Iudicum appellatur, eo quòd de illis conſcriptus ſit qui iudicauerunt Iſrael, antequam in gente illa regum nomen, vel regia poteſtas expeteretur. Fuerunt autem iudices numero duodecim, Primus, Othoniel filius Cenez frater Caleph. Secundus, Aoth filius Iera filij Gemini. Tertius, Sengar filius Anath. Quartus, Barath filius Ahinoeu, de cedes Nephtalim: Quintus, Gedeón filius Ioas. Sextus, Iair Galaadites. Septimus, Iepte Galaadites. Octauus, Abeſam de Bethleem. Nonus, Ahialon Zabulonites. Decimus, Abdon filius Hellel Pharathonites. Vndecimus, Samſon. Duodecimus, Samuel. De primo horum Othoniel ita ſcriptura refert: Et clamauerunt filij Iſrael ad dominum, qui ſuſcitauit eis ſaluatorem, Othoniel videlicet filium Cenez fratrem Caleph iuniorem. Fuitq; in eo ſpiritus domini, & iudicauit Iſrael. Quoniam ergo nomine ſaluatoris & officio fungitur, & in eo fuit domini ſpiritus: rectè ſpiritualia ſaluatoris noſtri Christi filij dei myſteria in perſona eius requiruntur. Hiſtoria de illo talis eſt. Infra 14

De Othoniel, & vxore eius Axa filia Caleph: quid ſedens in Aſino & ſuſpirans allegoricè ſignificet. CAPVT II.

DIxitq; Caleph: Qui percuſſerit Cariath Sepher & vaſtauerit eam: dabo ei Axam filiam meam vxorem. Cunq; cœpiſſet eam Othoniel filius Cenez frater Caleph minor, dedit ei filiam ſuam coniugem. Quam pergentem in itinere monuit vir ſuus, vt peteret agrum à patre ſuo. Quę cum ſuſpiraſſet ſedens in aſino, dixit ei Caleph: Quid habes? At illa reſpondit: Da mihi benedictionem. Quia terram arentem dediſti mihi, da & irriguam aquis. Dedit ergo ei Caleph irriguam ſuperius & irriguam inferius.) Hæc ipſa per anticipationem in libro Ioſue dicta ſunt. Porrò Othoniel ſiue vt verius iuxta beatum Hieronymum ſcribitur Athoniel, tempus eius dei, vel reſponſio dei interpretatur. Significat autem magnum iudicem, imo ſaluatorem Iſrahel Christum dei filium, cuius typus quo populum ſuum viſitauit tempus dei, cuius euangelium nimirum reſponſio dei eſt. Axa verò ſiue vt verius legatur Axaſ medicamentum interpretatur, nam Axa in furibundam vertitur. Loci huius ſacramentum duplex, id eſt, tam allegoricum quam morale eſt. Nam Othoniel, ſcilicet ſaluator noſter & iudex, tunc Cariathſepher, id eſt, ciuitatem literarum percuſſit, quæ prius Dabir, id eſt, loquens ſiue loquela vocabatur, quando manifeſtata veritate euangelij: loquacem ſcribarum & phariſæorum ſynagogam in litera legis gloriantē redarguit. Nam eadem ſynagoga rectè ciuitas literarum dicta eſt, cui primùm credita ſunt eloquia dei. Dixit autem ſaluator iſte ſcribis & phariſæis, dixit (inquam) & dictum opere compleuit: Amen dico vobis, quia auferetur à vobis regnum dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Ita per ciuitatem literarum, id eſt, eos qui tulerunt clauim ſcientiæ, percuſſit atque damnauit, propoſito ſibi præmio, vt acciperet Axam coniugem, id eſt, nouam de gentibus eccleſiam. Cuius pater per fidem factus eſt Caleph, quod interpretatur quaſi cor, ſcilicet deus, qui nobis factus eſt quaſi cor, dicendo: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Hinc ipſe qui factus eſt ei vir ſaluator mundi, ſuaſit vt peteret à patre ſuo agrum. Docuit enim eccleſiam ſuam orare & petere à deo patre regnum cœlorum. Quæ cum ſuſpiraſſet ſedens in aſino, dixit ei Caleph: Quid habes? Axa ſedens aſino ſuſpirat, quando conuerſa ad Christū eccleſia, prima iam gratia, id eſt, peccatorum remiſſione percepta, ſecundum gratiam, id eſt, ſancti ſpiritus illuſtrationem regni cœleſtis deſiderium poſtulat. Vndè & protinus ſubditur. Da mihi (inquit) benedictionē. Quia terram arentem dediſti mihi, da & irriguam aquis. Terra nanque arens eſt prima gratia remiſſionis peccatorum, quam in baptiſmo pariter omnes accipimus: irrigua verò aquis, cognitio vel deſiderium cœleſtium bonorum, quod in diuerſis diuerſa operatur vnus atq; idem ſpiritus, diuidens ſingulis prout vult. Ioſue.15. Roma.3. Matth.21. Zachar.1. Matth.4. Luce 11.

De eadem re moraliter, quæ ſententia Beati Gregorij eſt. CAPVT III.

CAEterū & moraliter Axa ſuper Aſinū ſedet, cum irrationabilibus carnis ſuæ motibus anima præſidet. Quæ ſuſpirās, à patre terrā irriguam petit, quia à creatore noſtro cū magno gemitu quærenda eſt lachrymarū gratia. Sunt nāq; nōnulli, qui iā in dono perceperūt, pro iuſtitia libere

loqui

CAP. IIII. loqui,oppreſſos tueri,indigentibus poſſeſſa tribuere,ardorem fidei habere: ſed adhuc gratiã lachrimarum non habent.Hi nimirum terram auſtralem & arentem habent, ſed adhuc irriguã indigent,quia in bonis operibus poſiti,in quibus magni atque feruentes ſunt, oportet ad minus vt aut timore ſupplicij,aut amore regni cœleſtis mala etiam quæ antea perpetrauerunt,deplorent. Et licet in multis ſpeciebus compunctio diuidatur,quando ſingulæ quæque à pœnitentibus culpæ planguntur,vndè & voce quoq; pœnitentium Hieremias ait: Diuiſiones aquarum deduxit oculus meus:Principaliter tamen compunctionis genera duo ſunt,quia deum ſitiẽs anima, prius timore compungitur,poſt amore.Prius enim in lachrimis ſe affligit, quia dum malorum ſuorum recolit pro his perpeti ſupplicia æterna pertimeſcit.At verò cum longa mœroris anxietate fuerit formido conſumpta:quędam iam de pręſumptione veritas naſcitur,& in amore cœleſtium gaudiorum animus inflammatur.Et qui prius flebat,ne duceretur ad ſupplicium, poſtmodum amariſſimè deflet,quia differtur à regno.Contemplatur enim mens, qui ſint illi angelorũ chori,quæ ſocietas ſanctorum ſpirituum,quę maieſtas ęternę viſionis dei,& amplius plangit,quia bonis perennibus deeſt,quæ flebat prius cum mala interna metuebat. Sicque fit, vt perfecta compunctio formidinis tradat animum compunctioni dilectionis. Quod bene in hac ſacra veraciq; hiſtoria, figurata narratione deſcribitur.Quia ergo,vt dixi,duo ſunt compunctionis genera, dedit ei pater ſuus irriguum ſuperius,& irriguum inferius. Irriguum ſuperius accipit anima,cùm ſeſe in lachrymis cœleſtis regni deſiderio affligit:Irriguũ verò inferius accipit, cum inferni ſupplicia flendo pertimeſcit.Et quidem prius irriguũ inferius, ac poſt irriguum ſuperius datur,ſed quia compunctio amoris dignitate præminet,neceſſe fuit,vt prius irriguum ſuperius, & poſtmodum irriguum inferius commemorari debuiſſet.

Threa.3.

De Barach & propheti ſſa Debbora vxore eius,& quòd idem ſit Lapidoth. CAPVT IIII.

CAP. IIII. QVartus iam nobis è iudicibus aſſumitur Barach. Nam in Aoth qui ſecundus eſt, myſterium requirere vel ſacramentum,penè violentum eſt, quippe qui non tam diuino oraculo, quàm humano ductus ingenio, immo & dolo interfecit regem Moab, atque idcirco non tam miſſus, quàm permiſſus dicatur à deo,vt eſſet ſaluator. (Addiderunt(inquit)filij Iſrael facere malum in conſpectu domini,poſt mortem Aoth, & tradidit illos dominus in manu Iabin regis Chanaan, qui regnauit in Aſor. Habuitque ducem exercitus ſui Siſaram, ipſe autem habitabat in Aroſeth gentium.Clamaueruntq; filij Iſrael ad dominum. Nongentos enim habebat falcatos currus,& viginti annos vehementer oppreſſerat eos.Erat autem Debbora prophetes vxor Lapidoth,quæ iudicabat populũ in illo tẽpore,& ſedebat ſub palma, quæ nomine illius vocabatur,inter Rama, & Bethel,in monte Effraim,Aſcendebantq; ad eam filij Iſrael in omne iudicium. Quæ miſit & vocauit Barach filium Abinoen de cędes Nephthalim.) Barach idem qui Lapidoth vir Debboræ prophetes fuiſſe traditur.Interpretatur autem Lapidoth fulgur. Barach quoq; fulmẽ. Fulgur idcirco,quia antequam vlciſceretur Iſrael,de Chananęis,quaſi fulgur ſplendebat in populo, meritis ſcilicet & prærogatiuis operum:poſtquã verò vltus eſt Iſrahel de Chananæis,fulmen,id eſt, percutiens vocatus eſt. Plana hiſtoria eſt. Canticum ergo eorum primò breuiter percurrentes, tunc demum pulchrum perſtringamus myſterium,quod intrinſecus latet.

Cantici illorum tractatus ex B. Hieronymo, literaliter. CAPVT V.

DOmine cùm exires de Seir,& tranſires per Edom, terra mota eſt, cœliq; ac nubes diſtillauerunt aquis.)Exiſſe dominus de Seyr dicitur,& tranſiſſe per Edom,eo quòd Idumæis legem ſuam recipere nolentibus in monte Synai legem Iſrael dederit.Terra mota eſt, cœli ac nubes diſtillauerunt aquis.Terrę motus montis Syna deſcribitur.Et quòd dixit, cœli ac nubes diſtillauerunt aquis,ad præſentiam domini cœli,quaſi quodam pauore ſudorem emittentes, aquis diſtillaſſe dicuntur,Similiter &(Montes fluxerunt à facie domini:) Quod verò ſequitur. (Et Synai à facie domini dei Iſrahel.)Subaudiendum eſt contremuit & fumauit. (In diebus Samgar filij Anath in diebus Iahel quieuerunt ſemitæ,& qui ingrediebantur,ambulauerunt per calles deuios.) Quieuiſſe dicuntur ſemitæ,quia tempore Samgar ducis Iſrael,præoccupatæ erant ſemitæ ab inimicis Iſrahel,& non audebant in domũ domini liberè orandi gratia aſcendere,ſed qui ingrediebantur per eas,timore inimicorum latenter,& per calles deuios aſcendebant. De quibus inimicis non plenè eos Samgar liberaſſe dicitur.Quod verò interponitur,panlò ſuperius in diebus Iahel,intelligendum eſt,quia interempto Syſara à Iahel,apertæ ſunt viæ,& abſq; vllo timore ibant in domum domini, qui antea per calles deuios illuc gradiebantur, & quòd Iahel aut Debboram hic ponitur, humilitatis cauſa hoc Debbora feciſſe dicitur, eo quòd Iahel vxor Aber Cynei Syraram interfecerit.(Ceſſauerũt fortes in Iſrahel, quieuerũt donec ſurgeret Debbora,ſurgeret mater in Iſrael.)Fortes hic doctores & prædicatores legis dicit, qui quieuiſſe,id eſt,nõ fuiſſe dicuntur,donec ſurgeret Debbora, quæ Iſrahel & prædicatione & exhortatione doceret, & concilio ab hoſtibus liberaret. Hos etiã fortes in ſuperioribus ad dominũ ſocum benedicendũ,

eadem Debbora verbis his prouocat,dicẽs:Qui ſpontè obtuliſtis animas veſtras de Iſrahel ad pe
riculũ,benedicite dño. Hi fortes.i. doctóres obtuliſſe dicuntur ſuas aĩas ad periculũ.i.legi dei &
ſeruituti eius ſe ſubdidiſſe,& die noctuq́; in meditationibus corpus animamq́; maceraſſe.(Noua
bella elegit dñs,& portas hoſtiũ iſte ſubuertit.)Quomodo vel in quo noua bella? Sequitur cõti-
nuò,& interrogãdo dicit:(Clypeus & haſta ſi apparuerunt in quadraginta milibus Iſrahel?) ſub-
auditur nõ.Hæc enim verior lectio,veriorq́; ſenſus eſt,licet in pieriſq; codicib⁹,detracta dictiun
cula ſi,affirmatiue ſoleat legi,quòd ſcriptorum vitio inoleuit.Quòd dicit clypeus & haſta,intel-
ligendũ eſt hoc quaſi iureiurãdo dixiſſe,quòd in quadraginta milibus, nec clypeus nec haſta in-
ueniri poſſet. Iccirco deus noua bella elegiſſe dicitur, & portas hoſtium ſubuertiſſe, eo quòd de
inermibus fortes & victorioſos fecerit . Quod verò Iſrahel armis expoliati fuiſſent, à Iabin rege
Chanaan, in ſuperioribus declaratur,vbi dicitur : Clamauerunt filij Iſrahel ad dñm , nongentos
enim falcatos habebat currus,& per viginti annos vehemẽter oppreſſerat eos. Vehemẽter & for- Capit.4.
titer oppreſsit eos,quia armis expoliaſſe dicitur,ſicut in libro Samuelis ſcribitur:Cumq́; veniſſet
dies prælij,non eſt inuentus enſis & lancea totius populi,qui erant cum Saul & Ionatha,excepto 1.Reg.13.
Saul & Ionatha filio eius.(Cor meũ diligit principes Iſrahel.)Sciendũ,quòd in Hebrꝗo nõ prin-
cipes,ſed doctores legitur. Hoc Debbora in perſona dei loquitur , ꝙ deus diligat doctores legi
dei ſtudẽtes,de quibus dicitur ſubiungẽdo.(Qui propria voluntate obtuliſtis vos diſcrimini)in
populo(benedicite domino.)De quibus etiã iam ſuperius dictũ eſt in eo loco,vbi ait:Qui ſpõte
obtuliſtis animas veſtras ad periculũ,benedicite dño. (Qui aſcẽditis ſuper nitẽtes aſinas,& ſede-
tis in iudicio,& ambulatis in via,loquimini.)Aſcenſores aſinarum populus Iſrahel dicitur. Aſinæ
verò,in quibus aſcẽdunt,doctores tribus Iſrahel dicuntur.Super quorũ doctrinam reliquus po-
pulus,quaſi ſuper aſinas aſcẽdiſſe dicitur.i requieſcere. Et ipſę aſinę nitẽtes dicuntur,hoc eſt,gra
dientes inſtar lunæ,in lege ſedentes ſuper iudicium.i.ſuper legẽ.Quæ etiam ſuper iudiciũ ſedere
dicuntur.i.ſuper legẽ,& ambulare in via,ſubauditur legis,eo quòd,viam legis nequaquã excede-
rent.Populũ itaq; qui ſuper has aſinas.i.ſuper hos doctores requieſcebãt, prouocat Debbora ad
benedicendum dñm,& dicit:Loquimini.i.laudate.Et quaſi interrogaſſent,vbi & quãdo laudabi
mus dñm,illa reſpõdit.(Vbi colliſi ſunt currus,& hoſtiũ ſuffocatus eſt exercitatus. Ibi narrentur
iuſtitiæ domini,& clementiæ fortis Iſrahel.)Ac ſi diceret:Quamuis ſemper & vbiq; deus laudan
dus ſit,modò tamẽ à vobis potius laudandus eſt & benedicẽdus,qui inimicos veſtros ſubuertit,
ſicut Aegyptios in mari rubro.(Tunc deſcendit ad portas populus domini, & obtinuit principa
tum.)Ad portas populus domini deſcendit.i.ad portas domus dñi,quia benedicto & collaudato Exod.14.
in loco victoriæ domino,deſcenderunt in domũ domini,vt ibi etiam dñm collaudarent,oratio-
nes & victimas ei offerentes.Quod verò de tribu Iſachar, doctores cæterarũ tribuũ eſſent,mon-
ſtratur ex lib.Paralipo.vbi ait: De filijs quoq; Iſſachar eruditi viri,qui notant ſingula tempora,ad 1.Para.12.
præcipiendũ quid facere deberent Iſrahel,principes ducenti.Omnes aũt reliquæ tribus, eorum
conſiliũ ſequebantur.Et quod ijdem doctores aſini ſint, mõſtratur in lib.Gen.vbi ſequitur,Iſa-
char aſinus fortis,accubãs inter terminos. Vidit requiem ꝙ eſſet bona,& ꝙ optima terra,& ſup-
poſuit humerũ ſuum ad portandũ,factuſq́; eſt tributis ſeruiẽs. Aſinus in li.Gen.vbi ſequitur,for Gene.49.
tis dicitur,propter fortitudinẽ legis,eo quod legem in humero portaret,& cæteris tribubus tri-
butum.i.doctrinã legis impenderet.In li.verò Iudicum aſinæ dicuntur,eo quòd viribus fracti &
humiliati atq; infirmi manerẽt,iugo ſcilicet gentiũ preſsi atq; humiliati,& ſola tantũ lege dei cõ-
tenti.Surge ſurge Debbora,ſurge ſurge loquere canticũ.)Notandũ,quòd in Hebræo expergiſ-
cere legatur.i.expergiſcere in ſpiritu prophetiæ.Præfatorũ itaq; doctorũ vocibus Debbora pro
uocatur,vt expergiſcatur in ſpiritu prophetiæ & laudis,& nõ ceſſet à laudibus dei. Vndè & ſequi
tur.Loquere canticũ.(Surge Barach,& apprehende captiuos tuos fili Ahionẽ.)In Hebræo dici-
tur,prædare prædã tuam fili Ahionẽ.Hac ſentẽtia vocibus etiã eorundẽ doctorũ Barach ammo-
netur,vt deprędetur reliquias inimicorũ ſuorũ,& ad internitionẽ eos vſq; perducat,& nomẽ ſibi
victorię laudabiliter acquirat.(Tunc ſaluatę ſunt reliquię populi.)Hęc ſentẽtia ad intelligendũ,
iungẽda eſt ſentẽtię ſuperiori,qua dicitur,vbi narrẽtur iuſtitię domini,clemẽtię fortis Iſrahel,eo
quòd tunc ſaluatæ ſunt reliquiæ populi.Dñs in fortibus dimicauit.)In Hebrꝗo legitur,dñs pro-
pter me in fortib⁹ dimicauit,& eſt vox totius pop.Iſrahel.Dimicauit enim propter eos in Aegy-
ptijs,& cæteris inimicis Iſrahel. Vndè & ſequitur. (Ex Effraim deleuit eos in Amalech).i.Ioſue,
exiſtẽs de tribu Effraim,deleuit fortes inimicos Iſrahel in Amalech,& populũ eius in ore gladij,
ſicut legitur in li. Exo. Fugauitq́; Ioſue Amalech & populũ eius in ore gladij. Et ꝙ idẽ Ioſue ex
tribu Effraim fuerit,mõſtratur ex li.Nu.vbi dicitur: De tribu Effraim,Oſeæ filiũ Nun.Quẽ & in Exod.17.
cõſequentib⁹ Ioſue vocat dicẽs:Vocauitq́; Moyſes Oſeę filiũ Nun Ioſue. (Et poſt eũ in populos
tuos Amalech.(Poſt eũ.i.Ioſue ex tribu Beniamin exiſtẽs, Saul populũ Amalech pręcipiẽte dño Nume.13.
deleuit.Quòd de ſpiritu prophetię Debbora & Saule futurũ prophetauit, & hoc ſecundũ ſche-
ma,ꝙ vocatur prolepſis,dictũ eſt,ꝙ ipſe eſſet deleturus Amalech,ſicut habes in li. Samu. Sed & 1.Reg.15.

CAP. V. quòd ait:O Amalech,in Hebræo nõ legitur,ſed latinus interpres ſenſus gratia hoc addidit. (De
Machir principes deſcẽderunt,& de Zabulon,qui exercitũ ducerẽt ad bellandũ.)In Hebræo le-
gitur.De Machir principes deſcẽderũt,&ſubauditur ad bellandũ.i.ad proſternẽdũ Syſara prin
cipẽ,& de Zabulon,ſubauditur deſcẽderunt, qui ducerent de tribu literarũ.i.de tribu Iſachar,&
ſubauditur ad bellandũ.i.ad deũ collaudandũ & exorandũ,de quib. & ſequitur. (Duces Iſachar
fuêre cũ Debbora.)In Hebræo, Principes.i.doctores legis fuere cũ Debbora ad collaudandum
deũ.(Et Barach veſtigia ſunt ſecuti.)Intelligendũ eſt,qnia pars quędã illorũ cũ Debbora ad deũ
collaudãdum remãſit,& pars Barach veſtigia ſunt ſecuti ad populũ exhortandũ,& debellandum
Syſarã.(Qui quaſi in pręceps ac baratrũ ſe diſcrimini dedit)Barach,ſcilicet,credens verba dñi,ſe
diſcrimini dedit,pręcipitãs ſe in torrentẽ Cyſon,perſequẽs & debellans Syſarę exercitũ.Baratrũ
in hoc loco torrẽs Cyſon intelligitur.(Diuiſo cõtra ſe Ruben,magnanimorũ reperta contentio
eſt.) In Hebræo nõ habetur cõtra ſe. Vox enim Debbore eſt increpãs Ruben.i.tribũ Ruben,eo
ꝙ imperio dñi nõ obtẽperans cũ fratribus ſuis cõtra inimicos dñi debellãdos nõ ierit,ſed timore
perterritus,& verbis dñi incredulus ab eis ſe diuiſerit, & ꝓ eo magnanimus.i.ſuperbus, repertus
extiterit. Vndè & ſeqtur eorũ increpatio in ſpiritu ꝓphetiæ dicẽs:Quare habitas inter duos ter-
minos,vt audias ſibilos gregũ.In Hebræo nõ legit̃ duos,ſed inter terminos.Et eſt ſenſus. O Ru-
ben,quare habitas.i.quare remanes inter terminos tuos, ſcilicet vicinarũ tribuũ tuarũ, vt audias
ſibilos gregũ?Ac ſi diceres,Greges quib.abũdas,ſeruare cupis & amittere vereris, eorũq; ſibilos
audire potius delectaris,q̃ cũ fratribus tuis ad debellãdos hoſtes Iſrahel ꝓgredi niteris:& qa hoc
facis,imperio dñi ſuperb' reſiſtis,vndè & ſequit̃ idipſum ꝙ & ſupra.(Diuiſio Rubẽ,magnanimo
rũ reperta cõtentio eſt.(Eo ꝙ malè fecerit,imperiũ dñi paruipẽdẽs,& ſuperbus exiſtẽs.(Galaad
trãs Iordanẽ quieſcebat.)Et hoc increpãdo dicit̃,eo ꝙ remorãte Ruben cũ eo Galaad pari cõſi-
lio remãſerit.(Et Dan vacabat nauibus)quia vidẽs, ꝙ tribus Ruben,& tribus Galaad,nõ irẽt cũ
fratribus ſuis ad bellandũ,timore correptus,nauibus vacando fugã arripuerit.(Aſer habitabat in
littore maris,& in portubus morabatur.) Similiter hoc increpando ponitur,eo ꝙ Aſer in littore
maris habitãs,in portubus moratus fuerit, fugã potius arrepturus,q̃ fratrib.cõpreliaturus.(Zabu
lon & Nephthalim obtulerunt aĩas ſuas morti in regione Meronie.)In Hebræo ſuper regionem
Meronie.Et eſt ſenſus.Quia cæteris tribub' ire nolẽtibus,hę duę tribus,aĩas ſuas morti dederint
ſuper regione Meronie.Meronie eñ interpretatur excelſus. Pro regione eñ excelſi.i.dei,obtu-
liſſe dicuntur aĩas ſuas,& iccirco laudibus efferũtur,cũ cæterę cõprehendãtur tribus.(Venerunt
reges & pugnauerũt.)Reges terræ Chanaan dicit, qui regi Labin ſubditi erãt.(Pugnârunt reges
Chanaan.)Idipſum repetit.(In Thanaac.)Thanaac enim ꝓuincia eſt, vbi eſt torrẽs Cyſon,iuxta
aquas Mageddo.Mageddo eñ ciuitas eſt poſita ſuper torrẽtem Cyſon. Et ꝙ dicit:(Iuxta aquas
Mageddo.)Intelligitur iuxta torrentẽ Cyſon ciuitas Mageddo.(Tamẽ nihil tulêre prędantes.)
Hoc ſubſannãdo dicitur,cũ non ſolũ nihil prædæ tulerint, quin potius aĩas eruere nequiuerunt.
(De cœlo dimicatũ eſt cõtra eos.)Quia in xl.milibus Iſrahel clypeus & haſta inueniri non pote-
rãt, iccirco dñs de cœlo lapidibus grãdinis & igni dimicauit pro eis cõtra hoſtes ſuos, ſicut & il-
Ioſue 10. lud in li.Ioſue.(Stellæ manẽtes in ordine ſuo & curſu,aduerſus Syſarã pugnauerũt.)Stellę,angeli
intelligãtur,qui de cœlo cõtra Syſarã pugnauerũt.(Torrẽs Cyſon traxit cadauera eorũ.) Eſt eñ
hic defectus,& quaſi interrogãdo,vbi & reſpõdeatur in torrentẽ Cadumin.i.in mare rubrũ.Vn-
dè & ſequitur.(Torrẽs Cadumin,torrẽs Cyſon.) Torrentẽ Cadumin,mare rubrũ vocat.Cadu-
min enim interpretatur antiquorũ,eo ꝙ antiquè miracula in eo facta fuerint,tranſeuntibus filijs
Iſrahel,& Aegyptijs pereuntibus.Et quia mare rubrum Aegyptios mortuos euomuit, ita vt eos
mortuos Iſrahelitæ ſuper littus maris viderẽt,& eadẽ cadauera piſcibus & beſtijs maris abſtracta
fuerũt,iccirco traxit torrẽs Cyſon cadauera eorũ,vt pro cadaueribus Aegyptiorũ ſibi ablatis ca-
dauera Chananæorũ ipſius maris rubri piſces & beſtiæ comederẽt. (Cõculca aĩa mea robuſtos.)
Hoc Debbora in perſona totius Iſrahelis dicit, vt oẽs vno aĩo robuſtorũ.i.fortiſsimorũ inimico-
Ioſue 10. rum ſuorũ colla cõculcarent,ſicut eſt illud in li.Ioſue de quinq; regibus Chananæorũ. (Vngulæ
equorũ.)In Hebræo ſic legitur. (Tunc vngulæ equorũ ceciderũt fugiẽtibus impetũ,& per prę-
ceps ruentibus fortiſsimis hoſtiũ.)Lapidibus enim grandinũ de cœlis ab angelis vngulæ equorũ
cecidiſſe traduntur,vt ſit ſenſus.Si vngulæ equorũ cecidiſſe tactu lapidum creduntur,quid putas
equitibus accidiſſe?(Maledicta terra Meroz dixit angelus dñi.) In Hebræo legitur. Maledicite
Meroz dixit angelus dñi.Angelus dñi ab Hebręis Michael intelligit̃,qui iubet per Debborã po-
pulo Iſrahel,vt maledicãt Meroz.i.poteſtatẽ angelicã,quę præerat Chananæis.Meroz eñ inter-
ꝑtatur arcanũ.Iccirco maledici iubetur.i.anathematizari,eo ꝙ cęteris angelis dimicantibus ꝓ
Iſrahel,ipſe nõ ſolũm nõ pugnauerit,verùm etiã in aduerſitate eorũ perſtiterit. (Maledicite habi
tatoribus eius).i.& Meroz & populo eius.Et redditur cauſa cur maledicãtur.(Quia,ſcilicet,non
venerũt in adiutoriũ dñi, in auxiliũ fortiſsimorũ eius. Benedicta inter mulieres Iahel vxor Aber
cynei.)Inter mulieres,ſcilicet Sarã,Rebeccã,Rachel, Liã,& cæteras fermè mulieres. (Benedica-
tur in

tur in tabernaculo.)ſubauditur dñi,& ibi memoriale ſit eius,ſicut & Iudith.Et benè reddit cauſa cur benedicatur, quia ſcilicet ſapiēter & prudēter fecerit, eo quod petēti aquā lac dederit.Iccirco lac dedit,vt hoſtis fugiens,ſibi potiorem fidem accōmodaret.Et ſi quęritur,cur vinū non dederit,reſpondendū eſt,quia domus Rachab vinū nō bibebat,ſicut habes in Hieremia propheta. Hiere.35.

Quòd myſtice Syſara diabolum, Debbora legem, Barach verò qui interpretatur fulmen,fortes legis viros ſignificet,qui illa legum mē vtentes,fortiter diabolum percuſſerunt. CAP. VI.

HAec ad literam dicta,magna ſpiritus & vitæ cōtinent myſteria.Syſara quippe dux aduerſi exercitus,hoſtem generis humani,nomine ipſo ſignificat.Interpretatur nanq; equi viſio.Equi viſio diabolus eſt,qui omne ſublime videt,qui ſecundū naturā equi ſuperbi & fluxi ſpiritū hominis in ſuperbiā erigit,carnēq; luxurioſam velut equino fluxu polluit.Hic dux Iabin,ꝗ interpretatur intelligētiæ,videtur enim ſibi eſſe Cherub.i.plenitudine ſciētiæ,dux,inquā,Chanaan.i.oīum quorum pedes per ſuperbiā moti ſunt(Chanaā quippe interpretatur motus eorū) nōgentos habuit falcatos currus.i.ſuperbiuit in omni potentatu,ita vt ſibi pro deo præeſſe videretur,cunctis angelorū ordinibus.(Erat aūt(inquit)Debbora prophetes vxor Lapidoth.Debbora apes interpretatur.Significat aūt legem,quę tanquā in cæra mel.i.in litera,ſpiritus cōtinet dulcedinē.Hæc aūt vxor Lapidoth,qui & ipſe vocatus eſt Barach.Vir Debboræ populus fuit Iudaicus,legis ſtudiū vel ſcientiam profeſſus.Lapidoth fulgur,Barach fulmen interpretatur.Et fulgur quidē choruſcat,ſed breuiter,fulmen aūt ferit fortiter.Lapidoth ergo.i.fulgur populus ille erat, pro parte illorū qui breuiter imò inaniter ſolo legis literalis ſermone choruſcauerūt,fulmē verò pro parte illorū,qui legem adimplendo,fortiter diabolū percuſſerunt.Igitur Debbora.i.lex ſancta & iuſta & bona,miſit & vocauit Barach filiū Abinoen,idem populū Iudaicum,patrem deū labijs honorantē, ſecundū nomē Abinoen. Abinoen quippe interpretatur patris mei decor.(Vade(inquit) & duc exercitū in mōtem Thabor.)Thabor veniens lumē interpretatur, illū ſignificans, de quo veraciter Zacharias cecinit,dicens:Viſitauit nos oriens ex alto,&c. Ergo in mōtem Thabor, duc (inquit)exercitū.i.crede in eum, ſpera in eum qui Abrahæ promiſſus eſt,qui de ſemine Abrahæ vēturus eſt,ſcilicet Chriſtū lumen verū,benedictionem omnium gentium.Nam in illū montem Lucæ 1. ducere exercitum.i.ſpem vitę vel iuſtitiæ ponere in Chriſtū,hoc Debbora præcipit Barach,hoc enim lex vniuerſa,hoc,inquam,legis & prophetarū ſancta imperat Iudaico populo ſcriptura.(At ille:Si(inquit)venis mecū,vadam.Si nolueris venire,non pergam.)Hoc planè populus ille dixit, quia iuſtitiam ſuam volens ſtatuere,iuſtitiæ dei ſubiectus eſſe noluit.Hoc inquā ille non Barach, Rom.10. ſed Lapidoth dixerit.i.populus ille, nō pro parte fortium & perfectorū fortiter fulminantiū,ſed pro parte imperfectorū breuiter coruſcantium ſiue fulgurantium, qui fiduciam habentes in operibus legis neſcirent ſibi eſſe aduentum vel gratiam Chriſti. Sed enim ex operibus legis nō iuſtificabitur omnis caro coram deo.Dicit ergo Debbora:(Ibo quidem tecum, ſed in hac vice victoria non reputabitur tibi,quia in manu mulieris tradetur Syſara.)Quòd eſt dicere : Tibi quidem Rom.3. lex obſeruata,quamuis non ad perfectum adducendo proderit,ſed cum Chriſtus venerit,eccleſia de gentibus per ſolam fidem eius ſperans iuſtificari , perfectionem plenamq́; victoriam obtinebit.(Aber autē Cyneus receſſerat quondam à cęteris Cyneis fratribus ſuis,&c.)Cynei poſteri erant Obab.i.Iethro cognati Moyſi , de quibus aliàs iam dictum eſt. (Deſcendit itaq; Barach de monte Thabor,& decem milia pugnatorum cum eo. Deſcendit Barach, Barach,inquam,nō iam Lapidoth.i.non iam fulgur,ſed fulmen deſcendit de monte Thabor,ſcilicet Iudæi magni & veri Chriſti apoſtoli afflati ſpiritu ſancto,miſsi à Chriſto,& cùm eis decem milia pugnatorū, ſcilicet fide armatus vniuerſus exercitus credentiū. Vndè canitur in Pſal. Currus dei decem milib' multiplex,milia lætantium dominus in eis in Syna in ſancto.Deſcenderunt,inquam dignatione, Pſal.67. ſcilicet,quia credentes ipſi illuminati,nondum credentes & adhuc cæcos reſpicere dignati ſunt.

De Iahel vxore Aber Cynei,qualiter Syſaram interfecerit,& quòd eccleſiæ de gentibus typum geſſerit. CAPVT VII.

PErterruitq́; dominus Syſaram, & omnes currus eius , vniuerſamq́; multitudinem in ore gladij,ante conſpectum Barach,in tantum,vt Syſara de curru deſiliens, pedibus fugeret, & Barach perſequeretur fugientes currus & exercitum vſque ad Aroſeth gentium, & omnis hoſtium multitudo vſq; ad internitionē caderet.)Dominus(inquit) perterruit Syſaram. Quis enim alius niſi dominus noſter,dominus virtutem,& rex gloriæ perterruit diabolum, & de curru ſuperbiæ in pedes deiecit eum,iuxta Pſal.dicentem.Tu humiliaſti ſicut vulneratum ſuperbum? Illum ipſe Pſalm.88. perterruit, ad conſpectum Barach , ad conſpectum apoſtolorum , qui fuère ex Iudaico populo, cui Debbora,ſicut iam dictum eſt,id eſt,ſacra lex primò nupſit.Illi erāt cœli enarrantes gloriam dei,& illis comitantibus atque fulminantibus , ſignaque & prodigia facientibus perterritus diabolus de curru deſiliuit . Imperatorum enim & principum ſeculi, conuerſorum ad Chriſtū, altitudinem perdidit.Quid deinde? (Fugiens(inquit)peruenit ad tentorium Iahel vxoris Aber Cynei. Erat enim pax inter Iabin regem Azor , & domum Aſer Cynei. Iahel cerua ſiue coniugium Pſal.18.

 ceruale

CAP. IIII. ceruale interpretatur. Significat aūt eccleſiā de gentibus, quę veluti cerua ceruo. i. viro ſuo Chri
ſto nunc per fidē copulatur. Quæ comedit quidē ſerpentem admittēdo peccati venenū, ſed pro
hoc pœnitens dicit ſingulariter ex perſona ſingulorū, dicit vniuerſaliter in perſona omniū mem
brorū ſuorum, qui ſunt vnū corpus, vna eccleſia, vnus populus. Quēadmodum deſiderat ceruus
Pſalm. 41. ad fontes aquarū, ita deſiderat anima mea ad te deus. Deiectus de curru, & pedibus fugiēs taber
naculū eius ingreſſus, & pallio eius opertus eſt, quia perdito falſo diuinitatis vocabulo, quo adul-
ter in publicis gloriabatur conuentibus populorū, occultus irreplit in eccleſiæ tabernaculum, vt
occultis quaſi ſub pallio vitijs refocillaretur, vt victoris Chriſti nō valens fuſcare nomen, ſaltem
morū in domo eius corrumperet pulchritudinē. Sed quid illa fecit? (Tulit (inquit) clauū taberna
culi, aſſumens pariter & malleū, & ingreſſa abſconditè & cū ſilentio poſuit ſupra tēpus capitis ſui
clauum, percuſſumq́; malleo, defixit in cerebrū vſq; ad terram. Qui ſoporem morti ſociās, defe-
cit ac mortuus eſt.) Verè iuxta ſcripturā aliam, mulier fortis accinxit fortitudine lumbos ſuos, &
Prouer. 31. roborauit brachiū ſuum. Siniſtram manū miſit ad clauū, & dextram ad fabrorū malleos. Talis ha
bitus corporis, profectò figuram crucis exprimit. Clauus tabernaculi ipſum eſt ſtigma paſsionis
Chriſti. Clauum tulit, quę iuſſa mortificare membra ſua ſuper terrā, crucem ſuam baiulauit, cru-
cifigens carnem ſuam cū vitijs & cōcupiſcentijs. Hoc tunc validè fit, quādo non pro vanitate hu-
manæ laudis, ſed pro gloria aſſumitur dei afflictio carnis, non, inquam, in ambitione auræ popu-
Pſal. 118. laris, ſed in timore domini. Idcirco Pſalmiſta poſtulat. Cōfige timore tuo carnes meas. Rectè igi-
tur ſiniſtram manū miſit ad clauum, & dexteram ad fabrorū malleos. Siniſtra inferius ad clauū,
viſibilis operatio pœnitentiæ eſt in oculis hominū. Malleus in dextera deſuper, timor domini in
intentione cordis eſt. Ita factū eſt, vt capiti eius defigeret clauū validè in cerebrū vſq; ad terram.
Quare in capite quæſiuit vulneri locū? Videlicet quia peccati caput eſt feriendum, ne poſtquam
vētre irrepſerit, difficilior pugna ſit. Caput prima peccati ſuggeſtio eſt, vēter autem ſubſequens
Iob 40. delectatio. Porrò cōſenſus cauda eſt. Vndè ligetur animus, quēadmodum de Beemoth ad beatū
Iob dicitur. Stringit caudam ſuam quaſi cedrus. i. fortius tenet, quemcunq; per cōſenſum ligaue
rit diabolus. Igitur in capite quæratur vulneri locus. i. nō expectata cauda cōſenſus, imò delecta-
tionis ventre, prima ſuggeſtio clauo dominicæ crucis, cùm timoris domini malleo transfigatur.

De cantico Debboræ & Barach, à quibus rectè ſecundum ſenſum myſticum in eccleſia Chriſti ſit canendum. CAPVT VIII.

CAP. V. CEcineruntq́; Debbora & Barach, filius Abinoen in die illo dicentes: Qui ſpōtè obtuliſtis de
Iſrael animas veſtras, ad periculum benedicite domino.) Canticum hoc iuxta literam ſupra
decurſum, ſpiritualiter in eccleſia iugiter illis canendum eſt, qui ad bella ſpiritualia ſpōte animas
ſuas obtulerunt. i. qui non contenti acceptaſſe præceptum, vt fortius pugnarent cōtra diabolum,
ſecuti ſunt & conſilium, ſponte offerendo animas ſuas, ſponte, inquam, & ex voto gratuito, cùm
rebus & poſſeſsionibus ipſis, quas pro domino reliquerunt, ſuas quoq; vbi cauſa popoſcit, obtu-
lerunt animas. Iſti ſunt reges, iſti ſunt principes. (Audite (inquit) reges, percipite auribus princi-
pes. Ego ſum, ego ſum, quæ domino canā, pſallam deo Iſrahel.) Ego ſum (inquit) Debbora, ego
ſum (inquit) lex diuina, quæ domino canam. Quanticunq; reges, quanticunq; principes, os ſuum
ad canendum aperiant, ego ſum quę domino canam, nam extra legem diuinam, extra canonicam
ſcripturam nihil eſt quod domino deo canat. Quid igitur canam? Quid domino deo Iſrahel pſal
lam? (Domine cū exires de Seyr, & tranſires per regiones Edom, terra mota eſt, cœliq́; ac nubes
diſtillauerunt aquis. Montes fluxerunt à facie domini, & Synai à facie domini dei Iſrahel.) Seyr
piloſus, Edom terrenus ſiue ſanguinolentus, Synai tentatio interpretatur, quibus vtiq; nomini-
bus, populus ille Iudaicus denotatur hactenus perſequens Iacob fratrem ſuum i. ſupplātatorem
de gentibus, populum Chriſtianum, peccatis hiſpidus, cupiditate terrenus, crudelitate ſanguino-
lentus, maximè Chriſti ſanguine, & prophetarum eius. Notum autem & certum eſt, quia de illo
Seyr exiuit, & per regiones illius tranſiuit, populum illum reliquit, & ad nationes tranſiuit, dicen
do nimirum prophetica, dicendo voce euāgelica. Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta.
Matth. 23. Igitur domine (inquit) cùm exires de Seyr, & tranſires per regiones Edom, terra mota eſt, cœliq́;
ac nubes diſtillauerunt aquis. i. cùm carnales relinqueres Iudæorū cæremonias, templumq́; Chri
ſti filij tui ſanguine pollutum, præſidibus eius angelis tuis, vt Ioſephus quoq; teſtatur, clamanti-
bus, tranſeamus ex his ſedibus, terra omnis, audita euāgelij tui prædicatione, ad pœnitentiā mota
Ioſeph. eſt. Cœli de quibus ſcriptum eſt, cœli enarrant gloriam dei, cœli, inquam. i. apoſtoli, ijdemq́; nu-
Pſal. 18. bes, de quibus alibi ſcriptum eſt: Et nubibus mandabo, ne pluant ſuper vineam meam imbrem,
Eſaiæ 5. diſtillauerunt vbiq; aquis ſapientiæ, aquis doctrinæ euangelicæ, ita vt non eſſent loquelæ neque
ſermones, quorum non audirentur voces eorum, & in omnem terram exiret ſonus eorum, & in
fines orbis terræ verba eorum. Hoc idem verbis quidem paulo immutatis, ſed eodem ſenſu alibi
Pſalmiſta cōcinit. Deus cùm egredereris in cōſpectu populi tui, cum pertrāſires in deſerto, terra
Pſal. 67. mota eſt, &c. Reliqua cātici, ſuperius literali expoſitione digeſta, ſtudio proficiſcēdi preterimus.

Moraliter

Moraliter de eo, quòd Gedeon cùm à paleis frumenta excuteret, angelum vidit, ad cuius imperium hœdum coxit. CAPVT IX.

FEcerunt autem filij Iſrael malum in conſpectu domini. Qui tradidit eos in manu Madian ſe- CAP. VI.
ptem annis, & oppreſſi ſunt valde ab eis. Venit autẽ angelus domini, & ſedit ſub quercu quæ
erat in Ephra, & pertinebat ad Ioas, patrem familiæ Ezei. Cumq; Gedeon filius eius excuteret
atq; purgaret frumenta in torculari, vt fugeret Madian, apparuit ei, & ait: Dominus tecum viro-
rum fortiſsime,) &c. Hic primo ſenſus moralis non prætereundus eſt, Gedeon cum à paleis fru-
menta excuteret, angelum vidit, ad cuius imperium protinus hœdum coxit, quem ſuper petram
poſuit, & ius carniũ deſuper effudit. Quid eſt frumentum virga cedere, niſi rectitudine iudicij, à
vitiorũ paleis, virtutum grana ſeparare? Sed hęc agentibus angelus apparet, tanto magis enim do-
minus interiora denunciat, quãto ſe ſtudioſius homines ab exterioribus purgant. Qui occidi hœ
dum præcipit. i. omnem appetitũ noſtræ carnis immolari, carnesq; ſupra petram poni, & ius car-
nium deſuper effundi, quem alium ſignificat petra, niſi eum de quo per Paulum dicitur: Petra au
tem erat Chriſtus? Carnes ergo ſupra petram ponimus, cùm corpus noſtrum in Chriſti imitatio- 1. Corin. 10.
ne cruciamus. Ius etiam carnium deſuper effundit, qui in conuerſatione Chriſti, ipſas etiam car-
nales cogitationes exinanit. Quaſi enim ius ex carne liquida in petra fundirur, quãdo mens à co-
gitationum carnalium fluxu vacuatur. Quæ tamen mox angelus virga tangit, quia intentionem
noſtram nequaquam poteſtas diuini adiutorij deſerit. De petra aũt ignis exit, & ius carnesq; con
ſumit, quia afflatus à redemptore ſpiritus, tanta cor noſtrũ flãma cõpunctionis cõcremar, vt om-
ne quod in eo eſt illicitũ & operis & cogitationis exurat. Perfecta enim mẽs ſolerter vigilat, vt nõ
ſolũ peruerſa agere renuat, ſed omne etiam quod in ſe per cogitationes turpiter liquatur, tergat.

De gemino ſigno velleris, quale in vtroq; futurorum præſagium fuerit. CAP. X.

DIxitq; Gedeon ad dominum, Si ſaluũ facis per manũ meam Iſrael, ſicut locutus es, ponã vel-
lus hoc lanæ in area. Si ros in ſolo vellere fuerit, & in omni terra ſiccitas, ſciam quod per ma-
num meam, ſicut locutus es, liberabis Iſrael. Factumq; eſt ita, &c.) Iuxta hiſturiã delictum quidẽ
eſt & tentatio, quod adhuc ſecundo & tertio petit lignum, poſtquam ſuperiore ſigno quod pri-
mùm fuit, accendente igne de petra, & carnes azymosq; panes cõſumente, vidit & agnouit, quod
eſſet angelus dñi. Nec mirum, quod contra legẽ potuit tentare dñm, qui poſt victoriam, de auro
eiuſdẽ victoriæ facere potuit Ephot, quod & poſuit in ciuitate ſua Ephra, fornicatusq; eſt ipſe, &
omnis Iſrael cũ eo. Vndè Gedeon interpretatur tentatio iniquitatis eorum, licet & alias interpre
tetur circuiens vterum. Porrò iuxta ſenſum myſticum, vtrunq; non velleris ſignum futurorum
præſagium eſt. Quandiu ros in vellere, tam diu in omni terra fuit ſicciras, Itemq; ecõtra, vbi om- Pſalm. 71.
nis terra rore maduit, ſolum vellus ſiccum fuit. Sic profectò, quàm diu in Iudæa notus erat deus,
quàm diu in Iſrael magnum erat nomen eius, totus mundus ſiccitate. i. ignorantia dei marcebat,
& econtra nunc, vbi in tota multitudine & latitudine mundi, ſpiritus ſancti dona diffuſa ſunt, Iu-
dæa Chriſtum non habens, omnimoda ſupernæ gratiæ ſqualet inopia. Quod reſpiciens Pſalmi- Pſalm. 72.
ſta, domino canit, domino patri de filio eius Chriſto dicit: Deſcendet ſicut pluuia in vellus, & ſi-
cut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram. i. prius veniet in cognitionem Iudæorum, & deſcendet de-
inde ſuper terram. i. in cognitionẽ gentium. Ideo autem per vellus populus Iudęorũ intelligitur,
quia ſicut vellus ſine corruptione & dolore agni ſucciditur, ita Iudaicus populus primũ deo ad-
hærens, à fide Chriſti ſine damno ipſius domini eſt ſeparatus. Quamuis rectè & aliter debeat in-
telligi. Nã deſcendet ſicut plunia in vellus. i. ſicut pluuia in vellus deſcendit, ſine omni corrupti-
one & dolore ipſius velleris: ita ipſe rex naſcetur de virgine ſine omni corruptione virginis, & po
ſtea deſcendet ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram, id eſt, in cognitionem omnium hominum.

De myſtica eius pugna, trecentis viris probatis contra Madian. CAPVT XI.

DIxitq; dñs ad Gedeonem: Adhuc populus multus eſt, duc eos ad aquas, & ibi probabo eos. CAP. VII.
Et de quo dixero tibi vt tecũ vadat, ipſe pergat. Quẽ ire prohibuero, reuertatur. Cumq; de
ſcendiſſet populus ad aquas, dixit dñs ad Gedeõ. Qui lingua lambuerint aquas, ſicut ſolẽt canes
lambere, ſeparabis eos ſeorſum. Qui autẽ curuatis genibus biberint in altera parte erũt. Fuit autẽ
numerus eorũ qui manu ad os proijciente aquas labuerant, trecenti viri,) & reliqua. Et hic vt ſu-
perius in Barach cantatũ eſt) noua belle elegit dñs. Actum quippe eſt, vt cũ trecentis viris tãtum Cap. 5.
modo qui ſtantes manibus aquas hauſerunt, & cũ eo remanſerũt, cũ his ad præliũ pergeret, eosq;
nõ armis, ſed tubis, lãpadibus, lagenisq; armaret. Nam ſicut ſcriptum eſt, accenſas lampades mi-
ſerunt intra lagunculas & tubas in dextera, lagenas autẽ in ſiniſtra tenuerũt, & ad hoſtes ſuos co-
minus venientes, cecinerunt tubis, cõfregerunt lagunculas, lãpades aperuerunt. Et hinc tubarum
ſonitu, illinc lampadarum coruſcatione territi hoſtes ſunt in fugam conuerſi. De hoc nanq; bel-
lo per prophetam dicitur: Iugũ enim oneris eius, & ſceptrũ exactoris ſuperaſti, ſicut in die Ma- Eſaiæ 9.
dian. Eripiens nempe gentilitatẽ dominus, ſuperauit iugum oneris eius, cũ eam aduentu ſuo ab
illa dæmoniaci tyrannidis ſeruitute liberauit. Superauit virgam humeri eius, cũ percuſſorẽ illius,

CAP.VII. qua ex peruerſo opere grauiter deprimebatur, ab humano genere redẽpto cõpeſcuit. Superauit
ſceptrũ exactoris eius, cũ regnũ eiuſdẽ diaboli, qui pro peſtifera perpetratione vitiorũ cõſueue-
rat tributa debita pœnarũ exigere, de fideliũ corde deſtruxit. Quid eſt hoc, ꝙ tale bellũ per pro
phetã adducitur ad mediũ, & aduentui redẽptoris noſtri iſtius pugnæ victoria cõparatur? An in-
dicare nobis propheta ſtuduit, ꝙ aduentũ redẽptoris noſtri cõtra diabolũ illa Gedeonis pugnæ
victoria deſignauit? Talia illic nimirũ acta ſunt, quę quãto magis vſum pugnãdi tranſeũt, tãto am
plius à prophetandi myſterio nõ recedunt. Quis enim vnquã cũ lagenis & lampadibus ad pręliũ
venit? Quis cõtra arma veniens arma deſeruit? Ridicula nobis hęc profectò fuerãt, ſi terribilia ho
ſtibus nõ fuiſſent. Sed victoria iſta atteſtante didicimus: ne parui hæc quæ ſunt facta pendamus.
Gedeon itaq; ad pręliũ veniẽs, redẽptoris noſtri ſignat aduentũ, de quo ſcriptũ eſt: Tollite por-
tas principes veſtras, & eleuamini portę æternales, & introibit rex glorię. Quis eſt iſte rex glorię?
Pſalm. 23. Dominus fortis & potens, dñs potens in prælio. Hunc redemptorẽ noſtrũ, non ſolum opere, ſed
etiã nomine prophetauit. Gedeon nanq; interpretatur circuiens in vtero. Dominus enim noſter
per maieſtatis potentiã, omnia circumplectitur, & tamen per diſpenſationis ſuę gratiã intra vterũ
virginis venit. Quid eſt ergo circuiens in vtero, niſi omnipotẽs deus ſua diſpenſatione nos redi-
mens, diuinitate cuncta cõplectens, & humanitatẽ intra vterũ ſumens: in quo vtero & incarnatus
eſſet, & clauſus nõ eſſet? Quia & intra vterum fuit per infirmitatis ſubſtantiã: & extra mundũ per
potentiam maieſtatis. Madian verò interpretatur, de iudicio. Vt enim hoſtes eius repellendi, de-
ſtruendiue eſſent, nõ de vitio repellentis, ſed de iudicio iuſtè iudicãtis fuit. Et idcirco de iudicio
vocantur, quia alieni à gratia redẽptoris iuſtę damnationis meritũ etiã in vocabulo nominis tra-
hũt. Contra hos Gedeon cũ trecentis pergit ad prælium. Solet in centenario numero plenitudo
perfectionis intelligi. Quid ergo introducto cẽtenario numero deſignatur, niſi perfecta cogni-
tio trinitatis. Cũ his quippe dñs noſter aduerſarios deſtruit, cũ his ad prędicationis bella deſcen-
dit, qui poſſunt diuina cognoſcere, qui ſciũt de trinitate, quę deus eſt, perfecta ſentire. Notãdum
verò eſt, quia iſte trecentorũ numerus in tau litera cõtinetur. Et per tau literã, ſicut iam diximus,
ſpecies crucis oſtenditur, quæ crucis ſpeciem tenet, cui ſi ſuper tranſuerſa linea id quod in cruce
Matth. 16. eminet, adderetur, nõ iam crucis ſpecies, ſed ipſa crux eſſet. Quia ergo iſte trecẽtorũ numerus in
Marc. 8. tau litera cõtinẽ, nõ immeritò in his trecentis Gedeonẽ ſequentibus, illi deſignati ſunt, quibus
Lucæ 9. Ezech. 9. dictũ eſt: Qui vult poſt me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucẽ ſuã, & ſequatur me. Qui
ſequentes dñm tanto verius tollunt crucẽ, quanto acrius ſe domant, & erga proximos ſuos chari-
tatis cõpaſsione cruciantur. Vndè & per Ezechielem certo in his trecentis qui in tau litera cõti-
nentur, hoc exprimitur, ꝙ ferrum hoſtiũ crucis ligno ſuperetur. Ductiq; ſunt ad fluuiũ, vt aquas
biberent. Et quicunq; aquas flexis genibus hauſerunt, à bellica intentatione remoti ſuut. Aquis
nanq; doctrina ſapientię, ſtantis aũt genu, recta operatio ſignificatur. Qui ergo dum aquas bibũt
genu flexiſſe perhibẽtur, ab eorum certamine prohibiti receſſerunt: quia cũ illis Chriſtus contra
hoſtes fidei pergit ad pręliũ, qui cũ doctrinę fluenta hauriũt: à rectitudine operũ nõ inflectũtur.
Oẽs quippe tunc bibiſſe aquã, ſed non oẽs recto genu ſtetiſſe narrati ſunt. Reprobatiq; ſunt, qui
Roma. 2. genua dũ aquas biberẽt, inflexerũt, quia atteſtante Apoſtolo: Nõ auditores legis iuſti ſunt apud
deũ, ſed factores legis iuſtificabũtur. Quia enim, vt diximus, diſſolutio operũ in ipſa genuũ incur
Hebr. 12. uatione ſignatur: rectè per Paulũ dicĩ, Remiſſas manus, & genua diſſoluta erigite, & greſſus re-
ctos facite pedibus veſtris. Igitur Chriſto duce ad bellũ prodeunt, qui hoc quod ore annunciãt,
opere oſtẽdunt, qui fluenta doctrinę ſpiritualiter hauriũt, nec tamẽ in prauis operibus carnaliter
Eccle. 15. inflectuntur: quia ſicut ſcriptũ eſt. Nõ eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris. Itũ eſt igitur ad pręliũ,
cũ tubis, cũ lampadibus, cum lagenis, atq; iſte (vt diximus) fuit ordo pręliandi. Cecinerunt tubis.
Intra lagenas aũt miſſę ſunt lãpades: cõfractis verò lagenis, lãpades oſtenſę ſunt, quarũ coruſcan-
te luce, hoſtes territi in fugã vertuntur. Deſignatur ergo in tubis clamor prędicationis, in lãpadi-
bus claritas miraculorũ, in lagenis fragilitas corporũ. Tales quippe dux noſter ſecũ ad bella prę-
dicationis duxit, qui deſpecta ſalute corporũ, hoſtes ſuos moriẽdo proſternerẽt: eorũq; gladios
nõ armis & gladijs, ſed patientia ſuperarẽt. Armati enim venerũt ſub duce ſuo ad præliũ marty-
res noſtri, ſed tubis, ſed lãpadibus, ſed lagenis. Qui cõſonuerunt tubis dũ prędicãt, cõfregerũt la-
genas, dum ſoluenda corpora in paſsione hoſtilibus gladijs ſupponũt. Reſplẽduerunt lãpadibus,
dũ poſt ſolutionẽ corporũ miraculis coruſcauerũt. Moxq; hoſtes in fugã verſi ſunt, quia dũ mor
tuorum martyrũ corpora miraculis coruſcare cõſpiciunt, luce veritatis fracti, quod impugnaue-
rant, crediderũt. Cecinerũt ergo tubis, vt lagenæ frangerentur: lagenæ fractæ ſunt, vt lãpades ap-
parerent: apparuerũt lãpades, vt hoſtes in fugã verterentur. i. prædicauerũt martyres, donec eo-
rũ corpora cũ eo in morte ſoluerẽtur, vt miraculis coruſcarẽt. Coruſcauerũt miraculis, vt hoſtes
ſuos ex diuina luce proſternerẽt: quatinꝰ nequaq̃ deo erecti reſiſterẽt, ſed eũ ſubditi formidarẽt.
Et notandũ, ꝙ ſteterunt hoſtes ante lagenas, fugerũt autẽ lampades, quia nimirum perſecutores
ſanctæ fidei prędicatoribus adhuc in corpore poſitis reſtiterũt. Poſt ſolutionem verò corporum
apparentibus

apparentibus miraculis, in fugã verſi ſunt, quia pauore cõterriti à perſecutione fidelium ceſſauerunt. Prædicatione ſcilicet tubarum fractis lagenis corporum, viſis timuerunt lampadibus miraculorũ. Intuendũ eſt etiã hoc quod illic ſcriptũ eſt, quia in dextera tubas, in ſiniſtra autẽ lagenas tenuerunt: Pro dextro enim habere dicimus, quicquid pro magno penſamus: pro ſiniſtro verò, quod pro nihilo ducimus. Bene ergo hic ſcriptum eſt, quòd in dextra tubas, & lagenas in ſiniſtra tenuerunt: quia Chriſti martyres pro magno habent prædicationis gratiam, corporum verò vtilitatem pro minimo. Quiſquis enim plus facit vtilitatem corporis, quam gratiam prædicationis, in ſiniſtra tubam, atq; in dextera lagenam tenet. Si enim priore loco gratia prædicationis attenditur, & poſteriore vtilitas corporis: certum eſt, quia dextris tubæ & ſiniſtris teneantur lagenæ.

De Iepthe Galaadite, quòd Abraham quidem in exemplum deo parendi, hic autem in exemplum nobis ſit, temeraria vota cauendi, & qualis ſuper illo Ioannis Chryſoſtomi homilia ſit. CAP. XII.

FVit illo in tempore Iepthe Galaadites, vir fortiſsimus, atq; pugnator, filius mulieris meretricis, qui natus eſt de Galaad, & reliqua.) Vnum eſt, quod in iſto Iepthe pietas humana rationi admixta iuſtè accuſare poſsit. i. quod inconſultè nouit, quod ſine cuſtodia diſcretionis os ſuũ ad deum aperuit. Quid enim? Nunquid indiſcretè vouere debuit? Nunquid non dominus in lege dixerat, In omni oblatione tua offeres ſal? An fortè diſcretè vouit, vel in hac oblatione ſua ſal obtulit, qui dixerit, Si tradideris filios Ammon in manus meas, quicunq; primus fuerit egreſſus de foribus domus meæ, mihiq; occurrerit reuertenti cum pace à filijs Ammon, eum holocauſtum offeram domino? Nónne cognoſcere quiſq; debet, vtrum bonum ſit vel malũ quod vouet, cognoſcere & videre vtrum vel maculatum vel immaculatũ ſit quod offerat? Hoc igitur eſt, quòd iuſtè quiſq; reprehendat, hoc vnum in iſto eſt, quod anima deo deuota ſapienter vitare debeat. Nam quòd ad deũ confugit, quòd fideliter à deo victoriam ſperauit, non ſolum non reprehenſibile, ſed & laude dignum fuit, vndè & in epiſtola quæ dicitur Pauli Apoſt. ad Hebræos, in cathalogo patrũ fideliũ conſcriptus eſt, qui per fidem vicerũt regna, operati ſunt promiſsiones. Porro & deus in hoc facto inexcuſabilis eſt, qui non prohibuit, quin ille filiã ſuã ſibi ſacrificaret. Nonne enim eadẽ, qua ſanctus Abraham & iſte via venerant ad ſacrificandum? Nõ vtiq;, nam illum laudanda obedientia: iſtũ verò caſtiganda temeritas adduxerat. Rectè igitur quando extendit manum & arripuit gladium, vt immolaret filiam, non præſto fuit angelus dñi, qui clamaret de cœlo dicens: ne extendas manum tuam ſuper puellã, neq; facias illi quicquam. Proinde ille quidem in exemplum deo parendi, hic autẽ exemplum ſit nobis temeraria vota cauendi. Extat de hoc Homilia Ioannis, qui Chryſoſtomus dictus eſt, qua & hoc factũ Iepthe inter illa cõputare nõ dubitauit, de quibus dictum eſt: Hæc aũt omnia in figura cõtingebant illis, Vnuſquiſq;, ait, noſtrũ debemus eſſe Iepthe, qui deuictis inimicis cupiditatum noſtrarum, voluptatis carnis noſtræ offeramus vnicam animam noſtram, de qua dicebat propheta: Erue à framea deus animam meã, & de manu canis vnicam meam. Occiſis in nobis omnibus delectationibus carnis, victores redimus ad deũ, offerentes ei, vt dixi, animã noſtram, quæ eſt ſingularis & vnica. Sed ſciſsis veſtimentis malarũ cogitationum temporalium quæ valeant animã, offeramus illã occidendã in malis, viuificandũ in bonis. Vndè dicebat dominus in euangelio. Qui perdiderit animam ſuã, inueniet eam. Ac deinceps. Adhuc, inquit, iſtum Iepthe, exiſtimo eſſe dominum noſtrũ Ieſum Chriſtũ victorẽ mundi, qui obtulit filiã ſuam vnicã ipſam eccleſiam tẽpore perſecutionis, malis põtificibus, nõ agnorum, ſed luporum: ipſo dicente: Ecce ego mitto vos ſicut oues in medio luporum. Obtulit ergo eccleſiam per immolationẽ martyrum tempore perſecutionis, & victima vnica oblata eſt deo vt ſacrificium acceptabile eſſet patris ex lucris vnigeniti. Offert vnicus, vnicã: ſponſus, ſponſam: pater, filiam. Quid enim poteſt inueniri fortius integritate & virginitate eccleſiæ: quæ concipit in corruptione, creat in integritate? Virgo eſt iſta, quæ virum non nouit. Plangit autem ſexaginta diebus virginitatem ſuam. i. omnibus ſuis diebus. Nec enim mittit ad dominum eos qui ipſa proficiunt, niſi ex magna tribulatione, niſi ex planctu, & fletu, & lachrymis. Hæc eccleſia cultoribus ſuis lætitiam non promittit, neq; in præſenti ſeculo ſecuritatẽ: quia reuera omnis lætitia periculoſa eſt, omnis ſecuritas calibus plena, omnis iucunditas laqueis impeditur. Hęc prædictus Ioannes. Verùm nos ea prętercurrẽtes, in quibus iubẽtis deſuper vel agẽtis dñi maieſtas nõ effulgens ad illa properemus, in quibus auctore ipſo geſtis, manifeſtior myſteriorũ pulchritudo perlucet.

Leuit. 2. Hebr. 11. Gene. 22. 1. Corin. 10. Pſalm. 21. Matt. 10. & 16. Luce 10. Matth. 10.

De geſtis Samſon fortiſsimi, quòd manifeſtè fuerint opera virtutis dei: & idcirco rectè in illis quærentur myſteria dei. CAPVT XIII.

RVrſumq; filij Iſrael fecerũt malũ in conſpectu domini. Qui tradidit eos in manus Philiſtinorum quadraginta annis. Erat autem quidã vir de Saraa, & de ſtirpe Dan, nomine Manue, habens vxorẽ ſterilem, & reliqua.) Samſonis huius Nazarei fortiſsimi, omnes ſunt actus mirabiles, manifeſtum in ſe diuinæ virtutis vel fortitudinis opus exprimentes. Neque enim opera ſunt hominis, ſed dei: non inquam viribus hominis acta, ſed virtute dei mirabilia facientis. Sunt autẽ numero ſeptem, Primus actus eſt, quòd angelico prænũciante miniſterio, Nazareus dei de muliere ſterili

CAP. XI. CAP. XIII.

ſterili natus eſt. Secundus, ꝙ de comedente illi exiuit cibus, & de forti egreſſa eſt dulcedo. Ter-
Cap. 14. tius, ꝙ captis trecentis vulpibus, caudas earũ iuuxit ad caudas, & faces ligauit iu medio, quas &
igne ſuccendit, vt pergerẽt in ſegetes Philiſtinorũ. Quartus, ꝙ percuſsit eos ingenti plaga, vt ſtu-
Cap. 15. pentes ſuram fœmori imponerẽt. Quintus, quod in maxilla aſini, in mandibula pulli aſinarii, de-
leuit & percuſsit mille viros. Sextus, ꝙ obſeſſus Gazæ dormiuit vſq; ad noctis mediũ, & exinde
Cap. 16. conſurgẽs, apprehendit ambas portę fores cũ poſtibus ſuis & ſera, impoſitaſq; humeris portauit
ad verticem montis. Septimus, ꝙ concuſsit duas magnę domus columnas, & multo plures inter-
fecit moriens, quam ante viuus occiderat. Igitur quia cuncta hęc (vt prędictũ eſt) opera ſunt dei,
neq; fieri potuerũt, niſi agente ſpiritu fortitudinis dei: in ſingulis vt reiũ veritas, dignitaſq; poſ-
cit, glorioſa ſcrutemur ſacramenta Chriſti filij dei, in quo ſeptiformis ſpiritus ſanctus requieuit.

De eo quòd Nazareus fore prænunciatus eſt, & de iniuncta matri continentia, quo ſenſu ad Chriſtum & virginem eius matrem aſpiciat. CAPVT XIIII.

STerilis, inquit, es abſq; liberis, ſed concipies & paries filiũ. Caue ne vinũ bibas ac ſiceram, nec
immundũ quicquam comedas, quia concipies & paries filiũ, cuius nõ tanget caput nouacula.
Erit enim Nazareus dei ab infantia ſua, & ex matris vtero: & ipſe incipiet liberare Iſrael de manu
Philiſtinorum.) Iam ex hoc ipſo, quod ſterili ex matre naſciturus Samſon promittitur: magnis &
primis cõparabilis eſt patribus, Iſaac, & Iacob, & Ioſeph, qui oẽs ſteriles diu matres habuerũt, om
neſq; fide promerente, ſuperno munere deficienti naturę dati ſunt, & in factis ſuis Chriſti domi
ui noſtri figuram prętulerunt, quẽ non more ſuo natura, ſed pręcipua prę omnibus Nazareis, ſa-
ctũ de ventre virgineo protulit gratia. Matris vel mulieris huius ſterilitas, beatæ Mariæ ſecuudũ
figuram eſt virginitas. Quid enim ſecundũ naturã ſterilius virginitate? Igitur vbi apparet angelus
domini, dicens huic, ſterilis es, & abſq; liberis, ſed concipies & paries filiũ: in mentẽ nobis veniat
Gabriel angelus domini, dicens illi: virgo es, & nõ cognouiſti virum, ſed ecce concipies & paries
Lucæ 1. filiũ. Nempe, & quod huic ait, caue ne vinum bibas ac ſiceram, nec immũdum quicquam come-
das, quia concipies & paries filium, cuius non tanget caput nouacula: illa myſticè præparatio eſt,
Ibidem quæ in his angeli verbis intelligenda eſt. Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſsimi ob-
umbrabit tibi: Ideoq; quod naſcetur ex te ſanctũ, vocabitur filius dei. Deniq; beatę virgini ſpiri-
tu ſancto ſuperueniente, purificari, vinũ ac ſiceram nõ bibere, & immundũ non quicquam come
dere fuit. Vinũ quippe ac ſicerã bibere vel immundũ quid comedere, eſt voluntatẽ carnis amare,
vírileſq; per libidinẽ complexus admittere. Sed profectò omnẽ eiuſmodi appetitum beatæ vir-
gini ſuperueniens ſpiritus ſanctus à mente & corpore eius excluſit. Igitur vinũ ac ſicerã nõ bibit,
nec immundum quicquam comedit paritura filium: cuius, cum ſit filius dei, caput tangere nõ de
beat nouacula. i. blaſphema corrodere lingua. Quiſquis enim negat illũ eſſe filium dei, quiſquis
nõ hominẽ ac deum, ſed hominẽ tantum illum eſſe aſſerit, profectò caput eius auſu ſacrilegio, &
nouacula nimis acuta radit, quod fecit Dalila meretrix. i. ſynagoga cardinalis ingrata amãti. Erit
enim inquit Nazareus dei: Nazareus inquã dei. i. ſanctus dei, quod & dęmoniaca impuritas con-
Lucæ 4. feſſa eſt, ſcio inquiẽs, quis ſis ſanctus dei. Præterea quod oblato ſacrificio domino ſuper petram,
ſtante Manue & vxore eius flamma aſcendit. (Cumq; aſcenderet flamma altaris in cœlum, ange-
lus domini in flamma pariter aſcendit.) Illud nobis pulchrè innuit, quia ſuſcepto deus pater ſa-
crificio virgineæ fidei dicẽtis ad angelum: Ecce ancilla domini, fiat mihi ſecundũ verbum tuum:
ſtatim ſpiritus ſancti ſplendoribus caſta repleuit viſcera, & receſsit angelus ab ea.

Quòd nomine ipſo Chriſtum figurauerit Samſon, qui catulum leonis, manibus in fruſta decerpſit, & fauum mellis ex ore eius ſumptum, comedebat in via: & problemata eius, & vxor alteri tradita, quarum rerum Chriſti fuerint ſigna. CAPVT XV.

CAP. XIIII. PEperit itaq; filium, & vocauit nomẽ eius Samſon.) Ipſum quoq; Nazarei nomẽ reſonat Chri-
ſtum. Samſon quippe interpretatur, ſol eorũ. Quis autẽ Chriſtum eſſe neſciat ſolẽ verum, ſo-
lem eorũ, qui oculos habent, & in cœlũ aſpiciũt? Igitur cuius muuere peperit filiũ, eius iuſtructu
vocauit nomẽ eius Samſon. (Creuitq; puer, & benedixit ei dñs. Cœpitq; ſpiritus dñi eſſe cũ eo in
caſtris Dan, in Saraa & Eſtahol. Deſcendit igitur Samſon in Thammata, & reliqua.) Plena forti-
tudinis res geſta eſt. (Irruit (inquit) ſpiritus dñi in Samſon, & dilacerauit leonẽ, quaſi hœdũ in fru
ſta decerpens, nihil omnino habens in manu.) Catulus leonis ſæuus rugiẽs, qui occurrit illi, typũ
prætulit diaboli, qui verè vt catulus leonis ſæuus ac rugiens ſaluatori noſtro occurrit, cũ adama-
tam coniugem accepturus eſſet. i. cũ ſynagogam ſua præſentia docturus aduenisſet. Vbi primum
Matth. 4. occurrit illi? In deſerto ieiunãti & eſurienti. Cum enim ieiunaſſet quadraginta diebus & quadra-
ginta noctibus, poſtea eſurijt. Et accedẽs tentator, dixit ei: Si filius dei es, dic vt lapides iſti panes
fiant, & c. Illic occurrentẽ ſibi leonẽ in fruſta decerpſit, nihil omnino habẽs in manu. Tertio nãq;
tentantem confutauit, nõ fortitudine, qua in illum poterat vti deus, ſed ratione, & ſcripturarũ te-
ſtimonijs, qualibus & nos vti voluit, quotienſcunq; tentaremur. (Et poſt aliquot dies, inquit, ec-
ce examẽ apum in ore leonis erat, ac fauus mellis. Quem cum ſumpſiſſet in manibus comedebat
in via.)

in via.) Reuertens Samſon examen apum, & fauũ mellis ſumpſit ex ore leonis, quia victo tenta- Epheſ.4.
tore, Chriſtus regreſſus in Galilæam, in virtute ſpiritus duodecim Apoſtolos elegit. Quomodo
illi erãt in ore leonis? Planè vt taceã ꝙ erãt oẽs ſecundũ Adã natura filij iræ, ſicut & cæteri, Petrus Matth.10.
& Andreas primi Apoſt. Philippus quoq; à Bethſaida erãt ciuitate, quã per infidelitatẽ leo diabo
lus in ore tenuit, ipſo teſtãte dño, cũ dicit: Væ tibi Corrozaim, væ tibi Bethſaida, q̃a ſi in Tyro &
Sydone factę eſſent virtutes, quę in vobis factę ſunt: olim in cilicio & cinere pœnitentiã egiſſent.

Amplius aũt tunc examen apum & fauũ mellis ex ore leonis aſſumpſit: quando palã in cruce de
humani generis hoſte triũphans, non ſolũ Apoſtolos, ſed & oẽs, qui per verbũ eorum credituri
erant in illũ, de poteſtate eius eripuit. Igitur fauũ mellis ſic ſumptũ in manibus comedebat in via
.i. voluntatẽ patris in ſalutẽ illorum delectabiliter faciebat in præſenti vita, quẽadmodum dicit:
Meus cibus eſt, vt faciam voluntatẽ patris mei. Interea & problema propoſuit ſodalib⁹ ſuis. (De Iohan.4.
comedẽte (inquiẽs) exiuit cibus, & de forti egreſſa eſt dulcedo.) Iudæis nanq; loquebatur dñs in
parabolis iuxta illud in Pſal. Aperiã in parabolis os meũ, loquar propoſitiones ab initio. Maximè
aũt tunc illis problema propoſuit eiuſmodi, quãdo ſignificãs qua morte eſſet moriturus: Nũc in-
quit iudiciũ eſt mundi, nũc princeps huius mũdi eijcietur foras. Et ego ſi exaltatus fuero à terra, Pſalm.77.
omnia traham ad meipſum. In eo nanq; ꝙ eiecto foras principe mundi, oĩa traxit ad ſe, de come Iohan.12.
dẽte illi cibus exiuit, & de forti dulcedo egreſſa eſt. Et huius problematis illi ſolutionẽ inuene-
runt. Dixerũt enim, Nos audiuimus ex lege quia Chriſtus manet in æternũ. Quomodo tu dicis,
oportet exaltari filiũ hominis? Itaq; ſolutionẽ inuenerunt, veruntamen nõ in aliena vitula, ſed in
propria arando conſciẽtia. Nam quod facere cogitabant, hoc illũ ſignificaſſe intellexerunt. Quo Marc.10.
tandẽ illud coniugiũ fine ſolutũ eſt? (Iratus, inquit, nimis, aſcẽdit in domũ patris ſui. Vxor autem
eius accepit maritũ vnũ de amicis eius, & pronubis.) Certũ eſt, palàm omni mundo eſt, quia Iu-
dęis iratus nimis, aſcẽdit Chriſtus in domũ patris ſui: aſcẽdit inquã, in cœlũ, & ſedet à dextris dei.
Vxor aũt eius ſynagoga maritũ accepit vnum de amicis eius & pronubis, vnũ de magnis patriar-
chis & prophetis amicis dñi, Moyſen ſcilicet amicũ & pronubum Chriſti, quia de illo ſcripſit. Il-
lum accepit ſynagoga. Imò illũ accepiſſe ſibi viſa eſt, gloriando in legis eius litera, legẽdo legem
eius ſine hui⁹ gratia Verbi gratia: Tu inquiũt diſcipulus eius ſis: nam nos Moyſi diſcipuli ſumus. Iohan.9.

Quòd illum afferentem hœdum de capris, & volentem cubiculum introire, prohibuit pater puellæ, & idcirco iratus, faciam inquit vobis mala, quid myſterij in Chriſto contineat. CAPVT XVI.

POſt aliquantum autem temporis, cùm dies triticeæ meſſis inſtaret, venit Samſon inuiſere vo- CAP. XV.
lens vxorẽ ſuam, & attulit ei hœdũ de capris.) Poſt aliquantum tẽporis .i. poſtquam reſurrexit
à mortuis, & in cœlum aſcẽdit, ſanctumq; ſpiritum Apoſtolis ſuis dedit: cùm dies triticeæ meſſis
inſtaret .i. cùm tẽpus euangelicæ prędicationis adeſſet, vt operarios ſuos dominus meſſis in mun-
dum vniuerſum mitteret: venit ipſe Chriſtus in Apoſtolis ſuis, in quibus loquebatur, inuiſere vo
lens vxorem ſuam, conuertere volẽs ſynagogam, afferẽs illi hœdum .i. prædicans pœnitentiam &
remiſsionẽ peccatorum. (Cumq; eius cubiculum ſolito more vellet intrare, prohibuit eum pater
illius.) Pater ſynagogæ, cœtus phariſaicus, cuius erat officium vel profeſsio, populum inſtruere,
ſæueritate magiſtri, patris affectu. Talis profectò pater, clauim vſurpans ſcientiæ, Chriſtum pro- Act.4.
hibuit ne intraret cubiculum ſynagogę. Cæſis nanque Apoſtolis, denunciauerunt, ne in nomine
eius loquerentur vlli hominũ. (Cui reſpondit Samſon, Ab hac die nõ erit culpa in me cõtra Phi-
liſtęos, faciam enim vobis mala.) Senſus penè idem & verba cõſona ſunt hęc, Hieruſalẽ Hieruſalẽ Matth.23.
quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te miſsi ſunt. Quoties volui congregare filios tuos,
quemadmodum gallina cõgregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti. Ecce relinquetur vobis domus
veſtra deſerta. Hæc paſſurus ore proprio dixit, & poſtquam paſſus eſt, poſtquàm reſurrexit, & in
cœlum aſcendit, itidem loquens in Apoſtolis ſuis, in illos Philiſtæos, in illos potione cadentes, Act.13.
ebrioſque ſuo ſanguine Iudæos, excuſſo puluere pedum, locutus eſt. Vobis quidem oportebat
primùm loqui verbum dei, ſed quoniam repuliſtis illud, ecce cõuertimur ad gentes. Ita iam non
eſt ab hac die culpa in me contra vos. Quid enim vltra debui facere, & non feci?

Quid in eo myſticum ſit, quòd trecentas vulpes cœpit, & caudas earum ad caudas, & faces ligauit in medio, & dimiſit vt irent in ſegetes Philiſtinorum, quæ tam mulierem quàm patrem eius combuſſerunt. CAP. XVII.

PErrexitq;, & cœpit trecentas vulpes, caudasq; earum iunxit ad caudas, & faces ligauit in me-
dio. Quas igne ſuccendens, dimiſit vt huc atq; illuc diſcurrerent. Quæ ſtatim perrexerunt in
ſegetes Philiſtinorum.) Quo perrexit, vel quas cœpit vulpes verus Samſon? Ad Gentes perrexit,
in omnem terram exiuit, perſcrutansq; templorum antra, ad delubrorum foueas, illas cœpit vul
pes, de quibus Pſalmiſta: Philiſtæos iſtos, id eſt, Iudæos ore prophetico percutiẽs. Tradentur, in- Pſal.62.
quit, in manus gladij, partes vulpium erunt. Vulpes nanq; iſtæ, maligni ſpiritus ſunt, qui latebant
in cordibus hominum, in ſimulachris gentium doloſè agentes, reſponſa fallaciæ ſuæ proferentes.

CAP. XV. Cœpit itaque trecentas vulpes, id eſt, in tribus orbis partibus, Aſia, Europa, & Affrica, rete ſuum expandens, cunctns ad iudicium protraxit, qui pro dijs colebantur, dæmones. Et nunc quidem de templis eiecti: huc, illucque diſcurrunt quærentes & non inuenientes requiem, ſed in caudis, vbi finis eſt corporis, colligatum portant incendium. i. conſecuturum in fine ſeculi non ignorant damnationis iudicium. Statim, inquit, perrexerunt in ſegetes Philiſtinorum. Segetes Philiſtinorum, opera erant Iudæorum, ſtudia ſcribarum, traditiones Phariſæorū. Illuc omnes perrexerunt, Matth. 12. Lucæ 11. quemadmodum in euangelio eſt ſignificatum. Cùm, inquit, ſpiritus immundus exierit ab homine, ambulat per loca inaquoſa quærens requiem, & non inueniens dicit: Reuertatur in domum meam vndè exiui. Et cum venerit, inuenit ſcopis mundatam. Et tūc vadit, & aſſumit ſeptem alios ſpiritus nequiores ſe, & ingreſsi habitant ibi. Et fiunt nouiſsima hominis illius peiora prioribus. Diabolus nanque de corde gentilitatis eiectus, cùm ſeptem, id eſt, vniuerſis malignitatis ſpiritibus, in gentem illam reuerſus eſt, vndè exiuit: quando primùm de erroribus Aegypti eductam, deus verus ad cultum ſuum reuocauit. Igitur ſegetes Philiſtinorū, & confortatæ iam fruges concrematæ ſunt: intantùm, vt vineas quoque & olіueta flamma conſumeret: quia videlicet cuncta opera Iudæorum, cunctæ cerimoniæ vel ritus eorum dei odio damnati ſunt: intantùm, vt ciuitatem quoq; & templū hoſtilis flamma conſumeret. (Dixeruntq; Philiſtijm. Quis fecit hanc rem? Quibus dictum eſt, Samſon gener Thānathæi, quia tulit vxorem eius, & alteri tradidit, hæc operatus eſt.) Planè Iudæi & ſecundum corpus traditi in manus gladij, & ſecundum animam partes vulpium. i. malignorum ſpirituum effecti, ignorare non poterant, quis feciſſet hác rem, quo pro ſcelere paterentur tam peſsimam rem. Erat itaq; manifeſtum in cordibus illorum iudicium, teſtimoniū reddente contra illos cōſcientia ipſorum, & inter ſe inuicem cogitationum accuſantium, & defendere non valentium. (Aſcenderuntq; Philiſtijm & combuſſerunt tam mulierem quàm patrem eius.) Philiſtijm, inquam, combuſſerunt Philiſtæos voluntate vlciſcendi: Iudęi autem Iudæos interemerunt, non voluntate exigētes vindictam ſanguinis Chriſti, ſed cauſa occulta agente contra ſemetipſos armati Obſeſsi nanq; foris à Romanorum exercitu, triplici (vt hiſtoriæ referunt) intrinſecus bello diſſecabantur. Bellum erat intra vrbem, bellum inter ciues, bellum ante templum. Eleazarus interiora, & circuitum omnem templi occupauerat. Simon ſuperiora vrbis tenebat. Medius eorum Iohannes aduerſus vtrunq; pugnabat, Eleazaro inferior, Simone ſuperior. Itaq; per vulpes immiſſo primùm incendio, Philiſtæi Philiſtæos, id eſt, deſertricem Samſonis mulierem cum patre eius combuſſerunt: quia videlicet per malignos ſpiritus, quibus poteſtas data eſt, Iudęi contra ſemetipſos inflammati, ipſi ſynagogam ſuā cunctumq; ordinem ſacerdotalem ac leuiticum perdiderunt, tandemq; viſibiliter quoq; exuſta eſt ciuitas, & templum eorum.

Quomodo percuſſerit Philiſtæos, vt ſtupentes ſuram fœmori imponerent: & quale vſque hodie, ſecundùm hæc ſit opprobrium Iudæorum. CAP. XVIII.

QVibus ait Samſon: Licet hæc feceritis, tamen adhuc ex vobis expetam vltionē, & tunc quieſcam.) Iuxta literam quod dicit hoc eſt, licet cauſam meam vindicaueritis comburendo mulierem quondam meam, & patrem eius, qui illam viro alteri tradidit: tamen vltionem adhuc expetam ex vobis, tanquam non de vindicibus, ſed de hoſtibus meis. Non enim mihi fauendo, ſed veſtram vltionem quærendo, illos combuſsiſtis. (Percuſsitque eos ingenti plaga, ita vt ſtupentes ſuram fœmori imponerent.) Stupentes, inquit, videlicet ſtupore corporis. Non enim mentis, ſed corporis ſtupor eſt, ſucciſis vel obuſtis varicibus, geniculares quoque neruos contrahi, ſicq; ſura fœmori cohærente tam turpiter, quàm miſerè nates à terra non poſſe ſubleuare. Adhuc igitur, inquit, ex vobis expetam vltionem, vt ſcilicet vulpes ſupradictæ, quarum caudas iunxi ad caudas facibus in medio ligatis, non maiore mihi ridiculo per ſegetes veſtras nates ſuas flamma vrgente agitauerunt, quàm vos ipſi per terram veſtram nates veſtras rependo trahetis. (Et deſcēdens habitauit in ſpelunca petræ Ethan.) Ethan interpretatur fortium. Quanta fortitudine ſecundum hoc nomen de petra eadem contra hoſtem promouerit, claret ex ſubiectis. Sanè verus Samſon virtutum princeps ſuis itidem inimicis Iudæis dixerit. Licet hæc feceritis, licet facti partes vulpium, & traditi in manus gladij, bellis nihilominus inteſtinis, & ſeditionum pertinacia vobiſmetipſis exitio fueritis in vindictam ſanguinis mei: tamen adhuc ex vobis quicunq; ſupereſtis expetam vltionem. Percutiam vos ingenti plaga, ita vt ſtupentes ſuram fœmori imponatis: vt videlicet, quemadmodum is qui areſactis meatibus ſanguinis, contracto fœmori ſuram imponit, ad communem hominum ſtaturam aſſurgere nequit: ſic vos captiui in omnes gentes abducti, & opprobrium omnibus effecti, ſemper diminuti capitis, & minimæ conditionis habeamini. Tunc Pſal. 58. quieſcam, id eſt, non omnino vos occidam, quemadmodum dixi in propheta: Deus oſtendit mihi ſuper inimicos meos, ne occidas eos, ne quando obliuiſcantur populi mei, diſperge illos in virtute tua. Hęc dixit & fecit, & deſcendens atque diſcedens vſque hodie habitat in ſpelunca petræ Ethan. Petræ nanque Ethan, petræ fortium ſpelunca, eccleſiaſticæ fidei conſcientia eſt tuta & ſolitaria, in qua nimirum ille requieſcens habitat.

De aſini mandibula, qua mille viros percuſſit: & quòd ita Chriſtus per contemptibilia & infirma, fortia quæque confundat. CAPVT XIX.

DEſcenderũt igitur tria milia virorum de Iuda ad ſpecum Silicis Ethan. Dixeruntq́; ad Sam-
ſon, Neſcis quòd Philiſtijm imperant nobis?) Ac deinceps. (Inuentamq́ue maxillam, id eſt,
mandibulam aſini quæ iacebat arripiens, interfecit in ea mille viros.) Iam ſatis experti fortitudi-
nem Samſon Nazaręi, id eſt, compertam habentes omnipotentiam Chriſti filij dei: adhuc tamen
aſcenderunt Philiſtijm, aſcenderunt potione cadentes, vel caſuri Iudæi in terram Iuda, in terram
confeſsionis contra eccleſiam catholicam, in qua eſt fides & confeſsio veritatis. Deſcenderunt &
propter eos tria milia virorum de Iuda ad ligandum Samſon, quia videlicet per tres orbis partes,
Aſiam, Europam, & Affricam, quàm plurimi qui de Iuda eſſe videbantur, qui Chriſtum confite-
bantur, de qualibus apoſtolis. Ex nobis exierunt, ſed non erant ex nobis, adiutores facti ſunt Iu- 1.Iohan.2.
daicæ impietatis, multis quidem ſciſſuris, ſed eodem Chriſtũ apprehendere volentes ſpiritu ma-
lignitatis. Sed quid ille? Inuentam maxillam, id eſt, mandibulam aſini, quæ iacebat, arripiens, in-
terfecit in ea mille viros. Maxilla vel mandibula aſini in manu Chriſti, illa ſtulta & infirma mun- 1.Cor.1.
di, illa ſunt ignobilia, & contemptibilia mundi, de quibus Apoſtolus dicit: Videte vocationem
veſtram fratres, quia non multi ſapientes ſecundum carnem, non multi potentes, non multi no-
biles: ſed quę ſtulta ſunt mundi elegit deus, vt confundat fortia: & ignobilia mundi & cõtempti-
bilia elegit deus, & ea quę non ſunt, vt ea quę ſunt deſtrueret. Inuentam itaq; maxillam aſini quę
iacebat arripiens, interfecit in ea mille viros, quia videlicet inuentos eos qui non erant, qui igno-
biles & contemptibiles mundo atq; abiecti erant, confudit & deſtruxit inimicos ſuos: quòd iam
partim factum eſt commutando illos in bono: partim faciendum eſt, damnando illos qui bene
occidi non potuerunt in futuro iudicio. Hoc mirabile opus fecit deus, Samſon fortiſsimus Chri
ſtus omnipotentiſsimus. Sciebat quod grande ſibi certamen, grauisq́; diſceptatio foret contra le-
giſperitos, contra oratores, contra mundi philoſophos, contra nobiles & fortes, reges, imperato-
res, tyrannos. Et hoc ſciens, non vocauit prima expeditione multos ſapientes, nobiles, ſiue poten
tes, quorum linguis magniloquis, quorum gladijs ſiue poteſtatibus euãgelium ſuum roboraret:
ſed tales nimirum, qui tanquam leonibus aſini, ſic deſpecti eſſent ſapientibus, nobilibus, atq; po-
tentibus illis: ſcilicet idiotas, non ſcribas: homines ſine literis, non ſedentes in cathedra Moyſis
ſimplices, non oratores: piſcatores, non imperatores. (Et ait: In maxilla aſini, in mandibula pulli
aſinarum deleui eos.) Aſinus prior, id eſt, Iudaicus: pullus aſinæ iunior, eſt Gentilium populus.
Ergo maxilla aſini, Apoſtoli de Iudæis non valde ſecundũ carnem magni aut inclyti: mandibula
pulli aſinæ, martyres & doctores fuère de gentibus electi. Nam & ſi omnes qui de Iudæis, & de
gentibus in initio prædicationis euangelicæ fuère vocati, tanquam aſinus, velut & pullus aſina-
rum mundo erant deſpecti: attamen hi qui totum pondus certaminis ſuſceperunt, qui totam vi-
ctoriam perfecerunt, velut in maxilla aſini, & velut mandibula pulli aſinarum, magis fuère con-
tem ti, id eſt, apud mundum iſtum, ſtultorum ſtultiſsimi, & deſpectorum deſpectiſsimi, qui con-
tumelias honoribus præferrent, pro Chriſto mori quàm viuere mallent.

Quod aperuit dominus molarem dentem aſini, & egreſſæ ſunt aquæ largiſsimæ, cuius rei myſterium ſit. CAPVT XX.

CVmque hæc canens verba compleſſet, proiecit mandibulam de manu. Sitiensq́; valde. En, in-
quit, ſiti moriar, incidamq́; in manus incircunciſorum. Aperuit itaq; dominus molarem den-
tem in maxilla aſini, & egreſſæ ſunt ex eo aquæ. Quibus hauſtis, refocillauit ſpiritũ, & vires rece-
pit.) Quomodo verus Samſon Chriſtus dominus illam de manu ſua proiecit maxillam ſiue man
dibulam: in qua tantam ſalutẽ, tantamq́; fecit victoriam? Nunquid illos deſeruit, aut dereliquit,
per quos pugnauit & vicit? Non vtiq; deſeruit aut proiecit, ſed tamen occidi permiſit atq; pro- Sap.3.
ſterni, & viſi ſunt oculis inſipientium mori. Proiecit ergo illos de manu ſua, non inuitos, ſed ſpon
taneos, tradentes corpora ſua propter deum ad ſupplicia. Clamauitque & ait: En ſiti moriar, &c.
Grandis enim illi cura fuit, imò eccleſiæ eius, quæ eſt corpus eius, magna ſolicitudo, & grandis
erat metus: ne decidentibus apoſtolis, quorum meritis [illegible]rtutibus innitebatur, periret religio,
fides infirmaretur, & ad delendum Chriſtianum nomen manus incircunciſorum, manus infide-
lium & impiorum roborarentur. Sed quid? Aperuit, inquit, dominus molarem dentem in maxil-
la aſini: & egreſſæ ſunt ex eo aquæ. Nihil verius, nihil manifeſtius. Proſtratis enim in mortem ſan-
ctis apoſtolis & martyribus, ſepulchra illorum viuas aquas emanauerunt, corpora illorum mira-
culorum gratiam profuderunt. Hoc omnibus membris Chriſti dulce fuit, hoc omnibus fideli-
bus eius deſudantibus in agone Chriſtiano tale fuit, quale quies laſſo, quale per æſtũ, dulcis aquę
properante ſitim reſtinguere riuo. Nam exinde creuit fides, roborata eſt ſpes, charitas magis ac
magis inualuit. Itaque refocillauit ſpiritum Samſon, & vires recepit.

Quod obſeſſus hoſtibus, media nocte ſurrexit, portas tulit, & cum eis verticem montis aſcendit. CAPVT XXI.

CAP. XVI. ABijt quoq; in Gazam, & vidit ibi mulierem meretricem, Ingreſſusq́; eſt ad eam. Quòd cùm audiſſent Philiſtijm & percrebuiſſet apud eos, intraſſe vrbem Samſon, circundederunt eum, poſitis in porta ciuitatis cuſtodibus, & ibi tota nocte cum ſilentio præſtolantes, vt facto mane, exeuntem occiderent.) Et meretrix iſta fornicariam ſynagogam ſignificat, cui per prophetam deus
Hiere.2. dicit: In omni colle ſublimi, & ſub omni ligno frondoſo proſternebaris meretrix. Ad hanc Samſon ille fortiſsimus ingreſſus eſt, quando Chriſtus in ea cum hominibus conuerſatus eſt, & apud illam prædicare & miracula facere dignatus eſt. Sed circundederunt eum Philiſtæi, circundederunt & obſederunt Iudæi, quemadmodum in Pſalmo dicit: Quoniam circundederunt me canes
Pſal.21. multi, conſiliũ malignantium obſedit me. Quid enim Gaza ciuitas, niſi infernũ ſignificat? Quid per Philiſtæos, niſi Iudæorum perfidia demonſtratur? Qui cum dñm mortuum viderent, eiusq́; corpus in ſepulchro iam poſitũ, cuſtodes illico deputauerunt, & eum qui auctor vitæ claruit, inferni clauſtris retentum, quaſi Samſon in Gaza ſe deprehendiſſe lætati ſunt. Samſon verò nocte media nõ ſolum exijt, ſed etiam portas tulit: quia videlicet redemptor noſter ante lucem ſurgẽs, nõ ſolum liber exijt de inferno, ſed inferno ipſa inferni clauſtra deſtruxit, portas tulit, & montis verticem ſubijt, quia reſurgẽdo clauſtra inferni abſtulit, & aſcendendo cœlorũ regna penetrauit.

Quòd Dalila quæ Sampſon raſit, ſynagogam ſignificet, quæ Chriſtum blaſphemauit, & in caluariæ loco crucifixit: & quid ſit myſticè, Samſon, id eſt, Chriſtum ligari, &c. CAPVT XXII.

POſt hæc amauit mulierem, quę habitauit in valle Sorech, & vocabatur Dalila. Veneruntq́; ad eam principes Philiſtinorũ, atq; dixerunt. Decipe eũ, & diſce ab eo in quo tantam habeat fortitudinem, & quomodo eũ ſuperare valeamus, & vinctũ affligere. Quòd ſi feceris, dabimus tibi ſinguli mille centũ argenteos.) Hæc mulier tandem decipiẽdo præualuit. Primò tentauit, & non potuit. Secundò & tertiò tentauit, & nõ potuit. Quartò tentauit, & præualuit. Et perſonæ quidẽ vel mulieres ſecundũ hiſtoriam plures ac diuerſæ, ſed ſecundũ myſteriũ vna eademq́; ſynagoga eſt, quæ Chriſtũ multotiens tẽtauit, & nec ſaltem in ſermone capere potuit: tandem aũt aliquando quaſi caput eius radendo tentauit, & pręualuit, quia Chriſtũ dei filium regem ſuũ negando ac blaſphemando, in monte caluariæ crucifixit. Interpretatur aũt Dalila paupercula, quo nomine ſynagogam eandem ſenſu pauperrimã denotat, cùm ſe iactet magnas legis & prophetarũ habere diuitias, & ita habitare in Sorech, quòd interpretatur electa vel optima. Sanè qui venerunt ad illam principes Philiſtinorũ, poſtulantes vt deciperet amatorem ſuũ Samſon, principes ſacerdotũ & ſeniores populi fuerunt: qui plebem vniuerſam aduerſus Chriſtũ concitauerunt. Et quamuis ille quidem ſecundũ hiſtoriam falſum locutus ſit, dicẽdo: (Si ſeptem neruiceis funibus necdũ ſiccis, & adhuc humentibus ligatus fuero, infirmus ero vt cæteri homines.) Itemq;. (Si ligatus fuero nouis funibus, qui nunquam fuerunt in opere, infirmus ero, & aliorũ hominũ ſimilis.) Ac deinceps. (Si ſeptem crines, crines capitis mei cum licio plexeris, & clauũ his circumligatũ terrę defixeris, infirmus ero:) In Chriſto aũt nihil horũ falſum eſt, ſed omnia ſecundũ myſteriũ vera ſunt. Imo quoniam in illo ſpiritũ Chriſti locutũ eſſe dubitare prohibemur, tantis præſentialiter ſignis diuinæ fortitudinis apparẽtibus: nec illud quod ibidem ſonuit, quòd Dalila audiuit falſum fuiſſe fateamur, ſed ipſam falſam dicentem. Ecce falſum locutus es. Quid enim funes niſi peccata ſunt,
Prouer.5. iuxta illud: Funibus peccatorũ ſuorum vnuſquiſq; conſtringitur, Pſalmiſta quoq; dicente: Funes
Pſalm.118. peccatorũ circumplexi ſunt me. Ergo ſeptenarius funium numerus, peccatorũ numeroſitas eſt, quia ſeptenario numero plerunque vniuerſitas ſignificatur. Quis aũt neſciat, quia verus Samſon Chriſtus Ieſus omniũ peccatorum noſtrorũ vincula ſuſcepturus erat, & cum eſſet fortiſsimus ſpirituum deus, propter nos homo infirmus, homo paſsibilis, atq; mortalis apparere habebat? Igitur ſi ſeptem neruiceis funibus (inquit ſpiritus Chriſti) ligatus fuero, infirmus ero. i. non, niſi peccata mundi ſuper me tulero, mortalis ero, aut mori potero: nec enim ex meo cur mori debeã cauſam vllam habeo. Quare aũt tertiò ligaturã ſeptenariam repetiuit? Videlicet propter tria tẽpora ſeculi. Primũ ante legem. Secundũ ſub lege. Tertiũ ſub gratia: quorũ oium peccata tollere vẽturus erat, ſecundũ hominem futurus infirmus & moriturus, ſecundũ diuinitatem ſic eadem peccatorũ vincula rupturus, quomodo ſi rumpat quis filũ ſtuppæ tortum, vel ſtaminis putamen cum ardorem ignis acceperit. Et notanda diſtinctio prædictorũ temporum ſecundũ diuerſitatem vinculorũ. Primi temporis (quod fuit ante legem) peccata, neruiceis funibus necdum ſiccis & adhuc humentibus cõparantur: quia videlicet illius æui hoĩes diſſolutos & recentes nulla temperauerat lex, nihilq́; interdixerat deus, quo carnis humidæ fluxũ reſtringeret. Secundi tẽporis peccata funibus quidem, ſed neq; neruiceis, neq; humentibus rectè figurãtur: quia peccata illorum qui ſub lege erant, neq; adeo neruoſa, neq; adeo fluxa fuerunt, quippe quæ iuſtitia legalis qualiſcunque, etſi non conſumpſit, tamen vtcunq; molluit: etſi non combuſſit, tamen aliquantiſper exiccauit. Tertij quod nunc agitur temporis peccata, ſeptem Nazaræi capillis cùm licio plexis, clauoq́; circumligatis rectè ſignantur: quia videlicet noſtra. i. oium qui in Chriſto credimus peccat, capiti eius pro-

eius propius admota, licioq; telæ euangelicæ complexa, clauisq; crucis illius publica confeſsione
circumnexa ſunt. Igitur omnia quidem Nazaræus filius dei in corpore ſuo pertulit peccata mũ-
di. Et pro omnibus vſq; ad mortem infirmatus eſt, pro conditione carnis, ſed ex virtute dei cun-
cta ſuperando, ab inferno teneri non potuit, in ſepulchro corruptionem non vidit.

Quando vel vbi dixerit Chriſtus, quia Nazareus ſum, & quomodo raſo capite infirmus, ſicut cæteri homines effectus ſit, quomodo vel quibus de fecerit. CAPVT XXIII.

CVmq; ei moleſta eſſet, & per multos dies iugiter adhæreret, ſpatiũ ad quietem nõ tribuens,
defecit anima eius, & ad mortem vſq; laſſata eſt. Tunc aperiens veritatem rei, dixit ad eam:
Ferrum nunquam aſcendit caput meum, quia Nazaræus ſum .i. conſecratus deo de vtero matris
meę. Si raſum fuerit caput meum, recedet à me fortitudo mea, & deficiam, eroq; vt cæteri homi-
nes. Caput Chriſti deus, inquit Apoſt. quod tunc raditur, quãdo nouacula acuta linguę blaſphe- 1. Cori. 11.
mantis, virtus eius & diuinitas denegatur. Sed quomodocunq; vel quantumcunq; radatur, nun-
quid ab illo fortitudo ſua recedet & deficiet, eritq; vt cæteri homines? Planè illis deficiet, & illis
infirmabitur, qui illum blaſphemando radunt, vt nihil proſit eis aduentus filij hominis in hunc
mundum, qui illum negãt verum deum, verum eſſe dei filium. Defecit, inquit, anima eius, & vſq;
ad mortem laſſata eſt. Iuxta hiſtoriam ſic factũ eſt, & ſic fieri vtiliter prouidentia diuina permiſit,
vt audiret omnis mundus, quantum in amore meretricis naufragium ſit, & muliebris lentina ce-
drinis quoq; fortium virorum tabulis quam pernitioſa ſit, vt, inquam, audiret omnis mundus, &
haberet omnis ſapiens exemplũ cauendi, ſciens quod nec Samſone fortior, nec Salomone ſapien
tior eſſe poſsit. Porro vt cœptum proſequamur myſterinm, tunc anima domini Ieſu quodammo
do defecit, & vſq; ad mortem laſſatus ſpiritus fortitudinis eius, quando poſt multas tentationes
Dalilæ, id eſt, pauperculæ ſynagogæ, dicentis: In qua poteſtate hęc facis? Tu quis es? Quem teip- Matth. 21.
ſum facis? tandem adiuratus eſt ab eadem dicente: Adiuro te per deũ viuum, vt dicas nobis, ſi tu Iohan. 8.
es Chriſtus, ſi tu es filius dei benedicti. Tunc, inquit, anima eius defecit, triſtis vſq; mortem, mo- Iohan. 8.
leſtè nimis interpellata, & tũc aperuit illi omnem veritatem, quòd eſſet Nazaræus, id eſt, ſanctus Matth. 26.
dei filius. Dixit enim: Tu dixiſti, Ego ſum. Et adiecit: Veruntamen dico vobis, amodo videbitis
filium hominis, ſedentem à dextris virtutis dei, & venientem in nubibus cœli.

Quomodo vel à quo tonſore raſum fuerit caput huius Nazaræi, id eſt, Chriſti. & de eo quòd Philiſtijm clauſum in carcere Samſon molere fecerunt, erutis oculis, omni Chriſtiano hoc exemplum cauendum ſit. CAPVT XXIIII.

AT illa dormire eum fecit ſuper genua ſua, & in ſinu ſuo reclinare caput. Vocauitq; tonſorem,
& raſit ſeptem crines eius, & cœpit abijcere eum, & à ſe repellere.) Tonſor quem mererrix
illa conduxit, vt raderet ſeptem crines dormientis Nazaræi, Pilatus extitit, cui vinctum domi- Iohan. 19.
num noſtrum, ſanctum ſanctorum tradidit & negauit, & in monte caluariæ crucifigi poſtulauit.
Ibi raſit ſeptem crines dormientis, id eſt, regem ſuum deteſtata eſt, & vniuerſum ius eius abdica-
uit, quaſi ouis obmuteſcentis, quaſi agni corã tõdente ſe os ſuũ non aperientis. Cœpitq; eũ abij-
cere, & à ſe repellere, inſuper & inſultare dicendo, moto & agitato capite, Vah qui deſtruit tem- Eſaiæ 53.
plũ dei, & in triduo illud reædificat. Saluũ fac temetipſum. Statim enim ab eo fortitudo receſsit, Marc. 15.
ſcilicet vt viſum eſt inimicis, præſertim cum diceret ipſe: Deus deus meus, vt quid me dereliqui-
ſti? (Quem cum apprehendiſſent Philiſtijm, ſtatim eruerunt oculos eius, & duxerũt Gazam vin-
ctum catenis, & clauſum in carcere molere fecerunt.) Euulſione oculorum Samſon, ipſa interfe-
ctio domini figurata ſatis aptè intelligitur: quia videlicet in morte non ſolum viſus, ſed & cæteri
omnes ſenſus auferuntur. Gaza ciuitas, infernum ſignificat, in quo catenis vinctum impij domi-
num teneri voluerunt, ſed hoc impoſsibile erat. Nam deus (inquit Apoſtolus) illum ſuſcitauit Actu. 2.
ſolutis doloribus inferni, iuxta quod impoſsibile erat teneri illum ab eo. Et clauſum, inquit, in
carcere molere fecerunt. Hoc iuxta literã ſignificari Hebræi volunt, quod pro ſobole robuſtiſ-
ſimorum virorum mulieribus ac libidini vacare conſulſus ſit, & ad hunc ſenſum pertinere, quod
in Eſaia Babylon dicitur: Tolle molam & mole farinam, quod ſcilicet in morem ſcorti cuncto- Eſaiæ 47.
rum libidini pateat maximè pro eo, quod continuò ſubiungitur, denuda turpitudinẽ tuam. Sed
nunquid hoſtes Philiſtæi de ſemine Hebræorum fortes viros multiplicari optauerunt? Ergo hęc
opinio quam turpis, tam & friuola eſt. Moraliter exemplum hoc omni homini cauendum eſt.
Sciendum quippe eſt, quòd aliquando prius oculus intellectus obtunditur, & poſtmodum ani-
mus captus, per exteriora vagatur deſideria, vt cæca mens quo ducitur neſciat, & ſe carnis ſuę il-
lecebris ſubdat. Aliquando verò prius deſideria carnis ebulliunt, & poſt longũ vſum illiciti ope-
ris oculũ cordis claudunt. Nã ſæpè mens recta cernit, nec tamẽ audenter contra peruerſa ſe eri-
git, & renitens vincitur, dum hoc ipſum quod tangit vel agit dijudicans, carnis ſuæ delectatione
ſuperatur. Quia enim plerunq; prius oculus contemplationis amittitur, & poſt carnis deſideria
huius mundi laboribus animus ſubiugatur, teſtatur Samſon ab Allophylis captus, qui poſtquam

CAP. XVI. oculos perdidit, ad molam deputatus eſt: quia nimirum maligni ſpiritus, poſtquam tentationum ſtimulis intus aciem contemplationis effoderint, foris in laborem circuitus mittunt.

Quid ſit myſticé Nazaræi noſtri, id eſt, Chriſti capillos renaſci cœpiſſe, & quomodo multo plures interfecit moriens, quam viuens occiderat, & quam domum, & quibus diſcuſſis columnis, deieceerat. CAPVT XXV.

IAmq; capilli eius renaſci cœperant, & principes Philiſtinorũ conuenerunt in vnum, vt immolarent hoſtias magnificas Dagon deo ſuo, & epularẽtur, dicentes: Tradidit deus noſter inimicũ noſtrum Samſon in manus noſtras. Quod etiã populus videns, laudabat deum ſuum, eademq; dicebat. Lætãtesq; per conuiuia ſumptis iam epulis, præceperunt vt vocaretur Samſon, & ante eos luderet, &c.) Ludus iſte in luctum, lætitia hæc in mœſtitiã, epulæ iſtæ in vomitum cõuerſæ ſunt, ita vt cruentas crapulati euomerẽt animas, oppreſsi magnæ domus ruina. Nã multo plures interfecit moriens, quam ante viuus occiderat. Porro capilli Samſon fortiſsimi, inuicti, & inſuperabilis, ſcilicet Chriſti filij dei: capilli, inquam, huius nunc renaſci cœperunt, Quando Petrus qui illũ
Matth. 26. negauerat, cæteriq; omnes apoſt. qui omnes relicto eo fugerant, illo reſurgente à mortuis, fidem atq; fiduciam reſumpſerunt. Et Philiſtinorum quidem principes, & populus gaudebant, dicẽtes: quia mortuus eſt ſeductor ille, & perijt nomen eius, qui cõmouit vniuerſam terrã, incipiens à Galilæa vſq; huc, & docẽs ſeduxit plurimos. Hæc dicentes, & ita lętantes immolabãt hoſtias magnificas, nõ deo, ſed diabolo: nõ inquam, in templo dei, ſed in tẽplo diaboli, ſcilicet Dagon. Dagon
Eſaiæ 27. quippe interpretatur piſcis triſtitiæ, illum ſignificans, de quo in Eſaia ſcriptum eſt: In die illa viſitabit dominus in gladio ſuo duro & grandi & forti, ſuper Leuiathan ſerpentẽ vectem, & ſuper Leuiathan ſerpentem tortuoſum, & occidet cetũ qui in mari eſt: huic, inquam, immolabant hoſtias, ex quo manus ſuas Chriſti ſanguine impleuerunt, & quicquid deinceps ſacrificant vel offerunt, nõ deo patrum ſuorũ, ſed diabolo offerunt. Lætantes itaq; inter huiuſmodi epulas, præce-
Act. 5. perunt vt vocaretur Samſon, & ante eos luderet, & ipſi ſpectabãt ludentẽ Samſon. Cõprehenſos
1. Cor. 4. quippe apoſtolos Chriſti peſsimi luſores cęciderunt, vndè tamẽ illi gaudẽtes, quod digni eſſent pro nomine Ieſu contumeliã pati, ſpectaculum, inquiũt, facti ſumus mundo, & hominibus, & angelis. Ludebat ergo in illis mẽbris ſuis Chriſtus, quicquid enim miraculorum agebat, quicquid ſanæ doctrinæ dicebat, ludus erat, & vanitas impijs ſpectatoribus. (At ille apprehendens ambas columnas, quibus innitebatur domus, alterã earũ dextera, & alterã leua tenuit, concuſsisq; fortiter colũnis, cecidit domus ſuper omnes principes, & cęterã multitudinẽ, quæ erat ibi.) Quis hoc non videat, quis neſciat, quia deſerta facta Hieruſalẽ, deſolata quoq; domus ſanctificationis eorum, & gloria eorũ, cecidit ſuper omnes principes, & cæterã multitudinẽ? Non enim ita mediocriter, vt quondã à Babylonijs, nõ, inquam, ita parcè tẽplum illud antiquiſsimũ à Romano excidio euerſum eſt: ſed cecidit funditus, & cum gẽte ipſa perijt, ita vt nõ ſit relictus lapis ſuper lapidem qui nõ deſtrueretur. Perdiderunt locũ & gentẽ, cuius metu ſimulato ne perderẽt, mortẽ domini ſibi expedire voluerunt, dicendo: Si dimittimus eum ſic, omnes credẽt in eũ, & venient Ro-
Iohan. 11. mani, & tollent noſtrũ & locũ & gentẽ. Hoc ecõtrariò cõtingit, nã potius idcirco, quia nõ dimiſerunt eum ſic, omnes gentes credẽt in eum, Romani quoq; illorũ & locum, & gentem tulerũt. Rectè ergo dictũ eſt, quia multo plures interfecit moriens, quam viuus occiderat. Multo magis enim, quia mortuus eſt, nos in eũ credimus, & inimici tã viſibiles quã inuiſibiles perierũt & perdiderũt, imò & perditi ſunt: quam aut nos credituri, aut ipſi perituri vel perdituri erãt, ſi dimiſiſſent eum viuũ. Igitur reſumptis viribus, colũnas duas, quibus innitebatur domus, Samſon tenuit, quibus & excuſſa domus cũ perditione multorum cecidit: quia videlicet Chriſtus à mortuis ſuſcitatus, & claritate quã habuit priuſquam mundus eſſet apud patrem clarificatus, vtrunq; colũnam gentes illius, regnum ſcilicet, & ſacerdotium vetus iratus fortiter concuſsit: & per manus Romanorum cum duplici, id eſt, corporis & animæ Iudæorum contritione locũ ipſum euertit.

De hiſtoria, qua tribus Dan tuliſſe idôlum Michę, & viri ſtirpis Beniamin narrantur mulierem incredibili libidinis furore vexando interfeciſſe, quod vehementer Iſrahelitas duplicis fornicationis crimine infamet. CAPVT XXVI.

CAP. XVII. FVit eo tempore vir quidã in monte Ephraim, nomine Michas, qui dixit matri ſuæ: Mille centum argenteos quos ſeparaueras tibi, & ſuper quibus me audiente iuraueras, ecce ego habeo, & apud me ſunt.) Ac deinceps. (Reddidit igitur matri ſuę. Quæ tulit ducentos argenteos, & dedit eos argentario, vt faceret ex eis ſculptile & conflatile, &c.) Duo gentis Iſraheliticæ mala, duplicẽ fornicationẽ populi Iſrael, ex hoc loco vſq; ad finem huius libri ſcriptura ſancta culpare & execrari laborat: propter quę penè cõtinua, & nunquam niſi paucíſsimis iudicibus, ſiue regibus iuſtis fręnantibus interdũ coercita, dominus terræ illi & populo toties iratus eſt, & adhuc manus eius extenta. Prima nanq;, id eſt, fornicatio animæ eſt, qua à deo legitimo viro creatura recedẽs, idôlis proſtituitur, & diuini nominis adulterium perpetrat, ſculptili atq; conflatili communicando illud. Hoc adulteriũ, hanc fornicationem ſpiritualem in gente illa præſens lectio vehemẽter

percutit

percutit, quo in tantũ ardebat: vt nũc tẽporis nõ ſolũ Michas, vnus homo ſculptile fecerit, ſed & integra tribus Dan pro magno cõmodo ſibi illud furata ſit: cũ adhuc inter cæteras tribus ſortem non accepiſſet, & idcirco dei veri auxiliũ ſaltẽ pro tẽporalibus bonis impenſius quærere debuiſſet. Sic enim dictũ eſt: (In diebus illis nõ erat rex in Iſrael, & tribus Dan quærebat poſſeſsionẽ ſibi, vt habitaret in ea. Vſq; ad illũ enim diẽ, inter cęteras tribus ſortẽ non acceperant.) Et poſt aliqua: (Tulerunt ſculptile Ephod, & idôla, atq; cõflatile. Quibus dixit ſacerdos: Quid facitis? Cui reſpõderunt: Tace, & pone digitũ tuum ſuper os tuũ, & veni nobiſcũ, vt habeamus te patrẽ & ſacerdotẽ.) Ephod indumentũ ſacerdotale ſignificat, quod in Exodo & Leuitico ſuperhumerale dicimus. Teraphin aũt propriè appellantur, figuræ & ſimulachra. Hæc ergo prima eſt fornicatio, qua pop. Iſrael pronus ad idôla, ſecundũ animã fornicabatur à deo ſuo. Altera fornicatio eſt, quę diuerſis libidinũ ludibrijs corpora cõmaculat, tũc pernicioſior, quãdo cõtra naturã Zodomitica debacchaẽ inſania. Hęc quãta effręnatione populũ illum diſſoluerit, acerrimè lectio pręſens inſinuat. (Fuit (inqt) quidã Leuites habitãs in latere mõtis Ephraim, qui accepit vxorẽ de Bethlehẽ Iuda. Quę reliquit eũ, & reuerſa eſt in domũ patris ſui Bethlehẽ, mãſitq; apud eũ quatuor menſibus,) & reliquę. Quid hoc auditu turpius, ſceleſtius, crudelius? (Venerũt (inquit) viri ciuitatis illius filij Belial. i. abſq; iugo, & circundãtes domũ ſenis, fores pulſare cœperũt, clamantes ad dñm domus, atq; dicẽtes: Educ virũ qui ingreſſus eſt domũ tuam, vt abutamur eo.) Illo obſecrãte vix abacti ne ſcelus hoc cõtra naturã operarenẽ in virũ, facta cõmutatione nequiſsima vxorẽ eius tota nocte abutẽdo, incredibili libidinis furore vexauerũt. Deniq; mortua eſt. Illa ciuitas Gabaa in tribu Beniamin erat. Tota tribus Beniamin ſceleris eiuſdẽ maculã cõmunem ſibi fuiſſe, attrociter ꝓfeſſa eſt. (Cõgregatis quippe pariter omnibus filijs Iſrael de Dan vſq; Berſabee, quadringentis millib. peditũ pugnatorũ, vt pugnarẽt cõtra Gabaa Beniamin, cũ miſiſſent nuncios ad omnẽ tribũ Beniamin, qui dicerẽt: Cur tantũ nefas in vobis repertum eſt, tradite homines de Gabaa, qui hoc flagitiũ perpetrarũt, vt moriãtur, & auferaẽ malũ de Iſrael: noluerũt fratrũ ſuorũ filiorũ Iſrael audire mandatũ, ſed ex cũctis vrbibus, quæ ſuæ ſortis erãt, cõuenerunt in Gabaa, vt illis ferrẽt auxiliũ, & cõtra vniuerſum Iſrael populũ dimicarẽt.) Sed & cunctũ Iſrael, qui cõgregatus fuerat, reddere illis ꝓ ſcelere quod merebãtur, indubitabilis diuini oraculi iuſtitia, ſceleris eiuſdẽ coarguiſſe videtur (Cõſultus enim dñs à dicentibus, quis erit in exercitu noſtro princeps certaminis, reſpondens: Iudas (inquit) ſit dux veſter.) Attamẽ.) Egreſsi filij Beniamin de Gabaa, occiderunt de filijs Iſrael die illo, viginti duo milia virorũ.) Iterum: (Conſultus dñs à dicentibus: Debemus vltra procedere ad dimicandũ cõtra filios Beniamin, an nõ: Aſcendite (inquit) ad eos, & inite certamẽ.) Attamẽ. (Occurrẽtes eis filij Beniamin, tanta in eis cæde bacchati ſunt, vt X. & VIII. milia virorũ gladiũ educentiũ proſternerent.) Tertiò tandẽ cõſulentibus atq; dicentibus: (Exire vltra debemus ad pugnã cõtra filios Beniamin fratres noſtros, an quieſcere? Aſcendite, inquit, cras enĩ tradã eos in manus veſtras.) Et ſic factũ eſt. Ergo non ſolũ Beniamin, quã manifeſtum ſcelus infamauit, ſed & pugnantẽ contra illos Iſrael occulti iudicij dei veritas redarguit. Cur enĩ vindicibus tãti ſceleris victoriatã ſera tamq; luctuoſa prouenit: niſi quia in quo alios impugnabãt, ſeipſos accuſabãt? Igitur, vt præmiſſum eſt, duplicis fornicationis, animæ ſcilicet & corporis, populũ Iſrael pręſens hiſtorię locus vehementer accuſat, & acerrimè percutit, ad hoc valẽs, vt quemadmodum ait Apoſt. Omne os obſtruatur, & non magis Iudęus quã Græcus de iuſtitia corã deo glorietur.

CAP. XVIII. Exod. 28. 29. Leuit. 8. CAP. XIX. CAP. XX. Roma. 3.

Quòd Chriſtum regem qui venturus erat, ſcriptura ſancta ſuſpiret, toties dicendo: In diebus illis non erat rex in Iſrael. CAPVT XXVII.

SVper hoc hĩc itidẽ ſcriptura vehementer ingemiſcit, cũ inter narrandũ ſemel & iterũ ac tertiò dicit: In diebus illis non erat rex in Iſrael, ſed vnuſquiſq; quod ſibi rectum videbaẽ, hoc faciebat. Quẽ putas, vel qualem regẽ in diebus illis in Iſrael nõ fuiſſe deplorat? Nunquid quando rex datus eſt Saul, abſtulit fornicationes iſtas? Nunquid Achaz? Nunquid Manaſſes? Imò tã hi, quam pleriq; regũ cæterorũ, illas auxerũt, extruendo altaria vniuerſę militiæ cœli, hariolãdo, & obſeruãdo auguria, traducendo filios ſuos per ignẽ, faciendo pythones, & multiplicãdo aruſpices: Ad ſummũ, pręter Dauid & Ezechiã & Ioſiã, omnes peccauerunt. Nam de peccato Dauid quod fecit in Vriã ſilebimus, quia trãſtulit illud dñs. Quem ergo regem in illis diebus nõ fuiſſe ſcriptura deplorat, niſi illum, cuius ſolius aduẽtu vel regno cõſummaretur pręuaricatio, & finem acciperet peccatũ, & deleretur inquitas, & adduceretur iuſtitia ſempiterna, & impleretur viſio & prophetia, & vngeretur ſanctus ſanctorum? Hic nempe deerat rex, cũ data eſſet lex. Et lex quidẽ peccatum oſtendere poterat, ſed à peccato liberare non poterat. Solus iſte rex eos omnes qui regnum eius ſuſciperent, à peccato gratia ſua liberare habebat. Cum igitur tanta enarrat ſcriptura peccata populi Iſrael, rectè & oportune congemiſcit dicens: quia in diebus illis non erat rex in Iſrael.

2. Reg. 11. Daniel. 9.

De Ruth Moabitide, quòd per illam alienigenam generatio Chriſti quodammodo recuperata ſit, & quòd illa fuerit petra deſerti, de qua Eſaias: Emitte (inquit) agnum dominatorem terræ, de petra deſerti. CAPVT XXVIII. Eſaie 16.

In diebus

Ex li. Ruth. CAP. I. IN diebus vnius iudicis, quando iudices præerant in Iſrael, facta eſt fames in terra. Abijtq; ho-
mo de Bethlehem Iuda, vt peregrinaretur in regione Moabitide, cũ vxore ſua, ac duobus libe
ris. Ipſe vocabatur Elimelech, & vxor eius Noemi, & è duobus filijs, alter Maalon, & alter Ghe-
lion Ephratei de Bethlehem Iuda.) Librum hunc Hebræi in librum Iudicũ compingunt: idcir-
co quia in diebus Iudicum facta narratur hiſtoria. Valde hoc fidelem animũ delectat, quòd no-
mine Ruth potius quam Booz, aut Noemi in titulo prænotatur. Nõ enim parum ſplendoris ha-
bet, quòd ſeries generationis Chriſti, in mortibus virorum Iſrahelitarum, & Iudaicæ tribus penè
defecta, per fidem alienigenæ reſarcita eſt, ſicut ipſe hiſtoricæ narrationis ordo continet. Quod
Eſaiæ 16. propheta reſpiciens: Emitte (inquit) agnum domine dominatorẽ terrę de petra deſerti, ad mon-
tem filiæ Syon. Petram deſerti Ruth Moabitidem dicit, petrã videlicet propter propriã fidem,
petram verò deſerti, propter deſertitudinem Moabiticæ gentis, quæ vere idcirco deſertum eſt,
quia dominum inhabitatorẽ non habebat, quemadmodũ & reliqua gentilitas, quã alibi propter
cauſam eandem propheta idem deſertam appellat, dicendo: Lętabitur deſerta & inuia, & exulta-
Eſaiæ 35. bit ſolitudo Sciebat naſciturum eſſe Chriſtum de ſemine Dauid filij Ieſſe, filij Obed, quem de
Booz hæc alienigena peperit, quam ille beneuolus ſecundum legem accepit, vt ſuſcitaret ſemen
propinqui ſui. Hoc, inquam, ille reſpiciens, emitte, inquit, agnum domine, dominatorẽ terræ, de
petra deſerti ad montem filiæ Sion, ammirando ſcilicet in gratia dei, quòd agnus dei dominator
terræ, cùm ſit ex Iudęis ſalus ipſe gentium, primùm tamen de fide gentili venturus eſſet ad mon-
Eſaiæ 1. tem filiæ Sion. Adhuc autem acrius percutiens Iudæorũ ſupercilium, in principio libri. Niſi (in-
quit) dominus exercituum reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma fuiſſemus, & quaſi Gomorrha
ſimiles eſſemus, continuò ſubiungens: audite verbum domini principes Sodomorum, & percipi-
te auribus legem dei noſtri populus Gomorrhæ. Quo enim ſecundum ſuperiores geminæ for-
nicationis narrationes, quo, inquam, populus hic qui legem acceperat, populo Sodomorum aut
Gomorrhæ iuſtior erat, qui legem non acceperat? Sed reliquit dominus ſemẽ fide Ruth Moabi-
tidis promerente, & Booz per iuſtitiam legis ſemen fratri ſuo ſuſcitante, vndè Chriſtus ſecũdum
carnem naſceretur, quo factum eſt, vt gens Iſrahelitica nequaquam Sodomę aut Gomorrę ſimi-
lis in perditione remaneret. Hoc igitur dicendo propheta, Iudaicum os obſtruere contendit, vt
de meritis ſuis nemo audeat gloriari. Et ſignanter dixit, niſi dominus exercituum reliquiſſet no-
bis ſemen. Exercituum inquam, quia videlicet in exercitibus ſupraſcriptis filiorum Iſrael contra
Beniamin, iudicium cum miſericordia moderando, & in vtriſq; peccata Sodomitica puniuit, ad-
dita etiam fame, propter quã vir primus de Iuda peregrè obijt cũ filijs ſuis, & deinde per gentilẽ
(vt iam dictum eſt) fidem, reliquum ſeminis, vndè ſalus procederet, defunctis eiſdem ſuſcitauit.

*De Elimelech & vxore eius, & duobus filijs, quid vel quomodo de his in Paralipo-
menon ſcriptum ſit.* CAPVT XXIX.

IPſe (inquit) vocabatur Elimelech, & vxor eius Noemi, & è duobus filijs, alter Maalon, & alter
Chelion Ephratei de Bethlehem Iuda. Ephratei dicti ſunt, ſcilicet ab Ephrata vxore Caleph.
Iſte Elimelech in Paralipomenon vocatur Alialai, vel Oholoi, & filius fuiſſe ſcribitur Seſain filij
Ieſi, filij Abphaim, filij Nadab, filij Semmei, filij Onan, filij Iheramael, filij Eſrom, filij Phares, filij
Iuda, filij Iſrael. Quòd autem illic dictũ eſt, Seſain autem nõ habuit filios, ſed filias, quia filij eius,
imo filij Elimelech, ſcilicet Maalon & Chelion, quorũ auus fuit, abſq; filijs mortui ſunt. Item in
1. Para. 4. Paralipomenon ſcriptum eſt: Et cognationes domus operantiũ byſſum in domum iuramenti, &
qui ſtare fecit ſolẽ viriq; mendacij, & ſecurus, & incendens. Qui principes fuerũt in Moab, & qui
reuerſi ſunt Leẽ. Hæc autem verba vetera. Hi ſunt filij figuli habitantes in plãtationibus, & in ſe-
pibus apud regem in operibus eius, commoratiq; ſunt ibi. Tradunt hunc fuiſſe Elimelech, in cu-
ius tempore ſol ſteterit propter præuaricationes legis, vt tanto miraculo viſo conuerterentur ad
dominũ deum ſuum. Quod quia facere cõtempſerunt, idcirco fames inualuit. Et ille quia in tri-
bu Iuda prior videbatur, famis inopia cum vxore & filijs non ſolùm patria pelleretur, ſed etiã in
eadẽ peregrinatione cũ filijs moreretur. Viros autẽ iſtos mendacij eſſe filios eius Maalõ & Che-
lion, qui illic ſecurus & incendẽs appellãtur, & de quibus dicitur quod principes fuerint in Mo-
ab, eo ꝙ vxores Moabitides duxerint, quod in Hebræo expreſsius ponitur, vt ab eruditis linguę
illius didicimus, vt non principes, ſed mariti dicantur. Quod verò ſequitur, quæ reuerſæ ſunt in
Leem, Noemi & Ruth demonſtrat quæ in Bethlehem .i. panẽ, poſt inopiam famis audita vberta-
te panis in Bethlehẽ reuerſæ ſunt. Et quia hęc hiſtoria in lib. Ruth ſcribitur, idcirco ſubſequitur,
hæc autem verba vetera. Figulos verò dicit habitantes in plantationibus & ſepibus, progeniem
quæ de Ruth propagata eſt. Quæ in ſepibus & plantationibus habitaſſe dicitur, quando ad regi-
am dignitatem hæc plantatio peruenit. Commemorati ſunt ibi, hoc eſt, in Bethlehem apud re-
gem in operibus eius, quia ex eis Dauid rex ortus eſt, cuius opera miris præconijs prædicantur.

Commentariorum in librum Iudicum, Finis.

Ruperti Abbatis Tuitienſis
DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN LIBROS REGVM, COMMENTARIORVM, LIBER I.

Quòd quartæ ætatis mundi Dauid fuerit initium: & quomodo hæc ætas reſpondeat quartæ dei primorum dierum ſeculi. CAPVT I.

POST ampla virentis ac florentiſsimæ ætatis tertiæ ſpectacula, quarta tandem mundi ſplendida nos excipit ætas. Eius pulchritudo lucida, mentis noſtrę oculos quaſi à terra in cœlum leuet, vt poſt actualia legis inſtituta, regum & prophetarũ, qui ſub ipſis prophetauerunt, facta fortia & cœleſtia partim contemplemur eloquia. Nam pulchra quidem terræ plantaria, quæ tertio die plantata vel produci iuſſa ſunt, ſed pulchriori cœli luminaria, quæ quarto die facta vel in firmamento poſita ſunt. Sic nimirum pulchra quidem & bona ſanctæ legis opera, quæ tertia mundi ætate in figuram futurorum præcepta ſunt, ſed pulchriora regum coronatorum & prophetarum facta & dicta, quæ in typum regni dei, in teſtimonium magni ac veri regis Chriſti præſplenduerunt. Hanc enim quartam ætatem, quartæ diei in laudem creatoris coniubilare rectè dixerim, & ſecundùm opera vtriuſque ſpiritum ſanctum, ſpiritum prædicari fortitudinis, quia videlicet & quarto die luminaria firmamentum ornauerunt in poteſtatibus & firmiſsimis ordinibus ſuis, & quarta ætate, in pſalmis canoris, ſcriptiſque propheticis, regali auctoritate ſermo dei conualuit, auctum eſt verbum promiſsionis. In quo? In eo videlicet, quòd is qui hactenus homo vel ſemen in Iſaac vocandum patri Abrahæ promiſſus fuerat, iam rex promittitur cum iuramento dicentis ad Dauid, De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam. Item, Semel iuraui in ſancto meo, ſi Dauid mentiar? Semen eius in æternum manebit, & thronus eius ſicut ſol in conſpectu meo, & ſicut luna perfecta in æternum, & teſtis in cœlo fidelis. Hoc maximè hæc ætas à præcedente diſtinguitur, vt illa tertia fuerit, hæc iam quarta computetur. Igitur in gloriam Chriſti filij dei regum regis, & prophetarum domini, cœptum peragentes curſum, ætatem hanc ingredimur, præeunte nos & propitio nobis, ſi dignetur, ſancto fortitudinis ſpiritu.

Gene. 21. Pſal. 131. Pſal. 88.

Quòd primus & ſecundus liber Regum apud Hebræos Samuel vocentur, & quòd regnum Saul, regnum peccati, Dauid autem regnum Chriſti ſignificarit.

CAPVT II.

PRimus & ſecundus Regum liber apud Hebræos Samuel dicuntur, videlicet, eo quòd de regno Saul, regnoque Dauid, quæ his continentur libris, per iſtum quaſi mediatorem dei & regum ordinata ſunt. Interpretatur autem Samuel nomen eius deus. Quo nomine rectè ſermo dei ſignificatur, per quem vtique regnum peccati deſtructum, & regnum iuſtitiæ conſtructum eſt. Saul quippe quem dominus peccanti populo iratus dedit, dicens ad Samuel, Non enim te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos, regnum præfigurauit peccati & mortis, quòd abiecto dei iugo, genus humanum ſtultè nimis appetiuit. Hoc ipſum ſignificat Saul nomine proprio, interpretatur enim petitio. Porrò Dauid quem illo proiecto ſecundum cor ſuum dominus elegit, regnum iuſtitiæ, regnum Chriſti ſignificat, quòd humano generi, deſtructo regno peccati, propitius deus contulit. Nec verò ſolum regnum, ſed & ſacerdotij principatus, hoc pręnuncio à poſteris Heli ad Sadoch tranſlatum eſt in figura ſacerdotij veri, quòd à Iudæis in eccleſiam Chriſti tranſponendum erat. Ab ipſo igitur Samuel, cùm ſit duodecimus, & nouiſsimus Iudicum, ſic incipit primus liber Regum.

1. Reg. 8.

De Helchana & vxoribus eius Anna & Fenenna, & de oratione Annæ & ortu Samuel. CAPVT III.

FVit vir vnus in Ramathaim Sophim, de monte Ephraim, & nomen eius Helchana, filius Hieroham filij Heliu, filij Tohu, filij Suph Ephrateus, & habuit duas vxores. Nomen vni Anna, & nomen ſecundæ Fenenna. Fueruntque Fenennæ filij, Annæ autem non erant liberi.) Ramathaim autem interpretatur excelſa duo, & hæc excelſa duo, duæ intelliguntur tribus, regia videlicet & ſacerdotalis. Quòd pater Helchana de tribu fuerit Leui, Paralipomenon liber pleniſ- CAP. I. 1. Para. 6.

 ſimè do-

CAP. II. ſimè docet, in quo ſeries genealogiæ illius vſq; ad Leui producitur. Matrem quoque eius de tri-
1.Para.2. bu Iuda extitiſſe monſtratur, in eo quòd Ephrateus vocatur. Ephrateus ab Ephrata vxore Caleph, quàm conſtat fuiſſe de tribu Iuda, dictus eſt. Et ſi quem mouet quòd ab Ephraim non
1.Reg.17. Ephrata, Ephrateus vocetur, videat in ſubſequentibus qualiter Dauid filius viri Ephratei vocetur, cùm liquidò pateat eundem Iſai non de Ephraim, ſed de tribu Iuda extitiſſe, & probet eun-
1.Para.6. dem Helchanam Ephrateum ab Ephrata, non ab Ephraim dici. Sophim ſpeculatores interpretantur. De monte Ephraim, de monte verò Ephraim fuiſſe dicitur, quia ibi erat eius habitatio. Intra cunctas nanque tribus, habitationem Leuitarum fuiſſe non dubium eſt. (Et aſcendit vir ille de ciuitate ſua ſtatutis diebus.) Tribus feſtiuitatibus, paſcha videlicet, pentecoſte, & ſolennitate tabernaculorum, aſcendebat in domum domini. (Deditque Fenennæ vxori ſuæ, & cunctis filijs eius & filiabus partes.) Hæ partes veſtes intelliguntur, quæ in eiſdem tribus feſtiuitatibus, iuxta morem illius gentis vxoribus & liberis ac famulis tribuebantur. (Ne reputes ancillam tuam quaſi vnam ex filiabus Belial, quia ex multitudine mœroris & doloris mei locuta ſum vſque in præſens.) Belial enim interpretatur abſque iugo. Et notandum, quòd omnes qui ebrietatem ſectantur, filij Belial vocentur. (Et adduxit eum ſecum, poſtquàm ablactauerat in vitulis tribus, & tribus modijs farinæ, & amphora vini, & adduxit eum in domo domini in Sylo.) In Hebræo non tribus modijs farinæ, ſed modio farinæ legitur. Quem locum apud Latinos ſcriptorum vitio conſtat eſſe deprauatum. Si enim cum tribus vitulis tres modios farinæ obtulit, contra le-
Num.19. gem fecit. In lege nanque præcipitur. Menſis ſeptimi prima dies venerabilis & ſancta erit vobis. Omne opus ſeruile non facietis. Dies clangoris eſt & tubarum. Offeretiſque holocauſtum in odorem ſuauiſsimum domino. Vitulum de armento vnum, arietem vnum, agnos immaculatos ſeptem, & in ſacrificio eorum ſimilæ oleo conſperſæ tres decimas per ſingulos vitulos, duas decimas per arietem, vnam decimam per agnum. Hæc verò decima, decima pars erit Ephi. Vndè datur intelligi, quòd Helchana non obtulerit tres modios farinæ cum tribus vitulis, ſed nouem decimas, quibus ſecundùm Hebraicam menſuram vnus efficitur Ephi. Eſt igitur orationis fructus Samuel ſanctus, magna fide & largo fletu matris comparatus. Habet in matre eius Anna virtutis exemplum, quòd imitemur noſtra ſterilis anima, ſi mater fieri optat, ſi verbi dei ſanctarumque virtutum cupit eſſe fœcunda. In quo? In eo videlicet, quòd dictum eſt, vultuſque eius non ſunt amplius in diuerſa mutati. Quòd idem eſt, ac ſi diceretur. In tentatione perſtitit, orando perſeuerauit. Hoc ergo fidelis anima imitetur, & quærens inueniet, petens accipiet, pulſanti aperietur. Iam nunc propheticſſæ huius Annæ canticum explanabimus, & ob faſtidium leuandum quaſi canendo potius quàm legendo, aut loquendo horum quæ plana hiſtoria dicta ſunt, myſteria carpemus.

Quòd Anna canticum cantans quæ ſterilis fuit, idem ſecundum Apoſtolum quod Sara, & Fenenna idem ſignificet quod Agar. CAPVT IIII.

CAP. II. EXultauit cor meum in domino, & exaltatum eſt cornu meum in deo meo.) Quæ canit, hæc propheteſſa eſt, & eadem qua fœcunda facta eſt gratia, quàm & proprio nomine ſignificat. Anna quippe interpretatur gratia, non tam ſua præſentia propria, quàm totius ſanctæ eccleſiæ bona futura communia prophetat ac prædicat. Quapropter idem in Anna quod in Sara, idem in Fenenna quod in Agar, licet hæc libera, illa fuerit ancilla, idem in Helchana myſticè ſentiamus quod in Abraham. Nanque & res geſta ex parte ſimilis, & vocabula ex ſenſu
Gene.11. cognata ſunt. Siquidem & Abraham, id eſt, pater multarum gentium prius Abram dictus eſt, quòd interpretatur pater excelſus, & hic Helchana quod interpretatur dei poſſeſsio de Ramathaim, id eſt, de excelſis fuiſſe ſcribitur. Agar conuerſa. Fenenna conuerſio interpretatur Sara verò princeps. Anna gratia, & in vtraque gratiæ principatus intelligendus eſt, quia videlicet non vt Agar & Fenenna ſecundum carnem, ſiue carnis ſuæ qualitatem, ſed ſecundum gratiam pepererunt, cùm prius fuiſſent ſteriles. Igitur Fenenna & Anna duo ſunt teſtamenta, alterum carnis in ſeruitutem generans, alterum fidei quòd in libertatem generat. Helchana nanque, id eſt, dei poſſeſsio, ipſe eſt dei populus, cui dictum eſt. Qui poſſedit & fecit, & crea-
Deut.32. uit te. Qui in Abraham quidem in ſemine Abrahæ qui eſt Chriſtus, teſtamentum accepit fidei, teſtamentum libertatis, in monte autem Syna poſt quadringentos & triginta annos teſtamentum carnis, teſtamentum ſeruitutis. Sed teſtamentum carnis quaſi teſtamentum ſeruitutis ſicut Fenenna vel Agar, prius peperit plurimos, teſtamento fidei quaſi Anna vel quaſi Sara, longam plorante ſterilitatem, quia videlicet filij carnis in illo populo prius multiplicati ſunt, qui in carne Abrahæ gloriarentur, fide eius vix aliquam in paucíſsimis educente progeniem. Denique illi qui de Aegypto exierunt omnes à viginti annis & ſupra, præter Ioſue & Caleph filium Iepphone, de ſola carne non etiam de fide Abrahæ ſeſe ortos prodiderunt. Tandem aliquando fides vel gratia quæ ſterilis fuerat, per euangelium peperit plurimos, & gloriatio carnis quæ multos habebat filios, infirmata, imò & excluſa eſt. Hoc iſta prophetico ſpiritu in ſemetipſa

ipſa præfiguratum eſſe ſciens, exultat & laudat in perſona eccleſiæ, dicens.

Tractatus cantici eius, in quo myſteria Chriſti & eccleſiæ magnificè prophetizans, in domino gloriatur, & ſynagogæ ſuperbiam ſub typo eius quæ multos filios habebat, deteſtatur.

CAPVT V.

EXultauit cor meum in domino, & exaltatum eſt cornu meum in deo meo. Vbi ſola fœcunda
eſt caro, non eſt vndè exultet cor, neque enim exultatio cordis vlla eſt, niſi in domino. Proin Eſaiæ 26.
de cum dicit, exultauit cor meum in domino, illam ſe vniuerſalis eccleſiæ exultationem decan-
tare indicat, quàm propheta alius denuntians. A timore, inquit, tuo domine concepimus & pe-
perimus ſpiritum, ſalutes non fecimus ſuper terram. Ibi nanque exultat non caro, ſed cor. quam-
uis cor prius exultans, carnem quoque ſubleuet in exultationis ſuę conſortium, iuxta illud Da-
uidicum, Cor meum & caro mea exultauerunt in deum viuum. Illa exultatio fortis, & gaudium Pſalm. 83.
non vanum, ſed fortiſsimum eſt. Addidit ergo: Et exaltatum eſt cornu meum in deo meo. Sin- Pſal. 91.
gulariter & propheta, Exaltabitur, inquit, ſicut vnicornis cornu meum. Idemque pluraliter. Et Pſal. 47.
exaltabuntur ait cornua iuſti, & res non diuerſa eſt. Nam vnum eccleſię cornu, vnus eſt Chri-
ſtus, & plura eiuſdem cornua, plura ſunt dona ſancti ſpiritus, vndè verus ille agnus ſicut oculos
ſeptem, ſic & cornua ſeptem habere ſcribitur. Eiuſmodi cornu meum, in deo meo inquit exalta- Apoc. 5.
tum eſt, in deo meo inquam, & non in me, quę vana fiducia & fallax eſſet fortitudo. Inde & intus
cordis exultatio, & foris confidentia ſuper inimicos meos. Nam & hoc eſt quod ſequitur. (Di-
latatum eſt os meum ſuper inimicos meos, quia lętata ſum in ſalutari tuo.) Humilientur, & de
terra loquantur quondam loquaces inimici mei filij carnis, & non fidei, mihi nanque nunc verſa
vice loquendi auctoritas data eſt, vt non iam in angulis muſsitem, aut ore dimidiatò loquar, ſed
ore dilatato ſic eloquar ſuper inimicos meos, qui mihi ſterilitatem exprobrant, vt audiar in toto
mundo. Quia lętata ſum in ſalutari tuo, Salutare dei Chriſtus eſt. Nunquid ergo in ſolo Samue-
le vna mulier exultat, & non potius in vna matre ſancta, vniuerſalis eccleſia veram in Chriſto
exultationem ſuam decantat? Et in iſtis duobus cantilenę verſiculis, primus ſenſus quidem non
diſpar, ſed verba diuerſa & præpoſterata ſunt. Nam exultauit cor meum in dumino, idem eſt
quod lætata ſum in ſalutari tuo, & exaltatum eſt cornu meum in deo meo, idem eſt quòd dila-
tatum eſt os meum ſuper inimicos meos. Iam quid dignum dilatatione oris ſui proferat, andia-
mus. (Non eſt ſanctus vt eſt dominus, neque enim eſt alius extra te, & non eſt fortis ſicut deus
noſter.) Rectè os ſuum dilatat qui non ſeipſum, ſed dominum prædicat. bene cornu ſuum exal-
tat, qui non ſuam, ſed dei iuſtitiam commendat. Non eſt ait ſanctus, vt eſt dominus. Parum di-
xerat. Suppleuit ergo dicendo, neque enim eſt alius extra te, parque & idem effecit, ac ſi dixiſſet,
præter illum nemo mundus à ſorde. Et non eſt, ait, fortis, ſicut deus noſter. Nempe alij falſo
ſunt fortes, de qualibus in pſalmo Propheta Et irruerunt, inquit, in me fortes. Hic verè fortis,
& vera humilium fortitudo eſt. Non eſt, inquit, ſanctus, vt eſt dominus, non eſt fortis ſicut deus Pſal. 58.
noſter. Ac ſi dicant, filij Annæ filijs Fenennæ, filij gratiæ filijs ſynagogæ, filij promiſsionis filijs
carnis. Quid vos toties iactatis dicendo, nos natura Abrahamitæ, nos natura Iſraelitæ & non ex
gentibus peccatores? Dominus de cœlo proſpexit ſuper filios hominum, vt videat ſi eſt intelli- Galat. 2.
gens aut requirens deum. Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bo- Pſal. 13.
num non eſt vſque ad vnum. Hæc dicit lex, & vtique quæcunque lex loquitur, ſcimus, inquit Rom. 3.
Apoſtolus, quia his qui in lege ſunt, loquitur. Non ergo eſt ſanctus quiſquam, non eſt alius ex-
tra te, non inquam eſt alius qui poſsit ſanctificare, præter te ſancte ſanctorum Chriſte, quòd &
ſancti illi antequam tu venires ore proprio fatentes, ſicut pannus menſtruatæ inquiunt omnes
iuſtitiæ noſtræ. Et quid vos in fortibus Moyſe & Aaron gloriamini in fortitudine legis, & ſacer- Eſaiæ 64.
dotij veſtri? Non eſt fortis ſicut deus noſter, ſicut Chriſtus noſter. Nam Moyſes & Aaron, non
lex veſtra, & ſacerdotium veſtrum ſpiritualem vicerunt Pharaonem, neque deſtruxerunt eum
qui habebat mortis imperium, id eſt, diabolum, ſed hic illum vicit, hic infernum confregit, hic
deuicta morte reſurrexit. Ergo non eſt fortis ſicut deus noſter, ſicut hic Saluator noſter. Igitur.
(Nolite multiplicare loqui ſublimia gloriantes.) Multum gloriamini, multum erigimini, multa
ſublimia per inanem gloriam loquimini. Verbi gratia, dicendo, Pater noſter Abraham eſt, no- Iohan. 8.
ſtrum eſt teſtamentum, noſtra eſt legiſlatio, noſtrum eſt obſequium, noſtra ſunt promiſſa, no- Rom. 9.
ſtra eſt gloria, noſtra eſt adoptio filiorum, Abraham, Iſaac & Iacob, patres noſtri ſunt. Nolite ſic
loqui, nolite ſic multiplicare ſublimen loquelam oris magnifici, nolite ſic gloriari. (Recedant
vetera de ore veſtro, quia deus ſcientiarum dominus eſt, & ipſi præparantur cogitationes.) Hæc Leuit. 26.
ſublimia quæ vos hactenus multiplicaſtis loqui, vetera ſunt, iam inueterauerunt, & nouis ſuper- Hiere. 31.
uenientibus proijcienda ſunt. Hæc enim dicit in Hieremia deus ſcientiarum dominus, qui &
vobis olim dedit ſcientiam literæ, & nobis nunc dat ſcientiam ſpiritus, prout vult. Ecce dies ve-
niunt & feriam domui Iſrael & domui Iuda fœdus nouum. Non ſecundum pactum quod pepi-
gi cum patribus veſtris in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegy-

CAP.II. pti, pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus ſum eorum dicit dominus, ſed hoc erit
pactum quod feriam cum domo Iſrael. Poſt dies illos dabo legem meam in viſceribus eorum,
& in corde eorum ſcribam eam, & cætera. Et ipſi, inquit, præparantur cogitatiooes, ſubaudi-
Sap.1. tur, ſenſatæ, nam econtrario à cogitationibus, quæ ſunt ſine intellectu, ille auferet ſe. Ipſi deo
ſcientiarum domino, cogitationes præparantur pro munere. Si vis ab illo promereri vel impe-
Pſal.9. trare ſcientiæ donum, non multæ oblationes arietum & taurorum, ſed ſanctæ cogitationes eius
Pſal.75. rei præparatoriæ ſunt. Vndè & Pſalmiſta, Præparationes inquit cordis eorum audiuit auris tua.
Item, Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi & reliqniæ cogitationis diem feſtum agent
tibi. Reliquiæ inquit cogitationis. Si primitiæ cogitationis infeſtæ fuerint, ſaltem reliquiæ
eius pet pœnitentiam & confeſsionem diem feſtum agent tibi. Propterea, vt dixi, recedant ve-
tera de ore veſtro, recedant ſublimia, ceſſet gloriatio veſtra. Quid enim? (Arcus fortium ſu-
peratus eſt, & infirmi accincti ſunt robore.) Hoc non ſemel factum eſt. Quando fortitudo vel
potentia Aegyptiorum ſuperata eſt, & Iſraelitæ confortati ſunt, vtique tunc arcus fortium ſu-
peratus eſt, & infirmi accincti ſunt robore. Ita & nunc. Arcus enim, id eſt ſuperbia, & forti-
tudo Fenennæ, qua in filijs gloriabatur, ſuperata eſt, & ego quæ ob ſterilitatem infirma eram,
accincta ſum robore filiorum. Hoc enim eſt quod ſequitur. (Donec ſterilis peperit plurimos,
& quæ multos habebat filios, infirmata eſt.) Nam quod interponitur repleti prius, pro pani-
bus ſe locauerunt, & famelici ſaturati ſunt, non ſecundum præſentem locum hiſtoriæ huius ca-
nitur, ſed tamen & hoc & cætera talia ſacta ſunt & fiunt, vt quoties ſuperbit impius, cantare
tibi liceat, illud regale prouerbium. Ne glorietur accinctus æquè vt diſcinctus. In Hebræo
& in LXX. tranſlatione, non plurimi, ſed ſeptem leguntur. Iudæi hunc locum ita intelliguot,
1.Reg.20. quòd nato Samuele, mortuus ſit filius primogenitus Fenennæ, & deinceps ſingulis naſcenti-
bus filijs Annæ, ſinguli ſecundum ordinem natiuitatis Feoennæ mortui ſint filij. Sed quæren-
dum eſt, quomodo hoc ſtare poſsit, cùm Fenenna ſeptem, Anna autem non plus quàm quin-
que filios habuerit? Quàm quæſtionem Hebræi ſoluentes, duos Samuelis cum filijs Annæ an-
numerant. Iuxta anagogen, arcus fortium, id eſt, confidentia Iudæorum, qui ſe Iudæos eſſe
dicunt, & non ſunt, ſed mentiuntur. Iudæorum inquam de ſua virtute præſumentium & ſuam
iuſtitiam ſtatuere volentium, atque ita iuſtitiæ dei ſubijci recuſantium, arcus ſuperatus eſt. Ex-
Hiere.9. tenderunt, inquit propheta, linguam ſuam, quaſi arcum mendacij, & non veritatis. Talis ar-
cus fortium ſuperatus eſt, nihil enim ſagittando contra veritatem profecerunt, quemadmodum
Pſalm.63. alibi ſcriptum eſt. Sagittæ paruulorum factæ ſunt plagæ eorum. Infirmi autem, ſcilicet hi qui
nihil ſuis viribus attribuunt, qui non in ſuis operibus, ſed in fide Chriſti Ieſu gloriantur, ac-
cincti ſunt robore, robore, inquam, quo & regno cœlorum vim facere, & violenter illud di-
ripere poſſunt. (Repleti, inquit, prius pro panibus ſe locauerunt, & famelici ſaturati ſunt.) Fa-
melici prius eramus nos gentes, repleti autem, id eſt, ſaturati erant Iudæi. Et conſtans eſt, quia
Matth.11. nunc gentiles verbo dei per euangelium filij eius Ieſu Chriſti ſaturati ſunt. Iudæi autem fame-
lici ſunt, ſolam literæ ſectantes paleam, & viuificantem non habentes ſpiritum. Sed nunquid
iſti pro panibus ſe locaueruot? Nunqnid enim eſurire malunt, quàm nobiſcum manducare pa-
Luc.15. nem viuum? Sic enim habet parabula patris euangelici, qui cùm recepiſſet filium ſuum ſame-
licum, qui abierat in regionem longinquam, & ibi diſsipauerat omnem ſubſtantiam ſuam vi-
uendo luxurioſè, cùm inquam reuertentem ſuſcepiſſet eum, & magnum celebraret conuiuium,
indignatus frater eius ſenior, nolebat introire. Ergo nunc interim eſuriunt qui prius fuerant re-
pleti, ſaturatis famelicis iuxta prophetæ comminationem dicentis: Ecce ſerui mei comedent, &
vos eſurietis. Futurum autem eſt, vt ſe pro panibus locare non dedignentur. Cùm enim plenitu-
do famelicarum gentium ſubintroierit, reliquiæ ex illis ad eſum panis vitæ conuertentur. Non
modicè arcus fortium ſuperatus eſt, & infirmi accincti ſunt robore, nec parum famelicis ſatura-
tis, nunc eſuriunt, qui prius repleti fuêre. Sed quid? Donec ſterilis peperit plurimos, & quæ mul-
tos habebat filios, infirmata eſt. In tantum, dexteræ excelſi mutatio magna facta eſt, in confra-
ctione fortium & accinctione infirmorum, vt plurimos peperit illa quæ ſterilis erat, vicisſim in-
firmata illa quæ multos habens filios, ſuperbiebat, completa prophetia quæ per alium ſic decan-
Eſaiæ 54. tat, Lauda ſterilis quę non paris, decanta laudem & hymnum quę non pariebas, dicit dominus,
quoniam multi filij deſertę, magis quàm eius quę habebat virum, dicit dominus. Dilata locum
tentorij tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas. Longos fac funilos tuos & cla-
uos tuos conſolida. Ad dexteram enim & ad leuam penetrabis, & ſemen tuum gentes hæredita-
bit, & ciuitates deſertas inhabitabit, & reliqua. Quæ hactenus cantata ſunt, vniuerſas domini vias
reſpiciuot, ſcilicet, miſericordiam & iudiciū. Igitur in laudem earundem magnitudinū, videlicet,
miſericordię & iudicij, ſonorius & perãplius exultanti corde & dilatato ore proſequitur, & dicit.
(Dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit, Dominus pauperẽ facit & ditat,
humiliat & ſubleuat.) Nã quòd mortificat domin' iudicij eſt, & quòd viuificat miſericordię eſt.
Item

Item quòd deducit ad inſeros iudicij eſt,quòd reducit miſericordię eſt.Nihilominus,quòd pau
perem ſacit iudicij eſt,quòd ditat miſericordiæ eſt.Itidem, quòd humiliat iudicij eſt, quòd ſub-
leuat miſericordiæ eſt.Itaque per hęc antithera,id eſt, oppoſita vniuerſæ viæ domini ſpectabiles
propoſitæ ſunt requirentibus teſtamentum eius & teſtimonia eius.Sed erga quales iudicium aut
veritas,& qualibus repoſita eſt miſericordia?Quales niſi ſuperbos mortificat, & ad inſeros dedu
cit,humiliat & pauperes facit?Quales econtrario,niſi humiles viuificat & reducit ab inſeris,ditat
& ſubleuat?Sequitur ergo.(Suſcitans de puluere egenum,& de ſtercore erigens pauperem,vt ſe-
deat cum principibus,& ſolium gloriæ teneat.)Quid eſt enim egenum & pauperem,niſi qualem Matth.5.
beatificat in euangelio ſuo dominus, pauperem ſpiritu, id eſt humilem? Illum enim de puluere
ſuſcitat,& de ſtercore erigit,quem ſapienter cognoſcentem,quòd ſit puluis & cinis,& peccatorũ
ſuorum ſtercus erubeſcentem iuſtificat & exornat ſplendore gratiæ ſuæ dominus vt ſedeat cum
principibus, & ſolium gloriæ teneat, cùm his videlicet quos ante ſecula pręſciuit & pręd eſtina-
uit,vocauit,iuſtificauit & magnificauit. Hoc non raro, nec in paucis factum eſt. Amplius autem Matth.11.
& principaliter in illo factum hoc eſſe gratulamur, & iugiter decantamus, quem veraciter con- Pſal.108.
ſtat dixiſſe. Diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde. De quo & illud eſt. Et perſecutus eſt
hominem inopem & mendicum, & compunctum corde mortificare. Illum enim reuera domi-
nus pater præcepto charitatis ſuæ mortificauit,& ad inſeros deduxit,pauperem fecit & humilia-
uit, eundemque virture & omnipotentia diuinitatis rurſus viuificauit, reduxit ab inſeris, ditauit
& ſublimauit.Suſcitauit eum de puluere noſtrę mortalitatis,erexit eum de ſtercore vt non vide-
ret caro eius ſtercus corruptionis,& ecce,cum principibus, imò ſuper omnes principes ad dexte
ram patris ſedet, & ſolium gloriæ tenet. Quòd ita intelligendum ſit, concluſio probat cantici.
Clauditur enim ſic. Et dabit imperium regi ſuo, & ſublimabit cornu Chriſti ſui. (Domini enim
ſunt cardines terræ,& poſuit ſuper eos orbem.) In Hebræo ita habetur, Domini enim ſunt affli-
cti terræ. Afflictos terrę Hebręi pauperes ſpiritu & humiles corde intelligunt,ſuper quos domi-
num orbem poſuiſſe dicunt, quia eorum meritis terram ſtare autumnant. Ergo propoſitio qui-
dem ſplendida eſt qua dixerat ſuſcitans de puluere egenum, &c. Sed ratio ſplendidior idipſum
confirmat,qua dicit nunc,domini enim ſunt cardines,id eſt,afflicti terræ,& poſuit ſuper eos or-
bem. Cui conſonans euangelica veritas, pauperes ſpiritu in fundamento beatitudinis collocat, Matth.5.
dum octo beatitudines connumeraturus ſic incipit, beati pauperes ſpiritu. (Pedes ſeruorũ ſuo-
rum ſeruabit.)Qui egeni & pauperes,qui inquã cardines & afflicti terræ,ipſi ſancti domini ſunt, Lucæ 6.
quorum ipſe pedes inquit ſeruabit,ſubauditur,qui pedes ſuperborum non ſeruauit, quorum la-
pſum ruinamque irrecuperabilem expaueſcens propheta dicit: Non veniat mihi pes ſuperbiæ,&
manus peccatoris non moueat me. Et continuò ſubiungit,ibi ceciderunt, qui operantur iniqui- Pſalm.35.
tatem,expulſi ſunt nec potuerunt ſtare. Ergo pedes ſanctorum ſuorum inquit,pedes inquam ſer
uorum,id eſt,humilium,ſeruabit,vt videlicet ad ſolium gloriæ peruenire, imò & impoſitum ſu-
per ſe orbem,ſtabilibus portare poſsint meritis. Hucuſque expreſsit quales dominus viuificet &
reducat ab inſeris,ditet atque ſublimet,nunc edicit quales mortificet & deducat ad inferos pau-
peres faciat atque humiliet.Sequitur enim.(Et impij in tenebris conticeſcent,quia non in forti-
tudine ſua roborabitur vir.)Impij, inquit, id eſt ſuperbi, qui nunc in hac die ſua extollunt in al-
tum cornu ſuum,& loquuntur aduerſus deum iniquitatem,ipſi in tenebris conticeſcent,ipſi hu-
milibus ſolium gloriæ tenentibus ſuumq; poſſeſſorem dominum denm laudantibus, in tenebris
inferni conquieſcent, imò & vlulantes dentibus ſtridebunt & flebunt. Nam ibi erit ſtridor den-
tium & fletus.Quia non in fortitudine ſua,inquit,roborabitur vir.Quanta enim ibi erit fortitu- Matt.8.13,
do viri? Cùm fuerint paulo poſt redactæ in lutum ceruices eius, tunc fatebitur impius, quia nec 22.24.25.
in equo,nec in tibijs ſuis roborabitur quiſquam,quemadmodum & alius propheta dicit.Non in Pſal.146.
fortitudine equi voluntatem habebit, nec in tibijs viri beneplacitum erit ei. Fallax equus ad ſa- Pſal.32.
lutem,in abundantia autem virtutis ſuæ non ſaluabitur. Amplius autem vt magis ſpirituali ſenſu
loquamur,non in fortitudine roborabitur vir, id eſt, ex operibus legis, in quibus filij Fenennæ,
ſcilicet Iudęi,gloriantur,nemo coram deo iuſtificabitur,nec omnino quiſquam,ſiue Iudęus,ſiue
Græcus in iudicio ſaluabitur ſiue iuſtificabitur, ſi abſq; miſericordia, vel tantum ſecundum me-
rita ſua iudicetur.(Dominum formidabunt aduerſarij eius,& ſuper ipſos in cœlis tonabit.) Hoc
& viſibiliter aliquando factum eſt, vt ſuper aduerſarios ſuos in cœlis dominus tonaret, ſicut eſt
illud in libro Ioſue.Cumque fugerent à facie Iſrael,& eſſent in deſcenſu Bethoron,dominus mi-
ſit ſuper eos lapides magnos,de cœlo vſque Azecha, & mortui ſunt multo plures lapidibus gran Ioſue 10.
dinis,quàm quos gladio percuſſerant filij Iſrael. Verùm extunc magnificentius hoc fit, vt videli-
licet dominus ſuper aduerſarios ſuos tonet in cœlis,ex quo is ipſe,qui vt egenus & pauper mor-
tificatus & ad inferos deductus,rurſus viuificatus,& ab inferis reductus ſublimatus eſt, vt ſederet
cum principe patre, & ſolium gloriæ teneret. Extunc enim in intonuit ſuper aduerſarios ſuos,
magno & terribili tonitru euangelij,& vſque in finem ſeculi tonare non deſinit,quemadmodum

CAP. II. & Apoſtolus dicit: Reuelatur enim ira dei de cœlo ſuper omnem impietatem & iniuſtitiam hominum, eorum qui veritatem dei in iniuſtitia detinent. Et reliqua. Hinc illud eſt, quòd & propheta precinuit. Et intonuit de cœlo dominus, & altiſsimus dedit vocem ſuam grando & carbones ignis. Et miſit ſagittas ſuas & diſsipauit eos, fulgura multiplicauit, & turbabit eos, &cæt. Nouiſsimus tonantis motus magno & irreuocabili fulmine formidantes aduerſarios feriet. Dicet enim eis, qui à ſiniſtris erunt. Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. (Dominus iudicabit fines terræ, & dabit imperiũ regi ſuo, & ſublimabit cornu Chriſti ſui.) Tanquàm diceret. Iſta quam prædixi ſuperborum & humilium diſcretio, nõdum apparet. Nondum enim omnis egenus & pauper ſolium gloriæ tenet, nec in tenebris conticuit omnis impius, nec in præſenti vita dominum formidant omnes aduerſarij eius. Imò econtrario, tanta ſecuritate nunc impij viuunt, & ſuper humiles extollũtur, vt penè moueatur humilis adhuc infirmus. Nam ipſe eſt, qui vel cuius ex perſona propheta in pſalmo loquitur. Mei autem pene moti ſunt pedes, penè effuſi ſunt greſſus mei, quia zelaui ſuper inimicos pacem peccatorum videns, & reliqua. Ergo diſtinctio nondum apparet, ſed non ſit tibi curæ. Nam dominus iudicabit fines terræ. Nunc interim vitia terræ diſsimulat, quia videlicet non ſtatim ſuperbiam terræ vbi incipit, iudicat aut punit, ſed certè fines eius iudicabit. Nam pius conditor mala hominum & per ſuam patientiam tolerat, & per aliquorum quandoque conuerſionem relaxat, vt vel ſerò redeant, & hoc ipſum ſaltem, quòd diu expectati ſunt, erubeſcant. Superbientem terram quæ diuitias bonitatis eius contemnit, & ignorans expectantem ſe patientiam dei, theſaurizat ſibi iram ſecundum duritiam ſuam & cor impœnitens, certè tandem in fine iudicabit in die iræ & reuelationis iuſti iudicij ſui, in quo reddet vnicuique ſecũdum opera ſua. Et dabit, inquit, imperium regi ſuo. Regi, inquam, ſuo ſcilicet Chriſto. Sequitur enim: Et ſublimabit cornu Chriſti ſui. Huic regi imperium dabit, & cornu eius ſublimabit, in eo videlicet, vt omnia ſub pedibus eius ſubiecta ſint. Futurum inquit Apoſtolus, de quo loquitur: Nam necdum videmus ait, omnia ſubiecta eſſe ei. Dabit autem ſecundum humanitatem habenti omnia ſecundum diuinitatem, dabit inquam, per paſsionem obedienter promerenti, quemadmodum deuicta morte iam emeritus dicit. Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. Sublime cornu eius Apoſtolus inſigniter eloquens dicit. Propter quod & deus illum exaltauit, & donauit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt dei patris.

Pſalm.17. Matth.25. Pſal.72. Rom.2. Hebr.2. Matt.28. Philip.2.

Quomodo peccabant filij Heli, & quòd peccantibus ſacerdotibus viris, puer Samuel miniſtrabat ante dominum: & quam legem præuaricatus ſit Heli nimis molliter & tenere ſubmonendo filios ſuos & dicendo: Nolite *filij mei.* CAPVT VI.

PVer autem Samuel erat miniſter in conſpectu domini ante faciem Heli ſacerdotis. Porrò filij Heli, filij Belial, neſcientes dominum, neque officium ſacerdotum ad populum, ſed quicunq; immolaſſet victimam, veniebat puer ſacerdotis, dum coquerentur carnes, & habebat fuſcinulam tridentem in manu ſua, & mittebat eam in lebetem vel in caldariam aut in ollam, ſiue in cacabum, & omne quod leuabat fuſcinula, tollebat ſacerdos ſibi, &c.) Tria ſcelera filiorum Heli ſcriptura præſentat, propter quæ & nominat eas filios Belial. Primùm iam in eo eſt, quòd ait, & omne quod leuabat fuſcinula, tollebat ſibi ſacerdos. Non enim quidlibet ſecundum legem ſacrificij, ſed certas quaſdam portiones debebat ſacerdos tollere ſibi, ſcilicet pectuſculum & armum dextrum, pectuſculum inquam eleuationis, & armum ſeparationis, quemadmodum in Leuitico & in Exodo plenius dicit. Secundum illorum peccatum eſt, in eo quod ſequitur. (Etiam antequam adolerent adipem, veniebat puer ſacerdotis, & dicebat immolanti. Da mihi carnem vt coquam ſacerdoti. Non enim accipiam à te carnem coctam, ſed crudam. Dicebatq; illi immolans. Incendatur primum iuxta morem hodie adeps, & tolle tibi quantumcunq; deſiderat anima tua. Qui reſpondens, aiebat ei. Nequaquã. Nunc enim dabis. Alioquin tollam vi.) Rectè dicebat immolans. Incendatur primum adeps, quia videlicet adipem hoſtiæ prius incendi mos erat ex precepto legis domini. Tertium illorum peccatum erat (quòd dormiebãt cum mulieribus quæ obſeruabant ad oſtiũ tabernaculi. Dormiſſe eos dicunt Hebrei cum mulieribus, eo quod poſt menſtrui tempus aut partus non impleto ſecundũ legis preceptum ſacrificio, ſuadebant eas ad viros ſuos redire, eisq; cõmiſceri. Et dormire ideo dicuntur quia eas dormire cum viris ſuis, contra legis præceptum faciebant. Vndè idem Heli poſt paululũ ait. Non eſt enim bona fama quam ego audio, vt tranſgredi faciatis populum domini. Tranſgreſsionem faciebat populus, quia ſacrificio non ritè peracto, vxoribus ſuis iungebantur. Sicut enim vi extorquebant carnes ab immolante, ita etiã extorquebant ab offerente, & idcirco ſicut in auferendis carnibus faciebant homines detrahere ſacrificio domini, ita quoq; nihilominus in coniungendis vxoribus tranſgredi faciebant populũ dei. (Samuel aũt, inquit, miniſtrabat ante faciem domini puer.) Ac ſi apertè diceretur. Sacerdoti-

Exod.29. Leuit.7.8. Exod.29. Leuit.1.7.

ſerdotibus viris contemptibile ſacrificium domini reddentibus, reliquus hic erat vnus puer, de
quo tanquam paxillo modico tota penderet reſtitutionis ſpes, in quo dominus iniuriam pati-
ens, aliquas honoris ſui reliquias appenderet. In peccato filiorum tam grandi pater ſacerdotum
princeps, qui & ipſe iudicabat Iſrael, iam non paternam pietatem, ſed zelo dei percitus, iudicia-
riam exercere debuerat ſeueritatem. Iuſſerat enim lex, vt in cauſa iuſtitiæ, nec pater filio parce-
ret. Si, inquit, genuerit homo filium contumacem & proteruum, qui non audiat patris ac ma- Deut. 21.
tris imperium, & coercitus obedire contempſerit, apprehendent eum & ducent ad ſeniores ci-
uitatis illius, & ad portam iudicij, dicentque ad eos, Filius noſter iſte proteruus & contumax eſt,
monita noſtra audire contemnit, comeſſationibus vacat & luxuriæ atque conuiuijs. Lapidibus
eum obruet populus ciuitatis, & morietur, vt auſeratis malum de medio veſtri, & vniuerſus Iſra-
el audiens, pertimeſcat. Quanto magis homo ſacerdos, in huiuſmodi ſemotis affectibus carnis,
filios ſuos ignorare, & domeſticum malum viriliter amputare debuit? Nam item dixerat Moy-
ſes in benedictione Leui. Qui dixit patri ſuo & matri ſuæ, neſcio vos, & fratribus ſuis, ignoro Deut. 33.
illos & neſcierunt filios ſuos, hi cuſtodierunt eloquium tuum, & pactum tuum ſeruauerunt, iu-
dicia tua ô Iacob, & legem tuam ô Iſrael. Ponent thymiama in furore tuo, & holocauſtum ſu-
per altare tuum. At ille nulla ſæuiens magiſtri diſciplina, ſolasque patris ſeniles balbutiens blan-
ditias. (Nolite inquit filij mei. Non eſt enim bona fama quam ego audio, vt tranſgredi faciatis
populum domini.) Nec verò ille per ætatem ad infantiles redierat ineptias, potiusque per negli-
gentiam crimina fouebat, quàm non habendo intelligentiam. Dixit enim ibidem ſapientibus,
dignè audiendam grauem & maturam ſententiam. Si inquit peccauerit vir in virum, placari ei
poteſt deus. Si autem peccauerit in deum vir, quis orabit pro eo? Non inquit eo modo in virum
quo in deum peccatur, quia in virum peccare peccatum, qualecunque eſt, leuiorque remiſsio. in
deum vero peccare, id eſt, ab eius cultu recedere, impietatis peccatum eſt, difficiliorque remiſ-
ſio. Et quoniam cum in virum quis peccat placato ſibi viro facit ſibi virum placabilem, in deum
autem cum quis peccat, quis orabit pro eo? Ac ſi dicatur. Per quem deum ſibi in quem peccauit,
propitium facere poteſt? Igitur qui iudicaret rectè & opportunè, ab ipſo domino ſua ſuſcepta eſt
cauſa, taliterque ab illo tam in patrem quàm in filios iuſta deprompta eſt ſententia.

*De viro dei qui venit ad Heli, quæ & qualia prædixerit ei, & de ſermone domini ad Sa-
muelem ſuper Heli.* CAPVT VII.

VEnit autem vir dei ad Heli, & ait ei, Hæc dicit dominus, Nunquid non aperte reuelatus
ſum domui patris tui, cum eſſet in Aegypto in domo Pharaonis, & elegi eum ex omnibus
tribubus Iſrael mihi in ſacerdotem?) & cætera. Hunc virum dei Iudæi Phinees dicunt fuiſſe,
quem & Heliam autumant. Reuelatus verò fuiſſe dominus dicitur domui patris eius, id eſt, Aa-
ron in eo loco vbi ait, Dixit dominus ad Aaron, Vade in occurſum Moyſi in deſerto. In hoc lo- Exod. 4.
co primum ei dominus reuelatus dicitur. In ſacerdotem verò electus eſt ex omnibus tribubus Exo. 28. 29.
Iſrael, ſicut habes in Helleſmoth & Vagecra. Quòd verò ait, venit vir quidam dei ad Heli, & cæ- Leuit. 9.
tera quæ ſequuntur ante tempus Helchanæ dicta fuiſſe arbitrantur, ſed hic ob gloriam Samue-
lis interpoſita dicuntur. (Ecce dies veniunt, & præcidam brachium tuum, & brachium domus
patris tui.) Brachium arcam vocat & dignitatem ſacerdotij vt non ſit ſenex in domo tua. Senem
ſacerdotem magnum dicit. (Et videbis æmulum tuum in templo in vniuerſis proſperis Iſrael.) 1. Reg. 2.
Aemulus domus Heli Sadoch ſacerdos extitit, qui eiecto Abiathar à Salomone ſacerdotium
ſuſcepit, ſicut in Malachim legitur, Proiecitque Salomon Abiathar ne eſſet ſacerdos domini, vt
adimpleretur verbum domini quod locutus fuerat dominus ad domum Heli. (Veruntamen
non penitus auferam virum ex te ab altari meo, ſed vt deficiant oculi tui, & tabeſcat anima tua.)
Ideo ſe dominus non penitus ablaturum ex domo Heli, virum ab altari ſuo dicit, vt ſemper
de domo Heli eſſet in domo domini vir, qui in dignitate ſacerdotij alium ſubſtitutum vi-
deret, vt ſe eadem dignitate priuatum videns, oculi eius deficerent, & anima eius tabeſce-
ret. Vndè & in ſubſequentibus dicitur. (Veniat vt adoret eum.) Id eſt, ſacerdotem magnum.
(Et accipiat ab eo nummum argenteum, & tortam panis, dicatque, Dimitte me obſecro, ad
vnam partem ſacerdotalem, vt comedam buccellam panis.) Acceſsit è vicino Samuel puer te-
ſtis alius, miro & magnifico ordine probatus, videlicet prius à deo commendatus, quàm li-
bi ipſi vel hominibus notus. Sic diuinitus procuratum eſt ob commendationem prophetæ fi-
delis, vt magnus ſacerdos prior quàm puer, ipſe vocationem ipſius à deo factam intelligeret,
quemadmodum ſcriptura dicit. (Intellexit igitur Heli, quia dominus vocaret puerum, & ait ad CAP. III.
Samuelem, Vade & dormi. Et ſi deinceps vocauerit te, dices, Loquere domine, quia au-
dit ſeruus tuus.) Et ita factum eſt. Et euenit ſermo Samuelis non ſolum Heli, ſed & vniuer-
ſo Iſraeli. Sermo enim eius fuit, ad vniuerſum Iſrael, quòd percutiendi eſſent à Philiſtæis pro-
pter peccata filiorum Heli, quem ſermonẽ euentus rei poſtea probauit. Pugnantibus Philiſteis,

facta eſt plaga magna nimis,& ceciderunt de Iſrael triginta milia peditum, & arca dei capta eſt.
Infra ca. 4. Duo quoq; filij Heli mortui ſunt, Ofni & Phinees. Porrò ipſe pater Heli ſenex & grandæuus, accepto triſti nuncio,cecidit de cella retrorſum iuxta oſtium, & fractis ceruicibus, mortuus eſt. In omnibus hiſtoriam planam tenemus,myſteria requiramus.

De eo quod dictum eſt: Filij Heli, filij Belial, neſcientes dominum: quòd Heli vetus ſacerdotium, & duo filij eius, eiuſdem temporis duo pontifices, Annam & Caypham ſignificent.

CAPVT VIII.

Filij,inquit,Heli,filij Belial neſcientes dominum, neque officium ſacerdotum ad populum.) & reliqua.Heli ſenex & grandæuus,ſignificat ſacerdotium vetus. Imo veternoſum & inueteratum,quale tunc temporis extitiſſe cognoſcitur, quando cum illo & cum templo veteri ruituram
Lucæ 19. ciuitatem Hieruſalem, fleuit dominus Ieſus. Porrò duo filij Heli duos eiuſdem temporis pontifices ſignificant,Annam & Caypham,reuera neſcientes dominum, neq; officium ſacerdotum ad populum,filij tamen Heli, quod interpretatur deus meus. Nam in iſto quidem nomine gloriabantur,vt de deo patrum ſuorum dicerent,deus meus, deus meus,ſed ita deum labijs honorantes,corde inhonorabant, & operibus, quemadmodum in euangelio illis improperat do-
Matth. 15. minus.Quare,inquit,vos tranſgredimini mandatum dei propter traditionẽ veſtram? Nam deus dixit,Honora patrem & matrem,& qui maledixerit patri & matri, morte moriatur. Vos autem dicitis,Quicunq; dixerit patri vel matri, munus quodcunque eſt ex me tibi proderit,& non honorificauit patrem ſuum,ac matrem ſuam. Et irritum feciſtis mãdatum dei propter traditionem veſtram.Et continuo, Hypocritæ bene prophetauit de vobis Eſaias, dicens. Populus hic labijs me honorat,cor autem illorum longè eſt à me.Sine cauſa autem colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum.Interpretatur autem Ophni quidem diſcalciatus, Phinees os requieuit. Quibus nominibus rectè prædictorum pontificum,Annæ & Cayphæ,vitia denotantur,qui ore quidem poſt dominum requieſcebant,operibus autẽ diſcalciati erant,id eſt,gloriabantur in deo tanquam filij Heli ore dicendo, deus meus, deus meus, operibus autem illum negabant.Non enim expetebant id quod doctoribus & ſacerdotibus erat legitimum, ſcilicet hoſtiæ pectuſculum,& armum dextrum,ſed omne inquit,quod leuabat fuſcinula tollebat ſacerdos ſibi.Videlicet non exigebant,vt quiſquam reuelaret domino viam ſuam, pura cordis confeſsione, ac deinde faceret fructus dignos pœnitentiæ,quod eſſet prius pectuſculum,ac deinde armum dextrum ab offerente accipere, ſed toti intendebant ad ſatisfaciendum auaritiæ ſuæ, quod erat quaſi carnes expiſcari quaſcunque poterant fuſcinula ſiue tridente, quo bene exprimitur vncus auaritiæ. Etiam antequam adolerent adipem, veniebat puer ſacerdotis & vi tollebat carnem coquendam ſacerdoti.Nimirum peccata populi quæ per adipem hoſtiæ intelliguntur, nequaquã dignæ orationis incendio concremabant, & tamen pro ipſis peccatis mercedem non ſolum accipiebant, verumetiã emeriti mercenarij ſiue operarij per vim extorquebant. Vndè & illud contra eos pro-
Oſee 4. pheticum oris domini improperium, Peccata populi mei comedent. Cæterùm qui de incendendo prius adipe curant,rectè poſtea de carne ſibi coquenda pertractãt, quia videlicet qui pro peccatis hominum dignè intercedunt, iuſte mercedem ſuam accipiunt,& ita ſeruientes altari legitimè de altario viuunt.Nihilominus & dormiebant cũ mulieribus,quę obſeruabant ad oſtium tabernaculi,quia videlicet traditiones docebant ſuas, non dei, quod erat adulterino concubitu
1. Cor. 11 cum animabus deum quærentibus nefariè permiſceri. Qui enim ſeipſum magis quàm deũ commendat,qui non dei,ſed ſuam doctrinam ſeminat, rectè de illo dicas, quòd cum animabus obſeruantibus ad oſtium tabernaculi cœleſtis dormiat,quod peccatum vt verum adulterium, cœleſte iudicium condemnat.Nam ſi peccauerit inquit vir in virum,&c.

Quòd vir dei, qui ad Heli locutus eſt, myſticè ſit vniuerſus prophetarum chorus, qui acerba occurſione veteris ſacerdotij poterit confidentiam.

CAPVT IX.

Venit autem vir dei ad Heli & ait ad eum. Hæc dicit dominus. Nunquid non aperte reuelatus ſum domui patris tui, cùm eſſet in Aegypto in domo Pharaonis, & elegi eum ex omnibus tribubus Iſrael mihi in ſacerdotem, vt aſcenderet ad altare meum & adoleret mihi incenſum,& portaret Ephod coram me,& dedi domui patris tui, omnia de ſacrificijs filiorum Iſrael. Hic vir vnus myſticè vniuerſus eſt prophetarum chorus.Nam etſi prophetę multi ſunt,ſed vnus eſt dei ſermo in ore omnium. Nunquid non apertè, inquit, reuelatus ſum domui patris tui? Ac deinceps. Propterea ait dominus deus Iſrael. Loquens locutus ſum, vt domus tua,& domus patris tui miniſtraret in conſpectu meo vſque ad ſempiternum. Nunc autem dicit dominus, Abſit hoc à me, ſed quicunque honorificauerit me,glorificabo eum, qui autem cõtemnunt me,erunt ignobiles.Grauiſsima nimiumq; acerba occurſione ſacerdotij veteris,inordinatam proterit confidentiam.Tanquam diceret, Ecce vos dicitis, ecce vos in verbis mendacij confiditis dicentes,
dominus

dominus dixit,dominus locutus eſt,dominus promiſit ac pollicitus eſt Aaron,vt miniſtraret do
mus illius in conſpectu eius vſq; in ſempiternum.Non eſt deus quaſi homo vt mentiatur , nec vt
filius hominis vt mutetur.Dixit ergo & non faciet, locutus eſt & non implebit?Agamus vt volu- Num.23.
mus,viuamus vt libet,immutabilis eſt,ſacerdotium noſtrum manet,mutari non licet.Ad hæc in-
quam.Vobis licebit,vobis pulchrum erit,immutare & pręuaricari legē, quam profeſsi eſtis,mihi
autem ſententiam meam mutare non licebit? Propterea dico . Ego quidem loquens olim ſic,&
ſic locutus ſum,ſic & ſic pollicitus ſum.Nunc autem dico,abſit hoc à me. Quoniam mutati eſtis,
mutabor & ego.Quoniā peruerſi eſtis , peruertar & ego. An fruſtra mihi ſcriptura dixerit. Cum
ſanctis ſanctus eris,& cum viro innocente innocens eris,& cum electo electus eris,& cū peruer-
ſo peruerteris?Abſit inquam hoc à me,vt quia loquens locutus ſum, idcirco debeam domū pa- Pſal.17.
tris tui glorificare vſq; in ſempiternum.Dura,improba, damnoſa mihi iſta eſt conditio, vt vide-
licet idcirco debeam quenquam glorificare lege debiti , quòd de domo patris tui ſit. Sed quid?
Quicunq; honorificauerit me,glorificabo eum,qui autem cōtemnunt me,erunt ignobiles,qua-
cunque ex domo,quacumque ex gente ſint,ſiue Iudæus ille, ſiue Græcus ſit, qui me honorifica-
uerit,glorificabo eum,glorioſo regno,glorioſo ſacerdotio,faciamq́; omnes regnum & ſacerdo-
tes deo & patri meo.Siue Iudæus ille,ſiue Græcus ſit,qui me contempſerit, erit ignobilis, neque
rex neq; ſacerdos eſſe poterit.Hæc mihi conditio,hæc mihi ſeruanda viciſsitudo eſt. Accipito vt
ius & dicito,quia promiſsionis fidē irritam fecerim. Tu homo quis es,vt reſpondeas deo?Quid-
libet olim ego locutus ſim,hæc præſens loquela mea ſtabit, vt facilius cœlum & terra,quàm hoc
verbum meum tranſire poſsit.

Quòd dies iſti iam venerunt ſacerdotio Iudæorum, de quibus dictum eſt:Ecce dies venient,
& precidam brachium tuum,ſacerdotio Iudæorum triſtes & amari,ſa-
cerdotio autem Chriſti eccleſiæ læti & iucundi.

CAPVT X.

ECce dies venient & præcidam brachium tuum, & brachium domus patris tui , vt non ſit ſe-
nex in domo tua,& videbis æmulum tuum in templo in vniuerſis proſperis Iſrael & non erit
ſenex in domo tua omnibus diebus.Dies iſti iam venerunt & nunc ſunt,ſacerdotio Iudęorum &
domui Aaron triſtes & amari,ſacerdotio autem eccleſiæ læti & iucundi. Præciſum eſt brachium
Iudæorum,quia caro erat,præciſum eſt brachium domus Aaron quia non domini , ſed hominis
brachium erat.Maledictus vir,inquit propheta,qui confidit in homine,& ponit carnem brachiū Hiere.17.
ſuum,vt à domino recedat cor eius.Confidebant in homine,gloriando videlicet, nō in fide,ſed
in carne Abrahæ,poſuerant carnem brachium ſuum , vt à domino recederet cor eorum , ſuper-
biendo in ſacerdotio Aaron,& crucifigendo illum quem prefigurabat Aaron.Templum inqui- Hiere.7.
unt domini,templum domini, templum domini eſt. Sed ecce ſpelunca latronum , ait dominus,
facta eſt domus iſta,in qua inuocatum eſt nomen meum in oculis veſtris . Vbi nunc illud tem-
plum,imo vbi nunc illa ſpelunca latronum?Vbi nunc ſacrificia filiorum Aaron , ſacrificia tauro-
rum & hircorum & agnorum & arietum ? Præciſum igitur eſt brachium Heli , præciſum eſt bra-
chium ſacerdotij veteris,vt iam in domo eius non ſit ſenex,non iam nominetur in domo Aaron,
magnus ſacerdos,ſummus pontifex . Et videbis ait æmulum tuum in templo in vniuerſis pro-
ſperis Iſrael. Quis iſte æmulus eſt,cui ſacerdotium vetus inuidet,niſi ille, de quo propheta,Iura-
uit,inquit,dominus & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Mel-
chiſedech?Grandis iſte æmulus eſt,in quem cū ſit de tribu Iuda, de qua nullus altari præſto fue- Pſal.109.
rat,tranſlato ſacerdotio,legis quoque tranſlatio neceſſario facta eſt.Iſtum Iudaicus ſacerdos iam
ſpoliatus egerrimo oculo videt in illo templo quo totus orbis contentus eſt, in illa eccleſia quæ
toto orbe terrarum diffuſa eſt,Videt inquam illum in vniuerſis proſperis Iſrael, nā vniuerſa quæ
de illo ſunt proſpera & pacifica vero ſunt Iſrael, quemadmodū in alio pſalmo præcantauit idem
propheta,Intende proſpere,procede & regna . Veruntamen non auferam ait virum penitus ex Pſal.44.
te, ab altari meo,ſed vt deficiant oculi tui, & tabeſcat anima tua , & magna pars domus tuæ mo-
rietur, cum ad virilem ætatem peruenerit.Secundum hæc & Apoſtolus dicit. Nunquid reppulit Roma.11.
deus populum ſuum ? Abſit. Nam & ego Iſraelita ſum ex ſemine Abraham , ex tribu Beniamin.
Non reppulit deus plebem ſuam quam præſciuit. Ac deinceps. Sic ergo & in hoc tempore,reli-
quiæ ſecundum electionem gratiæ dei ſaluæ factæ ſunt. Veruntamen ego inquit, non auferam
virum penitus ex te , ab altari meo. Sed quid ? Vt deficiant inquit oculi tui , & tabeſcat anima
tua. Deficiant inquam oculi tui , quemadmodum idem Apoſtolus dicit , Dedit illis ſpiritum Ibidem
compunctionis,oculos vt non videant , & aures non audiant vſque in hodiernum diem. Et Da- Pſal.68.
uid dicit , Fiat menſa eorum in laqueum & in captionem , & in ſcandalum , & in retributionem
illis.Obſcurentur oculi eorum , ne videant , & dorſum eorum ſemper incurua . Et poſt aliqua,
Nolo enim ignorare vos fratres myſterium hoc , vt non ſitis vobiſipſis ſapientes , quia cæcitas
ex parte contigit in Iſrael, donec plenitudo gentium intraret , & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret.

Et pars

CAP. III. Et pars magna, inquit, domus tuæ morietur tunc, quod maioris miſeriæ eſt, cùm ad virilem ætatem peruenerit, id eſt, cùm plenitudo temporis aduenerit, morietur inquam, non ſolum gladio maligno, qui animam à deo dirimat, ſed etiam gladio Romano, qui animam à corpore diuidat. Et ſuſcitabo, inquit, mihi ſacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum & animam meam faciat, & ædicabo ei domum fidelem, & ambulabit coram Chriſto meo cunctis diebus, Sacerdos iſte fidelis Chriſtus intelligitur, qui & per nomen Sadoch, de quo ſuperius ſecundum literam diximus, rectè ſignatur. Interpretatur enim iuſtus. Iuſtus autem & veraciter ſanctus ſacerdos vel pon-
Hebr. 7. tifex ipſe eſt, quemadmodum dicit Apoſtolus, Talis decebat vt nobis eſſet pontifex, ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, &c. Igitur ſuſcitabo mihi, inquit, ſacerdotem fidelem, fidelem inquam, qui ſemetipſum fideliter offerat non habens neceſsitatem quotidie,
Ibidem quemadmodum ſacerdotes prius, pro ſuis delictis hoſtias offerre, qui iuxta cor meũ & animam meam faciat, id eſt, non per ſanguinem hircorum, aut vitulorum, quorum ego neque carnem manducabo, neque ſanguinem potabo, ſed per proprium ſanguinem introeat ſemel in ſancta, æterna redemptione inuenta. Domus autem fidelis quæ ædificatur ei eccleſia eſt, quæ ex fide viuit. Aedificatur inquam ei, videlicet per ſacramentum ſanguinis & aquæ, quod de latere eius manauit, quemadmodum in typum eius mulier de coſta viri in primordio ſabricata eſt. Hęc domus ædificata, ambulabit, inquit, coram Chriſto cunctis diebus, quia videlicet tota Chriſti domus, tota eccleſia, genus ſacerdotale eſt, & hæc proficiendo de virtute in virtutem, ambulat coram Chriſto cunctis diebus. Futurum eſt autem vt quicunque remanſerit in domo tua, veniat vt oretur pro eo, & offerat nummum argenteum, & tortam panis, dicatque, Dimitte me obſecro, ad vnam partem ſacerdotalem, vt comedam buccellam panis. Quis eſt qui remanſit in Domo Heli, in domo ſacerdotij Iudaici, niſi is qui perditioni gentis illius, per gratiam electionis
Eſaiæ 10. Roma. 9. ſuperſtes eſſe potuit vel poterit? Nam & ſcriptura dicit. Si fuerit numerus filiorum Iſrael quaſi arena maris, reliquiæ conuertentur ex eo. Planè ergo quicunque remanſerit, id eſt, quicunque de populo iſto ad vitam præordinatus fuerit, veniet ad ſacerdotem æmulum, veniet non ad ſynagogæ, ſed ad eccleſiæ ſacerdotium, nunc ſibi inuiſum, vt oretur pro eo, vt per eiuſdem eccleſiæ ſacramenta reconcilietur deo. Offeret nummum argenteum, & tortam panis, id eſt, lucidum fidei verbum, & opera dilectionis, dicetque, Dimitte me obſecro ad vnam partem ſacerdotalem, vt comedam buccellam panis, dimitte inquam me ad vnam quamlibet diuiſiuam euangelicæ gratiæ donationem, vt in vnitate corporis eccleſiæ, comedam buccellam panis viui, qui de cœlo deſcendit, buccellam corporis Chriſti filij dei, in quo ſolo vita eſt, ſine quo nemo viuit.

Quòd puer Samuel alius teſtis contra ſacerdotem acceßit, & quòd dictum eſt. Nec poterat videre lucernam dei antequàm extingueretur. CAPVT XI.

CAP. III. PVer autem Samuel miniſtrabat domino coram Heli, & ſermo domini erat pretioſus. In diebus illis non erat viſio manifeſta. Factum eſt ergo in die quadam, Heli iacebat in lecto ſuo & oculi eius caligauerant, nec poterat videre lucernam dei, antequam extingueretur. Samuel autem dormiebat in templo domini, vbi erat arca dei. Et vocauit dominus Samuel, &cætera.)
Deut. 19. Ad confirmationem ſermonis ſuperioris hic alius teſtis, puer Samuel accedit, vt iuxta legem quam deus ipſe populo præſcripſit, non vnus tantum, ſed duo ſtarent teſtes contra ſacerdotem pigrum & ſegnem magis quàm pium, ſuorum videlicet magis quàm dei amatorem filiorum. Plana res geſta eſt. Puerum dormientem dominumque necdum ſcientem, cui necdum reuelatus fuerat ſermo domini, dominus tertio vocando excitauit, & cætera. In illum ſuæ moderatus eſt gratiam vocationis, vt prius is, contra quem mittebatur, vocatum illum eſſe à domino ſciret, quàm ipſe qui vocatus eſt. Sicque factum eſt, vt is qui viſionem indicare timuiſſet, celare non auderet, tacere non poſſet. Sanè quod dictum eſt, nec poterat videre lucernam dei, antequam extingueretur, varium ſenſum habet. Nam alij ſic diſtinguunt. Et oculi eius caligauerãt, nec poterat videre. Et poſtea inferunt. Et antequam lucerna domini extingueretur puer Samuel dormiebat in templo domini, vbi erat arca dei. Intelligi autem hoc modo volunt. Dormiebat in templo antequam lucerna dei extingueretur, id eſt, antequam lux diurna fieret quando eadem extinguenda erat lucerna. Sic enim à domino per Moyſen iuſſum erat, vt eadem lucerna lu-
Leuit. 24. ceret vſque mane. Sicut eſt illud in Leuitico, Præcipe ait dominus filijs Iſrael vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarum puriſsimum, piloq; contuſum vt ardeat lucerna ſemper in tabernaculo domini, & collocabunt eam Aaron & filij eius, vt vſque mane luceat coram domino. Alij verò, Nec poterat videre lucernam dei, antequam extingueretur. Et eſt ſenſus, Ipſe qui propriæ vitæ meritis, & dignitate ſacerdotij lucerna dei erat, antequam pro peccato filiorum, lucida dei gratia priuatus extingueretur, non poterat videre, ſicut in mente præ inordinato filiorum ſuorum amore, ita & in corpore præ nimia ſenectute caligãs, & non valens videre. Porrò alij ſimplicius, Nec poterat videre lucernam dei antequam extingueretur, id eſt, adeò caligauerãt oculi eius,

eius, vt lucernam in templo clarè ardentem videre non poſſet, quo dicto intelligitur, quòd ne
paruas quidem in oculis reliquias luminis haberet valde ſenex. Sed iam ſpiritualium myſterio-
rum vela pandamus.

Quid ſit myſticè quòd puer Samuel dormiebat, & ſermo domini erat pretioſus, id eſt, ra- rus & quomodo venerit dominus myſticè & Samuelem neſcientem tertio, quarto autem ſcientem iam vocauerit ille.

CAPVT XII.

PVer Samuel dormiebat, quia videlicet perituro carnali Iudęorum ſacerdotio, ſermo prophe-
ticus conticuerat. Iam enim multis diebus ante Chriſti aduentum, propheta non fuerat viſus
in Iſrael. Sed & qui dudum miſſus & ſcriptus fuerat ſermo propheticus, quaſi ſub clauibus dor- Lucæ 11.
miebat, clauim quippe ſcientiæ ſcribę & phariſæi tulerant, nec ipſi introeuntes, nec eos qui vole-
bant introire permittentes. Ergo puer Samuel dormiebat, & ſermo domini erat pretioſus, id eſt
rarus. Rarus enim & penè nullus erat, qui ſermonem domini volentibus audire loqueretur. Sed
venit dominus, & ſtetit & vocauit Samuelem, excitauit dormientem. Quando venit dominus, &
ſtetit, niſi quando de cœlis deus deſcendit, vt factus homo ſtaret pro nobis? Tunc vocauit Sa-
muelem, tunc propheticum excitauit ſermonem, hactenus dormientem. Excitauit, inquam, pue-
rum ſuum, excitauit in puero præcurſore ſermonem ſuum, in eo videlicet puero cui glorioſè
concinitur. Tu puer propheta altiſsimi vocaberis, præibis enim ante faciem domini parare Lucæ 1.
vias eius. Tertio illum neſcientem vocauit, priorque ipſo ſacerdotij veteris miniſter Zacharias
pater eius vocationem illam intellexit. Primo enim angelus illum ex nomine nuntiauit. Secun-
do, ad ſalutationem Mariæ clauſum adhuc in vtero matris exultatione, & gaudio concuſsit.
Tertio iam nato, per os patris officium ſuæ præcurſionis edixit, tu quoque propheta altiſsimi
vocaberis. Igitur ſacerdos Heli deſtituendus, puerum vocari prior à domino intellexit, quia ſa-
cerdos officij carnalis Zacharias, magni prophetæ vocationem ipſo prior intellexit & enuntia-
uit, iuſtus quidem in perſona ſua, apud deum & homines, ſed eius ſacerdotij miniſter, quod pro-
tinus deſtituendum eſſet, ſicut in iſto ſacerdote Heli præfiguratum eſſe, iam dictum eſt, & adhuc
dicendum eſt. Quarto tandem iam ſciens vocationem ſuam puer Samuel, venienti domino, &
vocanti ſicut vocauerat ſecundo. (Samuel Samuel. Loquere ait domine, quia audit ſeruus tuus.
Et dominus, ecce, inquit, ego faciam verbum in Iſrael, quod quicunque audierit tinnient am-
bæ aures eius. In die illo ſuſcitabo aduerſum Heli omnia quæ locutus ſum ſuper domum eius.
Incipiam & complebo. Prædixi enim ei, quòd iudicaturus eſſem domum eius in æternum,
propter iniquitatem eius, eo quòd nouerat indignè agere filios ſuos, & non corripuit eos. Id-
circo iuraui domui Heli, quòd non expietur iniquitas domus eius victimis & muneribus vſque
in æternum.) Quid ad hæc ille? Non vtique conſurrexit ſicut Moyſes, vt deum teneret, ea virtu- Exod. 32.
te, qua teneri ipſe vult, & teneri poteſt, vt ſtando in conſpectu eius, in confractione cordis oran- Pſal. 105.
do, iram eius à domo ſua auerteret. (Sed dominus, inquit eſt, quod bonum eſt in oculis ſuis faci-
at.) Paulo melius atque conſultius Achab, licet aliàs impius, qui cùm audiſſet ſermones domini 3. Reg. 21.
in Helia, dicentis, Ecce ego inducam ſuper te malum, & demetam poſteriora tua, & interficiam
de Achab mingentem ad parietem, & cætera, cùm, inquam, audiſſet ſermones iſtos, ſcidit veſti-
menta ſua, & operuit cilicio carnem ſuam, ieiunauitque ac dormiuit in ſacco, & ambulauit de-
miſſo capite. Idcirco ille quidem in diebus ſuis non vidit inductum domui ſuæ malum, hic au-
tem & vidit, & ipſe ſuſtinuit, cecidit enim audito triſti nuntio, & fractis ceruicibus mortuus eſt.
Nunc ad ſuperiora redeamus. Loquere, inquit, domine, quia audit ſeruus tuus & cætera. Pla-
nè iuxta hanc normam prædictus ille prophetarum maximus, primo, per angelum ex nomine
nuntiatus, deinde ad vocem ſalutantis Mariæ gaudio concuſſus, tertio prophetica, vt ſupra di-
ctum eſt, patris voce declaratus, quarto tandem iam ſcienter in deſerto audiuit, quod domi-
nus loqueretur. Imò & orans vt dominus loqueretur, ſignum accepit veri ac iuſti ſacerdotis, ad-
ijciente ſibi deo, ſuper quem videris ſpiritum deſcendentem & manentem ſuper eum, hic eſt,
qui baptizat in ſpiritu ſancto, ſimulque verbum accepit quod loqueretur contra vetus ſacerdo-
tium, imperante domino. Factum eſt enim (inquit Lucas) verbum domini ſuper Iohannem
Zachariæ filium in deſerto. Ac deinceps, Iam enim ſecuris ad radicem arboris poſita eſt. Omnis Iohan. 1.
enim arbor non faciens fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Hæc enim contra ſa- Lucæ 3.
cerdotium illud Leuiticumque miniſterium dicta eſſe, Matthæus euidentius inſinuat. Videns,
inquit, multos Phariſæorum, & Sadducæorum venientes ad baptiſmum ſuum, dixit eis, Pro- Matth. 3.
genies viperarum, quis demonſtrauit vobis fugere à ventura ira? Ac deinceps, Iam enim ſecu-
ris ad radicem arboris poſita eſt, Phariſæi nanque ſacerdotes vel clerici erant Iudæorum. Igitur
tunc domui Heli iurauit dominus, quòd non expiaretur iniquitas domus eius victimis &
muneribus vſque in æternum, quando per hunc enunciauit ſecurim poſitam eſſe ad radicem
arboris,

CAP.IIII. arboris, dignum pœnitentiæ ſructum non facientium, videlicet maximè phariſæorum, in templo dei, ſub nomme ſacerdotij latrocinantium.

De pugna malè geſta contra Philiſtijm, & de vana leuitate qua dixerunt. Afferamus ad nos arcam domini ſedentis ſuper Cherubin, & quid ſignificauerit lapis adiutorij. CAPVT XIII.

CAP.IIII. ET factum eſt in diebus illis conuenerunt Philiſtijm in pugnam. Egreſſus eſt nanq; Iſrael obuiam Philiſtijm in pugnam, & caſtrametatus eſt iuxta lapidem adiutorij.) Et reliqua. Narratione hac mox ſubſecutura, præmiſſum eſt. Et addidit dominus vt appareret in Sylo, quoniam reuelatus fuerat dominus Samueli in Sylo iuxta verbum domini. Et eſt ſenſus, Dominus, quoniam reuelatus fuerat Samueli in Sylo, dictis addidit, vt appareret itidem in Sylo, iuxta verbum ſuum factis, ita vt non caderet ex omnibus verbis eius in terram, vt cognoſceret vniuerſus Iſrael à Dan vſq; ad Berſabee, quòd fidelis Samuel propheta eſſet domini. Ita planè ex omnibus verbis prophetæ, & plus quam prophetæ Iohannis, non cecidit verbum in terram. Reſpiciamus ad dies illos, in quibus non iam Philiſtijm, ſed qui per Philiſtæos hoc loco rectè figurantur, Romani conuenerunt in pugnam. (Dixerunt, inquit, maiores natu de Iſrael, Quare percuſsit nos hodie dominus coram Philiſtijm? Afferamus ad nos de Sylo arcam fœderis domini, & veniat in medium noſtri, vt ſaluet nos de manu inimicorum noſtrorum. Miſit ergo populus in Sylo, & tulerunt inde arcam fœderis domini exercituum, ſedentis ſuper Cherubin.) Præſumptio ſtulta & vana, quæ tunc decepit improuidos, & iuſtitiæ vel gloriæ dei ignaros, ipſa eadem decepit illos, quando clauſi obſidente exercitu Romano, tumultuabantur & vociferabantur confidentes, vt hiſtoriæ tradunt, quod nequaquam toleraret deus priuari ſe illo pulchro templo, illo pulchro & aureo ſanctuario. Cuius vanitatis reſpectu nota quàm acutè, quam mordaciter cùm præmiſſum eſſet, & tulerunt inde arcam fœderis domini exercituum, continuò ſubiunctum eſt, ſedentis

Exod.17. ſuper Cherubin. Hoc quippe non pro ſuo ſenſu, ſed pro illorum notabili vanitate ſcriptura dixit, Quid enim ſtultius ac vanius? Nunquid ſuper illos Cherubin quos fecit Moyſes, imo quos

Pſal.107. Beſeleel ille ſaber cum ſocio ſuo Ooliab ſudit, aut ſabricauit, ſedebat dominus exercituum captus vel delectatus pulchritudine auri, & non potius ſuper homines, vel ſuper ſanctos angelos ſedet plenos ſcientia dei ſecundum nomen Cherubin? Igitur eâdem hic & illic vanitate decepti ſunt, dum pro aureis cœleſtis ſanctuarij ſimulachris, diuinum ſibi quaſi debitum arrogant adiutorium, vndè & ſalſi ſunt, metando caſtra iuxta lapidem, poſtea dictum lapidem adiutorij. Nam & tunc præſagio ſuo ſruſtrati ſunt, & nunc eius lapidis non habuêre adiutorium, quem in malum ſibimetipſis reprobauerunt, iuxta quod ſcriptura dicit, Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. Et tunc quidem ſacerdotis vnius Heli domus vnà concidit, ipſo quoq; corruente, fractiſq; ceruicibus moriente, nunc autem tota gens captiuata eſt, tota ciuitas cum templo ſuo ſunditus in fauillas diſperijt, ſacerdotio quoq; illo cadente, ſuumque opprobrium per omnes gentes circunſerente, quia pollutum, ſordidatum, imo & eiectum eſt, eodem quo viuimus, quo redempti & emundati ſumus nos credentes Chriſti ſanguine.

Quid ſignificet myſticè, quòd ab iiſdem arca dei capta ſit, à quibus victus eſt Iſrael, & quòd cecidit Dagon truncatus coram arca domini, & quòd percuſſerit illos dominus in poſteriora. CAPVT XIIII.

Coloſ.1. SEd & arca dei capta eſt.) Vt iam euangelicam legis proſequamur intelligentiam, eiſdem Romanorum armis, eiſdem imperatorum gladijs, quibus ille populus obſeſſus, cõciſus, & in om-

CAP. V. nes gentes captiuus ductus eſt, eiſdem inquam, eccleſia dei, quæ eſt corpus Chriſti capta, & ab eiſdem perſecutionem paſſa eſt. Pandamus glorioſi vela nauigij, & curſum percurramus intelligentiæ ſpiritualis. (Philiſtijm autem tulerunt arcam dei, & aſportauerunt eam à lapide adiutorij in Azotum. Tuleruntque Philiſtijm arcam dei, & intulerunt eam in templum Dagon, & ſtatuerunt eam iuxta Dagon. Cumq; ſurrexiſſent diluculo Azotij, altera die, ecce Dagon iacebat pronus in terram ante arcam dei. Et tulerunt Dagon, & reſtituerunt eum in loco ſuo. Rurſumque mane die altero conſurgentes inuenerunt Dagon iacentem ſuper faciem ſuam, in terra coram arca domini. Caput autem Dagon, & duæ palmæ manuum eius abciſæ erant ſuper limen. Porrò Dagon truncus ſolus remanſerat in loco ſuo.) Grande ſpectaculum, grande miraculum. Tranſlata ab Iſrael gloria domini, capta ab allophylis arca domini, victoriam de victoribus verſa vice exigit, primumque in deum ipſorum Dagon, deinde & ſuper homines aggrauantur manus domini. (Nam ebullierunt, inquit, villæ, & agri, in medio regionis illius, & nati ſunt mures & facta eſt confuſio mortis magnæ in ciuitate, & percuſsit in ſecretiori parte natium

Pſalm.77. Azotum, & fines eius, & computreſcebant prominentes extales eorum.) Hoc Pſalmiſta magnificè decantans, & excitatus eſt, inquit, tanquam dormiens dominus, tanquam potens crapulatus à vino, & percuſsit inimicos ſuos in poſteriora, opprobrium ſempiternum dedit illis. Hoc quid portenderit, perſpicuum eſt. Vbi enim ſupradicto modo concidit ſacerdotium vetus cum

terrena

terrena Hieruſalem,& manufacto templo eius,tunc victorioſius pugnam inijt,cùm dijs gẽtium, arca domini quæ eſt Chriſtus dominus ſecundum compactum ex carne noſtra corpus eius, ſedens & manens in eccleſia ſua, & ipſa quæ eſt corpus eius,& plenitudo eius. Cecidit coram arca iſta Dagon, cecidit inquam, coram illa omnis maſſa dæmonum, quæ intelligitur per illud idolum,per hoc ipſum nomen Dagon. Interpretatur enim piſcis triſtitiæ,illum, vt ſupra dictum eſt ſignificans,qui in mari eſt, centum magnum Leuiathan, ſerpentem vectem tortuoſum. Cecidit hic talis Dagon coram arca domini tandem truncatus capite, & abciſis manibus, id eſt, ſublatis à cultu eius regibus terræ & principibus, qui prius adſtiterant, & conuenerant in vnum aduerſus dominum & aduerſus Chriſtum eius. Quid autem eſt,quòd & percuſsit inimicos ſuos in poſteriora, ita vt computreſcerent prominentes extales eorum, niſi quòd illos qui victoriam eius recipere noluerunt, qui intelligentes virtutem dei, non ſicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt,tradidit in reprobum ſenſum? Nam fœminæ eorum(inquit Apoſtolus)mutauerunt naturalem vſum in eum vſum, qui eſt contra naturam. Similiter autem & maſculi, relicto naturali vſu fœminæ, exarſerunt in deſiderijs ſuis in inuicem, maſculi in maſculos turpitudinem operantes, & mercedem quam oportuit erroris ſui in ſemetipſis recipientes. Dum enim huic vitio nequiſsimo, incredulos ſubdidit terribile iudicium domini, profectò percuſsit inimicos ſuos in poſteriora & opprobrium ſempiternum dedit illis. Quid autem ſunt illi, qui ebulierunt, & terram demoliti ſunt mures, niſi maligni ſpiritus, iuſtis quidem contemptibiles vt mures, peccatoribus autem terribiles vt leones? Pſal.2. Roma.1.

Quòd vaccæ arcam domini portantes, prædicatores ſignificent fideles in eccleſia, qui in directum procedunt non declinantes ad dexteram neque ad ſiniſtram. CAPVT XV.

QVo tandem modo victoria omnis peracta eſt? Duritia vtique & patientia prædicatorum ſecundum hoc miraculum,quòd ſubiunctum eſt. (Tollentes (inquit) duas vaccas quæ lactabant vitulos, iunxerunt ad plauſtrum, vituloſque earum concluſerunt domi. Et poſuerunt arcam dei ſuper plauſtrum, & capſellam quæ habebat mures aureos, & ſimilitudinem agnorum. Ibant autem in directum vaccæ per viam quæ ducit Bethſamis,& itinere vno gradiebantur pergentes, & mugientes, & non declinabant neque ad dexteram neque ad ſiniſtram.) Quid enim vaccæ niſi fideles quoſque in eccleſia ſignant, qui dum ſacri eloquij præcepta conſiderant,quaſi ſuperimpoſitam domini arcam portant.De quibus hoc etiam notandum, quòd fuiſſe fœtæ memorantur, quia ſunt pleriq; qui in via dei intrinſecus poſiti, foris carnalibus affectibus ligantur. Sed non declinant à recto itinere,quia arcam dei portant in mente. Ecce enim vaccæ Bethſamis pergunt,Bethſamis quippe domus ſolis interpretatur.Et propheta ait: Vobis autem qui timetis dominum, orietur ſol iuſtitiæ. Si igitur ad æterni ſolis habitationem tendimus, dignum profectò eſt, vt de dei itinere pro carnalibus affectibus non declinemus. Tota enim virtute penſandum eſt,quòd vaccæ dei plauſtro ſuppoſitæ,pergunt & gemunt. Dant ab intimis mugitus,& tamen de itinere non retorquent greſſus. Amorem quidem per compaſsionem ſentiunt, ſed colla poſterius non reflectunt. Sic nimirum prædicatores ſancti, ſic fideles quique eſſe debent intra ſanctam eccleſiam, vt compatiantur proximis per charitatem, & tamen de via dei non exorbitent per compaſsionem.Arcam quippe vaccis ſuperpoſitam Bethſamis pergere,eſt cum ſuperna ſcientia,ad internæ lucis habitaculum propinquare.Sed tunc verè Bethſamis tẽdimus,cùm viam rectitudinis gradientes, ad vicina erroris latera, nec pro affectu pignorum declinamus. Sic nanque ſic neceſſe eſt,vt incedere debeant,qui ſacrę legis iugo ſuppoſiti,iam per internam ſcientiam arcam domini portant, quatenus per hoc quod propinquorum neceſsitatibus condolent, à cœpto rectitudinis itinere non declinent. Quorum nimirum gratia mentem noſtram tenere debet, ſed reflectere non debet, ne hæc eadem mens, aut ſi affectu non tangitur dura ſit, aut plus tacta,ſi inflectitur remiſſa. CAP. VI. Malac.4.

Quid ſignificet quòd Bethſamitæ videntes arcam domini,gauiſi ſunt, & quòd vaccæ in holocauſtum cæſæ ſunt, & quòd viri Bethſamitæ percuſſi eo quòd vidiſſent arcam domini. CAPVT XVI.

POrrò Bethſamitæ metebant triticum in valle. Et eleuantes oculos viderunt arcam, & gauiſi ſunt cùm vidiſſent eam.Et plauſtrum venit in agrum Ioſue Bethſamitæ, & ſtetit ibi.Erat autem ibi lapis magnus, & conciderunt ligna plauſtri,vaccaſq; impoſuerunt ſuper ea holocauſtum domino.) Lapidem iſtum ſuper quem conciſis lignis plauſtri vaccas impoſuerunt in holocauſtum,Hebræi aram ab Abraham ædificatam intelligunt. Hæc,& cætera. (Quinque ſatrapæ Philiſtinorum viderunt, & reuerſi ſunt (inquit) in Accharon in die illa.) Sic planè perſeuerantiam prædicatorum,de quibus iam dictum eſt, principes idololatriæ viderunt, quòd ſcilicet nullis affectibus carnis reuocari potuerunt,quinetiam inſuper corpora ſua paſsionibus obijcientes in holocauſtum domino obtulerunt,& tandem confuſi à perſecutionibus ceſſauerunt.Hi autem ſunt

CAP. VI. ani aurei, quos reddiderunt Philiſtæi pro delicto domino. Azotus vnum, Gaza vnum, Aſcalon vnum, Geth vnum, Accharon vnum. Et mures aureos ſecundum numerum vrbium, & cætera.) Hoc vrbium numero, quæ anos aureos & mures reddiderunt, vniuerſitas illorum ſignificatur, qui quinque corporis ſenſibus, prius per fornicationem abuſi, poſtea ſupradictas paſsiones ignominiæ fugientes, peccata priora ſubſequentibus bonis operibus redemerunt. Quòd verò ſequitur: (Et vſque ad Abel magnum ſuper quem poſuerunt arcam domini.) Abel magnum ciuitas eſt in termino Iſrael. Abel magnum idcirco vocatur cum antea Bethſamis vocitata ſit, ſiue propter luctum ſuper viris Bethſamitis ibi factum, ſiue propter diſtinctionem ciuitatis Abel Bethmacha, de qua exclamauit mulier ſapiens ad Ioab, dicens: Qui interrogant interrogent in Abela. Sic itaque intelligendum eſt, quòd ab vrbe murata vſque ad villam quæ erat ſine muro & vſque ad Abel magnum, dederint mures. Super quem, id eſt, ſuper luctum poſuerunt arcam dei, quæ erat vſque in illam diem in Agro Ioſue Bethſamitæ. Fuit igitur in agro illius, donec in Cariathiarim ducta eſt. (Percuſsit autem de viris Bethſamitis eo quòd vidiſſent arcam domini, & percuſsit de populo ſeptuaginta viros, & quinquaginta milia plebis.) Hos ſeptuaginta viros, iudices ſeptuaginta Hebræi intelligunt, quorum meritò & gloria quinquaginta milia viri computantur, ſicut de Dauid dicitur, quia tu vnus pro decem milibus computaris. Idcirco percuſsit eos, quia viderant arcam domini, quia curioſè inſpexerant, cùm fuiſſent lege prohibiti, ait enim dominus in libro Numeri, Aaron & filij eius intrabunt, ipſique diſponent opera ſingulorum, & diuident quæ portare quis debeat. Alij nulla curioſitate videant, quæ ſunt in ſanctuario, priuſquam inuoluantur, alioqui morientur. Sic nimirum milia multa de viris Bethſamitis, de viris domus ſolis, de viris eccleſiaſticis, multa (inquam) milia plebis, multos primates viros percuſsit iudicium domini & errare eos fecit, eo quòd vidiſſent arcam domini, eo quòd indignè non dilectionis ſtudio, ſed præſumptionis & curioſitatis vitio, auſi fuiſſent in ſcripturis ſcrutari ſecreta diuinitatis, & facti ſunt hæreſiarchæ, iudicante deo, ſuperbos ad conſpectum diuinitatis & veritatis non admitti.

1.Reg.10.

2.Reg.18.

Num.4.

De tranſlatione arcæ domini, quòd nuſquam legatur reducta in Sylo, per quòd ſynagoga myſticè intelligitur, & quòd manſerit in Cariathiarim, quo nomine ſignificatur eccleſia gentium. CAPVT XVII.

CAP. VII. ET factũ eſt ex qua die manſit arca domini in Cariathiarim multiplicati ſunt dies. Erat quippe iam annus viceſimus, & requieuit omnis domus Iſrael poſt dominum.) Viceſimo anno peracto, tranſlata eſt eadem arca à Samuele in Maſsath, & de Maſsath tranſtulerunt eam Samuel & Saul in Galgala. Inde tranſlata eſt à Saul in Nobe, de Nobe in Gabaa. De Gabaa tranſlata eſt à Dauid in domum Obeth Edom, de domo Obeth Edom tranſtulit eam Dauid in Sion, & de Sion tranſtulit eam Salomon in ſancta ſanctorum. Nuſquam extunc in Sylo reducta fuiſſe legitur, quia repulit & ſpreuit locum illum deus in typum videlicet ſynagogæ, in qua quondam erat ſanctuarium domini, ſed repulſa & ſpreta eſt, & omne ſanctum alio tranſmigrauit. Quòd propheta reſpiciens, & repulit, inquit, tabernaculum Sylo, tabernaculum ſuum ibi habitauit in hominibus. Sylo nanque abruptio interpretatur. Quo nomine grauiter eadem ſynagoga denotatur, pro eo videlicet, quia aſsiſtens aduerſus dominum & aduerſus Chriſtum eius. Dirumpamus (ait) vincula eorum, & proijciamus à nobis iugum ipſorum. Manet autem nunc arca domini in Cariathiarim. Cariathiarim interpretatur ciuitas ſyluarum, quo nomine rectè eccleſia gentium deſignatur. Ipſa nanque quondam erat ſylua magna, beſtijs ferocibus, id eſt, malignis ſpiritibus inhabitata & peruia, nunc autem ciuitas eſt fide fundata, muro diuinitatis & angelorum præſidijs communita. Hic ergo manet, hic arca domini inuenienda eſt. Vndè propheta cùm dixiſſet: Ecce audiuimus eam in Ephrata, continuò ſubiunxit. Inuenimus eam in campis ſyluæ. Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco vbi ſteterunt pedes eius. Surge domine in requiem tuam, tu & arca ſanctificationis tuæ, & cætera. Hæc planè dixit gaudio dulci attonitus, quippe qui vouerat ſe, non daturum oculis ſuis ſomnum, & palpebris ſuis dormitationem, & requiem temporibus ſuis, donec inueniret locum domino, tabernaculum Deo Iacob, id eſt, donec ſancto indicante ſpiritu quo in loco quieturus ſit dominus & ſaluator, & vbi tabernaculum ſuum tendere dignetur deus Iacob. Et ſubito irruente in ſe ſpiritu. Ecce (inquit) audiuimus eam in Ephrata, eam, inquam, id eſt, arcam ſanctificationis eius, compactam vel compingendam eſſe audiuimus de carne virginis in Ephrata, hæc eſt Bethlehem. Ac deinceps ſubiungens. Inuenimus eam (inquit) in campis ſyluæ. Tanquam diceret: Iam non inuenitur illic, vbi audiuimus eam, iam non inuenitur in illa de qua proceſsit gente, ſed in gentibus quæ prius fuerunt, tanquam ſyluæ à beſtijs, id eſt, malignis ſpiritibus poſſeſſæ, nunc autem in modum camporum ſepibus gratiæ dei circundatæ, cultiles ſunt & fœcundæ. Manet igitur arca domini nunc in Cariathiarim, & multiplicantur dies, dies inquam ſanctorum, dies virtutum, ſuccreſcitque in lucem

1.Reg.4.
1.Para.1.
3.Reg.8.
2.Para.5.
Pſal.77.
Pſal.2.

Pſal.131.

lucem multitudo gentium vſque ad tempus præfinitum quo & reliquiæ Sylo, id eſt, carnalis Iſ- Matth.11.
rael ſaluandæ ſunt. Sicq; requieſcit omnis domus Iſrael poſt dominum, poſt dominum inquam,
qui dixit: Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me quia mitis ſum, & humilis corde, & in-
uenietis requiem animabus veſtris. Iuxta literam requieuiſſe poſt dominum dicuntur, quia ab-
iectis idolorum ſordibus, domino ſe ad ſeruiendum, toto corde tradiderunt, quòd & in ſubſe-
quentibus dicitur. (Abſtulerunt filij Iſrael, Baalim & Aſtaroth, & ſeruierunt domino ſoli. Et
conuenerunt in Masfath, hauſeruntque aquas, & effuderunt in conſpectu domini.) Hebræi tra- Num.5.
dunt quòd coram domino in eadem aqua maledicta congeſta ſint, & ſicut in lege mulier zelo-
typa hauſta aqua probabatur, ita & hic idololatræ hac aqua probati ſunt, hi videlicet, qui ſe ido-
la coluiſſe penitus denegabanr. Tradunt etiam, quòd quicunq; idololatra hanc aquam guſtaſſet,
labia eius ita ſibi adhærerent, vt nequaquam ea abinuicem idololatra ſeparare poſſet. Hoc ido-
lolatra indicio deprehendebatur, & interficiebatur. Quòd ſequentia demonſtrant in eo quod
ait: (Iudicauitq; Samuel filios Iſrael in Masſath.) Iudicare in hoc loco idololatras ſecundum le-
gem morti tradere intelligēdum eſt. Dicunt etiam quòd hoc modo Moyſes idololatras qui ſibi
vitulum fecerant, probauerit, quando arripuit vitulum, & combuſſit, & contriuit vſque ad pul- Exod.32.
uerem, & ſparſit in aquam, & dedit ex eo potum filijs Iſrael.

In quo peccauerunt poſtulantes regem, cùm lex data non prohibuerit eos conſtituere regem, ſed alterius gentis hominem. CAPVT XVIII.

HActenus imaginem ſacerdotij transferendi, nunc velut in alia tabella, myſticis depictam fi- CAP.VIII.
guris contemplemur imaginem regni Chriſti filij dei, quòd deſtructo peccati regno, in ſa-
lutem & libertatem noſtram ſucceſsit. (Congregati vniuerſi maiores natu Iſrael, venerunt ad Sa-
muel in Ramatha, dixeruntque ei: Ecce tu ſenuiſti, & filij tui non ambulant in vijs tuis, conſtitue
nobis regem vt iudicet nos ſicut & vniuerſæ habent nationes. Diſplicuitque ſermo in oculis Sa-
muelis, eo quòd dixiſſent. Da nobis regem vt iudicet nos. Et orauit Samuel ad dominum. Dixit-
que dominus ad Samuelem. Audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi. Non enim te
abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos,) & cætera. Primò iuxta literam quæritur, in quo popu-
lus regem ſibi poſtulando peccauerit. Dicit enim lex. Cùm ingreſſus fueris terram, quàm domi- Deut.17.
nus deus tuus dabit tibi, & poſſederis eam, habitaueriſque in illa, & dixeris, conſtituam ſuper me
regem, ſicut habent omnes per circuitum nationes, cùm conſtitues quem dominus deus tuus e-
legerit de medio fratrum tuorum. Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non
ſit frater tuus, & cætera. Hæc vtique dicendo, non qualemcunq; regem, ſed alienigenam regem
lex conſtituere vetuit. Quid ergo iuſtæ querelæ legiſlator habuit vt diceret, non te abiecerunt,
ſed me, ne regnem ſuper eos? (Iuxta omnia opera ſua, quæ fecerunt à die qua eduxi eos de Ae-
gypto vſque ad diem hanc, ſicut dereliquerunt me, & ſeruierunt dijs alienis, ſic faciunt etiam ti-
bi.) Ad hoc facilis patet reſponſio, quia tempore importuno dixerunt, da nobis regem, vt iudi-
cet nos, cùm haberent iudicem iuſtè & regaliter iudicantem eos, non in ambitionis vanitate, ſed
in ſpiritu dei & ſermonis domini veritate, de quo ſciebant, quòd fidelis eſſet, quemadmodum &
ſuperius de illo cōteſtans ſcriptura dicit: Et cognouit vniuerſus Iſrael, à Dā vſq; Berſabee, quòd 1.Reg.3.
fidelis Samuel propheta eſſet domini. In eo populus deliquit, quia regnantem ſuper ſe ſermo-
nem domini, imò ipſum regem deum ſuum proiecit, ſicut & poſtmodum Samuel ipſe acri inue-
ctione dicit: (Vos autem hodie proieciſtis dominum deum veſtrū, qui ſolus ſaluauit vos de vni- Infra.9.
uerſis malis & tribulationibus veſtris, & dixiſtis, nequaquam, ſed regem conſtitue ſuper nos.)
Quia plana hiſtoria eſt, nunc breuiter pauca, quæ quæſtione indigent perſtringamus, & tunc de-
mum iuxta propoſitum, myſteria ſubtexamus.

De Saul, quomodo regnare cœperit, & quòd ſic innocens videbatur, tanquam filius vnius anni, & quòd in eadem innocentia, duobus annis regnauerit.

CAPVT XIX.

DIxitque Saul ad puerum. Ecce ibimus. Quid feremus ad virum?) Non enim putabat Saul ſi- CAP. IX.
bi aſinas à SAMVELE aliter indicari, niſi pretio diuinationis. Ideò ait: Quid feremus ad
virum? Feſtina nunc, hodie enim venit in ciuitatē, quia ſacrificium eſt hodie populo in excelſo.)
Sacrificium in hoc loco prandium intelligitur, quòd parauerat Samuel populo in Calendis. Et
dimittam te mane, & omnia quę ſunt in corde tuo, indicabo tibi. Et de aſinis, quas perdidiſti nu-
diuſtertius ne ſolicitus ſis, quia inuentæ ſunt.) Erat in corde Saul ſicut Hebræi tradunr, quòd rex
futurus eſſet, quia viderat per viſum ſe in vertice arboris palmæ collocari, quæ viſio ſignum re-
gale erat. (Cumque abieris inde, & tranſieris vltra, & veneris ad quercum Thabor, inuenient te CAP. X.
ibi tres viri aſcendentes ad deum in Bethel.) Hi viri cauſa orationis ibant in Bethel, vbi Iacob la- Gene.28.
pidem erexerat. (Poſt hæc venies ad collem dei.) Collis dei, locus erat, vbi prophetæ habitabāt.
(Et inſiliet in te ſpiritus domini, & prophetabis cum eis.) Prophetaſſe eum ibi Iudæi dicunt de

CAP. XIX. futuro ſeculo, de Gog & Magog, & de præmijs iuſtorum; & de pœna impiorum. Quando ergo
euenerint ſigna tibi hæc omnia, fac quodcunque inuenerit manus tua, quia deus tecum eſt.) Ac
ſi diceret: His ſignis noſſe poteris, quia deus te regem facere voluit, & idcirco ad omnia quæ tibi
agenda ſunt regaliter age, quia deus tecum eſt. (Et deſcendens ante me in Galgala. Ego quippe
deſcẽdam ad te, vt offeras oblationem, & immoles victimas pacificas ſeptem diebus. Expectabis
donec veniam ad te, & oſtendam tibi quæ facias.) Videtur quibuſdam Saul inculpabiliter obtu-
liſſe holocauſtum, cùm Samuel ab eo expectatus, iuxta placitum ſeptem dierum non venerit. Si
quis verò hunc locum bene diſtinxerit, inueniet eum non immerito culpatum fuiſſe, & inobe-
dientiæ redargutum. Locus autem hic apud Hebræos ita diſtinguitur. Et deſcendes ante me in
Galgala, ego quippe deſcendam ad te. Et poſtea inſerunt, ad offerendas oblationes, & immolan-
das victimas pacificas ſeptem diebus, expectabis, donec veniam ad te, & oſtendam tibi quæ fa-
cias. Non ergo Samuel ſuum præſtolari aduentum Sauli ſeptem dierum tempore præcepit, ſed
ad offerendas oblationes, & immolandas victimas pacificas, ſeptem diebus ab eo voluit expe-
ctari. Quòd ille nequaquam fecit, ideo merito culpatur, & ſtultitiæ elogio denotatur. (Filius
vnius anni erat Saul, cùm regnare cœpiſſet, duobus autem annis regnauit ſuper Iſrael.) Non de
Iſboſeth filio Saul, ſed de eodem Saule dictum eſt. Sic enim erat innocens, quãdo regnare cœpit,
ſicut filius vnius anni eſt, & in eadem innocentia duobus annis regnaſſe dicitur.

*De ſuperbia Saulis, cuius indicia fuerint peccata maxima, alterum quò ſacrificium obtu-
lit, alterum quò Amalech percutere & delere iuſſus, obedire contem-
pſit, inſuper & peccatum ſuum defendit.*

CAPVT XX.

ARbor magna & fertilis valde citò inueterauit, quæ tantùm duobus annis fructificandi gra-
tiam retinens, ſtatim corrupta radice, frondium venuſtatem ſimul & fructuum honorem
perdidit. Qualis putas vermis intrinſecus radicem eius momordit? Vtique vermis ſuperbiæ, quo
& ille vitiatus computreſcere potuit, de quo & in Ezechiele dicit verbum domini. Ecce Aſſur
quaſi cedrus in libano, pulcher ramis & frondibus nemoroſis, excelſuſque altitudine, & inter
Ezech. 31. condenſas frondes eleuatùm eſt cacumen eius. Ac deinceps: Pro eo quòd ſublimatus eſt in al-
titudine, & dedit ſummitatem ſuam virentem & condenſam, atque eleuatum eſt cor eius in al-
titudine ſua, tradidi eum in manu fortiſsimi gentium. Planè & de iſto veraciter dicas, quia pro
eo quòd eleuatum eſt cor eius in altitudine ſua, tradidit eum deus in manu fortiſsimi gentium.
Nam ſpiritus domini receſsit ab eo, & exagitabat eum ſpiritus nequam à domino. Duo pecca-
ta pœnam hanc præcedentia, iam dictæ eius ſuperbiæ nobis indicio ſunt. Primùm eſt, quòd ho-
mo non de tribu Leui, ſed de tribu Beniamin regio faſtu nihil ſibi non licere arbitratus. (Affer-
te ait mihi holocauſtum, & pacifica, & obtulit holocauſtum.) Hoc nimis grande fuit regis ſu-
2. Para. 26. percilium, dignè ſuperno iudicio feriendum. Quid enim tale fecit Ozias Dauidici generis, de
tribu Iuda? Tantum ingreſſus templum domini adolere voluit incenſum domini ſuper altare
thymiamatis. At verò ſtatim cœleſtis vltio ſuperbiam eius loco competenti percuſsit, orta eſt
enim lepra in fronte eius in domo domini coram ſacerdotibus, vndè & leproſus vſque ad diem
mortis ſuæ habitauit ſecundum legem leproſi in domo ſeparata, plenus lepra ob quam eiectus
fuerat de domo domini. Quanto magis iſte proijciendus fuit, qui totum ſibi ſacerdotis officium
vſurpauit? Illic ergo dicitur ei. (Nequaquam regnum tuum vltra conſurget. Quæſiuit dominus
Infra. 15. ſibi virum iuxta cor ſuum, & cætera.) Secundum illud fuit, quòd iuſſus in verbo vel voce do-
mini ire, & percutere Amalech & demoliri vniuerſa eius, non parcere ei, ſed interficere à viro
vſque ad mulierem, & paruulum atque lactentem, bouem & ouem, camelum & aſinum, non fe-
cit ſic, ſed in derogationem ſupernæ ſeueritatis, auſus eſt parcere Agag, & optimis gregibus
ouium, & armentorum & veſtibus & arietibus, & vniuerſis quæ pulchra erant, nec voluit diſ-
CAP. XV. perdere ea. In hac ſuperbia præſumpti quoque ſuperius ſacerdotij auſum retinebat. Nam dein-
ceps ſcriptum eſt. (Venit ergo Samuel ad Saul, & Saul offerebat holocauſtum domino, de ini-
tijs prædarum quæ attulerat de Amalech.) Nónne ſupra quia neceſsitate compulſus obtulit ho-
locauſtum, dixerat ei Samuel, nequaquam regnum tuum vltra conſurget? Itaque perſeuerans
in malis, peccatum non mutauit, ſed auxit, quando optimis quibuſque pepercit, & Agag re-
ſeruauit, contra imperium domini, non ſolum præſentis tranſgreſſor præcepti, ſed & veteris
contemptor ſcripturæ dei. Dixerat enim dominus Moyſi, vbi venerat Amalech, & pugna-
Exod. 17. uerat contra Iſrael. Scribe hoc ob monumentum in libro, & trade auribus Ioſue. Delebo e-
nim memoriam Amalech ſub cœlo. Præterea quod nequiſsimum eſt, redargutus in ſermone
domini, dicentis: (Nónne cùm paruulus eſſes in oculis tuis, caput in tribubus Iſrael factus es,
quare ergo non audiſti vocem domini, ſed verſus ad prædam es, & feciſti malum in oculis do-
mini.) Refellere auſus arguentem ſe de peccato ſpiritum domini, cum ſuperba defenſione, dicit:

(Imò

(Imò audiui vocem domini,& ambulaui in via per quam miſit me dominus, & adduxi Agag regem Amalech,& Amalech interfeci.Tulit autem populus de præda oues & boues primitias eorum quæ cæſa ſunt, vt immolet domino deo ſuo in Galgalis,) & cætera. Hoc etenim nequiſſimum eſt, cùm poſt voluntatem peccati, quòd primum eſt,& poſt effectum operis, quòd ſecundum eſt,atque poſt vſum peruerſum,quòd tertium eſt, additur & defenſio peccati, quòd quartum eſt, & hic nullus veniæ locus eſt. Nam & per prophetam deus dicit: Super tribus ſceleribus Damaſci,& ſuper quatuor non conuertam eum.Idcirco & nunc quàm acerrimè Samuel cum di- Amos 1. xiſſet.(Melior eſt obedientia quàm victimæ, & auſcultare magis quàm offerre adipem arietum, continuò ſubiunxit. Quoniam quaſi peccatum hariolandi, eſt repugnare, & quaſi ſcelus idololatriæ nolle acquieſcere,) & cætera. Igitur tantis exacerbatus contumelioſi iniurijs, ſpiritus domini receſsit à Saul, & exagitabat eum ſpiritus nequam à domino. Grandis pœna regis, grandis confuſio populi, qui contra dei voluntatem regem poſtulauit. Et ſi cætera deſint, exempla iudicij & veritatis,vel hoc ſolum pro teſtimonio ſufficere poſsit, quod nunquam ad bonum ſtatus ſui finem perueniat, omnis plantatio quam non plantauit pater cœleſtis, quòd omnis ordinatio domus domini, quæ inconſulta voluntate eius per voluntatem hominum facta eſt, inordinationis pœnas datura ſit. Huius opprobrij maculam ſubſequens abſtulit regnum Dauid, ordinatum per voluntatem & per manum dei,quemadmodum & Samuel ſuperius teſtificando dicit.Quæſiuit ſibi dominus virum iuxta cor ſuum, & præcepit ei dominus, vt eſſet dux ſuper populum eius, quòd profectò cùm dicit, ex oppoſito dat intelligi, quòd nunquam Saulem iuxta cor ſuum dominus quæſierit. Ac proinde cùm dicitur, quia erat Saul electus & bonus, & non erat vir de filijs Iſrael melior illo. Vtique ſubaudiendum eſt, non iuxta cor domini,ſed iuxta cor populi. Sequitur enim: Ab humero & ſurſum eminebat ſuper vniuerſum populum. Quo videlicet dicto brutum percutit vulgi iudicium, eo quòd ſtaturæ, non meritis, faſces aſſcribat, vel gloriam dignitatum.

Quòd eo ipſo,quòd dæmoniacus erat, regnum peccati in illo figuratum ſit,in Dauid autem nomine & factis regnum Chriſti. CAPVT XXI.

IGitur myſterium hoc iam in promptu eſt, quò ſcilicet dæmoniacus rex Saul, furioſum peccati regnum,Dauid autem pacatum iuſtitiæ regnum ſignificet, primam nominibus, deinde rebus. Saul nanque petitio. Dauid autem manu fortis ſiue deſiderabilis interpretatur. Quæ autem fuit petitio generis humani,niſi petitio peccati,quòd propria ſponte homo expetiuit,cùm liber eſſet & ingenuus,creatus ad imaginem dei? Quis econtra manu fortis vel deſiderabilis, niſi Chriſtus filius dei, qui fortem armatum peccati principem,atrium ſuum cuſtodientem, fortiori manu ſuperueniens vicit, & deinde victor ſedens ad dexteram patris, videntibus ſe angelis, & ſperantibus in ſe hominibus,totus eſt deſiderabilis? Regnauit mors quę per peccatum introierat in hunc Lucæ 11. mundum, vſque ad Moyſen (ait Apoſtolus) & extunc per legem audita regni ſui contradictione,vis peccati amplius inſaniuit. Vndè idem dicit Apoſtolus: Nam concupiſcentiam neſciebam, Rom. 5. niſi lex diceret,non concupiſces. Occaſione autem accepta, peccatum per mandatum operatum Rom. 7. eſt in me omnem concupiſcentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat, ſed cum veniſſet mandatum,peccatum reuixit.Sed & in ſingulis hominibus, quamdiu non liberātur gratia Chriſti,peccatum regnat, & tanquam furioſus ſeſſor equum ſubactum calcaribus vrget, flagellis diuerberat.Vndè & ethnicus adultero his verbis inſultat.Vrget enim mentem dominus non leuis, & acres. Subiectat laſſo ſtimulos, verſatque negantem. Ab huiuſmodi regno rex manu fortis & deſiderabilis Chriſtus, & in maſſa totum mundum ſemel moriendo poteſtate liberauit, & in ſua quemque perſona, nunc vſque actu liberare non deſinit. Eius regni gratiam nunc in patre carnis eius Dauid,ſub myſticis contemplemur figuris.

De electione Dauid,quàm pura ab humano fauore fuerit, & quòd ſicut Samuel perſonam Dauid non nouerat,ita Iohannes Chriſtum neſciebat. CAPVT XXII.

DIxitque dominus ad Samuel.Imple cornu tuum oleo, & veni vt mittam te ad Iſai Bethlehe- CAP. XVI. mitem.Prouidi enim in filijs eius mihi regem.Et ait Samuel, Quomodo vadam? Audiet enim Saul & me interficiet.Et ait dominus: Vitulum de armento tolles in manu tua, & dices: Ad immolandum domino veni,& cætera.) Et ſi Samuel prophetico ſpiritu rem nouerat,ita vt diceret. Quæſiuit ſibi dominus virum iuxta cor ſuum, & præcepit ei,vt ſit dux ſuper populum ſuum. Supra. 13. Et iterum: Scidit dominus regnum Iſrael à te & tradidit illud proximo tuo meliori te, perſonam tamen electi illius non nouerat. Vndè cùm ingreſsi eſſent filij Iſai,vidit Heliab,& ait:(Num coram domino eſt Chriſtus eius? Et dixit dominus ad Samuel. Ne reſpicias vultum eius,neque altitudinem ſtaturæ eius,quoniam abieci eum, nec iuxta intuitum hominis iudico. Homo enim videt ea quæ parent, dominus autem intuetur cor.) Sic profectò præcurſor domini Iohannes, eum quem præcurrebat ſecundum ſpiritum nouerat, ſed ſecundum carnem, vel ſecundum fa-

CAP.XVI. ciem non nouerat. Vndè & dicit: Et ego neſciebam eum, ſed qui miſit me baptizare, ille mihi
Iohan.1. dixit: Super quem videris ſpiritum deſcendentem ſicut columbam, & manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat in ſpititu ſancto. Hoc nempe ad puritatem veri teſtimonij plurimum valet, quia videlicet ibi in eligendo fauoris vel gratiæ humanæ ſuſpitio nulla ſubeſſe poteſt, vbi ipſa cui fauor aut gratia impendatur perſona, necdum cognita eſt.

Quòd vnctus ſit Dauid, non vt Saul lenticula, ſed pleno cornu olei, quid myſticè ſignificet, & quòd à die illa directus eſt in eum ſpiritus domini.

CAPVT XXIII.

IMple (inquit) cornu tuum oleo. Et hic iam manifeſta diſtantia eſt. Nam de Saul dictum eſt. Tulit autem Samuel lenticulam olei, & effudit ſuper caput eius. Lenticula vaſculum erat olearium quadrangulum, in latere apertum, à liniendo dictum. Cornu verò olei longè ampliorem continens abundantiam, cõſtantem & perſeueraturam in Dauid ſignabat regalem pariter ac prophetalem gratiam. Nam directus eſt, inquit, ſpiritus domini in Dauid à die illa & in reliquum. Videlicet cùm vngeretur oleo viſibili, pinguedo inuiſibilis à radice ſeſe diffudit in ramos bonæ
Apoc.22. arboris, à radice inquam, id eſt, ab eo qui dixit: Ego ſum genus & radix Dauid. Nam qui poſtea per nouam carnis natiuitatem factus eſt genus Dauid, ipſe iam per antiquam diuinitatis naturam erat radix Dauid, ſpiritus ſancti verum oleum veramque pinguedinem ſubminiſtrans, vndè floreret, fronderet, fructumq; faceret, imò & pater ipſius, ipſe fieret Dauid. Igitur quemadmodum arbor à radice pinguedinem ſumit, vndè fructificet tẽporibus ſuis, ſic iſte ab illa radice ſua ſumpſit quæ theſaurizaret teſtimonia domino ſuo filio ſuo, factis myſticis, dictis propheticis. Vndè hunc ſeruemus honorem patri tantæ maieſtatis, ſiue carnis ſedentis ad dexteram maieſtatis in excelſis, vt quamuis cuncta capere nequeamus, nihil in illo ſecundum præſentem ſcripturam factum, nihil ab illo quod à myſterio vacet dictum ſiue cantatum arbitremur. Nempe primo hoc ipſum, quòd pleno olei cornu inungitur, quid myſterij, quid pulchritudinis habet intrinſecus? Plenitudine olei, qua pater vnctus eſt, rectè omnis plenitudo diuinitatis intelligitur, quæ nunc in filio eius inhabitat corporaliter. Non enim huic ad menſuram dedit deus ſpiritum, ſed totus in illo ſeptiformis ſpiritus requieſcit. Quòd ſciens is ipſe, de quo hæc dicuntur, futuri pater filij,
Pſal.44. cùm dixiſſet illi. Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ, cõtinuò ſubiunxit, præ participibus tuis, id eſt, præ omnibus ſanctis, præ omnibus vnctis.
Coloſ.2. Nam ſinguli ſanctorum diuiſiua vel particulari gratia ſunt inuncti, in iſto autem omnis, vt iam dictum eſt, inhabitat plenitudo diuinitatis.

Quòd tertio vnctus ſit idem Dauid, & hoc ipſum in typum domini, & filij ſui Chriſti.

CAPVT XXIIII.

HIC iam ſciendum eſt, quia hic talis ac tanti filij propheta & pater, tertio vnctus eſt. Primò hic à Samuele in medio fratrum ſuorum neſciente Saul. Secundo in Hebron ſuper domum
Lucæ 1. Matth.2. Iuda mortuo Saul. Tertio ſuper vniuerſum Iſrael, deiecta à ſpe regni omni domo Saul. Planè in
Matth.1. iſto quaſi ſpeculo, tota vnctionis Chriſti forma præſulſit. Ille nanque tertio vnctus eſt. Primo
Lucæ 1. videlicet vbi de ſpiritu ſancto conceptus eſt. Secundo, vbi cum baptizaretur, veniente ſuper il-
Pſal.132. lum ſpiritu ſancto, in ſpecie columbæ demonſtratus eſt. Tertio, vbi reſurgens ex mortuis, tantam vnctionis ſuæ gratiam in ſuos fideles transfudit, quantam hic idem vnctus rex futurus, pater illius commendare cupit his verbis: Ecce quàm bonum & quàm iucundum habitare fratres in vnum, ſicut vnguentum in capite quod deſcendit in barbam barbam Aaron, quòd deſcendit
Iohan.10. Actu.2. in oram veſtimenti eius. Vbi enim reſurrexit, ipſa die ſtans in medio diſcipulorum ſuorum, dicensque pax vobiſcum, inſufflauit & accipite inquit ſpiritum ſanctum, & poſtmodum ſedens à dextris dei miſit eundem, & iterato dedit ſpiritum ſanctum. Ita vnguentum verum de capite in barbam Aaron, & oram veſtimenti eius deſcendit, id eſt, ſpiritus ſanctus de Chriſto, qui caput noſtrum eſt. Primo in illos fortes ac perfectos viros apoſtolos Chriſti, ac deinde per miniſterium illorum in totam eccleſiam deſcendit.

De prima eius vnctione clam facta in domo patris ſui, & de vitulo, quem vt Saul falleret, adduxit Samuel iuſſu domini, quòd ita diabolus incarnatione Chriſti falſus ſit.

CAPVT XXV.

PRima vnctio Dauid clam in domo patris hoc modo fit. (Quomodo (inquit) Samuel vadam? Audiet enim Saul & interficiet me. Et ait dominus: Vitulum de armento tolles in manu tua, & dices: Ad immolandum domino veni, & cætera.) Vitulus ad immolandum adductus, claudere poterat oculos Saul, ne ſolicitaretur, ne quid ſuſpicaretur, cauſa quaſi tota patente ſecurus. Sic pulchrè in illa figura factum eſt, quia ſic in re futurum erat. Vitulus immolandus, paſſibilem ſigni-

lem ſignificat naturam, naſcituri de virgine regis Chriſti filij dei, qua ſalſus diabolus potentiam
naſcentis intelligere non potuit, quod ſcilicet ad deſtitutionem peccati, rex iuſtitiæ veniret, &
regni eius non eſſet finis. Eſt enim ille malis quidem ſuis aſtutus & callidus, in bonis autem dei
brutus & fatuus. Vndè & in Iob ex ore dei Behemoth, id eſt, animal dicitur, circulum ſatuitatis
habens in naribus. Sed & in principio, vbi ſerpens, imo ipſe in ſerpente diabolus maledicitur, ſu- Iob 40.
per pectus tuum gradieris inquit deus. Quomodocunq; in malo ſit ſubtilis & callidus, quãtum- Gene. 1.
cunq; naturæ peruerſione malitioſus abutatur ad cognoſcendum arcanæ diuinitatis conſilium,
brutus eſt, & ſuper pectus ſuum graditur, ſemper intentionem ſuam conculcando, vt cœleſtibus
dum nocere cupit, prodeſſe probetur. Quod facile agnoſci libet ex cũctis, qui ſpiritu eius agun-
tur malitioſis hominibus. Quantumcunq; in cognitione creaturæ, in cœli motibus, in aſtrorum
curſibus, ſeu etiam magicis artibus, ſubtiliter calleant, ſpiritualium tamen bonorum, ac cœleſti-
um ſacramentorum, adeo indociles & imperceptibiles ſunt, vt ſi eos voces ad audiendum, caſſo
labore tuo, nimium experiaris, brutam & penè irrationabilem illis eſſe animam. Igitur vbi Dauid
inungitur, vitulus de armento tollitur ad immolandum, ne audiat Saul, quia videlicet vbi rex
nouus Chriſtus naſcitur, cuncta humanæ naturæ paſſibilitas de foris prætenditur, ne ſacramen-
tum hoc agnoſcat diabolus, vt quamuis circũ fulgentibus miraculis terreatur, & aduerſi aliquid
interdum ſuſpicetur, neſciat tamen, qua via vel quo ordine virtus quæ mundum ingreſſa eſt, re-
gnum eius expugnare aggreditur.

*De eodem Dauid, quòd paruulus erat, & oues paſcebat, & rufus, ac de-
cora facie, quòd in his omnibus Chriſtum figurârit.*

CAPVT XXVI.

ADhnc, inquit Iſai, eſt reliquus paruulus, & paſcit oues.) Ac deinceps, (Miſit ergo & adduxit
eum. Erat autem rufus, & pulcher aſpectu, decoraque facie.) Paruulus erat, & oues paſcebat,
videlicet in typum iam dicti filij ſui, qui vt vere paruulus dicit, Diſcite à me, quia mitis ſum hu- Matth. 11.
milis corde, & vt verus paſtor nos oues ſuas, nos inquam populum ſuum & oues paſcuæ ſuæ paſ-
cit, quos & acquiſiuit ſuo ſanguine. Vndè & dicit, Ego ſum paſtor bonus. Bonus paſtor animam Iohan. 10.
ſuam ponit pro ouibus ſuis. Hoc Abel iuſti & patriarcharum cum quibus locutus eſt deus, fuit
officium. Sed quòd rufus erat, imaginem paſtoris illius prætendebat, paſtoris qui animam ſuam
pro ouibus ſuis poſuit. Nam & iſte rectè rufus dicitur, non alieno ſanguine ſicut diabolus, draco Apoc. 12.
magnus & rufus, ſed rufus proprio ſanguine quemadmodum & Zacharias propheta teſtatur, Vi- Zacha. 1.
di per noctem, & ecce vir aſcendens ſuper equum rufum. Vir aſcẽdẽs ſuper equum rufum, ipſe
eſt reſurgens corpusq; reſumens, proprio ſanguine perfuſum, iuxta quod poſtmodũ idem pro-
pheta. Tu quoque (inquit) in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu, in quo nõ eſt Zacha. 9.
aqua. Nihilominus ad eiuſmodi imaginem pertinet, quòd pulcher aſpectu erat, & facie decora,
videlicet non ea pulchritudine vel eo decore, qui laſciuos vel incontinentes ad videndum pro-
uocat, ſed qui ſapientiæ conditorem pudicè delectat, dum lucet in vultu, ipſaque ſpirat in men-
te gratia, quemadmodum ſcriptura teſtatur, quia ſapientia iuſti lucet in vultu eius. Inde pulcher Eccl. 8.
aſpectu ſpiritualibus prophetæ oculis cognoſci poterat, quòd is ipſe eſſet, quem regem futurum
præparatrix iam præparauerat dei gratia. Hoc inquam ad imaginem eius pertinet, Chriſti filij
dei, de quo poſtmodum ille cytharizando cecinit, Specioſus forma præ filijs hominum, diffuſa
eſt gratia in labijs tuis, propterea benedixit te deus in æternum. Accingere gladio tuo ſuper fœ- Pſal. 44.
mur tuũ potentiſſime. Specie tua & pulchritudine tua, intende proſperè procede & regna. Hæc
ſpecies, hæc pulchritudo procedentis & regnantis ſpecies interior eſt, ſpecies diuinitatis tanta, vt
in comparatione eius habitus hominis ſordes fuerint, quemadmodum propheta dicit. Et aſcen-
dit ſicut virgultum coram eo, & ſicut radix de terra ſitienti. Non eſt ei ſpecies neque decor. Et Eſaiæ 53.
vidimus eum, & non erat aſpectus. Et cætera.

*De eodem quomodo electus & vnctus ſit, abſque omni humano fauore, in typum
eiuſdem Chriſti dicentis: Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos.*

CAPVT XXVII.

QVis autem aliquando ſic vnctus eſt rex, & tali ad regnum ordine perductus eſt? Omnes re-
ges aut proprio flatu ſinguli ad regnum ambitioſè aſpirauerunt, aut hæreditaria ſucceſſio-
ne prouecti ſunt, aut in filijs hominum confiſi ſunt, & à principibus ſubleuati ſunt, & accla-
mati ab illis ſtatim purpura veſtiti, & coronis inſigniti ſunt, ſtatimque in ſublimi ſolio reſiden-
tes, ac ſceptra tenentes, in gloria ſua ſplenduerunt. Hic autem adhuc puer, cum poſt fœtan-
tes iret, viuente ac regnante Saul, nihil eiuſmodi in corde ſuo habere poterat, vt diceret ei Sa-
muel, quod ante Sauli dixerat, Omnia quæ ſunt in corde tuo, indicabo tibi. Non enim prin- 1. Reg. 9.
cipes fuère fauentes & acclamantes, ſed fratres magni inuidentes, & de puero indignantes. Vn-
dè & frater eius maior, poſtmodum loquente illo cum alijs, iratus dicit. Quare veniſti, & quare

CAP. XVI. dereliquiſti paucnlas oues illas in deſerto? Ego noui ſuperbiam tuam, & nequitiam cordis tui, quia vt videres prælium deſcendiſti. Non ſtatim ſceptriger in ſolio ſedit, purpura inſignis, & diademate clarus, vel corona aurea ſplendidus, ſed prius egenus & vagus, profugusque errauit, & exul omnibus quoque modis prius amaritudines totius infelicitatis, quam nectareos aut mellitos regum populi liquores epotauit. Quis inquam omnium regum, præter ſolum dominum, & filium eius Ieſum Chriſtum deum & hominem, tali ordine proceſsit & regnauit? Ille nanq; puer, nunc exaltatus & eleuatus & ſublimis nimis, non ſeipſum exaltauit, aut eleuauit, quemadmodum

Iohan. 8. Iudæis dicentibus, quem teipſum facis, reſpondens ait, Si ego glorifico meipſum, gloria mea nihil eſt. Item, Ego gloriam meam non quæro, eſt qui quærat & iudicet. Et alibi, Et à meipſo non

Iohan. 7. 8. veni, ſed eſt verus qui miſit me, quem vos neſcitis. Non elegerunt eum filij hominum, principes

Iohan. 15. vel primates populorum, ſed ipſe potius principes ſuos elegit. Quemadmodum dicit, Non vos me elegiſtis, ſed ego vos elegi. Non hæreditaria ſecundum hominem ſucceſsione in regnum aſcendit, quippe qui non ſaltem de filia Herodis, ſiue cuiuſlibet principis, ſed de paupercula virgine deſponſata fabro, naſci dignatus eſt. Vnctus quoque ex vtero rex, non ſtatim vt rex dici vel

Pſal. 109. eſſe potuit, gloria & honore regio coronatus eſt, ſed iuxta prophetiam dicentis, De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput, prius cunctis tentationibus, & paſsione mortis amaricatus eſt, quam in illas delectationes, quæ ſunt in dextera patris, caput exaltaret. Igitur & in his omnibus patri filius ſimilis eſt, imo in ſimilitudinem futuri filij ſui pater iſte Dauid præordinatus eſt.

De myſtica compoſitione pſalterij decachordi, & quòd interea ſpiritus nequam exagitabat Saul, & quòd in his omnibus eccleſia Chriſti, & inſania figuretur inimici eius Iudaici populi.

CAPVT XXVIII.

ET directus eſt ſpiritus domini in Dauid, à die illa, & in reliquum.) O quantum habet pulchritudinis & gratiæ, verbum ipſum, quo ſic dicitur, & directus eſt. Non ſic dictum eſt, nec ſic dici debuit de Saul, à quo ſpiritus domini erat receſſurus, nec de alio quoquam, cuius animam fictam aut duplicem, ille ſpiritus amoris recto nunquam oſculo dignatur, fictionem eius poſt leuem attactum ſtatim effugiturus. Iſtum ſecundum cor ſuum inuenerat dominus, & idcirco in animam eius deoſculandam promptiore, & recto pectore ferebatur. Quibus nam ab effectibus claruit, quòd in illum dirigeretur ſpiritus domini? Primum à gratia prophetali, deinde & ab opere fortitudinis. Nam extunc & Pſaltes inclytus factus eſt prophetans & citharizans magnalia domini, pſalmoſque componens myſteria continentes filij dei, filij ſui CHRISTI, &

1. Reg. 17. fortitudine indutus eſt, quemadmodum ipſe teſtatur, dicendo ad SAVL, (Paſcebat ſeruus tuus domini ſui gregem, veniebat leo vel vrſus, tollebatque arietem de medio gregis, & ſequebar eos, & percutiebam, eruebamque de ore eorum. Et illi conſurgebant aduerſum me, & apprehendebam mentum eorum, & ſuffocabam, interficiebamque eos. Nam & leonem & vrſum interfeci ego ſeruus tuus. Erit igitur & Philiſtæus hic incircuncìſus, quaſi vnus ex eis, qui auſus eſt maledicere exercitui dei viuentis.) Igitur directus eſt ſpiritus domini in Dauid, quem ſecundum nomen ipſius & dictis deſiderabilem & factis manu fortem fecit, in typum nihilominus eiuſdem Chriſti filij ſui, qui fortiter fecit, & delectabiliter docuit, verè manu fortis, verè deſiderabilis. Ille enim ſic prædicauit, ſic docuit, vt admirantes dicerent ipſi eius aduerſarij, Nun-

Iohan. 7. quam ſic locutus eſt homo, ſicut hic homo loquitur. Doctrinam eius vel prædicationem, ipſum pſaltæ huius muſicum inſtrumentum expreſsit, quod pſalterium dictum eſt in modum Delthæ compoſitum, interius concauum, de foris pellibus mortuorum animalium coopertum, habens decem chordas deſuper ſonans. Quæ ſingula myſticè nobis conſideranda ſunt in prædicatione eius euangelica. Concauitas interior in eo eſt, quod perfectionis appetitorem terrenis facultatibus euacuat, ſi vis inquiens perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ ha-

Matth. 19. bes & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & veni ſequere me. Pelles mortuorum

Lucæ 18. animalium quibus erat coopertum, mortificationes ſunt vitiorum. Docet enim quatenus ſi-

Roma. 8. 2. Tim. 2. bi compatiamur vt conregnemus, commoriamur vt conreſurgamus. Decachordi poſitio, de-

Matth. 5. calogi legis eſt obſeruatio. Legem enim, inquit, non veni ſoluere, ſed adimplere. Soni deſu-

Matth. 6. per emiſsio, cœleſtium tantum eſt appetitio, ſolius dei dilectio ſurſum tendens bene operantis intentio, quam prædicat & inculcat. Neſciat inquiens ſiniſtra tua quid faciat dextera tua, & his ſimilia. Parum dictum eſt, Ipſe qui ſic locutus eſt, & ſic docendo cecinit, ipſe inquam ſe-

Pſal. 56. cundum hominem in quo docuit, pſalterium eſt, quemadmodum & in Pſalmo vox ad eum cœlica dicit, Exurge gloria mea, exurge pſalterium & cithara. Statimque reſpondens etiam reſurrectionis horam determinando, exurgam, inquit, diluculo. Tanti ergo artificij melodia, ſcilicet euangelica doctrina, fidium impulſione & digitorum motione excitata, habenti aures audiendi dulciter & clare perſonat. Sonus fidium in illo, ipſa eſt prolatio vocum, diſcretio digito-

digitorum, pluralitas eſt ſpiritus ſancti donorum, quæ vniuerſa in illo ſunt. Ille nihilominus ſic operatus eſt, & ſic fortiter fecit, vt leonem vel vrſum ſuffocaret, & ouem ſiue arietem de ore eorum erueret. Notum hoc & certum nobis eſt, populo eius de ouibus paſcuæ eius, quia magnum leonem diabolum ſuffocauit, & nos de ore eius eripuit. Interea Saul exagitabat ſpiritus nequam à domino, id eſt, illos in quibus regnabat peccatum & mors, amplius in præſentia ſaluatoris excæcabat zelus & inuidia ex domini iudicio, in tantum vt comparatione præſentis inſaniæ, præteritus omnis furor leuior fuerit & tolerabilior. Quod innuens ipſe dominus, cùm dicerent de illo, dæmonium habet, & in principe dęmoniorum eijcit dæmonia, dicit de illis. Cum immundus Matth. 12.
ſpiritus exierit de homine, ambulat per loca Inaquoſa quærens reqniem, & non inueniens, dicit, Lucæ 11.
Reuertar in domum meam priorem vnde exiui, & reliqua. Hominem enim, id eſt, populum illum de quo exierat, quando de Aegypto eductus vbi dijs alienis ſeruierat ad dei vnius cultum conuerſus eſt, illum Inquam populum, tunc ſpiritus nequior & opulentior ingreſſus eſt, quando mox natum filium DEI cum Herode perſequi cœpit, & deinceps blaſphemare non deſinit, & fiunt nouiſsima populi illius peiora prioribus.

COMMENTARIORVM LIBRI PRIMI
IN LIBROS REGVM FINIS.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN LIBROS REGVM, COMMENTARIORVM LIBER SECVNDVS.

Quomodo & bonorum quæ fecit, & malorum quæ pertulit Chriſtus filius dei, præceſſerunt ſigna in Dauid. CAPVT I.

VERVS Dauid, id eſt, deſiderabilis, ſiue manuſortis, prædicando regnum dei, & eijciendo dæmones in digito dei, nobis quidem bona prouidit, ſed ſibimet aduerſa concitauit. Vtriuſque effectus ſigna quædam myſtica mox præbuit, vt ante iam dictum eſt, in Iſto Dauid ſpiritus domini, ſcilicet quòd prædicando & mira operando, & electis ſuis vitam acquiſierit, & contra ſeipſum mortis ſatellites concitauerit. Et prius quidem bona noſtra, deinde aduerſa ipſius præſignantur in iſto Dauid. Nam protinus ſequitur. Et ait Saul ad ſeruos ſuos, Prouidete mihi aliquem bene pſallentem, & adducite eum ad me. Et reſpondens vnus de pueris, ait. Ecce vidi filium Iſai Bethlehemitem ſcientem pſallere, & cætera. Ac deinceps. Igitur quandocunque ſpiritus domini malus arripiebat Saul, tollebat Dauid Citharam, & percutiebat manu ſua, & refocillabatur Saul, & leuius habebat. Recedebat enim ab eo ſpiritus malus. Puer ille qui hæc reſpondit Saul, Doech Idumæus fuiſſe perhibetur inimicus Dauid, & omnia quæ de Dauid in laudẽ dixiſſe videtur, in odiũ eius dixiſſe dicitur, quia volebat inimicitiæ cauſa & inuidiæ liuore, vt ad Saul veniret, quatenus ibi qualibet occaſione necaretur. Continuo ſequitur. Cõgregantes verò Phi-
liſtæi agmina ſua in prælium, conuenerunt in Socoth. Inde & caſtrametati ſunt inter Socoth & 1. Reg. 17.
Azecha in finibus Dommim.

Quid myſticè ſignificet quòd pſallente Dauid refocillabatur Saul: & quòd eodem percutiente, corruit Philiſtæus. CAPVT II.

QVid enim per ea quæ dicta ſunt myſticè nobis innuitur, niſi quia deſiderabilis & manufor-
tis Chriſtus, inimicos ſuos ſiue ex nobis gentibus, ſiue ex Iudæis, qui & ipſi teſtante Apoſto- Ephe. 2.
lo, erant natura filij iræ ſicut & cæteri, inimicos inquam ſuos ad reconciliationem vel amicitiam prædeſtinatos, & per prædicationem euangelij requieſcere à peccatis, & reſpirare fecit de ſubiugo diaboli, ac deinde ſuperbum inimicum qui habebat mortis imperium, id eſt, diabolum, lapi-
de viuo, quod ipſe eſt, percuſſit, & ſicut vulneratum humiliauit? Saul quippe in eo quòd Dauid Pſalm. 88.
citharam percutiente, refocillabatur, & leuius habebat, & recedebat ab eo ſpiritus malus, inimicos dei ſignificat pro parte illorum qui audita dulciſsima prædicatione Chriſti ad pœnitentiam inuitantis ad fidem eius conuertuntur & refocillantur, depoſitis peccatorum oneribus, & per confeſsionem recedit ab eis diabolus. Porrò Philiſtæus quem interfecit, contra quem ſolum præualuit ſolus Dauid, ipſum ſignificat diabolum, quem ſolus verus Dauid Chriſtus, ſuperare potuit, quem per crucem ſuam vicit, & ſuo ſanguine triumphatum foras miſit. In Para-
lipomenon iſte & fratres eius gigantes de progenie Araſa fuiſſe leguntur, quæ in Iudicum li- 2. Reg. 21.
bro dicitur Orpha, ſocrus Noemi. Ipſo nomine diabolum (vt prædictum eſt) ſignificat Golias 1. Par. 20.
Philiſtæus. Nam Golias reuelatus, Philiſtæus verò potione cadens interpretatur. Reuelatus Ruth. 1.

ille eſt

CAP. XVII. ille eſt ex euangelio dei, quòd princeps tenebrarum ſit, qui antea mendacio protectus pro deo
colebatur in templis, adorabatur in ſimulachris. Nihilominus potione cadens ipſe eſt, qui ſuper-
biç veneno ebrius moto pede cecidit, expulſus eſt, ſtare non potuit.

De exprobratione Philiſtæi: & quod non erat quiſquam ante aduentum Chriſti,
qui poſſet percutere Philiſtæum, id eſt, diabolum foras mittere.

CAPVT III.

I. REG. XVII. STansque clamabat aduerſus Iſrael, & dicebat eis, Quare veniſtis parati ad pręlium? Nunquid
ego non ſum Philiſtęus, & vos ſerui Saul? Eligite ex vobis virum, qui deſcendat ad ſingulare
certamē.) Ac deinceps, (Ego exprobraui agminibus Iſrael hodie. Date mihi virum, & ineat me-
cum ſingulare certamen.) Agmina Iſrael, agmina ſunt vniuerſę generationis quęrentium domi-
num, querentium faciem dei Iacob, cum quo ille directus meruit vocari Iſrael. Agmina hęc iam
multa erant antequam Chriſtus manufortis de diabolo triumpharet & fuerunt ex eis pleriq; fi-
de fortes, in ſpe longanimes, dilectione creatoris excellentes. Sed non fuit ex illis quiſque adeò
fortis, vt deſtruere poſſet regnum peccati & mortis, vt poſſet armis iuſtitię ſuę ſuperare atrium
fortis armari, fortis inquam, crudelis atq; ſuperbi. Vndè & in Iſaia ſpiritus ſanctus cùm dixiſſet
vniuerſo Iſraeli, vniuerſo Hieruſalem ciuitati, quæ eſt eccleſia dei, conſurge Hieruſalem, quæ bi-
biſti de manu domini calicem iræ eius vſque ad fundum, calicem ſoporis bibiſti & potaſti vſque
Eſaiæ 51. ad feces, continuò ſubiecit, Non eſt qui ſuſcitet eam ex omnibus filijs quos genuit, & non eſt qui
apprehendat manum eius ex omnibus filijs quos enutriuit. Exprobrabat igitur ille ſuperbus
agminibus Iſrael, exprobrabat atq; inſultabat omnibus electis dei, quod in Adá ceperat, & apud
inferos iure victoris detinebat. Quare inquit veniſtis parati ad pręliū? Quare tabulas teſtamenti,
& decem præcepta legis quaſi fortiter pugnaturi ſumpſiſtis contra imperium meum? Nunquid
ego non ſum Philiſtæus, & vos ſerui Saul? Nunquid inquam ego non ſum princeps huius mundi,
Eſaiæ 51. & vos ſerui peccati? Eligite ex vobis virum, qui deſcendat ad ſingulare certamen. Sciebat enim
quòd omnes illaqueaſſet, omnes in iram dei deuoluiſſet, quemadmodū in eodem propheta poſt
illa quæ iam dicta ſunt, ſubiunctum eſt, Filij tui proiecti ſunt, dormierunt in capite omnium via-
rum ſicut beſtia illaqueata, pleni indignatione domini, increpatione dei tui. Hoc erat opprobri-
um Iſrael, quia nec ipſi parati venerant ad prælium, qui arripuerant legis armaturam, vt reſiſte-
rent aduerſus peccatum, nec ſemetipſos liberare potuerant, quin cum peccato originali, nōnihil
peccatorum quoque adderent actualium.

Quod Golias de Orpha, hic autem proceßiſſet ex Ruth, altera nuru Noemi, & quo-
modo aliàs ſeptem, aliàs octo legantur fuiſſe filij Iſai: & quòd item
à patre miſſus ſit Dauid in typum Chriſti.

CAPVT IIII.

DAuid autem erat filius viri Effratei, de quo ſupra dictum eſt, de Bethlehem Iuda cui nomen
erat Iſai, qui habebat octo filios, & erat vir in diebus Saul ſenex & grandæuus inter viros.)
Pulcherrima occurſio. Saul & omnes viri Iſraelitæ audientes ſermones Philiſtæi, ſtupebant &
metuebant nimis, ſed illo tempore Dauid iam erat à deo datus & oportunè præparatus, velut ex
aduerſa ſtirpe creatus. Nam ille (vt ſupra dictum eſt) ex progenie Orpha, hic autem de progenie
Ruth, quæ vtraque nurus fuerat Noemi. Nam Orpha oſculata eſt ſocrum ac reuerſa Ruth ad-
Ruth. 1. hæſit ſocrui ſuæ. De cuius radice quaſi germinauerit Dauid, qui nati ex Orpha Philiſtæi ſuper-
biam percuteret. Iſte Chriſti, ille typus Antichriſti, qui ex diuerſis, imo contrarijs generationi-
bus æditi, ab aduentu eiuſdem Chriſti toto ſpectante mundo, confligere non deſinunt vſque ad
finem ſeculi. (Habebat (inquit) octo filios.) Quæritur, cur hic octo filios habere dicatur, cùm
1. Par. 2. in Paralipomenon non amplius quàm ſeptem legantur? Quod ita ſoluitur. Nathan vtique pro-
pheta filium Sammaa filij ſui, quem in loco filij educauerat & nutrierat, inter filios numerat.
1. Reg. 16. Nam & coram Samuele ſeptem eius filij leguntur adducti eſſe, & octauus eſſe in paſcuis, inter
quos Nathan adductum fuiſſe manifeſtum eſt, qui & Ionathan vocatur, de quo & in extrema
parte Samuelis dicitur, Percuſsit autem eùm Ionathan filius Samaa fratris Dauid. Et notandum
1. Par. 20. quòd vbicunque propheta vocatur, Nathan ſcribitur, non Ionathan. (Accipe inquit Iſai fratri-
bus tuis Ephi polentæ & decem panes iſtos, & curre ad caſtra ad fratres tuos, & decem formel-
las caſei, has deferes ad tribunum, & fratres tuos viſitabis, ſi rectè agant, & cum quibus ordinati
ſunt diſce. Surrexit itaque Dauid mane, & commendauit gregem cuſtodi, & cætera.) Non vt
pugnaret, armis indutus eſt bellicis, ſed vt fratres ſuos viſitaret, miſſus eſt à patre ſuo Dauid. Pla-
nè ſic & Chriſtus, non vt in operibus legis pugnaret, quæ nihil ad perfectum adduxerat, ſed vt
fratres ſuos in hoc mundo peregrinantes viſitaret, à deo patre ſuo miſſus eſt. Viſitaret, inquam,
licet longè minor dictio ſit, quam poſtulat res. Qui tropus tapinoſis dicitur, id eſt, humilitas rei
magnę, non id agente ſententia, quod oſtendit. Quo locutionis modo Moyſes quoq; rem gran-
dem

dem humilians, Vadam inquit & reuertar ad fratres meos in Aegyptum, vt videam ſi adhuc viuunt. Quod vtiq; dictum, re quam intendebat longè minus eſt. Igitur vt fratres ſuos viſitaret, id eſt, vt filios dei qui diſperſi erant, in vnum congregaret, CHRISTVS venit, non pugnaturus in caſtris Saul, nec de lege nobis fratribus ſuis quicquam præter decem præcepta impoſiturus (quæ per decem panes vel per decem formellas caſei rectè ſignantur) cum Ephipolenta, id eſt, cum vna trinitatis fide. Iohan. 11.

Quid ſit myſticè, quòd cum armis pugnare vel incedere non potuerit Dauid, ſed quod ea ſaltem attentauit: & quid baculus Dauid: quid quinque lapides: & quid vnus lapis in quo percußit.

CAPVT V.

ET induit Saul Dauid veſtimentis ſuis, & impoſuit galeam æream ſuper caput eius, & veſtiuit eum lorica. Accinctus ergo Dauid gladio eius ſuper veſte ſua, cœpit tentare ſi armatus poſſet incedere. Non enim habebat conſuetudinem. Dixitque Dauid ad Saul. Non poſſum ſic incedere, quia nec vſum habeo. Et depoſuit ea.) Veſtimenta vel arma Saul, quibus indutus vel accinctus Dauid incedere non potuit, & idcirco depoſuit ea, legis (vt prædictum eſt) fuêre opera carnalia quæ Chriſtus temporaliter quidem ſubijt, factus ſub lege, vt Apoſtolus ait, ſed inutilia indicauit, eo quòd (eodem teſtante apoſtolo) nihil ad perfectum adduxiſſet lex, neque poſſet ex illis iuſtificari omnis caro coram deo, & idcirco illa depoſuit. Quare autem tentare voluit, vtrum ſic veſtitus vel armatus poſſet incedere, cùm non haberet conſuetudinem? Nunquid ipſam conſuetudinem quòd non haberet, neſciebat? Aut nunquid is in quo directus erat ſpiritus domini hoc ipſum neſciebat, quòd non in armis victurus eſſet, ſed in virtute domini, cùm ipſam pugnam non ingrederetur, niſi in ipſo quo & victoriam ſuam præſcire poterat ſpiritu domini? Quare ergo ſic fruſtra tentauit? Videlicet, quia ſic pulchrius, facto ſuam regi ſpem oſtenderet, quàm ſi oblata regis arma mox voce aut verbo præcipiti quaſi cum contemptu repelleret. Sic planè Chriſtus quare carnales ſubijt legis iuſtificationes, circumciſus ipſe & per omnia circunciſionis factus miniſter? Nunquid neſciebat quia ſuum non eſſet pugnare, per opera vel iuſtificationes legis, ſed per ſolum patibulum crucis? Quare ergo ſub lege factus eſt, & in ſemetipſo legis conſuetudines admiſit? Videlicet, quia dulcius fuit homines docere ratione quàm vi, dulcius inquam & ſuauius nihil nocituram ſubire conſuetudinem legis, quàm offenſionem ſiue occaſionem dare vlli homini. Depoſitis itaque veſtimentis Saul. (Tulit (inquit) baculum ſuum quem ſemper habebat in manibus, & elegit ſibi quinque lympidiſsimos lapides de torrente, & miſit eos in peram paſtoralem, quam habebat ſecum, & fundam manu tulit, & proceſsit aduerſus Philiſtæum.) Baculus noſtri Dauid, Chriſti ſcilicet quem contra Philiſtæum tulit, quem & ſemper habebat in manibus, cura ouium rationabilium eſt, quam contra diabolum ſuſcepit de earum ſalute ſemper ſolicitus. Quinque lapides lympidiſsimi, quos elegit de torrente, quinque ſunt libri Moyſi, quos tulit de populo Iudaico ſuperfluente. Fluebat enim fluuius neque lapidibus illis retardabatur, id eſt, per carnalia licentioſè decurrebat deſideria Iudaicus populus, nec enim vlla legis diſciplina coercebatur. Miſit eos in peram paſtoralem quam habebat ſecum, id eſt, contulit cum euangelio quod nobis attulit ſecum deus homo factus, verbum caro factum. Pera nanque vas paſtoricum eſt, in quo lac mulgeri ſolet. Significat autem eam quam attulit Chriſtus nouam legem, legem euangelicam, quæ profectò paruulis præſtat lactis copiam. Fundam quoque manu tulit, id eſt, per charitatem, manus in crucem extendit, vt vnum lapidem iaceret, vt vna & ſola fide, ſine legis operibus diabolum proſterneret. Econtrario caſsis ærea ſuper caput Philiſtæi & lorica hamata, clypeus quoque & haſta eius, ſingula magni ponderis & magnæ oſtentationis, illa eſt armatura ſuperbiæ diaboli, de qua ad beatum Iob dominus dicit, Per gyrum dentium eius formido. Corpus eius quaſi ſcuta fuſilia compactum ſquamis ſe prementibus. Ac deinceps, Non fugabit eum vir ſagittarius, in ſtipulam verſi ſunt ei lapides fundę, & cætera. (Ibat inquit Philiſtæus, incedens & appropinquans aduerſum Dauid, & armiger eius ante eum.) Quis eſt armiger eius, niſi egeſtas ſemper præcedens faciem eius? Sic enim item de eodem ad beatum Iob dictum eſt, In collo eius morabitur fortitudo, & ante faciem eius præcedet egeſtas.

CAP. XVII.

Galat. 4. Hebr. 7.

Iob. 41.

Ibidem

De victoria Chriſti: & quomodo vel quæ mulieres cantent. Percußit Saul mille, & cætera.

CAPVT VI.

FEſtinauit Dauid, & cucurrit ad pugnam ex aduerſo Philiſtæi, & miſit manum ſuam in peram, tulitque vnum lapidem, & funda iecit, & percuſsit Philiſtæum in fronte, & infixus eſt lapis in fronte eius, & cecidit in faciem ſuam ſuper terram.) Tandem opprobrium & maledictū Philiſtæi, opprobrium, inquam, quo exprobauerat agminibus Iſrael & maledixerat Dauid in dijs ſuis, ſubiun-

CAP. XIX. ſubiungendo. Veni ad me & dabo carnes tuas volatilibus cœli & beſtijs terræ, conuerſa eſt in
caput eius. Nam econtrario carnes eius & volatilibus cœli, & beſtijs terræ dedit Dauid. Tulit
enim gladium eius, præciditque caput eius, eoque ſic trunco iacente, videntes (inquit ſcriptura)
Philiſtæi, quòd mortuus eſſet fortiſsimus eorum, fugerunt. Secundum hanc omnipotentiæ glo-
Pſal. 88. riam in ſe præfiguratam cecinit ipſe Dauid. Tu humiliaſti ſicut vulneratum ſuperbum, in brachio
virtutis tuæ diſperſiſti inimicos tuos. Sic nanque manu fortis CHRISTVS, vbi miſit ma-
num ad lapidem, id eſt, ad implendam per paſsionem ſuam ſcripturarum veritatem, percuſsit
frontem, impudentem ſcilicet ac ſuperbam diaboli confidentiam. (Superbus enim habet fron-
tis impudentiam) & præcidit caput illius, tollendo videlicet primæuum peccatum, per quod ille
Coloſ. 2. mundo dominabatur. Vndè Apoſtolus, Delens inquit quod aduerſum nos erat chirographum
decreti, quod erat contrarium nobis, ipſum tulit de medio, affigens illud cruci expolians princi-
I. REG. XVIII. patus & poteſtates, traduxit confidenter palàm triumphans illos in ſemetipſo. Bene igitur in oc-
curſum victoris mulieres egreſſæ, de vniuerſis tribubus Iſrael cantantes, chorosque ducentes,
dicant in tympanis, & ſiſtris lætitiæ, dicant inquam & præcinant vna fide & conſona voce. (Per-
cuſsit Saul mille, & Dauid decem milia in milibus ſuis.) Siquidem mulieres iſtæ, animæ noſtræ
ſunt. Audierunt iſtæ mulieres, quia quem probroſus Philiſtæus maledixit, quem diabolus per
Deut. 21. ora Iudæorum blaſphemauit, & in crucem ſuſpendit, vt maledictũ legis fieret. Maledictus enim
Matth. 21. (inquit lex) à deo eſt, qui pendet in ligno, ipſe benedictus qui venit in nomine domini, maledi-
cti hoſtis caput amputauit, id eſt, principatum abſtulit, & exinde reſurgens ex mortuis in Hie-
ruſalem cœleſtem victor aſcendit. Hoc auditu excitatæ per fidem occurrunt animæ noſtræ, vi-
ctori publicè & priuatim cantantes & ducentes choros lętitię. Quid canimus, quod confitemur?
Percuſsit Saul mille, & Dauid decem milia in milibus ſuis. Planè quæcunque mulier carmẽ iſtud
neſcit, quæcunque anima laudem iſtam non recipit, Dauidici triumphi particeps eſſe non pote-
rit, Saul dæmoniacus, id eſt, populus Iudaicus, qui ſub regno mortis eſt, cui peccatum domina-
tur, multum eſſe arbitratus eſt, quod templum habens & ſacerdotium atque vnius dei cultum,
1. Cori. 1. iuſtitias legis operabatur. Sed quanta iuſtitia illa fuit, comparatione iuſtitiæ Chriſti, qui ipſe iu-
ſtitia factus eſt nobis? Nempe ac ſi mille, decem milibus comparare volueris. Nam illa iuſtitia
nonnihil quidem effecit, quia ſpem ſalutis ſuis operarijs collocauit, ſed nihil ad perfectum ad-
duxit, quia principem mundi huius foras mittere non potuit. Dauid, id eſt, Chriſtus hoc fecit.
Chriſtus diabolum vicit, Chriſtus diabolum proſtrauit, Chriſtus mortẽ deſtruxit, Chriſtus ſu-
per occaſum aſcendit, Dominus nomẽ eſt illi. Igitur percuſsit decem milia in millibus ſuis, id eſt,
vniuerſitatem peccati deſtruxit, in multis virtutibus ſuis, ſuis inquam, quia non aliundè petitis.

Quòd toties Philiſtæum Dauid vincat, quoties catholicus hæreticum ſuperat, & de Saulis inſania, quòd lancea Dauid configere parieti nitebatur.

CAPVT VII.

POſt diem alteram inuaſit ſpiritus domini Saul malus, & prophetabat in medio domus ſuæ.
Dauid autem pſallebat manu ſua ſicut per ſingulos dies. Tenebat autem Saul lanceam & mi-
ſit eam, putans quòd confingere poſſet Dauid cum pariete. Et declinauit Dauid à facie eius, ſe-
cundo.) Interim ſciendum, quia nunc quoque ſuperbum Goliam toties Dauid armis ſuis extin-
guit, quoties vir rectè fidei plenus, quæ ſanctis ſolet ad iuſtitiam deputari, ea ipſa ſcripturæ ſa-
cræ, quæ hæreticus affert, teſtimonia colligit, & erroris eius pertinaciã inde conuincit. Nam cum
ſuperbientem & ſacræ ſcripturę ſententias differentem eiſdem verbis atque ſententijs, quas pro-
fert, vincit, quaſi elatum Goliam ſuo gladio detruncauit. Et hactenus quidem in Dauid præfi-
gurata ſunt, quæ nobis bona Chriſtus contulit, deinceps in eodem figurantur, quæ à reprobis
1. Reg. 19. mala Chriſtus idem pertulit. Saul quippe iam illam regni diaboli partem ſignificat, quę nulla
dulciſsimę prędicationis vnquam potuit mitigari cantilena. Supra nanque quandocunque ſpiri-
tus domini malus arripiebat Saul, tollebat Dauid citharam & percutiebat manu ſua, & refocilla-
batur Saul & leuius habebat, recedebat enim ab eo ſpiritus malus. Nunc autem pſallente Dauid
idem inſanus prophetans, & diuinans alieno ſpiritu, lanceam ſemel & iterum mittit, putans quòd
configere poſsit cum pariete Dauid. Ergo quoniam veniens ſapientia dei, nullũ ab inſania pec-
cati liberum inuenit, illic quidem eos ſignificat, qui audita prędicatione Chriſti, iugum abiece-
runt furioſi domini, ſcilicet peccati, hic autem eos, qui ex eadem prędicatione deteriores ſunt
Matth. 11. effecti, quemadmodum idem cantor aut citbariſta dicit, Cantauimus vobis & non ſaltaſtis, la-
Luc. 7. mentauimus & non ploraſtis. Amplius dicere potuit, Cantauimus vobis & plorare nos feciſtis,
lamentauimus volis & lancea nos cum pariete confixiſtis, lancea nos in cruce transfixiſtis. Nam
iſte quidem in figura patiens, non confixus fugiendo euaſit, ille autem cuius paſsionis pręfigu-
rantur, lancea, clauisque confixus quidem eſt, ſed reſurgendo euaſit.

Quòd ſeptem perſecutiones paſſus ſit Dauid: quo numero capitum draconis rufi in Apocalypſi ſignificantur omnes perſecutiones diaboli contra Chriſtum & eccleſiam: & quòd in perſona ſua totidem vicibus à Iudæis tentatus ſit Chriſtus. CAPVT VIII.

Hic iam perſecutiones ipſæ quas pertulit Dauid numerandæ ſunt. Prima eſt, vbi nunc mitten- 1.Reg.18.
te Saul lanceam vt configeret eum cum pariete, declinauit & fugit. Secunda, vbi poſtquam
percuſsit Philiſtæos plaga magna, itidem pſallentem niſus eſt Saul configere, & eo declinante,
lancea caſſo vulnere perlata eſt in parietem. Tertia, vbi cùm fugiſſet Dauid, & veniſſet ad Achis Cap.19.
regem Geth, interfecit Saul propter illum ſacerdotes domini. Quarta, vbi nuntiauerunt Ziphei,
dicentes: Ecce Dauid latitat apud nos, & ſurrexit Saul & perſecutus eſt Dauid in deſertũ Maon. Cap.22.
Cumque deſperaret Dauid ſe poſſe euadere, nuncius venit ad Saul, dicens: Feſtina & veni, quoniam
infuderunt ſe Philiſtæi ſuper terram. Quinta, in deſerto Engaddi, vbi cum ingreſſus ſpeluncam
fuiſſet Saul vt purgaret ventrem, ſurrexit Dauid & præcidit oram chlamydis eius ſilen- Cap.21.
ter. Sexta, vbi iterum nuntiauerunt Ziphei, dicentes: Ecce Dauid abſconditus eſt in colle Achi- Cap.24.
la, & ſurrexit Dauid & deſcendit in deſertum Ziph, vbi cùm dormiente illo dixiſſet Abiſai, con- 1.Reg.15. Cap.26.
cluſit deus hodie inimicum tuum in manus tuas. Nunc ergo perfodiam eum lancea in terra ſemel,
& ſecundo opus non erit. Dixit Dauid. Ne interficias eum. Ac deinceps: Propitius ſit mihi
dominus, ne extendam manum meam in Chriſtum domini. Nunc igitur tolle haſtam quæ eſt
ad caput eius, & ſcyphum aquæ, & cætera. Septima, quæ & vltima, vbi ait Dauid in corde ſuo. Cap.27.
Aliquando incidam in vna die in manus Saul. Nónne melius eſt vt fugiam & ſaluer in terra Phi-
liſtinorum, & deſperet Saul, ceſſetque me quærere in cunctis finibus Iſrael? Fugiam ergo manus
eius. Et ſurrexit Dauid & abijt ipſe & ſexcenti viri cum eo ad Achis filium Mahog regem Geth.
Septem iſtis perſequutionibus Dauid, vniuerſæ ſignificantur perſequutiones, quas excitauit
diabolus contra Chriſtum & eccleſiam eius. Septenario quippe numero plerunque vniuerſi-
tas deſignatur. Vndè & in Apocalypſi draco ille magnus rufus, ſerpens antiquus, qui vocatur Apoc.12
diabolus, & ſatanas, ſeptem capita habere ſcribitur, quibus vniuerſi reges, qui contra Chriſtum
& ſanctam eius eccleſiam perſequutiones excitauerunt, ſignificantur. Cæterùm & in propria
perſona ſua, quas pertulit Chriſtus perſecutiones, ſeptem fuerunt. Prima fuit, vbi ſecundum
Matthæum mox nati eius animam funeſtus Herodes quæſiuit, & propter eum infantes occidit.
Secunda fuit, vbi ſecundum Lucam, cùm veniſſet Nazareth, vbi erat nutritus, cùm iam citha- Matth.2.
rizaret, id eſt prædicaret, ad mitigandum furorem Saul, ſcilicet vt conquieſceret, qui contra
eum iam furere cœperat poſſeſſor vel agitator Iudæorum malignus ſpiritus, ſurrexerunt inquit Luc.4.
& eiecerunt illum extra ciuitatem, & duxerunt illum vſque ad ſupercilium montis, ſupra quem
ciuitas illorum erat ædificata, vt præcipitarent eum. Ieſus autem tranſiens per medium illorum
ibat. Tertia fuit, vbi ſecundum Iohannem, fugit à facie Iudæorum irridentium, fugit inquam Iohan.6.
dicendo: Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis
vitam in vobis. Nam reuera hæc dicendo, fugit & abſcondit ſe ab illis, ſecundùm titulum pſal-
mi triceſimitertij, qui ſic inſcribitur: Pſalmus Dauid, cùm commutauit vultum ſuum coram
Abimelech, & dimiſit eum, & abijt, & tympanizabat ad oſtia portæ ciuitatis, & defluebant ſa- Pſal.33.
linæ in barbam, & ferebatur in manibus ſuis. Abimelech ipſe eſt, qui ſupra dicitur Achis. Inter- 1.Reg.21.
pretatur autem Abimelech patris mei regnum. Achis verò quomodo eſt. Significat ergo Iu-
dæos, quos rectè Chriſtus prius appellauerit patris ſui regnum, quòd ſignificat Abimelech, nunc
autem Achis, ex quo dixerunt, quomodo eſt, quomodo eſſe poteſt. In quo coram iſtis immu-
tauit vultum ſuum? In eo videlicet, quòd veteris ſacrificij ritum conuertit in nouum. In eo quo-
que ſaliuæ defluxerunt illi in barbam, quòd cùm diceret: Niſi manducaueritis carnem meam, Iohan.6.
& cætera. Infantilia videbatur illis verba proferre. Infantium enim eſt ſaliuam emittere. Tunc
quoque tympanizabat ad portam ciuitatis, quando inuitis & audire nolentibus myſterium præ-
dicabat ſuæ paſsionis, futurum eſſe ſciens, quòd credendo aperirent aliqui. Ferebatur etiam in
manibus ſuis, videlicet cum tenens in manibus panem & vinum. Accipite inquit & comedite, Matt.26.
hoc eſt corpus meum. Hic eſt ſanguis meus nouum teſtamentum. Attamen ſecundum Hebrai- Luc.22.
cam veritatem nunc legimus, & collabebatur in manibus eorum. Quarta fuit perſequutio, quan-
do miſerunt principes & pharisæi miniſtros vt apprehenderent eum. Qui reuerſi, cùm dicere-
tur eis: Quare non adduxiſtis eum? Reſponderunt: Nunquam ſic locutus eſt homo ſicut hic ho- Iohan.7.
mo loquitur. At illi in intentione perſiſtentes, adduxerunt mulierem in adulterio deprehen-
ſam, tentantes, vt poſſent accuſare eum. Quinta perſequutio fuit, vbi cum dixiſſet: Amen Iohan.8.
amen dico vobis, antequam fieret Abraham ego ſum, tulerunt lapides vt iacerent in eum.
Sexta vbi cum dixiſſet: Ego & pater vnum ſumus, ſuſtulerunt lapides Iudæi vt lapidarent eum.
Septima, quæ & vltima, vbi collegerunt aduerſus eum concilium, nec deſtiterunt, donec cru-
cifigerent eum.

CAP. XIX.

Quòd ſecundùm hunc numerum perſequutionum ſuarum ſeptem pſalmos cecinerit Dauid, ſicut ex titulo ipſorum poteſt agnoſci, cùm myſterio paßionis & tentationum Chriſti. CAPVT IX.

SCiendum præterea, quia ſecundum prædictarum perſequutionum numerum Dauid iſte ſe-
ptem pſalmos cecinit, videlicet triceſimumtertium, LI. LII. LIII. LV. LVI. LVIII.
Titulus, Pſal.33. Quòd ex titulis ipſorum animaduerti promptum eſt. Nam titulus primi hic eſt, pſalmus Dauid
51 cùm commutauit vultum ſuum coram Abimelech, & dimiſit eum & abijt. Titulus ſecundi, pſal-
52 mus Dauid, cùm iuit Doech Idumæus, & annuntiauit Saul, & dixit: Venit Dauid in domum Abi
melech. Titulus tertij. In finem pro Amalech intelligentia Dauid. Hic ad vltimam eius fugam
1.Reg.27. reſpicit, quando confugerat ad Achis filium Mahog regem Geth, & venerunt Amalechitæ ab-
30 ſente Dauid, & percuſſerunt Sicelech, & ſuccenderunt eam igni. Titulus quarti. In finem, in car-
51 minibus intellectus Dauid, cùm veniſſent Ziphei & dixiſſent ad Saul. Nónne Dauid abſcondi-
51 tus eſt apud nos? Titulus quinti. In finem pro populo qui à ſanctis longè factus eſt Dauid in ti-
56 tuli inſcriptione, cùm tenerent eum Allophyli in Geth. Titulus ſexti. In finem ne diſperdas Da-
58 uid, in tituli inſcriptione, cùm fugeret à facie Saul in ſpelunca. Titulus ſeptimi. In finem ne diſ-
perdas Dauid, in tituli inſcriptione, quando Saul miſit ad cuſtodiendam domum eius, vt interfi-
1.Reg.19. ceret eum, & abijt. Hic ad ſecundam perſequutionem reſpicit, qua cum declinaſſet à facie Saul
lancea caſſo vulnere perlata in parietem, miſit Saul ſatellites ſuos nocte in domum vt cuſtodirent
eum, & interficerent mane. Quòd cum nuntiaſſet Dauid Michol vxor ſua, depoſuit eum per fe-
neſtram, & abijt & aufugit, atque ſaluatus eſt. Myſterium tituli pſalmi primi, quomodo Dauid,
id eſt, Chriſtus vultum ſuum mutauerit, ſupra perſtrinximus. In titulo pſalmi ſecundi. Doech,
quòd interpretatur motus, Doech inquam Idumæus, id eſt, motus terrenus. Antichriſtum ſigni-
ficat. Nam quòd ille annuntiauit Sauli, veniſſe Dauid in domum Abimelech, & propter hoc in-
terfecit ſacerdotes domini, illud præfigurauit, quia Antichriſtus eccleſiam vſq; in mortem per-
1.Reg.27. ſequendo dilaniabit. In titulo pſalmi tertij, in finem pro Amalech, illud myſticè innuitur, quia
quod ſecundũ hiſtoriam contigit Dauid, vt ciuitas eius deprędaretur, & ſuccenderetur ab Ama-
lechitis, idem ſpiritualiter futurum eſſet, contra eccleſiam Chriſti, quòd impugnaretur à perfi-
dis, ſcilicet Iudæis, Paganis, hæreticis, quos omnes ſub nomine Amalech exprimit. Interpretatur
Pſal.7. enim Amalech populus lingens ſiue dolens & parturiens, iuxta illud. Concepit dolorem, & pe-
perit iniquitatem. In titulo pſalmi quarti Ziphei qui annuntiauerunt Saul, dicentes: Nónne Da-
1.Reg.23. uid abſconditus eſt apud nos. Iudæos ſignificant, qui Dauid Sauli prodiderunt, id eſt, Chriſtum
morti tradiderunt. Ziphei nanque florentes interpretantur. Quo nomine Iudæi denotantur, qui
1.Reg.27. temporalibus bonis florere certabant, & ſecundum carnem cognati Chriſti erant. In titulo pſal-
mi quinti. Allophyli qui tenuerunt Dauid in Geth, ipſi ſunt Iudæi facti alienigenæ, ſuis meritis,
quòd ipſo nomine ſuo indicant Allophyli, in Geth, quòd interpretatur torcular, tenuerũt eum,
id eſt, in preſſura tribulationum & mortis longè facti à ſanctis, ſcilicet valde diſsimiles apoſto-
1.Reg.24. lis, & cæteris fidelibus Chriſti. In titulo pſalmi ſexti, quo fugiſſe ſcribitur Dauid à facie Saul in
ſpelunca, illud myſticè ſignificat, quòd à cognatione Iudæorũ receſſerat Chriſtus propter per-
1.Reg.19. Mat.27. fidiam ipſorum, & quaſi latens in ſpelunca ſic diuinitatem ſuam in humana occultauit natura. In
titulo ſeptimi pſalmi, quo miſiſſe ſcribitur Saul ad cuſtodiendam domũ eius vt interficeret eum,
illud ſignificat, quòd miſit populus Iudaicus cuſtodes ad cuſtodiendum Chriſti ſepulchrum, vt
interficerent eum, id eſt, vt in morte quantum ad opinionem ſuam eum detineret, quòd non fe-
cit. Nullo autem argumento certius potuit dominica reſurrectio comprobari, quàm per hoc
quòd ex ſuis inimicis teſtes ſibi adhibuit. Quòd in quibuſdam eorum titulis ſcriptum eſt, ne di-
ſperdas, ſiue ne corrumpas in tituli inſcriptione ex abundãti, nunc exponere eſt, eo quòd ad rem
minus attinet, neq; enim pſalmos, aut pſalmorum titulos tractare, hic nobis propoſitum eſt. Ve-
runtamen nec omnino præterire libet, quia quantum ad eorum voluntatem, titulum ipſius Da-
Iohan.19. uid, id eſt, Chriſti corruperunt vel diſperdiderunt, ſcilicet quando dixerunt: Noli ſcribere rex
Iudæorum, ſed quia ipſe dixit, rex Iudæorum ſum.

Quomodo ſingulas penè perſecutiones comes gloria ſecuta ſit in typum eiuſdem Chriſti, qui cuncta quæ vt paßibilis homo pertulit, impaßibili diuinitate ſuperauit. CAPVT X.

NOtandum & illud, quia ſingulas penè perſecutiones, comes gloria ſequitur. Vbi primùm
miſit lanceam Saul, putans quòd configere poſſet Dauid cum pariete, continuò ſubſequi-
tur. (Vidit itaque Saul, quòd prudens eſſet nimis, & cœpit cauere eum. Omnis autem Iſrael & Iu-
da diligebat Dauid, ipſe enim ingrediebatur & egrediebatur ante eos.) Scilicet quando egredie-
batur ad pugnam, ipſe primus more regio egrediebatur in conſpectu illorum, & regrediebatur.
(Dixit autem Saul ad Dauid, Ecce filia mea maior Merob, ipſam dabo tibi vxorem, & cætera.)

Ac

Ac deinceps. (Dilexit autem Dauid Michol filiam Saul alteram. Et nunciatum eſt Saul, & placuit ei. Dixitque: Non habet rex neceſſe ſponſalia, niſi tantum centum præputia Philiſtinorum. Et poſt dies paucos ſurgens Dauid, abijt in Acharon cum viris qui ſub eo erant, & percuſsit de Philiſtijm ducētos viros, & attulit præputia eorum, & annumerauit ea regi, vt eſſet gener regis.) Inde dictum eſt. In duabus rebus gener meus eris hodie. In duabus rebus generum eum eſſe ſibi futurum dixit, quia attulerat præputia Philiſtinorum pro Merob, quàm Saul dedit Adrieli Melothitæ, & poſtea pro Michol ducenta. Et quamuis non apertè dicatur pro Merob Saul præputia Philiſtinorum Dauid dediſſe, tamen qui præcedētia & ſubſequentia perlegerit & ſcrutatus fuerit, inueniet eum bis Sauli præputia Philiſtinorum dediſſe. Poteſt etiam & alter intelligi, in duabus rebus gener meus eris hodie, quia ego quæſiui à te centum præputia Philiſtinorum, & tu obtuliſti ducenta. Poteſt adhuc & conſtantius ſic dictum intelligi, in duabus rebus gener meus eris hodie, vt ſit ſenſus. Vt gener meus fieres, dudum Philiſtæum occidiſti ſed & nunc centum Philiſtinorum præputia dabis. Nam ne hoc vlli dubium ſit, meminiſſe debet, quia cum Philiſtæus blaſphemaret, & exprobraret, dixit vnuſquipiam de Iſrael. Num vidiſti virum hunc qui aſcendit? Ad exprobrandum enim Iſrael aſcendit. Virum ergo qui percuſſerit eum ditabit rex diuitijs magnis, & filiam ſuam dabit ei. Igitur qui pene lancea cum pariete confixus fuerat, mox ſubſequente conſolatur gloria, regis gener in duabus rebus, id eſt, iterata factus victoria. Item vbi lancea rurſus impetitus fuerat, & domi concluſus per feneſtram euaſerat, cùm adhuc elapſum perſequeretur Saul, glorioſo miraculo eum qui quærebatur protexit & conſolatus eſt deus. (Miſit, inquit Saul, lictores vt raperent Dauid.) Qui miſſi fuerant primi, & qui ſecundi, & qui tertij, prophetauerunt, irruente in illos ſpiritu domini. Abijt & ipſe. (Et factus eſt ſuper eum etiam ſpiritus domini, & expoliauit ſe veſtimentis ſuis, & prophetauit cum cæteris coram Samuele.) Prophetauit inquam non minus facto quàm verbis. Nam expoliando ſe veſtimentis ſuis, ei quem perſequebatur, regnum ſe relicturum ſignificauit, & hic quæſtio magna oritur, cùm in præcedentibus legatur & non vidit Samuel Saulem vſque in diem mortis ſuæ. Aut non vidit eum, quia quando Saul iunctus eſt cuneo prophetico, abſcondit ſe Samuel ne videretur ab eo. Aut non vidit eum indutum habitu regio, quo indutus erat, quando dictum eſt, non vidit eum vſque in diem mortis, ſubauditur, indutum veſte regia. Expoliaſſe verò non omnibus veſtimentis, ſed regalibus tantum intelligendum eſt. Item vbi fugerat & venerat ad Achis regem Geth, & dicentibus ſeruis Achis, nunquid non iſte eſt Dauid rex Iſrael, & cætera, extimuerat valde & immutauerat os ſuum, & collabebatur inter manus eorum & impingebat in oſtia portæ, defluebatque ſaliua in barbam. Cùm interim occidiſſet propter eum Saul ſacerdotes domini, mox ſubſequente gloria triumphali, amaritudo eius dulcorata eſt. (Annunciauerunt, Inquit, Dauid dicentes: Ecce Philiſtæi expugnant Ceilam.) Conſulto protinus domino, & accepto eius oraculo. (Perrexit aduerſus agmina Philiſtinorum & pugnauit aduerſus eos, & abegit iumenta eorum, & percuſsit eos plaga magna.) Hic iam nec illud prætereundum quod dictum eſt. (Et fuerunt vaſa puerorum ſancta.) Achimelech interrogat, vtrum Dauid & pueri ſui quos in illum & illum locum conduxiſſe ſe dixerat, mundi eſſent, Dauid ænigmaticos de ſe pluraliter reſpondit, dicens: Et fuerunt vaſa puerorum ſancta à concubitu coniugali. Quòd verò ait: (Porrò via hæc polluta eſt.) Et in Hebræo legitur, porrò via hæc laica eſt, ſic eſt intelligendum. Via hæc laica eſt. Ac ſi diceret: In lege præceptum eſt, vt extraneus non commedat ex eis, & tu interrogas, vtrum mundi ſint pueri, qui etiam ſi mundi eſſent, nequaquàm veſci deberent. Idcirco via eſt laica, quia tu laicaliter interrogas. Quod verò ſequitur. (Sed & ipſa hodie ſanctificabitur in vaſis.) Ipſa vtique in vaſis, id eſt, mente ſua ſanctificari dicitur, quia niſi neceſſitate corporis & periculo vitæ vrgente nequaquam veſceretur eis. Non tamen apertè eoſdem legitur Dauid panes comediſſe. Tradunt Hebræi nequaquam Dauid eoſdem panes comediſſe. Aliter dominus in euangelio. Item vbi aſcendentibus Zipheis ad Saul, & dicentibus. (Nónne Dauid latitat apud nos, cùm iſſet Saul & ſocij eius ad quærendum eum, cumque Dauid deſperaret ſe poſſe euadere à facie Saul.) Tam iucundo præſentia dei ſubuenit præſidio, vt in tali articulo poſito Dauid. (Veniret nuntios ad Dauid & diceret: Feſtina & veni, quia infuderunt ſe Philiſtijm ſuper terram.) Hoc tam glorioſum fuit, vt facti vel euentus memoriam poſteris nequaquam deeſſe vellent. (Vocauerunt enim locum illum, petram diuidentem.) Item cum reuerſus. (Saul perrexiſſet ad inueſtigandum Dauid etiam ſuper abruptiſsimas petras, quæ ſolis ibicibus peruiæ ſunt.) Ibi verò glorioſi viri virtus & patientia laudabiliter enituit. (Speluncam ingreſſus eſt Saul, vt purgaret ventrem, Dauid & viris eius in interiori parte ſpeluncæ latentibus. Surrexit ergo Dauid, & præcidit oram chlamydis Saul ſilenter, & cætera.) Hoc admirans Saul. (Iuſtior inquit tu es quàm ego.) Ac deinceps. (Iura mihi in domino ne deleas ſemen meum poſt me, neque auferas nomen meum de domo patris mei.) Hoc plane glorioſum fuit, vt hic veraciter dicas, quia non qui paſſus eſt, ſed qui fecit iniuriam miſer extitit. Item vbi (rur-

1.Reg.17. Cap.xix. 1.Reg.15. Cap.xxi. Cap.xxii. Cap.xxiii. Supra.21. Cap.xxiiii.

 ſum ve-

CAP. XXVI. ſum venientes Ziphei ad Saul dixerunt. Ecce Dauid abſconditus eſt in colle Achila, & ſurrexit Saul, & deſcendit in deſertum Ziph & cum eo tria milia virorum de electis Iſrael.) Animaduerte quid fecit Dauid. (Venerunt ipſe & Abiſai ad populum nocte, & inuenerunt Saul iacentem & dormientem in tentorio & haſtam fixam in terra ad caput eius.) Poſt omnia quæ illic dicta vel geſta ſunt, ait Saul: (Peccaui. Reuertere fili mi Dauid, & cætera.) Parum ne id ſpectat ad gloriam victoris, quòd tam viuida patientia carbones ignis ſuper caput inimici ſui congeſſit, licet in corde illius pertinax malitiæ radix incombuſta perſeuerauerit? Item vbi. (Fugiens Dauid ad Achis
CAP. XXVII. habitauit in Geth, deditque ei Achis Sicelech. Amalechitæ impetum fecerunt, & percuſſerunt Sicelech, & ſuccenderunt eam igni.) Sed veniens Dauid, triſtitiam præſentem, mox ſubſequen-
CAP. XXX. tis triumphi gloria deterſit. (Percuſſit enim latrunculos Amalechitas à veſpere vſque ad veſperam alterius diei, & eruit omnia quæ tulerant, nec defuit quiſquam à paruo vſque ad magnum, tam de filijs quàm de filiabus, & de ſpolijs, & quæcunque rapuerant, omnia reduxit Dauid, & tulit vniuerſos greges & armenta, & minauit ante faciem ſuam, dixeruntque. Hæc eſt præda Dauid.) Igitur (vti prædictum eſt) cuncta quæ pertulit aduerſa Dauid, deus in proſpera conuertit, cunctamq; miſeriæ noctem mox ſuccedentis gloriæ dies effugauit, in typum videlicet Chriſti filij dei, eiuſdem filij dei Dauid, dei & hominis, qui cuncta quæ vt paſſibilis homo pertulit, impaſſibili diuinitate ſuperauit.

Quomodo Dauid propter perſecutiones latitanti fortes viri ſeſe adiunxerint, quos poſtea principes ac duces conſtituit: & quòd ita Chriſto in infirmitate carnis latenti ſuus ſpiritus iudices ſeculi futuros apoſtolos adduxit, ſecundum numerum eorundem principum Dauid. CAP. XI.

GLorioſum & illud fuit, quòd inter ipſas perſecutiones fugienti adhuc, & latitanti, fortes illos ſpiritus domini aggregauit, quorum fides & bellicoſa virtus militaret poſtmodum regi
1.Para.12. in throno ſedenti. Sic enim in Paralipomenon ſcriptum eſt. Hi quoque venerunt ad Dauid in Sicelech, cùm adhuc fugeret Saul filium Cis qui erant viri fortiſſimi & egregij pugnatores tendentes arcum, & vtraque manu fundis ſaxa iacientes, principes Ahiezer & Ioas filius Amaa Gabathites, & cæteri de Beniamin. Et de Gaddi viri inquit robuſtiſſimi, & pugnatores optimi. Facies eorum quaſi facies leonum, & veloces quaſi capreæ in montibus. Egreſſusque eſt Dauid obuiam eis, & ait: Si pacifici venitis ad me, vt auxiliemini mihi, cor meum iungatur vobis, ſi autem inſidiamini mihi pro aduerſarijs meis, cùm ego iniquitatem in manibus meis non habeam, videat deus patrum noſtrorum, & iudicet. Spiritus verò domini induit Abiſai principem inter triginta, & ait: Tui ſumus ô Dauid, & tecum fili Iſai, pax, pax tibi, & pax adiutoribus, te enim adiuuat deus tuus. Suſcepit ergo eos Dauid, & conſtituit eos principes turmæ. Nónne & verò Dauid CHRISTO filio dei dum adhuc lateret in infirmitate carnis, dum adhuc tentaretur, dum adhuc perſecutionibus vrgeretur, ſuus ipſius ſpiritus, principes, id eſt, apoſtolos adduxit, quorum fides, & patientia poſtmodum regnanti, atque ad dexteram patris reſidenti, per
Pſal.44. totum militaret orbem in prædicatione euangelij? Nam de illis dicitur per prophetam. Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij. Conſtitues eos principes ſuper omnem terram. Et alibi: Principes populorum congregati ſunt cum deo Abraham. Nam vt iucundius aſpiret huiuſce pulchritudo myſterij, cùm fortes tunc ad Dauid profugum conuenerint quam plurimi, vndecim tantum principes nomine pariter, & numero ſcriptura deſignauit. Ezer inquit primus princeps, Obdias ſecundus, Eliab tertius, Maſmanna quartus, Hieremias quintus, Hethi ſextus, Heliel ſeptimus,
Lucæ 6. Iohanna octauus, Helzabath nonus, Hieremias decimus, Machabana vndecimus. Quem hoc non delectet ſcientem, quòd Chriſtus, & ſi plures diſcipulos fecit, tamen duodecim tantum e-
Pſal.108. legit, quos & apoſtolos nominauit, & ex illis vnus perijt, Iudas filius perditionis? Et quidem epi-
Acto.1. ſcopatum vel apoſtolatum eius accepit alter, & duodenarius apoſtolorum numerus ſuppletus eſt, ſed non cum adhuc ille Dauid lateret, cùm adhuc fugeret, cùm adhuc perſecutionem ſuſtineret. Iam inimicos ſuos vicerat, iam mortem ſuperauerat, iam in cœlum aſcenderat, & regnans
Luc.22. gloria & honore coronatus ad dextram patris ſedebat. Vndecim ergo principes, profugi & adhuc latitantis Dauid, vndecim fuére apoſtoli adhuc mortalis & paſſibilis Chriſti, quibus & proinde dicit: Vos autem eſtis, qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis. Et ego diſpono vobis ſicut diſpoſuit mihi pater meus regnum, vt edatis & bibatis ſuper menſam meam in regno meo. Quid ergo inquam illud ſibi vult, quod ibidem de iſtis principibus continuò dictum eſt,
Luc.22. Nouiſſimus centum milibus præerat, & maximus mille? Nulla quippe quæſtio ſubeſſet, ſi ita dictum fuiſſet, maximus centum milibus præerat, & nouiſſimus mille. Quid inquam, niſi quia in lege vel ordine magni Dauid militiæ, ille qui maior eſt fit ſicut minor, & qui præceſſor ſicut miniſtrator? Igitur vt reciprocando melius ſententia colliqueſcat, qui centum milibus præerat, ille nouiſſimus, & qui mille præerat, ille maximus erat. Quòd eſt dicere. Qui inter principes

Dauid,

Dauid,id eſt,apoſtolos Chriſti, pluribus abundabat virtutibus,ille ſpontanea ſubmiſsione omnium erat nouiſsimus,& qui pauciorum videbatur eſſe virtutum, ille pia humilitatis contentione omnium iudicabatur eſſe maximus.

Quid myſterij in eo ſit,quòd Dauid inter perſecutiones vnam quidem vxorem Michol filiam Saul amiſit,ſed duas acquiſiuit Abigail & Achinnoen Iezraeliten. CAPVT XII.

NIhilominus nec illud à myſterio vacare putandum eſt, quòd inter prædictas perſecutiones 1.Reg.18.
vnam quidem Dauid vxorem, ſcilicet Michol filiam Saul amiſit, ſed duas acquiſiuit, videlicet Abigail vxorem Nabal Carmeli & Ahinoen Iezraelitem. (Nam Saul dedit filiam ſuam Michol vxorem Dauid Phalthi filio Lais,qui erat de Gallim.) At ille (vt Hebræi traduot) non cognouit eam, id eſt Phalthi, quia ſi cognouiſſet eam, nunquam Dauid poſtea eam ſibi ſociaſſet, quia io lege penitus huiuſmodi prohibetur coitus. Idem oanque Phalthi de Gallim, id eſt, de inundatiooe erat. Inundatio,hoc eſt Gallim, lex intelligitur. Legis enim doctor erat, de Bahurim,id eſt,de electis. Quando autem a Saule Michol ei datur, Phalthi, id eſt, euadens interpretatur. Quando vero ab eo eadem Michol aufertur, Phalthiel, id eſt, euadens à deo interpretatur. Euadens à deo dicitur, quia cuſtodiuit eum ne tangeret eam,ne fieret tranſgreſſor legis. Secutus eſt eam vir ſuus plorans vſque Bahurim. Ploraſſe dicitur præ gaudio, eo quòd eum domi- 2.Reg.3.
nus cuſtodiſſet ne tangeret eam. Significat autem Michol quod nomen vertitur in aquam carnalem nimis & aquaticam ſynagogam,vtpote vinũ neſcientem, quòd de aqua factum, CHRISTVS deſiderabilis illi propinare voluit in nuptijs ſuis, magisq; ſequentem aquam literæ quæ Hebr.7.
nihil ad perfectum adduxit. Propter illam equidem vt eam deſponſaret ſibi, Philiſtæum Dauid interfecit, id eſt diabolum, Chriſtus propria morte vicit. Sed Saul arreptitius, ſcilicet inſania peccati in illa ſynagoga regnantis, abſtulit illi,& dedit eam Phalthi, id eſt Moyſi, non quòd verè data vel ſubdita ſit illi. Si enim crederetis inquit Moyſi, crederetis forſitan & mihi, ſed quòd Iohan.5.
ſic arbitretur, ſic confidat ſibi, iuxta illud: Tu diſcipulus eius ſis, nam nos Moyſi diſcipuli ſumus. Attamen idem Phalthi, qui nunc non cognoſcit vxorem quondam Dauid, aliquando reducet illi. Futurum eſt enim aliquando, vt Chriſtum ſynagoga cognoſcat, ex lectione Moyſi. Ibidem.
Iterum Dauid qui vnam ſuam vxorem amiſit, duas (vt prædictum eſt) inter ipſas perſecutiones acquiſiuit, videlicet Abigail vxorem Nabal Carmeli, & Ahinoen Iezraeliten. Ahinoen fratris decor, Iezrael ſemen dei, Abigail patris mei exultatio, Nabal inſipiens interpretatur. Igitur Ahinoen Iezraelites, id eſt,fratris decor, de ſemine dei antiqua eccleſia eſt, quæ Chriſti aduentum 1.Cor.1.
præceſsit,decur,inquam,fratris,id eſt,honor & regnum eiuſdem Chriſti filij dei, deus enim pater ſecundum ſpiritum. Abraham verò pater ſecundum carnem eſt eccleſiæ. Sicque Iezraelites eſt, id eſt, de ſemine dei. Porrò Abigail noua eccleſia eſt, quæ aduentum ſubſequitur eiuſdem Chriſti filij dei vxor quondam Nabal, id eſt inſipientis, diſciplina enim erat philoſophorum inſipientium; quorum ſapientiam deus ſtultam fecit. Vtranque eccleſiam, eiſdem paſsionibus, eadem morte Chriſtus redemit.

Qualiter Abigail eundem Dauid ne ſe manu ſua vlciſceretur præuenerit, & quid myſticè munera eius quibus placauit Dauid ſignificent. CAPVT XIII.

QVidnam egit hæc Abigail ſecundum nomen ſuum, patris exultatione dignum? (Nuntiauit CAP.
ei vnus de pueris, dicens: Ecce miſit Dauid de deſerto nuntios, vt benedicerent domino XXV.
noſtro, & auerſatus eſt eos. Feſtinauit igitur Abigail, & tulit ducentos panes, & duos vtres vini, & cætera. Et ait Dauid ad Abigail. Benedictus dominus deus Iſrael, qui miſit te hodie in occurſum meum, & benedictum eloquium tuum, & benedicta tu quæ prohibuiſti me hodie ne irem ad ſanguinem & vlciſcerer me manu mea. Alioquin viuit dominus deus Iſrael,qui prohibuit me ne malum facerem tibi, niſi cito veniſſes in occurſum mihi, non remanſiſſet Nabal vſque ad lucem matutinam mingens ad parietem.) Ac deinceps. (Cumque pertranſiſſent decem dies, percuſsit dominus Nabal, & mortuus eſt. Miſit ergo Dauid, & locutus eſt ad Abigail, vt ſumeret eam ſibi vxorem.) Planè ſecundum hanc ſapientis formam mulieris,eccleſia de gentibus ſibimet ſapienter prouidit. Venerunt nuntij Dauid ad Nabal vt benedicerent ei, venerunt inquam nuntij pacis, prædicatores ſalutis ad mundum iſtum inſipientem, & in maligno poſitum, vt gratiam ſupernæ benedictionis, gratiam ſpiritus ſancti in baptiſmo remiſsionis peccatorum conferrent ei. At ille ſcilicet Nabal, id eſt, omnis inſipiens, omnis qui dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt,auerſari ſunt eos,perſecuti ſunt eos,occiderunt eos. Quid econtrario Dauid? Quid ad hæc manufortis? (Accingatur(inquit)vnuſquiſque gladio ſuo. Et accincti ſunt omnes gladijs ſuis.) Roma.1.
Gladius Dauid & virorum eius,poteſtas iudicij eſt,in manu Chriſti & ſanctorum eius. Nam exultationes dei,inquit,in gutture eorum & gladij ancipires in manibus eorum,ad faciendam vin- Pſal.149.
dictam in nationibus, increpationes in populis, ad alligandos reges eorum in compedibus, &

CAP. XXV. nobiles eorum in manicis ferreis, vt ſaciant in eis iudicium conſcriptum. Hoc metuens feſtina-
uit Abigail, feſtinauit gentium multitudo muneribus prolatis, præuenire & placare iram iudi-
Hebr. 10. cis, ne ſe manu ſua vlciſceretur Dauid, credens atteſtantibus, quòd horrendum ſit incidere in
manus dei viuentis, quando iudicaturus deus noſter veniet, & non ſilebit. (Viro autem ſuo Na-
bal non indicauit.) Nec enim quæſiuit eccleſia conſilium cuiuſquam philoſophi, aut edictum
attendit cuiuſquam orbis terrarum principis, ſed illis quidem omnibus debita reddidit, cui tri-
Roma. 1. butum, tributum. cui vectigal, vectigal. cui honorem, honorem. ſalutis autem ſuæ viam, aut
venturæ iræ effugium qualiter inueniret, cùm ſola ſapientia tractauit, à ſolo ſpiritu dei conſi-
lium quæſiuit. Quid enim de huiuſmodi tractaret cum ebrioſis principibus, cùm inſipientibus
huius mundi philoſophis? (Erat enim (inquit) Nabal ebrius nimis.) Quæ autem ſunt munera,
cùm quibus ad noſtrum Dauid iſta feſtinauit Abigail? Vt taceam de ſex operibus miſericordiæ,
Matt. 25. quæ replicaturus eſt ille dicendo. Eſuriui enim & dediſtis mihi manducare. Sitiui & dediſtis
mihi potum, & cætera, illud præcipuè munus, illa maximè ſingularis oblatio, prudentiam huius
laudabilem efficit, quàm quotidie immolat in ſancto altari, ſanctum ſacrificium, immaculatam
hoſtiam corporis eius & ſanguinis. His muneribus non ſolum iram vel gladium euaſit, ſed con-
iunx effecta eſt eccleſia magni Dauid.

De imitabili exemplo eius, quò Nabal ebrio culpam ſuam laudabiliter tacuit: quàm digeſto vino reuerenter dixir. CAPVT XIIII.

ET non indicauit ei verbum puſillum aut grande vſque mane. Diluculo autem cum digeſiſ-
ſet Nabal vinum, indicauit ei omnia verba hæc.) Hoc exemplum tam vniuerſam eccleſiam,
quàm ſingulatim quoſque fideles ædificat. Quid enim Abigail nobis per hanc renunciationis
ſuæ diſpenſationem innuit, niſi quòd iracundos melius corrigimus, ſi in ipſa iræ ſuæ commotio-
ne declinamus? Perturbati quippe quid audiant ignorant, ſed ad ſe reducti tanto libentius verba
exhortationis recipiunt, quanto ſe tranquillius tolerari erubeſcunt. Mentibus autem furore e-
brijs, omne quod rectum dicitur, peruerſum videtur. Vndè & rectè Nabal ebrio culpam ſuam
Abigail laudabiliter tacuit, quàm digeſto vino laudabiliter dixit. Idcirco enim malum quod fe-
cerat cognoſcere potuit, quia hoc ebrius non audiuit.

Qualiter vel quibus Dauid ſit imitandus in eo quòd percußit cor ſuum, eo quòd abſcidiſſet oram chlamydis Saul. CAPVT XV.

POrrò ad cauendum obtrectationis vitium & exhibendam à ſubditis humilitatem, quibuſli-
bet etiam prauis rectoribus, ſuperiori eiuſdem exemplo plurimùm inſtruimur. Saul perſe-
ſup. cap. 24 cutor cum ad purgandum ventrem, ſpeluncam ſuiſſet ingreſſus, illic Dauid cum viris ſuis inerat,
qui iam tam longo tempore perſecutionis eius mala tolerabat. Cumque eum viri ſui ad ferien-
dum Saul accenderent, fregit eos reſponſionibus, quia manum mittere in Chriſtum domini non
deberet. Qui tamen occultè ſurrexit, & oram chlamydis eius abſcidit. Quid per Saul niſi mali
rectores, quid per Dauid niſi boni ſubditi deſignantur? Saul igitur ventrem purgare, eſt prauos
præpoſitos conceptam in corde malitiam vſque ad opera miſeri odoris extendere, & cogitata
apud ſe noxia factis exterioribus exequendo monſtrare. Quem Dauid ferire metuit, quia piæ
ſubditorum mentes ab omni ſe peſte obtrectationis abſtinentes, præpoſitorum ſuorum vitam
nullo linguæ gladio percutiunt, etiam cùm de imperfectione reprehendunt. Qui & ſi quan-
do propter infirmitatem ſeſe abſtinere vix poſſunt, vt extrema quædam atque exteriora mala
præpoſitorum, ſed tamen humiliter loquantur, quaſi chlamydis oram incidunt ſilenter, quia vi-
delicet dum prælatæ dignitati, ſaltem innoxiè & latenter derogant, quaſi regis ſibi ſuperpoſiti,
veſtem fœdant. Sed tum ad ſemetipſos redeunt, ſeque vehementiſsimè vel de tenniſsima ver-
bi laceratione reprehendunt. Vndè bene & illic ſcriptum eſt. Poſt hæc Dauid percuſsit cor
ſunm, eo quòd abſcidiſſet oram chlamydis Saul. Facta quippe præpoſitorum oris gladio ferien-
da non ſunt, etiam ſi rectè reprehendenda iudicantur. Si quando verò contra eos vel in mini-
mis lingua labitur, neceſſe eſt vt per afflictionem pœnitentiæ cor prematur, quatinus ad ſemet-
ipſum redeat, vt cum præpoſitæ poteſtati deliquerit, eius contra ſe iudicium à quo ſibi prælata
Roma. 13. eſt, perhorreſcat. Nam cùm in propoſitos delinquimus, eius ordinationi qui eos ordinauit &
nobis prætulit, obuiamus.

Quid myſticè per puerum Ægyptium intelligitur: quò duce Dauid inimicos ſuos Amalechitas perſequens comprehendit. CAPVT XVI.

TAndem illud, quòd Aegyptium puerum Amalechitæ in itinere deſerunt, quem Dauid cibo
reficit, ducem ſui itineris facit, Amalechitas perſequitur, epulantes repperit & funditus ex-
tinguit, mirandum ſupernæ gratię donum in peccatorũ conuerſione ſpiritualiter oſtendit. Quid
enim eſt, quòd Aegyptius Amalechitæ puer in itinere laſſatur, niſi quòd amator pręſentis ſeculi,

peccati

peccati ſui nigredine opertus, ſæpe ab eodē ſeculo infirmus deſpectusq́; relinquitur, vt cum eo nequaquam currere valeat, ſed fractus aduerſitate torpeſcat? Sed hunc Dauid inuenit, quia redemptor noſter veraciter manufortis, nonnunquam quos deſpectos à mundi gloria reperit, in ſuo amore conuertit, cibo paſcit, quia verbi ſcientia reficit, ducē itineris eligit, quia ſuum etiam prædicatorem facit. Et qui Amalechitas ſequi non valuit, dux efficitur Dauid, quia is quem indignum mundus deſeruit, non ſolum conuerſus in ſua mente dominum recipit, ſed prædicando hunc vſq; ad aliena corda perducit. Quo videlicet duce, Dauid Amalechitam conuiuantem inuenit & extinguit, quia ipſis prædicantibus Chriſtus mundi lætitiam deſtruit, quos mundus habere comites deſpexit.

Quòd Saul ſpiritum Pythonis conſuluit, & quòd non tam Samuel, quàm ſpiritus malignus apparuiſſe credendus ſit. CAPVT XVII.

SAmuel autem mortuus eſt, planxitq́; eum omnis Iſrael, & ſepelierunt eum in Ramatha vrbe ſua.) Quæritur, cum ſuperius iam mortuus legatur, cur hic repetatur mortuus. Supra namque dicitur ſepultus fuiſſe in domo ſua in Ramatha. In domo ſua in familia videlicet & cognatione ſua. Mortuus hic vt Hebræi volunt, reſuſcitationis ſuæ cauſa repetitur. De qua videlicet reſuſcitatione poſtmodum dicetur. (Dixitq́ue ei mulier. Quem ſuſcitabo tibi? Qui ait, Samuelem ſuſcita mihi, & cætera.) Nullo accepto diuinitus reſponſo Saul, conuertitur ad Pythones, ſicut hic itidem ſcriptum eſt, Conſuluitq́ue dominum, & non reſpondit ei, neque per ſomnia, neque per ſacerdotes, neque per prophetas. Reſpondebat dominus per ſomnia, ſicut Hebræi aſſerunt, eo quòd ieiunando & orando poſcebant, oraculum ſibi fieri diuinum, & deus illis per ſomnia reuelabat ea quæ futura erant, quod in hoc loco minimè feciſſe legitur Saul. (Saul autem (inquit) abſtulit magos & hariolos de terra, & interfecit eos qui pythones habebant in ventre.) Hanc ergo mulierem Hebræi matrem fuiſſe Abner filij Ner autumant, & propter eundem Abner, ne perimeretur cum cæteris pythoniſſis, abſconditā fuiſſe & reſeruatam. (Intellexit (inquit) Saul quòd Samuel eſſet, & inclinauit ſe in terram, & adorauit.) Ergo ne bene Saul intellexit? Ergo ne ſpiritui pythonis virum ſanctū ſuſcitare licuit? Repugnat valde, quòd ille qui viſus eſt. (Cras (inquit) tu & filij tui mecum eritis.) Nunquid quem deus propter ſuperbiam deiecerat, quiq́ue in extremis ſuis ſpiritum pythonis conſuluerat, & de vitulo eius comederat, cum iuſtis & prophetis futurus erat? Et ſi tempore illo ſancti quoque & iuſti homines apud inferos erant expectantes beatam ſpem, non tamen impij cum illis eſſe poterant. Dicit enim Abraham diuiti in inferno ſepulto, ſine dubio, quo tempore adhuc ipſe Abrahā in inferno fuiſſe credendus eſt. Et in his omnibus inter nos & vos chaos magnum firmatum eſt, vt hi qui volunt hinc tranſire ad vos, non poſſint, neque inde huc tranſmeare. Itaque licet in eccleſiaſtico legamus, quia Samuel quoque poſt mortem prophetauit, non tam Samuel, quàm in phantaſmate Samuelis, ſpiritus malignus apparuiſſe credendus eſt. Igitur dum morituro Saul & filijs eius repetitur quod ſupra dictum eſt Samuel mortuus eſt, planxitq́; eum omnis Iſrael, hoc ſecundum myſterium magis, quàm ſecundum hiſtoriam operari comprobatur. Iudæis nāque in peccato ſuo morituris, ſacerdotio quoq; & regno pariter cum templo perituris, quod videlicet ſacerdotium vel regnū per vnctum Saul rectè intelligitur, rectè dicas, quia Samuel mortuus eſt. Illis nanque non ſolus Samuel, & tota lex & prophetæ mortui ſunt, quia videlicet ſolam illorum occidentem literam lectitantes, & viuificantem ſpiritum non habentes, in manus hoſtium traditi ſunt, ſecundum corpus ab inimicis hominibus, ſecundum animam interfecti à malignis ſpiritibus.

CAP. XXVIII. Supra. 25. Luc. 16.

Quomodo vel quam ob cauſam bene contigerit Dauid, vt ruituro Saul cum populo ſuo, ipſe bello intereſſe non eſt permiſſus: & quòd ſicut planxit Dauid, fortes qui ceciderant, ita Chriſtus gentem ſuam humano fleuit affectu. CAPVT XVIII.

QVid porrò ſibi vult, quòd morituris in bello Saul & filijs eius, & vniuerſis viris eius, Dauid bello intereſſe non permittitur? (Dixerunt enim principes Philiſtinorū ad Achis. Quid ſibi volunt Hebræi iſti?) Ac deinceps. (Reuertatur vir & ſedeat in loco ſuo in quo conſtituiſti eum, & non deſcendat nobiſcum in prælium, ne fiat nobis aduerſarius cum præliari cœperimus. Quomodo enim placare poterit dominū ſuū, niſi in capitibus noſtris? Nonne iſte eſt Dauid, cui cantabant in choris dicētes, percuſſit Saul in milibus, & Dauid in decem milibus ſuis.) Itaq; factum eſt, vt Dauid neque cum populo ſuo, neq; contra populum ſuum, bello intereſſet, ſed abſens fortes qui ceciderant in prælio, plangeret. Nunquid hoc caſu, & non potius per dei prouidentiam geſtum eſt? Vtiq; deo prouidente factū eſt, vt Dauid legitimus rex, neque proditor, neq; hoſtis patriæ iudicari poſſet. Denique ſi bello admiſſus contra ſuos præliaretur hoſtis patriæ, ſi ad ſuos conuerteretur deſerto rege ad quem confugerat, quiq́ue illum quaſi fidelem cuſtodem capiti

CAP. XXIX.

CAP. XXX. ſuo poſuerat,infamis exiſteret,perfidi proditoris crimine. Sed nec iſtud à myſterio vacare credendum eſt.Sic nempe ſaluator ruituro Iudæorum populo, cum ciuitate & templo, ſuam ademit præſentiam,vt neque hoſtibus eius faueret, neque tamen ſuis cognatis manum auxiliarem
Lucæ 19. porrigeret.Secundum hominis loquimur affectum. An inimicis gentis ſuæ fauit, qui videns ciuitatem fleuit ſuper illam,& inter lachrymas futura mala prædixit?Igitur præliantibus Philiſtæis,contra Iſrael,Dauid vtriſq; deeſt, quia ciuitatem Hieruſalem Romanis obſidentibus, Chriſtus manuſortis neutræ parti adeſt, cum neutra parte, gratia eius eſt. Et iſte quidem Dauid iam completam Saul & filiorum vtrorumq; ruinam eius defleт.Chriſtus autem ruinam Iudeorum,& antequam fieret,fleuit per ſemetipſum,ſicut iam dictum eſt, & poſtquam iam facta eſt, doluit in
Roma.9. Apoſtolo ſuo,in quo & loquebatur quemadmodum Apoſtolus ipſe teſtis eſt. Veritatem dico in Chriſto non mentior,teſtimonium mihi perhibente conſcientia mea, in ſpiritu ſancto, quia triſtitia mihi eſt magna & continuus dolor cordi meo,& cætera.

De morte Saul,& filiorum eius,& quòd Amalechiten,qui nuntiauit mortem eius, dicant Hebræi fuiſſe filium Doech. CAPVT XIX.

CAP. XXX. NOn audiet vos(inquit)Dauid de ſermone hoc. Aequa enim pars erit deſcendentis ad prælium & remanentis ad ſarcinas.) Cùm in Latinis codicibus legatur laſſos quoſdam ſubſtitiſſe ad ſarcinas,in Hebræo habetur, iuſſos fuiſſe vt reſiderent ad ſarcinas, locus hic monſtrat Hebraicam veritatem, in hoc loco ſequi debere, quæ non laſſos ſed iuſſos remanſiſſe ad ſarcinas dicit fuiſſe. Ait enim ita. Aequa pars erit deſcendentis ad prælium & remanentis ad ſarcinas. Non ait,qui laſſi remanſerunt ad ſarcinas,ſed abſolutè remanentes ad ſarcinas,quia qui laſſi remanſiſ-
CAP. XXXI. ſent,nulla eis dari deberetur de prædis portio.(Quod cum vidiſſet armiger.) Videlicet,(Quod mortuus eſſet Saul.)Irruit etiam ipſe ſuper gladium ſuum, & mortuus eſt cum ipſo. Armigerum iſtum Hebræi Doech Idumæum dicunt fuiſſe, qui cernens Saul mortuum, ſeipſum ob metum Dauid interemit.(Mortuus eſt ergo Saul & tres filij eius, & armiger illius, & vniuerſi viri eius.) Viri iſti pueri domeſtici eius intelligendi ſunt.Hi tres filij eius cum eo interfecti ſunt, Ionathan, Aminadab,qui & Ieſui & Melchiſua, Iſboſeth autem dormierat, qui anno quo Saul rex conſtitutus eſt, natus fuerat. Qui etiam quadraginta annorum fuiſſe dicitur cùm regnare cœpiſſet.
2.Reg.C.2. Vndè colligitur Saul per quadraginta annos regnaſſe. Quærendum, cur alibi legatur Ieſui, alibi Aminadab,Ieſui enim interpretatur æqualis.Aequalis enim dicitur,quia æqualis meriti fuiſſe filij cum patre memorantur,Aminadab interpretatur pater meus ſpontè. Spontè enim ſua pater eius Saul,malè agendo conquiſiuit, vt taliter vna cum filijs perimeretur.(In die autem tertia,apparuit homo veniens de caſtris Saul.)Hominem iſtum Amalechiten Hebræi filium Doech fuiſſe dicunt. Amalechites etenim & Idumæus vnum eſt, quia filius primogenitus Eſau Elifar fuit, & huius filius Amalech. Diadema autem & armillam quæ Dauid detulit, à patre Doech commendata ſibi fuiſſe perhibent.

De mira innocentia Dauid qua mortuum Saul planxit, & de arcu quem filij Iſrael per eiuſmodi planctum diſcere debuerint.
CAPVT XX.

PLanxit autem Dauid planctum huiuſmodi, ſuper Saul, & ſuper Ionathan filium eius,& præcepit vt docerent filios Iuda arcum, ſicut ſcriptum eſt in libro iuſtorum. Inclyti Iſrael ſuper montes ſuos interfecti ſunt, & cætera.)Quis planxerit,quid,vel quare planxerit, amplius autem quid myſticum ſignificet, ſi ritè conſideres, planctus iſte rationabilis, & de theſauro ſapientis, prolatus eſt.Quis enim planxit?Rex vnctus, electionis ſuæ non inſcius, qui non ignorabat per mortem Saul,vacuè factum ſibi eſſe thronum regium, vt qui profugerat iam repatriaret. Mira ergo innocentia,mira adnerſus ambitionem temperantia.Parum fuerat manibus temperaſſe,dicendo,propitius ſit mihi dominus,ne extendam manum meam in Chriſtum domini, nam pote-
1.Reg.24. rat & hæc dicens optare,vt aut dies mortis eius veniret, aut in prælium deſcendens periret. Sed ecce,occulta cordis manifeſtus iuſtitiæ actus defendit,dum ipſe plangit,& per pœnam vel mor-
Pſal.7. tem eius qui nuntiauerat nemini ſuorum exultandum eſſe decernit. Rectè igitur canat, ſecurè canat,& dicat fortis Dauid,Domine deus meus, ſi feci iſtud, ſi eſt iniquitas in manibus meis,ſi reddidi retribuentibus mihi mala,decidam merito ab inimicis meis inanis.Quid autem planxit? Iſtud videlicet,quòd Saul cum eſſet Chriſtus domini,propter ſuperbiam ſuam hoc commeruit, vt & ipſe proijceretur à facie domini, & cum illo cunctus Iſrael caneret coram hoſtibus ſuis, inclytis ſuis interfectis. Hoc planè viro ſapienti plangendum erat, qui ſciret in ſumma humilitate ſibi cauendum eſſe exemplū eius,qui cùm eſſet Chriſtus domini, ſuperbiendo ſpiritui maligno mancipari meruit,& eo vſque deuolutus eſt, vt conſulto ſpiritu pythonico plena præuaricatione damnabilis, vitam præſentem miſerabili fine concluderet. Et quare planxit? Vt docerent (inquit)filios Iuda arcum,ſicut ſcriptum eſt in libro iuſtorum, Arcum,id eſt,belli fortitudinem,

qui profectò arcus vel quæ fortitudo belli non alia eſt, quam manus vel auxilium domini. Et re-
ctè hoc loco per arcum tota ſignificatur fortitudo belli, quia videlicet maximè per arcum perie-
rat Saul, ſicut ſupra ſcriptum eſt, quia conſecuti ſunt eum viri ſagittarij, & vulneratus eſt vehe- 1.Reg.31.
menter à ſagittarijs, quod vtiq; non eueniſſet, ſi ſuum & ipſe arcũ tenere, vel intendere voluiſſet,
id eſt, ſi ſuam in deo ſpem poſuiſſet, ſine quo nũquam vicit, aut fortiter fecit Iſrael. Sicut ſcriptũ
eſt, inquit, in libro Iſrael iuſtorum, Liber iuſtorum, quamuis quidam liber poſsit intelligi qui ho
die nuſquam poſsit inueniri, conſtantius tamen liber hic intelligitur, de quo ſcriptum eſt in Nu-
meris. Vndè dicitur in libro bellorum domini, Sicut fecit in mari rubro, ſic faciet in torrentibus Nume.21.
Arnon, &c. Liber aũt bellorum domini, quis eſt, niſi omnis ſcriptura ſacra, ex qua ſine dubio do-
cemur bellare bella domini? Nec enim ante Moyſen qui illud dixit, ſcriptum fuerat quippiam
eiuſmodi. Igitur docerent (inquit) filios Iuda arcum, ſicut ſcriptũ eſt in libro iuſtorũ, id eſt, quia
malè pugnauerant filij Iſrael ob culpam ſuam, diſcerent ſaltem filij Iuda, contribules ſui ponere Apoca.5.
deum adiutorium ſuum, ſicut fecerũt omnes iuſti, quorum omnes victoriæ deo mirabiliter co-
operante peractæ ſunt, ſicut teſtantur ſcripturæ, quæ & pluribus libris diſtinctæ, vno tamen ſpi-
ritu conſcriptæ ſunt, & idcirco rectè reputantur in vnum librum, iuxta illud, Et vidi in dextera
ſedentis ſuper thronum, librum ſcriptum intus & foris, & ſignatũ ſigillis ſeptem. Quomodo ve-
rò per huiuſmodi planctum, dicendo. (Inclyti Iſrael ſuper montes tuos interfecti ſunt. Quomo-
do ceciderunt fortes? Aquilis velociores, leonibus fortiores. Ionathã in excelſis tuis occiſus eſt.)
Quomodo (inquam) per huiuſmodi planctum diſcunt filij Iuda, arcum prædictum? Videlicet vt
ſit ſubaudiendum, Ab hoc experimento diſcant quicunq; pugnant, quod & ſi fortes ſint, & in-
clyti multum, & ſi velocitatem aquilarum, atq; fortitudinem habeant leonum, nullatenus tamẽ
victoriam aduerſante deo perficere poterunt. Ab hoc (inquam) experimento iſtud diſcant. Ecce
enim ſuper montes tuos, ô Saul, ſuper montes (inquam) tuos.i. propter ſuperbiam tuam inclyti
Iſrael interfecti ſunt, fortes ceciderunt tecum. Sed & Ionathan in excelſis tuis, tuis (inquã) nõ ſuis
occiſus eſt. Nõ enim propter ſuam, ſed propter patris ſuperbiam, filius hic meliori patre dignus
mortuus eſt. Repugnat namq; quod dicitur, (Sagitta Ionathæ nunquam abijt retrorſum.) Sagit-
ta Ionathæ fides fuit Ionathæ, qua cum ipſo Dauid fœdus inijt, & nũquam retrorſum abijt, nun-
quam enim illud fœdus irritum fecit, Dicẽdo autem ſagitta Ionathæ, pro eo vt diceret fides Io-
nathæ, pulchrè ad rem geſtam reſpexit. Supra namq; ſcriptum eſt, Pepigit ergo Ionathan fœdus 1.Reg.20.
cum Dauid, & addidit Ionathan deierare Dauid. Ac deinceps. Et ego tres ſagittas mittã. Si dixe-
ro puero, Ecce ſagittæ intra te ſunt, tolle eas, tu veni ad me, quia pax tibi eſt, &c. Ergo ſagitta Io-
nathan nunquam abijt retrorſum.i. fœdus in quo ſagittarum ſigno vſus eſt Ionathan, nunquam
fecit irritum. Hęc dicens, & planctum huiuſmodi plangens, confortar tamen & ſuadet Iſrael op-
portunam à deo ſperare conſolationem. Ait enim. (Nolite annuntiare in Geth, neq; annuntietis
in compitis Aſcalonis, ne fortè lætentur filiæ Philiſtijm, ne exultent filiæ incircunciſorũ.) Quod
eſt dicere, Quàmuis inclyti Iſrael interfecti ſunt, quãuis ceciderunt fortes, & arma bellica perie-
runt, citius reſumite arcum, veſtrumq; bona ſpe roborate brachiũ, vt nõ vacet hoſtibus eſtimare
quod plenum de vobis egerint triumphũ, vt annuntietur illis, quamuis fortes ceciderint, vos ta-
mẽ habere deũ fortiſsimũ. (Quare aũt (inquit) Mõtes Gelboe, nec ros, nec pluuia veniant ſuper
vos, neq; ſint agri primitiarũ.) Videlicet vt ipſa montis ariditas perpetua permanens, poſteris ſit
neceſſariæ rei documentum, vt ſemper præ oculis habeãt vndè commoneantur futuri reges, ca-
uere ſuperbiæ vitiũ, propter quod ibi abiectus eſt clypeus fortium, clypeus Saul, tam ignobili-
ter, ac ſi non eſſet vnctus oleo, ac ſi nunquam efficax rediſſet à ſanguine interfectorum, ab adipe
fortium. (Filiæ (inquit) Iſrael ſuper Saul flete, flendus enim eſt, quia qui veſtiebat vos coccino in
delicijs, qui præbebat ornamenta aurea cultui veſtro.) Subauditur de prædis hoſtium quas age-
bat, nunc ipſe nudus iacet, nunc ipſe hoſtium viſibilium, atq; inuiſibilium præda factus eſt.

Quomodo vel quale lamentum Chriſti ille planctus Dauid ſignificat ſuper gente ſua Iudaica, & qualem nos arcum idem planctus ſpiritualiter intellectus docere debeat. CAPVT. XXI.

QVid tandem planctus iſte myſticum ſignat, niſi lamentum veri Dauid, id eſt, manufortis Luce 19.
Chriſti, qui gentis ſuæ, gentis Iudaicæ fleuit ruinas? Ille namq; & perſemetipſum videns ciui- Roma.9.
tatem, fleuit ſuper illam, dicens, Quia ſi cognouiſſes & tu, & per Apoſtolum ſuum iam peractam
deflet ruinam, dicente illo, in quo ſine dubio loquitur Chriſtus, Veritatem dico in Chriſto non
mentior, teſtimonium perhibente mihi conſcientia mea in ſpiritu ſancto, quoniam triſtitia mihi
eſt magna, & continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro
fratribus meis, &c. Plangit ergo Dauid Saul, & eos qui ceciderunt fortes & inclytos Iſrael, plan- Pſalm.18.
git manufortis ſiue deſiderabilis Chriſtus ſuperbiam carnalis Iſrael, falſamque Iſraelitarum for-
titudinem, de qua ipſe in Pſalmo, Et irruerunt (inquit) in me fortes, ſuam videlicet iuſtitiam
ſtatuere volentes, & non in gratia dei, ſed in operibus legis, quaſi inclyti gloriantes. Et væ illis
qui planctum

II. REG. CAP. II. qui planctum huius Dauid nequaquàm pœnitentiæ ſuæ præuenerunt lamentis. Plangendo autem & hoc præcepit, vt docerent filios Iuda arcum, vt docerent filios confeſsionis ſuæ, ſcilicet Chriſtianum de gentibus populum, non gloriari quaſi de ſuis meritis, ſed ſubijciendo ſe gratiæ

Roma. 11. dei, verum & conſtantem tenere ſupernæ fortitudinis arcum. Quod præceptum docendi Apoſtolus ſagaciter exequens, quod ſi (inquit) aliqui ex ramis fracti ſunt. Tu autē cum oleaſter eſſes, inſertus es in illis, & ſocius radicis factus es, & pinguedinis oliuæ, noli gloriari aduerſus ramos. Quòd ſi gloriaris, non tu radicem portas, ſed radix te. Noli altum ſapere, ſed time. Si enim deus naturalibus ramis non pepercit, ne fortè nec tibi parcat. Hæc & cætera cum dicit, profectò docet, filios Iuda arcum, vt ſcilicet ſi fortiter agere velint, non glorientur, ſed humiliter ſtent in gratia dei. Nam inclyti Iſrael (inquit) ſuper montes ſuos interfecti ſunt, & ceciderunt fortes, inclyti videlicet, qui ſunt ſecundum carnem Iſraelitæ, quorum adoptio eſt filiorum & gloria, & teſtamentum, & legiſlatio, & obſequium, & promiſſa, quorum patres & ex quibus Chriſtus ſecun-

Roma. 9. dum carnem, qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula, Amen. Itaque ſecundum hæc verè quidem inclyti ſunt, ſed de his ſuperbiendo falſo fortes ſunt. Idcirco interfecti ſunt, idcirco ceciderunt, maximè ob culpam ſacerdotum, deceptam plebem deuotantium. Propter quod dicit, Montes Gelboe, nec ros, nec pluuia veniant ſuper vos, neque ſint agri primitiarum. Gelboe nanque deuoratio ſiue decurſus interpretatur. Quo nomine non incongruè phariſæi ſiue ſacerdotes illi denotantur, quos in domo patris latrocinantes, & prædam de populo facientes, ſaluator cum flagello eiecit, deuoratores & voraces iuxta illud propheticum, Peccata populi meí

Iohan. 2. comedunt. Igitur mons Gelboe inquit nec ros, nec pluuia veniant ſuper te, neque ſint agri pri-

Oſee 4. mitiarum, id eſt, vniuerſa valle gentium humilium ſupernè irrorata, & compluta vt abundet frumento vt edant pauperes & ſaturentur, & laudent dominum, vos alti & ſuperbi, neque rorem, id

Eſaiæ 5. eſt, ſpiritum ſanctum, neque pluuiam accipiatis, id eſt, ſalutaris doctrinæ verbum. Nam & nubibus meis mandabo, ne pluant ſuper vos imbrem, nubibus (inquam) meis, id eſt Apoſtolis meis

Roma. 9. mandabo vt veſtræ ſuperbiæ ſubtrahant, pluantq́ue gentibus prædicationem euangelij. Itaque non eritis agri primitiarum, non erit primitiua meſsis, quæ de vobis hoc tempore deportetur in illud cœleſte horreum, donec ſubintret plenitudo gentium. Tunc enim reliquiæ ſaluæ fient ex vobis, eritq; non iam primitiua, ſed ſerotina meſsis. Quare? (Quia ibi abiectus eſt clypeus fortium, clypeus Saul quaſi non eſſet vnctus oleo.) Ibi inquam, id eſt, in ſuperbia veſtra ego abiectus ſum, qui ſolus ſum clypeus fortium, qui eſſe debuerā clypeus Saul, id eſt, defenſio vel protectio

Iohan. 19. furioſi vel arreptícij populi huius. Veſtro nanq; ſuaſu negauit me ante faciem Pilati, negauit (inquam) dicens, non habemus regem niſi Cæſarem. Quid hac negatione niſi clypeum ſuum, clypeum fortium abiecit, quaſi non eſſet vnctus oleo. Ibi (inquam) me abiecit, quaſi non eſſem ego Meſsias, non eſſem Chriſtus, non eſſem vnctus ſpiritu ſancto, teſtimonium habens à ſanguine interfectorum, ab adipe fortium, ſcilicet malignorum ſpirituum, vel impiorum hominum, quaſi nullam omnino prædam tollere poſſem de manibus inimicorum meorum.

De oraculo, quo Dauid in Hebron aſcendere iubetur, & quid myſticum in Chriſto ſignificet ille aſcenſus eius. CAPVT XXII.

II. REG. CAP. II. IGitur poſt hæc conſuluit Dauid dominum, dicens, Num aſcendam in vnam de ciuitatibus Iuda? Et ait dominus ad eum, Aſcende. Dixitq́ue Dauid, Quo aſcendam? Et reſpondit ei, In Hebron.) Hactenus profugus, hactenus exul plorauit, & fleuit multa amaritudine inebriatus, nunc autem repatriare & regnare obedienter paratus, in tabernaculo dei ſui cantare & pſallere

Pſalm. 107. vult, videlicet in exemplum eius, cuius in perſona ipſe loquitur. Paratum cor meum deus, paratum cor meum, cantabo & pſallam in gloria mea. Nempe & huic conſulenti, num aſcendam in vnam de ciuitatibus Iuda, Aſcende (inquit) in Hebron. Et illi in ſepulchro velut reſponſum patris præſtolanti, quippe qui non à ſemetipſo venit, ſed obedienter cuncta fecit, Exurge

Pſalm. 56. (inquit) gloria mea, exurge pſalterium, & cithara. Et ille protinus, Exurgam (inquit) diluculo. Et quaſi iuſſus aſcendere in Hebron, libenter hoc accipiens. Confitebor tibi (inquit) in populis domine, & pſallam tibi in nationibus. Hebron nanque ciuitas, ſepulchrum erat Abra-

Ioſue. 14. ham, Iſaac, Iacob, & maximi Adæ, ſicut in libro Ieſu Naue ſcribitur. Vnde & Chariatharbe dicitur, Nomen (inquit) Hebron antea vocabatur Chariatharbe, quod interpretatur quatuor. Adam maximus ibi inter Enacmim ſitus eſt. Hebron itaque regni Dauidici principiū, propter Abraham quidem, Iſaac, & Iacob ibi ſepultos, populum ſignificat Iudaicum, propter Adam autem maximum ibidem ſitum vniuerſum deſignat genus humanum. Proinde Dauid rectè & in perſona ſua in Hebron aſcendere iubetur, & in perſona Chriſti cantare docetur, confitebor tibi (inquiens) in populis domine, & pſallam tibi in nationibus. Attamen conſulens in vnam tantum quærit aſcendere de ciuitatibus Iuda, quia videlicet non niſi in vna vnius fidei eccleſia Chriſtus regnat.

De Abner,

De Abner, qui prius aduerſarius Dauid, poſtea tranſtulit regnum ad Dauid, quòd in illo forma quædam ſit Apoſtoli Pauli, de eadem tribu Beniamin. Et quid ſignificet ludus ille, in quo pueris ex vtraq; parte ſimul canentibus, idem Abner velociſſimum Aſahel aduerſa haſta percuſſit in inguine. CAPVT XXIII.

ABner autem filius Ner princeps exercitus Saul, tulit Iſboſeth filiũ Saul, & circumduxit eum per caſtra, regemq́; cõſtituit, ſuper Galaad & ſuper Ieſuri & ſuper Iezrael, & ſuper Ephraim, & ſuper Iſrael vniuerſum.) Pro Ieſuri verius legitur Aſuri, id eſt, tribus Aſer. Abner primò quidem Dauid aduerſarius, & aduerſæ partis dux, poſtea verò transferens regnum de domo Saul, vt eleuaretur thronus Dauid ſuper Iſrael, & ſuper Iudam quomodo iurauit ei dominus, quem alium, niſi Paulum de tribu Beniamin ſignificare arbitremur? Abner quippe patris lucerna. Iſboſeth verò vir confuſionis interpretatur. Patris autem lucerna procul dubio iam in præſentia dei Paulus erat, cum adhuc circumduceret Iſboſeth, id eſt, cum adhuc confuſionem Iudaicam defenderet, veruntamen in factis præſentibus cæcus vtpote perſecutor & blaſphemus inimicus Dauid erat. (Egreſſusque eſt Abner filius Ner, & pueri Iſboſeth filij Saul de caſtris in Gabaon. Porro Ioab filius Saruiæ & pueri Dauid, egreſſi ſunt & occurrerunt eis.) Ac deinceps. (Apprehenſoque vnuſquiſque capite comparis ſui defixit gladium in latus contrarij, & ceciderunt ſimul. Et poſt pauca, percuſsit ergo Abner Aſael auerſa haſta in inguine & transfodit eum, & mortuus eſt.) Hæc pugna dupliciter, id eſt, tam allegoricè quàm iuxta anagogen, diſcretum lectoris ſenſum ædificat. Allegoricè quippe illam deſignat pugnam, qua inter ſe Iudæi Gentesq́; credentes, in primordijs euangelicæ fidei confligebant. Nam Iudæi dicebant, Nos ſumus populus dei quos ab initio dilexit & fouit. Nos circuncisi, ex genere Abraham, ex ſtirpe ſancta deſcendimus, & notus retroſeculis tantum in Iudæa deus, vos autem canes potius quàm homines, idolis ab initio deſeruiuiſtis. Et his ſimilia. Econtrario gentes reſpondebant, Quanto maiora erga vos dei beneficia narraueritis, tanto maioris vos criminis reos eſſe monſtrabitis. Semper enim his omnibus extitiſtis ingrati, & nunc tandem dominum Chriſtum, prophetarum ſemper vobis vocibus repromiſſum, non ſolum ſuſcipere noluiſtis, ſed etiam morte peſsima peremiſtis. Ita contra ſe pugnantes, gladios vtique linguæ ſuæ in latera contraria deſigebant, ſimulque cadebant. Quid tandem Abner? (Auerſa (inquit) haſta percuſsit Abner Aſael in inguine, & transfodit eum, & mortuus eſt.) Aſael quod interpretatur tollens ſiue ſuſtollens deum. Aſael inquam, curſor velociſsimus, ipſe ſolus cunctos deſignat, qui ſupra dicto modo hinc & inde contendendo communem omnium deum, in vtramlibet partem tollere conabantur. Abner autem, id eſt, patris lucerna, qui Aſael auerſa transfoderat haſta, ipſe eſt, vt prædictum eſt Paulus Apoſtolus, qui ita contendentibus Iudæis atque Gentibus peccata ſua non impetu aperto improperat, ſed velut ex obliquo tranquille, & quaſi parcendo commemorat in illa quam ad Romanos ſcribit epiſtola. Iuxta anagogen verò, cuius Aſael typum tenuit, niſi eorum quos vehementer arripiens furor in præceps ducit? Qui in eodem furoris impetu, tanto cautè declinandi ſunt, quanto & inſane rapiuntur. Vndè & Abner quod patris lucerna dicitur, fugit, quia doctorum lingua, quæ ſupernum dei lumen indicat, iraſcentem atque furentem declinans, verborum iacula reddere diſsimulat. Sed cum iracundus inſanire non ceſſat, neceſſe eſt, vt quędam ſubtiliter proferat, in quibus ex obliquo furentis animum pungat. Vndè & Abner cum contra perſequentem ſubſtitit, non eum recta, ſed auerſa haſta transforauit. Ex mucrone quippe percutere, eſt impetu apertæ perſecutionis obuiare. Auerſa verò haſta perſequentē ferire eſt, furentem tranquille ex quibuſdam tangere, & quaſi parcendo ſuperare. Aſael autem protinus occumbit, quia commotæ mentes dum & parci ſibi ſentiunt, & tamen reſponſorum ratione in intimis ſub tranquillitate tanguntur, ab eo quod ſe erexerant ſtatim cadunt. Qui ergo à furoris ſui impetu ſubleuantis percuſsione reſiliunt, quaſi ſine ferro moriuntur.

De morte Iſboſeth filij Saul, & quid per eam myſticè intelligatur.

CAPVT XXIIII.

DVo autem viri principes latronum erant filio Saul, nomen vni Baana, & nomen alteri Rechab filij Remmon Berothitæ. Et fugerunt Berothitæ in Gethaim, fueruntq́; ibi aduenæ, II REG. CAP. IIII.
vſque ad tempus illud, & cætera.) Duo viri iſti principes, principes erant ſuper expeditionis Iſboſeth. Mortuo autem vt Hębræi tradunt, Abner conſiliati ſunt cum Miſiboſeth, vt vna interficerent Iſboſeth, & eundem Miſiboſeth conſtituerent regem, & eiuſdē conſilij, delatorem eundem Miſiboſeth extitiſſe, & idcirco hic idem Miſiboſeth ſubintroducitur hoc modo. (Erat autem Ionathæ filij Saul filius debilis pedibus. Quinquennis enim fuit, quando venit nuncius de Saul & Ionathan ex Iezrael, & cætera.) Videntes verò Baana & Rechab à Miſiboſeth ſuũ proditum eſſe conſiliũ, timore perterriti, fuga lapſi ſunt in Gethaim, fuerũtq́; ibi aduenę vſq; ad tẽpus illud.

II. REG. VI. illud. Tempus illud intelligendum eſt, quando inde reuerſi domum Iſboſeth feruente die ingreſsi ſunt, aſſumentes ſpicas tritici, & percutientes eum in inguine. Spicas tritici, quaſi cauſa primitiarum, tulerunt, vt honorem regi deferre viderentur, & eorum dolus nequaquam deprehenderetur. Ex hoc loco moralis ſpirat ſuauitas. In inguine quippe ferire, eſt vitam mentis, carnis delectatione perforari. Si quidem oſtiaria triticum purgat, cum mentis cuſtodia diſcernendo virtutes à vitijs ſeparat. Quæ ſi obdormierit, in mortem proprij domini, inſidiatores admittit. Nequaquàm verò Iſboſeth iſte, id eſt, vir confuſionis, hac morte ſuccumberet, ſi non ad ingreſſum domus mulierem, id eſt, ad mentis aditum mollem cuſtodiam deputaſſet. Fortis nanque viriliſque ſexus præponi cordis foribus debet, quem nec negligentię ſomnus opprimat, nec ignorantiæ error fallat.

De adductione arcæ domini, & quòd illud tripudium Dauid prophetæ, & regis ſalientis, de magna humilitate & ſapientia proceſſerit. CAPVT XXV.

II. REG. VI. CONgregauit autem Dauid omnes electos ex Iſrael triginta millia, ſurrexitq́; Dauid & abijt, & vniuerſus populus, qui erat cum eo de viris Iuda, & adduxerunt arcam domini exercituum, ſedentis in Cherubin ſuper eam. Et impoſuerunt arcam dei ſuper plauſtrum nouum, & cætera.) Quæ iſta prophetæ feſtiuitas fuit? Prophetæ dicam, an regis? Imo melius prophetæ ſimul & regis. Ipſe nanque qui in illum directus eſt ſpiritus domini, prius illum prophetam quàm regem effecit, priuſque illi myſteria futuri domini & filij ſui magni regis Chriſti oſtendit, quàm thronum aſcendere concederet præſentis regni Iſraelitici. Quæ ergo fuit illa tanta ſolennitas
2. Para. 11. prophetæ & regis, in deductione arcæ domini? Ietût (vt in Paralipomenon locupletius ſcriptum eſt) ad portandam arcam fœderis domini de domo Obeth Edom cum lætitia. Cumque adiuuiſ-
1. Para. 15. ſet dominus leuitas, qui portabant arcam fœderis domini, immolabantur ſeptem tauri, & ſeptem arietes. Dauid autem indutus erat Ephot lineo, vniuerſuſq́; Iſrael deducebat arcam fœderis domini in iubilo, & ſonitu buccinæ & tubis, & cymbalis, & nablis, & citharis concrepantes, & cæte-
4. Reg. 3. ra. Num hæc fruſtra vel abſente ſancto prophetiæ ſpiritu facta ſunt? Si ad cantum vnius pſaltæ ſanctum prophetiæ ſpiritum Heliſæus in pectore ſuo ſuſcitauit, ſicut ſcriptum eſt, nunc autẽ adducite mihi pſalten, cumque caneret pſaltes, facta eſt ſuper eum manus domini, & ait, Hæc dicit dominus, facite in alueo torrentis huius foſſas, quanto magis in illo tanto iubilo tantoq́ue buccinæ ſonitu, tubarum quoque & cymbalorum, atque cithararum concrepitu, euigilaſſe credendus eſt idem, qui & in iſto erat ſpiritus, præſertim cum ipſe rex quaſi regalis oblitus faſtigij luderet, ac totis viribus ſaltaret ante arcam domini, in tantum vt vxori ſuæ Michol videretur deſpicabilis? Num laſciuiente iuuenili ſanguine, & non potius confringente cor humile magna ſpiritus dei fortitudine ſic luſit, & ſic ſaltauit rex magnus rex manufortis, tãto magnus & fortis, quanto paruus & vilis in oculis ſuis?

Quòd illa deductio arcæ domini gloriam reſurrectionis Chriſti figurârit, & quòd illa decantatio citharizantium ſonum & verba ſignificauerit prædicatorum, quæ in omnem terram exierunt.

CAPVT XXVI.

IGitur quòd confirmato regno Dauid ſuper populum Iſrael, tanto totius regni tripudio deducitur arca fœderis domini, eius rei typus eſt, pro qua totus hodie tripudiat orbis, quia videlicet reſuſcitato à mortuis rege magno, rege manuforti & deſiderabili Chriſto, poſtquàm gloria & honore coronatus, & conſtitutus eſt ſuper opera manuum patris, continuo per mundum vniuerſum, reſurrectio prędicata eſt eiuſdem regis victorioſi. Etenim ſicut alibi plenius iam dictum eſt, arca mirabilis, arca totos in ſe continens theſauros vniuerſæ diuinitatis, fabrica eſt humani corporis, quod dei filio ſpiritus ſanctus de virginali vtero compegit, & huius arca illa typus extitit. Nam reuera ſuper hanc arcam inuocatum eſt nomen domini exercituum, ſedentis in Cherubin ſuper eam, imo ipſa vocatur dominus exercituum, propter plenitudinem ſcientiæ totiuſq́ue diuinitatis corporaliter inhabitantis in ea. Decantabat itaque populus domini in Iſrael, & vniuerſa multitudo Iacob canebat legitimè. Dauid quoque cum cantoribus, citharam percutiente,
Pſalm. 18. ſonus cantantium in toto mundo auditus. Nam non ſunt (inquit) loquelæ neque ſermones, quorum non audiantur voces eorum. In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum, ſubauditur dicentium. In ſole poſuit tabernaculum ſuum, & cętera. Cœli, qui hanc enarrant dei gloriam, ſcilicet Apoſtoli, ipſi ſunt iuxta præſentis loci myſterium, Aſaph, Idithun, Eman, & Ethan, id eſt, congregantes & tranſilientes robuſti & fortes, congregantes videlicet ſpiritualia, tranſilientes carnalia, robuſti ad mala toleranda, fortes ad bona peragenda, & omni ſtudio in citharis canentes pro octaua, id eſt, in omnimoda mortificatione carnis reſurrectionem teſtificantes, quæ dicitur octaua. Iuxta literam pro octaua canebant, quia in ſexto Pſalmo qui hoc habebat, in titulo incipiebant. Pro octaua Iudæi putant pro circunciſione, nos autem pro illa qua innouandi ſumus meliori circunciſione, id eſt, carnis reſurrectione. In medio illorum

ſtabat

ſtabat Dauid,tenens & ipſe pſalterium, citharamq́ue percutiens , ac totis viribus ſubſiliens. Ipſe nanque dixit : Sine me nihil poteſtis facere , & ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummatio- Iohan.15.
nem ſeculi, pulchris digitis ſuis, id eſt, ſpiritus ſancti donis, pectora concutiebat Apoſtolorum, Mat.28.
vt non tacerent aut deficerent,quodammodo ſubſiliens,id eſt,mira quibus adiuuarentur,& ſermo illorum confirmaretur,per ipſos opera faciens.

Quid ſit plauſtrum nouum, & quæ ſit domus Abinadab, & quid deſpectio Michol filiæ Saul,proſpicientis per feneſtram. CAPVT XXVI.

ET impoſuerunt(inquit)arcam dei ſuper plauſtrum nouum, tuleruntq́ue eam de domo Abinadab.)Plauſtrum nouum quo hæc arca fœderis domini portatur, nouum eſt Chriſti euangelium,quò reſurrectio eius,vt prædictum eſt,in toto mundo annuntiatur. Nam quatuor plauſtri rotæ,quatuor ſunt euangeliſtæ.Domus aũt Abinadab,quòd interpretatur populi mei ſpontaneus,domus inquam Abinadab,id eſt,Chriſti,qui populo ſuo ſponte ſemetipſum dedit,quondam ſynagoga fuit, nunc autem domus eiuſdem eccleſia eſt, quæ illa inuidente fidem ſuſcepit reſurrectionis Chriſti . Et nunc quidem illa ludentem atque ſubſilientem irridet noſtrum Dauid, blaſphemo non parcens ori, quemadmodum hic Michol filia Saul, proſpiciens per feneſtram ſubſilientem atque ludentem coram domino, deſpexit in corde ſuo Dauid. Futurum eſt autem vt dicat. Neſciui,anima mea turbauit me, propter quadrigas Abinadab. Neſciui inquam, Cant.6
anima mea inopinata rerum mutatione conturbata eſt, & non intellexi quadrigas euangelij,portantes arcam dei de domo Abinadab.Cùm enim plenitudo gentium ſubintroierit,tunc iſta Mi- Rom.11.
chol non iam proſpiciendo per feneſtram deſpiciet glorioſum regem Dauid, ſed & ipſa ſequetur, imò & ſuſcipiet arcam domini, fidem reſurrectionis Chriſti. Nunc interim per feneſtram quaſi proſpicit,quia tantis intereſſe nolens gaudijs,velut in abſcõdito inſidias machinatur, quid vel vndè blaſphemare poſsit.

Quòd dominus percuſſit Ozam,eo quòd tetigit arcam domini, exemplum eſſe,quòd non debeat vita prælatorum à ſubditis temerè reprehendi. CAPVT XXVIII.

HAio & Oza filij Abinadab minabant plauſtrum nouum. Poſtquàm autem venerũt ad arcam Nachar,extendit manum Oza ad arcam dei, & tenuit eam, quoniam calcitrabant boues, & declinauerant eam. Iratusq́ue eſt dominus indignatione contra Ozam, & percuſsit eum ſuper temeritate.) Iuſſerat idem Abinadab duobus filijs ſuis Oza & Haio, vt portarent arcam domini humeris ſuis, & quia neque ipſi eam portauerunt, neque Caathitis ad portandum dederunt, idcirco Oza morte mulctatus eſt. Fuit enim peccatum in non portando, in ſuſtinendo arcam iam pœna peccati. Nam de Oza traditur, quòd aruiſſet brachium eius, & humerus vbi arca domini portanda fuerat, & in illius loco diuiſio quædam facta eſt. (Auertit arcam domini, in domum Obeth Edom.) Obeth Edom leuita erat, & ignorabat Dauid, ob quàm cauſam indignatio dei veniſſet in Ozam.Poſtquàm verò cognouit cauſam,pro qua Oza percuſſus eſt,iuſsit eam portari in humeris, ſicut ſequentia monſtrant. Porrò myſticè per hanc ſimilitudinem vehementius commonemur, nequando nos otioſi aut vacui cum ſimus, humiles arcæ dei portitores, ſi quando exceſſerint veluti boues calcitrantes,temerè iudicemus.Verbi gratia: Facta eſt contentio in- Luce 2.
ter diſcipulos Ieſu,quis eorum videretur eſſe maior.Item in actibus Apoſtolorum. Facta eſt diſſenſio inter Barnabam & Saulum,ita vt diſcederent ab inuicem. Vbi hæc vel huiuſmodi euenerunt, boues vtique calcitrantes arcam declinauerunt. Nam & Paulus dicit: Scriptum eſt in lege Moyſi.Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de bobus cura eſt deo?An propter nos vtique Acto.15.
dixit.Nam propter nos vtiq; ſcripta ſunt. Igitur ad reprimendam contra rectores, reprehenſionis audaciam.Iratus eſt inquit dominus cõtra Ozam indignatione, & percuſsit eum ſuper teme- Deut.25.
ritate,quia videlicet qui ſanctorum infirma reſpiciunt, & nõ potius,quia conualuerunt de infir- 1.Cori.9.
mitate, fortes ſunt in bello, ibi contra ſemetipſos diuinum prouocant iudicium. Aliter quoq; & iuxta moralem ſenſum,quid mens iuſti,niſi arca eſt teſtamẽti? Quæ geſtata bobus calcitrantibus Hebr.11.
inclinatur,quia nonnunquam etiam qui bene præeſt, ſubiectorum populorum confuſione concutitur.Sed perdit vitam qui arcam dei tumidè ſubleuat,quia nequaquam quis ſanctorum corrigere facta præſumeret, niſi de ſe prius meliora ſenſiſſet. Vndè & leuites idem rectè Oza dicitur, quòd videlicet robuſtus domini interpretatur, quia præſumptores quiq;, niſi audaci mente robuſtos ſe in domino crederent, nequaquam meliorum facta vel dicta, velut infirma, iudicarent.

Laudabilem eſſe deuotionem Dauid,qua domum domino ædificare voluit, & quòd nemo dignam domino domum ædificare potuerit,niſi ſolus Chriſtus. CAPVT XXIX.

FActum eſt autem cum ſediſſet in domo ſua rex, & dominus dediſſet ei requiem vndique, ab II. REG.
vniuerſis inimicis ſuis,dixit ad Nathan prophetam.Vidèſne,quòd ego habitem in domo ce- VII.
drina,& arca dei poſita ſit in medio pellium,& cætera.)Hęc dignè & laudabiliter dixit, vt nõ ingratus,vt

CAP. XV. gratus, vt æquus ponderator, vel æſtimatot dignitatis vel beneficiorũ dei. Nec verò caſu vel fruſtra, ſed nutu dei hæc illi in mentem cogitatio venit, vt videlicet per hanc occaſionem bene præparata mẽte ac deuoti cordis apertis ianuis, repromiſsionem dignè acciperet domini ſui filij ſui, Chriſti regis æterni, qui ſolus ſciret ac poſſet domum ædificare ad habitandũ, deo viuenti. Porrò Nathan dicendo. (Omne quod eſt in corde tuo, vade & ſac, quia deus tecum eſt,) ex ſe, non ex ſermone dei locutus eſt. Illud verò quod ſequitur, hæc dicit dominus. (Nunquid tu ædificabis mihi domum, &c.) ex ſermone domini dixit: Itaq; iam nunc dulciſsimum præſentis loci myſterium ingrediamur, & ad laudem Chriſti filij dei cuius hic repromiſsio eſt, miſericordias domini in æternum cantãdas digno fidei auditu ſuſcipiamus. Primumq́; eſt, vt in Dauid ſanctos vel iuſtos omnes æquè perpendamus, qui fuerunt ab initio, vſq; ad aduentum Chriſti filij dei, quos, quia cuncti peccato obnoxij fuerunt, non potuiſſe conſtat ædificare domum nomen domini. In Salomone autem eundem Chriſtum dei filium, quem quia peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius, domum ædificaſſe confitemur. ſ. eccleſiam dei viuentis de ſanguine ſuo, quem fudit pro nobis, & de ſpiritu ſuo ſancto quem dedit nobis.

Quòd ait. Cumq́; impleti fuerint dies tui, & cætera, eccleſiam promiſſam eſſe Chriſto ſecundum carnem, & ſuper illo Pſalmum illum eſſe. Miſericordias domini in æternum cantabo. CAPVT XXX.

NVnqnid ait, tu ædificabis mihi domum ad habitandum? Neque enim habitaui in domo, ex die illa qua eduxi filios Iſrael de terra Aegypti, vſque in diem hanc.) Ac ſi diceret: Non poteris mihi domum ædificare, quia vir ſanguinum es, & multum ſanguinem effudiſti. Amplius autem non poteris mihi domum ædificare, domum inquam, id eſt, eccleſiam, in qua mihi complacitum ſit per gratiam inhabitare, qnia videlicet cum proprijs non careas, peccata populi nequaquam potes tollere, quòd eſt reuera deo domum ædificare. Econtra. (Prædicit ait tibi dominus, quòd domum faciat tibi dominus.) Non tu illi, ſed ille tibi domum ædificabit, in qua tu, & per communem fidem quidem domeſticus ſis, & per gratiæ priuilegium honorem obtineas paterni nominis. Nam ecce ſuſtine me, audi & hoc ipſum per me prophetam ſuum prædicit dominus tibi, vel certè illud quod nunc per me internuntium eius audis, ipſe tibi velut eximio prophetæ per ſpiritum ſanctum poſtmodum reuelabit. (Cumq́ue completi ſuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, ſuſcitabo ſemen tuum poſt te, quòd egredietur de vtero tuo, & firmabo regnum eius. Ipſe ædificabit domum nomini meo, & ſtabiliam thronum regni eius vſque in ſempiternum. Ego ero illi in patrem, & ipſe erit mihi in filium.) Ac deinceps. (Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum vſque in æternum ante faciem meam, & thronus tuus erit firmus iugiter.) Maieſtas dictorum atq; ſenſuum omnino prohibet hæc, de alio qnolibet intelligi, quàm de Chriſto vnico filio dei, & filio Dauid, ſecundùm diuinitatem domino Dauid, ſecundùm carnem autem filio Dauid. Cuius enim niſi huius thronum firmauit deus vſque in ſempiternum? Ant de quo alio aliquando dixit, aut dicere debuit. Ego ero illi in patrem, & ipſe erit mihi in filium? Igitur larga & admiranda viciſsitudine, dum pauper & anguſtus homo, immenſo & incomprehenſibili deo, domum manuſactam ædificare cogitat, deus ecõtrario, quòd homini impoſsibile erat, eidem domum æternam, in qua veraciter & ipſe deus inhabitet, ædificaturum ſe pronunciat. Sic enim propheta loquitur. Prædicitq́; tibi dominns, ſcilicet pater, quòd domum tibi faciat dominus, ſcilicet patris filius. Et reuera dom⁹ dei, qnæ ſancta eſt eccleſia, ipſa eſt domus Dauid, in qua pater Chriſti deus ſecundum diuinitatem. Dauid autem pater Chriſti nominatur ſecundũ carnem. Inde illa magnifica æternarum cantatio miſericordiarum, quas latitudo cordis ore anguſto

Pſal. 15, ſatis exprimere non valens, contendit hoc modo. Miſericordias domini in æternum cantabo. In generatione & generationem annunciabo veritatem tuam in ore meo. Qnas enim miſericordias cantabis ô homo, quàm veritatem meam annunciabis ore tuo? Quoniam dixiſti (inquit) in æternum miſericordia ædificabitur in cœlis, præparabitur veritas tua in eis. Et reliqua vſque ad finem Pſalmi dicta prophetica, tanti ſulgoris & tantæ claritatis quantum pretioſæ fidei aurum in pectore Dauid igne ſuo conflare potuit, excitatus ſpiritus pietatis. Sedebat enim effuſo corde ſuo coram domino, poſt auditũ tantæ promiſsionis, & dicebat. (Quis ego ſum domine deus, quia, adduxiſti me hncuſque? & cætera.) Sanè quòd hic dictum eſt qui ſi iniquè aliquid geſſerit arguam eum, in virga virorum & in plagis filiorum hominum, miſericordiam autem meam non auſeram ab eo, in Pſalmo prædicto citius expeditum eſt. Si autem dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis nõ ambulauerint, ſi iuſtitias meas prophanauerint, & mandata mea non cuſtodierint, viſitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorũ, miſericordiam autem meam non diſpergam ab eo. Neque enim iniquum aliquid acturus erat ille filius Dauid ſanctus ſanctorum, quòd arguendum eſſet in virga virorum, & in plagis filiorum hominum, ſed filij eius qui ſumus nos, ſine peccato non ſunt, imò multæ iniquitates noſtræ, multa peccata noſtra ſunt, quæ in virga meritò viſitentur, & purgatorijs verberibus expientur,

non amota tandem miſericordia, ſi non ſic peccantium dura & impœnitens pertinacia. Verunta-
men vtriuſque loci vna eſt ſententia, quia videlicet filiorum pater ille ſuper ſe peccata tulit, &
ipſe eſt caput totius, cuius membra ſumus, corporis. Et huius quoque veritatis firmitas in illo ty-
pico Salomone templi manufacti ædificatore, præceſsit. Nam & ille legem domini dereliquit, &
filij eius reges Iuda in iudicijs domini non ambulauerunt, nam pręter Dauid & Ezechiam & Io-
ſiam omnes peccauerunt, deus autem in virga iniquitates eorũ viſitauit, & miſericordiam ſuam
non abſtulit ab eis, quando iuxta veritatem dei iuramento firmatam cum Dauid naſceretur ex
eis, qui ſicut iam dictum eſt miſericordiam, vel miſericordiæ domum ædificaret in cœlis.

De eadem promiſsione, & quòd non antea Dauid promiſsionem accepiſſet quòd de ſemine eius Chriſtus naſciturus eſſet. CAPVT XXXI.

QVis (inquit) ego ſum domine deus, & quæ domus mea, quia adduxiſti me hucuſque? Sed &
hoc parũ viſum eſt in conſpectu tuo domine deus meus, niſi loquereris etiam de domo ſer-
ui tui in longinquum.) Quamuis propheta Dauid, quamuis pſaltes inclytus voces iam edidiſſet,
directi in ſe, à prima vnctione ſua ſpiritus domini, nõdum tamen illud acceperat; quòd ſummum
eſt ſuę felicitatis, videlicet, quòd de illo naſciturus eſſet ſalus ſua Chriſtus, ſalus, inquam, & expe-
ctatio non tantum ipſius, ſed & totius mundi. Nam expectabatur quidem Meſsias de tribu Iuda,
ſed nõ etiam de domo fidelis Dauid. Hic primum illud audiuit, & idcirco velut attonitus in ad-
mirationem ſuæ benedictionis exclamans, de ſemetipſo quis nam eſſet requiſiuit. Nec verò iſto
contentus fuit, niſi locum quoque ſciret, vbi naſceretur ille dominus deus ſuus, & filius vteri ſui.
Afflixit igitur ſe, & humiliauit animam ſuam pro hoc, orans reuelari ſibi, quo naſciturus eſſet in
loco, quemadmodum teſtatur ipſe in alio Pſalmo: Memento domine Dauid, & omnis manſue-
tudinis eius. Sicut iurauit domino, votum vouit deo Iacob. Si introiero in tabernaculum domus
meæ, ſi aſcendero in lectum ſtrati mei. Si dedero ſomnum oculis meis, & palpebris meis dormi-
tationem, & requiem temporibus meis, donec inueniam locum domino, tabernaculum deo Ia-
cob. Quam arctiſsimè ſe afflixerit nobis aperuit, & continuò ſubiunxit, quia exauditus ſit. Nam
adhuc in afflictione poſitus repente reuelante ſpiritu, lætabundus exclamauit. Ecce audiuimus
eam in Ephrata, inuenimus eam in campis ſyluæ. Quo dicto non ſolũ vbi naſciturus eſſet Chri-
ſtus ſe in ſpiritu audiſſe aſſeruit, ſed & quò transferenda eſſet illa arca domini, arca ſanctificatio-
nis dei, illa in qua habitat corporaliter plenitudo diuinitatis natura hominis, ex ſemine ipſius Da-
uid. Nam Ephrata ipſa eſt, Bethlehem ciuitas Dauid, in qua cõpleti ſunt dies Mariæ, vt pareret, Col. 2. Luc. 2.
& peperit primogenitum filium ſuum. Campi autem ſyluę ſumus nos gentes, campi inquam, ſyl-
uæ, id eſt, nunc effecti campi cultiles, & bonarum frugum fertiles, cùm ante fuerimus ſyluæ ma-
lignis ſpiritibus, qui vtiq; crudeles ſunt feræ, ſecreta in nobis cubilia præbentes. Itaque cùm di-
cit audiuimus eam in Ephrata, inuenimus eam in campis ſyluæ, profectò & vbi primùm audien-
da, & vbi tandem inuenienda ſit incarnatæ diuinitatis arca, ſibi teſtatur intimatum eſſe.

Quid velit, dicendo. iſta eſt lex Adam. CAPVT XXXII.

ISta eſt enim lex Adam domine deus. Quid ergo addere poterit adhuc Dauid, vt loquatur ad
te?) Tanquàm diceret: Verè iuxta verbum tuũ domine deus, ego non ædificabo tibi domũ ad
habitandũ, quàm inhabites tu, quem nõ capit cœlũ, & cœli cœlorum. Neq; tu habitaſti in domo
ex die qua eduxiſti filios Iſrael de terra Aegypti Perſpicuum aũt eſt, quòd multo magis & antea
nequaquam in domo habitaueris. Nam iſta eſt lex Adam, lex vtique peccati, ſub qua nos omnes
ille genuit. Sumus enim ſecundum illum & nos omnes natura filij iræ, ſicut & cæteri. Idcirco ne- Ephe. 2.
que nos, neq; alij per nos, tua domus eſſe merentur, quia nemo noſtrum eſt qui à ſorde ſit mun- Iob. 15.
dus, & omnes eadem gratia tua, id eſt, peccatorũ remiſsione indigemus. Vndè dicit & alius. Si lo- Ibidem.
tus fuero quaſi aquis niuis, & fulſerint velut mundiſsimæ manus meæ, tamen ſordibus intinges
me, & abominabuntur me veſtimenta mea. Quid ergo cõtra ſententiam tuam potero reſponde-
re? Nempe vt ait idem qui ſupra Si iuſtificare me voluero, os meum condemnabit me. Si inno-
centem oſtendere, prauum me comprobabis. (Tu enim ſcis ſeruum tuum domine deus.) Scis in-
quam quòd cum originali peccato, actualibus quoq; peccatis nõ caream ego ſeruus tuus. (Pro-
pter verbum tuũ, & ſecundum cor tuum feciſti omnia magnalia hæc.) Parũ erat dixiſſe propter
verbum tuum quod videlicet promiſiſti Abraham, Iſaac, & Iacob, niſi addam & ſecundum cor
tuum, id eſt, ſecundũ gratiam tuam ſecundum miſericordiam tuam gratuitam, indebitam, nullis
pręcedentibus meritis retributam. Secundũ cor tuum inquã. Quis enim & in hoc adiuuit ſpiritũ
tuum? aut quis conſiliarius tuus fuit, & oſtendit tibi? Cùm quo iniſti conſiliũ, vt talem tibi proui- Eſaiæ 40.
deres architectum, qui de nobiliſsimis tibi faciat domũ ad habitandum? (Idcirco magnificatus es
domine deus, quia non eſt ſimilis tui. Neq; eſt alius extra te.) Nam omnes alij cultores ſuos infe-
lices ſubtili decipiunt fallacia, tu aũt ſperantes in te mira atque inopinabili ſaluas cordis tui pru-
dentia. Sed hoc ab effectis melius, ipſe probat dicens.) Quæ eſt autem vt populus tuus Iſrael gẽs
in terra, propter quam iuit deus, vt redimeret eam ſibi in populum.) Iuit inquàm illa videlicet

CAP. XI. via, vel curſu ſuo illo, de quo alibi loquitur hic idem propheta. Exultauit vt gigas ad currendam
Pſal. 18. viam, à ſummo cœlo egreſsio eius, & occurſus eius vſq; ad ſummum eius. Nam illa quidem via, qua populum ſuum de Aegypto terrena, & de manu Pharaonis carnei liberauit, iuit quidē deus ſed non per ſemetipſum. Iuit quidem ſed non per propriam vnigeniti filij ſui perſonam. Alia huius itineris gratia, & alia eſt gloria, quo propter gentem ſuam, gentem electam, de cœlo deſcendens in vterū virginis, homo factus ex ſemine huius fidelis Dauid, iuxta veritatem promiſsionis præſentis, ad inferos iuit, per paſsionem mortis, vt redimeret eam ſibi in populum, quàm captiuauerat in Adam ſpiritualis ille Pharao princeps tenebrarum. (Propterea (inquit) inuenit ſeruus tuus cor ſuum, vt oraret te oratione hac.) Videlicet, qua reuelaſti aurem ſerui tui, dicens, domum ædificabo tibi. Inuenit quippe cor ſuū, qui in principio huius orationis dixit: Quis ego ſum, nam econtra, qui ſe exiſtimat aliquid eſſe, cùm ſit nihil, profectò necdum cor ſuum inuenit, ſed ipſe ſe ſeducit. Ergo cor ſuum inuenit, qui nullum eſſe ſuum meritum perſpiciens, ſolam in dilectione ſua cognoſcit gratiam dei, verè confitens, quod ſecundum merita, non gloria, ſed pœna, non honore, ſed abiectione dignus ſit.

De conſolationibus eius, quòd qui ſepties fugerat Saul, ſepties triumphauit de hoſtibus, inſuper ſciens quòd Chriſti pater futurus eſſet. CAPVT XXXIII.

CAP. VIII. FActum eſt autem poſt hæc percuſsit Dauid Philiſtæos, & humiliauit eos. Et tulit Dauid frænum tributi de manu Philiſtijm.) Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo (ait hic ipſe Dauid) conſolationes tuæ domine lætificauerunt animam meam. Hoc verè & ſecundum præſentes ſucceſſus ſuos canere potuit rex vtrobique felix, ſcilicet temporalibus pariter & æternis. Dudum quippe profugus, & exul, nunc promiſsione accepta pater Chriſti futurus, ſepties de ſuis triumphat hoſtibus, qui vt ſupra taxauimus ſepties perſequētem fugerat Saul.
Pſal. 91.
2. Reg. 5. Supra ſemel & iterum percuſſerat Philiſtæos, primò in Baalpharaſim dicens: Diuiſit dominus inimicos meos coram me, ſicut diuiduntur aquæ, & propterea vocauit nomen loci illius Baalpharaſim. Secundo in valle Raphaim dicente domino: Non aſcendas obuiam eis, ſed gyra poſt terga eorum, & venies ad eos ex aduerſo pirorum. Veruntamen in Hebræo non pirorum legitur, ſed flentium, id eſt, idolorum. Quæ idcirco flentium vocantur, quia fletu digna ſunt, & eos qui ea colunt ad fletum miſeriarum perducunt. Tradunt Philiſtæos idolum habuiſſe, cui in lachrymis hominum ſacrificium parabatur. Huic illi more ſuo lachrymis ſacrificabant, & eis ex aduerſo venit Dauid. Tertio nunc percuſsit Dauid Philiſtæos vt iam dictum eſt & humiliauit eos, & tulit frænum tributi de manu Philiſtinorum. Frænum tributi quinque erant ciuitates Philiſtinorum, quæ frequenter Iſrael tributarium ſibi faciebant, quas eis tulit Dauid, & humiliauit eos, fecitque eos ſibi tributarios. (Percuſsit Moab, & menſus eſt funiculo coæquās terræ.) Quòd profectò magnum eſt præconium perfectæ victoriæ, quia quemadmodum quis terram funiculo metitur, ſic eos diſtribuit ad placitum ſuum, alios reſeruari, alios occidi imperans, ſic repugnare non audentes, quomodo terra reluctari non nouit, aut dicere menſori ſuo, quare metiris me ſic? Idcirco magnificè dictum eſt. (Menſus eſt autem duos funiculos, vnum ad occidendum,
Ibidem.
CAP. X. alium ad viuificandum. Percuſsit deinde Dauid Adar Ezer filium Roob regem Soba, & cùm eo Syriam Damaſci, quæ venerat vt ei præſidium ferret, facta eſt quoque Syria Dauid ſeruiens ſub tributo. Poſuit & in Idumæa cuſtodes, & facta eſt Idumæa ſeruiens Dauid. Deinde percuſsit filios Ammon, & cùm eo Syrum Sobath, & occidit de Syris ſeptingentos currus, & quadraginta milia equitum, & Sobath principem militiæ percuſsit. Timueruntque Syri vltra præbere auxilium filijs Ammon. Iſtæ ſunt ſeptem victoriæ Dauid, quas ſi ſpiritualiter ad Chriſtum referre voluerimus, vniuerſas intelligemus vltiones, quæ & in Apocalypſi per ſeptem angelorum, ſeptem plagas nouiſsimas ſignificantur, quibus voce magna de templo dicitur. Ite & effundite
Apoca. 16. ſeptem phialas iræ dei in terra. Tot tantiſque proſperis animæ & corporis Dauid, tanta tamque dolenda ſuccedunt aduerſa itidem animæ & corporis, vt totum prius ædificium labentibus columnis in terram ceciderit, & niſi dominus ſuppoſuiſſet manum ſuam, iaceret prohdolor ma-
Pſal. 91. gnarum virtutum ruina incomparabilis, quemadmodum & ipſe dicit. Niſi quia dominus ad-
CAP. XI. iuuit me, paulominus habitaſſet anima mea in inferno. Accidit, inquit, vt ſurgeret Dauid de ſtratu ſuo poſt meridiem, viditque mulierem ſe lauantem ex aduerſo ſuper ſolarium ſuum. Erat autem mulier pulchra valde, & cætera.) Nota & celebris tanti huius euentus eſt hiſtoria, quia venit peregrinus quidam, ſcilicet diabolus ad hunc diuitem & regem Dauid, vt adipe pec-
2. Reg. 12. cati apud illum ſaginaretur. At ille parcens ſumere de ouibus ſuis, quas multas habebat, multas enim habebat vxores quibus licenter vteretur, tulit ouem pauperis, tulit ouem proximi, & ita præparauit cibos peregrino illi vago & inſtabili, nihil habenti in domo vel ciuitate dei. Et ille peregrinus talis ſaturatus edulio patrati adulterij, ſanguinem quoque Vriæ ſibi in poculum popoſcit, & hic nihilominus dedit. Nam gladio filiorum Ammon Vriam interfecit. Magna huius tam magnæ turris ruina magnum ſpectaculum, in quo quiſque noſtrum videat, quia nun-

quia nunquam dum viuit, de ſtatus ſui firmitate ſecurus eſſe debet. Itaque gloriam regis & præ-
ſentibus victorijs illuſtrati, & futuri ſeminis ſui beata ſpe, per promiſsionem ſupraſcriptam dila-
tati, magna miſeriæ nebula penè totam cooperuit. Nam propter malum hoc, & poſtmodum de
regno fugit, iuxta ſermonem domini dicẽtis: (Ecce ego ſuſcitabo ſuper te malum de domo tua,
& tollam vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo, & dormiet cum vxoribus tuis, in ocu-
lis ſolis huius. Tu enim feciſti abſconditè ego verò faciam verbum iſtud in cõſpectu omnis Iſ-
rael, & in conſpectu ſolis.) Et in præſentiarum timuit, ne ob culpam ſuam pœniteret dominum,
& immutaret promiſsionẽ ſuam, qua iurauerat dicens: De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem
tuam. Hoc timuit, iſtam calamitatem ne ſibi obueniret, expauit. Sed vertit ſe ad munitionẽ ſpei.
Præſumpſit ſpiritum conſilij & fortitudinis, & offenſo deo, peccator homo conſiliarium ſe inge- Pſal. 118.
rere non dubitauit. Dixit enim pœnitens in oratione, quàm pro hoc peccato effudit. Vt iuſtifi-
ceris in ſermonibus tuis, & vincas cũ iudicaris, ſubauditur, miſerere mei. Tanquàm diceret: Quæ Pſalm. 50.
enim iuſtitiæ laus, ſi fideli ſuo quis fidem promiſsi ſui cuſtodiat? Verùm illic magnę & prędican-
dæ iuſtitiæ laus eſt, vbi quamuis offenſus, quamuis irritatus, qui promiſit, fidelis permanet, & hoc
tantum reſpiciens, quia iurauit, fidem retinet, promiſſum adimplet. Vt igitur iuſtificeris in ſermo Pſalm. 119.
nibus tuis, vt narretur in gẽtibus, quia nec tanta iniquitas mea fidem tuam euacuauit, clameturq́;
à cunctis auditoribus placiti tui, deus verax, omnis autem homo mendax, miſerere mei. Ita fiet,
vt vincas cum iudicaris, quoniam tu te libenter iudicijs offers, dicens in alio propheta. Quis eſt
qui iudicetur mecum, veniat, ſtemus ſimul, narra ſi quid habes, vt iuſtificeris. Quanta enim iuſti- Eſaiæ 44.
tiæ victoria erit, cùm nec illud narrari potuerit, quòd tu ſaltẽ mendacibus nobis veritatem tuam Ibidem 10.
obſeruare neglexeris? Non denique paruam in gloriam tuam, veritas tua in mendacio noſtro a- Pſal. 67.
bundabit. Suſcepit conſilium peccatoris deus miſerabilis, deus fidelis in verbis ſuis, & ſanctus in
omnibus operibus ſuis, tanquàm prona indulgentia ſermonis ſui fidem retinuit, vt Chriſtum
ſuum, de illo potiſsimùm ſemine ſuſcitaret, quòd de adultera Bethſabee natum eſt. Quòd volẽs Matth. 2.
nos venerabiliter ſcire Matthæus, tantæ ſcriptor genealogiæ, Dauid autem inquit rex genuit
Salomonem ex ea quæ fuit Vriæ.

Quale myſterium ſit in lapſu eius in vxorem Vriæ, quem gladio filiorum Ammon interfecit. CAPVT XXXIIII.

PRoinde & in iſto damnabili facto Dauid, magnum à ſanctis patribus ſubeſſe myſteriũ dignè
animaduerſum eſt, quòd tãtum eſt, vt quoties per ora Chriſtiana voluitur, meritò erubeſcat,
& confundatur vehementer ille, qui venit ad Dauid peregrinus diabolus, quia dũ nequiter pro- Pſal. 18.
phetæ & regis deuorare quæſiuit animam, ſacramenta ſua pręfigurantem, viriliter adiuuit dei ſa-
pientiam. Cuius enim Dauid in ſolario deambulans, niſi eius typum tenet, de quo ſcriptum eſt.
In ſole poſuit tabernaculum ſuum. Bethſabee verò puteus ſeptimus dicitur. Verius tamen Beth-
ſabee legitur, quòd filia iuramẽti interpretatur, ita tamen vt prima correpta ſit ſyllaba. Alioquin
vbi producitur, ſemper domus interpretatur. Vrias aũt lux mea dei. Quid ergo eſt, Dauid Beth-
ſabee coniugem Vrię ad ſe producere, niſi legem literę, carnali populo Iudaico coniunctam, qui
quaſi de dei luce gloriatur, ſpirituali ſibi intellectu ſociare? Porrò quòd Vrias ad Ioab cum epi-
ſtolis mittitur, ex quibus debebat occidi, quid eſt, niſi quia ipſe Iudaicus populus legem portat,
qua conuincente moriatur? Itaque in hoc quoque aduentu ſuo, ciuitati dei & regi eius Chriſto
peregrinus ille ſeruiuit, quia res geſta, & ſi in ſuperficie cauſa damnationis, in myſterio tamen eſt
prophetia virtutis. Rem geſtam ſic damnamus, vt myſterium amplectamur.

Quòd cum pro facto ipſo pœnam recipit, fugiendo à facie Abſalon filij ſui, quòd in ipſo fuga, grande myſterium Chriſti ſit. CAPVT XXXV.

AMplius autem cùm pro facto ipſo pœnam recipit, fugiendo à facie filij ſui Abſalon, grande
in eadem fuga ſua, Chriſti filij ſui ſpectat myſterium, videlicet pſallendo in ſpiritu humilita-
tis, & componendo hunc pſalmum. Domine quid multiplicati ſunt qui tribulãt me, multi inſur-
gũt aduerſum me? Nam in eodem pſalmo dicit: Ego dormiui & ſoporatus ſum, & exurrexi, quia Pſalm. 3.
dominus ſuſcepit me. Planè hoc nõ ſuo, ſed Chriſti ſpiritu dicit, qui vtiq; multis tribulationibus,
multis aduerſum ſe inſurgentibus ac dicentibus, non eſt ſalus illi in deo eius, tandẽ cruci affixus, Pſal. 3.
emittendo ſpiritum, obdormiuit, & profunda morte ſoporatus eſt, ſed tertia die exurrexit, quo- Matt. 27.
niam dominus ſuſcepit eum, quoniã illa caro erat, quàm de vtero virginis ſuſcepit, ſibiq́; in vnam
eandemq; perſonam vniuit dominus deus dei verbũ. Idcirco exurrexi, inquit, à ſumno mortis,
ſolutis videlicet doloribus inferni, iuxta quod impoſsibile erat me ab illo teneri. Igitur Abſalon, Act. 2.
quòd interpretatur patris pax. Abſalon inquam filius & hoſtis, imò non filius, ſed hoſtis, cuius à
facie pater fugit, ipſe in myſterio eſt Iudas traditor, falſa patris & magiſtri pax, quem oſculo pacis
ſigno tradidit, Iudas inquam apoſtolus & diabolus, imò non apoſtolus, ſed diabolus, cuius à fa-
cie reuera talis pater fugit, nam à ficto corde eius Chriſtus, vel Chriſti ſpiritus fugit, in quem ſa- Matt. 27.
tanas introiuit. Et proinde pœna eius iuſtitię laudatorẽ maximè delectat, quia iudicio dei mente Cap. 18.

II. REG. XXIII. captus ſe ſuſpendit, in quo iam non myſterij profundum, ſed ipſa rei geſtæ ſuperficies, Iudam & Abſalon penè demonſtrat eſſe pariles. Nam & iſte pendens quercu mula cui ſedebat pertranſeunte deſertus, merito in corde lanceas ſuſcepit, & ille laqueo ſuſpenſus, & principum ſacerdotum familiaritate, quàm aſcenderat malè deſertus, dignas protinus ſagittas, id eſt, æternæ damnationis & mortis ſententias in anima accepit. I. Reg. 17. Et ne parum putes, quòd vnus Abſalon vnius Iudæ formam prætulerit, Achitofel quoque conſiliarius eius ſuo ſuſpendio interijt.

Quòd Goliad fratrem Goliæ interfecit, & de reliquis fratribus qui ceciderunt in manu ſeruorum, & cur Dauid Adeodatus, Filius Saltus, cur Polymitarius, cur Bethlehemites, videlicet pro myſterio Chriſti, appelletur. CAP. XXXVI.

II. REG. XXI. FActum eſt rurſus prælium Philiſtinorum aduerſus Iſrael, & deſcẽdit Dauid & ſerui eius cum eo, & pugnabant contra Philiſtijm, & cætera. Gob interpretatur lacus. In quo percuſsit, inquit, Adeodatus filius ſaltus Polymitarius Bethlehemites Goliath Gethæum.) Idcirco lacus dicitur, quia ſicut in lacum leonũ quis mittitur, ita ſemetipſum contra Goliath Dauid miſit. Adeodatus ipſe eſt Dauid. Idcirco dicitur Adeodatus, quia à deo eſt electus in regnum. Filius Saltus, quia de ſaltu vbi oues paſcebat, eſt eductus. Polymitarius, quia de genere Beſelehel mater eius fuit. Bethlehemites, quia Noemi & Ruth tempore vbertatis reuerſæ ſunt Bethlehem. Et quia panis cauſa Ruth à Booz nota eſt, propterea idem locus domus panis interpretatur. Quare autem hiſce nominibus loco pręſenti inſignitur, cùm poſſet proprio nomine exprimi compendioſius? Videlicet pro myſterio magno, quia profectò non ſine magno futurorum præſagio quatuor iſti nati de Arapha in Geth, quorum cauſa, & quatuor iſtic bella taxantur, ceciderunt in manu Dauid & ſeruorum eius. Ruth. 1. Eſaiæ 16. Arapha quippe eſt Orpha ipſa altera nurus Noemi, quæ ad populum ſuum & ad deos ſuos reuerſa eſt, perſiſtente Ruth in eo quod cœperat dicendo: Populus tuus populus meus, & deus tuus deus meus. Et ex illa videlicet Ruth, Chriſtus proceſsit, iuxta illud Eſaiæ. Emitte agnum domine dominatorem terræ, de petra deſerti, ad montem filiæ Sion, Chriſtus inquam de illa petra, id eſt, muliere Gentili, ſed firmiter fideli, Dauid iſte & qui de ſemine eius natus eſt, Chriſtus proceſsit, ex iſta autem, ſcilicet Arapha Goliat, & cæteri iſti, Ieſbi, & Saph, & vir excelſus qui ſine nomine ponitur, ſenos habẽs digitos in manibus & pedibus. Fuerunt enim quinque, quorum duo ſcilicet Golias Philiſtæus, & frater eius Goliath Ethæus ceciderunt in manu Dauid, reliqui autem in manu ſeruorum eius. Num ergo abſq; myſterio ſic contigit, vt modo ſupradicto diſparatæ duæ nurus Noemi, tam aduerſas in alterutrum generationes ęderent, & ſic in manu huius ſtirpis illius monſtra caderent? Igitur iſtis nominibus ſiue appellationibus Dauid, myſticè Chriſtus deſinatur, & iſtis bellis quibus in manu Dauid & ſeruorũ eius ſtirpis aduerſæ fortes proſternuntur, eiuſdem Chriſti bella ſpiritualia ſignificantur, quibus inimicum omnium veritati mendacium deſtruitur. Eſaiæ 9. Nam à deo datus ipſe eſt, de quo propheta cecinit. Paruulus natus eſt nobis, filius datus eſt nobis. Filius ſaltus ipſe eſt, qui in ſaltu huius ſeculi natus, filius hominis ouium ſpiritualium curam ſuſcepit, ſuffocaturus leones & vrſos, qui ſunt ſpiritus maligni. Polymitatius ipſe eſt, qui cùm patre deo, ſolis ac lunæ, ſtellarumque opere vario cœlum fabrefecit, imò & eccleſiam ſuam vario virtutum opere perornare non deſinit. Bethlehemites ipſe eſt, cuius aduentu eccleſia præſens Bethlehem facta eſt, id eſt, domus panis, quemadmodum dicit: Iohan. 6. Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcendi. Hæc planè, quæ dicta ſunt, ſequentis carminis verba confirmant. CAP. XXII. (Dominus (inquit) petra mea & robur meum, & ſaluator meus. Deus meus, fortis meus, & ſperabo in eum, & cætera.) Nam aliquantis verbis demutatis carmen iſtud pſalmus ſeptimuſdecimus eſt, quem prophetico ſpiritu in perſona Chriſti decantari dubium non eſt.

Qui tres fortes primi, & qui tres fortes ſecundarij, & qui triginta fortes fuerint, & quare Ioab, neque inter tres, neque inter triginta ſaltem numeratus ſit. CAPVT XXXVII.

II. REG. XXIII. HAec nomina fortium Dauid. Dauid ſedens in cathedra ſapientiſsimus princeps inter tres. Ipſe eſt quaſi tenerrimus ligni vermiculus, qui octingentos interfecit impetu vno, & cæte.) Poſt tam multa, tamque ingentia facta Dauid, quæras fortè, quibus viribus, quibus vel quantis fretus ipſe fortibus, illa perfecit. Et ecce fortium eius cuneus nobilis tibi denumeratur, cuneus inquam, triginta fortinm, tribus fortibus, ſcilicet Abiſai & Sobochai, & Ionathan filio Semmaæ fratris Dauid, præacutus amplius tribus fortibus, id eſt, virtutibus, ſapientia videlicet, humilitate, & fortitudine ipſius Dauid totus ſolidus ac ferreus. Nam ſedẽs in cathedra ſapiẽtiſsimus, ecce ſapiẽtia. Ipſe eſt quaſi tenerrimus ligni vermiculus, ecce humilitas. Qui octingẽtos interfecit impetu vno, ecce fortitudo. Tres ergo fortes computantur in vno Dauid, quos & diligenter nobis ſcriptura commendare ſtuduit, cùm ait: (Abiſai frater Ioab nominatus in tribus, & inter tres nobilior, eratq; eorũ princeps, ſed vſq; ad tres primos non peruenerat.) Idem enim eſt ac ſi diceret: Quamuis inter tres fortes nobilior, & eorũ princeps fuerit, tamen nec fortitudo eius fortitudini

Dauid,

Danid,nec ſapientia eius ſapientiæ Dauid,nec humilitas eius humilitati Dauid, coæquari potuit. Sane cur fortes iſti ſcribantur fortium ſortiſsimi fuiſſe cum Dauid, altera præcedens, altera ſubſequens cauſa euidenter oſtendit. Præcedens videlicet, quia tres iſti illi ſunt ſerui Dauid, de quibus ſupra dictum eſt, Hi quatuor nati ſunt de Araſa in Geth, & ceciderunt in manu Dauid 2.Reg.21. & ſeruorum eius. Nam cum quinque fuerint, duos quidem ex eis occidit Dauid, ſcilicet Goliam Philiſtæum, & fratrem eius Goliath Etheum, ſinguli autem ſerui eius, iſti ſingulos interfecerunt, videlicet Abiſai & Ieſbibenob & Sobochai Saph, Ionathan verò virum excelſum ſenos in manibus pedibusque digitos habentem. Altera & ſecundum præſentem deſcriptionem ſubſequens cauſa hæc eſt. (Deſiderauit, inquit, Dauid aquam, & ait, Si quis daret mihi potum aquę de ciſterna, quæ eſt in Bethlehem iuxta portam. Irruperunt ergo tres fortes caſtra Philiſtinorum, & hauſerunt aquam de ciſterna Bethlehem, quæ erat iuxta portam, & attulerunt ad Dauid.) Igitur tres iſti fortes quidem, ſed (vt iam dictum eſt) vſque ad tres primos, id eſt, ad tres virtutes non peruenerant, ad quas peruenerat Dauid. Quare autem Ioab neque inter tres, nec ſaltem inter triginta fortes numeratus eſt? Videlicet, quia non hic tantum vires corporis, ſed potius virtutes animi ſpectantur, in fortibus Dauid. Porro Ioab interfecerat duos viros iuſtos, melioresque ſe, Abner filium Ner principem militiæ Iſrael, & Amaſa principem exercitus Iuda, & effuderat ſanguinem belli in pace, id eſt, in dolo vel pacis ſimulatione. Rectè ergo in numero fortium Dauid conſcriptus non eſt. Attamen vtrumque ſcelus vna ipſius morte expiatum eſt. Quapropter ſic de illo ſcriptum eſt. (Ipſe (videlicet Banaias filius Ioiadæ) deſcendit & percuſsit leonem in media ciſterna, in diebus niuis.) Leo iſte Ioab fuit. In media ciſterna, id eſt, in domo domini, vbi cornu altaris tenebat. Ciſterna ideo dicitur, quia ſicut aqua ciſternæ immundiciam aufert, ita etiam nihilominus hæc ciſterna, id eſt ſanctuarium domini, peccata expiabat, in diebus niuis, quia per mortem peccatum expiauit. Notandum tamen, exceptis tribus fortibus primis, id eſt, tribus virtutibus Dauid, tres eſſe fortium ſubdiſtinctiones. Prima videlicet, qua conſcripti ſunt Abiſai, Sobochai, & Ionathan, qui erant cum Dauid, ſed non vſque ad ſæpedictos tres primos peruenerant. Secundam, qua ſupputantur Eleazar filius patrui Dauid, Ahoites, & Semma filius Aggæ de Arari, & Banaias filius Ioiadæ, qui ad tres non peruenerant, ſcriptura inquit, & primos non addit. Tertiam, qua curſu continuo triginta numerantur, qui ſunt hi. Aſahel, Elehanan, Semmadech, Elichah, Eles, Hira, Abiezer, Mobommai, Selmon Macharai, Eleph, Itai, Banaia, Pharatonites Elbai, Abialbon, Azmauet, Eliaba, Semma de Arai, Aiam, Eliſeleth, Eliam, Eſrai, Farai, Gigaal, Bani, Selech, Naarai, Ita, Iareph, Vrias Ethæus. Itaque omnes in ſumma triginta ſeptem leguntur, ita videlicet, vt primus ſit Dauid, qui appellatur Adeodatus. Fortes iſtos in litera ſpectamus, fortes alios in ſpiritu requiramus.

Quomodo myſticè ſedens in cathedra ſapientiſsimus dominus Ieſus Chriſtus, & qui fortes eius primi, & qui ſecundarij, qui XXX. fortes ſint, & qui ſint duo de filijs Orpha, quos ipſe percuſsit, qui reliqui tres, quos percutiunt viri eius. CAPVT XXXVIII.

DAuid ſedens in cathedra ſapientiſsimus inter tres, dominus & filius huius Dauid Chriſtus eſt, ſedet enim iſte in cathedra ſapientiſsimus Dauid, ſedet inquàm in ſede maieſtatis, dicente ad eum patre: Sede à dextris meis. Quinam ſunt illi ad quos nullus fortium peruenit, tres for- Pſalm.109. tes eius, niſi vnus deus, fortiſsimus pater, & filius, & ſpiritus ſanctus? Etenim ſola quidem filij perſona, hunc hominem ſuſcepit, & ſola incarnata eſt, ſed nihilominus fortis eius, pater, & fortis eius, ſpiritus ſanctus. Pater, inquit, in me manens ipſe facit opera, & ego in ſpiritu dei eijcio dæ- Ioh.14. monia. Lucæ 11. In hoc igitur ſapientiſsimus pater eſt, in hoc & ſpiritus ſanctus, ſpiritus humilitatis, quaſi tenerrimus ligni vermiculus eſt, quo duce quaſi vermem, & non hominem ſe conteri perpeſſus eſt, in hoc verbum dei eſt in vnam eandemque perſonam vnitum homini, quod & fortitudo eius eſt, in qua percuſsit octingentos impetu vno, mortuus enim ſemel ſpoliauit inferos, & nunc ſedens in cathadra, omnes iudicaturus eſt, viuos & mortuos. Quis omnium fortium angelorum aut hominum hucuſque peruenit? Fuerunt poſt eum tres fortiſsimi, videlicet apoſtoli primi prædicatores trinitatis quorum fortitudinem, & nominibus proprijs tres illi primi ordines fortes pulchrè exprimnnt. Abiſai nanq; patris ſacrificiũ, Sobochai condenſum, Ionathan domini donum interpretatur. Siquidẽ per illos reſurrectionẽ ſacrificati filij ſui; teſtificando rugijt deus pater, ita vt in omnẽ terram ſonus eorũ exiret, & ipſi velut condenſi & valde muniti aduerſarijs reſtiterunt, & hoc totũ non ex ſeipſis, ſed domini confitentur eſſe donum. Fuerunt inquam Pſalm.18. tres iſti fortiſsimi, veruntamen ad illos tres primos, nullus eos perueniſſe crediderit. Nam quis in nubibus æquabitur domino, aut quis ſimilis erit deo inter filios dei? Prima tamen poſt ma- Pſalm.88. gnum Dauid victoriæ palma merito conceditur illis, quia videlicet de filijs Orpha quod interpretatur ceruix eius, duos quidem Dauid, hi autem ſinguli ſingulos interfecerunt ex illis. Duos quaſi filios ceruicoſi diaboli Chriſtus interfecit, quando & primogenitam diaboli,

II. REG. XXIII. Gala. 3. mortem animarum noſtrarum moriendo deuicit, & vitam corporũ noſtrorum reſurgendo reparauit. Futurum quod loquimur, quia profectò qui babtizati in morte eius, prima iam reſurrectione reſurreximus, ſecunda carnis reſurrectione in vitam atque in corruptionem reſurgemus: Ergo qui vnum ex quinque lapidibus ſuis in frontem Goliæ coniecit, quaſi ad lapidem alium manum protinus miſit, vt Goliath fratrem eius percuteret, ſed nondum omnino percuſsit, quia ſecundum carnem in ſemetipſo quidem reſurrexit, ſed noſtra mors in victoria eius necdum ſunditus abſorpta eſt. Interim ſuper alios tres Orpha filios fortes iſti irruunt, eoſque percutiunt, quippe qui verbo dei omnem proterunt veritatis aduerſarium, ſcilicet Iudæũ, Paganum, & hæreticum. Ita totum genus partis aduerſæ, cadit in manu Dauid & ſeruorum eius, dum Chriſtus & per ſemetipſum caput, & per fortes ſuos totum debellat diaboli corpus. Poſt iſtos tres fortiſsimos, tres alij proximè ſubſequuntur, qui tamen ad eos non perueniunt, videlicet Eleazar, Semma, & Banais. Poſt apoſtolos quippe martyres incedunt, pugnatores eiuſdem trinitatis, fortes quidem & ipſi, vt merito totum in illis glorietur regnum Dauid, id eſt, omnis eccleſia Chriſti, veruntamen inferiores apoſtolis. Poſt iſtos ordinantur & alij XXX. fortes, omnes videlicet glorioſi eiuſdem ſanctæ & indiuiduæ trinitatis confeſſores, fideliter credendo, & præcepta decalogi fortiter adimplendo, facti inſignes, ac proinde nos infirmiores ac plebeios, magni Dauid milites meritis præcipuis protegere valentes.

Cur Vrias Ethæus in numero triginta fortium poſitus ſit, & quid, vel quomodo Dauid numerando populum deliquerit, & quid ſignificet area Ornan Hiebuſæi myſtice. CAPVT XXXIX.

II. REG. XXIIII. ET addidit furor domini iraſci contra Iſrael, commouitque Dauid in eos dicentem ad Ioab, Vade & numera Iſrael & Iudam, &c.) Triginta fortium vltimus poſitus erat Vrias Ethæus, videlicet propter id quod ſequitur, & addidit furor domini iraſci contra Iſrael. Iam enim vltio facta fuit in Dauid, & in domo eius, in populo verò qui noluit reſiſtere Dauid in perimendo Vria Ethæo, necdum vltio diuina facta fuerat. Porrò quid myſterij præſens locus contineat, ex eo maximè colligitur, quod ex occaſione cædis constructa eſt domus domini in area Ornan Iebuſæi, videlicet hominis Gentilis. Dixit enim Dauid, Hæc eſt domus dei, & hoc altare in holo-
1. Para. 22. cauſtum Iſrael. Et præcepit vt congregarentur omnes proſelyti de terra Iſrael, & cõſtituit ex eis latomos ad cædendos lapides & poliendos, vt ædificaretur domus domini, & cætera. Dauid er-
1. Para. 21. go gloriabundus in multitudine exercitus, quem (vt in Paralipomenon legitur) incitauit ſatan, vt numeraret Iſrael, cuius, niſi carnalis populi Iſrael gloriantis in operibus legis typum teneret arbitrari nanque, quòd ex operibus legis iuſtificetur, cum Abraham non ex operibus, ſed ex fide fuerit iuſtificatus, id plane eſt in curribus & in equis confidere, & quaſi multitudinem exercitus numerare. Clamat hæc Apoſtolus, Si enim Abraham ex operibus legis iuſtificatus eſt, ha-
Roma. 4. bet gloriam, ſed non apud deum, & cætera. Perſiſtit in contentione pertinax Iudæus, & quæ ſola iuſtificare poteſt fide Ieſu Chriſti contempta, numeroſam ſibi iuſtitiam arrogat ex operibus. (Immiſit igitur dominus peſtilentiam in illum Iſrael, de mane, vſque ad tempus conſtitutum.) Iuxta literam tempus conſtitutum dicit, quando ſacrificium veſpertinum offerebatur. Ceterùm iuxta myſterium hoc tempus conſtitutum eſt finis ſeculi, quando ceſſabit peſtilentia hæc quæ
Roma. 11. nunc in populum illum deſæuit. Cum enim plenitudo gentium ſubintrauerit, tunc omnis Iſrael ſaluus erit. Interim moriuntur ex populo ſeptuaginta milia virorum. Numerus iſte ex ſeptenario, denarioq́ne perficitur. Septenarius vniuerſitatẽ, denarius Moſaicam ſolet ſignificare legem. Igitur ſeptuaginta milia virorum moriuntur, id eſt, qui contempta Chriſti gratia de operibus legis gloriantur, vniuerſi condemnantur. Porro in area Gentilis hominis angelus domini conſpicitur, qui & præcipit prophetæ, vt dicat Dauid, quòd aſcendere debeat, & conſtruere altare domino illic, quia videlicet omnis teſtatur ſcriptura prophetica, quòd in fide gentium vna ſit eccleſia dei, extra quam ille angelus magni conſilij qui reliquias Iſrael ſaluet, nequaquam inueniri poſsit.

COMMENTARIORVM IN LIBROS REGVM LIBRI II. FINIS.

RVPERTI

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN LIBROS REGVM, COMMENTARIORVM LIBER TERTIVS.

Quòd Salomon, cui viuens adhuc pater regnum delegauit, typum Chriſti gesſerit iuxta verſiculum pſalmi LXXI. *Deus iudicium tuum regi da.*

CAPVT I.

ET rex Dauid ſenuerat, habebatque ætatis plurimos dies. Cumque operiretur III. REG. I vestibus, non calefiebat, & cætera.) Iam in Salomonem ingredientibus, & huius partis quoque myſteria quærentibus nobis, pſalmus ille qui inſcribitur in Salomonem, id eſt, ſeptuageſimus primus, pro lucerna neceſſaria occurrit. Qui enim hic foris operatus eſt, Salomonem illum faciendo hæredem regni ſui, dicit illic in ſpiritu pater ipſe Dauid, Deus iudicium tuum regi da, & iuſtitiam tuam filio regis, & cætera. Hæc profectò cùm dicit, ipſe in facto ſuo, illud ſe præfiguraſſe innuit, quod nunc totus orbis audiuit, quia deus pater magnus vtique rex, iudicium & iuſtitiam ſuam, filio ſuo regi Chriſto dedit. Nam pater non iudicat quenquam, ſed Iohan.5. iudicium omne dedit filio, vt omnes honorificent filium, ſicut honorificant patrem, quem & iuxta pſalmum prædictum adorabunt omnes reges, omnes gentes ſeruient ei, & cætera, quæ vtique in Chriſtum verè Salomonem, id eſt, pacificum dicta eſſe, ipſa literę ſuperficies cogit intelligi. Igitur Dauid rex deus pater, Salomon verò Chriſtus dei filius hic myſticè intelligendus eſt.

Quòd iam rex Dauid, in eo quòd ſenuerat, typum geſſerit dei patris, & quomodo talis ſenior veſtimentis opertus non calefactus ſit, & qualem illi virginem adoleſcentulam ſui prophetæ quæſierint.

CAPVT II.

ET rex Dauid ſenuerat, habebatque ætatis plurimos dies. Verè iſte Dauid ſenuit, habetque ætatis plurimos dies, imo æternitatis, quemadmodum & Daniel, Aſpiciebam, inquit, donec throni poſiti eſſent, & antiquus dierum ſedit. Ac deinceps, Aſpiciebam ergo in viſione noctis, & Daniel.7. ecce cum nubibus cœli, quaſi filius hominis veniebat, & vſque ad antiquum dierum peruenit, & in conſpectu eius obtulerunt eum. Et dedit ei poteſtatem & honorem & regnum, & omnes populi, tribus, & linguæ ſeruient ei. Cumq; operiretur veſtibus ille antiquus Dauid, non calefiebat, inquit. Planè calor eius, charitas vel amor eius eſt, ſanctus eius ſpiritus eſt. Nunquid ab illo calore ſuo vnquam ſenex iſte, vel antiquus refriguit? Non vtique ſibi, ſed nobis, quos inter ipſumque propter peccatum primi hominis, paries inimicitiarum conſurrexit. Nam in illo calor æternus, amor ſempiternus, ſpiritus ſanctus conſubſtantialis, & coæternus eſt. Verùm vbi primus homo cõtra illum peccauit, calor amoris eius intrinſecus à genere humano iuſtè ſe abſcondit. Operiebatur veſtibus, honorabatur ceremonijs legalibus, at verò lex nihil ad perfectum ad- Hebr.7. duxit, ſacerdotium legis nullo modo pro hominibus deo ſacrificando ſatisfacere potuit. Itaque cùm operiretur veſtibus non calefiebat, id eſt, cùm ſeruiretur illi prioris teſtamenti ceremonijs carnalibus, ſeruientes ſibi in gratia per ſpiritum reconciliationis recepit. Dixerunt ergo ei ſerui ſui, Quæramus domino noſtro regi adoleſcentulam virginem, & ſtet coram rege, & foueat eum, dormiatque in ſinu ſuo, & calefaciat dominum noſtrum regem. Quæſierunt ergo adoleſcentulam ſpecioſam in omnibus finibus Iſrael, & inuenerunt Abiſach Sunamitem, & adduxerunt eam ad regem.) Serui iſti Dauid, prophetæ dei ſunt. Virgo hæc adoleſcentula, fides eſt. Viderunt ſerui iſti, quòd humano genere non calefieret, aut repropitiaretur deus legalibus ceremonijs coopertus, & idcirco quæſierunt hanc virginem, hanc adoleſcentulam, id eſt, fidem. Plane ſi ſenſum eorum intelligas, ſi ſpiritum eorum in literis ipſorum perſpicias, inuenis quia victimas & holocauſta Iudæorum veluti veſtes inutiles faſtidiuit, & fidem per quam Abraham, cæterique patriarchæ iuſtificati ſunt, ſtudioſiſsimè perquirat. Nam ſi- Eſaiæ 64. cut pannus menſtruatæ, omnes iuſtitiæ noſtræ, Iuſtus autem, inquit, ex fide viuit. Vbi autem Hebr.10. Abacuc.2. inuenerunt eam? In Suna, quod interpretatur captiuitas, ſiue mortificatio, vel certè deſpectio, vnde & ipſa fides, Sunamitis dicitur, id eſt, captiua ſiue mortificata vel certè deſpecta. Eo- 1.Cori.5. rum nanque eſt fides, qui in hoc ſeculo peregrinantur, manentem hic non habentes ciuita- Hebr.11. tem, ſed futuram inquirentes, propter quod & huic mundo deſpecti ſunt, tota die mortifi- Roma.8. cantur, quorum princeps vel patres ſecundum eandem fidem Abraham, Iſaac, & Iacob, extiterunt, peregrinando propter fidem, & confitendo, quia peregrini & hoſpites ſunt ſuper terram. In illis vtique ſerui iſti Dauid Sunamitem hanc inuenerunt, viderunt enim

quia

III. REG. I. quia non ex operibus legis, ſed ex fide iuſtificati ſunt. Erat autem, inquit, puella pulchra nimis,
Gala. 2. dormiebatque cum rege & miniſtrabat ei. Rex verò non cognouit eam.) Planè pulchra & deo placita erat fides, & beata ſpe in deo, fideles antiqui requieſcebant, veruntamen rem ſalutis nondum accipiebant. Ergo rex non cognouit eam, id eſt, necdum acceptauit vſque ad ſalutem perfectam.

Quò Adonias qui eleuabatur, dicens: Ego regnabo, Iudaici populi typum geſſerit, & quid ſit myſticè, quòd Ioab & Abiathar adiuuabant partes Adoniæ, Sadoch autem ſacerdos, & cæteri, roburq́; exercitus non erat cum Adonia. CAPVT III.

ADonias autem filius Haggith eleuabatur, dicens, Ego regnabo. Fecitque ſibi currus & equites, & quinquaginta viros, qui ante eum currerent.) Adonias dominator dominus, Haggith meditans ſiue loquens interpretatur. Ergo iuuenculus iſte ſtultus & imprudens, carnalem ſignificat populum Iudaicum Moſaicæ legis alumnum, qui labijs quidem deum honorabat, dicens, dominator dominus, dominator dominus, & hoc in matre ſua ſynagoga loquaciter confitebatur, cor autem eius longè erat à deo. Superbè nanq; quaſi inconſulto patre eleuabatur. Quippe qui iuſtitiam ſuam ſtatuere volens, iuſtitiæ dei non erat, nec eſt ſubiectus. Ego, inquit, regnabo.
Pſal. 21. Nonne domini eſt regnum, & ipſe dominator gentium? At certè, nunquid Iudæorum deus tantum?
Pſal. 75. Nonne & gentium? Imò & gentium. At ille legebat, quia notus in Iudæa deus, in Iſrael magnum nomen eius, & idcirco putabat quòd deus nunquàm, niſi eius quod in manifeſto in carne eſt Iudaiſmi, deberet eſſe deus. Faciebatque ſibi currus & equites ſuperbiendo ſcilicet, & quinquaginta viros qui ante eum currerent, per quod intelligimus ceremoniarum oſtentationem, in quibus quaſi iubilæum ſibi arrogabat, id eſt, dimiſsionem vel iuſtificationem. (Nec corripuit eum pater ſuus aliquando, dicens, Quare hoc feciſti?) Videlicet ſapiens rex, graui iram temperabat ſilentio, ſtultam præſumptionem oportunè ita correpturus facto, vt non eſſet opus verbo. (Erat autem & ipſe pulcher valde ſecundus natu poſt Abſalon.) Notandum ſecundum quoſdam ita legi. Et ipſum peperit poſt Abſalon, ſubauditur peccatum. (Et ſermo ei cum Ioab filio Saruiæ, & cum, Abiathar ſacerdote, qui adiuuabant partes Adoniæ.) Ioab inimicus vel eſt pater, Abiathar pater ſuperfluus interpretatur. Ergo ſtulto illi popnlo, de quo iam dictum eſt, cum Ioab & Abiathar, id eſt, cum inimicis & animæ ſuæ prædonibus phariſæis, & ſuperflua docentibus ſacerdotibus vel pontificibus ſermo erat, ſermo vanus, ſermo inutilis, qualem vtique deteſtando deus prophetam dicit, Et ipſi ædificabant parietem, illi autem liniebant
Ezech. 13. eum luto abſque paleis. Ac deinceps, Propterea erumpere faciam, dicit dominus deus, ſpiritum tempeſtatum in indignatione mea, & imber inundans in furore meo erit, & lapides grandinis iræ in conſummationem, & deſtruam parietem quem liniſtis abſque temperamento, & adæquabo eum terræ, & reuelabitur fundamentum eius, & cadet, & conſumetur in medio eius, & cætera. Talis nanque ſtructuræ parietis rectè comparantur Iudaica opera, quia cum dominum labijs honorarent, cor eorum ab eo longè erat, cùm deum patrem deum ſuum eſſe dicerent, dei filium impia nimis inhonorabant veſania, linientibus pontificibus & phariſæis luto abſque temperatura. Mollibus quippe ſuaſionibus infelicem populum decipiebant, dicentes, Pax, pax, cum non eſſet pax, nam potius bellum fuit, tam de cœlo, quam de terra. Ruit denique paries eorum, & reuelatum eſt fundamentum eius deo inuiſibiliter, & Romano viſibiliter deſtruente exercitu. (Sadoch verò ſacerdos, & Banaias filius Ioiadæ, & Nathan propheta, & Semei, & Rhei, & omne robur exercitus Dauid non erant cum Adonia.) Sadoch iuſtus, Banaias cæmentarius vel ædificator domini, Ioiada domini cognitio, Nathan donum interpretatur, Semei audiens me, Rhei paſtor meus dicitur. Semei ipſe eſt Nabath pater Hieroboam, qui fuit magiſter Salomonis. Rhei autem ipſe eſt Irhaiarites ſacerdos Dauid, id eſt, magiſter. Non ergo minime partes ſuas ſtultus ille iuuenis infirmauerat, qui tantos & tales non vocauerat, qui talium vel fauorem quærere, vel conſilijs inniti contempſerat. Imò per amplius ſtultus populus ille, de quo iam dictum eſt, ſemetipſum adnihilauerat, qui cum ſibi ex operibus legis regnum vendicarent iuſtum & ædificatorem domini, cognitionem quoque vel auditorem dei patris & paſtorem ſuum, quibus cunctis nominibus vnus Chriſtus non ineptè prædicatur, non quæſierat, imò ſpreuerat, atque repulerat. (Nam & Salomonem, inquit, fratrem ſuum non vocauit.

Quid ſit myſticè, quòd loquente Nathan propheta, cum Bethſabee, id agitur, vt Salomon in regem vngatur, & quid ſit, quòd viuente patre rex conſtituitur, quid mula patris, quid multitudo canentium quæ poſt illum aſcendit. CAPVT IIII.

DIxitq́ue Nathan ad Bethſabee matrem Salomonis, Num audiſti, quòd regnauerit Adonias
filius Haggith,& dominus noſter Dauid hoc ignorat?)Hoc ignorat, inquit, id eſt, non ap-
probat. Nam ſupra non ignoraſſe dictus eſt. Sed nec corripuit eum pater ſuus ait, aliquando di-
cens, Quare hoc feciſti? Ergo & dominus noſter Dauid hoc ignorat, inquit, id eſt, non conce-
dit, non vult, non approbat, vt videlicet mulierem maiorem capiendi conſilij fiduciam addat.
(Nunc ergo veni, accipe à me conſilium,& ſalua animam tuam, filijq́; tui Salomonis.)Loquente
& ineunte propheta conſilium cum Bethſabee, & vtriſque conſiſtentibus coram magno ſene,&
ſapiente rege Dauid, Salomon quod interpretatur pacificus dominus, rex inungitur, & aſcen-
dente vniuerſa multitudine, poſt eum, & populo canentium tubis & lætantium magno gaudio
inſonuit terra à clamore eorum, ſic prælocutio rege, illiq́ue præcipiam vt ſit dux ſuper Iſrael &
Iudam. Illud nempe in hoc eſt myſterium, quòd iudicio ſedente, iuxta Danielem,& libris aper- Daniel.7.
tis venientem, vt ſupra iam dictum eſt, cum nubibus cœli, quaſi filium hominis,& vſque ad an-
tiquum dierum peruenientem, in conſpectu eius obtulerunt eum,& dedit ei poteſtatem,& ho-
norem, & regnum. Libri nanque aperti ſunt, quando ſpiritus ſanctus per Chriſti paſsionem
datus eſt hominibus, per quem aperta & intelligibilia facta ſunt myſteria ſcripturarum. Eſt
quidem iudicium futurum, quo & aperiendi ſunt libri conſcientiarum, quemadmodum in
Apocalypſi ſcriptum eſt. Et vidi mortuos magnos & puſillos ſtantes in conſpectu throni,& li- Apoc.20.
bri aperti ſunt. Et alius liber apertus eſt, qui eſt vitæ, & iudicati ſunt mortui ex his quæ ſcripta
ſunt in libris ſecundum opera ipſorum. Veruntamen & iudicium iam factum eſt, illud videlicet,
de quo dominus cum paſsioni iam propinquaret, Nunc, inquit, iudicinm eſt mundi, nunc prin- Iohan.12.
ceps huius mundi eijcietur foras. Illo iudicio libri aperti ſunt, quia poſtquàm per mortem Chri-
ſti iudicium mundi factum eſt, ſenſus diſcipulis eius apertus eſt, vt intelligerent ſcripturas. Igi- Iohan.20.
tur Bethſabee cum propheta conſilium ineunte (per quam ſuperius ſpiritualium intelligenti-
am ſignificari diximus) Salomon rex conſtituitur, quia videlicet prophetarum dictis adimpletis
& ſpiritualiter intellectis, Chriſtus dei filius agnoſcitur rex pacificus, rex paternę gloriæ,& om-
nia trahit ad ſe. Viuente adhuc patre rex conſtituitur, quia profectò qui hunc regem Chri- Hebr.1.
ſtum conſtituit deus pater, nunquam moritur, qui, inquam, conſtituit hunc regem hæredem
vniuerſorum, nunquàm mortuus, nunquàm eſt moriturus, quodq́ue mirum atque vnicum ha-
betur, nunquàm mortui, nunquàm morituri patris hæres Chriſtus eſt, ſemel mortuus & rediui-
uus, nunquàm vltra moriturus. Sedetq́ue ſuper mulam regis, imò & ſuper ſolium patris, id eſt,
ſuper omnem eccleſiam, quę reuera vehiculum eſt altiſsimi,& ſuper omnem principatum & po-
teſtatem, ſuper thronos & dominationes, ſedet nunc ad dexteram maieſtatis in excelſis. Pro hoc Hebr.1.
ecce vniuerſa multitudo aſcendit poſt eum populus canentium & lætantium, & inſonuit terra à
clamore eorum. Nam cœlorum gloriam hanc enarrantium, id eſt, Apoſtolorum linguis omni-
bus loquentium, magnum audiuimus gaudium, quia in omnem terram exiuit ſonus eorum,& in Pſalm.18.
fines orbis terræ verba eorum. Sed nec illud à myſterio vacat, quod ſerui gratulantes,& domino
regi benedicentes, amplificet, aiunt, dominus nomen Salomonis ſuper nomen tuum. Nam antea Pſalm.75.
notus erat tantum in Iudæa deus, poſtquam autem regnum accepit dei filius, in omnes gentes
tam patris, quàm filij gloria prædicatur, impleta hac prophetia, Exaltare ſuper cœlos deus, & Pſal.107.
ſuper omnem terram gloria tua.

Cur Salomon poſtulantem ſibi vxorem Abiſach Sunamitem Adoniam occi-
dit, & quòd huic ſimile regnante Chriſto acciderit.

CAPVT V.

QVare, inquit, poſtulas Abiſach Sunamitem Adoniæ. Poſtula ei & regnum, & cætera.)Inſi- III.REG.
dioſa fratris ſui molimina, rex Salomon ſapiens & prouidus deprehendit, ne videlicet quod II.
futurum erat, ſi Abiſach daretur poſtulanti, ille quaſi reginæ potitus nuptijs, ſpem reſumeret
regni recuperandi. Hoc, inquam, deprehendit, & idcirco ſcandala ſibi & regno ſuo ſuboritura
præſcindere feſtinans.(Hæc, inquit, faciat mihi deus,& hæc addat, quia contra animam ſuam lo-
cutus eſt Adonias verbum hoc.) Et continuò.(Viuit dominus, quia hodie occidetur Adonias,
& reliqua.) Occiſus eſt Adonias, occiſus eſt & Ioab, quia poſt Adoniam declinauerat, & poſt
Salomonem non declinauerat.(Eiectus autem eſt ne ſacerdotio fungeretur Abiathar.) His
peractis.(Confirmatum, inquir, eſt regnum in manu Salomonis.) Ita planè vt confirmaretur III.REG.
regnum & fides Chriſti, vt ſine ſcandalo Iudaico in offenſum curreret verbum Euangelij, III.
data eſt cinitas Hieruſalem & omnis gloria templi manufacti exterminio per manus Romani
imperij, & ceciderunt in ore gladij, & captiui in omnes gentes adducti ſunt. Quid enim mo-
liabantur ipſi quoque qui ceciderant ex Iudæis, imò qui ſub nomine diſcipulorum aduerſa-
bantur diſcipulis Chriſti filij Chriſtiani, & pſeudo apoſtoli? Ceremonijs legis permiſcere vo-
lebant fidem Euangelij. Surrexerunt (ait Lucas in Actibus Apoſtolorum) quidem de hæreſi
phariſeo-

Actor.14. phariſeorum qui crediderant,dicentes,quia oportet circuncidi eos(ſubauditur,qui ex gentibus
conuerſi fuerant)præcipere quoq; ſeruare legem Moyſi. Profectò cùm hæc & his ſimilia dicerent,
cùm ceremonijs legis fidem Euangelij commiſcere vellent, quaſi Adonias poſtulabat ſibi
Abiſach Sunamitem,vt non fidei Chriſti,ſed operibus legis cunctam arrogarent iuſtitiæ dignitatem.
Sed prouidit ſibi & regno ſuo rex ſapiens Chriſtus,interficiendo Adoniam & eos qui adiuuabant
partes eius,tradidit enim(vt iam dictum eſt) exterminio ciuitatem Hieroſolymam &
templum eius,ne aliquatenus Abiſach,id eſt, fides Chriſtiana in ſpem eius pelliceretur,& ſtante
gloria templi manufacti,quicquam in ſacris Iudæorum virtutis eſſe ſuſpicaretur. Iam ad inſigne
& nobiliſſimum eius opus,id eſt, ad templum currimus, vt in eo quoque iuxta propoſitum noſtrum,
ſacra Chriſti filij dei miracula quæramus.

De templo Salomonis, quod corporis Chriſti typus fuerit, ſecundum teſtimonium Apocalypſis. CAPVT VI.

III.REG. VI. FActum eſt igitur quadringenteſimo, & octogeſimo anno egreſſionis filiorum Iſrael de terra
Aegypti in anno quarto,menſe Ziph,ipſe eſt menſis ſecundus, regis Salomonis ſuper Iſrael,
ædificare cœpit domum domino.)Hæc domus aut templù domini, cuius in figuram vel typum
Iohan.2. ædificatum ſit,non noſtra coniectura,ſed ſcripturarum tradendũ eſt teſtimonijs. Primus ipſe
dominus cùm interrogaretur in templo à Iudæis,dicentibus,Quod ſignum oſtendis nobis,quia
hæc facis,reſpondit & dixit,Soluite templum hoc,& in tribus diebus excitabo illud.Hoc autem
(inquit euangeliſta)dicebat de templo corporis ſui.Profectò cùm hęc dicit,templum illud manufactum,
templi non manufacti,id eſt, corporis ſui fuiſſe typum voluit intelligi.Et idem euan-
Apoc.21. geliſta in Apocalypſi dicit,Et templum non vidi in ea,videlicet ciuitate ſancta Hieruſalem,Dominus
enim omnipotens templum illius eſt & agnus.Sed & ipſe Salomõ ſignificans, cuius in ty-
Prouer.9. pum templũ illud ædificauerit,Sapientia,inquit,ędificauit ſibi domũ,excidit columnas ſeptem,
& cætera.Quibus verbis quid aliud,quàm Chriſtum dei virtutem, & dei ſapientiam,templũ ſibi
1.Cor.1. ædificaſſe docet humani corporis,ſeptem fultum vel ornatum columnis, quæ vniuerſa ſunt do-
na ſeptiformis ſpiritus ſancti?Igitur templum illud manufactum ſine dubio templi ſancti, tem-
Ezech.47. pli dominici corporis typus fuit,cuius de latere dextro(iuxta Ezechiel)aquę viuentes,aquæ ſa-
lubres egreſſæ ſunt,& omnes ad quos peruenit aqua iſta,ſalui facti ſunt.

De menſuris eiuſdem templi,quid ſit myſticè. CAPVT VII.

DOmus autem quam ædificabat rex Salomon domino, habebat ſexaginta cubitos in longitudine,
& viginti cubitos in latitudine, & triginta cubitos in altitudine.) Hæc menſurarum
diſtinctio,tam pulchra,quàm myſtica eſt. Nam templi prædicti inhabitator, deus dei filius ipſe
eſt,per quem & ſenario dierum numero, cuncta opera ſua condidit pater deus, & per quem in
monte Sina decem præcepta legis ſcripſit in tabulis idem deus,vel dei digitus. Ergo templi huius
longitudo pulchrè ſexaginta cubitorum eſt, qui numerus ex ſenario & denario per latitudi-
Cerinthus. nem conficitur,vt erubeſcat Cerinthus,vel omnis hæreticus,quicunque aſſerere auſus eſt,quòd
templum hoc Maria virgine non fuerit longius,id eſt, quòd ex Maria ſumpſit initium Chriſtus.
Porrò latitudo viginti cubitorum, habitantem atque diffuſam in iſto templo, ſignificat charitatis
amplitudinem.Hic nempe numerus, id eſt vicenarius in deceno limite binarius eſt. Dixit
autem iſte,quia in duobus præceptis,ſcilicet in dilectione dei, & in dilectione proximi vniuerſa
Matth.22. lex pendet & prophetæ.Igitur latitudo hæc templi manufacti, perfectio eſt geminæ dilectionis
Iohan.14. plenariæ,permanentis in illo templo non manufacto dominici corporis. Nam & patrem diligit
Iohan.15. & nos,quibus per carnem proximus factus eſt, & vſque ad mortem dilexit. Si quidem de dilectione
dei patris dicit.Sed vt cognoſcat mundus,quia ego diligo patrem,& ſicut mandatum de-
dit mihi pater,ſic facio.De dilectione autem,qua nos diligit, cùm dixiſſet, Hoc eſt præceptum
meum,vt diligatis inuicem, continuò ſubiunxit,ſicut dilexi vos. Et quaſi quæreremus,quomodo
vel quantum dilexiſti nos,maiorem,ait,hac dilectionem nemo habet,quàm vt animam ſuam
ponat quis pro amicis ſuis. Vos amici mei eſtis. Tandem altitudine cubitorum triginta, quid
pulchrius,glorioſius,magnificentius? Deniq; tricenarius numerus ipſe eſt in deceno limite ternarius.
Et quis fidelium neſciat,quia pulcherrima dominici corporis fabrica vſque ad pręcelſam
ſanctæ trinitatis gloriam alta eſt?Si quidem dominicus homo,vna ex tribus,vna, inquam,in trinitate
perſona eſt.Nec enim quia geminæ gigas ſubſtantiæ,quia deus & homo eſt,idcirco etiam
duarum perſonarum Chriſtus eſt, ſed idem deus & homo,vna eademq; perſona eſt. Igitur altitudo
templi triginta cubitorũ eſt, quia dominicus homo in altiſſima ſanctæ trinitatis gloria eſt.
Sciendum tamen,quia terna erant in templo laquearia. Prima videlicet poſt triginta cubitos à
pauimento.Secunda poſt cubitos ſexaginta contra ſummitatem porticuum. Tertia poſt cubitos
centum viginti,in ſummitate totius domus.

Quod de Chriſto dicit Dominicus homo, intelligẽdũ eſt ratione humanę naturæ, quam ſignificat hoc nomen homo, non autẽ ratione ſuppoſiti, de quo apud Aug. libr. primo Retractat. Cap.19.

De portica

De porticu ante templum habente viginti cubitos longitudinis, & decem latitudinis, quid in Chriſto ſignificauerit. CAPVT. VIII.

ET porticus erat ante templum viginti habens cubitos longitudinis, iuxta menſuram latitudinis templi, & decem cubitos latitudinis.) Porticus ante templum vitam vel conuerſationem deſignat eiuſdem domini noſtri, qua dixit vel conuerſatus eſt ante paſsionis ſuæ ſacramentum. Nam quandiu hic vixit, quandiu in terra conuerſatus eſt, ſui qui erant cum eo qui illum ſequebantur, non eum agnoſcebant, non intelligebant, nec enim ſpiritus ſanctus datus erat, necdũ aperuerat illis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas, quarum ſine lumine non eſt introire aut videre templi illius interiora. Itaque vita vel conuerſatione eius cum hominibus, quaſi porticus erat, in qua credentes in ſe ad hoc diſponebat, vt peracta paſsione, & reſurrectione ſuá, tunc demum intromitteret eos ad videndum, quale quam ſpecioſum ipſe diuinitatis templum erat. Et porticus viginti habebat cubitos longitudinis, iuxta menſuram latitudinis templi, per quam videlicet latitudinem, charitatem eius iam diximus deſignari. Opus quippe erat, vt ambulans inter homines inuicta charitate patiens eſſet, & longanimus tot irrogatis iniurijs, contumelijs, terroribus, blaſphemijs, & ad vltimum flagellis, & ipſa amaritudine mortis. Hæc longanimitatis perfectio, porticus longitudo fuit iuxta menſuram latitudinis templi, iuxta amplas diuitias habitantis in illo ſupradictæ charitatis, qua non laſſeſcebat, nec inuitus patiebatur. Sed tanquam eſuriens ſaturabatur opprobrijs, latitudo porticus eiuſdem decem cubitorum erat. Ergo porticus ipſa latitudine, ſcilicet templi anguſtior erat. Quare? Videlicet, quia dum adhuc cum hominibus conuerſaretur, non ita charitas eius vt nunc actu diffundebatur. Anguſtiabatur adhuc pauliſper, ita vt diceret: Non ſum miſſus, niſi ad oues quæ perierunt domus Iſrael. Iam quidem & ante conſtitutionem mundi, tam voluntate quam poteſtate habebat ſe extendere vſque ad gentes, ſed actu (vt iam dictum eſt) ſolas admittebat oues Iſrael. Itaque latitudo porticus latitudine templi minor erat, illa videlicet latitudo, qua dixit: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti. Quare de altitudine porticus nihil ſcriptura dixit? Verè & in hoc magna ſubeſt pulchritudo myſterij. Nam quandiu hic vixit, quandiu mortalis fuit, nullius apud homines erat altitudinis. Sed erat deſpectus, ſed erat virorum nouiſsimus. Vndè eſt illa vox eius in pſalmo. Ego autem ſum vermis & non homo. Pulchrè ergo de altitudine porticus ſcriptura tacuit, quia dum in hoc mundo militaret ſub obedientia patris, tanquam homo mendicus & pauper nimia humilitate contentus fuit.

Matth. 15. Mat. 28. Pſalm. 21.

Quæ & quales templi illius non manufacti obliquæ feneſtræ ſint, non à foris lumen petentes, ſed deintus dantes charitatem luminis æterni.

CAPVT IX.

FEcit & feneſtras obliquas in templo.) Templo manufacto, neceſſariũ fuit feneſtras fieri, quia videlicet abſque illis non templum venerandę viſionis, ſed carcer eſſet tenebrarum & caliginis. At verò templum hoc non manufactum, templum hominis dominici, non de foris lumẽ petit, non aliundè poſcit claritatem ſolis aut diei, cùm ſit templum luminis, templum ignis æterni. Num ergo nullas eſſe putandum eſt feneſtras in hoc templo dei? Imò feneſtras habet plurimas, non vt de foris lumen accipiat, ſed vt toti ſanctæ ciuitati, cuius templum eſt, verum de ſemetipſo lumen effundat, ſitq́ue eiuſdem (vt in Apocalypſi ſcriptum eſt) ciuitatis lucerna. Quales iſtæ feneſtræ? Feneſtræ obliquæ, penè occultæ. Nam hinc eſt, quòd dicitur, quodq́; ait habitator templi huius, & templum ipſum deus & homo, Chriſtus. Spiritus vbi vult ſpirat, & vocem eius audis, & neſcis vndè veniat, aut quo vadat. Feneſtræ igitur obliquæ ſunt, id eſt, occultæ viæ, occultæ diuiſiones habitantis in illo gratiæ & exinde diuidentis ſingulis prout vult, qua menſura, quo tempore, quo fine nouit ſolus ipſe.

Apoc. 22. Iohan. 3.

Quid in illo templo myſticè ſignificet tabulatum ſuperius quinque cubitorum, & tabulatum medium ſex cubitorum, & tabulatum tertium VII. cubitorum, in altitudine: & quid oſtium lateris medij, & quid ſit trabes muris non herere. CAPVT X.

ET ædificauit ſuper parietes templi, tabulata per gyrum in parietibus domus, per circuitum templi & oraculi, & fecit latera in circuitu. Tabulatum quod ſubter erat, quinq; cubitos habebat latitudinis, & medium tabulatum ſex cubitos latitudinis, & tertium tabulatum ſeptem habens cubitos latitudinis. Oſtiũ lateris medij in pariete erat domus dextro, & per cocleam aſcendebant in medium cœnaculum, & à medio in tertium.) Pulchrè ſapiens architectus, vnam eandemq́; domum triplici ordine ſurſum ampliauit, & ita capacem magnæ multitudinis effecit. Nimirum & in hoc diuinitatis templo, in hoc deo & homine Chriſto, tria tabulata ſunt, & neceſſe eſt, vt quiſq; in Chriſto manere deſiderans, in quolibet eorũ fideliter conſiſtat. Quęnam ſunt tabulata hæc? Profectò tres bene viuẽdi diſtinctiones, tres in Chriſtũ credentium ordines, quos & ipſe myſticè diſcernẽs. Duo, inquit, in agro, duæ molentes in vnũ, duo in lecto, vnus aſſumetur & Matt. 24.

 alter

III. REG. VI. alter relinquetur. Itidem iſti ſunt ordines, quos in Ezechiele propheta ſub nominibus intelligi-
mus, Iob, Noe, & Daniel. Primus vel infimus ordo eſt, operantium in agro.i. coniugatorum, qua-
Ezech.14. lis fuit Iob, qui deo complacuit, per fidem & patientiam cum coniugio. Hoc planè primum tabu
latum eſt in Chriſto diuinitatis templo, quinq; habens cubitos, quàm per menſuram rectè intel-
ligitur, quinq; corporis ſenſus occupans exteriorum opus & labor. Medius ordo molentiū eſt.i.
eorum qui bene præſunt, & verbū dei prædicando quaſi molendo circumeunt, qualis fuit Noe,
qui gubernando arcam in fluctibus, exemplum præbuit cunctis rectoribus ſanctæ eccleſiæ. Hoc
tabulatum ſecundum eſt, ſex habens cubitos, quæ illorum menſura eſt myſtica, qui laborant in
verbo & doctrina. Senario namq; dierū numero, deus ſua perfecit opera, & idcirco rectè illorū,
qui operantur opus dei latitudo hæc ſignificat ſtatum. Tertius ordo qui & ſupremus, quieſcen-
tium in lecto eſt.i. contemplationi vacantium, qualis fuit Daniel, qui coniugio carens, & quaſi in
lecto ſuauiſsimo ſolitarius dormiens, clarè quaſi facie ad faciem videbat dei viſiones. Hoc nimi-
rum dominici templi tabulatum tertium eſt, ſeptem habēs cubitos, quo in numero ſabbatiſmus
Matt.11. dei eſt, illam ſignificans requiem animæ, deum ſuſpicientis, de qua ipſe cum dixiſſet: Et diſcite
à me, quia mitis ſum & humilis corde, ſubſecutus, & inuenietis, ait, requiem animabus veſtris. In
hoc tabulato ſupremo, ſancta iam ſabbatizat anima, ſeculo altior, & cùm adhuc teneatur in cor-
pore anguſto, iam per cōtemplationis requiem fruitur cœlo, ſpatiatur inter angelos, aſsiſtit deo.
Igitur in templo domini tria tabulata ſunt qui manentium in Chriſto, tres legitimi ordines ſunt.
Oſtium, inquit, lateris medij in pariete erat, &c. Quòd eſt oſtium lateris medij, per quod introi-
tur in tabulatum primum, vt aſcendatur in medium, & à medio in tertium? Oſtium lateris tem-
pli, vulnus eſt in latere lanceato dominici corporis, præter quod non eſt aditus, non eſt oſtium,
vel ianua qua intret quis, vt in quouis ordine coram deo ſtare poſsit. Nam ex illo latere cum lan-
cea percuſſum eſſet, ſanguis & aqua profluxit, quo ſacramento deletum eſt peccatum mundi, in
Galat.3. quo & baptizati ſumus, dicente Apoſtolo, quia quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in
morte ipſius baptizati ſumus. Ergo vnum eſt oſtium, vnum baptiſma, per quod introitur in illud
dei templum, quò cum admiſſus fuerit, tunc domum aſcendere licet, vel à primo in medium, vel
à medio in tertium, prout delectauerit quemcunque aſcenſus virtutum, vel celſitudo merito-
rum. (Trabes autem poſuit in domo per circuitum forinſecus, vt non hærerent muris templi.)
Muris templi hærere eſt hoc ſolum conſiderare, quòd Chriſtus homo eſt, quòd paſsibilis erat,
quòd homines impij murum corporis eius clauis & lancea ſuffodere potuerunt, vt interficerent
eum. Verùm hoc tantum conſiderare, hoc ſolùm reſpicere, & pro hoc illum cōtemnere, Iudæo-
rum eſt & hæreticorum, atque gentilium. Trabes igitur tabulatorum muris templi non hęreant,
id eſt, vna cunctorum eccleſiæ ordinum fides, non ſolum in Chriſto reſpiciat carnis naturam,
ſed ad internam diuinitatis gloriam tendat.

Quid ſit quòd omne ferramentum non eſt auditum in domo cum ædificaretur, & quòd tem-
plum auro eſt veſtitum, quid in templo oraculum, quòd & æqualibus per
longum, latum, & altum, menſuris erat perfectum.

CAPVT XI.

DOmus autem cùm ædificaretur, lapidibus dolatis atque perfectis ædificata eſt, & malleus &
ſecuris, & omne ferramentum non ſunt audita in domo, cùm ædificaretur.) Hoc & pro vni-
uerſitate ſanctæ illius ſupernæ ciuitatis Hieruſalem, ſic rectè intelligi poteſt, quia lapides viui,
lapides ſancti, de quibus illa conſtruitur, hic dolantur, hic in mundo tonſionibus atque preſſuris
expoliuntur, ibi autem in pace per manum artificis locis ſuis aptantur, ita vt nullus perſecutoris
malleus, nulla cædentium ſecuris, nullum ſerrantium ferramentum vlterius audiatur. Verùm
quia hic non de ciuitatis ædificio, ſed de ciuitatis templo ſermo eſt, illud rectè intelligitur, quia
ſine opere humano ſiue virili complexu, conceptus eſt deus & homo Chriſtus dei filius. Igitur
malleus ſiue ſecuris atque omne ferramentum, non ſunt audita in domo cum ædificaretur, quia
nullum affuit opus humanum vt Chriſtus conciperetur. Foris dedolati ſunt lapides, quibus hæc
domus ædificata, quia prius patres vel iuſti omnes more naturæ, vel opere humano generati
ſunt, quorum fide in beatam virginem coadunata, Chriſtus conceptus eſt. Hic ferramentum
quodlibet audiri ſcelus eſt, & quicunque ſe audiſſe ſomniauit, hæreticus eſt. (Aedificauitque
quadraginta cubitorum ad poſteriorem partem templi tabulata cedrina, à pauimento vſque ad
ſuperiora, & fecit interiorem domum oraculi in ſanctum ſanctorum. Porrò oraculum habebat
xx. cubitos longitudinis, & viginti cubitos latitudinis, & viginti cubitos altitudinis, & operuit
illud, atque veſtiuit auro puriſsimo. Sed & altare veſtiuit cedro, & cætera.) Non ſolum ora-
culum quod erat xx. cubitorum, ſed & ipſum templum, quod præ foribus oraculi quadragin-
ta cubitorum erat, operuit auro puriſsimo, nihilque erat in templo, quod auro non tegeretur.
Sed & totum, inquit, altare oraculi texit auro. Magnum & mirificum templi manufacti opus,
gloriam præfigurabat templi non manufacti, id eſt, hominis Chriſti, quàm credimus, quàm
prædica-

prædicamus, cuius viſionem deſiderantes expectamus. Quòd eſt enim templi illius aurum ſiue aurea claritas, niſi ſedentis ad dextram patris immortalitas atque impaſsibilitas? Denique antequam paſſus vel mortuus reſurgeret, templum quidem erat lapideum, & cedrinis tabulis quaſi contextum, ſed nondum auro tectum, quia ſordida quidem & nullo vitio putribilis in illo noſtra erat natura, ſed nondum ſua fulgebat gloria, qua poſt paſsionem mortis coronandus erat. At poſtquam reſurrexit à mortuis, iam nihil in templo eſt quod non immortalitatis auro tegatur, ſemel quippe mortuus, & viuens deo, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Roma. 6. Auro vilior templi ſubſtantia tegitur, non deſtruitur, quia videlicet gloria reſurrectionis, ſiue immortalitatis, natura carnis nõ abſorbetur, ſed ſuperinduitur. Quòd tandem in hoc templo eſt oraculũ, quòd dicitur ſancta ſanctorum? Oraculũ in templo, Deus eſt in Chriſto. Vndè Apoſtolus dicit: Deus erat in Chriſto, mundũ reconcilians ſibi. Oraculum autem & præ foribus oraculi 2. Cori. 5. templũ, ſicut non duo templa, ſed vnũ templum, ſic hominem & in homine deũ, non duos Chriſtos, ſed vnum confitemur Chriſtũ. De vocibus ſiue reſponſis huius oraculi, de diſpoſitione verbi incarnati, illud ſacrum corporis templũ inhabitantis, non ſoli apoſtoli, ſed & ipſe Chriſtus iugiter ſecundum hominem pẽpẽdit, vt nihil à ſemetipſo faceret aut iudicaret, ita vt (verbi gratia) gentem ſuam vel ciuitatem Hieruſalem, ruituram flere poſſet, flendo tamen non liberaret. Oraculum illud quantę longitudinis, tantæ & latitudinis, tantæ nihilominus erat latitudinis, quia videlicet Chriſti domini noſtri diuinitas, quantæ antiquitatis quæ per longitudinem, quantæ maieſtatis quæ per altitudinem, tantæ omnino charitatis eſt quæ intelligitur per latitudinem.

Quid ſint duo Cherubin, & cur poſita in oraculo, & quid quòd fecit ea de lignis oliuarum, quid extenſio alarum, quid oſtiola in ingreſſu oraculi, & poſtes anguli ipſorum, quid in eis pictura Cherubin, & ſpecies palmarum, quid oſtia, quid poſtes in introitu templi de lignis oliuarum. CAP. XII.

FEcit in oraculo duo Cherubin de lignis oliuarum, decem cubitorum altitudinis.) In tabernaculo Moyſi, duo Cherubin obumbrantia propitiatoriũ, myſticè duo teſtamenta ſunt, mediatori dei & hominum Chriſto, concorditer perhibentia teſtimonium, quia ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris. Exod. 25. 1. Iohan. 2. In his itidem quæ fecit Salomõ, ipſum intelligimus myſterium. Et ille intra velum, & hic intra tabulatum quo diſtinguebatur à templo propitiatoriũ, poſuit Cherubin. Plana ſaluo myſterio poterat poſuiſſe in templo extra propitiatorium, quia videlicet templum diuinitatis, homo Chriſtus vtrunque memoriter capiebat teſtamentum, & ab vtroque tam diuinitatis quàm humanitatis ſuæ verum habet teſtimonium. Sed hoc ſciendum neceſſario recõdita hæc fuiſſe, tam nunc intra oraculum, quàm tunc intra velum, videlicet ne populus inſtabilis, & idololatriæ nimius appetitor, pulchras effigies miratus pro deo adoraret, ſicq; verum & viuum offenderet deum. Denique in hoc libro Regum ſcriptum eſt. Confregitque Ezechias ſerpentem æneum, quem fecerat Moyſes. 4. Reg. 18. Si quidem vſque ad illud tempus incenſum adolebant ei filij Iſrael. Si non tantum aureum vitulum, ſed & ſerpentem populus ille pro deo adorare poterat æneum; quanto magis Cherubin adoraret ſpectabilium, imò & quaſi cœleſtium mirator ſpecierũ? Ergo neceſſario hæc (vt prædictum eſt) recondita ſunt, vt ſola ſacerdotalis maturitas, ea certis temporibus intueretur, ita dicente domino per Moyſen: Quia ſi quis externus acceſſerit, morte moriatur. Num. 1. Veruntamen & myſticè idcirco teſtamentum vtrunque intrinſecus recondatur, vt ſcripturarum arcana, nullus attrectare audeat prophanus, ne dum verba ſpiritus ſancti diſcutit alieno ſpiritu, fiat hæreticus atque ita iuxta ſententiam legis diuinæ, morte moriatur. De lignis, inquit, oliuarum fecit eos. Ligna oliuarum viri ſunt miſericordiarum, de qualibus ſcriptum eſt. Hi ſunt Eccle. 44. viri miſericordiæ, quorum iuſtitiæ obliuionem non acceperunt. Cùm ſemine eorum permanent bona, hæreditas ſancta nepotes eorum & in teſtimentis ſtetit ſemen ipſorum. Tales quippe per viros vtrunq; conditum eſt teſtamentum, qui quaſi ligna oliuarum, id eſt, vaſa miſericordiæ fuerunt, eorumque fides & merita vtriuſque Cherubin materia ſunt. (Extendebant alas ſuas Cherubin, & tangebat ala vna parietem, & ala Cherub ſecundi tangebat parietem alterum. Alæ autem alteræ in media parte templi ſe inuicem contingebant à pariete vſque ad parietem alterum, quicquid erat oraculi obumbrabant.) Cherubin, quia videlicet quicquid eſt de verbo dei, quicquid ſciri vel prædicari oportet, de incarnatione, de vera diuinitate & humanitate filij dei, duobus ita continentur teſtamentis, vt extra hæc nihil ſit quod annunciari debet aut credi. Totum in his comprehenditur cœleſte oraculum, quòd tam firmiter ſcire debemus, vt extra hæc audire, nec hominem nobis liceat nec angelum. (Texit quoque Cherubin auro.) Vt videlicet omnis literæ vilitas ſplendeat ſpiritualis intelligentię fulgore diuino. (Et in ingreſſu oraculi fecit oſtiala de lignis oliuarum.) Oſtiala quæ claudantur & aperiantur, ſanctorum ſunt expoſitiones eloquiorum, quæ pro diuerſa capacitate audientium alijs claudendæ, alijs aperiendæ ſunt, quemadmodum dicit: Vobis datum eſt noſſe myſterium regni dei, cæteris autem in parabolis (Poſtes,

 inquit,

III.REG. VI. Luce 1. inquit, angulorum quinque, & duo oſtia de lignis oliuarum.) Factura hæc pentagoni ſpeciem
exptimit, maximè clauſis oſtiolis, vt videlicet illis præcipuè claudi debeant ſecreta cœleſtis oraculi, quorum capacitas quinque ſenſuum facultatem non excedit, adeò, vt ſpiritualium comparatione non tam homines quàm iumenta poſsint æſtimari. (Et ſculpſit in eis picturam Cherubin, & palmarum ſpecies.) In oſtijs & in parietibus cum Cherubin, palmarum quoque ſpecies pinguntur, quia ſcientiam dei fideliter ſuſcipientibus, & pro illa certantibus, victoriæ de cœlo promittuntur. (Fecit & in introitu templi poſtes de lignis oliuarum quadrangulatos, & duo oſtia de lignis abiegnis, altrinſecus, & vtrunque oſtium duplex erat, & ſeinuicem tenens aperiebatur.) Itaque quatuor erant oſtia, quoniam vtrunq; oſtium duplex erat. Planè in introitu templi non manufacti quatuor oſtia ſunt, quia notitiam quatuor euangeliſtarum, narratione incarnationis dominicæ accipimus. Hæc oſtia ſe inuicem tenentia aperiuntur, quia profectò ſumma euangeliſtarum concordia eſt, ſeque inuicem tenent, & in nullo à ſe illos diſcrepare ſentit & credit quiſque pio ſpectat intuitu.

De eo quod ait: Ædificauitq; eam annis ſeptem, cùm Iudæi dixerint ad dominum, quadraginta & ſex annis ædificatum eſt templum hoc, & quale in illo numero myſterium ſit. CAPVT XIII.

ANno quarto fundata eſt domus domini, in menſe Zio, & in anno vndecimo menſe Bul, ipſe eſt menſis octauus, perfecta eſt domus in omni opere ſuo, & vniuerſis vtenſilibus. Aedificauitque eam annis ſeptem.) Menſis Zio, ipſe eſt Aprilis, qui & Iar vocatur. Zio enim interpretatur vultus. Idcirco vultus, quia in dedicatione templi nubes gloriæ vultus domini texit templũ. Iar autem interpretatur pauor. Ideò pauor quia timetur, ne ea quæ fruges ac terræ debent, in
Iohan. 2. hoc menſe aeris intemperantia influctuoſa ſint. Aedificauit, inquit, eam annis ſeptem. In Euangelio cùm dixiſſet dominus: Soluite templum hoc, & ego in tribus diebus excitabo illud, de templo loquens corporis ſui, reſpõderunt Iudæi. Quadraginta & ſex annis ædificatum eſt templum hoc, & tu in tribus diebus reædificabis illud? Rancoris impatientia dixerunt quidam, quadraginta & ſex annis ędificatum eſt templum hoc, cùm quòd breuius erat dicere, potuiſſent, ſeptem annis ædificauit Salomon, attamen tam ſecundum hiſtoriam quàm & ſecundum myſterium, neſcientes vera locuti ſunt. Nam ſicut hiſtorica teſtatur narratio filij captiuitatis de Babylone reuerſi ſub Eſdra, vel Neemia cùm reædificare cœpiſſent, quòd videlicet ædificium tunc ſtabat, cum hæc dicerentur, prohibebantur ædificare ab eis, quæ in circuitu erant aduerſarijs nationibus, atque ita factum eſt, vt cœpta ędificatio quadraginta & ſex annis protelaretur. Porrò & myſtica nobis verba dederunt, vt dicamus, de dominici corporis templo, quia reuera quadraginta & ſex annis ædificatum eſt, id eſt, vera de carne Adam caro eſt. Hic nempe numerus ſecundum Græca elementa numerus nominis Adam eſt. Adam ſi quidem quatuor literis ſcribitur, quarum prima alpha, α vnum. Secunda delta, Δ quatuor. Tertia alpha, α rurſus vnum. Quarta mi, μ quadraginta ſignificat. Hoc ergo verbum de ore impiorum, & ignorantium rapuimus, gratulanter dicentes, quia veraciter hoc ſanctum dei templum, quadraginta & ſex annis ædificatum eſt, id eſt, de vera carne Adæ, vera caro, verum corpus Chriſti ſumptum eſt. Rurſus quatuor iam dicti nominis elementa quatuor mundi plagas ſignificant, quarũ & in Græcis nominibus prima ſunt. Nã Græcè oriens ἀνατολή, occidens δύσις, ſeptemtrio ἄρκτος, meridies dicitur μεσημβρία. De corpore igitur Adæ, quòd per quatuor mundi plagas diffuſum eſt, templum dominici corporis ſumptum eſt, quòd Iudaicus liuor dum neſcit, teſtatus eſt.

Quid ſpiritualiter ſignificet domus ſaltus Libani, & quia quot generationes ab Abraham vſque ad Chriſtum, totidem, id eſt, quadragintaquinque domus illius columnæ fuerint, licet euangeliſta tres prætermiſerit.

CAPVT XIIII.

III.REG. VII. AEdificauit quoque domum ſaltus Libani centum cubitorum longitudinis, & quinquaginta cubitorum latitudinis, & triginta cubitorum altitudinis, & quatuor deambulatoria inter columnas cedrinas. Ligna quippe cedrina exciderat in columnas, & tabulis cedrinis veſtiuit totam cameram. Quæ quadragintaquinque columnis ſuſtentabatur. Si ciuitas Hieroſolyma ſpiritualiter ſancta eſt eccleſia, & templum illud manufactũ, templum corporis dominici ſignificat, quid hæc domus Salomonis, domus ſaltus Libani, niſi domum generationis eiuſdem Ieſu Chriſti filij Dauid, filij Abraham figurat? Ligna quippe cedrina, ligna imputribilia patres fuerunt, ex quibus ipſe Chriſtus ſecundum carnem, quippe qui propter magnæ fidei meritum, imputribilis memoriæ ſunt. Quid ergo domus huius columnæ XLV. niſi totidem ſignificant generationes, ab Abraham vſq; ad Chriſtum? Nam ſecundum Euangelium non plus quidem quàm quadragintaduæ ſunt, ſed ſecundum fidem hiſtoriæ quadragintaquinq; ſunt. Tres quippe Euangelium certi

gratia

gratia myſterij prætermiſit, dicendo. Ioram autem genuit Oziam, Ioram quippe non genuit O- Matth. 1.
ziam, ſed Ochoziam, qui Ochozias genuit Ioas, de quo natus eſt Amaſias, qui genuit Oziā. Vi-
delicet quia Euangeliſtæ propoſitum erat tres teſſeradecades in diuerſo temporum ſtatu pone-
re, & Ioram generi ſe miſcuerat impijſsimæ Iezabelis, idcirco vſque ad tertiam generationem,
eius memoria tollitur, ne in ſanctæ natiuitatis ordine poneretur. Igitur domus ſaltus Libani qua
dragintaquinque columnis ſuſtentatur, quia patrum ex quibus Chriſtus ſecundum carnem ab
Abraham vſque ad Chriſtum generationes quadragintaquinque ſunt. Sed quomodo, inquis,
ſub hoc myſterio dicuntur ſtare in numero vel ordine columnarum, qui in Euangelio Chriſti
non ſtant, & de generatione eius ceciderunt? Dicamus ad hæc. Illi quidem ceciderunt, ſed me-
liores aliæ columnæ locum illorum acceperunt, ſcilicet prophetæ quos illi aut occiderunt aut
perſecuti ſunt. Verbi gratia: Cecidit Ochozias qui & Ahazias, loco eius ſtet Heliſæus propheta,
qui in ſermone domini, mandauerat Iehu quem & vnxit in regem ſuper Iſrael, vt deleret do-
mum Achab & Iezabel quæ occiderat prophetas, cuius de genere, id eſt, de filia erat Ahazias. 4.Reg. 9.
Cecidit & Ahaziæ filius Ioas. Locum eius obtineat is, quem ille occidit Zacharias filius Ioiadæ 2.Para. 24.
propheta. Cecidit Amaſias, loco eius ſupputetur ille propheta qui cum illum corriperet, ado-
rantem deos Seyr, audiuit hæc. Nunquid conſiliarius regis es? Quieſce ne interficiam te. Itaque
in domo pacifici regis Chriſti. Columnæ, vt iam dictum eſt, quadragintaquinq; ſunt. Cur enim 2.Para. 25.
prophetæ memorati in generatione Chriſti, vbi carnis eius patres meritò cadunt, non admittan-
tur, cùm in Ioſeph terminetur, de quo conſtat, quòd non fuerit pater eius? Denique euangeliſtæ
ſpirituali & ſapienti, magis ſecundum fidem, quàm ſecundùm carnem genealogiam verbi incar-
nati texere propoſitum fuit, cuius videlicet generationis vera beatitudo eſt in eo, quia verbum
ipſum quod virgo fidelis, ſecundum carnem peperit & lactauit, ipſa ſecundū fidem prius & cor-
de concepit, & ore peperit, iuxta magnam prophetæ admirationem, dicentis: Antequàm partu-
riret peperit, & antequam veniret partus eius, peperit maſculum. Quis audiuit vnquàm tale, &
quis vidit huic ſimile? Et continuò. Nunquid parturiet terra in die vna, aut parietur gens ſimul, Eſaie 66.
quia parturiuit, & peperit Sion filios ſuos? Quæ nam eſt iſta Sion, quæ antequàm parturiret, pe-
perit, quæ antequam veniret partus eius, peperit maſculum, & deinde ſimul vna die peperit fi-
liorum ſuorum gentem, niſi illa beata generatio, quæ antequàm ſecundum carnem, ſecundùm
Mariæ virginis vterum parturiret Chriſtum, peperit eundem maſculum, id eſt, fortiſsimum &
omnipotentem ſecundum ſpiritum, & deinde prædicãtibus apoſtolis parturiuit & peperit, quaſi
in vna die, id eſt, in breui tempore diffuſam per mundum vniuerſum multitudinem credẽtium?
Quid enim fuit, poſt promiſsionem beati ſeminis quæ facta eſt ab Abraham? Quid, inquam, fuit
Moyſi & prophetis ſanctam ſcripturam quæ verbum dei eſt, contexere, niſi Chriſtum & corde Eſaie 26.
per ſpiritum propheticum concipere, & ore parere? An non & hoc vnus illorum aſſerit, à timore
tuo, inquiens, domine concepimus & peperimus ſpiritum, ſalutes non fecimus ſuper terram?
Item quid fuit poſt aſcenſionem domini, Moyſi prophetarumq; teſtimonijs repentè gentes ad
fidem Chriſti conuertere, niſi gentem filiorum Sion in vna die parturiri? Igitur rectè & venera-
biliter euangeliſta ſanctus ſic generationem Chriſti contexuit, vt & reges impios qui prophetas
occiderunt in exemplum matris ſuæ Iezabelis amoueret, & eandem in viro fideli Ioſeph ſponſo
cuſtoditæ virginis terminaret.

Quid myſticè ſignificet porticus in facie maioris porticus, & porticus ſolij in qua tribunal eſt,
pro diuerſo ſtatu temporum ab Abraham vſque ad Noe, & à Noe vſque ad
Abel, & ab illo ſurſum vſque ad primam creationem
mundi. CAPVT XV.

QVadraginta quinque columnas perſpeximus, reliqua videamus. (Et porticum columnarum
fecit quinquaginta cubitorum longitudinis, & triginta cubitorum latitudinis, & alteram
porticum in facie maioris porticus, & columnas & epiſtylia ſuper columnas fecit. Porticumque
ſolij in qua tribunal eſt, fecit, & texit lignis cedrinis à pauimento vſque ad ſummitatem, & cæt.)
Porticus columnarum ante domum, quæ columnis ſubnixa eſt, tempus illud fuit, ſupra Abra-
ham vſque ad Noe, ab Abraham, inquam, ad quem primum repromiſsio facta eſt. Altera porti-
cus in facie maioris porticus, ſuperioris fuit temporis ſtatus, videlicet, à Noe vſque ad Abel, ſiue
ad Adam, qui primus creatus eſt. Porrò porticus ſolij, in qua tribunal eſt, illud eſt initium timo-
ris domini, initium ſanctarum ſcripturarum, quòd timendum eſt, in quo deus lucem à tenebris,
id eſt, humiles angelos à ſuperbientibus angelis inſociabili ſeparatione diſcreuit, & eum quem
in paradiſo poſuerat protoplaſtum propter præuaricationem eiecit. Illic terribile ſolium. Illic
tremendum tribunal eſt. Ait ergo: Porticum quoque ſolij in qua tribunal eſt, fecit, & texit lignis
cedrinis, à pauimento vſque ad ſummitatem. Et domuncula in qua ſedebatur ad iudicandum,
erat in medio porticus ſimili opere. Et Lucas quidem generationis dominicæ narrator facun-

 diſsimus

II. REG. VII. diſsimus ac vitulus diſertus, ab ipſo templo domini, quòd eſt in Hieruſalem, ab ipſo dominico
homine, qui natus eſt in ea, quique fundauit eam altiſsimus, vſque ad hanc ſupremam porticum,
vſque ad hanc domunculam, in qua ſolium prædictum vel tribunal eſt, nos perduxit, ſic inci-
piendo. Et ipſe Ieſus erat incipiens quaſi annorum triginta, vt putabatur filius Ioſeph, qui fuit
Lucæ 3. Heli, & ſic finiendo, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei. Statim quippe omni habenti
aures audiendi illud in animo proponitur ſolium vel tribunal dei, quo Adam iuſta ſententia, iu-
dicium incidit ſuæ præuaricationis & in hoc exilium miſſus eſt, duplici oppreſſus morte, animæ
& corporis. Matthæus autem domum illam, domum regiam quadragintaquinque columna-
rum exceſsit, quia ſupra Abraham ad quem primum repromiſsio facta eſt ſeminis, in quo bene-
dicentur omnes gentes, non proceſsit. Nunc quid ab ipſa domo porticus differat, breuiter di-
cendum eſt, Generationum ſeries ab Abraham vſque ad Chriſtum, domus Salomonis, domus
Gene. 22. pacifici, & ſapientiſsimi regis idcirco eſt, quia ex quo Abraham audito quod in ſemine eius be-
nedicerentur omnes gentes credidit, & per hanc fidem iuſtificatus eſt, Chriſtus in corde eius,
& filiorum eius per eandem fidem habitauit, quemadmodum & de nobis Apoſtolus dicit: Ha-
Ephe. 3. bitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris. At verò Noe, & qui ex illo, vel poſt illum vſque
ad Abraham iuſti ſiue electi fuerunt, nihil tale acceperũt, nihil de eiuſmodi promiſsione audie-
rant, circa rerum aliarum inſpectionem probati, & fideles inuenti ſunt, vt idem Noe, qui di-
centi ſibi deo, diluuium futurum credidit, & arcam ad præceptum domini fabricauit, non cre-
1. Petr. 3. dentibus alijs, quemadmodum & Petrus in epiſtola dicit: Qui increduli fuerant aliquando,
quando expectabat dei patientia in diebus Noe, cùm fabricaretur arca. Proinde & diuerſum fi-
dei ſuæ ſignum accepit, id eſt, non in carne ſua, quemadmodum Abraham, qui beati ſeminis fi-
dem habuit, & idcirco congruum accepit ſignum circuncisionis, ſed in nubibus dicente domi-
Gene. 9. no: Ponam arcum meum in nubibus cœli, videlicet quia cataractus cœli vt diluuium fieret ape-
riendas fore credidit. Erat ergo ſtatus illius temporis alius, tanto à tempore vel fide Abrahæ
differens, quanto à dignitate domus differt anterior porticus. Porrò & qui ante illum omnes e-
lecti vel iuſti ante diluuium fuerunt, alterius differentiæ fuerunt, in eo ſcilicet, quòd præter le-
gem naturalem nullum mandatum accepiſſe leguntur, ſed ex creatura cognoſcentes creatorem
ſpontanea fide iniuſsis quoque ſacrificijs velut Abel & Enoch deo complacuerunt. Erat ergo
& alius temporis ſtatus, vt rectè nunc per porticum quæ erat ante faciem maioris porticus in-
telligatur. Suprema tandem porticus ſolij in qua tribunal eſt, illa eſt, vt ſupra iam diximus, quàm
Gene. 1. in vertice ſanctæ ſcripturæ ſpectamus mundi fabrica, ſex diebus explicita. Vndè tanquam de ſo-
lio vel tribunali, voces imperioſas audimus creatoris & regis dicentis: Fiat lux, ipſamq; lucem &
Pſal. 148. tenebras diuidentis, dicẽtis: Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis, &c.
dicentis, atque dicendo facientis cum auctoritate imperiali, vndè & canimus: Quia ipſe dixit, &
facta ſunt, ipſe mandauit, & creata ſunt. Statuit ea in ſeculum, & in ſeculum ſeculi, præceptum
Gene. 2. poſuit & non præteribit. Solij vel tribunalis illius ſententiam illam, quocunque enim die come-
deritis ex eo, morte moriemini, adhuc portaremus vniuerſi, niſi amota fuiſſet, per illum quem
1. Iohan. 2. habemus apud patrem, aduocatum magnum Ieſum Chriſtum, qui interpellat pro nobis.

Quæ & qualis domus ſit, quàm filiæ Pharaonis, id eſt, eccleſiæ de gentibus, fecit Salomon Chriſtus. CAPVT XVI.

DOmum quoque fecit filiæ Pharaonis, quàm vxorem duxerat Salomon tali opere, quali &
hanc porticum.) Tandem filiæ quoque Pharaonis, quàm vxorem duxerat Salomon, fecit
domum, quia videlicet poſt omnia quæ in ſupradictis myſticè intellecta ſunt, eccleſiæ quoque
de gentibus, quàm ſibi ſponſam acquiſiuit, bonum Chriſtus in cœlo & in terra parauit locum.
Fecit, inquam, illi domum tali opere, quali & illam ſupremam porticum. Nam verbi gratia, il-
la quomodo in porticu myſticè ac ſpiritualibus oculis ſpectamus, quia ſpiritus dei ferebatur ſu-
per aquas, ſic in domo huius filiæ Pharaonis, in ſacramentis huius eccleſiæ de gentibus, quæ
quondam fuit filia Pharaonis ſpiritualis, id eſt, diaboli, eundem ſpiritum ſanctum ferri non du-
bitamus ſuper aquas baptiſmi, iamque exinde creaſſe nouos cœlos, & nouam terram, & cætera
omnia noua, iuxta quandam ſimilitudinem illorum veterum. Vndè alias plenius nobis erit di-
cendum. (Omnia, inquit, de lapidibus pretioſis, qui ad normam quandam atque menſuram
tam intrinſecus quàm extrinſecus ſerrati ſunt, à fundamento vſque ad ſummitatem parietum, &
intrinſecus vſque ad atrium maius. Fundamenta autem de lapidibus pretioſis, lapidibus magnis,
Ephe. 2. decem ſiue octo cubitorum.) Lapides illi, lapides pretioſi, & fundamenta hæc, illa ſunt, quibus
vel de quibus Apoſtolus dicit: Iam non eſtis hoſpites & aduenæ, ſed eſtis ciues ſanctorum, & do-
meſtici dei, ſuperædificati ſuper fundamentum apoſtolorum, & prophetarum, & cætera. Et
illa quidem ædificatio manufacta, ſicut & omnis ſtructura manufacta, terrena fundamenta
deorſum habens tendebat furſum. Hæc autem ædificatio ſpiritualis, fundamenta ſurſum habet
quemad-

quẽmadmodũ Pſalmiſta, Fundamenta, inquit, eius in mõtibus ſanctis. Etenim fundamentũ fun- Pſal.86.
damentorum eius Chriſtus, nulli dubiũ, quoniam ſit ille lapis altiſsimus. Ad quẽ accedentes (ait 1.Pet.2.
Petrus) lapidem viuum, & ipſi tanquam lapides viui ſuperædificamini, nunc tamẽ eo tenditur, vt
ſuper illum debeamus eleuari. Ad normam, ait, quandam, atq; menſuram tam intrinſecus quàm
extrinſecus ſerrati erant. Ac deinceps, Aequalis menſuræ, ſecti erant. Hoc plane ſecundum
vnam eandemque fidem intelligendum eſt. Nam fide quidem omnes lapides iſti, lapides viui,
lapides pretioſi, æquales ſunt, & tam intrinſecus quàm extrinſecus ſerrati ſunt, quia tam coram
deo quam coram hominibus idem dicunt, & idem ſapiunt, vndè & tanquam ſerrati ſiue ſecti be
ne coniungi & ſibi cohærere poſſunt, operatione autem vel potentia plurimum differunt, vnde
& Apoſtolus, Hæc autem, inquit, omnia operatur vnus, idemq; ſpiritus, diuidens ſingulis prout 1.Cori.12.
vult. Et bene ad normam quandam atque menſuram. Vnus enim & ſolus qui ſine vlla menſura
omne datum optimum & omne habet donum perfectum, ille eſt de quo Ioannes Baptiſta, Non Iohan.1.
enim, inquit, ad menſuram deus dat ſpiritum. Illi omnia pater dedit in manus, nos autem omnes Iohan.3.
ad menſuram de plenitudine eius accepimus. Similiterq; de cedro, inquit, Tam in atrio maiori,
quàm & in atrio domus domini interiori, ſiue in porticu domus cum lapidibus, vel ſuper lapi-
des ordinantur, & cedri, quia videlicet in ædificatione dei docet, vt & tanquã lapides ſimus per
patientiam ſtabiles & firmi, & tanquam cedrus imputribilis, bonis eos qui foris ſunt, prouoce-
mus exemplis. Dicamusque cum Apoſtolo, Chriſti bonus odor ſumus deo in omni loco. Sanè 2.Cor.2.
atrium domus hi ſunt, qui propter charitatem intus poſitorum, ad exteriora ſe extendunt, vt eis
excludentibus importuna quæq; ſanctum non inquietetur otium illorum, qui religioni, & ſan-
ctæ contemplationi magis idonei ſunt. Vſq; ad illud atrium pertingit, opus Salomonis accura-
tiſsimum, quia profectò quicquid operatur Chriſtus in eis, qui ſibi intus aſsiſtunt, illis proficit,
qui (vt prædictum eſt) propter eos fideliter laborando, ad exteriora ſeſe negotia diſtendunt.

Non debere cuiquam incredibile videri, quòd in constructione templi manu facti mysteria templi non manufacti tam perspectè expresserit, cùm Daniel numerum quoq; annorum vsq; ad eundem Christum præscire potuerit. CAPVT XVII.

MIrum fortaſſe cuiquam aut etiam incredibile videatur, quòd regem hominem in opere ſuo
ſic ſpiritualibus intentum fuiſſe dicamus, vt ne columnarum quidem numerum abſq; my-
ſteriorum intuitu collocaſſe ſit exiſtimandus, atq; ita generationum quoq; numerum ab Abra-
ham vſque ad Chriſtum ſcire illum potuiſſe conſequatur. Sed nunquid minus vllo propheta-
rum ſciſſe illum rectè quis arbitretur? Non vtique, cum eidem poſtulanti ſapientiam dixerit do-
minus: Ecce feci tibi ſecundum ſermones tuos, & dedi tibi cor ſapiens, & intelligens, intantùm,
vt nullus ante te ſimilis tui fuerit, nec poſt te ſurrecturus ſit. Et poſt pauca itidem ſcriptura di- 3.Reg.3.
cit, Et erat ſapientior cunctis hominibus, ſapientior Ethan, Ezarita, & Eman, & Calcal, & Dar- 3.Reg.4.
dan filijs Maol. Ethan interpretatur duriſsimus. Ezarita, orientalis. Ethan ipſe eſt Abraham
orientalis. Eman quod interpretatur fidelis, eſt Moyſes. Calcal, quod interpretatur gubernans,
eſt Ioſeph. Dardan, interpretatur generatio ſcientiæ. Maol, interpretatur indulgentia. Genera-
tio ſcientiæ intelliguntur XII. tribus filij Maol, id eſt, filij Iacob. Eadem vtique conſtantia di-
cendum eſt, quia Daniele quoque qui poſt eum ſurrexit ſapientior erat. Dixerat illi enim deus
(vt iam dictum eſt) quod nullus ante illum fuerit, vel poſt reſurrecturus eſſet ſimilis illi. At verò
Daniel, numerum quoque annorum quibus exactis venturus eſſet Chriſtus, ſcire meruit Ga- Daniel.9.
briele dicente ſic, Scito ergo & animaduerte, ab exitu ſermonis, vt iterum ædificetur Hieruſa-
lem vſq; ad Chriſtum ducem, hebdomades ſeptem, & hebdomades quadraginta duæ erunt, &c.
Num igitur quod minus eſt, ſcilicet quota generatione templum illud diuinitatis Chriſto naſ-
cente foret ædificandum, iſte ſcire potuiſſe negandus eſt, cum omnibus hominibus tam præteri-
tis quàm poſt ſe futuris ſapientior eſſet? Proinde & ſi non legimus, dictum illi fuiſſe, quod Moy- Exodi.25.
ſi dictum eſt, Inſpice & fac ſecundum exemplar, quod tibi in monte monſtratum eſt, nihilomi-
nus tamen ipſe vidit exemplar, iuxta quod omnia faceret, ita vt ne columnam quidem ſine cœ-
leſtium intuitu collocaret, quippe quo ſapientior nec ipſe fuit Moyſes. Hæc idcirco dicta ſunt,
vt conſtet, quia diligentius ſtructuram ille in opere ſuo perſpexit, & imitatus eſt, templi non ma-
nufacti, templi dominici corporis, totiusque domus eius ſpiritualis, quàm vllus ingenio ſuo poſ-
ſit exponendo conſequi, licet & hæc eccleſiaſticorum omnium vnanimitas ita ſentiat, vt aliud
quid ſuſpicari nefarium ſit.

Quomodo ex patre Tyrio fuisse dicatur Hiram, qui & plenus sapientia & intelligentia & doctrina fuerit, & perinde mysticas operando causas attendere quiuerit. CAPVT XVIII.

MIſit quoq; rex Salomon, & tulit Hiram de Tyro filium mulieris viduę de tribu Nephtalim,
patre Tyrio, artificem ærarium, plenum ſapientia & intelligentia & doctrina ad faciendum

III. REG. VII. opus omne ex ære. Qui cum veniſſet ad regem Salomonem, fecit omne opus eius, & finxit duas columnas æreas.) De hoc in Paralipomenon legitur, Miſi ergo tibi virum prudentem & ſcientiſsimum, Hyrá patrem meum, filium mulieris de filiabus Dan, cuius pater Tyrius fuit. Notandum, quòd in Malachim Hyrá dicitur, in Paralipomenon verò Hurá. Hyrá enim interpretatur
2. Para. 2. ſublimis, Huram verò deus excelſus. Hyram in Malachim dicitur fuiſſe de Tyro & filius mulieris vidua de tribu Nepthalim patre Tyrio. Sciendũ quòd de tribu Nepthalim pater eius fuerit, quo mortuo vxor eius, quæ hic vidua ſcribitur eundem Hyram in Tyrum miſiſſe, docendi gratia dicatur, & à quo doctus in Tyro fuit, pater eius Tyrius vocatur. Idcirco patre fuiſſe Tyrio dicitur, cum vtique pater eius de tribu Nephtalim fuerit. Quòd verò in Paralipomenon legitur de Hyram regem dixiſſe, miſi tibi virum prudentiſsimum, & ſcientiſsimum Huram patrem meum, patrem dignitatis gratia eum vocat, ſicut in pleriſque locis legitur, Filium verò mulieris de filiabus Dan eum vocat, quia mater eius de tribu Dan fuit, de genere Salomith ſororis Ooliab, filij Achiſamech, cuius filiua idem Sadomith Aegyptius in eremo lapidatus eſt. Nõ enim eadem Salomith ſponte eidem Aegyptio coniuncta fuiſſe ſuſpicatur, ſed vim ab eo perpeſſa eſt. Idcirco meritis eius factum fuiſſe dicitur, vt de filiabus eius naſceretur talis, qui operaretur in domo domini. Nam & meritis Bale concubinæ Iacob factum fuiſſe quidam autumant, quod mortua Rachel non ſolum Ioſeph in loco filij educauit, verumetiam pro fratribus interceſsit eiuſdem, vt immemor eſſet iniuriæ fratrum ſuorũ, & pro hac re dominus ei tribuit, vt de vno filio eius idem naſceretur Ooliab ſocius Beſeleel, qui ædificaret domũ domini, & alteri eius filio, id eſt, Nephtali, naſceretur Huram qui domum domini in Hieruſalem ædificaret. Multum illum commendauit ſcriptura dicendo, Plenum ſapientia & intelligentia & doctrina. Quod per hominem aſſequi poterit, hoc vltimum poſuit, id eſt, doctrinam, quæ autem ſolius dei dona ſunt, prima dixit, ſcilicet ſapientiam & intelligentiam. Sapientia quippe, id eſt, bono ingenio non niſi dono dei plenus eſſe quis poterit, maximè autem intelligentia, quæ propria ſanctorum, & prophetarum eſt facultas, per quam videlicet in arte ſua, diuinas & myſticas ſciebat attendere cauſas. Porrò doctrina ex homine eſt, quæ cum rite procedit, quaſi de inſito ingenio Igniculo lucidam magnamque flammam excitare ſolet.

De duabus columnis æreis quas finxit, & quod prima Iachim à dextris, ſecunda dicatur Booz à ſiniſtris, & de linea cubitorum duodecim, quæ vtranque ambit. CAPVT XIX.

FInxit, ait, duas columnas æreas, decem & octo cubitorum altitudinis, columnam vnam, & linea duodecim cubitorum ambiebat columnam vtranq;.) Columnæ iſtæ egregium, & maxi-
Cant. 1. mum ornamentum domus domini, quid ſignificent, ipſe auctor illarum nobis innuit in Canticis, dicendo in laudibus ſponſi, Crura eius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ ſunt ſuper baſes
Pſal. 24. aureas. Quænam crura ſunt ſponſi, niſi vniuerſæ viæ domini? Planę vię domini vniuerſæ non niſi duę ſunt, miſericordia & veritas, ſiue miſericordia & iudicium, ſiue iuſtitia & pax. Quantumcunque varientur nomina, non niſi duo crura, non niſi duo domini ſunt itinera. Columnis iſtis tota penè domus incumbit, totum ſanctæ ſcripturæ ædificium innixum eſt. Nam quicquid legimus,
Iacobi 4. quicquid audimus de vniuerſis vijs domini, aut miſericordia eſt aut veritas. Igitur ſapiens architectus duas tantum in opere ſuo ponit columnas admirabiles atque ſpectaculo dignas, ſi habes vndè videas quas ille non ignorabat vias domini, quarum altera veritas ſiue iudicium eſt quod ſuperbis reſiſtit, altera miſericordia quæ humiles ſuſtentat, atque confirmat, ſpiritu gratiæ, ſpiritu ſortitudinis. Quapropter ne neſcire aut diſsimulate vacet nobis, quærendam & ſpectandam in columnis certi gloriam myſterij, nominibus quoque proprijs illas & ipſe vocauit, & ſcriptura hæc æternæ memoriæ nomina ipſa mandare curauit. Ait enim, Cumque ſtatuiſſet columnam dexteram, vocauit eam nomine Iachim.) Id eſt, firmitas. (Similiter erexit columnam ſecundam, & vocauit nomen eius Booz.) Notas imo & nobiles ille ſuas columnas eſſe voluit, quas nominibus tantis, tamque claris inſigniuit. Quæ eſt enim in domo domini firmitas, niſi miſericors gratia, vel gratuita miſericordia, magni regis, magni, inquam, & pacifici regis Chriſti, quam poſtu-
Pſal. 68. lantes dicimus, Confirma deus hoc quod operatus es in nobis? Nempe quicquid operatus eſt in nobis, quicquid confirmat ope ſpiritus ſancti, miſericordiæ eſt, non iudicij, gratiæ eſt, non meriti. Et quo in robore columna conſiſtit ſecunda, niſi in iudicio, quo cœlum ipſum (quanto magis terra) turbabitur tempeſtate valida? Vndè notandum, quia quæ prior eſt firmitas, & quæ ſecunda in robore dicta eſt, quia videlicet, prior eſt miſericordia quæ humiles bona ſpe firmat, poſterius iudicium quo contra ſuperbos fortiſsimus deus, robuſtum brachium ſuum præparat. (De-
Gene. 17. cem & octo cubitorum altitudinis columnam vnam, inquit.) Numerus iſte ab omnibus adoran-
Lucæ 2. tibus in templo domini, fidem ſimul & opera certatim exigit, Decem quippe præcepta ſunt legis, octauo die Chriſtus reſurrexit, octauo, inquam, die quo & circuncidebatur infans, quæ circunciſio ſignaculum erat iuſtitiæ fidei, quàm in Abraham deus amicitia ſua remunerauit.

Item,

Item,numerus iſte altitudinis,ſub ternario ſenarioq́ue continetur, ter enim ſex, vel ſexies tres, decem & octo ſunt. Ternarius trinitatis fidem. Senarius (quo numero deus opus mundi explicuit)ſignificat operationem. Vt ergo & rectè credamus, & bonum ad omnes operemur,ſingulæ columnarum communibus exurgunt numeris, nam ad vtrunq; tam ſpe miſericordiæ,quàm timore trahimur iudicij.(Et linea,inquit,XII. cubitorum ambiebat columnam vtranq;.)Hic iam & illud ſciendum,quia cùm ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, quando congregabuntur ante eum omnes gentes,tunc columna hæc quæ dicitur firmitas, columna miſericordiæ ſtabit à dextris,& columna quæ dicitur in robore,columna iudicij,ſtabit à ſiniſtris. Tũc vtiq; linea XII.cubitorum ambiet columnam vtranq;.Nam ecce circa columnam dextram lineæ medietas, id eſt,cubiti ſex.Eſuriui,ait,& dediſtis mihi manducare. Sitiui, & dediſtis mihi bibere. Hoſpes eram,& collegiſtis me. Nudus erã & cooperuiſtis me, Infirmus, & viſitaſtis me.In carcere eram, & veniſtis ad me.Ecce autem & circa columnam ſiniſtram cubiti ſex.Eſuriui,ait, & non dediſtis mihi manducare.Sitiui,& non dediſtis mihi potum. Hoſpes eram,& non collegiſtis me.Nudus, & non cooperuiſtis me,Infirmus,& in carcere,& non veniſtis ad me.Igitur linea XII.cubitorum columnam ambit vtranq;,videlicet quia duodenaria remuneratio, bonos & malos diſtinguens, diuidetur in vtroſque. Et hic quidem intellectus magis ſpiritualium eſt. Cæterùm Hebræi animales,à vero templo,de quo loquimur,omnino auerſi, carnaliter in his columnis Dauid interpretantur & Booz,vt per Iachim quod interpretatur præparator, intelligatur Dauid, per aliam verò columnam Booz,propter virtutem caſtitatis.

Matth.25.

Quid capitella columnarum,& cur quinque cubitorum ſint, & in porticu quatuor cubitorum fabricata,& quid retiacula vel catenulæ in capitellis,quibus columnæ de oraculo pendere videntur, & quid malogranata catenulis interpoſita. CAPVT XX.

CApitella autem quæ erant ſuper capita columnarum quaſi opere lilij fabricata erant in porticu,quatuor cubitorum. Et rurſum alia capitella in ſummitate columnarum deſuper iuxta menſuram columnę contra retiacula.)Iuxta cœptum myſterium,congeminata capitella columnarum,conſummationem ſignificant,tam veritatis quàm miſericordiæ domini, in reſurrectione mortuorum,in qua tam ſecundum corpus quàm ſecundum animam, æqua fiet ſecundum opera retributio cunctorum.Et ſubteriora quidem capitella corporum, ſuperiora verò conſummatum deſignat ſtatum animarum, vndè & paulo ante hæc dictum eſt. Quinq; cubitorum altitudinis capitellum vnum,& quinq; cubitorum altitudinis capitellum alterum.Quinq; cubitorum altitudinis capitella,pertinent ad corpora, quorum profectò quinq; ſenſus æternorum ſiue bonorum ſiue malorum omnes complebit ſempiterna ſacietas. Nam & qui, vt ſuprà dictum eſt,à dextris erunt,ex abundantia miſericordiæ,viſu,auditu,guſtu,odoratu, & tactu in carne iam immortali,atque impaſsibili,æternalibus ſatiabuntur bonis, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit,nec in cor hominis aſcenderunt, & qui à ſiniſtris nihilominus ex abundantia iuſtitiæ & veritatis,totis eiſdem ſenſibus in carne ſua ſempiternis implebuntur malis, ita vt vermis eorum non moriatur,& ignis eorum non extinguatur. Nec verò repugnat, quòd hæc quaſi opere lilij fabricata erant,quia videlicet pulchritudini laudis diuinæ, tam iuſta & debita damnatio ſiniſtrorum,quàm miſericors & gratuita proficiet ſaluatio dextrorum,Pſalmiſta quoque atteſtante cum dicit. Miſericordiam & iudicium cantabo tibi domine. Bene igitur capitella hæc quinque cubitorum fuiſſe referuntur.Quæ autem ſuper hæc erant, neque quinque cubitorum,neque alterius cuiuſlibet menſuræ fuiſſe leguntur, quia videlicet ſenſus quidem cunctos nouimus corporis,in quibus caro noſtra,ſecundum operum merita,plenariè remunerabitur, animarum autem quanta ſint receptacula,qui numeri,quæ habitudines, in illa remuneratione bonorum ſiue malorum ſcire non poſſumus. Vbi capitella hæc fabricata erant? (In porticu, inquit, quatuor cubitorum.)Id eſt, in præeunte exercitio quatuor virtutum principalium, quas Ethnici quoque nouerunt,proprijsque vocabulis nuncupant, prudentiam, temperantiam, fortitudinem,iuſtitiam. Nam prout quis iſtis ſe exercuerit ſiue male vt Epicurus, ſiue bene vt vir eccleſiaſticus, ne dicam Stoicus ſiue Peripateticus, ita in illa diſtinctione miſericordiæ,& iudicij, dexter ſiue ſiniſter inde ſpectabitur.(Contra retiacula,) inquit, De iſtis retiaculis paulò ante hæc plenius loquitur,(Septena, inquit, verſuum retiacula in capitello vno, & ſeptena retiacula in capitello altero. Et perfecit columnas & duos ordines per circuitum retiaculorum ſingulorum,vt tegerent capitella,quæ erant ſuper ſummitatem malogranatorum,& cætera.)Et in Paralipomenon, Necnon & quaſi catenulas,inquit,in oraculo & ſuperpoſuit eas capitibus columnarum. Malogranata etiam centum,quæ catenulis interpoſuit. Itaque per hæc datur intelligi, quia demiſſæ de altitudine oraculi,catenæ duæ in ſeptenas ſingulæ catenulas, velut quoſdam in ramuſculos diſpertiebantur,ſertis aureis in modũ retiaculorũ contextis,diuiſiones illas cõtinuantibus,& ita malis aureis innectebãtur,columnas iſtas quaſi ſuſtentãtes,vt quanquã firmiter ſtarent, de oraculo tamẽ pendere

Matth.16. Eſaiæ 64. 1.Cor.2. Eſaiæ 66. Pſalm.100. 2.Parali.3.

III.REG. VII. pendēre viderentur. Quid iſtæ catenulæ de altitudine oraculi porrectæ, niſi altiſsimas ſignificant rationes iam dicti iudicij atque miſericordiæ, tam altè in cœlo radices fixas habentes, tam profundè in verbo incarnato, in dei ſapientia reconditas, vt nequaquam cōprehendere, nequaquam ſenſus humanus queat inueſtigare? Nempe hinc eſt quòd Apoſtulus cùm de his latius diſ-
Roma.11. putaret, ſubito admirans, exclamauit. O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius & inueſtigabiles viæ eius. Quis enim comprehendere vel inueſtigare queat, vndè veniant hæc tanta miſericordiæ vel iudicij dei retiacula, quatenus & hunc nonnunquam velut inuitum ad vitam miſericorditer trahat, & illum quaſi ad vitā velociter currentem concludat, & quibuſdam peccatorū funibus circumſtriogat? Verbi gratia, de Iudæis per prophetam dicit. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne fortè
Eſaiæ 6. videat oculis, & auribus ſuis audiat, & corde ſuo intelligat & conuertatur, & ſanem eum. Porrò
Matth.10. Marci 11. quòd piſcatores ſuos ad gentes miſerit, & ad capiendos eos retia ſua laxari iuſſerit, totum mundi
Lucæ 5. huius mare magno & longo experimento perſenſit. Igitur de catenis ſurſum fixis, columnæ quaſi dependent, quia videlicet rationes veritatis & miſericordiæ dei, de ſublimi oraculo ſapientiæ dei venientes contingere vel comprehendere mortalium ingenia non præualēt. Sanè malo granata eorum qui iudicantur vel ſaluantur ſunt opera. Dicite iuſto, inquit, propheta, quoni-
Eſaiæ 1. am bene, quoniam fructum adinuentionum ſuarum recipiet. Item væ animæ impiorū, quoniam reddita ſunt eis mala.

De mari fuſili, in quo Sacerdotes lauarentur, quòd typus fuerit baptiſmi in quo peccata dimittantur. CAPVT XXI.

FEcit quoque mare fuſile decem cubitorum, à labio vſque ad labium rotundum in circuitu. Quinque cubitorum altitudo eius, & reſticula triginta cubitorum cingebat illud per circuitum, & ſculptura per labium circuibat illud, decem cubitis ambiens mare, &c.) Mare hoc, laua-
2.Par. 4. crum ſacerdotum erat, ſicut & in Paralipomenon legitur. Porro in mari, inquit, ſacerdotes lauabantur. Et rectè poſt expletam templi ſtructurā, miranda maris huius factura ſubtexitur, in quo ſacerdotes lauarentur, quia videlicet poſt ædificatum vel reſuſcitatum dominici corporis templum, baptiſmi ſacramentum proponitur, in quo quod perſpicuum, notumq́ue fidei Chriſtianæ
Apoc.5. eſt lauaremur, nō quia ſacerdotes fuimus, ſed vt ſacerdotes eſſemus, quemadmodum in Apocalypſi Iohannes cùm dixiſſet, Quoniam occiſus es, & redemiſti nos deo io ſanguine tuo, continuò
Ezech.47. ſubiunxit, & feciſti nos deo noſto regnum & ſacerdotes. Huius maris aquam & Ezechiel videt egredientem de templo à latere dextro. Sed & hic ad dextrum templi latus hoc mare poſitum nunc præſens ſcriptura refert. Nam mare, inquit, poſuit ad dextram partem templi, ad orientem contra meridiem. Quo dicto & illud innuitur, quia templum hoc ad orientem reſpiciebat. Templi quippe ad orientem reſpicientis dextra pars contra meridiē ſpectat. Sic & in illa viſione prophetica. Et conuerti me, inquit, ad portam domus, & ecce aquæ egrediebantur ſubter limen domus ad orientem. Facies enim domus reſpiciebat ad orientē, aquæ autem deſcendebant in latus templi dextrū, ad meridiem altaris. Et rectè tam hic quam ille, quod in myſterium baptiſmatis præcurrit ad dextrum templi latus contra meridiem tendit, & domus ad orientem reſpicit, quia profectò lucis occaſum, frigidasq́; pectorum infideliū regiones, gratia regenerantis per baptiſmum ſpiritus ſancti non admittit, quales per occidentem, atque ſeptentrionem ſcriptura notare conſueuit, ſed ad lucis exortum plerunq; meridiani fulgoris diē procurrit, id eſt, ad eos, io qui-
Malach.4. bus per fidem exoritur ſol iuſtitiæ Chriſtus, & non occidit ad eos in quibus calet per amorem mentis meridiana lux veritatis, inimica diabolo ſemper frigido ſedenti in lateribus aquilonis. Nimirum amplius & perfectius in hoc templo manufacto ſplenderet tanti gratia ſacramenti, ſi patiente ſitu ſoli Hieroſolymitani, rex ſapiens ſic aquas viuentes deducere potuiſſet, vt quemadmodum in iam dicta viſione prophetę diligenter perſcriptum eſt, egrederentur ſubter limē domus, deſcenderent in latus in templi dextrū, redundarent nihilominus à latere dextro. Sic enim plenius hic & illud exprimeretur, quòd futurum erat quòd nūc factum credimus, propter quod & loquimur, quia de ſubter limen domus, de dextro latere templi dominici, quaodo illud lancea militis aperuit, aqua cum ſanguine cucurrit, & omnia, inquit, idem propheta, ad quæ venerit
Iohan.19. aqua hęc, ſiue torrens hic, viuent, ſtabunt, & omnes aquæ, id eſt, omnes populi ſanabuntur. Nunc ad ipſa verba recurramus.

Quàm rectè mare illud labrum appellauerit, & quomodo mare noſtrum, id eſt, baptiſma fuſile ſit, & de menſuris vel ſculpturis eius myſticis. CAPVT XXII.

FEcit, inquit, mare fuſile. Quantum quam exiguæ rei vocabulum indidit, quantum enim erat, vel quid? Labrum erat decem cubitorum, à labio vſq; ad labium rotundum in circuitu. Decem, inquam, cubitorum erat diametrum eius, vodè & cōſequenter reſticula, inquit triginta cubitorum cingebat, id eſt, cingere poterat id. Nam hæc eſt geometricæ diſciplinæ ſpeculatio naturalis, vt cuiuſlibet circularis amplitudinis diametrum triplicatum totam fere perficiat eiuſdem

menſuram circuli. Si igitur ſolam literalem facturam ſpectes, nõ eſt cur mare illud appellare debuerit ſapientiſsimus rex. Porrò ſi ad myſterium planè hoc ſacramẽtum baptiſmi, hoc lauacrum regenerationis, quod de latere templi dominici, de vulnere crucifixi domini profluxit, mare eſt, mare inquam tantæ plenitudinis, tantæ inundationis, vt mundum vniuerſum impleuerit, quippe quod & illis qui ſub terra erant mortui primitus, in remiſsionem peccatorũ inundauerit, & deinde illis qui ſuper terram erant, ſunt, vel erunt, inundauit, & inundare non deſinit. Mare ergo eſt, & fuſile, inquit: fuſile, inquam, quia profectò grandi charitatis igne conflatus & liquefactus Chriſtus, iſtam nobis gratiam effudit. Hoc mare decem cubitorum eſt a labio, vſque ad labium, & circuitus eius triginta cubitorum. Quo nimirum numero, fides ſubintelligitur, quam neceſſario quiſquis lauandus accedit, confiteatur. Etenim arithmetici, ſiue abaciſtæ optimè nouerunt in ſecundo, id eſt, in deceno limite vnitatem X. ternarium X X X. eſſe. Nos autem hac fide ante omnia opus habemus, quæ catholica eſt, vt vnitatem in trinitate, & trinitatem in vnitate confiteamur, in qua cõfeſsione baptizati ſumus in Chriſto Ieſu. Igitur decem cubiti latitudinis in triginta cubitorum circuitu, fides vel confeſsio eſt, ſine qua nullus aut nihil eſt baptiſmus. Vnum quippe deum in trinitate & trinitatem in vnitate baptizandus, vt iam dictum eſt, neceſſario confitetur. Quinque cubitorum altitudo eius, vt videlicet hi quoque accedere vel admitti debeant, in quibus nulla vis vel ingenij, vel ſcientiæ ſublimitas eſt nulla, præter quinque ſenſus corporis eſt potentia, quales paruulos eadem die natos vix ipſis corporis ſenſibus functos Chriſtiana fides baiulans ad matrem eccleſiam currit & properat, nec eis hoc mare magnum acceſsibile eſſe vllatenus dubitat. Et ſculptura ſuper labium circuibat illud X. cubitis ambiens mare. Duo ordines ſculpturarum hiſtriatarum erant fuſiles. Oportet enim qui in hoc mari lauandus eſt, confeſſorem trinitatis, duûm quoq; teſtamentorum ſcripturam ſuſcipere & venerari. Decem ergo cubitis, id eſt, in anteriori parte maris ſculptura erat ſuper labium, vt videlicet tota ſe vltrò oculis offerret accedentium ad lauandum, erantq́; duo ordines ſculpturarum hyſtriatarum, id eſt, proſtantium ſiue prominentium ad ſpectãdum videlicet apotityſtorin, quod Græcè videre vel cognoſcere dicitur. Itaq; vt confeſsioni fidei non deſint opera, ſine quibus fides mortua rectè dicitur vel ocioſa, *Iaco.2.* duobus quoq; ordinibus per decem cubitos protenſa diſtinguitur ſculptura, lectionem vtriuſque teſtamenti ſignificans, quam ſuſcipiens quiſque in Chriſto renaſcitur, ſic legat, *Iaco.1.* vt ſanctorum, quorum fidem confitetur, imitetur & opera.

Quòd XII. *boues mare portantes*, XII *apoſtoli ſint, baptizandi regulam à Chriſto ſuſcipientes, & quid ſit, quòd poſteriora intrinſecus latitabant.*

CAPVT XXIII.

ET ſtabant ſuper duodecim boues, è quibus tres reſpiciebant ad aquilonem, & tres ad occidentem, & tres ad meridiem, & tres ad orientem, & mare ſuper eos deſuper erat, quorũ poſteriora intrinſecus latitabant.) Qui ſunt iſti boues duodecim ſuper quos mare poſitum eſt, niſi duodecim apoſtoli, quibus recens in morte Chriſti conſecratum baptiſmi ſacramentum traditum eſt? Paſſus quippe & mortuus Chriſtus (in qua nimirum morte eius hoc ſacramentum conditum eſt. *Galat.3.* Omnes enim, inquit Apoſtolus, quicunq; baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus) vbi reſurrexit à mortuis, continuò bobus iſtis hoc mare ſuppoſuit. Dixit enim ſic, Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. Euntes ergo docere omnes gentes, *Matt.28.* baptizantes eos, in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti. Mare ergo XII. bobus ſuppoſitum eſt, vt ſcilicet portarent in vniuerſas gentes, in quatuor mundi partes trinitatem prædicando, deum vnum in trinitate teſtificando. Nam hoc eſt quòd tres ad aquilonem, tres ad occidentem, tres ad meridiem, & tres ad orientem reſpiciebant. Quorũ inquit poſteriora intrinſecus latitabant. Planè & iſtorum boum, iſtorum Chriſti apoſtolorum, poſteriora intrinſecus latitare debent, vt videlicet non reſpiciamus, quid aliquando fuerint, ſed quid per Chriſti gratiam facti ſint. Verbi gratia, Matthæus ante vocationem publicanus & thelonearius fuit, nunc poſt vocationem apoſtolus eſt & euangeliſta. Hæc facies eſt, facies ad contemplandam Chriſti gloriam reuelata, illa fuerunt poſteriora. Hanc faciem intueamur, vt per eam & nos illuminemur, illa poſteriora lateant, vt non imitemur. Aliter, facies quidem exterius eminent, ſed poſteriora latent, quia videlicet apoſtolorum vel omnium patrum atque paſtorum, aperta quidem nos opera cernimus, ſed apud diſtrictum iudicem, quæ illos poſterius maneant in occulta retributione, neſcimus.

Quid ſit myſticè, quòd in baſibus, nec leones ſine bobus, nec boues facti ſunt ſine leonibus, & quid quòd quinq; baſes ad dextram, quinq; ad ſiniſtram, portantes ſingulos luteres conſtituuntur.

CAPVT XXIIII.

QVid tandem eſt, quòd in baſibus opere ſculptorio, non ſolum leones, ſed leones pariter & boues & Cherubin expreſſa ſunt? Sic enim ſubditum eſt. (Et ſculpturæ inter iuncturas, & inter coronulas, & plectas leones & boues & Cherubin & cætera. Quid inquam eſt, quòd in baſibus, nec leones ſine bobus, nec boues ſine leonibus fiunt? Quid, inquam, aliud deſignant baſes

in templo

III.REG. in templo niſi ſacerdotes in eccleſia? Qui dum ſollicitudines regiminis tolerant, quaſi more ba-
VII. ſium ſuperimpoſitum onus portant. In baſibus igitur Cherubin exprimitur, quia decet nimirum
vt ſacerdotium pectora, plenitudine ſcientiæ ſint referta. Per leones autem horror ſeueritatis,
per boues verò patientia manſuetudinis figuratur. Itaque his baſibus, nec leones ſine bobus, nec
boues ſine leonibus exprimuntur, quia ſemper à ſacerdotali pectore, in terrore ſeueritatis cuſto-
diri debet virtus manſuetudinis, vt & iram manſuetudo condiat, & eandem manſuetudinem ne
fortè diſſoluta ſit, zelus diſtrictionis accendat. Sunt autem numero decem, ſingulæ ſingulos lu-
teres portantes, ſingulæ quaternis rotis incumbentes. Et conſtituit, inquit, eas ſcriptura, quinque
ad dextram partem templi, & quinque ad ſiniſtram. Hoc nimirum nobis illud pulchrè deſignat,
quia baptiſmi quidem ſacramentum totum dextrum eſt, & omnes apoſtoli dextri ſunt, & idcir-
co mare cum XII. bobus ſuis ad dextram partem templi poſitum eſt, ſed non omnes baptizan-
Matt.25. tes, non omnes baptizati dextri ſunt. Nam & iuxta parabolam Euangelicam decem virginum,
quinque prudentium, & quinque fatuarum, certum eſt, quia de vniuerſitate animarum, quæ ad
hoc templum veri Salomonis, ad nuptias veri & pacifici regis Chriſti vocatæ ſunt, pars ad dex-
tram deputabitur ad ſiniſtram, pars, inquam, cum rege intrabit ad nuptias, pars foris clauſa relin-
quetur ianua. Idcirco non cunctæ baſes, non cuncti luteres, quamuis pariter vniuerſæ ſuper qua-
ternas ſedeant rotas, conſtituuntur ad dexteram, ſed quinque ad ſiniſtram, quia videlicet nõ vni-
uerſi baptizantes vel omnes baptizati, quamuis quatuor euangelia lectitent aut recipiant, per-
uenient ad gloriam, ſed pars eorum aſſumitur ad vitam, pars quia dilectionem cum fide non ha-
bet, relinquitur in pœnam.

Multa eſſe vaſa vtilia in ſpirituali templo dei, quorum nos vſu vel officio fungi debeamus, & quid ſit myſticè, quòd in argilloſa terra, inter Socoth & Sarthan fuſa eſſe referuntur. CAPVT XXV.

NObis tandem qui in templo magni regis, neq; columnæ neq; baſes eſſe meremur, hoc ſup-
plicandum eſt, vt ſaltem inter vaſa minora, quæ multa ſunt ſuſcipiamur. Nam pro diuerſita-
te meritorum, pro diuerſitate facultatum bonarum, & vtilium artium, alios lebetes, alios ſcutras,
alios amulas, alios hydrias, alios fuſcinulas, alios cyathos, alios phyalas, & cętera. Huiuſmodi po-
nit ac diſponit ſapiens rex, & ſic perficitur omne opus in templo domini. Et ne quis deſperet, ne
quis nimium ſemetipſum deſpiciat, omnia, inquit, vaſa in campeſtri regione Iordanis fudit rex in
argilloſa terra, inter Socoth & Sarthan. Omnia plane vaſa nunc aurea & pulchra, nunc vaſa gra-
tiæ, nunc vaſa honoris & gloriæ, quorum in conſideratione miramur, & quæ iure veneramur, in
argilloſa terra fudit rex noſter, rex Chriſtus, in argilloſa, inquam, terra fudit, id eſt, de eadem
maſſa, de eodem luto ſumpſit, de quo & nos plaſmati ſumus. Dummodo in regione Iordanis, in
regione campeſtri habitemus, id eſt, fidem vſq; ad finem firmam teneamus, in qua baptizati ſu-
mus, & velut campus humilis, montuoſa ſuperbia careamus, non eſt difficile magno artifici, for-
mare quenque noſtrum in vas cuiuſlibet gloriæ & honoris, eiſdem digitis, quibus adhibitis dili-
genter ſanctos omnes formauit, inter Socoth & Sarthã, id eſt, in peregrinatione & tribulatione.
Socoth quippe, tabernacula, quæ vtiq; peregrinantium & militantium ſunt. Sarthan interpreta-
tur tribulatio eorum. Etenim abſq; malleo perſecutionum, ſiue ſcalpello tentationum vaſa quę-
libet templi domini, ſiue aurea, ſiue de aurichalco minus pretioſa ſunt, ad perfectum nõ perue-
nerunt. Igitur & nos in terris Iordanis poſiti, quoniam ſumus in Chriſto Ieſu baptizati, peregri-
Hebr.13. nantes inter Socoth & Sarthan, quoniam hic manentem ciuitatem non habemus, ſed futuram
inquirimus, & ſi piè viuere volumus, multis tentationibus tribulamur, quanquam terra argilloſa,
imo limus aut lutum, ſumus plaſtæ noſtri magni artificis manibus, ſupplices cum fide & ſpe ſub-
ijciamur, & ſi non magna, ſaltem parua, ſi non aurea, ſaltem de aurichalco vaſa efficiamus, vt in
templo eius qualiſcunque honoris & gratiæ dono participemur.

Quòd dictum eſt: Et intulit ea quæ ſanctificauerat pater ſuus, & repoſuit, &c. & quid ſit myſticè principes ac duces cum maioribus natu ad regem Salomonem congregari, oues ac boues abſq; numero immolari. CAPVT XXVI.

QVid tandem Salomon, poſtquam fecit omne opus quod faciebat in domo domini? (Et in-
tulit, inquit, quæ ſanctificauerat Dauid pater ſuus argentum & aurum & vaſa, repoſuitque in
theſauris domus domini.) Nihil verius quam omnia quæ ſanctificauerat pater ſuus, pater deus
omne aurum & omne argentum, & omnia vaſa repoſita eſſe in domo domini, in templo non ma
nufacto dominici corporis. Quæ enim erant vel ſunt illa, quæ pater iſte ſanctificauerat? Omnia
dicta vel acta patrum vel patriarcharum, vniuerſa præconia prophetarum, omnes omnino ſan-
Coloſſ.2. ctarum theſauri ſcripturarũ. Omnes enim ſcripturæ in illo adimpletę ſunt. Igitur, quia (& quem-
admodum apoſtolus dicit) in illo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ reconditi, verum eſt,
quia

quia Salomon iſte rex magnus Dei filius, omnia quæ ſanctificauerat Dauid pater ſuus in templo III. REG. ſuo recondidit, & continuò ſequitur: (Tunc congregati ſunt omnes maiores natu Iſrael, cùm VIII. principibus tribuum, & duces familiarum filiorum Iſrael, ad regem Salomonem in Hieruſalem, vt deferrent arcam fœderis domini, de ciuitate Dauid, id eſt, de Sion.) Et ſubinde. (Rex autem Salomon, & omnis multitudo Iſrael, quæ conuenerat ad eum, gradiebatur cum illo ante arcam, & immolabant oues & boues abſque æſtimatione & numero.) Magna feſtiuitas, magna celebritas. Et hic quidem Salomon rex in dedicatione templi manufacti, oues & boues immolabat, cùm quanta poterat populi frequentia, Chriſtus autem dominus & rex omnium in dedicatione templi non manufacti, ſcilicet corporis ſui, viuum & verum ſacrificium obtulit, non carnes & ſanguinem boum & ouium, ſed carnem ſuam & ſanguinem proprium. Quàm enim putamus templi huius dedicationem, niſi ſacroſanctam paſsionem, & glorioſam eius reſurrectionem? Tunc vtique carnis & ſanguinis ſui ſacrificium immolauit in magna frequentia cœleſtium, terreſtrium, & infernorum, primùm in ſacramento panis & vini, deinde in propria ſpecie ligno crucis affixus, vbi & ſanguinem ſuum fudit, in redemptionem noſtræ ſalutis. Tunc proculdubio, tunc, inquam, & ex tunc omnes maiores natu Iſrael, omnes principes, & omnes duces Iſrael, imò & omnes gentes ad eum congregatæ ſunt. Tali nanque exaltatus dedicatione, omnia traxit ad ſe. Vndè & Apoſtolus cùm dixiſſet. Chriſtus factus eſt pro nobis obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis, continuò ſubiunxit. Propter quod & deus illum exaltauit & donauit illi nomen, quòd eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu, omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium & infernorum. Igitur omnis Iſrael, omnes qui digni erant videre deum vel dirigi cum deo, quòd intelligitur per nomen Iſrael, omnes omnino, qui præordinati erant ad vitam æternam, velut membra multa ad vnum caput conuenerunt. Verùm hoc ipſo cæcitas contigit in illo carnali Iſrael. Sequitur ergo. Philip. 2.

Cæcitatis iudaicæ fuiſſe ſignum, quòd nebula impleuit domum domini, & quòd non poterant ſacerdotes ſtare & miniſtrare propter nebulam.

CAPVT XXVII.

Factum eſt autem cùm exiſſent ſacerdotes de ſanctuario, nebula impleuit domum domini, & non poterant ſacerdotes ſtare & miniſtrare propter nebulam. Impleuerat enim gloria domini domum domini. Tunc ait Salomon: Dominus dixit, vt habitaret in nebula.) Subauditur loquens ad Moyſen in monte Sina. Iam nunc veniam ad te in caligine nubis, vt audiat me populus loquentem ad te, vt credat tibi in perpetuum. Clarum eſt, notum & certum eſt, quia ſacerdotes Iudæorum, phariſæi & pontifices homicidarum, de ſanctuario domini exierunt, & eadem luce omnes gentes illuminatæ ſunt, eadem, inquam, luce, quaſi in nebula vel fumo, per ſuam inuidiam excæcati ſunt. Quò autem ordine, vel quàm ob cauſam excæcati ſunt, & hic factis figuratur, & in Eſaia pariter dictis & factis hoc modo ſignificatur. Vidi, inquit, dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum & eleuatum, & ea quæ ſub ipſo erant, implebant templum, Seraphin ſtabant ſuper illud, ſex alæ vni, & ſex alæ alteri, & clamabant alter ad alterum & dicebant. Sanctus, ſanctus, ſanctus dominus deus exercituum, plena eſt omnis terra gloria eius. Et commota ſunt ſuperliminaria cardinum à voce clamantis, & domus impleta eſt fumo. Ac deinceps. Vade & dices populo huic. Audite audientes, & nolite intelligere, & videte viſionem, & nolite cognoſcere. Excæca cor populi huius, & cætera. Nimirum hic dominus, ſedens ſuper ſolium excelſum, ipſe eſt hic Salomon, rex magnus, rex ſapiens, verè pacificus, qui inter deum & homines mediator fecit pacem. Hic, inquam, ille eſt, Euangeliſta teſtante, qui cùm hoc prophetæ teſtimonium poſuiſſet, dicendo, propterea non poterant credere Iudæi, quia dixit Eſaias, Excæcauit oculos eorum, & cætera, continuò ſubiunxit, hæc dixit Eſaias, quando vidit gloriam eius, & locutus eſt de eo. Igitur quòd hic factis, hoc vt iam dictum eſt, in Eſaia pariter & factis & dictis præſignatur, quia videlicet vero Salomone, verè pacifico rege Chriſto, per paſsionem mortis, gloria & honore coronato, quæ templi, id eſt, corporis eius, vera fuit dedicatio clamantibus Seraphim, Sanctus, ſanctus, ſanctus, id eſt, apoſtolis, qui accenſi erant ardore ſancti ſpiritus, ſanctam trinitatem prædicantibus, & hoc modo omnium terra impleta gloria eius, qui tantum in Iudæa notus erat prius, impleta eſt domus domini fumo, & Iudaici populo excæcatum eſt cor. Quòd prædicatur deus homo factus, quòd annuntiatur Chriſtus dei filius crucifixus, mortuus & ſepultus, fumus illis eſt, & hæc dei humilitas ſuperbos oculos hominum ſcandalizat. Et non poterant, inquit, ſacerdotes ſtare & miniſtrare propter nebulam. Quoniam ſic excæcati ſunt, & ab humilitate Chriſti, tanquàm à nebula oculos auerterunt, meritò ſtare & miniſtrare non potuerunt, ſed exierunt, ſed expulſi ſunt, ſed ablatum eſt ab eis tam terrenum, quàm cœleſte ſacerdotium, ruente pariter templo & ciuitate ſuper oculos eorum, ſuper cadauera eorum.

Exod. 19. Eſaie 6. Iohan. 12. Eſaie 6. Pſal. 78.

III. REG. VIII. *Quòd Salomon vtroque genu flexo orans. Domine deus meus non eſt ſimilis tui, typus fuerit Ieſu Chriſti, qui in dedicationem templi ſui, in illa qua dedicatus eſt paßione corporis ſui pro omnibus orauit.* CAPVT XXVIII.

STetit autem Salomoo ante altare domini, in conſpectu eccleſiæ Iſrael, & expandit manus in cœlum, & ait: Domine deus Iſrael non eſt ſimilis tui deus, & cætera.) Vtrunque geou, vt infra ſcriptum eſt, in terram fixerat, & manus expanderat in cœlum. Nimirum, & verus Salomon rex Chriſtus in dedicatione templi ſui, in illa per quam dedicatus eſt paſsione ſua, paſsione corporis ſui, ſtetit ante altare domini ante oculos patris, ante aram crucis, & orauit. Imò & validè exclamauit, quemadmodum Apoſtolus dicit: Qui in diebus carnis ſuæ preces, ſupplicationesq́ue ad eum, qui poſſet ſaluum eum facere, cùm clamore valido & lachrymis offerens exauditus eſt, pro ſua reuerentia. Et quidem cum iam in cruce penderet, clamaſſe illum clamore valido, non dubium, qui tamen clamor cordis ſoli deo audibilis eſſet, ſed paulò ante verbis aperuerat, quid clamare deberet, propter quod in cruce idem pontifex, idemq́ue hoſtia ſalutaris aſcenderet. Nam
Iohan.17. ſubleuatis oculis in cœlum, dixit: pater ſancte, venit hora, clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te, & cætera. Et hic quidem cum eſſet rex, vtrunque tamen genu in terram fixerat, quòd apud Iudæos rariſsimum eſt, nam antiqua rigentes ſuperbia, genua curuare dedignantur, noſter
Lucæ 22. autem rex, & dominus omnium, poſitis genibus, imò procidens in faciem, factusq́ue in agonia prolixius orauit, & factus eſt ſudor eius ſicut guttę ſanguiois decurrentis in terram. Illud de oratione hac Salomonis huius præterire non patimur, quòd inter cætera ſic loquitur: (Inſuper & alienigena, qui noo eſt de populo tuo Iſrael, cùm venerit de terra longinqua, propter nomen tuum, audietur enim nomen tuum magnum, & manus tua fortis, & brachium tuum extentum vbique. Cùm venerit ergo & orauerit in loco hoc, tu exaudies in cœlo, in firmamento habitaculi tui, & facies omnia pro quibus inuocauerit te alienigena.) Nimirũ ſecundum ſenſum intimum, hæc verba domini noſtri ſunt, in prædicta oratione ſua dicentis: Pater ſancte ſerua eos in nomine tuo quos dediſti mihi. Non pro his autem rogo tantum, ſed & pro his qui credituri ſunt propter verbum eorum in me. Nouerat quippe, quòd propter paſsionem ipſius audiendum eſſet nomen patris magnum, & manus eius fortis, & brachium extentum vbique, quodq́ue hoc audito nos alienigenæ, qui non eramus de populo Iſrael, venturi eſſemus ad eum de terra longinqua & adoraturi ad illum, templum ſanctum, in confeſsione nominis eius. Quippe, qui per ora prophetarum, tantis illud præconijs prædixerat, quanta colligere vel explicare nulla lingua, nulla
Pſalm.19. copioſa oratoris valet facundia. Orationem eius de longinquo audierat propheta in ſpiritu, cùm diceret: Exaudiat te dominus in die tribulationis, protegat te nomen dei Iacob. Mittat tibi auxilium de ſancto, & de Sion tueatur te. Memor ſit omnis ſacrificij tui, & holncauſtum tuum pin-
Pſal.87. gue fiat. Idemque in perſona eius, circa intentionis eiuſdem cardinem ſuſpenſus, Domine deus ſalutis meæ, inquit, in die clamaui & nocte coram te. Intret in conſpectu tuo oratio mea, inclina aurem tuam ad precem meam, & cætera.

Quòd ſicut ſurrexit Salomon oratione completa, & benedixit eccleſiæ Iſrael, voce magna, quòd ita ſurrexit Chriſtus à mortuis, & dedit ſpiritum ſanctum, cùm totius mundi admiratione magna, CAPVT XXIX.

FActum eſt autem, cùm compleſſet Salomon orans dominum omnem orationem & deprecationem hanc, ſurrexit de conſpectu altaris domini, vtrunque enim genu in terram fixerat, & manus expanderat ad cœlum. Stetit ergo & benedixit omni eccleſiæ Iſrael, voce magna & reliqua.) Verè quod credimus, credentes autem exultamus lætitia inenarrabili & glorificata, dominus noſter, rex noſter, poſtquàm orauit, poſtquàm orationem & deprecationem ſuam compleuit cum ſacrificio ſui corporis, & ſanguinis, poſtquàm in ſepulchro triduo iacuit, ſurrexit à mortuis, vtrunque genu io terram fixerat, animam quippe ſub terram ad inferos, corpus in ſepulchro terræ demiſerat, manus clauis confixas, ad cœlum expanderat. Surrexit, inquam, & ſtetit, ſurrexit à mortuis, & in cœlum aſcendit. Illic ſedet ſibi, illic ſtat nobis à dextris dei. Video
Acto.7. (inquit Stephanus) cœlos apertos & filium hominis ſtantem à dextris virtutis dei. Sedet regnantium dominator, ſtat pugnantium adiutor, pœnitentium aduocatus & defenſor. Illic ſtans benedixit omni eccleſiæ Iſrael voce magna. Quis Iſraelita, quis eccleſiaſticus aut fidelis eſt, &
Iohan.20. hæc ignorat? Et eadem quidem die qua ſurrexit, benedixit, ſed nondum voce magna. Benedixit, inquam, inſufflando & dicendo: Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, ſed clauſis foribus, voce ſummiſſa. At vbi ſtetit à dextris virtutis dei, vbi aſcen-
Acto.2. dit in cœlum, & ſedet à dextris dei, tunc decimo die peracto, magna voce benedixit. Factus eſt repente de cœlo ſonus, tanquàm aduenientis ſpiritus vehementis, & repleuit totam domum vbi erant ſedentes, &c. Facta autem hac voce, conuenit multitudo, & mente cõfuſa eſt, quoniam audiebat vnuſquiſq; lingua ſua illos loquentes. Vox iſta benedicẽtis magna fuit. Illa benedictione,

de terra facti ſunt cœli, qui enarrarent gloriam dei, illa voce effectum eſt, vt in omnem terram Pſalm.18.
ſonus eorum exiret. (Igitur rex & omnis Iſrael cum eo immolabant victimas coram domino.
Mactauitque Salomon hoſtias pacificas quas immòlauit domino, boum vigintiduo milia, &
ouium centum & viginti milia, & dedicauerunt templú domini rex & filij Iſrael.) Multa boum,
multa ouium cædes, veruntamen facilè numeris comprehenſa eſt. Quis autem hominum dinumerare
poſsit, quantam boum, quantam ouium multitudinem rex noſter, poſt iam dictam benedictionem
continuò vel deinceps mactauit? Vt taceam de confeſſorum milibus, eorum qui Philip.4.
aſsiſtente perſecutoris gladio ſpontanea ſemetipſos ſuorum mortificatione membrorum immolauerunt,
vt exhiberent (iuxta Apoſtolum) corpora ſua, hoſtiam viuentem, ſanctam deo placentem,
rationabile obſequium ſuum. Quis dinumerare poſsit multitudinem eorú, qui gladio perſequentium,
tanquam boues aut oues cæſi ſunt, propter iſtum regem ſuum? Nam hinc eſt, quòd Roma.8.
eidem regi ſuo lachrymabiliter dicunt: Quoniam propter te mortificamur tota die, æſtimati ſumus
vt oues occiſionis. Verè hos & illos Salomon iſte mactauit, quia tam eis qui ſe mactauerunt,
quàm & illis qui à perſecutoribus mactati ſunt, Chriſtus & ſpiritus eius cauſa vel gratia fuit, ita 1.Cor.15.
vt dicat quilibet eorum. Non autem ego, ſed gratia dei mecum. Igitur & vſq; hodie & templum Coloſ.1.
illud glorioſum cum Salomone dedicant filij Iſrael, ſupplendo videlicet ea, quæ deſunt paſsionum
Chriſti, in carne ſua prædicante iugiter ac dicente per Pſalmiſtam prophetico ſpiritu. Tollite
hoſtias & introite in atria eius. Hæc eſt illa magna & celebris feſtiuitas, quàm fecit, & perficit Pſal.15.
hic Salomon in tempore ſuo, tempore gloriæ, tempore accepto, & omnis verus Iſrael cum eo.

Quos hic verus Salomon viros nauticos miſerit in Ophyr, quòd interpretatur infirmitas, quæ ſit illa infirmitas, & quod illud aurum, & quæ regina Saba, quæ interea venit audire ſapientiam eius.

CAPVT XXX.

MIſitque Iram ſeruos tuos nauticos, & gnaros maris cum ſeruis Salomonis. Qui cum veniſſent 3.REG.
in Ophyr, ſumptum inde aurum quadringentorum viginti talentorum, detulerunt ad re- X.
gem Salomonem. Sed & regina Saba, audita fama Salomonis, in nomine domini venit tentare CAP. X.
eum in ænigmatibus.) Non contentus Salomon eis, quæ theſaurizauerat pater ſuus, miſit in Ophyr,
vt ſumptum inde aurum ſibi deferretur. Ophyr infirmitas interpretatur. Veraciter autem Galat.4.
in infirmitate aurum erat plurimum, quando circa infirma & egena elementa detinebantur pretioſa
ingenia philoſophorum, & vanis in rebus occupabantur acumina rhetorum, & dialecticorum.
Sed hæc quoque rex ſapiens Chriſtus theſaurizauit, non contentus prophetis vel piſcatoribus
ſuis apoſtolis. Miſit enim viros nauticos & gnaros maris, de quibus ſcriptum eſt in pſalmo:
Qui deſcendunt mare in nauibus facientes operationem in aquis multis, ipſi viderunt opera do- Pſal.106.
mini, & miſerabilia eius in profundo. Miſit inquam apoſtolos ſuos, verbi gratia: Paulum Athenas
& cœpit eos, & adduxit eos, & ecce præclara talium ingenia proficiunt verbo dei, ſanctas explanando
ſcripturas, & pro fide certando ſeruiunt magno regi. Aurum igitur de Ophyr ſumptum
eſt. Hoc modo actum eſt, vt veniret ad regem iſtum, regina Saba, id eſt, diues & inſignis de
gentibus eccleſia, non quia prius regina erat, quippe quæ dæmonum potius erat ancilla, ſed quia
veniendo ad Chriſtum regina facta eſt, credendo in Chriſtum regio diademate coronata eſt,
ornata bonorum operum veſtibus deauratis, cunctarumq; virtutum lapidibus pretioſis, quemadmodum
de illa in pſalmo ſpiritus ſanctus dicit: Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaura- Pſal.44.
to circundata varietate, & cætera. Venit hæc regina in Hieruſalem, cùm multo comitatu, id eſt,
non iam cum vna gente tantum, ſcilicet Iudæorum, ſicut prius ſynagoga ſolos habebat Hebræos,
ſed totius mundi gentibus diuerſiſque nationibus. Venit ergo exhibens munera digna
Chriſto, aurum & gemmas pretioſas, & hoc camelis portantibus, id eſt, ex Gentili populo venientibus,
qui prius fuerant fœditate vitiorum diſtorti, & malorum onere curui ac prauitate deformes.
Cùm iſtis inquam muneribus regina hæc ingreditur ad pacificum regem Chriſtum, exhibens
ſecum fidei aurum, puritatis incenſa pretioſa, ſplendoreſque gemmarum, morum ſcilicet
inſignia & ornamenta virtutum. (Et locuta eſt vniuerſa quæ habebat in corde ſuò.) Id eſt,
aperuit ei cor ſuum, manifeſtauit ei occulta conſcientiæ ſuæ, in confeſsione & pœnitudine præcedentium
delictorum. Iamque hæc & reliqua quæ ſequuntur, ex multis ſanctorum tractatibus
nota ſunt. Ad cætera proficiſcamur.

Memorabilium operum quæ fecit Salomon, vltimum ſcilicet thronum de ebore grandem auro fuluo nimis veſtitum, iudiciariam præfiguraſſe mundiſsimi hominis maieſtatem Chriſti. CAPVT XXXI.

FEcit quoque rex Salomon ducenta ſcuta de auro puro, & trecentas peltas ex auro probato.
Fecit etiam thronum de ebore grandem, & veſtiuit eum auro fuluo nimis, qui habebat ſex

 gradus,

III. RE. X. gradus, & ſummitas throni rotunda erat in parte poſteriori. Et duæ manus hinc & inde ſedile tenentes, & duo leones ſtabant iuxta manus ſingulas, & duodecim leonculi ſtantes ſuper ſex gradus hinc atq; inde.) Hoc memorabilium Salomonis operum vltimum, ne paruum eſſe aut à myſterio vacare ſuſpicemur, vehementi atque ammiratiua ſcripturę pręſentis commendatione prohibemur, dum continuò ſequitur: (Non eſt factum tale opus in vniuerſis regnis.) Nam tot ſcuta, Cant. 4. totq; peltæ idem ſignificant, quòd armatura illa fortium, de qua idem in Canticis Canticorum: Sicut, inquit, turris Dauid collum tuum, quę ędificata eſt, cùm propugnaculis. Mille clypei pendent ex ea omnis armatura fortium. Hoc ergo memorandorum eius operum nouiſsimum, quid ſignificet, dignè quærimus, & quærẽtes ad vltima magni regis Chriſti, opera proſpicimus. Quidnam eſt iſte thronus tam grandis, tam mirabilis, niſi altitudo maieſtatis in illo die nouiſsimo magni & tremendi iudicij? Mirando ordine in illo rege ſapientia dei ſignificatiua opera diſpoſuit, vt hoc opus quo perfecto nihil vltra memorabile fecit, ſignũ vel figura eſſet magni iudicij, poſt quòd nihil vltra operaturus rex noſter requieſcet ab operibus ſuis. Grandis thronus, grande quippe iudicium expectamus, cuius in occurſum venientes in nube, virtutes quoque cœlorum mouebuntur. Thronus, inquam, ex ebore, iudicium quippe ex puritate conſtabit iuſtitiæ. Alioqui niſi (vt hic idem Salomon teſtatur) venter eius eſſet eburneus, niſi abſque omni calore libidinis conceptus, natus vel conuerſatus eſſet homo, & deus Chriſtus. (Elephas quippe, vndè eſt ebur, animal eſſe caſtiſsimum perhibetur) quo modo vel quo iure hunc mundum eſſet iudicaturus? Grandis igitur ex ebore thronus auro veſtitus, iudiciaria mundiſsimi hominis eſt maieſtas, in qua nimirum aurea diuinitatis iuſtitia reuelabitur. Sex ille habebit gradus, ſex enim ſententijs Matth. 25. iudicium perficitur. Eſuriui enim, & non dediſtis mihi manducare. Sitiui & non dediſtis mihi potum. Hoſpes eram, & non collegiſtis me. Infirmus, & non viſitaſtis me. In carcere, & non veniſtis ad me. Duæ manus hinc atque inde, id eſt, duo tenores, hinc iudicij, atque inde miſericordiæ. Duo leones iuxta manus ſingulas, id eſt, vtrobique fortis atque formidabilis iudicij veritas. 1. Pet. 4. Nam & à ſiniſtra omnis iniquus condemnabitur, & à dextra vix iuſtus ſaluabitur. Duodecim leonculi ſuper ſex gradus ſtantes, duodecim erunt apoſtoli, duodecim, id eſt, vniuerſi iudices ſu- Pſal. 111. per condignas vtriuſque manus propoſiti retributiones. Poſt hoc opus, poſt hunc thronum Salomonis, id eſt, pacifici regis Chriſti, iam in æternum gloria & diuitiæ in domo eius, tanta copia, quantam ſcriptura præſens ſignificare non ſufficit. Attamen conando nonnihil proficit. (Non erat, inquit, argentum, nec alicuius pretij putabatur in diebus Salomonis.) Ac deinceps. (Fecitq; Matth. 19. vt tanta eſſet abundantia argenti in Hieruſalem, quanta lapidum.) Etenim poſtquam ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, & per iudicium eius ierint impij quidem in ſupplicium ſempiternum, iuſti autem in vitam æternam, iam non erit argentum, iam nullius pretij reputabitur, in illis diebus æternitatis, quia ſiue prophetiæ euacuabuntur, ſiue linguæ ceſſabunt, ſiue ſcientia deſtruetur, non illic tinniet eiuſmodi argentum, quia non mittentur eloquentes ad prædicandum, ad docendum, ad prophetandum. Omnes perfecti erunt, omnia conſummata erunt. In omnibus æternaliter abundabit, puriſsimum charitatis aurum vel argentum.

Quòd amauit mulieres alienigenas multas, ſuper quibus prohibens dominus, certiſsimè, inquit, auertent corda veſtra, vt ſequamini deos earum.

CAPVT XXXII.

III. REG. XI. REx autem Salomon adamauit mulieres alienigenas multas. Filiam quoq; Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, & Idumæas, & Sidonias, & Ethæas. Fueruntq; ei vxores quaſi reginæ ſeptingentæ, & cõcubinæ trecentæ.) Super hoc illi exprobrans vir ſapiẽs, cùm dixiſſet: Colle- Eccle. 47. giſti, quaſi antichalcum arũ, & vt plumbũ compleſti argentum, continuò ſubiunxit: Et inclinaſti fœmora tua mulieribus. Poteſtatẽ habuiſti in corpore tuo, & dediſti maculã in gloria tua, & prophanaſti ſemen tuũ, inducere iracundiam ad liberos tuos & in cæteris ſtultitiã tuã, vt faceres re- Cant. 6. gnum bipartitũ. At ipſe videlicet Salomon dicit in Canticis Canticorũ. Sexagintæ ſunt reginæ, & octoginta cõcubinæ, & adoleſcentularũ non eſt numerus. Reginæ videlicet ſpõſi regis Chriſti animæ ſunt, quæ iam per dilectionẽ, concubinæ autem quæ adhuc illi ſubijciuntur per timorem, adoleſcentulæ, quæ vix initiatæ per fidẽ cuſtodia matris eccleſiæ, vel tutela diſciplinæ indigent. Num igitur ſic ſtultus fuit, & ſic ſtultitiam ſapiẽtiæ permiſcuit, vt ſciẽs Chriſti, multarumq; animarum, ſpirituales fore cõplexus, ſemetipſum in tantis, totq; alienigenarũ carnalibus diſsiparet complexibus? Nempe ſi hoc intuitu taliter egit, & cœleſte myſteriũ vertit in occaſionem libidinis, inſipientium omniũ inſipientiſsimus extitit. Nec enim homo rationalis, hic diuinũ quærere dignabitur myſteriũ, vbi nudum meritò deteſtabitur opprobriũ. Rectè igitur veritas adimpleta Exod. 34. eſt domini, dicentis, ſuper mulieribus alienigenis. Non ingrediemini ad eas, neq; de illis ingredietur ad veſtras. Certiſsimè enim auertent corda veſtra, vt ſequamini deos earũ, nam & ita factũ eſt. Cùm eſſet ſenex deprauatum eſt per mulieres cor eius, vt ſequeretur deos alienos. De cuius pœniten-

pœnitentia magnorum plerique doctor[illegible] diuerſa ſentiunt, certiſsimum autem manet ſapientibus exemplum, vt nunquàm quoad viuant, de ſtatu ſuo præſumant, cùm tam deterrimè ceciderit hic, quò vel ante vel poſt nemo ſapientior fuit.

COMMENTARIORVM LIBRI III.
IN LIBROS REGVM FINIS.

PROLOGVS RVPERTI IN LIBRVM PSALMORVM.

Quòd Dauid & Salomonis, cæterorumq; prophetarum dicta, ſint teſtimonia Chriſti filij dei, & quòd in eis citius obruantur veritatis aduerſarij.

CAPVT I.

SPlendida ſpectauimus in hac ætate quarta regum geſta, Dauid atque Salomonis, vbique gloriam quærentes regis Chriſti, nunc tandem & eorundem & ſequentium prophetarum dicta ſe offerunt, quæ teſtimonia ſunt eiuſdem Chriſti filij dei, quaſi poſt ſolidum terreſtris amplitudinis ſtadium, in quo nobiſcum, imò & cōtra nos aduerſarij veritatis currere poſſunt, venimus ad hoc mare profundum, quòd antequàm perueniatur ad victoriæ palmam tranſcurrendum eſt. Porrò non aliter quàm ligno Chriſti, non aliter quàm nauigio crucis tranſiri poteſt. Nam non credentibus Chriſtum, non recipientibus prophetiæ ſpiritum, propheticæ ſcripturæ profundum, omninò impermeabile eſt. Statim vt pedem immiſerint, ſubmerguntur abundantia teſtimoniorũ Chriſti inimici veritatis, velut multis fluctibus obruuntur. Verbi gratia: In carne Abrahæ, in meritis patrum, principuęque in Moyſe habere ſibi videnter, vndè rectè glorientur, in propheticis autem ſcriptis incircuncisi conuincuntur. Pater tuus, inquit, Amorræus, mater tua Cethæa. Eiſdem ergo pedibus quibus per ſolidum legis aruum cucurrimus, iam nunc prophetarum aquas ingredimur, fide ſocia regente greſſus, vt non periclitemur. Ezech. 16.

Quòd Dauid prophetarum ſit primus. CAPVT II.

SAnè ex eo quod de regno dei, de regno Chriſti & eccleſiæ ſublimiter elocuti ſunt, prophetæ dici meruerunt, eorumq; primus vel præcipuus eſt patriarcha Dauid. Si quidem Moyſes aut Ioſue, ſiue Samuel, qui ante illum fuerunt, nihil de regno dei, nihil de pœnis inferni, nihil de iudicio, quò & iuſti ſaluandi, & impij condemnandi ſunt, palàm verbis dixerunt, non quòd iſta neſcirent, ſed quòd carnales nimium terræ amatores iſta non reciperent. At verò prophetæ de huiuſmodi magnificè ſunt elocuti, primusq; Dauid. Verbi gratia: Quoniam, inquit, non eſt in morte qui memor ſit tui, in inferno autem quis confitebitur tibi? Hic primus regnum Chriſti verbis intelligibilibus cecinit, verbis quoque perſonæ eius patientis ſiue reſurgentis vſus eſt. Prophetarum igitur primus eſt, licet & ante hunc beatum Iob de reſurrectione carnis apertè locutum eſſe nemo eſt qui dubitet. Hinc iam res ipſa ſatis opportunè ſuggerit, vt quæramus, vt quid ſermo domini, ſpiritus domini de virtutibus locuturus futuri ſeculi regem ſibi, per quem loqueretur elegit, imo cur illum, per quem primum loqui diſpoſuerat, de animarum ſalute vel vita æterna regem eſſe voluit? Nec enim idcirco quia rex erat elegit illum, & loqui voluit per illum, ſed quia illum elegerat, & ad hoc officium præparauerat, idcirco regem illum eſſe voluit. Cur ergo ſic egit, cur ſic venit verbum domini? Cur de tribunalibus audiri primitus voluit? Cur de regali ſolio primas voces emiſit? Nimirũ propter duritiam noſtram, propter vanitatem & ſuperbiam noſtram, diligenter aduertamus, cauſamque ex nobis eſſe vel fuiſſe, iam ſcienter fateamur. Totum mundi huius auditorium deo obſurduerat, & in audienda vanitate ſuperbiebat, omnis homo viuens vniuerſa vanitas erat. Ludo vanitatis intenta, populoſa carnis laſciuia vitę æternę ſeria mortis imminentis negotia ſcire dedignabatur, audire non poterat. Videmus iam ſenem ac decrepitum mundum, adhuc ex parte maximè laſciuientem, matura euangelicæ prædicationis faſtidire verba, ſicque ſani ſermonis auditu velut ſarcina aut maſſa grauari harenaria. Ridentur nonnunquam publicè prædicatores, niſi caueant quod & præceptum eſt, dicente domino: Nolite margaritas veſtras mittere ante porcos. Quanto magis cum adhuc recens mundus luxu iuuentutis efferretur, perſonam qualemcunque verbum dei prædicantem audire dedignaretur? Ergo peregrinum erat huic mundo verbum domini, non aliter attentos aut beneuolos habiturum diuites ſeculi, niſi orationem ſuam inciperet per os regis diuitis, magni, regis manufortis, & victorioſi, qualis erat iſte Dauid. Pſalm. 6. Matth. 7.

Cur prius per potentem & regiam perſonam de pœnis inferni & regno dei potuerit nunciari, & pedibus meretricis decantari, & quid myſticè ſignificet forma Pſalterij. CAPVT III.

 Sed

SEd & hoc parum erat, vt potens perſona iam dicto dei verbo auctoritatem ſua pararet potentia. Dulcedine opus erat, quatinus alienus ab illo animus per ſenſus corporis neceſſaria inſinuaretur beneuolẽtia. Procurauit & hòc artifex mirabilis, ſalutis humanæ auidus ſpiritus domini, tum quem præparabat miniſtrũ verbo domini puerum citharœdũ eſſe voluit, vt deinde paulatim proficientem ordinatè Pſalmiſtam faceret, vt negotium ſalutis animarum, mixta dulcedine muſica, & canendo prophetaret, & prophetando caneret, vt inquã & verba metricis pedibus currendo, & tinnulæ pſalterij chordę perſultando, ſenſim per aures ad animũ peruenirent, fidemq́; ſpem, & charitatem dei dulciter insererent. Erat autem inſtrumentum eius muſicum, in modum deltæ compoſitũ, interius concauum, de foris pellibus mortuorũ animalium coopertum, habens decem chordas deſuper ſonans, quæ ſingula nobis aliquid myſticè ſignificant. Concauitas interior, terrenis facultatibus deſignat nos fore euacuandos, quemadmodum dicit: Pſalm.111. Diſperſit dedit pauperibus, iuſtitia eius manet in ſeculum ſeculi. Mortuorum animaliũ exuuiæ, noſipſos cum vitijs & concupiſcentijs debere mortificari. Colof.3. Iuxta illud apoſtoli. Mortificate membra veſtra, quæ ſunt ſuper terram. Decachordi poſitio, decalogi legis eſt obſeruatio. Soni deſuper emiſsio cœleſtium tantum eſt appetitio, ſolius dei dilectio, vt idem apoſtolus: Philip.3. Noſtra autem (inquit) conuerſatio in cœlis eſt. Sonus fidium ipſa eſt prolatio vocum, diſcretio digitorum, pluralitas eſt ſpiritus ſancti donorum, quorum etiam motio quorumlibet iuſtorum eſt operatio.

Quomodo Pſalterium ipſum ter quinquaginta pſalmorum trimodum fidei, ſpei, & charitatis, prædicet iubilæum, primis pſalmis L. id maximè continentibus, quod de Chriſto eſt credendum, ſecundis maximè id quod ſperandum, tertijs ea maximè quibus prouocemur ad amandum deum. CAP. IIII.

POrrò pſalterium ipſum ter quinquaginta pſalmorum, trimodum, fidei, ſpei, & charitatis, prædicat ac decantat Iubilęum, à quibus virtutibus, vt in prima huius operis parte iam diximus, prius homo excidit, primum charitate, deinde ſpe, ac poſtremo fide perdita, ſine quibus nullus filiorum eius ſalutem recuperat, reciprocato tamen ordine, id eſt, primum fide, deinde ſpe, poſtremo charitate poſſeſſa. Hæc autem fides in vno homine, hæc ſpes in vno eodemq́ue, hæc charitas erga vnum eundemq́ue hominem Chriſtum poſsidenda eſt. Et prima quidem pars, id eſt, Fides. L. pſalmi, ſeptem periochis recapitulando, quid credere debeamus prædicat. Spes. Secunda autem pars itidem quinquaginta pſalmorum, ſeptem nihilominus periochis recurſando, ſpem corroborat. Tertia quoque pars, quinquaginta pſalmorum, charitatem ſepties recapitulando, benedictionibus & laudibus dilatare concertat. Quòd vt euidentius fiat, ſingulorum ſenſus pſalmorum perſtringere non pigeat. Primus ſic intonat.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN LIBRVM PLALMORVM, COMmentariorum Liber vnus: Qui & inter Libros Regum quartus computatur.

Ordo ter quinquaginta pſalmorum cum adiunctis titulorum myſticis ſignificationibus. CAPVT V.

BEATVS vir, qui non abijt in conſilio impiorum.) Quid nobis hic prædicat, niſi quia Chriſtus ſine peccato eſt, ſine peccato inquam (quo credere eiuſq́ue re fidem oportet habere) quia conceptus & natus eſt de virgine Maria? Alioqui niſi id prædicari conſentias, non eſt de quo dictũ hoc rectè intelligas, cùm ſimus omnes ex Adam, in quo (vt Apoſtolus ait) Roma.5. omnes peccauerunt, qui primus in conſilio impiorum poſitus, cõſentiendo abijt, & à deo receſsit, & opere adimplendo in via peccatorũ ſtetit, & reatum ſuũ defendendo in cathedra peſtilentiæ ſuperbus ac malè ſuffultus ſedit. In illo omnes abierunt, omnes malè ſteterunt, & ſederunt omnes enim (vt iam dictũ eſt) Apoſtolo teſtante, in illo peccauerunt. Hic ergo primus pſalmus fidem incarnationis Chriſti perſonat, quòd ſcilicet in illo, neq; abierit, neq; ſteterit, neque ſederit, eo quòd de virgine conceptus & natus ſit, vndè & liber eſt à peccato originali. Cætera pſalmi quæ ſequuntur. (Sed in lege domini voluntas eius, & cætera,) actualem eiuſdem iuſtitiam commendant. Itaque credentes in eum tam ab originali quam ab actualibus peccatis rectè liberamur, vt ſimus iuſti, quorum dominus iter nouerit. De paſſione domini. Nam (iter impiorum peribit.) Id eſt eorum, qui huic beato viro contradicendo manent increduli. Secundus pſalmus conſequenter

fidem paſsionis eius pronuntiat.(Quare fremuerunt,inquit, gentes,& populi meditati ſunt inania?)Ac deinceps,(Dominus dixit ad me,filius meus es tu, ego hodie genui te. Poſtula à me,& dabo tibi gentes hæreditatem tuam,& poſſeſsionem tuam terminos terræ.)Secundum hęc enim ipſe in Euangelio dicit.Et ego ſi exaltatus fuero à terra,omnia traham ad me. Exaltatus quippe Iohan.12. à terra.i.cruci affixus,poſtulauit,nam & ipſa paſsio poſtulatio fuit, ſacrificium pro omni mundo Hebr.5. fuit,per obedientiam qua patri ſeruiuit,dicenti:Poſtula à me, vndè & auditus pro ſua reuerẽtia, omnia traxit ad ſe,dante illi patre gentes in hæreditatem, & poſſeſsionem terminos terræ. Nam Philip.2. propter hoc,inquit Apoſtolus,deus illum exaltauit,& dedit illi nomẽ,quod eſt ſuper omne nomen,vt in nomine Ieſu omne genu flectatur,cœleſtium,terreſtrium & infernorum.Fruſtra ergo fremuerunt gentes,& populi meditati ſunt inania,aſsiſtendo eum regibus & principibus,videlicet cum Herode & Pontio Pilato aduerſus dominum & aduerſus Chriſtum eius,putantes quòd per hoc poſſent dirumperere vincula eorum,& proijcere à ſeipſis iugum ipſorum, videlicet domini & Chriſti eius,cùm econtrario per hoc accreuerit regnũ eius, quod & viſuri ſunt,cùm exarſerit in breui ira eius,cùm venerit quod cito futurum eſt iudicium eius. Tertius pſalmus fidem reſurrectionis eius prædicat,(Domine, inquit, quid multiplicati ſunt qui tribulant me?) Ac deinceps.(Ego dormiui & ſoporatus ſum, & exurrexi,quia dominus ſuſcepit me.)Nã videtur quidem idem in hoc agere,quod in præcedenti pſalmo, tractat enim de paſsione & reſurrectione, ſed non ita eſt.Hic enim de multiplicatione inimicorum agit, & manifeſtius de reſurrectione. Ego dormiui,inquit,& ſoporatus ſum,ſcilicet moriendo,& exurrexi de morte triumphando.Et quia poſt reſurrectionem eius inimici,qui tribulauerant eum,qui inſurrexerant aduerſus eũ ſine cauſa,percutiendi erant,ita vt & intus excæcarentur, & foris miſerabili excidio vaſtarentur,ſubinde.(Exurge,inquit,domine,ſaluum me fac deus meus, quoniam tu percuſsiſti omnes aduerſantes mihi ſine cauſa, dentes peccatorum contriuiſti.) Nec verò de altitudine aſcenſionis tacuit, dicendo. (Tu autem domine ſuſceptor meus es, gloria mea & exaltans caput meum.) Tribus igitur pſalmis prioribus,vbi per ordinem incarnationis, paſsionis, & reſurrectionis eius propheticus ſpiritus teſtificatus eſt fidem. Quarto iam pſalmo de acceptione ſpiritus ſancti,apoſtolica gloriatur eccleſia,dicens.(Cùm inuocarem,exaudiuit me deus iuſtitiæ meæ,in tribulatione dilataſti mihi.)Ac deinceps,(Signatum eſt,inquit,ſuper nos lumen vultus tui domine,dediſti lætitiam in corde meo.)Etenim dilatatio in tribulatione,lumen vultus domini & lætitia cor- Actor.2. dis datum eſt paracleti ſpiritus ſancti, quo poſt reſurrectionem vel aſcenſionem eius accepto, qui prius per modicam fidem cor anguſtum habebant, ita vt relicto domino omnes fugerent, iam dilatarentur,& lætarentur in amplitudine cordis, quoniã digni habiti ſunt pro nomine eius contumeliam pati,dicentes, Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui domine, ſubauditur,vt intelligeremus ſcripturas, te ſenſum nobis aperiente. Simulq́ue arguit in illis mundum, ille paracletus,ille ſpiritus veritatis,& dicit.(Filij hominum vſquequo graui corde,vt quid diligitis vani- Iohan.16. tatem & quæritis mendacium?Et ſcitote quoniam mirificauit dominus ſanctum ſuum, & cæte.) Poſt hęc notum eſt,quia contra eccleſiã conſurrexit perſecutio malorũ,inimicorum Iudęorum, falſorum Chriſtianorum,& maximè hæreticorũ.Propter iſtos inimicos,quinto pſalmo dicit ſic. Verba mea auribus percipe domine,intellige clamorem meũ.)Ac deinceps.(Quoniam non eſt in ore eorum veritas,cor eorum vanum eſt.Sepulchrũ parens eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſe agebant,iudica illos deus,&c.)Verba hæc & clamorem hunc,dominus auribus percipit atq; intelligit perſeuerantis eccleſiæ vſq; ad illud mane quo illi aſtabit, quod eſt dies iudicij,quando videbit & dicet.)Quoniam non deus volẽs iniquitatem tu es.) In quo mane vel iudicij die quis gloriabitur caſtum ſe habere cor?Sequitur ergo & dicit pſalmo ſexto.(Domine ne in furore tuo arguas me,neq; in ira tua corripias me.)Furor quippe erit domini dicẽtis impijs & peccatoribus Diſcedite à me maledicti in ignem ęternũ,qui paratus eſt diabolo & angelis eius.Ira autem eius Matth.25. poſt diem furoris permanens,mors eſt & infernus. Vnde & poſtmodũ.(Quoniã non eſt,inquit, in morte qui memor ſit tui,in inferno autem quis confitebitur tibi?) Proinde & idem pſalmus hunc habet titulum.In finem pſalmus Dauid pro octaua. Et eſt ſenſus,iſte pſalmus attribuendus eſt Dauid.i.pœnitenti eccleſiæ,tendenti in finem,id eſt,in Chriſtum,& orat pro octaua, ſcilicet pro æterna requie,quæ dicitur octaua,quæ poſt huius vitæ decurſum, quæ per ſeptem dies agitur,futura eſt.Septimo pſalmo ad caput reditur,id eſt,ad fidei noſtræ principiũ, ad Chriſti paſſionem,orantis in eadem paſsione,per quam nos ſaluari credimus. (Domine deus meus,inquit, in te ſperaui,&c.)Intentione nanq; prophetæ eſt in hoc pſalmo, introducere Chriſtum ſecundum humanã naturam,verbo ſibi vnito loquentem & orantem,vt liberet illum,ne conformetur mentibus inimicorũ,& vt à morte reſuſcitet eum, & deinde oſtendentem ſub quadã conceſsione improborum damnationem,& iuſtorum gloriam ex reſurrectione ſua prouenturam,& etiam ex iſtis malè agentibus,qui ſi pœniterent,poſſent conſequi veniam.Pſalmus octauus luce clarior eſt,quod eiuſdem reſurrectionem Chriſti, & exaltationem ammirando glorificet. (Domine,

inquit,

inquit, dominus noſter, quam admirabile eſt nomen tuũ in vniuerſa terra. Quoniam eleuata eſt magnificẽtia tua ſuper cœlos.) Ac deinceps. (Quid eſt homo, quòd memor es eius, aut filius hominis, quoniam viſitas eũ? Minuiſti eũ paulo minus ab angelis, gloria & honore coronaſti eum, & cõnſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum. Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius.) Patet, ait, profectò hominem eſſe aliquid dignum interius, licet vile & abiectum plus cæteris animalibus videatur exterius, & iſtud patet per hoc, quod memor es eius. Et quicquid ſit de alijs hominib⁹, ipſe qui non erat filius hominum, ſed hominis. i. virginis, ipſe quiddam maximum. Et hoc inde conſtat, quoniam viſitas eum. Et exponit ſecundũ quid viſitas eum, ita: Minuiſti eum paulo minus ab angelis, &c. Spiritus ſancti effuſionem, quæ per exaltationem Chriſti data eſt, hoc modo
Exodi 8. inſinuat. (Quoniam videbo cœlos opera digitorum tuorum, lunam & ſtellas, quæ tu fundaſti.)
Lucæ 11. Cœli iſti ſancti ſunt apoſtoli, quia de terrenis cœleſtes facti ſunt, per ſpiritum ſanctum, qui cùm ſingulariter dicatur digitus dei, vt illic, Si in digito dei eijcio dæmonia, pluraliter tamen hic dictum eſt, opera digitorum tuorum, quia ſpiritus idem ſeptiformis eſt, & diuiſiones gratiarũ eius multæ ſunt, Luna vniuerſalis eccleſia, ſtellæ ſingulæ eccleſiæ ſunt, quæ tu fundaſti, inquit, id eſt, quibus ſingulis incrementum dediſti, propter hæc nomen tuum, ait, quod prius notum erat in Iudæa tantùm, nunc admirabile eſt in vniuerſa terra. Et hic pſalmus in titulo habet. Pro torcularibus, quia videlicet ſicut in torculari vinum & acinũ, ita in eccleſia boni & mali continẽtur. Nonus inſcribitur ſic. In finẽ pro occultis filij pſalmus Dauid. Et eſt ſenſus, Iſte pſalmus attribuendus eſt Dauid. i. perfectæ eccleſiæ, tendenti in finem, id eſt, in Chriſtum, vt ei ſit conformis, pro occultis filij, id eſt, conſideratione occultorum iudiciorum, quæ ad filium pertinent, ſicut ſcri-
Iohan. 5. ptum eſt, Pater non iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio, qui antonomaticè filius
Ibidem 8. dicitur, ſicut idem teſtatur. Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis. Intẽtio prophetæ eſt, in hoc pſalmo introducere perfectam eccleſiam, de occultis iudicijs gratias deo omnibus modis agentem, & per hoc minora membra inſtruentem. In primo Chriſti aduentu, quidam eum tantũ hominem eſſe putauerunt, pauci vero. i. electi, deum & hominem intellexerunt, quod dei occulto iudicio factum eſt, videlicet vt quibuſdam pateret, alios lateret. De ſecundo aduentu quidã malè ſani dubitant, quidã autem fideles vt certum expectant. Quod ſimiliter iudicio iuſto dei fit. Quo tamen die, vel qua hora futurum ſit, omnes æqualiter ignorant. Quare autem quidam ſaluentur, quidam reprobentur, cùm omnes ex eodem parente proueniant, occulto dei iudicio fit, quod ſimiliter omnibus ignotũ eſt. Quòd & in præſenti ſeculo, mali exaltentur, & boni depri-
Roma. 11. muntur, occulto & iuſto dei iudicio fit. Occulto quidem malis, bonis autem nõ. Præterea quòd filius perditionis circa finem ſeculi, tantopere ſupra eccleſiam ſe extollet, eamq́; tanta perſecutionum acerbitate affliget, occulto dei iudicio fit. In quibus omnibus gentes, & malè intelligentes errant & Deum blaſphemant. Perfecta verò eccleſia non ſolùm Deum non blaſphemat, ſed in omnibus eum totis viribus attentè laudat, dicens. (Cõfitebor tibi domine in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua, Lætabor, & exultabo in te, &c.) Duobus igitur præcedẽtibus pſalmis, continentibus recapitulatam paſsionis, & reſurrectionis Chriſti fidem, quæ neceſſaria eſt ad æternam ſalutem, rectè hic ſubſequitur, in quo occulta eiuſdem filij iudicia confitendo, ſancta eccleſia miratur, ſecundum ſenſum Apoſtoli dicentis. O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Dixit enim hęc de cæcitate, quę ex parte contigit in Iſrael, donec plenitudo gentium intraret, quę videlicet cæcitas occulto nimirum iudicio ſtatim contigit, vbi Chriſtus, iuxta præcedentem pſalmum, gloria & honore coronatus eſt. Pſalmus decimus maximè contra hæreticos inuehitur, qui interim callidè, ſimplicitati eccleſiaſticæ inſidiantur. Super quos, quia peccatores ſunt, quia ignis concupiſcentiæ, & ſulphur malorum operum pars calicis eorum fuerunt, & hæc eos inebriauerunt, idcirco dominus laqueos pluit, vt per ſcripturam ſacram multipliciter illaqueẽtur, id eſt, vt malè intelligant, malè interpretẽtur, talibus dicit. (In domino confido. Quomodo dicitis animæ meæ.) Qua audacia dicitis mihi. (Transmigra in montem.) Id eſt, eminentiam noſtrarum ſentẽtiarum, ſicut paſſer tendit in altum? Pſalmo vndecimo eccleſia quæ Chriſti aduentum expectabat, illud orabat, quod nunc præſens eccleſia completum ſciens, adhuc tamen orat, vt ſalutis opus quod vniuerſaliter fecit in ſingulis perficiat. Ait enim. (Saluum me fac domine, quoniam defecit ſanctus.) Scilicet Adam, innocens & mundus à te creatus, in cuius defectu totum corruit humanum genus. Hoc dicto omnes in Adam peccaſſe, & ex illo peccatum originale traxiſſe, confitemur. Sequitur de multitudine peccatorum actualium. (Quoniam diminutæ ſunt veritates à filijs hominum, vana locuti ſunt vnuſquiſq; ad proximum ſuum, &c. Hic ſenſum apoſtolicum ſubin-
Roma. 5. telligimus. Sicut, inquit, per vnius delictum in omnes homines in condemnationem, ſic & per vnius iuſtitiam in omnes homines in iuſtificationem vitæ. De quo videlicet vno ſubinde pſalmus iſte loquitur. (Propter miſeriam inopum & gemitum pauperum, nũc exurgam, dicit dominus, Ponam in ſalutari, fiducialiter agam in eo.) Et quia per ipſum iuſtificamur, & in vitam regeneramur,

neramur.(Tu,inquit,domine ſeruabis nos, & cuſtodies nos à generatione hac,generatione mala,generatione Adæ vetuſta.) Pſalmus duodecimus idipſum obnixius Chriſtum rogat, vt & in præſenti ab omni nos crimine immunes cuſtodiat,& poſt huius vitæ defectum in ſeipſo exultare concedat per ſecula,dicendo ita.(Vſquequo domine obliuiſceris me?) Tertiuſdecimus pſalmus voces nobis ſubminiſtrat aduerſus omnem inſipientem, qui dicit in corde ſuo, ſiue ille ſit Iudæus,ſiue hæreticus,non eſt deus,ſubauditur,hic homo Ieſus Chriſtus. Agit enim de perfidia Iudæorum,quia quem ſancti patres eorum,ſcilicet patriarchæ & prophetæ,nimio deſiderio dari ſibi optauerunt,hi præſentialiter in carne videntes, non ſolùm dicta & facta eius reſpuerunt, ſed & ipſum morti tradiderunt.Agit etiam de temporali & ſingulari eorum contritione,& futura poſtmodum æterna damnatione,necnon de, ſanctorum glorioſa & ammirabili remuneratione. Pſalmo quartodecimo,dicendo. (Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? &c.) Intendit ipſum caput eos definitè oſtēdere,qui ſub nomine Iacob, vel Iſrael gloriam ſunt adepturi. Quia ergo in fine præcedentis pſalmi dixerat, Cùm auerterit dominus captiuitatem plebis ſuæ,exultabit Iacob,& lætabitur Iſrael,ne quilibet ad hanc beatitudinem ſolam ſibi fidem ſufficere inaniter arbitretur, definitè vult oſtendere,qui horum nominum ſignificationem tenentes,ad gloriam ſint peruenturi,quod interrogatiuè ponit non quòd in hac redubitationem habeat, ſed vt auditores inde certos faciat. Iam à quintodecimo tertia periocha eſt,id eſt,recapitulatio fundamenti eius,quod fidei maximè neceſſarium eſt, quod paſsionis Chriſti myſterium eſt.Inſcribitur autem ſic,Tituli inſcriptio ipſi Dauid.Et ſciendum eſt, in hoc pſalmo illud idem debere intelligi,licet alijs & amplioribus dicatur verbis,quod in titulo crucis ſcriptum fuiſſe perhibetur. (Conſerua me, inquit,domine,quoniam ſperaui in te.) Ac deinceps.(Tu es qui reſtitues hæreditatem meam mihi.)Id eſt,tu cui ſoli ineſt verum eſſe, reſtitues hæreditatem meam in illud verum eſſe,quod culpa primi parentis perdidit. Et paulò poſt. (Propter hoc delectatum eſt cor meum,& exultauit lingua mea,inſuper & caro mea requieſcet in ſpe. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem.) Planè his verbis in paſsione de reſurrectione & æterna remuneratione agit, quæ omnia vt mereatur aſſequi, orat deum patrem in forma ſerui. Sextodecimo, cui inſcriptum eſt oratio ipſi Dauid,de eodem negotio agit.(Exaudi,inquit,domine iuſtitiam meam, intende deprecationem meam,&c.)Intende enim in hoc pſalmo ipſum caput orare deum patrem pro ſe & ſuis, ne deficiant. Agit etiam de perſecutione,& de inimicorum temporali, & perpetua damnatione, nec non de futura cum ſuis glorioſa & plenaria ſacietate.Dicit enim patri moriens in ſua obedientia. (Propter verba labiorum tuorum,ego cuſtodiui vias duras.)Ac deinceps. (Inimici mei animam meam circundederunt,adipem ſuum concluſerunt.) Adipem inquam ſuum incraſſatum cor ſuum veritati concluſerunt,(Os eorum locutum eſt ſuperbiam.) Vah qui deſtruit templum dei.Et non habemus, inquiunt,niſi Cæſarem regem, &c. Et hæc quidem de ſui perſecutione. De inimicorum verò Matth.27.
damnatione,(Exurge(inquit)domine præueni eum.) Scilicet populum Iudaicū, auferendo ab Iohan.10.
eis locum & gentem.(Et ſupplanta eum.) Dando in mortem,qui me detinere cupit in mortem. Sed hoc ne differas in longinquum. Et quid? (Domine à paucis de terra diuide eos in vita eorum.)Quod eſt dicere. Adhuc viuētes in carne, vt de terra pereant,diuidātur à paucis, ſeparentur à iuſtis.Sciendum quippe, quòd paulo ante tempus deſtructionis Hieruſalem, quidam Iudæi ad fidem conuerſi pręmoniti ſunt à ſpiritų ſancto,vt ciuitate excederēt,& in regnū Agrippę tenderent,ne perirent cum impijs.De ſua tandem,ſuorūq; ſacietate glorioſa, ſic dicit.(Ego autem cum iuſtitia apparebo conſpectui tuo,ſaciabor cum apparuerit gloria tua.) Quod dicit,ſaciabor,non ideo dicit, quòd quantum in ſe aliquo indigeat, ſed membrorum conſideratione, quorum ſacietas tunc tandem perfecta erit in gloria, cum tradiderit regnum deo & patri, ſicut Apoſtolus dicit,Cum Chriſtus apparuerit vita noſtra, tūc & vos apparebitis cum ipſo in gloria. Coloſſ.1.
Septimo decimo agit item de morte ſua.(Diligam te,inquit,domine fortitudo mea.) Nec verò de morte ſolum,ſed & de reſurrectione ſua,& quid vtilitatis inde euenerit,& per quos vel quomodo euenerit,& de temporali & æterna retributione iuſtorū,& de exteriori,& interiori damnatione Iudæorum, tandemq; de obedientia & ſaluatione gentium. Habet autem in titulo ſic, In finem puero domini Dauid,qui locutus eſt verba cantici huius in die qua eripuit eum dominus de manu inimicorum eius, & de manu Saul. Dauid ipſe eſt Chriſtus verè manufortis, verè Roma.1.
deſiderabilis.Ipſe eſt puer domini,obediuit enim deo patri tanquam puer ſecundum formā ſerui.Huic in finem, id eſt, in omnimodam tendenti perfectionem attribuenda ſunt verba cantici huius.In die autem qua eripuit eum dominus de manu inimicorum eius, & de manu Saul, quid eſt,niſi in conſideratione illius diei,qua reſurrexit à mortuis, vltra iam non moriturus?Suſcitando nanque illum,eripuit dominus de poteſtate inimicorum, videlicet Iudæorum & gentium, & de poteſtate mortis,quæ per Saul rectè intelligitur. Nam ſicut illum contra voluntatem domini,populus petijt regem, ita Adam & Eua contra voluntatem domini appetierunt mortem.

Tribus igitur pſalmis commendata paſsione & reſurrectione eius,qua ſalutis noſtræ ſumma eſt,
in qua fidei fundamentũ conſiſtit,quid deinde actum ſit, cõtinuò ſubſequens pſalmus octauuſ-
decimus edicit, Cœli,inquit,enarrant gloriam dei, & opera manuum eius annunciat firmamen-
tum.)Nam cœli iſti apoſtoli ſunt, qui cùm prius fuiſſent terreni , atq; infirmi, poſt paſsionẽ eius
accepto ſpiritu ſancto,tales effecti ſunt,vt rectè dicãtur cœli, rectè vocentur firmamentũ.(Non
Act.2. ſunt,ait,loquelæ,neq; ſermones,quorum non audiantur voces eorum.)Hoc enim illa die ſpiri-
tus ſanctus fecit miraculum , vt in ore eorum , omnium genera naſcerentur linguarum. Talium
cœlorum enarratio nõ in vna tantum regione remanſit.Sed quid? (In omnem terram exiuit ſo-
nus eorum,& in fines orbis terrę verba eorum.)Et quam dei gloriam cœli iſti enarrauerunt?(In
ſole,inquit,poſuit tabernaculum ſuum, & ipſe tanquã ſponſus procedens de thalamo ſuo.Exul-
tauit vt gigas ad currendam viam, à ſummo cœlo egreſsio eius,& occurſus eius vſq; ad ſummum
eius,nec eſt qui ſe abſcondat à calore eius.) Exinde legem Chriſti legem fidei ſcriptã digito dei,
2.Cor.3. non in tabulis lapideis,ſed in tabulis cordis carnalibus collaudans dicit. (Lex domini immacu-
lata conuertens animas,&c.)Extunc ſedenti à dextris dei,& interpellanti pro nobis,pſalmo no-
nodecimo,dicimus cum propheta,dicimus cum antiquis ſanctis , & dicere non ceſſamus vſq; in
finem ſeculi.(Exaudiat te dominus in die tribulationis.) Et hoc quidem non quia neceſſarium
eſſe ſciamus,ſed ex nimio deſiderio dicimus.Nam neq; nos dubitamus,neq; propheta,cùm hęc
diceret,dubitabat,quin exaudiendus eſſet(quã pro nobis pertulit)in tribulatione. (Memor ſit,
inquit,omnis ſacrificij tui,& holocauſtũ tuum pingue fiat.)Ideo dicit,omnis ſacrificij , quia ſin-
gulæ paſsiones eius,ſingula fuere ſacrificia,holocauſtum autem ipſa mors. Sacrificium dicebatur
in lege illud,quod partim incendebatur,partim ſacerdotibus reſeruabatur.Holocauſtum illud,
quod totum cremabatur.Sanè ab hoc pſalmo quarta iam perioche cœpta eſt . Agitur enim ma-
niſeſtè de ſumma fidei cauſa i.de paſsione illius,quam & propheta proſpiciens, non dubitando,
ſicut iam dictum eſt,ſed beneuolè optando dicebat, (Domine ſaluum fac regem.) Et nos cre-
dendo dicimus,quia verè dominus ſaluum fecit regem , videlicet accelerando eius reſurrectio-
nem.Hoc ipſum continuò X X. confirmat.(Domine,inquit,in virtute tua lętabitur rex.)In vir-
Roma.6. tute,inquam,tua,qua deus eſt,victor conſiſtet.Et ſubinde. (Vitam petijt à te,& tribuiſti ei.)Vi-
tam,inquam,id eſt,reſurrectionem , petijt & tribuiſti ei longitudinem dierum in ſeculum,& in
ſeculum ſeculi.Reſurgens quippe ex mortuis,iam non moritur,mors illi vltra non dominabitur.
Apoc.5. Peramplius atque maniſeſtius idipſum, id eſt , paſsionem & reſurrectionem eius,pſalmus X X I.
Matth.27. concinit,cuius nobis ſenſum ipſe agnus dei, qui magni libri ſeptem ſignacula ſoluit, nõ vtcunq;,
ſed viua voce aperuit.Nam continuò ſpiritum traditurus,exclamauit dicens. (Deus meus,deus
meus,quare dereliquiſti me?)Habet autem in titulo ſic. In finem pro aſſumptione matutina pſal
mus Dauid.Et eſt ſenſus. Iſte pſalmus attribuendus eſt Chriſto vero Dauid tendenti in victo-
riam,quæ finis eſt curſus obedientiæ eius, pro aſſumptione matutina , id eſt, pro reſurrectione,
quæ facta eſt valde mane , cùm adhuc tenebræ eſſent . Hoc dictum eſt , ad ſimilitudinem ſolis.
Iohan.19. Quia ſicut paulatim depulſis tenebris aſcendendo vires aſſumit , ſic Chriſtus reſurgendo , pau-
latim mentes infidelium illuminauit . Duo nobis ſacramenta in eadem paſsione ſua condidit,
ſcilicet lauacrum regenerationis,vbi pateſacto latere, ſanguinem & aquã profudit,& myſterium
corporis ac ſanguinis ſui , vbi tenens panem & vinum , Hoc eſt corpus meum , Hic eſt ſanguis
meus,Inquit.Super his continuò perfecta eccleſia pſalmo X X I I. gratulatur & dicit.(Dominus
regit me, & nihil mihi deerit , in loco paſcuæ ibi me collocauit .) Nam quaſi quæreres, cuius in
loco paſcuæ, continuò ſubiunxit. (Super aquam refectionis educauit me , animam meam con-
uertit.)Et ſubinde.(Paraſti in conſpectu meo menſam aduerſus eos qui tribulant me.)Quęnam
eſt aqua refectionis , niſi baptiſmus ſalutaris? Super hanc aquam baptiſmatis , quod eſt funda-
mentum bonorum operum, Me(inquit eccleſia)dominus educauit, videlicet lacte prædicatio-
nis,& deinde(ſic enim recto ordine legendum eſt)deinde, inquam, in loco paſcuæ me colloca-
uit, id eſt,fecit ſtudere in ſcripturis. Ibi me regit , ſcilicet ne prauè intelligam , & nihil mihi de-
erit,quod intellectui neceſarium ſit.Quæ autem menſa,quam paraſti,inquit,in conſpectu meo,
aduerſus eos qui tribulant me , niſi corpus tuum & ſanguis tuus cuius ſacramentum ſub alijs
ſpeciebus propoſuiſti intellectui meo , ne inimici præualerent in me? Et quia duplex poſt hæc
datum eſt ſpiritus ſancti donum. (Impinguaſti , ait , in oleo caput meum , & calix meus inebri-
Iohan.20. ans , quàm præclarus eſt .) Nam primo dato ſpiritus ſancti dono , quaſi oleo ſuauiter delibuti
ſunt apoſtoli,inſufflante illo ac dicente,Accipite ſpiritum ſanctum,quorum remiſeritis peccata,
remittuntur eis,ſecundo autem quaſi fœcundo calice inebriati,fortes facti ſunt atque diſerti,ita
Act.2. vt diceretur,Muſto pleni ſunt iſti. His ſacramentis parata eſt domino terra illa , & ille orbis, de
quo protinus pſalmus X X I I I.ſic incipit.(Domini eſt terra & plenitudo eius.) Nam terra hæc,
& orbis iſte, quæ terra quidem eccleſia eſt , duplici de cauſa dicitur , tum propter ſtabilitatem,
tum propter fœcunditatem, orbis autẽ dicitur propter perfectionẽ. Et quia nulli ad habitandũ
in æterna

in æterna eccleſia, ſola ſufficiunt (quæ ſupra dicta ſunt) ſacramenta viſibilia, ſub interrogatione melius inſinuat ſic. (Quis aſcendet in montem domini, aut quis ſtabit in loco ſancto eius? Innocens manibus & mundo corde.) Pſalmus XXIIII. ordine congruo pſalmus Dauid, id eſt, eccleſiæ pœnitentis oratio eſt. (Ad te, inquit, domine leuaui animam meam, deus meus in te confido non erubeſcam, & cætera.) Orat quippe dominum, vt in bono eam perſeuerare faciat, aliquando dei gratiam, aliquando ſuum meritum prætendendo. Verbi gratia. (Vniuerſæ viæ domini, miſericordia & veritas.) Pſalmo XXV. orat eadem eccleſia dominum, vt per eandem miſericordiã & veritatem domini tandem diſcernatur ab impijs. (Iudica me domine, inquit, quoniam ego in innocentia mea ingreſſus ſum.) Et vt meritò in futuro diſcernatur ab impijs, diſcernit ſe in præſenti, & dicit. (Non ſedi cum concilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus nõ introibo, & cætera.) Pſalmo XXVI. intendit eadem eccleſia perfecta, modum oſtendere illius benedictionis, quam in fine præcedentis pſalmi promiſit, benedicam te, inquiens, in eccleſijs. (Dominus illuminatio mea, & ſalus mea. Quem timebo?) A quo viſibilium ſeu inuiſibilium hoſtium trepidabo. (Dum appropiant ſuper me nocentes, vt edant carnes meas?) Nam hoc dictum exaggeratio criminis eſt, ſicut ibi dicitur, Aſſatum eſt, iam verſa, & manduca. Oſtendit etiam, nihil præter vnum debere peti, ſuo exemplo. (Vnam petij à domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo domini, &c.) Titulus autem eius talis eſt, Pſalmus Dauid, priuſquam liniretur. Et eſt ſenſus, Iſta operatio eſt attribuenda Dauid, id eſt, perfectæ eccleſiæ gratias agenti de eo quod accepit priuſquam perueniat ad perfectam vnctionem. Hic mittit nos ad hiſtoriam Dauid, adhuc in domo patris ſui, ſcilicet in Bethlehem puerulus vnctus, à Samuele eum regem futurum, ſpiritu ſancto ſic præſignante. Deinde vnctus eſt in Hebron, & ſuper tribum Iuda tantũ regnauit, mortuo Saule, Poſtea verò tertio vnctus eſt, quando totius Iſraelitici populi prouinciã accepit. Quæ vnctiones nobis myſticum quid inſinuant. Sicut enim tertio vnctus eſt Dauid, ſic quique fideles participes debent eſſe ternæ vnctionis. Prius in baptiſmo, vbi ſpiritus ſancti gratia innouantur. Secundo, quando per impoſitionem manuum epiſcopi, donis eiuſdem ſpiritus ſancti augmentantur. Tertio, in die iudicij, quando eiuſdem ſpiritualis gratiæ perfectam dulcedinẽ adipiſcentur. Non enim credendum, Dauid hũc pſalmum, antequam in domo patris liniretur, ſed an poſt illam vnctionem ſtatim, an poſt ſecundam fecerit, incertum eſt. Dehinc à pſalmo vigeſimo ſeptimo iam quinta perioche fit, cùm ad caput reditur, ad ſummam fidei, quam de Chriſti paſſione & reſurrectione conſtare credimus & ſcimus. (Ad te, inquit, domine clamabo deus meus, ne filias à me, & cætera.) Voces quippe capitis noſtri ſunt orantis, pro reſurrectione ſua, vt non ſit ſimilis deſcendentibus in lacum, ſimulque interponentis damnationem inimicorũ ſub conceſſione, qua dicit. (Da illis ſecundum opera eorum, & ſecundum nequitiam adinuentionum ipſorum, &c.) Nam quod ait, (Dominus adiutor meus & protector meus, & in ipſo ſperauit cor meum, & adiutus ſum, & refloruit caro mea.) Certiſsima poſt orationem reſurrectionis enuntiatio eſt, in qua videlicet refloruit caro eius, quæ cùm de radice Ieſſe floruiſſet, ſub flagellis & opprobrijs defloruiſſe viſa fuerat. Hoc eius clamore audito, propheta repente pſalmo ſubſequenti, id eſt, viceſimo octauo, conclamat. (Afferte domino filij dei, afferte domino filios arietum, &c.) Hoc enim dicendo communiter omnes fideles adhortatur, vt imitando illum, ſemetipſos deo offerant, ammonens perfectos velut arietes, vt perſeuerent & augmententur, alios verò velut filios arietum, vt bene operando ad oblationem eiuſdem ſacrificij cito promoueantur. Inſcribitur autem ſic, Pſalmus Dauid in conſummatione tabernaculi. Mittitque nos ad hiſtoriam, quia ſicut Dauid poſt receptionem arcæ ſublatæ à Philiſtæis, tabernaculum domino ad adorandum & ſacrificandum inſtituit, ſic quique fideles, poſt fidei catholicæ perceptionem ſemetipſos præparare debent tabernaculum ſanctificationis, in quo deo offerant ſacrificium laudis, videlicet fidem, ſpem, & dilectionem. Et hic quidem prophetæ clamor voces interrumpit, quas præcedente pſalmo dare cœperat in perſona Chriſti. Verùm pſalmo ſequenti, id eſt, XXIX. ad cauſam vel ſenſum eundem recurrit, & peragit ſic. (Exaltabo te domine, quoniam ſuſcepiſti me, nec delectaſti inimicos meos ſuper me, & cætera.) Agit enim ipſum caput, de ſua operatione, & æterna remuneratione. Hortatur etiam fideles, vt ſuo exemplo pſallentes domino, & confitentes, ad eandem lætitiam peruenire mereantur. Intitulatur autem ſic, Pſalmus cantici in dedicatione domus Dauid. Hic titulus mittit nos ad hiſtoriam. Quia ſicut Dauid impenſa & apparatu ſuo templum domino ædificauit, & poſtea cum iucunditate & ſolennibus verbis, ad laudem domini dedicauit, ſic corpus Chriſti, ſecundum ſingularem natiuitatem ſine peccato ædificatum, & per reſurrectionem in æterna impaſsibilitatis & immortalitatis gloria eſt dedicatum. Dedicatæ domus immutati, & iam vltra non morituri hominis defici, voces iſtæ ſunt. (Domine deus meus clamaui ad te, & ſanaſti me.) Itẽ. (Domine in voluntate tua præſtitiſti decori meo virtutem.) Ac deinceps. (Conſcidiſti ſaccum meum, & circundediſti me lætitia, & cætera.) Amplius atque profuſius cauſam eandem ſubſequens idem triceſimus pſalmus exponit. (In te domine

Marginal notes: 1.Reg.16. — 2.Reg.2. — 2.Reg.5. — 2.Reg.6.

domine ſperaui, non confundar in æternum.) Nam quòd hæc illius verba ſint, ipſe vniuerſo or-
Lucæ 23. bi auditum & notum fecit, clamando voce magna, Pater in manus tuas commẽdo ſpiritum me-
um. Ipſe igitur eſt, qui ſecundum formam ſerui ſperauit in Deum, vt non confunderetur in æter-
Matth. 27. num, quemadmodum illum inimici confundere voluerunt, iuxta quorũ æſtimationem. (Factus
ſum, ait, tanquam vas perditum, quoniam audiui vituperationem multorum.) Verbi gratia, di-
centium, Vach qui deſtruit templum dei, ſaluum fac temetipſum. Habet autẽ hic pſalmus in ti-
tulo ſic. In finem pſalmus Dauid pro extaſi. Pro extaſi, inquit, id eſt, pro conſideratione profun-
diſsimi intellectus Chriſti, de reparatione humani generis, quam per mortem & reſurrectionem
ſuam diſpoſuit, qui intellectus omnem intellectum creaturarum excedit. Poſtquam autẽ dixit.
Lucæ 23. (In manus tuas commendo ſpiritum meum.) Et ſic ſpiritum tradidit, vnus militum lancea latus
Iohan. 19. eius aperuit, & continuò ſanguis eius & aqua effluxerunt, qua videlicet effuſione, omnes electos
ab origine mundi, à peccatis emundauit & baptiſmum nobis in remiſsionem peccatorum con-
didit. Sequitur ergo pſalmus XXXI. eos omnes beatificans, quos ille ſanguis & illa aqua per fi-
dem contingit. (Beati, inquit, quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata.)
Pſalmi huius titulus hic eſt. Huic Dauid intellectus. Et eſt ſenſus. Eiuſmodi qualis eſt ille, qui
in hoc pſalmo loquitur, attribuendus eſt intellectus & is intelligens meritò eſt dicendus. Nimi-
Roma. 4. rum talis erat, & tales non eſſe volebat, cùm ad Romanos ſcribens diceret Apoſtolus, Ei verò
qui non operatur, credenti autem in eum qui iuſtificat impium, reputatur fides eius ad iuſtitiam
ſecundum propoſitum gratiæ dei, ſicut & Dauid dicit, beatitudinem hominis, cui deus accepto
fert iuſtitiam ſine operibus. Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & cætera. Iſti ſunt iuſti,
quondam impij, nunc autem per hanc fidem iuſtificati, quibus hic pſalmus in concluſione di-
cit. Lætamini in domino, & exultate iuſti, & gloriamini omnes recti corde. Eundem nihilomi-
nus ſequens, id eſt, XXXII. pſalmus dicit. (Exultate iuſti in domino, rectos decet collaudatio.)
Primi vel principes horum iuſtorum atque rectorum quos laudatio decet, quorum in ore ſpe-
cioſa laus eſt, apoſtoli fuerunt. De quibus hic pſalmus. (Verbo, inquit, domini cœli firmati
ſunt, & ſpiritus oris eius omnis virtus eorum.) Verbo, inquam domini, id eſt, per filium dei, per
præſentiam filij Dei, firmati ſunt iſti cœli, & omnis virtus eorum, firmata eſt ſpiritu oris eius,
ſpiritu eiuſdem filij eius, qui bene dicitur os domini, quia per eum deus pater locutus eſt, ſicut
Pſalm 32. propheta dicit, Os enim domini locutum eſt. Iſti priores maximè exultauerunt, verè beati, quia
remiſſæ ſunt eorum iniquitates, & tecta ſunt eorum peccata, & eorum triſtitia verſa eſt in gaudi-
Iohan. 16. um, iuxta promiſſum, dicentis, Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor veſtrum, & gaudium
veſtrum nemo tollet à vobis. Idcirco firmati ſunt, vt per eos faceret dominus, quod ſubiunctum
eſt. (Congregans ſicut in vtre aquas maris.) Id eſt, amaricantes populos, in vnitate fidei, & cæte-
1. Reg. 21. ra vſque ad finem pſalmi. Sequentis, id eſt, triceſimitertij titulus talis eſt, Pſalmus Dauid, cùm
immutauit vultum ſuum coram Abimelech, & dimiſit eum, & abijt, iuxta hiſtoriam Dauid mu-
tauit vultum ſuum, ſimulans ſe arreptitium coram Achis rege Geth, ad quem ſugerat, timens
inuidiam Saulis. Sed cùm hic etiam virtuti eius inuideret, timuit eum Dauid, & (vt dictum eſt)
immutauit vultum ſuum coram eo, & ſic dimiſſus abijt. Sciendum verò eſt, Achis fuiſſe propri-
um nomen regis illius, ad quem fugit Dauid, qui etiam Abimelech dicebatur, quod erat com-
mune nomen omnium regum illius terræ, vt Pharao Aegyptiorum, & Cæſar Romanorum, quæ
omnia nobis myſticum quid inſinuant. Quòd enim Dauid vultum ſuum coram Achis immu-
tauit, ſignificat, quia Chriſtus veteris ritum ſacrificij in nouum conuertit coram Iudæis. Achis
enim interpretatur, quid eſt hoc, & ſignificat ignorantiam, per quem Iudæi bene intelliguntur,
in quibus tenebræ & ignorantia plurimum vigebant, apud quos cùm à phariſæis & ſummis ſa-
cerdotibus & ſcribis accuſatus ad mortem quæreretur, in porta ciuitatis manentibus tympani-
zauit, id eſt, apoſtolis in fide iam poſitis, quæ introitus eſt cœleſtis Hieruſalem, ſonum dulcem
de tympano protulit, doctrinam ſcilicet carnis ſuæ mortificandæ. Vel ſi dixerimus coram Abi-
melech, ſignificatio manet eadem. Abimelech enim, regnum patris mei interpretatur, per quem
ſimiliter denotantur Iudæi, in quibus regnabat Dauid, qui ſecundum carnem pater Chriſti di-
Matt. 15. cebatur, eo quòd de parentela eius naſci dignatus eſt. Vndè in Euangelio, cæcum dixiſſe legi-
mus, Fili Dauid miſerere mei. Quòd verò Abimelech dimiſit Dauid, & ipſe abijt, ſignificat tran
ſitum Chriſti ad gentes, per apoſtolos, cùm eum dimiſerunt Iudæi, quando eis nouum ſacrifi-
Iohan. 6. cium prædicauit, dicens, Niſi manducaueritis carnem meam, & biberitis ſanguinem meum, non
habebitis vitam in vobis. Quod multi audientes, abierunt retrorſum, etiam ex diſcipulis, dicen-
tes, Durus eſt hic ſermo. Et quis poteſt eum audire? Igitur iuſtorum præcedenti pſalmo exul-
tantium, id eſt apoſtolorum nouo ſacrificio, noui teſtamenti carne & ſanguine os plenum ha-
bentium voces iſtæ ſunt. (Benedicam dominum in omni tempore, ſemper laus eius in ore meo.)
Ac deinceps. (Guſtate & videte, quoniam ſuauis eſt dominus, beatus vir qui ſperat in eo.) Gu-
ſtate, ſumite ipſum ſacrificium, & tunc videte, tũc intelligite, ſcilicet in rei reperientia, quoniam
ſuauis

ſuauis eſt dominus, quoniam cibus delectabilis eſt dominus,& hoc ſperent omnes, quia (beatus
vir qui ſperat in eo.) Pſalmus triceſimuſquartus, in hæc verba conſequitur. (Iudica domine no-
centes me,expugna impugnantes me.)Hęc,& cætera pſalmi caput noſtrum Chriſtus de Iudęo-
rum damnatione non orando,ſed diuino iudicio cōcedendo,dicit:Et rectè his pſalmis qui præ-
miſsi ſunt,iſte ordine ſuccedit. Vbi enim domino Ieſu glorificato,iuſtificati per fidem in ſangui-
ne eius exultauerunt iuſti, traditumq́ue ſibi gentibus propoſuerunt ritum noui ſacrificij, conti-
nuò Iudæi,Chriſtum nocentes atque impugnantes, iudicati atque expugnati ſunt,perdito tem-
plo, & amiſſa terra, cuius in iracundia iuxta hunc pſalmum loquentes dolos cogitabant, dicen-
do:Ne fortè veniant Romani,& tollant noſtrum & locum & gentem. Nimirum & vſque hodie, Iohan. 11.
in iracundia eiuſdem terræ loquentes dolos cogitant, nimio quippe feruntur odio,vt nec no-
men Chriſti audire ſuſtineant, non ignorantes licet negitent, quia propter ſanguinem eius per-
diderunt terram. Rectè igitur hic pſalmus ſubſequitur. Iudica, inquiens, domine nocentes me,
expugna impugnantes me,apprehende arma & ſcutum,videlicet Romanorum Titi & Veſpaſia-
ni imperatorum. Et exurge in adiutorium mihi, vt abducantur in omnes gentes captiui, ne re-
manente illis loco, gente, & pulchro templo, maius fiant ſcandalum Euangelicæ fidei. Nihilo-
minus & hic pſalmus triceſimuſquintus, rectè ſubſequitur. Dixit iniuſtus, vt delinquat in ſemet-
ipſo,non eſt timor dei ante oculos eius.) Videlicet quaſi quæreres,cur ſic ille populus iudicatus,
expugnatus eſt,ipſa tibi hoc pſalmo Iuſtitia reſpondet, quia iniuſtus eſt, quia dixit, qui præme-
ditatus eſt,quia ſcienter propoſuit, vt delinquat in ſemetipſo. Vndè & excuſationem non habet Iohan. 15.
de peccato ſuo,quoniam non ignoranter deliquit,ſed doloſè egit in conſpectu eius, ſcilicet dei,
cuius ab oculis ſuis,timorem abiecit,hoc modo,vt inueniatur iniquitas eius ad odium,& cætera.
Nam erga illos qui peccata ſua confitentur,& pœnitentiam agunt.(Domine,inquit,in cœlo mi-
ſericordia tua, & veritas tua vſque ad nubes, & reliqua.) Et infelices quidem Iudæos mente &
corpore captiuos atque iudicante & expugnante deo, in omnes gentes diſperſos, non eſt cur
Chriſtianus æmuletur,veruntamen multi ſunt impij,tam diuites, tamq́ue potentes, vt eos infir-
mus aliquis æmulari potuerit. Sequitur ergo pſalmus triceſimuſſextus, dicendo ſic: (Noli æmu-
lari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem.) Quare? (Quoniam tanquam fœ-
num velociter areſcent, & quemadmodum holera herbarum citò decident.) Inſcribitur autem
ſic,Pſalmus ipſi Dauid,id eſt,operatio iſta eſt attribuēda Chriſto vero Dauid, agenti in hoc pſal
mo de inſtructione fidelium. Nam hæc & cætera Pſalmi, dicendo dehortatur eos, ne de malo-
rum proſperitate indignentur, nec eorum iniquitatem imitentur, cùm ſit tranſitoria & breuiſsi-
ma,ſed potius ſperent in domino,quæ recta ſunt faciendo, per ea enim & in præſenti protegen-
tur,& in futuro cum deo coronabuntur. Pſalmi triceſimiſeptimi titulus hic eſt. Pſalmus Dauid,
in rememoratione ſabbati.Et eſt ſenſus:Iſta operatio attribuenda eſt Dauid,id eſt,Chriſto,facta
propter memoriam æternæ quietis,quæ ſignificatur per ſabbatum. Sabbatum enim requies in-
terpretatur.Orat autem caput noſtrum in hoc pſalmo,pro his pœnitentibus qui futuri ſunt, ſiue
ante baptiſmum, ſiue poſt, quadam affectione in perſona ſua, loquens de illis. Oſtendit etiam
multas cauſas,quare pro eis orandum ſit,tum quia grauiter peccauerunt,& plurimum inde con-
triſtantur,tum quia pro eis paſſus eſt, tum etiam quia imitatores eius paſsionis eſſe, parati ſunt.
(Domine(inquit)ne in furore tuo arguas me,neq; in ira tua corripias me.Quoniam ſagittæ tuæ
infixæ ſunt mihi,&c.) Me & meis ait:Pro eo vt dicat meos & meis. Ná & caput corporis ipſe eſt,
membra autem omnes ęlecti.Et hoc quidē Pſalmo pro pœnitētibus orat,compatiendo infirmi-
tatibus noſtris,& condolendo his,qui ignorant & errant,vtpote tentatus per omnia pro ſimilitu
dine abſq; peccato.Sequenti autem,id eſt,triceſimooctauo,ſuum iuſtis exemplum commendat.
(Dixi(inquit)cuſtodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea. Poſui ori meo cuſtodiam,
cùm conſiſteret peccator aduerſum me. Obmutui, & humiliatus ſum, & ſilui à bonis, &c.) Hoc
exemplum iuſtis quoq; imitandum eſt. Nam & iuxta alium Prophetam:Cultus iuſtitiæ ſilētium.
Quòd ſi à bonis & ædificationum colloquijs interdum propter taciturnitatē debet taceri,quan- Eſaie 32.
to magis à malis propter pœnam debet taceri? Veruntamen ne obſtinatè nimis, & indiſcretè ta-
ceamus,continuò ſubiunxit: (Et dolor meus renouatus eſt, &c.) Sicut (inquit) prius peccabam
nimis loquendo,ita modo nimis tacendo. Bene igitur habet in titulo.In finem pro Idithun can-
ticum Dauid,Idithun tranſiliēs interpretatur.Significat autem titulus hic, canticum Dauid illis
cantari,qui ad virtutes tranſilie runt à vitijs,vſq; ad moderamen linguæ,à temporalibus vſque ad
finem illum vltra quem tranſiliendum nō eſt, vſq; ad æternitatem,quæ Deus eſt,quàm qui ade-
ptus fuerit,nihil vlterius quæret. Sexta iam perioche.i.pſalmo triceſimonono Chriſtus dicit, ſe-
cundū formam ſerui.(Expectans expectaui dominum,& ipſe intēdit mihi.)Hic enim Propheta
ad fidei noſtræ principium.i.ad paſsionē eius redit,quòd maximè verſiculus iſte innuit.(Sacrifi-
cium autem & oblationem noluiſti, aures autem perfeciſti mihi. In capite libri ſcriptum eſt de
me,vt facerem voluntatem tuam deus meus volui.) Noluiſti(ait)ſacrificium & oblationem quæ

præcipiebatur in lege offerri, aures autem.i.intellectú, vt ſolus intelligerem, cur illa nolles, quid
tu velles, perfeciſti mihi. Túc dixi, ecce venio.) Ecce incarnatus ſum, paratus vt faciam volunta-
tem tuam. (Sicuti in capite libri ſcriptum eſt.) Id eſt, ſicut in ſapiétia tua perſonaliter mihi vnita,
diſpoſitú eſt. Nihilominus Pſalmo ſequenti, id eſt, quadrageſimo de eiuſdem ſuæ paſsionis humi
litate dicit. (Beatus qui intelligit ſuper egenú & pauperem in die mala liberabit eum dominus.)
Quis enim alius hic dicit. (Homo pacis meæ, in quo ſperabam, qui edebat panes meos, magnifi-
cauit ſuper me ſupplantationem, tuauté domine miſerere mei, & reſuſcita me, & retribuam eis?)
Iohan.13. Nempe de hoc dubitare ipſe nó ſinit qui cum dixiſſet, ſub ipſo paſsionis articulo. Ego ſcio quos
1.Cor.5. elegerim, continuò ſubiunxit: Sed vt impleatur ſcriptura. Qui manducat mecum panem, leuabit
contra me calcaneum ſuú. Ipſe igitur qui cum diues eſſet, egenus & pauper pro nobis factus eſt,
& in fine præcedentis pſalmi, dixit, ego autem mendicus ſum & pauper, dominus ſollicitus eſt
mei, & hic in principio ſequentis. Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem, & cætera,
oſtendens & damnationem miſeriamq; eorum, qui ſcandalizátur in eo, reputantes eum tantum
egenum & pauperem, id eſt, hominem, & illorum beatitudinem, qui non ſcandalizentur in eo,
credentes eum eſſe verum hominem, & verum deum. Pſalmo quadrageſimoprimo dicunt filij
Chore. (Quemadmodú deſiderat ceruus ad fontes aquarú, ita deſiderat anima mea ad te deus.)
Sic enim habet in titulo. In finem intellectus filijs Chore Et eſt ſenſus: Intellectus deſignatur his
ſubſequentibus vocibus aſcribédus filijs Chore, id eſt, imitatoribus crucifixi domini noſtri Ieſu
Chriſti, qui per ipſam imitationem tendunt in finem, id eſt, in conſummatú bonum, vltra quod
nihil eſt appetédum. Chore enim interpretatur caluitium, & ponitur pro ipſo loco, vbi dominus
Iohan.19. fuit crucifixus, qui Hebraicè dicitur Golgatha. Latinè aút Caluariæ. Veruntamen propter ean-
dem interpretationem, competentius poſuit Chore, quàm nomen ipſius loci, quia & perſona fu-
it, & multos filios habuit. Igitur filij Chore, id eſt, imitatores crucifixi, egeni & pauperes ſupradi-
cti, qui ſuper paupertaté humanitatis eius, intelligút diuitias diuinitatis eius, dicunt omnes, di-
cunt ſinguli. Quemadmodum ceruus conſumpto ſerpente ſumma agilitate, deſiderat venire ad
fontes aquarú, valdè ſitiens, tanto deſiderio, tanta feſtinatione æſtuat anima mea hauſto veneno
diaboli per multas tentationes carnis, venire ad te potandum, & tibi comparticipádum, vt ſic iu-
uenescat facta tibi conformis qui es fons aquæ frigidæ & indeſinentes. In quo eſt omnis pleni-
tudo iucunditatis. Hæc dicenti primum fonte baptiſmi refrigerari conuenit. Dicit enim in ſe-
quentibus eiuſdem Pſalmi. (Propterea memor ero tui de terra Iordanis.) Id eſt, ex eo, quòd
ſum terra Iordanis facta per baptiſmum irrigua & fertilis, quæ prius eram arida & ſterilis. Pſal-
mo quadrageſimoſecundo, quælibet fidelis anima dicit: (Iudica me deus & diſcerne cauſam
meam de gente non ſancta, & cætera.) Superius locuti ſunt martyres illi qui patiebantur ab ex-
traneis tribulationes, referendo ſuum deſiderium, hæc verò orant generaliter omnes fideles, tam
martyres quàm confeſſores, qui commixti ſunt in area cum paleis, id eſt, qui patiuntur probra
& tribulationes ab illis qui intra eccleſiam ſunt falſis Chriſtianis, & cupiunt diſſolui, & eſſe cum
Philip.1. Chriſto, vt in futuro à maſſa infidelium, cum quibus hic in area Eccleſiæ commixti ſunt, diſcer-
nantur, ſicut grana à paleis, & hic cito eripiantur ab illis. Pſalmi quadrageſimitertij verſiculo
Apoſtolus vtitur ſic. Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia, an perſecu-
tio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Sicut ſcriptum eſt: Quia propter te mortifi-
camur tota die, æſtimati ſumus ſicut oues occiſionis. Igitur voces iſtæ. (Deus auribus noſtris au-
diuimus, patres noſtri annuntiauerunt nobis opus quod operatus es in diebus eorum, in die-
bus antiquis.) Voces ſunt perfectorum martyrum, vel admirantium, cur non cito faciat deus in
diebus eorum, ſicut fecit in diebus patrum antiquorum. (Manus tua inquiunt, gentes diſper-
didit, & plantaſti eos, afflixiſti populos, & expuliſti eos.) Hoc nempe morientes deſiderabant
martyres, vti eadem manus domini, citò diſperderet gentes, id eſt, impios gentiliter viuentes,
& plantaret fideles, ita vt vbique terrarum pacificè fides Chriſtiana floreret. At nunc. (Vendi-
diſti (aiunt) populum tuum ſine pretio, & non fuit multitudo in commutationibus eorum.)
Quòd eſt dicere: Et tuos occidi permiſiſti, & ex illis nullum acquiſiſti. Sanè ſi quos acquiſiſti,
non tamen digna commutatione eſt factum, quia non fuit multitudo in commutationibus eo-
rum. Vbi mille interficiebantur, vix duo aut vnus conuertebantur. Sed nunquid ſic fruſtra inge-
muerunt? Nunquid vanè deſiderauerunt? Non vtique, nam exurgente domino, qui videbatur
dormire, Gentiles impij cum Idolis ſuis diſperditi ſunt, & multitudines credentium ex planta-
tione martyrum, mundum impleuerunt. Bene ergo hic Pſalmus hunc habet titulum. In finem
filijs Chore, ad intellectum. Et eſt ſenſus: Hæc verba proponuntur filijs Chore, tendentibus in
finem.i.imitatoribus crucifixi, tendentibus in cóſummatum bonum. Præponuntur (inquam) ad
intellectum, ad hoc vt intelligant, quid ſignificet quòd deus cum patribus antiquis tam benignè
egit, iſtos aút econtrario permittit tribulari, & eſſe in oib. miſerijs. Pſalmo quadrageſimoquarto.
Deus pater ſuauiſsimè intonat. (Eructauit cor meú verbú bonú, dico ego opera mea regi.) Hæc

iam ſepti-

iam ſeptima fidei noſtræ recapitulatio eſt,cæteris altior.Nam idem eſt,quòd Euangeliſta Iohannes contra perfidiam hæreticorum, qui Chriſtum ex Maria ſumpſiſſe initium dixerunt, reclamans.In principio(inquit)erat verbum,& verbũ erat apud Deum, & Deus erat verbũ.Ac deinceps:Et verbum caro factum eſt,& habitauit in nobis. Et vidimus gloriam eius. Idem(inquam) pater loquitur. Eructauit (inquiens) cor meum verbum bonum, id eſt, protulit ſecreta eſſentia mea verbum bonum,ego ex meipſo eſſentialiter genui filium,deus deũ, bonus bonum, bonum (inquam)ſicut ego bonus ſum,quia nemo bonus,niſi vnus deus.De incarnatione huius verbi,de qua & Euangeliſta.Et verbum(inquit)caro factum eſt, & habitauit in nobis,ſubinde magno affectu ſpiritus propheticus dicit. (Speciosus forma præ filijs hominum, diffuſa eſt gratia in labijs tuis,&c.)Habet autem in titulo hic Pſalmus. In finem pro his qui commutabuntur filijs Chore, id eſt,fidelibus crucifixi,ad intellectum canticum pro dilecto.Et eſt ſenſus:Hoc canticum arcanum & myſticum proponitur filijs Chore,id eſt,fidelibus crucifixi, quos genuit in paſsione, ad hoc vt intelligere ſatagant illa arcana & ſecreta,quæ continentur in hoc Cantico: Agit etiam pro dilecto,id eſt,de domino Ieſu Chriſto ſingulariter dilecto.Vndè dicitur: Hic eſt filius meus dilectus.Ideo vocatur iſte tractatus Canticum,quia de nulla re magis eſt iucundandum. Eſt enim epithalamium, id eſt, carmen nuptiale,quòd proponitur in nuptijs ad delectandum, quo pater loquens in Propheta,filium ſuum commendat ſecundum humanam & diuinam naturam, ſponſam quoque quam ei copulandam præuiderat. (Adſtitit regina (inquit) à dextris tuis in veſtitu deaurato,circundata varietate.)Ad ipſam autẽ. (Audi filia & vide,& inclina aurem tuam.) Pſalmo ſequenti,id eſt,quadrageſimoquinto,hi per quos prædicata,vel quibus primis prædicata eſt illa,quæ præcedenti Pſalmo continetur fides,ſemetipſos ponunt in exemplum alijs, ne in tribulationibus deficiant,qui licet vera,& vtilia prædicaſſent, multis tamen contumelijs ignominioſe ſubditi fuerunt. (Deus(inquit)noſter refugium & virtus, adiutor in tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis.)Inſcribitur autem ſic,in finem filijs Chore pro arcanis ait: Videlicet iudicijs, de quibus ait:(Propterea non timebimus dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris.)Arcano quippe iudicio factum eſt,vt ad prædicationem Euangelij turbarentur Iudæi,& transferrentur Apoſtoli de terra illa quondam ſtabili, in cor maris, id eſt, in medium gentium. Vndè & admirans Apoſtolus dicit: O altitudo diuitiarũ ſapientiæ & ſcientiæ dei,&c.Et illi quidem montes, id eſt, Apoſtoli primum conturbati & afflicti ſunt turbatis aquis populorum,ſed. (Fluminis impetus(inquit)lætificat ciuitatem dei.)Fluminis(inquam)impetus,id eſt,abundans gratia ſancti ſpiritus, ipſos Apoſtolos lætificat. Pſalmus quadrageſimus ſextus, recto & pulchro ordine vniuerſas continuò gentes alloquitur.(Omnes gentes plaudite manibus.)Subauditur,ad quas turbata terra tranſlati ſumus, ad quas repellentibus nos Iudæis conuerſi ſumus. (Plaudite (inquit) manibus.) Cum lætitia bene operamini. (Iubilate deo in voce exultationis.) Quare? (Quoniam dominus excelſus terribilis,rex magnus ſuper omnem terram. Elegit nobis hæreditatem ſuam, ſpeciem Iacob quam dilexit.) Sicut enim Eſau qui prior natu erat, à Deo reprobatus eſt,ſic Iſraeliticus populus qui prius quadam familiaritate,deo acceptabilis erat,nũc reiectus eſt, & benedictionem recepiſtis vos Gentes. Pſalmus quadrageſimusſeptimus, pulchrè nihilominus præcedentibus ſuccedit,dicendo ſic.(Magnus dominus & laudabilis nimis,In ciuitate dei noſtri,in monte ſancto eius)Intendunt nanq; Apoſtoli hoc Pſalmo,laudare dominum noſtrum & ciuitatem eius, fundatam vtroque pariete. Iudæorum ſcilicet ac gentium. Nam hoc eſt quod dicit:(Montes Sion,latera Aquilonis, ciuitas regis magni.) Montes Sion pro quadam dignitate dicuntur Iudæi,latera verò Aquilonis. Gentes collateranæ Aquilonis, id eſt, diaboli, qui à feruore dilectionis frigidus manſit. Titulus eius talis eſt. Pſalmus cantici filiorum Chore, ſecunda ſabbati,id eſt,iucunditas Apoſtolorum à tempore dominicæ reſurrectionis vſq; in finem ſeculi. Diciturque ſecunda ſabbati,iuxta comptum Hebræorum,qui omnes dies computant à ſabbato.

Pſalmo quadrageſimooctauo,itidem filijs Chore,dicit Dauid,dicũt Apoſtoli,qui ſunt vt Dauid manufortes, CHRISTI fidelibus. (Audite hæc omnes gentes, auribus percipite omnes qui habitatis orbem,&c. Intendunt autem in hoc tractatu, omnibus in fide exiſtentibus cuiuſlibet conditionis ſint,parabolicè oſtendere,quibus & propter quid in die iudicij timendum ſit,vt his cognitis,& ſic per dei adiutorium deuitatis,tunc temporis valeant eſſe ſecuri.Amplius autem pſalmo ſequenti.i.quadrageſimonono, timorem eiuſdem futuri iudicij, Aſaph annuntiare intendit.(Deus deorum(inquit)dominus locutus eſt.) Locutus eſt. (Et vocauit terram.) Scilicet ad fidem ſuam primo aduentu veniens occultus, nam ſecundo idem deus manifeſtè veniet. (Deus noſter & non ſilebit,ignis in cõſpectu eius exardeſcet,& in circuitu eius tempeſtas valida.)Tunc dicet peccatori,(Hæc feciſti & tacui.Exiſtimaſti iniquè,quòd ero tui ſimilis, &c.) Curſibus iſtis atq; recurſibus,pulchrius nihil eſt,quibus propheticus ſpiritus,à primo vſq; ad finem.i.vſque ad ſecundum aduentum currit & recurrit ſepties, prudenter auditoris animum per multa fidei documenta,quaſi per ampliſsima terrarũ ſpatia ducens ac reducens,atq; vtiliter exercens.Vias eius

Iohan.1.

Marc.1.

Matth.3.

Rom.11.

quiſquis bene cognouerit, falli vel ſbduci à fide nõ poterit. Iudæus fidei Chriſtianæ aduerſarius,
ſi ſe obuium immerſerit cito capiendus eſt, citò corruet, vt hoc quoq; modo illa in eum maledi-
Deut.28. ctio complcatur, qua dictũ eſt. Tradat te dominus corruentem ante hoſtes tuos. Per vnam viam
egrediaris contra eos, & per ſeptem fugias. Quinquageſimus tandem Pſalmus, qui peccatorum
remiſsionem poſcit, rectiſsimè ponitur quaſi iubileus fidei. Hoc nanque Pſalmo illud poſcimus
propter quod credimus, propter quod in CHRISTO credentes baptizamur. (Miſerere (in-
quit) mei deus.) Ac deinceps: (Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis conce-
Rom.5. pit me mater mea.) In iniquitatibus (inquit) ſubauditur primorum parentum. Et quod dicit de
ſe, de alijs intelligẽdum eſt. In Adam enim omnes peccauimus. Nam mors in omnes pertranſijt,
inquit, Apoſtolus. Titulus Pſalmi talis eſt. In finem Pſalmus Dauid cum venit ad eum Nathan
Rom.7. Propheta, quãdo intrauit ad Bethſabee. Nota hiſtoria eſt, quòd Dauid Bethſabee vxorem Vriæ,
tulit, & ipſum interfecit gladio filiorum Ammon. Pro hoc peccato orat, ſimulq; orando, de vni-
uerſali peccatorum remiſsione prophetat. (Aſperges me (inquiens) domine hyſſopo, & munda-
bor, lauabis me, & ſuper niuem dealbabor.) Hyſſopo nanque, quæ herba eſt humilis, & deponit
tumorẽ pulmonis. Aſperges me (ait) id eſt, mundabis me, in fide humilitatis paſsionis CHRI-
Rom.7. STI. Media Pſalmorum. i. quinquaginta Pſalmi, ad illum maximè hominis ſtatum mediũ reſpi-
ciunt, de quo Apoſtolus, ſub perſona infirmorum, & adhuc dubio certamine pugnantiũ conde-
lector (ait) legi dei, ſecundũ interiorem hominem. Video aũt aliam legem in membris meis, re-
pugnantem legi mentis meæ. Renati nanq; & per fidem CHRISTI præteritorũ remiſsione
peccatorũ accepta, nondũ ſecuri ſumus, quippe qui cũ hoſte pugnam certamenq; ingredimur.
Planè illic ſpe pariter & metu opus eſt. Igitur in hoc Pſalmorũ medio ad ſpem, quæ ad fidem ne-
ceſſaria eſt, nos vocari competenter aduertimus, atq; idcirco repetitiones non à primo, vt hacte-
nus, ſed à ſecundo CHRISTI fieri aduentu. Primũ pſalmus quinquageſimusprimus, contra
Antichriſtũ inuehitur, & dicit. (Quid gloriaris in malitia, qui potẽs es iniquitate?) Ac deinceps.
(Propterea deus deſtruet te in finem, &c.) Illo deſtructo videbunt iuſti & dicent ſinguli. (Ego
aũt ſicut oliua fructifera, in domo dei ſperaui in miſericordia dei in æternũ, & in ſeculum ſeculi.
Confitebor tibi in ſeculũ quia feciſti, & expectabo nomen tuũ quoniam bonũ eſt, in conſpectu
1.Reg.22. ſanctorũ tuorum.) Hæc loquitur Dauid in perſona iuſti, contra Doeth Idumæũ qui miniſteriũ
egerat Antichriſti. Sic enim habet in titulo. In finem intellectus Dauid, cùm veniſſet Doeth Idu
mæus, & annuntiauit Saul, dicens: Venit Dauid in domum Abimelech. Et eſt ſenſus: Intellectus
prophetæ eſt in hoc Pſalmo loqui de aduentu Antichriſti, qui multorũ corda commouens, per-
ſequetur & occidet fideles CHRISTI. Sed ideo ad hiſtoriam nos mittere voluit, vt quod hi-
ſtoricè ſcriptũ eſt, oſtenderet ſpiritualiter debere intelligi. Pſalmi quinquageſimiſecundi, titulus
hic eſt. In finem pro Amalech, intellectus Dauid. Nota aũt hiſtoria eſt, quòd Dauid fugiẽs Sau-
lem venit ad Achis regem Geth, & ſub eo militauit, vxoribus ac filijs collocatus in parua ciuitate
1.Re.27.30. Sicelech. Veneruntq; Amalechitæ, & incenderunt ciuitatem, abſtuleruntq; vxores & filios Da-
uid. Quò audito Dauid perſecutus eſt latrunculos illos, & liberauit captiuos. Sicelech, interpre-
tatur conuerſio, & ſignificat eccleſiam, in vxoribus ſanctas animas, per filios, bona opera, per Da-
uid intelligimus CHRISTVM. Sciendũ verò Dauid habuiſſe eundem intellectũ in hoc Pſal-
mo, quem habuit cum prius ipſum compoſuit, ſed ideo repetijt, quia quod hiſtoricè ab Amale-
chitis ſibi contigit, ſpiritualiter in CHRISTO, & in eccleſia futurũ intellexit. Nam ipſe Ama
lech inſipiens. Iudęus ſiue hæreticus eſt quicunq; blaſphemando CHRISTVM, dicit in cor-
de ſuo, non eſt deus. Contra hunc ſapientis cuiuſq; aĩam confortat ſpes, vt dicat. (Cùm conuer-
terit deus captiuitatem plebis ſuæ, exultabit Iacob, & lætabitur Iſrael.) Sicut in iam dicto Dauid
facto præfiguratũ eſt. Pſalmi quinquageſimitertij titulus. In finem in carminibus intellectus Da-
1.Reg.23. uid cum veniſſent Ziphei, & dixiſſent Saul. Nónne Dauid abſconditus eſt apud nos? Hæc quoq;
hiſtoria nota eſt. Et notandũ, quòd illic ſcriptũ eſt. Quòd cum audiſſet Saul, perſecutus eſt Da-
uid. Porrò Dauid deſperabat ſe poſſe euadere à facie Saul, attamen cõtra ſpem ſuam euaſit, & a-
ſcendens inde habitauit in locis tutiſsimis. Titulo tali præmiſſo dicit: (Deus in nomine tuo ſaluũ
me fac.) Et cætera. Hoc igitur exẽplo, quiſquis videt aliam legem in membris ſuis, repugnantem
legi mentis ſuæ, non deſperet ſe poſſe euadere de manu Saul, i. mortis ſiue diaboli, de manu Zi-
pheorum. i. florentiũ, ſubauditur vitiorum, ſed oret inuocans nomen domini, donec habitet in
locis tutiſsimis gratiæ dei, liberatus de corpore mortis. Pſalmus quinquageſimusquartus, oratio
eſt capitis noſtri agentis de præſenti Iudæorum repulſa, & damnatione æterna, & de aſſumptio-
ne Gentium, & de ſecuritate fidelium in æternum. Inſcribitur autem ſic. In finem in carminibus
intellectus ipſi Dauid. Et eſt ſenſus: Intellectus huius Pſalmi, attribuendus verò Dauid CHRI-
STO, perſeueranti in finem vel conſummationem obedientiæ ſuę. Et hoc in carminibus, id eſt,
in iucunditate. Accipiat itaque quiſq; fidelis documenta ſpei ab exemplo huius dicentis: Et di-
xi. (Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ. Et expectabam eum, qui ſaluum me fecit à puſillani-
mitate

mitate ſpiritus,& tempeſtate.) Ac deinceps.(Iacta ſuper dominũ curam tuam,& ipſe te enutriet;
non dabit in æternum fluctuationem iuſto.) Itemq;.(Viri ſanguinũ & doloſi, non dimidiabunt
dies ſuos,ego aũt ſperabo in te domine.) Itidem ſequenti Pſalmo,id eſt,quinquageſimo quinto
dicat exemplo eiuſdem capitis ſui.(Miſerere mei deus,quoniam conculcauit me homo.) Ac de-
inceps.(Ab altitudine diei.) Id eſt,à potentia,quæ deſuper datur impugnantibus me. (Timebo,
ego verò in te ſperabo . In deo laudabo ſermones meos, in deo ſperaui , non timebo quid faciat
mihi caro.) Item.(In deo laudabo verbum,in domino laudabo ſermonem,in deo ſperaui, nõ ti-
mebo,quid faciat mihi homo.) Pſalmi eiuſdem titulus hic eſt . In finem pro populo qui à ſanctis
longè factus eſt,in tituli inſcriptione,ipſi Dauid,cùm tenuerũt Allophyli eum in Geth.Pro po- 1.Reg.21.
pulo nanq; qui à ſanctis longè.i. valde diſsimilis factus eſt, agit in hoc Pſalmo CHRISTVS, Iohan.19.
in tituli inſcriptione,videlicet quando dixerunt: Noli ſcribere rex Iudæorũ, ſed quia ipſe dixit:
Rex ſum Iudæorũ.Cùm tenuerunt eum in Geth.i.in preſſura tribulationum,facti quidem prius
Allophyli,quòd interpretatur alienigenæ,ſed poſtea credentes ſalui facti ſunt.Pſalmi quinqua-
geſimiſexti,titulo ſpiritus ſanctus dicit:In finem,ne corrumpas,ipſi Dauid,in tituli inſcriptione,
cùm fugeret à facie Saul, in ſpelunca. Inſcriptio tituli noſtri Dauid, qualis ſit, dictum iam eſt, &
omnes nouerũt, IESVS NAZARENVS rex Iudæorum.O tu ergo quicunq; fugis à facie
Saul,à facie diaboli,vel mortis,aut cuiuſq; vitij. Verbi gratia,iuxta Apoſtolum dicentem: Fugite 1.Reg.24.
fornicationem,nec corrumpas hunc titulum,imò ne corrumpas teipſum deſtruendo in te,quòd 1.Cor.6.
dicitur rex Iudæorũ. Quid enim eſt, rex Iudæorũ, niſi rex confeſſorũ? Confitere igitur peccata
tua,vt ſis regis huius regnum,& dic ſecundũ eius exemplũ,ſperans in IESVM NAZARE-
NVM,id eſt,ſaluatorem ſanctũ regem tuum. (Miſerere mei deus,miſerere mei, quoniam in te
confidit anima mea.Et in vmbra alarũ tuarum ſperabo, donec tranſeat iniquitas.) Quòd eſt di-
cere,iuxta Apoſtolũ,tam diu pugnabo contra legem quę eſt in membris meis,donec veniat,quę
me liberet de corpore mortis huius,gratia dei,quæ cũ venerit,dices:(Miſit deus miſericordiam
ſuam,& veritatem ſuam,& eripuit animam meam de medio catulorum leonum.Subauditur quo
modo eripuit caput meum,regem meũ,de medio filiorum hominum,quorũ dentes arma & ſa-
gittæ fuerunt. Item pſalmi quinquageſimiſeptimi titulus. In finem ne diſperdas . Dauid in tituli
inſcriptione.Sicut ſupra dictũ eſt,ne diſperdas in te titulũ regis Iudęorũ.Sed quid?(Si verè vtiq;
iuſtitiam loquimini(ait)recta iudicate filij hominũ.) Non dicatis,iuſti ſumus. (Etenim in corde
iniquitates operamini in terra, iniuſtitias manus veſtræ concinnant.) Niſi dicatis, peccatores ſu-
mus, & iuſtificari non poſſumus, niſi per vnũ hominem IESVM CHRISTVM diſperdi-
diſtis hunc titulũ,nec attinet ad vos quòd dicitur rex Iudæorũ.Item,ſi dicatis, peccatores quidẽ
ſumus,ſed fata hoc fecerunt, ſtellæ hoc fecerunt,nequaquã iuſtitiam loquimini,nequaquã recta
iudicatis filij hominũ.Eiuſmodi.(Peccatores abalienati ſunt à vulua, errauerunt ab vtero, locuti
ſunt falſa.) Videlicet dũ deum accuſant, ſeq; defendunt.Idcirco. (Deus conteret dentes eorũ in
ore ipſorũ.) Nihilominus iuxta eundem ſenſum titulus pſalmi quinquageſimioctaui.In finem ne
corrumpas ipſi Dauid in tituli inſcriptione, quãdo miſit Saul ad cuſtodiẽdam domũ eius, vt in-
terficerent eum.Itaq; quotieſcunq; miſerit Saul,quotieſcunq; miſerit diabolus, & obſederit tot
ſatellitibus,quot vitijs corporis vel carnis tuæ domũ, vt interficiat te, qui immiſit Iudæos,vt in-
terficerent Chriſtũ,ne deſperãdo corrũpas titulũ ſæpe dictũ, ſed dic ſecundũ ipſius exemplum.
(Eripe me de inimicis meis deus meus, & ab inſurgẽtibus in me libera me.Eripe me de operan-
tibus iniquitatẽ,& de viris ſanguinũ ſalua me, quia ecce cœperunt aĩam meam, & irruerũt in me
fortes,&c.) Qui enim caput ipſum,reſuſcitando eripuit ab illis qui irruerunt in eũ fortibus, imò
freneticis,qui inſaniẽdo fortes ſibi videbantur,cùm eſſent infirmi,& percutiebãt medicũ, ipſe &
te eripiet à fortitudine vitiorũ impugnantiũ,ſiue malignorũ ſpirituũ,ita vt dicas iuxta hunc pſal-
mũ.(Ego aũt cantabo fortitudinẽ tuam,& exaltabo mane miſericordiã tuam,&c.) Pſalmo quin
quageſimonono reditur iterũ ad ſpei ſummũ. (Deus repuliſti nos & deſtruxiſti nos, iratus es,&
miſeratus es nobis.) Hoc enim dicimus ſecundũ proſpiciẽtes aduentũ Chriſti , qui ſumus in im-
mortalitatem atq; impaſsibilitatẽ commutandi,iuxta hunc modũ tituli.In finẽ pro his,qui com-
mutabuntur in tituli inſcriptione ipſi Dauid.Pro his,inquit,qui cõmutandi ſunt in finẽ.i. in im-
mortalitatẽ atq; impaſsibilitatẽ , propter ſuſceptam inſcriptionẽ tituli ſæpe dicti, quæ inſcriptio
facta fuit ipſi Dauid.Sequitur adhuc.In doctrinã cùm ſuccendit Meſopotamiã Syriæ, & Syriam
Sobal,& conuertit Ioab, & percuſsit Edom in valle Salinarum duodecim milia.Propter hoc ait,
cõmutabuntur,quia ſuſceperunt doctrinã eius,quia bene viuẽdo, & bene loquendo effecti ſunt
imitatores eius.Et hoc nõ à ſe,ſed a deo, qui ſuccẽdit eos igne ſpiritus ſancti, faciẽdo eos Meſo-
potamiam Syriæ.i.vocando & eleuando in ſublime.Meſopotamia quippe eleuata vocatio,Syria
ſublimitas interpretatũr. Hoc fecit eis cũ prius fuerint Syria Sobal, id eſt,ſublimitas vanæ vetu-
ſtatis.Et conuertit(inquit)Ioab,Ioab interpretatur inimicus,quòd videlicet nos oẽs fuimus,ſed
cõuerſi ſumus in amicos,quia per Chriſtũ recõciliati ſumus.Et percuſsit (ait) Edom in valle Sa-

linarum duodecim milia. Edom quoq; terreni & ſanguinolenti nos fuimus, ſed percuſsit nos in valle Salinarũ, mortificãdo nos vitijs, per ancipitem verbi ſui gladiũ, in humilitate & cõdimento virtutũ. Sumusq́; quaſi numero duodecim milia, qui numerus per partes ſeptenarij cõpletur. i. tria & quatuor, ter enim quatuor, aut quater tria duodecim fiunt. Dona quippe habẽtes ſeptiformis ſpiritus ſancti per quatuor mũdi partes, fidẽ ſanctæ trinitatis confitemur & prædicamus. Et primo quidẽ aduẽtu credẽtes ſuccẽdit igne pœnitẽtiali. Secũdo aũt cum venerit, ſuccẽdet incredulos igne pœnali. Pro meliori parte dicimus in hoc pſalmo. (Dediſti metuẽtibus te ſignificationem, vt fugiãt à facie arcus, &c.) Percepta ſignificatione hac, pſalmo ſequenti. i. ſexageſimo, dicit vniuerſa eccleſia timentiũ deũ. (Exaudi deus deprecationẽ meã, intende orationi meę. A finibus terræ ad te clamaui, dũ anxiaretur cor meũ, in petra exaltaſti me. Deduxiſti me, quia fact^9 es ſpes
Rom. 7. mea, &c.) Manifeſtè hęc oratio ſpẽ ſuggerit iam ſupradicto pugnatori, cuius anxiatur cor dũ pugnat, dũ videt aliã legem in mẽbris ſuis, repugnantẽ legi mẽtis ſuæ, & captiuũ ſe ducentẽ in lege peccati. Deduxiſti me, inquit, quia factus es ſpes mea, turris fortitudinis, à facie inimici, videlicet quod peccata deuitare, & virtutes poſsim conſequi. Quid ſi nunc anxiatur cor meũ? Quid miror in feruore tẽtationis, quæ ad tẽpus accedit? Quandoq; inhabitabo in tabernaculo tuo, in ſecula, protegar in velamẽto alarum tuarũ. Et reliqua. Inſcribitur aũt pſalmus iſte ſic. In finẽ, in hymnis pſalmus Dauid. Bene in finẽ. Expectat enim in hac pugna, gratię dei liberationẽ. Et hoc in hymnis, dũ videlicet quod pugnat, quòd vincere cõtendit, nõ ſuis viribus, ſed dei laudibus adſcribit. Amplius aũt pſalmo ſequenti. i. L X I. idẽ certator legitimus, ſancta ſpe ſemetipſum corroborat. (Nonne (inquit) deo ſubiecta erit anima mea?) O tu lex peccati, lex mortis, legi mẽtis meæ, legi vitæ meæ repugnãs, quid me deuocare cõtendis à ſpe vel expectatione auxilij dei? Nẽpe inuanũ. (Ab ipſo enim ſalutare meũ.) Ac deinceps. (In deo ſalutare meũ, & gloria mea, deus auxilij mei, & ſpes mea in deo eſt. Sperate in eo omnis cõgregatio populi.) & reliqua. Habet aũt titulũ hunc. In finẽ pro Idithũ pſalmus Dauid, Idithũ. i. tranſiliens. Tranſilit enim eos, qui loquitur dicendo. (Quouſq; irruitis.) Pſalmo ſexageſimoſecundo, caput ipſum introducitur orãs, vt oſtendat quid plurimũ prodeſſe poſsit illi, qui vt prædictũ eſt, adhuc in lucta & in periculo eſt, pugnando cum vitijs. (Deus deus meus (inquit) ad te de luce vigilo.) Multum quippe corporales quoq; vigiliæ contra vitia proſunt, & meditatio ſancta, de qua dicit poſtmodũ. (Sic memor fui tui ſuper ſtratũ meũ, in matutinis meditabor in te, quia fuiſti adiutor meus. Et in velamẽto alarum tuarũ exultabo, &c.) Hæc ipſum caput loquitur, ſicut innuit ipſe titulus. Pſalmus Dauid cum eſſet in deſerto Idumææ. Cuius videlicet tituli ſenſus hic eſt. Hęc verba ſunt attribuẽda vero Dauid Chriſto, ſecundùm eũ ſtatũ, quò ipſe cõuerſatus eſt Iudaico populo, qui erat deſertũ, præcepta dei propter traditiones ſuas deſerẽdo, & Idumæa. i. terrena vel ſanguinolẽta, terram amãdo, ſanguinẽ ſitiendo. Item pſalmo ſexageſimotertio, ad inſtructionẽ eorundẽ introducitur orãs, & dicit: (Exaudi deus orationẽ meam, cùm deprecor à timore inimici eripe aĩam meã.) Si enim ipſe qui præſcius erat futuri, orare voluit, quantomagis illi qui incerti ſunt, dare debẽt operã orationi, vt eripiãtur à timore inuiſibilis inimici, ſeu viſibilis, ne cedãt in perſecutione inimici, nec cadãt vel deſperent in tentatione diaboli. Idcirco tali hanc orationẽ concluſit fine. (Lætabitur iuſtus in dño, & ſperabit in eo & laudabuntur oẽs recti corde.) Pſalmo ſexageſimoquarto, tertia iam recapitulatione reditur ad ſummũ ſpei, id eſt, ad finem ſeculi quãdo ſumus in patriã cœleſtem reſumptis corporibus profecturi. Inſcribitur autẽ ſic. In finem pſalmus Dauid, canticũ Hieremiæ & Aggæi de verbo peregrinationis, quãdo incipiebãt proficiſci. Et eſt ſenſus: Hic pſalmus eſt Dauid prophetæ, conſideranti in finem. i. vltimam ætatẽ. Pſalmus dico eius canticũ, id eſt, iucunditas & lætitia Hieremiæ, & Aggæi, & omniũ fideliũ. Hieremias interpretatur excelſus domini. Aggæus ſolennis vel ſublimis. Hi vtriq; pręd ixerant futurã peregrinationẽ Iudaici populi, & reuerſionẽ in patriam, in qua etiã reuerſione Aggæus interfuit. Vtriq; verò intellexerunt peregrinationem fideliũ, quæ fit in hac vita, & reditũ, qui tandẽ erit, per illam deſignari. Per hos aũt duos deſignantur omnes fideles, per Hieremiam aũt mediocres, per Aggæũ qui in reditu affuit, perfecti qui nõ ſo-
Philip. 3. lum ſe peregrinari agnoſcunt, ſed etiã iuxta Apoſtolum conuerſatio eorũ iam eſt in cœlis. In hac ſpe adhuc peregrinãtes dicũt hic. (Te decet hymnus deus in Sion, & tibi reddetur votũ in Hieruſalem.) Subauditur cœleſti. Et ne quis eorũ illic deſit, orant in metu & ſpe. (Exaudi nos deus ſalutaris noſter, ſpes omniũ finiũ terræ, & in mari longe, &c.) Pſalmus ſexageſimusquintus idem intendit, vndè & inſcribitur ſic. In finem canticũ pſalmi reſurrectionis. Et hoc quidẽ vniuerſalis ſpei canticũ eſt, vt omnes iubilemus, quia reſurrecturi ſumus, propter quod & vniuerſaliter dicit hic pſalmus. (Iubilate deo omnis terra, pſalmũ dicite nomini eius, date gloriam laudi eius, &c.) Veruntamen & ſæpe dicto pugnatori decantat, quò ordine ſperare debeat, quò tenore debellatrix inimicorũ ſuorũ ſpetanda ſibi gratia proponatur. Iniquitatẽ (inquit) ſi aſpexi in corde meo, non exaudiet dominus, &c.) Ac ſi dicat: Si ego qui pugnare debeo cõtra legem, quæ eſt in membris meis, iniquitatẽ eorundem membrorũ meorum dilexi, & libẽter aſpexi tacitus, nõ exaudiet

dominus,

dominus,vt gratia ſua liberet me de corpore mortis huius. Nam aſpexi dixit pro eo,vt diceret dilexi,ideo videlicet,quia ad id quod diligimus, frequentius oculos retorquemus. (Propterea exaudiuit deus.) Quia locutum eſt vt prædixi.(Os meum in tribulatione.)&c.Confeſſus ſum in infelicitate mea,ſcilicet in carnis meæ repugnantia,& dixi. (Holocauſta medullata offeram tibi, cum incenſo arietum,offeram tibi boues cum hircis.)&c.Per arietes omnem repugnantiam carnis,per boues extollentiam,per hircos omnem malorum operum fœditatem vult intelligi,quæ omnia ſe offerre dicit,dum confitendo & pœnitendo punit. Hoc ſine dubio pertinet ad canticum reſurrectionis,quia ſic agendo prima reſurrectione,quę eſt animę,reſurgit.Pſalmus ſexageſimus ſextus,nihil quidem de labore certaminis,vel de ſpe victoriæ,in litera ſonare videtur, ſed tamen omnino commodum atq; fructuoſum eſt, volente & conſentiente totius pſalmi ſenſu eo tendamus,ſicq; dicamus.(Deus miſereatur noſtri.) Scilicet ſecundum depreſsionem motuum carnalium.i.vitiorum.(Benedicat nobis.)ſecundum profectum motuú ſpiritualium.i.virtutum. (Illuminet vultum ſuú ſuper nos.) Id eſt, det nobis cognitionem filij ſui, qui idcirco vultus eius dicitur,quia cognoſcitur ex ipſo,quemadmodum aliquis ex vultu ſuo. Hanc miſericordiam vel miſerationem,optantes omnibus qui inuocant nomen eius,deinde ſubiungimus.(Confiteantur tibi populi deus.)&c.Pſalmo ſexageſimoſeptimo, multa ſæpe dictus prælíator inuenit, quibus pugnet,quibus hoſtem feriat,flagellet,elidat,incédat.(Exurgat(inquit) deus,& diſsipentur inimici eius,& fugiant qui oderunt eum à facie eius.)&c.Hæc nanq; fideliter dicta, velox comitatur effectus,& velut exurgente deo fugiunt qui oderunt eum, maligni ſpiritus cum ſuis ſuggeſtionibus,vt fumus deficientes,vt cera à facie ignis fluétes.Et ne forte deſperet dei miles,ſi quid incautius agendo perpeſſus eſt,ſi aliquo peccato vulneratus eſt,audit ſibi poſtmodum dicentem ſpiritú ſanctú.(Deus in loco ſancto ſuo,deus qui inhabitare facit vnius moris in domo. Qui educit vinctos in fortitudine,ſimiliter eos qui exaſperant,qui habitát in ſepulchris.) Hoc nempe ſic in vniuerſis factú eſt gentibus, vt non ſit cur deſperet vnus vinctus, vnus quamuis in ſepulchro habitans,quamuis Lazaro fœtenti,& quatriduano meritò comparandus. Pſalmus ſexageſimus octauus,amplius ad idem negocium operatur,quo & ipſum caput noſtrú inducitur, ſic orás pro ſuis tribulationibus exterioribus,quomodo quemq; ſuorú orare vult pro tentationibus ſuis interioribus.(Saluum me fac(inquit)deus,quoniá intrauerunt aquæ vſq; ad animá meam. Infixus ſum in limo profundi,& non eſt ſubſtantia.Veni in altitudiné maris, & tempeſtas demerſit me.) Hæc nanq; & cætera orando,ſuis inter vitia periclitantibus, exemplú orandi ſe dare innuit cum dicit.(Videant pauperes & lætentur,quęrite deum,& viuet anima veſtra,quoniá exaudiuit pauperes dominus,& vinctos ſuos nó deſpexit.) Vndè bene hunc habet titulú pſalmus hic. In finem pro his qui cómutabuntur pſalmus Dauid.Et eſt ſenſus.Hic pſalmus agit pro his, qui cómutandi ſunt in conformitatem Chriſti,ita vt ſint euntes in finem.i.in omnimodam perfectioné. Item & ſequés pſalmus ſexageſimuſnonus in perſona eiuſdé capitis decátatur ad inſtructioné cuiuſq; fidelis,vt & ipſe oret & laboret in ſpe, quoties ab inimicis quærentibus animá ſuá diuerſis tentationibus fatigatur. (Deus(inquit) in adiutoriú meú intende, dñe ad adiuuandú me feſtina.)&c. Titulus eius talis eſt.In finé pſalmus Dauid in rememoratione, eo quod ſaluú eú fecit dñs.i.hic pſalmus attribuitur Dauid.i.Chriſto in rememoratione.i.in cóſideratione habita de ea re,quod eum ſaluú fecit dñs.Pſalmi LXX. voces manifeſtè pugnatoris ſæpedicti voces ſunt, in certamine poſiti ſpé retinentis,ſpé profitétis.(In te dñe(inquit)ſperaui,nó confundar in æternú.)Ac deinceps.(Quoniam tu es patientia mea dñe,domine ſpes mea,à iuuétute mea.Item,Ego aút ſemper ſperabo,& adijciá ſuper omné laudem tuá.)Népe in eo quod dicit. (Deus meus eripe me de manu peccatoris,& de manu contra legé agentis & iniqui.)Promptú eſt diabolú intelligi,cuius inſtinctu illa diſcordia fit,vt aduerſus legé métis expugnet lex peccati,quę eſt lex carnis.Sanè orationis huiuſce pręcentor ac prędoctor eſt ipſe Chriſtus,legitimè certantiú caput & dux,orás hic vt eriperetur de manu contra legé agentis Iudaici populi, & iniqui Romani imperij eadé iuſtitia vel diuinitate qua potés eſt,& eos qui tentátur eripere.Deniq; titulus eius talis eſt,Pſalmus Dauid filiorú Ionadab & priorú captiuorú.Et eſt ſenſus, Hic pſalmus eſt Chriſti,quia ipſe & in hoc pſalmo loquitur,& de ſeipſo loquitur.Eſt etiam filiorum Ionadab,quia de ipſis dominus hic loquitur,qui filij prius captiui fuerunt. Vndè & dicitur priorum captiuorum.Bene autem Ionadab & ſecundú negocium & ſecundum nominis interpretationem hic ponitur.Secúdum nego- Hebe.11
cium ita:Quia ſicut Ionadab ſacerdos filijs ſuis à vino abſtinere, & in tabernaculis habitare præcepit,ita dominus noſter fideles ſuos à temporali iucunditate prohibet,& in hac vita peregrinos & aduenas ſe reputare,atq; futuram inquirere admonet. Secundum verò nominis interpretationé ſic,Ionadab domini ſpontaneus interpretatur.Quæ interpretatio aptè domino noſtro congruit,quippe qui præ omnibus ſpecialiter & ſingulariter deo patri vſq; ad morté obediuit. Ipſe in hoc pſalmo orat,vt videlicet ſicut iam dictú eſt,exemplo ſuo filios ſuos orare doceat. Pſalmo ſeptuageſimo primo,quarta iam recapitulatione ad ſummum ſpei noſtræ reuocamur dú dicitur.

(Deus iudicium tuű regi da,& iuſtitiam tam filio regis.) &c.Quòd dicit da,iam primo aduentu
Iohan.5. ſactum eſt.Pater quippe non iudicat quenquam,ſed iudiciũ omne dedit filio.Ipſum aũt iudiciũ
ſecundo aduentũ futurũ eſt,quando rex iſte, iuxta veritatẽ euangelicã ſedebit in ſede maieſtatis
Matth.25. ſuæ,& cõgregabuntur ante eũ oẽs gentes.Illic in eo metus eſt, quia iudicabit in iuſtitia, in eo verò
ſpes,quia parcet pauperi & inopi,& animas pauperũ ſaluas ſaciet.Habet autẽ hic pſalmus hũc
titulum,pſalmus Dauid in Salomonẽ.Dauid inquam prophetæ reſpicientis in Chriſtum,qui eſt
verus Salomon,verus pacificus.Ipſe enim pacem poſuit inter deũ & homines,inter angelicam &
humanam creaturã,inter Indæos & gentiles,de qua pſalmus hic.(Orietur(inquit)in diebus eius
iuſtitia & abundantia pacis.)Antequã fiat illud.i.quod iam dictũ eſt,regi huic iudicium,interim
ſæpe dictus certator nonnunquam deficit,& à ſua ſpe paululũ decidit,videns multos peccatores
quandam pacem habere in malis,iuſtos autem aduerſitatibus fatigari. Sed poſtmodum pœnitet
illum huius erroris ſui.Hic talis correctus ſequẽti,id eſt,ſeptuageſimo ſecundo pſalmo loquitur.
(Quam bonus Iſrael deus his,qui recto ſunt corde.Mei autem penè moti ſunt pedes,penè effuſi
ſunt greſſus mei,quia zelaui ſuper iniquos pacem peccatorum vidẽs.) Ac deinceps.(Si dicebam,
narrabo ſic ecce nationem filiorum tuorum reprobaui.) Si(inquit)dicebã vel narrabam ſic,imò
ſi dixero ſic,quomodo ſcit deus,& ſi eſt ſcientia in excelſo,& cætera,ecce nationem filiorũ tuorum
reprobaui.i.tunc ero contrarius omnium ſanctorum auctoritati . Nam hi qui hæc & huiuſmodi
dicunt,in pręmiſſo titulo denotantur.Deſecerunt,inquit, laudes Dauid filij Ieſſe.Filij(inquit)
Ieſſe.i.eorum,in quibus regnauit Dauid filius Ieſſe, & quicunq; illos imitantur,imo terrenorum
ſiue carnalium amore laudes defecerunt , dum ſic dicunt , dum niſi rerum temporalium
affluentiam habeant,deũ laudare deſinunt.Quid igitur? Mihi autem(ait) adhærere deo bonum
eſt,ponere in domino deo ſpem meam.) Vera nanq; laus à ſpiritualibus viris amore cœleſtium,
& cõtemptu terreſtrium fieri incipit.Pſalmi ſeptuageſimi tertij titulus, intellectus Aſaph.Aſaph
nanque,id eſt,omnes intellectum habentes in hoc pſalmo quæſtiones proponunt, dicendo.(Vt
quid deus repuliſti in finem,iratus eſt furor tuus, ſuper oues paſcuæ tuæ.)& cætera.Licet autem
eiuſmodi quæſtiones proponant,non tamẽ id dubitando, ſed aliorum ſaluti & inſtructioni prouidendo
faciunt,vt prius poſitis quæſtionibus attenti , & deinde ſolutionibus edocti , exemplo
eorum iuſto dei iudicio applaudant , de tribulatione fidelium non contriſtentur , ſed gaudeant
ſpe, ſcientes , quia dura & aſpera patiendo peruenturi ſunt ad gloriam.Pſalmus LXXIIII. ad
idem maximè proficit negotium,ſcilicet ad conſtituendum fortiſsimum ſpei ſolatium. (Confitebimur(inquit)
tibi deus,confitebimur & inuocabimus nomen tuum.)& cætera.Animi quippe
bona ſpe confortati,eſt dicere iniquis. (Nolite iniquè agere , & delinquentibus, nolite exaltare
cornu.Nolite extollere in altum veſtrum cornu, nolite loqui aduerſus deum iniquitatem.Quia
neque ab oriente,neq; ab occidente,neq; à deſertis montibus.) Subauditur patet locus effugij.
(Quoniam deus iudex eſt.)Quẽ effugere nemo poteſt.Sanè capitis noſtri Chriſti, principaliter
voces iſtę ſunt,nec enim alius pręter ipſum dicere poteſt.(Cùm accepero tẽpus,ego iuſtitias iudicabo,
& ego confirmaui columnas eius, & omnia cornua peccatorum confringam.) Vndè bene
habet in titulo,In finem , ne corrumpas , pſalmus Aſaph cantici, & eſt ſenſus,O Aſaph,id eſt,
infidelis congregatio Iudæorum, ne corrumpas aliquid in hoc pſalmo , malè illud exponendo,
vel alicui præter Chriſtum attribuendo. Veruntamen cùm dicit pluraliter confitebimur , innocabimus,
narrabimus,cum ſuis membris caput communiter loqui ſe confitetur. Finem omnium
quem ſperando metuimus & metuendo ſperamus,quinta iam recapitulatione , pſalmus LXXV.
intendit.(Notus (inquit) in Iudæa deus , in Iſrael magnum nomen eius.Et factus eſt in pace locus
eius.)Ac deinceps.(De cœlo auditum feciſti iudicium, terra tremuit & quieuit , cùm exurgeret
in iudicio deus,vt ſaluos faceret omnes manſuetos terræ.)& cætera.Feciſti propheticè dicit
pro eo,vt diceret facies,ſed præterito vtitur pro futuro tempore.Sanè in eo quòd ait,de cœlo
auditum feciſti iudicium,terra tremuit & quieuit,ingentis metus cauſa eſt,idem enim eſt,ac ſi
diceret,Terra , id eſt, impij terræ amatores , trement & quieſcent , quia malè operari deſinent,
Matth.25. compeſcet enim illos iudex magnus, dicendo , Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt
diabolo,& angelis eius.In eo verò,quòd ait,vt ſaluos faceret omnes manſuetos terræ,plurimum
manſuetorum armatur ſpes.Idem enim eſt ac ſi diceret, Exurgẽs in iudicio,manſuetos, qui peccata
ſua non defendunt,ſed eleemoſynis ea redimunt,ſaluabit,dicendo, Venite benedicti patris
Ibidem. mei,percipite regnum quod vobis paratum eſt ab origine mundi . Titulus pſalmi huius talis eſt.
In finem in laudibus pſalmus Aſaph canticum ad Aſſyrios. Aſſyrius dirigẽs interpretatur,& hoc
loco Iudæos ſignificat,qui ſe dirigunt,id eſt,de genere Abraham,vel operibus legis inaniter extollunt,
putantes hoc ſatis eſſe,quod carnalis Iudæa & carnalis Iſrael ſunt. Contra horum extollentiã
pſalmus dicit, quia in illa quæ verè Iudæa eſt, notus eſt deus , & in illo qui verus Iſrael eſt,
magnum eſt nomen eius. Iudæa confeſsionem peccatorum , Iſrael quod interpretatur videns
deum,ſiue directus cum deo,certantẽ ſignificat virũ,contra impetus vitiorum,de quali viro iam

ſæpe dictum eſt.Porrò quod ſequitur.(Et factus eſt in pace locus eius.) Illũ deſignat ſtatum,de Roma.7.
quo Apoſtolus.Infelix (inquit) ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius?Gratia
dei per Ieſum Chriſtum.Nam reuera,ibi confregit deus potentias,arcum,ſcutum,& gladlum,&
bellum.Inter eiuſdem iudicij metum,ſpemq́; ſalutis ſepe dictus certator poſitus pſalmo ſequen-
ti.i.ſeptuageſimoſexto dicit.(Voce mea ad dominum clamaui , voce mea ad deum , & intendit
mihi.In die tribulationis meæ deum exquiſiui manibus meis.)Ac deinceps.(Et exercitatus ſum,
& defecit ſpiritus meus.) In ipſo exercitio. (Anticipauerunt vigilias oculi mei.)Id eſt;plus om-
nibus laboraui,&(Tunc defeci.) Vndè.(& turbatus ſum.) Videlicet dolendo pro ipſo defectu.
(Non ſum locutus.)Non ſum indignatus contra deum , deficiente vel tardante laboris mei fru-
ctum.Et dixi,(Nunquid in æternum proijciet deus, aut nõ apponet vt complacitior ſit adhuc?)
Hæc & cætera dicendo,nimirum inter metum ſpemq́ue laborat , & nunc quidem metu deficit,
nunc autem defectum ipſum bona ſpe conſolatus. Habet aũt hic pſalmus in titulo pro Idithum,
quod interpretatur tranſiliens, videlicet pro bona voluntate & recta intentione , quia omnibus
poſtpoſitis,ſolum deum appetit.(Rennuit(inquiens)conſolari anima mea,memor fui dei & de-
lectatus ſum.)Pſalmus ſeptuageſimusſeptimus , eidem pugnatori magnifica dei opera meditan-
da proponit.(Attendit(inquiens)popule meus legem meam , inclinate aurem veſtram in verba
oris mei.)& cætera.Hoc vtiq; vtiliter agit,intendens ad corroborandam ſpem,quemadmodum
dicit.(Filij qui naſcentur & exurgent,& narrabunt filijs ſuis.)Continuò ſubiungens,ait,(Vt po-
nant in deo ſpem ſuam.)Multum enim valet ei, qui in agone contendit , aſsidua meditatio ope-
rum dei.Attende autem hunc tractatum totum eſſe parabolicum,quemadmodum ipſe prophe-
ta teſtatur.(Aperiam(inquiens) in parabolis os meum.) Et quod in his verbis hiſtoricè dictum
eſt ſpiritualiter eſſe intelligendum . Verba nanque Pſalmi totius res ſonantia præteritas, futura
Chriſti myſteria ſignificabant,Chriſtum videlicet & ea quæ nunc in eccleſia Chriſti ſunt. Pſal-
mus LXXVIII. gemituoſa declamatione tribulationes refert ſanctorum , vt oſtendat eas fieri
ad vtilitatem fidelium , quatinus confirmentur ne deſperent in quouis agone interiorum ſiue
exteriorum tentationum.(Deus(inquit)venerunt gentes in hęreditatem tuam polluerunt tem-
plum ſanctum tuum.)& cætera.Sanè vnicuiq; fideli, ſua vitia barbaræ gentes ſunt , quæ pollue-
runt ſanctum dei templum,id eſt,corpus noſtum, teſtante Apoſtolo cum dicit,An neſcitis,quia
corpora veſtra templum ſunt ſpiritus ſancti?Reſiſtentes igitur,vt ſępe dictũ aduerſus peccatum,
rectè & ſecundum hunc Pſalmum dicunt.(Adiuua nos deus ſalutaris noſter, & propter gloriam 1.Corin.6.
nominls tui domine libera nos,& propitius eſto peccatis noſtris,propter nomen tuum.)Nihil-
omnis & ſequenti,id eſt,LXXIX. idẽ certator dicit.(Qui regis Iſrael intende, qui deducis ve-
lut ouem Ioſeph.)Ac deinceps.(Domine deus virtutum quouſq; iraſceris ſuper orationem ſer-
ui tui,Cibabis nos pane lachrymarum, & potum dabis nobis in lachrymis in menſura, &c.)Ve-
runtamen principaliter atq; vniuerſaliter in hoc pſalmo propheta,& cęteri fideles antiqui Chri-
ſti aduentum flagitant,quem præuidebãt futurũ,orantq́; deũ patrẽ non pro ſe,ſed pro illis,quos
ſuo tempore præuident immutandos in eũ,ſecundum hunc eiuſdem pſalmi titulũ.In finem pro
his qui immutabuntur teſtimoniũ Aſaph,pſalmus pro Aſſyrijs. Pro his qui immutabuntur,ait.i. Roma.10.
pro Iudęis & gentibus,qui cito apparente domino Ieſu in eũ ſunt commutandi,pro Aſſyrijs ve-
rò.i.dirigentibus,ſcilicet perfidis Iudæis ſeipſos dirigentibus, quia vt apoſtolus ait,Iuſtitiã ſuam
ſtatuere volentes,iuſtitiæ dei non ſunt ſubiecti, pro illis orat, vt tandem conuertantur, dum di-
cit.(Vineam de Aegypto tranſtuliſti,eieciſti gentes &c.)Vſq; in finem pſalmi. Pſalmi LXXX.
titulus hic eſt.In finem pro torcularibus , quinta ſabbati pſalmus Aſaph. Per torcularia præſens
eccleſia dei deſignatur,in qua boni & mali cõmixti ſunt,quemadmodũ oleũ & amurca, vel vinũ
& acinũ in torcularibus ſecundum negotiũ quod contigit quinta ſabbati, quando genus ortũ ex
aquis partim in ſublime volauit,partim depreſſum ſub fluctibus remãſit.Sic enim in præſenti ec-
cleſia,qui ex aquis regenerantur,partim in cœlũ perferuntur,partim in imo relinquuntur.Dici-
tur aũt pluraliter pro torcularibus, propter diuerſas eccleſias ex Iudæis & gentibus.Hoc pſalmo
magnificè tuba bellica legitimos certatores ad ſpẽ victoriæ ſuſcitat dicendo. (Exultate deo ad-
iutori noſtro,iubilate deo Iacob.)Hęc poſt multa magnũ ſubijcit exemplũ fidei.(Teſtimonium
(inquit)in Ioſeph poſuit illud cũ exiret de terra Aegypti,linguã quã nõ nouerat audiuit.Diuer-
tit ab oneribus dorſum eius,manus eius in cophino ſeruierunt .) Per Ioſeph qui primus ſeruiuit
iuxta hiſtoriã oẽs filios Iſrael vult intelligi,iuxta allegoriã verò oẽs electos , quos deus de igno-
rantię tenebris eduxit,quorũ dorſa diuertit ab oneribus peccati . Igitur quiſquis adhuc in ſæpe-
dicto agone cõtendit,ſperet,quod quandoq; dicatur & ſibi.(In tribulatione inuocaſti me,& li-
beraui te,exaudiui te in abſcondito tẽpeſtatis.(Id eſt,in occulto tẽtationis.Soli quippe mihi no-
tum erat,quid patereris.(Probaui te apud aquas contradictionis.)Id eſt,in tua fluctuatione,vbi Roma.7.
propter prauã conſuetudinẽ contradicebat legi mentis,alia lex quę erat in membris tuis.Pſalmo
LXXXI. ꝓpheta de Chriſto dicit.(Deus ſtetit in ſynagoga deorũ,in medio aũt deos dijudicat.)

Præu-

Præuidens nanq;,Iudaicum populum,dominum Ieſum hominem tantum reputaturũ,& ideo in
morte iudicaturũ.(Vſquequo (inquit)iudicatis iniquitatẽ, & facies peccatorũ ſumitis, &c.)Ad
ipſum aũt.(Surge deus iudica terrã, quoniã tu hæreditabis in omnibus gẽtibus.)At ſi dicat.Ego
illos admonui vt iuſtè iudicarent,teq; eriperent,ipſi verò nõ ſic faciẽt, ſed dabunt te in mortem.
Surge igitur à mortuis,& his paucis abiectis,accipe oẽs gentes in hęreditatem.Principaliter qui-
dem pſalmus hic viſibiles inimicos Chriſti verberat Iudęos, ſecundariè autem inuiſibiles militis
Chriſti hoſtes,ſpiritus malignos. Et in iſto capite noſtro huius.i.quintæ perioches finis eſt.No-
tandum quippe quod cũ priorum quinquaginta pſalmorũ ſingulę periochę à primo Chriſti ad-
uentu incipiant,& in ſecundo finẽ faciant, horũ econuerſo quinquaginta pſalmorũ ſingulæ à ſe-
cundo incipiunt,& vſq; ad primum eius aduentum recurrunt.Pſalmus LXXXII.cõtra Idumęos,
Iſmaelitas,Moabitas,Agarenos,Ammonitas& Amalechitas, & contra oẽs alienigenas.i. contra
omnes eccleſię hoſtes,falſos Chriſtianos,ſiue hęreticos, aut infideles iudiciũ futurum intendẽs,
ſic dicit.(Deus quis ſimilis erit tibi?Ne taceas,neq; compeſcaris deus.)Subauditur, qui iñ primo
aduẽtu tuo tacuiſti,tuamq; fortitudinem compeſcuiſti. Ac deinceps. (Sicut ignis qui comburit
ſyluã,& ſicut flamma cõburens montes,ita perſequeris illos in tempeſtate tua,& in ira tua turba-
bis eos.)In tempeſtate tua(inquit).i.in iudicio, quo videlicet angelorum per officium, ſic diui-
dentur boni à malis,quaſi tempeſtate grana à paleis. (Tunc erubeſcant & conturbentur in ſecu-
lum ſeculi,tunc confundantur & pereant,atq; cognoſcant.)Qui modo cognoſcere nolũt.(Quia
tamen tibi dominus,tu ſolus altiſsimus in omni terra.) Hic metus eſt. Porrò ſequens.i.octuage-
ſimus tertius Pſalmus,gaudia ſpei cantat. (Quam dilecta,inquit, tabernacula tua domine virtu-
tum,cõcupiſcit & deficit anima mea in atria domini. Cor meum & caro mea,exultauerũt in deũ
viuum.)Exultauerunt(inquit)ſubauditur ſpe, nondum re. Ac deinceps.(Beatus vir(inquit)cu-
ius eſt auxilium abs te,aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit, in valle lachrymarũ in loco quem po-
ſuit.Etenim benedictionem dabit legiſlator,ibunt de virtute in virtutẽ, videbitur deus deorum
in Sion.)Et in concluſionis fine.(Domine(inquit)virtutum, beatus homo qui ſperat in te.)Igi-
tur pręcedens quidem pſalmus pugnatorem ſæpe dictum metu excitat, ne pigreſcat, hic autem
eundem ne metu anguſtetur,lætiſsima ſpe dilatat. Habet autem in titulo, pro torcularibus filijs
Chore.i.imitatoribus crucifixi.Pro torcularibus (de quibus iam ante dictum eſt) adſcribendus
eſt pſalmus iſte.Sequens.i. L X X X I I I I.in titulo habens,in finem filijs Chore ſic dicit.(Bene-
dixiſti domine terram tuam,auertiſti captiuitatem Iacob.) Et ſubinde. (Mitigaſti omnem iram
tuam.)Hoc nimirum iam factum eſt,quia terram,quæ in Adam maledicta fuerat,dominus deus
per incarnationem filij ſui benedixit,& in illo iram ſuam mitigauit. Mitigauit,inquã,& nondum
totam auertit.Nondum enim omnino deleta eſt pœna peccati, remanente miſeria mortalitatis
& paſsibilitatis,Quod ergo de futuro reſtat, orant filij Chore. (Conuerte (inquiunt) nos deus
ſalutaris noſter,& auerte iram tuam à nobis. Nunquid in æternum iraſceris nobis, aut extendes
iram tuam à generatione in generationem? Deus tu conuerſus viuificabis nos, & plebs tua læta-
bitur in te.)Viuificabis nos,inquit.i.reſuſcitabis nos,& cætera.Pſalmo L X X X V.in titulo præ-
ſcriptum eſt.Oratio ipſi Dauid.Idcirco oratio, quia penè totus oratio eſt, & ſi quid interpoſitũ
eſt,principaliter ſpectat ad orationẽ.Attribuitur autem ipſi Dauid.i.Chriſto, reuera manuforti.
Orat enim in hoc pſalmo patrem circa paſsionẽ,non ſecundũ id, quod eſt ei conſubſtantialis &
cõpotentialis,ſed ſecundum fragilitatẽ humanæ conditionis qua erat minor etiam angelis.Oret
itaq; cũ capite ſuo quiſquis legitimè pugnat in ſępe dicto certamine.(Inclina domine aurẽ tuam,
& exaudi me,quoniã inops & pauper ſum ego. Cuſtodi animã meã, quoniam ſanctus ſum, ſaluũ
fac ſeruum tuũ deus meus ſperantẽ in te.)Et cętera quę ſequuntur, Manifeſtè verba ſunt nondũ
victorum,ſed adhuc pugnantis in ſpe.Pſalmo.L X X X V I.iucundantur filij Chore.i.imitatores
Chriſti crucifixi,ſe de profundo vitiorũ erutos,collocandos eſſe in glorioſa ciuitate.Cuius(fun-
damenta(inquiunt)in montibus ſanctis.)Id eſt,in apoſtolis & prophetis. De cuius glorioſa ha-
bitatione gaudentes in ſpe,protinus ſubiungũt.(Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas dei.)Quæ ſunt
illa glorioſa?(Memor ero Raab & Babylonis,&c.)Nẽpe hoc plurimũ lætificat ſpem pugnantis,
quẽ pro praua conſuetudine cõfundit adhuc lex peccati quæ eſt in mẽbris,quod memorẽ ſe fo-
re promiſit dominus,Raab & Babylonis.i.eorũ, qui in multa detinebantur latitudine & vitiorũ
cõfuſione.Nam Raab latitudo,Babylon interpretatur cõfuſio.Pſalmo. L X X X V I I.titulus hic
pręſcribitur,Canticũ pſalmi filijs Chore in finẽ Promelech ad reſpondendũ. Promelech inter-
pretatur cõcorditer.Proponiẽ ergo pſalmus hic filijs Chore.i. ſæpe dictis imitatoribus crucifixi
ad reſpõdendum cõcorditer,vt videlicet,ſicut pro eis paſſus eſt,ita & ipſi pro eo pati,ſi opus fue
rit,nõ ſubterfugiãt,& hoc faciant cõcorditer.i.ea dilectione, qua & ipſe paſſus eſt. Additũ eſt in
titulo,intellectus Emã Iſraelitę.Eman interpretaẽ frater.Nẽpe hunc intellectũ habet ipſe Chri-
ſti frater, ipſe verus Iſraelita.Intẽdit aũt in hoc pſalmo caput noſtrũ orare in paſsione pro ſui cõ-
ſtantia & reſurrectione.(Domine deus(inquit)ſalutis meæ,in die clamaui,& nocte corã te,&c.)

Nimirum

Nimirum eius exemplo opus habet orare quiſq; filiorum Chore, quoties in ſæpedicto periclita-
tur certamine, ita vt veraciter dicat, quoties lex quæ eſt in membris eius, legem mentis ſuperat,
(Quia repleta eſt malis anima mea, & vita mea inferno appropinquauit. Aeſtimatus ſum cum
deſcendentibus in lacum.) & reliqua. Pſalmo. LXXXVIII. miſericordias domini decantat fi-
delis Dauid, quas & in æternum cantaturum ſe confidit. (Miſericordias (inquit) domini in æter-
num cantabo.) Audierat quippe dicentem ſibi Nathan prophetam in ſermone domini, Annun- 2.Reg.7.
tio ego tibi quòd ædificaturus ſit domum tibi dominus. Cumq; impleuerit dies tuos, vt vadas
ad patres tuos, ſuſcitabo ſemẽ tuum poſt te, quod erit de filijs tuis, & ſtabiliam regnum eius vſq;
in æternum. Ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium, & cætera. Magnum ſpei firmamen-
tum ex iſta miſericordiarum cantatione ille ſæpe dictus certator concipit, maximè vbi dicit. (Si
autem dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis nõ ambulauerint. Si iuſtitias meas
prophanauerint, & mandata mea nõ cuſtodierint. Viſitabo in virga iniquitates eorum, & in ver-
beribus peccata eorum, miſericordiam autem meam nõ diſpergam ab eo, &c. Inſcribitur autem
pſalmus hic, Intellectus Ethan Iſraelitæ. Ethan fortis interpretatur. Intelligit videlicet quilibet
fortis Iſraelita in hoc pſalmo commendari Chriſtum adeò magnũ & terribilem, vt ei nemo ſan-
ctorum poſsit ęquari ſecundũ potentiam, vel ſimilis eſſe ſecundũ deitatem, adiutoriũ quoq; hu-
mani generis in reparatione à deo patre illi impoſitum, ipſum verò electum oleoq; ſancto. i. om-
nibus donis ſpiritualibus in regem & ſacerdotem vnctum in æternum. Pſalmus. LXXXIX. in-
ſcribitur ſic, Oratio Moyſi hominis dei. Moyſi inquam, non cuiuſlibet de Iudaico populo, ſed
illius, qui quodam priuilegio homo dei poteſt dici. Hic pſalmus communẽ reſonat ſpem huma-
ni generis. (Domine (inquit) refugiũ factus es nobis à generatione & generatione.) Id eſt, à pri-
mis iuſtis, vſq; ad nouiſsimos. Pręuidens nãq; propheta Iudæos in perfidia ſemper & errore per-
manſuros, intendit in hoc pſalmo oſtẽdere genus humanum per ſolum Chriſtum eſſe redimen-
dum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes viuificabuntur. Conceſſa
itaq; pro merito mortalitate hominis per hæc verba. (Mane ſicut herba tranſeat, mane floreat & 1.Cor.15.
tranſeat, veſpere decidat, induret, & areſcat, quia defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati ſu-
mus, &c.) communem reſurrectionis ſpem continuò ſubiecit. (Conuertere (inquit) domine vſ-
quequo, & deprecabilis eſto ſuper ſeruos tuos.) Et quaſi exauditus. (Repleti ſumus (inquit) ma-
ne miſericordia tua.) Mane, id eſt, reſurrectionis die. Sumus ait, pro vt diceret, erimus, quia vi-
delicet fidei certiſsima, quaſi iam peracta reſurrectio eſt, quam in Chriſto factam, in nobis futu-
ram ſperamus. Nonageſimi pſalmi titulus, Laus cantici Dauid. Quid laudatur, quid hoc pſalmo
cantatur? (Qui habitat (inquit) in adiutorio altiſsimi, in protectione dei cœli commorabitur.)
Multum hoc pſalmo ſpes Chriſtiani militis roboratur, quam iſtis quinquaginta pſalmis pluri-
mum inculcari diximus. Continuò ſequitur. (Dicet domino ſuſceptor meus es tu & refugium
meum, deus meus ſperabo in eum.) Item, Scapulis ſuis obũbrabit tibi, & ſub pennis eius ſpera-
bis.) Ac deinde.) Quoniam (inquit) tu es domine ſpes mea.) Et poſtmodum de illo dicit altiſsi-
mus. (Quoniam in me ſperauit liberabo eum, & cętera.) Sanè in primo verſu pſalmi huius loqui-
tur propheta in perſona ſua, poſtea introducit fideles loquentes in perſona ipſorum vſq; ad hũc
verſiculum. Quoniam in me ſperauit liberabo eum, & ab illo loco vſque ad finem pſalmi, Ipſum
dominum, &c. Pſalmi. XCI. titulus, Pſalmus cantici in die ſabbati. Hoc titulo pſalmus iſte, pu-
gnatori in ſpe laboranti, circa quem res agitur, & ſpes intimatur, totis iſtis quinquaginta pſalmis,
magnam requiem promittit. Eius requiei ſpe nunc dicit. (Bonũ eſt confiteri domino, & pſallere
nomini tuo altiſsime ad annunciandũ mane miſericordiam tuã, & veritatem tuam per noctem.)
Hoc enim audiens vel cantãs ipſe, toties dictus certator cõfiteatur domino vulnera ſua, quę per-
tulit à lege peccati, quam videret in mẽbris ſuis, ac deinde pſallat. i. bene operetur ad gloriã no-
minis altiſsimi, vt vidẽtes homines glorificent patrẽ qui in cœlis eſt. Tũc bona ſpe cõfortatus, di-
cet. (Exaltabitur ſicut vnicornis cornu meũ, & ſenectus mea in miſericordia vberi. Quia deſpexit
oculus meus inimicos meos, & inſurgentibus in me malignãtibus audiet auris mea. Iuſtus vt pal- Roma.6.
ma florebit, &c.) Cornu inquit meũ exaltabitur ſicut vnicornis per auxilium gratię liberantis me
de corpore mortis huius. Cornu inquam quod nũc deprimitur & penè confringitur à lege, quæ
eſt in membris meis repugnante legi mentis, & ſenectus mea. i. illa perfecta ſanctitas, in qua po-
ſitus iam ab omni appetitu terrenorum frigeſcam admodum ſenis, qui iam præ nimia ætate in
ſeipſo calere deſijt, ſabbatizabit in miſericordia vberi. Et hoc idcirco, quia nunc adhuc in pugna
poſitus. (Deſpexit oculus meus inimicos meos.) Deſpexit, inquã, ſpe victoriæ ratio mea, me im-
pugnantes ſpiritus malignos, audiente aure mea, ſcilicet intrinſecus ſanctæ ſpei verba bona, ver-
ba conſolatoria. Iuſtus, inquit, vt palma florebit, Coronabitur quippe qui legitimè certauerit.
Pſalmo. XCII. qui ſextæ huius perioches vltimus eſt, ad caput ipſum modo ſolito recurritur, Iohan.12.
ita dicẽdo. (Dominus regnauit decorẽ indutus eſt, indutus eſt dñs fortitudinẽ & præcinxit ſe &c.
Dñs regnauit, dñs eiecto foras principe mundi, regnum acquiſiuit, dñs vbi à terra exaltatus eſt,
omnia

omnia traxit ad ſe. Dominus decorē indutus eſt, dominus magno decore ſanctitatis de virgine incarnatus eſt, dominus eandem carnem ſpinis coronatam, & in ſepulchro depoſitā, rurſus induit eam tanquam fortitudinem immortalē atq; impaſsibilē, & præcinxit ſe apoſtolis ſuis, armatis ſpiritus ſancti virtute Sub iſto rege ſæpe dictus certator inſurgentibus vitijs, dum fluctuat inter legem carnis, & legem mentis, dicat prouidus, dicat ſpe firmus. (Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis dominus.) Hoc apoſtoli dixerunt cōtra motus reclamantiū nationū, hoc quiſq; dicat contra motus repugnantiū vitiorum. Titulus pſalmi huius hic eſt, Laus cantici Dauid in die ante ſabbatū quando fundata eſt terra. Ante ſabbatum inquit, id eſt, in conſideratione ſextę ætatis, quam ſequitur ſabbatū. i. requies, quādo fundata eſt terra. i. eccleſia. Notandū quippe, quia ſicut in ſexta feria homo creatus eſt, ita in ſexta ætate & eadē feria reparatus eſt. Nam (ſicut iā dictum eſt) incarnatus, & à terra exaltatus regnauit dominus, & ex tunc parata eſt ſedes eius. Pſalmo. XCIII. ſeptima iā periocha canimus in cōſideratione futuri iudicij. (Deus vltionū dominus, deus vltionū liberè egit. Exaltare qui iudicas terrā, redde retributionē ſuperbis.) Et cæt. Ex nimia rei certitudine propoſuit propheta, liberè egit, de futuris loquēs ſicut de præteritis. Titulus pſalmi huius, Laus cantici Dauid quarta ſabbati. Quarta dies ſabbati media eſt in hebdomada, tri-
Matth. 25. bus videlicet præcedentibus, totidemq; diebus illam ſubſequētibus. Significat autē improuiſum
Luce 17. iudicij tēpus hoc mediū hebdomadis, ſicut & illud medium noctis in euangelio, Media inquit nocte clamor factus eſt, ecce ſponſus venit, exite obuiam ei, vel ſicut illud mediū humanæ ſecuritatis, de qua itidem dicit. Et ſicut factum eſt in diebus Noe, & ſicut factū eſt in diebus Loth, ita erit in diebus filij hominis. Edebant & bibebant &c. In hoc pſalmo ſæpe dictus certator dicat. (Quis conſurget mihi aduerſus malignantes, aut quis ſtabit mecum aduerſus operantes iniquitatem?) Et conſiderans in quantis fuerit tentationū periculis, cōtinuò ſubiungat. (Niſi quia dominus adiuuit me, paulo minus habitaſſet in inferno anima mea.) Ac deinceps. (Et factus eſt dominus mihi in refugium, & deus meus in adiutorium ſpei meæ.) Idē pſalmo ſequenti. i. XCIIII. dicit. (Venite exultemus domino, iubilemus deo ſalutari noſtro, Præoccupemus faciem eius in confeſsione, & in pſalmis iubilemus ei.) In confeſsione, inqnit, peccatorū præoccupemus faciem eius. i. anticipemus manifeſtum aduentum ipſius. Per faciem quippe aliquis apertè cognoſcitur, ideo per faciem domini ille ſecundus aduentus eius rectè intelligitur. Prior nanq; multos latuit, ille autem manifeſtus omnibus erit. Notandum eſt, prophetam dixiſſe hæc verba in perſona ſua, vſq;. (Hodie ſi vocem eius audieritis.) Et ex eo vſque ad finem pſalmi in perſona ſpiritus ſancti. Itidem Pſalmus X C V. iudicium futurum intendit, qui ſic incipit. (Cantate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra.) Nouum inquit canticū cantate, id eſt, præcepta nouæ legis obſeruate tam diligenter, vt domino ſit delectabile. Ter poſuit cantate, vt videlicet ſtudium cantandi inculcaret ipſa repetitione. Hæc & cætera quæ in hoc pſalmo dixi, facite ad gloriam & honorē domini. Quare? Quia venit. (Quoniam venit iudicare terram. Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate ſua.) Hunc habet titulum pſalmus hic. Quando domus ædificabatur poſt captiuitatem canticum Dauid.. Vniuerſaliter quidem nūc domus, id eſt, eccleſia, ædificatur poſt captiuitatem primi parentis, hortaturq; propheta maiores & prælatos, vt prædicando minoribus accelerent ædificationē domini. Singulariter autem. i. in ſingulis hominibus domus ædificatur, dum quis poſt captiuitatem peccati, reſiſtendo vitijs, vt domus vel templum ſit, proficit in virtutibus. Sanè hic in principio pſalmi habet quod gaudeat, dum dicitur, cantate domino, & in fine, quod timeat, dum dicitur, Iudicabit orbē terræ in ęquitate, iudicabit populos in veritate ſua. Nihilominus in ſeqnenti. i. XCVI. eſt, vndè lætetur in ſpe, dum dicitur. (Dominus regnauit, exultet terra, lætentur inſulæ multę.) Eſt vndè timeat, in humilitate, dum cōtinuò ſubiungit.) Nubes & caligo in circuitu eius, iuſtitia & iudicium correctio ſedis eius. Ignis ante eum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos ſuos, & cætera.) Nempe quod dominus regnauit, quòd reſtitutus eſt mundus domino eius, ſecundum titulum qui ſic inſcribitur, Pſalmus Dauid, quando terra eius reſtituta eſt ei, Iudæis & cunctis inimicis eius ad damnationem, iuſtis autē valet ad ſaluationem. Item ſequens, id eſt, X C V I I. in principio ſpe fidelem lætificat, dum dicitur. (Cantate domino canticum nouum, quia mirabilia fecit, & cætera.) In fine autem metu humiliat, per hæc verba. (Montes exultabunt à conſpectu domini, quoniam venit iudicare terram. Iudicabit orbem terrarum in iuſtitia, & populos in æquitate.) Sed & ſequens, id eſt, X C V I I I. ſpem atque metum pariter inculcat. (Dominus regnauit, iraſcantur populi, qui ſedes ſuper Cherubin, moueatur terra) Nam dominus regnauit, id eſt, dominus diabolum vicit. Quod ait, iraſcantur populi, & moueatur terra, conceſsiuè debet intelligi, quaſi diceret, Non eſt curandum, ſatis iraſcantur ſatis moueantur Iudæi, qui ſunt terra, id eſt, terrenis tantum dediti. Nam licet illis iraſcentibus & nolentibus eum regnare ſuper ſe, dominus regnauit qui ſedet ſuper Cherubin. Metum inquam cum ſpe pſalmus iſte incutit, maximè vbi præmittens. (Moyſes & Aaron in ſacerdotibus eius, & Samuel inter eos qui inuocant nomen eius) & cætera.

continuò ſubiungit.(Deus tu propitius fuiſti eis,& vlciſcẽs in oẽs adinuẽtiones eorũ.) Nam idẽ
eſt,ac ſi diceret:Ita propitius fuiſti eis,vt tamẽ oẽs adinuẽtiones eorũ vlciſcereris. Spem ergo iu-
uat,ꝙ propitius fuit eis,metũ incutit, quòd taliũ quoq; & tam magnorũ oẽs offenſiones impuni
tas nõ dimiſit.Pſalmus X C I X.in cõfeſsione.i.in cõſciſionis cõſideratione,ſic enim incipit.(Iu-
bilate deo omnis terra.)Ac deinde ſequitur. (Populus eius, & oues paſcuæ eius, introite portas
eius in cõfeſſione.) Videlicet vt poſitis iubilare, portas eius introite,in primis ad eũ accedite in
peccatorũ confeſsione.Et hic quoq; pſalmus ſpem ſimul atq; metũ prudentibus incutit audito-
ribus.(Quoniã ſuauis eſt dominus,in æternũ miſericordia eius.)In hoc ſperandũ eſt. (Et vſq; in
generatione & generationem veritas eius.)Hic metuendũ eſt, quia verax eſt.Quia in primo ad-
uentu in multitudine miſericordiæ venit ſuauis, in ſecundo verax & iuſtus apparebit. Hoc eſt ꝙ
ſequent.i.centeſimo pſalmo,dicit: (Miſericordiam & iudiciũ cantabo tibi domine.) Non prius
iudiciũ,& deinde miſericordiã, ſed prius miſericordiam, & deinde iudiciũ.Prius nanq;,qui hæc
in propheta dicit,Chriſtus miſericordiam cantaturus erat ſuauis,dicendo:Venite ad me oẽs qui Matth.11.
laboratis & onerati eſtis,deinde iudiciũ dicendo:Diſcedite à me maledicti.Hoc eſt illud in quo Matth.25.
cõcludit,ſic dicẽs:(In matutino interficiebã omnes peccatores terræ,vt diſperderem de ciuitate
domini oẽs operantes iniquitatem.)Matutinũ nanq; iudiciũ illud erit, tranſacta nocte huius ſe- Galat.5.
culi . Toto itaq; hoc pſalmorũ medio bene in ſpem tendimus ſecundũ illum hominis ſtatũ me- Roma.7.
dium,quò adhuc caro concupiſcit aduerſus ſpiritũ,& ſpiritus aduerſus carnem , & cõdelectatur
quidem homo interior legi dei,ſed videt aliã legem in membris ſuis repugnantem,&c.Quapro-
pter ingemiſcit & dicit:Infœlix ego homo,quis me liberabit de corpore mortis huius? Statimq;
hoc ſpei accipit reſponſum.Gratia dei per Ieſum Chriſtũ.Illic nanq;(vt ſæpe diximus)ſpes cum 1. Iohan.4.
metu eſt.Scit aũt,quia cum illa gratia venerit,ſpes ſine metu erit,quia perfecta charitas foras mit
tet timorem,ibiq; anima caſta pacificè ſuũ contemplabitur amatorem.Secundũ illum pacati ho- Iohan.4.
minis ſtatũ tertium ſe habet ſequentis textus extremorũ quinquaginta pſalmorũ,vt penè totus à
principio vſq; ad finem affectuoſam ſpirans charitatem. Inde ſunt illæ benedictiones,illæ cõfeſ-
ſiones,illæ laudationes alleluia in titulo habentes, quibus cunctis vocibus ſuũ beata charitas de-
promere geſtit affectũ,quantum poteſt.Sed cum illuc ſœlix homo peruenerit,nunquid iam plo
rare deſinit?Imò multũ plorat,gemit,& ſuſpirat,veruntamen non vt prius.Nã prius plorabat,ne
duceretur ad pœnam, nũc plorare incipit,quia differtur à regno.Igitur hæc pſalmorũ pars bene
inter confeſsiones & laudes permixtos habet fletus,imò & à fletu incipit,atq; poſt laudes,ad fle-
tum ſeptem recurrit periochis.Et cõtinuò pſalmo centeſimoprimo flens,ſic dicit:(Domine ex-
audi orationem meã,& clamor meus ad te veniat. Nõ auertas faciem tuam a me,&c.)Quid enim
hęc dicẽdo deflet,niſi quia à regno differtur,niſi quia in hac mortalitate tenetur.(Percuſſus ſum
inquit,vt fœnũ.)Subauditur,ex vindicta peccati primorũ parentũ. Ac deinceps.(Dies mei ſicut
vmbra declinauerunt,& ego ſicut fœnũ arui.)Habet aũt hic pſalmus in titulo ſic.Oratio paupe-
ris cũ anxiaretur, & coram dño effunderet precem ſuã.Pauper iſte principaliter quidẽ eſt Chri-
ſtus,ſecundariè aũt populus humilis, vel quilibet Chriſti ſeruus eſt. Idcirco titulus iſte ſic in di-
uerſa tempora,ſcilicet præteritũ & futurũ diſpertitur.Oratio pauperis cum anxiaretur,hoc prę-
teritũ eſt. Præterijt nanq; anxietas pauperis, præterijt anxietas mortis Chriſti, in qua dixit:Per-
cuſſus ſum vt fœnũ,&c.ſubiungens de reſurrectione ſua.(Vigilaui(id eſt,reſurrexi)& factus ſum
ſicut paſſer ſolitarius in tecto.) Scilicet in cœlũ aſcendens. Porrò cum effuderit coram dño pre-
cem ſuam,futuri eſt temporis,ac ſi diceretur, quotieſcunq; effuderit. Hoc enim fit,& futurũ eſt
vſq; in finem ſeculi, ſcilicet vt exẽplo illius , tali oratione precem ſuam effundat quilibet pauper
dei.Statim ſequẽti pſalmo,id eſt,centeſimoſecundo, ſœlix homo in benedictiones ſic erumpit.
(Benedic anima mea domino , & oĩa quæ intra me ſunt nomini ſancto eius. Benedic anima mea
domino, & noli obliuiſci omnes retributiones eius. Qui propitiatur omnibus iniquitatib. tuis.)
Multas deinde iuſtæ benedictionis rationes concinens,tandem in cõcluſione benedictiones re-
petit.(Benedicite,inquit,domino angeli eius,&c.) Magnificẽtius benedicere, affectuoſius cha-
ritas loqui non potuit.Et notandũ vndè benedictiones incœperit,qui propitiatur inquiens om-
nibus iniquitatibus tuis.Ac deinceps.(Quantũ diſtat ortus ab occidente,longè fecit à nobis ini-
quitates noſtras.)Nempe ſumma dilectionis ſumma eſt cauſa benedictionis,quia propitiatus eſt
iniquitatibus noſtris. Imò & propitiatorem nobis filium ſuũ miſit, qui & figmentũ noſtrum co-
gnouit,dignatus homo fieri.Secundaria dilectionis atq; benedictionis cauſa eſt,quia nos,& om-
nia bene condidit.Secundaria, inquam, nõ prima eſt.Nihil enim nobis naſci profuit,niſi redimi
profuiſſet.Pſalmo igitur ſequẽti.i.centeſimotertio.(Benedic,inquit,anima mea domino.) Sub-
iungens per apoſtrophen continuò.(Domine deus meus magnificatus es vehementer.)Et quaſi
quæreretur,in quo.(Confeſsionẽ,ait,& decorem induiſti,amictus lumine ſicut veſtimento, ex-
tendens cœlũ ſicut pellem,&c.)Quibus ſecundũ literam prima mundi creatio decantatur.Nam
ſicut in prima huius operis parte diximus , tunc dominus deus lumine ſicut veſtimento amictus

eſt,& cõfeſsionem atq; decorẽ induit quando diuiſa luce à tenebris.per quas reprobi deſignan-
tur,angeli luce amictus,vel ornatus eſt.i.beatis angelis,quibus ſeſe quaſi veſtimento per gratiam
induit , eorumq́; confeſsione atq; decora laude inceſſabiliter dignatus eſt ornari. Item ad caput
redit extrema concluſione.(Deficiant,inquit,peccatores à terra,& iniqui, ita vt nõ ſint,benedic
anima mea domino.)Sequens.i.centeſimuſquartus. Alleluia in titulo habet.Et rectè, nam totus
in cõfeſsionibus.i.laudibus eſt.(Cõfitemini,inquit,domino,& inuocate nomen eius,&c.)Con-
feſsionis atque cantationis huius maxima cauſa vel materia, repromiſsio beati ſeminis eſt , quòd
Abrahæ repromittens deus in ſemine tuo;inquit,benedicentur omnes gẽtes.Nam cum dixiſſet.
Gene.22. (Memẽtote mirabiliũ eius,quæ fecit,prodigia & iudicia oris eius.)Statim intulit.(Semen Abra-
ham ſerui eius.)Semen,inquam,non tam per carnem, quàm per fidem, videlicet eius ſeminis,in
quo nos omnes gentes benedicimur. Et ſubinde. (Memor fuit in ſeculũ teſtamenti ſui.) Cuius
Galat.3. enim teſtamenti,niſi eiuſdem promiſsionis?Nam cum eius promiſsionis meminiſſet Apoſtolus,
dicendo,Abrahę dictę ſunt promiſsiones,& ſemini eius,continuò ſubſequutus,hoc autẽ,inquit,
dico,teſtamentũ confirmatũ à deo. Igitur promiſsio hæc ſumma confeſsionis huius materia eſt.
Sequens confeſsionis huius.i.pſalmi centeſimiquinti , cauſæ ſunt miranda beneficia dei , quibus
populum illum eduxit de terra Aegypti,& in terram quam promiſit patribus eorum introduxit.
Qui deinde ſequitur pſalmus centeſimuſſextus, cauſas habet multo maiores, multo digniores.i.
omnino ſpirituales.Idcirco alleluia geminatum in titulo habet, licet primum alleluia præceden-
tis eſſe pſalmi rectè exiſtimetur, vt ſit ſenſus:Quandoquidem patres noſtri adeò peccauerunt,&
dominus illis tanta & tot beneficia miſericorditer impendit,ergo laudate dominum, vt in prin-
cipio pſalmi dixi.In hoc pſalmo propheta omnes exhortatur fideles ſiue de Iudæis, ſiue de gen-
tibus,laudare dominum,primum, quia liberauit eos de periculo infidelitatis. (Confitemini,in-
quiens,domino,quoniam bonus,quoniam in ſeculũ miſericordia eius. Dicãt qui redempti ſunt
à domino,&c.)Nam de omnibus dictum eſt,tam Iudæis quam Gentibus,quia portantes pręua-
ricationis peccatũ Adæ. (Errauerunt in ſolitudine,in inaquoſa,viam ciuitatis habitaculi non in-
uenerunt. Et clamauerunt ad dominũ cum tribulatione anguſtarentur.)Clamauerunt,inquam,
non tam voce vel aliqua intentione,quàm magnitudine miſeriæ.(Et dominus eripuit eos,)ſcili-
cet per cognitionem filij ſui,(vt irent in ciuitatem habitationis.)Ergo(confiteantur,ait,domino
miſericordiæ eius,& mirabilia eius.)Subauditur, exhibita filijs hominum.Deinde admonet lau-
dare dominum, quia liberauit eos à debilitate prauæ cõſuetudinis,à criminibus actualibus, poſt
baptiſmum admiſsis.(Sedentes in tenebris,inquit,& vmbra mortis, vinctos in mẽdicitate & fer-
ro,&c.)Nam ſeruire peccato,hoc eſt vinctum eſſe ferro,ſedere in tenebris, hoc eſt, conſuetudi-
nem habere peccandi.Multos tales clamantes ad ſe , dominus liberauit.(Et eduxit eos de tene-
bris & in vmbra mortis, & vincula eorũ diſrupit.) Tertia cauſa eſt quia liberauit eos à tędio bo-
nę operationis,de qualibus dicit:(Omnem eſcã abominata eſt anima eorum,& appropinquaue-
runt vſque ad portas mortis.)Quod multis modis euénit. Verbi gratia,dum orationis,aut ſacræ
tædium paterentur lectionis . Et eiuſmodi dominus clamantes ad ſe liberauit , cùm appropin-
quaſſent ad portas mortis,id eſt,vſque ad criminalia,quæ ſunt introitus mortis.Quomodo libe-
rauit eos?(Miſit verbum ſuum.)Id eſt iuſsit,vel voluit tantum,(& ſanauit eos.)Quarta cõfeſsio-
nis & laudis cauſa eſt , quia liberauit eos ab anguſtijs ſuæ prælationis . (Qui deſcendunt, inquit,
mare in nauibus, facientes operationem in aquis multis,& cætera.) Qui in nauibus deſcendunt,
id eſt,qui eccleſiarum gubernacula ſortiti ſunt,ipſi quod ſæpe fit.(Turbati ſunt, & moti ſunt ſi-
cut ebrius, & omnis ſapientia eorum deuorata eſt.) Et iſtos clamantes ad ſe dominus eduxit de
neceſsitatibus eorum . Statuit enim procellam maris in auram , & ſiluerunt fluctus eius.) Quòd
eſt dicere:Poſuit ſolicitudinem eorum in auram ſtatoriam,augendo ſpiritus ſancti gratiam,ita vt
intus vel foris, non adeò curarum tumultibus affligerentur . Pſalmo centeſimoſeptimo tandem
caput ipſum confitetur , cantat& dicit . (Paratum cor meum deus , paratum cor meum , canta-
bo , & pſallam in gloria mea .) Habet autem in titulo canticum pſalmi ipſi Dauid.Cui enim,niſi
ipſi Dauid,id eſt,Chriſto,attribuendæ ſunt voces huius pſalmi?Nam pater illi dicit in ſepulchro
iacenti . (Exurge gloria mea , exurge pſalterium & cithara.) Reſpondet ille continuò. (Exur-
gam diluculo .) Et adiecit . (Confitebor tibi in populis domine , & pſallam tibi in nationibus,
& cætera.)Sic denique factum eſt. Cithara illa, id eſt, corpus,per quod reſonuerat , per triginta
& tres annos , illa dei patris muſica , cithara , inquam , muſici dei , per mortem quaſſa , in ſepul-
chro iacebat. Sed mane reſumpta eſt incolumis,diluculo ſurrexit,& ecce confitetur, id eſt,con-
feſſores & laudum cantores facit patri in omnibus populis . Pſalmo centeſimooctauo reditur ad
orationem,ad fletum vel gemitum . (Deus , inquit, laudem meam ne tacueris,quia os peccato-
ris & os doloſi ſuper me apertum eſt , & cætera.) Nota & celebris conqueſtio eſt in infeliciſsi-
mum Iudam , & populum Iudaicum qui ab illo Chriſtum emit , triginta vindictis vel conceſsi-
uis maledictionibus deprompta, quarum prima eſt. (Cõſtitue ſuper eum peccatorem.) Vltima.

(Et in-

(Et induantur ſicut diploide confuſione ſua.) Tandem caput ipſum cum corpore dicit. (Confitebor domino nimis in ore meo, & in medio multorum laudabo eum, & cætera. Statimq́; pſalmo ſequenti, id eſt, centeſimonono, quid vniuerſa eccleſia confiteri debeat more ſuo ſic edicit. (Dixit dominus domino meo, ſede à dextris meis, &c.) Et bene hic pſalmus præcedenti pſalmo ſubiungitur. Ibi nanq; egit de ſtatu nimiæ humiliationis, & deiectionis ipſius, hic verò econtrario de glorioſa & ineffabili exaltatione ipſius. Pſalmo deinde centeſimo decimo vox cõfeſsionis, vox laudis. (Confitebor tibi, inquit, domine in toto corde meo in conſilio iuſtorũ & congregatione, &c.) Et ſi quæras, quàm ob cauſam domino confiteatur, vel cur confeſsio & magnificentia opus eius, continuò ſequitur. (Memoriam fecit mirabilium ſuorum, miſericors & miſerator dominus, eſcam dedit timentibus ſe.) Videlicet quia præcedenti pſalmo dixerat. Iurauit dominus, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternũ, ſecundùm ordinem Melchiſedech, & illũ ordinem ſuum tunc nobis inſtituit, in ſacramento corporis & ſanguinis ſui, dum de torrente in via biberet, atq; mox per reſurrectionem, exaltato capite timentibus ſe ſenſum aperuit, vt intelligerẽt ſcripturas, rectè hoc pſalmo ſuccinit, eſcam dedit timentibus ſe, ſic concluſit. (Intellectus bonus omnibus facientibus eum,) ſcilicet timorem domini, (laudatio eius manet in ſeculũ ſeculi.) Pſalmi ſequentis, id eſt, centeſimi vndecimi, titulus alleluia, reuerſio Aggæi & Zachariæ. Et eſt ſenſus: Laudate dominum, in illud reſpicientes, quòd ſignificatũ eſt per reuerſionem Aggæi & Zachariæ de Babylonica captiuitate, qui & reædificationi templi interfuère. Significatũ eſt enim, quòd de præſenti captiuitate debeamus ad deum in cœleſtem Hieruſalẽ redire. Illos beatificans propheticus ſpiritus, qui illuc reuertentur. (Beatus vir qui timet dominum, ait, in mandatis eius volet nimis. Potens in terra erit ſemen eius, generatio rectorum benedicetur. Gloria & diuitiæ in domo eius, &c.) Pſalmo cẽteſimo duodecimo præmiſſo Alleluia, totum hominem in laudem extendit ſpiritus dilectionis. (Laudate, inquit, pueri dominum, laudate nomen domini. Sit nomen domini benedictum, ex hoc nunc & vſque in ſeculum.) Pueri hi ſunt, qui per gratiam eius, quem laudant, ſunt à peccatis purificati. Cauſas cur laudent, cur benedicãt, ſubnectit. (Quis, inquit, ſicut dominus deus noſter qui in altis habitat? &c.) Pſalmo centeſimo decimotertio itidem præmittitur Alleluia, videlicet ad laudandum dominũ de conuerſione infidelium ad fidem Iudæorum atque Gentium. Nam inde dicit: (In exitu Iſrael de Aegypto domus Iacob de populo barbaro. Facta eſt Iudęa ſanctificatio eius, Iſrael poteſtas eius.) Et eſt ſenſus: In eo quòd exierunt credentes de infidelitate & tenebris ignorantiæ, quòd exierunt luctatores, quòd ſignificat nomen Iacob de barbarie dæmonum & vitiorum, facti ſunt omnes Iudæi, id eſt, omnes confitentes ſanctificatio eius qui per fidẽ ſunt Iſrael, facti ſunt poteſtas eius, videlicet Iacob, vt deinceps nemo in carne glorietur, ſed in cõfeſsione & in virtute ſpiritus ſancti. Hoc (Vidit mare & fugit, Iordanis conuerſus eſt retrorſum.) Per mare plenitudo gentium, per Iordanem baptizati intelligendi ſunt. Gentiles nanq; ab infidelitate, & erroribus priſtinis fugerunt, baptizati à mala conſuetudine peccatorum, conuerſi ſunt retrorſum. Inde: (Montes (id eſt, apoſtoli) exultauerunt,) & ſimulachra fiducialiter condemnauerunt. (Simulachra, inquit, gentium, argẽtum & aurum, opera manuum hominum.) In pſalmo centeſimo decimoquarto, tertia iam periocha, id eſt, fletuũ atq; gemituum recapitulatio eſt. (Dilexi, inquit, quoniam exaudiet dominus vocem orationis meæ, Quia inclinauit aurem ſuam mihi, & in diebus meis inuocabo. Circundederũt me dolores mortis, &c.) Huic quoq; pſalmo rectè Alleluia præſcriptum eſt, quia nimirum diligere & diligendo dolere, aut gemere, ad veram & magnam dei laudem pertinet. Nam quantæ putas laudis veraciter eſt, tribulationem & dolorem inueni? Quotus enim quiſque eſt inuentor tribulationis & doloris eius, videlicet quæ iure pro inuento debeat haberi? Quare autem pro inuento debet computari, niſi quia in tribulatione, & dolore locus eſt opportunus paracleto. i. conſolatori? Idcirco cũ dixiſſet, tribulationem & dolorẽ inueni, ſtatim ſubiunxit: (Et nomẽ domini inuocaui.) Subauditur, dicens: (O domine libera animam meam, &c.) Pſalmo centeſimo decimoquinto, itidem Alleluia pręmiſſo, laudabiliter dicit perfectus amator dei. (Credidi propter quod locutus ſum.) Id eſt, credidi & cõfeſſus ſum. Ac deinceps: (Quid retribuã domino pro omnibus quæ retribuit mihi?) Et non inueniens quod ad retribuendum ſatis eſt. (Quid enim diligenti ſatis eſſe queat?) (Calicem ſalutaris accipiam, inquit, & nomen domini inuocabo.) Quaſi dicat: Totam paupertatem meam offeram, ſanguinem meum illi offeram, vel ſi perſecutor deſit, frequẽtabo ad ſanctum altare eius paſsionis memoriam, pro ipſo mori paratus ero, quia pretioſa in conſpectu domini mors ſanctorũ eius. Pſalmus centeſimus decimuſſextus ſermone laus breuis, ſenſu grandis. (Laudate, inquit, dominum omnes gentes, laudate eũ omnes populi.) Pſalmus C X V I I. totus, vox confeſsionis eſt, vox laudis, præmiſſo alleluia. (Confitemini, inquit, domino) cauſamq́ue ſubdit (quoniam bonus.) Hoc dicat omnis Iſrael, hoc dicat, domus Aaron, id eſt, multitudo prælatorũ fidelium, hoc dicant, & confiteantur omnes, qui caſto timore timẽt dominum, quoniam bonus, quoniam in ſeculũ miſericordia eius. Quid enim fecit dominus. In quo apparuit bonus?) De tri-

bulatione inuocaui,inquit,dominũ,& exaudiuit me in latitudine.) Ac deinceps,(Lapidem quẽ reprobauerunt ædificantes , hic factus eſt in caput anguli.) Nempe in iſto ſummũ bonitatis eius experimentũ conſiſtit.Lapis iſte ad ædificantes venit,& reprobatus eſt,nos aũt dicimus:(Benedictus qui venit in nomine domini.)Iterum in cõcluſione dicit, ſicut in exordio. (Confitemini domino quoniã bonus,quoniã in ſeculũ miſericordia eius.)Pſalmus centeſimus decimuſoctauus vigintiduobus capitulis diſpertitus eſt, per ſingula capitula verſibus octonis ſupputatis. Singula quoq; capitula,ſingula pro titulis habent elementa alphabeti Hebraici . Et quærimus, quid huiuſmodi titulatio ſignificet. Inuenimus aũt quod maximè notandum eſt , pſalmum hunc totũ in ſuperficie ſplendere cœleſtibus margaritis,totum, inquam, cõtextum eſſe nominibus verbi dei, velut fulgentibus gemmis.Quis enim verſiculus eſt in toto tam prolixo tractatu huius pſalmi,in quo non reſonet vocabulũ aliquod,quin rectè prædicetur de verbo dei,de ſapientia dei,de filio
Iohan.14. dei?Verbi gratia: (Beati immaculati in via.) Planè via noſtra, dei filius eſt. Dicit enim: Ego ſum via.(Qui ambulant in lege domini.)Et quid lex domini, niſi verbũ domini? (Beati qui ſcrutantur teſtimonia eius.)Quid aliud teſtimonia, quàm verba?& quid multa dei verba, niſi vnum dei verbum,vna dei ſapientia?Similiter & in cæteris. Neque enim facilè quis verſiculus inuenitur,in quo non,aut vias,aut mandata, aut iuſtificationes,aut iudicia, aut ſermones, aut eloquia domini habeas,aut aliquid tale quod ęquipolenter valeat.Quid ergo ſibi vult hoc,quòd cũ talis ſit pſalmus , ſingula eius capitula ſingulis alphabeti titulantur elementis . Num poſt tot pſalmos voluit nos prophetæ ſpiritus , verbi dei facere abecedarios? Planè hoc vtiliter intelligimus & veraciter confitemur,quia quantumcunq; ſapiamus quandiu in corpore ſumus, ad illam dei ſapiẽtiam infantulis abecedarijs ſimiles ſumus, & nobiſcum bene agitur , ſi vel prima eius elementa conſe-
1.Cor.13. quamur. Videmus enim per ſpeculũ in ænigmate , inquit,Apoſtolus.Proinde pſalmus hic quartæ perioches,idem nobis principium finiſque ſit. Diſtinguitur autem(vt iam dictum eſt)viginti duobus capitulis.Hic numerus tribus conſtat heptadibus,vno ſupercreſcente, quò de tertia heptade Ogdoas perficitur, atq; per hoc intelligimus, quia octaua mundi ætate,ſapientiæ dei quæ iam dictis huius pſalmi vocibus ſignificatur, plenitudo nobis perficietur, fietq; quod ait Apoſtolus:Cùm autem venerit quod perfectũ eſt,euacuabitur quod ex parte eſt. Octones igitur,ſingulorum capitulorum verſus,infantuli fideliter decantemus, donec ad octo euãgelij beatitudines, ipſo donante perueniamus. Nunc eorundem elementorũ interpretationem, atq; intelligentiam ſubſcribamus. Aleph,doctrina.Beth,domus.Gimel,plenitudo.Daleth,tabularum.He,iſta.Vau, & Zai hæc. Cheth,vita. Teth, bonum. Iod,principium. Caph,manus. Lamed, cordis. Mem,ex ipſis.Nun,æternum.Samech,adiutorium.Ain,fons.Pe,oris.Zadi,iuſtitiæ. Cuph,vocatio.Reſch, capitis. Schin,dentium. Thau,ſigna. Doctrina domus dei Iſrael, eſt plenitudo tabularum,id eſt, legis,quæ deſcripta eſt in tabulis. Hæc plenitudo legis charitas eſt. Iſta doctrina & hæc plenitudo,& talis vita,bonum principium eſt,manus & cordis,id eſt,bonæ intentionis, & bonæ operationis.Ex ipſis enim fit æternum adiutorium, quò adiuuamur ad æternam vitam. Et hic eſt fons oris iuſtitiæ,id eſt,origo doctrinæ,quàm prædicauit Chriſtus,per quam docet nos implere omnem iuſtitiam,ſcilicet charitas vel doctrina domus dei. Hoc eſt maximũ & primum mandatum.
Matth.22. Et hæc eſt vocatio capitis,id eſt,Chriſti,quia in hoc vocati ſunt omnes , vt hanc doctrinam percipiant.In hac doctrina apparent etiam dentium ſigna, id eſt, apoſtolorum & doctorũ, qui ſunt quidam eccleſiæ dentes, dum obſcura & fortia mandata minoribus exponunt. Quid pulchrius, quid iucundius hoc abecedario? Ecce hic cõtinetur omnis doctrina ſpiritualis vitæ. Pſalmo centeſimo decimonono,quinta iam periocha reditur ad gemitũ, qui perfectorum eſt, gemitum diligentis & deſiderantis animi. (Ad dominum,cùm tribularer, clamaui,& exaudiuit me.) Ac deinceps.(Hei mihi,quia incolatus meus prolongatus eſt,& cætera.)Planè hic gemitus perfecti hominis eſt,ex ipſa confidentia perfectionis,cupientis diſſolui,& eſſe cum Chriſto. Sed nimirũ tali conſcientiæ humilitate opus eſt, præſumptio cauenda eſt . Vndè & in titulo canticum graduum poſitum eſt.Significat autem aſcenſorem cœli debere humiliter aſcendere , ne dum tædio peregrinationis vult volare in cœlum,cadat in infernum.Sequitur ergo, & dicit in pſalmo centeſimo vigeſimo.(Leuaui oculos meos in montes,vndè veniat auxilium mihi.Auxilium meum à domino qui fecit cœlum & terram.) Ac ſi dicat: Nõ in meipſo fiduciam habeo,ſed in dei,& omnium ſanctorum eius auxilio, quorũ fidem teneo, quorum meritis innitor. Deinde imprecando dicit
Pſal.35. animæ ſuæ.(Non det in commotionem pedem tuum,&c.)Quòd eſt dicere iuxta alium pſalmũ. Non veniat mihi pes ſuperbiæ. Iterum pſalmo centeſimo viceſimoprimo voces cõfidentiæ,cum dicit.Lætatus ſum in his,quæ dicta ſunt mihi,in domum domini ibimus.Stantes erant pedes noſtri,in atrijs tuis Hieruſalem, & cætera.) Quaſi iam ibi ſit, ſtantes erant pedes noſtri,dixit, ea videlicet conſcientia,qua & Apoſtolus: Noſtra autem conuerſatio,inquit,in cœlis eſt. Continuò, vt in humilitate confidat , pedem ponit in altiorem gradum humilitatis . Dum ſequenti Pſalmo centeſimo viceſimoſecundo dicit:(Ad te leuaui oculos meos qui habitas in cœlis.Ecce ſicut

oculi

oculi ſeruorum in manibus dominorum ſuorum. Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ ſuæ,) multum ſe humiliat, dum ancillulæ vapulanti ſe aſsimulat, fixos habēti oculos in manibus dominæ ſuæ, donec parci ſibi vel ſolo nutu iubeat. Item pſalmo centeſimo viceſimotertio dicit perfecti vocibus magnis, vocibus magnæ gratulationis. (Niſi quia dominus erat in nobis, dicat nunc Iſrael, &c.) Nempe quaſi iam victorū eſt dicere. (Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium. Laqueus contritus eſt, &c.) Sequitur autem pſalmus centeſimus viceſimuſquartus, quò cauti in humilitatem proficiendo dicunt. (Qui confidunt in domino ſicut mons Sion, &c.) Qui enim hæc dicunt, non ſibi, ſed deo aſſcribunt, quòd vicerunt, quòd euaſerūt. Sequenti pſalmo centeſimo viceſimoquinto, itidem magnificè gratulantur, & dicunt. (In conuertendo dominus captiuitatem Sion, facti ſumus ſicut conſolati.) Ac deinceps. (Magnificauit dominus facere nobiſcum facti ſumus lætantes, &c.) Sequitur continuò pſalmus centeſimus viceſimuſſextus, & hanc lętitiam ſalubriter prouecta humilitate deprimendo, dicit: (Niſi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Niſi dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra vigilat qui cuſtodit eam.) Habet autem in titulo: Canticum graduum in Salomonem. Hoc rectè & opportunè. In quo enim melius innoteſcere poſsit, quòd niſi dominus ædificauerit domū, in vanum laborauerunt qui ædificant eam? Ille enim domū domino ædificauit, & tamen ipſe ſtare nō potuit, licet inter homines ſingularis ſapientiæ fuerit. Hoc ergo experimēto perdocti, quòd domum ædificare non poſsitis, ſine auxilio domini, accipite quod dico. (Vanum eſt vobis ante lucem ſurgere.) Vanum, inquam, & ſtultum propoſitum eſt, voſmetipſos ante diem iudicij ſecuros reddere. Sed (ſurgite poſtquam ſederitis.) Id eſt, tunc primū vos ſecuros eſſe ſciatis, poſtquā mortalitatis & paſsibilitatis miſeriam depoſueritis. Pſalmo centeſimo viceſimoſeptimo mutatur modus vel tenor cantionis in iſtis graduum canticis. Nam hactenus bini ſic alternabant pſalmi, vt in priore fortitudo ſublimiter caneret, & in ſequēte timor in grauibus reſpōderet. Hinc econuerſo in priore duorū, timor canit in grauibus, fortitudo reſpondet in acutis. (Beati, inquit, omnes qui timent dominum, qui ambulāt in vijs eius.) Et eſt ſenſus. Beati omnes qui in hoc ipſo quod ambulant in vijs domini, timidi ſunt, ſemper & pauidi. Ac deinceps: (Ecce ſic benedicetur homo qui timet dominum.) Pſalmus centeſimus viceſimuſoctauus fortiter gratulantis velut iam victoris voces attollit. (Sæpe, inquit, expugnauerunt me à iuuētute mea, dicat nunc Iſrael, ſæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, etenim non potuerunt mihi.) Nempe victricis cōſcientiæ eſt dicere, non potuerunt mihi. Rurſus pſalmo C X X I X. vehementer ſe in humilitate deprimit. (De profundis, inquiens, clamaui ad te domine, domine exaudi vocem meam.) Ac deinceps. (Si iniquitates obſeruaueris domine, domine quis ſuſtinebit?) Subauditur, nullus, quia reuera nullus ex ſuis meritis apparebit in iudicio iuſtus. Sequenti protinus pſalmo C X X X. magnæ ſibi virtutis, magnæ temperantiæ gratulatur conſcius. (Domine non eſt exaltatum cor meum, neque elati ſunt oculi mei, neq; ambulaui in magnis, neq; in mirabilibus ſuper me.) Reuera perfecti hominis eſt, tale ac tantum habere in corde ſuo teſtimonium conſeruatę humilitatis. Non, inquit, ambulaui in magnis. Sed quid? (Si non humiliter ſentiebam, &c.) Dehinc pſalmo centeſimo triceſimoprimo demonſtrabat nobis, quantum, vel cur ſe humiliauerit, dicendo: (Memento domine Dauid, & omnis manſuetudinis eius. Sicut iurauit domino votum.) Et cætera, vſque. (Donec inueniam locum domino tabernaculum deo Iacob.) Videlicet quia Chriſtum dominum de ſemine ſuo naſciturum eſſe ſciebat, locum quoq; natiuitatis eius ſcire deſiderabat. Idcirco manſuetus & humilis ſedebat, idcirco vigilabat, idcirco orabat. Exaudita eſt manſueti humilitas, & repentè exclamans. (Ecce (inquit) audiuimus eam, (ſubauditur, natiuitatem eius) in Ephrata.) Ephrata nanque hæc eſt Bethlehem. Sed & exinde inuenitur in campis ſyluæ. i. in latitudine eccleſiæ, de gentibus, relictis anguſtijs Iudeæ. Confeſtim pſalmus centeſimus triceſimuſſecundus bona fortitudinis gloriatio eſt. (Ecce (inquit) quàm bonum & quam iucundum habitare fratres in vnum. Sicut vnguentum in capite quod deſcendit in barbam barbam Aaron.) Nempe quamuis humiles ſint, ſemetipſos barbam Aaron, id eſt, fortes atq; perfectos eſſe cognoſcunt, qui de capite ſuo CHRISTO, ſpiritus ſancti vnguentum acceperunt. Quid tandem ſibi volunt iſtæ alternationes, fortitudinis, & timoris, timoris & fortitudinis? Nimirū illud, quòd non neſcire debet homo dei, quia tempus eſt viriliter agendi, & tempus humiliter quieſcendi. Deniq; cum ſuggerit hoſtis inuiſibilis ſeruo dei, nimiū habere deſpectum ſui, tunc tempus eſt fortiter atq; conſtanter agendi i. reminiſcendi donorū vel beneficiorum dei quæ accepit. Cùm autem econtrario verſipellis ille deceptor extollētiam de virtutibus, velut emerito militi, ſuggerit, tunc tempus eſt quieſcendi. i. recogitandi quòd ſit puluis & cinis, qui tanquam canis de menſa domini vix paruas clementię micas acceperit. Igitur per bis ſeptena graduū cantica, ſepties hinc. i. à timore, & ſepties inde. i. à fortitudine victus eſt hoſtis. Dicitq; pſalmo ſequenti. i. centeſimo triceſimotertio. (Ecce nunc benedicite dominū, omnes ſerui domini, &c.) Ac ſi dicat: Vos qui ſtatis, qui nō iacetis, ſed ſtatis in domo domini, nunc abſq; dilatione ſine intermiſsione benedicite dominū, aſſcribendo illi, nō

vobis,quòd gradibus tot aſcenſis,in domo vel in atrijs eius ſtatis. Huic ſic dominū benedicenti, vicarium redditur pręmiū benedictionis,tali concluſione.(Benedicat te dominus ex Sion,)ſubauditur, procedēs(qui)antequam homo procederet ex Sion,deus idem,(fecit cœlū & terram.) Sequēti pſalmo,centeſimo triceſimoquarto,perſeueratur in benedictionibus,incipit enim à laudibus,finit in benedictionibus,præmiſſo Alleluia.(Laudate(inquit)nomē domini,laudate ſerui dominum.) Multisq; cauſis redditis,cur laudemus,hanc facit concluſionem.(Benedictus dominus ex Sion,)ſubauditur,deus & homo veniens, (qui)ante & poſt (habitat) in cœleſti (Hieruſalem.)Iterum Alleluia.(Confitemini domino quoniam bonus,quoniam in ſeculum miſericordia eius.)Pſalmus centeſimus triceſimuſquintus totis dulciſonis laudibus, totis à principio vſque ad finem tinnulis currens cōfeſsionibus. Pſalmi cēteſimi triceſimiſexti titulus,pſalmus Dauid propter Hieremiam. Ab hoc pſalmo,ſexta iam periocha, breuiori curſu texitur. Reditur nanque ad fletus amantium,ad ſuſpiria deſiderantium, propter Hieremiam.i.iuxta Hieremiæ intellectum. Sicut enim Hieremias captiuitatem filiorū Iſrael,factam à Nabuchodonoſor,hiſtoricè ſcripſit,& aliud tamen ibi deſignari intellexerit,ita iſti licet verba hiſtoriæ pronuncient, ſub eiſdem tamen

2.Cor.5. verbis aliud oportere intelligi deſignant. (Super flumina (inquiunt) Babylonis illic ſedimus & fleuimus,dum recordaremur tui Sion.)Quamdiu ſumus in corpore(inquit Apoſtolus)peregrinamur à domino. Et verè, nam captiui ſumus captiuitate peccati quod fecit Adam. Quotquot ſumus filij Sion,captiuitatem iſtam cōgemimus & flemus, ſedentes ſuper flumina Babylonis,ſuper decurrentia vitia prætentis ſeculi, multos immerſos eſſe videntes, & incidere ipſi atque immergi metuentes. Hæc & cætera pſalmi fletus ſunt amantium deum, ſuſpiria ſunt deſiderantium videre deum deorum in Sion. Sequenti pſalmo centeſimo triceſimoſeptimo iterum confeſsiones,iterum laudes. (Confitebor tibi(inquit)domine in toto corde meo, quoniam audiſti verba oris mei.)Ac deinceps:(Confiteantur tibi domine omnes reges terræ, & cantent in vijs domini, &c.)Laudes vel confeſsiones iſtæ ſunt, non ſolum pro beneficijs ſingulariter cuiq; impenſis, ſed etiam pro omnibus cōmuniter humano generi collatis. Pſalmo C X X X V I I I. cantat ipſe confeſsionum & laudum præcentor Chriſtus, dicēs patri de ſe. (Domine probaſti me & cognouiſti me.)Agit ille toto hoc pſalmo referendo perfectam iuſtitiam ſuam ſecundū humanitatem,& altitudinem ſuam ſecundū diuinitatem, vt in fide & iuſtitia fideles inſtruat quatenus ipſum & verum deum,& verum hominem credant,& eius exemplo inducti, tribulari & conculcari nō ſubterfugiant. Pſalmo C X X X I X. vndè iam vltima,id eſt,ſeptima incipit perioche,orant pariter & confitentur omnes iuſti atq; perfecti vna voce, tanquam ex vno corpore. (Eripe me domine ab homine malo, à viro iniquo eripe me.) Hæc & cætera dicendo orant dominum, vt cuſtodiat in eis fidei perfectionem,& vt eos eripiat à prauitate & perfidia hæreticorum, imò ob occurſu malignorum ſpirituum,qui fini vitæ huius inſidiantes, linguas ſuas exacuunt ad accuſandum & conuincendum. Nam quia vltima hæc eſt perioches,rectè ab hinc in finem noſtrū ſpectamus, quando venit princeps mundi, & in ſingulis noſtrum aliquid ſuum requirit. Dicit ergo quiſque ſolicitus illius diei,prouidus illius horæ imminentis.(Cuſtodi me domine de manu peccatoris)Ac deinceps: (Domine domine virtus ſalutis meæ, obumbraſti ſuper caput meum in die belli) Et continuò. (Non tradas me domine à deſiderio meo peccatori, & cætera.) Et continuò pſalmo ſequenti,id eſt,C X L (Domine clamaui ad te,exaudi me,intende voci meæ cùm clamauero ad te.)Quis enim neceſſe non habeat clamare in illa hora mortis ſuæ?(Pone domine cuſtodiam ori meo, & oſtium circunſtantiæ labijs meis.) Quàm videlicet cuſtodiam,quòd oſtium non habet, quiſquis iuſtificat ſe,quiſquis cōfidit,ſeipſum coram domino iuſtum apparere. Habebat autē ille qui dixit:Si voluerit contendere mecū,non potero ei reſpondere vnum pro mille. Ac deinceps:

Iob.9. Si iuſtificare me voluero, os meum condemnabit me. Item: Etiam ſi habuero quippiam iuſtum, non reſpondebo,ſed meū iudicem deprecabor. Nam hoc eſt,quòd & hic dicitur.(Corripiet me iuſtus in miſericordia,& increpabit me, oleum aūt peccatoris non impinguet caput meum.) Videlicet ne in illa neceſsitate extincta lampade mea,ſine oleo fruſtra vadam ad emendum,idcirco quàm diu viuo,iuſtus corripiet me,adulator autem non decipiet me. Item pſalmo ſequenti,centeſimo quadrageſimoprimo. (Voce mea (inquit) ad dominum clamaui,voce mea ad dominum

Philip.1. deprecatus ſum.)Subauditur, cupiēs diſſolui & eſſe cum Chriſto. Quid enim clamaui? Quid deprecatus ſum? Quàm orationem meam effundo in conſpectu eius? (Educ de cuſtodia animam meam ad confitendum nomini tuo.)De cuſtodia,inquit,de carcere huius captiuitatis,vbi deum meum videre non poſſum, pro reatu primi parentis, qui expulſus de luce paradiſi, hic omnes nos quaſi in carcere genuit. Ad hoc pertinet iſte titulus pſalmi. Intellectus Dauid cùm eſſet in ſpelunca. Principaliter quidem Chriſtum ſpectat cum eſſet adhuc in ſpelunca, ſcilicet carne mortali & paſsibili. Saule,id eſt,morte perſequente,ſecundariè verò quemq́ue fidelem cupientem educi ab hac miſera vita, tanquam de cuſtodia. Hoc & metuens cupit, & cupiens metuit. Vndè & protinus pſalmo C X L I I. dicit: (Domine exaudi orationem meam, auribus percipe obſecra-

obſecrationem meam,in veritate tua exaudi me in tua iuſtitia. Et non intres in iudiciũ cum ſer-
uo tuo,quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens.)Etenim ſi de ſolis meritis agitur,
nemo iuſtificabitur,propter quod itidem dicit.)Propter nomen tuum domine viuificabis me in
æquitate tua.)Scilicet,vt totum ſit gratiæ.Item,)Auditam fac mihi mane miſericordiam tuam.)
Miſericordiam,inquã,ſuperexaltantem iudicium, dicẽdo mane.i.in die iudicij, Venite benedi-
cti patris mei.Proinde bene hunc titulum habet hic pſalmus. Pſalmus Dauid quando eum per- Matth.25
ſequebatur filius ſuus.Nam præter vnũ Chriſtũ non fuit aliquis Dauid, non fuit,nec eſt,nec erit
aliquis adeo manufortis,qui genuerit filium,quem non infeſtũ patiatur,qui non cõtraxerit pec-
catum,quo prematur,ſi intret in iudiciũ cum homine deus. Abhinc vſq; in finem continuæ be-
nedictiones,confeſsiones feruentiſsimæ,laudum cantationes,quas fides ſuggerit, ſpes concipit,
charitas effundit.Sequens pſalmus C X L I I I.(Benedictus(inquit)dominus deus meus,qui do-
cet manus meas ad prælium,&c.)Eius nanq; voces ſunt, qui bene ſibi conſcius eſt, quia ſecũ ha-
bet pugnantem amicũ verum,cui & dicit in contemplatione illius horæ qua certamen habiturus
eſt,cum illo mundi principe ſine dubio contra ſe venturo. (Qui liberaſti Dauid ſeruum tuum,
de gladio maligno eripe me.) Et vt poſsim in illa hora gladium illum euadere , interim, inquit,
erue me de manu filiorum alienorum.i.hereticorum vel omniũ impiorum,quorum os locutum
eſt vanitatem,&c.Vndè bene in titulo habet pſalmus Dauid in Goliam. Qui enim Goliá,id eſt,
diabolum,viuens vicit in membris ſuis,ipſe confidens quod moriens eruatur de gladio eius ma-
ligno,dominum deum in hoc pſalmo benedicit.Sequentis pſalmi C X L I I I I. titulus, laudatio
ipſi Dauid,videlicet quæ ex ore amantis decantatur Chriſto vero Dauid. (Exaltabo te(inquit)
domine deus meus rex, & benedicam nomini tuo in ſeculum , & in ſeculum ſeculi.) A benedi-
ctionibus incipit , per benedictiones currit , benedictionibus ſempiternis finit , Pſalmo deinde
C X L V.alleluia præmiſſo,quanto affectu,quãto amore laudẽ intendit , animam ſuam alloquitur
& dicit.(Lauda anima mea dominum.)Et illa reſpondet.(Laudabo dominũ in vita mea,pſallam
deo meo quamdiu fuero.)Vndè laudabo?Vndè pſallam?De potentia,De miſericordia.De po-
tentia.(Quia fecit cœlũ & terram,mare,& omnia quæ in eis ſunt.)De miſericordia, Quia ſoluit
cõpeditos,quia illuminat cęcos,&c.Nec contentus ſua laude ſolius.Sequenti pſalmo C X L V I.
& alios ad laudandũ hortatur.(Laudate (inquit) dominũ, quoniã bonus pſalmus.)Et verò bo-
nus pſalmus,vtpote in quo hæc tria cooperantur.Chordæ,ſonus,motus digitorum.Per chordas
carnis exiccationẽ,per ſonũ virtutes , per motum digitorũ bonam operationẽ intelligimus. His
adhibitis reuera deo noſtra eſt iucunda,decoraq; laudatio,Cur laudemus, cauſas continuo ſub-
iungit.(Aedificans (inquit) Hieruſalem dominus diſperſiones Iſraelis congregabit.)&c.Ex illa
Iſraelis cõgregatione,ex illorũ contritorũ ſaluatione,& illarũ ſtellarũ vocatione vel numeratio-
ne,vna ciuitas fit.Hieruſalẽ cœleſtis,quã & cõſequenter pſalmus C X L V I I. ad laudandũ inui-
tat & dicit.(Lauda Hieruſalẽ dominũ,lauda Deum tuũ Sion.)&c. Tandẽ quaſi choris ad laudan
dũ conſtitutis intonãte multitudine incipitur laus vniuerſalis coniubilantibus voce ſua creaturis
vniuerſis,continuusq; concentus abſq; intermiſsione,ſine interſtitio clamorẽ extendit totis tri-
bus qui ſuperſunt pſalmis. Primo qui & C X L V I I I. ſpiritus ſanctus , ſpiritus charitatis dicit.
Mox quaſi iuſſus alleluia dicendo. (Laudate dominũ de cœlis, laudate eum in excelſis.)Laudat
cœleſtiũ chorus,laudant omnes angeli,laudant oẽs virtutes,laudant omnia cœleſtia,viſibilia ſeu
inuiſibilia. Quare?(Quia ipſe dixit,& facta ſunt,ipſe mãdauit,& creata ſunt.)Deinde laudat ter-
ra & omnia terreſtria.Quare?Quia viſitauit quam creauerat terram, & fecit vt eſſet cõfeſsio eius
non ſolũ ſuper cœlũ,ſed & ſuper terram.Ergo materia laudũ huius pſalmi inde eſt,quod & cun
cta creauit,& genus humanũ redemit.Sequenti pſalmo,qui & C X L I X. itidem ſpiritus ſanctus
dicit.Alleluia.(Cantate domino canticum nouũ,laus eius in eccleſia ſanctorum.)Quare?(Quia
beneplacitũ eſt domino in populo ſuo,quia exultabunt ſancti in gloria, quia exultationes dei in
gutturæ eorũ,quia gladij ancipites in manibus eorũ, ad faciendam vindictã in nationibus,vt fa-
ciant in eis iudiciũ conſcriptũ.)Ergo materia cãtici vel laudis in hoc pſalmo inde eſt,quod ſecu-
lum iudicabit,& ſanctos ſuos in iudicio glorificauit.Pſalmo vlt. qui eſt CL. itidem dicit ſanctus
charitatis ſpiritus, Alleluia.(Laudate dñm in ſanctis eius.)Decies laudate dicit,& nullam cauſam
cur laudẽt ſubiũgit aut interponit, ſicq; cõcludit ad vltimũ.Omnis ſpũs laudet dñm.Ergo mate
ria laudũ in hoc pſalmo illa eſt futuri ſeculi beatitudo ineffabilis quæ quãta vel qualis ſit, nõ po-
teſt dici,nõ poteſt æſtimari,quam oculus nõ vidit,nec auris audiuit,quę in cor hõis nõ aſcendit. Eſaiæ 64 1.Corin.2

*Qualiter Salomon eadem via,fidem & ſpem commendat & charitatem, in parabolis fi-
dem,in Eccleſiaſte ſpem,in Canticis charitatem.* CAPVT VI.

EAndem fidei, ſpei, & charitatis intelligentiam, quam in Dauid ſecuti ſumus, ecce & in Sa-
lomone oſtio patente, ſatis euidenter conſpicimus. Tres enim ille libros ſcripſit,Parabolas
Eccleſiaſten.Cantica canticorum. Primus, id eſt, parabolarum liber vocat ad fidem. Secundus,
id eſt,Eccleſiaſtes inuitat ad ſpem.Tertius.i.Cantica canticorũ,ſine dubio allicit ad charitatem.

III.RE. XI. Nequaquam iſtud profundum perambulare aggredimur, ſed ad alia feſtinantes quaſi ex latere perſtringemus. Ad fidem nos vocat in parabolis, dum in perſona ſapientiæ, quæ eſt Chriſtus, dicit. Prouerb. 8. (Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum, antequam quicquam faceret à principio, ab æterno ordinata ſum, & ex antiquis antequam terra fieret. Nõdum erant abyſſi, & ego iam concepta eram, necdum ſontes aquarum eruperant, necdum montes graui mole conſtiterant, ante Ibidem 8. colles ego parturiebar.) Ac deinceps. (Sapientia ædificauit ſibi domum, excidit columnas ſeptẽ. Immolauit victimas ſuas, vinum miſcuit, & propoſuit menſam ſuam.) Nempe quod hic ait ſapi- Iohan. 1. entia, dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum, &c.) Hoc euangeliſta confirmans. In principio (inquit) erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum, hoc erat in principio apud deum. Et quod hic ait, Quando pręparabat cœlos aderam, quãdo certa lege vallabat abyſſos, & cætera, cum eo eram cuncta componens, hoc eſt, quod idem exprimens, omnia (inquit) per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Itẽ quod hic ait, & delectabar per ſingulos dies ludens coram eo, omni tempore ludens in orbe terrarum, & delitiæ meæ eſſe cum filijs hominum, hoc eſt quod ait idem qui ſupra. Quod factũ eſt in ipſo vita erat. Deinde quod ait hic, Sapientia ędificauit ſibi domum, hoc eſt, quod idem Euangeliſta dicit. Et verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Quod itidem ait, Excidit columnas ſeptem, miſit ancillas ſuas vt vocarent ad arcem, & ad mœnia ciuitatis, hoc eſt, ſpiritus ſancti dona diſtribuit, & infirma mundi elegit, vt 1. Cor. 1. fortia vinceret, & vocaret ad fidem Euãgelij. Nam reuera quaſi de petra ſeptem columnas excidit, cum de plenitudine diuinitatis corporaliter habitante in ſe, dona ſeptiformis ſpiritus ſancti Prouerb. 5. credentibus in ſe diuidere non deſinit. Item dicit. (Bibe aquam de ciſterna tua, & fluenta putei tui. Deriuentur ſontes tui foras, & in plateis aquas tuas diuide.) Quid hoc eſt dicere, niſi credendo in Chriſtum, gratiam ſancti ſpiritus accipere, vt poſsis alijs ſalutarem doctrinam propinare. Iohan. 7. Sic enim ipſa incarnata ſapientia intelligi voluit, cum dixit, Qui credit in me, ſicut dicit ſcriptu- Prouerb. 6. ra, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Ergo & quod poſtmodum ait. (Vt cuſtodiat te à muliere mala, & à blanda lingua extraneæ. Non concupiſcat pulchritudinem eius cor tuum, ne capiaris nutibus illius.) De vitanda doctrina hæretica, dictum rectè intelligitur. Cum hæc ita ſe habeant, quid eſt, quod initio parabolarum de vitanda ſanguinis effuſione exhortatur, niſi paſſionem CHRISTI reſpicit, quę ſalutis noſtrę ſumma eſt, de qua maximè pendet noſtra fides? Prouerb. 1. Nam quia ſaluationis humanę ſumma eſt, recte ab illa ſermones parabolicos exorſus eſt. (Fili mi (inquit) ſi te lactauerint peccatores, ne acquieſcas eis. Si dixerint, veni nobiſcum, inſidiemur ſanguini, abſcondamus tendiculas, contra inſontem fruſtra, & deglutiamus eum, ſicut infernus viuentem, & cætera.) Nempe ſic dixerunt peccatores phariſæi, & pontifices, & ſic dicendo, lactauerunt miſerum populum, & acquieuit eis. Sapientia verò nihilominus foris prædicauit, in plateis vocem ſuam dedit, in capite turbarum clamitauit. Tandemq; nõ exaudita, dixit, (Ego quoque in interitu veſtro ridebo, & ſubſannabo, cum vobis quod timebatis aduenerit.) Quod timebatis, ait, ſubauditur, dicentes. Ne forte veniant Romani & tollant noſtrũ & locum & Gentem. Iohan. 11. In Eccleſiaſte cui dubium eſt, quoniam ad futurorũ ſpem nos inſtruat, dicendo. (Vanitas vanitatum, & omnia vanitas?) Quare omnia vanitas, niſi quia omnia trãſitoria? Et quare hæc dicit, quare vniuerſa quæ ſub cœlo ſunt vanitatis arguit, niſi vt ſpe futurorum quæ feria, ſpe inuiſibilium, Eccle. 1. quæ æterna ſunt, hæc præſentia, hæc viſibilia doceat deberi contemni? Currit per omnia, iudicat omnia, omne quod in mundo eſt, omnem concupiſcentiam carnis, omnem concupiſcentiam Eccle. 11. oculorum, & cuncta vanitatis arguit. Et quædam quidem in primis approbat. Verbi gratia, cum dicit. (Lætare iuuenis in adoleſcentia tua.) Verum poſtmodũ reſumpto iudicio rationis. (Adoleſcentia (inquit) & voluptas vana ſunt.) Proinde & Eccleſiaſtes dicitur, quod interpretatur concionator, quia videlicet, prius infirmam de ſingulis ſententiam ipſe proponit, & ipſe cõtinuo velut concionando firmis rationibus in cõſpectu omnium deſtruit. Deniq; in calce libri quo tendat, euidenter oſtendit. (Finem (inquit) loquendi omnes pariter audiamus. Deum time & man- Ibidem, 12. data eius obſerua.) Hoc enim eſt omnis homo.) Et cuncta quæ fiunt, adducet deus in iudicium Canti. 1. pro omni erratu, ſiue bonum ſiue malum ſit.) In Canticis eccleſia vniuerſalis, vel etiam ſingulariter quælibet anima fidelis, quæ iam vſq; ad amorem dei profecit, hanc primam vocem emittit. Oſculetur me oſculo oris ſui.) Plane oſculum oris eccleſia tunc adepta eſt, quando dei filius incarnatus eſt, quando in thalamo vteri virginalis diuina natura naturæ humanæ in vnã perſonam coniuncta eſt. Item quælibet anima quæ deum diligit, oſculum adipiſcitur, quando dulcedinem diuinitatis occulta inſpiratione guſtare meretur, qui tamen contactus tam velociter tranſit, vt ſibilo auræ leuis rectè comparetur. Amplius autem & oſculum & omnimodam coniunctionem tunc adipiſcetur, quãdo corpore depoſito, ad ipſam amatoris ſui faciem videndam perducetur. Nihil immorandum eſt, nec enim neceſſe habemus docere aut doceri, quod charitas ſignificetur totis libri huius vocibus, idcirco iam ad alia tranſeamus.

LIBRI PSALMORVM FINIS.

RVPERTI

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN LIBROS REGVM, COMMENTARIORVM LIBER QVINTVS,

Quod ait dominus ad Salomonem: quia habuiſti hoc apud te, & quid ſit peccatum ſuum quenquam apud ſe habere, & quòd ideirco regnum eius abſcindendum fore prædixit. CAPVT I.

DIxit itaq; dominus Salomoni. Quia habuiſti hoc apud te, & non cuſtodiſti pa- III.RE. XI.
ctum meum, & præcepta mea quæ mandaui tibi, diſrumpens ſcindam regnum
tuum, & dabo illud ſeruo tuo.) Quia habuiſti (inquit) hoc apud te. Cui ſic dici-
tur, palam eſt, quòd peccatum ſuum necdum confiteatur. Nam apud ſe habet,
cui quod fecit non diſplicet. Cæterum cui diſplicet, non apud ſe, ſed contra ſe
habere dicendus eſt. Nec enim abſcondit, ſed annunciat, non defendit, ſed ac-
cuſat. Quoniam (inquit) iniquitatem meam ego cognoſco, & peccatum meum contra me eſt Pſal.50.
ſemper. Item, Quoniam iniquitatem meam annunciabo. Idcirco diſrumpens (ait) ſcindā regnum Pſal.37.
tuum, ſubauditur, quod penè contigit patri tuo, niſi quia iniquitatem ſuam annunciauit, & cogi-
tauit pro peccato ſuo. Nam cecinit buccina Syba filius Bochri, dicēs, Non eſt nobis pars in Da- 2.Reg.20.
uid, neq; hæreditas in filio Iſai. Et ſeparatus eſt omnis Iſrael à Dauid, ſecutusq; eſt Sybam filium
Bochri. Viri autem Iuda adhæſerunt regi ſuo. Regnum illi neq; auferre Abſalon, neq; ſcindere
potuit Syba, quia videlicet quod habuiſti apud te, hoc ille apud ſe non habebat. Minus pecca-
uerat & ipſum peccatum à ſe excutiebat, accuſabat, annunciabat.

Quòd dixit: Et non cuſtodiſti pactum meum, & in quo Salomon iure denotetur qui ſapientiam poſtulauit, quamuis hoc domino placuerit, quam in nocte per ſomnium accepit non perſeueraturus. CAPVT II.

ET non cuſtodiſti (ait) pactum meum. Pactū quippe pepigeram tecum, in his verbis. Si autem
ambulaueris in vijs meis, & cuſtodieris præcepta mea, ſicut ambulauit pater tuus, longos fa-
ciam dies tuos. Tu in vijs meis non ambulaſti, ſed apud te habuiſti hoc. Ego ergo debitor non 3.Reg.3.
ſum, vt longos faciam dies tuos. Hic iam rectè quæritur. Quare pactum ineundo ſub conditione
poſuit, quòd faceret dies eius longos. Videlicet, quia quod iure reprehenditur, data ſibi optio-
ne in illa nocte per ſomnium à domino dicēte, Poſtula quod vis vt dem tibi, iſte quod optimum
fuiſſet, dies longos, dies æternos non poſtulauit, ſed ſapientiam ad diſcernendum iudicium, cor
docile ad iudicandum populum poſtulauit. Quomodo ergo (inquis) ſcriptum eſt, Placuit ſer- 3.Reg.3.
mo coram domino, quòd Salomon rem huiuſmodi poſtulauit? Ad hæc (inquam) placuit ei, non
tanquam ſummum vel perfectum bonum, ſed tāquam bonum comparatione deteriorum. Pro-
inde dicit. Quia non petiſti tibi dies multos, nec diuitias, nec animam inimicorum, ſed poſtula-
ſti tibi ſapientiam, ecce dedi tibi. Nempe diuitiæ aut multi dies vitæ præſentis, aut vltio de ini-
micis, bona quidem aliqua, ſed infima ſunt, gratiam autem habere in oculis domini, & dies æter-
nitatis, verùm ſummum atq; perfectum bonum eſt. Porrò ſapientiam habere ad diſcernendum
iudicium, bonum quidem, ſed mediocre bonum eſt. Igitur placuit quidē coram domino, quod
Salomon poſtulaſſet rem huiuſcemodi, reprehenſibilis tamen in eo eſt, quod data ſibi optione
tam prona ad dandum largitate domini, bonum illud quod verum & ſummum eſt, non poſtu-
lauit, rectéq; denotatur quod ſapientiam in nocte & per ſomnium, non perſeueraturus accepit.

Quòd in iſto iudicio deus Hieroboam ſciſſuras regni tradiderit, & qualia populi peccata præceſſerint. CAPVT III.

FActum eſt igitur in tempore illo, vt Hieroboam egrederetur de Hieruſalem, & inueniret
eum Ahias Sylonites propheta in via opertus pallio nouo. Erant enim duo tantum in agro.
Apprehendeosq; Ahias pallium ſuum nouum, quo opertus erat, ſcidit in duodecim partes, &
ait ad Hieroboam. Tolle tibi decē ſciſſuras. Hæc enim dicit dominus deus Iſrael, Ecce ego ſcin-
dam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus.) Manifeſta & ſecundum rem con-
grua ſignificatio eſt. In propheta dominus loquitur, domini autem quoddam pallium vel quaſi
veſtis eſt, is quia adhæret illi populus. Sed nunquid ignorabat dominus, qualis eſſet vel quid fa-
cturus eſſet Hieroboā, cui tot partes pallij tot tribus populi delegebātur? Nunquid (inquā) igno
rabat, quod ſciſſum à domo Dauid populū accipiens, à deo quoq; ſciſſurus eſſet faciendo vitulū
aureum quē pro deo colerēt? Quare ergo talē populo ſuo regē acquiſiuit? Nimirū rationabiliter
hoc & cum iudicio fecit, eademq; iuſtitia qua regem petentibus Saulem dedit, quē qualis futu-
rus eſſet ignorare non potuit. Nam & tunc Samuelem, imo in Samuele deum abijciebāt, ipſo di-
cente. Non enim te abiecerūt, ſed me, & nūc indignabātur Dauid regnare aut regnaſſe ſupra ſe.

III.RE. XI. Ex ipſa geſtorum ſerie perſpicuum eſt hoc. Et in primordijs regni Dauidici ſubtraxerunt ſe to-
2.Reg. 5. tis ſeptem annis non ſequentes, non approbantes electionem domini, ſuperq; ſolam tribum Iuda in Hebron regnauit Dauid, & deinceps, ſemper dubij, ſemper infidi fuerunt, eidem Dauid. Quem aduerſus illum rebellantem non luſciperent, qui Abſolon filium aduerſus patrem conſtituerunt ſuper ſe regem? Poſtquam ille periit, protinus auſum buccina perſonare ſecuti ſunt Seba
2.Reg.20. filium Bochri, dicendo, Non eſt nobis pars in Dauid, neque hæreditas in filio Iſai. Nunc quoq; inuidiam ſuam prodiderunt, occaſiones quærendo aduerſus Roboam, & dicendo, Pater tuus
3.Reg.12. duriſsimum iugum impoſuit nobis, cum per illius ſapientiam diuites facti fuiſſent & inclyti. Igitur tanquam iudex, reos tali tradidit regi, qui volentes ſcinderet à domo Dauid, volentes (inquam) ſcinderet à ciuitate Dauid, diuideretq; à templo dei, à cultu vnius & ſolius dei veri, & cupitis faceret ſeruire ſimulachris.

Cur tot ſciſſuras pallij ſui fecerit propheta, & quòd extunc regnum Iſrael decem vicibus ſciſſum ſit. CAPVT IIII.

EST & adhuc quod quæramus, Cur tot ſciſſuras propheta fecit, cur pallium ſuum in duodecim partes ſcidit? Nempe ſi nihil aliud quàm regni vnius diuiſionem in duo regna ſignificare volebat, poterat vnum pallium ſcindere in duas partes, non æquas tanto iuxta modulum impares, quanto iuxta numerum decem tribubus erat minor tribus vna. Quare ergo prophetę imò ſpiritui domini, in propheta ſic magis placuit, & tot ſciſſuras fecit? Planè & in hoc veræ rationis conſtantia eſt. Sciſſum nempe à domo Dauid illud regnum Iſrael, deinceps aduerſus ſeipſum diuiſum fuit decies, & ita demum deſolatum eſt, vt domus ſupra domũ caderet, rege Aſſyriorum
Luce 11. transferente Iſrael, iuxta Gozam fluuium, in ciuitates Medorũ. Quas videlicet diuiſiones pro-
3.Reg.15. ſequi facile eſt. Filium huius Hieroboam nomine Nadab percuſsit Baaſa, Hæc ſecunda Iſrael
3.Reg.16. ſciſſura regni eſt. Eiuſdem Baaſa filium Hela occidit Zambri, regnauitq; pro eo Zambri ſe in pa-
3.Reg.22. latio incendit, obſidente Amri qui & pro eo regnauit. Poſt hunc regnauit Achab, & poſt eum
4.Reg.9. & 10. filius eius Othozias, & poſt eum frater eius Ioram. Sed iſtũ occidit Iehu, regnauitq; pro eo vſq;
4.Reg.15. ad quartam generationem. Quintum ab illo percuſſit Sellum, regnauitque pro eo. Sed & iſtum percuſsit Manahem, regnauitq; pro eo. Filium quoque huius Phaceiam percuſsit Phacee filius Romeliæ, regnauitq; pro eo. Sed & contra iſtum coniurauit Ozee, percuſsitq; eum, & interfecit,
4.Reg 17. regnauitq; pro eo. Contra iſtum aſcendit rex Aſſyriorum, & tranſtulit Iſrael in Aſſyrios. Hæc decima fuit ſciſſura. Nam in Hieroboam prima, in Baaſa ſecunda, in Zambri tertia, in Amri quarta, in Gehu quinta, in Sellum ſexta, in Manahem ſeptima, in Phacee filio Romeliæ octaua, in Ozee nona, in rege Aſſyriorum qui diuiſos à deo & Dauid rege ſuo diuiſit etiam loco transferendo in Aſſyrios, recte computatur decima. Bene igitur propheticus, dum regni vnius diuiſionẽ in duo regna præcidit, pro ſigno tamen diuiſionis, decem ſciſſuras Hieroboam tradidit, quia regnum ſuum decies diuidendum præuidit & ita fore deſolandum.

Quod exemplum hæreticorum ſit, qui ſcindunt ſe à domo Dauid ab eccleſia Chriſti, & quòd rectè dictum ſit. Porrò vna tribus remanebit Salomoni, &c. Cum duæ poſsint dici, Iuda & Beniamin. CAPVT V.

EXemplum hoc hæreticorum eſt. Taliter & ab eccleſia ſciſi, & aduerſum ſeipſos diuiſi ſunt, & ſic regnum eorum deſolatum eſt, & domus ſupra domum cecidit. Tribus Iuda quod in-
1.Iohan.2. Cant.4. terpretatur confeſsio, & ciuitas Dauid, catholica eccleſia eſt, veram tenens confeſsionem vnicæ fidei, à qua illi per ſciſſuras exierunt, quemadmodum dicit. Ex nobis exierunt, ſed non erant ex nobis. Huius videlicet catholicæ eccleſiæ, frater eſt dominus Ieſus Chriſtus, qui incarnatus loquitur, vulneraſti cor meum amica mea, ſoror mea ſponſa. Item, Hortus concluſus, ſoror mea ſponſa, frater iſte hic per hunc prophetam rectè figuratur. Ahias quippe frater meus interpretatur. Antequam exiſſent ex nobis hæretici, vnum erant nobiſcum pallium huius fratris noſtri, per concordiam eiuſdem religionis, per conſonantiam eiuſdem confeſsionis. Sed ex nobis exierunt, & errores ſuos ſecuti ſunt. Ita illis exeuntibus, ſciſſum eſt pallium & ſciſſuræ Hieroboam traditæ ſunt. Hieroboam interpretatur, dijudicans populum. Signat autem Hæreſiarchen quempiam, ſic flatu ſuperbiæ ſuæ dijudicantem populum Chriſtianum, quomodo ventus in area dijudicat paleam & granum. Flauit Arrius vel quilibet hæreſiarcha alius, & quo voluit flatu ſuo vanos & carnales quoſq; impulit, qui etiam cum adhuc confiterentur ſe nobiſcum noſſe deum, factis ne-
Tit.1. 1.Cor.11 gabant. Hoc modo hæreſium auctores populum, ſæpe dijudicauerunt vtiliter. Nam neceſſe eſt, inquit Apoſtolus, hęreſes eſſe, vt quiprobati ſunt, manifeſti ſint. Hic non negligendum eſt, quòd cum dixiſſet propheta. Tolle tibi decem ſciſſuras, ſubſecutus. Porrò vna tribus (ait) remanebit Salomoni propter ſeruum meum Dauid. Nempe vna tribus & decem vndecim ſunt. Nonne duodecim erant tribus Iſrael? Quare ergo vnam tantum tribum reſiduam dixit? Nonne regnauit Roboam ſuper Iudam & Beniamin? Imò & de cæteris tribubus pleroſque ſub regno ſuo habuit. Sic etenim poſtmodum ſcriptum eſt. Super filios autem Iſrael quicunq; habitabant in ciuitatibus

tatibus Iuda, regnauit Roboam. Ergo hic myſticè intelligendum, quia exeuntibus ex nobis hæreticis qui non erãt ex nobis, quotquot in eccleſiaſtica pace manemus, rectè tribus vna dicimur, quia per ſchiſmata non diuidimur.

Quod excogitatio vitulorum myſticè ſit adinuentio omnis hæreticorum, quorum conſortium quantum ſit vitandum, illud indicat, quòd virum dei, quia panem ibi deceptus comedebat, leo inuenit & occidit.

CAPVT VI.

ET excogitato Hieroboam conſilio fecit duos vitulos aureos, & dixit populo, Nolite vltra aſcendere in Hieruſalem. Ecce dij tui Iſrael, qui te eduxerunt de terra Aegypti,) &c. Excogitato (inquit) conſilio, O cogitationem ſine intellectu & conſilium ſine prudentia. Nunquid ſic cogitando, & ſic ſibi conſulendo regnare poterat ſtabilius, quàm ponendo ſpem ſuam in domino? Potuit quidem deuocare populum, ne aſcenderet ad ſacrificandum in domum domini, ſed non quem ſperabat ex hac peſsima radice, fructum recipere potuit regni diuturni, viginti duobus annis regnauit. Imò ſeruiuit vitulis aureis, ſeruus peccati, & regno ſimul & vita priuatus eſt, filioque ſua Nadab pœnam peccati, quod theſaurizauerat, hæreditariam reliquit. Nam inſidiatus eſt ei Baaſa de domo Iſachar, & percuſsit eum, ſicque deletus eſt Heroboam iuxta prophetæ iam dicti reſponſum, durumq; nuncium, ſicut mundari ſolet fimus vſque ad purum. Huic ſimile fuit hæreticorũ omne conſilium. Nam & illi ne aſcenderet populus in Hieruſalem, ad ſacrificandum domino, fecerunt vitulos aureos. Quid enim ſermo hæreticus, nitidus & accuratè compoſitus, niſi aureus vitulus? Aureus nanq; vitulus foris eſt ſpecioſus, intus vacuus eſt, & ſine ſenſu. Sic omne dogma hæreticorum foris ad demulcendum aures, ſermonis habet nitorem, intus nullam habet virtutem. Adorant igitur vitulos aureos, quicunq; propter ſermonis venuſtatem, vanos & à virtute vacuos ſectantur hæreticos. (Et aſcendit Hieroboam ſuper altare vt adoleret incenſum.) Non dictum eſt, acceſsit ad altare ſiue aſcendit ad altare, ſed dictum eſt, aſcendit ſuper altare. Iuxta ſenſum iam dictum, hoc eleganter & propriè dictum. Hæretici nanq; ſuper altaria ſua aſcendunt, quia non dei, ſed ſuam gloriam quærunt, quia ſemetipſos prædicant, non dominum Ieſum Chriſtum. Eorum quàm vitandum ſit conſortium, ſubiectum ſtatim indicat exemplum. Virum dei qui venerat de Iuda in ſermone domini Hieroboam ſtante ſuper altare, & exclamauerat contra altare, leo inuenit in via, & occidit. Sic enim illi mandatum fuerat in ſermone domini præcipientis. (Ne comedas panem, neq; bibas aquã, nec reuertaris per viam qua veniſti.) Fefellit autem eum pſeudo propheta, & reduxit ſecum, comeditque panem in domo eius & bibit aquam. Occidit ergo eum vt prædictum eſt leo in via. Igitur conſortium hæreticorum qui vitulos mendacij fabricauerunt, docemur vitare, & cum eiuſmodi nec cibum ſumere, ne inueniat nos leo in via, ne veniat ſuper nos ſimilis hæreticorum vindicta. Interea notandum eſt, quòd hic propheta deceptus in ſemetipſo pœnam recepit, Hieroboam autem ipſe quidem dormiuit cum patribus ſuis, filius autem eius hoſtili gladio percuſſus interijt. Nam qui per imprudentiam fortè deceptus hæreticis communicauit, quaſi in ſemetipſo punitur, dum temporali præſentialiter pœna mulctatur, qui autem hereſim per malitiam ſtruxit quaſi in filio ſententiam recipit, dum in anima poſt hanc vitam mortem ſempiternam incurrit.

III. REG. XII.

1. Reg. 15.

3. Reg. 13.

De Helia cuius typum geſſerit in eo quòd ſiccitatem induxit propter Achab, & Iezabel, & quòd pauerunt eum corui, & quòd ad viduam Sareptha nam miſſus ſit.

CAPVT VII.

POſt hæc impietas creuit in Iſrael, cum ſuper vitulos Hieroboã additus eſt Baal. Nam Achab filius Amri duxit vxorem Iezabel filiam Methabaal regis Sydoniorum, & abijt, & ſeruiuit Baal, & adorauit eum. Tunc ſurrexit Helias propheta, de habitatoribus Galaad, & verbo domini continuit cœlum, vt non plueret ſuper terram annos tres, & menſes ſex. (Viuit dominus deus Iſrael (inquit) in cuius conſpectu ſto, ſi erit annis his, ros & pluuia, niſi iuxta oris mei verba. Et factus eſt ſermo domini ad eum, dicens. Surge, & vade in Sareptham Sydoniorũ, & manebis ibi, Præcepi enim ibi mulieri viduæ, vt paſcat te,) & cætera. Euangelica lucerna lucem nobis ſpiritualis intelligentię, hoc loco demonſtrat. Cum enim pręmiſiſſet dominus, vtiq; dicetis mihi hãc ſimilitudinem, Medice cura teipſum, quanta audiuimus facta in Capharnaum, fac & hic in patria tua, continuò ſubiunxit, Amen dico vobis, quia nemo propheta acceptus eſt in patria ſua. In veritate dico vobis, multæ viduæ erant in diebus Heliæ in Iſrael, quando clauſum eſt cœlum annis tribus & menſibus ſex, cum facta eſſet fames magna in omnem terram, & ad nullã illarum miſſus eſt Helias, niſi in Sareptham Sydoniæ, ad mulierem viduam Profectò, hæc dicens, illud intelligi voluit, quod ipſe in patria ſua non foret acceptus, & quemadmodũ Helias ad viduam Sarepthanam tranſmigrauit, relicta ſiccitate in Iſrael, ſic ipſe ad eccleſiã de gentibus tranſiturus eſſet, relicta fame verbi dei in Iſrael. Idcirco ſic terribiliter pręmiſit, dicẽs. In veritate dico vobis, quæ videlicet dictio magnã ſonat cõminationẽ irę imminentis. Myſticè igiť Helias quòd interpretatur deus

1. Reg. 16. III. REG. XVII.

Luce 4.

deus dominus,ipſe eſt dei filius cœli & terræ, deus & dominus. Achab quod interpretatur fra-
ter patris populus Indaicus eſt, perſecutor & occiſor eiuſdem dei, & dominus, frater(inquam)
patris,id eſt,cohæres diaboli patris ſui, quod comprobat iſte Helias, iſte deus & dominus cum
Matth.27. dicit. Vos ex patre diabolo eſtis.Iezabel,quod interpretatur fluxus ſanguinis,ſynagoga eiuſdem
populi eſt, quæ ex quo ſic locuta eſt, Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros, nunc vſque
Apoca.2. ſanguine fluere non deſinit.Cuius ſub ſpecie in Apocalipſi dicitur aduerſus Iudaicam & omnem
ſectam euangelicæ fidei contrariam. Sed habeo aduerſus te pauca, quia permittis mulierem Ie-
zabel,quæ ſe dicit propheten, docere & ſeducere ſeruos meos, fornicari & manducare de ido-
lothytis & cætera. Quid tandem eſt, quòd Helias cœlum claudit, ne pluat & recedit, niſi quia
Chriſtus ora apoſtolorum clauſit ſynagogæ peccatrici,& populo qui illum reiecit,& relicta illis
2.Corin.3. ſiccitate,& ſame audiendi ſiue intelligendi verbum dei, receſsit. (Recede (inquit) dominus,&
Matth.21. abſcondere,coruiſq; præcepi vt paſcant te.)Abſconditum à Iudæis deû dominum, quem inue-
nire non poſſunt,quia velamen malitiæ poſitum eſt ſuper cor eorum, corui in primis pauerunt,
quia peccatores humili conſcientia coruorum nigredinem imitantes, cum fide & charitate, pri-
mi illum receperunt.Quod præuidens ipſe quodam loco ſcribis & phariſæis dixit, Amen dico
Hebr.10. vobis,quia publicani & meretrices præcedent vos in regnum dei.Corui iſti primum in torrente
Heliam pauerunt,quia publicani & peccatores primum in Iudæa Chriſtum & apoſtolos eius re-
ceperunt.(Poſt dies autem ſiccatus eſt torrens.) Quia videlicet in breui ſic fideles qui erant ex
Iudæis rapinam bonorum ſuorum perpeſsi ſunt, à contribulibus ſuis, vt omnibus deficientibus
ipſi egerent.(Non enim pluerat ſuper terram.)Imo terra illa ſalutarem veritatis, nõ ſuſcipiebat
pluuiam.Factus eſt igitur ſermo domini ad Heliá,dicens,Surge,& vade in Sareptham Sydonio-
rum,&c.Sareptha oppidulû erat Sydoniorum,in via publica ſitum. Porrò Sydõ inutilis venatio
interpretatur.Et quid eramus nos gentes,niſi venatio inutilis, venatio diaboli? Igitur vade,in-
quit,in Sareptham Sydoniorû,id eſt,vade ad gentes,euangeliza per publicum,prædica per mun
dum vniuerſum.Ibi manebis,præcepi enim ibi mulieri viduæ,vt paſcat te. Præcepi, præceptum
poſui quod non præteribit,præueni per prędeſtinationem gratię,mulierem viduam.i.gentilita-
tem quondam à diabolo viro iniquo malè nuptam, nunc autem illo foras eiecto viduam,vt paſ-
cat te,vt credat in te.Ibi manebis,cum illa eris vſq; ad conſummationẽ ſeculi. (Surrexit, & abijt
Actu.13. in Sareptham.)Surrexit(inquam)& abijt Chriſtus,dicentibus apoſtolis,in quibus ipſe loqueba-
tur,Vobis quidem primum oportebat loqui verbum dei,ſed quoniá repuliſtis illud,& indignos
vos iudicaſtis æternæ vitæ,ecce conuertimur ad gentes. (Cumq; veniſſet ad portas ciuitatis,ap-
paruit ei mulier vidua,colligens ligna.)Ad portam ciuitatis nunc Chriſtus venit,quãdo primum
gentilitas auditu patulo verbum dei ſuſcepit. Tunc apparuit mulier vidua, tunc cito credens ſe
obtulit,& ante faciem vocantis aſtitit eccleſia.)Non(inquit) habeo panem niſi quãtum pugillus
poteſt capere farinæ,in hydria,& paululum olei in lecytho. En colligo duo ligna, vt ingrediar
& faciá illud mihi & filio meo,vt comedamus & moriamur.)Magnę ſibi paupertatis vera catho-
lica eccleſia conſcia eſt.Non ſuperbit,non extollitur, nõ ſibi diues aut ſufficiens videtur,quãdiu
1.Cor.13. vidua eſt,quamdiu peregrinatur.Quicquid interim de verbo dei, de ſcientia dei cõſequitur,pa-
rum eſt,velut tantum farinæ quantû pugillus capere poteſt. Quicquid vnctionis habet à ſpiritu
ſancto,quaſi parum olei in lecytho eſt. Quod enim nunc per ſpeculum in ænigmate videmus,
quantum eſt ad comparationem perfectionis quam expectamus? Igitur non niſi parû farinę,non
niſi parum olei habeo,inquit,En colligo duo ligna,en meam conſolor inopiá amplectens crucis
ligna,vt faciam mihi & filio meo,vt de modico quod habeo ſermonem bonum conficiam audi-
tori,nunc primum ad fidem initiato,vt comedamus & moriamur,nec enim nos iam comprehen
diſſe arbitramur.Operamur cibum, qui non perit, operamur quantum poſſumus panem vitæ in
Iohan.6. ſancto altari duobus lignis excoctum, cruce & paſsione Chriſti ſignatum accipimus, & damus,
vt comedamus & moriamur.Confitemur enim,quia indigni hoc facimus, & idcirco dignum eſt
vt moriamur,ſi abſq; miſericordia iudicemur.(Noli timere (inquit)ſed vade, & fac ſicut dixiſti.
Iohan.6. Veruntamen mihi primum fac de ipſa farinula ſubcinericium panem paruulum, & affer ad me.
Tibi autẽ & filio tuo facies poſtea.) Noli timere, ſed vade habens ſpem vitæ, & fac ſicut dixiſti,
credens huic promiſsioni,quia qui manducauerit ex hoc pane,viuet in æternû. Veruntamen vt
timere nõ debeas,vt meritò ſpẽ habeas,vt in æternum viuas, de ipſa farinula, de ipſa fide tua,de
ipſa traditione euangelica,mihi primû fac ſubcinericiû panem paruulû. Humilia in ieiunio ani-
mam tuam,& offer dignû ſacrificiû pœnitẽtię,& tûc demû tibi,& filio tuo facies.i.dignè offeres,
dignè percipies.(Hæc aût dicit dominus deus Iſrael,Hydria farinæ,nec lecythus olei imminue-
tur,vſq; ad diẽ in qua daturus eſt dominus pluuiá ſuper faciẽ terrę.(Non deficiet,ait,ſed vitę ef-
fectû habebit,vſquequo det pluuiá ſuper faciẽ terrę,vſquequo veniat plenitudo refectionis ęter
1.Cor.11. næ.)Vbi dicit hæc dominus deus Iſrael? In euangelio ſuo, in Apoſtolo ſuo, Quotieſcunq; enim
panẽ hunc mãducabitis,& calicẽ bibetis (ait Apoſtolus) mortẽ dñi annunciabitis,donec veniat.

De filio mulieris matrisfamilias quem ſuſcitauit Helias, qui dicitur fuiſſe Ionas, & quid myſticè deſignet mors eius. CAPVT VIII.

FActum eſt autem poſt verba hęc, ægrotauit filius mulieris matrisfamillas, & erat languor for-
tiſsimus, ita vt non remaneret in eo halitus. Dixit ergo ad Heliam. Quid mihi & tibi vir dei?)
Et reliqua. Huius mulieris viduæ filium, quem Helias ſuſcitauit, Hebræi Ionam ſanctum eſſe af-
firmât, qui & in exordio ſui voluminis dicitur filius Amathi. Ob hanc etiam cauſam, ipſum pue-
rum vocatum eſſe (aiunt) filium Amathi, quia mater, ait: (Nunc cognoui, quia vir dei es tu, & ver
bum domini in ore tuo verum eſt.) Amathi enim in lingua noſtra, veritatem ſonat. Ex eo quòd
verum Helias locutus eſt, ille qui ſuſcitatus eſt, filius eſſe dicitur veritatis. Et pulchrè de veritate
columba naſcitur. Ionas enim columba interpretatur. Myſticè autem hic idem intelligimus per Iohan. 11.
viduæ filium, quòd in euangelio per Marthę & Mariæ fratrem Lazarum. Etenim tam per huius,
quàm per illarum domũ, eccleſia rectè figuratur. Nam & in hac Helias, quòd interpretatur deus
dominus vtcunque ſuſtentabatur, & in illa deo domino Ieſu CHRISTO temporaliter mini-
ſtrabatur. Igitur & hic viduę filius, & illic Lazarus, peccatorem ſignificat eccleſię filium, qui poſt Ibidem.
acceptam fidem in anima mortuus eſt, dignum morte admittendo peccatum. Hoc tamen inter-
eſt, quòd hic in domo ſuſcitatur, ille quatriduanus de ſepulchro reuocatur. Quapropter hic &
recenti caſu peccatorem, & ille ſignificat mala conſuetudinẽ fœtentem. Dicit itaque mulier vi-
dua, dicit domino deo mater eccleſia. Quid mihi & tibi vir dei? Quid mecum iudicio contendis Hiere. 2.
vir aut homo, idemq́ue deus & homo filij dei? (Ingreſſus es ad me, vt rememorentur iniquita-
tes meæ, vt interficeres filium meum?) Nempe tanto pietatis affectu mater eccleſia pro filio ſuo
peccatore iuſte concitatur, vt quòd vnus de ſuis peccando moritur, ſuis imputet iniquitatibus.
Hac pietate fortis, ſic orat vt arguat, ſic arguit, vt oret & vincat. Ait enim Helias: (Da mihi filium
tuum.) Ait, inquam, dominus deus. Da mihi peccatorem tuum. Da mihi, age, hortare, vt per hu-
milem confeſsionem præſens aſsit. Hæc ait: (Tollensq́ue eum poſuit ſuper lectum ſuum.) Le-
ctus Heliæ, lectus dei domini, ſanctum eſt altare, mundusq́ue, & religioſus conuentus ſanctæ ec-
cleſiæ. Illic expandit ſe, atque metitur ſuper puerum tribus vicibus, condeſcendit enim peccato-
ri pœnitenti, recepta confeſsione & ſatisfactione, per quam patris & filij & ſpiritus ſancti fides,
quæ mortua fuerat, reuiuiſcit, & reformatur, & vera eſt reformatio, & vera eſt demonſtratio, di-
centis: En viuit filius tuus.

Quid reuerſio Heliæ oſtendentis ſe Achab myſticè ſignificet, & quid prophetæ Baal clamantes, ſeq́; cruentando concidentes, quid ignis inuocante Helia cadens de cœlo ſuper holocauſtum, & quid quod data eſt pluuia, & quòd Helias præcinctus lumbis currebat ante Achab. CAPVT IX.

POſt dies multos factum eſt verbum domini ad Heliam in anno tertio, dicens: Vade & oſten- III. REG.
de te Achab, vt dem pluuiam ſuper faciem terræ,)& reliqua. Ac hoc ire, ad hoc miſſus eſt ſe XVIII.
oſtendere, vt daretur pluuia ſuper faciem terræ. Et hoc factum eſt. (Rurſum orauit, & ecce cœli
contenebrati ſunt, & nubes & ventus factus eſt & pluuia grandis.) Ita futurum eſt, vt ſiccitas &
fames audiendi verbum dei, quæ in Iſrael contigit, venientibus & prædicantibus Enoch & He-
lia conuertatur in omnem plenitudinem diebus nouiſsimis. Sed quid hoc ſibi vult, quòd interim
velut iratus accurrit Helias, quòd non commonitorijs vtitur verbis, ſed cum iudicio agit, & quaſi
iurgio contendit? (Vade (inquit) Helias ad Abdiam, & dic domino deo tuo. Adeſt Helias.) Ac
deinceps. (Venitq; Achab in occurſum Heliæ, & cùm vidiſſet eum, ait: Tu ne es ille qui contur-
bas Iſrael? Et ille ait: Non ego turbaui Iſrael, ſed tu & domus patris tui, quia de reliquiſtis manda
ta domini, & ſecuti eſtis Baalim. Veruntamen nunc mitte, & congrega ad me vniuerſum Iſrael in
monte Carmeli, & prophetas Baal, quadringentos quinquagĩta, prophetasq́ue lucorum qua-
dringentos qui comedunt de menſa Iezabel.) Ita factum eſt. Venerunt, habitoq́ue certamine ſu-
perior apparuit dominus exaudiendo per ignem. (Dixitq́ue omnis populus, Dominus ipſe eſt
deus, dominus ipſe eſt deus.) Protinus ſequitur: (Dixitq́ue Helias ad eos. Apprehendite prophe
tas Baal, & ne vnus quidem effugiat ex eis. Quos cum apprehendiſſent, duxit eos Helias ad tor-
rentem Cyſon, & interfecit eos ibi.) Quid hoc, inquam, ſibi vult, quòd daturo domino pluuiam
ſuper faciem terræ, prius Helias tanta zeli armatura accedit indutus? Illud nempe, quòd in euan- Luce 21.
gelio ſuo verus Helias, verus deus dominus prænunciãdo dicit: Cum autem videritis circundari
ab exercitu Hieruſalem, tunc ſcitote quia appropinquauit deſolatio eius. Ac deinceps: Erit enim
preſſura magna ſuper terram, & ira populo huic. Et cadent in ore gladij, & captiui ducentur in
omnes gentes. Profectò tunc Helias, id eſt, deus dominus iratus contra ſacerdotes Baal venit,
quando nutu eiuſdem dei domini Romanus exercitus Hieruſalem ciuitatem circundedit. De-
nique quod nullus fidelis ambigit. Annas & Cayphas, cæteriq; ſacerdotes, vniuerſi ſeniores, om-
nes ſcribæ & phariſæi, qui contra dominum clamauerunt, ſacerdotes Baal extiterunt, imò ſacer-

III. REG dotes Barrabę latronis fuerunt. Pro Barraba cõtenderunt, pro latrone in certamine conſtiterũt.
VIII. Perſuaſerunt populo vt Barrabam ſibi dimitti peterẽt, Ieſum verò perderẽt. Ibi clamabant voce
Matth. 27. magna, dicendo: Tolle tolle, crucifige crucifige, & incidebant ſe iuxta ritum ſuum cultris & lanceolis donec perfunderentur ſanguine. Iuxta ritum ſuum, inquam, ſemper enim illis moris fuit, cruentare & cruentari, & nunc amplius ſanguine perfuſi ſunt, dicendo: Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros. Sed ecce ſacerdotibus illis præeunte ſacrificio Barrabæ ſui deus pater noſtrum Heliam, noſtrum deum & dominum, per ignem exaudiuit, per illũ enim ſpiritum ſanctum nobis dedit. Quomodo? (Currebant (inquit) aquæ circa altare, & foſſa aquæductus repleta eſt, &c.) Nempe lancea militis latus crucifixi domini patefaciente, cucurrit aqua cum ſanguine. Ce-
Iohan. 19. Luc. 12. cidit autem ignis de cœlo, ignis, inquam, de quo idem Ignem (inquit) veni mittere in terram, &
Act. 2. quid volo, niſi vt accendatur? Ille ignis ſtatim poſt holocauſtum cecidit, ſuper Apoſtolos videlicet, quando apparuerunt illis diſpertitę linguę tanquam ignis, &c. Sanè Abdias, cui occurrit Helias, & dixit: Vade & dic domino tuo, adeſt Helias, ipſe eſt qui in ordine prophetarũ quartus habetur. Abdias autẽ ſeruus domini interpretatur. Et rectè hoc nomine vocatur, fecit enim quemadmodum ſeruus domini. (Seruus autem tuus (inquit) timet dominum ab infantia ſua. Nunquid non indicatum eſt tibi domino meo, quid fecerim, cùm interficeret Iezabel prophetas domini, quòd abſconderim ex eis centum viros, quinquagenos & quinquagenos, & pauerim eos pane & aqua.) Idcirco quia centum prophetas ſaluauerat, accepit gratiam prophetalem, & de duce exercitus, factus eſt dux eccleſiæ. Tunc in Samaria paruũ gregem pauerat, nunc in toto orbe Chri-
Ex prologo in Abdiam ſti paſcit eccleſias. Quòd tandẽ data pluuia ſequitur: (Et manus domini facta eſt ſuper Heliam, accinctiſque lumbis, currebat ante Achab.) Illius temporis fuit ſignum quo venturus eſt currens
Luc. 1. ante illum populum, vt conuertat corda patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum. Iuxta hiſtoricam ſuperficiem hic nos exẽplo ſuo docet in oratione habere perſeuerantiam. Cùm enim dixiſſet puero. Aſcende & proſpice contra mare, & ille contemplatus reſpondiſſet, non eſt quicquam, ipſe vt erat pronus in terram perſeuerans poſita facie inter genua, reuertere ait ſeptem vicibus. In ſeptima autem vice, ecce nubecula parua quaſi veſtigium hominis, aſcendebat de mari. Proinde Iacobus apoſtolus cùm dixiſſet: Confitemini alterutrum peccata veſtra, & orate pro in-
Iacobi 5. uicem vt ſaluemini, hoc exemplum proponens. Helias homo erat ſimilis nobis, paſſibilis, &c. Ita concluſit. Multum enim valet deprecatio iuſti aſſidua.

De fuga eius, qua mori timens mori optauit, & cuius rei typus ſit ipſe vel iuniperus, ille ſque cibus, cuius in fortitudine tot ieiunauit diebus.

CAPVT X.

III REG. XIX. MIſitq; Iezabel nuntium ad Heliam, dicens: Hæc mihi faciant dij, & hæc addant, niſi hac hora cras poſuero animam tuam ſicut animam vnius ex illis. Timuit ergo Helias, & ſurgens abijt quocunq; eum ferebat voluntas.) Pauloante ſic fortis Helias vt cœlum clauſum cõtineret, totq; prophetis Baal interfectis, cœlum rurſus aperiret, nunc autem ſic infirmus, vt fugiat propter minas mulierum Iezabel turbatus, & præ pauore neſciens quo iret, palàm quoq; ſuo fecit exemplo, quia nullus homo de ſeipſo fortis eſt. Non tamen eiuſmodi infirmitas iure reprehenditur. Nam & in euangelio per conceſſionem loquitur dominus. Si vos perſecuti fuerint in vna ciuitate fu-
Matth. 10. gite in aliam. Sed quid eſt quòd mortem fugiens optat mori? Sequitur enim: (Cumq; veniſſet & ſederet ſubter vnam iuniperũ, petiuit animæ ſuæ vt moreretur. Et ait: Sufficit mihi domine, tolle animam meam, &c.) Sufficit mihi dixit, diu nanq; vixerat. Siquidẽ ipſe erat Phinees, filius Eleazari vt perhibent Hebræi. Quòd veriſimile videretur, niſi quòd Phinees de tribu Leui extitit, & Helias de habitatoribus Galaad fuiſſe perhibetur, vt ſupra legitur. Galaad nanq; ciuitas à monte Galaad in quo condita eſt ſortita vocabulum, quàm & cœpit de Ammorræorum manu, Galaad filius Machir, filij Manaſſe. Nullam quippe de Manaſſe poſſederunt ciuitatem filij Aaron, de cuius filio Eleazaro ortus eſt Phinees. Sed de tribubus Iuda & Simeon, & Beniamin ciuitates quatuordecim. Sed ad propoſitũ redeamus. Quid eſt, quòd ſic mori timet, vt mortem optet? Nihilominus & quod ſequitur, quæſitu dignum eſt. (Proiecitq; ſe (inquit) ſcriptura, & obdormiuit in vmbra iuniperi, &c.) Semel obdormiuit, & deinde ſurgens comedit & bibit, iterũ dormiuit, ſurgenſque denuo, comedit & bibit. (Et ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus & quadraginta noctibus, vſq; ad montem dei Horeb.) Nunquid caſu hæc geſta ſunt? Non vtique, ſed myſterijs propheticis plena ſunt. Helias qui ſupra in ſpiritu fortitudinis agẽdo, dei & domini ſecundum nomen ſuum typum gerebat, ipſe hoc loco in infirmitate ſua generis humani figuram geſtat. Ibi capitis, hic membrorum myſterium eſt. Iezabel, qui mortem Helię intẽtat, mors æterna eſt, quæ per peccatum in hunc mundum introierat. Hanc quicunque fugit, ſedet ſubter iuniperum, id eſt, confugit ad ſanctum & viuificum crucis dominicæ lignum. Currit ad baptiſmum, poſcit dominicæ paſſionis ſacramentum. Illic ambit mortem, illic feſtinat commori Chriſto, ne ab Iezabel occidatur, complantari ſimilitudini mortis Chriſti, ne in æterna morte detineatur.

Proijcit ergo ſe in vmbra iuniperi,& obdormiſcit,id eſt, ſubijcit ſe cruci Chriſti, & commoritur
illi.Omnes(inquit Apoſtolus) quicunq; baptizati ſumus in Chriſto Ieſu , in morte ipſius bapti- Galat.1.
zati ſumus.Inde ſurgens inuitatur ab angelo domini ad prandium,id eſt,percipit à ſacerdote do
minici corporis & ſanguinis ſacramentum. Illud comedit & bibit, & tamen rurſus obdormiſcit.
Quamuis enim Chriſto commortuus, mortem æternam euaſerit Chriſtianus, temporali tamen
morte corporis eſt moriturus. Sed rurſus angelus domini reuertitur , eumque iteratò inuitat ad
manducandum & bibendum.Surgit enim omnis qui dormit, veniente Chriſto in iuſſu,& in vo- 2.The.4.
ce archangeli, in tuba dei , & manducabit deinceps ſemel tantum , & ſemper panem verum, pa-
nem angelorum,facie ad faciem videndo deum.In fortitudine illius cibi ambulabit ad montem
dei quadraginta diebus & quadraginta noctibus, id eſt, perſeuerabit in coæternitate dei cunctis
diebus,imò ſine fine cum angelicis ſpiritibus.

De interpellatione eius aduerſus Iſrael,& diuino ad eum reſponſo,& quid in ſpiritu grandi & forti ſubuertente montes, & conterente petras,quid in commotione,quid in igne, quid in ſibilo auræ tenuis ſit. CAPVT XI.

CVmque veniſſet illuc,manſit in ſpelunca.Et ecce ſermo domini ad eum.Dixitque illi: Quid
hic agis Helias?At ille reſpondit:Zelo zelatus ſum pro domino deo exercituum, quia dere-
liquerunt pactum domini filij Iſrael. Altaria tua deſtruxerunt,& prophetas tuos occiderunt gla-
dio,& relictus ſum ego ſolus,&c.)Cuius rei fuerit hæc ſimilitudo vel ſignum,Apoſtolus aperit,
ex hoc loco ſumens teſtimonium. An neſcitis in Helia quid dicit ſcriptura, quemadmodum in- Rom.11.
terpellat dominũ aduerſus Iſrael? Domine prophetas tuos occiderunt,altaria tua deſtruxerunt,
& ego relictus ſum ſolus,& quærunt animam meam.Sed quid dicit illi reſponſum diuinum?Re-
liqui mihi ſeptem milia virorum,qui non curuauerunt genua ante Baal.Sic ergo & in hoc tempo-
re reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſaluæ factæ ſunt . Ergo ſicut ſupra diximus , in illis qui
curuauerũt genua Baal,myſticè Iudæi,qui Barrabbam ſibi elegerunt, intelligendi ſunt.Nam ſe-
ptem milia virorum , qui ante Baal genua non curuauerunt, ſeipſum vult Apoſtolus intelligi, &
cæteros qui ex Iudæis crediderunt. Quid porrò intendens ſic clamat, ſic aduerſum Iſrael inter-
pellat, ſe ſolum remanſiſſe exiſtimans , qui non curuaſſet genua ante Baal? Nempe illius aduen-
tum ſuſpirat, per quem reformandũ in integrum dei cultum, tanquam propheta nouerat. Meſ-
ſiam quippe , id eſt , Chriſtum iam aduenire optabat , iam cunctis pereuntibus in malum decli-
nantibus tempus eſſe vt ille veniret , maiori cordis , quàm labiorum voce clamabat. Ad hoc re-
ſpondens dominus.(Egredere(inquit)& ſta in monte coram domino. Et ecce dominus tranſit,
& ſpiritus grandis & fortis,ſubuertens montes,& conterens petras ante dominum.Non in ſpiri-
tu dominus.Et poſt ſpiritum commotio.Non in commotione dominus.Et poſt commotionem
ignis.Non in igne dominus. Et poſt ignem ſibilus auræ tenuis,& ibi dominus.)In ſpiritu grandi
& forti ſubuertente montes,& conterente petras, futuram captiuitatem ſignificat decem tribuũ
Iſrael,quæ facta eſt à Salmanaſar rege Aſſyriorum regnante Oſeæ.Non in ſpiritu(inquit)domi- 4.Reg.17.
nus,id eſt,nondum finis,nondum veniet Meſſias,dominus qui expectatur.In cõmotione tranſ-
migrationem primam deſignat tribus Iuda,qua tradendus erat Ioachim,rex Iuda in Babylonem
cum quadraginta milibus,nemine relicto exceptis pauperibus.Non(inquit)in commotione do
minus,id eſt,nondum finis nondũ veniet dominus. In igne ſecundam captiuitatem Iuda & Hie-
ruſalem vult intelligi,quando rebellante Sedechia,iterum venit rex Babylonis,& ſuccendit Na- 4.Reg.25.
buzardan princeps exercitus, domum domini & domum regis, omnemque domum combuſsit
igni, & muros Hieruſalem in circuitu deſtruxit. Non (inquit) in igne dominus, id eſt, nondum
templo exuſto,& ciuitate deſtructa tempus erit dominici aduentus . Et poſt ignem ſibilus auræ
tenuis,& ibi dominus.Sibilus auræ tenuis,occultus & ſecretus fuit aduentus domini,quem quaſi
de aura tenui, id eſt, de ſpiritu ſancto Maria virgo concepit . Fuerunt autem à prædicto turbine
vſque ad commotionem, id eſt, à captiuitate decem tribuum , vſque ad primam tranſmigratio-
nem filiorum Iſrael,anni circiter centum vigintiſeptem,qui ſupputantur hoc modo, anno ſexto
Ezechiæ tranſtulit rex Aſſyriorum Iſrael in Aſſyrios. Ipſe autem Ezechias vigintinouem annis
regnauit in Hieruſalem . Ergo regni eius reſidui erant anni vigintiquatuor. Qui coniuncti cum
quinquagintaquinque annis filij eius Manaſſe,ac duobus filijs eius Ammon, atq; triginta & vno
Ioſiæ,ac deinde vndecim Eliachim, qui dictus eſt Ioachim,tandemque tribus filij eius Ioachim,
fiunt centum vigintiſeptem ab illa commotione vſque ad ignem,id eſt,à prima tranſmigratione,
vſque ad templi & ciuitatis exuſtionem fuere anni vndecim regni Sedechiæ. Ab illo igne ſiue ab
illa captiuitate vſque ad ſibilum auræ tenuem , Id eſt, Chriſti aduentum , quot anni intereſſent,
Danieli his verbis reuelatum eſt.Septuaginta hebdomades abbreuiatæ ſunt ſuper populũ tuum, Dani.9.
& ſuper vrbem ſanctam tuam,vt conſummetur præuaricatio,& finem accipiat peccatum , & de-
leatur iniquitas,& adducatur iuſtitia ſempiterna,& impleatur viſio & prophetia,& vngatur ſan-
ctus ſanctorum,&c. Nimirum eo tendebat Helias,vt deleretur iniquitas per Chriſti aduentũ, &

III. RE. XIX. adduceretur iuſtitia ſempiterna, qui nunc abundante iniquitate ſe ſolum relictum eſſe putabat.

Iuxta anagogen quid ille ſpiritus, quid commotio illa, quid ille ignis, quid ille ſibilus, quid ipſe Helias ſignificet, operiens pallio vultum ſuum. CAPVT XII.

IVxta anagogen ſpiritus ante dominum, euertit montes, & petras conterit, quia pauor, qui ex aduentu eius irruit, & altitudinem cordis noſtri deijcit, & duritiam liquefacit. Sed ſpiritu commotionis, & igni non ineſſe dominus dicitur, eſſe verò in ſibilo aurę tenuis non negatur, quia nimirum mens cum in contemplationis ſublimitate ſuſpenditur, quicquid perfectę cõſpicere pręualet, deus non eſt. Cùm verò ſubtile aliquid conſpicit, hoc eſt, quòd de incomprehenſibili ſubſtantia æternitatis audit. Quaſi enim ſibilum auræ tenuis percipimus, cùm ſaporem incircunſcriptæ veritatis contemplatione ſubita ſubtiliter deguſtamus. Tunc ergo verum eſt, quòd de deo cognoſcimus, cùm plene nos aliquid de illo cognoſcere non poſſe ſentimus. Vndè bene ſubditur. (Quod cùm audiſſet Helias, operuit vultum ſuum pallio, & ingreſſus, ſtetit in oſtio ſpeluncæ, &c.) Poſt auræ tenuis ſibilum, vultum ſuum operuit propheta, quia in ipſa ſubtiliſsima contemplatione veritatis, quanta ignorantia homo tegatur agnoſcit. Vultus nanque pallium superducere eſt, ne mens altiora quærere audeat, hanc ex conſideratione propriæ infirmitatis velare, vt nequaquam intelligentiæ oculos vltra ſe præcipitanter aperiat, ſed ad hoc quod apprehendere non valet, reuerenter claudat.

Quomodo ad imperium domini Helias Heliſæum prophetam, & Heliſæus Iheu regem vnxerit ſuper Iſrael, & quod contra decretum domini egerit Achab reſeruando Benadab, adeò quòd diceret dominus: Erit anima tua pro anima eius, &c. CAPVT XIII.

ET ait dominus ad eum: Vade & reuertere in viam tuam per deſertum in Damaſcum. Cumq́; perueneris illuc, vnges Azahel regem ſuper Syriam, & Iheu filium Namſi vnges regem ſuper Iſrael. Heliſęum autem filiũ Saphath, qui eſt de Abelmaula vnges prophetam pro te. Et erit quicunq; fugerit gladium Azahel, interficiet eum Iheu, & qui fugerit gladiũ Iheu, occidet eum Heliſæus.) Horũ quę pręcepta ſunt, vnum ſolũ Helias continuo feciſſe legitur. Profectus ergo inde, repperit Heliſæum filium Saphath arantem in duodecim iugis boum, & miſit ſuper illũ pallium
4. Reg. 1. ſuum. Qui ſtatim relictis bobus, cucurrit poſt Heliam. Hoc inquã ſolum Helias, cætera Heliſæus fecit, poſtquam tranſlatus eſt Helias. Et Azahel quidem nõ vnxit, ſed ſtante illo coram eo cõturbatus eſt vſque ad ſuffuſionem vultus & fleuit. Cui Azahel ait: Quare dominus meus flet? At ille reſpondit. Quia ſcio quę facturus ſis filijs Iſrael mala, ac deinceps. Oſtendit mihi dominus te regem Syriæ fore. Tunc Benadab rex Syriæ ægrotabat. Continuò ſequitur ſcriptura. Qui cùm receſsiſſet ab Heliſæo, videlicet Azahel, venit ad dominum ſuum. Tulitq; altera die ſtragulũ, & infudit aqua, & expandit ſuper faciem eius. Quo mortuo, regnauit pro eo, Iheu autem filiũ Namſi poſtmodum vnxit. Vocauit vnum de filijs prophetarum, & ait illi: Accinge lumbos tuos, & tolle lenticulam olei hanc in manu tua, & vade in Ramoth Galaad. Cumq́; veneris illuc, videbis Iheu
4. Reg. 9. filium Ioſaphath, filij Namſi, &c. Quis ita immutauit decretũ domini? Achab hoc fecit permiſſus iudicio domini. Non fecit Achab quod dominus voluerat, non ſecutus eſt iudicium, quòd iudi-
III. RE. XX. cauerat dominus ſuper Benadab. Videamus hiſtoriæ ſequentia. (Benadab rex Syriæ, cõgregauit omnem exercitum ſuum, & triginta duos reges ſecum, & equos & currus & aſcendens pugnabat cõtra Samariam, & obſidebat eam.) Ac deinceps. (Et ecce propheta vnus aſcendẽs ad Achab regem Iſrael ait: Hæc dicit dominus. Certè vidiſti oẽm multitudinem hanc nimiam? Ecce ego tradam eam in manu tua hodie, vt ſcias quia ego ſum dominus.) Illo dicente: (Per quẽ, per pediſſequos, inquit, principum prouinciarũ, & tu incipies præliari.) Ita factũ eſt. Inito certamine fugerunt Syri, & perſecutus eſt eos Iſrael, & percuſsit Syriam plaga magna. Poſtquam annus trãſierat recenſuit Benadab Syros, & aſcendit in Apheth, vt pugnaret contra Iſrael. Dixerunt enim ſerui eius. Dij montium, ſunt dij eorum, ideo ſuperauerunt nos. Sed melius eſt, vt pugnemus cõtra eos in campeſtribus, & obtinebimus eos. Dominus aũt, quoniam, inquit, dixerunt deus montium eſt dominus, & nou deus vallium, dabo omnem multitudinem grandem hanc in manu tua. Ita factũ eſt. Percuſſerunt filij Iſrael de Syris centũ milia peditum in die vna, & ſuper vigintiſeptem milia hominum qui remanſerant, cecidit murus ciuitatis Apheth, ad quam cõfugerant. Benadab poſtmodum ſemetipſum tradidit, & leuauit eum in currum ſuum Achab, pepigitq́ue cum eo fœdus, & dimiſit eum. Dominus autem, quoniam, inquit, dimiſiſti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo illius. Claret, itaque quia Benadab regem dominus dignum morte iudicauerat, & idcirco iuſſerat pro illo vngi Azahel, mox traditurus illum in manu Achab. At ille ſuperbus & vanus dimiſit eum, ac proinde iuſte in iudicium Saul incidit, qui Agag regem Amalech reſeruauit contra præceptum domini. Sententia dicentis erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo illius, hoc modo completa eſt. In anno tertio deſcendit Ioſaphat rex Iuda ad regem Iſrael. Dixitq́ue rex Iſrael ad ſeruos ſuos:

An igno-

An ignoratis, quod noſtra ſit Ramoth Galaad, & negligimus tollere eã de manu regis Syriæ? Aſcendit itaque rex Iſrael & Ioſaphat rex Iuda, in Ramoth Galaad. Commiſſo prælio, vnus tetendit arcum in incertum, & caſu percuſſit regem Iſrael, inter pulmonem & ſtomachum. Fluebat aũt ſanguis plagæ in ſinum currus. Sepelieruntque regem in Samaria, & lauerunt currum eius in piſ- 3.Reg. 22.
cina Samariæ, & linxerunt canes ſanguinem eius, & habenas lauerũt. Hoc modo, quia dimiſit Benadad, fuit anima eius pro anima illius. Nec verò tantum, quia dimiſerat illum impium morte dignum, verumetiam quia occiderat & poſſederat, occiderat inquã Naboth Iezraelitẽ, & poſſederat vineã eius, quã ille vendere noluerat. Sic impius fuit Achab, vt virum dignũ morte dimitteret de manu ſua, & iuſtum occideret pro cupiditate ſua. 3.Reg. 22.
Recte igitur & ordine iudicij pulcherrimo, anima eius pro anima illius, vt ex illo quem dimiſerat, occideretur, & canes linxerunt ſanguinem eius, cuius & carnes comedere debuerãt iuxta verbũ domini, quòd locutus fuerat in manu Heliæ ſerui ſui. Si mortuus fuerit Achab in ciuitate, comedent eum canes, Si aũt mortuus fuerit in agro, comedent eum volucres cœli. Sed humiliatus Achab cauſa domini, ſcidit veſtem ſuã, & operuit cilicio carnẽ ſuam, ieiunauitque ac dormiuit in ſacco, & ambulauit demiſſo capite. Idcirco dominus: nõ inquit inducã malum in diebus eius, ſed in diebus filij ſui inferam malum domui eius. Porro populus eius hoc modo fuit pro populo Benadab. Regnãte Iorã filio eius, cõgregauit Benadab vniuerſum exercitũ ſuum, & aſcẽdit, & obſidebat Samariã. Factaque fames eſt magna in Samaria, & tãdiu obſeſſa eſt, donec venũdaretur caput aſini octoginta argenteis, & quarta 4.Reg. 6.
pars cabi ſtercoris columbarum, quinque argẽteis. Cumque rex Iſrael tranſiret per murum, mulier quædã exclamauit ad eum dicens, Salua me domine mi rex, Qui ait, Nõ, Te ſaluet dominus. Vndè te ſaluare poſſum, de area an de torculari? Dixitque ad eam rex, Quid tibi vis? Quæ reſpõdit, Mulier iſta dixit mihi, Da filium tuum vt comedamus eũ hodie, & filium meum comedamus cras. Coximus ergo filium meũ, & comedimus, & cætera. Igitur Heliæ quidẽ mandauerat dominus vngere Azahel regẽ ſuper Syriam, & ipſum tradiderat in manus Achab, ſed mandatum hoc vt non impleret Helias, Achab permittente domino, in cauſa fuit, quòd in malum illi & domui eius verſum eſt. Nec tamen diſſolui poterat voluntas domini, quin moreretur vir morte dignus Benadab, & regnaret Azahel, excepto quod vnctus nõ eſt, nec enim dignũ erat, vt per prophetã vngeretur, qui dominũ ſuum interficeret. Quomodo aũt impleũ eſt quod ait dominus, & erit, quicunque fugerit gladiũ Azahel, occidet eum Iheu, & qui fugerit gladiũ Iheu, occidet eũ Heliſeus? 3.Reg. 19.
Videlicet quicunque de domo Achab fugit gladiũ Azahel, qui Syriæ princeps erat & rex futurus, iam à domino decretus erat, occidet eum Iheu, deleuit enim vniuerſam domum Achab. Quis aũt effugit gladiũ Iheu, niſi Syria? Nẽpe Iheu ſi perfecte in via domini ambulaſſet, & ſicut deleuit Baal de Iſrael, ita & multos, quos Hieroboam vitulos fecerat dereliquiſſet atque deleuiſſet ſicut percuſſerat domum Achab, ita Syriã quoque percutere meruiſſet. At ille à peccatis Hieroboam nõ receſſit, & per hoc Syria gladiũ eius effugit. Percuſſit aũt eam Hiliſeus. Quomodo? Infra ſcriptũ eſt. Heliſæus ægrotabat in infirmitate, qua & mortuus eſt, deſcenditque ad eum Ioas rex Iſrael, & flebat corã eo, dicebatque, Pater mi, pater mi, currus Iſrael, & auriga eius. 4.Reg. 13.
Et ait Hiliſæus ad eum, Affer arcum & ſagittas, Cùmque attuliſſet ad eum arcũ & ſagittas, dixit ad regẽ Iſrael, Pone manum tuã ſuper arcũ, Et cùm poſuiſſet ille manũ ſuam, ſuperpoſuit Hiliſæus manus ſuas manibus regis, & ait, Aperi feneſtrã orientalẽ. Cumq; aperuiſſet, dixit Heliſæus, Iace ſagittã. Et iecit. Et ait Heliſeus, Sagitta ſalutis domini, & ſagitta ſalutis contra Syriã. Percutieſque Syriam in Apheth, donec conſumas eam. Et ait, Tolle ſagittas, Qui cum tuliſſet curſum, dixit ei, Percute iaculo terrã, Et cùm percuſsiſſet tribus vicibus, & ſtetiſſet, iratus eſt contra eũ vir dei, & ait, Si percuſsiſſes quinquies aut ſexies ſiue ſepties, percuſsiſſes Syriam vſque ad conſummationem. Nunc autem tribus vicibus percuties eam. Ioas iſte nepos erat Iheu, Id eſt, filius Ioachaz filij eius. Igitur qui fugit gladiũ Iheu interfecit eum Heliſæus, i. Syriam quam Iheu vel poſteri eius ad percutiendum conſequi non merebantur, non quidem manu, ſed meritis percuſsit Heliſæus.

De morte Naboth Iezraelitæ, quòd ipſe quoque innocentiæ Chriſti præco moriendo fuerit, & cuius rei vinea eius, cupiditas Achab, & Iezabel impia, typum extiterint. CAPVT XIIII.

Rerum bellicarum diuinis breuiter cauſis pro poſſe redditis, nunc demum ad prophetalẽ Heliæ & Heliſæi gratiã redire cupimus, ſed ecce ſanguinẽ Naboth de agro Iezrael clamãtem audimus, vt eum in myſterijs Chriſti domini ſilentio præterire non debeamus. Habet quippe ſanctorum authoritas, quia quomodo propter ſanguinem eius, qui effuſus eſt in Iezrael, deleta eſt domus Achab, vt Heliæ vaticinium compleretur, ſic propter ſanguinẽ veri Iezrael, hoc eſt ſeminis dei regnum deſtructũ eſt Iudæorum. Ergo quanquã ad reliqua properantes, diuertamus ad hunc innocẽtiæ Chriſti præconem. (Locutus eſt Achab ad Naboth dicens, Da mihi vineã tuam, III. REG. XXI.
vt faciã mihi hortũ oleorum, quia vicina eſt & prope domũ meam meam. Daboque tibi pro ea vineam meliorem, aut ſi tibi commodius putas argenti pretiũ, quanto digna eſt dabo. Cui reſpõdit Naboth, Propitius ſit mihi dominus, ne dem hæreditatem patrum meorum tibi.) Naboth

IIII.Reg. 1. cōſpicuus ſiue ſeſsio interpretatur vel certè excluſio. Seſsionis vel excluſionis nomē Chriſto bene cōgruit, propter ſuæ paſsionis humilitatem, actamq; extra ciuitatē ad crucifigendū ipſius excluſionem. Porrò cōſpicuus factus eſt per reſurrectionē & aſcenſionē, ex tunc habēs nomē quod eſt ſuper omne nomen. Naboth iſte Iezraelites erat. Bene Iezraelites. Iezrael quippe interpretatur ſemē dei, quod vtiq; non aliud eſt, niſi filius dei. Huic erat vinea videlicet illa, de qua loqui-

Matth. 21. tur euangelica parabola. Nam erat paterfamilias, qui plantauit vineā, & ſepem circundedit ei, &c. Da mihi vineam tuā, inquit, Achab, vt faciam mihi hortū olerum, per Achab quod interpretatur frater patris, Iudaicū populū ſupra diximus ſignificari, fratrem.i. cohæredē, patris ſui diaboli, ex quo filiū crucifixit patris ſuum dei. Da mihi, inquit, vineam tuā, vt faciā mihi hortū oleris. Quod eſt dicere: Ad noſtros libitus nobis permitte fidē & ſpem patriarcharū, legem quoq; & teſtamentum, vt in voluptatibus terrenis expēdamus honorem vel merita patrū ſanctorum. Ad hæc ille:

Iohan. 8. Propitius, inquit, ſit mihi dominus, ne dem hæreditatem patrū meorum tibi. Abſit, Abſit ait, vt cōcedam talibus debere dici, vel eſſe ſemen Abrahæ, filios dei, hæredes regni dei. Sed ſi eſtis filij Abrahæ, opera vtiq; Abrahæ facite, vineæ meæ, vineæ patris mei fructus afferte. (Venit ergo Achab in domū ſuam, indignās & frendens. Et proijciēs ſe in lectū ſuum, auertit faciē ſuam ad parietem, & nō comedit panē. Ingreſſa eſt aūt ad eū Iezabel vxor ſua, dixitq; ei: Quid eſt hoc? &c.) Quantū indignati ſint, quantū frenduerint Iudæi legēres miramur, & ammirantes legimus, iuxta prædictā euangelij parabolā, qui prius ſeruos patrisfamilias miſſos apprehendentes, aliū cæciderunt, aliū occiderunt, aliū verò lapidauerunt. Hoc fecerūt ſemel & iterū. Nouiſsimè aūt miſſum ad ſe filiū, patre dicēte: Verebuntur filiū ſuum, illi videntes, dixerunt: Hic eſt hæres. Venite occi-

Iohan. 11. damus eū, & habebimus hæreditatem eius. Hoc peſsimū conſiliū impia conflauit Iezabel, impia ſynagoga, impij ſcribę & phariſæi, ſeniores populi, & pontifices. Occidamus eū, & noſtra erit hæreditas, occidamus eū & Romani nō venient tollere noſtrū locum & gētem. (Prædicate, inquit, Iezabel ieiunium, & ſedere facite, inquit, Naboth inter primates populi, & ſubmittite duos viros filios Belial contra eū, & falſum teſtimoniū dicant. Benedixit deū & regem, & educite eū, & lapidate, ſicq; moriatur.) O hypocriſin, deo odibilem, iuxta ipſam literæ ſuperficiē. Prædicate ie-

Exod. 22. iunium. Quam ob cauſam? Ob magnū piaculum, ob immane ſacrilegiū, quia Naboth maledixit

Leuit. 24. deū, quia Naboth blaſphemauit deū inſuper & regem, cùm ſic dicat lex. Principi populi tui non maledices. Et qui blaſphemauerit deū, morte moriatur. Idcirco prædicate ieiuniū, & dicite. Omnes ieiunemus, omnes humiliemur, quia tantum diebus noſtris nephas audiuimus, ne fortè cum

Matth. 26. blaſphemo, pariter à terra deglutiamur. Planè hoc illi ſimile eſt, quod princeps ſacerdotum cum dixiſſet: Adiuro te per deū viuum, vt dicas nobis, ſi tu es Chriſtus filius dei, illo reſpondente. Tu dixiſti. Scidit veſtimenta ſua, ille magnus & fortis æmulator dei, & dixit: Blaſphemauit. Quid adhuc egemus teſtibus? Ecce nunc audiſtis blaſphemiam. Quid vobis videtur? At illi dixerunt. Reus eſt mortis. Illi, inquam, ſimile eſt. Quare autem ſedere fecerunt Naboth inter primates populi, & tunc demum ſubmiſerunt teſtes contra eum? Nimirum quia Naboth de primatibus erat populi, & vt totus videretur ſpecioſus ordo iudicij, primùm in ordine ſuo ſedit, vt poſtquam teſtes locuti fuiſſent, tunc demum honore priuatus, poſtremo vita priuaretur. Hoc iam pulchrè nefario modo palliata inceſsit nequiſsima hypocriſis. Quid multa? (Duxerunt eum extra ciuitatem, & lapidibus interfecerunt.) Imò duxerunt dominum extra ciuitatem, & crucifixerunt. Sed

4. Reg. 9. hæc dicit dominus. (Occidiſti, inſuper & poſſediſti.) Et poſt hæc addidit. (In loco hoc in quo linxerunt canes ſanguinem Naboth, lambent quoque tuum ſanguinem.) Ac deinceps. (Canes comedent Iezabel in agro Iezrael, & cætera.) Iuxta hiſtoriam, hæc ita facta ſunt. (Iehu introeunte, reſpexit Iezabel per feneſtram oculis ſuis ſtibio depictis atque ornato capite, & ait: Nunquid pax poteſt eſſe Zambri qui interfecit dominum ſuum?) Videlicet vt quantum hora permittebat, interfectorem ſuum caſtigaret, & de proximo territum exemplo à nece ſua compeſceret, ſic locuta eſt, atque vt placere, interim poſsit, oculis atque capite ornata eſt. (At ille dixit eunuchis: Præcipitate eam deorſum. Et pręcipitauerunt eam. Poſtmodū. Cùm requireretur indulta ſepultura, quia filia regis erat, non inuenerunt, niſi caluariam, & pedes, & ſummas manus, reli-

Thre. 2. qua namq; canes comederant.) Hęc nimirū vindicta ſanguinis Naboth, vindictæ ſanguinis Chriſti portentum fuit. Huc præcipitium Iezabel, illud præcipitiū pręſignauit, quòd Hieremias pręuidens lamentando, dicit ſub ſpecie Babylonicæ, quæ præſens erat, captiuitatis. Præcipitauit dominus omnia ſpecioſa Iacob, deſtruxit in furore ſuo munitiones virginis Iuda, & deiecit in terram. Polluit regnū & principes eius. Item: Præcipitauit dominus Iſrael, præcipitauit omnia mœnia eius, repleuit in filia Iuda, humiliatum, & humiliatam. Præcipitium illud toto orbe auditum eſt. Ecce ſynagoga illa quæ Chriſtum occidit, vbi eſt? Nempe quicquid ſupereſſe videtur tale vel tantum eſt, quantum fuit quod de corpore Iezabel ſuperaret canibus. Mortuum eſt omne tam regnum quàm ſacerdotium eius, canes, id eſt, maligni ſpiritus, deuorant quicquid religionis ſabbatizando aut ſacrificando deo ſeſe offerre arbitrantur. Hinc iam ad ſuperiora reuertamur.

De Helia

De Helia & Heliſæo quid myſticè ſignificet, quòd pallium ſuum poſuit ſuper eum, & ille relictis bobus cucurrit poſt eum. CAPVT XV.

CVmq; veniſſet Helias ad Heliſæum, miſit pallium ſuum ſuper illum. Qui ſtatim relictis bo- 3.Reg.19.
bus, cucurrit poſt Heliã. In Helia deus & dominus Chriſtus. In Heliſęo chorus apoſtolorum eius rectè intelligitur. Transferendus Helias pallium ſuper Heliſæũ poſuit, quia videlicet deus & dominus Chriſtus ex hoc mundo ad patrem tranſiturus, officium ſimul ſpiritum ſuum apo-
ſtolis dedit. Quod meum erat, inquit Helias, feci tibi. Nempe deus & dominus Chriſtus quod Iohan.20.
ſuum erat, fecit apoſtolis, poſtremo dicens ad eos. Sicut miſit me pater, & ego mitto vos. Relictis bobus Heliſæus cucurrit poſt Heliam, id eſt, relictis omnibus negotijs nudi & expediti apo-
ſtoli executi ſunt diſpenſationem euangelij ſibi creditam. Deinceps hiſtoricus ordo ſic ſe habet. IIII. REG. 1.
(Miſit ad eum Ochozias quinquagenarium principem, & quinquaginta qui erant ſub eo, (videlicet vt eum apprehenderent) Dixerat enim, Nunquid quia nõ erat deus in Iſrael, miſiſti vt conſulatur Beelzebub deus Accharon? Ideo de lectulo, ſuper quem aſcendiſti, non deſcendes, ſed morte morieris. Aſcendit ad eum quinquagenarius, ſedentiq; in vertice montis, ait, Homo dei rex præcepit vt deſcendas. Si, inquit, homo dei ſum, deſcendat ignis de cœlo & deuoret te & quinquaginta tuos.) Hoc ſemel & iterum factum eſt. Quinquagenarius tertius cùm veniſſet, curuauit genua contra Heliam, & deprecatus eſt pro anima ſua, & pro anima illorum qui ſecum
erant. Deinde ſequitur. (Factum eſt autem cum leuare vellet dominus Heliam, per turbinem in CAP. 2.
cœlum ibant Helias & Heliſæus de Galgalis.

Quid in myſterio præſignet, quòd Helias eſt leuatus in cœlum, quid primus & ſecundus quinquagenarius qui cœleſti igne cõſumpti ſunt, & quid tertius, qui ſe humiliando ſaluatus eſt. CAP. XVI.

PLana hiſtoria, prout res geſtę ſunt, ordine neceſſario texitur. Quæ autem in his figurata ſunt, oportet vt ordine præpoſtero requiramus. In myſterio quippe prius eſt, quod Helias in cœlum leuatur, poſterius, quod executores eius primi & ſecundi, deſcendente de cœlo igne, deuorantur. Siquidem prius deus dominus Chriſtus in cœlũ aſcendit, & poſtmodũ miſit Beelzebub executores ſuos primos & ſecundos, quos tandem ignis æternus in die iudicij deuorabit. Primus quinquagenarius, Nero fuit, qui primus aduerſus nomen Chriſtianum leges conſcripſit, edicta propoſuit. Huius quinquagenarij quinquaginta, fuerunt omnes qui deinceps exemplum eius ſecuti ſunt, & ſęuiendo in martyres, Chriſti nomen exterminare voluerunt. Beelzebub ad quem conſulendum miſerat Ochozias, in euangelio quoq; princeps dæmoniorum nuncupatur. Ergo Neronem quoq; miſit Beelzebub, id eſt diabolus. Secũdus quinquagenarius: Antichriſtus erit, & quinquagenarij eius omnes impij qui aduentu eius ad necem ſanctorum armabuntur. Tertius quinquagenarius, & quinquaginta qui erant cum eo, perſecutores illos deſignant, qui de crudelitate & propoſito malo per pœnitentiam reſipiſcunt. Hoc ſignificat, iſte genua ſua curuando, precando & dicendo. Homo dei, noli deſpicere animam meam, & animam ſeruorum tuorum qui mecum ſunt, &c. Non dixit quemadmodum ille primus ſedẽti in vertice montis, homo dei, rex præcepit vt deſcendas, aut quemadmodum ille ſecundus, hæc dicit rex. Feſtina deſcẽde. Dicere namq; Helię, rex præcepit vt deſcendas de montis vertice: aut feſtina, deſcendet, id eſt, velle Chriſtum de cœlo deponere, vt nullus fateri audeat, deum dominũ Chriſtum in cœlum aſcendiſſe. Hos igitur & illos. i. primos & ſecundos deuorabit ignis in vltimo iudicio, tertiũ aũt & oẽs quinquaginta eius, vniuerſos qui pœnitentiã egerũt, ſaluabit deus dominus in illo aduentu ſuo.

Quid myſticè ſignificet, quòd Helias in cœlum leuandus pallio ſuo Iordanis aquas percußit ac diuiſit, & quid quòd Heliſæus qui tertio ſedere permiſſus, ſedere noluit, ſed cum illo perſeueranter iuit. CAPVT XVII.

IErunt ergo ambo pariter, & quinquaginta viri de filijs prophetarũ ſecuti ſunt. Qui ſteterunt de contra longè. Illi aũt ſtabãt ambo ſuper Iordanẽ. Tulitq; Helias palliũ ſuũ, & inuoluit illud & percuſsit aquas, quę diuiſę ſunt in vtranq; partem, & trãſierunt ambo per ſiccũ) Heliſæus tertio per conceſsionẽ dimiſſus vt ſederet, noluit ſedere, ſed potius cũ Helia pariter ire. Dixerat primo Helias, Sede hic, quia dñs miſit me vſq; in Bethel Dixerat ſecundo, Sede hic, quia dñs miſit me in Hiericho. Dixerat tertio, Sede hic, quia dñs miſit me vſq; ad Iordanem. Ille perſtitit, & ad omnia hęc vnũ eundemq; ſermonẽ reſpondit, Viuit dominus, & viuit anima mea, quia nõ derelinquã te. Planè hoc perſeuerantię bono, beatos ſignificat apoſtolos, qui ſuũ Heliã, ſuum deũ, & dominũ perſeuerãter ſunt ſecuti, nõ contenti cõpleſſe pręceptũ, niſi etiã proficiſcerẽtur vſq; ad perficiendũ conſiliũ. Nempe quod ait Helias, Sede hic, non præcipiendo, ſed permittẽdo dixit, quo videlicet ille permiſſo pro magiſtri amore noluit vti. Sic nimirũ apoſtoli & apoſtolici viri, poſtquam impleuerunt præcepta, Verbi gratia, Non occides, non mechaberis, nec permiſsis. i.
coniugio vel re familiari, pro amore Chriſti voluerũt vti. Propter quod dicit: Vos eſtis qui per- Lucæ 22.
manſiſtis mecum in tentationibus meis. Igitur inquit ſcriptura, ambo pariter ierunt, ſteteruntq; ſuper Iordanem. Iordanem conſtat baptiſmi ſacramentum ſignificare. Porrò baptiſmum ipſum

IIII.REG. in morte Chriſti manifeſtum eſt eſſe conditũ. Omnes enim quicũq; baptizati ſumus in Chriſto
II. Ieſu,in morte ipſius baptizati ſumus. Igitur vſq; ad Iordanẽ venerunt vſq; ad paſsionis articulũ,
dominũ ſuum Chriſtũ apoſtoli ſecuti ſunt. Et ſi metu perculſi, ſecundũ corpus ad tempus fuge-
runt, mente tamen cum illo perſtiterunt. Tulit Helias pallium ſuum,& percuſsit aquas.i.tradidit
Chriſtus corpus ſuũ,& patefacto latere ſuo,per ſanguinẽ,& aquam decurrentẽ, ſalutares baptiſ-
mi nobis conſecrauit aquas. Diuiſę ſunt aquæ,& tranſierunt vterq; per ſiccum. Mors nanque ſo-
luta eſt,& Chriſtus reſurrexit à mortuis,& apoſtoli per eandem mortem redempti ſunt.

*De eo quòd ait: Poſtula quid vis vt dem tibi, &c. qualiter iiſdem in aſcenſione Chri-
ſti apoſtolis factum ſit.* CAPVT XVIII.

CVmq; tranſiſſent, Helias dixit ad Heliſæum. Poſtula quod vis, vt faciam tibi, antequam tol-
lar à te. Dixit Heliſæus, Obſecro vt fiat ſpiritus tuus duplex in me. Qui reſpondit, Rem dif-
ficilem poſtulaſti. Attamen ſi videris me quando tollar à te, erit quod petiſti. Si autem non vide-
ris, non erit.) Poſtula, inquit, quod vis, vt faciam tibi. Hoc ille dixit cùm tranſiſſent, dominus au-
tem noſter hoc ipſum dixit apoſtolis ſuis in ipſo tranſitu, intra ipſum paſsionis agonẽ, ſciens quia
Ioan.13. venit eius hora vt tranſeat ex hoc mundo ad patrem. Amen amen dico vobis, ſi quid petieritis
patrem in nomine meo, dabit vobis. Vſque modo non petiſtis quicquam in nomine meo. Peti-
te & accipietis. Et ille quidem ſciuit petere, dicẽs, Obſecro vt fiat ſpiritus tuus duplex in me. A-
poſtoli autem petere neſciuerunt. Sed occurrit prompta largitoris benignitas, & antequam pe-
Ioan.14. terent quaſi duplicem ſpiritum promiſit, dicens, Amen amen dico vobis qui credit in me, ope-
ra quæ ego facio,& ipſe faciet,& maiora horum faciet, quia ego ad patrem vado. Nempe maiora
facere id quodammodo eſt duplicem Chriſti ſpiritum habere. Quomodo autẽ diſcipuli Chri-
ſti maiora quam Chriſtus opera fecerunt? Quę nam poſſunt eſſe maiora? Vt cętera taceam. Chri-
ſtus ſalutaris doctrinæ ſermonem in vna tantum gente illa non valde magna prædicauit, vna tan
Act.2. tum lingua, ſcilicet Hebręa,& paucisſimos ex eis conuertit. At verò apoſtoli, poſtmodum ſancto
ſpiritu accepto, linguis omnibus, cœleſtis ſapientiæ ſermonem cunctis gentibus locuti ſunt, qui
erant homines idiotæ,& ſine literis,& innumerabilem de cunctis gentibus multitudinem fructu
oſo labore acquiſierunt. Item, Chriſtus miſſus à patre, venit tantum in ſpiritu manſuetudinis. A-
poſtoli autem apoſtolorumq; ſucceſſores miſsi à Chriſto, venerunt ad nos in virga & in ſpiritu
manſuetudinis. Virga poteſtas diſciplinæ eſt, quia Chriſtus neminem coercuit. Spiritus manſue-
tudinis mitis eſt ſermo exhortationis, quo ſolo vſus eſt, non tanti habitus, vt ei quenquam corri-
pere prælationis iure vacaret. Igitur Heliæ ſpiritus in Heliſæo duplex eſt, duplex, inquam,
in apoſtolis Chriſti, officium vel effectus modo aliquo eſt. Sanè iuxta literam. Heliæ ſpiritus in
Heliſæo duplex ex eo palam valet intelligi, quod Heliſęus plura, id eſt, duplicia, quam Helias ſi-
gna fecit. Rem, inquit, difficilem poſtulaſti. Attamen ſi videris quando tollar à te, erit quod pe-
tiſti. Si autem non videris, non erit. Velut ex latere meritum tetigit Heliſęi, videlicet quia perſe-
uerando cum illo cum toties ſibi dictum eſſet, ſede hic, illud meruit, vt quaſi hæreditario iure
ſpiritum perciperet magiſtri munere duplici.

*De curru igneo, quo eſt eleuatus, & quod nec aliquis ante vel poſt Chriſtum ſic aſcendit,
vel poſsit aſcendere in cœlum quomodo Chriſtus.* CAPVT XIX.

CVmq; pergerent, & incedentes ſermocinarentur, ecce currus igneus, & equi ignei diuiſe-
runt vtrunque. Et aſcendit Helias per turbinem in cœlum. Heliſæus autem videbat & clama
bat. Pater mi, pater mi, currus Iſrael & auriga eius. Et non vidit eum amplius.) Currus, quo mo-
ris erat, reges ac principes vectari, dignitatem ſignificat beati viri qui verè dignus eſt, & hono-
rem conſequitur, quem deus honorare decreuit. Quid igneus apparuit, meritum indicat zeli
fortisſimi, quo pro domino deo exercitum zelatus eſt plus cæteris. Non, inquit, vidit eum am-
plius. Hoc beatificans vir ſapiens, nos, inquit, vita viuimus tantum, poſt mortem autem non erit
tale nomen noſtrum Helias qui in turbine vectus eſt. Et continuò ſubiungit. Et in Heliſæo com
4.Reg.13. pletus eſt ſpiritus eius. Quomodo completus eſt? Videlicet vt hoc eſſet ipſe quod magiſtrum eſ-
ſe fatebatur, id eſt, currus Iſrael & auriga eius. Sic enim & illi dixit rex Iſrael egrotanti in infir-
mitate qua & mortuus eſt. Pater mi, pater mi, currus Iſrael & auriga eius. Currus nimirum por-
tando Iſrael meritis, auriga regendo Iſrael, reſponſis propheticis. Et ille quidem quia homo
erat,& non deus, curru indiguit quo in cœlum leuaretur, in cœlum, inquam, non æthereum,
ſed aereum, in aliquam terræ ſecretam regionem demittendus circa finem ſeculi ad perſoluen-
dum mortis debitum rediturus. At verò Chriſtus verè ſecundum nomen Heliæ deus & domi-
nus ſine curru, ſine aliquo vehiculo, vel angelorum miniſterio, in cœlum aſcendit, in cœlum æ-
thereum, ſeſſurus æternaliter ad dexteram patris. Nemo ante illum ſic aſcendit, vel poſt aſcenſu-
Ioan.3. rus eſt. Quemadmodum dicit. Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo filius homi-
nis qui eſt in cœlo. Nos quippe aſcendere in cœlum non poſſumus, ſed quia ille caput noſtrum
eſt,& nos membra ſumus, diuina eius virtute ſubleuamur atque portamur.

Quid

Quid ſit myſticè quòd Heliſæus veſtimenta ſcidit, quodq; pallio Heliæ primo percußit aquas, & diuiſæ non ſunt, ſecundo percußit, & diuiſæ ſunt. CAPVT XX.

APprehenditq; veſtimenta ſua, & ſcidit illa in duas partes. Et leuauit pallium Heliæ quod ceciderat ei. Reuerſusq; ſtetit ſuper ripam Iordanis, & pallio Heliæ quod ceciderat ei, percuſſerat aquas, & non ſunt diuiſæ. Et dixit, Vbi eſt deus Heliæ, etiam nunc? Percuſsit aquas, & diuiſæ ſunt huc atq; illuc, & tranſiuit Heliſæus.) Vetera veſtimenta apoſtolorum carnales erant ceremoniæ Iudæorum. Porrò Chriſti pallium, ſanctum eſt euangelium. Heliſæus ergo apprehendens, ſcidit veſtimenta ſua, leuauitque pallium Heliæ quod ei ceciderat, quia videlicet apoſtoli edocti ſpiritu ſancto, carnalia reiecerunt à ſe, legis inſtituta detrimẽtum reputantes, & arbitrantes vt ſtercora: Chriſti autem euangelium ſuſceperunt quod eis tradiderat, quod eis reliquerat. Ventum eſt ad aquas Iordanis, & illo Heliſæus pallio percuſsit aquas. Statim nãq; in Iudæa prædicare cœperunt apoſtoli euangelium Chriſti, prædicare cœperunt gratiam baptiſmi. Et aquæ non ſunt diuiſæ inquit. Certum eſt, quia diuiſæ non ſunt, nec Heliſæo tranſitum præbuerunt. Iudæi nanq; prædicantibus apoſtolis non ceſſerunt, gratiam Chriſti non receperunt. Inuocato deo Heliæ percuſsit aquas, & diuiſæ ſunt, & tranſiuit Heliſæus. Diuiſæ ſunt aquæ iterata percuſſione, id eſt, recepta eſt baptiſmi gratia miſſa ad alios, id eſt, ad gentes, euangelij prædicatione. Tunc tranſiuit Heliſæus, tunc inquam viam habuit domini ſalus, apoſtolis prædicantibus atque per publicum non ſine magno fructu portantibus. Heliſæus nanq; dei mei ſalus interpretatur.

Quid ſit myſticè quòd Heliſæus in Hiericho habitauit, & aquas ſteriles terramq; peßimam mittendo ſal in vaſe nouo ſanauit. CAPVT XXI.

ILle autem habitauit in Hiericho. Dixerunt quoq; viri ciuitatis illius ad Heliſæum. Ecce habitatio ciuitatis huius optima eſt, ſicut tu ipſe domine perſpicis ſed aquę peſsimę ſunt, & terra ſterilis. At ille ait, Afferte mihi vas nouũ, & mitte in illud ſal. Qui cum attuliſſent, egreſſus ad fontem aquarum, miſit in illum ſal, & ait, Hæc dicit dominus, Sanaui aquas has, & nõ erit in eis vltra mors neq; ſterilitas.) Habitabat, inquit, Heliſæus in Hiericho. Ex quo Hieroſolimitani, id eſt, Iudæi, quibus oportebat primum loqui verbum dei, repulerunt illud, & indignos ſe iudicauerunt æternæ vitæ. Heliſęus habitat in Hiericho, Heliſęus inquam, id eſt, dei ſalus, habitat in gente populoq; quondam deſtructo atq; anathematizato, ſicut in diebus Ioſue fuit, illa ciuitas Hiericho. Verùm hanc inhabitando fecit, vt quæ erat Hiericho, id eſt defectus, nunc ſit ſancta indeficientis fidei Sion. Habitatio ciuitatis huius inquiunt Hierichotini optima eſt, ſed aquæ peſsimę ſunt, & terra ſterilis. Nempe hoc dixerunt & veraciter dicere potuerunt, quibus peſsimę & amarę legis aquæ propinabantur, ſicut habemus in actibus Apoſtolorum, Cùm veniſſent apoſtoli, & cõgregaſſent eccleſiam, retulerunt, quanta feciſſet deus cum illis, quia aperuiſſet gentibus oſtium fidei. Et quidam deſcendentes de Iudęa docebant fratres, quia niſi circuncidamini ſecundũ morem Moyſi, non poteſtis ſalui fieri. Ac deinceps. Surrexerunt autem quidam de hæreſi phariſęorum, qui crediderant, dicentes, quia oportet circuncidi eos, pręcipere quoq; ſeruare legẽ Moyſi. Nimirum eorum, quibus dicebantur hæc verba iſta ſunt, Ecce habitatio huius ciuitatis optima eſt, ſed aquę peſsimę ſunt, & terra ſterilis eſt. Quod eſt dicere. In Chriſtũ credere optimum eſt, ſed obſeruationes legis importabiles ſunt, & labor inutilis. Quod continuò Petrus apoſtolus comprobans dicit. Nunc ergo quid tentatis deum, imponere iugum ſuper ceruicem diſcipulorum, quod neq; patres noſtri, neq; nos portare potuimus? Afferte mihi vas nouum, inquit Heliſæus, & mittite in illud ſal. Hoc nempe & protinus factum eſt, dum tacentibus omnibus, reſpondens Iacobus, orationem ſuam ita concluſit, Propter quod ego iudico non inquietari eos qui ex gentibus conuertuntur ad dominum, ſed ſcribere ad eos vt abſtineant ſe à contaminationibus ſimulachrorũ, & fornicatione, & ſuffocatis, & ſanguine. Deniq; abſtinere ab huiuſmodi, hoc eſt vas nouũ afferre, nam illa erant de vetuſto vaſe, de vetuſto homine. Porrò in nouum vas ſal mittere, hoc eſt, cum diſcretione agendo, non inquietari renatos ſpiritu mentis ſuæ, de laborioſa & inutili legis obſeruatione. Hoc facto veraciter dicat dominus, Sanaui aquas has, & non erit vltra in eis mors neque ſterilitas. Quomodo ſanauit aquas has? Vtiq; data ſpirituali intelligentia, quia carnaliter legem intelligere, mors erat, ſterilitas erat. Intelligere autem ſpiritualiter ſanitas eſt, vita eſt. Dicit enim Apoſtolus, Litera occidit, ſpiritus autem viuificat.

[Margin: Acto. 13. — Ioſue 6. — Acto. 14. — Ibid. 15. — 2. Cor. 3.]

Quòd Heliſæo aſcendente per viam, pueri illuſerunt, & idcirco eos duo vrſi de ſaltu egreßi lacerauerunt, portentum fuiſſe mirabilis excidij Hieroſolymorum, ſub Tito & Veſpaſiano, pro eo quòd Chriſto illuſerunt.

CAPVT XXII.

AScendit autem inde Bethel. Cumq; aſcenderet per viam, pueri parui egreſsi ſunt de ciuitate, & illudebant ei dicentes, Aſcẽde calue, aſcende calue, qui cũ reſpexiſſet, vidit eos, & maledixit eis in nomine domini. Egreſsiq; ſunt duo vrſi de ſaltu, & lacerauerunt ex eis quadraginta duos pueros.) Poſt illa quæ ante dicta ſunt, miro & miſtico ordine ſequit̃ hoc factũ. Quid enim niſi

III.RE.III. niſi portentum fuit miſerabilis excidij Hieroſolymorum, quod poſt aſcenſioné domini in Helia
præfiguratum, & poſt tranſitum apoſtolorum ad gentes, qui per Heliſæum habitantem in Hie-
richo ſignatus eſt, conſtat eſſe factum? Duo nempe vrſi de ſaltu egreſsi ſunt, & pueros lacerauerunt,
runt, quia duo imperatores, Veſpaſianus pater, & Titus filius ab vrbe Roma venerunt, & Iudæos
Eſaiæ 65. interſecerunt. Quam ob cauſam? Videlicet quia pueri Heliſæo illuſerunt, quia ſtulti Iudæi, &
principes eorum pueri centum annorum, propter quod & maledicti ſunt, domino noſtro illu-
ſerunt, & eum conſpuerunt, faciem eius velauerunt, colaphizauerunt, purpura induerunt, ſpinis
coronauerunt, flagellauerunt, tandemq́; dixerunt, Aſcende calue, aſcende calue. Quo? In locum
caluariæ, in crucem aſcende. Cur enim tantus vir pueros in nomine domini malediceret, niſi lu-
ſum eorũ prophetico ſpiritu intellexiſſet? Nã quod intellexerit ipſa litera præſens innuit. Cùm,
inquit, reſpexiſſet, vidit eos, & maledixit. Planè vidit eos, & intellexit eos, intellexit in eis pueros
futuros, pueros malignos, de quibus iam dictum eſt. Non ergo maledictio hæc ex amaritudine
iraſcentis, ſed ex ratione fuit præuidentis. Hoc iam Heliſei ſignũ tertiũ fuit. Numeranda quippe
ſunt, vt palam conſtet illud factum eſſe, quod petiuit, id eſt, quod ſpiritus Heliæ in eo duplex fa-
ctus ſit. Primum ergo ſignum fuit, quod Heliæ pallio percuſsit aquas, & diuiſæ ſunt. Secundum,
quòd aquas peſsimas ſanauit. Tertium, quòd pueris tam efficaciter maledixit.

*Quod cantante pſalte, facta eſt ſuper Heliſæum manus domini, euidens eſſe documentum,
quia non ſemper aderat ſpiritus ſanctus prophetis, quodq́; ad inuocandum
ſpiritum ſanctum cum ſermone diuinæ laudis, multum valet ſonus
muſicæ dulcedinis.* CAPVT XXIII.

PORrò Meſa rex Moab nutriebat pecora multa, & ſoluebat regi Iſrael centum milia agnorum,
& centum milia arietum cum velleribus ſuis. Cùmque mortuus fuiſſet Achab, præuaricatus
eſt fœdus, &c.) Quartum virtutis opus hæc narratio continet. (Perrexerunt, inquit, rex Iſrael, &
rex Iuda, & rex Edom, & circuierunt per viam ſeptem diebus, nec erat aqua exercitui & iumen-
tis quæ ſequebantur eos.) Ac deinceps. (Nunc autem (inquit Heliſæus) adducite mihi pſalten.
Cumq; caneret pſaltes, facta eſt ſuper eum manus domini, & ait, Facite in alueum torrentis hu-
ius foſſas, & foſſas. Hæc enim dicit dominus, Non videbitis ventum neq; pluuiam, & alueus iſte
replebitur aquis. Inſuper tradetur etiam Moab in manu veſtra.) Ita factum eſt. Hic ex vno mira-
culo viri dei, geminum capimus fructum eruditionis. Primo, vt ſciamus quia nõ ſemper ſpiritus
aderat prophetis, præter vnum prophetam, magnum prophetarum dominum, cui nũquam ſpi-
Iohan. 1. ritus defuit, cuius hoc proprium ſignum fuit. Super quem videtis ſpiritum deſcendẽtem, & ma-
nentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat in ſpiritu ſancto. Qui enim dicit, Nunc adducite mihi
pſalten, claret quia non habet propheticam gratiam in ſe manentem, cuius inuocans aduentum
per cantum pſaltæ ſe præparat in occurſum. Deinde ex hoc diſcimus, quantum cum diuinæ lau-
dis ſermone muſicæ dulcedinis ſonus ad inuocandum proſit ſpiritum ſanctum. Cùm, inquit, ca-
neret pſaltes, facta eſt ſuper eum manus domini. Mouet enim intus muſica vi quadam & poten-
tia naturali ſpiritum hominis, & tum decenter conuenit cum verbo vel ſenſu diuinæ laudis, con-
Pſal. 118. cutit penetralia cordis, & illam quam accepit homo reſuſcitat in eo gratiã ſpiritus dei. Quod op-
timè expertus eſt, & experiẽs primus pſaltes inclytus dicit. Os meum aperui, & attraxi ſpiritum.

*Quale in eo myſterium ſit, quòd mulier parum olei quod habebat per vacua vaſa, effudit,
quæ cuncta vſque ad ſummum repleta ſunt.* CAPVT XXIIII.

IIII REG. IIII. MVlier autem quædam de vxoribus prophetarum clamabat ad Heliſæum, dicens, Seruus
tuus vir meus mortuus eſt, & tu noſti quia ſeruus tuus fuit vir timens deum. Et ecce credi-
tor venit, vt tollat duos filios meos ad ſeruiendum ſibi. Cui dixit Heliſæus. Quid vis vt faciam
tibi? Dic mihi quid habes in domo tua? At illa reſpondit. Non habeo ancilla tua quicquàm in
domo mea, niſi parũ olei, quo vngar, & cætera.) Prophetæ dictis mulier obediuit, & ex eo quod
parum olei habebat per vaſa vacua effudit, quæ cuncta vſque ad ſummum repleta ſunt, & ex eo-
rum repletione mulier à creditoris ſui debito eſt ſoluta. Quid per hanc mulierem, niſi ſancta ec-
cleſia deſignatur, duorum populorum, id eſt, Iudaici & gentilis, quaſi duorum filiorum mater?
Quæ prius ex peruerſo opere per callidi ſpiritus perſuaſionem quaſi quoſdam peccati nummos
à creditore acceperat, & duos quos in fide genuit, amittere timebat. Sed prophetæ verbis, id eſt,
ſcripturæ ſacræ præceptis obediens, ex prauo quod habebat olei vaſa vacua infundit, quia dum
ab vnius ore doctoris, parum quid de amore diuinitatis, multorum vacuæ mentes audiunt exu-
berante gratia vnguento diuini amoris vſq; ad ſummum replentur. Etiam nunc multorum quæ
prius fuerant vacua vaſcula, vnguento ſpiritus plena ſunt, quæ ex paucitate olei ſolummodo in-
fuſa videbantur. Quod dum alijs atq; alijs datur, & ab auditoribus fides accipitur, erepta mulier
videlicet ſancta eccleſia ſub creditoris ſui iam debito non tenetur. Quintum hoc ſpiritus dei
miraculum fuit.

Quale in eo myſterium ſit, quòd filium Sunamitis puer ab Heliſæo miſſus cum baculo non ſuſcitauit. CAPVT XXV.

SExtum continuò ſuccedit. (Facta eſt quædam dies, & tranſibat Heliſæus per Sunam ciuitatem. Erat autem ibi mulier magna, & cætera.) Cum miraculo, ſimul & myſterium eſt in eo quòd filium Sunamitis huius puer ab Heliſęo miſſus cum baculo non ſuſcitauit, per ſemetipſum verò Heliſæus veniens, ſeque ſuper mortuum ſternens, atque ad eius membra ſe colligens, huc, illucque deambulans, & in ore mortui ſepties aſpirans, hunc ad rediuiuam lucem protinus per miniſterium compaſsionis animauit. Auctor quippe humani generis deus, quaſi mortuum puerum doluit, cum extinctos nos iniquitatis aculeo miſeratus aſpexit. Et quia per Moyſen terrorem legis protulit, quaſi per puerum virgam miſit. Per legem quippe deus virgam tenuerat, cum dicebat. Si quis hæc vel illa fecerit, morte moriatur. A peccati igitur morte timor ſuſcitare non valuit, ſed ad ſtatum vitæ aſpirata manſuetudinis gratia erexit. Sed puer cum baculo mortuum Hebr.7. ſuſcitare non valuit, quia Paulo atteſtante nil ad perfectum adduxit lex. Ipſe autem per ſemetipſum veniens, & ſuper cadauer ſe humiliter ſternens ad exæquanda ſibi mortua membra, ſe collegit, quia cum in forma dei eſſet, non rapinam eſt arbitratus eſſe ſe æqualē deo, ſed ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens, in ſimilitudine hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Huc illucq; deambulat, quia & Iudæam iuxta & longè poſitas gētes vocat. Super mortuum Philip.2. ſepties inſpirat, quia per apertionem diuini muneris gratię ſeptiformis ſpiritum, in peccati morte iacentibus aſpirat. Moxq; viuens erigitur, quia is quem terroris virga ſuſcitare nō potuit, per amoris ſpiritum puer ad vitam redit.

Quid ſit myſticè, quòd eundem quem ſuſcitauit Heliſæus eidem mulieri in virtute dei contulerat filium. CAPVT XXVI.

SEptimum dicimus hoc Heliſæi fuiſſe miraculum. Sed quid eſt, quod eundem quem ſuſcitauit, eidem mulieri in virtute dei contulerat filium? Sic enim res geſta eſt. (Dixitque ad Giezi puerum ſuum: Loquere ad Sunamiten hanc. Ecce ſedulò in omnibus miniſtraſti nobis. Quid vis vt faciam tibi? Dixitq; Giezi, Filium non habet, & vir eius ſenex eſt. Præcepit itaque vt vocaret eam. Quæ cùm ſtetiſſet ad oſtium, dixit ad eam. In tempore iſto, & in hac eadem hora, ſi vita comes fuerit, habebis in vtero filium.) Nonne ergo geminum circa Sunamiten hāc factum eſt miraculum? Eſt planè & magnum nihilominus ad diuinum pertinens myſterium. Nam quomodo Heliſæus puerum quem ſuſcitaret ipſe obtinuit, ſic dei filius genus humanum, quod ſupradicto modo viuificauit, ipſe benedictione ſua concipi & naſci fecit. Dixit enim deus, formatis homi- Gene.1. nibus primis, Creſcite & multiplicamini, & hæc dicendo benedixit. Cęterum multitudinem vitioſum ſegetis, quæ ſupra numerum excreuit, non pertinens ad viuificam redemptionem Chriſti corrupta natura ſpontè producit, permittente iuſta ira dei cum poſt peccatum dicit mulieri. Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos. Eſt itaque in vno puero ſextum ſimul & ſeptimum prophetici ſpiritus miraculum.

De coloquintida, cuius guſtum valde amarum, Heliſæus dulcorauit, quod hæreticorum doctrinæ illi ſimilis ſit. CAPVT XXVII.

OCtauum continuò ſequitur. (Erat autem fames in terra, & filij prophetarum habitabant coram eo. Dixitque vni de pueris ſuis, Pone ollam grandem & coque pulmentum filijs prophetarum, & cætera. Mors inquiunt in olla vir dei.) Spiritualiter quoque mors in olla eſt, quoties in ſcripturarum cōſtructione, quibus quaſi grandi olla reficimur, amaritudo hæretica commiſcetur. Nam vitis ſylueſtris, quæ id quod eſſe videtur, non eſt, ſiue coloquintida, quæ ſimiliter vt cucurbita per terram flagella tendit, ſed valde amara eſt, hęretici ſimulationes innuit, qui ſpeciem quidem habet pietatis, ſed virtutem eius abnegauit. Quoties igitur eiuſmodi mortem ſano 2.Tim.3. ſermone vir catholicus corrigit, profectò Heliſæus, id eſt, Chriſtus, qui in illo loquitur, farinam in ollam mittit, vt non ſit amplius quicquam amaritudinis.

Quòd de paucis panibus turbam hominum ſaturauit, cui rei in Chriſto ſimile ſit.

CAPVT XXVIII.

NOnum fuit miraculum, in eo quòd turbam hominum paucis de panibus ſaturauit, videlicet Matth 14. in typum eius, qui & ipſe de paucis panibus multa hominum milia corporaliter ſaturauit, & Iohan.6. nunc vſque ſpiritualiter de paucis prophetarum & apoſtolorum libris vniuerſam eccleſiam reficit. (Comedent, inquit, & ſupererit.) Planè ita facimus, & ita fit, legendo atque exponendo comedimus quantum poſſumus & multum ſupereſt, quod in intellectus vel memoriæ noſtræ ventrem tranſmittere non valeamus.

De lepra Naaman Syri quæ curata eſt, lauando in Iordane ſepties, quòd in facto illo præfigurata ſit gratia baptiſmi, qua gentilis à peccati lepra mundatus eſt operante ſpiritu ſancto ſeptiformi. CAPVT XXIX.

Decimum,

IIII.RE.V. DEcimum, curatio fuit Naaman Syri. In quo quid myſticè intelligere debeamus, dominus
innuit, dum dicentibus ſibi, quanta audiuimus facta in Capharnaum, fac & hic in patria tua,
Lucæ 4. reſpondit, Amen dico vobis, quia nemo propheta acceptus eſt in patria ſua. In veritate dico vo-
bis, quia multi leproſi erant in Iſrael, ſub Heliſæo propheta, & nemo illorum curatus eſt, niſi
Naaman Syrus. Igitur ſenſum ad intentionẽ domini ſequentes, in Naaman qui de illa patria non
erat, noſmetipſos, nos inquam gentes rectè intelligamus, qui ab Iſrael ſecundum carnem, & à te-
ſtamento dei alieni eramus. Maximè autem Romanũ imperium hic aduertimus. Princeps enim
erat Naaman militiæ regis Syriæ. Syria ſublimitas interpretatur. Ergo rex Syriæ princeps eſt
mundi huius. Sublimis enim & ſuperbus erat hic mundus. Certum autem eſt, quia ſub illo prin-
cipe Romanum imperium mundo principabatur. Illud igitur in perſona Naaman rectè intelli-
gimus. Quòd vir magnus erat, quod vir fortis & diues, ſed leproſus erat, ad hũc intellectum pa-
tenter operatur. Nam reuera magnum erat, forte, & ditiſsimum erat Romanum imperium, ſed
leproſum. Magnus leproſus, magna innumerabilium errorum lepra coopertus erat. Porrò de
Syria egreſsi fuerant latrunculi, & captiuam duxerant de terra Iſrael puellam paruulam, quę erat
in obſequio vxorum Naaman.) Puella iſta, ſancta ſcriptura erat. Porrò latrunculi, Pythagoras,
Socrates, Plato, cæteriq; fuère philoſophi, qui reuera quaſi latrocinando captiuam de terra Iſ-
rael duxerant puellam hanc, furtim lectitando & ad ſuos erroneos ſenſus violenter inflectendo,
quamlibet ſanctæ ſcripturæ particulam, eamq́ue variæ philoſophiæ quaſi vxori Naaman ſubſer-
uire cogebant. (Quæ ait ad dominam ſuam, Vtinam fuiſſet dominus meus ad prophetam, qui
eſt in Samaria, profectò curaſſet eum à lepra quam habet.) Bene hæc puella dixit. Si fuiſſet do-
minus meus ad prophetam. (Sed rex Syriæ miſit illum cum literis ad regem Iſrael Ioram.) Sic
nimirum princeps mundi huius, volentes multos ingredi vel tenere veritatis viam, in prauitatem
detorſit hæreticam, cuius typum gerebat rex Iſrael, vt ſupra diximus, ſciſſus à domo Dauid, &
aureis ſeruiens vitulis. Tandem venit Naaman cum equis, & equitibus, & curribus, & ſtetit ad
oſtium domus Heliſæi. (Miſitq́ue ad eum Heliſæus nuntium, dicens, Vade & lauare ſepties in
Iordane, & recipiet ſanitatem caro tua, atque mundaberis. Deſcendit & lauit in Iordane ſepties,
& reſtituta eſt caro eius ſicut caro pueri paruuli, & mundatus eſt.) Notum eſt, quia ad leproſum
iſtum, de quo loquimur, non per ſemetipſum venit Heliſæus, ſed miſit ad eum. Non enim gen-
tibus prædicauit Chriſtus per ſemetipſum, ſed prædicatores ſuos miſit eis, iam aſſumptus in cœ-
lum. Vade, inquit, & lauare, id eſt, confitere fidem Chriſti, & baptizare. Septies lauare, id eſt, non
ſolum aqua, ſed & ſeptiformi ſpiritu renaſcere. Deſcendit & lauit, id eſt, humiliatus eſt mun-
dus ſub potenti manu dei, & baptiſmum in remiſsionem peccatorum ſuſcepit. Reſtituta eſt caro
eius, ſicut caro pueri paruuli, id eſt, priſtinam innocentiam recepit, concorporatus Chriſto
Galat. 3. paruulo, id eſt, humili atq; innocenti. Omnes enim (inquit Apoſtolus) qui in Chriſto baptizati
eſtis, Chriſtum induiſtis.

*Quòd ait Naaman, vt ignoſcat mihi deus pro hac re, ſi rege innitente ſuper manum, & cæ-
tera, quomodo non ſit contrarium ſenſui apoſtoli, qui nec recumbere in
idolio concedit.*

CAPVT XXX.

DIxitq́ue Naaman, Obſecro, concede mihi ſeruo tuo, vt tollam onus duorum burdonum de
terra. Non enim faciet ſeruus tuus vltra holocauſtum, aut victimas dijs alienis, niſi domino.
Hoc autem ſolum eſt, de quo preceris dominum pro ſeruo tuo, quando ingredietur dominus
meus templum Remmon vt adoret, & illo innitente ſuper manum meam, ſi adorauero in tem-
1.Cor. 8. plo Remmon adorante eo in eodem loco, vt ignoſcat mihi dominus ſeruo tuo pro hac re. Qui
dixit ei, Vade in pace.) Abijt ergo ab eo electo tempore. Vade in pace dixit, & hoc dicto bonæ
voluntatis hominem ſecurum reddidit. Apoſtolus autem dicit, Si viderit quis eum qui habet
ſcientiam in idolio recumbentem, nonne conſcientia eius, cum ſit infirma, ædificabitur ad man-
ducandum idolothyta, & peribit infirmus in tua ſcientia frater, pro quo Chriſtus mortuus eſt?
Ergóne contrarij ſibi ſunt apoſtolus & propheta, dum hic ne ſaltem recumbere annuit, hic au-
tem etiam adorare in idolio concedit? Non quidẽ cõcedit propheta adorare Remmon in tem-
plo Remmon, ſed adorare deum in templo Remmon, qui cum vbique ſit, poterat adorari & in
templo Remmon. Attamẽ plus eſſe videtur in idolio adorare, quàm in idolio recumbere. Num
inquam in hac diuerſitate ſibi ſunt contrarij? Non vtique, ſed vtrinque veritas, non diſſona, vim
diſcretionis exigit. Videlicet in hac parte diſcernimur, atque diſcernimus, cum quid eiuſmodi
agimus vel patimur, ſi cõſcientia teſte ſine grauiori diſpendio, id quod incurrimus euadere non
valemus. Ea nempe diſcretione, & Apoſtolus ipſe defenditur, ne iudicetur ſibimet eſſe contra-
Acto. 16. rius, qui & Timotheum circuncidit, & tamen ad Galatas ſcribẽs, dicit, Sic circuncidamini, Chri-
Galat. 5. ſtus nihil vobis proderit. Denique ſuomet iudicio Chriſtus ei nihil prodeſſet ſi non vrgente ne-
ceſsitate diſcipulum circuncidiſſet. Item ſacrificia & incenſum Iudæorum, cunctasq́ue feſtiuita-
Eſaiæ 1. tes eorum odit anima dei. Sicut per Eſaiam dicit, ex quo manus eorum pollutæ ſunt ſanguine
Chriſti.

Chriſti,Propter quod & prædictus Apoſtolus in epiſtola ſua, pro Chriſto hæc detrimentum ſa- Philip.2.
cit,& arbitratur vt ſtercora.At idem in actibus Apoſtolorum,quid fecit neceſsitate vrgente? Aſ- Acto.21.
ſumptis viris impendit illis,vt raderent capita, & poſtera die purificatus cum illis intrauit in templum, annuntians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro vnoquoque eorum oblatio.Igitur prophetæ atque apoſtoli,imò quod amplius etiam vnius atque eiuſdem Apoſtoli dicta atque exempla non ſibi contraria ſunt, ſed cor datum hominem virtute diſcretionis vtentem, vtiliter erudiunt, vt ſciat quando malorum communionem vel ſocietatem patienter ſuſtinere,quando ſapienter debeat deuitare.Quàm diſcretionis opem, qui non aſſecuti ſunt, temerè Rom.10.
nimis interdum ſcandala faciunt, & diſſentiones in eccleſia nutriunt,rectè dicas,quia æmulationem dei habent,ſed non ſecundum ſcientiam. Sanè quod ait Syrus ille,concede mihi ſeruo tuo, vt tollam onus duorum burdonum de terra pro extruendo altari domino deo Iſrael,id ſolicitus obſecrat.Eſt autem burdo animal magis oneriferum,vtpote ex equo & aſina natum. Abijt ab eo Burdo
electo tempore,id eſt,verno tempore,cùm in florem cuncta erumpunt, & anni tempus electum eſt, vel cum tranſeuntes per viam carpunt, & eligunt è vicinis agris quodcunq; ad manum venerit diuerſis floribus inuitati.

Quorum vel qualium in eccleſia typum geſſerit Giezi,cui propter cupiditatis culpam lepra Naaman adhæſit. CAPVT XXXI.

DIxitq́ue Giezi puer viri dei. Pepercit dominus meus Naaman Syro iſti, vt non acciperet ab eo quæ attulit. Viuit dominus, quia curram poſt eum, & accipiam ab eo aliquid, &c.) Hoc Heliſæi miraculum vndecimum eſt.Verè in gratia prophetica mirandum quòd corpore abſens. Cor meum, inquit, in præſenti erat, quando reuerſus eſt homo de curru ſuo in occurſum tibi. Et quòd tam efficaciter ſententiam dare potuit,dicendo: (Sed & lepra Naaman adhærebit tibi. Egreſſus eſt enim ab eo leproſus quaſi nix.)Et pulchrè miraculũ in peccatorem,vndecimo loco ponitur,decimo autem illud in quo per emundationẽ Syri, iuſtificatio ſignificatur.Omne enim peccatum vndenarium eſt, quia dum peruerſa agit, præcepta decalogi tranſit. Vt autem ſenſum myſticum proſequamur intuendum hoc Giezi exemplum, gratiæ dei venditoribus in hac ſcripturæ arce propoſitum eſt.Omnis quippe qui gratis dat,quia gratis accepit,qui euangelizando, non quæ ſua ſunt quærit,ſed quæ Ieſu Chriſti, ipſe eſt Heliſæus.Qui autem lucrum ex euãgelio, imò quod peſsimum eſt, ex impoſitione manuum quærit, ipſe eſt Giezi. Peccata quippe quæ emundare videtur in ſe tranſponit, lepram tantorum ſuſcipit quantis illo deteſtabili mercimonio talentum callidus emunxit.

De miraculo quo ferrum de manubrio elapſum redijt, & ſuper aquam natauit, cuius rei typus fuerit. CAPVT XXXII.

DIxerunt autem filij prophetarũ ad Heliſæum. Ecce locus in quo habitamus coram te angu- IIII.R E.
ſtus eſt nobis.Eamus vſq; Iordanem,& tollant ſinguli de ſylua materias ſingulas,vt ædifice- VI.
mus nobis ibi domum ad habitãdum,&c.) Duodecimũ hoc miraculum eſt.Mirum quippe fuit, quòd ferrum ſecuris ex manubrio in profundũ Iordanis elapſum,ſurſum redijt, & ſuper aquam natauit. Myſticè de ſeruando intelligentiæ dono exemplum hoc facto datũ eſt.Ferrum quippe in manubrio,eſt donũ intellectus in corde.Lignũ verò per hoc cædere, eſt praua agentes increpare. Quod nonnunquam dum fluxè agitur, dum lapſus vanæ gloriæ in accepta eadem ſcientia, non vitatur,ferrũ in aqua perditur,quia ex diſſoluto opere intelligẽtia fatuatur. Quam profectò intelligentiam ad hoc electis nouimus dari,vt ante dantis oculos ex bona debeant actione reſtitui. Vndè & rectè is qui ferrum amiſerat,clamabat.(Heu,heu,heu domine mi,& hoc ipſum mutuum acceperam.) Habent enim hoc electi proprium,vt ſi quando eis in ſua conſcientia, furtiua vanæ gloriæ culpa ſubrepit, ad cor velociter redeant,& quicquid in ſe ante diſtricti iudicis oculos damnabile inueniunt,lachrymis inſequãtur.Qui flentes nõ ſolum cautè inſpiciunt,quæ mala commiſerunt,ſed ex accepto munere, quæ reddere etiam bona debuerunt, quia nimirum tanto ſe amplius peccatores ſentiunt,quanto ex neglectis bonis,quæ agere poterant,debitores tenentur.Rectè ergo qui ferrum perdidit,clamabat.Heu,heu,heu,& hoc ipſum mutuum acceperam. Ac ſi dicat:Illud per diſſolutionẽ negligentiæ perdidi,quod vt per bona opera redderem,ex gratia creditorum accepi.Sed nunquam deus mentem deſerit,quæ in peccatis ſe veraciter agnoſcit. Vndè & mox Heliſęus veniens,lignum deorſum mittit,& ferrum in ſuperficiem attollit,quia videlicet redemptor noſter, piè nos reſpiciens cor peccatorum humiliat, & ei quam amiſerat reformat intelligentiam,lignum mergit & releuat,quia cor affligit,& ſcientiam reparat.

De miraculo,quò Syros cæcitate percuſsit,& rurſum videre fecit,quòd nobis quoq; in hoc oſtenſum ſit,plures eſſe nobiſcum, quàm cum hoſtibus ſalutis noſtræ,& quòd erga illos perfectam charitatem exhibuit. CAPVT XXXIII.

REx autem Syriæ pugnabat contra Iſrael. Conſilinmq́ue inijt cum ſeruis ſuis, dicens: In loco illo,& illo,ponamus inſidias.Miſit itaque vir dei ad regem Iſrael,dicens: Caue ne tranſeas in

IIII.RE. VI. loco illo, quia ibi Syri in inſidijs ſunt,&c.) Tertiumdecimum fuit hoc miraculum.(Vidēs miniſter viri dei quos miſerat rex Syriæ currus,& equos,& exercitum in circuitu ciuitatis. Heu,heu, heu,inquit,domine mi.Quid faciemus?Ait ille. Noli timere, plures enim nobiſcum ſunt, quàm cum illis.Cumque oraſſet Heliſæus, aperuit dominus oculos pueri,& vidit, & ecce mons plenus equorum & curruum igneorum,in circuitu Heliſæi.Rurſum orauit,& hoſtes cæcitate percuſsit. Orauit tertio,rurſumq; apertis oculis viderunt ſe eſſe in medio Samariæ.) Et nos dicamus quoties ab inimicis Chriſti viſibilibus ſeu inuiſibilibus circundamur, dicamus,inquam,fidem habentes,ſpem retinentes,charitate deo propinquātes.Noli timere,ô anima, noli timere eccleſia,plures enim nobiſcum ſunt, quàm cum illis. Nempe ſi de inuiſibili cōtra malignos ſpiritus certamine agitur,nobiſcum eſt dominus,nobiſcum eſt angelorum exercitus,nobiſcum eſt ſpiritualis pugnæ princeps,& victoriæ opiſex, ſpiritus ſanctus. Si autem viſibile aduerſus hæreticos certamen proponitur, nihilominus nobiſcum eſt dominus, nobiſcum eſt apoſtolorum chorus, nobiſcum eſt patriarcharum & prophetarum numerus, nobiſcum eſt candidatus martyrum exercitus, nobiſcū eſt cum omni ſancta ſcriptura,ſanctus veritatis ſpiritus.Planè iuxta hiſtoriam præſenti loco propheta tali miraculo dignum ſe fuiſſe oſtendit. Dicente rege Iſrael. (Nunquid percutiam eos pater mi?Non percuties,inquit.)Et cōtinuò. Pone,inquit, panem & aquam coram eis,vt comedant & bibant,& vadant ad dominum ſuum.)Si igitur eius exemplo equorū,& curruum igneorum,præſidium circa nos ſemper paratū eſſe cupimus,eius nihilominus exemplo carbones ignis
Rom.12. ſuper capita inimicorum noſtrorum cōgeramus. Cùm enim ſcriptura dixiſſet:Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum, ſi ſitit, potum da illi, continuò ſubiunxit. Hoc enim faciens carbones ignis congeres ſuper caput eius,ita videlicet,vt ad pœnitentiam compungatur,tuo beneficio victus.

De obſidione Samariæ qua iuxta verbum Heliſæi modius ſimilæ ſtatere vno, & duo modij hordei ſtatere vno fuerunt in porta Samariæ.

CAPVT XXXIIII.

4.Reg.10. FActum eſt igitur poſt hæc. Congregauit Benadab rex Syriæ vniuerſum exercituum ſuum,& aſcendit & obſidebat Samariam.Factaq; eſt fames magna in Samaria,&c.) Hoc malum ſupererat de ſententia domini,quàm dixerat per Heliam cōtra regem Achab propter Benadab,quia dimiſiſti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo illius. Anima illius pro anima huius iamdudum fuerat,pugnando quippe contra illum in Ramoth Galaad, ſagitta percuſſus, & mortuus eſt. Hoc ergo ſupererat, & pro populo Benadab erit populus Achab,Tandiu.(Obſeſſa eſt Samaria donec venundaretur caput aſini octoginta argenteis, & quarta pars capi ſtercorum columbarum quinq; argenteis.) Mulieres eorum pactum miſerabile fecerunt. (Da filium tuum, vt comedamus eum hodie, & filium meum comedamus cras.) Hic Heliſæus perſecutionis ſanctorum particeps fuit. (Ait enim rex: Hæc mihi faciat dominus, & hæc addat, ſi ſteterit caput Heliſæi filij Saphath ſuper eum hodie. Timuit hic etiam vt Helias,& non quidem fugit,ſed dixit:(Nunquid ſcitis quod miſerit filius homicidæ huc,vt præcidat caput meum?Videte ergo cum venerit nuntius,claudite oſtium, & non ſinatis eum introire.Venit nuntius)furioſus(& dixit:Ecce tantum malum à domino eſt.Quid amplius expectabo à domino?) Hæc ait blaſphemus ſimul & deſperatus. (Dixit autem Heliſæus. In tempore hoc,
IIII.RE. VII. cras modius ſimilæ ſtatere vno erit, & duo modij hordei ſtatere vno in porta Samariæ.) Ad hæc incredulus vnus de ducibus audire meruit.(Videbis oculis tuis,& inde nō comedes.)Ita factum eſt. Et ſpiritus Heliſæi miraculum quartumdecimum fuit. (Siquidem dominus ſonitum audiri fecit in caſtris Syriæ curruum & equorum & exercitus plurimi.Fugerunt Syri.Et egreſſus populus diripuit caſtra Syriæ.)

De eo quod ait ad Ioas regem Iſrael,percute iaculo terram,ac deinceps:Nunc autem,inquit,tribus vicibus percuties eam,videlicet Syriam.

CAPVT XXXV.

IIII.RE. XIII. QVintumdecimum gratiæ propheticæ fuit opus. (Aegrotante Heliſæo in infirmitate qua & mortuus eſt,deſcendit ad eum Ioas rex Iſrael, & flebat coram eo.Et ait Heliſæus: Affer arcum & ſagittas.) Ac deinceps: (Percute iaculo terram. Et cùm percuſsiſſet tribus vicibus & ſtetiſſet, ait Heliſæus. Si percuſsiſſes quinquies aut ſexies aut ſepties, percuſsiſſes Syriā vſq; ad conſummationem.Nūc autem tribus vicibus percuties eam. Hoc nempe inter Heliſæi magnalia ſuo loco rectè computatur,quia non Ioas rex Iſrael,ſed Heliſæus meritis ſuis, percuſsiſſe Syriam auctore deo,credendus eſt. Dixerat enim deus: Et erit quicunque fugerit gladium Aſael, occidet
3.Reg.19. eum Iehu.Et quicunque fugerit gladium Iehu.Interficiet eum Heliſæus.Porrò quomodo Syria effugerit gladium Iehu,iam ſuperius dictum eſt.

De eo quòd cum tetigiſſet oſſa Heliſæi,reuixit mortuus,cuius rei in Chriſto myſterium ſit.

CAPVT XXXVI.

SExtumdecimum idemq; vltimum continuò ſubditur miraculum.(Mortuus eſt Heliſæus.Latrunculi quoq; de Moab venerunt in terram in ipſo anno.Quidam aūt ſepelientes hominem, viderunt

viderunt latrunculos, & proiecerunt cadauer in ſepulchro Heliſæi quod cùm proieciſſent, teti-
git oſſa Heliſæi,& reuixit homo,& ſtetit ſuper pedes ſuos.) Magnum in ſuperficie hiſtorica mi-
raculum, incomparabiliter maius in ſpiritu ſignificat opus diuinum. Mortuus nempe Heliſæus,
myſticè Chriſtus eſt pro nobis paſſus. Latrunculi de Moab,maligni ſpiritus ſunt, & mundi pec-
cata.Homines qui latrunculos viderunt & mortuũ ſuum in ſepulchro Heliſæi proiecerunt,apo-
ſtoli fuerunt, qui contra dæmones, & contra peccata ſalutem mundi prouiderunt, & mortuum
genus humanum ſepulchro Chriſti,id eſt,aquis baptiſmi immiſerunt. Si quidem aqua baptiſmi,
ſepulchrum Chriſti eſt,dum in illa tertio mergimur pro eo,quòd Chriſtus in ſepulchro fuit tri-
bus diebus & tribus noctibus. Vndè Apoſtolus: Cõſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum Roma.6.
in mortem.Quòd tetigit mortuus oſſa Heliſęi,& reuixit,ſtetitq́; ſuper pedes ſuos,illud eſt quod
continuò ſubijcit Apoſtolus: Vt quomodo ſurrexit Chriſtus à mortuis per gloriam patris,ita & Coloſ.2.
nos in nouitate vitæ ambulemus.

Comprobatum eſſe ex operibus Heliſæi, quòd in eo ſpiritus Heliæ duplex ſit factus, & Iudæum eſſe ex hoc, quòd pia & ſyncera dixerit intentione: Obſecro vt fiat ſpiritus tuus duplex in me.

CAPVT XXXVII.

IGitur Heliſęus,ſicut ipſe petiuit ſpiritum Helię duplicem in eo factum accepit.Duplicia nan-
que hic fecit prodigia.Etenim illius octo fuerunt,huius ſedecim magnalia ſunt.Primùm,quòd
orauit vt non plueret ſuper terram,& non pluit annos tres & menſes ſex.Secundum quòd paue- 3.Reg.17.
runt eum corui præcipiente domino vſque dum ſiccatus eſt torrens. Tertium fuit, quòd hydria
farinæ non defecit, & lecythus non eſt imminutus vſq; ad diem, in qua dedit dominus pluuiam
ſuper faciem terræ,iuxta verbum eius.Quartũ fuit,quòd filium matrisfamilias ſuſcitauit. Quin-
tum fuit, quòd orante illo cecidit ignis de cœlo & vorauit holocauſtum & ligna & lapides, pul- 3.Reg.18.
uerem quoq; & aquam,quæ erat in aquæductu lambens.Sextũ fuit,quòd rurſus orante illo con-
tenebrati ſunt cœli, & nubes, & ventus, & facta eſt pluuia grandis. Septimum fuit, quòd ad ver-
bum eius deſcendit ignis de cœlo,& deuorauit duos principes quinquagenarios,& quinquagin-
ta qui cum eis erant. Octauum fuit, quòd cum irent ambo pariter, videlicet Helias & Heliſæus,
tulit Helias pallium ſuum & inuoluit illud & percuſſit aquas,quæ diuiſę ſunt,in vtranq; partem. 4.Reg.2.
Hoc illius vltimum econuerſo fuit Heliſęi primum. Claret itaq; quàm pia & ſyncera intentione,
dixit, obſecro vt fiat ſpiritus tuus duplex in me. Non eget commendatione noſtra, quàm deus
ſic effectu comitante commendat.Claret,inquam,quia nõ ſuam, ſed dei gloriam quærebat,non
ſemetipſum per opera ſua magnificare, ſed deum glorificare volebat, non ſuimet exaltationem,
ſed miſerabilis populi viſitationem quærebat, quem decepit Hieroboam, lacerauerat Amri, ca-
ptiuauerat Achab,contaminauerat Iezabel.Nec verò quia reges in peruerſione perſtiterunt, id-
circo putandum eſt, quòd inaniter laborauerint hi duo viri miſericordiarum, contendendo ne
obliuioni traderetur nomen domini,in illa abundantia iniquitatum.Nam inaniter quidem ſe la-
borare putans,interpellat dominum Helias,ſed corripuit eum ſermo diuinus,reliqua eſſe dicens
ſeptem milia virorum,qui non curuaſſent genua ante Baal. Ergo & in hoc magnum diuinæ pie-
tatis iudicium eſt,quòd in tot mala deuolutum populum, diuinitas per tales viros proſecuta eſt, 3.Reg.19.
quorum iuſtitiæ obliuionem non acceperunt. Cum ſemine eorum permanent bona, hæreditas Gene.44.
ſancta nepotes eorum, & in teſtamentis ſtetit ſemen eorum, & filij eorum propter eos vſque in
æternum manent.

De filia Iezabel Athalia,quæ nupſerat regi Iuda Ioram filio Ioſaphat,quomodo maternam veſaniam exercuit in Hieruſalem & in omni Iuda,& idcirco ſemen eiuſdem Ioram vſque ad quartam generationem de euangelica tollitur memoria.

CAPVT XXXVIII.

INterea fluxus ſanguinis ſecundum nomen Iezabel,ex ipſa in Iudam & Hieruſalem,& vſque in
interiora tẽpli domini fluere cœperat: Filia quippe Achab & Iezabel, vxor fuit Ioram filij Io-
ſaphat regis Iuda,qui & occidit omnes fratres ſuos gladio,& quoſdam de principibus.Hic ambu
lauit in vijs regum Iſrael,ſicut egerat domus Achab.Filia quippe Achab(vt iam dictum eſt)vxor
eius erat.Idcirco ſemen eius de generatione Chriſti filij dei, vſq; ad quartam generationem tol-
litur,dum dicitur,Ioram autem genuit Oziam,ſublatis de medio tribus Ahazia, Ioas,& Amaſia. 4.Reg.8.
Nam quo more Iezabel inſaniuerat in Samaria,filia quoque eius inſaniuit in Hieruſalem,ſcilicet
Athalia,& in omni Iuda.Ipſa filium ſuũ Ahaziam impulit,vt impiè ageret.Quo mortuo per ma-
num Iehu regis Iſrael ſurrexit Athalia,& interfecit omnem ſtirpẽ regiam domus Ioram. Porrò 4.Reg.11.
Ioſabeth filia regis,vxor Ioiadæ põtificis,tulit Ioas filiũ Ahaziæ & furata eſt eum de medio filio-
rum regis,cum interficerentur,abſconditq́ue eum cum nutrice ſua in cubiculo lectorum,domi-
no prouidente,vt non extingueretur lucerna ſerui ſui Dauid.Illum videlicet Ioas Ioiada ponti-
fex anno ſeptimo eduxit cum principibus atque centurionibus, arma tenentibus à dextris, & à
ſiniſtris in circuitu regis,& impoſuerunt ei diadema,dederuntq́ue in manu eius tenendã legem,

CAP. 1, & conſtituerunt eum regem. Athalia verò interfecta eſt gladio. At ille videlicet Ioas mala reddidit pro bonis. Nam quamdiu quidem vixit Ioiada, fecit quòd bonum erat coram domino, poſtquam autem obijt, dereliquit dominum deum patrum ſuorum, ſeruiuitque lucis & ſculptilibus. Spiritus autem domini induit Zachariam filium Ioiadæ ſacerdotem, & ſtetit in conſpectu populi
1, Para. 24. & dixit eis. Hæc dicit dominus: Quare tranſgredimini pręceptum domini, quòd vobis non proderit, ſed dereliquiſtis dominum vt derelinquat vos? Qui congregati aduerſus eum, miſerunt lapides iuxta regis imperium, in atrijs domus domini. Et non eſt recordatus Ioas rex miſericordię, quàm fecerat pater illius ſecum, ſed interfecit filium eius. Amaſias quoque filius eius dereliquit dominum, & minaciter repulit verbum eius, & oppilare non metuit ora prophetarũ. Cùm enim miſiſſet ad illum dominus prophetam qui diceret, cur adoraſti deos, qui non liberauerunt populum ſuum de manu ſua, ille reſpondit: Num conſiliarius regis es? Quieſce, ne interficiam te. Huic ſucceſsit filius eius Ozias, ſub quo prophetare cœpit Eſaias.

COMMENTARIORVM IN LIBROS REGVM FINIS.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN ESAIAM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER I.

Laus Eſaiæ prophetæ, quòd ſic vniuerſa Chriſti, & eccleſiæ quoque proſequatur myſteria, vt non tam propheta dicendus ſit quàm euangeliſta, & ob quam cauſam res ſpirituales rerum terrenarum nominibus ſiue imaginibus ſubtexit. CAPVT I.

Hieronym. in prologo. OMNIS anima quæ Chriſtum diligit, Eſaiæ prophetæ aurem libẽter apponit, tantoque ſubiectior appropinquat pedibus illius, quanto fidelius de Chriſto ſentit, qui in illo loquitur. Nam de hoc illud rectè æſtimat pietas Chriſtiana, quòd non tam propheta dicendus ſit quã euangeliſta, ita enim vniuerſa Chriſti eccleſiæq; myſteria, ad liquidum proſequitur, vt non eum putes de futuro vaticinari, ſed de præteritis hiſtoriam texere. Et cùm interdum ad præſentem reſpiciat hiſtoriam, & poſt Babyloniæ captiuitatem reditum populi ſignificet in Iudæam, tamen cum hoc omnis ei cura de vocatione gentium, & de aduẽtu CHRISTI eſt. Hoc autem expediebat, tam in iſto quàm in cæteris prophetis, vt terrenæ Hieruſalem atque Babyloniæ, terrenarumq; rerum, aliarumque nominibus cœleſtia ſacramenta tegerentur, quatenus per hanc occaſionem ſcriptura ſancta de contemptu liberaretur, ſuoq; tempore profutura venturis in honore ſeruaretur. Iudæi quippe præſentium tantum atque terrenorum amatores nimij fuerunt, adeò vt in tota lege nunquam eos digitus dei, cœleſtium promiſsione ad bene agendum inuitare, nunquam pœnarum infernalium cõminatione terrere à malis dignatus ſit. Terram vbique bonam, & fertiles annos promittit, ſi benè egerint, famem & oppreſsiones hominum minatur, ſi malè egerint. Talibus nudo ſermone iam cœleſtia ſacramenta crederẽtur? Proinde in prophetis quidem manifeſtius cœleſtia prædicantur, ſed quaſi fugitiuus, vbi quid eorum attingit, confeſtim ſub terrenorum nominibus, iterum atque iterum & ſæpiſsimè ſe abſcondit ſermo diuinus. Cùm ergo in cæteris ſteterimus, tum maximè in iſto moras aliquantas iam innectere non grauabimur, exoratum eſſe cupientes doctorem eius ſpiritum ſanctum, vt quo ſenſu per eum locutus eſt, eodem nobis colligenda Chriſti filij dei teſtimonia reuelare dignetur.

Quòd aduentum Chriſti circa quem omnis verſatur intentio ſeptem recapitulet periochis & cunctas partes aduerſas myſticè ſub nouem deſignet regnorum ſiue prouinciarum nominibus Babylonis, Moab, Damaſci, Ægypti, Dumæ, Arabiæ, Vallis viſionis, Tyri, & iumentorum auſtri, pœnas impiorum oneris nomine ſignificans. CAPVT II.

PRimo vt materiam eius quaſi breui tabella depingamus, illud dicendum eſt, quia Chriſti aduentum ſeptem recapitulat periochis, circa quem omnis verſatur ſpiritus prophetici intẽtio, quippe quẽ expectabat hic, quẽ expectabant oẽs ſancti, ab origine mundi. Prima eſt, quàm cõtra interfectores eius zelo iuſti doloris vehemẽtiſsimo inuehitur, quàm acerrimè, væ (inquiens) gẽti
Eſa. cap. 1. peccatrici, populo graui iniquitate. Ac deinceps: Audite verbum domini, principes Sodomorum, auribus percipite legem dei noſtri, populus Gomorrhæ. Secunda ab eo, quòd ait: Canta-
Cap. 5. bo dilecto meo canticum patruelis mei vineæ ſuæ. Tertia ab eo quod ait: In anno quo mortuus

eſt rex

eſt rex Ozias, vidi dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum & eleuatũ, & ea quæ ſub eo erant Cap. 6.
implebant templum. Quarta ab eo quod ait. Primò tempore alleuiata eſt terra Zabulon, & terra
Nephthalim, & nouiſsimo aggrauata eſt via maris trans Iordanem Galilææ gentium. Quinta ab
eo quod ait. Et egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcẽdet. Hinc onera nouem Cap. 9.
continuantur, onus Babylonis, onus Moab, onus Damaſci, onus Aegypti, onus Duma, onus in
Arabia, onus vallis viſionis, onus Tyri, onus iumentorũ auſtri. Sub iſtis nominibus vniuerſi Chri
ſti, & ciuitatis eius cœleſtis Hieruſalem aduerſarij condemnantur, ſingulisq́ue onus iudicij gra-
uiſsimumq́ue iniquitatis eorum talentum ſuperponitur. Nam eccleſia quam impugnant, decima Luce 17.
eſt. Sub eadem ſpecie in euangelio factum eſt, & dictum eſt. Nónne decem mundati ſunt, & no-
uem vbi ſunt? Non eſt inuentus qui rediret, & daret gloriam deo, niſi hic alienigena. Vnus iſte
idemq́; decimus, vnius fidei eccleſia eſt. Denarius quippe numerus, quod melius arithmetici no
uerunt, ſecunda vnitas eſt. Nouenarius autem multitudo eſt, ex oppoſito vnitatis turba eſt. Cui ſi
addatur vnum ſtatim fit vnitas, quia ſicut iam dictum eſt, denarius ſecunda vnitas eſt. Sic planè
multis & diuerſis aduerſarijs, ſi vna inſeratur fides, vna fiunt eccleſia. Ad inſtructionẽ huius vnius
plura deinde propheta locutus, ſextam tandem facit recapitulationem, dicendo. Conſurge, con-
ſurge, induere fortitudinem brachiũ domini. Septima ſic incipit. Surge illuminare Hieruſalem, Cap. 51.
quia venit lumẽ tuum, & gloria domini ſuper te orta eſt. Nunc præuio ipſo cui intendimus ſem- Cap. 60.
piterni luminis candelabro, templum huius ſcripturę ingredimur, non cuncta hiſtorica, aut cun-
cta moralia quæ in eo continentur, ſed ſola fidei Chriſti teſtimonia ſcrutantes iuxta quod in to-
to hoc opere propoſitum habemus.

*Viſionem prophetæ ſuper Iudam & Hieruſalem eſſe in futurum, quando Iudæi ſaluatorem venien-
tem ſpernerent, & crucifigerent, & generationem illam iam dici gentem pec-
catricem, populum graui iniquitate, ſemen nequam, filios
ſceleratos.* CAPVT III.

VIſio Eſaiæ filij Amos, quam vidit ſuper Iudam & Hieruſalem, in diebus Oziæ, Ioathan, A- CAP. 1.
chaz, & Ezechiæ regum Iuda.) Super Iuda (inquit) & Hieruſalem vtique ſuper IVDAM
animalem, & ſuper terrenam HIERVSALEM in malum, nam ſuper Iudam ſpiritualem, &
cœleſtem HIERVSALEM pro parte adhuc in mundo peregrinantem, viſio hæc reuelatur
in bonum, viſio prius clauſa & ſignata, nunc autem aperta, & publico intellectui prædicata. (Au-
dite cœli, & auribus percipe terra, quoniam dominus locutus eſt.) Tanquam diceret. Magni ora
toris, magni concionatoris conqueſtio iſta eſt, oratoris (inquam) cuius oratio verbum deus eſt,
cuius contio tota in cœlis, angelorum, & in terra hominũ eccleſia eſt. Idcirco audite cœli, & au-
ribus percipe terra, vt cum audieritis, quid dominus locutus, quid dominus conqueſtus eſt, ſitis
ad vindictam ô vos cœli deſuper ferrei, lis tu ô terra ſubter ænea. Quid enim dominus locutus
eſt? Quid dominus conqueſtus eſt? Quid iniuriarum talis ac tantus perpeſſus eſt? Ait. (Filios enu
triui & exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me.) Enutriui (inquam) filios in Abraham, Iſaac, & Iacob,
benedicendo & multiplicando eos, exaltaui in Moyſe, in Ioſue, & in Dauid, educendo illos mi-
rabiliter de terra Aegypti, diuidendo illis terram in funiculo diſtributionis, decorando illos re-
galibus victorijs, regia quoq; ciuitate Dauid, & vnico tẽplo nominis mei. Ipſi autem ſpreuerunt
me, cum præconijs prophetarum venientem ad ſe. Parum eſt, quòd ſpreuerunt me. Parum eſt,
quòd prælecto Cæſare, pręter eum dixerunt regem non habere ſe. Inſuper & prælecto Barra-
ba latrone, crucifixerunt me. Hoc attoniti auditu cœli, & ſtupefacta terra, reuerendo indigna-
mini, & indignando reuerimini, quia profectò non paruæ indignitatis eſt, quòd ego dominus
veſter omnia bona feci, & omnia mala recepi. Tantum hoc eſt, vt vos ô cœli, iuſtè humili dolore
debeatis confringi, & tu terra pio debeas ſingultu tota concuti. Dicat aliquis filiorum eiuſmodi.
Quid mirum, ſi ſpreuimus? Non enim cognouimus. Veniſti nimium occultus, qui iuxta promiſ-
ſiones patrum & prophetarum debueras in conſpectu noſtro incedere rex magnus, rex glorio-
ſus. Ad hęc, inquam. (Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus pręſepe domini ſui. Iſrael autem
me non cognouit, & populus meus non intellexit.) Bos animal mundum, aſinus autem immun-
dum, vtrunque tamen animal brutum. Bos ergo Iudæum ſimplicem, qualis erat Petrus aut An-
dreas, vterq; piſcator, non ſcriba, non legiſperitus. Aſinus autem ſimplicem ſignificat gentilem,
qualis erat Cornelius. Dicitis (inquit) quia ego veni nimiũ occultus. Vndè ergo bos me poſſeſ-
ſorem ſuum, & aſinus præſepe meum cognouit? Vndè, inquam, niſi quia pabulo verbi boni dele-
ctatus eſt, quòd appoſui, quòd opera mea bona circa ſe, vterq; perſenſit? At tu Iſrael, tu populus
meus Hieroſolymitanus, qui circa templum reſidens, cùm phariſæis & pontificibus in lege glo-
riabaris, talia non amaſti. Idcirco non intellexiſti, igitur Iſrael me non cognouit, & populus meus
non intellexit, id eſt, cognoſcere & intelligere noluit. Reſpondete igitur cœli, loquere terra, &
dic. (Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, ſemini nequam, filijs ſceleratis.) Væ inquam,
id eſt, iudicium æternum, ſupplicium ſempiternum. Et quare hoc? (Dereliquerunt dominum,

CAP. I. blaſphemauerunt ſanctum Iſrael.) Et antequam veniret, dereliquerunt dominum eligẽdo Baal, & cætera, portenta dæmoniorum, & vbi venit, blaſphemauerunt eundem ſanctum Iſrael, dicen-

Iohan. 8. do. Dæmonium habet, fabri, & non dei filius eſt. (Abalienati ſunt retrorſum.) Quomodo? Pri-

Ibidem 6. mùm eis oportebat proponi regis ſui ius, & edictum, ipſi autem odientes eum, miſerunt legationem poſt eum, dicentes: Nolumus hunc regnare ſuper nos. Ita abalienati retrorſum, ecce pro do-

Lucæ 19. mino expectant diabolum, pro ſancto Iſrael expectant hominem peccati, filium perditionis.

Peccatum illorum non fuiſſe ex ignorantia, ſed ex ſuperbia, inuidia, & idcirco veniam illos non mereri, & hoc eſſe quod ait: Omne caput languidum, & omne cor mœrens, &c. CAPVT IIII.

SVper quo percutiam vos vltra adijcientes præuaricationem? Omne caput languidũ, & omne cor mœrens, à planta pedis vſque ad verticem non eſt in eo ſanitas.) Ac ſi dicat. Non peccaſtis per infirmitatem, non erraſtis per ignorantiam. Si ita eſſet, ſcirem vndè vos percutere deberem, inuenirem qua plaga vos caſtigare poſſem. Nunc autẽ in quo percutiam vos vltra, addentes præuaricationem, addentes, inquam, peccato, defenſionem peccati? Omne caput languidũ, & omne cor mœrens. In capite languido praui operis, tinea deſignatur exterior, in corde mœrenti, inuidia interior. Hoc ipſum verbis alijs iterat, à planta pedis (inquiens) vſque ad verticem non eſt in eo ſanitas. Planta pedis opus exterius, vertex rationis dignitas intus intelligitur. Cùm ergo quis per malitiam peccat, velut illi, cùm dicerent. In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia, cùm ſcirent, quòd in digito dei eijceret dæmonia, rectè dicas, quia à planta pedis, vſque ad verticem non eſt in eo ſanitas. Igitur in quo percutiam vos? Nempe huiuſmodi inſania non remittitur, neq; in hoc ſeculo, neq; in futuro. (Vulnus (inquit) & liuor, & plaga tumens.) Malũ eſt vulnus, peius liuor, peſsimum plaga tumens. Malum eſt (inquam) peccato ſaltem ad horam vulnerari, peius malo vſu liueſcere, peſsimum cum tumore ſuperbiæ culpam defendere. Talis veſtra

Matth. 4. inſania eſt. (Non eſt circumligata, nec curata medicamine, neq; fota oleo.) Volui circumligare,

Iohan. 19. & ad pœnitentiam adſtringere, dicendo per memetipſum, pœnitentiam agite, & noluiſtis euangelij ligamenta recipere. Effudi de latere meo ſanguinem & aquam, medicamẽtum ſalutis æter-

Actu. 2. næ, & noluiſtis accedere. Dedi oleum, id eſt, ſpiritus ſancti gratiam credentibus in me, ita vt loquerentur omnibus linguis homines idiotæ, & noluiſtis audire. Quid igitur tandem fiet? (Terra veſtra deſerta, ciuitates veſtræ exuſtæ igni. Regionem veſtram coram vobis alieni deuorant, & deſolabitur ſicut in vaſtitate hoſtili.) Hoc initium dolorum interim habete. Nam alibi habebitis, ſicut prędixi æternum væ. (Et derelinquetur filia Sion ſicut vmbraculum in vinea, & ſicut tugurium in cucumerario.) Quomodo illud vel illud relinquitur? Videlicet cùm ablatæ fuerint fruges, recedente cuſtode, quia non habet vltra quod ſeruet, remanet vmbraculum vacuum, remanet neglectum tugurium, quòd fecerat ſibi propter ardorem ſolis, ac radios declinandos, & vt inde homines vel beſtiolas, quæ inſidiari ſolent natis vitibus abigeret. Ita derelinquetur filia Sion recedentibus præſidibus templi virtutibus, & erit ſicut ciuitas quæ vaſtatur, id eſt, verè vaſtabitur. Amplius dicam. (Niſi dominus exercituum reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma fuiſſemus, & quaſi Gomorrhæ ſimiles eſſemus. Non dicatis, ira hæc eſt grandis nimis, multitudo malorum noſtris maior eſt meritis, nam niſi dominus exercituum reliquiſſet nobis ſemen, niſi prædeſtinaſſet, vt reliquiæ ex nobis ſaluæ fierent, non obſidione hominum circundaremur,

Gene. 19. non gladijs Romanorum interficeremur, non captiui in omnes gentes duceremur, ſed ſicut ſuper Sodomam & Gomorrham pluit ſulphur & ignem dominus à domino, ita iuſtiſsimè ſuper

Rom. 11. nos in vindictam ſui ſanguinis ſulphur & ignem pluiſſet filius dominus à patre domino. Sed ſi hoc feciſſet non ſupereſſent reliquiæ, quæ ſaluæ fierent ex nobis, poſtquam plenitudo gentium ſubintroierit.

In quo peccatum illorum peccato Sodomorum & Gomorrhæ fuerit ſimile, vt illud præuidens, meritò diceret: Audite verbum domini. CAPVT V.

AVdite verbũ domini principes Sodomorũ, auribus percipite legem dei noſtri populus Gomorrhæ.) Non dicatis. Quare ſicut Sodoma fuiſſemus, & quaſi Gomorrha ſimiles in pœna eſſemus. Nam ecce ego dico, ego teſtificor, quia vos pontifices & phariſæi, principes Sodomorũ eſtis, vos populus Hieroſolymitanus populus Gomorrhæ eſtis. Vndè? Nimirũ quia ſicut illi egerunt, ita & vos egiſtis. Venit quondam dominus, venit (inquam) in duobus angelis ſuis dominus Sodomam veſpere, ſedente Loth in foribus ciuitatis, cõpulit illos oppidò, vt diuerterẽt ad eum. Ingreſsiſq; domum fecit conuiuium, coxit azima, & comederunt. Prius autem quàm irent cubitum, viri ciuitatis vallauerunt domum, à puero vſque ad ſenem, omnis populus ſimul, vocaueruntque Loth, & dixerunt ei. Vbi ſunt viri qui introierunt ad te nocte? Educ illos huc, vt cognoſcamus eos. Nimirum huic ſimile, imò & hoc deterius vos feciſtis. Venit dominus, non iam in

angelis,

angelis,ſed in propria perſona, venit(inquam)in ciuitatem veſtram, & facta hora veſpertina, in
domo cuiuſdam hoſpitio receptus, manducabat paſcha. Veniſtis vos & miſiſtis miniſtros cum
laternis & facibus,& armis,& circundediſtis eum, & expetiſtis ad illudendum, crapulati, ebrij,
atque vomentes, ſicut illi Sodomitæ, de quibus iam dictum eſt, quando circundederunt do-
mum Loth,quia veſpera plenum ventrem habuerunt,teſtante ſcriptura quia hoc fuit peccatum Ezech.16.
Sodomorum,ſaturitas panis, & ocium. Ita & vos illa feſtiua, illa paſchali veſpera, ſaturati, &
ebrij,dominum circundediſtis ad illudendum, ad conſpuendum, ad flagellandum, ad crucifi-
gendum,læti tanquam victores,quòd apprehendiſſetis eũ. Vndè & ſpiritus eius in pſalmo que- Pſal.68.
relam depromens.Et in me (inquit) pſallebant qui bibebant vinum. Quid autem contigit illi
peſsimæ turbæ Sodomorum?Clauſerunt viri oſtium, & eos qui erant foris percuſſerunt cæcita-
te à minimo vſq; ad maximum,ita vt oſtium inuenire non poſſent. Ita contigit & vobis, ò prin-
cipes Sodomorum. Clauſum vobis eſt oſtium ſcripturarum, cæcitate percuſsi eſtis, foris erran-
tes circuitis,& eum inuenire non poteſtis,qui dixit.Ego ſum oſtium. O igitur principes Sodo-
morum,audite verbum domini.O igitur populus Gomorrhæ, auribus percipite legem dei no- Iohan.10.
ſtri.Quod illud ſit verbum domini:Ait.

*Sacrificia omnia & feſta Iudæorum deo eſſe odibilia, & vnicum illi pla-
cere baptiſma.* CAPVT VI.

QVO mihi multitudinem victimarum veſtrarũ?Plenus ſum. Holocauſta arietum, & adipem
pinguium, & ſanguinem vitulorum,& agnorum,& hircorum nolui.)& cætera. Adhuc(in-
quit)cum ſitis Sodomitæ publici, vos ſacrificatis mihi? Adhuc multitudine victimarum veſtra-
rum ineſcari me poſſe putatis?Quo mihi hæc? Quid ſanguis vitulorum, agnorum, & hircorum
mihi conferet?Plenus ſum.Magnum & verum ſacrificium ſuſcepi, & in illo impletus ſum,id eſt,
obedientiam ſancti Iſrael,quem blaſphemaſtis,quem occidiſtis,cuius ſanguine manus veſtrę ple
næ ſunt.Ille me impleuit. Ille ſacerdos mihi ſatisfecit? Plenus igitur, quo admittam multitudi-
nem victimarum veſtrarum?Nolo,imo nolui cùm veniretis ante conſpectum meum.Quod hu-
iuſmodi vobis ſacrificia Moyſes ordinauit, non me volente, ſed me permittente fecit: videlicet
quia vos talibus in Aegypto ſacrificijs aſſueti ſeruire dijs alienis, non poteratis à conſuetudine
arceri.Dico ergo.(Quis quæſiuit hæc de manibus veſtris, vt ambularetis in atrijs meis?Ne offe-
ratis vltra ſacrificium fruſtra.) Vltra ſacrificium ſacerdotis mei, cui iuraui & non pœnitebit me,
dicens. Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Vltra (inquam) huius Pſal.109.
ſacrificium ne offeratis olidum ſacrificium veſtrum. (Incenſum abominatio eſt mihi. Neome-
niam & ſabbatum,& feſtiuitates alias non feram.Iniqui ſunt cœtus veſtri, calendas veſtras,& ſo-
lennitates veſtras odiuit anima mea.)Olim nolui, attamẽ tuli. Nunc autem iam non feram,nam
odio profundo odiuit hæc anima mea. (Facta ſunt mihi moleſta.) At ex quo facta ſunt mihi
moleſta,ſuſtinui illa per annos quadraginta. Non ſtatim miſi Titum & Veſpaſianum, qui tolle-
rent veſtrum & locum & gentem, qui ciuitatem & templum deſtruerent, ita vt non remaneret
lapis ſuper lapidem,ſed ſuſtinui per annos quadraginta.(Laboraui ſuſtinens.)Quòd tam diu ſu-
ſtinui,labor mihi fuit. Abominabar incenſum veſtrum, oderam neomeniam, & ſabbatum ve-
ſtrum:oderat anima mea cœtus veſtros,& ſtercus ſolennitatum veſtrarum. Vim quodammodo
faciebam animæ meæ,vt quod oderat,ſuſtineret ſaltem quadraginta annis, & hoc faciẽs labora-
ui. Veniant tandem Romani,& hunc laborẽ demant mihi.(Et cum extenderitis manus veſtras.)
Subauditur,& foris circundati armis,& intus fame, & ſeditionibus afflicti & conciſi. (Auertam
oculos meos à vobis.)Ne compellar cõdolere & miſereri. (Et cùm multiplicaueritis orationẽ.)
Sacrificia certatim offerendo, in templo cruentando, in aſpectu hoſtium, pertinaciam veſtram
admirantium.(Non exaudiam.Manus enim veſtræ plenę ſanguine ſunt.)Impleſtis vobis eas di-
cendo.Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros.Hoc eſt,verbum domini.Quę porro eſt lex Matth.27.
dei noſtri?(Lauamini, mundi eſtote.Si forte compuncti aliqui ex vobis dicant ad Petrum, & ad
reliquos apoſtolos meos:quid faciemus, viri fratres,ecce dico vobis Lauamini. Quod eſt dice- Actu.2.
re.Pœnitentiam agite,& baptizetur vnuſquiſque veſtrum in nomine domini.Itaque.Lauamini,
mundi eſtote,id eſt, baptizamini & nolite rurſus malis operibus munditiam baptiſmatis perde-
re,& ecce audite ſeptem partes adhibendæ diligentiæ. (Auferte malum cogitationũ veſtrarum
ab oculis meis,quieſcite agere peruerſe,diſcite bene facere.Quærite iudiciũ, ſubuenite oppreſ-
ſo,iudicate pupillo,defendite viduam.) Septem itaq; modis iſtis contendite mundi permanere,
ſeptem(inquam).i.omnibus modis, nam ſeptenario numero ſignificatur vniuerſitas.Et cũ fece-
ritis.(Venite & arguite me.)Nõ enim contemnã,ego dñs vobiſcũ iudiciũ ſubire.Proponite cau-
ſas,prēmia exigite.Magnũ quippe baptizati, & mundati, aduocatũ habetis apud me,cuius laui-
ſtis vos ſanguine,cuius purificati eſtis fide.Si fuerint peccata veſtra vt coccinũ, quaſi nix dealba-
buntur.Et fuerint rubra,quaſi vermiculus,velut lana alba erũt.)Coccinũ ignei vermiculus colo
ris eſt ſanguinei.In coccino ergo peccata libidinis,in vermiculo homicidij ſcelus datur intelligi.

CAP. I. Si(inquit)fuerint peccata veſtra,peccata Sodomorũ vt coccinum , quoniam eſtis principes So-
domorum,quaſi nix dealbabuntur , iuxta illud in pſalmo . Aſperges me hyſſopo & mundabor,
Pſal.50. lauabis me,& ſuper niuem dealbabor.Si fuerint peccata veſtra,peccata homicidarum quaſi ver-
miculus,quoniam occidiſtis Chriſtum , velut lana alba erunt , vt iam non appareat ſanguis eius
ſuper vos,ſed candidum gratiæ veſtimentum . Hæc eſt lex dei noſtri , ò populus Gomorrhæ.
Omnem multitudinem victimarum veſtrarum , omnes ſolennitates veſtras odiuit anima mea,
inquit.Solum hoc eſt,quod volo.Lauamini.(Si volueritis,& audieritis me,bona terræ comede-
tis.)Si(inquam)volueritis hanc legem percipere auribus vt audieritis, vt lauemini, & mũdi ſitis,
bona terra vinentium comedetis.(Quod ſi nolueritis, & me prouocaueritis ad iracundiam,gla-
dius deuorabit vos.)Gladius (inquam) deuorabit vos , & nunc in præſenti Romanorum,qui à
corporibus ſeparet animas,& alibi gladius malignus , qui animas à deo , & ab omni ſorte iuſto-
rum diuidat,ſi me prouocaueritis ad iracundiam , ſi ex eis quos mitto ad vos prophetis, ſapien-
tibus,& ſcribis occideritis,flagellaueritis,crucifixeritis, lapidaueritis, & de ciuitate,in ciuitatem
perſecuti fueritis.(Quia os domini locutum eſt.)Quid os domini locutum eſt?Nimirum quòd
gladius deuorabit vos , vt veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus , qui effuſus eſt ſuper terram,à
Matth.23. ſanguine Abel iuſti,vſq; ad ſanguinem Zachariæ filij Barachiæ , quem occidiſtis inter templum
& altare.Hoc locutum eſt os domini,& hoc interpoſita veritate,firmauit.Amen dico vobis(ait)
venient hæc omnia ſuper generationem iſtam.

*Peccatum illud maximè ſacerdotum,ſcribarum,& phariſæorum fuiſſe,qui propter tradi-
tiones ſuas,traditiones dei reliquerunt,hincq; eſſe quod ait:Argentum tuum
verſum eſt,&c.* CAPVT VII.

SCio prænoſcens ò principes Sodomorum , quia vos hoc verbum domini non audietis,ſcio ò
populus Gomorrhæ , quia vos hanc legem dei noſtri auribus non percipietis . Dico ergo.
(Quomodo facta eſt meretrix ciuitas fidelis plena iudicij? Iuſtitia habitauit in ea,nunc autẽ ho-
micidæ.)Ciuitas quondam fidelis,ciuitas Dauid fidelis, quomodo facta eſt meretrix?Quomo-
do,vt fornicari ſibi vacaret,legitimum virum ſuum occidit.Iuſtitia quondam,id eſt,nomen do-
mini,iuſtitia,inquam, quæ eſt fides per quam ſolam iuſtificatus Abraham ,& amicus dei appel-
latus eſt,habitauit in ea,nunc autem homicidæ, interfectores eiuſdem dei & domini , cui Abra-
ham credidit,habitauit in ea.O meretrix. (Argentum tuum verſum eſt in ſcoriam, vinum tuum
Matth.15. mixtum eſt aqua.) Reliquiſti enim traditiones dei propter traditiones hominum . Traditiones
Marc.7. dei argentum ſunt,vinum ſunt dicentis,non occides, non mœchaberis, diliges dominum deum
Exod.20. tuum.Traditiones phariſæorum ſcoria ſunt,aqua ſunt,dicentiũ,Laua catinum, baptiza vrceum,
Matth.23. iuſtitiam autem & fidem dereliquentium.Tu argentum dei,propter ſcoriam phariſæorum per-
Marc.7. didiſti,tu vinum dei aqua cœnoſa corrupiſti.(Principes tui infideles,ſocij furum.) Infideles in-
Matth.21. quam,& idcirco non filij Abrahæ , cuius ſunt filij ſoli fideles . Socij furum : Fecerunt enim do-
mum patris ſpeluncam latronum.(Omnes diligunt munera, ſequuntur retributiones.)Non di-
co accipiunt munera quod multorum eſt,ſed diligũt munera,quod homicidarum eſt . Nam id-
circo dominum maximè occiderunt, quia diſputabat contra auaritiam ipſorum. Sequuntur re-
tributiones,ſequuntur(inquam)non præcedunt.In eo,quod ſequitur.(Pupillo non iudicant,&
cauſa viduæ non ingreditur ad eos.)Si iudicarent pupillo,cauſamq; viduæ defenderent, & tunc
ab illis vltro offerentibus,aliquid tanquã digni iudices , aut emeriti defenſores acciperent,præ-
cederent retributiones,& hoc non adeo reprehenſibile eſſet.Nunc autem ſequuntur retributi-
ones,id eſt,accipiunt à violento certante contra pupillum,& contra viduam, & pro accepto,iu-
dicium pupilli ſubnertunt,& cauſam viduæ clauſis foribus ſuis,excludunt. Hoc eſt non præce-
dere,ſed ſequi retributiones.(Propter hoc ait dominus exercituum fortis Iſrael.Heu cõſolabor
ſuper hoſtibus meis,& vindicabor de inimicis meis.)Videlicet,vt gladius deuoret eos, ſicut ſu-
pra dixi.Non leue eſt,quod dominus exercituum dicit heu,non parui ponderis eſt, quod fortis
Iſrael dicit heu.Grandis cauſa eſt,magnus dolor eſt,quo afflictus iſte fortis , iſte dominus exer-
cituum dicit heu,nec aliter conſolationẽ recipit,niſi vindicetur,niſi hoſtes eius deuoret gladius.

*Quod pro parte Apoſtolorum ſiue credentium dicat,& excoquam ſcoriam tuam ad purum,
& auferam omne ſtannum tuum:pro parte autem non credentium,& erubeſcetis
cum fueritis velut quercus defluentibus folijs,&c.* CAP. VIII.

NVnc apoſtrophen facit ad ipſam ciuitatem , & pro parte paucorum qui legem auribus per-
ceperunt,dicens,Lauamini, mundi eſtote , ita dicit. (Et conuertam manum meam ad te,&
excoquam ad purum ſcoriam tuam, & auferam omne ſtannum tuum , & reſtituam iudices tuos
vt fuerunt prius,& conſiliarios tuos ſicut antiquitus. Poſt hæc vocaberis ciuitas iuſti, vrbis fide-
lis,Sion in iudicio redimetur,& reducent eam in iuſtitia.) Ad te ò Sion cõuertam manũ meam,
ad operandam ſalutem tuam exeram potentiam meam.Nec enim homicidæ, qui habitant in te,
poterunt

poterunt auertere manum meam, occidendo me. Ad te(inquam)in ipſa morte mea, conuertam
manum meam, in eo vt excoquam ſcoriam tuam ad purum, & auferam omne ſtannum tuum ſci-
licet dando tibi remiſsionem peccatorum per ſanguinem meum. Tunc reſtituam iudices tuos,
id eſt, Apoſtolos meos ſuper duodecim ſedes adiudicandum, vt fuerunt prius. Quomodo fue- Matth.19.
runt prius? Non per multitudinem victimarũ, non per neomenias & ſabbata, non per calendas,
aut vllas legis ceremonias, ſed per fidem iuſtificabantur. Non enim aliunde quam ex fide iuſtifi-
cati ſunt Abraham, Iſaac, & Iacob, iudices tui imo patres & conſiliarij tui. In id reſtituam nunc
iudices & conſiliarios tuos, id eſt, Apoſtolos, nunc conſiliarios, id eſt, prædicatores tuos, poſtea
iudices futuros. Nõ per legem, ſed per fidem iudicabo eos. Poſt hæc vocaberis ciuitas iuſti, vrbs
fidelis. Miſſo nanq; ſpiritu ſancto de cœlo, fortitudine conſtruéris, & in omnes gentes dilatabe-
ris, filios tibi per fidem multiplicabis, & vocaberis nomine nouo, ciuitas iuſti, qui peccatum non
fecit, & moriendo tua peccata tulit. Vocaberis(inquam)vrbs fidelis, id eſt, iuſtificata, nõ ex ope-
ribus legis, ſed per fidem eiuſdem Ieſu Chriſti. Sion in iudicio redimetur. Audite enim fines ter- 1.Pet.2.
ræ audite hoc edictum gratiæ. Sion quæ abſq; iudicio vendita fuerat, quæ per mendacium dia- Roma.1.
boli captiuata fuerat, ecce in iudicio redimetur, in iudicio(inquam)mundi, quo princeps mun-
di huius, eijcietur foras, de poſſeſsione ſine iudicio rapta. Et reducẽt eam in iuſtitia. Quo redu-
cent? In regnum dei, vndè prius in primis parentibus eiecta fuerat. In qua illuc reducetur iuſti- Iohan.3.
tia? In iuſtitia fidei, in regeneratione aquæ & ſpiritus ſancti, qua niſi quis renatus fuerit, non po-
teſt videre regnum dei. Illuc reducent eam iudices ſui, conſiliarij ſui, reſtituti vt prius, reſtituti
ſicut antiquitus. (Et conteret ſceleſtos & peccatores ſimul, & qui dereliquerunt dominum con-
fundentur. Confundentur enim ab idolis, quibus ſacrificauerunt, & erubeſcetis ſuper hortos,
quos elegeratis, cũ fueritis velut quercus defluentibus folijs, & velut hortus abſq; aqua.) Simul
(inquit) conteret ſceleſtos, & peccatores, ſimul principes, & populum, principes Sodomorum, &
populum Gomorrhæ. Quis iſtos conteret, niſi lapis ille, de quo ipſe in Euangelio, cum propo- Matth.21.
ſuiſſet parabolam de vinea patrisfamilias, nunquam legiſtis ait. Lapidem quem reprobauerunt Pſalm.117.
ædificantes, hic factus eſt in caput anguli? Nam continuò, & qui ceciderit(inquit)ſuper lapidem
iſtum confringetur, ſuper quem verò ceciderit conteret eum. Iſti ſceleſti, iſti peccatores, mali
agricolæ ſunt, qui primùm ſeruos, deinde filium patrisfamilias occiderunt. Nam illa vinea, iſta
eſt Sion. Confundentur ergo qui dominum vineæ dereliquerunt, conteret iſte lapis ſceleſtos & Matth.21.
peccatores qui ipſum reprobauerunt, & dabitur vinea, dabitur Sion, dabitur regnum dei genti
facienti fructus eius. Confundentur autem iſti ab Idolis quibus ſacrificauerũt, videlicet ab Ido-
lo ſuo Beelphegor, cui ſe ſacrificauerunt paſsiua libidine, cum vtiq; ſint principes Sodomorum
& populus Gomorrhæ, vt interim taceam, quòd corporaliter quoq; quoties vacauit eis ſemper
ad Idola defluxere. Et erubeſcetis(ait)per apoſtrophen ſuper hortis quos elegeratis, id eſt, ſuper
cunctis voluptatibus, in quibus luxuriati eſtis. Non enim in prædicta vinea patrisfamilias ope-
rari, ſed in hortis vitiorum reſolui elegiſtis. Nam & idcirco filium eius occidiſtis, dicentes. No-
ſtra erit hæreditas, vt vineam in hortos conuerteretis, ſicut in typum veſtri? idcirco Achab oc-
cidit Naboth, vt de vinea eius faceret ſibi hortum olerum. Erubeſcetis, inquam, cùm fueritis 1.Reg.21.
velut quercus defluentibus folijs, & velut hortus abſq; aqua, id eſt, tanto diſsimiles, beatæ Sion,
redemptæ in iudicio & iuſtitia, quanto diſsimilis eſt pulchræ vineæ quercus arida, quanto diſsi-
milis eſt paradyſo domini hortus ſine aqua.

De monte domus domini, quòd ipſe ſit Chriſtus, & quòd remanentibus Iudæis, fluant ad eum omnes gentes, quæ cohortantes dicant ad alterutrum: Venite aſcendamus in montem domini, & quando de Sion exierit lex, & verbum domini de Hieruſalem. CAP. IX.

VErbum quod vidit Eſaias filius Amos ſuper Iudam & Hieruſalem. Et erit in nouiſsimis die- CAP. II.
bus præparatus mons domus domini in vertice montium, & eleuabitur ſuper colles, &
fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt populi multi, & dicent. Venite aſcendamus ad montem
domini.) & cætera. Dicebam vobis, lauamini, mundi eſtote, quia manus veſtræ plenæ ſunt ſan- Act. 13.
guine, & vobis primùm oportebat loqui verbum hoc, ſed ecce iam ſcio prænoſcens, quia repel-
letis illud & indignos vos iudicabitis æternæ vitæ. Audite ergo verbum, quod vidit Eſaias. Au- Matth.21.
feretur à vobis regnum dei, à vobis, inquam, Iudæis, à vobis terreno Iuda, à ſanguinea Hieruſa-
lem, & dabitur genti, imo gentibus facientibus fructus eius. Nam hoc eſt quod dicit. Et erit in
nouiſsimis diebus præparatus mons domus domini in vertice montium, & eleuabitur ſuper col-
les, & fluent ad eũ omnes gẽtes. In nouiſsimis. i. vſq; ad nouiſsimos dies, vſq; ad conſummationẽ
ſeculi, erit præparatus mons domus domini, mons ſanctæ Sion redemptæ, vt ſuperius dixi, mons
eccleſiæ fidelis vrbis & ciuitatis iuſti. Non erit paruus lapis, qualis ab ędificantibus potuit repro-
bari, ſed qualis poſtea factus eſt in caput anguli. Lapis enim(inquit) Daniel, qui percuſſerat ſta-
tuam, factus eſt mons magnus, & impleuit vniuerſam terram. Iſte præparatus erit in vertice mon Danie.2.
tium, & eleuabitur ſuper colles. In vertice, inquã, montiũ & colliũ, qui illum diu deſiderauerũt,
quemadmo-

CAP. II. quemadmodum vnus de illis montibus cùm dixiſſet filio ſuo benedicens, benedictiones patris
Gene.49. tui confortatæ ſunt, ſubiunxit donec veniret deſiderium collium æternorum. Magni montes, magni patriarchæ, magni prophetæ & apoſtoli ſunt, colles minores iuſti, mediocres electi ſunt. Præparabitur & eleuabitur mons iſte in vertice illorum montium ſiue collium, & ita dicetur mons montium, quomodo fundamentum fundamentorum, nam ita domus domini non deor-
Iohan.12. ſum fundamentum habet, ſed vertex eius ſundamentum eſt. Quomodo erit præparatus? Quo-
Matth.28. modo fluent ad eum omnes gentes? Exaltatus à terra omnia trahet ad ſe, & dicet, Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra, euntes docete omnes gentes. Hæc erit via, exinde fluent omnes gentes abundãter, plano itinere ibunt populi multi. Nec ire contenti, cohortabuntur alterutrum & dicent. Venite aſcendamus ad montem domini, & ad domum dei Iacob. Ire nanq; credere eſt, dicere venite, alios quoq; ad credendum inuitare eſt. Euntes itaque dicent, venite, credentes non ceſſabunt alios inuitare ad montem domini & ad domum dei Iacob, id eſt, ad altiſſi-
Gene. 27. mum Chriſtum filium dei, & ad eccleſiam dei, approbantis ſupplantationem, quæ ſignificata eſt in Iacob. Nam ſicut ille fratrē ſuū, ſic gentes iſtæ & populi iſti ſupplantabunt populū Iudaicum. Qua ſpe, quo fructu aſcendemus, ad montem domini, ad domum dei? (Et docebit nos vias ſuas, & ambulabimus in ſemitis eius.) Vias ſuas nos docebit, nos ambulabimus in ſemitis eius. Illud perfectorū eſt. Viæ nanq; præcepta domini ſunt. Semitæ conſilia domini ſunt. Docebit nos vias ſuas, dicendo. Non occides, non furtum facies, & his ſimilia. Nos autem non contenti ambulare
Matth.19. per vias eius, ſemitas conſilii eius ſequemur. Verbi gratia, dicentis. Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes & da pauperibus, & veni ſequere me. Ergo ille docebit nos quidē vias ſuas, nos autem ambulabimus in ſemitis eius. i. vſq; adeo acceptabimus præcepta, vt non recuſemus conſilia eius. Ita fluent omnes gentes, & ita ibunt populi multi. (Quia de Sion exibit lex, & verbum domini de Hieruſalem.) &c. Nō ita tunc vt hactenus verbum domini, lex domini coarctabitur vnius vrbis, vnius Iudaici populi anguſtijs, ſed exibit de Sion ſiue Hieruſalem ciuitate, imo fide & vnitate ſanctorum patriarcharum & prophetarum, & ibit ad omnes gentes. Nam hoc eſt quod ſubditur. (Et iudicabit gentes, & arguet populos multos.) Quod cum iam fieri debe-
Luca.24. ret, aperiens exitum legi & verbo ſuo ipſe dominus locutus eſt. Quoniam ſic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorūm in omnes gentes, incipientibus ab Hieroſolyma. Nempe prædicare pœnitentiam, id eſt, iudicare gentes, & de peccatis ſuis arguere populos multos. Et hoc incipi ab Hieruſalem, id plane eſt, exire verbum domini de Hieruſalem. (Et conflabūt gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces.) Hoc plane facient omnes gentes, ſed non omnes
Roma.10. homines. Nec enim ſic fluent, nec ſic ibunt vt prædictum eſt omnes homines, ſed omnes gentes, id eſt, de omnibus gentibus multi, & innumerabiles. Qui ex eis ibunt? Qui ſcilicet ex eis ibunt, vt aſcendant ad domum domini, ipſi conflabunt gladius ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces, id eſt, innocenter viuent, ſi fieri poterit, quod ex ipſis erit, cū omnibus hominibus pacem babentes, imo & pleriq; licitis quoq; bellis abſtinebunt, deponent vltro iuſtæ quoq; militiæ cingulum, vrbibus atq; caſtellis ſolitudines atq; cœnobia præoptabunt. (Non leuabit gens contra gentem gladiū, nec exercebuntur vltra ad prælium.) Vt de cæteris taceam, & hoc facient cohortes & legiones martyrum. Arma tenentes, & contra hoſtes patriæ pugnare parati, pro ſemetipſis non pugnabunt, ſed tanto ardebūt deſiderio aſcendendi in montem domini, & ad domum dei Iacob, vt proiectis gladijs, ſeruices ſuas læti ſubijciant ictibus perſecutorum. (Domus Iacob venite & ambulemus in lumine domini dei noſtri.) &c. Hæc bona pars erit dictionis eorum. Aſcendentes dicent ſibi inuicem omnes gentes, venite aſcendamus, venite aſcendamus, dicent nihilominus inimicis ſuis Iudæis ſalutem ipſorum odientibus, & propter odium ipſorum ſocia fide aſcendere nolentibus. O domus, Iacob, ò Iudæi, ex quibus nobis ſalus venit, cur propter nos deorſum remanetis in tenebris? Cur propter nos in vobis cæcitas contigit? Venite, venite, pariter ambulemus in lumine domini dei noſtri.

Cur Iudæos dominus proiecerit vt hic ait: Proiecisti enim populum tuum domum Iacob: & quid mali euenturum prædicat illi domui Iacob, pro eo quòd non vult aſcendere in iſtum montem. CAPVT X.

PRoieciſti enim populum tuum, domum Iacob, quia repleti ſunt vt olim, & augures habuerunt vt Philiſtijm, & pueris alienis adhæſerunt. Repleta eſt terra argento & auro, & non eſt finis theſaurorum eius. Et repleta eſt terra eius equis, & innumerabiles quadrigæ eius. Et repleta eſt terra eius Idolis. Opus manuum ſuarum adorauerunt quod fecerunt digiti eorum, & incuruauit ſe homo & humiliatus eſt vir. Ne ergo dimittas eis.) Dicetur ab omnibus gentibus & à multis populis aſcendentibus ad montem domini, dicetur, inquam, importunè domui Iacob. Venite ambulemus in lumine domini dei noſtri. At illa domus Iacob, aures ſuas obturabit vt nō audiat, comprimet oculos ſuos ne videat, deteſtabitur hunc montem, maledicet hoc lumen.

Quare?

Quare?Proieciſti hunc populum quondam tuum,proieciſti hanc domum Iacob. Quare proie-
ciſti domine deus?Quia repleti ſunt vt olim.Quod eſt dicere.Quia ſicut olim quando fecerunt Pſal.106.
vitulum in Horeb,& adorauerunt ſculptile,comederuntque & biberunt & ſurrexerunt ludere, Exod.32.
ita & nunc repleti ſunt duplici fornicatione. Nam ſicut Philiſtijm,id eſt,alienigenæ,augures ha-
buerunt penè omni tempore,& pueris alienis adhæſerunt fornicando contra naturam principes
Sodomorum & populus Gomorrhæ. Propter hæc quæ peccauerunt, exquo vitulum fecerunt,
proieciſti eos nunc,& induraſti cor eorum. Dixiſti enim. Ego autem in die vltionis viſitabo & Exod.32.
hoc peccatum eorum.Si viſitare habebas peccatum illud, quod tunc vitulum fecerunt, non eſt
quod poſtea tot augures habuerunt,quod toties idolis ſeruierunt, quod toties auro & argento
repleti, ſitientes iuſtitiam vendiderunt, quod deniq; toties in equis & quadrigis ſuperbierunt,
quod toties opus manuum ſuarum adorauerunt,quod certe non iam vnum,ſed duos aureos vi-
tulos à tempore Hieroboam coluerunt,quod inſuper Baal & cætera portenta deorum adoraue-
runt.Ne ergo dimittas eis,concedendum quippe eſt iuſtis iudicijs tuis.Quid ergo ò miſerabilis
domus Iacob,quoniam tu non vis aſcendere in iuſtum montem domini?(Ingredere in petram,
abſcondere foſſa humo,à facie timoris domini, & à gloria maieſtatis eius.) Videlicet circũdante
te terribili Romanorum exercitu.Nempe in hoc me veracẽ prophetam eſſe, ipſe confirmat di-
cens:Filiæ Hieruſalem nolite flere ſuper me,ſed ſuper voſipſas flete,& ſuper filios veſtros.Quia Lucæ 23.
ecce venient dies in quibus dicent. Beatæ ſteriles & ventres quæ non genuerunt, & vbera quæ
non lactauerunt.Tũc incipient dicere montibus,cadite ſuper nos,& collibus,operite nos.Ergo
ingredere in petram,abſcondere foſſa humo,id eſt, opta tibi ſcindi petras, & dehiſcere terram,
vt poſsis abſcondi à facie timoris domini,& à gloria maieſtatis eius, quando iam victor,gloria &
honore coronatus,quæret te iratus,miſsis apparitoribus viſibilibus atq; inuiſibilibus,viſibilibus
quidem Romanis,qui occidant corpora, inuiſibilibus autem, id eſt, malignis ſpiritibus qui tol-
lant animas,detrahẽdas vſq; ad inferni nouiſsima. (Oculi ſublimis hominis humiliati ſunt,& in-
curuabitur altitudo virorum.Exaltabitur autem dominus ſolus,in die illa,quia dies domini ex-
ercituum ſuper omnem arrogantẽ,& humiliabitur &c.) Quis enim iſte eſt ſublimis homo, quis
iſte ſuperbus,excelſus,arrogans,niſi tu qui dicis ſemen Abrahæ ſumus, nos ex fornicatione non
ſumus nati,vnum patrem habemus deum,& nos Moyſi diſcipuli ſumus? Nempe hæc & his ſimi- Iohan.8.
lia dicere in deſpectum ſupradicti montis domini magna ſublimitas eſt,mira ſuperbia,mira cel- Iohan.9.
ſitudo,mira arrogantia.Humiliabitur ergo omnis eiuſmodi arrogans,omnis cedrus Libani ſub-
limis & erecta,id eſt,omnis ſacerdos & populus confidens in illo Libano, id eſt, pulchro tẽplo,
cui alias dicitur,Aperi Libane portas tuas.Humiliabitur igitur, & omnis quercus Baſan & om- Zacha.11.
nis mons excelſus,& omnis collis eleuatus, & omnis turris excelſa, & omnis murus munitus,id
eſt,omnis ſiue plebeius ſit,ſiue princeps, qui cum per naturam ſit homo, magis tamen propter
ſuperbiam talibus rectè denotatur nominibus. Humiliabuntur & omnes naues Thraſis,id eſt,
omnes diuites negotiantes in nauibus ſuis, quia ſuperbientes in diuitijs, egenum & pauperem
crucifixerunt Chriſtum filium dei. Super hoc enim & ſuper omne quod viſu pulchrum eſt,erit
illa dies domini,illa reuelatio iræ domini,& incuruabitur ſublimitas hominum,& cætera.

Quod ait: Quieſcite ab homine cuius ſpiritus, &c. quòd Chriſtus ſit altiſsimus, & quòd re-ſurrexerit veraciter, ſi ſpiritus in naribus eius eſt. CAPVT XI.

QViefcite ergo ab homine,cuius ſpiritus in naribus eius.)Quia excelſus reputatus eſt ipſe,er-
go inquam ſic humiliandi,ſic incuruãdi, quieſcite ab homine, cuius ſpiritus in naribus eius.
Quis enim ille eſt,niſi hic quem occidiſtis,cuius ſpiritũ de naribus eius eieciſtis, licet ille quan-
do voluit ſpiritũ de naribus ſuis emiſerit?Ab iſto quieſcite,nam ecce ſpiritus eius in naribus eius
eſt.Reſurrexit ſpiritus eius,naribus eius recuperatus eſt.Aſcendit in cœlum,& excelſus.i.altiſsi-
mus reputatus eſt,nam ecce ad dexteram dei patris ſedet. Quieſcite, os veſtrum continere,lin-
guam veſtram nolite eijcere,nolite blaſphemare. Quod ſi dicitis. Quieſcite ab homine, cuius
ſpiritus in naribus eius eſt.i.nolite credere in eum,qui ſimiliter ſpirat,vt cæteri homines, contra
veſtram intentionem loquimini infelices,nam ſi ſpiritus eius in naribus eius eſt, reſurrexit ſicut
dictum eſt,& inde excelſus reputatus eſt.Quieſcite igitur volẽtes, alioquin quieſcetis nolentes. CAP.III.
(Ecce enim dominator dominus deus exercituum, auferet ab Hieruſalem & à Iuda validum &
fortem & omne robur panis,& omne robur aquæ,& fortem & virum bellatorem,iudicẽ & pro-
phetam,& hariolũ,& ſenem principẽ ſuper quinquaginta, & honorabilẽ vultu.)&c. Legent qui
volẽt veſtrę calamitatis tragœdiã,& me veracem in omnibus his comprobabũt eſſe prophetam.

Quòd ille de quo ait: Apprehendet vir fratrem ſuum domeſticum patris ſui, Moyſes ſit, de quo dicitur: Nos diſcipuli ſumus Moyſi, & quomodo ille econtrariò dicat: Non ſum medicus, & non eſt in domo mea panis, &c. CAPVT XII.

APprehendet enim vir fratrem ſuum, domeſticum patris ſui, & dicet. Veſtimentum tibi eſt?
Princeps eſto noſter, ruina autem hæc ſub manu tua. Reſpondebit in die illa dicens. Non
ſum me-

CAP.III. ſum medicus,& in domo mea non eſt panis,neque veſtimentum. Nolite me conſtituere principem populi.)Tanta quippe erit raritas hominum,& maxime omnium penuria rerum, vt qui cibum & veſtimentum habuerit,potens & diues & inclytus eſſe credatur, miſeriamq́ue ac calamitatem communem ſuſtentare & protegere videatur ſua poſſe potentia. Altius autem quod ad rem magis attinere videtur,vir,id eſt, Iudaicus populus, qui dominum ſuum crucifigere eſt auſus,apprehendet fratrem ſuum,domeſticum patris ſui,id eſt Moyſen, non deum aut dominum,
Iohan.9. ſed fratrem & comparem ſuum domeſticum ,non etiam dominum Abrahæ patris ſui.Illum ap-
Iohan.5. prehendet,in illo ſperabit,ſed fruſtra id faciet,dicendo, Nos diſcipuli ſumus Moyſi. Fruſtra inquam illum apprehendet,& in illo ſperabit,dictum enim eſt. Eſt qui accuſet vos Moyſes,in quo vos ſperatis.Ille itaq; reſpondens,nō eſt ita,inquit.Non ſum medicus, in domo mea non eſt panis,neque veſtimentum.Abite adulatores importuni, nolite adulari mihi,dicendo,nos diſcipuli ſumus Moyſi,& crucifigendo dominum & magiſtrum Moyſi. Abite ruinoſi, nō ero princeps veſter,ruina veſtra non erit ſub manu mea.Non ego ſum medicus,qui mederi poſsim ruinę,qua corruiſtis exterius,qua corruiſtis interius. Ille medicus erat, imò eſt, quem vos blaſphemaſtis, quem vos occidiſtis malefortes frenetici. Quid dicitis veſtimentum tibi eſt? An quia legiſlatio mihi credita eſt?Plane non veſtimentum,imo neque panis, neq; veſtimentum in domo mea eſt. Veſtimentum in domo illius eſt,cuius digito lex contexta eſt.Panis in domo illius eſt, cuius angelorum viſio cibus eſt.Quare ſic ille reſpondebit,dicetq́;, nolite me cōſtituere principem populi?Nimirum propter ſcelus eiuſdem populi. (Ruit enim Hieruſalem, & Iudas concidit,quia lingua eorum,& adinuentiones eorum cōtra dominum,vt prouocarent oculos maieſtatis eius.)
Iohan.19. Idcirco ruit Hieruſalem,& Iudas concidit,quia contra dominum blaſphemauerunt atque dixerunt. Tolle tolle,crucifige crucifige talem, non habemus regem, niſi Cæſarem, & clementiſsimum deum furore linguæ ſuæ ad amaritudinem prouocauerunt. (Agnitio vultus eorū,reſpondebit eis,& peccatum ſuum quaſi Sodoma prædicauerunt,nec abſconderunt.)Quid eſt agnitio vultus eorum, niſi cæcitas mentis eorum? Reuera illa reſpondebit, id eſt merito contigit eis. Quare?Quia peccatum ſuum ſicut Sodoma prædicauerunt, nec abſconderunt. Quomodo Sodomitæ communi libertate peccantes, & ne pudorem quidem vllum habentes in ſcelere dixerunt ad Loth,Educ foras viros,vt abutamur eis, ſic & illi publice proclamantes, ſuum prædica-
Geneſ.19. uerunt peccatum,nec vllam in blaſphemando habuere verecundiā.Idcirco quomodo illis agnitio vultus eorum reſpondet,vt percuſsi cæcitate,à minimo vſq; ad maximum,non poſſent inue-
Iohan.10. nire oſtium,ſic iſtis & agnitio vultus ſui reſpondit, vt velamen malitiæ ſuper cor habentes, eum inuenire non poſſent,qui dicit,Ego ſum oſtium. (Væ animæ eorum, quia reddita ſunt eis mala. Dicito iuſto,quoniam bene,quoniam fructum adinuentionum ſuarum comedet.) Vos qui auditis & intelligitis hæc,laudate iudiciū dei,quoniam mala iuſte reddidit eis, iuſto ſaueto, quem illi blaſphemauerunt & condemnauerunt iniuſte,& dicite,quoniam fecit omnia bene,quoniam fructum adinuentionum ſuarum comedet.Hoc dicito iuſto, vt & vobis æqua vice faueat iuſtus, vt quàm diu ille comedet,vos quoque edatis & bibatis ſuper menſam eius,in regno eius.Econ-
Lucæ.22. trario.(Væ impio in malum,retributio enim manuum eius fiet ei.Populum meum exactores ſui ſpoliauerūt,& mulieres dominatæ ſunt eius.)Qui exactores ipſi & mulieres. Exactores propter rapacitatem,mulieres propter paſsiuam & Sodomiticam libidinem.Exactores iſti,mulieres iſtę, ſcribæ & phariſæi fuerunt,qui turpis lucri gratia, vt acciperent decimas, & primitias vndè libidines ſuas explerent, populo perſuaſerunt vt crucifigerent dei filium. Hoc faciendo nimirum omni gloria populum ſpoliauerunt, & nudum inter hoſtes conſtituerunt. Adhuc autem captiuum populum beatum dicunt,pro Chriſto promittentes Antichriſtum.Sequitur ergo.(Popule meus,qui te beatum dicunt,ipſi te decipiunt,& viam greſſuum tuorum diſsipant.) Idcirco continuo dicit.

Quod dominus de quo ait:Stat ad iudicandum,Chriſtus Ieſus ſit,de quo Stephanus:Ecce(inquit) video cœlos apertos,& cætera, & quòd iudicij eius iam fuerit actus quo decaluatus eſt vertex filiarum Sion Romanis deuaſtantibus. CAPVT XIII.

STat ad iudicandum dominus, & ſtat ad iudicandos populos. Dominus qui aſcendit in cœlum,qui ſedet ad dexteram dei, ipſe ſtat ad iudicandum. Nam hoc & protomartyr Stepha-
Acto.7. nus teſtatur,cum dicit. Video cœlos apertos,& filium hominis ſtantem à dextris dei. Cùm hæc diceret,iam ille ſtabat ad iudicandum,& iudicium imminebat illi concilio malignantium. Vnde ſequitur adhuc (Dominus ad iudicium veniet cū ſenioribus populi & principibus eius.) Id eſt, contra ſeniores populi ſui & principes eius.Quare?(Vos enim(inquit) depaſti eſtis vineam meam,rapina pauperis in domo veſtra.) Hinc ergo contra vos litem propono, hinc ego iudicium exigo.O ſeniores populi mei,ò principes populi mei, Vos vineam meam depaſti eſtis, vos quod
Deut.23. amplius eſt,rapinam pauperis in domū veſtram comportaſtis. Nonne lex dicit,ingreſſus vineam
Matth.21. proximi tui,comede vuas quantum tibi placuerit,foras autem ne efferas tecum? At vos vineam

meam

meam ingreſsi, ad agricolandum miſſos à me ſeruos meos vt fructus afferrent, interfeciſtis, vt ſoli
vineam meam depaſceremini. Parum hoc fuit, miſi ad vos vnicum filium meum, egenum & pau-
perem, & dixiſtis. Hic eſt hæres, occidamus eum, & noſtra erit hæreditas. Ergo rapina pauperis
in domo veſtra, pauperem enim occidiſtis, vt veſtra eſſet hæreditas. Quare atteritis populum
meum & facies pauperum commolitis, dicit dominus exercituum, &c.) O duri vindemiatores,
quo modo vineam meam depaſcimini atterendo & commoliendo facies pauperum? Videlicet Mich. 3.
niſi quid dederint in os veſtrum, ſanctificatis ſuper eos bellum. Pauperes delinquentes publicè
arguitis atque confunditis, diuitibus autem maiora peccãtibus, ne quicquam quidem facitis. Id-
circo pauperem occidiſtis, vt vineam eius vſurparetis, vt pauperum ſpolijs tam atrociter abute-
remini. Idcirco iam nunc audite ſententiam domini, ô mulieres dominãtes populi eius, vt ſupra
dixit. Nec enim pro viris ille vos computare dignatur, ſed pro mulieribus, quoniam fluitis volu-
ptatibus, & propter voluptates explendas, ſic auarè rapitis, vt nihil ſit intolerabilius. Audite ergo
mulieres dominantes, mulieres luxu pariter, & ſanguine fluẽtes. Et dixit dominus: (Pro eo quòd
eleuatæ ſunt filiæ Sion, & ambulauerunt extento collo, & nutibus oculorum ibant & plaude-
bant, ambulabant, & pedibus ſuis compoſito gradu incedebant, decaluabit dominus verticem fi-
liarum Sion, & dominus crinem earum nudabit, & cætera.) Quid enim ô auditores, ô totius
mundi ſenatores, quid impudentius iſtis filiabus Sion, filiabus, inquam, id eſt, non viris, quòd
eſſe debuerant, ſed fluxis mulieribus? Eleuantur ſedentes ſuper cathedram Moyſi, & ambulant Matth. 23
extento collo, accipientes ſalutationes in foro, & amantes vocari ab hominibus rabbi, & nutibus
oculorum eunt, & plaudunt ſemper geſtientes ad adulterium & inceſtum, vtpote principes So-
domorum ambulant, & pedibus ſuis compoſito gradu incedunt, hypocritæ dilatantes phylacte-
ria ſua, & magnificantes fimbrias, ita vt rectè dicamus eis. Væ vobis ſcribæ & phariſæi hypocri-
tæ, qui ſimiles eſtis ſepulchris dealbatis, quæ à foris parent hominibus ſpecioſa, intus verò plena
ſunt oſsibus mortuorum & omni ſpurcitia. Sic & vos à foris quidem paretis hominibus iuſti, in-
tus autem pleni eſtis hypocriſi & iniquitate. Nónne ergo iuſtiſsime decaluabimus verticem, &
nudabimus crinem talium filiarum, talium muliercularum? Quomodo decaluabuntur? Vt per-
ſpicua ſit omni mundo tinea hypocritarum, auferemus eis pulchrum templum, præſides templi
virtutes migrabunt, & nudas conſtituemus eas inter gladios Romanorum. (In die illa auferet do
minus ornatum calciamentorum, & lunulas, & torques, & monilia, & armillas, & mitras, & diſcri-
minalia, periſchelides, & murenulas, & olfactoriola, & inaures, & annulos, & gemmas in fronte
pendentes & mutatoria, & pallia, linteamina, & arcus, & ſpecula, & ſyndones, & vittas, & theri-
ſtra.) Quid enim hæc faciunt, ſuperducta corporibus muliercularum, niſi quòd tela concupiſ-
centię, viris inijciũt per feneſtras oculorum? Sic nimirum quicquid ſcribæ & phariſęi faciunt cir-
ca ſemetipſos, & circa ſplendidum templi cultum, ad nihil aliud valet, niſi ad ſubuerſionem in-
tuentium. Auferet igitur illa dominus quæcunque per prædicta mulierum ornamenta, rectè ſi-
gnantur, ne diutius ſcandalum faciant aſpicientibus. Nam reuera ſi permanſiſſent, eiuſmodi filiæ
Sion cum omni ciuitatis & templi ornatu, ſcandalum non minimum fieret multis in Chriſtum
credentibus. Proinde decaluatis illis atque nudatis. (Erit (inquit) pro ſuaui odore fœtor, & pro
Zona funiculus, & cætera.) Quantum enim prius fama Synagogæ ſuauis erat, tanto & amplius
nunc fœtet, vniuerſa terra odorem eius peſsimum percipiente, pro Zona vel ſingulo ſacro Aa-
ron pontificis magni, longum in capite accepit funiculum captiuitatis. Tandem ita concludit.
(Et deſolata in terra ſedebit.) Scilicet vt quod prius faciebat, iam nullum ad appetitum ſui ſyna-
goga meretrix allicere poſsit.

Quòd ſeptem mulieres illæ ſint dona ſpiritus ſancti requieſcentes ſuper vnum Chriſtum. CAPVT XIIII.

ET apprehendent ſeptem mulieres virum vnum in die illa, dicẽtes: Panem noſtrum comede- CAP. IIII.
mus, & veſtimentis noſtris operiemur, tantummodo inuocetur nomen tuum ſuper nos, aufer
opprobrium noſtrum.) Septem mulieres, ſeptem gratiæ ſpiritus domini intelliguntur, id eſt, ſpi- Eſaie 11.
ritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientię & pietatis, & ſpiritus
timoris domini. Iſtæ apprehendent virum vnum, dominum Ieſum Chriſtum, quem multo tem-
pore deſiderauerant, quia nullũ alium potuerunt inuenire, in quo æterna ſtatione requieſcerent.
Verùm hic intellectus in parte deficit. Quomodo enim dicant ſeptem dei ſpiritus panem noſtrũ Alia expoſ.
comedemus, & veſtimentis noſtris operiemur? Aliter. Et apprehendent ſeptem mulieres virum
vnum, vt ſupra. Quòd eſt dicere. Filiæ Sion, vt prædictum eſt, mulieres quæ ſpoliauerunt popu-
lum meum, & dominatę ſunt eius, dominum vineę occiderunt, vt licentius vineam eius depaſce-
rentur, idcirco decaluabuntur, idcirco nudabuntur, & conſurgent in iudicio aduerſus eas ſeptem
mulieres, id eſt, omnes gentes omnium eccleſiæ gentium, quarum vniuerſitas & in Apocalypſi Luce 22. Matth. 19.
ſub ſeptenario numero intelligitur. Surgent, inquam, in iudicio aduerſus iſtam filiorum Sion ge- Apoc. 2, 3
nerationem malam & adulteram, & condemnabunt eam. Quomodo? Apprehendendo virum

CAP. V. vnum, virum non alium, quàm iſtum, quem illæ occiderunt, quem de vinea ſua eiecerunt foras
& interfecerunt. Virum iſtum apprehendent in ſanguine ſuo relictum, & eo magis dilectum. Pa-
nem, inquiunt, comedemus, & cætera. Ac ſi dicant. Filię meretricis huius, cui tu panem tuum de-
diſti, quàm tu veſtimentis tuis operuiſti, te occiderunt; & adhuc blaſphcmare non deſinunt. Ve-
ni ad nos, & hoc tantum dignare, vt inuocetur nomen tuum. Non panem tuum quærimus, non
à te veſtimenta exigimus, illa meretrix panem non habebat, veſtimentis indigebat. Nullas enim
terras habebat, in Aegypto ſeruiebat, dæmonum & Aegyptiorum libidini ſubiecta erat. Tu il-
lam redemiſti, tu illam per magnalia liberaſti virtutis tuæ, tu illam manna cibaſti, tu deinde ter-
ram illi, tu regiones gentium & labores populorum, vndè panem ſibi & veſtimentum acciperet,
dediſti. Cùm hæc feceris, illa te eiecit, illa te occidit. Mala tibi pro bonis retribuit, nos econtra
panem noſtrum comedemus, & veſtimentis noſtris operiemur. Non quærimus vt propter nos
gentes illæ occidantur, quarum terram optimam, terram lacte & melle manantem obtineamus.
Sed quid? Tantummodo inuocetur nomen tuum ſuper nos, vt dicamur & ſimus vxores tuæ &
eccleſiæ tuæ, & hoc modo aufer opprobrium noſtrum, vt iam non dicamur aut ſimus quod di-
Ephes.2. cebamur & eramus, ſcilicet alienæ à conuerſatione Iſrael, & hoſpites teſtamentorum promiſsio-
nis ſpem non habentes, & ſine deo in hoc mundo.

Quòd extunc omnibus credentibus peccata remittantur gratia ſpiritus ſancti, quemadmodum dicit: Si abluerit dominus ſordes filiarum Sion, &c. CAPVT XV.

IN die illa erit germen domini in magnificentia & gloria, & fructus terræ ſublimis, & exultatio
his qui ſaluati fuerint de Iſrael.) Erit (inquit) germen domini magnificum & glorioſum, de illa
gratioſa & vniformi copula ſeptem mulierum, de vnica fide multarum in toto orbe eccleſiarum.
Philip.3. Et erit fructus terræ ſublimis, tantę videlicet homines perfectionis, vt cùm adhuc pro conditio-
Acta.4. ne mortalitatis terra ſint, pro magnitudine ſapientiæ ſupernæ cœli ſint, ſitq; iam eorum conuer-
ſatio in cœlis. Et erit exultatio his qui ſaluati fuerint de Iſrael, exultabunt enim Apoſtoli, viden-
tes quanta per eos deus in gentibus operatus eſt. (Et erit omnis qui relictus fuerit in Sion, & re-
ſiduus in Hieruſalem, ſanctus vocabitur, omnis qui ſcriptus eſt in vita Hieruſalem.) Subauditur
cum plenitudo gentium ſubintrauerit, nam tunc demum reliquiæ ſaluæ fient. Omnis (inquit)
qui ſcriptus eſt in vita in Hieruſalem, id eſt, quotquot prẹordinati ſunt ad vitam æternam. Quo-
modo autem ſanctus vocabitur, aut erit? Ait. (Si abluerit dominus ſordes filiarum Sion, & ſan-
guinem eius lauerit de medio eius, in ſpiritu iudicij & ſpiritu ardoris.) Hæc nempe vnica ſignifi-
cationis regula eſt, vndè & ſupra dixi. Lauamini, mundi eſtote, præmiſſo quod manus veſtrę ple-
næ ſunt ſanguine. Sanguis ille non aliter emundari poterit, niſi abluente domino in ſpiritu iudi-
cij & ſpiritu ardoris, id eſt, in igne ſpiritus ſancti cum lauacro aquæ viſibilis. Ille vnus idemque
ſpiritus, ſpiritus iudicij eſt, & ſpiritus ardoris. Iudicij, inquam, id eſt, diſcretionis, quia fidelem ab
infideli diſcernens, remiſsionem peccatorum per fidem tribuit. Ardoris autem, quia purgatum à
peccatis hominem, deinde boni zeli igne accendit. (Et creabit dominus ſuper omnem locum
montis Sion, & vbi inuocatus eſt, nubem per diem, & fumum & ſplendorem ignis flammantis in
Exod.13. nocte.) Tunc enim reddetur populo felicitas priſtina, quàm aliquando habuere in eremo, præ-
cedente eos domino per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis, vt nec in pro-
ſperis, nec in aduerſis aliquando turbentur, iuxta quod in pſalmo dicitur, Per diem ſol non vret
Pſal.120. te, neque luna per noctem. Fumus autem hic, non errorem vel ignorantiam ſignificat, ſequitur
enim, & ſplendorem ignis flammantis. Ergo fumus quem creare decebat deum, lachrymoſa erit
compunctio peccatorum pœnitentiam agentium, quàm ordine ſequitur, lucidum regni dei de-
ſiderium. (Super omnem enim gloriam protectio & tabernaculum erit in vmbraculum diei ab
æſtu, in ſecuritatem & abſconſionem à turbine & à pluuia.) Qui poſt pœnitentię lachrymoſę fu-
mum creaturam ignis flammantis, id eſt, ſplendidi deſiderij conſequi meruerit, vt delectet eum
contemplari gaudia patriæ cœleſtis, talis promiſsio glorioſa eſt illi. Protectio, inquit, & taberna-
culum erit ſuper omnem gloriam. Verè enim qui guſtauit cõtemplando beatitudinem futuri ſe-
culi, ſuper omnem computat gloriam mundi vacare, & in ſecreto abſcondi ab æſtu atq; à turbi-
Cant.1. ne, & à pluuia præſentis ſeculi, vt cum pſalmiſta dicere poſsit. Quoniam abſcondit me in taber-
Pſalm.29. naculo ſuo, in die malorũ protexit me in abſcondito tabernaculi ſui. Et in Cãticis. Ego dormio,
Philip.1. & cor meum vigilat. Nempe qui ſic abſconditus dormit, ſuper omnem regum gloriam glorifica-
tus eſt, cùm dicere poſsit, noſtra autem conuerſatio in cœlis eſt.

Quòd cantico iſto ſecunda perioches ſit paſsionis Chriſti, & quòd ſecundum illud canticum dominus illam parabolam dixerit: Homo erat paterfamilias, qui plantauit Vineam. CAPVT XVI.

CAP. V. CAntabo dilecto meo canticum patruelis mei vineæ ſuæ. Vinea facta eſt dilecto meo in cornu
filio olei. Et ſepiuit eam, & cætera.) Canticum hoc, ſecundæ perioches initium eſt. Quòd in
initio dixerat, filios genui & exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me, hoc iſtud canticum in parabola

vineæ latius oſtendit. Dicitur autem per contrarium canticum, nam veraciter idem eſt væ quod CAP. I.
item in initio dictum eſt. Væ genti peccatrici. Cantabo(inquit) dilecto meo.i. Chriſto, veraciter
animæ meæ dilecto. Quis enim neſcit, quia tua anima ô cantor optime deſiderabilem Chriſtum
dilexit & diligit? Nempe canticum ſibi vel ad opus ſuum cantatum eſſe teſtatur, cùm ex eo ſum-
pta parabola, principibus ſacerdotum & phariſæis dicit: Homo erat paterfamilias, qui plantauit Matth. 21.
vineam, & ſepem circundedit ei, & fodit in ea torcular, & ædificauit turrim, & locauit eam agri-
colis, &c. Canticum hoc quorum ſit væ, diſtincte inſinuat, dicẽdo. Patruelis mei vineæ ſuæ. Quis
enim patruelis prophetæ extitit, niſi agricolæ iam dicti, id eſt, ordo leuiticus & ſacerdotalis? De-
nique cùm ipſe propheta de tribu Iuda extiterit, patruus eius quodammodo fuit Leui. Patruelis
autem eius cunctus ordo leuiticus, & ſacerdotalis. Porrò vinea dilecti, populus extitit. Igitur can
tabo dilecto meo canticum patruelis mei, vineæ ſuæ, id eſt, proloquar Chriſto, quòd annunciet
agricolis, & vineæ ſuæ, ſcilicet ſacerdotibus & populo ſuo carmẽ lamentabile. Vinea facta eſt di-
lecto meo. Quænam iſta vinea ſit, ipſe cantor aperit in fine concluſionis. Vinea, inquit, domini
exercituum, domus Iſrael eſt. Hæc dilecto meo facta eſt, acquiſitione, non auri, neq; argenti, ſed
multorum mirabilium quæ fecit in terra Aegypti. Vndè & ſcriptũ eſt. Vineam de Aegypto tran-
ſtuliſti. Facta eſt autem in cornu, id eſt, in eadem potẽtia, qua illam tranſtulit, quemadmodum & Pſal. 79.
Balaam cum de eodem populo dixiſſet, deus adduxit eũ de Aegypto, continuo ſubiunxit: Cuius
fortitudo ſimilis eſt rhinocerotis. Hæc facta eſt (vt iam dixi) dilecto meo filio olei, id eſt, filio Nume. 24.
charitatis dei. Nam idcirco illi facta eſt, vt præparatam ſibi ille adueniens poſſideret, & per ſuum
ſanguinem ſanctificaret. Quod & fecit. Omnes enim per ſuũ ſanguinem de inferno eduxit, quo-
rum pars vinea bona eſt. Sed & de radice eius apoſtolos ſumpſit, de quibus vel per quos totus
mũdus vitibus bonis impletus eſt. Siue filio olei, id eſt, in loco pingui, quia reuera nihil pinguius
terra repromiſsionis. Et ſepiuit eam, id eſt, angelorum præſidio ſepſit eam. (Et lapides elegit ex
ea.) Id eſt, idola vel quicquid dei cultum impedire poterat, diligenti cura perſæpe reiecit ab ea.
(Et plantauit eam electam.) Id eſt, optimam, in fide electorum Abraham, Iſaac, Iacob, bene radi-
catam. (Et ædificauit turrim in medio eius.) Id eſt, templum in medio regiæ ciuitatis eius. (Et
torcular extruxit in ea.) Id eſt, altare quod ita ſacerdotibus commoda reportat, quemadmodum
agricolis torcular. (Et expectaui(inquit) vt faceret vuas, & fecit labruſcas.) Id eſt, vt faceret bo-
na, & fecit opera mala. (Nunc ergo habitatores Hieruſalem, & viri Iuda, iudicate inter me & vi-
neam meam.) Nónne ergo canticum hoc dilecto animæ ſuæ cantauit? Denique ſic iam dictam in
euangelio parabolam ſecundum cantici huius ſenſum contexuit, vt omnino iſtud ſibi cantatum
velit intelligi, tandemq; percunctatur, & ipſe penè eiſdem verbis. Cùm ergo, inquit, venerit do-
minus vineæ, quid faciet agricolis illis? Hoc tantum intereſt, quòd iſtic inter dominum vineæ &
ipſam vineam, illic autem inter dominum vineæ, & agricolas iudicium poſtulat. Porrò quid per
labruſcas hic velit intelligi, illic manifeſtius aperit, in hęc verba prorumpens. Et agricolæ appre- Labruſcæ.
henſis ſeruis eius aliũ ceciderunt, alium occiderunt. (Et nunc(inquit) ego oſtendam vobis quid
faciam vineę meæ.) O habitatores Hieruſalem, ô viri Iuda, vt iudicaretis inter me & vineã meam
interrogaui, & quia non vultis reſpondere quod ſciſcitor, egoipſe mihi reſpondebo. (Auferam
ſepem eius.) Id eſt, tollam angelorum auxilia. (Et erit in direptionem. Diruam maceriam eius, &
erit in conculcationem, & ponam eam deſertam. Non putabitur, & non fodietur.) Et eſt ſenſus.
Deſtruam muros eius. Romano circuncidente exercitu, ita vt in æternum non reędificetur. Nec
verò ſicut ſub Babylonijs paſſa eſt, ita & ſub Romanis patietur. Nam ſequitur. (Et nubibus man-
dabo, ne pluant ſuper eam imbrem.) Siquidem & Hieremias capta iam vrbe, prophetauit in po-
pulo, & Ezechiel, Daniel quoq; & tres pueri, vel prophetaſſe, vel mirabilia ſigna, etiam in capti-
uitate feciſſe narrantur, & poſtea Aggæus & Zacharias futura dixerunt in conſolationem populi
ſeruientis. Nunc autem eiuſmodi nubibus mandabo, ne pluant ſuper eam imbrem, id eſt, vt iam,
nec apoſtolos habeant, nec prophetas quos occidant. Vndè & in Leuitico loquitur. Ponam cœ- Leuit. 26.
lum vobis ferreum, & terram æneam. Quare hoc mandabo nubibus meis? (Quia expectaui vt
faceret iudicium, & ecce iniquitas.) Quanta enim iniquitas, & quantus clamor, quòd & ſeruos Luce 23.
patrisfamilias occiderunt, & videntes filium eius, de quo dixerat. Verebuntur filium meum, cru-
cifige crucifige clamauerunt.

Quomodo huius loci prophetico ſenſui conſonet illa inuectio domini, qua poſt quam illam parabolam recitauit, octies væ increpuit ſcribis & phariſæis, octies enim ille poſt canticum iſtud væ illis pronunciat, cum dicit: Væ qui coniungitis domum, &c.

CAPVT XVII.

VAE qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis vſque ad terminum loci,
&c.) Sexies hoc loco væ ſpiritus ſanctus per iſtum verbi ſui miniſtrum conclamat. Væ qui
coniungitis domum ad domum. Væ qui conſurgitis mane ad ſectandam ebrietatem. Væ qui tra-
hitis iniquitatem in funiculis vanitatis. Væ qui dicitis malum bonum & bonum malum. Væ qui

CAP. V. ſapientes eſtis in oculis veſtris. Væ qui potentes eſtis ad bibendum vinũ,& viri fortes ad miſcendam ebrietatem. Duo væ præterea ſunt ſubaudienda in his duabus iræ ſententijs. Qui dicitis, feſtinet, citò veniat opus eius vt videamus. Qui iuſtificatis impium pro muneribus,& iuſtitiam iuſti aufertis ab eo. Planè & hæc omnia de cantico ſunt quod dilecto ſuo cantare propoſuit, quę & malis decantat agricolis.i. interſectoribus eiuſdem dilecti ſcribis & phariſæis. Teſtificatur hoc ipſe dilectus qui cantata ſibi ab iſto propheta totidem væ.i.octo, recantat, cùm dicit poſt parabolam quam de vinea propoſuit. Væ vobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, qui clauditis regnum cœlorum ante homines. Væ vobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, qui comeditis domos viduarum oratione longa orantes. Væ vobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, qui circuitis mare & aridam vt faciatis vnum proſelytum. Væ vobis duces cæcorum qui dicitis: Quicunque iurauerit per templum, nihil eſt, qui autem iurauerit in auro templi, debet. Væ vobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, qui decimatis mentham & anetum,& ciminum,& reliquiſtis quæ grauiora ſunt legis. Væ vobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, qui mundatis quod deforis eſt calicis & paraſſidis, intus autem pleni eſtis rapina & immunditia. Væ vobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, qui ſimiles eſtis ſepulchris dealbatis quę à foris parent hominibus ſpecioſa, intus verò plena ſunt oſsibus mortuorum, & omni ſpurcitia. Væ vobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, qui ædificatis ſepulchra mortuorum, & ornatis monumenta iuſtorum. Nónne ergo cantor iſte canticum eiuſmodi cantans, eo tendit quo & dilectus eius cui cantauit, qui recantando totidem inuehitur ſententijs?

Matth. 23.

Quòd primo væ intolerabilem ſcribarum & phariſeorum auaritiam prophetando percutit: & propter eandem ciuitatem fore deſtruendam prædicit. CAPVT XVIII.

ET primum quidem væ intolerabilem ſcribarũ & phariſęorũ auaritiam percutit. (Væ(inquit) qui coniungitis domum ad domum,& agrum agro copulatis vſque ad terminum loci. Nunquid habitabitis ſoli vos in medio terræ? In auribus meis ſunt hęc domini exercituum.) Eiuſdem auaritiæ malum quæ pœna conſequatur, continuò ſubiungit. (Niſi domus multæ deſertę fuerint grandes & pulchrę abſque habitatore. Decem enim iugera vinearum facient laguneulam vnam. Et triginta modij ſementis facient modios tres.) Plane hic propter auaritiam ſacerdotum ciuitatem fore deſtruendam prȩuidet ac prȩdicit. Quòd ipſum confirmat dilectus ſępedictus, cui cantauit. Nam cum videns ciuitatem, fleuiſſet ſuper illam, dicens: Quia ſi cognouiſſes,& tu, quia venient dies in te, & circundabunt te inimici tui vallo, & non relinquent in te lapidem ſuper lapidem, continuò ingreſſus in templum, cœpit eijcere vendentes in illo, & ementes dicens illis. Scriptum eſt, quia domus mea domus orationis eſt, vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronũ. Et notanda dictionis proprietas, vbi per eclipſin maiorem vindictę vel irę quantitatem acerrime ſignificat. Niſi(inquit) domus multę deſertę fuerint, grandes & pulchrę abſque habitatore, ſubauditur, ſalſum vobis ego prȩcantaui vę. Quòd autem decem iugera vinearum fecerint lagunculam vnam,& triginta modij ſementis, modios tres, id eſt, quod hi qui diuites fuerant, in obſidione Romana, fame & ſiti perierunt, infelicis hiſtoriæ textus ſatis oſtendit.

Lucæ 9.

Quòd ſecundo væ, eorundem ebrietatem redarguit, qua iam ebrij dominum comprehenderunt in illa paſchali veſpera. CAPVT XIX.

VAE qui conſurgitis mane ad ſectandam ebrietatem,& potandum vſq; ad veſperum, vt vino ęſtuatis. Cithara & lira & tympanũ & tibia,& vinum in conuiuijs veſtris,& opus domini non reſpicitis, nec opera manuũ eius conſideratis.) Iſtud vę agricolas eoſdẽ ebrioſitatis nimię redarguit. Vſq; ad veſperam, inquit. Nimirum in ſpiritu iam pręſens aderat, futuro diei quo feſtiua ebrietate crapulati, dominum vineę, filium dei comprehenderunt, cùm eſſes veſpera paſchalis. Vę igitur vobis ebrij, inquit, atq; vomentes crapulati & ſordidi, qui vino ęſtuátes, ſobrium comprehendiſtis filium dei. Cithara,& lira,& tympanũ,& tibia,& vinum in conuiuijs veſtris. Hoc ipſum Amos propheta vehementiſsime perſequens, cùm dixiſſet. Qui comeditis agnum de grege,& vitulum de medio armenti, qui canitis ad vocem pſalterij, decentiſsime ad hos conuerſus ait. Sicut Dauid putauerunt ſe habere vaſa cantici bibentes in phyalis vinum, & optimo vnguẽto delibuti, nihil patiebantur ſuper contritione Ioſeph. Quòd hic dicit: Et opus domini non reſpicitis, & opera manuum eius non conſideratis, hoc ille expreſsit nimis eleganter, & nihil, inquiens, patiebantur ſuper contritione Ioſeph. Nempe cõtritio Ioſeph, id eſt, paſsio domini, quę per venditionem Ioſeph ſolet intelligi, opus eſt domini, opus manuum eius, opus noſtrę redemptionis. Hoc opus domini non reſpiciebant iſti ebrij, nihil enim patiebantur ſuper cõtritione Ioſeph, optimo vnguento delibutĩ. Quàm enim verum eſt, quòd nihil patiebantur ſuper contritione Ioſeph, qui ſuper eum nimio riſu,& cachinno mouebãtur. Quid igitur? (Propterea captiuus ductus eſt populus meus, quia non habuit ſcientiam.) Propterea, inquã, quia iam dicti operis domini non habuit ſcientiam, quia cõtritioni Ioſeph cõpati neſciuit, captiuus ductus eſt in omnes gẽtes. (Es nobiles eius interierunt fame,& multitudo eius ſiti aruit.) Hoc adeo verum eſt, vt nobilis fœmina, nomine Maria in illa obſidione filiũ ſuum manducauerit. Sed parua eſt vindicta, niſi ſicut per Moyſen prædictum

Amos 6.

Deut. 28.

prædictum eſt, ignis ſuccenſus ardeat vſque ad inferni nouiſsima. Sequitur ergo. (Propterea dilatauit infernus animam ſuam, & aperuit os ſuum abſq; vllo termino. Et deſcendent fortes eius, & populus eius, & ſublimes, glorioſiq́ue eius ad eum, &c.) Econtrariò, mites & humiles bonis domini abundabunt, vndè & tandem infert. (Et paſcent agni iuxta ordinem ſuum, & deſerta in vbertatem conuerſa, adueneq; comedent.) Quando dominus exaltatus fuerit in iudicio, & ſanctus in ſua ſanctificatus iuſtitia, vt mali agricolæ male pereant, tunc qui fuerint de agnorum numero, non hœdorum, in pratis eccleſiæ paſcentur, & quæ à Iudæis deſerta ſunt, verſa in vbertatem comedent aduenæ, id eſt, gentium populus.

De tertio væ quo dicit: Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, quia occidendo Chriſtum menſuram patrum ſuorum impleuerint. CAPVT XX.

VAE qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quaſi vinculum plauſtri peccatum.) Væ iſtud illi conſonat, quo dominus. Væ, inquit, vobis qui ædificatis ſepulchra prophetarum, & ornatis monumenta iuſtorum. Et ſubinde. Itaq; teſtimonio eſtis vobiſmetipſis, quia filij eſtis eorum, qui prophetas occiderunt. Et vos implete menſuram patrum veſtrorum. Deniq; ſic implere menſuram patrum impiorum, vt quia patres prophetas occiderunt, filij non degeneres occidant dominum prophetarū, idipſum eſt quod trahere iniquitatem in funiculis vanitatis, & quaſi vinculum plauſtri peccatum. Væ igitur vobis, quia trahetis nihilominus longum quoq; funiculum pœnarum. Nam à ſanguine Abel iuſti, vſque ad ſanguinem Zachariæ filiæ Barachiæ, quem occidiſtis inter templum & altare, venient omnia ſuper generationem iſtam. Matth. 23.

De quarto væ illorum qui dixerunt: Feſtinet cito, veniat tempus, &c. videlicet quando dicebant. Si rex Iſrael eſt, deſcendat nunc de cruce. CAPVT XXI.

QVi dicitis feſtinet, citò veniat opus eius, vt videamus, & appropiet, vt veniat conſilium ſancti Iſrael, & ſciemus illud.) Qui, inquit, dicitis, feſtinet, vobis væ. Quid enim? Nunquid nō multum feſtinauit, & citò venit opus ſancti Iſrael? Nónne citò reſurrexit poſt tres dies. (Nunquid nō ſcitis illud? Nunquid nō vobis annunciauerūt cuſtodes monumēti, qui facto terræmotu magno exterriti, & præ timore angeli de cœlo deſcendētis, facti ſunt velut mortui? Quid amplius feſtinare voluiſtis, dicēdo: Si rex Iſrael eſt, deſcēdat nunc de cruce, & credemus ei? Quid tam cito venire voluiſtis, opus eius dicēdo, cōfidit in deo, liberet nūc eum ſi vult. Imò quàm nequiſsima feſtinatio fuit, quòd cōtumelia & tormēto eū interrogare voluiſtis, ſi eſſet fili⁹ dei. Væ ergo vobis. Matth. 28. Ibidem 27.

De quinto væ, pro eo quod dixerunt malum bonum, videlicet, reſeruando Barrabam, & condemnando Chriſtum. CAPVT XXII.

VAE qui dicitis bonum malum, & malū bonum, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras, ponentes amarum dulce, & dulce amarum.) Vt quid enim tam procaciter peruertitis iudicium? Bonum dei filium dicitis malum, malum latronem Barrabam dixiſtis bonum. Tenebras, id eſt, homicidia, & ſeditiones illius ponitis vobis lucem, huius autem lucem, id eſt, doctrinam & veritatem ponitis tenebras, id eſt, ſeductionem. Dicitis enim, quia malus eſt, & quia commouit populum, docens per vniuerſam Iudæam. Væ igitur vobis qui dulce huius velut amarum reieciſtis, & amarum Barrabæ combibiſtis, vt ſeditiones eius hæreditate poſsideatis. Lucæ 23.

De ſexto væ, in eos qui ſapientes in oculis ſuis, tulerunt clauem ſcientiæ illis. CAPVT XXIII.

VAE qui ſapientes eſtis in oculis veſtris, & coram vobiſmetipſis prudentes.) Vt quid enim clauem ſcientiæ tuliſtis? Ipſi non introiſtis, & eos qui introibant, prohibuiſtis. Clauſiſtis regnum cœlorum ante homines, ſedentes ſuper cathedram Moyſi, amantes primas cathedras in ſynagogis, & ſalutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. Igitur & pro hoc væ vobis. Matth. 23.

De ſeptimo væ in eos, qui viri fortes ſunt ad miſcendam ebrietatem. CAPVT XXIIII.

VAE qui potentes eſtis ad bibendū vinum, & viri fortes ad miſcendam ebrietatem.) Potenter bibiſtis, fortiter ebrietates miſcuiſtis, viri fortes, viri phrenetici. Nam inde eſt, quòd medicum verum percuſsiſtis. Vinum peſsimum, vinum erroris bibiſtis, & ſpiritum vertiginis. Hinc eſt quod Moyſes dicit: De vinea Sodomorum vinum eorum & de ſuburbanis Gomorrhæ. Vua eorum vua fellis, & botrus amariſsimus. Fel draconum vinum eorum, & venenum aſpidum inſanabile. Et corporaliter ebrij illa veſpera, de qua ſupra dictum eſt, filium dei comprehendiſtis, & deinceps vinum doctrinæ nequam fortiter, imò pertinaciter miſcere non ceſſatis, ad defenſionem veſtri homicidij, ad multiplicandum blaſphemias in illum quem occidiſtis, & odium eius filijs veſtris iugiter propinatis. Væ igitur vobis. Deut. 32.

De væ octauo, in eos qui iuſtificant impium pro muneribus & iuſtitiam iuſti auferunt. CAPVT XXV.

VAE vobis qui iuſtificatis impium pro muneribus, & iuſtitiam iuſti aufertis ab eo.) Quare enim iuſtitiā iuſti, qui benedictus venit in nomine domini, ab eo abſtuliſtis, niſi quia munera

CAP. VI. vobis auri & argenti nõ attulit,ſed pauper & humilis venit?Ecce,inquit,Zacharias propheta,filia Sion,ecce ô filia Hieruſalem rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluator. Ipſe panper,& aſcendẽs ſuper aſinam,& ſuper pullum filium aſinæ. Quia nõ ſolum iuſtus,ſed & pauper venit,quemadmodum hic dicit,idcirco iuſtitiam eius ab eo abſtuliſtis.Econtrariò,ſi venerit in nomine ſuo ille alius diues impius,illum ſuſcipietis, illũ pro muneribus iuſtificabitis, quaſi victoriam omnium gentium protinus adepturi, quaſi auream atq; gemmatam Hieruſalem in terris habituri. Væ igitur vobis.

Quòd propter hæc mala, Romanus exercitus venire debuerit, & quomodo adhuc vltra illam vindictam manus domini extenta ſit. CAPVT XXVI.

PRopter hoc ſicut deuorat ſtipulam lingua ignis,& calor flammæ exurit , ſic radix eorũ quaſi fauilla erit, & germen eorum vt puluis aſcendet, &c.) Quæ illis contigiſſe ſub Romano imperio orbis vniuerſus audiuit . (In omnibus his non eſt auerſus furor eius, ſed adhuc manus eius extenta.)Hæc diſtinctio illud innuit,quòd dubium eſt nemini, quia inimicis dei non nouiſsima pœna,vel malorum finis eſt mors corporis, quamlibet horrenda.Quapropter illud quod ſequitur de ſecundo Chriſti aduentu, quo iudicaturus veniet, nil obſtat intelligi.

De eo quod ait: Et ecce feſtinus veniet, & de die iudicij quando rugiet vt catulus leonum, dicendo his qui à ſiniſtris erunt: Ite maledicti in ignem æternum.

CAPVT XXVII.

ET leuabit ſignum in nationibus procul, & ſibilabit ad eum de finibus terræ , & ecce feſtinus velociter veniet. Non eſt deficiens neq; laborans in eo, non dormitabit neque dormiet,neque ſoluetur cingulum renum eius, nec rumpetur corrigia calciamenti eius. Sagittæ eius acutæ, & omnes arcus eius extenti.) Nam Iudæis qui illum reiecerant diſpertitis,ipſe ſignum crucis ſuę, leuabit,inquit,in nationibus,procul,& ſibilabit,id eſt, occulta inſpiratione adducet ad eum gentes de finibus terræ,& ecce feſtinus velociter veniet. Nam & ſi videatur longum eſſe quod non-
Sapien. 6. dum venit,mora tamen non eſt in conſideratione tanti negotij.Vndè ſapiens.Horrende,inquit, & citò apparebit vobis. Non eſt deficiens neque laborans in eo, id eſt, non erit ſicut prius mortalis,ſicut prius infirmus,in illo aduentu ſuo. Non dormitabit neque dormiet, id eſt,non occultus vt ante , ſed manifeſtus veniet deus noſter. Non ſoluetur cingulum renum eius, nec rumpetur corrigia calciamenti eius , ſubauditur , vt tunc ſemel factum eſt , quando diſcinctus in cruce pependit , & moriendo rupta eſt corrigia carnis , qua calciatus venerat deus . Sed quid ? Sagittæ eius acutæ , & omnes arcus eius extenti . Viuidas nanque & acutas ſententias dabit extento arcu
Luce 22. acuti iudicij multis iudicibus arcus ſingulos tenentibus, id eſt, auctoritatem iudicandi . Vngulæ
Pſal. 49. equorum eius,vt ſilex,& rota eius,quaſi impetus tempeſtatis.)Equi & currus eius,throni ſunt & dominationes, & omnes virtutes cœlorum , quæ in aduentu eius mouebuntur, & erit tempeſtas valida in circuitu eius.Equi tales vngulas quaſi ſilices habere dicuntur, quia æterni ſunt,& nulla infirmitate laſſantur.(Rugitus eius vt leonis,rugiet vt catulus leonum,& frendet,& tenebit prędam, & amplexabitur, & non erit qui eruat.) Verè rugitus eius vt leonis, quo attonita terra tremet,& euigilantes exiliẽt mortui.Rugiet vt catulus leonũ,dicendo:Ite maledicti in ignem æternum . Frendet & tenebit prædam & amplexabitur , dextros enim tenebit vt prædam ſuam, quia
Matth. 25. pro illis huic leoni propheticę dictum eſt.Ad prædam fili mi aſcendiſti.Non erit qui eruat,certè
Geneſ. 49. non erit , qui de manu eius rapiat . (Et ſonabit ſuper eum in die illa ſicut ſonitus maris .) Super eum, inquit, ſcilicet ſuper diabolum, quem cum magno ſonitu videntibus cunctis præcipitabit. (Aſpiciemus in terram , & ecce tenebræ tribulationis , & lux obtenebrata eſt in caligine eius.) Aſpiciemus,inquit.Qui aſpiciemus? Nos vtique prophetæ ſancti, & patriarchæ magni. Ergo ne talibus quoque ibi erunt tenebræ tribulationis?Erunt plane quando aſpiciemus in terram & videbimus hiantem tartarum,erunt, inquam, tenebræ tribulationis tam ingentes, vt ſi vllo modo mori poſsimus , ſolius viſionis tribulatio ſufficeret ad exanimandos nos nimietate pauorum at-
1. Pet. 4. que tremorum . Nam vix iuſtus ſaluabitur , ergo nos quoque tenebras tribulationibus aſpiciemus,vbi illa belua mirabilis præcipitabitur,& lux quoque, id eſt, ſanctitas noſtra horrore obtenebrabitur in caligine eius.

Quid ſit, dominum ſedere ſuper ſolium excelſum, & quæ ſint ſub eo implentia templum, quid Seraphin, quid facies, quid pedes domini, & quid clamor dicentium. Sanctus, ſanctus. CAPVT XXVIII.

CAP. VI. IN anno,quo mortuus eſt rex Ozias,vidi dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum, & eleuatum,& ea quę ſub eo erant, replebant templum.) Tertia hęc periocha maximè vigilantem intellectorem quęrit, quia maximè clauſa eſt propter eos, quos ſpiritus ſanctus notitia veritatis indignos iudicauit,ſicut ipſa ſcriptura patenter innuit.Dicitur enim in primordijs.Excęca cor po-
Eſaie 6. puli huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne fortè videat oculis , &c. Et circa fines eiuſdem Peroches, Liga,inquit,teſtimoniũ,ſigna legem in diſcipulis meis. Igitur ne quid de fumo illorum patiamur,propter quos viſionis huius teſtimoniũ,ligatum atq; ſignatum eſt,ſpiritus ſanctus

ſanctus corda illuminet noſtra, luminis ſui claritate. Eo duce primum adhibeamus euangelicæ
veritatis candelabrum. Euangeliſta Iohannes cùm dixiſſet, propterea non poterant credere Iu- Iohan.12.
dæi, quia iterum dixit Eſaias. Excæcauit oculos eorum, & indurauit eorum cor, vt non videant
oculis, & intelligant corde, & conuertantur & ſanem eos, continuò ſubiunxit. Hæc dicit Eſaias,
quando vidit gloriam eius, & locutus eſt de eo. Proinde quis dubitet, hic domini noſtri Ieſu
Chriſti gloriam prædicari, & prophetam hic de eo loqui? Ergo vidi dominum ſedentem ſuper
ſolium excelſum & eleuatum, id eſt, vidi in ſpiritu, vidi prophetali oculo dominum omnium Ie-
ſum Chriſtum propter paſsionem mortis, gloria & honore coronatum, ſuper omnes cœlos ele-
uatum, & receptum in paternæ dexteræ conſeſſum. Illud verè excelſum eſt ſolium, & ab humili-
tate humana, qua pati dignatus eſt, longè eleuatum. Cur autem & nunc præmiſerit, in anno quo
mortuus eſt rex Ozias, & poſterius dicat, & factum eſt in diebus Achaz, filij Ioathan, filij Oziæ
regis Iuda, & cætera, ſuo loco prætereundum non erit. Et ea, inquit, quæ ſub cœlo erant imple-
bant templum. Poſtquam dominus aſcendens in cœlum, ſedit ſuper illud paternę maieſtatis ſo- Cap.7.
lium excelſum & eleuatum, quæ deinde ſub eo ſunt? Nimirum dona quæ dedit hominibus, do-
na ſancti ſpiritus, quæ dedit apoſtolis, & cæteris in ſe credentibus. Hęc implent templum, id eſt,
ędificant, & perficiunt eccleſiam dei, per mundum vniuerſum. (Seraphin ſtabant ſuper illud.)
Seraphin ardentes, ſiue incendentes interpretantur. Qui ergo ſunt Seraphin? niſi apoſtoli, quos
vtique ardentes atque incendentes decimo die poſt aſcenſionem eius effecit ſpiritus ſanctus?
Apparuerunt enim illis diſpertitę linguę, tanquam ignis, ſupraque ſingulos eorum ſedit. Et re- Acto.2.
pleti ſunt omnes ſpiritu ſancto. Iſti ſtabant ſuper templum illud, nam iſti patres & iudices eccle-
ſię dei principantur. (Sex alę vni, & ſex alę alteri.) Senarius numerus plenus atque perfectus eſt,
quippe qui ſuis partibus conſtruitur. Habet enim mediam, id eſt, tria. Secundam, id eſt, duo. Se-
xtam, id eſt, vnum, quę ſimul aggregatę, ſenarium perficiunt. Et ſenario dierum numero deus
perficit hunc mundum. Ergo ſex alę ſingulorum Seraphin, plenam & perfectam ſignificant no-
titiam veritatis, quam ſpiritus ſanctus apoſtolos docuit iuxta promiſſum dicentis. Cum autem Iohan.16.
venerit ille ſpiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. (Duabus alis velabant faciem eius,
& duabus velabant pedes eius.) Facies domini diuinitas Chriſti eſt, de qua ſcriptum eſt. In
principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum. Pedes domini, huma-
nitas Chriſti eſt, de qua itidem ſcriptum eſt. Et verbum caro factum eſt. Vtrunque velabant, id Iohan.1.
eſt, vtrunque prædicabant, & pro tempore indignis abſcondebant, neque margaritas ſuas ante
porcos mittebant. Duabus alis velabant, id eſt, vtrunque prædicabant. Quid enim eſt, quòd to- Matth.7.
tidem alis faciem, quot & pedes velabant, totidemque volabant, niſi pari intentione, tam diuini-
tatem quàm humanitatem Chriſti, & pro tempore ſiue loco annunciabant? Ad quid enim vola-
bant? Sequitur. (Et clamabant alter ad alterum, & dicebant. Sanctus, ſanctus, ſanctus dominus
deus exercituum. Plena eſt omnis terra gloria eius.) Ergo volabant, id eſt, fidem ſanctæ trinita-
tis hactenus incognitam prædicabant, iuxta regulam dicentis. Euntes docete omnes gentes, ba- Matth.28.
ptizantes eos in nomine patris & filij, & ſpiritus ſancti. Hic ter ſanctus vnus eſt dominus, vnus
in tribus perſonis eſt deus, pater, & filius, & ſpiritus ſanctus. Hic enim eſt dominus deus exer-
cituum, extunc maximè, ex quo Seraphin taliter clamare cœperunt alter ad alterum, id eſt,
concordi fide, & mutua collatione ſcripturarum, extunc enim maximè accreuerunt illi, & mul-
tiplicati ſunt exercitus credentium. Vndè & protinus ſubditur. Plena eſt omnis terra gloria
eius, ſubauditur, quæ prius tantum in Iudæa cognoſcebatur. Nam quòd hic ſuper ſolium ex-
celſum & eleuatum fœdere cernitur, deinde & omnis terra gloria eius plena eſſe dicitur, illud eſt
quod vno verſiculo innuit Pſalmiſta. Exaltare, inquiens, ſuper cœlos deus, & ſuper omnem ter- Pſal.107.
ram gloria tua.

Quid ſit commotio ſuper liminarium, & quid ſit fumus implens domum domini, vndè polluta ſint labia populi, cuius in medio propheta ſe habitare congemiſcat, & quid volans ad eum vnus de Seraphin. CAPVT XXIX.

ET commota ſunt ſuperliminaria domus à voce clamantis, & domus impleta eſt fumo.) Cla-
mantibus Seraphin, & in tota terra trinitatis myſterium prædicantibus, ſtatim commota
ſunt ſuperliminaria templi, & omnes illius cardines ceciderunt, impleta ſaluatoris comminatio-
ne dicentis. Relinquetur vobis domus veſtra deſerta: Aliter. Commota ſunt ſuperliminaria, id Matth.23.
eſt, zelo concitati ſunt principes ſacerdotum Annas & Caiphas, & omnes qui ſynagogæ præ-
eminebant. Commota ſunt, inquam, hæc ſuperliminaria, pro audita trinitatis gloria, & iniece-
runt manus, vt concluderent ora clamantium Seraphin, id eſt, vt prohiberènt apoſtolos loqui in
nomine domini. Præcipiendo inquiunt pręcepimus vobis, ne doceretis in nomine iſto, & ecce
repleſtis Hieruſalem doctrina veſtra, & cętera. Commota ſunt igitur ſuperliminaria, & domus
non iā domini, impleta eſt fumo inuidiæ, & qua gloria domini omnis terra ſplenduit, ex eadem

CAP. VII. in Iſrael cæcitas contigit. Et dixit.(Væ mihi quia tacui,quia vir pollutis labijs ego ſum,& in me-
dio populi polluta labia habentis ego habito. Et regem dominum exercituũ vidi oculis meis.)
Act. 2. Hoc illud eſt,quod in actibus apoſtolorum legimus. His auditis compuncti ſunt corde,& dixe-
runt ad Petrum,& ad reliquos apoſtolos. Quid faciemus viri fratres. Væ ergo,inquit,mihi,quia
tacui. Nec verò tantum quia tacui, ſed quod peius eſt, vir pollutis labijs ego ſum, quòd in per-
ſona eorum rectè dici,facta ipſa conſentiunt. Clamauerunt enim, tolle tolle,crucifige crucifige.
Iohan. 19. Veraciter ex eo polluta ſe labia cognouerunt habere,ſed ſeducti fuerant,& per ignorantiam ta-
li clamore labia ſua polluerant. Sequitur ergo. Et in medio populi polluta labia habentis, ego
habito. Multi enim ex eis non per inuidiam clamauerunt, ſed multitudinem ſecuti ſunt.(Et vo-
lauit ad me vnus de Seraphin,& in manu eius calculus, quem tulerat forcipe de altari, & tetigit
os meum,& dixit. Ecce tetigi hoc labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mun-
Act. 2. dabitur.)Iſte vnus de Seraphin,Petrus apoſtolus extitit, qui gratiæ pennis aduolans, dixit. Pœ-
nitentiam agite,& baptizetur vnuſquiſq; veſtrum in nomine Ieſu Chriſti, in remiſsionem pec-
catorum veſtrorum,& accipietis donum ſpiritus ſancti. In manu eius calculus, inquit. Calculus
donum eſt ſpiritus ſancti, quo peccata comburuntur, in Chriſtum credentium. Illud in manu
erat Seraphin, id eſt, in poteſtate Petri apoſtoli præ cæteris. Illi nanque Chriſtus claues regni
cœlorum ſpecialiter tradidit. Quem tulerat forcipe de altari,id eſt, quem promeruerat,à Chri-
Matth. 16. ſto ſolido tenore fidei. Primus enim dixit. Tu es Chriſtus filius dei viui. Habet igitur primus in
manu calculum, id eſt, ſancti ſpiritus donum, in poteſtate vel miniſterio conferendæ remiſsio-
nis peccatorum.

Quid ſit dicere: Quem mittam, & quis ibit nobis, & quid illud, ecce ego, mitte me, & quòd Stephanus protomartyr ſeſe obtulerit, & ſecundum ſenſum præſentis loci, dura illi populo ſtans in conſilio nunciauerit. CAPVT XXX.

ET audiui vocem domini dicentis. Quem mittam,& quis ibit nobis? Et dixit. Ecce ego,mit-
te me. Et dixit. Vade & dices populo huic. Audite audientes, & nolite intelligere, & videte
viſionem,& nolite cognoſcere. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius
claude,ne fortè videat oculis,& auribus ſuis audiat,& corde ſuo intelligat, & conuertatur,& ſa-
nem eum.) Quem,inquit,mittam,& quis ibit nobis? Ac ſi dicat. Quoniam neminem ex eis,quos
mittimus viuere permittunt,& meipſum occiderunt,quem inueniam tantæ fortitudinis,vt mit-
tam eum? Quis ibit vel quis ire audebit nobis, & dicet eis, me, quem occiderunt filium hominis
ſedere ſuper ſoliũ excelſum,& eleuatũ,ſedere vel ſtare à dextris dei? Et dixi,ecce ego,mitte me.
Et dixit. Vade,&c. Supra diximus,in perſonam eorum,qui auditis Petri apoſtoli dictis compun-
cti corde dixerunt. Quid faciemus,prophetam dixiſſe væ mihi,quia tacui,&cæt. Cuius nunc in
perſona dicit. Ecce ego,mitte me? Cuius,inquam,niſi protomartyris Stephani,qui gratia & for-
titudine plenus ire non timuit? Nempe ille quaſi iniuſſus, vltrò ſe obtulit, & ecce ego, mitte me
dixit,nec enim legimus quòd per aliquem apoſtolorum mãdatum accepit, ſed quòd publicum
teſtimonium perhibens filio dei,cum tantum diaconus eſſet,prodigia & ſigna faceret apoſtolicę
Act. 6. virtutis. Nonne iſte præſentem,de quo loquimur, legationem euidenter attulit, qui cùm ſtaret
in concilio, cùm eſſet plenus ſpiritu ſancto,intendens in cœlum, vidit gloriam dei, & ait. Ecce
Act. 7. video cœlos apertos,& filium hominis ſtantem à dextris virtutis dei? Vade,inquit, dominus,di-
ces populo huic. Audite audientes,& nolite intelligere,&c. Nimirum & hanc legationis partem
pertulit,qui cauſas tantæ iræ non tacuit. Dixit enim. Dura ceruice, & incircuncíſis cordibus,&
auribus,vos ſemper ſpiritui ſancto reſtitiſtis,ſicut & patres veſtri, & vos. Quem prophetarũ non
ſunt perſecuti patres veſtri? Et occiderunt eos, qui prænunciabant de aduentu iuſti, cuius nunc
vos proditores,& homicidæ fuiſtis. Planè quod dictum eſt,aure audietis, & nõ intelligetis,con-
tinuò verum eſſe conſtat. Nam vbi dixit. Ecce video cœlos apertos, & filium hominis ſtantem à
dextris virtutis dei,acclamantes voce magna,cõtinuerunt aures ſuas, & impetum fecerunt vna-
nimiter in eum. Excæca,inquit,cor populi huius.(Et dixi. Vſquequo domine? Et dixit. Donec
deſolentur ciuitates abſq; habitatore,&c.)Et eſt ſenſus. Tamdiu non audiet, & non videbit,&
excæcatum habebit cor,donec ciuitates Iudeæ. Veſpaſiano, Titoq; pugnantibus,penitus ſub-
uertantur,in tantum, vt ne nomen quidem priſtinum remaneat, & domus, ſi quæ remanſerint
ſine habitatore ſint,& terra redigatur in ſolitudinem, & vel fuga vel captiuitate in totum orbem
Iudaicus populus diſpergatur,& nequaquam in Iudæa,vt prius, ſed in cunctis gentibus Iudæo-
rum populus multiplicetur. Nam hoc eſt quod ſequitur.(Et multiplicabitur quæ derelicta fue-
rat in medio terræ,& adhuc in ea decimatio,& conuertetur.(Ac ſi dicat. Quid autẽ dico mul-
tiplicabitur? Tanta erit infelicitas reſidui populi, vt ad comparationem prioris multitudinis vix
decima pars remaneat.(Conuertetur (inquit) & erit in oſtenſionem ſicut therebintus & ſicut
quercus quæ expandit ramos ſuos. Semen ſanctum erit id quod ſteterit in ea.)Et erit in depræ-
dationem,quando poſt annos fermè quinquaginta Arianus venerit,& terram Iudaicam penitus

fuetit

fuerit deprædatus, in tantum, vt therebinto & quercui, quæ glandes amiſerit comparetur. Denique poſt extremam vaſtitatem, etiam leges publicæ pependerunt, & prohibiti ſunt Iudæi terram, de qua eiecti fuerant, ingredi. Si quis autem crediderit in Chriſtum, & impletum fuerit Cap. I. illud quod ſupra legimus, niſi dominus Sabaoth reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma eſſemus, Rom. 9. & ſimiles Gomorrhæ fuiſſemus, quando iuxta apoſtolum reliquiæ ſaluabuntur, hoc ſemen ſanctum erit, & apoſtolorum germine cunctæ eccleſiæ pullulabunt.

Cur viſioni illi, rem in diebus Achaz geſtam coniuxerit, & qualiter impleuerit præceptum dicentis in initio viſionis. Excæca cor populi huius. Itemq; in fine eiuſdem: Liga teſtimonium, ſigna legem in diſcipulis meis.

CAPVT XXXI.

ET factum eſt in diebus Achaz filij Ioathan filij Oziæ regis Iuda. Aſcendit Raſin rex Syriæ CAP. VII. & Facee filius Romeliæ rex Iſrael in Hieruſalem, ad prẹliandum contra eam. Et non potuerunt debellare eam. Et nunciauerunt domui Dauid, dicentes. Requieuit Syria ſuper Ephraim. Et commotum eſt cor eius & cor populi eius, ſicut mouentur ligna ſyluarum à facie venti.) Narrata viſione, quod valde notandum eſt, continuè atque coniunctè longè poſt actæ rei narrationem ſubiungit dicendo, & factum eſt in diebus Achaz. Nec enim memoriæ debet nunc abeſſe, quòd viſionem narrare incipiens tempus eius poſuit dicendo, in anno quo mortuus eſt rex Ozias, deniq; inter Oziam & iſtũ Achaz anni fuère. X V I. quibus regnauit Oziæ filius Ioathan. Quid ergo continuando rèm tanto poſt tempore geſtam viſioni præteritæ coniunctiuncula quoq; vſus eſt, dicẽdo, & factum eſt in diebus Achaz? Quid putamus, niſi quia in diebus Achaz Cap. 6. tandem fecit id quod ſibi tunc præceptum fuerat? Quid enim præceptum fuerat? Videlicet, vt cor populi excæcaret, id eſt, vt ſic viſionem eandẽ narraret vt populus quia non merebatur, non intelligeret. Nam qui tunc dixerat. Excæca cor populi huius, ipſe poſtmodum dicturus eſt. Liga teſtimonium, ſigna legem in diſcipulis meis. Et propheta reſpondet. Et expectabo dominũ qui Cap. 8. abſcondit faciem ſuam à domo Iacob, & præſtolabor eum. Ergo quæcunq; hoc loco Iudeis obeſſe videntur, vt non intelligant, imò quæcunq; iuuare putantur impietatem illorum aduerſus ea, quæ deinceps de Chriſto prophetantur, ligamenta ſunt, ſignacula ſunt teſtimonij prophetici. Imò leges euangelicę, quę per iſtum prophetam euangelizantur, dicentem. Ecce virgo concipiet & pariet filium, &c. Nobis autem in Chriſto reuelantur per ipſum, qui librum ſignatum aperuit, & ſoluit tam hæc, quàm cętera ſignacula eius.

De eo quòd cum annunciatum eſſet domui Dauid, quia requieuit Syria ſuper Ephraim, annunciatur conceptus & partus virginis, & cur vocetur Emanuel, itemq;: Accelera, ſpolia detrahe, feſtina, prædare.

CAPVT XXXII.

ANnunciauerunt (inquit) domui Dauid, dicentes. Requieuit Syria ſuper Ephraim. Et commotum eſt cor eius, & cętera. Quare commotum eſt cor Dauid, & cor populi eius, ſicut mouentur ligna ſyluarum à facie venti? Videlicet quia, ſicut ſubiunctum eſt, conſilium inierat Syria malum, & Ephraim & filius Romelię contra Iudam dicentes. Aſcendamus ad Iudam, & euellamus eum ad nos, & ponamus regem in medio eius, filium Tabeel. Idcirco commotum eſt cor domus Dauid, videlicet ne periret regius honor de domo Dauid. Non ſtabit, inquit, dominus, & non erit iſtud, & cætera. Deinde promiſsio. Si non credideritis, non permanebitis, continuò ſequitur. Et adiecit dominus loqui ad Achaz dicẽs, Pete tibi ſignum à domino deo tuo in profundum inferni, ſiue in excelſum ſupra. Et dixit Achaz. Non petam, & non tentabo dominum. Et dixit. Audite ergo domus Dauid. Nunquid parum vobis eſt, moleſtos eſſe hominibus? quia moleſti eſtis deo meo? Propter hoc dabit dominus ipſe vobis ſignum. Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel. Butyrum & mel comedet, vt ſciat reprobare malum, & eligere bonum. Ac deinceps. Et dixit dominus ad me. Sume tibi librum grandem, & ſcribæ in eo ſtilo hominis. Velociter ſpolia detrahe, cito prædare. Et adhibui mihi teſtes fideles: Vriam ſacerdotem, & Zachariam filium Barachię. Et acceſsi ad prophetiſſam, & concepit & peperit filium. Et dixit dominus ad me. Voca nomen eius. Accelera, ſpolia detrahe, feſtina prędari, quia antequam ſciat puer vocare patrem ſuum, & matrem ſuam, auferetur fortitudo Damaſci, & ſpolia Samarię coram rege Aſſyriorum. De Ieſu Chriſto dei filio prophetiam hanc eſſe veraciter ſcimus & confitemur. Econtrariò Iudæi, quid ad Chriſtum inquiunt veſtrum tanta poſt tempora natum, quòd tunc Raſin regem Syrię interfecit Theglath, Falaſſar rex Aſſyriorum, & diſsipatum eſt eius ſcilicet Raſin, & Facęę filij Romelię conſilium magnum? Quid itidem ad Chriſtum veſtrum, quòd regnante Ezechia, egreſſus eſt angelus domini, & percuſsit in caſtris Aſſyriorum centum octogintaquinq; milia? Nunquid natus erat? Ad Ezechiam magis qui fecit quod erat bonum coram domino iuxta omnia quę fecit Dauid pater eius, vndè & dominus erat cum eo, propter quod à propheta dicitur Emanuel, quod interpretatur nobiſcum deus, na-

tus non

CAP. VII. tus non de virgine, id eſt, Betula, ſed de adoleſcentia, id eſt, aalma. Dicimus ad hæc. Emanuel 4.Reg.19. noſter nondum quidem in carne venerat, ſed nihilominus ante Ezechiam & ante Achaz, imò & 4.Reg.18. Gene.22. ante Abraham ipſe erat. Nec ſolum Raſin & Faceæ filij Romeliæ conſilium magnum diſsipatum, & exercitus Sennacherib per eum vel propter eum percuſſus eſt, ſed & quicquid vnquam mali euaſit, vel boni conſecutus eſt Iſrael, & patres eius Abraham, Iſaac, & Iacob, opere ſactum eſt huius Emanuel. Quis enim, aut quæ res Abraham ſanauit, niſi fides huius Emanuel? Ex quo credidit Abraham deo, ſibi dicenti. In ſemine tuo benedicentur omnes gentes, quicquid boni, in ſemetipſo vel in poſterum ſuis adeptus eſt, huius ſeminis ſui, huius Emanuel noſtri ſecit vel promeruit fides. Igitur iam veritatis huius theſauros ingrediamur, dicentes. Si non credideritis, non permanebitis. Quod eſt dicere. Nunc quidem Raſin regem Syriæ & filium Romeliæ, Sennacherib quoque regem Aſſyriorum ope ſuturi Emanuel euadetis, & in terra veſtra manebitis, ſed cum ille venerit, ſi non credideritis, non permanebitis, quia Romani venient & tollent veſtrum & locum & gentem.

De impietate Achaz, & de eodem Emanuel, & quo ſenſu rectè accipitur dictum, Butyrum & mel comedet, vt ſciat, & cætera. & cur poſt tanta tempora naſciturus iam promittatur.

CAPVT XXXIII.

ET adiecit dominus loqui ad Achaz, dicens. Pete tibi ſignum à domino deo tuo in profundum inferni, ſiue in excelſum ſupra. Et dixit Achaz. Non petam, & non tentabo dominum.) Non humilitatis eſt, ſed ſuperbiæ, quòd non vult à domino deo ſignum poſtulare. Quamquàm Deut. 9. enim ſcriptum ſit in Deuteronomio. Non tentabis dominum deum tuum, & hoc contra diabolum ſaluator vſus ſit teſtimonio, tamen iuſſus vt peteret, obedientiæ debuit explere mandatum, Matth. 4. præſertim cum & Gedeon & Manue ſignum petierint & acceperint. Sciebat enim rex impius, Iudicū, 6. 13. quòd ſi ſignum peteret, accepturus eſſet, & glorificaretur deus. Ergo quaſi idolorum cultor, qui in omnibus angulis platearum & in montibus, locisque nemoroſis aras conſtituerat, & pro leuitis habebat ſanaticos, non vult ſignum petere, quod præceptum eſt. (Et dixit. Audite ergo domus Dauid. Nunquid parum vobis eſt, moleſtos eſſe hominibus, quia moleſti eſtis & deo meo?) Quis eſt iſte qui dixit. Audite ergo domus Dauid? Nequaquam deus, qui ſupra ad Achaz dixerat. Pete tibi ſignum à domino deo tuo, ſed propheta, vt ex conſequentibus approbatur, quia moleſti eſtis, & deo meo. Et eſt ſenſus. Quia non ſolum prophetas perſequimini, & eorum dicta contemnitis, ſed præſentis & iubentis dei ſententiæ contraitis, ita vt ei exhibeatis laborem, Supra. 1. qui in alio loco ait. Laboraui ſuſtinens, idcirco dominus ſaciet quæ ſequuntur. Et hoc notandum, quòd Achaz rege impijſsimo nolente ſignum petere, ſermo propheticus ad domum Dauid, hoc eſt ad tribum regiam conuertitur, de qua ſupra legimus. Et nunciauerunt hæc domui Dauid, dicentes. Conſenſerũt Syria & Effraim. (Propter hoc dabit dominus ipſe vobis ſignum. Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel. Butyrum & mel comedet, vt ſciat reprobare malum, & eligere bonum.) Propterea, inquit, quia moleſti eſtis, nõ ſolum hominibus, ſed etiam deo meo, prophetas eius occidendo, & cultum eius abijciendo, dabit dominus ipſe vobis, ipſe, inquam, dominus dabit ſignum vobis magnum, & dignũ ſe. Nam ecce virgo concipiet, &c. In eo terribile vobis erit illud ſignum, quod iſte Emanuel de virgine conceptus & natus, butyrum & mel comedet, vt ſciat reprobare malum, & eligere bonum. Quid enim? Ad hoc venit iſte Emanuel, quod interpretatur nobiſcum deus, & ad hoc butyrum & mel comedet, vt ſciat reprobare malum, & eligere bonum? Ita planè. Nam vos eſtis principes Sodo- Gene. 18. morum & populus Gomorrhæ. Idcirco nunc loquitur apud ſe. Clamor Sodomorum & Gomorrhæ multiplicatus eſt, & peccatum eorum aggrauatum eſt nimis. Deſcendam & videbo, vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint, an non eſt ita: vt ſciam. Ergo butyrum & mel comedet, id eſt, homo factus in omni conuictu & habitu, in omni veritate naturæ humanæ, conuerſabitur inter homines, vt non iam per ſolam ſcientiam, ſed & per experimentum ſciat reprobare malum veſtrum, malum Sodomiticum, & eligere bonum, cum vos ſecũdum furorem Sodomorum circundederitis eum, expetentes ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum. Hæc paſſus, deinceps ſciet reprobare malum, & eligere bonum, habens poteſtatem ſacere iudicium, in quo ſine dubio reprobabit malum, & eliget bonum. (Quia antequam ſciat puer vocare patrem ſuum & matrem ſuam, auſeretur fortitudo Damaſci, & ſpolia Samariæ coram rege Aſſyriorum.) Quaſi quæreres, vt quid propter præſens periculum promittitur nobis Emanuelis tanta poſt tempora naſcituri ſignum? Videlicet quia antequam modo ſupradicto ſciat reprobare malum, & eligere bonum, antequã fiat homo, nunc idem deus apud patrem deum hoc faciet, vt derelinquatur terra quam tu deteſtaris à duobus regibus ſuis. (Adducet dominus ſuper te & ſuper populum tuũ, & ſuper domũ patris tui dies, qui non venerunt à die ſeparationis Ephraim

à Iuda

à Iuda cum rege Aſſyriorum. Cum rege Aſſyriorũ adducet, inquit, dominus ſuper te dies quos
nunquam habuiſti.) Vt videlicet ſuperatis decem tribubus ab Aſſyrijs in Emanuelis præſentia
libereris.(Et erit in die illa. Sibilabit dominus muſcæ quæ eſt in extremo fluminum Aegypti,&
api quæ eſt in terra Aſſur,& cætera.)Muſcas autem Aegyptios vocat propter ſordes idololatriҫ,
& imbellem populum,& apem Aſſur, quia illo tempore potentiſsimum erat regnum & ad bella
promptiſsimum, vel ob id, quia omnis propè Aſſyriorum & Perſidis regio vſum habebat ſagit-
tarum. Legamus Regum & Paralipomenon libros, & inueniemus ab Aegyptijs cæſum ſanctum 4.Reg.23.
regem Ioſiam,& populum Iſrael poteſtati Aegyptiæ ſubiugatum,ita vt regem illis conſtitueret, 2.Para.34.
& poſt multum temporis venit Nabuchodonoſor cum innumerabili multitudine bellatorum, 4.Reg.25.
captaque Hieruſalem,& cæteris Iudeæ vrbibus dirutis, incendit templum, & habitatores Aſſy- 2.Para.36.
rios poſuit in Iudæa.

*Quid ſit dicendo, Sume tibi librum grandem, qui ſint teſtes, quæ prophetiſſa, ad quam ac-
ceſſit, & de filio eius.* CAPVT XXXIIII.

ET dixit dominus ad me. Sume tibi librum grandem, & ſcribe in eo ſtilo hominis, velociter CAP.VIII.
ſpolia detrahe, cito prædare. Et adhibui mihi teſtes fideles. Vriam ſacerdotem,& Zachariam
filium Barachiæ. Et acceſsi ad prophetiſſam, & concepit & peperit filium. Et dixit dominus ad
me. Voca nomen eius, accelera ſpolia detrahe, feſtina prædari, quia antequam ſciat puer vocare
patrem ſuum & matrem ſuam, auferetur fortitudo Damaſci,& ſpolia Samariæ coram rege Aſſy-
riorum.) Rurſus ſub alia ſpecie partus deſcribitur virginalis. Non enim obſcuritatem literҫ, ſed
claritatem ſpiritus prudens lector hic recipit. Alioquin ſi iuxta literam de prophetiſſæ mulieris
conceptione prophetam generaſſe filium quis recipit conſequenter & Oſeæ prophetam verè
meretricem vxorem habuiſſe firmabit. Hæc ergo prophetiſſa ad quam propheta iuſſus accedit,
ſancta eſt Maria, cuius in vtero omnium prophetarum ſanctorum completa eſt prophetia. Nec
enim quod carne concepit, mente ignorare potuit. Ad hanc prophetiſſam, propheta iſte, imò
& omnes acceſſerunt prophetæ ſancti, omnium quippe ſanctus, & omnium verbum ad vte-
rum eius tendit. Proinde ſi nihil iudicamus nos ſcire, niſi Chriſtum Ieſum & hunc crucifixum,
ſolum hic & vbique quæramus eum, quia reuera quicquid aliud ſenſerimus, maieſtati ſanctæ
ſcripturæ non eſt condignum: Ait. Et dixit dominus ad me. Quo coniunctiuncula hæc,& di-
xit, reſpicit, niſi ad internos clamores prophetæ, ſortem & hæreditatem in illa beata generatio-
ne Emanuelis habere deſiderantis? Sume tibi librum grandem. Ad quid grandem? Quantum
enim eſt, quod erat ſcripturus? Accelera, ſpolia detrahe, feſtina prædari. Magnum quidem
nomen, ſed paruo ſpatiolo poteſt largiſsimè conſcribi. Quid enim liber iſte eſt grandis, niſi
vniuerſa pagina ſacri verbi dei, quam primus Moyſes, & poſt Moyſen ſcripſerunt cæteri? Illum
ſume, inquit, id eſt, eſto vnus de conſecretalibus verbi dei, vnus citharœdorum, citharizan-
tium in citharis ſuis, ante thronum dei, vnus de teſtibus virgineæ conceptionis, vnus de patri-
bus in generatione filij dei. Et ſcribe in eo ſtilo hominis. Accelera, ſpolia detrahe, feſtina præ-
dari. Stilo hominis ſcribe, id eſt, ſtilo quo homines ſcribere conſueuerunt, dei ſacramenta
comprehende. Vel certè ſtilo hominis, id eſt, quantum de deo capere poteſt fragilitas hominis.
Nec enim tu, cùm ſis homo, comprehendere potes illud totum, quod eſt Emanuel. Nam to- Lucæ 10.
tum filium nemo nouit, niſi pater. Sicut econuerſo, nemo nouit patrem, niſi filius, & cui volue-
rit filius reuelare. Accelera, ſpolia detrahe, feſtina prædari, id eſt, non patiaris vltra diabolum re-
gnare, non patiaris armatum fortem, ſua quæ poſsidet in pace diutius habere. Et adhibui mihi
teſtes fideles, Vriam ſacerdotem,& Zachariam filium Barachiæ,& acceſsi ad prophetiſſam. Cer-
tum habet fidelis intelligentia, quia veraciter ad prophetiſſam illam quam prædiximus acceſ-
ſit Eſaias. In illa hora quando cum voce angeli ſalutantis eam & euangelizantis, quòd concipe- Cap.7.
ret & pareret filium, ſpiritus ſanctus in illam ſuperuenit, in illa, inquam, hora, cum omni multi-
tudine verbi dei, ſcriptura quoque huius plena illi notitia infuſa. Statimque cum ſermone an-
geli virgineum conceptum prædicantis, memoriæ eius locutus eſt, hoc illud eſſe quod ſupra
dixit. Ecce virgo concipiet & pariet filium. Ita ad illam prophetiſſam hic acceſsit, teſtes ſibi fi-
deles adhibuit. Quot? Duos, id eſt, Vriam ſacerdotem, & Zachariam filium Barachiæ. Claret
in omni ſcriptura eius, in tota amplitudine voluminis eius, quia duos fideles, duos populos fi-
dem Chriſti habentes, vnum de Iudæis, alterum de Gentibus ſibi teſtes adhibuit. Vrias quod
interpretatur lux mea deus, ipſe eſt Iudaicus, apud quem prius lucere dignatus eſt deus. Per Za-
chariam quod interpretatur memor domini, nos de gentibus ſignificamur, qui eius quidẽ Ema-
nuelis venturi notitiam non habuimus, ſed præteriti memorẽ fidem habemus. Sed & Barachiæ
filij, id eſt, benedicti domini filij ſumus, nec enim antequã ille veniret, quicquã boni habuimus,
vt Iudaicus populus, ſed ex aduentu eius habemus, cui Pſalmiſta dicit. Benedictus qui venit in Pſalm.117.
nomine domini. Aſſumus ecce duo teſtes fideles in veritate rerum comprobantes, quia bonus
& optimus

CAP. IX. & optimus cooperator diuinæ generationis, iſte ad prophetiſſam illam acceſsit, & verum eſſe confitemur, quicquid de partu beatæ virginis, quicquid de nobis iſte prædixit. Quare iam vocabo eum, accelera, ſpolia detrahe, feſtina prædari? Quia antequam ſciat puer vocare patrem ſuum & matrem ſuam, auferetur fortitudo Damaſci, & ſpolia Samariæ coram rege Aſſyriorum. Nunc interim, dum eſt apud deum, deus verbum nondum caro factum, ſolummodo patrem inuocare ſcit. Cùm autem (vt ſupra dixi) virgo conceperit & pepererit, tunc demum & patrem inuocare ſciet & matrem. Multum ergo accelerabit, multum feſtinabit, qui antequam naſcatur de matre, antequam patrem hinc, & matrem inde debeat habere, auferat fortitudinem Damaſci, & ſpolia Samariæ, regem quoque Aſſyriorum percutiendo de exercitu eius C L X X X V. milia in vna nocte. Planè aliud maius faciet, cum patrem & matrem inuocare ſciet, id eſt, cum is qui ante tempora ſecularia de patre natus eſt, ſub tempore de matre natus fuerit. Tunc enim ſpirituales hoſtes, id eſt, diabolum, & omnes partes eius ſuperabit.

Quòd ait: Pro eo quòd abiecit populus iſte aquas Siloe, & propter hoc adduci ſuper populum illum regem Aſſyriorum. CAPVT XXXV.

ET adiecit dominus loqui ad me, adhuc dicẽs. Pro eo quòd abiecit populus iſte aquas Siloe, quæ vadunt ſub ſilentio, & aſſumpſit magis Raſin & filium Romeliæ, propter hoc ecce dominus adducet ſuper eos aquas fluminis fortes & multas, regem Aſſyriorum, &c. Per tranſlationem loquitur Siloe fontis Hieruſalem & Aſſyrij fluminis violentiſsimi, quod omnem terram Iſrael ſuis inundet aquis, & egrediatur ripas alueí, tantoq́; feratur impetu, vt poſtquam decem tribuum occupauerit terram, ad Iudam perueniat, & tranſiens, ad collum vſque pertingat, per quæ vicinam ſignificat captiuitatem. Non enim tunc captus eſt Iudas, ſed cunctis duarum tribuum vrbibus ſubiugatis, ſola remanſit Hieruſalem, quæ incredibili dei miſericordia liberata eſt. Potentiam ergo Aſſyrij & innumerabilis eius exercitus, quam ſublimi inundatione deſcripſerat, nunc per aliam oſtendit trãſlationem, quòd alis ſuis, id eſt, ducibus & infinita multitudine operuerit terram Emanuelis, hoc eſt defendentis eam dei, ſed tamen non poſſederit. Myſticè per
Iohan. 9. aquas Siloe, quod interpretatur miſſus, quam ille populus contempſit, gratiam baptiſmi intelligimus, quam populus Iudaicus abiecit. Legimus enim in euangelio, quòd cæcum à natiuitate, cuius oculos luto ex ſaliua ſua facto, dominus lauerat, miſerit ad aquas Siloe. Quibus cùm cæcus lauiſſet lutum, cæcitate deterſa, clarum oculorum lumen accepit. Quod poſt ſigni magnitudinem indicat, non aliter cæcitatem Iudæorum & omnis increduli poſſe ſanari, niſi doctrina aquarum Chriſti, quæ abſq; ſtrepitu & clamore verborum leniter fluunt, tenebræ prioris fugentur erroris. Nimirum pro eo, quòd populus decem tribuum abiecit aquas Siloe, id eſt, ſeparatus eſt à Hieruſalem & à domo Dauid, adduxit ſuper eos dominus regem Aſſyriorum, quod interpretatur dirigentium: ſic pro eo, quòd abiecit populus Iudaicus gratiam dei & fidem Chriſti, adduxit ſuper eum dominus diabolum regem ſuperborum, & nihilominus exercitum Romanorum, & dupliciter captiuati ſunt. Econtrariò ſicut iuit rex Aſſyriorum per Iudam inundans, & alas ſuas extendit, implens latitudinem terræ, nec præualuit, protegente te, ô Emanuel. Sic Diabolus per Iudam, id eſt, contra catholicæ confeſsionis eccleſiam, multis perſecutionibus conſurrexit, & non præualuit te protegente, ô Emanuel, te defendente, ô nobiſcum deus. Dicamus igitur nos, dicamus omnes id quod ſequitur, inimicis noſtris, inimicis Chriſti perſecutoribus noſtris Iudæis, paganis, hæreticis. (Congregamini populi, & vincimini. Item. Inite conſilium, & diſsipabitur. Loquimini verbum, & non fiet.) Itemq́ue, confortantes alteruttum, dicamus noſtris. (Ne dicatis, coniuratio.) Id eſt, ne miremini, quaſi noui aliquid acciderit, quoties populus impius blaſphemias irrogat Chriſto. (Omnia enim quæ loquitur populus iſte, coniuratio eſt. Et timorem eius ne timeatis neque paueatis. Dominum exercituum ipſum ſanctificate. Ipſe pauor veſter & ipſe terror veſter, & erit vobis in ſanctificationem, in lapidem autem offenſionis & in petram ſcandali, duabus domibus Iſrael in laqueum & in ruinam habitantibus Hieruſalem, & offendent ex eis plurimi & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur.) Videlicet, quia non receperunt Emanuelem, ſed factus eſt eis in lapidem offenſionis, & petram ſcandali. Idcirco conterentur, captiuíq́ue ducentur.

Quòd ait: Liga teſtimonium, & qualis ſecundum ſequentia damnatio futura ſit eorum qui non ad legem & teſtimonium, ſed ad pſeudoprophetas, falſum pro vero, Antichriſtum pro Chriſto recipiunt. CAPVT XXXVI.

CAP. VI. LIga teſtimonium, ſigna legem in diſcipulis meis.) Ipſe qui dixerat ſuperius. Excæca cor populi huius, ipſe nunc idipſum factum ſuo iudicio commendat, dicendo: Liga teſtimonium,
Lucæ 24. ſigna legem in diſcipulis meis. Ac ſi dicat. Bene feciſti, ligando teſtimonium, ſignando legem huiuſce viſionis, in diſcipulis meis, id eſt, donec veniant diſcipuli mei, quos dignos faciet fides euangelica, vt aperiam illis ſenſum, & intelligant ſcripturas. Protinus ille reſpondit. (Expectabo

ctabo dominum qui abſcondit faciem ſuam à domo Iacob,& præſtolabor eum.) Ligaui,inquit,
& ſignaui , & quamuis triſtitia ſit mihi magna pro fratribus meis Iſraelitis, patienter expectabo
dominum, qui abſcondit faciem ſuam ab eis & ad gentes tranſiuit. Expectatus ille tandem cum Roma.11.
plenitudo gentium ſubintrauerit,reuertens ad reliquias Iſrael dicit.(Ecce ego & pueri quos de-
dit mihi dominus in ſignum & in portentum Iſraelis à domino exercituum,qui habitat in mon-
te Sion.) Pueri quos reuerſus oſtendit, multitudo gentium eſt, quæ ſubintrauit in ſignum, & in
portentum Iſraelis. Mirabitur enim Iſrael , cùm de gentibus reuerſus ad reliquias eius, tot pue-
ros , imò tantam multitudinem filiorum de eccleſia gentium ſuſceptorum præſentauerit . Ecce
ego,inquit.(Et cum dixerint ad vos,quærite à Phitonibus & à diuinis qui ſtrident incantationi-
bus ſuis, nunquid non populus à deo ſuo requiret viſionem pro viuis & mortuis?Ad legem ma- Luce 17.
gis & ad teſtimonium.)Senſus iſte cum illo ſermone eius in euangelio congruit. Et dicent vobis
videlicet pſeudoapoſtoli,& Pſeudochriſti. Ecce hic Chriſtus,aut ecce illic. Nolite ire,neque ſe-
ctemini.Nam reuera pſeudoprophetæ quaſi Phitones ſunt,& quaſi diuini,qui ſtrident in incan-
tationibus ſuis.Nolite,inquam,ire,ſed dicite Phitonibus eiuſmodi.Nunquid non populus à deo
ſuo requirit viſionem pro viuis & mortuis?Et eſt ſenſus.Si populus dei ſumus,nonne ſermonem
eius, ſiue pro viuis , ſiue pro mortuis magis quàm vos Phitones aut diuinos attendere debemus?
Ergo ad legem magis & ad teſtimoniũ ſubauditur , quàm ad veſtram ſeductionem reſpicere de-
bemus . Habemus enim legem & teſtimonium eius cui tanquàm lucernæ lucenti , in caliginoſo
loco attendentes benefacimus . (Quòd ſi non dixerint iuxta verbum hoc , non erit eis matuti- 2.Pet.1
na lux.)Id eſt.Si non ſic reſponderint pſeudoprophetis. Antichriſti præconibus, in errorem in-
ducentur,& lucem æternam nõ intuebuntur.(Et tranſibit per eam,& corruet,& eſuriet.) Quiſ-
quis ita nõ dixerit,per eam ſubauditur lucem tranſibit cæcis oculis, & corruet in laqueum dam-
nationis,& æterna fama eſuriet.(Et cùm eſurierit,iraſcetur,maledicet regi ſuo,& deo ſuo.) Iraſ-
cetur planè & rixabitur , nec enim ibi confeſsionis vel ſupplicationis locus erit , aut tempus , &
maledicet regi ſuo Antichriſto, & deo ſuo diabolo, quem ſecutus eſt deſerto deo vero. Non e-
nim ſaltem in inferno rixarum illis deerit amaritudo. (Et ſuſpiciet ſurſum,& ad terram intuebi-
tur,& ecce tribulatio,& tenebræ,& diſſolutio,anguſtia,& caligo perſequens,& non poterit auo-
lare de anguſtia ſua.)Et præcedentem,ſicut & hanc periochen terribili concluſione terminauit.
Differenter tamen.Nam illic,aſpiciemus in terra,dixit,& ecce tenebræ tribulationis.Hic autem
per tertiam perſonam,ſuſpiciet,inquit,ſurſum,& ad terram intuebitur, & ecce tribulatio. Nem-
pe illic de ſeipſo ſimul & omnibus electis loquitur , qui in illo iudicij die , quamlibet iuſti non-
nullo metu concutientur . Hic autem de ſola damnatorum parte , cui & ſurſum deus iratus , &
deorſum tartarus erit apertus. Rectè ergo hic ita terminat. Et non poterit,inquiens, auolare de
anguſtia ſua,quòd illic non dixerit.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN ESAIAM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER II.

Quartam periochen ab eo incipere,quòd ait: Primo tempore alleuiata eſt terra Zabulon & terra Nephthalim,& cur Euangeliſta de hoc loco ſumens teſtimonium,partes iſtas omiſit primo tempore,&c. CAPVT I.

QVartæ Perioches ſenſum lucidum,faciemq; pulchram,totus orbis videt,cuius CAP. IX.
hoc initium eſt.(Primo tempore alleuiata eſt terra Zabulon, & terra Nephta-
lim, & nouiſsimo aggrauata eſt via maris,trans Iordanem Galilææ gentium.)
Primos intelligentiæ aditus Euangeliſta Matthæus nobis aperit , cùm dicit.
Cùm autem audiſſet Ieſus,quòd Iohannes traditus eſſet,ſeceſsit in Galilæam.
Et relicta ciuitate Nazareth,venit & habitauit in Capharnaum,maritimam in Matth.4.
finibus Zabulon, & Nephthalim , vt impleretur quod dictum eſt per Eſaiam
prophetam . Terra Zabulon & terra Nephthalim, via maris trans Iordanem Galilææ Gentium,
populus qui ſedebat in tenebris, vidit lucem magnam, ſedentibus in regione vmbræ mortis, lux
orta eſt eis.Exinde cœpit Ieſus prædicare & dicere. Pœnitẽtiam agite,appropinquabit enim re-
gnum cœlorum.Profectò cum hæc dicit,viſionem ſiue exortum magnæ lucis,lucidam prædica-
tionem ſaluatoris , lucidum vult intelligi euangelium regni dei , quòd prima omnium terra Za-
bulon , & terra Nephthalim ex ore eius audiuit . Nam antequam Iohannes traditus eſſet , nun-

CAP. IX. quam ille per publicum prędicauit, aut Apoſtolos elegit; licet diſcipulos habuerit, coram quibus Iohan. 2. nondum tradito Iohanne aquas in vinum conuertit, quòd ſignorum eius initium fuit. Sed quid eſt quod ſumptum de iſto loco teſtimonium non ad integrum ſcripſit? Sic enim ſe habet textus propheticæ lectionis. Primo tempore alleuiata eſt terra Zabulon, & terra Nephtalim & nouiſsimo aggrauata eſt via maris, &c. Euangelica autem ſic excepit. Terra Zabulon & terra Nephtalim, via maris, &c. Duas omiſit prophetiæ præcipuas partes, primo tempore alleuiata eſt, & nouiſsimo aggrauata eſt. Quid (inquam) eſt, quòd teſtimonium non integrum poſuit, ſed iſtas partes omiſit? Videlicet quia quod hic intelligendum eſt, primo tempore alleuiata eſt, & nouiſsimo aggrauata eſt, non iam tunc quando prædicare cœpit dominus Ieſus adimpletum eſt. Hoc interim nos intelligere voluit, quia prædicatio domini ſaluatoris quæ primum in terra Zabulon & terra Nephtalim audita eſt, viſio magnæ lucis eſt, quæ per hunc prophetam pręnuntiata eſt. Nũc ergo per hanc intelligentiæ ianuam ingreſsi præſentis capituli ſpatia, quanta eadem iuuamur luce perambulemus.

Quomodo Iudæa primo alleuiata eſt, nouiſsimo autem aggrauata, quando credendo in Chriſtum magnam cœpit lucem videre populus gentium, & quomodo diabolus violentus exactor ſuperatus ſit. CAPVT II.

PRimo (inquit) tempore alleuiata eſt terra Zabulon & terra Nephtalim, & nouiſsimo aggrauata eſt via maris, trans Iordanem Galilææ gentium. Terram Zabulon, & terram Nephtalim prædictus Euangeliſta viam maris appellat, quia ſecus mare Galilææ ſita eſt, id eſt, ſecus lacum Genezareth qui Iordane fluente efficitur, cuius in littore Capharnaum, & Tyberias, & Bethſaida, & Corozaim ſteterant. Hæc terra duarum tribuum, totum ſignificat hic populum Iſraeliti-
Matth. 15. cum. Rectè videlicet, quia is qui miſſus erat ad oues quæ perierant domus Iſrael, quique ante
Ibidem 10. paſsionem ſuam dicebat diſcipulis ſuis, in viam gentium ne abieritis, primùm in terra illa prædicauit, exinde enim prædicare cœpit. Igitur primo tempore eſt terra Zabulon, & terra Nephtalim, & nouiſsimo aggrauata eſt, id eſt, præſentis domini Iudæa & prædicationem audiuit, & mirabilia vidit, aſſumpti autem in cœlum, verbum repulit, & vitæ æternæ indignam ſe iudicauit. Primùm illis oportuit loqui, nouiſsimè ad gentes ire vel mittere, quia Iudæa cor ſuum aggrauauit. Itemque. (Populus gentium, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam.) Subaudiendum eſt, primo tempore, Iudaicus qua videlicet luce pro parte electorum alleulatus eſt, nouiſsimo gentilis populus, quando Iudaicus in incredulitate aggrauatus eſt. (Habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta eſt eis.) Mors & vmbra mortis, hoc differunt, quòd mors eorum eſt, qui cum operibus mortuis ad inferos deſcendunt, anima enim quæ peccauerit ipſa morietur, vmbra
Ezech. 18. autem mortis eorum eſt, qui cùm peccent, necdum de iſta vita egreſsi ſunt. Poſſunt enim, ſi volunt, agere pœnitentiam. (Multiplicaſti gentem, non magnificaſti lætitiam.) O lux (inquit) quæ orta es, ambulantibus in tenebris, & habitantibus in regione vmbræ mortis, tu gentem filiorum tuorum multiplicaſti, multa quippe extunc nata eſt gens filiorum lucis, ſed lætitiam non magnificaſti. Quorum lætitiam? Apoſtolorum, qui primi in terra Zabulon, & Nephtalim videntes te, lucem veram, facti ſunt ipſi lux mundi. Eorum lætitiam nequaquam multiplicaſti, quia lætitiam, quàm habuerunt de illuminatione gentium, magna triſtitia permiſcuiſti, pro excæcatione ſui, id eſt, Iudaici populi. Sed nec ipſius generis quam multiplicaſti tu lætitiam magnificaſti. Nam hæc
Pſalm. 125. ſunt verba tua, verba lucis, quæ orta eſt eis. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum
Matth. 4. dei. Profectò pœnitentiam agentibus, nondum magnæ lætitiæ tempus eſt. Euntes (inquit Pſalmiſta) ibant & flebant mittentes ſemina ſua. Sed quid deinde? Venientes autem, ait, venient cum exultatione portantes manipulos ſuos. Hoc eſt, quod continuò ſequitur. (Lætabuntur coram te, ſicut qui lætantur in meſſe, ſicut exultant victores capta præda, quando diuidunt ſpolia.) Hæc ergo tam Apoſtolorum quàm gentis multiplicatæ lætitia, ſit aliquantula in ſpe, magnificabitur autem in re, quando velut meſſores venient portantes manipulos ſuos, & tanquam victores diuident ſpolia, ſubauditur victi, id eſt, diaboli. (Iugum enim oneris eius, & virgam humeri eius, & ſceptrum exactoris eius ſuperaſti, ſicut in die Madian. Quia omnis violenta prædatio cum tumultu, & veſtimentum mixtum ſanguine erit in combuſtionem & cibus ignis.) Tu enim domine atque ſaluator, iugum oneris eius, id eſt, diaboli, qui prius exultabat in mundo, qui cunctis gentibus imperabat, qui grauiſsimo iugo ſeruitutis colla omnium deprimebat, & virgam quæ percutiebat vniuerſos, & peccata ſibi quaſi quoddam tributum reddere cogebat, detraxiſti de humeris eorum, & tibi liberatos, ſeruire feciſti, abſque vllo exercitu, abſque effuſione ſangui-
Iudic. 7. nis, in abſcondita manu, ſicut quondam ſub Gedeon populo Iſraeli de Madianitis victoriam præbuiſti. Quomodo enim veſtis quæ humano ſanguine cruentata eſt, lauari non poteſt, ſed infecta ſanguine igne comburitur, vt maculæ fœdi cruoris cum veſtimento intereant, ſic diaboli violenta prædatio & tumultus ac turbæ, quibus humanum ſibi ſubiecerat genus, geennæ ignibus deputatæ ſunt.

De ortu paruuli vel filij qui illum ſuperauit, & nominibus, ſiue ordine nominum eius, quorum primum eſt Emanuel, octauum princeps pacis, & quis zelus domini exercituum fecit hoc. CAPVT III.

PAruulus enim natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis. Et factus eſt principatus ſuper humerū eius, & vocabitur nomen eius Admirabilis. Conſiliarius, deus, fortis. Pater futuri ſeculi. Princeps pacis. Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis. Super ſoliū Dauid, & ſuper regnum eius ſedebit, vt confirmet illud & corroboret in iudicio & iuſtitia amodo & vſque in ſempiternum. Zelus domini exercituum faciet hoc.) Ideo (inquit) diabolus, & omnis violenta prædatio, qua humanum oppreſſerat genus, & ſanguinem ſanguini miſcuerat, erit in combuſtionem, & cibus ignis æterni, quia natus eſt nobis paruulus, id eſt, humilis filius dei, cuius principatus ſuper humerum ipſius erit, ita vt ſibimet, cùm ſit deus, proprijs viribus ad tenendum principatum ſuum ſufficere poſsit, qui & per humilitatem paſsionis ſuæ, agēs iudicium mundi, & per maieſtatem principatus ſui, damnet illum in die iudicij. Hic ſupra, primum dictus eſt Emanuel, & deinde vocatum eſt nomen eius, accelera, ſpolia detrahe, feſtina prædari, nunc vocabitur, & alijs nominibus ſex, id eſt, admirabilis, conſiliarius, deus, fortis, pater futuri ſeculi, princeps pacis. Et vide quam pulcher ordo nominum. Primùm Emanuel, id eſt, nobiſcum deus, pro cauſa videlicet quę prima eſt ordine, quia habitauit in nobis deus homo factus. Secundùm, accelera, ſpolia detrahe, Luce 11. feſtina prædari, ea videlicet pro cauſa, quia moriēdo fortem armatū diabolum ſuperauit, & ſpolia eius diſtribuit. Tertium admirabilis, videlicet quia reſurrexit à mortuis, & aſcendens in cœlum, gloria & honore coronatus, ſedet à dextris dei. Quartum, conſiliarius, ex eo ſcilicet, quòd dans paracletum ſpiritum ſanctum Apoſtolis ſuis, conſilium habuit cum eodem ſpiritu conſilij, de repellendis Iudæis, & vocandis Gentibus. Quintum deus, quia exinde ab omni mundo verè adoratur, vt deus. Sextum fortis, quia verè fortis in iudicio, quo expectatur, apparebit. Septimū, Roma.5. pater futuri ſeculi, quia nimirum peracto iudicio, non iam vt dominus ſeruorum, ſed vt pater filiorum regnabit. Octauum, princeps pacis, quia reuera laudabitur in æternum, & grates habebit vt auctor pacis, qua deo ſumus reconciliati, per mortem eius, qui eramus inimici. Quid miraris? Zelus domini exercituum faciet hoc. Verè & fideliter. Quiſnam eſt iſte zelus domini, qui faciet vt talis paruulus naſcatur nobis, & tantus filius detur nobis? Quis (inquam) eſt iſte bonus zelus domini, niſi bonus ſpiritus domini? Nempe non virili ſemine, ſed iſto ſpiritu fiet, vt talis paruu- Luce 1. lus naſcatur nobis, vt tantus filius detur nobis. Sic angelus Gabriel dicit. Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſsimi obumbrabit tibi. Ideoque & quod naſcetur ex te ſanctum vocabitur filius dei. Quare autem præſenti loco ſpiritus ſanctus, zelus domini dicitur? Videlicet, quia contra tyrannum regni dei vſurpatorem zelando fertur, & ſua vi vtitur, vt fortior illo forti armato ſit iſte, qui natus eſt nobis paruulus, iſte qui datus eſt nobis filius. Idcirco paruulus idem, dæmonia ſe in ſpiritu dei eijcere, profitetur. Itaque miſſo foras principe mundi, multiplicabitur Luce 11. (inquit) eius imperium, & pacis non erit finis, &c. Multiplicabitur (inquam) eius imperium, vt non Iudæorum tantum quibus imperauit Dauid, ſed & omnium imperator ſit gentium, amodo & vſque in ſempiternum.

Quòd ait: verbum miſit dominus in Iacob, & cecidit in Iſrael, & quomodo hæretici qui ſignificantur per Ephraim dixerunt vel dicant, lateres ceciderunt, ſed quadris ædificabimus. CAPVT IIII.

VErbum miſit dominus in Iacob, & cecidit in Iſrael.) Reuera verbum hoc verbum bonum, verbum carnem factum, miſit dominus in Iacob, voluit enim illud incarnari, & hominem fieri ex Iacob. Quare autem non dictū eſt in Iſaac, aut certè in Abraham, ad quem primùm promiſsio facta eſt? Videlicet, vt priuilegium vnius ingratiſsimæ gentis oſtenderet. Nam neq; Abraham vnius gentis, ſecundùm carnem quoque pater eſt, neque Iſaac vnius gentis pater eſt, dictum quippe eſt vxori eius Rebeccæ. Duæ gentes in vtero tuo ſunt, & duo populi ex ventre tuo diui- Gene.25. dētur, ſcilicet altera ex Iacob, & altera ex Eſau. Iacob autem vnius populi pater eſt, qui eſt Iſrael. Ergo verbum miſit dominus in Iacob, id eſt, in illum peculiarem populū, vt incarnaretur de ſemine Iacob. Et ô mira ingratitudo, verbum ipſum cecidit in Iſrael, ita vt contereretur caſu iſtius Iſrael. Nam in Iſrael illa eiuſdem verbi ſententia peruēnit. Et qui ceciderit ſuper lapidem iſtum, confringetur, ſuper quem verò ceciderit, conteret eum. (Et ſciet omnis populus Ephraim, & habitantes Samariam, in ſuperbia & magnitudine cordis dicentes. Lateres ceciderunt, ſed quadris lapidibus ædificabimus. Sycomoros ſucciderunt, ſed cedros immutabimus.) Populus Ephraim, omnes rectè intelliguntur ſuper quos lapis iſte cecidit, quos verbum iſtud terribili caſu contriuit, tam Iudæi quàm hæretici. Quare? Videlicet, quia Ephraim cùm hæc prophetia ſcriberetur, ſciſſus erat à domo Dauid, & aureos colebat vitulos, relicto templo domini. Porrò in nomine Ephraim, decem tribus intelliguntur, quia Hieroboam, qui tulerat decē ſciſſuras, & vitulos illos

CAP. X. fabricauerat, de tribu erat Ephraim. Illum imitantur, quicunque reſiliunt à regno Chriſti, ſiue Iudæi ſiue hæretici. Igitur ſciet omnis populus Ephraim, ſcient omnes qui ſe Iciderunt à regno Chriſti, quia malum eſt eis, cecidiſſe in ipſis verbum iſtud, quòd dominus miſit propter ſuperbiam ipſorum, & magnitudinem cordis ſui, qua dicunt. Lateres ceciderunt, Sicomoros ſucciderunt. Per contemptū, lateres aut ſicomoros, quę ligna vilia ſunt, eos appellant Iudęi, qui in Chriſtum credunt, omnesq́ue hæretici catholicos, qui ſuę ſectę non ſunt. Nos (inquiunt) quadro ſcientię lapide ædificemus, nos pro ſicomoris illis, cedros quę imputribiles ſunt commutemus, dum inſuperabile dogma tenemus. (Et eleuabit dominus hoſtes raſin ſuper eum, & inimicos eius in tumultum vertet.) Reuera raſin, id eſt, ſapientiam ſecularem, cuius vtebatur auxilio, eleuauit dominus ſuper eum, in quemcunq; cecidit hoc verbum, quòd non ſtat niſi in eo qui diligit Chriſtum. Et inimicos eius in tumultum vertet. Nam in ſapientia ſeculari confidunt aduerſarij verbi dei, fit autem eis econtrario, vt per eandem ſapiētiam tumultuoſa conflictatione deſtruatur. Etenim aduerſus Chriſtum quidem concorditer dimicant, ſed cōtra inuicem contrarijs diuiſi ſectis, impacabilem trahunt diſcordiam. Vndè poſtmodum ſic dicitur. (Vnuſquiſque carnem brachij ſui vorabit. Manaſſes Ephraim, & Ephraim Manaſſen, ſimul ipſi contra Iudam.) Denique hæc, & cætera, quæ hoc loco dicuntur, tripliciter intelligenda ſunt. Legamus Regum & Paralypomenon volumina, & inueniemus Samariæ inter ſe bella ciuilia, dum alij pro alijs regibus dimicant, & quomodo ſuis regibus interfectis, in Iudę expugnatione concordent. Item legamus miſerabile Hieroſolymorum excidium, & inueniemus, circunfuſo Romano exercitu, triplicem intus diſcordiam, dum aduerſum ſe partes dimicant, & in rebellionem pertinaciter currendo Romanorum iram concorditer prouocant, vt irato deo, nullam hominum mereantur clementiam. Item Eccleſiaſticas legamus hiſtorias, & inueniemus hæreticorum aduerſus alterum rixas interminabiles, qui tamen, dum ſeipſos contraria ſentiendo dilaniant, concordi tamen malignitatis ſpiritu, aduerſus catholicam debacchantur eccleſiam. Triplici igitur ſenſu verè dictum eſt, vnuſquiſque carnem brachij ſui vorabit. Manaſſes Ephraim, & Ephraim Manaſſen, ſimul ipſi contra Iudam. Porrò, quod ait. (Vir fratri ſuo non parcet, & declinabit ad dexteram, & eſuriet, & comedet ad ſiniſtram, & non ſaturabitur.) Hunc ſenſum habet. Vnuſquiſque tantæ crudelitatis erit, vt ne chariſſimo quidem germanitatis nomini parcat, ſed dexteram deferens atq; contemnens, ſaturetur in his quæ ſiniſtræ erant, dum voluptatum & malorum patitur famem, & ſemper cupit malis peiora ſociare.

De Aſſur cui dicitur væ, & virga furoris mei, & baculus ipſe, quòd diabolum ſignificet & quomodo hunc ad gentem fallacem mittat dominus, & quòd ille contra deum glorietur, ſitq́; æterna damnatione attenuandus. CAPVT V.

CAP. X. Malorum omnium incentiuum, idemq́; pœnale flagellum eſt diabolus, cui tandem vel contra quem dicitur ſub ſpecie Aſſur. (Væ Aſſur. Virga furoris mei & baculus ipſe in manu eius indignatio mea. Ad gentem fallacem mittam eum, & contra populum furoris mei mandabo illi, vt auferat ſpolia, & diripiat prædam, & ponam illum in conculcationem, quaſi lutum platearum.) Nam poſt aliqua ſic infertur. (Et erit in die illa, non adijciet reſiduum Iſrael, & hi qui fugerint de domo Iacob, inniti ſuper eo qui percutit eos, ſed innitetur ſuper dominum ſanctum Iſrael. In veritate reliquiæ conuertentur, reliquię (inquam) Iacob, ad deum fortem. Si enim fuerit populus tuus Iſrael, quaſi arena maris, reliquiæ conuertentur ex eo.) Ergo Aſſur iſte, eſt diabolus, cuius captiuitati hic manifeſtè contradicitur. Vbi enim Apoſtoli procedit auctoritas,

Roma.9. ceſſet omnis alia interpretatio. Eſaias (inquit) clamat pro Iſrael. Si fuerit numerus filiorum Iſrael, tanquàm arena maris, reliquię ſaluę fient. Et continuò ſubiungit. Verbum enim conſummans & abbreuians in æquitate, quia verbum abbreuiatum faciet dominus ſuper terram. Et reuera ſi legamus Ioſephum, & quanta hominum in Hieruſalem, & in Iudæa fuerit multitudo, quando paſſus eſt dominus, intelligimus vix paucos in apoſtolis & apoſtolicis viris ex Iudęis eſſe ſaluatos. Abbreuiatus atque perfectus ſermo euangelicus eſt, qui pro cunctis laciniosę legis cerimonijs, dedit pręceptum breuiſsimum dilectionis & fidei, vt quod nobis fieri noluerimus, ne

Matth.22. fecerimus alteri. Vndè & dominus in euangelio. In his (inquit) duobus mandatis pendet omnis lex & prophetę. Notandum tandem, quàm ordinatè diabolicę tyrannidis, & damnationis eius ſimilitudo pręceſsit in iſto Aſſur. Primo nanque tanquàm virga furoris domini, & baculus indignationis eius, ad gentem fallacem miſſus eſt, ad gentem decem tribuum Iſrael, vitulos aureos, & Baal, & cętera, deorum portenta fallaciter adorantem, & contra illum populum furoris ſui mandauit ei dominus vt auferret ſpolia, & diriperet prędam. Fecit, & proſperatus eſt. Tran-

4.Reg.17. ſtulit enim Iſrael, poſuitq́ue eos in Ala, & in Abor iuxta fluuium Gozam, in ciuitates Medo-

Eſa.37. rum. Dominus miſerat eum, domini iudicio venerat, data poteſtate vt ad ſuum cuncta faceret

libitum

libitum. Ipſe autem non ſic arbitrabatur,& cor eius non ita æſtimabat, ſed applaudebat ſibimet,
tanquam ſi glorietur ſecuris contra eum,qui ſecat in ea,velut ſi exaltetur ſerra contra eum à quo
trabitur, quaſi ſi eleuetur virga contra leuantem ſe , & exaltetur baculus, qui vtique lignum eſt.
Propter hoc miſit dominus deus in pinguibus eius, tenuitatem, & ſubtus gloriam eius, ſuccenſa
arſit, quaſi combuſtio ignis. Regnante Ezechia, factum eſt ſic. Aſcendit enim Sennacherib rex
Aſſyriorum,ad vniuerſas ciuitates Iuda munitas,& cœpit eas. Et hæc(inquit)dicit Ezecbiæ regi
Iudæ.Non te ſedncat deus tuus,in quo habes fiduciam. Nunquid liberauerunt dij gentium ſin- 4.Reg.18.
gulos quos vaſtauerunt patres mei?Factum eſt autem in nocte illa,venit angelus domini, & per- 2.Para.32.
cuſsit in caſtris Aſſyriorum centum octoginta quinque milia. Sic nimirum diabolum,quem no-
mine quoque ſignificat Aſſur(interpretatur enim dirigens, quia ſemetipſum diabolus dirigit, &
in ſemetipſo confidit.) diabolum, inquam, dominus ad gentem ſallacem miſit, vt quæ in ſordi-
bus eſt ſordeſcat adhuc, imò vt quæ ſcienter fallit, fallatur adbuc. Illum (inquam) mittit domi-
nus,eſt enim ille ſicut per beatum Iob loquens,teſtatur ipſi deo, ſeruus ſempiternus. Ille autem Iob 40.
non ſic arbitratur,& cor eius non ita æſtimat. Nec enim ita ſeruit, vt deo conferre velit , non ita
veritatis rebelles æterna morte captiuat , vt iuſtitiam dei ſacere intendat . Et nunc interim facit,
& proſperatur , omnem gentem fallacem captiuando , quia permittitur. Futurum autem eſt , vt
meritas excipiat pœnas, quia Iudam quoq; & Hieruſalem aggredi auſus eſt,quia catbolicæ quo-
que confeſsionis eccleſiam ſubuertere conatus eſt , quia contra ipſum deum ſuperbè gloriatus
eſt.Egredietur angelus domini,& caſtra eius percutiet,egredietur(inquam)veniens ad iudicium
angelus magni conſilij,ipſumq́ue & angelos eius in ignem æternum mittet. Nam hoc eſt, quòd
tandem per metaphoram ſic infert . (Ecce dominator dominus exercituum confringet lagun-
culam in terrore,& excelſi ſtatura ſuccidentur,& ſublimes humiliabuntur, & ſubuertentur con-
denſa ſaltus ſerro , & libanus cum excelſis cadet.) Veruntamen de contractione lagnnculæ di-
uerſa diuerſorum ſententia eſt.Alij volunt per hanc Chriſti paſsionem ſignificari , quòd volente
deo & idcirco caro eius morti tradita ſit, vt Iudæorum ſublimitas deſtruatur,& excelſi quōdam
corruant in terram,& libanus cum ſuis cedris ſuccidatur, de quibus in Zacharia legimus . Aperi Zach.11.
libane portas tuas , & comedat ignis cedros tuas . Alij autem volunt bunc locum adhuc dici de
Aſſyrio , quòd illo contrito , omnes in circuitu nationes, quæ ditioni illius ſubiacebant , ſucce-
dantur , & humilientur , & ſaltus denſiſsimus ſubuertatur, per quæ metaphoricos , populum &
principes intelligi volunt. Libanum quoque cum excelſis ſuis cadere , vt nihil omnino Aſſyriæ
reſideat poteſtati.

Quintæ perioches initium ab eo quod ait: Et egredietur virga de radice Ieſſe, & quòd illa virga virgæ furoris domini Aſſur, & quòd nulla ſpiritus ſancti gratia Chriſto flori pulcherrimo defuerit aut deſit, aut vnquam deſutura ſit. CAPVT VI.

EA quæ ſequuntur, & nos de Chriſto ſcripta fatemur, & circunciſio non diffitetur. Et vtrali-
bet de prædictis lagunculæ ſententijs potior ſit,quinta hic periocha incipit,& vſque ad prin CAP. XI.
cipium viſionis vel oneris Babylonis, omnis hæc propbetia de Chriſto eſt. (Et egredietur virga
de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet . Et requieſcet ſuper eum ſpiritus domini, ſpiritus
ſapientiæ & intellectus,ſpiritus conſilij & fortitudinis,ſpiritus ſciētiæ & pietatis, & replebit eum
ſpiritus timoris domini .) Virgam de radice Ieſſe ſanctam Mariam virginem intelligimus , quæ
nullum habuit ſibi fruticem cohærentem , de qua & ſupra legimus . Ecce virgo concipiet & pa-
riet filium,& florem, dominum ſaluatorem, qui dicit in cantico canticorum. Ego flos campi, & Cap.2.
lilium conuallium . Et quam pulchra oppoſitio. Supra oſtendebatur ille ſpiritualis Aſſur , virga Cant.2.
furoris domini , & in manu eius baculus indignationis eius . Ecce autem virga gratie , virga re-
quiei domini , & in illa flos in quo habitet , ſuper quem requieſcat omnis plenitudo diuinita-
tis.Nota Chriſtianæ fidei celebrisq́ue hæc deſcriptio eſt, ſeptiformis ſpiritus ſancti. De ſingulis
ſpiritibus,proprium quid breuiter dicendum eſt,quòd verè nihil horum Chriſto flore pulcher-
rimo defuerit, aut deſit, aut vnquàm defuturum ſit.Etenim ſapientiæ ſpiritus, in eo plenariè re-
quieuit, qui velut iuxta fluenta pleniſsima reſidens, diuinitati ſibi inſitæ ſemper intendit, & om-
nes diaboli tentationes in deſerto ſapienti reſponſione caſſauit.Spiritus intellectus in eo requie- Mar.2.
uit,ſciuit enim quibus aperiret myſteria regni dei,quibuſue loqueretur in parabolis, atque ſano
cordis palato cuncta diſcernens,nec dæmones admittebat confitentes ipſum eſſe filium dei, nec
indignis loquebatur myſteria dei,imò prohibebat ſanctum canibus dari,& margaritas ante por-
cos mitti.Spiritus quoque conſilij in eo requieuit,vndè & abſcondebat bæc à ſapiētibus, & pru- Matth.7.
dentibus , vt reuelaret ea paruulis . Spiritus quoque fortitudinis in eo requieuit , cuius ſibi con- Matth.11.
ſcius,nemo,inquit,poteſt rapere de manu patris mei.Item: Ego cognoſco oues meas, & non ra-
piet eas quiſquam de manu mea.Spiritus ſcientiæ in eo requieuit, quippe qui de omni ſcriptura, Iohan.10.

tempori vel rei congruas proferebat ſentẽtias,ita vt mirantes dicerẽt eius aduerſarij. Quomodo
Johan.7. hic literas ſcit, cùm non didicerit? Spiritus pietatis in eo requieuit, quippe qui eo ſemper inten-
Luce 19. tus fuit,vt vitam daret mortuis,mitemq́; patientiam habens,reddidit bona pro malis. Nam filius
hominis(inquit)non venit animas perdere, ſed ſaluare. Spiritus timoris domini in eo requieuit,
videlicet ita vt pro delitijs haberet, cùm voluntate patris ſaturari opprobrijs, dicens per omnia
Luce 22. ab initio ſuæ incarnationis, dicens (inquam) non ſolum verbis,ſed & factis. Pater non mea, ſed
tua voluntas fiat. Igitur ſpiritus domini, qui hactenus in magna ſylua generis humani, requiem
non inuenerat,tandem ſuper hunc florem requieſcit,in quo æterna ſtatione permanens, nullam
alicuius vitij repulſam aliquando pertulit.

Cur de radice Ieſſe, quàm de radice Dauid dicere maluit, & quòd omnia quæ de iſto flore dicuntur,repugnantia ſint dictis Aſſur arrogantis.

CAPVT VII.

NOn ſecundum viſionem oculorum iudicabit, neque ſecundum auditum aurium arguet, ſed
iudicabit in iuſtitia pauperes,& arguet in æquitate pro manſuetis terrę.) Antequàm progre-
diamur, quærendum eſt, cur propheta hoc loco Ieſſe maluerit nominare, quàm Dauid, dicere
de radice Ieſſe,quàm de radice Dauid,cùm non ad Ieſſe patrem,ſed ad filium huius Dauid, flo-
ris huius repromiſsio facta ſit. Dicimus, quòd quia Dauid pro maieſtate regia perſona fuit ſub-
limis,Ieſſe verò qui & ipſe dictus eſt Iſai,ordine vel ſtatu longè humilior fuit,adeò vt non ſemel,
ſed multoties Dauid iam regi ab inimicis ſubſannãdo improperaretur,quòd eſſet filius Iſai,por-
rò aduerſus ſuperbiam Aſſur, id eſt, diaboli ſermo nunc erat, & velut antidotum humilitatem
medicinalis gratia promittebat.Rectè igitur regiam prȩteriuit perſonam Dauid,egredietur(in-
quit)virga de radice Ieſſe,cùm dicere poſſet de radice Dauid. Omnia quæ de hac virga, vel flo-
Supra.10. re eius dicuntur, repugnantia ſunt dictis Aſſur arrogantis. Dicebat ille. Nunquid non principes
mei ſimul reges ſunt? De iſto autem ſpiritus ſanctus dicit. Non ſecundum viſionem oculorum
iudicabit, neque ſecundum auditum aurium arguet. Hoc veriſsimè dictum eſt. Nunquid enim
ſecundum viſionem oculorum dominus noſter virgæ virgineæ flos iudicauit, & ſecundum per-
ſonam primates quoſlibet elegit,quos faceret ſenatores cœli, quib. daret claues regni ſui? Nun-
quid ſecundum auditum aurium arguit, vt loquentes aſſumeret, quos faceret cauſidicos verita-
tis,& reprobauit aliquos eo quòd eſſent homines idiotæ, & ſine literis? Non vtique, ſed iudica-
uit in iuſtitia pauperes. Qua iuſtitia? Iuſtitia fidei, quæ vera & antiqua iuſtitia eſt, per quam &
Abraham iuſtificatus eſt. Nam credidit (inquit ſcriptura) Abraham deo, & reputatum eſt ei ad
Matth.16. iuſtitiam. Quomodo vel vbi in hac iuſtitia iudicauit pauperes? Exẽpli gratia. Petrus pauper erat,
pauper(inquam)Petrus, id eſt, humilis erat. Hic autem illi interroganti, vos quem me eſſe dici-
tis,reſpondens dixit: Tu es Chriſtus filius dei viui. Hæc fides eſt, hæc fidei iuſtitia eſt. In hac iu-
Matth.16. ſtitia fidei, ſtatim pauperem iudicauit, & dixit. Beatus es Simon Bar Iona, quia caro & ſanguis
non reuelauit tibi,ſed pater meus qui eſt in cœlis,& cætera. Veraciter ergo non ſecundum viſio-
nem (inquit) oculorum iudicabit, ſed iudicabit in iuſtitia pauperes. Et continuò ſubiunxit: Et
arguet in æquitate pro manſuetis terræ. Hoc manifeſtiſsimè facturus eſt vltimi iudicij die. Dicet
Matth.25. enim arguendo in ira, & in furore. Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt
diabolo,& angelis eius. Eſuriui enim,& non dediſtis mihi manducare. Sitiui,& non dediſtis mihi
potum, & cætera. Hoc veraciter arguere eſt pro manſuetis, id eſt, pro minimis quemadmodum
dicit. Quamdiu vni de minimis meis nõ feciſtis,nec mihi feciſtis. Minimi iſti, manſueti ſunt ter-
ræ, quia videlicet & angeli ſancti manſueti ſunt, ſed non manſueti terræ, eo quòd in terra nihil
vnquàm paſsi ſunt indigentię.(Et percutiet terram virga oris ſui,& ſpiritu labiorum ſuorum in-
terficiet impium) Ex quo flos iſte de virga vel radice Ieſſe egreſſus eſt, iugiter terram virga oris
ſui percutit. Vnus enim magiſter noſter ipſe eſt, & diſcipulatui eius ſubiectos ſermone ſuo per-
cutit,& à terrenorum amore compeſcit. Futurum eſt autem quod ſubiungit, & ſpiritu labiorum
ſuorum interficiet impium,id eſt,hominem peccati,filium perditionis. Nam illum (inquit Apo-
ſtolus) interficiet dominus Ieſus ſpiritu oris ſui.) Et erit iuſtitia cingulum lumborum eius, & fi-
2.Theſſ.2. des cinctorium renum eius.) Quòd dixerat: Et erit iuſtitia cingulum lumborum eius, hoc repe-
tiuit dicendo,& fides cinctorium renum eius. Nam iuſtitia Chriſti,fides Chriſti eſt, non qua ille
iuſtificetur, ſed qua nos in illo iuſtificemur. Nec verò ipſe indiguit, vt pugnaciter cingulo lum-
borum aut cinctorio renum vteretur,ſed ſcriptura more ſuo,ſic de capite loquitur,vt confeſtim
ad corpus reſpiciat,cuius eſt caput. Eſt itaque iuſtitia cingulum lumborum eius, & fides cincto-
rium renum eius, quia videlicet nos membra eius, qui de luxuria progeniti ſumus, magna ſide
indigemus,vt contra luxuriam fortes eſſe poſsimus.

Quòd huiuſmodi quæ ſequuntur, qualiter extunc vſque hodie in eccleſia Chriſti impleta ſint, & quæ ſit ſcientia domini quæ hæc efficit. CAPVT VIII.

Habitabit

HAbitabit lupus cum agno,& pardus cum hœdo accubabit. Vitulus & leo, & ouis ſimul mo-
rabuntur,& puer paruulus minabit eos.)Notandum quod nō dixerit, habitabit agnus cum
lupo,& accubabit hœdus cum pardo, ſed accubabit pardus cum hœdo, & lupus habitabit cum
agno.Hic dicimus,vt non excidat memoriæ, quia tota hæc lectio oppoſitam ſonat humilitatem
ſuperbiæ Aſſur.Lupus enim,id eſt,perſecutor quilibet,habitabit cum agno. Verbi gratia. Pau- Geneſ.49.
lus qui primitus perſequebatur eccleſiam & lacerabat, de quo dictum eſt. Beniamin lupus ra-
pax,habitabat cum Anania Chriſtianæ ſimplicitatis agno, à quo baptizatus eſt, vel cum Petro Iohan.21.
Apoſtolo,cui dictum eſt.Paſce agnos meos.Et pardus qui prius non mutabat varietates ſuas,lo-
tus in fonte Chriſti,accubuit cum hœdo,non qui à ſiniſtris eſt, ſed qui immolatur in paſcha do-
mini.Leo quoque prius ferociſsimus,& ouis & vitulus pariter morabuntur.Quotidie cernimus
in eccleſia diuites & pauperes,potentes & humiles,reges atque priuatos pariter commorari,& à
pueris paruulis,quos Apoſtolos intelligimus,imperitos ſermone,ſed non ſcientia,regi.)Vitulus
& vrſus paſcentur ſimul,requieſcent catuli eorum,& leo quaſi bos paleas comedet.) Cùm enim
inter ſe diſciplina domini fuerint fœderati, de quibus iam dictum eſt, tunc vitulorum atq; vr-
ſorum catuli ſimul requieſcent, id eſt, familiæ fidem ſequentes dominorum, pariter tollentes
ſuper ſe iugum domini,requiem animabus ſuis inuenient. Quæ autem ſunt paleæ,quas leo qua- Matth.11.
ſi bos comedet, niſi ſimplicia verba in ſcripturis ſanctis? Frequenter quippe euenit, vt homines
ſeculi, myſtica neſcientes, ſimplici paſcantur lectione ſcripturarum. (Et delectabitur infans ab
vbere ſuper foramine aſpidis: & in cauernam reguli, qui ablactatus fuerit,manum ſuam mittet.)
Infans qui eſt malicia paruulus, mittet manum ſuam in foramen aſpidis, id eſt, dæmones de ob-
ſeſsis hominum corporibus fugabit. Qui autem ablactatus eſt, & nequaquam lacte nutritur in-
fantiæ,ſed iam ſolido veſcitur cibo, iſte in reguli cauernam mittet manum, id eſt, in ipſius Sa-
thanæ habitaculum,& inde extrahet eum. (Non nocebunt, & non occident in vniuerſo monte
ſancto meo.)Hæc omnia quæ prædicta ſunt,ſic immutata, vt recte dicere poſsis. Hæc eſt muta-
tio dexteræ excelſi,non nocebunt in monte ſancto meo, id eſt,in eccleſia, de qua ipſe. Non po-
teſt(inquit)ciuitas abſcondi ſupra montem poſita.(Quia repleta eſt terra ſcientia domini, ſicut
aquæ maris operientes.)Quærebas vndè hoc leonibus,& vrſis, lupis & pardis,ecce cauſam effe-
ctiuam reddidit dicendo,quia repleta eſt terra ſcientia domini. Quæ autem eſt ſcientia domini,
quæ mira hæc efficit,niſi humilitas domini? Nempe ipſe cum dixiſſet leonibus & vrſis, lupis & Matth.5.
pardis,tollite iugum meum ſuper vos,continuò ſubiunxit.Et diſcite à me,quia mitis ſum & hu-
milis corde.Tantus magiſter,hoc ſolum ſe docere profitetur,quia mitis eſt,& humilis corde.Et
huius rei ſolius,dociles nos cupit mentes habere.Ergo ſcientia domini,humilitas eſt domini,ſi-
cut econtrariò ſtultitia Aſſur,id eſt, diaboli, ſuperbia eſt diaboli. Hac domini ſcientia terra re-
pleta eſt,ſicut aquæ maris operientes.Quo modo,vel quali ordine?Sequitur continuò.

Quomodo radix Ieſſe in ſignum populorum,& ſepulchrum eius ſit glorioſum:& quomodo adiecerit manum ſuam,ad poßidendum reſiduum populi ſui,ad congregandum profugos Iſrael. CAPVT IX.

IN die illa radix Ieſſe, qui ſtat in ſignum populorū, ipſum gentes deprecabuntur,& erit ſepul-
chrum eius glorioſum.Ex quo ardix Ieſſe ſtetit, in ſignum populorum, ex eo repleta eſt terra
ſcientia domini,ſicut aquę maris operientes.Quid enim fuit, in ſignū populorum ſtare radicem Iohan.12.
Ieſſe,niſi filium hominis exaltati à terra, & omnia trahere ad ſe? Ex eo nimirum ſpiritus eſt da-
tus,poſtquam illa exaltatione Ieſus eſt glorificatus.Dixit autem de illo ſpiritus dato,euangeliſta
teſtante.Qui credit in me(ſicut dicit ſcriptura) flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Igitur Iohan.7.
aquæ ſcientiæ domini, aquæ operientes, ſubauditur peccata ſignum illud, diuiſiones gratiarum
ſpiritus ſancti,quo inebriatus lupus cum agno, & pardus cum hœdo habitauit, & leo quaſi bos
paleas comedit.Ipſum(inquit) gentes deprecabuntur, & erit ſepulchrum eius glorioſum. Ecce
hodie gentes ipſum deprecantur,& in ſepulchro, id eſt, in morte eius gloriantur. In quo enim Galat.6.
alio ſe gloriari profitentur?Mihi(inquit Apoſtolus)Abſit gloriari,niſi in cruce domini mei Ieſu
Chriſti.Idipſum cum Apoſtolo gentes quoq; actu quodam loquūtur,pingentes iugiter ſignum
crucis in ſuis frontibus.Hoc facere glorioſum eſt & regibus.Quare autem magis placeat dictum
vel ſcriptum eſſe glorioſum ſepulchrum eius, quàm ſignum vel dormitionem eius?Nimirū quia Roma.6.
quicunq; baptizati ſumus in Chriſto Ieſu,in morte ipſius baptizati ſumus,cum dixiſſet Apoſto-
lus,continuò ſubiunxit.Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem,vt quomo-
do ſurrexit Chriſtus à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.Parum
erat ad gloriam radicis illius,ſi propter arida ligna tantummodo in crucem exaltaretur, & dor-
mitione mortis ſopiretur, niſi etiā plantata in ſepulchro terræ glorioſa refloruiſſet reſurrectio-
ne.Ita profectò parum eſſet omnibus in illo ſigno gloriantibus,ſi ſolummodo ſignū illud crucis
in frontibus eorū pingeretur,quod facimus,quādo quemq; catechizamus, niſi etià in ſepulchro

CAP. XI. elementaris aquę, terna merſione, pro triduana illius ſepultura plantaretur nouus exinde ſurrecturus, & deinceps inter membra noui hominis computãdus. Notandũ inter ea, quod flos idem qui ſupra dicebatur egredi de radice Ieſſe, nunc econuerſo dicitur radix Ieſſe. Quare hoc, niſi quia & ille radix carnis huius, & iſte radix eſt fidei illius? Iſte de carne illius egreſſus eſt, ille de ſpiritu huius reſuſcitãdus eſt. Sequitur. Et erit in die illa. Adijciet dominus ſecundo manũ ſuam ad poſsidendum reſiduũ populi ſui, quod relinquetur ab Aſſyrijs, & ab Aegypto, & à Phetros, & ab Aethiopia, & ab Helan, & à Sennaar, & ab Emath, & ab inſulis maris. Et leuabit ſignum in nationes, & congregabit profugos Iſrael, & diſperſos Iuda colliget à quatuor plagis terræ.) Hæc Iohan. 11. propheta continuè loquitur, poſt quàm dixit glorioſum fore ſepulchrum eius. Quid ergo aliud nobis prophetatur, quàm quod per Iohannem euangelizatur, dum dicit, quia Ieſus moriturus erat pro gente, & non tantum pro gente, ſed vt filios dei qui erant diſperſi cõgregaret in vnum? Iohan. 3. Nam ecce leuabit dominus in nationes ſignum populorum, de quo iam dictum eſt. Verè leuauit atq; exaltauit ſicut exaltatus eſt ſerpẽs in deſerto, vt omnis qui credit in ipſo non pereat, ſed habeat vitam æternam. Congregantur profugi Iſrael, colliguntur à quatuor plagis terræ diſperſi Iuda, ipſa nanq; congregatione & collectione ſua fiunt Iſrael, fiunt Iuda quælibet gentes, quælibet nationes. Quid porrò eſt quod ait. Adijciet dominus ſecundo manũ ſuam ad poſsidendum reſiduum populi ſui? Quid, inquam, niſi quia iam dudum manũ ſuam extendit ad poſsidendum, Luce 4. ſed adhuc locus erat? Nempe in manu forti eduxit filios Iſrael de terra Aegypti, & illos per paſſionem ſuam, in domum ſuam induxit, ſed vidit, quia adhuc locus eſt, quia nondum electorum numerus completus eſt. Adiecit ergo ſecundo manum ſuam leuando ſcilicet ſignum illud, non tantum in Iſrael, ſed & in nationes, vt iam dictum eſt. Nihilominus & illud vigilãter intuendum eſt, quod cùm dixiſſet ad poſsidendum reſiduum populi ſui, ſubiecit & dixit, quod relinquetur ab Aſſyrijs, & ab Aegypto, & à Phetros, &c. Quid enim eſt eſſe relictum ab Aſſyrijs & à cæteris gentibus, ſiue inſulis maris, niſi contemptum & deſpectum eſſe ſuperbo mũdo huic? Plane illud 1. Cor. 1. eſt quod Apoſtolus dicit. Videte enim vocationem veſtram fratres, quia non multi ſapientes ſecundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, ſed quæ ſtulta ſunt mundi elegit deus, vt confundat fortia & ignobilia mundi, & contemptibilia elegit deus, & ea quæ non ſunt, vt ea quæ ſunt deſtrueret, vt non glorietur omnis caro in conſpectu eius. Ergo & in iſto magna humilitatis Chriſti commendatio eſt, & contra ſuperbiam Aſſur, de quo iam dictum eſt.

Quomodo per prædicationem hoſtes Iuda perierunt, & eccleſia de cunctis gentibus ſuſcitata ſit, & deſolauerit dominus linguam maris Aegypti, id eſt, ſtultam fecerit ſapientiam huius ſeculi. CAPVT X.

ET auferetur zelus Effraim, & hoſtes Iuda peribunt. Effraim non æmulabitur Iudam, & Iudas non pugnabit contra Effraim. Et volabunt in humero. Philiſtijm per mare ſimul prędabuntur filios orientis. Idumæa & Moab præceptum manus eorum, & filij Ammon obedientes erunt.) Eo tempore (inquit Eſaias) nequaquam Effraim & Iudas, qui nunc me prophetãte inter Ezech. 37. ſe hoſtili odio diſsident, inimici erunt, ſed iuxta Ezechielis prophetiam duæ virgæ in vnam virgam copulabuntur & iungentur in Chriſti eccleſia, qui prius fuerant ſeparati, ita vt in gentibus communi deſudent labore, & volent in humero Philiſtijm per mare volucri curſu, hoc eſt pri-
Actu. 14. mùm maritimis prædicent Paleſtinæ, & per mare pergant feſtinantes ad cæteras nationes. Quod
16. & 27. de vnius Pauli apoſtoli intelligamus exemplo, qui per Pamphyliam & Aſiam & Macedoniã &
Roma. 15. Achaiam, & diuerſas inſulas & prouincias ad Italiam quoq;, vt ipſe ſcribit, & ad Hiſpaniam, alienigenarum portatus eſt nauibus. Idumæa (inquit) & Moab præceptũ manus eorum, & filij Ammon obedientes erunt. Hę gentes eo tempore quo Eſaias prophetabat, aduerſarię erant populo Iudæorum, & idcirco nunc dicit, quod poſtquam ſurrexit radix Ieſſe, vt regnet in gentibus, & vexillum crucis ob ſalutem totius orbis fuerit eleuatũ, tunc etiam Idumæa & Moab & filij Ammon, omnis, ſcilicet multitudo Arabiæ, dẽt apoſtolis manus & in locis idololatrię Chriſti eccleſiæ ſuſcitentur. (Et deſolabit dñs linguam maris Aegypti, & leuabit manum ſuam ſuper flumen in fortitudine ſpiritus ſui, & percutiet eum in riuis ſeptem, ita vt tranſeant per eum calciati. (Re-Luce 2. gnante Cæſare Auguſto, quando flos de radice Ieſſe conſcendit, & in vrbe Romana prima deſcriptio facta eſt, potentiſsimum prius regnũ Aegyptiorũ, quod multis durauit ætatibus, Cleopatrę morte deſtructũ eſt, & percuſſus eſt amnis Aegyptius, in ſeptẽ riuis, vt qui prius vno fluens alueo intranſibilis erat, in ſeptem riuos diuiſus atque conciſus, calciatis tranſiretur pedibus. Verùm quantum hoc fuit ad maieſtatem vel fortitudinem ſpiritus domini? Ergo & hoc & cætera quæ iam dicta ſunt, quia facturus ea promittitur ſpiritus domini, ſpiritualiter oportet intelligi.
1. Cor. 1. Et deſolabit (inquit) dominus linguam maris Aegypti. i. ſtultam faciet dominus (vt Apoſtolus ait) ſapientiam huius ſeculi, & leuabit manũ ſuam ſuper flumen, id eſt, declarabit veritatem ſuam ſuper loquacem philoſophorũ vanitatem. Et hoc in fortitudine ſpiritus ſui, videlicet, quo miſſo de cœlo, vbi aſcẽdit & ſedit à dextris dei, apoſtolos ſuos, qui prius erãt infirmi, fortes effecit. Nã exinde

exinde & aperto ſenſu ſcripturas intellexerũt,& linguis omnibus locuti ſunt.Et ita linguam ma- Marc.16.
ris Aegypti deſolauerunt, & omne flumen exiccauerunt, atque percuſſerunt in ſeptem riuis,vt Actu.2.
tranſirent calciati in præparatione euangelij pacis, pedibus pulchris, pedibus ſpecioſis.(Et erit
(inquit)via reſiduo populo meo, qui relinquetur ab Aſſyrijs, quando aſcendit de terra Aegy-
pti.)Sicut enim illis fugientibus, diuiſit deus mare rubrũ, & merſo Pharaone cum curribus ſuis Exod.14.
& equitibus,pertranſierunt cantantes ſupernæ victoriç canticum,ſic iſtis fugientibus diabolum,
aperiet baptiſmi ſalutaris ſacramentum,merſoq́; diabolo & omnibus pompis eius pertranſibunt
in vitam æternam,cantantes huiuſmodi canticum.

De cantico prophetæ: Confitebor tibi domine, & cætera, vbi vel in quo iratus fuerit deus homini, quando furor eius in gratiam conuerſus ſit, quas hauſerimus aquas de fontibus ſaluatoris, quas eius inuentiones notas fieri in populis, & in vniuerſa terra annunciari oportuerit. CAPVT XI.

COnfitebor tibi domine quoniã iratus es mihi,conuerſus eſt furor tuus,& conſolatus es me.) CAP. XI.
Et dices(inquit)in illa die. Confitebor tibi domino, &cæte. Hoc verè dixit,& dicit quiſque
noſtrum in iſto tempore acceptabili,in iſto die ſalutis. Neceſſariò dicit, neceſſariò ſic confitetur
quicunque vult ſaluus fieri. Quid enim eſt,quod iſta depromitur confeſsione,niſi quod oportet
nos credere. Iratus es mihi,inquit, ſubauditur in Adam, in quo omnes peccauerunt, & per pec- Roma.5.
catum ira tua,id eſt,mors introiuit in mundum, & ita in omnes tam Iudæos quàm Græcos per- Ibidem 5.
tranſiuit,teſtante Iudæis Apoſtolo, cùm dicit. Eramus enim & nos aliquando natura filij iræ,ſi-
cut & cæteri. Conuerſus eſt furor tuus,& conſolatus es me. Iuſte iratus es. Miſericorditer autem
conuerſus eſt furor tuus in gratiam, videlicet quando virga ſupradicta de radice Ieſſe: egreſſa
eſt,& flos de radice eius aſcendit,in quo enim conſolatus es me,niſi in ſpiritu tuo ſuper illum re-
quieſcente? Nam inde paracletus,id eſt, conſolator dicitur idem ſpiritus. Super hoc confitebor
tibi,dicamq́;. Ecce deus ſaluator meus, fiducialiter agam & non timebo. Quaſi digitum inten-
dam,neq; à dextris neq; à ſiniſtris claudicans, dicamque. Ecce iſte flos candidus & rubicundus,
qui temporibus Auguſti Cæſaris,de virga virginea,radicis Ieſſe egreſſus eſt,& ſub Pontio Pilato Ephes.2.
in lignum crucis exaltatus, ſpinis clauorum laceratus, iſte inquam & non alius deus meus eſt ſal-
uator meus. Non dicatur mihi, ille vel ille, alius Meſsias, id eſt, Chriſtus eſt,& nondum venit,
ſed venturus eſt,nam iſte eſt & non alius eſt. Quiſquis alius Chriſtũ ſe eſſe dicat,non deus meus,
ſed diabolus eſt,non ſaluator meus, ſed hoſtis & filius perditionis eſt, fiducialiter agam, & non
timebo,non quod confidam in memetipſo, ſed quia. (Fortitudo mea & laus mea dominus, &
factus eſt mihi in ſalutem.) Idcirco fiducialiter agam, quia ille fortis fortitudo mea eſt, de quo
ſupra dictum eſt,& percutiet terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorũ ſuorum interficiet impium.
Non ſolum fortitudo,ſed & laus,id eſt,pulchritudo mea eſt flos iſte,decus humani generis,glo-
ria noſtræ carnis. Quomodo autem factus eſt mihi in ſalutem, niſi hominem aſſumendo, quod
non erat, vt ſaluaret me per antiquam & intemporalem ſuæ diuinitatis virtutem? (Haurietis
aquas in gaudio,de fontibus ſaluatoris.) Quicunque ita dixeritis in illa die, quicunq; ita confeſ-
ſi fueritis, propter eiuſdem fidei confeſsionem, haurietis aquas in gaudio, quod nemo tollet à
vobis, de fonte .i. de plenitudine ſaluatoris. Quas haurietis aquas, niſi ſpiritus ſancti dona quàm
plurima? Nam & hoc ipſe in euangelio clamat. Qui credit in me,ſicut dicit ſcriptura, flumina de
ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem(inquit) euangeliſta dicebat de ſpiritu quem accepturi Iohan.7.
erant credentes in eum. (Et dicetis in illa die. Confitemini domino, & inuocate nomen eius.)
Hac die vel iſto tempore,ſilentium eſt (ait) propheta, ſed in illa die cum hauſeritis de fontibus
ſaluatoris aquas,loquemini & dicetis,audiente vniuerſa terra. Confitemini domino peccata ve-
ſtra,agite pœnitentiam,& inuocate nomen eius,in quo ſolo peccata remittuntur. (Notas facite
in populis adinuentiones eius.) Videlicet vt omnes populi admirentur. Quales enim vel quan-
tæ ſunt adinuentiones eius? Bonæ adinuentiones, miræ adinuentiones, quas nemo adinueniſ- Iob 40.
ſet,niſi ipſe ſolus. De illis ipſe ad beatum Iob loquitur. An extrahere poteris Leuiathan hamo,
& fune ligabis linguam eius? Nunquid pones circulum in naribus eius, & armilla perforabis
maxillam eius? Nunquid illudes ei quaſi aui, aut ligabis illum anſulis tuis? &c. Iſtas in populis
notas facite adinuentiones eius, quas profundo conſilio adinuenit, vt aſtutum diabolum com-
prehenderet in aſtutia eius. (Mementote quoniam excelſum eſt nomen eius.) Cuius eius?
Dei ſaluatoris,ſedentis ad dexteram maieſtatis in excelſis. Dedit enim illi deus nomen quod eſt Philip.2.
ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtium,terreſtrium,& inferno- Marc.16.
rum. Horum mementote,& hæc nota facite prædicando vbique,ipſo cooperante, & ſermonem
confirmante ſequentibus ſignis. (Cantate domino quoniam magnifice fecit.) Cantate(inquit)
.i. non inuiti,ſed volentes euangelizate,magnifica quæ fecit. Aquas enim in gaudio hauſiſtis,id-
circo euangelium hoc gaudij veſtri canticum vobis ſit. (Annunciate hoc in vniuerſa terra.)
Non in ſola Iudæa, ſed & in vniuerſa terra. (Exulta & lauda habitatio Sion, quia magnus in

medio tui ſanctus Iſrael.)O Sion, ò ſpecula, ò collocata in ſublimibus eccleſia, exulta & landa,
ſubauditur in die illa,quādo dices iſta,quia magnus in medio tui ſanctus Iſrael, ſanctus,inquam,
& ſanctitatis flos,in quo vt ſupra dictum eſt, ſeptiformis ſpiritus domini requieſcet. Huc vſque
manifeſta de Chriſto prophetia eſt.

Quòd onera quæ ſequuntur, inter quæ onus deſerti maris, &c. quæ ſecundum ordinem numerantur, cuncta perſequi, neque noſtræ facultatis, neque præſentis propoſiti ſit. CAPVT XII.

SEquuntur onera, de quibus in exordio prophetæ, imo euangeliſtæ hnius dictum eſt. Onus
CAP. XIII. Babylonis,onus Moab,onus Damaſci,onus Aegypti,onus deſerti maris,onns Duma,onus in
Arabia,onus vallis viſionis, onus Tyri, onus iumentorum auſtri. Et decem quidem ſunt,ſed in
Infra. ca. 21 principio nouem nemerauimus, quia videlicet onus deſerti maris, non aliud eſt quàm onus Ba-
bylonis.Dubium hoc eſſet,niſi præſcripto onus deſerti maris, in conſequentibus eiuſdem capi-
tuli legeremus, Babylon dilecta poſita eſt mihi in miraculum. Et iterum. Cecidit Babylon,&
omnia ſculptilia deorum eius contrita ſunt in terram. Et ſupra. Aſcende Elain, obſide Madai.
Mare autem propter multitudinem habitantium dicitur. Horum ſub nominibus vniuerſæ par-
tes nomini Chriſti,& ſanctæ ciuitati eius Hieruſalem cœleſti, aduerſantes condemnantur, ſicut
in exordio diximus.Quæ videlicet partes,imo ſciſſuræ quaſi nouem ſunt,decimamque vnius fi-
dei catholicam eccleſiam impugnant, quia multi ſunt, & ideo per nouenarium intelligendi nu-
merum,cui vnum ſi addatur,fit vnitas ſecunda ſiue decena,id eſt,denarius. Onus vallis viſionis,
onus eſt Hieruſalem,quæ & ipſa multis ſcripturarum locis inter gentes reputatur, quia non pa-
rum cœleſti Hieruſalem aduerſata eſt,quippe quæ & prophetas ad ſe miſſos,& ipſum dominum
prophetarum occidit.Idcirco nunc dicitur vallis,quia nō eſt ea de qua ſcriptum eſt. Fundamen-
ta eius in montibus ſanctis.Vallis autem viſionis,quia videntium,id eſt, prophetarum ſeminari-
um fuit.Hæc proſequi,neque noſtræ facultatis, neq; noſtri propoſiti eſt. Septem tantummodo
periochas diſtinguere,breuiterque percurrere propoſuimus, quibus euangelica fides recapitu-
lando non tam prophetatur,quam euangelizatur.Quinq; ex his tranſegimus,ſextam duce ſpiri-
tu ſancto,iam nunc ingredimur.

Sextam periochen ab eo incipi quod ait: Conſurge, conſurge, induere fortitudinem, & cætera: per quæ datur intelligi, quia propheta ſanctus fortiter aduentum ſaluatoris deſiderabat. CAPVT XIII.

CAP. LI. COnſurge,conſurge,induere fortitudinem brachinm domini.Conſurge ſicut in diebus anti-
quis,in generationibus ſeculorum.Nunquid non tu percuſsiſti ſuperbum,vulneraſti draco-
nem?Nunquid non tu ſiccaſti mare, aquam abyſsi vehementis? Qui poſuiſti profundum maris
viam,vt tranſirent liberati.) Hic iam in propheta ſpiritus ſanctus pro nobis poſtulat gemitibus
inenarrabilibus,vt veniat liberator animarum,ſine quo nulli poterat eſſe ſalus. Sentiendum no-
bis iſtud eſt, intimo affectu, quia fortiter rugiebat à cordis ſui gemitu hic propheta ſanctus,
quem iure euangeliſtam dicamus,cùm hæc & cætera quæ ſequuntur, loqueretur. Verbi gratia.
Esaiæ. 53. Et aſcendit ſicut virgultum coram eo,& ſicut radix de terra ſitienti. Verè languores noſtros ip-
ſe tulit,& dolores noſtros ipſe portauit. Sed iam verba propoſita ordine proſequamur. Con-
ſurge(inquit) conſurge, induere fortitudinem brachium domini. Brachium domini quid eſt,
niſi verbum domini,niſi vnigenitus filius dei? Nam verbo domini omnia facta ſunt, & ſine ipſo
factum eſt nihil.Conſurge ergo(inquit)& hoc ipſum tertio repetit.Ac ſi dicat. Quid tamdiu te
contines in ſinu patris ò brachium domini,ò dextera domini? Cur te quieſcente,tamdiu ſupera-
bit fortis armatus,princeps mundi huius?Conſurge,& induere fortitudinem,induere pulchram
& fortem dilectionem,pulchram & fortem obedientiæ charitatem. Ita conſurge,ſicut in diebus
antiquis,in generationibus ſeculorum.Iam quaſi reſponderet ei brachiū domini,quomodo con
ſurrexi ego in diebus antiquis,continuò ſubiungit. Nunquid non tu percuſsiſti ſuperbum,vul-
neraſti draconem,&c.Et eſt ſenſus. Nunquid non tu percuſsiſti ſuperbum Pharaonem,& vulne-
raſti typum ſuperbi geſtantem,figuram draconis diaboli præſerentem?Nunquid non tu ſiccaſti
mare,aquam abyſsi vehementis,in typū lauacri ſalutaris, quod nobis de latere profundere pro-
Exod. 14. poſuiſti?Nonne tu es,qui poſuiſti profundum maris viam,vt tranſirent liberati, in typum futuri
ſacramenti tui,per quod nobis tranſeundum foret, vt vocaremur liberati, vt eſſemus liberati de
manu mortis.Nunquid non tu hæc bona feciſti,meliora te facturum ſignificans,ò brachium do
mini?(Et nunc qui redempti ſunt à domino,reuertentur & venient in Sion laudantes, & lætitia
ſempiterna ſuper capita eorū.Gaudiū & lętitiam tenebunt,fugiet dolor & gemitus.)Et nūc(in-
quit)ſic facies,ò brachiū domini,vt feciſti in diebus antiquis, ſic cōſurges vt conſurrexiſti in die
bus antiquis.Te conſurgēte reuertentur.(& veniēt in Sion laudantes.Qui reuertētur,& qui ve-
nient?Qui redempti ſunt à domino.Qui redēpti ſunt à domino?Nimirum non omnes filij Adā,
ſed quot-

ſed quotquot præordinati fuerant,ad vitam æternam, antequam præuaricaretur Adam. Illi reuertentur in patriam,quam perdiderunt,venditi in Adam.Ipſa eſt Sion, ipſa eſt ciuitas omnium beatorum.Laudantes reuertentur, laudantes venient , & lætitia ſempiterna ſuper capita eorum, id eſt,in cordibus eorum.Fugiet & dolor & gemitus.Prima hæc abierunt , quod doleant,quod gemant non erit amplius.Gaudium & lætitiam tenebunt , quæ hic nulli gaudentes aut lætantes tenere poſſunt.Fugitiua nanq; lætitia,fugitiuum eſt huius mundi gaudium.

Qualem conſolationem ſiue conſolatorem promittat deus,dicendo: Ego ego ipſe conſolabor vos,& quàm recte dicat continuò, quis tu,vt timeas ab homine mortali,& cætera quia mox vt venit conſolator ſpiritus ſanctus redarguit,verbi gratia:Petrum vt non timeret à Nerone , qui prius timuerat ab ancilla oſtiaria. CAPVT XIIII.

EGo ego ipſe conſolabor vos . Quis tu , vt timeas ab homine mortali , & à filio hominis,qui quaſi fœnum,ita areſcet & oblitus es domini factoris tui,qui tetendit cœlos & fundauit terram,& formidaſti iugiter tota die à facie furoris eius qui te tribulabat & parauerat ad perdendum?Vbi nunc eſt furor tribulantis?)&c.Ego(inquit) qui percuſsi ſuperbum, qui ſiccaui mare, qui poſui profundum maris viam, vt verè fatemini, ego (inquam) ipſe conſolabor vos.Non legatus veniet aut angelus,ſed ego ego ipſe conſolabor vos , conſolatione propria qua nemo alius poſſet conſolari vos.Paracletum,id eſt, conſolatorem ego habeo , paracletum ſpiritum ſanctum ego vobis dabo.Quis tu,vt timeas ab homine mortali , & à filio hominis?& cætera. Nemini dubium,quin hæc dicat paracletus,id eſt, conſolator ſpiritus ſanctus in aurem eius,cui datur.Omnes enim quotquot fortes in Chriſto ſumus, ex illo conſolatore fortitudinem accepimus . Ipſi apoſtolorum principi Petro,ſpiritus ſanctus hæc locutus eſt. Quis tu,vt timeas ab homine mortali, & à filio hominis?Imo quis tu , vt timeres à muliercula ab ancilla oſtiaria?Certũ quippe eſt, Matth.26.
quia Petrus apoſtolus à tali perſona timuit,& oblitus eſt domini factoris ſui, negauit illũ, quem Luce 22.
confeſſus fuerat eſſe filium hominis,filium dei viui.Hic autem conſolator vbi datus eſt,ſic illum Matth.16.
corripuit,vt qui timuerat oſtiariæ linguam , iam non timeret Romani imperij potentiam. Sic & cæteri quiq; pro ſua portione conſolatoris huius virtute roborati ſunt , vt non timerent eos qui corpus occidunt,animam autem occidere non poſſunt. Vbi (inquit) nunc eſt furor tribulantis? Matth.10.
(Cito veniet gradiens ad aperiendum , & non interficiet vſque ad internetionem , nec deficiet panis eius.)Quis veniet ad aperiendum,niſi ille,de quo Apoſtolus. Veniet(inquit)dominus,& 1.Cor.4.
illuminabit abſcondita tenebrarum,& manifeſtabit conſilia cordium?Hoc nempe ad conſolationem pertinet eorum,quorum in præſenti ſupplantatur iudicium, vt beatos ſe fore credãt,cum Luce 6.
oderint eos homines & exprobrauerint & eiecerint nomen eorum tanquam malum.Non interficiet vſque ad internetionem , nec deficiet panis eius , id eſt , non mortem peccatoris volet,ſed vt conuertatur & viuat,& hoc volens ſemper panem vitalis doctrinæ apponet pœnitentibus,iuſtitiam eſurientibus.(Ego (inquit) ſum dominus deus tuus , qui conturbo mare & intumeſcunt fluctibus eius,dominus exercituum nomen meum. Poſui verba mea in ore tuo,& in vmbra manus meæ protexi te,vt plantes eos,& fundes terram, & dicas ad Sion . Populus meus es tu.)Dominus deus qui conturbat mare & intumeſcunt fluctus eius , vt aduerſus ſeruos ſuos perſecutorum impetus infletur,ſuperbiaque iterum ipſo auxiliante conquieſcat,apoſtrophen facit ad filium,quem cito promittit eſſe venturum,dicendo.Poſui verba mea in ore tuo, id eſt, mandatum tibi dedi obedienti propter conſolandos ſeruos meos . Et in vmbra manus meæ protexi te,vt Philip.2.
cùm obediens factus fueris vſque ad mortem,mortem autem crucis,non derelinquaris in inferno,nec videat caro tua corruptionem,vt plantes cœlos , id eſt, in fide corrobores Apoſtolos, & fundes terram, ſcilicet eccleſiam nouam , & dicas ad Sion . Populus meus es tu , ex quo poſtu- Pſal.2.
laui patrem meum , & dedit mihi gentes in hæreditatem , quia videlicet gentes vndè hæreditas mea, inde dicuntur & ſunt Sion.

Quomodo teſtante hæc propheta, non fuerit ante vel præter Chriſtum, ex omnibus ſanctis vel iuſtis qui eccleſiam, quam hic per Hieruſalem inſinuat, poſſet reſuſcitare iacentem ſub præuaricatione Adæ. CAPVT XV.

HOc reſponſo accepto propheta, qui ſupra dixerat. Conſurge, conſurge, induere fortitudinem brachium domini,& cętera, bonũ confeſtim nuncium apportat & lætabundus clamat. (Eleuare,eleuare,conſurge Hieruſalem,quæ bibiſti de manu domini calicem iræ eius, vſque ad fundum calicem ſoporis bibiſti,& potaſti vſq; ad feces . Non eſt qui ſuſcitet eam ex omnibus filijs quos genuit.)Quænam eſt iſta Hieruſalẽ, cui conſolatio tam magnifica declamatur, niſi vniuerſa electorum eccleſia,quantacunq; ab initio vſq; ad finem mundi,ſecundum pręſcientiam & prædeſtinationem dei colligitur? Iacebat enim proſtrata, per culpam primæ præuaricationis,& non erat de omnibus filijs eius quiſquam quamlibet iuſtus , qui vniuerſalem eius ruinã ſuſcitare aut reſtituere eſſet idoneus,niſi ſolus iſte,qui ſupra pro cõſolatore promittitur , vt iam diximus.

CAP.LII. Ergo ò Hieruſalem(inquit)ò vniuerſa eccleſia dei,cuius conſolationem ego audiui,eleuare,eleuare,conſurge,ſubauditur de caſu,quo in Adam corruiſti, quæ in tranſgreſsione Euæ bibiſti de manu domini calicem iræ eius. Vſque ad fundum calicem ſoporis bibiſti,& potaſti vſq; ad feces. Nihil reliquum fuit amariſsimæ potionis. Intus mors animæ, quæ à deo te ſeparauit , foris mors carnis, quæ animam à corpore diuidit. Hoc dicto, ad nos apoſtrophen facit, vt diligentes ad intelligendum ſimus, & dicit . Non eſt qui ſuſcitet eam ex omnibus filijs quos genuit, & non eſt qui apprehendat manum eius ex omnibus filijs quos enutriuit. Hic nempe intellectu fidei opus eſt,vt ſciamus quàm neceſſarius mundo fuerit Chriſti filij dei aduentus . Multos filios iſta Hieruſalem genuit,multos enutriuit. Genuit ante legem, Abraham, Iſaac,& Iacob. Enutriuit ſub lege, Moyſen, Samuel,& Dauid. Sed & iſti omnes peccauerunt. Etſi quantulamcunque iuſtitiam habuerunt actualem, originali peccato non caruerunt. Nam omnes(inquit Apoſtolus)in Adam
Roma.6. peccauerunt. Quomodo ergo quiſquam ex omnibus his apprehenderet manum eius,& ſuſcitaret eam?)Duo ſunt(inquit)quæ occurrerunt tibi.) Quæ ſunt illa duo? (Vaſtitas & contritio,& fames & gladius .) Vaſtitas mortem animæ , contritio mortem corporis deſignat . Item fames mortem animæ quæ deum cibum angelorum perdiderat, gladius mortem carnis ſignificat,quæ animam a corpore ſeparat. Hæc ſunt duo quæ occurrerunt tibi , propter culpam primæ præuaricationis.(Quis contriſtabitur ſuper te?Quis conſolabitur te?) Quis inquam contriſtabitur ſuper te, id eſt,quis pœnitentiam pro te ſuſcipiens ſatisfaciet pro te , cum nemo quamlibet iuſtorum,vel pro ſolo ſe queat ſatisfacere? Quis conſolabitur te,ſubauditur, impetrata reconciliatione,acquiſita pace,comparata tibi remiſsione peccatorum? (Filij tui proiecti ſunt,dormierunt in capite omnium viarum,ſicut beſtia illaqueata,pleni indignatione domini,increpatione dei tui.) Ergo quomodo illaqueata beſtia clamare tantum poteſt , laqueum autem per ſemetipſam euadere non poteſt, ſic filij tui proiecti , & pro culpa priorum parentum exhęredati , liberatorem tantum fide magna inclamare potuerunt,laqueum autem ſuorum,multo magis verò alienorum peccatorum ſoluere non potuerunt. Dormierunt in capite omnium viarum , mortui ſunt,quotidie moriuntur pro communi conditione cunctorum viuentium , pleni indignatione domini,
Gene.2. dicentis . Qua die comederitis ex eo , morte moriemini , pleni increpatione dei tui,ſuperbiam
Ibid.3. hominis increpantis & dicentis,quia puluis es,& in puluerem reuertêris . Idcirco audi hoc paupercula,& ebria non à vino.(Hęc dicit dominator tuus,dominus & deus tuus,qui pugnauit pro populo ſuo. Ecce tuli de manu tua calicem ſoporis,ſundum calicis indignationis meæ,non adijciens vt bibas illud vltra.)Idcirco inquit, quia nemo eſt ex filijs tuis qui ſuſcitet te, ecce ego ipſe dominus deus tuus tuli , id eſt , ſine dubio tollam calicem illum de manu tua , moriens ipſe pro deſtruenda morte tua, vt non bibas vltra , vt non moriaris in æternum , ſemel ſublato calice, de duplici morte reſuſcitata. Hoc audi & crede ò paupercula,non à vino vitæ æternæ , quo inebriari debueras,ſed abſynthio mortis ebria. Nam hæc dixit dominator tuus,qui olim pugnauit pro populo ſuo, vt educeret illum de Aegypto , pugnaturus iterum pro populo ſuo , vt eruat illum ab inferno.(Et ponam(inquit)illud in manu eorum , qui te humiliauerunt , & dixerunt animæ tuæ,incuruare vt tranſeamus.) Nam re vera pro eo quòd te humiliauerunt & incuruauerunt vt tranſirent, ampliorem bibituri ſunt damnationem diabolus & angeli eius,licet non inuitam ſed volentem te incuruauerunt,& per te tranſierunt. Hoc eſt quod ſubiungitur. (Et poſuiſti in terra corpus tuum,& quaſi viam tranſeuntibus.)Et eſt ſenſus. Quomodo terra, quia inanimata eſt, & via quia trita eſt,non repugnat tranſeuntibus : ſic tu non reſtitiſti malignis ſpiritibus, animam tuam quærentibus.

Repetitio adhortantis pro conſolationis magnitudine, abhinc: Conſurge conſurge,induere fortitudine tua Sion, & ſubinde,quia hæc dicit dominus: Gratis venundati eſtis,& ſine argento redimemini,vſq;: Ego qui loquebar,ecce adſum. CAP. XVI.

CAP.LII. CONſurge conſurge , induere fortitudine tua Sion , induere veſtimentis gloriæ tuæ Hieruſalem ciuitas ſancti , quia non adijciet vltra , vt tranſeat per te incircunciſus & immundus.) Quia non parua res eſt,quià non leuis conſolatio promittitur,ecce toties dixi,& toties nunc dico conſurge conſurge. Et quid conſurgendo facias , quid faciendo conſurgas ? Induere fortitudine tua,induere veſtimentis gloriæ tuæ . Quomodo iuuencula nobilis & inclyta , inſtante nuptiali die,ſe præparat,quanta poteſt fortitudine, quanta poteſt gloria veſtimentorum , vt digne poſsit complacere: ſic tu quondam captiua,nunc autem libera,præparare in occurſum dominatoris tui,ſponſi & amatoris tui , vt digno charitatis ornatu ſpectabilis merearis cubiculum eius introire. Ita conſurge, & confidenter age, quia non adijciet vltra diabolus , vt tranſeat per te incircunciſus corde,immundus opere. (Excutere de puluere , conſurge , ſede Hieruſalem , ſolue vincula colli tui,captiua filia Sion.) De puluere peccatorum excutere, ad bene operandum conſurge, regnando ſede, remiſsionem peccatorum accipiendo & dando , vincula colli tui ſolue. Quia hæc dicit dominus . Gratis venundati eſtis , & ſine argento redimemini.) Dictio breuis,

ſed digna

ſed digna ore domini. Gratis, inquit, venundati eſtis. Verè gratis, emptor enim diabolus, totum Geneſ.3.
venditionis pretium defraudauit. Comedite, inquit, & eritis ſicut dij. Mendacium locutus eſt.
Non enim de hominibus deos fecit. Ergo gratis, & non ſolum gratis, ſed & damnoſè venundati
eſtis, quia cùm potuiſſetis non mori, iam ſecundùm animam mortui, ſimul etiam ſecundum car-
nem mortales facti eſtis. Et ſine argento, inquit, redimemini. Verè ſine argẽto, ſed non ſine pre- 1.Petri.1.
tio. Non corruptibilibus auro & argento. Petrus apoſtolus, inquit, ſed pretioſo ſanguine, quaſi
agni immaculati & incontaminati Chriſti, redempti eſtis. (Quia hæc dicit dominus. In Aegyptũ
deſcendit populus meus in principio, vt colonus eſſet ibi.) Nunquid argento redemptus inde
exiuit? Nónne potius per immolationem agni liberatus eſt, ſignatis poſtibus ſanguine eius, & ſu- Exod.12.
perliminaribus ſuis? Ita, inquit, & nunc ſine argento redimemini, veruntamen nõ ſine pretio, ſed
pretioſo ſanguine agni veri Chriſti filij dei. Nam mundus iſte Aegyptus eſt eis quos ad vitam æ-
ternam prædeſtinauit, & huc omnis electorum populus deſcendit in illis primis parentibus ſuis.
(Et Aſſur (id eſt, diabolus) abſq; vlla cauſa calumniatus eſt eum. Et nunc quid mihi eſt dicit do-
minus? Quoniam ablatus eſt populus meus gratis, dominatores eius inique agunt, dicit domi-
nus, & iugiter nomen meum blaſphematur. Propter hoc ſciet populus meus, nomen meum in il-
la die, quia ego ipſe qui loquebar, ecce aſſum.) Propter hoc, inquit, quia populus meus ablatus
eſt gratis, vt ſupra dixi, ſed econtrariò, dominatores, id eſt, magiſtri eius, ſcribæ & phariſæi inique
agunt, & inſuper per eos vel propter eos iugiter blaſphematur nomen meum propter hoc, in-
quam, per memetipſum ſciet populus meus nomen meum, quia ego ipſe qui loquebar ad Abra-
ham, qui loquebar ad Moyſen, qui loquebar in prophetis, & pſalmis, ecce adſum. Quid enim Pſal.39.
mihi eſt? Quid, inquam, aliud mihi ſupereſt? Holocauſtum, & pro peccato pater meus non poſtu
lauit, propter hoc dixi, ecce venio, propter hoc ecce aſſum.

*Quàm pulchri ſuper montes ſint pedes hoc bonum annunciantis, qui pedes, & qui montes ſint,
qui ſpeculatores, & quomodo videant omnes fines terræ ſalutare dei
Iſrael.* CAPVT XVII.

QVàm pulchri ſuper montes pedes annunciantis & prædicantis pacem, annunciantis bonum,
prædicantis ſalutem, dicentis Sion, regnabit deus tuus.) Ecce aſſum dixit, & huic auditori,
huic in ſpirituſancto vidẽti pariter & audienti, ſuos veniẽdo pedes oſtẽdit. Quos pedes, niſi vias
ſuas? Quæ porro ſunt viæ eius, niſi miſericordia & veritas? Scriptũ eſt enim. Vniuerſæ viæ domini Pſal.24.
miſericordia & veritas. Duobus iſtis pedibus, iſte qui nunc dicit, ecce aſſum, in hunc mundũ ve-
nit, videlicet quemadmodũ dicit, vt qui non vidẽt videant cæci, & qui vidẽt, fiant. Nam vt qui nõ
vident videãt, miſericordiæ eſt, & qui vident cæci fiant, veritatis eſt. Pes iſte Iudęos contriuit, pes
ille gẽtes ſubleuauit. Quàm pulchri, inquit, pedes, quàm ſpecioſi pedes. Verè pulchri pedes, nam Ioan.9.
vtrinq; irreprehẽſibilis eſt. Quàm pulchri pedes ſuper mõtes. Quos ſuper mõtes, niſi ſuper apo-
ſtolos fide excellẽtes, meritis eminentes? Iſti montes illos pedes primum exceperunt, vnus enim
ex illis deiectus eſt per veritatis iudicium, vndecim per miſericordiam creuerunt vſq; ad cœlum.
Annunciantis, inquit, & prædicantis pacem. Quàm pacem, niſi humani generis recõciliationem?
Annunciantis bonum. Quòd bonum, niſi gloriam dei filiorũ? Prædicantis ſalutem. Quàm ſalu-
tem, niſi beatam animarum atq; corporum immortalitatem? Dicentis Sion, regnabit deus tuus.
Quid eſt regnabit, niſi miſſo foras principe mundi huius, regnũ quod tyrannus obtinuerat, deus
tuus obtinuit? Ergo pulchri pedes, quia pulchra annunciatio, quia iucunda hæc prædicatio eſt.
(Vox ſpeculatorum tuorũ. Leuauerunt vocem, ſimul laudabunt, quia oculo ad oculũ videbunt,
cùm conuerterit dominus Sion.) O Sion vox ſpeculatorũ tuorum audita eſt, ſpeculatorum, in-
quam, id eſt, apoſtolorũ, qui tibi pacem illam ſpeculati ſunt, qui tibi bonum illud prædicauerũt,
qui tibi ſalutem illam annunciauerunt. Speculatores iſti leuauerũt vocem: Verè leuauerunt, nam Pſal.18.
in omnem terram exiuit ſonus eorũ, & in fines orbis terræ verba eorum. Simul laudabunt, vide-
licet idipſum ſentiendo, idipſum docendo. Quia oculo ad oculũ videbunt, cùm conuerterit do-
minus Sion. Inde nimirũ præ omnibus beati ſunt, quia oculo ad oculum videbunt, quemadmo-
dum dicit. Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Dico enim vobis quia multi prophetæ & iuſti Lucæ 10.
voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt. Ergo
certi teſtes erunt, & idcirco non diſpariter, ſed ſimul laudabunt, non diſſona, ſed conſona prædi-
cabunt. Videbunt, inquam, oculo ad oculũ, cùm conuerterit dominus Sion. Nam & quando per
paſſionem ſuam redimendo conuertit Sion, oculis viderunt, & poſtquàm conuertit Sion, ſpolia-
to inferno, rediuiuum oculis viderunt, manibus ſuis palpauerunt. Gaudete & laudate ſimul de-
ſerta Hieruſalem, quia conſolatus eſt dominus populum ſuum, redemit Hieruſalem. Parauit do-
minus brachium ſanctum ſuum in oculis omniũ gentium, & videbunt omnes fines terræ ſaluta-
re dei noſtri.) O vos deſerta Hieruſalem, ô vos gentes quondam deſertæ, nunc autem Hieruſa-
lem, accipiẽdo peccatorum remiſſionem, ſimul gaudete, & laudate cũ illa Sion, cùm illa eccleſia
patriarcharum & prophetarum, & omniũ electorum qui ex circuncifione ſunt. Quia conſolatus

CAP. LII. eſt dominus populum ſuum, dando illi paracletum, id eſt, conſolatorem ſpiritum ſanctum, rede-
mit Hieruſalem, redemit omnes quos præſciuit, & prædeſtinauit pertinere ad illam cœleſtem
1.Pet.1. Hieruſalem, redemit, inquam, non auro vel argento, ſed proprio ſanguine ſuo. Idcirco vos quo-
que gaudete & laudate, quia præparat brachium ſuum, id eſt, filium ſuum in oculis omnium gen
tium, iuxta prophetiam Iacob dicentis: Et ipſe erit expectatio gentium. Et videbunt omnes fi-
Gene.49. nes terræ ſalutare dei noſtri. Venient enim ab extremis terræ, qui videant gloriam ſaluatoris ſui
dei, filijs regni in tenebras exteriores proiectis. Quid enim dominus dicit?

Quid ſit recedere, exire, pollutum non tangere, vel mundare ferentes vaſa domini, & vnde ſeruus & vnde ſublimis ſit dominus Chriſtus Ieſus, qui hæc intelligit, & iudicare ſcit, quomodo glorioſus fuerit aſpectus eius, nunc autem contineant ſuper ipſum reges os ſuum. CAP. XVIII.

RECedite recedite, exite inde, pollutum nolite tangere, exite de medio eius. Mundamini qui
fertis vaſa domini, quoniam non in tumultu exibitis, nec in fuga properabitis. Præcedet enim
vos dominus, & congregabit vos deus Iſrael.) Recedite, inquit, ab illa terrena Hieruſalem, rece-
dite à Iudæis blaſphemantibus, quorum in necem Romanus paratur exercitus, exite inde, & pol-
lutum nolite tangere, nolite ritum Iudaicum amplius cõtingere pollutum Chriſti ſanguine, exi-
te à cunctis eorum cæremonijs, quas odit anima domini. Hoc modo exite de medio eius, mun-
damini, id eſt, ſpiritu ſancto baptizamini, & baptizate omnes gentes in nomine patris & filij &
ſpiritus ſancti, vt ſint vaſa domini. Quoniam non in tumultu exibitis, nec in fuga properabitis,
quòd videlicet eorum eſt, qui victi ſunt, ſed tanquam victores exibitis prædicantes euangelium
Marc.16. victoriæ Chriſti præcedet enim vos dominus, cooperans, & ſermonem veſtrum confirmans, ſe-
quentibus ſignis. Et congregabit vos deus Iſrael, quia de diſperſione gentium per vos atque vo-
biſcum vnum gregem adducet. Ecce intelliget ſeruus meus, exaltabitur & eleuabitur, & ſubli-
Philip.2. mis erit valde.) Seruos meus, idem qui ſupra dictum brachium meum, & filius meus, qui cum ſit
natura filius, ex eo quòd ſemetipſum exinaniuit, ſeruus eſt meus ſpontaneus, ecce intelligit, ecce
iudicium facere ſcit, qui quaſi non intelligens iudicatus eſt, & tacuit, patiens fuit. Iamiam exalta-
bitur & eleuabitur. Semel de torrente bibit, reſurgendo exaltabitur, aſcendendo in cœlum ele-
uabitur, ſedendo ad dextram patris ſublimis erit valde. Sicut obſtupuerunt ſuper te multi, ſic in-
glorius erit ſuper viros aſpectus eius, & forma eius inter filios hominum.) Mira locutionis for-
ma, mira apoſtropharum velocitas. De tertia ad ſecundam, de ſecunda protinus ad tertiam, di-
ctio refugit perſonam. Cùm dixiſſet, ecce intelligit ſeruus meus, & cætera, ad ipſum apoſtrophã
fecit, ſubiungendo, ſicut obſtupuerunt ſuper te multi. Et reuera bene & amicabiliter ad illum de
quo loquebatur, ſe conuertit, ſed ſubijciendo, ſic inglorius erit aſpectus, noluit dicere tuus, ſed
dixit aſpectus eius. Reuerentiam domino pietas exhibuit, quia veraciter non ipſi aſpectus ſuus,
ſed hominibus male videntibus aſpectus eius inglorius fuit. Bene ergo ad homines, quaſi par-
cens ori continuò ſe conuertit, & quam ad ipſum cœperat, ad auditores dictionem peregit. Et
Iohan.2. eſt ſenſus. Cùm tu miranda perpetrares, cæcorum oculos illuminando, mortuos reſuſcitando,
amplius autem quod facere infinitus non potuiſſet exercitus, paruo flagello vendentes & emen-
tes eijciendo de templo, cùm, inquam, talia faceres, multi obſtupuerunt ſuper te. Sed ſicut obſtu
puerunt, quantum obſtupuerunt, ſic inglorius erit, tantum inglorius, ô auditores erit ſuper viros
aſpectus eius, vel forma eius, ſuper viros, inquam, id eſt, præ omnibus viris, quorum inglorius vel
Eſaiæ 50. contemptibilis apud ſuperbos aſpectus viſus eſt. Quãdo tam inglorius erit aſpectus eius? Quan-
do comprehenſus dabit corpus ſuum percutientibus, & genas ſuas vellentibus, & faciem ſuam
non auertet ab increpantibus, & conſpuentibus, quando dabit percutienti maxillam, & his atque
huiuſmodi opprobrijs ſaturabitur. Ad quid iſta patietur? Quo fructu ſic inglorius erit aſpectus
eius? Ait. (Iſte aſperget gentes multas.) Ac ſi dicat. Idcirco iſte erit inglorius, vt gentes multæ in
remiſsionem peccatorum aſpergantur ſanguine eius. (Super ipſum continebunt reges os ſuum.
Quia quibus non eſt narratum, de eo videbunt, & qui non audierunt, contemplati ſunt. In breui
fiet, ad modicum erit inglorius aſpectus eius, & confeſtim tanta erit mutatio eiuſdem aſpectus,
quòd ſuper ipſum reges continebunt os ſuum, quem miniſtri pontificum obſcuræ vileſq; perſo-
næ ore procaci conuiciati ſunt, conſpuerunt, deriſerunt, blaſphemauerunt. Cùm poſt triduum
reſurrexit à mortuis, & in cœlum aſſumptus dederit ſpiritum ſanctum, diſcent quoq; reges hanc
diſciplinam, vt os ſuum ſuper ipſum contineant, non loquantur blaſphemiam, ſed confiteantur
eius gloriam, obliuiſcantur eius reſpectũ faſtum regiamq́ue ſuperbiam, preſſoque ſub pedibus
eius ore, humilem precem ſcilicet fundant. Vndè hoc? Videlicet quia quibus non eſt narratum
de eo videbunt, & qui non audierunt contemplati ſunt. Quibus non eſt narratum, vel qui non
audierunt, niſi gentes, quæ legem non acceperunt, quæ prophetas non habuerunt? Ecce ipſæ vi-
derunt, ecce ipſæ contemplatæ ſunt aſpectum eius, non iam deſpectum, ſed decorum, vndè & ca-
Pſal.44. nunt cum Pſalmiſta. Specioſus forma præ filijs hominum.

Quomodo

Quomodo id quod dixerat, inglorius erit ſuper viros aſpectus eius, latius querula voce declamet propheta, ab eo quod ait: Quis credidit auditui noſtro, vſque ad id: Et cum ſceleratis reputatus eſt. CAPVT XIX.

QVis credidit auditui noſtro,& brachium domini cui reuelatum eſt? Et aſcendit ſicut virgul- CAP. LIII.
tum coram eo,& ſicut radix de terra ſitienti.Non eſt ſpecies ei neq; decor,& vidimus eũ,
& non erat aſpectus,& deſiderauimus eum deſpectum,& nouiſsimum virorum,virum dolorum,
& ſcientem infirmitatem . Et quaſi abſconditus vultus eius & deſpectus, vndè nec reputauimus
eum.)Hoc eſt quod ſupra dixit,inglorius erit ſuper viros aſpectus eius. Latius illud de vulnera-
to corde, emiſſa in altum voce, declamat propheta venerandus, illis merito comparandus, qui-
bus ille cum iam inglorius eſſet,ita loquebatur.Mulier cum parit,triſtitiam habet,quia venit ho- Iohan.16.
ra eius. Et vos igitur nunc quidem triſtitiam habetis,&c. Verè enim ſicut gemitus mulieris par-
turientis,ſic iſtæ voces dolorem ſonant animæ compatientis.Quis,inquam,credidit auditui no-
ſtro? ſubauditur ex Iudaico populo.Et brachiũ domini,cui reuelatum eſt, videlicet dum in for-
ma contemptibili,humilis filius dei, aduerſus ſuperbũ diabolum conſurgeret? Nam cum ſit bra-
chium,id eſt, fortitudo domini, aſpectus eius ſuper viros inglorius fuit, & ſicut aſcendit virgul-
tum,ſiue radix de terra ſitienti,videlicet macro cortice,folioque decrepito,quia vim non habet
humoris , ſic aſcendit coram domino hoc brachium ſuum de terra maledicta Iudaicæ ſiccitatis ,
non habente humorem fidei.Et in oculis quidem illorum,quaſi tale virgultum, vel talis erat ra-
dix,cæterùm in oculis domini,ſimul etiam in oculis omnis fidem habẽtis,ſic erat & eſt,tanquàm
lignum quod plantatum eſt non in terra ſitienti ,ſed ſecus decurſus aquarum plenitudinis ſpiri-
tus ſancti de quo & conceptus aſcendit . Non eſt ſpecies ei neque decor, videlicet dum conſpu-
tus,& alapis cæſus,alba veſte illuſus,& ſpinis coronatus,tandemque cruci affixus,reputatur inter
ſceleratos.Interim neque ſpecies diuinæ virtutis,neque decor mundiſsimæ & ſanctæ humilitatis
ineſſe videtur illi.Et vidimus eum,& non erat aſpectus.Hæc & cætera ſic legenda ſunt,vt huma-
na æſtimatio ſubaudiatur. Nam de veritate rei, certiſsimus continuò ſubiungit propheticus ſpi-
ritus.(Verè languores noſtros ipſe tulit,& dolores noſtros ipſe portauit. Et nos reputauimus eũ
quaſi leproſum & percuſſum à deo,& humiliatum.Ipſe autem vulneratus eſt propter iniquitates
noſtras,attritus eſt propter ſcelera noſtra.Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, & liuore eius ſanati
ſumus. Omnes nos quaſi oues errauimus, vnuſquiſque in viam ſuam declinauit, & dominus po-
ſuit in eo iniquitatem omnium noſtrûm . Oblatus eſt, quia ipſe voluit, & non aperuit os ſuum.)
Illa quæ ante hæc dixerat, illa, inquam, ſola oculi ſtultorum viderunt , qui in finibus terræ ſunt,
qui intus non aſpiciunt,quia in capite,id eſt,in corde non ſunt.Attamen prę magnitudine dolo-
ris , præ immenſitate iuſtæ compaſsionis , ſeſe propheta cum talibus adnumerauit , vidimus, in-
quiens,eum,deſiderauimus eum deſpectum & nouiſsimũ virorum, vndè nec reputauimus eum.
Hæc autem ex iudicio dixit veræ rationis,vel ratæ veritatis, quia verè non ſuos, ſed noſtros lan-
guores ipſe tulit,non ſuos,ſed noſtros dolores ipſe portauit,nõ propter ſuas,ſed propter noſtras
iniquitates ipſe vulneratus eſt,non propter ſua,ſed propter ſcelera noſtra attritus eſt. Et nos,in-
quit,putauimus eum quaſi leproſum.Qui nos ita putauimus? Nunquid prophetæ, quorum ego
vnus ſum? Non vtique, ſed nos,infelix Iudaiſmus conciſa circunciſio,dura incircunciſio, de qui-
bus & nos ſecundum maſſam fuimus , ſed ſecundùm fidem exinde diſcernimur. Putauimus eum
quaſi leproſum . Imò putari voluimus quaſi leproſum, à deo lepra percuſſum & humiliatum, ita
vt contaminari diceremus omnem qui ſequeretur eum , qui crederet in eum , quomodo inqui-
natur ſecundum legem,qui tangit leproſum.Idcirco extra portam eiectũ condemnauimus eum,
crucifiximus eum,vt conſequẽter nemo dubitaret, illum à deo eſſe maledictum iuxta legem di-
centem: Maledictus à deo eſt,qui pendet in ligno.Ibi illum,id eſt,extra portam ciuitatis eiectum Deut.21.
deridentes,putauimus nos legem impleſſe,iubentem eijci extra portam leproſum. Quid porrò? Leuit.13. Num.5.
Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum ,id eſt,reconciliati & pacificati ſumus deo,per illum tam durè
diſciplinatum,tam atrociter flagellis cæſum, tam crudeliter clauis & lancea vulneratum. Illo tali
liuore corporis eius nos & in corpore & in anima ſanati ſumus . Nos omnes quaſi oues inſipien-
tes errauimus, dominus autem poſuit in eo iniquitatem omnium noſtrum, vt ſolus vapularet il-
lud quod nos omnes errando commeruimus . Quomodo vel quo iure vnus portauit iniquita-
tem omnium? Videlicet quia nos brutæ oues, ille autem rationalis paſtor eſt . Quomodo in ſta-
tera rationis,vnus paſtor centũ ouibus pro dignitate rationalitatis,tãto ille nobis omnibus præ-
ponderat pro virtute diuinitatis. Non ergo vlulet lupus murmurando dicens , quia minus rapui
& plus exolui.Nam ille vnus quem nil ſibi debẽtem rapuit melior omnibus nobis eſt, quos red-
didit , quaſi iuſte aliquando poſſeſſos pro debito peccati . Bene igitur dominus poſuit in eo ini-
quitatem omnium noſtrum,& bene ille prædictum ſciens fructum, oblatus eſt, quia ipſe voluit,
& non aperuit os ſuum. Bene ſicut ouis ad occiſionem ductus eſt,& ſicut agnus coram tondente
ſe,obmutuit,& non aperuit os ſuum, vt non ſolum nos ſanguine ſuo redimeret, ſed & lanis ope-

 riret,vt

CAP. LIII. riret, vt algentes infidelitate ſua veſte calefaceret. Quid deinde? (De anguſtia, inquit, & de iudicio ſublatus eſt.) Solutis enim doloribus inferni, ſuſcitauit illum deus, iuxta quod impoſsibile erat teneri illum ab eo, & ecce leo eſt, & fortiter rugit, qui velut agnus coram tondente ſe obmutuit. (Generationem eius quis enarrabit? Quia abſciſus eſt de terra viuentium.) Extunc quidem, ex quo de anguſtia & de iudicio ſublatus eſt, reſurgēdo à mortuis, vt iam non moriatur, & mors illi vltra non dominetur, extunc, inquam, prædicatur, quia eſt filius dei, & filius virginis. Sed vtramlibet generationem quis enarrabit? Nam vtraque mirabilis, & vtraque ineffabilis eſt. Nam ineffabile eſt, quòd diuina generatione pater in pſalmo Eructauit, inquit, cor meum verbum bonum, ineffabile itidem eſt, quòd de carnis generatione rectè hic dictū intelligitur, quia abſciſus eſt de terra viuentium. De terra, inquam, non morientium, ſiue mortuorum morte peccati, qua omnes in Adam mortui ſunt, ſed de terra viuentium, id eſt, de terra virginea per ſanctum viuificata ſpiritum, abſciſus eſt. Abſciſus, inquam, ſubauditur, ſine manibus, quemadmodū & Daniel. Abſciſus eſt, inquit, lapis de monte ſine manibus, & percuſsit ſtatuam in pedibus eius. (Propter ſcelus populi mei percuſsi eum.) Subauditur, ego deus pater hunc filium Chriſtum. Vndè Apoſtolus. Qui etiam proprio filio ſuo non pepercit ſed pro nobis omnibus tradidit illum. Hæc interlocuto patre, ſubſequens propheta, complet ſententiam. (Et dabit impios pro ſepultura, & diuites pro morte ſua, eo quòd iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore eius, & dominus voluit conterere eum in infirmitate.) Impios, inquam, & diuites, qui extento collo, mouerunt ſuper eum caput, cùm inglorius eſſet eis aſpectus eius, dabit pro ſepultura & morte ſua, ſubauditur, in manus Romanorum, & in poteſtate malignorum ſpirituum. Iuxta illud Dauidicum. Tradentur in manus gladij, partes vulpium erunt. Quia nō ſicut calumniati ſunt, malefactor hic erat, ſed iniquitatem non fecit, neque inuentus eſt dolus in ore eius. Et dominus, inquit, voluit conterere eum in infirmitate. Quæ tandem domine vtilitas erit in illa tali voluntate eius? Sequitur. (Si poſuerit pro peccato animam ſuam, videbit ſemen longæuum, & voluntas domini in manu eius dirigetur.) Et eſt ſenſus. Si æterno patri, Adæ debitum moriendo ſoluerit, æternæ regenerationis pater erit, & ſicut in Adam omnes moriuntur, ita & in illo omnes viuificabūtur. Nam hæc eſt voluntas domini, quæ in manu eius dirigetur. Videbit ſemen longæuū nouus hic Adam, quòd æui breuis fecerat eſſe ille verus Adam. Nam ille fecit, vt in puluerem de quo ſumpti ſumus omnes reuerteremur, hic faciet vt omnes reſurgamus, & longæui, id eſt, iam immortales ſimus. (Pro eo quod laborauit anima eius, videbit & ſaturabitur.) Laborauit, ſubauditur in morte anima eius, & pro eo videbit illud ſemen longæuum, & ſaturabitur charitas eius, quippe cui noſtra ſalus cibus delitioſus. (In ſcientia ſua iuſtificabit ipſe iuſtus ſeruos meos multos.) Hoc eſt quod Apoſtolus vehementer inſiſtendo commēdat in epiſtola ad Romanos, quia ſicut per inobedientiam vnius hominis peccatores conſtituti ſunt multi, ita & per vnius obedientiam, iuſti conſtituentur multi. Quæ eſt enim ſcientia eius niſi obedientia eius? Cùm eſſet filius dei, inquit, idem Apoſtolus, didicit ex his quæ paſſus eſt obedientiam, & conſummatus factus eſt omnibus obtemperantibus ſibi, cauſa ſalutis æternæ. Ergo in ſcientia ſua, id eſt, in obedientia ſua, inquit, deus pater, iuſtificabit ipſe iuſtus ſeruos meos multos. Statimq́; ſubiungit. (Et iniquitates eorum ipſe portabit.) Portabit, inquit, ſicut pontifex idemq́; hoſtia, quia pro iuſtificandis peccatoribus, oblatus eſt. (Ideo diſpertiam ei plurimos, & fortium diuidet ſpolia. Pro eo quòd tradidit in mortem animam ſuam & cum ſceleratis reputatus eſt, & ipſe multorū peccata tulit, & pro tranſgreſſoribus exorauit.) Quia, inquit, iniquitatem eorum ipſe portauit, ideo diſpertiam ei plurimos, vt videlicet per multas manſiones diſpertiti, vno fruantur regno, & fortium, id eſt, malignorū ſpirituum ſpolia diuidet, qui fortes erant, antequam ipſe humanum corpus aſſumeret, & forti armato ſuperato, fortior ipſe domum eius diriperet. Pro tranſgreſſoribus, inquit, orauit. Non ſolummodo pro tranſgreſſoribus orauit dicens: Pater ignoſce illis, neſciunt enim quid faciunt, ſed tota paſsio eius oratio pro tranſgreſſoribus fuit, qui eramus nos, nā in Adam omnes peccauimus, omnes tranſgreſsi ſumus. Et pro tranſgreſſoribus quidem, ſed non pro omnibus orauit, & peccata non omnium, ſed multorū peccata tulit. Quòd ſtatim in illis duobus ſceleratis, inter quos reputatus eſt, ſpectabile eſt. Alterū reliquit, alterius peccata tulit, eumq́; ſecum in paradiſum recepit.

Acto.2. Rom.6. Pſal.44. Danie.2. Phil.2. Pſal.62. 1.Cor.15. Rom.5. Heb.5. Luc.11. Luc.23.

Quòd duo ſcelerati illi, quorum alter confeſſus eſt, alter blaſphemus perſeuerauit, duorum populorum exemplum fuerint, & idcirco confeſtim in propheta dici: Lauda ſterilis quæ non paris, tanquam latroni pœnitenti & confitenti, de illo autem populo tanquam latrone impœnitente, omnes beſtiæ agri, venite ad deuorandum. CAPVT XX.

Eodem iudicij pondere deinceps duos itidem ſceleratos, ſcilicet gentilem & Iudaicum populum diſtinxit. Ille blaſphemus in peccato ſuo moritur, huius fidei & confeſsioni paradiſus aperitur. Vtrunq; hoc ſanctus in iſto propheta ſpiritus, poſt tam euidentem dominicæ paſsionis declama-

declamationem manifeſtis exprimit vocibus. Et primo gentilitatis ſaluationem ſubijcit his verbis.(Lauda ſterilis quæ non paris,decanta laudem & hymnum,quæ nō pariebas, quoniam multi filij deſertæ, magis quàm eius quæ habet virum, dicit dominus. Dilata locum tentorij tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende,ne parcas.Longos fac funiculos tuos,& clauos tuos conſolida. Ad dextram enim, & ad leuam penetrabis,& ſemen tuum gentes hæreditabit,& ciuitates deſertas inhabitabit.)Et poſt aliqua.(Ecce ego creaui fabrum ſufflantem in igne prunas,& proferentem vas in opus ſuum, & ego creaui interfectorem ad diſperdendum. Omne vas quod fictum eſt,contra te non dirigetur,& omnem linguam reſiſtentem tibi, in iudicio iudicabis.) Per hæc perſecutiones deſignat,quas eadem pro euangelica fide paſſura erat eccleſia. Nam faber ſufflans prunas,diabolus eſt,omnium malorum artifex, qui flatu ſuo perſecutionum excitat incendia,proferens contra illam vaſa iræ,iniquitatem blaſphemiam continentia, quæ videlicet eccleſia ſine dubio iudicatura eſt. Continuò ſubiungit. (Hæc eſt hæreditas ſeruorum dei, & iuſtitia eorum apud me, dicit dominus. Omnes ſitientes venite ad aquas,& qui non habetis argentum properate,emite,& comedite. Venite, emite abſque argento, & abſque vlla commutatione, vinum & lac,& cætera.)Hæc inuitatio publica,manifeſtè ad eandem eccleſiam de gentibus dirigitur, vt qui prius non habebant argentum ſcripturarum, nunc properent, & ſolius fidei pretio ſibimet emant aquas vt hibant aquas ſalientes in vitam æternam, emant vinum & bibant ſi fortes ſunt,emant & comedant lac,ſi paruuli ſunt. Gentium, inquam, eccleſiæ cuncta hæc proponnntur. Nam ſubinde ſequitur. (Ecce teſtem populis dedi eum ducem ac præceptorem gentibus. Ecce gentem quam neſciebas,vocabis,& cætera.)Hæc enim & cætera dicuntur tanquam latroni à dextris pœnitenti, & confitenti, id eſt, populo gentili crucifixum pro ſalute ſua Chriſtum humili fide ſuſcipienti vſque ad illum locum, quo dicitur. Omnes beſtiæ agri venite ad deuorandum. Et notandus ordo promiſsionum, notanda diſtinctio conſolationum. Poſtquàm dixit. Lauda ſterilis quæ non paris,decanta laudem & hymnum, videlicet præ magnitudine gaudij, in ſimilitudinem equi ad victoriam hinnientis, quoniam plures filij deſertæ, magis quàm eius quæ habet virum,& cætera,primo martyrum repromiſit coronas.Ecce ego,inquiens, creaui fabrum ſufflantem in igne prunas, diabolum ſignificans, qui ſtatim in initijs euangelicæ fidei, ſufflando perſecutionum excitauit incendia, quibus vtique martyrum fides aurea decocta eſt, & probata. Deinde dicendo.Omnes ſitientes venite ad aquas,diuinæ ſcientiæ multitudinem ſignificat,quę reddita eccleſiæ pace aliquantula multiplicata eſt,multis doctoribus ſtudio haurientibus, & exponentibus ſcripturas. Tandem dicendo: (Et non dicat eunuchus. Ecce ego lignum aridum, quia hæc dicit dominus eunuchis.Si cuſtodierint ſabbata mea, & elegerint quæ ego volui, & tenuerint fœdus meum,dabo eis in domo mea,& in muris meis locum, & nomen melius à filijs & filiabus.)Hæc,inquam,dicendo,eccleſiaſticæ caſtitatis pulchritudinem, mira allicit elegantia,vt delectet nos eſſe eunuchos,id eſt,continentes,caſto etiam virginali propoſito,atque ita propter regnum cœlorum caſtremus noſmetipſos. Poſt hæc iam ad ſiniſtrum latronem, id eſt, Iudaicum populum,in blaſphemia perſeuerantem ſermo conuertitur hoc modo. (Omnes beſtiæ agri.) Id eſt, omnes vires Romani imperij. (Venite ad deuorandum) magnum corpus latronis huius incraſſati,impinguati,dilatati, & inde recalcitrantis, id eſt, iugiter blaſphemantis. Miroque modo antequam populum ipſum conuincat exponendo malorum imminentium cauſas, omnes beſtias ad deuorandum illum inuitat. Nam ad illum loqui poſtmodum ſic incipit. Vos autem accedite huc filij auguratricis,ſemen adulteræ & fornicariæ.Super quem luſiſtis,ſuper qnem dilataſtis os, & eieciſtis linguam? Prius,inquam, beſtias agri, vniuerſas ſaltus beſtias inclamat, & ad deuorandum inuitat. Et quia culpa maxime ſacerdotum erat, ipſos primùm poſt illam beſtiarum inuitationem ſermo propheticus accuſat verbis his.(Speculatores eius cęci omnes neſcierunt vniuerſi. Canes muti,non valentes latrare, videntes vana,dormientes, & amantes ſomnia, & canes impudentiſsimi neſcierunt ſaturitatem. Ipſi paſtores ignorauerunt intelligentiam. Omnes in viam ſuam declinauerunt, vnuſquiſque ad auaritiam ſuam,à ſummo vſque ad nouiſsimum. Venite ſumamus vinum, & impleamur ebrietate. Et erit ſicut hodie ſic & cras, & multò amplius.) Hæc omnia quia ad ſcribas & phariſæos qui turbis perſuaſerunt,vt dominum crucifigerēt relata conſtat,& ſenſui manifeſta ſunt,ſequentia ſuperioribus iungenda ſunt. (Iuſtus perit,& nemo eſt qui recogitet in corde ſuo,& viri miſericordiæ colliguntur,quia non eſt qui intelligat. A facie enim malitiæ collectus eſt iuſtus. Veniat pax, & requieſcat in cubili ſuo, quia ambulauit in directione ſua. Vos autem accedite huc filij auguratricis.) Inter illa quæ ſupra colligendæ gentilitati per conſolationem dicta ſunt, & ea quæ deinceps abiectæ per indicium dicuntur ſynagogæ, ſic poſitum eſt iſtud. Iuſtus perit, & nemo eſt qui recogitet, vt inculcare & replicare nobis concertet ſpiritus propheticus,illud quod iam diximus,videlicet inter duos latrones iuſtum periſſe dominum Ieſum, ita vt alterum per miſericordiam ſuſciperet, alterum per iudicium abijceret, in typum gentilis & Iudaici populi, quorum itidem alterum per miſericordiam ſuſciperet, alterum

CAP. LIIII. CAP. LV. CAP. LVI. CAP. LVII.

CAP. per iudicium abijceret. Ita ergo ſuperioribus hæc præſentia continuantur. Tu ſterilis quæ non
LVII. paris lauda, decanta laudem & hymnum, vt dixi, vos autem accedite huc filij auguratricis, quibus
iuſtus perit, & nemo ex vobis eſt, qui recogitet. Nec verò ſolus ille iuſtus perit, ſed & viri miſeri-
cordiæ colliguntur, ſcilicet apoſtoli eius, quos de ciuitate in ciuitatem perſequimini. Vos, in-
quam, accedite huc ad diem malum, non ad diem bonum & pacis, de qua iam dixi, veniat pax &
requieſcat in cubili ſuo, qua videlicet pace reconciliauit nos deo & patri ſuo, ſed ad diem belli, vt
gladio cadatis, vt deuorent vos beſtiæ agri, quas paulò ante conuocaui.

Quòd ab illo quo ait: Vos autem accedite huc filij auguratricis vſque ad id: Omnes eos auferet ventus, tollet aura, commemoratio fit peccatorum ſuper generationem eandem quæ dominum crucifixit, quod meritò & viſibiliter Romanis & inuiſibiliter diabolo tradita ſit.

CAPVT XXI.

QVomodo in prima periocha cum aperte vocationem gentium & proiectionem pronuntiaſ-
ſet Iudæorum, antiquas reddidit cauſas, dicens, proieciſti enim populum tuum, quia re-
pleti ſunt vt olim, & augures habuerunt vt Philiſtijm, ita & nunc peccata priorum ventura præ-
dicit, ſuper generationem iſtam, quæ dominum crucifixit. (Vos autem, inquit, accedite huc filij
auguratricis, ſemen adulteræ & fornicariæ.) Cuius auguratricis, cuius adulteræ ſiue fornicariæ?
Nempe ſynagogæ, quæ augurata eſt, ſuas ſequendo adinuentiones, quæ adulterauit & fornicata
eſt, quia deo relicto, diabolo proſtituta eſt. Synagogam, cuius Iudæi filij ſunt, cœtum dicimus
ſcribarum & phariſæorum, ſeniorum, ſacerdotum, & ſummorum pontificum. Iſti ſunt ſupra-
dicti ſpeculatores cæci, qui venientem, imò præſentem dominum non vident quem pro offi-
cio priores videre debent, qui tanquàm canes muti, canes impudentiſsimi, ſaturitatem neſciunt,
adeò gulæ & ſomno dediti, vt latrare non valeant. Huius talis malignæ ſynagogæ filij perditi,
accedite huc, & propoſitis reſpondete quæſtionibus. (Super quem luſiſtis, ſuper quem dilataſtis
Matth.27. os, & eieciſtis linguam?) Super quem, inquam, luſiſtis, conſpuendo faciem, & vellendo barbam
eius, dilataſtis os, & eieciſtis linguam, dicendo: Vah qui deſtruit templum, & in triduo reſtau-
Iohan.8. rat illud? Nunquid non vos filij ſceleſti, ſemen mendax. Pater noſter Abraham eſt, dicitis,
vnum patrem habemus deum, dicitis. Nunquid non potius filij diaboli eſtis, filij mendaces,
eius qui & mendax, & pater eſt mendacij? (Qui conſolamini in dijs, ſubter omne lignum fron-
doſum, immolantes paruulos in torrentibus, ſubter emioentes petras.) Nunquid non hi vos
eſtis? Nunquid pro conſuetudine hoc ſcelus non habuiſtis? Nunquid ô ſynagoga auguratrix
& fornicaria nunc recenti vel prima contra me inſaniſti petulantia? (In partibus torrentis pars
tua, hæc eſt ſors tua. Et ipſis effudiſti libamen, obtuliſti ſacrificium. Nunquid ſuper his non
indignabor? Super montem excelſum, & ſublimem poſuiſti cubile tuum, & illuc aſcédiſti vt im-
molares hoſtias. Et poſt oſtium & retro poſtem poſuiſti memoriale tuum.) Talia nempe ſcelera
tua, Regum ac Paralipomenon narrat hiſtoria. Imò & ante Regum hiſtoriam feciſtis eiuſmodi
Pſal.105. ſacrilegia. Dicit enim Pſalmiſta. Et commixti ſunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, &
ſeruierunt ſculptilibus eorum, & factum eſt illis in ſcandalum. Et immolauerunt filios ſuos, & fi-
lias ſuas dæmonijs. Et effuderunt ſanguinem innocentem, ſanguinem filiorum ſuorum, & filia-
rum ſuarum, quas ſacrificauerunt ſculptilibus Chanaan. Et infecta eſt terra in ſanguinibus. Hæc
omnia venient ſuper te in generatione iſta. Quare? (Quia iuxta me diſcooperuiſti, & ſuſcepiſti
adulterum. Dilataſti cubile tuum, & pepigiſti cum eis fœdus.) Iuxta me, inquit, diſcooperuiſti, &
ſuſcepiſti adulterum. Quem adulterum? Olim Baal, nunc autem Barraban. Baal iuxta me in tem-
plo, Barraban contra me in prætorio. (Dilexiſti ſtratum eorum, manu aperta.) Me autem odiſti
& condemnaſti vociferatione publica. Pepigiſti cum eis, me autem negaſti. Cùm quibus me ne-
gato pepigiſti? Olim (vt iam dixi) cum Baal, & cum vitulis aureis, nunc autem cum Barraba, &
Iohan.19. cum Cæſare. Dixiſti enim. Non hunc, ſed Barrabam. Item: Non habemus regem, niſi Cæſarem.
(Ornaſti te regio vnguento, & multiplicaſti pigmenta tua.) Ad modum meretricis, quæ virum
mediocrem faſtidit, & diuites adulteros ambit, tu egiſti. Regio te vnguento vnxiſti. Olim idolo.
Verbi gratia. Moloch, qui & dicitur Melchoin, quod interpretatur rex eorum, olim te vnxiſti
videlicet ſacrificando, nunc autem Cæſari te vnxiſti, ſcilicet adulando. (Miſiſti legatos tuos pro-
cul, & humiliata es vſque ad inferos.) Olim legatos tuos miſiſti procul ad conuocandos adulte-
ros, deos Babylonios & Aegyptios, nunc autem ad congregandos aduerſum me Romani impe-
rij miniſtros, & hoc modo humiliata es, vſque ad inferos, vt ibi copuleris adulteris illis, non iam
voluptatis lecto, ſed pœnarum gehennæ incendio. (In multitudine viæ tuæ laboraſti, & non di-
xiſti, quieſcam.) Vna quippe eſt via regia, quàm qui ambulat, non laborat, ſed quieſcit & viuit,
multæ autem ſunt viæ ſiniſtræ & adulterinæ, quas quia tu ambulaſti, ſemper laboraſti, nunquam
quieuiſti. Quid tandem? (Vitam manus tuæ inueniſti, propterea non rogaſti me.) Et eſt ſenſus.

Quia rebus omnibus abundaſti,& affluxiſti diuitijs , quas tota manu quæſiſti, idcirco dominum
neglexiſti,videlicet vt Sodoma,quę quia ſaturata eſt panibus,vt Ezechiel dicit,propterea ſuper-
biuit. Et nunc audi.(Pro quo ſolicita timuiſti, quia mentita es, & mei non es recordata,neq; co- Ezech.16.
gitaſti in corde tuo,quia ego tacens,& quaſi non videns, & mei oblita es. Ego annunciabo iuſti-
tiam tuam,& opera tua non proderunt tibi.Cum clamaueris,liberēt te congregati tui.)Pro quo
inquit ſolicita timuiſti,ſubauditur dicendo ne ſortè veniant Romani & tollant noſtrum & locũ Iohan.11.
& gentem,ego illud adducam tibi.Quare? Quia mētita es, quia falſum tibi timorem confinxiſti,
quia doloſè illic trepidaſti timore,vbi non erat timor , & mei non es recordata . Nullam quippe
mei mentionem feciſti,in illo tempore timoris tui,quem tibi propoſuiſti.Quis enim dixit in illo
concilio,cōtineamus manus noſtras ab iſto homicidio , locus enim & gens ſeruari nobis poterit,
dei auxilio?Itaq; mei non es recordata,nec enim timore vero timebas,ſed feſtinās ad homicidiū,
timorē libenter ſimulabas;qui nullus erat.Igitur ergo annunciabo iuſtitiam tuam, ego toto orbi
palam oſtendam,nequiſsimam hypochryſim tuā.Nam hæc eſt iuſtitia tua riſu digna , ironicè iu-
ſtitia,nam veraciter iniuſtitia.Opera tua non proderunt tibi.i.multū nocebunt tibi . Cū clama-
ueris,videlicet circumuallantibus te vndiq; Romanis viribus : liberent te congregati tui,quoſ-
cunq; in malum tibi congregaſti a ſanguine Abel iuſti. Nam congregati tui cultus ſunt idolorū,
effuſiones ſanguinū,blaſphemiæ,& clamores aduerſum prophetas,& ipſum prophetarum domi-
num,quæ omnia congregaſti tibi,vſq; ad hanc diem in malum tuum.Sed quomodo iſti congre-
gati te liberent?(Omnes eos auferet ventus,tollet aura.)Ergo dictio hæc hoſtilis irriſio eſt,quia
non liberabuntur,ſed gladio cadent, & qui ſuperfuerint quaſi vento vel aura tollēte,captiui du-
centur in omnes gentes.(Qui autem fiduciam habet mei,hæreditabit terram,& poſsidebit mon
tem ſanctum meum.)Hæc &c.quæ ſequuntur,partim bona pro parte electorū, partim mala pro
parte reproborum,vſq; ad id quod dicitur.Spiritus meus qui eſt in te, & verba mea quæ poſui in
ore tuo non recedent de ore tuo,& de ore ſeminis tui,dicit dominus,amodo & vſq; in ęternum;
ſtudio proficiſcendi prętèrimus.Nec enim totum prophetæ huius profundum perambulare,ſed
præcipua Chriſti quærere teſtimonia propoſuimus. Itaq; nunc iam huius,id eſt,ſextæ periochę
finem facimus,ſeptimam quæ & vltima eſt,à ſequenti mox capitulo incipimus.

*Septima periocha,qua vniuerſæ eccleſiæ ſub peccato in tenebris iacenti,dicitur propter aduen-
tum ſaluatoris Chriſti,Surge illuminare Hieruſalem,quia venit lumen,&c.vſq; ad
id, & domum maieſtatis meæ glorificabo.* CAPVT XXII.

SVrge illuminare Hieruſalem,quia venit lumen tuum, & gloria domini ſuper te orta eſt. Quia
ecce tenebræ operient terram , & caligo populos . Super te autem orietur dominus, & gloria
eius in te videbitur.)Quod nunc dicit,ſurge illuminare Hieruſalem,idipſum eſt quod ſupra di-
xerat,eleuare,conſurge Hieruſalem. Ad vniuerſam quippe ſanctorum multitudinem bonus iſte
conſolationis ſermo dirigitur,quæ vna vnius regis ciuitas eſt,vna & vera Hieruſalem eſt. Iacebat
illa ſub peccato primæ pręuaricationis proſtrata,dcumq; lumen ſuum pariete interpoſito inimi-
citiarum,non videbat,donec veniret Chriſtus ſol iuſtitiæ,lux de luce,lumen de lumine,deus de
deo,filius de patre.Dicit ergo huic Hieruſalem.Surge illuminare Hieruſalem. Bonum prophe-
tici ſpiritus imperium,certum & indubitabile ėſt venturi boni præconium . Surge, & illuminare
inquit,id eſt,nunc reuera ſurges,& illuminaberis.Vndè hoc?Ait: Quia venit lumen tuum,& glo
ria domini ſuper te orta eſt. Lumen inquam tuum , quo defraudata es dolo ſerpentis in parenti-
bus primis,quibus dixit. Comedite,& aperientur oculi veſtri:ecce venit,ecce in vterum virginis Gene.3.
deſcendit,ecce ponitur in teſta carnis vt lucerna tibi ſit, qua requiraris,qua illumineris. Ita venit
lumen tuum,& illo naſcente,gloria domini ſuper te orta eſt, quæ à te tenebroſam antiquæ præ-
uaricationis ignominiam expurget. Quare ſignanter dico ſuper te? Quia ecce tenebræ operient
terram,& caligo populos. Super te autem orietur dominus , & gloria eius in te videbitur.Idcir-
co ſuper te,quia populos ſuperfluos , populos qui non pertineant ad te , qui non ſunt ex fide,&
terram,id eſt,omnem gentem terrenis inhiantem , & cœleſtia non curantem , caligo & tenebræ
operient,etenim vt ſunt ita caligine & tenebris operti remanebunt. Super te autem quæ venturi
fidem habuiſti, orietur dominus,& gloria eius in te videbitur. Cum autem venerit illud lumen
tuum,non in abſcondito, neque ſub modio , ſed ſuper candelabrum ponetur , vt ab omni mun-
do videatur.Hoc eſt quod ſequitur. (Et ambulabunt gentes in lumine tuo , & reges in ſplendo-
re ortus tui.) Nunc interim antequam oriatur ille dominus , anguſtijs Iudeæ nomen eius conti- Matth.5.
netur,tunc autem cum velut lucerna ſuper candelabrum pōſita fuerit , gentes quæ in profundis
erant tenebris, ambulabunt in illo lumine tuo , & reges quoque ſupplices oculos attollent ad
ſplendorem luminis quod ortum eſt tibi. Tunc non paucos filios, nec ſolos habebis Iudęos.Sed
quid?(Filij tui de longè venient , & filię tuę de latere ſurgent .) Filij inquit.i.tuo lumine illumi-
nati,tui luminis baptiſmate purificati, de longè venient, de longè inquam, id eſt, de omni gente
& natione,ab oriente & ab occidente,à meridie & à ſeptentrione. Hactenus nō ita,ſed veniebāt

 tantum

CAP. LX. tantum de prope, tantum de carne Abrahæ. Nec verò tantum filij, ſed & filiæ tuæ venient, & quandiu filiæ paruulæ erunt, cibumq́; ſolidum manducare non poterunt, lac ſimplicis doctrinæ de latere ſuo ſugant. (Tunc videbis & afflues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum, quando conuerſa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi.) Tunc inquam videbis & gaudebis & in modum fluuiorum aquis ſubitis inundaberis, & mirabitur & ſtupebit imò dilatatur cor tuum dilatatione charitatis, omnes ſuſcipientis, nullas anguſtias tot filios parturiendo ſuſtinentis. (Inundatio camelorum operiet te, dromedarij Madian & Epha, & cætera.) Madian & Epha regiones ſunt trans Arabiam, fertiles camelorum, omniſque prouincia appellatur Saba. Cedar autem regio Sarracenorum eſt, qui in ſcripturis vocantur Iſmahelitæ, & Nabaioth vnus eſt filiorum Iſmahel, ex quorum nominibus ſolitudo appellatur, quę frugum inops, pecorū plena eſt. Per ſamiliaria ergo nomina gentium Barbararum quæ vicinæ ſunt Iſraheli, totius mundi conuerſionem intellige prædicari, & hunc eſſe ſenſum. Greges camelorum iniquitatum vinculis reſoluti, & animas ſuas effundentes deo, operient te Hieruſalem muneribus oblatis, & omnes de captiuitate venient & conuerſione, aurum fidei deferentes, & thus ſacrificij. Madian quippe in hoc loco interpretatur iniquitas, Epha reſolutus ſiue effundens, Saba conuerſio vel captiuitas, Cedar tenebræ, Nabaioth prophetiæ. Igitur dromedarij Madian & Epha & omnes de Saba venient, omne pecus Cedar congregabitur tibi, arietes Nabaioth miniſtrabunt tibi (vt iam dictum eſt) aurum fidei, thus ſacrificij deferentes. Et quia propria non ſunt ſalute contenti. (Laudem quoq; domino annunciantes.) Id eſt, cęteris quoq; ſalutare dei prędicātes. (Offerentur (inquit) hæc ſuper placabili altari meo, & domum maieſtatis meæ glorificabo.) Domus maieſtatis domini ſancta catholicæ fidei eccleſia eſt, altare autem eius placabile, ipſe Chriſtus eſt. Nam ſicut hoc viſibile altare templo manufacto, ſic dominus Ieſus Chriſtus domini dei, id eſt, eccleſię pręeminet, quæ ſumus nos. Igitur ſuper placabili altari meo, id eſt, in illo in quo ſum placatus filio meo Ieſu Chriſto, munera hæc offerentur & accepta erunt, & propter illud altare ego domum
Coloſ.1. maieſtatis meæ glorificabo, propter Chriſtum filium meum, eccleſiam, cuius caput ipſe eſt, ego tanquam maieſtatis meæ reclinatorium glorificabo.

Per quorum miniſterium fiant iſta quæ ſunt promiſſa, ſignificari vel oſtendi ſub interrogatione myſticè dicendo: Qui ſunt iſti qui vt nubes volant, & cætera.

CAPVT XXIII.

QVi ſunt iſti qui vt nubes volant, & quaſi columbæ ad feneſtras ſuas?) Tanquam ſi interrogaret illa beata Hieruſalem, quomodo vel per quos ſibi quid audierat, filij tui de longè venient, & filiæ tuæ de latere ſurgent, &c. Suſpiciens quodammodo in cœlum propheta, qui ſunt ait iſti qui vt nubes volāt, & quaſi columbę ad feneſtras ſuas. Mira percunctatio tendens ad hoc, vt auditores habeat quam maximè attentos. Poterat namq; dicere ſic, Apoſtoli ſaluatoris, lumine tuo Hieruſalem, de quo iam dixi illuminati, & facti ipſi lux mundi, ibunt in mundum vniuerſum & verbo prædicationis pariterq́; operibus charitatis, filios tuos qui ad te veniant de longè, ex omni gente, & nationes generabunt. Sed voluit, quia ſic oportebat, rem in tempore ſuo cognoſcendam, & diſcretius abſcondere, & abſcondendo conuenienti & digno quantū potuit myſterio, cum percūctatione declamatoria ſignificare. Dicit ergo ſic. Qui ſunt iſti qui vt nubes volant, & quaſi columbæ ad feneſtras ſuas? Ad hæc ille qui miſit eos, ita reſpondet. (Me enim inſulæ expectant, & naues maris in principio, vt adducam filios tuos de longè. Argentum eorum, &
Iohan.11. aurum eorum cum eis nomini domini dei tui, & ſancto Iſrael, quoniam glorificauit te.) Ac ſi dicat, Apoſtoli mei ſunt, quibus ego dixi. Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos, & poſui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus veſter maneat. Ipſi volant vt nubes, nullo quieti otio, ſed impellente ſpiritu ſancto cunctis gentibus, pluuiā ſalutaris doctrinę portantes. Ipſi ſunt quaſi columbæ ſimplices, attamen ſerpentis aſtutiam vel prudentiam habentes. Columbæ iſtæ ſingulæ ſtant ad feneſtras ſuas, id eſt, exercent quas acceperint ſpiritus ſancti gratias diuiſas, ſemper prædicando volantes vt nubes ſemper contemplando per illas feneſtras ſuas cœlum ſuſpicientes, meditando gementes, gemendo meditantes. Ad quid volant? Me enim, inquit, inſulæ expectant, me inquam eccleſiæ futuræ, quę mūdo velut mari profundo continentur, expectant ſuam anhelantes inopiam, nec ego fallor quin nubium iſtarum gratanter ſuſcepturæ ſint pluuiam. Inſulæ inquam & naues maris, expectant in principio, videlicet vt ſint in caput, & non in caudam,
Pſalm.67, iuxta illud in Pſalmo. Venient legati ex Aegypto, præueniet Aethiopia manus eius deo. Quomodo naues de longe appulſę, in portu conſiſtunt paratę, hic qui deſcendant in ipſis, & faciant operationem in aquis multis, ſic parati erunt auditores nuncijs meis, ſuſcepturi illos & opibus ſuis adiuturi, vt in profundendis gentibus eccleſias conſtruant, prædicando illam quæ ſuper te orta eſt gloriam domini. Hoc modo adducam filios tuos de longè. Argentum eorum & aurum eorū cū eis nomini domini dei tui, & ſancto Iſrael. i. ad honorē nominis domini, & ſancti Iſrael, quia glorificauit te, Videlicet vt ſupra dictum eſt, oriendo ſuper te, & oſtendendo gloriam ſuam videndam

videndam in te. Quod aurum eorum, niſi fides eorum? Quod argentum eorum? niſi fæcunditas ſermonis eorum. Iſta venient cum eis, vt ſcilicet aurea fide ſpecioſi, & argenteo ſermone nitidi & clari, deſtruere valeant cunctum errorem, vniuerſam hæreticam prauitatem ad honorem nominis domini. (Et ædificabunt filij peregrinorum muros tuos, & reges eorum miniſtrabunt tibi.) Peregrini quippe, id eſt, populi nationum, qui prius erant hoſpites teſtamentorum promiſsionis ſpem non habentes, ipſi extruent te in tantum vt reges quoq; eorum miniſtrent tibi, ſiue carnaliter ædificando eccleſias, expenſis publicis, & aduerſus perſecutiones gentium atq; inſidias hæreticorum legum ſcita proponendo, ſiue ſpiritualiter reges ſpirituales animæ imperio, carnem ſubiugando, quod veraciter eſt miniſtrare tibi, & ædificare muros tuos.

Quòd qui promittebatur præſentia voceſq; ſint dicentis, Spiritus domini ſuper me, &c. quæ ſit illa vnctio, quæ acceptabilis anni prædicatio, qui lugentes, quæ conſolatio, & quæ deſertorum & ciuitatum diſsipatarum reſtauratio. CAP. XXIIII.

HIs huiuſmodi promiſsionibus præmiſsis adeſt ipſe, qui promittebatur, & dicit. (Spiritus domini ſuper me, eo quòd vnxerit me. Ad annunciandum manſuetis miſit me, vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clauſis apertionem, vt prædicarem annum placabilem domini, & diem vltionis deo noſtro.) Quomodo in præcedenti periocha ſimilibus præmiſsis promiſsionibus, ipſe veritatem promiſsionum comprobans, propter hoc, ait, ſciet populus meus nomen meum, in die illa, quia ego ipſe qui loquebar, ecce aſſum, ſic & in iſta poſt præmiſſa ſui aduentus præconia, velut iam præſens repentè propria voce clamat: Spiritus domini ſuper me, & cætera. Hoc enim ipſe in euangelio prædicare iam incipiens ore gratioſo confirmat. Traditus eſt ei liber Eſaiæ prophetæ. Et vt reuoluit librum, inuenit quod voluit, inuenit hunc locum, inuenit hoc ſcriptum. Cœpit autẽ dicere ad illos. Quia hodie impleta eſt hæc ſcriptura in auribus veſtris. Igitur, inquit, ſpiritus domini ſuper me, eo quòd vnxerit dominus me. Ac ſi dicat. Propter id, quòd vnxit dominus me, dixi ego: dixi, inquam, & nunc dico, quia ſpiritus domini ſuper me. Vbi autem vel quando vnxit dominus me? Quando concipiebar, imò vt conciperer in matris vtero dominus vnxit me. Non enim mulier virili ſemine, ſed virgo de ſpiritus ſancti vnctione concepit me. Illic dominus in regem vnxit me, in regem inquam, & in ſacerdotem quoque illic dominus vnxit me. Item, in Iordane flumine eodem ſpiritu deſignauit me, quo (vt iam dixi) vnxit dominus me. Igitur ſpiritus domini ſuper me, ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis, & ſpiritus timoris domini. Non enim particulariter ſpiritus domini ſuper me, ſed totus ſpiritus domini ſuper me cum omnibus donis ſuis: ſicut tota & integra venit columba ſuper me, cum omnibus membris ſuis. Ad quid ita ſpiritus domini ſuper me? Ad annunciandum manſuetis miſit me, vt mederer contritis corde. Bene ergo tanquam columba venit ſuper me, quæ vtique auis manſueta eſt, & pro cantu gemitum ſolet ædere. Manſuetum quippe ad annunciandum manſuetis miſit me: vt mederer gemituoſis, & contritis corde miſit me. Nec enim propter ſanos & ſuperbos, ſed propter malè habentes & contritos corde medicum miſit me, non propter iuſtos, ſed propter peccatores, virum dolorum, & ſcientem infirmitatem, virum mitem, & corde humilem fecit me. Vt prædicarem captiuis indulgentiam, & clauſis apertionem, & annunciarem annum placabilem domini, & diem vltionis deo noſtro. Quibus captiuis, vel qua captiuitate captiuis indulgentiam, quibus, vbi clauſis prædicarem apertionem? Captiuis (inquit) peccati indulgentiam, clauſis inferni apertionem. Nam ex quo per vnum hominem peccatum in hunc mundum introiuit, & per peccatum mors, omnes homines captiui peccati, omnes homines clauſi ſunt mortis. Sed non omnes captiui indulgentiam, non omnes clauſi amant apertionem? Quid igitur? Vt annunciem (inquit) annum placabilem domini, & diẽ vltionis deo noſtro. Primo annum placabilem domini, deinde diem vltionis. Annus quippe placabilis domini iſte eſt primus aduẽtus meus, quem annunciabo vobis, dicendo. Spiritus domini ſuper me, propter quod vnxit me ſemel in vtero virginis, & iterũ in aquis Iordanis. Porrò dies vltionis, ſecũdus aduẽtus meus erit, dies inquã vltionis deo noſtro ſuper eos, qui non quærunt indulgentiam & apertionem, ſed amantes ſeruitutem peccati, currunt ad clauſtra mortis, ſurdis auribus contemnentes vocem poſt tergum monentis & dicentis. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnũ dei. Vt conſolarer omnes lugentes, & ponerem, fortitudinem, lugentes Syon, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu, pallium laudis pro ſpiritu mœroris.) Nõ inquit idcirco ſpiritus domini miſit me, vt riſoribus huius mundi alluderem, ſed vt conſolarer omnes lugentes Syon, id eſt eis, qui lugent, quod ablactati propter peccatum, & abiecti à ſuperna matre Syon, dicũtq; cum Pſalmiſta. Super flumina Babylonis illic ſedimus & fleuimus, dũ recordaremur tui Syon, &c. Idcirco inquã miſit me, vt huiuſcemodi lugentes conſolarer: vt iſtis lugentibus ponerem fortitudinem, & darẽ eis tria hęc. (Coronam pro cinere, oleum pro luctu, pallium laudis pro ſpiritu mœroris.) Coronam videlicet glorię, pro cinere pœnitentiæ. Oleum gaudij, conſolationem ſpiritus ſancti, pro luctu præſentis orbitatis & exilij,

CAPVT LXI.
Cap. 12.
Luce. 4.
Rom. 5.
Matth. 4.
Pſal. 136.

CAP. LXI. & exilij,pallium laudis,id eſt,gloriam reſurrectionis pro ſpiritu mœroris, pro ſacrificio ſpiritus
contribulati,quod vult deus,quod non deſpicit. Et vocabuntur in ea fortes iuſtitiæ, plantatio
domini ad glorificandum.Et ædificabunt deſerta à ſeculo, & ruinas antiquas erigent, & inſtau-
rabunt ciuitates deſertas & diſsipatas in generationem & generationem.Et ſtabunt alieni & paſ-
cent pecora veſtra,& filij peregrinarum, agricolæ & vinitores veſtri erunt.) Fortes iuſtitiæ vo-
cabuntur in Syon,fortes inquam iuſtitiæ, id eſt, qui non ſolum facere iuſtitiam, ſed & perſecu-
tionem pati propter iuſtitiam parati ſint, ſanctum habentes fortitudinis ſpiritum. Vocabuntur
inquit.Et quidem omnium iuſtitiam diligentium, nomina, in ſuperna Syon, ſcripta ſunt, ſed
qui pro eadem iuſtitia perſecutionem quoque fortiter ſuſtinent, illic multo maximè nominati
Pſalm.48. & inclyti erunt,ex oppoſito fortium iniuſtitiæ, de qualibus Pſalmiſta dicit. Tabernacula eorum
in progenie & progenie, vocauerunt nomina ſua in terris ſuis. Vocabuntur in ea iſti fortes iu-
ſtitiæ, plantatio domini, ad glorificandum videlicet ex optato plantationis adulterinæ, de qua
Matth.15. rectè dicitur. Omnis plantatio quam non plantauerit pater meus cœleſtis, eradicabitur. Nam
iſta plantatio domini apoſtoli ſunt & apoſtolici viri,plantati ad glorificãdum deum, vt ipſi quo-
que gloriam habeant apud deum. Illa verò plantatio, propter quam illud dictum eſt,ſcribæ &
phariſæi erant,qui contumeliæ ſpinas, & blaſphemiæ tribulos protulerunt. Iſti ædificabunt de-
ſerta à ſeculo,& ruinas antiquas erigent, & inſtaurabunt ciuitates deſertas & diſsipatas, illa vide-
licet ædificatione,vel inſtauratione,de qua vnus illorum dicit,vnus fortium iuſtitiæ, vnus plan-
1.Cor.3. tatorum domini, vnus ædificatorum magnæ ciuitatis. Dei ſumus adiutores, dei agricultura
eſtis,dei ædificatio eſtis.Secundum gratiam quæ data eſt mihi vt ſapiens architectus ſundamen-
tum poſui, fundamentum autem aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt, quod
eſt Chriſtus Ieſus.

De apoſtolis & apoſtolicis viris,prædicatoribus verbi dei, & qualiter eorum,quibus ſua ſpiritualia ſeminant,carnalia nunc metere,& in futuro duplicia,id eſt, animæ pariter & corporis bona ſperare debeant. CAPVT XXV.

ET ſtabunt alieni,& paſcent pecora veſtra, & filij peregrinorum agricolæ, & vinitores veſtri
erunt.Vos autem ſacerdotes domini,vocabimini miniſtri dei noſtri dicetur vobis. Fortitu-
dinem gentium comedetis,& in gloria eorum ſuperbietis.) O fortes iuſtitiæ, ô plantatio domi-
ni,ſancti apoſtoli atque apoſtolici viri alieni qui non erant de gente veſtra, alieni (inquam) filij
peregrinorum,id eſt,gentiles,qui non erant vt vos de carne Abrahæ,ſtabunt deuota fide,ad ve-
ſtrum ſeruitium,vt paſcant pecora veſtra, veſtras comportant vindemias, vt quibus veſtra ſemi-
naſtis ſpiritualia,dignè illorum metatis carnalia. Vos autem tanquàm ſacerdotes,imò verè ſacer-
dotes domini,verbo dei vacabitis ocio ſancto feriati,vt ſitis id quod eſtis, miniſtri domini,ſpiri-
tualia miniſtrantes, vt carnalia iure miniſtrentur vobis. Hoc ingenuitatis nomine vocabimini,
hoc nobilitatis nomen dicetur vobis. Fortitudinem gentium comedetis, & in gloria eorum
ſuperbietis.Quid iſto verius? Videbunt venturi, ad veſtrorum cinerum memoriam fortitudi-
nem,id eſt,labores gentium comportari, veſtroq; nomini glorioſorum diademata regũ,in pul-
uere ſubſterni. Ita ſuperbietis videlicet ſuperbia ſancta & nobili, dum ſuperbo altiores ſeculo,
ſuperborum omnium colla vera gloria ſuperuadetis.Hoc idcirco, quia nunc mihi dicenti,ſpiri-
tus domini ſuper me eo quod vnxerit me dominus, vos annunciationem meam manſueti audi-
ſtis,& crediditis,relictisque omnibus, ſecuti eſtis me, pauperes cenſu,pauperes ſpiritu,vndè &
odit vos mundus,& inde veſtras quoq; animas pro me poſituri eſtis. Verùm nõ eo tenditis,non
illum finem expectatis,vt ſicut dixi. Fortitudinem gentiũ comedatis, & in gloria eorum ſuper-
biatis.Sed quid? (Pro confuſione veſtra duplici & rubore, laudabunt partem ſuam.) Hoc eſt,
quod ſperatis,hoc eſt,pro quo laboratis,duplici confuſione,duplici rubore paupertatis & mor-
tis affecti,vt videlicet laudent partem ſuam, vt talem habeant, qualem meritò laudent partem
ſuam,id eſt, vt habeant vitam æternam, quæ non eſt alia quam cognoſcere deum, & quem ille
Iohan.17. miſit Ieſum Chriſtum.Hæc enim pars iuſti eſt,vndè & lætabundus, pars mea, inquit, dominus.
Pſalm.72. Hæc veſtra erit beatitudo,quod vndè vos duplici rubore confundimini,ſcilicet & in paupertate
viuentes,& in anguſtia morientes, inde ſit vt deum in partem ſuam habeant gentes, talem ſuam
partem laudantes,talem acquiſitionem negotiatione auri & argenti meliorem iudicantes.(Pro-
pter hoc in terra ſua duplicia poſsidebunt & lætitia ſempiterna erit eis. Quia ego dominus di-
ligens iudicium & odio habens rapinam in holocauſtum.Et dabo opus eorum in veritate,& fœ-
dus perpetuum feriam eis.Et ſcietur in gentibus ſemen eorum, & germen eorum in medio po-
pulorum.Omnes enim qui viderint eos cognoſcent illos, quia iſti ſunt ſemen cui benedixit do-
minus.)Ad nos,quos horum ſacerdotum & miniſtrorum ſuorum imitatores eſſe vult, apoſtro-
Matth.19. pham fecit, vt ſciamus quid receperint, quid & nobis ſi illos imitemur ſperandum ſit. Propter
hoc inquit,quia reliquerunt omnia, & ſecuti ſunt me, iſti fortes iuſtitiæ ædificatores, ſiue ſacer-
dotes,

dotes,& miniſtri mei. Propter hoc (inquam) in terra ſua duplicia poſsidebunt, nam quia pauca
eademq́; tranſitoria reliquerunt bona corporis, multa eademq́; æterna poſsidebunt bona animę
& corporis,& vtrobiq́; lætitia ſempiterna erit eis. Quia ego dominus diligens iudicium,& odio
habens rapinam in holocauſtum. Reuera diligens in reddendo, & odio habens rapinam in reti-
nendo debito. Non diligerem iudicium, ſi mercedem retinerem, rapinam haberem in holocau-
ſtum, ſi oblata non redderem. Sed amen dico vobis, nemo eſt qui reliquerit domum, aut fratres, Marc. 10.
aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorẽ, aut filios, aut agros propter me, & propter euan-
gelium, qui non accipiet centies, tantum nunc in tempore hoc, & in ſeculo futuro vitam æter-
nam. Igitur de iudicio certi, de retributione ſecuri, malint omnes pij talium exemplo confundi
confuſione vel rubore duplici: quia ego dominus diligens iudicium, mihi quoque odioſum eſt
non retribuere illis, quicquid accepero ab illis in holocauſtum. Et dabo opus eorum in veritate,
& fœdus perpetuum feriam eis. In veritate (inquam) dabo opus eorũ, vt maneat in veritate fru-
ctus vel opus eorum. Quo cõtra dicitur de opere reproborum. Ecce vos eſtis de nihilo, & opus Eſaie 41.
veſtrum ex eo quod non eſt. Item: Ecce omnes iniuſti & vana opera eorum, ventus & inane ſi-
mulachra eorum. Et alibi. Confidunt in nihilo,& loquuntur vanitatem. Conceperunt laborem, Eſaie 59.
& pepererunt iniquitatem. Oua aſpidum ruperunt,& telas araneæ texuerunt. Non ſic iſti ſacer-
dotes,& miniſtri mei, ſed opus eorum in veritate, opus (inquam) eorum dabo in ſpiritu verita-
tis,& fœdus perpetuum feriam eis, vt ſint filij dei, vt maneant in domo in æternum, filij non ſer-
ui, amici facti ex inimicis per mortem meam reconciliati. Et ſcietur in gentibus ſemen eorum,&
germen eorum in medio populorum. Semen eorũ, id eſt, verbum prædicationis eorum, ſcilicet
in gentibus, cum enim hi quibus oportuerat prius loqui, repulerint illud, ipſi ad gentes conuer-
tentur. Sed & germen eorum ſcietur in medio populorum, quia cum mortibus affecti, & in ſe-
pulchris fuerint conditi, rurſus germinabunt, quia de mortuis eorũ corporibus, viua crebreſcẽt
opera virtutum ad roborandã fidem viuentium. Omnes qui viderint eos, cognoſcent illos, quia
iſti ſemẽ, cui benedixit dominus. Reuera ſoli qui viderint, cognoſcent eos, nam qui oculos ſuos
compreſſerint, ne videant, non cognoſcent eos. Nam videre eos, beneuolentiæ eſt, attentioris at-
que docilis animæ eſt. Itaque qui viderint, cognoſcent eos, ex operibus, quia iſti ſunt ſemen, cui
benedixit dominus,& beatificabunt eos, dicentes, quibus miro atque inuſitato modo, ſanctum
benedictionis ſpiritum dedit dominus.

Quomodo eccleſia dei delectetur ſuper iſto cum dicit: Gaudens gaudebo in domino, &c. & quid ſit veſtimentum ſalutis & lætitiæ, quo illam Chriſtus induit, & circundedit & de vnitate corporis Chriſti & eccleſiæ. CAP. XXVI.

GAudens gaudebo in domino,& exultabit anima mea in deo meo. Quia induit me veſtimen-
to ſalutis,& indumento lætitiæ circundedit me, Quaſi ſponſum decoratum corona,& quaſi
ſponſam ornatam monilibus ſuis. Sicut enim terra profert germen ſuum, & ſicut hortus ſemen
ſuum germinat, ſic dominus deus germinabit iuſtitiam & laudem coram vniuerſis gẽtibus.) Ad-
uentus iſte, vel præſentia ſaluatoris, vndè propheticus hic ſermo eſt, oſculum illud eſt, quod ſpon
ſa deſiderans dicebat in Canticis. Oſculetur me oſculo oris ſui. Eccleſia quippe ſponſa fidelis Canti. 1.
nata in Patriarchis, ſubarrata in Moyſe & Prophetis, illud ſuſpirabat voto cordis feſtinantiſsimi,
vt veniret ipſe dilectus,& aſſumendo carnem, oſcularetur eam oſculo oris ſui. Hoc facto hilari-
ter nunc delectata dicit. Gaudens gaudebo in domino,& cætera. Huiuſce particeps gaudij dice-
bat ille amicus egregius ſponſi, ille ſponſi & ſponſæ conſecretalis, & mutui conſcius amoris. Qui
habet ſponſam ſponſus eſt. Amicus autem ſponſi, qui ſtat audit eum, gaudio gaudet propter vo- Iohan. 3.
cem ſponſi. Hoc ergo gaudium meum impletum eſt. Nec verò dubium, quin ille præcurſor na-
tiuitatis, præcurſor quoque factus paſsionis, ad inferos deſcenderit, & expectanti illic eccleſiæ,
nuncium bonum attulerit. Igitur quia poſtmodum de paſsione eius propheta dicturus eſt. Quis
eſt iſte, qui venit de Edom, tinctis veſtibus de Boſra, & paulò ante in perſona eiuſdẽ annuntian- Infra 63.
tis & prædicantis, dixit. Spiritus domini ſuper me, eo quòd vnxerit dominus me, rectè & oppor-
tunè voces iſtæ ſic accipiuntur, tanquam apud inferos iam in occurſum eius exultantis Eccleſię.
Gaudens gaudebo in domino,& exultabit anima mea in deo meo. Quæ mihi gaudij cauſa, quæ
exultationis ratio? Quia induit me veſtimento ſalutis & indumento lætitię circundedit me. Nu-
data fueram in Adam, folijs ficus pudenda contexeram, tunicis pellicijs miſerè operta, de para-
diſo eiecta fueram. Hic autem dominus, & deus meus, pro folijs ficus veſtimento ſalutis, & pro
pruritu libidinis, prima baptiſmatis, & remiſsionis peccatorum ſtola induit me, & pro pellicia
mortalitatis tunica, reſurrectionis & immortalitatis ſtola ſecunda circundedit me. Quaſi ſpon-
ſum decoratum corona, & quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis. Quaſi ſponſum, inquam, &
quaſi ſponſam. Vnum quippe ſumus corpus, caput & mẽbra, ſponſus & ſponſa, Chriſtus & eccle- 1. Cor. 12.
ſia. Iam iam in Chriſto ſponſo,& capite meo modicum paſſo, in æternum fulgebit victorię coro- Rom. 12.
na, in me ſponſa virtutũ & gratiarum fulgida figentur monilia. Sicut enim terra profert germen

CAP.LXII. ſuum,& ſicut hortus ſemen ſuum germinat, ſic dominos deus germinabit iuſtitiam, & laudem
coram vniuerſis gentibus. Inde ille ſpouſus, & ego ſponſa: quia ille dominus deus, & ego terra,
vel hortus eius, quia ille agricola, & ego agricultura eius. Vnus idemque quia creator dominus
1.Cor.3. eſt & deus: & quia homo factus, agricola eſt meus. Quomodo agricola plantante atq; rigante,&
deo incrementum dante, terra profert germē ſuum, & hortus ſemen ſuum germinat: ſic illo vno
& quia homo eſt, euangelizando plantāte atq; rigante, & quia deus eſt per ſpiritum ſuum incre-
mentum dante, proferam ego & germinabo iuſtitiam fidei, & laudem dei, non coram vna tan-
tum gente Iudæa, ſed coram vniuerſis gentibus, vt videant opera mea bona, legendo dicta vel
Matth.5. acta patriarcharum vel prophetarum, audiendo vocem, & videndo lucem Apoſtolorum,& vi-
dendo atq; credendo glorificent patrem qui in cœlis eſt.

Quomodo dicta ſponſæ fidelia confirmet deus pater, dicendo: Propter Syon non *tacebo.* CAPVT XXVII.

CAP.LXII. PRopter Syon non tacebo,& propter Hieruſalem non quieſcam, donec egrediatur vt ſplen-
dor iuſtus eius, & ſaluator eius vt lampas accendatur. Et videbunt gentes iuſtum tuum,
& cuncti reges inclytum tuum.) Quod dixerat ſponſa, ſic dominus deus germinabit iuſtitiam
& laudem coram vniuerſis gentibus, confirmat pater ſponſi deus, dicendo, non tacebo & non
quieſcam propter Syon & propter Hieruſalem,& cætera. Propter Syon, inquit, & propter Hie-
Gene.22. ruſalem, cui iuraui in Abraham, cui iuraui in Dauid, germinare iuſtitiam & laudem coram vni-
uerſis gentibus. In Abraham, quando per memetipſum iuraui, dicens: Benedicam tibi,& ſe-
men tuum multiplicabo, & benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ, quia obediſti vo-
Pſal.131. ci meæ. In Dauid, quemadmodum ille dicit. Iurauit dominus Dauid veritatem, & non fruſtra-
bitur eum, de fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam, quoniam elegit dominus Syon. Igi-
tur quoniam debitor ſum,& gratuito iuramento teneor, propter Syon non tacebo, ſed loquar,
& propter Hieruſalem non quieſcam, ſed operabor, donec anguſtijs Iudeæ per torcularia paſ-
ſionis egrediatur vt ſplendor iuſtus eius, & ſaluator eius velut lampas ad illuminandom gentes
accendatur, vt videant gentes, iuſtum tuum ô Syon, & cuncti reges inclytum tuum, ô Hieruſa-
lem. (Et vocabitur tibi nomen nouum, quod os domini nominauit.) Nomen (inquam) nouum,
id eſt, nomen Chriſtianum vocabitur tibi, nomen nouum, id eſt, nomen amicorum, nomen
filiorum dei vocabitur filijs tuis, qui hactenus ſerui, imò inimici & filij iræ dicebantur ob cul-
pam primæ præuaricationis Adæ patris ſui. Quod (inquam) os domini nominauit. Sine dubio
nomen æternum eſt, quodcunque os domini nominauit. Ergo quod os domini nominauit,
idem eſt ac ſi diceret, quod tibi nomen in æternum permanebit. (Et eris corona gloriæ in ma-
nu domini,& diadema regni in manu dei tui.) Apoſtolus dicit. Nam gloria veſtra ſumus, ſicut
2.Cor.1. & vos noſtra in die domini. Si ergo quilibet noſtrum eorum gloria ſumus, qui nos prædicando
vel inſtruendo acquiſierunt, quanto verius eius gloria ſumus, qui & nos & prædicatores no-
ſtros acquiſiuit per ſanguinem ſuum? Itaque corona gloriæ in manu domini eris, & diadema
regni in manu dei tui, id eſt, ei qui te redemit, ſic pro gloria erit charitas redemptionis, quo-
Hebr.2. modo corona vel diadema pro gloria eſt capiti regis emeriti. Quod intimans idem Apoſtolus
dicit. Decebat enim eum propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in glo-
riam adduxerat, auctorem ſalutis eorum per paſſionem conſummari. (Non vocaberis vltra
derelicta, & terra tua non vocabitur amplius deſolata.) Hæc tuæ vetuſtatis erant nomina, & a
patre tuo Adam tibi hæreditaria, derelicta, deſolata. Non ſic vocaberis vltra, nec memor ero
horum nominum tuorum per labia mea. (Sed vocaberis voluntas mea in ea, & terra tua inhabi-
tata.) Antequàm deleatur parentum tuorum inobedientia, non potes vocari voluntas mea in
ea, ſed per obedientiam patris tui hominis Ieſu Chriſti fiet vt rectè voceris voluntas mea in ea,
& terra tua inhabitata. Hoc repetens iterum dico. (Quia complacuit domino in te, & terra
Matth.22. tua inhabitabitur.) Quomodo terra tua inhabitabitur? Habitatione ſancta, habitatione angeli-
ca. (Habitabit enim iuuenis cum virgine, & habitabunt in te filij tui.) Illi enim qui digni habe-
buntur ſeculo illo,& reſurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent vxores, neq; enim
vltra mori poterunt, æquales enim angelis ſunt, & filij ſunt dei, cùm ſint filij reſurrectionis. (Et
gaudebit ſponſus ſuper ſponſam, & gaudebit ſuper te deus tuus.) Id eſt, ad ſimilitudinem gau-
dij quo gaudet ſponſus ſuper ſponſam, ita gaudebit ſuper te deus tuus, quia plena tibi voluptate
Pſalm.35. ſubſtantialiter infundetur, iuxta illud. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente volu-
ptatis tuæ potabis eos. Interim donec earundem veniat tempus nuptiarum, cuſtodieris contra
diabolum adulterum, neq; dormiam ſicut dormiui, donec ſurgerem ad auram poſt meridiem,
Gene.3. poſt perpetratum corruptoris adulterium ſerpentis. Hoc hoc eſt, quod ſequitur. (Super muros
tuos Hieruſalem conſtitui cuſtodes tota die & tota nocte perpetuò non tacebunt. Qui remi-
niſcimini domini ne taceatis,& ne detis ſilentium ei, donec ſtabiliat & donec ponat Hieruſalem
laudem

laudem in terra.) Qui nam ſunt cuſtodes ſuper muros Hieruſalem, qui tota die & tota nocte, nō tacent, niſi Apoſtoli & Apoſtolici viri, rectores atq; ſacerdotes? qui interim dū adulteria ſpiritualia cauēda ſunt, in regimine ſanctę eccleſię poſiti ſunt, vt neq; in proſperis neq; in aduerſis taceāt laudare nomen domini, prædicare pulchritudinem, nobilitatē, diuitias atq; fortitudinem ſponſi legitimi, modicum expectandi, citò venturi. Vndè quia non ſolum ſermone prędicationis, ſed & ſtudio iuuare debent orationis, ad eoſdem ſermo dirigetur, cùm dicit: O vos, qui reminiſcimini domini, ne taceatis, & ne detis ſilentium ei, ne vacet illi dormire, quemadmodum olim dormiuit tamdiu, donec perficeretur cum natura humana adulterium ſerpentis diaboli, quòd ſcriptura innuens, dicit. Et cùm audiſſent vocem domini dei ambulantis, in paradiſo ad auram poſt meridiem, &c. Primi homines illum toto meridie dormire paſſi ſunt, quippe quem nulla laude, nulla prece inquietauerunt. Vos autem ne detis illi ſilentium, donec ſtabiliat, & donec ponat Hieruſalem laudem in terram, id eſt, donec eccleſiam ſuam ad illum ſtatum laudabilem perducat, vbi iam fur, neque adulter, appropinquare valeat. Gene.3.

Quòd ait: Iurauit dominus in dextera ſua, quòd iuramenti huius ſenſum, ipſe dicat in euangelio dominus: Amen dico vobis, quia auferetur à vobis regnum dei.

CAPVT XXVII.

IVrauit dominus in dextera ſua, & in brachio fortitudinis ſuæ. Si dedero triticum tuum vltra cibum inimicis tuis, & ſi biberint filij alieni vinum tuum in quo laboraſti. Quia qui congregant illud, comedent & laudabunt dominum, & qui comportant illud, bibent in atrijs ſanctis meis.) Poſt mutua ſponſi & ſponſæ colloquia iam ad paſsionem, qua ſponſa redimitur ſermo propheticus aſpirat, dicendo: Iurauit dominus. Quando enim iurauit hæc dominus in dextera ſua, & in brachio fortitudinis ſuę, niſi quando dixit ipſe filius dei, dextera nimirum & brachium fortitudinis domini. Amen dico vobis, quia auferetur à vobis regnum dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Denique mali & perdendi agricolæ illi, quibus hoc iurauit inimici erant, & filij alieni, comedentes triticum, & bibentes vinum, in quo ſancta patriarcharum & prophetarum eccleſia laborauit, & non reddentes fructum vindemiæ in tempore meſsis. Iurauit (inquam) dominus, quia ſic iam vltra non erit. Sed quid? Qui congregant illud comedent, & laudabunt dominum, id eſt, ablatum ab illis regnum dei poſsidebunt gentes, facientes fructus eius, vt prius congregent domino, & ſic comedant, prius comportent, & ſic bibant in atrijs eius, in regno eius. (Tranſite tranſite per portas, præparate viam populo, planum facit iter, & eligite lapides.) Cuſtodes murorum Hieruſalem, id eſt, Apoſtoli iubentur tranſire per portas, ad veritatem euangelij incedere ſecundum ſcripturas, ſicque parare viam populo Chriſtiano, planum faciendo iter, & eligendo lapides vt non ſint offendicula ſiue ſcandala, quibus offendatur vel concidat fides Chriſtiana. Et hoc illi quidem fecerunt quantum potuerunt, ſed quia minus plana fuiſſet via, diuinitus prouiſa ſunt arma Romanorum, vt non remaneret ciuitas ſanguinum, nec ſtaret templum Iudæorum, quo nimirum ſtante, quaſi ad magnos lapides nimium offenderet ſimplicitas Chriſtianorum. (Et eleuate (inquit) ſignum ad populos, ecce dominus auditum fecit ab extremis terræ.) Ne putent Iudæi, de ſe dictum, præparate viam populo, eleuate (inquit) ſignum in gentes, & ad populos nationum, vt nequaquam vnius terræ Iudææ ad ſalutem prouocentur anguſtiæ, ſed auditum fiat in extremis terræ vt paſsionem creatoris totus mundus exaudiat. Penè ineffabile eſt, quid admirationis, quid habet expectationis quod dicitur, ecce dominus auditum fecit ab extremis terræ. Morientibus & deſperatis in medio terræ, dicite, dicite, quia dominus auditum fecit ab extremis terræ, ab hominibus humilibus, qui pro eo quòd contemptibiles videbantur, quodammodo erant extrema terræ. (Dicite filiæ Syon, ecce ſaluator tuus venit, ecce merces eius cum eo, & opus illius coram eo.) Dicite (inquit) & teſtificamini filiæ Syon, id eſt, eccleſiæ patriarcharum & prophetarum, cui credenti poteſtas datur filiam dei fieri. Quid dicetis ei? Ecce iſtæ non alius, ſed iſtæ qui iuxta alium prophetam pauper eſt, & aſcendens ſuper aſinum, & ſuper pullum aſinæ, ſaluator tuus eſt, ecce venit vt redimat te, vt ſaluet te. Ecce merces eius cum quo redimat te, & opus illius coram eo, quo ſaluet te. Non enim extra, ſed intra ſemetipſum habet redemptionis tuæ pretium, non aliud quàm ſanguinem ſuum. Item opus illius quo te redemptam viuificet, non longè ſed coram eo eſt, ſtatim quippe vt te redemerit pretio ſui ſanguinis, ſanctum tibi ſpiritum dabit, ſpiritum vitæ & ſalutis, quem accipient quotquot ſaluatorem iſtum receperint, quotquot in eum crediderint. (Et vocabunt eos populus ſanctus, redempti à domino. Tu autem vocaberis quæſita ciuitas, & non derelicta.) Eorum qui crediderint vocabulum erit populus ſanctus redempti à domino, & hoc nomine Apoſtoli & Apoſtolici viri vocabunt eos, tu autem ô mater ciuitatum fidelis Syon, quæ hactenus apud inferos exulabas derelicta & non requiſita, amodo vocaberis quæſita & non derelicta.

Matth.21. Zacha.9.

OOo Quòd

CAP. LXIII.

Quòd paſsionem eius admiratione dignam æſtimari velit Propheta, dicendo: Quis eſt iſte qui venit de Edom. CAPVT XXIX.

QVis eſt iſte qui venit de Edom tinctis veſtibus de Boſra? Iſte formoſus in ſtola ſua, gradiens
in multitudine fortitudinis ſuæ.) Victorioſæ paſsionis præconia deinceps non repetitu-
rus, nunc excellentius ſub admiratione enunciat, adiuncto videlicet gaudio pro triumphali re-
ſurrectionis & aſcenſionis eius gloria. Quis (inquit) iſte eſt qui venit de Edom? Quis iſte eſt qui
venit tinctis veſtibus de Boſra? Quis eſt ille formoſus in ſtola ſua gradiens in multitudine forti-
tudinis ſuæ? Edom terrenus, atque cruentus. Boſra quod eſt nomen ciuitatis in Moab interpre-
tatur firma atque munita. Porrò terrenus atque cruentus populus Iudaicus erat, firma atq; mu-
nita Hieruſalem fuerat, fortiſsimis muris ante circundata, ſiue infernus, in quo clauſæ mortuo-
rum animæ fortiſsimis cuſtodijs tenebantur. Inde venit iſte verè formoſus, & iuxta Pſalmũ qua-
drageſimumquartum. Specioſus forma præ filijs hominum, formoſus, inquam, in ſtola ſua, ſiue
tinctis veſtibus, id eſt, candidus & rubicundus, candidus mundiſsima carnis virginitate, & rubi-
cundus ſacroſancta paſsione, & talis gradiens vſque ad ſummum cœli, in multitudine fortitudi-
nis ſuæ. Interrogant igitur occurrentes angeli, & dicunt. Quis eſt iſte, quis eſt iſte, rei nouitate
perterriti. Myſterium enim paſsionis & reſurrectionis Chriſti, cunctis retro generationibus fue-
rat ignoratum. Reſpondet ille interrogantibus. (Ego qui loquor iuſtitiam, & propugnator ſum
ad ſaluandum.) Ego (inquit) ſum qui peccatum non feci, nec inuentus eſt dolus in ore meo, ſiue
1.Petri 2. qui malis mala & bonis retribuam bona. Ego ſum qui propugnare veni aduerſus aduerſarias po-
teſtates, & vinctos de carcere liberare, vt & aduerſarij pœnas, & captiui ſentiant libertatem. Rur-
ſus angeli ſciſcitantur & dicunt. (Quare ergo rubrum eſt indumentum tuum, & veſtimenta tua
ſicut calcantium in torculari.) Si (inquiunt) tu es qui loqueris iuſtitiam, & nullum admiſiſti pec-
catum, nónne indumentum tuum, indumentum, inquam, corporis tui ſicut de vtero virginali
ſumptum eſt candidum, ita permanere debuit? Quare ergo nunc ſanguine eſt rubrum? Quare
veſtimenta tua ſunt ſicut calcantium in torculari? Nam ambæ manus tuę, ambo pedes tui ſic ſunt,
quaſi clauis confixi fuerint, & vnum latus tuum ſic eſt, quaſi lancea vulneratum eſt. Hæc omnia
ſigna ſunt mortis, quaſi tu quoque torcular mortis calcaueris, imò in torculari mortis calcatus
ſis. Nam in torculari quidem, vndè huc ſimilitudo ſumpta eſt, aliud quod calcatur, aliud eſt ipſe
qui calcat. In paſsione autem mortis, vndè hic ſermo eſt, ipſe qui calcat & ipſe qui calcatur, idem
eſt. Calcauit enim ipſe qui ſemetipſum tradidit pro nobis, calcatus eſt tanquam botrus qui ſub
preſſura crucis de acino corporis, vinum, id eſt, ſpiritum ſuum emiſit. Item torcular calcauit, quia
ſicut in torculari vinum expreſſum aſſumitur relictis acinis, ſic in eadem paſsione ſua bonos re-
dimendo aſſumpſit, malos iudicando reliquit. Reſpondet ergo percunctantibus. (Torcular cal-
caui ſolus, & de gentibus non eſt vir mecum. Calcaui eos in furore meo, & conculcaui eos in ira
mea. Et aſperſus eſt ſanguis eorum ſuper veſtimenta mea, & omnia indumenta mea inquinaui.)
Idcirco (inquit) rubrum eſt veſtimentum meum, & ſic veſtimenta mea ſunt, quaſi calcantium in
torculari, quia reuera torcular calcaui. Calcaui autem ſolus, nullum quippe habui adiutorem.
Neque enim angelus, aut archangelus, thronus, dominationes, aut vllus omnium cœleſtium ſpi-
rituum prò hominibus paſſus eſt, ſed neq; hominum quempiam habui adiutorem, in tantum vt
etiam confidentiſsimus Petrus timore perterritus fugeret, imò & me negaret. Ita torcular calca-
ui ſolus, ſubauditur in ſalutem ſupradictæ filiæ Syon, in ſalutem omnium credentium. Quid de
illis qui non credunt? Calcaui eos (inquit) in furore meo, & conculcaui eos in ira mea. Duplici
contritione contriui eos, præſenti furore meo, & futura ira mea condemnaui eos. Præſenti vide-
licet furore, vt Romanis tollentibus ſuum & locum & gentem perdant. Futura ira, vt vſq; ad in-
ferni nouiſsima deſcendant. Et aſperſus eſt ſanguis eorum ſuper veſtimenta mea, & omnia indu-
menta mea inquinaui. Deniq; ſanguis meus, hæreditarius ſanguis eorum effectus eſt, quia dixe-
Matth.27. runt. Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros. Illic ſanguis eorũ aſperſus eſt ſuper veſtimen-
ta mea, & omnia indumenta mea inquinaui, quicquid enim ad cultum vel religionem mihi face-
Eſaie 1. re conſueuerant, holocauſta eorum, neomenias & ſabbata eorum, & omnes alias feſtiuitates eo-
rum, extunc odiui, & omnia ſanguine polluta iudicans, oculos meos auerti. (Dies enim vltionis
in corde meo, annus retributionis meæ venit.) Quis dies vltionis, quis dies vel annus retributio-
nis? Ille nimirum quem iam præuidens propter reatum vituli, quem fecerant dixit ad Moyſen.
Exod.32. Ego autem in die vltionis viſitabo & hoc peccatum eorum. Ille dies vel annus retributionis meæ
in corde meo erat, & nunc venit, & quæcunque deinceps fecerunt patres eorum, imò & omnis
ſanguis qui effuſus eſt ſuper terram à ſanguine Abel iuſti, ecce ſuper generationem iſtam venit.
Quid tandem pro me egi? (Circumſpexi & nõ erat auxiliator, quæſiui & non fuit qui adiuuaret.
Et ſaluauit mihi brachium meum, & indignatio mea ipſa auxiliata eſt mihi.) Parum dictum erat,
non erat auxiliator, & non fuit qui adiuuaret. Notum quippe ex euangelio eſt, quia non ſolũ non
erat auxiliator, & nõ ſolum nõ fuit qui adiuuaret, cùm ipſe altus. i. in crucem eleuatus circumſpi-
ceret, ſed

ceret, ſed econtra omnes videntes me deriſerunt me, locuti ſunt labijs, & mouerunt caput, di- Pſalm.21.
cendo: Vah qui deſtruit templũ dei, & in tribus diebus reædificat illud. Saluum fac temetipſum. Matth.27.
Dicitur autem hic locutionis modus, tapinoſis, id eſt, humilitas rei magnę, non id agente ſenten-
tia quod oſtenditur. Igitur circumſpexi, inquit, & non erat auxiliator, quæſiui, & nõ fuit qui ad-
iuuaret, ſiue iuxta alium Prophetam, & ſuſtinui qui ſimul contriſtarentur, & non fuit, & qui con- Pſalm.68.
ſolaretur, & non inueni. Et ſaluauit mihi brachium meũ, & indignatio mea ipſa auxiliata eſt mihi.
In quo ſaluauit mihi brachium meum, in quo indignatio mea ipſa auxiliata eſt mihi? In eo vide-
licet, quòd cùm factus eſſem homo ſine adiutorio inter mortuos liber, ſolui dolores inferni, ne
etiam ab illo me teneri poſsibile eſſet. Et quomodo leoni fortiſsimo rugitus ſuus auxiliatur, ad
conterendas beſtiolas minores, ſic indignatio mea, mihi auxiliata eſt ad conſternendos vniuerſos
inferni principes. Vndè ſatis eleganter in ſpiritu Iacob patriarcha dicit. Catulus leonis Iuda, ad Gene.49.
prædam fili mi aſcendiſti, Requieſcens accubuiſti vt leo, & quaſi leæna. Quis ſuſcitabit eũ? Exin-
de pœnas exegi de inimicis meis, de homicidis & deriſoribus meis Iudæis, vt caderent in ore gla
dij, & captiui ducerentur in omnes gentes, & ciuitas eorum pariterq́ue templum detraheretur
in terra. Hoc eſt quod ſequitur. (Et conculcaui populos in furore meo, & inebriaui eos indigna-
tione mea, & detraxi in terram verticem eorum.)

Deploratio Iudaicæ gentis ex perſona Prophetæ cum confeßione præcedentis mali illorum me-
riti: & laude iuſtitiæ domini, ſuper omnibus quæ reddidit nobis dominus, vſq;
Sic faciam propter ſermones meos, vt non diſperdam
totum. CAPVT XXX.

MIſerationum domini recordabor laudem domini ſuper omnibus, quę reddidit nobis domi-
nus, & ſuper multitudinem bonorum domui Iſrael, quę largitus es eis, ſecundum indulgen-
tiam ſuam, & ſecundum multitudinem miſericordiarum ſuarum. Et dixit. Veruntamen populus
meus es, filij non negantes. Et factus eſt eis ſaluator.) Poſt vltimam dominicæ paſsionis recapitu-
lationem propheta ſui .i. Iudaici populi abiectionem affectuoſiſsimè deplorat, ſed in eodem plo
ratu ſuo ſapiens, vimq́; doloris admiſſa ratione contemperans, lachrymoſæ voces orationis vera
laude dei præuenit, ne videlicet propter aduerſa ſequentia prioribus ingratus exiſtere videatur
eius beneficijs. Miſerationum (inquit) domini ſubauditur antiquarum recordabor, in ira, quàm
infert poſt eaſdem miſerationes. Ac ſi dicat. Et licet poſt tot miſerationes iram inferat, nõ tamen
mutatus eſt, non mutabilitatis arguẽdus eſt. Nam & multitudinem bonorum largitus eſt domui
Iſrael ſecundum indulgentiam ſuam, & ſecundum multitudinem miſericordiarum ſuarum, & in-
terea dixit, inquam, in Moyſe, dixit in prophetis & pſalmis. Veruntamen populus meus eſt, filij
non negantes. Quòd erat dicere. Ego quidem Abraham, Iſaac & Iacob elegi, & veraciter dictum Pſalm.104.
eſt, ſemen Abrahæ ſerui eius, filij Iacob electi eius. Veruntamen non omnes qui ex Iſrael hi ſunt
Iſraelitæ, ſed ſoli nõ negantes filij reputatur in ſemine. Hęc dixit & immutabili permanente pro-
poſito eis tantum factus eſt ſaluator. (In omni tribulatione eorum non eſt tribulatus.) Quorum
in omni tribulatione non eſt tribulatus? Filiorum non negantium, filiorũ fidelium. Illorum om-
nem tribulationem, omnem miſeriam, omne peccatum, & omnem iniquitatem, ipſe abſque tri-
bulatione ſuſtinuit nõ inuitus, ſed voluntaria charitate portauit. Nam hoc eſt quod ſequitur. (Et
angelus faciei eius ſaluauit eos in dilectione ſua.) Si enim Apoſtolus in tribulatione ſuorum non 2.Cor.6.
eſt tribulatus, ſed dilatato corde dixit. Os noſtrum patet ad vos ô Corinthij, cor noſtrum dilata-
tum eſt, non anguſtiamini in nobis, quanto magis angelus faciei domini, angelus magni conſilij,
cuius facies, facies eſt domini, nulla tribulatione eſt anguſtiatus? (Saluaui (inquit) eos in dilectio-
ne ſua, & in indulgentia ſua ipſe redemit eos. Eportauit eos, & leuauit eos cunctis diebus ſeculi.)
Quæ cuncta ſunt officia ſuauiſsimæ & latiſsimæ charitatis. (Ipſi autem ad iracundiam prouoca-
uerunt & afflixerunt ſpiritum ſancti eius.) Qui nam ipſi? Vtiq; filij negantes, gens peccatrix, po-
pulus graui iniquitate, ſemen nequam, filij ſcelerati. Cuius ſancti eius ſpiritũ ad iracundiam pro-
uocauerunt & afflixerunt? Sancti ſanctorum, angeli faciei eius quem blaſphemauerunt, negaue-
runt, & interfecerunt. Quid pro hoc? (Et conuerſus eſt eis in inimicum, & ipſe debellauit eos.)
Palàm omni mundo eſt, quia debellauit eos, & vicit eos, occidit in ore gladij, & in omnes gentes
captiuos duxit eos, non tanquam pater virga diſciplinæ feriens, ſed tanquam inimicus, vſque ad
inferni nouiſsima perſequens. (Et recordatus eſt dierum ſeculi, Moyſi & populi ſui.) Recorda-
tus eſt dierum ſeculi, recordatus eſt Moyſi, recordatus eſt populi ſui, in eo videlicet, vt adduce-
ret ſuper eos omnem ſanguinem iuſtum, qui effuſus eſt ſuper omnem terram à diebus ſeculi, vt
vindictam faceret in eos, quòd totiens exacerbauerunt ſpiritum Moyſi, quòd totiẽs tumultuan-
do inquietauerant pacem populi ſui. Hac pręmiſſa laude & recordatione miſerationum domini,
tandem luctum pro gente ſua lachrymoſum ingreditur tanto vocis clamore & cordis rugitu, vt
recte dicamus, quia in iſto ſpiritus ſanctus gemitibus orat inenarrabilibus pro Iſrael, vt ex eo ſal-
tem reliquiæ ſaluentur. (Vbi eſt, inquit, qui eduxit eos de mari cum paſtoribus gregis ſui? Vbi eſt

CA. LXV. qui poſuit in medio eius ſpiritum ſancti ſui?) Et ſubinde. (Attende de cœlo & vide de habitaculo ſancto tuo, & gloriæ tuæ. Vbi eſt zelus tuus & fortitudo tua? Multitudo viſcerum tuorum & miſerationum tuarum ſuper me continuerunt ſe. Tu enim pater noſter & Abraham neſciuit nos, & Iſrael ignorauit nos. Tu domine pater noſter redemptor noſter, à ſeculo nomen tuum. Quare errare feciſti nos domine de vijs tuis, induraſti cor noſtrum, ne timeremus te? Et cætera.) Taliter lugendi cæcitatem quæ contigit in Iſrael, deus tandem reſpōdet. (Quæſierunt me, qui ante non
CA. LXV. interrogabant, inuenerunt qui non quæſierunt me.) Statim filius cuius perſonæ ſunt iſtæ voces apoſtropham facit ad ipſum patrem his verbis. (Et Dixi. Ecce ego, ecce ego ad gentem quæ non inuocabat nomē tuum.) Quare? (Expandi (inquit) manus tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona poſt cogitationes ſuas, &c.) Hęc de plenitudine gentium, quę ſubintratura erat, loquitur aduerſus Iſrael, cui cęcitas contigerit. Nec mora reliquias ex eo ſaluandas fore promittit cum dicit. (Quomodo ſi inueniatur granū in botro, & dicatur, ne diſsipes illud, quoniam benedictio eſt, ſic faciam propter ſermones meos, vt non diſperdam totum. Et reliqua.) Non ignoro, plurima ſparſim eſſe prætermiſſa, perſpicuè ad eandem fidem Chriſti, gentiū quoque vocationem pertinentia, ſed iuxta propoſitum, ſeptem tantum prophetę huius oportuit excipere particulas, quibus recapitulata non partim, ſed penè ex integro tota cōtinetur fides Chriſtiana, fides euangelica, facie aperta, ſerie ordinata. Et hic quidem finem facere, & ad prophetam alium tranſire poteramus, ſed occurrit vnum quod perpulchrum atque egregium, quòd nullatenus deuotio fidei nos intactum præterire patitur.

Quòd ait antequam parturiret peperit, & cætera, quomodo ſecundum hæc quoq; falſum ſit, quòd Iudæi & quidam hæretici dixerunt, ante Mariam non extitiſſe Chriſtum. CAPVT XXXI.

CA. LXVI. ANtequam parturiret peperit, antequam veniret partus eius, peperit maſculum. Quis audiuit vnquam tale, & quis vidit huic ſimile? Nunquid parturiet terra in die vna, aut parietur gens ſimul, quia parturiuit & peperit Syon filios ſuos? Nunquid ego qui alios parere facio, ipſe non pariam dicit dominus? Si ego qui generationē cæteris tribuo ſterilis ero, ait dominus deus tuus? Quatuor hæc dicta ſunt, quorum vnum noſtræ regenerationis gratiam, tria verò vnici verbi dei genituram, trimodam altiſsimo & penè ineffabili myſterio nobis inſinuant. Nam quod ait, nunquid parturiet terra in die vna, ant parietur gēs ſimul, quia parturiuit & peperit Syon filios ſuos, repentinam admiratur generationem credentium in Chriſtum, qua poſt aduentum ſpiritus ſancti, ſancta Syon, id eſt, Apoſtolica eccleſia, magnam Iudæorum atq; gentium multitudinem prędicationis verbo & ſalutari regenerauit baptiſmo, tanto miraculo, ac ſi vno die gens tota vno pariatur vtero. Hoc ex prædictis quatuor vnum eſt. Cæterorum trium primum eſt quòd parturiuit, ſecundum quòd antequam parturiret peperit, tertium quòd dominus ipſe ſemetipſum qui alios parere faciat, non eſſe ſterilem, ſed ſe quoque peperiſſe altiſsima inuectione aſſerit. Hæc, vt iam dictum eſt, tria generationis Chriſti documenta magna & mira ſunt. Quando enim Syon parturiuit & peperit maſculum? Nimirum quando virgo Maria, pars magna ſanctæ ciuitatis Syon, pars magna & regalis aula ſanctæ eccleſiæ, quæ eſt ſpecula, in qua nunc ſpeculamur, poſt in eadem facie ad faciem viſuri deum deorum, peperit Chriſtum filium maſculum, filium fortiſsimum, valentem ad debellandum fortem armatum, qui nullum timens, cuſtodiebat atrium ſuum, tenebat ſibi quaſi in pace mundum, quando illa beata virgo peperit Chriſtum filium, vtique maſculum peperit Syon. Non enim ſibi ſoli, ſed toti eccleſiæ, Maria parturiuit Chriſtum. Sed non iam dicat Iudæus, non dicat hæreticus, eundem Chriſtum ex Maria exiſtendi habuiſſe initium. Nam antequàm parturiret, peperit. Antequàm parturiret illic, antequàm tempus illud ei veniret, vt filium viſibilem ex ventre virginis ſancta Syon ederet, peperit, & mater eiuſdem verbi effecta eſt. Concepit enim corde, & verbum dei peperit ore. Quotiens ad aliquem prophetarum ſiue patriarcharum verbum dei factum eſt, totiens Syon peperit verbum domini, non aliud quàm quod beata virgo concepit, & carnem factum peperit. Vndè vnus illorum hic
Supra.26. idem Eſaias dicit. A timore tuo domine concepimus & peperimus, ſpiritum ſalutis tuæ fecimus ſuper terram. Nota & celebris animabus ſanctis eſt iſta veritas, quòd verè deus amator fideli animæ vt ſponſus ſponſæ copuletur, atque ex illo per amoris ſpiritum ſuſcepto ſemine impregnata, loquendo, prophetando, & quod magis eſt, ſcientiam dei ſcribendo, mater verbi dei efficiatur. Sic omnis ſcriptura legalis & prophetica condita eſt, antequàm omnis ſcripturæ vniuerſitatem, omne verbum ſuum deus in vtero virginis coadunaret. Ipſa virgo prius mente quàm carne concepit, prius ore prophetando quàm ventre parturiendo peperit. Igitur falſum eſt, ante Mariam non extitiſſe Chriſtum. Nam antequàm carnem eius parturiret, peperit ore prophetarum, beata Syon vnum eundemque Chriſtum, vnum idemque dei verbum. Nec etiam ſatis eſt adhuc. Nam ne fortè ſuſpiceris, quòd antequàm prophetæ loquerentur, non fuerit hoc verbum domini. Ecce enim ipſe deus dicit. Nunquid ego qui alios parere facio, ipſe non pariam? Si ego qui gene-

qni generationem cæteris tribuo, ſterilis ero? Ac ſi dicat. Nunquid ego qui alijs bonū effari verbum dedi, ipſe non prior de corde meo verbum bonum eructaui? Eſt enim ſolaciſmus per tempora verborum, dum dicit, ipſe non pariam, ipſe ſterilis ero, pro eo vt dicat ipſe non peperi, ipſe ſterilis fui. Porrò alibi recto, id eſt, præterito vtitur tempore, dicendo: Ex vtero ante luciferum genui te. Veruntamen nec quia illic ex vtero genui te, dixit, nec quia hic ipſe non pariam, aut ſte- Pſalm. 109. rilis ero dicit: Idcirco deus vteram & vuluam habere putandus eſt, ſed ob ſignificandam expreſſius ſuimet atque filij ſiue verbi ſui ſubſtantialitatem, talibus oportunè vocibus deus vti dignatus eſt. Obmuteſcat igitur omnis impietas, quia quòd virgo Maria verbū parturiuit, incarnatum ipſum fide conceptum, dicto & ſcripto pepererunt prius animæ patriarcharum & prophetarum, ipſum nihilominus peperit ex vtero, id eſt, ex profunda ſubſtantia ſua genuit deus pater, ante omnia ſecula ſeculorum. Adeò non deus recens eſt, hic dens noſter.

FINIS COMMENTARIORVM LIBRI SECVNDI, IN ESAIAM PROPHETAM.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN HIEREMIAM COMMENTARIORVM LIBER I.

Quintæ ætatis initium computari Hieremiæ vaticinium, & in hac ætate ſacerdotium Chriſti figuratum factus, ſignificatumq; eſſe dictis propheticis. CAPVT I.

QVintæ ætatis ſeculi, crepuſculum Hieremiæ prophetę vaticininm eſt, Babylonicam captiuitatem, ruinam pariter & incendiū ciuitatis ac templi ſic pręnuncians, vt proprijs quoq; oculis cuncta cerneret. Hic iam rectè quæritur, quid eo tempore mundus acceperit, quo tanquam certo limite præfixo iam quinta ætas, poſt exactam quartam ętatem iure dici vel computari debuerit. Nam de præcedentibus ratio ſtat, quia videlicet prima ætate ante diluuium, velut infans permiſſus ſibi vacauit ab auditu ſermonis dei. Secunda verò velut puer prima doctrinæ percepit elementa in fœdere, quòd pepigit deus cū Noe. Tertia iam velut adoleſcens repromiſſionem beati ſeminis in Abraham, & diſciplinam legis accepit in Moyſe. Quarta velut iuuenis promiſſionem regni Chriſti audiuit in Dauid. Hoc ergo tempore quid amplius audiuit vel accepit, vt rectè cōputetur quaſi quinta ætas pleni ac perfecti viri? Accepit nimirum promiſſionem ſacerdotij Chriſti. Qui enim in Abraham homo, in Dauid rex, in huius temporis prophetis ſacerdos promiſſus eſt. Sacerdotium eius hic factis præfiguratur, dictis propheticis ſignificatur. Et ſuperiore quidem ætate dicitur in eum. Tu es ſacerdos in æternum, ſecundum or- Pſalm. 109. dinem Melchiſedech, dictum eſt ad Hely ſacerdotem in typū ruinoſi ſacerdotij Iudæorum, cui ſucceſſurum erat fidele Chriſti & eccleſiæ ſacerdotiū. Ecce dies venient, & præcidam brachium 1. Reg. 2. tuum, & brachium domus patris tui, vt non ſit ſenex in domo tua. Verùm hic multo plenius, multo ſacratius cauſa pariter & effectus ſacerdotij Chriſti figurantur, & aduentus eius tempora præfiniuntur. Nempe Babylonica genris vnius captiuitas cauſam communem ſignificat, pro qua generi humano tantus ſacerdos neceſſarius erat, reuerſio autem captiuorum ſub Ieſu ſacerdote magno, remiſſio peccatorum in qua liberamur, duce & liberatore noſtro pontifice magno Ieſu Chriſto. Porrò aduentus eius tempora hoc modo præfiniuntur. Tu autem Daniel animaduerte Dani. 9. ſermonē, & intellige ſermonem. Septuaginta hebdomades abbreuiatæ ſunt ſuper populum tuū, & ſuper vrbem ſanctam tuam, vt conſummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iuſtitia ſempiterna, & impleatur viſio & prophetia, & vnguatur ſanctus ſanctorum, & cætera. In extremæ quoque huius ætatis margine, tota ſacerdotis huius promiſſio perficitur magnificè, dum dicit angelus ad Ioſeph virum Mariæ. Pariet autem filiū, & vo- Matth. 1. cabis nomen eius Ieſum. Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum. Claret enim Hebr. 9. ex hoc, quia ſacerdos iſte deus eſt, qui ſolus à peccatis ſaluare poteſt, non habens quotidie neceſſitatem quemadmodum ſacerdotes prius pro ſuis delictis hoſtias offerre, deinde pro populo. Sanè iſtos ætatum terminos auctoritas euangelica fundauit, dicendo in libro generationis Ieſu Matth. 1. Chriſti. Omnes ergo generationes ab Abraham vſque ad Danid generationes ſunt quatuordecim, & à Dauid vſque ad tranſmigrationem Babylonis generationes quatuordecim. Et à tranſ- Gent. 12. migratione Babylonis vſque ad Chriſtum generationes quatuordecim. Hoc rectè intelligitur dixiſſe, ſolius generationis Ieſu Chriſti reſpectu, qui ſecundum eam promiſſionem, quæ facta eſt ad Abraham. In ſemine tuo benedicentur omnes gentes, verus homo eſt, ſecundum eam quæ

CAP. 1. facta eſt ad Dauid de fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam, rex vtique eſt, ſecundum eam Matth.1. quæ facta eſt ad Ioſeph virum Mariæ. Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum, nimirum officio ſacerdos, potentia deus eſt.

Quomodo hæc quinta ætas ſimilis ſit cum quinta die creationis mundi, & cur tunc temporis templum precioſiſſimum permiſſum eſt Babylonico igne conflagrari. CAPVT II.

IGitur quintæ ætatis initium hoc eſt, ſpectabilia dei opera continentis, vt quinta dies creationis mundi, ſecundũ ſpiritum cõſilij, qui nimirũ à ſpiritu timoris domini ſurſum quintus eſt. Conſilij nanq; diuini eſt, quòd pulcbrum & nobile dei templum in toto orbe tũc temporis vnum & ſolum, auro ditiſſimum, opere mirificum, regione inclytum, regiamq́; ciuitatem Dauid atq; Salomonis, permiſſum eſt Babylonico igne conflagrari, ſpoliari, prophanari, occiſorum ſanguine compleri. Erudiendus nanq; erat mundus eatenus iuuenis luxurioſus, ne putaret quòd habitator cœlorum deus, auro templi manufacti, vel ciuitatum opibus delectetur, & non potius hominum fide & bonis operibus, quibus intus in anima templum illi præparatur, qno ſolo delectetur, vbi adoretur, in quo videri & præſens agnoſci dignetur, ſine quo fruſtra foris lampadibus vel auro templi manufacti requiratur. Habet quoq; quinta hęc ætas, quintę diei creationis mundi aliquid ſimile. Nam ſicut tunc nõ omne leuatum eſt in aera, quòd ex aquis ortum eſt genus creaturæ, ſic non omnium captiuorum fuit dicere ſuper flumina Babylonis illic ſedimus & fleuimus. Illorum hoc erat dicere, qui recordabantur Sion vbi fuerat nominis domini templũ ſanctum, vbi licuerat Pſal.136. non impediente Babylonico rege adorare vnum & ſolum verum deum. Tales nimirum nõ ſub aquis fluminis Babylonici abſorpti erant, ſed ſuperſedebant ſimiles auiculis, quas aquæ imperio dei produxerunt, parati ad volandum mox vt permittentis audirent Cyri regis edictum. Cæterùm qui Babylonicis voluptatibus & interdictis ex lege, Babylonicarũ vxorum cõplexibus occupati reſederunt, ſuamq́; captiuitatẽ permiſſæ libertati prępoſuerunt, piſciculis ſimiles fuerunt, quorũ omnis voluptas ſub aquis depreſſa eſt, & euolare neſcierunt. Nunc iã in rem pergendũ eſt.

Quòd Hieremias eiuſdem domini, cuius propheta eſt, typum geſſerit nomine proprio ſanctificatione ex vtero, prædicationis officio ſepties ad Hieruſalem facto, cuius ruinæ ſuperſtitit ante obſidionem verbum domini ad ſe factum eſſe referendo eamq́; ad pœnitentiam, prouocando numero vel ordine determinato. CAP. III.

CAP. 1. PRimo Hieremias, quòd interpretatur excelſus dominus, eiuſdem cuius propheta eſt excelſi domini, in omni ordine prophetiæ ſuæ typum tenet. Nimirum in typum eius, qui antequam ex vtero virginis homo conciperetur, apud deum erat deus, hic in vtero matris ſanctificatur, diciturq́ue illi. (Priuſquam te formarem in vtero noui te, & antequam exires de vulua ſanctificaui te, & cætera.) Item in typum eiuſdem domini noſtri qui populo illi prædicauit, & ad pœnitentiam audire nolentes vocans, ciuitatis & templi exterminium prædixit, & quamuis occiſus, eidem tamen exterminio ſuperſtes extitit, & deinceps Iudæos in cæcitate relinquens, gentibus euangelizauit. Iſte propheta contra Hieruſalem vaticinatus eſt, ad pœnitentiam prouocans ciuitatem auerſione contentioſa auerſam, venturum prædicens exercitum Babylonicum, futurumq́ue templi & ciuitatis incendium, & quamuis multa paſſus, eidem tamen incendio ſuperſtes extitit, & rege Sedecbia capto, oculiſq́ue priuato, deinceps ipſe exteris nationibus prophetauit. Numeremus nunc, quotiens ad iſtum ante ciuitatis obſidionem verbum domini factum eſt, & ſecundum vices ordinem prophetiæ proſequamur ſermonis euangelici or-

Cap.1. dinem, qui præclarus & notiſſimus eſt. Primo ſic ſcriptum eſt. Et factum eſt verbum domini ad me dicens. Priuſquàm te formarem in vtero noui te, & antequam exires de vulua, ſanctificaui te, & prophetam in gentibus dedi te. Deinde ſecundo. Et factum eſt verbum domini ad me dicens. Quid tu vides Hieremia? Et dixi. Virgam vigilantem ego video. Item: Quid tu vides? Et dixi. Ollam ſuccenſam ego video, & facies eius à facie aquilonis. Hæc enim duo, pro vno verbo domini rectè habentur, quia videlicet vnum idemq́ue verbum & pœnitentiæ diſciplinam recipientibus, vigilans correctionis virga eſt, & impœnitentibus olla ſuccenſa, id eſt, æternæ damnationis iudicium eſt. Deinde loco tertio. Et factum eſt verbum domini ad me dicens. Vade &

Cap.2. clama in auribus Hieruſalem dicens. Hæc dicit dominus. Recordatus ſum tui miſerans adoleſcentiam tuam, & charitatem deſponſationis tuæ, quando ſecuta es me in deſerto, in terra quæ non ſeminatur. Et cætera quàm multa, quibus Hieruſalem prolixo ſermone peccata ſua commemorat, eamq́; ad pœnitentiam inuitat. Poſt hæc loco quarto. Verbum quod factum eſt à domino

Cap.7. ad Hieremiam dicens. Sta in porta domus domini & prædica verbũ iſtud, & dic. Audite verbum domini omnis Iuda, qui ingredimini in portas has, vt adoretis dominũ. Hęc dicit dominus exercituũ deus Iſrael. Bonas facite vias veſtras, & ſtudia veſtra, & habitabo vobiſcũ in loco iſto. Nolite confidere in verbis mendacij dicentes: Templũ domini, templũ domini, templum domini eſt.

Deinde

Deinde quinto loco. Verbum domini, quod factum eſt ad Hieremiam à domino dicens. Audite verba pacti huius,& loquimini ad viros Iuda & habitatores Hieruſalem. Et dices ad eos. Hæc Cap.11.
dicit dominus deus Iſrahel. Maledictus vir, qui non audierit verba pacti huius quod præcepi patribus veſtris. Et poſt aliqua. Irritũ fecerunt domus Iſrahel & domus Iuda pactũ meũ, quod pepigi cum patribus eorum. Deinde loco ſexto. Quod factum eſt verbum domini ad Hieremiam, Cap.14.
de ſermonibus ſiccitatis. Luxit Iudæa,& portæ eius corruerunt, & obſcuratæ ſunt in terra,& clamor Hieruſalem aſcendit. Maiores miſerunt minores ſuos ad aquam, venerunt ad hauriendum, & non inuenerunt aquam, reportauerunt vaſa ſua vacua. Poſt hæc loco ſeptimo. Verbum quod factum eſt ad Hieremiam, à domino dicens. Surge & deſcende in domum figuli,& ibi audies verba mea. Et deſcẽdi in domum figuli,& ecce ipſe faciebat opus ſuper rotam. Et diſsipatum eſt vas, Cap.18.
quod ipſe faciebat è luto manibus ſuis. Conuerſusq́ue fecit illud vas alterum, ſicut placuerat in oculis eius vt faceret. Et factum eſt verbum domini ad me dicens: Nunquid ſicut figulus iſte non potero facere vobis domus Iſrahel, ait dominus? Ecce ſicut lutum in manu figuli, ſic vos in manu mea domus Iſrael. Poſt hæc iam de imminenti excidio ciuitatis illius & templi ferè omnis prophetia eſt.

Quod dicitur primo ad eum: Priuſquam te formarem in vtero, noui te, & cætera. quomodo vnctionem ſancti ſanctorum, & obedientiam atq; glorificationem eius perſonet. CAPVT IIII.

VIdeamus nunc iſta prophetia talis rurſus euangelio Chriſti quàm ſimilis eſt. Principio quod dicitur,& pro modulo ſancti hominis dicitur. (Priuſquàm te formarem in vtero, noui te,& antequam exires de vulua, ſanctificaui te, & prophetam in gentibus dedi te. Et miſit dominus manum ſuam,& tetigit os meum. Et dixit dominus ad me. Ecce dedi verba mea in ore tuo, ecce conſtitui te hodie ſuper gentes & ſuper regna, vt euellas, vt deſtruas,& diſperdas, & diſsipes,& ædifices,& plantes,&c.) Totum hoc & vnctionem ſancti ſanctorum, & obedientiam atq; glorificationem eiuſdem perſonare perſpicuum eſt. Quis enim eſt, quem extra illum & præter illum, priuſquàm in vtero formaretur in vtero, deus pater nouerit,& antequam exiret de vulua, ſanctificauerit, prophetam in gentibus dederit? Omnium quippe, & ſingulorum Adæ filiorum vox illa veridica eſt. Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis cõcepit me mater mea.
Sed & æquiuocum eſt ſanctificationis nomen. Aliter quippe ſanctificatum dicitur, quod pecca- Pſal.50.
ti contagione non tenetur, qua ſanctificatione nemo, niſi per gratiam Chriſti ſanctificatur, aliter quod in vſus vel miniſterium ſanctitatis a publico & vulgato ſeparatur. Hæc pars ſanctificationis tam late patet, vt primogenitum quoque iumenti ſanctum domino vocetur, eo quòd in vſum vel in ius ſanctorum altaris miniſtrorum legaliter ſegregetur. Item notitia dei pro qua nunc dicit, priuſquàm te formarem in vtero, noui te, nihilominus æquiuocatur. Aliter quippe vnigeni- Matth.11.
tum filium ſuum antequam formaretur in vtero, aliter ſuorum quemque electorum nouit ille, priuſquam formaretur in vtero. Illum enim per coæternam ſibi eſſentiam, noſtrum quenque nouit, per conſtantem atque certiſsimam præſcientiam. Igitur prophetam quidem, antequam formaret in vtero nouit, & antequam exiret de vulua, ſanctificauit, ipſum autem cuius hic typum gerit, prophetam & prophetarum dominum, filium ſuum vnigenitum ſolum ſingulariter nouit,& ſanctificauit, priuſquam formaretur in vtero, priuſquam exierit de vulua, factus homo. De eo quòd nouerit eum dicit ipſe filius. Nemo nouit filium niſi pater. Porro de eo quòd ſanctificauerit eum, priuſquam de vulua exierit, omnium piorum & rectè credentium, vna fides certa eſt, quia non de virili ſemine, ſed de ſpiritu ſancto conceptus eſt, & propheta in gentibus, id eſt, non Iudæorum tantum, ſed ad gentium quoque ſaluationem miſſus eſt. Ecce (inquit) dedi verba mea in ore tuo, videlicet, quæ tu obediens dicas & loquaris in mundo. Nam hoc eſt quod ait ipſe filius quodam loco. Quia ego à me ipſo non ſum locutus, ſed qui miſit me pater, ipſe mihi mandatum dedit quid dicam & quid loquar. Ecce conſtitui te ſuper gentes, & Iohan.12.
ſuper regna. Te inquam factum obedientem vſque ad mortem, mortem autem crucis, conſtituam ſuper gentes & ſuper regna, iuxta quod de te canit Pſalmiſta. Minuiſti eum paulominus Pſal.8.
ab angelis, gloria & honore coronaſti eum, & conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum, omnia ſubiecisti ſub pedibus eius. Vt euellas & deſtruas, euellas, inquam, male radicata, deſtruas male ædificata, qualia ſunt maxime ſcribarum & phariſæorum conciliabula, radicem auaritiæ fixam alte in terram habentia, ſimilia quoque ſepulchris mortuorum, quæ foris parent hominibus pulchra, intus autem mortuorum ſunt oſsibus plena. Iſtos autem quomodo Matth.23.
euellas & deſtruas? Quando vindices tui Romani veniant, eorumq́ue & locum & gentem tollant, & deinde cùm in manus materialis gladij traditi fuerint euulſæ à corporibus animæ partes vulpium, id eſt, malignorum ſpirituum fiant. Et diſperdas & diſsipes. Non modo ita euellas, vt ſaltem vno captiuitatis loco ſimul tranſponi permittas, ſed diſperdas in omnes gentes, diſsipes in ſemitas, paruasq́ue vicorum aut ciuitatum particulas. Et ædifices & plantes.

CAP. II. Quos? Non ipſos,ſed pro ipſis alios,videlicet gentes hactenus deſertas ædifices,gentes hactenus in teſtamento dei locum non habentes in terra viuentium plantes.

De eo quod ſecunda viſione hic ait:primo Virgam vigilantem ego video,ſecundo autem Ollam ſuccenſam ego video,& quomodo iuxta horum ſimilitudinem primus aduentus Chriſti virga correctionis ſit pœnitentibus.Secundus autem impœnitentibus iudicium ſit æternæ damnationis. CAPVT V.

DEinde illud ſciendum,quia ſic venit iſte ſanctus ſanctorum, vt primus aduentus eius cunctis eum recipientibus,& ob hoc filijs,dei factis,paterna ſit virga correctionis , ſecundus autem aduentus eius impijs & credulis futurus ſit iudicium damnationis. (Dicit ergo. Quid tu vides Hieremia ? Et dixi. Virgam vigilantem ego video. Et dixit dominus ad me.Bene vidiſti.Quia ego vigilabo ſuper verbum meum vt faciam illud.Quid tu vides?Et dixi. Ollam ſuccenſam ego video,& faciem eius à facie aquilonis.) Plane & tunc quando hæc dicebantur , parabantur mala, vt panderentur ſuper omnes habitatores terræ Iudeæ à facie aquilonis , id eſt , a Babylone,quæ illi terræ ad aquilonem ſita eſt. Nec verò illud dubium , quin illud vnum , idemq́ue captiuitatis malum , alijs virga , alijs olla fuerit ſuccenſa. Nec enim ad quem finem Danieli & ſocijs eius, ad eundem omnibus prouênit illa captiuitas.Verùm multo præcelſius , multo negocioſius,hic excelſus dominus ſanctus ſanctorum Chriſtus virgam vigilantem nobis credentibus vidit , ollam ſuccenſam à facie aquilonis impijs & contemptoribus vidit.Vidit,inquam,nobis virgam vigilantem , id eſt , futuri iudicij , & pœnarum inferni timorem. Quemadmodum Daniel & ſocij eius cum illis , quibus ob idololatriæ ſcelera fuerat iratus deus. Ita & nos omnes cum impijs fideles cum in fidelibus vno eodemq́ue captiuitatis loco propter Adæ reatum tenemur , & æqualiter omnes morimur,omnes mortales ſumus. Verùm pijs atque fidelibus iſta captiuitas, iſta mortalitas virga eſt,qua temporaliter ferimur, vt ad humilitatis diſciplinam erudiamur , quia per ſuper-
Matth.4. biam cecidimus.Idcirco dicit in initio ſuæ prædicationis. Pœnitentiam agite , appropinquabit enim regnum cœlorum.Cæterùm & actualis pœnitentiæ diſciplina, aliàs moleſta , aliàs dulcis &
Pſal.88. ſpontanea eſt.De illa quę moleſte imponitur ſcriptum eſt.Si autem dereliquerint filij eius legem meam,& in iudicijs meis non ambulauerint,viſitabo in virga iniquitates eorum,& in verberibus
Hebr.12. peccata eorum.Moleſtum quippe eſt viſitari in virga cuiuſcunque aduerſitatis ſiue infirmitatis, iuxta quod & alibi ſcriptum eſt. Quem enim diligit dominus , corripit , flagellat autem omnem filium,quem recipit.Sed hæc ipſa moleſtia,per patientiã fructuoſa diſciplina fit, id eſt,pœnitentiæ fructu non carebit.Porro ſpontanea pœnitentia,aliàs vniuerſalis, aliàs ſingularis eſt. Vniuerſalis eſt,qua peccata noſtra confitentes,in morte Chriſti Ieſu ſemel baptizamur. Singularis, qua
Coloſſ.3. quiſq; noſtrum mortificat membra ſua ſuper terram , ſicut dicit Apoſtolus. Virgam igitur vigi-
Matth.3. lantem pijs atq; fidelibus vidit excelſus dominus, vigilantem inquam, id eſt, accelerantem,& ad omne opus bonum excitante.Porro ollam ſuccenſam vidit,cum diceret, verbi gratia,per Iohan-
Matth.25. nem,de impœnitentibus. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum , excidetur & in ignem mittetur.Itemq́; per ſemetipſum ſe dicturum teſtatur. Ite maledicti in ignem æternum,qui paratus eſt diabolo,& angelis eius.

Quòd tertio Hieruſalem peccata ſua,vt ad pœnitentiam excitaret,commemorans tandem dicit:Filia populi mei accingere cilicio,luctum vnigeniti fac tibi,ſimile eſſe ei,quòd dominus poſtquam Hieruſalem ad pœnitentiam multis deflectere non potuit, tandem fleuit ſuper illam,mala ei ventura denuntians. CAP. VI.

CAP. II. TErtio loco quod dicitur.(Et factum eſt verbum domini ad me dicens. Vade & clama in auribus Hieruſalem,dicens.Hæc dicit dominus. Recordatus ſum tui , miſerans adoleſcentiam tuam,& charitatem deſponſationis tuæ, quando ſecuta es me in deſerto , in terra quæ non ſeminatur.)Hoc inquam & cætera quæ ſequuntur , euangelij eiuſdem domini noſtri ſenſum vbique perſonant,videlicet,ex quo Iohanne iam tradito,publicum ipſe prędicationis opus ingreſſus eſt. Et vide quàm vehementer hic ſermo veritatem adiuuet euangelij , pro qua decertans apoſtolus dicit.Non enim eſt perſonarum acceptio apud deum. Quicunq; enim ſine lege peccauerunt,ſi-
Rom.2. ne lege & peribunt,& quicunque in lege peccauerunt,per legem iudicabuntur.Item.Non enim eſt diſtinctio,ſubauditur,Iudæi & Græci. Omnes enim peccauerunt & egent gloria dei,iuſtifi-
Rom.3. cati gratis,per gratiam ipſius,per redemptionem,quę eſt in Chriſto Ieſu.)Sanctus(inquit)Iſrael domino primitiæ frugum eius.)Primitię frugum eius inquit.Hoc pro parte credentium,vel bene operantium verum eſt.Nam & gloria & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primum
Rom.2. & Græco.Sed vide quid poſtmodum ſequitur.(Filij quoq; Mempheos , & Thaphneos conſtuprauerunt te vſque ad verticem.)Ac deinceps. (A ſeculo confregiſti iugum meum , rupiſti vincula mea,& dixiſti. Non ſeruiam. In omni enim colle ſublimi , & ſub omni ligno frondoſo proſternebaris meretrix.Quomodo dicis nõ ſum polluta, poſt Baalim non ambulaui?Vide vias tuas in conual-

in conuallibus ſcito quid feceris.) Et poſt aliqua. (Tu autem fornicata es cum amatoribus tuis
multis,tamen reuertere ad me dicit dominus,& ego ſuſcipiam te.Leua oculos tuos in directum,
& vide,vbi non proſtrata ſis.In vijs ſedebas expectans eos, quaſi latro in ſolitudine, & polluiſti
terram in fornicationibus & in malicijs tuis.Frons mulieris meretricis facta eſt tibi, noluiſti eru-
beſcere.Ergo ſaltem amodo voca me,pater meus, dux virginitatis meæ.) Hoc modo ferè totus
propheticus hic ſermo protenditur, horrenda peccata commemorans, ad pœnitentiam prouo-
cans, tandemq; in luctu & lamentatione finit, cum dicit. (Filia populi mei accingere cilicio,& CAP. VI.
conſpergere cinere.Luctum vnigeniti fac tibi, planctum amarum, quia repente veniet vaſtator
ſuper vos,& cætera.)Sic nimirum tota domini prædicatio Hieruſalem eandē de peccatis arguit,
& ad pœnitentiam vocat, pœnitentiam inquiens agite, appropinquabit enim regnum dei,tan-
demq; impœnitentem compatientis affectu ruituram plangit.Nam videns ciuitatem, fleuit ſuper
illam,dicens.Quia ſi cognouiſſes,& tu.Et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi,nunc autem Lucæ 19.
abſcondita ſunt ab oculis tuis.Quia venient dies in te,& circundabunt te inimici tui vallo,& cir-
cundabunt te & coanguſtabunt te vndiq;,& ad terram proſternēt te, & filios tuos qui in te ſunt,
&c.Veritatem igitur euangelij contra gloriationem Iudaicam, multum adiuuat hic propheticus Rom. 3.
ſermo,vt non inflentur aduerſus eum prædicantem pœnitentiam,vel contra eius apoſtolos,nul-
lam diſtinctionem haberi volentes,Iudæi,& Græci,eo quod omnes peccauerint,& idcirco ege-
ant omnes gloria dei,& neuter ſaluari aliter poſsit, vel iuſtificari, niſi per gratiam dei, niſi per fi-
dem Ieſu Chriſti.Nam cum peccato originali,quo omnes in Adam peccauerunt,ecce multa Iu-
dæorum quoq; actualia peccata & nimis magna ſunt.

*Quod quarto loco ſtans in porta domus domini dicit inter cætera: Ecce ſpelunca latronum fa-
cta eſt domus iſta, quod eo reſpicit, quia dominus ingreſſus in templum, cœpit eijcere,
dicens eis illud de Eſaia. Domus mea domus orationis vocabitur, ſubiungens de iſto propheta. Vos autem feciſtis illam ſpeluncam
latronum.* CAPVT VII.

POſtquam præcedentem ſermonem in luctu finiuit, quarto iam loco ſequitur hoc verbum CAP. VII.
domini.(Sta in porta domus domini,& prædica verbum iſtud,& dic. Audite verbum domi-
ni omnis Iuda,qui ingredimini per portas has vt adoretis dominum, & cætera.) Sic plane domi-
nus Ieſus poſtquam(vt iam dictum eſt)videns ciuitatem fleuit ſuper illam, ſtetit in porta domus
domini & prædicauit verbum iſtud dicens.(Nolite confidere in verbis mendacij,dicentes tem-
plum domini,templum domini,templum domini eſt.) Ac deinceps. (Et ecce vos confiditis in
verbis mendacij,quæ non proderunt vobis.) Et ſubinde.(Ecce ſpelunca latronum facta eſt do-
mus iſta,in qua inuocatum eſt nomen meum in oculis veſtris. Ego ego ſum, ego vidi dicit do-
minus.Ite ad locum meum in Sylo, vbi habitauit nomen meum à principio, & videte quæ fece-
rim eis.)Faciam,inquit,domui huic,in qua vos habetis fiduciam,ſicut feci Sylo,& proijciam vos
à facie mea.Quomodo hæc dominus noſter dixit?Quomodo ſe in hoc prophetæ loco præfigu-
ratum,& de ſua cauſa prophetatum fuiſſe oſtendit? Videlicet poſtquam ſuper ciuitatem fleuit, Marc. 11.
continuò ingreſſus in templum,cœpit eijcere vendentes in illo,& ementes,dicens illis.Scriptum Matth. 21.
eſt,quia domus mea domus orationis vocabitur. Vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum, Lucæ 19.
Et erat quotidie docens in templo.Tunc nimirum ſtetit, magna & mira conſtantia in porta do-
mus domini,magnoq; & terribili facto, vetuit eos confidere in verbis mendacij,dicendo. Tem-
plum domini,templum domini, templum domini eſt, proijciens illos à facie ſua cum holocau-
ſtis ipſorum,quæ nunquam deſiderauerat,ſicut in hoc ipſo propheta teſtatur,dicens.(Holocau-
ſtomata veſtra addite victimis veſtris,& comedite carnes, quia non ſum locutus cum patribus ve
ſtris, & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Aegypti de verbo holocauſtomatum &
victimarum.Sed hoc verbum præcepi eis,dicens.Audite vocem meam, & ero vobis deus,& vos
eritis mihi populus.Et ambulate in omni via,quam mandaui vobis,vt bene ſit vobis, &cæ.)Hoc
ipſum actu ſignificabat videlicet,quod tam ipſos, quàm ipſorum ſacrificia proiecerit à facie ſua,
dum facto de funiculis flagello,vendentes & ementes cunctamque ſacerdotum auaritiam eiece-
rit de templo.Sane quod dixerit,illos eijciendo,ſcriptum eſt, domus mea domus orationis vo-
cabitur cunctis gentibus,vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum, partim de iſto propheta,
partim de Eſaia teſtimonium ſumptum eſt.In Eſaia quippe ſic ſcriptum eſt. Domus mea domus Eſaiæ 56.
orationis vocabitur,ait dominus deus.In iſto autem. Ergo ſpelunca latronum eſt domus iſta,in
qua inuocatum eſt nomen meum.Sequentia verbi vel ſermonis huius maxime, illam proiectio-
nem eorum lachrymoſa declamatione pronunciant, quæ per iam dictum flagellum ſignificata
eſt,illam,inquam proiectionem,qua in manus gladij Romanorum traditi,& irrecuperabile ciui-
tatis,vel templi excidium paſsi, deinceps dicere potuerunt. (Quare ſedemus? Conuenite,& in- CAP.
grediamur ciuitatem munitam, & ſileamus ibi, quia dominus noſter ſilere nos fecit, & potum VIII.
dedit nobis aquam fellis.)

Quod

CAP. XI. *Quod quinto loco docens in verbo domini, Audite verba pacti huius, & cætera proſequens conuicit eos quòd irritum fecerint pactum domini, vt ſciamus quàm rationabile ſit, quòd quicquid ſacrificant Iudæi, contemnit eccleſia Chriſti.* CAP. VIII.

INſiſtunt adhuc Iudæi proiecti atque captiui, diſperſi atque diſsipati, & Iudæorum ſacerdotes ſanguinei, inſiſtunt inquam contentioſe, addendo holocauſta ſua victimis ſuis, & comedendo carnes quodammodo, dicentes. Cur nō hodie ſicut heri, & nudiuſtertius! Cur non hoc tempore holocauſta faciamus, ſicut antiquitus? Nonne in iſtis eſt pactum, quod cum patribus noſtris
CAP. XI. pepigit deus? Cur mutabilis eſſet, pactumq; ſuum irritum faceret deus! Aduerſus huiuſmodi ſacrificantium contentionem, ecce loco quinto verbū domini factum ad Hieremiam conſequenter de pacto illo loquitur, atque hic ſemetipſum noxæ eximit, ac iuſtificat iuſtus ac irreprehenſibilis dominus deus. (Audite (inquit) verba pacti huius, & loquimini ad viros Iuda, & habitatores Hieruſalem. Maledictus vir, qui non audierit verba pacti huius, quod præcepi patribus veſtris in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de fornace ferrea.) Ac deinceps. (Vociferare omnia verba hæc, in ciuitatibus Iuda & foris Hieruſalem, dicens. Audite verba pacti huius, & facite illa, quia conteſtans conteſtatus ſum patres veſtros, in die qua eduxi eos de terra Aegypti vſque ad diem hanc.) Et ſubinde. (Inuenta eſt coniuratio in viris Iuda, & in habitatoribus Hieruſalem. Reuerſi ſunt ad iniquitates patrum ſuorum priores, qui noluerunt audire verba mea. Et hi ergo abierunt poſt deos alienos, vt ſeruirent illis. Irritum fecerunt domus Iſrahel, & domus Iuda pactum meum, quod patribus eorum, &c.) Sine dubio pacti verba quod cum patribus eorū, Abraham, Iſaac & Iacob, & cum Moyſe deus pepigit, promiſsiones fuerunt beati ſeminis, quod eſt Chriſtus, promiſsiones, inquam dei, & ad iſtas reſpondens fides eorundem patrum, per quam & iuſtificati ſunt, & cum ipſa fide opera quoque decem præceptorum, quæ per Moyſen in tabulis lapideis digito dei ſcripta ſunt. Porro holocauſtomata & victimæ, verba pacti non fuerunt, ſicut paulo ſupra legimus deum comprobaſſe, ſed ob diligentiorem pacti eiuſdem cuſtodiam quaſi quædam claues, & quaſi quædam vincula adhibita ſunt, non iuſſa, ſed permiſſa, non quæſita, ſed pro tempore admiſſa. At illi pactum iam dictum, pactum fidei, & bonorum operum irritum fecerunt, eundo poſt deos alienos, faciendo ſcelera multa in domo dei, ſicut ſequentia verbi vel prophetiæ præſentis oſtendunt, & poſt omnia, quod omnium peſſimum eſt, Chriſtum occiderunt, in quo ſteterat omne pactum, cuius venturi fide patres iuſtificati ſunt. Quid ergo iam holocauſtis victimas addunt & carnes comedunt? Vt quid tam male diuidunt? Vt quid meliorem pacti partem, id eſt, fidem, & omnem iuſtitiam ſurripuerunt, & partem contemptibiliorem, id eſt, carnes taurorum, fœtidumq́ue ſanguinem hircorum, deo nolenti, imo repellenti ingerunt? Nonne totum quod offerunt, irritum fecerunt? Nonne ſacrificia eorum, ſacrificia ſunt Cain, qui quia male diuiſit, idcirco deus ad munera eius non reſpexit? Clamat enim in hoc eodē prophetæ huius capitulo aduerſus iſtos ſanguinis noſtri Abel, id eſt, Chriſti, quem occiderunt. In hoc occidendo, vt iam dictum eſt, maxime pactum omne irritum fecerunt. (Tu autem domine demonſtraſti mihi, & cognoui: tu oſtendiſti mihi ſtudia eorum, & ego quaſi agnus manſuetus, qui portatur ad victimam, & nō cognoui, quoniam ſuper me cogitauerunt cōſilia. Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius. Tu autem domine Sabaoth qui iudicas iuſte, & probas renes & corda, videam vltionem tuam ex eis, tibi enim reuelaui cauſam meam.) Obſtruatur itaq; omne os impiorum, quia deus iuſtus eſt, ipſi autem iniuſti ſunt, & deus iuſte reſpuit eorum holocauſtomata, quibus pactum conſtituiſſe falſò putauerunt, quia nimis iniuſte fidem & iuſtitiam, quibus pactum conſtitutum eſt, multis ſceleribus, & tandem cruentatis in Chriſtum manibus abiecerunt.

Quod loco ſexto ſequitur verbum domini, de ſermonibus ſiccitatis, eo reſpectu factum recte intelligi, quod neque gratia propbetalis, neque vlla viſitatio illis ſit ſpiritus ſancti, vt eam veniant ad hauriendas ſcripturarum aquas, reportent vaſa vacua. CAPVT IX.

EX quo ſic irritum factum eſt pactum, iam nec prophetia, nec vlla omnino ſpiritualis gratia Iudæis datur, nulla omnino ſcientia, nulla ſapientia, nec quicquam veri intellectus ducibus eorum, principibus eorum, magiſtris vel ſacerdotibus eorum ineſſe comprobatur. Hæc vera, &
Eſaie 1. vere magna, nimiumq́; damnoſa ſiccitas eſt, quam in Eſaia dominus eidem Iudeæ comminans, & nubibus, inquit mandabo, ne pluant ſuper eam imbrem. Recte igitur hoc loco, qui ſextus eſt,
CAP. XIIII. ſequitur quod ad hunc factum eſt verbum domini, de ſermonibus ſiccitatis. (Luxit Iudæa & corruerunt portæ eius, & obſcuratæ ſunt in terra, & clamor Hieruſalem aſcendit. Maiores miſerunt minores ſuos ad aquam, venerunt ad hauriendum, & non inuenerunt aquam reportauerunt vaſa ſua vacua. Confuſi ſunt & afflicti, & operuerunt capita ſua propter terræ vaſtitatem, quia non venit pluuia in terra.) Ecce videmus Iudææ vaſtitatem, & deſolationem videmus, quia non venit in

ea pluuia

ea pluuia ſcientiæ vel ſapientiæ, quæ omnis fidem ſecuta, ad gentium eccleſiam commigrauit,
iuxta illud Pſalmiſtæ. Pluuiam voluntariam ſegregabis deus hæreditati tuę. Et videmus quia mi- Pſal. 67.
nores veniunt ad obſcuriſsimos ſenes ſuos haurire aquam, & non inueniunt, reportantq́ue vaſa
animarum ſuarum vacua. Sed nunquid iſtud luget Iudæa? Nunquid pro iſto clamor Hieruſalem
aſcendit, quomodo mortuo Pharaone adſcendit ad dominum, & miſit illis nubes ſuas Moyſen
& Aaron? Non vtique ita nunc. Nam lugent quidem, ſed non ſcienter, clamant quidem, ſed eo- Exod. 5.
rum brutus & ſine ſenſu clamor eſt. Nec enim lugent eam quæ verè ſiccitatis cauſa eſt, iniquita-
tem ſuam, neque clamant ita vt dicant patrum ſuorum exemplo, eamus & ſacrificemus domino
deo noſtro. Idcirco aſcendit quidem clamor eorum, ſed non ad dominum. Nam quia rationabi-
lis non eſt clamor, idcirco ſicut hic ipſe propheta congemit quodam loco, ille oppoſuit nubem,
vt non pertranſeat oratio. Credendum ſanè eſt, diebus illis aeream Iudæis accidiſſe ſiccitatem, Threno. 3.
ſed ſicut cætera mala maiorum ſigna malorum, ſic illa ſiccitas deterioris fuit ſiccitatis portẽtum.
(Confuſi ſunt agricolę, operuerunt capita ſua. Nam & cerua in agro peperit, & reliquit, quia non
erat herba, & onagri ſteterunt in rupibus, traxerunt ventum quaſi dracones, defecerunt oculi
eorum, quia non erat herba.) Quare agricolæ confuſi ſunt, niſi quia commiſſæ ſibi vineæ domi-
num & hæredem occiderunt? Quæ vel qualis cerua reliquit in agro quod peperit, quia non erat
herba, niſi fidelis patriarcharum eccleſia, quæ peperit quidem ſecundum carnem, ſed reliquit po
pulum iſtum, quia non eſt ſcientia? Videmus hæc, & quod ſequitur. Onagri ſteterunt in rupibus,
traxerunt ventum quaſi dracones, defecerunt oculi eorum, quia non erat herba. Onagri atque
onagrorum pulli, hodie Iudæi ſunt, nam & de illo populo ſic myſtice loquitur & alia ſcriptura.
Vir vanus in ſuperbiam erigitur, & quaſi pullum onagri liberum ſe natum putat. Stant iſti onagri Iob 11.
in rupibus ſuperbiæ ſuæ, maluntq́; ſiti & fame perire, quàm domabili ceruice ad pręſepia Chriſti
venire, quàm humili ſpiritu ad caulas ouium Chriſti venire. Trahunt ventum quaſi dracones, ca-
lidi nanque ſunt vt dracones, flamma inuidiæ nimium ardentes, perinde quomodo dracones in
ſiti ventum trahunt, ad refrigerandum ardorem naturæ, ſic iſti vera ſiti pereuntes, pro veris ſci-
entiæ aquis, inanes fabulas & ventoſas ad conſolandam inopiam ſuam trahunt genealogias. De- Sap. 2.
fecerunt oculi eorum, quia non erat herba, id eſt, excæcauit illos malitia eorum, quia neſcierunt
dei ſacramenta. Orat deinde propheta pro populo iſto, nunc ſiti pereunte, vt quãdoq; pluuiam
de cœlo ſalutarem accipiat, & ſaluentur ex eo reliquiæ. (Si (inquit) iniquitates noſtræ contende-
rint contra nos, domine, libera nos. Queſumus fac propter nomen tuum, quoniam multæ ſunt
auerſiones noſtræ.) Et poſt aliqua. (Deducant oculi mei lachrymas per diem & noctem, non ta-
ceant, & cætera.) Et illius quidem ſiccitatis cauſa fuit, quia ſanguinem innoxium fudit multum
nimis, donec impleretur Hieruſalem vſque ad os, abſque peccatis ſuis, quibus peccare fecit Iu-
dam, vt faceret malum coram domino. Dicit enim poſt pauca. (Et dabo eos in furorem vniuer- CAP.
ſis regnis terræ, propter Manaſſen filium Ezechiæ regis Iuda, ſuper omnibus quę fecit in Hieru- XVIII.
ſalem.) Cæterùm ſiccitatis huius qua nunc Iudæa commarcuit, cauſa eſt vniuerſalis ſanguinis qui
effuſus eſt ſuper terram à conſtitutione mundi, maxime autem ſanguis ipſius domini, quo omnis
ſalutaris aqua procedit. Propter quod & poſt aliqua dicit. (Domine omnes qui te derelinquunt,
confundentur, recedentes à te in terra ſcribentur, quoniam dereliquerunt venam aquarum vi-
uentium dominum.) Nam idcirco quia dereliquerunt, imo & occiderunt, confuſi ſunt, duplici
fame confecti ſunt, duplici ſiti aruerunt, duplici perditione corporis & animæ perditi ſunt, iuxta
imprecationẽ ſubſequentem. (Confundantur qui me perſequuntur, & non confundar ego. Pa-
ueant illi, & non paueã ego. Induc ſuper eos diem afflictionis & duplici contritione cõtere eos.)

Septimo loco per id quod faciebat figulus opus ſuper rotam, & diſsipatum eſt vas quod faciebat è luto manibus ſuis, conuerſusq́; fecit vas alterum ſicut placuit in oculis eius vt faceret, diſsipationem ſignificare rebellium Iudæorum, collectionem gentium: & in omnibus irreprehenſibile eſſe iudicium dei. CAPVT X.

IVdicia dei ſunt iſta incomprehenſibilia, & viæ inueſtigabiles, ſuper quibus hominem deo non
reſpondere, ſed humiliter os ſuum continere oportet. Proinde loco iam ſeptimo quod ſequi-
tur verbum domini hoc eſt. (Surge & deſcende in domum figuli, & ibi audies verba mea. Et deſ- CAP.
cendi in domum figuli, & ecce ipſe faciebat opus ſuper rotã. Et diſsipatũ eſt vas, quod ipſe facie- XVIII.
bat è luto manibus ſuis. Conuerſusq́; fecit illud vas alterum, ſicut placuerat in oculis eius vt face-
ret. Et factum eſt verbum domini ad me dicens. Nunquid ſicut figulus iſte, non potero facere
vobis domus Iſrael, ait dominus? Ecce ſicut lutum in manu figuli, ſic vos in manu mea domus Iſ-
rael.) Magnum reuerentię documentum, magnum & congruum taciturnitatis & continentis lin
guæ inſtrumentum. Deus plaſtes noſter eſt, nos aũt lutum. Nos inquam omnes, tam Iudæi quàm
Gentes, vna maſſa, vnum ſumus lutum. Nõ ergo dei iudicia nos audacter diſcutiamus, non figuli
noſtri digitos reprehendamus. Monet hoc vehementi increpatione apoſtolus vas electionis,
placitumq́;

CAP.XV. placitumq; æterni figuli opus: monet, inquam nos, & mittit huc, vt cum propheta iſto præſens diuinæ poteſtatis exemplar videamus. Cum enim abiectionem fratrum ſuorum Iſrahelitarum congemuiſſet, quid ergo, inquit, dicemus? Nunquid iniquitas apud deum? Abſit. Moyſi enim dicit. Miſerebor cui miſereor, & miſericordiam præſtabo, cui miſerebor. Et ſubinde. Quid ergo
Rom,9. adhuc quæritur? Voluntati enim eius quis reſiſtit? O homo, tu quis es qui reſpondeas deo? Nunquid poteſt figmentum dicere ei, qui ſe finxit, quare me feciſti ſic? An non habet poteſtatem figulus luti, ex eadem maſſa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam? Nimirum vt hæc diceret, ipſe quoque mente humili in iſto propheta deſcenderat in domum figuli, & viderat quòd domus Iſrael lutum eſſet æquè vt omne cœnum gentium, & quia non pro debito, ſed pro ſola gratia deus figulus omnium, ſumpſit Abraham cum eſſet lutum Chaldaicum, & ex illo, & ex ſeminis eius maſſa lutea, fecit quæ voluit vaſa miſericordiæ, vaſa honoris & gratiæ. Quid amplius illi debebat, quàm vniuerſo luto generis Adæ? Hoc ille ſapiens & humilis, & ideo verè ſapiens, quia humilis viderat, & humiliter ſentiebat, quia non propter figuli inertiam, ſed propter incomprehenſibilem iuſtitiam, rebelle lutum in manu eius diſſipatū fuerat. Idcirco pio
Rom,9. quidem affectu gemebat. Veritatem, inquiens, dico, non mentior, teſtimonium mihi perhibente conſcientia mea, in ſpiritu ſancto, quoniā triſtitia mihi eſt magna & continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, & cætera. Sed eandem triſtitiam ſuam diſcreta & prudenti ſpe conſolabatur, dicens poſt aliqua. Eſaias autem clamat pro
Eſaiæ 10. Iſrael. Si fuerit numerus filiorum Iſrael tanquam harena maris, reliquiæ ſaluæ fient. Item. Quia cæcitas ex parte cōtigit in Iſrael, donec plenitudo gentium ſubintraret, & ſic omnis Iſrael ſaluus
Rom,11. fieret. Nempe & hoc viderat in iſto propheta, quia conuerſus figulus fecit illud vas alterum, ſicut placuerat in oculis eius vt faceret, dixitque. Nunquid ſicut figulus iſte non potero facere vobis domus Iſrael? Cæterùm & nos qui ſumus ex gentibus, credentes in Chriſtum, vas alterum ex eodem luto ſumus. Cùm enim dixiſſet idem apoſtolus, quòd ſi volens deus notam facere potentiam ſuam, ſuſtinuit in multa patientia, vaſa iræ apta in interitum, vt oſtenderet diuitias bonitatis
Rom.9. ſuæ in vaſa miſericordiæ, quæ præparauit in gloriam, continuò ſubiunxit. Quos & vocauit non
Oſeæ 2. ſolum ex Iudæis, ſed etiam ex Gentibus, ſicut in Oſee dicit. Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non miſericordiam conſecutam, miſericordiam conſecutam, & erit in loco vbi dicetur eis, non populus meus vos, dicetur eis filij dei viuentis. Porro vt ad ſpectandam ſimilitudinem figuli reuertamur, dicamus nunc. Quando figulus ille cognouit figmentum noſtrum, ſuſcipiendo puluerem noſtrum, tunc ipſe faciebat opus è luto manibus ſuis ſuper rotam adhibitis digitis ſuis, id eſt, donis ſpiritus ſancti, vt perfecta iam in plenitudine temporis, vaſa theſauros ſuſciperent miſericordiæ & honoris. Sed auſum eſt infelix lutum blaſphemare figuli ſui digitos, dicen-
Lucæ 11. do. Dæmonium habet: dicendo, in Beelzebub principe dæmoniorum eijciet dæmonia. Quid
Iohan. 8. igitur? nimirum iuſtiſsime figulo digitos ſuos foris cōtrahente, & cum tota manu feriente, diſsipatum eſt vas diſsipatione valida, templo quoq; perditi populi diruto, & ciuitate euerſa. Quam videlicet diſsipationem concedendo propheta dicit poſt aliqua. (Propterea da filios eorum in famem, & educ eos in manus gladij. Fiant vxores eorum abſque liberis, & viduæ, & viri earum interficiantur morte. Iuuenes eorum confodiantur gladio in prælio, audiatur clamor de domibus eorum. Adduces enim ſuper eos repente latronem, quia foderunt foueam vt caperent me, & laqueos abſconderunt pedibus meis. Tu autem domine ſcis omne conſilium eorum, aduerſum me in mortem. Ne propitieris iniquitati eorum, à facie tua non deleatur. Fiant corruentes in conſpectu tuo, in tempore furoris tui abutere eis.

Quomodo inter mala quæ obſeſſa ciuitate regi conſulenti reſponſa ſunt, confirmetur prophetia, non irritum fore iuramentum domini, dicentis in Dauid, ſemen eius in æternum manebit, dum interea dicit: Ecce dies venient dicit dominus, & ſuſcitabo Dauid germen iuſtum.

CAPVT XI.

CAP. XXI. SEptem prophetæ huius membra præcipua tantummodo diſtinximus, & quaſi in vmbra longe præmiſſa futurum euangelicæ veritatis corpus aſsimilatum eſſe perpendimus. Quæ deinceps ſequentur, ad iſtius ſtatum temporis, ad illam ciuitatis obſidionem maxime pertinent, atq; in primo ſermone ſic ſcriptum eſt. (Interroga pro nobis dominum, (inquit rex Sedechias) quia rex Babylonis Nabuchodonoſor præliatur aduerſum nos) &c. Et nihil quidem proſperū, quod ad temporis vel cauſæ illius ſubſidium valeret, reſponſum eſt, ſed nihilominus inter mala illa,
CAP. XXII. bona quoq; futura ſparſim prænunciata ſunt. Cùm enim dixiſſet contra Sedechiam inter cætera, (Scribe virum iſtum ſterilem virum qui in diebus ſuis non proſperabitur, nec enim erit de
Pſal.88. ſemine eius vir, qui ſedeat ſuper ſolium Dauid, & poteſtatem habeat vltra in Iuda.) Quaſi quæreretur, quid ergo fiet, quo iuramentum deueniet domini dicentis in Dauid, ſemel iuraui in ſancto meo ſi Dauid mentiar, ſemen eius in æternum manebit, & thronus eius ſicut ſol in conſpectu meo,

ctu meo,ſicut luna perfecta in æternum, & teſtis in cœlo fidelis ſubſecutus, hæc de futuro intu-
lit. (Ecce dies venient dicit dominus & ſuſcitabo Dauid germen iuſtum, & regnabit rex, & ſa-
piens erit,& faciet iudicium & iuſtitiam in terra.In diebus illis ſaluabitur Iuda,& Iſrahel habita-
bit confidenter,& hoc nomen, quòd vocabunt eum dominus iuſtus noſter.) Iſti dies venerunt,
& ecce ſunt,iam enim ſuſcitauit ex mortuis dominus deus Dauid,germen iuſtum,& ecce regnat
gloria & honore coronatus rex & ſapiens eſt,ita vt ſtultum eius ſapientius ſit hominibus, fecitq́;
& adhuc facturus eſt iudicium & iuſtitiam in terra.Fecit nanque iudicium mundi per paſsionem Rom.2.
ſuam, mittendo principem huius mundi foras, facturus eſt iudicium in nouiſsimo die veniendo
cum nubibus cœli in poteſtate magna. Fecit iuſtitiam fidei, iuſtificando omnem qui ex fide eſt, Iohan.12.
peccatorum remiſsione data,faciet iuſtitiam,reddendo vnicuique ſecundum opera ſua.Hæc di- Matth.19.
xit,& deinceps paſsiones iuſti huius, ſuis paſsionibus præcurrit, & vt ſuperius iam dictum eſt, in
typum eius qui mortuus mortem ſuperatus,temploq́ue diruto atque ciuitate exterminata, gen-
tes erat docturus,iſte quoq; templo & ciuitate ſuperſtes,nec mortuus, quanuis multa paſſus ex-
teris prophetiam texuit nationibus.Ac nos nec facultatem, nec propoſitum habentes, vt cuncta
proſequamur, plurimum hiſtoriæ campum, multamq́ue prophetiæ ſyluam eius prætermitten-
tes,ad lamentationes eius articulum vertamus.

De lamentationibus, cur ſingulæ ſententiæ ſingulis alphabeti literis prandtantur, & quòd ipſe ordo alphabeti quadruplex ſit,idcirco quia prophe1æ,quadruplex cauſa lamentandi erat. CAP. XII.

LAmentationes prophetæ huius ſancti & ſapientis veram eſſe ſcientiam arbitramur; earum-
q́ue circa materiam verſari rerum, quarum ad cognitionem nos pueri ſiue infantes ſumus,
quippe qui non niſi temporalem miſeriam, temporaliumq́ue rerum damna deflere nouimus, &
ſi temporalis iucunditas arrideat, captiuitatis noſtræ obliuiſcimur in qua nati ſumus. Pulchrè
nobis hoc ſignificatur, in eo quòd ſingulæ iſtarum lamentationum ſententiolæ, ſingulis alpha-
beti literis prænotantur. Quid enim nobis per hoc innuitur, niſi vt humili conſcientia paruulos
nos eſſe iudicemus, quatinus iſtorum declaratione ſermonum illuminari digni habeamur? Scri-
ptum nanque eſt. Declaratio ſermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. Igitur
ad iſtud alphabetum quadruplici ordine diſtinctum, tanquam pueri Abecedarij diſponamur, Pſal.118.
ſub iſtis vocibus contineri non dubitantes ſcientiam quæ abſcondita eſt ſapientibus & pruden- Matth.11.
tibus, vt nec prima nouerint elementa.Luctus eius,de quo veraciter dictum eſt. Beati qui lu- Matth.5.
gent,quoniam ipſi conſolabuntur. Primum hoc intelligentiæ oſtium eſt ſcire, cur lamentatio-
num atque alphabeti ordo ſit quadruplex. Aperiat nobis clauſis Dauid, & videbimus quòd vi-
ro huic ſerio lamentandi cauſa vel materia ſit quadruplex. Pruna nanque cauſa extitit vniuer- Eſaiæ 12.
ſalis captiuitas humani generis, qua proiecti & diſperſi ſunt omnes filij dei, in primis carnis ſuæ
parentibus, gratis venundati & præiudicium paſsi. Secunda cauſa hæc erat populi dei captiuitas
Babylonica, quàm ſub oculis ſuis viderat, pro qua non lamentari durium fuiſſet & iniquum,
præſertim cum eccleſia dei,temploq́ue & altari nominis domini viduata, compelleretur barba-
rorum venerari portenta deorum. Tertia cauſa viro ſancto erat, propriæ conſcientiæ humilitas,
qui quanto iuſtior erat,tanto verius præter communem omnium filiorum dei captiuitatem, pro
prij ſtatus exilium agnoſcebat. Quarta erat cauſa captiuitas iſta deterrima, qua Iudæos, vt nunc
accidit, caſuros in ore gladij, & captiuos in omnes gentes ducendos fore præuidebat. Nec enim Lucæ 19.
iſtam abſque compaſsionis affectu captiuitatem præſcire poterat, quippe quam dominus ipſe
præuidens ſuper ciuitatem ipſam miſeram veris lachrymis flebat.His præmiſsis,nunc iam in rem
pergendum eſt.

Quò ſenſu vna illa electorum ciuitas recte dicatur plena populo,domina gentium & princeps prouinciarum,& cur vel quomodo ſola ſederit, vel ſub tributo facta ſit. ALEPH,id eſt,doctrina. CAP. XIII.

QVomodo ſedet ciuitas ſola plena populo, facta eſt quaſi vidua domina gentium, princeps THREN
prouinciarum facta eſt ſub tributo.) Aleph doctrina interpretatur, & vt perſpicis, pri- CAP. I.
mum hoc apud Hebræos elementum eſt.Quid ergo ſub iſto continetur? Secundum illam,quam
ſupradiximus captiuitatem primam atque vniuerſalem vigilanter intellige, & tunc demum pri-
mum doctrinæ cœleſtis fundamentum te apprehendiſſe confide. Quænam eſt ciuitas plena po-
pulo, domina gentium, princeps prouinciarum? Nimirum illa ſancta ciuitas Hieruſalem mater
omnium noſtrum,cuius ciues atque populares,ſiue municipes ſumus nos quiq; credentium. Iſta Galat.4.
ante conſtitutionem mundi iam in præſcientia ſiue prædeſtinatione dei plena erar populo, nu-
merati apud illum erant qui ſunt vel futuri ſunt ex eius populo ſancto, populo electo. Hæc do-
mina gentium & princeps eſt prouinciarum, quia quantum iumentis humana natura pro digni-
tate rationis, tantum ipſa gentibus vel prouincijs pro dignitate fidei, pro cognitione vel amore

 ſui crea-

CAP. I. ſui creatoris præcellit. Quomodo factum eſt, vt iſta ſederet ſola, ficret quaſi vidua, penderet tributa? Nimirum præuaricando, ſcilicet peccante homine vno, homine primo, nam in illo peccauit, & præiudicium paſſa eſt vniuerſa poſterorum eius multitudo. Ex ea contigit vt ſederet ſola, ſederet quomodo vidua, virum ſuum deum non habens ciuitas ſancta, ſancta per fidem eccleſia de paradiſo proiecta, in hoc mundo peregrina exulando, moriendo, malo domino, id Rom.5. eſt, peccato ſoluens tributa pœnalia. Hoc veraciter initium doctrinæ eſt, vt credamus & confiteamur, quia omnes in Adam peccauimus, quatinus conſequenter per Chriſtum iuſtificemur in quem credimus.

In qua nocte plorans plorauerit, & in quibus maxillis eius lachrymæ eius.
BETH, *id eſt, domus.* CAPVT XIIII.

PLorans plorauit in nocte, & lachrymæ eius in maxillis eius. Non eſt qui conſoletur eam ex omnibus charis eius, omnes amici eius ſpreuerunt eam, & facti ſunt ei inimici.) Verè plorans plorauit in nocte, & ploratum eius audiuimus, ſi non dormiuimus in ipſa nocte. Verbi gratia. Cùm in perſona eius dicit ſanctus Iob. Pereat dies in qua natus ſum, & nox in qua dictum eſt, conceptus eſt homo. Noctem illam tenebroſus turbo poſſideat, non computetur in diebus anni, nec numeretur in menſibus. Sit nox illa ſolitaria, nec laude digna. Nox illa, diabolus eſt tenebrarum princeps, ſimulatè & per mendacem transfigurationem dies, verè autem nox. In illa autem nocte homo male-natus, & eius noctis filius factus eſt, acquieſcendo conſilijs eius nequam, & de ſecreta paradiſi requie quaſi de vulua in iſtam mortalitatis miſeriam proiectus eſt. In illa nocte, id eſt, pro illius noctis conſideratione, plorans plorauit illa domina gentium, illa princeps prouinciarum. Sed nunquid omnes qui ex illa ciuitate ſancta erant vel ſunt, iſtud plorando plorare nouerunt? Non vtique, imò ploratus iſte paucorum, ploratus iſtæ perfectorum eſt. Bene ergo cum dixiſſet, plorans plorauit in nocte, continuo ſubiunxit, & lachrymæ eius in maxillis eius. Maxillæ quippe huius dominæ, viri excellentes fuere, videlicet patriarchæ & prophetæ, qui velut maxillæ ſemper patentes in facie, & non vt pleræque corporis partes pannis contectæ, ipſi quoque pro excellentia gratiæ ſibi collatæ, meruerunt in ſancta dei eccleſia Hebr.11. non latere. In iſtis autem maxillis dominæ ſunt lachrymæ eius, iſti enim plorauerunt, peregrinos & aduenas ſe eſſe confitentes ſuper terram, & videmus quas imitemur lachrymas eorum, vt Eccle.2. riſum reputemus errorem, & gaudio dicamus, quid fruſtra deciperis. Ita plorante illa, non eſt inquit, qui conſoletur eam ex omnibus charis eius, imò omnes amici eius ſpreuerunt eam, & facti ſunt ei inimici. Oderunt enim hi, qui nunc rident amatores mundi, ploratum eiuſmodi, & quamlibet chari ſiue amici, id eſt, cognati ſint ſiue propinqui, ſeparantur & longe fugiunt ab ea ſenſibus contrarijs.

Quòd electorum vniuerſitas Iuda ſit, & quo migrans afflictionem vel ſeruitutem inciderit, GIMEL, *id eſt, plenitudo.* CAP. XV.

MIgrauit Iuda propter afflictionem & multitudinem ſeruitutis, habitauit inter gentes, nec inuenit requiem. Omnes perſecutores eius apprehenderunt eam inter anguſtias.) Iuda confeſſio interpretatur, quo nomine ciuitas illa rectè ſignificatur, cuius totum opus vel omne offi- Psal.121. cium confeſſio eſt. Vndè Pſalmi, cum dixiſſet. Illuc enim aſcenderunt tribus tribus domini, teſtimonium Iſrahel, continuò quaſi quæreres, ad quid illuc aſcenderunt, vel quid ibi ſunt facturi, ad confitendum, inquit, nomini domini. Quo ergo vel vnde migrauit? A luce ad tenebras, à requie ad laborem, à regno ad captiuitatem, à patre ad hoſtem, à vita ad mortem. Quare? Propter afflictionem & multitudinem ſeruitutis. Mira res. Nunquid afflictionem deſiderabat, & multitudinem ſeruitutis, & ideo migrauit? Non vtiq; ſed ſufficientiam, & libertatem ſe ſibi acquirere Matth.11. Iob.7. exiſtimault. Verùm quicquid illud eſt, quòd hoc modo quæſiuit quod extra deum inuenit, afflictio eſt & multitudo ſeruitutis. Idcirco dominus ipſe omnibus dicit. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis. Et ſanctus Iob. Quare, inquit, poſuiſti me contrarium tibi, & factus ſum mihimetipſi grauis? Mira & miſerabilis deceptio migrantis, quia dũ migrat ſpe diuinitatis, quàm fallax ſerpens promiſit, nihil aliud inuenit quàm afflictionẽ & multitudinem ſeruitutis, afflictionem videlicet mortalitatis, qua ſibimetipſi grauis ſit & multitudinem ſeruitutis peccati, tot enim dominis ſeruit, quot vitijs. Migrauit igitur de magno bono ad magnũ malum, & habitauit inter gentes, nec inuenit requiem. Hoc ad cætera mala peſſimum acceſſit, quòd habitauit inter gẽtes, vt, verbi gratia. iuſtus ille qui habitans inter Sodomitas vtiq; non inueniebat requiẽ, ſicut de illo 2.Pet.2. ſcriptum eſt. Et iuſtum Loth oppreſſum à nephandorum iniuſta ac luxurioſa conuerſatione eripuit, aſpectu enim & auditu iuſtus erat habitans inter eos qui de die in diem animam iuſtam iniquis operibus cruciabant. Adhuc audi. Perſecutores eius apprehenderunt eam inter anguſtias. Parum erat habitantem inter gentes aſpectu iniquorum operum cruciari, niſi & perſecutionibus compelleretur conſentire malis. Vndè Pſalmiſta ait congemiſcens. Hei mihi quia incolatus meus pro-

meus prolongatus eſt, habitaui cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea. Cùm his qui oderunt pacem, eram pacificus, cùm loquebar illis, impugnabant me gratis. Pſal. 119.

Quæ viæ lugent, eo quòd non ſint qui veniant ad ſolennitatem: & quæ ſit illa ſolennitas, quæ deſtructio portarum: vnde gemitus ſacerdotum, & ſqualor virginum. CAPVT XVI.

DELETH, *id eſt, tabulæ.*

VIæ Sion lugent, eo quòd non ſint qui veniant ad ſolennitatem. Omnes portæ eius deſtructæ. Sacerdotes eius gementes. Virgines eius ſqualidæ, & ipſa oppreſſa amaritudine.) Principalis quidem vna eſt via Sion Chriſtus, qui dicit. Ego ſum via, & ipſe vna principalis porta, ipſe nihilominus vnus & ſummus ſacerdos eſt Sion. Veruntamen & omnis qui alijs exemplo eius tam verbo prædicationis, quàm exemplo boni operibus, ad vitam ducatum præbent, viæ Sion & portæ eius atque ſacerdotes ſunt. Quàm ob cauſam iſtæ viæ lugent, & iſtæ portæ deſtructæ ſunt, & iſti ſacerdotes gemunt? Eo, inquit, quòd non ſint qui veniant ad ſolennitatem. Luctus iſte vel gemitus magnæ charitatis eſt, lugere quòd non ſint qui veniant, imò perpauci ſint qui veniant ad ſolennitatem veritatis & vitæ, quo multos perducere cupiunt, deſtructionem ſuimet libenter paſſuri, ſi modò ad illam ſolennitatem per occaſionem deſtructionis eorum multi venirent. Tales in pſalmo dicunt. Dediſti nos tanquàm oues eſcarum, & in gentibus diſperſiſti nos. Vendidiſti populum tuum ſine pretio, & non fuit multitudo in commutationibus eorum. Et eſt dictum à ſimilitudine alicuius qui rem ſuam vendit, & nullum vel paruum inde pretium accipit. Vendidiſti, inquiunt, id eſt, permiſiſti occidi populum tuum ſine pretio, & ſi aliquos pro eis recepiſti, non fuit multitudo in commutationibus eorum, non multos acquiſiſti ad comparationem occiſorum, quia fortaſsis vbi mille interficiebantur, vix duo vel duo conuertebantur. Propter hoc prædictæ lugent viæ vel portæ Sion, ſacerdotes gemunt, virgines eius ſqualidæ ſunt, id eſt, cœlibem vitam ducentes mundo huic deſpicabiles ſunt, & ipſa idcirco oppreſſa amaritudine. Sed hæc ipſa amaritudo fructum parit dulcedinis æternæ. Hic iam quatuor literæ vocibus iſtis præſcriptæ continuandæ ſunt. Plenum quippe proprijs ſenſum interpretationibus perficiunt. Aleph, doctrina. Beth, domus. Gimel, plenitudo. Deleth, tabulæ interpretantur. Porrò domus dei eccleſia eſt, & tabulis ſacra lex inſcripta eſt. Eſt igitur ſenſus. Doctrina eccleſiæ dei, plenitudo legis eſt, charitas eſt, cuius videlicet charitatis perfectæ lamentatio hæc eſt.

Iohan. 14.

Pſal. 43.

Quomodo hoſtes in capite facti & inimici locupletati ſunt, & paruuli eius in captiuitatem ducti. CAPVT XVII.

HE, *id eſt, iſta.*

FActi ſunt hoſtes eius in capite, inimici eius locupletati ſunt, quia dominus locutus eſt ſuper eam propter multitudinem iniquitatum eius. Paruuli eius ducti ſunt in captiuitatem à facie tribulantis.) Et hoc ad miſeriarum accedit cumulum, quòd qui hoſtes vel inimici ſunt eccleſiæ, principantur in hoc mundo, & capita populorum ſunt, locupletantur, & diuites ſunt, vndè & valentiores ſunt ad perſequendum, fortiores ad occidendum. Videlicet altior in hoc ſeculo Cain, quàm Abel, locupletior Eſau, quàm Iacob. Ita & in cæteris ferè vſque ad finem ſeculi. Hoc idcirco, quia dominus locutus eſt ſuper eam, propter multitudinem iniquitatum eius, vt videlicet occidente Cain, perſequente Eſau, recipiat ipſa in præſenti ſeculo, quòd meretur, & non cum illis in futuro puniatur. Sed illud magis dolendum, & penè inconſolabile eſt, quod nonnunquàm fit, vt paruuli eius ducantur in captiuitatem à facie tribulantis, id eſt, infirmi atque imperfecti filij eius corrumpantur exemplis, decipiantur perſuaſionibus, terreantur minis, atque ita cedant in prædam aduerſarijs.

De prælatis, & quomodo vel quando arietes abſque paſcuis abeant ſine fortitudine ante faciem ſubſequentis. CAPVT XVIII.

VAV, *id eſt, eſt.*

ET egreſſus eſt à filia Sion omnis decor eius. Facti ſunt principes eius velut arietes non inuenientes paſcua, & abierunt abſque fortitudine ante faciem ſubſequentis.) Hæc pro parte Sion infirmiore dicta, rectè intelliguntur. Nam ea quæ vera, & verè fortis eſt Sion, intus omnem decorem, intus habet omnem gloriam, iuxta illud. Omnis gloria eius filiæ regis ab intus. Cæterùm de illa quæ pro omni religione in oculis omnium gloriatur, rectè dicas, quia egreſſus eſt à filia Sion omnis decor eius. Item & hoc rectè dicas, quia facti ſunt principes eius velut arietes non inuenientes paſcua, & abierunt abſque fortitudine ante faciem ſubſequentis, quotieſcunque prælati ſic viuunt, quaſi ignorent mandata, quaſi non legerint ſcripturas, abſque fortitudine animæ ſubditi peccatis, cedentes impellentibus vitijs. Pſal. 44.

THREN CAP. I.

Illud verè lamentabile eſſe, quòd incolatus vel peregrinationis noſtræ non recordamur, niſi malis prementibus. CAPVT XIX.

ZAI, *id eſt, hec.*

ET recordata eſt Hieruſalem dierum afflictionis ſuæ, & præuaricationis omnium deſiderabilium ſuorum, quæ habuerat à diebus antiquis, cùm caderet populus eius in manu hoſtili, & non eſſet auxiliator. Viderunt eam hoſtes, & deriſerunt ſabbata eius.) Dies afflictionis Hieru-
Pſal.18. ſalem, dies præſentis vitæ ſunt. Nam vita hæc afflictio eſt, peregrinatio eſt, captiuitas eſt. Porrò deſiderabilia eius, quæ habuerat à diebus antiquis, eloquia ſunt vel iudicia domini, quæ in diebus antiquis accepit, deſiderabilia ſuper aurum & lapidem pretioſum multum, dulciora ſuper mel & fauum. Horum deſiderabilium acceptioni ſtatim præuaricatio obuenit, fecerunt enim
Exod.32. vitulum in Oreb, cum adhuc tabulæ ſcriberentur in monte Sina, & extunc non ceſſauerunt præ-
Deut.4. uaricari. Huius afflictionis ſuæ, quam diximus, & præuaricationis, horum deſiderabilium ſuorum, recordata eſt Hieruſalem. Sed quando recordata eſt? Cùm caderet populus eius in manu hoſtili, & non eſſet auxiliator, cum vacaret hoſtibus videntibus eam inſultare religioni, & deridere ſabbata eius. Hoc verè lamentabile eſt, quòd non aliter huius incolatus ſui, & peregrinationis ſuæ recordari poterat, niſi malis premeretur, niſi malis conculcaretur ab hoſtibus, niſi in manus gentium traderetur. Mallem, inquit, vt ſponte recordaretur, mallem vt & proſperis abundaret, & nunquam proſperis falleretur, vt & tranſitorijs vteretur, & æternorum nunquam obliuiſceretur.

Quòd peccato ſuperbiæ præcedente, anima inſtabilis fit, & de vitio in vitium cadat, & qui ſenſus horum quatuor elementorum, HE, VAV, ZAI, HETH. CAP. XX.

HETH, *id eſt, vita.*

PEccatum peccauit Hieruſalem, propterea inſtabilis facta eſt. Omnes qui glorificabant eam, ſpreuerunt eam, quoniam viderunt ignominiam eius. Ipſa autem gemens & conuerſa retrorſum.) Propterea, inquit, inſtabilis facta eſt, & de vitio in vitium cadit, quia peccatum peccauit.
Pſal.35. Non ergo pro ipſa inſtabilitate ſua deum accuſet, etenim non idcirco peccatum peccauit, quia deus eam inſtabilis naturæ condidit, ſed idcirco inſtabilis facta eſt, quia peccatum peccauit. Quòd peccatum? Peccatum ſuperbiæ, quæ & de angelis dæmones fecit. Vndè Pſalmiſta, cùm dixiſſet. Non veniat mihi pes ſuperbiæ, ſubſecutus adiunxit. Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem, expulſi ſunt, nec potuerunt ſtare. Hoc peccatum vniuerſa Hieruſalem primitus peccauit in Adam, vndè & ſic inſtabilis facta eſt, tam vanitate animi, quàm mortalitate corporis, vt nunquàm reſtitui poſſet, niſi per ſolam Chriſti gratiam. Deinde & ſingulariter quæque anima quæ viriliter ſtare non meretur, lapſa à priori ſtatu, ita vt qui prius glorificabant eam ſpernant, verſa vice, videntes ignominiam eius, ſpernant, inquam, gementem & conuerſam retrorſum, reſpiciat ſemetipſam, & inueniet, quia latens peccatum ſuperbiæ præceſsit, & propter illud inſtabilis facta ſit, ac de vitio in vitium ceciderit. Rurſus quatuor literas copulemus, HE, VAV, ZAI, HETH: HE, iſta. VAV, &, ZAI, hæc, HETH, vita interpretatur. Et eſt ſenſus. Iſta & hæc vita ſunt. Iſta, inquam, & quæcunque huiuſmodi ſunt perfecta, meditationi & memoriæ mandata, ad vitam proficiunt.

Quòd verè lamentabile ſit, ſordes in pedibus habere. CAPVT XXI.

THETH, *id eſt, bonum.*

SOrdes eius in pedibus eius, nec recordata eſt finis ſui. Depoſita eſt vehementer non habens conſolatorem. Vide domine, & conſidera, quoniam facta ſum vilis.) Sordes, inquit, eius in pedibus eius. Cuius eius? Dominæ gentium inclytæ & prouinciarum principis, quæ recordari debuiſſet finis ſui, vt terram ſordidam non tangeret pedibus, non ambiret terrena affectu cupiditatis, ſed corpore hic exulans, mente conuerſaretur in cœlis. Non ſic fecit, non ſic recordata eſt finis ſui, ſed depoſita eſt vehementer amando terram, & obliuioni tradendo altitudinem cœli, non habens conſolatorem, imò non quærens, nec præ oculis habens virum qui in cœlo eſt conſolatorem, dum vanam in terra quærit conſolationem. Dicat ergo nunc ſaltem commonita dum cadit populus eius in manu hoſtili, dicat, inquam, ſaltem nunc rediens ad cor præuaricatrix. Vide domine & conſidera, quoniam facta ſum vilis.

Qui ſenſus ſub interpretatione horum elementorum contineatur, THETH, IOD, *& quòd confeßio bonum ſit iuſtitiæ principium.* CAPVT XXII.

IOD, *id eſt, principium.*

MAnum ſuam miſit hoſtis ad omnia deſiderabilia eius, quia vidit gentes ingreſſas ſanctuarium ſuum, de quibus præceperas ne intrarent in eccleſiam tuam.) Idcirco confiteatur & verè dicat,

dicat. Vide domine & conſidera, quoniam facta ſum vilis, quia miſit hoſtis diabolus manum ſuam & polluit omnia deſiderabilia eius, & quia vidit gentes, id eſt, vniuerſas vitiorum phalanges, ingreſſas ſanctuarium pectoris ſui, de quibus pręceperas deus, vt eccleſiam tuam non ingrederentur. Iungamus hęc duo elementa, THETH IOD: THETH, bonum. IOD interpretatur principium. Et eſt ſenſus. Confeſsio iſta bonum principium eſt, dum dicitur. Vide domine & conſidera, quoniam facta ſum vilis, propter cauſas huiuſmodi. Nam iuſtus in principio accuſator eſt ſui. Pſal. 31

Quomodo priores ſancti dederint pretioſa quæque pro cibo ad refocillandum animam, id eſt, nondum rem, ſed ſpem obtinuerint promiſsionis, quàm audierant. CAP. XXIII.

CAPH, *id eſt, manus.*

OMnis populus eius gemens & quærens panem, dederunt pretioſa quæque pro cibo ad refocillandam animam. Vide domine & conſidera, quoniam facta ſum vilis.) Omnis, inquam, populus eius, videlicet pro meliori parte perfectorum, gemens & quærens panem. Nam omnis quidem populus dominæ & principis huiuſmodi gemendi cauſam habens, & pane indigens, veruntamen non omnis famem ſuam intelligens, non omnis panem ſuum quærere ſciens. Quem enim panem, niſi illum, quem propter pomum vetitum perdidit primus parens? Panem verum, qui eſt cibus angelorum, hæc domina non habebat, & idcirco fame populus eius deficiebat, tunc ſaltem omnis gemens & iſtum panem quærens, cùm apud inferos ſamelicus expectaret iſtum de cœlo deſcenſurum panem, daturum vitam mundo, redditurum dei viſionem, inimicitiarum pariete ſoluto. Interim antequam viuus iſte panis deſcenderet, deerunt pretioſa quæque ad refocillandam animam. Habuerunt enim pretioſam fidem, pretioſam dei dilectionem patres ſancti, & patriarchæ magni, & hæc dederunt pro cibo ſpei, qua ſuam refocillarent animam, ſed non refecerunt aut ſaturauerunt. Beata ſpe promiſsionis, quàm audierant, animas ſuas diu ſuſtentauerunt, & inde beati, quòd talem habere ſpem propter ſuam fidem, propter dilectionem & obedientiam ſuam meruerunt. Vide, inquit, domine & conſidera, quoniam facta ſum vilis. In quo vilis? In eo quòd propter vilem cibum ligni vetiti viuum panem amiſi, & omnis populus meus fame extabuit. Iohan. 6.

Quòd ait: Videte ſi eſt dolor, & cætera: & omnem dolorem vanum eſſe, qui accidit pro qualibet alia re caduca, & hæc duo elementa iuncta, CAPH, LAMECH, *quem ſenſum habeant.* CAPVT XXIIII.

LAMECH, *id eſt, cor.*

O Vos omnes qui tranſitis per viam, attendite & videte, ſi eſt dolor ſicut dolor meus. Quoniam vindemiauit me, vt locutus eſt dominus in die furoris ſui.) Qui, inquit, tranſitis per viam, qui cognoſcitis, qui confitemini, quia peregrini eſtis & aduenæ ſuper terram, manentem hic ciuitatem non habentes, ſed futuram inquirentes, vos omnes attendite & videte, ſi eſt dolor ſicut dolor meus, ſi eſt cauſa pro qua iure quis doleat extra cauſam, pro qua eſt dolor meus. Nempe omnis dolor qui non eſt meus, leuis eſt, & vanus, cùm ſit pro vanis & caducis rebus, ſicut econtrario omne gaudium, quòd non eſt meum, vanum eſt, eo quòd de vanitate pendeat rerum temporalium. Meus enim dolor vnde eſt? Ex eo quia vindemiauit me, vt locutus eſt dominus in die furoris ſui, dies furoris ille fuit, de quo primis hominibus dixit. Quocunque enim die comederitis ex eo, morte moriemini. Comederunt, & dies ille in quo comederunt, dies fuit furoris, qui furor & iuſtam animabus mortem, & iuſtam corporibus mortalitatem intulit. Tunc locutus eſt dominus, quòd puluis fuiſſem, & in puluerem reuerſura eſſem. Sicut tunc locutus eſt, ita extunc me vindemiauit, & vſque in finem vindemiare non deſinit, quotidie de vinea ſuccidendo botros meos, quotidie per mortem carnis auferendo filios meos. Iuncta hæc duo elementa. CAPH, id eſt, manus. LAMECH, quod interpretatur cor, iuncto ſenſu manum cordis, id eſt, opera requirunt eius quæ in corde eſt fidei. Alioquin quid fides proderit, cùm ſine operibus mortua ſit? Hebr. 13. Geneſ. 2.

Quòd propter humiliandam animam, mortalem fecerit deus conditionem corporis, & ipſam animam multis permiſerat paſsionibus affici. CAPVT XXV.

MEM, *id eſt, ex ipſis.*

DE excelſo miſit ignem in oſsibus meis, & erudiuit me, expandit rete pedibus meis, conuertit me retrorſum, poſuit me deſolatam, tota die mœrore confectam.) Ignem, inquit, miſit in oſsibus meis, de excelſo iudicij ſui ſolio, ignem vtique lamentabilem, ignem non lucentem, ſed conſumentem, excicantem, deuorantem. Ignis iſte mortalis conditio eſt, qua virilis iuuentus paulatim deſiccata in aridum contrahitur atque corrugatur ſenium, tandemq́ue omni humore conſumpto ſoluitur atque diſsipatur in fauillam & cinerem. Attamen hoc igne erudiuit me, vt diſcerem non ſuperbire, vt ſcirem incedere demiſſo capite, vt intelligerem quod Adam noluit

 intelli-

THREN CAP. II. intelligere, ſcilicet me, non deum, ſed puluerem eſſe. Amplius autem vt erudiret me, expandit rete pedibus meis, id eſt, legem dedit mihi. Quid enim lex, niſi rete expanſum pedibus meis? Rom. 7. Non quidem lex rete peccati, ſed peccatum non cognoui, niſi per legem. Nam concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret: Non concupiſces. Occaſione autem accepta, peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam. Ergo quando legem mihi dedit, & gratiam diſtulit, expandit quodammodo rete pedibus meis, atque hoc modo conuertit me retrorſum. Nam cum veniſſet mandatum, peccatum, quod ſine lege mortuum erat, reuixit. Ego autem mortua ſum, & inuentum eſt mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc eſſe ad mortem. Itaque poſuit Rom. 7. me deſolatam tota die, mœrore confectam, vt mœrens dicam. Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?

Quòd homo faciendo malum ſeruus ſit peccati, & non niſi per gratiam dei poterit liberari. CAPVT XXVI.

NVN, *id eſt, æternum.*

VIgilauit iugum iniquitatum mearum in manu eius, conuolutæ ſunt, & impoſitæ collo meo. Iohan. 8. Infirmata eſt virtus mea, dedit me dominus in manu, de qua non potero ſurgere.) Iugum enim, inquit, iniquitatum mearum vigilauit. Omnis enim qui facit iniquitatem, ſeruus eſt iniquitatis, quodammodo vigilãtis, ne ſeruus effracta compede, per noctem effugere poſſit. Vult enim interdum effugere ſeruus peccati, ſed eo negligenter volente & ſæpe multum dormitante, peccatum non dormit. Iniquitates meæ in manu eius conuolutæ ſunt, ad modum retis aut vinculorum, & impoſitæ collo meo, collo hominis, in quo ſuperbia ſedit, vndè & libẽter audiuit dictum illud. Eritis ſicut dij. Pugno & repugnare volo, ſed infirmata eſt virtus mea, quia nondum venit liberatrix gratia. Dedit me dominus in manu, de qua non potero ſurgere, ſubauditur, niſi venerit gratia eius liberans me.

Quòd in nullo patrum vel patriarcharum ſalus eſſe potuerit, & quòd ipſi quoque mortales fuerint: Et quid hæc tria elementa, MEM, NVN, SAMECH, *iuncta ſignificent.* CAPVT XXVII.

SAMECH, *id eſt, adiutorium.*

ABſtulit omnes magnificos meos dominus de medio mei, vocauit aduerſum me tempus, vt contereret electos meos. Torcular calcauit dominus, virgini filiæ Iuda.) Magnifici mei, electi mei, patriarchæ fuerunt, magni quidem & ſancti, ſed in nullo eorum mihi licuit gloriari, nec enim in aliquo eorum fuit ſalus. Abſtulit eos de medio mei, mortui enim ſunt, & nemo ex illis potuit eruere animam ſuam de manu inferi. Vocauit aduerſum me tempus, vt conterat illos electos meos, conſtituendo terminos eorum, quos præterire non poterunt, & hoc aduerſum me, vt non liceat mihi gloriari in homine. Hoc modo torcular calcauit virgini filiæ Iuda, id eſt, mihi filiæ ſuæ confeſsionis, quæ virgo eſſe, id eſt, nullum præter ipſum creatorem meũm aſpicere debui. Torcular, inquam, mihi calcauit, vt amaritudine inebriaret me, qui fructus eſt peccati. Tres iam dictæ coniungantur literæ. MEM, id eſt, ex ipſis. NVN, quod interpretatur æternum. SAMECH, id eſt, adiutorium. Et eſt ſenſus. Ex ipſis æternum adiutoriũ. Quibus ex ipſis? Videlicet quæ ſuperioribus quatuor elementis ſignificata ſunt, THETH, IOD, CAPH, LAMECH, id eſt, bono principio confeſsionis, & manu cordis, per quam intelliguntur opera fidei.

Quòd veræ antiquæ eccleſiæ idcirco fuerit plorandum, quia conſolator longè factus eſt. AIN, *id eſt, fons.* CAPVT XXVIII.

IDcirco ego plorans, & oculus meus deducens aquam, quia longe factus eſt conſolator à me, conuertens animam meam. Facti ſunt filij mei perditi, quoniam inualuit inimicus.) Idcirco, inquam, quia de excelſo miſit dominus ignem in oſsibus meis, quia vigilauit iugum iniquitatum mearum, quia abſtulit omnes magnificos meos, de medio mei. Amplius autem, quia longe factus Luce 11. eſt à me, & nondum venit qui venturus eſt conſolator Chriſtus dominus, qui conuertat animam meam in requiem & libertatem ſuam, & interim fiunt filij perditi, deſcendunt enim ad inferos, quoniam inualuit inimicus cuſtodiens atrium ſuum tanquàm fortis armatus, idcirco ego plorans, & idcirco oculus meus deducens aquam lachrymarum.

Quòd non potuerit Sion expandendo manus ſuas conſolari. CAPVT XXIX.

PHE, *id eſt, os.*

EXpandit Sion manus ſuas, non eſt qui conſoletur eam. Mandauit dominus aduerſum Iacob in circuitu eius, hoſtes eius. Facta eſt Hieruſalem quaſi polluta menſtruis inter eos.) Manus ſuas, id eſt, opera legis, & iuſtitias carnis expandit Sion, ſed propter opera illa non eſt qui conſoletur eam, non enim dominus per illa iuſtificat eam. Sed quid? Si taliter expanſis manibus, ſe iuſtificari arbitretur, mandauit dominus hoſtes eius, id eſt, peccata eius in circuitu eius, & multo plura,

plura, imò ſine comparatione multa ſunt peccata eius, & mille iuſtificationes eius, quaſi ſi ſit polluta menſtruis alio quoque propheta teſtante, cùm dicit. Facti ſumus vt immundi omnes nos, quaſi pannum menſtruatæ vniuerſæ iuſtitiæ noſtræ. Eſaiæ 64.

Quòd os domini ad iracundiam prouocauimus, videlicet culpam defendendo in Adam: & quid ſimul iſtæ tres literæ ſignificent, AIN, PHE, ZADI. CAPVT XXX.
ZADI, *id eſt, iuſtitia.*

IVſtus eſt dominus, quia os eius ad iracundiam prouocaui. Audite obſecro vniuerſi populi, & videte dolorem meum. Virgines meæ & iuuenes mei abierunt in captiuitatem.) Non, inquit, propheta in omnibus his deum accuſat Syon, nam iuſtus eſt dominus, & rectum iudicium eius, ſed accuſat ſemetipſam, quia os domini, ad iracundiam prouocauit, ſubauditur in Adam, in quo & peccauit. Et quomodo os domini ad iracundiam prouocauit? Videlicet quia peccatum ſuum defendit, etenim peccati defenſio iuſtæ iracundiæ cauſa extitit. Audite, inquit, obſecro vniuerſi populi, etenim vobis quoque annuntiandum eſt, vt audiatis & dolorem meum videbitis, quia virgines meæ & iuuenes mei in captiuitatem abierunt, imò & in captiuitate nati ſunt. Virginum mearum, iuuenum meorum, id eſt, omnium ad me pertinentium, paruorum atque magnorum, infirmorum atque fortium, non hic locus eſt, non hoc regnum, ſed incolatus & exilium. Hoc vos audite, & ad veram & manentem ciuitatem, ô vniuerſi populi ſimul properate. Iunctæ ſimul tres literæ, AIN, id eſt fons, PHE, quod interpretatur os. ZADI, id eſt, iuſtitia conſignificant ſenſum hunc. Fons oris iuſtitiæ. Nempe, talis lamentatio, talis confeſsio fons eſt oris, cui ſubeſt vena iuſtitiæ, veritatem ſubminiſtrans, vt non deum accuſet, ſed ſe.

Quoties eccleſia ſacerdotes ſibi conſtituit, toties deceperunt eam, de his intelligi, qui ſemetipſos paſcunt, & quæ ſua ſunt, quærunt. CAPVT XXXI.
COPH, *id eſt, vocatio.*

VOcaui amicos meos, & ipſi deceperunt me. Sacerdotes mei, & ſenes mei in vrbe conſumpti ſunt, quæſierunt cibum ſibi, vt refocillarent animam ſuam.) Quos, inquis, vocaui amicos meos? Sacerdotes meos, ſenes meos. Quoties ſacerdotes mihi conſtitui, quoties ſenes mihi præfeci, toties amicos maos mihi vocaui, vt viderent dolorem meum, vt conſolarentur me, vt lenirent malum meum. At ipſi quoque deceperunt me, erant enim amici menſæ, quærentes quæ ſua eſſent, non quærentes filiorum meorum ſalutem. Quotuſquiſque enim talium fuit amicorum, qui verum redderet amicitiæ fructum? Vix ipſe Aaron ſuum executus eſt officium, ſicut decebat amicum. Ferè omnes in vrbe conſumpti ſunt, id eſt, in cauſa mea quaſi non eſſent obmutuerunt, quia quæſierunt ſibi cibum, vt refocillarent animam ſuam, quæſierunt lucrum ſuum ſibi, & iuxta prophetam paſtores vocati non gregem, ſed ſemetipſos paſcebant. Ezech. 34.

Quomodo in illo in quo omnes peccauimus venter noſter conturbatus ſit, & cor noſtrum ſubuerſum, id eſt, corpus mortale factum eſt: & quid duo hæc elementa, COPH, RES, *iuncta ſignificent.* CAP. XXXII.
RES, *id eſt, caput.*

VIde domine quoniam tribulor, venter meus conturbatus eſt, ſubuerſum eſt cor meum, in memetipſa, quoniam amaritudine plena ſum. Foris interfecit gladius, & domi mors ſimilis eſt.) Quoniam vocaui amicos meos, & ipſi deceperunt me, tu domine qui ſolus laborem & dolorem conſideras, vide quoniam tribulor, quoniam venter meus conturbatus eſt, & cor meum ſubuerſum eſt, id eſt, quoniam homo totus duplici morte mortuus eſt, venter meus, id eſt, quod exterius eſt hominis mortale eſt, & idcirco iam mortuum, quia certiſsimè moriturum eſt. Porrò cor meum, id eſt, quod interius eſt hominis, iamdudum mortuũ eſt, videlicet ex quo peccatum admiſſum eſt. Ita foris & intus amaritudine plena ſum. Quid dixerit venter meus conturbatus eſt, & cor meũ ſubuerſum eſt, penè expoſuit ſubiungendo. Foris interfecit gladius, & domi mors ſimilis eſt. Nam foris quaſi in ventre intarſecit gladius, dum iuſta ſententia mortis anima à corpore ſeparatur, domi autem, id eſt, in corde mors ſimilis eſt, dum ſicut ſeparatione animæ corpus moritur, ita ſeparatione dei anima mortua eſt. Iungamus duo hæc elementa, COPH, quod interpretatur vocatio, & RES, quod interpretatur caput, vt vocationem capitis, id eſt Chriſti, qui eccleſiæ caput eſt, intelligamus. Nam quia vocaui, inquit, amicos meos, & ipſi deceperũt me, vocat nunc caput ſuum Chriſtum, dicendo. Vide domine quoniam tribulor, ſperans quòd per illum & conturbationem ventris, & ſubuerſionem cordis reparatura ſit, id eſt, quòd tam corporis quàm animæ reſurrectione reſurrectura ſit.

Threnor. CAP. I.

Quomodo inimici, id eſt, maligni ſpiritus in malo generis humani lætati ſint, & quomodo è regione lætabitur ſuper illos eccleſia in die iudicij. CAPVT XXXIII.

SIN, id eſt, dentes.

AVdierunt, quia congemiſco, & non eſt qui conſoletur me, omnes inimici mei audierunt malum meum. Lætati ſunt, quoniam tu feciſti. Adduxiſti diem conſolationis, & fient ſimiles mei.) Qui nam inimici mei audierunt malum meum, & lætati ſunt? Draco ille magnus, ſerpens antiquus, qui vocatur diabolus, & ſatanas, & angeli eius audierunt, quia ingemiſco, & irridentes dicunt, non eſt qui conſoletur eam. Audierunt (inquam) iſti inimici mei malum meum, & quaſi triumphum ducentes pro victoria lætati ſunt, captiuitatem vniuerſam quam in primo homine cœperunt agentes cum inſultatione, ante ſuperbiæ ſuæ currum. Sed quid? Mihi adduxiſti diem conſolationis, adduxiſti, inquam, nam ita certum eſt, quaſi iam adduxeris, promiſiſti enim Abrahæ deus qui non mentiris, diem conſolationis, diem Chriſti videntibus inimicis meis, qui nunc lætantur, quoniam tu malum meum iuſta ira feciſti. Et cum adduxeris diem conſolationis, fient ſimiles mei. Quomodo ſimiles mei? Nimirum vt ego verſa vice audiam, imò & videam malum eorum in die iræ & reuelationis iuſti iudicij tui.

Quomodo vindemiandi ſint illa vindemia irrecuperabili, damnatione irreuocabili, habente eccleſia diem conſolationis, & quid duo elementa nouiſſima, Sin, Thau, iuncta ſignificent. CAPVT XXXIIII.

THAV, id eſt, ſigna.

INgrediatur omne malum eorum contra te, & deuindemia eos, ſicut deuindemiaſti me, propter omnes iniquitates meas. Multi enim gemitus mei, & cor meum gemens.) Omne (inquit) malum eorum ingrediatur coram te, & deuindemia eos. Nam ingreſſum eſt quidem iam malum eorum coram te, ſed non omne. Et vindemiaſti iam, ſed non deuindemiaſti eos. Olim quippe malum eorum, id eſt, ſuperbia qua ſuper cæteros angelos tumuerunt, dicente principe eorum diabolo, ſimilis ero altiſſimo, hoc, inquam, malum eorum coram te, ingreſſum eſt, & pro hoc vindemiaſti, id eſt, iudicaſti eos de cœlo nanque proieciſti, & in iſtum caliginoſum aerem deuol-
Eſaie 14. uiſti eos. At verò malum illud alterum, quo me pſalma tuum per ſerpentem deceperunt, nondum coram te ingreſſum eſt, nondum tuo iudicio requiſitum eſt, quod ex me erat malum coram te ingreſſum eſt, etenim tu requiſiſti, primùm dicens viro Adam. Vbi es? quis enim indicauit tibi, quòd nudus eſſes, niſi quòd ex ligno quo præceperam tibi ne comederes, comediſti? deinde dicendo mulieri, quare hoc feciſti? Ita quod ex me erat malum coram te ingreſſum eſt, & pro hoc vindemiaſti me primùm dicendo mulieri, multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos, & in dolore paries filios tuos, deinde tam viro quàm mulieri, quia puluis es, & in
Gene. 3. puluerem reuertèris. Non ita tunc quod ex diabolo erat malum coram te ingreſſum eſt, neque enim requiſiſti, aut pœnam intuliſti pro eo quòd ſerpentem ingreſſus hominem decepit. Igitur omne malum eorum, omne malum diaboli, & angelorum eius, ingrediatur coram te, in nouiſſimo magni iudicij die, & qui me iam vindemiaſti, tu illos deuindemia, vindemia irrecuperabili, damnatione interminabili. Nec enim mirentur ſolummodo vindemiari, quod iam factum eſt eis, quando de cœlo proieciſti eos, ſed & deuindemiari digni ſunt, vt tollantur in ignem æternum, & non requirantur in omnia ſecula ſeculorum. Porrò mihi (vt iam ante dixi) adduces diem conſolationis. Quare? Quo iudicio? Iudicio miſericordiæ, multi enim gemitus mei, & cor meum mœrens, quæ ſunt inſignia pœnitentiæ. Duo hæc elementa nouiſſima SIN, quod interpretatur dentes, & THAV, id eſt, ſignum, adinuicem copulemus, vt dicamus ſic, dentium ſigna. Porrò per dentium ſigna omnis intelligitur ſancta ſcriptura, quia dentibus formatur omnis loquela. Quid hoc ad rem præſentem? Videlicet, vt quod perpulchrum eſt intelligamus ea, quæ ſub iſtis continentur literis duabus illa eſſe, quę nobis categorizat omnis ſcriptura diuinitus inſpirata. Quid enim aliud nobis prædicat, niſi poſt illud malum decepti hominis pro quo lætati ſunt omnes inimici, adducendum fuiſſe eccleſiæ diem conſolationis, id eſt, primum aduentum CHRISTI filij dei, & poſt hæc futurum eſſe iudicium, quo diabolus & angeli eius, & cum illis omnes impij deuindemiandi ſunt, & mittendi in ignem æternum? Hac ergo lamentatione finita, quid ſequens cauſæ habeat breuiter dictum ſuperius, & adhuc dicendum eſt.

Quòd ſequenti alphabeto illius temporis lamentatio ſubtexitur, quando Nabuzardan Hieruſalem igni ſuccendit, ſimulq́; cum ea domum domini combuſſit.

CAPVT XXXV.

4. Reg. 25. Hier. 39. 52. OMnem quæ in ſequenti alphabeto ſubtexitur lamentationem, ſuper illa intelligemus terrena Hieruſalem, quam tunc temporis Nabuzardan princeps exercitus ſeruus regis Babylonis, ſuccen-

nis,ſuccendit, & combuſsit igni, ſimulque cum ea domum domini, & domum regis,muriſque Hieruſalem in circuitu deſtructis, reliquias quoque vulgi tranſtulit in Babylonem, tantum de pauperibus terræ relinquens vinitores & agricolas. Hoc verè ſancto & ſapienti viro lamentabile fuit,non ſolum propter ipſam magnitudinem cædis & incendij,verùm & propter duritiam gentis peccatricis,quia non propter peccata exigua factum eſt, vt tanta populo ſuo deus qui naturaliter miſerator eſt & miſericors, mala inſerret. Ad huius alphabeti lamentationem diſponendi ſunt omnes,qui hodie quoque in verbis mendacij cõfidunt, quemadmodum illi quibus lamentator iſte prius dicebat. Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes, templum domini, tem- Hiere.7.
plum domini,templum domini eſt. Etenim hodie quoque ſunt plerique infantes, qui auro vel argento,& marmorum cruſtis atque pulchris parietibus templi manufacti,deum qui ſpiritus eſt, putent delectari, & de ſemetipſis non perpendunt quales ſint, vel quòd debeant ipſi eſſe templum ſanctum dei,teſtante Apoſtolo,cùm dicit. Templum dei ſanctum eſt,quòd eſtis vos. Talibus igitur proponatur alphabetum hoc.

Quo reſpectu Hieruſalem vocauerit ſcabellum pedum domini, & quomodo illam dominus de cœlo in terram proiecerit. ALEPH CAPVT XXXVI.

QVomodo obtexit caligine in furore ſuo dominus filiam Syon,proiecit in cœlo in terram in- CAP. II.
clytam Iſrael,& non eſt recordatus ſcabelli pedum ſuorum,in die furoris ſui.) Scabellum pedum domini,ciuitatem Hieruſalem nuncupauit, videlicet eo reſpectu, quo & ciuitatem illam ſancta ſcriptura nominare cõſueuit,nimirum propter cultum diuinæ religionis, & templum nominis domini,quod iuxta rationem temporis qualicunque ritu primitus in ea ciuitate celeberrimum fuit. Nam & propter eandem cauſam in omni ſcriptura ſancta typum gerit eccleſiæ Chriſti,in qua nunc per omnem terram vero ritu inuocatur nomen domini. Et tunc quidem,quia in illa ſola ciuitate inuocabatur nomen domini, ſola merebatur dici, ſcabellum pedum domini, nunc autem quia in omni terra inuocatur nomẽ domini, & omnis terra plena eſt eccleſijs Chriſti, rectè omnis terra meretur dici ſcabellum pedum domini. Vndè eſt illud propheticum, id
eſt,de futuro dictum. Cœlum mihi ſedes eſt, terra autem ſcabellum pedum meorum. Et do- Eſaie 66.
minus in euangelio cùm dixiſſet neque per cœlum iuraueris, quia thronus dei eſt, continuò Matth.5.
ſubiunxit, neque per terram, quia ſcabellum pedum eius eſt. Iam quippe res in præſentiarum
erat, vt fieret quod Pſalmiſta cecinerat. Exaltare (inquiens) ſuper cœlos deus; & ſuper omnem Pſalm.107.
terram gloria tua. Nunc vide quàm eleganter, quàm magnifica ſimilitudine tumultum ruentis miſeræ ciuitatis expreſsit,dicendo,& non eſt recordatus ſcabelli pedum ſuorum in die iræ furoris ſui. Quaſi regem aut quempiam perſonatum patrem, oculis oſtendit, ſedentem in alta ſede, ſcabellum habentem ſub pedibus ſuis,tanto furore excitatum, tanta ira commotum, vt pedibus ſe non tenentibus,ſcabellum ſuum longè proiecerit,dum neſcit, dum præ ira nõ attendit,quantum nociturum hoc ſit pendentibus pedibus ſuis. Quaſi hoc impetu, filiam Syon, inquit,& inclytam Iſrael de cœlo in terram, de omni dignitate in omnem ignominiam proiecit, & caligine amentiæ ruentem inuoluit.

Superbiæ culpam fuiſſe, pro qua Hieruſalem vel templum præcipitari debuerit. BETH. CAPVT XXXVII.

PRæcipitauit dominus, nec pepercit omnia ſpecioſa Iacob, deſtruxit in furore ſuo munitiones virginis Iuda, & deiecit in terram. Polluit regnum & principes eius.) Quod dixerat, proiecit de cœlo in terram inclytam Iſrael, hoc iterum repetiuit, dicendo, præcipitauit nec pepercit. Itemque tertio, virgines Iuda deiecit in terram. Cunctis vocibus iſtis qualitatem culpæ deſignauit, & ſuperbiæ culpam fuiſſe oſtendit, pro qua Hieruſalem deſtructa ſit. Et magnum vtique ſuperbiæ malum, pro qua nec virginibus pepercisse, aut vnquam parcere credendus ſit.

Quòd ruinæ illius cauſa fuerit, quia cornu Iſrael deus confregit. GIMEL. CAPVT XXXVIII.

COnfregit in ira furoris ſui omne cornu Iſrael,auertit retrorſum dexteram ſuam à facie inimici,& ſuccendit in Iacob,quaſi ignem flammæ deuorantis in gyro.) Amplius hic ſuperbiam vicino vocabulo expreſsit, dicendo. Confregit cornua Iſrael, ſuperbum quippe cornutum dici vſitatum & frequens eſt. Hic igitur nõ immeritò deus dexteram ſuam auertit retrorſum, vt non auxiliaretur,aut ſubſiſtere faceret Iſrael, ante faciem inimici, non quòd facturam ſuam contemneret,ſed quòd co[r]nutos eſſe homines indignè ferret. Quare autẽ nõ dixit, & ſuccendit ignem, ſed ſuccendit in Iacob quaſi ignem flammæ deuorantis in gyro? Nonne reuera ſuccenſus fuit ignis,quo Nabuzardan ſeruus regis Babylonis ciuitatem & templum combuſsit? Ergo illud vult intelligi,

THREN. CAP. II. intelligi, quòd ciuitas illa vento ſuperbiæ ſuæ quaſi ignem conflando gentium contra ſe odia concitauerit, & ille fuerit quaſi ignis flammæ deuorantis in gyro, quem vt efficientem cauſam ignis elementaris conſecuta ſit.

Quòd deus ſuperbientibus inimicus ſit, & idcirco ſic dixit: Tetendit arcum ſuum.

DALETH. CAPVT XXXIX.

Iacobi 4. TEtendit arcum ſuum, quaſi inimicus, firmauit dexteram ſuam, quaſi hoſtis, & occidit omne quod pulchrum erat viſu in tabernaculo filiæ Syon. Effudit quaſi indignationẽ ſuam.) Quia ſuperbiæ cornu in cauſa fuit, deus autem ſuperbis reſiſtit, idcirco non quaſi pater virgam arripuit, ſed quaſi inimicus arcum ſuum tetendit, & quaſi hoſtis dexteram ſuam firmauit, vt videlicet ſagittam ſuam fortiter excuſſam per cor eius traijceret, vt gladium ſuum firmiter impactum vſq; ad vitalia deprimeret, vt facere inimici vel hoſtis eſt. Non enim, vt ſæpe factum eſt, tradidit populum ſuum in manus gentium, ita vt in terra ſua degentes victorum ferrent imperium, ſed occidit omne quod pulchrum erat viſu in tabernaculo filiæ Syon, id eſt, omne quod delectabat, & quo deum putabat delectari laſciua iuuencula Syon. Et effudit quaſi ignem indignationẽ ſuam, vt ſic omnia tolleret indignatus, ſicut ignis totam deuorat ſtipulam.

Quòd non dixerit: factus eſt dominus inimicus, ſed velut inimicus: & quòd nec res nec vocabulum inimici, in deum cadat.

HE. CAPVT XL.

FActus eſt dominus velut inimicus, præcipitauit Iſrael, præcipitauit omnia mœnia eius, diſsipauit omnes munitiones eius, & repleuit in filia Iuda humiliatum & humiliatam.) Dominus
Exodi 4. (inquit) qui dicebat ad Pharaonem, filius primogenitus meus Iſrael, dixi tibi, dimitte filium meum, ille pater & dominus, factus eſt quaſi inimicus. Notandum diligenter, quia non dixit, factus eſt inimicus, ſed factus eſt quaſi inimicus. Nam inimici nec res nec vocabulum in deum cadit. Inimicus quippe is eſt, qui iura violat, qui iuſta tollit aut negat, cuius ex parte deficit aut perit fructus amicitiæ, pax. Dominus igitur non inimicus, ſed quaſi inimicus factus eſt, tollendo ſiue occidendo omne quod pulchrum erat viſu in Syon, præcipitando Iſrael, præcipitando omnia mœnia eius, diſsipando munitiones eius, replendo in filia Iuda humiliatum & humiliatam, vtpote inimicitias gerens, non aduerſus homines, ſed aduerſus ſuperbiam.

Quomodo ciuitatem illam vel templum tentorium domini vocauerit.

VAV. CAPVT XLI.

ET diſsipauit quaſi hortum tentorium ſuum, demolitus eſt tabernaculum ſuum. Obliuioni tradidit dominus in Syon feſtiuitatem & ſabbatum, & in opprobrium & indignationem fu-
Hebræ. 11. roris ſui regem & ſacerdotem.) Tentorium ſiue tabernaculum domini erat templum illud auguſtiſsimum, nam in illo quaſi in tabernaculo, quod ad horam figi ſolet, militabat nomini domini fides peregrinantium, manentem hic ciuitatem non habentium, ſed futuram inquirentium.
4. Reg. 25. Hoc diſsipauit quaſi hortum, nec pluris fecit ſanctum nominis ſui locum, quàm vilem hortum holerum. Feſtiuitatem & ſabbatum quæ vtiq; viſu pulchra erant, obliuioni tradidit, regem & ſacerdotem in indignationem furoris ſui opprobrium tradidit. Hoc deniq; non prætereundum, quia probroſè ſic regem proiecit, vt in oculis eius occiſis ipſius filijs, tunc demum oculos eius erueret rex Babylonis.

Quid ſit, vocem dederunt in domo domini ſicut in die ſolenni.

ZADI. CAPVT XLII.

REpulit dominus altare ſuum, maledixit ſanctificationi ſuæ, tradidit in manus inimici muros turrium eius, vocem dederunt in domo domini ſicut in die ſolenni.) Quærebas quid ſuperius dixiſſet, & non eſt recordatus ſcabelli pedum ſuorum, in die furoris ſui, ecce aperuit dicendo manifeſtè, reppulit altare ſuum, maledixit ſanctificationi ſuæ. Porrò magnitudinem doloris, & miſeriarum tumultum quàm vehementer expreſsit, dicendo. Vocem dederunt in domo domini, ſicut in die ſolenni. Ac ſi diceret. Nunquàm altius in gaudio ſolennitatis cecinerant, quàm nunc in anguſtia & dolore ſuo clamauerunt.

Quomodo tetenderit ſuper illam Syon funiculum tempus captiuitatis ſeptuaginta annorum.

HETH. CAPVT XLIII.

COgitauit dominus diſsipare murum filiæ Syon, tetendit funiculum ſuum & non auertit manum ſuam à perditione. Luxitq́ue antemurale, & murus pariter diſsipatus eſt.) Non caſu hæc acciderunt, ſed dominus iſta cogitauit, dominus cum conſilio hæc egit poſcente ratione vtilitatis, illo cogitante, illo negotij ſummam in libra rationis appendente, placitum fuit vt diſsiparetur murus filiæ Sion, vt vanitas eius ex aduerſis aliquam caperet inſtructionem. Et ipſe tetendit ſuper eam

per eam funiculum ſuum longitudinis ſeptuaginta annorum, & cogitauit non auertere manum ſuam à perditione, id eſt, captiuitatem finire ante conſummationem tot annorum, nec ante reædificabitur antemurale & murus qui pariter diſsipatus eſt.

Quæ portæ eius, & qui vectes quos dominus contriuit, vt prophetæ eius non inuenirent viſionem à domino. THET. CAPVT XLIIII.

DEfixæ ſunt in terra portæ eius, perdidit & contriuit vectes eius, regem eius, & principes eius in gentibus, non eſt lex, & prophetæ eius non inuenerunt viſionem a domino.) Portarum Eſaie 59.
quoque altitudo, vectiumque firmitas inter illa numerantur, quæ viſu pulchra erat, & iſtæ portæ ciuitatis cum vectibus ſuis contritis atque perditis in terram defixæ ſunt, pro cauſa quam alius propheta congemit, quia conuerſum eſt retrorſum iudicium & iuſtitia longè ſtetit, & quia corruit in platea veritas, & æquitas non potuit ingredi. Metaphoricos tamen regem, & principes. Legem & prophetas vult intelligi. Nam quaſi quæreres quas portas in terram defixit, quos vectes perdidit & contriuit? Regem, inquit, & principes eius in gentibus, non eſt lex, & prophetæ eius non inuenerunt viſionem à domino. Et congrua ſatis transformatio, quia videlicet vbi non eſt rex, neque princeps, vbi auctoritate ſua non vtitur lex, quæ in gentibus non eſt, vbi prophetis oracula cœleſtia clauduntur, & dei viſiones ſubtrahuntur, ſic eſt populus quaſi ciuitas patens abſque portis & vectibus.

Quomodo ſederint in terra & conticuerint ſenes, & cinere capita ſua conſperſerunt virgines. IOD. CAPVT XLV.

SEderunt in terra, conticuerunt ſenes filiæ Syon, conſperſerunt cinere capita ſua. Virgines Hieruſalem accincti ſunt cilicijs, abiecerunt in terra capita ſua virgines Iuda.) Erecti prius ſenes filiæ Syon, & multa loquentes, nunc præcipitati, & fracto ſuperbiæ cornu mutilati ſederunt taciturni in terra, tantum ab illa deturbati, quam habebant, confidentia templi domini, quantum à cœlo diſtat terra. Virgines Hieruſalem virgines Iuda cinere quod inſigne dolorum eſt, con- Eſaie 9.
ſperſerunt capita ſua, & non habentes ſponſos quibus pararentur, abiecerunt capita ſua in terra, & ita completum eſt quod alius propheta prædixerat. Propter hoc ſuper adoleſcētulas eius non lætabitur dominus, & pupillorum eius, & viduarum non miſerebitur.

Cur nunc dicit: Defecerunt præ lachrymis oculi mei, qui antea dixerat: Propterea da filios eorum in famem, &c. CAPH. CAPVT XLVI.

DEfecerunt præ lachrymis oculi mei, conturbata ſunt viſcera mea, effuſum eſt in terra iecur meum ſuper contritionem filiæ populi mei, cum deficeret paruulus, & lactens in plateis oppidi.) Cum, inquit, deficeret paruulus & lactens, tunc defecerunt præ lachrymis oculi mei, & viſcera mea, imò pietatis tumultu conturbata ſunt, & iecur meum quod ſanguinis eſt fons, in terra effuſum eſt. Quid enim? Nũquid poterat naturalis affectus carnis & ſanguinis rationis ſequendo iudicium perſiſtere in altitudine zeli? Dicebam antequam hæc fierent, propterea da filios Hiere. 8.
eorum in famem, & deduc eos in manus gladij. Fiant vxores eorum abſq; liberis & viduæ, & viri earum interficiantur morte. Hæc, inquam, & his ſimilia dicebam, concordando per ſpiritum iudicio & iuſtitiæ tuæ. At vbi mala ipſa venerunt, & res oculis exhibita eſt, vicit pietas, & à ſupernis iudicijs relapſa in ſemetipſam vulnerata ruit natura.

Quomodo infantes ad vbera pendentes fame cruciati, animas exhalabant. LAMECH. CAPVT XLVII.

MAtribus ſuis dixerunt, vbi eſt triticum & vinum, cum deficerent quaſi vulnerati in plateis ciuitatis, cum exhalarent animas ſuas in ſinu matrum ſuarum.) Quomodo interea lachrymas tenerent oculi? Mixta anguſtiæ ſimplicitate vel ſimplicitati anguſtia, matribus ſuis tabidis & fame marceſcentibus dicebant paruuli, vbi eſt triticum, vbi eſt vinum, pro ætate non diſcernentes vtrum per laborem acquirere, an ex natura ſua proferre ſolerent matres triticum & vinum, & hæc dicentes in ipſo eiulatu, quaſi vulnerati, imò verè famis aculeo tranſuerberati deficiebant, & quod humanitati viſu intolerabile erat, in ſinu matrum ſuarum à ſiccis vberibus decidentes animas ſuas exhalabant.

Quomodo Hieruſalem impœnitentia ſua nulli potuerit aſsimulari, & idcirco dicat quis medebitur tui? MEM. CAPVT XLVIII.

CVi comparabo te, vel cui aſsimulabo te filia Hieruſalem? Cui exæquabo te & conſolabor te virgo filia Syon? Magna enim vult mare contritio tua, quis medebitur tui?) Nunquid, ait: Niniuitis comparabo te? Non vtique, nam pœnitentiam egerunt, ad prædicationem Ionæ.

Nunquid

THREN. CAP. II. Matth. 2. ibidem II. Nunquid Tyro aut Sydonijs exæquabo te? Non vtique, nec enim facta & dicta ſunt in illis, quæ facta & dicta ſunt in te. Si in illis facta fuiſſent, olim in cinere & cilicio pœnitentiam egiſſent. Tui ergo quis medebitur? Non profectò ipſe, ſi de cœlo venerit, medicorum medicus. Magna eſt, velut mare contritio tua, & quicunque accedit ad medendum, perſecutionum & ipſius mortis in te patitur naufragium.

Qualiter prophetas mendaces, & ipſam quòd eos audierit, increpet.

NVN. CAPVT XLIX.

Hiere. 28. PRophetæ tui viderunt tibi falſa & ſtulta, nec aperiebant iniquitatem tuam, vt te ad pœnitentiam prouocarent, viderunt autem tibi aſſumptiones falſas & eiectionis.) Vbi nunc propheta tuus ille Ananias filius Azur, qui tulit catenam de collo meo, & confregit eam, dicens. Hæc dicit dominus. Sic confringam iugum Nabuchodonoſor regis Babylonis poſt duos annos dierum de collo omnium gentium? Et cæteri prophetę tui vbi ſunt, qui dicebant, non videbitis gladium, & fames non erit in vobis, ſed pacem dabit vobis dominus in loco iſto? Dicebam ego, falſo prophetæ iſti vaticinantur viſionem mendacem, & diuinationem fraudulentam, & ſeductionem cordis ſui prophetant vobis, & non audiſtis me. Ecce res ipſa probat, quia viderunt tibi falſa & ſtulta, nec aperiebant iniquitatem tuam medici tam imperiti, quàm infideles, vt te ad pœnitentiam prouocarent.

Illud quoq; ad cumulum miſeriarum acceßiſſe, quòd tranſeuntes inſultando plauſerunt ſus per eam. SAMECH. CAPVT L.

3. Reg. 10. PLauſerunt ſuper te manibus omnes tranſeuntes per viam, ſibilauerunt & mouerunt caput ſuum ſuper filiam Hieruſalem. Hęccine eſt vrbs (dicentes) perfecti decoris, gaudium vniuerſæ terræ?) Hæccine eſt, inquiunt, O quanta mutatio rerum. Vrbs perfecti decoris, vniuerſæ terræ gaudium, cui de vniuerſa terra conuehebatur aurum, cui non erat argentum, nec alicuius pretij putabatur, quia claſſes eius ibant per mare deferentes aurum, tantaque illi erat argenti abundantia, quanta lapidum, hæccine illa eſt? Hæc dicentes manibus plauſerunt, ore ſibilauerunt, caput ſuum ſuper te mouerunt.

Quàm verè inſultauerint, cum & poſt ſeptuaginta annos, ſoluta ſeruitute, ne reædificaretur ciuitas, vehementer obſtiterint.

AIN. CAPVT LI.

1. Eſdra 4. APeruerunt ſuper te os ſuum omnes inimici tui, ſibilauerunt & fremuerunt dentibus, & dixerunt, deuorabimus. En iſta eſt dies quam expectabamus, inuenimus, vidimus.) Dolenda exprobratio. Lamentabilis inſultatio. Nam quid putas, quantum inſultauerunt, quàm volentibus animis expectatum deſolationis tuæ diem viderunt, qui & poſt ſeptuaginta annos, tam diutino miſeriarum tuarum nondum ſatiati ſpectaculo, cum ſoluta eſſet captiuitas, & exiſſet ſermo vt reædificaretur ciuitas, totis conatibus impedierunt regi Artaxerxi ſcribentes epiſtolas, vt mutaret edictum, inſuper armis parati ad opus impediendum.

Quomodo illud non tam per Nabuzardan, quàm domini iudicio factum ſit, qui & per Moyſen talia prædixit. PHE. CAPVT LII.

FEcit dominus quæ cogitauit, compleuit ſermonem ſuum, quem præceperat à diebus antiquis, deſtruxit & non pepercit, & lætificauit ſuper te inimicum, exaltauit ſuper te cornu hoſtium tuorum.) Non, inquit, Nabuzardan aut ipſe Nabuchodonoſor rex Babylonis hæc fecit tibi, ſed dominus ipſe cogitauit, & ipſe fecit. Quid enim? Nunquid noui aliquid cogitauit? Nunquid non hæc tibi facere, id fuit ſermonem complere quem præceperat à diebus antiquis? Nunquid non antiquitus præcepit Moyſi, quia ſi audire nolueris vocem domini dei tui, hæc & hæc venient tibi, & ducet dominus te, & regem tuum quem conſtitueris ſuper te, in gentem quam ignoras tu & patres tui, & ſeruies dijs alienis?

Quid clamauerit cor prophetarum qui hæc prædixerunt, & auditi non ſunt clamantes ſus per muros filiæ Syon. SADE. CAPVT LIII.

CLamauit cor eorum ad dominum ſuper muros filiæ Syon. Deduc quaſi torrentem lachrymas per diem & noctem, non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui.) Clamauit cor eorum. Quorum eorum? Nunquid hoſtium, quorum ſuper te cornu exaltauit, aut inimicorum, quos ſuper te lætificauit? Imò eorũ ad quos vel per quos ille ſermo domini factus eſt, quem præceperat à diebus antiquis, & nunc impleuit. Eorum, id eſt, Moyſi & prophetarum cor clamauit ad dominum ſuper muros filiæ Syon, tanquam ſpeculatores dati ad annuntiandum, clamauerunt vt auerteréris ab impietate tua, & clamando ſuas ſaluauerunt animas, tu autẽ ô filia Syon, quia clamorem illorum non audiſti, ecce mortua es in iniquitate tua. Quare autem non dictum eſt, clamauit

eſt,clamauit os eorum, ſed clamauit cor eorum? Nimirum, quia non negligenter clamauerunt, non more ſalutantium verba dederunt, ſed volenti animo toto cordis affectu, profundo charitatis ſenſu clamauerunt,annunciauerunt,prophetauerunt,adiuuare voletes,vt nequaquam dormientem te comprehenderet velociter accurrentis periculi malum.Quare autem non dictũ eſt, clamauit cor eorum ad Sion, ſed clamauit ad dominum? Videlicet,quia cum clamore annuntiationis,quo citare volebant Sion, oratione quoque clamabant ad dominum, & de hoc ipſo quod clamaſſent ad Sion,licet non exauditi,teſtem ſibi faciebant dominũ.Dicebant tibi.Deduc quaſi torrentem lachrymas per diem ac noctem, quo reſtringuere valeas iræ & furoris ignem imminentem,non des requiem tibi,ne tanquam fur te comprehendat ira domini,neque taceat pupilla oculi tui,quia lachrymarum magis,quàm labiorum clamorem altiſsimus audit.

Quid ſit quòd clamauerunt:Conſurge,lauda in nocte,in principio vigiliarum. CAPVT LIIII.

CONſurge. Landa in nocte, in principio vigiliarum, effunde ſicut aquam cor tuum ante conſpectum domini. Leua ad eum manus tuas pro animabus paruulorum tuorum, qui defecerunt in fame,& in capite omnium compeditorum.)Conſurge,inquam,& atma tua corripe,arma laudum,arma vigiliarum, arma lachrymarum, quòd eſt effundere ſicut aquam cor tuum, & hoc ante conſpectum domini,vt fortiſsimum dominum ordinata fortitudine tenere,& pietate pronum flectere poſsis.Memento interea,leuare ad eum manus tuas,parum quippe fortitudinis eſt, in laude,in vigilijs,in lachrymarum effuſione, niſi porrigendo eleemoſynam & cætera faciendo pietatis opera leues ad deum,leueſque vſq; ad cœlum manus tuas pro vita paruulorum tuorum. Hæc tibi clamantes, dicebant.

Quid clamet,dicendo:Vide domine quem vindemiaueris. CAPVT LV.

VIde domine & conſidera quem vindemiaueris ita. Ergo ne comedẽr mulleres fructũ ſuum, paruulos ad menſuram palmæ? Si occiditur in ſanctuario domini ſacerdos & propheta.) Hoc illud eſt, quod clamabat cor eorum pro te ad dominum, clamando & ad te ſuper muros tuos filia Sion.Clamant & adhuc. Vide domine,inquiunt.Quare faciem tuam auertis? Si oculos miſericordiæ couerteris huc, & quod facis ipſe videris, ipſe viſu tuo vulneratus, ſatis pœnarum eſſe ſumptum ęſtimabis.Ergo ne comedent mulieres fructum ſuum,paruulos ad menſuram palmæ, & tu qui pius es durare videndo poteris? Si occiditur in ſanctuario domini ſacerdos & propheta,& tua videndo ſe continebunt viſcera? Hoc & illud, id eſt, famem & gladium vide, vide, inquam, quem populum, quem locum vindemiaueris ita, neque enim populus longinquus, & locus eſt ignotus, ſed gens tua & ciuitas ſancta.

Quòd ad miſericordiam diuina multo magis quàm humana trahatur natura. CAPVT LVI.

IAcuerunt in terra foris, ſenex & puer, virgines meæ, & iuuenes mei ceciderunt in gladio. Interfeciſti in die furoris tui, percuſsiſti, nec miſertus es.) Hoc vide, quia puer & ſenex foris in terra iacuerunt. Nónne ipſa humana natura trahitur ad miſericordiam in his ætatibus puerorum & ſenum?Ergo vide quomodo iacuerint,quantum percuſſeris,nec miſertus ſis. Multo magis enim diuina quàm humana natura trahitur ad miſericordiam, & ſine dubio miſereberis videndo quid feceris.

Quomodo id quod accidit quaſi deo imputat. CAPVT LVII.

VOcaſti quaſi ad diem ſolennem qui terrerent de circuitu, & non fuit in die furoris domini qui effugeret, & relinqueretur, quos educaui, & enutriui inimicus meus conſumpſit eos.) Hæc omnia vide & conſidera quid feciſti,& videndo mente conuulneratus,ſine dubio reliquos conſiderabis,captiuos tuos reuocabis.

Quòd tertio alphabeto propriam cauſam propheta lamentetur: & cur hic iam ſingula elementa triplicentur,cum in cæteris ſimpla ſint. CAPVT LVIII.

POſt vniuerſalem generis humani, poſt communem vnius gentis lamentationem, tertio demum ſingularem hoc loco ſuam captiuitatem propheta lamentatur lamẽtationibus proprijs. Singularis autem & ſua cuiuſque captiuitas eſt proprij peccati modus,proprię tribulationis pondus. Hoc animaduerſo, iam & illud quod quæri poterat citius occurrit,ſcilicet cur cum cæterarum lamentationum ſingulis alphabetum ſimplum, huic ſoli triplum aſcriptum ſit. Nam tripla viro huic lamentandi cauſa extitit. Prima, quòd ipſe æquè vt omnes homines in Adam captiuatus eſt.Secunda,quòd ſe viuente,ſe vidente,quamuis hoſtium grata reſeruato, propria combuſta,& gens ſua captiuata eſt. Tertia,quòd propriam fragilitatem nouerat,proprijs calamitatibus & omnimoda inter ſuos & à ſuis affectibus fuerat.Diſponamur ergo ad hoc alphabetum dociles

Threnor. CAP.IIII. pueruli,& ab iſto lamentatore docti,ſciemus ſinguli de cauſa tam propria quàm vniuerſali,quòd verè lamentabilis ſit.

Quæ ſit illa paupertas,quæ tenebræ,& quæ ſint illæ manus,de quibus dicit.
ALEPH. CAPVT LIX.

CAP. IIII. EGo vir videns paupertatem meam in virga indignationis eius.Aleph.Me minauit,& adduxit in tenebras,& non in lucem.Aleph.Tantum in me vertit & cōuertit manum ſuam tota die.) Ego,inquit,vir videns paupertatem meam.Non dixit,ego vir pauper,parum enim dixiſſet.Nam verè omnis homo pauper eſt. Omnis homo in primo parēte pauper eſt,gloria ſua ſpoliatus,gloria dei denudatus eſt.Sed non omnis homo videt,nō omnis homo intelligit hanc ipſam paupertatem ſuam.Igitur quod ſatis eſt, quodq; imitabile foret,dicere maluit. Ego vir videns paupertatem meam, videns,inquam, in virga indignationis eius, id eſt, ad videndum pœna corruptionis & mortalitatis commonitus, qua percuſsi ſumus omnes homines vt moriamur, & quia percuſsi ſumus omnes infirmamur,& tandem puluis in puluerem reuertimur.Aleph.Me minauit & adduxit in tenebras & non in lucem.Hoc mihi malum alterum ad communem paupertatem acceſsit,quòd minauit me, & non in lucem, ſed in tenebras adduxit, vt viderem gentis meæ tenebras,tenebras miſeriarum denſas,& conuolutas,ſuper quibus cōgemiſcens,dixit ſupra.Quomodo obtexit caligine in furore tuo,dominus filiam Sion,& cætera.Aleph.Tantum in me vertit,& conuertit manum ſuam tota die.Quid,inquit,dicam de mea cauſa propria,de propriç conſcientiæ miſeria?Cæteri viuunt,cæteri quos video homines ſunt.Et quicquid de illis fit,tātum de me ſcio,quia manum ſuam in me vertit, & manum ſuam non ad horam,ſed tota die in me conuertit. Quot in anima mea peccati vulnera, tot manus eius in me ſunt vulnera. Quot menti & corpori meo aduerſa,tot in me ſæuiunt manus eius flagella.

Quomodo ſe in Adam mortalem factum,in exuſtione Hieruſalem felle cibatum,in proprijs culpis deploret obtenebratum. BETH. CAPVT LX.

VEtuſtam fecit pellem meam,& carnem meam,contriuit oſſa mea.) Propter veterem Adam, vetuſtam fecit pellem, vetuſtam fecit carnem meam. In quo pellem meam vetuſtam fecit?
Roma.7. In conditione mortalitatis. In quo carnem meam vetuſtam fecit? In concupiſcentia,& paſsione deſiderij.In quo contriuit oſſa mea? In eo quod non quod volo bonum hoc ago, ſed quod nolo malum illud facio.Oſſea in me ratio eſt,& oſſea,id eſt,bona voluntas, vndè condelector legi dei ſecundum interiorem hominem. Sed hæc eadem oſſa mea contriuit, pugnaci lege peccati, quæ eſt in membris meis iuſtè ſuperducta. Beth. (Aedificauit in gyro meo,& circundedit me felle & labore.) Propter illam vetuſtatem & contritionem omni humano generi ſuperductam,ædificauit ædificium calamitatis in gyro meo, in populo meo famem & gladium & ignem conuocauit, & ſtare fecit in circuitu meo. Et circundedit me felle & labore, felle amaritudinis & triſtitiæ in
Hiere 20. mente, labore carceris & inediæ in carne. Audiui enim contumelias multorum, & terrorem in
Hiere.37. circuitu, perſequimini & perſequamur eum. Cæſum etiam in carcerem miſerunt me, in lacum in quo non erat aqua proiecerunt me, vt morerer ibi fame. Beth. (In tenebroſis collocauit me, quaſi mortuos ſempiternos.)Præterea in tenebroſis propriæ conſcientiæ collocauit me, certum enim de propria ſalute non finit me eſſe, vt me arbitrer comprehendiſſe, ſemperque ſuſpectus ſum in timore iudicij ſuperuenturi,vt non magis præſumam de ſalute, quàm præſumere poſſunt
Roma 8. mortui ſempiterni, quos propria conſcientia reatus quotidie morti ſempiternæ addicit. Nullo enim iuſtior ſum niſi per gratiam dei, niſi per gratuitam miſericordiam vocantis & iuſtificantis quos vult.

Quòd in Adam in inimicitias dei ruens, in præſentibus malis ciuitatis deſolatus, & in proprijs paſsionibus,quaſi ſagittis percuſſus ſit. GIMEL. CAPVT LXI.

CIrcumædificauit aduerſum me, vt non egrediar, aggrauauit compedem meam.) Quid aduerſum me circumædificauit? Vtique parietem inimicitiarum propter Adam æmulum ſuæ diuinitatis, ſumus enim ſecundum illum ego & patres mei natura filij iræ, ſicut & cæteri. Non egrediar parietem iſtum, aggrauauit enim compedem meam, nec niſi in deo meo tranſgrediar murum. GIMEL. (Sedet cum clamauero & rogauero, excludet orationem meam.) Non ſolum illud commune habeo, quòd doleam, ſed & hic dolor eſt recens, dum video gentis meæ captiuitatem,pro qua clamare quidem & rogare poſſum, ſed cum clamauero non exaudiet, donec impleatur numerus ſeptuaginta annorum,vſque ad illum terminum excluſit orationem meam.GIMEL.(Conclufit vias meas,lapidibus quadris ſemitas meas ſubuertit.) Præter illa quæ extrinſecus ſunt, domi vias meas concluſit, in conſcientia propria ſemitas meas ſubuertit. Volo in terra poſitus corpore conuerſari, in cœlis mente, cupio guſtatam domini ſaturitatem plenius apprehen-

apprehendere. Ad ille admiſsis tentationibus, permiſsis cogitationum fluctibus, circumuallauit me, imò vt me potius accuſem, peccata propria quaſi quadros lapides peccatrici obducit conſcientiæ, atque hoc modo vias meas concluſit, ſemitas meas ſubuertit, vt in contemplandam eius gloriam currere non poſsim.

Quomodo homini præuaricatori deus factus eſt vrſus inſidians, quomodo idcirco ſemitas eius ſubuertit pronas in malum. DALETH. CAPVT LXII.

VRſus inſidians factus eſt mihi. Leo in abſconditis.) Mira doloris acerbitas, mira lamentationis aſperitas. Quiſnam vrſus inſidians, quiſnam leo in abſconditis tibi factus eſt? Deus fortiſsimus ſpirituum, deus cognitor omnium, quomodo vrſus tibi aut leo factus eſt? Vbi vel quando inſidiatus eſt? In paradiſo, vbi mecum, id eſt, cùm patre meo Adam loquebatur ſerpens, vbi Euam mittebat ad Adam diabolus, qui ingreſſus fuerat ſerpentem. Tacuit dum ille loqueretur, ſiluit dum homo illi aſſentiretur, peractoque ſacrilegio, iratus velut vrſus ex inſidijs, velut leo prodijt de abſconditis & dixit. Adam vbi es? & cætera. Nónne quaſi inſidias eius Gene.3. ſcriptura innuit per ſimilitudinem meridianæ dormitionis? Ait enim, Et cùm audiſſet vocem domini dei deambulantis in paradiſo ad auram poſt meridiem. Ergóne iniuſtè egit, qui quaſi toto meridie dormiens tacuit, & perfecto crimine quaſi tunc primum euigilans de abſconditis ſuis ad interrogandum proceſsit? Non vtique, nam ante præmonuerat, dicens: Quocunque die comederitis ex eo, morte moriemini. Daleth. (Semitas meas ſubuertit & confregit me, poſuit Gene.2. me deſolatam.) Propter illud vniuerſale malum, ecce hodie, meas, id eſt, gentis meæ ſemitas ſubuertit, ſemitas prauas, ſemitas in malum pronas, & in manu regis Babylonis, confregit me ferro, fame, & igne. Poſuit me deſolatam, videlicet ſeptuaginta annorum captiuitate. Deſolatam cùm dicit in perſona Hieruſalem, præſens captiuitatis malum euidenter plangit. Daleth. (Tetendit arcum ſuum, & poſuit me quaſi ſignum ad ſagittam.) Hoc de propria perſona loquitur, hoc de propria conſcientia gemit. Nam & foris corporaliter ita paſsionibus expoſitus fuerat, vt rectè quaſi ſignum ad ſagittam poſitum ſe eſſe gemat, & intus in anima, quamuis iuſtus eſſet, multum erat quod tentationum ſagittis patebat. Vndè Pſalmiſta. Quoniam ſagittæ tuæ infixæ Pſalm.37. ſunt mihi, & cætera.

Quomodo in Adam ſagittis libidinum conuulneratus, in prophetando imminentem captiuitatem, à populo ſuo deriſus, carceribus, & inedia amaricatus ſit.

HE. CAPVT LXIII.

MIſit in renibus meis filias pharetræ ſuæ.) Certum catholicæ fidei tenet auctoritas, quia niſi admiſſa fuiſſet præuaricationis culpa, non fuiſſet carni hominis rationalis inuecta beſtialis voluptas. Ita conditus homo fuerat, vt ſpiritus carni dominaretur, ſi tamen ſpiritus ipſe dominatori deo permaneret ſubditus, & proinde homo ad generandum non libidine, ſed ratione duceretur. Sed enim ſpiritus deo ſubditus eſſe renuit, idcirco carni ſubditus eſt. Atq; ita homo com- Pſal.48. paratus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. Dicat ergo in perſona generis humani. Miſit in renibus meis filias pharetræ ſuæ, id eſt, concupiſcentiæ paſsionibus expoſuit me, per ineuitabiles ſententias iuſtitiæ ſuæ. HE. (Factus ſum in deriſum omni populo meo, canticum eorum tota die.) Videlicet dum dico, hæc dicit dominus, venient Chaldæi, veniet Nabuchodonoſor rex Babylonis, deriſerunt me, cantantes contra me tota die veritatem prophetiæ, quaſi verba deridentes inſaniæ, erroris atque amentiæ. HE. (Repleuit me amaritudinibus, inebriauit me abſinthio.) Ipſis quidem ad publici mali cumulum profecit riſiſſe cùm malefecerint, & cantaſſe in rebus peſsimis, ſed & me repleuit amaritudinibus plagarum & carceris atque inediæ, & inebriauit me abſinthio timoris & doloris atque triſtitiæ.

Quomodo in morſu primi hominis dentes ſuos perdiderit in obſidione ciuitatis, dum loqueretur pro illa in conſpectu domini anima eius repulſa ſit in propria conſcientia de meritis ſuis timuerit. VAV. CAP. LXIIII.

ET confregit ad numerum dentes meos, cibauit me cinere.) Notum eſt, quia dentes hominis propter peccatum deus confregit, mouentur enim & excidunt ſenibus curuis & aridis. Et ſi quidem in aliquo firmiores vſq; ad terminum vitæ conſiſtunt, vt in Moyſe de quo ſcriptum eſt; Deut.34. quia dentes illius non ſunt moti, attamen in ſepulchro confringuntur, vbi putredo oſſa quoque conſumpſerit. Sed nunquid ſic deus ſolos homines dentes confregit? Nónne & omnes artus & oſſa omnia confregit, & in puluerem redigit? Quare ergo de ſolis dentibus dixit? Nimirum quia dentibus homo primum peccatum perpetrauit, dum ligni vetiti fructum momordit. Igitur dentes meos, inquit, ad numerum cofregit, & cinere me cibauit, quia propter morſum genus humanum morte confregit, & in cinerem redire iuſsit. VAV. (Et repulſa eſt anima mea, oblitus ſum bonorum.)

Threno. CAP. III. bonorum.) Præter illud vniuerſale malum, ecce in præſentiarum ciuitate obſeſſa, inter famem & gladium pereuntibus & periclinantibus filijs populi mei, dum ſtatem in conſpectu eius, vt loquerer pro eis bona, repulſa eſt anima mea, non exaudita eſt oratio mea. Multa patribus noſtris præſtitit bona, ſed præ multitudine malorum præſentium oblitus ſum bonorum præteritorum. VAV. (Et dixi. Perijt finis meus, & ſpes mea à domino.) Ad illa mala communia metus mihi additur iudicij & iuſtitiæ dei, quia videlicet ſi abſq; miſericordia iudicer, perijt finis meus, & ſpes mea à domino. Hoc ego dixi Pſalmiſtæ conſentiens dicenti. Quia non iuſtificabitur in
Pſal. 142. conſpectu tuo omnis viuens.

Quomodo deum rogat recordari primæ tranſgreßionis, & quid pœnarum inde prouenerit, & quòd ex eo ſperet ſibi futura bona, quia præſentia mala recipit.

ZADI. CAPVT LXV.

RECordare paupertatis & tranſgreſsionis meæ, abſinthij & fellis.) Poſtquam iratus es (inquit) peccanti homini, miſericordiæ recordare, quia pro peccato vnius hominis multum eſt pœnarum, multum paupertatis & abſinthij & fellis. Paupertas mortalitas corporis eſt. Abſinthium & fel mors animæ eſt. Horum ſi recordatus fueris, multum pœnarum ſumptum eſſe miſericordia æſtimabit. Quòd ſciens alius dicit. Vtinam appenderentur peccata mea quibus iram merui, & calamitas in ſtatera. Quaſi harena maris hæc grauior apparebit. Zadi. (Memoria memor ero, & tabeſcet in me anima mea.) Malorum quæ vidi, malorum ciuitatis & populi, famis, gladij, atque ignis memoria memor ero, ita vt nulla memoriam hanc deleat conſolatio, & continuò dolore continua triſtitię pœna tabeſcet in me anima mea. Zadi. (Hoc recolens in corde meo.) Subauditur afflictione diuina cruciabor, & idcirco conſolationem ſperabo in illa cœleſti patria, quia recipio mala in vita mea.

Quòd gratuletur, non æquè hominem vt diabolum, propter peccatum ſuum derelictum, & quòd poſt noctem Babylonicæ captiuitatis, mane libertatis futurum ſit.

TETH. CAPVT LXVI.

MIſericordiæ domini, quia non ſumus conſumpti, quia non defecerunt miſerationes eius.) Cùm, inquit, & angelus & homo peccauerint, angelus qui factus eſt diabolus, & complices eius angeli conſumpti ſunt, nec enim requirendi ſunt in æternum, & omnes ab illis miſerationes domini defecerunt, nunquàm enim deus miſerebitur illorum. Non ita nos homines conſumpti ſumus, ſed nobis deus in ira miſericordiæ ſuæ recordabitur. Grates ergo miſericordiæ domini, quia circa nos miſericordia iudicium ſuperexaltauit. Teth. (Noui diluculo, multa eſt fides tua.) Non, inquam, defecerunt miſerationes eius, ſed quaſi diluculo nouæ conſurgent poſt exactam tenebrarum præſentium noctem. Quàm ob cauſam? Multa eſt fides tua, id eſt, multi ſunt quorum fides meretur, vt poſt iſtam caliginem qua obtecta es in furore domini ô filia Sion, noua-
Hiere. 16. rum tibi miſerationum diluculum conſurgat. Teth. (Pars mea dominus dixit anima mea, propterea expectabo eum.) Nunc, inquit, ad me redeo, ad quem factum eſt verbum domini, dicens: Non accipies vxorem, & non erunt tibi filij & filiæ in loco iſto, & cætera. Hæc audiens anima mea, dixit, pars mea dominus, propterea expectabo eum, id eſt, alij qui volunt ſoliciti ſint, & turbentur erga plurima, mihi eſt vnum neceſſarium, propterea vnum expectabo dominum, reiecta ſolicitudine terrenorum, quæ multa ſunt.

Quomodo qui ſeueritatem exercendo in Adam iuſtus ſit & bonus, ſperantibus in eum, & quomodo captiuis Babyloniæ bonum ſit, non murmurare, ſed expectare ſalutare domini cum ſilentio. TETH. CAPVT LXVII.

BOnus eſt dominus ſperantibus in eum animæ quærenti eum.) Ne deſperes ô tu aliquis reputans ſeuerum nimis eſſe dominum, eo quòd tam vehementer primis hominibus fuerit iratus propter cauſam exiguam aut vilem, id eſt, propter vetiti ligni non grande pomum, quia bonus dominus ſperantibus in eum, & ſperando confitentibus reatum ſuum, quòd illi primi homines non fecerunt, bonus, inquam, dominus animæ quærenti eum, quem non quæſierunt illi,
Gene. 3. quinimò fugientes faciem eius in medio ligni paradiſi ſeſe abſconderunt. Quid porrò illis eſt qui ſperant in eum, qui non quærunt, ſed fugiunt eum. Nónne & illis eſt bonus? Imò iuſtus. Et quidem ſi iuſtus eſt, & bonus, veruntamen aliud ſecundum quod bonus, aliud operatur ſecun-
Pſal. 30. dum quod eſt iuſtus. Nam bonus & iuſtus hoc differunt, quòd miſericordia & iudicium. Bonus quippe ſperantes in ſe & quærentes ſe, per miſericordiam ſaluat, iuſtus deſperantes, & ſe fugientes per iudicium damnat. Spera ergo in domino, & fac bonitatem, quia bonus dominus ſperantibus in eum, animæ quærenti illum. Teth. (Bonum eſt cum ſilentio prȩſtolari ſalutare domini.) O vos captiui, qui & iuxta præſentem hiſtoriam per annos ſeptuaginta ſuper flumina Babylonis ſedebitis & flebitis, dũ recordabimi Sion, quia bonũ eſt cum ſilentio expectare ſalutare domini.

Nolite

Nolite murmurare, quòd poſt illam vniuerſalem generis humani captiuitatem, iſta quoque vobis captiuitas acceſſerit, ſed cum ſilentio & humilitate ſalutare domini Chriſtum deum præſtolamini, qui antequam in carne veniat, Babylonica captiuitate vos abſoluet, & cùm in carne venerit, totius mundi huius captiuitatem in libertatem gloriæ filiorum dei conuertet. Teth. (Bonum eſt viro cum portauerit iugum ab adoleſcentia ſua.) Quod vniuerſaliter de omni genere hominum, in hoc mundo peregrinantium, quod communiter dico de præſenti captiuitate noſtræ Sion, hoc & ſingulariter dixerim de vnoquoque virorum, quia bonum eſt ei cùm portauerit iugum ab adoleſcentia ſua, id eſt, cum ſeſe in omnibus humiliauerit, non reprehendendo dei iudicia. Cùm in multis alijs, tum maximè in iſtis conciſionibus ſingulæ ſententiæ proprijs præſcriptionibus ipſa voce congruunt. Nam Teth interpretatur bonum, & ſingulæ ſententiæ id prædicant, quod verè ſit bonum.

Quomodo diuerſus ſit à primo homine is, qui ſedet ſolitarius & leuat ſe ſuper ſe, & quomodo in illa captiuitate ſit tacendum, ſi fortè ſit ſpes vt reducatur quæ in Babylonem ducta eſt. IOD. CAPVT LXVIII.

SEdebit ſolitarius & tacebit, quia leuabit ſe ſuper ſe.) Talis vtique ad nouum pertinebit hominem, non ad illum veterem qui noluit ſolitarius ſedere & tacere, conſilium ineundo cum illo ſuſurratore, deceptore, antiquo ſerpente. Nunquid enim ille ſolitarius aut taciturnus ſedit & leuauit ſe ſuper ſe, ad deum, qui ſuper ſe erat tota ſuſpenſus mente? Non vtique, nam econtra ad ſuſurrium beſtiolæ reptantis ſuper terram, inclinauit ſe. I O D. (Ponet in puluere os ſuum, ſi fortè ſit ſpes.) Non in cœlo, ſed in puluere ponet os ſuum, audiens dicẽtem ſibi magiſtrum bonum. Diſcedite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Hoc faciendo expectabit humiliter ſi fortè ſit ſpes. Dicet enim. Quis ſcit, ſi conuertatur & ignoſcat deus, & relinquat poſt ſe benedictionem? Nimirum hic ego ſum. Ponam in puluere os meum, dicendo: Iuſtus es domine, & rectum iudicium tuum, ſi fortè ſit ſpes, ſi fortè reducatur captiuitas, eruta velut torris de igne quæ nunc in Babylonem ducta eſt. I O D. (Dabit percutienti ſe maxillam, ſaturabitur opprobrijs.) Se, inquã, percutienti dabit maxillam, non percutienti gentem ſuam, proprijs non alienis ſaturabitur opprobrijs. Nam hic laudabilis patientia, illic reprehenſibilis eſt mentis duritia. Faciet hoc modo quicunque portauit iugum ab adoleſcentia ſua. Quis autem hominum iugum paratior homine illo portauit, qui cùm in forma dei eſſet, non arbitratus eſt rapinam, eſſe ſe æqualem deo, ſed ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens in ſimilitudine factus eſt hominũ, & habitu inuentus vt homo? Humiliauit ſeipſum factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis. Ille ergo ſingularis patientiæ, dabit percutienti ſe maxillam, imò & iuxta prophetam aliũ, dabit corpus ſuum percutientibus, & genas ſuas vellentibus, faciem ſuam non auertet ab increpantibus & conſpuentibus, & eiuſmodi ſaturabitur opprobrijs, nec enim inuitus, ſed præ nimia dilectione noſtri, ſic illa ſuſcipiet tanquàm panem ſaturitatis. Singuli quoque noſtrum perſecutionem pro iuſtitia patientes, demus percutienti maxillam, & ſaturemur opprobrijs, videlicet libenter accipiendo mala præſentia, vt futuris ſaturemur bonis.

Matth. 11.
Ionæ 2.
Pſal. 118.
Phili. 2.
Eſa. 50.

Quomodo qui Adam de paradiſo emiſit non repellet in ſempiternum, ſed iterum miſeretur & reducet de Babylonica captiuitate, & qui quemq; humiliat non ex toto abiecit, ſed contra, quem corripit, diligit, & quem flagellat recipit. CAPH. CAP. LXIX.

QVia non repellet in ſempiternum dominus.) Dixi ſupra, quia bonus eſt dominus ſperantibus in eum, & quo reſpectu dixerim ſi quæras, ecce nunc dico, quia non repellet in ſempiternum. Repulit ad tempus, dicendo: Ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt ſciens bonum & malum, videte ne fortè ſumat de ligno vitæ, & viuat in æternum, ſed non repellet in ſempiternum. Adhuc requiret pſalma ſuum, & omnia trahet ad ſeipſum. Gladium repellentem, gladium flammeum, quem poſuit ante paradiſum quandoque verſabit, & dabit nobis edere de ligno vitæ gratis. C A P H. (Quia ſi abiecit, & miſerebitur ſecundum multitudinem miſericordiarum ſuarum.) Dixi, & verum dixi, bonum eſſe præſtolari cum ſilentio ſalutare domini, quia & ſi abiecit, & ſi altare ſuum reppulit, etiam miſerebitur, vt ſoluta captiuitate Hieruſalem reædificetur, templum reſtituatur. C A P H. (Non enim humiliauit ex toto corde ſuo, & abiecit filios hominis.) Dixi, inquam, & verum dixi, bonum eſſe viro cùm portauerit iugum ab adoleſcentia ſua, nam & ſi ſingulos filiorum hominis humiliauit, quorum primus in numero ego ſum, ex toto corde ſuo non humiliauit, non totum ex ira prodijt, quòd humiliauit vel abiecit, ſed vtiliter laboribus nos erudit, ſicut ſcriptum eſt. Quem enim diligit dominus corripit, flagellat autem omnem filium quem recipit.

Gene. 3.
Hebr. 12.

Threni 3. CAP. III.

Quomodo iuſtum cum impio conterere, iudicium viri declinare, hominem in iudicio peruertere dominus ignoret. LAMED. CAP. LXX.

ET conteret ſub pedibus meis omnes vinctos terræ. L A M E D. Vt declinaret iudicium viri in conſpectu vultus altiſsimi. L A M E D. Vt peruerteret hominem in iudicio ſuo dominus ignorauit.) Idcirco dixi dominus bonus eſt, quia hæc & hæc facere ignorauit. O laudabilis ignorantia, ô pura ſimplicitas, & ſimplex diuinitatis puritas, omnes vinctos terræ ſub pedibus ſuis indiſcretè conterere. Verbi gratia. Cain & Abel, Iacob, & Eſau ignorauit, & alios per gratiam ſaluare, alios per iuſtitiam conterere nouit. Declinare iudicium viri ignorauit in conſpectu vul-
Daniel. 3. tus altiſsimi, & tres pueros in camino ignis illæſos conſeruare ſapiens iudex nouit. Peruertere hominem, id eſt, de recto peruerſum facere in iudicio ſuo ignorauit, & de peruerſo rectum & iuſtum facere nouit.

Quàm reprehenſibile ſit, ſi dicat quis fieri aliquid, domino non iubente. Si dicat ex ore altiſsimi nec bona nec mala egredi, murmurans pro peccatis imputando fatali neceſsitati. MEM. CAPVT LXXI.

QVis eſt iſte qui dixit vt fieret domino non iubente? M E M. Ex ore altiſsimi non egredientur nec bona nec mala. M E M. Quid murmurauit homo, viuens vir pro peccatis ſuis?) Cùm dominus tam bonus ſit, quis eſt iſte ponens fortunæ menſam & dicens, hoc vel illud fiet domino non iubente? Cùm enim dicit, caſu vel fortuitu hæc vel illa contingere, aut certè ſtellis aſcribit cauſas mortis vel vitæ humanæ, putatque horum quippiam fieri domino non iubente, quis eſt iſte? Deniq; nullus eſt, omnino quaſi non ſit ignorandus. Cùm dicit, ex ore altiſsimi non egredientur nec bona nec mala, ſed caſu geruntur omnia, quis illum ſcire dignetur, quis notum habere debeat? Nullius quippe ſenſus aut rationis eſt, putare quòd altiſsimus non curet humana, pro eo maximè, quòd hoc tempore templum tam pulchrum deſtructum eſt, & deſerta facta eſt tanti nominis ciuitas. Præterea quid murmurauit homo, quid murmurauit viuẽs vir pro peccatis ſuis, dicendo, cogi ſe ad peccatum neceſsitate fatali.

Quòd potius redeundum ſit ad cordis diſcretum: & cùm bonis operibus facienda confeſsio peccatorum. NVN. CAPVT LXXII.

SCrutemur vias noſtras, & quæramus, & reuertamur ad dominum.) Anathematizemus peſsimam hanc deſperatoris ſectam, potiusque vias noſtras, id eſt, ſanctas ſcrutemur ſcripturas, & credentes illis teſtantibus quòd deo cura ſit de nobis, quæramus & reuertamur ad dominum, quia ſicut ſupra dixi, bonus eſt dominus ſperantibus in eum, animæ quærenti illum. N V N. (Leuemus corda noſtra cum manibus ad dominum in cœlum.) Non, inquam, deſperemus, ſed leuemus corda cum manibus, id eſt, fidem habeamus cum bonis operibus. Ita fiet, vt ex ore altiſsimi, ex ore domini qui eſt in cœlis, poſt mala noſtra quæ commeruimus bona eius egrediantur, conuertatq; captiuitatem Sion, & nos ſimus ſicut conſolati, & de bonis oris eius glaudio os noſtrum repleatur. N V N. (Nos iniquè egimus, & ad iracundiam prouocauimus, idcirco tu inexorabilis es.) Non dicamus ſinguli. Fatum me conſtringit, neceſsitas quæ in ſtellis fixa eſt me compulit, non enim creatura dei mala eſt, ſed nos iniquè egimus, noſtrum quiſque peccati dominum collo ſuo ſpontè adduxit. Atq; hoc modo te deus ad iracundiam prouocauimus, idcirco tu inexorabilis es, ne ſtatim liberares liberari volentes, & aduerſus peccatum pugnantes.

Quomodo in primo homine deus humanum genus percuſſerit, & in manum inimicorum traduos non exaudierit. SAMECH. CAPVT LXXIII.

OPeruiſti in furore, & percuſsiſti nos, occidiſti, nec pepercisti.) Non ita eſt, vt dixit iſte neſcio quis, ex ore altiſsimi non egredientur nec bona nec mala, ſed egreſſa ſunt ex ore tuo iudicia iuſta, & pro cauſa vel ratione certa, tu in furore propter peccatum Adæ operuiſti, & percuſsiſti nos, occidiſti nec pepercisti, id eſt, pariete inimicitiarum oppoſito & in anima morte iuſta & in corpore mortalitatis pœna percuſsiſti nos. Ita occidiſti, nec pepercisti. S A M E C H. (Oppoſuiſti nubem, ne tranſeat oratio.) Ecce & in afflictione præſenti nubem peccatorum noſtrorum tibi oppoſuiſti, ſcelerum noſtrorum denſitatem coram facie tua poſuiſti, & idcirco fame vel gladio pereuntium, poſt ignem quoque Babylonium in captiuitatem migrantium, clamorem vel orationem non exaudiſti. S A M E C H. (Eradicationem & abiectionem poſuiſti me in medio
Hiere. 1. populorum.) Præter illa vniuerſalia vel communia mala illud mihi acceſsit, quòd me, cui dixeras. Priuſquàm te formarem in vtero noui te, & antequàm exires de vulua ſanctificaui te, poſuiſti in medio populorum velut eradicationem, & abiectionem, velut vitioſum aut venenatum gramen, quòd ne ipſam terram corrumpat, eradicatur & abijcitur. Ità me homines oderunt, exprobrauerunt, & eiecerunt nomen meum tanquam malum.

Quòd

Quòd electis nunquam ab initio inimici defuerint, & quòd prophetis ipſa prophetia tribulationis cauſa fuerit. PHE. CAPVT LXXIIII.

APeruerunt ſuper nos os ſuũ omnes inimici.) Ab initio ſeculi inimici nobis fuerunt diabolus & angeli eius inuiſibiles. Cain & omnes ſequaces eius inimici viſibiles. Omnes vndique ſuper nos os ſuum aperuerunt, ſæpe nos expugnauerunt, ſæpe ſupra dorſum noſtrũ fabricauerunt. PHE. (Formido & laqueus facta eſt nobis vaticinatio & contritio.) Hoc eſt præſentis quoque temporis lamentabile malum, quod dum vaticinamur, hæc dicit dominus, & hæc verba mandauit dominus, & hæc ait dominus. Dabo Sedechiam regem Iuda & ſeruos eius, & populum eius Hiere. 23.
in manu regis Babylonis, propter huiuſmodi vaticinationem formidamus, illaqueamur, cædimur, & in neruum mittimur, atq; omnibus malis conterimur. PHE. (Diuiſiones aquarum adduxit oculus meus in contritione filiæ populi mei.) Igitur mala vndique, mala foris & intus. Foris formido & laqueus, & contritio pro vaticinatione, intus dolor & gemitus pro vaticinationis effectu & veritate, pro filiæ populi mei contritione.

Quòd vniuerſalem generis humani ruinam, in quam per Adam incidit, & præſentem gentis ſuæ captiuitatem, & propriam fleuerit fragilitatem. AIN.

CAPVT LXXV.

OCulus meus afflictus eſt, nec tacuit, eo quòd non eſſet requies.) Oculus meus oculus interioris hominis, oculus cordis, qui ad videndum deum creatus eſt, videns dolorem ſuum afflictus eſt, nec tacuit, grandem quippe habet vocem, & diſertã linguam rationis. Quare afflictus eſt? Eo quòd non eſſet requies, eo quòd propter culpam primæ præuaricationis ad laborem hauſtus eſſet. AIN. (Donec reſpiceret & videret dominus de cœlis.) Non tacuit idem oculus meus, donec dominus de cœlis reſpiceret & videret, cuius reſpectus & viſus & antiquæ captiuitatis ſolutio, & præſentium captiuorum qui in Babylonem ducti ſunt, conſolatio eſt. AIN. (Oculus meus deprædatus eſt animam meam in cunctis filiabus vrbis meæ.) Hoc maximè euidens proprij doloris lamentum eſt. Nam quis oculus meus, niſi oculus cõcupiſcentiæ deprædatus eſt animam meam? Subdendo quippe in cunctis filiabus vrbis meæ, ſatis expreſsit oculum concupiſcentiæ, oculum vagum, oculum captiuum, & captiuatorem infelicis animæ. Nam cum quinque ſint feneſtræ noſtræ, per quas mors ingreditur, id eſt, quinque ſenſus corporis per quos mors in animam intus tanquam fur aut prædo ingreditur, omnium ad eiuſdem mortis opus viſus efficaciſsimus eſt. Notandum, duas hic literas, Phe & Ain, ordine præpoſteras eſſe. Prius nempe Ain, poſterius Phe in ordine alphabeti eſſe debuit. Nec verò ab re factum eſt. Nam Ain fons interpretatur ſiue oculus, & idcirco huic elemento magis congruit oculus meus afflictus eſt, oculus meus deprædatus eſt animam meam.

Quòd primum hominem diabolus quaſi auem venatione ceperit, & quòd præterea intus in mente multos tentationum fluctus pertulerit. ZADI. CAPVT LXXVI.

VEnatione ceperunt me quaſi auem inimici mei gratis.) Inimici mei, diabolus & angeli eius gratis odientes me, in vno homine me & omne hominum genus ceperunt venatione, decipula ligni concupiſcentiæ. ZADI. (Lapſa eſt in lacum vita mea, & poſuerunt lapidem ſuper me.) Hiere. 38.
Præter illam vniuerſalem mundi captionem lapſa eſt in lacum vita mea, ſummiſerunt enim in funibus me in lacum, in quo non erat aqua, ſed lutum, & deſcendi in cœnum, & quantum in ipſis erat, poſuerunt lapidem ſuper me, præfinito conſilio, vt morerer ibi ſame. ZADI. (Inundauerunt aquæ ſuper caput meum, dixi, perij.) Præter illa quę foris paſſus ſum, intus in mente inundauerunt aquæ & fluctus tentationum, & penè ſæpe decidens, dixi, perij, iuxta quod loquitur & alius. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Rom. 7.

Quomodo non deſperans inuocauerit; & quomodo orare non deſinit pro his qui ducti erant captiui, & qualem conſolationem diuino reſponſo accepit. COPH.

CAPVT LXXVII.

INuocaui nomen tuum domine de lacu nouiſsimo.) Verè non deſperantis, ſed inter ſpem & metum pugnantis eſt, dixiſſe, perij, & tamen inuocare nomen domini. Sanè lacus nouiſsimus peccatũ originale eſt, quia quiſquis illo tenetur, ſine dubio à deo ſeparatus eſt, nec incerta damnatione concluditur. Illo tam iſte qui hæc loquitur, quàm omnes homines ante aduentũ Chriſti tenebantur, & idcirco de lacu nouiſsimo nomen domini ſe inuocare rectè profitetur. COPH. (Vocem meam audiſti, ne auertas aurem tuam à ſingultu meo, & clamoribus.) Audiſti, inquam, ſed iam audiſſe ſe, non ſtatim exaudiſſe eſt. Nam per omnia penetrantem ſcientiam audiſti, vt per gratiam exaudias orandus es, eſto exorabilis altiſsime conditor, depreſſæ ac penè ſepultæ noſtræ captiuitatis. COPH. (Appropinquaſti in die, quando inuocaui te; dixiſti, ne timeas.) Pſal. 33.
Tuum quippe eſt appropinquare pro eo, pro vniuerſa quantitate calamitatis & miſeriæ; propter quod & alius: Iuxta, inquit, dominus his qui tribulato ſunt corde. Dixiſti profunda vulneratus compaſsione, dixiſti, inquam, ne timeas quia paternæ vel maternę dulcedinis vox eſt cõſolatoria.

THREN. CAP. IIII.

Quomodo iudiciam poſtulet, qui mala quæ pertulit ſe commeruiſſe conſcius non eſt.

RESCH. CAPVT LXXVIII.

IVdicaſti domine cauſam animæ meæ,redemptor vitæ meæ.) Iudicaſti planè clementi iudica-
Pſal. 42. tione cauſam animæ meæ,quæ iudicatio, redemptio eſt vitæ meæ. Vnde Pſalmiſta . Iudica me
deus,& diſcerne cauſam meam , de gente non ſancta. R E S C H. (Vidiſti domine iniquitatem
aduerſum me,iudica iudicium meum.) Vidiſti oculis,quibus omnia vides , nec inſinuatione tibi
opus eſt , vidiſti & ſcis iniquitatem aduerſum me, illorum , pro quibus ſteti in conſpectu tuo,vt
loquerer pro eis bona.Iudica ergo iudicium meum, nec ſine fructu perire patiaris laborem me-
um.R E S C H. Vidiſti furorem omnem , vniuerſas cogitationes eorum aduerſum me.) Vt iam
non tantum de exterioribus loquar preſſuris , omnem furorem contra quos poſtulo iudicium,
vniuerſas cogitationes viſibilium & inuiſibilium inimicorum meorum aduerſum me tu vidiſti,
quia tu ſolus laborem & dolorem conſideras, vt Pſalmiſta dicit . Iudica ergo iudicium meum,
diſcerne cauſam meam.

Aduerſus eos qui malis ſtudent, & hoſtes ſunt innocentiæ. SCHIN.

CAPVT LXXIX.

AVdiſti opprobria eorum domine , omnes cogitationes eorum in malum aduerſum me.)Ex
quo ſanguis Abel iuſti primam vocem clamoris ad te de terra emiſit, continuata generatio-
nis nequam aduerſus generationem electorum tuorum obprobria tua audiſti , nec opus eſt vt
quis doceat te,qui omnia ſcis.S C H I N.(Labia inſurgentium,& cogitationes eorum audiſti ad-
1.Reg.16. uerſum me tota die.) Non ſolum labia quæ homo potuit audire , ſed & cogitationes eorum au-
diſti,imo & vidiſti domine,iuxta illud. Homo videt in facie , deus autem in corde . Tota die in-
ſurrexerunt,tota,inquam,die,id eſt,nõ ad horam,ſed perſeueranter cogitauerunt, & locuti ſunt
Pſal.126. aduerſum me. S C H I N.(Seſsionem eorum , & reſurrectionem eorum vide . Ego ſum pſalmus
eorum.) Vide,inquam,ſpectaculo dignam ſeſsionem , & reſurrectionem eorum , quàm diuerſa,
quàm diſsimilis ſit ſeſsioni piorum,reſurrectioni iuſtorum . Nam pij vel iuſti bene ſedent vt be-
ne reſurgant,id eſt,humiliantur vt exaltentur , iuxta illud. Surgite poſtquàm ſederitis,qui man-
ducatis panem doloris, iſti autem nequiſsima ſeſsione ſe ſummittunt in hypocriſi , vt decipiant,
& cum id effecerint,reſurgũt atrociter,& tanquàm pro victoria in rebus peſsimis exultant.Nam
Pſal.68. cum ita reſurrexerint,ego cum pſalmus eorum . Vnde dicit caput omnium noſtrum.Aduerſum
me loquebantur qui ſedebant in porta,& in me pſallebant qui bibebant vinum.

Quòd non imprecando,ſed concedendo dicit:Redde eis vicem. T H A V.

CAPVT LXXX.

REdde eis vicem domine iuxta opera manuum ſuarum.) Non imprecantis animo,ſed conce-
Pſal.61. dentis dico redde, ſciens conſtantiam iuſtitiæ tuæ , de qua & Pſalmiſta . Quia tu reddes,in-
Matth.16. quit,vnicuique iuxta opera ſua. T H A V.(Dabis eis ſcutum cordis laborem tuum.) Prima hæc
erit redditio,vt obſcures & claudas cordis eorum oculos , ne cognoſcant te , quem cognoſcere
merces piorum eſt . Laborabis ipſe , qui ad laborem miſiſti nos , laborabis , inquam , vſque ad
mortem in peccatis eorum , & hoc erit eis ſcutum cordis , vt non credant in te , pro eo quòd te
adeò laboraſſe audierunt. T H A V.(Perſequeris in furore , & conteres eos ſub cœlis domine.)
Secunda hæc erit redditio , qua perſequeris , & conteres eos æterna contritione in nouiſsimo
magni iudicij dei.

*Quomodo omnium illorum qui prophetas & iuſtos perſecuti ſunt crudeliſſimi ac perdi-
tiſſimi fuerint Iudæi, qui Chriſtum occiderunt, & quomodo propter hoc obſcu-
rati & diſperſi ſunt.* CAPVT LXXXI.

HOrum omnium qui prophetas & ſanctos omnes perſecuti ſunt , & incolatus eorum quo in
hoc mundo peregrinantur, dolorem continuum perſequendo auxerunt , eorum , inquam,
omnium crudeliſsimi atque perditiſsimi Iudæi extiterunt , qui peregrinantẽ in hoc mundo dei
filium pauperem & dolentem perſecuti ſunt,& percuſſum à patre obedientiſsimę charitatis vul-
nere,nequiſsima morte percuſſerunt,quemadmodum ipſe per prophetam iuſtam querelam de-
promens,quoniam quem tu percuſsiſti,inquit,perſecuti ſunt, & ſuper dolorem vulnerum meo-
Pſal.68. rum addiderunt.Damnationem illorum nouiſsimè hic lamentator per iuſtitiam conceſſerat, di-
cens.Redde eis vicem domine , iuxta opera manuum ſuarum , dabis eis ſcutum cordis laborem
tuum, perſequeris in furore,& conteres eos ſub cœlis domine , nunc iam per naturalem pietatis
CAP. IIII. affectum deplorat,ſic incipiens. A L E P H.(Quomodo obſcuratum eſt aurum, mutatus eſt co-
lor optimus,diſperſi ſunt lapides ſanctuarij in capite omnium platearum .) Dolentis pariter &
admirantis eſt dicere, quomodo obſcuratum eſt aurum , quomodo mutatus eſt color optimus.
Rom.11. Aurum coloris optimi,Iudæi erant,ex quibus ſalus eſt. Vnde Apoſtolus. Secũdum Euangelium
quidem inimici propter vos,ſecundum electionem autem chariſsimi propter patres. Quomodo
aurum hoc,mutato colore,obſcuratum eſt? Quomodo cæcitas contigit in illis ? Quomodo ob-
ſcurati

ſcurati ſunt oculi eorum,ne videant? Adhuc autem cùm fuiſſent lapides ſanctuarij,& ex illis ędificari cœpta fuiſſet domus domini,quomodo diſperſi ſunt in capite omnium platearum? Perdiderunt quippe ſuum & locum & gentem, & proiecti ſpiritualiter foras de ſanctuario domini,ita vt ſint diſperſi in capite omnium platearum,id eſt, principes vagantium,vel terrena quærētium, & cupidiſsimi omnium cupidorum,corporaliter quoque in omnes gentes diſperſi ſunt,& captiui in ſingulis ciuitatibus, paruas plateas ad habitandum ſibi locauerunt.

Quomodo Iudei primo inclyti, & quo auro fuerint amicti, & quomodo nunc vaſa teſtea ſunt. BETH. CAPVT LXXXII.

FIlij Syon inclyti & amicti auro primo , quomodo reputati ſunt in vaſa teſtea , opus manuum figuli.) Inclyti,inquam,filij Syon,& amicti auro primo erant. Quomodo , vel quàm inclyti? Multum inclyti,quemadmodum Apoſtolus dicit. Quorum adoptio eſt filiorum,& gloria,& teſtamentum,& legiſlatio,& obſequium,& promiſſa,quorum patres,ex quibus Chriſtus ſecũdum carnem,qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula. Multum ergo inclyti. Quomodo amicti auro primo? Nimirum quia primum credita ſunt illis eloquia dei. Denique aurum primum lex & prophetæ ſunt,quo videlicet auro tantum exterius amicti erant , non enim in dilectione cordis,ſed in oſtentatione oris illud habuerunt. Ecce ergo reputati ſunt vt vaſa teſtea opus manuum figuli,confracti virga ferrea regis à deo patre conſtituti , quia noluerunt eundem audire prædicantem præceptum domini. Rom.9. Rom.3. Pſal.2.

De crudelitate Lamiæ,id eſt,gentis illius in comparatione Lamiæ,quia filios ſuos occidit, dicendo: Sanguis eius ſuper nos & ſuper, & cætera. GIMEL. CAPVT LXXXIII.

SEd & Lamiæ nudauerunt mammam,lactauerunt catulos ſuos. Filia populi mei crudelis,quaſi ſtruthio in deſerto.) Lamia monſtrum animalis eſt , a laniando dictum. Attamen naturalem erga fœtus ſuos habet affectum. Idcirco nunc ait. Sed & Lamiæ nudauerunt mammam , lactauerunt catulos ſuos. Et eſt ſenſus. Omnes naturæ animantium omnium iumentorum,& reptilium, & beſtiarum terræ,ſed & Lamiæ,quæ non tam beſtiæ quàm monſtra ſunt, naturalem erga fœtus ſuos habet affectum. At verò filia populi mei nimium crudelis , ne ſaltem mammam nudauit infelicisſimis catulis ſuis. Cui ergo poterit comparari? Vnum eſt animal ſtruthio,quod in ſimilitudinem auis pennas habet,non tamen altius leuatur à terra, tantæ, tamq; obliuioſæ crudelitatis,vt proiecta in puluere oua ſua derelinquat. Huic ſimilis eſt filia populi mei,ſpeciē quidem virtutis habens,ſed virtutem volandi in altum non habens,crudeli animo plebeculam ſimplicem, quam ad æternam debuerat fouere ſalutem, in puluere perditionis obliuiſcens. Parum pro ſimilitudine dictum eſt,ſed non erat aliud monſtrum ſiue animal,quod totius crudelitatis eius ſimilitudinem exhiberet. Neque enim filia populi mei poſteros ſuos, vt ſtruthio oua ſua ſolummodo derelinquit , ſed inſuper & occidit, dicendo. Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros. DALETH. (Adhæſit lingua lactentis ad palatum eius in ſiti. Paruuli petierunt panem,& non erat qui frangeret eis.) PHE. (Qui veſcebantur voluptuoſe , interierunt in vijs,qui nutriebantur in croceis,amplexati ſunt ſtercora.) Hæc tam corporaliter quàm ſpiritualiter miſeris acciderunt Iudæis,quibus nondum natis,vt ante dictum eſt, hæreditarius à crudeli matre ſua ſynagoga derelictus eſt ſanguis Chriſti. Legamus excidium miſeræ Hieruſalem,& videmus parum hic dictum eſſe pro magnitudine famis & ſitis. Porro ſpiritualiter extunc vſque hodie lingua lactentis adhæret palato eius in ſiti,& non eſt qui panem frangat petentibus paruulis,nimiam quippe habent famem & ſitim audiendi verbum dei , non quòd deſiderent verbum dei , ſed quia malunt interire, quàm frangere ſibimet panem ſcripturarum , vt viuant ex medulla intelligentiæ ſpiritualis. Olim veſcebantur voluptuoſe , & nutriebantur in croceis , vtpote filij regni , & propter fidem patrum chariſsimi, nunc autem intereunt in vijs malignis ſpiritibus oppoſiti, dum amplexantur ſtercora, id eſt, fidunt in carnalibus ceremonijs , quas & Apoſtolus detrimentum facit,& arbitratur vt ſtercora. Lamiæ quid ſint. Struthio. Matth.27.

Quomodo maior effecta eſt iniquitas populi illius,peccato Sodomorum, & quomodo dictum ſit, & non ceperunt in ea manus. VAV. CAPVT LXXXIIII.

ET maior effecta eſt iniquitas filiæ populi mei peccato Sodomorum, quæ ſubuerſa eſt in momento,& non ceperũt in ea manus.) Plane maior effecta eſt, maior culpa,maior pœna. Nam iniquitas Sodomorum quouſque progreſſa eſt? Et non ceperunt in ea , inquit , manus. Legimus quod in ea,dum apud iuſtum Loth hoſpitaretur dominus, vallauerunt domum à puero vſq; ad ſenem,omnis populus ſimul,& dixerunt. Educ viros huc,vt cognoſcamus eos. Magna iniquitas, ſed non ceperunt in ea manus,id eſt,non vſq; ad effectum operis progreſſum eſt ſcelus. Iniquitas autem populi ciuitatis meæ quouſq; progreſſa eſt? Cùm hoſpitaretur in ea,& paſcha celebraſſet dominus,vallauerunt eum,exeuntes cum gladijs & fuſtibus & ceperũt in ea manus, videlicet eum,quem Geneſ.19. Matth.26.

Threno. CAP. IIII. eum, quem in Sodoma non ceperunt manus, ceperunt, inquam, comprehenderunt, illuſerunt, flagellauerunt, occiderunt. Ergo maior populi mei iniquitas peccata Sodomorũ, & idcirco maior & pœna. Nam Sodoma ſubuerſa eſt in momento ſine manibus, populus autem meus diu cruciatus, tandem ſubuerſus eſt, tam ſuis, quam Romanorum manibus.

Quomodo Nazarei gentis illius candidiores niue, nitidiores lacte, &c. fuerint, & quorum facies modo denigrata ſit. ZAIN. CAPVT LXXXV.

CAndidiores Nazarei eius niue, nitidiores lacte, rubicondiores ebore antiquo, ſapphyro pulchriores. CHETH. (Denigrata eſt ſuper carbones facies eorum & nõ ſunt cogniti in plateis, adhæſit cutis eorum oſſibus, aruit & facta eſt quaſi lignum.) Verè ergo mutatus eſt color optimus. Quanti enim, quàm pulchri fuerunt, populi huius Nazarei? Nazarei, id eſt, ſancti eius, Hebr. II. fuerunt Abraham, Iſaac, Iacob, Ioſeph, Moyſes, Samuel & Dauid, & cæteri omnes ſancti, qui per fidem vicerunt regna, operati ſunt iuſtitiam, adepti ſunt promiſsiones. Iſti Nazarei candidiores niue, nitidiores lacte fuerunt. In niue ſola eſt candoris pulchritudo, in lacte cum nitore eſt & ſaporis dulcedo. Parum ergo erat fuiſſe candidiores niue, niſi fuiſſent & nitidiores lacte, id eſt, parum fuiſſet, propria ſibimet munditia candidos fuiſſe, niſi venientibus ad ſe per ſermonem ſuum guſtum præbuiſſent dulcedinis æternæ. Sed & cùm candidi & nitidi eſſent, paſsionibus ſuperadditis, quendam purpureum traxerunt ruborem. Nam ludibria, & verbera experti ſunt, inſuper & vincula & carceres. Lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt, in occiſione gladij mortui ſunt. Ergo rubicondiores ebore antiquo, quod videlicet os caſti animalis eſt, & cùm fuerit candidum, maiorem ex rubore pulchritudinem habet. Tandem ſapphyro pulchriores, id eſt, cœleſtibus manſionibus non indecentes. Nam ſapphyrus cœli ſereni ſpeciem habet, & ipſa ſpecie bene cœleſtes deſignat manſiones. Nunc autem denigrata eſt ſuper carbonem facies eorum. Quorum eorum? Videlicet filiorum, qui de Nazareis patribus cùm natiſuerint, & ipſi per fidem Nazarei eſſe debuerunt. Super carbones, inquam, denigrati ſunt, id eſt, omni gratia perdita, qua quondam viuebant, extincti & obſcura mentis cæcitate denigrati ſunt. Et non ſunt, inquit, cogniti in plateis. Ezech. 16. Quis enim eos dignetur cognoſcere, quòd ſemen Abrahæ ſint? Dicitur in plateis, cantatur eis in triuijs, ſemen Chanaan & non Iuda, pater tuus Amorræus, & mater tua Cethæa, Adhæſit cutis eorum oſſibus, id eſt, dediti ſunt carnis ſenſibus. Cutis enim, id eſt, exterior religio, quæ candere vt nix, nitere debuerat vt lac, aruit & facta eſt quaſi lignum perdita venuſtate fructuum, delapſa pulchritudine foliorum. TETH. (Melius fuit occiſis gladio, quam interfectis fame, quoniam iſti extabuerunt, conſumpti à ſterilitate terræ.)

De horrenda Iudaicæ obſidionis fame, vbi manus, inquit, mulierum miſericordium coxerunt filios ſuos. IOD. CAPVT LXXXVI.

MAnus mulierum miſericordium coxerunt filios ſuos, facti ſunt cibus earum in contritionem filij populi mei.) Plane & abſque cunctatione melius, id eſt, leuius fuit occiſis gladio, quàm interfectis fame. Non modo quia compendioſius mortem perpeſsi ſunt, verùm quia plurimam ad augendorum ſcelerum neceſsitatem euaſerũt. Quantum enim fuit, quòd dum paulatim fame extabeſcunt, inter ipſos diræ conſumptionis moras manus mulierum miſericordium coxerunt filios ſuos, & facti ſunt cibus earum? Hoc enim feciſſe legitur mulier quędam Maria nomine, genere & facultate nobilis, quæ cum reliqua multitudine Hieroſolymis reperta, communem cum omnibus obſidionis caſum ferebat. Dolenda verò & lamentationi congruens ironia, qua mulieres eiuſmodi præ fame in inſaniam atrociter conuerſas miſericordes appellat. CAPH. (Compleuit dominus furorem ſuum, effudit iram indignationis ſuæ, & ſuccendit ignem in Syon & deuorauit fundamenta eius.) Vbi hæc ſecundum furorem ſuum dominus locutus eſt? In Moyſe, Deut. 28. inter multas & horrendas maledictiones, quas vtique prophetica veritate comminatus eſt. Homo, inquit, delicatus vita & luxurioſus valde inuidebit fratri ſuo, & vxori quæ cubat in ſinu ſuo, ne det ei de carnibus filiorum ſuorum quas comedet, eo quòd nihil habeat aliud in obſidione & penuria, qua vaſtauerint te inimici tui, intra omnes portas tuas, & cætera.

Quomodo non crediderint prædicenti, quòd hæc mala ventura eſſent eis, & apoſtolis eius clamauerunt, recedite, recedite, abite: & illi ad gentes conuerſi ſunt.
LAMED. CAPVT LXXXVII.

NOn crediderunt reges terræ, & vniuerſi habitatores orbis, quoniam ingrederetur hoſtis inimicus per portas Hieruſalem. MEM.) Propter peccata prophetarum eius, & iniquitates ſacerdotum eius, qui effuderunt in medio eius ſanguinem iuſtorum. NVN. (Errauerunt cæci in Pſal. 2. plateis, polluti ſunt in ſanguine. Cumq; non poſſent intrare, tenuerunt lacinias ſuas.) Reges terræ & principes qui aſtiterunt & cõuenerunt aduerſus dominum, & aduerſus Chriſtum eius, imo & habitatores vrbis, non crediderũt, quòd propter peccata prophetarum eius, & iniquitates ſacerdotum eius, qui effuderunt in medio eius ſanguinem iuſtorum, ingrederetur hoſtis inimicus

per portas

per portas Hieruſalem. Non, inquam, crediderũt, cùm audirent ſibi prædicentem. Vt veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt ſuper terram, à ſanguine Abel iuſti vſque ad ſanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occidiſtis inter templum & altare. Amen dico vobis, venient hæc omnia ſuper generationem iſtam. Item: Cùm illum fleuiſſe ſuper ciuitatem audiſſent, & dixiſſe, quia venient dies in te, & circundabunt te inimici tui vallo, &c. non crediderunt. Parum eſt non crediderunt, inſuper & ipſum occiderunt, & occidendo menſuram patrum ſuorum impleruntur. Idcirco errauerunt cæci in plateis, ita vt exemplo Sodomorum, non poſsint inuenire oſtium, quia polluti ſunt ſanguine eius, qui dicit. Ego ſum oſtium. Cumq; non poſſent, ſubauditur, tenere eum, tenuerunt lacinias ſuas, id eſt, cum veram non apprehenderint iuſtitiam, inanes ceremonias, vanas & pannoſas ſectati ſunt carnis iuſtitias. S A M E C H. (Recedite polluti clamauerunt eis, recedite, abite, nolite tangere. Iurgati quippe ſunt, & commoti dixerunt, inter gentes non addet vltra vt habitet in eis.) Idcirco cæci in plateis ſanguine polluti errauerunt, quia poſtquam prophetarum & ipſius prophetarum domini ſanguinem ſuderunt, clamauerunt prophetis ſapientibus, & ſcribis, quos miſit ad eos, clamauerunt, inquam, perſequendo de ciuitate in ciuitatem, & iurgati ſunt, atque commoti ſeditiones excitando in apoſtolos Chriſti, & dixerunt. Recedite polluti, recedite, abite, nolite tangere, nolite loqui nobis in iſto nomine. Hoc dixerunt inter gentes, & hæc dicendo fecerunt vt abirent ad gentes, & dicerent eis. Vobis quidem oportebat primùm loqui verbum dei, ſed quoniam repuliſtis illud, & indignos vos iudicaſtis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. Ergo non addet, inquit, vltra, vt habitet in eis, ita vt recedens dicat. Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta.

Matth. 23. Luce. 19. Geneſ 19. Ioan 10. Matth. 23. Actor. 13. Matth. 23.

***Quomodo facies domini diuiſerit eos in ipſa obſidione præ inteſtina diſcordia, quia Barrabam ſeditionis auctorem elegerant ſibi: Chriſtum crucifigentes, quem tandem reliquiæ Iſrael cognoſcentes, dicent: Lubricauerunt veſtigia noſtra, ſpiritus oris noſtri Chriſtus dominus captus eſt in peccatis noſtris.* PHE. CAP. LXXXVIII.**

FAcies domini diuiſit eos, non addet vt reſpiciat eos. Facies ſacerdotum non erubuerunt, neque ſenũ miſerti ſunt.) Propter hęc facies domini, facies irata, qualis iuxta Pſalmiſtam eſt vultus domini ſuper facientes mala, diuiſit, eos diuiſit, inquã multiplici diuiſione aduerſum ſemetipſos. Antequã ingrederetur hoſtis Romanus per portas Hieruſalẽ, cùm adhuc clauſi eſſent, triplici (vt Ioſephus refert) ſemetipſos intus bello dilacerabant, & illam legẽti miſerabilem tragœdiam ſatis claret, quàm verè hic dictum ſit, facies ſacerdotum nõ erubuerunt, neq; ſenum miſerti ſunt. Non, inquit, addet, ſubauditur deus, vt reſpiciat eos, ſed proprijs ſeditionibus diuiſos interire permittet eos. Et meritò, quia data ſibi optione, Barrabam ſeditionis auctorem dimitti ſibi petierunt, regem autem ſuum pacificum occiderunt. A I N. (Cum adhuc ſubſiſteremus defecerunt oculi noſtri ad auxilium noſtrũ vanum, cùm reſpiceremus attenti ad gentem, quæ ſaluare nos non poterat. Z A D I. Lubricauerunt veſtigia noſtra, in itinere platearum noſtrarum, appropinquauit finis noſter, completi ſunt dies noſtri, quia venit finis noſter.) Dicant hoc ſaltem reliquiæ Iſrael, dicant vt conuertantur & ſaluentur. Quid mirum, ſi poſtquam occidendo Chriſto domino cecidimus, ita facies domini diuiſit nos? Nempe & cùm adhuc ſubſiſteremus, antequam in morte eius ruinam noſtram perpetraſſemus, defecerunt multoties à domino deo noſtro, oculi noſtri conuerſi ad auxilium noſtrum vanum, reſpicientes attenti ad gentem, quæ ſaluare non poterat, verbi gratia, ſperantes in Aegypto, in equis & equitibus fiduciam habentes, Baal quoq; & vitulos pro deo colentes. Hoc modo lubricauerunt veſtigia noſtra, & claudicauimus in duas partes, in itinere platearum noſtrarum, id eſt, in idololatria licentioſa, & plena ſcelerum. Plateæ nanque latæ viæ ſunt, & vagum atque licentioſum deſignant idololatriæ ritum. Idcirco appropinquauit finis noſter, idcirco completi ſunt dies noſtri, & iuſtus eſt dominus qui hæc fecit nobis. C O P H. (Velociores fuerunt perſecutores noſtri aquilis cœli, ſuper montes perſecuti ſunt nos, in deſerto inſidiati ſunt nobis.) Venit, inquam, & cito venit finis noſter, nec in tempora longa factum eſt iſtud. Velociores enim fuerunt perſecutores noſtri aquilis cœli. Qui enim fuerunt perſecutores noſtri, niſi peccata noſtra? Porro de velocitate peccati perſequentis loquitur deus ad Cain. Nonne ſi bene egeris, recipies? Sin autem malè, ſtatim in foribus peccatum aderit. Igitur perſecutores, id eſt, peccata noſtra velociores fuerunt aquilis cœli, quia vbi peracta ſunt, ſtatim in foribus affuerunt, vt nullam vſquam pateret effugium. Super montes perſecuti ſunt nos, in deſerto inſidiati ſunt nobis. Idcirco Pſalmiſta dicit. Quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque à deſertis montibus, ſubauditur, patet locus effugij, quoniam deus iudex eſt. Metaphoricos per montes ſuperbiam peccantium, per deſertum deſertionem à deo ſignificat, iuxta quod ipſe Ecce, inquit, relinquetur vobis domus veſtra deſerta. R E S C H. Spiritus oris noſtri Chriſtus dominus captus eſt in peccatis noſtris, cui diximus. In vmbra tua viuemus in gentibus.

Pſal. 15. Geneſ. 4. Pſal. 74. Matth. 23.

(Quæ

(Quæ tandem velocium perſecutorum noſtrorum, quæ peccatorum noſtrorum velociter nos perſequentium ſumma eſt? Nimirum mors Chriſti domini, quia captus eſt in peccatis noſtris, quia ſcelere noſtro ad mortem ductus eſt, & eum cui diximus, antequam veniret, in vmbra tua viuemus in gentibus, id eſt, in gratia tua ſaluabimur, & ab omni gente non ſancta diſcernemur, hæc enim & huiuſmodi de illo in ſcripturis legebamus, eum, inquam, in peccatis noſtris cepimus & in mortem tradidimus. Hoc facto noſipſos occidimus, nam ſpiritus oris noſtri ipſe Chriſtus dominus. Spiritus, inquam, ſine quo nuſquam vita eſt, nuſquam ſalus, & ſine quo mortuum ac ſine anima eſt, quicquid ore noſtro ex lege, aut prophetis legimus, vel ſcire nos arbitramur.

Quomodo lamentationes omnes, conſolationis bona ſpe concludat, dicendo cum ironia, Gaude & lætare filia Edom, completa eſt, &c. per Edom omnes terrenos qui perſecutionem inferunt, per Syon omnes electos, qui perſecutionem ſuſtinent ſignificans.

SCHIN. CAPVT LXXXIX.

Gaude & lætare filia Edom, quæ habitas in terra Hus. Ad te quoque peruênit calix, inebriaberis atque nudaberis. T H A V. Completa eſt iniquitas tua filia Syon, non addet vltra vt tranſmigret te. Viſitauit iniquitatem tuam filia Edom, diſcooperuit peccata tua.) Lamentationum concluſio bona, conſolationis ſpe lamentatorem recreat, tum de imminente, & certiſsima hoſtium vindicta, tum de ſanctæ Syon, quę captiua fuerat, viſitatione & liberatione ęterna. Gaude, inquit, & lætare filia Edom, quæ habitas in terra Hus. Nomine Edom, quod interpretatur terrenus ſiue ſanguineus, vniuerſos hoſtes cœleſtis Hieruſalem, quia verè terreni ſunt, ſignificat.
Pſal. 136. Sic Pſalmiſta, cum eodem quo & iſte ſpiritu lamentando dixiſſet. Super flumina Babylonis illic ſedimus & fleuimus, dum recordaremur Syon, & cætera. Hoſtes eiuſdem Syō hoc eodem ſignificans nomine, dixit ad dominum. Memor eſto domine filiorum Edom in die Hieruſalem. Qui dicunt, exinanite, exinanite vſque ad fundamentum in ea. Gaude, inquit, & lætare filia Edom quæ habitas in terra Hus, id eſt, quæ terrenum habes fundamentum, quæ hic recipis conſolationem tuam. Hus quippe conſolator interpretatur. Grauis ironia. Vnde enim gaudeas, & læteris filia Edom? Quia ad te quoq; peruenit calix iræ dei, quo inebriaberis, & nudaberis. Bibes enim fel ſempiternæ amaritudinis, & æterna confuſione ignominioſa eris. Tua autem iniquitas completa eſt ô filia Syon, id eſt, pœna vel captiuitas tua temporalis eſt, non addet vltra, vt tranſmigret te finita hac præſentis ſeculi tranſmigratione, vel captiuitate. Viſitauit iniquitatem tuam, ſcilicet deus, ô filia Edom, diſcooperuit peccata tua. Repetitio, confirmatio damnationis & confuſionis Edom. Hic quidem propheta hoſtes ſupernæ Hieruſalem, ſemel & iterum deſignat per Edom, cum ſi ſolam attenderet hiſtoriam, potius nominare debuiſſet Babylonem. Pſalmiſta verò primo quidem per Edom ſignificat eoſdem hoſtes Hieruſalem, dicendo. Memor eſto domine filiorum Edom, deinde autem per Babylonem, dicendo. Beatus qui retribuet tibi retributionem tuam.

FINIS LIBRI COMMENTARIORVM
IN HIEREMIAM PROPHETAM.

RVPERTI

RVPERTI ABBATIS TVITIEN-SIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN EZECHIELEM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER I.

Quomodo in afflictione ciuitatis, ſanctis prophetis increbuerunt conſolatoria viſiones futuri regni dei. CAPVT I.

HAC mundi ætate quinta, quàm præcedenti vnlumine ſumus ingreſsi, ſanctis in
Babylone captiuis, propheticæ crebreſcunt viſiones regni dei, quarum claritas
ſic illud citius affuturum denuntiat, quomodo albeſcente aurora ſolem in pro-
ximo adeſſe nemo qui ambigat. Nec enim ſolis iam, vt ante, verbis ſpiritus ſan-
ctus in aurem loquitur prophetarum, ſed & quaſdam imagines quibus oculos
videntium familiarius inſtruat, digito dei, qui eſt ipſe, præpingit. Verbi gratia.
Vbi ante captiuitatem iſtam viſus eſt filius hominis veniés in nubibus cœli, vt daretur ei regnum
& honor, & omnis populus tribus & linguę ſeruirent ei. O venerabilis ordn tegni dei, ô rationa-
bilis & opportuna conſolatio regis dei. Nnn venit hoc regnum cum feſtinatione, quemadmo- Pſal.44.
dum regnum huius mundi, de quo rectiſsimè dictum ſit. Hæreditas ad quam feſtinatur in prin-
cipio, in nouiſsimis ſuis benedictione carebit. Feſtinauit Cain terrę ambitor ædificare ciuitatem,
& vocare nomen eius ex nomine filij ſui Enoch, occiſo Abel fratre ſuo. Extunc à filijs huius ſe-
culi feſtinatum eſt ad regnandum, vſq; dum venit diluuium, & perdidit omnes. Poſt hoc ſurrexit
Nemroth potens in terra, & robuſtus venator coram domino, & hic feſtinus regnauit. Fuit au-
tem principium regni eius hæc ipſa, de qua nũc loquimur, Babylon. In iſta regnabatur, & iugum
ferreum regis eius Nabuchodonoſor, poſuerat nunc dominus ſuper collum cunctarum gẽtium. Hiere.27.
Porrò regnum dei veniebat interim, cùm dilatione, & ciues eius propter ſpem illius de terra, & Hebr.11.
de cognatione ſua egrediebantur, non acceptis repromiſsionibus, ſed à longe eas aſpicientes, &
ſalutantes, & confitentes, quia peregrini & hoſpites ſunt ſuper terram. Nunc maxime confortato
regno mundi peregrinabantur, & hoſpites erant, imò & captiui ciues regni dei, & dicebant præ-
ſenti captiuitatis loco commoniti. Super flumina Babylonis illic ſedimus, & fleuimus, dum re- Pſal.136.
cordaremur Sion. In ſalicibus in medio eius ſuſpendimus organa nnſtra, &c.

Quòd Ezechiel propheta difficilis ſit, & quòd in prima viſione rectè quæri debeat, quomodo quatuor animalia vnum animal ſint. CAPVT II.

IGitur reuelatinnes regni dei debita cum veneratione ſuſcipientes. Ad prophetam Ezechiel
accedamus, cuius difficultatem (vt ait beatus Hieronymus) Hebræorum probat traditin. Nam
niſi quis apud eos ætatem ſacerdotalis miniſterij, id eſt, triceſimum annum impleuerit, nec prin-
cipia libri Geneſeos, nec Canticum Canticorum, nec huius voluminis exordium, & finem lege-
re permittitur, vt ad perfectam ſcientiam & myſticos intellectus plenum humanæ naturæ tem-
pus accedat. Item dicit: De hac viſione prolixius diximus, qnia & obſcura eſt, & à multis variè
exponitur. Sed & beatus papa Gregorius ſecundum dulcedinem gratiæ ſibi collatæ, pleniſsimè
dixit, de prophetia præſcripti, id eſt, triceſimi anni vſque ad illum locum. Et tu ſume tibi ſarta- Ezech.4.
ginem ferream, & pones eam murum ferreum inter te & inter ciuitatem. Cùm ergo de hac vi-
ſinne tanti viri dixerint, & ante ipſos à multis variè expoſita ſit, & vt ſatentur ipſi, multum ha-
beat obſcuritatis, nos quid faciemus? Tenemur quippe noſtri voluptate propoſiti, vt ne in iſto
quidem propheta tam arduo, tamq́ue difficili tædeat nos immorari, quærendo teſtimonia glo-
riæ Chriſti filij dei. Fatemur enim aliquid non paruum de obſcuro ſupereſſe, quòd adhuc ſtu-
dioſius elucidandum ſit. Quid eſt illud? Nimirum ſimilitudo quatuor animalium. In quo hæc
ſimilitudo quicquam adhuc obſcuritatis aut difficultatis habet? In eo videlicet, quòd & qua-
tuor animalia dicuntur, & animal vnum. Nam ſic in prophetia anni ſexti poſt multa legimus. Ezech.10.
Ipſum eſt animal, quòd videram iuxta fluuium Chobar. Cumq́ue ambularent Cherubin, ibant
& pariter rotæ iuxta ea. Ac deinceps. Ipſum eſt animal quod vidi ſubter deum Iſrael iuxta flu-
uium Chobar. Et intellexi quia Cherubin eſſent. Quatuor per quatuor vultus vni, & quatuor
alæ vni, & ſimilitudo manus hominis ſub alis eorum, & ſimilitudo vultuum eorum, ipſi vultus
quos videram, iuxta fluuium Chobar. Igitur animalia ipſa, quæ & quatuor ſunt, & vnum, duce
ſpiritu ſancto, quærere cupimus, nihil metuentes quòd in viſione à multis propter ſuimet ob-
ſcuritatem variè expoſita, varietatem ſeu multitudinem expoſitionum auxerimus. Nam ipſum
animal quod quærimus, cùm inuentum fuerit, tale ac tantum eſt, vt ſolo nomine, vel auctoritate
ſua paruitatem noſtram ſi npus ſit, ab omnium qui hæc viſuri ſunt contemptu vel indignatione
defendere poſsit.

CAP. I, *De ipſo propheta quomodo eiuſdem cuius viſionem vidit typum geſſerit filij dei, quid ventus turbinis, & quid nubes magna, & quid inuoluens ignis, & cætera quæ adiecta ſunt, quid ſint.* CAPVT III.

CAP. I. ET Vidi, & ecce ventus turbinis veniebat ab aquilone, & nubes magna, & ignis inuoluens, &
ſplendor in circuitu eius. Et de medio eius quaſi ſpecies electri, id eſt, de medio ignis, & ex
medio eorum ſimilitudo quatuor animalium. Et hic aſpectus eorum, ſimilitudo hominis in eis,
& quatuor facies vni, & quatuor pennæ vni, & pedes eorum pedes recti, & planta eorum quaſi
planta pedis vituli, & ſcintillæ quaſi aſpectus æris candentis.) Videns iſte, qui in propria vel pri-
ma perſona nunc dicit, & vidi, præmiſit ſecundum tertiam perſonam de ſemetipſo loquens, &
facta eſt ſuper eum ibi manus domini. Ad idem & ante hoc per primam perſonam dixit. Aperti
ſunt cœli & vidi viſiones dei. Itaque veritatem ſeruat coniunctam humilitati, vt pro humilitate
dicat, facta eſt ſuper eum manus domini, & pro neceſſaria rei veritate dicat, & vidi viſiones dei.
Porrò cùm dicit, viſiones dei, pulchrè & rectè ſubintelleximus filij, de deo dei, quia nihil melius
occurrere poteſt intellectui, quàm ad propriam viſiones iſtas pertinere perſonam filij dei, quem
& nomine ſignificat, Ezechiel nanque interpretatur fortitudo dei. Porrò Buzi contemptus ſiue
ſpretus interpretatur. Et rectè dei filius per Ezechiel filium Buzi ſacerdotem deſignatur, quia
Pſal.119. cùm ſit fortitudo dei, ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech, ſecundū carnem
filius eſt populi contemptibilis, populi Iudaici ex eo contempti, quòd eundem filium ſuum cō-
tempſit. Itaq; viſiones iſtæ dei, reuelationes ſunt aduentus Chriſti filij dei, qui rectiſſimè in iſto
propheta, alibi vnum animal dicitur, alibi quatuor animalia, videlicet propter quatuor neceſſaria
nobis euangelij ſui ſacramenta, quæ poſtmodum ſingula proprijs ſpeciebus agnoſcēda ſunt. Vi-
ſuro autem aduentum huius filij dei pulchrè & cauſa præoſtenditur, propter quam illum nobis
aduenire neceſſarium fuit. Et ecce, inquit, ventus turbinis veniebat ab aquilone, &c. Ventus tur-
binis ab aquilone venit, quādo frigidus à charitate dei, diabolus flauit, & turbine tentationis ge-
nus humanū in primis parentibus à beatitudinis ſtatu deiecit. Tunc venit & nubes magna, id eſt,
eiuſdē generis humani cęcitas, qua conuolutus homo, & inimicus deo factus, à viſione faciei eius
exciderat. Poſt hæc & ignis inuoluens. i. damnatio poſt hanc vitam peccatores excipiens, & ſem-
piterno horrore conuoluens. Attamen in circuitu eius ſplendor, inquit, quia videlicet in ipſa ira
iuſtè illata, diuinitas ſplendere nō deſijt, creaturam ſuam proſequens, multiſq; monitis & ſignis
1.Tim.2. reuocans ad cognitionem ſui. Propter hæc vtiq; mediatorem dei & hominū, deum & hominem
Ieſum Chriſtum aduenire nobis neceſſariū fuit. Sequitur ergo. De medio autem eius quaſi ſpe-
Electrum. cies electri, id eſt, de medio ignis. Electrum pretioſiſſimum, ex auro argentoq; confectum, vna
eademq; perſona iam dicti mediatoris dei & hominū, in quo pretioſa diuinitas vt aurum, noſtra
verò humanitas mundiſſima in illo velut argentum eſt. Talis ſpecies electri de medio ignis, quia
nimirum propter nos damnatus & mortuus, mediator dei & hominum, talis ab inferis victor a-
ſcendit. Et ex medio eorum, ſcilicet venti, vel turbinis, nubes & ignis, & ſplēdoris in circuitu mi-
cantis, ſimilitudo quatuor animalium. O viſor viſionū dei, ſi vt ipſe poſt multa dicturus es, vnum
eſt animal, quomodo quatuor numeras? Ait. Et hic aſpectus eorum. Similitudo hominis in eis.
Et quatuor facies vni, & quatuor pennæ vni. Ac ſi dicat. Vnius quidem erat ſimilitudo hominis,
Ieſu Chriſti filij dei, ſimilitudo, inquam, & nondum res, nondum enim natura erat filius homi-
nis, ſed huic vni quatuor facies, & huic vni quatuor pennæ, quas vtiq; facies, & pennas viſionem
dei ſperanti neſcire non licet. Quæ porrò illæ ſunt? Prima eſt incarnatio vel natiuitas eiuſdem
hominis Ieſu Chriſti filij dei. Secunda paſſio. Tertia reſurrectio. Quarta aſcenſio, vel ſeſſio ad
dextram patris. Facies iſtas non vidiſſe nobis non licet, ſicut apoſtolicum catholicæ confeſſio-
nis ſymbolum docet. Credo, inquit, in deum patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ.
Sequitur continuò. Et in Ieſum Chriſtum filium eius vnicum dominum noſtrum. Hoc eſt vnum
animal, hic eſt vnus homo, de quo nunc dicit, ſimilitudo hominis in eis. Qui cōceptus eſt de ſpi-
ritu ſancto, natus ex Maria virgine. Hæc eſt facies prima. Paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus,
mortuus, & ſepultus, deſcendit ad inferna. Hæc eſt ſecunda facies. Tertia die reſurrexit à mor-
tuis. Hæc eſt facies tertia. Aſcendit in cœlum, ſedet ad dextram dei patris omnipotētis, inde ven-
turus iudicare viuos & mortuos. Hæc eſt facies quarta. Tot facies, & totidē pennæ huic vni. Ve-
rùm quæ facies, eædem & pennæ. Sed facies, quia per fidem cognoſci poſſunt, & cognitu neceſ-
ſariæ ſunt, pennæ autem, quia ratione humana comprehendi non poſſunt. Pedes eorum, pe-
des recti, quia videlicet proceſſus eorum iuſtitia ſunt dei, & ad iuſtitiam valent omni credenti.
Quid enim rectius aut iuſtius, quàm obedientem fuiſſe Chriſtum patri in omnibus his? Idcirco
continuò ſubiungit. Et planta pedis eorum, quaſi planta pedis vituli. Vitulus ex præcepto legis
ſolebat pro peccato offerri multitudinis, ſiue ſacerdotis & multitudinis ſimul. Ergo planta pe-
dis eorum, vt planta pedis vituli, id eſt, finalis vtilitas eorum, remiſſio eſt peccatorum totius
mundi. Et ſcintillæ quaſi aſpectus æris candentis. Recolamus quia redemptor noſter incarnatus
& paſſus,

& paſſus, poſtquàm reſurrexit, & in cœlũ aſcendit, magnifica hominibus dona ſcintillauit, quando factus eſt repente de cœlo ſonus, tanquam aduenientis ſpiritus vehementis, & repleuit totam domum vbi erant ſedentes apoſtoli, & apparuerunt illis diſpartitæ linguæ tanquam ignis. Hæc, inquam, recolamus, & ſciemus quid dixerit, & ſcintillæ quaſi aſpectus æris candentis. Nam dona illa ſcintillæ fuerunt quaſi aſpectus æris candentis, vtpote cum feruore charitatis igneæ, longe audibilem reddentia tinnitum euangelicæ prædicationis. Acto.2.

Quid facies ſit, & pennas per quatuor partes habere, ipſaſq́; inuicem iunctas eſſe, & quid quod ait, non reuertebantur cùm incederent. CAPVT IIII.

ET manus hominis ſub pennis eorũ, in quatuor partibus. Et facies & pennas per quatuor partes habebant, iunctæq́; erant pennæ eorũ alterius ad alterum. Non reuertebantur cum incederent, ſed vnumquodq́; ante faciem ſuam gradiebatur.) Facies eorum nunc ex parte cognoſcimus, pennas eorũ per ſpem ſequimur, ſperamus enim, quia quod nunc per ſpeculum in ænigmate videmus, tandem facie ad faciem viſuri ſumus. Manus enim per familiaritatem charitatis contingimus, quibus & trahimur, vti per fidem & ſpem eadem charitate opifice, poſt facies & pennas curramus. Sub pennis, inquit, manus hominis in quatuor partibus, quia nimirũ in iam dictis quatuor euangelij ſacramentis, altitudinẽ conſilij diuini per fidem aſpicere non poſſemus, niſi inclinata ad nos charitas, familiari nobis tactu blandiretur. Et iunctæ erant pennæ eorum alterius ad alterum, quia videlicet ſic ſibi coniuncta illa, & conſociata ſunt, vt nihil proſit fidem alterius habere, niſi credas & alterum. Verbi gratia. Quid prodeſt credere Chriſtum pro ſalute generis humani paſſum, niſi credas & de incorrupta virgine natum? Non reuertebantur ait cùm incederẽt, ſed vnumquodq́; ante faciem ſuám gradiebatur. Verum eſt, & ſana fide credendum, quia poſtquam ſemel inceſſerunt, non reuertentur amplius, neq; enim fiet, quòd impijſsima hæreſis delirare auſa eſt, vt iterum Chriſtus naſcatur, iterumq́; patiatur, iterum reſurgat, iterumq́; in cœlum aſcendat, ſed ſicut Apoſtolus ait. Chriſtus reſurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra Rom.6.
non dominabitur. Quòd enim mortuus eſt, peccato mortuus eſt ſemel, quòd autem viuit, viuit deo. Item: Neque vt ſæpe offerat ſemetipſum, quemadmodum pontifex intrat in ſancta per ſin- Hebr.9.
gulos annos in ſanguine alieno, alioquin oportebat eum frequẽter pati ab origine mundi. Nunc autem ſemel in conſummationem ſeculorum, ad deſtructionem peccati per hoſtiam ſuam apparuit, & quemadmodum ſtatutũ eſt hominibus ſemel mori, poſt hoc autem iudicium, ſic & Chriſtus ſemel oblatus eſt, ad multorum exhaurienda peccata, ſecundo ſine peccato apparebit, expectantibus ſe in ſalutem per fidem. Igitur vnumquodque coram facie ſua gradiebatur, & non reuertebantur, quia nimirum ſingula eorum, quæ diximus facta ſunt ſemel, & non iterabuntur.

Quid ſit in vno Chriſto facies hominis, facies leonis, facies vituli, facies aquilæ volantis, cur facies leonis à dextris, cur facies vituli à ſiniſtris, & cur facies aquilæ deſuper. CAPVT V.

SImilitudo autem vultus eorum, facies hominis, & facies leonis, à dextris ipſorum quatuor, facies autem bouis à ſiniſtris ipſorum quatuor, & facies aquilæ deſuper ipſorum quatuor. Et facies eorum, & pennæ eorum extentæ deſuper.) Hoc eſt quod paulo ante diximus, quia cùm credidimus propter quod & locuti ſumus, Ieſum Chriſtũ filium dei vnicum de ſpiritu ſancto conceptum, & ex Maria virgine natum, faciem vtiq; veri intuemur hominis, non in phantaſmate, ſed in veritate carnis abſque peccato concepti & nati. Cùm autem iſidem paſſum ſub pontio Pilato, crucifixum, mortuum, & ſepultum, ad infernum deſcendiſſe credentes confitemur, proculdubio faciem vituli contemplamur, vituli immaculati, qualem nõ litera, ſed in ſpiritu legis intelligimus, dicente domino ad Moyſen. Si ſacerdos qui vnctus eſt, peccauerit, delinquere faciẽs populum, Leuit.4.
offeret pro peccato ſuo vitulum immaculatũ domino, &c. de quibus ſuo loco plenius pro poſſe diximus. Cum nihilominus credimus, & confitemur, quia tertia die reſurrexit à mortuis, nimirũ cum tremula fide, & fideli tremore faciẽ ſumpſimus leonis fortiſsimi, de quo patriarcha Iacob, Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi aſcendiſti. Requieſcens accubuiſti vt leo, & quaſi leæna. Gene.49.
Quis ſuſcitabit eum? Ad ſummum, cùm credimus & confitemur, quia aſcẽdit in cœlum, ſedet ad dextram dei patris omnipotentis, inde venturus eſt iudicare viuos & mortuos, ecce iſta eſt nobis facies aquilæ, quàm nubes ſuſcepit ab oculis humanis, quemadmodum ipſe dixit. Et nemo aſ- Iohan.3.
cendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo, filius hominis qui eſt in cœlo. Notandum interea, quòd faciem leonis à dextris, faciem autem bouis intuetur à ſiniſtris ipſorũ quatuor, id eſt, vnius mediatoris dei & hominum, in quem dicuntur iſta quatuor. Nam per dexteram felicitas, per ſiniſtram deſignari ſolet aduerſitas. Facies ergo leonis à dextris, quia nimirum magna illi eſt felicitas reſurrectionis, facies autem bouis à ſiniſtris, quia dura & laborioſa fuit illi humilitas paſsionis, quemadmodum dicebat. Triſtis eſt anima mea vſq; ad mortem, & ſpiritus quidẽ promptus eſt, caro autem infirma. Porrò quod facies aquilæ deſuper ſit, quia in cœlum aſcendit, gaudentes Matth.26.
videmus, quemadmodum dicit Apoſtolus, Videmus dominũ Ieſum propter paſsionem mortis, Hebr.2.

CAP. 1. gloria & honore coronatū,&c.Sed & quòd inde venturus iudicare viuos & mortuos,faciē aquilæ reſpicit,quæ vt Phyſici perhibent,pullos ſuos iudicare ſolet. Singulos quippe radijs ſolis obijcit,& eum qui libero aſpectu ſolem intuetur,vt propriū genus agnoſcit, eum autem qui reuerberatis & palpantibus oculis ſolem non ſuſtinet, velut adulterinam ſui generis maculam damnat atq; abijcit.Sic nimirum iſte qui aſcendit in cœlum,cùm inde venerit iudicare viuos & mortuos, ſingulos & omnes nos examinabit, adductos ante terribile illud tribunal ſuæ vel paternæ maieſtatis,& quem gloria diuinitatis pro conſcientia reuerberauerit,tradet igni inextinguibili, quem aūt illa ſuo intuitu dignum iudicabit, componet in illū glorioſum & felicem cœtū filiorum dei.

Cur in Apocalypſi non idem animalium ordo, & quo reſpiciens Iohannes, illic poſt faciem leonis, hic autem quo intendens propheta prius poſuerit faciem hominis, & quo ſenſu iſte quatuor pennas vni, hic autem ſingula animalia ſenas alas habere dixerit. CAPVT VI.

HIc iam rectè quæritur,cur in Apocalypſi iſtorum quatuor animalium non idem ordo ſit?Sic enim ſcriptura illa dicit. Et animal primum ſimile leoni. Et ſecundum animal ſimile vitulo. Apoc.4. Et tertium animal habens faciem quaſi hominis. Et quartum animal ſimile aquilæ volanti. Hoc ergo quæritur,quid ſibi velit ordo tam diuerſus. Primoq́ue dicimus,quia nihil contrarium reſonat in eo quod dicit,primum, ſecundum, & tertium animal. Nam hic propheta huiuſmodi nomini nihil appoſuit,ſed hoc tantum,ſimilitudo,inquit, vultus eorū facies hominis, & facies leonis à dextris, &c. Attamen quoniam prius ſimilitudinem poſuit hominis, eſto vt idem valeat, ac ſi dicat,prima facies hominis,& ſecunda facies leonis,aut vituli. Vterque ordo ratus,neque alter alteri contrarius eſt, diuerſo tamen reſpectu. Ille videlicet veteris inſtrumenti, hic autem noui. Ille conſideratione ſcripturæ veteris,hic autem rei gerendę reſpectu ordinem ſuum tenuit.Etenim vnus idemq; mediator dei & hominum in ſcriptura legiſlatoris Moyſi, prius leo,quàm ho-
Genes.49. mo dictus eſt.Prius,inquam,leo,& inde vitulus,deinde homo, deinde aquila, per Moyſen dicitur.Nam apud illum in libro Geneſis,Iacob patriarcha dicit. Catulus leonis Iuda ad prædam fili
Leuit.9. mi aſcendiſti.Requieſcens accubuiſti vt leo, & quaſi leæna.In libro autem Leuitici, per vitulum
Deut.15. ſine dubio figuratur, qui pro peccato iubetur immolari, & extra caſtra efferri, atque incendi. In Deuteronomio promittitur homo in veritate carnis,& omnis naturę hominis,dum idem Moyſes dicit.Prophetam de gente tua,& de fratribus tuis,ſicut me ſuſcitabit tibi dominus deus tuus, ipſum audies vt petiſti à domino deo tuo in Oreb. Nam qui cauſas petitionis veraciter attendit, in libro Exodi,planè intelligit illud dictū,& hoc promiſſum,quòd deus homo fieret, cui poſſet
Deut.18. homo loqui. Tandem in Cantico Deuteronomij aquilæ aſsimilatur, cùm dicitur. Sicut aquila prouocans ad volandum pullos ſuos,& ſuper eos volitans,expandit alas ſuas,& aſſumpſit eos,at-
Iohan.3. que portauit in humeris ſuis.Quòd ita rectè intelligitur,vt dum dicit. Nemo aſcēdit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo, filius hominis qui eſt in cœlo, ſubaudiamus,expedire nobis, vt ſicut aquila prouocans ad volandum pullos ſuos, & ſuper eos volitans, ſic ille faciat nobis, & quo aſcendere non poſſumus,portet nos in humeris ſuis,portet nos ſuper alas ſuæ diuinitatis.Igitur & ille qui dixit,animal primum ſimile leoni,verum dixit,quia ſic res prænunciata fuerat,& iſte qui primam poſuit faciem hominis, rectè nihilominus fecit, quia ſic res adimplenda erat. Et ſi ritè perpendas, pulchra eſt contentio, quaſi duorum hominum honore ſe inuicem præuenientium, dum & ille de nouo teſtamento ſacrum ſeruat ordinem ſcripturæ veteris, & hic de veteri teſtamento ſacroſanctum obſeruat effectum, ordinemq́ue euangelicæ nouitatis. Sed & illud quæritur,quomodo hic dicat, quatuor facies vni, & quatuor pennæ vni, ille autem & quatuor animalia ſingula eorum habebant alas ſenas. Ad quod breuiter dicendum,quia ſingulæ facies, ſingulas & eodem ſenſu ſenas habent alas, quia videlicet in ſingulis ſacramentis Chriſti filij dei, vna eademq́ue excellentia,vnus volatus vnus ſpiritus, vna diuinitas eſt,vnum verbum,per quòd in ſex diebus omnia facta ſunt.

Quòd rectè ſancta eccleſia,non niſi quatuor euangeliſtas recipere voluerit,& quæ facies cui euangeliſtæ maximè congruit. CAPVT VII.

IGitur vt ſuperius quærendum propoſuimus inueniſſe nos arbitramur, quia & animal vnum,& quatuor animalia ſunt,id eſt,vnus Chriſtus,& quatuor principalia Chriſti ſacramēta ſunt, quorum facies nulli licet ignorare Chriſtianorum, licet comprehendere non poſſit volatum. Vndè verè laudabilis, & veneratione digna ſanctæ eccleſiæ ſtudioſitas, atq; diligentia, quæ plures hoc numero habere noluit euangeliſtas. Siquidem & præter iſtos,multi euangelia ſcripſerunt,ſicut & Lucas teſtatur dicēs.Quandoquidē multi conati ſunt ordinare narrationem, quæ in nobis completæ ſunt rerum,ſicut tradiderunt nobis,quia ab initio ipſi viderunt, & miniſtri fuerunt, viſum eſt, & mihi aſſecuto à principio omnia, diligenter ex ordine tibi ſcribere optimè Theophile, vt cognoſcas eorū verborum de quibus eruditus es veritatem. Bene ergo ne tantæ maieſtatis materiam turba ſcriptorū ſuo.i.humano ſenſu ſcribentium,vilem redderet, atq; multitudine dictorū

ſiue rerum

ſiue rerum mentes atque aures humani generis vſq; ad faſtidium implendo oneraret, terminum
poſuit magiſtra diſcretio, ſedentis in eccleſia ſpiritusſancti, ſufficete iudicans, quadrigam euan-
geliſtarum, curſuro per mundum verbo euãgelij Chriſti dei & hominis, ſacerdotis & regis. Iſtos
enim non hominis ordinatio, ſed dei vocatio præparauit, & quaſi in ſpeculis gratiæ, quatuor fa-
cies huius propheticæ veritatis in eis expreſſit. Deniq; in Matthæo facies hominis, in Marco fa-
cies leonis, in Luca facies vituli, in Iohanne facies agnoſcitur aquilæ volantis. Hoc penè cunctis
notũ eſt, licet de Matthæo & Marco diuerſa dixerint magni doctores. Alijs in Matthæo faciem
hominis, & in Marco faciem leonis, atq; alijs econtra in Matthæo faciem leonis, & in Marco ſuſ-
cipientibus faciem hominis. Nec verò ſoli euangeliſtæ, ſed & quiq; fidelium ſinguli pro modulo
ſuo facies iſtas imitari poſſunt, ſectando cum fide, prudentiam, temperantiam, fortitudinem, iu-
ſtitiam. Chriſtianum quippe prudẽtem eſſe, id eſt, hominis Chriſti faciem habere, temperantem
eſſe, crucifigendo carnem ſuam cum vitijs & concupiſcentijs, id planè eſt faciem vituli habere,
fortem eſſe in aduerſis, id eſt, faciem leonis, iuſtitiam tenere, id eſt, faciem habere aquilæ volãtis.

Quomodo facies & pennæ animalium deſuper extentæ ſint, quæ duæ pennæ & quomodo iungi, quomodo corpora eorum tegere, & ipſa animalia quomodo vbi erat ſpiritus impetus, illuc iſſe vel ire, & non reuerti dicantur. CAP. VIII.

ET facies eorum, & pennæ eorum extentæ deſuper. Duæ pennæ ſingulorum iungebantur, &
duæ tegebant corpora eorum.) Facies animaliũ, & pennæ eorum deſuper extentæ ſunt quia
neq; de terra ſunt, neq; de terra loquuntur, ſed de ſurſum ſunt, & ſurſum tendunt, ſurſum vocant
rationalis hominis animum, vt contemnat quicquid in imò eſt, dicatq;, noſtra aũt conuerſatio in
cœlis eſt. Porrò duæ pennæ ſingulorũ quæ coniunguntur, & duæ quæ tegunt corpora eorũ, eæ- Philip. 3.
dem ſunt, omnes ſcripturæ altiſonæ diuûm teſtamẽtorum euangelicæ fidei teſtimonium perhi-
bentium, omnes iſtæ iunguntur & concorditer ſonant ad aperiendũ fidelibus. Iunguntur nihilo-
minus ad tegendum & claudendum infidelibus, quemadmodũ dicit Apoſtolus. Quòd ſi etiam 2. Cor. 4.
opertũ eſt euangelium noſtrũ, in his qui pereunt eſt opertũ, in quibus deus huius ſeculi excæca-
uit mentes infideliũ, vt non fulgeat illuminatio euangelij gloriæ Chriſti, qui eſt imago dei. (Et
vnumquodq; eorum coram facie ſua ambulabat. Vbi erat impetus ſpiritus, illuc gradiebantur,
nec reuertebantur cum ambularent.) Et ſupra dixit, quia non reuertebantur cum incederẽt, ſed
vnumquodq; ante faciem ſuam gradiebatur. Poſſemus arbitrari, quòd tantũ pro firmamento rei
repetitio ſacta ſit, niſi quia interpoſitũ eſt, quòd non otioſum exiſtimamus, vbi erat impetus ſpi-
ritus, illuc gradiebantur. Quandam vtique, id quod dicitur, gradientium ſonat acrimoniam, pu-
gnantium conſtantiam, vincentium triumphalem gloriam. Quis enim neſciat, quia ſacramenta
euangelij per mundũ gradi cœperunt duce ſancto ſpiritu, & illuc tantum gradi potuerunt euan-
gelij præcones, vbi erat ſpiritus impetus? Alioqui niſi fortiſſimo ferrentur ſpiritus impetu, tanta
fuerunt obſtacula contradicentiũ, vt inaniter graderentur, & ambulantia in vacuum reuerteren-
tur. Sed dicit ipſe homo & deus, ſacerdos & rex, ſuis quadrigis, ſuis animalibus. Cùm autẽ indu-
cent vos in ſynagogas, & ad magiſtratus, & poteſtates, nolite ſoliciti eſſe qualiter aut quid reſpon Matth. 10.
deatis, aut quid dicatis. Spiritus enim ſanctus, docebit vos in illa hora, quę oporteat dicere. Item: Marc. 13. Luca 12.
Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus ſanctus. Igitur vbi erat ſpiritus impetus, illuc gra-
diebantur, & non reuertebantur, cùm ambularẽt, id eſt, duce ac principe belli ſancto ſpiritu ſine
victoriæ effectu non reuertebantur, cùm aduerſus principem mundi diabolum dimicarẽt. Nem-
pe hoc eſt quod per alium prophetam de verbo ſuo loquens deus, non reuertetur, inquit, ad me
vacuum, ſed faciet quæcunque volui, & proſperabitur in his ad quæ miſi illud.

Quomodo aſpectus animalium quaſi carbonum ignis ardentium aſpectus ſit: & quis ille ignis: & quòd de igne fulgur egrediens erat. CAPVT IX. Eſa. 55.

ET ſimilitudo animalium aſpectus eorũ quaſi carbonum ignis ardentiũ, & quaſi aſpectus lam-
padarum. Hæc erat viſio diſcurrens in medio animaliũ, ſplẽdor ignis, & de igne fulgur egre-
diens.) Bona ſimilitudo animaliũ, bonum vtrobiq; habens effectũ, hinc comburens quaſi aſpe-
ctus carbonũ ardentium, illinc illuminans, quaſi aſpectus lampadarũ. Nihil verius, nihil Chriſtia-
næ fidei certius atq; conſtantius. Quid enim conſequimur, tendendo in aſpectus huiuſmodi ani-
malium? Quid accipimus credẽdo in vnum Ieſum Chriſtũ dei filium de ſpiritu ſancto ex Maria
virgine conceptum & natum, deinde paſſum, crucifixum, mortuũ ac ſepultum, deinde à mortuis
tertia die propria virtute ſuſcitatum, deinde ſuper cœlos eleuatũ vſq; ad paternę maieſtatis con-
ſeſſum? Quid, inquam, vultus iſtos aſpicientes, iſta credentes & confitentes conſequimur vel ac-
cipimus? Nimirum geminum ſpiritus ſancti donum, quorum alterum & primũ remiſſio eſt pec-
catorum, alterum & ſecundum diuerſarum eſt diſtributio gratiarum. Primò namq; vultuum iſto-
rum intuitu, i. prima Chriſti confeſſione, dum baptizamur, remiſſionem peccatorũ accipimus, &
illic aſpectus animaliũ ſic nobis eſt, quaſi carbonũ ignis ardentiũ, comburuntur enim atq; conſu
muntur illic omnes ſordes pręcedentiũ delictorum. Deinde ſecundo vultuũ eorundem intuitu,

CAP. I. cum impoſitionem manuum accipimus, diuiſiua ſingulis gratia tribuitur, prout vult ſpiritus ſanctus, atq; illic nobis ſunt quaſi aſpectus lampadarũ. Lucet enim proximus quiſq; noſtrum in gratia quam accepit, alius in fide, alius in ſermone ſapientiæ vel ſcientiæ, alius in operatione virtutũ. (1. Cor. 12.) Bona igitur & operoſa ſimilitudo aſpectus animalium. Quid porrò, vel quomodo erat, imò quæ eſt hæc viſio diſcurrens in medio quatuor animalium ſplendor ignis, & de igne fulgur egrediẽs? Profectò ſplendor ſerenam lucis pulchritudinem, fulgur egrediens moleſtum affert timorem. Ergo ſplendor ignis lucida eſt ſerenitas charitatis, fulgur egrediens ſeueritas eſt timoris dei. Et ordine quidem vel actu prior eſt amor, poſterior verò timor. Igitur quia ex vno eodemq; animalium iſtorum contuitu & ignis ſplendet charitatis, & pœnalis egreditur fulgur timoris, quem perfecta charitas foras mittit, rectè dictum eſt, hæc erat viſio diſcurrrens in medio quatuor animalium? (1. Iohan. 4.) Nam quamdiu in hoc mortali corpore ſumus, ſingulis noſtrum viſio talis diſcurrit, dũ anima, dei & ſupernæ gloriæ contemplatrix, nunc amore dilatatur, nunc timore conſtringitur ex vno eodemque igne cœleſtis deſiderij. Nam etſi multum in charitate profecit, quæ perfecta ſeruilem timorem foras mittit, attamen illo timore non caret, de quo ſcriptum eſt. Timor domini ſanctus permanens in ſeculum ſeculi. (Pſal. 18. Eccle. 9.) Hic timor diligentem, etiam reuerentem, & religioſum facit, non iam quidem ſeruientem in timore, attamen exultantem cum tremore, quia quamuis diligat & diligendo exultet, nemo tamen ſcit vtrum amore an odio dignus ſit. (Rom. 8.) Et ſiquidem ſcit, iuxta illud. Ipſe ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quòd ſumus filij dei, non tamen ſcire præſumit, ſed ſciens quodammodo neſcit, & neſciens aliquo modo ſcit.

Quando animalia reuertantur in ſimilitudinem fulguris coruſcantis, cùm ſupra dictum ſit, quia non reuertebantur. CAPVT X.

ET animalia ibant, & reuertebantur in ſimilitudine fulguris coruſcantis.) Reuertebantur, inquit. At idem ſupra ſemel atque iterum dixit, quia non reuertebantur. Num idem affirmat quod negauit? Non vtiq;, ſed diuerſi ſunt modi reuerſionis. De duobus modis qui nõ reuertuntur, ſupra diximus, nunc dicere oportebat, quo nam modo, vel quibus modis reuertantur. (Luce 17. Matth. 24.) Primò fidelium neminem latet, quòd animalia hęc tunc reuerſura ſint in ſimilitudinem fulguris coruſcantis, quando cùm poteſtate magna & maieſtate veniet iudicare mundum, quemadmodum dicit. Sicut enim fulgur exit ab oriente, & paret vſq; in occidentem, ita erit aduentus filij hominis. Tunc, inquam, hæc animalia reuertentur, tunc enim ad conuincendum impios, & lætificandum pios, palam omnibus fiet, quàm verè vnus idemq; mediator dei & hominum Chriſtus, homo, & vitulus, & leo, & aquila ſit, id eſt, quàm verè cum deus eſſet, carnẽ aſſumpſerit, & pro omni mundo paſſus ſit, & reſurrexerit, atq; in cœlum aſcenderit. (1. Tim. 2.) Deinde ſciendum, quia cum baptizamur, vel baptizamus in nomine Chriſti Ieſu. Itemq; cùm ſacroſanctum corporis ac ſanguinis eius myſteriũ in ſancto altari celebramus, hæc animalia ſine dubio præſentia inuiſibili ad nos reuertuntur. (Rom. 6.) Nam de reuerſione illorum, ſecundum baptiſmi ſacramentum Apoſtolus loquitur. Omnes quicunq; in Chriſto Ieſu baptizati ſumus, in morte ipſius baptizati ſumus. Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem, vt quomodo ſurrexit Chriſtus à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Porrò de reuerſione ſecundum corporis & ſanguinis eius ſacramentum, idem dicit. Quotieſcunq; enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem domini annunciabitis, donec veniat. (1. Cor. 11. Matth. 28.) Igitur & reuertuntur animalia hæc, reuerſione quidem vel pręſentia inuiſibili, ſed actu vel ſacramẽto viſibili, vndè dicit. Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus, vſque ad conſummationem ſeculi.

Quid ſit rota vna apparens iuxta animalia, quæ eius quatuor facies, quid ſit, quòd dictum eſt, quaſi viſio maris, quomodo vna ſimilitudo ipſarum quatuor, quomodo rota in medio rotæ. CAPVT XI.

CVmque aſpicerem animalia, apparuit rota vna ſuper terram, iuxta animalia, habens quatuor facies, & aſpectus rotarum & opus earum, quaſi viſio maris. Et vna ſimilitudo ipſarum quatuor & aſpectus earũ, & opera quaſi ſi ſit rota in medio rotæ.) Rota vna hoc loco eſt omnis ſancta veteris inſtrumenti ſcriptura, de qua veraciter iuxta Pſalmiſtam dicere liceat. (Pſal. 76.) Vox tonitrui tui in rota. Nam reuera exinde deus tonat, conteſtans omni mundo, nec latere ſinit, quanta ſit quatuor animaliũ auctoritas. Ergo cum aſpicerem, inquit, animalia, apparuit rota vna ſuper terram iuxta animalia. Nihil verius. Nam veriſsimè aſpicientibus nobis hæc animalia, id eſt, fideliter credentibus, ea quę iam diximus quatuor euangelicæ fidei ſacramenta, apparet atq; intelligibilis ſit ſancta legis & prophetarum ſcriptura, tota in modũ rotæ perfecta, veluti ſi cuipiam rei obſcuræ, clariſsimũ candelabrum admoueas. Quãto enim propius legem & prophetas intelligere volens, facies iſtas, facies Chriſti adhibueris, tanto pulchriorem, tantoq; perfectiorem rotam iſtam conſiderando admiraberis, & admirãdo gaudebis. Et econtrario, quãto negligentius vel tardius animalia hæc aſpexeris, tãto ſegniorem & tanto magis ſine ſenſu vitali, rotam iſtam ſuſpicaberis. Proinde Iudæi, quia hæc animalia non aſpiciunt, rotam iſtam quaſi mortuam & ignobilem ſibi

reddunt,

reddunt,non quia ſic eſt,ſed quia non niſi in Chriſto ſecundum animalia hęc videri vel inueniri
poteſt vita,quæ in illa eſt.Vndè Apoſtolus. Vſque in hodiernum enim diem idipſum velamen 2.Cor.3.
in lectione veteris teſtamenti manet non reuelatum,quoniam in Chriſto euacuatur.Ita nimirum
cum hic dicit,cumque aſpicerem animalia,apparuit rota vna,idem eſt,ac ſi dicat, niſi aſpicerem
animalia,nou apparuiſſet mihi rota illa. Apparuit autem ſuper terram iuxta animalia, tanquam
diceret.Non aſpiciet me aliquis,niſi aſpiciat hæc animalia,non apparebo eniquam,niſi cui appa-
ruerint hæc animalia. Quare autem additum eſt, ſuper terram, niſi quia prius latuerant, & ad-
huc vbi hæc animalia non aſpiciuntur,latent ſubtus terram, ſubtus terrenitatem Iudaicam? Vel
ſuper terram,ſubauditur omnem nunc apparet rota, quæ prius ne curreret, in ſola coercebatur
Iudæa,fitq; quod dixit Pſalmiſta.Exaltare ſuper cœlos deus,& ſuper omnem terram gloria tua. Pſal.107.
Habens,inquit,quatuor facies.Quæ animalium,imò vnius animalis, vt ſuperius dictum eſt,ipſæ
& non aliæ ſunt vnius rotæ quatuor facies. Non quidem hic ipſarum in rota exprimit proprie-
tates facierum, ſed eædem ipſæ ſunt. Omnis enim ſcriptura ſancta, ſcriptura vetus, tam legalis
quam prophetica,quatuor iſtis faciebus,ſcilicet hominis,vituli,leonis,atq; aquilæ volātis eſt di-
ſtincta,quia quicquid ad docendum, ad inſtruendum, ad erudiendum omnem hominem vtile
ſonat,eo tendit,eo ſpectat,vt mediatorem dei & hominum, Ieſum Chriſtum vere hominē; vere 1.Tim.2.
paſſum & mortuum,vere reſurrexiſſe à mortuis,vere aſcendiſſe in cœlum, ſecundū euangelij fi-
dem teſtetur atq; defendat.Et aſpectus,ait rotarum,& opus earum quaſi viſio maris.Quæ putas
vel qualis eſt viſio maris? Vtiq; inexpertis,& corde pauidis tremenda eſt, & deſperabilis, exper-
tis autem & animo conſtantibus,adeo tolerabilis,vt non dubitent fragili ligno committere ſe ad
vincendam altitudinem fluctuum,violentiamque abyſſi vehementis. Tunc ſi flauerit aura placi-
da,velociter atq; delectabiliter optatam deferuntur in patriam, ſi autem ventum ſequātur con-
trarium,& ſydera errantia, non perueniunt ad portum, ſed in fluctibus res pariter amittūt & vi-
tam. Talis nimirum rotarum,ſiue rotæ quatuor faciēs habentis viſio eſt. Inertibus & veram fidei
virtutem non habentibus,tremenda & inacceſſibilis eſt, ſtudioſis autem & bonam ſpem haben-
tibus,adeò tractabilis,vt non dubitent ſe naniculæ eccleſiæ,& arbori crucis cōmittere,ad tranſ-
meandam altitudinem dictorū & ſenſuum, qui multiplices ſunt in lege, & prophetis & pſalmis.
Tunc ſi aſpirauerit gratia ſpiritus ſancti,iſto quaſi delectabili nauigio currunt in illam cœleſtem
patriam,ſi autem ſpiritum erroris & vanitatem ſectentur hæreticam, peius in hoc profundo pe-
reunt,quàm ſi paupertatem propriam confitentes, nunquam nauigandi ſumpſiſſent audaciam.
Et vna,inquit,ſimilitudo ipſarum quatuor. Verè vna ſimilitudo, nam ſi quis in vna facie errauе-
rit,nunquam in cæteris veritatis notitiam tenebit. Verbi gratia. Qui illud non bene perſpexerit,
quòd facies leonis in eo ſit, quòd reſurrexit à mortuis,iuxta quod rota iſta loco illo teſtatur,ca-
tulus leonis Iuda, ad prædam fili mi aſcendiſti, requieſcens accubuiſti vt leo,& quaſi leæna,quis
ſuſcitabit eum, nunquam faciem aquilæ volantis in eo perſpiciet, quòd in cœlum aſcendit, vbi
nos iuxta teſtimonium rotæ huius, nos inquam pullos ſuos portare poſſit in humeris ſuis. Sic &
qui faciem hominis non perſpicit, in eo vt credat quòd deus & homo ſit, non eſt illi vndè ſciat,
quod paſſione ſua mundum redimere potuerit.Sic vna eſt ſimilitudo ipſarum quatuor, vt nimi-
rum qui in vna facie fallitur, conſequenter fallatur & in omnibus. Et aſpectus earum & opera
quaſi ſi ſit rota in medio rotę. Hoc pingendo potius, quàm ſcribendo,hoc agendo melius,quàm
colloquendo oſtenditur,videlicet quomodo rota in medio rotæ,quaſi per centrum ducatur, &
quantum alterius continet,tanta ſui parte ab altera contineatur. Cæterùm iuxta ſenſum ſpiritua-
lem vel myſticum, rota eſt in medio rotæ, id eſt, ſenſus ſpiritualis in medio literæ. Cum enim
vtrunq;,ſcilicet veritatem hiſtoriæ & intelligentiam ſuſcipiamus allegoriæ, rotam veraciter ha-
bemus in medio rotæ.

*Quomodo per quatuor partes euntes eant, quomodo vel quibus aſpectus ſit horribilis, & quo-
modo totum corpus ſit plenum oculis.* CAPVT XII.

PEr quatuor partes earum euntes ibant,& non reuertebantur cum ambularent. Statura quoq;
erat in rotis,& altitudo,& horribilis aſpectus, & totum corpus plenū oculis in circuitu ipſa-
rum quatuor.) Quomodo inquam fieri potuerit, vel poſſit, vt rotæ corporales aut viſibiles per
quatuor partes euntes eant,& non reuertantur cū ambulauerint, præſertim cum aſpectus earum
& opera ſic ſint,quaſi ſi ſit rota in medio rotæ,videat qui poteſt. Cæterùm quia viſio eſt, intel-
ligi poteſt,quòd ſimul omnes & eædem id diuerſas quatuor partes abirent, & non reuerteren-
tur cum ambularent. In re quæ ſignificabatur,nō dubium eſt, quomodo factum ſit aut fiat,quia
videlicet ſancta ſcriptura ſæpedictas habens quatuor facies, per quatuor facies ſuas eundo iuit,
id eſt,quadrifidum cōtinens ſenſum incarnationis,paſſionis,reſurrectionis, & aſcenſionis Chri-
ſti filij dei,quatuor mundi partes occupauit. Quod non reuertebantur cum ambularent, ita in-
telligendum,vt ſupra. Quomodo autem,vel quibus ſtatura,& altitudo rotarum vel aſpectus ea-
rū eſt,aut erat horribilis? Nimirū malè videntibus,& inuidentibus Iudæis eſt horribilis,eo quòd
animalia

CAP. I. animalia hæc, iuxta quæ conſtiterunt rotæ iſtæ, non aſpexerint & aſpicere noluerint. Idcirco altitudo vel aſpectus rotarum horribilis eſt illis, maximè quia totum corpus illarum plenum eſt oculis. Sic illis quondam cornutus, id eſt, radioſus Moyſes ex conſortio ſermonis dei, fuit horribilis, cum eis potius dulcis eſſe debuiſſet atque venerabilis, & timebant prope accedere. Quod faciei ſplendidæ radijs in Moyſe, hoc tam multis oculis ſignificatur in corpore rotarum in hac viſione. Quicquid loquitur Moyſes remoto velamine ſplendidum eſt, quicquid ſanctæ ſcripturę rota continet, credentibus in Chriſtum altum & luminoſum eſt. Verùm Iudeis Chriſtum non recipientibus, & de illo ſcripturas loqui non conſentiētibus, quicquid exinde illis ingeritur, quo magis altū, eo magis horribile, & quo magis luminoſum, eo magis intolerabile. Fugiunt vt quondam Moyſen fugerunt, & lippientibus oculis velamen perfidiæ pertinaciter obſtringunt.

Quomodo cum ambulantibus rotæ ambulent, & cum eleuatis eleuentur, & quomodo ſpiritum ſequantur, vel ſpiritus vitæ in illis ſit. CAPVT XIII.

CVmque ambularent animalia, ambulabant pariter & rota iuxta ea, & cùm eleuarentur animalia de terra, eleuabantur ſimul & rotæ. Quocunque ibat ſpiritus, illuc eunte ſpiritu, & rotæ pariter leuabantur ſequentes eum. Spiritus enim vitæ erat in rotis. (Animalia ambulare, eſt euangelium Chriſti de loco ad locum, de gente in gentem tranſire, ipſaque de terra eleuari

Eſaie 2. eſt, ſublimiter intelligi, quia ſcriptum eſt. De Sion exibit lex, & verbum Domini de Hieruſalem. Denique quando in nomine Chriſti pœnitentiam & remiſsionem peccatorum prædicari cœptum eſt ab Hieruſalem, extunc animalia hæc ambulare cœperunt, extunc de terra eleuata, id eſt, ſublimiter intellecta ſunt, & toti mundo in tanta veneratione habita, vt non minus hominis aut vituli faciem mundus adoret, iuxta præſcriptam rationem, quàm hominis ac vituli creatorem deum patrem, non inquam, minus leonis aut aquilæ volantis, quàm totius mundi creatricem Trinitatem. Ita ambulantibus, & ita eleuatis animalibus, pariter & rotæ ambulant, & pariter eleuantur, quia videlicet quocunque pergit euangelium CHRISTI, lex & prophetę comitantur, neutrum quippe ſine altero cuiquam ſuſcipere conceditur, & quantumlibet vilem habeat corticem literæ, lex æquali cum euangelio maieſtate honoratur & glorificatur in vno eodemque ſpiritu. Quare? Spiritus enim vitę erat in rotis. Ac ſi dicat. Nam extrinſecus quidem hiſpida legis litera occidit, ſed ſpiritus viuificās intus eſt ſuauis & dulcis. Verum ergo eſt quia quocunque ibat ſpiritus, illuc eunte ſpiritu, & rotæ pariter leuabantur ſequentes eum. Quod eſt dicere. Apud quemcunque eſt ſpiritus ſanctus, apud illum aperiente ſenſum ad intelligendum ſcripturas ſpiritu ſancto, ſcripturæ ipſæ in magno honore habentur, in magna æqui vt euangelium

Iohan. 1. Chriſti maieſtate adoratur & ſuſcipitur. Quis enim dignè ſuſcipiens illud de verbo dei dictum,

Pſal. 148. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, non ſtatim intelligens, eadem veneratione ſuſcipiat illud de pſalmo. Quia ipſe dixit, & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt. Itemq;

Gene. 1. illud de Moyſe. Dixit deus, fiat lux, & facta eſt lux, dixit deus, fiat hoc vel illud, & factum eſt ita? Ergo cum euntibus ibant, & cum ſtantibus ſtabant, & cum eleuatis à terra pariter eleuabantur, & rotæ ſequentes ea, quia ſpiritus vitæ erat in rotis. Proinde non putent Iudæi, quòd cum animalia hæc abire, & ad gentes ire fecerunt, lex & prophetæ apud illos remanſerint, vel quòd cùm hæc animalia foris ſtent extra ſynagogam ipſorum, lex & prophetæ intus ſint, quia ſi verus eſt hic propheta ipſorum, cum euntibus abierunt, & cum foris ſtantibus animalibus noſtris rotę iſtę de ſynagoga illa egreſſæ ſtant foris, ſtant, inquam, foris ſpiritus vitę, qui eſt in rotis, & intra ſynagogam abdita ſola eſt litera, quæ occidit.

Quid ſit ſuper capita animalium ſimilitudo firmamenti, quaſi aſpectus cryſtalli horribilis, & quid ſub firmamento pennæ extenſæ alterius ad alterum, & quomodo vnumquodq; velet corpus ſuum. CAPVT XIIII.

ET ſimilitudo ſuper capita animalium firmamenti, quaſi aſpectus cryſtalli horribilis, & extenti ſuper capita eorum deſuper. Sub firmamento autem pennæ eorum rectè alterius ad alterum. Vnumquodq; duabus alis velabat corpus ſuum, & alterum ſimiliter velabatur.) Similitudo firmamenti ſuper capita animalium, regnum immortalitatis eſt, pro mercede paratum euangelizantibus, & ſuſcipientibus Chriſti euangelium. Hoc firmamentum quaſi aſpectus eſt cryſtalli horribilis, videlicet quia cryſtallum forte quidē nimis eſt, ſed ex aqua ſolidatur, rectè per cryſtallum regnum illud intelligitur, vbi & angelica natura ex mutabili immutabilis facta, & ita ſolidata eſt, vt iam ſolui vel in vitium labi non poſsit, pro eo quòd apoſtatis ſponte labentibus angelis, pars illa lapſum humiliter cauit, & cum ſuperbientibus pedem mouere noluit. Et humana quoq; natura itidem remuneranda eſt, vt poſt reſurrectionem ſolidata, iam vltra neq; mori, neq; peccare poſsit. Quod cryſtallum horribile, & extenſum ſuper capita animalium dicitur, quia illę poteſtates angelicæ, quæ omnipotentis dei conſpectui aſsiſtunt, nobis adhuc in hac corruptione poſitis,

poſitis,terribiles atque pauendæ ſunt. Vndè Daniel, cum quaſdam regni illius vidiſſet imagines, Daniel.7.
horruit,inquit,ſpiritus meus. Ego Daniel territus ſum nimis, & viſiones capitis mei conturba-
uerunt me. Sub hoc firmamento ait pennæ eorum rectè alterius ad alterum, veruntamen vnum-
quodq; duabus alis velabat corpus ſuum. Nam quamdiu in hoc mortali corpore ſumus, vbi qui-
dem gratiarum cœleſtium ſeſe nobis alæ aperiunt, quicquid illud eſt, rectum & rationabile ſonat
in toto euangelio ſanctorum animalium, ſummaq; concordia alterius ad alterum. Nam ſibi benè
conſonant, & bene conueniunt, Chriſtum non hominem tantum, ſed & verum eſſe deum, atque
idcirco dignè hominem vnum potuiſſe paſsione ſua totum redimere mundum. Idcirco nihilo-
minus, quia deus eſt, potuiſſe reſurgere à mortuis, & aſcendere in cœlum. Verùm hæc ipſa nunc
ex parte nobis velantur, neque ad plenum ea cognoſcere poſſumus, quemadmodum dicit Apo-
ſtolus. Ex parte enim cognoſcimus, & ex patre prophetamus. Cum autem venerit quod perfe- 1.Cor.13.
ctum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt. Amplius autem infidelibus totum velatur, quorum, vt
ſuperius dictum eſt, quia infideles ſunt, mentes excæcauit deus. Igitur ſub firmamento pennæ
eorum rectè quidem alterius ad alterum, ſed vnumquodque duabus alis velabat corpus ſuum,
quia quamdiu in hac mortalitate viuitur, ipſum quod credimus nō parua nobis ex parte abſcon-
ditur. Et alterum inquit ſimiliter velabatur. Similiter inquam, nam pro quanta parte cuique no-
ſtrum abſconditum eſt vnumquodlibet eorum quæ credidimus, pro tanta parte & alterum ve-
latur, nec maiore quiſpiam menſura myſterium ſacroſanctæ incarnationis, quam paſsionis aut
reſurrectionis comprehendere mereretur.

*Quid ſit audire ſonum alarum, quaſi ſonum aquarum multarum, & in quo quaſi ſonum ſublis-
mis dei, quid ſonus caſtrorum, & quid ſit ſtantibus eis, dimitti pennas eorum.*

CAPVT XV.

ET audiebam ſonum alarum, quaſi ſonum aquarum multarum, quaſi ſonum ſublimis dei.
Cum ambularent quaſi ſonus erat multitudinis, vt ſonus caſtrorum. Cumque ſtarent, dimit-
tebantur pennæ eorum. Nam cum fieret vox ſupra firmamentum quod erat ſuper caput eorum,
ſtabant & ſubmittebant alas ſuas.) Vbi factus eſt repentè de cœlo ſonus tanquàm aduenientis Actu.2.
ſpiritus vehementis, repleuit totam domum vbi erant ſedentes apoſtoli, illic extunc audiri cœ-
pit ſonus alarum animalium cœleſtium, ita vt facta hac voce conueniret multitudo, quæ & men-
te confuſa eſt, quoniam audiebat vnuſquiſque lingua ſua illos loquentes. Tunc inquam cœpit
audiri, ſonus alarum ſicut ſonus aquarum multarum. Multæ ſiquidem gratiæ cœleſtes, multa
chariſmatum tunc dona confluxerunt, multa viuæ aquæ flumina de ventre credentiū fluere cœ-
perunt, multis ſermonibus, multis loquelis, & omnium gentium linguis, completumq; eſt illud.
Fluminis impetus lætificat ciuitatem dei. Item: Cœli enarrant gloriam dei, & opera manuum Pſal.45.
eius annunciat firmamentum. Dies diei eructat verbū, & nox nocti indicat ſcientiam, Non ſunt Pſal.18.
loquelæ neque ſermones, quorum non audiantur voces eorum. In omnem terram exiuit ſonus
eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Igitur audiebam, inquit, ſonum alarum quaſi ſonum
aquarum multarum, quem videlicet ſonum maiorem faciebat motus aquarum aliarum motus
aquarum repugnantium, ſecundum alterius quoque pſalmi teſtimonium. Eleuauerunt, inquit,
flumina domine, eleuauerunt flumina vocem ſuam, eleuauerunt flumina fluctus ſuos, à vocibus
aquarum multarum. Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis dominus. Cuius enim hoc, niſi Pſal.92.
mirabilis domini miraculum fuit? Fuerant enim homines idiotæ & ſine literis, quibus nunc da- Lucæ 21.
tum eſt os & ſapientia, cui non poterant reſiſtere, & contradicere omnes aduerſarij ſui. Propte-
rea cùm dixiſſet, quaſi ſonum aquarum multarum, continuò ſubiunxit. Quaſi ſonū ſublimis dei.
Hoc & ipſi fatentur cùm dicunt, vt ſublimitas ſit virtutis dei, & non ex nobis. Nam reuera neque 2.Cor.4.
ab homine neque per hominem talem ſonum, ſiue tantas voces acceperūt, ſed per reuelationem
Ieſu Chriſti, vtiq; ſublimis dei ſedentis ſublimi ſolio ad dexteram patris. Cum (inquit) ambula-
rent quaſi ſonus erat multitudinis, vt ſonus caſtrorum. Cum ambularent. i. prædicarent. Nam ad
ſonum prædicationis ſonus econtrario fiebat contradictionis, iuxta quod ante dictum eſt. Ele-
uauerunt flumina fluctus ſuos, à vocibus aquarum multarum, & hinc erat quaſi ſonus multitudi-
nis atq; caſtrorum. Et cum ſtarent dimittebantur pennæ eorum. Cum ſtarent, id eſt, cū non præ-
dicarent. Stabant enim aliquando prohibente ne ambularent deo, vetante ſpiritu ſancto, iuxta
illud in actibus Apoſtolorum. Tranſeuntes autem Phrygiam & Galaciæ regionem vetiti ſunt à Actu.16.
ſpiritu ſancto loqui verbum in Aſia. Cum veniſſent autem in Miſiam, tentabāt ire in Bithiniam,
& non permiſit eos ſpiritus Ieſu. Igitur cum fieret vox ſuper firmamentum, cum audirent ſubli-
mis dei, vel ſpiritus ſancti prohibentis imperium, quod imminebat capiti eorū, cui ſubiecti erāt,
& parati ad obediendum, ſtabant, id eſt, non prædicabant, & tunc dimittebantur pennę eorum,
nec erat vt ſonus multitudinis atque caſtrorum, quia non erat contradictio, aut bellum, niſi ad
eum, qui ex parte ipſorum erat prædicationis ſonum.

CAPVT.I.

Qid ſit ſimilitudo throni ſuper firmamentum, & quid ſit aſpectus hominis ſuper thronum ſedentis. CAPVT XVI.

ET ſuper firmamentum quod erat imminens capiti eorum quaſi aſpectus lapidis ſapphyri ſimilitudo trhoni, & ſuper ſimilitudinem throni, ſimilitudo quaſi aſpectus hominis deſuper. Et vidi quaſi ſpeciem electri, velut aſpectum ignis intrinſecus eius per circuitum à lumbis eius & deſuper, & à lumbis eius vſque ad dorſum vidi quaſi ſpeciem ignis ſplendentis in circuitu, velut aſpectnm arcus cum fuerit in nube in die pluuiæ. Hic erat aſpectus ſplendoris per gyrum. Hæc erat viſio ſimilitudinis gloriæ domini.) Quòd ſuper firmamentū in illo immortalitatis regno ſuper omnem principatum & poteſtatem & virtutem, non iam ſimilitudo, ſed veritas throni ſit, & non iam ſimilitudo quaſi aſpectus hominis, ſed verus aſpectus veri hominis Ieſu Chriſti ſedeat deſuper, aſſertione noſtra non indiget. Certum quippe habet catholica fides, & de hoc dubitare cuipiam ſacrilegium eſt, quia quod tunc in imagine oſtendebatur ex tunc in rei veritate perfectum eſt, ex quo videntibus apoſtolis, eleuatus eſt, & nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum, & ſedit à dextris dei, iuxta illud. Dixit dominus domino meo, ſede à dextris meis. Sedes illius firmitatem & gloriam deſignat, cùm dicit, quaſi aſpectus lapidis ſapphyri. Nam in lapide firmitas, in ſapphyro ſereni cœli pulchritudo eſt. Quare aūt in illa ſimilitudine throni ſolum videt quāſi aſpectum hominis, cum hactenus quatuor facies numerauerit, faciem hominis, faciem leonis, faciem vituli, faciem aquilæ volantis? Videlicet quia ſedens ille, leo, vitulus, aquila dicitur, tantum pro ſimilitudine vel parabolica tranſlatione, homo autem eſt, & eſſe permanet in veritate naturę. Et hunc hominem vidi (inquit) quaſi ſpeciem electri. Nam quomodo electrum non ax vna tantum ſpecie, ſed ex duabus conſtat ſpeciebus, auri atque argenti, ſic homo ille, non ex vna tantum ſed ex duabus conſiſtit naturis, deus ex ſua, vel ex dei patris, homo ex noſtra ſubſtantia quam aſſumpſit. Nec tantum quaſi ſpeciem electri, ſed velut aſpectum ignis, ait, intrinſecus eius per circuitum à lumbis eius & deſuper. Ignis intrinſecus, eius ignea diuinitatis virtus eſt, quæ intrinſecus habitans, carne veſtita eſt. Nam deus noſter ignis conſumens eſt. A lumbis, inquam, deſuper tantum ignis, nam à lumbis eius vſque ad dorſum. Vidi (inquit) quaſi ſpeciem ignis ſplendentis in circuitu, ſimulque velut aſpectum arcus cum fuerit in nube, in die pluuiæ. Quid eſt hoc niſi quia ante carnis aſſumptionem, quæ per lumbos rectè exprimitur, deus generi humano iratus, tantummodo ignis conſumens erat poſtquam autem carnem aſſumpſit, iam non ſolummodo ignis, ſed & inclinatio nobis eſt propitiationis. Arcus quippe in die pluuiæ ſignum eſt fœderis & pacis, ſicut ipſe deus Noe promiſit. Igitur à lumbis eius vſque dorſum, ſimul ſpecies ignis & aſpectus arcus quod eſt ſignum propitiationis, quia poſtquàm homo factus eſt, ſic ignem iuſtitiæ, vel iudicij ſui placida miſerationis aura contemperauit, vt neminem ignis ille iudicaturus ſit, qui nunc interim per fidem ad miſericordiam eius confugere voluerit. Hic talis aſpectus tam temperatus ſplendoris per gyrum, omnibus nimirum paratus qui in circuitu eius ſunt, qui in ipſum credunt, qui ad ipſum reſpiciunt. Hæc viſio ſimilitudinis gloriæ domini, id eſt, dignam & congruam præferens ſimilitudinem eius, quæ nunc eſt gloriæ domini, gloriæ filij dei, eius quidem filij hominis gloria & honore coronati, & conſtituti ſuper opera manuum patris.

Actu.1.
Pſal.109.
Heb.12.
Gene.9.

Qgorum in hoc propheta typum geſſerit, quòd ait: Et vidi & cecidi in faciem meam, & cætera. & quomodo ad gentes apoſtatrices miſſus ſit. CAP. XVII.

CAP. II. ET vidi, & cecidi in faciem meam. Et audiui vocem loqnentis, & dicit ad me fili hominis, ſta ſuper pedes tuos, & loquar tecum. Et ingreſſus eſt in me ſpiritus, poſtquam locutus eſt mihi, & ſtatuit me ſupra pedes meos.) Poſt reuelatam euangelij Chriſti gloriam, quæ deinceps conſecuta ſint, vel conſequantur, prophetica viſio demonſtrare hinc incipit, clauſo quidem ſermone, ſed tali ſermonis vel reuelationis ordine, vt collata cum rebus deinde geſtis, prope quaſi hiſtorica narratio ſit. Propheta ipſe poſtqnam euangelij figuras ſiue imagines tam mirabiles peruidit, iam nunc prædicatoris eiuſdem euangelij, id eſt, apoſtolorum vel diſcipulorum Chriſti typum gerit. Et vidit (inquit) & cecidi in faciem meam. Non ſtatim vt vidit ſimilitudinem quatuor animalium, vel cætera quæ conſecuta ſunt, cecidit in faciem ſuam, ſed poſtquam vidit ſimilitudinem throni, & deſuper ſimilitudinem quaſi aſpectus hominis, cecidit ait, in faciem meam. Sic nimirum apoſtoli non ſtatim vt Chriſtum dominum cœperunt ſequi, & videre gloriam euangelij eius, ita cognouerunt eum, vel ita crediderunt vt adorarēt eum, ſed poſtquam reſurrexit à mortuis, & in cœlum aſcendit, adorauerunt, & adorandum illum eſſe prædicauerunt. Et audiui (ait) vocem loqnentis, & ait ad me. Fili hominis ſta ſuper pedes tuos. Dicendo fili hominis, ammonebat eum propriæ conditionis, ne neſciret, qnod cœleſti admiſſus eſſet viſioni, gratiæ magis eſſe quam meriti. Et apoſtolis vtique quodammodo dictum eſt, ſtate ſuper pedes veſtros, & reuera ingreſſus eſt in eos ſpiritus, & ſtatuit eos ſuper pedes ſuos, quādo qui prius erāt infirmi & timidi, induti ſunt virtute ex alto, confirmati ſpiritu ſancto ita vt (verbi gratia) Petrus qui Chriſtum dominum

minum & magiſtrum ſuum, confiteri timuerat coram vna ancilla oſtiaria, iam confiteri non du-
bitaret in plena ſynagoga, imò coram vniuerſa Roma mundi domina, tot faſcibus, tot poteſtati-
bus, totque gladijs armata. (Et audiui loquentem ad me & dicentem. Fili hominis, mitto ego te
ad filios Iſrael ad gentes apoſtatrices, quæ receſſerũt à me. Patres eorum præuaricati ſunt pactum
meum vſque ad diem hanc, & filij dura facie & indomabili corde ſunt. (Quid aliud dictum pu-
tamus apoſtolis, niſi vt confirmati ſpiritu ſancto, irent ad filios Iſrael, non iam dei populum, ſed
plurali numero gentes, gentes apoſtatrices, quæ à domino receſſerunt, gentibus quibuſlibet de-
teriores, quorum patres præuaricati fuerint pactum domini vſque ad diem illum, & ipſi malo-
rum patrum filij peſsimi, dura facie & indominabili corde erant? Neque enim tunc temporis ſi- Actu.7.
ne auctoritate ſcripturæ diceret illis Stephanus protomartyr. Dura ciruice & incircuncîſis cor-
dibus & auribus, vos ſemper ſpiritui ſancto reſtitiſtis, ſicut patres veſtri, & vos. (Et dices ad eos.
Hæc dicit dominus deus. Si fortè vel ipſi audiant, & ſi fortè quieſcãt, quia domus exaſperans eſt.
Et ſciant quia propheta fuerit in medio eorum.) Non ignorabat dominus deus, quòd nec ipſi au
dirent, neque quieſcerent, ſicut nec patres eorum audierant, aut quieuerant, ſed illis oportebat Actu.13.
primùm loqui verbum dei, vt eſſent inexcuſabiles, ſcire nolentes, quod propheta ille, de quo præ Deut.18.
dixerat Moyſes, fuerit in medio eorum.

Quid ſit librum coram illo expandi, qui erat inuolutus & ſcriptus intus & foris, & quid in eo ſcriptas eſſe lamentationes & carmen, & væ. CAPVT XVIII.

APeri os tuum, & comede quæcunque ego do tibi. Et vidi, & ecce manus miſſa ad me in qua
erat inuolutus liber. Et expandit illum coram me, qui erat ſcriptus intus & foris. Et ſcriptæ
erant in eo lamentationes, & carmen, & væ.) Liber iſte inuolutus ipſe eſt qui in Apocalyp. me- Apoca.5.
moratur ſeptem ſigillis ſignatus. Intus & foris ſcriptus eſt, intus videlicet per allegoriam, foris
per hiſtoriam. Intus per ſpiritualem intellectum, foris per ſenſum literæ ſimplicem. Hic denique
liber, omnis ſanctuarij ſcriptura aſt. Hunc manus miſſa coram apoſtolis expandit, quando dextra
patris filius dei, ſcripturarum illis intelligentiam dedit, ſicut ait Lucas; quia tunc aperuit illis ſen- Lucæ 24.
ſum, vt intelligerent ſcripturas. Lamentationes in hoc libro ſcriptæ ſunt, & carmen, & væ. Prius
lamentationes, deinde carmen, quia qui ſeminãt in lachrymis, in gaudio metent, qui autem nunc Pſal.125.
lamentari, id eſt, pœnitentiam agere nolunt, illis væ, quia mittentur in ignem æternum. Quid ali-
ud totus liber, quid, inquam, aliud omnis ſacra ſcriptura continet? Et rectè dicitur, aperi os tuum
& comede quæcunque ego do tibi, quia nimirum oportet vt ad comedendum verbum dei ci-
bum, pia auiditate ſummiſsi diſponamur, iuxta quod in pſalmo dicitur. Dilata os tuum, & imple- Pſal.80.
bo illud. Comedere quippe eſt ſcripturam intelligere, quod dei donum eſt, propter quod dicit,
& comede quæcunque ego do tibi. Ergo noſtrum quidem eſt os aperire, id eſt, ſcripturæ intel-
lectum quærere, dei autem implere, id eſt, verum ſcripturæ ſenſum aperire. Hunc librum, niſi ma-
nus miſſa expandiſſet, hodie non legeremus, id eſt, ſanctam ſcripturam, niſi Chriſtus dei filius in
ſemetipſo opere adimpleſſet, nõ intelligeremus. (Et comedi illud, & factum eſt in ore meo ſicut CAP. III.
mel dulce.) Qui expertus eſt, ipſe nouit, quàm verè dulcis ſit ſcripturarum cibus, id eſt, ſenſus ſpi Pſal.118.
ritualis. Propter quod dicit. Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, ſuper mel & fauum ori
meo. (Et dixit ad me. Fili hominis vade ad domum Iſrael, & loquêris verba mea ad eos. Non
enim ad populum profundi ſermonis, & ignotæ linguæ tu mitteris, quorum non poſsis audire ſer
mones. Et ſi ad illos mittereris, ipſi audirent te. Domus autẽ Iſrael noluit audire te, quia nolunt
audire me.) Quàm verè hæc dicta ſint, effectus probauit. Si (inquit) ad populos multos profun-
di ſermonis, & ignotæ linguæ mittereris, ipſi audirent te, quod & factum eſt. Domus autẽ Iſrael
noluit audire te. Quod & factum eſt. Nos enim populi multi, profundi ſermonis: Græci & Lati-
ni, miſſos ad nos audiuimus apoſtolos Chriſti, domus autem Iſrael eos audire noluit.

Manifeſta tranſcurrimus, imo & quædam tranſilimus, quia videlicet iam oltio patente ſi ſem-
per ad Apoſtolica reſpicias tempora, ferè nihil eſt quod greſſus intelligentiæ retardet.

Quomodo apoſtoli Chriſti, quos vt ſpiritus iſte aſſumpſerit, audierint poſt ſe vocem commotionis magnæ, benedicta gloria domini de loco ſancto ſuo. CAP. XIX.

ET aſſumpſit me ſpiritus, & audiui poſt me vocem commotionis magnæ, benedicta gloria do-
mini de loco ſancto ſuo. Et vocem alarum animalium, percutientium alteram ad alteram, &
vocem rotarum ſequentium animalia, & vocem commotionis magnæ. Hoc dicere primùm vtiq;
apoſtolico congruit ordini. Et aſſumpſit me (inquit) ſpiritus, ſubauditur in opus vel miniſterium
ſuum. Sic enim dicit in actibus Apoſtolorum idem ſpiritus ſanctus. Segregate mihi Barnabam & Actu.13.
Saulum in opus quo aſſumpſi eos. Quid autem eſt, quòd aſſumente ſe ſpiritu, audiui (inquit) poſt
me vocem commotionis magnæ, benedicta gloria domini de loco ſancto ſuo? Nimirum cum
hinc plura rectè & vtiliter dicantur, illud cum auctoritate ſcripturæ fidendenter dicamus, quia
omni habẽti dabitur, id eſt, euangelizanti cuiq; quantũ accepit gratia ſcientiæ vel ſapientiæ, magis Lucæ 19.
ac magis

 ac magis augebitur. Ergo aſſumpſit me ſpiritus, & audiui poſt me vocem commotionis magnæ, & vocem alarum animalium percutientium alteram ad alteram, & vocem rotarum ſequentium animalia, idem eſt ac ſi dicat. Vbi ad imperium ſancti ſpiritus, obedienter euangelij miniſterium ingreſſus ſum, creditumque mihi talentum cœpi expendere, magis ac magis ſenſu diteſcere, atque aures audiendi cœpi habere, & interno auditu audire vocem commotionis magnæ, vocem & lamentationem ſupernæ patriæ, totiusq; angelicæ curiæ, & in cœlis conuerſari, ſuſpenſa mente, cum adhuc in terris peregrinarer corpore, & intelligere præclarius euangeliorum alas ſacramentorum adinuicem percutientium, id eſt, conſona veritatis teſtimonia reddentium, intelligere nihilominus vocem rotarum ſequentium animalia, id eſt, legis & prophetarum teſtimonia.
Ioan.13. Christi euangelio conſonantia. Hæc omnia poſt me audiui, id eſt, de præterito recollegi. Verbi
Matth.15. gratia. Petrus coram ſe non audiebat, præſentis quippe domini facta vel dicta non intelligebat.
Ioan.16. Propterea dictum eſt illi. Quod ego facio, tu neſcis modo, ſcies autem poſtea. Et alibi tam Petro quàm cæteris. Adhuc & vos ſine intellectu eſtis? Nec mirum. Erant enim homines idiotæ & ſine literis. At vbi eum, ſcilicet Petrum aſſumpſit ſpiritus promiſſus, ab eodem domino dicente, cùm autem venerit ille ſpiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem, præteritum Chriſti euangelium, ſenſu & intellectu recollegit, præteritas quoque prophetarum voces intus audiuit, foris
Actu.2. enunciauit, dixit enim. Viri Iudæi & qui habitatis Hieruſalem vniuerſi, non ſicut vos æſtimatis hi
Iohel.2. ebrij ſunt, cùm ſit hora diei tertia. Sed hoc eſt quod dictum eſt per prophetam Iohel. Et erit in nouiſsimis diebus dicit dominus, effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem, & prophetabunt filij veſtri & filiæ veſtræ, & cætera. Et ſubinde. Dauid enim dicit in eum. Prouidebam dominum in conſpectu meo ſemper, quoniamà dextris eſt mihi ne commouear. Propter hoc lætatum eſt cor meum, & exultauit lingua mea, inſuper & caro mea requieſcet in ſpe. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem. Igitur qui ante me, ne ſaltem alarum animalium vocem audire potui, iam aſſumptus à ſpiritu, non ſolum animalium, ſed & rotarum animalia ſequentium vocem poſt me audiui magna commotione, id eſt, qui cum in præſenti haberem deum, ne ſaltem incarnationis eius cauſam, paſsionis vtilitatem, reſurrectionis veritatem, aſcenſionis gloriam intelligere potui. Iam miſſo de cœlis ſpiritu ſancto, non ſolum hæc, ſed & legis & prophetarum arcana de præterito valui percipere, magna interim auditus certitudine. Et quaſi quæreres, qualem vocem audierit, vel ne dubitatores vtrum articulatam, an inarticulatam vocem audierit, in illa magnitudine commotionis, pulchrè ait. Benedicta gloria domini de loco ſancto ſuo, non quòd ſola, ſed quòd prima hæc vox laudis in commotione animalium audita ſit. Nam vbi prima facies hominis alam ſuam mouit, id eſt, vbi primùm deus homo factus in carne apparuit, audita eſt bene hæc eadem angelicæ laudis vox. Gloria in
Luc.2. excelſis DEO. Proinde ſi quæras, de quo loco ſancto ſuo benedicta ſit gloria domini, ecce locus eius in excelſum ſolium paternæ maieſtatis, cuius ad dexteram conſedit glorioſus victor, quod præoptantes ſimul & prænunciantes, dicebant. Gloria in excelſis Deo.

Quomodo apoſtoli accepto ſpiritu ſancto amari & indignantes facti ſint, & ad quem aceruum nouarum frugum venerint, ſederint, & mœrentes manſerint. CAPVT XX

SPiritus quoque leuauit me, & aſſumpſit me, & abij amarus, in indignatione ſpiritus mei. Manus enim domini erat mecum confortas me.) Bene & competenter. Parum quippe fuerat ſanctis apoſtolis per aſſumptionem ſpiritus vocem audiſſe poſt ſe, id eſt, facta præterita, & antiquas
Actu.2. ſcripturas intellexiſſe, niſi per eundem ſpiritum leuati, & competenti fidutia ſublimes facti, auderent amari indignantesque incedere ſpirituali indignatione & ſeuera amaritudine, qualem vtique indignationem ſiue amaritudinem, ſpiritus ſanctus ſeſe illis conferre ſignificans, apparere voluit in igne. Nam apparuerunt illis diſpertitæ linguæ tanquàm ignis. Proinde quaſi quæreres quomodo amarus, vel quali indignatione, addit continuò. Manus enim domini erat mecum conſortans me. Ergo fortitudo zeli, qua fortes facti ſunt apoſtoli, ipſa eſt amaritudo dulcedini vitiorum contraria, ipſa eſt indignatio quę pro cauſa dei, quamlibet altos homines deſpicere non dubitat. Et veni ad tranſmigrationem, ad aceruum nouarum frugum, ad eos qui habitabant iuxta flumen Chobar, & ſedi vbi illi ſedebant, manſi diebus ſeptem mœrens in medio eorum.) Miro modo prophetica hęc ſcriptura, tempus quoque inſinuat, quo Chriſti apoſtolos virtute armatos, ad pręedicandum miſit ſpiritus ſancti gratia, dicendo. Et veni ad tranſmigrationem, ad aceruum nouarum frugum. Quo enim anni tempore ſint aceruí nouarum frugum in terris illis, teſtantur duo panes primitiarum, qui in ſolennitate Pẽtecoſtes, ex lege iubebantur offerri. Ergo non ab re ad aceruum nouarum frugum ſe veniſſe dicit, ſpiritualiter pro ratione temporis nouas fruges eos appellans, qui per pręedicationem apoſtolorum ad Chriſtum collecti ſunt, ipſa die aduentus ſpiritus ſancti. Spiritualiter, inquam, ipſos tranſmigrationem, ipſos aceruum appellat nouarum frugum, ipſos habitari dicit iuxta fluuium Chobar. Tranſmigrationem, quia nimirum credentes

credendo in Chriſtum, captiuos ſe eſſe confitebantur, & tranſmigratos in Adam ab illa ſuperna
Hieruſalem. Aceruum nouarum frugum, quia conſepulti grano fruméti Chriſto per baptiſmum Coloſ.2.
in mortem, deinceps in nouitate vitæ ambulare cœperunt. Iuxta fluuium Chobar, quòd noſtra Roma.6.
lingua graue ſonat, habitabant, quia quotquot ſupernæ Hieruſalem veraciter meminerunt, gra-
uitatem miſeræ mortalitatis triſtes præ oculis habebant & flebant, iuxta illud Dauidicum. Super
flumina Babylonis illic ſedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Sion. Sedi, inquit, vbi illi ſe- Pſal.136.
debant, & manſi ſeptem diebus mœrens in medio eorum. Et apoſtoli vtique in medio prędicto-
rum mœrentes ſederunt, mœrentes, inquam, non modo quòd in mundi huius Babylone captiui
eſſent, verùm & quòd nimium paucos ex cognatis ſuis Iudæis ad memoriam ſupernæ Hieruſa-
lem reuocare poſſent, inſuper & multas perſecutiones ab eis illatas ſuſtinerent. Septem dies qui-
bus in medio eorum ſediſſe dicitur, poſt hęc egreſſurus in campum ad imperium domini, totum
ſignificant tempus, quo Iudæam non reliquerunt apoſtoli, ſcilicet ferè bis ſeptem annos, vſque
ad quartum Claudij annum, quo Paulus & Barnabas à ſpiritu ſancto ad prædicandum gentibus
ſunt miſsi, & Petrus Romam ingreſſus eſt.

*Quanta ſit euangelizandi neceßitas eis quibus diſpenſatio credita eſt, ſecundùm id quod ait: Specu-
latorem dedi te domui Iſrael, & quòd per hæc ſubuerſio prænuncietur Hieroſolymo-
rum, quæ ſubſecuta eſt paßionem domini, & prædicationem apo-
ſtolorum.* CAPVT XXI.

CVm autem pertranſiſſent ſeptem dies, factum eſt verbum domini ad me, dicens: Fili homi-
nis, ſpeculatorem dedi te domui Iſrael, & audies de ore meo verbum, & annunciabis eis ex
me. Si dicente me ad impium, morte morieris, non annunciaueris ei, neq; locutus fueris vt auer-
tatur à via peſsima, & viuat, ipſe impius in impietate ſua morietur, ſanguinem autem eius de ma-
nu tua requiram.) Magna & formidabilis neceſsitas ſpeculatorum eiuſmodi, quàm ſciens vnus
illorum Paulus, dicit: Nam ſi euangelizauero, non eſt mihi gloria. Neceſsitas enim incumbit mi-
hi. Væ enim mihi eſt, ſi non euangelizauero. Si enim volens hoc ago, mercedem habeo, ſi autem 1.Cor.9.
inuitus, diſpenſatio mihi credita eſt. Magna itidem, & iuſta damnatio Iudææ, quæ ſpeculatorum
vigilantiam clamantem, quantum potuit, audire noluit, ſed & perſecuta eſt, & longè à ſe repulit.
Sequitur enim. (Si autem tu annunciaueris impio, & ille non fuerit conuerſus ab impietate ſua,
& à via ſua impia, ipſe quidem in iniquitate ſua morietur, tu autem animam tuam liberaſti.) Li-
berationem huiuſcemodi quomodo agnoſcerent, vel qualiter aſſererent apoſtoli, dominus ipſe
in euangelio ſic prædocuit. Et quicunque non receperint vos, exeuntes inde, excutite puluerem Matth.10.
de pedibus veſtris in teſtimonium illis. Hoc feciſſe illos, apoſtolicorum Actuum ſcriptura non Mar.6.
tacuit, quando Iudæorum ſeditionibus defeſsi, tranſierunt ad gentes bona conſcientia liberati. Luc.9.
De quo illorum tranſitu ſequitur hic. (Et facta eſt ſuper me manus domini, & dixit ad me. Sur-
gens egredere in campum, & ibi loquar tecum. Et ſurgens egreſſus ſum in campum.) Myſticè
quippe campus latitudo eſt gentium. Ibi, inquit, loquar tecum, ſubauditur, cum multo maiore
fructu audientium. (Ecce ibi gloria domini ſtabat, quaſi gloria quam videram iuxta fluuium
Chobar.) Et eſt ſenſus. In campo in latitudine gentium, non minus quàm in eccleſia eorum, qui
ex Iudæis crediderunt, euangelij gloria claruit in omni gratia, in prodigijs, virtutibus, & ſignis,
primo extunc vbi loquente Petro ad eos, qui de gentibus veniebant, cecidit ſpiritus ſanctus ſu- Actu.8.10.
per eos, qui audiebat verbum, & erant loquentes linguis, & magnificantes deum. Vndè Petrus,
Si ergo eandem gratiam deus dedit illis, ſicut & nobis qui credimus in dominum noſtrum Ie- Actu.11.
ſum Chriſtum, ego quis eram qui poſſem prohibere deum. Et alibi. Et qui nouit corda deus te-
ſtimonium perhibuit, dans illis ſpiritum ſanctum ſicut & nobis, & nihil diſcreuit inter nos & il- Actu.15.
los, fide purificans corda eorum. Igitur quæ iuxta fluuium Chobar, eadem deinde in campo ſte-
tit gloria domini, quia ſicut & Paulus ait. Non eſt diſtinctio Iudæi & Græci, & per indebitam Roma.10.
gratiam, primùm Iudæo, deinde Græco eadem ſe exhibuit gloria domini, vt iuſtificaret vtrun- Gala.2.
que per fidem Ieſu Chriſti. (Et cecidi in faciem meam, & ingreſſus eſt in me ſpiritus, & ſtatuit
me ſuper pedes meos.) Cur hoc in campo vt ſupra iuxta fluuium Chobar de propheta agitur,
niſi vt ſpecialiter deſignetur, quia etiam electis gentium, dandus eſſet ſpiritus ſanctus, qui eos
quos aſſumeret, prius à ſuperbiæ ſuæ ſtatu deijceret, & poſtmodum ſuper pedes ſuos, id eſt, ſu-
per bona opera ſua ſolidaret? Et nunc quidem Iſraelitico populo ablata, in altitudinem gen-
tium gloria domini ſparſa eſt, ſed & in fine mundi ad illos reuertetur, ſicut ſcriptum eſt. Donec Rom.11.
plenitudo gentium introiret, & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret. Sequitur ergo. (Et locutus eſt mihi,
& dixit ad me. Ingredere & includere in medio domus tuæ.) Includi in medio domus ſuæ præ-
cipitur, quia Antichriſti tempore ab eis gentibus, quæ in infidelitate remanſerint conuerſa plebs
Iudæorum dura, perſecutionibus anguſtatur. Vndè ſubditur adhuc. (Et tu fili hominis, ecce data
ſunt ſuper te vincula, & ligabunt te in eis, & non egredieris in medio eorum, & linguam tuam

CAP. IIII. adhæreſcere faciã palato tuo,& eris mutus, nec quaſi vir obiurgans,quia domus exaſperans eſt.) Propheta in domo ſua vincula ſuſcipit,& ligatur,quia in extremis cum Iudæa crediderit, grauiſſimas Antichriſti perſecutiones patietur.Et in medio eorum non egredietur,quia ad corda prauorum prædicatio non peruenit,dum tacet lingua bonorum ligata tribulationibus.

De ciuitatis obſidione, quomodo portentum eius fuerit, quòd dormire iuſſus eſt propheta ſuper latus ſuum ſiniſtrum,& portare iniquitates domus Iſrael trecentos & nonaginta dies,& dormire in latus ſuum dextrum,& portare iniquuas tes domus Iuda quadraginta diebus.

CAPVT XXII.

CAP. IIII. ET tu fili hominis ſume tibi laterem,& deſcribes in eo ciuitatem Hieruſalem,& ordinabis aduerſus eam obſidionem,& cætera.) Iuxta rerum gerendarum ordinem, ſenſumque propheticum eorum quæ tunc gerenda, nunc autem geſta ſunt , hoc prophetiæ capitulum & loco iungendum eſt,vbi paulò ante dixit:Et ſurgens egreſſus ſum in campum, & ecce gloria domini ſtabat quaſi gloria quam videram iuxta fluuium Chobar. Poſtquàm enim repulſa à Iudæis ad gentes exiuit gloria domini , notum omni mundo illud miſeræ ciuitatis Hieruſalem excidium ſucceſsit,quòd non dubitamus hic propheticè præmonſtrari. Sequitur enim: (Et tu dormies ſuper latus tuum ſiniſtrum , & pònes iniquitates domus Iſrael ſuper eo, numero dierum , quibus dormies ſuper illud , & aſſumes iniquitates eorum . Ego autem dedi tibi annos iniquitatis eorum , numero dierum trecentos & nonaginta dies,& portabis iniquitatem domus Iſrael.Et cùm compleueris hæc , dormies ſuper latus tuum dextrum ſecundo , & aſſumes iniquitatem domus Iuda quadraginta diebus. Diem pro anno, diem, inquam, pro anno dedi tibi.) Cùm dixiſſet, dormies ſuper latus tuum dextrum ſecundo , & aſſumes iniquitatem domus Iuda quadraginta diebus,tunc demum ſubiunxit.Diem pro anno dedi tibi. Notandum, quòd non itidem cum dixiſſet , ego autem dedi tibi annos iniquitatis eorum, numero dierum trecentos & nonaginta dies , & portabis iniquitatem domus Iſrael, non, inquam, itidem ſubiunxit, diem pro anno dedi tibi. Hæc dicimus,vt longiſsimam, & quæ longè ante hanc prophetiam cœpta eſt, annorum prolixitatem euadamus , & ad id quo tendimus , ſecundum certum rerum geſtarum euentum liberius
4.Reg 15. accedamus. Nam à Phacee rege Iſrael,ſub quo Salmanaſar Iſraelitici populi vaſtauit milia multa,
2.Par.29. vſq; ad quadrageſimum annum Aſſueri, ſupputamus quidem annos trecentos nonaginta,quando vniuerſa Iudaici populi perſecutio eſt mitigata, ſed hæc ſupputatio cæteræque expoſitiones, quas alij atque alij ſuper hoc loco ſenſerunt, ſcrupuloſæ ſunt,atq; rei de qua nunc agitur,minus, vt arbitramur,conueniunt.Igitur quia nec litera præſens nos cogit ſuſcipere vtrobiq;,id eſt,tam in ſiniſtri quàm in dextri lateris dormitione,diem pro anno dari,iam nunc ad illud,de quo ſupra cœpimus,extremum Hieroſolymorum excidium accedamus, & hiſtoriæ veritate perſpecta, videbimus quàm rectè in ſignum eius,vinctus atque conſtrictus propheta ſit,& ſic dormire iuſſus.

De miſera obſidione Hieruſalem, facta à paſsione Chriſti anno quadrageſimoprimo ſub Tito & Veſpaſiano imperatoribus.

CAPVT XXIII.

ANno primo delati imperij Veſpaſiano , qui erat à paſsione domini noſtri Ieſu Chriſti , quadrageſimuſprimus . Titus paterni executor electus triumphi cum electa manu Hieroſolymam dirigitur, poſt tres annos ſuſceptæ expeditionis, nam hic erat annus quartus. Pater quippe Veſpaſianus vt victis poſt commemorat filius Titus , cùm potuiſſet improuiſus in imparatos ſe infundere, Galilæam circuibat,longinqua exurebat,vt vos,inquit, deponeretis inſolentiam,veniam poſtularetis. Virtutem oſtendit,& cùm vniuerſos teneret, Aegyptum petijt,vt indutias reſipiſcendi daret.Inſolentiores vos noſtra fecit abſentia,quia nos occupatos putaſtis,&c. Quarto itaq; expeditionis,primo (vt iam dictum eſt) imperij Veſpaſiani anno, repletis intra paucos dies ordinibus militarium numerorum, de quibus lecta manus miſſa fuerat in Italiam, ventum eſt ad vrbem, quæ ferebatur latronum armis premi, & factionum ſtipamine circumueniri, quippe cui tertius tyrannus Eleazarus acceſſerat, occupatis templi interioribus, & circuitu omni, ſupra fores quoque in veſtibuli ipſius fronte armis conſtitutis. Simon verò , quem ſibi tyrannum populus introduxerat,ſuperiora vrbis tenebat,inferiora quoque populo ipſius replebantur.Inter tres medius erat Iohannes , inferior Eleazaro , ſuperior Simone , inſtructior tamen cæteris ſubſidijs machinarum, & omni genere telorum, bellum æquabat . Inſtabat autem paſchalis celebritas, &
Deut.32. quemadmodum Moſes tanto tempore ante cecinerat, foris vaſtabat eos gladius, & intus pauor, & vbi primum forenſe prælium commiſſum eſt,& pauliſper quieuit,internum ſucceſsit. Nanque paſchalis(vt iam dictum eſt)interuentu celebritatis,ſubornatis pleriſq;,Iohannes quaſi obſeruationis gratia templum adiret,quippe cum ipſi factionũ viri nunc ſe cohortati fuiſſent inuicem,vt in vnum conſpirantibus ſtudijs patriam defenſarent , ne eorum diſcordia incruentam Romanis victoriam

victoriam daret, ita tanquam ſocijs data ingrediendi copia dolum patrauit. Ingreſsi enim ſpecie ciuili,ſed interius armati,reiectis exuuijs,gladios attollunt, loricato pectore, & præliari accincti munimine. His malorum habitis initijs, totus exactus eſt annus miſerabilis, palamq́; fuit miſeris, Matth.27. tunc Barrabam ſeditionis auctorem viuere,Ieſum aũt pacis principem ſibi mortuum eſſe. Hoſtis Lucæ 24. Iohan.18. extra murum pacem offerebat, ſeditionis auctores intra murum præliabantur. Cogebat fames egredi,quibus beneficium erat ferro perire,ieiunij comparatione. Furebat intus Simon, furebat Iohannes, inſidiabantur ſingulis per miniſtros ſuos. Si quis fugere tentaret, tractus per humum diſcerpebatur. Eorũm quoq; qui abierant proximi trucidabantur, aut cruci affixa plerorumq́ue cadauera,ſuis qui elapſi fuerant,oſtentabãtur. Eo vſq; fames graſſata eſt,vt mulier quædam Maria nomine,de locupletiſsimis regionibus Pereæ,infantulũ quem genuerat, gladio occiſum,atq; igni appoſitum,pietatis genitalis vſu obliterató comederet. Quid multa? Reuertẽtis anni menſe quinto,decima menſis,templum,cuius iamdudum,nuda facies remanſerat,exuſtum eſt, quo die quondam Babylonijs ingruentibus fuerat incenſum. Verùm ante hoc muris dirutis patuerat exceſſus clauis ad Romanos confugiendi,tanta inedia cõfectis,vt appoſitis cibis, pleriq; cum quid abſorbuiſſent mollioris alimonię, interclusis iam faucium meatibus ſtrangularentur. Quis igitur non videat hiſtoriam tam atrocis tragœdiæ, cum numero conuenire dierum huius propheticæ dormitionis in ſiniſtro latere? Nempe & ſi paulo plures videantur miſeræ obſidionis,quàm trecenti nonaginta dies,vſq; ad id,quo clauſis ad Romanos confugiendi facultas facta eſt,quòd tamen probare difficilè eſt, attamen ad laborem prophetæ pro tota parte anni ſecundi, quantulacunq; fuerit,ſufficiunt vigintiquinque dies. Nunc ad ipſa prophetiæ verba reuertamur.

Quomodo paßio & carceres euangelij prædicatorum eorundem abiectio quoque præſignata ſit in propheta iſto: & quàm peßima quamq́; horrenda fames obſeſſorum præſignetur, in eiuſmodi pane quem propheta ſibi coquere in ſtercore,& comedere iubetur. CAPVT XXIIII.

POſtqnam gloria domini in campum exijt, quo ſignificabatur euangelica prædicatio,ad gentes exitura,relictis Iudæis,loquitur ſpiritus ad prophetam. Ingredere, & includere in medio domus tuę,& tu fili hominis,ecce data ſunt ſuper te vincula,& ligabunt te in eis,& non egredieris de medio eorum. Et linguam tuam adhærere faciam palato tuo, & eris mutus, nec quaſi vir obiurgans,quia domus exaſperans eſt. Hoc portento euangelij prædicatores à domeſticis & cõtribulibus ſuis vincula & carceres paſſuri,& ob hoc ora ſua illis clauſuri ſignificantur, donec circa finem ſeculi iterum illis prædicatio reddatur, & ſaltem reliquiæ ex illis conuertantur. Sequitur enim. (Cùm autem locutus fuero tibi, aperiam os tuum,& dicit ad eos. Hæc dicit dominus deus. Qui audit audiat,& qui quieſcit quieſcat,quia domus exaſperans eſt.) Ait autem dominus eis,qui prophetas occiderant,& apoſtolos ſicut per prædicta vincula ſignificatur, perſecuturi erant. Vt veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt ſuper terram à ſanguine Abel iuſti Matth.23. vſque ad ſanguinem Zachariæ filij Barachiæ,quem occidiſtis inter templum & altare. Amen dico vobis,venient hæc omnia ſuper generationem iſtam. (Sequitur ergo. Et tu fili hominis, ſume tibi laterem,& pones eum coram te,& deſcribes in eo ciuitatem Hieruſalem,& ordinabis aduerſus eam obſidionem,& ædificabis munitiones,& comportabis aggerem, & dabis contra eam caſtra,& pones arietes in gyro. Hæc eſt Romanorum obſidio,quàm pręuidens dominus,flebat ſuper eam,dicens: Quia ſi cognouiſſes,& tu. Et tu ſume tibi ſartaginem ferream,& pones eum mu- Lucæ 19. rum ferreum inter te & inter ciuitatem, & obfirmabis faciem tuam ad eam, & erit in obſidionem,& circundabis eam. Signum eſt domui Iſrael. Hæc eſt ira D E I, de qua idem qui ſupra dominus dicit. Erit enim preſſura magna ſuper terram, & ira populo huic. Sartago quippe ferrea, Matth. 24. quæ & murus ferreus cœleſtis iræ nimietatem ſignificat, cuius ſeueritatem excurrere non poſsit Mar.13. Lucæ 21. miſericordia,vt ad clauſos vel obſeſſos perueniat. Et vt ſciat propheta, quanta obſidionis futura ſit mora,& tu,inquit, dormies ſuper latus tuum ſiniſtrum, & pones iniquitates domus Iſrael ſuper eo numero dierum quibus dormies ſuper illud, & aſſumes iniquitatem eorum. Ego autem dedi tibi annos iniquitatis eorum numero dierum trecentos nonaginta dies, & portabis iniquitatem domus Iſrael. Annos ait, videlicet plus quàm vnum,minus tamẽ quàm duos. Item vt ſciat, quantum temporis à perpetrato ſacrilegio dominicæ mortis, vſque ad eandem obſidionem futurum ſit,& cùm,inquit, compleueris hæc, dormies ſuper latus tuum dextrum ſecundo, & aſſumes iniquitatem domus Iuda quadraginta diebus. Diem pro anno,diem,inquam,pro anno dedi tibi. Denique à paſsione domini vſque ad obſidionem ciuitatis,quæ (vt ſupra dictum eſt) cœpta eſt quarto anno expeditionis,quadraginta anni fuerunt. Bene ergo,quia nimium & importabile fuiſſet prophetæ,tanto tempore dormire ſuper latus vnum,diem ait pro anno dedi tibi. Tum ne ignoret, quàm peſsima, quàm horrenda in ipſa obſidione futura ſit famis rabies. Et tu (inquit) ſume tibi frumentum, & hordeũm, & fabam, & lentem, & milium, & vitiam, & mittes ea in vas vnum, & facies tibi panes numero dierum quibus dormies ſuper latus vnum,trecentis nonagin-

CAP. IIII. ta diebus comedes illud. Cibus autem tuus quo veſceris, erit in pondere viginti ſtateres in die. A tempore vſq; ad tempus comedes illud,& aquam in menſura bibes,ſextam partem hin, à tempore vſque ad tempus bibes illud, & quaſi ſubcinericium panem hordeaceum comedes illud,& ſtercore quod egredietur de homine, operies illud in oculis eorum. Et dixit dominus. Sic comedent filij Iſrael panem ſuum pollutum inter gentes,ad quas eijciam eos.) Inter gentes, id eſt, Romanos obſidentes,ad quas eijciam eos ait, cùm præualens ſubegerit illos fames. Et bene pollutum panem dixit: Quid enim pane illo pollutius, quem vt comederent parricidiali ſanguine polluebant? Inſidiabantur inuicem, quis cui raperet. Vbi alimenti ſuſpitio, ibi bellum inter domeſticos,pugnabatur pro cibo,necabãtur chariſsimi,diſcutiebantur defuncti,ne quis inter amictus eorũ cibus lateret. Simulare ſe aliqui mortuos exiſtimabantur, ne viuentes aliquid alimenti habere ſuſpicarentur. Sed ne viuentes quidem aut vitæ fungi munere, aut mortem ſimulare poterant,verum aperto ore, ſicut rabidi canes, aurarum captantes ſpiramina, huc atq; illuc circunferebantur. Inſidiabantur iumentis aluum purgantibus,& vetuſta rimabantur boum ſtercora, vt quòd viſu erat horribile,hoc fieret eſca eſurientibus. Rectè igitur operies,inquit,illud ſtercore, quòd egreditur de homine,quia cibum ſuum polluere habebant homines mutuo ſanguine,licet prophetæ hoc exhorreſcenti moderatius conceſſum ſit, vt fimum boum acciperet pro ſtercoribus humanis. Notandum ſanè, quòd de quadraginta dierum dormitionis in dextro latere panibus omnino taceat, quia videlicet per iam dictos quadraginta annos Iudæi propter ſcelera ſua non ſanguine aut fame vapulauerunt, quinimò luxurijs cumulauerunt, ſicut teſtatur fremebundo ſpiritu, loquens illis Iacobus apoſtolus. Agite nunc diuites, plorate vlulantes in miſerijs veſtris, quæ aduenient nobis. Et poſt pauca. Epulati eſtis ſuper terram, & in luxurijs enutriſtis corda veſtra. In die occiſionis adduxiſtis, occidiſtis iuſtum,& non reſtitit vobis.

Iacob.5.

Quomodo Iudæi reliqui tanquàm pili capitis aut barbæ, gladio acutiſsimo abraſi ſint, Hieroſolyma à tribus tyrannis crudeliſsimis funditus destructa.

CAPVT XXV.

CAP. V. ET tu fili hominis ſume tibi gladium acutum,radentem pilos,& aſſumes eum,& duces per caput tuum & barbam tuam. Et aſſumes tibi ſtateram ponderis, & diuides eos. Tertiam partem igni combures in medio ciuitatis, iuxta completinnem dierum obſidinnis. Et aſſumes tibi tertiam partem, & concides gladio in circuitu eius. Tertiam verò aliam diſperges in ventum & gladium nudabo poſt eos. Et ſumes inde paruum numerum, & ligabis eos in ſummitate pallij tui,& ex eis rurſum tolles,& proijcies in medio ignis, & combures igni. Ex eis egredietur ignis in omnem domum Iſrael.) Miſeriarum prædictæ obſidionis,vel excidij Hieroſolymorum recapitulatio hæc & breuis complexio eſt. Sume,inquit,tibi gladium acutum, radentem pilos. Gladius acutus radens pilos, ſeuera ſcelerum vltrix ſententia eſt, ſuperfluos exterminatura Iudæos. Sicut enim pili capitis aut barbæ corpori adhærent,ſed corporis partes aut membra non ſunt,ſic Iudæi, de quibus vel cnntra quos ſermo eſt, deo patrum ſuorum nomine quidem vel profeſsione adhærebant,ſed nullo veritatis timore vel amoris affectu ad eum pertinebant. Vndè eſt illud. Populus hic labijs me honorat,cor autem eorum longè eſt à me. Aſſumes, inquit, eum & duces per caput tnnm & per barbam tuam,atque diuides eos in ſtatera ponderis, vt videlicet cadant in ore gladij, & captiui ducantur in omnes gentes, prout ſe habent menſuræ, vel pondera peccati. Nam tertiam partem igni combures in medio ciuitatis,iuxta completionem dierum obſidionis. Iſti ſunt,quos trium latronum Iohannis, Simonis,atque Eleazari gladius diſcors intra ciuitatem trucidauit,ſimulque fames indefeſſa plebium populatrix, tanta multitudine, vt cùm ſepeliri nequirent,de muro defunctorum reliquiæ in profunda precipitia deijcerentur. Denique aſpiciens Titus præruptos ſpecus cadauerum ſaniem dilaceratis viſceribus innatantem, altè ingemuit, & manus ad cœlum eleuans, teſtatur haudquaqnam illud ſibi aſſcribendum, qui voluiſſet veniam dare ſi deditio procederet, expectaſſe ſe, vt pacem rogarent, paratum ſe vt incolumes ſeruaret, ſi bellum depoſuiſſent. Et ſumes tertiam partem, & concides gladio in circuitu eius. Iſti ſunt quos foris conſertis prælijs Romanus mucro concidit. Tertiam verò aliam diſperges in ventum. Iſti ſunt qui venditi & captiui in omnes gentes abducti ſunt. Plurimi venales,ſed pauci emptores, quia & Romani habere in ſeruitutem Iudæos dedignabantur. Et gladium, inquit, nudabo poſt eos. Iſti ſunt qui Tito procedente, & per ſingulas vrbes pompam celebrante victoriæ, perimebantur in harena, quicunque pergebant, ac dilacerati à beſtijs pendebant merita rebellionis. Et ſumes inde paruum numerum, & ligabis eos in ſummitate pallij tui. Iſti ſunt qui vitæ reſeruati, vitam hactenus agunt ſub iugo ligatam extrema ſeruitute, conditione vectigali. Sed nunquid iſti vindictam euadunt ſanguinis Chriſti? Non vtique,nam quia increduli ſunt,& in incredulitate permanent,ex eis,inquit,rurſum tolles,& proijcies in medio ignis, & combures eos igni. Et ex eis,inquam,non omnes,nam aliqui ex eis conuertentur,& in nouiſsimo reliquiæ ſaluabuntur, quos ignis gehennæ non ſuſcipiet. Ex eis egredietur ignis in domum Iſrael, nam reuera

Eſaiæ 29.
Matth.15.

ex eis

ex eis tempore Antichriſti conflabitur perſecutio in omnes, qui veraciter erunt domus Iſrael.

Mala omnia quæ Hieroſolymis acciderunt, maximè pro culpa accidiſſe ſacerdotum, ſcribarum, & phariſæorum, & ergo conſequenter nunc dici: Hæc dicit dominus mons ribus & vallibus: Ecce ego inducam ſuper vos gladium.

CAPVT XXVI.

ET factus eſt ſermo domini ad me dicens: Fili hominis pone faciem tuam ad montes Iſrael, & prophetabis ad eos, & dices. Montes Iſrael audite verbum domini. Hæc dicit dominus deus montibus, & collibus, rupibus, & vallibus. Ecce ego inducam ſuper vos gladiũ, & diſperdam excelſa veſtra, & demoliar aras veſtras, & confringentur ſimulachra veſtra, & deijciam interfectos veſtros ante idola veſtra, &c.) Malorum omnium quæ hic dicta ſunt, maximè principes ſacerdotum & ſcribas ac phariſæos cauſa premit. Idcirco & dominus poſtquam fleuit ſuper ciuitatem & hæc omnia mala illi ventura prædixit, continuò ingreſſus in templum cœpit eijcere vendentes in illo & ementes, corripiens ſacerdotes, eo quòd de domo orationis feciſſent ſpeluncam latronum, & hic ſermo propheticus per metaphoram ſub nomine montium, & collium, rupium, & vallium, contra eoſdem ſacerdotes inuehitur. Tres erant ordines orbi eminentes, ſacerdotum, ſcribarum, & phariſæorum, alij quidem omnes æſtimatione propria vel gradibus ſuis, vt montes, & colles, atque rupes, ſed reuera per hypocriſin, atque profundam voracitatem, cuncti imæ valles, omnes auaritiæ ſentinam trahentes, ſicut & dominus in euangelio ſemel & iterum, imò ſexies aut ſepties acri inuectione improperat illis vt dignum eſt. Væ vobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, qui mentham & anetum decimatis, relinquentes quæ grauiora ſunt legis, væ vobis hypocritæ qui hæc & illa facitis. Et bene ad ignominiam illorum non ait: Ecce ego diſperdam templum meum propter vos & altare, & ſancta ſanctorum, quibus veſtra inhianter incubat auaritia, ſed, diſperdam, inquit, excelſa veſtra, & demoliar aras veſtras, & confringentur ſimulachra veſtra, & deijciam interfectos veſtros ante idola veſtra, nomine excelſorum, ſimulachrorum, ſiue idolorum, ſuum infamans templum propter illos, & altare ſuum, quia non tam ipſe in illo templo ſuo colebatur ab eis, quàm turpe lucrum, vel turpis lucri deus Mammon. Attamen & propter excelſa vetera ſimulachra ſiue idola, quæ patres eorum coluerunt, & propter quæ ſanguinem prophetarum fuderunt, mala omnia ſuper generationem illam venerunt, idcirco quia dominum prophetarum occidendo, & apoſtolos eius perſequendo, menſuram patrum ſuorum impleuerunt.

CAP. VI. Lucæ 19. Matth. 23.

De horrore & magnitudine diei iudicij, in quo maiora cunctis præteritis malis recipient impij, & hoc eſſe quod dixit, finis venit, venit finis ſuper quatuor plagas terræ.

CAPVT XXVII.

ET factus eſt ſermo domini ad me dicens: Et tu fili hominis, hæc dicit dominus deus terræ Iſrael. Finis venit, venit finis ſuper quatuor plagas terræ, nunc finis ſuper te, & emittam furorem meum in te, & iudicabo te iuxta vias tuas, & ponam contra te omnes abominationes tuas, & non parcet oculus meus ſuper te, & non miſerebor, ſed vias tuas ponam ſuper te, & abominationes tuæ in medio tui erunt, & ſcietis quia ego dominus. Hæc dicit dominus deus. Afflictio vna, afflictio ecce venit, finis venit, venit finis, euigilauit aduerſum te, ecce venit, venit contritio ſuper te, quia habitas in terra. Venit tempus, prope eſt dies occiſionis, & non gloriæ montium.) Et ſi illis quibus tunc temporis Babylonica captiuitas imminebat, quaſi digito videbatur oſtendi finis ille, & illa afflictio, & dies ille occiſionis, nobis tamen qui adhuc iſta legimus, finis ille, & ille dies afflictionis, dies occiſionis ſine dubio declamatur, qui non iam vt tunc ſuper vnam gentem, ſed ſuper quatuor plagas terræ, & ſuper omnem qui habitat in terra, venturus eſt, verè finis, verè dies afflictionis, verè dies occiſionis, cuius magnitudini exprimendæ, nec iſta præſens, nec vlla cuiuſquam declamatio ſufficit. Nam vt cœptum iam compleamus ordinem, illa eſt dies vniuerſalis iudicij, quod verè tempus erit occiſionis, & non gloriæ montium, id eſt, ſuperborum, ſicut & propheta alius cum de prædicta tantum Babylonica captiuitate dicere videretur, ſimili declamatione de illo nouiſſimo die dicebat. Iuxta eſt dies domini magnus, iuxta & velox nimis. Vox diei domini amara, tribulabitur ibi fortis, &c. Etenim quia euangelicæ fidei finis hic eſt, vt is qui propter nos homo factus & paſſus eſt, reſurrexit, & in cœlum aſcendit, inde ad iudicandos viuos & mortuos venturus eſſe credatur, rectè ſicut in initio prophetiæ huius anni qui erat quintus annus tranſmigrationis, per quatuor facies animalium quadrifidum Chriſti intelligimus euangeliũ, ſic in fine, id eſt, ab hoc loco, vſq; ad id quod dicit poſtmodum, ſecundum viam eorum faciam eis, & ſecundum iudicia eorum iudicabo eos, futurum illud denunciari intelligimus vniuerſale iudicium. Et non dicat malus ſeruus in corde ſuo, in tempora longa fiet iſtud, vel moram facit dominus meus venire, & hac præſumptione ſecurior factus, incipiat percutere ſeruos ſuos, manducare autem & bibere cum ebrijs. Nam reuera, & ſi illud non crediderit, quòd illud iudiciũ tam prope ſit, vt digito poſsit oſtendi dicendo, ecce finis, ecce afflictio, ecce dies occiſionis, ecce venit finis,

CAP. VII. Sopho. 1. Lucæ 12.

domini interius,& ecce in oſtio templi domini, inter veſtibulum & altare, quaſi vigintiquinque
viri dorſa habentes contra templum domini,& facies ad orientem, & adorabant ad ortum ſolis.
Et ecce ait applicant ramum ad nares ſuas.)Adorare ad ortum ſolis,qui vtiq; creatura eſt, id ni-
mirum errare eſt,dorſum autem habere contra templum domini, & ramum applicare ad nares
ſuas,id planè eſt redarguentem dominum contemnere,ac ſibimet in malis ſuis complacere.

*Quòd per quatuor incrementa hæc, idem debeat intelligi quod per propheticum ſenſum ſu-
per tribus ſceleribus Damaſci, Gazæ, Tyri, & cæterorum, & ſuper quatuor
non conuertam eum.* CAPVT XXIX.

INcrementa hæc peccati diligentius conſideraturi, prophetæ alterius recordemur, per quem
loquitur deus.Super tribus ſceleribus Damaſci,Gazæ,Tyri,ſiue Edom aut filiorum Ammon, Amos.1.
vel certè Moab,aut Iſrael, quorum ſeptenario numero gentes omnes ſignificantur,ſuper tribus,
inquam,ſceleribus cuiuſlibet eorum, & ſuper quatuor non conuertam eum. Primum ſcelus eſt,
malum in deſiderio habere. Secundum, opere perpetraſſe. Tertium, in conſuetudine habere.
Quartum,opera mala defendere,& in ipſis ſibimet complacere. Primum horum ſignificat ido-
lum zeli,in ipſo introitu ab aquilonari parte. Quid enim eſt idolum zeli in introitu habere,niſi
malum deſiderium, quod eſt introitus peruerſitatis in oculis domini verſare?Idcirco dicit.Au-
ferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis. Quid autem cuiq; ante idolum cum thu- Eſaiæ 1.
ribulo in manu ſua habito ſtare,ita vt vapor nebulæ de thure conſurgat, niſi præmeditatum ſce-
lus opere perpetrare,ita vt peccati effectus vſq; ad exteriores ſenſus erumpat? Quid deinde eſt,
mulieres in planctu Adonidis ſedere, niſi effœminatas animas in conſuetudine peccati compu-
truiſſe?Tria hæc primus pſalterij verſiculus breuiter complexus eſt, Beatus vir qui non abijt in Pſalm.1.
conſilio impiorum,id eſt,qui malum non cōcepit deſiderium, quod erat intus habere zeli ido-
lum,ab aquilonari parte, id eſt, à diaboli ſuggeſtione. Et in via peccatorum non ſtetit,id eſt, ad
effectum peccati non peruenit, quod erat ante idolum ſtare, & de thuribulo in manu vaporem
nebulę producere.Et bene iſtud perfoſſo pariete deprehendi dicitur,quia quiſquis malū quod-
libet occultum in corde verſat,verbi gratia.Fraternum odium, mox vt pulſatus fuerit manu in-
crepationis,per apertum linguæ oſtium vaporem ignis ſublatentis protinus emittit.Et in cathe-
dra peſtilentiæ non ſedit,id eſt,qui malæ conſuetudinis putore proximos nō corripit,quod erat
mulieres ſedere, & Adonidem plangere, quia profectò velut mulieres illecebroſis geſtibus,&
plangentes canunt,& canēdo plangunt,plangunt inquam Adonidem mortuum, & canunt quaſi
rediuiuum,& amiſsis mœrent,& recuperatis voluptatibus gaudent, ad ſubuerſionē audientium.
Hæc tria reſpiciens prædictus propheta,& dicens ſuper tribus ſceleribus, quaſi repreſsit ſe,quia
videlicet,fieri poteſt, & nonnunquam factum eſt, vt eum qui vſque ad malam conſuetudinem
peruenit,dominus conuerteret. Vndè in euangelio ſuo,non tantum puellam in domo mortuam Lucæ 7.
iacentem,& adoleſcentem,qui iam efferebatur ad tumulum,ſed & quatriduanum,iamq; fœten- Iohan.11.
tem ſuſcitauit Lazarum. Itaque cum dixiſſet Amos propheta, ſuper tribus ſceleribus,non voluit
ſtatim dictionem perficere,dicendo, non conuertam eum, quia quamuis rarius, conſtat tamen
dominum cōuertere,vel conuertiſſe eum qui eiuſmodi eſt,& ita dicere maluit, & ſuper quatuor
non conuertam eum.Quantum quippe ſcelus eſt, ſecundum hunc locum adorando ſolem,dor-
ſum habere contra templum domini,& ramum applicare naribus ſuis,id eſt, in ipſa conſuetudi-
ne peccati ſuperbiæ contemnere vocem reuocantis domini, atque procaci defenſione vti,& in-
terea lætari in malefactis,& quaſi ad ſuauem ramuſculi odorem,exultare in rebus peſsimis.Iſtud
quoque de vitioſa radice primi parentis contraxerunt cunctæ propagines humani generis. Nam Geneſ.3.
ille poſtquam & occultam in corde diuinitatis ambitionem concepit, & vetitū lignum momor-
dit,& à facie domini ſe abſcondit,quarto quoq; ſcelere ceruicem erexit, dicendo, mulier quam
dediſti mihi ſociam,dedit mihi,& comedi.Nunc iam ad gentem ipſam, vel vrbem,contra quam
primum hic ſermo eſt,reuertamur,& hæc quatuor peccati eius incrementa numeremus,propter
quæ iuſtè proiecta ſit in Saluatoris aduentu.

*Quid fuerit,populo illi habere idolum zeli:quid cum thuribulo ſtare coram idolis,quid à mulie-
ribus ſedentibus plangi Adonidem,& quid adorare ad ortum ſolis applicando
ramum ad nares.* CAPVT XXX.

ET leuaui oculos meos ad viam aquilonis, & ecce ab aquilonari parte altaris idolū zeli in ipſo
introitu.)Oculos leuare, eſt ſuperiora tempora memoria repetere, videlicet exitū filiorum Exod.12.14
Iſrael de Aegypto,quando ingreſsi ſunt, & mare tranſierunt in manu forti, & brachio extento.
Nunquid non idolum zeli erat in ipſo introitu,quando primùm ad cultum dei patrum ipſorum
intromittebantur? Planè Aegyptum mente ſecum ferebant, Aegyptum & idola Aegypti non
mutato animo ſecum portabant,ſed non etiā actu prodebant? Ventū eſt ad abominationes ma-
iores,vbi foſſus paries.i.occaſio data eſt,murmurauerunt,& poſt Aegyptum, atq; ollas carnium Exod.13.

CAP. IX. Aegypti eiulauerunt,& caput vituli ſecundum monſtruoſum ritum Aegypti fecerunt & adora-
uerunt.Ergo illic tantum idolum zeli , hic autem coram idolis ſtantes viri cum thuribulis & ſu-
mo thuris , id eſt , illic quidem cum ab Aegypto exirent, idololatria male imbuto animo cuba-
bat,hic autem opere prorupit manifeſto. Ex eo ventum eſt & ad maiores abominationes,id eſt,
ad mulieres ſedentes, & Adonidem plangentes , verſa quippe eſt in conſuetudinem huiuſmodi
Amos.5. ſordium ingluuies,ſicut ſcriptum eſt in libro prophetarum. Nunquid victimas aut hoſtias obtu-
Acto.7. liſtis mihi annis quadraginta in deſerto domus Iſrael ? Et ſuſcepiſtis tabernaculum Moloch,&
ſydus dei veſtri Rempha , figuras quas feciſtis vobis , adorare eas . Ventum eſt vſque ad mulie-
res ſedentes,id eſt,eo vſque vt propter huiuſmodi ſcelera ſacrilegij,ſeſsione,id eſt,conſuetudine
inueterata prophetas domini gens effœminata trucidaret , quod prima fecit mulier Iezabel,&
3.Reg.19.2. poſt illam filia eius Athalia.Iezabel in Samaria, Athalia inſaniuit in Hieruſalem. Illa Baal ſuper-
Iohan.5. duxit in Iſrael,& prophetas domini occidit , iſta in Hieruſalem , itidem Baal introduxit in tem-
plum domini, & reges occidit, regium inquam ſemen omne occidit, ne ſupereſſet qui regnaret
de domo Dauid. Nouiſsimum atque peſsimum omnium genti illi ſupererat , vt facies ad orien-
tem,dorſa autem verteret contra templum domini,quod & fecit. Chriſtum enim dei filium ve-
rum & ſanctum diuinitatis templum contempſit.Parum eſt,quòd dorſo contra illud verſo,veri-
tatis oracula inde procedentia reſpuit , inſuper & ſoluere auſa eſt manibus aut linguis ſacrilegis,
facies enim habebant ad orientem,& adorabant ad ortum ſolis , id eſt , claritatem ambiebant,&
lucem præſentis ſeculi cum deſperatione futuri.Idcirco dicebat eis. Quomodo vos poteſtis cre-
dere,qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à ſolo eſt deo non quæritis? In tanto ſce-
lere ramum quoq; applicabant ad nares ſuas,id eſt,complacebant ſibimet, quaſi lege adimpleta,
cuius de fructu cum non ederent , ſola pompaticè tractabant ſuáue odorantia verborum ſolia.
Matth.23. Propter hæc venit ſuper generationem illam , omnis ſanguis iuſtus qui effuſus eſt ſuper terram à
conſtitutione mundi,hoc eſt quod ſequitur.

*Quòd propter hæc clamatum ſit: Appropinquauerunt viſitationes vrbis, qui ſex viri ve-
nientes,& quid vas interitus vniuſcuiuſque in manu eius,& quis vir in me-
dio eorum veſtitus lineis,& quid atramentarium ſcriptoris ad
renes eius.* CAPVT XXXI.

CAP. IX. ET clamauit in auribus meis voce magna, dicens . Appropinquauerunt viſitationes vrbis , &
vnuſquiſque vas interfectionis habet in manu ſua. Et ecce ſex viri veniebant de via portæ ſu-
perioris , quæ reſpicit ad aquilonem , & vniuſcuiuſque vas interitus in manu eius . Vir quoque
vnus in medio eorum veſtitus lineis,& atramentarium ſcriptoris ad renes eius.) Viſitationes vr-
bis appropinquauerunt, illæ videlicet , quas propter abominationes prædictas , abominationes
vituli,quem primum fecerunt,comminans dominus,ego autem, inquit , in die vltionis viſitabo
& hoc peccatum eorum. Et vnuſquiſque vas interfectionis habet in manu ſua , quia videlicet in
illa generatione mala & adultera,præter peccata patrum vnuſquiſque & propria habebat pecca-
ta in manu ſua,ſiue in vaſe,id eſt,in conſcientia propria, quibus vtique implebant menſuram pa-
Matth.23. trum ſuorum, maxime perſequendo Chriſtum & apoſtolos , vel ſapientes eius , ex quibus occi-
derunt,lapidauerunt,crucifixerunt,flagellauerũt, & de ciuitate in ciuitatem perſecuti ſunt. Qui
enim ſex viri,qui veniebant cum ſingulis vaſis in manu ſua, niſi ſex ætates mundi, quarum à ſan-
guine Abel iuſti,omnia ſuper generationem illam refundenda erant peccata ? Porro vir vnus in
medio eorum veſtitus lineis & atramentarium ſcriptoris ad renes eius Chriſtus eſt dei filius,qui
carnis noſtræ veſtitus lineis , venit in hunc mundum , ad hoc vt electos ſuos iam dictæ vltioni
Luc.2. excipiendos conſcriberet in libro viuentium . Cuius rei ſignum illud fuit , quòd protinus naſ-
cituro illo exijt edictum à Cæſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis . Et ingreſsi ſunt,
inquit,& ſteterunt iuxta altare æreum.) Steterunt inquam , parati ad præceptum peragendum,
hi vt mandatum miſericordiæ , illi vt ſententiam perficerent iuſtitiæ . Sanè altare æreum foris
erat extra velum,nam altare aureum intra velum erat, cum menſa & propiciatorio, & arca teſta-
menti,& duobus Cherubin, quod dicebatur ſancta ſanctorum . Hoc altare extrinſecus præſen-
tis eccleſiæ,illud intrinſecus ſupernæ vel cœleſtis erat ſignum.Hic ſtetit extrinſecus vir ille,nam
in illud intrinſecus per ſuum ſanguinem habebat introire . (Et gloria domini aſſumpta eſt de
Cherubin , quæ erat ſuper eum ad limen domus . Et vocauit virum qui indutus erat lineis , &
atramentarium ſcriptoris habebat in lumbis ſuis.) Gloria domini tũc ad limen domus aſſumpta
eſt,& virum iſtum vocauit, quando ad Iordanem cum baptizaretur manifeſtis indicijs teſtifica-
ta eſt gloria patris , deſcendente ſuper eum ſpiritu in ſpecie columbæ , ſimulque delapſa voce
Matth.3. huiuſmodi. Hic eſt filius meus dilectus,in quo mihi bene complacui.Tũc,inquam, virum iſtum
Luc.9. vocauit atque ad euangelizandum pauperibus miſit . Nam hactenus non euangelizauerat, ſed
extunc euangelizare cœpit & ſacerdotio ſuo fungi , cuius erat ſignum id quod hic veſtitus vi-
debatur lineis.

Quid

Quid ſit ſignare Thau ſuper frontes virorum gementium, & quid ſit percuti omnes qui hoc ſigno non ſunt ſignati, & à ſanctuario domini incipi. CAPVT XXXII.

ET dixit dominus ad eum. Tranſi per mediam ciuitatem in medio Hieruſalem, & ſigna Thau
ſuper frontes virorum gementium & dolentium ſuper cunctis abominationibus quæ fiunt
in medio eius. Et illis dixit. Audite me. Tranſite per ciuitatem ſequentes eum, & percutite. Non
parcat oculus veſter, & non miſereamini ſenem, adoleſcentulum, & virginem, paruulum, & mu-
lieres interficite, vſque ad internetionem. Omnes autem ſuper quem videritis Thau, ne occida-
tis, & à ſanctuario meo incipite.) Antiquis Hebræorum literis, quibus vſque hodie vtuntur Sa-
maritani, extrema Thau litera, crucis habet ſimilitudinem, quę in Chriſtianorum frontibus pin-
gitur, & frequenti manus inſcriptione ſignatur. Notandum ergo quod dicitur. Tranſi per me-
diam ciuitatem in medio Hieruſalem, & ſigna Thau ſuper frontes virorũ gementium & dolen-
tium, ſuper cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio eius. Nam hoc eſt quod dominus no-
ſter ex hoc mundo tranſiturus ad patrem, & ſignum crucis ſuæ ſcripturus in frontibus noſtris,
non atramento, ſed ſanguine ſuo & ſpiritu ſancto, primum prædicare cœpit dicens. Pœnitentiam Matth. 4.
agite, appropinquabit enim regnum cœlorum, quia videlicet, non quibuſlibet, ſed gementibus
& dolentibus ſuper malis priſtinis, id eſt, pœnitentiam agentibus inſcribitur hoc ſignum. Non
enim aliter, niſi abrenunciemus diabolo & pompis eius, baptizamur in remiſsionem peccato-
rum, quod eſt accipere crucis Chriſti ſignaculum. Signum hoc tam mortuis electis, quàm viuis,
vir iſte ſacrauit paſsione ſua, ſed & vſq; hodie, quamuis in cœlo ſedeat, & corporaliter ſit abſens
quantoſcunque ſignationis huius habeat miniſtros, hic eſt, qui ſignat, nam hic eſt qui baptizat.,
Tranſite, inquit, per ciuitatem ſequentes eum, & percutite, ſubauditur, omnem ſuper quem non
videritis ſignum Thau. Omnem autem ſuper quem illud videritis, ne occidatis. Sic quondam in
Aegypto præcipiebatur filijs Iſrael. Faſciculũ hyſſopi tingite ſanguine, & aſpergite ex eo ſuper- Exod. 12.
liminare, & vtrunq; poſtem, tranſibit enim dominus percutiens Aegyptios. Cùmq; viderit ſan-
guinem in ſuperliminari & in vtroq; poſte, tranſcendet oſtium, & non ſinet percuſſorem ingre-
di, & percutere. Nulla hic diſtinctio Iſraelitæ & Aegyptij, niſi in poſtibus & ſuperliminaribus
domorum ſanguis agni, nulla itidem diſtinctio hic iuſti & peccatoris, niſi in frontibus ſignum
Thau, ſignum crucis Chriſti filij dei. Et à ſanctuario meo incipite, inquit. Quare? Videlicet, quia
exiſtimat populus, cuius ſanctuarium meum eſt, quòd non indigeat ſignaculo crucis, ſignaculo
iuſtitiæ dei, quippe qui iuſtitiam ſuam ſtatuere vult, & ideo iuſtitię dei nõ eſt ſubiectus. Ne ergo Rom. 10.
arbitretur, non neceſſariam ſibi eſſe iuſtitiã fidei, & ſignaculum crucis Chriſti, vel ad ſe non per-
tinere prophetiam huius percuſsionis, effundite vaſa hæc omnia ſuper generationem iſtã, quot- Matth. 23.
quot impleta ſunt, à ſanguine Abel iuſti, & effundentes atq; percutientes à ſanctuario meo inci-
pite, vt non relinquatur lapis ſuper lapidem in iſto pulchro templo, in iſta magna ciuitate conta-
minate domum, implete atria interfectis, & egredimini.

Quid ſit virum qui indutus erat lineis dicere, feci ſicut præcepiſti, & quid quod dicitur ei, ingredere in medium rotarum, & imple manum tuam prunis ignis, & effunde ſuper ciuitatem. CAPVT XXXIII.

ET ecce vir qui indutus erat lineis, qui habebat atramentariũ in dorſo ſuo, reſpondit verbum, CAP. X.
dicens. Feci ſicut præcepiſti mihi. Et vidi, & ecce in firmamento, quod erat ſuper caput Che-
rubin, quaſi lapis Sapphyrus, quaſi ſpecies ſimilitudinis ſolij apparuit ſuper ea. Et dixit ad virum
qui indutus erat lineis, & ait. Ingredere in medio rotarum, quæ ſunt ſubtus Cherubin, & imple
manum tuã prunis ignis, quæ ſunt inter Cherubin, & effundes ſuper ciuitatẽ.) Feci, inquit, ſicut Philip. 2.
præcepiſti mihi. Ac ſi diceret. Obediens tibi factus ſum vſq; ad mortem, mortem autem crucis,
& ita faciendo ſignaui ſuper frontes, ſignũ ſanctificaui quo ſignentur frontes gementium ac do-
lentium, pœnitentiam agentium, & peccatorum remiſsionem quærentium. De cætero ſupereſt
mihi obedientiæ meritum, vt des mihi nomen quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine meo
omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum. Nam hoc eſt quod in perſona eius
Pſalmiſta dicit. Paratum cor meum deus, paratum cor meũ, ſubauditur, ad tibi obediendum, iam Pſal. 107.
quod ſupereſt fiat, vt a mortuis reſurgam, & tunc demũ cantabo, & pſallam in gloria mea. At ille
deus, videlicet pater, protinus reſpondens, exurge, inquit gloria mea, exurge pſalteriũ & cithara.
Et ille. Exurgam ait diluculo. Et ſubinde pater deus ad filium deum. Exaltare ſuper cœlos deus,
& ſuper omnem terram gloria tua. De illa exultatione hic dictũ eſt. Et vidi, & ecce in firmamen-
to, quod erat ſuper caput Cherubin, quaſi lapis ſapphyrus, quaſi ſpecies ſimilitudinis ſolij appa-
ruit ſuper ea. Nam & in præcedenti viſione dictum eſt. Solum hoc ex lapide ſapphyro, in firma-
mento, quod erat ſuper caput Cherubin, ſiue vt illic ſcriptũ eſt, quod erat imminens capiti ani-
malium, conſeſſus dexteræ patris, de quo & Dauid in ſpiritu dicit. Dixit dñs domino meo, &c. & Pſal. 110.
hic in eodem ſpiritu refert, eundem patrẽ dixiſſe ſic. Ingredere in medio rotarũ, quę ſunt ſubtus
Cherubin, & imple manũ tuã prunis ignis, quę ſunt inter Cherubin, & effundes ſuper ciuitatem.

CAP. X. Etenim vbi Chriſtus dei filius reſurrexit à mortuis, & aſcendens in cœlum, ſedet à dextris dei, eadem reſurrectione, eodem aſcenſu, vel ſeſsione ſua ingreſſus eſt in medio rotarũ, videlicet ad illuminanda vel aperienda, quæ prius clauſa erant arcana ſcripturarum, quas ſuperius dictum eſt ſignificari per ſimilitudinem rotarum, quæ & ſubtus Cherubin eſſe dicũtur, quia nimirum cuncta in illa reſpiciunt animalia cœleſtia, de quibus plenius illic diximus. Quid autem eſt, quod illic ingreſſo dicitur, imple manum tuam prunis ignis, quæ ſunt inter Cherubin, & effunde ſuper ciuitatem, niſi accipe poteſtatem iudicium facere, quia filius hominis es, iudicare peccatricem ciuitatem, imò & omne ſeculum per ignem, qui ignis eſt inter Cherubin, id eſt, prædicatur ſparſim in ſcripturis inter illa quæ ſcripta ſunt, de animalibus illis ſæpedictis.

Quid ſit viro ingrediente Cherubin ſtare à dextris, & atrium interius nube, exterius autem impleri ſplendore gloriæ, & quid ſit Cherub extendiſſe manum ad ignem, & dediſſe viro qui erat indutus lineis. CAPVT XXXIIII.

INgreſſusque eſt in conſpectu meo, Cherubin autem ſtabant à dextris domus, cum ingrederetur vir, & nubes impleuit atrium interius, & eleuata eſt gloria domini deſuper Cherubin, ad limen domus, & repleta eſt domus nube, & atrium repletum eſt ſplendore gloriæ domini, & ſonitus alarum Cherubin audiebatur vſque ad atriũ exterius, quaſi vox dei omnipotentis loquentis.)
Acto.1. Bene in conſpectu meo dixit, nam videntibus apoſtolis, eleuatus eſt, & nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum. Bene nihilominus, Cherubin ſtabant a dextris domus, cum ingrederetur, nam quæcunque ſcripta ſunt vel erant, ſecundum animalia, quę prędiximus, teſtimonium palam reddere cœperunt gloriæ eius, cum fuiſſet aſſumptus. Et nubes, inquit, impleuit atrium intus, id eſt, Iudaicus qui erat intus & hactenus deo propinquus, per infidelitatem obſcuratus eſt populus. Et eleuata eſt gloria domini deſuper Cherubin ad limen domus, illa videlicet gloria domini, de
Psal.107. qua Pſalmiſta. Exaltare, inquit, ſuper cœlos deus, & ſuper omnem terram gloria tua, palam omnibus innotuit ſecundum veritatem ſcripturarum, apoſtolis prædicantibus. Et repleta eſt domus nube, ſubauditur gloria domini ad limem domus eleuante ſe, primi enim ſacerdotes & ordo Leuiticus, primi inquam ſcribæ & phariſæi, quorum erat miniſterium domus, percuſsi ſunt cæcitate, gloria reſurrectionis foris apparente. Et atrium repletum ſplendore gloriæ domini, plurimi nanque de populo crediderunt in initio prædicationis euangelicę ſpiritu ſancto illuminante. Et ſonitus alarum Cherubin audiebatur vſque atrium exterius, peruenit enim citius ſonus apoſto-
Marc.16. lorum prædicantium ad nos gentes, qui foris eramus. Qualis erat ille ſonitus? Quaſi vox dei omnipotentis loquentis. Verè Non enim ipſi erãt qui loquebantur, ſed ſpiritus ſanctus, nec ipſi homines, de ſuo loquebantur, ſed loquebatur in eis Chriſtus, & cooperabatur deus pater hominibus, qui fuerant prius idiotæ, & ſine literis, ſermonẽ illorum confirmans ſequentibus ſignis. (Et extendit Cherub manum de medio Cherubin ad ignem, qui erat inter Cherubin, & ſumpſit, & dedit in manu eius, qui indutus erat lineis. Qui accipiens, egreſſus eſt.) Accepto igne vir ille ad quid egreſſus ſit, quid fecit, vel quid facturus ſit, quis neſcit? Poſtmodum quippe ciuitas illa conflagrata eſt igne hoſtili, & ſeculum omne tandem per ignem iudicabit. Quomodo autẽ manum extendiſſe Cherub, & huic viro ignem dediſſe dicitur. Et quis eſt iſte Cherub? Nimirum qui per virum ipſum deſignatur, & per Cherub vnus idemq́; deus & homo Chriſtus. Ipſe inquam Cherub, ex eo quòd erat ſapientia dei, quia Cherub plenitudo ſcientię interpretatur, quod eſſe affectabat ille princeps Tyri ignominioſus, propter quod & propheta iſte contra illum cum impro-
Ezec.28. perio & ironia loquitur. Tu Cherub extentus & protegens. Ipſe nihilominus vir, quia cum deus eſſet, homo factus eſt. Itaq; vnus idemq́; dat atq; accipit, quia ex eo quòd deus eſt, inferiori na-
Psal.67. turæ hominis dedit, ex eo quòd homo eſt, à ſuperiore diuinitate accepit. Inde Pſalmiſta. Aſcendiſti in altum, cepiſti captiuitatem, accepiſti dona in hominibus. Siue accepiſti dona in hominibus iuxta Hebraicã veritatem dicas, ſiue dedit dona hominibus, iuxta Apoſtolum, & ſeptuaginta, prędicta diſcretione fide dirigitur intelligentia. (Et apparuit in Cherubin ſimilitudo manus hominis ſubtus pennas eorũ. Et vidi, & ecce quatuor rotæ iuxta Cherubin, rota vna iuxta Cherub vnum, & rota alia iuxta Cherub alterum. Species autem rotarũ erat quaſi viſio lapidis chryſolithi. Et aſpectus earum ſimilitudo vna quatuor, quaſi ſit rota in medio rotę.) Et poſt pauca. (Ipſum eſt animal quod videram iuxta fluuium Chobar.) Ac deinceps. (Ipſum eſt animal quod vidi ſubter deum Iſrael, iuxta fluuium Chobar. Et intellexi quia Cherubin eſſent quatuor, per quatuor vultus vni, & per quatuor alæ vni, & ſimilitudo manus hominis, ſub alis eorum, &cæte.) Horũ ſuperius neceſſariò meminimus, vbi oportebat dinoſcere, quomodo animalia hæc & quatuor ſint, & vnum. Idcirco hęc pręſenti loco prętergredimur, pręſertim quia prolixior curſu, & proficiſcendi ſtudio ſemel dicta declinare compellimur. Sanè illud obſeruandum, quòd prius ſpecies rotarum fuerit, quaſi viſio maris, nunc autem quaſi viſio lapidis chryſolithi, ſiue carbunculi, vt pœnarum per ignem, qui à Cherub traditur, ſimilitudo monſtretur.

Cùm dicit: Et ſublata eſt à me viſio quam videram, ſubaudiendum eſt, illius viri, & ſubintelligendum vſque ad viceſimum & quintum annum tranſmigrationis, quo eandem viri ſpeciem vidit. CAPVT XXXV.

VIſionis præſentis narrationem propheta ſic terminare curauit. (Et ſpiritus leuauit me ad- CAP. XI.
duxitq; in Chaldæam, ad tranſmigrationem in viſionem in viſione in ſpiritu dei, & ſublata
eſt à me viſio, quàm videram.) Sublatam à ſe viſionem gloriæ domini, cum dicit, ſubaudire licet,
vſque ad viceſimumquintum annum tranſmigrationis. Quam enim iſto & ſuperiore anno viſio-
nem vidit, ſcilicet ſpeciem viri glorioſi & deſiderabilis, & ſimilitudinem cœleſtium animalium,
quæ viſio erat ſimilitudinis gloriæ domini, deinceps vidiſſe non legitur vſq; ad viceſimumquin-
tum annum tranſmigrationis, quando dicit. Facta eſt ſuper me manus domini, & ecce vir cuius Cap. xl.
erat aſpectus quaſi ſpecies æris, & funiculus lineus in manu eius. Item. Et vidi viſionem ſecũdum
ſpeciem quam videram, quando venit vt diſperderet ciuitatem, & ſpecies ſecundum aſpectum Cap. xliij.
quem videram iuxta fluuium Chobar. Hæc viſio ſicut & duæ quas prælibauimus, ſcilicet quinti
& ſexti tranſmigrationis anni, de propria perſona, & euãgelica gloria eſt Chriſti filij dei, quæ au-
tem interpoſita ſunt alarum, aut certè appendentium prophetiæ ſunt rerum. Verbi gratia. Poſt-
quam ſublata eſt à me viſio quam videram, quæ vtiq; viſio de rebus erat longo poſt tempore fu-
turis, ſtatim de proximo, id eſt, de inſtante Babylonica captiuitate ſubiũgit. (Tu ergo fili homi- CAP. XII.
nis fac tibi vaſa tranſmigrationis, & tranſmigrabis per viam coram eis.) Ac deinceps. (Super du-
cem onus iſtud, qui eſt in Hieruſalem. Extendam rete meum ſuper illum, & capietur in ſagena
mea, & adducam eum in Babylonem in terram Chaldæorum, & ipſam non videbit, ibiq; morie-
tur.) Ducem quippe Sedechiam ſignificat, cuius facies velanda erat, vt cæcus terram Babyloni- 4. Reg. 25.
cam non videret. Igitur & nos hic præſentis voluminis finem faciamus, & à repetita iam tertio
gloria domini, id eſt, à viſione viceſimiquinti anni, libri ſequentis exordium ſumamus.

FINIS COMMENTARIORVM LIBRI PRIMI
IN EZECHIELEM PROPHETAM.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN EZECHIELEM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER II.

De viſione vltima, quòd quàm maxime clauſa ſit, & idcirco quàm maxime opus ſit illam ad candelabrum, quod eſt Chriſtus, admoueri, vt ex parte aliqua poſsit cognoſci. CAPVT I.

QVONIAM cœleſtia, de quibus ſupra loquebamur, animalia ſequi cupimus,
& de illis ſcriptum eſt. Vnumquodq; eorum coram facie ſua gradiebatur, nos Ezech. 1.
quoq; pro modulo noſtro coram facie noſtra gradiamur, id eſt, propoſiti no-
ſtri intentionem memoriter teneamus, vt viſionem quàm maxime clauſam, ne
dicam obſcuram, aliquanta ex parte videre atque cognoſcere valeamus. Eſt
autem noſtra in hoc opere intentio, ſicut in initio propoſuimus, gloriam ſan-
ctæ trinitatis, fidem Chriſti, & gloriam quærere regni eius. Quid iſto candelabro lucidius? Aut
quo in lumine alio lumen iſtud videre poterimus, niſi in iſto de quo ſine dubio ſcripturæ lo-
quuntur? Accedamus igitur propius, & ad lumen eius volumen viſionis huius expediamus, quia
reuera quanto vicinius, quanto attentius ad ipſam eius propriam perſonam aſpexerimus, tanto
amplius ſcripturæ huius, quæ clauſa eſt, ſenſus nobis aperietur.

Quòd hæc viſio altius quàm priores contingat gloriam vel diuinitatem Chriſti: & quæ ſit ciuitas cuius in ædificium vir ille prophetam introduxit. CAPVT II.

IN viceſimo & quinto anno tranſmigrationis noſtræ, in exordio anni, decima menſis, quarto- CAP. I.
decimò anno, poſtquam percuſſa eſt ciuitas, in ipſa hac die facta eſt ſuper me manus domini, &
adduxit me illuc in viſionibus dei. Adduxit me in terram Iſrael, & dimiſit me ſuper montem
excelſum nimis, ſuper quem erat quaſi ædificium ciuitatis vergentis ad auſtrum. Et introduxit
me illuc, & ecce vir vnus, cuius aſpectus quaſi ſpecies æris, & funiculus lineus in manu eius, &
calamus menſuræ in manu eius. Stabat autem in porta.) Duobus prophetiæ ſuæ prioribus an-
nis, magnam quidem iſte ſemel & iterum viderat gloriam, ſiue ſimilitudinem gloriæ domini, fa-
ciem hominis, faciem leonis, faciem vituli, & faciẽ aquilę volantis, & deinde quaſi aſpectũ lapidis
ſapphyri, ſimilitudinem throni, ſuper ſimilitudinem throni ſimilitudinẽ, quaſi aſpectũ hominis.
Sed

Sed nunquid hoc totum, & non amplius eſt Chriſtus filius dei? Nunquid nihil ſupereſt de illo ſcire, aut credere, præter illa quæ per facies iſtas ſignantur, videlicet quòd de virgine homo natus, & paſſus ſit, reſurrexerit, & in cœlum aſcenderit, & de illa ſede paternæ maieſtatis ad iudicandos viuos & mortuos venturus ſit? Nonne & illud maxime neceſſarium ad ſalutē noſtram fidei regula exigit, vt credamus & ſciamus quia deus erat, & omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil? Bene igitur propheta, poſtquam illa quæ ſupra dicta ſunt vidit, adducitur per manum domini in terram Iſrael, & dimittitur ſuper montem excelſum nimis, in illam nimirum terram, & in illum montem nimis excelſum, vbi in principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum, vt videat quia omnia per ipſum facta ſunt, & quia antequam verbum caro fieret, omnes de plenitudine eius acceperunt idipſum quo impleti ſunt. Illic erat quaſi ędificium ciuitatis vergentis ad auſtrum ciuitatis Hieruſalem, de qua pſalmus. Hieruſalem, inquit, quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipſum. Aedificatur enim adhuc ex hominibus, ædificata dudum ex beatis ſpiritibus, quorum omnis ſocietas frigidum aquilonem, id eſt, ſuperbum deteſtatur diabolum, humiliter ad auſtrum, id eſt, ad ſanctum vergit ſpiritum, amando & laudando creatorem ſuum. Et introduxit me, inquit illuc, ſubauditur in ſpiritu: vt cōtemplarer opus, quod à principio operatus eſt deus, qui in fine ſeculorū homo fieri dignatus eſt. Nam de illo protinus ſequitur. Et ecce vir, cuius erat aſpectus quaſi ſpecies æris, & funiculus lineus in manu eius, & calamus menſuræ in manu eius.

Iohan. 1.

Pſal. 121.

Cur aſpectus viri quaſi ſpecies æris, & cur funiculus & calamus menſuræ in manu eius ſit. CAPVT III.

ECce inquit vir. Vir non quidem iam ex eſſentia, ſed præſcientia, & ordinatione præfixa, deus autem & tunc & nunc ęterna atque incommutabili eſſentia. Cuius erat aſpectus quaſi ſpecies æris, ipſe eſt enim ſonorum verbum patris, cuius hodie tantus in omnem terram ſonus exiuit, vt rectè per ſpeciem æris, quod metallū valde ſonorum eſt, pręſignari debuerit. Et funiculus lineus in manu eius, & calamus menſuræ in manu eius. Funiculus architectorum ſiue cæmentariorum, calamus autem ſcriptorum eſt. Et bene hoc vtrunq; in manu erat, imo eſt in manu huius verbi, ſcilicet nam ipſe eſt architectus & fabricator mundi, & ipſe idem antequam fieret vir, ſanctam ſcripturam legalem atq; propheticam condidit. Et bene funiculus tantummodo funiculus, calamus antem, calamus menſuræ dicitur. Etenim fabricam mundi, cuius opificij ſignum erat funiculus, ſolus per ſemetipſum condidit, cuius rei vel ſtructuræ potentiam non ad menſuram accepit, ſanctam autem ſcripturam per homines edidit, quibus vtique non omnibus omnia, ſed ſingulis quam voluit ad menſuram dedit. Stabat autem in porta. Verè ſtabat, & adhuc ſtat in porta, quia verè nullus, vel ad veram facturæ mundi notitiam, vel ad ſanam ſacræ ſcripturæ intelligentiam, niſi per ipſum intrat. Nec verò tantūmodo in porta ſtat, ſed & ipſe porta eſt, porta inquam, & portarius, oſtium & oſtiarius ipſe eſt. Porta nimirum ſiue oſtiū, eo quòd homo, portarius ſiue oſtiarius, eo quòd deus eſt. Ego, inquit, ſum oſtium, per me ſi quis introierit, ſaluabitur. Et nihilominus de ſemetipſo dicit. Huic oſtiarius aperit & oues vocem eius audiunt.

Iohan. 10.

Quàm opportunè illi cui alta oſtenſurus eſt, dicat: Fili hominis, & quòd ei qui videt expediet vt annunciet. CAPVT IIII.

ET locutus eſt ad me idem vir. Fili hominis, vide oculis & auribus tuis audi, & pone cor tuum in omnia quæ ego oſtendam tibi, quia vt oſtendantur tibi adductus es huc. Annuncia omnia quæ tu vides domui Iſrael.) Fili hominis inquit. Opportuna commemoratio infirmitatis. Tanquam diceret. O videns, magnitudine reuelationum ne extollaris vbi viſiones dei vides, quia filius hominis vermis es. Hoc non te prætereat, iſtud tene memoriter. Ita humiliato capite, vide oculis tuis, & auribus tuis audi, oculis cordis, auribus interioris hominis, & pone cor tuum in omnia quæ ego oſtendam tibi, neq; ſis eorum, quorum cor auerſum ita intelligere nolint. Hoc enim competit, vt beneuolo corde adſis, neq; ſis ingratus, quia vt oſtendantur tibi adductus es huc, vt occurras cum omnibus ſanctis in vnitate fidei, & agnitionis filij dei, in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti, vt iam non ſis paruulus, quemadmodnm illi qui Meſſiam audientes eſſe venturum, putāt vel putaturi ſunt, quòd homo tantum ſit, quòd non ſit idem deus, antequam homo aut vir. Et quia ſicut corde creditur ad iuſtitiam, ita & ore confeſsio fit ad ſalutem. Annuncia omnia quæ tu vides domui Iſrael. Quamuis annunciatio hæc, nunc interim pro tempore & re clauſa eſſe debeat, quia videlicet domus Iſrael nunc ſi nudo ſermone annuncies, ea portare neque vult, neque poteſt, tamen annuncia quæ tu vides, non tantum præſenti, imo non tam præſenti, quàm ei quę futura eſt, non tam carnali, quàm ſpirituali domui Iſrael. Primùm tibijpſi, iam nunc in pręſentiarum, quòd hoc licet abſconditum, confeſsionis aurum contuleris in theſauros veritatis, deinde proderit & futurę domui Iſrael, videnti & cognoſcenti ex parte,

Ephe. 4.

Rom. 10.

parte,& nihilominus veneranti quod videre aut cognoſcere non poteſt, donec veniẽte eo quod perfectum eſt, euacuetur quod ex parte eſt.

Cur cum vtrumque in manu viri ſit & funiculus & calamus, de funiculo coram propheta agatur nihil, & quòd per calamum ſex cubitorum & palmi ſeptiformis gratia ſpiritus ſancti intelligatur, & quid ſit murus forinſecus per circuitum domus. CAPVT XV.

ET ecce murus forinſecus in circuitu domus vndiq;, & in manu viri calamus menſuræ ſex cubitorum & palmo,& menſus eſt latitudinem ædificij calamo vno, altitudinem quoque calamo vno.) Notandum in primis,quòd cum vtrumq;, ſcilicet calamus & funiculus lineus, & calamus menſuræ in manu viri ſit,de funiculo tacetur, nihilq́ue cum illo demonſtratur, & totum in oculis prophetæ,cum calamo menſuæ agitur. Cur hoc? Videlicet,quia non ad hoc propheta vel quiſquam alius adducitur, vt diſcat qualiter mundi fabricam fecerit deus, quòd per architectonicum funiculum intelligitur,ſed ad hoc tantum,vt videat quid inde ſcriptura loquatur quę per calamum exprimitur, & credat, quia ſecundum teſtimonium eius, per verbum ſuum cœlum & terram,& omnia quæ in eis ſunt,fecit vnus & ſolus deus,per verbum,inquam,ſuum, quòd & caro factum eſt,cuius (inquit Euangeliſta) gloriam vidimus. Quis autem & calamus iſte in manu viri,niſi ille de quo pater in Dauid. Lingua mea,inquit,calamus ſcribę,velociter ſcribentis? Quis inquam,eſt calamus iſtæ menſuræ ſex cubitorum & palmo,niſi gratia ſeptiformis ſpiritus ſancti? Etenim calami huius cubitus vnus timor, cubitus vnus pietas, cubitus vnus fortitudo, cubitus vnus conſilium,cubitus vnus intellectus,palmus autem ſapientia eſt. Siquidem cætera temporaliter operantium quædam arma vel inſtrumenta ſunt, ſapientia verò quieſcentium merces, quæ in illa vita permanens feliciter palmum adimplet. Igitur murus forinſecus in circuitu domus vndique & in manu viri calamus menſuræ, quia videlicet, antequam vir iſte calami, id eſt, ſpiritus ſancti menſuras prophetis ſuis manu ſua diſtribueret,latebat omnes homines, quid in ſecreta atque ineffabili domo apud deum eſſet, ſed & nunc vltra nihil ſcire poſſumus, niſi quod per mentem & os illorum, calamo ſuo, id eſt, ſpiritu ſancto diſſerere dignatus eſt. Et menſus eſt,inquit, latitudinem ædificij calamo vno, altitudinem quoq; calamo vno,latitudo ædificij ſcripturæ eſt, literalis,altitudo autem ſenſus eiuſdem eſt ſpiritualis. Vtrunque menſus eſt calamo vno,quia nimirum vtrunque nobis traditum eſt ab vno eodemq́ue auctore ſpiritu ſancto. Iohan.1. Pſal.44.

Quid porta orientalis ad quam venit vir, & quid per gradus aſcendentes, & quid per thalamum debeat intelligi. CAPVT VI.

ET venit ad portam quæ reſpiciebat viam orientalem, & aſcendit per gradus eius, & menſus eſt limen portæ calamo vno, id eſt,limen vnum calamo vno in latitudinem. Et thalamũ vno calamo in longum, & vno calamo in latum. Er inter thalamos quinque cubitos, & limen portæ iuxta veſtibulum portæ intrinſecus calamo vno,& menſus eſt veſtibulum portę intrinſecus calamo vno.) Porta quæ viam orientalem reſpicit. Prima eſt origo ſeculi. Ad illam vtiq; portam venit hic vir,iam enim, iamdudum,inquam,erat in ſinu patris Deniq; ipſe eſt & erit ſapientia dei, quæ in parabolis dicit. Dominus poſſedit me initio viarum ſuarum, antequam terra fieret. Cum eo eram cuncta cõponens, & delectabar per ſingulos dies,&c. Et aſcẽdit,inquit,per gradus eius. Prouerb.8.
Per gradus,inquã,ad portam vię orientalis aſcẽdit,gradatim quippe,& per quoſdã aſcenſus opera ſua diſpoſuit. Verbi gratia. Prius terram inanimatã, deinde animatas arbores, deinde animata & ſenſibilia animãtia terræ, deinde animatũ ſenſibilem & rationalem hominem creauit. Et menſus eſt limen portæ calamo vno latitudinem.i. limen vnum, calamo vno in latitudinem. Limen portæ introitus ædificij eſt. Quapropter & per limen, totius operis diſpoſitio rectè intelligenda eſt,de qua euangeliſta. Quòd factum eſt in ipſo vita erat,inquit. Menſus eſt itaque limen portæ, Iohan.1.
ſiue latitudinem liminis calamo vno,id eſt,propoſuit amplificare opera ſua in vno ſpiritu, videlicet ſecundum amplitudinem magnificentiamq́; eius,vt quia ille ſeptiformis eſt,faceret ſex pulcherrimi operis facies,& die ſeptimo opus ſuum complẽs, ab omni opere requieſceret. Requies illa,thalami nomine ſtatim deſignata eſt. Et thalamum,inquit, calamo vno in longum,& vno calamo in latum. Quadra erat thalami poſitio,qua requiei domini plena æternitas,& æterna ſigni- Pſal.18.
ficatur plenitudo in vno dimenſa calamo,id eſt,ſpiritu ſancto perfecta,qui verus eſt amor. Et inter thalamos quinque cubitos. Ibi reuera creator creaturæ tanquam ſponſus ſponſæ, in thalamo vero copulatur coniugio, & hæc in ſcripturis ſanctis vſitata quidem eſt ſimilitudo, ſed quinque cubiti ſunt inter thalamos,id eſt,toris quinque ſenſibus illi diſparantur thalami, ab iſtis quos ſolos nouit homo. Etenim thalami illius voluptatem, quinque ſenſuum carnis nullus percipit,teſtante ſcriptura, quia oculus non vidit, nec auris audiuit, ſed nec in cor hominis aſcendit, quæ Eſaie 64.
deus in illo thalamo diligentibus ſe præparauit. Quòd autem & vnus thalamus, & plures rectè 1.Cor.2.

 dicantur

CAP.XL. dicantur thalami,poſtmodum, non præteribimus. Et limen portæ iuxta veſtibulū portæ intrinſecus calamo vno,& menſus eſt veſtibulum portæ intrinſecus calamo vno. Ordo verborum eſt. Et limen portæ menſus eſt,iuxta quantitatē veſtibuli,quòd erat intrinſecus,ſcilicet calamo vno, etenim menſus eſt veſtibulum portæ intrinſecus calamo vno , dum limen quod modò deſcribitur iuxta veſtibulum portæ intrinſecus eſſe memoratur,dicente propheta. Et limen portæ iuxta veſtibulum portæ intrinſecus calamo vno,& menſus eſt veſtibulū portę intrinſecus calamo vno, apertè oſtenditur,quia limen quod prius deſcriptum eſt,extrinſecus fuit. Porrò limen exterius, litera,limen verò interius in ſcriptura ſacra,allegoria eſt, quia enim per literā ad allegoriam tendimus,quaſi à limine quod eſt exterius,ad hoc quod eſt interius venimus. Et bene vtrunque calamo vno menſuratur, quia videlicet vtriuſq; tam literæ,quàm allegoriæ veritas,eodem auctore
Iohan.1. ſpiritu commendatur. Vel certè,quia vt ſupra diximus,teſtante Euangeliſta. Quòd factum eſt in ipſo vita erat, & illic limen interius, & hic veſtibulum intrinſecus rectè accipimus, vt hic & illic, quòd in ipſo vita erat intelligamus,& tunc demum quod factum eſt cum ſcripturæ ordine,iuxta propoſitionem noſtram proſequamur,Sequitur enim.

Quid ſit quòd prius cum menſura calami metiebatur, & deinde omnis per cubitos menſura peragatur,& quòd veſtibulum portæ VIII. *cubitorum eſſe,& in fronte duos habere cubitos deſcribatur.* CAPVT VII.

ET menſus eſt veſtibulum portæ octo cubitorum,& frontem eius duobus cubitis,veſtibulum autem portæ erat intrinſecus.Porrò Thalami portę ad viam oriētalem,tres hinc & tres inde, menſura vna trium,& menſura vna frontium,ex vtraq; parte.) Notandum quippe quòd hic iam de calamo ad cubitos ratio menſuræ conuertitur, & dum atrium exterius, dum atrium interius, cùm ternis vnumquodq́; portis,templum quoq; & gazophylacia vir ille permetitur, nulla calami mentio fit,ſed omnis per cubitos menſura peragitur. Proinde non ab redicēdum, quia quod hactenus dicebatur,ſecundum id valeat intelligi,quòd in ipſo vita erat, & quòd deinceps ſermo narrare ingreditur , ſecundum id debeat accipi, quòd factum eſt, eodem ordine , quo ſcriptura
Gene.1. proſecuta eſt,ſic incipiens. In principio creauit deus cœlum & terram. Quid enim eſt,quòd cùm dixiſſet,& menſus eſt veſtibulum portæ intrinſecus calamo vno,id eſt,ſex cubitis & palmo, continuò ſubiunxit, & menſus eſt veſtibulum portæ octo cubitorum, veſtibulum autem portæ erat intrinſecus? Quid,inquam eſt,quòd vnum idemq́; intrinſecus veſtibulum,vno calamo permenſum, continuò octo cubitorum, niſi quia vbi creaturæ opus immutabiliter vita erat, ibi quoque finis eius præfixus eſt,vt poſt mutabilem curſum perficeretur in octaua? Septenarius quippe numerus,qui eſt in calamo lōgo ſex cubitis & palmo,inſolubilis eſt,vndè & apud philoſophos mas dicitur,octonarius autem fœmina,quia ſolubilis eſt,& vſq; ad vltimam vnitatem in æquas partes ſecatur. Idcirco per illum immutabilis vita quę ſecundum Euangeliſtam in verbo erat,in iſto autem mutabilis creaturæ curſus intelligitur creaturæ rationalis,quæ(vt iam dictum eſt) perficitur in mundi ætate octaua. His igitur præmiſsis ſecundum id quod (vt ſæpe dictum eſt) in ipſo vita erat , nunc demum exterius quod factum eſt creaturæ opus ingredimur , ad laudem & gloriam huius viri glorioſi,& menſoris fideliſsimi, qui vt paſsim in omnibus ſcripturis, ita quàm maximè & in hac viſione teſtificatur, quòd ipſe ſit antiquus mundi architectus, in quo fieri homo eſt di-
Pſal.86. gnatus,quiq́ue vt pſalmus quoque confitetur, de glorioſa ciuitate dei,cuius fundamenta ſunt in montibus ſanctis,& homo natus eſt in ea,& ipſe fundauit eam altiſsimus.

Quid ſint thalami tres hinc,& tres inde,& quomodo menſura vna trium, & in quo menſura vna ſit angelorum & hominum electorum. CAPVT VIII.

ET menſus eſt frontem eius duobus cubitis.) Portæ thalami quoque ad viam orientalem tres hinc & tres inde. Menſura vna trium,& menſura vna frontium ex vtraque parte. Frons veſtibuli initium & prima eſt dictio ſcripturæ,qua deſcribitur primū factura mundi. Menſura frontis huius duo cubiti ſunt. Ait enim. In principio creauit deus cœlum & terram. Vnus eſt cubitus cœli,id eſt,omnium inuiſibilium. Vnus itidem cubitus terrę,id eſt,omnium viſibilium. Magna quidem iſta vel illa creatura , ſed conſiderata magnitudine huius viri immenſi , vix cubitus meretur dici,qui iuxta prophetam alium,palmo cœlos ponderauit, & molem terræ tribus digitis appen-
Gene.1. dit. Quare autem ſex erant thalami tres hinc & tres inde ad viam orientalem, niſi quia bis ternis diebus operatus eſt mundi opifex , & tunc demum ingreſſus eſt in ſuam requiem ? Etenim vna quidem eſt eius requies , ſed quia ſex operis ſui explicuit ſpecies vnus artifex , rectè ſex thalamī ſunt,& vna nihilominus deſignatur requies. Dicendo autem hinc & inde, breuiter diſtinxit tha-
Eſa.40. lamos cœli & terræ , thalamos angelicæ & humanæ creaturæ. Angelica quippe creatura , eo ipſo quòd terrenum corpus non habet,comparatione hominis quaſi cœlum eſt,ſed nihilominus,tam humana, quàm angelica creatura creatoris dignatione beatæ requiei thalamis admiſſa eſt. Menſura , inquit , vna trium . Non dixit menſura vna omnium , id eſt , ſex thalamorum , licet & hoc

quadam ex parte ſit verum, nam & homines electi ſic erunt ſicut angeli dei, & in Apocalypſi le- Matth.22. gimus, menſura hominis quæ eſt angeli, ſed dixit, menſura vna trium, videlicet hinc trium, & inde trium. Hinc angelorum, præter quos nihil rationale creatum eſt primis tribus diebus, quibus Apoc.21. fabrica mundi explicata eſt. Inde hominum, præter quos itidem nihil rationale creatum eſt cæteris tribus diebus, quibus eadem fabrica mundi mobilibus creaturis perornata eſt. Menſura igitur hinc vna trium, cum dictum eſt. Fiat lux, & facta eſt lux, & vidit deus lucem quòd eſſet bona, Geneſ.1. nam hæc eſt angelica creatura. Menſura rurſus vna trium, cum dictum eſt, formauit igitur domi- Ibidem 2. nus deus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, quæ vna & communis humanæ creaturæ menſura eſt. Porrò & menſura vna frontiũ ex vtraq; parte, nam ex imagine & ſimilitudine dei relucet creatura, vtraq; in fronte.i.in mente. Licet hinc, id eſt, ex noſtra Geneſ.1. parte ſcriptum legamus. Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, tamen & ex alia parte idem ſentiendum eſt, licet non eadem monſtretur dictione. Nam cùm dicitur. Fiat lux, breuius quidem, ſed non minus in angelica creatura imaginis & ſimilitudinis dei claritas exprimitur. Denique & econuerſo, factus & perfectus homo, ad imaginem & ſimilitudinem dei, id eſt, propter id quòd rationalis & diuinæ bonitatis eſt imitatrix, inſignis habetur creatura vtraq;.

Quid ſit latitudo portæ decem cubitorum, & longitudo tredecim. CAPVT IX.

ET menſis eſt latitudinem liminis portæ decem cubitorum, & longitudinem portæ tredecim cubitorum.) Porta hæc non eadem quæ ſupra, non à prædicto ædificio, ſed econtrario, & ad medium thalamorum patens intelligenda eſt. Hæc porta, illa lex vel conditio eſt, qua obſeruata ingredimur in illam æternorum thalamorum dei requiem. Ingredimur enim (inquit Apoſtolus) in requiem qui credidimus, quemadmodum dixit. Si introibunt in requiem meam. Item: Qui enim ingreſſus eſt in requiem eius, etiam ipſe requieuit à laboribus ſuis, ſicut requieuit deus ab operibus ſuis. Et longitudinem, inquit, portæ tredecim cubitorum. Hoc loco longitudo portæ altitudo dicitur, ſicut nos, quem altum videmus, longæ ſtaturæ dicimus. Nam longitudo portæ dici in tranſuerſum non poteſt, cuius latitudo per decem cubitos demonſtratur. Grandis porta, & pro modulo hominis, ſi ad corpuſculũ ſpectes, lata ſatis, & ſpatioſa. Ait autem dominus. Quàm anguſta porta, & arcta via, quæ ducit ad vitam, & pauci ſunt qui inueniunt eam. Verùm alia quædam eſt groſsitudo ſiue vaſtitas, cui reuera hæc talis porta decem cubitis lata, & tredecim longa, nimis anguſta & arcta ſit. Hæc eſt vaſtitas cupiditatum, hæc eſt groſsitudo diuitiarum. Nam idem dicit. Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem intrare in regnum dei. Ete- Matth.19. nim latitudo decem cubitorum, decem legis præcepta ſunt. Et cùm vnum eorum ſit, non concupiſces, quomodo per hanc portam intrare poſſet, qui latitudine eius tanto vaſtior eſt, quãto plures circùm ſe aggrauauit cupiditas? Et hæc quidem latitudo prioris populi fuerit, qui decem præcepta legis accepit, nam noſtra ex euangelio eſt tredecim cubitorum longitudo, quibus ſuper eadem præcepta fides datur ſanctæ trinitatis, à quibus ſic exigitur vnum & ſolum deum confiteri, vt certam faciamus diſtinctionem perſonarum, patris & filij, & ſpiritus ſancti.

Quid ante thalamos margo cubiti vnius, & quid thalami ſex cubitorum, & quid latitudo à tecto vſque ad tectum vigintiquinque cubitorum. CAPVT X.

ET marginem ante thalamos cubiti vnius, & cubitus vnus finis vtrinque. Thalami autem ſex cubitorum erant hinc & inde.) Marginem ante thalamos intelligimus prominẽtiam tecti vltra parietem eminentis. Hic erat cubiti vnius, quo nimirum cubito, mediator dei & hominum Chriſtus, intelligitur, quaſi vltra thalamorum parietes prominens, dum foris humanæ formæ, quàm ſuſcepit, electis omnibus angelis ſiue hominibus beatam ſemper præſentat viſionem. Intus in interiore homine illa eſt voluptas, quæ per thalamos intelligitur, quia diuinitas amanti creaturæ ineffabiliter copulatur, verùm & præter hoc foris in loco ſemper appareret, & præſto eſt ille deſiderabilis filij hominis aſpectus, in quem cùm deſiderent angeli proſpicere, ſine dubio & homines eadem ſemper exhilarantur viſione, ſemper deſiderata, ſemper præſente, amantes ſine defectu, deficientes ſine paſsione. Thalami ſex cubitorum erant hinc & inde, ſubauditur, & palmi vnius, quòd ſupra dictum eſt, ſed idcirco repetiuit, vt continuò ſubiungeret. (Et menſus eſt portam à tecto thalami vſque ad tectum eius, latitudinem viginti & quinq; cubitorum, oſtium contra oſtium.) Hic numerus ex quinario numero per ſemetipſum multiplicatò conficitur. Et quia quinque carnis ſenſibus præditi ſumus, eorum ſimilitudinem numerus iſte ex quinario in ſemetipſum ducto quadratus ſignificat, qui & ſi minus ſpirituales ſunt, in bono tamen opere exterius per prouectum multiplicantur. Ne ergo dubitemus, ſolummodo ſpirituales aut virginei propoſiti homines in illam requiem ingredi & requieſcere cum deo requieſcente ab operibus ſuis. Latitudinem, inquit, à tecto thalami vſque ad tectum eius, menſus eſt vigintiquinque cubitorum. Penè & huic ſimile in Canticis legimus, vbi cùm dictum eſſet. Ferculum fecit ſibi rex Salomon de lignis libani, columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, aſcẽſum purpureum, con-

 tinuò ſubiunxit. Media chariate conſtrauit propter filias Hieruſalem. Quod ait, oſtium contra Cant.3. oſtium, ſubauditur thalamorum, hinc trium & inde trium, mutuam cōcordiam & patientia ſemper in laude dei corda ſimul & ora ſignificat angelorum & hominum.

Qgomodo fecerit frontes per ſexaginta cubitos, & ante faciem portæ quinquaginta cubitos, quid feneſtræ obliquæ, & quid palmarum pictura per circuitum. CAPVT XI.

ET fecit frontes per ſexaginta cubitos, & à fronte atrij portæ vndiq; per circuitum. Et ante faciem portæ, quæ pertingebat vſq; ad faciem veſtibuli interioria quinquaginta cubitos.) Spatij ſub diuo, cuius latitudo vigintiquinque cubitorum erar, longitudinem per ſexaginta cubitos menſus eſt. Hoc erat ſpatium atrij inter frontes atrij ſupradicti. Verùm quia veſtibulum portæ inrerioris, occurrens portę octo cubitos occupauerat, & præterea duos in fronte ſua cubitos habebat in lateribus quidē ſexaginta cubitos admittebat, ſed coram facie ſua, vel coram facie portæ atrij de ſexaginta cubitis, quinquaginta, id eſt, decē minus, effecerat. Hoc eſt quod cùm dixiſſet, fecit frontes per ſexaginta cubitos, continuò ſubiunxit. Et ante faciem portæ quæ pertingebat vſque ad faciem veſtibuli portæ interioris quinquaginta cubitos. Porrò per ſexaginta cubitos, qui numerus ex ſenario numero, denarioq; perficitur, ſexies nanque decem, ſiue decies ſex, ſexaginta fiunt, per ſexaginta, inquam, cubitos ingredientium opera, per quinquaginta verò miſericordiæ occurrentis ſignificatur gratia. Levit.25. Nam hic numerus ex lege ſacratus eſt, dum quinquageſimo anno ad poſſeſſorem ſuum poſt venditionē omnis poſſeſsio redire iubetur, vnde & idem remiſsionis annus. Iubilęus, id eſt, dimittens dicitur. Planè vtroque indigemus, quicunq; in illos thalamos, in illam domini requiem, in qua requieuit prior ille ab operibus ſuis, ingredi cupimus. Quis enim angelorum aut hominum per ſola merita ſua illuc ingrederetur, niſi per gratiam fuiſſet aſſumptus? Aut quanta ſunt opera cuiuſque noſtrum, vt in eandem cum deo requiem ingrediamur, per ſolum iuſtitiæ debitum? De portis atrij, quæ erant vndique per circuitum, dicemus poſtmodum. (Et feneſtras obliquas in thalamis, & in frontibus eorum quæ erant intra portam, vndique per circuitum. Similiter autem erant & in veſtibulis feneſtræ per gyrum intrinſecus, & ante frontes pictura palmarum cælata.) Feneſtræ obliquæ. Feneſtræ obliquæ quaſi ſagittæ dicuntur, eo quòd inſtar ſagittarum anguſtum in ędes lumen intromittant, & intrinſecus dilatentur. Porrò ſi thalami ſunt illa de qua loquimur requies dei, & deus lux eſt, hoc feneſtræ iſtæ à noſtris differunt, quòd noſtræ à foris lumen accipiunt, iſtæ ab intus foras mittunt. Palmarum quoq; nobis cælatura vel pictura monſtratur, vt de mundo victoriam poſsidentes, digni efficiamur poſt laborem pugnæ cum palma virtutum in illam requiem introire.

Quid ſit atrium exterius, de quo ait: Et eduxit me ad atrium exterius, &c. quid per triginta gazophylacia, quid per portas, ſiue longitudinem intelligamus centum cubitorum. CAPVT XII.

ET eduxit me ad atrium exterius, & ecce gazophylacia & pauimentum ſtratum lapide in atrio per circuitum. Triginta gazophylacia in circuitu pauimenti. Et pauimentum in fronte portarum ſecundum longitudinem portarum erat inferius. Et menſus eſt latitudinem à facie portæ inferioris, vſque ad frontem atrij interioris extrinſecus centum cubitos, ad orientem & ad aquilonem.) Genes.2. Poſt ædificij prioris, & thalamorum dimenſionem, propheta ad atrium exterius educitur, quia videlicet ſanctam ingreſsi ſcripturam, poſt explicitam mundi fabricam, & poſtquam deum ab operibus ſuis requieuiſſe legimus, in ſubſequentem rerum hiſtoriam proficiſcimur, quę extra requiei illius ſecretum geſtæ ſunt vel geruntur. Incipit autem ſic. Genes.2. Tulit ergo dominus deus hominem & poſuit in paradiſo voluptatis, &c. Omnis hæc hiſtoria quaſi atrium exterius eſt vſq; ad Abraham, ab Abraham autem, ad quem primum repromiſſus eſt Chriſtus, de ſemine eius naſciturus, atrium eſt interius vſq; ad templi veri poſitionē, quòd hæc prophetia poſt illud atrium permetitur, id eſt, vſque ad eiuſdem Chriſti incarnationem, quo in templo ſuo deus homo humano generi eſt repropitiatus. Igitur eduxit me, inquit, ad atrium exterius, & ecce gazophylacia, & pauimentum ſtratum lapide in atrio per circuitum, id eſt, poſtquam fecit me intelligere quomodo peracto opere ſuo die ſeptimo requieuit deus, aperuit mihi ſenſum vt intelligerem ea quæ ſubſequenter leguntur, & ecce apparuit litera ditiſsima, & valde operoſa, quia ſpiritalis intelligentiæ gaza, & quaſi lapidis marmorei varietas in ea continetur. Gazophylacia, inquit, triginta in circuitu pauimenti. Tricenus gazophylaciorum numerus, coniugij caſtitatem ſignificat, quàm in primis hominibus conſtruxit, & dedicauit deus. Quanticunque poſt illam coniunctionem caſti, & deo digni coniuges in illa ſcriptura leguntur, gazophylacia fuerunt vel ſunt, ſenſuū Genes.2. ſpiritualium gazam plurimumq; ſeruantia ſacramentorum Chriſti aurum. Verbi gratia. Immiſit dominus deus ſoporem in Adam. Cumq; obdormiſſet, tulit vnam de coſtis eius, & repleuit carnem pro ea. Et ædificauit dominus deus coſtam quam tulerat de Adam in mulierem, & adduxit eam ad Adam, & cætera. Hoc verè magnum gazophylacium veriſsimæ gazæ ſeruatorium.

Nam

Nam ſacramentum magnum hoc eſt, quòd ſeruat hæc litera. Ego autem, inquit Apoſtolus, dico [Ephes. 5.] in Chriſto & in eccleſia. Et quomodo ſuper terram varium & pulchrum ſternitur ex marmore pauimentum, ſic & in iſto & in cæteris ſuper vilem literaturam ſpiritualis intelligentiæ conſpicit ornamentum quiſquis oculos habet ad videndum. Et pauimentum, inquit, in fronte portarum ſecundum longitudinem portarum erat inferius. Reuera ſecundum longitudinem portarũ, nam prout temporibus ſuis à ſupradicto dei templo, id eſt, ab incarnatione CHRISTI longe aberant ſancti patres, qui verbi DEI vel venturi CHRISTI portæ nobis extiterunt, myſtica illorũ coniugia ſiue facta, interpretatione veneranda ſunt. Et menſus eſt latitudinem à facie portæ inferioris vſque ad frontem atrij interioris, intrinſecus centum cubitos ad orientem & ad aquilonem. Menſura centum cubitorum, remuneratio eſt bonorum æternorum, cuius plenitudinem in euangelio quoque dominus ſignificans. Centuplum (inquit) accipiet, & vitam æternam poſsidebit, id eſt, pró temporalibus æterna recipiet, quæ remuneratio tam lucroſa, ac ſi paruo numero centenarius numerus comparetur. Tantam latitudinem à facie menſus eſt portæ inferioris, id eſt, à primo Adam, qui ſecundum tempus à ſæpedicto templo dei longiſsime abfuit. Primo enim huic præceptum politum eſt huiuſmodi. Ex omni ligno paradiſi comede, de ligno autem ſcien- [Genes. 2.] tiæ boni & mali ne comedas. Quòd profecto præceptum ſi cuſtodiſſet, centũ retributionis quaſi cubitos recepiſſet, nam pró ligno vno ſibi interdicto lignum vitæ quandoque comederet, & tam corpore quàm anima immortalis eſſet, quandoque abſque morte corporis ad beatam immortalitatem, & immortalem angelorum beatitudinem tranſiret. Et menſus eſt, inquit, ad orientem & ad aquilonem, id eſt, remunerationem promiſit omnibus bene merentibus ſiue in proſperitate pacis, ſiue inter aduerſitatem tentationis.

Quid ſit porta reſpiciens viam aquilonis, quid menſuræ quinquaginta cubitorum in longitudinem, & XXV. in latitudinem, quid feneſtræ, quid veſtibulum, & quid aſcenſus ſeptem graduum. CAPVT XIII.

PОrtam quoq; quæ reſpiciebat viam aquilonis, atrij exterioris menſus eſt, & menſus eſt à porta vſque ad portam in via auſtrali, tam in longitudine quàm in latitudine, & thalamos eius tres hinc, tres inde, & frontem eius, & veſtibulum eius, ſecundum menſuram portæ prioris quinquaginta cubitorum, longitudinem eius, & latitudinem xxv. cubitorum.) Poſt portam orientalem, qua proſpera & bona ſolent enunciari, venitur ad portam quæ reſpicit viam aquilonis, qua non dubium eſt aduerſa ſignificari, quia videlicet poſt lectionem creatoris mundi, & eius quæ primo homini appoſita fuerat felicitatis, hiſtoria ſequitur miſeriarum & magnę infelicitatis. Homo deceptus à diabolo, de paradiſo eiectus eſt, ſpiritu mortuus, & carne mortalis, atque vniuerſæ poſteritati ſuæ comportans hæreditatem eiuſdem geminę mortis, & deinde multiplicatis hominibus, corruptaq; omni carne, tunc ille mundus diluuio inundatus perijt. Verùm nec ibi men- [Genes. 6.] ſoris huius diligentiſsimi diligentia vel beneuolentia ceſſauit, ſed ſecundum menſuram portæ prioris menſus eſt, tam in longitudine quàm in latitudine, &c. id eſt, locutus eſt hominibus, manifeſtauit illis opera ſua, quamuis pro modulo ſuo ſecundum exemplum eius bene operarentur, vt & ipſi in thalamos eius requiei ingredi mererentur. Quinquaginta cubitorum menſus eſt longitudinem, atque latitudinem vigintiquinque cubitorum, propoſuit enim illis remiſsionis ſpem, quàm poſſent adipiſci per fidei longitudinem, & per charitatis bonis quinq; ſenſuum operibus exercitatę latitudinem. Menſus eſt, inquam, à porta viæ aquilonis, vſque ad portam in via auſtrali, id eſt, ita vt & malis in prædicto diluuio mala redderet pro meritis, & bonis bona reſeruaret, quatenus de ſemine illorum repararetur orbis. Eorum thalami erant ſecreta conſcientiæ bonæ, tres hinc, & tres inde, tres, inquam, hinc, id eſt, ex præſenti, in fide, ſpe & charitate, inde autem, id eſt, ex futuro in beata trinitatis viſione. (Feneſtræ autem eius & veſtibulum & ſculpturæ ſecundum menſuram portæ, quę reſpiciebat ad orientem, & ſeptem graduum erat aſcenſus eius, & veſtibulum ante eam. Et porta atrij interioris contra portam aquilonis & orientalem, & menſus eſt à porta vſq; ad portam centum cubitos.) Per feneſtras & veſtibulum quod erat ſecundum menſuram portæ quæ reſpiciebat ad orientalem, hoc ſubtiliter indicatur, quòd in introitu virtutum poſiti, & in auctorem reſpicientes, cuius erat opus creatio mundi, & requies in regno immortalitatis, ad viſionem eius eſſent peruenturi. Porrò ſeptem graduum, per quos erat aſcenſus eius primus eſt timor, ſecundus pietas, tertius ſcientia, quartus fortitudo, quintus conſilium, ſextus in- [Septem gradus.] tellectus, ſeptimus ſapientia. Eoſdem gradus Eſaias in ipſo capite noſtro enumerans, deſcenden- [Esaiæ 11.] do magis, quàm aſcendendo numerauit, dicendo ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientię & pietatis, & ſpiritus timoris domini. Et rectè, quia de cœleſtibus ad ima loquebatur, cœpit magis à ſapientia, & deſcendit ad timorem. Hic autem quia de terrenis hominibus ſermo eſt, qui de deorſum ad ſuperna tendunt, ijdem gradus aſcendendo nihilominus rectè numerantur, quia cùm ſcriptum ſit. Initium ſapientiæ timor domini, conſtat proculdubio, quia à timore ad ſapientiam aſcenditur, non autem à ſapientia ad timorem reditur. [Eccles. 1.]

CAP. XL. Perfectam quippe habet ſapientia charitatem. De centum cubitis, vel de numeri huius ſacramento, ſupra dictum eſt,

Quòd ſi vis auſtralis ſiue porta reſpiciens ad auſtrum, & quòd pro ratione temporum prima atrij exterioris porta orientalis, ſecunda aquilonaris, tertia dicta ſit auſtralis. CAPVT XIIII.

ET eduxit me ad viam auſtralem, & ecce porta quæ reſpiciebat ad auſtrũ. Et menſus eſt frontem eius & veſtibulum eius, iuxta menſuras ſuperiores, & feneſtras eius, & veſtibula in circuitu, &c.) vt ſupra. Poſt portam aquilonarem exitur ad viam vel portam auſtralem, qua bona ſignificantur, quia poſt, pręcedentis ętatis aduerſitatem, & impiorum perditionem hominum, ſtatum proſpera nobis occurrunt, ſcripturę ordinem proſequentibus, cùm (verbi gratia) ad Noe loquitur deus. Geneſ. 9. Ecce ego ſtatuam pactum meum vobiſcũ & cum ſemine veſtro poſt vos, & ad omnem animam viuentem, quæ eſt vobiſcum, tam in volucribus, quàm in iumentis & pecudibus terræ, cunctiſque quæ egreſſa ſunt de arca, & vniuerſis beſtijs terræ ſtatuam pactum meum vobiſcum, 20. & nequaquam interficietur vltra omnis caro aquis diluuij, neque erit deinceps diluuium diſſipans terram, &c. De cunctis portæ huius menſuris, & de gradibus, quibus ad eam aſcẽditur, idem ſentiendum, nam eadem cuncta ſunt quæ ſuperius. Et hic quidem dimenſionum atrij vel portarum atrij exterioris finis eſt. Et notandum, in dimenſionibus hic eſſe portarum ordinem, vt prima orientalis, ſecunda aquilonaris, tertia auſtralis ſit, videlicet pro ratione, vel ordine temporum, aut rerum quas hactenus ſcriptura memorauit. Non ita ſe ordo habet portarum atrij interioris, ſed quo illic nomine vltima erit, id eſt, auſtralis, illo hic prima eſt, cùm dicitur.

Quòd alio ordine prima interioris atrij porta auſtralis dicitur, ſecunda orientalis, tertia aquilonaris, & quid ſignificent, & quòd in veſtibulo aquilonaris portæ XVI. menſæ quatuor maiores & duodecim minores ſint. CAPVT XV.

ET introduxit me in atrium interius ad portam auſtralem, & menſus eſt portam iuxta menſuras ſuperiores, thalamum eius, & frontem eius, & veſtibulũ eius eiuſdem menſuris, &c.) Quæ prima ponitur porta huius atrij interioris, auſtralis dicitur, quę ſecunda, orientalis, quæ verò tertia, aquilonaris. Et hoc nimirũ iuxta rationem vel ordinem temporũ aut rerum quæ geſtæ ſunt. Nam hoc interius atrium, illa eſt ſeries patrum, quàm continet liber generationis Ieſu Chriſti Matth. 1. apud Matthæum. Iſti ſunt patres, ex quibus Chriſtus ſecundum carnem verum dei templũ, templum nõ manu factum. Auſtralis porta illic eſt Abraham, orientalis Dauid, aquilonaris tranſmigratio Babylonis. In hoc vno temporum ratio deficit quod tamen rerum qualitas exigit, quòd Geneſ. 12. & 22. prima (vt iam dictum eſt) auſtralis, ſecunda dicitur orientalis. Nam ſecundum quod Abraham tempore prior fuit, & ad hunc primum promiſſio facta eſt beati ſeminis, quòd eſt Chriſtus, porta hæc quæ prima ponitur, orientalis rectè dici debuiſſe videretur. Verùm etſi Dauid tẽpore poſterior fuit, Pſal. 131. & ad hunc poſterius promiſſio facta eſt dei, dicentis: De fructu vẽtris tui ponam ſuper ſedem tuam, eſt tamen altera non parua pars dignitatis, propter quàm hic potius porta dici mereatur oriẽtalis. Cuius enim æquè vt Abraham, promiſſionem accipere meruit, eius myſteria pectore ſacro, & ore prophetico cecinit Chriſti filij dei. Hoc Abraham non fecit. Iſte ſuper omnes docentes ſe prudens, & ſuper ſenes intelligẽs primus in omni generatione Ieſu Chriſti ſacramenta eius, ſacramenta natiuitatis, paſſionis, reſurrectionis, aſcenſionis quoque, & regni eius miranda elegantia decantauit, & verbis penè nudis, in quantum ratio temporis permiſit, aut hominum, quales tunc erant, duritia ferre potuit, præeunte auctoritate regali, vt quicquam eloqui auderet de regno dei, & iudicio futuro, de virtutibus futuri ſeculi, de qualibus Moyſes nihil niſi per figuras & ænigmata ſcripſit. Rectè igitur dicatur hic porta orientalis, duplici gratia, pater Chriſti filij dei, altera, quia & ipſe repromiſſionem accepit, altera, quia naſcitur poſt multa tempora fideli corde ſacramenta concepit, & ore ſacro ædidit. Hæc ſi ritè perpendamus, amplius eo Matth. 1. delectabimur, quòd euangeliſta Matthęus hunc & ante & poſt Abraham in illa generatione nominauit, prius dicendo. Liber generationis Ieſu CHRISTI filij Dauid, & poſt dicendo. Ieſſe autem genuit Dauid. Aquilonaris porta, vt hic tertia ſcriberetur, id quoq; rerum ordo vel qualitas popoſcit, quia videlicet, iuxta quòd Hieremias prędixerat, ab aquilone pandetur omne malum ſuper habitatores terræ, tota aquilonaris, id eſt, nimium aduerſa erat tranſmigratio Babylonis. Inde autem eadem tranſmigratio porta debuit dici, quia nimirum tunc gratia prophetica profuſior populo dei, ſiue atrio templi dei ſeſe infudit, prophetantibus Hieremia, & hoc ipſo Ezechiele, Daniele, Aggæo, Zacharia, & Malachia. Sed & cæteri omnes prophetæ ferè in omnibus quæ loquuntur circa illam Babylonis captiuitatem verſantur, non quòd illam tantummodo peccatori cõminentur populo, ſed quòd illa typus fuerit captiuitatis, qua vniuerſaliter oẽs homines in huius mundi Babylone ſub ſpirituali Nabuchodonoſor exulamus, vndè nõ niſi per pœnitentiam

tentiam, quam omnes prophetæ concorditer prædicant, & per Chriſti gratiam liberandi ſumus. Vndè rectè in veſtibulo portæ huius aquilonaris menſæ hinc & inde numero ſedecim viſuntur, quæ ſunt ſcripturæ X V I. prophetarum, quorum alij ante, alij poſt ipſam captiuitatem, alij ſub eadem captiuitate prophetauerunt, quorum fidei vel teſtimonijs, quia totum innititur quod deo dignum offerimus, rectè dictum eſt, ſuper quas immolabant, & ſuper quas ponant vaſa, in quibus immolatur holocauſtum & victima. (Et extra portam interiorem gazophylacia cantorum in atrio interiori, quod erat in latere portę reſpicientis ad aquilonem, & facies eorum contra viam auſtralem, vna ex latere portæ orientalis, quæ reſpiciebat ad viam aquilonis.) Cantores huius atrij lex & prophetæ ſunt, id eſt, omnis ſcriptura veteris teſtamēti libri vigintiquatuor, quos ſub numero vigintiquatuor ſeniorum Apocalypſis Iohannes inducit, adorantes agnum, & Apoca. 4. coronas ſuas, proſtratis vultibus offerentes, ſtantibus coram quatuor animalibus oculatis ante & retro, id eſt, & in præteritum & in futurum reſpicientibus, & indefeſſa voce clamantibus. Sanctus, ſanctus, ſanctus dominus deus omnipotens, qui erat, & qui eſt, & qui venturus eſt. Horum profectò cantorum gazophylacia extra portam interiorem, id eſt, merces omnis extra præſentem vitam repoſita eſt, & facies eorum, facies inquam vna, id eſt, intentio conſona contra viam auſtralem, ex latere portæ orientalis, tendit enim in veram plenitudinem lucis, in aduentum veri orientis Chriſti filij dei, quæ videlicet porta reſpiciebat ad viam aquilonis, vt reuocaret eos quos abduxerat aquilo diabolus, & aberrare fecerat ab oriente veri & æterni ſolis. Illud tamen prætereundum non eſt, quòd ſingula portarum huius, id eſt, interioris atrij veſtibula ad atrium exterius reſpicere dicuntur, vt videlicet eorum qui ante legem & eorum qui ſub lege fuerunt ſancti & iuſti vna fuiſſe fides, vna expectatio, vel ſpes intelligatur.

Quid ſit myſticè, quòd portarum interioris atrij aſcenſus numero graduum differunt ſcilicet quòd illic ſeptem, hic octo gradus ſint. CAPVT XVI.

NEc illud prætereundum, quòd portarum huius interioris atrij, & portarum exterioris atrij aſcenſus numero graduum differunt. Nam ad illas ſeptem graduum erat aſcenſus, ad iſtas octo gradibus aſcendebatur. Deniq; ante Abraham, quem primam & auſtralem huius atrij portam fuiſſe diximus, nulla octauę mentio eſt, qua reſurrectio ſignificatur, ſed in ſeptima finis erat, qua ab operibus ſuis requieuit deus. Ad Abraham primum octauæ mentio fuit, dicente deo. In- Gene. 2. fans octo dierum circuncidetur in vobis. Per circuciſionem infantis fides ſeminis eius, quod eſt Gene. 17. Chriſtus, ſignabatur, per octauum diem reſurrectio, quę octaua mundi ętate per eundem Chriſtum donanda erat, præfigurabatur. Sed & in euangelio primum eo ipſo Abraham fidem reſurrectionis aſtruit ipſe Chriſtus, dum dicit Sadducęis reſurrectionem non credentibus. De reſurrectione mortuorum non legiſtis quod dictum eſt, deo dicente vobis. Ego ſum deus Abraham, Matth. 22. & deus Iſaac, & deus Iacob? Nō eſt deus mortuorum, ſed viuentium. Et de illo Apoſtolus dixit. Exod. 3. Hebr. 11. Quia fide obtulit Iſaac cùm tentaretur, & vnigenitum offerebat, qui ſuſceperat repromiſſiones, ad quem dictum eſt. Quia in Iſaac vocabitur tibi ſemen, arbitrans quia & à mortuis ſuſcitare po- Gene. 21. tens eſt deus. Igitur vbi ſecundum ſcripturas augmentum fidei reperitur, rectè aſcenſionis quoque gradus augentur, & poſt ſeptem in octauum aſcenſus perficitur, ob ſignificandum eorum profectum qui ita crediderunt, vel ſperauerunt introire in requiem dei, & ſabbatizare cum illo ab operibus ſuis, vt etiam crederent vel expectarent reſurrectionem carnis celebrandam octaua ætate mundi, in cuius fidei ſignum circunciſionem ſuſceperunt octauæ diei.

De gazophylacio ſacerdotum, qui excubant in cuſtodijs templi, & gazophylacio ſacerdotum, qui excubant ad miniſterium altaris, & cur ſic dictum ſit: Iſti ſunt filij Sadoch, & quid ſit altare ante faciem templi. CAPVT XVII.

ET dixit ad me. Hoc eſt gazophylacium, quod reſpiciebat viam meridianam ſacerdotum, qui excubant in cuſtodijs templi. Porrò gazophylacium quod reſpicit ad viam aquilonis, ſacerdotum erit, qui excubant ad miniſterium altaris.) Notādum quòd ſacerdotes, quibus cuſtodiæ templi delegatæ ſunt, habitant in gazophylacio, quod reſpicit ad viam meridianam, in qua lux pleniſſima eſt, hi autem qui excubant ad miniſterium altaris, in quo offeruntur victimę pro peccato, in gazophylacio ſint, quod reſpicit viam aquilonis eos qui ab aquilone veniūt, & offerunt victimas pro peccatis ſuis, ſuſcipere & ſaluare cupientes. Nimirū vtrinq; gazophilaciū, vna ſancta ſcriptura eſt, in qua theſaurus noſter eſt, ſi verè ſimus diuites, ſi in literę theca aurū ſpiritus, & ſacramentorū Chriſti pretioſos nouimus poſſidere lapides. Hoc tale gazophylaciū tā ad meridiem quàm ad aquilonē patet, quia nimirū ſi ſcripturam attēdas maxime propheticam, diuitias ſalutis non minus Iudæorū quàm gentium poſſidet. Qui autē ſunt hi ſacerdotes? Ait. (Iſti ſunt filij Sadoch, qui accedunt de filijs Leui ad dominū vt miniſtrent ei. Sadoch iuſtus interpretatur. Porrò iuſtitiæ principium fides eſt, per quam & ante circunciſionem Abraham iuſtificatus eſt. Credidit enim Abraham deo, & reputatū eſt ei ad iuſtitiam. Bene ergo nō dixit, iſti ſunt filij

CAP. XL. Abrahę aut filij Iſrael, aut certè filij Leui, ſed iſti ſunt filij Sadoch. Non enim omnes qui ex Iſrael, hi ſunt Iſraelitę, neq; quia ſemen ſunt Abrahę, omnes filij, ſed in Iſaac vocabitur tibi ſemen, id eſt, nō qui filij carnis, hi filij dei, ſed qui filij ſunt promiſsionis, ęſtimantur in ſemine. Igitur iſti quorum gazophylacia hæc ſunt, qui iure excubent in cuſtodijs tēpli, vel ad miniſterium altaris, iſti inquam ſunt filij Sadoch, filij iuſti dei, vel Chriſti filij dei, & inde veraciter Abrahæ filij, quia filij iuſtitię. (Et menſus eſt atrium longitudine centum cubitorum, & latitudine centum cubitorum.) Hic eodem ſenſu quo & in exteriore atrio centum cubiti intelligendi ſunt. Nam fideles carnis Chriſti patres, quorum ex carne, quia templum corporis eius conſtructum eſt, idcirco illos atrium interius eſſe dicimus, pro peregrinatione, qua in terra aliena propter promiſsionem peregrinati ſunt, centuplūm acceperunt. Etenim iuxta Apoſtolum aſpicientes in remunerationem nequaquam expectatione ſua fruſtrati ſunt. Et altare ante faciem templi. Altare ante faciem templi fides eorundem patrum extitit, quæ digna occurſione conſtructionem eiuſdem templi, id eſt, incarnationis Chriſti præuenit, quæ ſtatim in hoc propheta myſticis deſignatur menſuris, incipiendo ſic.

Gene. 15. Gene. 21. Hebr. 11.

De gloria dei, quòd ipſa eadem per myſterium templi, quæ & in primis viſionibus per quatuor facies, hominis, leonis, vituli, & aquilæ præfigurata ſit.

CAPVT XVIII.

ET introduxit me in veſtibulum templi, & menſus eſt veſtibulum quinq; cubitis hinc, & quinque cubitis inde, & latitudinem portæ trium cubitorum hinc, & trium cubitorum inde.) Quæ hactenus dicta aut ſignificata ſunt, ſpiritus propheticus duorum annorum, quibus hic propheta vaticinari cœpit, viſionibus ſuperpoſuit, & cuius illic humanitatem glorioſam expreſsit, per quatuor facies, hominis, leonis, vituli, atque aquilæ volantis, eius hic ſempiternam diuinitatem, & eadem humanitate longè antiquiorem miris multiſq; arcanis modis ſignificauit. Nunc demum quam illic ſemel & iterum viderat gloriam, hic iam tertio replicat ſufficientibus teſtimonijs aſſertionem fidei ſuæ roborans, quòd is qui homo in terris apparuit, qui paſſus eſt, qui reſurrexit, & in cœlum aſcendit, ipſe ſit qui cum patre omnia creauit. Ait enim poſt aliqua. Et duxit me ad portam quæ reſpiciebat ad viam orientalem, & ecce gloria dei Iſrael ingrediebatur per viam orientalem, & vox erat ei quaſi vox aquarum multarum, & terra ſplendebat à maieſtate eius. Et vidi viſionem ſecundum ſpeciem quam videram quando venit vt diſperderet ciuitatem, & ſpecies ſecundum aſpectum, quem videram iuxta fluuium Chobar, & cecidi ſuper faciem meam. Igitur gaudentes, & tam cum iſto propheta, quam cum dilecto Euangeliſta confitentes, quia vidimus gloriam eius gloriam quaſi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis, ſequamur quantis poſſumus, quo ſymmyſten ſuum ducit iſte venerabilis vir.

Inf. cap. 43. Iohan. 1.

Quid veſtibulum hinc quinq; & inde quinque cubitorum, & quid porta latitudinem habens trium hinc & trium inde cubitorum, quid columnæ in frontibus, vna hinc, & altera inde.

CAPVT XIX.

ET introduxit me (inquit) in veſtibulū templi.) Introduci in veſtibulum templi, catechizari eſt verbo fidei, addiſcere cauſas neceſſarias aduentus Chriſti filij dei, cur ſibimet deus humani corporis templū ędificauerit, propter quos, vtrum propter quoſdā, an abſq; diſtinctione perſonarū propter omnes homines aduenerit. Hic iam vide quid ille fecerit. Menſus eſt veſtibulum quinq; cubitis hinc, & quinq; cubitis inde, & latitudinē portę triū cubitorū hinc, & triū cubitorum inde. Decē cubiti quorū quinq; hinc & quinq; inde, mediā habent portā, tribus hinc & tribus inde latam cubitis, decalogus eſt legis, quę nihil ad perfectū adduxit, & idcirco neceſſarium fuit, vt porta iuſtitię Chriſtus in medium eius ſe offerret, & quaſi vtraq; manu defectū ſuppleret legis infirmę, legis impotentis. Hinc Apoſtolus ait: Nam quod impoſsibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, deus filiū ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatū in carne, vt iuſtificatio legis impleretur in nobis. Igitur vt iuſtificatio legis impleretur, porta iuſtitię, Chriſtus aduenit, & quaſi qui nos dextra leuaque ſuſtentans, cubitos decem pręceptorum legem aliquid poſſe effecit. Vndè hęc potentia vel facultas illi homini? Videlicet, quia non homo tātum, ſed deus ipſe eſt, quia qui ſex diebus omnia fecit, ipſe eſt, alioqui nec ipſe poſſet. Ait ergo. Quia latitudinē portę tribus cubitis hinc, & tribus inde menſus eſt, qui fiunt cubiti ſex, cuius nimirū latitudinis ſcriptura teſtis eſt, quia ſex diebus (vt iam dictum eſt) dixit deus fiat, & factum eſt quicquid vſquam creaturarum eſt. Si dixit & factum eſt, per verbum vtiq; factum eſt. Chriſtus autem dei verbū eſt. Idcirco potuit, idcirco legem imperfectam ad perfectum adduxit. Et hic nō propter Iudęorum tantū, ſed & propter gentiū ſalutem venit, imò non iuſtos, ſed peccatores vocare venit. Sequitur ergo. (Longitudinē autem veſtibuli viginti cubitorum, & latitudinem vndecim cubitorum.) Hic numerus, ſcilicet viginti, in decenario limite binarius eſt. Ergo longitudo veſtibuli cubitorū viginti, extenſionem ſignificat gratiæ Chriſti, cuius aduentus non vſq; ad Iudęos tantum, ſed & vſq; ad ſaluandas gentes pertingit. Porrò vndenarius numerus

Hebr. 7. Roma. 8. Roma. 1. Matth. 9.

peccatorum

peccatorum typus eſt. Omne enim peccatum vndenarium, quia cum quis peruerſa ait, præcepta
decalogi tranſit. Magna ergo ſi ad myſterium ſpectes latitudo veſtibuli, magna enim & ampla
gratia iuſti dei, quæ vniuerſum mundum ſub peccati onere curuum intra ſinus ſuos recipit. (Et
octo gradibus aſcendebatur ad eam.) De octo gradibus iam ſupra dictũ eſt, nec repetere opor-
tet, niſi fortè ex euangelio gradus eoſdem ſuſcipiamus, alijs nominibus vt dicamus octo beati-
tudines. Quarum prima, beati pauperes ſpiritu, octaua eſt, beati qui perſecutionem patiuntur
propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. (Et columnæ erant in frontibus, vna Matth.5.
hinc & altera inde.) Columnæ in frontibus duæ ſunt, vna hinc, quæ vocatur miſericordia, altera
inde, cui nomen iudicium. Hinc miſericordiæ, illinc iudicij columna ſtat. Primo nanq; aduentu
ſuo Chriſtus dominus miſericors venit ad redimendum, ſecundo veniet ad iudicandum. Hæc
omnis eſt introductio in veſtibulum templi, quia videlicet hæc omnia credere & cõfiteri opor-
tet eum, qui templum ingredi, id eſt, corpori Chriſti per baptiſmum cupit vniri.

De eo quòd ait: Et introduxit me in templum. Et quid ſit latitudinis frontium ſex cubiti hinc & ſex inde, & quid latitudinis portæ quinque hinc & quinq; inde.

CAPVT XX.

ET introduxit me in templum, & menſus eſt frontes ſex cubitos latitudinis hinc, & ſex cubi- CAP. XLI.
tos latitudinis inde. Latitudo tabernaculi, & latitudo portæ decem cubitorum erat, & latera
portæ quinq; cubitis hinc, & quinque cubitis inde.) Poſt veſtibuli ſtationem in ipſum templum
introduci eſt, data confeſsione, baptizati in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti. Nam ex eo
quiſque ſic in illud templum dominici corporis ingreſſus eſt, vt & Chriſtum induerit, teſtante
Apoſtolo, cùm dicit. Omnes qui in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Sex, inquit, cubi- Galat.3.
tos hinc latitudinis, & ſex cubitos latitudinis inde. Hæc eſt latitudo confeſsionis, quam debet
ſcire quiſquis hoc templum ingredi meruerit. Sex cubitos quo dierum numero creaturæ multi-
tudinem creator vnus explicuit, ſex, inquam, cubitos hinc Apoſtolus cõfitetur, cùm dicit. Quia Coloſ.1.
in ipſo condita ſunt vniuerſa in cœlis & in terra, viſibilia & inuiſibilia, ſiue throni, ſiue domina-
tiones, ſiue principatus, ſiue poteſtates, omnia per ipſum & in ipſo creata ſunt, & ipſe eſt ante om
nes, & omnia in ipſo conſtant. Sex itidem inde cubitos confitetur cum protinus ſubiungit. Et
ipſe caput eccleſiæ qui eſt principium primogenitus ex mortuis, vt ſit in omnibus ipſe prima-
tum tenens, quia in ipſo complacuit omnem plenitudinem habitare, & per eum reconciliare
omnia, in ipſum pacificans per ſanguinem crucis, ſiue quæ in cœlis, ſiue quæ in terris ſunt. Iſtæ
ſunt frontes templi, iſte pulcher aſpectus, magnumq; & luminoſum ſpectaculum in oculis ani-
mæ confitentis. Sed hæc ipſa pulchritudo confeſsionis opera requirit. Sequitur ergo. (Latitudo
portæ decem cubitorum erat, & latera portæ quinq; cubitis hinc, & quinque cubitis inde.) Ta-
bernaculum interiorem domum dicit. Per cuius circuitum latera, id eſt, tabulæ bis trigintatria
erant, vt ſequens ſermo deſcribit. Porrò latitudo portæ introitus eiuſdem tabernaculi erat, pa-
tens decem cubitis, & latera habens, quinis hinc inde cubitis, qui ſimul ſunt viginti cubiti, quæ
erat latitudo tabernaculi. Nam continuò ſubiungit. (Et menſus eſt longitudinem eius quadra-
ginta cubitorum, & latitudinem viginti cubitorum.) Igitur latitudo portæ decem cubitorũ poſt
ea quæ prædicta ſunt bonorum eſt inceſſus operum, per latitudinem charitatis currentium, de
qua totum pendere conſtat legis decalogum. Fides enim per dilectionem operatur, & idcirco Galat.5.
ſenis frontium cubitis, ſtatim huiuſce latitudinis porta coram panditur.

De diſpoſitione oraculi, & quid ſit in fronte portæ menſura duorum cubitorum.

CAPVT XXI.

ET introgreſſus intrinſecus, menſus eſt in fronte portæ duos cubitos, & portam ſex cubito-
rum, & latitudinem portæ ſeptem cubitorum. Et menſus eſt longitudinẽ eius viginti cubi-
torum, & latitudinem viginti cubitorum, ante faciem templi. Et dixit ad me. Hoc eſt ſanctũ ſan-
ctorum.) Oraculum ſiue ſanctum ſanctorum in templo, deus eſt in Chriſto. Vndè dicit Apoſto-
lus. Deus erat in Chriſto, mundũ reconcilians ſibi. Oraculum autem & præ foribus oraculi tem 2.Cor.5.
plum, ſicut non duo templa, ſed vnũ templum, ſic hominem, & in homine deũ, non duos Chri-
ſtos, ſed vnum cõfitemur Chriſtum. De vocibus ſiue reſponſis huius oraculi, & de diſpoſitione
verbi incarnati, illud ſacri corporis templum inhabitantis, non ſolũ apoſtoli, ſed & ipſe Chriſtus
iugiter ſecundũ hominem pependit, vt nihil à ſemetipſo faceret, aut iudicaret, ita vt (verbi gra-
tia) gentẽ ſuam, vel ciuitatẽ Hieruſalem ruituram flere poſſet, flendo tamen non liberaret. Ora- Luce 19.
culum illud, quantæ longitudinis, tantę & latitudinis, tantę nihilominus erat & altitudinis, quia
videlicet Chriſti domini noſtri diuinitas, quantę antiquitatis, quę per longitudinem, quãtę ma-
ieſtatis, quę per altitudinem, tantę omnino charitatis eſt, quę intelligitur per latitudinem. Porrò
longitudo templi quadraginta cubitorũ, qui numerus ſemper in labore poſitus eſt, labores ſigni
ficat vitæ præſentis, quos in corpore ſuo dominicus homo longanimiter pertulit. Totum hoc

CAP. XLI. breuiter in fronte portæ deſignant cubiti duo, dum confitemur, quod vnus, idemque Chriſtus deus & homo ſit, quæ ſumma eſt catholicæ confeſsionis.

Quid ſignificent latera bis trigintatria, & quid quòd erat lateris longitudo ſex cubitorum, latitudo quatuor cubitorum, & quid quòd latera hæc parietem templi non attingebant. CAPVT XXXI.

ET menſus eſt parietem domus ſex cubitorum, & latitudinem lateris quatuor cubitorum vndique per circuitum domus. Latera autem latus ad latus bis trigintatria, & erant eminentia quæ ingrederentur per parietem domus in lateribus per circuitum, vt continerent, & non attingerent parietem templi.) Latera bis trigintatria, dicēdo, cum ſexaginta ſex dicere potuerit, amplius placet intellectui, quia videlicet trigintatribus annis templum dominici corporis, & in illo templo ſuo deus maieſtatis filius dei patris ſuſtinuit in hoc mundo peregrinari. Idcirco rectè diſtinguuntur latera bis trigintatria, quia nimirum per tot annos obedientiæ patri ſeruiuit, vtraq; diuina ſcilicet & humana Chriſti natura (Erat autem lateris longitudo ſex cubitorum, & latitu-
Iohan.15. do quatuor cubitorum.) Illo, id eſt, ſenario numero perfectio diuinorum operum, quæ ope-
Philip.2. rabatur mirabiliter, quemadmodum dicit. Si opera non feciſſem in eis, quæ nemo alius fecit, iſto autem, id eſt, quaternario quatuor ſignificantur elementa huius mundi, ſub quibus ſeruiuit exinanitus in forma ſerui, in ſimilitudine hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Latera hæc non attingebant parietem templi, quia videlicet oēn permanſuros aſſumpſit labores vitæ præſentis, ſed temporales, quos omnino amoueret gloria reſurrectionis, teſtante Apoſtolo, cùm di-
Hebræ.9. cit. Nunc autem ſemel in conſummationem ſeculorum ad deſtitutionem peccati per hoſtiam ſuam apparuit, & quemadmodum ſtatutum eſt hominibus ſemel mori, poſt hoc autē iudicium, ſic & Chriſtus ſemel oblatus eſt, ad multorum exhaurienda peccata, ſecundo apparebit ſine peccato expectantibus ſe per ſalutem in fide.

Quid ſit myſticè in hoc templo triſtega, id eſt, tria cœnacula, quid ſit per oſtium aſcendere ad ſuperiora & medium, & quid ſit illud oſtium. CAPVT XXXII.

ET platea erat in rotundum aſcendens ſurſum per cochleam, & in cœnaculum templi deferebat per gyrum, idcirco latius erat templum in ſuperioribus, & ſic de inferioribus aſcende-
1.Reg.6. batur ad ſuperiora in medium.) Quod dixit, ad ſuperiora in medium, idem eſt ac ſi dicat, in medium & ſuperius cœnaculum. Triſtega enim erant, de quibus & in templo Salomonis iuxta myſterium diximus & nunc dicimus, quia in hoc diuinitatis templo, in hoc deo vel homine Chriſto tria tabulata ſunt, & neceſſe eſt, vt quiſquis in Chriſto manere deſiderat, in quolibet eorum
Matth.24. fideliter cōſiſtat. Quæ nam ſunt tabulata hæc? Profectò tres bene viuendi diſtinctiones. Tres credentium in Chriſtum ordines, quos & ipſe myſticè diſcernens. Duo, inquit, in agro, duę mo-
Ezech.14. lentes in vnum, duo in lecto, vnus aſſumetur & vnus relinquetur. Itidem, iſti ſunt ordines, quos in iſto propheta ſub nominibus intelligimus, Iob, Noe, Daniel, & cætera, vt ibi legere potes. Dicamus & aliud. Cùm de hac, quam in terris agimus vita, ad requiem ſpiritus in futuro peruenerimus, quaſi ad ſuperiorem gradum domus tendimus, & vbi carne ſoluti ad requiem ſpiritus aſcenderimus, carnis etiam noſtræ receptionem in die reſurrectionis quaſi ſupremi cœnaculi expectamus aſcenſum. Quòd autem platea erat in rotundum aſcendens ſurſum per cochleam & in cœnaculum templi, deferebat per gyrum, & idcirco latius erat templum in ſuperioribus, & ſic de inferioribus aſcendebatur ad ſuperiora, & in medium. Puto perſpicuum eſſe lectori, ſemper anguſtiora eſſe quæ deorſum ſunt, paulatimque dum ad ſumma contendimus, latio-
Pſalm.4. rem nobis aperiri viam, & impleri quod ſcriptum eſt. In tribulatione dilataſti mihi. Per rotundum autem & cochleam aſcendimus templi cœnaculum. Quæ figura inter omnia ſchemata à philoſophis quoque huius ſeculi pulchrior approbatur, dum & cœlum, & ſol, & luna, & aſtra cætera, & punctum terræ, in corporibus quoque humanis oculi quaſi altera ſydera, & figura capitis quod omnium ſenſuum receptaculum eſt, tereteſq; digiti, fœmora, & brachia hanc præferunt rotunditatem. (Et oſtium, inquit, lateris ad orientem.) Et de hoc oſtio in deſcri-
1.Reg.6. ptione templi Salomonis ſcriptum eſt. Oſtium lateris medii in pariete erat domus dexteræ, & per cochleam aſcendebant in medium cœnaculum, & à medio in tertium. De hoc ita diximus. Oſtium lateris templi vulnus eſt in latere lanceato dominici corporis, præter quod non eſt adi-
Iohan.19. tus, non eſt oſtium vel ianua, qua intret quis, vt in quouis ordine corā deo ſtare poſſit. Nam ex
Roma.6. illo latere, cum lancea percuſſum eſſet, ſanguis & aqua profluxit, quo ſacramento deletum eſt
Ephe.4. peccatum mundi, in quo & baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, dicente Apoſtolo. Quia quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus. Ergo vnum eſt oſtium, vnum baptiſma, per quod in introitu in illud dei templum, quo cum admiſſus fuerit, tum demū aſcendere

dere licet, vel à primo in medium, vel à medio in tertium, prout delectauerit quenque aſcenſus virtutum, vel celſitudo meritorum. Aliqua quæ planiora ſunt percurrimus, vt difficilioribus atque vtilioribus immoremur.

Quomodo in domo erant laquearia prima poſt triginta cubitos, ſecunda poſt ſexaginta, tertia poſt C. & X X. & quomodo myſticè intelligendum ſit: Et vidi in domo altitudinem *per circuitum, & cætera.* CAPVT XXIIII.

ET vidi in domo altitudinem per circuitum, fundata latera, ad menſuram calami ſex cubitorum ſpacio. Et latitudinem per parietem lateris forinſecus quinque cubitorum, & interior domus in lateribus domus.) Latera iſta eiuſmodi intelligenda ſunt, de qualibus ſcriptura libri Regum in deſcriptione templi Salomonis dicit. Texit quoque domum laquearibus cedrinis. 3. Reg. 6. Porrò laquearia ſunt tabulata quæ ſuppoſita trabibus affiguntur clauis, decoremque picturę ſuę ſolent aſpectantibus præmonſtrare mirandum. Terna autem erant in templo laquearia, prima videlicet poſt triginta cubitos a pauimento, ſecunda poſt cubitos ſexaginta contra ſummitatem porticuum, tertia poſt cubitos centumuiginti in ſummitate totius domus. Non enim in Paleſtina, ſicut nec in Aegypto culmina in tectis habentur, ſed plana potius tecta domorum, ad ſedendum videlicet, vel deambulandum apta conſtruuntur. Vnde dicit in Euangelio dominus. Et quod in aure auditis, prædicabitur in tectis. Luce 12. Cæterùm ſpiritualiter, & nos templum hoc per fidem ingreſſi, videmus altitudinem per circuitum fundata latera, ad menſuram calami ſex cubitorum ſpacio, & latitudinem per parietem lateris forinſecus quinque cubitorum. Quæ ſunt hęc in altitudine, & per circuitum latera, niſi alta & perfecta quæ in templo illo dominici hominis recondita ſunt intelligentiæ ſpiritualis arcana? Vnde bene ad menſuram calami ſex cubitorum dicuntur fundata, quia iuxta menſuram, quam vnicuique prophetarum ſiue apoſtolorum diuiſit deus, firmiter & ſtabili fide ſunt omnia conſcripta. Porrò forinſecus latitudo quinque cubitorum, qui numerus carnalibus propter quinque corporis ſenſus magis competit, literalis ſiue hiſtoria ſcripturarum eſt mediocritas, quæ ardua cœleſtium myſteria ſpectare non valentibus per diſcretionem eſt proponenda. Interior domus, in lateribus domus, de quibus ſupra diximus, Euangelica propriè doctrina eſt, quam & præcipuè in hoc templo altitudinem videmus ad menſuram calami ſex cubitorum, itemque ad menſuram quinque cubitorum, vt ſicut iam dictum eſt, & magis perfecti, qui per ſenarium, & mediocres qui per quinarium diſcernendi ſignificantur, nnmerum habeant quo vtiliter leuent internorum aciem oculorum. (Et inter gazophylacia latitudinem viginti cubitorum in circuitu domus vndique.) Subauditur vidi. Gazophylacia hæc theſauros omnes ſapientiæ & ſcientiæ, qui in hoc templo, id eſt, in Chriſto ſunt abſconditi, latitudo autem inter hæc cubitorum viginti, qui numerus binarius eſt in decenis, ſuperexcellentiorem viam ſignificat geminæ charitatis, dei & proximi, ſine qua nihil cætera chariſmata prodeſſe Apoſtolus aſſerit. 1. Cor. 13.

Ex eo quòd templum humani corporis deus maieſtatis ſibimet condiderit, quis nobis fructus acceſſerit, ſecundum id quod ait: Et ædificium quod erat ſeparatum, *& cætera.* CAPVT XXV.

EX eo quòd ſecundum propheticam viſionem, deus maieſtatis, templum ſibimet humani corporis condidit, quis nobis fructus acceſſit? Quis niſi, quod Apoſtolus ait:, in ipſo complacuit omnem plenitudinem habitare, & per eum reconciliare omnia in ipſum, pacificans per ſanguinem crucis eius, ſiue quæ in terris ſiue quæ in cœlis ſunt? Sequitur ergo. (Et ędificium quod erat ſeparatum, verſumq; ad viam reſpicientem ad mare latitudinis L X X. cubitorum. Paries autem ædificij quinq; cubitorum latitudinis per circuitum, & longitudo eius X C. cubitorum. Et menſus eſt domum longitudine C. cubitorum, & quod ſeparatum erat ædificium, & paries eius longitudinis C. cubitorum.) Et ædificium, inquit, quod erat ſeparatum. Quod illud ædificinm? Nimirum beata ſanctorum ſocietas angelorũ, quos inter & nos grandis erat ſeparatio, grande diſsidium. Idcirco dicitur, ędificium erat ſeparatum. Et continuò ſubiungitur. Verſumq; ad viam reſpicientem ad mare. Via reſpiciens ad mare, deus noſter Chriſtus erat, quippe qui & per prophetas ſuos prænnntiabat, quòd in plenitudine temporis dignaretur ad nos deſcendere, & in noſtro mari naufragium mortis, atque in exemplum Ionæ triduanam ſepulturam ſubire. Ad hanc viam verſum illud ædificium ſeparatum, eius nanque gratiam expectabat ſanctorum charitas angelorum à nobis ſeparatorum, expectabat, inquam, quando pacificaret, & coniungeret nos cum illis per ſanguinem ſuum. Illud ædificium L X X. latitudinis cubitos habebat, qui numerus in decenis ſeptenarius eſt, & idcirco in limite latiori latiſsimam charitatis requiem, latitudo iſta ſignificat, qua iam tunc & ſine nobis in deo ſuo ſocietas angelica requieſcebat. Attamen plurimum

Coloſſ. 1.

Coloſſ. 1.

CAP. LXI. plurimum perfectioni vel inſtructioni deerat, quia videlicet ouis centeſima perierat, dragma
Lucæ 15. decima perdita fuerat. Ait ergo. Paries autem ædificij quinq; cubitorum latitudinis per circuitum,& longitudo eius nonaginta cubitorum. Quinarius qui ſecundę vnitatis, id eſt, denarij medietas eſt, nondum plenam, nondum perfectam multiformis ſapientiæ dei notitiam ſignificat. Nam ſciebant quidem iam beati angeli, quantæ deus eſſet potentiæ, ſed nondum experimento didicerant, quantæ idem eſſet clementiæ. Iſtud perdiſcere habebant per ammirabile opus reparationis noſtræ. Vndè dicit Apoſtolus.
Ephe.3. Et illuminare omnes, quæ ſit diſpenſatio ſacramenti abſconditi à ſeculis, in deo, qui omnia creauit, vt innoteſcat principibus & poteſtatibus, in cœleſtibus per eccleſiam multiformis ſapientia dei. Ergo paries quaſi ſemiplenus, id eſt, quinq; cubitorum erat, ad integrum, quod per ſecundam vnitatem, id eſt, per denarium, intelligitur, nondum peruenerat. Sed & longitudo eius nonaginta cubitorum erat,& ad centum non peruenerat. Numerus quippe centeſima oue perdita, diminutus erat.
Lucæ 15. Sed qnid fecit ille? Menſus eſt domũ longitudine centum cubitorum,& quod ſeparatum erat ædificiũ, & parietes eius longitudinis centum cubitorum. (Latitudo autem ante faciem domus,& eius quod erat ſeparatum contra orientem, centum cubitorum.) Dimenſio iſta quadra eſt. Et eſt ſenſus. Ouem centeſimam ad ouile reportauit,& ouium ſuarum numerum ad integrum ſuppleuit, & ſicut cẽtenarius numerus quadratus eſt, decies enim decem, centum efficiunt, ita ſuum ouile magna quondam parte mutilatum, totum reformauit, atque repleuit, quaſi per quadrum.

De eo quod ait: Et menſus eſt longitudinem ædificij, & cætera, quid per ea ſignificetur. CAPVT XXVI.

ET menſus eſt longitudinem ædificij contra faciem eius, quod erat ſeparatum ad dorſum,& hecthecas ex vtraque parte centum cubitorum, & templum interius, & veſtibula atrij, limina,& feneſtras obliquas, & hecthecas in circuitu per tres partes, contra vniuſcuiuſq; limen, ſtratumque ligno per gyrum in circuitu. A terra autem, vſque ad feneſtras, & feneſtræ clauſæ ſuper oſtia,& vſque ad domum interiorem,& forinſecus per omnem parietem in circuitu intrinſecus, & forinſecus ad menſuras & fabrefacta Cherubin & palmæ, & palma inter Cherubin & Cherub.)
Lucæ 15. Vbi prædictum templum ædificatum, imo & Iudaica impietate ſolutum, diuina in triduo potentia reſuſcitatum eſt, continuò quod ſeparatum erat ædificium perfectum, & de nonaginta in centum cubitos prouectum eſt, id eſt, beata ſocietas angelorum dragmæ decimæ quæ perdita fuerat, & ouis centeſimæ quæ perierat, inuentione redintegrata eſt. Omnes quippe qui Chriſti gratiam expectauerant electi ab origine mundi, tunc apertis eiuſdem ædificij portis introierunt, & pro inuentione ouis, quam paſtor pius proprijs reportabat humeris, totum illud exhilaratum ouile ouium cœleſtium, gaudiumque fuit commune amicorum congratulantium. Sed erat adhuc locus, nec enim totus ex illis qui aduentum huius gratiæ præceſſerant, completus erat præfinitus ab initio electornm numerus. Ergo menſus eſt, inquit, longitudinem ædificij ad dorſum.
Ephe.4. Quid eſt ad dorſum, niſi poſt diſceſſum ſuum? Denique poſtquam diſceſsit venerabilis iſte vir, menſus eſt longitudinem centum cubitorum, longitudinem ædificij contra faciem eius, quod erat ſeparatum, id eſt, poſtquam in cœlum aſcendit, dedit dona hominibus plena largitate, quaſi centenaria perfectione, propter eos qui adhuc erant inimici non credendo, vel non cognoſcendo Chriſtum filium dei. Veſtibula atrij, limina, feneſtræ obliquæ,& hecthecæ, id eſt, eminentia ex vtraque parte, diuerſa ſignificant miniſteria ſanctorum apoſtolo-
Ephe.4. rum, prophetarum, Euangeliſtarum, doctorum, atque paſtorum, quos poſuit vel dedit ad conſummationem ſanctorum in opus miniſterij, in ædificationem corporis Chriſti, id eſt, eccleſiæ, quæ & ipſa eſt templum dei, quod & hic dicitur templum interius, quod ad dorſum, id eſt, poſt aſcenſum ſuum (vt iam diximus) menſus eſt hic ſæpedictus vir. Hecthecas autem Romæ appellant ſolaria de cœnaculorum parietibus eminentia, ſiue menia ab eo qui primus inuenit. Cælata erant omnia vel fabrefacta, à pauimento vſque ad feneſtras, & feneſtræ clauſæ, & cætera. Nihil enim abſque ratione & menſura, in dei templo à deo factum eſt, à pauimento vſq; ad feneſtras, id eſt, ab infimo electo vſque ad prædicatores clariſsimos, per quos domui dei veritatis infulſit claritas. Quid autem eſt, quòd clauſæ quoque feneſtræ, cælatæ dicuntur, aut fabrefactæ? Nimirum illud quod hodie per totum mundũ mirando gaudemus,& gaudendo miramur, quia poſtquam morte interueniente, clauſa ſunt ora beatorum apoſtolorum Chriſti, per quos velut feneſtras, illnminatus eſt mundus, dum adhuc paterent, adhuc & vocis officio, ſcilicet in prædicatione fungerentur, poſtquàm clauſæ ſunt illæ feneſtræ, pulchrius atque ſplendidius celatæ atq; fabricatæ ſunt, celatura virtutum, fabricatura miraculorum. Ibi Cherubin & palmæ, id eſt, quam in ſcriptis eorum quotidie ſcrutamur multitudo ſcientiæ, & quas in geſtis eorum veneramur, non incruentæ martyrij victoriæ. Ibi facies hominis iuxta palmam ex hac parte, & facies leonis iuxta palmam ex alia parte, tota enim eorum doctrina hęc duo nobis cathegorizat, quia qui primo aduen-

mo, aduentu ſuo venit nobis vt homo manſuetus, in multitudine miſericordiæ, ſecundo aduentu venturus eſt tanquam leo terribilis in magna iudicij fortitudine.

Quòd ait: Hæc eſt menſura coram domino, videlicet altare ligneum, ſignificans crucis myſterium, & corporis ac ſanguinis ſacramentum, & quid altitudo eius trium cubitorum, quid ſignificet longitudo eius duorum cubitorum. CAPVT XXVII.

ALtaris lignei trium cubitorum altitudo eſt, & longitudo eius duorum cubitorum, & anguli eius, & longitudo eius, & parietes eius lignei. Et locutus eſt ad me. Hæc eſt menſa coram domino.) Nimirum & hoc ad dorſum vir ille menſus eſt. Altare quippe ligneum, myſterium crucis, myſterium vel ſacramentum paſsionis Chriſti eſt. Cùm veniſſet hora eius vt tranſiret ex hoc mundo ad patrem, in ipſo tranſitu reſpiciens ad dorſum, id eſt, ad nos, qui credituri eramus, poſt eundem ipſum tranſitum, menſus eſt altare ligneum, id eſt, iam dictum crucis vel paſsionis ſuæ ſacramentum, ſubſtantiam panis & vini accipiens in manibus ſuis, dicensq́; poſt benedictionem. Hoc eſt corpus meum. Hic eſt ſanguis meus. Altaris huius altitudo trium cubitorum, longitudo duorum cubitorum eſt. Altitudo trium cubitorum fides eſt ſanctæ trinitatis, ſine qua nuſquam eſt altare dei. Longitudo duorum cubitorum extenſio geminæ dilectionis, dei & proximi, ſine qua nihil dignum deo poteſt offerri, qua plurimú indiget quiſquis ad hoc altare hoſtiam viuam ſacrificaturus accedit. Anguli eius, longitudo eius, & parietes eius lignei, totum quippe altaris Chriſti ſacramentú de ligno conſtant viuificæ crucis, quia totius ſacrificij ſumma eſt paſsio eius, qui pro omni mundo ſemetipſum ſuper lignum crucis ſacrificauit, & hæc eſt, inquit, menſa coram domino, ſubauditur, ſola & vnica, nam Iudaici menſa ſacrificij iam non eſt coram domino. Ne offeratis, inquit, vltra ſacrificium fruſtra. Incenſum abominatio eſt mihi. Item: Nunquid manducabo carnes taurorum aut ſanguinem hircorum potabo? ſubauditur, non. Sed quid? Immola deo ſacrificium laudis, & multa his ſimilia.

Iohan. 13. Matth. 26. Mar. 14. Luce 22. 1 Cor. 11. Matth. 22. Eſaie 1.

Quid in templo vel ſanctuario duo oſtia, & quid ex vtraque parte bina ſignificent oſtiola. CAPVT XXVIII.

ET duo oſtia erant in templo, & in ſanctuario. Et in duobus oſtijs ex vtraque parte bina erant oſtiola, quæ in ſe inuicem plicabantur, bina enim oſtia erant ex vtraque parte oſtiorú.) Duo templi & ſanctuarij oſtia, duo ſunt teſtamenta, quorú & ædituus eſt ipſe, cuius eſt templum, ſanctus & verus, qui habet clauem Dauid, qui aperit & nemo claudit, claudit & nemo aperit. In his duobus oſtijs ex vtraque parte bina ſunt oſtiola quæ in ſe inuicem plicantur, quòd iuxta literam perſpicuum eſt. Solent enim in maioribus triclinijs bina ſibi hærere oſtia atq; coniungi, vt maior introitus nequaquam duobus & ingentibus, ſed & quatuor claudatur minoribus vel aperiatur foribus. Iuxta ſenſum ſpiritualem bina erant ex vtraq; parte oſtiola quæ in ſe inuicem plicabantur, vt & in hiſtoria ſpiritus habeas intelligentiam, & in tropologia hiſtoriæ veritatem. Quorum vtrunque altero indiget, & ſi vnum defuerit, perfecta caret ſcientia. (Et celata erant in ipſis oſtijs templi Cherubin & ſculpturæ palmarum, ſicut & in parietibus quoque expreſſa erant. Quàm ob rem erant groſsiora ligna in veſtibuli fronte forinſecus.) Celata, inquit, erant in ipſis oſtijs Cherubin & ſculpturæ palmarum. Quid enim ſacra vtriuſque teſtamenti ſcriptura, niſi ſcientiæ multitudinem, & victoriæ continet inſignia? Ex illa deum cognoſcimus, quem ſcire ſummæ eſt vertex ſcientię, ex illa ſumimus arma, quibus vtendo non aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principatus & poteſtates & aduerſus mundi rectores tenebrarum harum, contra ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus, feliciter cum palma iuſtitiæ queamus ad coronam victoriæ peruenire. Vndè & groſsiora, inquit, ligna erant in veſtibulo portæ forinſecus, vt & firmitatem haberent, & celaturam poſſent recipere. Pulchreq́ue iuxta intelligentiam ſpiritualem firmiora & cælata ſunt oſtia, vt & firmitatem habeant & pulchritudinem, ne quis ad ſancta ſanctorum ſimilis Ozię poſſet irrumpere, & ſibi ſacerdotium vendicare.

Apoc. 3. Ephe. 6.

Quòd eccleſia gentium nihil minus habuerit, & quòd Iudæi & Græci deus nullam diſtinctionem fecerit. Et hoc rectè intelligi in eo quod ait: In facie longitudinis centum cubitos oſtij, & cætera. CAPVT XXIX.

ET eduxit me in atrium exterius per viam ducentem ad aquilonem, & induxit me in Gazophylacium, quòd erat contra ſeparatum ædificium, & contra ædem vergentem ad aquilonem. In facie longitudinis centum cubitos oſtij aquilonis, & latitudinis quinquaginta cubitos contra viginti cubitos atrij interioris, & contra pauimentum ſtratum lapide atrij exterioris, vbi erat porticus iuncta porticui triplici.) Has maximè partes ille vir ad dorſum menſus eſt. Hæc eſt enim eccleſia de gentibus, cuius hic menſuræ deſcribuntur, quæ ſub aquilone iacens frigida, nullum ca-

CAP. XLII.

CA. XLII. lum caloris aut luminis diuini acceperat beneficium. Poſtquam vir ille, qui in cœlum aſcendit,
quaſi ad dorſum eius acceſsit, cuius faciem, id eſt, præſentiam in carne non vidit, & credendo in
Math. 9. illum iam aſſumptum Euangelicæ gratiæ menſuras cẽtenas, & quinquagenas accepit, ſicut in ty-
Luce 8. pum eius mulier illa quæ fluxum ſanguinis patiebatur, accedens retro, & tangens fimbriam ve-
ſtimenti, per fidem ſuam ſaluari meruit. Eduxit me, inquit, in atrium exterius, per viam ducen-
tem ad aquilonem, tunc videlicet, quando Iudæis, qui quaſi in meridie erant, repellentibus &
Acto. 11. blaſphemantibus, vſi ſunt apoſtoli auctoritate ſpiritus ſancti, vt dicerent. Vobis quidem oporte-
Eſaiæ 49. bat primùm loqui verbũ dei, ſed quoniam repuliſtis illud, & indignos vos iudicaſtis æternę vitę,
ecce conuertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis dominus. Poſui te in ſalutem gentibus, vt
ſis in ſalutem vſque ad extremum terræ. Sic nimirum pręcipiendo dominus induxit prophetam,
induxit apoſtolorum chorum in Gazophylacium, quod erat contra ſeparatũ ædificium, & con-
tra ædem vergentem ad aquilonem, aperuit enim illis veritatis theſaurum, vt ex ſcripturis intel-
Roma. 3. ligerent vocationem gentium, quòd non Iudæorum tantum eſſet deus, ſed & gentium, à quibus
eatenus illud ſæpe dictum cœleſte ædificium erat ſeparatum. In facie longitudinis centum cubi-
tos menſus eſt oſtij aquilonis, & latitudinis quinquaginta cubitos. Quid enim eccleſia gentium
minus habuit, vel quam Iudæi & Græci diſtinctionem deus fecit? Latitudo quinquaginta cubi-
torum, largiſsima eſt remiſsio peccatorum, pro qua decertans Apoſtolus, quòd ex fide ſit, non
ex operibus legis, illud maximum in teſtimonium adduxit, quòd Abraham non ex circunciſio-
Roma. 2. ne, ſed ante circunciſionem per fidem iuſtificatus ſit. Longitudo cẽtum cubitorum plena & per-
fecta eſt remuneratio futurorum Græco non minus quàm Iudæo repoſita, iuxta eundem Apo-
ſtolum. Gloria enim, inquit, & honor, & pax omni operanti bonum, Iudæo primùm & Græco.
Vbi erat, inquit, porticus iuncta porticui triplici. Porticui triplici, id eſt, laquearea terna habenti.
Nam & poſtmodũ ſubdit. (Triſtega enim erant, & non habebant columnas ſicut erant columnæ
atriorum.) Aſſertio eſt fidei gẽtium, & ammiratio facilitatis eorum, quia veloces fuerunt ad cre-
dendum. Porticus erat iuncta porticui triplici, etenim triſtega erant, & cùm columnas non habe-
bant, ſicut erant columnæ atriorum, id eſt, auditus vel ſenſus eorum, citò admixtus eſt apoſtoli-
cæ fidei, & confeſsionem velociter ſuſcepit ſanctæ & indiuiduæ trinitatis, & tamen patriarchas
aut prophetas non habuerunt, quæ fuerunt columnæ Iudæorum.

*De menſuris quingentorum calamorum, per circuitum, vel ad quatuor mundi partes, quomo-
do ſcientiam ſcripturarum ſignificent, poſt reconciliationem generis huma-
ni, per Chriſtum in quatuor mundi partes diffuſam.*

CAPVT XXX.

CVmque compleſſet menſuras domus interioris, eduxit me per viam portæ quæ reſpiciebat
ad viam orientalem, & menſus eſt eam vndiq; per circuitum. Menſus eſt autem contra ven-
tum orientalem in calamo menſuræ, quingentos calamos in calamo menſuræ per circuitum. Et
menſus eſt contra ventum aquilonarem, quingentos calamos in calamo menſuræ per gyrum. Et
ad ventum auſtralem menſus eſt quingentos calamos in calamo menſuræ per circuitum. Et ad
ventum occidentalem menſus eſt quingentos calamos in calamo menſuræ, Per quatuor ventos
menſus eſt murum eius.) Quia prophetam, imò prophetæ ductorem mirabilem virum, & ſa-
pientem architectum quantum potuimus in hac viſione ſecuti, & illud, quòd per ipſum omnia
facta ſunt, & illud, quòd per ipſum omnia inſtaurata ſunt beneuola fide confeſsi ſumus, quòd
ad noſtri maximè operis pertinebat propoſitum, deinceps plura omittentes propter compen-
dium, illa tantum de hac ipſa viſione ſumemus quæ potiora ſunt. Primo dicendum iuxta litera-
lem deſcriptionem, quia hic murus ſimul duo milia calamos habebat. Sinautem calamus ſex cu-
bitorum erat, & palmi qui ſexta pars cubiti eſt, perſpicuum eſt, murum exteriorem per circui-
tum habuiſſe calamos duo milia, qui faciunt cubitos duodecim milia trecentos triginta & tres,
& trientem de duobus milibus. Prudens lector & diligens legat librum Ieſu filij Naue, & inue-
niet quomodo in ſuburbanis hæc menſura tenetur. Cæterùm, vt ad myſticum reuertamur ſen-
ſum, quid poſt diuiſiones templi atriorum ſiue ædificiorum, tanta ſignificat multiplicitas cala-
Pſalm. 75. morum, niſi illam quæ poſt incarnationem Chriſti, per ipſum facta eſt reconciliationem gene-
ris humani, & quæ per quatuor partes mundi diffuſa eſt ſcientiam ſcripturarum? Etenim prius
tantum in Iudæa notus erat deus, & illic ſacra ſcriptura quæ per calamum intelligitur in anguſto
detinebatur. Nunc autem ex quo Chriſtus in cœlum aſcendit, eccleſia eius in orientem, ſepten-
trionem, meridiem, & occidentem, quaſi quingentis dilatata eſt calamis, id eſt, multiplicem ha-
bet ſcientiam dei, & ex paucis legis & prophetarum & Euangelicorum libris, tractando atque
commentando armaria ſua mundus impleuit. Quòd autem hæc multiplicitas, duodecim milia
cum trecentis triginta tribus effecit, & inſuper trientem de duobus milibus, illud continet ſacra-
mentum, vt ſingulis apoſtolis millenus numerus deputetur, & tamen ad menſuram plenitudi-
nis Chriſti, & perfecti nemo veniat, niſi iungantur ei trecenti & trigintatres cubiti, per quos
ſanctæ

ſanctæ & indiuiduæ trinitatis myſterium demonſtratur. Præterea quingenteſimus numerus, qui
vicenus eſt quinquagenario, quòd ad remiſsionem pertineat omnium peccatorum, non ſolum
vetus ſcriptura, ſed & ſaluatoris in Euangelio verba demonſtrant, dicentis: Duo debitores erant Lucæ 7.
cuidam fœneratori, vnus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta. Non habentibus
illis vndè redderent, donauit vtriſque. Et murus diuidit inter ſanctuarium, & vulgi locum. Ex
quo intelligimus, omnem ſupra templi deſcriptionem ſacerdotum qui ſunt filij Sadoch miniſte-
rijs delegatam, hunc enim numerum qui tanto ſpatio dilatetur, & vniuerſa circumeat, ſeparare
ſanctuarium & vulgi locum.

*Quòd ait: Vidi viſionem ſecundum ſpeciem quam videram, quando venit vt diſper-
deret, & cætera.* CAPVT XXXI.

ET duxit me ad portam, quæ reſpiciebat ad viam orientalem, & ecce gloria dei Iſrael ingre- CA. XLIII.
diebatur per viam orientalem, & vox erat ei quaſi vox aquarum multarum, & terra ſplende-
bat à maieſtate eius. Et vidi viſionem ſecundum ſpeciem quam videram quando venit vt diſper-
deret ciuitatem, & ſpecies ſecundum aſpectum quem videram iuxta fluuium Chobar, & cecidit
ſuper faciem meam.) Ordo tandem fidei neceſſarius hic perfectus eſt, dum poſt cunctas diuiſio-
nes ſuperiora longè repetens, & vidi, inquit, viſionem ſecundum ſpeciem quam videram quan-
do venit vt diſperderet ciuitatem, & ſpecies ſecundum adſpectum quem videram iuxta fluuium
Chobar, ſubauditur anno quinto. Itemq́ue; anno ſexto tranſmigrationis regis Ioachim. Quinam
ille aſpectus, vel quæ illæ ſpecies fuerunt? Nimirum aſpectus hominis, aſpectus leonis, aſpectus
vituli, aſpectus aquilæ volantis. Aſpectibus vel ſpeciebus illis vera humanitas, vera paſsio, reſur- Roma. 10.
rectio quoque & aſcenſio ſignificabatur Chriſti filij dei, quæ omnia corde credere ad iuſtitiam,
& ore confiteri oportet ad ſalutem. Sed hæc quidem Euangelica doctrina eſt, & familiarius par-
uulis quaſi lactis alimonia dulcis auditu, & ſalubris animæ guſtu eſt. Veruntamen ad perfectio- Iohan. 1.
nem fidei necdum ſatis eſt, niſi poſt lactis poculum proficiendo ad ſolidum perueniat cibum, vt
credat & confiteatur, quia in principio erat verbum & verbum erat apud deum, & deus erat ver-
bum, & omnia per ipſum facta ſunt, & iſto illud poſterius eſſe, quòd prius capere potuit, ſcilicet
quia verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis, & ſecundum illas facies hominis, vituli, leo-
nis, atque aquilæ volantis, videndam nobis gloriam ſuam præbuit. Rectè igitur prioribus pro-
phetiæ ſuæ annis, illud accepit vel ſcripſit, quòd commodius capere poſſunt paruuli, & tandem
in hac extrema viſione pro exercitatione perfectiores habens ſenſus accepit, vel perfectos ha-
bentibus ſenſus ſcripſit, quid antea facies illas Chriſtus dei filius fuerit, & tunc demum cadit ſu-
per faciem ſuam, videlicet perfecta adoratione verus adorator adorans in ſpiritu & veritate.

*De eo quod ait: Et conuertit me ad viam portæ ſanctuarij, &c. quòd per hæc in iſto quoque
virginalem partum viſio prophetica deſignet.* CAPVT XXXII.

VEruntamen quantumuis fodiendo in altum de occulto viſionis huius theſauro necdũ cun-
cta protulimus quæcunq; de Chriſto deo & domino noſtro credere vel confiteri Chriſtia-
na veritate compellimur. Necdum enim illud vſquàm conſulta litera nobis reſpondit, quòd per
maximè ſplendet in omni pulchritudine catholicæ confeſsionis, quòd illa facies hominis quam
ſępe dixit, de virgine matre concepta & ædita ſit. Sequamur ergo & iuxta veſtigia ſanctorum pa-
trum, qui hæc loca ſcrutati ſunt, nos quoque ſcrutantes audiamus atq; intelligentes gaudeamus
inueniſſe nos, quòd non fuerit oblitus iſte propheta ſanctus confiteri ſicut à ſpiritu ſancto do-
ctus erat, venerandum virginalis vteri partum. Ait poſt aliqua. (Et conuertit me ad viam portæ CAP.
ſanctuarij exterioris, quæ reſpiciebat ad orientem, & erat clauſa. Et dixit dominus ad me. Porta XLIIII.
hæc clauſa erit, non aperietur, & vir non tranſibit per eam, quoniam dominus deus Iſrael ingreſſus
eſt per eam, eritq́ue clauſa principi. Princeps ipſe ſedebit in ea, vt comedat panem coram domi-
no, per viam veſtibuli portæ ingredietur, & per viam eius egredietur.) Hæc profectò cùm dicit,
congrua ſub imagine doctum ſe aſſerit, quòd homo ille qui deus erat per vterum virginis in hũc
mundum introierit. Conuertit me, inquit, ad viam portæ ſanctuarij exterioris. Porta ſanctuarij
quæ eſt, niſi virgo, per quam primo patuit ianua ſanctuarij exterioris, ſanctuarij cœleſtis, quòd
erat extra nos, extra quòd eramus nos? Porrò via portę huius ſeries eſt generationis, quę in Euan Matth. 1.
gelio texitur ab Abraham vſq; ad Ioſeph virum ipſius, de qua natus eſt Ieſus, qui vocatur Chri-
ſtus. Hæc porta reſpiciens ad orientem, & verum in ſemetipſa ſuſcipiens iuſtitiæ ſolem, quòd ve-
raciter credimus & confitemur, erat clauſa. Nec enim vt conciperet aut pareret, vir illam aperue-
rat. Et dixit dominus ad me, Porta hæc clauſa erit, ſubauditur, quòd nunc eſt. Clauſa eſt dum
concipit, dum pariet nihilominus clauſa erit. Non aperietur, & vir non tranſibit per eam. Cauſa
ante partum, clauſa erit & poſt partum. Ex eo enim tempore quo angelus loquebatur. Spiritus

CAP. ſanctus ſuperueniet in te,& virtus altiſsimi obumbrabit tibi, quòd autem naſcetur ex te ſanctum,
XLIIII. vocabitur filius dei. Et quando natus eſt, virgo permanſit æterna, ad confundendos eos, qui ar-
Luce 1. bitrantur, eam poſt natiuitatem ſaluatoris habuiſſe de Ioſeph filios, ex occaſione fratrum eius,
qui vocantur in Euangelio. Pulchrè cum dixiſſet: Et vir non tranſibit per eam, continuò ſubiun-
xit, Quoniam dominus deus Iſrael ingreſſus eſt per eam. Ac ſi diceret. Non mireris quòd vir
non tranſibit per eam, & tamen pariet filium, quoniam filius quem pariet, dominus deus eſt Iſ-
rael. Si is quem parit homo tantum, & non deus eſſet, neceſſe erat vt ante partum, imò & ante
conceptum vir per eam tranſiret, nunc autem dominus deus Iſrael eſt, qui aliundè veniens in-
greſſus in hunc mundum per eam, & idcirco non mirum, quòd talis filius portam clauſam, id eſt,
matrem ſuam ſeruare potuit incorruptam. Eritque clauſa principi, id eſt, ad opus vel ad hono-
Philip 2. rem principis. Princeps iſte magni principatus, qui eſt in forma dei, ipſe ſedebit in ea, ipſe ſemet-
ipſum humiliabit formam ſerui accipiens, vt comedat panem coram domino, id eſt, vt obediat
Iohan. 4. deo patri ſuo, quòd eſt illi panem comedere, teſtante ipſo, cum dicit: Meus cibus eſt, vt faciam
voluntatem patris mei. Per viam veſtibuli portę ingredietur, & per viam eius egredietur. Notan-
da diligenter diſtinctio ingreſſus atque egreſſus principis huius. Denique nos omnes, qui portis
apertis, id eſt, membris corruptis naſcimur, per quàm viam traduce inſerente ingredimur, per
ipſam & egredimur, vndè & ignobiles, nimiumq; plebei ſumus. Iſte autem princeps nobilis per
viam, inquit, veſtibuli portæ ingredietur, id eſt, per ſidem credulæ virginis concipietur, vt per
viam non iam veſtibuli portæ, ſed per viam eius egredietur, id eſt, per integra virginalia, vera de
carne caro, verus de matre homo naſcetur.

Quomodo legitima quædam ad correctionem præuaricatorum legis edicat auctoritate domini, hæc & hæc dicentis emiſſa, & pro ipſo numero ſeptenario ſpiritualis intelligenda ſit legiſlatio.

CAPVT XXXIII.

POſt hæc iam legitima quædam ſequuntur, ad correctionem præuaricatorum legis, & de qui-
bus ſermo ſic incipit, (Et adduxit me per viam portæ aquilonis in conſpectu domus, & vidi,
& ecce impleuit gloria domini domum domini, & cecidi in faciem meam. Et dixit ad me domi-
nus. Fili hominis, pone cor tuum, & vide oculis tuis, & auribus tuis audi omnia quæ ego loquor
ad te de vniuerſis ceremonijs domus domini, & de cunctis legibus eius, & pones cor tuum in vijs
templi, per omnes exitus ſanctuarij.) Hoc modo ingreſſus, nouam legiſlationem, quaſi oblitera-
ta iam lege Moyſi ſuperducit, ſepties emiſſa auctoritate dicentis domini dei. Hæc dicit dominus
deus. Sufficiant vobis omnia ſcelera veſtra domus Iſrael, eo quòd inducitis filios alienos incir-
CAP. XLV. cuncisos corde, & incircunciſos carne, vt ſint in ſanctuario meo. Hæc dicit dominus deus. Om-
nis alienigena incircunciſus corde, & incircunciſus carne non ingredietur ſanctuarium meum,
omnis filius alienus, qui eſt in medio filiorum Iſrael. Hæc dicit dominus deus. Sufficiat vobis
principes Iſrael: Iniquitatem & rapinas intermittite, iudicium & iuſtitiam facite, ſeparate confi-
nia veſtra à populo meo, ait dominus: Hæc dicit dominus deus. In primo menſe in vna menſis,
ſumes vitulum de armento immaculatum, & expiabis ſanctuarium. Hæc dicit dominus deus:
CA. XLVI. Porta atrij interioris, quæ reſpicit ad orientem, erit clauſa ſex diebus, in quibus opus ſit, die au-
tem ſabbati aperietur, ſed & in die Calendarum aperietur. Hæc dicit dominus deus. Si dederit
princeps domum alicui de filijs ſuis, hæreditas eius filiorum ſuorum erit, poſsidebunt eam hære-
CAP. ditariè. Hæc dicit dominus deus. Hic eſt terminus, in quo poſsidebitis terram in duodecim tri-
XLVII. bubus Iſrael, quia Ioſeph duplicem funiculum habet. Iſta legentes, & diuinæ auctoritatis vices
interpoſitas dinumerantes, quærimus quid iſta ſibi velint, ſtatimque reſpondet iſte numerus, le-
gem ſpiritualem hic proponi ſpiritualibus, eo quòd ſeptem ſint gratiæ ſpiritus ſancti. Simul ad
Deut. 18. memoriam reducimus illud legiſlatoris Moyſi dictum. Prophetam de gente tua, & de fratribus
tuis, ſicut me, ſuſcitabit tibi dominus deus tuus, ipſum audies, ſicut me (dixit) tanquam diceret:
Sicut ego homo ſum tibi carnali populo Iſrael legiſlator vetus, ſic ille verus homo erit ſpirituali
populo legiſlator nouus. Igitur dum quærimus, quid hæc in iſto propheta legiſlatio ſibi vult,
omnia nobis reſpondent, quia princeps ille qui iuxta præcedentia lectionis per clauſam por-
tam egreditur, legem affert meliorem pro ſuo principatu, legem nouam, legem vitæ ac ſpiritus,
quæ totum hominem liberare poſsit à lege peccati ac mortis. Proinde illud quoq; nequaquam
à myſterio vacare aduertimus, quòd in initio propheta dicit, & adduxit me per viam portę aqui-
lonis. Denique iſte vir, iſte nouus legiſlator iuxta patriarchæ Iacob vaticinium, expectatio eſt
Gene. 49. gentium, quæ ad aquilonem verſæ erant, id eſt, ad diabolum, qui per frigidum deſignatur aqui-
lonem, quem per longos & vetuſtos errores ſecutæ fuerant, & ipſe Iudęis repellentibus legem
huius viri recepturę erant.

De aquis

De aquis egredientibus & deſcendentibus à latere dextro, quòd ſignificent dona procedentia de non manufacto templo corporis Christi. CAPVT XXXIIII.

NOtandum deinde, quia ſeptimo edicto terra diuiditur, dicendo. (Hic eſt terminus in quo
poſsidebitis terram)Præmiſſa vel præeunte terræ & aquarum ſanitate, vt rectè in hac diſtri-
butione terram viuentium debeamus intelligere, ſanitas terræ vndè proceſſerit hoc modo pro-
pheta deſcribit.) Et conuertit me ad portam domus, & ecce aquæ ingrediebantur ſubter limen
domus ad orientem. Facies enim domus reſpiciebat ad orientem, aquæ autem deſcendebant in
latus templi dextrum, ad meridiem altaris. Et eduxit me per viam portæ aquilonis, & conuertit
me ad viam foras portam exteriorem viam quæ reſpiciebat ad orientem, & ecce aquæ redun-
dantes à latere dextro, cùm egrederetur vir ad orientem, qui habebat funiculum in manu ſua, &
menſus mille cubitos, & tranſduxit me per aquam vſque ad talos. Ruſuſque menſus eſt mille, &
tranſduxit me per aquam vſque ad genua. Et menſus eſt mille, & tranſduxit me per aquam vſ-
que renes. Et menſus eſt mille torrentem, quem non potui pertranſire, quoniam intumuerant
aquæ profundæ torrentis, qui non potes tranſuaderi. Et dixit ad me. Certè vidiſti fili hominis.
Et eduxit me, & conuertit ad ripam torrentis. Cumque me conuertiſſem, ecce in ripa torrentis
ligna multa nimis, ex vtraque parte. Et ait ad me. Aquilæ iſtæ quæ egrediuntur ad tumulos ſa-
buli orientalis, & deſcendunt ad plana deſerti, intrabunt mare & exibunt, & ſanabuntur aquæ.)
Si ritè attendimus, mundus iſte mare mortuum erat. Ad quid autem latus templi dominici, tem- Iohan.19.
pli non manufacti lancea perſoratum eſt, & ex illo vulnere aqua cum ſanguine cucurrit, niſi tol-
leretur mors huius mundi, quo ſanarentur aquæ generis humani? Nec verò ſolummodo de cor-
pore ſiue latere viſibili aqua profluxit viſibilis pro cauſa patrandæ ſanitatis, ſed & de diuinitate
inuiſibili inuiſibilis aqua proceſsit, aqua ſapientiæ ſalutaris, aqua, id eſt, gratia ſpiritus ſancti.
Idcirco rectiſsimè dictum ſit, ecce aquę redundantes, à latere dextro, à latere diuino. Porrò illud
cautè & diligenter diſcernendum eſt, quia prius dixit, aquæ autem deſcendebant in latus templi
dextrum ad meridiem altaris, & deinde, ecce aquę redundantes à latere dextro. Cùm enim tem- Coloſſ.2.
plum iſtud templum dei proprium ſit, in quo corporaliter inhabitat omnis plenitudo diuinita-
tis, quomodo vel vndè deſcendebant illuc aquæ iſtæ quæ ſunt dona ſpiritus ſancti? Ergo nec iſte
ſermo nos obliuiſci patitur, quia deus & homo eſt vnus, idemque Chriſtus, & in ipſo natura ho-
minis accepit, quòd in Chriſto nihilominus dare poterat natura dei. Nunc videamus quo ordi-
ne, vel quanto gratiæ inundantis incremento noſtras aquas mortuas aqua iſta viua ſanauit. Prius
tamen non nos prætereat, quia cùm dixiſſet, aquæ autem deſcendebant in latus templi dextrum
ad meridiem altaris, vt deinde diceret, & ecce aquæ redundantes à latere dextro, interpoſuit di-
cens, & eduxit me per viam portæ aquilonis. Quid eſt enim, quòd ad videndam redundationem
aquarum viuentium propheta educitur, per viam portæ aquilonis frigidi, niſi quòd in nationes
effundenda erat gratia ſpiritus ſancti? Nunc reuertamur ad propoſita.

Quid ſignificet quòd aqua menſione prima ad talos: ſecunda, vſque ad genua: tertia, vſque ad renes pertingit: quarta autem, tranſiri nequit: & quid ſit omnes aquas ſanari, & piſces magnos multiplicari, & cur ſit nomen ciuitatis, dominus ibidem.

CAPVT XXXV.

ET menſus eſt mille cubitos, & tranſduxit me per aquam vſque ad talos. Mille menſoris huius
cubiti, plenitudinem ſignificant gratiæ largitoris, qui prima menſione omnia tulit peccata
mundi, per quam prophetam vſque ad talos tranſduxit. Nam per talos aqua tinctos primæ men-
ſionis, extinctio ſignificatur peccati originalis, quia pro illo deus ad ſerpentem pro muliere di-
xit. Ipſa conteret caput tuum, & tu inſidiaberis calcaneo eius. Etenim maximè pro peccato ori- Gene.3.
ginali inſidiabatur diabolus ſerpens antiquus calcaneo mulieris & ſeminis eius, id eſt, extremo
fini eius, intantum, vt ad ipſum Chriſtum dei filium venire auderet inſidiator, nihil tamen noci-
turus, ſicut ipſe teſtatur. Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Rur- Iohan.14.
ſum menſus eſt mille, & tranſduxit me per aquam vſque ad genua. Per talos ſoli apoſtoli, de qui- Eſaiæ 52.
bus propheta. Quàm pulchri, inquit, ſuper montes pedes euangelizantis pacem. Per genua vni-
uerſi ſignificantur adoratores eiuſdem Chriſti filij dei. Vſque ad hæc genua ſecundæ menſionis Iohan.20.
aqua peruenit, quando cùm dixiſſet: Accipite ſpiritum ſanctum, continuò ſubiunxit. Quorum
remiſeritis peccata, remittuntur eis. Nam de omnibus qui Chriſto genu curuant, dixit: Tertio
menſus eſt mille, & tranſduxit me, inquit, per aquam vſque ad renes. Tunc nimirum tertio men-
ſus eſt, & ſuos, quorum hic propheta typum gerit, per aquam vſque ad renes tranſduxit, quando
iam ſedens à dextris dei, ſpiritum ſanctum miſit illis, qui eatenus carnales & infirmos virtute in-
duit, fortitudine accinxit. Quarto menſurus eſt, & torrentem faciet, quem, inquit propheta, non
potui pertranſire, ſcilicet in reſurrectione, nam nec oculus videre nec auris potuit audire, ſed

CAP. I. nec in cor hominis æſtimatio eius potuit aſcendere. Tunc ad plenum aquę noſtræ ſanatæ erunt,
Eſaie 64. 1. Cor. 2. & omnis anima quocunque venerit hic torrens viuet, eruntque piſces multi ſatis, omnes videlicet electi, quos in captura piſcium C L I I I. poſt reſurrectionem ſuam dominus ſignificauit.
Iohan. 21. Veruntamen non omnes aquæ ſanabuntur. Nam & Apoſtolus loquitur. Omnes quidem reſurgemus,
1. Cor. 15. ſed non omnes immutabimur. Rectè ergo & hic ſequitur. (In littoribus autem eius & in paluſtribus non ſanabuntur, quia in ſalinas dabuntur.) Littora maris huius, atq; paluſtria, dura ſunt hominum corda, dura, inquam, velut littorea ſaxa, per incredulitatis duritiam. Itemq; paluſtria, id eſt, cœnoſa per concretam omnium vitiorum fœtulentiam. Hæc, inquam, non ſanabuntur, quia in ſalinas dabuntur, id eſt, etſi reſurgant, non reſurgent in incorruptionis ſanitatem, ſed ad æternam reſurgent mortis paſsionem. (Et ſuper torrentem orietur in ripis eius ex vtraque parte
Apoc. 22. omne lignum pomiferum per ſingulos menſes afferens primitiua.) Hæc & cætera, quia penè eadem in Apocalypſi leguntur, & nos ad alia tendentes breuitati ſtudere cupimus, iam hic finem huius lectionis facimus, virum glorioſum magnæ ciuitatis, & templi ſui menſorem, ſiue architectum, atque principem exoratum eſſe cupientes, vt prædiorum ciuitatis huiuſce quæ per quingenta & quatuor milia vndique menſus eſt, aliquam nobis tribuat portionem. Sine dubio centupla illic repoſita ſunt ſanctis, hic ſua quęlibet pro illo principe relinquentibus. Conſtat autem, quia dum terrena relinquuntur, quinque corporis ſenſus ſuis voluptatibus orbantur. Rectè igitur quingenta milia diſcriminantur, vt ſecundum numerum ſenſuum, qui hic pro ſpe futurorum refrenantur, ipſa remuneratio centenaria quinquies multiplicetur. Super omnem autem beatitudinem illud amplectendum eſt, quòd ſic tandem concluditur. (Et nomen ciuitatis ex il-
CAP. XLVIII. la die, dominus ibidem.) Quia videlicet quod nunc cognoſcimus ex parte, quòd nunc videmus
1. Cor. 13. per ſpeculum in ænigmate, tunc cognoſcemus, ſicut & cogniti ſumus, tunc videbimus facie ad faciem, videbimus ſicuti eſt, videbimus deum deorum in Sion.

FINIS COMMENTARIORVM LIBRI SECVNDI IN EZECHIELEM PROPHETAM.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN DANIELEM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER I.

De viſionibus Danielis, quomodo regnum dei peregrinantibus ſub iugo Babylonis, ciuibus ſuis pro conſolatione ſeptiformiter oſtenſum ſit. CAPVT I.

APERIENTE Chriſto, cuius in hoc opere myſteria quærimus, iam nunc Danielis volumen introſpicimus, & quamuis ſuſceptum curſum maturius finire optemus, hanc tamen ſcripturæ partem intactam præterire non ſuſtinemus. Grandi enim intus ſpectaculo detinemur. Quòd eſt illud ſpectaculum? Imaginaria regni dei contra regnum diaboli Monomachia, peregrinantibus captiuis
Daniel. 2. 3. & 4. ſub iugo Babylonico, pro cõſolatione ciuibus regni dei ſeptiformiter oſtenſa. Prima eſt forma, qua ſtatuam magnam atque terribilem nimis, lapis vnicus de monte promicans, ſine manibus confringit atque comminuit. Secunda, qua miſſos à rege tres pueros in fornacem ardentem non tangit neque contriſtat ignis, & aſpectus quarti ſimilitudo eſt filij dei. Tertia, qua rex magnus atque robuſtus, magnæ Babylonis ſuæ quam ædificaſſet mirator, voce de cœlo ruente dementatus, eiectus eſt ex hominibus, & fœnum vt bos comedit, atque ab hoc experimento confiteri compulſus eſt, quia altiſsimus in ſempiternum viuit, & regnum eius in generationem & generationem, & non eſt qui reſiſtat manui eius, & dicat ei, quare feciſti? Quarta, qua Babylonis ipſum regnum à rege deo victum eſt, datumque Mœdis & Perſis, interfecto Balthaſar Chaldæo, cui & Darius Mœdus ſucceſsit. Quinta, orator dei calumnioſos rogatores regis hominis mortalis vicit, & miſit, inquit, deus meus angelum ſuum, & concluſit ora leonum, & non nocuerunt mihi, quia coram eo iuſtitia inuenta eſt in me. Quòd pronuntians rex. Deus, inquit, Danielis, ipſe eſt deus viuens & æternus in ſecula, & regnum eius non diſsipabitur, & poteſtas eius vſque in æternum. Sexta, qua cùm pugnantibus quatuor ventis cœli, & quatuor beſtijs aſcendentibus de mari, poſt illas tandem cum nubibus cœli, quaſi filius hominis venit, & vſque ad antiquum dierum peruenit, & in conſpectu eius obtulerunt eum. Et dedit ei poteſtatem & honorem & regnum, & omnes populi tribus & linguæ ipſi ſeruiet. Septima, qua deſtruendum eſſe

peccati

peccati regnum, ſuperueniente regno iuſtitiæ dei, manifeſtius edocetur oraculo huiuſcemodi. Septuaginta hebdomades abbreuiatæ ſunt ſuper populum tuum, & ſuper vrbem ſanctam tuam, vt cõſummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iuſtitia ſempiterna, & impleatur viſio & prophetia, & vngatur ſanctus ſanctorum. Hic ergo paulisper immoremur, & quanquam nota replicantes, laudem & gloriam regis Chriſti, ſine faſtidio prædicemus.

De Nabuchodonoſor, quòd ciuitatem Hieruſalem ſemel & iterum oppugnando atque captiuando typum geſſerit diaboli inimici eccleſiæ Chriſti.

CAPVT II.

IN primis Babylonis regem, multarum gentium victorem & dominũ, tutam aut quietam pro victorijs habere gloriam, præſagia futurorum, & præſentia quoque mala ſinunt. Tenet autem typum diaboli, in eo videlicet, quòd ciuitatem Hieruſalem ſemel & iterum oppugnando conculcauit, atque captiuum ex ea duxit populum dei. Semel, inquam, quando (vt hic ſcriptum eſt) regnante Ioachim anno tertio regni eius obſedit eam, regemque Ioachim tranſtulit, partemque vaſorum domus domini aſportauit, quę & intulit in domo dei ſui, omnesque viros fortes & bellatores captiuos duxit, ſuffecto rege Sedechia qui patruus erat Ioachim. Iterum autem, quando rebellante eodem Sedechia anno IX. regni eius, venit ipſe & omnis exercitus eius in Hieruſalem, & interrupta eſt ciuitas, comprehenditque Sedechiam & oculos eius effodit, vinxitq́; eum catenis, & adduxit in Babylonem. Hieruſalem quoque deſtruxit, & domum domini ſuccendit Nabuzardan princeps exercitus ſeruus eius, & reliquam partem populi tranſtulit in Babylonem, & omnia vaſa reliqua in quibus domino miniſtrabant. Vtrobique (vt iam dictum eſt) typum diaboli tenet iſte rex Babylonis. Sic namque diabolus ciuitatem ſanctam, viuentis dei Hieruſalem cœleſtem ſemel & iterum oppugnauit. Semel quando aduerſus altiſsimum ſuperbiendo, ſocios ſuperbiæ ſuæ angelos dæmones factos, ſecum in confuſionem traxit. Iterum, quando primum hominem deceptum cum omni genere eius, in iſtam confuſionis regionem, imo duplicem corporis & animæ captiuitatem deduxit. Vnde notandum, quòd iſte Nabuchodonoſor prima tranſmigratione, tantummodo partem populi, partemq́; vaſorum tranſtulit, ſecunda verò, & reliquam partem populi, & reſidua vaſa tulit, ſed & muros Hieruſalem deſtruxit, & domum domini igne ſuccendit. Sic deniq; prima irruptione ſupernæ ciuitatis Hieruſalem partem, id eſt, quoſdam angelos perdidit; ſecunda verò non quoſdam, ſed omnes homines, quorum multitudo pro parte electorum, ſancta Hieruſalem, omnes, inquam, in vno parente perdidit, & gehennali peccati incẽdio cõflagrauit. Rectè igitur carnalis Nabuchodonoſor nequitiam quaſi pro victoria gloriam ducat, viſiones videt regni alterius, regni dei, quo ſuperueniente non modo Babylonem ſuam, ſed & totum mundum interiturum eſſe non ignoret. Sic etenim ſpiritualis Nabuchodonoſor diabolus, ſupernæ vaſtator Hieruſalem, nunquam de regno ſuo, de regno peccati & mortis ita ſecurus extitit, quin ſaluiem quodammodo ſomniaret, quod ſcire nolebat, ſcripturis atteſtantibus, quandoque ſurrecturum fore contra ſe regnum, ſed dicit in Euangelio ſuo rex magnus & ſtabilimentum regni dei. Cum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum, in pace ſunt omnia quæ poſsidet. Si autem fortior illo ſuperueniens vicerit eum, vniuerſa arma eius auferet. In pace, inquit, ſunt ea quæ poſsidet. Sic nimirum & iſte typum gerens, vt iam diximus, eiuſdem fortis, vano tumore dixit, eum iam audiſſet expoſitum quod contra ſe clamaret ſanctus & vigil. Nónne hæc eſt Babylon quam ego ædificaui in domum regni in robore fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei? Itaq; non idcirco de illo dixit, in pace ſunt ea quæ poſsidet, quòd vnquam verè ſecurus eſſe potuerit, ſed quòd tumidus eſſet latro, tumore furioſo, pacem quæ non erat falſo ſibimet arrogauit.

Marginal references: 4. Reg. 24. — 4. Reg. 25. — Eſaie 14. — Geneſ. 3. — 4. Reg. 24. — 4. Reg. 25. — Lucæ 11. — Daniel. 4.

Quæ vel qualia deſiderando Daniel, vir deſideriorum dici meruerit, proponens in corde ſuo ne pollueretur de menſa regis. CAPVT III.

POrro nunc nobis in memoriam veniat, hunc ſanctum Danielem cœleſti teſtimonio virum deſideriorum eſſe dictum. Qualium enim deſideriorum erat vir, niſi qualia conijcere poſſumus, ex reuelationibus huiuſmodi? Dicamus ergo, quia eum vnus deus, vnum ſit ſanctorũ deſiderium, duo propter illud eis deſideranda ſunt, alterum, vt auferatur peccati regnum, quod iam factum eſt, & fit per primum Chriſti aduentũ, alterum, vt inimicis dei tota inſultationis tollatur vox, quod faciendum eſt per ſecundum Chriſti aduentum. Horum deſideriorum flammam ſancto huic ſine dubio tempora illa multum adauxerant. Amabat enim deum, & neceſſe erat, vt pro illo quem amabat æmularetur contra illud inimicum regno eius, peccati regnum, cõtra inimicos regni eius peccatores homines, vt diceret illud Dauidicum. Vſquequo peccatores domine, vſquequo peccatores gloriabuntur? & his ſimilia. Videbat ſe exulem, natum in hoc mundo, Pſal. 93.

propter

CAP. L. propter originale peccatum, audiebat propter actualia peccata captiuato dei populo dicere gentes. Vbi eſt deus eorum? Hinc tyrannidem diaboli, illinc ſuperbiam aſpiciebat hominis vermis. Nimirum vtrorumq́; oderat amicitiam, quia veram ſolius dei deſiderabat gloriam. Opportunas itaque pro re & tempore conſolationis aſſecutus eſt, iuxta pręparationes, quibus cor ſuum
Pſal. 9. præparabat, dicente Pſalmiſta. Deſiderium pauperum exaudiuit dominus, præparationes cordis eorum audiuit auris tua. Præparationes huius luctuoſas, ſcriptura hæc ſtatim primo loco in-
CAP. I. dicat. (Propoſuit autem Daniel in corde ſuo, ne pollueretur de menſa regis, neque de vino potius eius, & rogauit Eunuchorum præpoſitum, ne contaminaretur.) Ac deinceps. (Pueris autem his dedit deus ſcientiam & diſciplinam in omni libro & ſapientiam. Danieli autem intelligentiam omnium viſionum & ſomniorum. Vnde quia vir deſideriorum eiuſmodi erat, & viriliter deſiderabat iudicium dei, diuino illum conſtat præſagio ſic meruiſſe nuncupari. Daniel quippe interpretatur iudicium dei.

Quòd prouidentia dei factum ſit, vt non ipſe Daniel, ſed Nabuchodonoſor ſomniauerit myſterium regni dei, & cur non ſit mirandum, quòd impio deus ſecreta ſua reuelauit. CAPVT IIII.

CAP. II. ET notanda diligenter ſtudioſa conſolatoris dei prouidentia. Nabuchodonoſor (inquit ſcriptura) ſomnium vidit, & conterritus eſt ſpiritus eius, & ſomnium fugit ab eo. Præcepit ergo rex vt conuocarentur harioli & magi & malefici & Chaldæi, vt indicarent regi ſomnia ſua, &c.) Non Daniel ipſe ſomnium vidit, ſed quod Daniel interpretaretur, Nabuchodonoſor vidit, & viſum memoria tenere non potuit. Quo enim tendebat deus, qui non ſuperbis, ſed humilibus, imò non inimicis, ſed amicis ſuis ſecreta ſua reuelare conſueuit? Nimirum vt tunc quoque captiuos ſuos
Pſal. 105. daret in miſericordias, in conſpectu eius, qui ceperat eos. Quod & factum eſt. Nam per occaſionẽ reuelationũ, primus ille rex Danielem in ſublime extulit, & munera multa & magna ei dedit, & conſtituit eum principem ſuper omnes prouincias Babylonis, & præfectum magiſtratuum ſuper cunctos Babylonis ſapientes. Daniel autem poſtulauit à rege, & conſtituit ſuper opera prouinciæ Babylonis Sidrach, Miſach & Abdenago. Ipſe autem Daniel erat in foribus regis. Nec mirandum propter hoc regem impium ad ea cœleſtibus admiſſum fuiſſe myſterijs, vt
Cap. 3. diceret. Ecce ego video viros quatuor ſolutos ambulantes in medio ignis, & nihil corruptionis in eis eſt, & ſpecies quarti ſimilis filio dei, cum & propter hoc ipſum Cyri regis Perſarum victo-
Eſaiæ 44. rias vaticinari ſpiritus ſanctus non dedignatus ſit. Qui dico Cyro, paſtor meus es, & omnem voluntatem meam complebis. Qui dico Hieruſalem, ædificaberis, & templo fundaberis. Hæc dicit
Ibid. 45. dominus Chriſto meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt ſubijciam ante facies eius gentes, & dorſa regum vertam. Ac deinceps. Et vocaui te in nomine meo, aſsimilaui te, & non cognouiſti me. Ego dominus, & non eſt amplius. Extra me non eſt deus. Accinxi te, & non cognouiſti me.
Deut. 32. Igitur quia captiuitas illa non ita vt nunc Iudæis ira conſummata, de qua Moyſes in cantico. Ignis, inquit, ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit vſque ad inferni nouiſsima, ſed paternę correptionis virga erat, nec iſtud prætereundum eſt in laudibus clementiæ dei, quòd dum corripit, dum flagellat & percutit, pariter clementiæ ſuæ ianuas aperit, in tantum vt pro beneuolentia ſua captiuis ſuis paranda, reges barbaros, homines ethnicos, alios ſecretorum ſuorum reuelationibus admittebat, alios antequam nati ſint, tuba illuſtret prophetica, futuras illis promittendo atque pronunciando victorias.

Quòd quærebatur Daniel vt periret cum ſocijs ſuis. Et de cantico: Super flumina Babylonis illic ſedimus, & cætera. quod in perſona illorum Dauid cecinit. CAPVT V.

ET egreſſa ſententia, ſapientes interficiebantur. Quærebaturque Daniel & ſocij eius vt perirent.) O dura interrogatio. Idcirco Pſalmiſta dudum ſpiritu prophetico in perſona illorum
Pſal. 136. atque ſimilium dicebat. Super flumina Babylonis illic ſedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Syon. In ſalicibus in medio eius ſuſpendimus organa noſtra. Quare illic fleuimus? Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos verba cantionũ, & qui abduxerunt nos, Hymnum cantate nobis de canticis Syon. Quomodo canticum domini cantabimus in terra aliena? Nimirum Danieli & ſocijs eius primùm pro tali cauſa fletus iſte & conquæſtio tam dolenda competebat. Denique ſacramentum viſionis, quam Nabuchodonoſor viderat verbum cantionis erat, hymnus de canticis Syon erat, canticum domini erat. At illi in terra aliena erant, non modo quòd in illa Babylone captiui, ſed & quòd in hoc mundo exules erant, à ſuperna matre ſua Hieruſalem captiuati in Adam. Quomodo ergo, inquiunt, cantabimus canticum domini in terra aliena? O rex, canticum quod interrogas, ſacramentum viſionis quod exquiris interrogatione dura, hoc inquam & cætera cœlorum ſecreta ac beatorum archangelorum cantica cantare vel ſcire hic non poſſumus, niſi paucíſsimi noſtrum prophetæ, quibus deus reuelat, non meritis ipſorum,

ipſorum, ſed ſua gratia. (Cum ergo rem indicaſſet Arioth Danieli. Daniel ingreſſus rogauit regem, vt tempus daret ſibi ad ſolutionem indicandam regi.) Etiam ſi non quæreretur occidendus ipſe & ſocij eius, tum quia vir deſideriorum (vt ſupra iam diximus) gloriam dei deſiderabat, planè præſens negotium non negligendum duceret, quo deus glorificari poterat. Dixerāt enim regi ſuo Chaldæi. Sermo enim quem tu rex quæris, grauis eſt, nec reperietur quiſquam qui indicet illum in conſpectu regis exceptis dijs, quorum non eſt cum hominibus conuerſatio. Sed etenim ò ſerui; non deorum, ſed dæmonum, quorum nulla eſt de ſacramentis cœleſtibus cum hominibus collatio, non reperietur quiſquam qui indicet ſermonem hunc, excepto vno, & vero deo, cuius cum hominibus pijs conuerſatio eſt familiaris, quemadmodum dicit, quoniam inhabitabo in illis & inambulabo. Igitur non modo, ne periret cum cæteris ſapientibus Babylonis, verùm etiam vt res proficeret ad laudem dei. (Ingreſſus in domum ſuam Daniel, Ananiæ, Miſaeli, & Azariæ ſocijs ſuis indicauit negotium, vt quærerent miſericordiam à facie dei cœli ſuper ſacramento iſto. Tunc Danieli per viſionem nocte myſterium reuelatum eſt, & Daniel benedixit deo cœli, & cætera.) Bene & in tempore tunc reuelatum eſt. Iamdudum ſic reuelare propoſuerat, ſed differendo, tempus & locum expectabat. Captiuos quippe ſuos, in ira miſericordiæ memor, iam commendare atque honeſtare intendebat. Siluit ergo, donec egreſſa ſententia, ſapientes interficerentur, vt res tanto gratior veniret, quanto maiore in periculo ſubueniret. Et vt ad ſuprà memorati quæſtionem pſalmi redeamus, quo dicitur ab iſtis pro dura interrogatione flentibus, quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena, prius rex ipſe, atque omne Babylonis regnum commotum eſt, ipſaq; commotione quaſi concurrentibus vniuerſis populis & gentibus commune auditorium paratum eſt, quatinus dum inciperent cantores iſti, datum ſibi per miſericordiam in terra aliena cantare canticum domini, ſtarent ad audiendum, non modò attenti atque beneuoli, verùm & auditores deſiderantiſſimi, collaudatores atque admiratores reuerentia pleni. Aliter ſic factum fuiſſet, ſi vltronea nimis cantatione propheticus ſpiritus ſalicibus illis cantaſſet, nimirum margaritas canticorum Syon, torua brutaque porcorum immunditia conculcaſſent.

De interpretatione ſomnij quod viderat Nabuchodonoſor, & de ſucceſſione regnorum, & quòd Chriſtus ſecundum illud ſomnium lapis comminuit omne regnum. CAPVT VI.

TV rex cogitare cœpiſti in ſtratu tuo, quid eſſet futurum poſt hæc, & qui reuelat myſteria, oſtendit tibi quæ ventura ſunt, & cætera.) Verum, inquit, eſt ſomnium. Ecce videmus quia verum eſt ſomnium, & fidelis interpretatio eius, quia ſecundum hæc per partum incorruptæ virginis ſuſcitabit deus cœli regnum, quod in æternum non diſsipabitur, & regnum eius populo alteri non dabitur, comminuit, & conſumit vniuerſa regna hæc, regnū Babyloniorum aureum, quod erat ditiſsimum, regnum Perſarum, & Mœdorum argenteum, id eſt, minus opulentum, regnum Macedonum ęreum, id eſt, multa eloquentia ſonorum, regnum Romanorum ferreum, id eſt fortiſsimum, quòd comminuit & domat omnia ferrum. Vniuerſa, inquam regna hæc comminuit hoc regnum, & ipſum ſtabit in æternum futurum de quo loquimur. Nam quomodo apoſtolus cum præmiſiſſet illud Dauidicum, Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius, futurum ait de Hebr.2. quo loquimur, nondum enim videmus illi omnia ſubiecta, eum autem qui modico quàm ange- Pſal.8. li minoratus eſt, videmus dominum Ieſum propter paſsionem mortis, gloria & honore coronatum, ita & hic præmiſſo, quod conſtantiſsimum eſt, quia lapis abciſus de monte ſine manibus, id eſt Chriſtus ſine virili complexu de virgine natus, factus eſt mons magnus, poſtquam percuſſit ſtatuam regnorum mundi huius: Dicamus quia futurum eſt, quamuis iam ex parte factum ſit id de quo loquimur. Nondum enim comminuta atq; conſumpta videmus vniuerſa regna, eum autem qui illa per primum aduentum ſuum comminuit, videmus lapidē impleuiſſe orbem terrarum. Comminuet autem omnia atque conſumet vſq; ad ſummum per ſecundum aduentum, & regnum eius ſtabit in æternum.

Quòd martyrum Chriſti præfiguratio fuerit in eo, quòd tres miſſi ſunt in caminum ignis, & ſpecies quarti, inquit, ſimilis filio dei, & quòd ille hoc videns & deum benedicens, regnum huius mundi quoad Chriſtum conuerſi ſunt typum geſſerit. CAPVT VII.

NAbuchodonoſor rex fecit ſtatuam auream altitudine cubitorum ſexaginta, latitudine cubitorum ſex, & ſtatuit eam in campo Duram prouinciæ Babylonis. Itaque Nabuchodonoſor rex miſit ad congregandos ſatrapas, magiſtratus, & iudices, duces, & tyrannos, & præfectos, omneſq; principes regionum, vt conuenirent ad dedicationem ſtatuæ, quam erexerat Nabuchodonoſor rex.) Præcedenti reuelatione ſatis demonſtratum fuerat, quia ſapientia & fortitudo domini ſunt, & ipſe mutat tempora & ætates, transfert regnum atq; conſtituit, & vniuerſa hęc vno lapide, i. ſolida Chriſti filij ſui virtute comminuit atq; conſumit. Verū ipſa comminutio ſiue con-

Margin notes: 1.Cor.6. Lucæ 16. (beside "Sed etenim ò ſerui"); Pſal.136. (beside "quo dicitur ab iſtis pro dura interrogatione"); CAP. III. (beside the opening of Chapter VII)

CAP. III. ſiue conſumptio qualis vel quanta per martyrum bella facta ſit, fiat, atque facienda ſic vſque in finem ſeculi, quis illic quæſiuit aut intellexit? Sequitur ergo ordine recto, & verè myſtico in hac viſione miranda martyrum Chriſti præfiguratio, quorum reuera fides lapis eſt. Chriſtus enim in ipſis eſt, & in ipſis Chriſtum pugnare nemo qui dubitet. Quo enim modo venerabilius illorum certamen præfigurari potuit peragendum aduerſus regnum mundi, aduerſus regnum diaboli? Nabuchodonoſor, inquit, rex fecit ſtatuam auream altitudine cubitorum ſexaginta, latitudine cubitorum ſex. Nimirum hæc eſt idololatria bruta, quam erexit rex Babylonis, rex ſpur-
1. Petri. 5. ciſsimus Nero, Romani dedecus imperij, quæ videlicet Roma, Babylon erat altera, teſtante Petro apoſtolo cum dicit. Salutat vos eccleſia, quæ eſt in Babylone collecta. Erexit inquam, non quod antea idololatria nõ fuerit, ſed quia rebellans lapidi, qui (vt ſupra dictum eſt) regna mundi percuſſerat, eandem idololatriam altius erexit, & edicta primus propoſuit, ſcribens magiſtratibus, iudicibus, ducibus, tyrannis, & præfectis, omnibusque regnorum principibus, vt conuenirent ad dedicationem ſtatutæ, vt coniurarent ad defenſionem erroris antiqui, contra nouam doctrinam fidei Chriſtianæ. Altitudo cubitorum ſexaginta, latitudo cubitorum ſex. Senarius hic in ſingulari ille in deceno limite vniuerſitatem ſignificat creaturæ, quia ſenario numero die-
Rom. 11. rum vniuerſa creata ſunt. Et ſignanter hoc vtrobiq; numero ſtatuam ſuam ille diſtendit, in quo neſciente illo ſignificabatur, quod apoſtolus dicit. Et ſeruierunt creaturæ potius quàm creatori. Quid multa? Sidrach, Miſach, & Abdenago deos non colentes regis Babylonij, & ſtatuam non adorantes quam erexit, colligati miſsi ſunt in medium camini ignis ardentis. (Et ambulabant in medio flammæ laudantes dominum, & dicentes hymnum domino. Tunc Nabuchodonoſor rex obſtupuit, & ſurrexit properè, & ait optimatibus ſuis. Nonne tres viros miſimus in medio ignis? Ecce ego video viros quatuor ſolutos ambulantes in medio ignis, & nihil corruptionis in eis eſt, & ſpecies quarti ſimilis filio dei.) Sidrach decorus meus. Miſach, qui riſus. Abdenago, ſeruiens taceo interpretatur. Item Ananias gratia domini. Azarias adiutorium domini, Miſael quæ ſalus dei interpretatur. Tres iſti tam numero quàm nominibus, tam cauſa quàm paſſionibus vniuerſos ſignificant milites atque bellatores regni dei, confeſſores trinitatis decoros, ridentes, & ſeruiendo tacentes, id eſt, vita innocuos, ſpe gaudentes, in tribulatione patientes, in quibus gratia domini, cum quibus in ipſis paſsionibus adiutorium domini, quorum eſt ſalus domini, ipſe Chriſtus, pro quo & paſsi ſunt, de quo iſte mirando intellectu, & ſpecies, inquit, quarti ſimilis filio dei. Ipſe nanque & in alio propheta dicit, martyrum ſuorum vnicæ charitati.
Rom. 12. Noli timere quia redemi te & vocaui te nomine tuo, meus es tu. Cum pertranſieris per aquas,
Eſaie 43. tecum ero, & flumina non operient te. Cum ambulaueris in igne, non combureris, & flamma non ardebit in te, quia ego dominus deus tuus ſanctus Iſrael, ſaluator tuus. Sed idem videlicet Nabuchodonoſor benedictus, inquit, deus eorum, qui miſit angelum ſuum & eruit ſeruos ſuos. Ergóne priorem ſententiam infirmat aut deſtruit angelum vocando illum, de quo prædixerat, & ſpecies quarti ſimilis filio dei? Non vtique. Nam idem qui natura eſt filius dei, officio factus eſt nobis angelus domini, angelus magni conſilij. (Contemplabantur (inquit) viros iſtos, quoniam nihil poteſtatis habuiſſet ignis in corporibus eorum, & capillus capitis eorum non eſſet
Sapien. 10. aduſtus, & ſaraballa eorum non fuiſſent immutata, & odor ignis non tranſiſſet per eos.) Hæc
Luce 21. omnia de martyribus noſtris, de teſtibus Chriſti filij dei veraciter prædicemus, quia quamdiu incorrupta atq; inuicta perſtitit in illis fides Chriſti, nulla fuit in eos poteſtas pœnarum aut mortis, nihil eis nocitum eſt, & quamlibet viſi ſint oculis inſipientium mori, non ſunt mortui, nam deo ſuo viuunt, qui dixit, & capillus de capite veſtro non peribit. Benedictus deus eorum, Sidrach videlicet, Miſach, & Abdenago, ait Nabuchodonoſor, idem ipſe qui in ignem miſerat illos, quia miſit angelum ſuum, & eruit ſeruos ſuos. (A me ergo poſitũ eſt hoc decretũ, vt omnis populus, tribus, & lingua quæcunque locuta fuerit blaſphemiam contra deum Sidrach, Miſach, & Abdenago, diſpereat, & domus eius vaſtetur.) Ecce hodie ſic dicit, ſic prædicat ipſum Romanum imperium, quod Chriſti martyres interfecit. Mirabilis verè & in malis deus, quibus ſic vtiliter nouit in bono vti. Iſte malus ſibi, & inutilis, ecce quàm bona, quàm vtilia toti mundo præſagia cecinit, & de eodem quidem foramine dulcem pariter & amaram, dulcem inquam nobis, & amaram ſibi aquam emiſit, paulo ante cadens in faciem ſuam, & adorans deum Danielis, dicensque. Verè deus veſter, deus deorum eſt, & dominus regum, & cætera, quaſi pocula fundens dulcedinis, poſtmodum dicens cultoribus eiuſdem dei & domini, amara hæc. (Et quis eſt deus qui eripiat vos de manu mea?) Nunc autem iterum dulcia. (A me ergo poſitum eſt hoc decretum, & cætera.) In qua dulcedine itidem perſeueraturus non erat. Typum quippe (vt iam dictum eſt) præferebat regni huius mundi, quod vnum idemq; per alias quidem regalis faſtigij perſonas, dulcia præconia, per alias autem amaras ructare habebat blaſphemias contra maieſtatem regni dei. Proinde ſequamur ordinem, viſuri quali tandem imagine perficienda ſignetur hic victoria eiuſdem regni dei.

Quòd Nabuchodonoſor ex hominibus eiectus eſt, & fœnum vt bos comedit, & quod in hoc præfiguratum ſit, quod apoſtolus ait: Stultam fecit deus ſapientiam huius mundi per euangelium Chriſti, & de victoria regni dei, cuius poteſtatem ille recepto ſenſu confeſſus eſt.

CAPVT VIII.

EGo Nabuchodonoſor quietus eram in domo mea, & florens in palatio meo. Somnium vidi CAP. IIII.
quod perterruit me,& cogitationes meæ in ſtratu meo , & viſiones capitis mei conturbaue-
runt me.Et per me poſitum eſt decretum, vt introducerentur in conſpectu meo cuncti ſapien-
tes Babylonis,& vt ſolutionem ſomnij indicarent mihi,&cætera.) Ecce tertio victa eſt, congre-
diens cum fortitudine dei,ſuperba infirmitas hominis regis. Dixit enim, imò reſpondit videli-
cet ad interpretationem ſomnij quam audierat contra ſe , arbor magna & fortis ſuccidenda,ra-
mis præciſis, & excuſsis denudanda folijs. Reſpondit inquam & ait. (Nonne hæc eſt Babylon
magna quam ego ædificaui domum regni in robore ſortitudinis meæ,& in gloria decoris mei?)
Tanquam diceret.Et quis ille vigil & ſanctus,cuius ad imperium ſiue clamorem,ſic & ſic ab ho-
minibus eijci poſsim ,ego robuſtus & fortis , ego glorioſus & decorus ædificator magnæ Baby-
lonis?Itaque ſemel & iterum victus iamdudum & inglorius confeſſor victoriæ cœleſtis hæc di-
cendo,tertia iam vice ceruicem erexit. Sed enim continuò durum nimis eſſe perſentit, contra
ſtimulum calcitrare,bos petulcus & indomabilis.(Cum enim adhuc eſſet ſermo in ore regis(in-
quit ſcriptura)vox de cœlo ruit.Tibi dicitur Nabuchodonoſor rex. Regnum tranſit à te, &cæ.
Eadem hora ſermo completus eſt ſuper Nabuchodonoſor.Ex hominibus eiectus eſt,& fœnum
vt bos comedit.)Hoc igitur quærimus,quam & iſta res partem ſignificet victoriæ, regis dei vi-
ctoriæ regni Chriſti filij dei , ſtatimq; illud occurrit quod apoſtolus dicit . Nonne ſtultam fecit 1.Cor.2.
deus ſapientiam huius mundi?Item.Sed quæ ſtulta ſunt mundi elegit deus,vt confundat ſapien-
tes,& infirma mundi elegit deus , vt confundat fortia. Pulchram nimirum & propriam repro-
bandæ ſapientię huius mundi imaginem,tanta,tam magni,tamq; ſuperbi regis,dementatio prę-
tulit in eo maximè quod fœnum vt bos comedit . Nam & de illo ingente ſtulto,cuius iſte typus
eſt ad beatum Iob dominus dicit . Ecce Behemoth quem feci tibi , fœnum quaſi bos comedit. Iob 40.
Quid nam eſt fœnum bouis huius pabulum,niſi multitudo carnalium,mane virentium,cito flo-
rentium,& cito nihilominus flore perdito areſcentium ? Omnis enim caro vt fœnum , & omnis Eſaie 40.
gloria eius tanquam flos fœni. Ortus eſt ſol, & exiccatum eſt fœnum , & flos eius decidit. Ergo
deſcendente ſancto & vigil ad clamorem eius,ex hominibus eiectus Nabuchodonoſor, fœnum
vt bos comedit,quia deſcendente in hunc mundum virtute & ſapientia dei Chriſto,ad prędica- 1.Cor.2.
tionem eius ſtulta facta eſt ſapientia huius mundi , ſapientia principum huius ſeculi ,& eiecta ex
hominibus diuinam rationem recipientibus,ſolummodo fœnum, id eſt,homines ſuperfluos,&
ſuper numerum pullulantes ex carnis vitio deuorare potuit. Sed ſequitur poſt hæc.(Igitur poſt
finem dierum ego Nabuchodonoſor oculos ad cœlum leuaui, & ſenſus meus redditus eſt mihi,
& altiſsimo benedixi, & cætera.) Num ergo conſequens eſt , vt exiſtimauerunt nonnulli,quos
cum ſapientes ſe eſſe putarent, verè ſtultos eccleſia dei comprobauit , quod Behemoth ille iam
dictus os ſuum brutumque pectus reſipiſcendo vel pœnitendo aperire debeat, in laudes & be-
nedictiones altiſsimi?Non vtique. Paratus eſt enim illi & angelis eius ignis æternus , ſicut habet Matth.25.
veritas euangelij.Poteſt autem longe ſanius intelligi , ſalua & permanente eadẽ veritate Chriſti,
quòd magna pars corporis eius,id eſt,multi ſapientium ſeculi, quales ſtultos fecit ſapientia dei, 1.Cor.3.
reſipuerunt & quotidie reſipiſcunt vſq; in finem ſeculi , iuxta quod & de eodem Behemoth ad
ſupra dictum beatum Iob dominus per alias ſimilitudines dicit . Concident eum amici,& diui-
dent illum negotiatores. Et cõtinuò. Nunquid implebis ait ſagenam pelle eius , aut gurguſtium Iob 40.
piſcium capite eius?Subauditur enim,vt ego,qui vocans piſcatores homines , & faciens eos fieri Matth.4.
piſcatores hominum,ſagenã meam primùm pelle eius impleo , extremos atq; infimos colligen-
do,& poſtmodum prudentes mihi aduerſarios ſubdendo, quaſi gurguſtium piſcium capite eius
impleo.Hæc pro intentione noſtra dixiſſe ſit ſatis , videlicet vt in iſto Babylonis rege tertia vice
iam victo ſignificatam intelligeremus perfectam victoriam regis cœli confitente ipſo , cum iam
tertia confeſsione dicit. (Quia poteſtas eius poteſtas ſempiterna , & regnum eius in generatio-
nem & generationem,& omnes habitatores terræ apud eum in nihilum redacti ſunt.

De euerſione Babylonis quæ facta eſt à Mœdis & Perſis, quomodo per illam ſignificetur futura in die iudicij deſtructio totius ciuitatis diaboli.

CAPVT IX.

FVturum autem eſt,vt tota deſtruatur ciuitas diaboli , & ſub cœlo pereat,quæ ciuitati dei vi-
uentis ab initio aduerſata eſt,& vſq; in finẽ ſeculi aduerſari nõ deſinit.Sequitur ergo pulchro
ſatis,quia myſtico ordine illa quæ à Mœdis & Perſis facta eſt euerſio Babylonis eius , quæ cum
rege

CAP.IIII. rege ſuo Hieruſalem illam deſtruit terrenam, in qua inuocatum eſt nomen dei viuentis, & po-
CAP. V. pulum eius captiuauit.(Balthaſar rex fecit grāde conuiuium optimatibus ſuis mille,& vnuſquiſque ſecundum ſuam ætatem bibebat.)& cætera.Ibi maximè propoſiti vel intentionis noſtræ figimus oculum,vbi.(Apparuerunt(inquit)digiti,quaſi manus hominis ſcribentis contra candelabrum in ſuperficie parietis aulæ regiæ, & rex reſpiciebat articulos manus ſcribentis. Tunc regis facies commutata eſt,& cogitationes eius perturbabant eum,& compages renum eius ſoluebantur,& genua eius ad ſe inuicem collidebantur.)Quid enim manus illa innuit? Nimirum qui per lapidem de monte ſine manibus in primo, qui proprio nomine ſuo in ſecundo, quique nomine vigilis & ſancti in tertio, idem ipſe filius dei Chriſtus per manum ſcribentem deſignatur capitulo quarto.Manus enim,id eſt,dextera patris,ſemetipſam exercet ad iudicandam impietatem Babylonis ſpiritualis, ad deſtruendum inimicum ſibi regnum mundi, ſcribens imò ſcripta iam dudum habens, quæcunque mala Babylon iſta ſanctis eius intulit. Et notandum,quòd in medio conuiuij manus illa in nocte apparuit, & iam temulentorum regis, & optimatum eius ſe-
Matth.24. curitatem viſione horribili fortiter conterruit. Sic enim repentina & improuiſa dies illa ſecuris,
Lucæ 17. & contemptoribus dei,ſuperueniet ipſo atteſtante,cùm dicit.Et ſicut factum eſt in diebus Noe,
Geneſ 17. ita erit in diebus filij hominis.Edebant & bibebant, vxores ducebant, & dabantur ad nuptias, vſque in diem qua intrauit Noe in arcam,& venit diluuium, & perdidit omnes.Igitur cum Balthaſar rex grande conuiuium feciſſet, & vnuſquiſque ſecundum ſuam biberet ætatem, cum biberet ipſe,& optimates eius,vxores & concubinæ eius, cum biberent vinum & laudauerūt deos ſuos,aureos,& argenteos,ęreos,ferreos,ligneoſque,& lapideos,in eadem hora apparuerunt digiti,quaſi manus hominis ſcribentis contra candelabrum in ſuperficie parietis, ſcribētis inquam peccatum,iudiciumque & iram ſecundum peccata ſuperbię Babylonis,quia ſecundum hęc erit, qua die filius hominis reuelabitur,& Babylon ciuitas diaboli, ciuitas confuſionis, ſanguine ſanctorum ebria meretrix,eadem eius reuelatione indicabitur.Et illius quidem Babylonis regnum numeratum atque completum,appenſum in ſtatera,atque diuiſum, datum eſt hominibus Mœdis & Perſis,huius autem Babylonis regnum nihilominus per homicidia ſingula,cæteraque ſcelera dinumeratum,atque in ſtatera iuſta appenſum, ac terribili ſententia diuiſum, dabitur non
Eſaiæ 47. hominibus,ſed dæmonibus,non Mœdis aut Perſis,ſed malignis ſpiritibus. Non Dario, ſed diabolo & angelis eius.Hoc præuidens Eſaias,dicit.Deſcende,ſede in puluere, virgo filia Babylonis,ſede in terra.Non eſt ſolium filiæ Chaldæorum, id eſt, fortium, ſcilicet malignorum ſpiri-
Ibidem. tuum,quorum rectè dicitur filia, quia ferocem illorum ſuperbiam eſt imitata. Ac deinceps.Et nunc audi hæc delicata & habitans confidenter,quæ dicis in corde tuo. Ego ſum, & præter me non eſt amplius.Non ſedebo vidua,& ignorabo ſterilitatem.Venient tibi hæc duo ſubitò in die
Apoc.18. vna,ſterilitas & viduitas, & cætera. In Apocalypſi quoque ipſe qui hic per manum ſcribentem figuratus eſt, ipſe inquam angelus qui deſcendit de cœlo habens poteſtatem magnam, cuius à gloria terra illuminata eſt,exclamat in forti voce, dicens. Cecidit cecidit Babylon magna,& facta eſt habitatio dæmoniorum, & cuſtodia omnis ſpiritus immundi, & cuſtodia omnis volucris immundæ, quia de ira fornicationis eius biberunt omnes gentes, & reges terræ cum illa fornicati ſunt.

De occiſo Balthaſar, & dato regno eius Mœdis & Perſis, quomodo per illam inuidiam quam pertulit Daniel, maior illi gloria creuerit. CAPVT X.

Eadem nocte interfectus eſt Balthaſar rex Chaldęus,& Darius Mœdus ſucceſſit in regnum, annos natus ſexagintaduos.) Hoc modo impleta eſt veritas vaticinij, quo dudum regi Na-
Daniel.2. buchodonoſor ita prædixit.Tu ergo es caput aureum,& poſt te conſurget regnum aliud minus te.Illo vaticinio iam futuri regni, beneuolentiam captiuis ſpiritus gratiæ propheticæ comparauit,amplius autem iſto quo nuperrime, id eſt eadem nocte dixit, diuiſum eſt regnum tuum,& datum eſt Mœdis & Perſis.His pręeuntibus prophetalis pręconij meritis, Daniel in conſolationem captiuorum nouo imperio charus acceptusq; eſſe potuit. Hoc ſubſequens protinus ſermo
CAP. VI. euidenter oſtendit.(Placuit(inquit) Dario, & conſtituit ſupra regnum ſatrapas centum viginti, & ſuper eos principes tres,ex quibus Daniel vnus erat,vt ſatrapæ illis redderēt rationem, & rex non ſuſtineret moleſtiam.)Verum quo regi ſapienti complacuit,eodem ſplendore ſuo vir ſplendidus ſatrapas exuſſit. Omnes in inuidiam ſui virtus emerita concitauit.) Quærebant(inquit) occaſionem,vt inuenirent Danieli ex latere regis, nullamq; cauſam & ſuſpitionem reperire potuerunt,eo quòd fidelis eſſet,& omnis culpa & ſuſpitio non inuenirentur in eo,& cętera.)Plana cunctis & patente rei ammirabilis hiſtoria literali, Chriſti domini & regis, in iſto quoq; præcone eius ſpeculamur gloriam,vt dignum eſt. Nam paſſus quidem inuidiam eſt propter temporalem terrenorum principum gratiam glorioſam, ſed ad gloriam eandem peruenerat propter veri dei gloriam per acceptam ſpiritus prophetici gratiam. Ergo paſſionis Chriſti veritatē, victoriæ Chriſti figuram in paſſione huius contemplemur,in victoria huius prædicemus.

Quomodo in eo quod in lacum miſſus eſt per inuidiam principum, & illæſus fuit, paſſionem & victoriam Chriſti, quem per inuidiam occiderunt Iudæi, ſignifi-cerit. CAPVT XI.

PRincipes & ſatrapæ quærebant occaſionem, vt inuenirent Danieli ex latere regis. Daniel cuius hoc ipſum nomen interpretatur iudicium dei, typum hoc loco præfert Chriſti filij dei, cuius nimirum eſt iudicium dei, quia pater illi iudicium omne dedit. Quis neſciat quòd ſæpe nimium occaſionem illi quæſierunt principes, ſacerdotes, & ſeniores Iudæorum, vt inuenirent illi ex latere regis? Regem quippe habebant Cæſarem, & ad inuidiam illius dicebant. Non habemus regem niſi Cæſarem. Quærebant, inquam, occaſionem illi ex latere regis, ſi quo modo dicere poſſent, regem ſe fecit, prohibuit cenſum dari Cæſari. Sed nullam, inquit, cauſam & ſuſpitionem reperire potuerunt, eo quòd fidelis eſſet, & omnis culpa & ſuſpitio non inueniretur in eo. Verè fidelis erat & verax, & iuſtitia pugnabat atque iudicabat. Dicebat enim. Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo. Attamen præualuerunt, ſententiamque extorſerunt principes iſti ab inuito rege ſuo, vt mitteretur Daniel in lacum leonum. Ex hoc idcirco propter illam occaſionem, quia Daniel orabat deum ſuum, quia non attendebat calumnioſum quod erat ſubreptum regi Perſarum atque Mœdorum decretum, quia cum redderet quæ erant regis regi, nihilominus deo curabat reddere quæ erant dei. Sic planè principes ſacerdotum perſuaſis turbis tumultuoſa vociferatione, Romanis legibus damnationem domini noſtri Ieſu Chriſti extorſerũt, non quòd omnino excuſabilem fuiſſe illum arbitremur Romani imperij miniſtrum præſidem Pilatum, tanquam verè contra voluntatem ſuam coactus fuerit, quem potius cogi voluiſſe non dubitamus, vt nullam ipſe poſthac pro iniuſtè damnato homine criminationem pateretur. Verùm quocunque miniſtro, qualicunq; ſeruiente animo, Romani poteſtatem imperij quo voluerunt inflexerunt, & innocentem Chriſtum dei filium miſerunt in lacum leonum, id eſt, interemerunt, vt deſcenderet in infernum. Sed deus meus (inquit) miſit angelũ ſuum, & concluſit ora leonum, & non nocuerunt mihi, quia coram eo iuſtitia inuenta eſt in me.) Imò huic ſaluauit brachium ſuum, quemadmodum dicit. Et ſaluauit mihi brachium meum, & indignatio mea ipſa auxiliata eſt mihi. Adeo ſaluauit illi brachiũ ſuum, concludẽs ora leonum ſpiritualium, vt ſuſcitaret eum à mortuis, ſolutis doloribus inferni, iuxta quod impoſsibile erat teneri illũ ab eo. Hoc autem rex vehementer gauiſus eſt. Quando q; enim audiuit, audiuit hoc, inquam, patienter Romanum imperium, & aduertit prudenter, quòd deus Ieſum à mortuis ſuſcitaſſet, & imperatoribus ipſis credentibus Romanus orbis vehementer gauiſus eſt. Et præcepit (inquit) Danielem educi de lacu.) Mutauit leges, conuertit edicta Romani imperij maieſtas, & eum qui cum deſcendentibus in lacum æſtimatus fuerat dominum Ieſum Chriſtum, prædicari præcepit, quòd de lacu mortis eſſet eductus, quòd reſurrexiſſet deus & homo ſemel mortuus, iam vltra in æternum immortalis Chriſtus, hoc præſenti edicto ſatis euidenter præſignatur. (Pax (inquit Darius) vobis multiplicetur. A me conſtitutum eſt decretum vt in vniuerſo imperio & regno meo tremiſcant & paueant deum Danielis. Ipſe enim eſt deus viuens & æternus in ſecula, & regnũ eius non diſſipabitur, & poteſtas eius vſque in æternum.) Qui accuſauerunt Danielem, ipſi in lacum leonum miſsi, repente conſumpti ſunt, quia reuera qui Chriſtum in morte concluſerunt, & vitam eius in lacum mortis deduxerunt, ipſi pro hoc in mortem deuenerunt, ipſi ad inferos deſcenderunt, completo Pſalmiſtæ vaticinio, dicentis: Foderunt ante faciem meam foueam, & inciderunt in eam. Item: Lacum aperuit & effodit eum, & incidit in foueam quam fecit.

[Margin: Iohan.5. Iohan.19. Lucæ 23. Matth.22. Matth.27. Marc.15. Eſaiæ 63. Act.2. Rom.6. Pſal.56. Pſal.7.]

De pugna quatuor ventorum cœli, & de eo quòd antiquus dierum ſedit, & quòd filius hominis venit in nubibus cœli, & de iudicio mundi. CAPVT XII.

ANno primo Balthaſar regis Babylonis, Daniel ſomnium vidit. Viſio autem capitis eius in cubili ſuo, & ſomnium ſcribens breui ſermone comprehendit, ſummatimque perſtringens, ait. Videbam in viſione mea nocte, & ecce quatuor venti cœli pugnabant in mari magno, & quatuor beſtiæ grandes aſcendebant de mari diuerſę inter ſe.) Magnum & euidẽs hac viſione Chriſti filij dei eiuſdemque filij hominis teſtimonium, magnum & amplum huiuſce reuelationis ſpectaculum, quo libentius nihil aſpiciant ſimplices oculi credentium, nihil dulcius audiant beneuolæ aures diligentium deum patrem antiquiſsimum, & dei patris filium, hominem quidem nouum, ſed deum nihilominus antiquum. Quatuor, inquit, venti cœli pugnabant in mari magno, & quatuor beſtiæ grandes aſcendebant. Quid beſtiæ ſignificauerint, vnus de aſsiſtentibus ſatis expoſuit. (Hæ (inquit) beſtiæ magnæ quatuor, quatuor regna conſurgent de terra.) Sed quare vẽti & quare beſtiæ? Nimirum venti propter vanitatem, beſtiæ propter ferocitatem. Vanitas vanitatum (inquit Eccleſiaſtes) & omnia vanitas. Mare magnum eſt hoc ſeculum. Quatuor venti ergo cœli in hoc mari magno pugnauerũt, quia quatuor regna ſeculi huius, ſtatus ſui breuitatem non conſiderantes, in vanum ſlauerunt, regnum Babyloniorum propter ſuperbiam & luxuriam, alas

[Margin: CAP. VII. Eccleſ.1.]

 habenti,

CAP. VII. habenti, leænæ aſsimilatum, regnum Perſarum & Mœdorum vrſo, propter ferocitatem, regnum Græcorum pardo propter leuem ſectarum varietatem, regnum Romanorum terribili atq; mirabili beſtiæ dẽtes ferreos habẽti propter inſuperabilem fortitudinem comparatum. Quid aliud hæc regna beſtialia, quàm venti fuerunt? Venti, inquam, & venti cœli fuerunt, nõ tamen cœlum poſſederunt, quòd per ſuperbiam contingere ſe putauerunt, ſed ne mare quidem diu tenere potuerunt, quòd ad horam turbauerunt atque pertranſierunt. Illis ergo cum ventoſa vanitate ſua præter lapſis. (Aſpiciebam (inquit) donec throni poſiti ſint, & antiquus dierum ſedit.) Nimirum hæc erat dulcis imago regni dei, quòd expectabat (vt ſuperius iam dictum eſt) is ipſe qui hæc vidit, ciuis cœli, peregrinus huius ſeculi, captiuus illius Babylonis, vndè & ardentior erat deſiderator regni dei, ita vt vir deſideriorũ mereretur vocari, & pro conſolatione animæ ſuæ tantas tamque mirificas videre viſiones eiuſdem regni dei. Quid enim dulcius, quid ad cõſolationem commodius, vt videret, optare, inquam, potuit? Antiquus ait dierum ſedit. At ille olim in genere humano ſedem non habebat, quia per præuaricationem primi hominis, regnum peccati & mortis in hunc mundum introierat. Ergo ſedit, id eſt, contra regni ſui perſuaſorem diabolum iudicium conſtituit. Sequitur enim. (Iudicium ſedit & libri aperti ſunt.) Hoc quidem de iudicio futuro intelligitur, quia de vltimo regni diabolici rege Antichriſto ſic præmiſſum eſt. (Conſiderabam cornua, & ecce cornu aliud paruulum ortũ eſt de medio cornũ, & tria de cornubus primis euulſa ſunt à facie eius, & ecce oculi quaſi oculi hominis erant, in cornu iſto, & os loquens ingentia.) Sed ſubinde ſequitur. (Aſpiciebam in viſione noctis, & ecce cum nubibus cœli quaſi filius hominis veniebat & vſque ad antiquum dierum peruenit, & in conſpectu eius obtulerunt eum, & dedit ei poteſtatem & honorem & regnum, & omnis populus tribus ac linguæ ipſi ſeruiẽt.) Hoc primo certè in aduentu factum eſſe, certum tenet Chriſtiana fides. Filius hominis iam vſque ad antiquum dierum peruenit, iam in conſpectu eius obtulimus eum, quicunque propter peccata noſtra oblatum eſſe credimus, & confitemur eum, & quotidie in ſancto altari oblationis eius ſacrum celebramus myſterium. Iam dedit ei poteſtatẽ, & honorem, & regnũ. Iam enim propter paſsionem mortis, gloria & honore coronauit eum, & conſtituit eum ſuper opera manuum ſuarum. Nam hoc eſt quod cùm ſurrexiſſet à mortuis, dicebat. (Hebr. 2.) Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo (Matth. 28.) & in terra. Et tunc omnes populi, tribus, & linguæ ipſi ſeruiunt, baptizati in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, ſecundum eius imperium. Quid enim ſi qui adhuc ſeruituti eius contradicunt? (Pſal. 109.) Profectò ſeruitutem debent, & ab ipſo pœnam recipient, propter ſeruilem ſuum timorem, propter ſuam ceruicoſam rebellionem. Sede, inquit, à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Et ſubinde. Dominare in medio inimicorum tuorum. Igitur quod dictum eſt. Aſpiciebam donec throni poſiti ſunt, & antiquus dierum ſedit, itemque iudicium ſedit, & libri aperti ſunt, maieſtatem quidem perſonat iudicij futuri, & aduentus ſecundi, veruntamen ita vt primi quoque aduentus nonnulla conſideratio ſit, quo idem iudicium cœpit agi, teſtante ipſo iudice, cùm dicit. (Iohan. 12.) Nunc iudicium eſt mundi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Proinde ad laudem dei, ad gloriam regni dei, quòd nunc intra nos eſt, referre libet hæc ad primum aduentum Chriſti filij dei, vt videlicet primo aduentu cœptum fateamur, quòd in ſecundo conſummandum eſt.

Quid ſint throni poſiti, quis thronus eius, flamma ignis & rotæ eius, ignis accenſus, quid fluuius igneus egrediens à facie eius, quid iudicium ſedens.

CAPVT XIII.

ASpiciebam (inquit) donec throni poſiti ſunt, & antiquus dierum ſedit. Aſpiciebam, inquam, deſiderans atque ſuſpirans deſiderio, atque ſuſpirio, quòd erat commune omnium iuſtorum, non ignorantium ſe à regno dei excidiſſe in Adam, & expectantium vt in nobis recuperaret ipſe regni ſui gloriam. Quòd & ita factum eſt. Throni poſiti ſunt, & antiquus dierum ſedit. Thronus vnus & plures throni, vna eccleſia eſt & plures ſancti, quorũ in cordibus ille antiquus dierum ſedit, deus quippe recens in illis non fuit. Thronus eius Abraham, thronus eius Dauid, thronus eius ſinguli ſancti, quorum in cordibus ille per fidem ſedit, thronis eiſdem poſitis, id eſt, longa expectatione in occurſum regni eius præparatis. Qualis ille ſedit? (Veſtimẽtum eius quaſi nix candidum, & capilli capitis eius quaſi lana munda.) Glorioſa hæc regni eius inſignia ſunt. Nix quippe remiſsionem peccatorum, lana nuditatis noſtræ operimentum ſignificat. Inde Pſalmiſta. (Pſal. 50.) Lauabis me, & ſuper niuem dealbabor. Item: (Pſal. 31.) Beati quorũ remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Thronus eius flamma ignis, rotæ eius ignis accenſus. Fluuius igneus rapidusq; egrediebatur à facie eius.) Licet ignis iræ & flamma hic intelligi poſsit vindictę futuræ, tamen quoniã fluuius igneus dulciori dignior eſt adhuc intellectu, maximè quia ſic dictũ eſt, egrediebatur à facie eius. Quid enim nõ dulce, non amabile egreditur aut procedit à facie eius? Ergo fluuius igneus nõ iniuria, non coacta ſentẽtia, dicimus ꝙ ipſe ſit ſpiritus ſanctus, de quo Pſalmiſta (Pſal. 45.) Fluminis, inquit, impetus lætificat ciuitatẽ dei. Et in Eſaia idẽ ſpiritus ſanctus. Ecce ego declino

in eos

in eos vt flumen pacis,& vt torrens inundans gloriæ gentium. Hic ſine dubio fluulus egredieba- Eſaiæ 66.
tur à facie eius, vndè procedens dicitur hic ſpiritus ſanctus. Igneus autem eſt & rapidus, quia
mentes igneas reddit, & linguas deſertas atque viuidas efficit, quòd & teſtatus eſt, & ab effectu
comprobauit, quando ſuper diſcipulos apparuit tanquam ignis,& cœperunt loqui varijs linguis.
Linguis rapidis, ita vt ſilentium illis nulla poſſet indicere poteſtas ſeculi. Extunc thronus eius, id Acto.2.
eſt, eccleſia eius flamma ignis,& rotæ euangeliorum eius ignis accenſus.(Milia milium miniſtra-
bant ei,& decies milies centena milia aſsiſtebant ei.)Hoc & de angelicis ſpiritibus rectè valet in- Apoca.5.
telligi, quorum infinita nobis milia miniſtrant, vel aſsiſtunt ei. Verùm quia de genere humano
negotium eſt, cuius ſibi milia deus in regnum dignatione ſua acquiſiuit, ſic iuuat continuari. Flu-
uio igneo rapidoq́ue egrediente à facie eius, milia milium miniſtrabant ei, & decies milies cen-
tena milia aſsiſtebant ei, id eſt, dato ſpiritu ſancto, qui ab ipſo procedit, innumerabiles homines,
qui prius non erant eius, per aquam & per eundem renati ſpiritum diſtributis ordinibus ſeruire
cœpetunt maieſtati eius, alij per actiuam miniſtrantes ei, alij per cõtemplatiuam vitam aſsiſten-
tes ei. Plures autem in actiua miniſtrant, pauciores in contemplatiua aſsiſtunt ei. Bene ergo in-
definita quantitate dictum eſt, milia milium miniſtrabant ei, definita verò, & decies milies cen-
tena milia aſsiſtebant ei. Iudicium ſedit, & libri aperti ſunt. Hoc vtriuſq; iudicij quaſi confinium
eſt, id eſt, recta vtrunq; iudicium ſignificatione contingit. Etenim iudicium iam ſedit ſicut præ- Iohan.12.
dictum eſt, vt princeps huius mundi eijceretur foras, ſedebit adhuc, vt idem princeps cum ange-
lis ſuis, idem, inquam, tanquam caput cum omni corpore ſuo meritas recipiat pœnas. Vndè ſe-
quitur. (Aſpiciebam propter vocem ſermonum grandium, quos cornu illud loquebatur. Et vidi
quoniam interſecta eſſet beſtia, & periſſet corpus eius, & traditum eſſet igni ad comburendum,
& cætera.) Item libri iam aperti ſunt, aperiente agno librum magnum, ſeptem ſigillis ſignatum, Luce 24.
aperiente illo diſcipulis ſuis ſenſum vt intelligerent ſcripturas. Aperti, inquam, ſunt libri, per pri- Iohan.9.
mum iudicium, ita tamen, vt qui non videbant viderent, & qui videbant cæci fierent, aperiendi
autem ſunt libri, libri conſcientiarum, vt iudicentur ſinguli ex his quæ ibi ſcripta ſunt.

De veniente filio hominis, quomodo vſque ad antiquum dierum peruenit, & dedit ei poteſtatem & honorem & regnum. CAPVT XIIII.

MAnifeſtè quidem hactenus conſcriptum eſt iudicium diuinum, ſed non dictum eſt, qualem
per manum ſiue perſonam ſit agitandum. Non enim iudicabit per ſemetipſum ille antiquus Iohan.5.
dierum, quia patet non iudicat quenquam. Et ſi throni huic poſiti ſunt, non conſequitur, vt ſe-
deat ad iudicandum, vt cùm veſtimento niueo ſiue candido & capite cano ad proferendam ſen-
tentiam viſibiliter atque localiter ſeſſurus expectetur iſte antiquus dierum. Itaque nondum di-
ctum eſt, quæ vel qualis factura ſit iudicium perſona. Sed quid ſequitur. (Aſpiciebam ergo in vi-
ſione noctis,& ecce cum nubibus cœli, quaſi filius hominis veniebat, & vſque ad autiquum die-
rum peruenit, & in conſpectu eius obtulerunt eum, & dedit ei poteſtatem, & honorem, & re-
gnum, & omnes populi, tribus, & linguæ ipſi ſeruient. Poteſtas eius poteſtas æterna, quæ non au-
feretur, & regnum eius quod non corrumpetur.) Igitur quod in euangelio ſuo prædicat ipſe fi- Iohan.5.
lius hominis, pater non iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio, hæc prophetica viſio
lucido ſatis defendit teſtimonio. Quæ autem cauſa vel ratio eſt, vt iudicium faciat hic potius fi-
lius hominis quàm pater, niſi quia filius hominis eſt? Sic & ipſe cum dixiſſet, & poteſtatem dedit
ei, iudicium facere, continuò quaſi quæreres quo iure, quo ordine iuſtitiæ filius iudicet magis
quàm pater, quia, inquit, filius hominis eſt. Ac ſi diceret. Quia perſona filij ſeſe operoſius impen
dit ad reparationem mundi, in tantum, vt fieret filius hominis, ſola quippe hæc perſona incarna-
ta & paſſa eſt pro ſalute mundi, rectè ergo poteſtatem habet iudicium faciendi, vt ſola iudicet
perſona, quę ſola redemit, id eſt, vt in iudicio ſola ſpectetur perſona filij, ſecundũ formam viſibi-
lem, formam ſerui, in qua ſemetipſam ſola exinaniuit. Quoniam ad alia properamus, & hæc cæ-
teraq́; à patribus doctiſsimis pertractata ſunt, iam ad ſeptimum prophetæ huius accedamus prę-
conium, quo regni dei quod expectabat edicere meruit, tempus quoque præfinitum.

Quomodo ſupputentur ſeptuaginta hebdomades, de quibus dicitur ad prophetam, ſeptuaginta hebdomades abbreuiatæ ſunt ſuper populum tuum vt conſumetur præuaricatio, & cætera, & vngatur ſanctus ſanctorum. CAPVT XV.

IN anno primo Dari filij Aſſueri de ſemine Mœdorũ, qui imperauit ſuper regnum Chaldæo-
rum (cùm inquit Daniel) loquerer & orarem & confiterer peccata mea, & peccata populi mei
Iſrael, vt proſternerem preces meas in conſpectu dei mei pro monte ſancto dei mei, ad me lo-
quente in oratione, ecce vir Gabriel, quem videram in viſione à principio, citò volans tetigit me
in tempore ſacrificij veſpertini,& docuit me,& locutus eſt mihi, dixitque Daniel, nunc egreſſus

CAP. IX. ſum vt docerem te,& intelligeres. Ab exordio precum tuarũ egreſſus eſt ſermo,ego autem veni vt indicarem tibi quia vir deſideriorum es. Tu autem animaduerte ſermonem,& intellige viſionem. Septuaginta hebdomades abbreuiatæ ſnnt ſuper populum tuum, & ſuper vrbem ſanctam tuam,vt conſummetur præuaricatio,& finem accipiat peccatum,& deleatur iniquitas,& adducatur iuſtitia ſempiterna,& impleatur viſio & prophetia,& vngatur ſanctus ſanctorum. Scito ergo, & animaduerte ab exitu ſermonis vt iterũ ædificetur Hieruſalem vſq; ad Chriſtum ducem hebdomades ſeptem, & hebdomades ſexagintaduæ erunt, & rurſum ædificabitur platea, & muri in
2.Eſdræ,2. anguſtia temporũ.) Eſdra narrante didicimus quòd Neemias cùm eſſet pincerna regis Artaxerſis,vigeſimo anno regni eius, mẽſe Niſan impetrauerit ab eo reſtaurari muros Hieruſalem, templo multo ante permittente conſtructo, ipſumq; opus (vt dictum eſt) in anguſtia temporis perfecerit adeò,ſcilicet à finitimis gentibus impugnatus, vt ſtructores ſinguli gladio renes accincti,
2.Eſdræ,4. vna manu pugnaſſe, alia murum recuperaſſe narrentur. Ab hoc ergo tempore vſque ad Chriſtum ducem hebdomades ſeptuaginta computa,hoc eſt annos duodenorum mẽſium lunarium. CCCCXC. qui ſunt anni ſolares. CCCCLXXV. Siquidem Perſæ à præfato vigeſimo anno regis Artaxerſis vſque ad mortem Darij,regnauerunt annis. CXVI.& hinc Macedones vſq; ad interitum Cleopatræ annis trecentis. Inde Romani vſqne ad ſeptimumdecimum Tyberij Cæſaris annum,monarchiam tenuerunt an nis quinquagintanouem, qui ſunt ſimul (vt diximus) anni. CCCCLXXV. & continentur circulis decemnouenalibus. XXV. Dies nouies enim viceni & quini fiunt. CCCCLXXV. Et quia ſingulis circulis emboliſmi ſeptem accreſcunt, multiplica vigintiquinq; per ſeptem. CLXXV. qui ſunt emboliſmi menſes. CCCCLXXV. annorum. Si ergo vis ſcire, quot annos lunares facere poſsint, partire centum ſeptuagintaquinque per duodecim. Duodecies deni & quaterni. CLXVIII. Quatuordecim ergo annos faciunt & remanent menſes ſeptem. Hos iunge ad ſupra ſcriptos. CCCCLXXV. vt fiunt ſimul. CCCCLXXXIX. Adde & menſes ſuperfluos ſeptem, partemq; octauidecimi anni imperij Tyberij Cæſaris quo dominus paſſus eſt,& inuenies à tempore pręfinito ad eius vſq; paſsionem, hebdomades ſeptuaginta abbreuiatas,hoc eſt,annos lunares. CCCCXC. Ad eius verò baptiſmum quando vnctus eſt ſanctus ſanctorum deſcẽdente ſuper eum ſpiritu ſancto ſicut columba, non ſolum hebdomades ſeptem & ſexaginta duas fuiſſe completas, ſed & partem iam ſeptuageſimæ hebdomadis inchoatam. (Et poſt hebdomades (inquit) ſeptuaginta duas occidetur Chriſtus,& non erit eius populus,qui eum negaturus eſt.) Non ſtatim poſt ſexaginta duas hebdomades,ſed in fine ſeptuageſimæ occiſus eſt Chriſtus, quàm ideo quantũ conijcere poſſumus,ſegregauit à cæteris, quia de hac erat plura relaturus. Nam & Chriſtus in illa crucifixus eſt, à populo perfido,non modo in paſsione, verùm continuè ex quo à Iohanne prædicari cœpit, negatus eſt. Quòd autem ſequitur. (Et ciuitatem, & ſanctuarium diſsipabit populus cum duce venturo, & finis eius vaſtitas,& poſt finem belli ſtatuta delatio.) Non ad ſeptuaginta hebdomades pertinet. Prædictum enim fuerat, quòd ipſe hebdomades ad Chriſti vſque ducatum pertingerent. Sed ſcriptura prædicto aduentu & paſsione ipſius, quid etiam poſt hanc pnpulo qui eum recipere nollet,eſſet euenturum oſtendit. Ducem enim venturum. Titum dicit, qui quadrageſimo anno dominicæ paſsionis ita cum populo Romano ciuitatem & ſanctuarium diſsipabit, vt non rema-
Luc,19. neret lapis ſuper lapidem. Verùm his per anticipationem prælibatis, mox ad exponendnm hebdomadæ quam omiſerat redijt euentum. (Confirmabit autem pactum multis hebdnmas vna.) Hoc eſt ipſa nouiſsima,in qua vel Iohannes baptiſta,vel dominus & apoſtoli pręedicando multos ad fidem conuerterunt. (Et in dimidio hebdomadis deficiet hoſtia & ſacrificium.) Dimidium hebdomadis huius ſeptuageſimæ quintuſdecimus annus Tyberij Cæſaris erat,quando inchoato Chriſti baptiſmate,hoſtiarnm purificatio fidelibus paulatim vileſcere cępit. Item quod ſequitur. (Et in templo erit abominatio deſolationis, & vſque ad conſummationem & finem perſeuerabit deſolatio.) ad ſequentia tempora reſpicit.

De oratione Danielis, quomodo ſecundum illam reſponſum ei ſit, cùm videatur oraſſe pro ſoluenda illa quæ tunc fuit captiuitate Babylonica, *& quaſi econtrariò maior enuncietur ei futura Iudæorum vaſtitas.* CAPVT XVI.

HVius prophetiæ veritatem, & hiſtoria veterum & noſtrorum hodieq́ue temporum teſtatur euentus. Verùm ſi ſolam literam ſpectes,nunquid huiuſcemodi reſponſa Danielis oratio flagitabat? Dixerat enim. (Ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus eſt ſer-
Hiere,11,29 mo Domini ad Hieremiam prophetam,vt complerentur deſolationis Hieruſalẽ ſeptuaginta anni.) Ac deinde orans (Auertatur (inquit) obſecro ira tua & furor tuus à ciuitate tua Hieruſalem & monte ſancto tuo. Propter peccata enim noſtra,& iniquitates patrũ noſtrorũ Hieruſalẽ & populus tuus in opprobrium ſunt omnibus per circuitum noſtrũ. Nunc autẽ exaudi dñe deus noſter orationẽ ſerui tui,& preces eius,& oſtẽde faciẽ tuam ſuper ſanctuariũ tuum quod deſertum eſt. Pro-

eſt. Propter temetipſum inclina deus meus aurem tuam, & audi, aperi oculos tuos, & vide deſolationem noſtram, & ciuitatem ſuper quam inuocatum eſt nomẽ tuum.) Ita ſi ſolam literam ſpectes, nihil inuenis præter illam ſeptuaginta annorum Babylonicam captiuitatem, nihil præter ciuitatis & templi manufacti cineres quod deploret aut recuperari deſideret. Verùm ſi ita erat, ſi hoc tantum in votis habebat, nunquid opportunam pro re cõſolationem accepit? Nónne potius contraria votis audiuit? Non enim dictum eſt illi, ædificabitur Hieruſalem, & templum renouabitur atq; omnis cultus ceremoniarum, ſed quod his valde contrariũ eſt, occidetur, inquit Chriſtus, & non erit eius populus, qui eum negaturus eſt, & ciuitatem & ſanctuarium diſsipabit populus cum duce venturo, & finis eius vaſtitas, & poſt finem belli ſtatuta deſolatio, & deficiet hoſtia & ſacrificium, & in templo erit abominatio deſolationis, & vſque ad conſummationem & finem perſeuerabit deſolatio. Igitur cum dicit. Ego Daniel intellexi in libris numerum annorũ, de quo factus eſt ſermo domini ad Hieremiam prophetam, vt complerentur deſolationis Hieruſalem ſeptuaginta anni, vigilanti lectori illud ſe ſpiritu prophetico intellexiſſe inſinuat, quòd hodie reuelata facie videt Chriſti eccleſia, ſcilicet captiuitatẽ illam, vnius populi Iudaici fuiſſe imaginem alterius magnæ captiuitatis, quæ vno peccante Adam, vniuerſo generi humano accidit, & illos ſeptuaginta captiuitatis annos, tempus omne ſignificaſſe, quo populus dei peregrinatur in hoc ſeculo. Quid enim magnũ erat intellexiſſe, quòd palam omnibus verba ſonabant Hieremię prophetæ? Ergo cùm dicit orans, exaudi domine deus noſter orationem ſerui tui, & preces eius, & oſtende faciem tuam ſuper ſanctuarium tuum, quòd deſertum eſt, &c. cùm, inquam, hæc dicit, ſub iſtis vocibus res maiores intendit, & ſic illam captiuitatem ſolui optat, vt pro maiore ſolicitus ſit, leniter laturus illud maius templi vel ciuitatis excidium, defectum quoq; hoſtiæ & ſacrificij, perpetuamq́; deſolationem templi abominabilis, dummodo fiat quod erat neceſſarium, vt ſcilicet conſummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iuſtitia ſempiterna, & impleatur viſio, & vngatur ſanctus ſanctorum.

De ſeptuaginta annis captiuitatis quando teſte ſcriptura ſacra completi fuerit & quomodo de illis Ioſephus ſibimet contraria ſcripſerit. CAPVT XVII.

POrrò cum captiuitas illa Iudaici populi, captiuitatẽ ſignificet peccati, quæ vniuerſo (vt dictũ eſt) generi humano accidit, conſequenter eiuſdem relaxatio captiuitatis ſaluationẽ ſignificat mundi, & vt ſecundũ verba ſcripturæ huius loquamur, typus fuit cõſummandæ præuaricationis, finiendi peccati, delendæ iniquitatis, adducendæ iuſtitiæ ſempiternæ, implendæ viſionis & prophetiæ, vngendi ſancti ſanctorũ, qui & ipſe templũ verum, templum non manufactũ, rex & fundator ciuitatis, in qua dignaretur homo naſci. Itaq; de ipſa captiuitatis relaxatione, templiq́; reędificatione, pauca dicturi, iuxta noſtri tenorem propoſiti, dicamus primo iuxta literam de ipſis ſeptuaginta annis. Cùm cœperint (inquit Hieremias) impleri in Babylone ſeptuaginta anni, viſitabo vos, & ſuſcitabo ſuper vos verbũ meum bonũ, & reducam vos ad locum iſtũ, ait dominus. Hiere. 29. Anno aũt primo Cyri regis Perſarum, ad implendũ ſermonem domini quẽ locutus fuerit per os Hieremiæ, ſuſcitauit dominus ſpiritũ Cyri regis Perſarũ, & tranſduxit vocem in vniuerſo regno ſuo, etiam per ſcripturam dicẽs. Hæc dicit Cyrus rex Perſarũ. Omnia regna terrę dedit mihi dominus deus cœli, & ipſe pręcepit mihi, vt ædificarẽ ei domũ in Hieruſulem, quæ eſt in Iudæa, &c. 1. Eſdræ 1. Impedientibus aũt Samaritis intermiſſum eſt opus vſq; ad annum Darij ſecundum. Illo anno ſeptuageſimus captiuitatis Hieruſalem annus impletus eſt, vt vult Euſebius, teſtẽ adhibens Zachariam prophetam, apud quẽ ſecundo anno Darij loquitur angelus. Domine exercituũ vſquequo tu nõ miſereberis Hieruſalem, & vrbiũ Iuda, quibus iratus es? Iſte ſeptuageſimus annus eſt. Item quarto Darij anno dicit idem propheta. Cùm ieiunaretis, & plangeretis poſt hos ſeptuaginta annos, nunquid ieiuniũ ieiunaſtis mihi? Sexto Darij anno tẽpli ædificatio cõpletur, die tertia menſis Adar, qui eſt quadrageſimusſextus annus, ex quo eius fundamenta ſub Cyro iacta ſunt. Hier. 25. 29. Euſebius. Zacha. 1. Zacha. 7. Vndè in euangelio dicunt Iudęi. Quadraginta & ſex annis ędificatum eſt templum hoc. Iohan. 2. Cœperunt autem ædificare anno ſecundo Darij, menſe ſexto, die viceſimaquarta, & anno ſexto, vt dictum eſt menſe duodecimo, die tertia compleuerunt. Ex quo apparet opus templi, & antea non parua ex parte peractum. Conſentit hic Ioſephus in antiquitatũ libro, ſcribens templum & Hieruſalem, & omnem Iudæam ſeptuaginta annis permanſiſſe deſolatam. Qui rurſus numerando reges Babylonis, ſi tamen ipſe ſic ſcripſit, & non codex fallit mendoſus, conferens annos ab euerſa Hieruſalem vſq; ad euerſionem regni Chaldæorũ colligit. Scribit enim poſt Nabuchodonoſor, qui teſte ſcriptura ſacra, vigintiquinq; poſt euerſam Hieruſalem vixit annos. Euilmerodach filiũ eius regnaſſe annis octodecim, poſt quem Egeſar filium eius X L. & huic ſucceſsiſſe Iaſordach mẽſibus nouem, atq; hoc defuncto ad Balthaſar qui Naboon nuncupatus eſt, tranſiſſe imperiũ, eiuſq; anno decimoſeptimo à Cyro & Dario regibus captã eſſe Babyloniã. Hic Darius Danielẽ prophetam aſſumens ad ſe, in Mediam duxit, & omni eum honore celebrauit. Fiunt aũt anni centum, ſuperadditis menſibus nouem ſecundũ Ioſephũ, ſi tamẽ (vt dictũ eſt) ipſe ſic ſcripſit, & nõ mendo-

& facite quoniam ego vobiſcum ſum dicit dominus exercituũ. Verbum quod pepigi vobiſcum
cum egrederemini de terra Aegypti,& ſpiritus meus erit in medio veſtrum. Nolite timere,quia
hęc dicit dominus exercituũ. Adhuc vnum modicũ eſt, & ego cõmouebo cœlum , & terram,&
mare,& aridã,& mouebo omnes gentes,& deſideratus veniet cunctis gentibus, & implebo do-
mum iſtam gloria,dicit dominus exercituũ. Meum eſt argentũ,& meũ eſt aurum dicit dominus
exercituũ. Magna erit gloria domus iſtius nouiſsimæ, plus quàm primæ, dicit dominus exerci-
tuum,& in loco iſto dabo pacẽ,dicit dominus exercituũ. (Vel hoc ſolum quod dixit, & veniet
deſideratus cunctis gentibus,auditorẽ percellere poteſt, vt dormitantes oculos aperiat, atq; de
terra in cœlum ſubleuet,nec putet de domo illa inanimata & lapidea dictũ,& implebo domum
iſtã gloria,& magna erit gloria domus iſtius nouiſsimæ plus quàm primę. Primo itaq; ſacramen-
tum cerne trinitatis. Ego inquit ſum vobiſcum , & ſpiritus meus , & verbum in quo poſui teſta-
mentum cum egrederemini de Aegypto. Quod autẽ dicit, in medio veſtrũ iuxta illud ſentien-
dum,quod in euangelio ſcriptum eſt. Medius veſtrum ſtetit,quem vos neſcitis,qui poſt me ve- Iohan. 1.
nit. Hæc ergo dicit dominus exercituum ad vos,qui videtis domũ priorem ſic eſſe quaſi non ſit.
Moui cœlum,quando de cœlo audita eſt vox mea. Vos enim vidiſtis,quòd de cœlo locutus ſim Exod. 20.
vobis. Moui terram,quando priori populo tradidi teſtamentum meum,& in auditorio meo ca-
ligo,turbo,tenebræq; cernebantur. Moui mare rubrũ,quando viam præbui populo tranſeunti.
Moui aridam ſcilicet vel Aegyptum,per plagas cultu dei vacuans, vel ſolitudinem per quã qua-
draginta annis populus circuiuit. Hæc adhuc ſemel mouebo. Tempore quippe paſsionis domi-
nicæ fugiente ſole,cœlum motum eſt,& tenebrę factę ſunt vſq; in horam nonam ſuper omnem
terram. Verè enim poſtquàm venit ille deſideratus cunctis gentibus , motæ ſunt omnes gentes,
& impleta eſt gloria domus domini,& quanto dñs diſtat à ſeruo,tanto domus iſta melior eſt cui
præeſt dominus,domo priore cui præfuit ſeruus. Illuſtrior quippe fit eccleſia , quam quondam
fuerat ſynagoga. Veruntamen propius adhuc inhærere libet ſenſui quẽ ſupra tenere incepimus.
Diximus enim prioris domus deſcriptionem.i. Babylonicã captiuitatem , & ciuitas Hieruſalem
deſtructa,& templum igne ſuccẽſum eſt,typum vniuerſalis fuiſſe captiuitatis, qua in Adam vni-
uerſitas captiua eſt generis humani,à rege Babylonis,à principe huius mũdi,à diabolo rege con
fuſionis. Dicamus ergo,imò dicentem audiamus dominum ſuper hoc. Magna erit gloria domus
iſtius nouiſsimæ plus quam primę. Quod vt fiat, veniet inquit deſideratus cunctis gentibus. Ni-
mirũ ecce videmus,ecce credimus,& confitemur humanã naturam per huius deſiderati aduentũ
ſupra primæ originis reparatam eſſe dignitatem. Si domus domini, quæ ſumus nos, igne diabo-
licæ confuſionis exuſta non fuiſſet in Adam,deus dei filius noſtram non ſuſcepiſſet naturã,gloria
& honore propter paſsionem mortis coronandam. Si deus noſtram.i. humanam,non ſuſcepiſſet
naturã,eadem natura noſtra ſupra dignitatem non aſcendiſſet angelicã. Nunc aũt tanto omnem
caro noſtra ſuperexceſsit creaturam,vt ſanctę trinitatis confitentes gloriam, hominẽ,humanam
in altitudine admirantes ſuſcipiamus naturam , dei nanq; & hominis vtrunq; in vna filij perſona
confitemur & adoramus ſubſtantiam. Igitur magna eſt gloria domus iſtius nouiſsimæ plus quam
primæ,maior quippe multo nunc eſt beatitudo congregationis noſtrę,qui tanto duce,tam glo-
rioſo congregamur principe,quàm ſi nunquã nos in primo parente conflagraſſet diabolicę flam
mæ inuidia. Iuxta hunc ſenſum quo pertinuit dicere , meum eſt argentum , & meum eſt aurum? Aggei 2.
Ad hoc vt reſpondeamus,quærimus primo,quod argentum,quod vel quale dei ſit aurum? Hinc Pſalm. 18.
iam Pſalmiſtam prædicantem audimus. Eloquia domini,eloquia caſta, argentum igne examina- Pſalm. 11.
tum. Item: Iudicia domini vera iuſtificata in ſemetipſa, deſiderabilia ſuper aurũ, & lapidem pre-
tioſum multũ. Ergo diuitias ſuas exponere volens,quibus glorioſam faceret domũ ſuam,meum
eſt inquit aurum,& meum eſt argentũ,dona ſua ſignificans,quæ daturus erat hominibus,quem-
admodum de eodem deſiderato ſcriptura loquitur . Aſcendẽs in altum captiuam duxit captiui-
tatem,dedit dona hominibus. Et iam quidem venit iſte deſideratus,ſed primo aduentu eius non Pſalm. 67.
adeo commota ſunt cœlum & terra & mare & arida, neq; apparuit adhuc,aut impleta eſt magna Ephe. 4.
domus eius gloria. Nunc (inquit Iohanoes) filij dei ſumus , & nõdum apparuit quid erimus. Sci- 1. Iohan. 3.
mus quoniam cum apparuerit,ſimiles ei erimus , quoniam videbimus eũ ſicuti eſt. Sed neq; de-
ſideratus adhuc erat cunctis gẽtibus,quippe à quibus neſciebatur. Igitur quod prę miſerat,quo-
niam ego vobiſcum ſum, verbum quod pepigi vobiſcũ , cum egrederemini de terra Aegypti,&
ſpiritus meus erit in medio veſtrũ,quibus verbis (vt iam diximus) breuiter expreſſum eſt ſacra-
mentũ trinitatis,ad primũ ſpectat aduentum huius deſiderati,per quem factũ eſt,vt ſpiritualiter
egrederemur de terra Aegypti,baptizati in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti. Hoc animad-
uerſo,iam quæſtione non indiget quod ſequitur , quia veraciter adhuc vnum modicũ eſt,& ego
inquit commouebo cœlũ,& terram,& mare,& aridam, illa videlicet commotione quæ in euan-
gelio his verbis exprimitur. Et erunt ſigna in ſole,& luna, & ſtellis,& in terris preſſura gentium, Luc. 21.
præ confuſione ſonitus maris,& fluctuum,areſcentibus hominibus, præ timore & expectatione
XXx iiij quæ

ZAC. IIII. quæ ſuperuenient vniuerſo orbi. Nam virtutes cœlorum mouebuntur. Itaque qui primo venit occultus,ſecundo adueniet aduentu manifeſtus, motis cœlo & terra, & mari, & arida, & motis cunctis gentibus, quemadmodum ibidem continuò dicitur. Et tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum poteſtate magna & maieſtate. Veniet inquam iam tūc deſideratus cunctis gentibus, id eſt, fidelibus ſuis electis, & congregatis, ex omnibus gentibus. Tunc apparebit iſtius domus gloria quæ hic promittitur, & de qua illic continuò ſequitur. His autem fieri incipientibus, reſpicite & leuate capita veſtra, quoniam appropinquat redemptio veſtra.

De prophetia Zachariæ ſub eodem tempore, quomodo dicat: Et oſtendit mihi dominus Ieſum ſacerdotem, &c. & quomodo pro Ieſu Chriſto deus pater increpauerit ſatan. CAPVT XX.

POſt hunc, videlicet Aggæum paulo iunior, id eſt, duobus menſibus tardius prophetare incipiens, Zacharias filius Barachiæ ſecundum nomē ſuum memor domini, & ſecundum nomen paternum benedictus domini, dum & ipſe cum Aggæo, quod interpretatur feſtiuitas magna ſpe & fide in dominum, ciuitatem Hieruſalē extrui perſuadet, vel rege prohibēte, vel gentibus, hoc
ZAC. III. modo memor eſt domini Ieſu ſacerdotis magni. (Et oſtendit mihi dominus Ieſum ſacerdotem magnum ſtātem coram angelo domini, & ſathan ſtabat à dextris eius, vt aduerſaretur ei. Et dixit dominus ad ſatan. Increpet dominus in te ſathan, & increpet dominus in te, qui elegit Hieruſalem, &c.) Quomodo Hebræi locum illum ediſſerant, nō magni pendentes, quoniam omnis Iudæorum ſenſus caro eſt, qui ſoli literę carnaliter inhęret. Ieſum hic proprio nomine deſignatum intelligimus, id eſt ſaluatorem noſtrum. Ipſe eſt enim, quem antequā veniret, multi iuſti & pro-
Lucæ 10. phetæ, quorum hic Zacharias vnus eſt, videre deſiderauerunt, & non viderunt. Attamen aliqua ſub imagine vidiſſe, imò pręuidiſſe multum fuit. Ergo lętabundus hic dicit. Et oſtendit mihi Ieſum ſacerdotem magnum videlicet prophetica oſtenſione, quomodo ſanctis prophetis peccata ſua vel populi lugentibus pro conſolatione magna ſolitus eſt illum deus oſtendere. Nō ſuffecerat dixiſſe ſacerdotem, niſi addidiſſet magnum, quia videlicet non de pluribus ſacerdotibus, qui morte prohibentur permanere, ſed ſuper omnes eſt ſempiternum habens ſacerdotium, eo quod
Pſal. 109. manet in ęternum, ad quē dictum eſt. Tu es ſacerdos in ęternū ſecūdum ordinē Melchiſedech. Stantem quoq; dixit, i. ſtabili gradu conſiſtentem, imò vultui dei pro nobis aſsiſtentē, & paratū illi ad obediendum vſq; ad mortem coram angelo domini, i. ſecundū beneplacitum verbi plena diuinitate corporaliter in ſe inhabitantis, quod eſt angelus magni cōſilij, nō quod aliter & aliter ſit, aut duas perſonas recipiamus in filio, ſed quod idē atq; vnus Chriſtus Ieſus, vt deus ſuſceptæ
Iohan. 14. humanitati imperet atque vt homo diuinitati verbi ſibimet vniti obtemperet. Et ſathan ſtabat à dextris eius vt aduerſaretur ei, ſubauditur, ſed non præualuit. Venit enim, inquit, princeps mundi huius, & in me nō habet quicquam. Eo vſq; venit & ſtetit, atq; aduerſatus eſt ei, donec faceret
Philip. 2. eum interimi, ſed hoc totū eſt à dextris eius, i. ad profectum glorię eius. Nam propter hoc deus, & ſathan increpauit, & illum exaltauit, dando illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen. Increpauit inquam illum vnus deus pater & filius & ſpiritus ſanctus. Quapropter ſic pulchrè dictū eſt, Et dixit dominus ad ſathan. Dominus de domino dixit, & vtiq; pro domino ſacerdote magno dixit. Quid autem increpando ſathan pro domino filio fecit dominus pater, dominus ſpiritus
Iohan. 12. ſanctus? Eiecit illū foras, iuxta illud. Nunc iudiciū eſt mundi, nūc princeps huius mundi eijcietur foras. Increpando quippe illum dominus, qui elegit Hieruſalem, per paſsionem Chriſti eiecit eum foras tanquam hoſtem, imò latronē de regno ſuo, tanquam adulterum de cubiculo ſuo. Hieruſalem quippe intellectualis illa ciuitas dei & ſponſa eſt, quam ſathan velut latro deprædatus fuerat, velut adulter in primo homine per ſerpentem cōmaculauerat. (Nunquid ait non iſte eſt torris erutus ex igne?) Tanquam diceret ſathan. Quo iure dominus me increpet? Quo iure
Act. 2. foras eijciat? Impuriſsime ſathan, nunquid non iſte ad quem venire, cui aduerſari auſus es, mortuus cum peccatum non feciſſet, ad inferna deſcendit, & velut ſi torris eruatur ex igne, ita ſemet ipſum excuſsit ſolutis doloribus inferni, iuxta quod impoſsibile erat illum ab eo teneri.

Quomodo Ieſus indutus erat veſtibus ſordidis, non ſuit ſordibus, ſed alienis, & quomodo ablata ſunt ab eo veſtimenta ſordida, & cidaris munda ſuper caput eius poſita. CAPVT XXI.

ET Ieſus erat indutus veſtibus ſordidis, & ſtabat ante faciem angeli. Qui reſpondit & ait ad eos qui ſtabant coram ſe, dicens. Auferte veſtimēta ſordida ab eo. Et dixit ad eum. Ecce abſtuli à te iniquitatem tuam, & indui te mutatorijs. Et dixit. Ponite cidarim mundā ſuper caput eius. Et poſuerunt cidarim mundam ſuper caput eius, & induerūt eum mutatorijs.) Quomodo hic Ieſus erat indutus ſordidis veſtibus? Eo nimirū modo, iuxta quē & alius propheta loquitur.
Eſa. 53. Et aſcendit ſicut virgultum coram eo, & ſicut radix de terra ſitienti. Non eſt ei ſpecies neq; decor. Et vidimus eū, & nō erat aſpectus, & conſiderauimus eum deſpectū & nouiſsimū virorum,

viruru dolorum,& ſcientiam infirmitatem. Verè languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros
ipſe portauit. Et nos putauimus eum quaſi leproſum & percuſſum à deo & humiliatum,& cæte-
ra. Talis itaq;,id eſt,ſordidis indutus veſtibus, ſtabat Ieſus ante faciem angeli, ſcilicet in agonia
paſsionis. Vbi angelum vſitato vocabulo accipimus,nihil impedit,imò & magis placet,iuxta ve- Lucæ 22.
ritatem euangelij. Cum enim factus in agonia prolixius oraret, & fieret ſudor eius ſicut guttæ
ſanguinis decurrentis in terram, quod erat ſine dubio indutum eſt ſordidis veſtimentis infirmi-
tatis,apparuit illi angelus de cœlo confortans eum. Nec mirum. Nam minuiſti eum(inquit Pſal- Pſalm. 8.
miſta)paulo minus ab angelis,videlicet in eo quòd ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipi- Philip. 2.
ens. Sed auferte inquit veſtimenta ſordida ab eo. Dixerat hoc angelus in perſona dei, ſubiun-
gens etiam,ponite cidarim mundam ſuper caput eius. Dicamus autem nos quia iam factum eſt,
quia per paſsionem mortis veſtimenta ſordida Ieſus ſacerdos magnus depoſuit, id eſt,conditio-
nem mortalitatis exuit cum peccatis & iniquitatibus omnium noſtrum, quas in ſe ſuſcepit,reſur
gendo autem à mortuis indutus eſt mutatorijs,& poſita eſt,cidaris munda ſuper caput eius. Vn- Roma. 6.
de & cum Pſalmiſta canimus. Gloria & honore coronaſti eum. Et cum apoſtolo. Chriſtus reſur- Pſalm. 8.
gens ex mortuis,iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur.

De eo quod dicitur: Ecce ego adducam ſeruum meum orientem, & cætera.

CAPVT XXII.

CAeterùm & quotidie ſordida magni ſacerdotis huius veſtimenta tolluntur, & ipſe mutato-
rijs induitur,quotieſcunq; corporis eius,quod eſt eccleſia,peccata lauantur,ſuperductis iu-
ſtitiæ operibus,iuxta hanc verò rationem quod ille caput,& eccleſia corpus, ille inquam caput,
& nos membra ſumus,quod hactenus de hoc ſacerdote magno dicebatur,de capite intellexeri-
mus,quæ poſt hæc dicūtur,de corpore intelligamus. (Audi Ieſu ſacerdos magne, tu & amici tui Zacha. 3.
qui tecum habitant coram te,quia viri portendentes ſunt. Ecce enim ego adducā ſeruum meum
orientem,quia ecce lapis quem dedi coram Ieſu, ſuper lapidem vnum ſeptē oculi ſunt.) Et poſt
aliqua. (Et educet lapidem primarium,& exæquabit gratiam gratiæ eius.) Audi, inquit, Ieſu ſa-
cerdos magne,imò audi eccleſia, corpus Ieſu ſacerdotis magni, genus regale & ſacerdotale,&
audiant amici,qui habitāt coram te,id eſt,apoſtoli & prophetæ verè amici, parati videlicet pro-
pter te animas ponere,& idcirco habitantes coram te, vt pugnent moriendo, moriantur pro te
pugnando,vndè & viri portendentes,id eſt, magnorum exemplorum auctores, vel magni futu-
rorum præcones ſunt. Ecce enim ego adducam ſeruum meum orientem,id eſt,Chriſtum fili-
um meum,ſeruum meum ſecundum ſuſceptam ſerui formam orientem,id eſt, Chriſtum ſecun-
dum ſempiternæ diuinitatis lumen. Quia ecce lapis quem dedi coram Ieſu,ſuper lapidem vnum
ſeptem oculi ſunt. Nimirum inde dixi orientem,quia ſeptem oculis totū illuminat orbem. Nam
ipſe qui ſeruus propter aſſumptam hominis naturam, ipſe oriens propter ſeptiformem diuinita-
tis plenitudinem corporaliter in ſe habitantem, ipſe lapis propter myſterij cauſam præſentem,
id eſt,propter ciuitatis vel templi cœleſtis ædificationem, cuius in typum ciuitas illa ædificari
incipiebat,cum iſtam propheta videret viſionem. Quæ cum ita ſint, perſpicuum eſt, cur deinde Zacha. 4.
dicat,& educet lapidem primarium. Etenim nos quotquot ſuperædificamur, lapides viui dici-
mur,hic autem non ſolum lapis viuus,ſed lapis quoque dicitur primarius, ob cauſam hanc,quia
ſeptem oculis eſt perlucidus, & qui homo fieret vt nobis in fundamento ſupponeretur, idem in
principio erat deus. Sequitur autē. (Exæquabit gratiam gratiæ eius.) Num ergo æquales illi eri-
mus? Non vtiq;,quia nos adoptiui,ipſe autem naturalis dei filius. Nec ſic dictum eſt,& exæqua-
bit gratiam naturæ eius,ſed exequabit gratiam gratię eius,vt ex Iſrael credentes,& gentium po-
pulus æqualem gratiam,& par accipiant munus. Nam iſti ſunt parietes,quos in ſe vno coniungit
hic lapis angularis,lapis primarius.

De candelabro, de quo idem. Ecce inquit candelabrum aureum totum, & cætera, lucernæ eius ſuper illud, quòd ſit Chriſtus, & quid ſint duæ oliuæ, vna à dextris, & vna à ſiniſtris eius.

CAPVT XXIII.

ET dixit ad me. Quid tu vides? Et dixi. Vidi, & ecce candelabrū aureum totū, & lampas eius CAP. IIII.
ſuper caput ipſius,& ſeptem lucernæ eius ſuper illud,& ſeptem infuſoria lucernis,quæ erant
ſuper caput illius,& duę oliuę ſuper illud,vna à dextris lampadis,& vna à ſiniſtris eius.) Qui pau
lò ante per lapidem ſeptem oculorū,ipſe nūc per candelabrum figuratur aureum,totum ſeptem
lucernarum,ſcilicet Chriſtus,qui ſeptem ſpiritibus lucens,vniuerſam illuminat eccleſiæ ſuæ do-
mum. De iſto candelabro plenius in Exodo diximus, vbi cum totidem lucernis ſuis à domino Exod. 25.
per Moyſen fieri imperatur. Idcirco nunc ad alia properantes, duas tantum oliuas quæ ſunt ſu-
per illud,vna à dextris lampadis,& vna à ſiniſtris eius,agnoſcere cupimus. Has quippe alij Moy-
ſen & Heliam, qui cum domino loquebantur in monte, id eſt, legem & prophetas, paſsionem
eius con-

CAP. XII. eius concorditer prædicantes, alij legem & euangeliũ interpretantur, vt in dextera euangelium ſit, in ſiniſtra lex. Ergo non longè quidem ab hoc ſenſu progredientes, manifeſtius tamē oliuam vtranque diſcernere cupimus, quibus hinc & inde ſtantibus tantum tamq; lucidũ candelabrum, Coloſſ.1. ſiue candelabri lampas, ritè condecoretur. Apoſtolus de iſto cādelabro, id eſt, Chriſto, ad Coloſſenſes ſcribens, ita loquitur. Qui eſt imago dei inuiſibilis, primogenitus omnis creaturæ, quoniam in ipſo condita ſunt vniuerſa in cœlis & in terra, viſibilia & inuiſibilia, ſiue throni, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates, omnia per ipſum & in ipſo creata ſunt, & ipſe eſt ante omnes, & omnia in ipſo conſtant. Quiſquis hæc de illo fideliter ſentit, profectò oliuam vberem ſtantem intuetur à dextris candelabri ſiue lampadis, quia veraciter propter bonitatē ſuam deus pater per verbum ſuum bonum, hæc omnia creauit. Sequitur apoſtolus continuò & dicit. Et ipſe eſt caput corporis eccleſię, qui eſt principium primogenitus ex mortuis vt ſit ipſe in omnibus primatum tenens, quia in ipſo complàcuit omnem plenitudinem habitare, & per eum reconciliare omnia in ipſo pacificans per ſanguinem crucis eius, ſiue quæ in cœlis, ſiue quæ in terris ſunt. Quiſquis itidem hæc de illo non ingrata fide ſapit, nimirum oliuam ſpecioſam a ſiniſtris proſpicit, à ſiniſtris inquam, quia peracta ſunt hæc in aduerſitate tribulationis propter beneuolentiam charitatis, qua patri obediens miſerię noſtrę condeſcendit. Coram tanto tantæ claritatis candelabro quomodo ſubſiſteret mons magnus, id eſt, princeps tenebrarũ? Increpatur ergo repentina inuectione, vt transferat & mittat ſe in mare. Quis tu mons magne coram Zorobabel in planum? Zorobabel quippe & ipſe Chriſtum ſignificat, ducē magnum, ortum ſecundum carnem in hac Babylone. Nam & ille ſic dictus eſt, eo quòd ortus fuiſſet in Babylone.

Quòd ait: Exulta ſatis filia Syon, Ecce rex tuus veniet tibi iuſtus.

CAPVT XXIIII.

CAP. IX. EXulta ſatis filia Syon, iubila filia Hieruſalem, ecce rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluator, ipſe pauper, & aſcendens ſuper aſinam & ſuper pullum filium aſinæ. Et diſperdam quadrigam ex Ephraim, & equum de Hieruſalem, & diſsipabitur arcus belli, & loquetur pacē gentibus. Et poteſtas eius à mari vſq; ad mare, & à fluminibus vſq; ad fines terræ. Tu quoque in ſanguine teſta-Daniel.7. menti tui eduxiſti vinctos tuos de lacu in quo non eſt aqua.) Quod Danieli oſtenſum eſt, poſt aurum & argentum, ęs quoq; & ferrũ, itemq; poſt quatuor beſtias grandes aſcendentes de mari, quæ ſunt quatuor regna mundi, ipſum poſt eadem regna ſuperbi huius ſeculi, iſte quoq; præ-Zacha.6. dicat regnum dei, regnum humilitatis Chriſti. Supra nanque dixerat. Et conuerſus ſum & leuaui oculos meos & vidi, & ecce quatuor quadrigæ egredientes de medio duorum montium, & montes, montes ærei. In quadriga prima equi rufi, & in quadriga ſecunda equi nigri, & in quadriga tertia equi albi, & in quadriga quarta equi varij fortes. Deniq; hæc erant illa quatuor regna mundi egredientia quaſi de medio duorum montium, qui erant ærei, id eſt, inſuperabilia atq; fortiſsima, & quæ vt putabatur nulla poſſent vetuſtate conſumi. In quadriga prima equi rufi erant cruenti & ſanguinarij, & Babylonica captiuitate & crudelitate terribiles. In quadriga ſecunda equi nigri, regnum Mœdorum atq; Perſarum, quod bigæ ſedens & egrediens per Aſſueri regis edictum mortem omnium Iudæorum triſti nuncio præferebat. In quadriga tertia, equi albi Macedones, ſub quorum rege Antiocho Machabæorum victoriam legimus. In quadriga quarta equi varij fortes, ſcimus enim Romanorum reges alios in gentem Iudæam eſſe clementes, vt Caium Cæſarem Auguſtum, & Claudium, alios perſecutores atque terribiles, vt Caium Caligulam, Neronem, Veſpaſianum, & Adrianum. Nunc autem annuncians regnum dei cum Pſal.19. dixiſſet, ecce rex tuus venit tibi iuſtus & ſaluator, continuò ſubiunxit. Ipſe pauper & aſcendens ſuper aſinum, & ſuper pullum filium aſinæ. Tanquam diceret. Hi in curribus, & hi in equis, hic Matth.21. autem in nomine domini benedictus veniet nobis. Nam & cum iuxta literalem huius prophetię ſenſum, ſedens ſuper pullum aſinæ ingrediens venirent in ciuitatem Hieruſalem regnum accepturus, id eſt, per paſsionem ſuam ad ſeipſum omnia tracturus, turbæ conclamabant illi. Oſanna benedictus qui venit in nomine domini, benedictum regnum quod venit patris noſtri Dauid. Cuius regni effectus vel officium in quo ſit, ſubdendo manifeſtat. Tu quoq; in ſanguine teſtamenti tui, emiſiſti vinctos tuos de lacu in quo non eſt aqua. Quod ita intelligitur. In ſanguine paſsionis tuæ eos qui vincti in carcere tenebantur inferni, in quo non eſt vlla miſericordia, tua clementia liberaſti. Protinus ad ipſos gratulabundus per apoſtrophen dicit.) Conuertemini ad munitiones vincti ſpei.) Et eſt ſenſus. Qui nunc vincti eſtis, qui ſolutionem vinculorũ in Chriſti ſperatis aduentu, conuertemini ad munitionem, quam non aliam debemus accipere, niſi habitationem paradiſi, in quam primus cum domino latro ingreſſus eſt.

Quid ſit domus Dauid, & quæ Hieruſalem, de qua dicit: Et effundam ſuper domum Dauid, & cætera.

CAPVT XXV.

CAP. XII. ET effundam ſuper domum Dauid, & ſuper habitatores Hieruſalē ſpiritũ gratiæ & precum, & aſpicient ad me quem confixerunt. Et plangent eum quaſi vnigenitum, & dolebunt ſuper eum, vt

eum,vt doleri ſolet in morte primogeniti.)Ac deinceps. (In illa die erit fons patẽs domus Da- CAP. XIII.
uid,& habitantibus Hieruſalem in ablutionem peccetoris & menſtruatæ.) Hic ſpiritus gretiæ & hic fons domus Deuid,ille ſpiritus & ille aqua eſt,de que ſcripturarum omnium ſacrarum ſaluator noſter in euangelio loquutur. Amen amen dico vobis, niſi quis renatus fuerit ex equa & ſpi- Iohan 3.
ritu ſanctõ,nõ poteſt introire in regnum dei.Porrò Hieruſalem, ſuper quam effunditur hic ſpiritus,ipſe eſt menſtrueta,cuius in eblutionem patens factus eſt iſte fons domus Deuid, id eſt,la- Iohan.19.
tus lancea apertum eſt filij dei filij Dauid, vndè hæc aqua lauacri ſalutaris, cum ſacro fluxit ſanguine noſtræ redemptionis. Et ne ſolam illam quę de gentibus eſt eccleſiã quis putet menſtruetam debere intelligi propter idololatriæ ſordes, quibus polluta fuit, vnus ex illis prioris populi electis Eſaias propheta ſanctus dicit. Et facti ſumus vt immundi nos omnes, quaſi pannus men- Eſaie 64.
ſtruatæ vniuerſę iuſtitię noſtrę. Igitur vniuerſe eccleſie, à primo vſque ad vltimum electum, ipſa eſt Hieruſalem, edhuc eo tempore quando prophetæ iſta loquebantur, menſtrueta, id eſt, peccati originalis ſanguine polluta, non aliter ſancto ſanctorum deo ciuitas eut regnum futura, niſi effunderet dominus ſuper illam ſpiritum gratiæ, & precum, id eſt, ſpiritum remiſsionis peccatorum, niſi in eblutionem eius patens fieret fons domus Deuid, id eſt, niſi fuſo de latere crucifixi ſaluatoris ſanguine cum aqua conditum fuiſſet baptiſmi ſalutare ſecramentum. Et quidem prius eſt ad fontis viſibile ſacramentum accedere, & tunc demum accipere ſpiritum in remiſsionem peccetorum, ſed quia ſpiritus idem eblutionis eiuſdem erbiter eſt, & tota de illo fontis viſibilis vtilitas pendet rectè prius dictum eſt, effundam ſpiritum gratiæ & precum, & deinde erit fons petens domus Dauid. Non ergo nouum aliquid dixit ipſe verus Dauid, ſed cum veridicis huius & cæterarum ſcripturarum teſtimonijs locutus eſt, niſi quis renetus fuerit ex aque & ſpiritu ſancto, non poteſt introire in regnum dei. Porrò quia Hieruſalem illa terrena, ſpiritum vel fontem iſtum non eret recepture. Idcirco (in die illa (inquit) megnus erit plenctus in Hieruſalem,)& cętera. Planctus ille inceptus obſidione Romana vſq; in finem perſeuerat, quemadmodum Moy- Deut.32.
ſes in cantico. Ignis, inquir, ſuccenſus eſt in furore meo, & erdebit vſque ed inferni nouiſsime. Et notandum, imò mirabile quod ita dixit, & plangent eum quaſi vnigenitum, & dolebunt ſuper eum, vt doleri ſolet in morte primogeniti. Quid enim? O Iudæi, Chriſtus dei filius vobis non complacuit, quia talis erat, quia taliter venit, quia ſic & ſic operetus eſt, quia ſic & ſic locutus eſt. Nullo modo vobis complacuit, animo veſtro non conuenit, elium vultis, alium expectatis. At ille, ſcilicet deus pater, qui iſtum miſit filium, alterum non habet. Iſte filius primogenitus etque vnigenitus illi eſt. Alterum, inquam, non habet, primus illi & nouiſsimus eſt, alium non mittet. Quid ergo facietis deſolati? Nimirum vt ait ipſe. (Tunc aſpicietis ed eum quem confixiſtis.) Vt inquam ait, nunc ſpiritus eius graui veritate vera grauitete? Plangetis ſuper eum quaſi ſuper vnigenitum, & dolebitis ſuper eum vt doleri ſolet in morte primogeniti.) Quia vobis mortuus eſt hic primogenitus, quia vobis vos occidiſtis vnigenitum, poſt hac ſaluatorem neque hunc habituri, neq; elium, quia hic ſolus eſt, hic primogenitus, hic vnigenitus eſt.

De prophetia qua dictum eſt: Ecce ego mitto angelum meum, & cætera, quòd & hic à templo ſumpta parabola de nouo templo, & nouo Chriſti ſacerdotio vaticinetur.

CAPVT XXVI.

POſt Zachariam Malachias vltimus in ordine duodecim prophetarum, quem ipſum Hebræi Mala. III.
Ezdram ſecerdotem fuiſſe autumant, ite dicit. (Ecce ego mittem angelum meum, & præparebit viam ante faciem meem, & ſtatim veniet ed templum ſuum dominator quẽ vos quęritis, & angelus teſtamenti quem vos vultis. Ecce venit dicit dominus. Et quis ſtabit ed videndum eum? Ipſe enim queſi ignis conflans, & queſi herba fullonum. Et ſedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui. Et colebit eos quaſi aurum, & quaſi argentum, & erunt domino offerentes ſacrificia in iuſtitia, & cætere.) Et hic à templo quod tunc reædificabatur, parabola de nouo templo & nouo Chriſti ſacerdotio vaticinatur. Nã de illius templi reprobandis cultibus paulò ante hæc ſic loquitur. Ecce ego proijciam vobis brachium, & diſperdem ſuper vultum veſtrum ſtercus ſolennitetum veſtrarum. Item. Non eſt mihi voluntas in vobis, dicit dominus exercituum, & munus nõ ſuſcipiam de manu veſtra. Ab ortu enim ſolis vſq; ad occeſum, megnum eſt nomen meum in gentibus, dicit dominus exercituum, & vos polluiſtis illud. Ergo ecce venit, fiue & ſtetim veniet ed templum ſuum, id eſſe intelligimus, veniet ad eccleſiam ſuam ad ſanctum ſpiritus ſancti ſenctuarium, incorruptæ virginis vterum, vt exinde ſibi ædificaret templum verum, iuxta quod & elie ſcriptura dicit. Sapientia ædificeuit ſibi domum. Et ipſe in euangelio dominator dominus, & hic ipſe angelus teſtamenti. Soluite, inquit, templum hoc, & poſt triduũ excitebo illud, dicens de templo corporis ſui. Hoc ita factum eſt, & iam venit. Cæterùm ò Iudęi Prouer.9.
qui dicitis, vltimo tempore venturus eſt, nondum venit, quomodo vos rerum exitus non do- Iohan.2.
cet veritatem? Quod enim templum ſuum dominator inueniet? Nam vſque ad fundamenta deſtructum eſt. Aut ſi ab alio extruendum eſt antequam Chriſtus adueniat quid Chriſtus eorum

amplius

Mala, III. amplius ſacturus eſt, cum ab alio reſtituta ſint omnia? Igitur iam venit dominator dominus
quem vos quæritis,& angelus teſtamenti quem vos vultis,ſed non talis qualem quęritis,non ta-
lis venit qualem vultis.Quæritis enim dominatorem vrbium, & terreni ſceptrigerum imperij,
largitorem auri & argenti, qui per mille annorum ſeculorum ſatisfaciat cupiditatibus veſtris &
luxurijs.At ille non talis eſt, neque ad hoc venire debuit, ſed ad hoc vt quaſi ignis conflans,&
quaſi herba fullonum ſederet conflans & emundaret argentum, & purgaret filios Leui, quod
iam fecit, & facere non deſinit vſque ad finem ſeculi. Sedet enim à dextris dei, de cætero iam
igneus & immortalis dominus iudicij,nec mora,poſtquam illuc aſcendit,miſit ignem ſuum,mi-
ſit velut ignem ſpiritum ſanctum,& emundauit atque purgauit filios Leui,id eſt, apoſtolos ſuos
ſucceſſores legitimos ſacerdotij ſui,& colauit eos quaſi aurum, videlicet liquefactos amore ſuo,
Cant.5. quo ineffabiliter inflammati ſunt,ita vt veraciter quiſque illorum dicere poſſet. Anima mea li-
quefacta eſt, vt dilectus locutus eſt. Extunc placet & placebit deo ſacrificium Iuda & Hieruſa-
Pſal.49. lem,id eſt,confeſsionis & pacis, quod eſt corpus & ſanguis Chriſti filij ſui, de quo & Pſalmiſta,
reprobatis carnibus taurorum & ſanguine hircorum, immola,inquit,deo ſacrificium laudis.Ita
placet hoc ſacrificium,ſicut dies ſeculi,& ſicut anni antiqui,id eſt,ſicut ſancti angeli, qui immor
talitatis ſeculi dies lucidi ſunt,& anni æterni.Nam per hoc ſingulare ſacrificiū fit,vt ſimus æqua-
les angelis dei.De ſecundo aduentu continuò ſubiungit. (Et accedam ad vos in iudicio, & ero
teſtis velox maleficis & adulteris,& periuris.

Quod hæc de templo manufacto valeant vtiliter intelligi,ad quod tulerunt eum,ſicut ſcriptum eſt in lege domini,quia omne maſculinum adaperiens vuluam, & cætera,& quia ſacerdotium erat primogenitorum antiquitus,& quia hic eſt primogenitas. CAPVT XXVII.

VAler nihilominus, & in rem plurimum confert; vt cum dicit, & ſtatim veniet ad templum
ſuum,templum intelligamus manu factum, & recordemur in euangelio ſecundum Lucam
Lucæ II. ſic eſſe ſcriptum. Et poſtquam impleti ſunt dies purgationis Mariæ ſecundum legem Moyſi,tu-
Leuit.12. lerunt illum in Hieruſalem vt ſiſterent eum domino,ſicut ſcriptū eſt in lege domini,quia omne
maſculinum adaperiens vuluam,ſanctum domino vocabitur. Itemque illud nos non præterear,
Exod.13. quòd cum eiuſdem præcepto legis omne primogenitum legis redimeretur quinque ſiclis ar-
Nume.8. genti,iſte primogenitus virginis redemptus non eſt,ſed tantummodo dederunt hoſtiam ſecun-
dum quod dictum eſt in lege domini,par turturum,aut duos pullos columbarum,quæ non erat
redemptio primogeniti,ſed oblatio pro ea quæ peperit, vt emundaretur à profluuio ſanguinis,
non quia peperiſſet primogenitum, ſed ſimpliciter quia peperiſſet ſiue maſculum ſiue fœmi-
nam. Cur hæc dicimus? Videlicet quia ſacerdotium antiquitus primogenitorum erat, & hæc
Gene,25. erant primogenita, quæ pro edulio lenticulæ vendidit Eſau fratri ſuo Iacob. Verum quia per
principes tribus Leui, videlicet Moyſen & Aaron facta eſt quantula ſalus, vt educerentur filij
Iſrael de illa terra Aegypti,de illa domo ſeruitutis, & verum nondum erat ſacrificium. Idcirco
legiſlator, imò legis auctor & dator deus, non magnopere de illo carnali ſacrificio curauit, vt
ſeruaretur iure ſuo primogenitis, donec veniret iſte verum habens ſacrificium filius dei, primo-
Lucæ 2. genitus idemque vnigenitus virginis. Quod ſentiens diuinus Euangeliſta cum dixiſſet, & pepe-
rit filium ſuum,continuò addidit primogenitum,vt ſubaudiat prudens lector vel auditor,illum
eſſe cuius eſſet ſacerdotium, quique amoto vicario Leuiticæ tribus ſacerdotio, non redemptus
aſsiſteret deo patri offerens ſemetipſum,iam ex eo ſacerdos in æternū ſecundum ordinem Mel-
Pſal.109. chiſedech.Igitur veniet,inquit,ad templum ſuum,id eſt, recipiet ſacerdotiū ſuum, oblatus deo
& patri ſuo,ſanctus ſanctorum,ſacerdotium ſacerdos,& purgabit filios Leui, id eſt, nouos faciet
ſacerdotes,non per ſortem, ſed per fidem, non ſecundum carnem Leui, ſed ſecundum gratiam
ſpiritus ſancti.Nam ne quis putaret reprobato ſacerdotio reprobari etiam perſonam Leui,pau-
lò ante dixit.Et ſcietis quia miſi ad vos mandatum iſtud, vt eſſet mādatum meum cum Leui,di-
Cap.2. cit dominus exercituum. Pactum meum fuit cum eo vitæ & pacis, & dedi ei timorem,& timuit
me,& à facie nominis mei pauebat. Lex veritatis fuit in ore eius, & iniquitas non eſt inuenta in
labijs eius. In pace & æquitate ambulauit mecum, & multos auertit ab iniquitate. Labia enim
ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam,& legem requirūt ex ore eius,quia angelus domini exercituum
eſt.Itaque ille quidem in poſteris ſuis pro tempore functus eſt honore ſacerdotij,nunc verò hic
dominator dominus & angelus teſtamenti veniens ad templum ſuum, poſteros eius pontifices
& phariſæos,facto flagello iratus & rigidus eiecit, ſacerdotes alios igne ſpiritus ſancti quaſi au-
rum & quaſi argentum conflaturus atq; purgaturus ſibi.Quare?Ait. Vos autem receſsiſtis de via
& ſcandalizaſtis plurimos in lege, irritum feciſtis pactum Leui, & cætera. Non ignorat anima fi-
delis & eruditæ pietatis,quod ſequitur.Si affigit homo deum,quia vos confixiſtis me in decimis
& primitiuis,& vos me configiſtis gens tota, illud eſſe, quod propter auaritiam ſuam hunc do-
minatorem dominum & angelum teſtamenti crucifixerunt pontifices & phariſæi. Ideo dixit,in
decimis

decimis & in primitiuis vos me configitis. Teſtatur & hoc ipſe in pſalmo, cùm dicit. Quoniam Pſal.68.
zelus domus tuæ comedit me. Quod eſt dicere. Quoniam pro domo tua zelatus ſum, eijciendo
vendentes & ementes, dicẽdo, ſcriptum eſt: Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem Iohan.2.
feciſtis illam ſpeluncam latronum, idcirco hæc omnia paſſus ſum, quorum hæc ſumma eſt, quia
confixerunt me.

Quòd dum ad finem properamus, non omnibus prophetis inſiſtere potuimus, vt ſingulorum confeßionis donaria, quæ ad templum dei non manufactum detulerunt, inſpiceremus. CAPVT XXVIII.

HActenus ſanctum patriarcharum atq; prophetarum chorum conſecuti, ad templum deue- Hebr.9.
nimus, quo ſanctus ſanctorum Chriſtus ſacerdos ſummus candida pietatis ſtola redimitus,
non per ſangninem hircorum aut vitulorum, ſed per proprium ſanguinem deo patri aſtitit pro
reconciliandis hominibus, & intuiti ſumus, quòd quiſq; illorum pio ſtudio ac feruenti deſide-
rio & deuotione, ſuum propriæ confeſsionis & pulchritudinis obtulerit aurum, feſtinando par-
tem habere in ſacrificio eius, ſecũdum pſalmum X C V. qui intitulatur ſic. Quando domus ædi-
ficabatur poſt captiuitatem, canticum Dauid. Etenim illic ſcriptum eſt. Confeſsio & pulchritu- Pſal.95.
do in cõſpectu eius, ſanctimonia & magnificentia in ſanctificatione eius. Et ſcimus, quia domus
quæ ædificabatur poſt captiuitatem domus ſpei noſtræ, domus eſt ſapientiæ, quam illa ſibi ædi-
ficauit, domus carnis vel corporis quam ſibi aſſumpſit de virgine verbum dei, in qua corporali-
ter inhabitare plenitudo diuinitatis, poſt captiuitatem, qua captiui facti ſumus in Adam, cuius in
typum domus illa manufacta ædificabatur poſt captiuitatem Babylonicam. Huc vſq; venerabi-
lem antiquorum cœtum ſanctorum ſecuti ſumus, & cõtemplati ſumus quid confeſsionis & pul-
chritudinis, quid ſanctimnniæ & magnificentiæ quiſq; obtulerit, & ſi non totum perſpeximus,
gaudendum tamen nobis, quod velut in nocte ſubluſtri, in qua clarus nondũ intuitus eſt, beatæ
illorũ viſioni admiſsi ſumus. Verùm illud admndũ noſtrã exiguitatem cõtriſtat, qund dum pro-
peramus, non omniũ ſingulos licuit cognoſcere vultus, vel donaria cõfeſsionis ponderare, quę à
ſingulis offeruntur. Prçteriuimus enim nouem ex illis, ſcilicet Oſeę, Iohel, Amos, & Abdiam, &
Ionam, Micheam, Naum, Abacuc, & Sophnniam, & ſanctũ Iob, qui non quidem de eadem linea
ortus eſt ſeminis Abrahã, ſed ad eandem per omnia cum iſtis cõtendit regis & ſacerdotis Chriſti
teſtificandam gloriam. Omnes ergo in hoc placatos nobis eſſe optemus, dum illorum fidem aut
dignitatem non negligendam fuiſſe duximus, ſed multitudinis nimiæ faſtidia vitando, imò no-
ſtram fatendo inertiam, ſeſsi ad reſidendũ, quaſi ad cornu altaris declinauimus, finem iam quin-
tæ ætatis huius facientes, & ad curſum ſextæ inopem animum parua recreatione reparantes.

FINIS LIBRI COMMENTARIORVM,
IN DANIELEM PROPHETAM.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE TRINITATE ET OPERIBVS EIVS, IN VOLVMEN QVATVOR EVANGELISTARVM COMMENTARIORVM LIBER VNVS.

De ſexta mundi ætate, qua cunctis præmißis præconibus, venit ipſe qui loquebatur rex & ſacerdos. CAPVT I.

SEXTA mundi ætate Chriſtus dei filius de virgine naſcitur, cunctiſque iam du-
dum præmiſsis prçconibus, tandem adeſt ipſe qui loquebatur. Ex eo iam tempo-
re, ecce regnum dei intra nos eſt, rex enim ante nos graditur, rex, inquam, & ſa-
cerdos ante nns & pro nobis ingreditur, qui & in pſalmo loquitur. Ego autem Luc.17.
conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Syon montẽ ſanctum eius, prędicans prçceptum Pſalm.2.
eius. Regnum ergo extunc & ſacerdotes domino deo noſtro facti ſumus. Tanto
nobilitatis honore iſte cùm ſit os ex oſsibus noſtris, & caro de carne noſtra, noſtram antiquam
ignobilitatem cõſolatur. Serui quippe omnes eramus, qui omnes de ſeruo nati fuimus, id eſt, de
Adam, qui peccatum fecit, & idcirco peccati ſeruus fuit. Hic autem nobilis eſt, nobiliter de vir- 1.Pet.2.
gine matre creatus, nobilius de deo patre natus. Digna ergo imperare perſona generi humano Roma.8.
data eſt, quando (vt iam dictum eſt) Chriſtus dei filius de virgine natus eſt.

Quomodo ſexta hæc ætas ſexto primæ creationis ſeculi diei correſpondeat.
CAPVT II.

REſpondet itaq; ſexta hęc ętas ſeculi, ſexto diei creationis ſecundum ſpiritum intellectus, qui Gene.1.
ſextus eſt rurſum à ſpiritu timoris domini. Illic nanq; habes. Faciamus hominẽ ad imaginem

 & ſimilitu-

Coloſſ. 1. & ſimilitudinem noſtrã, & præſit piſcibus maris & volatilibus cœli, vniuerſæq; creaturæ, omniq; reptili quod mouetur in terra. Hic autem habes factum hominem, qui ipſe imago eſt dei inuiſibilis, primogenitus omnis creaturæ, quoniam in ipſo condita ſunt vniuerſa in cœlis & in terra, viſibilia & inuiſibilia. Ille talis factus eſt, qui piſcibus maris, cæteriſq; animantibus præeſt dignitate rationis, hic talis natus eſt, qui hominibus præemineret maieſtate diuinitatis, vel primatu intelligentiæ ſpiritualis. Vtrobiq; ſextus (vt iam dictum eſt) à timore ſpiritus intellectus operatur, dum & ille per intellectum excellens cæteris animantibus vocabula imponit, & hic ad intelligen-
Pſal. 44. dum ſcripturas ſenſum hominibus aperit, quorum nomina in cœlo ſcripſit. Ille celſus & erectus ſtatura præ cunctis generibus animantium, hic ſpecioſus forma præ filijs hominum. Ille colonus paradiſi, hic dominus, imò & plantator paradiſi. Verùm de huiuſmodi dicendum in tertia parte huius operis, quàm tertiæ perſonæ ſanctæ trinitatis, ſpiritui ſancto noſtra propoſitio dedicauit. Nunc quod ad præſentem locum attinet proſequamur, id eſt, regnum regis huius ſecundum euangelica præconia prædicemus.

Quanta regis huius nobilitatis ſit ſecundum initia quatuor Euangeliorum eiuſdem Ieſu Chriſti filij dei. CAPVT III.

PRimus Euangeliſta Matthæus dicit. Liber generationis Ieſu Chriſti filij Dauid, filij Abra-
Matth. 1. ham. Poſt hunc Marcus ſic incipit. Initium euangelij Ieſu Chriſti filij dei. Deinde in Luca.
Mar. 1. Gabriel angelus Mariæ percunctanti, quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco, re-
Lucæ 1. ſpondens ait: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſsimi obumbrabit tibi. Ideoque &
Iohan. 1. quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius dei. Deinde Iohannes altius repetens, dicit: In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum. Hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Et verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. His perſpectis intus fides quæ vultus ingenuos probare atque à plebeis diſcernere nouit, magnificam ſui regis ingenuitatem agnoſcit, creditq; & confitetur non ingratis laudibus, quòd ſolus iſte humano generi ſit homo nobilis quem ſolum regnare deceat, cuius profiteri ſeruitutem omni homini, vera & vnica ſit libertas. Qualis enim eſt ſecundum hæc quæ præſcripta ſunt huius regis noſtri facies? Nimirum cùm ſic dicitur. Liber generationis Ieſu Chriſti filij Dauid, filij Abraham probat auditus fidei, quia verus homo eſt, quippe qui de hominis Dauid atque Abrahæ ſemine natus eſt. At illi non valde erant nobiles, quippe qui in iniquitatibus concepti ſunt, & eorum quemque ſua in peccatis conceperat mater. Quòd ergo illorum ignobile erat, qualiter excellit generatio huius Ieſu Chriſti, ſingulariter nobilis & inclyti? Nimirum
Lucæ 1. concipiente illum matre ſua, non de ſemine viri, ſed de operatione ſpiritus ſancti, quòd in Luca fides eadem audiuit, dicente angelo. Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſsimi obumbrabit tibi. Ergo longè nobilior iſte filius Dauid, filius Abrahæ, quàm omnes patres ſui, etiam ſecundum formam ſerui. Nunquam enim ſeruiuit, non ſaltem in maſſa ſeruus fuit, quia non ſaltem in Adam peccatum fecit, in quo (vt ait Apoſtolus) omnes peccauerunt. Cæteri, Marcus &
Roma. 1. Iohannes altius perſonant, Id quod iſta nobilitate hominis nobilius eſt. Marcus dicendo, initium euangelij Ieſu Chriſti filij dei, illam eius nobilitatem confeſſus eſt, quæ non ex matre, ſed ex patre, non ex carne, ſed ex diuinitate eſt. Attamen minus definiuit aduerſus ſeruiles blaſphemias hæreticæ ignobilitatis. Nam & multi dicuntur & leguntur filij dei, ſiue homines, ſiue angeli, filij inquam dei, ſed gratia adoptionis, non proprietate naturæ. Quòd perpendens Iohannes, litem omnem diremit diffiniendo, hunc filium dei qualis ſit, quàm diſsimiles natura ſint illi omnes quicunque nominantur & ſunt filij dei. Nam in principio, inquit, erat verbum, & omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Ecce hic eſt vultus ingenuus regis noſtri, filius hominis ſine peccato, filius dei natura, non dono.

De generatione Ieſu Chriſti filij Dauid, filij Abraham, quòd maximè ſpiritualis ſit, vndè & contigit illa linea Ioſeph, qui non eum ſecundum carnem genuit, & poſteritas Hiezabel vſque ad quartam generationem eradicata eſt, quæ præcones veri dei prophetas occidit. CAPVT IIII.

APeriat nunc nobis ipſe librum ſuæ generationis, vt videre queamus, qualis vel qua ratione generatio ipſa conſcripta ſit, vel cur liber generationis dici debuerit. In Geneſi legimus. Hic liber generationis Adam, in die qua creauit deus hominem, ad imaginem dei fecit illum, maſcu-
Gene. 5. lum & fœminam creauit eos. Et benedixit illis, vocauitq; nomen eorum, Adam in die qua creati ſunt. Hic liber, inquit, generationis Adam, liber terrenus, liber generationis terrenæ, liber gene-
Hiere. 17. rationis in terra ſcriptæ, iuxta illud. Recedentes à te in terra ſcribentur. Receſſerat enim homo à deo, & recedendo meruerat in terra ſcribi, dicente deo, donec reuertaris in terram, de qua ſum-
Gene. 3. ptus es, quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Hic autem homo Ieſus Chriſtus rex nobilis, rex magnus, homo cœleſtis, homo nouus, idcirco natus, idcirco rex datus eſt, vt prouinciales ſuos

in libro vitæ conſcriberet, vt ciuium ſuorum nomina in curia cœleſti notificaret. Igitur hic eſt liber generationis electæ, generationis Chriſtianæ in cœlo conſcriptæ, cui libro longè diuerſus eſt ille liber generationis Adam. Nam in illo confuſa eſt generatio filiorum hominũ, & filiorum dei, quia videntes filij dei filias hominum, quòd eſſent pulchræ, acceperunt ſibi vxores ex omnibus quas elegerunt. Hic autem liber ſimplicem admittit generationem filiorũ dei, fratrum & Gene.6. cohæredum Ieſu Chriſti. Alioquin quæ ratio eſt, vt generationis linea contingat Ioſeph, qui Ieſum Chriſtum non genuit? Aut qua ratione tres iſtos de medio generationis huius eliminauit, Ahaziam, Ioas, & Amaſiam? Itaq; Euangeliſta diuinus, quod dignitatem euangelicam cõdecuit, generationem carnis Ieſu Chriſti minus curauit, quæ paucorum erat, nec eiſdem ad ſalutem ſola ſufficiebat, ſed ad generationem gratiæ intendit, quę multorum eſt vel eſſe poteſt, & eis ad ſalutem ſola ſufficere valet. Quòd ſua commendans auctoritate, ipſe cuius eſt hic liber generationis, Lucæ 11. cùm dixiſſet ad eum quędam mulier, extollens vocem de turba, beatus venter qui te portauit, & vbera quæ ſuxiſti, vt corrigeret imperfectæ ſcientię confeſsionem, dixit. Quinimò, beati qui audiunt verbum dei & cuſtodiunt illud. Hoc fecit beatus venter qui te Chriſte portauit, credidit enim verbo dei, credidit angelo euangelizanti omnipotentiam dei, deditq; credulitatis ſuæ reſponſum feſtinum, fiat, inquiens, mihi ſecundum verbum tuum. Idcirco beata eſt, & hæc beatitudinis eius principalis cauſa eſt. Hoc Abraham fecit, qui cum vxorem haberet ſterilem, credidit deo dicenti. Atq; in ſemine tuo benedicentur omnes gentes, & in hac fide ſperãs & de promiſſa mercede ſecurus, perpetuam peregrinationẽ ingreſſus eſt. Idcirco beatus & ipſe teſtimonio laudis euangelicæ, qua hic in capite libri ſic ſcriptũ eſt, Ieſu Chriſti filij Abraham. Hoc Hie- Gene.15. zabel nõ fecit, quinimò præcones huius generationis prophetas domini interfecit. Idcirco beata nequaquam eſt, quinimò poſteritas eius vſq; ad quartam generationem, de iſto generationis Ieſu Chriſti libro eſt eradicata. Nam & ipſi poſteri eius iam dicti Ahazias, Ioas, Amaſias, ſecundum exemplum eius prophetas domini occiderunt, aut prophetare prohibuerunt.

Quare iunior Dauid, Abrahæ prepoſitus ſit, dicendo: filij Dauid, filij Abrahæ, & quomodo idem Dauid prius verbi dei quod Chriſtus eſt, quam carnis Chriſti, pater eſſe meruit

CAPVT V.

QVare autem iunior Dauid patri Abrahæ præpoſitus eſt in libro generationis huius, dicendo, filij Dauid, filij Abraham? Nimirum hoc Euangeliſta pro ſua fecit intentione, nam ſi diligenter aduertas, dum regnum Chriſti euangelizat, pluſquam cæteri Euangeliſtæ, regalia regis huius conſcribit inſignia, quod non tacebit noſtri quoq; ſtudij poſsibilitas. Dauid autẽ rex fuerat, & regalis ad eum promiſsio facta eſt, dicendo. De fructu ventris tui ponam ſuper ſedẽ tuam. Pſal.131. Deinde regni Chriſti filij ſui myſteria factis prę ſignauerat, dictis cecinerat. De factis eius myſticis vel paſsionibus figuratiuis, ſuo loco pro poſſe diximus, dicta eius omnis eccleſia concinit, & concinẽdo regnum Chriſti confitetur. Verbi gratia. In illo rege Dauid, rex iſte Chriſtus loqui- Pſalm.2. tur. Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Syon montem ſanctũ eius, prædicans præceptũ eius. Item, in eodẽ de iſto filio ſuo rege noſtro perſona patris loquitur. Eructauit cor meũ verbum bonum, dico ego opera mea regi. Et ad ipſum regem. Accingere, inquit, gladio tuo ſuper Pſal.44. fœmur tuũ potẽtiſsime. Specie tua & pulchritudine tua, intende, proſpere procede, & regna. Et ſubinde. Populi ſub te cadent in corda inimicorũ regis, ſedes tua deus in ſeculũ ſeculi. Virga directionis, virga regni tui, & cætera vſq; ad finẽ pſalmi. Sed & ipſe propheta de iſto ad patrẽ dicit. Pſalm.71. Deus iudicium tuũ regi da, & iuſtitiam tuã filio regis. Quid multa? Cuncta quę locutus eſt domino, vel cecinit, myſteria ſunt regis huius Chriſti filij dei, filij ſui, vt rectè beatificet animã eius, mulier quę vſq; hodie vocẽ extollit de vniuerſa Iudęorum, paganorum, atq; hæreticorũ turba, ſcilicet catholica eccleſia, dicatq;. Beata anima regis Dauid, quę audiuit verbum dei, & cuſtodiuit illud, quæ admiſſa caſtæ dei patris copulæ, verbum bonum de corde vel ore eius ſuſcepit, priuſq; verbi quod eſt Chriſtus, quam carnis Chriſti pater eſſe meruit. Rectè igitur hic Euangeliſta regni dei, regem regis patrẽ, in libro generationis prępoſuit patri, quem ſcriptura ſolummodo ſeminis, id eſt, hominis, enunciat patrem, dicens, Ieſu Chriſti, filij Dauid, filij Abraham.

Quòd in eadem generatione tres iſti Abraham, Dauid, & Ioſeph, magis inſigne ſint, & quod ad iſtos per incrementa ternaria promiſsio Chriſti facta ſit.

CAPVT VI.

NOminatus deinde loco vel ordine ſuo dum dicitur. Ieſſe autem genuit Dauid regem, tertio tandem repetitur in Ioſeph, nominatione inſigni, compellatione angelici præconij Ioſeph fili Dauid, noli timere. Verùm hæc nominatio magnifica propria ſit beati Ioſeph, qui ſponſus, cuſtoſq; eſſe beatę virginis, & nati ex ea regis filij dei, filij Dauid, optimo nomine pater dici meruit. Ecce enim in hoc generationis libro tres iſti ſunt patres inſignes Ieſu Chriſti, hominis re- Matth.1. gis, & dei, & ſecundum hæc tria ternarium eſſe aduertimus incrementum promiſsionis Chriſti, quæ ad ipſos ſpiritualiter facta eſt, ſcilicet Abraham, Dauid, & Ioſeph. Denique homo tantum

 intelligi-

intelligitur in promiſsione quæ ad Abraham hoc modo facta eſt. In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Iam autem rex ea promiſsione pronunciatur, quæ facta eſt ad Dauid. De fructu
Gene.22. Pſal.131. Matth.1. ventris tui ponam ſuper ſedem tuam. Porrò beato Ioſeph promittitur tanquam deus, dum ei dicitur. Pariet autem filium, & vocabis nomen eius Ieſum. Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum. Nam quia ſaluare à peccatis dei eſt, neq; hoc niſi ſolus deus poteſt, dum dicit, ipſe enim ſaluum faciet populum à peccatis eorum, idem atque ęquipollens eſt, ac ſi dixiſſet, ipſe enim deus eſt, & idcirco vocabis eum Ieſum, id eſt, ſaluatorem.

Quomodo tres magi ſecundum eadem incrementa, myrrham, aurum, & thus obtulerint. CAPVT VII.

MIro autẽ modo, miro & venerando gratię dono, cunctos fidei huius theſauros quos ſparſim theſaurizauerant prædicti patres Ieſu Chriſti, ſimul gentilibus refudit ortus vel aduentus eiuſdem regis, ſicut continuò narrat hoc modo hic Euangeliſta regni dei. Cùm ergo natus eſſet Ieſus in Bethleem Iudæ, in diebus Herodis regis, ecce magi ab oriẽte venerunt Hieroſolymam, dicentes: Vbi eſt qui natus eſt rex Iudæorum? Vidimus enim ſtellam eius in oriente, & venimus adorare eum. Deniq; gentiles iſti ſimul hominem, regem, & deum Ieſum eſſe confeſsi ſunt verbis, teſtati ſunt muneribus, dicendo enim, vbi eſt qui natus eſt, hominem, dicendo, rex Iudæorũ, regem, dicendo vidimus ſtellam eius, deum eſſe confeſsi ſunt. Item, apertis valis ſuis, offerẽtes ei munera, auro, regem, thure, deum, myrrha, hominem mortalem eſſe teſtati ſunt. Hoc, inquam, mirando ſimul & venerando gratiæ dono gẽtilibus vna inſpiratione collatum eſt, quòd ternario (vt prædictum eſt) promiſsionis incremento, Iudaici populi patribus fuerat præparatũ, totiusq; fidei Chriſtianæ ſummam, tam voce, quàm muneribus de bono cordis ſui theſauro protulerunt.

De turbatione Herodis, qua turbatus eſt ipſe & omnis Hieroſolyma cum illo. CAPVT VIII.

Matth.2. AVdiens autem Herodes rex, turbatus eſt, & omnis Hieroſolyma cum eo. Turbatio Herodis & Hieroſolymæ de profundo prodijt erroris infiniti, de cæcitate mentis, & tenebris ignorantiæ inexcuſabilis, quia eiuſmodi ignorátia, ſcilicet ignorare regnum dei, regnum regis huius, quid vel quale ſit, peccatum eſt, imò pœna peccati, quemadmodum ſapientia dicit. Hæc cogita-
Sapien.2. uerunt & errauerunt, excæcauit enim illos malitia ipſorum, & neſcierunt ſacramenta dei. Hic error, hæc ignorantia, à capite deſcendens, id eſt, à ſenioribus, qui videbantur regere populũ, ſimplices atque ideotas non malitioſè inuoluerit, ita vt apoſtoli quoq; qui magiſtrum ſuum dominum Ieſum Chriſtum regem Iudæorum, ex lege & prophetis promiſſum adueniſſe credebant, & gaudebant, nimium carnaliter de regno eius ſentiendo errarent, nõ malitioſè, vt iam dictum eſt, ſed ſimpliciter, donec glorificato eodem Ieſu, & accepto eius ſpiritu, ſcirent quia regnum eius de hoc mundo non eſt. Porrò ſcribarum & phariſæorum qui legem & prophetas lectitabant ignorantia, malitioſa erat & damnabilis cæcitas, quia futurum Meſsiam, id eſt, Chriſtum legẽtes, non regnum iuſtitiæ, ſed regnum peccati & cupiditatis intelligere volebant, aut poterant, & interim ſub ſpecie religionis cupiditatibus ſuis ſtudebant. Propterea vehementer illos percutit hæc ſen-
Matth.23. tentia huius regis. Væ autem vobis ſcribæ & phariſęi hypocritę, quia clauditis regnum cœlorum ante homines, nõ enim vos intratis, nec introeuntes ſinitis intrare. Igitur cœli regi nato, rex terræ Herodes turbatus eſt, vtpote cæcus, & pœnalem habẽs ignorantiam regni eius, quaſi illo rege foret ipſe regno deturbandus, quippe qui non erat ſceptriger de tribu Iuda, aut dux de fœmore
Gene.49. eius. Audierat enim ſcriptum illud propheticum. Non auferetur ſceptrum de Iuda, nec dux de fœmore eius, donec veniat qui mittendus eſt.

Quomodo vanè timuerit Herodes, dicente propheta: Et tu Bethleem terra Iuda, &c. cùm in eoſdem propheta prædicetur, regnum Chriſti potentia cœleſti nullo terreno regno nociturum. CAPVT IX.

Matth.2. Mich.5. ET congregans omnes principes ſacerdotum & ſcribas populi, ſciſcitabatur ab eis vbi Chriſtus naſceretur. At illi dixerunt ei. In Bethleem Iudæ. Sic enim ſcriptum eſt per prophetam. Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda, ex te enim exiet dux qui regat populum meum Iſrael. Quia Chriſtum (vt iam dictum eſt) audierat naſciturum, nec auferendum eſſe ſceptrum de Iuda, & ducem de fœmore eius, donec ille veniret, ſe autem rege, ſceptrum de Iuda, & dux de fœmore eius ablatus erat, quippe qui ex patre Idumęo & ex matre erat Arabica, igitur illud ſciſcitabatur, vbi Chriſtus naſceretur, inſidias machinaturus. Et verum quidem ſcribæ, & principes ſacerdotum de ſcriptura prophetica protulere iudicium. Sed nunquid ſolum hoc per prophetam illum fuerat dictum, Chriſti regem in Bethleem naſciturum? Nónne per prophetam eundem dixerat ſpiritus ſanctus, regis huius ortum, nihil Herodi, imò nihil cuiquàm mortalium eſſe nociturum? Nempe antequàm locũ expreſsiſſet natiuitatis eius prædicere curauit,

curauit,& miram innocentiam regni eius. Dixerat enim. Et in nouiſsimo dierum erit mons do- Mich.4.
mus domini præparatus in vertice montium,& ſublimis ſuper colles,& fluent ad eum populi, &
properabunt gentes multæ.Et concident gladios ſuos in vomeres,& haſtas ſuas in ligones.Non
ſumet gens aduerſus gentem gladium,& non diſcent vltra belligerare,&c.Ergo cæco cæci male
ducatum prębebant,ideoq; ambo in foueam cadebant,dum ſciſcitaretur Herodes,vbi Chriſtus
naſceretur, neſciens ſciſcitari, quale foret regnum eius, & illi oſtendentes locum natiuitatis non
viderent in eadem ſcriptura pacem & innocentiam regni eius. Quid enim verius eo quod dixit,
non ſumet gens aduerſus gentem gladium, & non diſcent vltra belligerare? Gens quippe regis
huius,gens conuerſa ad regem iſtum,gens tota paruulorum eſt,nequaquam ſumptura gladium,
aut belligeratura contra Herodis vel Romani imperij gentem,ſed gente aduerſa feriente ſe gla-
dio,ſemper & in ipſa morte prædicatura pacem. Quomodo paruuli quos continuo tu ô funeſte
Herodes occidiſti, non ſe defenderunt,non te repercuſſerunt,ſic vniuerſa regis huius gens,dum
occidetur, gladium non leuabit, non contra gentem homicidam tui ſimilem belligerabit. Nec Mich.4.
verò contrarium huic eſt, id quod ſubinde regis huius ciuitati Sion conſolator ſpiritus per eun-
dem prophetam dicit.Surge & tritura filia Sion,quia cornu tuum ponam ferreũ, & vngulas tuas
ponam æreas,& comminuam populos multos,& interficies domino rapinas eorum,& fortitudi-
nem eorum domino vniuerſæ terræ. Longè aliud cornu, & interfectio diſsimilis. Cornu iſtud
non contra homines,ſed contra diabolum erigitur,interfectio hęc non hominum,ſed vitiorum
eſt.Cornu iſtud de cœlo datum eſt, dicente ſuis rege iſto. Vos aũt ſedete in ciuitate,quo adusq; Act.10.
induamini virtute ex alto,interfectio hæc eſt,de qua Petro dictũ eſt.Surge Petre occide & man- Lucæ 24.
duca.Igitur ô Herodes latro, filiorum tuorum occiſor,illic trepidaſti timore,vbi nõ erat timor.

De eo quod in Oſeæ dictum eſt. Ex Ægypto vocaui filium meum, quàm verè ad Chriſtum pertinuerit, & quàm impiè Iulianus Euangeliſtam ſimplicitati gentium quaſi illudentem calumniatus ſit. CAPVT X.

QVI conſurgens accepit puerum & matrem eius nocte,& ſeceſsit in Aegyptum,& erat ibi vſ- Matth.2.
que ad obitum Herodis,vt adimpleretur quòd dictum eſt à domino per prophetam,dicen- Oſeæ 11.
tem.Ex Aegypto vocaui filium meum.Propheta per quem hoc dictũ eſt,Oſeę eſt.Porrò textus
ſiue locus vndè hoc breuiter ſumptũ eſt teſtimonium, ſic ſe habet. Sicut mane tranſijt,pertran-
ſijt rex Iſrael,quia puer Iſrael,& dilexi eum,& ex Aegypto vocaui filium meum. Igitur præeun-
te,imò exigente auctoritate huius Euangeliſtæ,veraciter dicamus,quia rex Iſrael qui pertranſijt
ſicut mane, tranſit rex alienigena Herodes, puer autem Iſrael ſaluator eſt, tunc temporis infan-
tulus,& puer quem dilexit pater,& dixit.Hic eſt filius meus dilectus,in quo mihi cõplacui. Rex Matth.3.
inquam,Iſrael illius temporis Herodes erat alienigena ſicut mane tranſiturus, id eſt, temporalis
cito periturus. Itaq; dum dicit angelus Ioſeph,ſurge & accipe puerum & matrem eius, & fuge in
Aegyptum,& eſto ibi donec dicam tibi,ſcilicet vſque ad obitum Herodis,quoniam tunc,id eſt,
poſt obitum Herodis adimpletum eſt quod dictum erat à domino per prophetam dicentem,ex
Aegypto vocaui filium meum,hæc quoque dicta prophetica quæ circa teſtimonium hoc textus
continet eiuſdem angeli ſint,dicatq;. Sicut mane tranſijt, pertranſijt rex Iſrael, quia puer Iſrael,
& dilexi eũ dicit dominus,vt ſit ſenſus.Iſte rex Iſrael, qui quærebat puerum ad perdẽdum eum,
ecce mortuus eſt & moriendo pertranſijt,ſicut mane tranſijt. Cito nanq; tranſit mane, verunta-
men iterum reuertitur hic autem non reuertetur amplius.Ergo ſicut mane tranſit,ſic iſte tranſi-
uit,imò quia iam vltra non rediturus eſt,ſicut mane redit, iſte pertranſijt, quia puer meus Iſrael
iſte eſt,quem quęrebat ad perdendum eum,& dilexi eum.Nam & iuxta alium prophetam.Ecce
puer meus,ſuſcipiam eum,electus meus, complacuit ſibi illo anima mea. Sic olim faciebãt reges
Iſrael. Vocauerunt eos,ſic abierunt à facie eorum, Baalim immolabant, & ſimulachris ſacrifica- Eſaiæ 42.
bant,ſubauditur,prophetas occidentes ob defenſionem ſimulachrorum, quemadmodum nunc Oſeæ 11.
quærebant occidere puerum dominũ prophetarum,abeuntes à facie regis ſui Herodis,vocantis
eos ad occidẽdum tot infantes propter eum.Quodq; ſequitur, & ego quaſi nutricius Ephraim,
portabam eos in brachijs meis, & neſcierunt quòd curarem eos, ſubauditur, ita & nunc. Nam
quemadmodum tunc cum peccaſſent,& feciſſent ſibi vitulos,dedi locum pœnitentię,& ignora-
uerunt quod curarem eos,vt obducto vulnere idololatriæ,priſtinam reciperent ſanitatem,ita &
nunc cum ad hoc veniſſem clemẽs paſtor,vt morbidam ouem quæ errauerat,humeris meis por-
tarem,ipſi ignorauerunt,quòd curarem eos,imò ſcire aut intelligere noluerunt, quòd veniſſem
ad ſaluandum eos.Quid deinde? Non reuertetur in terram Aegypti,& Aſſur,ipſe rex eius,quo-
niam noluerunt cõuerti.Et cœpit gladius in ciuitatibus eius,& cõſumet electos eius,& comedet
capita eorum, & populus meus pendebit ad reditum meum. Iugum autem imponetur ei ſimul,
quòd non auferetur.Omnino ita & nunc. Quemadmodum enim tunc,quia noluerunt conuer-
ti,cœpit gladius in ciuitatibus eorum,& impoſitum eſt eis ab Aſſur captiuitatis iugum,ita & nũc

multo amplius, quia noluerunt conuerti, ceciderunt in ore gladij, & in omnes gentes captiui ducti ſunt. Cætera, vt proſequamur, præſens non admittit locus. Hoc tantum animaduertiſſe contenti ſimus, quòd impiè Iulianus Auguſtus in volumine quod aduerſum Chriſtianus euomuit, hunc euangeliſtam calumniatus eſt, dicens eum, id quod de Iſrael ſcriptũ eſt, ad Chriſtum tranſtuliſſe, vt ſimplicitati eorum, qui de gentibus crediderant, illuderet. Nam verè hic nemini illuſit, ſed veritatis teſtis oculos fidei habentibus, amplum ſubobſcuræ prophetiæ locum, breui verſiculo fideliter illuſtrauit.

Quàm rectè Euangeliſta dicturus. Ex Ægypto vocaui filium meum, præmiſerit. Sicut mane tranſijt, pertranſijt rex Iſrael, quod latius dici poteſt de omni regno mundi, quia mane ſurrexit & cito tranſijt. CAPVT XI.

NVnc reuertamur ad rem, nam de regno regis huius loquebamur, cui & pręſens volumen dedicauimus, pro cuius regis ortu rex Herodes turbatus, ſciſcitatus eſt locum natiuitatis eius. De hoc ergo regno ſermonem repetentibus, illud admodum placere debet, quòd de primo aduerſario eius dictum eſt. Sicut mane tranſijt, pertranſijt rex Iſrael. Dicamus latius ad gloriam & laudem regni dei, quia ſicut mane tranſijt, pertranſijt regnum huius mundi. Mane quippe ſurrexit, mane, id eſt, feſtinanter extructum eſt à filijs huius ſeculi, quorum primus erar Cain, qui occiſo fratre, feſtinauit ædificare ciuitatē, & appellare eam ex nomine filij ſui primogeniti. Extunc in poſterum per ſucceſsiones ſuas contentioſè regnauerunt principes illius generationis omnes matutini, omnes feſtini, & ecce tempore illo, de quo loquimur, regnũ illorum fortiſsimum erat, velut beſtia terribilis & fortis nimis, dentes ferreos habens, comedens atque comminuens, & re-
Daniel.7. liqua pedibus conculcans. Iam comederat atq; comminuerat, iam ſub pedibus eius comminutus mundus iacebat, cùm in iſto rege humili, de virgine nato, regnum dei quaſi veſpere ſilenter ſurrexit, id eſt, circa finem ſeculi. Omnes alterius generationis filij perſecutionũ, paſsi à generatione
Hebr. 11. 13. Cain, quaſi tota die laborantes, pondusque diei & æſtus portantes, expectauerant hoc veſpertinum regnum dei, manentem hic ciuitatem non habentes, ſed futuram inquirentes, & confitentes quòd peregrini & hoſpites ſunt ſuper terram. Hos atq; illos diſtinguens ſpiritus regis huius in pſalmo dicit. Vanum eſt vobis ante lucem ſurgere, ſurgite poſtquàm ſederitis qui manducatis
Pſal.126. panem doloris. Cùm dederit dilectis ſuis ſomnum, ecce hæreditas domini, filij merces fructus ventris. Rex ipſe per omnia ſic egit. Ante lucem ſurgere, quia vanum erat, noluit, ſed poſtquam ſedit, humiliatus vſq; ad mortem, mortem autem crucis, poſtquàm manducauit panem doloris in paſsionis tolerantia faciendo voluntatem patris, quàm facere cibus erat illi, tunc demũ in luce
Iohan.4. ſurrexit, tũc demum in gloriam ſuam intrauit. Ante lucem, inquam, ſurgere noluit, imò cùm co-
Iohan.6. gnouiſſet, quia venturi erant, vt raperent eum, & facerent eum regem, fugit iterum in montem
Prouer.20. ſolus ipſe. Igitur non ſolus rex ipſe Herodes, ſed & omne regnũ huius mundi, ſicut mane tranſijt, pertranſijt, iuxta illud. Hæreditas ad quam feſtinatur in principio, in nouiſsimis benedictione carebit, regnum autem dei quod per patientiam conſtruitur, in æternum permanebit.

Quòd fruſtra timuerunt reges terræ, quia non dixit Iohannes, arma corripite contra reges, propter Chriſtum, ſed pœnitentiam agite, &c. CAPVT XII.

Matth.3. IN diebus autem illis venit Iohannes Baptiſta prædicans in deſerto Iudææ, & dicens. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum, & cætera. Fruſtra nimirum reges terræ timuerunr, ſine cauſa turbati ſunt. Ecce enim qualis magiſter militum, qualis ſignifer regis huius, qualis primæ legionis primicerius, pilis camelorum veſtitus, & zona pellicia præcinctus. Non dicit, arma corripite, appropinqnabit enim regnum Iudæorum, ſed pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Non dicit filij regum, & patriarcharum demonſtro vobis animoſa ſumere bella, ſed dicit, progenies viperarum, quis demonſtrauit vobis fugere à ventura ira? Non dicit, nolite Cæſari cenſum dare, ſed dicit, facite fructus dignos pœnitentiæ. Non dicit, iam iugum imperatorum contritum eſt, ſed dicit, iam enim ſecuris ad radices arborum poſita eſt. Non dicit, oliueta Iudaica ſeruabuntur, & Romana pomeria ſuccidentur, ſed, abſque diſtinctione hortorum aut nemorum, omnis, inquit, arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Nunc cæteris omiſsis, præſentis negotij maximè eſt differere hoc vnum, pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Quid eſt regnum cœlorum? Regnum ſanctorum, ſiue eorum qui in cœlis regnabunt. Nam ſancti quorum in cœlis eſt regnum,
Pſal.18. ipſi quoque cœli dicuntur & ſunt, iuxta illud. Cœli enarrant gloriam dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum, non ſunt loquelæ neque ſermones, quorum non audiantur voces eorum. Iſtorum cœlorum hactenus longè erat regnum, quippe qui necdum habebant re-
Hebr.11. gem ſuum, ſed expectabant promiſſum. Iuxta fidem (inquit apoſtolns) defuncti ſunt omnes iſti, non acceptis repromiſsionibus, ſed à longè eas aſpicientes, & ſalutantes, & confitentes, quia peregrini & hoſpites ſunt ſuper terram. Qui enim hæc dicũt, ſignificant ſe patriam inquirere. Ergo

prius

prius longè erat, ſed nunc inquit, appropinquabit regnum cœlorum. Quando vel quomodo appropinquabit? Quando rex iſte à terra exaltatus fuerit, eadem ipſa exaltatione ſua deſtruet regnum peccati & mortis, quæ (vt idem apoſtolus ait) regnauit ab Adam vſque ad Moyſen, non Roma. 5. quòd per legem Moyſi regnum illud deſtructum fuerit, ſed quòd à Moyſe peccatum audita contradictione contra ſe conſcriptę legis, quaſi tyrannus irritatus amplius in ſubiectos homines graſſari cœpetit. Deſtruet, inquam, rex iſte exaltatus à terra regnum peccati, & omnia trahet ad ſeipſum, reſurgensque à mortuis intrahit in gloriam ſuam, regni cœlorum rex. Igitur pœnitentiam, inquit, agite, quia pœnitentiam agentium eſt emundari à peccati ſeruitute, exaltati regis ſanguine, & in regnum cœlorum introire. Et ne velitis dicere, patrem habemus Abraham, quia non eſt hoc regnum habentium patrem Abraham, ſed agentium pœnitentiam. Imò non in carne gloriantes, ſed pœnitenriam agentes veraciter dicere poſſunt, patrē habemus Abraham. Nam hoc eſt quod ſequitur. Dico enim vobis, quoniam potens eſt deus, de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ, ſubauditur, ſi modo ſciant aut velint pœnitentiam agere. Etenim lapides lapidum cultores gentiles erant.

Quæ cauſa fuerit, vt qui peccatum non fecerat, ad baptiſmum veniret Iohannis, qui in pœnitentiam baptizauit. CAPVT XIII.

TVnc venit Ieſus à Galilæa in Iordanem ad Iohannem, vt baptizaretur ab eo. Iohannes au- Matth. 3. tem prohibebat eum, dicens. Ego a te debeo baptizari, & tu venis ad me? Reſpondens au- Iohan. 1. tem Ieſus, dixit ei. Sine modo. Sic enim decet nos implere omnem iuſtitiam. Tunc dimiſit eum. Certum tenet tota regalis Chriſtianæ ſidei curia, quia rex iſte liber homo erat, quia peccatum non fecerat, ac proinde peccati ſeruus non erat, atque idcirco non egebat pœnitentia. Iohannes autem in pœnitentiam baptizabat. Ego quidem, inquit, vos baptizo in aqua in pœnitentiam, qui autem poſt me venturus eſt, fortior me eſt, cuius non ſum dignus calciamenta portare, ipſe vos baptizabit in ſpiritu ſancto & igni. Quamobrem igitur ad ſuſcipiendum tale baptiſmum veniebat? Nimirum quia cauſa poſtulabat, quia iuſtitiæ ratio flagitabat. Erat autem duplex cauſa. Prima, vt pro omnibus pœnitentiam ipſe agendam ſuſciperet, quod & fecit continuò vt baptizatus eſt, ieiunauit enim X L. diebus & X L. noctibus, & dein deinceſſanter afflictus eſt tentationibus, perſecutionibus, contumelijs, opprobrijs, flagellis, & tormento vltimæ mortis. Secunda, hæc cauſa erat, vt nemini æſtimare liceret ſe iuſtum eſſe & idcirco pœnitentia vel baptiſmo non indigere, vt nemo detrectaret, quaſi iuſtus ſuſcipere baptiſma domini, cùm dominus ipſe ſuſcepiſſet baptiſma ſerui. Nam quiſquis ita putaret, miles regis huius dici vel eſſe non poſſet, regnum cœlorum non introiret.

Cur in primo aduentu ſuo rex iſte ſpiritum ſicut columbam viderit, ſecundo autem in igne reuelandus ſit: & quòd rex iſte ſecundo vnctus fuerit, & de eo quod dictum eſt: In te mihi complacui. CAPVT XIIII.

BAptizatus autem Ieſus, confeſtim aſcendit de aqua. Et ecce aperti ſunt ei cœli, & vidit ſpiri- Matth. 3. tum dei deſcendentem, ſicut columbam, & venientem ſuper ſe. Ecce vox de cœlis, dicens. Marci 1. Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Quare in primo aduentu ſuo vidit rex iſte Lucæ 3. Iohan. 1. ſpiritum dei deſcendentem ſicut columbam, & venientem ſuper ſe? Nimirum quia veniebat tūc 2. Cor. 3. nobis in manſuetudine, in multitudine miſericordiæ, quia veniebat in ſpiritu pietatis, peccato- Pſal. 49. res non condemnare, ſed ad pœnitentiam inuitare. Secundo cùm venerit, non tunc ſuper eum columba apparebit, ſed in igne reuelabitur, ignis in conſpectu eius ardebit. Hoc iam ſecundo rex noſter deus noſter in homine aſſumpto oleo lætitiæ vnctus eſt. Semel nanq; vnctus iam fuerat in vtero virginis, quippe qui conceptus eſt, nō ex ſemine viri, ſed ex operatione ſpiritus ſancti. Ergo ſecundo hic ſanctus in baptiſmo vnctus eſt, præ participibus ſuis, id eſt, præ omnibus ſanctis, quos ſui participes fecit, vt quod eſt ipſe per naturam, ſint per gratiam ſcilicet filij dei. Sed de hoc aliàs. Nunc inſtantia proſequamur. Hic eſt, inquit, filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Quando vel quomodo in iſto mihi complacui? Tunc vtique, quando in iſto principio cœlum & terram creaui, quando in iſtō omnia feci, tunc, inquam, in eo mihi complacui, teſtante ſcriptura, cum dicit. Dixit deus, fiat lux, & facta eſt lux, & vidit deus lucem quòd eſſet bo- Geneſ. 1. na. Dixit deus, fiat hoc vel illud, factumq; eſt ita, & vidit deus quòd eſſet bonum. Itemq;: Vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona. Sic in iſto mihi complacui, meo ipſe iudicio comprobatus, quòd operarius & architectus eſſem bonus & vtilis. Hæc idcirco pater opportune Iohan. 1. dixerit, ne dubitet auditor beneuolus, hunc filium dilectum illud eſſe verbum, per quod omnia facta ſunt, & ſine quo factum eſt nihil. Sed & tunc in iſto bonus deus ſibi complacere veraciter potuit, quando eum, qui deus erat propter charitatem ſuam hominem fieri, & pro hominibus pati voluit. Nullum enim vnquam opus bonitatis laude dignius fecit.

De tribus tentationibus, quibus rex iſte victor vicit, cum cæteri omnes ſerui fuerint precati, & idcirco accedentes angeli miniſtrabant ei.

CAPVT XV.

Matth.4. TVnc Ieſus ductus eſt in deſertum à ſpiritu, vt tentaretur à diabolo. Et cum ieiunaſſet qua-
Marci.1. draginta diebus & quadraginta noctibus, poſtea eſurijt. Tunc accedens tentator, dixit ei. Si
Luc.4. filius dei es, dic vt lapides iſti panes fiant, & cætera. Quia filius iſte rex erat, regis autem legitimi
officium eſt, prima fronte contra hoſtem congredi, ac dubio militi in ſemetipſo prebere exem-
pla virtutis, vt cum ita geſſerit, tunc demum maiori cum auctoritate exercituum cohortari poſ-
ſit. Rectè ergo continuò docturus, primùm tentationes noſtras in ſemetipſum admiſit, & vicit,
atque vincendo milites ſuos vincere voluit. Quare autem triplicem fraudulenti hoſtis tentatio-
nem perferre voluit? Singulas conſideremus, cuius generis vnaquæque ſit intueamur, iamque ſe
oſtendet altitudo rationis in humilitate tentationis. Si filius dei es, dic vt lapides iſti panes fiant.
Tentatio hæc nimis antiqua eſt, nam ipſa gula eſt, per quam primus homo tentatus atq; illectus
Deut.8. eſt. Non, inquit, in pane ſolo viuit homo, ſed in omni verbo quod procedit de ore dei. Sic planè
tunc reſpondere debuerat homo rationalis. Non in omni vel ſolo paradiſi ligno viuit homo, ſed
in præcepto quod à deo propoſitum eſt illi bene cuſtodito. Non ſic dixit, magisq; ad morſum,
quàm ad huiuſmodi reſponſum os ſuum aperuit. Idcirco ille ſeruus factus eſt eius, à quo & ſu-
Pſal.90. peratus eſt, hic autem legem intendens regalem liber procedebat, cui dicebatur in pſalmo. In-
Pſal.77. tende proſpere, procede, & regna. Si, inquit, filius dei es, mitte te deorſum. Scriptum eſt enim,
1.Cor.1. quia angelis ſuis deus mandauit de te, & cætera.) Tentatio hæc Iudaicæ curioſitatis eſt. Nam Iu-
Exodi.17. dæi ſigna petunt. Et illi quidem tentauerunt deum in cordibus ſuis, vt peterent eſcas animabus
ſuis, & male locuti ſunt de deo, dixerũt. Nunquid poterit deus parare menſam in deſerto? & cæ-
Deut.6. tera, dixeruntq;. Eſt ne deus in nobis, an non? Hic autem datum homini acceptans præceptum,
ſcriptum eſt, inquit. Non tentabis dominum deum tuum. Hæc, inquit, omnia tibi dabo ſi cadens
adoraueris me. Tentatio hęc paganæ demẽtię eſt. Pagani quippe vel gentes propter regna mun-
di & gloriam eorum, diabolum in ſimulachris adorauerunt, & vt foris exaltarentur, intus ceci-
derunt. Hic autem ſtans in gradu ſuo, poplite recto, & inflexibili regiæ libertatis collo, ſcriptum
Deut.6. eſt, inquit, ſubauditur homini. Dominum deum tuũ adorabis, & illi ſoli ſeruies. Igitur ò ſpecio-
ſiſsime forma præ filijs hominum, te ſolum regnare decet, regnumque obtinere Iudæorum pa-
riter & gentium, quia tentatus per omnia pro ſimilitudine viciſti, & abſque peccato ſupergreſſus
es tentationes Iudæorum & gentium, quibus vniuerſaliter in Adam, quibus particulariter in ſe-
Pſal.13.52. metipſis tentati & omnes victi ſunt, præter vnum, ſicut ſcriptum eſt. Omnes declinauerũt, ſimul
inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum. Et quia victori regi ſeruitus
debetur a ſuis lætantibus miniſtris, tunc, inquit Euangeliſta, reliquit eum diabolus, & ecce an-
geli acceſſerunt, & miniſtrabant ei.

De prædicatione domini & regis noſtri, quàm tradito Iohanne incœpit, & de teſtimonio prophetico, vbi inter cætera dictum eſt, multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis.

CAPVT XVI.

Matth.4. CVm autem audiſſet Ieſus, quòd Iohannes traditus eſſet, ſeceſsit in Galilæam, & cætera vſq;,
docens in ſynagogis eorum, & prædicans Euangelium regni. Tanquàm ad regalia prope-
rans inſignia, vnum hic Euangeliſta, eundemque primum Euangelij annum prætermiſit, de quo
Matth.7. Iohannes plurima ſcribit. Et rectè ab eo hic incipit, quòd Iohannes traditus eſt, nam extunc
publicè rex & dominus iſte ſua poteſtate vtens prædicare cœpit, erat enim, inquit, docens eos,
ſicut poteſtatem habens, & non ſicut ſcribæ eorum & pharisæi. Nec verò ſolum id impletum
Eſaiæ 9. eſſe credimus, quod hic de propheta teſtimonium ſumpſit. Terra Zabulon, & terra Nephtha-
lim, & cætera, vſque lux orta eſt eis, ſed & reliqua eiuſdem capituli prophetici, quę propter pro-
lixitatem ſupprimens, tanquam oſtio patefacto, reliquit intelligenda hic ſcriba magni regis, vt
ſcias hunc eſſe, de quo ſcriptum eſt illic, & vocabitur nomen eius ammirabilis, conſiliarius, deus
fortis, pater futuri ſeculi, princeps pacis. Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis.
Ibidem. Super ſolium Dauid, & ſuper regnum eius ſedebit, vt confirmet illud, & corroboret in iudicio
& iuſtitia amodo, & vſque in ſempiternum. Pœnitentiam, inquit, agite, appropinquabit enim re-
gnum cœlorum. Iuxta prophetæ præſcriptum teſtimonium agebat, vt multiplicaretur eius im-
perium, quod eſt regnum cœlorum, peccatores ad pœnitentiam inuitans, & deinde Simonem
Petrum, & Andream fratrem eius, cæteroſque apoſtolos vocans. Nam ſi quæras, qualiter multi-
plicandum foret eius imperium, faciam vos, ait, fieri piſcatores hominum. Deniq; ſic factum eſt.
Pauci qui tunc regem ſuum ſecuti ſunt, facti ſunt piſcatores hominum, & extunc multiplicatur
imperium Chriſti regis magni multitudine gentium, ſublatis aduerſarijs & inimica morte, pax
erit, & pacis non erit finis.

Quòd Ieſus vocatis turbis docuit diſcipulos ſuos, quales eſſe debeant, qui militent regno dei.

CAPVT XVII.

VIdens autem turbas,aſcendit in montem.Et cum ſediſſet, acceſſerunt ad eum diſcipuli eius. Matth.5.
Et aperiens os ſuum,docebat eos, dicens . Beati pauperes ſpiritu , quoniam ipſorum eſt re-
gnum cœlorum,& cætera.Loquatur nunc nobis rex, & dominus noſter leges regni ſui,iam non Hebr.2.
montis exigui , ſed ipſius aſcenſor cœli , ſedens non in vertice montis terreni , ſed ad dexteram
maieſtatis in excelſis , aperiens pro imperij maieſtate non ſenſualiter os ſuum , ſed inuiſibiliter
theſaurum ſuum,in quo diuitiæ ſalutis,id eſt,ſapientia & ſcientia repoſitę ſunt.Gloriam quippe
regni eius & potentiam loqui geſtiens , ſecundum Euangeliſtam hunc , qui de illo penè cuncta
regalia loquitur,huc vſque properauimus, vbi videns turbas aſcendit in montem, & aperuit re-
gale os ſuum vt ipſe loqueretur ore ſuo rex , qui loquebatur prius , per ſuorum ora præconum.
Loquebatur,inquam,dignas apertione oris ſui ſentẽtias, & docebat qui vel quales eſſe debeant,
qui militent regno dei,quo belli ordine,vel qualibus armis promerendum ſit,vt ſempiterna ſti-
pendia percipiant illius regni.Putabant enim carnales filij regni , qui audierant illud repromiſ-
ſum fuiſſe patribus ſuis,quod tempore illo Meſsia imperante diuites ſibi forent,atque opulenti,
vacaretque ſuperbire in diuitijs, putabant reges & principes terreni imperij audito nomine hu-
ius regis qualis fuerat Herodes,quòd ſanguinem ſuum fundere,ſibique vrbes,& vectigalia præ-
ripere haberent milites regni dei.

Quales leges & qualia edicta ſint huius regis regni dei , vt non ſit cur timere debeat propter eum Herodes & cæteri reges mundi, cum ſic prænunciat regni ſui militibus : Beati pauperes ſpiritu, & cætera.

CAPVT XVIII.

BEati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. O amabile regnum dei,ò præ Matth.5.
& venerabilis conditio,propoſita quærentibus regnum dei. Beati, inquit , pauperes ſpiritu, Lucæ 6.
beati habẽtes ſpiritum timoris domini,quia tametſi diuites in hoc ſeculo ſunt , vt fuit Abraham,
tametſi regali purpura veſtiti incedãt, & crebros de hoſtibus triumphos ducant, vt fecit Dauid,
corde contrito, & humiliato ambulant ſpiritu , cognoſcentes ſe eſſe pauperes ſpiritualibus bo-
nis,mendicantes iugiter,& ſupplici gemitu ſtipem poſtulantes , ab vno & ſolo diuite rege regni
dei.Hoc peruerſus ille angelus in cœlo non fecit , arbitrans ſemetipſum ſufficere ſibi, & cecidit
angelus,& factus eſt diabolus.Hoc primus ille generis noſtri pater Adam in paradiſo non fecit, Eſaiæ 14.
arbitrans proprijs ſemetipſum diuitijs adornare poſſe ad ſimilitudinem dei, & idcirco à paradi-
ſo excidit,& in infernum cecidit . Miſeri ergo ſuperbi omnes tumido ſpiritu , beati autem pau-
peres ſpiritu,quia ſic mendicando grandem eleemoſynam , id eſt , regnum cœlorum , de manu
regis conſequentur . Nam hoc eſt quod de iſto rege, de iſto filio regis , vel de iudicio eius Pſal- Pſal.71.
miſta dicit.Iudicabit pauperes populi , & ſaluos faciet filios pauperum . Item: Parcet pauperi &
inopi, & animas pauperum ſaluas faciet . Paupertatis imperandæ ipſe , vt regem decet , exem- Zacha.9.
plar eſt . Nam de illo in propheta tale inſigne eſt . Ecce rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluator,
ipſe pauper , & aſcendens ſuper aſinum & ſuper pullum filium aſinæ . Itemque pro illo contra
Iudam ſiue Iudaicum populum cõqueſtio eſt hæc. Et perſecutus eſt hominem inopem, & men- Pſal.108.
dicum & compunctum corde, mortificare. Beati mites , quoniam ipſi poſsidebunt terram.Mi-
tes,id eſt,ſpiritum pietatis habentes, manſueti atque tractabiles, non opera ſua defendentes,ſed
veritati confitentes peccata ſua.Iſti beati, quoniam poſsidebũt terram, quam pro contrario ſpi-
ritu perdidit immitis atque intractabilis Adam . Manum quippe dei pertractantis atque dicen-
tis,quare hoc feciſti,ſpinoſus ericius immiti reſponſo exaſperauit,dum dixit mulier,ſerpens de-
cepit me comedi,dum dixit vir, mulier quam dediſti mihi ſociam, dedit mihi & comedi.Immi-
tes iſti ita ſe defenderunt , & idcirco miſeri , quia terram viuentium perdiderunt . Beati autem Gene.3.
mites,qui neque iudicia vel mandata dei reprehendunt, neque ſemetipſos defendunt,quoniam
ipſi poſsidebunt terram , non iſtam terram mortuorum atque morientium , quam reges immi-
tes armis cruentis ſibi ſubijciunt, & tamen eam poſsidere non poſſunt, ſed terram viuentium,in
qua eſt lignum vitæ , quæ reuera fluit lacte & melle . Nihilominus quod hic prædicat militi-
bus, exemplo ſuo perſuadet alibi rex ipſe , dum veraciter dicit . Et diſcite à me , quia mitis ſum
& humilis corde . Beati qui lugent,quoniam ipſi conſolabuntur. Beati,inquam,iſti,qui tantum Matth.11.
à ſpiritu ſcientiæ profecerunt , vt ſciant tempus iſtud tempus eſſe lugentium , vt ſciant lugere
mortuos ſuos, id eſt ſemetipſos , quia in Adam omnes mortui ſunt , & ex eo non eſt domus in
qua non ſit mortuus , cum vniuerſali originalis peccati morte , trahente vnoquoque actualis
etiam peccati morticinum proprium . Qui in hac ſcientia lugent , id eſt , pœnitentiam agunt,
nimirum beati ſunt , quoniam ipſi conſolabuntur , ipſi enim ſunt , quibus promittitur & datur
paracletus,

paracletus,id eſt,conſolator,ſpiritus ſanctus, annuncians illis, quia cauſa huiuſmodi luctus de-
ſtructa eſt mors illis in vno homine,in iſto rege ſuo Chriſto domino Ieſu,qui & in iſto loco hæc
Eſaie 9. dicit,& alibi loquitur.Spiritus domini ſuper me, eo quòd vnxerit dominus me. Ad annuntian-
Lucæ 4. dum manſuetis miſit me, vt mederer contritis corde, vt prædicarem captiuis indulgentiam,&
clauſis apertionem, vt conſolater omnes lugentes, & ponerem fortitudinem lugentibus Syon,
& darem eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu, pallium laudis pro ſpiritu mœroris.
Nimirum nec partis huius exemplo rex ipſe defuit, antequam enim hæc diceret, prior luxit,
ſuiſque dedit militibus exempla lugendi, videlicet vbi peccati noſtri mortem lugendo quadra-
ginta diebus & quadraginta noctibus ieiunauit. Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam,quoniam
ipſi ſaturabuntur.Iſti fortes ſunt, & idcirco beati, habent enim ſanctum fortitudinis ſpiritum,
dum in prædicto luctu ſuo,fide & ſpe confortati ſitiunt & auide fructus dignos pœnitentiæ fa-
ciunt.Beati,inquam,quia ſaturabuntur & ſatiabuntur,videlicet eo ipſo quod eſuriunt & ſitiunt,
id eſt,iuſtificabuntur per vnum iuſtum regem ſuum, Ieſum Chriſtum. Huius quoque virtutis,
Matth.3. id eſt,eſuriendi & ſitiendi iuſtitiam, ipſe qui docet, exemplum actu præbuit rex, dicendo.Sic
Iohan.4. enim decet nos implere omnem iuſtitiam,quod vtiq; eſuriens ac ſitiens dixit, quemadmodum
quodam loco teſtatur,dicens.Meus cibus eſt,vt faciam voluntatem patris mei. Beati miſericor-
des,quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. Verè & iuſtè beati agentes,cum ſpiritu conſilij,
vt peccantibus in ſe cum nocere poſsint miſericorditer indulgeant,propter conuentionē illam,
Matth.6. quam inter deum & homines rex ipſe conſtituit,vt dicant. Dimitte nobis debita noſtra,ſicut &
Lucæ 11. nos dimittimus debitoribus noſtris. Beati, inquam, illi, quoniam non repugnante iuſtitia ipſi
miſericordiam conſequentur,vt quæ peccauerunt in deum, dimittat illis deus. Econtrariò non
beati immiſericordes, quoniam ipſi miſericordiam non conſequentur, quod maximè ex illa
Matth.18. Euangelica regis iuſtitiæ parabola comprobatur,qui voluit rationem ponere cum ſeruis ſuis.Et
cum cœpiſſet rationem ponere, oblatus eſt ei vnus qui debebat decem milia talenta. Sic enim
iuſtiſsime concluditur. Sic & pater meus faciet vobis, ſi non remiſeritis vnuſquiſq; fratri ſuo de
cordibus veſtris.Planè rex iſte hac viciſsitudine non indiguit, quippe qui peccatum non fecit,
Lucæ 23. quod dimitteretur illi,attamē fecit quod docuit.Dixit enim.Pater ignoſce illis, nō enim ſciunt
quid faciunt.Atque ita factum eſt. Dimiſſum eſt enim eis qui crediderunt. Beati mundo cor-
de,quoniam ipſi deum videbunt.Mundo corde ille eſt, quem emundauit puritas dilectionis ex
operibus miſericordiæ,vt habeat ſimplicem & abſq; odio cordis oculum, vt ſit mundus ab om-
ni cupiditatis puluere,ab omni furoris perturbatione.Sed ecce legimus ſanctum Moyſen nimia
Exodi 32. commiſeratione pro populo dominum deum ſuum oraſſe,cum dixiſſet. Dimitte me,vt iraſcatur
furor meus contra eos,& deleam eos, faciamq; te in gentem magnam. Adeo cor ab omni cupi-
ditate vel ambitione mundum poſsidebat, vt non curaret promiſsionem hanc, faciamque te in
gentem magnam,ſed ſtabat in confractione cordis in conſpectu eius,vt auerteret iram eius.Hic
tamen cum tam mundi cordis ſibimet conſcius diceret. Si ergo inueni gratiam in cōſpectu tuo,
Exodi 33. oſtende mihi faciem tuam.Non,inquit,dominus,poteris videre faciem meam. Non enim vide-
bit me homo & viuet.Quid ergo dicemus? Nimirum quia & Moyſes mundo corde erat,& ta-
men nihilominus ſententia veritatis vera eſt.Non enim dixit,beati mundo corde, quoniam ipſi
deum vident,aut viderunt, ſed quoniam ipſi deum videbunt, ſubauditur poſtmodum, ſoluto
pariete inimicitiarum,quibus interiacentibus,ex quo primus homo per peccatum contra ſe ho-
ſtilem dei iram conſtituit, neque Moyſes, neque hominum quiſquam deum vidit vnquam.Et
Iohan 1. huius viſionis dei facultatem penes ſemetipſum eſſe teſtatur ipſe rex qui hæc loquitur,videlicet
Matth.11. quòd viſionem dei conferat quibus vult,cum alibi dicit.Et nemo nouit filium,niſi pater,neque
patrem quis nouit,niſi filius,& cui voluerit filius reuelare,per ſpeculū in ænigmate dando ſpiri-
tum intellectus mundis corde,vt intelligant ſcripturas, quæ vtiq; clara ſunt ſpecula viſionis di-
uinæ. Beati pacifici,quoniam filij dei vocabuntur. Pacifici ſunt, qui primo quidem & præci-
puo ſtudio inter ſe & deum,inter omnes,quoad poſsint,homines deumq; pacem exquirunt,ſe-
cundo autem inter hominem & hominem lites dirimere, charitatiſq; concordiam nectere ſata-
gunt.Beati nimirum iſti,quoniam filij dei vocabuntur,filij,inquam, nō quidem natura,ſed gra-
tia,fratres & cohæredes vnigeniti filij principis pacis, qui inter deum & homines per ſuum ſan-
guinem inimicitias ſoluit, pacem reformauit. Iſti in ſeptimo, ſpiritu ſapientiæ iam ſabbatizare
incipiunt,adhuc poſiti in iſto mortali corpore,ſuntq; (vt iam dictum eſt)filij dei,filij ſapientiæ.
Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum.
Iam prioris meriti fuerat hoc primum, beati enim, inquit, pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum
eſt regnum cœlorum. Quid ergo amplius in octauo dum dicitur, beati qui perſecutionem
patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum? Nam magnum quidem
eſt pauperem ſpiritu eſſe, & cæteros aſſequi gradus iuſtitiæ, maximum autem & optimum
propter eam iuſtitiam perſecutionem ſuſtinere. Quomodo ergo inferioris & ſummi meriti,
id eſt,

id eſt, primi & octaui vna eademque eſt merces? Sed aduertamus omnia quæ hactenus, id eſt, à primo vſque ad ſeptimum gradum diſpoſita ſunt communia eſſe merita vel præmia cunctorum regis huius exercituum, id eſt, angelorum & hominum, hoc autem, ſcilicet perſecutionem pati propter iuſtitiam proprium eſſe hominum, qui vtique ex anima & corpore conſiſtunt. Igitur beati tam angeli quàm homines pauperes ſpiritu, mites, lugentes, ſiue condolentes, iuſtitiam eſurientes & ſitientes, miſericordes ſiue commiſerantes, mundi corde, pacifici, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum, in quo terram viuentium poſsidebunt, conſolabuntur & ſaturabuntur, & miſericordiam conſecuti, deum videbunt, & filij dei vocabuntur, beati præterea homines, qui ſoli in corporibus ſuis perſecutionem paſsi propter iuſtitiam, regnũ cœlorum quod iam cum beatis angelis poſsident, ſecundum animam in octaua, id eſt, in reſurrectione poſsidebunt, etiam ſecundum corpus. Parum autem fuerat dixiſſe, qui perſecutionem patiuntur pro- 2.Timot.3.
pter iuſtitiam, quia videlicet hodie paucorum hominum iſtud eſt, niſi forte quia confirmare licet, quòd omnes qui piè volunt viuere in Chriſto, etſi extrinſecus pacem habeanr, intus tamen à vitijs ſpiritualibus ſiue carnalibus infeſtationem patiuntur, propter iuſtitiam pietatis eiuſdem. Cum igitur dixiſſet, beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum, ſubſecutus, beati, inquit, eſtis cum maledixerint vobis, & cætera. Hoc dicto ſine dubio nos quoque extremos contigit, quos hodie quoque in ſynagogis ſuis ſub nomine Nazareorum maledicunt Iudæi. Sanè cum omnium quæ hactenus dixit rex noſter, exempla in ſemetipſo præbuerit, tunc verò huius patientiæ, id eſt, perſecutionis, propter iuſtitiam ſuſtinendæ, tale tantumq; exemplum dedit, vt neſciri non poſsit, imo obliuiſci nefarium atque impium ſit. Paſſus quippe eſt perſecutionem proprer iuſtitiam vſque ad mortem, mortem autem crucis, & idcirco ipſius eſt regnum cœlorum. Nam propter hoc deus illum exaltauit, & dedit illi no- Philip.2.
men quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum. Quid igitur ò reges terræ & principes audito nomine regis Chriſti, vel regni eius, turbati eſtis male ſoliciti? Securi eſtote quià milites regis vel municipes regni huius lege prohibentur eſſe vt vos, ſuperbi, immites, riſores, iuſtitiæ tædium patientes, immiſericordes, immundi, inquieti, ſed omnino tales, vt iniuriam pati quàm facere, peregrinari quàm regnare, occidi malint quàm occidere.

De ſequentibus ſermonis eius quomodo nulli blandiatur, ſiue aduletur, dura prædicando & aſpera: Intrate per anguſtam portam, & quòd hoc exemplo cuncti adiutores regni dei non debeant ita delectari numero diſcipulorum, vt non prædicent eis dura, per quæ itur ad deum. CAPVT XIX.

POſt hæc magnis ac legitimis, idemq; in magna curia totius aures audiendi habentis eccleſię, orator facundus ſermonem dignum ſe hoc modo ingreditur. Vos eſtis ſal terræ, quod ſi ſal Matth.5.
euanuerit, in quo ſalietur? Ad nihilum valet vltra, niſi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus. Vos eſtis lux mundi, & cætera. Primatibus vel primis officialibus ſuis, id eſt, apoſtolis rex regni dei hæc loquitur, breui ſimilitudine, magnam ſatis exprimens diſtantiam ipſorum à ducibus terræ, vel principibus, cunctiſque regno terreno militantibus, quia videlicet non ſunt vt illi qui bellis atque diſcordijs inſiſtant, ſed qui mundum inſulſum, & habentem ignorantiam dei cœleſtis doctrinæ ſale condiant, atque in docendo beneuolentiam mereantur audientium bona verba dicturi, bonorum nihilominus operum lucem proferant. Sed quid ſibi vult hæc tanta tamq; vehemens regiæ auctoritatis ſeueritas, tanta diſtrictione formidabiles prouincialibus ſuis iam in exordio regni ſui proponens ſententias? Nolite, inquit, putare, quia veni ſolnere legem aut prophetas. Non veni ſoluere, ſed adimplere. Et ſubinde. Audiſtis quia dictum eſt antiquis. Non occides, qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio. Poſt hæc, & cætera huiuſmodi, quæ nimirum anguſta ſunt, & quanto anguſtiora, tanto perſectiora legalibus præceptis, ita dicit. Intrate per anguſtam portam, quia lata porta, & ſpacioſa via eſt, quæ ducit ad perditionem, & multi ſunt qui intrant per eam. Quàm anguſta porta, & arcta via quæ ducit ad vitam, & pauci ſunt qui inueniunt eam. Matth.7.
Quid, inquam, hoc ſibi vult, quòd rex iſte ſapiens in exordio regni ſui, imo nondum ſedens in ſolio regni tam dura tamque aſpera prædicit? Nunquid adhuc ignorabat illud, quod poſtmodum de eximio milite ſuo loquens cùm dixiſſet. Quid exiſtis in deſertum videre homi- Matth.11.
nem mollibus veſtitum, continuò ſubiunxit, ecce qui mollibus veſtiuntur, in domibus regum ſunt? Imo & illud iam dudum nouerat, quam ob cauſam regnum Iſrael à domo Dauid ſciſſum fuiſſet, videlicet quia dixerat nouus rex. Minimus digitus meus groſsior eſt dorſo patris mei, & nunc pater meus poſuit ſuper vos iugum graue, ego autem addam ſuper iugum veſtrum. Quo audito populus, quæ, inquit, nobis pars in Dauid, vel quæ hæreditas in filio Iſai? 3.Reg.12.
Redi in tabernacula tua Iſrael. Nunc vide domũ tuam Dauid. Et abijt Iſrael in tabernacula ſua.

Super filios autem Iſrael quicunq; habitabant in ciuitatibus Iuda, regnauit domus Dauid. Hoc,
inquam, factum nouerat, ſibiq; ſimile euenturum erat. Si enim in adulterio ſimul & homicidio
Dauid, ſacrum inuenerunt ſancti patres exemplar cœleſtis myſterij, cur non in ſtultitia regis
pueri reperiſſe nos iuuet altitudinis ſimilitudinem diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei? Conſtat
quippe certa & vera patrũ eorundem atteſtatione, quia quod à domo Dauid ſciſſum eſt regnum
Iſrael, tribus autem Iuda adhæſit regi ſuo, ſimile vel par eſt ei quod accidit vero Dauid Chriſto,
quando à fide eius multitudo ſeditioſa per multas atque multiloquas hæreſes ſciſſa eſt, ſola au-
tem verè confeſsionis eccleſia fabricantibus illis vitulos mendacij veritatem tenens adhæſit re-
gi ſuo, & templo dei ſui. Itaque quod nunc ait rex iſte, rex nouus nondum per paſsionem mortis
Matth.5. gloria & honore coronatus, audiſtis quia dictum eſt antiquis. Ego autem dico vobis, & in om-
nibus anguſtam oſtendit eſſe viam regni ſui, magis quàm hactenus fuerit, penè idem eſt ac ſi di-
cat. Pater meus poſuit ſuper vos iugum graue, ego autem addam ſuper iugum veſtrum. Pater
quippe deus pronis ad ſanguinem hominibus graue iugum impoſuit, dicendo. Non occides,
graue iugum petulcis atque luxurioſis, dicendo. Non mœchaberis, graue iugum iurantibus, di-
Exodi.20. cendo. Non peierabis, graue iugum iracundis, ac propriæ vindictę auidis, dicendo. Oculum pro
Deut.5. oculo, dentem pro dente. Hic autem filius eiuſdem dei ſuper iugum illorum, addidit dicendo.
Leuit.19. Omnis qui iraſcitur, reus erit, omnis qui viderit mulierem ad concupiſcendũ eam, iam mœcha-
Exodi.21. tus eſt, non iuretis omnino, ſit ſermo veſter, eſt eſt, non non, &, ego autem dico vobis, non reſi-
Deut.19. ſtere malo. Quid igitur hoc ſibi vult, niſi quia rex iſte deus eſt, & iudicij dominus, & quod re-
gno terreno ſolet obeſſe, hoc cœleſti prodeſt regno eius? Denique reges terræ ab hominibus
fiunt, tributiſque egent, & vectigalibus hominum ſuæ anhelanti inopiæ ſubueniunt reges egeni
& inopes, huic autem cœleſti domino & regi veraciter dicit ſapiens terræ rex. Deus meus es tu,
Pſal.15. quoniam bonorum meorum non eges. Proinde homines terreni vt reges fiant, & in domibus
regnum ſint, mollibus veſtiantur, id eſt, placentia loquantur, nam rex iſte qui veraciter dicit ho-
Iohan.15. minibus. Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos, rex, inquam, iſte vnus & ſolus, non ab homini-
bus, neque per homines factus, nemini blanditur, ſed ſicut ſtimuli, & quaſi claui in altum defixi,
ita recta ſunt verba eius, vt iudicet & probet eos qui regno ſuo digni habeantur. Hoc itidẽ eius
exemplo faciendum eſt cunctis regni eius adiutoribus vt videlicet nemini adulentur delectati
numero diſcipulorum, ſed prædicent illis dura & aſpera, per quæ itur ad deum. Nec verò quic-
quam in hoc eſt quod vereatur aut vereri debeat prudens magiſter militum. Nam ſi is qui venit
ſeuera deum quærere, & regno dei veraciter militare cupit, nulla terretur auſteritate legis mili-
taris, ſciens quia rex qui dura hæc propoſuit, dicit in fine ſermonis. Omnis ergo qui audit verba
mea hæc, & facit ea, aſsimilabitur viro ſapienti, qui ędificauit domum ſuam ſupra petram, & deſ-
cendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & non ceci-
Philip.2. dit, fundata enim erat ſupra petram. Qui hæc non attendunt, iuxta quod Apoſtolus ait: Omnes
Matth.7. quæ ſua ſunt quærunt, non quæ Ieſu Chriſti, ſimiles ſunt ſcribis & phariſæis, quos euangeliſta
Michee.3. continuò denotat, cùm dicit. Erat enim docens eos ſicut poteſtatem habens, & non ſicut ſcribæ
& phariſæi. Poteſtate nanque ſe priuant, qui cùm quippiam ab aliquo accipiunt, illum cenſent
militem bonum, qui autem non dederint aliquid in ore eorum, ſanctificant ſuper eos bellum.
Hoc rex iſte non faciebat, idcirco ſic dictum eſt, erat enim docens eos ſicut poteſtatem habens,
& non ſicut ſcribæ & phariſæi, id eſt, non ſua quærendo, contemptibilem faciebat docendi au-
ctoritatem, quemadmodum illi.

Quomodo veraciter dictum ſit: Erat enim docens eos ſicut poteſtatem habens, ſecundum ſigna quæ fecerat. CAPVT XX.

Matth.6. AMplius autem. Erat enim docens eos ſicut poteſtatem habens, & non ſicut ſcribæ eorum &
phariſæi, ſubauditur, ſiue boni ſiue mali. Fuerunt enim in illis ſcribę boni, videlicet, quorum
Moyſes & Eſdras erant optimi. Fuerunt & boni phariſæi, ſcilicet Aaron, & filij eius, imo quot-
quot erant ſacerdotalis aut Leuitici generis. Nam phariſæi clerici dicuntur illius populi. De
optimis ſumamus comparationem. Non ſicut Moyſes & Aaron erat iſte docens, ſed ſicut pote-
Exodi.14. ſtatem habens. Verbi gratia. Dixitque dominus ad Moyſen. Quid clamas ad me? Loquere filijs
Iſrael vt proficiſcantur. Tu autem eleua virgam, & extende manum tuam ſuper mare, & diuide
illud, vt gradiantur filii Iſrael in medio maris per ſiccum. Sic & in cæteris quæcunque fecit non
penes ſe poteſtatem habebat, quippe qui homo & non deus erat, & idcirco neceſſariò ad deum
poteſtatem habentem clamabat. Hic autem ſicut poteſtatem habens cuncta peragebat, quippe,
qui non homo tantum, ſed deus & homo erat. Conſideremus ergo eius opera, quomodo ſicut
Matth.8. poteſtatem habens illa faciebat. Deſcendente illo de monte cum ſequerentur eum turbæ mul-
Marci.1. tæ, ecce, inquit, leproſus veniens adorauit eum, dicens. Domine, ſi vis, potes me mundare. Non
Lucæ.5. dixit, ſi clames ad deum, potes emundationem mihi obtinere, ſed quod magnę fidei eſt, ſi vis
ait, potes me mundare. At ille veraciter poteſtatem habẽs, vt eandem poteſtatem geſtu quoque
corporis

corporis ſignificaret, exteodens manum tetigit eum, dicẽs: Volo. Mundare. Et confeſtim mundata eſt lepra eius. Deinde accedens Centurio, poteſtatem illum habere, vt habebat verè, egregia fide confeſſus eſt. Tantùm, inquit, dic verbo, & ſanabitur puer meus. Nam & ego homo ſum ſub poteſtate, habens ſub me milites. Et dico huic, vade & vadit. & alio, veni & venit. & ſeruo meo, fac hoc & facit. Deniq; bac propoſita ſimilitudine vir admirandæ fidei, hoc voluit ſubintelligi, vt diceret. Tu homo qui & deus es, paſsiones omnes & vniuerſas infirmitatẽs habes poteſtati tuæ & iudicijs tuis militantes, & dicis huic, vade & vadit. dicis, inquam, huic ſpiritui infirmitatis, recede & recedit. dicis item alio, cum cauſa & ratio poſtulat, veni & venit, vt ſcilicet flagelletur, quem flagellari volueris, tu qui malis ſeruitijs noſti bene vti. Itaque poteſtatem confeſſus eſt, & reſponſum accepit, ſicut poteſtatem habentis pro merito ſuæ fidei, vade, & ſicut credidiſti fiat tibi. Sic & cætera quæcuoq; faciebat, ſicut poteſtatem habens operabatur, & non ſicut ſcribę & pharisæi, imò non ſicut ſummi principes Moyſes & Aaron, quibus vt aliqua ſacerent clamore & oratione opus erat, & idcirco rectè admirabantur turbæ ſuper doctrina eius.

Quòd illud ad poteſtatem regiam pertinuerit, vt alijs quoque poteſtatem daret eijciendi immundos ſpiritus, & curandi omnem infirmitatem, & quorum ſigna, an his quorum ſanctorum, an apoſtolorum potiora fuerint.

CAPVT XXI.

QVia de poteſtate loqui cœpimus, & poteſtatem regiam domini noſtri agnoſcere debemus, Matth.10.
quòd maximè ad hanc rem attinet non prætereamus. Et conuocatis duodecim diſcipulis ſuis, dedit illis poteſtatem ſpirituum immundorum, vt eijcerent eos, & curarent omnem languorem & omnem infirmitatem. Duodecim autem apoſtolorum nomina hæc ſunt. Primus Simon, qui dicitur Petrus, & Aodreas frater eius, Iacobus Zebedæi, & Iohannes frater eius, Philippus, & Bartholomæus, Thomas, & Matthæus publicanus, & Iacobus Alphæi, & Thaddæus, Simon Chananæus, & Iudas Iſcariotes, qui tradidit eum. Ecce poteſtatem habens verè regiam, poteſtatem babens iure diuinam. Nec verò ſolummodo poteſtatem habens, ſed poteſtatem hominibus dare potens. Quid amplius, inquam, hominibus contulit deus, in forma dei, quàm nunc deus in forma hominis, dominus in forma ſerui? Conferamus nunc poteſtatẽ quam dedit Moyſi deus in forma dei, poteſtati quam dedit hic apoſtolis deus in forma ſerui. In quo fuit illa poteſtas, quàm Moyſi potens iſte dederat? In proijciendo virgam coram Pharaone, vt draco fieret, Exod.7.
& virgas maleficorum deuoraret, in educendo ranas & cyniſes, cynomiam quoque, & mortem in omne pecus Aegyptiorum, in ſpargendo fauillam in cœlo, vt fierent vlcera in homines, in extendendo manus in cœlum, vt dominus ignem & grandinem plueret, & vt ſuper omnes fines Aegypti locuſta veniret, & vt per triduum in tota terra Aegypti tenebræ fierent, & vt percuſsis à domino primogenitis Aegyptiorum eleuaret virgam ſuper mare, quo diuiſo populus tranſiret. Magna quidem magnæ poteſtatis opera ſunt hæc, veruntamen prudenter conſiderandum; quia non adeò vicina ſaluti humanæ poteſtas illa operata eſt. Nam extra ipſam hominis ſubſtantiam cuncta peracta ſunt. Hic autem & ipſe poteſtatis dominus circa ipſam hominis ſubſtantiam operatur, & ipſi quibus poteſtatem largitur, videlicet poteſtatem ſpirituum immundorum, vt eijcerent eos, & vt curarent omnem languorem & omoem infirmitatem. Vbi maior clementiæ gratia, ibi ſine dubio maior venerandæ poteſtatis dignitas. Hæc opera poteſtatis ſimul & gratiæ ſunt, & viciniora humanæ ſaluti, & idcirco rectè reſeruata ſunt aduentui ſaluatoris, cuius & propria poteſtas eſt, & per quem gratia ſacta eſt. Prophetarum tamen nobiliſsimi Helias & Heliſæus quædam huiuſmodi opera ſecerunt. Nam Helias mortuum reſuſcitauit, Heliſæus quo- 4.Reg.4.
que & mortuo vitam reddidit, & leproſo lauacrum quo mundaretur oſtendit. Verùm hæc ita facta ſunt, vt vitæ & ſalutis per potentem hunc perficiendæ ſacramenta præſignarent, ſicut ipſe in Euangelio inſinuat, dicens: In veritate dico vobis, multæ viduæ erant in diebus Heliæ in Luc.4.
Iſrael, quando clauſum eſt cœlum annis tribus & menſibus ſex, cùm facta eſſet fames magna in omni terra, & ad nullam illarum miſſus eſt Helias, niſi in Sareptha Sidooiæ ad mulierem viduam. Et multi leproſi erant in Iſrael ſub Heliſæo propheta, & nemo eorum mundatus eſt, niſi Naaman Sirus.

Quomodo iuxta prophetiam dicentem: Audi ſerue meus Iacob & Iſrael, quem elegi, & cætera: Iſte verus Iacob & verus Iſrael, & quia iſte duodecim filios carnaliter, hic duodecim apoſtolos ſpiritualiter genuit, quibus hanc poteſtatem dedit.

CAPVT XXII.

QVibus primis poteſtatem hanc potens iſte dedit XII. apoſtoli ſunt, de quibus & Marcus. Et Mar.3.
fecit, inquit, vt eſſent XII. cum illo, & vt mitteret eos prædicate, & dedit illis poteſtatem curandi infirmitates, & eijciendi dęmonia. Et hoc valde delectat, quòd hic homo cœleſtis verus Iacob & ſpiritualis Iſrahel in primordio ſuæ gẽtis vel generationis XII. ſpirituales filios genuit,

illum Iacob ſiue Iſrael in typũ ſui præceſsiſſe comprobás,qui carnales filios X I I. patriarchas pa-
tres & principes futuræ gẽtis carnaliter genuit. Hic eſt enim veraciter ille Iacob & ille Iſrael,cui
Eſaiæ 44. in Eſaia dicebat pater.Et nunc audi ſerue meus Iacob & Iſrael, quẽ elegi.Effundam enim aquas
ſuper ſitientem, & fluenta ſuper aridam. Effundam ſpiritum meum ſuper ſemen tuum, & bene-
dictionem meam ſuper ſtirpem tuam, &c. Quid enim verius ſi ad iſtum reſpicias,quid,inquam,
verius aut certius eo quod ait, effundam ſpiritum meum ſuper ſemen tuum, & benedictionem
meam ſuper ſtirpem tuam?Effudit enim ſuper hoc ſemen,& ſuper hanc primitiuam ſtirpem eius
ſpiritum ſanctum ſuum, & in eodem ſpiritu benedictionem ſuam, quando apparuerunt illis di-
ſpartitæ linguæ tanquam ignis,ſeditque ſuper ſingulos eorum,& cœperunt loqui varijs linguis,
Act. 2. prout ſpiritus ſanctus dabat eloqui illis. Quid enim deinde? Et germinabunt,inquit,inter her-
Eſaiæ 44. bas quaſi ſalices iuxta præterfluentes aquas. Iſte dicet.Domini ego ſum, & ille vocabitur in no-
mine Iacob,& hic ſcribet manu ſua domino,& in nomine dei Iſrael aſsimilabitur.Hoc ita verum
eſt,vt aſſertione noſtra non indigeat,imò vt neſciri non liceat,quia poſt effuſum ſanctum bene-
dictionis ſpiritum, continuò qui pauci fuerant, germinauerunt quaſi ſalices, id eſt, multiplicati
ſunt velociter conuocando atque conuertendo omnes gentes, & iſte atq; iſte pro modulo quiſ-
que ſuo profeſſus eſt, quid eſſet, aut quid poſſet, ſecundum gratiam quam pro voluntate diſtri-
Geneſ. 11. buentis domini ac dei conſecutus eſt. Igitur vt ille Iacob ſiue Iſrael X I I. filios, ſic verus iſte Ia-
Eſaiæ 8. cob & verus Iſrael ſpiritualiter initium ſuæ gentis duodecim genuit apoſtolos. Et ille de ſuis car
Hebr. 2. nalibus,paruuli ſunt,ait,quos donauit mihi deus, & iſte de ſuis ſpiritualibus. Ecce,inquit,ego &
pueri quos mihi dedit deus.

Cur inter tales filios ac principes regni dei, Iudam quoque qui ad illud regnum non pertine-bat,ipſe omnia ſciens admiſerit. CAPVT XXIII.

SEd inter regis filios & regni dei principes,quid ille Iudas,qui regis eiuſdem proditor, & filio
rum regis proditor futurus erat? Neque enim ignorans illum rex elegit,quippe qui alio loco
dicit.Ego ſcio quos elegerim.Vt quid ergo talem elegit,& huic tali poteſtatem cùm cæteris de-
Iohan. 13. dit? Ac ſi iam interrogaſſemus eum, ipſe reſpondit. Vt adimpleatur ſcriptura, qui manducat
meum panem, leuabit contra me calcaneum ſuum. Sed nunquid talem non elegiſſet, niſi hoc
Iohan. 6. ſcriptura prędixiſſet?Imò niſi talem electurus fuiſſet,ſcriptura hoc non dixiſſet.Verbo verò ele-
ctionis hic non abſurdè vtimur,cùm ipſe dicat. Nónne ergo vos duodecim elegi, & vnus ex vo-
bis diabolus eſt?Quare igitur malum ſciens inter bonos admiſit? Nimirum vt prior ipſe faceret,
quòd poſtmodum in parabolis,quas primas locutus eſt nobis,eſſe faciendum docet. Cùm enim
parabolam ſeminantis, quam primam dixerat, expoſuiſſet, continuo hanc aliam propoſuit, di-
Matth. 13. cens.Simile factum eſt regnum cœlorum homini qui ſeminauit bonum ſemen in agro ſuo.Cùm
autem dormirent homines,venit inimicus eius,& ſuperſeminauit zizania in medio tritici,& ab-
ijt,& cætera. Nimirum paterfamilias ſeminis boni ſeminator, qui hæc dicit,ne fortè colligentes
zizania eradicetis ſimul cum eis & triticum, ſinite vtraque creſcere vſque ad meſſem,ipſe eſt rex
regni cœlorum,id eſt,præſentis eccleſiæ, vel congregationis ſanctorum,in qua bono ſemini zi-
zania, id eſt, filijs regni filij nequam, quos inimicus diabolus ſuper ſeminauit, vſque ad meſſem,
id eſt,vſque ad conſummationem ſeculi permixti ſunt.Illos tolerari iubet,cùm dicit:Sinite vtra-
que creſcere vſque ad meſſem,cùm ſępiſsimè citius effloreſcant,& ſublimius creſcant,ita vt ſum-
mos honores in eccleſiaſticis gradibus apprehendant,eo quòd nihil noceat bonis permixtio ma
lorum, quos pro tempore inuiti ſuſtinent, quia corrigere non poſſunt. Igitur quod præceptu-
rus erat, rectè & vt præceptorem decebat, prior ipſe fecit, admittens Iudam in illo ſanctorum
numero,quibus poteſtatem dabat eijciendi ſpiritus immundos, & curandi omnem languorem,
omnemque infirmitatem, vt ſcias, donat dei peruenire ad illos, qui cùm fide accipiunt, etiam
Lucæ 22. ſi talis ſit is per quem accipiunt, qualis fuit & Iudas. Sciendum tamen, quia poſtquam, vt Lu-
cas ſcribit, intrauit in eum ſatanas, & abijt, & locutus eſt cùm principibus ſacerdotum, & ma-
Matth. 27. giſtratibus, quemadmodum eum traderet illis. Et gauiſi ſunt, & pacti ſunt pecuniam illi dare,
& ſpopondit, iam nec in eijciendis ſpiritibus immundis, nec in languoribus aut infirmitatibus
curandis illa poteſtate apoſtolica vſus eſt,quippe qui ſequenti die inter cœnandum per buccel-
lam intinctam proditor deſignatus continuò exiuit, & antequam eum quem tradiderat in cru-
cem ſuſpenderent Iudæi, laqueo ſe ipſe ſuſpendit. Nec verò tam ſegnis patientiæ, veros Chri-
ſti apoſtolos fuiſſe arbitremur, vt poſtquam ille deſignatus eſt, ſi non exiſſet, communica-
re illi potuiſſent, vt prius. Hæc idcirco dicimus, vt zizania, quæ inimicus homo ſemini bono
ſuperſeminauit, non abſque diſcretione rerum vel temporum toleranda eſſe, vel communio-
nem illorum nihil obeſſe putemus. Cùm adhue eſſet Iudas occultus fur, idque ſolus ſciret deus
Chriſtus, nihil bonis apoſtolis oberat, quòd eius communione vel poteſtate apoſtolica com-
miſcebatur. At vbi teterrima eius iniquitas actu prodijt, vt cum inimicis domini & magiſtri
ſui pactum

ſui pactum iniret proditionis & homicidij, vbi hoc hominibus notũ fecit homo Chriſtus, nunquid rationi placet, ſine culpa potuiſſe fieri, vt deinceps illi diabolo aliqua homines fideles communione commiſcerentur? Sic nimirum quandiu quilibet filij nequam quantalibet regno Chriſti ſcandala faciant, ita agunt, vt tamen ſub nomine Chriſtiano tegantur, ſolusq́ue quales ſint nouerit deus, tolerandi ſunt. At vbi manifeſto conuictos actu nominauerit ex nomine quo digni ſunt, Chriſtus, qui in eccleſia loquitur, iam nec ratio, nec veritatis regula patitur, vt cùm huiuſ- 1.Cor. modi vel cibum ſumamus.

De inimicis regni dei qui dicebant: In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia, quibus ait: Omne regnum diuiſum contra ſe, deſolabitur. CAPVT XXIIII.

PRima poteſtas regis huius erat in eijciendis dæmonibus, hoc modo inuidiæ flamma peruſtos Matth.12. mouit inimicos eius. Oblatus eſt ei dæmonium habens, cæcus & mutus, & curauit eum, ita vt loqueretur & videret. Et ſtupebant omnes turbæ, & dicebant. Nunquid hic eſt filius Dauid? Phariſæi antem andientes, dixerunt. Hic non eijcit dæmones niſi in Beelzebub principe dæmoniorum. Quærimus & ſcire cupimus, iſti inimici regni dei, quales apud ſe intus fuerint, qui foris tales apparuerunt, qui tantum, tamq́ue horridum blaſphemiæ putorem, per apertas oris & linguæ portas efflauerunt, contra conſcientiam propriam, contra veritatem debacchantes, ſibi non incognitam. Sciebant enim, quòd dæmonia dominus eiecerit in digito dei, ſciebant, inquam, eadem ratione duce, qua & magi coram Pharaone ſcire potuerunt & dicere, digitus dei eſt hic. Exodi.8. Quærimus ergo. Et vndè ſcire poterimus? Ait. Omne regnum diuiſum contra ſe, deſolabitur. Et omnis ciuitas vel domus diuiſa contra ſe, non ſtabit. Et ſi ſatanas ſatanam eijcit, aduerſus ſe diuiſus eſt. Quomodo ergo ſtabit regnum eius? Validum quippe argumentum, & quo vehementius, verius, atque conſtantius apud oratores ſeculi ſiue dialecticos nullum eſt. Sed quid illo conficitur? Hoc nimirum, quòd non poſsit ſtare regnum ſatanæ. Sic enim concluſit. Quomodo ergo ſtabit regnum eius? Ergo ne iſtud in quæſtione erat, vtrum ſtaret regnum eius? Nunquid hoc affirmauerant iſti aduerſarij regni dei? Si non affirmauerant, fruſtra negat. Fruſtra, quod abſit, contra illos tam validè argumentatur ſapiens rex regni dei. Compellimur igitur dicere, illos aduerſarios eius tam peſsimos, tamq́ue peruerſos fuiſſe, vt in auribus eius & ſi non vocis ſtrepitu, certæ cogitationis clamore dicerent, ſtare regnum ſatanæ. Sed rem tam grandem vndè poterimus probare? Parum quippe cuipiam videatur vt dicamus. Niſi iſtud in cordibus eorum affirmaret ſatan ipſe qui eis dominabatur, non econtrario, ſic dominus noſter argumentaretur. Ergo ad ſanctæ & veridicæ ſcripturæ auctoritatem confugiamus. In Eſaia loquitur ſpiritus ſan- Eſai.28. ctus, nimirum iamdudum audiens blaſphemias, quas ab iſtis illuſoribus erat accepturus. Propter hoc audite verbum domini viri illuſores, qui dominamini ſuper populum meum, qui eſt in Hieruſalem. Dixiſtis enim. Percuſsimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. Flagellum inundans cum tranſierit, non veniet ſuper nos, quia poſuimus mendacium ſpem noſtram, & mendacio protecti ſumus. Idcirco hæc dicit dominus deus. Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretioſum in fundamento fundatum. Qui crediderit, non feſtinet. Et ponam iudicium in pondere, & iuſtitiam in menſura. Et ſubuertet grando ſpem mendacij, & protectionem aquæ inundabunt. Et delebitur fœdus veſtrum cum morte, & pactum veſtrum cum inferno non ſtabit. Flagellum inundans cum tranſierit, eritis ei in conculcationem. Quandocunque pertranſierit, tollet vos. Tali propheticæ veritatis præeunte teſtimonio dicere non dubitamus, eos tam fuiſſe perditos, vt apud deum omni ſpe diruta, ſeſe ad diabolnm dinertiſſent, & per arcana maleficiorum commercia pactum cum illo pepigiſſent, facturi quicquid tali domino placuiſſet, vſque ad ipſam regis magni dei interfectionem, dummodo templi diuitias & conſuetas populi rapinas non perderent. Nam hoc eſt, quod & in quadam dicitur parabola. Occidamus eum, & noſtra erit hæreditas. Cùm autem tam teterrimè Matth.21. mendacinm potuiſſent ſpem ſuam, & mendacio protegi ſperarent, multum contra eandem ſpem ſuam faciebant, cum dicerent. In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia. Hæc enim dicendo fatebantur, quia dæmonibus nulla eſt fides, nulla concordia, nullus pacti tenor, nulla iurati fœderis cuſtodia. Opportune igitur Ieſus ſciens cogitationes eorum, omne, inquit, regnum diuiſum contra ſe, deſolabitur, & cætera. Sciens, inquit, cogitationes eorum. Quas cogitationes eorum? Non vtique quod dixerunt, in Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia. Nam hæc erant dicta. Sed ſciens cogitationes eorum, & audiens dicta eorum, cogitationes, inquam, ſciens, quibus Satanæ regnum ſtare ſperabant, vndè & fœdus cum morte percuſſerant, & cum inferno pactum fecerat, & audiens dicta enrum, quibus ijdem Satanæ regnum fatebantur eſſe diuiſum, vt conuinceret eos ex ore ipſorum, quòd decepti ac perditi in mendacio ſpem ſuam poſuiſſent, talem facere dignatus ſyllogiſmum. Omne regnum diuiſum contra ſe, deſolabitur, & omnis ciuitas vel domus diuiſa contra ſe, non ſtabit. Et ſi Satanas Satanam eijcit,

aduerſus ſe diuiſus eſt. Quomodo ergo ſtabit regnum eius? Et continuò. Et ſi ego in Beelzebub
eijcio dæmonia, filij veſtri in quo eijciunt? Nam filij quoque eorum apoſtoli poteſtate (vt ſupra
dictum eſt) ſibi tradita iam dæmonia de obſeſsis corporibus eijcere poterant vel cœperant. Fu-
turum autem erat, vt & de animabus gentium eijcerent, atq; de templis, aris, & ſimulachris abi-
gerent, eiſdem aduerſarijs videntibus atque inuidentibus, & dicere non valentibus, quòd hoc
facerent in Beelzebub, eo quòd Beelzebub contra ſemetipſum facere non poſſet id, in quo ma-
ximè regnum ſuum deſtrueretur, ſcilicet idolorum cultus. Quid ergo, inquit, tunc dicetis. Nihil
Matth.19. quidem habebitis quod dicatis, & nihilominus tamen perſequemini. Quid deinde? Ideo ipſi iu-
dices erunt veſtri. Sedebunt enim ſuper ſedes duodecim iudicantes duodecim tribus Iſrael, quia
videlicet cum fecerint quod primum facere oportebit, id eſt, primum vobis verbum dei locuti
ſint, vos non credetis. Idcirco vos iudicaturi, iamq́ue iudicantes conuertentur ad gentes. Si au-
tem ego in ſpiritu dei eijcio dæmonia, igitur peruenit in vos regnum dei. Ac ſi diceret: Si ora
veſtra blaſphemijs fluentia, continueritis, mentemq́ue & linguam correxeritis, vt dicatis quod
dignum, quòd verum eſt, quia in ſpiritu dei eijcio dæmonia, igitur peruenit in vos regnum dei,
vt liberati à ſeruitute peccati, ſedes & domus efficiamini regni dei. Sed vos non per ignorantiam,
ſed per inuidiam, nõ per errorem, ſed veritatis odium loquimini ſic. Ideo dico vobis, omne ver-
Matth.12. bum & blaſphemia remittetur hominibus, ſpiritus autem blaſphemiæ non remittentur. Et qui-
cunque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei. Qui autem dixerit contra ſpiritum
ſanctum, non remittetur ei, neque in hoc ſeculo, neque in futuro. Denique verbum ille contra
ſpiritum dicit, qui veritatem ſciens ex ſcripturis, quæ vtique verba ſunt ſpiritus ſancti, verita-
tem eandem in iniuſtitia vel mendacio detinet, præ furore inuidiæ vel odij rotans verba aliena
contra conſcientiam cordis ſui. Huic nimirum non remittetur, neque in hoc ſeculo, neque in
futuro, non quòd vllum peccatum verè pœnitentibus irremiſsibile ſit, ſed quòd talis ad humi-
litatem veræ pœnitentiæ nunquam aſpirare dignus ſit iudice deo, iudicante ipſo, in quem pec-
cauit, ſpiritu ſancto.

De primatu Petri apoſtoli inter illos principes regni dei, & quòd cum adhuc neſciret quale foret ipſum regnum dei, cùm diceret: Abſit à te domine, non erit tibi ita, ipſius regni dei poteſtatem acceperit. CAPVT XXV.

PRædicti XII. apoſtoli, poteſtatem (vt dictum eſt) acceperant, vt ſpiritus immundos eijcerẽt,
& omnem languorem, omnemq́; infirmitatem euangelizando regnum dei curarent, omnes
Matth.16. equidem, ſed inter omnes vnus per primogenitam fidem Petrus hoc promeruerat. Primus hic
Marci 8. dixit: Tu es Chriſtus filius dei viui, vt claues eiuſdem regni dei acciperet, dicente ſibi rege ipſo,
Lucæ 9. collaudatore probatæ fidei. Beatus es Simon Bar Iona, quia caro & ſanguis non reuelauit tibi,
ſed pater meus qui eſt in cœlis. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædifica-
bo eccleſiam meam. Et portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. Et tibi dabo claues regni
cœlorum. Pars iuris cœleſtis, & ſenatoriæ dignitatis quæ ſubiecta eſt his verbis. Et quodcunque
ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcunque ſolueris ſuper terram, erit ſolu-
Matth.18. tum & in cœlis, cæteriſq́ue apoſtolis communiter contradita eſt. Dixit enim alibi. Amen dico
vobis, quæcunque alligaueritis ſuper terram, erunt ligata & in cœlo, & quæcunque ſolueritis ſu-
Iohan.20. per terram, erunt ſoluta & in cœlo. Itemq́ue & alibi. Quorum remiſeritis peccata, remittuntur
eis, & quorum retinueritis, retenta ſunt. Itaque poteſtas quidem communis omnium, ſed vnum
& ſingulare, vnius eſt Petri priuilegium, cui prius & ſingulariter dictum eſt, tibi dabo claues re-
gni cœlorum. Poteſtatem, inquam, regni dei acceperunt, ſed eiuſdem regni ſcientiam non habe-
bant, quale foret hoc regnum, qua via, vel quali ordine in illud eſſet aſcendendum, tam princeps
Matth.16. Petrus, quàm cæteri ignorabant. Vnde cùm diceret rex ipſe, quòd oporteret eum ire Hieroſoli-
Lucæ 18. mam, & multa pati à ſenioribus & ſcribis & principibus ſacerdotum, & occidi, & die tertia reſur-
gere, quod erat profectò in regnum introire, aſſumens eum Petrus cœpit increpare illum, dicẽs.
Abſit à te domine, non erit tibi hoc. Statimq́; audire meruit. Vade poſt me ſatana, ſcandalum es
mihi, quia non ſapis ea, quæ dei ſunt, ſed quę hominum. Simpliciter nimis ſatanas, id eſt, aduerſa-
Matth.20. rius erat, nimiumq́ue ſimplici voluntate communi bono contraibat. De cæteris autem Iacobus
Marci.10. & Ioannes filij Zebedæi multum eâdem errantes ignorantia, magiſter, inquiũt, volumus vt quod
Lucæ 17. cunque petierimus facias nobis. At ille dixit eis. Quid vultis vt faciam vobis? Et dixerunt. Da
nobis, vt vnus ad dextram tuam, & alius ad ſiniſtram tuam ſedeamus in gloria tua. Itaque qui ad
hoc vocati erant, vt vniuerſo mundo prædicarent regni dei gloriam, quàm rudes, quàm indocti,
quàm paruuli, & infantes erant. Idcirco rex ipſe, idemq́ue magiſter paruulorum eruditor fieri
dignatus eſt, ita vt propter hoc ipſum quòd paruuli erant, quibus lacte, & non ſolido cibo opus
Hebr.5. erat, in parabolis loquebatur ad eos, quatenus per notarum ſimilitudines rerum ad incognita
regni cœleſtis myſteria paulatim nos introduceret.

De parabolis eiuſdem regis introductorijs, ad cognoſcenda myſteria regni dei, & de eo quod ait: Vobis datum eſt noſſe myſterium regni dei, cæteris autem in parabolis, ſubiungens: quia videntes non vident, & audientes non audiunt.

CAPVT XXVI.

ET quod maximè in Euangeliſtæ huius diſpoſitione delectabile eſt, quot erant apoſtoli, toti-
dem, id eſt, duodecim erant introductæ parabolæ. Prima eſt parabola ſeminantis, qui dum
ſeminat, quædam (inquit) ceciderunt ſecus viam, & venerunt volucres & comederunt ea. Et re- Matth.13.
liqua. Sanè quod in illa vel pro illa parabola dicit eis. Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Luce 8.
dei, illis autem non eſt datum, vel vt apud Lucam manifeſtius. Cæteris autem, inquit, in para-
bolis, vt videntes non videant, & audientes non intelligant, non de illo tempore, quo hæc dice-
bantur, ſentiendum eſt, ſed de illo quo venturus erat ſpiritus ſanctus, & docturus eos omnem
veritatem. Quo nimirum intendens ipſe, continuò paſſurus dicit ipſis. Hæc in prouerbijs locu-
tus ſum vobis. Venit hora, cum iam non in prouerbijs loquar vobis. Secunda parabola eſt ho- Iohan.16.
minis, qui ſeminauit bonum ſemen in agro ſuo. Cùm autem dormirent homines, venit inimi-
cus eius, & ſuperſeminauit zizania in medio tritici, & abijt. Tertia eſt, quàm propoſuit, dicens.
Simile eſt regnum cœlorum grano ſinapis, quòd minimum quidem eſt omnibus ſeminibus, cùm
autem creuerit, maius eſt omnibus oleribus, & fit arbor, ita vt volueres cœli veniant & habitent
in ramis eius. Quarta hæc eſt. Simile eſt regnum cœlorum fermento, quod acceptum mulier
in farinæ ſatis tribus donec fermentaretur totum. Quinta. Simile eſt regnum cœlorum theſau-
ro abſcondito in agro, quem qui inuenit homo, abſcondit. Sexta. Simile eſt regnum cœlorum
homini negotiatori quærenti bonas margaritas. Septima. Simile eſt regnum cœlorum ſagenæ Matth.13.
miſſæ in mari, & ex omni genere piſcium congreganti. Octaua. Simile eſt regnum cœlorum
regi, qui voluit rationem ponere cum ſeruis. Et cùm cœpiſſet rationem ponere, oblatus eſt ei
vnus, qui debebat decem milia talenta. Nona. Simile eſt regnum cœlorum homini patrifamilias, Matth.20.
qui exijt primo mane, conducere operarios in vineã ſuam. Decima. Simile eſt regnum cœlorum Matth.22.
homini regi, qui fecit nuptias filio ſuo. Nam duas in hoc numero prætermittimus, quas non
tam diſcipulis ſuis, quàm principibus ſacerdotum, locutus eſt inimicis ſuis, quarum vna hæc eſt.
Homo quidam habebat duos filios, & accedens ad primum dixit. Fili, vade hodie operare in
vinea mea. Alia: Homo erat paterfamilias, qui plantauit vineam, & ſepem circundedit ei, & fo-
dit in ea torcular, & cætera. Vndecima eſt. Tunc ſimile erit regnum cœlorum decem virgini- Matth.25.
bus, quæ accipientes lampades ſuas, exierunt obuiam ſponſo & ſponſæ. Duodecima. Homo
quidam peregrè proficiſcens, vocauit ſeruos ſuos, & tradidit illis bona ſua. Et vni dedit quinque
talenta, alij autem duo, alij verò vnum. In his parabolis introducendi ſtudio loquebatur illis,
aliquando ſolis, aliquando ſimul aſtantibus, & audientibus turbis. Planè quod in prima dixit.
Vobis datum eſt noſſe myſteria regni cœlorum, ſiue regni dei, illis autem non eſt datum, vel Luce 4.
cæteris autem in parabolis, ſicut ſupra dicere cœperamus, tunc adimpletum eſt, quando prin-
cipes iſti accepto ſpiritu ſancto, ſpiritu veritatis, omne cœperunt noſſe myſterium regni dei,
quòd occultum erat in lege & prophetis, nos autem populares vel plebei, quibus tanta non col-
lata eſt gratia, cœpimus præeunte fide, ex parabolis iſtis Euangelicis eadem paulatim percipere
myſteria regni dei. Sed quid eſt quod ſubiungit: ideo in parabolis loquor eis, vt adimpleatur Matth.13.
in eis prophetia Eſaiæ prophetæ, dicentis: Auditu audietis & non intelligetis, & videntes vide- Luce 8.
bitis, & non videbitis? Num idcirco loquebatur in parabolis, vt illi de quibus hoc prophetatum Eſaie 6.
fuerat non perciperent myſteria regni dei? Hoc nempe vt intelligamus, ipſe literæ textus vel
ordo compellit. Dixerant enim diſcipuli ſtantibus in littore turbis. Quare in parabolis loque-
ris illis? Cui nimirum percunctationi, ne dicam intentioni, ſiue voluntati, quia vera nec dum
via tendere ſciebant ad manifeſtationem regni dei, percunctationi, inquam, ſatisfacere hoc erat,
vt manifeſtè & non in parabolis, ſed actu ipſo, & potentia ſpectanda cunctis iam ſe oſtenderet
regem eſſe regni dei. At ille tali ordine proceſſurus erat rex regni dei, vt intus admitterentur
humiles illuminati, ſuperbis relictis foris, vt errarent cæci in plateis. Cùm igitur dixiſſet, vobis
datum eſt noſſe myſterium regni dei, terribiliter pro re & tempore ſubiunxit, quia videntes non
vident, & audientes non audiunt.

De virtutibus eius ſiue miraculis, quòd talia ſint, vt ex illis manifeſtentur poteſtas ſimul & miſericordia regis dei.

CAPVT XXVII.

VIrtutum opera parabolis prædictis ad idem regni dei conſignificantia ſic Euangeliſta iſte
contexuit, vt in omnibus & regalis poteſtas, & miſericors gratia, diligenter expectantibus

 appareat.

Matth.8. apparcat. Sunt autem numero decem & octo, quæ certis & locis & perſonis ædita ſunt. Primum
eſt vbi deſcendente illo de monte, & ſequentibus turbis, & ecce leproſus veniens adorabat eum,
dicens: Domine ſi vis, potes me mundare. Et extendens manum, tetigit eum, dicens: Volo,
Ibidem. mundare. Secundum, vbi Centurioni dicenti. Domine non ſum dignus, vt intres ſub tectum
meum, ſed tantùm dic verbo, & ſanabitur puer meus, miratus fidem eius, cùm regali imperio
dixit. Vade, & ſicut credidiſti fiat tibi. Tertium, vbi tetigit manum ſocrus Petri, & dimiſit eam
Ibidem. febris, & ſurrexit, & miniſtrabat eis. Quartum, vbi facto motu magno in mari, ſurgens qui
dormiebat rex cœli terræ, & maris, imperauit ventis & mari, & facta eſt tranquillitas magna.
Ibidem. Quintum, vbi dæmonibus rogantibus eundem regem poteſtatem habentem, ac dicentibus, ſi
eijcis nos, mitte nos in gregem porcorum, tales non longa vel familiari reſponſione dignatus
Ibidem. eſt, ait. Ite. Sextum, vbi paralyticum videns in lecto iacentem & fidem offerentium, cùm di-
xiſſet, confide fili, remittuntur tibi peccata tua, & pro hoc quidam de ſcribis murmurarent,
Matth.9. dicentes: Hic blaſphemat, vt ſciatis, inquit, quoniam filius hominis habet poteſtatem in terra
dimittendi peccata, tunc ait paralytico. Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam.
Ibidem. Septimum, vbi mulier quæ ſanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, acceſſit retro, & te-
tigit fimbriam veſtimenti eius. At ille conuerſus & videns eam, ſolito cum imperio dixit.
Ibidem. Confide filia, fides tua te ſaluam fecit. Octauum, vbi dominator vitæ & mortis, recedite, in-
Matth.12. quit, non eſt enim mortua puella, ſed dormit. Et eiecta turba, tenuit manum eius, & ſurrexit.
Nonum, vbi clamantibus duobus cæcis, miſerere noſtri fili Dauid, confeſſionem approbans
regij nominis, ſecundum fidem veſtram, inquit, fiat vobis. Decimum, vbi obtulerunt ei homi-
Ibidem. nem mutum dæmonem habentem, & eiecto dæmonio, locutus eſt mutus. Vndecimum, vbi
dominus ſabbati conuictis aduerſarijs, quòd liceat ſabbatis benefacere, ait homini manum ha-
benti aridam. Extende manum tuam. Et extendit. Duodecimum, vbi oblatus eſt ei dæmo-
nium habens, cæcus & mutus, & curauit eum ita vt loqueretur & videret, & pro hoc inuiden-
tibus atque blaſphemantibus phariſæis, ius ſuum defendit, quòd ipſe eſſet rex regni dei, qui for-
tem armatum alligare venerit, ipſi autem ſerui eiuſdem tyranni in ruina regni eius diuiſi forent
Matth.14. inuoluendi. Tertiumdecimum, vbi quinque milia virorum, exceptis mulieribus & paruulis,
de quinque panibus hordeaceis ſaciauit & duobus piſcibus, propter quod & iuxta alium Euan-
Marci.6. geliſtam, rapere volebant eum, & facere regem ſibi. Quartumdecimum, vbi diſcipulis peri-
clitantibus in medio mari, quarta vigilia noctis venit ad eos ambulans ſuper mare, & Petro di-
Matth.15. centi. Domine ſi tu es, iube me venire ad te ſuper aquas, ipſe ait, veni. Quintumdecimum,
vbi cùm dixiſſet mulieri Chananææ, rex & nobilium filiorum pater ingenuus, non eſt bonum
ſumere panem filiorum & mittere canibus, illa reſpondit. Etiam domine, nam & catelli edunt
de micis, quæ cadunt de menſa dominorum ſuorum, ſeueritatem imperij vel iudicij ſui mox in
Marci.6. clementiam conuertit, o mulier, inquiens, magna eſt fides tua, fiat tibi ſicut vis. Sextumdeci-
mum, vbi miſeratus turbam, eo quòd non haberent quod manducarent, & ſi dimitteret eos ie-
Matth.15. iunos, deficerent in via, ſaturauit de ſeptem panibus & paucis piſciculis IIII. milia hominum,
Matth.17. extra mulieres & paruulos. Septimumdecimum, vbi Petrum & Iacobum & Iohannem fratrem
eius ducit in montem excelſum, & transfiguratus eſt ante eos, & reſplenduit facies eius ſicut ſol,
veſtimenta autem eius facta ſunt alba ſicut nix. Et ecce apparuerunt illis Moyſes & Helias cum
eo loquentes, in quo præſignauit illam, quæ nunc eſt regni ſuo gloriam, conteſtantibus Moyſe
& Helia, id eſt, lege & prophetis, quia rex ipſe eſt iam immortalitatis carne regnans ſemper in
Matth.17. ſplendore diuinitatis. Octaunmdecimum, vbi homini prouoluto genibus ante eum, & dicen-
ti. Domine miſerere filio meo, quia lunaticus eſt, & malè patitur, reſpondens ait: O generatio
incredula & peruerſa, quouſque ero vobiſcum, vſquequo patiar vos? Afferte illum ad me. Et
increpauit illum, & exiuit ab eo dæmonium. Et hoc, inquit, genus non eijcitur, niſi per oratio-
nem & ieiunium, quod tamen eiecerat ipſe poteſtatem habens non per orationem, neque per
ieiunium. Poſt potentis miſericordiæ ſuæ, ſiue miſericordis potentiæ magna hæc opera, per
quæ cunctis regno ſuo ſeruientibus maiora intus bona ſpiritualiter præſignabat, vnum ponitur
opus terribile, quo eiuſdem regni ſui hoſtibus magnitudinem ſignificauit, eius quæ nunc eſt il-
Matth.21. lis iræ, & vindictæ. Intrauit, inquit, in templum dei, & eijciebat omnes vendentes & ementes
Iohan.2. in templo, & menſas nummulariorum & cathedras vendentium columbas euertit. Denique hoc
non leuiter attendendum eſt, in potentia regis, quòd cum vno flagello de funiculis, homo tunc
vilis, & in tantum vilis, vt poſtea crucifigeretur, hoc fecit quod ingens exercitus non potuiſſet facere
exercitus. Tumultus ille quo ſic perturbati, funiculus ille quo de templo ſic eiecti ſunt, tem-
peſtatem illam præſignauit, qua de regno dei proiecti ſunt, longis peccatorum ſuorum funibus
circundati à ſanguine Abel iuſti, locum quoque & gentem tollentibus Romanis, cuius rei tu-
multum totus orbis audiuit.

Qualiter

Qualiter in fine tollenda ſint omnia ſcandala de regno dei, & quòd non vanè pater Auguſtinus velit intelligi Matthæum in leonis facie.

CAPVT XXVIII.

NEmo ferè qui neſciat, nemo prorſus qui neſcire debeat, cuncta hęc ceteraque quotidiana eius facta & dicta, ſicut à patribus ſanctis ſunt expoſita, regni dei, id eſt, eccleſiæ pręſentis continere myſteria, quod videlicet regnum vſque ad finem ſeculi, ex bonis, maliſq; permixtum ſecundum edictum, pariterq; exemplum regis eruditur & perficitur in omni patientia. Tandem qualiter de hoc regno tollenda ſunt omnia ſcandala, quod per multiplices apud hunc Euangeliſtam ſignificabatur parabolas, terribiliter hęc nouiſsima ante paſsionem prolocutio regis indicat. Cùm autem, inquit, venerit filius hominis in maieſtate ſua, & omnes angeli cum eo, tunc ſe- Matth. 25. debit ſuper ſedem maieſtatis ſuæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & ſeparabit eos ab inuicem, ſicut paſtor ſegregat oues ab hœdis. Et ſtatuet oues quidem à dextris, hœdos autem à ſiniſtris, & cętera. Iam ſæpe dictum, & ſępe dicendum eſt, quia cuncta ferè ſic locutus eſt hic Euangeliſta, vt vbique ſpectanda nobis proponatur tam vocibus quàm ſenſibus regni cœlorum Auguſt. lib. maieſtas regia perſona regalis domini noſtri Ieſu Chriſti poteſtas. Hoc animaduerſo, pater Au- de cōcenſ. guſtinus, vbi euangelicæ quatuor facies ſpectandę proponuntur tam in Apoſtolo, quàm in pro- euang. lib. 1. ca. 6. ſup pheta, non vanè arbitratur, aut intelligi vult, quòd facies leonis ſit Matthęus, facies autem homi- Ioan. tract. nis Marcus, licet alij plures econuerſo tradiderint, quòd in homine Matthęus, in leone Mar- 36. di. cus ſit agnoſcendus. Nos huius ætatis ſextæ finem facientes de ſeptima breuiter quid loquamur, vt iuxta propoſitum ad laudandam, atque adorandam ſancti ſpiritus gratiam, quandoque laſsi perueniamus.

De ſeptima ætate mundi, quòd veraciter ſabbatum dicatur & ſit, id eſt, requies, & quid ſit illa.

CAPVT XXIX.

SEptima mundi ætas, non pro tempore, vel temporum ordine ætas dicitur, aut ſeptima nuncupatur. Neque enim quomodo quinta quartæ, quomodo ſexta quintæ, ſic illa huic ſextæ temporaliter ſuccedit, ſed coniuncta velut ex latere, vſque ad finem ſeculi, vſque ad vniuerſalis diem reſurrectionis, cum ea currit. Eſt autem alterius ſeculi ſecretum, in quo electorum animæ depoſitis corporibus, felici ſabbatiſmo, cum deo requieſcunt, quæcunque per ſex ætates mundi, diuerſis meritis operum, differentes quidem manſiones, ſed eandem requiem ingredi meruerunt. Ipſa ſabbatum, id eſt, requies dicitur & eſt, quia nihil illic operantur, ſed operum ſuorum mercede recepta, quieto deinceps otio fruuntur. In huius ſabbatiſmi typum legale illud ſabbatum circuncisioni datum fuiſſe rectè intelligitur, vt quicquid de illo carnali ſabbato litera legis loquitur, de iſto ſpiritualiter intelligat homo rationalis, in ſpiritu legiſperitus, in veritate literatus. Exempli gratia. Memẽto, inquit dominus, vt diem ſabbati ſanctifices. Hoc præceptum in decalogo, tabulis digito dei inſcriptis, quartum eſt. Quod tunc demum veraciter ſic intelli- Exod. 20. gis, vt ſcribentis dei digito dignum ſit, vt ſanctificare diem ſabbati id eſſe ſentias, ac ſi dictum eſſet. Memento vt quicquid boni operaris, non pro qualibet tranſitoria, & vana re, ſed pro ęterna facias remuneratione. Igitur præſentis vitæ tempus operandi quod bonum eſt, rationem vel oportunitatem habet, illius autem ſeculi cuncta longiturnitas quieſcentium eſt, ſixamque & immutabilem ſabbati legem poſsidet. In illam requiem deus prior ingreſſus eſt, quod & ſcriptura teſtatur, cum dicit. Compleuitque deus die ſeptimo, opus ſuum quod fecerat, & requieuit die Gene. 2. ſeptimo ab vniuerſo opere quod patrarat. Apoſtolus autem. Qui enim, inquit, ingreſſus eſt in Hebr. 4. requiem eius, etiam ipſe requieuit ab operibus ſuis, ſicut & à ſuis deus. Feſtinemus ergo ingredi in illam requiem, & cætera.

Quòd reuera Chriſtus poſt paſsionis laborem in illa ſabbatizauerit, & reſurgens ex mortuis, iam in octauam introierit.

CAPVT XXX.

AMplius autẽ poſt paſsionis, & mortis laborẽ, in illo ſabbato ſuo, requieuit deus. Deus enim erat in Chriſto, & quia propter perſonæ vnitatem congruè deus laboraſſe dicitur, vbi laborauit, & vſque ad mortem fatigatus eſt Chriſtus, pulchrè requieuiſſe deus dicitur, vbi exempta corpori per crucem ſabbatizauit anima, de qua nunquam receſsit ſemel aſſumpta verbum deus. Tunc ergo deus in ſabbato ſuo requieuit, ab operibus ſuis, quando deus & homo Chriſtus, & ſecundum animam in ſecreto diuinitatis, & ſecundum corpus in ſepulchro terræ requieuit. Delectat valde illa dei diſpoſitio, ſex diebus operantis in ſudore paſsionis, & ſeptimo depoſita carne requieſcentis. Nam ſicut Euangelica fideliter narrat hiſtoria, primo dierum, id eſt, die dominica in ciuitatem Hieruſalem paſſurus introiuit, ſecundo & tertio mitis agnus inter laniſtas

crudeliſsimos, ingẽs inſidias pertulit. quarto à diſcipulo ſuo traditus eſt. quinto teſtamentum ſcribens filijs, hæreditatem corporis & ſanguinis ſui delegauit. ſexto moriendo ſuũ omne opus, acri cum labore conſummauit, ſeptimo in ſepulchro requieuit, & in illa ætate quam dicimus ſeptimam, vſque ad primam ſabbati cum beatis ſpiritibus ſabbatizauit: deinde reſurgendo a mortuis, iam in octaua eſt, id eſt, in gloria immortalitatis & incorruptionis. Maximè ergo illo reſpicientes dicamus cum Apoſtolo, quia qui ingreſſus eſt in requiem eius, etiam ipſe requieuit ab
Hebr. 4. operibus ſuis, ſicut & à ſuis deus. Etenim illo labore ſuo, & illa requie ſua, requiem nobis acquiſiuit deus, & dominus noſter Ieſus Chriſtus, vt depoſita carne, mox in ſeptima requieſcamus, donec reſurrectione carnis celebrata, iam in octaua regnemus.

Quòd ad hunc ſabbatiſmum nos inuitet, dicendo: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos. CAPVT XXXI.

HAEc itaque ſeptima ætas, ſeptimum reſpicit diem creationis mundi, ſabbatum, id eſt, requiem domini, ſeptimum à ſpiritu timoris domini, ſpiritum poſsidens ſapientię quę ipſa requies eſt filijs ſuis. Ad hanc omni auiditate feſtinant filij ſapientiæ, & cum adhuc pro conditione mortalitatis hic laborent, illuc mente tranſpoſiti properant, quanta poſſunt ex parte requieſcere. Inuitat enim eos iugiter mater ſapientię, cum dicit. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me, quia mitis ſum, &
Matth. 11. humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris. Cum autem hæc dicit clamitando foris, in plateis dando vocem, intus nihilominus ſpiritu ſancto docet, intus in corde perſuadet, vt tædium patientes curarum & ſolicitudinum huius ſeculi, dulcedine delectentur ſanctæ contem-
Pſal. 45. plationis. Veniunt ergo ad ſcholam ſapientiæ, iuxta & illud conſilium quod offert in pſalmo eiuſdem ſapientiæ ſpiritus, dicendo. Vacate & videte, quoniam ego ſum deus. In qua ſchola quanto quiſque melius atque efficatius ſtuduit, tanto vicinior atque apparatior factus eſt huic ſeptimæ, id eſt, requiei, & cum à ſcholis egreditur, quanto exercitatior eſt in verbo dei, tanto honorabilior aſsiſtit ante faciem regis, & in illo æterno choro beatorum gradum altiorem ordinante illo ſortitur, teſtante propheta, cum dicit. Qui autem docti fuerint, fulgebunt quaſi
Daniel. 12. ſplendor in firmamento, & qui ad iuſtitiam erudierint plurimos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Proinde veraciter quidem beata actiua, ſed beatior vita contemplatiua, domini quoque
Lucæ 10. teſtimonio, qui illa non improbata iſtam collaudat. Maria, inquiens, optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.

FINIS SECVNDAE PARTIS LIBRI HVIVS, DE ſancta trinitate, & operibus, reſpicientes opera filij ſecundæ perſonæ trinitatis eiuſdem.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE OPERIBVS SPIRITVS SANCTI LIBER PRIMVS.

De gemina reſurrectione mortuorum, quarum altera nunc reſurgimus in anima accipiendo ſpiritum ſanctum, altera viuificabuntur & mortalia corpora noſtra, propter inhabitantem in nobis eundem ſpiritum ſanctum. CAPVT I.

Pſal. 103. OMNIPOTENTIS iram ſimul & gratiam Pſalmiſta breui laude confitens, auertente, inquit, te faciem turbabuntur, auferes ſpiritum eorum, & deficient, & in puluerem ſuum reuertentur. Emitte ſpiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Quod e[illegible] memoriter tenendum, & ſu[illegible]citer con[illegible]tendum eſt, propter peccat[illegible]m vnius hominis, auertit deus faciem ſuam, & turbati [illegible]mus, a[illegible]ſtulit ſpiritum noſtrũ & defecimus, & in puluere noſtrum
Gene. 3. reuertimu[illegible]. E[illegible] hi[illegible] duplici [illegible]rræ vi[illegible]a geminæ mortis pena intelligenda eſt. Nã quo die comederunt ex li[illegible] vet[illegible], auertit deus faciem [illegible], & præua[illegible]ca[illegible]res [illegible] ba[illegible] in anima [illegible]rtui ſunt, & præter [illegible]ani mortem auferente illo ſpi[illegible]tum eorum, & dicente homini, quia p[illegible], & in pulue[illegible] [illegible]. [illegible] c[illegible]edendum, & cum omni gratiarum a[illegible]e[illegible]colend[illegible]m eſt, prop[illegible] v[illegible]s [illegible] Ie[illegible] emiſit deus ſpirit[illegible], & creati ſumus, & faciem terræ renouauit. Et hic dup[illegible]cis g[illegible]tiæ indu[illegible]ge[illegible] geminæ glor[illegible] v[illegible], vi[illegible]uificationis

uificationis agnoſcenda eſt. Nam qua die vel hora credit homo in Chriſtum, & baptiſmi eius percipit ſacramentum, emittit deus ſpiritum ſuum & creatur, vt omni vetuſtate peccati abolita, iam noua ſecundum animam creatura ſit, & præter hoc facies terræ, id eſt, terrenű corpus, quod inueterauit & mortuum eſt propter peccatum, renouabitur in nouiſsimo die reſurrectionis. Hæc duplex gratia recreationis animarum, & renouationis corporum, hæc gemina reſurrectio mortuorum, nunc nobis ruminanda atque tractanda eſt, in laudem & gloriam eiuſdem ſpiritus ſancti, dei & domini noſtri, cuius emiſsio per Chriſtum noſtras iam animas viuere fecit, & corpora viuificabit. Nam corpus quidem, inquit Apoſtolus, mortuum eſt propter peccatum, ſpiritus verò viuit propter iuſtificationem. Quòd ſi ſpiritus eius, qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis, habitat in vobis, qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis, conuiuificabit & mortalia corpora veſtra ꝓpter inhabitantem ſpiritum eius in vobis. Roma. 8

Quòd nouus homo Chriſtus primum ac præcipuum opus ſit ſancti ſpiritus, & idcirco ſermonis de operibus eiuſdem ſpiritus ſancti principium à conceptione illius hominis rectè debuerit inchoari. CAPVT II.

VErum ſpeculandæ huius gratiæ via recta, legitimusq́; ordo, tunc demum nobis ſeruabitur, ſi gratię principem, & largitorem, dei & hominum mediatorem, hominem Ieſum Chriſtum prius cognouerimus. Ipſe eſt ſecundum hominem, primum ac præcipuum ſpiritus ſancti opus, quo pulchrius aut pretioſius nihil vnquam fecit deus, aut iſte dei ſpiritus. Nouus hic homo, noua hęc creatura eſt. Fortè dicis. Si Chriſtus noua creatura, ſi vt Apoſtolus ait: Et nos in Chriſto noua ſumus creatura, quomodo verű dixit ſcriptura, quia requieuit ſiue ceſſauit deus die ſeptimo ab omni opere ſuo quod patrarat? Quomodo ceſſauerat, ſi hanc nouam creaturam facturus erat? Ad hęc inquam primo ſciendum, quia perſona quam ſcriptura illa veterem narrat condidiſſe creaturam, deus pater eſt. Perſona, inquam, quę dixit, & dicendo fecit, pater eſt verbi, quo cœli firmati ſunt, pater eſt generans verbum, per quod omnia facta ſunt. De ipſa nihilominus perſona ſenſus literæ poſtulat, quòd requieuerit, & ceſſauerit. Num ergo quia deus pater ceſſauerit, conſequitur, quòd ſpiritus eius ceſſauerit? Nō vtiq;, nam etſi ceſſauit pater, cuius erat proprium condere rerum naturam, non ceſſauit ſpiritus ſanctus, cuius eſt opus proprium meliorare naturam. Sic rectè diſtinguamus patrem deum & ſpiritum ſanctum deum, vt pater condiderit, ſpiritus ſanctus reformauerit quam voluit creaturam, & vtraque perſona per tertiam ſiue mediam, id eſt, per filium. Sed pater per filium deum tantum, ſpiritus ſanctus per filium iam hominem factum. Nam ſicut nulla creatura facta eſt niſi per filium deum, ſic nulla reformata eſt, niſi per eundem filium deum hominem factum. Itaque, vt dicere cœperamus, nouus homo Ieſus Chriſtus, primum ac præcipuum ſpiritus ſancti eſt opus, quippe qui de ſpiritu ſancto conceptus eſt. Igitur vt magnum & euidēs habeamus oſtium ſermonis de creatore, ſpiritu ſancto renouante faciem terræ, ab illa eius emiſsione ſumemus principium, de qua angelus ad Mariam. Spiritus, ait, ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſsimi obumbrabit tibi, ideoque & quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius dei. Et hoc quidem faciemus, ſi prius breuiter faciem eiuſdem ſancti ſpiritus in confeſsione veræ fidei præuenire meruerimus.

1.Tim.2. 1.Iohan.2. 2.Cor.5. Galat.6. Pſalm.32. Lucæ 1.

Quòd ſpiritus ſanctus patri & filio conſubſtantialis deus ac dominus ſit, & quòd hæc propriè perſona ſit amor dei, quem qui non habet angelus, eſt diabolus: qui non habet homo, cum angelo non habente damnatur. CAPVT III.

SPiritum ſanctum credimus & confitemur, verum eſſe deum & dominum, patri & filio conſubſtantialem & coæternum, id eſt, per omnia ſecundum ſubſtantiam quod patrem & filium, non eundem in perſona quem patrem & filium. Nam ſicut alia patris, & alia filij, ſic nihilominus alia eſt perſona ſpiritus ſancti, diuinitas autem & gloria atque maieſtas quæ pater & filij, eadem nihilominus eſt ſpiritus ſancti. Et vt perſona filij, & huius ſpiritus ſancti proprietates, alijs quoque diſcernamus vocabulis, ſicut filium verbum patris dicimus ſiue rationem, non vtique verbum affectiuum, neque affectatam rationem, ſed ſubſtantiale verbum, & rationem ſempiternę & ſubſtantialiter viuentem, ſic ſpiritum ſanctum dicimus patris, & filij charitatem, ſiue amorem, non vtique accidentalem charitatem, neque aduentitium amorem, ſed ſubſtantialem charitatem, & æternæ conſtantiæ amorem. Qui amor quanti ſit momenti, imò quantæ ſit maieſtatis, vt aliquatenus ſpeculari mereamur, conferamus nunc in eodem genere vel ſpecie creaturam eius participem, creaturæ quę eius particeps non eſt. Certè ſi de angelica ſpecie duos conſeras, alter diabolus, alter fortè ſanctus Gabriel, aut glorioſus Michael eſt. Si de humano genere, verbi gratia, de apoſtolico ſumas ordine, alter beatus Petrus apoſtolus, alter Iudas diabolus eſt. Attamen hoc ſolum intereſt, quod hic homo, vel hic angelus, huius amoris eſt particeps, ille autem homo, vel ille angelus non eſt eius particeps. Vterque ex maieſtate verbi per quod factus eſt, hoc

eſt, hoc habet, vt ſit rationalis, hoc ſolo, vt dictum eſt, differunt, quòd hic habet, & ille non habet communionem huius amoris. Claret itaq; etiam in iſto proprietas operationis ſpiritus ſancti, quia videlicet per verbum patris eſſe ſumpſit, per ſpiritum verò ſanctum, bene eſſe ſumit creatura rationalis.

Quòd procedens ſit ſpiritus ſanctus, & quòd filius quidem à deo proceſſiſſe, hic autem à deo procedere rectè dicatur. CAPVT IIII.

Pſal. 103. HIc deus, hic ſpiritus ſanctus, aliàs quidem mitti, vel emitti, vt ſupra meminimus, emitte ſpiritum tuum, & creabuntur, aliàs autem procedere dicitur. Parum erat ad maieſtatem vel gloriam eius, quòd mitti dicebatur, niſi & procedere diceretur. Etenim ſæpius perſona inferior mitti dicitur, & poteſt non ſua voluntate venire vel ire qui mittitur. At verò ſpiritus ſanctus in perſona ſua dominus, mittente ſe non minor eſt, & ſua gratia cùm mitteretur venire dignatus eſt. Rectè igitur procedere, vel procedens dicitur, vt ipſo verbo dominantis perſonæ dignitas pariter & voluntas indicetur. Procedere autem vel procedentem hunc eſſe, non quilibet auctor, non angelus aut propheta, ſed ipſe ore proprio deus & dominus noſter Ieſus Chriſtus primus dixit. Cùm venerit, inquir, paracletus quem ego mittam vobis à patre ſpiritum veritatis, qui à patre procedit. Et notandum, quòd de ſeipſo loquens præterito huius verbi tempore vſus eſt, ego enim, inquiens, ex deo proceſsi & veni. Itemq; alibi. Exiui à patre, & veni in mũdum, de iſto
Iohan. 15. autem non præterito, ſed præſenti tempore dixit, qui à patre procedit. Etenim aliter ipſe à deo
Iohan. 8. proceſsit, naſcendo videlicet ante ſecula, de ſecreta ſubſtantia patris, vt cõderet mundum, quod
Iohan. 16. ſemel factum eſt, ſiue aſſumẽdo carnem, vt qui inuiſibilis erat viſibilis fieret, quod itidem ſemel factum eſt. Aliter ſpiritus iſte procedit, cum ſubiectæ creaturæ gratiam impendit, quod toties fit, quoties viuificat ea, quæ mortua erant, & replet ea quæ vacua fuerant. Amplius autem atque abundantius in illa beata vita, quam ſperamus, de diuina maieſtate æterna proceſsione procedit, quomodo calor de ſubſtantia ignis, quia vt iam dictum eſt, ipſe amor eſt, imò & torrens voluptatis, qui illic nunquàm deficit.

Quòd filius à patre ſolo proceſſit naſcendo, ſpiritus autem ſanctus à patre procedat, & filio, & quòd in enunciando nonnihil diſtantiæ ſit, cum filius aliàs abſolutè pater, aliàs pater meus dicit. CAPVT V.

Iohan. 15. SEd & in hoc differt, quia filius de ſolo patre proceſsit, videlicet naſcendo, vt iam dictum eſt, hic autem ſpiritus de patre filioque procedit. Nec enim quia ſic dixit filius dei, ſpiritum veritatis, qui à patre procedit, cõſequitur, quòd non ab ipſo etiam procedat filio, cum & hoc præmiſerit ipſe, quem ego mittam vobis à patre. Longe melius eſt, quod intelligi voluit, ſic diſtinguendo, quem ego mittam vobis à patre ſpiritũ veritatis, qui à patre procedit. Sciendũ quippe, quòd in nomine patris, aliàs quidem vna de tribus perſonis, aliàs autem ſine diſtinctione perſonarum, deus ſiue diuinitas debeat intelligi. Diſcretionis huius vis, ſi Euangelica ritè verba perpendas, in promptu eſt. Nam aliàs abſolutè patrem, aliàs cum poſſeſsiuo pronomine, patrem meum, pater meus, patris mei dicit ipſe filius dei. Vbi ſic patrem nominat procul dubio diſtinctionem facit perſonarum, patris & filij, & quæ illic de ſemetipſo loquitur, longè ſuperexcellunt
Iohan. 5. formam ſerui. Exempli gratia. Pater meus vſque modo operatur, & ego operor. Item: Ego veni
Ibidem. in nomine patris mei. Et alibi. Aſcendo ad patrem meum, & patrem veſtrum. Vbi autem abſo-
Iohan. 20. lutè dicit pater, non vnam perſonam, ſed ſimul patris & filij & ſpiritus ſancti, vnam vult intelligi diuinitatem, & quæ illic de ſemetipſo loquitur humiliora ſunt, & formam ſerui non ſupereminent.
Iohan. 14. Verbi gratia. Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquàm, ſed vt co-
Matth. 11. gnoſcat mundus, quia diligo patrem, & ſicut mandatum dedit mihi pater, ſic facio. Item: Confiteor tibi pater domine cœli & terræ. Hoc animaduerſo nullum mouet ſcrupulũ, imò fidei con-
Iohan. 15. fert plurimum, quòd ita dixerit. Cum venerit paracletus, & cætera. Quid enim eſt, quòd cum dixiſſet, quem ego mittam vobis, addidit à patre, niſi vt intelligas quia quòd ſpiritum ſanctum mittit dei filius, non eſt ex humanæ naturę paupertate, ſed ex diuinę ſufficientia naturę? Et quid eſt quòd à patre meo procedit, dixit, niſi quia non ab vna tantum perſona, ſed abſque perſonarum diſtinctione à diuina maieſtate ſpiritus ſanctus procedit?

De proceſsione ſpiritus ſancti, quia non de patre ſolo proceſſerit, ſed de patre & filio procedit. CAPVT VI.

IGitur filius de ſolo patre generatione proceſsit inenarrabili, hic autem ſpiritus ſanctus, de patre & filio proceſsione procedit nihilominus ineffabili. Habemus tamen in hac noſtræ peregrinationis paupertate, quaſdam primitias intelligentiæ, vndè ſciamus, eum non tantum de patre, ſed & de filio procedere. Ecce enim ſcripturam ſanctam legimus. Quid autem ſcripturam

ſanctam

ſanctam niſi verbum dei eſſe credimus? Planè multa ſunt verba digeſta calamo prophetarum, ſed vnum eſt dei verbum vniuerſitas ſcripturarum, verbum, inquam, vnum quod velut ſemen de legitimo viro ſuo deo fideles animæ conceperunt, & ore facundo parientes, ſignis quibuſdam, id eſt, literis, vt nobis cognoſcendum tranſmitterent, tradiderunt. Cum igitur ſcripturam ſanctam legimus, verbum dei tractamus, filium dei per ſpeculum & in ænigmate præ oculis habemus. Et reuera, ſi beneuoli lectores ſumus, ſi beneuoli auditores lectioni aſsiſtimus, legendo vel audiendo accendimur, legendo vel audiendo ad amorem dei proficimur. Nonne ergo de ſcriptura ſancta nobis amor dei proceſsit? Quid autem eſt amor dei, niſi vt ſupra iam diximus, ſpiritus dei? Procedit donum ex patre, vt per ſcripturam intellectam cognoſcamus filium patris, procedit nobis amor ex intelligentia ſcripturæ, vt amemus patrem filij, diligamus filium patris. Nonne ergo iam nobis etiam hoc modo ſpiritus ſanctus ex patre filioque proceſsit? Igitur quoniam, dum viuimus, ſolem illum in ſua claritate fulgentem videre non poſſumus, ſaltem ex iſto ſpeculo colligere licet, quia de patre & filio procedit hic ſpiritus ſanctus. His pro tempore & re, de adoranda maieſtate ſpiritus ſancti breuiter dictis, Iam nunc in conſideratione pulchri operis eius ipſo duce pergendum eſt.

Quòd ſacrarium huius ſpiritus ſancti beata Maria dei patris ſponſa fuerit, & ex ipſa fructus omnis exiuerit, propter quem antiquæ eccleſiæ virum ſe fuiſſe, deus pater aſſerit. CAPVT VII.

PRimoque ſciendum, beatam virginem Mariam templum & ſacrarium huius dei, & domini noſtri ſpiritus ſancti, ſponſam eſſe vel fuiſſe dei patris, atque in ea completam eſſe cauſam, cur ſynagogam, id eſt, eccleſiam prioris populi, idem deus pater ſe adamaſſe, atque in coniugium aſſumpſiſſe, tam multis teſtetur ſcripturæ locis. Verbi gratia, cum in Ezechiele dicit. Quando Ezech.16. nata es in die ortus tui, non eſt præciſus vmbilicus tuus, & aqua non es lota in ſalutem, nec ſale ſalita, nec inuoluta pannis. Non pepercit oculus meus ſuper te, vt facerem tibi vnum de his miſertus tui, ſed proiecta es ſuper faciem terræ in abiectione animæ tuæ in die qua nata es. Tranſiens autem per te, vidi te conculcari in ſanguine tuo, & dixi tibi, cùm eſſes in ſanguine tuo, viue. Dixi, inquam, tibi cùm eſſes in ſanguine tuo, viue, multiplicatam quaſi germen agri dedi te, & multiplicata es, & grandis effecta, & ingreſſa es, & perueniſti ad mundum muliebrem. Vbera tua intumuerunt, & pilus tuus germinauit, & eras nuda & confuſione plena. Et tranſiui per te, & vidi te, & ecce tempus tuum, tempus amantium. Et expandi amictum meum ſuper te, & operui ignominiam tuam, & iuraui tibi, & ingreſſus ſum pactum tecum, ait dominus deus. Et facta es mihi, & laui te aqua, & emundaui ſanguinem tuum ex te, & vnxi te oleo, & veſtiui te diſcoloribus, & calciaui te hyacinthino, & cinxi te byſsino, & indui te ſubtilibus, & ornaui te ornamento, & dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuum, & dedi inaurem ſuper os tuum, & circulum auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo, & ornata es auro, & argento, & veſtita es byſſo, & polymito, & multis coloribus. Hæc vtiq; dicendo, virum ſe factum profitetur ſynagogæ, quam de Aegypto eduxerit, conculcatam in ſanguine peccati, & fanatici erroris, quo ſeruierat dijs Aegyptijs atque in monte Sina, cum ea pactum ingreſſus ſit, & legalis ſcripturę ornamenta dederit. Nam quòd pactum inibi cum illa ingreſſus ſit, claret, hoc modo narrãte ſcriptura. Ille verò ſumptum ſanguinem reſperſit in populum, & ait. Hic eſt ſanguis fœderis quod pepigit dominus vobiſcum. Multa eiuſmodi ſunt in ſcripturis propheticis, multis in locis, vbi virum ſiue maritum eccleſiæ ſiue ſynagogæ ſeſe deus eſſe aſſeruit. Nunquid lætabunda aut ludi- Exod.24. cra leuitate, & non cum certæ rei pondere, hæc loquebatur, omnis ſapientiæ pater deus, cuius eſt amor magnus & immenſus, hic deus, hic ſpiritus ſanctus? Abſit hoc. Actu quippe vir eſſe intendebat rationalis creaturæ humanæ, id eſt, filium ſibi ex ea generare, quod & facere iam incipiebat, cum hæc & hæc diceret, cum Moyſen & prophetas mitteret. Electas nimirum, & probatę fidei de illa gente animas, vir deus complexibus ſuis, complexibus caſtis ſpiritualiter deus ſpiritus ſanctus admittebat, & in impetu huius amoris ſui, huius ſpiritus ſancti, ſemen ſuum de ſecretis ſuis, verbum ſuum de profundo cordis ſui incutiebat illis. Suſceptum in anima fideli verbum veritatis, ora ſibi prophetantia ſumpta voce corpora laxabat, fidemque ab auditoribus exigebat. Vndè & apud Eſaiam tales animæ dicunt. A timore tuo domine concepimus, & peperi- Eſaie 26. mus, ſpiritum ſalutis tuæ fecimus ſuper terram. Rem veritatis non extenuet ſuſpitio affectatæ ſimilitudinis. Nam reuera quæcunque ſancta, & veridica ſcriptura nobis, de amore dei, vel amante deo loquitur, tam vera, tamque conſtantia ſunt, vt potius hæc noſtra carnalia de quibus ſimilitudines ducuntur, illis conſtantis veritatis quædam quaſi vmbræ vel tranſitoriæ imagines ſint. Verùm quia nobis qui de terra ſumus, prius iſta terrena in notitiam venerunt, idcirco iſtæ res, illæ autem rerum ſimilitudines æſtimantur, reuera autem illæ res, iſtę verò rerum ſimilitudines ſunt quæ & illis permanentibus tranſeunt.

De beatitu

De beatitudine virginis Mariæ, & cur anterior eccleſia dei patris, poſterior filij dei ſponſa rectè intelligi ac dici debeat. CAPVT VIII.

IGitur, vt iam dicere cœperamus, beata virgo Maria ſponſa dei patris erat, & cauſam pro qua gentis illius eccleſiam ille ſuam in ſcripturis coniugem dicebat, in ea perficere, id eſt, verbum ſuum quod modo iam dicto per corda & ora prophetarum vocale fecerat, per huius beatæ virginis vterum carnem fieri ante omnia ſecula propoſuerat. Hoc facto, futurum erat, vt ipſum verbum caro factum, ipſe deus dei filius, homo factus, ſponſus vocaretur & eſſet, atque ad ſuſcipiendas conſcriptiones coniugij eius, omnis eccleſia, nō relicto patre (quem ſolum prius virum ſuum vocare conſueuerat) conueniret. Sic autem beata virgo prioris eccleſiæ pars optima, dei patris ſponſa eſſe meruit, vt exemplar quoque fuerit iunioris eccleſiæ ſponſæ filij dei filij ſui. Spiritus enim ſanctus qui in vtero vel de vtero eius incarnationem operatus eſt vnigeniti filij dei, ipſe de vtero vel per vterum eccleſiæ, per viuificum lauacrum gratiæ ſuæ multorum operaturus erat regenerationem filiorum dei. Vndè nobis ſuo loco plenius dicendum erit. Nec verò ab re ita diſtinguimus, vt præcedentem eccleſiam patris, ſequentis filij ſponſam eſſe dixerimus. Nam quem virum non cognouerat, eius coniunx ſynagoga dici vel eſſe nō poterat. Conſtat autem, quia dei filium illius temporis eccleſia non cognoſcebat, nam excepto quòd paucisſimis per prophetiæ ſpiritum reuelabatur, de cætero deus abſconditus erat. Ergo quia in publico conuentu, in ſolenni religionis illius cultu non apparebat, neq; adhuc rex deus huic filio ſuo nuptias fecerat, nondum actu dei filius ſponſus aut maritus erat. Pater autem deus quem ſolum & eundem vix ſynagoga nouerat, vir eius erat, & vt pro viro legitimo haberetur vehementi zelo exigebat. Verbi gratia. Saltem, inquit, amodo voca me vir meus, dux virginitatis meæ tu es. Et multa his ſimilia. Igitur iſte vir erat. Tota autem talis viri vtilitas, totus fructus, omnis affectus, totus amor, tota virtus, ac generandi vis, quomodo vbi venit plenitudo temporis in iam dictam virginem ſe contulerit, ipſa quæ experta eſt melius nouit, nos autem audiuimus tantum verba æternæ mandata memoriæ, verba Gabrielis archangeli dicentis.

(Iohan. 1. — Hiere. 3. — Gala. 4.)

De concepta beatæ Mariæ virginis per hunc amorem, id eſt, ſpiritum ſanctum, dicente angelo, Lucæ primo: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & cætera. CAPVT IX.

SPiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altisſimi obumbrabit tibi. Ideoque & quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius dei. Verba, inquam, hæc nos audiuimus tantum, illa autem & prior audiuit, & auditu credens, continuò quod audierat experiri meruit. Vbi enim bene credula mentem ſuam & os ſuum aperuit, vt diceret. Ecce ancilla domini, fiat mihi ſecundum verbum tuum, mox iuxta dictum angeli hic ſpiritus ſanctus ſuperueniens in eam, per apertas fidei ianuas ſeſe infudit. Quo autem ſeſe infudit? Nimirum prius in ſacrarium pudici pectoris, deinde in templum ſacri & incorrupti vteri, in domum pectoris, vt prophetiſſam faceret, in vterum, vt matrem faceret. Nam hæc eſt prophetiſſa, de qua gratulabundus loquitur propheta ſanctus Eſaias. Et acceſsi ad prophetiſſam, & concepit & peperit filium. Num autem iſtum ſolum ad hanc prophetiſſam acceſsiſſe putamus, aut quomodo accedere potuerit miramur? Imò ſanctos omnes prophetas, primumq; Moyſen ad hanc prophetiſſam acceſsiſſe non dubitamus. Omnes omnino ad illam conuenerunt, omnium enim & ſingulorum diuiſiuę gratię, & particulares prophetiæ, in iſtam prophetiſſam ſimul conuenerunt, ſimul ſpiritu ſancto ſuperueniente concurrerunt. Et beatum ſe Eſaias, imò beatos ſe omnes prophetæ ſancti, non immerito crediderunt, quòd hoc modo ad iſtam prophetiſſam acceſſuros ſe eſſe nouerūt, quòd ad iſtud dei templum, ad iſtud ſpiritus ſancti ſacrarium quippiam verbi boni ſeſe afferre cognouerunt. Neq; enim hæc beata virgo particularem vt ſinguli illorum verbi gratiam, ſed vniuerſam iſto ſpiritu ſancto ſuperueniente ſuſcepit ex eo verbi dei ſubſtantiam, & prophetiſſa ſingularis facta eſt, plenam ſpiritus ſancti gratiam ſuſcipiens, totum dei verbum, deum verum prius mente quam ventre ſuſcipiens. Hoc dignè nuntius ille perpendens, talem, tamque inauditam cunctis ſeculis præmiſerat ſalutationem. Aue gratia plena, dominus tecum, benedicta tu in mulieribus. Ad exponendam eius gratiæ magnitudinem parū fuerat dixiſſe. Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, niſi addidiſſet, & virtus altisſimi obumbrabit tibi. Miro videlicet atque ineffabili modo, vt fortitudinem ſuſtinere poſſet conceptus ſui, virtus altisſimi obumbrauit ei, virtus, inquam, altisſimi, id eſt, idem ipſe ſpiritus ſanctus, ſpiritus amoris obumbrauit ei. Quid enim puella fragilis, non modo ſexu, ſed & conditione mortalitatis ſuſcepit aut concepit, niſi validum verbum deum, validam ſubſtantiam verbi, de optima ſubſtantia patris dei, quem tremunt angeli? Etenim vel aſpectum eius, nulla valet ferre creatura, niſi hoc ſpiritu amoris præuenta ſit, teſtante ſcriptura cùm dicit. Sicut fluit cera à facie ignis, ſic pereant peccatores à facie dei. Hæc autem virgo non vtcunq; aſpectui eius

(Luce 1. — Eſaie 8. — Pſal. 67.)

eius præſentabatur, ſed de ſecretis paternis totum ſe inſerebat illi verbũ dei, verbum deus. Opportunè igitur obumbrabit illi virtus altiſsimi, virtus miraculorum potens, fœmineam ſubſtantiam deo verbo conciliare valens.

Quòd non ita ſuperuenerit ſpiritus ſanctus, vt pro ſemine ſit, nec ipſe qui conceptus eſt dici debeat ſpiritus ſancti filius. CAPVT X.

IDeoq́ue ait, & quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius dei. Quiá ſpiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſsimi obumbrabit tibi, atque hoc modo fiet iſtud quod concipies & paries filium, quæ virum non cognoſcis, ideo ſanctum quod naſcetur ex te, vocabitur filius dei. Num ergo vocabitur aut erit filius ſpiritus ſancti? Non vtiq;. Neque enim ſpiritus ſanctus ita ſuperueniet in te, vt pro ſemine ſit, aut vt de ſubſtantia ſit, eius caro verbi, aut filij quem concipis. Concipies enim de ſancto quidem ſpiritu, ſed non generante ſancto ſpiritu. Conceptus iſte ſpiritus ſancti non generatio, ſed operatio eſt. Caro de carne virginis, non de ipſa erit ſubſtantia ſancti ſpiritus. Et notandum, quòd non dixerit ſanctum vocabitur aut erit, neque erit dixit, ſed vocabitur filius dei quod naſcetur ex te. Quod enim virgo concepit iamdudum erat. Et antiqua eſſentia ſanctum erat, filius dei erat. Reſtabat hoc ſolum, vt vocaretur quod erat, & ipſa vocatione dum vocatur filius dei, maniſeſtaretur nomen dei, quod nondum notum erat, non quo dicitur deus, ſed quo pater filij vocatur. Vocabitur, inquam, filius dei, quod iam eſt, nõ adoptione gratiæ, ſed proprietate naturæ. Item & illud notandum, quòd non dixit, qui naſcetur ex te ſanctus, ſed quod naſcetur ex te ſanctum. Etenim multi quidem ſancti, vel ſanctificati dicuntur, vnum autem eſt ſanctum, id eſt, ſanctitas qua ſancti omnes ſanctificantur. Hoc ſanctnm eſt iſte ſanctus ſanctorum, quem non in delicto præuaricationis Adæ conceptum vel natum ſanctitas accidens ſanctificauit, ſed eſſentialiter ſanctum, virgo incorrupta de ſpiritu ſancto concepit. Sic igitur melius atq; præſtantius dictum eſt, vt dici debuit, quod enim naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius dei. Sed nec illud vacat, quod vocabuli poſitionẽ archangelus variauit. Nam paulo *Lucæ 1.* ante, & vocabis nomen eius Ieſum, hic autem & vocabitur, inquit, filius dei. Illic vocabis, hic au- *Matth. 1.* tem vocabitur, dixit. Nihilominus & ad beatum Ioſeph, & vocabis, ait, nomen eius Ieſum. Etenim nomine Ieſu, quo plures æquiuocabantur, liberè ab ipſa vel ab Ioſeph vocari potuit, filius autem dei ſiue filius altiſsimi, vt vocaretur, reſeruandum erat Euangelicæ prædicationi. Vocabitur ergo, id eſt, inuocabitur ab omni ſeculo hoc nomine quod eſt filius dei, filius altiſsimi. Ecce hæc eſt illa noua creatura, ille nouus homo, de quo Apoſtolus. Primus, ait, homo de terra, ter- *1. Cor. 15.* renus, ſecundus homo de cœlo, cœleſtis. Item. Factus eſt primus homo Adam, in animam viuentem, nouiſsimus verò, in ſpiritum viuificantem. Proinde iam ad ſuperiora reuertamur, & in laudem dei patris, qui primum illum per omnipotentiam plaſmauit, in laudem ſpiritus ſancti, qui nouiſsimum iſtum pulchris digitis compoſuit, duos homines iſtos conferentes noua & vetera de theſauro eius proferamus.

De plaſmatione primi hominis terreni, & conceptione ſecundi huius cœleſtis, quanto iſta conceptio illa formatione dignior atque perfectior ſit. CAPVT XI.

FAciamus hominem, ait pater, ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, & præſit piſcibus ma- *Gene. 1.* ris, & volatilibus cœli, & beſtijs, vniuerſæq́ue creaturæ, omniq́; reptili, qnod mouetur in terra. Subinde ſequitur, & dicit ſcriptura. Formauit igitur dominus hominem de limo terræ, & in- *Ibidem 7.* ſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitę, & factus eſt homo in animam viuentem. Hominem illum terrenum cum iſto cœleſti homine cõferentes, hoc primum in factura illius abeſſe perſpicimus, quòd terram ipſam, cuius de limo formaret eum, non benedixit deus. Ecce autem in iſta cœleſtis hominis factura noua, dicit archangelus, imò qui in archangelo loquitur ſpiritus ſanctus. Benedicta tu in mulieribus. Et Pſalmiſta per propheticam huc adductus gratiam, ſuccinit & dicit. *Lucæ 1.* Benedixiſti domine terram tuam. Amplius autem & in hoc terra iſta præpollet, quia terra do- *Pſal. 84.* mini eſt. Non enim illic dixit ſcriptura. Formauit igitnr deus hominem de limo terræ ſuæ, ſed tantum de limo terræ, hic autem non tantum benedixiſti domine terram, ſed benedixiſti, ait, domine terram tuam, &c. Qualis enim illa, & qualis terra iſta? Terra illa nullo modo ſeminis dei perceptibilis, vtpote irrationabilis, inſenſibilis, inanimata, immobilis. Terra antem iſta animata, ſenſibilis, rationalis, & quod optimum eſt fidelis, & propter fidem ſpiritus ſancti, & ſeminis dei perceptibilis. Non ergo melior aut ſapientior eſt artifex ſpiritus ſanctus, quàm deus pater, licet iſte nouus Adam, qni de ſpiritus ſancti operatione conceptus eſt, melior atq; dignior illo ſit vetere Adam, quem fecit pater, ſed melior terra, melior & diuinæ rationi vicinior, à ſpiritu ſancto materia ſumpta eſt. Præterea non eadem hic atq; illic vtriuſq; figuli intentio. Illic nempe, intentio patris erat condere naturam, hic intentio ſpiritus ſancti facere gratiam. Igitur vt dicere cœ-

 pimus.

pimus. Faciamus, ait pater, hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Alio iam loco diximus, quia manifeſtè trinitas loquitur, dicendo, faciamus. Veruntamen proprium erat opus patris, facere, proprium opus filij, redimere, proprium ſpiritus ſancti opus, illuminare, & ad ſimilitudinem dei hominem producere. Faciamus ergo, ait, hominem. Dixit hoc, & continuò fecit hominem, veruntamen non vt propoſuerat, dicendo. Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, ſic ſubiuncta quoque narratio explicat hominis facturam. Ait enim. Et creauit deus hominem ad imaginem ſuam, ad imaginem dei creauit illú. Non dixit. Et creauit deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, non dixit, ad imaginé & ſimilitudinem dei creauit illum, ſed tantum ad imaginem ſuam creauit, ad imaginem dei creauit. Non ergo ſic omnino, vt propoſuerat deus facere hominem, narrat eadem ſcriptura factum eſſe hominem. Et rectè atque prouidè, nam illa vice, illo tempore non peruenit homo vſq; ad illam perfectionem. Factus eſt ad imaginem dei, quia factus eſt rationalis, non peruenit ad ſimilitudinem dei, quia non imitatus eſt donum dei. Sed nunquid vitium eius, propter quòd à ſimilitudine dei longius receſsit, antiquum dei conſilium vel propoſitum euacuare debuit? Memor igitur hic ſpiritus ſanctus illius propoſiti, ecce venit ad partem ſuam operandam, ad facturam hominis perficiédam, vt perduceret hominem ad ſimilitudinem dei, ad quam non peruenit homo, niſi participatione eius,
2.Cor.4. id eſt, ſpiritus ſancti. Venit, inquã, ipſa ſimilitudo, venit imago dei inuiſibilis, & in illa beata virgine obuiauerunt ſibi, in illa domo pudici pectoris ſe oſculatæ ſunt. Nam imago dei, vt Apoſtolus ait, ipſe eſt filius dei, ſimilitudo autem vtriuſq; hic eſt, vnus ſpiritus patris & filij. Quapropter & illud notandum, quòd non dictum ſit, faciamus hominem ad ſimilitudinem & imaginem noſtram, ſed ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Filius quippe, ſicut non eſt filius patris, & ſpiritus ſancti, ſed ſolius patris, ſic non eſt imago patris, & ſpiritus ſancti, ſed tantum patris, & idcirco non rectè ſic præpoſteraremus ad ſimilitudinem & imaginem noſtram, ad imaginé inquam, noſtram, id eſt, patris & ſpiritus ſancti. Spiritus verò ſanctus, ſicut eſt ſpiritus patris, & filij, ſic & ſimilitudo eſt patris & filij, & idcirco rectè ſic dictum confirmamus, ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, ſimilitudinem, inquam, noſtrã, id eſt, patris & filij. Conuenerunt igitur in beatam
Pſal.84. virginem ſimilitudo atque imago dei inuiſibilis, & ſicut in pſalmo canimus. Miſericordia & veritas obuiauerunt ſibi, iuſtitia & pax oſculatæ ſunt. Veritas quippe & iuſtitia ſecundum ſcripturarum auctoritatem, vera ſunt nomina huius imaginis, id eſt, filij dei. Miſericordia & pax pia ſunt vocabula, huius ſimilitudinis, id eſt, ſpiritus ſancti. Itaque quod dictum eſt. Miſericordia & veritas obuiauerunt ſibi, hoc repetitum eſt, dicendo. Iuſtitia & pax oſculatæ ſunt. Dicendo deinde, veritas de terra orta eſt, & iuſtitia de cœlo proſpexit, remouit impietatem blaſphemiæ dicentis, quia Ieſus ex Maria initium ſumpſit. Etenim vnus, idemq; dei filius, ſecundum carnem quidem de terra ortus eſt, ſed ſecundum diuinitatem prius de cœlo proſpexit.

De conſideratione operis huius ſpiritus ſancti, cum teſtimonio prophetico, quod pater deus dicit: Eructauit cor meum verbum bonum, & cætera.

CAPVT XII.

Pſal.44. QVomodo autem conuenerunt in illud ſacrarium hic ſpiritus ſanctus, & ille filius dei, niſi mittente patre, quemadmodum dicit in Dauid. Eructauit cor meum verbum bonum, dico
Gene.1. ego opera mea regi. Lingua mea calamus ſcribæ, velociter ſcribentis? Neque enim tantummodo intelligendum eſt de creatione mundi, vbi pater verbum bonum eructabar, creando quippiam, & dicendo, fiat, præſertim cum in iſto conſeſtim addat. Speciofus forma præ filijs hominum, diffuſa eſt gratia in labijs tuis, &c. Ergo hic quoque, imò hic maximè in vterum virginis, verbum bonum cor patris eructauit, & dixit ipſe opera ſua regi. Quomodo? Lingua, inquit, mea, id eſt, ſpiritus meus, reuera calamus ſcribæ velociter ſcribentis, verbum meum, verbum bonum, naturæ humanæ velociter inſcripſit, & ſic dixi opera mea regi, vt aſſumptum hominem nihil lateret, omnium quæcunq; feci, vt ſciret facere omnia, quæcunq; ego facere ſciui. Igitur qui dixit olim, faciamus hominem ad imaginem ſimilitudinem noſtram, eius ſpiritus hic facit hominé nouum, quem veraciter ipſam confiteamur eſſe imaginem, in quo plenariam non dubitemus ineſſe dei ſimilitudinem. Et illic quidem dixit, & præſit piſcibus maris, & volatilibus cœli, & beſtijs, vniuerſæque creaturæ, omnique reptili, quod mouetur in terra, hic autem dicit. Populi ſub te cadent in corda inimicorum regis. Sedes tua deus in ſeculum ſeculi, virga directionis virga regni tui. Ergo illum præeſſe iuſsit piſcibus, volucribus, & beſtijs, videlicet dignitate rationis, iſtum autem populis, ſcilicet auctoritate diuinæ maieſtatis. Cum enim dixiſſet, populi ſub te cadent in corda inimicorum regis, licet hoc idem ſit populi, qui inimici fuerant, te adorabunt, vera adoratione cordis, tamen ne quid deeſſet, ſaltem in proprietate vocis, continuò ſubiunxit. Sedes tua deus in ſeculum ſeculi. Deum vtique huc appellauit, qui tanto & multo amplius præeſſe debeat populis, quàm ille piſcibus, volucribus, & beſtijs.

Quòd

Quòd dictum eſt: Maſculum & fœminam creauit eos: hic autem, ipſe tanquàm ſponſus procedens de thalamo ſuo, quomodo illis, & quomodo illum benedixerit. CAPVT XIII.

ET illic dictum eſt. Maſculum & ſœminam creauit eos, benedixitq́ue illis deus & ait. Creſcite Gene.1.
& multiplicamini. Maſculum, inquit, & fœminam creauit eos. Multo hic honorificètius cùm
dixiſſet, dico ego opera mea regi, ſpecioſus forma præ filijs hominum, diffuſa eſt gratia in labijs
tuis, poſtmodum ei nuptias præparans, aſtitit, ait, regina à dextris tuis. Veruntamen adhuc ſecre-
tius in ipſo virginei ventris hoſpitio ſcite debemus quiddam factum longè pulchrius, lõgè dul-
cius, eo quod illic factum, dictumq́ue eſt, maſculum & fœminam creauit eos. Scriptum eſt enim
alibi & de iſto. Et ipſe tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. Quo etenim ſponſus iſte de
thalamò ſuo, niſi de ſacro intemeratæ virginis vtero proceſsit? Scire ergo debemus, de deo & Pſal.18.
homine Chriſto, quia ſanctus hic ſpiritus non quidem maſculum & fœminam creauit eos, ſed in
vno vnius, eiuſdemq́ue perſonæ Chriſto, creatam hominis naturam coniunxit increato dei ver-
bo. Et benedixit eis, & ait: Nimirum & hunc deum & hominem deus benedixit, oleo benedi- Pſal.44.
ctionis vnxit, imò & in labijs eius omnimodæ gratiam benedictionis diffudit, quemadmodum
dicit. Diffuſa eſt gratia in labijs tuis, propterea benedixit te deus in æternum. Et ſubinde. Vnxit
te ô deus deus tuus, oleo lætitiæ præ conſortibus tuis. Præ conſortibus, inquam, tuis. Non enim
quemadmodum conſortes tui, qui poſtquam in delictis, vel peccatis concepti ſunt, deinde per
gratiam miſeratoris diuiſiua ſinguli percipiunt dona benedictionis, non, inquam, ſic tu, ſed in
ipſa conceptione plenitudinem poſsides totius benedictionis, vt de tua plenitudine accipiant
omnes conſortes, vel participes tui. Et ad quid illis benedixit? Ad hoc nimirum, vt creſcetent &
multiplicarentur. Sic enim dixit. Creſcite & multiplicamini. Et illa quidem benedictio, quan-
tùm quidem ex deo, irrita fieri non potuit, quantum autem ex homine, penè irrita facta eſt, ita
vt melius nobis eſſet, ſi non fuiſſemus nati, ſi non creuiſſent homines, & non fuiſſent multiplicati
niſi ſubueniſſet, benedictionem repetendo auctor benedictionis. Huic autem ad quid deus be-
nedixit? Ad quid illum vnxit oleo lætitiæ præ participibus ſuis? Nimirum, vt & ipſe creſceret, & Hebr.2.
multiplicaretur, creſcetet in perſona ſua, quia erat minutus paulo minus ab angelis, proficeret-
q́ue vſque ad dexteram maieſtatis in excelſis, & omnia ſubijcerentur illi, multiplicaretur in filijs Pſal.8.
ſuis, imò fratribus ſuis & cohæredibus, filijs dei, filijs adoptionis. Ad hoc benedixit huic benedi-
ctione regali, benedictione ſacerdotali. Omnes quippe, qui eius benedictione creuerũt & mul-
tiplicati ſunt, reges ſunt, ſacerdotes ſunt, vndè & gratias agentes dicunt. Et feciſti nos deo noſtro Apoc.5.
regnum, & ſacerdotes, & regnabimus ſuper terram. In iſtis ratum veraciter permanet illud, quod
ſubiungitur benedictionis edictum. Et replete terram & ſubijcite eam. Subijciunt enim terreni-
tatem ſuam, & dominantur beſtijs, id eſt, beſtialibus ſuis, ſubditorumq́ue ſibi hominum vitijs.

Quòd homo vterque & primus ille & ſecundus iſte formatus ſit de limo terræ, & quid magis in iſto non ſolum venerabile, ſed & mirabile, & quòd cauſa non ſit, cur verbum vel hic ſpiritus ſanctus vterum fœmineum debeat horrere. CAPVT XIIII.

FOrmauit igitur dominus deus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculũ vitæ, & factus eſt homo, ſubauditur ille primus, in animam viuentem, iſte verò nouiſsimus in ſpiritum viuificantem. Hoc nimirum tam de iſto nouiſsimo, quàm de illo primo veraciter prædicatur, quòd tam iuſtum, quàm illum formauit dominus deus de limo terræ. Cæterùm in omni multitudine filiorum hominum non fuit, nec eſt, nec erit, de quo idipſum eodem modo veraciter prædicari poſsit. Nam omnes quidem homines formantur de limo terræ, ſed longè alio modo, alio ordine, id eſt, nõ nouo opere, ſed vſu naturæ. Ambos iſtos formauit dominus deus de limo terræ, ſed illum quidem dominus de limo terræ inſenſibilis & inanimatæ, iſtum autem ſpiritus ſanctus de limo terræ, ſed animatæ, id eſt, de humore carnis virgineæ ſua formauit operatione. Et illum quidem abſq; patre & matre, iſtum autẽ de matre ſine patre. Vtraque formatio mirabilis. Veruntamen contra argumentatores hæreticæ temeritatis dicentes, quomodo de virgine homo formari vel naſci potuit, nec tamen dicentes, quomodo de limo terræ primus homo formari potuit, iſtam quidem mirabilem, ſed illam dicere non dubitamus mirabiliorem. Mirabilius quippe eſt, de terra inanimata hominem fieri, quàm de carne fœminæ, licet virginea, hominem concipi aut naſci. Ergo iſta quidem formatio venerabilior, ſed illa mirabilior. Cæterùm, ſi ad magnitudinem dignationis reſpicias, nihil mirabilius inter omnia quę facta ſunt, ſiue in cœlo, ſiue in terra, quàm id, quòd deus dignatus eſt concipi vel naſci de fœmina. Nec enim adeò miramur, quòd omnipotens virgini cõceptum vel partum dare potuit, mirari autem multo maximè ſimul & venerari debemus, quia tantus hoc voluit, quia fœmineum deus dei filius, deus dei ſpiritus vterum non horruit. Non horruit, inquam, verbum dei, verbum deus, quin fœmineæ

carnis humori, quaſi coagulum ſe commiſceret, non horruit ſpiritus dei, ſpiritus deus, quin admotis omnibus digitis ſuis, corporis humani vaſculum de illa ſubſtantia ſtudioſus figulus perficeret. Attamen ſi ad rationem attendas, quæ cauſa erat, vt creaturam ſuam horreret diuinitas? Tu enim quiſquis tale quid perhorreſcis, perpende ipſum horrorem tuum, vtrum ex ſenſu, an ex ratione ſit. Differt enim vtrum ex ſenſu, an ex ratione ſit horror, à quo quippiam patiaris. Denique in multis ſenſus magis horreſcit id, quod rationis iudicio præcellit. Verbi gratia. Serpentem magis quàm lapidem tangere perhorreſcis. Sed rurſus iudicio ſerpentem lapidi præferre non dubitabis, videlicet eo quòd lapis inſenſibile & inanimatū, ſerpens autem animatum & ſenſibile corpus ſit. At verò deus nullis ſenſibus fungitur, deus dei filius, non ſenſu, ſed ratione agit, imò ipſe ſempiterna ratio eſt. Sed ſi ritè perpendas, horror tuus quem ſuper fœminea natura pateris, magis ex ſenſu, quàm ex ratione deſcendit. Igitur nihil erat propter quod creaturam ſuam, id eſt, naturam fœmineam abhorreret dei filius, præſertim quam illi pręparaſſet, quamq; ab omni corruptione immunem conſeruaret hic ſanctus dei ſpiritus, qui, vt iam dictum eſt, totus in ratione eſt, & nullis ſubiacet ſenſibus impaſsibilis deus.

Quòd dictum eſt: Speciosus forma præ filijs hominum, & quòd primus homo tantum, formatus, hic autem & forma & formatus rectè dicatur.

CAPVT XV.

TAndem formatum iſtum ab illo formato diſcernimus, non tantum in eo, quòd iſtum ſpiritus ſanctus de virginea carne, illum autem formauit dominus deus de limo terræ, verum & ipſa formationis dictione. Dicimus nanque, quia formatus ille, formatus tantum, hic autem formatus, & ipſa forma eſt. Quod vt manifeſtius fiat, diffinitè oportet dici, quid ſit formatū, & quid ſolummodo forma. Formatum id quod conſtat ex materia ſimul & forma, ſimpliciter verò forma, dicitur forma carens materia. Tale autem nihil eſt, præter vnum deum. Solus quippe ille eſt forma carens materia. Neque enim ex vlla conſiſtit materia, quippe qui creatus vel factus non eſt, vndè & nullis accidentibus ſubiacet, & incommutabilis eſt. Cætera formata ſunt, id eſt, ex materia, formaque conſiſtunt, vt verbi gratia, ſtatua. Conſiſtit enim ex materia fortè ærea vel lapidea, & forma, quamcunque artifex voluit, ſcilicet hominis, equi, aut cæterorum cuiuſlibet generis. Sed nec ipſum eſt ſimpliciter forma eſt, cōſiſtit enim ex materia ſua, id eſt, terra. Terra quoque formata eſt, & non ſimpliciter forma. Dicitur enim terra quòd ſit grauis & ſicca. Hoc ergo formatum & forma differt, quòd forma ſimplex ſolus deus eſt, qui formatus non eſt, formata verò cætera, quorum ſine dubio potiſsimum homo eſt. Nemini quippe dubium quia formatus eſt, & quia materia eius terra eſt. At verò primus ille Adam homo tātum, hic autem ſecundus & deus & homo eſt. Igitur formatus ille vti ante propoſuimus formatus tantum, hic autem formatus & ipſa forma, vndè & formoſus vel ſpecioſus rectè dicitur, ſpecioſus, inquam, forma præ filijs
Pſal. 44. hominum. Pulcherrimum hoc atque piiſsimum huius ſpiritus ſancti opus eſt, quòd interuentu amoris æterni, qui ipſe eſt, formam domini, formato coniunxit homini, coniunctione ſempiterna, coniunctione indiſſociabili, ita vt forma & formatus vnus ſit formoſus, vnius perſonę ſpecioſus deus & homo Ieſus Chriſtus.

Quòd in eo quoque diſtantia ſit, quia in faciem illius primi inſpirauit deus ſpiraculum vitæ, in iſto autem totus requieſcit ſpiritus vitæ, ſpiritus gratiæ.

CAPVT XVI.

Gene. 2. ET inſpirauit in faciem eius ſpiraculū vitæ. Hoc de illo ſimpliciter intelligatur, quia cum formatum eſſet corpus de limo terræ, tunc demum inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, id eſt, creatam indidit illi ſubſtantiam viuentis animæ. Hoc etenim aſtruit ſcriptura continuò ſubiungens, & factus eſt homo in animam viuentem. Cæterùm, de iſto dignius atque diuinius intelligi oportet, quia inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, id eſt, inſpirauit in faciem eius ſpiritum vitæ, ſpiritus ſanctus plaſtes eius, opifex munditiæ eius, vt requieſceret in eo ſtatione æterna permanſurus. Hic enim erat ille flos eius, illa requies eius, quem ipſe ſibi prophetica veritate
Eſaie 11. pollicebatur. Eſaia dicente: Et egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet, & requieſcet ſuper eum ſpiritus domini, ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis, & replebit eum ſpiritus timoris domini. Quàm autē in faciem eius inſpirauit hoc ſpiraculum vitæ? Nimirum in ſubſtantiam rationalis animæ. Neque enim dubium cuiquam licet eſſe, qui totum hominem, id eſt, corpus & animam fecerit ſpiritus ſanctus, totum, inquam, hominem aſſumpſerit verbum dei, verbum deus. Non iuxta quoſdam hæreticos, verbum in carne pro anima fuit, neque iuxta alios nimium brutos animam irrationalem & brutam aſſumpſit, ſed veram carnem & animam rationalem, totum hominem verum, deus verus aſſumpſit, quia videlicet totus in anima & corpore perierat homo, & idcirco totum, id eſt,

anima

anima & corpus à redemptore ſuſcipi oportebat. In illam faciem, in illam glorioſæ animæ rationem totus ſpirauit ſpiritus ille, creaturamque creatori, ſubſtantiam creatam deo increato condignam ſua fecit plenitudine, id eſt, ſapientia maturam, intellectu dilatatam, conſilio prouidam, fortitudine cõſtantem, ſcientia diſertam, pietate mitem, ſancto timore humilem. Non enim verbum deus hoc indigebat, vt ſpiritu ſancto repleretur, quippe de quo æquè vt de patre deo procedit idem ſpiritus ſanctus, ſed anima creatã noſtræ inopis naturæ creatura cum carne ſua hoc opus habebat, vt acciperet hunc ſpiritum, quem & accepit non ad menſuram, vt teſtatur Iohannes dicendo. Non enim ad menſuram dat deus ſpiritum, ſed totam, vt iam dictum eſt, ſeptiformem ſpiritus gratiam, vnde & factus eſt homo in ſpiritum viuificantem. Iohan 3. 1.Cor.15.

De comparatione dictionum, quibus dictum eſt: Factus eſt primus homo in animam viuentem, nouiſsimus in ſpiritum viuificantem. CAPVT XVII.

Conferamus hanc quoq; apoſtolicæ diffinitionis partem, qua dicit in ſpiritum viuificantem, cum illa vetuſtiore qua dictum eſt in animam viuentem. Veraciter in iſta plenitudine diuitiarum, in illa tenuitas inopiæ eſt. Cum enim dicit in animam viuentem, ſubaudiendum eſt, & non viuificare valentem. Nam reuera noſter ille parens ſic factus eſt homo viuens, vt naturaliter poſsit traducere ſemen ad propagandam ſobolem, verùm in poteſtate non habuit, vel ipſi ſemini ſuo dare animam viuentem, vel iam viuenti animæ ſobolis ſuæ gratiam conferre ſpiritualem. At verò iſto præcurſore ſuo Iohanne prior, ac per hoc ſine dubio ſua propria carne antiquior ſic factus eſt, vt nihil ſecundum animalem hominem generaturus, ab illo in carne generatos priùs ſine poſteritas, viuificaret in ſpiritu, quemadmodum idem præcurſor eius teſtatur, & de plenitudine in [illegible] eius, nos omnes accepimus. Nam & antequam homo fieret gratiam prophetalem, & poſt [illegible] homo factus eſt, acceperunt prophetæ de plenitudine eius in hoc eodem ſpiritu peccat[illegible]um remiſsionem. Igitur longè minus eſt in animam viuentem, longè altius in ſpiritum viuificantem. Quamuis autem & poſt illum apoſtoli atque apoſtolici viri catholici epiſcopi atq; orthodoxi presbyteri, [illegible] dicando, baptizando viuificent, vnus tamen & ſolus hic homo factus eſt in ſp[illegible] viuificantem. Neque enim nos aut priores noſtri de plenitudine accepimus apoſtolorum, ſed de iſta plenitudine eius, de qua apoſtoli & prophetæ acceperũt. Nihil quippe nobis aut ſibimetipſis, ſine illo facere potuerunt. Cœpto ſequamur ordine operationem ſpiritus ſancti, in iſto homine cœleſti, formam eius aſpiciendo in illo terreno, quam & Apoſtolus breuiter præoſtendit, dicendo, qui eſt forma futuri. Iohan. 1. Roma. 5.

Quòd illum quidem deus in paradiſo voluptatis poſuit: in iſto autem, quod eſt mirabilius, quendam paradiſum ſanctus ſpiritus conſeuit, & fluuium inde doctrinæ euangelicæ produxit. CAPVT XVIII.

Plantauerat autem dominus deus paradiſum voluptatis à principio, in quo poſuit hominem quem formauerat. Produxitque dominus deus de humo omne lignum pulchrum viſu, & ad veſcendum ſuaue, lignum etiam vitæ in medio paradiſi, lignumque ſcientiæ boni & mali. Et fluuius egrediebatur de loco voluptatis, ad irrigandum paradiſum, qui inde diuiditur in quatuor capita. Reuera & antequam flos iſte de virga ſtirpis Ieſſe aſcenderet, plantauerat idem dominus, idem deus ſpiritus ſanctus, paradiſum voluptatis ſpiritualem, & in eo omne lignum pulchrum viſu, & ſuaue ad veſcendum, ſed ſuper nullum lignorum omnium potuerat requieſcere. Paradiſus [illegible] ipſe ſanctorum antiquorum patriarcharum & prophetarũ erat eccleſia, & in ea pulchrum lignum Abraham, pulchrum lignum Iſaac, pulchrum lignum Iacob, pulchra & ſuauia ligna cæteri patres ſancti & iuſti, quorum [illegible] fructus hodie quoq; legentibus ad veſcendum, id eſt, imitandum [illegible] [illegible] eſt. [illegible] per [illegible] flores lignorum aliquando hic ſpiritus domini reſidebat [illegible], vt [illegible] eſt, ſuper nullum iſtorum requieſcere poterat. Plantauerat, inquam, dominus [illegible] odi paradiſum voluptatis à primo electo. Primus quippe electus, prima [illegible] paradiſi [illegible] tatio. Et illum quidem hominem poſuit dominus deus in locali paradiſo, hunc autem [illegible] ſpiritualem, quod mirabile eſt, poſuit ſpiritus ſanctus in homine illo. At [illegible]amen cui mi[illegible] videbitur, ritè perpendenti amplitudinem animæ eius? Nec enim paruæ amplitudinis eſt anima, in qua plenitudo diuinitatis inhabitat. Igitur, vt verius dicam, ipſa talis anima paradiſus deliciarum dei facta eſt, totum intra ſe plantatum continens paradiſum ſcripturarum [illegible] num etiam vitæ in medio paradiſi, id eſt, ipſam verbi æterni ſubſtantiam in medio ſuo, [illegible] quoque ſcientiæ boni & mali, id eſt, tentationes [illegible] nobis ſuſceptæ infirmitatis. Nam [illegible] lud lignum primus homo tentatus & victus eſt, rectè illo infirmitas humana intelligitur, per quam iſte tentatus fidelis inuentus eſt, tentatus, inquam, per omnia pro ſimilitudine abſque peccato, vt qui [illegible] rat per ſcientiam, cognoſceret etiam experimento [illegible]mentum noſtrum, ſciret expers reprobare malum & eligere bonum. Verum amen & ſecundum quendam modum, illum quoq; poſuit in paradiſo, factum ſcilicet miniſtrum circumciſionis, vt opera ſpiritus in illo paternæ legis horto operaretur. Fluuius qui nobis de paradiſo iſto egreditur, euangelica Geneſ. 2. Coloſ. 2. Hebr. 4. Eſaiæ 7.

lica doctrina eſt. Huius doctrinæ fluuius quatuor capitibus, id eſt, quatuor euangelijs nobis diſtinguitur, ſiue quatuor ſacramentis Chriſti principalibus, id eſt, incarnatione, paſsione, reſurrectione, & aſcenſione eius, quorum fide & confeſsione, vniuerſus per baptiſmum irrigatur orbis.

Quomodo iſtum ſpiritus ſanctus iterata poſitione in paradiſo poſuit, & quomodo tentatus iſte tentatorem, qui primum hominem vicerat, vicit. CAPVT XIX.

Gene.2. TVlit ergo dominus hominem, & poſuit eum in paradiſo voluptatis, vt operaretur & cuſtodiret illum. Iam hoc dictũ fuerat, quia plantauerat dominus deus paradiſum voluptatis ab initio, in quo poſuerat hominem quem formauerat. Num ergo bis ille poſitus fuit in illo paradiſo? Non vtiq; terrenus ille homo bis poſitus fuit, ſed hic cœleſtis homo in ſpirituali paradiſo iterata poſitus eſt poſitione ſpiritus ſancti. Cum enim iam illum poſuiſſet, illa quam diximus poſitione
Luce 3. incarnationis, poſuit illum idem iſte ſpiritus poſitione iniunctæ prædicationis. Cuius videlicet ſecundæ poſitionis hic modus eſt. Factum eſt autem cum baptizaretur omnis populus, & Ieſu baptizato & orante apertum eſt cœlũ & deſcendit ſpiritus ſanctus corporali ſpecie ſicut colum-
Ibidem 4. ba in ipſum. Ac deinceps. Ieſus autem plenus ſpiritu ſancto, regreſſus eſt ab Iordane, & agebatur à ſpiritu in deſertum. Hic poſitionis modus & ſecundum præſcriptam literam, & ſecundum rem præſentem, à priore differt. Dictũ quippe eſt prius, quia poſuit in paradiſo hominem, quem formauerat, & nihil additum eſt, poſt verò vbi præmiſſum eſt, tulit ergo dominus deus hominem, & poſuit eum in paradiſo voluptatis, additur, vt operaretur & cuſtodiret illum. Sic nimirum prima poſitione, qua poſuit hunc cœleſtem hominem ſanctus iſte ſpiritus in paradiſo ſuo, prima, inquã, poſitione incarnationis iterata vſque ad annum triceſimum tacetur de omni conuentione cuiuſquam
Luce 4. operis, hac autem iterata poſitione ſic ipſe fecit, & dixit. Regreſſus eſt in virtute ſpiritus in Galilæam, & venit Nazareth, & intrauit ſecundum conſuetudinem ſuam ſynagogam, die ſabbati, &
Eſaiæ 61. ſurrexit legere, & traditus eſt illi liber Eſaiæ prophetæ. Et vt reuoluit librum, inuenit locum, vbi ſcriptum erat. Spiritus domini ſuper me, propter quod vnxerit me, euangelizare pauperibus miſit me, ſanare contritos corde, & prædicare captiuis remiſsionem, & cæcis viſum, dimittere confractos in remiſsionem, prædicare annum domini acceptum, & diem retributionis. Et cum plicuiſſet librum, reddidit miniſtro & ſedit. Et omniũ in ſynagoga oculi erant intendentes in eum. Cœpit autem dicere ad illos. Quia hodie impleta eſt hæc ſcriptura in auribus veſtris. Tulit ergo veraciter dominus deus, tulit dominus & deus ſpiritus ſanctus hominem ſuum, hominem cœleſtem & nouum, & poſuit eum in paradiſo voluptatis ſuæ, in paradiſo eccleſiæ, iam non qualemcunque paradiſum, ſed paradiſum delitioſæ habitationis ſuæ, ex eodem tempore, vt operaretur & cuſtodiret illum, operaretur, inquam, ſecundum columbinam ipſius ſpiritus ſancti ſimplicitatem, cuſtodiret contra ſerpentinam diaboli calliditatem. Etenim hoc maximè ex aduerſo reſpondet, quòd ad illum terrenum hominem, diabolus in ſerpente dimiſſus eſt, ſuper illum cœleſtem hic ſpiritus ſanctus in ſpecie columbæ emiſſus eſt. Vnde & ille per illum ſerpentem in ten-
Matth.4. tationem incidit, iſte per columbam. i. per iſtum ſpiritũ pietatis tentatorem vicit. Cùm enim ab
Luce 4. iſto ſpiritu actus in deſertum homo iſte ieiunando quadraginta diebus & quadraginta noctibus,
Marc.1. & nihil manducando, illius hominis gula naturali eſurie vapularet, dixit illi diabolus, ille ſerpens
Deut.8. antiquus. Si filius dei es, dic lapidi huic vt panis fiat. Reſpondit ille, quod hæc columba mitis, hic ſpiritus ſanctus innuit, quod columbina ſcriptura ſancta voce præmonuit. Non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod procedit ab ore dei. Sic incontinentis gulæ dedecus, continentiæ pulchritudinem ſuperinduit, & ſic columba cum ſerpente miro certamine, ſimpliciter malitioſum eluſit, paulatim deinde ad profectum deducens hominem, donec perfecta obedientia totum conculcaret & contereret caput atq; corpus ſerpentis. Sed iam ipſam columbam maximè ſermo intendat, cui maximè hæc noſtri opuſculi dicata eſt pars.

Cur ſecundo ſuper illum hic ſpiritus venit, cur per columbam magis quàm per aliam ſpeciem illum deſignare voluit. CAPVT XX.

PRimo quærimus, quæ fuerit cauſa, vt ſuper iſtum hominem ſuum, veniret ſpiritus ſanctus nõ quomodocunq;, ſed ſicut columba? Et à quo conuenientius quærimus quam ab eo, qui vidit, & illo viſo teſtimonium perhibuit, quia hic eſt filius dei. Ait enim. Et ego neſciebam eum. Sed vt manifeſtaretur in Iſrael, propterea veni ego in aqua baptizans. Item. Et ego neſciebam eum. Sed qui miſit me baptizare in aqua, ille dixit. Super quem videris ſpiritum deſcendentem, & manen-
Iohan.1. tem ſuper eum, hic eſt qui baptizat in ſpiritu ſancto. Ergo Iohannes cum quærebat, & [illegible] bat, quem ſecundũ faciem non ſciebat, & ſcire volens altis profundi deſiderij ſuſpir[illegible] ſabat, vt ſibi manifeſtaretur ille, quem veniſſe in ſpiritu ſciebat, in facie non cogno[illegible]t. N[illegible]e enim ille teſtimonio quæritando ſeſe ingerebat. Apud [illegible] latebat, [illegible]metipſum nõ clari[illegible] humilitatis exem[illegible] omnibus præbẽs, quod Apoſtolus ſuis, vti[illegible]ter prædicaret, dicẽs. [illegible] ſumat ſibi honorem, ſed qui vocatur à deo tanquam Aaron. Sic & Chriſtus non ſemetip[illegible] clarifica[illegible]

ſificauit,vt pontifex fieret,ſed qui locutus eſt ad eum, filius meus es tu, & cætera. Igitur non vt Hebr. 4.
eſſet Chriſtus,id eſt,non vt tunc primum vngeretur, qui in primordio ſuæ conceptionis plenariè fuerat vnctus,ſed vt manifeſtaretur in Iſrael, qui eſſet Chriſtus, idcirco ſuper vnctum venit vnctio eius,venit viſibili ſpecie,ſuper Chriſtum ipſe ſpiritus eius. Verùm itidem per aliam ſpeciem manifeſtare illum poterat idem ſpiritus. Quare ergo ſuper ipſum apparuit ſicut columba, magis quàm ſicut ignis aut flamma? Ad quod dicendum, quia illo vel illo tali indicio,quilibet mediocriter vnctus,dignè manifeſtari poterat, id eſt,in quo non principalis, ſed plebeia,in quo particularis dari ſignificaretur gratia, & non ipſa inhabitare gratiæ vniuerſitas. Hic autem ille manifeſtandus erat,in quo omnis plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitat. Tale igitur pro manifeſtatione eius dandum erat ſignum, quali nunquam ante vel poſt deſignari decuit quenquam ſanctorum.Quid enim columba? Vtique quiddam totum,caput & membra, corpus inte- Coloſ. 2.
grum.Hoc ergo ſignificabat,quia in iſto ſingulariter vncto tota plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitat,corporaliter, inquam, id eſt, ſicut integro corpore columba ſuper eum,& in ipſo manens apparebat,nulla corporis parte mutilata columba, nullam ſeptiformis ſpiritus gratiam, magno huic ſacerdoti deeſſe ſignificat, vndè & adoptionis pater, & omnium filiorum dei ſummus princeps,& magnus eſt pontifex.Deniq; Matthæus regno, Lucas maximè intendit eius ſacerdotio,cuius videlicet ſacerdotis magni generationem ſanctam conceptionemq́;, ſancti ſpiritus operatione celebratam,de qua pro poſſe diximus, ore ſacro vitulus diſertus denarrat. Quapropter & illud notandum,quia quod Matthæus non fecit,hic in generatione ſcribenda ſurſum aſcendit,totam contexens generationem optatiuam,quæ miniſterij ſacerdotalis eſt. Etenim ſacerdotis huius non erat ſecundum carnem gignere, ſed ſecundum ſpiritum ſanctificare. Itaque cum Matthæus genituram carnis penè in directum deſcendendo deduxerit, hic,ne vno quidem gradu carnalis genituræ ſurſum aſcendẽdo verbum tetigit, ſed ſic incipiendo, vt putabatur filius Ioſeph,continuò ſubiunxit. Qui fuit Heli, ſubauditur filius optatiuus. Nam ſecundum carnem non Heli, ſed Iacob fuerat pater eius. Poſt hoc initium nuſquam vſus verbo, quo vtitur Matthæus,id eſt, genuit,non carnalem hominis,ſed ſpiritualem ſacerdotis generationem ſeſe intendere ſatis oſtendit.

De ſingularum proprietatibus gratiarum, quas omnes in eum contulit,ſcilicet,ſapientiæ, intellectus,& cætera. CAPVT XXI.

ACtibus ſubſequentibus ſingularum diſcernere proprietates gratiarum, operæprecium eſt, Eſaie 11.
ſcilicet ſapientiæ,intellectus,conſilij,fortitudinis,ſcientiæ, pietatis, timoris. Nimirum illud ſapientiæ magis proprium eſt, quòd ſtatim in deſertum actus ab eodem ſpiritu, cum ieiunaſſet Matth. 4.
quadraginta diebus & quadraginta noctibus, antiquas tentatoris admiſsi vicit fraudes pecca- Marci. 1.
tum fugiens,quæ ſumma ſapientia eſt.Habet tamen hic locus nonnihil de proprio ſcientiæ, vi- Luce 4.
delicet quod reſponſa ſua de ſcripturarum theſauro ſumit,ac dicit. Scriptum eſt,quia non pane ſolo viuit homo,ſed in omni verbo dei.Scriptum eſt. Dominum deum tuum adorabis,& illi ſoli Deute. 8.
ſeruies.Scriptum eſt:Non tentabis dominum deum tuum.Intellectus eſt, quod cũ traditus eſſet Deut. 6. 10.
ei liber Eſaiæ prophetæ,& inueniſſet ſcriptũ.Spiritus domini ſuper me, propter quod vnxit me; Eſaie 61.
euangelizare pauperibus miſit me, ſanare contritos corde, prædicare captiuis remiſsionem,& cæcis viſum,dimittere confractos in remiſsionem,hodie,inquit, impleta eſt hæc ſcriptura in auribus veſtris. Cum enim hæc dicit, ſpiritualem vtique ſpiritualiter contritorum ſanationem ſpiritualem, ſpiritualiter captiuorum remiſsionem ſpiritualem, ſpiritualiter cæcorum viſum ſpiritualem, ſpiritualiter confractorum dimiſsionem intelligit,atq; intelligi vult. Porro abſconditi Luce 4.
conſilij,quędam oculos vel aures habentibus ſigna profert, cũ dicit. In veritate dico vobis,mul- 3. Reg. 17.
tæ viduæ erant in diebus Heliæ in Iſráel,quando clauſum eſt cœlum annis tribus & mẽſibus ſex, 4. Reg. 4.
cum facta eſſet fames magna in omni terra, & ad nullam illarũ miſſus eſt Helias, niſi in Sareptha Sidoniorum ad mulierem viduam. Et multi leproſi erant in Iſrael ſub Heliſęo propheta, & nemo eorum mundatus,niſi Naaman Syrus. Hæc enim cum dicit, veraciter illud conſilij ſe apud ſe habere innuit,ſcilicet vt ſuperbientibus Iudæis clauſo miſericordiæ cœlo, cunctã legalis ac propheticæ gratiæ pluuiam,ad gentes cõmigrare faciat,& lepra peccati illorũ non curata,leprá gentiũ mundare properet,lauacro ſeptemplici.i.omnimoda ſpiritus ſeptiformis gratia. Fortitudinis Luce 4.
primus eſt actus,vbi cum eieciſſent illum extra ciuitatem, & duxiſſent illum vſq; ad ſupercilium montis ſupra quẽ ciuitas illorum erat ędificata,vt pręcipitarẽt eum,ipſe tranſiens per mediũ illorum ibat,maius vtiq; fortitudinis opus in hoc ipſo ſignificãs. Quod eſt illud? Nimirũ quia tandẽ illum poſt multas perſecutiones in infernum pręcipitatũ eſſe volẽtibus, ipſe de morte ad vitam, ſiue per mortem in gloriam ſuam tranſiens,ecce per medium illorum iuit,per mediũ illorũ perſequentium,& non videntium,ad credentes & illuminatas gentes tranſiuit. Amplius autẽ fortitudinis erat,quod ex pręſentia eius torquebantur, & tormenta ſua confitebantur dæmonia, dicentia. Sine, Quid nobis & tibi Ieſu Nazarene? Veniſti perdere nos? Scimus quis ſcis,ſanctus dei.

At ille increpans non ſinebat ea loqui, dicens cui: ſpiritu immundorum, obmuteſce & exi. Quantæ forti-
Lucæ 11. tudinis hoc eſſet initium vel ſignum, ipſe quodam loco ſic parcè innuit. Cum fortis armatus cu-
ſtodit atrium ſuum, in pace ſunt ea, quæ poſsidet. Si autem fortior illo ſuperueniens vicerit eum,
vniuerſa arma eius auferet in quibus cõfidebat, & ſpolia eius diſtribuet. Scientiæ illud erat, quod
iam ſupra tetigimus, quia tã promptè tam conuenienter pro re & tempore, ſemper vbiq; ſumpta
de omnibus ſcripturis proferebat teſtimonia, vt mirantes dicerent aduerſarij. Quomodo hic li-
teras ſcit, cum non didicerit? Pietatis illud eſſe nemo qui neſciat, quod intelligi vult huiuſcemo-
Iohan. 7. di parabolas, dicendo. Homo quidam deſcendebat ab Hieruſalem in Hiericho, & incidit in la-
Lucæ 10. trones. Item, Iratus pater familias, quia fecerat cœnam magnam, & omnes qui vocati erant, cœ-
Matth. 22. perunt ſimul excuſare, dixit ſeruo ſuo. Exi cito in plateas & vicos ciuitatis, & pauperes ac debi-
Lucæ 14. les, cæcos & claudos introduc huc. Item: Quis ex vobis homo, qui habet centum oues, & ſi per-
Lucæ 15. diderit vnam ex illis, nonne dimittit nonagintanouem in deſerto & vadit ad illam quæ perierat,
donec inueniat illam? Et cum inuenerit illam, imponit in humeros ſuos gaudens. Item: Homo
quidam habuit duos filios, & dixit adoleſcentior ex illis patri. Pater, da mihi portionem ſubſtan-
tiæ, quæ me contingit. Item: Homo quidam erat diues, qui habebat villicum, & hic diffamatus
eſt apud illum, quaſi diſsipaſſet bona ipſius, & reliqua. Hæc denique veneranda pietatis inſignia
ſunt, quòd videlicet Samaritanus miſericordia motus ſuper illum, qui incidit in latrones, appro-
pinquauit & alligauit vulnera eius, infundens oleum & vinum, & imponens in iumentum ſuum,
duxit in ſtabulum, curam illius agens. Itemq́ue alibi. Quòd miſericordia motus, & accurrens ce-
cidit ſuper collum eius, & oſculatus eſt eũ, qui per pœnitentiam eſt reuerſus, ſuomet iudicio, iam
non dignus vocari filius, & occidit ei vitulum ſaginatum, dicens, manducemus & epulemur, quia
hic filius meus mortuus erat, & reuixit, perierat & inuentus eſt. Quòd paſtor bonus ouem, quæ
errauerat requiſitam, & inuentam, in humeros ſuos gaudens impoſuit, quòd iuxta exemplum villi-
ci iniquitatis, quem laudauit dominus, quia prudenter feciſſet, nobis agendum cenſuit, facite in-
quiens, vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cùm defeceritis, recipiant vos in æterna taber-
nacula. Illud tandem ſancti & venerandi timoris eſt, quòd non iactabundo contemptu mortis
Marci 14. ſeſe offert, ſed pauens & tædium patiens poſitis genibus orat. Abba pater, omnia poſsibilia ſunt
tibi, transfer calicem hunc à me, eodemq; timore reuerendo multum ſubmiſſus, ſed non, inquit,
quòd ego volo ſed quòd tu. Amplius autem in eo veri & perfecti eſt inſigne timoris, quòd appa-
ruit illi angelus de cœlo confortans eum, & factus in agonia prolixius orabat, & factus eſt ſudor
eius, ſicut guttæ ſanguinis decurrentis in terram. Videlicet futuris martyribus, dare illum dece-
bat exemplum vtile, vt non præſumerent de virtute tolerantiæ, ſed ſoliciti pauerent in humili-
tate patientiæ.

De ſeptem naturalibus columbæ virtutibus, quomodo per ſingulas illarum ſingulæ virtutes vel gratiæ ſignificentur, & quibus modis eaſdem columbæ virtutes ſpiritualiter in ſuis actibus Chriſtus habeat. CAPVT XXII.

IGitur totus ſuper illũ requieuit ſeptiformis gratię ſpiritus, ſecundũ ſignũ quo id ipſum mani-
feſtaretur. i. ſecundum columbę integrum corpus. Quapropter nec illud prætereundum, quia
volucris huiuſce, ſcilicet columbę natura fungitur ſeptem ſuis virtutibus, quadã ſimilitudine con
gruentibus ſeptẽ huius ſpiritus ſancti gratijs, quas diximus. Primo, ſedet enim ſuper riuos aqua-
rum, vt accipitrem (cõſpecta eius vmbra) velociter effugiat. Secundo, nihil viuum comedit. Ter-
tio pullos alienos nutrit. Quarto in foraminibus petræ nidificat. Quinto grana candidiora colli-
git. Sexto, felle caret. Septimo, gemitũ pro cantu habet. Deinde in eo, quod iuxta fluẽta ſedens
accipitrem pręcauet, ſapientię, in eo quod pullos educat alienos, conſilij, in eo quod in foramini
bus petrę nidificat, fortitudinis, in eo quod grana cãdidiora colligit, ſcientię, in eo ꝙ felle caret,
pietatis, in eo ꝙ gemitũ pro cantu habet, timoris quędam imago eſt. Sedet enim iſte ſpiritus ſan-
ctus, imo is in quo eſt ſpiritus ſanctus, maxime hic totius plenitudinis eius poſſeſſor dominus no
ſter, iuxta pleniſsima ſedit fluenta ſcripturarũ, cunctas antiqui hoſtis pręuidens, & potenter pręca-
uens tentationes, quod ſapiẽtiæ eſt. Nihil viuũ comedit. i. neminem vnquã iuſtũ cõdemnauit,
aut certè neminẽ malè viuum. i. concupiſcentijs, & vitijs militantẽ ſibimet per acceptionem per-
ſonarum, concorporauit, quod intellectus eſt. Alienos pullos nutrit. i. gentes abactas [illegible]
triendos recipit, qui eramus alieni à teſtamento dei, quod incomprehenſibilis & inueſtigabilis
cõſilij eſt. In petra nidificat, quo ſerpẽs accedere nõ poſsit. i. in vulneribus paſsionis [illegible]
rum collocat. Vnde diabolus rapere non poſsit, quod fortitudinis eſt. Grana candidiora [illegible]
diores de aceruo ſcripturarum, in omni ſermone ſuo ſententias congerit, quod ſcientię [illegible]
caruit, id eſt, mala pro malis, vel maledictum pro maledicto, nõ reddidit, quinetiam pro interfe-
ctoribus ſuis exorauit, dicendo. Pater dimitte illis, neſciunt enim quid faciunt, quod pietatis eſt.
Lucæ 23. Gemitum pro cantu habuit, id eſt, gemitibus inenarrabilibus, & vt ait Apoſtolus: C[illegible]
Hebr. 5. valido & multis lachrymis pro nobis exorans, obediens fuit vſq; ad mortem, quod [illegible].

Quod

Quòd huius rei ſignum fuerit ipſa columba, quàm firmiter teneat eccleſia, videlicet quia hic eſt qui baptizat. CAPVT XXIII.

CVius tandem rei ſignum, vel manifeſtatio, illa talis ſpecies erat? Nimirum ſacerdotis ſingula-
ris, & Baptiſtæ vnici domini noſtri ſignum hoc erat, in eo quod baptizat. Sic enim dictũ eſt. Iohan. 1.
Super quem videris ſpiritum deſcendentem, ſicut columbam, & manentem in eo, hic eſt qui ba-
ptizat. Non dictum eſt, hic eſt filius dei, ſiue hic eſt Chriſtus, quamuis & hoc veraciter dici po-
tuiſſet, ſed hic eſt, qui baptizat. Ergo Baptiſta Iohannes, Baptiſtam quærebat, baptiſmum ſuſpi-
rabat, id eſt, hunc effectũ, hanc vtilitatẽ intendebat, ob quam veniſſe gaudebat, Chriſtum vide-
re, videndumq́; indicare ſitiebat, vt ille in ſpiritu ſancto baptizaret, id eſt, peccata mundi tolle-
ret. Totus quippe mundus in ſordibus, omnis homo immundus erat, & illotus. Non ſola genti- Eſaiæ 64.
litas ſanguinis fluxu ſordebat, ſed & ſynagogę omnes iuſtitias, ſpiritus iſte ſanctus, per prophetas
panno menſtruatæ ſimiles eſſe cenſebat. Quid ergo, inquis, Abraham? An non ſaltem ille mun-
dus fuerat, dicente ſcriptura. Credidit Abraham deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam? Non vtiq; Geneſ. 15.
iam propter iuſtitiam illam mundus fuerat, ſed propter iuſtitiam illam iſtum emũdatorem, pro-
miſsione accepta ſperare meruerat. Idcirco donec veniret iſte qui baptizat, ille & omnis poſteri-
tas eius, verbo promiſsionis tantummodo catechizata, ſoris expectabat, cœleſti eccleſię, nõdum
in viſione dei communicabat. Quid ipſe Iohannes, qui adhuc ex vtero matris ſuæ ſpiritu ſancto
repletus eſt? Quare ergo dicebat, ego à te debeo baptizari? An non vbi exultauit in vtero matris Matth. 3.
ſuæ, ad vocem ſalutationis Mariæ, potuit mundari eodem quo exultauit gaudio ſpiritus ſancti?
Non vtiq; iam propter hoc mundus erat, non iam propter hoc maculã culpæ originalis exuerat.
Non ille in remiſsionem peccatorum, ſed in propheticam, imo plus quàm propheticam gratiam
illic acceperat ſpiritum ſanctum. Igitur ſuum & vniuerſi mundi baptiſmum, atque Baptiſtam Io- Iohan. 1.
hannes deſiderabat, & illi deſiderio reſponſum eſt, ſuper quem videris ſpiritum deſcendentem Lucæ 2.
ſicut columbam, & manentem in eo, hic eſt qui baptizat in ſpiritu ſancto. Et quomodo Simeon
ille iuſtus, expectans conſolationem Iſrael, in quo hic ſpiritus ſanctus erat, reſponſum ab ipſo ac-
cepit, non viſurum ſe mortem, niſi prius videret Chriſtum deum, ſic iſte neque Simeone, neque
vllo ſanctorum in ſancto deſiderio minor, accepit reſponſum gratiæ in ſe habitantis, quòd non
prius perficeret curſum ſuum baptizando in aqua, niſi prius videret iſtum qui baptizat in ſpiritu
ſancto, peccatorum remiſsionem tribuendo omni mundo.

Quod verè omnes electos baptizet & baptizauerit iſte vnus, vnius ſpiritus ſancti gratia, & quòd iſtud tenendum ſit contra hæreſes, & ſciſmata infidelium. CAP. XXIIII.

NOn autem eſt dictum ſolummodo propter communem, quæ tũc erat humani generis indi-
gentiam, ſed & propter ſeruandã in futura eccleſia pacis charitatiſq́; cuſtodiam, & ſic dictũ,
& ſic tale datũ eſt ſignũ. Deniq; illud conſtãs eſt, & nemini dubiũ eſſe licet, quin ſanctos omnes, Apoc. 1.
qui illũ per pręteritas generationes ab origine mundi expectauerãt, omnes, inquã, vſq; ad illum
electum latronẽ, lauit per ſemetipſum à peccatis omnibus, in ſpiritu ſancto, in aqua & ſanguine
profluente de latere ſuo. Futurum autem erat, vt per miniſtros gratię ſuę, baptizaret eos, qui cre-
dituri erant, in hoc eodem ſpiritu ſancto, in eiuſdem aquę & ſanguinis ſacramento. Hic nimirum
non defuturæ erant lites coruorũ rixantium ſeorſum, ac ſeorſum baptizantiũ, & cõtra alterutros
dicentium. Ego baptizo, ego ſanctifico. Ille adulter, ille ebrioſus, aut ſornicarius, nunquid te ba-
ptizare, nunquid te ſanctificare poterat? Illius vel illius, qui te baptizauit fides, ſine operibus erat
mortua, mortuum itaq; tibi dedit baptiſma. Bene ergo & oportune pacifica deſignante colum-
ba, dictum eſt, hic eſt qui baptizat in ſpiritu ſancto. Adeo nanq; proni ad ſciſſuras futuri erãt, qui Lucæ 3.
baptizarentur, vt non modo pro bonis aduerſus malos, ſed & pro bonis aduerſus bonos, quaſi
pro optimis baptizatoribus ſuis aduerſus baptizatores minus bonos inflarentur, atq; rixarentur.
Sic illi iam facere cœperant, quibus vas electionis Apoſtolus dicebat. Significatum eſt mihi fra- 1. Cor. 1.
tres de vobis ab his qui ſunt Cloes, quia contentiones ſunt inter vos. Hoc autẽ dico quod vnuſ-
quiſq; veſtrum dicit. Ego ſum Pauli, Ego aũt Apollo, ego verò Cephę, ego autem Chriſti. Diui-
ſus eſt Chriſtus? Nunquid Paulus crucifixus eſt pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati eſtis?
Bene hic attenderat, quid mallet columba mitis. i. hic ſpiritus pietatis, ſpiritus vnitatis, & pacis,
vnum deſignans atq; dicens. Hic eſt qui baptizat. Ac ſi diceret. Siue per bonos, ſiue per malos,
ſiue per ſummos, ſiue per infimos, viſibiliter operetur eccleſia miniſtros, hic eſt qui inuiſibiliter
baptizat in ſpiritu ſancto. Verùm de illo domini Chriſti, & huius ſpiritus ſancti baptiſmo ple-
nius poſt aliqua dicendum erit. Nunc interim illud dictũ ſit, quia ſanctus iſte ſpiritus vnicam &
condignam ſibi manſionem tãdem ſe adeptum eſſe, imo ſe ſibi feciſſe declarauit. Vbi ſuper hunc Matth. 3.
proprium hominem ſuum, in tali ſpecie apparuit, & in eo manſit, nõ ad menſuram vt participi- Lucæ 3. Iohan 1.
bus, vel conſortibus eius, diuiſiuam indulgens ei gratiam, ſed in eo tota cum diuinitate ſua cor- Marci. 1.
poraliter inhabitãs, & per id quod cœlis apertis ſuper eum deſcẽdit, cœlos credentibus in eũ per Coloſ. 2.
paſsionẽ eius aperiendos eſſe teſtificans, qui ex quo peccauit homo, generi humano clauſi erant.

Quòd

Quòd dictum eſt: Ieſus autem plenus ſpiritu ſancto regreſſus eſt à Iordane, & de eo quod cum de cæteris ſpiritibus dictum ſit, & requieſcet ſuper eum, de ſolo timore ita dicitur: Et replebit eum ſpiritus timoris domini. CAPVT XXV.

Lucæ 4. IESVS autem plenus ſpiritu ſancto, regreſſus eſt à Iordane. Plenus, inquam, ſpiritu ſancto, nam
hoc ipſum columba, ſicut iam diximus, ſignificauerat, deſcendens ſuper eum, & manens in eo.
Sed nunquid extunc, & non ante dominus Ieſus plenus erat ſpiritu ſancto? Nónne ex vtero vir-
ginis conceptus fuerat de ſpiritu ſancto? An quãdo compingebat illud ſuum ſacri corporis tem-
plum, foris ſtabat, & nõ introiuit, donec perueniret homo ad triceſimum ætatis ſuæ annum? Imo
nec foris ſtetit, cum ſacrũ cõderet corpus, deus incircũſcriptus dei ſpiritus: nec poſtquã illud ſe-
mel condidit, vlla vnquam hora vel momento frigeſcente, gratia foras exiuit, aut abeſſe potuit.
Quid ergo nunc primum plenus ſpiritu ſancto dicitur, cum à Iordano regreditur? Nimirũ quia
qui hactenus ſe cõtinuerat intus, hic procedere cœpit ſpiritus ſanctus, de triclinio mentis ad of-
ficia corporis, de poteſtate ad actum, de intima requie, ad exterius miniſterium, vt per doctri-
nam diffunderet gratiam in labijs, per miraculorum exhibitionem, moueret manus eius tornati-
les, aureas, plenas hyacinthis. Amplius autẽ ex eo rectè plenus ſpiritu ſancto debuit dici, ex quo
agere cœpit ea, quæ ſunt ſpiritus timoris domini, id eſt, ieiunando famem pati, perferre fraudes
tentatoris, circuire & prædicare regnum dei, atque pro voluntate vel mandato patris, obediens
eſſe vſq; ad mortem, mortem autem crucis. Scriptum quippe fuerat, & replebit eum ſpiritus ti-
Eſaiæ 11. moris domini. Notandum deniq; in toto ordine ſeptem ſpirituum, quia cùm dictum ſit, & re-
quieſcet ſuper eum ſpiritus domini, ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilij & fortitudi-
nis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis, in iſtis ſpiritibus non mutato verbo requietionis, in ſeptimo tan-
Lucæ 3. dem mutatur verbum vel modus dictionis, & replebit eũ ſpiritus timoris domini. Si ergo Euan-
geliſtam, prophetæ ſcienter in illo conſonuiſſe non ignoramus, vt quia dixerat ille, & requieſcet
ſuper eum ſpiritus timoris domini, iſte vim dictionis antiquæ reſpiciens conſonanter dixerit. Ie-
ſus autem plenus ſpiritu ſancto, regreſſus eſt à Iordane, mirãdum vniuerſæ creaturæ præponitur
ſpectaculum, quòd ſcilicet creator hominum, deus illuc vſq; deſcenderit, vnde peccatori homi-
Pſal. 110. ni ab infernalibus peccatis, & vitijs emergenti initium aſcendendi ſumendum ſit. Nam initium
ſapientiæ timor domini. Huc vſq; creator deſcendit, dicente Propheta. Poſt omnes gradus ſpiri-
tuum domini, & replebit eum ſpiritus timoris domini. Non erat mirum, quòd requieſceret ſu-
per eum ſpiritus ſapientiæ, & intellectus, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pieta-
tis, non, inquam mirum, quia magnificum erat, quia diuinam maieſtatem dignitate antiqua dice-
bant hæc omnia. Quis autem angelorum, aut hominum, non miretur, dominum vſque ad timo-
rem domini deſcendiſſe, deum & dominum cœlis ac terris timendum, timoratum factum eſſe,
non partim ſed plenariè, & quantum verbo repletionis, aut plenitudinis potuerunt homines in
eodem ſpiritu ſancto loquentes ſignificare? Itaque ſecundum hunc modum digna cum admira-
one dictum ſit, Ieſus autem plenus ſpiritu ſancto, regreſſus eſt à Iordane.

Quòd verè ſit deus is, quo Ieſus plenus dicitur, & quod cuiuſcunque hominis animam implere non niſi dei ſit. CAPVT XXVI.

PRæterea quia non ſola ſpiritus ſancti opera narrare, ſed ipſam quoque perſonam eius prædi-
cate, venerari, & adorare præſenti opere intendimus, audiat Macedonius, aut quiſquis alius
blaſphemiæ, in ſpiritum ſanctum reus, dicere auſus fuit, non eſt deus, aut, inquam, quod dicitur,
Ieſus ſpiritu ſancto plenus. Quid enim? Non eſt deus iſte, quo plenus eſt is, qui omnia implet do
minus Ieſus. Imo vt de illo tali homine, nunc interim taceam, quemlibet anguſtioris pectoris ho
minem implere, non niſi dei eſt. Manifeſtius dicamus, ſpiritum hominis ſubſtantialiter introire,
non niſi dei eſt. Creatus ſpiritus, creato ſpiritui, id eſt, angelicus ſpiritus humano ſpiritui, vel hu-
manus ſpiritus angelico ſpiritui infundi non poteſt. Alter alterius capax, ſiue alteri alter capabi-
lis non eſt, Neuter quippe alterutro ſubtilior eſt. Vterque enim creatura, vterque rationalis, &
immortalis eſt. Solus deus, natura vel ſubſtantia, vtroque ſubtilior, ac proinde vtrique, captabilis
eſt. Sed ecce, non tantum homines ſpiritu ſancto repletos, quod paſsim legimus, ſed ipſum do-
minum Ieſum, pronuntiat Euangeliſta, plenum ſpiritu ſancto. Quomodo ergo non videbat,
coruus prædictus Macedonius, quia deus eſt iſta columba, iſte ſpiritus ſanctus? Sed ille forte di-
ceret ad hæc. Nónne homo interdum dicitur, & eſt maligno plenus ſpiritu? Ad hæc, inquam.
Dicitur quidem, ſed aliter, hic ſancto ſpiritu, aliter ille maligno impletur ſpiritu. Nam ſpiritus
malignus, non ipſi humani ſpiritus ſubſtantiæ, ſubſtantialiter infunditur, ſed per occultos irre-
pens meatus, perq; cauernas corporis receptus, animam in ſuis obſidet ſedibus, eamque tartareis
diſcrutiat flagris, in quãtum fuerit permiſſus. Sic febris, ſic etiam potionis feruor nimius animum
ſubuertit, vimq; rationis enecat, non tamen ipſam animæ ſubſtantiam, aut febris, aut per corpus
digerenda compleuit vinoſitas. At verò hic ſpiritus ſanctus animæ ſubſtantiam ſubſtantialiter
ingreditur, eamq; ineffabiliter & dilatando complet, & complendo dilatat, in ea ſubſtantialiter
inhabitat

inhabitat,atque inambulat, quæ merces, quæ gloria ſanctis in futuro repoſita eſt. Nam in præſenti paucißimorũ,eſt perſentiſcere ſaltem ad horam,vel momẽtum, ſubſtantialem eius tactum, præter hominem iſtum ſolum & ſingularem,de quo vnicè dictũ eſt hic.Super quem videris ſpiritum deſcendentem & manentem in eo.Hoc planè quod diximus, vel ex ipſis eiuſdem ſpiritus ſancti vocabulis,comprobari promptum eſt,ſcilicet ex eo quod dicitur, ſpiritus ſapientiæ,ſpiritus intellectus,ſpiritus conſilij,ſpiritus fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ, ſpiritus pietatis,ſpiritus timoris domini.Nam vbi putas ſapientia,vel intellectus,niſi in anima,vbi conſiliũ, vbi fortitudo, vbi ſcientia,vbi pietas,aut timor dñi,niſi in anima vel mente inhabitat?Igitur hic ſolus increatus ſpiritus,humano ſiue angelico ſpiritui ſubſtãtialiter capabilis eſt , & vel ex hoc ſolo conuincitur Macedonius,omniſq; eiuſmodi coruus,quia talis hęc columba, tantus iſte ſpũs ſanctus deus eſt. Iohan.1.

Quòd nos omnes vbi Ieſus plenus dicitur ad hauriendum inuitamur, & quòd duo data ſint huius ſpiritus,& quodnam horum antiqui patres prius,& quod poſterius. Itemq; nos quod prius,quod poſterius accepertimus. CAPVT XXVII.

SAnè cum hic ſpiritu ſancto plenus dicitur, eodem dicto nos ad hauriendum inuitamur.Item cum dicit ille alius teſtis pleni huius, & de plenitudine eius nos omnes accepimus, nos ad accipiendum,nos ad hauriendum prouocamur.Hic vnus eſt,à quo,in quo,& per quem gratiam,& veritatem haurimus , ſpiritum gratiæ , & ſpiritum veritatis accepimus.Cum enim dixiſſet,& de plenitudine eius nos omnes accepimus,continuo ſubiunxit. Et gratiam pro gratia , quia lex per Moyſen data,gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt.Et nos quidem atq; illi,qui hæc dicunt,& de plenitudine eius nos omnes accepimus,nos,inquam,& qui poſt, & illi qui ante paßionem huius pleni hauſerunt eadem data,, ſed ordine præpoſterato accepimus .Quot enim,vel quæ ſunt huius ſpiritus data,niſi duo , alterum in remißionem peccatorum , alterum in diuiſiones gratiarum?Hæc,inquam,eadem,ſed non eodem ordine, nos atque illi accepimus . Nam illi prius diuiſiones gratiarum,& poſt remißionem peccatorũ, nos prius remißionem peccatorum, & deinde accepimus diuiſiones gratiarum.Omnes enim vſq; ad Ioannem, prius diuiſiones gratiarum acceperunt,imo & prius mortui ſunt , quàm acciperent remißionem peccatorum.Hanc enim diu expectatam in ſola tandem Chriſti paßione acceperunt.Fide fortes,miraculorum potentes,prophetica gratia pollentes fuerunt,& tamen omnes apud inferos detinebantur,propter originale peccatum.Fuſus eſt ſanguis Chriſti, atq; cum ſanguine aqua pariter de latere eius cucurrit,& quia fidem habuerant,eorum omnium peccata lauit.Ipſi quoq; apoſtoli prius eiuſmodi gratias partim acceperunt,vt ſcilicet infirmos curarent , ſpiritus immundos eijcerent, & poſt paßionem Chriſti , remißionem peccatorum , vt in regnum cœlorum introirent. At verò nos omnes,qui poſt eãdem Chriſti paßionem ad fidem venimus, prius in remißionem peccatorum baptizamur,& tunc demum eiuſmodi gratias accipimus ab eodem ſpiritu ſancto,diuidente ſingulis prout vult.Nam quòd ſuper Cornelium , & ſuper cæteros, qui pariter audiebant verbum nondũ baptizatos in remißionem peccatorum manifeſtatum fuit hoc datum,cecidit enim ſpiritus ſanctus ſuper eos,qui & erant loquentes linguis,& magnificantes deum, neceſſaria tũc temporis huius ſpiritus ſancti aduocatione factum eſt . Dicebant enim atq; dicturi erant illi qui ex circuncißione crediderant.Quare introiſti ad viros præputiũ habentes? Vt ergo ſuper incircunciſis carne,ad fidem Chriſti recipiendis auctoritas non deeſſet,aduocatum ſe opportunè hic exhibuit deus,cui homo contradicere non poſſet, hic ſpiritus quem caro prohibere non auderet, vt in magna tutela conſtans Petrus diceret . Si ergo eandem gratiam dedit illis deus,ſicut & nobis qni credidimus in dominum Ieſum Chriſtum, ego quis eram , qui poſſem prohibere deum? Aliàs ferè nuſquam poſt glorificationem domini Ieſu , hunc ſpiritum ſanctum inuenimus prius datum eſſe in diuiſiones gratiarum,quàm in remißionem peccatorum.

Iohan.1. Ibidem. 1.Cor.12. Acto.10. Acto.11.

De proceßione ſpiritus ſancti contra eos qui dixerunt,eum à ſolo patre,& non à filio procedere, & quòd illa proceßione qua remittuntur peccata de filij perſona procedat. CAPVT XXVIII.

QVapropter quoniã duæ ſunt perſonę patris & filij,de quibus procedit hic ſpiritus ſanctus,ſic duo,vt iam dictum eſt,data ſunt einſdem ſpiritus, non improbabiliter dici arbitramur,quia qua de patre procedit proceßione,diſtribuitur operatio eius in diuiſiones gratiarũ,proceßione qua procedit de filio,datur idẽ ſpiritus in remißione peccatorũ. Etenim patriarchæ ac prophetę nunquid corã hominibus confitebantur dei filiũ?Attamen accipiebãt diuerſa dona chariſmatum,non quia cognouiſſent filiũ,aut credidiſſent in eum,ſed vt cognoſcerent eum, & credentes expectarent venturũ.Hoc ipſum quod prophetę erãt,& venturũ prȩſciebant dei filium,nõ vtiq; ex patris & filij,ſed ex ſolius patris , vel dei præeunte confeßione percipiebant . At verò vbi dei filius ſemetipſum hominem exhibuit hominibus , & qui ſacculus auro dei.i.plenitudine plenus erat huius ſpiritus ſancti , ſciſſus ex tormento paßionis , illinc extunc proceßiſſe vel procedere hunc eundẽ ſpiritũ ſanctũ in remißionem peccatorũ,nullus ambigit,nemo diffidit,nullus dubi-

tat niſi

tat niſi infidelis. Proceſsit tunc ad mortuos, qui tenebantur in infernalibus clauſtris, hæreditario ex Adam peccati vinculo compediti, ſanctorumq́; omnem iuſtitiam, eatenus panno menſtruatæ comparabilem vſq; ad purum & perfectum lauit, procedit extunc ad viuos quotquot in eadem morte eiuſdem filij dei baptizantur, in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti. Igitur aduerſus errorem eorum, qui dixerunt, hunc ſpiritum ſanctum non à patre & filio, ſed à ſola perſona patris procedere, illud conſtanter dicendum eſt, quia quòd à patre procedit ſpiritus ſanctus gratiarum diuiſio, quòd à filio procedit peccatorum remiſsio eſt. Porro vtrum horum melius donum,
Pſal.31. vtrum vtilius ſiue felicius ſit, non dubium habentes cum Pſalmiſta dicimus. Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorũ tecta ſunt peccata. Non dixit. Beati prophetiam habentes, quorum vtiq; vnus & præcipuus ipſe iam erat, ſed dixit. Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, quorum vniuerſitas vna eſt omnium electorũ eccleſia, de quibus vnus eſſe cupiens vel ſperans, dice-
Pſal.50. bat alio loco. Aſperges me domine hyſſopo & mũdabor, lauabis me, & ſuper niuem dealbabor.

Quomodo is qui plenus eſt ſpiritu ſancto in quo habitat plenitudo diuinitatis corporaliter, aliquid neſcire dicatur, & quòd modus ſciendi triplex habeatur. CAPVT XXIX.

VNum adhuc in hoc themate eſt, quod quæramus. Si plenus ſpiritu ſancto Ieſus, ſi tota in eo colũba manet, ſi in ipſo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, quomodo quippiam neſcire, aut quippiam non poſſe ſe ipſe fatetur? Dicit enim. De die autem illa vel hora ne-
Matth. 24. mo ſcit, neque angeli in cœlo, neq; filius, niſi pater ſolus. Et apud Iohannem. Amen amen dico
Iohan.5. vobis, non poteſt filius à ſe facere quicquam, niſi quod viderit patrem facientẽ. Item. Non poſſum ego à me facere quicquam, ſicut audio, iudico. Primùm de die illa quærimus, cur vel quomodo dixerit, nemo ſcit, neque angeli, neque filius, niſi pater ſolus. Si enim hic in ſolo patre vnam tantum perſonam intelligimus, & proinde neque filium neque hunc ſpiritum ſanctum de die illa ſcire arbitramur, profectò patris & filij & ſpiritus ſancti vnitatem in diuinitate, æqualitatem in maieſtate non tenemus. Et vbi erit quod filio per os Petri apoſtoli vniuerſa dicit eccle-
Ioan.21. ſia. Domine tu omnia noſti? Vbi erit quod de hoc ſpiritu ſancto Paulus apoſtolus dicit. Spiritus
1.Cor.2. omnia ſcrutatur, etiam profunda dei? Ergo fidelius ac reuerentius ſuſcipiendum eſt quod dicitur, de die autem illa nemo ſcit, neque angeli, neque filius. Et quidem fideliter dicimus, neque filius ſcit, id eſſe, non vos ſcire facit. Sed aduerſus contentiones Arrianas non hoc ſatisfacit. Nam neque pater nos ſcire facit. Igitur vt firmius atque ſanius teneamus quod dixit, cõſulamus intentionem dicentis, ſimulq́ue & illud quæramus, modus ſciendi vtrum ſimplex aut multiplex ſit. Hoc iam citius occurrit, quia multiplex eſt. Dicimur enim ſcire quod intelligimus, ſcire quod non improbamus, ſcire quod experti ſumus. Modi iſti in deo plurimum differunt, ſi ritè aduertis. Primo videlicet modo, vnus deus pater, & filius, & ſpiritus ſanctus, ſemper omnia ſcit. Secundo modo, bona ſemper ſcit, mala ſemper neſcit. Tertio modo, quædam bona, ſiue quædam mala
Geneſ.22. aliquando ſcit, aliquando neſcit. Bona, cùm verbi gratia ad Abraham dicit. Nũc cognoui, quòd timeas deum, & non peperceris vnigenito filio tuo propter me. Nam quod erat in Abraham, id eſt, timorem domini, nunc ſe cognouiſſe perhibuit, eo nimirum quo prius non cognouerat modo, ſcilicet experimento. Mala verò cum itidem exempli gratia ad Abraham dicit. Clamor So-
Geneſ.18. domorum, & Gomorrhęorum multiplicatus, & peccatum eorum aggrauatum eſt nimis, deſcendam, & videbo vtrum clamorem qui venit ad me, opere compleuerint, aut non eſt ita, vt ſciam. Nam quod erat malum, & peſsimum ſcire volebat, eo quo prius neſciebat modo, id eſt, experimento. Quod & factum eſt. Illo nempe protinus ſciuit modo, quia quo ſcelere ſolebant furere
Gene.19. in viros, eodem furentes in ipſum, dicebant Lóth. Vbi ſunt viri qui introierũt ad te nocte? Educ illos huc vt cognoſcamus eos. Cum itaq; tres ſint modi ſcientiæ, vel cognitionis dei, vt iam ſciamus iuxta quem modum dixerit, de die autem illa nemo ſcit, neq; angeli in cœlo, neque filius, niſi pater ſolus, quæramus intentionem dicentis, & ipſa quoq; cito quærentibus occurrit, quia nimirum pro inculcando nobis metu illius diei vel aduentus ſui, & conſummationis ſeculi hoc
Luc.21. dixit. Dixerat enim. Et tunc plangent omnes tribus terræ, & videbunt filium hominis veniẽtem
Marc.13. in nubibus cœli, cum virtute multa & maieſtate. Et mittet angelos ſuos, cũ tuba, & voce magna, & congregabunt electos eius à quatuor ventis, à ſummis cœlorum vſq; ad terminos eorum. Igitur in hoc dicto eius, de die autem illa nemo ſcit, neque angeli, neq; filius, niſi pater ſolus, hunc eſſe ſenſum fideliter accipimus, ac ſi diceret. Dies autem illa tantę erit irę, tantę calamitatis & miſeriæ, tantæ tribulationis & anguſtiæ, quantam nemo vnquam vllo poteſt, potuit, poterit experimento præſcire, neque angeli cœlorum in illa lucis & tenebrarum, id eſt, bonorum & malorum angelorum terribili diuiſione, neque filius in toto ſuæ paſsionis vel mortis agone. Perſpicuum quippe eſt, quòd filium, id eſt, ſeipſum ſecundum quod homo eſt, pro omni poſuerit homine, quia non dixit, neque angeli in cœlo, neque homines in terra, ſed neque angeli in cœlo, inquit, neque filius. Relinquitur ergo quod ait, niſi ſolus pater, id eſſe, ac ſi dixiſſet, niſi ſolus deus vnus pater, & filius, & ſpiritus ſanctus, præſertim quia non dixit pater meus, in quo vtique

vna

vna neceſſariò perſona intelligeretur. Et ille ſcilicet deus magnitudinem ſiue amaritudinē illius
diei,nō experimento ſcit,quippe cum ſit deus impaſsibilis, ſed ſic penes ſe notitiam habet,vt nō
poſsit vlli creaturæ aliter niſi ſolo actu & re ipſa notum fieri, quid anguſtiarum illic futurum ſit,
vbi quemadmodum ad beatum Iob loquitur ipſe deus, videntibus cunctis illa beſtia præcipita- Iob 41.
bitur,& cum ſublatus fuerit,timebunt angeli, & territi purgabuntur. Nam reuera ſi nos,aut an-
geli mortales tunc eſſemus, vel poſt reſurrectionem vllo modo mori poſſemus, ſolo viſu exanl-
mes efficeremur, videntes tartarum apertum , ignemque æternum , paratum diabolo & angelis
eius,in quem & nos præcipitandi eramus,ſi non per ſolam gratiam præuenti fuiſſemus.

Quantæ potentiæ ſit,quod filium non poſſe facere quicquam, niſi quod viderit patrem facientem,ipſe dicit. CAPVT XXX.

RESTAT vt de eo quæramus quod ait, non poteſt filius facere quicquam, & non poſſum ego à Iohan. 5.
meipſo facere quicquam. Nam hoc nihilominus plenitudini de qua loquebatur repugnare
videbatur,niſi rectè & vt dignum eſt intelligatur. Primùm ergo in iſto quoq; ex præcedentibus
dictis,vel factis intentionem dicentis colligamus,quæ huiuſmodi ſunt.Surge,inquit,tolle grab-
batum tuum & ambula. Et ſtatim ſanus factus eſt homo,& ſuſtulit grabbatum ſuum, & ambula-
bat. Erat autem ſabbatum in illo die. Dicebant ergo Iudæi, illi qui ſanus ſactus fuerat Sabbatum Iohan. 5.
eſt,non licet tibi tollere grabbatum tuum. Ac deinceps. Propterea perſequebātur Iudæi Ieſum,
quia hæc faciebat in ſabbato. Ieſus autem reſpondit illis. Pater meus vſq; modò operatur, & ego
operor. Et ſubinde. Amen amen dico vobis, non poteſt filius à ſeipſo facere quicquā, niſi quod
viderit patrem facientem, &c. Qua putas intentione hic dixit, Pater meus vſq; modò operatur, Pſal. 103.
& ego operor, niſi vt doceret ſe eſſe dominum etiam ſabbati? Pater meus, inquit, quia dominus Matth. 4.
eſt ſabbati,vſq; modò operatur in ſabbatis,non minus quàm prima vel ſecunda ſabbati,dans plu
uiam ſuperterram, & producens fœnum iumentis, producens ventos de theſauris ſuis, & ſolem
ſuum faciens oriri,& nemo ex vobis dicit,quare ille ſabbatum non cuſtodit? Et fortè,ſi quid ha- Marci 7.
beris rationis,idcirco illum cenſetis ſabbati lege non teneri,quia bene omnia facit, & nihil malè
poteſt operari. Ergo is iure non tenetur lege ſabbati, quia non poteſt malè operari. Ad hæc,in-
quam. Amen amen dico vobis, non poteſt filius à ſe facere quicquam. Quid eſt hoc dicere, niſi
conſtāter aſſerere, filium dei æquè vt patrem deum eſſe inconuertibilem? Quid enim eſt,quem-
piam à ſeipſo quicquam facere,niſi ſeorſum extra deum,abſque imperio vel voluntate dei quic-
quam facere? Quid,inquam, hoc eſt niſi peccatum facere,aut peccare? Nempe diabolus à ſeipſo
primus fecit,quando primus peccatum fecit,& peccauit,imitantur autem illum quicunque pec-
cant,& à ſemetipſis faciunt,relicto conſortio vel auctoritate dei. Nihilominus & à ſemetipſis fa- Eſaiæ 5.
ciunt,quando loquuntur extra deum,loquentes mendacium, dicētes malum bonum,& bonum Pſal. 11.
malum, & idipſum defendentes. Linguam,aiunt, noſtram magnificabimus, labia noſtra à nobis
ſunt,quis noſter dominus eſt? Sed nō poteſt,inquit,filius à ſeipſo facere quicquam. Ergo incon-
uertibilis eſt filius,quem conuertibilem eſſe dicebat Arrius hæreticus. Nam non poteſt à ſeipſo
facere quicquam,& hoc illi impoſsibile eſt per naturam. Et ſi angeli ſancti firmati ſunt poſt rui-
nam illius,qui à ſeipſo fecit,etiam amplius non poſſunt à ſeipſis facere quicquā,non hoc habue-
runt per naturam,ſed acceperunt per gratiam. Hic filius hoc ſemper habuit, & habet per naturā, Iohan. 5.
& idcirco certus de ſtabili iure ſuo,pater meus,inquit,vſque modo operatur,& ego operor,quia
videlicet quemadmodum ille, ita & ego inconuertibiliter omnia benefacio,non à meipſo quic-
quam faciens,niſi quæ video patrem facientem. Itaque quod dixit hic, ſe non poſſe, plenitudini
eius,de qua loquebamur non modò non repugnat,verumetiam validius plenitudinis atque for-
titudinis eius argumentum eſt.

Quomodo ſecundum ordinem gratiarum eiuſdem ſpiritus ſancti operetur in eccleſia ſua Chriſtus, operibus diſtinctis à paßione ſua vſque in finem ſeculi. CAPVT XXXI.

NVnc in altum fidei vela pandenda ſunt. Etenim quæ de iſto pleno ſiue de plenitudine eius
hactenus manant,& vſq; in finem ſeculi manare non deſinunt,ſeptem huius ſeptiformis flu-
mina ipſo aſpirāte permeare cupimus,eodem quo ordine ſpiritus,eoſdem à Chriſti domine paſ-
ſione vſque ad vltimum iudicij diem, in hoc mundo vniuerſali, magis operari ex ipſis operibus
aduertere poſſumus. Ordo ipſe à nobis ſuſceptus,iſte eſt. In ipſa humilitatis CHRISTI paſsio Eſaiæ 53.
ne diaboli calliditas ſuperata eſt,iuxta illud,& prudentia eius percuſsit ſuperbum,& in ſacramen
tis eiuſdem paſsionis quibus regeneramur,vel regenerati ſumus, ſanctū ſapientiæ ſpiritum præ-
dicabimus. In eo quòd per eandem Chriſti paſsionem velum templi ſciſſum eſt, imò velamen
vultus Moyſi, quod poſitum eſt ſuper cor Iudæorum, à cordibus credentium ſublatum eſt, vt Exodi 34.
aperto ſenſu ſcripturas intelligerent, maximè apoſtoli, qui erant homines idiotæ, & ſine literis, 2. Cor. 3.
ſanctum intellectus ſpiritum confitebimur. In eo quod cæcitas contigit in Iſrael,donec plenitu- Rom. 11.
do gentium ſubintraret,veteriſque culturæ templum exterminio datum eſt, ne currentis euan-

gelij quadrigas ſtantes impedirent eius lapides, ſanctus nobis conſilij ſpiritus glorificandus eſt. In prælijs martyrum, quibus diabolus victus eſt, & de templis, vel delubris, atque ſimulachris gentium non valentibus aduerſarijs reſiſtere, aut contradicere eiectus eſt, ſanctus nobis fortitu-
Daniel.11. dinis ſpiritus, qui in ipſis loquebatur collaudandus eſt. In ſanctis patribus atque doctoribus noſtris, qui ſcripturas ſanctas fideliter tractando expoſuerunt, ita vt in ipſis veraciter impletum ſit illud propheticum, pertranſibunt plurimi, & multiplex erit ſcientia, ſanctus nobis ſcientiæ ſpiri-
Rom.11. tus digna cum gratiarũ actione venerandus eſt. In eo quòd pòſtquam plenitudo gẽtium ſubintrauerit, tunc auferetur velamen, & reliquiæ conuertentur ex Iſrael, ſanctus nobis pietatis ſpiri-
Iohan.5. tus confitendus eſt. In eo quòd ad iudicandos viuos & mortuos venturus eſt, vt procedant qui bona egerunt, in reſurrectionem vitæ, qui verò malè egerunt, in reſurrectionem iudicij, ſanctus nobis timoris domini ſpiritus prædicandus eſt. Et quidem ſeptem primæ creationis diebus, totidemque ſequentibus mundi ætatibus inſiſtentes, ad eoſdem reſpiciebamus ſpiritus, quòd ſecundum ipſos operaretur deus pater, deus filius, ſed illic tanquam in imagine, hic autem in re ipſam nobis adeſſe intuemur perſonam dei ſancti ſpiritus. Ipſe quoque ordo differt. Nam in illis à timore ad ſapientiam aſcendebamus, hic autem à ſapientia ad timorem deſcendimus, habentes in fine ſeculi, quod ſemper timeamus, quamlibet perfecti ſimus, quamuis apud homines iam apprehendiſſe videamur. Etenim quis ſapiens aut intelligens, quis conſultus aut fortis, quis ſcientiarum, aut pietatis theſauros poſſidens, caſtum ibi cor ſe habere gloriabitur, vbi virtutes cœlorum mouebuntur, vbi timebunt angeli, & territi purgabuntur? Magnus ergo ibi timoris domini ſpiritus. Igitur per hæc ſeptiformis gratiæ flumina nauigaturi, ducem ipſum atque rectorem ſpiritum ſanctum inuocamus, vt ipſo curſum regente ad optatum finem, cùm fructu lætitiæ mereamur peruenire. Amen.

FINIS LIBRI PRIMI.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE OPERIBVS SPIRITVS SANCTI.

LIBER SECVNDVS, DE SAPIENTIA.

De ſpiritu ſapientiæ, quòd per hunc obediendo & patiendo ſemetipſum deo obtulerit Chriſtus. CAPVT I.

Hebr.9. SPiritum ſanctum, per quem, vt Apoſtolus ait, Chriſtus ſemetipſum obtulit deo hoſtiam viuentem, vt ſuo ſanguine emundaret conſcientiam noſtram ab operibus mortuis, ad ſeruiendum deo viuenti, ſpiritũ ſapientiæ dicimus, ſapientiæ, inquam,
1.Cor.2. quam nemo principũ huius ſeculi cognouit. Si enim cognouiſſent, ait, idem, nun-
Sapientia quid. quã dominum gloriæ crucifixiſſent. Cùm autem ſpiritum ſapientiæ dicimus, vel audimus, effectorem ſiue largitorem ſubintelligimus. Sed & ipſius, quam efficit hic ſpiritus definitio ſapientiæ, ſi conuertitur, dicere non dubitamus ſenſum eſſe quendam, quo à nobis ipſa ſapientiæ ſubſtantia ſentitur, quæ eſt ſecundum diuinam naturam ipſe Chriſtus, dei filius, verbum dei, verbum deus. Qui cum ſecundum diuinam, vt iam dictum eſt, naturam ipſa ſit ſapientia, ſecundum humanam naturam in eo requieſcere hic ſapientiæ ſpiritus, & Ipſe ſapiens eſſe dicitur, quia videlicet anima eius habitantis in ipſa, ſubſtantialis ſapientiæ ſenſum habet plenarium præ cunctis ſapientiæ participibus, illum ſapientiæ ſenſum, maximè ex obedientia, vel patientia eius, ex proceſſu ſiue fructu obedientię vel patientię eius cognoſcere vel inquirere debemus. Et hoc ipſo adiuuante facturi, nunc prius faciem eiuſdem ſapientiæ, à facie ſapientiæ filiorum huius ſeculi diſcernere conemur.

Quòd in contrarium differant ſapientia, quam hic ſpiritus ſanctus efficit, & ſapientia huius mundi, & inuicem aduerſari non deſinant vſque in finem ſeculi.

CAPVT II.

SApientia quam hic ſpiritus ſanctus efficit, vndè & ſpiritus ſapientiæ dicitur, hoc maximè differt à ſapientia ſeculi, quòd illa peruertit ac deſtruit, hæc autem rectum tenet autem cuſtodit in homine ordinem primæ conditionis. Recolit enim hæc, imò nunquam obliuiſcitur, quòd
Genes.1. illa ſcire, vel reminiſci dedignatur, ſcilicet quòd dixerit deus. Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, vt præſit piſcibus maris, & volatilibus cœli, & beſtijs, omnique reptili. Ac deinceps, eadem ſcriptura referente, formauit hominem de limo terræ. Hæc iſta recolens, ſemperque memoria tenens, ita ſeruat eundem conditionis ordinem, vt animam ſurſum ſubleuet ad imaginem dei, corpus verò humiliet in terram, cuius de limo deus illud formauit, quatenus

tenus deo ſpiritus hominis ſubditus ſit, corpus verò ſpiritui. Econtrà, ſeculi huius ſapientia ſic
eundem ordinem peruertit, vt dictum eſt,& deſtruit, vt inflatum ſenſum hominis faciat imme-
morem dei,corpus autem in magno habeat,ſeu facultates corporis qualia ſunt diuitię,principa-
tus,& claritudo generis,ſicq; deo rebellis ſpiritus hominis,ſpiritui verò dominetur vilior portio
carnis. Ab hac parte iudicium rationis, nec philoſophos huius mundi ſecernit, dicentes enim ſe Rom. 1.
eſſe ſapientes ſtulti facti ſunt,etenim ſeruierunt creaturæ potius,quàm creatori, vndè & tradidit
illos deus in deſideria cordis eorum in immunditiam, vt cõtumelijs afficerent corpora ſua in ſe-
metipſis.Illa ergo ſapientia multum peruerſo ordine quaſi manibus ambulans, pedes ſurſum at-
tollit, & caput per terram trahit, hæc autem rectè incedens pedibus terram premit, facie cœlo
intendit.Tam diuerſis imo contrarijs vultibus nunquam pax aut cõcordia conuenire potuit,ſed
ſemper inuicem aduerſantur, & aduerſari non deſinunt vſque in finem ſeculi. Eſt autem ſumma
illius iactantia, pares homines etiam cum iniuris potuiſſe ſupergredi, ſumma huius laus, ſubue-
niendo paribus aut etiam minoribus, iniuriam non ſolum non facere, verumetiam æquanimi-
ter pati.Summum vtriuſq; certamen,in paſsione Chriſti filij dei,ſic vniuerſo ſpectatum eſt orbi,
vt tam nobiliter nuſquam hic ſpiritus ſapientiæ;per patientiam vicerit,nuſquam tam ignobiliter
ſapientia ſeculi ſtulta conuicta ſit.Hinc ergo vt propoſuimus ſpectaculũ iam nunc ingrediamur.
In eo primum ſapientiæ virtutem nouus hic Adam exercuit, quòd peccatum non fecit, à quo
vetus ille non abſtinuit,deinde in eo quòd omni obediens ſe ſubdidit maiori,quod ille nõ fecit.
Maiorem autem dicimus homine aſſumpto deum, qui illum aſſumpſit, maiorem,inquam, diui-
nitatem impaſsibilem, humanitate paſsibili, quemadmodum dicit. Si diligeretis me,gauderetis
vtique,quia vado ad patrem,quia pater maior me eſt. Maiorem denique ſe patrem cum dicit,& Iohan. 14.
meum non addit, non vanam tantum perſonam,ſed vnum intelligimus deum patrem omnium,
qui eſt ſuper omnes, & per omnia, & in omnibus nobis, id eſt, patrem, & filium,& ſpiritum ſan-
ctum.Huic,inquam,maiori,iſte nouus homo,iſte in vna eademque perſona deus & homo, vnus 1. Petri 2.
Chriſtus omni obedientia ſubdidit ſe, in eo ſcilicet quòd peccatum nõ feciſſet, & idcirco morti
nihil deberet,mori nihilominus voluit, propter mandatũ eiuſdem maioris, quemadmodum di-
cit.Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Sed vt cognoſcat mundus Iohan. 14.
quia diligo patrem,& ſicut mandatum dedit mihi pater,ſic facio. Mori autem non qualicunque
voluit morte,ſed morte crucis,quod & Apoſtolus dignè magnificãs,cùm dixiſſet. Factus eſt pro
nobis obediens vſq; ad mortem,addidit,mortem aũt crucis. Conſiderauit enim vt verè ſapiens, Philip. 2.
quòd non paruo cum fructu deberet mori, ſicut quaſi pro cõditione loquebatur iamdudum de
illo in propheta hic idem ſapientiæ ſpiritus.Si poſuerit pro peccato animam ſuam,videbit ſemen Eſaie 53.
longæuum,& voluntas domini in manu eius dirigetur. Pro eo quod laborauit anima eius, vide-
bit & ſaturabitur.In ſcientia ſua iuſtificabit ipſe iuſtus ſeruos meos multos,&c.Hoc ille vetus ho
mo non fecit.Noluit ſe ſubdere maiori,noluit obediens eſſe vſq; ad abſtinentiam, abſtinentiam
autem vnius ligni. Quanto melior eſt obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis. Vera Philip. 2.
& humano generi valde neceſſaria ſapientis obedientia,ſapientis atque obedientis patientia,ſola
valens ad inſipientiæ atque inobedientiæ illius tollenda nobis opprobria. Hæc ſapientia, vel hic
ſpiritus ſapientiæ,generis humani ora laxauit, & linguam diſertam fecit, ita vt confidenter dica-
mus,quotquot credimus in iſtum ſapientem Chriſtum filium dei. Pater vetus Adam pater car- Threno. 5.
nis noſtræ inſipiens peccauit, & non eſt, nos autem iniquitatem eius portauimus, ſed itidem pa-
ter noſter dominus Chriſtus,nouus Adam, pater fidei noſtræ iuſtitiam fecit, & hic iam in mun-
do non eſt, Quare ergo iuſtitiæ eius hæreditatem non toleremus,qui ab illo patre hæreditatem
iniuſtitiæ portabamus.

De beato Iob,quòd in illo præceſſerit huius ſapientiæ, id eſt,patientiæ Chriſtus typus. CAPVT III.

RES magna & grandi ſermone dicenda,ſed non abſq; certo præſidio ſcripturarum, non abſq;
fida ſtatione rerum præcedentium,quatinus in gradu ſuo firmiter ſtet ſermo fidelior, & non
pro incerta multitudine dictorum ſuomet ipſe laſſetur faſtidio. Gaudemus ergo nunc, eo ipſo,
quod longè ſuperius quodam loco condolebamus, ſcilicet quòd cum futuræ veritatis, id eſt,
Chriſti filij dei, venerandas imagines ſiue figuras, in patriarchis,regibus, & prophetis,per ordi-
nem contemplaremur, beatum Iob exemplar patientiæ præterinimus, quem patrum venerabi-
lium auctoritas non tacuit in typum præceſsiſſe eiuſdem domini Chriſti & eccleſiæ eius. Hoc,
inquam,nunc gaudemus, hic enim non parum habet locum commemoratio eius. Siquidem ſa-
pientiæ ſpiritus,de quo nunc loquimur, qui in huius ſapientis Chriſti patientia plenariè requie-
uit, eiuſdem futuræ requiei ſuæ figuram in illius patientiæ præclaro certamine expreſsit. Igitur
quoniam & rei,de qua loquimur magna maieſtate ac ſplendida reuerberamur, hoc quaſi ſpecu-
lum ſoli admoueamus,vt tolerabilius atque certiore intuitu hunc ſanctum ſapientiæ ſpiritum,in
Chriſto operantem,ſequi valeamus.

Quomodo ſathan vbi exemplar huius ſapientiæ Iob tentandum expetebat, circuibat terram, & perambulabat eam. Hic autem vbi Chriſtum fecit occidi, foras miſſus eſt. CAPVT IIII.

1.Cor 1. EXemplar ſapiẽtiæ huius, quæ (vt Apoſtolus ait) gentibus ſtultitia eſt, ſed enim quod ſtultum
Iob 1. eſt dei, ſapientius eſt hominibus. Huius, inquam, ſapientiæ exemplar in eo eſt, quòd egreſſus
Ibidem 2. ſathan à facie domini, percuſsit Iob vulnere peſsimo, à planta pedis, vſq; ad verticem eius. Qui
teſta ſaniem radebat ſedens in ſterquilinio. Nempe hulcus peſsimum intentabat ſathan in Iob, id
Sapien. 2. eſt, dolentem ſubauditur pro nobis dominum Ieſum, quando iuxta ſapientis illius teſtimonium
dicebant impij, quorum vtique corda poſsidebat ſathan, morte turpiſsima condemnemus eum.
Et illum quidem percuſsit ſimplicitati atque rectitudini innocentis ac timentis deum inuidens,
iſtum autem percuti fecit, tormenta quæ ex eius præſentia patiebatur ferre non ſuſtinens, quod
multoties cõfeſſus eſt. Verbi gratia, cum diceret per os hominis, cui totam immiſerat legionem.
Marci 5. Quid mihi & tibi Ieſu fili dei ſummi? Adiuro te per deum, ne me torqueas. Amplius enim ſathan
in iſto vrgebatur, magis in iſto quàm in illo ad iudiciũ diſceptationemq́; vocabatur. Illic etenim
interrogatus à domino dicente. Vndè venis, reſponderat ſemel & iterum, circuiui terram & perambulaui eam, non exigebatur iudicium, non erat qui diceret, nunc iudicium ſit mundi, nunc
eijcieris foras ô circuitor mundi & perambulator terræ ſathan. Non, inquam, erat qui hæc diceret, & idcirco gloriabatur, quòd nullo fortiore ſuperueniẽte vacaret ſibi victori circuire terram,
Iohan. 12. & perambulare eam. Hic autem erat qui diceret. Nunc iudicium eſt mundi, nunc princeps huius
mundi eijcietur foras. Igitur cum hic dolens qui quondam diues & vt verè rex ſedebat, circun-
Eſaiæ 53. ſtante angelorum exercitu extra portam eiectus morte eſſet turpiſsima percuſſus, quaſi leproſus
reputatus reuera ſedebat Iob in ſterquilinio ſanie coopertus, nam dominus poſuerat in eo iniquitates omnium noſtrum. Verùm eaſdem iniquitates noſtras, omnemq́; corruptionem, & ipſam
mortalitatem noſtram per virtutem reſurrectionis eraſurus erat, & idcirco rectè dictũ eſt, quia
Iob 2. Iob teſta ſaniem radebat. Teſta quippe prius molle lutum, poteſt autem igne coquente ſolidum
factum, caro eſt Chriſti prius paſsibilis atque mortalis, vtpote noſtrum lutum, poſt autem per
ignem paſsionis, ſic in reſurrectione ſolidata, vt morte aut vlla corruptione iam non ſoluatur in
æternum. Hoc ſecundum rem veram in iſto factum eſt, de quo loquimur ſpiritu ſapientiæ, ſecun
1. Cor. 1. dum ſenſum autem, vel ſapientiam huius ſeculi ſtultitia videbatur. Sed eſto. Quoniam, inquit
Apoſtolus, non potuit mundus per ſapiẽtiam cognoſcere deum, placuit deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credẽtes. Nam reuera niſi ad iſtam, quam dicunt ſtultitiam deus deſcendiſſet, deum mundus vanè ſapiens non cognouiſſet.

Quòd omnes electi maledixerint quantum potuerunt eidem diei vel nocti, quam maledixit Iob: ſolus autem Chriſtus, quia peccatum non fecit, efficaciter maledicere, id eſt, damnare potuerit. CAPVT V.

Iob 3. POſt hæc aperuit Iob os ſuum, & maledixit diei ſuo, & locutus eſt. Pereat dies in qua natus
ſum, & nox in qua dictum eſt, conceptus eſt homo. Dies ille vertatur in tenebras, non requirat eum deus deſuper, & non illuſtretur lumine. Dies natiuitatis vel nox, quàm maledicere ſa-
Geneſ. 3. piens erat, peccatum fuit primi hominis, dies, inquam, ironicè, verè autem nox. Nam illo tanquam in die nobis aperiendi promittebantur oculi, dicente deceptore, comedite, & eritis ſicut
dij, ſed vbi creditum eſt illi, paries inimicitiarum inter nos & deum conſurrexit, & ita in nocte,
id eſt, non viſuri deum male fuimus concepti. Et illum quidem diem, imò illam noctem, Iob ille
maledixit quantum potuit, & quiſquis alius ab origine mundi peccatum illud diaboli damnauit,
& iuſtitiam dei ſuſpirauit, ſed nullius eorũ maledictio ſatis efficaciter illud damnare potuit. Cauſas eiuſdem impoſsibilitatis poſtmodum ita ſubiungit. Quare non in vulua mortuus ſum? Egreſſus ex vtero, non ſtatim perij? Cur exceptus genibus? Cur lactatus vberibus? Abſit enim nos credere, quòd tantus vir, tanta ſpiritus ſcientia præditus, tanta interim iudicis atteſtatione laudatus,
abortiuum ſe optet interiſſe, ſed ſicut etiam per remuneratioñe cognoſcitur, intus habet teſtem
ſuæ fortitudinis, intus penſanda ſunt eius pondera locutionis. Quatuor quippe modis peccatum
perpetratur in corde, quatuor conſummatur in opere. In corde nanque ſuggeſtione, delectatione, conſenſu, & defenſionis audacia perpetratur. Fit enim ſuggeſtio per aduerſarium, delectatio
per carnem, conſenſus per ſpiritum, defenſionis audacia, per elationem. Culpa enim, quæ terrere mentem debuit, extollit, & deijciendo eleuat, ſed grauius eleuando ſupplantat. Vndè & il-
Geneſ. 3. lam primi hominis rectitudinem, antiquus hoſtis his quatuor ictibus fregit, Nam ſerpens ſuaſit, Eua delectata eſt, Adam conſenſit, qui etiam requiſitus, culpam confiteri noluit per audaciam. Plane & nos in illa vulua non mortui ſumus, & egreſsi ex vtero illo non ſtatim perimus,
imò eiſdem excepti genibus, eiſdem lactati vberibus. Nam in illo Adam omnes peccauerunt,
inquit,

inquit Apoſtolus. Igitur peccati illius diem ſiue noctem, neque prędictus Iob, neque electorum Rom. 5.
quiſquam ſatis efficaciter maledicere, id eſt, damnare potuit, quia vt de actualibus taceam peccatis
eorum, quibus non omnino caruerunt, omnes illud idem de Adam contraxerunt originale
peccatum. Hic vnus efficaciter maledicere, id eſt, damnare potuit, quemadmodum & Apoſtolus
dicit. Nam quod impoſsibile erat legi in quo infirmabatur per carnem, deus filiū ſuum mittens, Rom. 8.
de peccato damnauit peccatum in carne.

Quomodo dixerit vel dicat Chriſtus pro cuncto genere humano, pereat dies, in qua natus ſum, & cætera. CAPVT VI.

PRoinde dicat hic vnus homo, dicat hic vnus pro cuncto genere humano, Pereat dies in qua
natus ſum, & nox, in qua dictum eſt, conceptus eſt homo. Sed nunquid iſte in illo peccati die Iob 3.
natus eſt, & in illa nocte infelicitatis conceptus eſt? Natus planè in illo die, & conceptus eſt in illa
nocte. Veruntamen longe aliter nouus hic, atq; aliter nouus ille homo. Nam ille prędicto modo
natus vel conceptus eſt, vt qui homo erat & bene erat, peccator fieret & malè exiſteret, hic autem
ita conceptus & natus eſt, vt qui deus erat, & impaſsibilis atq; immortalis erat, homo fieret,
& paſsibilis atq; mortalis exiſteret. Et vterq; quidē in die vel nocte peccati, ſed ille vt fieret peccatum,
hic autem quia factum fuerat peccatum. Ille praua ſuggeſtione deceptus, & propriæ ſubſtantiæ
corruptione natus, id eſt, degeneratus eſt. Hic autem voluntate patris & ſua de virgine
conceptus, & alienæ ſubſtantiæ aſſumptione homo factus. Ille diabolo natus ad culpam ſimul &
pœnam. Hic deo natus eſt ſine culpa, ad culpæ pœnam. Iſtic ſapiētiæ locus eſt, iſtic ſapientiæ ſpiritus
quid dicat vel innuat, attendendū eſt. Ecce enim homo Chriſtus, homo iuſtus, hominibus
peccatoribus multum debet. Confortentur manus diſſolutæ, & roborentur genua peccatorum Eſaie 35.
debilia, quia videlicet ſi fide & pietate eruditi, ſi ſapientes cauſidici vel iuris periti ſint, habent
quo conſtringant iudicem ſuum. Dicat enim. Ego propter veſtrum peccati diem natus, propter
veſtram iniquitatis noctem conceptus, & qui dominus deus immortalis eram, homo mortalis
factus ſum. Dicant ad hæc peccatores fideles, peccatores pœnitentes. Et ſi quidem multum tibi
debemus nos deus Chriſte, quia homo factus es, at tu ecōtra multum nobis debes homo Chriſte,
quia propter nos in deum aſſumptus es. Nam niſi fuiſſemus peccatores, cauſa cur tu aſſumi in
deum deberes, nulla fuiſſet. Confortentur, inquam, nec enim id ſolum attendere debent, quòd Philip. 2.
tantæ dignitatis dominus propter tam indigna ſeruilium perſonarum delicta, tantis affectus eſt
iniurijs & ipſa morte, morte autem crucis. Verùm id quoque, quòd niſi peccaſſent ſerui, nec aſſumpta
fuiſſet in dominum deum natura ſeruilis. Nec enim dominus ille pro ſeruis contumacibus
ſiue ſceleratis plus iniuriarum, quàm gloriæ pro eiſdem ſuſcepit. Nam pro quibus in cruce Rom. 8.
pependit, pro eiſdem vt interpellet, ſedet nūc à dextris dei. Hic accepta ratione veritatis, à quocunq;
illam acceperit, ſiue à Iudæo, ſiue à Gentili, vim pati gaudet rex regni dei, vt regnū ipſum Pſal. 119.
diripiant volenti, quibus & quaſi ratione victus, aperiat os ſuum & dicat eis. Pereat vobis dies in
qua natus ſum, & nox in qua dictum eſt, conceptus eſt homo. Quod eſt dicere. Dies peccati, qui
ſecundum falſitatem ſerpentis dicentis, comedite & aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut dij, putabatur
dies, reuera autem nunc nox eſt, in qua die vel nocte, id eſt, propter quam diem vel noctem,
ego qui deus eram, homo natus ſum, pereat vobis. Quomodo pereat? Non requirat eum Iob 3.
deus deſuper, & nō illuſtretur lumine. Hæc veſtra beatitudo ſit, quam & in pſalmo propheta dicit
ſuſpirans. Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & cætera. Nam hoc eſt non requiri diem il- Pſal. 31.
lum, & non illuſtrari lumine, quod eſt remiſſas iniquitates & peccata tecta eſſe. In hanc nimirum
largitatem os ſuum tunc ſemel aperuit, in æternum non clauſurus illud, quando dixit. Qui cre- Marci 16.
diderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit.

Quòd Iudæi qui prius lucebant, excæcati ſint in paſſione eius, & quòd ei contra illos dicere conueniat. Obſcurentur ſtellæ in caligine noctis illius. CAPVT VII.

OBſcurent eum tenebræ & vmbræ mortis, occupet eum caligo, & inuoluantur amaritudine. Iob 3.
Noctem illam tenebroſus turbo poſsideat, non computetur in diebus anni, nec numeretur
in menſibus. Sit nox illa ſolitaria, nec laude digna. Maledicant ei, qui maledicunt diei, qui parati
ſunt ſuſcitare Leuiathan. Obtenebrentur ſtellæ caligine eius. Obſcurent eum, inquit, tenebræ &
vmbra mortis, ſubauditur in reprobis. Nam in electis dies ille vel nox illa perijt. Nimirū in hoc
quoque os ſuum aperuit, data ſibi poteſtate iudicium faciendi, vt eundem diem peccati damnet
in reprobis, quem deſtruxit in electis. Vnde & cùm dixiſſet: Qui crediderit & baptizatus fuerit, Marci 16.
ſaluus erit, continuò ſubiunxit. Qui vero non crediderit, condemnabitur. Hæc, & cætera quę ſequuntur
relinquimus, quoniam multa ſunt, & in beati Gregorij papæ expoſitionibus, luce clariora
redduntur, & tantummodo pauca ex multitudine decerpimus ſecundum intētionem, qua
nunc in laudibus ſpiritus ſapientiæ mentem extendere cupimus. Obſcurentur, inquit, ſtellæ caligine
eius. Stellæ hoc loco tales intelligendæ ſunt, quales & in Apocalypſi intelligimus, vbi ſcri-

Apoca.12. ptum eſt. Et cauda draconis trahebat tertiam partem ſtellarum cœli, & miſit eas in terram. Stellas nanque in terram trahere, eſt eos qui videntur ſtudio vitæ cœleſtis inhærere, ex amore terreno iniquitate aperti erroris inuoluere. Tales profectò tunc Iudæi fuere, qui cum putarētur ſcripturarum lucem habere, ſeq; arbitrarentur ſtellas eſſe, ſecundum promiſsionem, quę facta eſt ad
Geneſ.15. Abraham dicendo. Suſpice cœlum & numera ſtellas ſi potes, ſic erit ſemen tuum, cauda draconis antiqui colligati, tracti ſunt in terram, quando in iracundia terrę loquentes, dixerunt. Interficia-
Ioan.11. mus eum, ne forte veniant Romani, & tollant noſtrum & locum & gentem. Has ergo ſtellas intuens, obſcurentur, inquit, ſtellæ, caligine eius. Quomodo hoc dixit? Nimirum non tam voce, quàm facto mirabili, vbi crucifixo illo à ſexta hora tenebræ factæ ſunt ſuper vniuerſam terram,
Matth.27. vſque ad horam nonam. Hoc etenim ſigno dicebatur eis, quòd lucem perderent, relinquendi in
Roma.11. tenebris, in profundo ignorantiæ veritatis. Vnde Apoſtolus: Nolo enim, inquit, vos ignorare fra
Eſaiæ.64. 1. Cor.2. tres myſteriū hoc, vt non ſitis vobiſmetipſis ſapientes, quia cæcitas ex parte contigit in Iſrael. Et ſubinde. O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Quis enim cognouit ſenſum domini, aut quis cōſiliarius eius fuit?

Quòd crux Chriſti illa fuerat ſtatera, in qua ſuſpirans ille, vtinam, inquit, appenderentur peccata mea, quibus iram merui, &c. CAPVT VIII.

Pſal.84. Iſtæ viæ inueſtigabiles ſapientię dei erant miſericordia & veritas, ſiue miſericordia & iudicium, & hoc agebat in illa poſsione Chriſti hic ſpiritus ſapientiæ, quatinus miſericordia ſuperexaltaret iudicium, nemine cognoſcente principum tenebrarum, aut principum huius ſeculi, qui illam crucifixerunt. Hoc, inquam, agebat hic ſpiritus ſapientię, quatinus liberata æquitatis ſtatera, plus pœnarum de humano genere ſumptum appareret, quàm culpa meruiſſet, atq; ita mutari iam ſen
Iob.6. tentiam antiquæ damnationis, ratio iuſta poſtularet, rationabilis iuſtitia non negaret. Hoc ſuſpirans in illo beato Iob eiuſdem ſapientiæ ſpiritus, pro nobis omnibus dicebat. Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui, & calamitas, quàm patior in ſtatera, quaſi harena maris hæc grauior appareret. Quomodo autem hoc fieri poſſet? Quomodo calamitas humani generis peccatis eius grauior appareret, niſi vt plures fierent damnati, quàm rei, plures puniti, quàm auctores ſiue hæredes peccati? Hoc ergo mira & laudabili arte ſpiritus ſapiētiæ agebat. In eo quòd Chriſtus ad mortem tradebatur, qui peccatum non fecerat, ibi erat crux, ſtatera patris, habens diſpoſita hinc in lance iudicij peccata mundi, inde in lance miſericordiæ calamitatē generis humani. Vicit pondere calamitas in lance miſericordiæ, lancemque ſuſtollens iudicij, peccata decuſsit in profundum maris. Cur hoc? Videlicet quia plures erant damnati, quàm rei, plures, inquam, puniti, quàm qui merebantur puniri. Vnus abundabat in numero damnatorum, vnus ſuperexerat Chriſtus, damnatus non reus, punitus, & cauſam non habens cur puniretur. Huius dolentis paſsio, totius generis humani doloribus iuſtis iniuſtè ſuperaddita præponderauit, quaſi maſſa harenaria, grauiorq; fuit calamitas mundi, quàm eiuſdē peccata, ac proinde miſericorditer quidem noſtra, id eſt, damnatorum ſuſcepta eſt cauſa, ſed iuſte mutata, quæ fueramus damnati ſententia. Laus igitur huic ſapientiæ ſpiritui, cuius tali artificio factum eſt, vt iuſtè hoſtis vniuerſos perderet, dum admittitur ad vnum, qui morti nihil deberet.

Quomodo in illo homine hæc ſapientia deriſa ſit à filijs ſtultitiæ, & quòd pro illo dictum ſit, qui deridetur ab inimico ſuo ſicut ego. CAPVT IX.

Interea deridetur tanta ſapientia, deridetur, inquam, à filijs ſtultitiæ, ſibimet inuicem applaudentibus, velut qui aſtute & efficaciter inſidiati fuerint ſanguini, abſcōdendo contra inſontem
Prouer.1. tendiculas, atq; alterutrum dicentibus. Deglutiamus eum ſicut infernus viuentem, & integrum
Matth.26. quaſi deſcendentem in lacum, omnem pretioſam ſubſtantiam reperiemus. Deriſores eorum legimus, audiuimus. Expuerunt in faciem eius, colaphis eum cæciderunt, palmas ei in faciem dederunt, harundine nihilominus caput eius percuſſerunt, & genu flexo ſalutantes, dixerunt. Aue
Matth.27. rex Iudęorum. Sed & cum iam crucifixiſſent eum, amplius illudebant dicentes: Vah qui deſtruit
Marci.15. Ioan.19. templum dei, & in triduo reædificat illud. Salua temetipſum. Item: Alios ſaluos fecit, ſeipſum nō
Matth. 27. poteſt ſaluum facere. Si rex Iſrael eſt, deſcendat nunc de cruce, & credimus ei. Hoc modo deri-
Marc.15. debant eum ſtulti filij ſtultorum. Sed ecce iam in iſto dicebat, iſte conſolatorius ſpiritus ſapiētiæ
Verba Iob in perſona Chriſti. pro illo. Qui deridetur ab amico ſuo ſicut ego, inuocabit deū & exaudiet eum. Deridetur enim iuſti ſimplicitas. Lampas contempta apud cogitationes diuitum parata ad tempus ſtatutū. Abun
Iob.12. dant tabernacula prædonum, & audacter prouocant deum cum ipſe dederit omnia in manibus eorum. Nimirum interroga iumenta, & docebunt te, & volatilia cœli, & indicabunt tibi. Loquere terræ, & reſpondebit tibi, & narrabunt piſces maris. Quis ignorat, quòd omnia hæc manus domini fecerit, in cuius manu anima omnis viuentis & ſpiritus vniuerſæ carnis hominis? Nónne auris verba dijudicat, & fauces comedentis ſaporem? In antiquis eſt ſapientia, & in multo

multo tempore prudentia. Apud ipſum eſt ſapientia & fortitudo, ipſe habet conſilium & intel-
ligentiam. Si deſtruxerit, nemo eſt qui ædificet, & ſi incluſerit hominem, nemo eſt qui aperiat.
Si continuerit aquas, omnia ſiccabuntur. Et ſi emiſerit eas, ſubuertent terram. Apud ipſum eſt
fortitudo & ſapientia, ipſe nouit & decipientem, & eum qui decipitur. Adducit conſiliarios in
ſtultum finem, & iudices in ſtuporem. Baltheum regũ diſſoluet & præcinget fune renes eorum.
Ducit ſacerdotes inglorios & optimates ſupplantat. Commutans labiũ veracium, & doctrinam
ſenum auferens. Effundit deſpectionem ſuper principes, & eos qui oppreſsi fuerant, releuans.
Qui reuelat profunda de tenebris, & producit in lucem vmbram mortis. Qui multiplicat gen- Iob 12.
tes & perdit eas, & ſubuerſas in integrum reſtituit. Qui immutat cor principum populi terræ, &
decipit eos, vt fruſtra incedant per inuium. Palpabunt quaſi in tenebris, & non in luce, & errare
eos faciet quaſi ebrios. Nimirum prophetica hæc eſſe innuit, dum cõtinuò ſubiungit. Ecce om-
nia, & vidit oculus meus, & audiuit auris mea, & intellexi ſingula. Prophetica, inquam, hæc eſſe,
& quæ ventura erant oculis ſuis præſentia teſtatur, per prophetiæ ſpiritum facta eſſe. In illo enim
ea quæ ſecutura erant, videbat aſsiſtentia, cui nec futura veniunt, nec præterita diſcedunt.

Quòd in typum eius, qui deridendus erat à conſanguineo ſibi populo Iudaico, deriſus ab amicis ſuis fuerit Iob, & quod de Chriſto veraciter dictum ſit, lampas contempta apud cogitationes diuitum, parata ad tempus ſtatutum. CAPVT X.

IGitur quod dicebat hic in typum eius percuſſus & ſedens in ſterquilinio iudicium damnatio- Iob 2.
nis erat in illos ſtultitiæ filios, qui verè ſapientem, & ſummè ſapientem deridebant modo ſu-
pradicto. Qui, inquit, deridetur ab amico ſuo, ſicut ego. Quid enim eſt ſicut ego, niſi ac ſi dice- Iob 12.
ret, cuius ego, deriſus ab amicis meis, typum præfero? Nam ego ab amicis meis derideor, ille de-
ridetur, id eſt, ſine dubio deridendus eſt ab amico ſuo, à conſanguineo ſuo Iudaico populo, cui
& loquitur in pſalmo. Quoniam ſi inimicus maledixiſſet mihi, ſuſtinuiſſem vtiq;. Et ſi is qui ode- Pſal. 54.
rat me, ſuper me magna locutus fuiſſet, abſcondiſſem me forſitan ab eo. Tu verò homo vnanimis
dux meus & notus meus, qui ſimul mecũ dulces capiebas cibos, in domo dei ambulauimus cum
conſenſu. Nam ille populus mira ſtultitia eum maledicebat, cum quo dulces cibos capiebat, id
eſt, eum in cruce pendentem deridebat, quem in templo ſacrificiorum ceremonijs figurabat. Et
quemadmodum iſtum Iob amici eius ſedentem in ſterquilinio deridebant, quẽ ſedentem quaſi
regem circunſtante exercitu venerari ſoliti fuerant, ſic ſcribę & phariſæi morientem illum deri-
debant, quem vt verè regem magnum, regem regum in prophetis lectitando prædicabant. Sed
enim quomodo amici illi, eleuantes oculos ſuos nõ cognouerunt, quòd ipſe eſſet Iob, ſi iſti non
cognouerunt, imò cognoſcere noluerunt, quòd hic eſſet Chriſtus, qui repromiſſus fuerat ad pa-
tres eorum, noluerunt, inquam, cognoſcere eleuantes, id eſt, eleuatos oculos in ſuperbiam ha-
bentes. Itaq; qui deridetur ab amico ſuo ſicut ego, inuocabit, ait, deũ & exaudiet eum. Deride-
tur enim iuſti ſimplicitas. Ac ſi dicat. En ego deriſus ab amicis meis, inuoco deum, & nõdum ex-
audit me, nondum, inquam, exaudit, vt pro hac deriſione in regnum ſuum cœleſte ſuſcipiat me.
Alius eſt qui deridebitur ab amico ſuo ſicut ego, & in ipſa deriſione inuocabit deum & exaudiet
eum, vt pro ipſa deriſione gloria & honore coronet eum. Tũc ille dicet. In tribulatione mea in-
uocaui dominum, & exaudiuit de templo ſancto ſuo vocem meam, & clamor meus in conſpectu Pſalm. 17.
eius introiuit in aures eius. Sicut enim nunc mea infirmitas, ſic & tũc illius iuſti deridebitur ſim-
plicitas, quòd ſicut ouis ad occiſionem ducatur, & ſicut agnus coram tõdente ſe, ſic non aperiat Eſaie 53.
os ſuum, & reputabitur pro ſtultitia. Sed enim hoc ſtultum eius ſapientius eſt hominibus. Quid
enim? Lampas cõtempta apud cogitationes diuitum, parata ad tempus ſtatutum. Etenim hic iu- Iob 12.
ſtus, cuius ſimplicitas deridetur, ille eſt, de quo in propheta loquitur deus. Propter Syon nõ ta-
cebo, propter Hieruſalem non quieſcam, donec egrediatur vt ſplendor iuſtus eius, & ſaluator Eſaie 62.
eius vt lampas accendatur. Lampas iſta lucens dictis vel doctrinis, ſplendens miraculis, contẽpta
eſt apud cogitationes diuitum, apud ſuperbiam tenebrarum, quæ lucem illam comprehendere
non potuerunt. Quare? Quia non lucebat quomodo volebant, nõ ſplendebat quomodo ſplen-
dere volebant ſuum Meſsiam, ſcilicet ad præſentem & vanam hominum gloriam. Talem enim
non expectabant Chriſtum, qualem iſtum viderunt, ſed qualem ſplendore maligno ſplenden-
tem ſuſcepturi ſunt Antichriſtum. Idcirco contempta eſt lampas iſta apud cogitationes eorum,
maximè vbi per mortem crucis lucem eius ſe extinxiſſe putauerunt. At illa parata erat & parata
eſt ad tempus ſtatutum, quo in tempore fiet illis quod ſcriptum eſt. Domine exaltetur manus
tua vt non videant, videant & confundantur zelantes populi, & ignis hoſtes tuos deuoret. Illud Eſaie 26.
tempus ſuum, quo ſuper candelabrum cœli ponenda erat lampas iſta proſpiciens, deriſores te-
nebrarum patiebatur, dum extingui putaretur, verè lampas ſapientiæ pro ſua quoq; taciturnita-
te, iuxta illud. Sapiens tacebit vſque ad tempus. Prouer. 12.

Quomodo vel vnde diuites fuerint, qui hanc ſapientiæ lampadem contempſerunt.

CAPVT XI.

ERgo ne diuites erant illi, quorũ apud cogitationes lampas iſta contemnebatur? An diuitum
non magis pauperum ſenſu erat contemnere ſplendida facta, lucida dicta lampadis huius?
Planè diuites, ſed non de ſuo, diuites rapto, diuites ex alieno, ita vt cum dictum ſit, apud cogita-
tiones diuitum idem improperium intelligas, ac ſi dictum fuiſſet, apud cogitationes prædonum.
Iob 12. Sequitur enim. Abundant enim tabernacula prædonum, & audacter prouocant deum, cum ipſe
dederit omnia in manibus eorum. Deniq; iſti erant prædones dei, prędones vniuſcuiuſq; proxi-
Oſeæ 2. mi ſui. Nam quod prędones dei fuerint, teſtatur ipſe deus, dum in Oſeę de ſynagoga illorũ, que-
relam depromens dicit. Et hæc neſciuit, quia ego dedi ei frumentum meum in tempore ſuo, &
vinum meum in tempore ſuo, & liberabo lanam meam & linum meum quę operiebant ignomi-
Eſaiæ 3. niam eius. Porrò quòd proximorum quoq; prædones fuerint, teſtatur in Eſaia, cum dicit. Vos
enim depaſti eſtis vineam meam, rapina pauperis in domibus veſtris. Item: Væ qui coniungitis
Eſaiæ 5. domum ad domum, & agrum agro copularis, vſque ad terminum loci. Et his ſimilia. Ergo cum
dixiſſet. Apud cogitationes diuitum, quaſi quæreres vnde vel quomodo ditati ſunt, abundant,
inquit, tabernacula prædonum. Quare autem non dixit domus, ſed tabernacula prædonum? Vi-
delicet vt acrius percuteret ingratitudinem illorum, mala pro bonis deo reddentium. Hac ete-
nim dictione nos ad hiſtoriam mittit paupertatis & fugæ illorum, quando fugientes de terra
Aegypti, de domo ſeruitutis, vbi propter venditionem fratris ſui Ioſeph, iuſta captiuitate ſerui
erant, in tabernaculis habitabant, ne paſſum quidem pedis de vlla terra habentes, niſi quòd eiecit
Gene. 17. deus à facie eorum gentes, & ſorte diuiſit eis terram eorum. Dedit, inquam, illis regiones genti-
Pſal. 104. um, & labores populorum poſſederunt. Abundant ergo, inquit, tabernacula prædonum, id eſt,
de tabernaculis ad diuitias, dono quidem dei peruenerunt, ſed eiſdem diuitijs tanquam dei præ-
dones abuſi ſunt. In quo? Audacter, ait, prouocãt deum, cum ipſe dederit omnia in manibus eo-
Micheæ 6. rum. Et quidem pro hoc ipſe in perſona ſua conqueri poterat, dicendo. Popule meus, quid feci
tibi, aut in quo contriſtaui te? Reſponde mihi. Quia eduxi te de terra Aegypti, quia eduxi te per
deſertum quadraginta annos, & manna cibaui te, & introduxi te in terrã ſatis bonam? Quid vltra
debui facere tibi, & non feci? Hæc, inquam, & his ſimilia poterat ipſe conqueri in propria perſo-
na ſua, ſed taciturnitatem habens vſq; ad tempus, quod ſapientis erat, expectabat donec iſtam
querelam, de prophetis arreptam per os omnium gentium depromeret idem ſapientiæ ſpiritus,
adiungendo. Paraſti crucem ſaluatori tuo.

*Quæ iumenta & quæ volatilia cœli, quæ terra & qui piſces maris docuerint, indicaue-
rint, reſponderint, quòd illa lampas ad tempus ſtatutum parata ſit.*

CAPVT XII.

Iob 12. NImirum, ait, interroga iumenta, & docebunt te, & volatilia cœli, & indicabunt tibi. Loquere
terræ & reſpondebit tibi, & narrabunt piſces maris. Magna & vera huius ſpiritus ſapientiæ
Sapien. 10. laus, quia non tantum (vt alibi ſcriptum eſt) aperuit os muti, & linguas infantium fecit diſertas,
ſed iumentis quoque & volatilibus cœli & piſcibus maris, docendi, indicandi, atque narrandi
auctoritatẽ dedit. Quę etenim iumenta iſta, quę volatilia cœli, qui piſces iſti, niſi homines quon-
dam bruti, qui non habebant notitiam dei? Nam alij quidem iumenta terræ, alij volatilia cœli,
alij piſces maris, pro diuerſis artibus ſiue officijs, omnes autem pro hac parte muti eramus atque
bruti, nunc autem hic ſapientiæ ſpiritus os noſtrum aperuit, & linguas noſtras diſertas fecit, qua-
tenus diuites imò prædones illos, qui lampadem iſtam in cogitationibus ſuis contempſerũt, do-
cere poſsimus, & indicare illis atque enarrare, quòd iſte contemptus eorum cæcitas ſit, narrare,
inquam, & conuincere, ſi non vt conuertantur, at ſaltem vt confundantur, & inuidia torquean-
tur, iuxta illud. Ego ad æmulationem vos adducam in non gentẽ, in gentem inſipientem, in iram
Iob 12. vos mittam. Quis inquit, ignorat, quòd omnia hæc manus domini fecerit, in cuius manu anima
omnis viuentis, & ſpiritus vniuerſæ carnis hominis? Imò quis ignorat, quòd is, cuius manus hæc
fecit, dominus eſt? Fecit autem hæc ipſe, qui cùm eſſet lampas (vt iam dictum eſt) apud cogitatio-
nes diuitum contemnebatur, fecit, inquam, in tempore ſtatuto ad quod parabatur, nam in tem-
pore ſuo cùm aſcendiſſet ſuper cœlos, ſediſſetque ad dexteram patris, reſplenduit magnificè atq;
emiſit diſpertitas linguas tanquam ignem, imò verè ignem ſpiritus ſancti, qui & ſuper ſingulos
Actor. 2. diſcipulorum ſedit, cuius erat ſignum illa ſpecies ignis, quæ viſibiliter apparuit. Ille ignis inuiſibi-
lis de paucis apoſtolis excandeſcens, omnem terram illuminauit, prædictaque iumenta terrę, vo-
latilia cœli, & piſces maris ſic illuſtrauit, vt ſciant & docere, indicare, atque enarrare poſsint ma-
gnalia dei, hominibus ſiue hominum filijs, id eſt, Iudæis, & Iudæorum magiſtris gloriantibus,
quòd ſoli homines, vel filij hominum ſint. Igitur iſte dominus eſt, cuius manus hæc fecit, domi-
nus, inquam, cuius in manu eſt anima omnis viuentis, & ſpiritus vniuerſæ carnis, hominis omni-
no cuius tanta poteſtas eſt, vt de lapidibus homines facere poſsit. Propter quod dicit. Data eſt

mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti. Sed ecce aliud dicunt, & aliud ſentiunt, improperantes nobis quaſi iumentis homines illi, homines ſtulti. Non, inquiunt, dominus eſt ille, qui hæc fecit vobis, non ille cuius hæc mutatio eſt filius eſt, aut dextera excelſi. Magus erat, ſeductor fuit, nõ erat verus filius dei. Ad hęc dicimus. Omnia iumenta terræ, omnia volatilia cœli, omnes piſces maris, quorum hic ſapientię ſpiritus, aures aperuit, fauces ſanauit. Nonne auris verba dijudicat, & fauces comedentis ſaporem? Quod eſt dicere. Nonne ipſi ſcimus, quod experti ſumus, aut certius aliquid ab homine audire poſſumus, quam quod interius ſpiritu ſancto reuelãte quaſi guſtando didicimus? Scimus enim quia ex fide huius ſpiritum accepimus, & qui iumenta eramus, ecce homines, imò dij ſumus, & mente in cœlis conuerſamur, pluresq; ex nobis ſic ex illa lãpade inflammati ſunt, vt ad conſpectum eorum, dæmones abeant & fugiant de obſeſsis corporibus. Matth. 28.

Cur cùm dixiſſet. In antiquis eſt ſapientia, &c. ſubiunxit: Apud ipſum eſt ſapientia, & cætera. CAPVT XIII.

IN antiquis eſt ſapientia, & multo tempore prudentia. Apud ipſum eſt ſapientia & fortitudo, ipſe habet conſilium & intelligentiam. Quomodo auris verba dijudicat, & fauces comedentis ſaporem, ſic certiſsima rationis diſcretione non iſti, qui prius erant quaſi iumenta dijudicant, quod amplius in iſto, vel apud iſtum ſit præ omnibus ſanctis vel iuſtis antiquioribus Abraham, Iſaac & Iacob, Moyſe & Dauid, & prophętis omnibus. Nam in illis antiquis, in illis qui multo ante tempore fuerunt, ſapientia atq; prudẽtia eſt, videlicet à quibus vel per quos ſapientiæ vel prudentiæ theſauros omnes continens, ſancta ſcriptura condita eſt. Verùm aliter in illis, aliter apud iſtum ſapientia eſt. Nam in illis participatione, apud iſtum eſt tota ſuimet vniuerſitate. Amplius autem & in hoc differunt, quòd in illis ſapientia tantum, apud iſtum autem ſapientia ſimul & fortitudo eſt. Etenim illi quod ſapiebant, ad effectum perducere non potuerunt, iſte autem ſapientiam actu perduxit, vſq; ad victoriam, deſtruendo mortem, & reparãdo vitam. Adde quòd apud iſtum conſilium quoq; & intelligentia eſt. Conſilio diaboli calliditatem infatuauit, intelligentia ſecreta ſcripturarum ſiue omnia myſteria dei, non ſolum obtinuit ipſe aut penetrauit, verùm & alijs quibus voluit, & prout voluit, aperuit. Amplius autem & in occultis iudicijs terribilia perpende experimenta eius, quia apud eum eſt ſpiritus ſapientiæ & fortitudinis. Si deſtruxerit, nemo eſt qui ædificet, & ſi concluſerit hominem, nullus eſt qui aperiat. Si continuerit aquas, omnia ſiccabuntur, & ſi emiſerit eas, ſubuertent terram. O deriſores, o ſtulti diuites, lampadis huius cõtemptores, quid inſultatis, capita veſtra mouentes, atque dicentes. Vah, qui deſtruit templum dei, & in triduo reædificat illud? Nemo ſi deſtruxerit, nemo eſt qui ædificet, nemo eſt qui lapidem ſuper lapidem reponat. Si incluſerit vos Romana obſidione, quod vtique faciet, nemo eſt qui aperiat, vt vobis ſiue ab oriente, ſiue ab occidente, ſiue à deſertis montibus, locus effugiendi pateat. Sed vos putatis, quòd nulla ſit fortitudo eius propter crucem, & clauos quos videtis in manibus eius. Stulti & cæci brachia crucis cornua ſunt in manibus eius, & dictante ſocia fortitudinis ſapientia, quæ ſimiliter apud ipſum eſt, ibi abſcondita eſt fortitudo eius, abſcondita, inquã, ad tempus videlicet, donec quoque lancea perfodiat latus eius, & exinde currat perpetuus ſanguis & aquæ fluuius. Quare? Nimirum, quia ſi continuerit aquas, omnia ſiccabuntur, & ſi emiſerit eas, ſubuertent terram. Si enim integro corpore, ſi non aperto latere ſacrilegas manus, aut linguas veſtras euadere voluiſſet, atque hoc modo viſibiles aquas baptiſmi, inuiſibiles continuiſſet aquas gratiæ ſpiritus ſancti. Si, inquam, hoc feciſſet, omnia vt erant ſicca permanſiſſent. Quia verò mori atque lanceari maluit, ecce aquas illas emiſit, & terram, id eſt, peccata ſubuertit. Idcirco ſapientiam & fortitudinem, quæ apud ipſum eſt abſcondere voluit, cum diceretis quaſi ſapientiam non habenti, prophetiza nobis, quis eſt qui te percuſsit, cum diceretis quaſi fortitudinem non habenti. Vah qui deſtruit templum dei. Iob 12. Iob 12. Matth. 27. Abacuc 3. Lucæ 22. Marc 15. Matth. 27.

In quo fortitudo apud eum contra Iudaicam ſuperbiam, in quo ſapientia contra malitiam exerceris, quorum & baltheum ſoluit, & doctrinam ſuſtulit.

CAPVT XIIII.

DIxi ergo, & iterum dico, apud ipſum eſt fortitudo, & ſapientia. In quo ſapientia? ipſe nouit & decipientem, & eum qui decipitur. Adducit cõſiliarios in ſtultum finem, & iudices in ſtuporem. In quo fortitudo? Baltheum regum diſſoluet, & pręcinget fune renes eorũ. Ducet ſacerdotes inglorios, & optimates ſupplantat. Nonne ipſe nouit & veſtram ô ſcribæ & phariſæi decipientem ſynagogam, & eum qui à vobis deceptus eſt, miſerum populum, quando finxiſtis ei ad decipiendum importunũ fauorem, dicendo, & venient Romani & tollent noſtrũ & locũ & gentem? Nouit itaque ſapientia eius, & tales conſiliarios in ſtultum finem adduxit. Nam iuxta quod Iob 12. Iohan. 11.

alibi

Iob 4. alibi dictum eſt, qui timent pruinam, irruet ſuper eos nix, quia quod vanum erat, cum ſimulatione timuiſtis, quod verum erat timere vos fecit, vt veraciter venirent Romani, & tollerent veſtrum & locum & gentem, non quia dimiſiſtis, ſed quia non dimiſiſtis eum ſic. Ita nimirum ſapientia eius, conſiliarios in ſtultum finem, & iudices in ſtuporem adduxit, ita fortitudo eius baltheum regum, id eſt, veſtram ô ſuperbi confidentiam diſſoluit, & renes veſtros, captiuitatis fune præcinxit, duxit ſacerdotes inglorios ſcilicet Annam & Caipham, & cæteros ſacerdotes eiuſmodi, quippe quorum ſuper vultus, ſtercus ſolennitatum ipſorum proiecit, atq; hoc modo optima- Iob 12. tes ſupplantauit, auferendo ab illis regnum dei, & dando genti facienti fructus eius. Commutãs labium veracium, & doctrinam ſenum auferens, ſubauditur, ſapientia apud ipſum eſt. Nam quia veritatem recipere noluerunt, miſcuit illis ſpiritũ erroris, & vertiginis; vt qui veraces eſſe debuerant, mendaciter ſcripturas ad ſuos libitus torqueant, labijs male commutatis, & hoc modo ſeni- Roma. 1. bus, id eſt eis, quibus primis credita ſunt eloquia dei, docendi auctoritatem abſtulit. Effundit deſpectionem ſuper principes, & eos qui oppreſsi fuerant eleuans, ſubauditur, fortitudo apud ipſum eſt. Principes quippe Iudaicæ perfidiæ contemptibiles fecit, in toto orbe, & eos qui oppreſsi fuerant peccatorum pondere, ſiue dæmoniaca ſeruitute, ſcilicet gentiles, quia fidem eius receperunt, reuelauit, magna liberatricis gratię libertate. Qui reuelat profunda de tenebris, & producit in lucem vmbram mortis, ſubauditur, apud ipſum ſapientia eſt. Hoc enim lampas iſta fecit, eo ipſo, in quo apud cogitationes diuitum contemnebatur. Nam per humilitatem ſuæ paſſionis, profunda noſtra reuelauit de ignorantiæ tenebris, & produxit in lucẽ notitiæ dei, nos qui ſedebamus in vmbra mortis. Qui multiplicat gentes & perdit eas, & ſubuerſas in integrum reſtituit, ſubauditur, apud ipſum fortitudo eſt. Hoc etenim & verę & magnę fortitudinis eſt, magnę Gene. 1. & terribilis iudicij eſt, quòd cum multiplicaſſet gentes, dicendo primis hominibus. Creſcite & multiplicamini, perdidit eas, peccantibus eiſdem parentibus primis. Omnes quippe gentes vniuerſos illorum poſteros, eadem ſententia perditionis inuoluit. Sed ecce dum patitur, dum moritur, & lampas tam ſplendida apud cogitationes diuitum quaſi extincta contemnitur, eadem paſſione vel morte ſua quas ſubuerterat in integrum reſtituit, in integrum (inquam) vt ne vnus quidem deſit ex omnibus quos ad vitam deſtinauerat, cum diceret. Creſcite & multiplicamini. Qui immutat cor principum terræ, & decepit eos, vt fruſtra incedant per inuium, palpabunt quaſi in tenebris, & non in luce, & errare eos faciet quaſi ebrios, ſubauditur, apud ipſum ſapientia eſt. Eſaiæ 6. Quomodo enim mutauit cor principum populi terrę, & decepit eos, niſi ſicut in propheta dictum eſt. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne fortè videat oculis, & corde ſuo intelligat, & conuertatur, & ſanem eum? Itaq; quòd extunc fruſtra incedunt per inuium, quòd palpant quaſi in tenebris, & non in luce, quòd errant quaſi ebrij, totum hoc magna eſt materia laudis, huic ſpiritui ſapientiæ, de quo mirãda veritate dictum eſt, quòd eos deceperit, & quaſi ebrios errare fecit.

Quomodo vbi apud cogitationes diuitum contemnebatur, apud deum patrem erat reuerendus, dicendo: Vocabis me, & ego reſpondebo tibi, aut certè loquar, & tu reſponde mihi. CAPVT XV.

Hebr. 5. INterea quo in ſchemate contemnebatur apud cogitationes diuitum deriſorum, in eodem hic ſapientię ſpiritus hominem in conſpectu patris conſtituerat reuerendum, & pro ſua reuerentia exaudiendum, agendo cauſam pauperum, id eſt, humilium ſecundum verba, quæ apud eundem Iob 13. beatum Iob poſtmodum ſubiecta ſunt. Voca me, & ego reſpondebo tibi, aut certè tu reſponde mihi, Quantas habeo iniquitates & peccata, ſcelera mea, atque delicta oſtende mihi. Cur faciem tuam abſcondis, & arbitraris me inimicum tuum? &c. Hæc nanque cum ille diceret, vocationem illam atque reſponſionem ſuſpirabat, qua perditus homo per obedientiam patientis ac morientis Chriſti, rurſus requiſitus eſt. Rurſus, inquam, dudum enim ſemel requiſitus, & vocatus fuerat, Gene. 3. ſcriptura dicente. Vocauitq; dominus deus Adam & dixit ei. Vbi es? Vocanti autem deo, tunc homo non reſpondit, ſed ait. Vocem tuam audiui in paradiſo & timui, eo quod nudus eſſem, & abſcondi me. Item: Quis enim, inquit, indicauit tibi quòd nudus eſſes, niſi quia ex ligno de quo pręceperam tibi ne comederes, comediſti? Dixitque Adam. Mulier quam dediſti mihi ſociam, dedit mihi de ligno, & comedi. Hoccine erat vocanti reſpondere? Nempe cum diceret dominus deus, vbi es? vocabat hominem ad cor ſuum, vt pœnitens reſponderet. Heu in præuaricatione ſum. Ex hoc quidem bonum erat, vt ſaltem vocanti reſponderet, melius autem, vt prior ipſe loqueretur, deus autem reſponderet, quantas haberet iniquitates. Illud non fecit, non locutus eſt, Gene. 3. ſed deum quaſi dormire toto meridie permiſit, vndè & culpás illum ſcriptura dicit. Et cum audiſſent vocem domini dei deambulantis in paradiſo ad auram poſt meridiem, &c. Itaq; non locutus eſt homo, nec deo fecit negotium reſpondendi, vndè & ingrato ſilentio, quietus tandem quaſi poſt meridiem ſomno ſatiatus ſurrexit, & indignans, quòd non fuiſſet vocatus, prior ipſe hominem vocauit. Proinde vt dicere cœpimus, bonum erat vt vocanti deo reſponderet homo, melius

melius ſi prius loqueretur,& peccata ſua narraret homo , optimum verò ſi præceptum dei nun-
quam ſuiſſet præuaricatus homo. Igitur in perſona generis humani vir ſanctus,rurſus vocari am-
biens hominem,illumq́; deſiderans hominem,qui vocatus reſponderet ſapienter,imò loquere-
tur prior,aut certè quod optimum eſt in ſemetipſum perfectè obediens eſſet, & tunc demũ pro
cæteris loquendo interpellaret,ita dicebat. Voca me , & reſpondebo tibi, aut certè loquar,& tu
reſponde mihi,quantas habeo iniquitates & peccata. Id nunc agebatur , eo nunc intendebat to-
tum præoccupatum habens hominem hic ſapientię ſpiritus,cum ab illis ſtultitię filijs deridetur,
ſicut homo non audiens,& non habens in ore ſuo redargutiones . Cũ deo ſapienter & ſerio diſ- Pſal.37.
putabat,& idcirco ad reſpondendum deriſoribus illis,interim vacuum tempus nõ habebat. Ve-
racem omnino & non vanam faciebat ſpem generis humani, quia dictum fuerat, voca me,& re-
ſpondebo tibi,aut certe loquar,& tu reſponde mihi. Ille primus qui vocabatur,abſcondit ſe à fa-
cie domini dei,in medio ligni paradiſi,& nil boni reſpondit,hic ſecundus homo vocatus aſtabat
ante faciem domini dei,in medio ligni crucis,& reſpondebat perfectam atq; omnimodam obe-
dientiam patri,imò loquebatur vt reſponderet pater illi , quantas haberemus non iniquitates &
peccata,& ſcelera atq; delicta noſtra oſtenderet ei.

Quidnam melius ſit, vocari hominem à deo, & reſpondere illi: aut loqui hominem, & deum reſpondere, & quantæ eius iniquitates & peccata ſint.

CAPVT XVI.

COnferamus nunc vtrunq;,& videamus quid melius ſit, vocari ſcilicet hominem à deo,& re-
ſpondere illi,an loqui hominem,& reſpondere deum homini,quãtæ eius iniquitates & pec-
cata ſint. Dixit enim voca me,& ego reſpondebo tibi, & continuò bonã propoſitionem, ſapien- Iob.13.
tiſsimè in melius corrigens,atq; perficiens,aut certè,inquit, loquar , & tu reſponde mihi. Quid?
Quantas habeo iniquitates,& peccata; Hoc ergo quæramus,quo fructu melius ſit,vel ad ſapien-
tiam magis attineat,vt loquatur homo,& deus reſpondeat illi, quàm vt vocet hominem deus,&
homo reſpondeat illi,quantę iniquitates & peccata eius ſint. Si ritè perpendimus,meritũ rei re-
prehenſibile eſt,eo vſq; differre confeſsionẽ peccati,donec dicat iudex deus,quid feciſti? Etiam
ſi vocatus ſiue diſcuſſus reſpondeat homo,quantę iniquitates vel peccata ſua ſint,& dicat,pecca-
ui,patientiam habe in me,ſiue indulge mihi, quod Adam feciſſe non legitur, nec fecit filius eius Geneſ.4.
fratricida Cain,etiam ſi(inquam)veritatem reſpondeat vocatus in ius,quod fecit Dauid,iam ta- 2.Reg.12.
men reprehenſibile eſt,quod vſq; ad eiuſmodi vocationem dei differat homo cõfeſsionem pec-
cati ſui. Cæterùm, præoccupare faciem domini dei , & antequam vocetur vltronea confeſsione
loqui ſapiens conſilium,quo nullũ melius homo peccator reperire poſsit. Quare? Videlicet quia
vocatus homo vt reſpondeat deo,oportet illũ reſpondere iudiciũ; vocatus autem ſiue inuocatus
deus ad reſpondendũ loquente prius homine,& illo priore ſuas iniquitates narrante,locũ habet
deus vt loquatur miſericordiam,dicatq́; interroganti homini, quantas habeo iniquitates & pec-
cata? dicat,inquam. Nulla. Nã deleui vt nubẽ iniquitates tuas,& quaſi nebulam peccata tua. Lon- Eſaie.44.
gè igitur melius eſt,prius hominem loqui. Et idcirco rectè cum dixiſſet. Voca me,& reſpõdebo
tibi continuò quaſi quòd minus erat feſtina correctione ſupplens,aut certè, inquit,loquar,& tu Iob.13.
reſponde mihi. Ecce per Chriſtum,qui,vt iam dictũ eſt , longè ab eo diſsimilis, qui abſconditus
in medio ligni paradiſi,etiam cum vocaretur,ſapienter quippiam non reſpondit,aſtitit palàm,in
medio ligni crucis,& vltro cauſam noſtram perorauit,ecce,inquam, per illum, & per eundẽ ſpi-
ritum ſapientiæ eius edocti,priores locuti ſumus , quantas habemus iniquitates & peccata,& re-
ſpondit nobis deus,ecce iam nulla. Vbi nã ſic ſumus elocuti,& ille ſic nobis reſpondit? Nimirum
in baptiſmate,eiuſdem Chriſti domini noſtri. Sed de hoc aliàs. Nunc inſtantia proſequamur.

Quàm iuſtè, quàm fortiter pro omni mundo orauerit, caput pro membris, dicendo: Cur faciem tuam abſcondis, & cætera. quomodo veram ſapientiam iſta ipſius ancilla comitata ſit eloquentia.

CAPVT XVII.

ADeò conſpicuam ſeſe pręſenti loco exhibet vera ſapientia,vt nuſquã paratior ad comitatum
eius excurrat ſecularis eloquentia , quę ferè in omnibus ſcripturis ſanctis vltro ſapientiæ ſic
obſequitur,vt ſolam veritatem quærentes, dictorũ quoq; pulchritudine vel vocũ elegantia iure
delectemur. Nam ecce quã dicũt perfectiſsimam atq; abſolutiſsimã,argumentationẽ in hac ſcri-
ptura,quæ vtique cunctis rhetoribus,Græcis ſiue Latinis antiquior eſt,pulchra & ſuauis oratio,
quinq; partibus perſcripta, ſcilicet propoſitione, ratione , rationis confirmatione,exornatione,
complexione. Proponit nanq; fidelis orator pro nobis omnibus , cũ dicit. Cur faciem tuam ab- Iob.13.
ſcondis,& arbitraris me inimicum tuum? Cõtra folium quod vento rapitur, oſtendis potentiam
tuam,& ſtipulam ſiccam perſequeris . Protinus rationem inſert huiuſmodi. Scribis enim contra
me amaritudines,& conſumere me vis peccatis adoleſcentiæ meę. Rationis confirmationem an-
nectit continuò,cum dicit . Poſuiſti in neruo pedem meum , & obſeruaſti omnes ſemitas meas,

& veſtigia pedum meorum conſideraſti. Qui quaſi putredo conſumendus ſum, & quaſi veſtimentum quod comeditur à tinea. Adiungit protinus exornationem ambitioſiſsimam, exornationem non verbis phaleratam, ſed humilitatis nimiæ ſuaui veritate, & vera ſuauitate iuſtructiſſimam, atque idcirco præualidam ad occupandas aures, ad flectendam iuſtitiam, atque ad concutiendam eius miſericordiam, cum qua graues inimicitiæ nobis erant. Iob 14. Homo, inquit, natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miſerijs. Qui quaſi flos egreditur & conteritur, & fugit velut vmbra, & ounquàm in eodem ſtatu permanet. Et dignum ducis ſuper huiuſcemodi aperire oculos tuos, & adducere eum tecum in iudicium? Quis poteſt facere mundum de immundo conceptum ſemine, niſi tu qui ſolus es? Breues dies hominis ſunt, oumerus mēſium eius apud te eſt. Conſtituiſti terminos eius, qui præterire non poterunt. Tandem complexione eleganti vtitur, cum dicit. Recede ergo paululum ab eo vt quieſcat, donec optata veniat, ſicut mercenarij dies eius. Magna & vehemens argumentatoris huius, id eſt, ſpiritus ſapientiæ concertatio, & quantum in ſe erat valens conſtringere deum ad reſpondendum, quantas haberet homo iniquitates & peccata. Si tanti oratores antiqui, veteres ſancti, quorū hic ſermo erat, libera fronte in auditorio cœleſti aſsiſterent, & nullus peccatorum maculis cooperti, aut contaminati fuiſſent, hoc vnum idem maximum intererat, & aſsidentis iudici deo miſericordiæ voces retardabat, quia maculatas antiquo probro perſonas iuſtitia repellebat. Ecce autem vnus aderat, atque pro omnibus aſsiſtebat, homo reuerendus, & pro reuerentia dignè exaudiendus, in quem nihil querelæ haberet iuſtus naturæ noſtræ iudex deus, imò apud quem magnæ viciſsitudinis debitor teneretur deus. Peccatum quippe, neque originale contraxerat, neque actuale commiſerat, Iob 13. & tamen peccati pœnam, id eſt, mortem propter præceptum eius, obedienter ſubibat. Dicebat igitur. Reſponde mihi, quantas habeo iniquitates & peccata, ſcelera mea atque delicta oſtende mihi. Quid ad hæc deus reſponderet? Nunquid illi reſpondere poterat, quòd vllas haberet hic homo iniquitates, aut peccata in propria perſona, & non potius iuſtificationes & merita? Proinde iam illum arguere deum decebat, vt diceret. Cur faciem tuam abſcondis, & arbitraris me inimicum tuum? Quòd ſi ille reſponderet, non ego à te faciem meam abſcondo, neque arbitror te inimicum, imò filium meum chariſsimum, ſicut teſtificatus ſum voce ad te delapſa, à magnifica gloria, & dixi. Tu es filius meus dilectus, in te mihi complacui. 1. Petri 1. Habebat iſte vocem vtique conMatth 3. ſtantem, cauſamq́; legitimam, vt diceret veraciter, quod vni ex minimis meis, imò omnibus meis Iohan. 1. feciſti, mihi feciſti. Nam verè eius erant, omnes iuſti ſiue electi, qui eum expectauerant ab origine mundi, & omnibus illis abſcondebat deus faciem ſuam, interpoſito pariete inimicitiarum, arbitratus eos inimicos ſuos propter peccatum, quod peccauit communis omnium pater Adam. Ephe. 2. Erant etenim illi quoque natura filij iræ, ſicut & cæteri. Cur ergo, inquit, faciem tuam abſcon-Gene. 3. dis, & arbitraris me inimicum tuum? In quo? Scribis enim contra me amaritudines, & conſumere me vis peccatis adoleſcentiæ meæ. Scribis enim, imò ſcriptas apud te retines contra me amaritudines, quas hoc modo homioi elocutus es. Quia audiſti vocem vxoris tuæ, & de ligno ex quo præceperam tibi ne comederes, comediſti, maledicta terra in opere tuo. In laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ. Spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ. In ſudore vultus tui veſcéris pane tuo, donec reuertaris in terram de qua ſumptus es, quia puluis es, & in puluerem reuertêris. Eiuſmodi amaritudines extunc ſcribis contra me, ſimulque conſumere me vis peccatis adoleſcentiæ meæ. Siquidem tam pro originali, quàm pro actualibus peccatis, Pſal. 24. quæ adoleſcentiæ leuitate commiſſa ſunt, de quibus Pſalmiſta, Delicta, inquit, iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris, hactenus vnumquenq; cōſumere vis. Deinde poſuiſti in neruo pedem meum, funibus peccatorum ſuorum conſtringens vnumquenq;, vt nō quæcunq; velit illa faciat, vt condelectetur nōnunquam legi dei ſecundum ioteriorem hominem, videat au-Roma. 7. tem aliam legem in membris ſuis, repugnantem legi mentis ſuæ, & captiuum ſe ducentem in lege peccati, quæ eſt in membris ſuis.

Quòd iuſtè exauditus ſit pro ſua reuerentia, ſecundum quod & Apoſtolus ait: Si enim vnius delicto multi mortui ſunt, multo magis gratia dei, & donum in gratia vnius hominis IESV CHRISTI *in plures abundauit.*

CAPVT XVIII.

Hebr. 5. HAEc, cæteraque iam dicta, vel his ſimilia cum clamore intimo, clamore, vt ait Apoſtolus, valido & multis lachrymis perorando, per hunc ſapientiæ ſpiritum, victoriam obtinuit in Roma. 5. iudicio, ſecundum rationem æquitatis, quam perpendens idem Apoſtolus ita dicit. Si enim vnius delicto multi mortui ſunt, multo magis gratia dei, & donum in gratia vnius hominis Ieſu Chriſti in plures abundauit. Et ſubinde. Si enim in vnius delicto mors regnauit per vnum, multo magis abundantia gratiæ donationis & iuſtitiæ, accipientes in vita regnabunt, per vnum Ie-Ibidem. ſum Chriſtum. Item: Sicut per vnius delictum omnes homines in condemnationem, ſic & per vnius

vnius iuſtitiam omnes homines in iuſtificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores conſtituti ſunt multi, ita & per vnius obedientiam iuſti conſtituentur multi. Quid aliud reſponderet, aut cenſeret pater æquus, deus iuſtus? Quid enim ęquius, quid rationabilius? Aut nunquid illa ſummæ maieſtatis altitudo minus prompta eſſe deberet ad gratiam clementiæ, quàm fuiſſet ad iram iuſtitiæ? Per vnum quippe hominem, in hunc mundum peccatum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt. Sic prompta iuſtitia iudicantis extitit, vt vno peccante, nos omnes, qui necdum fueramus nati, ſuſciperemus hæreditatem peccati, hęreditatem mortis. Fatemur iuſtam fuiſſe vindictam, veram & irreprehenſibilem iuſtitiam. Non enim aliud iure poſsiderent filij, niſi quod à parētibus theſaurizatum fuit. Sed ecce generis noſtri pater alius, non in carne, ſed in ſpiritu. Gratias huic ſpiritui ſapientiæ vnico, multiplici, ſubtili, mobili, diſerto, certo, ſuaui, benigno, ſtabili, quia ſubtilitate, mobilitate atque acumine ſuo modum inuenit, quo nos illi veteri natos, regeneraret huic homini nouo. Num ergo minus, vt iam dictum eſt, larga eſſe poterat diuinitas ad iuſtificandum per gratiam clementiæ, quàm fuerat ad condemnandum per iram iuſtitiæ? Igitur non perturbato aut confuſo ordine veteris iudicij, ſed remota cauſa per quam ſubintrauerat iudicium mortis, prolatum eſt reſponſum vitæ & pacis, totusque paries inimicitiarum ſolutus eſt. Ephe. 2.

De eo quod ait Lucæ vigeſimotertio: Pater, in manus tuas commendo ſpiritum meum, ſciens ſe reſurrecturum, & hinc eſſe illud: Lignum ſi præciſum fuerit, habet ſpem. CAPVT XIX.

Tunc iſte nouus Adam obdormiuit, atq; obdormiens dixit. Pater, in manus tuas commendo ſpiritum meum. Certus hoc dixit, certus, inquam, & ſecurus, quòd commendatum vel depoſitum ſuum cum grandi eſſet lucro cito recepturus, ſicut & factum eſt. Nam quia ſic tradidit ſpiritum ſuum, ecce omnibus filijs ſuis, omnibus filijs regenerationis ſuę, acquiſiuit paracletum ſpiritum ſanctum, & ipſe recepit ſuum. Aliàs autem, niſi ſpiritum ſuum, ſpiritum vitæ ſuæ hic homo tradidiſſet, ſpiritus paracletus in eo ipſo, quod paracletus eſt, ſcilicet in dando remiſsionem peccatorum, non veniſſet. Proinde & dicebat. Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis, vt ego vadam. Si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos. Si autem abiero, mittam eum ad vos. Itaq; quemadmodum illi veteri Adæ dormienti ſtatim, coſta de latere ſubducta, & in coniugem illi ædificata vel formata eſt, vt poſteritas propagaretur, ſic iſti nouo Adæ, iam in morte ſoporato, de patefacto eius latere, ſanguinis & aquæ ſacramentum productum eſt, & exinde ſtatim eccleſia reformata, de qua multi per orbem terrarum filij naſcerentur. Nam quod optimè nouit, & noſſe debet fides Chriſtiana, ſtatim vniuerſa priſcorum electorum, quantacunque ab origine mundi collecta fuerat, apud inferos redemptionem ſuam expectans, illo ſanguine & illa aqua emundata, regenerata atque huic viro copulata eſt, & exinde quot ſingulatim de cunctis gentibus baptizantur, tot filij de iſto viro, & de iſta eius coniuge naſcuntur. Nec verò cum ſic obdormiret, quàm citò euigilaturus eſſet, ignorabat, quàm citò ſpiritum ſuum quem in manu patris tradebat, cùm tanto peractæ obedientiæ fructu reſumpturus eſſet. Nam & antea cùm dixiſſet de hac dormitione ſua, ecce aſcendimus Hieroſolymam, & conſummabuntur omnia, quæ ſcripta ſunt per prophetas, & flagellabitur, & conſpuetur, & poſtquàm flagellauerint, occident eum, cōtinuò ſubiunxit. Et tertia die reſurget. Idcirco qui ſupra ſcilicet ſanctus Iob poſt illa quæ ſupra dicta ſunt, continuò dicit in eum. Lignum habet ſpem, ſi præciſum fuerit rurſum vireſcit, & rami eius pullulant. Si ſenuerit in terra radix eius, & in puluere mortuus fuerit truncus illius, ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam, quaſi cùm primum plantatum eſt. Quod eſt enim hoc lignum, niſi is ipſe qui cum præcideretur, dicebat, quia ſi in viridi ligno hoc faciūt, in arido quid fiet? Itaque ſi præciſum fuerit, rurſus vireſcit, ſubauditur, tertia die velocitate reſurrectionis. Hoc idcirco, quia nihil vnquam habuit ariditatis, id eſt, homo erat abſque omni corruptione peccati, imò quia non ſolum homo, ſed & deus erat, cuius viror nunquam deficit. Cæterùm, de homine, qui homo tantùm, & non deus eſt, qui in peccatis naſcitur antiquæ præuaricationis, & idcirco comparari vel coæquari non poteſt huic tam viridi ligno, continuò ſubiungit. Homo verò cum mortuus fuerit, atque nudatus & conſumptus, vbi quæſo eſt? Quomodo ſi recedant aquæ de mari, & fluuius vacuefactus areſcat, ſic homo cùm dormierit non reſurget. Donec atteratur cœlum, non euigilabit, nec conſurget de ſomno ſuo. Eſt ergo hic homo lignum vitæ ſemper virens ſpiritu ſapientiæ, quod vt nobis fructificaret & in præſenti vitam animarum, & in futuro reſurrectionem corporum, quando atteretur cœlum præcidi ſe permiſit, non dubitans, quod continuò poſt triduum reuireſceret, euacuata in ſemetipſo præciſione eius, quàm ſolam pertulerat mortis corporis.

Margin notes: Luce 23. (beside "Tunc iſte nouus Adam"); Iohan. 16. (beside "tradidiſſet"); Geneſ. 2. (beside "vadam"); Luce 18. (beside "tradebat"); Iob 14. (beside "eius pullulant"); Luce 23. (beside "lignum, niſi"); Iob 14. (beside "comparari").

Qualiter hic ſapientiæ ſacramentum dum fieret, abſconditum fuerit ab oculis omnium viuentium, & quomodo Iudæi deriſores eiuſdem ſapientiæ inexcuſabiles ſint. CAPVT XX.

HOc opus hoius ſapicntiæ ſpiritos ſacramentum tunc interim dum fieret, erat abſconditum,
vt nemo ſciret vſque ad tempus ſtatutum. Vndè & idem beatus Iob in parabola ſua ſic inter
Iob 28. cætera loquitur. Vndè ergo ſapientia veniet, & quis eſt locus intelligentiæ? Abſcondita eſt ab
oculis omnium viuentium. Volucres quoque cœli latet. Perditio & mors dixerunt. Auribus no-
ſtris audiuimus famam eius. Ab oculis, inquit, omnium viuentium. Veraciter ab oculis omoium
viuentium. Nam nemo omnium homioum, qui tunc in carne viuebant, nouerat, quid ageretur
per crucis Chriſti patibulum, nec ſaltem quiſquam apoſtolorum. Vndè & ſubiunctum eſt. Vo-
Matth. 13. lucres quoque cœli latet. Volucres quippe in hoc loco in bonum accipiendi ſunt, videlicet de
qualibus dictum eſt. Simile eſt regnum cœlorum grano ſinapis, quod acceptum homo miſit in
hortum ſuum, & creuit, & factum eſt in arborem magnam, & volucres cœli requieuerunt in ra-
mis eius. Præ cunctis eiuſmodi volucribus apoſtoli ſublimius euolauerunt, veruntamen & ipſos
latuit tunc, dum fieret hoc ſapientiæ myſterium. Perditio & mors dixerunt. Auribus noſtris au-
diuimus famam eius, id eſt, maligni ſpiritus, qui perditionis & mortis inuentores extiterũt, quid
contra ſe ageretur præuidere non potuerunt, quippe qui ab initio radijs ſapientiæ ſuos oculos
occluſerunt, & lumini eius rebelles extiterunt. Cæterùm mortuorum communi morte nonnulli
hoc ſcire potuerunt, maximè autem patriarchæ & prophetæ quorum nouiſsimus Iohannes nu-
per ſublatus fuerat de cœtu viuentium, qui vtique ſacramentum hoc cum viuẽtes præcinuerint,
mortui iam non ignorabant, ſed deſiderio magno expectabant affuturum. Proinde rectè non
dictum eſt tantum, abſcondita eſt ab oculis omnium, ſed cum determinatione omnium viuen-
tium, id eſt, tunc temporis in carne commanentium. Quid igitur? Num excuſabiles fuiſſe conſe-
quitur deriſores illos, qui illum crucifixerunt, & crucifixum deriſerunt, quia ſua voluntate ab-
Iob 28. ſcondita erat hæc ſapientia ab oculis omnium viuentium? Non vtique. Sequitur enim. Quando
ponebat pluuijs legem, & viam procellis ſonantibus, tunc vidit illam, & enarrauit, & præparauit,
& inueſtigauit, & dixit homini. Ecce timor domini ipſa eſt ſapientia, & recedere à malo intelli-
gentia. Cui nam homini priuſquam Iudæo apod quem hoc ſapientię ſacramentum cooditum, &
cum conderetur deriſum atque contemptum eſt, cui, inquam, homini priuſquam huic deus po-
nendo legem pluuijs, & viam procellis ſonantibus, dixit. Ecce timor domini, ipſa eſt ſapientia?
Legem quippe pluuijs ponere fuit, & viam ſonantibus procellis, prædicatoribus indicere, vt vi-
uendo implerent, quod loquendo ſuadere feſtinabant, quatenus prædicatio non contempta,
quaſi procella ſonans expeditiori via curreret. Hanc legem primo Moyſi, & prophetis, deinde
Roma. 3. apoſtolis deus poſuit. Totum hoc primitus apod Iudęum, nam illis primum legalia ſiue prophe-
Pſal. 110. tica eloquia dei credita ſunt, & illis primum ſicut oportuit, prędicatum eſt Chriſti Euangelium.
Prou. 1. & 9. Vtrobique illi primo dictum eſt. Ecce timor domini ipſa eſt ſapientia, hoc enim conſonanter
Eccle. 1. tam prophetica quam euangelica categorizat ſcriptura. At ille proteruus dominum non timuit,
ſemper illi ab initio rebellis extitit, maximè vero illo tempore, quo hæc facta ſunt, quando im-
pleuerunt menſuram patrum ſuorum perſequendo & occidendo Chriſtum, cuius prophetas
abſque timore domini occiderant patres eorum. Non igitur excuſabiles ſunt, quia videlicet non
idcirco oon timuerunt domioum, quia abſcondita erat ſapientia ab oculis eorum, ſed idcirco
abſcondita eſt, vt nunquam inuenirent eam, quia non timuerunt dominom. Nam econtrario,
qui timuerunt dominum ipſis reuelatum eſt, quanquam eſſent homines idiotę ac ſine literis, ipſi
Matth. 11. ſcierunt ſacramenta dei, iuxta confeſsionem dicentis. Confiteor tibi pater, domine cœli & ter-
ræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis.

*Quomodo dicat deum dixiſſe homini: Ecce timor domini ipſa eſt ſapientia, cum alius ſit ſa-
pientiæ, alius timoris ſpiritus, & quòd ex eo quoque quia hoc deus di-
xit homini, Iudæi & omnes ſtulti inexcuſabiles ſint.*

CAPVT XXI.

Iob 28. SEd qunmodo ſeptem ſpirituum numero atque ordini notiſsimo, qui & præſenti opere à no-
Eſaiæ 11. bis ſuſceptus eſt, dictum hoc non repugnat aut diſcrepat, ecce timor domini ipſa eſt ſapientia?
Si enim timor domini ipſa eſt ſapientia, quomodo nõ minoris, ſed eiuſdem auctoritatis alia ſcri-
ptura quę dicit: Et requieſcet ſuper eũ ſpiritus domini, ſpiritus ſapientię & intellectus, &c. alium
timoris, atq; alium ſapientię ſpiritum computat, amboſq; ab inuicem loco vel gradu ſeptimo di-
Pſal. 110. ſterminat? Ad hãc inquiſitionem ecce tertia nobis ſuccurrit ſcriptura, dictione temperata, quaſi
vtriuſq; mediatrix, videlicet ea quæ dicit. Initium ſapientiæ timor domini. Cùm enim ſic dicit,
duarũ quas prędiximus tubarũ, ſiue organorũ ſpiritus ſancti conſonantiam patenter aſtruit, quia
videlicet timor domioi ioitiũ ſapientię eſt: initiũ aũt ſapientię, ſapientia eſt, licet nondũ perfecta,
quomodo aurora ſiue diluculũ iam dies eſt, licet nondũ plena. Eſt igitur timor domini ſapiẽtia. i.
initiũ vel primus gradus ſapiẽtiæ. Sic & pietas ſapientia. i. ſecundus gradus ſapiẽtiæ, & ſcientia ſa-
pientia. i. tertius gradus ſapiẽtiæ, & fortitudo ſapientia. i. quartus gradus ſapiẽtię, & conſilium ſa-
pientia,

pientia, id eſt, quintus gradus ſapientiæ, & intellectus ſapientia, id eſt, ſextus gradus ſapientiæ. Septimo autem gradu cum dicitur ſapientia, plena intelligitur atque perfecta, cuius officium eſt ceſſando ab actibus, & vacando contemplationi præoccupare iam bona futura, bona æterna, iuxta illud. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea, quæ videlicet pars, non alia eſt quàm ipſa ſapientia, in propria ſpecie videnda. Proinde cùm dixiſſet, abſcondita eſt ab oculis omnium viuentium ſapientia, ne quis deſperaret, aut abſconſionem eius reprehenderet. Ecce, inquit, timor domini ipſa eſt ſapientia, & hęc dicendo quaſi oſtium aperuit, primumque gradum oſtendit quo paruulus ad ſapientiam ſuperbis abſconditam aſcendere incipiat. Iam illuc acceſſerant illi viuentes qui ſeſe à ſtultis, & peccatoribus malè viuentibus & dominum crucifigentibus, ſegregauerant ſcilicet apoſtoli, & ille quoque B. Ioſeph ab Arimathia vir bonus & iuſtus, de quo Euangelium refert, quia non conſenſerat conſilio & actibus eorum. Huic planè ſapientia erat timuiſſe dominum, & in hoc primo gradu audiſſe ſapientiam, dicentem. Fili mi ſi te lactauerint peccatores, ne acquieſcas eis. Si dixerint, veni nobiſcum, inſidiemur ſanguini, abſcondamus tendiculas contra inſontem fruſtra, deglutiamus eum ſicut infernus viuétem, & integrum quaſi deſcendentem in lacum, omnem pretioſam ſubſtantiam inueniemus, implebimus domos noſtras ſpolijs, ſortem mitte nobiſcum, marſupium vnum ſit omnium noſtrum, fili mi ne ambules cum eis. Prohibe pedem tuum à ſemitis eorum. Pedes enim illorum ad malum currunt, & feſtinant vt effundant ſanguinem. Veruntamen ab iſtorum quoque viuentium ſcilicet apoſtolorum, & illius B. Ioſeph oculis, adhuc abſcondita erat ſapientia, neſciebant Chriſti myſteria, ignorabant quæ vel quanta foret crucis & mortis eius vtilitas. Quia verò timendo dominum, & non acquieſcendo, lactantibus ſe peccatoribus, quaſi in foribus ſapientiæ ſteterunt, ideo ſurſum vocari & aſcendere ad ſapientiam meruerunt, id eſt, accipere ad cognoſcenda dei ſacramenta hunc de quo loquimur ſanctum ſapientiæ ſpiritum. Luc. 10. Luc. 23. Prouer. 1.

Quod dicit: Nunquid per ſapientiam tuam plumeſcit accipiter, aut ad præceptum tuum eleuabitur aquila.

CAPVT XXII.

SEcundũ hęc rectè illud intelligitur, quod eidem Iob reſpondẽs de turbine dominus de eiuſmodi volucribus cœli, poſt multa dicit. Nunquid per ſapientiã tuam plumeſcit accipiter, expandens alas ſuas ad auſtrum? Aut ad præceptum tuum eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidum ſuum? In petris manet, & in præruptis ſilicibus commoratur, atq; in acceſsis rupibus. Inde contemplatur eſcam, & de longè oculi eius proſpiciunt. Pulli eius lambent ſanguinem, & vbicunq; cadauer fuerit, & ſtatim adeſt. Nunquid ait, per ſapientiã tuam plumeſcit accipiter, expandens alas ſuas ad auſtrum? Quia per annos ſingulos pennã veterem accipiter noua naſcente proijciat, ac ſine intermiſsione plumeſcat, penè nullus ignorat. Non autem hic illud plumæ tempus dicitur, quo in nido veſtitur: quia tunc nimirum adhuc pullus ad auſtrum alas expandere non valet, ſed illa annua pluma deſcribitur quæ laxata vetere penna renouatur. Equidem domeſticis accipitribus, quo melius plumeſcere debeant minuta ac tepentia loca requiruntur, agreſtibus verò moris eſt, vt flante auſtro alas expandant, quatenus eorum membra ad laxandam pennam veterem, venti tepore concaleſcant. Cum ergo ventus deeſt, alijs contra radium ſolis expanſis, atq; ita perculsis, tepentem ſibi auram faciunt, ſicq́ue apertis portis vel veteres exiliunt vel noue ſuccreſcunt. Quid eſt ergo accipitrem in auſtro plumeſcere, niſi quod vnuſquiſq; ſanctorum tactus flatu ſancti ſpiritus conualeſcit, & vſum vetuſtæ conuerſationis abijciens, noui hominis formam ſumit? Hoc maximè iam dictis contigit apoſtolis, qui cùm eſſent vetuſtæ volucres, id eſt, homines, propter carnalem ſenſum tardiores, & propter hoc eos hæc ſapientia lateret: adhoc reſeruari meruerunt, timendo dominum, vt flante auſtro plumeſcerent. i. adueniente ſuper eos ſpiritu ſancto, nouis gratiarum pennis ſubleuati, cœleſtis ſapientiæ ſecreta perſpicerent. Porrò quod ſequitur: Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila, &cæ. cum de cæteris valeat intelligi, maximè de Ioanne intelligendum auctoritas eccleſiaſtica tradidit, qui ſublimius volando terram deſeruit, & ſuper omnes cœlos mente iuit, quippe qui per ſubtilem intelligentiam, interna myſteria verbi videndo penetrauit, & ſcribendo claro teſtimonio declamauit. Iob 39.

Quòd cùm dicimus eo reſpectu abſconditam ab oculis omnium viuentium ſapientiam, iure tamen beatam quæ tunc viuebat incipimus Mariam, & quòd eadem ſapientia qua in principio dictum eſt: Geneſ. primo, Fiat lux, nunc dixerit apoſtolis: Accipite ſpiritum ſanctum.

CAPVT XXIII.

ERat ergo in hoc mundo ſolus, qui ſciret ſapientiam tunc temporis. Chriſtus ipſe dei ſapiẽtia. Nã ſicut iam dictũ eſt, ab oculis omniũ viuẽtiũ abſcondita erat ſapientia, & volucres quoq; cœli latebat. Et quomodo in illo antiquo principio, cùm creaſſet deus cęlũ & terrã, terra erat inanis & vacua, & tenebræ erãt ſuper faciẽ abyſsi, ſic & in iſto nouo creaturæ nouæ principio, totus mundus à ſapientiæ cognitione inanis & vacuus erat, & tenebræ ignorantiæ erant ſuper faciem Iob 28. Geneſ. 1.

cordis totius generis humani. Veruntamen beatam dei genitricem tunc viuentem confidenter
excipimus, quia nequaquam ab oculis eius hæc ſapientia ſe abſconderat. Prophetiſſa enim hæc
erat, prophetiſſa, inquam, nulli prophetarum comparanda, cuius in ſacrarium pectoris ſpiritus
ſanctus prophetias omnes conuexerat. Hac itaque ſola excepta, omnis terra erat inanis & vacua,
& tenebræ, vt iam dictum eſt, ignorantię erant ſuper faciem abyſsi, ſuper omnem animam totius
Prouer. 8. generis humani. Porrò hæc ſapientia ſecundum ſubſtantiam illa erat, quæ dudum in Salomone
dicebat. Dominus poſſedit me ab initio viarum ſuarum, antequã quicquam faceret à principio,
ab æterno ordinata ſum. Et ſubinde. Quando appendebat fundamenta terrę, cum eo eram cun-
cta componens, & delectabar per ſingulos dies ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe
Gene. 1. terrarum, & deliriæ meæ cum filijs hominum. Delectet igitur cunctos vtriuſq; ludi ſpectatores
beneuolos, quia & illic in initio veteris creaturæ dixit. Fiat lux, & facta eſt lux, diuiſitq; lucem &
tenebras, & hic in initio nouæ creaturæ lucem inuexit inferis, vt viderent lucem veram, deum
verum, qui hactenus ſedebant in tenebris omnes electi ab origine mundi, imò tranſirent de re-
gione tenebrarum, ad patriam æternæ claritatis, eſſentque ibi lux, videndo ſubſtantiam veræ lu-
cis, lux, inquam, diuiſa à tenebris inferni, & nos qui viuimus, eſſemus lux diuiſa à tenebris huius
Ephe. 5. mundi, dicente Apoſtolo. Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Nam & viuis
Iohan 20. lucem intulit dicendo poſtquam reſurrexit, accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis pec-
Matth. 5. cata remittuntur eis, & extunc impleuit apoſtolos ſuis quod promiſerat, dicendo, vos eſtis lux
mundi. Vtrobique ſcilicet & in illo veteris, & in iſto nouæ creaturæ opere, ſapientia hæc ſatis
amabiliter coram domino luſit.

*Quomodo eadem ſapientia luſit hic & illic, & quòd luſit illic bene coram domi-
no, ſed hic melius, vbi ſic illuſit coram deo, vt illuderet dia-
bolo.* CAPVT XIII.

QVem tandem ludum nos homines pulchriorem eſſe vel fuiſſe cenſebimus, quo magis iure
delectamur? Nempe hunc ludum poſtremum magis probamus, & hoc ludo magis delecta-
mur, magis enim hic pertinet ad nos, & totus factus eſt propter nos. Et vt vera diſcretione vta-
mur, illic cœlum & terram creando bene quidem luſit coram domino, ſed hic nouos cœlos &
nouam terram creando ſic luſit coram domino, vt illuderet diabolo. De qua videlicet illuſione
Iob 40. dicebat ipſe dominus ad beatum Iob. In oculis eius, quaſi hamo capiet eum, & in ſudibus perfo-
rabit nares eius. An extrahere poteris Leuiathan hamo, & fune ligabis linguam eius? Nunquid
pones circulum in naribus eius, & armilla perforabis maxillam eius? Nunquid multiplicabit ad
te preces, aut loquetur tibi mollia? Nunquid feriet pactum tecum, & accipies eum ſeruum ſem-
piternum? Nunquid illudes ei quaſi aui, & ligabis eum ancillis tuis? Concident eum amici, diui-
dent illum negotiatores? Nunquid implebis ſagenas pelle eius, & gurguſtiũ piſcium capite eius?
Nam ad ſingula ſubaudiẽdum eſt, vt ego. Hoc planè propter nos homines factum eſt, nam illud
prius ſapiẽtiæ opus, tam propter angelos, quàm propter nos homines. Nobis quippe Leuiathan
Leuiathan. infeſtus erat, quod nomen eandem infeſtationem diaboli ſignificat. Leuiathan quippe addita-
mentum eorum dicitur. Quorum videlicet niſi hominum, quibus ſemel culpam pręuaricationis
intulit, & hanc vſque ad mortem æternam quotidie peſsimis ſuggeſtionibus extendit? Quibus
dum reatum fœnore multiplicat, pœnas proculdubio ſine ceſſatione coaceruat. Poteſt quoque
Leuiathan etiam per irriſionem vocari. Primo quippe homini perſuaſione callida, diuinitatem ſe
additurum perhibuit, ſed immortalitatem tulit. Additamentum igitur hominum per irriſionem
dici potuit, quibus dum hoc quod non erant ſe addere ſpopondit, etiam hoc quod erat fallendo
ſubtraxit. Quomodo iſti hic ſapientiæ ſpiritus illuſit? In oculis, inquit, quaſi hamo capiet eum.
Quis neſciat quod in hamo eſca oſtenditur, aculeus occultatur? Eſca enim prouocat, vt aculeus
pungat. Dominus itaque noſter ad humani generis redemptionem veniens, velut quendam de
ſe in necem diaboli hamum fecit. Aſſumpſit enim corpus, vt in eo quaſi eſcam ſuam mortem car-
nis appeteret, quam mortem dum in illo iniuſtè appetit, nos quos quaſi iniuſtè tenebat, amiſit. In
hamo ergo eius incarnationis captus eſt, quia dum in illo appetit eſcam corporis, transfixus eſt
aculeo diuinitatis. Ibi quippe inerat humanitas quæ ad ſe deuoratorẽ duceret, ibi diuinitas, quæ
perforaret. Ibi aperta infirmitas quæ prouocaret, ibi occulta virtus quæ raptoris faucem transfi-
geret. In hamo igitur captus eſt, quia inde interijt, vndè deuorauit. Et quidem filium dei incar-
natum nouerat, ſed redemptionis noſtræ ordinem neſciebat. Sciebat enim quòd pro redemptio
ne noſtra incarnatus dei filius fuerat, ſed omnino quod idem redemptor noſter illum moriendo
transfigeret, neſciebat. Vndè & bene dicitur. In oculis eius quaſi hamo capiet eũ. In oculis quip-
pe habere dicimur, quod coram nobis poſitum videmus. Antiquus verò hoſtis, humani generis
redemptorem ante ſe poſitum vidit, quem cognoſcendo confeſſus, confitendo pertimuit, di-
Marc. 1. cens. Quid nobis & tibi fili dei? Veniſti ante tempus torquere nos. In oculis itaque ſuis hamo ca-
Luca 4. ptus eſt, quia & nouit & momordit.

De illo

De illo illuſo per paßionis Chriſti myſterium quàm veraciter dictum ſit: Nunquid feriet tecum pactum, aut accipies eum ſeruum ſempiternum?

CAPVT XXV.

HAEC & cætera quæ ſupra poſita ſunt, ſi rectè ſpectator attendat, ſicut notæ auctoritatis Gregorius.
beati Gregorij demonſtrat expoſitio prælucida, nihil hoc ludo ſapientiæ coram domino
pulchrius, nihil hac illuſione ſpiritus ſapientiæ delectabilius. Vnum illic dictum eſt, quod liben- Iob. 40.
tius ad præſens reuocamus ſpectaculum, ſcilicet quòd ait. Nunquid feriet tecum pactum, & ac-
cipies & eum ſeruum ſempiternum. Hoc enim tã magnificè dictum, tam mirificè eſt geſtum, vt ſi
aſsis ſpectator beneuolus, non ſatietur oculus viſu, nec auris auditu, quomodo enim dictum eſt.
Nunquid feriet tecum pactum, aut accipies eum ſeruum ſempiternum, ſubauditur, vt ego, niſi ac
ſi diceretur, nunquid ſic illo veteris tanquam iurato tibi ſeruo, ſeruo ſempiterno? Nam voluntate
quidem aduerſatur, vndè & græco vocabulo dicitur ſathanas, id eſt, aduerſarius, actu autem eſt
ſeruus ſempiternus, & ſic ſeruit tanquam ſit fidelis, ita cooperatur & bonis proficit, tanquam ad-
iuuare velit ſpiritum domini, & ſic vigilantia eius procedit, tanquam maturet conſilium dare &
oſtendere illi. Quomodo autem vel quando factum eſt, vt vteretur deus actu diaboli tanquam
iurato ſeruitio, tanquam fideli miniſterio? Imò quando quippiam egit diabolus quod non pro-
ficeret deo, vndè non accreſceret amplius laus & gloria domino deo? Ex quo cecidit de cœlo ſu-
perbus hic angelus, & ad laudem vel gloriam iuſti iudicis dei, factus eſt diabolus, quicquid vn-
quàm egit vel agere voluit, totum ad obſequiũ & honorem dei profecit, & proficere non deſi-
nit vſque in finem ſeculi. Vndè & initio miniſterij eius deo quidem operoſi, ſibi autem inutilis
& damnoſi, dictum eſt illi. Super pectus tuum gradieris. Quod eſt dicere. Sicut hoc reptile, cu- Gene. 3.
ius calliditate abuſus es, ſuper pectus graditur, & ſeipſum in terram premit, ſic tu diabole, cum
ſis rationalis ſpiritus, rationale tuum graui ſemper fatuitate onerabis, & quocunque te verteris,
ſemper intentionem tuam deorſum conteres, & factis premes contrarijs. Verbi gratia. Inuiden-
do euacuaſti meritum hominis, ſed hoc facto gratiæ dei locum aperuiſti, cui amplius inuidebis,
dum homo ſeipſo tanto fiet altior, quanta gratia dei, cuiuſcunq; creaturæ meritis eſt maior. Ab-
hinc vſque in finem, dum deo volens aduerſaris, deo nolens cooperaris, & ita circulum habens
in naribus tuis, ſuper pectus tuum gradieris, quia miro ordine & mala intendis & bona agis, dum
perſequendo efficis hoc ipſum quod vt deſtruas perſequeris, dum quaſi malleolus, aurum dei
nequiter affligis, & affligendo ad gloriam extendis. Cuncta hæc ſubtiliſsimè perpendens vir ſa- Eccle. 39.
piens dicit. Sunt ſpiritus, qui ad vindictam creati ſunt, & in furore ſuo confirmauerunt ſibi tor-
menta ſua. Ac ſi diceret. Tantus illorum furor eſt ex inuidia propter ſucceſſus bonorum, vt tem-
perare ſibimet nequeant, quin agant quod ad maius ſibi proueniat tormentum. Vndè ſi quæras,
quid habeat diabolus, cur tantopere agat ea, quibus factis amplius doleat, ſuæque voluntati no-
cẽs, alienæ virtuti plurimũ proficiat, ecce iam habes, quia furor cauſa eſt. Nam tam de illo quàm
de ſatellitibus eius malignis ſpiritibus, in furore ſuo, inquit, confirmauerunt ſibi tormenta ſua.
Mirum hoc tibi fortaſſe videatur, ſi nunquàm audiſti, quòd homo quoque per furorem occide-
rit ſemetipſum. Spectemus nunc vt cœpimus circa Chriſtum huiuſce furoris eius fatuitatem, &
huius de quo loquimur ſpiritus ſapientiæ laudem. Dicebant phariſæi, & illis dicentibus, dicebat
vtique diabolus, qui loquebatur in eis. Videtis quia nihil proficimus? Ecce mundus totus poſt Iohan. 12.
eum abijt. Item. Quid facimus, quia hic homo multa ſigna facit? Si dimittimus eum ſic, omnes Ibidem 11.
credent in eum. Ab illo ergo die cogitauerunt vt interficerent eum. Dum hæc dicerentur, dum
hęc agerentur, intendebat vtique poſſeſſor eorum diabolus, ne mundus iret poſt eum, ne omnes
crederent in eum, ſed hoc ipſum intendens egit, quod erat contrarium, vt ſcilicet mundus totus
iret poſt eum, vt omnes crederent in eum. Seruiuit ergo tanquàm ſeruus ſempiternus, ſeruiuit
tanquam iurati cuſtos pacti vigilantiſsimus, domino ſuo regnum, ſibi autem eodem ſeruitio con
firmans tormentum. Non poſtulabat deus holocauſtum, & pro peccato, id eſt, vitulos, aut certè
pingues agnos, ſed vno opus erat agno in ſacrificium pro toto mundo. Nec huic negotio defuit Iohan. 11.
malus ſeruus, inſiſtens ſeruitio neceſſario, intrauit enim in Iudam Scarioth, & egit, vt traderetur
ad victimam hic agnus melior, in illa nocte qua comedebatur ille paſchæ veteris agnus per ſin-
gulas domos. Intendebat deus vel dei ſapientia facere irritam venditionem, qua ſemetipſum pri-
mus homo vendiderat, tranſgrediens præceptum, vana ſibi diuinitatis ſpe propoſita, adiuuit &
hanc intentionem bonam, ſeruus hic nequam, agendo vt venderet hunc hominem traditor, qui
vendidit illum ius nullum habebat. Intendebat diuinitas huic homini dare regnum, & ſubijcere
poteſtati eius omnia regna mundi, adiuuit & in hoc ſeruus iſte agendo, vt per furioſum iocum
purpura veſtiretur, ſceptro, id eſt, calamo donaretur, coronaretur, vt regio nomine ſalutaretur.
Quodque non minus miremur, quia cogitabat dominus ponere in eo iniquitates omnium no-
ſtrum, ſpinea erat corona, ne poſſet negare ſeruus illuſor quin iſte dominus omnium ſpinas por- Eſaie 53.

tauerit peccatorum noſtrorum. Omnibus his modis illudendo, fune ligandam præbuit linguam
ſuam, nec dicere poteſt factam ſibi vim aut iniuſtitiam in eo quòd hic regna mundi ad ſe traxe-
rit, quippe qui licet per iocum nequiſsimum, regalia tamen inſignia circundedit illi. Depoſcebat
ordo ſalutis noſtræ, vt quia per lignum facta fuerat culpa, per lignum quoq; fieret iuſtitia, & ni-
hilominus in hoc mali huius ſerui nequitia ſeruiuit agendo vt in ligno ſuſpenderetur homo, qui
culpæ non ſubiacuerat. Decebat, vt mundaret poſsidétis gratia, quos abſoluerat redimentis pœ-
Ioan.19. na, egit hic ſeruus vt eius, iam mortui latus aperiretur lancea, vndè ſtatim exiuit ſanguis & aqua.
Iob.40. Quis vniuerſum hunc ludum dignè queat admirari, quo hic ſpiritus ſapientiæ generis humani
Roma.11. illuſorem ſic potenter euicit, ſic ſapienter illuſit? Quis proinde dicti huius magnificentiam, num
quid feriet tecum pactum, & accipies eum ſeruum ſempiternum, dignè æſtimare poſsit. O igitur
altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inue-
ſtigabiles viæ eius.

Quomodo ad eiuſdem ſapientiæ rationem ſpectet, quòd idem dominus habens poteſtatem vitæ & mortis, non ante tertium diem reſurgere voluit ex mortuis.

CAPVT. XXVI.

AD eandem ſapientiæ pulchram rationem, rationabilemque pulchritudinem, illud quoq; per
maximè ſpectat, quòd idem dominus, vitæ & mortis habens poteſtatem, non ante tertium
diem reſurgere voluit. Cur ita factum ſit vel fieri debuerit, aut decreuerit, dicere molimur, licet
& hoc vt cætera noſtro ſenſu longè altius ſit. Ternarius numerus qui apud ſeculares philoſo-
phos quoque inſignis habetur, pro eo quòd imparium & eorum qui præter vnitatem nullam
aliam recipiunt ſectionem primus eſt numerorum, apud nos longè amplius præclari nominis,
imò primæ ac diuinæ eſt auctoritatis, tam propter ipſam eſſentiam ſanctæ indiuiduæ trinitatis,
quàm pro eo quòd ſaluator noſter tertia die reſurrexit à mortuis. Et profectò tertia dies, ad
idem ipſum ſanctæ trinitatis ſacramentum reſpicit. Idcirco namq; dominus noſter non ante ter-
tiam diem reſurrexit, quia congruum fuit, vt propitiationem ſanctæ trinitatis, triduana nobis
obtineret mors carnis Chriſti. Alioqui cur ſub trina merſione baptizamur in nomine patris &
filij & ſpiritus ſancti, complantati facti, ſimilitudini mortis eius, niſi quia eandem mortem ſuam,
quam antea baptiſmum ſuum appellauerat, triduò pertulit, & ipſe in nomine & in obedientia
Lucæ 12. patris & filij & ſpiritus ſancti? Siquidem & pater filio ſicut & ipſe filius teſtatur, calicem paſsio-
Ioan.19. nis dedit, & ipſe filius animæ ſuæ in ſua poteſtate propinauit, ſicut ipſe ait. Poteſtatem habeo
Ioan.10. ponendi animam meam. Et ſpiritus ſanctus illi propinari fecit, ſicut Apoſtolus ait: quia Chriſtus
Hebr.9. per ſpiritum ſanctum ſemetipſum obtulit. Congruè ergo mors domini triduana extitit, quam
ſancta trinitas diſpoſuit, quamque ad obtinendam humano generi propitiationem eiuſdem ſan-
ctæ trinitatis, noſtra in illo ſola pertulit natura. Non ſolum autem, ſed & tota vita eius annorum
ſuorum numero ſanctæ trinitatis famulatum exhibere, & eius præcepto ſe obedire innuit. Nam
in triginta tribus annis, quibus ſuper terram ambulauit, ternarius eſt repetitus hoc ſola differen-
tia, quòd vnus ternarius vt triginta ſint in decenum limitem conſurgit, alius vt ſimplex ſit, in ſin-
Gene. 22. gulari limite conſiſtit. Cuius in typum Iſaac quoque ad immolandum, ternario dierum numero
ductus eſt. Nam de Geraris, vbi tunc habitabat Abraham vſque ad montem Moria, id eſt, ſedem
templi iter dierum trium eſt (vt ait Hieronymus) & conſequenter illic die tertio peruenit, ſicut
hiſtoria refert, & venit in locum quem dixit ei deus die tertia. Sed vt ad incœptum redeam, mira
velocitas, mirabilis ille ſaluatricis gratiæ curſus & recurſus, vt in triduo trium temporum ſeculi
peccata deleret, omnes qui ante legem fuerant, omnes qui ſub lege erant, cunctos qui ſub gratia
venturi erant, vna Chriſti morte pariter ſaluaret, pro ſingulis temporibus ſingulos dies eiuſdem
Eſaie.8. mortis appendens. Tantam eius velocitatem ſpiritus ſanctus innuebat cum prophetæ imperans
Cant.8. dicebat. Voca nomen eius, accelera, ſpolia detrahe, feſtina prædari. De hoc & illud in Canticis.
Reuertere, ſimilis eſto dilecte mi capreæ hinnuloq; ceruorum ſuper montes Bethel. Accelera-
uit enim inferni ſpolia detrahere, feſtinauitq; prędari, reuerſusq; vt caprea, aut ceruorum hinnu-
lus, id eſt, patriarcharum filius, ad ſaluandum velociſsimus apparuit ſuper montes Bethel. i. viſus
eſt apoſtolis, vt eorum triſtitiam citò in gaudium verteret, qui ſunt montes Bethel. i. domus dei,
quæ eſt eccleſia, principes ſummis virtutibus eminentes. Accelerauit, inquam, inferni ſpolia de-
trahere. i. electos omnes iure victoris educere. Quæ enim mora fieret ad detrahendum, aut quæ
difficultas ad diſcernendũ? Sol erat iſte, illi autem qui quærebantur tanquam ſpecularia. Illorum
fides ſpeculum erat, reddendo ſolis aſpectu radium ſatis idoneum, ſed ideo non ſplenduerant
hactenus, quia ſoli obiectus medius obſtabat paries inimicitiarum, ſcilicet originale peccatũ. At
illum in carne ſua moriens Chriſtus parietem ſoluerat ac diruerat, qui illa ſpecularia animarum,
verum ſolem expectantium, vmbra tegebat aduerſa. Quæ ergo mora fieret, vt diruto pariete, &
deſcendente ad inferos vero ſole, non ſtatim relucerent illa vaſcula lucis exceptoria. i. electorum
animæ? Statim vt illuc deſcendit hic ſol. i. anima Chriſti præpotēs & inſita ſibi verbi omnipoten-
tis diuini-

tis diuinitate coruſcans, illi reſplenduerunt, & tenebrarum principes diſsipati ſunt ſicut fumus, Pſal.67.
& ſicut fluit cera à facie ignis, & iuſti exeuntes de tenebris, & in paradiſum recepti epulari cœperunt, & exultare in conſpectu dei, latrone ſimul epulante, cui dixerat dominus in cruce pendens. Hodie mecũ eris in paradiſo. Totoq; ſabbato requieuit ab omni opere ſuo dominus Chri- Lucæ 23.
ſtus cum illis & paſcebatur dilectus in lilijs, donec aſpiraret tertia dies, & inclinarentur vmbræ, Gen.
Die igitur tertia, propitia nobis facta diuinitatis trinitate, cito mortem quam guſtauerat reiecit à ſe, ſicut ſignificauerat, quando in cruce, noſtram ſalutẽ ſitiens, & ideo ſe veraciter ſitire dicens, cum oblatum ſibi guſtaſſet acetum, noluit bibere. Mortis enim acetum paululũ guſtabat, quam Matth.27.
cito, id eſt, tertia die reiecturus, nec vltra bibiturus erat. Reſurgens enim ex mortuis iam non Rom.6.
moritur, mors illi vltra non dominabitur.

Quomodo ad ſapientiam pertinuerit, quòd reſurgens, non ſtatim peremptoribus ſuis inſultauit, nec dilectoribus ſuis repente apparuit. CAPVT XXVII.

POſtquam inimicos illuſit, ad amicos reſpexit, eiſq; poſt triſtitiæ nebulas ſerenum ac luminoſum ſuæ victoriæ radium refudit, ordine vel modo, quo per hunc ſapientiæ ſpiritũ fieri condecuit, non continuò peremptoribus ſuis manifeſtus efflagrans inſultauit, aut meritas vindictæ pœnas exegit, quod facere interdum minus prudentium hominum eſt, eorum qui victoriæ temperare, vel gloriæ modum tenere neſciunt. Expectabat enim propalandæ gloriæ ſuæ ordinem dignum, videlicet non mutatus ſpiritu ſancto, ſed idem qui fuerat, idem permanens, qui dixerat, Ego gloriam meam non quæro, eſt qui quærat & iudicet. Non eſt moris vel diſciplinæ eius con- Iohan.8.
tentioſa inuectione ſeu inſultatione feſtinatam rapere gloriam victoriæ de hoſtibus, niſi fortè ad tempus hoc vtilitas exigat, ſcilicet pro inſtructione vel confirmatione illorũ, qui credũt vel credituri ſunt, vt de aliquantis impijs ita cæteris metuenda pœna ſumatur, quatenus non lateat conſcientiam viuentium victoris Chriſti filij dei eſſe iudicium. Semel hoc faciendũ eſt, vt rideat ſa- Prouerb. 1.
pientia in interitu paruulorum ſtultitiam diligentiũ, & ſubſannet, cum eis quod timebant acciderit, tunc vtiq; quando fiet, quod neceſſariò faciendũ eſt, vniuerſale iudiciũ. Interim ad ſapien- Ibidem.
tiam ſciamus pertinere, vt permiſit theſaurizent ſibi iram in die iræ, quia vocaui(ait) & renuiſtis, extendi manus meas, & non fuit, qui aſpiceret. Permiſit ergo nunc quoq; ſapienter patiẽs, & pa- Matth.28.
tienter ſapiẽs inimicos ſuos principes ſacerdotum & phariſæos diſsimulare quod fuerat factum, & in conſcientia repoſitum ſacrilegium, permiſit illos data pecunia coemere ſibi mendacium, vt dicerent milites, venerunt diſcipuli eius nocte, nobis dormientibus, & furati ſunt eum. Ad amicos, vt dictum eſt, eius conuerſio, nec ipſa repentina, ſed paulatim procedens ordine decentiſsimo, vt ſcilicet prius mentium quàm corporũ illorũ oculis præſentaretur. Penè naturalis hic eſt manifeſtationis eius modus, vt à nullo vnquam bene & vtiliter viſus aut videndus ſit exterius, à quo non prius per fidẽ aut dilectionẽ viſus fuerit interius. Egit itaq; quatinus primùm corda illorum ad reſpiciendũ illum acutis multarũ commemorationum iaculis excitarentur, & tunc demum rediuiuum corpus ſuũ exhiberet oculis extrinſecus, cum imaginem eius hiantibus animis attentius verſarent intrinſecus. Prima huic bono digna iudicata eſt notæ pietatis & peruulgatæ dilectionis fœmina quondam peccatrix Maria, quæ nimirum crucem & cuncta pœnarũ eius inſignia memori mente geſtabat, & vel talem videre ſitiens, qualem ſepulchri locus ſuſceperat, eo non inuento flebat, diſcipuliſq; recedentibus ipſa non recedebat, ſed plorans foris ſtabat. Prima ergo hæc digna æſtimata eſt, quæ flentibus oculis gaudium videret, gaudium triſtibus apoſtolis annunciaret. Poſt hæc Petrus, cuius vtiq; triſtitia præ cunctis apoſtolis maior, imo & duplex erat. Iohan.20.
Triſtis enim, quia hæc dominus paſſus fuerat, triſtis erat, quia patientem dominum, ipſe ter ne- Lucæ 22.
gauerat. Sine dubio ex quo reſpiciente in eum domino egreſſus foras fleuit amare, nõ deſijt dolere & triſtis eſſe, & idcirco prius huic quàm cæteris apoſtolis dignum iudicauit ſeſe oſtendere. Sic enim habemus in euangelio, quia prius de iſto dictum eſt. Surrexit dominus verè & apparuit Lucæ 24.
Petro. Subſecuta eſt eueſtigio protinus boni nuncij congeminatio, quia narrauerunt duo diſcipuli quomodo ſibi euntibus Emaus, & loquentibus ad inuicem de illo ſeſe iunxerit, & quomodo cognouerunt eum in fractione panis. Quid putas interea, quàm præſens mentibus eorum imago eius eſſe potuerit, dum ſederent intus loquentes de illo, eiulatu ſimul & lachrymoſo adhuc gaudio attoniti, clauſis foribus, ne quis verba illorum audiret, aut ſuperueniret de inimicis, & penè naturaliter domino Ieſu inuidentibus Iudæis? Itaq; bene præparatis animis tempus erat, Lucæ 24.
vt ſeſe cognoſcendus communiter omnium offerret oculis. Stetit ergo in medio illorũ, & dixit Iohan 20.
eis. Pax vobis. Ita modeſtè, ita temperatè hominem ſuum deducebat ſapientia hæc, de qua veriſ- Sapien.8.
ſimè dictum eſt, quia attingit à fine vſq; ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter.

Quòd prius peccatrici quàm apoſtolis, prius Petro, qui eum negauerat quàm Iohanni, quem diligebat, Chriſtus apparuit. CAPVT XXVIII.

EſT præſenti loco & aliud, in quo pulchritudinem diſpoſitionis eius, iure mirantes ſpiritus ſapientiæ laudibus immoremur. Nam veraciter ſapiens vel ſapientiæ laude dignus eſt, qui

habito ſecum propoſito bono, ſic omnia contemperat atque diſponit, vt nihil ſit quod non ei-
Lucæ 5. dem propoſito conducat atq; expediat. Quid autem hic homo nouus, vel quid in hoc homine nouo, ſanctus ſapientiæ ſpiritus propoſuerat, niſi peccatoribus & infirmis validam ſpem præbere, peccatoribus & ægrotis conſtantis fiduciæ, vel fidentis conſtantiæ arma porrigere cum quibus præſumerent regno cœlorum vim facere, & violenter illud diripere? Hoc nempe propoſitum ſibi fuiſſe, ipſe teſtis eſt cùm dicit. Non egēt, qui ſani ſunt medico, ſed qui male habent, non veni vocare iuſtos, ſed peccatores. Cum igitur, qui pro peccatoribus mori dignatus fuerat, ſurgens ex mortuis, prius Mariæ peccatrici, quàm apoſtolis, prius Petro negator ſui nominis apparuit, quàm dilecto ſuo Ioanni, qui cum matre eius iuxta morientis crucem ſtetit ac perſtitit, ve-
Iohan. 19. raciter cum ſpiritu ſapientiæ negocium peregit, ſapienter propoſiti ſui finem aſpexit. Quantum enim hoc idem propoſito eius conducit? Omnes peccatores, cunctæ peccatrices quæ fidem ha-
Iob 40. bent, hoc exemplo reduces animos attollunt non dubijs effectibus expertū habentes, quia perforata eſt maxilla Leuiathan, ſicut promittebat dominus, nunquid inquiens, armilla perforabis maxillam eius. Nec verò in hoc tantum ſapientię laus eſt, quòd ad corroborandam peccatorum ſpem peccatrici fœminæ, & negatori apoſtolo primum dignatus eſt apparere, verùm & in eo, quod eos quibus multam apud ſe gratiam repoſuerat, quos ante ſecula præſcierat & prædeſtinauerat, Mariam dico & Petrum, in tantis tamq́ue diuerſis peccatorum voraginibus mergi per-
Iohan. 5. miſerat. Quantus enim fructus, quanta exinde prouenit vtilitas? Dicamus primum de peccatrice Maria. Certè Iudæis pro eruditione omnium ſeculorum dicere habebat, Amen amen dico vobis, quia venit hora, & nunc eſt, quando mortui audient vocem filij dei, & qui audierint, viuent. Et ſubinde, Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis ſunt, audient vocem eius, & procedent, qui bona egerunt, in reſurrectionem vitæ, qui verò mala egerunt, in reſurrectionem iudicij. Hæc, inquam, dicere habebat, cùm diceret de ſe homo tanta tamq; magnifica, præſentibus vtique experimentis opus erat, & idcirco certis quoque perſonis ad experimenta capienda opus habebat. Oportebat quenquam electorum corporaliter mori pro gloria domini dei, vt videlicet per reſuſcitationem eius glorificaretur filius dei, vocando illum de monumento, & hoc modo verum ſe dixiſſe probando, quia omnes qui in monumento ſunt, audient
Iohan. 11. vocem eius & procedent. Permiſſus eſt itaque Lazarus amicus mori, non ad mortem, ſed ſicut iam dictum eſt, pro gloria dei. Oportebat nihilominus quempiam electorum ſpiritualiter mori itidem pro gloria dei, vt ſcilicet per conuerſionem eius glorificaretur filius dei, dimittendo illi peccata multa, & hoc modo verum ſe dixiſſe probando, quia mortui audiēt vocem filij dei,
Iohan. 5. & qui audierint, viuent. Permiſſa eſt itaque hæc mulier dilecti Lazari ſoror, iam dilecta mori in peccatis, & eſſe famoſa peccatrix, non ad mortem ſiue ad interitum æternum, ſed vt iam dictum, pro gloria dei, pro teſtimonio iuſti, & iuſtificantis nos dei & hominis Ieſu Chriſti filij dei. Hæc de Maria. Porro de Petro quòd lapſus eſt, quòd negare permiſſus eſt, nihilominus in diſ-
Lucæ 7. poſitione huius ſpiritus ſapientiæ pium & pulchrum eſt. Princeps quippe apoſtolorum Petrus deſtinatus fuerat, & huic ſpecialiter magna poſt Chriſtum poteſtas danda, vel iam data erat, dicente CHRISTO filio dei viui, quem confeſſus fuerat. Beatus es Simon Bar Iona, quia caro
Matth. 16. & ſanguis non reuelauit tibi, ſed pater meus, qui in cœlis eſt. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam, & portę inferi non pręualebunt aduerſus eam.
Iohan. 21. Et tibi dabo claues regni cœlorum. Item: Simon Iohannis diligis me plus his? Paſce agnos meos, paſce oues meas. Tali & tanta præeunte euangelicæ veritatis auctoritate, Chriſtianiſſimi imperatores poſt multa tempora, omneſq́ue eccleſiarum principes hoc cenſuerunt, & lege perpetua firmauerunt, vt ſicut Imperatori omnes præfecti vel iudices, ſic beato Petro & ſecundum dignitatem eius excellenti Romano Pontifici cæteri ſubiecti ſint eccleſiarum pontifices. Magnus
Lucæ 19. honor, grandis celſitudo. Ait autem ipſe eiuſdem honoris ſiue celſitudinis auctor. Qui maior eſt veſtrum, erit ſicut minor, & qui præceſſor eſt, ſicut miniſtrator. Item: Maiores illos ſiue miniſtros magno ad clementiam informat ſtudio, quod manifeſtè colligis ex factis eius humillimis, ex dictis eius parabolicis. Quando autem vel quomodo ſciret homo poſitus in celſitudine honoris, in magna conſcientia ſanctitatis condeſcendere paruis, condolere miſeris? Solus quippe deus natura humilis, natura miſericors, & miſerator eſt, imo ipſa humilitas, ipſa miſericordia eſt. Homo quilibet humilis ſiue miſericors, non niſi ex accidenti eſt. Oportebat igitur prædeſtinato atque vocato ad tantam celſitudinem Petro Apoſtolo cauſam ſubeſſe, & magnitudinem honoris eius præire, vnde illi humilitatis atque compaſſionis ſcientia iugiter poſſet accidere. Idcirco labi permiſſus eſt, idcirco vſque ad triplicandam negationem derelictus eſt, pulchro & ſpectabili ordine ſapientię, vt rectè miremur omnes eiuſdem ſapientię periti ſpectatores, omnes apertos diſcretionis oculos habētes. Et hoc animaduertētes omnino expedire credimus eis qui pręſunt, tam propter ſemetipſos, quàm propter eos, quibus præſunt, quatenus ad humilitatem vel compaſſionem eruditi ſint, per magnū & memorabile pręteritę infirmitatis experimentum.

Aliter

Aliter quippe infirmitates ſubditorum, aut vix aut nullo modo ſupportare ſciunt. Idcirco quondam per os Annæ propheteſſæ, cecinit hic idem ſanctus ſapientiæ ſpiritus dicens. Domini enim ſunt cardines terræ, & poſuit ſuper eos orbem. Vbi autem dicimus ſuper cardines terræ, Hebraici ſermonis proprietas (vt ait beatus Hieronymus.) habet ſuper afflictos terræ. Et afflicti terræ qui ſunt, niſi humiles & contriti corde? Super illos planè qui huiuſmodi ſunt, dominus orbem poſuit, quia ſuper eos, qui præteritam infirmitatem memoriter tenentes humilis apud ſe conſcientiæ ſunt, dominus eccleſiam ſuam collocauit, qui videlicet tanto clementius, tanto compatientius eundem orbem portare poſſunt, quanto amplius clementis atque compatientis dei gratia ſe indiguiſſe meminerunt. Et hæc igitur ad laudem ſpiritus ſapientiæ dicta ſint, quia nimirum ſapienter, id eſt, ad magnam generationem, & generationum vtilitatem; quos multum dilexerat ſalus omnium Chriſtus, Mariam dico & Petrum; & antequã reſurgeret à mortuis in barathrum mortis ruere permiſit, & vbi reſurrexit in gaudium vitæ ſuæ, primos participes aſciuit. 1. Reg. 2.

Qualiter huic domino, ſicut beato Iob addiderit deus cuncta duplicia, quæ eius fuerant.

CAPVT XXIX.

QVo tandem fine, tantum tamẽ bonum ſapientiæ ſtudium in homine iſto remuneratum eſt? Pſalmiſta cum dixiſſet. Minuiſti eum paulominus ab angelis, continuo ſubiunxit. Gloria & honore coronaſti eum, & conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum, omnia ſubieciſti ſub pedibus eius. Apoſtolus quoque cum dixiſſet, Chriſtus factus eſt pro nobis obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis, cõtinuò ſubiunxit. Propter quod & deus illum exaltauit, & donauit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum. Iam his cum propheticis atque apoſtolicis præconijs, vt à propoſita beati Iob allegorica vel figuratiua ſpeculatione ſermo non recedat, dicamus, quia addidit dominus omnia quæcunque fuerant Iob duplicia. Quid enim noſter iſte Iob, quid inquam deus Chriſtus, quid homo Chriſtus habuerat? Diligenter vtrobique poſſeſsiones eius appendamus, quas ante paſsionem ſuam habuerat, & nõ dubium erit, quin cuncta recepit duplicia. Quid deus Chriſtus habuerat? Nouem ordines angelorum. Etenim cum in forma dei eſſet & nondum ſe exinaniuiſſet formam ſerui accipiens, claritatem habebat deus apud deũ, diuinis obſequijs adoratus, deus & rex angelorum. Sed ecce, quia ſemetipſum exinaniuit formã ſerui accipiens, & hæc paſſus eſt, quæ prædicta ſunt, deus & rex eſt angelorum pariter & hominum. Ergo duplicia deo Chriſto reddita ſunt. Quid porro homo Chriſtus habuerat antequàm pateretur, vel quid amiſit vbi paſſus eſt & mortuus? Vnam vtique & ſimplam ſuæ carnis vitam, neq; enim anima eius morti obnoxia fuit, vt erat anima omnis hominis propter peccatum primi parentis. Parum dictum eſt. Etenim neque ſecundum carnem, neque animam mori debuit, quippe qui peccatum, neq; originale contraxit, neque actuale admiſit. Nullam itaque mortem debens, vnam tantum, id eſt, carnis ſuæ vitam expendit. Sed ecce in corpore ſuo, quod eſt eccleſia, duplicia, id eſt, corporis & animæ vitam recepit, mortem quippe animarum moriendo deuicit, & vitam corporum nobis reſurgendo reparauit. Pſal. 8. Philip. 2. Iob 42.

Quomodo ad myſterium Chriſti pertineat, quòd Iob cuncta quidem duplicia, veruntamen filiorum non duplicem, ſed tantum ſimplicem recepit numerum.

CAPVT XXX.

SEd conſiderandum, quia cum de cæteris palam conſtet, quòd illi beato viro reddita ſint duplicia, de filijs non adeò perſpicuum eſt aut verum. Nam fuerunt ei totidem quot prius ſcilicet ſeptem filij & tres filiæ. Poteſt quidem rectè ſic dici & ſic exiſtimari, quia mortui fuerãt filij eius, nõ æque vt iumenta & pecora eius, quæ carne ſimul & ſpiritu interierãt, & idcirco filij quoq; duplices additi ſunt, quia videlicet in reſurrectione viginti erunt. Veruntamen hic in terra, hic in vita ſua, vbi cætera poſſedit duplicia, ſecundum numerum filiorum recepit tantùm ſimplicia, & hoc quoq; in domino Chriſto magna myſterij pulchritudine non vacat. Neque enim plures paſsione ſua redemit, quàm olim fuerant præordinati ad vitã, quoſq; tunc iuſsit deus naſci, quando creatis primis hominibus benedicens, ait. Creſcite & multiplicamini. Nam cæterorum vt naſcerentur, peccatum cauſa extitit. Etenim pro pœna peccati multiplicitas conceptuum mulieri acceſsit, dicente eodem domino. Multiplicabo ærumnas tuas & conceptus tuos. Multiplicabo cum dicit, ſubaudiendum eſt, ſuper numerum, vt videlicet plures cõcipias poſt peccatum, quàm præordinati fuerãt in benedictione data ante peccatum. Igitur Iob cætera quidem duplicia, ſed in filijs ſimplicia recepit in vita ſua, quia Chriſtus dominus duplicia quidem, vt ſupradictum eſt, beatitudinis præmia, ſed ſimplicem electorum numerum per paſsionem ſuam redemit, quantus cum ad vitam præordinatus eſſet, in Adam perierat. Nam hoc eſt quod Apoſtolus ait. Et ſicut omnes in Adam moriuntur, ita & in Chriſto omnes viuificabuntur. Omnes & omnes dicit, nec tamen omnes homines, ſed ſolos ad vitam prædeſtinatos vult intelligi. Iob 42. Geneſ. 1. Geneſ. 3. 1. Cor. 15.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE OPERIBVS SPIRITVS SANCTI.

LIBER TERTIVS, DE SAPIENTIA.

Quòd in illa paſsione hæc ſapientia duo nobis condiderit ſacramenta, quorum alterum baptiſma, alterum eſt viuifica corporis & ſanguinis Chriſti menſa. CAPVT I.

EX operibus opificem ſanctum ſapientiæ ſpiritum cognoſcere, & ſicut deum glorificare ſtudentes, præcedente volumine circa paſsionem noui hominis Ieſu Chriſti filij dei verſati ſumus, nunc de ſacramentis, per quæ ſecundum imaginem eiuſdem noui hominis renouamur, quæq; nobis de fonte paſsionis eius profudit idem ſapientiæ ſpiritus, dicere incipiemus. Sunt autem duo hæc ſacramenta maxima, baptiſma ſcilicet, & viuifica corporis & ſanguinis eius menſa, quæ ſine dubio noſtræ ſaluti tam neceſſaria ſunt, vt abſq; his nulli ho-
Iohan 3. minum ad vitam vel regnum dei aditus pateat. Ait enim, Amen amen dico vobis, niſi quis rena-
Iohan 6. tus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, non poteſt videre regnum dei. Item, Amen amen dico vobis, niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, nō habebitis vitam in vobis. Hęc nimirum ſacramenta & cunctus ordo, vel actus horum, quàm rectè aſcribantur ſpiritui
Roma. 1. ſapientiæ, non niſi qui eodem ſpiritu, vel eadem ſapientia fuerit edoctus, meretur aduertere. Sa-
1. Cor. 1. & 2. pientes & prudentes huius ſeculi neſcierunt, imo tanquam iuſtitiam ridendam exiſtimauerunt. Proinde ipſi potius ſtulti facti ſunt, ſtulta facta eſt ſapientia illorum, non parum, ſed multum, videlicet intantum, vt canibus & porcis aſsimilati ſint, dicaturq; aduerſus eos paruulis quibus hæc
Matth. 7. myſteria reuelata ſunt. Nolite ſanctum dare canibus, nolite mittere margaritas veſtras ante porcos, ne fortè conculcent eas, & conuerſi elidant vos. Sacramenta hæc ſancta ſunt. Sacramenta hæc margaritæ noſtræ ſunt, illi autem qui deriſerunt vel derident hæc, cum ſibi ſapientes videantur, canes ſunt, porci ſunt. Nos igitur paruuli ſimus, & hęc nobis reuelantem ſapientię ſpiritum in his ipſis ſicut deum glorificemus, & gratias agamus. Ac primùm in hoc volumine de baptiſmo dicamus.

De baptiſmate, quod interpretatur tinctio, quòd per illud qui eramus nati peccato, renaſcamur deo. CAPVT II.

BAptiſma Græcè, Latinè tinctio interpretatur. Idcirco autem tinctio dicitur, quia ibi homo ſpiritu gratiæ, in melius immutatur, & longè aliud quàm erat, efficitur. Igitur baptiſma, cum dicimus, qui cum ſimus Latini, tinctionem dicere poteramus, in græca voce ſine nomine, maieſtatem atque dignitatem ſingularem ſignificati eius cogimus, ſcilicet eiuſmodi tinctionem, cui nulla tinctio comparetur, qua cum caro ſola viſibiliter tingatur, amplius ſpiritus hominis inuiſibiliter tingitur, ita vt ſicut iam dictum eſt, totus homo immutetur, & longè aliud quàm erat, efficiatur. Nam filius iræ erat, filius gratiæ efficitur, filius mortis & perditionis erat, filius vitæ & acquiſitionis efficitur, filius gehennæ erat, filius regni dei efficitur. Inimicus dei erat, reconciliatur, & filius dei efficitur. Magna & mira tinctio, magnæ & efficaciæ mirabilis. Idcirco Græcè, baptiſma dicimus, & peregrino nomine ſingularem tinctionis huius excellentiam ſignificamus, & vulgi ſenſibus inſinuare conamur.

Quæ vel quanta diſtantia ſit baptiſmi Iohannis & Chriſti. CAPVT III.

AEquiuocum tamen illud habemus, quia videlicet tam de tinctione Iohannis, quàm de tinctione Chriſti hoc nomen, id eſt, baptiſma prædicamus. Aequiuocè, inquam, ſic dicimus, quia nimirum quod ſcire debemus, vtriuſque tinctionis ſiue baptiſmatis ratio vel definitio non eadē eſt. Nam baptiſma Iohannis, baptiſma ſerui, baptiſma Chriſti, baptiſma domini eſt. Baptiſma Iohannis in aqua, baptiſma Chriſti in aqua & in ſpiritu ſancto. Baptiſma Iohannis in pœnitentiam, baptiſma Chriſti in remiſsionem peccatorum. Baptiſmate Iohannis Chriſtus manifeſta-
Iohan. 1. tur, baptiſmate ſuo Chriſtus. i. paſsione ſua eſt glorificatus. Nam de baptiſmate ſuo Iohannes loquitur. Et ego neſciebam eum, ſed vt manifeſtaretur in Iſrael, propterea veni ego in aqua baptizans. Chriſtus autem Ioannis baptiſmate baptizatus, de ſuo baptiſmate loquitur. Ego baptiſmo habeo baptizari, & quomodo coarctor vſq; dum perficiatur. Iohannis tandem baptiſmate popu-
Lucæ 12. lus parabatur baptiſmati Chriſti, Chriſti baptiſmate populus regno dei fit idoneus. Proculdubio, qui baptiſmate Ioannis baptizati ſunt, dicētis, in eum qui poſt ipſum venturus erat vt crederent, & ante paſsionē Chriſti ex hac vita migrauerūt, baptizato Chriſto in paſsione ſua à peccatis ſuis quamuis grandibus abſoluti ſunt, & cū illo in paradiſum introierunt, cū illo regnū dei viderunt. Qui aūt ſpreuerūt conſiliū dei in ſemetipſis nō baptizati baptiſmo Ioannis, & emigrauerūt ab hac

ab hac luce, ante iam dictum baptiſma paſsionis Chriſti, nequaquam illis profuit antiqnum circuncisſionis remedium, nec enim profuit illis paſsio Chriſti, nec de inferno educti ſunt, quia non erant de illis, de quibus Chriſtus dicebat, & pro eis ſanctifico meipſum. Nihilominus & hoc ſciendum, quia qui baptizati baptiſmo Iohannis in hac luce permanſerunt, vſque dum glorificato Ieſu prædicaretur baptiſmatis eius euangelium, ſi non receperunt eum, ſi non baptiſmo eius baptizari neceſſarium duxerunt, nihil profuit illis, quòd Iohannis baptiſmate baptizati ſunt. Quod ſciens apoſtolus Paulus, cum inuenisset quoſdam diſcipulos, & interrogaſſet eos, ſi ſpiritum ſanctum accepiſtis, credentes? Itemq;. In quo ergo baptizati eſtis? ſubauditur, ſi neq; ſi ſpiritus ſanctus eſt audiſtis, illis reſpondentibus, in Iohannis baptiſmate, dixit. Iohannes quidem baptizauit aqua populum dicens, in eum, qui poſt ipſum venturus eſſet vt crederent, hoc eſt, in Ieſum. His auditis baptizati ſunt in nomine domini Ieſu. Et cum impoſuiſſet illis manus Paulus, venit ſuper eos ſpiritus ſanctus. Quantum vel quàm longe minus illud erat baptiſma ſerui, in quo neque, ſi ſpiritus ſanctus eſt audiebatur, iſto baptiſmate domini, in quo ſpiritus ſanctus in peccatorum remiſsionem datur? Igitur vtriuſque rei nomen quidem commune eſt, vtrumque enim baptiſma dicitur, ſed ſecundum nomen ratio diuerſa eſt.

Iohan.17. Act.19.

De eo quod dicit Apoſtolus: Quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus, & quod Iohannes apoſtolus: quia tres ſunt, inquit, qui teſtimonium dant in terra, & cætera. CAPVT IIII.

CVius ſacramenti, id eſt, baptiſmi Chriſti ratio non coniecturæ humanæ verbis diſcutienda, ſed diuinæ auctoritatis eſt ſcripturis alliganda, Paulus apoſtolus dicit. Quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus. Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem, vt quomodo ſurrexit Chriſtus à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Iohannes autem. Quia tres ſunt, qui teſtimonium dant in terra, ſpiritus, aqua, & ſanguis. Et tres, qui teſtimonium dant in cœlo, pater, & verbum, & ſpiritus ſanctus. Vtriuſque ſermonis auctoritas, proculdubio diuina eſt, quia nimirum neuter horum, qui hæc loquuntur ab homine vel per hominem accipit aut didicit, ſed per reuelationẽ Ieſu Chriſti. Et alter quidem vnde baptiſma proceſſerit, & quid nobis operetur, alter aſtruit quibus vel quantis teſtibus id quod in illo agitur, vt ratum ſit, defendatur. In morte, inquit, eius baptizati ſumus, conſepulti cum illo per baptiſmum in mortem. Nimirum per reuelationem Ieſu Chriſti didicerat hic, quod ab homine vel per hominem doceri non poterat, ſcilicet quid intendẽs ſpiritus ſapientiæ ſic eiuſdem Chriſti mortem diſpoſuerat, vt prius ſpiritũ emitteret, & tunc demum perforato latere eius ſanguis & aqua exiret. Sic enim ſcriptum eſt, Ad Ieſum autem cum veniſſent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerũt eius crura, ſed vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit ſanguis & aqua. Quid enim agebatur, niſi vt in morte eius baptizaremur nos omnes, quia immundi eramus? Quid inquam, agebat hic omnium artifex ſapientiæ ſpiritus, niſi artificium ſtruebat ad deludendum humanæ ſubſtantiæ poſſeſſorem iniquũ diabolum, quatenus illi moreremur, & alteri renaſceremur? Teſtes enim, teſtes filio dei, pro nobis aduerſus illum componebantur, quos ille alius numerans, quia tres ſunt, ait, qui teſtimonium dant in terra, ſpiritus, aqua, & ſanguis. Spiritus vtique quem emiſit, aqua & ſanguis quem lanceæ ictus elicuit. Tres teſtes hi ſunt. Vt quid enim, vel quam ob cauſam ſpiritus ſanctus cum ſpiritu vel anima hominis habitans in habitaculo carnis extruſus eſt, quantum fieri potuit per iniuriam mortis, & vt quid lancea perforatum eſt latus innocentis, & eiuſmodi fluuius exiuit, niſi vt cum eiſdem aqua & ſanguine veniret ad nos irrefragabili ęqultate iudicij? Teſtes ergo pro nobis hi ſunt, quia non hi ſumus eius cuius eramus, quia mortui ſumus illi, cui viuebamus, vbi tribus iſtis aſperſionibus mortui huius ſcilicet ſpiritu, aqua, & ſanguine, aſperſi ſumus.

Rom.6. 1.Iohan.5. Roma.6. Iohan.19. 1.Iohan.5.

Quomodo rectè vtamur teſtibus illis, vt meritò fiat nobis quod dictum eſt: Filius non portabit iniquitatem patris. CAPVT V.

DIligenter cauſam noſtram perpendamus, vt ſcire poſsimus, quàm rationabiliter, quàm vero & recto iudicij ordine teſtibus iſtis vtamur. Quæ enim cauſa noſtra erat? Vtique peccatum primi parentis noſtri veteris Adæ. Fatemur enim, quia omnes in illo peccauimus, & in illo omnes mortui ſumus. Verùm in eadẽ damnatione ſocia miſericordiæ ſuæ iuſtitia prouidit deus, quo modo ſi vellemus, rei non teneremur. Nam ſi ad patrem alium, ad hominem nouum, qui non peccauit, transfugiat filius peccatoris veteris hominis, ecce ſcriptum eſt, & completur illi, quia filius non portabit iniquitatẽ patris. Cæterum ſi in vetuſtate illius permaneat, portabit iniquitatem veternoſi prędeceſſoris, ſicut itidem ſcriptum eſt. Qui reddis peccata patrũ in filios, in tertiã & quartam generationẽ. Ergo diſcreta & iuſta circa nos eſt iuſti dei cẽſura, quia neminem non volentẽ, neminem à peccatore antiquo diſſentientẽ cõuolui patitur in illa peccatrice maſſa.

Ezech.18. Deut.5.

Tantum-

Tantummodo vetuſtati abrenunciet, & dum conceditur, nouus homo eſſe feſtinet. Sed oportet eum transfugij ſui notum & euidens habere teſtimonium. Quare? Videlicet quia diabolus aduerſarius noſter notum & manifeſtum contra genus humanum teſtimonium habet. Quod teſtimonium? Lignum vetitum, lignum temeratum. Notum quippe & argumentoſum contra hominem hoc teſtimonium eſt, quia videlicet niſi ſuperba mente diuinitatis altitudinem appetiſſet, lignum vetitum non momordiſſet. Niſi, inquam, intus turpuiſſet, foris tentatus tam facilè non ceſsiſſet. Quiſquis igitur filius, vt non portet iniquitatem patris vetuſti, nouū patrem quærit, & ad nouum hominem Ieſum Chriſtum transfugit, oportet ſicut iàm dictū eſt habere illum in teſtimonium dei, oppoſitum teſtimonio diaboli ſine chirographo peccati, vt ſicut ille primus homo vetitum mordendo, manifeſtum ſuperbiæ ſuę ſignum dedit, ſic ipſe mandatū per aquam viſibile remedium ſuſcipiendo, manifeſtum humilitatis ſuæ ſignum ſuo det ſaluatori. Ludicra & riſu digna viſa ſunt hæc ſapientibus, & prudentibus, quorum ab oculis ſapientia vera ſe abſcondit, dum vano ſenſu ſuo diſcutiunt, quomodo deum decuerit, vt vnum propter ligni morſum homo damnatus fuerit, & omnes homines in illo mortui ſint, & quomodo aquæ tinctio de peccatore iuſtum, de mortuo viuum, de filio iræ filium gratiæ facere poſsit. Sed enim paruulis reuelatum eſt, quia paruæ res magnarum rerum teſtimonia eſſe poſſunt & ſunt. Eſt enim verè vel fuit, morſus ligni, quamlibet paruus, ſiue quantumlibet magnus teſtimonium magnæ ſuperbiæ, & tincto aquæ, quamlibet paruæ ſiue quamlibet magnæ, id eſt, ſiue parui fontis, ſiue magni maris, tantum in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti, cum ſignaculo crucis, teſtimonium magnæ humilitatis. Igitur quia de magno negocio agitur, & magnus accuſator diabolus cauſa propoſita contra hominem teſtimonio vtitur, oportet vt accuſatus homo defenſorem petens deum legitimis ac neceſſarijs vtatur teſtibus.

Quòd aduerſus peccatum, quod erat contra nos teſtimonium diaboli, tres pro nobis teſtes in terra ſint: Spiritus, aqua, & ſanguis: & tres in cœlo: Pater, verbum & ſpiritus ſanctus, & cum iſtis cibus & potus corporis & ſanguinis Chriſti. CAPVT VI.

ILlud ſanè ſciendum, quia contra nullum hominem, nec contra infantem, cuius vnius diei vita eſt ſuper terram, minus quàm vnum habet diabolus teſtimonium. Nam infans qui hodie natus eſt, nimirum in Adam natus eſt, & originali peccato obnoxius eſt. Neq; enim fas eſt ſiue ius, vt filius poſt patrem iudicatum, pręſertim qui poſt abiudicationem eiuſdem patris natus eſt, hęreditatem obtineat, qua pater eius iuſtè priuatus eſt. Ergo infans, qui hodie natus eſt, in regno dei nihil habet, nam contra illum ſaltem vnum vnius peccati accuſator teſtimonium habet. At verò, qui iam grandæuus ad baptiſmi gratiam accedit, tot tantisq; diabolus contra illum vti habebat teſtimonijs, quanta vel quàm multa originali actualia peccata coniunxit, non vt iudicaretur ſi non crederet, qui enim non credit iam iudicatus eſt, ſed vt debitas pro ſingulis pœnas explueret. Econtrà, qui ad Chriſti gratiam confugit, non minus quàm ſeptem teſtibus defenditur, aut defendi poteſt. Nam tres ſunt, qui teſtimonium dāt in terra, ſpiritus, aqua, & ſanguis. Et tres
1.Iohan.5. ſunt, qui teſtimonium dant in cœlo, pater, & verbum, & ſpiritus ſanctus. Septimus teſtis, cibus & potus eſt corporis & ſanguinis Chriſti, qui & propria quadam poſitione, contra teſtimoniū ſtat peccati originalis, quia videlicet peccatum illud cibus fuit ſumptus ad perniciem, hoc ſacramentum cibus eſt datus ad ſalutem. De ſingulis teſtibus his, nunc ordine dicemus,

Quid ſit, quod valeat teſtimonium dare in cœlo & in terra. CAPVT VII.

VErùm prius eſt, vt quæramus, quid eſt quòd teſtimonium in terra, & teſtimonium datur in cœlo. Neque enim fruſtrà duo teſtimonia data, terra diſtinguuntur & cœlo. Quid ergo eſt teſtimonium dari in terra, niſi per vnam fidem, per vnum baptiſma habendo vnitatem ſpiritus in vinculo pacis commendari in præſenti eccleſia? Oportet quippe eum, quem ſancta præſens in communionem recipiat eccleſia, dicere dominus Ieſus, quod eſt teſtimonium habere ſpiritus,
1.Iohan.5. quia videlicet nemo poteſt dicere dominus Ieſus, niſi in ſpiritu ſancto. Et ſicut præſenti capitulo dictum eſt, ſpiritus eſt qui teſtificatur, quoniam Chriſtus eſt veritas, quia videlicet ſicut nemo poteſt dicere dominus Ieſus, niſi in ſpiritu ſancto, ſic nemo niſi in ſpiritu ſancto loquens poteſt
1.Cor.12. dicere, quoniam Chriſtus eſt veritas. Deinde cum ſic corde credendo teſtimonium habuerit à ſpiritu, oportet vt ſuſcipiendo viſibile baptiſma teſtimonium habeat à ſanguine & aqua, quæ de latere eius fluxerunt, quando patefactum eſt militis lancea. Hoc totum eſt teſtimonium habere in terra, quia videlicet ſic commendatum in communionem ſuam, in ſui corporis vnitatem pręſens ſuſcipit eccleſia. Conſequitur tandem teſtimonium in cœlo ab his tribus, qui vnū ſunt, ſcilicet patre, & verbo, & ſpiritu ſancto. Quem enim præſens eccleſia, priori teſtimonio comprobatum ſuſcepit, & in aliud ſeculum cum pace ſua dimiſit, cœleſti ſine dubio commendat eccleſiæ teſtimonium patris & filij & ſpiritus ſancti, vt illius gloriam feliciter videat in cœlo, cuius in terra fideliter ſacramenta ſeruauit. Nunc iam propoſitum ingrediamur.

Quomodo

Quomodo vbi dominus noſter moriendo ſacramentum nobis condidit baptiſmi ſui, tres iſti pariter affuerint: Spiritus, aqua, & ſanguis. CAPVT VIII.

VBi baptizatus dominus Ieſus, illo baptiſmate ſuo, de quo dicebat, vt ſupra iam diximus. Ego baptiſmo habeo baptizari, & quomodo coartor vſque dum perficiatur, vbi, inquam, paſſus, mortuus, & eadem paſsione vel morte ſua baptizatus, baptiſmi ſui nobis condidit ſacramẽtum, tres iſti pariter affuerunt, ſpiritus, aqua, & ſanguis. Spiritus per quẽ, vt Apoſtolus ait, ſemetipſum hoſtiam viuentem deo obtulit, quemq; cum propria anima emiſit, aqua & ſanguis, quem de latere ſuo lanceatus iam mortuus, ſupra naturam mortuorum corporũ effudit. His tribus teſtibus illic concurrentibus, tartarus intremuit, terra mota eſt, petræ ſciſſæ, monumenta aperta ſunt, & multa corpora ſanctorum qui dormierant, poſtmodum eo conſurgente, pariter cõſurrexerunt. Quid tantus ille terræmotus ſignificauit, niſi terram & ipſos miſeros virtutem ſenſiſſe ſacramenti? Venit enim primus teſtis ad inferos cum anima Chriſti, factusq; aduentus eius, electis omnibus remiſsio peccatorum, qui expectabant eum in tenebris, congregati illuc ab origine mundi. Paulo præierat felix ille latro, qui dixerat. Memento mei domine, dum veneris in regnum tuum, & continuò, iſta remiſsione peccatorum ſubſequente, cùm domino completum eſt quod dixerat ei dominus. Amen dico tibi, quia hodie mecum eris in paradiſo. Prius enim latronum crura fracta ſunt, quàm ſanguis ille, vel aqua illa funderetur. Et quia non ſola ſalus animarum, ſed & reſurrectio parabatur corporum, vndè per decurrentes reliquos teſtes, cooperante tertio terra concuſſa eſt, & monumenta aperta ſunt, vt reſurgerent cum domino teſtes futuræ vniuerſalis reſurrectionis mortuorum. Tres igitur teſtes illic affuerunt, vbi conditum eſt hoc ſacramentum, & eorum ſpiritus primus eſt. Proinde & de hoc primitus dicendum eſt. Lucæ 12. Rom. 12. Lucæ 23.

Quòd ſpiritus ſacramento dare incipiat teſtimonium, quòd ſumus filij dei, & quomodo vnus idemq; fons, & vterus nobis & ſepulchrum fiat, atq; inde prima re ſurrectio fit. CAPVT IX.

SPiritus ſanctus, hic in terra dat, & ab hoc ſacramento dare incipit teſtimonium illud, de quo Apoſtolus dicit. Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, abba pater. Ipſe enim ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quod ſumus filij dei. Ab hoc, inquam, ſacramento dare illud teſtimonium cœpit, nam antequam conderetur, eramus inimici. Et ſi aliqui fuerant amici veluti Abraham, qui amicus dei appellatus eſt, nihilominus conditione huius ſacramenti, id eſt, à paſsione Chriſti filij dei teſtimonium hoc dari cœptum eſt, quòd ſumus filij dei, teſtantibus ipſis Abrahæ filijs, ac dicentibus. Eramus enim aliquando & nos natura filij iræ, ſicut & cæteri. Nam nec ipſe Abrahã aliunde amicus dei appellatus eſt, niſi à fide & expectatione huius ſacramenti. Deniq; omnium, quæ credidit, quæ credendo iuſtificatus, etiam amicus dei factus eſt, hæc ſumma fuit, & in ſemine tuo benedicentur omnes gentes, & ſecundum hanc fidem cõgruam, ſcilicet in ea corporis parte, qua ſemen traducitur, ſignaculum circuncilionis accepit, interim promiſsiones non accepturus, donec veniret, qui benedictionem daret. Igitur ab hoc ſacramento teſtimonium dare incipit, quòd ſumus filij dei, etenim in hoc ſacramento ſuo ipſe efficit, quatenus renaſcamur & ſimus filij dei. Qui enim diuina omnipotentia ſua, in Mariam ſuperuenit, & obumbrauit illi, vt conciperetur & naſceretur ex ea vnigenitus filius dei, ipſe eadem omnipotentia ſuperuenit aquis, & eis fœcunditatem tribuit, vt renaſcantur ex eis filij dei. Fons aquæ elementaris, hoc ſpiritu ſuperueniente viuificatus, fit vterus eccleſię, vterus gratię. Idcirco Chriſtus dicit. Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & ſpiritu, & cætera. Apoſtolus aũt. Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem, vt quomodo ſurrexit Chriſtus à mortuis, ita & nos in nouitate vitę ambulemus. Itaq; vnus idemq; fons, & vterus nobis, & ſepulchrũ eſt. Vterus, quia ſicut dicit Chriſtus, renaſcimur, ſepulchrum, quia ſicut dicit Chriſti Apoſtolus, & illic Chriſto conſepelimur, & inde Chriſto conſurgemus. O igitur mirabilis artifex ſpiritus. Fecit quod fieri poſſe neſciebat homo magiſter in Iſrael, cùm diceret. Quomodo poteſt homo naſci cum ſit ſenex? Nunquid poteſt in ventrem matris ſuæ iterato introire, & naſci? Bene reſpondens dominus Ieſus, non dixit, non poteſt fieri, nõ poteſt homo in ventrem matris ſuę iterato introire, & naſci, ſed ait: Amen amen dico tibi, niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, nõ poteſt videre regnum dei. Non, inquam, negauit poſſe hominem in ventrem matris ſuæ iterato introire, & naſci, ſed dixit qualem, vel cuius vterũ matris ſuæ deberet homo iterato introire & naſci. Aqua nanq; ſuperueniente hoc ſpiritu, fit ille vterus matris noſtræ Hieruſalem cœleſtis, de quo vt abortiuum proiectus eſt homo, quãdo peccauit, quia videlicet veneno infectum ſerpentis, ille vterus eum tenere vſq; ad legitimum tempus non potuit, id eſt, vſq; dum ſtatuto tempore, de conſepto paradiſi limite, in quo non valde arctas acceperat anguſtias præcepti, perferretur in latitudinem cœli ad ſimilitudinem angelorum dei. Vterus, inquam, eiuſdem matris hæc aqua per ſpiritũ ſanctum fit in cuius ſacramẽtis debeat receptus contineri vſq; ad diem cuiuſdam natiuitatis, id eſt, vſq; ad finem vitæ preſentis, quando naſcatur Rom. 8. Epheſ. 2. Geneſ. 21. Iohan. 3. Iohan. 3.

ad videndum regnum dei. Quo contra de illis, qui ſcindunt eundem vterum, faciendo hæreſes Pſal.57. & ſchiſmata, dicit Pſalmiſta. Alienati ſunt peccatores à vulua, errauerunt ab vtero, locuti ſunt falſa. Et quia iſti quoque, ſicut Adam per ſerpentem decepti ſunt abortiui, continuò ſubiungit. Furor illis ſecundum ſimilitudinem ſerpentis, &c. Sic aqua hæc vterus eſt, vndè ſecundum Chriſti ſententiam renati ſumus, ex eodem nimirum actu ſecundum Apoſtoli Chriſti ſententiam ſepulchrum eſt, in quo Chriſto conſepulti ſumus, & vndè Chriſto conſurreximus, quia nimirum moriendo in illum vterum introitur, & qui moriendo introiuit, reſurgendo renaſcitur. Quomodo? Præueniente hoc ſpiritu, & teſtificante, quoniam Chriſtus eſt veritas, homo peccator, & mēdax accedit, & ſemetipſum accuſat, ſemetipſum, inquam, id eſt, veterem hominem, veterem Adam, Pſal.10. ſiue vetuſtatem, quam contraxit ex Adam, cōdemnat, & morti adiudicat. Dicit enim. Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea. Tunc ſtigmata paſsionis Chriſti, ſignaculum crucis Chriſti, in fronte ſua ſuſcipit, & quia patronum habet hunc ſpiritum, quia veram humilitatem, & humilem loquitur veritatem, ſecundum ſpiritum, tantum illi videlicet ſignatum eſſe ſignaculo crucis, paſsionis, & mortis Chriſti, eſt, ac ſi ipſe crucifixus, paſſus, & mortuus ſit. Chriſtus enim non pro ſe, ſed pro homine peccatore, non propter ſua, ſed propter pœnitentis hominis peccata crucifixus, paſſus, & mortuus eſt. Tunc trina merſione mergitur in aquam, & triduanam valet illi, Ieſu Chriſti ſepulturam. Eleuatur de fonte, & ecce qui mortuus fuerat, prima cum Chriſto reſurrexit reſurrectione.

De duobus ſpiritus datis, & quando & vndè ſpiritus paracletus dici cœperit, & quod datum vel primum vel præcipuum ſit. CAPVT X.

CElebrato hoc myſterio, quotacunque ſit hora diei, ſiue mane, ſiue hora tertia, ſiue ſexta, ſiue nona, ſiue veſpera, id eſt, quæcunq; ſit hominis ętas, ſiue pueritia, ſiue adoleſcētia, ſiue iuuentus, ſiue ſenectus, ſiue ætas decrepita, nouus homo eſt, & puer domini, noua creatura eſt, & filius dei. Verùm patrem ſuum cui natus eſt, necdum vidit, hæreditatem necdum capit, quæ ſibi teſte hoc ſpiritu ſanguine Chriſti conſcripta eſt. Qui ergo teſtis in baptiſmo factus eſt ſpiritus, idem ſit & tutor pupilli vbi per impoſitionem manuum ſacriq; chariſmatis vnctionem ſecundam, qui renatus eſt, gratiam accipit. Extunc iſte ſpiritus nouo iam nomine nuncupatur diciturque paracletus. Paracletus græcè, latinè conſolator interpretatur. Nouum hoc nomen eſt, neque ſpiritus Iohan.16. ſanctus, antequam conderetur hoc ſacramentum, iſto vſquam nomine nuncupatur. Vbi hoc ſacramentum condebatur, vbi Chriſtus patiebatur, ipſa nocte qua tradebatur, hunc ſpiritum promittens, iſto primùm nomine illum nuncupauit, dicens. Sed quia hæc locutus ſum vobis, triſtitia implebit cor veſtrum. Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis vt ego vadam. Si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos. Si autem abiero, mittam eum ad vos. Tanquam diceret. Veritatem dico vobis, expedit vobis vt ego vadam, id eſt, vt ego per paſsionem mortis ex hoc mundo ad patrem tranſeam, quia niſi pro vobis paſſus fuero, ſpiritus ſanctus non veniet ad vos, illo aduentu quo eſt conſolatio, id eſt, peccatorum remiſsio. Nam hæc eſt communis omnium electorum conſolatio, quòd per Chriſti fidem, ſpiritum hunc acceperunt in remiſsionem peccato- Pſal.31. rum, & pro hoc non immeritò beatos ſeſe arbitrantur, dicente Pſalmiſta. Beati quorum remiſſæ Iohan.20. ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Apoſtoli paracletum iſtum. i. datum huius ſpiritus in remiſsionem peccatorū, ipſa quidem die dominicæ reſurrectionis acceperunt inſufflante domino ac dicente. Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, ſed ſecundam gratiam eiuſdem ſpiritus non ante diem quinquageſimum adepti ſunt. Primo dato, remiſsionem peccatorum acceperunt, ſecundo fortes, & zelo bono feruentes, ſcientes, atq; ſapien- Lucæ 10. tes, eloquentes, & miraculorum potentes effecti ſunt. Sine dubio paracleſis. i. conſolationis vel gaudij cauſa præcipua in primo dato eſt. Ait enim ipſe dominus. Veruntamen in hoc nolite gaudere, quòd ſpiritus vobis ſubijciuntur, ſed in hoc gaudete, quòd nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis. Deniq; primo dato ſpiritus, per baptiſmum ſcribuntur in cœlo nomina electorum, & inde eſt gaudendum, ſecūdo dato ſubijciuntur ſpiritus, &c. Huiuſmodi chariſmata dantur, imò diuiduntur ſingulis prout ſpiritus vult, & inde non adeo eſt gaudendū. Nam huius gratię ante Chriſti aduentum plurima patriarchæ & prophetæ dona conſecuti ſunt, & ipſi Apoſtoli ante Chriſti paſsionem dæmonia eiecerunt, & non erat illis gaudendum, niſi fieret vt per Chriſti paſsionem primam & præcipuam conſolationem, primùm præcipuum & paracleti huius datum, id eſt, re- Iohan.16. miſsionem acciperent peccatorum. Quo facto iure gauiſum eſt cor eorum, iuxta promiſſum dictis. Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor veſtrum, & gaudium veſtrum nemo tollet à vobis. Penè naturale omnibus ſuis, effecit diſciplina huius paracleti, vt de hac prima gratia gaudeant, & exultent, ſcilicet quòd per baptiſmum peccati vetuſtatem depoſuerint, præſertim ſi gratiam eandem cuſtodierint, nouis criminibus non admiſsis, de ſecunda verò gratia non gaudeant, ſed nec deuulgari velint, niſi fortè pro gloria dei, vt ædificetur eccleſia dei. Hinc eſt quòd nemo ferè, qui non ſe Chriſtianum vel catholicum velit haberi, cum ſapientem ſiue ſcientem, vel

virtutem

virtutem contra dæmones habentem, laudabiliter velit taceri. His igitur breuiter dictis, de primo teſte, id eſt, de ſpiritu dei, ſpiritu adoptionis filiorum teſtimonium reddente ſpiritui noſtro, quòd ſumus filij dei, videamus de teſtibus reliquis.

Quod teſtis ſecundus ſit ſanguis, & auctoritas, ſiue vtilitas teſtimonij eius quanta ſit, & quomodo adſit in ſacramento baptiſmi. CAPVT XI.

SEcundus poſt ſpiritum teſtis in baptiſmo Chriſti ſanguis. Hic quidem ait. Tres ſunt, qui teſti-
moniũ dant in terra, ſpiritus, aqua, & ſanguis. At in Euangelio. Poſt emiſsionem ſpiritus non 1.Iohan.5.
dictũ eſt, exiuit aqua & ſanguis, ſed exiuit ſanguis & aqua. Ergo ſecundus teſtis eſt ſanguis, ſicut Iohan.19.
dignitate ita & ordine literæ. Sic autem in cauſa hac teſtis iſte dat teſtimonium, quomodo in te-
ſtamento magnũ pretium pro re chara ſiue neceſſaria, coram arbitris, atq; auditoribus legittimis
appenſum ſiue datum. Verbi gratia. Homo ille rex euangelicus, de quo illic ſcriptũ eſt. Simile eſt Matth.22.
regnũ cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio ſuo, idcirco ſponſam nominatam defendit, &
nuptias fecit filio ſuo, quia ſpõſam eandem acquiſiuit filius idem ſanguine ſuo. Nam hoc notum Acto.20.
eſt omnibus nuptiarum filijs. Et apoſtolus quoq; dicit. Attendite vobis & vniuerſo gregi, in quo
vos ſpiritus ſanctus poſuit epiſcopos regere eccleſiam dei, quam acquiſiuit ſanguine ſuo, licet rex
ille dicat, tauri mei, & altilia occiſa ſunt, & non dicat. Ipſe filius meus occiſus eſt, & iſtam ſponſam
ſuo ſanguine acquiſiuit, tamen vtrunq; poterat dici, quia videlicet, pro acquirẽda filio regio dei
ſponſa iſta, & prophetæ & apoſtoli occiſi ſunt, & ipſe filius regis occiſus fuit, ſed nunc viuit. Id-
circo aũt tacitum eſt hoc in parabola, vel taceri debuit, quòd occiſus fuerit regis filius faciendo
nuptias, vel certè vt faceret nuptias, quia videlicet, iſtud omnem faciendarũ conſuetudinem, imò
naturam nuptiarũ exuperat. Si enim qui ſpõſam quærit, moriatur pro eadem ſponſa, iam non erit
qui ducat, vel nuptias faciat. Sanguis igitur ſic in hoc ſacramento dat teſtimonium, quomodo in
magno magnæ rei negotio, cauſam confirmat notũ & grande pretium. Nam verè ſanguis filij dei
magnum eſt pretium, non modò quia ſanguis ſanctus, vel quia homo ille ſanctus ſanctorum eſt,
verùm, quia homo quod det amplius vel charius ſanguine ſuo, nihil habet. Propterea dicit. Maio
rem hac dilectione nemo habet, quàm vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis. Et Iohannes Iohan.15.
ait: In hoc cognouimus charitatem dei, quoniã ille pro nobis animam ſuam poſuit. Animam pro 1.Iohan.3.
ſanguine, & ſanguinem pro anima viciſsim poni reperimus, quia nimirum, vt phyſici quoq; per-
hibent, vita hominis, imo & omnis animalis in ſanguine eſt. Proinde & in Geneſi ſcriptũ eſt. Car-
nem cum ſanguine non comedetis. Sanguinem enim animarũ veſtrarum requiram de manu cun Genes.9.
ctarum beſtiarum, & de manu hominis. Veruntamen in iſto vtraq;, ſcilicet anima & ſanguis per
ſe intelligenda ſunt. Nam quòd verè mirandum eſt, & prius animam poſuit, & deinde iam exani-
mis ſupra naturam mortuorũ corporum, ſanguinem de latere ſuo, & cum ſanguine aquã fudit,
ſanguinem vt nos redimeret, aquã vt nos lauaret. Neq; enim idcirco ſanguine ſuo rẽdimere vo-
luit nos, vt immunda vaſa poſsideret, ſed vt nos à peccatis noſtris lauaret, & mundos in ſanctifi-
catione & honore poſsideret. Sanguinem ergo redemptionis pretium, & aquam fudit ſanctifica-
tionis lauachrũ. Veruntamen & hoc legimus, quia ſanguine lauit nos. Nam Iohannes Apoſtolus Apoca.1.
dicit: Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo. Dicamus igitur fideliter, quia
quæ de latere eius fluxit aqua, lauit nos, ſed de ſocio ſanguine, aqua virtutem hanc obtinuit, vt
poſſet lauare nos. Nam ſine ſanguine aqua prodeſſe nõ poterat, ſine ſanguine, inquam, teſtamen-
tum ratum fieri, aut hæreditas regni dei nobis delegari non valebat. Vndè Apoſtolus. Vbi enim, Hebr.9.
inquit, teſtamentũ eſt, mors neceſſe eſt intercedat teſtatoris. Teſtamentum enim in mortuis cõ-
firmatum eſt. Alioquin nondũ valet, dum viuit qui teſtatus eſt. Vndè nec primum ſine ſanguine
dedicatũ eſt. Eſt ergo ſanguis aquæ pretium, i. idoneam efficiens aquam ad concipiendum ſpiri-
tum, ad conferendam remiſsionem peccatorum. Hoc medio conciliatur aquæ inferiori ſpiritus
ſuperior. Et illic quidem vtrunq;, ſcilicet ſanguis & aqua viſibiliter concurrit, nam qui vidit teſti Iohan.19.
monium perhibuit, ſed neutrum quenquam mortuorũ aut viuorum viſibiliter tinxit, hic autem
vbi ſinguli credentiũ baptizantur, vnum tantum. i. aqua viſibiliter adeſt, & viſibiliter atq; ſenſibi-
liter tingit, nam ſanguis neq; viſibiliter adeſt, neq; viſibiliter elemento aquæ ſeſe coniungit aut
infundit. Inuiſibiliter adeſt ille ſanguis in cõſpectu fidei, cui nulla præiudicat localitas aut vetu-
ſtas, ſiue longæuitas temporis, nam ipſa ſine dubio illic eſt, & illuc vbi ſanguis ille fuſus eſt, homi-
nem reducit interiorem, dũ dicitur illi. Credis in deum patrem omnipotẽtem, & in Ieſum Chri-
ſtum filium eius, qui paſſus eſt ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & ſepultus? &c. In hoc ver-
bo paſsionis, & crucis Chriſti, dũ dicit, credo, ſine dubio adeſt ille ſanguis, & inuiſibiliter quidẽ,
tam ſecundum inuiſibilem animæ, quàm ſecundũ viſibilem corporis ſubſtantiam lauat, & à cun-
ctis emundat peccatis. Si enim ſanguis hircorũ & taurorũ, inquit Apoſtolus, & cinis vitulę aſper- Hebr.9.
ſus inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis, quanto magis ſanguis Chriſti, qui per ſpiri-
tum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatum deo, emundauit conſcientiam noſtram ab ope-
ribus mortuis, ad ſeruiendum deo viuenti, &c. De tertio teſte, ſcilicet aqua, nunc dicẽdum eſt.

De tertio teſte, ſcilicet aqua, quod ſicut ſpiritus dei ferebatur ſuper aquas, ita nunc vere dicamus, quia ſpiritus vt nouam faciat creaturam, fertur ſuper aquas. CAPVT XII.

AQua illa quæ cũ ſanguine de mortui Chriſti latere fluxit, noua creatura fuit, & ad hoc creata eſt, vt alterum recreationis mundi principiũ exiſteret. Alterum, inquam, principiũ, nam primæ creationis mundi principium, & creandarum prima fuit materia ſpecierum. Etenim confuſa tunc erat aquarum ſubſtantia, & ſub aquis latebant omnia, quãdo dicente deo, fiat lux, &c. ferebatur ſpiritus eius ſuper aquas. Hoc ſanè intereſt, quòd tunc aquas illas creauerat deus de nihilo, hanc autem non de nihilo, ſed de hominis Ieſu Chriſti creauit corpore iam mortuo. Alterũ ergo principium aqua illa fuit, imò eſt. Et illo quidem principio ſic ſuperferebatur aquis ſpiritus dei, vt diceret, fiat lux, & facta eſt lux, quam angelicam creaturam rectè intelligimus, in iſto aũt principio ſic ſuperferri dignatus eſt aquis idem ſpiritus, vt itidẽ diceret, fiat lux, & facta eſt lux, quàm lucem dei viſionem, hominibus redditam confitemur. O verè magnus & laudabilis artifex hic ſapientiæ ſpiritus, qui nobis vt abſq; vlla contradictione noua eſſemus creatura, atq; idcirco non pertineremus ad præuaricatorem veterem Adam, adinuenit alterum principium, adinuenit artis modum, quo ad illud nos reduceret principium, & de vetere faceret hominem nouum. Iſta eſt ſapientia, quam nemo principum huius mundi cognouit. Si enim cognouiſſent, nunquam domi-
1.Cor.2. num gloriæ crucifixiſſent. Nimirum ipſa calliditas principum tenebrarum hoc præſcire non potuit. Sciebant ipſum eſſe Chriſtum filium dei, ſed hoc nullatenus ſcire vel æſtimare potuerunt, quod alterum nobis tale principium adinuenire poſſet ſapientia dei, quo nos defendens reprehendi non poſſit iuſtitia dei. Quid enim? Quantum & quàm admirabile eſt hoc inuentum? Hoc artificium & tunc quando conditum eſt, fallacem diabolum ſapienter feſellit, & deinceps omnes deos, imò non deos, ſed dæmonia gentium, Iouem, Herculem, Iunonem, Mineruam, cæteraque portenta dæmonum, omnes quoq; cultores eorum, omnes ſapiẽtes infatuatos huius ſeculi, reges
Luce 11. & imperatores orbis ſapienter eluſit, fortiter vicit. Quomodo Chriſtus in contemptibili forma ſerui, occultam contegens formam dei, fortem armatum in eo ipſo quòd contemnebatur, vicit, & de atrio ſuo foras miſit, ſic aqua iſta in ſua vili ſubſtantia pretioſam contegens gratiam ſpiritus ſancti, & ſanguis Chriſti dæmonum culturam deſtruxit, templa dæmonũ in templa Chriſti, cultores & filios diaboli in veros adoratores & filios dei conuertit.

Quàm clementer ſpiritus ſapientia pauperibus proſpexerit, vt aquam quæ cunctis res acceſſibilis eſt, ianuam faceret regni dei, &c. CAPVT XIII.

ET vide, dum parti aduerſæ ſic illudit, ſuis pauperibus quàm clementer ſpiritus ſapientię proſpicit. Nã ecce aqua regni dei ianua facta eſt. Quàm aũt acceſſibilis eſt talis aditus regni dei. Quis tam pauper eſt cenſũ, vt vrnã huius elemẽti cõparare nequeat ſuis ſumptibus? Nam ſiue de lacu, ſiue de flumine, ſiue de magno mari, ſiue de paruo fonte ſumpta limpha, pro hac intẽtione, pro hac fide, & ſacrata ſancti nominis inuocatione illa eſt aqua, quę de illo fluxit ſacro Chriſti la-
Eſaie 55. tere. Ergo & ſecundũ hoc myſterium, rectè dictũ intelligitur illud propheticũ. Omnes ſitientes venite ad aquas, & qui nõ habetis argentũ properate, emite, & comedite. Venite, emite abſq; argento, & abſq; vlla cõmutatione vinum & lac. Nam ſicut abſq; vlla cõmutatione vinũ & lac propoſitum eſt oĩb. de fonte ſcripturarũ, ſic abſq; auro vel argento, abſq; vllo rerũ omnium diſpendio, propoſitum eſt omnibus hoc regenerantis aquæ ſacramentũ copioſum. Sed fortè aliquis inſtante perſecutore, aliquis cõfeſſor Chriſti præpeditus ab aliquo diaboli ſatellite, tempus aut locum nõ habet, vt poſſit cum hydria ſaltem de proximo fluuio quippiam haurire, quod miniſtro ſalutis huius offerat, & in confeſſione Chriſti ſuper ipſum fundat. Multi enim perſecutionis articulo præoccupati, ſine aquæ baptiſmo ſupplicijs affecti, pro Chriſti nomine confirmati & conſummati ſunt. Quid ergo? Nunquid hi baptizati non ſunt? Imò tanto in maiorem gratiã præ illis, qui in pace eccleſiæ moriuntur, aſſecuti ſunt, quanto grauiori diſpendio morti & ſanguini Chri-
Rom.6. ſti communicauerunt. Nam in baptiſmo communis tantum ſimilitudo mortis eſt, ſicut ait apoſtolus. Si enim complantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus,
Luce 12. in martyrio autem ipſa mors. Quòd ſi martyrũ baptiſmus non eſſet, nunquàm dominus de paſſione ſua dixiſſet, quod iam ſupra dictũ eſt. Baptiſmo habeo baptizari, & quomodo coartor vſq; dum perficiatur. Verùm exceptis his, quos eiuſmodi articulus nõ intercipit, nulli ſpiritus ſanctus extra fontes occurrit, totamq; remiſsionem peccatorum inter aquas cõtinet, nec vltra extendit.

Iterum de tribus teſtibus, ſpiritu, ſanguine, & aqua, quòd ſine vtrolibet non ſit ratum teſtimonium in terra. CAPVT XIIII.

1.Cor.12. TRes igitur teſtes ſunt iſti, ſpiritus, aqua, & ſanguis, quorum ſine vtrolibet non eſt teſtimo-
1.Iohan.5. nium ratum in terra, id eſt, in præſenti eccleſia. Nam niſi dicat quis, dominus Ieſus in quo dictum eſt teſtimonium ſpiritus, nemo enim dicit, dominus Ieſus niſi in ſpiritu ſancto, & niſi dicat, quia hic eſt qui venit per aquam & ſanguinem Ieſus Chriſtus, non in aqua ſolum, ſed in aqua & ſan-

& ſanguine,& hæc dicēs,baptizetur aqua elementari,non eſt in terra recipiendus,non eſt eccleſiaſticæ cōmunioni admittēdus,vt pote legitimis & neceſſarijs carēs teſtibus. Vnus aut duo teſtes in iſto negotio nō ſufficiunt. Vnū ſolummodo teſtem illi diſcipuli habebāt,quibus cùm dixiſſet Paulus,ſi ſpiritum ſanctū accepiſtis credētes,dixerunt. Sed neq; ſi ſanctus eſt ſpiritus audiuimus. Vnum,inquam,teſtem,ſcilicet aquam ſolam habebant. Nam in Iohannis baptiſmate,ſicut neq; ſi ſpiritus ſanctus eſſet,audierāt,ita nec ſanguinis teſtimoniū acceperant. Neq; enim Iohannes verbo crucis quod nondū erat cathecizare, aut ſanguinē,qui necdum fuſus fuerat, prædicare poterat. Vnum igitur teſtē,ſcilicet aquam habebant, & idcirco niſi baptizarētur adhuc, neq; in terra, neq; in cœlo recipiēdi erant. Duos teſtes habēt,ſcilicet aquam & ſanguinem,& tertiū.i.ſpiritum non habent,quicunq; apud hæreticos baptizantur. Neq; enim hæretici quicunq; fidem domini Ieſu aliqua blaſphemia diminuunt vel dilacerant,veraciter dicunt, dominus Ieſus,& idcirco nequaquam in ſpiritu ſancto loquuntur. Quamuis ergo in eum,qui pro nobis crucifixus eſt,cathecizentur,& baptizentur,aquæ quidē & ſanguinis teſtimonium habere vidētur,ſed ſpiritus teſtimoniū non habere comprobantur. Veruntamen ſi baptizati ſunt in nomine patris, & filij,& ſpiritus ſancti,multę ſiquidem hęreſes in iſto nomine baptizant his,qui ab eis ad catholicam eccleſiam confugiunt, non repetitur lauacrum carnis, ſed tantū per impoſitionem manuum reconciliati tertium teſtem,id eſt,ſpiritū accipiunt. Rurſus qui ſpiritus & ſanguinis habent teſtimonium dicendo,dominus Ieſus, & credendo, quia ille pro nobis ſanguinem ſuum fudit,non eos pigeat quamlibet iuſti ſibi videantur,tertij teſtis,ſcilicet aquæ quærere teſtimonium. Nam ſiue Iudæus in lege iuſtificatus,ſiue philoſophus in virtutum ſtudijs collaudatus,dicat, dominus Ieſus, & hic pro omni mundo eſt paſſus, ſed aqua baptizari in remiſſionem peccatorū dedignetur, tanquàm ſit iuſtus,nullo modo in terra recipitur,nullatenus hic eccleſiaſtica frui cōmunione permittitur.

Quomodo gratia baptiſmi & ſi actu noua voluntate, tamen & propoſito dei vetus ſit. CAPVT XV.

NEe verò quaſi nouam licet hanc traditionem contemni, quia & ſi actu noua eſt, voluntate vetus eius,& propoſito dei. Nam vt Iudæo paucis reſpondeam, qui penè naturaliter hoc ſacramentum aſpernatur,& odit,nunquid primum à Chriſti euangelio, nunquid primum à Chriſto dicente,niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto,non poteſt videre regnum dei,teſtimonium habet auctoritatis huiuſce ſacramentum ? Nonne & longè ante hæc iuſtitia teſtificata eſt,à lege & prophetis? A lege factis myſticis. A prophetis teſtificata eſt dictis manifeſtis. Primū verba prophetica recolentes dicamus,non iam Nicodemo. Tu es magiſter in Iſrael,& hæc ignoras, ſed cuilibet didaſcalo Iudæorum, tu es cæcus cæcorum dux, qui hæc ignoras. Nam ecce in Ezechiel loquitur deus. Sanctificabo nomen meum magnum inter gentes,vt ſciant gentes, quia ego dominus,cum ſanctificatus fuero in vobis coràm eis. Tollam quippe vos dē gentibus,& cōgregabo vos de vniuerſis terris, & adducā vos in terram veſtram. Et effundam ſuper vos aquam mundam,& mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris, & ab vniuerſis idolis veſtris mundabo vos. Et dabo vobis cor nouum,& ſpiritum nouum ponam in medio veſtri. Et faciam vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea cuſtodiatis, & operemini. Et habitabis in terra quam dedi patribus veſtris. Quid aliud in euangelio ſuo, deus homo factus facit, quàm quod in iſto Propheta deus homo futurus promiſit? Nam ecce ſi quærebas,quid in iſto propheta dixerit,ſanctificabo nomen meum magnum, & cum ſanctificatus fuero, effundam ſuper vos aquam mundam, & ſpiritum nouum ponam in medio veſtri, ſi,inquam,quærebas, quando iſtud factum ſit, ecce ad illud baptiſmum peruenies,de quo dicebat, baptiſmo habeo baptizari, & quomodo coartor vſque dum perficiatur,id eſt,continuò capiendus,& ad paſsionem ſuam ducendus,ipſe loquitur. Et pro eis ego ſanctifico meipſum,vt ſint & ipſi ſanctificati in veritate. Hæc dixit,& continuò ſanctificans ſeipſum, id eſt, offerens per ſpiritum ſanctum ſemetipſum immaculatum deo viuenti, iſtam de qua loquimur aquam mundam ſuper nos effudit, & ſpiritum nouum, ſpiritum ſanctum poſuit in medio noſtri, tollenſque nos de gentibus. Gentes enim eramus ad ſimulachra muta prout ducebamur euntes,abſtulit cor lapideum de carne noſtra,quia lapides eramus,lapidea colentes idola, & dando nobis cor carneum, ſuſcitauit de lapidibus filios Abrahæ. Ex tunc habitamus in terra quam dedit patribus noſtris, quia renati ex iſta aqua & ex iſto ſpiritu,incepimus videre regnum dei. In Eſaia quoque cum reprobaſſet iuſtificationes Iudęorum dicendo,ne offeratis vltra ſacrificium fruſtra,incenſum abominatio eſt mihi. Neomenias & ſabbatum & feſtiuitates alias non feram. Iniqui ſunt cœtus veſtri, Calendas veſtras & ſolennitates veſtras odiuit anima mea,facta ſunt mihi moleſta,laborani ſuſtinens. Et cum extenderitis manus veſtras, auertam oculos meos à vobis,& cùm multiplicaueritis orationem non exaudiam,manus enim veſtræ ſanguine plenę ſunt,continuò quid maſit dicens. Lauamini,inquit,mundi eſtote. Item. Si abluerit dominus ſordem filiorum Sion, & ſanguinem Hieruſalem lauerit de medio eius in ſpiritu iudicij & ſpiritu ardoris. Et ne quis de iuſtitia præſumens hoc lauacro ſe egere non æſtimet, ſicut

Act. 19. | Iohan. 3. | Iohan. 3. | Ezech. 36. | Luce 12. | Eſaie 1. | Eſaie 4. | Eſaie 64. | Zacha. 13.

pannus menſtruatæ, inquit, omnis iuſtitiæ noſtræ. Et in Zacharia. In illa die erit fons patens domus Dauid & habitantibus Hieruſalem in ablutionem peccatoris & menſtruatæ. Pauca ſunt hęc de pluribus dictis propheticis. A lege autē teſtificata eſt hæc iuſtitia dei, cùm in multis, tum maximè in eo quod poſt immolationem agni fugiētibus filijs Iſrael, aperuit deus mare, & ingreſſus eſt Pharao quoque cum curribus ſuis & equitibus in mare, & reduxit ſuper eos dominus aquas maris, filij autem Iſrael ambulauerunt per ſiccum in medio eius. Verùm quantacunq; proferantur exempla ſiue teſtimonia de ſcripturis, perſeuerant in malo, iſti non tam Iudæi, ſiue Iſraelitæ, quàm Philiſtijm ſimiles illis qui primi fuerunt hoſtes fugientis Iſrael ad mare rubrum, de quibus ſcriptura dicit. Cùm emiſiſſet Pharao populum, non eos duxit deus per viam terræ Philiſtijm, quæ vicina eſt, reputans ne fortè pœniteret eum, ſi videret aduerſum ſe bella conſurgere.

Exodi 14.

Exodi 13.

De tribus, qui teſtimonium dant in cœlo, & cur non dixerit: Pater & filius, ſed pater & verbum, & quomodo verbum homini aſſumpto teſtimonium perhibuerit. CAPVT XVI.

DE tribus teſtibus teſtimonium in terra dantibus pro poſſe diximus, ſupereſt, vt & de tribus teſtimonium in cœlo dantibus breuiter dicamus. Nam & tres ſunt, inquit, qui teſtimonium dant in cœlo Pater, verbum & ſpiritus ſanctus. Primo quæritur cur non dixerit quod magis viſitatum eſt, pater & filius, ſed pater & verbum & ſpiritus ſanctus. Ad quod dicendum, quia non ſolum tres illi vel tres iſti teſtes teſtimoniū dant, quod ſumus nati ex deo, ſicut propoſuerat, dicendo, omne quod natum eſt ex deo, vincit mundum, & ſicut in fine capituli, qui credit (inquit) in filium dei, habet teſtimonium dei in ſe. Verùm & ipſi, imò principaliter ipſi Ieſu teſtimonium dant, quia ipſe eſt Chriſtus, vel quia Chriſtus eſt veritas. Ne ergo occaſio porrigeretur hęreticis, dicturis duos eſſe filios, alterum filium dei, & alterum filium hominis, de illo homine, qui pependit in cruce & mortuus eſt, teſtificationes conferens, noluit dicere, quia teſtimonium dant ei pater & filius, cùm ipſe in vtraque ſubſtantia dei & hominis, vnus ſit dei filius, ſed pater & verbum (inquit) & ſpiritus ſanctus. Nam reuera non filius filio, ſed verbum aſſumpto homini teſtimoniū dat, quod ipſe qui negatus & reprobatus eſt, ipſe, inquam, ſit Chriſtus, ipſe ſit veritas, id eſt, non altera Chriſti perſona, alteri Chriſti perſonæ, ſed altera Chriſti ſubſtantia, alteri Chriſti ſubſtantiæ, hoc teſtimonium dat. Quomodo teſtimonium dat hoc verbum? Vt multa præter eam, quæ noſtram excedunt infantiam, in eo nimirum teſtimonium dat, quòd quæcunque locutus eſt hic homo, vera ſunt, & omnia vnum verum verbum. Et hoc eſt legitimum teſtimonium. Dicit enim lex cognoſcendi prophetæ, & non prophetę ſignū. Quòd ſi tacita cogitatione reſponderis, quomodo poſſum intelligere verbum quod non eſt locutus dominus, hoc habebis ſignum. Quod in nomine domini propheta ille prædixerit, & non euenerit, hoc dominus non locutus eſt, ſed per tumorem animi ſui propheta confixit, & idcirco non timebis eum. Hoc nimirum propter iſtum prophetam, imò prophetarum dominū dictum eſt. Promiſerat enim dicens. Prophetam de gente tua & de fratrib. tuis, ſicut me ſuſcitabit dominus deus tuus, &c. Hac ergo pręeunte legis propoſitione aſſumptionem ipſe de quo propoſitum fuerat, nobis porrigit, dicens. Cœlum & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt. Porrò aduerſus inimicos eius Iudæos vel iſtud ſufficiat, quia dixit de illis. Et cadent in ore gladij, & captiui ducentur in omnes gentes, vtq; ita factum eſt. Igitur ſecundum verbi teſtimoniū Ieſus eſt Chriſtus, Ieſus vtiq; vt putabatur filius Ioſeph, & non alius Chriſtus eſt. Quomodo autem pater dat huic teſtimonium? Primùm dicendo hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Deinde ſemper illum audiendo in faciendis operibus magnis, quæ nemo alius fecit, maximè verò ipſum reſuſcitando à mortuis. Si enim dicendo ſe eſſe Chriſtum, mentiretur, diuinorum operū teſtimonium nūllum comitaretur, reſurrectio carnis eius quod magnū eſt teſtimoniū, non conſequeretur. Nihilominus ſpiritus ſanctus teſtimoniū dat huic, quod ſit Chriſtus, vel quòd ſit filius dei, quia videlicet quemadmodū dixit. Cùm venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre ſpiritum veritatis, qui à patre procedit, ille teſtimonium perhibebit de me, & vos teſtimonium perhibebitis, ſic factum eſt & fit, & fiet vſq; in finem ſeculi. Hi tres teſtimonium dant in cœlo. i. inuiſibiliter. Nam ante dicti teſtes, ſcilicet ſpiritus, aqua, & ſanguis, dederunt teſtimonium in terra. i. viſibiliter. Spiritus enim viſibiliter, id eſt, ſumpta columbæ corporea ſpecie, ſuper illum apparuit, affirmans quod hoc ſigno cognoſci iuſſerat, ſcilicet qui baptizat, ſanguinem & aquam viſibiliter de latere ſuo iam mortuus fudit, quod non feciſſet, ſi non eſſet Chriſtus filius dei. Nunc ad noſtra redeamus.

1. Iohan. 5.
1. Iohan. 5.
Deut. 18.
Ibidem.
Matth. 24.
Matth. 3.
Iohan. 1.
Iohan. 15.

Quomodo non ſatis ſit, vt tres nobis teſtimonium dent in terra, niſi & tres teſtimonium dent in cœlo, & quomodo hi tres non vnus, ſed vnum ſint. CAPVT XVII.

POſtquam nos qui dicimus dominus Ieſus baptiſmo eius baptizati ſumus, tribus vtiq; teſtibus in terra. i. in præſenti eccleſia commendamur, ſed nondum ſatis eſt. Ait enim. Non omnis qui dicit

Matth. 7.
Iacobi 3.

dicit mihi, domine domine, intrabit in regnum cœlorum. Et Apoſtolus Iacobus. Fides(inquit) ſine operibus mortua eſt. Igitur ſicut tres ſunt qui teſtimoniũ dant in terra, vt in communionem eccleſię ſuſcipiamur, ſic tres ſunt qui teſtimonium dãt in cœlo, vt in regnũ cœlorũ introeamus. Tres iſti teſtes ſunt, pater, & verbum, & ſpiritus ſanctus. Cuius rei dant teſtimonium? Nimirum dilectionis, per quam fides operatur, ſcilicet quod fidem habentes, dilectionẽ quoq; habeamus nominis huius, & idcirco in regni cœlorum gloriam intrare digni habeamur, ſicut ſcriptum eſt. Et gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum. Quam autem honorificum ſit taliũ perſonarum frui teſtimonio coram cunctis cœlorum virtutibus, niſi experti ſcire non poſſumus. Et hi tres vnum ſunt. Non hi tres vnus, ſed hi tres(inquit) vnum ſunt. Quod idem eſt ac ſi dixiſſet. Hæ tres perſonæ vna ſubſtantia ſunt. Ita & ipſe Chriſtus aduerſus Iudæos, & contra Arrianos nihilominus & contra patripaſsianos, ego(inquit) & pater vnum ſumus. Nam ego & pater cũ dicit duos in perſonis, quod negant patripaſsiani, id eſt, Sabelliani ſumus cùm dicit, vnum in ſubſtantia, teſtatur, quod negant Arriani. Ita & hic ait. Hi tres vnum ſunt, id eſt, hi tres in perſonis, vnum in ſubſtantia ſunt. Reſtat vt iuxta propoſitum de ſeptimo teſte loquamur. Pſalm. 5. Lucæ 22.

De ſeptimo, quod eſt dominici corporis & ſanguinis ſacramentum, quod nobis non tantum teſtimonium, ſed ipſum ſit vitæ teſtamentum, & quòd traditio eius à paſſione domini habuerit initium. CAPVT XVIII.

SEptimus teſtis nobis ſecundum præſens negocium dominici corporis & ſanguinis eſt ſacramentum. Huius nimirum ſacramenti virtus, non vtcunque teſtimonium, ſed ipſum eſt vitę & ſalutis noſtræ teſtamentum. Ait enim, Hoc eſt corpus meum quod pro vobis tradetur, hic calix nouum teſtamentum in meo ſanguine qui pro vobis fundetur. Hoc teſtimoniũ vt ſuperius diximus, teſtimonio, quod aduerſus nos habebat diabolus, quadam oppoſitione propria oppoſitum eſt, quia videlicet contra cibi vetiti culpam, cibus & potus gratiæ eſt contra ſerpentis venenum, ſancti ſpiritus antidotus eſt. Et hoc vtique ſacramentum ab eadem domini noſtri Ieſu Chriſti paſsione habet, venæ ſuæ principium. Sciendum quippe, quia cũ de iſto multa locutus fuerit ante ſuam paſsionem, nuſquam tamen traditionem eius dedit, antequam ad ipſam veniſſet paſsionem. Iam enim erat venditus(vt Apoſtolus ait) Ipſa nocte qua tradebatur, accepit panem gratias agens, fregit & dixit. Accipite & mãducate, hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur, &c. Cur hoc niſi quia non aliunde viuificum hoc myſterium, ſed ex ipſa condebatur domini paſsione? Idcirco ſubinde idem Apoſtolus dicit. Quotieſcunq; enim manducabitis panem hũc, & calicem bibetis, mortem domini annuntiabitis donec veniat. Pulcher & rationabilis ordo ſalutis, vt prius ſupradictorum teſtium ſcilicet ſpiritus, ſanguinis & aquæ ſacramẽto baptizati, maculam veteris cibi lauaremus, & tunc demum eidem edulio mortis contrarium hunc cibum, & hunc potum ſalutis perpetuæ perciperemus. 1. Cor. 11.

Quòd in typum horum duũm ſacramentorum olim prior populus & mare tranſierit, & panem de cœlo atque aquam de Petra conſecutus ſit, & quomodo Apoſtolus eandem eſcam ſpiritualem eos manducaſſe, & eundem potum ſpiritualem bibiſſe dixerit. CAPVT XIX.

IN Typũ horũ duũm ſacramentorũ, olim prior populus, & mare tranſiuit, & in deſerto panem de cœlo mãducauit, aquã de petra bibit. Vndè & Apoſtolus. Nolo enim vos ignorare fratres, quoniam patres noſtri omnes ſub nube fuerũt, & oẽs mare tranſierũt, & oẽs in Moyſe baptizati ſunt, in nube & in mari. Et omnes eandẽ eſcam ſpiritualẽ manducauerũt, & oẽs eundem potum ſpiritualẽ biberunt. Bibebant autẽ de ſpirituali conſequente eos petra. Petra autẽ erat Chriſtus. Et poſt pauca. Hęc autem(inquit) omnia in figura contingebant illis. In figuram cùm dicit, ſubaudiendum neceſſario eſt horũ quę reuelata ſuo tempore, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum fecit vel dedit. Proinde cũ eandem eſcam & eundem potũ dicit, & nõ addit aliquid, vt verbi gratia dicat. Quam nos manducamus vel quẽ nos bibimus, nũc de menſa Chriſti nullatenus diſſonat dictio eius Chriſto dicenti. Amen amen dico vobis, nõ Moyſes dedit vobis panem de cœlo, ſed pater meus dat vobis panẽ de cœlo verum. Dixerant enim Iudęi. Quod tu facis ſignũ, vt videamus & credamus tibi? Quid operaris? Patres noſtri manducauerunt in deſerto manna, ſicut ſcriptum eſt. Panem de cœlo dedit eis manducare. Negauit protinus veritas dicens. Amen amen dico vobis, non Moyſes dedit vobis panem de cœlo, ſed pater meus dat vobis panẽ de cœlo verum. Tanquam diceret. Hunc panem de quo propheta dicit, panem cœli dedit eis, panem angelorũ manducauit homo, verè dico vobis nõ Moyſes prętcrito tempore vobis dedit, aut dare potuit, ſed pater meus præſenti tẽpore dat. Itaq; cũ dicit Apoſto. eandem eſcam ſpiritualẽ manducauerunt, & eundẽ potum ſpiritualẽ biberũt, & nõ additur quã vel quem, nos hoc reuelatę gratiæ tempore ſumimus, non contrarius eſt ſententiæ Chriſti, ſed ſicut alio tendit ita & relationes pronominum, eandem & eundem alio ducit. Intendit enim præſumptionem nobis ſecuritatis auferre, ne putemus nos ſecuros eſſe debere, quaſi quomodocunque viuamus poſt baptiſmum, 1. Cor. 10. Iohan. 6. Pſalm. 72. 1. Cor. 10.

& menſæ Chriſti participationem, ſine dubio debeamus regnum dei videre, vitã ęternã habere.
Ibidem. Hoc intendens dicit in figura noſtri illud contigiſſe, quod illi omnes mare tranſierunt, & omnes
manna manducauerunt, & omnes aquam de petra biberunt, & tamen nõ omnes illam repromiſ-
ſionis terram introierunt, ſed non in pluribus eorum (inquit) beneplacitũ eſt deo. Nam proſtra-
ti ſunt in deſerto. Sic etenim non omnes qui hunc panem manducant, & hunc calicem bibunt,
cuius ille panis & illa aqua figura fuit, ingredientur in illam verè repromiſsionis & viuentiũ ter-
ram, cuius illa terra ſine dubio figuram prætulit. Igitur eãdem eſcam & eundem potum cum di-
cit, ſubaudiendũ eſt mali, quam vel quem boni, eandem ſine dubio & eundem Chore, quam vel
quem Caleph & Ioſue, eandem eũdemq́; Dathan & Abiron, quam vel quem Moyſes & Aaron.
Quod ſi quæritur, quomodo ergo eſca ſpiritualis, & potus ſpiritualis erat, facilè reſpondetur,
quia non alio, ſed eodem modo quo & petra ſpiritualis vel Chriſtus erat. Sicut enim dixit ſpiri-
1. Cor. 10. tualem eſcam & ſpiritualem potum, ſic dixit de ſpirituali petra. Petra autem erat Chriſtus. Con-
ſtat verò, quia ſic petram ſpiritualem, vel petram Chriſtum dixit, ac ſi diceret, ſpiritualis petræ
figuratiuam, Chriſti ſignificatiuam. Ita ergo & ſpiritualem eſcam & ſpiritualem potum dixit, ac
ſi diceret. Eſcam figuratiuam eſcæ ſpiritualis, potum ſignificatiuum potus ſpiritualis.

Quomodo illis æquè vt nobis hoc ſacramentum neceſſarium fuerit, & quomodo qui mortui erant, huius participes eſſe vel fieri potuerint, & quòd hoc ſacramentum efficiat, vt nobis qui nondum eramus, proficiat mors Chriſti. CAPVT XX.

ITaq; tam vnum quàm alterum ſacramentum, illis æquè vt nobis erat neceſſarium, quia videli-
cet neutrum in re, ſed vtrumq; in vmbra vel figura acceperant. Nec verò magis per illam figu-
ram ſiue vmbra conſummati vel ſanctificati eſſe poterant, quàm antiquiores Abraham, Iſaac &
Iacob vel poſteriores, Samuel & Dauid, qui neq; illud mare tranſierunt, neq; illud manna man-
ducauerunt. Diximus autem, & ſæpe dicere, imò ſemper ita ſentire debemus, quia quando pati-
ente vel moriente Chriſto, ſanguinemq́; & aquam fundente de latere ſuo, baptiſmi eius condi-
tum eſt ſacramentum, tunc omnes eodem ſanguine & eadem aqua mundati ſunt, baptizato illo
pro omnibus vel ſanctificato, ſicut dixerat. Baptiſmo habeo baptizari, & quomodo coartor vſq;
Lucæ 12. dum perficiatur, Et alibi. Ego pro eis ſanctifico meipſum. De alio ſacramento quid dicemus?
Quo qui mortui erant, participes facti ſunt, vel fieri potuerunt cibi & potus eius? Verè rem mi-
rabilem ſatis dignè admirari non poſſumus. Nam quia mortui venire non poterant ad mandu-
candum hunc panem angelorum, iuit ad eos ipſe, vt quo modo à mortuis manducari poterat,
manducaretur panis angelorum, vita viuentium, reſurrectio mortuorum. Diſsipati erãt mortui,
etenim animæ quidem ad inferos deſcenderant, corpora verò in ventrem terræ recondita fue-
rant. Diſsipari ergo voluit & ipſe panis vitæ, & anima quidem cum verbo deo deſcendit ad infe-
ros ad animas eorum, corpus verò non ſine potentia verbi eiuſdem vbiq; præſentis, in ventrem
terræ ad corpora eorum. Tale remedium illis inuenit, quomodo ſapiens, quomodo ſapiẽtia dei
aliquo modo viuentibus & nobis victuris, qui nondum eramus, prouidendum erat, quia nimi-
Rom. 6. rum ad nos eo modo non erat vltra deſcenſurus. Reſurgens enim ex mortuis iam non moritur,
mors illi vltra non dominabitur. Quærendum illi erat, imò iam ſcire illum nobis expediebat,
quo pacto nos illum dum viuimus, in animas & corpora noſtra tranſſumere poſſemus, quia ſicut
iam dictum eſt, poſtquam mortui eſſemus, fieri non poterat quod ſemel factum eſt, vt ſcilicet
rurſus moreretur, & anima eius noſtris in inferno animabus, corpus eius noſtris in terra corpori-
bus coniungeretur. Ergo & nobis tam ſapienter quam miſericorditer idem in alia ſpecie reme-
dium prouidit, quomodo ſapiens, quomodo ſapientia dei. Fecit enim nobis ſacramentum, per
quod & corpus eius in noſtra corpora, & vita corporis eius, id eſt, verbum deus in noſtras ani-
mas infunderetur, & ipſe tamen integer permaneret & viuus.

Quomodo hoc ſacramentum Chriſtus tradiderit, & quibus eſſentiæ modis corpus & ſanguis Chriſti fit. CAPVT XXI.

Matth. 26. QVomodo? Cœnantibus autem (inquit Euangeliſta) accepit panem & benedixit & fregit, &
dedit diſcipulis ſuis dicens. Accipite & comedite, hoc eſt corpus meum. Et accipiens cali-
cem gratias egit, & dedit illis dicens. Bibite ex hoc omnes, hic eſt ſanguis meus noui teſtamenti,
qui pro multis effundetur in remiſsionem peccatorum. Sicut de ſanguine dixit qui pro vobis
effundetur, ſic de corpore dixit, & apud Lucam ſcriptum quoque eſt, quod pro vobis tradetur.
Lucæ 22. Cœnantibus, inquit, videlicet cœnam illam typicam, per quam hactenus præfigurata fuerat hæc
cœna veritatis, eo ritu quem lex ita præſcribit. Decima die menſis huius, tollat vnuſquiſq; agnũ
Exod. 12. per familias & domos ſuas. Sin autem minor eſt numerus vt ſufficere poſsit ad veſcendũ agnum,
aſſumet vicinum ſuum, qui iunctus eſt domui eius iuxta numerum animarum, quę ſufficere poſ-
ſint ad eſum agni, & cætera. Illa figura tunc in præſentiarum erat implenda re veritatis, veritate
Lucæ 22. rei præſentis. Propterea in Luca dicit. Deſiderio deſideraui hoc paſcha manducare vobiſcum,
ante-

antequam patiar. Dico enim vobis, quia ex hoc nō manducabo illud, donec impleatur in regno dei. Hæc dicens & illud vetus paſcha ſacramento noui paſchæ mox impleri dixit, & cogitationi vel expectationi illorum reſpondit, quia interrogare ſolíti erant dicentes, quādo veniet regnum dei, aliter quàm res ſoret vtpote carnaliter adhuc ſentientes de regno dei. Cœnantibus itaq; id eſt, ſedentibus adhuc in cœna, qua manducauerāt carnes agni, carnes paſchæ veteris, accepit panem & benedixit. Panem communé accepit, ſed benedicendo longè in aliud quàm fuerat, transmutauit, vt veraciter diceret ſic. Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur. Item vini ſubſtantiam accepit, ſed itidem gratias agendo vel benedicendo ſic in aliud vertit, vt diceret veritas, quę non mentitur. Hic eſt ſanguis meus noui teſtamenti, qui pro multis effundetur. Hoc (inquit) id eſt, hic panis eſt corpus meum, ſiue caro mea. Nam & alibi dicit. Et panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita. Sed non videtur oculis carnis, non ſentitur guſtu oris, quòd panis ille caro Chriſti factus ſit, quòd vinum illud in ſanguinem verſum ſit. Nimirum ſi videretur color, aut ſentiretur ſapor carnis & ſanguinis humani, homini non plus ſalutis, ſed plurimum afferret horroris. Sic ergo eſt corpus vel caro & ſanguis Chriſti, quomodo eſſe vel ad vſum noſtrum conuenit, & ad ſalutem noſtram ſufficit. Quomodo vel quibus eſſentiæ modis? Nimirum nomine, re, atque effectu. Nomine videlicer eſſe intelligimus, in eo quòd dicit, hoc eſt corpus meum, hic eſt ſanguis meus. Sicut nuſquam ita nec in iſto, imò maximè, nec in iſto nomen domini vanum accipere debemus. Si enim in cunctis ſanctificationibus, quæ per miniſtros domini, ad inuocationem nominis eius aguntur, nequaquàm nomen domini in vanum accipere audemus, quanto magis in iſta ſanctificatione, in qua nomen corporis & ſanguinis ſui ore proprio poſuit dominus, nequaquàm in vanum idipſum, nomen accipere debemus? Re quoque corpus Chriſti & ſanguinem eſſe intelligimus, in eo quòd ait, quod corpus tradetur, qui ſanguis effundetur. Effectu eſſe intelligimus in eo, quòd cùm dixiſſet, quod tradetur, qui effundetur, addidit, pro vobis in remiſsionem peccatorum. Itaq; ſicut illa ſpecie qua pepēdit in cruce ſanctus ſanctorum eſt, & in illa ſpecie præteritis omnibus electis remiſsionem peccatorum operatus eſt, ſic in iſta ſpecie panis & vini nihilominus ſanctus ſanctorum eſt, & omnibus electis, qui poſt eandem paſſionem ad fidem eius veniunt, idem illum efficere, id eſt, remiſsioné peccatorum, & vitam æternam conferre non dubium eſt. Nam & alibi dicit. Qui manducat carnem meam, & bibit ſanguinem meum, habet vitam æternam. Et protinus addit. Et ego reſuſcitabo eum in nouiſsimo die.

Matth. 26. Marci 13. Lucæ 22. Ibidem. Iohan. 6. Iohan. 6.

Quid ſacramentum, & quid res ſacramenti ſint, & quòd ſit verè corpus & ſanguis Chriſti. CAPVT XXII.

EST igitur (ſicut & pater Auguſtinus ait) in ſacramento iſto, quod digni & indigni accipiunt res ſacramenti, quam non niſi digni accipere poſſunt, ſed nō ſicut dicta eius, à nonnullis eſtimata ſunt. Putauerunt enim illum dixiſſe, quòd nō ſit corpus aut ſanguis Chriſti, quod indignus quiſq; percipit, atq; ſecundum tanti doctoris ſenſum non corpus aut ſanguinem Chriſti, ſed tantum figuram vel ſignum eſſe corporis & ſanguinis Chriſti, id quod viſibiliter ſumimus de menſa domini. Hoc ille non dixit, imò hoc ille non ſenſit. Neq; enim Chriſto cōtrarius eſſe conſueuit. Loquitur autem Chriſtus, & per ſemetipſum dicens. Hoc eſt corpus meum, hic eſt ſanguis meus, & per Apoſtolum ſuum, cuius experimentum habemus, quia in eo loquitur Chriſtus dicens. Itaq; quicunque manducauerit panem domini, & calicem domini biberit indignè, reus erit corporis & ſanguinis domini. Probet autem ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium ſibi manducat & bibit. Non dixit, qui manducat & bibit indigne panem, manducat ſimplicem vel communem, & vinum bibit, quale prius erat nondum celebrata conſecratione, ſed reus erit corporis & ſanguinis domini, ſed iudicium, inquit, ſibi manducat & bibit, non dijudicans corpus domini. Quapropter non iam de contentioſa cuiuſquàm diſſertatione, ſed de Apoſtolica veritate ſenſum petamus, quo prædictus doctor, ſacramentum, remq́; ſacramenti diſtinxerit. Rem ſacramenti, Chriſtus ipſe myſterium ſuæ dixit eſſe paſsionis, vt ante iam diximus, qui tenens in manibus hoc viſibile ſacramentum, cum dixiſſet, hoc eſt corpus meum, addidit quod tradetur, cùm dixiſſet, hic eſt ſanguis meus, addidit, qui effundetur. At ille qui indignè accedit, non communicat Chriſti paſsionibus, non contingit ore mentis, quod percipit ore corporis, vndè & hoc ipſum eſt quòd indignus exiſtit. Ergo corpus quidem & ſanguis Chriſti eſt hoc viſibile ſacramentū, quod ore percipit, neq; enim indignitas eius, dignitatem tantæ conſecrationis euacuare potuit, ſed rem ſacramenti non attingit, quia mente & fide per dilectionem operante, paſsionem Chriſti non reſpicit. Idcirco nec effectum conſequitur eiuſdem ſacramenti, in eo ſcilicet, vt pro ſe traditum ſit hoc corpus, & fuſus iſte ſanguis, id eſt, in remiſsionem peccatorum ſibi, vt habeat vitam æternam, & reſuſcitetur in nouiſsimo die, in reſurrectionem vitæ, ſed conſequitur id quod huic effectui contrarium eſt, vt videlicet ſit reus & corporis ſanguinis domini, vt iudicium ſibi manducauerit & biberit.

1. Cor. 11.

Quòd ſi

Quod ſit dandum indignis, & quòd multum interſit, quomodo vel vndè quiſq; æſtimetur indignus. CAPVT XXIII.

1.Cor.11. PRoinde, vt Apoſtolus ait, probet ſeipſum homo, & ſic de illo pane edat & de calice bibat, quia videlicet tantæ dignitatis ſacramentum indignis & non probatis dandum non eſt. Cum autem hæc dicimus, moueutur pleriq; nos quoq; moleſto experti ſumus experimento, quos vel culpa remordet, vel certè humilitas Chriſtiana informat, vt indignos tanto myſterio iudicent ſemetipſos. Verùm ſi dictionem non noſtram, ſed Apoſtolicam perpendant diligentius, non eſt cur moueantur, quaſi temeraria contra ipſos iudicia conſtituamus. Differt enim indignitatis huius dictio vel modus, multumq; intereſt, quomodo vel à quo, quiſq; indignus exiſtimetur. Eſt enim cum ſeipſum quiſq; indignum confiteatur, & cū ab alio indignus exiſtimetur aut pronuntietur. Porrò ſemetipſum laudabiliter indignum confitetur, quiſquis veraciter & vt dignum eſt, 1.Cor.11. dignitatem perpendit ſacramenti huius. Quis enim, ſi rectè iudicet, caſtum cor ſe habere gloriabitur? De hac parte Apoſtolus dicit. Quòd ſi noſmetipſos dijudicaremus, nō vtiq; iudicaremur. Econtra deteſtabiliter indignus iudicatur, quiſquis vel in aliquo ſcelere notus, aliquantis teſtibus, ſiue toti eccleſiæ cauſam dedit, vt indignus exiſtimetur. Cum igitur noſtro iudicio indigni ſumus, non tum ſancta iure nobis negantur, cum autem ab alijs indigni pronunciamur, maximè, vbi non dubia indignitatis cauſa profertur, iure repellimur, ne iudicium nobis manducemus & bibamus. Sed iam ad incepta reuertamur.

Quomodo iſte cibus, quem de ſuo Chriſtus dedit, illi ſit oppoſitus, quem de alieno ſerpens primis hominibus perſuaſit. CAPVT XXIIII.

Matth.26. Iohan.6. ACcipite (inquit) & comedite, hoc eſt corpus meum. Et alibi. Qui manducat carnem meam, & bibit ſanguinem meum, in me manet & ego in eo. Cum hęc dicit agnus dei, oportunè nobis ad memoriam recurrit illud, quod dixit ſerpens, imò per ſerpentem diabolus hoſtis humani Gene.3. generis. Accipite & comedite, & eritis ſicut dij. Optimæ & ſpectabiles valde propoſitiones. Ille ſerpens erat, iſte agnus eſt. Ille vetus peccator, iſte antiquus creator. Ille per terram repſit, iſte de cœlo venit. Ille ſpiritu diaboli falſum ſibilans, iſte ſpiritu dei verum euangelizans. Ille peccati portitor, iſte iuſtitiæ doctor. Ille mortis artifex, iſte vitæ opifex. Ille de ligno non ſuo raptor obtulit, iſte de corpore & ſanguine ſuo largitor dedit. Ille quod non habebat mendaciter promiſit, eritis (inquiens) ſicut dij. Iſte quod habebat, quod ſemper naturaliter habet, fideliter dedit, vt ſimus dij, dum manet ipſe in nobis. Illi tandem nefariſsime creditum eſt pluſquam deo. Credatur econtrario huic deo, ſi non plus, at ſaltem quantum creditum eſt illi diabolo. Creditum eſt enim, quòd illi pomo ineſſet quod nō videbatur, ſcilicet vis deos efficiendi, credatur huic ſacramento ineſſe quod non videtur, videlicet veritas carnis & ſanguinis, valens efficere nos concorporales vnigenito filio dei. Hoc enim ratio vel ordo iuſtitiæ expoſcit. Accipite ergo (inquit) & comedite. Prius accipite, & deinde comedite. Accipere enim eſt fideliter credere, cū gratiarum actione diligere, compatienti affectu corpori huius traditionem & ſanguinis huius effuſionem reſpicere. Hoc fieri nō poteſt, niſi prius reijciatur id quod ab illo malè acceptum eſt. Illud igitur mendacium execrantes, hanc veritatem accipite, approbate, amplectimini, & cōtra cibum mortis, panem comedite vitæ æternæ, & calicem bibite ſalutis perpetuæ.

Cur vtrunq; ad ſalutem neceſſarium ſit, & prius baptizari, & deinde hoc ſacramento participari. CAPVT XXV.

QVid (inquis) opus erat, poſtquam baptiſmum accepimus in remiſsionem peccatorū, ſumere cibum in remiſsionem peccatorum? Imò vtrolibet horum accepto ſacramentorum, quid alMarci 16. terum ad ſalutem erat neceſſariū? Dixit enim. Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Por Iohan.6. ro iam ante dixerat. Qui manducat carnē meam & bibit ſanguinem meū, habet vitam ęternam. In vtroq; ſic poſuit vitæ & ſalutis conditionē, vt in neutro alterutrius fecerit mentionem. Quòd ſi ita dixiſſet, qui baptizatus fuerit, & carnem meam manducauerit, ac ſanguinem meum biberit, ſaluus erit, ſiue qui manducat carnē meam, & bibit ſanguinem meum, poſt acceptam baptiſmatis gratiam, habet vitam ęternā, minus ſupereſſet ad quęrendū. Nunc verò plus eſſe quod quęratur, ſcilicet & quomodo dicat. Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Cum ante dixerit. Niſi manducaueritis carnē filij hominis & biberitis eius ſanguinē, nō habebitis vitam in vobis, & qua ratione ſecundū modū originalis culpæ, vtrunq; remediū neceſſariū ſit. Hic iā facilius de primo reſpondetur, quia videlicet quod ait. Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit, tale eſt, ac ſi dicat, certus medicus de homine ſemiuiuo plagis plurimis à latronibus conuulnerato, ſi ſe in ſtabulum meum deferri permiſerit, ſaluus erit. Dabo enim illi cibum & potum tantę virtutis, vt inMarci 16. tegram continuò ſoſpitatem recuperare poſsit. Sic nempe cū dicit, qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit, ſubaudiendū eſt, corpus enim meū in eſcam, & ſanguinem meum in potum dabo, ſiue iam paraui illi, vndè refectus ſine dubio ſaluus ſit. Nunc ergo quod ſuper eſt ſi quęritur,

cur non vnumquodlibet horum, ſed vtrumq; ſacramentum ad ſalutem neceſſarium ſit homini, reſpondere licebit. Videlicet quia peccatum ab homine duplex commiſſum eſt. Alterum ſiquidem ſuperbiæ, alterum fuit gulę. Superbiuit enim prius in mente appetendo ſimilitudinem dei, quod maximè liquet ex ſerpentis promiſsione dicentis, eritis ſicut dij. Neq; enim ſimilitudinem dei pro mercede præuaricationis illis ſpopõdiſſet, niſi prius illos hoc ipſum ambire perſenſiſſet. Deinde & gulę ambo ſuccubuerunt, quod & ſcriptura manifeſtius denotando exprimit, cum de muliere dicit. Vidit igitur mulier quod bonum eſſet lignũ ad veſcendũ, & pulchrũ oculis aſpectuq; delectabile, & tulit de fructu eius & comedit, deditq; viro ſuo. Igitur quia congeminatum fuit peccatum, rectè congeminatum eſt & ſacramentum. Et alterum quidem ſuperbiæ malũ per humilitatis bonum, in altero gulæ vitiũ per melioris alimenti curatur antidotũ. Quid pulchrius oculos attollenti ad iſtam circa nos diſpoſitionem miſericordiæ ſimul & iuſtitiæ dei? Neq; enim ſic deus miſero miſertus eſt homini, vt hominis ſuperbi congruam exigere ſatisfactionem negligeret. Ecce qui regnantis in cœlo dei ſimilitudinem appetiuit, pendentis in ligno filij dei, ſimilitudinem per baptiſmum ſuſcipit. Ibi contempſit maieſtatem, hic adorat crucem. Illud ſuperbię fuit, hoc humilitatis. In illa ſuperbia diabolus hominẽ inueniens, cibum vetitũ obtulit, & eritis, inquit, ſicut dij, in hac humilitate deus hominem inueniens cibũ potumq; offert corporis & ſanguinis ſui, & manebitis, inquit, in me, & ego in vobis. Et notandum, quod non eiſdem verbis deceptoris vſus eſt, dicentis. Eritis ſicut dij, nec omnino ſic dicere debuit, qui manducat carnem meam, & bibit ſanguinem meũ, erit ſicut deus, vel erit ſimilis altiſsimo, ſed in me manet, inquit, & ego in eo. Quis enim eſt vel eſſe poteſt ſicut deus, id eſt, ſine illius ope vel gratia eſſe deus. Sed & de his alio in opere plenius diximus, idcirco nunc plura dicere ſuperſedemus. Gene.3. Ibidem.

Quòd hæc prima reſurrectio ſit animarum, & quòd in eis qui in hac partem habent ſecunda mors non habeat poteſtatem. CAPVT XXVI.

ECce hæc eſt reſurrectio prima, baptizari ſcilicet in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti, & ſic manducare corpus, & bibere ſanguinem domini. Vndè & in Apocalypſi Iohannes dicit. Apoc.22.
Beati qui lauant ſtolas ſuas, vt ſit poteſtas eorum in ligno vitæ, & per portas intrent in ciuitatem. Item: Hæc eſt reſurrectio prima. Beatus & ſanctus, qui habet partem in reſurrectione prima. In his ſecunda mors non habet poteſtatem. Et poſt pauca. Inferus & mors miſsi ſunt in ſtagnum ignis. Hæc mors ſecunda eſt. Sunt ergo ſicut duæ mortes, altera animæ, & altera carnis, ſic duæ Apoc.20.
reſurrectiones, prima animæ & ſecunda carnis. Sciendum quoque, quod mors animæ experimento quidem ſecũda eſt, ſicut paulò ante dictum eſt, inferus & mors miſsi ſunt in ſtagnũ ignis, Ibidem.
quæ mors ſecunda eſt, ſed actu prima eſt. Prius enim homo anima, quàm carne mortuus eſt. Dixit enim deus. In quacunq; die comederitis ex eo, morte moriemini. Prius ergo anima quàm Gene.3.
carne mortuus eſt homo, morte videlicet peccati, quæ animam ſeparat à deo. Nam morte quæ animam ſeparat à corpore poſt annos. DCCCC. & XXX. mortuus eſt. Prima ergo hæc eſt reſurrectio, baptizari, & corpore ac ſanguine Chriſti participari. Sic enim anima reſurgit, & iam viuit. Reſurget autem in nouiſsimo die carnis reſurrectione. Idcirco dominus cùm diceret. Qui Iohan.6.
manducat carnem meam, & bibit ſanguinem meum, præſenti tempore dixit, habet vitam æternam, futuro autem, & ego reſuſcitabo eum in nouiſsimo die, & ſubaudiendum eſt, reſurrectione vitæ, vt in ea ſecunda mors non habeat poteſtatem. Nam generali reſurrectione carnis omnes reſurgent. Nimirum prima reſurrectio voluntatis, ſecunda neceſsitatis eſt. Idcirco cum diceret, de prima reſurrectione loquens, venit hora & nunc eſt, quando mortui audient vocem filij dei, in voluntate poſitam, ſignificans hanc primam reſurrectionem, & qui audierint, inquit, viuent. Nemo enim à morte peccati reſurgit, niſi volens. Item cum diceret, de ſecũda reſurrectione loquens, nolite mirari hoc, quia venit hora in qua omnes qui in monumentis ſunt, audient vocem eius, illam reſurrectionem in neceſsitate eſſe pronuntians, & procedent, ait, qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ, qui verò mala egerunt in reſurrectionem iudicij. Denique qui procedent Iohan.5.
in reſurrectionem iudicij, mallent non procedere, aut non reſurgere, imo omnino mallent non eſſe, quàm eſſe.

Cur adhuc carne moriamur, cum quæ cauſa mortis extiterit præuaricatio paterna, in ſacramento deleatur. CAPVT XXVII.

ET nunc quidem gaudemus ſcientes, & dicentes cũ Apoſtolo, quia corpus quidẽ mortuum, Roma.8.
ſcilicet certiſsimè moriturum eſt propter peccatũ, ſpiritus verò viuit propter iuſtificationẽ. Sed & de ipſo corpore mortuo ſiue morituro conſolatur nos, nõ incerta ratio fidei, iuxta quam 2.Cor.4.
protinus dicit. Quod ſi ſpiritus eius, qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis, habitat in vobis, qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis, conuiuificabit & mortalia corpora veſtra, propter inhabitantẽ ſpiritum eius in vobis. Nõ dixit, ſuſcitabit mortalia corpora veſtra, quod de illis nihilominus rectè diceretur, & qui ad vocẽ eius procedẽt in reſurrectionem iudicij, ſed cõuiuificabit, inquit, ſubauditur, Ieſu Chriſto quẽ ſuſcitauit à mortuis, quod eorũ tantũ eſt, qui procedẽt in reſurrectionem vitę, propter

hoc

hoc ipſum quod ſpiritus eius habitat in ipſis. Nunc ergo, vt iam dictum eſt, gaudemus quidem
hæc ſcientes, ſed in ipſo gaudio eſt, cur procidamus ante deum, & ploremus coram domino qui
Pſalm.91. fecit nos, quia defecimus in ira eius, & in furore eius turbati ſumus. Etenim interim dum in iſto
Pſal.89. mortali corpore grauati ingemiſcimus, forte dicat quis. Quoniam in Chriſto renati, culpam ter-
reni parentis euaſimus, cur adhuc eiuſdem culpæ pœnam portamus? Cur adhuc morimur? Cur
non abſque mortis moleſtia meliorem ad vitam tranſmigramus? Cur expoliamur, & non magis
ſuperueſtimur? Nam quod à nobis eſt, vt Apoſtolus quoq; ait, nolumus expoliari, ſed ſuperue-
ſtiri. Ad hæc ingemiſcentes dicere poſſumus. Nō per ſolam miſericordiam, ſed per ſociam quo-
que miſericordiæ iuſtitiam, requiſiti ſumus. Imò quod nihilominus magna cum reuerentia co-
gitandum eſt, non per ſolam iuſtitiam, ſed & per circumuolantem nos miſericordiam in primis
parentibus noſtris mortales facti, & de paradiſo eiecti ſumus. Sciendum quippe eſt, quia licet
eadem cauſa, non tamen eàdem manu qua in anima morte percuſsi ſuimus, in corpore quoque
mortalitati addicti ſumus. Etenim mors animæ nobis à diabolo adinuenta eſt, mortalitas cor-
poris à prouida dei ſapientia, vel ſapiente prouidentia nobis impoſita eſt. Si enim poſt peccatum
viuere vita corporis, & immortales eſſe permiſsi fuiſſemus, dæmonibus ſimiles eſſemus: quia no-
bis æquè vt illis miſera æternitas, vel æterna eſſet miſeria. Idcirco nobis bene prouidens deus
Gene.3. dixit. Ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt, ſciens bonū & malum. Nunc ergo ne fortè mit-
tat manum ſuam, & ſumat etiam de ligno vitæ, & viuat in ęternum, &c. Hęc fortè cuiquam gran-
dem videntur ſonare iram, ſed eruditam habentibus diſcretioné, magnam profectò ſpirant cle-
mentiam. Item quod dixerat. In ſudore vultus tui veſceris pane tuo, donec reuertaris in terram,
de qua ſumptus es, quia puluis es, & in puluerem reuerteris, non tam baculus irę quam virga diſ-
Pſal.17. ciplinæ eſt. Quam videlicet diſciplinæ virgam Pſalmiſta ſpiritu ſancto prędocente conſiderans,
dicit in perſona noui hominis Ieſu Chriſti, imò ipſe nouus homo noſtrum caput dicit, pro ōm-
nibus mēbris ſuis. Et diſciplina tua correxit me in finem, & diſciplina tua ipſa me docebit. Quid
enim hæc diſciplina mortalitatis, niſi ſuperbiam terræ & cineris corrigit? Quid nos docet, niſi
humiliari ſub potenti manu dei? Idcirco Pſalmiſta per conceſsionem dicit. Mane ſicut herba
tranſeat, mane floreat & tranſeat, veſperè decidat, induret, & areſcat. Et eſt ſenſus. Homo ſtatim
ex quo natus eſt mortalis atq; paſsibilis, ſicut herba mane viridis & pulchra cito tranſeat, id eſt,
deficiat. Quomodo? In iuuentutis matutino poſitus vigendo floreat, & poſt ab ipſo iuuentutis
ſtatu in veſperum ſenectutis tranſeat, & in illo veſpere poſitus moriendo, decidat, deinde indu-
ret, id eſt, rigidum cadauer fiat, deinde areſcat, id eſt, aridus puluis exiſtat. Non, inquit, hoc oro,
vt homo ſtatim ex quo natus eſt, immortalis & impaſsibilis fiat, ſed potius concedo diuinæ ſen-
Pſal.89. tentiæ, vt ſic tranſeat. Sed heu, quàm indociles ſumus ad hāc partem, vt humiles ſimus, vt coram
creatore noſtro dimiſſo capite ambulemus. Mane ſicut herba tranſimus, & in ipſo tranſitu quaſi
quercus aut abietes ſumus, collum erigimus, & de longinquo ſtatu præſumimus. Quid facere-
mus, ſi non quotidie decidenté noſtri generis herbam videremus, ſi non quotidie ceruices con-
Gene.3. ditionis noſtræ in lutū redigerentur? Bene ergo creator noſter in eo ipſo quod iram ſonare vi-
detur dicendo, ne ſumat de ligno vitæ, & viuat in æternum, nobis prouidit, ne eſſet ſicut iam ſu-
pra dictū eſt, noſtra ęquè vt dęmonū ęterna miſeria, vel miſera ęternitas, eſſetq́; ſaltē temporalis
miſeria ſiue miſera tēporalitas, vt quandoq; fieret vel fieri poſſet, quod intendebat homo. ſ. ęter-
na beatitudo, ſiue beata ęternitas. Igitur quia non eadem manu in corpore mortales facti, qua &
in anima mortales ſumus, diabolo enim inuentore, homo ſibi mortem animę conſciuit, deus au-
tem ad corrigendam hominis ſuperbiam, diſciplinam mortalitatis corpori impoſuit, rectè & per
ſacramentum gratiæ Chriſti culpa diluitur, & tamen hæc pars pœnæ non relaxatur.

RVPERTI ABBATIS TVITIEN-
SIS DE OPERIBVS SPIRITVS SANCTI.
LIBER QVARTVS, DE INTELLECTV.

*De ſpiritu intellectus, quando vel qualibus hominibus datus: qualibus experimento in Pe-
tro Apoſtolo ſit declaratus.* CAPVT I.

GLORIFICATO domino Ieſu, & in ipſa eius glorificatione conditis ſa-
lutis noſtrę ſacramentis, de quibus in laudem & gloriā ſpiritus ſapientię prę-
cedenti volumine diximus, datus eſt cōtinuò ſpiritus, & in ipſo dato eius pri-
mus actu confeſtim enituit is, qui à ſpiritu ſapientię ſecundus eſt, ſpiritus in-
Lucæ 24. tellectus. Tunc enim aperuit illis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas. Quibus
autem vel qualibus intelligentiam ſcripturarum dedit? Vtiq; nō oratoribus,
ſed piſcatoribus, non ſcribis, aut phariſæis, ſed hominibus idiotis, & ſine literis. Tanta iſtis copia
ſenſum

ſenſum aperuit, vt omnem ſcirent veritatē, eruditi non ab homine neq; per hominem. Primum, Acto. 1.
intellectus hoc accepimus experimentum. Viri fratres ait Petrus, oportet impleri ſcripturam,
quam prædixit ſpiritus ſanctus per os Dauid de Iuda, qui fuit dux eorum qui comprehenderūt
Ieſum, qui cōnumeratus erat in nobis, & ſortitus eſt ſortem miniſterij huius. Quam ſcripturam?
Fiat, inquit, habitatio eorum deſerta, & non ſit qui inhabitat in ea, & epiſcopatum eius accipiat
alter. Duo nempe teſtimonia cōiunxit, & alterum quidem ſingulariter de Pſalmo centeſimo-
octauo. Et epiſcopatum eius accipiat alter, alterum verò pluraliter de ſexageſimooctauo. Fiat Pſal. 108.
habitatio eorum deſerta. Propoſuerat aūt tantum quidem de vno ſingulariter, oportet, inquiēs, Pſal. 68.
impleri ſcripturam quam prædixit ſpiritus ſanctus de Iuda, ſed & hic addidit pluraliter, qui fuit
dux eorum qui comprehenderunt Ieſum. Quid igitur niſi exortam in cordibus Apoſtolorū in-
tellectus lucem, hoc dicto ſentimus? Iudam quippe & infelices Iudæos, ſicut eodem ſcelere inuo
lutos, ſic & ſimili pœnæ ſignificat addictos. Quomodo? Videlicet quatenus quod vni Iudæ con-
tingebat, vt epiſcopatum eius accipiat alter, idem & Iudæis contingeret, vt epiſcopalis eorum
habitatio deſerta fieret, verumque epiſcopatum, verum & æternum ſacerdotium populus alter,
populus gentium acciperet.

Quód & ſi qua die reſurrexit Chriſtus, aperuit illis ſenſum vt intelligerent ſcripturas, multum tamen defuerit vſq; dum venit ſuper eos ſpiritus ſanctus. CAPVT II.

SEd quantus erat adhuc illis ſenſus huiuſmodi in intelligendis ſcripturis, ante illum quem pro
miſſum expectabant aduentum ſpiritus ſancti? Tantus nimirum, quanta eſt claritas auroræ
comparata meridiano ſoli. Nam & adhuc carnaliter ſentientes de regno Chriſti interrogauerunt
eum, dicentes. Domine, ſi in tempore hoc reſtitues regnum Iſrael? Iam ſicut idem Lucas memo- Acto. 1.
rat, aperuerat illis ſenſum, vt intelligerēt ſcripturas. Iam ſicut Iohannes refert, inſufflauerat, di- Iohan. 20. Iohan. 24.
cens. Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, attamen de regno
Chriſti cui redempti fuerant, adhuc ſentiebant, non ſecundum ſcripturas, & erat illis opus adhuc
accipere ſpiritum ſanctum, vt omnia ſentirent ſecundum ſcripturas. Idcirco dicebat. Quia Iohan Acto. 1.
nes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini ſpiritu ſancto, accipietis, ait virtutem ſu-
peruenientis in vos ſpiritus ſancti, & eritis mihi teſtes in Hieruſalem, & in omni Iudæa & Sama-
ria, & vſque ad vltimum terræ. Vnum ſpiritus ſancti datum acceperant. ſ. in remiſsionem pecca-
torum, dicente vt prædiximus domino. Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, Iohan. 20.
remittuntur eis, ſed geminato in baptiſmate ſpiritus ſancti dato opus erat, quemadmodū & Io- Matth. 3.
hannes pręuidens, ipſe, inquit, vos baptizabit ſpiritu ſancto & igni. Cùm ergo his quibus iam de- Iohan. 1. Lucæ 3.
derat ſpiritum ſanctum dicit, vos autem baptizabimini ſpiritu ſancto, ac deinceps, accipietis, ait,
virtutem ſuperuenientis ſpiritus ſancti in vos, idem eſt ac ſi dicat. Baptizaui vos ſpiritu ſancto,
baptizabo vos igni, vt videlicet excocta omni cupiditate regni terreni, quale deſiderat Iſrael car
nalis, & fortes ſitis ad contemptum totius mundi in maligno poſiti, & acuti ad intelligenda my-
ſteria regni dei, regni quietis, & pacati, regni ſempiterni.

Quód proprium ſpiritus intellectus ſit opus, hominem diuinitus non humano magiſterio docere, quomodo illo die Apoſtolos docuit, qui erant homines idiotæ, & ſine literis. CAPVT III.

QVid multa? Venit dies quinquageſimus, quoto die ab immolatione agni quondam data fue-
rat lex, & in illo die ſpiritu intelligētiæ repleuit eos idē, qui obſcuritatē literæ dederat deus,
vt quicquid terrenū hominibus terrenis ſonuerat litera legis, verbi gratia, terram fluētem lac &
mel, & montes de quibus æris metalla fodiuntur, ipſi cœleſtes effecti, imò & cœli (de ipſis enim
Pſalmiſta prædixit. Cœli enarrant gloriā dei) ſpiritualiter intelligerēt, & deinceps terram pedib. Pſal. 8.
calcarent, mente in cœlis habitarent. Ipſum eiuſdem intelligentiæ donum, ſua quoq; ſignificauit
ſpecie ignis, qui apparuit, ſicut ſcriptū eſt, quia apparuerunt illis diſpertitæ linguæ, tanquā ignis. Acto. 2.
Quid enim eſt intellectus ſiue intelligentia in ordine duntaxat vel numero ſeptem ſpirituum, de
quibus nobis ſermo eſt, niſi facultas gratiæ, qua ſine magiſterio humano intus audiuntur, & vero
ſenſu percipiuntur verba diuina? Nam & ſi cum ab homine, vel per hominem audientes, & ſen-
tientes rectè intelligere dicimur, multū tamen intereſt, vbi non ab homine, neq; per hominem,
ſed occulta inſpiratione docemur, quæ vera & propria eſt vis huius ſpiritus intellectus, iuxta quā
& Pſalmiſta. Audiam, inquit, quid loquatur in me dominus deus. Dum ergo adueniente ſpiritu Pſal. 84.
diſpertitæ linguæ apparuerūt, tanquam ignis, vndè gratiam quam illis diſtribuebat per eiuſmodi
ſpeciem, ſpiritus ſanctus ſignificauit? Nec verò ſolummodo dei linguā, hominibus intelligibilem
fecit, ſed & linguas omniū gentium cum eodem ſigno in ora illorum contulit, vt multas haberet
vias, quibus dabatur illis intellectus ſermonum dei, & exiret in omnes gentes per quatuor partes
mundi deum neſcientis. Factumque eſt, quod dominus ante promiſerat. Qui credit in me, ſicut
dicit ſcriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ: Nam hoc, inquit Euangeliſta, dixit de Iohan. 7.
ſpiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Nimirum qui ſpiritus foris oſtendebat ſpeciem

ignis illuminantis,ipſe intus erat fons aquæ in vitam æternã ſalientis.Vndè Pſalmiſta,vim vtram-
Pſal.35. que reſpiciẽs veraciter dicit. Quoniam apud te eſt fons vitæ,& in lumine tuo videbimus lumen.
Legimus in illa plantatione terreni paradiſi, quia fons aſcẽdebat de terra irrigans vniuerſam ſu-
perficiem terræ.Ac deinceps.Et fluuius egrediebatur de loco voluptatis,ad irrigandum paradi-
Gene.2. ſum,qui inde diuiditur in quatuor capita.Ecce nouæ creaturæ plantabatur paradiſus de vnius &
ſolius ligni vitæ virgultis ſiue radicibus , id eſt, vnius mediatoris dei & hominum , hominis Ieſu
Chriſti virtutibus, & fide, quem & Pſalmiſta commendans loquitur . Et erit tanquam lignum,
Pſalm.1. quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum , quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo . Secus
decurſus aquarum plantatum eſt hoc lignum, quia ſecundum plenitudinem omnium gratiarum
ſemper viuens, ad omnia valens carnis naturæ inſitum eſt dei verbum, deus verbum , & hic talis
homo nouæ plantationis eſt initium,germen ſanctũ,vitæ lignum.Primæ huius emiſsiones Apo-
ſtoli erant, plantatio eius, paradiſus radicum eius diſcipuli illi, credentes illi,adhuc pauci erant.
Quando hic ſpiritus datus intellectu adimpleuit corda eorum,& omnium genera linguarũ naſci
fecit in ora eorum , reuera tunc fons de terra paradiſiaca aſcendit , tunc fluuius vniuerſam terræ
ſuperficiem irrigaturus de paradiſo egreſſus eſt. Nam ſicut fluuius qui de paradiſo illo egredie-
batur,inde diuiditur in quatuor capita,id eſt,principalia flumina , ſic de illa Apoſtolica eccleſia,
ſcientia dei egreſſa eſt , quæ & diuiſa eſt in quatuor Euangelia, quæ prima nobis ſunt neceſſariæ
doctrinæ flumina. Sed iam acta ipſa proſequamur, & ſecundum ſcripturæ curſum huius ſpiritus
intelligentiæ experimenta capiamus.

De prophetiæ Iohel teſtimonio, quàm perfectè,quàm opportunè pro tempore & re illud Petrus eduxit qui erat ſine literis. CAPVT IIII.

STupentibus quibuſdam & mirantibus ad inuicem atq; dicentibus,nónne ecce omnes iſti qui
Acto.2. loquuntur,Galilæi ſunt,alijs aũt irridendo dicentibus, quia muſto pleni ſunt iſti,ſtans Petrus
cum vndecim eleuauit vocẽ ſuam,& locutus eſt. Viri Iudæi,& qui habitatis Hieruſalem vniuerſi,
hoc vobis notum ſit,& auribus percipite verba mea. Non enim ſicut vos æſtimatis,hi ebrij ſunt,
Iohel.2. cùm ſit hora diei tertia,ſed hoc eſt quod prædictum eſt per prophetam Iohel.Et erit in nouiſsi-
mis diebus dicit dominus. Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem , & prophetabuntur
filij veſtri & filiæ veſtræ,&c.Ecce quale quantumque eſt in iſto,de quo loquimur ſpiritu intelli-
gentiæ perluſtrari.Homo idiota,& ſine literis volumen propheticũ celeri mente reuoluit, clau-
ſum & ſignatum literatis, congruumque ſecundum tempus & rem teſtimonium,certa voce,non
dubio ſenſu,coram cunctis publicè recitauit. Et vide quàm potenter, quàm efficaciter penè to-
Iohel.1. tum prophetam hactenus obſcurum ſcire volentibus explanauit.Præmiſerat enim Propheta,di-
cens.Reliduum erucæ comedit locuſta,& reſiduum locuſtæ comedit brucus,& reſiduum bruci
comedit rubigo , expergiſcimini ebrij & flete & vlulate omnes qui bibitis vinum in dulcedine ,
quia perijt ab ore veſtro,&c.deinde intulerat.Et erit poſt hæc. Effundam ſpiritum meum ſuper
omnem carnem,& prophetabunt filij veſtri,& filiæ veſtræ,&c. Nimirum hoc nobis intelligibile
fecit ſermo Apoſtoli,quod latebat in iſtis prophetæ literis , ſcilicet poſt euerſionem prioris po-
puli effuſum iri ſpiritum ſanctum ſuper ſeruos & ancillas dei, id eſt, ſuper centum & viginti cre-
dentium nomina,quod tunc in illo cœnaculo factum fuerat,qui numerus,id eſt,centum viginti
ab vno vſq; ad quindecim,paulatim per incrementa ſurgens,quindecim graduum numerum ef-
ficit, qui in pſalterio myſticè continentur . Nam illius euerſio populi per quatuor hæc facta eſt,
erucam,locuſtam,brucum,& rubiginem.i.per quatuor regna hęc,Babylonicum,Perſicum,Ma-
cedonicum,atq; Romanum.Quid poſt hęc futurum eſſet,latebat in eiſdem prophetę literis,ſed
ecce literam ſpiritus intelligentiæ Petro manifeſtauit,Petrus mirantium auribus patenter edixit.
Nec verò opus erat , vt de ſingulis explanando pertractaret, quid intendendo, ſcilicet per Pro-
phetam dominus dixiſſet.Effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem,& prophetabunt filij
veſtri & filiæ veſtræ,ſenes veſtri ſomnia ſomniabunt, & iuuenes veſtri viſiones videbunt . Palàm
quidem omnibus hoc factum erat , quamobrem & ſtupebant omnes , alij quidem mirantes, alij
autem etiam irridentes,eoſque muſto plenos eſſe dicentes.

Quomodo hanc prophetiam expoſuit:Et dabo prodigia in cœlo ſurſum,& ſigna in terra deorſum,ſanguinem,& ignem,& vaporem fumi. CAPVT V.

Iohel.2. PAuca quædã tractatu vel expoſitione indigẽt,ſcilicet hæc. Et dabo prodigia in cœlo ſurſum,
& ſigna in terra deorſum,ſanguinẽ,& vaporẽ fumi. Sol cõuertetur in tenebras, & luna in ſan-
guinẽ,anteq̃ veniat dies domini magnus & horribilis. Hæc ergo mirabiliter edoctus, laudabili-
Acto.2. ter donec incipit ſic. Viri Iſraelitæ audite verba hæc.Ieſum Nazarenum virũ approbatũ à deo in
vobis,virtutibus,& prodigijs,& ſignis,quæ fecit per illũ deus in medio veſtri,ſicut vos ſcitis,hũc
definito conſilio , & præſciẽtia dei traditum per manus iniquorum affligẽtes interemiſtis. Tunc
enim iam interemptus eſſet,cũ iam ſpiritum emiſiſſet,de latere eius ſupra naturã mortuorũ cor-
porum,ſanguis & aqua exiuit. Sanguis ille prodigiũ fuit alijs mortis in mortẽ,alijs vitæ in vitam.

Sic olim

Sic olim cùm emitteret dominus ſigna & prodigia in medio tui Aegypte, in Pharaonē & in om- Pſal 134.
nes ſeruos eius, ſanguis agni alijs mortis, alijs vitæ prodigium fuit. Signati quippe illo ſanguine Exod. 12.
poſtes impenetrabiles fuerunt exterminatori ſignum ſanguinis eiuſdem videnti, non ſignati au-
tem poſtes Aegyptiorum acceſsibiles illi fuerunt, vt ſi ducialiter irrueret, & primogenita tolle-
ret de domibus ſingulis. Ita & nunc. Qui ſanguinem huius agni recipiunt in vtrumque poſtem,
ſcilicet corporis & mentis, euadūnt exterminantis diaboli manum accepta remiſsione peccato-
rum, qui autem non recipiunt, proculdubio peribunt. Quem deus, inquit, ſuſcitauit ſolutis do-
loribus inferni, iuxta quod impoſsibile erat teneri illum ab eo. Dauid enim dicit in eum. Proui- Acto. 2.
debam dominum in conſpectu meo ſemper, quoniam à dextris eſt mihi ne commouear, &cæt. Pſalm. 15.
Quàm citò ad regale atque propheticum confugit teſtimonium velociter doctus, & in arte per-
fectus piſcator hominum? Vix reſurrectionis aſſertionem labijs emiſerat, & quia res magna erat,
magnumque negotium aſſerere hominem reſurrexiſſe apud auditores eoſdem, qui illum cruci-
fixerant, metuens ne fortè vulneratis auribus ſeſe auerterent, & beneuolentiam præbere deſiſte-
rent, velociter magnum & euidens, copioſum & rei competens de magna perſona teſtimonium
arripuit, quod contemnere vel paruipendere nō deberent. Qualis ergo de cœnaculo illo deſcen-
dit, quantum mutatus ab illo, qui dudum cùm diceret dominus. Ecce aſcendimus Hieroſoly- Matth. 16.
mam, & filius hominis tradetur ad crucifigendum, aſſumens illum ſeorſum dixit, abſit à te domi-
ne, non erit tibi iſtud? Etenim illic audire meruit, vade retro ſatanas, non enim ſapis ea quæ dei
ſunt, hic autem & pſalmos memoriter tenebat, & myſteria intelligebat pſalmorum. Quodque
valde laudabile eſt, vna eademque teſtimonij præoccupatione, & præſentium auditorum bene-
uolentiam retinuit, & omni mundo viam oſtiumque aperuit, ad intelligendum quòd pſalmo-
rum voces non in Dauid, ſed in Chriſti perſonam depromptæ ſint. Et ne cuiquam dubietatis
quippiam in hoc ſuperſit, continuò promptus, & alacriter firmiſsima aſſumptione taliter occur-
rit. Viri fratres liceat audenter dicere ad vos de patriarcha Dauid, quoniam & defunctus & ſe-
pultus eſt, ſepulchrum eius eſt apud nos vſque in hodiernum diem. Moxque concludit ſic. Pro- Pſalm. 131.
pheta igitur cùm eſſet, & ſciret quia iureiurando iuraſſet illi Deus, de fructu lumbi eius ſedere
ſuper ſedem eius, prouidens locutus eſt de reſurrectione Chriſti, quia neque derelictus eſt in in-
ferno, neq; caro eius vidit corruptionem. Mira ars, mira facultas hominis idiotæ, vt iam dictum
eſt, & ſine literis, quia piſcator vt homines piſcaretur, fortiſsimi ſyllogiſmi hamum acutum pro-
iecit. Ecce & alium. Non enim, inquit, Dauid aſcendit in cœlum. Hoc propoſito, confeſtim aſſu-
mit hoc modo. Dicit autem ipſe. Dixit dominus domino meo, ſede à dextris meis, donec po- Pſal. 109.
nam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. His duobus datis, quibus indubitanter oportet
concedi, protinus infert concludendo, & dicit. Certiſsimè ergo ſciat omnis domus Iſrael, quia &
dominum eum & Chriſtum deus fecit hunc Ieſum quem vos crucifixiſtis. Ita mirabiliter ſpiritu
intelligentiæ exacutus, & petra iuſtitiæ in ſermone elimatus, ille dudum literarum inſcius homo
piſcator, hominum tanquam piſcium ora transfixit vnco argumentoſæ orationis, vt non poſſent
effugere ad gurgites humanæ diſputationis, ſuaſque conſcientias abſcondere veritati. Sed ince-
ptum ordinem proſequamur.

De prodigio ignis, quòd illud intellexerit fuiſſe aduentum ſpiritus ſancti in linguis igneis.

CAPVT VI.

DE propheticis tribus prodigijs in terra datis, ſcilicet ſanguine, igne, & vapore fumi, vnum, id
eſt, prodigium ſanguinis expoſuit dicendo. Ieſum Nazarenum virum approbatum à deo in Acto. 2.
vobis, hunc definito conſilio & præſcientia dei traditum per manus iniquorū affligentes intere-
miſtis, &c. Secundum erat prodigium ignis, quod vt exponeret, ita dixit. Dextera igitur dei ex-
altatus, & promiſsione ſpiritus ſancti accepta à patre effudit hoc donum quod vos videtis & au-
ditis. Videtis videlicet in linguis igneis, auditis in ſermone noſtro. Quem enim effudit, niſi ſpiri-
tum ſanctum? Accepit enim vt homo, effundit vt deus. Et non quidem ipſam potuerunt videre
ſubſtantiam ſpiritus ſancti, cùm ſit natura inuiſibilis, ſed ignem viderunt, diſpertitas linguas tan-
quam ignem videre potuerūt humani oculi, ſedentem ſupra ſingulos eorum. Ergo ignis prodi-
gium fuit, diſpartitio linguarum prodigium fuit, imò linguarum vniuerſitas in ore apoſtolorum
prodigium fuit. Sed & ſonus ipſe, qui factus eſt repente de cœlo tanquam aduenientis ſpiritus Pſalm. 18.
vehementis prodigium fuit. Cuius rei prodigium? Nimirū ſoni illius, qui in omnem terram exi-
turus erat, cœlis illis quos nunc firmare veniebat enarrantibus gloriam dei, & firmamento con-
ſtantiſsimæ fidei illorum annunciante opera manuum eius cum magnifico verbi tonitru, & mi-
raculorum choruſcationibus. Sic enim mox futurum erat, iſto ſpiritu per os illorum intonante
Chriſti præcona, vt ad pœnitentiam cōmoueretur & contremiſceret terra, & fundamenta mon-
tium. i. corda ſuperborum conturbarentur, & commouerentur, quoniam iratus eſt eis, niſi pœni-
tentiam egerint. Ignis ſpecies multo maximè prodigiū fuit, in eo videlicet quòd ſubſtantia ignis
ardens & lucēs eſt. Significabatur enim per iſtas eius qualitates, quod Apoſtolos Chriſti ſpiritus

ſanctus & per zelum ardentes,& per intellectum lucentes effecerit. Porrò diſpertitarum formæ læ linguarum, diuiſiones ſignificabant gratiarum. Huius prodigij præſens erat effectus, vndè & omnes mirabantur,quia cùm eſſent qui loquebantur Galilæi,audiuimus,inquiunt,vnuſquiſque linguam noſtram in qua nati ſumus, audiuimus eos loquentes noſtris linguis magnalia dei. Adhuc aliquid magnum tali prodigio ſignificabatur, ſcilicet quod omnium gentium linguis eccleſia loqueretur,quod in omnes gentes fides Chriſti dilataretur, quod omnis lingua confiteretur ei,cui prius vna gens confitebatur,quia notus eatenus erat tantum in Iudæis deus.

De vapore fumi, quod tertium in illis prophetæ dictis, & quòd in eo præſignatum eſt, quòd in illo vapore fumi,id eſt,pœnitentiæ, vbi primum celebratum eſt eccleſiæ baptiſma, crediderunt tria milia hominum. CAPVT VII.

Tertium prodigium iam oportebat exponi, ſcilicet vaporē fumi. Verùm hoc prius agendum erat,vt fieret in ipſis quod per vaporē fumi decuerat in propheta ſignificari,vt ſcilicet compungerentur,& lachrymoſa prece conſilium flagitarent ſuę ſalutis.Paululum ergo illo conticeſcente ſiue adhuc loquente compuncti ſunt,ait corde,& dixerunt ad Petrum & ad reliquos apoſtolos.Quid faciemus viri fratres? His ita compunctis & ſic dicentibus,iam opus nō erat vt verbis exponeretur ſenſus huius prodigij,id eſt,vaporis fumi,iam enim nimis fumigabāt, & ſenſum vocis experimento capiebant.Fumigare nanq; eſt compungi,& de peccatis flere.Pſalmiſta quoque atteſtante,qui cùm dixiſſet.Commota eſt,& contremuit terra, & fundamenta montiū conturbata ſunt,quoniam iratus eſt eis,ſubiunxit, dicens. Aſcendit fumus in ira eius.Hic ipſe pauor fumi, id eſt, hæc ipſa illorum compunctio prodigium fuit in eo maximè, quod ſubiunctum eſt. Qui ergo receperunt ſermonem eius, baptizati ſunt, & appoſitæ ſunt in illa die animæ circiter tria milia.Nam vbi primùm eccleſiæ celebratum eſt baptiſma,non ſine magno prodigio tria milia colliguntur animarum,diuina nimirum præſignante prouidentia,quòd ad fidem trinitatis de toto orbe colligenda eſſet multitudo credentium. Poteſt tamen ſicut in igne illuminatio fidelium,ita & in vapore fumi cæcitas intelligi Iudæorum,ſine vno eodemq; vapore fumi ſicut compunctio pœnitentium,ita & excæcatio ſignari non pœnitentium.

Quæ vel qualiter prodigia in cœlo data intelligi voluit,quando ſol in tenebras,& luna in ſanguinem conuerſa ſit. CAPVT VIII.

Poſt ſigna quæ in terra data ſunt non intacta relinquere libet,illa quoq; prodigia quę in cœlo data ſunt. Sicut enim idem Propheta dixit, ſol conuertetur in tenebras, & luna in ſanguinem,ita factum eſt.Nam in paſsione domini ſol obtenebratus eſt, licet luna in ſanguinem verſa, palàm hominibus apparere non potuerit. Quòd & ſi litera deficit, manet tamen fundamentum propheticæ veritatis, quia verè malum, huius prodigium ſolis obtenebratio extitit, & quod per ſanguineum lunę aſpectum daretur intelligi,ſi palàm hominibus in ſanguinem, verſa parere potuiſſet infelici generationi accidit,quod fortaſsis Petrus exponere deuitans, hoc tantū pro tempore dixiſſe contentus eſt. Saluamini à generatione iſta praua. Quid enim ſignificabat obtenebrati ſolis prodigiū,niſi illam quę tunc facta eſt,& extunc permanet cæcitatem Iudæorum?Nam quia ſolem iuſtitię ſibimet extinguebant,rectè in obtenebratione ſolis huius prodigium ſuę cæcitatis aſpiciebant.Porro lunæ globus in illa obtenebtatione quomodocunque ſe habuerit,luna illis in ſanguinem verſa eſt. Luna, inquam, id eſt, paſcha ſuum prodigioſo ſcelere totum Chriſti ſanguine cruentatum eſt. Faciebant enim paſcha ſecundum lunæ curſum decimoquarto die ad veſperum,quando luna pleniſsima eſt,comedebant agnum ſecundum legis mandatum. Idcirco per lunam rectè intelligimus paſcha Iudæorum. Conſtat autem quia quando paſcha illud celebrabant, qua veſpera ſuum agnum comederant, eadem dominum noſtrum, verum dei agnum comprehenderunt,& tota nocte deriſum,mane tradiderunt Pilato, multū inſiſtentes vt ſuſpenderetur in ligno,crucifige,crucifige clamantes,ſanguis eius ſuper nos,& ſuper filios noſtros.Igitur quia ſuum paſcha, ſuum plenilunium ſanguine Chriſti infelices homicidæ cruentauerunt, rectè dicamus, quia luna eorum in ſanguinem verſa eſt. Extunc enim paſcha illorum ſabbata & neomenias eorum, & omnes feſtiuitates illorum odiuit anima dei, dicens, manus enim veſtræ plenæ ſanguine ſunt.Nec verò illud vacat,quod propheta idem cum pronuntiaſſet quinque hęc prodigia, ſanguinem, & ignem, & vaporem fumi, ſolem conuertendum in tenebras, & lunam in ſanguinem, continuò ſubiunxit, antequàm veniat dies domini magnus & horribilis. Quòd tale eſt, quale illud quod in euangelio de ſemetipſo dominus ipſe dicit. Nam ſicut fulgur coruſcans de cœlo, in ea quæ ſub cœlo ſunt fulget, ita erit filius hominis in die ſua. Primum autem oportet illum multa pati, & reprobari à generatione hac. Quòd, inquam, prodigia illa prædicebantur fieri antequam veniret dies domini magnus & horribilis, idem eſt, ac ſi diceretur, primùm oportet illum multa pati, & à generatione praua reprobari, antequàm & maieſtate ſua ſicut fulgur de cœlo coruſcans veniat ad iudicandos viuos & mortuos magnus & terribilis.

terribilis. Hoc nimirum Petrus præſente ſpiritu intelligentię illuſtratus non ignorans, prudenter pro tempore dicere contentus eſt, ſaluamini à generatione iſta praua, ſubauditur, ne & vobis pariter in tenebras ſol, & in ſanguinem conuertatur luna.

Quàm verum proinde ſit, quod veritas Petro dixerit: Quòd ego facio tu neſcis modo, ſcies autem poſtea, & quod alibi dictum eſt, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus, & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. CAPVT IX.

VErum ergo veritas dixit Petro, quod ego facio tu neſcis modo, ſcies autem poſtea. Ad huius Iohan.13.
veritatis firmamentum pertinent ea quæ nunc à nobis commemorata ſunt, & cætera, quæ
deinceps. Petrus decertando pro fide & teſtimonio reſurrectionis Ieſu Chriſti peroraſſe legitur
in conſpectu plebis & principum, & ſacerdotum, teſtificans in hoc impleta eſſe quæ locutus eſt
deus per os ſanctorum ſuorum à ſeculo prophetarum, & hunc eſſe prophetam de quo Moyſes Deut.18.
dixit, quia prophetam vobis ſuſcitabit dominus deus veſter, de fratribus veſtris tanquam me, Pſal.117.
ipſum audietis, & hunc eſſe lapidem quem reprobauerunt ædificantes, à vobis, inquit, ædifican- Acto.4.
tibus, qui factus eſt in caput anguli, & non eſt in alio aliquo ſalus, nec enim nomen aliud eſt ſub
cœlo datum hominibus in quo oporteat nos ſaluos fieri. De hoc eodem lapide, & in epiſtola ſua
latius ſecundum Eſaiam, dicit. Ad quem accedentes lapidem viuum, ab hominibus quidem re- 1.Petr.2.
probatum, à deo autem electum & honorificatum, & ipſi tanquàm lapides viui ſuperædificami-
ni in domos ſpirituales, ſacerdotium ſanctum, offerre ſpirituales hoſtias acceptabiles deo per Ie-
ſum Chriſtum. Propter quod continet ſcriptura. Ecce pono in Sion lapidem ſummum, angula- Eſaie 28.
rem, electum, pretioſum, & qui crediderit in eum, non confundetur, & cætera. Verum nihilomi- Iohan.14.
nus cæteris quoque ſimul apoſtolis dixit eadem veritas, Paracletus autem ſpiritus ſanctus quem
mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia. Nam quòd ad laudem ſpiritus ſancti dici- Acto.2.
mus, quod ad laudem ſpiritus intellectus, nunc prædicamus in illa hora, qua ſicut iam ſupra di-
ctum eſt, apparuerunt apoſtolis diſpartitæ linguæ, ſeditque ſupra ſingulos eorum ignis diuinus,
ſcripturas omnes & prophetas intellectu interiore peruiderunt, qui nec ſaltem literas didicerant
per homines magiſterium, & illa penetrauerunt arcana, quæ clauſa erant, clauim ſcientiæ geſtan-
tibus ſcribis & phariſæis, ſapientibus & legiſperitis, completo quod itidem dicit. Confiteor tibi Matth.11.
pater domine cœli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea
paruulis. Quis enim homo aperuerat illis myſteria pſalmorum? Scriptum eſt autem de illis, qui
vt ſæpe dictum eſt, ſine literis erant: Dimiſſi venerunt ad ſuos, videlicet, Petrus & Iohannes, & Acto.4.
annuntiauerunt eis quãta ad eos principes ſacerdotum & ſeniores dixiſſent. Qui cùm audiſſent,
vnanimiter leuauerunt vocem ad dominum, & dixerunt. Domine, tu qui feciſti cœlum & ter-
ram, & mare, & omnia quæ in eis ſunt, qui ſpiritu ſancto per os patris noſtri Dauid pueri tui di-
xiſti. Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania. Aſtiterunt reges terræ, & princi- Pſal.2.
pes conuenerunt in vnum, aduerſus dominum & aduerſus Chriſtum eius, conuenerunt enim
verè in ciuitate iſta aduerſus ſanctum puerum tuum Ieſum, quem vnxiſti, Herodes, & Pontius
Pilatus, cum gentibus & populis Iſrael facere quæ manus tua, & conſilium tuum decreuerunt
fieri, & cætera. Igitur non ab homine, neque per hominem docti, ſed ſpiritu ſancto, ſpiritu intel-
lectus theſaurum illis ſcripturarum aperiente mirabiliter eruditi, iure à nobis omnes ſuſcipiun-
tur, & audiuntur tanquam os dei qui fuerunt illic, & nefarium nobis eſt dubitare, in aliquo de
omnibus quæcunque ſcripſerunt hi, quibus ignis ille cor intelligens, & linguam eruditam dedit,
& tam ſuper iſtos, quàm ſuper patriarchas & prophetas ad quos per eundem ſpiritum nullo me-
diante homine ſermo dei factus eſt, collocatum retinemus fundamentum noſtræ fidei. Cæteros
omnes qui ibi non fuerunt, vel qui non eodem modo ita didicerunt ſic legimus, vt quicquid di-
cunt, non idcirco credamus quia ipſi ita ſenſerunt, ſed quia dicta ſua horum teſtimonijs, vel ali-
qua probabili ratione firmare potuerunt. Nam iſti ſunt quibus tunc reuelatum eſt, quando ab
homine vel per hominem doceri non poterant, imò quibus illud ſpiritu ſancto reuelatum eſt,
quòd homines docere, aut ſcire non valebant. Idcirco ſic in Pſalmo ſcriptum eſt. Nunquid Sion Pſal.86.
dicet homo, & homo natus eſt in ea, & Ipſe fundauit eam altiſsimus? Dominus narrabit in ſcri-
pturis populorum, & principum horum, qui fuerunt in ea. Interrogando illam ciuitatem dei, de
qua glorioſa dicta ſunt, cuius fundamenta in mõtibus ſanctis, ſcilicet prophetis & apoſtolis iſtis,
& dicendo, ô Sion nunquid homo, magnificentius negauit, quàm ſi enuntiando dixiſſet, nun-
quam dicet homo. Negando ergo dicamus & nos quia reuera niſi dominus ipſe narraſſet in ſcri-
pturis populorum, & principum horum qui fuerunt in ea, nunquam diceret, aut dicere vel ca-
pere poſſet homo, tam miram tamque altam ſcientiam quæ nunc legitur & ſcitur, & homo na-
tus eſt in ea, & ipſe fundauit eam altiſsimus. Hoc nempe tam mirum tamque altum eſt, quàm il-
lud omnia per verbum facta ſunt, & verbum caro factum eſt, quod vtique tam altum eſt, vt nun-
quam dicere homo potuiſſet, niſi dominus ipſe in ſcripturis narraſſet, niſi dominus per ſemet- Iohan.1.

 ipſum,

ipſum,non per hominem, ſed per ſpiritum ſanctum ſanctas condendo ſcripturas,cuius vel quo-
rum ſibi complacuit ore dixiſſet. Iſtæ ſcripturæ illæ ſunt,in quibus paſsim diuinam auctoritatem
Acto.2. inuenis, verbi gratia cùm dicitur, locutus eſt vel dixit dominus ad Moyſen . Locutus eſt domi-
nus,vel factum eſt verbum domini ad illum vel illum prophetam. Iſtæ ſcripturæ nihilominus il-
lorum ſunt,de quibus nunc dicebamus,quia apparuerunt illis diſpertitæ linguæ tanquàm ignis,
ſeditque ſupra ſingulos eorum , & repleti ſunt omnes ſpiritu ſancto , & cœperunt loqui linguis
varijs,prout ſpiritus ſanctus dabat eloqui illis. Dicuntur autem in illo pſalmo ſcripturæ populo-
rum , quia non vt Platonis literæ verbis grandiſonæ , ſenſibus pauperculæ , paucis intelligibiles
ſunt,vel in angulis ſuſurrant,ſed cunctis populis propoſitæ ſunt,& palàm omni mundo loquun-
tur de ſalute omnium gentium , quæ in vna gente conditæ ſunt, in qua & prius abſconditæ fue-
runt. Iſtis igitur ſcripturis populorum ſcripturis principum, ſcilicet prophetarum atque apoſto-
lorum,ita per omnia credimus,vt dubitare quicquam de illis arbitremur nefariū, & à fide Chri-
ſti alienum. Sunt autem de apoſtolis,quorum ſcripta habentur hi,Petrus & Iohannes & Iacobus,
Matthæus , & Iudas Iacobi . Euangelium Marci ex ore Petri Apoſtoli , & euangelium Lucæ ex
Apoſtolica fide ſcriptum eſſe fertur Pauli, qui videlicet Paulus non erat illic, neque enim voca-
tus erat adhuc vbi ſpiritus ſanctus ſuper Chriſti diſcipulos venit,ſed non minus per ſpiritum ſan-
ctum accepit aut minus habuit à ſummis Apoſtolis , vndè & nobis aliquid ſuo loco dicendum
venit . Nam poſt commemorationem Petri , non minus ſuauem attingemus memoriam dilecti
Ieſu Chriſti, Iohannis Apoſtoli.

Quòd diſcipulo quem diligebat Ieſus , magna huius ſpiritus intellectus gratia data ſit, & quòd velut Ioſeph vnam partem extra fratres ſuos acceperit,quem tamen non vt Petrum cæteris Apoſtolis præferri voluit. CAPVT X.

IOhannes Apoſtolus & Euangeliſta ex verbis ſuis cognoſcitur , non prauam accepiſſe gratiam
Eccle.15. intellectus , quia frequens in eccleſia eſt , & ante omnes loquitur , vndè & non vanè dicimus,
Iohan.21. quia in medio Eccleſiæ aperuit os eius,& impleuit eum dominus ſpiritu ſapientiæ & intellectus.
Ibidem 21. Secundum gratiam qua diligebat eum Ieſus, qua & recubuit in cœna ſuper pectus eius, & dixit,
domine, quis eſt qui tradet te, magnitudinem accepit intellectus, ſiue ſapientiæ, intellectus, vt
ſcripturas intelligeret,ſapientiæ,vt mirabili facultate propria conſcriberet. Non quidē tunc iam
actu hoc donum accepit quando ſupra pectus eius recubuit , ſed iam tunc acceſſum habebat , vt
poſtmodùm de pectore illo acciperet , in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ recon-
diti. Siquidem poſtea cùm dicit,tunc ergo introiuit & ille diſcipulus qui venerat primus ad mo-
Iohan.20. numentum,& vidit,& credidit,continuò tam de Petro quàm de ſemetipſo ſubiungit . Nondum
enim ſciebant ſcripturas, quia oporteret eum à mortuis reſurgere. Tunc & ipſe menſuram pro-
priam accepit,quando hic ſpiritus ſanctus venit,quando & vnicuique cæterorum data eſt gratia
Ephe.4. ſecundum menſuram donationis Chriſti, ſecundum beneplacitum ſpiritus huius diuidentis ſin-
Gene.48. gulis,prout vult. Verùm quo more Iacob patriarcha filium Ioſeph dilexit , & non contentus il-
lum in ſorte vel funiculo diſtributionis fratribus ſuis coæquari,do tibi,inquit, partem vnam ex-
tra fratres tuos,quàm tuli de manu Amorræi in gladio, & arcu meo, ſic iſtum diſcipulum domi-
nus Ieſus cæteris arctius diligens,& non contentus illum in hac parte gratiæ ſcilicet in ſpiritu in-
telligentiæ,cæteris coæqualem eſſe Apoſtolis, aperuit illi rurſus ſecreta cœli, vt videret viſiones
admirabiles , quas & digeſsit in libro qui intitulatur Apocalypſis , in quo tot penè ſacramenta ,
quot verba ſunt , ſcriberetq́; illud altum & hominibus inenarrabile verbi dei, dei incarnati my-
ſterium. Diligebat enim eum,in quo tamen nec illud prętereundum,quia cùm tali amoris priui-
Matth.16. legio, diligeret eum, non tamen huic ſed Petro ſpecialiter dixit. Tu es Petrus, & ſuper hanc pe-
tram ædificabo eccleſiam meam . Sic nimirū Ioſeph plus cæteris filijs ſuis prædictus pater Iacob
dilexit,non tamen huic, ſed Iudæ benedictionē regalem dedit,non auferetur (inquiens) ſceptrū
Gene.49. de Iuda, donec veniat qui mittendus eſt,&c. Quare? Videlicet,quia in dandis benedictionibus
non ſuam,ſed dei voluntatem facere debuit, non carnis affectum , ſed ſpiritus inſtinctum ſequi,
dignum fuit. Hoc illi pene ſimile eſt. Siquidem dominus noſter cum omnes diſcipulos,& præci-
puè Petrū amore ſpiritus vel mentis diligeret,hunc Iohannē quodam cordis amore,velut homo
hominem diligens,non tamen cæteris in Apoſtolatu pręferre voluit,quippe qui in omnibus di-
uinam voluntatem attendens,quodam loco dicit. Quia deſcendi de cœlo,non vt faciam volun-
Iohan.6. tatem meam, ſed voluntatē eius qui miſit me. Igitur in ordine vel dignitate Apoſtolatus beatus
Matth.16. ille Simon Bar Iona,cui primo nō caro & ſanguis, ſed pater qui in cœlis reuelauit,primatum ge-
rere , & claues regni cœlorum accipere meruit , hic autem diſcipulus velut ille dilectus Ioſeph,
partem non paruam extra fratres ſuos conſecutus eſt de theſauro patris de ſpiritu intellectus,qui
verè iucunditatem & exultationem ſuper eum theſaurizauit. Ad hanc partem accedens,quid vi-
derit non prętериuimus,maximè enim ad iſtam ſpectat,de qua nunc agimus,gratiam intellectus.

De libro

De libro quem vidit in dextra ſedentis ſuper thronum, quòd vbi agnus illum aperuit, ibi partem ſuam iſte acceperit, & quid ei fuerit accipere librum de manu angeli, & deuorare illum, accipere ſibi datum calamum & metiri templum.

CAPVT XI.

VIdi (inquit) in dextera ſedentis ſuper thronum librum ſcriptum intus & foris, ſignatum ſigillis ſeptem. Et poſt pauca. Et vidi, & ecce in medio throni, & quatuor animalium, & in medio ſeniorum agnum ſtantem tanquam occiſum, habentem cornua ſeptem, & oculos ſeptem, qui ſeptem ſpiritus dei, miſsi in omnẽ terram. Et venit & accepit de dextra ſedentis in throno librum. Item poſt aliqua. Et vocem quam audiui de cœlo iterum loquentem mecum & dicentem, Vade accipe librum apertum de manu angeli ſtantis ſupra mare & ſupra terram. Et abij ad angelum dicens ei, vt daret mihi librum. Et dixit mihi, Accipe & deuora illum. Et accepi librum de manu angeli, & deuoraui eum, & erat in ore meo, tãquam mel dulce, & cùm deuoraſſem eum, amaricatus eſt venter meus. Et dixit mihi, Oportet te iterum prophetare populis; & linguis, & regibus multis. Et datus eſt mihi calamus virgæ, & cætera. Hoc eſt quod paulò ante dicebamus, quia quemadmodum partem vnam extra fratres ſuos ille filius accreſcens Ioſeph, ita extra condiſcipulos ſuos dilectus iſte diſcipulus, egregiam per reuelationem intelligentiæ partem adeptus eſt. Quis eſt enim liber iſte in dextera ſedentis ſupra thronum, ſcriptus intus & foris, ſignatus ſigillis ſeptem, niſi idem qui in Eſaia, & ſcienti literas, & neſcienti irreſerabilis eſt, cuius tamen etiam illic ita prædicatur apertio, in die illa audient ſurdi verba libri? Liber iſte ſancta ſcriptura eſt, liber ſcriptus intus & foris, quippe cuius vnitas concors vetus teſtamentum, quaſi exterius, & nouum continet interius, liber ſignatus ſeptem ſigillis, id eſt, vel omni latens myſteriorum plenitudine textus, vel ſpiritus ſeptiformis diſpoſitione conſcriptus. Huius libri ſignacula verus agnus dei Chriſtus habens cornua ſeptem & oculos ſeptem, id eſt, ſeptiſormem ſpiritum propter eminentiam poteſtatis cornubus, propter illuminationem gratiæ, oculis comparatũ, agnus tanquam occiſus, id eſt, qui occiſus quidem fuit, ſed nunc eſt viuus, tunc apparuit quando reſurgens à mortuis, & apparens diſcipulis ſuis, ſicut iam diximus ſupra, aperuit illis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas, amplius autem quando aſcenſo cœlo dedit dona hominibus, dedit ſpiritum ſanctum intellectus intus linguis igneis, foris rutilantibus. Ibi nimirum Iohannes iſte partem ſuam inter fratres ſuos accepit, libri enim aperti ſacramenta reuelata facie tam ipſe quàm & cæteri intellexerunt Apoſtoli. Et in primo quidem ſigillo decus eccleſiæ primitiuæ per equum album, in ſequentibus tribus equis, ruſo, nigro, & pallido, triformè contra eam bellum paganorum, falſorum fratrum, & hæreticorum. In quinto gloriam ſub hoc bello coronatorum ſubtus altare dei clamantium. In ſextò, mala illa quæ tempore Antichriſti ventura ſunt. In ſeptimo, & per illud quod factum eſt, quaſi media hora ſilentium, æternæ quietis intellexerunt initium, quę omnia plenius à doctoribus noſtris explanata ſunt. Omnes omnino ſcripturas in Chriſto impleri intellexerunt, & hæc communis fuit ſors omnium Apoſtolorum, omnium enim veritatem docuit illos ille ſpiritus veritatis, non modò de præterito, ſed & annunciauit eis quæ ventura ſunt. Extra illos fratres ſuos, vt adhuc acciperet partem vnam, partem magnam, ſic dictum eſt ei, vade & accipe librum apertum de manu angeli, datusque eſt illi calamus ſimilis virgæ, cum hoc dicto, ſurge & metire templum dei. Et in accipiendo librum dictum eſt ei, oportet te iterum prophetare populis & gentibus & linguis & regibus multis, & in accipiendo calamum dictum eſt illi, Surge & metire templum dei, hoc vel illud, vt iam dictum eſt, Ita & fecit. Poſtmodum quippe de exilio reuocatus, & vna voce rurſum euangelium prædicauit & calamo ſcripſit, metiendo templum dei & altare, & adorantes in eo, quia videlicet in verbo euangelij, corda ſingulorum, qui per fidem ſunt templum dei, in quibus Chriſtus ipſe per eandem fidem inhabitans, altare eſt, quaſi metiendo determinantur. Ibi enim quantum ſinguli proficiant, quantumq; regulæ diuinæ concordent, inueniunt. Et notandum, quòd non niſi præmonitus voce loquentis ſecum & dicentis, Vade & accipe librum apertum de manu angeli, non niſi vadens ad angelum, & poſtulans vt daret ſibi librum, accepit & deuorauit eundem librum, dulcem tanquam mel in ore ſuo, amarum autem in ventre ſuo. Sic enim futurum erat, & ſic factum eſt, vt loquentes cum eo multis precibus rogaret eccleſia, quatinus ad recuperandam euangelij veritatem, & viua voce conſurgeret, & calamo inſeruiret. Miſſo namq; illo in exilium à Domitiano, qui ſecundus poſt Neronem Chriſtianorum perſecutor extitit, irruperant in eccleſia hæretici, quaſi in deſtituta paſtore ouilia lupi. Martion Cherintus & Hebion, cęteriq́ue Antichriſti, qui Chriſtum ante Mariam negantes, ſimplicitatem euangelicæ fidei peruerſa maculauere doctrina. Et inde compulſus ab omnibus penè tunc Aſiæ epiſcopis, & indicto omnibus ieiunio, dominum precatus, ac ſancti ſpiritus gratia inebriatus, euangelium ſuum ſcripſit, quo omnes hęreticorum tenebras patefactæ ſubito veritatis luce diſpulit. Quòd compulſus eſt ab omnibus penè tunc

Apoc. 5. — Eſaiæ 29. — Lucæ 24. — Apoc. 10. — Apoc. 11.

epiſcopis Aſiæ,hoc nimirum erat vocem de cœlo,id eſt,de eccleſia dei,audire loquẽtem ſecum, & dicentem,vade & accipe librum. Quod itidem ieiunium omnibus indixit, & præcatus eſt dominum,hoc erat dicere ad angelum. Da mihi librum,ſiue da mihi calamum.

Quàm vtiliter nobis vel omni eccleſiæ Chriſti calamum accepit,id eſt, gratiam ſcribendi myſteria Chriſti,vndè & meritò,tam in viſione Ezechielis, quàm in ſua Apocalypſi debuit per aquilam volantem ſignari.

CAPVT XII.

ACcepit librum, ſumpſit calamum, & intellectuali oculo ſic librum & legendo deuorauit,& deuorando legit, vt ſecretam æterni principij naturam , diuinam verbi ſempiterni ſubſtantiam,præ cunctis mortalibus altius deguſtaret , ſic calamum duxit ſcribendo , & per ſcripturam reſundendo quod deuorauerat,vt audaces omnium hæreticorum oculos eodem calamo confoderet. Quis enim hæreticus,aut quæ vnquam fuit hæreticæ veſaniȩ ſpecies,cuius oculũ nequam, corpusq́ue totum tenebroſum, veritatis radius ex euangelico eius ore non perfodiat atq; diuerberet? Totus in deo,totus in verbo dei ſermo eius eſt, vndè & de ore eius, tota Chriſtianæ fidei ſchola pendet,vt quicquid dum garrula hæreſis inſeſta eſt , quærere oportet ipſe conſultus maturæ reuerentiȩ magiſter enunciet,litemq́ue diſſoluat. Vndè quia nobis altiſsima vidit,& in ſole
Ezech.1. diuinitatis oculum fixit , rectè animaduerſum eſt , eum tam apud Ezechielis viſionem quàm &
Apoc.4. apud ſuam ipſius Apocalypſim per aquilam volantem ſignificari . Etenim vbi librum ſupradictum aperiri vidit,aperiente agno dei,ibidem paulo antè dicit. Et in circuitu ſedis, quatuor animalia plena oculis ante & retro. Et animal primum ſimile vitulo. Et cȩtera. Vltimũ ſemetipſum deſignauit,dicendo,& quartum animal ſimile aquilæ volanti , quia videlicet nouiſsimus ſuũ hic euangelium ſcripſit . Quamuis amplius placeat vnum eundemq́ue Chriſtum dei filium per hæc quatuor animalia ſignificari , quippe qui & homo natus eſt , & velut vitulus ſacrificatus eſt,& vt leo ſurrexit,& tanquam aquila ſuper aſtra volauit, nihilominus tamen & hic aquila rectè dicitur,
Matth.24. qui diuinitatem illam,qua in cœlum homo Chriſtus aſcendere potuit , irreuerberatis oculis altius contemplari meruit. Scriptũ eſt enim. Vbicunq; fuerit corpus , illuc cõgregabuntur & aquilæ. Si ergo illos dixit aquilas qui illuc aſſumuntur, vbi diuinitatis claritatem facie ad faciem,& ſicut eſt,mereantur videre,quanto magis iſte rectè aquila dicitur , qui adhuc in carne poſitus,potuit in illum ſolem apertos oculos figere.

De eo quòd dictum eſt ei: Et faciet amaricari ventrem tuum,ſed in ore tuo erit dulce tanquam mel. CAPVT XIII.

Apoc.10. ET faciet(inquit)amaricari ventrem tuum , ſed in ore tuo erit dulce tanquam mel. Et eſt ſenſus. Cum perceperis, oblectaberis diuini dulcedine eloquij , ſed amaritudinem ſenties,cum prædicare & operari ceperis quod intellexeris. Quare? Quia videlicet non omnes homines oblectat verbum dei cum ſit naturaliter dulce; quia non ſolummodo de gaudijs cœlorum agit,ſed
Ezech.2. & de flammis gehennȩ. Vndè & Ezechiel de hoc eodem libro dicit , quod hic Iohannes tacuit, quia ſcriptæ erant in eo lamentationes,& carmen,& vȩ. Cuncta enim ſeries veteris & noui teſtamenti pœnitentiam pro peccatis agendam , quod eſt lamentari , regnum cœleſte quærendum, vbi eſt carmen,& fletus infernalis, vbi eſt væ, præmonet eſſe fugiendos . Verùm homines voluptatum amatores,propter ſcripturam lamentationum & væ totum librum oderunt , & idcirco ventrem illius,qui illum deuorauit,amaricari faciunt . Neque enim hoc ſoli Iohanni dictum eſt, vel de ſolo Iohanne ſentiendum eſt,quod poſt dulcedinem tanquam mellis in ore , venter illius amaricatus ſuerit. Nimirum quicunque de manu angeli huius, angeli magni conſilij librum hũc accepit,& ſaltem vnam ex eo deuorans pagellam , manifeſtam per vocem prædicationis ructum fecit,vix aut nunquam effugere potuit,qum pateretur quippiam de occurſu , ſeu rufi, ſeu nigri, ſeu pallentis equi . Quod vt apertius dictum ſit , vix quiſquam aliquando imo nunquam de ſuperno munere verum ſcripturæ ſanctȩ intellectum accipiens , ſecundum eundem veritatis intellectum,contra vanitates & inſanias falſas declamauit , qui non aut aperta perſecutione inimico-
1.Iohan.2. rum dei,aut inteſtina detractione falſorum fratrum , qui nomine tenus ſunt Chriſtiani,aut hæreticorum impugnatione,qui exierunt ex nobis,ſed non erant ex nobis,quippiam patiatur amaritudinis. Maximè autem inter ſuos eiuſmodi moleſtiam patitur quiſquis librum iſtum deuora-
Lucæ 4. uit. Non enim mentitur qui dixit. Amen amen dico vobis , quia nemo propheta acceptus eſt in patria ſua . Econtra qui ſpiritum huius mundi accepit , quemcunque philoſophia huius mundi, vel tenuiter imbuit,ille ad diem feſtum aſcendit,quia tempus eius ſemper paratũ eſt,& ille quaſi matutinis inſiſtit cantilenis,vt mane comedat,& inter mane comedentes memoria ſui ſit. De ta-
Eſaiæ 23. lium ſapientia dicitur in Eſaia ſub ſpecie meretricis. Sume cytharam , circui ciuitatem meretrix obliuioni tradita. Bene cane , frequenta canticum vt memoria tui ſit . Exilem valde mercedem cum

cum improperio meretrici taxauit dicendo, vt memoria tui ſit. Nam idcirco meretrix, idcirco obliuioni tradita eſt, quia canit, non vt dei, ſed vt ſui memoria ſit. Ex huius quidē cantilena nunc interim, & in ore ſuo, & in ventre ſuo dulcis eſt, tāquam mel, fauus enim diſtillans labia meretricis, ſed poſt modum in fel aſpidum cōuertetur ei. Libri autem ſæpedicti intelligentia nunc quidem cum ſit in ore dulcis, tanquam mel pro ſpe gaudij ſempiterni, etiam ſi perſecutionis amaritudo deſit, pro re tamen præſentis exilij ventrem amaricari facit. Vndè & dicit, Ventrem meum doleo, ventrem meum doleo. Item: Secretum meum mihi, ſecretum meum mihi. Væ mihi. Hebr. 4. Eſaia 24.

De Matthæo publicano, quomodo ipſe cibatus pane vitæ & intellectus, magnum vſq; hodie Chriſto faciat conuiuium in domo ſua. CAPVT XIIII.

POſt Iohannem ſcribendi quidem ordine, ſed non etiam euangelicæ ſcripturæ prior qualitate. Matthæus publicanus, & ipſe vitæ atque intellectus pane cibatur, & eodem intellectu magnum in domo ſua domino Ieſu facit conuiuium, magna verè ſecundum nomen ſuum gratia donatus. Huiuſce conuiuij diuinitus prouiſum fuit illud præſagium, quod ſicus manifeſtius ait Lucas, vocatus cum ſederet ad theloneum, & ſequens dominum, fecit ei conuiuiū magnum in domo ſua. Conuiuium ergo fecit ei, & magnum nimirum, quaſi conuiuium regis. Nam ſicut aliàs iam plenius diximus, apud iſtum euangeliſtam rex genere & actibus Chriſtus oſtenditur, cum iam à principio vel initio ſuo dicit liber generationis Ieſu Chriſti filij Dauid, & deinde natum mox regem Iudæorum a Magis adorari deſcribit totumq; textum ſuæ narrationis regalibus geſtis ac regijs contexens parabolis, ſic tandem finit, vt dicat apud eum rex iſte iam coronatus reſurrectionis gloria, data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. Totam ſeriem conſcriptionis eius ſi ritè perpendis, ſpirare cognoſces myſteria regni dei. Nec mirum publicanus quippe fuerat de publico regni peccati ſeruitio, ad libertatem regni dei, regni iuſtitiæ vocatum ſe eſſe meminerat. Bene ergo vt nō ingratus magno libertatis ſuæ regi regni eius legibus inſeruiuit, intendens regnum eius, quod à carnalibus Iudæis carnaliter expectabatur oſtendere quale ſit. Hoc animaduertens pater Auguſtinus, Marcum quidem tam in prophetica quàm in euangelica quatuor animalium viſione per faciem hominis, hunc autem, ſcilicet Matthæum per faciem leonis intelligi mauult. Nam de Luca, quòd per faciem vituli, & de Iohanne, quòd per faciem aquilæ volantis ſignificetur apud omnes doctores, vna & indiuiſa ſententia eſt. De iſtis quadrigis noſtri Aminadab, quod interpretatur populi mei ſpontaneus, propter quas neſcientē ſynagogam conturbauit anima ſua, plura longè ſuperius, ſcilicet in propheta Ezechiele diximus. Proinde iam nunc ad reliqua proficiſcamur.

Matth. 9. Lucæ 5. Matth. 1. Matth. 28. Cant. 6.

De Iacobo fratre domini, quòd & ipſe in iſto intelligentiæ ſpiritu calamum tinxerit.

CAPVT XV.

IAcobus frater domini, qui & ab hominibus propter eminentem ſanctitatem appellatus eſt iuſtus, ipſe quoque calamum tinxit in iſto intelligentiæ ſpiritu, Scripſit enim illam, quæ canonicarum ſeptem epiſtolarum prima eſt. Dixit de hoc Iacobo Paulus Apoſtolus, Iacobus & Cephas & Iohannes, qui videbantur columnæ eſſe, dextras dederunt mihi, & Barnabæ ſocietatis, vt nos in gentes, illi autem in circuncisionem, quia in circunciſionem ordinatus erat Apoſtolus, curauit eos, qui ex circunciſione erant, ſicut præſentes colloquendo docere, ſic & abſentes per epiſtolam conſolari, inſtruere, increpare & corrigere. Et diſperſis quidem, qui perſecutionem paſſi ſunt propter iuſtitiam, quæ occiſo à Iudæis Stephano, magna facta eſt in eccleſia, quæ erat Hieruſolymis, epiſtolam ſcripſit, ſed non ſolum his, verumetiam illis, qui præcepta fidei Chriſti necdum operibus adimplere curabant, nec non & eis, qui etiam fidei exortes durabant, qui & ipſam in credentibus quantum valuere perſequi, ac perturbare certabant. Ergo in hoc non parum laudabiliter adimpletum eſt, quod de iſto ſpiritu veritas dixit, quia cùm venerit ille, arguet mundum de peccato, & de iuſtitia & de iudicio. De peccato quidem, quia non crediderunt in me, & cætera. Nam magis de vicino videlicet cum eſſet Hieroſolymorum pontifex iſte non tantum verbo, ſed & ſcripto illos de peccato ſuo redarguit diuites, quorum ex adipe prodijt iniquitas eorum, vt occiderent dominum dum dicit. Agite nunc diuites, plorate, vlulantes in miſerijs quæ aduenient vobis. Theſaurizaſtis vobis iram in nouiſsimis diebus. Epulati eſtis ſuper terram, & in luxurijs enutryſtis corda veſtra. In die occiſionis adduxiſtis, occidiſtis iuſtum & non reſtitit vobis. Deinde rurſus ad eos conuertitur, qui talium improbitate fuerant oppreſsi, cohortans eos ad patientiam. Patientes igitur eſtote (inquit) fratres vſque ad aduentum domini, & cætera. Nec vero illud prætermittendum quod oportunè ſatis, de fide & operibus diſputat, dicens, quoniam fides ſine operibus mortua eſt, ſiue ocioſa eſt. Nam quoniam Paulus Apoſtolus prædicans iuſtificari hominem per fidem ſine operibus, non bene intellectus eſt ab eis, qui ſic dictum acceperunt, vt putarent ſi ſemel in Chriſtum credidiſſent, etiam ſi malè opera-

Galat. 2. Iohan. 16. Iaco. 5. Iaco. 2. Rom. 3.

operarentur & facinoroſè, flagitioſæque viuerent, ſaluos eſſe per fidem, eundem ſenſum illius quomodo ſit intelligendus, expoſuit, ideoque Abrahæ magis exemplo vſus eſt, vacuam eſſe fidem, ſi non bene operaretur, quoniã Abrahæ exemplo etiam Paulus Apoſtolus vſus eſt, vt probaret, iuſtificari hominem ſine operibus. Cum enim bona opera commemorat Abrahę, quę eius fidem comitata ſunt, ſatis oſtendit, Apoſtolum Paulum non ita per Abraham docere iuſtificari hominem per fidem ſine operibus, vt ſi quis crediderit, non ad eum pertineat bene operari, ſed ad hoc potius, vt nemo arbitretur, meritis priorum bonorum operum ſe perueniſſe ad donum iuſtificationis, quæ eſt in fide.

De Iuda fratre Iacobi, quòd ipſe magnam intelligentiæ facultatem breui calamo comprehendit. CAPVT XVI.

IVdas Apoſtolus frater Iacobi, quem in euangelio Matthęus & Marcus Thaddæum appellant, ſcribit contra eoſdem fidei corruptores, quos & Petrus & Iohannes in ſuis damnant epiſtolis. Iſte quoque breui calamo, ſed multam intellectus facultatem comprehendit. Verbi gratia cum dicit. Væ illis qui in via Cain ambulauerunt, & errore Balaam mercede effuſi ſunt, & in contradictione Chore perierunt. Hæc enim cùm dicit, breuiter quidem, ſed lucidè, Cain exemplum aſſerit fuiſſe omnium, qui propter inuidiam meliorum nomen ſibi doctorum quo honorificentur, aſſumunt. Balaam verò illorum, qui pro amore terreſtrium commodorum, veritatem quam ipſi norunt, impugnant. Chore autem, qui viuus ad inferna deſcendit, eorum quicunq; appetitu indebiti primatus, ſe ab vnitate ſanctæ eccleſiæ ſecernunt, ſcienteſque & præuidentes quantum mali gerant, ad ſcelerum tamen tartara deſcendunt. Sed habet hæc eadem epiſtola incerta, & de Apocryphis ſumpta teſtimonia. Etenim quod ait, dum Michael archangelus cum diabolo diſputans, altercaretur de Moyſi corpore, non eſt auſus iudicium inferre blaſphemiæ, ſed dixit, imperet tibi dominus, quando inquam, de Moyſi corpore contentionem cum diabolo Michael habuerit, incertum habemus. Item quod ait, prophetauit autẽ de his ſeptimus ab Adam Enoch, dicens. Ecce venit dominus in ſanctis milibus ſuis, facere iuditium cõtra omnes, arguere omnes impios, de Apocryphorum libro ſcriptum eſt. Proinde primis quidem temporibus à pleriſque hæc epiſtola reijciebatur, ſed auctoritate iam vetuſtate & vſu meruit inter ſanctas ſcripturas computari, maximè, quia tale teſtimonium de Apocryphis Iudas ſumpſit, quod non Apocryphum aut dubium, ſed vera luce & lucida eſſet veritate perſpicuum. Quis enim fidelium neſciat aut dubitet, venturum eſſe dominum in ſanctis milibus ſuis, facere iudicium contra omnes, & arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum, quibus impiè egerunt, & de omnibus duris verbis, quæ locuti ſunt contra eum omnes impij? Porrò quod ait, dum Michael archangelus cum diabolo diſputans, altercaretur de Moyſi corpore, non eſt auſus iudicium inferre blaſ-
1.Cor.15. phemiæ, ſi aſſumptum videri poteſt, quomodo & illud ab Apoſtolo, vbi Corinthios à fide reſurrectionis abductos, ſua ipſorum ſententia, quamuis inepta conuincere ſtudens, ita dicit. Alioquin quid facient, qui baptizantur pro mortuis, ſi omnino mortui non reſurgunt? Vt quid & baptizantur pro illis? Neque enim, quia tali contra illos argumento vſus eſt, conſequens eſt, Apoſtolum approbare, vt pro mortuis viui baptizarentur, ſed vt coram oculis ipſorum inconſideratam leuitatem conſtitueret, qua ſemetipſos omni vento doctrinæ circunferri neſciebant, factum aſſumpſit, quo ſuamet ipſi verba impugnabant, dum reſurrectionem mortuorum non eſſe dicentes, viuos pro mortuis baptizabant. Nimirũ ita etiam non quia dixit hic, dum Michael archangelus, cum diabolo diſputans, altercaretur, & cætera. conſequẽs eſt, eum approbaſſe opinionem, quæ de ſcripturis non haberet auctoritatem, ſed ex ſuomet ore illos voluiſſe concludere, quòd contra quempiam, maximè autem contra deum non deberent blaſphemiam ſiue indiſciplinatam effundere offenſionem. Si enim vt ipſi tenebant Michael archangelus, diabolo ſibi aduerſanti, blaſphemiam dicere noluit, ſed modeſto ſermone illum coercuit, multò magis hominibus omnis blaſphemia cauenda eſt, & maximè vt dictum eſt, ne verbo indiſciplinato maieſtatem creatoris offendant.

De Paulo Apoſtolo, quomodo vel qua intentione gradum ſuum defendit, videlicet, quòd quamuis non fuerit illic, nihilominus tamen Apoſtolicam intelligentiæ gratiam acceperit. CAPVT XVII.

PAulus vas electionis, magnus & inclytus, veritatis cauſidicus, nomẽ ſibi & locum in hoc ordine ſiue officio magno certamine vendicat, ſtans atque perorans iugiter in omni auditorio, in
2.Cor.11. omni eccleſia, in omni cœli & terræ prætorio. Verbi gratia cùm dicit ad Corinthios. Vtinam ſuſtineretis modicum quid inſipientiæ meæ, ſed & ſupportate me. Et ſubinde, Nam ſi is qui venit, alium Chriſtum prędicat, quẽ nõ prędicauimus, aut alium Chriſtũ accipitis, aut aliud euangeliũ

quod non

quod non recepiſtis,rectè pateremini. Exiſtimo enim, me nihil minus feciſſe à magnis Apoſto-
lis. Et poſt vehementiſsimum acerrimè orationis curſum, tandem decentiſsimè, quaſi reſpirans
factus ſum (inquit) inſipiens, ſubauditur merita mea narrando, vos me coegiſtis. Ego enim debui
à vobis commendari. Nihil enim minus feci ab his, qui ſunt ſupra modum Apoſtoli, tametſi ni- 2.Cor.12.
hil ſum. Signa verò Apoſtolatus mei facta ſunt ſuper vos in omni patientia, ſignis, prodigijs, &
virtutibus. Quid eſt enim, quod minus habuiſtis præ cæteris eccleſijs? Item ad Galathas Paulus Galat.1.
Apoſtolus non ab hominibus neq; per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum & deum patrem, qui
ſuſcitauit eum à mortuis. Et ſubinde. Notum enim vobis facio fratres euãgelium quod euange-
lizatum eſt à me, quia non eſt ſecundum hominem, neq; enim ego ab homine accepi illud, neq;
didici, ſed per reuelationem Ieſu Chriſti. Hoc modo ingreſſus toto ſuæ conuerſionis atq; pro-
ceſsionis ordine validiſsimè confirmat, & quòd non ab homine, neq; per hominem euangelium
acceperit, & quòd priores Apoſtoli nihil illi ad correctionem ſiue ſupplementum eiuſdem euan
gelij conferre potuerunt. Mihi enim, qui videbantur eſſe aliquid, nihil contulerunt. Et ſubinde, Galat.2.
Cùm autem veniſſet Cephas Antiochiam, in faciem ei reſtiti, quoniam reprehenſibilis erat, &c.
Ita cum multis literarum ſuarum locis, tum verò in titulis ſiue præſcriptionibus, Apoſtolatum
ſuum defendit, ita vt epiſtolarum ſuarum ferè nulla ſit, cuius in capite non ſplendeat auctoritas
Apoſtolici nominis, præter illam quam ad Hebræos, quorum Apoſtolus non erat, ſcripſit. Non
ita in cæterorum Apoſtolorum literis. Nam præter Apoſtolum Petrum, nullus ſaltem in capite
mentionem fecit huius nominis. Cur hoc? Videlicet quia cæteri omnes, ita erãt Apoſtoli, vt de-
fenſione non egerent Apoſtolatus ſui, quippe qui ab ipſo domino inter homines commorantè
vocati, & ſinguli per nomina ſua deſignati fuerant Apoſtoli, & ſuper quos ſpiritus ſanctus in die
pentecoſtes venit, à quibus, vel per quos initium fuerat euãgelicæ prędicationis, Paulus illic non
erat, non in illo cœnaculo, quando ſpiritus ſanctus venit, ſed in ſynagoga Sathanę erat, quippe
qui & perſecutus eſt huius viæ quaſcunque potuit perſonas. Hoc ſcientes æmuli, & euangelicæ
veritatis corruptores pſeudo Apoſtoli, auctoritati eius, & ad ſubuerſionem fundamẽti bene po-
ſiti, ſapienti architecto detrahebant, dicentes, non eſt Apoſtolus, nõ vidit dominum, non eſt au-
diendus. Hæc dicendo, plurimos eorum quos conuerterat, illi ſubuertebant. Non ſuæ famæ di-
minutionem, ſed credentium Paulus dolebat ſubuerſionem. Idcirco nonnunquam, quaſi ſtoma-
chatur, & legitima defenſione vtens, non ſum (inquit) liber, nõ ſum Apoſtolus, nónne Ieſum do-
minum noſtrum vidi? Nónne opus meum vos eſtis in domino? Et ſi alijs non ſum Apoſtolus, ſed
tamen vobis ſum. Nam ſignaculum Apoſtolatus mei, vos eſtis in domino. Et his ſimilia. Aliàs au 1.Cor.9.
tem de propria conſcientia ſatis humiliter confitetur, quod ab æmulo detrahente ventilatum
ſuſcipere non dignatur. Ait enim, Nouiſsimè autem omnium tanquam abortiuo viſus eſt mihi.
Ego enim ſum minimus Apoſtolorum, qui non ſum dignus vocari Apoſtolus, quóniam perſe-
cutus ſum eccleſiam dei. Gratia autem dei ſum id quod ſum, & gratia dei in me vacua non fuit, 1.Cor.15.
ſed abundantius omnibus illis laboraui. Non autem ego, ſed gratia dei mecum. Item: Qui prius
fui blaſphemus (inquit) & perſecutor & contumelioſus, ſed miſericordiam conſecutus ſum, quia 1.Thimo.1.
ignorans feci in incredulitate. Superabundauit autem gratia domini noſtri cum fide & dilectio-
ne quæ eſt in Chriſto Ieſu. Et cõtinuò, Fidelis ſermo, & omni acceptione dignus, quia Ieſus Chri
ſtus venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere, quorum primus ego ſum. Sed ideo miſeri-
cordiam conſecutus ſum, vt in me primo oſtenderet Ieſus Chriſtus omnem patientiam, ad con-
firmationem eorum, qui credituri ſunt in vitam ęternam. His ita ſe habentibus, de veritate Apo-
ſtolatus eius, quo & pro dignitate gratiæ dei donatum ſe profitetur, & pro indignitate eius quæ
pręceſſerat incredulitatis immeritum ſe confitetur. Omnium horum quæ dicta ſunt, maximum
vel pręcipuum illud eſſe arbitremur, quod de hoc eodẽ Apoſtolatu ad Galathas loquitur Pau- Galat.1.
lus Apoſtolus non ab hominibus neq; per hominem. Et ſubinde, Notũ enim vobis facio fratres
euangelium quod euangelizatum eſt à me, quoniam nõ eſt ſecundum hominem, neq; enim ego
ab homine accepi illud, neq; didici, ſed per reuelationem Ieſu Chriſti.

Quòd iſte quidem non fuerit ſine literis. Nam in litera legis eruditus fuerat ad pedes Gamalielis, ſed ſpiritualem ſenſum legis, vel euangelium Chriſti, non ab homine, neque per hominem acceperit, ſed per reuelationem Ieſu Chriſti. CAPVT XVIII.

HOc enim eſt quod in apoſtolis primis hominibus idiotis & ſine literis miramur, quod in
iſto ſpiritu ſancto, ſpiritu intellectus prædicamus. Itẽq; in Moyſe & in prophetis ad laudem
eiuſdem ſpiritus veneramur, quia quam ab hominibus, vel per hominem non didicerant aut diſ-
cere poterant, ſolius diuinitatis reuelatione ſine mora didicerunt veritatis notitiam. Hic tamen
non homo idiota, aut ſine literis fuerat, ſed quemadmodum ait ipſe vir Iudæus, natus à Tharſo
Ciliciæ, nutritus in illa Hieroſolymorum ciuitate, ſecus pedes Gamalielis, eruditus iuxta verita- Acto.22.
tem paternę legis, æmulator legis, ſicut & vos omnes (inquit) eſtis hodie. Ergo nõnihil intererat,

quia

quia videlicet illi homines idiotæ & ſine literis, hic autem ad pedes Gamalielis, hominis ſapientis & literati, iuxta veritatem paternæ legis, eruditus fuerat. Sed quam iuxta veritatem paternæ legis, ſecus pedes illius hominis erudiri potuerat? Nimirum iuxta veteris teſtamenti, iuxta veritatem non ſpiritus viuificantis, ſed literæ occidẽtis. Verbi gratia. Erudiri potuerat ſcriptum eſſe, quoniam Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera, & eum qui de ancilla
Galat.4. ſecundum carnem natum eſſe, eum autem qui de libera, per repromiſsionem. Verùm hæc duo teſtamenta eſſe, vnum quidem à monte Syna in ſeruitutem generans quæ eſt Agar, alterum autem de ſurſum de Hieruſalem libera, quæ eſt mater omnium noſtrũ, hæc, inquam, ſic eſſe, ſecus pedes illius hominis erudiri non poterat. Igitur tam ſcientes ſiue dociles, quàm & beneuoli credamus huic Apoſtolo gentium, Apoſtolo noſtro dicenti, quia euangelium quod euãgelizatum eſt à me, non eſt ſecundum hominẽ, neq; enim ego ab homine accepi illud, neq; didici, ſed per reuelationem Ieſu Chriſti. Notandum quippe, quod non dixit literam ſiue literaturam legis, quam ſcio, non ab homine accepi neque didici, ſed euangelium (inquit) quod euangelizatũ eſt à me, non ab homine accepi neq; didici. Literam quippe legis, ſicut iam dictum eſt, literam occidentem, per hominem, id eſt, ſecus pedes Gamalielis acceperat & didicerat, occidendus per il-
2.Reg.11. lam, ſicut occiſus eſt Vrias Etheus, per ſcripturam Dauid quã portabat, niſi ſola eum in ipſo itinere præueniſſet viuificantis ſpiritus gratia. Adhuc quippe ſpirans minarum, & cædis in diſcipulos domini, acceſſerat ad principem ſacerdotum, & petierat ab eo epiſtolas in Damaſcum ad ſynagogas, vt ſi quos huius viæ inueniſſet viros, aut mulieres, vinctos perduceret Hieruſalem. Et cum iter faceret, quid erga eum egerit gratia dei, totus orbis audiuit, gentes & reges audierunt,
Acto.26. coram quibus nomen Ieſu portauit iſtud vas electionis. Ipſe quoq; coram quodam rege hoc ipſum portans, & enarrãs, die, inquit, media in via vidi rex de cœlo ſupra ſplendorem ſolis circum fulſiſſe me lumen, & eos qui ſimul mecum erant. Omneſq; nos cum decidiſſemus in terram, audiui vocem loquentem mihi hebraica lingua. Saule, Saule, quid me perſequeris? Durum eſt tibi contra ſtimulum calcitrare. Quo interim ab homine, vel quem per hominem, euangelium accepit aut didicit? Non enim dictum eſt, erat euangeliũ legens, ſed erat tribus diebus, & tribus noctibus non videns. Non dixit Ananias, dominus Ieſus miſit me, vt te informẽ euangelio, ſed do-
Acto.9. minus miſit me, inquit, vt videas, & implearis ſpiritu ſancto. Non dictum eſt, legit cum diſcipulis, qui erant Damaſci tempore multo, ſed dictum eſt, fuit cum diſcipulis qui erãt Damaſci per dies aliquot, & continuò ingreſſus in ſynagogis prędicabat Ieſum, quoniam hic eſt filius dei. Stupentibus autem omnibus qui audiebant & dicentibus, nónne hic eſt, qui expugnabat in Hieruſalem eos, qui inuocabant nomen iſtud, & huc ad hoc venit, vt vinctos illos duceret ad principes ſacerdotum, ille multò magis conualeſcebat, & confundebat Iudæos, qui habitabant Damaſci, affirmans quoniam hic eſt Chriſtus. Profectò ſic conualeſcere tyronem euãgelicum, & ſic Iudæos confundere, nequaquam fieri poterat abſq; præacuta fide, ſiue magna ſcientiæ & veritatis plenitudine. Nec verò hæc mutatio dexteræ excelſi, ſine magno & competenti ſigno contigerat illi. Nam vbi dixit Ananias, dominus miſit me, vt videas, & implearis ſpiritu ſancto, confeſtim ceciderunt ab oculis eius tanquam ſquamæ, & viſum recepit. Quid illę ab oculis eius cadentes ſqua-
2.Cor.3. mę ſignificauerint, ipſe intellexerat, qui dixit. Et nõ ſicut Moyſes ponebat velamẽ ſuper faciem ſuam, vt non intenderent filij Iſrael in faciem eius quod euacuatur, ſed obtuſi ſunt ſenſus eorum vſque in hodiernum diem, ipſum velamen in lectione veteris teſtamenti manet non reuelatum, quoniam in Chriſto euacuatur. Sed vſque in hodiernum diem cum legitur, Moyſes velamen eſt poſitum ſuper cor eorum. Nos verò omnes reuelata facie gloriam domini cõtemplantes in eandem imaginem transformamur, à claritate in claritatem, tãquam à domini ſpiritu. Nimirum velamen incredulitatis, quod fuerat poſitum ſuper cor eius, id eſt, Iudaicæ cæcitatis perſidia, domino Ieſu de cœlo inclamante, tranſierat ad oculos exterius, & exinde ceciderat cum ſquamis illis velamen illud ſignificantibus. Itaq; reſurrexerat homo ſplendidus, tam in corpore exterius, quàm in corde interius illuminatus. Lux erat in mente, ſplendor lucis radiabat in ore. Abſtulerat ab oculis ſuis velamen literæ occidentis, & profundebat ſplendorem ſpiritus viuificãtis. Hoc
Acto.9. non potuerunt ferre filij Iſrael, non potuerunt ſuſtinere carnales Iudæi. Confundebantur enim illo conualeſcente reuelata facie, vnde & conſilium fecerunt, inquit ſcriptura, vt interficerent eum, ſed notæ factæ ſunt Saulo inſidiæ eorum.

Quod prouidè ibi ſit hic Beniamin adoleſcentulus, ſcilicet in illo gradu, vel priuilegio Apoſtolici principatus, dicatq; veraciter: Gratia dei ſum id quod ſum. CAPVT XIX.

Philip 3. IBi igitur Beniamin adoleſcentulus, id eſt, ibi Paulus de tribu Beniamin, ſicut ipſemet in epiſtola ſua teſtatur, & inde adoleſcentulus, quia poſtremo vocatus, quia ſuamet cõfeſsione Apo-
Ephe.4. ſtolorum minimus. Vbi? Nimirum in illo ordine, in illa menſura atq; priuilegio Apoſtolico, vbi aſcendens Chriſtus in altum, & captiuam ducens captiuitatem, dedit dona hominibus, vbi præuenerunt

uenerunt principes,ſcilicet iam dicti Apoſtoli,coniuncti pſallentibus,id eſt,corde,voce & ope-
re confitentibus.Atq; iuuenculari nouæ vitæ,lætitis tympanizantibus,& ita in eccleſijs domino
benedicentibus,vbi apparuerunt fontes Iſrael,fontes & flumina aquę viuę,id eſt,chariſmata ſpi-
ritus ſancti,qui datus eſt.Ibi,inquam,id eſt,in illo principatu,ſiue in illis fontibus Beniamin ado
leſcentulus,non dubius aut incertus Apoſtolus,licet adoleſcentulus,licet nouiſsimus. Nec verò
vtcunq; ibi,ſed in mentis exceſſu, ſcilicet in ſtupore mentis omnium dicentium , nónne hic eſt,
qui ad hoc huc venerat,vt expugnaret nomen iſtud,ſiue in ſtupore mentis ſuæ,quando à domi-
no in via percuſſus , ſtupidus factus eſt, ſiue poſtea quando raptus fuit vſq; ad tertium cœlum &
audiuit arcana verba,quæ non licet homini loqui. Ibi eſt, & gratia dei, inquit,ſum id quod ſum. 1.Cor.15.
Pulchra & decora adoleſcentuli huius confeſsio, ſuauis & glorioſa nuuiſsimi vel minimi Apoſto
lorum profeſsio.Nónne tibi viderentur idem poſſe dicere veraciter primi Apoſtoli,ſiue primo-
geniti Apoſtolorum?Quis enim Apoſtolorum ſiue cuiuſlibet ordinis ſanctorum,aut electorum
aliunde quàm ex gratia dei eſt id , quod eſt? Cur ergo in depreſsionem ſiue minorationem ſui,
dixit,gratia dei ſum id quod ſum? Præmiſerat enim dicens, nouiſsimè autem omnium tanquam Ibidem.
abortiuo viſus eſt & mihi,ego enim ſum minimus Apoſtolorū,qui non ſum dignus vocari Apo-
ſtolus,quoniam perſecutus ſum eccleſiam dei. Hoc præmiſſò ſtatim ſubiunxit, gratia autem dei
ſum id quod ſum.Dicimus igitur,quia & priores quidem Apoſtoli,gratia dei ſunt id quod ſunt,
ſed iſte differenter gratia dei eſt id quod eſt . Differt enim ab huius vocatione cæterorum voca-
tio Apoſtolorum. Cæteri nanq; Apoſtoli,tunc crediderunt,& tunc vocantem dominum Ieſum
relictis omnibus ſecuti ſunt, quando ille homo vilis erat hominibus, & in tantum vilis vt poſtea
crucifigeretur.Iſtum autem quando vocauit dominus Ieſus, iam fulgebat in cœlo ſedens ad de-
xteram maieſtatis in excelſis,tanto fulgore maieſtatis,vt eum quem vocabat, cæcum faceret, at-
que ſua claritate lumen corporeum extingueret hominis infirmi , & veri luminis virtutem ferre
non ſuſtinentis. Adde quod illi quando vel antequam vocarentur,innocenti & ſimplici negotio Iohan.1.
dediti erant plerique,ſcilicet retia mittentes in mare,in capturam piſcium,ſolum denique Mat- Matth.9.
thęum publicanum fuiſſe legimus,& de theloneo vocatum,hic autem perſecutor & blaſphemus Lucæ 5.
fuit & iniurioſus,& tunc quādo vocatus eſt, petitas accepit literas à principe ſacerdotum & vin-
ctos ducturus diſcipulos domini pergebat Damaſcum. Quid multa ? Totis animis , toto ſpiritu
minax & ſæuus dominum Ieſum perſequebatur, & eodem impetu , eodem còrripientis domini
clamore,quo Saulus proſtratus eſt,vt Paulus reſurgeret,ſi complacuiſſet victori,vt hoſtem ſuum
in mortem æternam fulminaret,nemo iure reprehenderet. Deniq; ius belli,& lex victorię eſt,vt
fortior de hoſte ſuo victor ſeſe vindicet. Sed vitæ miranda victoris gratia reſeruatus eſt, vt viue-
ret & viuens ſeruiret , cùm ſicut iam dictum eſt , funditus occidi iure potuiſſet . Veraciter igitur
dicat , gratia dei ſum id quod ſum , quia reuera non ſimpliciter, non communi more ſanctorum
omnium,ſed multum differēter gratia dei eſt id quod eſt. Huius rei in omni vita ſuá non imme-
mor , in prima quoque fronte eius, quam ad Romanos ſcripſit epiſtolæ tangit breuiter cum di-
cit . Paulus ſeruus Ieſu Chriſti . Seruum ſe vocat , quia videlicet de bello victum, gratia victoris Rom.1.
ſeruatum ſe eſſe nouerat. Seruus nanque propriè dicitur,qui victus in bello,cùm iure poſsit oc-
cidi pro ſola victoris voluntate reſeruatur,& proinde proprius eius à quo vita donatus eſt.

Quòd verè gratia dei in eo non fuerit vacua, quòd maximè ex epiſtola eius ad Romanos legens
gentes experimur, quam pro conſuetudine illorum quibus loquitur,quaſi
quinque diſtinxerit actibus. CAPVT XX.

ET gratia eius,inquit,in me vacua non fuit, ſed abundantius illis omnibus laboraui. Non ego 1.Cor.15.
autem ſed gratia dei mecum. Verè dicamus & nos , experti quippe ſumus , & quotidie le-
gentes experimur,quia gratia eius ô ſancte Paule in te vacua non fuit. Non adeò de abundantia
laborum tuorum,quibus in illa gratia eius laboraſti,præſenti loco agimus, ſed intellectum tuum
conſiderantes , nunc dicimus quia gratia eius in te iſto munere vacua non fuit . Poſſemus multa
colligere de theſauro ſapientiæ & intellectus,quem theſaurizauit in iſtud vas electionis ſuæ ſan-
ctus domini Ieſu Chriſti ſpiritus , ſed hoc longum nimis eſſet , & longè ſuperius vbi de lege ſiue
de teſtamento veteri loquebamur , ſparſim hoc ipſum pro poſſe fecimus . Nunc vt parum quid
de hac parte gratiæ dicamus, vnam tantum , id eſt , eam quæ ad Romanos ſcripta eſt epiſtolam
ſumamus verè copioſam thecam ſapientiæ & intellectus, & ſecundum intelligentiam eius gra-
tiam veritatis,& veritatem gratiæ dei,nos quoque intelligere ſtudeamus. Primum eſt vt eandem
epiſtolam , ſiue epiſtolæ negotium actibus quinque diſtinctum eſſe cognoſcamus , videlicet ſe-
cundum legem ſiue morem ſapientium , quibus loquebatur . Nam apud eos cautum erat in nu-
gis ſecularibus , vt quidlibet earum rerum quibus mores inſtruebantur , aut etiam reprehende-
bantur quinque non excederet actus . Vndè & apud Flaccum pueri legimus. Néue minor, neu
ſit quinto productior actu Fabula, quæ poſci volet,& ſpectanda reponi. Eſt igitur primus actus

FFFf coæqua-

Rom. 1. 4. 5. 6. 7. 8. 10. 11. coæquatio Iudæi & Græci, quòd ſcilicet omnes peccauerunt, & egeant gloria dei. Secundus cõmendatio gratiæ, vel fidei Chriſti, quòd videlicet omnes per vnum hominem iure debeant iuſtificari. Tertius concertatio, quod non debeamus iterum peccare liberati à lege peccati & mortis. Quartus, demonſtratio quid lex ante manifeſtationem gratiæ potuerit aut non potuerit. Quintus commonitio gentium, quòd non debeant inſultare Iudæis, quòd, inquam, non debeant rami oleaſtri in bonam oliuam inſerti aduerſus naturales ramos, quia fracti ſunt, gloriari. Nam deinceps quod reſiduum eſt epiſtolæ, de communibus rebus, id eſt, de moribus agit. Nunc ergo duce eodem ſpiritu intellectus ingrediamur, & eoſdem diligentius actus diſtinguamus.

De primo actu, quo Iudæum & Græcum coæquat, eo quòd omnes peccauerunt, & egent gloria dei. CAPVT XXI.

Rom. 1. PRæmiſſa ſalutatione magnifica gratiæ, & pacis dei patris noſtri, omnibus qui ſunt Romæ dilectis dei, vocatis ſanctis, & captata beneuolentia, cùm attentione ab eo quod ait. Primùm quidem gratias ago deo meo per Ieſum Chriſtum pro omnibus vobis, vſque ad id quod dicit, iuſtus autem ex fide viuit, continuò ingreſſus, primo quàm ſapienter, quàm acerrimè Gentilium peccata percutit, & deinde exilem Iudæorum iuſtitiam ſub peccato cõcludit. Etenim cauſa quidem poſcebat, vt Iudæum prius argueret, eumque contra ſuam ipſius faciem ſtatueret, quia videlicet ex Iudæo omnis controuerſia erat. Ille enim gloriabundus in carne Abrahæ, Gentilem prouocans, quaſi litem in iudicio proponebat, eumque Euangelica indignum iudicabat gratia, niſi quia per miſericordiam illum in hoſpitium ſiue incolatum generis Iſraelitici ſuſciperet dei ſui pia & omnibus conſulens largitas. Sibi deditum, ſibi proprium vendicabat Iudæus conuerſus Chriſti euangelium, eratque, vt iam dictum eſt, ab ipſo litis principium. Cùm ergo ſecundum cauſam, vt iam dictum eſt, prius Iudæum deberet oſtendere ſub peccato eſſe, maluit tamẽ Gentilem prius percutere ſeuera & terribili valde peccatorum eius recitatione dicendo.

Rom. 1. Quia cùm cognouiſſent deum, non ſicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Dicentes enim ſe eſſe ſapientes ſtulti facti ſunt, & mutauerunt gloriam incorruptibilis dei, in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium. Propter quod tradidit illos deus in deſideria cordis eorum in immunditiam, vt contumelijs afficiant corpora ſua, & cætera. Cur hoc? Si à Iudæo gentium ſalutem odiente lis poſita fuerat, dicente, nos ſumus populus dei, nos circuncisi ex gente Abrahæ, nobis Chriſtus promiſſus eſt, ad quos etiam ipſe ſe veniſſe teſtatus eſt, dicens.

Matth. 15. Non veni niſi ad oues quæ perierunt domus Iſrael, cùm vos canes potius quàm homines appellauerit, cur Gentilem potius, quàm Iudæum, tam acerrimè tetigit, præteritamque eius conuerſationem; tanta fœditate reſperſam, coram facie ſtatuit? Videlicet, quia Gentilis patientior ad hæc audienda erat, quippe qui & vltroneus ſua confitebatur peccata, & confitendo ad Chriſti gratiam confugiebat. Iudæus autem in carne iuſtorum patriarcharum gloriabundus, & de ſua carnali præſumens iuſtitia, impatiens ad iniuſtitiæ accuſationem ſiue peccati confeſsionem exiſtebat. Itaque vt ſapiens orator, prius auditorem qui patientior eſt vehementiſsime redarguit, & deinde ad eum qui impatiens eſt ligandum atque concludendum argumentoſæ orationis vincula contrahit, eodemque illum nodo conſtringit.

Rom. 1. Quomodo? Qui cum iuſtitiam dei cognouiſſent, inquit, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt digni ſunt morte, non ſolum qui illa faciunt, ſed & qui conſentiunt facientibus. Nam cuncta quæ ante dixerat, & hoc ipſum quod poſtremo dixit, quoniam qui talia agunt, & qui facientibus conſentiunt, digni ſunt morte, oportebat concedere Iudæum, & libenter concedebat tanquam in aduerſariũ.

Rom. 2. At iſte ſapienter & caute vniuerſaliter, & abſque diſtinctione Iudæi & Græci dixit, quoniam qui talia agunt; digni ſunt morte, & continuo ſubiunxit. Propter quod inexcuſabilis es ô homo omnis qui iudicas. In quo enim iudicas alterum, teipſum condemnas. Eadem enim agis quæ iudicas. Tanquam diceret: Quoniam neque Iudæi neque Græci, ſed qui talia agunt digni ſunt morte, quoniam, inquam, non pro eo quòd vel Iudæus vel Græcus eſt, ſed pro eo quòd talia agit, quiſque dignus eſt morte, ergo inexcuſabilis es ô homo omnis, etiam ô Iudæe qui iudicas. Eadem enim agis quæ iudicas. Et continuò. Scimus enim ait, quia iudicium dei eſt ſecundũ veritatem in eos qui talia agunt. Secundum veritatem, inquit, id eſt, non ſecundum perſonarum acceptionem. Nam ſiue Iudæi ſiue Græci perſonam accipere, non eſt ſecundum veritatem iudicare. Nec verò poterat ſeipſum Iudæus, excutere, vt non cõcederet dicenti, eadem enim agis quæ iudicas, neque enim alia contra Gentilem iudicare poterat, quàm quæ in ſemetipſo videbat, teſte conſcientia. Quòd ſi contentioſe contra ſuam ipſius conſcientiam defendere ſemetipſum vellet, conuincerent eum tot teſtes, quot ſunt apud illum prophetæ, & ipſe Moyſes. Nam apud illos peccata hæc eadem Iu-

Rom. 11. dæorum leguntur, quæ & gentium. Seruierunt enim gentes creaturæ potius quàm creatori, & mutauerunt gloriam incorruptibilis dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis,

ſeruierunt

ſerulerunt & Iudæi operibus manuum artificis,& mutauerunt gloriam eius in ſimilitudinem vi-
tuli comedentis fœnum. Nec modò certioribus de Gentili, quàm de Iudæo, ſcire poterat au-
ctoribus idem Apoſtolus,quòd traditus fuiſſet Iudæus in deſideria cordis ſui, in immunditiam, Pſal.106.
vt naturalem vſum in eum qui eſt contra naturam immutaret. Dicit enim Eſaias: Audite ver- Eſaie 1.
bum domini principes Sodomorum,percipite auribus legem dei mei populus Gomorrhæ. Sed
& alia teſtatur ſcriptura, optimos quoſque ephœborum, apud eos videlicet Iudæos, in lupana-
ribus poſitos fuiſſe. Poterat multa contra illos de ſcripturis teſtimonia conſcribere, ſed vnum
ſufficiens eſſe iudicauit.Scriptum eſt enim,inquit,quia non eſt iuſtus quiſquàm.Non eſt intelli- Pſal.14.52.
gens,non eſt requirens deum. Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat
bonum, non eſt vſque ad vnum, & cætera. Et ne neſciret Iudæus, hæc ſibi vel pro ſe dicta eſſe, Roma.3.
ſcimus autem,inquit, quoniam quæcunque lex loquitur, his qui in lege ſunt loquitur, vt omne
os obſtruatur & ſubditus fiat omnis mundus deo, quia ex operibus legis non iuſtificabitur om-
nis caro coram illo.

*De ſecundo actu quo ait,quòd omnes per vnum hominem verè debeant iuſtificari non aliun-
dè, ſed ex fide qua iuſtificatus eſt Abraham cum eſſet Gentilis.*

CAPVT XXII.

ACtum eſt itaque primo actu, Iudæos & Græcos omnes ſub peccato eſſe, & gloriatio Iudæi Roma.3.
excluſa eſt. Agitur ſubſequenti actu,omnes tam Iudæos quàm Græcos per fidem Ieſu Chri-
ſti iuſtificari. & non aliundè, ſed ex eadem fide patrem Abraham iuſtificatum fuiſſe, cùm eſſet
Gentilis,iuſtificatum,inquam, per fidem ſine operibus legis, imò & ante illud, quod maximum
erat in operibus legis,opus circuncisionis.Quid enim ſcriptura dicit?Credidit Abraham deo,& Geneſ.15.
reputatum illi eſt ad iuſtitiam. Quid putas credidit, niſi quòd in ſemine eius benedicentur om-
nes gentes? Quod autem illud ſemen niſi Chriſtus eſt? Ergo fides quæ reputata eſt Abrahæ ad
iuſtitiam,fides Chriſti eſt.Quomodo,inquis,reputata eſt,in circuncisione,an in præputio? Non Roma.4.
in circuncisione,ſed in præputio.Et ſignum accepit circuncisionis ſignaculum iuſtitiæ,fidei quę
eſt in præputio, congruum videlicet ſignaculum accepit ſecundum rem fidei, vt quia de ſemine
crediderat,non in alia quàm in ea corporis parte per quam ſemen traijcitur ſignum haberet cir-
concisionis. Hoc ſignaculum iamdiu ad iuſtitiam valuit, donec veniret res, id eſt, ſemen ipſum
cuius in promiſsione credens ſignatus eſt pater fidelis.Hoc itaq; tantum intereſt,quòd ille ven-
turum credidit, nos iam veniſſe credimus, & idcirco conſtat, & nulli dubium eſt, quia per ean-
dem nos atque illi fidem iuſtificamur. Proinde dicit. Iuſtificati igitur ex fide pacem habeamus Roma.5.
ad deum, per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Et ne cui dubium ſit, iure omnes per vnum
hominem debere iuſtificari,poſt multa ad huius ſentētiæ rationem pertinentia,ſic tandem con-
cludit. Igitur ſicut per vnius delictum in omnes homines in condemnationem, ita & per vnius Ibidem.
iuſtitiam in omnes homines in iuſtificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam vnius homi-
nis peccatores conſtituti ſunt multi, ſic & per vnius hominis obedientiam iuſti conſtituentur
multi. Non ergo iniuria, ſed iure fortis armatus eijcitur, & vaſa eius diripiuntur, quia ſi iuſtum
fuit,vt per vnius hominis in obedientiam peccatores conſtituerentur multi,nihilominus iuſtum
eſt,vt per vnius obedientiam iuſti conſtituantur multi.

*De tertio actu, quo id defendit quòd non debeamus iterum peccare quaſi liberi,eo quòd nos à
lege peccati & mortis Chriſtus liberauerit.* CAPVT XXIII.

TErtio actu id agitur, vt iam nobis nō peccandum eſſe ſciamus,ne nobis ſolam Chriſti fidem,
ſiue oris confeſsionem ſufficere arbitremur,quomodocunq; viuamus.Qui enim mortui ſu-
mus,inquit,peccato, quomodo viuemus in illo? Et vide quàm pulchra, quàm valida ſimilitudi- Roma.6.
ne,ab illa ſeruili vita,imò ſeruitute mortua compeſcit nos. An ignoratis,inquit, quia quicunque
baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus? Conſepulti enim ſumus cum
illo per baptiſmum in mortem, vt quomodo ſurrexit Chriſtus à mortuis, ita & nos in nouitate
vitæ ambulemus.Similitudo nanque dominicæ mortis(vt alijs iam locis meminimus)ſacramen-
tum eſt baptiſmatis, in quo vetus homo per mirum gratiæ regenerantis artificium priori domi-
no,id eſt,peccato moritur,& nouo homini Chriſto conſurgens libertatis & iuſtitiæ titulos acce-
pit,vt iam non ſit eius cuius fuerat,iam non ſit ipſe qui fuerat.Vndè & ſubinde dicit. Quia vetus Roma.6.
homo noſter ſemel crucifixus eſt, vt deſtruatur corpus peccati, vt vltra iam non ſeruiamus pec-
cato. Stultum ergo, imò & perfidioſum eſt, poſtquam mortui ſumus peccato, iterum viuere in
illo. Id enim eſt redemptorem, & libertatis ſuæ relinquere dominum, & ad priſtinæ captiuitatis
pro exigua mercede refugere tyrannum. Neq; enim,ſi velint,iterum poſſunt certa redemptio-
ne redimi, id eſt, rebaptizari. Vndè in epiſtola ad Hebræos cùm dixiſſet, quapropter intermit- Hebr.6.
tentes inchoationis Chriſti ſermonem, ad perfectiorem feramur, ita ſubiunxit. Non rurſus ia-

tientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei ad deum, baptiſmatum doctri-
næ, impoſitionis quoque manuum, & reſurrectionis mortuorum, & iudicij æterni. Impoſsibile
eſt enim eos qui ſemel ſunt illuminati, guſtauerunt etiam donum cœleſte & participes facti ſunt
ſpiritus ſancti, guſtauerunt nihilominus bonum dei verbum, virtuteſque ſeculi venturi, & pro-
lapſi ſunt, renouari rurſus ad pœnitentiam, crucifigentes rurſus ſibimet filium dei, & oſtentui
habentes. Renouari quippe ad pœnitentiam dixit, & rurſus crucifigere ſibimetipſis filium dei, id
eſt, nouos fieri per pœnitentiam iterumque baptizari. Nam qui iterum volunt baptizari rurſus
Hebr. 10. quantum in ipſis eſt crucifigunt, & oſtentui habent filium dei. Iuxta hunc ſenſum & illud acci-
pitur, quod item dicit. Voluntariè enim peccantibus poſt acceptam notitiam veritatis iam non
Rom. 6. relinquitur hoſtia pro peccatis. Sed & hic vbi dixerat, an ignoratis quia quicunque baptizati ſu-
mus in Chriſto Ieſu, & cætera, ita dixit: Scientes quod Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non
moritur, mors illi vltra non dominabitur. Quòd enim mortuus eſt, peccato mortuus eſt ſemel,
quòd autem viuit, viuit deo. Ita & vos exiſtimate, mortuos quidem peccato, viuentes autem deo.
Hæc enim omnia cùm dicit terret nos vt metuamus poſt baptiſmum ad vitia relabi, quia non
poſſumus rebaptizari. Non pœnitentiam aut remiſsionem peccatorum, ſed ſecundum excludit
baptiſmum. In hoc actu conſiſtit, & decertat, dicendo, non ergo regnet peccatum in veſtro
mortali corpore vt obediatis concupiſcentijs eius, & cætera, vſque ad id quod ait, nunc ergo ſo-
luti ſumus à lege mortis, in qua detinebamur ita vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus, & non in ve-
Rom. 7. tuſtate literæ. Conſtat ergo eum non hoc ſenſu dixiſſe ſuperius, arbitramur enim iuſtificari ho-
minem per fidem ſine operibus, vt credentes in Chriſtum ſaluos nos eſſe putemus, quomodo-
cunque viuamus.

De quarto actu, quo demonſtrare contendit, quid ante Chriſti aduentum lex contulerit, & quid conferre non potuerit. CAPVT XXIIII.

QVarto actu demonſtrare intendit quid lex contulerit, & quid conferre non potuerit. Quid
Rom. 7. ergo dicemus, inquit? Lex peccatum eſt? Abſit. Dixerat enim, cùm eſſemus in carne paſsio-
nes peccatorum quæ per legem erant, operabantur in membris noſtris. Itemque nunc ergo ſo-
luti ſumus à lege mortis, in qua detinebamur, legem mortis, legem per quam peccatorum paſ-
ſiones erant, non aliam deſignans, quàm legem Moyſi, quæ mortem inſerebat, per quam pecca-
torum paſsiones notæ erant, & augebantur, quia videlicet ſolet ardentius deſiderari quod lege
prohibetur. Ne ergo calumniæ locum dediſſe videretur tanquam legis aduerſarius, quid, inquit,
dicemus? Dicemus aut dixiſſe videbimur, quia lex peccatum eſt? Abſit. Sed quid dicemus, aut
Exodi 20. quid diximus? Hoc nimirum, quia peccatum non cognoui, niſi per legem. Nam concupiſcen-
Deut. 5. tiam neſciebam niſi lex diceret, non concupiſces. Occaſione autem accepta peccatum per man-
datum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat.
Hoc erat eſſe vel dici legem mortis quod peccatum cognouiſſe per legem & peccatum, per man
datum accepiſſe occaſionem operandi in me omnem concupiſcentiam, atque auxiſſe in me cul-
pam præuaricationis per notitiam ſui. Neque enim ipſe eadem quæ peccatum prohibebat à ſer-
uitute peccati liberare poterat. Hoc nimirum quia tardius lector perſpicit in vniuerſitate gene-
ris humani, ſemetipſum cum Apoſtolo reſpiciens vnuſquiſque, exempli gratia dicit. Ego autem
viuebam ſine lege aliquando, ſubauditur, & tunc peccatum in me mortuum erat. Etenim tamdiu
vnuſquiſque noſtrum ſine lege vixit, quamdiu vel pro ætate, vel pro ignorantia vacuus fuit à ti-
more domini. Tunc nimirum peccatum mortuum erat, quia repugnator non conſurgebat, quo-
modo aqua interdum per planum ſegnius fluit, vbi cuiuſlibet obicis contradictio nulla obſiſtit.
Sed cùm veniſſet, inquit, mandatum, peccatum reuixit. Hoc veraciter quiſque militum dei, qui
contra peccatum ſumpſit arma mandatorum legis domini, pugnando repertus eſt, vt dicere poſ-
ſit, quia cùm veniſſet mandatum, peccatum reuixit. Nam quotus quiſque eſt, qui à vetuſta con-
uerſatione ſeſe conuertens ſtatim pacem habuit, & non perpeſſus eſt pugnam peccati quaſi re-
clamantis inſaniam tyranni? Idcirco veraciter interea dicit. Quod enim operor non intelligo, id
eſt, non gratum duco. Non enim quod volo bonum hoc ago, ſed quod odi malum illud facio.
Et ſubinde. Condelector legi dei ſecundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in
membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in lege peccati, quæ eſt
in membris meis. Talis certator laborans in ſpe, & ſperans in labore, dicit. Infelix ego homo, quis
me liberabit de corpore mortis huius? Et continuò ſibi reſpondet. Gratia dei per Ieſum Chri-
ſtum dominum noſtrum. Ab hoc itaque exemplo, liquet quid lex contulerit, quid conferre non
potuerit. Nanque in vno homine res eadem eſt, quæ & in vniuerſo genere humano. Qualis eram
ego cum ſine lege vel timore domini viuerem, aliquando talis erat ſtatus mundi cum necdũ da-
ta eſſet ſcripta lex. Item qualis nunc condelector legi dei ſecundum interiorem hominem, video
autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, &cæt. talis mundus accepta
lege infirmabatur, & quamlibet pugnans ſiue reſiſtẽs, à peccato victore & per Adam tenebatur.

Item qualis homo quadam pace, & quiete ſuimet fruitur per adiuuantem gratiam dei ab impu-
gnatione vitiorum liberatus, ita vt viuens iam nõ ſit in carne, id eſt, in carnis paſsionibus, talis eſt
hic tertius mundi ſtatus, quo peccati regnũ deſtruxit dei filius. Vndè dicit poſtmodum hic idem
Apoſtolus. Nam quod impoſsibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, deus filium ſuum Rom.8.
mittens in ſimilitudine carnis peccati, de peccato damnauit peccatum in carne, vt iuſtificatio le-
gis impleretur in nobis, qui non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum. Hoc ta-
men in paucis impletur, vt, ſcilicet in carne viuẽtes, tamen extra carnem ſint, ambulando ſecun-
dum ſpiritum, in illis videlicet, qui non ſolum illicita, ſed & quæ licito poſsidere vel ſacere pote-
rant, dimittunt, exemplo Apoſtolorum. Etſi nondum tota peccati pœna ſublata eſt, nihilominus
tamen peccatum per aduentum Chriſti damnatum, & regnum peccati deſtructum eſt, & quod
ſupereſt de peccati pœna, per ſecundum eiuſdem aduentum certiſsimè deſtruendum eſt. Hoc
eſt quod ſubinde dicit. Si autem Chriſtus in vobis eſt, corpus quidem mortuum, id eſt, certiſsi- Rom.8.
mè moriturum eſt propter peccatum, ſpiritus verò viuit propter iuſtificationem. Quòd ſi ſpiri-
tus eius qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis habitat in vobis, qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum à mortuis
conuiuificabit & mortalia corpora veſtra propter inhabitantem ſpiritũ eius in vobis, &c. Quòd
donec fiat, interim patientia opus eſt, adiuuante conſolatione, quam & inferens dicit. Exiſtimo Rom.8.
enim, quòd non ſint condignæ paſsiones huius temporis, ad futuram gloriam, quæ reuelabitur
in nobis. Nam expectatio creaturæ reuelationem gloriæ filiorum dei expectabat. Et reliqua vſ-
que ad id quod ait, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque inſtan-
tia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia pote-
rit nos ſeparare à charitate dei, quæ eſt in Ieſu Chriſti domino noſtro.

De quinto actu, quo oleaſtrum contra fractos oliuæ ramos naturales, id eſt, Gentiles contra Iudæum docet non debere gloriari ſiue extolli.

CAPVT XXV.

QVinto tandem actu ad principalem cauſam redit, & Gentilem (cuius contra faſtum Iudai-
cum partem magis tuetur, quemadmodum dicit. Quamdiu quidem ſum ego gentium Apo
ſtolus, miniſterium meum honorificabo) docet aduerſus Iudæum non extolli, ſed magis humi- Rom.11.
liari & compati, præmiſſo ſuimet exemplu, cùm dicit. Veritatem dico in Chriſto, non mentior, Rom.9.
teſtimonium mihi perhibente conſcientia mea in ſpiritu ſancto, quoniam triſtitia mihi eſt ma-
gna, & continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fra-
tribus meis, qui ſunt cognati mei ſecundum carnem, qui ſunt Iſraelitæ, quorum adoptio eſt fi-
liorum, & gloria, & teſtamentum, & legiſlatio, & obſequium, & promiſſa, ex quorum partibus
Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt benedictus in ſecula, amen. Sanè quod dixit. Optabam ego
anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, eiuſdem eſt ponderis, cuius & illud quod Moyſes
ait: Obſecro domine, peccatum populus iſte paccauit magnum feceruntque ſibi deos aureos. Exod.32.
Aut dimitte eis hanc ooxam, aut ſi non facis, dele me de libro quem ſcripſi. Et notandum, quòd
non opto, ſed optabam, inquit, quia videlicet omnis voti vel cuiuſcunq; boni nimietatem citius
corrigi expedit. Sic & prædictus Moyſes ſemel quidem dixit, aut dimitte eis hanc noxam, aut
dele me de libro tuo quem ſcripſiſti, ſed deo non approbante ac dicente, qui peccauerit mihi,
delebo eum de libro meo, tu autem vade, & duc populum iſtum quo locutus ſum tibi, non inue-
nitur quòd addiderit vltra taliter loqui. Sic ingreſſus Apoſtolus, nunc quidem commendat alti-
tudinem terribilis iudicij dei, verbi gratia, dum dicit. O homo tu quis es, qui reſpondeas deo, & Rom.9.
deinceps, quòd ſi volens deus oſtendere iram, & notam facere potentiam ſuam, ſuſtinuit in mul-
ta patientia, vaſa iræ apta ad interitum, vt oſtenderet diuitias gloriæ ſuę in vaſa miſericordiæ quę
prępárauit in gloriam, quos & vocauit, nos non ſolum ex Iudæis, ſed etiam ex gentibus, nunc au-
tem eoſdem vocatos ex gentibus, & humilientur vtili ferit pauore, cùm dicit. Quòd ſi aliqui ex
ramis fracti ſunt, tu autem cùm oleaſter eſſes, inſertus es in illis, & ſocius radicis & pinguedinis Rom.11.
oliuæ factus es, noli gloriari aduerſum ramos. Quòd ſi gloriaris, non tu radicem portas, ſed ra-
dix te. Noli altum ſapere, ſed time. Si enim deus naturalibus ramis, non pepercit, ne fortè nec
tibi parcat, & cætera. Actus iſte ſic terminatur. O altitudo diuitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ dei,
quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Quoniam ex ipſo, & per
ipſum, & in ipſo ſunt omnia, ipſi gloria & imperium in ſecula ſeculorum. Quod reliquum eſt Rom.11.
epiſtolæ, mores inſtruit, & ſanctæ religionis ornatum componit, obſecro vos, inquiens, fratres
per miſericordiam dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, deo placentem,
rationabile obſequium veſtrum.

Quòd hæc pauca de multis ſufficiant ad experiendum, quia vas electionis magna intellectus gratia completum fuerit, & quod licet prophetas & Apoſtolos idem ſpiritus docuerit, nonnihil tamen interſit. CAPVT XXVI.

NOn præſentis erat propoſiti, totos huius tantæ tamque diuinę epiſtolæ theſauros perſcrutari, ſed illud ex qualitate eius experiri, quia verè Apoſtolus iſte vas eſt electionis, & verè ſpiritus ſanctus in eo vel ſuper eum ſapientiæ iucunditatem, & intellectus de quo loquebamur exultationem theſaurizauit. Illud tamen non prætereundum, cùm idem prophetas atque Apoſtolos ſpiritus intelligentiæ docuerit (pariter nanque hi atque illi, non ab homine, neque per hominem, ſed ſpiritu ſancto illuminante, ſunt docti) multum tamen intereſt inter hos atque illos, non Psal. 17. quidem ſenſuum qualitate, ſed dictionis ſiue ſermonis. Nam de illis veraciter dictum ſit, tenebroſa aqua in nubibus aeris, quia obſcurè ſcripſerũt, & ſcripta ſua quaſi ſub ſignaculo clauſerunt, ſicut vni eorum dictum eſt, liga teſtimonium, ſigna legem in diſcipulis meis, iſtis autem veritas Matth. 5. dicit, Vos eſtis lux mundi. Quomodo enim lux mundi, niſi illuminando vt cognoſceret mundus ea, quæ obſcura erant, id eſt, clauſa in lege & in prophetis? Quamuis enim ſubiunxit. Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, nihilominus tamen propter lumen doctrinæ dixit. Vos eſtis lux mundi, & neque accendunt lucernam, & ponunt eam ſub modio, ſed ſuper candelabrum vt luceat omnibus qui in domo ſunt. Nam & cum dixiſſet. Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum, qui in cœlis eſt, continuò ſubiunxit. Nolite putare quòd venerim ſoluere legem aut prophetas. Non veni ſoluere, ſed adimplere. Quomodo adimpleuerit, vndè ſcimus niſi ex iſtis quibus dixit, vos eſtis lux mundi? Nam hæc potior pars luminis, & hic melior effectus huiuſce lucis, quo illuminatur tenebroſa aqua, quæ erat in nubibus aeris, id eſt, occulta ſcientia, quæ erat in lege & prophetis. Hoc omnes faciunt iſti, quibus dixit, vos eſtis lux mundi, & hic exempli gratia, Paulus apoſtolus cum in præſcripta actione dicit. Nunquid Iſrael non cognouit? Primus Moyſes dicit. Rom. 10. Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem, in gentem inſipientem, in iram vos mit- Deut. 32. tam. Hæc enim cum dicit, penè totum Deuteronomij canticũ luce ſua demonſtrat, quid Chriſtus veniendo adimpleuerit, vbi ſic ſcriptum eſt. Et ego prouocabo eos, in eo qui non eſt populus, & in gente ſtulta irritabo illos. Ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit vſque ad in- Esaiæ 65. feroi nouiſsima. Et continuò ſequitur. Eſaias autem audet, & dicit. Inuentus ſum à non quærentibus me, palam apparui his qui me non interrogabant. Ad Iſrael autem, Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, & contradicentem mihi. Et hæc vtiq; dicendo amplum prophetiæ locum illuſtrat, & oſtendit quid propheta deplorauerit, ipſi autem, inquiens, ad iracundiam prouocauerunt & afflixerunt ſpiritum ſancti eius, vſque ad id quod ait, ciuitas ſancta tua deſerta facta eſt Sion, facta eſt Hieruſalem deſolata, domus ſanctificationis noſtræ, & gloriæ noſtræ, vbi laudauerunt te patres noſtri, facta eſt in exuſtionem ignis, & omnia deſiderabilia Psal. 31. noſtra verſa ſunt in ruinas. Hoc igitur non modicum intereſt, quòd illi quidem intellexerunt, hi autem ſacramentum magnum pietatis & intellexerunt, & illorum intellectum apparuerunt. Illi, inquam, intellexerunt, non etiam annuntiauerunt, hi autem annuntiauerunt opera dei, & facta eius intellexerunt.

LIBRI DE INTELLECTV FINIS.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE OPERIBVS SPIRITVS SANCTI.

LIBER QVINTVS, DE CONSILIO.

De ſpiritu conſilij, quòd verè iuxta Pſalmiſtam deus in conſilijs ſuper filios hominum terribilis ſit. CAPVT I.

TErtius à ſpiritu ſapientiæ ſpiritus conſilij iam nunc tota nobis mente, & reno- Rom. 11. uata intentione adeundus eſt. Illic enim ipſo nomine ſecretum, atque profunditas ſignificatur, quam & Apoſtolus magnopere admirans, cum dixiſſet, O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius, continuò ſubiunxit. Quis enim cognouit ſenſum domini. Aut quis conſiliarius eius fuit? Agebat autem de myſterio illo, myſterio magnę cæcitatis Iſraeliticæ, ita vt diceret. Nolo enim vos fratres ignorare myſterium hoc, vt non ſitis vobiſipſis ſapientes, quia cæcitas ex parte cõtigit in Iſrael, donec plenitudo gen- Esaiæ 59. tium intraret, & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret, ſicut ſcriptũ eſt. Veniet ex Sion, qui eripiat, & auertet captiuitatem à Iacob, & cætera. Iure ergo ſuper hoc admirans exclamabat, quia verè iſtud ex admirabili & arcano tremenda diuinitatis conſilio procedebat. Nam & ante hunc ſuper eodem

myſterio

myſterio propheta in pſalmo vehementer admirans, cum dixiſſet. Quàm terribilia ſunt opera tua domine, in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui. Omnis terra adoret te & pſallat tibi, pſalmum dicat nomini tuo, repente ſic in clamorē prorumpit. Venite & videte opera dei, terribilis in conſilijs ſuper filios hominū. In eo planè terribilia ſunt opera tua domine, quòd illi qui prius fuerunt tibi populus peculiaris, deſerti à ſpiritu veritatis, & facti inimici tui mentiti ſunt tibi, quod tamen non nocuit, ſed ad honorem tuum profecit, mentiti ſunt, inquam, in multitudine virtutis tuæ, id eſt, in multis miraculis tuis, dicens. In principe dæmoniorum eijcit dæmonia, & corpus eius nocte ſublatum eſt à diſcipulis, & econtra illis mentientibus. Omnis terra adoret te deus. Omnes gentes veritatem loquantur tibi deus.

Pſalm. 65. Lucæ 11. Matth. 28. Pſalm. 65.

De ſecreto eiuſdem conſilij dei; quòd diſcretè abſcondatur à ſapientibus & prudentibus & reueletur paruulis. CAPVT II.

INuitati igitur huius clamore dicentis. Venite & videte opera dei, terribilis in conſilijs ſuper filios hominum, quomodo veniendum ſit ſcimus, ſcilicet ſubmiſſo corde, & humili ſpiritu. Conſilium quippe eſt & iuxta morem conſilij, non paſsim quibuſq;, ſed certis perſonis communicatur, vt aure appoſita quippiam eorum percipiant, quæ publicè geſta ſiue gerenda, ſeorſum & ſecreto diſpoſuit opere ſuper filios hominum terribilis deus. Dixit enim ipſe conſilij angelus, qui actu impleuit, & implet quod in eodem conſilio diſponebatur. Confiteor tibi pater, domine cœli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudētibus, & reuelaſti ea paruulis. Quare? Videlicet quia ſapientes & prudentes, quià ſemetipſis ſunt ſapientes, & coram ſemetipſis prudentes, maleuoli, inquieti, & contentioſi, ac proinde indociles ſunt. Et optimè nouimus, quia maleuolos atque contentioſos nemo ſapiens ad ſuum conſilium admittit. Econtra paruuli, id eſt, humiles eo ipſo quòd humiles ſunt, domino deo ſuo libenter acquieſcunt, & ad omne quod loquitur, beneuolentiam cum taciturnitate præſtant, ſummum arbitrantes ſcelus obſtrepere, & melioris reprehendēre ſententiam, ſicut ſcriptum eſt. Quoniam quaſi peccatum ariolandi eſt repugnare, & quaſi ſcelus idololatriæ nolle acquieſcere. Rationabiliter itaque ſecreta ſua deus ab eiuſmodi ſapientibus & prudentibus abſcondit, nec magis illis ſua myſteria, quàm porcis margaritas committere dignum iudicauit, iſtis autem ea reuelauit. Proinde noſmetipſos ad paruitatem eorum applicantes audire & intelligere deſideremus, qualibus de rebus conſilium domini eſt.

Pſalm. 65. Matth. 11. 1. Reg. 15.

Quòd ſecundum ſcripturas oporteat bifariam diſtingui, quia conſilio aliter deus propter homines, aliter homines vtuntur propter deum.

CAPVT III.

HIc iam ſcire oportet, conſilium cuius de ſancta ſcriptura tenorem vel vſum accipimus, bifariam diſtingui, quam ſecundum vtranque diſtinctionem ſanctum ſpiritum veraciter dicimus ſpiritum conſilij. Primum eſt, quò deus ipſe propter homines ad gloriam ſuam vti dignatur. Secundum, quo homines propter deum ad gloriam ipſius & ſuam ſalutem ſapienter vtuntur. Vtitur enim deus propter homines conſilio, dum quædam dudum habita pro ratione temporis deſerit, qualia fuerunt decreta priora Moſaicæ legis, verbi gratia, circuncifio carnis, & cultus ſabbati, cæteraque huiuſmodi. Hæc enim deus ab hominibus accepit, & iuſtè deo exhibebant homines ſancti, nunc autem neque deus ab homine accipit, neque deo iam exhibet homo ſenſatus aut fidelis. Nimirum, quòd & cum conſilio deus hæc dudum admiſerit, & nihilominus hæc eadem cum conſilio nunc reiecerit, poſtmodum nobis pro poſſe cum ipſius auxilio dicendum erit. Vtuntur homines conſilio propter gloriam dei, dum non contenti abſtinere ab illicitis, licita quoque reſpuunt, vt expeditius deo vacare poſsint. Verbi gratia, ſecundum quod Apoſtolus dicit. De virginibus præceptum domini non habeo, conſilium autem do, tanquàm miſericordiam conſecutus à deo, vt ſim fidelis. Exiſtimo ergo hoc bonum eſſe propter inſtantem neceſsitatem, quoniam bonum eſt homini ſic eſſe. Item iuxta illud. Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thezaurum in cœlo, & veni ſequere me. Et de hoc quoque ſuo loco dicemus. Nunc ad priorem, eandemque maximam partem accedamus, qua Iudęi cum ſabbatis & cunctis ceremonijs ſuis relinquuntur, & gentes cum fide ſua mirabiliter in gratiam aſſumuntur.

1. Cor. 7. Matth. 19.

De illa maxima parte conſilij, qua Iudæi cum ceremonijs ſuis relicti, & gentiles cum ſua ſunt fide recepti. CAPVT IIII.

SIcut & vos, inquit Apoſtolus, aliquando non credidiſtis deo, nunc autem miſericordiam conſecuti eſtis, propter illorum incredulitatem, ita & iſti nunc non crediderunt in veſtram Roma. 11.

 miſericor-

miſericordiam, vt & ipſi miſericordiam conſequantur. Concluſit deus omnia in incredulitate, vt omnium miſereatur. Hæc cùm dixiſſet, exclamauit, dicens. O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Quis enim cognouit ſenſum domini, aut quis conſiliarius eius fuit? Multum exclamauit, & exclamatio hæc audita eſt vniuerſo orbi. Et quam ob rem ſic exclamauit? Quare non magis plano ſermone proſecutus eſt, quod cœperat loqui? Sed quid cœperat loqui? Eo conſilio vel intentione concluſiſſe deum omnia in incredulitate, vt omnium miſereatur, & hinc eſſe quòd olim Iudæis credentibus nos gentes non credidimus, nunc autem nobis credentibus Iudæi non crediderunt in noſtram miſericordiam, vt & ipſi miſericordiam conſequantur, quod & per Euangelicam hiſtoriam pulchro & venerabili myſterio ſignificatur. Venit, inquit, quidam de archiſynagogis nomine
Matt.9. Iairus, & videns eum, procidit ad pedes eius, & deprecabatur eum multum dicens. Quoniam filia mea in extremis eſt, veni impone manum ſuper eam, vt ſalua ſit & viuat, & reliqua. Hæc puella quando mortua eſt, annorum duodecim erat, & mulier illa, quæ acceſsit retro, dum iret & tetigit fimbriam veſtimenti eius, annis duodecim in profluuio ſanguinis fuerat. Itaque quando nata eſt hæc puella, tunc illa mulier ſanguine ſuo fluere cœperat, & quando illa mulier à profluuio ſanguinis ſui ſanata eſt, tunc puella hæc mortua eſt, per manum domini reſuſcitanda. Hoc, inquam, myſterio res illa ſignificata eſt. Quando enim ſynagoga in Abraham, Iſaac, & Iacob nata ſiue vocata eſt, tunc gentilitas idololatriæ ſordibus quaſi ſanguine ſuo fluere incipiebat, & quando gentilitas eadem ad Chriſtum conuerſa eſt, tunc ſynagoga morte infidelitatis mortua eſt, circa finem ſeculi, cum plenitudo gentium ſubintrauerit, ipſa quoque ſalua futura. Hoc eſt quod Apoſtolus ait ſermone præſcripto. Sicut enim & vos aliquando non crediðiſtis deo, nunc autem miſericordiam conſecuti eſtis propter illorum incredulitatem, ita & iſti nunc non crediderunt in veſtram miſericordiam, vt & ipſi miſericordiam conſequantur. Concluſit enim deus omnia in incredulitatem, vt omnium miſereatur. Magna res, alta & profunda res, & maior, quam vt verbis conſequi vel explanari poſsit ſufficienter. Idcirco confeſtim exclamauit dicens. O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei, & ipſa exclamatione dormitantes excitare voluit, vt vigilantes atque oculos aperientes ad lumen ſpiritus ſancti, quæramus aliquãtum poſſumus, quòd inuenitur à paucis, & à nemine totum ſicut eſt valet comprehendi, cur deus tantopere ſtuduerit, miſericordiam ędificare in nobis, & neminem niſi per conſecutionem miſericordiæ ſaluum eſſe voluerit.

De eadem re, & quòd tota ferè vis conſilij diuini eo tendit, vt omnis à nobis auferatur occaſio ſuperbiendi, & non audeat dicere figmentum ei, qui ſe finxit, quare me feciſti ſic. CAPVT V.

QVid eſt, omnia deum in incredulitate concluſiſſe vt omnium miſereatur, niſi prouidiſſe deum, vt nemo aliter quàm per miſericordiam ſaluetur, & ſic omnes à maligno ſuperbiæ gladio liberentur? Hoc enim expediebat miſeræ conditioni noſtræ, vt omnis nobis occaſio ſuperbiendi tolleretur, quia per ſuperbiam cecidit angelus, & factus eſt diabolus, quia per ſuperbiam nihilominus cecidit homo ad imaginem dei conditus, & factus eſt diaboli ſeruus. Præcauens igitur in futurum deus, & obſtruere volens omne os, vt non glorietur omnis caro coram illo, reppulit plebem in carne Abrahæ gloriantem, veruntamen non plebem ſuam quam pręſci-
Roma.11. uit. Sic enim Apoſtolus dicit. Nunquid reppulit deus populum ſuum? Abſit. Nam ego Iſraelita ſum, ex ſemine Abrahæ, de tribu Beniamin. Non reppulit deus plebem ſuam quam præſciuit. Et pręmiſſo reſponſo diuino, dicentis. Reliqui mihi ſeptem milia virorum, qui nõ curuauerunt genua ante Baal, ſic ergo, inquit, & in hoc tempore reliquiæ ſecundum electionem gratię ſaluæ factæ ſunt. Dicamus ergo quod amplius, quod mirabilius eſt, eo quod dicebamus deum cum
Gene.3. conſilio agentem reppuliſſe Iſrael in carne Abrahę gloriantem, quia permiſit naſci plebẽ de carne Abrahæ, qualem meritò repelleret, & iuxta prophetam vocaret non plebem ſuam, id eſt, non
Ibidem 1. pertinentem ad illam benedictionem, qua primis hominibus benedicens dixit. Creſcite & multiplicamini, ſed ad illam vindicis iræ ſententiam, qua dixit mulieri poſt peccatum, multiplicabo
Roma.9. erumnas tuas, & conceptus tuos. Nunquid hoc tempore primum, quãdo Chriſtus venit, de carne Abrahæ naſci cœperunt, qui non pertinerent ad illum quem pręſciuit & prędeſtinauit deus plebis ſuæ numerum? Nonne & Rebecca ex vno concubitu habente Iſaac patris noſtri, inquit idem Apoſtolus, cum nondum nati fuiſſent aut aliquid egiſſent boni aut mali, vt ſecundum electionem gratiæ propoſitum maneret, non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt, quia maior
Malac.1 ſeruiet minori, ſicut ſcriptum eſt. Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Tam cito poſt Abraham ex vnico Abrahę vnigenito Sarę, qui per repromiſsionem natus fuerat, tam recenti, iamque nouitio ſemine eiuſdem Abrahę natus eſt is, qui non pertineret ad illam quam pręſciuit deus plebem ſuam, & cum non niſi duos generaret, tantus vir nequaquàm ambos electos aut dilectos generare

nerare potuit. Non ergo quo tempore Chriſtus venit, tunc primum deus nouum iniјt cõſilium, vt ex carne Abrahæ naſci permitteret eos, qui non pertinerent ad electorum numerum, ſed hoc antiquum eius erat conſilium, præcauentis inſuturum, prouidentis electis ſuis modis omnibus, vt non incidant vltra in diaboli iudicium. Verùm iſto tempore, idipſum conſilium magis reuelatum eſt. Nam econtra plebem ſuam quam præſciuit, ex omni plebe ſua naſci facit, & ſuſcitat filios Abrahæ de lapidibus iſtis. Reuelatum, inquam, eſt conſilium illud, nam etſi comprehendi non poteſt, tamen non omnino ignorari poteſt, dicente eodem Apoſtolo. Nolo enim vos ignorare Roma. 11.
fratres myſterium hoc, vt non ſitis vobiſmetipſis ſapientes, quia cæcitas ex parte cõtigit in Iſrael, donec plenitudo gentium intraret, & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret. Vtrobique ſua poteſtate non iniuſtè vtitur, vtpote nulli quicquam debens, quia in Adam omnes peccauimus. Si ergo irreuerenter diſcutias, dicens, quid adhuc quæritur, voluntati enim eius quis reſiſtit? quia cui vult miſeretur, & quem vult indurat, & ſubaudiri velis, nullis cauſis exiſtentibus, nihil tibi de conſilio ſuo ſpiritus ſanctus reuelare dignatur, ſed dicit cõtinuò. O homo tu quis es, qui reſpondeas deo? Roma. 9.
Nunquid dicit figmentum ei, qui ſe finxit, vt quid me feciſti ſic? An non habet poteſtatem figu- Hiere. 18.
lus luti ex eadem maſſa facere aliud vas in honorem, aliud vero in contumeliam? Ita remoto ſa- Eccle. 3.
piente & prudente, cui propter ſuperbiam meritò hæc abſconduntur, ad paruulum ſe inclinans, volens, inquit, deus oſtendere iram, & notam facere potentiam ſuam, ſuſtinuit in multa patientia vaſa iræ, apta in interitum, & cætera.

De eo quod ſicut in actibus Apoſtolorum ſcriptum eſt, non fuit conſilij, non viſum eſt ſpiritui ſancto, imponere gentibus iugum legis ceremoniarum grauiſſimum. CAPVT VI.

INtrante itaque vel intrare incipiente gentium plenitudine, non fuit conſilij, non placuit ſancto ſpiritui grauiſſimum ceremoniarum iugum impoñere, quæ prius legis erant, ſicut in actibus Apoſtolorum ſcriptum eſt. Et quidam deſcendentes de Iudæa, docebant fratres, quia niſi circuncidamini ſecundum morem Moyſi, non poteſtis ſalui fieri. Item: Surrexerunt autem quidam de hæreſi Phariſæorum, qui crediderant, dicentes, quia oportet circuncidi eos, præcipere Actor. 15.
quoque ſeruare legem Moyſi. Conueneruntque apoſtoli & ſeniores videre de verbo hoc. Cum autem magna conquiſitio fieret, ſurgens Petrus, dixit ad eos. Viri fratres, vos ſcitis, quoniam ab antiquis diebus in nobis elegit deus per os meum audire gentes verbum Euangelij & credere. Et qui nouit corda deus teſtimonium perhibuit, dans illis ſpiritum ſanctum, ſicut & nobis, & nihil diſcreuit inter nos & illos, fide purificans corda eorum, & cætera. Illi conuentui ſanctus ſpiritus interfuit, & ipſe magnam illam conquiſitionem bene nobis conſolendo terminauit. Quapropter eiuſdem ſpiritus auctoritatem conuentus idem magnificè ſatis hoc modo deprompſit. Viſum enim eſt ſpiritui ſancto & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, quàm hæc neceſſaria, vt abſtineatis vos ab immolatis ſimulachrorum & ſanguine & ſuffocato & fornicatione, à quibus cuſtodientes vos bene agetis. Valete. Liberati ergo ſumus auctore ſpiritu ſancto, ſpiritu conſilij, vt non imponeretur iugum illud ceruicibus noſtris. Quare? Nimirum, quia grauiſſimum erat quemadmodum Petrus ibidem dicit. Nunc ergo quid tentatis deum, imponere iugum ſuper ceruicem diſcipulorum, quod neque patres noſtri, neque nos portare potuimus. Verum hoc ad cauſam parum erat, quod iugum importabile fuit, niſi addas quod itidem dicunt, quia nihil ad perfectum adduxit, quodq́; & alibi Apoſtolus ait. Munera & hoſtiæ quæ offerebantur, non po- Hebr. 7.
terant iuxta conſcientiam perfectum facere ſeruientem, ſolummodo in cibis & in potibus, & va- Ibidem.
rijs baptiſmatibus & iuſtitijs carnis, vſque ad tempus correctionis impoſitis. Sed & hoc parum eſt ſcire, quod non potuerint vel non poſsint perfectum facere, niſi & hoc addas ad ſcientiam, quod nec perfectionis initium poſsit habere, quiſquis putauerit ſe abſque illis poſſe peruenire ad perfectionem iuſtitiæ. Nam de eo quod omnium ſanctiſsimum tunc temporis fuerat, id eſt, de ſigno circunciſionis idem Paulus terribiliter clamat. State, & nolite iterũ iugo ſeruitutis contineri. Ecce ego Paulus dico vobis, quia ſi circuncidamini, Chriſtus vobis nihil proderit. Teſti- Galat. 5.
ficor autem omni homini circuncidenti ſe, quoniam debitor eſt vniuerſæ legis faciendæ. Euacuati eſtis à Chriſto. Qui in lege iuſtificamini, à gratia excidiſtis. Concedimus gaudentes, & indubitanter credimus, quia in Paulo Chriſtus loquitur, quia in prædicto apoſtolorum conuentu locutus eſt ſpiritus ſanctus. Et ipſa quidem loquentis in iſto & in illis vel ſola ſufficit auctoritas, veruntamen quoniam & ratio delectat, non præteribimus rationabiliter oſtendere circunciſionis & omnium ceremoniarum legem debuiſſe ceſſare veniente gratia. Et de circunciſione primum dicemus, licet alijs iam locis plenius de ea dixerimus.

Quòd veniente gratia Euangelij, rationabiliter circunciſionis & omnium ceremoniarum carnalium lex ceſſare debuerit. CAPVT VII.

Circunci-

CIrcuncisionis cauſa fides erat futuri ſeminis,quod eſt Chriſtus. Quid enim Abraham credi-
dit,hæredem non habens,vxore vſque ad ſuam & ipſius ſenectutem ſterili,niſi quia in ſemi-
Roma.4. ne eius benedicerentur omnes gentes,quodq́; foret ſemen eius ſicut ſtellæ cœli?Hoc ille dicen-
ti deo credidit,non conſiderans corpus ſuum emortuum,cum ferè centū eſſet annorū, & emor-
tuam vuluam Saræ,& huius fidei ſignum circuncidendo accepit. Hoc ipſum & Apoſtolus cōfir-
mat,ſignum,inquiens,accepit ſignaculum iuſtitiæ fidei. Ergo circuncisionis cauſa fides erat fu-
turi ſeminis, id eſt, Chriſti, etenim circuncidi erat futuri Chriſti expectationem profiteri,& ad
hoc(vt veniente Chriſto per fidem,cuius illud ſignū erat, recuperaretur eis illa, quam in Adam
perdidimus omnes,poſſeſsio paradiſi)valebat,ſi tamen legem ſeruarent mandatorum,quę in ta-
bulis ſcripſit digitus dei, quemadmodum & ſæpedictus Apoſtolus temporis illius Iudæo dicit.
Roma.2. Circuncisio quidem prodeſt,ſi legem obſerues. Si autem præuaricator es legis, circunciſio tua
præputium facta eſt.Ecce autem quod expectabatur ſemen,id eſt, Chriſtus venit, & hoc omnis
ſpiritus confitetur,qui ex deo eſt, quia ille in carne venit. Hoc nemo poteſt diſsimulare,quam-
uis pertinaciter velit,quia ille in ſole poſuit tabernaculum ſuum,vt latere nō poſsit,ſicut ſol con-
ſpicuus in arce cœli non poteſt abſcondi, quia cœli quoque enarrauerunt, & non ſunt loquelæ
neque ſermones,quorum non audiantur voces eorum, in omnem terram exiuit ſonus eorum,&
Pſalm.18. in fines orbis terræ verba eorum. Circunciſio igitur in carne, quo ſigno expectationem venturi
profitebantur,ceſſare debuit in aduentu eius. Nam exinde quiſquis circunciditur ipſo circunci-
ſionis charactere, negat veniſſe illud promiſſum ſemen Abrahæ, & ita negat eum qui venit be-
Matth.21. nedictus in nomine domini, qui de Maria virgine natus eſt in Bethleem Iudæ in diebus Hero-
Ibidem 2. dis regis,qui paſſus eſt ſub Pontio Pilato,crucifixus,mortuus,& ſepultus,& tertia die reſurrexit,
Acto.1. extra quem in alio aliquo non eſt ſalus, neq; enim eſt aliud nomen ſub cœlo datum hominibus,
Galat.5. in quo oporteat nos ſaluos fieri.Veriſsimè itaque Apoſtolus. Si circuncidamini,inquit,Chriſtus
vobis nihil proderit,quia ſi circunciditur, Chriſtum negauit. Circuncidendo ſe Iudæi negant
illum,qui venit in nomine patris ſui, alius veniet in nomine ſuo, illum ſuſcipient.Proinde præ-
eunte auctoritate ſpiritus ſancti,cui viſum eſt,vt ſupra diximus, non imponere nobis quicquam
oneris,nihil excipiendo,ne ſaltem onus circunciſionis, ratione quoque firmum tenemus,quòd
non debeamus circuncidi.

Quòd ſabbata,cæteraſq́; feſtiuitates Iudæorum oderit anima domini,vt in prophetia dicit,& idcirco rectè viſum ſit ſpiritui ſancto,vt non imponerentur.

CAPVT VIII.

POrrò de onere ſabbati,aliarumq́ue feſtiuitatem,cur viſum ſit ſpiritui ſancto,vt non impone-
retur nobis,illa vel ſola cauſa ſufficit, quia & iuſto odio iam dudum illas odit anima domini.
Eſaiæ 1. Sic etenim in Eſaia dicit,Neomenias & ſabbatum & feſtiuitates alias non feram. Iniqui ſunt cœ-
tus veſtri. Calendas veſtras & ſolennitates veſtras odiuit anima mea, facta ſunt mihi moleſta.
Quare?Manus enim,inquit, veſtræ plenæ ſunt ſanguine. Ergo ne & nos pariter cum ſabbatis &
ſolennitatibus illis veniamus in odium animæ domini,bene viſum eſt ſpiritui ſancto, & cōſilium
eius nos approbamus,vt abdicemus ſtercora vel dedecora eiuſmodi, quæ prius pro lucro erant,
antequam polluerentur ſanguine CHRISTI, quo manus ſuas iniquas ille cœtus impleuit.
Sed nunquid, aiunt, ſtare non debet quod deus ſtatuit, & immobile eſſe præceptum quod po-
ſuit?Fatemur quia debet,neque enim deus quaſi homo eſt vt mentiatur, aut vt filius hominis vt
Num.23. mutetur. Ad hæc illi literæ amici. Scriptum eſt, inquiunt, quia compleuit deus die ſeptimo
Gene.2. opus ſuum quod fecerat, & requieuit die ſeptimo ab vniuerſo opere quod patrarat. Et bene-
dixit diei ſeptimo, & ſanctificauit illum, quia in ipſo ceſſauerat. Coarctare igitur nos cupiunt,
vt non diffiteamur ſtare debere, ſemperq́ue legitimum eſſe ſabbatum ſuum. Verùm interim
negare nequeunt, quoniam deus de quo Moyſes hoc narrat, quia benedixit diei ſeptimo &
Eſaiæ 1. ſanctificauit illum, ipſe ſit quia in Eſaia dicit. Neomenias & ſabbatum & feſtiuitates alias non
feram, Calendas veſtras & ſolennitates veſtras odiuit anima mea. Quid igitur conſequitur,
niſi differentia eſſe ſabbata, alterum quidem placitum, alterum autem animæ dei odioſum?
Nimirum aut iſtud, aut quod in nos criminabantur, deum qui immutabilis eſt mutatum,ſibi-
q́ue factum eſſe contrarium fatebuntur. Verùm hoc dicere non audent, & illud videre non
ſuſtinent, quod duo ſabbata ſint, vnum carnale, quod deus ſecundum tempus vel vſque ad
tempus correctionis impoſuerit, & vnum ſpirituale quod ſtatuit in æternum, & in ſeculum ſe-
culi,cuius in tabulis quoque lapideis præceptum poſuit, & non præteribit, fugiunt igitur auer-
ſi, & illam habentes paſsionem quæ ſignificabatur, quando fugiebant timentes claritatem non
Exod.34. velatam vultus Moyſi. Quicquid enim de ſplendore ſpiritus obiecerimus illis, vrit & cruciat
oculos inuidentis populi, ſolaq́ue illis litera placet, maximè vbicunque gloriam Chriſti velare
poteſt.Nos autem ſicut duo ex lege & prophetis ſabbata cognouimus, ita & cur illis ſub figura
carnalis

carnalis ſabbati, ſpirituale ſabbatum abſconderit, & cur a nobis vnum tantum & nudum ſpirituale ſabbatum exigat, noſſe debemus.

Quòd deo alia cum Iudæis fuerit, alia cum nobis gentibus ratio ſit, & quòd ferè cunctæ feſtiuitates illorum cauſas terrenas habuerint.

CAPVT IX.

Dicamus igitur, quia nimirum alia deo fuit cum Iudæis, alia cum nobis gentibus ratio eſt. Neque enim Chriſtus dei filius in hunc mundum adueniens, & nos gentes ad ſuam inuitans fidem, terrena præmia propoſuit, non terras quas non habebamus dedit, nihil omnino carnale, ſed cuncta ſpiritualia bona propoſuit aut præſtitit. Illis terras proprias non habentibus, imò & in Aegypto ſeruientibus, atque pro peccato, quo fratrem ſuum Ioſeph vendiderant, indignis accipere repromiſsiones, quas patribus eorum promiſerat, deus terram dedit ſatis bonam, terrã localem, locumque terreſtrem, dedit, inquam, regiones gentium, & labores populorum poſſederunt. Nec verò tales erant, qui vel ſpiritualibus atque inuiſibilibus bonis ad iuſtitiam allicerentur, vel ſpiritualibus atq; inuiſibilibus malis ab iniuſtitia deterrerentur. Idcirco in tota lege quæ [Gene. 17.]
illis de Aegypto exeuntibus ſcripta eſt, nuſquam promiſsiones paradiſi, aut comminationes audiuntur inferni, ſed pulchræ atque canoræ promiſsiones terrę optimę, terræ lacte & melle manantis, durę atque formidabiles carni, comminationes bellorum & famis, malarum beſtiarum & captiuitatis. Nobis, imò tam nobis, quàm illis, quoſcunque verus agnus dei, ſuo ſanguine redemit, & ad fidem ſuam vocauit, ſola cœleſtia vel ſpiritualia bona propoſuit, nec enim terram, ſed cœlum ſequentibus ſe dedit, vel expectare iuſsit, ideoque carnalia nulla, ſed tantum ſpiritualia feſta, nulla terrena, ſed tantum cœleſtia ſabbata nos ſibi debere indicauit, teſte ſpiritu ſancto, ſpiritu conſilij, qui nobis in illo quem prędiximus apoſtolorum conuentu bene conſuluit. Debue- [Acto. 15.]
rint carnalia feſta, carnalia ſabbata, carnales Iudæi, quibus carnalia bona, terrena præmia pro legis obſeruatione quando ſcribebatur, deus propoſuit. Tendebant ad diuitias huius ſeculi, ad poſſeſsiones agrorum aut vinearum, cunctaſque facultates huius mundi, & ideo rectè reſpicere iuſsi ſunt ad literalem feſtiuitatem creationis mundi, vt ſeptimo die ſabbatizarent, quia deus ſeptimo die requieuit, quia diei ſeptimo benedixit, eumque ſanctificauit. Plena luna, contrito iugo ſeruitutis, exierunt de terra Aegypti, liberati à ſeruitute, non peccati, ſed hominis, non diaboli, ſed Pharaonis carnei, & idcirco rectè illis vectigali celebritate luna illis feſtiua fuerit atq; ſolennis, quia buccinauerunt in Neomenia tuba, & hæc illis computata ſit inſignis dies ſuæ ſolennitatis. Habitauerunt in tabernaculis, educti de illa domo ſeruitutis, & idcirco magnam habuerunt [Pſalm. 80]
menſe ſeptimo feſtiuitatem tabernaculorum, habitantes in vmbraculis, & in illo ſchemate recolentes & concelebrantes magna quidem, ſed terrena atque temporalia beneficia dei. Nobis (vt iam dictum eſt) nihil tale, ſed cuncta cœleſtia bona præſtitit Euangelium Chriſti, & idcirco debitores ſumus feſtorum cœleſtium & ſpiritualium ſabbatorum gratiæ ſaluatoris, qui nos à ſpirituali Pharaone liberauit, & à ſeruitute peccati redemit, atque per paſsionem & crucem ſuam in terra viuentium introduxit & cœlorum nobis prædia contulit. Igitur quia non in figura huius mundi quę pręterit, ſed in ſpe reſurrectionis, cuius princeps eſt ipſe, nobis gaudendum eſſe perſuaſit, non ſeptima die qua deum requieuiſſe, carnali ſenſu ſomniant amatores mundi, otio torpere debemus cum illis, ſed prima die, quæ & ipſa octaua eſt, qua ille in ſpem & in ſalutem noſtram reſurrexit, vacare orationi, & audiendo verbo dei, illud ſumma cura prouidentes, vt tam in illo quàm cæteris diebus feriati ſemper ſimus à ſeruili opere peccati.

Quòd præter ſolennitatem pentecoſtes, terrenas cunctæ illorum feſtiuitates cauſas habuerint, noſtræ autem cauſæ vel promiſsiones Euangelij cœleſtes ſint.

CAPVT X.

Vna erat illius populi feſtiuitas, vna, inquam, ex tribus ſolennitatibus maioribus, quæ dicitur pentecoſte, id eſt, quinquageſima, quæ & vocatur feſtiuitas hebdomadarum, eo quod ſeptima ab immolatione agni completa hebdomada ſequenti die, qui erat quinquageſimus, celebratur, de qua rectè concedi oporteat, quòd cauſam habuerit magis ſacram, magis ſpiritualem, magiſque diuinam. Nam magna quidem beneficia dei fuerunt, quòd à Pharaonis dominatione liberauit deus populum illum, quòd introduxit eos in terram pro qua iurauit patribus eorum, ſed maximum atq; optimũ fuit, quod pepigit fœdus cum eis, vt eſſet deus ipſorũ, legemque dedit in tabulis, ſcriptam digito dei. Cętera bona quidem, ſed terrena atque tranſitoria fuerunt, hoc bonum & optimum, quia ſempiternum. Veruntamen hoc in eodem bono minus lucet, & in comparatione perfectionis, ſubobſcurum eſt, quia ſcriptæ legis in eodem monte nõ viuificãtem ſpiritum, ſed ſolum occidentem literam profeſsi ſunt. Nec verò deus profeſsionẽ ſpiritus

ritus eiuſdem ab illis inibi exegit, aut exigere debuit, quibus non ſpiritualia, ſed tantum terrena, quibus non regnum cœlorum, ſed terram Chanaan proponebat in præmium ineundi fœderis vel ſuſcipiendę legis. Ergo ſola quidem (vt iam dictum eſt) ſolennitas pentecoſtes veri boni cauſam aliqua ex parte habebat, cæteræ omnes ignobiliorem de terra ducebant originem, modisq́; omnibus populum illum, ſenſu puerum teſtabantur, mundi amatorem. Apud diſcipulos Euangelicæ gratiæ, tale quid omnino illicitum eſt, gaudere ſcilicet vel diem feſtum ducere propter ſucceſſus temporales. Nimirum cum ſit diſciplinæ Chriſtianæ, contemnere præſentia & amare futura, atque in contritione mundi leuare capita, id eſt, exhilarare corda noſtra, quomodo conſequens eſſet ſuſcipere nos feſta Iudaica, quæ non niſi præſentia temporalium bonorum reſpiciunt gaudia. Proinde cum prædicto ſpiritus ſancti conſilio, cui ſic viſum eſt in illo Apoſtolorum
Acto.15. conuentu, vt nihil horum nobis imponeretur confidenter ea cõtemnimus tanquam iugum ſeruitutis, cum ſimus liberi & adoptionis filij, quemadmodum Apoſtolus dicit. Non accepiſtis ſpi-
Roma.8. ritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, abba pater. Item: Quanto tempore hęres paruulus eſt, nihil differt à ſeruo, cum ſit dominus om-
Galat.4. nium, ſed ſub tutoribus & actoribus eſt vſq; ad præfinitum tempus à patre, ita & nos cum eſſe-
Galat.5. mus paruuli ſub elimentis mundi eramus ſeruientes. Itemq́; poſt aliqua. State ergo & nolite iterum iugo ſeruitutis contineri.

Quòd multo magis nec hoſtijs legalibus inſeruire debuerimus, eo quod nec aliquando illas deus ſe quæſiſſe vel iuſſiſſe, per prophetas teſtificetur.

CAPVT XI.

QVid tandem de hoſtijs & muneribus dicemus, niſi quod verum eſt, quia multo magis nec illis ſeruire debuimus? Etenim circuncisionis, & feſtorum dierum fuerit aliquando venerabilis traditio, videlicet, quia circuncisionem deus Abrahæ & ſemini eius dedit, & ipſum ſacra ſcri-
Gene.2. tura ſabbatiſmo qualicunq; ſabbatizaſſe non tacuit, dicendo, quia ſeptimo die requieuit. Verùm de immolandis carnibus taurorum, de ſanguine hircorum & arietum, quę vnquam apud ſapientes fuit vel eſſe potuit gloriatio, cum neget deus hæc incœpta fuiſſe ſua voluntate vel pręcepto? Loquitur enim in Hieremia, Holocauſtomata veſtra addite victimis veſtris, & comedite carnes, quia nõ ſum locutus cũ patribus veſtris, & nõ pręcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Aegypti,
Hiere.7. de verbo holocauſtomatum & victimarum, ſed hoc verbum præcepi eis, dicens. Audite vocem meam, & ero vobis deus, & vos eritis mihi populus, & ambulate in omni via quam mandaui vo-
Exod.20. bis, vt bene ſit vobis. Hoc verè deus in iſto dixit. Nam & in Exodo ſic ſcriptum eſt, quia cunctos quidem ſermones hos locutus eſt dominus. Ego ſum dominus deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo ſeruitutis. Non habebis deos alienos coram me, & cætera. vſq; ad id quod ait. Si ſeruieris dijs eorum, tibi certè erunt in ſcandalum. Altare autem ædificauit Moyſes ad radices montis, miſitq́; iuuenes de filijs Iſrael, & obtulerunt holocauſta, imò laueruntq́; victimas pacificas domino, vitulos duodecim, & non eſt ſcriptum, quod dominus locutus fuerit aut iuſſerit. In
Eſaiæ 1. Eſaia quoq; idem dominus dicit. Holocauſtum arietum & adipem pinguium & ſanguinem vitulorum & agnorum & hircorum nolui, cum veniretis ante conſpectum meũ, quis quæſiuit hæc de manibus veſtris? Amplius autem in Dauid, quem & prophetica gratia, & regia ad loquẽdum
Pſal.49. roborabat auctoritas, idem deus eadem ſacrificia reprobat. Non (inquit) accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Et ſubinde. Nunquid manducabo carnes taurorum, aut ſanguinem hircorum potabo? Igitur holocauſta vel ſacrificia illa, non tam iuſſa fuere, quàm permiſſa, & idcirco facillus illa contemnimus, præſertim quia ſic viſum eſt ſpiritu ſancto, ſicut ſupra
Acto.15. iam diximus. Nec verò hoc ſolum dicimus aut intelligimus, quod per conſilium nobis illa ſanctus amouerit ſpiritus, imò quod amplius eſt illud dicere non dubitamus, quia per cõſilia illa ſibi olim fieri permiſerit deus, ne ſcilicet populus carnalis & lubricus, dum à cõſuetis in Aegypto ſacrificijs, omnino arceretur, plorarę vt puer ſub pædagogo nimium ſeuero, ludis omnibus abactus, citiuſq́ue fugiens in Aegyptum reuerteretur, vel deos ſibi quæreret, apud quos conſuetas carnes immolare ſibi licitum foret. Cum autem in eodem Moyſe legitur quippiam deus diſpoſuiſſe ſe ſacrificijs eiuſmodi, non eſt contrarium eis quę loquitur in prophetis iam dictis, quia videlicet longè aliud eſt illa quæſiſſe de manibus eorum, aliud eorum quæ immolare cõſueuerant ordinaſſe ritum, vt qui verum nondum habebant, nec habere poterant ſacerdotem aut ſacrificium, ſaltem vmbram, eius præferrent illo ritum ſignante affuturum.

Quòd bene ſpiritui ſancto viſum ſit iudicando non debere nos ſuper talibus inquietari tantum vt abſtineamus nos à contaminationibus ſiue immolatis ſimulachrorum, & fornicatione & ſuffocatione & ſanguine.

CAPVT XII.

Rationem

RAtionem itaque non omnino ignorantes, cur ita ſpiritui ſancto viſum ſit, & cur ab illa circuncifione, & ſeruanda carnaliter lege Moyſi nos prohibuerit, exceptionem amplectimur liberalem, quam fecerunt cum illo nobis bene conſulti & bene conſulentes apoſtoli, dicendo atque iudicando, non inquietari eos qui ex gentibus conuertuntur ad dominum, ſimulque conſcribendo ad eos, hoc tantum vt abſtineant ſe à contaminationibus, ſiue, vt infra ſcriptum eſt, ab immolatis ſacrificiorum, & fornicatione, & ſuffocatis, & ſangnine. Hoc pro illa parte quæſtionis dictum atque ſcriptum eſt, quæ ſic poſita fuerat, dicendo, quia oportet circuncidi eos, ſiue niſi circuncidamini ſecundum morem Moyſi, non poteſtis ſaluari. Porrò de illa parte quæ ſic mota fuerat, vt ſcriptum eſt, ibi præcipere quoque ſeruare legem Moyſi, non neceſſarium iudicare aut ſcribere arbitrantes. Moyſes enim (inquiunt) à temporibus antiquus habet in ſingulis ciuitatibus, qui eum prædicent in ſynagogis, vbi per omne ſabbatum legitur. Tanquam dicerent. Pro circuncifione, quæ ante Moyſen data eſt, patribus noſtris neceſſario iudicemus & ſcribamus, nam hoc bene iudicato bene perſpecto aut demonſtrato, quæ vel in quo ſit vera circuncifio, perſpicuum erit eis, quomodo ſeruare debeant poſterius datam legem Moyſi. Hoc intendentes, verumque Iudaiſmum, atque perfectam circuncifionem aſpicientes, quæ non in manifeſto, ſiue in carne, ſed in ſpiritu exiſtit, abſtineant ſe (aiunt) à contaminationibus ſimulachrorum, à fornicatione, à ſuffocatis, & ſanguine. Qui enim hæc dicunt, manifeſtè confirmant circuncifionem illam in carne, non ſolum iuſtitiæ fidei, vt apoſtolus Paulus ait, ſed & moralis iuſtitiæ fuiſſe ſignum. Et quidem antequam veniret ſemen quod repromiſſum erat, id eſt, Chriſtus, neceſſarium erat, vt ſupra diximus circuncidi carne, vt ſigno venturi ſeminis fidem ſe babere profiterentur, ita tamen, vt & circuncifione non carerent in ſpiritu, vt ſcilicet neque à deo ſpiritualiter, in corpore ſuo carnaliter fornicarentur, ſecundum quòd iam dictus Apoſtolus. Circuncifio, inquit, prodeſt, ſi legem obſerues. Idem enim ac ſi diceret. Circuncifio ſignum caſtitatis & fidei tunc demum prodeſt, ſi non forniceris fornicatione ſpiritus à deo recedentis, fornicatione corporis carnem corrumpentis. At vbi venit ſemen illud, circuncidimur, & circuncidi debemus tantum in ſpiritu, id eſt, abſtinere à fornicationibus, quia circuncifio, inquit, nihil eſt, & præputium nihil eſt, ſed obſeruatio mandatorum dei. Veram igitur circuncifionem prædicantes, atque ſcribentes, ſine qua reuera ſaluari non poſſumus, bene iudicauerunt, neceſſario abſtinere nos ab immolatis ſimulachrorum, quod eſt circuncidi ſpiritu, vt ſcilicet anima noſtra deo vero per fidem copulata, iam poſt idola non fornicetur, abſtinere nihilominus nos à fornicatione, ſcilicet carnis, qua corpus corrumpitur, & velut incircuncifum atq; immundum meritò iudicatur. Vtriuſque fornicationis ſiue incircuncifionis cauſa eſſe ſolet nimia atque ſordida voracitas, quam intendentes, à ſuffocatis, inquiunt, & ſanguine. Nempe à ſorbitione cruoris, horror eſt nimiæ voracitatis, atque ſordiſsimæ ingluuiei. Itemque ſuffocare, id eſt, ſtrangulare pecus ad deuorandum beluarum atque ferarum eſt, quas inſania ventris inordinatè & irrationabiliter ad inuadendum, ad deuorandum impellit. Gulam itaque ſiue ingluniem ventris, vnde vtraque ſolet naſci fornicatio, ſicut ſcriptum eſt, ſedit populus manducare, & bibere, & ſurrexerunt ludere, breui quidem, ſed acuta circunciderunt dictione, dicendo, à ſuffocatis & ſanguine, id eſt, ab omni turpi & inordinata deuoratione.

Actor. 15. Ephe. 2. Colloſ. 2. Roma. 4. Roma. 2. Exod. 32. 1. Cor. 10.

Quanta alibi ſeueritate fornicationem, & idololythâ ſingulis ſuis perſequuntur ſcriptis. CAPVT XII.

SVauiter quidem & cum ſpiritu manſuetudinis de illo ſancti ſpiritus conſilio, vel de illo conſilij ſpiritu ſancto proceſsit hoc dictum ſiue ſcriptum, vt non fornicemur, & vt ab immolatis ſimulachrorum abſtineamus, ſed huic manſuetudini non obtemperantibus virga parata eſt. Dicit enim vnus ex illo conuentu notæ charitatis, & manſuetudinis Apoſtolus. Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non adfert, nolite accipere eum in domum, nec aue ei dixeritis. Qui enim dicit illi aue, communicat operibus eius malignis. Item quòd alius cùm dixiſſet, quid vultis in virga veniam ad vos, an in charitate & ſpiritu manſuetudinis, continuò, quia cauſa poſtulabat, virgam exerens. Omnino, inquit, auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio qualis nec inter gentes, ita vt vxorem patris aliquis habeat. Et vos inflati eſtis, & non magis luctum habuiſtis, vt tollatur de medio veſtrum, qui hoc opus fecit. Hac increpatione præmiſſa, confeſtim dicendo percutit, & percutiendo dicit. Ego quidem abſens corpore, præſens autem ſpiritu iam iudicaui eum, vt præſens, qui ſic operatus eſt, in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, congregatis vobis & meo ſpiritu cum virtute domini Ieſu tradere huiuſmodi ſatanæ. Et hanc ipſam virgæ percuſsionem non de furore, ſed de conſilio procedere ſatis indicans, tradere huiuſmodi ſatanę, continuò ſubiunxit, in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit in die domini noſtri Ieſu Chriſti. Nam & hoc eſt de antiquo conſilio ſapientiæ dicentis. Percute filium tuum virga, & liberabis animam eius à morte. Illo ſuæ percuſsionis exemplo ſanctam eſſe volens diſciplinæ ſeueritatem, ſcripſi vobis, inquit, ne commiſceamini fornicarijs. Et exponens quid dixerit, & determinans de quibus fornicarijs

2. Iohan. 1. 2. Cor. 4. 1. Cor. 5. Prouer. 23.

1.Cor.5. nicarijs ſcripſerit, continuò dicit. Non vtique fornicarijs huius mundi,ſed ſi is,inquit,qui frater
appellatur,ſit fornicator,aut auarus,aut idolorum cultor, aut maledicus,aut ebrioſus,ant rapax,
cum huiuſcemodi nec cibum ſumere. Non igitur leuiter accipiendum quod in illo conuentu,in
illo ſancti ſpiritus conſilio tam ſuauiter dictum aut ſcriptum eſt,quippe cùm non ſoli qui illa faciunt,ſed & inter quos facta ſunt, virga percutiantur apoſtolica,ſi non ſeparentur,ſi non luctum
& ipſi habeant,& ſeuerißimę pœnitentiæ fornicatores ſubijciant.Et de fornicatione qnidē vnus
idemq́ue omnibus ſenſus eſt,quia inquinat,& munda conſcientiā nullatenus admitti poteſt. De
1.Cor.8. his autem quæ idolis immolantur, diuerſitas ſenſuum quæſtionēm mouerat eidem Apoſtolus,
vt diceret.Scimus quia nihil eſt idolum in mundo.Item. Scimus quia omnes ſciētiam habemus.
Sed ſcientia inflat, charitas verò ædificat.Itemq́ue poſt multa. Quid ergo dico,quòd idolis immolatum ſit aliquid, aut quod idolum ſit aliquid? Sed quæ immolant gentes, dæmonijs immo-
1.Cor.10. lant,& non deo.Tandemq́ue quæſtionem ſiue litem eandem certa diſcretione dirimens,ſi quis,
ait,vos vocat infidelium & vultis ire, omne quod vobis apponitur manducate,nihil interrogantes propter conſcientiam.Si quis autem dixerit, hoc immolatū eſt idolis,nolite manducare propter illum qui indicauit & propter conſcientiam.Conſcientiam autem dico non tuam, ſed alterius, ſubauditur ne in errorem inducatur, quia videlicet quamuis ab idoli deuotione tua conſcientia ſit libera, cauendum tamen eſt tibi, ne putet alter quòd venerationis cauſa edas idolis
1.Cor.8. immolata. Nam hoc intendens, & ad cautelam hanc inſtruens,ſuperius dicebat.Si enim quis viderit eum, qui habet ſcientiam in idolo recumbentem, nónne conſcientia eius cum ſit infirma
ædificabitur ad manducandū idolothyta & peribit infirmus in tua ſcientia frater, propter quem
Chriſtus mortuus eſt. Et continuò bonum & ſalutare ſuo cum exemplo ſatis temperanter conſilium porrigens,quapropter,inquit,ſi eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnem
in æternum,ne fratrem meum ſcandalizem.

Quomodo quaſi per conſilium Petrus ceremonias Iudaicas ſeruari oportere indicauerit vel ſimulauerit,& quomodo per verius conſilium illi Paulus in faciem reſtiterit,nec tamen ſibi contrarius fuerit, vbi Timotheum circuncidit,& purificatus Iudaico more in templum cum oblationibus intrauit. CAPVT XIIII.

INterea dum adhuc recens innotuiſſet iſtud ſpiritus ſancti conſilium de non curandis mortuis
mortuorum ceremonijs Iudæorū,nitebantur homines pij,ſcilicet apoſtoli ſuum eidem conſi-
Actu.15. lio dei ſociare vel permiſcere cōſilium, in tantum,vt Petrus(qui ante alios vel pro alijs omnibus
locutùs fuerat,ea quæ ſupra dicta ſunt)adduceretur in ſimulationem, nō auſus hoc ipſum,quod
ſpiritui ſancto viſum fuiſſe dixerat, actu ſequi palam. Sed arguit eum idem ſpiritus conſilij per
os alterius,per fortitudinem humilem, fortemq́ue humilitatem Apoſtoli nouitij,Apoſtolorum
Galat.2. minimi Pauli,ſicut idem ad Galatas ſcribens,ait.Cùm autem veniſſet Cephas Antiochiam,in faciem ei reſtiti,quia reprehenſibilis erat.Prius enim,quàm venirent quidam ab Iacobo,cùm gentibus edebat.Cùm autē veniſſent,ſubtrahebat & ſegregabant ſe timens eos,qui ex circunciſione
erant,& ſimulationi eius conſenſerunt Iudæi cæteri, ita vt Barnabas duceretur ab eis in eandem
ſimulationem. Sed cùm vidiſſem, quòd non rectè ambularent ad veritatem euangelij, dixi Cephæ coram omnibus.Si tu cùm Iudæus ſis gentiliter, & non Iudaicè viuis, quomodo gentes cogis Iudaizare? Ita principi Apoſtolorū in faciem reſtitit nouiſsimus Apoſtolorum, magna libertate ſpiritus domini vtens,ad confirmandum illud,de quo hactenus loqnebamur einſdem ſpiri-
Actu.16. tus conſilium. At idem & Timotheum circuncidit, propter Iudæos, inquit, ſcriptura,qui erant
in illis locis,ſciebant enim omnes quòd pater eius gentilis eſſet. Itemq́ue aſſumptis viris quibus
impenderat,vt raderent capita ſua, poſtera die purificatus cum illis intrauit in templum annuncians expletionem dierum purificationis,donec offerretur pro vnoquoq; eorum oblatio. Ergo
ne ipſe fecit quod in Petro redarguit,aut quod ipſe faceret, in maiore redarguere debuit? Non
vtique neque ipſe fecit,quod in PETRO redarguit, neq; enim gentes iudaizare coegit,quòd
Galat.2. ſolum vel maximum in Petro redargnit. Dixit enim. Si tu cùm Iudæus ſis, gentiliter & non Iudaicè viuis,quomodo gentes cogis iudaizare? Ipſe gentes iudaizare non coegit, ſed in ſemetipſo
1.Cor.9. iudaiſmum pro neceſsitate pertulit,factus Iudæis tanquam Iudæus,vt Iudęos lucrifaceret,qnip-
Roma.9. pe qui ſicut quodam loco teſtatur, optabat anathema eſſe à Chriſto pro eiſdem fratribus ſuis.
Non, inquam, Gentes iudaizare coegit, quod factum in Petro redarguit. Nam & illi qui dicerant ei,ſunt nobis viri quatuor votum habentes ſuper ſe, his aſſumptis ſanctifica te cum illis, &c.
continuò ſubiunxerunt. De his antem qui crediderunt ex gentibus, nos ſcripſimus, iudicantes
Actu.21. vt abſtineant ſe ab idolis immolato,& ſanguine, & ſuffocato, & fornicatione.Vera igitur & iuſta
reprehenſio,qua Petri ſimulationem arguerat, & non parum ad confirmationem conſilij dei ſic
reprehendendo contulerat.

De excidio Hieroſolymorum & euerſione templi, & diſperſione Iudæorum, quòd cum conſilio dei acta ſit. CAPVT XV.

SEd quantula confirmatio fuit comparatione maioris? Maior enim multitudo cõfirmatio ſucceſsit. Quænam illa extitit? Excidium miſeræ ciuitatis, euerſio atq; incendium templi auguſtiſsimi, tantum, tamq́; ruinoſum ciuitatis, & templi excidium, vt non remaneret lapis ſuper lapidem, qui non deſtrueretur, tanta vniuerſæ patrię clades, totiusq́; gentis cędes, vt caderent in ore gladij, & captiui ducerentur in omnes gentes. Legat, qui vult, miſerabilem illius excidij tragœdiam à Ioſepho conſcriptam, & ſcire poterit, non alio niſi deo auctore Iudaicæ gloriæ cecidiſſe ſuperbiam, ob confirmandam atq; fulciendam euangelicæ humilitatis gratiam. Nam ſi ciuitas illa in gloria priſtina perſtitiſſet, ſi gens illa in templo ſuo conſuetis hoſtijs inſiſtere permiſſa fuiſſet, quanto putas ſcandalo credentibus in CHRISTO extitiſſet? Igitur ſicut veraciter dictum eſt, illi autem profecti prædicauerunt vbiq; domino cooperante & ſermonem confirmante, ſequentibus ſignis, ſic & nos parua mutatione de vicina re vel rei eiuſdem maxima parte indubitanter dicamus. Verè ſpiritui ſancto viſum eſt, & verum Apoſtoli ſpiritus ſancti conſilium contulerunt ad conſolationem gentium, domino IESV, & eodem ſpiritu eius cooperante, & conſilium confirmante, ſequente ruina ciuitatis, & templi, atq; diſperſione Iudæorũ. Nam ad idem cõſilium reuera & illud pertinet, quòd nõ omnes Iudęi fame & gladio Romanorũ in illa famoſa obſidione, atq; horrendo excidio interierũt, ſed aliqui ſuperſtites fuerunt, qui captiui in omnes gentes eadem captiuitate, vel diſperſione ſua præclarum in toto orbe veritati euangelicæ perhiberẽt teſtimonium, ſecundum illum Pſalmi quinquageſimioctaui verſiculum. Dominus oſtẽdit mihi ſuper inimicos meos, ne occidas eos, ne quando obliuiſcantur populi mei, diſperge illos in virtute tua. Illum quippe Pſalmum orat Chriſtus, in illo Pſalmo loquitur Chriſtus, verus Dauid, id eſt, manufortis ſiue deſiderabilis, quem vſq; ad mortem perſecutus eſt Saul, id eſt, populus ille inuidus, ſecundum eiuſdem Pſalmi titulũ. In finem ne corrumpas ipſi Dauid, in tituli Inſcriptione, quando miſit Saul ad cuſtodiendam domum eius, vt interficeret eum. Et eſt prædicti verſiculi ſenſus. Conſideranti mihi ſuper inimicos meos Iudæos oſtendit deus, vt pro eis orem ita. Domine ne occidas eos, id eſt, ne penitus à terra euellas eos. Quare? Videlicet, ne quando populi ad confitendum conuerſi obliuiſcantur mei, quod pro eis natus & paſsioni addictus fuerim, & ſic eos redemerim. Et hoc idem eſt, ac ſi dicat. Idcirco Iudæi tua gratia viuere permittantur, vt etiam eorum teſtimonio fides meorum certior habeatur. Aliter enim Pſalmi & totum vetus teſtamentum multis quaſi figmenta viderentur. Ne igitur occidas eos. Sed quid? Diſperge illos, ſubauditur vbiq; terrarum, in virtute tua, id eſt, in potentia tua. Notandum itaq;, Iudæorum diſperſionem, per diuini conſilij factam eſſe diſpenſationem, idcirco, vt non tantum in vno loco, ſed in omni terra fidem gentium confirmarent, dum eum à parentibus ſuis crucifixum fuiſſe aſſererent, & ſcripturas in quibus nobis promiſſus fuerat, ſeſe habere nõ denegarent, imò tanquàm capſarij noſtri ſcripturas eaſdem in vſum noſtrum circumportarent.

Quòd nobis propter deum conſilio vti, ſit facere aliquid vltra quàm ille præceperit: quod quicunque non faciunt, ſic rectè dicant: Serui inutiles ſumus, quod debuimus facere, fecimus. CAPVT XVI.

DIximus parumper in laudem ſpiritus conſilij, quia deus propter homines conſilio vti dignatus eſt, supereſt iuxta propoſitum vt dicamus, qualiter propter deum cõſilio vtantur vel vti debeant homines perfectionis amatores. Vti autem conſilio id eſſe dicimus, quod non contenti facere, quod præceptum eſt, vltra ſeſe extendunt ad illud, quod præcepto maius & amplius eſt, quæ nimirum res gratiam maiorem, remunerationemq́ue copioſiorem habet. Deniq; ſola præcepti executio ſeruorum eſt, & non magnam meretur gratiam, ſecundum illam domini ſententiam euangelicam. Nunquid gratiam habet ſeruo illi, quia fecit quæ ei imperauerat? Non puto. Sic & vos cum feceritis omnia, quæ præcepta ſunt vobis, dicite. Serui inutiles ſumus, quod debuimus facere fecimus. Quem enim, aut qualem intendens ſeruum, dicebat, nunquid gratiam habet ſeruo illi, quia fecit quæ ei imperauerat? Nimirum quia ſeruum arantem aut paſcentem, cui reuerſo, de agro non dixiſſet dominus ſuus ſtatim, tranſi, recumbe, ſed para quod cœnem, & præcinge te, & miniſtra mihi donec manducem, & bibam, & poſt hæc manducabis & bibes. Vtique ſeruus ille Iudaicus erat populus, qui acceperat ſpiritum ſeruitutis in timore, arans in agro, & paſcens, id eſt, coniugio inſeruiens, & priuſquam comederet ipſe aut biberet, parans domino ſuo quod cœnaret, id eſt, decimas dans omnium, & primitias offerens ſicut præceperat lex. Nunquid ergo gratiam habet, inquit, ſeruo illi, quia fecit, quæ ei imperauerat? Non puto. Debitor enim ſeruus erat, præceptum vt ſeruus acceperat, vtpote colonus terræ, quam dominus ſuus acquiſierat, quemadmodum dicit. Terra enim mea eſt, & vos coloni mei eſtis. Itaque hac ſimilitudine aſſumpta protinus ſic intulit. Sic & vos, cùm feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis, ſubauditur, & nõ amplius, dicite. Serui inutiles ſumus, quod debuimus facere fecimus. Cùm, inquit,

Lucæ 21.
Mar. 16.
Lucæ 17.

feceritis omnia,quæ præcepta ſunt vobis,& nihil amplius,ô vos temporis huius diſcipuli, & auditores euangelij,ſi permanſeritis in agro,id eſt,in ſeculo,dediti vel aſtricti coniugio,vendentes atque ementes, poſsidentes atque vtentes hoc mundo, quamlibet præcepta faciatis, non mœchando,non furando,& tale quid non faciendo,iam quidem euaſiſtis pœnam,ſed nondum meruiſtis gratiam.Inutiles enim eſtis, quia nibil pro amore vel gratia domini noſtri, ſupra debitum ſeruitutis penſum adijcere vultis.Profectò teſtificamini, quia niſi timeretis torturam & compedes, nec illud faceretis, quod præceptum eſt. Igitur, vt dicere cœperamus, vti conſilio propter deum,amicorum eſt, eorum qui non contenti facere quod præceptum eſt, vltra ſeſe extendunt ad aliud quod præcepto maius & amplius eſt, amantes gratiam domini, bonis omnibus præoptantes hilarem atque ſerenam ſibi videre faciem domini ſui.Sunt autem pręcepta decem,quæ ſic verior tranſlatio diſtinxit.Non habebis deos alienos coram me. Non facies tibi ſculptile,neque omnem ſimilitudinem quæ eſt in cœlo deſuper, & quæ in terra deorſum, nec eorum quæ ſunt in aquis ſub terra, non adorabis neque coles ea. Non aſſumes nomen domini dei tui inua-
Exod.20. num. Memento, vt diem ſabbati ſanctifices. Honora patrem tuum & matrem tuam. Non occides. Non mœchaberis. Non furtum facies. Non loquéris contra proximum tuum falſum teſtimonium.Non concupiſces.Nunc de cuiuſque tenore præcepti,& de ſuperadijcienda liberalitate conſilij pro poſſe dicemus.

De primo præcepto,& ſuperadijciendo conſilio. CAPVT XVSI.

Exod.20. NOn,inquit,habebis deos alienos coram me.Secundum hoc præceptum tota ſerui iuſtitia eſt non coluiſſe Baal,nec ſeruiſſe Aſtarot, non initiatum ſuiſſe Beelphegor, vel quempiam huiuſmodi, quod veræ diuinitati aduerſum ſit, non poſuiſſe in templo dei. Qui autem ſeruilem modum excedere geſtit,non ſolum ſignificatum vocum iſtarum,id eſt, deorum alienorum, ſed & nominis huius quod eſt deus etymologiam attendit, vt videlicet non ſolum ſecundum præceptum deos alienos coram deo ſuo non habeat, ſed & nullum alium præter ſolum & verum deum timeat.Deus enim Græcè dicitur theos,quod interpretatur timor.Idcirco autem creator tali nomine nuncupatur,quia timendus eſt,& hoc ab omni rationali creatura iure exigitur vt timeatur. Igitur vltra præceptum hoc tunc acceptatur conſilium, quando ſeruus bonus & amore vel gratia dignus ſolum proponit ſibi, deum eſſe timendum, nullum alium timore ſuo dignum arbitratus deum & dominum. Quòd ſi etiam ſupplicio mortis cogatur vt timeat,non flectitur à iuſtitia, conſtans propter deum verum ac dominum, amicitiæ gratia cùm qua ſic ille ſuos alloquitur. Dico autem vobis amicis meis, ne terreamini ab his, qui occidunt corpus, & poſt hæc
Luce 12. non habent amplius quid faciant. Timete eum qui poſtquam occiderit, habet poteſtatem mittere in gehennam.Ita dico vobis,huuc timete.

De ſecundo præcepto,& ſuperaddendo conſilio. CAPVT XVSSS.

Exod.20. NOn facies ſculptile,neq; omnem ſimilitudiné,quæ eſt in cœlo deſuper,& quę in terra deorſum, nec eorum quæ ſunt in aquis ſub terra,non adorabis, neq; coles ea. Et per hoc præceptum illud à ſeruo exigitur, vt illius vnius vel vnici dei, coram quo non debet deos alienos habere,neque in cœlo,neque in terra,neque in mari, vllam ſuſpicetur ſimilitudinem exiſtere.Hoc, inquam,ab illo exigitur,vt ſciat deum verum, nulla forma circumſcriptū eſſe, quod Humaniformij putauerunt,dicentes Deum velut hominem membris ſuis ſecundum humanam formam circumſcriptum eſſe,aut determinatum,grande ſibi in animo ſuo pingētes Idolum,vel iuxta viſio-
Daniel.7. nem Danielis,ſenem venerabilem, vel antiquū dierum. Quorum in corde ſiue errore quantum putas ſimulabatur ſimulachrum,cùm audirent,dicentem. Cœlum mihi ſedes eſt,& terra ſcabel-
Eſaie 66. lum pedum meorū.A quibus ſi quęrerétur illud quod ſcriptū eſt,quis menſus eſt pugillo aquas, & cœlos palmo ponderauit,nimirum quid reſpondere, aut qnid ſecundum eandem phantaſiam animo præpingere potuerunt.Hoc ergo, vt dictū eſt, à ſeruo per præceptum exigitur, vt deum illocalem atque incircumſcriptum fateatur, vt nullam creaturam deo ſimilem eſſe vel fieri poſſe
Exod.20. ſuſpicetur, ne contra ſe experiatur dictum, quod ſubiunctum eſt. Ego enim ſum dominus deus tuus fortis,zelotes,viſitans iniquitates patrum in filijs, in tertiam & quartam generationem,&c. Qui enim tale ſibi pinxit idolum,magnam dei fortis, dei zelotis theſaurizat iram,vtpote conſequenter male de dei filio ſentiens, vt verbi gratia Arrius, qui deum dei filium patri conſubſtantialem dici vel credi non ſuſtinens, dicebat ad creaturæ ſimilitudinem reſpiciens, & creatorem increatum creaturæ volens eſſe conſimilem.Conſubſtantiale eſt,quod ex aliquo eſt, aut ex participatione, aut decurſione, aut ex plantatione. Ex plantatione quidem ſicut ex radice germen, ex decurſione verò ſicut rami; filij ex participatione autem, ſicut ex maſſa aurea duo annuli vel tres.Secundum autem nullum horum, inquit, eſt filius dei. Propterea ergo dicebat,in fide conſubſtantialitatis non eſſe conſentiendum. Ne cum iſto ſeruus malam accipiat plagam, oportet vt nullam creatori ſimilem faciat creaturam. Quòd ſi amicus eſſe geſtit, poſt hoc præceptum ad conſilium quoque totum animum extendit, vt videlicet eo non contentus ſit, quod non ita

de deo

de deo ſentit,ſed & quantum poteſt pro ſalute aliorum eoitens oſtendat pulchro dogmate,quia
noo ſecundum corporeas conſubſtantiale dicitur paſsiones, neque ſecundum diuiſionem, neq;
ſecundum quandam deciſionem , non enim poſſe naturam ſine materia intelligibilem incorpo-
reamq́ue corporalem quandam ſuſtinere paſsionem , ſed ſacris quibuſdam atq; ineffabilibus ra-
tionibus magis eſſe intelligendum.

De tertio præcepto,& ſuperadijciendo conſilio. CAPVT XIX.

NOo aſſumes nomen domini dei tui in vanum.Hoc neceſſario ſeruus audit,& obaudit,ſi non Exod.20.
vult plagis ſeruilibus male diſcrutiari, aut perimi. Quid eſt enim aſſumere in vanum nomen
domini dei ſui,oiſi peierare oomen domini dei ſui, aut in rebus vilibus,aut ludicris,cœlis & ter-
ris reuerendum oomen habere oſtentui ? Non ergo aſſumere oomen domioi dei in vanum, ne-
ceſſarium atq; legitimum eſt pręceptum,quod qui cuſtodierit ſeruus,pœoam euadit,quanta ſub
hac intentione valet intelligi. Nec enim habebit dominus inſontem eum, qui aſſumpſerit nomẽ
domini D E I fruſtra.Quod ſi ingenuitatem deſiderat amici, conſilium eſt vt omnino nõ iuret. Exod.20.
Dicit enim io euangelio ſuo domious ille, & augelus magni cõſilij. Audiſtis quia dictum eſt an-
tiquis, non peierabis. Reddes autem domioo iuramenta tua. Ego autem dico vobis, non iurare Matth.5.
omnino,neq; per cœlum, quia tronus dei eſt, neque per terram,quia ſcabellum pedum eius eſt,
neq; per Hieroſolymam, quia ciuitas eſt magni regis. Neq; per caput tuum iuraueris, quia non
potes vnum capillum album faoere aut nigrum. Sit autem ſermo veſter, eſt,eſt,oon,non. Quod
autem his abundantius eſt,à malo eſt.Non præceptum hoc eſſe,ſed id quod ſupra præceptũ eſt,
id eſt,conſilium ex eo fateri compellimur, quia legem ſanctam, iuſtam & bonam euangelio, vel
euangelium legi contrarium eſſe non putamus , imò iſtud vel ſuſpicari vt neſas deuitamus.Dixit Exod.22.
autem lex.Si quis commendauerit amico pecuniam,aut vas io cuſtodiam, & ab eo qui ſuſceperat
furto ablata fuerint,ſi inuenitur fur, duplum reddet . Si latet dominum domus, applicabitur ad
deos,& iurabit quod non extenderit manũ in rem proximi ſui ad perpetrandam fraudem. Item. Ibidem.
Si quis commendauerit proximo ſuo aſinum,bouem, ouem, & omne iumentum ad cuſtodiam;
& mortuum fuerit, aut debilitatum, aut captum ab hoſtibus, nulluſq́; hoc viderit,iuſiurandum
erit in medio,quòd non extenderit manum ad rem proximi ſui,ſuſcipietq́; dominus iurameotũ,
& ille reddere non cogetur. Igitur cum de præcepto & conſilio agere cœperimus, & hoc modis
omnibus cauendum ſit, ne legi euangelium cõtrarium eſſe ſuſpicemur,tertium nobis idem per-
miſſum ſeſe obtulit.Diligenter perpendamus tria hæc,quæ poſita ſunt,ſcilicet nõ peierabis,oon
iurare omoioo,applicabitur ad deos & iurabit, ſiue iuſiurandum erit io medio,quod nõ exten-
derit manum ad rem proximi ſui , & inueniemus oon peierare præceptum , noo iurare omnino
conſilium,iurare aut verum deierare eſſe permiſſum. Itaq; qui peierat,male facit,qui autem non
iurat omnioo,benefacit, magis eligens commodatum reddere, quod furto fuerit ſublatũ,quàm
proferre iuſiurandum , propter illud quod dictum eſt , redimentes tempus quoniam dies mali
ſunt.Qui autem iurat,& verum deierat, nec bene nec male fecit.i.nec quia iurauit, pœnam, nec Ephe.5.
quia deierauit verum , gratiam acquirit . Et vt breuiter trium horum diſtantias colligamus , qui Coloſ.4.
peierat,pœnam,qui verum deierat, veniam,qui non iurat omnino, gratiam meretur & gloriam.

De quarto præcepto,& ſuperadijciendo conſilio. CAPVT XX.

MEmento vt diem ſabbati ſanctifices.Hoc præceptum legitimum eſt,& in eo legitimè ſerua- Exod.20.
tur,vt quod operatur ſeruus cum bene operatur,non ſuam,ſed domini ſui gloriam quærat,
non præſentem ab ore conſeruorum ſuorum ſibi laudem exquirat,vanamq́; gloriam ſuo oomini
conſtituere proponat, ſed ſcripturam dicentem attendat, videant opera veſtra bona, non vt vos Matth.5.
videamini, ſed vt glorificent patrem veſtrum, qui eſt in cœlis. Hoc reuera meminiſſe eſt ſabbati
ſanctificandi,id eſt,hoc intendere ſeruum,vt bene operando mereatur, introire in requiem do-
mini ſui.Nam illius ſabbari meminiſſe, cuius meminit hodieq́ue Iudæus, iam non pro præcepto
habemus,imò contra pręceptum,& contra voluntatem domini eſſe fatemur,quia videlicet ſab-
batum illud iam ex illo magno die ſabbati,quo inſtante crucifixerunt dominum, pollutum eſt à
ſeruis malignis,ſanguine domini ſui,& ſicut alio iam loco diximus, Eſaia teſtante , extunc omne Eſaie 1.
ſabbatum,& omne feſtum illorũ profundo odio odit anima domini . Hoc ergo præceptum eſt,
memento vt diem ſabbati ſanctifices,id eſt,vt bene operando finem totum operis illic cõſtituas,
vbi ſancta & vera eſt requies. Conſilium autem hoc eſt, vt nunc etiam ſabbatizes, id eſt, vt acti-
uam excedens vitam,contemplationi vaces,quę pars tanto melior eſt,quantum fideli ſeruo dul-
cis amicitia præpollet,teſtante ipſo,cum dicit. Martha, Martha ſolicita es,& turbaris erga pluri- Luce 10.
ma.Porrò vnum eſt neceſſarium.Maria optimam partem elegit,quę nõ auferetur ab ea.Marthæ
ſeruitium non reprehendit,ſed Marię partem prætulit,tanquam bono id quod optimum ſit.Ad
hunc ſabbatiſmum in pſalmo quoq; perfectiores inuitans.Vacate,inquit,& videte,quoniam ego Pſal.45.
ſum deus. Quòd ex præcepto, & non magis ex conſilio diceret, conſequeretur neminem diligi
à domino,qui iſtud non feciſſet. Nunc autem ſcriptũ eſt. Ieſus autem iotuitus eum dilexit eum.

Marc.10. Quem? Nimirum adoleſcẽtem diuitem, cui cùm protinus dixiſſet, vnũ tibi deeſt, vade quæcunq; habes vende, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlis, & veni, ſequere me ille cõtriſtatus
Matth.19. in verbo, abijt mœrens, erat enim habẽs poſſeſsiones multas. Non igitur præceptum eſt, ſed conſilium, propter quod & ſic apud Matthæum ſub conditione dictum, & in arbitrio vel voluntate eius relictum eſt. Si vis perfectus eſſe. Nam ſi non velit ad iſtam perfectionem aſpirare, non quidem diligi meretur vt amicus, aut tanquam filius, qui acceptauerit conſilium, diligitur tamen in ordine ſuo tanquam fidelis ſeruus qui actualiter bene vtens ſeculo impleuerit præceptum.

De quinto præcepto, & ſuperadijciendo conſilio. CAPVT XXI.

Exod.20. HOnora patrem tuum & matrem. Magnum præceptum, & magna obſeruatione dignum, magnaq́ue & pulchra remuneratione compenſandum, quam continuò proponens ſermo bene audienti, vt ſis, inquit, longæuus ſuper terram, quam dominus deus tuus dabit tibi. Super hoc præceptum maius atque excellentius eſt conſilium, non habere patrem aut matrem propter deum. Et hoc quidem conſilium palàm prædicat maieſtas euangelij, ſed nec ipſa omnino tacuit
Deut.33. humilitas legis. Ait enim. Qui dixit patri ſuo, & matri ſuæ, neſcio vos, & fratribus ſuis ignoro illos, & neſcierunt filios ſuos, hi cuſtodierunt eloquium tuum, & pactum tuum ſeruauerunt, iudicia tua ô Iacob, & legem tuam ô Iſrael. At verò phariſæi meram conſilij boni veritatem adulterantes, docebant filios de ſubſtantia patrum rapinam faciendo patrem & matrem inhonorare, dicentes, id eſſe cuique filiorum legitimè dicere patri & matri, neſcio vos, inuitis illis altare dei muneribus cumulare, gazophylaciumq́ue replere, quod ipſorum proficeret auaritiæ. Tales hypocritas conſilium ſanctæ legis cauponantes, id eſt, quaſi vinum bonum aqua mixta corrumpentes, redarguebat, cùm diceret. Quare & vos tranſgredimini mandatum dei propter traditio-
Matth.15. nem veſtram? Nam deus dixit. Honora patrem & matrẽ. Et qui maledixerit patri vel matri morte moriatur. Vos autem dicitis. Quicunque dixerit patri vel matri, munus quodcunque eſt ex me tibi proderit, ſubauditur verum patrem deum, & veram matrem ſuam ſynagogam ſacerdotalem atque Leuiticam honorauit, & ita rapinam patris & matris afferendo vobis in domum domini patrem & matrem ſuam inhonorauit, & honore debito priuauit. Proinde cõtinuò ſubiungit. Et non honorificauit patrem ſuum & matrem ſuam. Et irritum feciſtis mandatum dei propter traditionem veſtram. Igitur præceptum eſt, patrem & matrem honorare, conſilium autem patrem & matrem neſcire, non modo contrario quo pater & mater inhonorentur, ſed modo rationabili & iuſto, quo deus cunctos affectus excellens patri & matri iure præferatur. Neque enim genitores inhonorantur, vbi ſolus creator illis præfertur. Qualiter hoc fiat, ſuo ipſe exemplo deus indicat, parentes homines habere dignatus. Nam loquente illo ad turbas, cùm dixiſſet
Matth.12. ei quidam. Ecce mater tua, & fratres tui foris ſtant, quærentes loqui tibi, reſpondens, dixit. Quæ eſt mater mea, & qui ſunt fratres mei? Extendens manum in diſcipulos dixit. Ecce mater mea, & fratres mei, & cætera. Euangelizabat enim cum hæc diceret, præcepturus vt homo perfectionis amator propter euangelium patrem & matrem relinquat, & renunciet omnibus quæ poſsidet. Equidem hoc facere conſilium eſt, vt iam diximus, ſed cum tempus aut res poſtulat, tanquam præceptum ex debito peragendum eſt, vt videlicet ignorentur pater aut mater, quando
Matth.10. quis & patri & matri obtemperare, & Chriſtianus eſſe non poteſt. Nam in tali cauſa, non tam conſilio quam potenti præcepto agens, nolite, inquit, arbitrari, quia venerim pacem mittere in terram. Non veni pacem mittere, ſed gladium. Veni enim ſeparare hominem aduerſus patrem ſuum, & filiam aduerſus matrem ſuam, & nurum aduerſus ſocrum ſuam, & inimici hominis domeſtici eius. Qui amat patrem aut matrem pluſquam me, nõ eſt me dignus. Et notandum, quòd, cum cæteras affinitates dixerit, filium aduerſus patrem, & filiam aduerſus matrem, & nurum aduerſus ſocrum, non dixerit virum aduerſus vxorem, ſiue vxorem aduerſus virum, ne videlicet
1.Cor.7. euangelica puritas occaſionem ſiue auctoritatem adulterijs dare videretur. Vndè Apoſtolus. His autem qui matrimonio iuncti ſunt, præcipio, non ego ſed dominus, vxorem à viro non diſcedere. Quòd ſi diſceſſerit, manere innuptam, aut viro ſuo reconciliari. Et vir vxorem non dimittat. Sed idem continuò dicit. Nam cæteris ego dico, non dominus. Quibus cæteris? Nimirum fidelibus permixtis cum infidelibus. Quid enim dico ego, non dominus? Si quis frater vxorem habet infidelem, & hæc conſentit habitare cum eo, ſubauditur non detrahendo nomini Chriſtiano, non dimittat illam. Et ſi qua mulier habet virum infidelem, & hic conſentit habere cum ea, non dimittat virum. Ergo non tam domini præceptum, quàm Apoſtoli conſilium eſt. Nam hoc, inquit, ego dico non dominus. Amplius autem conſilium eſſe liquet ex eo, quod ſubiungit. Quòd ſi infidelis diſcedit, diſcedat. Non eſt enim ſeruituti ſubiectus frater aut ſoror in eiuſmodi. Quod vtique non dixiſſet, ſi præceptum eſſet domini, manere fidelem cum infideli. Sed vt reuertamur ad rem, parentes infideles neſcire, præceptum eſt, fideles autem propter perfectio-
Num.30. nis amorem neſcire, conſilium eſt, ſcire verò interdum permiſſum eſt. Dicit enim lex, Mulier ſi quippiam vouerit, & ſe conſtrinxerit iuramento, quæ eſt in domo patris ſui, & in ætate adhuc puellari, ſi cognouerit pater votum quod pollicita eſt, & iuramentum quo obligauit animam ſuam,

mam ſuam, & tacuerit, voti rea erit. Quicquid pollicita eſt, iurauit, opere complebit. Sin autem
ſtatim vt audierit pater, contradixerit, & vota, & iuramenta eius irrita erunt, nec obnoxia tene-
bitur ſponſioni, eo quòd contradixerit pater. Deniq; permiſsio eſt, irritum ducere votum, pro-
pter patris contradictionem. Arbitramur enim melius eſſe, etiã patre contradicente, tenere pro-
poſitum, & tendere ad perfectionem, pręſertim cum ſi irritũ duxerit quod vouit, propterea quia
pater contradixit, non aliud poſsit ſperare pręmium, niſi quod obnoxia nõ tenebitur ſponſioni.

De ſexto præcepto, & ſuperadijciendo conſilio. CAPVT XXII.

NOn occides. Præceptum ſubauditione indiget, quatenus Iudex ſiue poteſtas, quæ gladium Exodi. 20.
portat, non præuaricari exiſtimetur, cum illum occiderit qui iure occidendus erat, ſiue pro-
pinquus occiſi, cum illum ex permiſsione legis vindicat. Itaque cum dicitur, non occides, ſubau-
diendum eſt, accipiendo gladium qui tibi datus nõ eſt, Dominus enim, inquit, Chriſtus. Qui ac- Matth. 26.
ceperint gladium, gladio peribũt, illo nimirum gladio de quo Pſalmiſta. De gladio, inquit, mali- Pſal. 143.
gno eripe me. Porro vltra hoc præceptum perfectionis eſt conſilium, non reſiſtere malo. Sed ſi Matth. 5. Lucæ 6.
quis, ait, te percuſſerit in dextram maxillam tuam, præbe illi & alteram. Item: Diligite inimicos
veſtros, benefacite his qui oderunt vos, vt ſitis filij patris veſtri, qui in cœlis eſt. Nam quod dictũ Leuit. 19.
eſt, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuũ. Itemq;: Oculum prò oculo, & den-
tem pro dente, neq; præceptum, neq; conſilium eſt, ſed tantummodo permiſſum. Cæterùm ve-
ra & verè Chriſtiana innocentia, in tantum abhorret ſanguinem, vt non reſiſtere malo, & inimi-
cum quoque diligere tanquam præceptum audiat & prædicet.

De ſeptimo præcepto, & ſuperadijciendo conſilio. CAPVT XXIII.

NOn mœchaberis. Præceptum hoc olim laxius fecerat permiſsio legis, nunc autem fortius, & Exodi. 20.
arctius ſtringit ſeueritas Euangelij. Moyſes enim mandauit dari libellum repudij. Chriſtus Deut. 24.
autem dico vobis ait, quia quicunq; dimiſerit vxorẽ ſuam, niſi ob fornicationem, & aliam duxe- Matth. 19.
rit, mœchatur. Et qui dimiſſam duxerit, mœchatur. Quærẽtibus quoq;, quid ergo Moyſes man- Marci 12. Lucæ 20.
dauit dari libellum repudij. Quoniam Moyſes, ait, ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis, di- Matth. 19.
mittere vxores veſtras. Ab initio autem non fuit ſic. Itaq; præceptum eſt, non mœchari, cõſilium
autem ſupra hoc præceptũ, coniugio penitus abſtinere, ſicut pro difficultate vel neceſsitate con-
iugij dicentibus diſcipulis, ſi ita eſt cauſa hominis cum vxore ſua, non expedit nubere, reſpon-
dens dixit. Non omnes capiunt iſtud, ſed quibus datum eſt. Statimq; cum dixiſſet, & ſunt eunu- Ibidem.
chi, qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnum cœlorum. Qui, inquit, poteſt capere capiat. Hoc 1. Cor. 7.
ſciens Apoſtolus. De virginibus autem, inquit, præceptum domini non habeo, conſilium autem
do, tanquam miſericordiam conſecutus à domino, vt ſim fidelis.

De octauo præcepto, & ſuperadijciendo conſilio. CAPVT XXIIII.

NOn furtum facies. Secundum hoc præceptum Apoſtolus cum dixiſſet. Qui furabatur, iam Exod. 20.
non furetur, ſtatim conſiliũ ſubiunxit, Magis, inquiens, laboret operando manibus ſuis quod Epheſ. 4.
bonum eſt, vt habeat vndè tribuat neceſsitatem patienti. Veruntamen conſilium hoc parum di-
ſtat à fortitudine præcepti. Cum enim dicit, Laboret operando manibus ſuis quod bonum eſt,
ſubaudiri vult, ſi manducare velit. Nam & alibi dicit. Qui non vult operari, nec manducet. Item 2. Theſ. 3.
dicendo, tribuat neceſsitatem patienti, ſubaudiri vult, ſi velit & ſibi in neceſsitatibus ſubueniri.
Nam beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam cõſequentur. Magnum verè & factu vtile, Matth. 5.
miſericordiæ conſilium, quod cum propinquioribus impenſum fuerit, vſq; ad exteros, & quod
maius eſt, vſq; ad inimicos ſeſe extendit, iuxta illud ſapientis dictum. Si eſurierit inimicus tuus, Prouer. 25.
ciba illum. Si ſitit, potum da illi. Cum enim ita fecerit, certum eſt, illum miſericordiam conſequi.
Si enim fœneratur domino, qui miſeretur pauperi, quanto magis qui inimicum cibat, & potum Prouer. 19.
dat illi, & ita in bono malum vincit?

De nono præcepto, & ſuperadijciendo conſilio. CAPVT XXV.

NOn loqueris cõtra proximum tuum falſum teſtimonium. Supra hoc pręceptũ magnũ & lau- Exodi. 20.
de dignum eſt, pro tempore & re falſum pati, cũ poſsis refellere teſtimoniũ, iuxta illud do-
mini noſtri exemplum. Nouiſsimè venerũt duo falſi teſtes, & dixerũt, Hic dixit, Poſſum deſtrue-
re templum dei, & poſt triduũ reædificare illud. Cum hęc dicerent, & princeps quoq; ſacerdo- Matth. 26.
tum ſurgẽs vrgeret, nihil, inquiens, reſpondes ad iſta, quę iſti aduerſus te teſtificãtur? Ieſus autem
(ait Euangeliſta) tacebat. Item cum accuſaretur à principibus ſacerdotũ, & ſenioribus, & Pilatus
inſtaret, dicens, non audis quanta aduerſum te dicunt teſtimonia, non reſpondit ei vllũ verbum,
ita vt miraretur præſes vehementer. Quare? Quia ſi vobis dixero, inquit, non credetis mihi. Si Matth. 27.
autem & interrogauero, nõ reſpondebitis mihi, neq; dimittetis. Cui ergo placet exemplum hu- Lucæ 22.
ius in ſufferenda temeritate falſi teſtimonij, placeat & reſpectus rationis, vt videlicet ſi ſperare
licet, falſitatem vera poſſe reſponſione corrigi, reſpondeat, & reſpondendo lucretur (vt nonnun-
quam factum eſt) animas obloquentium, ſi non omnium, at ſaltẽ aliquorum, ex illis, qui audirẽt
ſanguinẽ, nõ ſcienter, aut ex deliberatione, ſed falſo teſtimonio induci. Sic enim Hieremias, cum

teſtificarentur aduerſus eum ſacerdotes & prophetæ ad principes, & ad omnem populum, dicentes, iudicium mortis eſt viro huic, quia propherauit aduerſus ciuitatem iſtam, ſicut audiſtis
Hiere.26. auribus veſtris, non tacuit, ſed ait. Dominus miſit me, vt prophetarem. Et ſubinde, Veruntamen ſcitote, & cognoſcite, quoniam ſi occideritis me, ſanguinem innoceotē tradetis cōtra voſmetipſos, & contra ciuitatem iſtam, & habitatores eius. In veritate enim miſir me dominus. Econtra
3.Reg.21. Naboth Iezraelites, quia non per erroreni vel ſubitam animorum perturbationem, ſed per malitioſam Iezabelis & optimatum ſiue maiorum natu deliberationem, ſubmiſsis teſtibus viris diabolicis accuſabatur ſiue iudicabatur, tacuiſſe & nihil reſpōdiſſe legitur, rectè nimirum & ſapienter. Fruſtra nanq; effunderet ſermonem, vbi non erat auditus. Qui igitur non ſolum præceptum ſeruat, vt falſum teſtimonium noo loquatur, ſed & conſilium approbat, vt ſalſo impugnatus teſtimonio patientiam amplectatur. Sic exemplo domini tacendū ſibi ſciat, vt oon tantum in ſuum ſanguinem per errorem fortè peccaturos decipi ſuo ſilentio permittat.

De decimo præcepto, & ſuperadijciendo conſilio, & quomodo difficile ſit huic præcepto aliquid ſuperaddi. CAPVT XXVI.

Exodi.20. NOn concupiſces domum proximi tui, nec deſiderabis vxorem, oon ſeruum, non ancillam, non bouem, non aſinum, nec omnia quæ illius ſunt. Præcepti huius decimi, quali quadā ferrea ſecuri, cunctarum præuaricationum radix amputarur, ſiue extirpatur, radix enim omniū ma-
1.Tim.6. lorum cupiditas. Et notandum, quia ſeptem quaſi percuſsionibus, quo oumero pleruoq; vniuerſitas deſignatur, vniuerſa cupiditas percutitur, dum ſeptenaria prohibitione inhibetur. Nam cum ſufficere poſſet vt diceret, non concupiſces, etiam ſi nihil addidiſſet, maluit ſeptenariam facere prohibitionem. Primo, non coocupiſces domum proximi tui. Secundo, oon deſiderabis vxorem eius. Tertio, non ſeruum. Quarto, non ancillam. Quinto, non bouem. Sexto, nō aſinum.
Iohan.2. Septimo, nec omnia quæ illius ſunt. Omnium igitur quæ in mundo ſunt dilectio damnata eſt, quoniam omne quod eſt in mundo (inquit apoſtolus Iohannes) cōcupiſcentia carnis eſt, & coocupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ. Huius præcepti tranſgreſſor, iam tūc quiſque addicitur, cum in voluntate habet mœchari, aut furari, ſiue aliquid quippiam talium præuaricationum per-
Proue.20. petrare, etiam ſi voluntatem ipſam nequeat actu adimplere. Et quid dicemus deſuper adijcien-
Philip.1. do conſilio, quando vix, aut ferè nullus perfectus inuenitur in adimplendo præcepto iſto? Quis enim gloriabitur, caſtum ſe habere cor? Audenter dico, plures eſſe vel fuiſſe, qui acceptauerunt conſilium, quàm qui perfectè adimpleuerunt mandatum. Plures enim, id eſt, aliquos non dubitamus dicere vel dixiſſe, cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto, qui aurem glorietur caſtum ſe habe-
Matth.5. re cor, nullus aut rariſsimus eſt. Hoc itaque taotum dixiſſe libeat, præceptum eſſe, noo concupiſcere, conſilium autem, cupere diſſolui, & eſſe cum Chriſto.

Quàm verum veritas dixerit: Non veni legem ſoluere, ſed adimplere.

CAPVT XXVII.

VErùm igitur veritas dixir, tam veraciter quàm grauiter Chriſtus locutus eſt, Nolite putare quia veni ſoluere legem aut prophetas. Non veni ſoluere, ſed adimplere. Verùm, inquam, & matura grauitate ponderatum verbum locutus eſt, nimirum conſcius ſibimet huius ſpiritus ſancti, ſpiritus conſilij, quem daturus erat, per quem (ſicut diximus) & multo melius, multo abundantius, quàm dicere potnimus, legem implere habebat. Quibus autem & quamobrem ſic dixit & ſic locutus eſt? Dixit nimirum præſentibus diſcipulis ſuis, Chriſtum, ſiue ſecundum linguam ipſorum Meſsiam, veniſſe, & hunc illum eſſe credentibns atque gaudentibus, locutus eſt aduerſarijs ſuis, ſcribis & phariſæis de proximo audituris, ſibique inſidias atque calumniam ſtructuris, tanquam aduerſario legis. Iſtis carnale Chriſti regnum, carnali ſenſu expectantibus, illis inuidiæ ſpiritu pro eodem rege torquendis & fruſtra quæſituris, quomodo doctrinam eius quaſi iuſtè calumniarentur. Et de illis quidem manifeſtum eſt, quàm verè, quàm conſtanter præcluſi ſint tali promiſsione, præſertim quia dicta compleuit rerum veritate, quia neminem docuit legem ſoluere aut prophetas, docendo potius, vt quod minus iuſſerat infirma lex, ſuperadijcerent ſpontanea ſui conſilij electione. Porro de diſcipulis eius carnale regnum eius fore opinantibus, quid aliud dicamus, niſi quia putabant eum legem & prophetas velle diſſoluere? Cum enim putarent, in regno eius fore licitum occidere, & gentium ſpolia detrahere, aureamque & gemmatam Hieruſalem extruere, quid aliud expectabant, quàm ſine lege viuere, & ſub oomine regni dei, regoum concupiſcentiæ? Tales quidem inuenit, & tales vocauit, ſed longe alios fecit, iſto dato ſpiritu ſancto, ſpiritu conſilij.

FINIS COMMENTARIORVM QVINTI libri, ſcilicet de Conſilio.

RVPERTI

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE OPERIBVS SPIRITVS SANCTI.

LIBER SEXTVS, DE FORTITVDINE LIBER VNVS.

De ſpiritu fortitudinis, quàm pulchrè ſeptem ſpirituum medius ſit, & quòd cæteri magis in otio, hic autem magis in actu ſit. CAPVT I.

QVARTVS idemq; medius ſeptem ſpirituum dei, & velut in quodam ſedẽs
principatu, prædicatur ſpiritus fortitudinis. Et rectè, Nam inter cætera ſpiritus
ſancti opera, opus fortitudinis magnum & mirificum eſt. Deniq; & agnus
dei victorioſus, habens cornua ſeptem, & oculos ſeptem, propter cornu iſtud,
fortiſsimo & beſtiarum regi ſimilatur leoni, cũ dicitur in Apocalypſi de ipſo Apoc. 5.
quem videbat Iohannes agnum in medio throni. Ecce vicit leo de tribu Iuda Geneſ. 49.
radix Dauid. Et in antiquiſsima prophetia, ſpiritus idem, ob cauſam eandem
dicit, Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi aſcendiſti. Pulchrè ergo medius ſpirituum poſitus
eſt, ſpiritus fortitudinis, vt pro ipſo quoque loco vel ordine, pari iure obtineat præconium cum
primo, ſcilicet cum ſpiritu ſapientiæ, dicente beato Iob. Apud ipſum eſt ſapientia & fortitudo. Iob 11.
Deniq; per ſapientiam illo in loco rectè cæteri omnes, præter ſpiritum fortitudinis, ſpiritus intelliguntur,
quia videlicet ſpiritus intellectus, & ſpiritus conſilij, ſpiritus ſcientiæ, & pietatis, &
ſpiritus timoris domini, ſpiritui ſapientiæ magis cooperantur, videlicet vt intus & in otio ſatis &
plenius exerceatur, ſpiritus autem fortitudinis magis eſt in actu, & foris operatur ſiue præliatur,
præliando ſancta illis otia componit.

De ſpiritu fortitudinis primùm in Chriſto, deinde & in apoſtolis, ſanctiſq; prædicatoribus conſiderando, deinde in eccleſiæ rectoribus, iuxta illud Salomonis: Tria ſunt quæ bene gradiuntur, Leo fortiſsimus beſtiarum, Gallus, &c. CAPVT II.

HVius igitur, id eſt, ſpiritus fortitudinis, magnalia quæ prędicemus, primùm in ipſo conſideremus
Chriſto, deinde in apoſtolis ſiue apoſtolicis viris Chriſti prędicatoribus, deinde & in
ſanctis eccleſiæ Chriſti rectoribus, ſecundum illam ſapientiſsimi ſententiã Salomonis. Tria ſunt
quę bene gradiuntur, & quartũ quod incedit feliciter. Leo fortiſsimus beſtiarum, ad nullius pa- Prouer. 30.
uebit occurſum, Gallus ſuccinctus lumbos, & Aries, nec eſt rex, qui reſiſtat ei, & qui ſtultus appa
ruit, poſtquam leuatus eſt in ſublime. Si enim intellexiſſet, ori impoſuiſſet manum. Denique leo
fortiſsimus beſtiarum deus eſt, fortiſsimus ſpirituum, deus inquã, & homo Chriſtus, de quo ve-
riſsimè dictum eſt, ad nullius pauebit occurſum. Ipſe enim dixit, cum ex poteſtate, & non ex de-
bita neceſsitate poneret animã ſuam. Venit enim princeps mundi huius, & in me nõ habet quic- Iohan. 14.
quam. Sed & ante hoc, de eodem ſibi occurſuro nihil paueſcens, dixerat. Nunc iudiciũ eſt mun-
di, nunc princeps mundi eijcietur foras. Gallus autem, qui diuidit, & canendo annunciat noctis Ibidem 14.
horas, gallus inquam, ſuccinctus lumbos, prædicator eſt, qui per noctem pręſentis ſeculi, dormi-
re nos profundo ſecuritatis ſomno non ſinit, lucem inſtare negocioſam annunciat. i. diem iudi-
cij, ſuum interea caſtigans corpus & in ſeruitutem redigens, ne fortè, inquiens, cum alijs prædi-
cauerim, ipſe reprobus efficiar. Cantus eius huiuſmodi eſt: Nox præceſsit, dies autem appropin- 1. Cor. 9.
quauit. Abijciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis, ſicut in die honeſtè ambu- Rom. 13.
lemus, & his ſimilia. Porro aries quiſq; prælatus eſt, qui nõ quidem foris prędicat, ſed intus ra- Prælatus
tionabilibus ouibus pręeſt, eaſq; ducit ac reducit ad caulas, & non eſt, inquit, rex qui reſiſtat ei, aries eſt.
nec enim regum gladios timet, vt ſui obliuiſcatur propoſiti, quinetiam ſi rex reſtiterit, eumque
gladio percuſſerit, melius viuit, & oues illas viuido exemplo melius ducit. Qui autẽ ſtultus ap-
paruit in ſublime elatus, Antichriſtus erit. Qui feliciter quidem, ſed non vt cętera illa bene, gra-
ditur. Nam faciet quidem & proſperabitur, ſed non bono fine proſperabitur, & idcirco non be-
ne gradietur. Quantus in illo leone fortiſsimo, in illo gallo ſuccincto, & in illo ariete cornuto,
claruit iſte ſpiritus fortitudinis? Leo ille & per ſemetipſum leonem diabolũ vicit, & per gallum,
& per arietem illum, ſiue cum gallo & ariete illo, beſtiam illam quam vidit Daniel, ſuperauit, be- Daniel 7.
ſtiam terribilẽ atq; mirabilem & fortẽ nimis dentes ferreos habentẽ magnos, comedentem atq;
cõminuentem, & reliqua pedibus conculcantẽ. Non enim parum ſpectaculi habet, quod nõ ado
leſcente, ſed iã vſq; ad plenũ adulto & roborato Romano imperio, ſilente & ſub eo toto tremẽte
mundo ſpiritus iſte, ſpiritus fortitudinis tantũmodo, gallũ cõtra leges eius canentẽ, & arietẽ, prę
ter duo geminę charitatis cornua nihil armorũ gerentẽ immiſit, & furorem eius irrationabiliter,
& ſine modo debacchantem deuicit, & conculcatricẽ orbis terrarũ beſtiã pedibus eorũ concul-
candam ſubſtrauit. Hęc ſunt magnalia ſpiritus fortitudinis, de quibus aliquid dicturi ipſo adiu-
uante, primũ de leone iã dicto dicamus, quid agendo, rem tantã gallo & arieti poſsibilem fecerit.

De leone,

De leone, qui & agnus, quomodo iuxta Apocalypſim Iohannis, diabolum moriendo vicit atque ligauit primus, & poſt illum gallus accinctus, & aries iam dictus, id eſt, apoſtoli Chriſti, & martyres eius, quorum primus eſt Stephanus. CAPVT III.

LEo, qui & agnus, prædictæ ſeſſorem atque agitatorem beſtiæ diabolum moriendo inuaſit
Apoc. 20. atque ligauit, ſecundum quod Iohannes in Apocalypſi dicit. Et vidi angelum deſcẽdentem
de cœlo, habentem clauim abyſſi, & catenam magnam in manu ſua, & apprehendit draconem,
ſerpentem antiquum, qui eſt diabolus & ſatanas, & alligauit eum per annos mille, & miſit eum in
abyſſum, & clauſit & ſignauit ſuper illum, vt non ſeducat amplius gentes; donec conſumentur
Lucæ 11. mille anni. Poſt hæc oportet eum ſolui breui tempore. Angelum quippe deſcendentem de cœ-
lo, dominum Ieſum Chriſtum accipimus, qui magni conſilij angelus nuncupatur, quiq; morta-
lium viſitans regionem, fortior alligare voluit fortem, vt vaſa eius quæ dudum vaſa iræ fuerant,
Marci 3. vaſa miſericordiæ perficeret, hoc peragens opere, quod ante promiſerat prædicatione. Nemo,
inquit, poteſt domum fortis intrare & vaſa eius diripere, niſi prius alligauerit fortem, id eſt, dia-
bolum. Quæ enim erat domus, vel quod fortis huius atrium, niſi mundus, & maximè Romanum
imperium, cuius ſtipatus ſatellitio, fretusq; obſequio, cubabat in cordibus hominum, defenſaba-
tur in delubris gentium? Porro clauis abyſſi, diuinorum eſt profunditas iudiciorum. Iudicia
enim dei, abyſſus multa. Hunc ergo, ſcilicet diabolum fortis ille angelus catenus alligauit, in eo
videlicet, quòd poteſtatem eius à ſeducendis hominibus, qui ad vitam præordinati erant, cohi-
bendo refrenauit. Mille autem anni pro annis omnibus huius ſeculi intelligi poſſunt, vt perfecto
numero ipſa ſubintelligatur temporis plenitudo. Millenarius quippe numerus denarij numeri
quadratum ſolidum reddit. Decem quippe decies ducta, faciunt centum, quæ iam figura qua-
drata, ſed nondum plena eſt. Vt autem in altitudinem ſurgat & ſolida fiat, rurſum, centum decies
Pſal. 104. multiplicantur, & mille ſunt. Nec aliter illud melius intelligitur quod in pſalmo legitur, Memor
fuit in ſeculum teſtamenti ſui verbi, quod mandauit in mille generationes, quàm id eſſe in om-
nes generationes. Et miſit, inquit, illum in abyſſum. Vtique diabolum miſit in abyſſum, quo
nomine ſignificata eſt multitudo innumerabilis impiorum, quorum in malignitatem aduerſum
eccleſiam dei multum profunda ſunt corda, non quia ibi diabolus ante non erat, ſed ideo illuc
miſſus dicitur, quia excluſus à credentibus plus cœpit impios poſſidere. Plus nanque poſſidetur
à diabolo, qui non ſolum a deo alienatus eſt, verùm etiam gratis odit ſeruientes deo. Clauſiſſe
quoque & ſignaſſe ſuper eum dicitur, quia clauſis, imo deſtructis idolorum templis, compreſſit
reſponſa fallaciæ eius, & pleraque, in quibus colebatur, templa in eccleſias conuertit, ſignata &
ſanctificata cruce atque inuocatione nominis ſui, quod ſuper nos inuocatur. Itaq; per hunc prin-
cipem fortitudinis, capto atque ligato ſeſſore diabolo, continuo ſuper beſtiam quam prædixi-
mus, quæ erat equitatus ſiue ſubſellium eius, irruit exercitus prœliatorum eius, apoſtoli eius, mar-
tyres, qui erant gallus ſupradictus & aries. De quibus dicturi, à quo rectius quàm à protomar-
tyre incipiemus? Is autem Stephanus dictus eſt, mirando vere, atque venerando diuinitatis præ-
ſagio, cuius in arcano conſilio fortitudinis huius ſignifer, beata fuerat ſorte prędeſtinatus. Stepha
nus quippe coronatus interpretatur. Coronandus autem non ſolus erat, ſed primus, nam omnes
animæ iuſtæ, quæ illum ſequuntur, continuè ſortiuntur vocabulum, quod diuino (vt diximus)
præſagio, proprium erat illius. Dicamus igitur.

De beato Stephano, qui dictus eſt plenus gratia & fortitudine, qui vltro vſus in populo eadem fortitudine dixit actu illud propheticum: Ecce ego, mitte me. CAPVT IIII.

STephanus plenus gratia & fortitudine, faciebat ſigna & prodigia magna in populo. Surrexe-
Acto. 6. runt autem quidam de ſynagogá, quæ appellatur Libertinorum & Cyrenenſium & Alexan-
drinorum, & eorum qui erant in Cilicia & Aſia diſputantes cum Stephano, & non poterant reſi-
ſtere ſapientię & ſpiritui qui loquebatur. Verum eſt quod veritas dixit, quod in agonia ſua Chri-
Iohan. 16. ſtus locutus eſt, protinus tradendus, imo cum traderetur inter ſceleratos reputãdus. Et cum ve-
nerit paracletus, ſpiritus veritatis, ille arguet mundum de peccato & de iuſtitia & de iudicio. Iam
credo, ò beate beatorum ſignifer Stephane, cum hæc diceret, voces tuas auſcultabat, voces ſpiri-
tus fortitudinis & gratię, quę te implere habebat, iam audiebat. Tu enim mundũ primus arguiſti,
per te primùm mundũ arguit ſpiritus veritatis. Audiebat voces, & quos recepturus eras iam nu-
merauerat lapides, tuumq; meditabatur eadem nocte ſanguinẽ, dum factus in agonia prolixius
Matth. 23. oraret, eſſetq; ſudor eius ſicut guttę ſanguinis decurrentis in terram. Nunquid tu cõſcientię vel
pręſcientię eius abeſſe poteras cum diceret, Ecce ego mitto ad vos prophetas & ſapientes & ſcri-
bas, & ex illis occidetis & crucifigetis, & ex illis flagellabitis in ſynagogis veſtris. Et ſubinde, Hie
Eſaiæ 6. ruſalem Hieruſalẽ, quę occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te miſſi ſunt. Imo vt altius repe-
tam, quando vidente & audiente propheta dicebat, quem mittam, & quis ibit nobis? & ecce, in-
quit, ego, mitte me, tu eras in præparatione domini ſuper ſolium ſedentis, & ſpiritus illius quę in
te futu-

te futura erat fortitudinis & gratiæ ſuſcitauit prophetam, vt diceret. Ecce ego, mitte me. Quis Acto.6.
enim hominum, vel per quem hominum deus te inſsit ire, & mundum de peccato & de iuſtitia
& de iudicio tam ſortiter arguere? Legimus quippe dixiſſe apoſtolos. Non eſt æquum derelin-
quere nos verbum dei, & miniſtrare menſis, & deinde ſcriptum eſt, quia elegerunt Stephanum,
virum plenum fide & ſpiritu ſancto, & non legimus, quia miſerunt apoſtoli Stephanum, vt apo-
ſtolica gratia vel ſortitudine teſtificaretur in populo. Sed quid Stephanus (inquit ſcriptura) ple-
nus gratia & fortitudine, faciebat ſigna & prodigia magna in populo. Ergo beate vir, ſedẽte do-
mino ſuper ſolium excelſum & eleuatum, id eſt, coronato propter paſsionem mortis filio homi-
nis, & eleuato ad paternæ dexteræ conſeſſum, dicente illo quem mittam, & quis ibit nobis? quaſi
conquereretur & diceret, omnes occidunt & neminem viuere ſinunt eorum, quos miſimus ab
origine mundi, tu quodammodo dixiſti. Ecce ego, mitte me. Vltro enim & iniuſſus non dubi-
taſti domino Ieſu ſedenti vel ſtanti à dextris virtutis dei teſtimonium perhibere.

De illa fortitudine ſiue ſapientia & ſpiritu qui loquebatur, cui non poterant reſiſtere diſputantes cum eo, & quoniam ſapienter accuſatores vicit, dicentes ſe audiſſe verba blaſphemiæ in Moyſen, & deum, & locum ſanctum. CAPVT V.

QVa tandem gratia, qua fortitudine Stephanus plenus erat? Nimirum gratia ſapientiæ & for- Acto.6.
titudine ſpiritus, ſiue ſpiritu fortitudinis. Sic enim continuò ſubiunctum eſt. Et non pote-
rant reſiſtere ſapientiæ & ſpiritui qui loquebatur. Deniq; quæcunque ab illo dicta vel acta ſunt,
ſapientiæ & fortitudinis ſunt. Videamus ordine rerum ſiue geſtorũ. Tunc, inquit, ſcriptura, ſub-
miſerunt viros, qui dicerent, ſe audiſſe eum dicentem verba blaſphemiæ in Moyſen & deum, fal-
ſos vtiq; teſtes, vt ſubiunctum eſt, qui dicerent. Homo iſte nõ ceſſat loqui verba aduerſus locum
ſanctum & legem. Ille autem cunctis videntibus, faciem habens tanquam faciem angeli, & inter-
rogatus à principe ſacerdotum dicente, ſi hæc ita ſe habent, ſic ait. Viri fratres & patres audite. Acto.7.
Deus gloriæ apparuit patri noſtro Abraham, cum eſſet in Meſopotamia, prius quàm moraretur Geneſ.12.
in Carran, & dixit ad illum. Exi de terra tua, & de cognatione tua, & veni in terram quam mon-
ſtrauero tibi. Sic ingreſſus magna ſapientiæ gratia, falſos primo confutauit teſtes contra ſe poſi-
tos, in eo quod dixerant, audiſſe ſe eum dicentem verba blaſphemiæ in Moyſen & deum, & de-
inde magno nihilominus fortitudinis impetu contriuit totum illud contra ſe collectum conci-
lium vanum, concilium malignantium. Quid enim ſibi vult, quod ſic inchoauit. Deus gloriæ ap-
paruit, inuſitato hactenus quamuis veriſsimo vtens teſtimonio, cum dicere poſſet. Deus appa-
ruit patri noſtro Abraham? Ergo tam breuiter quàm ſapienter diſſoluit accuſationem blaſphe-
miæ, deum gloriæ nominans deum, qui apparuit Abraham. Dixerant enim nõ ſolùm in Moyſen,
ſed & in deum. Maior blaſphemiæ pars in deum redundare videbatur, & idcirco prius illam di-
luit, deum gloriæ confitens eum, qui apparuit Abraham, ſubiungens nota omnipotentiſsimę di-
uinitatis & diuinæ veritatis beneficia, quia videlicet repromiſit dare illi terram in poſſeſsionem,
in qua nunc vos habitatis, inquit, & ſemini eius poſt ipſum, cum non haberet filium, &c. Alte-
ram compoſitæ blaſphemiæ partem, quæ redundabat in Moyſen, continuò veritatis & ſui de-
fenſor, glorioſa teſtificatione deſtruit, dicẽs. Eodẽ tempore natus eſt Moyſes & fuit gratus deo,
&c. vſq; ad id quod ait. Hic eſt Moyſes, qui dixit filijs Iſrael. Prophetam ſuſcitabit vobis deus de Exod.18.
fratribus veſtris tanquam me, ipſum audietis. Hic eſt qui fuit in eccleſia, in ſolitudine cum ange-
lo, qui loquebatur ei in monte Syna, & cum patribus noſtris, qui accepit verba vitæ dare nobis.
Cuncta hæc, quæ dixit in Moyſen, defendunt aduerſus falſos teſtes puram conſcientiam, vndè
& vt dignum eſt de ſancto dei famulo ſentientem. Et vide, quanta ſapientiæ vi maculam ſibi in-
iectam in illa viperarum genimina refundit. Cum enim dixiſſet: Qui accepit verba vitę dare vo-
bis, continuò ſubiunxit. Cui noluerunt obedire patres noſtri, ſed reppulerunt, & auerſi ſunt
cordibus ſuis in Aegyptum, &cę. vſque ad illud propheticum teſtimonium. Nunquid victimas
aut hoſtias obtuliſtis mihi annis XL. in deſerto domus Iſrael, & ſuſcepiſtis tabernaculũ Moloch,
& ſidus dei veſtri Rempha, figuras quas feciſtis adorare eas, vt transferamini vos trans Babylo-
nem. His dictis, quibus ſupradicta repulſa eſt calumnia blaſphemiæ, tam in deum, quàm in
Moyſen, ſupererat, vt & aliquid pro eo diceret quod falſi teſtes addiderãt, dicendo aduerſus lo-
cum ſanctum. Audiuimus enim, inquiunt, eum dicẽtem, quoniam Ieſus Nazarenus hic deſtruet
locum iſtum, & mutabit traditiones, quas tradidit nobis Moyſes. Quod vtique ſi dixiſſet, ve-
rum dixiſſet, & cum veritate locutus fuiſſet, quæ prædixerat, dicens. Non remanebit lapis ſuper Matth.24.
lapidem, quam veritatem etiam iſto tacente, lapides iſti clamare habebant. Quæ autem blaſphe- Luca 19.
mia fuiſſet tale quippiam dixiſſe in illos ſanctos lapides? Ait ergo. Tabernaculum teſtimonij
fuit patribus noſtris in deſerto, & cætera. vſque ad id quod ait. Sed non excelſus in manu fa- Acto.7.
ctis habitat, ſicut propheta dicit. Cœlum mihi ſedes eſt, terra autem ſcabellum pedum meo- Eſaiæ 66.
rum. Quam domum ædificabitis mihi, dicit dominus, aut quis locus requietionis meæ eſt?

Nónne

Deut.9. Nónne manus,mea fecit hæc omnia? Ac ſi diceret. Qualis bleſphemia eſt dixiſſe, quoniam Ieſus
Nazarenus hic deſtrnet locum iſtuni,cùm deus in eo non inhabitet, teſtante propheta,quia non
in manu ſactis excelſus habitat? Non enim blaſphemia rectè dici poteſt , niſi quod contra excel-
ſum,aut contra id dicitur in quo excelſus habitat. Sed Salomon, dicitis, domum iſtam illi ædifi-
cauit. Nónne manus mea(inquit per prophetam)fecit hæc omnia? Si cœlum & terra tranſibunt,
& hæc omnia quæ manus mea fecit, quanto magis domus iſta , quam manus Salomonis ædifica-
uit, præſertim cum iamdudum igne Babylonito conflagrata fuerit? Notandum præterea, quia
cùm dixiſſet,tabernaculnm teſtimonij fuit patribus noſtris in deſerto, continuo ſubiunxit. Sicut
diſpoſult loquens ad Moyſen,vt faceret illud ſecundum formam,quam viderat. Hoc namq; di-
cto ad illam calumnię partem reſpicit,quia cum dixiſſent. Audiuimus enim eum dicentem,quo-
niam Ieſus Nazarenus hic deſtruet locum iſtum, addiderant , & mutabit traditiones quas tradi-
dit nobis Moyſes. Et verè mira arte ſapientiæ vel gratiæ , qua plenus erat , non ſolum non nega-
uit ſe dixiſſe vel dicere debuiſſe, quoniam Ieſus Nazarenus immutatet traditiones quas tradidit
Moyſes,ſed etiam rationem penè reddidit , propter quam traditiones illas immutari oporteret,
hanc videlicet,quia non erant iſtæ traditiones dei,traditiones quas Moyſes tradidit, ſed traditæ
Exodi.25. fuerant ſecundum ſotmam ſiue figuram ſuturarum traditionum dei,quas Moyſes deo pręmon-
ſtrante vidit,oculo intellectuali , ocnlo ptophetali . Et hoc non ſine auctoritate dixit,ſed ipſius
Moyſi,imo dei,qui ad Moyſen dixit. Inſpice & fac ſecũdum exemplar,quod tibi in monte præ-
monſtratum eſt. Ergo aut dixit,aut dicere debuit,quod non ſe dixiſſe negauit, ſcilicet quia Ieſus
Nazarenus immutaret traditiones quas Moyſes tradidit , id eſt , quòd iam ceſſare haberent ex-
emplaria vel vmbræ cœleſtium,cœleſtibus ipſis per Ieſum Nazarenum declaratis.

*Quanta fortitudine incredulos increpat;dicendo:Dura ceruice,& incircuncißi cordi-
bus & auribus,& cætera pro quibus tamen inuicta charitate,moriens
orabat.*

CAPVT VI.

C PRæmiſſo quod erat ſapientiæ, cui reſiſtere nemo poterat , vel gratiæ qua plenns erat defen-
ſus à crimine blaſphemię,quòd ſibi obiectum fuerat,& bene vſus defenſione legitima,audia-
mus nunc illud quod fortitudinis eſt , qua nihilominus plenum fuiſſe illum , ſacra prædicat au-
Acto.7. ctoritas. Dura,inquit,ceruice,& incircuncisis auribus , vos ſemper ſpiritui ſancto reſtitiſtis,ſicut
patres veſtri,ita & vos vſque ad id,qui accepiſtis legem in diſpoſitione angelorum & non cuſto-
diſtis. Veræ fortitudinis hoc, veræ, inquam , non impatientiæ temerariæ vel furoris inconſulti,
ſed iuſti zeli , & iuſtè atque rationabiliter zelantis fortitudinis hoc eſt . Neque enim in hoc eo-
Exo. 32.34. dem dicto proprij cordis motum , ſed verum diuinæ vocis ſequitur teſtimonium . Primus enim
dominus ipſe dicit. Populus duræ ceruicis es,ſemel aſcendam in medio tui, & delebo te. Deinde
Deut.10. & Moyſes ait , Circnncidite igitur præputium cordis veſtri , & ceruicem veſtram ne induretis
Ezech.2. amplius. Et in propheta dominus dicit , Patres eorum præuaricati ſunt pactum meum vſque ad
Ezech.3. diem hanc,& filij duta facie & indomabili corde ſunt. Item: Omnis quippe domus Iſrael attrita
fronte eſt,& duro corde. Ergo ſalſis impetitus teſtibus vbi ſe mira ſapientia defendit,mira nihi-
lominus fortitudine reos impetit crimen intentans , cui neceſſaria teſtimonia non deſinit,dura,
inquiens,cerulce & incircuncisis cordibus & auribus , vos ſemper ſpiritui ſancto reſtitiſtis, ſicut
patres veſtri & vos. Semper , inquam , id eſt , ex quo de Aegypto egredientes cum ſcriberentur
Exodi.32. tabulæ digito dei,ſpiritu dei,dixiſtis ad Aaron. Fac nobis deos qui præcedant nos , Moyſi enim
huic qui eduxit nos de terra Aegypti neſcimus quid acciderit. Porro vera fortitudo nunquam
ſine charitate eſt,& tunc verè in ſpiritu fortitudinis res agitur,quando fortitiſsimæ charitatis ſo-
cietate ipſa fortitudo vallatur . Cum igitur illi ex increpatione nequiores effecti diſſecarentur
cordibus ſuis,& ſtriderent dentibus in eum, cum eijcientes extra ciuitatem lapidarent eum,po-
Acto.7. ſitis ille gentibus,clamauit voce magna , dicens . Domine ne ſtatuas illis hoc peccatum. O verè
Cant.8. fortis,qui non aduerſus homines, ſed aduerſus hominum malitiam conſurrexit . Verè conſtans
& fortis ,quem tot lapides depellere non potuerunt ab arce charitatis , in quo dilectio fortis vt
mors,imo & plus quàm mors. Plus enim apud animam morientis eodem momento valuit forti-
tudo dilectionis,quàm fortitudo mortis. Non ſaltem dixit videat deus & iudicet , vel tale quip-
piam quod dicere iure potuiſſet , ſed poſitis genibus dixit , imo clamauit voce magna. Domine,
ne ſtatuas illis hoc peccatum. Illud fuiſſet iuſtitiæ debitum,iſtud erat ſpontaneum charitatis offi-
cium. Portis ergo vtrobique,fortis atque dulcis in parte vtrâque . Illic fortiter redarguendo ſæ-
uiêns,hic fortiter moriendo patiens . Securè igitut laus in fine vtraq; canitur triumphatori,quia
& mortem quam ſaluator pro omnibus dignatus eſt pati , hanc iſte primus reddidit ſaluatori,&
precem quam ſaluator pro ſe crucifigentibus, hanc iſte pro ſe lapidantibus primus obtulit ſalua-
tori. Sequuntur autem illum omnes animæ iuſtæ profeſsionem habentes eiuſdem militiæ,coro-
nam ambientes eiuſdem victoriæ.

De Petro Apoſtolo qualem inuenerit, & qualem illum fecerit iſte ſpiritus fortitudinis, & quomodo ante paßionem domini ambulauit ſuper aquas, & timens cœpit mergi, poſt reſurrectionem verò eius tunica ſuccinctus, mittens ſe in mare ad ipſum peruenit, & quid iſta portenderint.

CAPVT VII.

DIximus de tyrone, quem manifeſtim ſpiritus ſanctus, ſpiritus fortitudinis armauit, de magiſtris militiæ Petro & Paulo quid dicemus, quos in ipſum caput beſtiæ ſupra memoratæ, dixerit armatos idem ſpiritus fortitudinis? Nam vt primùm de Petro loquamur, ſcimus qualem hunc ſpiritus iſte inuenerit, qualem fecerit. Antequam glorificato domino Ieſu, datus eſſet iſte ſpiritus, hic nec ſaltem militiæ nomen agnouerat, militaria Chriſti ſigna ne dicam ferre, ſed necdum attrectare, aut oculis ſuis aſpicere præualebat. Teſtis eſt illa negatio trina, vbi Petrus mendax, & Chriſtus inuentus eſt veritas, dicente, non qualicunq; perſona, ſed ancilla oſtiaria. Nunquid & tu ex diſcipulis es hominis iſtius? Negauit Petrus, & tamen gladius aut haſta non apparebat in manu ancillæ illius. Dixerat autem paulò ante, certans cum domino. Etiam ſi oportuerit me mori tecum, non te negabo. Victor itaque in certamine & palmam veritatis obtinens ille qui dixerat. Amen amen dico tibi, non contabit gallus, donec me ter neges, poſtmodum quaſi alludens ad illam confidentiam immaturam, dicit eidem Petro ſic. Amen amen dico tibi, cùm eſſes iunior, cingebas te & ambulabas vbi volebas, cum autem ſenueris, extendes manus tuas, & alius te cinget & ducet quo tu non vis. Hoc autem (inquit Euangeliſta) dixit, ſignificans qua morte clarificaturus eſſet deum. Quando enim Petrus erat iunior, & ſemetipſum cingebat? Nimirum quando rudis & laborioſorum certaminum inexpertus, de ſua nimium conſcientia vel virtute præſumebat dicens: Tecum paratus ſum & in carcerem & in mortem ire, & etiamſi oportuerit me mori tecum non te negabo, quando educebat gladium, & percutiens fortiter, amputauit auriculam ſerui principis ſacerdotum. Tunc Petrus iunior erat, nondum enim multum in ſapientia profecerat, quippe qui neſciens, cuius ſit ſolius cingere militem, ſemetipſum cingebat, dum tam magna tamque fortia de ſemetipſo promittebat. Senuit autem, quando accepto iſto ſpiritu ſancto, ſpiritu fortitudinis ſapiens effectus eſt. Extunc enim manus ſuas extendit ad eum, qui cingere nouit, conſcius atq; expertus propriæ infirmitatis, & alius eum cinxit, ſanctus enim iſte ſpiritus eum fortem fecit, & duxit quo non volebat duci, ſcilicet ad paſsionem mortis, quam naturali horrore refugit ſenſus carnis, quamlibet ſpiritus promptus ſit. Quando hæc dominus Petro dicebat vtrunq; iam in illo ſignificauerat. Dudum enim cum nauicula, in qua erant diſcipuli, in medio mari iactaretur fluctibus, erat enim ventus contrarius, & ipſe quarta vigilia noctis veniret ad eos, ambulans ſuper mare, diceretq; illis turbatis & clamantibus præ timore, ego ſum, nolite timere, reſpondens Petrus dixit. Domine ſi tu es, iube me venire ad te ſuper aquas. At ipſe ait. Veni, & cætera vſque ad id quod ait illi, modicæ fidei quare dubitaſti. Nimirum in illa modica fide qua dubitauit, & idcirco cœpit mergi illa qua dominum degaturus erat infirmitas præfigurata eſt. Siquidem ventus ille contrarius, quem dominus non paueſcens, ambulabat ſuper aquas, illum præſignauit occurſum principis huius mundi, de quo dominus idem certus, quòd in ſe nō haberet quicquam, ſuas tribulationes & ſeditiones Iudaicas ſuperaturus erat. Ambulans ergo Petrus quoque ſuper aquas, vidit ventum validum & timuit, atque idcirco cœpit mergi, quia ſic futurum erat, vt de fide ſua præſumens, dicendo: Quare non poſſum te ſequi modo, animam meam pono pro te, continuò propter vocem vnius mulierculæ timeret & negaret, quod profectò erat mergi in profundum maris. Sed extendens manum Ieſus, apprehendit eum mergi incipientem, quia reſpiciens (vt Euangeliſta teſtatur) in eum, vocauit ad fletum non parum negatione eadem periclitantem. Verùm vbi ſaluator aquas eaſdem ſuperauit, & omnem ſibimet ſedauit tempeſtatem, reſurgendo à mortuis, iterum Petrus in mare ſe miſit, tunica ſuccinctus & nequaquam periclitatus eſt. Scriptum eſt enim. Simon Petrus cùm audiſſet quia dominus eſt, tunica ſuccinxit ſe, erat enim nudus, & miſit ſe in mare. Alij autem diſcipuli venerunt nauigio, non enim longè erant à terra, ſed quaſi cubitis ducentis, trahentes rete piſcium. Subinde ſequitur, quod paulò ante præmiſimus. Amen amen dico tibi, inquit, cum eſſes iunior, cingebas te & ambulabas vbi volebas, & cætera. Igitur quæ in mari præfigurata fuerant, eadem veritas ore proprio confirmabat, quod ſcilicet Petrus, qui de ſua virtute præſumens quodammodo ſemetipſum cinxerat, dicendo, animam meam pono pro te, & ſtatim negando totus penè ſubmerſus eſt, idem alio cingente, id eſt, ſpiritu ſancto mentem eius confirmante, cunctarum tribulationum aquas omnes ſuperaturus eſſet.

Iohan. 18. Matth. 26. Iohan. 21. Matth. 14. Iohan. 13. Lucæ 22. Iohan. 21.

De Paulo apoſtolo, quàm infirmus, imò quàm freneticus fuerit, & qualem illum fecerit iſte ſpiritus fortitudinis.

CAPVT VIII.

AT verò Paulus non vtcunque infirmus, ſed male fortium, id eſt, freneticorum, maximus fuerat, de qualibus Pſalmo medicus percuſſus acriter. Et irruerunt, inquit, in me fortes, ſubauditur, Pſal. 58.

ditur, verè infirmi, & falſo fortes, id eſt, de iuſtitiæ ſuæ ſanitate præſumentes, verumq; medicum
percutientes atq; crucifigentes. Talium infirmorum atq; freneticorum iſtè vnus fuerat, quando
medicum eundem perſequebatur in membris eius, quem in cœlo ſedentem in capite tangere
Act. 2. non potuit. Deuaſtabat enim eccleſiam, per domos intrans & trahens viros ac mulieres, tradebat
in cuſtodiam. Sed mutauit fortitudinem, imò crudelitatis inſaniam, mutauit in veram veræ forti-
tudinis ſanitatem. Quis dinumeret vniuerſa, quæ per eum fecit iſte ſpiritus fortitudinis opera?
Act. 9. Vbi proiectus eſt in terram Saulus & reſurrexit Paulus, acceptoq; ibi cibo confortatus eſt, con-
tinuò ingreſſus in ſynagogas prædicabat Ieſum, cunctiſq; admirantibus repentinam eius muta-
tionem, multò magis conualeſcebat, & confundebat Iudæos, qui habitabant Damaſci, affirmans
quoniam hic eſt Chriſtus. Extunc vbiq; fortiter fecit, vbiq; vicit, & gratias, inquit, ago ei qui me
confortauit. Vndè rectè animaduerſum eſt, hæc in eum ad beatum Iob domini dicta debere in-
Iob. 39. telligi. Nunquid volet Rhinoceros ſeruire tibi, aut morabitur ad præſepe tuum? Nunquid alli-
gabis rhinocerota ad arandum loro tuo, aut confringet glebas vallium poſt te. Nunquid habe-
bis fiduciam in multa fortitudine eius, & derelinques ei labores tuos? Nunquid credes ei, quòd
Psal. 21. reddat ſementem tibi, & aream tuam congreget? Nam poteſt quidem per hunc Rhinocerota,
populus ſuperbiæ ſingularis intelligi, de quo dominus per prophetam. Libera me, inquit, de ore
leonis, & à cornibus vnicornium humilitatem meam, ſed hoc melius patet cum ille ex hoc po-
pulo ad medium ducitur, antea Saulus in ſuperbia primus, & poſtmodum Paulus in humilitate
præcipuus. Hic in nare cornu geſtabat, cum ſe placiturum deo de crudelitate confidebat. Hunc
Rhinocerota omnis venator extimuit, quia ſæuitiam eius omnis prædicator expauit. Sed ad ca-
piendum illum virgo ſinum ſuum expandit, quia videlicet cum pergeret Damaſcum, incarnata
dei ſapientia ſeſe illi manifeſtauit. Dicitur enim Rhinoceros, qui & Monoceros nominatur, tan-
tæ tamque indomitę eſſe fortitudinis, vt nulla venantium virtute capiatur aliquatenus, ſed virgo
puella ei proponitur, cui ſinum aperienti mirum in modum omni ferocitate poſtpoſita, caput
c deponit, ſicque decepta fera repentè velut eneruis reperitur & capitur. Nunquid ergo, ait, volet
Rhinoceros ſeruire tibi, ſubauditur vt mihi, aut morabitur ad præſepe tuum, videlicet vt iſte à
me per Ananiam ad baptiſmatis religatus eſt ſacramentum? Nunquid alligabis eum ad arandum
2. Cor. 9. loro tuo, id eſt, ad prædicandum cōſtriuges præcepto tuo, ita, ſcilicet vt dicat. Væ enim mihi eſt,
ſi non euangelizauero. Aut confringet glebas vallium, id eſt, impedimēta humilium, poſt te ſub-
auditur ſicut poſt me, verbi gratia, dum dicit. Si circuncidamini Chriſtus vobis nihil proderit?
Galat. 5. Qui enim in humilium mente fidelium legis duritiam redarguendo contriuit, quid aliud quàm
Act. 9. in valle poſt me glebas fregit? Nunquid fiduciam habebis in multa fortitudine eius, ſubauditur
vt ego, qui longè ad gentes mitto eum, vt portet nomen meum coram regibus aut gentibus? Et
derelinques ei labores tuos, ſubauditur vt ego, qui hoc facio, vt dicat, ſuppleo ea quę deſunt paſ-
Coloss. 1. ſionum Chriſti in carne mea, nimirum ſepties afflictus, quemadmodum ipſe dicit. Ter virgis cæ-
ſus ſum, ſemel lapidatus ſum, ter naufragium pertuli? Nunquid credes ei, quòd reddat ſemētem
tibi, id eſt, fructiferam prædicationem, & aream tuam congreget, id eſt, eccleſiæ latitudinem in
vnam fidem amplificet? Subauditur, non credes. Nam & Ananias. Domine, inquit, audiui à mul-
tis de viro hoc, quanta mala fecerit ſanctis tuis, & cæt. Non enim credebat, quòd Aream domini
congregaturus eſſet, qui illam hactenus elationis cornu ventilauerat.

De duobus illis principibus fortiſsimis, quomodo concorditer Romam illam pro crudelitate beſtiam, pro errore aſinam, contra hæreditariam germanorum Romuli & Remi diſcordiam adierint, & ad vnius fidei concordiam perduxerint. CAPVT IX.

MAgna igitur hęc in iſto mutatio dexteræ excelſi, magnum & mirificum in ambobus ſcilicet,
Petro & Paulo experimentum huius ſpiritus fortitudinis, quorum alterum falſo fortem, al-
terum verè timidum, ambos autem veraciter ſic ſanauit infirmos, & ſic ſua fortitudine armauit,
Daniel. 7. vt irent in illam Romam mundi dominam, tropicè Babyloniam dictam, magnam & terribilem
beſtiam, comedentem, vt ſuperius iam dictum eſt, dentibus ferreis, atque comminuentem, & re-
liqua pedibus conculcantem. Veruntamen pro parte illorum, qui credituri erant, errantes per
ſtultam ſimplicitatem, vel ſimplicē ſtultitiam, dicamus veraciter illam fuiſſe aſinam, & tunc do-
minum Ieſum duos miſiſſe diſcipulos, vt eandem ſoluerent aſinam, ſiue caput aſinę, id eſt, princi-
pem gentilitatis, quādo iſtos veritatis prędicatores ad illam miſit Romā. Alligata enim erat vin-
culo diabolicæ ſeruitutis, & dicturi erant, qui ſeruitio eius abutebantur. Quid facitis ſoluentes
aſinā? Dominus aūt, Si quis, ait, vobis aliquid dixerit, dicite, quia dominus opus habet. Venerunt
Marci 11. duo iſti hoc propoſitū habentes, vt quamuis cum gladijs & diuerſis pœnis diceret eis, quid faci-
tis, non ceſſarent, non deſiſterēt fortes, fortiſsimi vinculi ſolutores, dicentes. Dominus hac opus
habet, domino neceſſaria eſt. Quid autem pulchrius hac duorū oppoſitione fratrum ſpirituali-
um, contra duos fratres, qui vrbem illam fundauerunt? Duo nanq; fratres Romulus & Remus
illam

illam fundauerunt malo nimirum auſpicio, vt nunquam deeſſet ciuilis diſcordia, vt noua ſemper in illa recrudeſcerent bella ciuilia. Nam vt nobis auctor ait. Fraterno primi maduerunt ſanguine muri. Romulus quippe Remum interfecit per impatientiā conſortij. Vndè idem dicit. Omniſq́; poteſtas impatiens conſortis erit. Pulchro igitur nimium ſpectaculo contra germanos diſcordes miſſi ſunt hi duo ſpiritu fratres ſpirituali germanitate concordes, vt ſuper vetera diſcordiæ fundamenta, nouum concordiæ fundamentum Chriſtum ponerent, nouamq́; magno regi deo ciuitatem ſtruerent cum ſui profuſione ſanguinis, quæ pro magna firmitate Apoſtolicæ fidei veraciter dici meruit iuſtitiæ ſedes, fidei domus, aula pudoris, cùm antea fuiſſet ſuperbiæ ſolium, auaritiæ profundum, vorago ſanguinis, & puteus homicidiorum.

De Nerone diabolicæ crudelitatis ſatellite, & quod nihil profuit ſeſſori eius ſatanæ, quòd iſtos occidit vno eodemq́; die, ſed tamen (vt aiunt quidam) vno anno intercurrente.

CAPVT X.

IAm multitudinem gentium iſti Chriſtianæ pietatis principes vicerant, ac bene proſtratis, victoriæ Chriſti titulos inſcripſerant, cum tandem in illam arcem inclytam impetum fecerunt, præſidente Nerone, totius crudelitatis quodam proprio ſatellite, cuius crudelitatem ſimulque inſuetam impuritatem toto mundo iam ſciente, quidam ſapiens adhuc admirans, nec ſolùm admirans, ſed etiam quia potens fuiſſet, indignans deflebat, ita dicens.

Nouimus quantas dederit ruinas
Vrbe flammata, patribuſq́; cæſis,
Fratre qui quondam ferus interempto
Matris effaſo maduit cruore,
Corpus & viſu gelidum pererrans,
Ora non tinxit lachrymis, ſed eſſe
Cenſor extincti potuit decoris.
Hic tamen ſceptro populos regebat
Quos videt condens radios ſub vndas
Phœbus, extremo veniens ab ortu.
Quos premunt ſeptem gelidi triones.
Quos nothus ſicco violentus æſtu
Torret, ardentes recoquens arenas.
Heu grauem ſortem, quotiens iniquus
Additur ſæuo gladius veneno.
Item. Quamuis ſe tyrio ſuperbus oſtro
Comeret, & niueis lapillis,
Inuiſus tamen omnibus vigebat
Luxuriæ Nero ſæuientis.

Nam luxuriæ quàm ſæuientis fuerit, quanta impuritatis, & crudelitatis flagitia ſiue ſcelera commiſerit, hiſtoriæ plurimæ referunt, ad præſentem autem locum hoc tantùm dixiſſe attinet, quia tali perſecutore nomini Chriſtiano gloriari licet, quia non quiuis, vel qualiſcunq;, ſed totius obſcenitatis nothus magiſter, hoc nomen perſequendo habitanti in ſe ſpiritui immundo contrarium eſſe teſtatus eſt. Itaque tali homuntione Romano orbi principante, vexillum pietatis iſti Apoſtolorum principes magnę vrbi intulerunt. Quid faceret aut proficeret draco ille ſerpens antiquus, qui eſt diabolus & ſatanas, qui tunc in illa vrbe cubabat, & ſuper talis imperatoris impuram ceruicem incumbebat? Ligauerat enim illum, vt ſuperius iam dictum eſt, angelus ille, qui deſcenderat de cœlo, habens clauim abyſſi, & catenam magnam in manu ſua. Nihil ergo valuit contra protectorem eorum ſpiritum fortitudinis, ſed pro illo ſæuiens, vtpote toto nequitiæ afflatus ſpiritu Nero, corpora tantum occidit. Sed quid hoc ſatanæ profuit? Nunquid morte illorum ſpiritus iſte immortalis extingui potuit? Non vtique, ſed magis in plures abundauit gratias. Non ſic in Petro Chriſtus iterum crucifixus, aut in Paulo in quo loquebatur, ſic eſt gladio cæſus, vt poſtea non loqueretur. Imo magis conualuit ſermo dei, cum illorum morte putaretur extinctus. Sic Samſon fortiſsimus, cùm proieciſſet de manu mandibulam aſini, in qua percuſſerat mille viros, ſitiuit quidem, ſed non defecit. Aperuit enim dominus molarem dentem in maxilla, & egreſſæ ſunt aquæ ex eo. Quibus hauſtis refocillauit ſpiritum, & vires recepit. Nunquid enim verus Samſon Chriſtus dominus, iſtos deſeruit morientes, aut in ipſa morte proiecit, vt deſereret mortuos, per quos viuētes pugnauit & vicit. Nā fuerant iſti, quaſi mandibula aſini, id eſt, non ſecundum carnem valde nobiles, aut inclyti. maximè Petrus qui nō imperator aut ſenator, ſed piſcator fuit. Non vtiq; deſeruit, aut proiecit, veruntamen occidi permiſit, atq; proſterni, ſed ſic proſtratis ſepulchra eorum viuas aquas emanauerunt, corpora eorum miraculorum gratiam profuderunt, & hoc fidem Chriſti, ne deficeret refecit, atq; in plures abundare copias fidelium fecit. Et alter quidem eorum cruci affixus pependit, alter gladio cecidit. Petrus affigendus cruci humiliter fortis, & fortiter humilis dixit. Quoniam dominus meus Ieſus Chriſtus de cœlo ad terram deſcendit, recta cruce ſublimatus eſt, girate crucem meam, quia non ſum dignus ita crucifigi ſicut dominus meus. At illi verterunt crucem, & pedes eius ſurſum, manus verò fixerunt deorſum. Super hoc quidam fidelis & in fide laudabilis, metricè canens, ita dixit. Figitur ergo manus ſubter ſola verſus in cacumen. Hoc mente maior quo minor figura. Nouerat ex humili, cœlum citius ſolere adiri. Deijcit ora ſpiritum daturus. Paulus gladio feriendus, & horam illam ſuſtinens, dicit eodem ſpiritu confortatus. Ego enim iam delibor, & tempus meæ reſolutionis inſtat. Bonum certamen certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui. In reliquo repoſita eſt mihi 2.Tim.4.

Apoc.20. Iudic.15.

De glorioſis martyribus martyrumq; bellis atque victorijs, quòd nunquam tanto vel tali conflictu pugnauerunt Abel atque Cain, licet & ante Chriſti aduentum ſemper diſcordes fuerint. CAPVT XIII.

POſt inſignes ducum, id eſt, Apoſtolorum triumphos, victorioſa ſequuntur bella martyrum,
magna ira diaboli, magna ſortitudine ſpiritus ſancti, magna ſtrage corporum, magna glorifi-
cationa animarum. Nunquam tantis animis, tantis & talibus armis conuenerant in campum pug-
naturi hinc Abel, & inde Cain, hinc ciuitas dei, inde ciuitas diaboli, hinc ſancta Hieruſalem, inde
Babylonia meretrix. Et quidem antiquis inimicitijs olim quoque pugnauerant, multoſque &
memorabiles in alterutrum impetus fecerāt, ſed alio genere armorum, alijs cauſis bellorum, alia
ſpecie victoriarum. Etenim quando pater beati ſeminis, pater fidelis Abraham cum trecentis Gene. 14.
decem & octo vernaculis ſuis reges quatuor victores inſecutus vicit, quādo Moyſes dux popu- Num. 21. 31.
li domini Seon regem Amorrœorum, & Og regem Baſan occidit, & filios Iſrael vltus eſt, de
Madianitis, quando Ioſue tot gentes, tot Chananæorum reges interfecit, quando tot iudices Ioſ. 10. 11. 12.
pugnauerunt contra gentes, & toties liberauerunt filios Iſrael, quando Dauid Phyliſteum per- 1. Reg. 17.
cuſsit, & tantis deinde bellis hoſtes Iſrael contriuit, nunc quoque ciuitas dei contra ciuitatē di-
aboli, & generatio fidei, pugnabat quidem contra generationem peccati, ſed alijs, vt dictum eſt,
armis, alio genere belli, alia ſpecie triumphi. Hic iam noua bella elegit dominus, vbi princeps ip-
ſe cùm aſcenderet ad preliandum, ad mittendum foras fortem armatum principem huius mun-
di diabolum, dixit Petro. Conuerte gladium tuum in vaginam. Putabat Petrus illo, de quo iam Matth. 26.
dictum eſt, vetuſto more ſibi eſſe pugnandum, & ob hoc paulò ante dixiſſe dominum eundem. Luc. 22.
Sed nunc qui habet ſacculum tollat ſimiliter & peram, & qui non habet, vendat tunicam ſuam,
& emat gladium. Terreno adhuc ſenſu occupati, cùm hoc audiſſent, dixerunt. Domine ecce
duo gladij hic. At ille non talem gladium quærebat, & idcirco ſtatim dixit eis. Satis eſt. Tan-
quam diceret: Tali gladio ſatis hactenus ſub lege vel permiſſu legis pugnatum eſt, nunc iam
iſtum gladium recondite in vaginam, & alium gladium, ſcilicet dei verbum, de quo ſcriptum
eſt. Accingere gladio tuo ſemper fœmur tuum potentiſsimè, qui non habet, emat vendita tuni- Pſal. 44.
ca, id eſt, poſtpoſita omni facultate terrena, vt liber expeditus magnum non contra homines, ſed
contra hominum vitia, manu forti gladium euaginare valeat. Qua voce, quali ſermone, hæc tam
mira, tamq; magnifica loquemur prælia? Supra nos eſt hoc bellum, altius eſt, quàm vt ſermo no-
ſter cōſequi valeat hoc genus bellorū. Audimus potius, quid de huiuſmodi prçlio ſpiritus dicat.

*De martyrum perſecutionibus iuxta illud de Apocalypſi. Et draco ſtetit ante mu-
lierem quæ erat paritura, vt cùm peperiſſet deuoraret filium eius.*

CAPVT XIIII.

ET ſignum magnū apparuit in cœlo. Mulier amicta ſole, & ſub pedibus eius luna, & in capite
eius corona ſtellarum duodecim, & in vtero habens, & clamabat parturiens, & cruciatur, vt Apoc. 12.
pariat. Et viſum eſt aliud ſignum in cœlo. Et ecce draco magnus rufus, habens capita ſeptem, &
cornua decem, & cæt. Mulier nempe iſta ſancta eccleſia eſt, mulier quōdam nuda nuditate illa,
quam in primis parentibus per peccatum accidiſſe ſancta ſcriptura denotat: nunc aūt amicta non
amictu qualicunque, ſed amicta ſole, id eſt, Chriſto ſole vero, ſole iuſtitiæ. Omnes enim, inquit, Galat. 3.
Apoſtolus, qui in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Et luna ſub pedibus, id eſt, mutabi-
litas bonorum temporalium in contemptu eius. Non ita hactenus. Pro temporalibus enim bo-
nis, pro terra enim non viuorum, ſed morientium, videlicet pro terra Chanaan hactenus eccle-
ſia gladio materiali pugnauerat. Non ergo prius fuerat luna ſub pedibus eius. Nunc autem per-
fecta ſit, omni mundo abrenuntiare, imò & proprium corpus, vel animam ſuam odiſſe iubetur,
& ecce nimirum luna ſub pedibus eius, & in capite eius corona duodecim ſtellarum. In capite
eius, id eſt, in initio eius, corona ſtellarum duodecim, decus eſt Apoſtolorum duodecim. Si-
ue Chriſtum intelligas, ſiue ipſum primordium eiuſdem naſcentis eccleſiæ capitis nomine de-
ſignatum, duodenario caput eius ornatum eſt numero Apoſtolorum. Et in vtero habens, & cla-
mabat parturiens, & cruciatur vt pariat. Clamor eius vtique bellum contra ipſam excitauit quod
ſubiunctum eſt. Imò clamare illi veraciter pugnare, hoſtemque prouocare fuit. Quid enim erat,
mulierem in vtero habere, & clamare parturientem, & cruciari vt pareret, niſi habere in corde
bonum dei verbum, de ſpiritu amoris dei conceptum, & prædicare per magnum charitatis af-
fectum, & nimiū ſolicitari pro generatione filiorum ſpiritualium. Neque enim ſolus hoc Paulus
dicere potuit. Filioli mei quos iterum parturio, donec in vobis Chriſtus reformetur. Vniuerſi Galat. 4.
ordinis prædicatorum quoſcunque ſpiritus ſanctus miſit, qui ordo verè mater eccleſia eſt, vni-
uerſi ordinis eorum intētio talis eſt, talis affectus, vt ſpirituales parere filios, & Chriſtum forma-
te valeant in ſuis auditoribus. Idcirco quia charitate Chriſti vrgentes, tacere non potuerunt,
quemadmodum mulier in vtero habens, dum cruciatur vt pariat, tacere non poteſt iratus eſt di-
abolus, & cōtra illam conſurrexit in bellum. Sequitur ergo. Et ecce draco magnus, rufus, habens Apoc. 12.

capita ſeptem,& cornua decem,& in capitibus ſuis ſeptem diademata,& cauda eius trahebat tertiam partem ſtellarum,& miſit eas in terram. Et draco ſtetit ante mulierem,quæ erat paritura,vt cùm peperiſſet,deuoraret filium eius. Diabolus enim ſæuitia cruentus,malitia inſidioſus, contra eccleſiam potētia regni terreni armatus eſt. In ſeptem capitibus omnes reges eius,in decem cornibus omnia regna mundi intelligimus,de quibus quaſi cornibus ſuis ſuperbit elatus. Nam & in
Matth.4. euangelio ad ipſum dei filiū audet,& dicit,oſtendens illi omnia regna mundi,& gloriam eorum.
Luc.4. Tibi dabo poteſtatem hanc vniuerſam,& gloriam eorum,quia mihi tradita ſunt,& cui volo, do illa. Tu ergo ſi adoraueris me,erunt omnia tua. Cauda eius trahebāt tertiam partem ſtellarū cœli,quia videlicet innumeram partem angelorum vel huminum, dolo fallente, quaſi cauda deiecit. Cauda eius eſt pars cæca,pars immunda,ſuiq́; velamine contegens immunda ne pateant. Stetit ante mulierem,vt cùm peperiſſet,deuoraret filium eius. Inſidiabatur matri eccleſiæ diabolus iam tunc,cùm hæc ſacramenta cernerētur. Chriſtum,id eſt,fidem Chriſti quam illa prædicabat,
Pſal.2. extinguere contendens in cordibus credentium. At illa peperit puerum maſculum,ſemper enim licet aduerſante dracone peperit eccleſia Chriſtum. Parit, inquam, maſculum, id eſt, fortem,vt videlicet eum,qui fœminam vicerat,vincat diabolum. Nam quis alius filius, quis alius maſculus regit gentes in virga ferrea,id eſt,inflexibili iuſtitia bonos regens,malos tanquam vas figuli confringens? Hunc talem filium beatæ mulieris,draco deuorare volens, vt nunquam eſſet memoria vel fides eius,ante illam ſtetit. Sed quid? Et raptus eſt,inquir, filius eius ad deum, & ad thronum eius. Reuera multum hoc peruerſæ voluntati aduerſatur draconis iracundi, quòd maſculus huius mulieris filius, non inter mortuos permanſit, aut caro eius corruptionem vidit, ſed cito re-
Pſal.87. ſurrexit,& in cœlum aſcendit,& ſedet à dextris dei. Niſi ſic factum fuiſſet,rurſus iſte draco,id eſt, homicida diabolus, memoriam eius quanta nunc apud nos eſt, delere potuiſſet. Idcirco ipſe in pſalmo reſurgere feſtinans cùm dixiſſet. Factus ſum ſicut homo ſine adiutorio inter mortuos liber,& cætera,continuò ſubiunxit. Nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici ſuſcitabunt, & confitebuntur tibi? Nunquid narrabit aliquis miſericordiā tuam in ſepulchro,& veritatem tuam in perditione? Tanquam diceret. Per reſurrectionem meam facies mirabilia mortuis, ſpiritualiter eos reſuſcitando per medicos tuos, & ad cognitionem tui deducendo, atque iuſtificando, quod non fieret me manente in ſepulchro & in perditione, vt inimici exoptant. Hoc eſt, quod ſub illis interrogationibus dixit. Ergo quaſi quæreretur, quare filium mulieris huius draco non deuorauit, qui ad deuorandum ſtetit, ſubiuncta cauſa eſt, quia raptus eſt filius eius ad deum & ad thronum, id eſt, quia Chriſtus reſurrexit à mortuis, & aſcendit ad patrem, & ſedet à dextris eius. Poſtmodum ſubditur. Et iratus eſt draco in mulierem, & abijt facere prælium cum reliquis de ſemine eius. Hoc eſt prælium,quod nunc miramur,quod præſenti loco in laudem & gloriam ſpiritus ſancti,ſpiritus fortitudinis,prædicare intendimus.

De prælijs martyrum ſecundum myſticam ſimilitudinem belli Gedeonis, & de eo quod ſequitur in Apocalypſi: Et factum eſt prælium magnum in cœlo: Michael & angeli eius præliabantur cum dracone. CAPVT XV.

O Laudabilem reliquorum exercitum,qui de ſemine mulieris huius ſunt vel fuerunt. Prædicando pugnauerunt,patiendo vicerunt, moriendo triumphauerunt. Foris draco præliabatur,deintus ſuperabatur,foris frangebat vaſa fictilia,deintus aurea radiabat victoria. Corporali-
Iudic.7. ter moriendo vinci videbantur,ſpiritualiter victores coronabantur. Sic futurum quondam præſignabatur, duce Gedeon pugnante mirabiliter aduerſus agmina Madianitarū. Dimiſit ille trecentos viros in tres partes, & dedit tubas in manib. eorum, lagenaſq́; vacuas ac lampadas in medio lagenarum. Itum eſt ad prælium, confractiſque lagenis, lampades emicuerunt, quarum coruſcante luce, hoſtes territi in fugam verſi ſunt. In tubis clamor prædicationis, in lampadibus claritas miraculorum,in lagenis deſignata eſt fragilitas corporum. Conſonuerunt tubis,dū prædicauerunt,confregerunt lagenas, dum corpora ſua propter deum ad ſupplicia tradiderunt, re-
Apoc.12. ſplenduerunt lampadibus, dum poſt ſolutionem corporum miraculis coruſcauerunt. Tota itaq; pugna cœleſtis,tota victoria ſpiritualis. Idcirco continuò poſt fugā mulieris in ſolitudinem ſubiungitur. Et factum eſt prælium magnum in cœlo,Michael & angeli eius præliabantur cum dracone. Et draco pugnabat, & angeli eius, & non valuerunt, neque locus eorum inuentus eſt amplius in cœlo. Nam quia ſpiritualiter per adminiſtratorios ſpiritus, victoria contra diabolum in cœlo,id eſt,eccleſia peragitur,Michael,quod interpretatur,quis ſicut deus,& angeli eius præliari dicuntur, quia verò prælium ipſum ſanctorū martyrum eſt, propter quos adminiſtratorij vel auxiliatores ſancti angeli mittuntur,continuò ſubditur. Et ipſi vicerunt illū propter ſanguinem agni,& propter verbum teſtimonij ſui,& non dilexerunt animas ſuas vſque ad mortem. Iſtis itaque ſcilicet beatis martyribus viſibiliter in oculis inſipientium morientibus, & illis videlicet beatis angelis inuiſibiliter propugnantibus. Locus liber factus eſt in cœlo. Locus & religio parata eſt in eccleſia deo viuo & vero, vt in pluribus templis ſacrificaretur iam deo vero, quàm antea in delu-

in delubris ſacrificabatur diabolo. Ait ergo. Et proiectus eſt draco ille ſerpens antiquus, qui vocatur diabolus & ſatanas, qui ſeducit vniuerſum orbẽ, proiectus eſt in terram, & angeli eius cum eo miſſi ſunt. Nimirum quòd hic in terram proiectus dicitur, ad illud pertinet, quod rex ipſe martyrium continuò paſſurus, dicebat. Nũc princeps mundi eijcietur foras. Etenim vbi ille paſſus eſt, poteſtate quidem principem mundi ſiue draconem iſtum continuò foras miſit, de omnibus ſanctis ſiue electis quoſcunq; præſciuit & deſtinauit, ab origine mundi, veruntamẽ actu tunc eum de illis tantum foras miſit, quos in ſe credentes habebat, ſiue mortuos ſiue viuos, in eodem tempore ſuæ paſsionis. De illis ita foras miſſus eſt, vt ne ſaltem præliari iam aduerſus illos valeret, de illis autem qui prædeſtinati quidem iam erant, ſed vocati nondũ erant, ſperare adhuc audebat, quod vinceret, ne vocantem ſequerentur, & hac ſpe præliabatur iracundus, & vehementer iratus. Vndè & continuò dicitur. Væ terræ & mari, quia deſcendit diabolus ad vos, habens iram magnam, ſciens quod modicum tempus habet. Magnum quippe væ illis imminet, quos nequiſsimus hoſtis iratus poſsidet, tanquam terram comedens, atque conculcans, & tanquam mare conturbans, & iram quam habet ex eo, quod de ſpiritualibus expulſus eſt, in eos quos arctius includit, vindicans. Nam terra iſta, illa eſt, de qua olim ſerpenti dicebatur. Terram comedes cunctis diebus. In hac terra præliantibus, vt iam dictum eſt, Michaele & angelis eius, & martyribus ſanctis morientibus, & moriendo vincentibus, ſub pedibus eorum conteritur, ſicut ſcriptum eſt, Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis, & cætera.

Iohan. 12. *Gene. 3.* *Pſalm. 90.*

De eiſdem triumphatoribus innumerabilibus, iuxta illud: Poſt hæc vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat. CAPVT XVI.

QVis horum triumphatorum multitudinem dinumerare poteſt? Scriptum eſt enim. Poſt hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus & tribubus, & populis, & linguis, ſtantes ante thronum, & in conſpectu agni, amicti ſtolis albis, & palmę in manibus eorum. Et clamabant voce magna, dicentes. Salus deo noſtro, qui ſedet ſuper thronum, & agno. Deniq; victores illi tam fortes, tam inclyti, palmas habentes in manibus, & amicti ſtolis albis, etſi omnes electi rectè intelliguntur per baptiſmum ſtolis amicti, & per crucis triumphum palmis adornati, maximè tamen hi ſunt, de quibus loco ſupra memorato iam dictum eſt. Et ipſi vicerunt eum propter ſanguinem, & verbum teſtimonij ſui, & non dilexerunt animas ſuas vſque ad mortem. Itemq; alio loco. Hi ſunt qui venerunt de tribulatione magna, & lauerũt ſtolas ſuas, & dealbauerunt eas in ſanguine agni. Arbitramur enim præter illam ſtolam primam, quam omnes in baptiſmo accipimus, quæ vniuerſalis & omnium regeneratorum vna eſt, eſſe & proprias ſingulorum ſtolas, iuxta huius quoq; ſcripturę locum, alium byſsinas, byſsinum enim, inquit, iuſtificationes ſanctorum ſunt. Huiuſmodi ſtolas præliatores iſti de tribulatione magna venientes lauerunt in ſanguine agni, quicunque poſt iuſtificationum byſsinum, poſt pulchrum bonorum operum ornatum, meruerunt ſanguinem ſuum fundere pro teſtimonio eiuſdem agni Chriſti filij dei. Fuerunt tamen quàm plurimi, qui nondum eiuſmodi ſtolis adornati cucurrerunt ad confeſsionem ſancti nominis, & adhuc recenti baptiſmo nitentes, nullis operum præculti ornatibus, induerunt gloriam martyrij. De talium fide quidam ita cecinit.

Apoc. 7. *Apoc. 7.* *Apoc. 19.*

Prima petit campum dubia ſub ſorte duelli
Pugnatura fides, agreſti turbida cultu, Nuda humeros, intonſa comas exerta lacertos.
Nãq; repentinus laudis calor ad noua feruens Prælia, nec telis meminit, nec tegmine cingi.
Pectore ſed fidens valido, membriſq; retectis, Prouocat inſani frangenda pericula belli.

Prudentius in Pſycho.

Igitur omnes quidem victores ſunt, & palmæ in manibus eorum, qui ad regnum dei perueniunt, quia non niſi hoſtem eiuſdem regni vincendo perueniunt, ſed longè cæteris præminent hi, qui dupliciter vicerunt, & reſiſtendo peccatis, ſiue ſuggeſtionibus ſerpentis antiqui, quæ omnium electorum communis victoria eſt, & non diligendo animas ſuas vſque ad mortem, qui ſpecialis beatorum martyrum triumphus eſt. Etenim ſupereſt iſtis illud, hodieque canticum in cœlo, id eſt, in eccleſia, voce magna dicentium. Nunc facta eſt ſalus, & virtus, & regnum dei noſtri, & poteſtas Chriſti eius, quia proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorum, qui accuſabat illos ante conſpectum dei noſtri die ac nocte. Sequitur enim. Et ipſi vicerũt illum propter ſanguinem agni, & propter verbum teſtimonij ſui, & non dilexerunt animas ſuas vſque ad mortem.

Apoc. 12.

De eiſdem cum domino & rege ſuo venturis, & de beato Laurentio, quòd eum præterire non patiamur. CAPVT XVII.

ECce nunc pugnatorum iſtorum triumphalem celebramus lætitiam, ſed nondum videmus ipſam triumphi illorum gloriam. Sed ecce apparebit dominus quẽ expectamus, & quamuis moram faciat, expectantes non deficimus, quia veniens veniet, & cum eo ſanctorum iſtorum milia, habens in fœmore ſuo ſcriptum. Rex regum & dominus dominantium. Veniet cum pompa triumphi ſui, cœlis trementibus, cunctiſq; motis cœlorum virtutibus, præeuntibus huiuſce belli

Apoc. 19.

inſignibus,armiſq́; militaribus, diſcinctis iam poſt laborem militibus iſtis, quo laborauerunt in toto belli procinctu, & non cum paruo cœli & terræ ſpectaculo procedentibus. Super omnia triumphi inſignia victorioſa regis eorum apparebit crux. Non valemus cũctorum notare facies vel ſingulorum pia citare vocabula, multi enim & nobis innumerabiles ſunt. Regem ipſum totius fortitudinis principem dominum Ieſum appellamus, vt dum procedit cum illo triumpho ſuo,nobis ſpectantibus,parumper ſubſiſtere dignetur, & eadem manu qua victoribus iſtis præmia largitur,nobis veniam non deneget propter hoc ipſum nomen quod dicimus, dominus Ieſus. Vnum tamen incognitum ſiue inaſpectum ex iſtis principibus præterire non patimur, illum nimirum,qui lateri eius tam proximus imminet,mirandus aſpectu, reuerẽdus habitu, igneus atque rubicũdus,ſtatura procerus,& ſcintillante facie ſerenus, vtpote de camino ignis aſſumptus, & talis,vt aurum,quod per ignem probatur. Hic talis,vt credimus,nos aſpicit,& regis ſui pręconia diligentes ac diligenter prædicantes intueri non dedignatur. Si nomen eius quæras,Laurentius eſt, quod nomen ex ore ipſius regis, & domini eius maximè audire delectet,quia videlicet tali regi talem nominare,atque commendare militem dulce ac præcordiale eſt. Quod ſi hoc ipſum nomẽ,ipſe,qui in libro ſuo ſcripſit ſuis in noſtro auditu interiori labijs expreſſerit,& in corde noſtro ſua enuntiatione lingua eius,id eſt,ſpiritus eius impreſſerit,vt ſenſibiliter de illo quippiam vel breuiter dignè valeamus eloqui: non dubium eſt, quia reſpondebit, & illa dilectione qua fortis in morte, & fortior morte non potuit ignibus exuperari, nobis paruulis cum oſculo ſancto hilariter arridebit.

De morte eius inuſitata, quomodo quaſi tuba maxima per totum mundum ſit audita, & quod iſtud præſciens Hyppolito dixerit: Poſtmodum cum clamauero audi & veni. CAPVT XVIII.

DIctum eſt ante nos. Antiqua Phanorum parens Iam Roma Chriſto dedita, Laurentio victrix duce Ritus triumphas barbaros. Reges ſuperbos viceras. Populoſque frenis preſſeras. Nunc monſtruoſis idolis Imponis imperij iugum. Non turbulentis viribus, Coſsi, Camilli atque Cæſaris, Sed martyris Laurentij Non incruento prælio Armata pugnauit fides. Proprij cruoris prodiga,&c. Et quidem hoc de omnibus dici potuiſſet ſanctę Romanę eccleſię martyribus, quia ducibus illis,ritus Roma triumphauit barbaros, ſed hic triumphi illius dux præcipuus eſt, quippe cuius mors inſolita ſiue inuſitata, quaſi totius belli tuba maxima vniuerſo mundo audita eſt, & iugiter perſonat. Cuius mortis ſuæ nouitatem omnibus ſeculis admirandã, & ipſe præſentiens propria ſatis & grauiſsima enuntiatione ſuo tyroni Hyppolito dicebat. Magis in abſconditis in homine interiore abſcõde Chriſtum,& poſtmodum cum clamauero audi & veni. Dixerat enim ille, quare & ego non vociferor, quia Chriſtianus ſum, & tecum incumbo, Romanum videlicet bene æmulans, qui ibidem Chriſtianam tantummodo profeſſus militiam, clamanſq́; Chriſtianus ſum, continuò cum palma martyrij vitæ æternæ arripuerat donatiuum. Dixit ergo, cùm clamauero audi & veni, magnum vtiq; ſuæ paſsionis miraculum paruæ rei, ſcilicet vocali cõparans clamori, quia modus dictionis vocatur tapinoſis, id eſt, humilitas magnæ rei, non id agente ſententia quod oſtendit. Aliàs autem verè rem magnam non omnino humiliauit, imò magnificauit, dicendo enim, cum clamauero, illam mortem ſuam ingentem fore clamorem ſignificauit, eo nimirum ſenſu, quo ſanguinem protomartyris Abel, de terra ad deum clamare legimus. Et hunc clamorem audi, inquit, & veni, videlicet quomodo ad claſsicum magni ducis, ad ſonitum tubæ ingentis, excitus atq; excuſſus miles animoſus ad bella procurrit. Igitur poſt apoſtolorum principes, qui de priori venerunt eccleſia Iudæorum, de carne patriarcharum & prophetarum, dux iſte maximus eſt eccleſię gentium, eccleſię Romanę Matris eccleſiarũ, & hoc duce, inquit ille, ô victrix Roma, ritus triumphas barbaros, quod non potuiſti turbulentis viribus Coſsi, Camilli, atque Cæſaris. Nam illi econtra, dum homines vincerent, vt dominam te facerent populorũ, barbari ritus ancillam, & multorum fecerunt captiuam dæmoniorum.

Gen. 4.

Quòd martyr iſte, alter Abel quadam ſimilitudine ſit. CAPVT XIX.

ANimaduertimus hic dignum quid & pulchrum, ſcilicet hũc eſſe Abel alterum propria quadam ſimilitudine, præter communem diſtantiam vel oppoſitionem bonorum & malorum, iuxta quam omnes boni, Abel, omnes mali, Cain dici conſueuerunt. Quid enim Roma pro parte impiorum, qualis eatenus extiterat, niſi fratridę Cain ciuitas, vel dedicatio ſiue poſſeſsio fuerat? Non hoc dicimus, quòd ad hoc myſterium quicquam illud pertineat, quòd Romulus conditor Vrbis fratrem & cooperatorem ſuum Remum occidit, & quod ſicut ait quidam.

Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

Vterque enim Cain, quomodo poſt illos Sylla & Marius, vel Cæſar, & magnus Pompeius, ſed hoc dicimus, quia Cain & ciuitas eius erat vniuerſa Roma, & omnes qui illam condiderunt, prę-lijs prouexerunt, & ſanguine gentium impleuerunt. Abel autem ſunt & fuerũt omnes, quicunq;

in illa

in illa vel ex illa de eodem patre Romulo, vel de eadem matre Roma ſecundum carnem geniti,
de Chriſto, & ſancta eius eccleſia ſecundum ſpiritũ regenerati ſunt, quomodo oẽs quicunq; ab
initio vſq; ad finem ſeculi, quacunq; in parte mundi, quacunq; ex gente ſecundũ carnem geniti,
ſecundum fidẽ regenerati ſunt, vel regenerantur deo, omnes ſunt Abel, & qui ad eos non perti-
nent, omnes contrario ſunt Cain. Præter hanc, vt iam dictum eſt, communem ſiue vniuerſalem
oppoſitionem vtriuſq; generationis bonorũ & malorum, propria quadam ſimilitudine hic bea-
tus martyr apud nos gentes eſt Abel, & qui illum occidit Decius Cæſar impiiſſimus erat Cain.

*Quid ſimile habuerit vel egerit, vt meritò dicamus, quòd alter Abel iſte ſit, & de clamo-
re eius, quid dicendo vſque hodie in ſancta eccleſia clamare non deſi-
nit.*

CAPVT XX.

PRimùm nemo qui neſciat vel perpendere non valeat, quia ſicut ille Abel obtulit ſacrificium,
& reſpexit deus ad eum, & ad munera eius, & illud fuit cauſa mortis eius, ſic iſte magnum &
famoſum obtulit deo ſacrificium, theſauros eccleſiæ dando pauperibus, & hoc nihilominus fuit
prima cauſa mortis eius. Iratus eſt ille Cain, & concidit vultus eius, quando vidit quod reſpexiſ- Gen. 4.
ſet dominus ad Abel & ad munera eius, iratus eſt & iſte poſſeſſor ſiue poſſeſsio mortis, atq; pro-
fundę auaritię tyrannus, vbi vidit pauperes, quorum manus facultates quas requirebat, deporta-
uerunt, & intulerunt theſauris cœleſtibus. Iratus eſt, inquam, & concidit vultus eius, neq; enim
aſpicere vel intendere poterat altitudinem ſiue claritatẽ eorum, quæ dicebantur hoc modo. Iſti
ſunt theſauri æterni, qui nunquã minuuntur aut decreſcũt, qui in ſingulis aſperguntur, & in om-
nibus inueniuntur. Nos aũt videmus, quia Chriſtiani pauperes, verè ęterni theſauri ſunt, quippe
quibus talenta gratiarum diſtributa ſunt. Alij enim, inquit Apoſtolus, per ſpiritum datur ſermo 1. Cor. 12.
ſapientiæ, alij autem ſermo ſcientiæ ſecundum eundem ſpiritum, alij fides in eodẽ ſpiritu & cæ-
tera chariſmata, quę nimirum à prępoſito vel domino diuitiarum cœleſtium, ſpiritu ſancto fide-
libus pauperibus, plerunq; citius atque vberius porriguntur, vt habeant peregrinantes in miſero
corpore, vndè paupertatem atq; abiectionem ſiue debilitatem ſuam conſolentur. Et hæc nimi-
rum dona de theſauris domini in ſingulis aſperſa, in omnibus inueniuntur, omnibus enim com-
mune charitas facit, quod ſingulatim vnicuiq; tribuitur, ſicut commune eſt omnibus membris
vnius corporis officium, quo vnum quòdlibet eorum membrum fungitur. Tales theſauri nun-
quam decreſcunt aut minuuntur, nõ enim perit vlli ſpirituale donũ, quãdo illud vtilitati proxi-
morum impartitur. Iratus eſt igitur, & ita concidit vultus eius, ſicut de ſimilibus eius dictum eſt
per Pſalmiſtam. Oculos ſuos ſtatuerunt declinare in terram. Dictũ eſt enim hoc a ſimilitudine Pſal. 16.
quorumlibet iudicum aut tyrannorum, qui quoties aliquos volũt crudeliter puniri, nolunt pla-
gas intueri, ſed terram intuentur, ne fortè ſanguinem eorũ intuentes, ad miſericordiam flectan-
tur. Hoc ergo vt de iſto dictum ſit, quia vultus eius in terram decidit, cuius propoſitum fuit, nul-
los circa hominem innocentem habere oculos humilitatis. Et ille quidem ad fratrẽ ſuum, vt oc-
cideret eum, egredimur foras dixit. Hic autẽ intus intra palatium, noctu martyrem incluſit. Di-
uerſa ſeceſsio, ſed eadẽ intentio. Hoc deniq; tam iſte quàm ille intendit, vt ſcelus perpetrare ſibi
vacaret abſq; arbitris. Quale enim erat hominem viuum aſſare, vel hoc fieri poſſet in publico, in
aſpectu ſolis, in conſpectu tam magnę, tamque amplę ciuitatis? Quamuis beſtia eſſet Roma, ſiue
mulier de ſanguine ſanctorũ ebria, non tamẽ pręipſa beſtiali ebrietate, ita faciem vel oculos ho-
minis perdiderat, vt in ea ſexus omnis & ętas tale ſpectaculum ęquanimiter ferre valeret crudeli
patientia. Noctu igitur & in palatio cũ paucis & eiſdem mirantibus, latro crudelitatis, viuũ illum
pręcepit aſſari vſq; ad plenã coctionẽ deuorandę carnis, mirabiliter tam diu continente animam
intra corpus, iſto, de quo loquimur, & cuius ad gloriam hęc nunc dicimus ſpiritu fortitudinis, vt
ſi aries aut certè piſcis eſſet, manducari poſſet, & maligni illius coci palato nihil quaſi crudũ male
reſponſaret. Idcirco dicebat. Ecce miſer aſſaſti vnam partem, regyra & alteram, & mãduca. Itaq;
& ille Cain ad illum Abel, egrediamur foras, dixit, & iſte Cain hũc Abel poſt multas certaminis
diurni plagas, noctu ſibi intra palatium adduci iuſsit, eadem nimirum intentione, vt videlicet ſe-
curus & nullũ ex hominibus vel tacitũ metuens iudicium, in ſcelere horribili paſceretur dapibus
crudelitatis. Iſte eſt clamor eius, quẽ omnes audiuimus, de quo dixerat, & poſtmodum cum cla-
mauerat, audi & veni. Is cui hoc dixerat, audiuit & propter hunc eius clamorẽ cucurrit ad certa-
men eiuſdem confeſsionis. Clamor autem idem vſq; hodie nõ ceſſat in ſancta Romana eccleſia,
qui & in omnem terram perſultat, ſumpta enuntiatione ſiue declamatione huiuſmodi de ſancta
& prophetica ſcriptura. Probaſti domine cor meum, & viſitaſti nocte, igne me examinaſti, & non Pſalm. 16.
eſt inuenta in me iniquitas. Veraciter nanq; dicimus, quia poſt illum, de quo Apoſtolus loquẽs, Hebr. 12.
ſed acceſsiſtis, inquit, ad teſtamentum noui mediatorem Ieſum & ſanguinis aſperſionem melius
loquentem quàm Abel. Videte ne recuſetis loquentem. Nulli beatorum martyrum, quos noui-
mus, tam bene in propria perſona congruit declamatio iſta, quam huic, qui taliter & nocte tem-
porali ſiue tempore nocturnali viſitatus & probatus, & igne materiali examinatus eſt.

abuſiuè dici ſapientes, quia reuera ſtulti ſunt. Sic enim de illis, qui circa creaturā philoſophando, creatorem cognouerunt, ſed nō glorificauerunt, Apoſtolus dicit. Dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. Quapropter homo ſi eſt ſapiens, eſt & ſciens, ſed nō cōuertitur, vt dicas. Si eſt ſciens, eſt & ſapiens, quemadmodum ſi eſt rationale, eſt & animal, ſed non conuertitur vt dicas. Si eſt animal, eſt & rationale. Nam reuera quemadmodum ab animali remoto rationali, quicquid relinquitur brutū eſt, ſic à ſcientia, remota ſapientia quæ eſt dei notitia, quicquid relinquitur ſtultum eſt. Nam vt manifeſtius fiat, vtamur nunc diuiſionibus, & intra latiſsimum vocis huius, id eſt, ſcientiæ ſignificatum, caſtam ſapientiam contineri demonſtremus. Roma. 1.

Quomodo ſcientiæ generale nomen ſubdiuidatur vſq; ad philoſophiam, & quòd ſit altera inanis, altera vera & ſana philoſophia. CAPVT III.

SCientia alia literalis, alia illiteralis eſt. Nam literalis quę literis addiſcitur, vt ſunt oēs artes quę libris continentur. Illiteralis verò quę literis nō addiſcitur, vt eſt ſculptoria, ſiue fabrilis, & talium quidlibet, quod rectè quidem ſcientia dicitur, ſed nō legendo percipitur. Rurſus literalis ſcientia, alia liberalis, alia illiberalis. Literalis & illiberalis eſt medecinę ars, quam philoſophi non profitentur, quāuis & medici arti ſuę liberalitatem plurimū attribuant, dicētes, quod idcirco inter ſeptem artes liberales nō numeretur, quia de omnibus vel per omnes ipſa conſtat, ita ſcilicet, vt medicus nemo veraciter dici vel eſſe poſsit, niſi omnium artium liberalium peritus ſit. Porrò literalis & liberalis ſentētia philoſophia dicitur, cuius in Logica quidem tres, ſcilicet, Grammatica, Dialectica, Rethorica. In Phyſica verò quatuor numerantur partes. Arithmetica, Geometria, Muſica, Aſtronomia. Hucuſq; ſeculares magiſtri artiū ſcientiam per ſubdiuiſiones deduxerunt. Porrò eccleſiaſtici adhuc quod optimum optimeq; ſciendum eſt, philoſophiam ſubdiuiſerunt, aliam dicentes philoſophiam inanem .i. non ſecundum deum, aliam ſanam & veram .i. ſecundum deum. Nam Apoſtolus ad Coloſ. dicit. Videte ne quis vos decipiat per philoſophiam & inanem fallaciam, ſecundum traditionem hominum, ſecundum elementa mundi, & nō ſecundum Chriſtum. Quod dixerat per philoſophiam, hoc repetiuit, dicendo, inanē fallaciā, ipſamq; philoſophiam, vel inanē fallaciā aperuit, cur ſic dixiſſet, ſubiungo, ſecundū traditionem hominū, ſecundū elementa mundi, & non ſecundū Chriſtū. Eſt ergo alia philoſophia huic oppoſita, quæ eſt non ſecundum traditionem hominum, ſed ſecundum Chriſtum, nō inanis aut fallax, ſed grauis & vera. Quomodo autem agatur vel exerceatur philoſophia ſecundū Chriſtū, apoſtolicæ & euangelicæ, imò & propheticę literę docent, in quibus, quicquid vtile eſt ſeptem artium liberalium inuenit, quiſquis ſcientiam veraciter poſsidet ad famulatum veritatis quę Chriſtus eſt, grauiſsimè ac decentiſsimè diſtributum. Erit igitur philoſophia .i. literalis & liberalis ſcientia, aliter quidem ſecundum elementa mundi vel traditionem hominum, & aliter ſecundum Chriſtum. Iuxta modum illum inanis ſiue fallax philoſophia rectè dicitur, iuxta modum iſtum puro nomine, ſcientia, vel philoſophia, ſiue cum adiectione philoſophia ſana, vel ſcientia dei nominatur. Coloſ. 2.

De temperato nomine philoſophiæ, cur ſit poſitum ſiue complacitum, & de vanis philoſophis, qui dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt, & de quod dictum eſt: Perdam ſapientiam ſapientium. CAPVT IIII.

INterpretatur autem philoſophia, ſapientiæ amor. Hoc nimirum nomine prudentiores ſcientiam artium liberalium rectius nominauerunt, nam aliqui ſapientiam illam & ſemetipſos ſapientes nuncupare voluerunt. Viſum eſt diligentioribus, hoc eſſe nimirum, videlicet quia multi talium artium, ſcientiam habentium, nihilominus ita vixerunt, vt etiam apud homines, veram & cœleſtem ſapientiam neſcientes, ſapientium vocabulo indigni merito iudicarentur. Idcirco noluerunt dicere ſapientiam, quia non omnes ad quos peruenit hæc ſcientia ſapientes, id eſt, ſtultitia carentes efficit, ſimul quia vicinū arrogantiæ videbatur, ſemetipſos nominare ſapientes, quod vitium à ſapientibus alienum eſt. Sed rurſum ſi ſcientiam diceret, nihil hoc nomine ſtudiū ſuum, ſtudio liberalium artium magis honorarent, quàm cæterarum artium facultates, quæ liberales non ſunt, & tamen (vt ſupra iam dictum eſt) ſub nomine ſcientiæ, tanquam ſub genere habendæ ſunt. Temperato igitur vocabulo, bene talium ſcientiam philoſophiam, id eſt, ſapientię amorem, & ſemetipſos philoſophos, id eſt, ſapientię amatores dicere maluerunt, attamen & hoc facientes, honeſtius quidem, ſed nihilominus ſapientes ſe eſſe dicebant, quia ſapientes ſe haberi volebant, atq; ita dicentes (ait Apoſtolus) ſtulti facti ſunt. Quare? Videlicet quia per talis philoſophiæ vel ſcientiæ viam, ad veræ ſapientiæ diuerſorium, id eſt, ad glorificandum deum, ad gratias agendas deo peruenire non curabant. Nam inde culpans eos idem dicit. Reuelatur enim ira dei de cœlo ſuper omnem impietatem & iniuſtitiam hominum eorū, qui veritatem dei in iniuſtia detinent, quia quod notum eſt dei, manifeſtum eſt in illis. Deus enim illis reuelauit. Inuiſibilia enim ipſius à creatura mundi, per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur, & cætera. Non ergo ſtudia condemnat vel ſcholas grammaticorum, dialecticorum, rhetorum, arithmeticorum, geometricorum, muſicorum, aſtronomorum, ſed hæc in eis culpat, quod non quæſierunt ex eis ſapientiæ fructum, Roma. 1.

fructum,propter quem artes iſtæ à deo datæ ſunt,id eſt,in notitia habere deum & glorificare ſicut deum. Sciendum præterea locis pleriſq; ſapientiam pro ſcientia ſcribi,vel dici more vulgari,exempli gratia, cum in actibus Apoſtolorum Stephanus dicit. Et eruditus eſt Moyſes omni
Acto.7. 1.Cor.1. ſapientia Aegyptiorum.Et ad Corinthios Apoſtolus loquitur.Scriptum eſt enim. Perdam ſapientiam ſapientium.Et ſubinde. Nonne ſtultam fecit deus ſapientiam huius mundi? Nam quia in dei ſapientia non cognouit mundus per ſapientiam deum,placuit deo per ſtultitiam prędicationis ſaluos facere credentes.Et paulò poſt.Sed quæ ſtulta ſunt mundi, elegit deus, vt confundat ſapientes.Verùm ita loquens,nō ſuo ipſius ſenſu vel iudicio ſapientiam vel ſapientes dicit,quippe qui ad Romanos ait,dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt, ſed ſuperciliosam æſtimationem illorum,quaſi ſibi ſapientes videbantur,acerbius percutit.

Quòd omnia de quibus rectè prædicatur,dei dona ſint,& idcirco ſpiritus ſanctus.

CAPVT V.

SIc ergo ſcientia ſapientiaque differunt, vt maius & minus,quia plura ſcientiæ quam ſapientiæ nomine ſignificamus,& nomen ſcientiæ quam ſapientiæ generalius eſt. Quod autem omnia quæ ſub iſto genere,id eſt,ſcientia diuidendo diſtinximus dona dei ſint, & idcirco ſpiritus ſanctus rectè ſpiritus ſcientiæ prędicetur,exemplis comprobare ex abundanti eſt.Veruntamen ſingula ſingulorum breuiter exempla ponamus.Illiteralem & illiberalem ſcientiam donum dei eſſe
Exodi.31. docemur,cum in Exodo legimus. Ecce vocauit dominus ex nomine Beſeleel filium Huri,filij Hur,de tribu Iuda,impleuitq; eum ſpiritu dei, ſapientia & intelligentia & ſcientia omni doctrina ad excogitandum & faciendum opus in auro & argēto & ære,ſculpendiſq; lapidibus, & opere carpentario.Quicquid fabrè adinueniri poteſt,dedit in corde eius.Oliab quoq; filium Achiſamech,de tribu Dan.Ambos erudiuit ſapientia,vt faciant opera abietarij polymitarij ac plumarij,de hyacintho ac purpura,coccoq; bis tincto & byſſo. Vtrumq; hic poſitum eſt, ſapientia ſcilicet,& ſcientia,nec non etiam intelligentia,videlicet quia impletus ſpiritu dei Beſeleel, eorum operum quæ per artis ſcientiam foris faciebat, rationes diuinas intus ſentiebat.Item literalem & illiberalem ſcientiam qualis eſt medicinæ ars , donum dei docet illa ſapientis ſententia. Honora medicum,non eſt enim medicina,niſi à deo.Literalem & liberalem, quę eſt philoſophia donum
Eccle.38. dei eſſe vel ex eo conſtat,quia in Daniele ſcriptum eſt.Pueris autē his,videlicet Ananię,Miſaeli, Azariæ,dedit deus ſcientiam & diſciplinam in omni libro & ſapientias, Danieli autem intelligentiam omnium viſionum & ſomniorum , & ſteterunt in conſpectu regis, & omne verbum ſapientiæ & intellectus quod ſciſcitatus eſt ab eis rex , inuenit in eis decuplum ſuper cunctos ariolos & magos,qui erant in vniuerſo regno eius.

Quòd illud Apoſtoli dictum:Scientia inflat,charitas verò ædificat,malè intelligentibus nomen ſcientiæ ſuſpectum facit. CAPVT VI.

MAgna & pulchra hæc ſancti ſpiritus gratia, ſimplicioribus hodieque ſuſpecta eſt, maximè
1.Cor.8. pro eo quod Apoſtolus ad Corinthios loquens,dicit de ea. De his autē quæ idolis immolantur ſcimus,quoniam omnes ſcientiam habemus. Scientia inflat , charitas verò ædificat.Penè hoc ſolum audierunt,& hoc ſolum meminerunt , quod dixit, ſcientia inflat,non quærentes, aut quærere ſcientes,aut quid dixerit,vel cur addiderit,charitas verò ædificat. Tanquàm oppoſita ſint hæc & ſimul ſtare non poſſint, ſcientia & charitas , à tanquàm opponendo dixerit, ſcientia inflat,charitas verò ædificat, ſic negligenda, imò contemnenda illis videtur ſcientia, & tunc de-
Pſal.130. mum veraciter ſe arbitrantur dicere . Domine non eſt exaltatum cor meum , neque elati ſunt oculi mei,neque ambulaui in magnis,cum à ſcientiæ ſtudijs toto ſeſe animo auerterint.Nam ſcientia inflat,inquiunt, ait Apoſtolus Chriſti . At ille non ſic dixit , non ſic dictum ſuum intelligi voluit,neque ſcientiæ charitatem opponere,ſed apponere voluit. Nam ſcientia ſubauditur ſine charitate inflat,charitas verò ſubauditur cum ſcientia ædificat.Denique ſic rectè componuntur, ſimulque in ſancta ſcriptura gradiuntur,charitas & ſcientia,quomodo ſapientia & ſcientia.Nam charitas ipſa eſt vera ſapientia . Hæc nimirum ſine ſcientia aliquantulum ædificat ,cum ſcientia plurimum ædificat,ſcientia verò ſine charitate inflat.Alioqui ipſe qui hęc loquitur ſemetipſum, quod abſit,inflatum eſſe prædicat.Dicturus enim ſcientia inflat præmiſit,ſcimus, quoniam omnes ſcientiam habemus.Ad hoc ergo tendit,vt ſcientiam habentes ſapientes Corinthij , charitatem quoque habeant,id eſt,infirmos fratres non ſcandalizent manducando idolothytum argumentando nihilo eſſe immolatum,eo quòd nihil ſit idolum,nihil enim ſubſtantiale ligno aut lapidi ſiue æramento acceſſit , vt fieret idolum, ſed accidenti ab artificis manu effigie eſt figuratum.Hæc profectò ſcientia inflat, dum charitatem non habens,de eo quòd conſcientia fratrum cum ſit infirma,polluitur,non curat.Itaque ſuſpectam facere aut contemptibilem non debet viri eccleſiaſtici conſcientiam,id quod ab iſto dictum eſt,ſcientia inflat , ſed potius honorabilis vt verè eſt primum ex eo iudicetur , quòd eam ſpiritus ſanctus inter ſeptem principalia dona ſua numerat,

numerat, deinde ex eo quòd apud Danielem, ſic illam auctoritas diuina commendat. Qui autem docti fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti, & qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Daniel, 12.

Quòd idcirco ſcientia in euangelio Chriſti maximè neceſſaria fuerit, qui proiectus in terram ſerpens, miſit ex ore ſuo poſt mulierem aquam tanquàm flumen, vt eam faceret trahi à flumine, & de impij Arrij dogmate

CAPVT VII.

IGitur, vt ſupra dicemus, poſt prælia martyrum celebrata ſpiritu fortitudinis, oportunè ſanctus ſcientiæ ſpiritus in opus ſuum ſucceſsit. Ille nanque draco ſerpens antiquus, qui de cœlo præſumptæ diuinitatis proiectus erat in terram pugnantibus illis, vt iam non coleretur in templis, nec ei ſacrificaretur cultibus publicis per ora malignorum, qualis fuit Arrius qui blaſphemias in dei filium ſibilare cœpit, vt populum ſimplicem nihilominus traheret ad ſe, non valentem, aut ſcientem vitare venenum mortis in pulchritudine ſermonis. Hoc eſt quod in Apocalypſi magnificè præmonſtratum fuerat, ſigno illo verè magno, verè mirabili. Et poſtquàm vidit draco, quòd proiectus eſt in terram, perſecutus eſt mulierem, quæ peperit maſculum. Et ſubinde. Et miſit ſerpens ex ore ſuo poſt mulierem, aquam tanquàm flumen, vt eam faceret trahi à flumine. Quod erat iſtud flumen peſsimum, ex ore draconis emiſſum, poſtquàm pugnante Michaele & angelis eius, proiectus eſt in terram, niſi doctrina hæreticorum loquacium, & loquacitate fluentium, qui tunc maximè fluere cœperunt, vbi ſummi imperatores ad fidem Chriſti conuerſi cum angelis ſanctis & eccleſia dei legibus pugnantes & edictis, diabolum propulerant de ſedibus priſtinis, de templis veteribus, & aris? Os nimirum draconis, prædictus Arrius extitit, de quo flumen illud putidum tali fluxu erupiſſe legimus in eccleſiaſticis hiſtorijs. Alij quidem dicunt filium eructuationem, alij verò propoſitionem, alij coingenitum. Quas impietates, nec audire poſſumus, licet innumeras mortes nobis minentur hæretici. Nos autem quoniam dicimus, & ſapimus, & docuimus, & docemus, quia filius non eſt ingenitus nec ingeniti pars vllo modo, neque ex alio ſubiecto, ſed quoniam voluntate & conſilio ſubſiſtit ante tempora, & ante ſecula plenus deus, vnigenitus, conuertibilis, & antequàm generaretur aut crearetur non erat, aut prædeſtinaretur aut fundaretur, ingenitus enim non erat, perſecutionem patimur, quia dixit. Principium habet filius. Deus autem ſine principio eſt. Et quia diximus, ex non aſtantibus eſt, ſic autem diximus, ſecundum quod nec pars dei eſt, nec ex aliquo ſubiecto, propterea perſecutionem patimur. Hæc hæreſis aqua erat putida, & nondum magnum flumen, vbi ab illo ſuo fonte, ab illo draconis ore profluebat. Verùm vti videmus flumen quodlibet, ab ortu ſuo anguſto prius alueo fluere, procedendo autem creſcere, multisque accurrentibus aquis ſiue fluuiolus in immenſum extumeſcere, ſic paulatim ſerpendo vires accepit, & in immenſum creuit impijſsimæ hæreſis, concurrentibus multis multorum linguis magniloquis, vbertate eloquentiæ fluentibus, & argumentantibus contra ſimplicitatem euangelicæ fidei, donec per mundum penè vniuerſum exundaret flumen magnum, flumen naufragioſum, vt non eſſet dubium, quin de ore draconis antiqui eſſet emiſſum. Sed adiuuit, inquit, terra mulierem, & aperuit terra os ſuum, & abſorbuit flumen quod miſit draco de ore ſuo. Quomodo adiuuit terra mulierem, vel quomodo abſorbuit flumen? Nimirum currentibus epiſtolis Chriſtiani imperij congregata eſt ad mulieris illius auxilium, ad catholicæ eccleſiæ periclitantis adiutorium illa ſancta & famoſiſsima Synodus Nicena trecentorum decem & octo epiſcoporum, & cum eis tanquàm ducibus & principibus ad bella domini, plurimi boni & optimi ex diuerſis gentibus conuenerunt, alij quidem ad intelligendum & dicendum nimis idonei, omnique ſcientia vel eruditione, quamcunque hunc ſanctum ſcientiæ ſpiritum ſuggerere vel dare decuit diſciplinati, ſimulque vitæ virtute præclari, per quos & mortuos Chriſtus ſuſcitauit, & viuos curauit, & alia miracula innumera operatus eſt. Ibi profectò terra mulierem adiuuit, ibi flumen illud abſorbuit, nam impium Arrij dogma, cæteraſque hæreſium peſtes cum illo vel ex illo dogmate pullulantes, condemnauit, mirantibus adhuc ſeculis, quòd eodem epiſcoporum numero illic pro veritate ſpiritus ſanctus dimicauit, quo & quondam pater Abraham vernaculos domus ſuæ armatos ſuper victores reges educens, in fide ſua triumphauit. Sed quid deinde? Et iratus eſt, inquit, draco in mulierem, & adiecit facere prælium cum reliquis qui ſunt de ſemine eius, qui cuſtodiunt mandata dei, & habent teſtimonium Ieſu. Non enim quieuit draco diabolus, poſtquàm ſic abſorptum fuit flumen illud hæreticum, & poſtquàm digna perditione interierat Arrius, ſed vires acerbiſsimè reparauit leuitate Conſtantij, & ſuperbia crudeliter vſus Valentis impijſsimi. Illorum poteſtatibus armatus, & iratus in mulierem adiecit facere prælium cum reliquis de ſemine eius, nec enim minus per iſtos ſæuijt, quàm per Decium aut per Neronem ſæuierat manifeſtis & publicis perſecutionibus.

Margin notes: Apoc. 12. Apoc. 12. Apoc. 12.

De ſiti ſanctorum, mulierem illam adiuuantium, & de inuitatione prophetica: Omnes ſitientes, venite ad aquas. CAPVT VIII.

HViuſce prælij ſatigatione anhelãtes, quotquot erant de ſemine eius cœperunt æſtuare & deſiderio bono viuos ſcientiæ fontes ſitire, ſtatimque animaduerterunt ad ſe pertinere, & maximè pro re huiuſmodi dictum eſſe illud à ſpiritu ſancto per os prophetæ. (Eſa. 55.) Omnes ſitientes, venite ad aquas, & qui non habetis argentum, properate, emite, & comedite. Venite emite abſque argento, & abſque vlla commutatione vinum & lac. Venerunt ergo ſitientis, ſitierunt venientes, & ſederunt iuxta pleniſsima fluenta ſcripturarum, ſicut columbæ quæ lacte ſunt lotæ, id eſt, ſimplicem ac beneuolum habentes oculum, qui multum valet ad conſequendam veritatem ſcripturarum, ad intelligendum illum quo loquuntur illæ dei ſenſum. Nam econtra hęretici pugnaces, idcirco cùm verba raperent, male tenebant ſcripturæ ſenſum, quia malignum habebant inuidiæ oculum, ſuamque & non dei quærebant gloriam, tumidi, contentioſi, loquaces, elati, diabolicamque aduerſus deum & proximum ſpirantes ſuperbiam in ſublimitate ſermonis. Idcirco hæreſes & ſchiſmata ſecerunt, inflatum habentes ſpiritum, nimium falſi & fallentes, qui verba veritatis dialecticæ, imò ſophiſticæ vanitatis, vinculis ſe ligare poſſe putauerunt. Nam reuera dialecticæ ars veritatem non perſequitur, nec verbo dei nectit vinculum, ſed potius veritatem ſequitur, & verbum dei verum, fidis argumentationibus comprobat, ſi quis legitimè vtatur illa. Proceſſum ſanctæ ſcripturæ diligenter aſpiciat dialecticæ ſimul & rhetoricæ ſtudioſus pariter & beneuolus, & videbit quòd eam tanquàm dominam, famulæ iſtæ proſequuntur. Itaque quotquot erant de ſemine mulieris huius, & caſtitatem matris eccleſiæ, quo affectu filios decebat defendere, meditabantur, accedẽtes ad aquas, vndè & vtiliter ſanctam intellexerunt ſcripturam, propter hoc ipſum, quòd non ſuam ſed dei quærebant gloriam, matremque ſuam tam vita quam morte ſua defendere cupiebant. Nam hæc eſt via vel norma ſiue conditio diſcendi, quàm in prælibato prophetæ capitulo demonſtrans ipſe deus ſcientiarum dominus dicit. Audite audientes me, & comedite bonum & delectabitur in craſsitudine anima veſtra. Inclinate aurem veſtram & venite ad me, audite & viuet anima veſtra, dicendo: Audite audientes me, nondum expreſſerat modum auditionis neceſſariæ, & ideo ſubiunxit. Inclinate aurem veſtram, & venite ad me, & continuò (Ibid.) quod præmiſerat. Audite audientes me, & comedite bonum, & delectabitur in craſsitudine anima veſtra. Hoc ipſum repetiuit dicens. Audite me, & viuet anima veſtra. Denique inclinate aurem, hoc eſt, humilitate mentem. Nam qui humilitate inclinatur, ipſe doceri meretur, iuxta illud. Et qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius.

Quomodo tunc fatigatus Ieſus ſederit ſuper puteum, & ſitientibus dederit aquam viuam. CAPVT IX.

(Iohan. 4.) VEnerunt itaq; ſitientes iſti ad aquas iam dudum ſedente domino Ieſu ſuper puteum, & poſtulante dari ſibi bibere à muliere Samaritana, quia fatigatus erat. Et quis eum fatigauerat? Primò Iudæus qui illum crucifixerat, deinde hæreticus, qui nunc illum blaſphemauerat. Et quidem de fatigatione crucis vel mortis iam in ſemetipſo conualuerat, quia reſurrexerat, ſed fatigatione blaſphemiæ adhuc in quibuſdam membris ſuis, in quibuſdam fidelibus ſuis, qui tribulabantur, laborabat. Fatigatus ergo ſuper puteum inferioris aquæ, ſuper profundum mundanæ ſcientiæ ſedens, bibere volebat, grata viciſsitudine viuam daturus aquam ſcientiæ ſuæ, ad aquam ſitientes inuitabat. Grata quippe viciſsitudo hæc erat, vt fideles, qui liberalium facultates habebant artium, bene vtendo illis, contra hæreticos eiſdem artibus malè vtentes, veritatem defenderent, quod erat potare Ieſum fatigatum & ſitientem, atque hoc facientibus daret ipſe aquam viuam, magis ac magis aperiendo illis ſenſum ad veritatem ſcripturarum intelligendam. Factumque eſt hoc modo amicum, pulchrumque commertium. Ipſi quàm de philoſophiæ hauſerant (Iohan. 4.) puteis poſtulanti domino porrexerunt aquam, de qua ipſe dicebat. Omnis qui biberit ex aqua hac, ſitiet iterum, & acceperunt ab eo, vt iam dictum eſt, aquam viuam, de qua qui biberit (ait (Roma. 11.) idem) non ſitiet vnquam. Attamen talium quoque quis prior dedit illi & retribuetur ei? Nullus vtique, nam ſicut iam ſuperius dictum eſt, prophetica & omnis licita ſcientia donum ipſius eſt, ſed ipſe bonis ſuis muneribus bene vtentibus maiora dare dona ſolitus eſt. Amplius autem & hoc poſtmodum erit non prætereundum, quia quos eccleſiaſticæ fidei defenſores habere, quorum lingua contra hæreticos vel ad erudiendã eccleſiam ſuam vti dignaretur ipſe egit, ipſe prouidit, vt prius artibus liberalibus inſtruerentur, & in maris periculum ad pugnandum deſcenſuri in nauibus, prius quaſi circa littora leuioribus ludis exercerentur. Sic etenim acceperunt, ſic aquam viuam biberunt, vt fieret in eis fons, & foris diuiderẽtur fontes eorum, & in plateis aquas ſuas diuiderent, id eſt, vt non ſolum aliorum ſcripta legerent & intelligerent, ſed & ab alijs vtiliter legenda ipſi ſcriberent.

Quòd

Quòd maximè & tunc ingreſſæ ſunt ſeptem artes liberales in Eccleſiaſticum dominæ ſuæ triclinium, & quod multum interſit, vtrum verba rebus, an res verbis exornentur. CAPVT X.

INgreſſæ ſunt ergo ſeptem artes liberales tanquam famulæ in ſacrum & reuerendum dominæ ſuæ ſapientiæ triclinium, & quaſi de triuijs licentioſis ad diſtrictum & ſeuerum verbi dei magiſterium diſpoſitæ, & aſsidere iuſſæ ſunt. Vagabantur enim prius per circuitum laſciuæ, garrulæ, & verboſæ puellulæ, nihil operantes, ſed curioſæ agentes ſolummodo, vbi negotioſæ magis eſſe videbantur, circa creaturam diſcutiendam curſitantes, ipſum autem creatorem negligentes. Miſſæ ſunt ergo in opus, vt non iam quod ſuperfluum erat de creatura mundi fabularentur, ſed ſeriò fideliterque quod expediebat de creatore loquerentur, bonumque ad honorem eius ſermonem opere ſplendido texentes operarentur, id eſt, vt non iam res verbis, ſed verba rebus ornarentur. Hoc etenim ſermo de creatura rebusq; vanis, & interdum mendacibus diſputantium, à ſermone differt de creatore vel vita æterna tractantium, quòd ibi res inopes & macilentę conquiſitis vndecunque verborum fucis adornantur, hic verba quantumcunque ſonora & lucida maieſtate rerum vel ſenſuum ſuperantur & decorantur. Vndè illi ſcholæ per prophetam tropologicè dicitur. Sume citharam circui ciuitatem meretrix obliuioni tradita. Bene cane, frequenta canticum, vt memoria tui ſit. Hinc autem in Canticis dixit ipſe Chriſtus. Fauus diſtillans labia tua, mel & lac ſub lingua tua. Item. Oſtende mihi faciem tuam, ſonet vox tua in auribus meis. Et rectè illa meretrix, iſta autem dicitur amica ſapientis, quia videlicet illa ſpectatoribus ſiue auditoribus paſsim placere, & ſemetipſam commendare geſtit, iſta autem non ſemetipſam, aut creaturam aliquam pulchram, ſiue appetendam, ſed ſolum deum pulchrum & omni affectu appetendum demonſtrare intendit, & omnino non ſuam, ſed dei gloriam quærit. Quid autem dicimus, artes iſtas in ſcholam illam tunc eſſe intromiſſas? Potius dici poterat cum prius neſcirentur, introiſſe extunc intus apparuiſſe illas. Nam qui ſcienter ſcrutati ſunt ſcripturas, ita inuenerunt, ita experti ſunt, & ſatis admirati, non ſolum, quòd illic eſſent, verumetiam, quòd ita dominæ ſapientiæ luce & maieſtate ſubopertæ laterent, vt nō facilè conſpici poſſet, quòd illic eſſent, penè quomodo lucente ſole ſuper terram, luna noua, itemque luna decrepita, ſtellæ quoq; circa eandem cœli regionem latent, nec vulgo videtur quòd ibi ſint. Luna quippe & ſtellæ ſole abſente, & per alterum hemiſphærium gyrante in altero lucent, in eodem autem hemiſphærio cum ſole lucere non valent. Nimirum ſic pene liberalis ſcientiæ artes in ſancta ſcriptura cum ſapientia dei quamuis ſimul aſsint, nitere vulgo non poſſunt, cùm in alijs rationibus, per ſe plurimum lucidæ parere & ſplendere conſueuerint. Maximè autem idcirco non parent cùm ibi ſint, quia videlicet ſic illis ſancta ſcriptura vtitur, vt tamen non dicat qualiter eiſdem vtendum ſit. Per ſingulas artes ire, & pauculis quod dictum eſt exemplis comprobare non pigeat. Eſaie 23. Cantic. 4.

De prima illarum grammatica & partibus eius, quòd ita illis vtatur ſancta ſcriptura, vt ne fabulam quidem prætereat, & quod prius habuerit ea, quæ ſe Græci auctores inueniſſe gloriantur. CAPVT XI.

PRima liberalium artium grammatica, id eſt, loquendi peritia ſic adeſt, primumque affuit in ſancta ſcriptura ſiue ſapientia dei, vt primordia eiuſdem artis, id eſt, literas communes quas librarij ſequerentur, quarum diſciplina velut quædam grammaticæ artis infantia eſt, Hebræos cum lege domini per Moyſen accepiſſe non dubium ſit. Diuiſiones quoque grammaticæ artis, quæ à quibuſdam triginta dinumerantur, id eſt, partes orationis octo, vocem articulatam, ſyllabam, pedes, accentus, poſituram, notam, orthographiam, analogiam, etymologiam, gloſſam, differentiam, barbariſmum, ſolœciſmum, vitia, metaplaſmum, ſchemata, tropos, proſam, metra, fabulas, hiſtoriam, deſcribere ac diſtinguere pręſentis negotij non eſt, veruntamen hęc in illa contineri vel obſeruari vſq; adeò verum eſt, vt fabulam quoq; non prætereat. Fabulas autem grammatici à fando nominauerunt, quia non ſunt res factæ, ſed tantum loquendo fictæ, quę ideo ſunt inductæ, vt ficto mutorum animalium, vel etiam eorum quæ animam non habent, inter ſe colloquio, imago quædam vitæ hominum noſceretur. Hac ita ille filius Hierobaal in libro Iudicum vtitur. Audite me viri Sychem, ita vt audiat vos deus. Ierunt ligna vt vngerent ſuper ſe regem. Iudic. 9.
Dixeruntque oliuæ. Impera nobis. Quæ reſpondit. Nunquid poſſum deſerere pinguedinem meam, qua & dij vtuntur, & homines, & venire, vt inter ligna promouear. Dixeruntque ligna, ad arborem ficum. Veni & ſuper nos regnū accipe, &c. Et in Paralipomenon, cùm miſiſſet Amaſias 2. Para. 25.
rex Iuda ad regem Iſrael, dicens, veni videamus nos mutuo, ille remiſit nuncios, dicēs. Carduus qui eſt in Libano, miſit ad cedrum Libani, dicens. Da filiam tuam filio meo vxorem. Et ecce beſtiæ quæ erant in ſylua tranſierunt, & conculcauerunt carduum. Schemata quoque quod nomen græcum, nos habitum, vel formam, vel figuram rectè nominamus, quia per hæc quodammodo veſtitur & ornatur oratio, cognoſcere licet in ſancta ſcriptura paſsim reperiri, vt eſt illud in Pſalmo. Fun-

mo. Fundamenta eius in montibus ſanctis, diligit dominus portas Sion. Hoc ſchema prolepſis, id eſt, præoccupatio ſiue præſumptio dicitur, quando ea quæ ſequi debent anteponuntur. Ante enim poſuit eius, dicendo: Fundamenta eius, & poſtea, cuius, id eſt, domini ſubiungendo, diligit dominus. Sic & cætera ſchemata ſiue ſchematis ſpecies, in ſancta ſcriptura ſparſim inueniuntur. Et quidem gloriantur Græci talium ſe figurarum ſiue troporum fuiſſe repertores, ſed cùm ſancta ſcriptura cæteris ſcripturis omnibus non ſolum auctoritate, quia diuina eſt, vel vtilitate, quia ad vitam ducit æternam, ſed & antiquitate præmineat, non ſolum vana, ſed & falſa hæc eorũ gloriatio eſt. Nihilominus & metra, quæ ab eo dicuntur quòd certis pedum menſuris atque ſpatijs terminentur, eadem ſancta ſcriptura non ignorauit. Pſalterium enim lyrici compoſuêre pedes & ſancti Iob pene totum volumen hexametris conſtat verſibus, dactylo, ſpondęoq; currentibus.

De rhetorica vel partibus rhetoricæ, quòd iſtis omnibus bene vtatur ſacra ſcriptura pro re & tempore. CAPVT XII.

RHetorica, id eſt, benedicendi ſcientiam quiſquis vnquam apertis alicubi vidit oculis, vt faciem eius veraciter internoſcere poſsit, ipſe ad eandem de qua loquimur ſcripturam accedentes, niſi fortè dormitet, aut maleuolentiæ nubilo cæcutiat, dicere non fallitur, quia maximè illic eſt. Primæ partis eius. i. inuentionis hic exempla breuiter colligamus. Sunt enim rhetoricæ partes quinq;, ſcilicet inuentio, diſpoſitio, elocutio, memoria, pronunciatio. Inuentionem ergo hic ſuſpicientes primùm dicamus iſtorum, de quibus nunc loquimur rhetorum verorum qui ſanctam conſcribendo ſcripturam cauſas dei cum hominibus perorant, præcellentem veriſsimamq; eſſe inuentionem, quia videlicet quod inuenerunt vt eloquerentur, aut pronunciarent, non vt rhetores, forenſis aut ciuilis exercitij de corde vel ingenio proprio, ſed de ſpiritu ſancto
Petr.1. inuenerunt, quemadmodum & Petrus Apoſtolus ait. Hoc primùm intelligentes, quòd omnis prophetica ſcriptura propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata eſt aliquando prophetia, ſed ſpiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti dei homines. Porrò hanc ſcilicet inuentionem rhetores in ſex partibus conſumi ſiue verſari dicunt, quæ ſunt, exordium, narratio, diuiſio, confirmatio, confutatio, concluſio. Exordium, inquiunt, eſt principium orationis per quod animus auditoris vel iudicis conſtituitur, vel apparatur ad audiendum. Narratio eſt rerum geſtarum aut proinde vt geſtarum expoſitio. Diuiſio eſt, per quam aperimus quid conueniat, quid in controuerſia eſt, & per quam exponimus quibus de rebus acturi ſumus. Confirmatio eſt noſtrorum argumentorum expoſitio cum aſſeueratione. Confutatio eſt contrariorum locorum diſputatio. Concluſio eſt artificioſus terminus orationis. Harum partium primam ſcilicet exordium in duo diuidunt, in principium & inſinuationem. Principium eſſe aiunt, cùm ſtatim apertis rationibus auditoris animum nobis idoneum reddimus ad audiendum. i. attentum, docilem, & beneuolum. Inſinuationem verò, cùm pro qualitate cauſę alienatum à nobis ſentientes auditoris animũ, occultè per diſsimulationem omnia illa conficimus, vt ad eandem commoditatem in dicendi opere venire poſsimus. Rurſus aiunt, quia ſi honeſtum genus cauſæ erit, licebit vti vel non vti principio. Quàm aũt ſanctus ſanctæ ſcripturæ auctor ſpiritus ſuſcipit, vel à ſe audiri cauſam
Gene.1. cupit inhoneſtam? Rectè igitur ab oratoribus iſtis reprehendi non debeat, licuerit ei vti vel non vti principijs. Nam neq; Moyſes principio vſus eſt, ſed ſtatim à narratione incœpit, dicẽs. In principio creauit deus cœlum & terram, neq; Ioſue, neq; Iudicũ, aut Regum libri principijs vſi ſunt, ſed idem à narratione incœperunt. Non aũt caſu, aut inſcitia, nam vbi viſum eſt expedire, nemo melius Moyſe nouit aut valuit principio vti, non ſolum quo poſsit homines aliquos, ſed & ipſos cœlos attentos, ipſamq; terram facere attentam, auidamq; ad audiendum, cùm dicit. Audite cœli
Deut.32. quæ loquar, audiat terra verba oris mei. Sed & patriarcha Iacob itidem facere oportunè nouit, vbi dicit. Congregamini, & audite filij Iacob, audite Iſrael patrem veſtrum. Congregamini, vt
Gene.49. annunciem quæ ventura ſunt vobis diebus nouiſsimis. Planè hoc principium eſt, attentos, dociles, beneuolos ad audiendũ filios facere geſtientis. Alias autem & in lege, & in prophetis per ſingula penè capitula, idem & ad hoc ipſum valens eſt principiũ, quòd dicitur. Locutus eſt dominus
Exod.31. ad Moyſen dicens. Hæc dicit dominus exercituũ. Porrò inſinuatione, quę altera exordij ſpecies eſt, qua tunc vtendũ eſſe dicunt, quando auditoris animus alienatus, ſiue offenſus eſt, ſiue audiendo defeſſus eſt. Mulier Thecuites apud regem Dauid, cuius animũ à filio ſuo Abſalon dira cauſę qualitas alienauerat, vtitur hoc modo. Heu mulier vidua ego ſum. Mortuus eſt vir meus, & ancil-
2.Reg.14. læ tuæ erãt duo filij. Qui rixati ſunt aduerſum ſe in agro, nullusq; erat, qui eos prohibere poſſet. Et percuſsit alter alterũ, & interfecit eum. Et ecce conſurgens vniuerſa cognatio aduerſus ancillam tuam, dicit. Trade eum qui percuſsit fratrem ſuũm, vt occidamus illum pro anima fratris ſui quem interfecit & deleamus hæreditatẽ eius, &c. Sed quid hinc vel inde exẽpla quæramus, cum ipſa ore proprio incarnata ſapiẽtia hac vti dignata ſit? Ait enim. Simon, habeo tibi aliquid dicere.
Luce 7. At ille ait, Magiſter, dic. Duo debitores erãt cuidã fœneratori. Vnus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta. Non habentib. illis vnde redderẽt, donauit vtriſq;. Quis ergo eũ plus

diligit,&c.Et multa ſecundum eundem modum atque pro velle dicentis præmiſſo vel non præmiſſo principio.Narratio omnis in ſancta ſcriptura,quàm eſt breuis, & quàm dilucida? Arbitramur,& certè non fallimur,quia ſcriptorum omnium ſecularium, quantumuis accurata narratio comparatione eius fluxa, laciniosa, atque miſerè obſcura eſt. Sic breuis,ſic eſt lucida, vt miro & penè ineffabili modo,auditorem ſemper oblectet, ſemper nouum teneat. Quodque non minus mirandum,ſic facilis eſt,vt quiuis imitari ſe poſſe confidat.Sic grauis,vt nullus modum eius aſſequi præualeat,vt proinde illud Flacci rectiſsimè dicas.Vt ſibi quiuis.Speret idem,ſudet multum Flaccus. fruſtraq; laboret.Auſus idem.Et alibi. Ante caput ſcaberet viuos & roderet vngues.Sæpe ſtilum verſans, iterum quæ digna legi ſunt, Scripturus. Diuiſione quomodo vtatur ſanctus ſcripturæ conditor ſpiritus, cùm multa dare exempla magnifica valeamus, vnum tantum, & hoc ipſum de prelibato euangelij loco ponimus.Dixerat intra ſe ille Simon.Hic ſi eſſet propheta,ſciret vtique Luc.7. quæ & qualis eſſet mulier,quæ tangit eum,quia peccatrix eſt. Hoc nimirum inter Simonem dominumque conueniebat, quia peccatrix erat. Nam dominus libens tangebatur, Simon tactum illum reprehendebat tacitus. Diuiſione ergo vſus eſt, quia omiſſo quod peccatrix erat, ſuſcepit ad defendendum quòd tangebat. Vides,inquit,hanc mulierem? Intraui in domum tuam,aquam pedibus meis non dediſti. Hæc autem lachrymis rigauit pedes meos, & capillis ſuis terſit,& cæt. Fit autem defenſio per confirmationem & confutationem. Per confirmationem videlicet ſuæ, per confutationem partis aduerſariæ. Harum exempla, ne longius abeamus, eodem ex loco ſumamus. Propoſitionibus quippe ter binis altrinſecus per oppoſitionem continuò commiſsis, hinc pœnitentis veram iuſtitiam,quæ ex fide & dilectione eſt,confirmat, inde falſam reprehendens iuſtitiam confutat. Aquam,inquit,pedibus meis non dediſti, hæc autem lachrymis rigauit pedes meos, & capillis ſuis terſit. Oſculum mihi non dediſti, hæc autem, ex quo intrauit, non ceſſauit oſculari pedes meos. Oleo caput meum non vnxiſti, hæc autem vnguento vnxit pedes meos. Quarta demum oppoſitio, quanta manſuetudine, vel temperantia reprehendentis inuidiam augere declinat? Ait enim. Propter quod dico tibi. Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit, denique idem eſt, ac ſi diceret. Tu autem qui vt tibi videris, minus habes quod dimittatur, minus diligis. Et eſt ſenſus. Huic multum diligenti,multa remiſsione peccata remittuntur,tibi autem minus diligenti peccata tua minus remittuntur. Concluſione tandem, quæ eſt artificioſus orationis terminus, non tam artificioſè,quàm ſapienter & iuſtè vtitur, cùm dicit. Fides tua te ſaluam fecit,vade in pace. In confirmatione & confutatione pro magno habent illi, argumentationibus vti, & difficillimum æſtimant expolire & expeditè pronunciare,quod inuenerunt. Hęc,inquiunt,res facit,vt neque diutius quàm ſatis eſt in eiſdem locis commoremur, nec eodem identidem reuoluamur,neque inchoatam argumentationem relinquamus, neq; incommodè ad aliam deinceps tranſeamus. Abſolutiſsimam atque perfectiſsimam argumentationem eſſe dicunt,quæ in quinque partes diſtributa eſt,propoſitionem,rationem,rationis confirmationem,exornationem,complexionē. Iſtud quoque in ſcriptura ſua,neque ignorauit,neque aſpernatus eſt ſpiritus dei,quod ſi diligenter attendis, non paucis educet exemplis. Siquidem manifeſtiora quàm plura ſunt, ſed nos vbi fortè minus paret hæc facultas, inde nunc breuiter aliqua dare exempla cupimus. Propoſitio eſt ille Pſalm.8. Pſalmi octaui verſiculus. Domine deus noſter, quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra. In illo propheta ſummatim oſtendit, quid ſit quod probare intendit. Ratio eſt,quàm ſub duobus verſiculis, hoc modo annectit. Quoniam eleuata eſt magnificentia tua ſuper cœlos. Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem propter inimicos tuos, vt deſtruas inimicum & vltorem. Iſtis etenim verum eſſe demonſtrat,id quod intendit, ſcilicet ex eo admirabile eſſe nomen domini, quia Chriſtus magnificè eleuatus eſt, & in cœlum aſcendit. Et deinde ex ore apoſtolorum qui erant quaſi infantes, id eſt, homines idiotæ & ſine literis,perfecit laudem euangelicæ fidei,ſiue prædicationis. Rationis confirmatio eſt id quod ſubiungit. Quoniam videbo cœlos tuos,opera digitorum tuorum, lunam & ſtellas quæ tu fundaſti. Hic enim verſiculus breuiter confirmationem quam expoſuit, ſcilicet non adeò mirum ſiue incredibile eſſe, quòd ex ore infantium, dominus laudem perfecerit, quoniam qui infantes, ſiue lactentes fuerant, accepto ſpiritu ſancto, facti ſunt cœli, in quorum fide, luna & ſtellę,id eſt,eccleſia,& quiq; electi potuere fundari. Exornatio eſt, quæ ſequentibus continetur verſiculis. Quid eſt homo quòd memor es eius,aut filius hominis quoniam viſitas eum? Minuiſti eum paulo minus ab angelis,gloria & honore coronaſti eum, & conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum. Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius, oues & boues vniuerſas, inſuper & pecora campi. Volucres cœli, & piſces maris, qui perambulant ſemitas maris. Iſtis etenim verſiculis inſigniter honeſtauit, & collocupletauit rem copioſo ornatu pietatis,admirando magnitudinem dignationis,quomodo hominem tam longè inuidia diaboli ab æternitate deiectum tantopere requiſierit. Complexio eſt verſus prior repetitus. Domine dominus noſter, quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra. Iſto etenim

concludendo, breuiter recolligit partes argumentationis. Et hęc quidem perfecta quinque par-
tium argumẽtatio confirmantis eſt. Confirmat enim, admirabile eſſe in vniuerſa terra nomẽ do-
Pſalm. 8. mini. Sequenti verò Pſalmo ab eo verſu quo dicit. Exurge domine non conſortetur homo, vſq;
ad eum, quo ait. Exurge domine deus exaltetur manus tua, item, ſi ritè perpẽdas, perfecta quinq;
partium confutantis argumentatio eſt. Confutat enim inimicũ hominem peccati, filium perdi-
tionis, vt ait Apoſtolus. Qui extollitur ſupra omne quod dicitur deus aut quod colitur. Cæte-
rùm eſt, vbi vel vndè breuiores, id eſt, vna à duabus ablatis partibus fiant argumentationes, ſcili-
cet vbi breuior eſt dicenda res, quæ facilè memoriæ cõmendatur. Tunc enim exornatio præter-
mittenda eſt, ſi parum locuples ad amplificandum, & exornandum res eſſe videtur. Sin autem res
& tenuis & humilis eſt, tunc & exornatio & complexio prætermittenda ſunt. Iſtæ verò tanta co-
pia in ſcripturis noſtris inueniuntur, vt vlla dare exempla ſuperfluum putemus, præſertim cùm
iuxta propoſitum ſatis dictũ ſit, & nos ad alia properemus. Porrò tria genera cauſarũ, ſcilicet de-
monſtratiuum, deliberatiuum, iudiciale, iſti quoque oratores ſiue inuentores noſtri receperunt.
Neq; enim parumper agunt de alicuius, imò quàm plurium certarũ perſonarum laude vel vitu-
peratione, quæ partes demõſtratiui generis ſunt, verbi gratia, quando laudatur deus, vel vitupe-
ratur diabolus. Item, non parum aut raro reſonant ſuaſionem & diſſuaſionem, quæ partes deli-
beratiui generis ſunt, videlicet ſuadendo bonũ, diſſuadendo malum. Item, perſepe accuſationem
tractant, atq; defenſionem, quæ partes iudicialis generis ſunt, accuſando videlicet iniuſtum, de-
Roma. 5. fendendo iuſtũ, vt exempli gratia, in Apoſtolo cùm accuſatur iniuſtitia vnius hominis, per quàm
peccatores conſtituti ſunt multi, & defenditur iuſtitia vnius hominis, per quam iuſti conſtituun-
tur multi. Eas quoq; quas dicunt conſtitutiones, coniecturalem legitimam, iuridicialem, nullus
vnquàm ſeculariũ ſic iuſtè, ſic ſapienter egit, aut agere potuit, quomodo in ſanctis de quibus lo-
Exod. 22. quimur ſcripturis, agitur. Nam coniecturalis eſt, cùm de facto cõtrouerſia eſt, hoc modo. Com-
mendauit aliquis proximo ſuo aſinum, bouem, ouem, & omne iumentum ad cuſtodiam, & fortè
mortuũ eſt, aut debilitatum, aut captũ ab hoſtibus, ſed nullus hoc vidit. Quid ergo fiet? Iuſiuran-
dum, inquit, erit in medio, quòd non extenderit manũ ad rem proximi ſui, ſuſcipietq́; dominus
iuramentum, & ille reddere non cogetur. Et multa ſimilia. Legitima verò eſt, cùm à ſcripto, aut
è ſcriptis aliquid controuerſiæ naſcitur, hoc modo. Putabant Iudęi ſeſe fideliter adimplere diui-
Hiere. 7. nam ſcripturam ſanctæ legis, offerendo incẽſum, & manducando carnes ſacrificij. Sed quid? Ho-
locauſtomata veſtra addite victimis veſtris, & comedite carnes, quia non ſum locutus cum patri-
bus veſtris, & nõ præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocauſtomatum
& victimarum. Sed hoc verbũ præcepi eis, dicens. Audite vocem meam, & ero vobis deus, & vos
eritis mihi populus, &c. Verùm multo maximè Apoſtolus ad Hebræos ſcribens, in hac conſtitu-
tione conſiſtit, voluntatem ſcriptoris, imo dei cum ſcripto ſiue litera, cui ſolus Iudæus innititur,
conſerens, aut literæ præferẽs, ſatisq́; intelligibiliter atq; probabiliter voluntatem prædicti ſcri-
ptoris exponens. Iuridicialis eſt, cùm factum conuenit. i. factum eſſe non negatur, ſed iure, an in-
iuria ſit, quęritur. Huius autem partes duę ſunt, quarum vna abſoluta, altera aſſumptiua nomina-
tur. Abſoluta in iudicijs domini omnino damnatur. Dicitur enim abſoluta, cùm id ipſum quod
factum eſt, rectè factum eſſe dicitur, ita vt aliud nihil foris aſſumatur. Porrò domino nihil quòd
rectè factum ſit, quaſi non rectè factum quæritur. Damnabilis ergo eſt apud ipſum hęc pars, ve-
1. Reg. 15. niamq́; non meretur, & ea eſt huiuſmodi. Quæ eſt, inquit, Samuel, hæc vox gregum, quæ reſonat
in auribus meis, & armentorũ quam ego audio? Ac deinceps. Quare ergo nõ audiſti vocem do-
mini, ſed verſus ad prædam es, & feciſti malum in oculis domini? Et ait Saul. Imò audiui vocem
domini, & ambulaui in via per quam miſit me dominus, & adduxi Agag regem Amalech, &
Amalech interfeci, &c. Altera pars eſt aſſumptiua, quæ apud deum in iudicijs eius, partim ſuſci-
pitur, partim damnatur. Sunt enim partes quatuor, conceſsio, remotio criminis, tranſlatio crimi-
nis, comparatio. Conceſsio criminis apud illum non ſolum ſuſcipitur, verùm penè ſola hæc, vel
maximè hæc ſuſcipitur. Conceſsio nanque eſt, cùm reus poſtulat ſibi ignoſci. Denique omnes
apud illum ſumus rei, & hæc omnis pacis noſtræ via eſt, & maximè iuſtus eſt, qui maximè conce-
dit, & maximè ſibi poſtular ignoſci, iuxta illud. Iuſtus in principio accuſator eſt ſui. Sunt autem
huius conceſsionis partes duæ, altera deprecatio, altera purgatio. Deprecatio eſt, cùm ſe, & con-
ſulto feciſſe & peccaſſe reus confitetur, & tamen poſtular, vt ſui miſereatur, vt exempli gratia
Pſal. 50. Dauid. Tibi ſoli, inquit, peccaui, & malum coram te feci. Purgatio eſt, cùm conſulto negat reus
ſe feciſſe, id eſt, aut per imprudentiam, aut per ſortunam, quam nos rectius euentum dicimus,
aut per neceſsitatem. Per imprudentiam hoc modo. Venit deus ad Abimelech, per ſomnium
Geneſ. 20. nocte, & ait illi. En morieris propter mulierem quam tuliſti, habet enim virum. Abimelech verò
non tetigerat eam. Et ait. Domine, num gentem iuſtam & ignorantem interficies? & cætera. Per
caſum verò ſiue per euentum, quòd illi per fortunam dicunt, hoc modo. Iratusq́; Moyſes con-
Leuit. 10. tra filios Aaron qui remanſerant, ait. Cur non comediſti hoſtiam pro peccato in loco ſancto,
quæ

quæ ſancta ſanctorum eſt?Reſpondit Aaron.Oblata eſt hodie victima pro peccato, & holocauſtum coram domino. Mihi autem accidit,quod vides.Quomodo potui comedere eam, aut placere domino in ceremonijs mente lugubri?Per neceſsitatem hoc modo. Cur Iepthe veſtimenta tua ſcidiſti?Heu filia mi,inquit,decepiſti me,& ipſa decepta es.Aperui enim os meum ad dominum,& aliud facere non potero.Nam per neceſsitatem voti, quia os ſuum aperuit, dicens.Quicunque primus fuerit egreſſus de foribus domus meæ , mihiq; occurrerit reuertenti cum pace à filijs Ammon,eum holocauſtum offeram domino , per neceſsitatem, inquam , voti purgatur,& excuſatur,qui filiam occidit offerendo,& in Catalogo ſanctorum qui per fidem vicerunt regna, meretur computari?Item Dauid ſanctificatum panem dante Achimelech ſacerdote, ſuſcepit,& comedit,& quia propter neceſsitatem hoc fecit,purgatur & excuſatur,cùm dominus dicit. Non legiſtis,quid fecerit Dauid quãdo eſurijt,& qui cum eo erant, quomodo intrauit in domum dei & panes propoſitionis comedit,quos non licebat ei edere,neque his, qui cum eo erant,niſi ſolis ſacerdotibus?Et ſubinde.Si autem ſciretis quid eſt,miſericordiam volo,& non ſacrificium,nunquam condemnaſſetis innocentes.Itaque conceſsio parteſq; conceſsionis, deprecatio & purgatio ſuſcipiuntur in iudicijs dei. Comparatio quoque criminis hoc modo. Tu Paule qui dixiſti, Si circuncidamini Chriſtus vobis nihil prodeſt,Cur Timotheum circuncidiſti,itemq; aſſumptis viris purificatus cum illis,intraſti in templum annũcians expletionem dierum purificationis,donec offerretur pro vnoquoq; eorum oblatio? Propter vitandum, inquit, periculum maioris criminis,videlicet,quia audierant de me,quòd diſceſsionem docerem à Moyſe, quod falſum erat, quia cũ Moyſe ſum in ſpiritu & veritate,ſed hoc demonſtrari non poterat ratione,demonſtraui non ſine aliqua criminis ſimilitudine. Tranſlatio vel remotio criminis, quæ duæ ſunt,ex quatuor partibus aſſumptiuæ,quę pars erat altera iuridicialis conſtitutionis,ſapientibus vbiq; vitanda eſt in iudicio dei,quia videlicet ex ipſis eſt origo,vel incrementum peccati. Dixit enim deus ad Adam.Quis indicauit tibi, quòd nudus eſſes , niſi quod ex ligno de quo præceperam tibi ne comederes,comediſti?Et ille. Mulier, inquit, quam dediſti ſociam mihi, dedit mihi de ligno,& comedi.Hæc ille dicens,crimen à ſe transferre voluit. Tranſlatio nanque criminis eſt,cum feciſſe nos non negamus,ſed aliorum peccatis coactos feciſſe dicimus. Item: Dixit dominus deus ad mulierem.Quare hoc feciſti?Quæ reſpondit,Serpens decepit me,& comedi.Hęc dicens crimen non à ſe amouere,ſed culpam ipſam,id eſt, criminis cauſam voluit. Remotio nanq; criminis dicitur,cum à nobis non crimẽ,ſed cauſam ipſam amouemus, & vel in hominem transferimus,vel in rem quempiam conferimus.Sed qualem in perſonam, mulier crimen tranſtulit, ſi tamen perſona meretur dici?In ſerpentem ſiue ſpiritualem, id eſt, diabolum, ſiue terreſtrem, id eſt, colubrum.Qualem in rem?In ſerpentis deceptionem.Verùm hæc tranſlatio non purgat, ſed contaminat,non abſoluit,ſed inuoluit.Qualis enim fuit decipientis pollicitatio ſerpẽtis?Nequaquam, inquit,morte moriemini, ſcit enim deus quòd in quocunque die comederitis ex eo , aperientur oculi veſtri,& eritis ſicut dij.Dicat mulier,ſerpentem non ſolum ſuaſiſſe , ſed & talem quoq; rationem oſtendiſſe,cur deberet comedere.Nónne crimen auget, criminis tali remotione? Rectè igitur dixerimus,tranſlationem ſiue remotionem criminis, nequaquam de ſancta ſcriptura quęri,vel inter nos & deum conſtitui, ſed & comparationem vix, conceſsionem autem ſemper,& maximè deprecationem,quæ vna & melior eſt ex duabus partibus conceſsionis.

Iudic.11.
Matth.12.
Matth.12.
Galat.5.
Actu.16.
Geneſ.3.

De dialectica,quòd ipſa quoque in ſcriptura ſancta ſit,& maximè in principio Geneſeos, vbi genera & ſpecies ipſis nominibus proferuntur, differentiaq; & accidentia & ſyllogiſtica vis non negligitur. CAPVT XIII.

POrto dialecticam,nunquid oſtentari,aut liberius efferri decebat coram ſanctarum ſcripturarum opifice dei ſapientia? Attamen & ipſa illic eſt , & coram illa domina ſua mandati operis partes exequens,vigilantior aſsidet,& veritatem inueſtigat. Nunquid ſuper hoc , quiſquam dialecticæ artis alumnus ſanctæ ſcripturæ parietes , vel primam ianuam ingreſſus dubitat? Primùm hoc aſſerere licet,quia genus,& differentia,ſpecies,& proprium, atq; accidens,quæ ſapientes ſeculi pro magnis atq; arduis habẽt,quaſi prima huius ſcripturæ incipientis elemẽta ſunt. Sic enim ſcriptum eſt. Germinet terra herbam virentẽ,& facientem ſemen,& lignũ pomiferũ faciens fructum iuxta genus ſuũ.Item:Protulit terra herbã virentem,& afferentem ſemẽ iuxta genus ſuum, lignumq; faciens fructũ,& habens vnumquodq; ſemen ſecundũ ſpeciẽ ſuam. Et infra,Creauitq; deus cete grandia,& omnem animam viuentem,atq; motabilẽ, quam produxerant aquę in ſpecies ſuas,& omne volatile ſecundũ genus ſuũ.Et ſubinde. Producat terra animã viuentem in genere ſuo iumenta & reptilia,& beſtias terræ, ſecundũ ſpecies ſuas.Et fecit deus beſtias terrę,iuxta ſpecies ſuas, & iumenta , & omne reptile in genere ſuo . Genera iſta & ſpecies iſtę ſine dubio ſunt,de quibus apud philoſophos ſermo eſt,qui & genus deſcribẽtes aſsignauerũt,genus eſſe dicẽtes quod de pluribus differẽtibus ſpecie in eo ꝙ quid ſit prędicatur. Speciẽ quoq; aſsignantes

Geneſ.1.

dixerunt,quia ſpecies eſt,quę ponitur ſub aſsignato genere , & de qua genus in eo quod quid ſit
prædicatur . Siue ita,Species eſt quod de pluribus differẽtibus numero in eo quod quid ſit prę-
dicatur.Sed hęc quidem inquiunt,aſsignatio ſpecialiſsimæ,&c. Dicamus ergo quod in ipſa ſan-
ctæ ſcripturæ litera,& ſimplices quod mulceat,& ſapientes,aut philoſophos,quod exerceat.Ar-
bitramur enim non minus ad hanc ſcripturam , quàm ad eam quæ eſt apud Ariſtotelem prædi-
camentorum doctrinam,eſſe neceſſarium,quid ſit genus,& quid differẽtia, quid ſpecies,& quid
proprium,& quid accidens. Cùm enim dicit lignum pomiferũ faciens fructũ iuxta genus ſuum,
& habens vnumquodq́; ſemen ſecundum ſpeciem ſuam , lignum vtique genus eſſe conſtituit,&
cùm dicit pomiferum ſiue faciens fructum,differentiam ponit, quæ addita generi,ſcilicet ligno,
ſpeciem ligni,id eſt,arborem conſtituit.Lignum nanq; tanquàm genus per differentias oppoſi-
tas diuidit,dicendo pomiferum ſiue faciens fructum,& addendo,& habẽs vnumquodq́; ſemen,
ſiue cuius ſemen in ipſo ſit.Aliud namq́; eſt facere fructum,aliud habere ſemen tantum.Eadem
Pſal.148. diuiſione Pſalmiſta in laudibus dei,dixit.Ligna fructifera & omnes cedri,niſi quod ſpeciem pro
differentia poſuit,id eſt,cedrum pro nõ fructifero ligno , lignum itaq; duntaxat fructiferum ar-
borem,nam lignum non fructiferum arbor dici non conſueuit . Vndè noſtris temporibus qui-
dam clarę memorię,excellentisq́; ingenij ſatis eleganter luſiſſe fertur, iacẽs in lectulo. Ait enim,
Ligneus eſt lectus, nulla tamen arbore ſectus.Soluere qui poterit, ſoluat, & eius erit. Verũ enim
dixit,quia videlicet lectulus de ligno quidem erat,ſed de fructifero ligno nõ erat, & idcirco ve-
raciter de nulla arbore ſectus erat,quia nimirum ſicut iam dictum eſt, nõ quodlibet lignum,ſed
lignum fructiferum arbor eſt.Lignũ itaq; genus eſt,etenim de pluribus differentibus ſpecie præ
dicatur,ſcilicet de ligno fructifero ſiue faciente fructum , & de ligno infructifero ſiue non affe-
rente fructum,ſed ſemen tantum.Et hoc animatum quidem corpus, ſed nondũ ſenſibile eſt,vel
Geneſ.1. eſſe dicitur . Porro animati pariter,& ſenſibilis corporis,id eſt,animalis,ſiue animæ viuẽtis,ſub-
inde diſtinguuntur differentiæ ac ſpecies,dum dicitur, Producant aquæ reptilia animę viuentis,
& volatile ſuper terram,&c.Cum enim primùm dicitur, producant aquæ reptilia animæ viuen-
tis,& poſtmodum ſubditur,producat terra animam viuentẽ,multo melius,multo rectius ſecun-
dum hanc ſcripturam digniſsimam, genera ac ſpecies ſiue differẽtię ſubordinantur, quàm ordi-
nauerit Porphyrius,qui cum ſubdiuidendo vſque ad conſtitutionem animalis deueniſſet,conti-
nuò animal per differentias rationalis atq; irrationalis,itemq́; mortalis & immortalis ſubdiuiſit,
hęc autem ſacratiſsima ſeries lectionis ſic diuidit,vt animalis aliud ſit quod aqua,aliud quod ter-
ra producit.Et primùm quidem eius quod aqua producit , tres differentias ſubdiuidit, ſiue tres
ſpecies cõſtituit,ſubdiuidendo,vel dicendo,volatile ſuper terrã, ſub firmamento cœli,&,crea-
uitq́; deus cete grandia,& omnem animam viuentem atq; motabilem quam produxerant aquę.
Volatile namq́; in hoc à cęteris quæ produxerant aquæ, differt,quòd ſuper terram exiuit,& nũc
volat ſub firmamento cœli,cete autem grandia,cum in aquis remanſerint,in hoc differunt,quòd
per fœtum veniunt , nam plurima veniunt per ouum . De hac tertia differentia venientium per
ouum , cum dicit , in ſpecies ſuas , ſubaudiendum eſt ſubalternas,quę nimirum dinumerari non
poſſunt.Deinde verò eius animę viuentis,quam terra producit,dum ſic loquitur, producat ter-
ra animam viuentem in genere ſuo,iumenta,& reptilia, & beſtias terræ ſecundum ſpecies ſuas,&
deinde faciamus,inquit deus, hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram , illa eſt diuiſio
animalis,qua illud Porphyrius diuidit,terreni quippe animalis,aliud eſt rationale, aliud irratio-
nale iuxta veritatem ſiue efficientiam potentiſsimam huius dictionis dei . Rationalitas quippe
hominis in eo eſt , quod ait . Faciamus hominem ad imaginem , ſiue creauit deus hominem ad
imaginem ſuam.Cæterùm ſubdiuiſionem rationalis,qua illud in mortale, & in immortale diui-
dit,ſcriptura iſta non tradidit.Neq; enim aut angelos,qui ſunt immortales,animalia dicere con-
ſueuit,aut ſolem & lunam,ſtellasq́ue animalia immortalia , aut vllo modo eſſe animalia,vel ani-
mas habere credidit,aut conceſsit . Libet nunc ſecundum ſeriem ſacræ huius lectionis à gene-
re generaliſsimo,id eſt,à ſubſtantia vſque ad ſpeciem ſpecialiſsimam , id eſt, hominem progredi
ordine,quo ipſa nos ducit. Subſtantia, inquiunt, eſt quiddam, & ipſa genus,ſub hac corpus eſt.
Nos autem ſecundum verba ſcripturę huius dicimus, quia ſub hac eſt hinc terra,& inde cœlum.
Geneſ.1. Nam in principio creauit deus cœlum & terram . Terra autem eſt omnis corporea ſubſtantia,id
eſt,corpus videlicet omne,quod corporeis oculis conſpicitur.Nam cœlum patria eſt ſpirituum,
quo licet corpora noſtra transferenda ſperemus , prçceſsit enim cum carne ſua Chriſtus , tamen
corpus non eſt,quia corporeis mortaliũ oculis non videtur. Ergo ſub ſubſtantia,corpus,ſub cor
pore,palpabile corpus,ſub palpabili,ſolidum ſiue immobile corpus, ſub ſolido, animatum cor-
pus,ſub animato corpore,animal,ſub animali,terrenum ſiue terreſtre animal,ſub terreſtri,ratio-
nale animal. Solidum atque immobile corpus , ſub corpore palpabili conſtituitur , nam & aqua
corpus quidem palpabile,ſed non ſolidum aut immobile eſt.Et hoc,ſcilicet ſolidum corpus ari-
da eſt, quæ iam propriè dicitur terra,dicente deo . Congregentur aquæ , quæ ſub cœlo ſunt in
locum

locũm vnum,& appareat arida. Et continuò,Factumque eſt ita. Et vocauit deus aridam terram.
Quo vſq; ſcriptura hæc nos duxit,ſcilicet vſq; ad rationale animal,id eſt, hominem proceſsimus
diuiſionem rationalis relinquentes,quæ,quia ab hac ſcriptura,ſicut ſupra dictũ eſt,non traditur,
à lectoribus eius iure relinquitur.Itaq; homo terreſtris animalis ſpecies eſt, & eius differẽtia in-
ſigniter exprimitur,cum dicitur. Et creauit deus hominem ad imaginem ſuam,ad imaginem dei
creauit illum. Porro cum dicitur, Formatis igitur dominus deus de humo cunctis animantibus Geneſ.2.
terræ,& vniuerſis volatilibus cœli,adduxit ea ad Adam. Et ſubinde, Adæ verò non inueniebatur
adiutor ſimilis eius,non ſolum differentia,ſed & proprium hominis vt edatur competenter exi-
gitur,quia videlicet debuit ſcire ſcriptor, cum hæc diceret, quid proprium ſit hominis,in quo
maximè diſcernitur,& non inuenitur ſimilis eius. Dicimus ergo hic oportunè, cauſa exigente,
quia ſolus homo diſciplinæ perceptibilis eſt, & ſolus bipes,ita vt capite ſublimi, rectaq; ſtatura,
cœlum ſpectet,& quòd riſibilis eſt, & quia quod ſecundum huius ſcripturæ auctoritatem rectè
dicimus,ſolus inter cuncta animalia,non ſolum mentem rationalem, ſed & linguam ad loquen-
dum habet. Vltimum eorum quæ poſuerunt,accidens eſt. Accidens autem homini maximum,
& de quo ſanctæ ſcripturæ auctori ſancto ſpiritui,maxima & non indigna cura, peccatum eſt,&
mors pœna peccati. De hoc enim omnis ſcriptura diuinitus inſpirata ſummopere cõcertat,quòd
verè accidens ſit,conteſtans quod deus hominem rectum fecerit, quòd deus mortem non fece-
rit. Et hoc ex eo, quem nunc tetigimus ſcripturæ loco defendit veritas, cum dicit, Erat autem Geneſ.2.
vterq; nudus, Adã ſcilicet & vxor eius,& non erubeſcebãt. Et ſubinde. Vidit igitur mulier quòd Geneſ.3.
bonum eſſet lignum ad veſcendum,& pulchrum oculis, aſpectuq; delectabile, & tulit de fructu
illius,& comedit,deditq; viro ſuo. Qui comedit,& aperti ſunt oculi amborum. Cumq; cogno-
uiſſent ſe eſſe nudos,conſuerunt folia ficus,& fecerunt ſibi perizomata. Et infra, Multiplicabo,
inquit,ærumnas tuas,& conceptus tuos. Ad virum autem, In ſudore, inquit, vultus tui veſceris
pane tuo,donec reuertaris in terrã,de qua ſumptus es, quia puluis es, & in puluerem reuertèris.
Itaq; ſi non fabulas Gentilium aut hæreticorum, ſed veritatem ſcripturæ attendas, malum nõ ex
ſubſtantiali aliqua eſſentia,ſed ex accidenti eſt, id eſt, non duo principia, boni & mali erant vel
ſunt,vt bona à bono,& mala à malo principe ſubſiſtant. Conſtat enim ex hoc vel ex his maximè
locis,malum omne,id eſt,tam mortem animæ, de qua dictum eſt, in quocunq; enim die come-
deritis ex eo,morte moriemini,quàm mortem corporis,omnesq; dolores, quorum prior eſt,de
quo dicitur. In dolore paries filios tuos,vltimamq; pœnam, ſiue dolorẽ corporis,id eſt,mortem
eius,de qua dixit. Quia puluis es,& in puluerem reuertèris,conſtat, inquam,cuncta hæc homini Geneſ.3.
accidiſſe,præeunte accidente maximo,id eſt, peccato. Prius enim condita erat ſubſtantia,prius,
inquam,formauerat dominus deus hominem de limo terræ, & inſpirauerat in faciem eius ſpira-
culum vitæ,& poſuerat eum in paradiſo voluptatis,quem plãtauerat, & erat vterq; nudus, Adam
ſcilicet & vxor eius,& non erubeſcebant,quia videlicet cauſa cur erubeſcerent nondum acceſſe-
rat. Itaq; malum non ſubſtantiale quid, ſed accidentale ſiue actuale eſt, & penitus nulla eſt crea-
tura,ſiue viſibilis ſiue inuiſibilis, quæ poſsit mala intelligi per naturam. Magnum verè & nego-
tioſum accidens,circa quod vel propter quod ſtudet,& occupatur, quicunq; verè eſt ſapiens, à
cuius diſcuſsione nemo vacat,niſi inſipiens,& hic eſt omnis quæ à deo eſt ſapientiæ finis,ſtudere
& ſatagere,quatinus huiuſmodi accidẽs ſubiecto abeſſe poſsit. Etenim propter hoc venit de cœ-
lo,& incarnata eſt,& magnam ſcholam, id eſt, ſanctam eccleſiam ſeriò inſtituit in hoc mũdo ipſa
ſapientia dei. Cæterùm de accidentibus leuiſsimis, verbi gratia, dormitionis, ſiue coruinæ, aut
Aethiopicæ nigredinis,ſeu cuiuſlibet coloris, agere vel diſputare, non eſt occupati animi,& cir-
ca neceſſarium vitæ negotium ſoliciti,neque ad iſta deſcendere,vacat ſanctæ illi philoſophiæ quæ
de cœlo venit. Sapientibus huius ſeculi,qui apud deum ſtulti ſunt,iſta relinquit. Qui nimirum, Roma.1.
quia magnum illud accidens, id eſt, peccatum vel pœnam peccati cognoſcere dedignati ſunt,
eodem contemptu, quo cum cognouiſſent deum, non ſicut deum glorificauerunt, aut gratias
egerunt,idcirco tam inopem, tamq; anguſtam accidentis definitionem dederunt. Accidens,in-
quit,eſt,quod adeſt,& abeſt præter ſubiecti corruptionem. Deniq; tali definitione nequaquam
illud accidens comprehenderunt,quod ſubiectum,id eſt,hominem omnino corrumpit,imo de-
ſtruit,ita vt reuertatur in puluerem, & vt ſicût Pſalmiſta deplorando concedit, concedendo de- Pſal.89.
plorat. Mane ſicut herba tranſeat, mane floreat & tranſeat, veſpere decidat, induret, & areſcat.
Sanè omnium accidentium vniuerſam multitudinem a creatore ſancta ſcriptura vel creator ipſe
à ſemetipſo remouet, cum dicit ad Moyſen, Ego ſum qui ſum. Sic dices filijs Iſrael. Qui eſt, Exodi.3.
miſit me ad vos. Propterea cum de accidentibus homines tractant, qui accidentalibus miſerijs Iob 14.
ſubiacent,& idcirco non ſunt, quia permutantur & nunquam in eodem ſtatu permanent,nun-
quam creatorem in verba ſua conſtringere præſumant,quamuis & de illo in ſancta ſcriptura ple-
raq; dici vel prædicari audiant ſignificantia quantitatẽ,qualitatẽ,relationẽ,vbi,quãdo,ſitum ha-
bitũ,facere,pati. Etenim magnus dicitur deus,ſiue immenſus,nõ quod aliquando fuerit paruus ſiue

menſura

menſurę alicuius,& bonus,non quòd potuerit eſſe aliud quàm bonus, pater fili, vel filius patris, non quod aliquando vel hic non pater,vel hic non fuerit filius, & in loco eſſe dicitur,non quòd de loco ad locum tranſeat,cùm ſit incircumſcriptus,& hodie genuiſſe dicitur,cùm nũquam fuerit quando non eſſet vel hic pater,val hic non fuerit filius,& ſedere dicitur,non quòd ſicut Humaniformij putant,ſorma talis ſit,vt vel extendatur, vel complicetur, & indutus veſtimento dicitur,qui cum corpus non ſit,ſine dubio nec pannis conſtringitur,ſed & requieſcere,vel requieuiſſe ſcribitur, qui ſemper ſuit & eſt quietus, & patiens eſſe, qui nullis ſubiacet paſsionibus,ſed hoc ipſum ſemper eſt,quod ſemper fuit,& nunquam mutatur, quippe qui non formatus eſt,ſed tantùm forma carens eſt materia,vndè & nullis ſubiacet accidentibus. Huius artis vtilitas & virtus,tota oſtenditur in ſyllogiſmis,quorum concluſio plurimùm lectorem adiuuat, ad veritatem inueſtigandam, tantùm, vt abſit illi error decipiendi aduerſarium per ſophiſmata falſarum concluſionum. Quis autem omnium ſecularium,ita vt hæc ſancta ſcriptura fortiter ac ſuauiter nouit aut potuit nodoſum texere aut ſtringere ſyllogiſmum? Ne longius abeamus,hic in iſto capite libri ſic propoſitum eſt. In principio creauit deus cœlum & terram. Hic ſine dubio deus eſt ſubiectum,creauit cœlum & terram, eſt prædicatum. Tunc autem propoſitioni concedendum eſt, quando prædicatum ſubiecto cohærere perſpicuum eſt. Concedit ergo fides,etenim non ad infideles,ſed ad fideles,& contra infideles huic ſcripturæ ſermo eſt. Aſſumptio ſequitur continuò, cum dicit. Terra autem erat inanis & vacua, & tenebræ erant ſuper faciem abyſsi, & ſpiritus dei ferebatur ſuper aquas,& cę. Quid hac aſſumptione ſpectabilius, vbi ſcriptor illud quod aſſumatur,ſic proponit,vt ſimul oſtendat rem, id eſt, illam quæ in creando fuit aſſumptionem materiæ informis,quomodo creator qui de nihilo creauerat ad operandum ad faciendas & diſtinguendas formas illam aſſumpſerit? Sequitur enim, Dixitq; deus. Fiat lux,&c. Tandemq; ſic cõcludit. Igitur perfecti ſunt cœli & terra,& omnis ornatus eorum. Plena eſt diuinæ ſcripturę pagina,tam perfectis ſyllogiſmis,quorum breuitate maximè rhetores delectantur.

Geneſ.1.

De Arithmetica,quòd ibi ſit, & quòd multa myſteria numerorum ratione colligantur. CAPVT XIIII.

Sapien.11. ARithmetica,id eſt,numerorum ratio,in multis ſanctarum ſcripturarum locis,quantum myſterium habeat,elucet. Non enim fruſtra in laudibus dei dictum eſt. Omnia in menſura,& numero,& pondere feciſti. Senarius nanq;,qui partibus ſuis perfectus eſt, perfectionem mundi quadam numeri ſui ſignificatione declarat. Similiter & XL. dies quibus Moyſes & Helias,& ipſe Dominus ieiunauerunt,ſine numerorum cognitione non intelligitur. Sic & alij in ſcripturis ſacris exiſtunt numeri, quorum figuras non niſi huius artis ſcientięq; periti ſoluere poſſumus. Datum eſt etiam nobis ex parte aliqua,ſub numerorum cõſiſtere diſciplina, quando horas per eam diſcimus,quando de menſium curriculo diſputamus, quando ſpatium anni redeuntis agnoſcimus. Per numerum quidem,ne confundamur,inſtruimur. Tolle numerum in rebus omnibus,& omnia pereunt. Adime ſeculo computum,& cuncta ignorantia cęca complectitur. Nec differre poteſt à cęteris animalibus,qui calculi neſcit rationem.

De Geometria,quòd multa ſecundum illam diſciplinam in ſcripturis inueniantur.

CAPVT XV.

GEometricę diſciplinæ multa ſunt in ſcripturis ſacris vocabula, ſcilicet digitus, palmus cubitus,pes,paſſus,ſtadium,miliare, & cætera talia. Veruntamen hęc diſciplina magna ex parte curioſitatis vitio denotatur,& pro parte illa nuſquam in ſacris verbi dei rationibus recipitur. Primùm quippe ab Aegyptijs reperta dicitur, quòd vndante Nilo, & omnibus poſſeſsionibus eius limo obductis,initium terræ diuidendæ per lineas & menſuras nomẽ arti dedit,qui deinde longius acumen ſapientium profecti,& maris & cœli & aëris ſpatia metiuntur. Nam prouocati ſtudio,ſic cœperunt poſt terræ dimenſionem & cœli ſpatia quærere, quanto internallo Luna à terris,à luna Sol ipſe diſtaret,& vſque ad verticem cœli quanta ſe menſura diſtenderet, ſicq; interualla ipſa cœli,orbiſque ambitum per numerum ſtadiorum ratione probabili diſtinxerunt. Sed quia ex terræ dimenſione hęc diſciplina cœpit,ex initio ſui & nomen ſortitur. Nam Geometria de terra & de menſura nuncupata eſt. Terra enim Grecè Ge vocatur, metra menſura. Sed quid hęc ad veram vtilitatem? Quo nobis ſcire vel opinari, quantis a terra ſtadijs ſubleuatus ſit globus lunę aut ſolis, quanto ſuperet magnitudinem terrę magnitudo ſolis, quotúe terra ipſa tendatur ſtadijs. Hęc ergo pars cura vel ſtudio verè ſapientia digna non fuit. Ceterùm & pro parte hęc eadem diſciplina apud eandẽ ſcripturam fuit acceptabilis,ſcilicet, in conſtruendo quippiam ad pręceptum nomini cõmodè & rationalibus menſuris. Exempli gratia: Fac tibi arcam (inquit) de lignis leuigatis,manſiunculas in arca facies & bitumine linies intrinſecus & extrinſecus, & ſic

Geneſ.6. facies eam. Trecentorum cubitorum erit longitudo arcę, quinquaginta cubitorum latitudo,& triginta cubitorum altitudo illius. Rationabilis quippe dimenſio eſt, exceptis profundioribus quę nos latent myſterijs, vbi latitudo ſexta eſt longitudinis, & altitudo decima eſt portio eiuſdem

dem longitudinis. Quinquaginta nanque ſexta eſt pars trecentorum, & triginta decima eſt pars
trecentorum. Habetque hæc figura ſimilitudinẽ quandam humani corporis, quia videlicet cor-
pus hominis proſtratum vel ſupinatum in longitudine ſexies latitudinem ſui, & decies habet al-
titudinem ſui. Multa itidem in compoſitione tabernaculi, multa in conſtructione templi vtili-
ter conſiderantur, quæ præter ſtructuræ ipſius rationabilem modum aliquid innuunt, vnde di-
ligentis animus lectoris vtiliter magis ædificetur.

De Muſica, quòd & ipſa valdè familiaris ſit ſcripturæ ſanctæ. CAPVT XVI.

MVSICA verò nunquid peregrina eſt ab iſta, de qua loquimur, ſcriptura ſancta? Imo fami-
liaris valdè apud eam, & conſecretalis vernacula, atque præ alijs officialis magiſq; eſt neceſ-
ſaria. Huius repertorem Moyſes dicit fuiſſe Tubal, qui fuit de ſtirpe Cain ante diluuium. Ve-
rùm ad famulatum ſapientiæ, ad adiutorium ſiue cooperationem cœleſtis doctrinæ, per præci-
puum prophetarum Dauid, hâc ſpiritus ſanctus introduxit. Grande quippe impendebat nego- Gene.4.
tium atq; certamen verbo dei, ſcilicet iuuenilem petulantiam mundi laſciuientis terrere atque
coercere metu inferni, nimiumq́; carnales amatores præſentis ſeculi excitare in amorem regni
dei, nudo ſermone & nominibus proprijs, quod ſcriptor legis nõ fecit Moyſes. Nuſquam enim
verbis, palam lex, regnum dei repromiſit, aut pœnas comminata eſt inferni, excepto duntaxat
quod in cantico Deuteronomij, Ignis (inquit) ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit vſq; ad in- Deut.32.
ferni nouiſsima, ſed præuaricatoribus, iſta quidem cõminabatur, famem, gladium, peſtilentiam,
& malas beſtias, obedientibus autem, terram lacte & melle manãtem, terram de cuius montibus
æris metalla foderentur promittebat. Per os prophetæ & regis huius, orare primùm cœpit ſpi-
ritus ſanctus gemitibus inenarrabilibus, claro ſermone res exprimens, vt homo de inferno erue-
retur, & regnum dei conſequeretur, ideoq́; ad rem tantam, tamq́; neceſſariam rudes eatenus au-
ditores attenti dociles ac beneuoli redderentur, ſonora adhibuit inſtrumenta cum hymniſona
vocis melodia, ſonum tubæ, pſalterium, & citharam, cordaſq́; & organum, cymbala bene ſonan-
tia, cantans domino miſericordiam & iudicium, non ignorans numerum ipſum, in quo vis muſi-
cæ conſiſtit, quem & Pythagoras apud Græcos poſtea reperiſſe fertur ex malleorum ſonitu. Nec
mirum, cum & longè ante Dauid, mira & venerabili ratione, Abraham & miſericordiam & iudi-
cium domino cantauerit, non voce organica neque inſtrumentis, ſed tantum proportionabili-
bus numeris, in quibus vis muſicæ cõſiſtit. Dixerat enim dominus: Si inuenero in Sodomis quin-
quaginta iuſtos in medio ciuitatis, dimittam omni loco propter eos. Tunc ille ingreſſus collo-
quium & in humilitatis ſuæ magnitudine habens fiduciam, quid (inquit) ſi minus quinquaginta
iuſtis quinque fuerint? Delebis propter quadraginta quinq; vrbem vniuerſam. Ac deinceps, Si n- Gene.18.
autem quadraginta inuenti fuerint, quid facies? Quid ſi ibi inuenti fuerint X X X? Quid ſi ibi
inuenti fuerint X X. Quid ſi ibi inuenti fuerint X? Et dominus ad ſingula reſpondens, non dele-
bo (inquit) ſi inuenero ibi X L V. non percutiam propter X L. non faciã ſi inuenero ibi X X X.
non interficiam propter X X. non delebo propter X. Nunquid caſu Abraham taliter numeros
diminuebat, & non potius filios ſuos miſericordiam & iudicium domino cantare docebat. Sic
nanq; diuiſit, ſic diminuit proportionabiliter, vt nullam earũ proportionum, quæ muſicos red-
dunt ſonos omitteret. Deniq; X L V. ad X L. epogdoo, id eſt, ſeſquioctaua proportione tonum
efficiunt. X L. ad X X X. collati epitritum, id eſt, ſeſquitertium efficiunt, & diateſſeron reddunt.
X X X. ad X X. Emiolion, id eſt, ſeſquialterum faciunt, & ſonum diapente reddũt. X X. ad X. du-
pli ſunt, & maximam ſymphoniam diapaſon efficiunt. X X X. ad X. tripli ſunt & diapaſon cũ dia-
pente reddunt. X L. verò ad X. quadrupli ſunt, & bis diapaſon efficiũt. Cùm itaq; nulla propor-
tionum muſicarum in iſtis deſit numeris, nõ eſt arbitrandum quod homo tantus, præſertim cum
deo loquens, caſu, ſine ratione, & quomodo in buccã venerunt, ita eos decerpſerit. Plurima hinc
dici poterant, ſed hoc præſentis propoſiti non eſt, & nos ad finem tendimus.

De Aſtronomia, quòd ipſa quoque ibi ſit, & quæ aſtronomiæ & aſtrologiæ diſtan- tia ſit. CAPVT XVII.

AStronomiæ quoq; notitia ſanctæ ſcripturæ non deeſſe conſtat, præſertim cum iam à prin- Gene.1.
cipio dicat. Dixit quoque deus, fiant luminaria in firmamento, & diuidant diem & noctem, Eccle.1.
& ſint in ſigna & tempora & dies & annos. Et Eccleſiaſtes loquitur, Oritur ſol & occidit & ad
locum ſuum reuertitur, ibiq́; renaſcens, gyrat per meridiem, & flectitur ad aquilonem. Dicimus
autem aſtronomiæ, nõ aſtrologiæ notitiam vel diſciplinã, nam differt aliquid inter vtrunq;. Nam
aſtronomia conſiderat cœli conuerſionẽ, ortus, obitus, motusq́; ſiderũ continet, vel qua ex cau-
ſa ita vocentur. Aſtrologia verò partim naturalis, partim ſuperſtitioſa eſt. Naturalis dum exe-
quitur ſolis & lunæ curſus, vel ſtellarum certas temporum ſtationes. Superſtitioſa verò illa eſt,
quam mathematici ſequuntur, qui in ſtellis auguriantur, quiq́; etiam X I I. cœli ſigna, per ſingula
animæ vel corporis membra diſponũt, ſyderumq́; curſu natiuitates hominũ & mores prædicare
conantur.

conantur. Aſtronomicam ergo rationem de ſcriptura ſancta accipimus, & maximè circa lunæ
curſum, propter obſeruandæ legitimum paſcæ terminum. i. primi menſis diem decimum quar-
tum, nam Hebræi ſolos lunares ex lege oouerūt & obſeruant menſes, luxta naturalem lunę cur-
ſum, tricenis vndetricenisq́; diebus communium annorum mēſes duodenos explicantes, & ter-
tio vel ſecundo anno, prout ratio exigit, decimum tertium in fine anni menſem emboliſmū tri-
ginta dierum apponentes. Sed de his hactenus ſatis dictum ſit. Nunc ad ſuperiora reuertamur.

De beato Hieronymo, magno ſcientiæ viro, & quantorum illuſtrium virorum gratiam habentium ſcripſerit catalogum. CAPVT XVIII.

IGitur cùm dicimus, doctoribus noſtris, bono erga fidem catholicam zelo concitatis, cum fer-
uentius ſanctæ ſcripturæ ſtudijs incumberent, tunc artes liberales ad cooperandū eidem ſcri-
pturæ fuiſſe intromiſſas, animaduertimus rectius & verius nos dicere, tunc eas illic fuiſſe inuen-
tas, ſed præclaritate ſapientiæ eatenus non comparuiſſe illas, maximè autem propter infirmita-
tem oculorum, quibus terrenæ ſapientiæ puluis inciderat. Hoc enim quidam de præcipuis illo-
rum beatus Hieronymus fatetur, cùm dicit. Cùm ante annos plurimos domo, parentibus, ſoro-
re, cognatis, & quod his maius eſt, conſuetudine lautioris cibi, propter cœlorum regna me ca-
ſtraſſem, & Hieroſolymam militaturus pergerem, bibliotheca, quam Romæ cum ſummo ſtudio
ac labore conſeceram, carere non poteram. Itaque miſer ego lecturus Tulliū ieiunabam, & poſt
noctium vigilias, poſt lachrymas, quas mihi pręteritorum recordatio peccatorum, ex imis viſce-
ribus eruebat, Plato ſumebatur in manibus. Si quando autem in memetipſum reuerſus prophe-
tas legere tentaſſem, ſermo horrebat incultus, quia lumen cæcis oculis videre nō poteram, quod
tamen non oculorum culpam putabam, ſed ſolis. Sed gratias veræ & ſummæ luci, quia citò clari-
ficatis & ſanatis iſte oculis, ſolem, id eſt, lucidum ſanctæ ſcripturæ ſermonem perficere potuit, &
iam dudum à magiſtris ſecularibus ſufficienter edoctus, quemadmodū dicit Victorinus & Do-
natus grammaticus magiſtri præceptoresq́ue mei Romæ inſignes habentur, omnium librorum
veteris teſtamenti Chriſto volente, ſtudioq́; ſpirituali deſudante, veritatem conſecutus eſt. Lite-
ris nanque græcis ac latinis atq; hebraicis doctus, cuncta hebræorum volumina, quæ in canone
continentur, ex veteri teſtamento, vera æditione in latinam linguam vertit, eaq́ue commentatus
eſt, & nobis tantum in tranſlatione dominicæ ſcripturæ præſtitit, vt ad hebræorum fontem non
egeamus accedere, quando nos ſacundæ ſuę multa cognoſcitur claritate ſaciaſſe. Inter cętera au-
tem ſtudij ſui opuſcula, ſuis vniuerſa præſationibus prænotata, à beato Petro ſumens exordium,
C. XXXV. illuſtrium virorum vitas vſq; ad Theodoſij XIIII. annum ex ordine digeſsit, om-
neſq́ue, qui de ſcripturis ſanctis aliquid memoriæ tradiderūt breuiter deſcripſit, imitatus Tran-
quillum, græcumq́ue Apollouium, ſe quoque in calce voluminis, quaſi abortiuum minimumq́;
omnium Chriſtianorum ponens.

De beato Auguſtino, quòd in illo verè laudabilis ſit hic ſanctus ſcientiæ ſpiritus, & quantum huius gratiæ donum ſe accepiſſe humiliter fateatur.

CAPVT XIX.

ET multum quidē eſt in illis, quo iure laudetur hic ſanctus ſcientiæ ſpiritus, ſed nos ad finem
properantes, vnum tantùm ex eis contingimus, io quo iſte ſpiritus manifeſtè operatus eſt,
quod ſe dignum ſuit ad laudem ſuam ad eccleſiæ ſuæ defenſionē, chatholicæ fidei, perpetuamq́;
munitionem. Iſte eſt Auguſtinus, columna & firmameotum veritatis, & verè columna nubis, in
qua thronum ſuum poſuit ſapientia dei, cuius ex ore diſtillare noo ceſſauit pluuia ſalutaris, imo
fluere impetus fluminis contia flumen illud hærętícorum, quod vt ſuperins diximus, poſt mu-
lierem, id eſt, eccleſiam de ore ſuo draco diabolus emiſit. Et hunc quidem dei diſpenſatio, ante-
Apoc. 12. quam vocaret in admirabile lumen ſuum, permiſit adoleſcentem errare in tenebris Manicheo-
rum, ſed in eodem errore mirabili gratia neſcientem, circumuelabat ſpiritus iſte, magnum ſug-
gerens donum ſcientiæ, quod poſtea bene expenderet ad commodum eccleſiæ Chriſti, in ſuo
tempore. Etenim quantum ingenij donum aſſecutus ſit, ipſe iudicat, vbi cum humili confeſsio-
ne domino inter cætera ſic dicit. Et quid mihi proderat, quòd annos natus fermè XX. cum in
manus meas veniſſent Ariſtotelica quædam, quas appellant decem cathegorias, quarum nomina
cum eas rhetor Carthaginenſis, magiſter meus, buccis tipo crepantibus commemoraret, & alij
qui docti habebantur, tanquam in neſcio quid magnum & diuinum ſuſpenſus inhiabam, legi ea
ſolus & intellexi. Quas cùm contuliſſem cum eis, qui ſe dicebant vix eas magiſtris eruditiſsimis,
non loquentibus tantùm, ſed multa in puluere depingentibus intellexiſſe, nihil inde aliud dice-
re potuerunt, quàm ego ſolus apud meipſum legens cognoueram. Ac deinceps: Et quid mihi
proderat, quòd omnes libros artium, quas liberales vocant tuoc nequiſsimus cupiditatū ſeruus,
per meipſum legi, & intellexi quoſcunque legere potui, & gaudebam in eis, & neſciebam vndè
eſſet quicquid ibi verum & certum eſſet Dorſum enim habebam ad lumēn, & ad ea quæ illumi-
nant faciem, vndè ipſa facies mea qua illuminata cernebam, nō illuminabatur. Quicquid de arte
loquen-

loquendi aut differendi, quicquid de diuiſionibus figurarum, & de muſicis, & de numeris, ſine magna difficultate nullo hominum tradente intellexi. Scis tu domine deus meus, quia & celeritas intelligendi & diſpiciendi acumen. Donum tuum eſt, ſed non inde ſacrificabam tibi. Itaque mihi non ad vſum, ſed ad perniciem magis valebat, quia tam bonam partem ſubſtantiæ meæ ſategi babere in poteſtate, & fortitudinem meam nõ ad te cuſtodiebam, ſed profectus ſum abs te in longinquam regionem, vt eam diſsiparem in meretricis cupiditates. Nam quid mihi proderat bona res, non vtendo bene. Non enim ſentiebam, illas artes etiam ab ſtudioſis & ingenioſis difficillimè intelligi, niſi cùm ei eadem conabar exponere. Et erat ille excellentiſsimus in eis, qui me exponentem, non tardius exequeretur. Sed quid mihi proderat hoc putanti, quòd tu domine deus veritas, corpus eſſes lucidum & immenſum, & ego fruſtum de illo corpore? Nimia peruerſitas, &c. Hoc eſt in quo iure ſanctum ſcientiæ ſpiritum laudamus, quia virum talem, & ſic foris pręparatum reddidit, & ſic intus eo dignatus eſt vti, vt contra omnes hæreſes, tota vita ſua depugnans voce & literis, tanta ſcriberet, quanta nemo in vita ſua legere ſufficit. Vndè & quidam non inaniter dixiſſe fertur. Mentitur qui te totum legiſſe fatetur.

FINIS COMMENTARIORVM LIBRI SEPTIMI, SCILICET DE SCIENTIA.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE OPERIBVS SPIRITVS SANCTI.

LIBER OCTAVVS, DE PIETATE, LIBER VNVS.

De ſancto pietatis ſpiritu, quàm rectè illi totum quod ſumus, quòd viuimus, aſſcribimus, & quòd iſte ſæpius in ſcripturis nomine olei ſignificetur, oleum autem in ſignum huius gratiæ de meritoria taberna Romæ per totum diem fluxit, quando natus eſt Chriſtus filius Dei. CAPVT I.

SAnctum pietatis ſpiritum, qui deinde ordine ſequitur, nos maximè pauperes atq; inopes ſummiſſa mente adoramus, confitentes illi, quia qui neq; ſapientes fuimus, neq; negligentes, neq; conſulti, aut conſultores, neque fortes, neq; multam ſcientiam habētes, nunc viuimus ex hac abundantia gratiæ ſpiritus pietatis, iuxta quòd ait proprium illud habitaculū omnis gratiæ & omnis miſericordię. Spiritus domini ſuper me, eo quòd vnxerit dominus me. Ad annunciandū manſuetis miſit me, vt mederer contritis corde, &c. Iſta enim illa eſt gratia quæ hodie cum domus dei vocatorum, ex diuerſis conditionibus atque ordinibus venientium multitudine impleta eſt, premit eiuſdem dei & patris oculos, ne videat quales fuerimus, aut recogitet vndè venerimus, & ecce qui eramus inſipientes, ambulamus inter ſapientes. Qui eramus hebetes, habitauimus inter intelligētes. Qui eramus inconſulti, ſedemus inter conſiliarios ſalutis. Qui eramus infirmi, gradimur inter fortes. Qui eramus indocti, gloriamur inter ſcientes. Qui eramus omnino turpes, ecce conſpicimur inter ſanctos pulchritudine iuſtitiæ florētes. Hæc eſt illa pietas, & hæc ſunt illa pietatis opera, propter quæ hunc ſpiritum ſanctum, ſancta ſcriptura ſæpius ſub nomine olei deſignat. Impinguaſti (inquit) in oleo caput meum. Item: Vt exhilaret faciem in oleo. Et alibi. Et computreſcet iugum à facie olei. Bene ergo & venerabiliter, quãdo in Bethlehem Iudæ de beata virgine natus eſt dominus Ieſus Chriſtus, oleo lætitiæ præ omnibus ſanctis vnctus, vndè & dicitur Chriſtus. In diebus illis, Romæ, vt hiſtoriæ tradunt, fons olei largiſsimus de taberna meritoria, per totum diem fluxit. Quo ſigno quid euidentius, quàm pietatis & miſerationis abundantia peccatoribus Chriſto naſcente de cœlo fluxiſſe declarata eſt? Quod enim de meritoria taberna, per totū diem Romæ oleum fluxit, hoc ſignificauit, quòd de hoſpita eccleſia, quæ tanquam multis dijs proſtituta fuerat, per omne tempus Romani imperij pœnitentibus daretur in remiſsionem peccatorū dulcedo ſupernæ conſolationis, & vbi regnauerat procacitas turpitudinis ſuperabundaret manſuetudo religionis. Sed iam nunc ordinem proſequētes dicamus, quomodo poſt abundantiam, vel cùm ipſa abundantia ſcientiæ, de qua præcedenti volumine diximus, hic in eccleſia ſua ſpiritus pietatis euidentius operatus ſit, & primo quid ipſa pietas ſit.

Eſaie 61. Luce 4. Pſal. 22. 103. Eſaie 10.

Quòd pietas vera ſit religio & cultus dei, quem Græci Euſeben, id eſt, pium vocant. CAPVT II.

PIetas qua homines pro modulo ſuo dicuntur pij, pro quanto imitantur deum, qui verè & ſolus pius eſt, vera religio eſt, & cultus dei. Pietas namq;, ait beatus Auguſt. dei cultus intelligi ſolet, quàm Græci Euſebian vocant. Hæc tamen & erga parentes officioſè habere dicitur. More autem vulgi hoc nomen etiam in operibus miſericordię frequentatur. Quòd ideo arbitror eueniſſe, quia hæc fieri mandat deus, eaque ſibi vel præ ſacrificijs placere teſtatur. Et quia loquendi

conſuetudine ſactum eſt, vt & deus ipſe dicatur pius. Quem ſanè nullo ſui ſermonis vſu, Græci
Euſeben vocant, quamuis Euſebian pro miſericordia illorum vulgus etiam vſurpet. Vndè & in
quibuſdam ſcripturarum locis, vt diſtinctio certior appareret, non Euſebian, quòd ex bono cul-
Matth.22. tu, ſed theuſebian, quòd ex dei cultu compoſitum reſonat, dicere maluerunt. Item: Hic autem
finis eſt adhærere deo. Iam igitur ſcienti diligere ſeipſum, cùm mandatur de proximo diligendo
ſicut ſeipſum, quid aliud mandatur, niſi vt ei quantum poteſt, commendet diligendum deum.
Hic dei cultus, hæc vera religio, hæc recta pietas, hæc tantum deo debita ſeruitus.

De pietate, quòd hominem facit mitem, id eſt, non ſua peccata defendentem, ſed humilem atque pœnitentem. CAPVT III.

ERgo pietas, verus dei cultus, vera religio eſt, à quo longius aberrauerunt, primùm Iudæi, de
quibus Apoſtolus dicit, quia ignorantes dei iuſtitiam, & ſuam quærẽtes ſtatuere, iuſtitiæ dei
non ſunt ſubiecti, deinde ſiue Iudæi ſiue Græci, qui ex eo immites ſunt, quòd nõ ſunt pij .i. præ-
ſumentes de operibus vel meritis ſuis, multumq; credentes proprio ſenſui, quodq; valde perni-
cioſum eſt, non ſe arbitrantes in omnibus indigere gloria dei, nec aliquid ſe eſſe poſſe, niſi gratia
dei. Nam reuera pietatis proprium eſt, vt hominem faciat mitem .i. non ſeipſum defendẽtem aut
iuſtificantem, non deum ſed ſemetipſum accuſantem, non ſanctæ ſcripturæ contradicentem, ſiue
Matth.5. intellectæ ſiue nondum intellectæ, propter ſui ſenſus vt fatetur ipſe, tarditatem. De huiuſmodi
mitibus atq; manſuetis ipſe dominus dicit. Beati mites, quoniam ipſi poſsidebunt terram. Iſti ni-
Exodi.33. mirum eo ipſo quòd pietate manſueſcunt, pio deo locũ faciunt, & præbent aditum, vt ſciat quid
facias eis, quemadmodum populo ſuo cõtaminato in ſcelere vituli ipſe dicit. Iam depone orna-
tum tuum, vt ſciam quid faciam tibi. Deniq; quamdiu peccator nitidus, & cùm fronte meretricis
ſupinus incedit, quodammodo neſcit diuina pietas, quid faciat ei. Vbi autem ſemetipſum agno-
ſcens, humiliato capite incedere incipit, ſtatim ſcit quid faciat, & ſciens occurrit, ſicut illa innuit
Luc.15. parabola de filio prodigio & luxurioſo, qui in ſe reuerſus, dixit. Pater, peccaui in cœlũ & coram
te, iam non ſum dignus vocari filius tuus, fac me ſicut vnũ ex mercenarijs tuis. Quid enim tunc
pater facere ſciuit, & quid fecit? Miſericordia motus eſt, & occurrens cecidit ſuper collum eius,
& oſculatus eſt eum. Et quid totum quod factum eſt quòd filius ille qui perierat, inuentus, quia
ſeipſum inuenit, atque à bono patre receptus eſt, quòd pro inuentione eius vitulum ſaginatum
occidit, & conuiuium fecit, pariterq; epulatus eſt, totum (inquam) illud per hunc pietatis ſpiri-
tum factũ eſt. Sed nunc locus vel ordo poſtulat, non illud reſpicere, quòd vniuerſali gratia gen-
tilitas reuerſa eſt ad deum, emundata per baptiſmum à ſordibus Idolorum, ſed id quòd ſingulari
reſpectu compunctus, ad pœnitentiam reuertitur quiſq; peccatorum. Si quidem propheta ille,
propheta magnus & prophetarum dominus, cùm illam parabolam diceret, ſic reuerſuras & ſuſ-
cipiendas eſſe gentes prophetabat, vt nihilominus cuicunque peccatori poſt lapſum reuertenti,
pœnitentiam non eſſe negandam, inſinuaret. Nec verò cum de pietate vel pietatis ſpiritu propo-
nentes, & hanc eſſe veram religionem aſtruentes, pœnitentialis remedij ſermonem ingredimur,
à propoſito vſquam digredimur, quia videlicet ſicut in ſequentibus non tacebimus, pœniten-
Luc.15. tiali humilitate nulla charior deo religio eſt. Ait enim. Dico vobis, quòd ita gaudium erit in cœ-
lo ſuper vno peccatore pœnitentiam agente, quàm ſupra nonaginta nouem iuſtis, qui non indi-
gent pœnitentia. Soli namq; ſuperbi pœnitentia ſibi non indigere videntur, ſoli humiles pecca-
tores ſe eſſe in veritate confitentur. Quapropter & iſti ſunt mites, qui poſsidebunt terram, & illi
ſunt immites, qui non poſsidebunt terram.

Quòd apud pietatem dei nullum, præter blaſphemiam in ſpiritum ſanctum, peccatum irremiſsibile ſit, & quid ſit vere dicere contra ſpiritum ſanctum. CAPVT IIII.

PRimùm igitur dicimus, nullum eſſe peccatum præter ſpiritum blaſphemiæ, vel blaſphemiam
in ſpiritum ſanctum, cui in eccleſia Chriſti pœnitentia vel remiſsio iure denegetur, teſte, imò
auctore domino cùm dicit. Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filijs hominum pec-
Matth.12. cata & blaſphemiæ, quibus blaſphemauerint. Qui autem blaſphemauerit in ſpiritum ſanctũ, non
Marci 3. habet remiſsionem in æternum, ſed reus erit æterni delicti. Cauſam cur ita dixerit, euangeliſta
Luce 12. ſubiungit. Quoniam (inquit) dicebant. Spiritum immundum habet, vel ſicut præmiſit, quoniam
Beelzebub habet, & quia in principe dæmoniorum eijcit dæmonia. Et ſic intelligitur. Quia ma-
nifeſtè intelligens opera dei, cùm de virtute negare non poſsit, ſtimulatus inuidia calumniatur,
& Chriſtum deique verbum, & opera ſpiritus ſancti dicit eſſe Beelzebub, iſti non dimittetur,
neque in præſenti ſeculo, neque in futuro, non quòd negemus & ei ſi pœnitentiam agere volue-
rit; poſſe dimitti ab eo, qui vult omnes homines ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire, ſed
quod ipſi iudici & largitori veniæ credentes, qui & ſe ſemper pœnitentiam accepturum, & hanc
blaſphemiam nuſquam dicit eſſe remittendam, credamus hunc blaſphemum exigentibus me-
ritis, ſicut nunquam ad remiſsionem, ita nec ad ipſos dignè pœnitentiæ fructus eſſe peruentu-
rum, iuxta hoc quod Iohannes euangeliſta de quibuſdam blaſphemiæ ſuæ meritò excæcatis,
veraciſsimè

veraciſsimè ſcripſit. Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Eſaias. Excæcauit ocu- Iohan.12.
los eorum & indurauit cor eorum, vt non videant oculis & intelligant corde, & conuertantur, Eſaiæ 6.
& ſanem eos. Sola ergo blaſphemia in ſpiritum ſanctum, qua quiſque in ſimilitudinem diaboli
& angelorum eius, contra conſcientiam ſuam, maieſtatem deitatis oppugnare non trepidat, non
habet remiſsionem, ſed reus erit æterni delicti, præter hoc vnum (vt ſuperius iam dictum eſt)
cuncta remiſsibilia ſunt.

De hæreſi Nouati præſbyteri, qui in perſecutione lapſis negauit poſſe ab eccleſia remißionem dari, quomodo vel quam Apoſtoli ſententiam malè intellexit. CAPVT V.

PORrò Nouatus iſto ſpiritu pietatis nudatus, Romanæ eccleſiæ presbyter, elatione quadam
tumidus, ſpem penitus ſalutis eis adimebat, etiam ſi dignè pœnituiſſent, qui in perſecutione
lapſi à fide cecidiſſent. Ab illo exorta eſt Nouatianorum hæreſis dicentium, non negari quidem
pœnitentiam lapſis eiuſmodi, ſed remiſsionem ab eccleſia dari non poſſe, tantumque dei iudicio
reſeruari. Contra hanc crudelitatem atq; atrocitatem non minus ſynodalibus epiſcoporum de-
cretis memorabile extitit bonæ memoriæ Conſtantini imperatoris dictum, qui Nouatianorum
epiſcopum Aceſium percunctatus, cùm hæc ab illo quæ prædicta ſunt audiſſet. O Aceſi (inquit)
pone ſcalam, & ſolus aſcende in cœlum, ſi potes. Verùm ſectæ illorum ſuffragari videbatur illud Hebr.6.
Apoſtoli dictum. Impoſsibile eſt enim eos, qui ſemel ſunt illuminati, guſtauerunt etiam donum
cœleſte, & participes facti ſunt ſpiritus ſancti, guſtauerunt etiam bonum dei verbum, virtuteſq;
ſeculi venturi, & prolapſi ſunt, renouari rurſus ad pœnitẽtiam, rurſum crucifigentes ſibimetipſis
filium dei & oſtentui habentes. At ille nequaquam pœnitentiam aut remiſsionem peccatorum
hoc dicto impugnauit, ſpemque veniæ præcluſit, ſed reiterationem baptiſmi fieri poſſe negauit.
Hac ſine dubio intentione, illud eum dixiſſe ipſe literæ textus oſtendit. Præmiſerat enim. Qua- Ibidem.
propter intermittentes inchoationis Chriſti ſermonem ad perfectionem feramur, non rurſum
iacientes fundamenta pœnitentię ab operibus mortuis & fidei ad deum, baptiſmatum doctrinę,
impoſitionis quoq; manuum ac reſurrectionis mortuorum & iudicij æterni. Et hoc quidem fa-
ciemus, ſi permiſerit deus. Quid enim eſt non rurſum iacientes fundamentũ pœnitentię ab ope-
ribus mortuis, & fidei ad deum baptiſmatum doctrinæ, niſi non iterum redeuntes ad initium
Chriſtianæ regulæ, quod eſt rurſus catechizare, & rurſus baptizare? Cæterùm de pœnitentia 2.Cor.2.
ſuſcipienda & remiſsione danda, teſtificãs penes eccleſiam ius eſſe Chriſto auctore dicit ad Co-
rinthios. Cui autem aliquid donaſtis, & ego. Nam & ego quod donaui, ſi quid donaui, propter
vos in perſona Chriſti. Et ne putes, eum de ſolo dixiſſe peccato fornicationis, non ait, cui dona-
ſtis quòd vxorem patris habuit, ſed cui aliquid donaſtis (inquit) eandem volens eſſe remiſsionis
conſtantiam, in quacunque re peccati, iuxta illam euangelicam ſponſionem domini. Amen dico Matth.18.
vobis, quæcunque alligaueritis ſuper terram, erunt ligata & in cœlo, & quæcunque ſolueritis ſu-
per terram, erunt ſoluta & in cœlo.

De illa ſententia Apoſtoli, quomodo ſanè debeat intelligi. Impoßibile enim eſt eos qui ſemel, & cætera. CAPVT VI.

ALiàs autem & reuera impoſsibile eſt renouari, veruntamen ita vt à ſenſu illo nõ recedamus,
quo intelligẽdum ſupra diximus, illud quod ait, qui autem blaſphemauerit in ſpiritum ſan-
ctum, non habet remiſsionem in æternum, ſed reus erit æterni delicti. Nam quod diximus, ma-
nifeſtè quempiam intelligere opera dei, & tum ſtimulante inuidia negare quod intelligit, idem
poteſt eſſe illuminatum fuiſſe, guſtaſſe etiam donum cœleſte, & participem factum eſſe ſpiritus
ſancti, guſtaſſe nihilominus bonum dei verbum, virtuteſque ſeculi venturi, & tum prolabi. Ad
hanc nimirum Chriſti & Apoſtoli eius concordiam ſiue conſonantiam rectiſsimè confugere po-
tes, ſi quis aduerſarius fortè vehemẽtius te perurgeat. Nam idem Apoſtolus ait in eadem ad He-
bræos epiſtola. Voluntariè enim peccantibus nobis, poſt acceptam notitiam veritatis, iam non
relinquitur hoſtia pro peccatis. Quid eſt enim voluntariè, niſi ac ſi dixiſſet, cum deliberatione?
Quid autem eſt cum deliberatione peccare, niſi maximè intellecta opera dei velle (vt ſupra di-
ctum eſt) negare inuidia ſtimulante? Idcirco cùm dixiſſet. Voluntariè enim peccãtibus nobis, &c. Hebr.10.
continuò ſubiunxit. Terribilis autem quædam expectatio iudicij & ignis æmulatio, quæ con-
ſumptura eſt aduerſarios. Aduerſarios dixit eos, qui voluntariè peccant, quòd vtiq; conuenien-
ter dici non poteſt de his, qui per infirmitatẽ peccant, aut per ignorantiam. Ergo voluntariè pec-
care, idem eſt quod verbum contra ſpiritum ſanctum dicere, id eſt, manifeſta dei opera per inui-
diam negare. Quare ſic peccantibus eis, qui acceperant notitiam veritatis, iam non relinquitur
hoſtia pro peccatis? Videlicet, quia impoſsibile eſt eos, qui ſemel ſunt illuminati, cùm prolapſi
fuerint, renouari. Quare impoſsibile eſt eos renouari? Nimirum quia quiſquis eiuſmodi eſt, non
remittitur ei, neque in hoc ſeculo, neque in futuro, ſed reus erit ęterni delicti. Quare non remit-
tetur ei, neque in hoc ſeculo, neque in futuro? Videlicet, quia vt pœnitentiam agat, non meretur
viſitari à ſpiritu ſancto, ſed iuſto dei iudicio conſequitur illum impœnitens cor. Itaque quod di-

ctum eſt, impoſsibile eſt eos rurſus ad pœnitẽtiam renouari, aut hoc erit quod circunſtantia vo-
lunt, non debere rurſus baptizari, aut ſi non cõcedit, Nouatus, hoc erit dictum de peccato eiuſ-
modi, vt non diſcrepet Apoſtolus Chriſti à Chriſto dicente. Non remittetur ei, ſed reus erit
æterni delicti. Sciendum quippe eſt, quia Paulus hęc dicens. Hebræus loquebatur Hebræis. Vn-
dè & congruè cùm dixiſſet, voluntariè enim peccantibus expreſsit, & ſignanter dixit, nobis ad-
dens, ſubauditur, Hebræis, qui teſtimonium legis habemus, qui excuſationem de peccato non
Hebr. 10. habemus. Quapropter intuendum quomodo inceperit, ne incertum aut dubium ſit, cuiuſmodi
peccatum ſit, & quòd prolapſos dicat, non poſſe renouari. Videte, inquit, fratres ne fortè ſit in
aliquo veſtrum cor malum incredulitatis diſcedendi à deo viuo, ſed adhortamini voſmetipſos
per ſingulos dies, donec hodie cognominatur, vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati.
Hoc ergo (vt prædiximus) ſciendum eſt, quia Hebræus Hebræis loquebatur, & hoc generi ſuo
futurum metuebat, piè ſolicitus, quòd hodie factum videmus, ſcilicet quia Iudæi inuidendo in-
creduli ſunt, & inuidendo negant eum quem patres ipſorum inuidendo tradiderunt, & per in-
uidiam negauerunt, & crucifixerunt.

De domo pietatis, in qua prodigus filius per pœnitentiam à pio patre recipitur, & quòd ſacri canones decernant ſuper lapſis, poſt pœnitentiam actam de criminibus, vt laica communione contenti permaneant. CAPVT VII.

IGitur dominus pietatis, quæ in aduentu ſaluatoris prodigo filio aperta fuit, poſt luxurias ven-
trisq; ingluuiem, de paſtu porcorum per pœnitẽtiam reuertenti, hodieq; manet aperta pœni-
tentibus ſingulis, proſpiciente eminus pio patre, vt videat de longè ſi reuertatur aliquis, & occur
rente ſingulis ad iſtam confeſsionem peccatoris. Pater peccaui in cœlum & coram te, & iam non
ſum dignus vocari filius tuus, fac me ſicut vnũ ex mercenarijs tuis. Sed qualiter ad eum, qui eiuſ-
Luce 15. modi eſt, dictum illud cõuenit. Citò proferte ſtolam primam, & induite illum, & date annulum
in manu eius, & calciamenta in pedes eius? Nam ſaluo ſuperiore intellectu, quo per ſtolam pri-
mam ſacri baptiſmatis intelligimus gratiam, prima ſtola ſacerdotalis eſt gloria, vel cuiuſlibet mi-
c niſterij, quo ad ſanctum altare Chriſto miniſtratur, dignitas. Porrò ſacri canones hoc decernũt,
vt poſt actam de criminibus pœnitentiã, ad hoc miniſteriũ nequaquam promoueantur, ſed laica
tantum communione contenti permaneant. Quomodo ergo cõcedemus eis qui eiuſmodi ſunt
recipere ſtolam primam, ne videamur cum Nouatianis denegare quibuſlibet pœnitentiam? Hic
nimirũ diſcretione opus erat, qui huiuſmodi eſt. De his, qui ſine confeſsione ſua, ſiue conuictio-
ne legali aut regulari de criminibus detecti ſunt, ſacri canones & decreta pontificum Romanæ
ſedis apertè atq; expreſsè decernunt, vt ad gradus eccleſiaſticos non accedant, & in gradibus ec-
Ephes. 5. cleſiaſticis non maneant, vel ad gradus eccleſiaſticos non redeant. Hoc enim, inquiunt, nos ad-
1. Tim. 5. monens apoſtolus, dicit. Nolite cõmunicare operibus infructuoſis tenebrarum. Item: Peccantes
Acto. 8. coram omnibus argue, vt cæteri metum habeãt. Sic Petrus damnauit Symonem, quem tamen ad
1. Cor. 5. pœnitentiam inuitauit. Sic fornicatorem arguit Paulus, quem tradidit Satanę, vt tum ſpiritus ſal-
2. Reg. 12. uus fieret in die domini. Et quidem ſanctus Dauid de criminibus mortiferis egit pœnitẽtiam, &
Matth. 26. tamen in honore ſuo perſtitit, & beatum Petrum, quando amariſsimè lachrymas fudit, vtiq; do-
minũ negaſſe pœnituit, & tamen apoſtolus manſit. Sed non ideo vacua putanda eſt poſterior di-
ligentia, qui vbi nihil ſaluti detrahebatur, humilitati aliquid addiderunt, quò ſalus tutius muni-
retur, experti credo aliquorum fictas pœnitentias, per affectatas honorum potentias. Cogunt
enim multas inuenire medicinas, multorũ experimenta morborũ. De his autem, qui detecti vel
publicati non ſunt, hæc ſana & rationabilis eorundem ſacrorum canonum vel ſanctorũ patrum
eſt. Ceſſat, inquiunt, vindicta diuina, ſi conuerſio pręcurrat humana. A capite itaq; incipiẽtes vſq;
in quartum altaris miniſtrũ, hanc formam ſeruandam cognoſcimus, vt quia minorẽ maior præ-
cedit, ſicut honore ſic & in crimine, & quem maior ſequitur culpa, maior importetur vindicta, &
Hebr. 6. poſt pœnitentiam credatur eſſe fructuoſa. Quid enim prodeſt triticũ ſeminare, & fructum illius
Ezech. 18. non colligere? Poſt dignam ſatisfactionem credimus poſſe redire ad honorem, propheta dicẽte.
Nunquid qui cadit, non adijcit, vt reſurgat? Et qui auerſus eſt, nõ reuertetur? Idem propheta ait.
Pſal. 50. In quacunq; die conuerſus ingemueris, tunc ſaluaberis. Vndè & Pſalmiſta. Cor mundum crea in
me deus, ſpiritum rectum in noua in viſceribus meis. Ne proijcias me à facie tua, & ſpiritum ſan-
ctum tuũ ne auferas à me. Dum enim petijt, ne à deo proijceretur, prolapſus culpa, alienam rex
& propheta ſimul ſe rapuiſſe vxorem tremefactus expauit, propheta iudicante flagitium ſuum,
& pœnitentiam agens, addidit, redde mihi lætitiam ſalutaris tui, & ſpiritu principali cõfirma me.
Si enim ſe dignum deu per pœnitentiam nõ feciſſet, nequaquam alijs prædicaret. Ait enim. Do-
cebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur. Bene ergo diſcretione vſa eſt eccleſiaſtica ſo-
licitudo, & hæc huius diſcretionis ſumma eſt, vt hi quorum crimina detecta ſunt, illam de qua
loquebamur ſancti miniſterij ſtolam non recipiant, quorum autem occulta vel occultè commiſ-
ſa, publicam contraxerunt infamiam, rurſus induantur ea poſt dignam pœnitentiam.

Quomo-

Quomodo clementiſsimus pater reuertentem filium ſtola prima induat, ſi ſacerdotalem illi glo‑riam canonica neget auctoritas, & quòd quod primam ſtolam in habitu Monachico conuerſus poßideat. CAPVT VIII.

QVid igitur faciet clementiſsimus pater ei, qui reuertitur filio, ſi nō ſolum eſt vt dicat, peccaui (Lucæ 15) in cœlum & coram te, ſed etiam coram hominibus peccauit, & apud homines de peccato ſuo detectus atq; infamatus eſt? Poteſt enim fieri, & ſæpè factum eſt, vt nō minus compungatur pœnitentia is, qui in crimine notus erat, quàm ille, qui peccauit quidem in cœlū & coram patre, ſed latuit homines. Quàm ergo vel vndè accipiet ſtolam pater, qua illum induere poſsit, ſtimulante & viſcera eius concutiente ſpiritu pietatis? O prouidentia patris, ô artificium dei, ô diuitias bonitatis. Inuenit in quo triſtem conſoletur, reperit in quo deiectum ſubleuet, prouidit ſibi, in quo ignobilem clara nobilitate perornet. Dicimus autem ordinem habitumq; monachicum, quem ſecundum dicere baptiſmum ſancti patres non dubitauerunt. Epiſcopus (ait beatus Gregorius) (Gregorius) debet miſſam celebrare in ordinatione præsbyteri, & abbas in cōſecratione monachi, & quatuor orationes ſuper caput eius dicere, vt ſicut per quatuor euāgelia docetur, ita per quatuor orationes conſecretur, & ita vſq; in diem tertium velatum habeat caput cum ſilentio ſummo, & debita reuerentia, figuram geſtans dominicę paſsionis. Die autem tertia tollat abbas capitium de capite eius, vt depoſita triſtitia veteris peccati, reuelata facie gloriam domini ſpeculetur. Secundo ergo baptizatus eſt, & emēdatus ab omnibus peccatis. Et ſubinde. Tribus diebus ſunt in ſilentio iuxta apoſtolos, qui ob metum Iudæorum in conclaui reſidebant, vſq; dum die tertio dominus reſurgens dicit illis. Pax vobis. Sic abbas det pacem monacho, & capitium de capite eius auferat. Sed & de ipſo ſchemate monachi, ſanctæ memoriæ Bonifacius Papa dicit poſt aliqua. Credimus, à ſacerdotibus ligandi ſoluendiq; officium dignè adminiſtrari, ſi tamen dignè contigerit eos hoc miniſterio ſublimari. Quòd euidenter affirmat, quiſquis ſtatum monachorum habitumq; conſiderat. Angelus enim Græcè, Latinè nuncius dicitur. Sacerdotes igitur monachi, atque canonici, qui dei præcepta annunciant, angeli vocantur. Sed vnuſquiſque angelicus ordo quanto vicinius deum contemplatur, tanto ſublimius dignitate firmatur. Nunquid non Cherubin ſex alis velantur? Duæ in capitio, quo caput tegitur, veris demonſtrantur aſſertionibus. Illud verò quod brachijs extenditur, alas duas eſſe dicimus, & illud quo corpus cōditur alas duas. Sic ſex alarum numerus certiſsimè conficitur. Igitur filio prodigio reuertenti, quantumcunq; ſit deiectis & infamis, habet & ſcit clementiſsimus pater, vndè ſtolam primam, aut propè primam proferre poſsit, ſcilicet habitum ſanctę conuerſationis, habitum monachicum reuerendum & omnino pœnitentialem, atq; ideo reuerendum, quia pœnitentialem. Quis enim hunc habitum pro eo, quia pœnitentialis eſt non reuereatur, niſi qui ſe pœnitentia non indigere arbitratur? Porrò, qui ſic exiſtimat, quòd pœnitentia opus non habeat, ſciat quia propter eum non venit dominus clementiſsimus, patris clementiſsimi filius, ſicut quodam loco ipſe teſtatus eſt. Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores. Stola ergo habitus iſte eſt, non vilis, quàm per notiſsimos atque orthodoxos viros, (Matth. 9) quorum ſine dubio habitator erat, adinuenit hic ſpiritus, huius patris ſpiritus pietatis.

Quòd non ſolùm criminoſi ſtolam huiuſmodi, id eſt, monachicam vitam exoptare conſueuerint, & quòd qui iſtam vitam tanquam peccatoris retruſionem aſpernatur, iuſtum ſe exiſtimando, malè facit. CAPVT IX.

NOn autem hoc dicimus, quod ſolus peccatoribus, id eſt, eis tātum, qui baptiſmi gratiam criminum magnitudine perdiderunt, huiuſmodi ſtolam pater ille reſeruauerit, & nulli iuſtorū exoptanda aut ambienda ſit. Nam idem eſſet ac ſi diceremus, pœnitentiam non eſſe neceſſariam iuſtis. Quòd ſi dixerimus, ſcilicet quia pœnitentia opus nō habeamus, quantumlibet iuſti ſimus, (1. Iohan. 1) nos aut illi propter quos, vel cùm quibus hęc dixerimus, mentimur, contra veritatem facimus, & veritas in nobis non eſt. Qui enim iuſtiſsimus omnium mortalium eſt, nec ille quantum ſatis eſt humiliari, & de peccatis ſuis pœnitere poteſt. Non ergo hoc dicimus, quòd ſolis peccatoribus repoſitus ſit hic ordo pœnitentialis, ſed etiam iuſtis. Peccatori namque hæc ſæpedicta ſtola cum acceperit eam, venia & gratia eſt, iuſto cùm quaſi deſcendēdo ſumpſerit eam, gratia & gloria eſt. Nouimus qàm plures iuſtos, & iuſtitiæ columnas in illa pœnitentiæ domo ſtantes, in qua pœnitentes ſub eodem habitu recipiuntur, & gaudij conuiuium celebratur, qualis fuit Pannonienſis Martinus, & apoſtolicæ ſedis præſul B. Gregorius, Auguſtinus quoq; eiuſdem ſanctiſsimi Gregorij diſcipulus. Alijq; quàm plurimi viri ſanctiſsimi, iuſtitia & ſanctitate fulgidi, & nihilominus propter pretioſam iuſtitiam, fulgidum monachicæ humilitatis habitum non dedignati. De quibus idem Gregorius ore aureo dicit. Sciendum eſt, quia ſunt pleriq; iuſti, in quorum vita tantum gaudium eſt, vt eis quælibet peccatorum pœnitentia præponi nullatenus poſsit. Nam multi & nullorum ſibi malorum ſunt conſcij, & tamen in tanti ardoris afflictione ſe exercēt, ac ſi peccatis omnibus anguſtentur, &c. Dicamus igitur, quia peccator cùm ſit, aut facinoroſus, pœnitentialem huius ordinis ſtolam accipit, benefacit, & qui cùm ſit iuſtus & iuſtitiæ teſtimonium per-

ſectè habens coram deo & hominibus, nihilominus tamen eam accipit, optimè facit. Porrò, qui idcirco quia iuſtus eſt, vel iuſtum ſe eſſe putat, humilitatem iſtam aſpernatur, dicens, quia pœnitentialis eſt, & ſolis debita reis quædam retruſio, malè fecit. Sed iam iſta quæ litem quandam redolent, omittentes, citius ad illam pietatis domum reuertamur, cœptumq́ue exinde ſermonem perficere maturemus.

De patre clementiſſimo, cur ſic dicitur, & occurrens cecidit ſuper collum eius, & quòd verè ſuper collum eius ceciderit pater, qui pro peccatis humiliter incedit.

CAPVT X.

Matth. 11. PIetatem ſuperius veram eſſe religionem diximus. Hæc autem, ſcilicet vera, & nõ ficta religio primùm intus in corde radicatur, deinde per ſermonem, habitumq́; foras extẽditur, quia videlicet ex abundantia cordis os loquitur, & habitus, inceſſusq́; hominis enunciant de eo. Huius
Eccl. 9. religionis ſiue pietatis efficientem cauſam pulcherrimè atq; ſanctiſsimè, cauto lectori locus iſte
Lucæ 15. innuit, vbi ſic dicitur. Et accurrens cecidit ſuper collum eius. Nam reuera quemcunque videris, aut perſenſeris confracto corde ingemiſcere, & demiſſo capite incedere, iuxta diſciplinam magiſtri veri dicẽtis. Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde, non vanè dicere poteris, quia cecidit pater ſuper collum eius, & pondere ſuo confregit atq; contriuit ceruicem cordis eius, quatenus non valeat erectus ambulare, & interdũ nec oculos in cœlum leuare, ſed fixis oculis terram aſpiciat, commemorans ſibimet, quia puluis es in puluerem
Oſeæ 10. reuerſurus es. Hoc ipſum verbis alijs facturum ſe promittens dominus, in Oſeæ dicit. Ephraim docta diligere trituram, & ego aſcendi ſuper pulchritudinẽ colli eius, aſcendam ſuper Ephraim, arabit Iudas, confringet ſibi ſulcos Iacob. Seminate vobis in veritate iuſtitiã, & metite in ore miſericordiæ. Quid enim Ephraim vitula docta diligere trituram, niſi anima laſciue aſſueta ferre labores mundi huius, & ſeruitutem miſeram propter explendam luxuriam ſuam? Talis nimirum fuerat iſte filius, qui doctus fuit paſcere porcos, & ferre ſeruitutem indignam, donec reuerteretur in ſe, & diceret. Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus, ego autẽ hic fame pereo? Sed ego, inquit, aſcendi ſuper pulchritudinem colli eius, aſcendam ſuper Ephraim. Qualiter hoc fecerit, vel faciat hic venerabiliter indicat ipſe dicens de patreſamilias, quem ipſum eſſe nemo qui dubitat, quia videns reuertentem filium ſuum, miſericordia motus eſt, & accurrens cecidit ſuper collum eius, & oſculatus eſt eum. Nam, ſicut iam diximus, cadere ſuper collũ, hoc eſt, multum humiliare peccatoris animum. Quid deinde? Arabit, inquit, Iudas, id eſt, confitebitur, ille iam propter ipſam confeſsionem dignus, qui vocetur Iudas, arabit, inquam, confitendo, id eſt, aperiet terram cordis ſui dicendo. Peccaui in cœlum & coram te, confringet quoque ſibi ſulcos Iacob, id eſt, vitiorum priſtinorum ſupplantator, dicens in confractione cordis ſui. Iam non ſum dignus vocari filius tuus, fac me ſicut vnum ex mercenarijs tuis. Tunc & quod ſequitur, faciet, id eſt, ſeminabit ſibi in veritate iuſtitiam, & metet in ore miſericordiæ, dicentis. Citò proferte ſtolam primam, metet eandem, ſiue iuſtitiæ ſtolam ſiue ſtolæ iuſtitiam.

Quòd ſuper collum Sauli verè pater ceciderit, qui iam Paulus humilis & pius incedens, & diſcipulum informans. Exerce autem teipſum, inquit, ad pietatem.

CAPVT XI.

PAulus apoſtolus, id quod nunc dicimus magnificè in ſemetipſo expertus, quippe ſuper collum cuius pater iſte mirabiliter cecidit, non quia reuertebatur, ſed vt reuerteretur, qui erat auerſus per ignorantiam ad hanc pietatem, qua in illa domo clementiſsimi patris viuendum eſt,
1. Tim. 4. dilectum diſcipulum magis ac magis informans dicit. Exerce autem teipſum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio ad modicum vtilis eſt, pietas autem ad omnia vtilis eſt, promiſsionem habens vitæ, quę nunc eſt & futuræ. Hæc verba verè ſapiẽtis, verba magni ponderis, & ſtatera digna ſunt ponderari. Quòd vt compendioſus facere poſsimus, exemplum duorum ad memoriam re-
Geneſ. 25. uocemus, Iacob & Eſau. Nam alter eorũ, ſcilicet Eſau, corporali exercitatione exercebatur, ſicut ſcriptum eſt. Factus eſt Eſau vir gnarus venandi, & homo agricola, alter verò, ad pietatẽ ſeipſum
Malach. 1. exercebat, ſicut ſubiunctum eſt. Iacob autem ſimplex habitabat in tabernaculis. Et reuera corporalis exercitatio illi ad modicum vtilis fuit. Ad quid modicum? Iſaac, inquit ſcriptura, amabat Eſau, eo quòd de venationibus eius veſceretur. Hoc verè modicum fuit, quòd amabat eum Iſaac, non enim ad maximam exinde vtilitatem peruenit, ſed ad permodicam, ſicut ſcriptum eſt.
Geneſ. 27. Cumq́ue eiulatu magno fleret, motus Iſaac dixit. In pinguedine terræ & in rore cœli deſuper, erit benedictio tua. Non hoc dicimus, quòd pro illa exercitatione corporali ad odium dei per-
Malach. 1. uenerit, de quo ſcriptum eſt. Iacob dilexi. Eſau autem odio habui. Nam illud promeruit odio
Rom. 9. fratris, quem interficere cogitauit, & contemptu patris & matris, quo alienigenis ſe commiſcuit, & alienigenas vxores accepit, ſed hoc dicimus, quia corporalis exercitatio, vel amor patris, quo amabatur propter illam exercitationem, parum illi profuit. Econtra pietas huic, videlicet Iacob, quia ſimplex habitabat in tabernaculis, & pro qua Rebecca eum diligebat verè ad omnia

vtilis

vtilis fuit,promiſsionem habens vitæ, quæ nunc eſt & futuræ. Nam exinde prouenit,vt volente
matre acciperet benedictionem patris, meruitq́; tam de præſenti quàm de futuro benedici, vel
promiſsiones accipere benedictionis.De præſenti videlicet , vbi cùm dixiſſet pater . Ecce odor
filij mei,ſicut odor agri pleni,cui benedixit dominus, continuò ſic cœpit . Det tibi dominus de
rore cœli,& de pinguedine terræ abundantiam frumenti,vini, & olei . De futuro autem,ſiue de
futura vita,& quod ad vitam proſit,vbi continuò ſubiunxit.Et ſeruiant tibi populi,& adorent te
tribus.Eſto dominus fratrum tuorum , & incuruentur ante te filij matris tuæ . Qui maledixerit
tibi,maledictus erit,& qui benedixerit tibi,benedictionibus repleatur . In his verbis nimirũ fu-
turæ vitę promiſsionem accepit,id eſt,promiſsionem Chriſti,vt de ſemine eius naſceretur Chri-
ſtus,qui eſt ipſe vita futura,vita æterna. Hoc itaque pręcognito duorum exemplo citius intelli-
gimus,quid dixerit Apoſtolus , & quàm verè dixerit , quia corporalis exercitatio ad modicum
vtilis eſt,pietas autem ad omnia vtilis eſt,promiſsionem habens vitę quę nũc eſt,& futurę.Quod
enim in illis duobus præoſtenſum eſt,in vniuerſitate hominum perſeuerare comprobatur,vide-
licet,vt hi qui circa corporalia,ſiue temporalia exercitantur , modicam exinde aut penè nullam
vtilitatem conſequantur, qui autem pietati ſtudent , & ſimpliciter viuunt , in omnibus ſibi pro-
ſpiciunt,vt nihil deſit eis eorum quæ expediunt animæ & corpori,quemadmodum in euangelio
ſuo veritas dicit.Primùm quærite regnum dei,& iuſtitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis. Matth.6.
Nam quod hoc intendat,ipſe manifeſtius exprimit,dicendo poſt aliqua.Eſt autem quæſtus ma Luce 12.
gnus,pietas cum ſufficientia.Nihil enim intulimus in hunc mundum , haud dubium nec auferre 1.Tim.6.
quid poſſumus.Habentes autem alimenta,& quibus tegamur,his contenti ſimus . Nam qui vo-
lunt diuites fieri,incidunt in tentationem,& laqueum diaboli.Et ſubinde . Tu autẽ ô homo dei
hęc fuge,ſectare verò iuſtitiam,pietatem,fidem,charitatem,patientiam,manſuetudinem . Por-
rò inter hæc qualiter in alterutrum pietas exercenda ſit, & a prælatis in ſubditos , & à ſubditis in
prælatos,ipſe docet,cũ dicit.Attende tibi & doctrinis, inſta in illis. Hoc enim faciens & teipſum 1.Tim.4.
ſaluum facies,& eos qui te audiunt.Seniorem ne increpaueris, ſed obſecra vt patrem,iuuenes vt
fratres,anus vt matres,iuuenculas vt ſorores in omni caſtitate,& cætera . Hoc verè eſt prælato- Ibidem 5.
rum erga ſubditos exercitium pietatis.Poſtea dicit.Qui bene pręſunt pręsbyteri, duplici hono-
re digni habeantur,maximè qui laborant in verbo & doctrina. Dicit enim ſcriptura. Non infre- Deut.25.
nabis os boui trituranti.Et dignus eſt operarius mercede ſua. Aduerſus præsbyterum accuſatio-
nem noli recipere,niſi ſub duobus aut tribus teſtibus. Et hoc vtiq; faciendo , ſubditi ſemetipſos
ad pietatem exercent erga prelatos.Sed & diuites ſeculi qualiter pro modo ſuo debeant ad pie-
tatem exerceri, tandem non tacet,cùm dicit.Diuitibus huius ſeculi prẹcipe,non ſuperbè ſapere, 1.Tim.6.
neque ſperare in incerto diuitiarum,ſed in deo viuo & vero,qui præſtat nobis omnia abundè ad
fruendum,bene agere,diuites fieri in operibus bonis,facilè tribuere,communicare,theſaurizare
ſibi fundamentum bonum in futuris,vt apprehendant veram vitam,

De paternæ pietatis vocibus dicentis: Manducemus & epulemur, quia hic filius meus mortuus fuerat,& reuixit: perierat,& inuentus eſt. CAPVT XII.

NOtandum interea,quali vel quanta ratione in ipſa feſtinatione vtatur pietas . Cum enim di- Luce 15.
xiſſet,citò proferte ſtolam primam , & induite illum , & date annulum in manu eius,& cal-
ciamenta in pedes,& adducite vitulum & occidite,& manducemus & epulemur,continuò quaſi
quęreretur,quæ eſt ratio tantę tamq́; promptę largitatis,ita reddidit.Quia filius meus hic mor-
tuus erat,& reuixit,perierat,& inuentus eſt . Magna planè & auditu atque imitatione digna ra-
tio,quæ iam dudum vniuerſæ domui patris huius audita eſt , cuius habere ignorantiam,cuipiam
domeſtico ſanctę eius eccleſię nõ licet. Niſi enim prius reuixerit qui mortuus fuerat, niſi inuen-
tus fuerit qui perierat,non licet eum annulo perornari,id eſt,eccleſiæ fidelium reconciliari,non
licet eum calciari calciamentis in præparatione euangelij pacis, nõ licet eum inuitari vel admitti
ad conuiuium vituli ſaginati,id eſt,ad participationem corporis & ſanguinis domini . Vndè au-
tem debeat ſciri,quòd reuixerit,quòd inuentus ſit, hoc quoque prudentiam eccleſię non præ-
teriuit.Et quid illud eſt?Nimirum vox confeſsionis , qualis & hic perſonat , cùm dicit is qui re-
uertitur,pater peccaui in cœlum,& coram te,& iam non ſum dignus vocari filius tuus,fac me ſi-
cut vnum ex mercenarijs tuis,& in alia lectione myſticè ſubintelligitur, vbi narratur, quomodo
& quali ordine quadriduanum mortuum, iamque fœtentem Lazarum dominus ſuſcitauit, voce
magna clamante domino.Lazare, veni foras , ſtatim prodijt qui erat mortuus , ligatus manus & Iohan.11.
pedes inſtitis,& tunc demum.Soluite, inquit, eum, & ſinite abire . Nimirum ſicut hic peccator
prius confitetur,& dicit.Pater peccaui in cœlum , & coram te, & tunc demum dicitur,cito pro-
ferte ſtolam primam,& cætera ita & illic qui fuerat mortuus, prius prodijt,& tunc demum ſolui
iuſsit,& in vtroque facto eadem ratio eſt, quòd idcirco debeat in communionem eccleſiæ reci-
pi,quia confeſſus eſt,& dignam pœnitentiam obtulit.

Quòd non ſit hoc totum pietatis officium, manducare aut epulari, aut gaudere, quia reuixit, vel inuentus eſt, ſed etiam ieiunare, orare, & flere, vt inueniatur qui perijt, & reuiuiſcat qui mortuus eſt. CAPVT XIII.

NEc verò totum aut integrum eſt pietatis officium, manducare, & epulari, atq; gaudere, pro eo, quia qui mortuus erat, reuixit, & qui perierat, inuentus eſt. Denique antequam reuiuiſcat qui mortuus eſt, aut inueniatur, qui perijt, maximè hoc pietatis, ieiunare, orare, & flere, vt reuiuiſcat, & inueniri poſsit. Huius rei myſticum exemplum, vidua illa de euangelio, cuius filius vnicus defunctus, per portam ciuitatis efferebatur, cui dixit dominus miſericordia motus ſuper
Lucæ 7. eam. Noli flere. Et acceſsit, & tetigit loculum. Hi autem qui portabant, ſteterunt. Et ait. Adoleſcens tibi dico ſurge. Et reſedit qui erat mortuus, & cœpit loqui. Et dedit illum matri ſuæ. Vidua nanq; mater ſancta eccleſia eſt, vidua, inquã, pro eo, quia vir eius præcrucifixus, & mortuus fuit, & licet reſurrexerit, & nunc viuat, tamen præſentia corporali hic non eſt, ſed aſcendit in cœlum, & ad dexteram patris ſedet, filius eius eſt quiſq; credentium, ex quo ſacramentis eiuſdem eccleſiæ Chriſto renatus. Moritur autem filius, & per portam ciuitatis effertur, quoties mortiferum crimen admittit, vſque ad effectum operis, ſiue manifeſtum opus. Hic pietate opus, hic matri ſuper mortuo filio flendum, & orandum eſt. Mors enim peccati, mors cruenta, mors pauenda eſt. Laborat hic ſancta ſcriptura, vel ſpiritus ſcripturæ ſanctæ cõditor ſpiritus, vt quoquo modo magnitudinem periculi, & horrendum genus mortis ſentire valeamus, id quod homo peccando
Apoc. 12. moritur. Ait enim. Et ſignum magnum apparuit in cœlo. Et mulier amicta ſole, & luna ſub pedibus, & in capite eius corona ſtellarum duodecim. Et in vtero habens & clamabat parturiens, & cruciatur vt pareat. Et ſubinde. Et draco ſtetit ante mulierem, quę erat paritura, vt cùm peperiſſet, filium eius deuoraret. Quamuis enim iuxta quendam altiorem ſenſum, ſemel hoc factum ſit, & fieri non deſinit vſq; ad finem ſeculi. Semel videlicet hoc factum eſt, quando vniuerſa patriarcharum & prophetarum electorumq́; omniũ eccleſia per Mariam virginem quæ eiuſdem eccleſiæ portio eſt, Chriſtum in carne peperit, cum magno clamore magni deſiderij & diutinæ expectationis. Tunc ſtetit draco ante mulierem, vt cùm peperiſſet, ſtatim deuoraret filium eius, ſtatim quippe in Herode fuit quęrente puerum, vt perderet eum, & extunc perſecutus eſt vſq; quo
Pſal. 40. crucifigeretur, dicens: Quando morietur, & peribit nomẽ eius. At ille filius maſculus idem deus fortis erat, & idcirco raptus eſt ad deum, & ad thronum eius, reſurrexit enim & aſcendit in cœlum vſq; ad patris thronum recturus gentes in virga ferrea, id eſt, inflexibili iuſtitia. Tunc, inquam, ſemel factum eſt, vt ſtaret draco ante mulierem parientem, deuorare volens filium eius, ita vt periret nomen eius, nunc autem, ſicut iam dictum eſt, fit & fieri nõ deſinit, vt ſtet ante mulierem ad deuorandum quempiam de filijs eius, in Chriſtũ credentibus. Nam quempiam Chri-
Galat. 4. ſto acquirere, vel in quouis Chriſtum formare, ſi non eſſet parturire, non diceret Apoſtolus. Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis. Laborat ergo iſte ſanctus pietatis ſpiritus, ſenſum nobis imprimere faciemq́ue oſtendere crudelis & horrendæ mortis huius, mortis peccati, qua homo à deo viuo ſeparatur, & principi mortis diabolo incorporatur, dum tales oſtendit imagines mulieris parturientis, & draconis magni, draconis rufi ſeptem capita habentis, ſtantis ante illam, & parati ad deuorandum filium eius. O quantos, quamq́ue horrificos hiatus oris, & gutturis, quam cruentos dentes, quam profundum tartarũ ventris eius, viderat hoc
2. Cor. 12. in eodem pietatis ſpiritu, cùm diceret prædictus Apoſtolus. Timeo enim, ne fortè cùm venero, non quales volo inueniam vos, & ego inueniar à vobis, qualem non vultis, ne fortè contentiones, emulationes, animoſitates, diſſenſiones, detractiones, ſuſurrationes, inflationes, ſeditiones ſint inter vos, ne iterum cũ venero, humiliet me deus apud vos, & lugeam multos ex his qui ante peccauerũt, & nõ egerunt pœnitentiam ſuper immunditia, & fornicatione, & impudicitia, quam geſſerunt. Hoc igitur, vt prædiximus, verum & perfectum pietatis opus eſt, flere & lugere eos, morte eius qui mortuus eſt, & perditione eius, qui perijt, & tunc demum manducare, epulari, & gaudere, cùm reuixerit, cùm inuentus fuerit.

Quòd hodie gaudendum, non ſolum quidem ſit in domo patris, quia qui mortuus fuerat, reuixit filius, ſed etiam dolendum, quia frater ſenior foris ſtat, & ingredi non vult. CAPVT XSISI.

GRatia tanti patris huius, ecce hodie, tali cõuinio, talibusq́; gaudijs interſumus, & ita demum vera pietate epulamur, ſi de conuerſione peccatoris in domino gaudemus. Verùm & illud ad pietatis officium, vt aliquantiſper gaudium diminuat in nobis, duritia fratris noſtri qui foris
Lucæ 15. eſt, quia ſtat pertinaciter indignatus, & introire non vult, ſicut de illo ſcriptum eſt. Et cùm veniret, & appropinquaret domui, audiuit ſymphoniam & chorum. Et vocauit vnũ de ſeruis, & interrogauit, quę hęc eſſent. Isq́; dixit illi. Frater tuus venit, & occidit pater tuus vitulũ ſaginatum, quia ſaluum illũ recepit. Indignatus eſt autẽ, & nolebat introire. Frater ille populus Iudaicus eſt,

ex eo nimirum frater populi gentium, quia deus vnus eſt Iudæorũ & gentium, quia quem plaſmauit vnus Adam pater omnium eſt. Dicitur autẽ & ſenior frater, quia prior venit ad vnius dei cultum In agro quoq; fuiſſe dicitur, quia res agreſtes, id eſt, terrenas retributionẽs operando iuſtitias, ſequebatur legis. De hoc vigilanter intuendum eſt, quid dictum ſit, quia indignatus nolebat introire. Non per ignorantiã foris manebat, ſed ſciendo cognouerat, quod pater domi eſſet, quod gauderet ſuper eo qui perierat, & inuentus eſt. Vocauit enim vnum de ſeruis, & interrogãs quę hęc eſſent quę audierat, certus factus eſt, & quod verum erat ab illo didicit. Non ergo arbitremur, Iudęos per ignorantiam foris ſtare, & in euangelicam domum nolle introire, illos maximè qui vnum de ſeruis vocare poſſunt, & interrogare, id eſt, prophetarum voces quæ per omne ſabbatum leguntur, audire & ſenſum aliquo modo percipere. Si enim ignorarent, aut non intelligerent, & non potius intelligere nollent, ſi, inquam, per ignorantiam, & nõ potius per inuidentiam foris ſtarent, odientes gentium ſalutem, non conueniret talis parabolæ textus, quo & prius auditur ſymphonia, & chorus, & ab vno de ſeruis vocato certius cognoſcitur, quid intus agatur. Symphonia quippe concors & conſona eſt euangelicę prędicatio gratiæ, chorus autẽ gratiarum actio eſt, & vox laudis quę in omni terra, & per omnes terras, corporaliter quoq; auditur Iudęis, qui per omnes gentes diſperſi ſunt, audientibus, & quaqua verſum diſtracti ſunt noſtros per vicos & vrbes, vrbiumq; plateas feſtiuitates aſpicientibus noſtros die ac nocte foris, & intus choros, quibus deum & Chriſtum eius cum ſpiritu ſancto laudamus, viſu & auditu percipientibus. Porrò vnus de ſeruis quem ille vocare & à quo interrogare potuit, vnitas eſt, & vna veritas omniũ quas Iudæus recipit, ſcripturarũ veteris teſtamenti. Duo ſunt ſerui ex quibus res poterat inquiri, quia ſunt duo teſtamenta, vetus, & nouũ, ex quibus ſi vellet Iudæus potuiſſet perdoceri. At ille vnum tantum vocauit, & ille vnus quod ſatis eſt edixit, veritatem omnem expreſsit. Vbi enim tacet vetus teſtamentum, reuerſionem minoris fratris, & occiſionem vituli ſaginati, id eſt, conuerſionem gentium, & paſsionem Chriſti filij dei? Exempli gratia. In exordio ſermonis, quo deus Abraham alloquitur, talis eſt ratio, talis cauſa, quæ aduocationem præſtet, recipiendis gentibus, & ſupercilium decutiat Iudæorum, quòd nequaquam ſine illis ſaluentur. Egredere, inquit, de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & vade in terram quam monſtrauero tibi, faciamq; te in gentem magnam, & benedicam tibi, & magnificabo nomẽ tuum, erisq; benedictus. Benedicam benedicentibus tibi, atq; in te benedicentur omnes cognationes terræ. In repromiſsione quoq;. Per memetipſum, inquit, iuraui dicit dominus, quia feciſti rem hanc, & non pepercisti filio tuo vnigenito, benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cœli, & ſicut arenam quæ eſt in littore maris. Poſsidebit ſemen tuum portas inimicorum ſuorum, & benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ, quia obediſti voci meæ. O Iudæe, etiam ſi tu vniuerſus talis ſis qualis Abraham extitit, & ita obediens per omnia ſicut ille obediuit voci domini, quid aliud exigere potes vel poteris pro mercede tua, quam quod Abrahæ deus promiſit, ſiue repromiſit? Et nunquid cœlum, aut paradiſum promiſit ſe daturum, vel ſoli illi quod ex carne eius eſt ſemini, ſi ſuæ obediret voci? Non vtiq;, ſed tantum ſemen quoddam promiſit, ſemẽ benedictionis, in quo non ſolus Iudæus, ſed omnes gentes benedicerentur. Quod ſit illud ſemen, quis ſit modus benedictionis, propheticus omnis ordo conteſtatur, quia Chriſtus eſt & remiſsio peccatorum, quæ per ſanguinem eius datur. Igitur ille quidem impiè agit, quia ſalutem foris odit, ſed ille qui inuentus eſt, qui reuixit intus, ad pietatem eruditur, vt nõ reddat malum pro malo, ſed odientem diligat, inuidenti condoleat, & ſi nondum adeò perfectus, ſaltem foris relicto non inſultet. Nam hoc eſt quod Apoſtolus ait illi. Si aliqui ex ramis fracti ſunt, tu autem cum oleaſter eſſes, inſertus es in illis, & ſocius radicis & pinguedinis oliuę factus es, noli gloriari aduerſus ramos. Quòd ſi gloriaris, non tu radicem portas, ſed radix te. Dices ergo. Fracti ſunt rami, vt ego inſerar. Bene: Propter incredulitatem fracti ſunt rami, tu autem fide ſtas. Noli altè ſapere, ſed time. Si enim deus naturalibus ramis non pepercit, nec fortè tibi parcat. Vide ergo bonitatem & ſeueritatem dei. In eos quidèm qui ceciderunt ſeueritatem, in te autem bonitatem dei, ſi permanſeris in bonitate. Hoc audire & ſic facere pium eſt. Secundum exemplum ipſius qui hoc docet, ipſe enim qui ſic perſuadet, ſupra oſtendit, ſeſe hoc ipſum facere quod docet. Veritatem, inquit, dico in Chriſto, non mentior, teſtimonium mihi perhibente conſcientia mea in ſpiritu ſancto, quoniam triſtitia mihi eſt magna, & continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, & cætera.

Gene. 12. Gene. 22. Rom. 11. Roma. 9.

Futurum eſſe quod dictum eſt: Pater ergo illius egreſſus cœpit rogare eum, & quomodo dici conueniat illi: Fili tu ſemper mecum es. CAPVT XV.

FVturum autem eſt, vt fiat quod ſequitur. Pater ergo illius egreſſus cœpit illum rogare. Nam hoc eſt, quod loco præmemorato Apoſtolus ait. Nolo enim vos ignorare fratres myſterium hoc, vt non ſitis vobiſmetipſis ſapientes, quia cæcitas ex parte contigit in Iſrael, donec plenitudo gentium intraret, & ſic omnis Iſrael ſaluus fiet, ſicut ſcriptum eſt. Veniet ex Sion qui eripiat, &

Luce 15. Roma. 11.

auertat impietatem ab Iacob. Quod eſt enim cæcitatem in Iſrael contigiſſe, hoc eſt, fratrem indignatum nolle introire. Porrò quod eſt venire ex Sion, qui eripiat & auertat impietatem ab Iacob, hoc eſt, patrem foras egredi, & rogare inuidentem, vt depoſita impietate ad cõuiuium pietatis introeat. Verba ipſa quibus impietatem pater auerſurus eſt, hæc myſtica ſunt. Fili, tu ſemper mecũ es, & omnia mea tua ſunt. Epulari autẽ & gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus fuerat, & reuixit, perierat, & inuẽtus eſt. Sequentis verſiculi ſenſus perſpicuus eſt, pręcedentis autem partim quęſtione indiget, partim perſpicuè patet. Nã quod ait, & omnia mea tua ſunt, illud

Roma. 9. itidem eſt quod Apoſtolus ait. Quorum adoptio eſt filiorum & gloria, & reſtamentum, & legiſlatio, & obſequium, & promiſſa, quorũ patres ex quibus Chriſtus ſecundũ carnem, qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula, amẽ. Ergo perſpicuum eſt. Porrò quod ait, tu ſemper mecũ es, idcirco quęſtione indiget, quia quamdiu foris ſtat ille filius, & introire non vult, vtiq; cum patre non eſt. Sed antequam iunior frater iſte reuertetur, antequam conuiuium iſtud celebraretur. i.

Nume. 10. antequam Chriſtus pateretur, cuius hodie carnem manducãtes, & ſanguinẽ bibentes, epulamur,

Pſal. 105. non ſemper cum eo erat, quod apertè cognoſcit quiſquis ſacras legit hiſtorias, quibus narratur, quod multoties de conſpectu patris, & de domo eius exiliens filius ille ſenior, currebat ad porcorum ſiliquas, adorans idola, ſacrificans Beelphegor, & cætera colens vicinarum gentiũ dæmo-

3. Reg. 19. nia. Ergo quod ait, tu ſemper mecum es, aut pro parte dicit eorum qui quamuis pauci de populo

Roma. 11. illo ſuperant non relinquentes deum patrum ſuorum, ſicut tunc quando dictum eſt ad Heliam, reliqui mihi ſeptem milia virorum, qui non curuauerunt genua Baal, aut cum grauiſsima denotatione cauſa redditur cur illi filio cõuiuium nunquam fecerit pater, vt cum amicis ſuis epularetur. Quod ſi ita placet, dum dicit, tu ſemper mecũ es, idem eſt, ac ſi dicatur. Tu tibi arrogas, quia

Luce 15. iuſtus es. Ego autẽ non veni facere conuiuiũ huiuſmodi iuſto, ſed peccatori. Dixerat enim ille. Ecce tot annis ſeruio tibi, & nunquam mandatũ tuũ pręteriui, hic aũt diſsipauit ſubſtantiã ſuam, cum meretricibus viuendo luxorioſe. Itaq; quod ait, tu ſemper mecum es, ſic dictum poteſt intelligi, non quòd ita ſit, ſed quod ita ille arroget ſibi, quippe qui hodieq; cùm foris ſit ſolum ſe eſſe iactat populum dei, & cum præ inuidia & infidelitate moriatur, quaſi de iuſtitia præſumit,

Rom. 10. quemadmodum Apoſtolus ait. Quærentes ſuam iuſtitiam ſtatuere, iuſtitiæ dei nõ ſunt ſubiecti.

Quid in eo intelligendum ſit quod ait: Et nunquam dediſti mihi hœdum, vt cum amicis meis epularer.

CAPVT XVI.

Luce 5. ANtequam auertatur hęc impietas ab Iacob, antequam pietatis regulam audiat vel accipiat ex ore patris ille ſenior, quid dicit patri ſuo? Cùm præmiſiſſet, ecce tot annis ſeruio tibi, & nunquam mandatum tuũ pręteriui, cõfeſtim indignanter ac murmurantis animo ſubiunxit. Et nunquam dediſti mihi hœdum, vt cum amicis epularer. Sed poſtquam filius tuus hic, qui deuorauit ſubſtantiam ſuam cum meretricibus, venit, occidiſti illi vitulum ſaginatum. Etenim iam quidem dictum fuerat, quia pater illius egreſſus, cœpit illũ rogare, ſed ipſa rogantis verba pręcurrunt hęc quæ filius ille dixit, & tunc demum ſequuntur illa, cùm dicit. Fili tu ſemper mecum es, & omnia mea tua ſunt, epulari autem & gaudere oportebat, &c. Ergo inuidiam populi Iudaici quæ nunc eſt, atq; improbam intentionem, qua illum, qui veniet in nomine ſuo, videlicet Antichriſtũ deſiderat, hęc fratris verba ſonant. Vndè & notandum quod ait, & nunquam dediſti mihi hœdum, vt cum amicis meis epularer, non dixit agnum ſiue vitulum, ſed hœdum ait non dediſti mihi, non dixit vt epularer tecum, ſed cum amicis meis. Siquidem Antichriſtus quem expectat, quemq́; in ſuo nomine venientem, ille populus ſuſcipiet, nõ erit agnus, velut ille de quo ſcriptũ eſt, & ſicut

Eſaiæ 53. agnus coram tondente ſe, obmuteſcet, & non aperiet os ſuũ, ſed erit hœdus eorum maximus, qui ſedente rege in ſede maieſtatis ſuę, ad ſiniſtram ſtatuendi ſunt, cuius in typũ caper emiſſarius iubente domino per Moyſen, maledictus & conſputus in deſertũ emittitur. Nam ſi aliquando per

Leuit. 16. hœdum Chriſtus quoq; intelligitur, hoc pro cauſa externa fieri cognoſcitur, quia videlicet pro innocẽtia agnus pro peccatis multorũ, quæ ſuper ſe tulit, dicitur hœdus. Ergo cũ dicit frater ille, nunquam dediſti mihi hœdum, fatigatio ſubintelligitur populi Iudaici, ſuſpirantis quòd nondũ acceperit Antichriſtũ. At idem eum quẽ expectat, quẽ ſuſcepturus eſt, nõ Antichriſtũ nominat, ſed Chriſtũ, Quare ergo parabola hęc illi imponit quòd murmuret propter hœdũ, quodue illũ in quo cupit epulari nuncupet hœdũ? Videlicet vt arguat populi illius cupiditatẽ ſenſumq́; terrenũ, quia nimirum & ſi illum voce & labijs nominat Chriſtum, ſenſu & intentione profitetur ſe expectare Antichriſtum. Non enim talem expectat qui mortuos viuificet, ſed qui viuentes occidat, non eum qui pacem faciat, ſed eum qui bella concitet & humanum ſanguinem fundat.

De hœdo, quòd Antichriſtus ſit, cuius aduentu populus ille optat epulari.

CAPVT XVII.

DE illo falſo agno & vero hœdo, falſo Chriſto & vero Antichriſto poſt draconem, qui vt ſuperiori libro diximus, mulierem perſecutus eſt, & de ore ſuo poſt illam flumen emiſit, ſic ſcriptum eſt. Et ſteti ſuper arenam maris. Et vidi de mari aſcendentem beſtiam, habentem capita

nouem,

nouem,& cornua decem. Et ſubinde. Et vnum de capitibus ſuis, quaſi occiſum in morte,& plaga Apo. 13 [illegible]
mortis eius curata eſt. Et admirata eſt vniuerſa terra poſt beſtiam. Et adorauerũt draconem, qui
dedit poteſtatem beſtiæ,& adorauerunt beſtiã, dicentes. Quis ſimilis beſtiæ,& quis poterit pug-
nare cum ea? Et datum eſt ei os loquens magnum & blaſphemiam, & data eſt illi poteſtas facere
menſes X L I I.&c. Beſtia nanq; de mari aſcendens, vniuerſum corpus ſignificat, cuius draco ille,
id eſt, diabolus caput eſt, videlicet vniuerſam multitudinem impiorũ. Septem capita eius & de-
cem cornua eius eadem ſunt, id eſt, omnis terreni regni potẽtia, quia videlicet ſeptem capitibus
omnes reges eius,& decem cornibus omne regnum eius figuratur. Nomina blaſphemiæ ſuper
capita eius, quia dij appellati ſunt reges eius. Vnum de capitibus eius quaſi occiſum, cuius plaga
mortis curata eſt, Antichriſtum ſignificat, pertinentẽ ad terreni regni capita, qui imitatione veri
capitis noſtri, quaſi occiſum reſurrexiſſe, & pro Chriſto qui verè hoc perfecit, ſuſcipiendum ſe
audet exhibere. Cuius commenti dicitur in Simone mago præceſsiſſe fallaciam. Itaque æſtima-
tione quidem ſeductorum,& ſimulatione ſui agnus erit, reuera autem hœdus, imò & beſtia ſiue
cornu beſtiæ, in cuius ſuperbia & crudelitate epulabitur, vel epulari vult ille frater inuidus, qui
& merito condemnabitur, quia non credidit veritati, ſuſcipiet autem mendacium, ita tamen vt
(ſicut iam per prophetam dictum eſt,& Apoſtolus meminit) reliquiæ ſaluæ fiant.

De perſecutione eiuſdem Antichriſti, quòd magna futura ſit.

CAPVT XVIII.

DE perſecutione eius videlicet Antichriſti, quòd verè magna futura ſit, dominus grauiſsima
denunciatione aſſerit, cum in Matthæo dicit. Væ autem prægnantibus & nutrientibus in il- Matth. 24
lis diebus. Orate autem, vt non fiat fuga veſtra hyeme vel ſabbato. Erit enim tunc tribulatio ma-
gna, qualis non fuit ab initio mundi vſq; modò, neque fiet. Et niſi breuiati fuiſſent dies illi, non
fieret ſalua omnis caro. Sed propter electos breuiabuntur dies illi. Tũc ſi quis vobis dixerit, ecce
hic Chriſtus, aut illic, nolite credere, ſurgent enim pſeudochriſti & pſeudoprophetæ, & dabunt
ſigna magna,& prodigia, ita vt in errorem inducantur, ſi fieri poteſt, etiam electi. Hoc ipſum eſt,
quod verbis alijs in Apocalypſi dicitur hoc modo. Et datum eſt illi bellum facere cum ſanctis, Apoc. 13
& vincere illos,& data eſt ei poteſtas in omnem tribum,& populum, & linguam, & gentem. Et
adorabunt eum omnes qui habitant terram, quorum non ſunt nomina ſcripta in libro vitæ,&
agni qui occiſus eſt, ab origine mundi. Et ſubinde. Et fecit ſigna magna, vt etiam ignem faceret Ibidem.
de cœlo deſcendere in terram, in conſpectu hominum. Et ſeducit habitantes in terra propter
ſigna quæ data ſunt illi facere.

De abundantia pietatis, qua tandem ille frater, id eſt, omnis Iſrael ſaluus fiet.

CAPVT XIX.

POſt tantam impietatis abundantiam, magnificè operabitur ſpiritus pietatis, dicẽte patre fra- Luce 15.
tri illi ſeniori. Epulari autẽ & gaudere oportebat, quia frater tuus mortuus fuerat, & reuixit,
perierat,& inuentus eſt. Hoc enim audiet ille in reliquijs, quę conuertentur & ſalue fient de po-
pulo illo,& implebitur illud propheticum, cuius Apoſtolus memor, Veniet (inquit) ex Sion qui Roma. 11.
eripiat & auertat impietatem ab Iacob. Tunc deniq; epulabitur ille ſenior cum fratre iuniore & Ibidem 15
cum patre in domo Chriſti doctus nihil profuiſſe, quinimò falſum eſſe quod dixerat. Ecce tot
annis ſeruio tibi,& nunquam mandatum tuum prẹteriui, doctus inquam nihil valuiſſe ſibi quod
ſe ſemper cum patre fuiſſe, vel quod omnia quę patris ſunt ſua eſſe cõdidit, quod nõ nullo modo
verum eſſe poteſt, in tantum vt teſtetur ipſa ſalus ipſe ſaluator ore proprio, quia ſalus ex Iudæis
eſt, quinimò etiam pro detrimento cuncta reputari, & arbitranda eſſe vt ſtercora, vbicunq; ſint
vel fuerint extra illud conuiuiũ, extra veras pietatis delicias. Hoc facto, implebunt illud quod in
Ioſeph myſticè prẹfiguratum eſt, quando dñs terrę & princeps Aegypti cognitus eſt à fratribus
ſuis,& epulati ſunt cum eo meridie,& ipſe bibens inebriatus eſt cum illis. Dixitq; eiſdẽ vendito-
ribus ſuis. Vos cogitaſtis de me malum, deus autem vertit illud in bonum. Hoc dicet illis nõ im- Gene. 50.
properando, ſed cum indulgentia & gratia, miraculum illius altiſsimi conſilij ſui præſentando.

Quòd interea dum ad pietatem exercemur, cauendum ſit, ne falſa pietatis imagine fallamur.

CAPVT XX.

INterea dum pietati ſtudemus, dum ad pietatem exerceri iubemur, ſimul veritate opus eſt, vt
vera pietas & vera ſic veritas, nequando pietatis falſa imagine fallamur. Eſt enim remiſsio quæ
pietas vult videri, ſed profectò longè eſt à ſpiritu pietatis, quia videlicet remittendo ſoluit, par-
cendo odit, dum per inertiam & mollitiẽ ſuam, vitia quæ amputari debuerant, nutriri permittit.
Nõ ſic ſancti pietatẽ prẹdicãt, vt diſtrictionis dignitatẽ prẹtermittat. Ab hac ſuſpitione quidam
illorum eximius ſemetipſum eximens, cùm dixiſſet in ipſa correptione prudenter agendũ, & ne
quid nimis dicens, ne dum nimis cupierit eradere eruginem, frangatur vas, ſuamq; fragilitatem,
ſemper ſuſpectus ſit, memineritq; ſcriptum, calamum quaſſatum nõ conterendũ, continuò ſub- Matth. 12.
iunxit. In quibus non dicimus, vt permittat nutriri vitia, ſed prudẽter & cum charitate amputet, Eſaie 42.

ptout

Nume. 12. prout viderit cuiq; expedire. Quod ſi exempla quæruntur, & quis erit Moyſe clementior, aut
Exod. 32. magis pius? Scriptú quippe eſt. Erat enim Moyſes vir mitiſsimus ſuper omnes homines qui morabantur in terra. At ille, vbi cauſa popoſcit, diſtrictus eſſe nouit, & ſtans in porta caſtrorum, ait. Si quis eſt domini, iungatur mihi. Congregatiq; ſunt ad eum omnes filij Leui. Quibus ait. Hæc dicit dominus D E V S Iſrael. Ponat vir gladium ſuper fœmur ſuum. Ite & redite, de porta vſq; ad portam per medium caſtrorum, & vnuſquiſq; occidat fratrem & amicum & proximum ſuum. Hoc fecit tanquam diſtrictus, & bono zelo rigidus, veruntamen in ipſo diſtrictionis rigore, ſuæ manſuetudinis quia mitiſsimus erat, nequaquam oblitus. Sequitur enim. Facto auté die altero, locutus eſt Moyſes ad populum. Peccaſtis peccatum maximum, aſcendam ad dominum, ſi quo modo quiuero eum deprecari pro ſcelere veſtro. Rurſusq; ad dominum ait. Obſecro peccauit populus iſte peccatum magnum, feceruntq; ſibi deos aureos. Aut dimitte eis hanc noxam, aut ſi non facis, dele me de libro tuo quem ſcripſiſti. Eſt igitur veræ pietatis ſeu veræ manſuetudinis ſocia, ſemper pro tépore & re diſcretio rationabilis, ſcilicet vbi vel quando culpa per aliú cognita eſt, quam per auctorem ſui & vtriuſque rei exemplum ſalutare nobis in Moyſe præfulſit.

De euangelico exemplo villici, dicentis: Fodere non valeo, mendicare erubeſco, ſcio quid faciam, & cætera qualiter in exercitio pietatis imitandum ſit. CAPVT XXI.

CAEterùm eſt vbi vel quando itidem pro tempore & re ſola incedere audiat pietas abſq; virga diſtrictionis, ſcilicet dum id quod ſecretè admiſſum eſt, nihilominus ſecreto & voluntariè prodit humilitas confeſsionis. Et huius rei nobis exemplum ingerit ipſe, in quo totus & ſem-
Luce 16. per inhabitat ſpiritus pietatis laudás prudentiam villici illius, qui hoc modo ſibi prouidit. Quid faciam, inquit, quia dominus meus aufert à me villicationem? Fodere non valeo, mendicare erubeſco. Et continuò bonum reperiens conſilium, ſcio, inquit, quid faciam, vt cum amotus fuero à villicatione, recipiant me in domos ſuas. Conuocatis itaque ſingulis debitoribus domini ſui, dicebat. Quantum debes domino meo? At ille ait. Centum cados olei. Dixitq; illi. Accipe cautionem tuam, & ſede, cito ſcribe L. & cætera. Deniq; ſicut præcedens parabola de filio prodigo & fratre eius ſeniore, qui rediuiuo atq; inuento inuidit, myſterium continet populi gentilis & populi Iudaici, ſic ſequens iſta forma eſt prælati, cuiuſpiam & ſubditi peccatoris eius duntaxat, cuius peccata præter deum & cóſcientiam ipſius arbiter nullus ſit. Etenim quiſquis animabus præſidet, nimirum villicus ſummi domini eſt, qui ſi veram & verè humilem prudentiam habet, ſi verè aliquod iuſtitiæ initium habet, quotidie iudicat ſemetipſum in cóſcientia, vel cognatione ſua,
Prouer. 12. iuxta illud. Cogitationes iuſtorum iudicia. Ponit in mente ſua domini ſui tribunal, & accuſante conſcientia, iuſtus enim in principio accuſator eſt ſui, confeſsio iudicat, timor ligat, ibiq; audit,
Prouer. 18. vel audire ſibi videtur dictum domini ſui. Quid hoc audio de te? Redde rationem villicationis tuæ. Iam enim non poteris villicare. Qui enim animas cuſtodit, vel cuſtodire debuit, multam & magnam ſe agnoſcit diſsipaſſe ſubſtantiam domini ſui, ſi ritè perpendat, quomodo ſeruare debuerit. Hoc perpendens veraciter confitetur, quod amouendus, quod meritò eijciendus ſit, ſi ſecundum iudicium ſolum ſecum agatur. Prouidens ergo ſibi, vt miſericordiam inueniat, fit miſericors ipſe ſubditis, vocans vnumquemq; eorum ſingillatim, & dicens illi. Quantum debes domino meo? Nam hoc eſt ſollicitum eſſe de ſubdito quodlibet vel ſibi commiſſo, & priuata atque ſecreta commonitione, rogare vt aperiat, quantum debeat deo, id eſt, non celet peccata ſua, ſiue
Psalm. 31. cogitationes malas aduenientes cordi ſuo, iuxta illud. Dixi confitebor aduerſum me iniuſtitias meas domino. Qui ſi confeſtim dixerit, centum cados olei, ſiue centú choros tritici, id eſt, ſi vocem confeſsionis ſimpliciter aperuerit, & peccata ſua numerauerit, ſiue magna & multa eſſe non tacuerit, vtitur ille prudentia & arte ſua, ſede, inquiens, cito ſcribe quinquaginta, ſede cito, ſcribe octoginta, ita tamen vt ſingulis præſcribat ipſe dicens. Accipe cautionem tuam, quod eſt dicere. Tantummodo tibi caueas, vt de cætero emendes pœnitentiæ auſteritatem debitam, leuiorem fac. Verbi gratia, qui ſeptennem ſiue duodennem pœnitentiam debueras, ſi ad publica tractus fuiſſes eccleſiæ tribunalia, vno anno ſiue quadraginta diebus, aut iuxta exemplum Niniuita-
Luce 16. rum triduo pœniteas, & ego pro te in die iudicij domino meo rationem reddam. Tantum placere debet hæc ſimilitudo villici, qui domino quidem ſuo villicus iniquitatis, villicus damnoſus extitit, ſed pro ſe prudenter egit, & ſibi prudenter cóſuluit, tantum inquam apud ſpirituales valere debet exemplum villici ſecularis, vt meritò redarguant ſemetipſos, & dicant, filij huius ſeculi prudentiores filijs lucis in generatione ſua ſunt. Hoc enim veritas dixit, & ſic debet intelligi. Seculares homines prudentius, vigilantius, atque cupidius commodis temporalibus & tranſitoriæ ſaluti ſuæ proſpiciunt, quàm ſpiritualis propoſiti viri, circa æternam ſuam, ſolicitudinem ſtudiumq; pietatis adhibeant. Imitemur ergo ſaltem illos in his quæ ſunt ad deum, excitemur ſaltem exemplo illorum in his quæ pertinent ad vitam æternam.

Finis commentariorum libri Octaui, ſcilicet de Pietate domini.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS DE OPERIBVS SPIRITVS SANCTI.

LIBER NONVS, DE TIMORE DOMINI, LIBER I.

De ſpiritu timoris domini, quòd maximum inſtrumentum ſit expectatio iudicij vniuerſalis. CAPVT I.

OMnium quæ nobis ex ſancta & veridica ſcriptura credere & confiteri tradita ſunt,
finis eſt vniuerſale iudicium, quòd verè maximũ & præcipuum eſt, eius qui poſt ſpi-
ritum pietatis in deſcendendo ponitur ſpiritus timoris domini, inſtrumentum. Illic
enim timor non modicus eſt, illic timore nõ paruo trepidandum eſt. Veraciter ite- Iob 41.
rum atq; iterum dixerimus, quia illic timor eſt, & quia qui nõ trepidat ibi timore, iſte ſapiẽs non 1.Pet.4.
eſt. Tunc enim timebunt angeli, ait dominus, & territi purgabuntur. Vix enim iuſtus ſaluabitur, Malac.2.
etiam ſi pro meritò iuſtitiæ talis ſit, vt rectè vocetur angelus, cuius labia cuſtodierunt ſcientiam,
& qui legem ex ore ſuo quærẽtibus, factus eſt domini exercituum angelus. i. nuntius. Bene ergo
ſpiritus timoris domini dicitur, pro hoc ipſo, quòd primitus aſpirando, nobis inſenſatis & elatis,
& idcirco inſenſatis, quia elatis, fidem facit eorum quæ illic viſuri, quæq; adituri ſumus, vt cre-
dentes & recogitantes timeamus, timentes ſtultitiam relinquamus, & ad ſapientiam fugiamus.

De magno die iudicij eiuſdem, quomodo conſimilis ſit primo dierum ſeculi. CAPVT II.

DIes ille, dies magni iudicij, nouiſsimus erit dierum ſeculi. Reſpiciamus nunc ad illum, quem
numero primũ ſancta ſcriptura diem poſuit in exordio ſui, quando diuiſit deus lucem & te-
nebras, appellauitq́; lucem diẽ, & tenebras noctem, factumq́; eſt, ait, veſpere & mane dies vnus.
Idcirco autem numero primũ, quia ſicut illic pro poſſe diximus, alius eſt dies natura primus, ille
autem numero tantũ vel ordine creationis primus. Nam qui verè eſt primus, non temporalis eſt,
ſed æternus, nõ de creatura lucens, ſed creaturam illuminans lux. Quòd ſciẽs ſcriptor noluit di-
cere, factumq́; eſt veſpere & mane dies primus, ſed factumq́; eſt, ait, veſpere & mane dies vnus.
Reſpiciamus, inquam, ad illum diem, & cõſideremus admirandam operũ dei diſpoſitionem, qui Gene.1.
eandem quaſi edituum terribilem poſuit timorem ad cuſtodiendũ introitum & exitũ ſcripturę,
ſiue operum ſuorum, vt quiſquis ad cognoſcendum deum ingreditur, & in introitu inueniat cur
valde timeat, & in exitu audiat, cur multo maximè contremiſcat. Deniq; cùm dicitur. Diuiſitque
lucem & tenebras, appellauitq́; lucem diẽ, & tenebras noctẽ, ibi angelos iudicatos, & bonorum
malorumq́; ſpirituum diuiſionẽ inſociabilem atq; immutabilem factam eſſe intelligimus, & hic
angelorum pariter & hominum iudicium immutabile eſſe faciendũ, claris ſcripturæ vocibus au-
diuimus. Illic angelos apoſtatas de cœlo in iſtum caliginoſum aërem proiectos, hic eoſdem an-
gelos & eorum ſequaces homines impios, non ignoramus, in ignem æternum eſſe proijciendos.

De ſeptem ſpiritibus domini, quòd qui primus erat in hoc opere, idem ſit & finis, ſcilicet ſpiritus timoris domini. CAPVT III.

GRatias igitur huic ſpiritui dñi, ſpiritui ſapientiæ & intellectus, ſpiritui conſilij & fortitudinis,
ſpiritui ſcientię & pietatis, & ſpiritui timoris dñi, quia melius q̃ nos ipſi pręparare aut proui-
dere potuimus, nos abundare voluit, & in veritate experiri fecit, id quod vagiẽti & eſurienti in-
fantulo Iſraeli ſpondere dignatur, dilata os tuũ & implebo illud, atq; per tam longa ſpatia recto Pſalm.80.
nos itinere duxit & reduxit, ita vt quod principiũ, idem ſit finis, & eundo & redeundo vidimus,
& videmus omnib. aſcendentibus iam in ſublimi poſitis neceſſariũ eſſe fundamenrũ timoris do-
mini. Nunc cognoſcimus & cognoſcere audemus, cõſultè nos egiſſe, & bonitate ſua hunc ſpiritũ,
qui eſt ipſa bonitas, noſtræ paruitati conſuluiſſe. In quo? In eo videlicet, vt de ſancta trinitate &
operibus eius ſcribere proponẽtes ſeptem ſpiritus dei præ oculis. i. in intẽtione haberemus, non
dubitantes bonũ deum, quæcunq; feciſſet aut faceret, feciſſe & facere ſecundũ ſeptiformem po-
tentiam huius ſeculi bonitatis huius ſui boni & ſancti ſpiritus. Hac etenim intẽtione, vt verè ſim-
plici oculo & tanquã vera lucerna præeunte videmus, in opere dñi cuncta viſibilia & inuiſibilia
creantis, diſpoſitos eſſe gradus ſeptem dierũ, ſecundum iſtũ ſeptiformẽ ſpiritũ, à timore vſq; ad
ſapiẽtiam, vt veraciter ſcriptura dixerit. Initiũ ſapientiæ timor dñi, & deinde lapſo homine, iterũ Iob 28.
eodẽ ordine gradus & profectus ſeptẽ ętatũ, ſecundũ eoſdẽ ſeptẽ ſpiritus dñi, & deinde à paſsio- Pſal.110.
ne dñi reciprocato ordine gradus eoſdẽ à ſapiẽtia vſq; ad timorem dñi, & ita ſecundũ eoſdẽ ſpi- Prouer.1.
ritus vbiq; magna & exquiſita, mirabiliterq́; ordinata opera dñi. Sedeamus hic in iſto fundamẽto
neceſſarię ſolicitudinis, & quod reliquũ eſt ſermonis tam diutini, perficiamus in timore domini.

De diſtinguenda ſignificatione timoris. CAPVT IIII.

PRimo dicẽdum, bifariam diuidi ſignificatũ boni timoris, ita duntaxat, vt non quidẽ aliundè,
ſed tamen pro diuerſis qualitatibus timentium, timor quo timetur deus alius & alius ſit. Eſt
etenim timor ſeruilis, & timor liberalis. Timor ſeruilis, ſiue timor ſeruorũ eſt, quo pœna peccati

timetur. Timor liberalis eſt idē timor filiorū,quo detrimentū gratię cauetur. Vtrunq; ab alter-
utro clarius diſtinguere conemur. Timor ſeruilis qui pœnā habet, incipientiū eſt.i.eorum qui
nūc primùm ad deū reſpicere,& gehennæ ignis memores eſſe incipiunt,& ea memoria aduerſus
peccatū reſiſtere contendūt. Hic non iam ſapientia,ſed tantū ſapientiæ initiū eſt,nec adhuc om-
nino timor dñi,ſed timor mortis,nec adhuc rectè timor ſanctus,ſed tantū timor,aut certè timor
pœnalis, aut anxius dicitur. Porrò timor liberalis perfectorū vel ad perfectionē tendentiū eſt.i.
eorum qui poſt conſcientiam ſuperiorū gratiarū ſpōtè ad timorē propter cautelā ſeſe demittūt.
Iohan.4. Differt hic ab illo plurimū & multis modis, maximeq́; in eo q̄ illū ſeruilē atq; pœnalē perfecta
charitas foras mittit,iſte aūt liberalis & ſanctus permanet in ſeculū ſeculi. Hoc aūt vtriq; cōmune
eſt,q̄ vterq; animam pungit, & quaſi ſanguinē animæ lachrymas per oculos emittit, diuerſis ta-
men cauſis agētibus. Nam in illo cauſa eſt anguſtia mentis ſolicitæ, ne in gehennam mittatur, in
iſto cauſa efficiēs eſt ad deſideriū animæ eo q̄ peregrina ſit, & à regno differatur. De timore in-
cipientiū,qui & ſeruilis ſiue pœnalis dicitur,nunc locus & propoſiti ratio poſtulat vt loquamur.

Quòd quatuor ſint timores,quorum perceptibilis eſt anima hominis,duo mali, & duo boni. CAPVT V.

TImor iſte vel perturbatio animæ, eſt veniens ex fide & ſpiritu dei. Quatuor enim ſunt timo-
res,quorū anima hominis perceptibilis eſt,& idcirco dum de vno proponimus, diffinitione
opus eſt. Duo mali, duo boni ſunt timores. Eſt enim malus timor paſsio quædā vel perturbatio
animi,ſed neq; ex fide veniens,neq; ex ſpiritu dei, quem improbant etiam ſeculares philoſophi,
apud quos lectitantur etiā & ſæpius quatuor animi paſsiones,gaudium,timor,ſpes,atq; dolor,&
econtrario totidem virtutes,tēperantia,fortitudo,prudētia,atq; iuſtitia. Timor ille idcirco ma-
lus eſt,quia perturbat inde animum, vndè perturbari non debuit, ſcilicet de amittendis opibus
ſeculi,vel de incumbentibus aduerſis, quæ oportuerat pro vtilitatis cauſa fortiter ſuſtineri. Item
timor malus eſt ex fide quidē,ſed non ex ſpiritu dei,quo interdū turbatur animus,ſed nō ſe cor-
rigit. Hic iam fortè quęrat aliquis, quomodo poſsit eſſe ex fide,quod non eſt ex ſpiritu dei,cùm
Iacob.2. ipſa fides donū ſit ſpiritus dei? Ad hæc Iacobus apoſtolus dicit. Tu credis,quoniā vnus eſt deus,
bene facis. Et dæmones credunt, & contremiſcunt. Vis autē ſcire ô homo inanis,quia fides ſine
operibus otioſa eſt. Idemq́; ſupra dixerat. Fides ſi non habeat opera,mortua eſt in ſemetipſa. Eſt
ergo timor malus ex fide quidem, ſed non ex ſpiritu dei, quia non ex fide quæ per dilectionem
operatur,ſed ex fide otioſa & ideo mortua. Et hunc timorem oēs quidē & ſemper dæmones ha-
bent,quia credunt & contremiſcunt, homines aūt mali non omnes, ſed multi deſperati habent,
Apoc.24. quomodo ille de quo in actibus Apoſtolorū ita legitur. Poſt aliquot aūt dies, veniens Felix cum
Druſilla vxore ſua,quæ erat Iudæa,vocauit Paulū & audiuit ab eo fidem quæ eſt in Ieſum Chri-
ſtum. Diſputante aūt illo de iuſtitia & caſtitate, & de iudicio futuro, tremefactus Felix, reſpon-
dit. Quod nunc attinet,vade. Tempore aūt oportuno accerſam te. Simul & ſperans, quia pecu-
nia ei daretur à Paulo, propter quod frequēter accerſiens eum,loquebatur cum illo. Biennio aūt
expleto, accepit ſucceſſorem Felix Portium Feſtum. Volens aūt gratiam præſtare Iudæis Felix,
reliquit Paulum vinctū. Tremefactus eſt,ſed non ſe correxit,qui tali modo gratiam præſtare Iu-
dæis,& correctionis magiſtrum vinctū reliquit. Sed quid tam lōgè timoris huius exempla peti-
Gene.3. uimus? Primus homo timore iſto timuit,vocem tuam,inquiens,domine audiui & timui eo quòd
nudus eſſem,& abſcondi me. Neq; enim bene timuit qui ſe abſcōdit, & culpam confiteri noluit.
Bonorum differentias timorū ſupra diximus, quia videlicet alter ſeruilis, alter liberalis,alter in-
cipientiū,alter perfectorū eſt,alter pœnā pauet,alter detrimentū gratiæ cauet. Sed & in hoc dif-
ferunt,quia alter quidē paſsio vel perturbatio,alter verò pax & requies animi eſt. Alter enim di-
Pſalm.6. cit. Domine ne in furore tuo arguas me,neq; in ira tua corripias me. Miſerere mei domine quo-
niam infirmus ſum, ſana me domine quoniā conturbata ſunt oſſa mea, & aīa mea turbata eſt val-
de. Et ſubinde. Turbatus eſt à furore oculus meus. Alter verò ita tranquillus,quietus, & ab omnī
Eccl.34. perturbatione remotus eſt, vt de illo veraciter quidam ſapiens dicat. Qui timet dominum nihil
trepidabit & non pauebit,quoniam ipſe eſt ſpes eius. Timētis dominum beata eſt anima eius ad
quem reſpicit, & qui eſt fortitudo eius firmamentum virtutis tegumen ardoris, & vmbraculum
meridiani,deprecatio offenſionis,& adiutoriū caſus exaltans animam & illuminans oculos,dans
ſanitatem & vitam & benedictionem. Igitur timoris boni quidem ſed nondum perfecti & opti-
mi timoris pœnam habentis,quem perfecta charitas foras mittit,vera & ſufficiens eſt illa defini-
tio,quàm diximus,quia paſsio vel perturbatio animi eſt veniens de fide & de ſpiritu dei.

De timore bono,ſed nondum perfecto, quomodo diuidat hominem contra ſemetipſum voluntatibus contrarijs. CAPVT VI.

PRimum hoc habet vtile timor iſte, quod hominem vnū eundemq́; contra ſemetipſum diui-
dit, vt quaſi duo ſint in alterutrū diuiſi voluntatibus contrarijs, quemadmodum Apoſtolus
Galat.5. dicit. Caro enim concupiſcit aduerſum ſpiritum,ſpiritus autem aduerſus carnem. Hæc enim ſibi
inuicem

inuicem aduerſantur, vt non quæcunq; vultis illa faciatis. Non enim hoc ita dictum eſt, vt quic-
quam ſuffragari putanda ſit hæreſi illi, quæ animam hominis partem dei habere dixit, corporis Manichæi.
verò figmentum à deo malo factum, & ideo contrarijs ſibimet diuerſisq; ſubſtantijs carnem læ-
tari, animam contriſtari, & in quibus exultat anima, carnem affligi. Non eſt hoc quod dixit, caro
concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus aduerſus carnem, ſed caro totus homo eſt ante aſpiratio-
nem timoris dei caro, inquam, id eſt, carnalis. Vbi autem aſpirat & animæ eius incidit ſpiritus ti-
moris dei, iam partim caro, partim ſpiritus eſt, & contra inuicem hæc duo pugnant voluptatibus
contrarijs. Pugnam ipſam alio loco idem Apoſtolus plenius exprimit, dicens in perſona cuiuſ- Rom.7.
que infirmi & imperfecti. Ego autem viuebam ſine lege aliquando. Quid eſt, viuebam ſine lege
aliquando, niſi operabar quæ volebam ſine timore? Sine lege enim viuit, qui ſine reſpectu pec-
cati timoris dei, qui lętatur cùm male fecerit, & exultat in rebus peſsimis. Sed cùm veniſſet man-
datum, inquit, peccatum reuixit. Ecce origo belli & initium ſeditionis, de qua dixit, caro con- Prouer.2.
cupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem. Venit enim mandatum, quando aſpirat
hic ſpiritus timoris, & animam facit eſſe memorem mandati, memorem futuri iudicij. Tunc ſine
dubio peccatum reuiuiſcit, quòd antea quaſi mortuum fuerat, quia ſegnius & negligentius vre-
bat ardor peccati, acrius perurget, & quaſi tyrannizat, audiens, quia contra ſe in atrio eiuſdem
animæ ſpiritus iſte portitor mandati reſultat. Fit itaque diſcordia magna concurrentium ſpiritus
& carnis, id eſt, mandati & peccati, ſiue boni timoris & malæ cupiditatis. Ita diuiſus homo poſt-
modum dicit. Condelector legi dei, ſecundum interiorem hominem. Video autem aliam legem Rom.7.
in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in
membris meis. Hæc eſt illa pugna ſiue diſcordia carnis & ſpiritus, quàm non aliter ſcire poteſt
homo, niſi experiatur. Amplius autem ex eo quod ſubinde dicit. Igitur ego ipſe mente ſeruio
legi dei, carne autem legi peccati, conſtat vnum eundemque hominem contra ſemetipſum di-
uidi, ita vt aliud ſuadeat timor dei ſiue timor mortis, aliud infirmitas ſiue conſuetudo carnis. In-
terea timor dei creſcit & cõualeſcit, ita vt peccatum in carne habitans abijciatur, & tunc demum
qui remanet intus, ſit timor ſanctus, & loco peccati quod eiecit, ſocia tandem charitate fruatur.
Hoc ſuſpirans inter pugnandum loquitur. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mor
tis huius? Gratia dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. Quomodo autem iſte timor creſ-
cat & vſque ad pacis ſanctitatem perueniat, ipſe dominus in Euangelio tali ſimilitudine demon- Marc.4.
ſtrat. Sic eſt regnum dei, quemadmodum ſi homo iaciat ſementem in terram, & dormiat, & ex-
urgat die ac nocte, & ſemen germinet & increſcat dum neſcit ille. Vltro enim terra fructificat,
primùm herbam, deinde ſpicam, deinde plenum frumentum in ſpica.

De terribili iudicio dei, quod vere magna timoris huius ſubſtantia vel cauſa ſit. CAPVT VII.

QVid tandem illud eſt, quòd timor iſte animam ſibi vendicat, & ad conſenſum ſui prouocat?
Nimirum terribile iudicium dei, quod futurum in nouiſsimo die omnis ſcriptura diuinitus
inſpirata, iugiter prædicat. Magna planè vis & grandis materia, qua timor idem, ſi paruus vel te-
nuis erat, quotidie paſcatur & conualeſcat. Nam vt cætera nunc interim taceam, vel differã, ſum-
ma illius iudicij conſideratio eſt homini ſcire vel retractare, quia poſt hanc vitã, maximè aũt poſt
illud vniuerſale iudiciũ, peccatori & impio nõ magis quam diaboli vlla ſupereſt pœnitẽtia. Non-
ne miſerrimũ eſſe diabolum perpẽdit, quiſquis cõſiderat in eo quod & accepit, iam pro ſuæ me-
rito iniquitatis, vt quia cũ liceret proficere noluit, iam proficere nec velit nec poſsit, & acceptu-
rus eſt in illo iudicij die pœnas ignis æterni, quibus nullus ſit finis? Omnes quippe angeli cũ li-
bero arbitrio conditi ſunt, & ſic bene conſtituti, vt in melius proficere haberent. Profecerũt qui
voluerunt, qui bonam voluntatem habuerunt. Defecerunt & apoſtatauerunt, qui ſibimet quàm
creatori ſuo placere maluerunt. Factũ eſt deinde eorũ iudicium, & qui cũ peccare poſſent, pec-
care noluerũt, firmiterq; in amore creatoris pedẽ fixerunt, hoc in remuneratiõẽ acceperunt, vt
amplius iam peccare vel peccando mori nõ poſsint. Verbo enim domini cœli firmati ſunt, & ſpi- Pſal.32.
ritu oris eius omnis virtus eorũ. Econtrario, diabolus & oẽs angeli eius, qui cũ illo iniquitatem
operati ſunt, ita ceciderunt, & ita moto pede ſuperbiæ expulſi ſunt, vt iam amplius ſtare nõ poſ-
ſint, talem omnino retributiõẽ acceperunt, vt nunquã reſtitui poſsint, accepturi ſine dubio ad-
huc in illo die retributiõẽ ignis æterni. Nónne, inquam, quiſquis aduertit, miſerrimũ hoc eſſe
perpendit? Certiſsime aũt homo quocunq; in articulo eſt, eiuſdẽ periculi, & rationẽ habet cum
eodem iudice deo conditione ſimili. Sic enim & ipſe bene cõditus fuit cum libero arbitrio, vt ſi
vellet, in melius proficere poſſet, & quia proficere neglexit, deumq; cõtempſit, de paradiſo eie-
ctus eſt. Sed & nunc redẽptoris gratia, in idipſum repoſiti ſumus, & ad hoc in præſentis temporis
eccleſiam de cunctis gentibus vocati transferimur, vt ad ſimilitudinem creatoris noſtri, vitamq;
æternã quam in Adam perdidimus recuperandã proficiamus. Profecerũt & proficiunt ex nobis
qui volunt, ita vt filij dei facti ſint, & filij dei fiant, qui volunt. Quicunq; nunc ita volẽtes profi-
ciunt, talem in illa die iudicij remunerationem accipient huius bonæ voluntatis, vt amplius iam

deficere non poſsint,ſintq; æternaliter filij dei æterni,& cõtra,quicunq; ex nobis proficere nũc
negligunt vel contẽnunt, talem itidem in illa die remunerationẽ accipient, vt amplius iam pro-
ficere non poſsint, ſintq; ſocij & comparticipes diaboli & angelorũ eius in flamma ignis æterni.
Magna igitur verè cauſa, magnum iudicium illud in anima hominis eſt timoris dei materia.

De aduentu tremendi iudicis,quomodo ſedebit ipſe ſuper ſedem maieſtatis ſuæ. CAPVT VIII.

Matth.25, GRande expectaculũ. Ait enim ipſe rex & filius regis,cui deus pater iudicium dedit. Cùm aũt
venerit filius hominis in maieſtate ſua,& omnes angeli cum eó,tũc ſedebit ſuper ſedem ma-
ieſtatis ſuæ,& congregabuntur ante eum omnes gentes, & ſeparabit eos ab inuicem, ſicut paſtor
ſegregat oues ab hœdis. Et ſtatuet oues quidem à dextris ſuis, hœdos autẽ à ſiniſtris, & reliqua.
Actor.1. Filius hominis veniet, filius hominis apparebit. Sic inde veniet, quomodo hinc aſcendit. Dixe-
runt enim angeli. Hic Ieſus qui aſſumptus eſt à vobis in cœlum,ſic veniet,quemadmodũ vidiſtis
eum euntem in cœlum. Quomodo viderant,qualem viderant euntem in cœlum? Viderant eun-
tem formam ſerui,viderant in manib.& pedibus eius fixuram clauorũ,viderant latus eius lancea
vulneratum , & talem ſuceperat nubes ab oculis eorum . Grande & dulce gaudium intuentium,
Matth. 24. quia talis eleuatus eſt , & grandis timor ac tremor expectantium, quia talis, & ſic veniet. Nubes
Pſal.46. enim illum ſuſcepit,& in nube venturus eſt. Nam tunc videbunt, ait, filium hominis venientem
Lucæ 14. Acto.1. in nube, cum poteſtate magna & maieſtate. Idcirco verè pſalmus dixit. Aſcendit deus in iubila-
tione,& dominus in voce tubæ. Apoſtoli nanq; iubilauerunt, ſicut ſcriptum eſt. Et ipſi adoran-
tes, reuerſi ſunt in Hieruſalem cum gaudio magno , ſed & vocem tubæ acceperunt, nobiſq; au-
1.Theſ.4. ditam fecerunt,qua dictum eſt. Sic veniet quemadmodum vidiſtis eum euntem in cœlum. Hæc
nanq; prænunciatio plena eſt timoris,tanquam vox tubæ,grande & terribile bellum nunciantis.
Et Apoſtolus idem ſentiens,dicit. Quoniã ipſe dominus in iuſſu & in voce archangeli,& in tuba
dei deſcendet de cœlo. In iuſſu,id eſt,in imperio maieſtatis,in voce archangeli, id eſt, in præco-
nio angelicæ fortitudinis iudicem adeſſe nunciantis,in tuba dei,id eſt, in tonitru & terrore,qua-
lem ſolus deus facere poſsit. Tunc enim idẽ deus noſter,qui & filius hominis, manifeſtè veniet,
& non ſilebit . Grande igitur expectaculum , vbi ſic veniet cum nubibus , & videbit eum omnis
Apoc 1. oculus,& qui eum pupugerunt, & plangent ſe ſuper eum omnes tribus terræ. Venient & omnes
Lucæ 21. angeli cum eo. Et ſicut in alio Euangeliſta ipſe teſtatur,eo veniẽte virtutes cœlorum mouebun-
tur. Quodq; amplius pauendum eſt, qui prius venit in ſpiritu manſuetudinis,ſicut oſtendit ſpe-
cies columbæ, quæ ſuper eum apparuit, tunc veniet in flamma ignis. Reuelabitur de cœlo cum
angelis virtutis ſuæ in flamma ignis , inquit Apoſtolus , dantis vindictam his qui non nouerunt
2.Tim.1. deum,& qui non obediunt euangelio domini noſtri Ieſu Chriſti. Illo igne,cœli ſoluentur,mare
ſiccabitur,vt patrum quidam arbitrantur, & hinc forte in Apocalypſi Iohannes, inquit, & mare
2.Pet.3. iam non eſt. Cœlos verò calore ſoluendos apoſtolica ſcriptura non tacuit. Cœli,inquit,qui nunc
ſunt,& terra, eodem verbo repoſiti ſunt, igni reſeruati in diem iudicij, & perditionis hominum
2.Pet.3. impiorum. Item: Adueniet autem dies domini vt fur,in quo cœlo magno impetu tranſient, ele-
menta verò calore ſoluentur . Tunc ſedebit ſuper ſedem maieſtatis ſuæ . Non tanquam vicarius
aut legatus ſuper alienam ſedem , ad horam vel ad tempus ſedebit , ſed rex legitimus & monar-
cha cœli ſuper ſuam ſedem in ſua maieſtate ſedebit.

Quomodo congregandæ ſint ante eum omnes gentes,canente nouiſsima tuba. CAPVT IX.

Matth.25, ET congregabuntur,inquit,ante eum oẽs gentes. Quomodo congregabuntur,vel vndè con-
gregabuntur? Reſurgendo cõgregabuntur,de ſepulchris exiliẽdo congregabuntur. Et mor-
1.Theſ.4. tui qui in Chriſto ſunt, ait Apoſtolus,reſurgẽt primi. Deinde nos qui viuimus,qui relinquimur,
ſimul rapiemur cum illis,in nubibus obuiam Chriſto in aëra, & ſic ſemper cum domino erimus.
Tanta erit velocitas congregationis, ſiue reſurrectionis, vt hi qui viuentes inuenientur, mortuis
domino non occurrant velocius. Nam & hoc aſtruens,hoc enim, inquit,vobis dicimus in verbo
domini , quia nos qui viuimus qui reſidui ſumus, in aduentu domini non præueniemus eos qui
dormierunt. Non præueniemus,ſed ſimul rapiemur. Nos qui viuimus,ita dixit, ac ſi diceret, qui
taliter in corpore tunc inuenientur, qualiter ſumus nos,qui hodie viuimus. Et verè ſic dicendo,
multum adauget miraculum velociſsimæ reſurrectionis , in qua hi qui viuentes inuenientur ve-
lociores ad occurrẽdum domino eſſe non poterũt his, qui iamdudum in puluerem reuerſi ſunt,
1.Cor.15. quos terra conſumpſit,quos mare abſorbuit,quos ignis deuorauit. Hinc & alibi dicit. In momẽ-
to,in ictu oculi . Quomodo, inquis, tam cito poterunt inueniri , qui tam diuerſis modis in tam
Eſaiæ 40. diuerſas partes diſiecti ſunt & conſumpti? Verè tam citò,quanto citius,tu homo videre non po-
tes illud,quod palmo conſtringis. Nónne quaqua verſum mortuorum cineres diſperierunt,om-
nis caro in terram de qua ſumpta eſt redit ? Et nónne veraciter deo dictum eſt , terram palmo
concludis? Ergo tam cito deus inueniet quod terra conſumpſit,quàm cito inuenis tu quod pal-
mo conſtringis , ſcilicet in momento, in ictu oculi . Quomodo tam cito de tam multis exilient

ſepulchris,de tam multis aquarũ vel terrarum abditis? Canẽte tuba nouiſsima,tonante & omnia
concutiente maieſtate omnipotẽtiſsima. Canet enim tuba,& mortui reſurgẽt incorrupti. Quo-
modo Lazarus quatriduanus mortuus reſurrexit. Debet enim ſatis eſſe pro experimento verita- 1.Cor.15.
tis,pro argumento velociter & potenter agendæ reſurrectionis. Nam idcirco ſic illum corpora- Iohan.11.
liter ſuſcitauit,vt fidem faceret eius promiſsionis,qua dixerat. Nolite mirari hoc,quia venit ho- Iohan.5.
ra in qua omnes qui in monumẽtis ſunt audient vocem filij dei,& prodent,ſicut & ſororem eius
Mariam ſpiritualiter ſuſcitauit, vt fidem faceret eius , qua itidem dixit. Amẽn amen dico vobis,
quia venit hora,& nunc eſt,quando mortui,id eſt,peccatores audient vocem filij dei , & qui au-
dierint,viuent. Quomodo ergo illũ ſuſcitauit? Tantummodo voce magna clamauit. Lazare veni
foras. Et ſtatim prodijt qui fuerat mortuus,ligatus manus & pedes inſtitis,& facies illius ſudario
ligata erat . Mira res. Quomodo prodijt cùm ligatus eſſet manus & pedes inſtitis , & idcirco ad
prodeundum neq; manibus neq; pedibus poſſet vti? Quomodo vidit quo procederet vel qua,
cuius facies ſudario erat ligata? Non ergo ſuum fuit, quòd prodijt, ſicut nec illud quod reuixit,
ſed vnus idemq́; clamor vocantis,qui corpori vitam incuſsit,ſepulchro corpus excuſsit . Creda-
mus ergo,quia canente tuba nouiſsima,tuba dei,ſic exilient mortui, quomodo ad clamorem il-
lum is qui fuerat mortuus prodijt. Nam clamor ille tubam nouiſsimam præſignauit. Itaq; reſur-
gendo & cum impetu de ſepulchris exiliendo congregabuntur ante eum oẽs gentes, latere non
valẽtes. Denique ſi poſſent,latere vellent,non ſolum gentes,ſed & gentium reges & principes,
ſicut in Apocalypſi ſcriptũ eſt. Et reges terræ,& principes,& tribuni,& diuites,& fortes,& om- Apoc.6.
nis ſeruus & liber abſconderunt ſe in ſpeluncis & petris montium. Et dicunt montibus & petris,
cadite ſuper nos, & abſcondite nos à facie ſedentis ſuper thronum, & ab ira agni . Quoniam ve-
niet dies magnus iræ ipſorum,& quis poterit ſtare?

Quomodo intelligendum ſit, quod Apoſtolus ait: Mortui qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi,
deinde nos qui viuimus,qui reſidui ſumus ſimul rapiemur cum illis. CAPVT X.

NEc verò ſolam celeritatẽ in reſurrectione, ſed & pauoris nimietatẽ in cantu tubæ nouiſsimæ
intelligere debemus, cùm dicit loco ſupradicto Apoſtolus . Et mortui qui in Chriſto ſunt, 1.Theſ.4.
reſurgẽt primi. Datur enim per hoc intelligi, quia vno eodemq́; impetu vel tonitru magnæ tu-
bæ canẽtis,ad vnum eundemq́; fragorẽ archangelicę vocis,iuſſumq́; tremẽdę maieſtatis & mor-
tui quaſi dormiẽtes à ſomno mortis cõcuſsi euigilabũt,& qui viui inuenti fuerint,ſimul in mor-
tem attoniti cõcident,& de morte cõfeſtim reſilient. Non enim ſic intelligitur, nec ſic intelligẽ-
dum eſt, nos qui viuimus, qui relinquimur ſimul rapiemur cum illis in nubibus,vt putemus eos
mortem nõ viſuros,qui viuẽtes inuenientur,ſed ſicut iam dictũ eſt,viui inuenti moriẽtur, & eo-
dem cõcuſſu quo mortui fuerint, cõfeſtim rurſus ad viuendũ excitabuntur. Magnũ & mirabile,
ꝙ mortui de ſepulchris viuentes excutiẽtur,ſed maius & mirabilius,ꝙ viuentes metu exanima-
buntur, & eadem formidine ad vitã ſenſumq́; reuocabuntur, terra quoq; ipſa quæ aſam aut ſen-
ſum nõ habet,ita ſub illa maieſtatis præſentia trepidante,ac ſi irã ſentiat, & ſenſualiter affligatur.
Si tantus terror vel terroris tanta vis in voce vel in cantu tubæ prænuntiãtis,quiſputas vel quan-
tus erit ſenſus iræ , vel vindictæ præſentis in ipſo actu iudicij? Verè niſi poſt reſurrectionis mo-
mentum iam immortales eſſemus, ſi vllo modo mori poſſemus,pro ſolo viſu exanimaremur,vi-
dentes tartarũ apertum, & paratũ impijs ignem æternũ. Sed enim iam nõ poterimus mori,& vo-
lentes,nolentes,viuere oportebit. Vndè & veriſsimè dictũ eſt,quia cupient homines mori,& fu- Apoc.9.
giet mors ab eis. Erit itaq; impijs extunc,ſi dici poteſt, mors ſemper viuẽs,vita ſemper moriens.

De eo quòd idem ait: Omnes quidem reſurgemus,ſed non omnes immutabimur. CAPVT XI.

AIt aũt idem Apoſtolus. Omnes quidẽ reſurgemus, ſed non oẽs immutabimur. Item. Mortui 1.Cor.15.
reſurgent incorrupti,& nõ immutabimur. Hæc eſt ſpes, hæc eſt conſolatio ſanctorũ,hæc eſt
fiducia perfectorũ,perfectam charitatem habentium. Omnes,inquit,ſcilicet tam reprobi quam
electi reſurgemus,non aũt omnes,ſed nos videlicet ſoli electi immutabimur. Quid enim eſt, im-
mutabimur? Impaſsibiles efficiemur,impaſsibilia corpora reſumemus. Nõ hoc ſperamus,nõ hoc
expectamus,ꝙ ignẽ videre,vel igni ipſi,vel ipſo igne ardentibus,in illa die intereſſe non debea-
mus,ſed hoc promiſſum habemus,& hoc ſperare debemus,quia reſurgẽdo ſic immutati erimus,
vt per ignem tranſeũtes, ignem non ſentiamus. Tantũ valebit veritas noſtræ fidei & dilectionis,
tantũ veritati fauebit iuſtitia iudicij,vt penes quos erit veritas & iuſtitia,illos ignis lędere vel cõ-
triſtare nõ poſsit. Hoc eſt,ꝙ idem Apoſtolus dicit. Vniuſcuiuſq; opus manifeſtũ erit. Dies enim
domini declarabit,quia in igne reuelabitur. Et vniuſcuiuſque opus quale ſit,ignis probabit. Hic 1.Cor.3.
timor eſt,hic timore trepidandũ eſt. Quis enim de ſemetipſo præſumere poſsit, ꝙ ex eorũ ſorte
vel numero ſit,qui ſic ſunt immutandi? Quis eorum qui tunc viuentes ſunt inueniendi,ita caſtũ
cor ſe habere gloriari poterit, vt neq; ligna,neq; fœnum, neq; ſtipula,ſed tantummodo aurum,
argentum , & lapides pretioſi in opere eius inueniantur, quæ conſumere non poſsit ignis? Nam
eorum qui nunc in pace eccleſiæ defuncti ſunt, vel defunguntur , multę longa purgatorij ignis

vſtione indigent, quia non ſolùm fœnum aut ſtipulam, id eſt, leuiora, ſed ligna quoq;, id eſt, grauiora peccata ſuper fundamentum Chriſtianæ fidei ſuperædificauerunt. Ergo electorum quoq; illorum, maximè qui tunc viuentes inuenientur, quàm plurimi ardentes iudicabuntur, & ardentes in iudicio purgabuntur, paucìſsimi erunt, qui eorum quæ viſuri ſunt, quæ audituri ſunt, ſolo pauore purgentur, & impaſsibilitate confeſtim immutentur.

De ſeparatione ouium ab hœdis, & quòd quatuor diuiſiones hominum in illo iudicio futuræ ſint. CAPVT XII.

Matth. 25. Congregatis autem ante eum omnibus gẽtibus, ſeparabit eos, inquit, ab inuicem, ſicut paſtor ſegregat oues ab hœdis. Et ſtatuet oues quidem à dextris ſuis, hœdos aũt à ſiniſtris. Omnes gentes ante eũ congregabuntur, non tamen oẽs homines aſtabunt, vt iudicentur, neq; ante conſpectum eius ſentẽtiam accipient qui iam iudicati ſunt, i. qui non credũt. Nam & Apoſtolus dicit. Rom. 2. Quicunq; enim ſine lege peccauerunt, ſine lege peribunt. Et quicunq; in lege peccauerunt, Matth. 19. per legem iudicabuntur. Sed & illud non prætermittendum, ꝙ ſequentibus ſe, dominus noſter repromiſit. Amen dico vobis, ait, ꝙ vos qui reliquiſtis omnia, & ſecuti eſtis me, in regeneratione, cùm ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſrael. Duodenario numero ſignificata eſt vniuerſa iudicantium multitudo, propter duas partes numeri ſeptenarij, quo ſignificatur plerunq; vniuerſitas. Ter enim quatuor, aut quater tria, duodecim faciũt. Quatuor ergo diuiſiones ſiue ordines hominum in illo iudicio erunt. Vnus erit ordo perfectorũ, qui non iudicabuntur, ſed iudicabunt, alius eorũ qui ſine deo ſunt, qui non iudicabuntur, ſed iam iudicati ſunt, qui ſine lege peribunt, quia legẽ non acceperunt. Duo reliqui ordines eorũ erunt qui legẽ acceperunt. Nam alij ex his legem acceptam ſeruauerũt, & idcirco per legem iudicabuntur, & ſaluabuntur, alij legẽ acceptam nõ ſeruauerunt, & idcirco per legẽ iudicabuntur, & peribũt. Nimirũ, quia legem acceperũt, idcirco quaſi grex ante paſtorem cõgregabuntur, & idcirco quia legẽ ſeruauerunt hi, & nõ ſeruauerunt illi, ſeparabũtur, quemadmodũ dicit, ſicut paſtor ſegregat oues ab hœdis. Qui legẽ ſeruauerunt, & curam dilexerũt paſtoris, iſti oues ſunt, qui aũt non ſeruauerunt, qui nõ dilexerunt, iſti hœdi ſunt. Separabuntur ergo ab inuicem, vt nõ in eaſdem beatitudinis caulas, cũm mitibus agnis & ouibus, hœdi petulci & cornupetæ ingrediantur. Hic interim dũ in paſcuis ſunt, dum foris in agro mundi huius paſcuntur, hœdi inter oues mixti obambulant, & inter ſimplices agnos luxuriantur, interdum & infirmiores quoſq; fortiores ipſi perfodiunt & lacerant corniculis elatis & laſciuientibus, ſed cũ ad illas caulas peruentũ fuerit, ſeparabuntur paſtoris diligentia, iuxta parabolam zizaniorũ agri, Matth. 13. qua dictũ eſt. Mittet filius hominis angelos ſuos, & colligent de regno eius omnia ſcandala. Sanè Eccle. 10. quod ait. Statuet oues quidem à dextris ſuis, hœdos aũt à ſiniſtris, iuxta illud intellige quod alibi Matth. 5. legimus. Cor ſapientis in dextra dei, & cor ſtulti in ſiniſtra illius, & ſupra in hoc eodem Euangelio. Neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua. Oues in parte iuſtorum ſtare iubentur ad dexteram, hœdi, hoc eſt peccatores, ad ſiniſtram, qui ſemper pro peccato offeruntur in lege. Nec dixit Cant. 4. capras quæ poſſunt habere fœtus, & tonſæ egrediuntur de lauacro, omnes gemellis fœtibus & ſterilis nulla inter eas, ſed hœdus laſciuum animal & petulcum, feruens ſemper ad coitum.

De eo quod dicet, rex ijs qui à dextris eius erunt: Venite benedicti patris mei. CAPVT XIII.

Matth. 25. Tunc dicet rex ijs qui à dextris eius erunt. Venite benedicti patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi. Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare. Sitiui, & dediſtis mihi bibere. Hoſpes eram, & collegiſtis me. Nudus, & cooperuiſtis me. Infirmus, & viſitaſtis me. In carcere erã, & veniſtis ad me. Bona verè, & magni boni auditio eſt, cùm dicit. Venite benedicti patris mei. Magnum & verum bonum quod affert, poſſidete, inquiẽs, paratum vobis regnum à conſtitutione mundi. Hic iam quærimus, illud regnũ quomodo paratum ſit benedictis iſtis? quoniam audiuimus quando vel ex quo paratũ ſit, ſcilicet à conſtitutione mundi, non enim dicit ante conſtitutionem mundi, ſed, à conſtitutione mundi. Porrò ſancta ſcriptura, quæ omnia docet nos, & de omnibus reſpondet nobis, à conſtitutione mundi incipit, id eſt, de conſtitutione mundi primam narrationem facit. Ibi ergo quærimus, & citò inuenimus, quomodo regnũ illud Gene. 2. benedictis dei paratum ſit. Compleuitq; deus die ſeptimo opus ſuum quod fecerat, & requieuit die ſeptimo, ab vniuerſo opere quod patrarat. Et benedixit diei ſeptimo, & ſanctificauit illum, Heb. 3. quia in ipſo ceſſauerat ab omni opere ſuo, quòd creauit deus vt faceret. Extunc paratũ eſſe, Apoſtolus teſtatur, cùm dicit. Quibus autem iurauit nõ introire in requiem ipſius, niſi illis qui increduli fuerunt? Et videmus, quia non potuerũt introire propter incredulitatem. Et ſubinde. Quo- Ibidem. 4. niam ergo ſupereſt, quoſdã introire in illam, & ij quibus prioribus annuntiatum eſt non introire propter incredulitatem, iterum terminat diem quandam hodie, in Dauid dicendo poſt tantum temporis, ſicut ſupra dictum eſt. Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra. Nam ſi eis Ieſus requiem præſtitiſſet, nunquam de alio loqueretur poſt hac die. Itaque relinquitur ſabbatiſmus populo dei. Qui enim ingreſſus eſt in requiem eius, etiam ipſe requieuit ab

operibus

operibus ſuis,ſicut à ſuis deus. Nunc quoniá inuenite cupimus, & gaudemus vbicunq; aliquátiſ-
per inuenire mereremur intentionem ſpiritus ſancti,in ſcripturis ſuis, numeremus opera quę com-
memorat rex iſte ijs,quos a dextris poſuit, vt conſtanter ſciamus ſecundú illam regalem apoſto-
licamq; ſcripturam,ſabbatiſmum eſſe legitimum,quo vocat eos dum dicit. Venite benedicti pa-
tris mei. Primum eſt, Eſuriui,& dediſtis mihi manducare. Secúdum. Sitiui,& dediſtis mihi bibe-
re. Tertium, Hoſpes eram,& collegiſtis me. Quartum, Nudus,& cooperuiſtis me. Quintum, In-
firmus,& viſitaſtis me. Sextum, In carcere eram,& veniſtis ad me. Sex itaq; ſunt opera miſericor-
dię,poſt quę & propter quę dicitur, Venite benedicti patris mei,poſſidete regnú, ſicut ſex ſunt Matth.25.
dies operationis,id eſt,ſex ſpecies operum dei,quibus completis,deus requieuit. Igitur regnum
illud ſabbatiſmus eſt,& ſeptimus dies,in quo deus requieuit, & extunc paratum eſt regnum be-
nedictis illis,quando deus opus ſuum compleuit,diemq; ſeptimum benedixit,& ſanctificauit,in
quo & requieuit. Idcirco rectè Apoſtolus dixit. Qui enim ingreſſus eſt in requiem eius,etiá ipſe
requieuit ab operibus ſuis,ſicut à ſuis deus. Quis aűt eſt ille ſeptimus dies quem benedixit deus,
& ſanctificauit,niſi verbum & ſapientia filius dei? Nam verè hic filius, hoc verbum, hæc ſapien-
tia,in qua deus omnia fecit,requies eſt,& ludus atq; delicię dei,ſicut ipſa ſapientia quodam loco
dicit. Ego eram cum eo cuncta componens,& delectabar per ſingulos dies,ludés coram eo om- Prouerb.8.
ni tempore,ludens in orbe terrarum,& delicię meę cum filijs hominú. Quòd autem verè iſtum
dié claritatis deus benedixerit & ſanctificauerit,ipſe dies ore proprio, ore lucido ſic notú fecit.
Si illos dixit filios dei,ait,ad quos ſermo dei factus eſt,& nó poteſt ſolui ſcriptura,qué pater ſan- Iohan.10.
ctificauit & miſit in mundum,vos dicitis quia blaſphemas,quia dixi,filius dei ſum? Eſt igitur, in- Pſal.81.
quam, regnum illud verbú,& ſapientia ſiue plenitudo verbi & ſapientię dei,quod expectās Apo
ſtolus. Nunc,inquit,ex parte cognoſcimus,& ex parte prophetamus. Cùm autem venerit quod 1.Cor.13.
perfectum eſt,euacuabitur quod ex parte eſt. Item: Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate,
tunc aűt facie ad faciem. Nunc cognoſco ex parte, tunc autem cognoſcam ſicut & cognitus ſum.

Quod hi,quibus dicturus eſt: Eſuriui & dediſtis mihi manducare, &c. quòd ad eam perfectionem hic non attingant vt nihil poſſideant.

CAPVT XIIII.

SImulq; ex hoc liquet illos,quibus à dextris poſitis hæc dicenda ſunt,eos eſſe,qui ad illam per-
fectionem non pertingentes,quia dictum eſt. Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia quę ha-
bes,& da pauperibus,& veni ſequere me,actiuæ vitæ inſeruiunt,& peccata quidem contraxerűt,
ſed eadem eleemoſynis redimere ſtuduerunt. Nam qui contemplatiuæ vitæ dediti ſunt, eorum
non eſt iudicari,ſed iudicare. Imo ſicut eorum non eſt quicquá in hoc ſeculo poſſidere,ſed om-
nia pro Chriſto reliquiſſe,ſic eorum non eſt eſurientem paſcere, ſitienti potum dare, hoſpitem
colligere,nudum operire,infirmum & in carcere poſitum viſitare. Martha Martha,inquit domi
nus,ſolicita es & turbaris erga plurima. Porro vnum eſt neceſſariú. Maria optimam partem ele-
git,quæ non auferetur ab ea. Ergo qui cum Martha miniſtrantes ſoliciti ſunt, & turbantur erga Lucæ 10.
plurima, tunc primùm ad regnum poſſidendum vocantur, quando iudicantur & ſaluantur, eo
quòd bene miniſtrando,peccata ſua eleemoſynis redemerunt, nam iſti qui cum Maria ſedentes
ad pedes domini audiunt verbum illius,id eſt,qui contemplatiuam obtinent vitam,iam ex parte
regnant,iam enim vtcunq; apprehendunt partem ſuam. Regnare nanque ſiue initium regnandi
iam facere,eſt verbo dei vacare, & propter illud non ſolùm peccata fugere, verumetiam & diui-
tias,licitas quoq; curas ſeculi contemnere. Notandum itaq; vbi dicitur, Venite benedicti patris
mei,poſſidete regnum,non huiuſmodi rationem ſubiungi,propter me enim omnia reliquiſtis & Matth.25.
me ſecuti eſtis,ſed nec iſtas,non enim occidiſtis,non mœchati eſtis, non furtum aut rapinam fe-
ciſtis,ſiue non concupiſtis,ſed,eſuriui enim & dediſtis mihi manducare,&c. vt intelligamus,illos
eſſe iudicandos,& in maximo timore futuros,qui peccauerunt negotijs ſecularibus impliciti,ſed
peccata ſua (vt iam dictum eſt) eleemoſynis redemerunt,& in iudicio eſſe ſaluandos,illos autem,
qui omnia reliquerunt,& dominum ſecuti ſunt,iudicaturos.

Quanta ſit remunerationis largitas,vt propter huiuſmodi opera homo cum deo in ſabbatiſmum introeat.

CAPVT XV.

SVmma autem admiratione digna eſt hæc remunerantis largitas,vt propter huiuſmodi opera,
homo cum deo vnum & eundem ſabbatiſmum, id eſt, requiem eius introeat. Quanta enim
ſunt hęc opuſcula,non iuſtorú,ſed pœnitentium hominum,quanta,inquam,ſunt iſta,eſurientem Gene.1.
paſcere,ſitienti potum dare,&c. in comparatione operú dei, qui ſanctos angelos cődidit & bea-
tificauit,mundi iſtius fabricam componens,firmamentum in medio aquarú librauit, Maria ter-
minis ſuis circundedit,& terram omni genere fructuú veſtiens,paradiſum plantauit,ſolem & lu-
nam fecit,vt præeſſent diei & nocti,& ſtellas in firmaméto poſuit,animam viuentem tam diuer-
ſorum generum, tam multarum ſpecierum, de aquis iuſſu ſuo produxit, iumenta & beſtias de
terra produxit,& hominem plaſmauit? Attamen propter ſex illa opera in eundem ſabbatiſmum
homines inducit, quo & ipſe requieſcit, qui tales ſex operum ſpecies fecit. Adde, quòd cum

iure opifex tantus tamq́; bonus ſabbatizare poſſet, ſeruilem formam induit, & hominem qui perierat, non qualicunq; cum opere, ſed & cum labore & dolore mortis requiſiuit. Quæ eſt iſta ratio, vt talis operarii dei homo propter tantilla opera ſocius & comparticeps fit? Sed ne miremur, artificioſa dei charitas inuenit, quomodo iuſtè, rationabiliter & legitime poſſet hoc fieri. Ait
Matth. 25. enim, Amē dico vobis, quamdiu feciſtis vni de iſtis meis minimis, mihi feciſtis. Dixit autem alio
Matth. 10. loco: Qui recipit vos, me recipit. Et qui me recipit, recipit eum qui miſit me. Et continuò: Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetę accipiet. Et qui recipit iuſtum in nomine iuſti, mercedem iuſti accipiet. Ergo conſequentur: Qui recipit creatorem, & ſaluatorem mundi in quo & patrem eius ſine dubio recipit, gloriam accipiet eiuſdem patris & filij, vt vbi ille ſabbatizat vel requieſcit per debitum, qui omnia valde bona fecit, illic requieſcat iſte per gratiam, quia qualia potuit bona cum charitate fecit.

Qui ſint minimi illi, & quòd alterius ordinis ſint, de quibus ait: Quamdiu feciſtis vni de his minimis meis, mihi feciſtis. CAPVT XVI.

ET qui ſunt minimi, quos quaſi digito oſtendens, quamdiu, inquit, feciſtis vni de his minimis meis, mihi feciſtis. Qui ſunt, vel vbi ſunt, quoniam hæc omnibus loquitur, qui à dextris ſtaturi ſunt? Sunt ergo alterius ordinis, ſcilicet ordinis eorum, qui (vt ſupra diximus) non iudican-
Matth. 19. tur, ſed iudicant, iuxta promiſſum dicentis. Quia vos reliquiſtis omnia & ſecuti eſtis me, in regeneratione cum ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, &c. Iſti ſunt verè minimi Chriſti, vt verè precioſa atque laudabili paruitate minimi, quia videlicet cùm iam magni eſſent, & viri barbati ſcientes atq; valentes repercutere percutientem, iraſcentibus iraſci, ſcientes & valentes oculum pro oculo, & dentem repetere pro dente, ſponte ſua cōuerſi ſunt, & facti ſunt ſicut paruuli,
Matth. 20. ita vt auferenti tunicam, dimitterent & pallium, percutienti maxillam, præberent alteram. Tales minimi verè ſunt magni, quia paruitas eorum de virtutis magnitudine procedit, id eſt, de ſpiritu humilitatis, hic ſe humiliando, vt apud deum mereantur exaltari. Sicut enim illos magiſter mitis & humilis corde docuit. Qui voluerit inter vos, inquiens, primus eſſe, erit veſter ſeruus, ſicut filius hominis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare. Ergo quia propter deum minimi, ſiue pauperes facti ſunt, iuſto valde iudicio dicitur, quamdiu feciſtis vni de his fratribus meis minimis, mihi feciſtis, quia nimirum verbum dei iuuat, & verbo dei, quod eſt ipſe filius dei, proficit, quicquid talibus minimis impenditur, idcirco vt verbo dei expediri atque liberi vacare poſsint quod reue-
Matth. 11. latum eſt eis, reſtante ipſo cùm dicit. Quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Veruntamen & qui non ſpontè minimi vel pauperes ſunt, ſicut fuit Lazarus, ab iſta tanti iudicis cura non excluduntur. Sufficit enim apud latiſsimam charitatis intentionem, quòd nomen eius ſuper eos inuocatum eſt, & pro hoc rectè minimi eius dicuntur & ſunt, Chriſtoq́; datur, quicquid talibus pro eo quòd Chriſti ſunt impenditur. Idcirco etiamſi nonnulla reprehenſibilia perpetrare videantur, deſpiciendi non ſunt, & non eſt de illis deſperandum, quia fortaſſe quos ſuperfluitas tenuiſsimæ paruitatis inquinat, caminis paupertatis purgat, eorumq́ue
Lucæ 16. vitam magiſtra paupertas cruciat, quouſq; ad vitę rectitudinē perducat. Hoc vt recogitet quiſq;, illa maximè exigit ſententia, qua cùm dictum eſt. Fili recordare, quia recepiſti bona in vita tua, continuò ſubiunctum eſt, & Lazarus ſimiliter mala.

Quòd non tantùm quid, ſed & quamdiu faciat minimis iſtis, debeat in iudicio ponderari. CAPVT XVII.

NOtandum præterea, nō ſolùm quid, ſed & quamdiu quis faciat minimis iſtis, in iudicio ponderari. Vigilanter quippe animaduertendum, quia non dixit, quod vni ex minimis meis feciſtis, ſed quamdiu, inquit, feciſtis. Plurimùm intereſſe manifeſtum eſt, ita vt iudicare poſsint parui quoq; grammaticorum infantuli ſyllabici, & ſi iudicare differant, dubitántue ſententiam proferant nutabundi, ſtatim ferula magiſtri digni ſunt. Quod enim, inquiunt, nomē eſt habens declinationem pronominis, quamdiu verò aduerbium eſt ſignificatiuum temporis. Iuſtè ergo & ſicut iudicem iuſtum decebit, dicet quamdiu feciſtis, appendendo videlicet, non ſolum quid factum,
Lucæ 16. ſed & quamdiu factum ſit. Exempli gratia: Diues aliquis epulans ſplendidè, cuipiam Lazaro iacenti ad ianuam ſuam, micas ſiue reliquias, aut certè ſi religioſior eſt, primitias menſæ ſuę quotidię tribuit, & dum viuit pauperum memor eſt, non deſinens tale quid facere, ex eo, quod abundat ſibi. Alius autem multi poſſeſſor patrimonij, fortaſsis & auri ſiue argenti intus repoſiti, cœnobia ſiue Xenodochia conſtruit, conſtitutis reditibus annuis, vndè non ſolùm in vita eius, ſed & per mille generationes bene habeant & in commune viuant aliquot ex iſtis minimis, ſiue viceni, ſiue triceni, ſiue certè centeni. Nónne igitur (vt iam dictum eſt) pertinebit in illo iudicio, iſtud quoq; meminiſſe pro ratione præmij, vt habeat plus retributionis, qui diutius miniſtrauit.

Quomodo interrogent & diſcant quid, quamdiu fecerint, & cui fecerint. CAPVT XVIII.

SEd & illud rectè quæritur, quomodo tunc primum interrogent & diſcant, quid vel quamdiu fecerint, aut cui fecerint, cum tempus diſcendi vel docendi modò ſit, & facere poſterius ſit

quam

quàm doceri quid faciendum ſit? Et quidem quęſtioni difficilius reſponderi poſſet, ſi exiſtimaremus ſic ibi interrogandum, & ſic reſpondendum, ſicut hic interrogamus, & ſicut reſpõdemus. Si ita putaremus, riſum ſapientibus faceremus, conſequens eſſe dicentibus, vt vnus homo apparens in nubibus, ſedens in maieſtate ſua rex magnus, ore grandi vocem ſuam elementarem ſic magnam faceret, vt eam in toto mundo, vel de toto mundo congregatę audirent & intelligerent omnes gentes. Nunc autem ſcimus & ſcire debemus, quia non verbis aut voce elementari, ſed cogitationibus latere non valentibus, & certiſsimè concurrentibus, iudicium omne perficietur, teſtante Apoſtolo, cùm dicit. Qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum, & inter ſe inuicem cogitationum accuſantium aut etiam defendentium in die cùm iudicabit deus occulta hominum ſecundum Euangelium meum per IESVM CHRISTVM. Ergo interrogatio illa dicentium, Domine quando te vidimus eſurientem & pauimus, ſitientem & dedimus tibi potum, & cætera. Cogitatio erit, & conſcientia tripudians in manifeſto cordis, attoniti atq; ammirãtis quid ſcit quod videt & audit, quia verè quantumuis firmiter cantando & legendo ſcire vel diſcere quis poſsit hodie veritatę rei, valde nouum tunc erit, quòd illa maieſtas de minimis ſuis eſurientibus & ſitientibus tantopere curare dignata eſt, vt in illis eſurierit & ſitierit, & non ſolùm hoc, ſed & reuera paſsibiliter in ſemetipſa eſuriuit, & ſitiuit, & hoſpes fuit, & veſtibus ſuis à militibus nudata eſt, & infirmata, imò & mortua fuit, & in carcerem inferni deſcendit. Rom. 2.

De eo quod dicturus eſt & ijs, qui à ſiniſtris eius erunt: Diſcedite à me maledicti in ignem æternum. CAPVT XIX.

TVnc dicet & ijs, qui à ſiniſtris eius erunt. Diſcedite à me maledicti, in ignem æternum, quį Matth. 25. præparatus eſt diabolo & angelis eius. Hæc eſt auditio, verè & incomparabiliter mala, de qua Pſalmiſta dicit. In memoria æterna erit iuſtus, & ab auditione mala non timebit. Quid enim Pſal. 111. auditu tam malum? Quod nomen tam peſsimum? Maledictos dicit eos benedictus & ipſa benedictio rectorum, & diſcedire, inquit, in ignem æternum. Non eſt hoc ex amaritudine, vel nimio motu animi in iram concitati, ſed ex tranquilliſsima ratione iudicij, ex vera maturitate, vel matura veritate iudicis, rem vel meritum ſicut eſt exprimentis, cum auctoritate ſcripturarum, extra quam nec iudicans dicet aliquid. Nam reuera, & quòd illos qui à dextris erunt, benedictos appellabit, Venite, inquiens, benedicti patris mei, & his qui à ſiniſtris erunt dicet, diſcedite maledicti, ſecundum ſcripturam faciet antiquiſsimæ & diuinæ auctoritatis. Antiquitus enim illi omnes, qui ad vitam prædeſtinabantur, & idcirco ad dextram ſtatuentur, benedicti fuerũt, dicente ſcriptura. Et creauit deus hominem ad imaginem ſuam, maſculum & fœminam creauit eos. Benedixitq; illis deus, & ait, Creſcite & multiplicamini & replete terram, & ſubijcite eam, & cætera. Gene. 1. Solos quippe electos tunc benedicendo naſci iuſsit, vndè & benedicti vel benedictionis ſunt filij, nondum admiſſo peccato propter quod nati ſunt vel naſcuntur omnes, quos neſcit dei benedictio, dicente eodem ad mulierem poſt peccatum. Multiplicabo erumnas tuas & conceptus tuos. Vndè quia benedictio illa nec debuit, nec potuit euacuari, nec mulieri dixit, maledicta es, nec viro dixit, maledictus es ſuper terram, ſed hoc tantùm dixit, maledicta terra in opere tuo, vndè ſuo loco plenius diximus. Si ita dixiſſet, maledictus es ſuper terram, totam enuntiaſſet maledictam eſſe maſſam, totamq; prioris benedictionis mutabili animo euacuaſſet ſententiam. Porro ad Cain, de cuius parte omnes & ſoli ſunt reprobi, qui ad ſiniſtram ſunt ſtatuendi, non dixit, maledicta terra in opere tuo, ſed maledictus es, ait ſuper terram, & vno illo omnes, qui imitantur illũ maledictos fore denunciauit, & iſti ſunt, quibus dicturus eſt iudex, diſcedite à me maledicti. Igitur (vt iam dictum eſt) non tanquam iratus, ſicut commotus dicet nouum aliquid, ſed omnia tunc quoq; ſumet de ſcripturis, & ſicut audiuit, iudicabit.

Quare, vel qua ratione ijs, qui temporaliter viuentes peccauerunt, dicat: Diſcedite in ignem æternum. CAPVT XX.

QVare autem, vel qua ratione ijs, qui temporaliter vixerunt, & temporaliter peccauerunt, Matth. 25. diſcedite dicet in ignem æternum, pœnamq; ignis æterni pro peccatis rependet temporalibus, addendo etiam, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Eſuriui enim, ait, & non dediſtis mihi manducare. Sitiui, & non dediſtis mihi bibere. Hoſpes eram, & non collegiſtis me. Nudus, & non cooperuiſtis me. Infirmus & in carcere, & non viſitaſtis me. Magna verè & valida ratio, & idcirco ſententia iuſta & irreprehenſibilis. Idem enim eſt, ac ſi dicat: Quia ſicut diabolus, ita & vos impœnitens cor habuiſtis. Sciendum quippe & memoriter tenendum eſt, quia non dixit, homicidæ enim, aut fures eſtis, aut adulteri, ſed eſuriui enim, inquit, & non dediſtis mihi manducare, & cæt. id eſt, veſtra eleemoſynis redimere noluiſtis peccata. In quo aliter diabolus peccat, quàm iſti, quorum nulla eſt pœnitentia? Hæc cauſa hominem diabolo comparem iuſtè addicit, quia ſicut ille pœnitentiam non agit, quam tamen nullus vnquam prædicauit aut prædicaturus eſt ei, ſic & iſte impœnitens eſt, & pœnitentiæ fructus facere cõtemnit, cui nõ ſolùm per ſuos, ſed

& per

& per ſemetipſum pœnitentiam prędicauit deus,& homo iſte qui hęc dicit. Quia ergo eſurienti
mihi manducare non dediſtis, nec potum ſitienti, quia me hoſpitem non collegiſtis,& nudum
me non operuiſtis,quia me infirmum nō viſitaſtis,& ad me in carcere poſitum non veniſtis,quia
inquam,ſex operum iſtorum dies vacuos dimiſiſtis, nequaquam in ſeptimo cum deo ſabbatiza-
bitis,quem pater benedixit & ſanctificauit,ſuiſq; benedictis præparauit, ſed diſcedite maledicti
Esaie 66. in ignem æternum,qui præparatus eſt diabolo & angelis eius. Conſtat enim, quia ſi ſemper lice-
ret,ſemper liberet peccare,& idcirco iuſtè ſemper ardebit ignis veſter,iuſte, inquam,ſemper ar-
debitis cum diabolo & angelis eius,& ignis veſter non extinguetur,& vermis veſter non morie-
tur,eritiſq; ſicut propheta prædixit ad ſacietatem viſionis omni carni. Tunc reſpondebunt ei &
ipſi,dicentes.Domine,quando te vidimus eſurientem & ſitientem,aut hoſpitē, aut nudum,aut
infirmum,vel in carcere,& non miniſtrauimus tibi? Sicut iam ſupra diximus, & hæc percuncta-
tio ſiniſtrorum,& ea quæ ſequitur reſponſio iudicis, teſtimonium erit cōſcientiæ ipſorum,& in-
ter ſe inuicem cogitationum accuſantium,aut etiam defendentium. Etenim cōſcientię ipſorum
quaſi libri aperti erunt,& manifeſtatio iuſtitiæ iudicis, quaſi liber magnus erit, qui nimis aperta
Apoc. 20. lectione ſua ſingulis merita demonſtrabit,ſicut in Apocalypſi ſcriptum eſt. Et libri aperti ſunt,
& alius liber apertus eſt,qui eſt vitæ. Et iudicati ſunt mortui ex ijs, quæ ſcripta ſunt in libris,ſe-
cundum opera ipſorum.

Vndè ignis tam fortis, aut tam infirmus ſit diabolus & angeli eius,vt ad pœnam illorum ſit ignis præparatus. CAPVT XXI.

VNdè autem,aut ignis tam fortis, aut diabolus & angeli eius tam infirmi, vt igni crucientur,
& ignis ad pœnam illorum ſit præparatus? Simulq; & illud quęrendum,ex quo ſit eis prępa-
ratus ille ignis ęternus? Iſta quęrentes iure contremiſcimus, quia verè mirabilis, qui fecit eum,&
verè fortis,qui iudicat eum,deus.Porro ſuperba malitia,vel malicioſa ſuperbia eius nihil ſtultius
in qua illum comprehendit,qui creauit eum prudens & ſapiēs deus.Cùm enim dicitur,qui præ-
paratus eſt diabolo & angelis eius,rectè ſubaudimus à conſtitutione mundi, quod ſupra dictum
Matth. 25. eſt de regno, ijs qui ſunt à dextris. Poteſt etiam ſubaudiri,ante conſtitutionem mundi,quia vi-
delicet antequam conſtitueretur hic mundus, vel diſtingueretur partibus ſuis, creatus eſt ignis.
Geneſ. 1. Cùm enim dicitur,in principio creauit deus cœlum & terram,cum adhuc terra ſiue arida lateret
ſub aquis,iam ibi erat ignis in cauernis terræ,vel ſilicum reconditus venis. Diligentius ergo ani-
maduertendum,quia cùm ſupra dicat,poſsidete paratum vobis regnum,non hic ait de igne tan-
tum,qui paratus eſt,ſed qui præparatus eſt diabolo & angelis eius. Quid enim eſt, præparatus,
niſi ante paratus? Ante videlicet,quàm crearetur ipſe diabolus. Vndè tandem ipſe diabolus tam
infirmus,vt igne materiali crucietur? Nimirum ex natura, ex conditione ſua. Sicut enim magni
Geneſ. 1. patres aſſerere non dubitauerunt,corpus habet aereum,id eſt,ex aere factum. Quando tenebræ
erant ſuper faciem abyſsi,dixitque deus, fiat lux, & facta eſt lux, tunc angelica creatura facta eſſe
intelligitur de tenebris illis, id eſt, de tenebroſo & humido aere, quippe qui nondum ſole,aut
vllis illuſtratus erat luminaribus. Verùm pars eiuſdem creaturæ, vero lumini deo per humilita-
tem ſubiecta meruit fieri vel permanere lux per gratiam eius,diabolus autem & angeli eius,quia
rebelles luminis extiterunt,ab illa gratia exciderunt,factique ſunt tenebræ,& non lux.Sicut ho-
mo propter peccatum audiuit,quia puluis es, & in puluerem reuerteris,ſic diabolus propter ſu-
2. Petri. 2. perbiam ſuam, in iſtum, de quo ſumptus eſt,caliginoſum aerem detractus eſt,vt ait Apoſtolus
rudentibus inferni, & reſeruatur in illud, de quo loquimur iudicium, cruciandus cum angelis
ſuis.Itaque angeli,noſtri quidem comparatione ſpiritus ſunt, quia corpora eorum,quāto aer iſte
terra ſubtilior eſt,tanto noſtris corporibus ſubtiliora ſunt, ſed comparatione creatoris,qui ſolus
incircunſcriptus eſt ſpiritus,corpora vel corporei ſunt, & ſicut iam dictum eſt, de aere iſto con-
diti ſunt.Porro aer palam eſt, quia igne corrumpitur, & cùm ſit humidus ſiccitatē nimiam ignis
non ſuſtinens, validis interdum tempeſtatibus, id eſt,tonitruum fragoribus, fluminumq; iacti-
bus,diſiectus in partes contrarias vſque ad periculum viuentium conturbatur. Igitur ex natura,
vel conditione propria,diabolus hoc habet & angeli eius,vt igne materiali cōflagrentur, & tunc
veræ infirmitatis arguentur,quando fortior ignis inuenietur diabolo principe ipſorum,qui con-
tra principem fortitudinis deum extollitur,& non erit ſicut ignis,qui arbitratus eſt,quòd poſſet
eſſe ſicut deus. Ergo verè mirabilis,& verè terribilis deus ſpirituum fortiſsimus,qui ſic illū con-
didit,vt tam ſuperbus,tam facilè humilietur, non manu, aut lancea, ſiue aliquo genere laborioſi
certaminis,in quo laboret,aut ipſe iudex,aut quęlibet ex officialibus eius creatura rationalis,ſed
ſolo ſatis idoneo,ſatis valente,& ſufficiente miniſterio ignis, iudici ipſi quaſi ſcienter, & libenter
Pſal. 49. ad ſeruiendum aſsiſtentis.Ignis enim in conſpectu eius ardebit, & in circuitu eius tempeſtas va-
lida.Iratus & feruidus mouebitur ignis,deus autem noſter in iudicando & diſponendo ſuauis &
Iob 41. tranquillus erit. Tunc ille inſenſatus, pro deo igne pugnante, dolore victus humiliabitur & de-
precabitur,ſed non parcam ei,ait,verbis potentibus,& ad deprecandum compoſitis.

De eo quod ait: Et ibunt ij in ſupplicium æternum, iuſti autem in vitam æternam.

CAPVT XXII.

ET ibunt ij in ſupplicium æternum, iuſti autem in vitam æternam. Hoc ipſum in Apocalypſi Matth. 25.
dicitur his verbis. Et iudicatum eſt de ſingulis, ſecũdum opera ipſorum. Et infernus & mors, Apoc. 20.
miſsi ſunt in ſtagnum ignis. Hæc mors ſecunda eſt. Et qui non eſt inuentus in libro vitę ſcriptus,
miſſus eſt in ſtagnum ignis. Et vidi cœlum nouum, & terram nouam. Primum enim cœlum &
prima terra abijt, & mare iam non eſt. Et ciuitatem ſanctam Hieruſalem nouam vidi deſcenden-
tem de cœlo, à deo paratam ſicut ſponſam ornatam viro ſuo, &c. Mortem & infernũ, diabolum
dicit, & eos, qui ſunt eius, librum autem vitæ, præſcientiam dei, quæ falli non poteſt, de illis, qui-
bus æterna dabitur vita, in quo ſcriptum inueniri, eſt prædeſtinatum fuiſſe ad gloriam, non in-
ueniri ſcriptum, eſt ad pœnam prædeſtinatum eſſe æternam. Hæc, inquit, eſt mors ſecunda, vide-
licet ire in ſupplicium æternum. Si mors eſt ſecunda, eſt & mors prima, cuius reſpectu dicatur
mors ſecunda. Et verè. Nam ſicut eſt reſurrectio prima, & reſurrectio ſecũda, ſic eſt & mors pri-
ma, & mors ſecunda. Quæ autem eſt reſurrectio prima, & quæ reſurrectio ſecunda? Reſurrectio
prima eſt conuerſio, qua in præſenti per pœnitentiam de morte peccati reſurgimus ad Chriſti
gratiam. Reſurrectio ſecunda eſt, qua reſurrecturi ſunt, ij quidem ad ſupplicium æternum, iuſti
autem ad vitam æternam. Reſurrectio prima præcedendo id efficit, vt in illa reſurrectione ſe-
cunda ad gloriam & honorem immortalitatis reſurgamus. Idcirco dicit, Beatus & ſanctus, qui
habet partem in reſurrectione prima. In ijs ſecunda mors non habet poteſtatem, ſed erunt ſacer- Apoc. 20.
dotes dei & Chriſti. Prima morte diabolus, & angeli eius tunc mortui ſunt, quando de cœlo ca-
dentes in iſtum caliginoſum aërem extincti ſunt, & angelicę dignitatis perdiderunt lucem, ſicut
dominus ait. Videbam Satanam ſicut fulgur de cœlo cadentem. Fulgur enim cadendo lucet, lu- Lucæ 10.
cendo cadit, ſtatimq́;, imo interim dum cadit, lux ipſa diſperit. Sic diabolus, cui dicitur, quomo-
do cecidiſti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris, nimirum lucens cecidit, & cadẽdo lucem per- Eſaiæ 14.
didit. Secunda morte morietur, quando ad pœnam trahetur, quando coarctabitur vt vagari ſibi
non liceat amplius, & videntibus cunctis præcipitabitur. De homine quoq; certum eſt, quia pri-
ma morte omnis homo in Adam mortuus naſcitur, & quicunque de morte illa per Chriſti gra-
tiam non liberatur, quod eſt reſurgere reſurrectione prima, ſecunda morte morietur, diſceden-
do in ignem æternum, qui præparatus eſt diabolo & angelis eius.

Quomodo ij vel iſti ſint ituri, non vtique pedibus, ſed motu ineffabili per potentiam eiuſdem, quod audituri ſunt, verbi.

CAPVT XXIII.

QVomodo tandem ibunt ij in ſupplicium æternum, iuſti autem in vitam æternam? Nunquid
ambulabunt pedibus, & proficiſcentur paſsibus, aut fortè trahentibus, ſiue impellentibus
ſanctis angelis cum aliqua mora, vtpote inuiti euntes ad loca pœnarum vincti catenis deducen-
tur? Non vtiq;, ſed ineffabili atq; inuiſibili potẽtia verbi, iſti audientes, diſcedite maledicti, con-
feſtim pluuia vel grandine cadente velocius, ſiue iuxta antiquam domini viſionem, quàm cito
de cœlo cadit fulgur, tam cito deuoluentur in tartarum, ſimul cum diabolo & angelis eius. E di-
uerſo iuſti audientes, venite benedicti patris mei, confeſtim verbi eiuſdem virtute, de quo dicit
Apoſtolus, Portanſq́; omnia verbo virtutis ſuæ, ſurſum rapientur, ſurſum portabuntur. Hoc ſci-
ens idem Apoſtolus, non dixit aſcendemus, quamuis in Apocalypſi ſcriptum ſit, aſcendite huc, Hebr. 1.
nec dixit ſubleuabimur, quod curribus, qualibus Helias ſubleuatus eſt, ſiue qualibuſcunq; vehi- Apoc. 11.
culis, aut certè qualicunq; miniſterio angelorum fieri poſſe videretur, ſed rapiemur, ait, in nubi- 4. Reg. 2.
bus obuiam domino in aera, & ſic ſemper cum domino erimus. 1. Theſſ. 4.

Quænam illa vita æterna ſit, in quam ibunt iuſti.

CAPVT XXIIII.

QVæ tandem vita æterna eſt, in quã iuſti ibunt? Idipſum vita illa ſine dubio eſt, quod & illud,
de quo ſupra diximus, regnum. Ibi enim non aliud viuere, & aliud regnare eſt, imo non aliud
ibi eſſe & aliud viuere ſiue regnare eſt. Quæ ergo illa eſt vita, niſi manifeſta diuinæ viſionis glo-
ria cognitione plena & perfecta? Hæc eſt, inquit, vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verũ deum,
& quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Apoſtolus autem, Videmus, ait, nunc per ſpeculum in ænigma- Iohan. 9.
te, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognoſco ex parte, tunc autem cognoſcam ſicut & cognitus 1. Cor. 13.
ſum. Vita igitur illa hic à prędicta reſurrectione prima incipitur, quia videlicet nunc in tan-
tum viuimus, in quantum beatam trinitatem cognoſcimus, illic autem in reſurre-
ctione ſecunda perficietur, quando vel ex quo facie ad faciem deum pa-
trem & verbum patris in corde eius & in carne noſtra, ſanctumq́;
vtriuſq; ſpiritum in vtroq; videbimus. Ipſi gloria &
imperium in ſecula ſeculorum. Amen.

LIBRORVM DE SPIRITV SANCTO NONI
ET VLTIMI FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTOR. EMANUEL